İNŞA YAYINLARI:10

Kitabın Adı:
Nuzül Sırasına Göre
Yaşayan Kur'an Türkçe Meal/Tefsir

Birinci baskı (mushaf sıralı üç cilt) Mart 2007
İkinci baskı (nuzül sıralı tek cilt) Şubat 2008
Üçüncü baskı (1.gözden geçirilmiş nuzül sıralı tek cilt) Ağustos 2011
Dördüncü baskı (nuzül sıralı tek cilt) Şubat 2014
Beşinci baskı (2.gözden geçirilmiş nuzül sıralı tek cilt) Eylül 2014

Yazan:
R. İhsan Eliaçık
Redaksiyon
İsmail Doğu, Esan Gül, Kazım Bayar
İç Düzen/Kapak
Yasin Muaz, Mehmet Lütfü , Ali G.
Baskı-Cilt:
Step Ajans
Göztepe mah. Bosna cad. no 11
Mahmutbey -Bağcılar/İst.
Tel: 0 (212) 446 88 46
Fax: 0 (212) 446 88 24
www. stepajans.com

İNŞA YAYINLARI
insayayinlari.com.tr
Akdeniz Cad. No:4 Kat:3
Fatih- İstanbul
0(212) 621 24 74

Nuzül Sırasına Göre

YAŞAYAN KUR'AN

Türkçe Meal-Tefsir

R. İhsan Eliaçık

İÇİNDEKİLER

YAŞAYAN KUR'AN MUSHAF VE NUZÜL CETVELİ

MUSHAF SIRASI	NUZÜL SIRASI	SAYFA NO
1. Fatiha	5	66
2. Bakara	96	759
3. Al-i İmran	98	846
4. Nisa	101	879
5. Maide	113	1024
6. En'am	78	593
7. Araf	79	923
8. Enfal	97	831
9. Tevbe	112	997
10. Yunus	69	472
11. Hud	70	485
12. Yusuf	71	502
13. Rad	85	669
14. İbrahim	68	460
15. Hicr	72	514
16. Nah	87	686
17. İsra	77	565
18. Kehf	76	544
19. Meryem	47	281
20. Taha	48	294
21. Enbiya	74	528
22. Hacc	90	234
23. Mü'minun	86	676
24. Nur	104	932
25. Furkan	45	263
26. Şu'ara	52	334
27. Neml	53	343
28. Kasas	54	355
29. Ankebut	88	708
30. Rûm	50	318
31. Lokman	73	523
32. Secde	80	646
33. Azhab	105	948
34. Sebe	81	649
35. Fatır	46	272
36. Yasin	44	254
37. Saffat	57	380
38. Sad	43	241
39. Zümer	55	371
40. Mü'min	58	393
41. Fussilet	59	402
42. Şura	60	411
43. Zuhruf	61	417
44. Duhan	62	426
45. Casiye	63	430
46. Ahkaf	64	443
47. Muhammed	94	741
48. Fetih	107	971
49. Hucurat	111	990
50. Kaf	34	191
51. Zariyat	65	441
52. Tur	82	658
53. Necm	37	217
54. Kamer	35	199
55. Rahman	51	327
56. Vakıa	49	313
57. Hadid	110	983
58. Mücadele	103	926
59. Haşr	102	919
60. Mümtehine	108	978
61. Saff	100	876
62. Cuma	95	746
63. Münafikun	99	874
64. Teğabün	93	736
65. Talak	106	969
66. Tahrim	109	981
67. Mülk	40	231
68. Kalem	2	34
69. Hakka	41	720
70. Mearic	42	238
71. Nuh	66	448
72. Cin	73	540
73. Müzemmil	3	41
74. Müdessir	4	52
75. Kıyamet	29	169
76. Dehr (İnsan)	67	454
77. Mürselat	31	178
78. Nebe	83	664
79. Naziat	84	666
80. Abese	23	156
81. Tekvir	7	77
82. İntifar	38	227
83. Mutaffifin	89	718
84. İnşikak	39	229
85. Buruc	26	160
86. Tarık	32	183
87. Â'la	8	85
88. Ğaşiye	56	378
89. Fecr	10	88
90. Beled	33	186
91. Şems	25	156
92. Leyl	9	84
93. Duha	11	94
94. İnşirah	12	98
95. Tin	27	165
96. Alâk	1	25
97. Kadir	24	153
98. Beyyine	91	732
99. Zilzal	92	735
100. Adiyat	14	112
101. Karia	28	167
102. Tekasür	16	112
103. Asr	13	105
104. Hümeze	30	175
105. Fil	19	128
106. Kureyş	20	130
107. Maun	17	113
108. Kevser	15	109
109. Kafirun	18	120
110. Nasr	114	1050
111. Mesed	6	73
112. İhlas	36	210
113. Felak	21	133
114. Nas	22	140

ALFABETİK SIRAYA GÖRE SURELER VE SAYFA NUMARALARI

ÖNSÖZ

4

"Oku! Yaratan Rabbinin adıyla!
İnsanı sevgiden/ilgiden/alâkadan yarattı!
Oku! Senin Rabbin çok cömerttir!
Kalemi kullanmayı öğretti!
İnsana bilmediği şeyleri öğretti!" (96/1-5)

"Daha önce hiç bir ayin yönetmemiş, hiçbir din fetvası vermemiş, din adamları arasında hiçbir kariyeri olmayan, önceki kitaplardan hiçbirini okumamış ve de doğrudan doğruya halkın bağrından çıkan" ümmi ve öksüz bir yüreğin vicdanında yankılanan ilk sözlerdi bunlar...

Öyle ki bundan sonra tarihin akışı değişti.

İnsanlığa bir öksüzün saf bir yürek temizliği içindeki vicdanından seslenen Allah, bir kez daha "Hayyu Kayyum" olduğunu yani dipdiri yaşam kaynağı ve yarattıkları üzerine titreyen, onları yalnız bırakmayan olduğunu gösterdi.

Allah'ın insanlığa Kuran ile seslenişi bu ayetlerle başlamıştı.

"Bizim dinimizin ilk emri okudur" deyip durduğu halde dünyada okuma oranı bakımından en geri sıralarda olmasından da anlaşılacağı gibi İslâm dünyası toplulukları, "öksüzün" vicdanında ilk böyle yankılanmaya başlayan bu ilâhî hitabı ne derecede doğru anlamakta ve yaşamaktadır?

Bu ilk ayetlerde geçen okumayı "yazılı bir metni yüzünden okumak, tilâvet etmek"ten ziyade bir "eylem çağrısı" olarak anladığımızda daha işin başında bambaşka bir Kuran anlayışının söz konusu olduğunu göreceğiz. Çünkü burada Türkçedeki "ezan okumak (yüksek sesle çağırmak), meydan okumak, gözlerinden okumak, yüzüne yüzüne okumak, hayatı okumak, rahmet okumak" deyimlerindeki "okumanın kullanılışı gibi bir kullanım söz konusudur.

Bu durumda mana: "Ey öksüz! Tarihin önüne çık ve kendini peygamber olarak tanıt. Allah'ın sözünü insanlığa götür, mesajı taşı, insanları buna çağır. Zulüm karanlıklarını bir güneş gibi yararak *(vel-fecr)* zulme meydan oku. Bunun için varlığı ve hayatı yeni baştan bir okumaya tabi tut. Sonraki çağlar için bunun nasıl olacağını göster" demek olur.

Nitekim Hz. Peygamberin Hira Mağarasından indikten sonraki hayatını takip ettiğimizde aynen bunu yaptığını görürüz. Onun, mağaradan şehre indikten

sonra, örneğin harıl harıl kitap okuma faaliyeti içine girdiği görülmemiştir. Kendisine kitaplarla dolu kütüphaneler aramamıştır. Bilakis tarihin önüne çıkmış, kendini peygamber olarak tanıtmış, meydanlara atılarak Mekke'ye egemen o günkü "Kabe çetesini" tam bir meydan okuyuşla sarsmıştır. İşte bu "meydan okuma" tam yirmi üç yıl sürmüştür. Yirmi üç yılın sonunda bu meydan okumayı her aşamasında yönlendiren sözler biraraya getirilmiş ve ona da söz konusu bu okumayı yönlendiren metinlerin bir araya getirilmesi, toplanması anlamında "Kuran" denmiştir.

Demek ki Kur an sadece bir "metin" değildir. Arka plânında yirmi üç yıl süren bir "yaşayan okuma" vardır. Demek ki Kuran fildişi kulelerinde oturarak yazılmamıştır. Bilakis o, yaşayan hayatın içinden gelen *(ivecen qayyime)* bir sesleniştir. Bu hitapla ortaya çıkan din de bu nedenle bir tapınak dini değil hayat dinidir *(dinul-qayyime).* Bu durumda yirmi üç yıl süren bu seslenişin metinlerinin toplandığı kitap da yaşayan hayat kitabı *(kitabun qayyime)* olur. Hitabın kendisi ise dipdiri yaşam kaynağı ve yarattıkları üzerine titreyenin *(hayyu qayyum),* bir öksüzün vicdanı üzerinden insanlığa seslenişi manasına gelir.

Demek ki bu kitap esas itibarîyle yaşayan hayatın içinde "okunur". Masa başlarında ise hakkında bilgi sahibi olunur. Çünkü onun oluş ve doğuş tabiatında dosdoğru yaşayan hayatın içinden gelen *(kitabun qayyime)* özelliği vardır. Keza hakkında bilgi sahibi olurken bile "metafizik bir gerilim" içinde ve "korku ve titreme" *(huşu)* halinde olmak icap eder. Aksi halde size kendini açmaz.

Çünkü bu kitap tapınaklarda değil, varoluş sancısı çeken bir öksüzün mağaradan şehre inmesiyle şehrin sokaklarında, evlerinde, çarşılarında, pazarlarında ve de giderek savaş alanlarında doğmuştur. Bu nedenle onu okurken, içinden, "dışarıda gürül gürül akan hayatın" sesini; diri diri toprağa gömülen kız çocuklarının yalvarışlarını, kölelerin boynundaki zincir seslerini, at kişnemelerini, kılıç şakırtılarını, şehit feryatlarını, gazi çığlıklarını duymuyorsanız onu asla okumuş olamazsınız.

"Metinde geçmeyeni duyabilmek" demek olan "meal" işte bu bunun için vardır.

Çünkü Kur an sadece bir "metin" değildir. Onun meali de metinde görünenin yan tarafına yazılması değildir. Bilakis meal, metinde geçmeyeni duyabilme çabasının adıdır. Zira üzerinde çalıştığınız metin, metinlerden bir metin değildir. Bu metin öyle kolayına ortaya çıkmamıştır. Arkasında yirmi üç yıl boyunca esen bir ruh, dalgalanan bir heyecan ve coşkun bir hareket vardır. Bunlardan nasibiniz yoksa Kur an meali okumak veya yazmak ha bir kuru emektir...

Peki, şu halde nedir Kur an?

Kuran, bilgiden ziyade esasında bir bilinç kaynağıdır. Epistemolojiden ziyade ontolojiye dâhildir. Yani bilgi kaynağı olmaktan ziyade, bilgiye ulaşacak olan insanoğluna hitaptır. İnsanı çevresine tepki vermeye çağırır. Onda "Allah bilinci/şuuru" *(takva)* uyandırarak hayat yolculuğunda "birlikte yürümeye" davet eder. Bu şuur uyandıktan sonra bilgiye insan kendisi ulaşacaktır.

Bilgi ise bütün varlığa saçılmıştır; tarih, tabiat ve hayat... Hepsine yayılmış vaziyettedir. Bilgi bütünüyle bir kişiye veya bir bölgeye inhisar edilmemiştir. İnsana

düşen bunları aramak, esaslı bir hakikat arayışına girmek, tarihin, tabiatın ve hayatın neresinde ise bulup ortaya çıkarmak, Cinde de olsa gidip almaktır.

Burada, Kuranda hiçbir "bilginin" yer almadığını söylemek istemiyorum. Kuran tabiî ki diğerlerine nazaran rüçhaniyete, yani öncelenmeye lâyıktır. Fakat bu bütün her şeyin onda olduğu, ondan başkasına zinhar başvurmayacağımız anlamına gelmez. Zira Kuran, sınırlı sayıda bilgi verdiği yerde bile esas itibarîyle bilinç oluşturmak istemektedir. Kuranın yazılı bir metin olarak tekrarlı, kesintili, vurgulu ve dalgalı akışında bunu görmek mümkündür. Esasında Kuran, deruni dile ve cânu gönüle yönelmiş bir hitabettir.

Kuran, insanlığa hiç duyulmamış yepyeni şeyleri getirmez. Bilakis bilindiği halde uygulanmayan, o çok bilinen fakat oralı olunmayan, çeşitli sebeplerle savsaklanan, her insanda fıtraten var olan insanlık vicdanını *(basâirun lih-nâs)* uyandırmak ister (45/20). Uyanan vicdanın hayata yansımasını bekler; iyilik, güzellik, doğruluk, dürüstlük, sevgi, saygı, söz, namus, adalet, erdem, vefa, dostluk, kardeşlik, cömertlik, yiğitlik, mertlik gibi temel insanlık değerleri *(hablun-nâs)* üzerinde ısrarla durur (3/112) ve sürekli olarak bunları talep eder. Bunları aynı zamanda Allah'ın ipi/yolu/değerleri *(hablullah)* olarak vazeder (3/112).

Kuran bize hakikat arayışında yoldaş olmak ister. Yardım eder, aptalca bir yanlışlığa düşmememiz için bizi uyarır. Soyut bir "Allah" kavramının peşine düşürerek, somut her şeyden bağımsızlaşmamızı sağlar. Böylece bizi her tür batıl bağımlılıktan kurtararak özgürleştirir. Bu anlamda Kuran işaretparmağı gibidir. Bilfiil, bizzat ve "hemen şimdi" işaret ettiği yöne gitmemizi ister, işaretparmağının kendisi ile uğraşıp durmamızı değil.

"Bu Kitap" her insana için-dışın öğretir; gökte, yerde, tende, canda bir "Yaradan" sezdirtir. Her kişiye benlik verir, yol açar. İnsanlık sergisine armağanlar astırtır. Yürekleri iyilikle besler. "El bağına girme!" der, dost yarasın sardırtır. Kuran bir anadır; her öksüze "Yavrum!" diye seslenir. Nice canları kardeş eder, birbiri için ağlatır. Bu Kitaptır; akıllara her bir şeyi sordurtur. "Düşün sonra inan" der, doğru yollar gösterir. Ululuğun yapılarını kurdurtur, çıplak dağlar yeşilletir, viran köyler şenletir (M. Emin Yurdakul)

Ey kardeşler! Şu küçücük armağanım atmayın;
Bir goncadır; Muhammed'in gül yaprağından derildi
Sakın, bunu yapma çiçek demetine katmayın
Bu şey size özünüzü açmak için verildi.

Bu kitabın gökte, yerde, tende, canda bir Yaradan sezdirtmesi...

İşte Kuranın asıl yöneldiği şey budur. Yukarıda geçen "sezdirtmek", "astırtmak", "bağlatmak", "ağlatmak", "göstertmek", "kurdurtmak", "sordurtmak", "yeşilletmek", "şenletmek" ve "özümüzü açtırtmak" kelimelerine dikkat ediniz...

Yani bütün bunları yapan Kuran dolayımında insandır aslında. Fakat bunu insan ondan etkilenerek yapar. Fail insan, özne insandır aslında. Çünkü canlı bir

obje olan insanla cansız bir metin olan kitap karşılaşınca canlı olan ister istemez özne oluverir. İşin tabiatı budur. Cansız ona göre şekil alır. Kimi sesinden, kimi nağmesinden, kimi manasından, kimi hurufundan, kimi de yüzünden etkilenir. Burada etkileyen bir takım "harfler" olmasına rağmen yine de özne "canlı" olandan başkası değildir. Olmakta olan, oluş halinde olan öznedir; olmuş bitmiş, noktası konulmuş olan değil...

Bir örnekle açıklarsak: Araları bir bölme ile ayrılan birbirinden habersiz tıpçı ve hukukçu iki guruba "hücre" nedir diye sorulmuş. Tıpçılar insan vücudundaki hücre bölünmelerinden, hukukçular da tehlikeli teröristlerin tıkıldığı cezaevlerindeki hücrelerden bahsetmişler... Yine üç keşiş, dalgalanmakta olan bir bayrağın durumunu tartışıyorlarmış. İlki "Hareket halinde olan bayraktır" demiş, ikincisi "Hayır rüzgârdır", üçüncüsü de "Hayır sizin zihninizdir" demiş...

Bir hitap olan Kur an da her bir insan zihninde işte böyle yankılanır. Burada metin cansızken hareket halinde olan insanoğlunun canlı zihnidir. Cansız metin okunmaya başlanmasıyla hareket halinde olan zihni dalgalandırır, tepki verdirtir. Hitabın etkisi ve boyutları bu zihni dalgalanmada kendini gösterir.

Dalgalanmanın boyutları ise her bir insanda başka başkadır.

Eğer bunların hepsi bir araya toplanırsa işte o zaman hedeftam on ikiden vurulmuş olur.

Hedef on ikiden vurulunca 312 kişi ile Bedir e çıkar, toprağı titretirsiniz.

Hedef on ikiden vurulunca Kuranı yırtmaya gelen bir adam, onun önünde diz çöker.

Hedefon ikiden vurulunca örümcek, saklandığınız mağaranın kapısına ağ örer, deve hakeminiz olur, kuşlar dalgalanmanıza katılır, nehirler önünüzde açılır, tabiat yürüyüşünüze iştirak eder, varlığın kalbi sizinle atar, içiniz evrenin ruhu ile dolup taşar...

Aksi halde M. Akif'in dediği gibi olur;

İbret olmaz bize, her gün okuruz ezber de
Yoksa bir maksat aranmaz mı ayetlerde
Lafzı muhkem yalnız anlaşılan Kuranın
Çünkü kaydında değil hiç birimiz mananın

***

Demek ki Kur an bilinen anlamda bir kitap olmaktan ziyade varlığın özünden gelen bir sesleniş, vicdanı ve merhameti harekete geçirmeye yönelik ilâhî bir hitaptır. Doğrudan derunu dile ve canı gönüle hitap eder. Bu nedenle hayattan Kur ana gitmek lâzımdır. Çünkü Kur an on dört asır önce yaşanmış bir hayata verilmiş cevapların bir araya getirilmesinden oluşmuştur. Tedricen inmesinin sebebi de zaten bu değil midir?

Kuranın bir metin olarak, on dört asır önce yaşanan bir hayatı yönlendirirken neler söylediğini, sorunları çözerken hangi değerleri esas aldığını, o günkü toplumu nereden nereye getirdiğini anlamak için okunması icap eder. Çünkü bunlar bizim

şu anki sorunlarımızı çözerken de lâzım olacaktır. Demek ki Kur anın hitabı tarihsel mesajı evrenseldir.

Kuranı bir meal olarak baştan sona okumak işte bunun için lâzımdır. Yani sorunları nasıl çözmüş? Hangi sorunlar hakkında ne demiş? Dünyayı nasıl açıklamış? Dün, bugün ve yarın hakkında neler söylemiş? İnsan, yaşam, ölüm, iyilik, kötülük vb. "Ben kimim ve bu hal neyin nesi" gibi insanoğlunun en kadim sorularına nasıl yaklaşmış? Kendi etkin tarihi içinde nasıl bir işlev görmüş? Neymiş ki ne yapmış, nereden alıp nereye getirmiş? Bütün bunlar, olayı doğru anlamak ve kendi yaşayan hayatımızı onunla yeniden inşa etmek için şarttır. Aksi halde bir eskiçağ metni üzerinde araştırmalar yapan Kuran arkeloğu oluruz, başka bir şey değil. Dahası üzerinden makam, mansıp, rütbe ve şan elde etmek için araştırmalar yapmış oluruz ki bu durum hüsrana uğramak için yeter de artar bile.

***

Kanaatimce Türkiyede "meal" kavramı genellikle yanlış kullanılmaktadır. Örneğin çoğu meallerde şöyle yazdığını görüyoruz: "Kur anı Kerim ve Yüce Meali." Bu aslında şu demektir; "Kur an-ı Kerim ve benim ona getirdiğim yüce yorum." (!)

Burada meal metninin esas metin olduğu veya onu yorumsuz yansıttığı yanılsaması vardır. Çünkü "Önce metni yorumsuz olarak verip ardından dipnotta kendi yorumunu katmak" gibi bir anlayış yaygınlaşmıştır. Oysa bu yanlıştır. Çünkü bizzat meal zaten "yorumlanmış olan" demektir. Sonra dipnotta neden böyle yorumladığınızın savunmasını yapar, gerekçelerinizi gösterirsiniz.

Demek ki "meal" kelimesini yaşayan Türkçede kullanıldığı şekilde kullanmak gerekiyor. Örneğin bir Türkiyeli kahvede konuşurken "Filanın konuşmasını dinledim veya yazısını okudum, mealen şöyle diyordu..." der. İşte "meal" tam da budur.

Çünkü her meal bir yorumdur. Dahası, önceki çağlarda ortaya çıkmış bir durumu (burada metni) meydan okuyucu bir dinamizmle sürdürmek için, tarihin gerisinde kalmama çabası demek olan içtihat ile aynı kategoride değerlendiririz. Şu halde yaşanmış tarih geride kaldığı, elimizde ancak o yaşanmış tarihi yönlendiren metinler kaldığı için metinde geçmeyeni, metinle birlikte bugüne gelemeyeni anlamak isteriz. İşte meal tam da burada lâzımdır.

Oysa çeviri (tercüme) için böyle bir şeye gerek yoktur. Çeviri için bir EskiÇağ metnini filolojik (dilbilimsel) titizlik içinde tercüme etmeniz yeterlidir. Çünkü nasıl olsa günümüz için bir anlamı yoktur. Onun sadece dil olarak ne dediğini aktarmak ve kendi etkin tarihi içinde anlayıp orada öylece bırakmak yeterlidir.

Demek ki Kurana meal verirken zihnî bir performans ortaya koymanız ve ister istemez kendinizi anlamın içine katmanız kaçınılmazdır. Bu durumda "Yorum katmadan veriyorum" sözü eğer bir kast-ı mahsusa yoksa okuyanı aldatma olarak görülmek durumundadır. Çünkü bir dilden başka bir dile, hele de bir çağdan başka bir çağa aktarma yapmanın bizzat kendisi zaten yorumdur.

Örneğin bir meal hazırlayıcısı zevç veya zevce kelimesine koca, eş, karı, hanım, hatun vs. sözcüklerinden birini seçmesiyle zaten yorumlamada bulunmaktadır.

Yani zevceyi hanıma, karıya, eşe vs. yormaktadır. Bunu yaptığı anda da aslında kendisinin kadına bakışını, çevirdiği metne yansıtmış olmaktadır. Yani kendini anlama katmaktadır. Şu halde "Yorumsuz verdim" nasıl denebilir?

Keza her insan kendi çağının çocuğudur. Kendi çağ, iklim, dil, tarih, coğrafya ve kültür evreninden âdeta süt emerek büyür. Bu durum onu kendi çağının çocuğu yapar. Böylece eski bir çağın göğsünden süt emerek oluşmuş bir metin, kendi çağının göğsünden süt emerek oluşmuş bir zihinde bu haliyle yankılanır. İşte çeviri, meal, tefsir vs. hepsi de değişik oranlarda bu zihindeki yankılanmayı ifade eder.

Demek ki metni yorumsuz yani yankılanmasız vermek diye bir şey olamaz. Bilakis yorumda isabet etmek diye bir şey söz konusu olabilir. Zihniyet dünyanızdaki yankılanma ile bir şeyi bir şeye yormuş olursunuz. Yani bir dili bir dile, bir çağı bir çağa, bir iklimi, tarihi ve kültür evrenini diğerine "getirerek" yormuş olursunuz. Zaten her halükârda yorum yapıyorsunuz da acaba isabet ettiniz mi etmediniz mi, asıl önemli olan budur.

***

Kuran meali çalışmasıyla biz aslında şunu yapmış oluyoruz: Yedinci yüzyıl Sami/Arap dil, tarih ve kültür evreni ortamında ortaya çıkmış bir metni, 21. yüzyıl Türk dil, tarih ve kültür evreni ortamına getirmiş oluyoruz. Zaten ele aldığımız asıl metin (Kuran) da Allah'ın katından yedinci yüzyıl Sami/Arap dil, tarih ve kültür evrenine bir indirgemeydi. Yani insan algılamasının haricinde olan bir şeyi, insan zekâsının kavrayabileceği bir şekle sokma fonksiyonuydu. Allah bunun için bir öksüzün vicdanını ve onun yaşadığı ortamı "okuma" yeri olarak seçti ve onunla yirmi üç yıl boyunca "yürüdü". İşte bu yürüyüşle beraber gerçekleşen okumanın metinlerine Kuran (okunanlardan toplanan) diyoruz.

Ve şu an biz bu metni o ortamdan alıyor bu ortama getiriyoruz. Dikkat ediniz; o ortamda ortaya çıkan "metni" buraya getiriyoruz. Bu metni ortaya çıkaran arka plan ise tüm aktörleriyle birlikte orada kalıyor, çünkü hepsi tarih oldu. Dolayısıyla eksik gelen bir şey var, zira elde sadece metin var. Metni ortaya çıkaran arka plânın buralara gelmesi ise artık tümüyle imkânsızdır. Demek ki sadece metni içinde doğduğu çağın (ortamın) göğsünden sökercesine alıp buralara getirmek pek bir anlam ifade etmemektedir. Ortam oralarda kaldığı için de artık metinde geçmeyeni duyabilme ve bunun için de kendini anlama katma (meal) kaçınılmaz olmaktadır. Bunun tek istisnası bir zaman mekân makinesini binip o günkü çağa (ortama) gitmektir. Hemen anlaşılabileceği gibi bu ise artık imkânsızdır, çünkü tarih geriye doğru işlemez.

İşte bu nedenle Nuzül ortamından uzaklaştıkça "Tanrı ne dedi?" den öte, "Ne demek istedi?" "Neydi ki böyle dedi?" "Niçin böyle dedi?" "Hangi sorunu çözmek için böyle dedi?", "Sorun neydi ki?", "Bugün aynı sorun yaşanıyor mu?", "Bugün için ne anlam ifade ediyor?" vb. sorular kaçınılmaz olmaktadır. Çünkü Tanrının ne dediği apaçık ortadadır ve orada öylece durmaktadır. Dolayısıyla bu soruların muhtemel cevapları metne değil "anlama" katılmak veya yorumlamak

(meal vermek) dediğimiz şeydir. Düz çeviri ise sadece "Tanrı ne dedi?"nin bulabildiğin karşılığını yan tarafına yazmaktan ibarettir. Bu manada her meal çeviriyi de içine alır, ama her çeviri meali içine almaz, alamaz. Demek ki çeviri karşılık bulmaya yetecek yüzeysel yorumken meal anlam bulmaya, hatta anlama katılmaya yarayacak derinlemesine yorumdur.

Burada anlama katılmak veya kendini anlama katmak dediğimiz şey metni orijinal metin olmaktan çıkaracak bir şey değildir. Zira metin "orada öylece" durmaktadır. Müevvil yani meal verici, metnin kendi zihnindeki yankılanmalarını metne yorum şeklinde geri göndermektedir. Böylece metin ile yorumcu (müevvil) arasında interaktif bir ilişki oluşmakta, her ikisi birden bir dil ve kültür ortamında birlikte yürümektedirler. Bu, metni değil yorumcunun kendisini yeniden inşası anlamına gelmektedir. Yorumcu metni kendini açan bir dış uyarıcı, uyandırıcı olarak kullanmaktadır. Yorumcu kendini metne değil anlama katmakla metin tarafından yönlendirilmiş, yeniden inşa edilmiş olmaktadır. Ancak yorumcu bunu metinle kendi kendine diyaloga girerek yapmaktadır. Eğer yorumcu bunu yapmasa metin orada öylece durmaya devam edecektir...

***

İmdi, "Yaşayan Kur'an; Türkçe Meal/Tefsir" adıyla elinizde duran bu eser, uzun yıllara dayanan ve gerçeği sadece gerçeği aramak dışında hiç bir amacı olmayan "gönüllü" bir uğraşın semeresi olarak karşınızdadır. Yıllar önce Kur an fihristi düşüncesiyle başlayan çalışmamız meal-tefsire dönüştürülerek son şeklini almış ve nihayet bitmiş bulunuyor. Allaha binlerce şükürler olsun.

"Yaşayan Kur'an" ismini, Kur anı, hem "ölülerin arkasından okunan bir cenaze merasimi metni" ve bir "tapınak dili" haline getirenlere mesaj versin, hem de anlama, yorulama ve tefsir etme metodumuzu yansıtsın diye koydum. Bu ismi, adının bir anlamı da "Ey yaşayan insan!" (Ya Sin!) anlamına gelen Yasin süresindeki şu ayetlerin verdiği ilhamla geliştirdim:

"Biz ona şiir öğretmedik, ona gerekmez de. Bu, sadece bir titreyip kendine gelme çağrısı ve apaçık Kur'an'dır. Yaşamakta olanı uyandırsın ve kâfirlerin karşısına, sözü, hak olarak diksin için..." (Yasin; 36/69-70).

Demek ki Kuran "Yaşayanları uyarmak, uyanışa çağırmak, derin uykularından uyandırmak için gelmiştir. İşte bu "Yaşamakta olanı uyarmak/uyandırmak için" *(liyunzira men kane hayyen)* ifadesi "Yaşayan Kuran" espirisinin de isim kaynağı olmuştur.

Yani bu Kur an ölüler için değil diriler için, yaşayanlar için gelmiş bir kitaptır. Her çağda yaşayanlar, diri olanlar için yeniden anlaşılıp yorumlanması gerekir. Kur anı indiği çağdaki dirilerin anlayışında dondurmak, sonraki çağlarda yaşayanları ölü yerine koyarak hesaba katmamak onu ölü metin haline getirmektir. Çünkü Kur an kendisini anlamayan insanlara hitap ettiği zaman da ölülere hitabetmiş gibi olur. Bu nedenle Kur anın mezarlıktaki bir ölüye okunmasıyla, şehirde onu anlamayana, anlamayacağı bir dilde, anlamayacağı bir idrakle okunması aynı şey-

dir. Aslında mezarlıkta ve cenaze evinde okunan Kuran da oraya gelen dirilere hitaptan başka bir şey değildir.

Bu nedenle **M. Akif** in dediği gibi *"Doğrudan doğruya Kurandan alarak ilhamı çağın idrakine söyletmeliyiz İslâm'ı"* Yani Kur an her çağın algılamalarına hitap edecek tarzda yeniden yorumlanmalıdır. Örneğin "Gebe develer salıverildiği zaman" ifadesini "dilden dile" değil "çağdan çağa" getirmek gerekir. Hayatında deve görmemiş bir adama "gebe develerin salıverileceği bir günden" bahsetmek diriye değil ölüye hitaptır. Keza çöl fırtınasını "Katerina veya Tsunami", Rum (Roma) adını "Amerika" şeklinde yorumlamak, izah etmek, güncellemek, aktüel okumaya tabi tutmak gerekir. Hayatında çöl görmemiş bir adamı "çöl fırtınası" afetiyle uyarmak diriye değil ölüye hitaptır. Bunun adı "orada öylece duran" Kuran metnini değil, "burada boyuna değişen idraki" yenilemektir. Dini değil, kendi kafamızı reforma uğratmaktır. Yeni bir din değil, yeni bir din anlayışı geliştirmektir. Kuran ın bir "ölü metin" veya "Eski Çağlar söylemi" olmaktan çıkarılması için böyle bir çaba kaçınılmazdır. "Yaşayan Kur an" adı işte bu "çabayı" ifade ediyor.

Kaldı ki Hz. Peygamber (s.a.v) yüz bin kişiye hitaben yaptığı "son konuşmasında" (Veda Hutbesi) bu duruma dikkat çekerek, pek çoğumuzun dikkatini çekmeyen bir vasiyette bulunmuştur: "Bu söylediklerimi burada bulunanlar bulunmayanlara iletsin, belki onlar daha iyi anlarlar..."

Bu ne demektir?

Neden Kur an hep kaldığı halde, onu bir dönem okuyup anlayanlar ölüp gitmektedir? Neden akıp giden tarih boyunca biteviye Kuranı yeniden okuyan nesiller getirilmektedir?

"Belki onlar dahi anlarlar" diye...

Doğrusu bu vasiyet, şu an "orada olmayanlar" durumunda olan bizler için heyecan verici bir vasiyettir. Demek ki "sahabe, sonra tabiîn, sonra tebe-i tabiîn" aslında her daim "yaşayan kuşaklar" olmaktadır. Demek ki "orada olmayanlar" da sahabe olabilir." Demek ki sadece "orada olan" değil, orada olmadığı halde "daha iyi anlayan, kavrayan, yaşayan" da sahabedir.

Çünkü hep bir "ezeli şimdi" halinde yenilenen insan kuşaklarıdır söz konusu olan. îyiden kötüye veya kötüden iyiye doğru bir gerileme veya ilerleme değil, hepsi aynı anda hep var olan bir dalgalanmadır söz konusu olan. Öncesi mi sonrası mı hayırlıdır bilinemez. Bu nedenle de Kuran, bir kuşağın idrakinde "durularak" anlaşılabilir ama bu, o kuşağın idrakinde kendimizi "donduracağımız" anlamına gelmez. Eğer zamanla donma olmuşsa akıp giden tarih içinde belki "orada olmayanlar" bu donmayı açacaklardır. Çocuklar doğup geldiğine; Kurana muhatap boyuna yeni nesiller getirildiğine göre "orada olmayanlardan" bir şeyler bekleniyor demektir. Bu nedenle Hz. Peygamberin vasiyetini geleceğe yönelik bir yönlendirme, "sürekli devrim" ilkesi ve onun izinde yürüyen sahabe kuşağının hiç bitmemesi olarak algılamaktayım...

"Bu kitap dirilere geldi" ayetinin geçtiği, adının bir manası da *"Ey yaşayan insani*

(Yâ Sin!) olan hitabı bu ruh ve heyecan içinde anlamaktayım...

Şurası bir gerçek ki Kur anı devamlı, "ölmüşe hitap" olarak okuyan "yurdum insanının" idrakinde, **Akif** in şu sözleri yeryüzünde Türkçe diye bir dil yaşadıkça yankılanıp duracak;

"Ya açar bakarız Nazm-ı CeliYin yaprağına,
Ya üfler geçeriz bir ölünün toprağına,
İnmemiştir hele Kuran, bunu hakkıyla bilin;
Ne mezarlıkta okunmak, ne de fal bakmak için.
Ölüler dini değil, sen de bilirsin ki bu din
Diri doğmuş, duracak dipdiri, durdukça zemin!'

***

Çalışmamız, bazı özellikleri ile Kuran tefsirine kimi yeni açılımlar getirmek iddiasındadır. Aynı zamanda bu, çalışmamızın kimi temel özelliklerinin hatırlatılması da olacaktır. Bunları dört başlıkta toplayabiliriz:

1- **Üslup:** Kuranı bir meal hazırlamak için yeniden okumaya giriştiğimde gözüme çarpan en önemli husus kullandığı üslub oldu. Ben bu üslûba "Varlığın diliyle konuşan Kur an" dedim. Çünkü bu üslûp birçok şeyi kendiliğinden açıklıyor. Yani Kur anın "eyleyiş" tarzı aynı zamanda kendini ifade edişi oluyor. Buradan Allah-âlem, Allah-insan, Allah-peygamber, Allah-tabiat ilişkisine dair birçok tasavvur çıkarılabilir. Söz konusu bu üslûp tüm Kur an boyunca hiç şaşmadan devam eden "Biz" diyen dildir. Burada Kur anın üslûbu sanki bir denizin, içindeki balıklara hitap ederken "Biz" demesine benzemektedir. Bütün her şeyi "Biz" diye anlatan bir dil... Onun "Biz" dediği yerlerde bazen tarih, bazen tabiat, bazen insan, bazen yaşam, bazen ölüm, bazen afet, bazen savaş, bazen bitki, bazen ekin, bazen rüzgâr, bazen bulut, bazen cennet, bazen cehennem vs. hepsi vardır. Bütün bunlar tek bir "Biz" üslubuyla anlatılmaktadır. Tamamı bu "Biz" in içindedir. Buradaki "Biz" sanki tüm varlığın bütüncül ruhu gibi konuşmaktadır. Tarih, tabiat ve hayat dile gelmekte ve "Biz" diye seslenmektedir. Denizin, içindekilerin hepsini içine alacak şekilde ve denizde olup biten her şeyi "Biz" diyerek anlatması gibi... Bu konu şu ana kadar vahdet-i vucutçuluğa yoruldu. Bunun "oluş" *(kevn)* felsefesi dediğimiz yaklaşım doğrultusunda yeniden ele alınması gerektiğini düşünmekteyim. Buradan daha sağlıklı bir tanrı, âlem ve insan tasavvuru inşa edilebilir. Bu nedenle meal-tefsir boyunca ayetlere paralel bir şekilde bu konuya sık sık girdim, atıflarda bulundum.

2- **Yeminler:** Çalışmamızda öne çıkardığımız ikinci dikkat çekici özelilik Kuranın kullandığı dildir. Buna da "metafizik gerilim içinde gelen dil" dedim. Bir meal metninde bunu başka bir dile çevirmek son derece zordur, hatta imkânsız da denebilir. Çünkü metafizik gerilim içinde gelen şiirsel bir dil başka bir dile aynı gerilim ve şiirsellik içinde ne kadar aktarılabilir? Bu noktada hiç olmazsa Mekkî surelerde görülen ve belli başlı varlıklara yemin (kasem) ile başlayan ayetleri "Dile gelsin" diye çevirdim. Çünkü Arapçada yemin birini yüceltmek için yapılır.

Allah kendi dışında bir şeye yemin ettiği zaman onu yüceltmiş gibi oluyor. Oysa ondan başka yüce yoktur. Dolayısıyla bu tür kasem ayetlerinin "Yemin olsun" diye değil "Dile gelsin" şeklinde çevrilmesi uygun düşmektedir. Zaten bir şeye yemin etmek onu tanıklık etmeye, gerçeğin teyidi için dile gelip konuşmaya çağırmak demektir. Kur an işte bu şekilde kimi varlıkları dile gelip konuşmaya çağırmaktadır. Veya onların bir gün dile gelip konuşacağını söylemektedir. Örneğin; "Yıldızlar dile gelsin, güneş dile gelsin, ağaran tanyeri dile gelsin, sabaha yürüyen gece dile gelsin, incir ağacı dile gelsin, zeytin dağı dile gelsin, emin belde dile gelsin; (dile gelsin de söylesin) "Allah'tan başka ilâh yoktur!" gibi... Bu aynı zamanda Kuranin evreni tek bir bütün olarak kavrayan bakış açısının edebi bir üslûpla yansıtılması olmaktadır. Bunun Kuranin dilini anlamada yeni bir açılım olacağını ümit ediyorum. İlgili ayetler incelendiğinde görüleceği gibi bu konuyu da sık sık öne çıkardım.

3- **Kıssalar;** Çalışmamızda öne çıkan üçüncü özellik de şudur; Kur anin doğrudan kendisi sembolik bir dil kullanmıyor. Bilakis apaçık, o gün Mekke'nin sokaklarında konuşulan yaşayan Arapçayı fakat nezih ve edebi bir dil çerçevesinde kullanıyor. Ancak Eski Çağlardan (kıssalardan) bahsederken, o devirlerin yerleşik sembol ve armalarına atıfta bulunuyor. Meselâ **Hz.** Süleyman anlatılırken kuş, yelkenli gemi, rüzgâr, karınca, cin; **Hz. Yunus** anlatılırken balık, **Hz. Musa** anlatılırken boğa/inek vs. den bahsediyor. Biz bunları şimdiye kadar yapıldığı gibi mucizevî, batınî ve iş'arî tefsir ve teville değil, "jeopolitik teoloji" dediğimiz yöntemle yorumladık. Bir anlamda **İbni** Haldun'un yapısalcı tarih analizini ilerleterek, Eski Çağların teolojik jeopolitiğini çıkararak kıssaları anlamaya çalıştık. Yani bir peygamberin yaşadığı çağı önce kendi etkin tarihi içinde; dönemin tanrı, din ve devlet telâkkileri, armaları, flamaları, sembolleri vs. bağlamında anlamak, sonra onlardan evrensel mesajlar çıkarıp günümüze getirmek... Buradan girince örneğin kuş Hitit'in, karınca Sebe'nin, yelkenli gemi Fenike'nin, cin ve peri Babil'in, boğa/bakara Mısır'ın, balık Asur'un tanrı-devlet sembolüydü sonucuna varıyoruz. Bu noktada kıssalar bambaşka bir anlam kazanıyor. Bu durumda, hem kimi meal/tefsirlerde görüldüğü gibi, bütün bu kıssaları rasyonellik adına aslı astarı olmayan Sami/Arap/İbranî mitolojileri olarak anlamaya gerek kalmıyor, hem de Bin Bir Gece Masalları, Alaaddin'in Sihirli Lâmbası, Uçan Halı, Ali Baba ve Kırk Haramiler türü doğu kültürüne yatkın bilinçaltımızın irrasyonel algısından da kurtulmuş oluyor. Gerçekçi bir jeopolitik teoloji zeminine oturmuş oluyor. Şu ana kadar bu da pek yapılmış bir şey değildir. Bunun Kur an tefsirine yepyeni açılımlar getireceğini umuyorum...

4- **Mucizeler;** Çalışmamızda öne çıkan dördüncü bir özellikte mucize kavramına getirdiğimiz açılımdır. Şöyle ki; Mucize genellikle "olağanüstü, kuraldışı" olan şey olarak anlaşılıyor. Hâlbuki mucize "aciz bırakan" şey demektir. Meselâ güneş dakik bir şekilde, hiç şaşmadan her gün aynı yerden doğup aynı yerden batması itibarîyle son derece olağan, doğal bir olaydır. Ama bu haliyle mucizedir. İnsanı hayrette bırakarak doğar ve batar. Olağandır ve fakat karşısında acz içinde kalırız. İşte gerçek anlamda mucize budur. Başka bir deyişle ayın yarılması

değil ayın kendisi mucizedir. Demek ki mucize aslında yaratılışın bizzat kendisidir; güneş, ay, yıldızlar, gece, gündüz, yer, gök, insan, bitkiler, hayvanlar vs. her şey... Bunların hepsi Kuranın ısrarlı vurgusuyla "ayet"tir. Kuranın hiçbir yerinde mucize kavramı geçmemekte ve fakat tüm bunlara ısrarla ayet demektedir. Buradan hareketle Kuran ve onun ortaya koyduğu din olan îslâm, Yahudilik gibi mucize, Hıristiyanlık gibi kehanet, Mecusîlik gibi bekleyiş, Sabilik gibi astroloji, Hinduizm gibi meskenet, Budizm gibi ızdırap, Hermetizm gibi büyü ve tılsım dini değil "söz ve eylem" *(kavi* ve *amel)* dinidir. Kuran buna ısrarla *"ayâtun beyyinâf* (söze dayalı apaçık deliller) ve *"amalu salihâf* (iyilik, güzellik, doğruluk için çalışmak) demektedir. Elçiler halkların karşına sadece bununla çıkmışlardır. Hem insana yakışan, hem de eşit şartlarda imtihan olunmanın gereği de bu değil midir? Bu noktada Kuran ve İslâm'a, kendi etkin tarihi içinde, kendinden önceki eski dünya dinlerini, onların kullandığı form ve kavramları kullanarak dönüştüren, daha anlaşılabilir hale getiren, sokaktaki adamın aklına ve vicdanına hitabeder tarza sokan "son reformcu din" özelliği bakımından da yaklaşılmıştır. Burada durularak diğer dinler tarihine bakılmış, mukayeseler yapılmıştır. İlgili ayetlerde daha geniş açıklamaları görülebileceği gibi bu konu da çalışmamızın önemli açılımlarından bir diğerini oluşturmaktadır.

Şu halde buraya kadar söylediklerimiz aynı zamanda takip ettiğimiz tefsir metodunu da açıklamaktadır. Özetle buna "Kur'an'ı tarih, tabiat ve hayat ile yorumlayıp açıklamak" diyebiliriz. Çünkü bunların hepsinin ana kaynağı tektir *(ummul-kitap)* ve hiç durmadan birbirini açıklar, tefsir eder. Bize düşen bu yaşayan, canlı, hareket halindeki açıklamaları yakalayabilmektir. Onun için çalışmamızın adına "Yaşayan Kuran" dedim...

***

Çalışmamızın meal, çeviri ve yazım tekniği açısından da kendine özgü bazı özellikleri bulunmaktadır. "Kuran ve meali'nden ne anladığımızı, bu meali diğerlerinden ayıran kimi temel noktaları yukarıda beyan ettikten sonra; meal ve tefsir şeklinde başlıca iki bölümden oluşan çalışmamızda takip ettiğimiz çeviri ve yazım yöntemi de kısaca şöyle sıralayabiliriz:

1- Meal bölümünde Cibril hadisinden ilhamla İslâm'ın "üzerine bina edildiği" kimi temel kavramlar meal boyunca Kuranda geçtiği ve Müslüman bilincin idrakinde oluştuğu şekliyle verilmiştir. Bunlar Allah, Rab, şeytan, melek, rızık, vahiy, peygamber, kitap, ahiret, cennet, cehennem, oruç, hac, cihat, hicret, tövbe, adalet, emanet, ehliyet gibi yaklaşık 20 civarında kavramdır.

2- Meal bölümünde özel kişi, halk, kavim, topluluk, din ve yer isimleri zorunlu olarak korunmuştur; bunlar da Cebrail, Âdem, Nuh, İdris, Hud, İbrahim, İsa, Musa, Davud, Süleyman, Yunus, Muhammed, Zeyd, Kur'an, Tevrat, İncil, Zebur, İsrailoğulları, İslâm, Yahudiler, Hıristiyanlar, Sebe, Havarî, Semud, Ad, Kabe, Mekke vb. 40 civarında isimdir.

3- Meal bölümünde Kuranın "biz" ve "öteki" idrakini yansıtan muslim (Müs-

lüman), mü'min, münafık, zâlim, tâğut kavramları da geçtiği şekilde verilmiştir.

Böylece Kur anin "omurgası" diyebileceğimiz yaklaşık 70 kavram Kur anda geçtiği şekilde (Arapça ifadeler aynıyla Lâtin harfleriyle yazılarak) meal metninde yer almıştır. Aksi halde bunlara da Türkçe anlam bulmaya çalıştığınızda "yüzüne renk gelmeyen" tuhaf bir meal dili ortaya çıkmaktadır.

Yukarıdaki ilk üç maddede geçen "omurga kavramlar" dışındakiler mümkün mertebe "yaşayan Türkçede" karşılanan anlamlarıyla yer almıştır. Bunlar meal metinine de yansıtılmıştır. Aksi halde bunları da olduğu gibi verdiğinizde "Hayat değil tapınak dili" dediğimiz yaşayan hayattan kopuk, başka dilde karşılığı olmayan, sadece yedinci yüzyıl Arap dil, tarih ve kültür evrenine mahsus, antik (eski) çağ metni muamelesi gören ve de sadece uzmanlarının anladığı tuhaf bir meal dili ortaya çıkmaktadır.

Kavram ve deyişlere verilen ana anlamlardan bazı örnekler şunlardır:

Tevhid; birlik,

Samed; bölünmez bütünlük,

Şirk; ortak koşmak (Allah'ın birliğini ve bölünmez bütünlüğünü parçalamak)

Kevn; oluş,

Emr; iş ve oluş,

Dehr; süreç,

Kasem/yemin; dile gelme,

İbda/mubdi; yaratmak; ortaya çıkarmak, meydana getirmek

Abd/ibadet; ibadet etmek; çalışmak, üretmek, meydana getirmek,

Hayy; dipdiri yaşam kaynağı,

Kayyum; yarattıkları üzerine titreyen,

Kavvam; kadınlar üzerine titreyen,

Dinu'l-kayyime; hayat üzerine titreyen, yaşayan hayat dini,

Kitabun kayyime; hayat üzerine titreyen, yaşayan hayat kitabı,

İvecen kayyime; fil dişi kulelerinde değil yaşayan hayat içinde oluşan,

Halk-ı cedid; yeniden yaratma,

Takva; Sakınmak, Allah'ın öfkesini çekmekten sakınmak

Rahmet; sevgi ve merhamet,

Kerem; cömertlik,

Latif; incelik,

Gafur; Bağışlayan, affeden,

Hikmet; bilgelik,

Hilm; ince ruhlu,

Ecr/ceza; karşılık, ceza,

Amel-i salihât; iyilik, güzellik, doğruluk için çalışmak,

Sırat-ı müstakim; doğruluk ve dürüstlük yolu,

Hidayet; Doğru yolu göstermek, doğru yolda yürümek,

Hayr; erdem,

Muhsin; güzel ahlâk sahibi,
İhlas; saf bir yürek temizliği içinde olmak,
Huşu; korku ve titreme,
Sıdk/sadakat; sözü namus bilmek,
Muhsan; namusuyla bir yuva kurmuş kadın,
Hanif; sağduyudan şaşmayan,
Ahd-i misak; fıtrî söz, vicdanın dile gelişi,
Hablullah; Allah'ın yolu,
Hablunnâs; ana insanlık yolu,
Basiret; kalp gözü, vicdanın sesi,
Basâiru **li'nnâs;** insanlığın vicdanı vb.

Bu şekilde tefsir bölümünde yaklaşık 350 kavram analizi yapılmıştır. Analizlerde daha çok karşılaştırmalı filoloji (dilbilim) üzerinde durulmuş, bunlara verilen anlamlar meal metinine yansıtılmıştır. Dipnotlarda (tefsir bölümünde) ise bunlara neden bu karşılıkların verildiği, hangi gerekçelerle böyle yorumlandığının savunması yapılmış, karşılaştırmalı ilâve yorumlarla delilleri gösterilmiştir.

Tefsir bölümünde ise yazım tekniği olarak şu yöntem takip edilmiştir:

1- Sure girişlerinde sureyi tanıtıcı ve bu sureye neden bu ismin verilmiş olduğuna dair kısa açıklamalar yer almaktadır.

2- Kuranın Arapça asıl metninin yanından akan metin, ana meal metnidir. Burada mümkün mertebe akıcı, yalın bir Türkçe kullanılmaya çalışılmış, hiçbir yerinde parantez açmak suretiyle metin yarılmamıştır. Parantezin de meal gibi yanlış anlaşıldığını düşünürsek bunu neden yaptığımız anlaşılabilir. Şöyle ki; parantez açınca meale yorum katılmış, açmayınca yorumsuz verilmiş olduğu sanılmaktadır. Hâlbuki parantez açmadan verilenler de yorumdur. Parantez içi ise yorumun biraz daha açıklamasıdır. Yani her ikisi de yorumdur; çünkü Arapça asıl metnin dışında yazılan her şey yorumdur, ister parantez dışı, ister parantez içi olsun, ister üstte ister, altta olsun fark etmez. Az önce geçtiği gibi burada yorum Arapça (Kuran) metninin zihindeki yankısı anlamında kullanılmaktadır.

3- Meal bölümünde "BÜYÜK HARFLERLE" başlayan yerler, konunun değiştiğini veya arada zaman farkı olduğunu göstermektedir.

4- Tefsir bölümünde "Harfi harfine" diye başlayan yerler, Arapça asıl metinde geçen sözcükleri aynıyla vererek yapılan çeviridir. Yani mealde yorumlanmış bir cümle Arapça aslında hangi kelimelerin geçtiğini göstermek için tefsir bölümünde (dipnotta kısmında) tekrar verilmiştir. "Harfi harfine" diye başlayan yerler bunu ifade etmektedir. Böylece asıl metinden tümüyle kopmadan ve metinde geçenle geçmeyenin görülmesi sağlanmak istenmiştir.

5- Tefsir bölümünde "Rivayete göre" diye başlayan yerler, sebep-i Nuzül kısmı olup genellikle klâsik tefsirlerden özet bilgileri ihtiva etmektedir. Yararlanılan kaynaklar sadece meşhur olan ismi verilerek parantez içinde gösterilmiştir (Razi, Taberi, Kurtubi, Zemahşeri). vb.

6- Tefsir bölümünde "BÜYÜK" harfle başlayan bölümler kavram analizlerinin yapıldığı yer olup daha çok sözlükbilgileri verilmekte, mukayeseli dil analizleri yapılmakta ve adı geçen sözcüğün nereden geldiği, kökünün ne olduğu, bu kökten hangi kelimelerin klâsik ve şu anki yaşayan Arapçada kullanıldığı, bugünkü yaşayan Türkçede ona tekabül eden kelime veya deyimin ne olduğu, hangi Türk edebiyat metninde (şiir, türkü, deyiş, atasözü) nasıl kullanıldığı vs. gösterilmekte ve kavrama ait yorumlar yapılmaktadır.

7- Tefsir bölümünde "Demek ki" diye başlayan yerlerde ayetten bugüne dair yorumlar çıkarılmakta ve "Bugün olsaydı?" bakış açısından metinden metine değil daha çok çağdan çağa aktarım esas alınarak yorumlara girişilmektedir.

8- Tefsir bölümünde yine "Öyle görünüyor ki", "Görüldüğü gibi", "Dikkat edilirse", "Anlaşılan" vb. şekilde başlayan açıklamalar konunun akışına göre surenin, ayetin veya pasajm (ayet gurubunun) anlaşılmasına yönelik kimi izahlar olmaktadır...

Demek ki elinizdeki çalışmada "Türkçe" olarak okuduğunuz her şey -meal metni de dâhil- esas metnin (Arapça Kur an) benim zihin dünyamdaki yankılanmaları olmaktadır. Yedinci yüzyıl Sami/Arap dil, tarih ve kültür evreninde bizler bu dünyada yokken oluşmuş bir metni, yüzyıllar sonra kendi doğup büyüdüğüm Türk, dil, tarih ve kültür evrenin ortamına getirdiğimde gördüklerim, duyduklarım, anladıklarım, hissettiklerimdir.

Keza şu an yeryüzünde, Tanrının kelâmı diye bilinen diğer kutsal kitapları da en az Kur an kadar okumuş incelemiş bulunmaktayım. Ama açık yüreklilikle itiraf edilmeli ki bu Kuran çok başka bir şey. Kuranin Allahin kelâmı olduğuna dair inancımdan hiçbir şüphem yoktur. Okudukça bu inancımın daha da arttığını gördüm. Dahası benim gönlümde Kur an tam anlamıyla "vicdanın ve merhametin evrensel sesi" olarak kök salmıştır. Allah, 7. yüzyıl Mekke-Medine ortamından seçtiği bir öksüzün saf bir yürek temizliği içindeki vicdanı üzerinden tüm insanlığa mesajını iletmeyi murad etmiş, bunu anlamaktayım.

Bu nedenle Kuranin "hitabının tarihsel mesajının evrensel" olduğu genel ilkesinden hareketle kimi okumalara ve yorumlamalara giriştim. Gördüm ki ele aldığı kişi veya olaylar tarihin konusu olsa da onlar üzerinden verdiği mesajlar kesinlikle tüm insanlığı ilgilendirmektedir. Bu nedenle insanlığın bu kitaba şiddetle ihtiyacı vardır.

Her doğan çocuğu Âdem olarak gördüğünüzde mesajın tam yerini bulduğunu göreceksiniz. Çünkü aslında Âdem kıssası her doğan çocukla birlikte yeniden başlıyor; insan, şeytan, kötülük, iyilik, kadın, erkek, günah, tövbe, pişmanlık, bilgi, akıl vs. Keza hayata atılan her genci Yusuf olarak gördüğünüzde mesajın on ikiden vurduğunu göreceksiniz; haset, hile, entrika, yalan, ihtiras, şehvet, tutku gibi dürtülere karşılık, bilgelik, adalet, güven, dostluk, kardeşlik, vefa, söz ve namusun yükselişi...

Bunlar bugün hala klâsik romanların veya filimlerin değişmez konusu değil midir? Demek ki klâsik konulara dair yazılan her roman, çekilen her film aslında bir Âdem, bir Yusuf kıssasının yeni versiyonlarından başka bir şey değil...

"Yaşayan Kur an[9] derken kastettiğim de esas itibarîyle budur.

İşte buna benzer nice "tarihsel" kişi ve olaylar üzerinden "evrensel" mesajlar veriyor Kuran. Bu nedenle olsa gerek tarihte kalması kaçınılmaz olan yerlerde "bilinçli bir susuş" sergiliyor. Birkaç yerde Mekke, bir iki yerde Arap ismi geçiyor. İlginçtir Muhammed dışında bir tek kişinin ismi geçiyor o da bir eski köle ve evlâtlık olan Zeyd...

Yani kendisini indiği dil, tarih ve kültür evrenine gömmüyor. Bilakis onlar üzerinden sonraki çağlara söylenecekleri de düşünerek konuşuyor.

Böyle yapmakla sanki her çağda yeniden öksüzlerin yüreğinde, evlâtlık muamelesi görenlerin ve köleleştirilmek istenilenlerin dilinde, mazlumların, mağdurların, mahrumların, Âdemlerin, Yusufların ve de tüm insanlığın vicdanında yankılansın istiyor.

Bu nedenle olmalı ki Kur an, ezilenlerin, mağdurların, mazlumların yani vicdanın ve merhametin yalın sesi olarak doğdu. Kuranı baştan sonra okuyun, bütün derdinin bu olduğunu göreceksiniz. Kölelerden, yoksullardan, öksüzlerden, yetimlerden, evlâtlıklardan, kızlardan, kadınlardan, yaşlılardan, âmâdan, sağırdan, dilsizden, özürlüden bahsediyorsa bundandır. Bunların çok kötü olan durumlarını düzeltmek, haklarını savunmak içindir. Eğer bunlarla diğerleri arasında karmaşık gibi gelen bir ayet görüyorsanız hiç tereddüt etmeden Kur an ın, ezilen kimse, mahrum ve mağdur kimse ondan yana olduğuna hükmedebilirsiniz. Bu, hiçbir şekilde şaşmaz... Çünkü Kuran tapınaklarda, mabetlerde, saraylarda doğmuş bir kitap değildir. Bilakis mağaralarda, savaş meydanlarında, sokaklarda doğmuştur. Bunun için de dili bir tapınak değil, hayat dilidir. Eğer insanlığın tanıyıp bildiği (maruf), yokluğunu hissettiği değerleri değil de ilgisiz alâkasız dini faraziyeleri getirseydi, sokaktaki adamın derdine bigâne bir söylemle bir öksüzün yüreğinden değil de bir din adamının ihtirasından doğmuş olsaydı kimse onu dinlemezdi. İnsanlık vicdanı onu da dışına atardı. Bilakis o, sokağın beklediği soruyu sordu: "Bu kız çocukları hangi suçundan dolayı diri diri gömüldü?" Mazlumun yanında oldu, ezilene aradığını verdi, fıtratın, ortak iyinin sesi oldu. Yani doğrudan akla ve vicdana hitabetti. İnsanlığın adalet arayan damarını harekete geçirdi. Umudun, hasretin, aklın ve vicdanın dili oldu. Bir öksüz çıktı: "İnsanlıkta sevgi ve merhameti yaymak için geldim." *(rahmeten lıl-âlemin)* dedi...

İşte bunlardı dalga dalga yayılan, gönülleri fetheden...

Ben de önce bir insan, sonra da Müslüman olarak bu ruhu yakalamaya ve yansıtmaya çalıştım. Yani demem o ki bu ilâhî hitap benim zihin dünyamda, gönlümde, vicdanımda ve dilimde böyle yankılandı...

Şehit Seyyid Kutupun tefsirine verdiği isimde geçtiği gibi "Kuranın gölgesinde" yürüdüm. Bu kitabın on dört asırlık tarihi boyunca hakkında söylenenleri, o çağın Müsümanlarında yankılananlar olarak değerlendirdim. Böylesi görkemli bir zenginliği saygıyla andım. Ancak hiçbir âlimin veya hiçbir ekolün ne mutlak takipçisi ne de mutlak reddedicisi olmadım. Ana ümmet geleneğine yaslandım. Bura-

dan akan tarihe, bilince, idrake, hissiyata, aidiyete ve celâdete katıldım. Çok okudum, çok araştırdım, önceki dönemlerde yaşamış âlimlerden çok şey öğrendim. Fakat sonuçta onlardan süzdüğüm kendi sonuçlarımı yansıttım.

Kuranin belirli bir çağa değil de genel olarak "Çağ dile gelsin!" diyerek her çağda onu kim okuyorsa o çağa yemin ettiği üç ayetlik Asr (çağ) suresinin verdiği mesajı buna yordum. Yani iman ederek "kendi çağlarının" göğsüne iyilik, güzellik, doğruluk için, hak ve adalet için, dertleri ve acıları paylaşmak için omuz omuza verip tohum ekenler kurtulacak, gerisi hüsrana uğrayacak, kaybedecek...

Sonuç olarak bütün bunları okuyanlarla paylaşmak için yazıya döktüm, kitap haline getirdim. Umarım kaybedenlerden olmam. Bu çalışmanın okuyan herkese bir faydasının olması en büyük dileğimdir.

Söylediğim her şey, noktasına virgülüne kadar hesabı sorulma ve verilme makamındadır. Hem dünyada hem ahirette. Esas hesap sorucu olarak ise Allah yeter. Onun sevgisi ve merhameti sonsuzdur. Ona sığındım, Ona güvendim.

Mu min yüreklerde iyilikle, hayırla anılsın.

Dinlerini hurafelere boğmuş zihinlere aydınlık ve ışık saçsın.

Dinlerinden ümidini kesmiş zihinlerde ise yeniden uyanışa, canlanışa, böyle bir dine mensup olmakla gurur duymaya vesile olsun.

"Baki kalan şu kubbede hoş bir seda olsun."

Rabbim mahcup etme...

R. İhsan Eliaçık
Nisan/2007
Fatih I İstanbul

***

MEKKE DÖNEMİ

-İLK MESAJLAR-

01 - (96) ALAK SURESİ

Mekke'de inmiştir, 19 ayettir. İlk ayetindeki çok sevgili; ilgili, ilişik, yapışık, tutkun anlamına gelen alaq kelimesi nedeniyle bu adı almış görünmektedir. İlk beş ayeti Hz Peygamber'e Hira mağarasında inen ayetlerden oluşur. Kur'an'ın bir Kadir gecesinde dünya semasında yankılanan ilk cümleleri olması sebebiyle ayrı bir öneme sahiptir. Mekke'nin mal ve iktidar sahiplerinden Ebu Cehil'in şahsında, bir toplumda zengin takımının giderek müstağnileşmesi (zenginliğini kendine yeterli görür hale gelmesi) ve ardından emir ve yasak (nehy) koyma hakkını kendinde görerek haddi aşması (tuğyan) surenin ve dolayısıyla Kur'an'ın ilk sosyal tesbiti olarak vazedilir. Sure, Kur'an'ın neyi ilk ve esas sorun olarak gördüğünü göstermesi bakımından muhteşem bir başlangıçtır...

SEVGİ MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

İLK SESLER [1-5]V

[Oku! {İKRA!} yaratan {HALK} Rabbinin adıyla.
İnsanı sevgiden; ilgi ve alâkadan {ALAK} yarattı.
Oku! Senin Rabbin çok cömerttir {KEREM}.
Kalemi kullanmayı öğretti.
İnsana bilmediği şeyleri öğretti.]

{İKRA!}: Sözlükte [QRE] kökünden gelir. Mastarı "Okumak, incelemek, selâm söylemek, bir araya getirmek" demektir. Okutmak, öğretmek (iqrâen), birisinin okumasını istemek, dikkatle inceleyip araştırmak (istiqrâ), okuyan, okuyucu, okur (qârî), hayız, hayızdan temizlenme (gur), okuma, okuyuş, kıraat (qırâat), medyumluk, fal bakma (qırâeh), rahle (mıqra), okunmuş, okunan (maqrü), okunanlardan toplanan (qurân), doğurmak (qaree'l-hâmileh), devenin rahminde meni tutunmak (garaee'l-nâgati), yel vaktinde esmek (garael-riyâh) kelimeleri bu köktendir...

Eski Türkçe'de "Yüksek sesle seslenmek, çağırmak, okumak" ifadesi okı-mak şeklinde söyleniyordu. Fransızca ecole sözcüğü buna benzetilerek yeni Türkçede (1935) Arapça mektep ve medrese yerine okuma, öğrenme yeri anlamında okul şeklinde yeniden türetilmiş. İlginçtir, gerçi kelimenin kökünde de bu anlam var ama yukarıdaki "Yaratan Rabbinin adıyla oku" ayeti Türkçedeki "Yükses sesle seslendir, çağır, dile getir" anlamında kullanıldığında bağlama uygun düşmektedir. Çünkü sanki yeminin cevabı gibi gelen ilk beş ayetten sonraki bölüm "Buna rağmen insan küstahça azgınlık (tağutluk) yapıyor. Zira kendini (devaynasında görecek kadar) her türlü ihtiyacın üstünde (müstağni) görüyor" (6-7) denilerek önceki beş ayeti gerekçelendiriyor.

Demek ki, bunun için bir "okuma" yapılması gerekiyor. Öyle ki, bu okuma insanı, toplumu, dünyayı, yaşamı, geçmişi, geleceği, iyiyi, kötüyü, varlığı, oluşu, akışı içine alan ve varoluşun özünden gelen derin bir "sesleniş, çağrı ve dillendirme" şeklinde bir okuma olmalıdır. Eşyanın manasını ve yaşamın anlamını gösteren ve

örnekleyen bir okuma olmalıdır. Bu anlamda ayetteki okuma "yazılı bir metni yüzünden okumak, tilâvet etmek"ten ziyade bir eylem çağrısı olup Türkçedeki "Ezan okumak (yükses sesle çağırmak), meydan okumak, gözlerinden okumak, yüzüne yüzüne okumak, hayatı okumak, rahmet okumak" deyimlerindeki "okumanın kullanılışı gibidir...

Şu halde "Oku" ile şu denmek istenmiş oluyor: " Düşündüğün sorumluluğu yüklen, onu şehre/insanlığa taşı, insanları buna çağır, zulme meydan oku, haydi uyanışı başlat ve harekete geç... İnsanı sevgi ve merhametinden yaratan, kalemi öğreten ve daha bilmediği nice şeyleri öğreterek onu varlık ve oluş âlemine çıkaran cömert Rabbin seninledir..."

Şu halde İslam'ın ilk emri "Düşün, sorumluluk yüklen, mesajı taşı, ona çağır, harekete geç ve zulme meydan oku" olmak icap eder...

Bunun böyle olduğunu Hz. Peygamber'in "Oku" emrini aldıktan sonra ne yaptığına bakarak anlamamız da mümkündür. O, bu ilk ayetlerden sonra aynen yukarıdaki işleri yapmıştır. Örneğin "Oku" dendi diye Mekke'de okuma yazma seferberliği başlattığı veya kendisine kitaplarla dolu kütüphane aradığı görülmemiştir. Çünkü "okuma'yı böyle anlamamıştı. Zaten Hz. Peygamber okuma yazma da biliyordu, (bkz. "Hz. Peygamber okuma bilmiyor muydu?" başlıklı makale).

Öyle bir "okuma" başlatmıştır ki, bu tam 23 yıl sürmüş ve sonunda okunanlar toplanarak bir araya getirilmiş ve adına okunanların; düşünülenlerin, yüklenilenlerin, taşınanların, çağırılanların, harekete geçip meydan okunanların bir araya getirilip toplanması anlamında "Kuran" denmiştir.

İşte bu Kur an o Kur andır... Açıp baktığınızda onları bulursunuz. Düşünmeyi, yüklenmeyi, taşımayı, çağırmayı, harekete geçmeyi, meydana okumayı bulursunuz. Bu esnada yaşanan olayları: yürüyüşleri, acıları, çığlıkları, göçü, savaşı, barışı, sevinç gözyaşlarını, toz bulutlarını, at kişnemelerini, kılıç şakırtılarını, şehit feryatlarını, gazi çığlıklarını duyarsınız. Duymuyorsanız zaten okumuyorsunuz, hatmediyorsunuz demektir...

{HALK}: Sözlükte [HLQ] kökünden gelir. Mastarı "Yaratmak" demektir. Ahlâk (ahlâq), maneviyat, moralizm (ahlâqiye), yaratıcı, yaratan (hâlıq), pay, hisse, nasip (halâq), halk, yaratma, yaratılmışlar (halq), huy, ahlâk (hulq), yıpranmış, eski (halaq), yaratılış, hilkat, fıtrat (hilgah), uygun, değer, münasip (halîq), yaratılmışlar, kâinat (halîqah), yaratık, mahlûk (mahlûk) kelimeleri bu köktendir...

Demek ki, yaratma Allah'ın eylemi olup, bir şeyi icat edip ortaya çıkarması, sonra da yenileyerek sürdürmesi durumudur. Bu anlamda yaratma olmuş bitmiş, noktası konulmuş bir eylem değildir. Allah'ın yaratması, Tevrat'ta geçtiği gibi bittikten sonra dinlenirken seyredilen, Aristo metafiziğinde geçtiği gibi ilk hareketi verme (muharrik-i evvel) veya Hind düşüncesinde olduğu gibi boyuna tekrar (çark-ı felek) değildir.

Bilakis o sürekli yeniden yaratılıştır (halq-ı cedid). Çünkü Allah tüm oluşun

membaı olan ve saf süreyi içeren "Dinamik Güç"tür (Hayyu Qayyum). Allah, değişim hallerinin peş peşe gelmediği "saf sürede" yaşar. Bu yüzden gerçek karakterini "usancın erişmediği" ve "uyku ve pineklemenin" yakalamadığı "sürekli yaratmada" gösterir. Allahi değişmez olarak algılamak, Onu kesin eylemsiz, hareketsiz, durgun nötr, mutlak bir hiç olarak algılamaktır. Allahin değişmesi noksanlığa işaret etmez. Allahin mükemmelliği mekanik olarak algılanan hareketsizliği içermez. Allahin mükemmelliği, Onun yaratıcı aktivitesinin daha geniş bir zeminini ve yaratıcı görünümünün sonsuz sahasını içerir. İlâhî hayat ulaşılması gereken bir idealin takibi değil, kendi açınımıdır. İlâhî hayattaki dinamik yenilenmeler "kemale doğru" değil "kemal içindedir. Noksanlıktan tamlığa doğru seyretmez, bilakis tamlığın kendini tekrar etmeyen sonsuz inkişafı olarak zuhur eder. Bu sonsuz inkişafın tümüne birden süreç (dehr) denir. Allah'ta ne geçmiş, ne şimdi, ne de gelecek vardır. O, ne gelişmeye muktedir ne de bozulmaya maruz kalabilir. Geçici varlıkların süresi, birbirinden farklı ardıl durumlara maruz kalırken Onun süresi, bitmeyen bir durumdur. Allahin "saf süre" halindeki yaratıcı faaliyeti Onun sonsuzluğunu azaltmaz. Ancak bize "seri süreler" şeklinde görünür. Allah'ta eylem ve düşünce, bilgi ve yaratma ayrı ve farklı gerçeklikler olarak değil, aksine bir ve özdeş, bölünmeyen bütünün parçasıdır. Kelâm literatürü ile söyleyecek olursak Allahin ilmi, iradesi, kudreti ve yaratması bir ve aynı şeydir. Aralarında fasıla ve ardıllık yoktur. O, bizlerde varolan bilgi ve perspektife sahip değildir, aksine "sonsuz şimdi'de ihtiva edilen tarihin tüm yelpazesinin ve gerçekliğinin perspektifine sahiptir. Süreç (dehr) bu anlamda, geleceği "gerçekleşmemiş bir imkân" olarak elinde tutan organik bir bütün anlamına gelir. Bu gerçekleşmemiş imkân, gerçekliğin doğası içinde yatar ve o olay gerçek oluşum noktasına ulaştığında, gerçekliğin içinde bir "oluş" olarak kabul edilir. İnsan, tarih ve kâinat bu şekilde sonsuz oluşlarla doludur. Kâinatın, oluşlar, ol denince olanlar (kevn, kâin, tekvin, kun fe yekûn) âlemi olarak tanımlanması bu yüzdendir. Kâinat, durağan, sabit bir şey değil daimi bir fiil, sürekli yeniden yaratılıştır (Allahu alem).

{Yaratan Rabbi'nin adıyla oku}: Yani: ey gerçeği arayan insanoğlu! Hayatı, insanı, yaşamı, ölümü, geçmişi, geleceği, iyiyi, kötüyü, doğruyu, yanlışı, güzeli, çirkini, evreni, doğayı oku! Bütün bunların mana ve değerini insanlara göster. Allah'tan aldığın vahyi şehre taşı ve yeni bir hareket başlat. Çağının karanlıklarını buradan aldığın güçle aydınlat!. Her tür zulme ve haksızlığa bununla meydan oku. İnsan hayatının bütün yönlerine yeni bir bakış açısı ve perspektif getir. Vicdana ve merhamete hitap ederek, insanlığın sağduyusunu harekete geçirerek yarım kalmış sözleri tamamla. **İbrahim**'in, **Musa**'nın, **İsa**'nın "okumalarını" sürdür! Bu okumayı Sakınma duygusuyle, O'nu içselleştirmiş olarak yap. Olaylara ve eşyaya Onun şuuru ile bak. Bu okumayı yaratan Rabbi'nin adıyla, Onunla beraber olarak, Onunla tarihin meydanında yürüyerek yap. Böylece bakış açılarını, yaklaşım biçimlerini değiştir. İnsana, hayata ve varlığa nasıl bakılır, iyi insan nasıl olunur, erdemli toplum nasıl kurulur, dünya barışı nasıl sağlanır, adalete dayalı dünya nasıl inşa edilir göster. Bunları yapmak için seni bütün bir hayatı yeniden "okumakla"

görevlendiriyoruz. Bu süreçte Biz seninle birlikte olacağız. Bu nedenle "Ben bu okumayı tek başıma yapamam, ben böylesi bir okumanın altından kalkamam, bu işi nasıl yapacağımı, nereden başlayacağımı bilmiyorum" deme. Allah'a dayan, saye sarıl, hikmete ram ol ve yürü!

{ALAK}: Sözlükte [ALQ] kökünden gelir. Mastarı "ilişmek, takılmak, yapışmak, bitişmek, tutunmak, sevmek, tutkun olmak" demektir. Asmak, askıya almak, ertelemek, yorumlamak, bir şey hakkında yorum yapmak, takmak, iliştirmek (ta lîgan), ilgilenmek, ilişkili olmak, ilişmek, takılmak, bir şeye ilişkin olmak, bir şeye ait olmak (taalluq), ilgi, alaka, dostluk, iş, meslek, uğraş (alâqa), yorum, siyasi yorum (talîq), dipnot, şerh, haşiye (ta'lîga), kan pıhtısı, sülük (alag), hayvana verilecek yiyecek (alîq), ile ilgili, ilişkin, alakalı (mutealliq), askı, asacak (mi'lâq), askıda bırakılmış (mu allaq) kelimeleri bu köktendir...

Yukarıdaki ayette {İnsanı alaq tan yarattı} ifadesi, "kan pıhtısından, embriyodan, zigottan" şeklinde biyolojik, "ilgisinden, alâkasından, sevgisinden" şeklinde teolojik açıdan yorumlanmaya müsaittir. Her iki anlamda kelimenin kökanlamına uygun düşmektedir. Ancak teolojik açıdan yorumlamak anlama ve bağlama daha uygun duruyor. Çünkü bunlar Kuranın ilk inen ayetleri olup Allah insana kim olduğunu, neyi niçin yaptığını ve neler vermekte olduğunu sıralayarak işe başlamaktadır.

Anlaşılan bu ilk beş ayette tutarlılık içinde beş temel özelliği ile Allah kendini tanıtıyor: 1- Rabb (Kim?) 2- Yaratma (Ne yapıyor?) 3- Alak (Neden?) 4- Kerem (Ne veriyor?) 5- İlim (Ne öğretiyor?)

Bunların hepsi de mantıksal tutarlılık içinde insanoğlunun zihnini meşgul eden beş temel soruya cevap vermektedir.

Şöyle ki: İçinde yaşadığımız evreni çekip çeviren, ayakta durmasını sağlayan bir yüce "Rabb" vardır. O, bizi "yaratarak" varlık sahnesine çıkarmıştır. Bunu, duyduğu sonsuz sevgi, ilgi ve alâkadan dolayı yapmıştır. Karşılıksız olarak boyuna vermiş de vermiş (hava, su, toprak/gıda, ısı, vücut), verdiği nimetler hesaba kitaba sığmaz olmuştur. Dahası diğer varlıklardan ayrı olarak insanoğluna bir de "ilim" öğrenme yeteneği bahşetmiş (bilgi, akıl, zihin, beyin, kalp), "kalemi" (kelime, söz, konuşma, yazı, ifade) kullanabilmeyi, varlığı okuyabilmeyi, anlayabilmeyi, derinliklerine nüfuz edebilmeyi nasip etmiştir. Öyle ya insanı hayvanlardan ayıran şey bilgisi, aklı, zihni, beyni, okuması, anlaması, konuşması ve yazması değilse nedir?

Şu halde alaq'tan yaratılma ifadesini bu çerçeve içinde yorumlamak gerekir. Gerçekten de, içimizden birisi Rabbimiz ile ilk karşılaştığında öğrenmek isteyeceği ilk şey ne olabilir? Merakımız daha çok biyolojik mi teolojik mi olur? Biyolojik olduğunu farz edersek, ana rahminde bir spermden nasıl dokuz ay boyunca gelişip büyüdüğümüzü zaten kendi araştırmamızla bulabilirdik. Asıl merakımız rahmi de yaratanın, anneyi babayı da yaratanın, bizi varlık sahnesine çıkaranın, bunu neden yaptığı değil midir?

"Nasıl yaratıldım?" değil; "Neden/Niçin yaratıldım?"

Vahiy asıl bu soruya cevap için var değil midir? Çünkü nasılını insan araştırmasıyla bulup ortaya çıkarabilir. Bu ilk ayetler nedenin/niçinin cevabını veriyor. Bu nedenle alaq kavramı, biyolojik olarak hangi maddeden nasıl yaratıldığımızdan ziyade, teolojik olarak hangi manadan niçin yaratıldığımızın cevabı olmaktadır.

İşte alaq bunun cevabı; sevgi, ilgi ve alâka...

İnsanın ve de bütün varlığın kökeninde bunun olduğu anlaşılıyor. Demek ki yaratılış, evrene boyuna yayılan sonsuz bir şefkatin, taşan coşkun bir sevginin, oluş ve akışı ilgi ve alâka yumağı haline getiren yüce bir merhametin eseridir. Nitekim bu ayetin tefsiri mahiyetinde Allah insanları sevgi ve merhametten/onun için yarattığını söylemektedir (Hud: 11/119). Peygamber bunun için yani sevgi ve merhameti insanlıkta yaymak için gönderilmiştir. (Enbiya: 21/107)

Şu halde Allah, bilinmez bir hazine iken bilinmek veya rakip bir kötülük tanrısı var da onu köşeye sıkıştırmak için yaratma eylemine girişmiş değildir. İnsanlığı Âdem'in yasak ağaçtan yemesi sonucu "sürgün" ve "ölüme yazgısına" mahkûm ederek de yaratmış değildir. Bilakis bilinen bir karakterinin; Rahman (çok seven, sevgisi taşan) ve Rahîm (sevgisi varlığa yayılan, merhametli) tabiî taşması sonucu yaratma inkişaf etmiş ve etmeye devam etmektedir...

Halen her canlı yavrusu bir erkek ile dişinin birbirine olan ilgi ve alâkasının, aşk ve sevgisinin zirveye çıktığı bir anda rahme düşüyor değil mi? İnsanlar böyle ilgi ve alâkaların, sevgi ve tutkunlukların sonucu olarak doğmuyorlar mı? Bu ilgi, alâka ve tutkunluk insan soyunu sürdüren en coşkun saik değil mi?

Biteviye ilgi ve alâkalardan "sürekli yaratılış" işte budur. İnsan denen tür yaratılışın belirli bir zaman ve mekânında bu taşmaya, yani "oluşa" katılmıştır. Çektiği acı, sürgün cezası değil oluş ve varoluş sancısıdır. Bu nedenle insan, nasıl ilgi ve alâka gösterilerek varlık sahnesine çıkarıldıysa ve çıkarılmaya devam ediyorsa, aynı şekilde buna cevap vermeli, bu sürece kendisi de coşkun bir ilgi ve alâka göstererek katılmalı, oluş ve akışın tersine bir yola girmemelidir.

Öte yandan alaq sözcüğüne semantik açıdan baktığımızda Kuran'da altı yerde geçtiğini görüyoruz. Beşinde (22/5,23/14,23/14,40/67,75/38) insanın ana rahminde (rahim: sevgi ve ilgi ile büyütme yeri/sevgi yuvası!) oluşum aşamaları bağlamında "kan pıhtısı" anlamında ve mutlaka "toprak, nutfe, meni, cenin" kelimelerinden biriyle ve de sonda yazılan "ta" ile geçiyor. Bir yerde de (96/2) Allahin insanı niçin yarattığı bağlamında ve sonda yazılan "ta" sız geçiyor.

Bu durumda bu ikisi arasındaki fark şu oluyor: İnsanlarla ilgili olarak bir erkekten bir dişiye atılıp iliştirme/yapışma (alaqatun)... Tek olan Allahin ilahî ilgi, alâka, sevgi ve merhametinden binlerce mahlûk yaratma, binlerce beşerî ilgi ve alâkadan da yaratılmışlar yaratma (alaq)...

Meselâ erkeğin dişiye, dişinin erkeğe ilgi ve alâkası, tohumun toprağa, toprağın tohuma ilgi ve alâkası, ağacın suya ilgi ve alâkası, ateşin oduna ilgi ve alâkası vs. binbir çeşittir... Bunların birbirine ilgi ve alâkasından boyuna yeni yaratılışlar

birbirinin içinden yarılıp ortaya çıkıyor (felaq). Bu ilgi ve alâka yumağı sayesindedir ki, "oluş" her daim yenilenerek sürüyor (kun fe yekun).

İşte insanın alaq tan yaratılması, ilk inen ayette bu manada iken diğer beş yerde bildiğimiz kan pıhtısı anlamında kullanılıyor. Bu nedenle Alak süresindeki ilk kullanımı, daha genel ve bağlam gereği Hz. Peygambere ilk kez hitap etmeye başlayan Allah'ın kendini tanıtışı olarak okumak mümkündür.

Keza bu ilk ayetteki "Niçin yaratıldık?" sorusunun cevabı olan "ilgi/alâka/sevgi", Kuranın başka yerinde şöyle tefsir ediliyor:

Rabbin isteseydi bütün insanlığı bir tek ümmet yapardı. Bu yüzden birbirlerine karşı çıkıp duracaklar. Ancak Rabbinin sevgi ve merhameti ile bağışladığı kimseler hariç; zaten Allah onları bunun için yarattı... Böylece Rabbinin 'Cehennemi görünür görünmez varlıklarla dolduracağım' sözü yerine gelmiş olacak. (Hud: 11/118-119)

Yani: Allah layık görseydi bütün insanları tek bir ümmet yapardı. Fakat insanlar kendilerine verilen seçme yeteneğini kötü yolda kullandıkları için tek bir ümmet haline gelmeye de layık olamıyorlar. Çünkü Allah insanları sevgi ve merhametinin taşması sonucu, varlığa duyduğu ilgi ve alakadan dolayı yaratmıştır. İnsanlardan bu sevgi, ilgi ve alakanın karşılığını beklemektedir. Fakat insanların çoğu umursamaz bir tavırla bunu görmezden gelmekte, kendini bir şey zannetmekte ve aynı sevgi, ilgi ve alakayla Allah'a karşılık vermemektedirler. Bunun için de cehennemi hak etmiş olmaktadırlar. Ancak "sevgi ve merhametten" yaratılmış olmayı fark edenler, vicdanının derinliklerinde bunu bulanlar (vecd: buluş, vicdan: bulma yeri), Allah'tan varlığa feyezan eden sevgi ve merhamet hâlesini (feyz: yayılış, feyezan: yayılma hâlesi) hissedip duyumsayanlar bir araya gelebilmekte ve tek bir ümmet olabilmektedirler...

{KEREM}: Kerem sözcüğü, Arapça kök olarak K-R-M'den geliyor ve Türkçe'deki gibi iki anlamda kullanılıyor. Kuranda da bu iki anlamda:

1- Vermek, cömertlik

2- Şeref, asalet...

Bu, şu demek: Verdiğin için şerefli (kerim) oluyorsun veya şeref (kerem) sahibi olmak için vermen (ikram) gerekir. Her kim çok veriyorsa (ikram) en şereflimiz (ekrem) odur. Karşılıksız verme (ikramiye) onun için bağıştır. Olağanüstü haller izhar ederek değil; elindekini vererek, paylaşarak, bölüşerek karşılıksız verici (keramet) sahibi oluyorsun. Bunu yapan Mükremin oluyor. Bu nedenle de cömertliği ile meşhur elçiye Resul-i Ekrem, bunun gösterildiği, yaşandığı şehre de Mekke-i Mükerreme deniyor. İçinde baştan sona bunu işleyen kitaba da Kur'an-ı Kerim...

"Kur an-ı Kerim" isminin bizzat Allah tarafından konduğunu görüyoruz: **Hiç şüphesiz o bir Kur'an-ı Kerim'dir.** (Vakıa: 56/77). Allah'ın ilk olarak bunlarla kendini tanıtması, bizim hayatta bu isimlerle bir "okumada" bulunmamızı istediği

içindir. Yani biz 'halk' eder (üretir, meydana getirir, yapar) ve ürettiklerimizi verir, paylaşır ve bölüşürsek ekrem' (şerefli, saygın) oluyoruz. Allahin 'halk' ve 'kerem' sıfatları insanların dünyasında böylece tecelli etmiş oluyor... Bu okumayı ilk yapanların bizzat Allahin elçileri olduğunu görüyoruz.

Daha ilk surelerde Hz. Peygamber için O 'kerim' bir elçinin sözüdür deniyor (Hakka: 69/48). Hz. Musa için de aynı şey söyleniyor: Biz kendilerinden önce, Firavun'un kavmini de denedik. Onlara 'kerim' bir elçi gelmişti. (Duhan: 44/17). 'Kerim' elçiler, 'En büyük Kerem sahibinin 'Kitab-ı Kerimini getirirler. Ve insanlara nasıl 'mükerrem' olunacağını, ne yapıldığı zaman 'keramet ehlinden sayılacağımızı gösterirler: Karşılıksız vererek, 'ikram' ederek, bölüşerek, paylaşarak...

Firavun diyordu ki: Ey kavmim! Mısır mülkü ve altımdan akıp giden şu ırmaklar benim değil mi? (Zuhruf: 43/51). Çünkü Firavun, Mısır'ın mülkünü; ırmakları, toprakları, çayırları, bayırları sahiplenmiş ve tağutlaşmıştı. Halkını sınıflara, katmanlara ayırarak, sınıf ayrıcalığı yaratıp alt kast-üst kastlar oluşturarak parçalamış ve köleleştirmişti, yani 'şirk' koşmuştu. Bunun ifadesi olarak da Ben sizin en yüce Rabb'inizim (Naziat: 79/24) diyordu. "Rabbiniz benim..." Yani su kanallarımda, çiftliklerimde, bahçelerimde, arazilerimde, tamamı bana ait olan Mısır mülkümde size ekmek, aş, iş veren benim. Ben olmasam aç kalırsınız... Kerim Elçiye dendi ki: Firavun'a git çünkü o tuğyan etti (Naziat: 79/17). Ve ona de ki Tezkiye olacak mısın? (Naziat: 79/18). Yani sahiplenip üzerine aldığın Allahin mülkünü halka iade edecek misin? Bağları, bahçeleri, arazileri, toprağı, suyu 'Mısır'ın mülkü benim' diye sahipleniyorsun. Bunları asıl sahiplerine; ezilenlere, yoksullara, tüm halka iade edecek misin? Ben bunu sağlamak için gönderilmiş 'kerim' bir elçiyim. 'Kerim' olan Allahin yoluna gir, Müslüman ol ve ver. Üzerindeki fazlalığı vererek tezkiye ol/arın. Elçilerin görevi Allahin mülkünü sahiplenenlere 'krametin (vermenin/tezkiyenin/arınmanın) yolunu göstermektir...

Elçileri örnek alanların da onların yolundan gitmeleri gerektiğini görüyoruz: Vererek tasdikini ispat eden erkekler (musaddıgûn) ile vererek tasdikini ispat eden kadınlar (musaddıgât) ve Allah'a güzel bir borç (karz-ı hasen) verenler... Onlar için kat kat artış ve ᶜkerim' bir karşılık vardır. (Hadid: 57/18). Ayette geçen musaddigûn ve musaddigât tabirlerinin "sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar" olarak çevirilmesi kanımca yanlıştır. Çünkü sadaka kavramı şu anki Türkçe'de kullanılışı itibariyle küfür ve zekât kavramları gibi mahvedilmiş kavramlardan birisidir. Küfür deyince belden aşağı 'sövme', zekât deyince otomatik olarak 'kırkta bir'in akla gelmesi gibi sadaka denince de 'Allah rızası için sadaka yalvarışı ve dilencilere üç-beş kuruş atmak akla gelmektedir. Oysa sadaka, tasdik etti/doğruladı demektir. Neyi doğruluyorsun? İmanını... Ne ile doğruluyorsun? Vererek... İman iddiasında bulunduğun halde vermezsen ne oluyorsun? İkiyüzlü, münafık...

Allah'a güzel bir borç vermek (karz-ı hasen), Kuranin Mekke'den itibaren kullandığı en esaslı kavramlardan birisidir. Karz, kredi demektir. Allah'a karşılıksız

kredi açmak demek... Allah dış dünyada görünen bir nesne olmadığına göre bu nasıl olacak? Yoksullara vererek... Çünkü Allah Kur anda kendini yoksuların yerine koyarak konuşur. Ona borç vermek veya karşılıksız kredi açmak yoksullara vermek demektir...

Ayette iman eden erkek ve kadınlar işte bunu yaparlarsa verdiklerinin artarak geri döneceği haber veriliyor. Burada 'bir koy üç al' mantığı yoktur. Allah ile ilişkisini ticaret kafasıyla anlayan 'tüccar imanı' bunu anlayamaz. Burada kat kat artarak geri dönen, ayetin sonunda geçtiği gibi 'kerem' sahibi olma payesine ermedir. Eğer diyor siz bunu yaparsanız 'kerim' olursunuz, yani şeref ve asalet sahibi olursunuz. Aksi halde şerefinizi kaybedersiniz, 'şerefsiz' olursunuz. Bir insan için en büyük kayıp bu değilse nedir? Türkçe'de bir deyim var: Örneğin 'Vermeyen şerefsizdir' deriz. Aynen öyle... Bu deyim hem vermek hem de şeref anlamına gelen 'kerem' kavramının manasında mündemiç olup ondan çıkarılmıştır.

Nihayet Kur an üstünlüğün ölçüsü olarak da kerem kavramını kullandığını görüyoruz: **Allah katında en** keremliniz **(şerefli**/saygın**/asil/üstün) en takvalı olanınızdır.** (Hucurat: 49/13). 'Keramet' kavramının tasavvuftaki keramet ile hiçbir alakası yoktur. Bilakis kerim olmakla, kerem sahibi olmakla; cömertlikle, vermekle, paylaşmakla, insanlara faydalı olmakla ilgilidir. Her kim kerem (verme) konusunda en takvalı ise en üstünümüz odur. Bu nedenle kimi sahabeler Peygamberimize "Verecek bir şeyimiz yok, nasıl kerim olacağız?" diye sorunca, "Tebessüm sadakadır" buyurdu. Yani kardeşine güler yüzle davran, tebessümünü ver, bu da keremdir demek istedi...

Peki, bu ilk mesajlar bugün için neyi ifade ediyor?

Şunu: Biz de, bugün, Hz. Peygamber gibi önce kendimiz, geçmişimiz ve geleceğimiz üzerine düşünerek işe başlamalıyız. Tarih, hayat ve tabiat üzerine, üzerimizdeki nimetler ve o nimetleri veren Allah'ın yüceliği üzerine, şehrimiz, ülkemiz, bölgemiz ve insanlığın gidişatı üzerine tefekkür etmeli, gözümüzü yıldızların ötesine dikmeli, varoluş sancıları çekmeli, kendi "Hira"larımızda vicdanımızın sesini dinlemeliyiz. İç dünyamıza dönerek orada kendi akıl, zihin, ruh ve gönül kozamızı örmeliyiz. Aydınlanmalı, öğrenmeli, her birimiz böyle kendiliğinden vicdanî uyanışlar yaşamalıyız. Bu potansiyel enerjinin içimizde yerleşik olduğunu farketmeliyiz.

Sonra kozamızdan taşarak Hira'dan şehre inmeli, toplumsal sorumluluk yüklenmeli ve gereğini yerine getirmeliyiz. Üzerimizdeki örtüyü atmalı, kalkmalı ve başka uyanışları başlatmalıyız. Ebedi mesajları yaşayarak okumalı; söze, adalete, özgürlüğe, sevgiye, merhamete, doğruluğa, dürüstlüğe çağırmalıyız. Her tür baskıya, zulme ve zorbalığa meydan okuyarak, insanoğlunun inancına, düşüncesine ve emeğine zincir vurulamayacağını haykırmalıyız. Bunlar için harekete geçmeliyiz... Üretmeli (halk), öğrenmeli (ilm) ve paylaşmalıyız (kerem).

Kur'an'ın ilk emirleri işte bunlardı. Hep böyle başlar ilkler ve her dem yeniden iner. Tâ insanlığın son tanyeri de ağarıncaya kadar...

İLK İTİRAZ: ZENGİNLİK ARZUSUJUĞYAN VE HEGEMONYA [6-14] T

[Hayır! İnsan zenginliği kendine yeterli görünce
{İSTİĞNA} hiç şüphesiz tuğyan eder.
Oysa sonunda rabbinedir dönüş!
Bak şu bir kulu içtenlikle yönelirken {salât}
yasaklamaya {neyh} kalkana.
Ya o doğru yolda {hidayet} yürüyorsa?
Ya sakınmaya {takva} çağırıyorsa?
Yalan deyip yüz çevirse daha mı iyiydi?
Allah'ın her şeyi kesinlikle gördüğünü bilmiyor mu?]

{İSTİĞNA}: Kök olarak "ğina" zenginlik ve servet, "ganî" zengin, ihtiyacı olmayan, kalantor, varlıklı, kodaman, "ganimet" düşmandan elde edilen zenginlikler, "istiğna" zengin olma arzusu, "müstağni" kendini her türlü ihtiyacın üstünde gören, "meğâni" sahiplerinin rahat ve konfor içinde barındıkları konaklar, "ganiye" güzelliği sebebi ile süse ihtiyaç hissetmeyen cariye demek oluyor, (el-Askeri; el-Furûq fi'l-Luğa, s. 251).

Görüldüğü gibi Kur'an'ın nuzül sırasına göre ilk suresi zenginlik ile tuğyan arasında ilişki kurarak başlıyor. Kuran ilk sosyal tesbit olarak "zenginliğe" dikkat çekerek başlıyor. İlk olmasının anlamı şu ki sonraki bütün "üsttekileri" niteleyen ayetler bununla ilgilidir: Müstağni servetiyle azgınlık eder (tâğut), servetine yaslanarak büyüklenir (mustekbir), emredip yasaklar koyarak zulmeder (zâlim), mülküyle ortak koşar (müşrik), hegemonya kurmaya yeltenir (ceberrut), gururlanır (mağrur), inkâr eder (münkir), yok sayar (mulhid)...

Bütün bunların kökünde "ğina'yı özelleştirmesi, kendi elinde tutması yatmaktadır. Bu nedenle Kur'an malların zenginler (ağniyâ) elinde dolanıp duran bir devlet olmasını meneder (Haşr: 59/7). Yani zenginliğin bir devlet haline gelmesini veya devletin bir zenginler kulübüne dönüşmesini reddeder. Bu durumda zenginler (ağniyâ), Allah'ın yarattığı rızık ve rızık kaynaklarını (üretim araçlarını) bir şekilde ele geçirip, "alttakileri" ondan mahrum edenler, alttakilerle "eşit" hale gelmekten aslan görmüş yaban eşeği gibi' kaçanlar oluyor. Sırf zenginliğin bu ilk sureden başlayarak Kuranın hiçbir yerinde olumlu anlamda anıldığını, övüldüğünü, teşvik edildiğini görmüyoruz. Bugün için müstağniler (zenginliklerini kendine yeterli görenler) üretim araçlarının mülkiyetini elinde tutan finans-kapital sahiplerine, sermayedarlara, para babalarına takâbül etmektedir. Kur'an'ın bu ilk süresiyle başlayan servet ve iktidar sahiplerine (üsttekilere) yönelik eleştirisi ve hatta saldırısı ilk mesajlar (ve tüm Kuran) boyunca eksilmeden devam edecek. İtiraz, isyan ve başkaldırı yani "okuma" başlıyor... Kuranda {salât} kelimesinin gece, gündüz, güneşin bataışı, doğuşu, yükselişi ile beraber kulanıldığında Allah'tan destek isteme yani bildiğimiz anlamda namaz, diğer tüm yerlerde ise toplumsal/sosyal anlamda destekleşme/yar-

dımlaşma/dayanışma anlamında kulanıldığını görüyoruz...

Demek ki, {tuğyan} kişinin zenginliğini kendine yeterli görmesi {istiğna} ve ardından bu zenginliğe yani mal ve iktidar gücüne dayanarak emir ve yasak {nehy} koymaya başlaması ile oluyor. Buna bir toplumda mal ve iktidar sahiplerinin (üsttekilerin) halk (alttakiler) üzerinde kurduğu "hegemonya" diyoruz. Şu halde Ebu Cehil'in şahsında anlatılmak istenen zenginlerin mustağnileşerek insanlar üzerinde emir ve yasak {nehy} koymaya kalkması ve böylece haddini aşması {tuğyan} toplumların en önemli sorunu oluyor. Kuranin daha ilk suresinde neye **"Hayır!"** (Kella!) diyerek isyanı başlattığına dikkat ediniz!

Demek ki, sırf Allah'a saygı, O'nun öfkesini çekmekten sakınma {takva} ve yolunda yürüme {hidayet} maksadıyla inanmış bir insanın destekleşme/dayanışma faaliyetlerini {salât} yasaklamaya {nehy} kalkışmak küstahça azgınlık {tuğyan} olmakta. Çünkü Allah her şeyi görmektedir.

İLK CEHENNEM TEHDİDİ
[15-19] T

[Hayır! Bu yaptıklarına bir son vermezse
onu alnından tutup sürükleyeceğiz.
O yalancı, ar damarı çatlamış alnından.
O zaman çağırsın toplanıp durduklarını {nadiye}
Biz de çağıracağız zebanîleri,
Hayır! Sakın ona boyun eğme, sen secde et ve yaklaş!]

Kuranda ilk mesajlar boyunca cehennem tehditlerinin sürekli olarak mülk (mal ve iktidar) sahiplerine yönelik olduğunu görüyoruz. İlk tehdit işte bu ayetlerdir. Mülk sahiplerinin toplandığı yere {nadiye} karşılık cehennem zebanîleri...

Demek ki burada isim verilmeksizin tasvir edilen Ebu Cehil karakterine her toplumda rastlamak mümkündür. Zaten bu amaçla olmalı ki isim verilmeden sadece özellikleri tasvir edilerek tanıtılıyor; zengin, mal mülk sahibi, etrafında adamları olan, her şeyi belirleme yetkisini kendinde gören, hükmedici, küstahça azgınlık yapan, saygısız, inkarcı, zorba bir tip... İşte bu tiplere nerede olursa olsun asla itaat edilmemelidir...

02 - (68) KALEM SURESİ

Mekke'de inmiştir, 52 ayettir. İlk ayetinde kalem ve satırlar dile gelerek konuşmaya çağırıldığı için bu adı almış görünmektedir İlk Mekki surelerden olduğu için ana teması Allah'a ve ahiret gününe iman etrafında döner. Mülk (mal ve oğullar) sahiplerine ders çıkarmaları için "bahçe sahipleri"kıssası anlatılır. Kur'an'ın, nuzül sırasına göre anlattığı ilk kıssanın zenginlik-yoksulluk meselesenin ele alındığı bu "Bahçe Sahipleri kıssası" olması ilginçtir. Hz. Peygamber'e ise gördüğü tepki karşısında yılmaması, güçlüklere göğüs germesi, asla uzlaşmaması ve yalnız kalmaktan korkmaması öğütlenir. Bunun için de ona Hz. Yunus örneği hatırlatılır. "Müslüman" isminin nuzül sırasına göre ilk geçtiği sure olmasıyla da dikkat çeker.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

KALEM DİLE GELSİN (1-7)f

[NUN! Kalem dile gelsin! Satırlara dizilen gelsin!

"Rabbinin nimeti sayesinde sen cinlerle konuşan değilsin!"Bu sana lütuf ve ikram dışında {GAYR-I MEMNUN} hak ettiğin bir karşılıktır.

Şüphesiz sen çok büyük bir ahlâk üzeresin.

Yakında göreceksin, onlar da görecekler.

Hanginizi gizli güçler kullanıyormuş?

Senin Rabbin yolundan sapanın ve doğru yolda yürüyenin kim olduğunu en iyi bilendir.]

{GAYR-I MEMNUN}: Sözlükte "İyilik bilen, kadirşinas olan dışında" demektir. Arapçada [MNN] kökü mastar olarak "Bahşetmek, lütfetmek, ikram olarak vermek, iyilikte bulunmak, minnet altında bırakmak, iyiliği başa kakmak" anlamlarına geliyor. Yormak, aciz bırakmak (imnân), iyilik etmek, iyilikte bulunmak, lütfetmek (itminan), yormak, yorgun düşürmek, aciz bırakmak (temnîn), kadirşinaslık, iyilikbilirlik (itminan), memnuniyetle (bi-imtinân), kadirşinas, iyilik bilen, itiraf eden, kesilmiş, kesik (memnun), çis, kudret helvası (menn), minnet, iyilik, ikram, iyiliği başa kakma (minnet), iyilik eden, zaman, ölüm (menûn) kelimeleri bu köktendir...

Bu durumda gayr-ı memnun ifadesi iki anlama gelmektedir: 1- İyilik, ikram dışında 2- Kesintili, sonlu olmak dışında...

Yaygın kanaat ikincisi olup "Senin için kesintisiz, sonsuz ecir vardır" manası verilmektedir. Hâlbuki bu mana bağlama uygun düşmüyor. Çünkü Hz. Muhammede (s.a.v) ilk inen ayetlerden olan bu bölüm, "Bu adam deli, cin çarpmış, gizli güçlerce kullanılıyor" itirazlarına cevap olarak onun durumunu teyit ediyor. Âdeta şöyle denmek isteniyor: "Bu sana gelen Rabbinin nimetidir, Onunla konuşmaktasın, cinlerle perilerle değil. Sen son derece ahlâklı, erdemli ve dürüst bir karaktere sahipsin. Doğrusu bunu hak ediyorsun." (Kadı Abdülcebbar).

Yani: Rabbin yeryüzünden yükselen vicdani arayışlara karşı duyarsız değildir.

Arayan mevlasını da bulur belâsını da. Sen aradın ve buldun. Şimdi sana bu arayışının karşılığını veriyoruz. Beş yıldır bu Hira mağarasına gelip gidiyorsun. Varoluş sancıları çekiyorsun. Senin insanlık için, iyilik ve adalet için nasıl kıvranıp durduğunu görüyoruz. Kalbinin nasıl attığını, vicdanının nasıl sızladığını, yüreğinin nasıl yandığını görmekteyiz. Bu karşılıksız kalacak değildi. Çünkü Allah karşılık verir (gayyum). Yeryüzünde Ona yönelen kim varsa yardımına koşar. Dua edenin duasına icabet eder. Allah gökteki tahtında oturup duran, yeryüzündeki acılara bigâne, vurdumduymaz bir Zeus veya kendine özel ırk seçen bir Yahve değildir. Allah kendisi ile canı gönülden "yürüyen" kimse, onunla beraberdir. Hangi milletten, hangi bölgeden olursa olsun fark etmez...

Demek ki, ayette âdeta "Artık vakit tamam, ey başını yaslayacağı bir ana göğsü bulamayan ögsüz (göğüs-süz) Muhammedi Artık Allah'a yaslanacaksın, yaslanacağın göğsü buldun. Rabbinin sonsuz sevgi ve merhametine yaslan ve yürü! Ey öksüz yürü; insanlık seni bekliyor... Karanlıklar aydınlık bekliyor... Diri diri toprağa gömülen çocuklar seni bekliyor... Günah kokan şehirler seni bekliyor... Kirletilmiş geceler seni bekliyor... İbrahim, Musa, İsa seni bekliyor... Kalem senin yazmanı bekliyor... İnsanlığa seninle bembeyaz bir sayfa açacağız; satırlar, cümleler seni bekliyor... Kalemler yeniden yazacak, cümleler yeniden kurulacak! Seninle kalemler, satırlar dile gelecek! Ey insanlığın şafağında söken son umut, kimseden korkma ve yürü!" denmek istenmektedir...

Gayr-ı memnun ifadesi Müddesir 6. ayetle irtibatlı olarak şu anlamda da kullanılmış olabilir: "Başlattığın bu peygamberlik hareketi ile çoğalma (istiksâr) beklentisi içine girmeyesin. Çoğalmakla, zengin olmakla, peygamberliği paraya ve servete tahvil etmeye kalkmayasın. İyilik yapmayı zengin olma aracı olarak kullanmayasın. Yaptıklarının karşılığını yalnızca Allah'tan bekleyesin. Cinlerden haber alan kâhin ve büyücüler gibi gayb bilgilerini para karşılığı satarak din adamlığına dönüştürmeyesin. Din sömürücülüğü yapmayasın. Zaten bunun için sen mecnun değilsin. Sana bunlardan ekmek yok! Sakın böyle bir yola girmeye kalkmayasın. Senin ecrin, karşılığın, ücretin bunlardan olmayacak. Ücret beklentisi ile din davası güdülmez. Bu bir vicdanî arayış ve saf iyilik hareketidir. İyiliğin maddî ücreti olmaz. Senin için bu tür dünyevî karşılık beklentili iyiliklerin, ikramların dışında (gayr-ı memnun) karşılığını yalnızca Allah'ın vereceği ecirler, sevaplar var! Ey o bütün öksüz Muhammed'in yolundan gidenler! Muhammed'e söylüyorum siz anlayın! Sakın Allah'ı, Muhammed'i, Kuranı, dini, imanı, zenginlik, para ve mal yığmak için sömürü aracı haline getirmeyesiniz!

MAL VE OĞULLAR SAHİBİNE İTAAT ETME/UZLAŞMA (8-16) T

[Yalanlayanları tanıma, itaat etme onlara!
İsterler ki yağcılık yapasın da {MÜDAHENE} onlar da sana yağ çeksinler.
Çokça yemin eden aşağılık âdi, küçük gören, dedikoducu,
Hayrı engelleyen, günahkâr zorba, kaba saba ve asalak ...
Mal ve oğullar sahibi diye karşısında ayetlerimiz okunurken "Eskilerin masalları" diyor. Yakında onun burnunu yere sürteceğiz!]

{MÜDAHENE}: Sözlükte [DHN] kökü mastar olarak "Yağcılık yapmak, dalkavukluk etmek" demektir. Yağlamak, yağ sürmek (dehn), yağlanmak (idhân), yağcı, boyacı (dehhân), yağ (duhn), yağcı, dalkavuk, yaltakçı (müdâhin), yaltaklanma, yağcılık, yaltaklık (müdâhene) kelimeleri bu köktendir. Şu halde müdâhene sırf karşı tarafa yaranmak için gerçeği gözden çıkarmak, gerçek olmayan bir şeyi gerçekmiş gibi dile getirmektir. Bir çıkar şebekesinin kendi aralarında kurduğu düzene "Al gülüm ver gülüm" dememizi çağrıştırır. Demek ki Hz. Peygambere de Mekke'de kurulmuş böylesi bir düzene yanaşmaması, onların çıkar şebekesi içine girmemesi, bu düzenin bir parçası olmaması, bilakis bu düzeni deşifre edecek tarzda kafaları çatlatırcasına gerçeği ortaya koyması emrediliyor...

Burada (10-15. ayetler) anlatılan Mekke'nin zengin mülk (mal ve iktidar) sahiplerinden biriydi. Utbe b. Rebia olması muhtemeldir. İsmi verilmeksizin vasıfları (özellikleri) üzerinde durulurken ne dendiğine dikkat ediniz: Yalanlayıcılar (mukezzibûn), çokça yemin eden (hallâf), aşağılık adi (mehîn), küçük gören (hemmâz), dedikodu peşinde koşan (meşşâin binemîm), hayra engel olan (mennâ'in li'l-hayr), zorba (m'utedin), günahkâr (esîm), kaba saba (utullîn), asalak, tufeyli/ zina çocuğu (zenîm), mal ve oğullar sahibi (zâ malin benîn)...

Bunlar şehre hükmeden zengin tefeci bezirganların karakteristik özellikleri idi. Ayrıntılı bir şekilde tavsif ediliyor ki, okuyanlar iyi tanısın, esas düşmanın kim olduğunu görsün. Bu açıdan bakılınca ilk mesajlarda muhatapların ne ile "itham" edildiklerine dikkat ediniz. Uzunca bir süre "müşrik" dendiğini görmeyeceğiz mesela, hep "mal ve mülk" ile ilgili ithamlar... Hemen sonra surenin ana konusu olan "Bahçe sahipleri" kıssasının gelmesi gayet anlamlı ve "ilk mesajların" ilk kalkış ve itiraz mantığını kavrayan için hiç şaşırtıcı değil...

BAHÇE SAHİPLERİ KISSASI (17-35) •

[Onları bahçe sahipleri {ASHABU'L-CENNE} gibi sınayacağız. Hani o bahçe sahipleri ürünlerini sabah erken gelip toplamak için sözleşmişlerdi. Oysa Allah'ı hiç hesaba katmıyorlardı. Derken onlar uyurken öyle bir afet geldi ki bahçeye kıran girdi, sabaha her şey sararıp soldu.

Sabaha yakın birbirlerine seslendiler; "Haydi, erkenden gidip ürünü toplayalım." Yolda gelirken aralarında şöyle konuşuyorlardı; "Yoksulun biri gelip de istemeden hepsini toplayalım." Sırf yoksula vermeyi engellemek için erkenden gittiler. Fakat bahçeyi gördüklerinde "Yanlış gelmişiz" dediler. Mırıldanarak "Yo, kesinlikle burası! Ama galiba asıl engellenen biz oluyoruz." dediler. İçlerinde en insaflı olanı; "Ben size Rabbinizi hesaba katın dememiş miydim?" dedi. Anladılar işi ve "Rabbimiz gerçekten çok büyüksün! Açıkçası bizler sana haksızlık etmişiz" dediler.

Sonra dönüp birbirlerini suçlamaya başladılar; "Yazıklar olsun bize; nasıl da gözümüz dönmüş? Sonunda "Belki Rabbimiz ondan daha hayırlısını verir. Allah'tan ümit kesilmez; O'nu hesaba katmayı öğrenmeliyiz" dediler.

İşte böyledir afet! Ahiretin/geleceğin azabı ise çok daha büyüktür, ah bir bilselerdi! Sakınanları Rabbinin yanında mutluluk cennetleri bekliyor. Biz teslimiyet gösterenleri {MÜSLÜMAN} günaha batmışlar gibi yapar mıyız?]

{ASHABU'L-CENNE}: "Bahçe sahipleri" demektir. Görüldüğü gibi Kuranın Nuzül sırasına göre anlattığı ilk kıssa bu. Kıssanın konusunun zenginlik-yoksulluk meselesi olduğuna dikkat ediniz. Kuran lisanında "Bahçe sahipleri" terimi mülk (servet ve kuvvet) sahiplerini ifade ediyor. Esasen "üsttekileri" ifade eden sembolik bir terimdir. Çağımızda "burjuvazi" dediğimiz sınıfa tekabül eder. Şu halde bahçe sahipleri kıssası servetine aşırı güvenen iki zenginin bencilliğini, hırsını, açgözlülüğünü anlatır. Onca servetlerine rağmen yoksulluk meselesine fransızdırlar. Öyle ki bahçelerinden (servetlerinden) yoksullar gelip de almasın diye sabah erkenden kalkıp gidecek kadar bencil, açgözlü ve Allah'ı (kimsesizi, yalınayaklıyı, yoksulu, öksüzü) hiçe sayar havadalar. Ama sabah geldiklerinde bir afetin çöktüğünü görmüşler ve onca servet yok olup gitmiştir...

Böylesi bahçe sahipleri o devirde bilfiil yaşamış da olabilir. Nitekim rivayetlere göre Müslüman olan birisinin Sanaya yakın bir yerde, içinde hurmalıkları ve ziraata elverişle arazilerin bulunduğu bir bahçesi (serveti, mülkü) vardı. Bu kimse hasat zamanı bu bahçede bulunan her şeyden yoksullara vermekteydi. Ölünce bahçe oğullarına kaldı. Bunlar "Yoksullara ürün filan veremeyiz, zaten ürün de az, bize bile yetmiyor. Artık babamızın yaptığını yapmayacağız" demeye başladılar. (Razi, İbn-i Kesir, Kurtubi).

Bu nedenle bir gün erkenden kalkıp bahçeye giderek yoksullar gelmeden bütün

ürünleri toplamak istediler. Bu hırsla geldiklerinde bir de ne görsünler bahçeye kıran girmiş, afet her şeyi mahvetmişti

Demek ki, "mal da yalan mülk de yalandır. Mülk sahibi olmak, bir emaneti üstlenmek demek olduğundan onu yoksullardan ve ihtiyaç sahiplerinden saklamanın, kaçırmanın bir anlamı yoktur. Onda yoksulların hakkı vardır. Esasen onların yoksullaşmasının sebebi bizim elimizde tuttuğumuz bahçelerimizdir. Çünkü bahçe (mal ve mülk) bizim yarattığımız bir şey değildir ve önemi yoktur. Her an yok olabilir, elimizden çıkabilir. Bir afet gelip çatmadan önce yoksulluların hakkını vermeli ve fazla olanı elimizde tutmamalıyız...

Kıssanın başında **{bahçe sahipleri}** sonunda da başlarına gelenlere **{İşte böyledir afet!}** dendiğine dikkat ediniz... Demek ki, herhangi bir savaş, işgal, toplumsal yıkım, açlık, kıtlık, sosyal çöküş ve "küresel krizler" de birer afettir. Çünkü insanlar bu durumlarda hep azap çekerler. Ancak bütün bunlar kavmin zenginlikten şımarmış ileri gelenlerinin (mele-i mütref) yaptıkları yüzündendir. Onlar dünyayı yaptıklarıyla cehenneme çevirirler.

{MÜSLÜMAN}: Sözlükte [SLM] kökü mastar olarak "Kabul eden, teslim eden, teslimiyet gösteren, kendini ayıpsız kusursuz hale getiren" demektir. Deriyi palamut ağacı ile sepilemek, terbiye etmek, tabaklamak (selm), yılan sokmak (selm), kabul etmek, teslim etmek, teslimiyet göstermek (islâm), bir işten kurtulmak, beri olmak, sağlam olmak, ayıpsız olmak (salim, selâmet), barış, sulh (selâm), mal sonra para peşin alışveriş yapmak (selem), barışa girmek, barış yapmak (silm), teslim edilen şeyi almak (tesellüm), sulhleşmek, barışmak (tesâlüm), şaşmadan yolun devamlı ortasından yürümek (istislâmu t-tarik), atların sükûnet halinde yürümesi (tesâlumu'l-hayle), dokunmak için Hacer-i Esved'e doğru yürümek (istilâm), merdiven (sullemu), yürüyen merdiven (sullem mutenakkıl) kelimeleri bu köktendir...

"Müslüman" isminin Nuzül sırasına göre Kuranda ilk geçtiği yer burasıdır. Şu anki söylenişi, Arapça muslim tabirinin Farsça muselman olarak okunmasının Türkçeye uyarlanmış halidir. Kuran lisanında İslâm 1-Samimiyet, içtenlik, canı gönülden, candan (ihlâs) 2-Kabul etmek, benimsemek (ikrar) manalarında kullanılmaktadır (Mukatil b. Süleyman, Rağıp).

Kelime köküne uygun olarak vahyin iniş sürecinde giderek "Allah ile yürüyen" anlamı kazandığını görüyoruz. Kuranda da bu manada kullanıldığı yerler vardır. Örneğin; **"Yoksa onlara özel yürüyerek çıkılan merdiven (sullem) var da çıkıp dinliyorlar mı?"** (Tur: 52/38). Keza **"Allah dedi: Bu Benim üzerime aldığım/Benim ile yürünen dosdoğru yoldur"** (Hicr: 15/41) gibi. Yani bizzat ve bilfiil, hemen şimdi, yaşayan hayatın gündelik akışı içinde Allah'ın emir ve yasaklarına doğrudan uyan, tabi olan, onunla olan demektir. Tarihte ataları bu işi yapmış olanlar veya doğduğunda kendinden habersiz nüfus cüzdanına Müslüman yazılmış olanlar değil. Bu belki bir tür "kültürel Müslümanlık" ifade edebilir. Ancak bunun Allah katında ne anlamı olabilir? İşte "yürüme" tabiri, bu bizzat, bilfiil ve hemen şimdi oluşu,

yaşayan canlılığı ve hareketi ifade etmektedir.

"Müslüman" tabirinin Nuzül sırasında ilk kez bahçe sahipleri kıssasının sonunda geçmesi de ilginçtir. Verilmek istenen mesajın bahçe sahiplerinin mal ve mülkleri konusunda Allah'a teslimiyet göstererek, her şeyin O'na ait olduğunu kabul etmeleri, Allah'ın özellikle "mülk" konusundaki hakkını teslim etmeleri, bu konuda sahiplenme ve bundan kaynaklanan şımarıklık içine germemeleri olduğu anlaşılıyor.

ÖLÜME KADAR MÜHLET

(36-45) T

[Size ne oluyor? Nasıl hüküm veriyorsunuz? Yoksa sizin bir kitabınız var da ondan ders mi görüyorsunuz? "Keyfiniz neyi istiyorsa o caizdir" diye mi yazıyor o kitapta? Yoksa elinizde "Kıyamete kadar siz neye karar verirseniz o olacak" diye Bizden alınmış bir teminat mı var? Sor bakalım onlara, içlerinden hangisi buna garanti verecek? Yoksa iddialarını destekleyecek birileri mi var? Eğer iddialarında samimî iseler o destekçileri getirsinler bakalım? Can boğaza dayanıp yatağa düşünce imana gelmek için vakit çok geçtir; artık isteseler de yapamazlar. Çünkü gözlerinin feri gitmiş, zavallı bir duruma düşmüşlerdir. Oysa sıhhat ve sağlık yerindeyken imana çağrılıp duruluyorlardı. O halde Bana bırak bu söze yalan diyenleri! Onları ne olup bittiğini anlamadan yavaş yavaş uçuruma yuvarlayacağız. Onlara mühlet veriyorum. Hesabım çok sağlamdır {KEYD-İ METİN} Yoksa sen onlardan bir ücret istiyorsun da, bu yüzden onlar ağır borç altında mı eziliyorlar? Yoksa gaybın sırlarına vakıf oldular da oradan mı konuşuyorlar?]

{Can boğaza dayanıp yatağa düşünce imana gelmek için vakit çok geçtir; artık isteseler de yapamazlar} Harfi harfine: "Baldırların çıplak kalacağı gün secdeye çağırılırlar, güç yetiremezler." Burada kıyamet gününden değil, ölüm anından bahsedildiği anlaşılıyor. Çünkü kıyamette insanların secdeye çağrılması Kuranın üslubu değildir. Bunu kötü bir duruma düşmüş olmaktan mecaz olarak anlasak bile kıyamet sahnelerinin anlatıldığı pasajlarda pek görülmeyen "sıhhatli, salim, sağlıklı iken çağırılmak, güç yetirememek, içi geçmek, bir deri bir kemik kalmak anlamında baldırı soyulmak" ifadeleri, bunun "ihtiyarlık, yaşlılık, acizlik veya ölüm anını anlattığını" gösteriyor (Ebu Müslim).

{KEYD-İ METİN}: Sözlükte "Sağlam ince plân, şaşmayan hesap" demektir. Hile, oyun, düzen, tezgâh, tuzak (keyd), komplo, tezgâh, hile, taktik, aldatma, entrika (mekîde) kelimeleri bu köktendir... Kuran, Allah'ın 'keyd'inin sağlam olduğuna karşılık birçok yerde şeytanın 'keyd'inin de zayıf olduğunu söyler. Peki, Allah'ın büyük hesabı veya ince plânı nedir? Acaba Kuran bu plândan bahsediyor mu? Yoksa bu Allah'ın ilminde saklı da aşama aşama yürürlüğe mi konuyor?

Nedir bu plân? Aslında bu plânı Kuran çok açık bir şekilde ortaya koymaktadır;

ölüm! Çünkü ölüm varlık ve oluş kanunları içinde insanları "eşitleyici" yegâne ilkedir. Zengil ile yoksul, güçlü ile güçsüz yalnızca ölüm ile aynı hizaya gelir. Mekke'nin "mal ve oğullar sahibi" ileri gelenlerine ölümün hatırlatılmasının ne anlama geldiği anlaşılıyor olmalı. Demek ki, keyd-i metin (sağlam plan), hayatta eşit hale gelmeye razı olmayanların adım adım "toprakta" eşitlenmesi olayıdır. Bu açıdan "baldırların çıplak kalacağı gün" en büyük eşitlik günüdür!

GÖZLERİYLE DEVİRECEK HALE GETİREN HATIRLATMA
(48-52) T

[Şu halde Rabbinin hükmüne sabret de balık sahibi gibi olma. Hani o sıkıntıdan yutkunarak seslenmişti. Eğer ona Rabbinden bir nimet ulaşmasaydı, aşağılanmış bir şekilde ıssız tenhalara atılmış halde kalırdı. Fakat Rabbi onu alıp iyilik, güzellik ve doğruluk için çalışanlar arasına koydu. O kâfirler bu hatırlatmayı her duyduklarında neredeyse gözleriyle seni devirecekler. "O delidir, kesin gizli güçlerin adamıdır" deyip duruyorlar. Hâlbuki bu insanlığa özünü hatırlatmadan başka bir şey değil!]

{Bu hatırlatmayı her duyduklarında neredeyse gözleriyle seni devirecekler} denmesinin manası ne olabilir? Bu ifadenin "Bahçe sahipleri" kıssasının ardından söylenmesinden de anlaşılacağı gibi, bu hatırlatma (zikr), bahçe sahiplerinin, bahçelerinin (servet ve iktidar kaynaklarının) ellerinden gideceği korkusu idi. Çünkü onlara bahçeleri için "afet" (azap) kendileri için "ölüm" (baldırların çıplak kalacağı gün) hatırlatması yapılmıştı. Her iki hal de bahçe sahipleri için hüsran ve felaket demekti. Buradan anlaşılıyor ki bahçe sahiplerinin servet ve iktidar kaynakları üzerindeki tekellerinin kaldırılarak "yanlarındaki ile eşit hale gelme fikri" onları çılgına çevirmektedir.

***

03 - (73) MÜZZEMMİL SURESİ

Mekke'de inmiştir, 20 ayettir. İlk ayetinde peygamberlik gibi büyük bir yükün altına giren Hz. Muhammedln bu durumu "büyük bir işi yüklenen" (müzzemmil) olarak tavsif edildiği için bu adı almıştır. Sure, büyük bir tepki ile karşılaşma öncesi Hz. Peygambere ve çevresinde toplanan arkadaşlarına gerekli manevi donanım ve direnç için gece yarılarında kalkmalarını, düşüne düşüne inen ayetler üzerinde düşünmelerini, meseleyi (davayı) iyi kavramalarını ve gündüz boyunca da yılmadan mücadele meydanına atılmalarını öğütler. "Nimet sahiplerini" ise azap (ölüm, afet veya kıyamet) ile inzara (uyanışa/uyarıya) devam eder. Önceki suredeki "Bahçe sahiplerini" bu kez "Nimet sahipleri" olarak vesfeder. Zekât (fazlanı olanı verme) ve karz-hasen (karşılıksız güzel kredi/borç) ve hayr (özgür seçime dayalı mal infâkı) kavramları ilk bu surede geçer.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

SEN EY BÜYÜK İŞİ YÜKLENEN (1-9) •

[Sen ey büyük işi yüklenen!
Gece yarılarında kalk!
Ortasında, başında veya sonunda.
Kur'an'ı düşüne düşüne oku!
Biz sana ağır bir sorumluluk yükleyeceğiz.
Bu nedenle gece vakti, ruh dinginliği ve sağlıklı okuma için daha elverişlidir. Çünkü gündüz seni zorlu bir uğraş bekliyor. Rabbini asla unutma ve bütün varlığınla O'na yönel. O doğunun ve batının Rabb'idir,
O'ndan başka ilâh yoktur {LAİLAHE İLLAHU} O'na dayan.]

{Sen ey büyük işi yüklenen!}: Yani: Ey büyük iş altına giren, büyük bir iş yüklenen! İnsanlığı karanlıklardan aydınlığa çıkarmak gibi çok büyük bir yükü omuzlayan Muhammedi Allah'ın nefesi, vicdanın sesi ve mazlumların son umudu olmak gibi son derece zorlu bir işi göğüslemeye, bunun altından kalkmaya hazırlanan öksüz Muhammedi

{LAİLAHE İLLAHU}: Kelime-i tevhid olarak de bilinen İslam'ın bu en temel şiarının Nuzül sırasına göre geçtiği ilk yerdir. "O'ndan (Allah'tan) başka 'ilah' yok" anlamına geliyor.

Kuranda geçen "ilah" kavramının kullanımına baktığımızda, "ekber" gibi, içimizden kimilerinin, servet ve iktidar kuvvetleri (egvât) yığarak eşitliği bozmalarına ve böylece toplumdan ayrılarak büyüklenmelerine itiraz olduğunu görüyoruz.

Kuralları uygulama bahenesiyle oluşturulan kör otoriteler "Lâ" (hayır) denerek reddediliyor. Kuranın "ilah" dediği şey, bu anlamda insanlardan başkası değildir. Bu nedenle "La ilahe illallah" servet ve iktidar temerküzü neticesinde insanlar üzerinde otoriteleşenlere isyan çağrısıdır.

Yoksa insanlar sırf ineğe, taşa, tahtaya, buzağıya, soğana, put heykellerine

tapınıyor da, Allah da onlara tapınmayı kıskanıp "Bana tapının, onlara değir diyor değildir. İnek, taş, tahta, soğan, buzağı, put, heykel vs. biz insanların birbirimiz üzerine kurduğumuz servet, iktidar, otorite, hegemonya ve sınıflaşma araçlarının sembolleridir. Onları kaldırdığınızda ortada insanoğlu insandan başkası yoktur. İlahlar (âlihe) insanlardır; inek, taş, tahta, soğan, buzağı, put, heykel vs. onların sembolleri olup kendi başlarına adlarında geçtiğinden başka bir anlamlan bulunmamaktadır.

Bunun böyle olduğunu "ilah" kavramının Kur anda 140 küsur yerde geçen kullanımından apaçık anlıyoruz.

Birkaç örnek...

Firavun dedi ki: Ey önde gelenler, sizin için benden başka ilah olduğunu bilmiyorum. (Kasas: 28/38). Görüldüğü gibi Firavun lafı evirip çevirmeden inek, boğa, buzağı (bakara) gibi heykel ve tasvirlerle ifade edilen "imparatorluk sembollerinin" altında neyin yattığını açık ediyor. "Asıl ilah benim, onlar hegemonyamızın işaret ve sembolleri" demeye getiriyor.

Kur anda adı anılan tüm putların durumu aynen böyledir.

Başka bir örnek...

Ve dediler ki: Salon ilahlarınızı bırakmayın; hele Ved'den, Suvattan, Yeğus'tan, Ye'uk'tan ve Nesr'den asla vazgeçmeyin! (Nuh: 71/23).

İbnul-Kelbinin açıklamasına göre Ved putu iri yarı gövdeli bir erkek şeklinde idi. Suva bir kadın şeklindeydi. Yeğus dişi bir aslan biçimindeydi. Yeûk at şeklindeydi. Nesr akbaba şeklindeydi. Diğer bölgelerdeki tapınakların kapılarının üzerinde bu akbaba resimleri vardı.

Bunlar aynı toplum içinde kabile (sınıf) totemleri/sembolleriydiler. Kabilenin kurucusu ve ileri gelen bir büyüğünün anısına dikilmişlerdi. Genel insanlık içinde ise bugünkü ulus sembollerine tekabül ettiği söylenebilir. Her ulusun bir devlet arması/bayrağı vardır ve onların üzerinde ulusu simgeleyen birtakım şekil, bitki, hayvan veya tabiat figürleri vardır. Haç işareti, gamalı haç, yıldız, orak-çekiç, hilal, güneş, arslan, kurt, kartal, yaprak vs. Bunlar o ulusun kendi toprakları üzerindeki egemenliğini (hegemonya) ve mutlak otoritesini temsil eder.

Bu anlamda örneğin "uluslararası sular" henüz kimsenin egemenliğine girmemiş, etrafına çit (sınır/gümrük) çevrilmemiş yerler demektir. Cahiliye döneminde bu, kabile toprakları (mer a) şeklinde oluyordu. Oraya girdiğinizde kabileye toprak bastı/giriş parası (gümrük) ödüyordunuz. Kabilenin egemen olduğu yerler, kabile toteminin arma ve sembolleriyle donatılmıştı ve genellikle merkezi bir yerde de ana tapınak bulunmaktaydı.

Şu halde Arapların ilahlar (âlihe) dediği, bu türden arma ve sembollerle ifade edilen devrin kurumsal kabile otoriteleri oluyor. Bunlar insanlar üzerinde servet ve iktidar hegemonyaları oluşturmakta ve sınıflaşma meydana getirmekteydiler. Üsttekiler ve alttakiler arasında keskin bir sınır (kast) vardı ve geçişkenlik yoktu.

Üsttekiler, alttakileri mutlak egemenlikleri altında yönetiyorlardı. Eleştiriye ve sorgulamaya kapalıydılar. Egemenlikleri mutlaktı.

İşte bu mutlak ve ebedi zannettikleri hegemonya (egemenlik) totemlerine/ sembollerine "ilah" demekteydiler...

Kuran, "din adamlığı" (hocalık, şeyhlik, seyyitlik, velilik, babalık, dedelik, ağalık, beylik, sultanlık, şahkululuk) hegemonyasına da "rablik/ilahlık" der: **Allah'ı bırakıp hahamlarını, rahiplerini ve Meryem oğlu Mesih'i rabler edindiler. Hâlbuki onlara ancak tek ilaha ibadet etmeleri emrolundu. O'ndan başka ilah yoktur.** (Tevbe: 9/31)

Kuran "heva/heves/arzu/şehvet" hegemonyasına da "ilahlık" der: **Kendi istek ve tutkularını (hevasını) ilah edineni gördün mü?** (Furkan: 25/43)

Kuran melekler (nuranî varlıklar, cinler, periler, ifritler) ve elçiler (İbrahim, Musa, İsa, Muhammed ailesi ve soyu) hegemonyasına da "rablik/ilahlık" der: **Size melekleri ve elçileri rabler/ilahlar edinin, diye de emretmez. Siz müslüman olduktan sonra hiç size kâfirliği emreder mi?** (Al-i İmran: 3/80)

Kurana göre peygamberin görevi "insanlara hükmetmek" (hegemonya) değildir. Bilakis "insanlar arasında" adil kararlar vermektir (hakem). Kuran, peygambere (ve bize) hitaben hep "onlara hükmet" (fehkumhum) değil; "onlar arasında hüküm ver/ hakem ol" (fehkum beynehum) der (bkz. Al-i İmran: 3/23, Nisa: 4/58, Maide: 5/42, 48, 49, Araf: 7/89, Sad: 38/22, 26). Bunun hiç değişmediğini görüyoruz. Bu ikisi arasındaki farkı düşünün...

Keza Allah'a, resulüne ve sizden olan emir sahiplerine (ulu'l-emr) itaat edin (Nisa: 4/59) ayeti, gönüllü birliktelikten doğan yükümlülükleri ifade eder. Ayette geçen "Sizden olan emir sahipleri" (ulu'l-emri minkum) ifadesi "içinizden gönüllü rızanız olarak işlerinizin başına getirdiğiniz kimseler" demektir. Bugün için "sizin kendi rızanızla seçtiğiniz kimseler" manasına gelir. Yine hegemonik ilişki yoktur.

"La ilahe illallah" (Allah'tan başka ilah yoktur) ne demek anlaşılıyor olmalı. Yani: Yeryüzünde mutlak egemenlik altına girilecek hegemonya, otorite yoktur. Totem, put, heykel, kabile, sınıf, ulus, sınır, otorite, gelenek, tapınak, din adamları, heva ve heves, servet ve iktidar güçleri tartışılamaz, sorgulanamaz değildir.

"Allah" adına ortaya çıkmış otoriteler de buna dâhildir. Hatta öyle ki, hiçbir "otorite" La ilahe illalah kılıcından kendini kurtarabilmiş değildir.

İster Allah, ister din, ister kabile, ister sınıf, ister ulus, ister vatan, ister gelenek, ister tapınak, ister proleterya, ister burjuva vs. ne adına kurulmuş olursa olsun yeryüzündeki bütün otoriteler, sonuç itibariyle hak (hakk) olan Allah'ın ayetleri (varlık ve oluş kanunları, evrenin gidiş yasaları, gönüllü birliktelikten doğan yükümlülükler ve bunları öğütleyen Kitap) karşısında ve bunlara rağmen kurulmuşsa, birer kurgu ve yalan (batıl) imparatorluğudurlar. İcabında yıkılabilir, değiştirilebilir ve yok edilebilirler...

"Allah" dış dünyada görünür bir nesne olmadığı ve onu temsil eden ebedî bir kurumsallık olmadığı için de, sonuç itibariyle La ilahe illallah, insanoğlunu, boyunduruk altında tutan tüm bağlardan kurtulmaya ve serazat bir "yeryüzü özgürlüğüne" çağırır. İnsanoğlu ancak ve sadece Allah'ın ayetlerine (varlık ve oluş kanunlarına, evrenin gidiş yasalarına, gönüllü birliktelikten doğan yükümlülüklere ve bunları öğütleyen Kitaba) uyarsa hegemonik ilişkilerden arınabilir. Aksi halde servet ve iktidar ilişkilerinden aile ilişkilerine, iş dünyası ilişkilerinden uluslarası ilişkilere bütün ömrü efendi-köle ilişkisi içinde geçer.

Allah-insan ilişkisi bile efendi-köle ilişkisi değil; "gönüllü birliktelik" ilişkisidir. Kuran der ki: **Benim rabbim sırat-ı müstakim üzerindedir** (Hud: 11/56). Yani Allah, insanlarla hegemonik ilişki kurmuyor. Bizi zaten kendi uyduğu, üzerinde olduğu yola çağırıyor. Varlık ve oluş (sosyal) kanunlarına (sevgi, merhamet, adalet, doğruluk, dürüstlük) birlikte uyalım, ben de onlara uyuyorum diyor. **Kendime rahmeti farz kıldım** (Enam: 6/54) bu demek.

Hal böyleyken insan-insan; yöneten-yönetilen, işçi-işveren, karı-koca, devlet-millet vs. ilişkisi nasıl hegemonik/ceberût (sahiplik esasına, efendi-köle mantığına, zora dayanan, tek yanlı) ilişki olabilir? Kuran peygamberine (ve tabi bize) şöyle der: **Sen bir zorba değilsin** (Gaşiye: 88/22)

NİMET SAHİPLERİNİ BANA BIRAK (10-14) T

[Aleyhinde söylenenlere katlan ve onlardan uygun şekilde uzaklaş.
Nimet sahiplerini {ULİ'N-Nİ'ME} ve o yalanlayıcıları bana bırak ve onlara biraz mühlet ver. Bizde onlar için hazırlanmış kelepçeler ve ateş var.
Boğaza düğümlenecek bir yiyecek ve acı bir azap var.
O gün yeryüzü ve dağlar sarsılacak.
Dağlar savrulmuş kum yığınına dönecek!]

{ULİ'N-Nİ'ME}: "Nimet sahipleri" demektir. Maddî nimetlerden (mal, gıda, sığır, koyun, deve, altın, gümüş, toprak, bahçe, ekin, hurma, saray, köle, cariye, oğul vs.) alabildiğine yararlanan, bunların tekelini elinde bulunduran, bunlarla zevk-ü safa süren, şerefini ve haysiyetini bunlarda görenler manasındadır. Kalem süresindeki "Bahçe sahipleri'nin bir diğer söylenişidir. Orada da "mühlet"ten bahsedilmişti. Bahçe sahiplerine yönelik "baldırların çıplak kalacağı gün" hatırlatması yapılırken, burada da "Boğaza düğümlenecek yiyecek, kelepçeler ve ateş"ten bahsediliyor. "Yeryüzü ve dağların sarsılacağı, savrulmuş kum yığınına döneceği" bir günün geleceğini haber veriyor.

Aslında bu türden şiddetli tehditler, Kuranın, "Zenginliği kendine yeterli gören müstağniler", "Zenginliği ile hegemonya kurmaya kalkan tağutlar", "Mal ve oğullar sahibi", "Bahçe sahipleri", "Nimet sahipleri" dediği devrin mülk (mal ve iktidar) sahiplerine yönelik tehditlerdir. Onları her defasında şiddetli bir şekilde ölüm, azap,

afet, helak, kıyamet, ateş imgeleri ile tehdit ediyor. İlk mesajların en öfkeli yerleri bu tür tehditlerin olduğu yerlerdir. Kimlere öfke dolu olduğundan, esas mesele olarak neyi gördüğünü de anlayabiliriz. Keza bu tür tehditler bildiğimiz anlamda ölüm, afet, helak, kıyamet sahneleri olabileceği gibi toplumsal altüst oluş, devrim ve yıkılış sahneleri olarak da okunabilir. Çünkü bunlar aynı zamanda "Nimet sahiplerinin" ölümü, kıyameti, afeti, helaki veya cehennemidir de...

FİRAVUN HATIRLATMASI (15-19) •

[İyi dinleyin! Firavun'a elçi gönderdiğimiz gibi size de üzerinize şahit olacak bir elçi gönderdik. Firavun elçiye isyan etti. Bu halde onu kıskıvrak yakaladık. Eğer kâfirlik ederseniz, çocukların saçlarını ağartan o günde kendinizi nasıl koruyacaksınız? Göğün paramparça olacağı ve Allah'ın sözünün gerçekleşeceği o gün! İşte bu bir hatırlatmadır, artık dileyen Rabbi ile yol tutar!]

"Nimet sahipleri" yıkılış ve yokoluşla tehdit edilince, tarihten "Nimet sahiplerine" örnek olarak Firavun hatırlatılıyor. Onun da elçiye (Musa'ya) isyan ettiği ve fakat kıskıvrak yakalanmaktan kurtulamadığı haber veriliyor. "Çocukların saçlarını ağartan gün", "Göğün paramparça olacağı ve Allah'ın sözünün gerçekleşeceği gün" denerek tekrar yıkılış ve yokoluş gününden bahsediliyor. Bu, Mekkeli nimet sahipleri için, malum, "Mekke'nin fethi" günü gerçekleşmiştir. O gün nimet sahipleri için gök adeta paramparça olmuş, çocuklarının saçları ağarırcasına azap çekmişler ve Allah'ın vaadi gerçekleşerek "mal ve oğullar sahibi" müstağniler görkemli bir devrimle alaşağı olmuşlardır. Bu, bütün "nimet sahipleri" için devr-i daim eden kaçınılmaz bir sondur.

GECENİN VE GÜNDÜZÜN GÜÇLERİ (20) T

[Rabbin, senin ve beraberindekilerin uykusuz geceler geçirdiğini biliyor. Oysa gecenin ve gündüzün ölçüsünü koyan Allah, bu konuda epeyce zorlanacağınızı bildiği için, size lütuf ile muamelede bulunuyor. Artık Kuran'dan kolayınıza geleni okuyun. İçinizden hastaların, Allah'ın fazlından aramaya ve yeryüzünde sefere çıkacakların olabileceğini bilmektedir. O halde Kuran'dan kolayınıza geleni okuyun. Destekleşmeyi/dayanışmayı ayağa kaldırın, ihtiyaç fazlasını {ZEKÂT} vererek arının. Allah'a güzel bir borç {KARZ-I HASEN} verin. Kendiniz için ne {HAYR] yaparsanız, karşılığını Allah katında daha büyük olarak bulursunuz. Daima Allah'tan bağışlanma dileyin. Allah çok bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.]

{ZEKÂT}: Sözlükte [ZKY] kökünden gelir. Mastarı "artmak, çoğalmak" demektir. Artmak, temizlemek, temize çıkarmak (tezkiyeh), temizlenmek, günahtan

arınmak (izkâe), referans, temizlenme, arıtma (et-tezkiye), artış, bereket, dürüstlük (zekât), temiz, saf, suçsuz, günahsız (zekiyyu), zekât veren, temizleyen (müzekkî) kelimeleri bu köktendir...

Daha üçüncü surede zekâttan bahsedilmesi şaşırtıcıdır. Hâlbuki çoğu dindar, zekâtın devlet kurulduktan sonra alınacağını ve daha çok Medinede geçtiğini sanır. Oysa Mekkede "Nimet sahiplerine" itirazla birlikte alternatif bir oluşum olarak kendi aralarında dayanışma, yardımlaşma ve paylaşma içine girmeleri emrediliyor. Bundan dolayı da zekâttan, karz-ı hasenden ve hayırdan bahsediliyor.

Kuran lisanında zekâtın "İhtiyaç fazlasını başkasına Allah rızası için karşılıksız vererek kendini arındırma, temizleme" manasında kullanıldığını görüyoruz. Bu anlamda zekât, İslam'ın en önemli farzlarından birisidir. Hatta öyle ki, bugün için neredeyse hepten kapitalizmin tasallutu altına girdiğimiz çağımızda namaz, oruç, hac ondan sonra gelir dense yeridir. Artık zekâtı "Zenginin malının kırkta birini, üzerinden bir yıl geçtikten ve borçlar düşüldükten sonra vermesinden" ziyade kök anlamına dönerek "İhtiyaç fazlasını verme" olarak anlamak icap eder. Çünkü Kuran, "Mülkün Allah'a ait olduğunu" söylemektedir. Mala ve servete bu tür bir bakış, çağımızda hayli yaygınlaşan "dışı Müslüman içi kapitalist" dindarlık türü için panzehir olacaktır. Demek ki, önemli olan vermek, başkasını düşünmek, "hep bana hep bana" dememek, kazandığını başkaları ile paylaşabilmektir. Malın-mülkün esas sahibinin Allah olduğunu hiç unutmamaktır. Aslolan ihtiyaç fazlasını vermek yani paylaşmak, başkasına aktarmaktır. Bunun için her kazançtan sonra karşılıksız vererek tezkiye olmak, arınmak gerekir. Bunun sistemini ve fıkhını yeniden inşa etmek lazımdır. Bu da "istif" değil, "infâk" mantığı ile yani "biriktirme/yığma" değil, "paylaşma/dağıtma" anlayışı ile mümkündür ki zekâtın asıl manası da budur.

Görüldüğü gibi daha ilk mesajlardan itibaren Allah, insanlardan kimilerinin elinde "fazla" mal bulunup, kimilerinin de onların eline bakar durumda kalmasını istememektedir. Öyle ya "Bir yer biri bakar, kıyamet ondan kopar!"

{KARZ-I HASEN}: Sözlükte "güzel kredi/borç" anlamındadır. Kesmek, kemirmek, şiir söylemek (qarz), borç, ödünç, kredi vs. malın bir kısmını kesip vermek (iqrâz), bir tacire malından kesip borç vererek kâra ortak olmak (müqâraza), birbirini iyi veya kötü olarak mükâfatlandırmak (teqâruz), kesilmek, kopmak, sona ermek, yıkılma, yok olma, nesli kesilme (inqırâz), kredi istemek, ödünç talebinde bulunmak (istiqrâz), ağaç budama makası, yolcu bileti kesme cihazı (miqrâz), yok olmuş, varlığı kesilmiş (münqariz) kelimeleri bu köktendir...

Terim olarak karşüığı veya geri ödemesi Allah'tan beklenerek yapılan her türden vermeye denir. Zekât'ın hemen ardından tekraren Karz-ı hasenden bahsedilmesi konuya ne denli önem verildiğini gösterir. Adeta denmek istenmektedir ki: Allah'a borç verecek yok mu? Karşılığı kat kat fazlasıyla ödenecektir. Eğer Allah'a borç vermek istiyorsanız, fakirlere, muhtaçlara, darda kalanlara, ağır borç altında inleyenlere el uzatın. Bol bol hayır yapın, Allah yolunda harcayın, malınızı istif etmeyin,

infâk edin, paylaşın. Mezara götüremeyeceğiniz her şeyi hayattayken insanlarla bölüşün, yığıp biriktirmeyin. İşte bu Allaha borç vermektir. Bu şekilde Allah'tan alacaklı olarak huzura gelirseniz karşılığını kat kat geri alırsınız. Keza hastaya ilâç, susuza su, aça yemek verirseniz Allaha vermiş olursunuz. Bu tür yerlerde "Allah" kelimesinin geçtiği her yere "halk" (en-Nâs) kelimesini koyun pek bir şeyin değişmediğini göreceksenizi (Ali Şeriati). Bu da gösteriyor ki, daha ilk mesajlarda Allah kendini açın ve yoksulun yerine koyarak konuşmaktadır...

{HAYR}: Sözlükte, "Seçmede serbest bırakmak, mal, servet, zenginlik, iyilik" demektir. Özgürce seçim (tahyîr), alternatif aramak (tahayyur), seçme, seleksiyon (ihtiyar), iyi olanı dilemek (istihare), tercih hakkı, elternatif, seçenek (hıyar), servet, nimet, mal, zenginlik, iyilik (hayr), seçkin, iyi (hıyre) kelimeleri bu köktendir...

Görülüyor ki, hayr kavramı "kendi özgür kararınla ötekine mal vermek, infâk etmek" demek oluyor. Kavramın kök anlamında "serbestlik, seçme hakkı ile mal, servet" manasının bulunması bu manaya gelmektedir. Nitekim "hayırlarda yarışmak", "hayır yapmak", "birisine hayrı dokunmak", "babasına bile hayrı yok", "hayır çarşısı", "hayır kurumu" vb. Türkçedeki tüm "hayr" ile ilgili deyimler "ötekine mal vermek" anlamındadır.

Kuranda da bu anlamda kullanıldığını görüyoruz. Hz. Süleyman'a ait, Bana Rabbimi hatırlattığı için hayrı severim (Sad: 38/32) ayetinde geçen "hayrı sevmek" ifadesi, "malı/serveti sevmek" şeklinde çeviriliyor ki, kanımca yanlıştır.

Bu tabir (hubbu'l-hayr), ilk mesajlarda (ör. Adiyat: 100/8) "Mal ve oğul sahipleri" veya "Bahçe sahipleri" ya da "Nimet sahiplerinin" olumsuz özelliği olarak kullanılır. Velid b. Muğire için de birkaç kez hayra/vermeye engel olan (mennâu'l-hayr) denir (Kalem: 68/12). Dolayısıyla salt mal/servet sevgisini, kaynağı Allah'ı hatırlatsa bile peygambere nispet etmek mümkün görünmüyor. Hz. Süleyman'ın sözü, peygamberimizin "Allah'ın size olan infâkını hatırlayınız" rivayetinde ifade edilen mana ile şöyle çevrilmelidir: Bana Rabbimi hatırlatan her iyiliği/vermeyi/infâkı (hubbu'l-hayr) severim (Sad: 38/32). Demek ki, ayette malı/serveti sevmekten değil; malı vermek/hayır yapmak sevgisinden bahsedilmekte...

Kuranda zenginlik ve vermekle ile ilgili kavramlar (zekâ, afv, ribâ, kenz, mele') hep fazlalık, doluluk, birikme, tepe vb. anlamlarında kullanılıyor. Örneğin ihtiyaç 'fazlasının (afv) verilmesi/temizlenilmesi (zekâ) gerekir. 'Fazla' (rebve/ribâ) olanın da alınmaması gerekir. Kavmin 'dolu' (mele) haline gelmiş ileri gelenleri onun için 'taşar'lar (tağâ/tuğyan)...

Demek ki, Kuran, zenginin elindeki "fazlalıktan" rahatsızdır! Yani kişi servetinin kaynağının Allah olduğunu söylese ve verse bile eğer üzerinde hala ihtiyaç fazlası (kenz) varsa eleştirilmekten kurtulamayacaktı. Ya ortaklaşacı bir düzen içinde iş ve istihdam yaratmada (dolaylı infâk) kullanacak, ya da doğrudan infâk edecek! Kuran bunun dışında elde mal tutmayı ateş olarak görmektedir...

İlk mesajların bütünlüğü içinden bakarsak, birinci surede (Alak: 96/6-14) şehre

hakim olanların zenginlik ihtirası (istiğna) içinde oldukları, bundan kaynaklanan bir azgınlık (tuğyan) yaşadıkları ve bunun sonucu olarak da yasak/dayatma/hegemonyaya (nehy) yöneldikleri tespit edilmiş ve hareket bunlara "Kella!" (Hayır) diyerek başlamıştı.

İkinci surede (Kalem: 68/17-35) **"Bahçe sahipleri"** hedef gösterilmiş ve ezilenin ve yoksulun yanında olunduğu deklare edilmişti. "Mal ve oğul (köle, cariye, maraba) sahiplerine" asla itaat etmemesi, onlarla asla uzlaşmaması öğütlenmiş, onlara ölüm hatırlatarak ölmeden önce ölme (eşitlenmeden önce eşit hale gelme) çağrısı yapılmış, bu çağrının onları "aslandan kaçan yaban eşekleri gibi" ürküttüğü söylenmişti...

İşte bunun ardından Müzzemmil suresi gelerek bu "gözleriyle devirecek gibi bakan'yaban eşeklerine karşı nasıl bir yol-yöntem izleneceği ve onlarla uzlaşmadan nasıl mücadele edileceği gösteriliyor: Gecenin ve gündüzün güçleriyle donanarak...

Bunun günümüzdeki sorusu şudur: Nasıl alternatif olacağız? Müslümanlar nasıl güçlenecek?

"Büyük işi yüklenen" demek olan Müzzemmil Suresi işte bunu anlatıyor.

Görüldüğü gibi sure, ilk pasajda (1-9) peygambere gece yarılarında kalkmasını, Kuranı düşüne düşüne (tertil ile) okumasını, gündüzün onu "zorlu bir uğraşın" beklediğini, Rabbini asla unutmamasını, bütün varlığı ile O'na yönelmesini, Onun doğunun ve batının Rabbi olduğu, Ondan başka bir ilah (otorite) olamayacağı, bunun için "gecenin" ruh dinginliği ve sağlıklı okuma için gayet elverişli bir zaman olduğu hatırlatılıyor.

İkinci pasajda (10-14) aleyhine söylenenler katlanması, onlardan kopması, "nimet sahiplerine" az mühlet vermesi, onların yediklerinin bir gün boğazlarına düğümleneceği, o gün büyük bir sarsıntı geçirecekleri, kum yığınına dönen dağlar gibi savrulacakları haber veriliyor.

Üçüncü pasajda (15-19) bunun tarihten örneği verilerek "Firavun" anlatılıyor. Firavunun elçiye isyan ettiği, fakat kıskıvrak yakalanmaktan kurtulamadığı, bunların da sonunun böyle olacağı, "çocukların saçlarını ağırtan bir günün" elbet geleceği, o gün göğün paramparça olacağı (büyük bir devrimle yıkılacakları) ve Allah'ın vadinin gerçekleşeceği müjdeleniyor.

"Gecenin ve gündüzün güçlerini" anlatan bu bölüm o günlerde daha bir avuç olan ezilen, kimsesiz, yoksul ve çaresizlerin bütün bunları nasıl başaracağı, gerekli gücü nereden bulacakları gösteriliyor.

Ayette "gecenin ve gündüzün takdirinden" bahsedilmesi, gecenin ve gündüzün kudreti/takdiri/gücü/ölçüsü anlamına geliyor. Peygamberin etrafında yavaş yavaş toplanmaya başlayanlara "nimet sahiplerine" karşı gecenin ve gündüzün güçleri ile donanmaları isteniyor.

Gecenin güçleri: Gece yarılarında kalkmak, Kuranı düşüne düşüne okumak, salât, istiğfar... Gündüzün güçleri: Allah'ın fazlından aramak, yolculuklara çıkmak,

çalışmak, paylaşmak, bölüşmek, yardımlaşmak (zekât, karz-ı hasen, hayr)...

Peygamberimiz o dönemlerde (Mekke dönemi) sabah ve akşam olmak üzere iki vakit namaz kılmaktadır.

Salât, burada geniş anlamıyla kullanılıyor. Bir taraftan destekleşme/dayanışma, bir yandan da Allahtan destek isteme, Allaha içten yöneliş ve Onunla kuvvetli manevi bağ kurmak anlamında kullanılıyor. Sonra geceleri yalnız veya topluca bir araya gelerek inen Kuran ayetlerini tetkik etmeleri, yönlendirmeler üzerinde düşünmeleri, ne yapacaklarını planlamaları isteniyor. Yaptıkları yanlış varsa onları konuşmaları, kişisel olarak temiz kalmaları, pisliklere bulaşmamaları, bulaşmışlarsa derhal hatalarını kabul etmeleri (istiğfar), yanlışta ısrar etmemeleri, bu "büyük işin" hata kaldırmayacağı, en büyük güçlerinin "pisliğe bulaşmamak" (temiz ve dürüst yaşamak) ve "elbiselerini temiz tutmak" (güzel ahlak) olacağı hatırlatılıyor.

İşte bunlar "gecenin güçleri" oluyor.

Büyük işi yüklenen kişiye bireysel güç ve donanım kazandırıyor ve gündüzün "zorlu uğraşı" için yıkılmaz bir irade veriyor.

{Kur andan kolayınıza geleni okuyun} diye iki defa söylenen ifade, ilk bakışta çeviri problemi nedeniyle anlaşılmaz gibi duruyor. Fakat biraz yakından bakınca bunun daha sonra gündüzün güçleri olarak ifade edilen Allah'ın fazlından aramak (çalışmak, rızık temini), fazlalaşanı vermek (zekât), güzel borç (karz-ı hasen) ve karşılıksız yardım (hayr) ile ilgili olduğu görülür.

Ayette geçen ibare (sin ile) "îsâr"dır. Sözlükte birinin işini kolaylaştırmak için ona yardım ederek varlıklı kılmak, maldâr yapmak getirmek" demektir. Bir de (peltek se ile) "isâr" var. Türkçe'de bu ayrımı gösterecek bir harf olmadığı için ikisi de aynı (se) ile okunuyor. Bu da varlıklı kılmanın öncesini ifade ediyor. Yani kendisi ihtiyaç sahibi olduğu halde kardeşinin ihtiyacını gidermek, ona kolaylık sağlamak için onu kendi nefsine tercih ederek vermek, varlıklılaştırmak, bu maksatla cömert davranmak" demek. Haşr Suresi 9. ayette böyle geçer.

Demek ki "Kur'andan kolayınıza geleni okuyun" diye iki defa tekraren gelen ifade gecenin gücü olup, kişiyi gündüze hazırlayan esaslı bir dinamik oluyor. Yani Kuranı ezbere, anlamadan, papağan gibi tekrar ederek, teberrüken (sevap kazanma kastıyla) değil; "isâr" yapmak için, kardeşinin işini kolaylaştırmak, yardımlaşmak, paylaşmak,"büyük işi" ve "zorlu uğraşı" kolay kılmak, yükün altından birlikte kalkmak için okuyun, buna çok ihtiyacınız olacak demek istiyor. Aksi halde gündüzün büyük işinin ve zorlu uğraşının altından kalkamaz, yalnız kalır, tek tek ezilirsiniz, varlığınızı, zenginliğinizi birbirinize aktarın, birbirinize sahip çıkın, bu işin altından başka kalkamazsınız demeye getiriyor. Zaten "Kerim" Kur an sizi buna çağırıyor, adı bile bunu söylüyor, kalkıp bunu hafız ezberine çevirmeyin diyor.

Sonra bu "isâr"ın nasıl olacağı yine tekraren tefsir ediliyor. Aynı ayette üç defa peşpeşe"zekât", "karz-ı hasen" ve "hayr"dan bahsediliyor.

Daha üçüncü surede zekâttan bahsedilmesi şaşırtıcıdır. Hâlbuki çoğu dindar zekatın devlet kurulduktan sonra alınacağını ve daha çok Medinede geçtiğini sanır. Oysa Mekkede "Nimet sahiplerine" itirazla birlikte alternatif bir oluşum olarak kendi aralarında dayanışma, yardımlaşma ve paylaşma içine girmeleri emrediliyor. Bundan dolayı da zekâttan, karz-ı hasenden ve hayırdan bahsediliyor.

Karz-ı hasen, terim olarak karşılığı veya geri ödemesi Allah'tan beklenerek yapılan her türden vermeye denir. Zekât'ın hemen ardından tekraren Karz-ı hasenden ve hayr'dan bahsedilmesi konuya ne denli önem verildiğini gösterir.

İşte bunlar da "gündüzün güçleri" oluyor.

Hz. Peygamber "şehrin zenginlikten şımarmış ileri gelenlerine" yani Bahçe sahiplerine", yani "nimet sahiplerine", yani "Mal ve oğul sahiplerine", yani "sütun (gökdelen) sahiplerine" böyle karşı koymuştur.

Dönüp kendi içinden yeniden bunların çıkmasına asla izin vermemiştir. Müminlerin bireysel gücü gecenin, toplumsal gücü gündüzün güçlerinde saklıdır. "Bahçe sahiplerine" özenerek, onların arasına katılıp yeni bahçe sahibi olarak alternatif olamazsınız.

Kuran peygambere (ve bize) **Onlarm mal ve oğulları seni imrendirmesin** der (Tevbe: 9/55, 85). Çünkü o, güç değil; güç, kardeşlik, paylaşma, dayanışma yani "isâr'dadır. Ezilenlerin, yoksulların ve çaresizlerin gücü içlerinden yeni "mal ve oğul sahipleri çıkarmak" değil; paylaşmak, bölüşmek, birbirine aktarmak, yükü kolaylaştırmaktır.

Zaten çaresizler, neyi paylaşacaklar mı diyorsunuz? Hele bir çanakta balınız (kardeşlik, paylaşım) olsun arı Bağdat'dan gelecektir.

Demek ki...

Eğer tanrısı mamon, tabusu da mülkiyet olan çağın egemen paradigmalarına alternatif olmak istiyorsanız, yol haritası Müzzemmil suresi.

Bankaların boyunduruğuna girmiş olan milyonlar, bu boyunduruktan nasıl kurtulacak?

Bir "fekku ragabe" (boyunduruklar kırılsın, kölelere özgürlük!) sesi lazım.

Bir alternatif lazım.

Faizsiz finans kurumları mı? Geçiniz.

Alternatif, gecenin ve gündüzün güçlerinde...

Gecenin güçleriyle donandıktan sonra, her yerde, her mahallede mantar gibi "infâk fonları", "karz-hasen" kurumları veya "hayr havuzları" oluşturacaksınız. Yerel "Ahi loncaları" gibi gruplar halinde, varoşlardan şehirlerin merkezine doğru bankaların etrafını bir ağ gibi saracaksınız. Ezilenlerin, kredi kartı kölelerinin, boyunduruk altına girmişlerin gücü buradadır. Bankalara teslim olmayacak, kendi aranızda "isâr"ı yükseltecek, "Kur andan kolaylaştırıcı olanı okuyacaksınız". Şehrin

zenginlikten şımarmış ileri gelenlerini, aslan görmüş yaban eşeği gibi ürkütecek, gözleriyle devirecek gibi baktıracak "ağır söz" ve "zorlu uğraş" budur.

Evet, bu işin altından ancak "büyük işi yüklenen" (Müzemmil) kişiler kalkabilir. Evet, çağın tanrısı ve tabusuna karşı söylenecek söz, "ağır bir sözdür" (kavlen sakila). Bu ağır sözü duyunca "gözleriyle devirecek gibi" bakanlar, "aslan görmüş yaban eşeği gibi" kaçanlar olacaktır.

Bunu herkes kaldıramaz. İçinde hardal tanesi kadar mamon ve mülkiyet tutkusu bulunanlar bunu taşıyamaz. Hz. İsa'nın "Üzerindeki hırka hariç her şeyini infâk et, öyle gel, yoksa beni anlayamazsın" sözünün ne anlama geldiği sanırım anlaşılıyor. Veya Peygamberimizin "Kendine zırh hazırla, belalar sel gibi yağacak" demesinin...

Evet, bu yol "zorlu bir uğraş" isteyen uzun bir yoldur, (sebhan tavilâ). Her birimiz bir müzzemmil olmalıyız. "Altenatif nedir?" diye soruyorsanız gecenin ve gündüzün güçlerini gecenin yarısında, ortasında veya sonunda kalkarak tekrak tekrar okuyun. Yol haritası orada...

Önce ruh ve irade lazım. O, kendi model ve formülünü yaratacaktır.

Ruh ve irade işte burada. Gecenin ve gündüzün güçlerinde...

Öte yandan klâsik müfessirlerin çoğu bu son ayetin nesh edildiği görüşündedir. Oysa Kuranın diğer birçok yerinde olduğu gibi burada da bir neshten bahsetmek mümkün görünmüyor. Dikkatle bakıldığında nesh değil; tahsis olduğu görülür. Yani peygambere geceleri kalkması emredilince sahabenin çoğu bunu bir farz-ayn olarak anlayıp onunla birlikte uykusuz geceler geçirmeye başladılar. Bunun üzerine şöyle denmek istendi: Böyle yapmanıza gerek yok, bu bir fırsat, isteyen yararlansın. Olabilir ki, ileride içinizde hasta veya yolculuğa çıkacaklar olabilir. Onların erkenden yatmaları gerekiyor olabilir. Bu nedenle daha çok durumu müsait olanlar kalksın...

Bu son ayetin Medine'de nazil olduğunu söylemek de manasızdır. Çünkü elimizdeki metinde buraya yerleştirilmiştir ve sure son ayetiyle birlikte az önceki paragrafta açıkladığımız gibi konu bütünlüğüne sahiptir...

***

04 - (74) MÜDDESSİR SURESİ

Mekke'de inmiştir, 56 ayettir. İlk ayetinde peygamberliğinin ilk yıllarında bir ara sessizliğe bürünen Hz. Muhammed'in (s.a.v) bu hali, "yalnızlığa bürünen" (müddesir) kelimesiyle ifade edildiği için bu adı almıştır. Bu sure Hz. Muhammedi açıkça tarihin meydanına atılarak kendini peygamber olarak tanıtmasını ve uyanış hareketini başlatmasını isteyerek fiili eylem çağırsında bulunur. Mekkeli zengin eleştirisinin en sert yer aldığı surelerdendir. Bu sure ile birlikte Hz. Peygamber dünyayayı sarsan o büyük hereketi için meydanlara çıkmıştır. Bu nedenle surenin özellikle ilk ayetleri Mekke'nin sokaklarını inleten sarsıcı bir meydana okumayı yansıtır.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

SEN EY YALNIZLIĞA BÜRÜNEN (1-10) •

[Sen ey yalnızlığa büruneni
Kalk ve uyanışı başlat!
Rabbini {TEKBİR} et!
Güzel ahlâkı kuşan!
Pisliğe bulaşma!
Servet {MENN} yığma {İSTİKSÂR} hayallerine kapılma!
Daima Rabbinle birlikte ol ve güçlüklere göğüs ger!
Unutma ki diriltici soluk üflendiği zaman,
Çok zorlu bir gün olacak!
Kâfirler için hiç de kolay olmayacak!]

{Sen ey yalnızlığa bürünen!}: Yani: Ey yalnızlığa bürünen Muhammed! Ey başını koyacak ana göğsü bulamadan büyüyen öksüz! Ey yalnızlığa gömülen adam! Ey vicdanının derinliklerine çekilerek kendini arayan adam! Ey karanlıklara batmış insanlık için çıkış yolu arayan asil ruh! Ey insanlığın sızlayan vicdanı! Şehrin kirlenmiş sokaklarından, günah kokan gecelerinden dağlara çekilen nâmus-u ekber! Nicedir için için "Ben neyim ve bu hal neyin nesi" diye ürperip duran kalp! Geceler boyu mehtaba bakınarak titreyen yürek! Artık vakit tamam! Yalnızlığı bırakmanın vakti geldi... Sessizlik köşesinden çıkmanın vakti geldi... Vicdanında yankılanan ses Rahmanın sesiydi! Gördüğün Cebrail'in yüzüydü. Bu, diri diri toprağa gömülen kız çocuklarının ah-ı eninidir. Bu, çarmıhlardan yükselen çığlıkların feryad-ı figanıdır. İbrahim'in, Musa'nın İsa'nın sesidir. Onların bitiremediğini tamamlamanın vakti geldi... İnsanlığın iyilik ve adalet arayan damarını harekete geçirmenin, tarihi değiştirmenin zamanı geldi... Ey yalnızlığa bürünen adam! Eski dünyanın defterini kapatmanın zamanı geldi... Çağı yakasından tutup sarsmanın zamanı geldi... Yepyeni bir dünya kurmanın zamanı geldi...

{Kalk ve uyanışı başlat!} : Artık ayağa kalk! İnsanlık seni bekliyor. Karanlık geceler ve ağaran tanyeri seni bekliyor, ayağa kalk! Kalk da uyar, uyanışı başlat!

Ey sessizliğe bürünen! Tarihin önüne çık, insanlığa kendini tanıt! Geceyi yararak çıkan güneş gibi yar karanlığı. Yar ki, karanlık gecelerin sonu gelsin. Yar ki, tarihin dehlizleri yırtılsın. Dilsizin dilini, sağırın kulağını, körün gözlerini aç. Aç ki, söylenemeyenler söylensin, aç ki, duyulamayanlar duyulsun, aç ki, görünemeyenler görünsün. Artık vicdan, merhamet, namusu ekber konuşsun. İnsanlığın donmuş dimağı parçalansın. Katı gelenekler, kalın duvarlar yıkılsın! Yok olsun insanın insana kulluğu!

{Güzel ahlâkı kuşan!}: Ey yalnızlığa bürünen! Dünyanın önüne çık. Bu dava, kuru bir cihangirlik davası değil. İç dünyan, ruhun, vicdanın zengin olmadıkça dışındaki dünyaya hiçbir şey veremezsin. Tarihin önüne çık, hiç kimseden korkma. Bu çıkışın içten dışa doğru olsun. İçindeki vicdanî patlama, ruhundaki ahlâkî enerji seni götüreceği yere götürecektir. Dünyayı değiştirecek güç bizzat kendi içindedir. Bu nedenle karakterini hiçbir halde bozma, membağın daima güzel ahlâk olsun...

{Pisliğe bulaşma!}: Ey yalnızlığa bürünen! Zulümle dolmuş dünyaya adalet, her yanı ahlâksızlık kokan şehirlere doğruluk ve dürüstlük getirmek için önce kendin çirkinlikten, kötülükten uzak durmalısın. İnsanların içine gir, şehirlerde dolaş ancak iyi olana uy, kötü olan her şeyden uzak tut kendini. Halkın içinde fakat Hakk ile ol.

{Servet yığma hayallerini kapılma!} Çoğalma (istiksâr) beklentisi içinde olma, menn talep etme... Yapacaklarını getiri beklentisiyle yapma. İyiliği yay ve yaşa ama iyilikten geçinen, onu para, makam, mevki elde etmenin aracı olarak görenlerden olma. Yaptığın peygamberlikten dolayı maddî karşılık bekleme. Allah'ın peygamberi olmanın getireceği ayrıcalığı, zengin olmak için atlama tahtası olarak kullanma. Din baronları gibi ayet alıp ayet satma. Din istismarcılığından uzak dur! Sadece Allah rızası için, sırf iyilik için çalış. Peygamberliği kazanç temin edilen bir meslek olarak görme. Allah'ın dini üzerinde sektör oluşturulmasına asla izin verme. Şu Kabe'deki tanrı ve kutsallık istismarına dayalı dini oligarşiyi yık! Bir zamanlar İsa da mabede girerek masaları sandalyeleri din adamlarının başına çalmış ve "Allah'ın evini ticarethaneye çevirdiniz" diye haykırmıştı... Çünkü Allah'ın evi kazanç kapısı değildir. Din sektör, vahiy meta, peygamber pazarlamacı, sana inananlar da müşterin değildir! Bunlar üzerine kurulmuş her örgütlü dini yapıyı dağıtmak senin en temel görevlerin arasındadır. Din yalnızca ve sadece Allah'a has kılınmalı, vicdanın ve merhametin yalın sesi olarak kalmalıdır...

{Daima Rabbinle birlikte ol ve güçlüklere göğüs ger}: Ey yalnızlığa bürünen! Bütün bunlar için seni zorlu bir mücadele hayatı bekliyor. Her daim Allah ile birlikte ol. Biz senin arkandayız. Seninle birlikte yeni bir tarih yazacağız. Birlikte yürüyeceğiz. Bütün bunları yaparken başına gelecek belâlara sabret; güçlüklere göğüs ger, azimle, kararlılıkla hak bildiğin yolda yürü. Allah yâr ve yardımcındır. Ey Allah'tan başka kimsesi olmayan Mekkeli öksüz Muhammedi Allah seni tarihin önünde yalnız bırakmayacaktır. Bu iş başladı, sonu gelecek, yürü...

{TEKBİR}: Kur anda Allahu ekber lafzı ile geçmez. "Rabbini tekbir et", "Allah'ın en büyük (ekber) olduğunu duyur, dile getir!" anlamındadır. Müslümanlar da bu şiarı yerine getirmek için Allahu ekber derler. Böylece her *Allahu ekber* dendiğinde bu şiar yerine getirilmiş olur.

Allah'ın büyüklüğü zaten malum olduğuna göre bu söz kime karşı söyleniyor?

Cehennem tehditlerinin ve tabiat tasvirlerinin Mekke'nin ulularına yönelik olması gibi, bu söz de Mekke ve civarında (ve oradan tüm yeryüzünde) kendini "büyük, güçlü, karşı konulmaz" vs. zannedenlere yönelik olduğunu görüyoruz.

Yani Allah'tan başka bir takım metafizik tanrılar var ve onlar büyüklük iddia diyorlar da onlara karşı söyleniyor değildir. Zira Allah'tan başka zaten tanrı yoktur.

Bu söz tamamen insanlardan kimilerinin servet ve iktidar (mülk) sahibi olmakla mustağnileşmesine (mal ve iktidarını kendine yeterli görmesine), kibirlenmesine ve tanrılar gibi davranmasına karşı söylenmektedir.

Şiarda geçen "ekber" sözcüğü "en büyük" demek olup "kibir" ile aynı köktendir.

Kibr, "sânın azametini izhar etmek/ortaya koymak" demek olup kişinin kendinde hak ettiğinden fazlalık görmesidir. Mal ve mevkiden dolayı kibirlenirse *zehv,* kibirden dolayı başını havaya kaldırırsa *nahve,* kibirden dolayı burnu havada olursa *huzuvâne,* kibrinden dolayı kendine hayran olursa *ucb* olur. Aslen büyük olmadığı halde kendini büyük zannedene ise *müstekbir* denir. Servet ve iktidar sahibi olmaya ise *kibriya* denir. *Mutekebbir* ise Allah için kullanılır ve büyüklük, güç ve kudrete sahip olduğu halde zulmetmeyen demektir. Zor kullanan kibirliye ise *ceberut* denir. *(el-Furûqfi'l-Luğa;* s. 366).

Kur andan birkaç örnek...

Firavun, Musa ve Harun'a şöyle der: Yeryüzünde kibriya (servet ve iktidar) sizin ikinizin olsun diye mi geldiniz? (Yunus: 25/78)...

Ad kavminin ileri gelenleri: Bizden daha kuvvetli kim var diyerek büyüklük tasladılar. (Fussilet: 41/15)... Bunlar beş ayet önceki Allah'ın yeryüzünde insanlar "eşitçe" bölüşsün diye yarattığı kuvvetleri *(egvât)* kişisel mülkiyetine yığıp onunla üstünlük taslayanlardı. Ayette önce eşitliğin takdir edildiği belirtiliyor, beş ayet sonra da bunun nasıl bozulduğuna dair Ad kavminden örnek veriliyor (bkz. Fussilet: 41/10-15)...

İşte böyle servet ve iktidar temerküz ederek güç toplayıp büyüklük taslayanları, yığdıkları ve biriktirdiklerinin kurtaramayacağı söylenir: Ne (güç ve servet) toplamış olmanız, ne büyüklük taslamanız (istikbâr) size bir yarar sağlamadı. (A'raf: 7/48)...

Çünkü onların içlerinde hiçbir zaman tatmin edemeyecekleri büyüklük hastalığı (kibr) vardır. (Mü'min: 40/56)

Dahası böyle yapmakla hem kendilerini hem de egemenlikleri altında tuttuklarını ateşe sürüklemişlerdir: Rabbimiz, gerçekten biz, seyyitlerimize (sâdetenâ) ve

büyüklerimize (kuberâenâ) itaat ettik, böylece onlar bizi yoldan saptırmış oldular. (Ahzab: 33/67)

Görüldüğü gibi *Allahu ekber* şiarı, içimizden birilerine karşı söylenmektedir. Servet ve iktidar sahiplerinin **"kibrini"** kırmak için olduğu apaçık ortada. Demek ki, *Allahu ekber,* ekâbirin tevhid vasatını (birlik, eşitlik ve adalet ortamını) terk edip ayrı baş çekmesine, servet ve iktidar gibi biriktirip topladıkları ile toplumdan ayrılmasına, kumlara karışmayı kibrine yediremeyip kum tepelerinde yaşamasına panzehirdir.

Bunun anlamı, **"En büyük Allah'tır; Allah'a** (en-Nâsa, topluma, halka) **gel, halka karış, kibri bırak"** demektir. Gökten yere inince *Allahu ekber* bu demek olur.

Bu nedenle **"burnu havada olan"** demek olan kibirlinin, her secdede burnu yere sürtülür.

Bu nedenle servet ve iktidar gücüyle toplumdan/halktan ayrılan kibirli, **"Hacc-ı ekber"** (Tevbe: 9/3) gününde halk deryasının içine karıştırılır.

İlginçtir, Kur an **"Hacc-ı ekber"** tabirini kullanıyor. Allah yerine burada Hacc geçmiş. İslam'da Hacc, büyük halk kitlelerinin, insan deryası oluşturarak birlik ve eşitlik gösterisi yaptıkları toplanış, karışma, sarmaş-dolaş oluş ve dönüş ritüelidir. Verdiği mesaj, *Allahu ekber* m yere indiğinde nasıl anlaşılması gerektiğinin tatbikatıdır: Allah'tan (en-Nâs'tan/halktan/toplumdan) daha büyük değilsin! Ona dön!

{MENN}: Sözlükte "Nimet, güç, kuvvet veren şey" demektir. Para, altın, güç, kudret ve zenginlik hırsını ifade eden "menn" kelimesi, görüldüğü gibi daha dördüncü surede (Müddesir: 74/6) Hz. Peygamber ile ilgili de kullanılıyor: Servet yığma hayallerine kapılma (Ve lâ temnun testeksir). Yani "menn" talebinde bulunma, böyle bir ihtirasın içinde olma, çoğalma, biriktirme, yığma (tekâsür) beklentisi içinde peygamberlik yapma!

Aramice'de zenginlik anlamına gelen "mamon" sözcüğü, "para" ya da "para kazanma hırsı" demektir. Oradan Grekçe'ye telaffuzu değişmeden aynı anlamda geçmiş. Oradan da batı dillerine küçük değişiklerle yayılmış: İngilizce (money), Almanca (mammon), Fransızca (monnaie), İspanyolca (moneta) hep aynı kökten.

Aramice konuşan Hz. İsa'nın dilinde orijinal haliyle (mamon) kullanılmış: **Hiç kimse iki efendiye kulluk edemez. Ya birinden nefret edip öbürünü sever ya da birine bağlanıp öbürünü hor görür. Siz hem Tanrı'ya hem de paraya (mamon) kulluk edemezsiniz!** (Matta: 6/24, Luka: 12/33-36,16/13).

Aramice mamon kökünden gelen "menn" sözcüğü, görüldüğü gibi Kuranda aynı manayı çağrıştırır şekilde kullanılıyor: Ve sizi bulutla gölgeledik, size kudret helvası (menn) ve bıldırcın (selva) gönderdik. (Taha: 20/80). Fraxinus omus ağacının torba şeklinde ve içi sıvı dolu yerine yapılan kesiklerden çıkan kudret helvasının botanikteki ismi de aynı kökten; manna... Yiyen kişiye güç ve kudret verdiği için kökün anlamına uygun olarak manna denmiş... Para da sahibine güç ve kuvvet verdiği için mamon (menn) diye ifade edilmiş...

Ayette İsrailoğullarına (ve onlar üzerinden bizlere) eski çağların ve özellikle de Mısır Firavunluğunda gücün ve kudretin sembolü olan "buzağı/boğa" (bakara) totemine yönelmemeleri, onunla ilişkilerini kesmeleri yani içlerindeki ona yönelik ihtirası söküp atmaları (buzağıyı/boğayı/ineği kesmeleri), bunun yerine Allah'ın doğal çevrede varolan nimetleri ile yetinmeleri, bitki köklerinin, kuş etlerinin zaten buna yeteceği, bu kadar para şehveti ve güç ihtirası içinde olmamaları öğütleniyor. Buradan Erich Fromm'un tabiri ile "sahip olmak" ile "olmak" arasındaki farkı da anlıyoruz.

Modern çağda para kazanma hırsının mabedi olan "borsanın sembolünün "boğa" olmasından da anlaşılacağı gibi Kuranda geçtiği şekliyle "bakara" (boğa/inek/öküz/buzağı) eski çağların mülk (iktidar, mal, para, zenginlik, güç) tanrısının sembolüydü. "İneği kesmek" veya "altından buzağı yapmak" gibi deyimler hep bununla ilgilidir. Onun için Hz. İsa aynı kandilin ışığından diyor ki: "Hem Allah'a hem Mamon'a kulluk edemezsiniz!" Birini kabul ediyorsanız diğerini 'kesmeniz' gerekir.

Buradan, Kuranın ilk mesajlar boyunca (Necm Suresine kadar) putların ismini hiç anmayıp neden mülk meselesi üzerinde durarak, özellikle "şehre hakim dokuz çeteye" sarsıcı eleştiriler yönelttiğini daha iyi anlıyoruz. Bir taraftan peygamberine "menn" talebinde bulunmayı yasaklıyor, diğer taraftan menn muhterislerini yani mamon'a tapanları şiddetle eleştiriyor.

Çünkü tarih boyunca "put" veya "totem" dediğiniz şey insanoğlunun tutku, dürtü ve ihtiraslarının dışavurumudur. Mesela Yunan tanrılarından "Afrodit" heykeli, aslında insanın "şehvet" dürtüsünün dışsallaşmış, heykel, totem veya put haline gelmiş şeklidir. Onun için aşk tanrıçası derler. Keza eski Mısır'da "boğa/bakara" (Izıs ve Oziris) da böyledir. Sümer'deki İanna da böyledir. İnsanoğlundaki güç, kudret, şehvet ve zenginlik hırslarının dışavurumlarıdır. Araplardaki Lat, Menat ve Uzza da öyledir. Bunlar sonuç itibariyle taştan tahtadan bir takım heykellerdi. Şehre (Mekke'ye) hakim 9 çetenin "mülk hırsını" ifade etmekteydiler. Her ne kadar dışsallaşıp Kabe'nin içine, sağa sola heykel olarak dikilmişlerse de, esasında onları Ebu Cehil, Ebu Lehep, Velid b. Muğire gibi şehre hakim 9 çete elebaşısının (Yeda Ebu Lehep'in) içsel dünyalarında, tutku ve ihtiraslarında arayacaksınız. Önemli olan önce bunların yüreklerden sökülmesiydi. Çünkü insanı dışındaki değil; içindeki kirletir!

Hz. İsa'nın, İnsanı ağzından giren değil; ağzından çıkan kirletir demesi gibi, put da insanı dışarıdan değil; içeriden yönetendir. Asıl put insanın içindedir; dıştaki taş ve tahtadan başka nedir ki? Hz. İsa der ki Ruhta yoksul olanlara ne mutlu! Yani ruhen açgözlülükten ve ihtiraslarından arınmış olanlara, içinden bunları söküp atmış olanlara ne mutlu! Kur an onun için işe buradan başlıyor. Önce içteki putlara; mülk hırsına, para tutkusuna, zenginlik, altın ve mal ihtirasına yöneliyor. Asıl bunlar yıkılınca Mamon (para hırsı, güç tutkusu, bencillik) sökülmüş olacak, "Allah" (iyilik, merhamet, kardeşlik, paylaşım) kalplerde kök salmış olacaktır...

ŞEHRİN EN ZENGİN TEK ADAMI (11-15) T

[Tek başına yarattığım o adamı bana bırak
Uzayıp giden mal verdiğim,
Gözünün önünde oğullarıyla,
Nimetimi döşedikçe döşediğim o adamı...
Hala gözü doymuyor; verdiğimden daha fazlasını istiyor.]

Yani: O kişiyi tek başına (vahiden) olduğu halde, ne malı ne çocuğu olmadığı halde yarattım. Yarattığımda (doğduğunda) ne malı ne çocuğu vardı. Anasının karnından tek başına (vahiden) çıkarak dünyaya gelmişti...

Rivayete göre burada kastedilen şahıs "Kabe çetesinin" elebaşlarından tefeci bezirgan Velid b. Muğire idi. Hadsiz hesapsız zenginliği vardı. Mekke'den Taife kadar uzanan, deve, at ve koyun sürüleri, Taif'in bağ ve bahçeleri, sulak arazileri, bol nakit parası, kendisinin bile hesabını tutamayacağı kadar çok serveti vardı. Onun için kendisine Velid b. Muğire el-Vahid (Zenginlikte tek, eşi benzeri olmayan Muğire oğlu Velid) denmekteydi (Razi, Kurtubi, Taberi). Bugünkü tabirle o bir para babasıydı. Onun için ayette "şehrin en zengin tek adamı" olarak anılmasına nazire olarak "tek başına yarattığım" deniliyor.

Uzayıp giden mal (mâlen memdûd), gözünün önünde oğullar (benine şuhûdâ), onun için döşedikçe döşediğim (mehhedtü lehu temhîdâ) ifadeleri, şehrin bu eşsiz/tek olarak anılan en büyük zenginini tasvir içindir. Kur an, şehrin en büyük zenginini hedef tahtasına oturtmakta ve adeta "İşe buradan başlayacaksınız" demektedir.

KÂR-ZARAR HESABI YAPAN TÜCCAR (16-30) T

[Hayır! O ayetlerimize karşı inat etti.
Onu dimdik bir yokuşa süreceğim.
Düşündü, ölçtü, kahrolsun nasıl da ölçtü.
Canı çıksın nasılda ölçtü.
Çevresine bakındı, kaşlarını çattı, surat astı.
Sonra sırtını döndü ve küstahça böbürlendi;
"Bunlar eskiden beri söylenip duran göz boyayıcı laflardan başka bir şey değil, bu bir insan sözü, başkası değil" dedi.
Onu ateşe atacağım. Ateşin ne olduğunu bilir misin?
O öyle bir ateş ki geride bir şey koymaz. Derileri yakıp kavurur,
Başında on dokuz muhafız vardır.]

Burada yapılan tasvirler, tefeci bezirgan Velid b. Muğire nin "zikr" (hatırlatma) karşısındaki tutumunu ifade ediyor. "Gözleriyle devirecek gibi baktıran", şehrin en büyük zenginini hesap-kitap yapmaya iten bu hatırlatma neydi acaba?

Neden hesap kitap yapıyor? Ölçüyor biçiyor, sonra da "Bu lafları çok duyduk, eskiden beri söylenip duran birtakım sihirli (parlak, göz boyayıcı) laflar bunlar" diyerek burun kıvırıyor, surat asıyor ve "Yok, kesinlikle olmaz, bunu kabul edemeyiz" diyor.

Klasik yaklaşım bunun bir inanç tartışması olduğunu söyler. Sanki Velid b. Muğire ile "Allah var mı yok mu?", "Ahiret olacak mı olmayacak mı?" tartışması yapıhyor(!).

Hâlbuki ileride Maun suresinde deşifre edileceği gibi başta Velid b. Muğire omak üzere, Ebu Cehil, Ebu Leheb vb. şehrin "nimet, bahçe, mal ve oğul sahipleri" ahiret gününe inanmakta, namaz kılmakta, tavaf etmekte, gusül abdesti almakta, 1/40 zekât vermekte, "Kabe'nin Rabbi" diye konuşmakta, yerleri ve gökleri kim yarattı desen tereddütsüz "Allah" demekteydiler. Velid b. Muğire, cahiliye döneminde Kabe'nin yeniden yapım ve onarımı için para toplayan kişiydi ve yardım yapacaklara "Helal paradan getireceksiniz" demişti...

Mesele "bahçe, nimet, mal ve oğullar" meselesiydi.

Yani mülk (servet ve iktidar) meselesiydi.

Bunun elden gideceğini gördüler. Yanlarındaki Bilal, Ammar, Suheyb gibi (köleler) ile "eşit" hale gelme fikri "gözleriyle devirecek gibi" zikre (hatırlatmaya) bakmalarına neden oluyordu. Onun için surat asıyor, öte tarafa dönüyor ve "Bu fikirler eskiden beri söylenen birtakım büyüleyici laflar (sihir), bununla yoksulları, köleleri, alıp sattığımız cariyeleri cesaretlendiriyor, onlara parlak gelecek günler vaat ediyor. Allah böyle şeyler söylemez, beşer sözü (ideolojik) hayaller bunlar" diyorlardı...

Rivayete göre cehennem hallerini tasvir eden bu ayetleri duyunca Mekkeli zengin kodamanlar, yani "bahçe, nimet, mal ve oğul sahipleri" ayetlerle dalga geçmeye başladılar. Birbirlerine şu tür sözler söylüyor ve katıla katıla gülüyorlardı; "Muhammed, bizim ateşte yanacağımızı söylüyor. Biz yanarken başımızda on dokuz tane de bekçi bekleyecekmiş! Neden on dokuz? On sekiz değil, yirmi de değil, on dokuz! Hem on dokuz melek milyarlarca insanı nasıl bekleyecek? Topu topu on dokuz melek. .. Tutar biz onları ateşe atarız, gücümüze karşı gelecek değiller ya! Topu topu on dokuz hepsi..." İşte buna benzer konuşmalar üzerine sonraki ayet (31) nazil oldu...

DALGA GEÇTİKLERİ ATEŞ (31) T

[Biz o ateşin muhafızlarını hep melekler yaptık. Sayılarını inkarcılar için bir sınama vesilesi kıldık. Kitaba muhatap olanlar inansın, iman edenleri/güvenenlerin de imanını artırsın diye. Kitaba muhatap olanlar ve müminler şüphelenmesin, kalplerinde hastalık bulunanlar ile kâfirler "Allah bu örnekle ne demek istiyor?" desin diye. İşte böyle Allah müstahak gördüğünü saptırır, lâyık gördüğünü de doğru yolda yürütür. Rabbinin ordularını sadece kendisi bilir. Ve o insanoğluna bir hatırlatmadır; hepsi bu!]

Yani: Cehennem ateşinin muhafızlarını meleklerden yaptık. Bunların sayısı pek o kadar önemli değil. Bu tür rakamlara takılarak kâfirler sadece kendileri ile alay ederler. Şu hallerine bak! Biz "mal ve oğul sahiplerine" derileri yakıp kavuran ateşi haber veriyoruz, onlar ateşin muhafızlarının sayısını dillerine doluyorlar. Ne anlatılmak isteniyor ona bakmıyorlar. Ama o kâfirlerin niyetleri bozuk olduğu için kitaptan böyle örnekleri diline dolar, esas mesajı sürekli görmezden gelirler. "Allah ne dedi" onu arayarak "Amenna" deyip kabul etmezler de "Allah ne demek istedi" diye ayrıntı vadilerinde dolanırlar. Çünkü amaçları denilene uymak değil, denilenin güya açığını yakalamaktır. Onlar böyle yaptıkça Allah da onları dalâlet çukurlarına yuvarlar. Hulûs-u kalple, iyi niyetle ayetlerimize yaklaşanları da doğru yolda yürütür. Böylece herkes kendi cehennemini kendisi hazırlar. Cehennem dünyadayken kendi ellerinizle taşıdığınız odun yığınından başka bir şey değildir.

Bunlara "Yoksulu doyurun, yetime sahip çıkın, yoksa yeriniz ateş" denir, onlar "Ateşin bekçisi neden 19 melek" derler...

Bunlara "Köleleri azat edin, yanınızdaki ile eşit hale gelin, mal yığmayın" denir, onlar "Allah bize üzerinde ismimiz yazılı mektup göndersin" derler...

Bunlara "Kız çocuklarını diri diri gömmeyin, tefecilik yapmayın" denir, onlar "Bize mucize göster, yerden pınar fışkırt, Uhut dağını altın yap da görelim" derler...

Topu sürekli taca atarlar. Konuyu "nimet, mal, oğul ve bahçelerinden" uzaklaştırmak için cehennemin bekçilerinin sayısını tartışmaya açarlar. Teoloji vadilerinde dolanıp gerçek hayatın sorunlarına bir türlü gelmezler, gelmek istemezler.

SALÂT ETMEZDİK YOKSULU DOYURMAZDIK (32-48) T

[Hayır! Ay dile gelsin!
Biten gece dile gelsin!
Ağaran tanyeri dile gelsin!
Hiç şüphesiz o gerçekten büyük bir olaydır!
Bu insanoğluna bir uyarıdır!
İyiyi veya kötüyü seçmek isteyen herkes için bir uyarı!
Her insan kazandığının esiridir.
Ancak iyiyi seçenler cennete girecek.
Oradan suçlulara soracaklar; "Sizi ateşe sokan nedir?"
Şöyle diyecekler; "Biz {MUSALLÎ} değildik. Yoksulu {MİSKİN} doyurmazdık. Dalanlarla beraber dalanlardık. Din gününü yalan sayardık. Hak olan ölüm gelinceye kadar hep böyleydik."
Heyhat! Artık çok geç, aracıların torpili {ŞEFAAT} fayda vermez.]

{MUSALLÎ}: Sözlükte [S-L-Y] veya [S-L-V] kökünden gelir. Mastarı "destek, yaslamak, sırtlamak, yöneliş, dua" demektir. Arapçada hamile devenin doğumu yaklaştığında kuyruk altı sarkmak *(sallatın-nâgati);* namaz yeri, seccade *(musallî);* atın yarışta kazananın ardınca gitmesi *(tasliyetel-feres);* dua etmek *(tasliye);* hayvanın kuyruk altı veya sırtının ortası *(es-selâ);* ateşte yanmak, ateşe maruz kalmak *(salla);* bir şeyi yakmak için ateşte bırakmak *(tasliyeh);* ateşte ısınmak *(istilâ);* ateşte yanma, ateşte kalma *(es-sıllî)* kelimeleri bu köktendir... [S-L-Y] kökü daha çok ateş sürsün diye odun atmak, [S-L-V] kökü de yükü uyluklarıyla destek olup hayvanın sırtına yüklemek manası vardır. Her ikisinde de ortak mana "bir şeye destek olmak, sürmesini sağlamak"tır... Türkçede destekleme/yardımlaşma/dayanışma" dediğimiz şeye tekabül eder. Namaz anlamında kullanıldığında ise Allaha yönelip ondan destek ve yardım isteme demek olur. Salat kelimesi Kur anda sabah, akşam, gece, gündüz gibi güneşin hareketlerine nisbet edilerek kullanıldığında Allah'tan destek isteme yani bildiğimiz "namaz" anlamında bireysel, diğer yerlerde ise destekleşme/ yardımlaşma/dayanışma anlamında sosyal içeriklidir.

Kuranda *salat, hamd, teşbih* kelimelerinin güneşin hareketlerine nisbet edilerek kullanıldığı yerlerde namaz anlamına gelen nusuk/menasik/ritüelin vakitlerine yönelik atıflar şunlardır; 17/İsra; 78-79 ayetlerinde güneşin kayboluşundan gecenin bastırmasına kadar *(dulûkış-şems ila qasaqıl-leyl)* ve sabah okuması *(quranel-fecr)...* 11/Hud; 114. ayette gündüzün iki tarafı *(tarafey in-nehar),* gecenin ilk saatlerinde *(zulfen minel-leyl)...* 20/Tâhâ; 130. ayette güneşin doğmasından önce *(gable tuluuş-şems),* gün batımından önce *(gablel-gurûb),* gecenin bir bölümünde *(ânâiyıl-leyl),* gündüzün uçlarında *(etrafı n-nehâr)...* 30/17-18. ayetlerde akşama ulaştığınızda *(hıyne tumsûne),* sabaha kavuştuğunuzda *(hıyne tusbihûne),* gündüzün sonunda ve öğleye ulaştığınızda *(aşiyyen ve hıyne tuzhirûn)...* 24/Nur; 58. ayetinde sabah salatından önce *(min gabli salâtıl-fecr),* yatsı salatmın sonrasında *(min*

badi salâtıl-ışae) ifadeleri kullanılır...

Bunlardan sadece sabah ve akşamı ifade eden ilk ikisinde "salâtı ikame et" ifadesi, diğerlerinde teşbih, hamd, okuma ifadeleri geçer...Sonuncu Nur suresinde ise çocukların içeri girerken izin alacakları vakitler sıralırken akşam ve yatsı ifadeleri kullanılır... Demek ki Kuran bu konuda eski dünya dinlerinin genel uygulamasını tümden ortadan kaldırmıyor. Genel olarak doğuş, yükseliş ve batış zamanlarında güneşe, yıldızlara vs. yöneltilen tapınma ritüellerini "Tek Allaha" çeviriyor. Bu anlamda Kuranın namazın kılınışı ve vakitlerini ayrıntılı olarak vermeyişi bunun dini dünyada çok bilinen ve yaygın bir şekilde uygulanan ritüel olmasındandır...

Öte yandan Farsça "namaz" ile Arapça "salât" arasında şöyle bir ilişki olduğu anlaşılıyor: Namaz, Zerdüşt dininin eski kutsal metinlerinin dili olan Avestan dilinde (MÖ. 2. bin yıl) boyun eğme, temannah, saygı anlamına gelen *nemah'tan* geliyor. Bu kelime Pehlevi ve Pazend dilleri olan orta Farsça'da (MS. 3-7. yy) aynı anlamda *namaç* olarak kullanılıyor. Yeni Farsça'da ise *nemaz* olarak devam ediyor. Zerdüşt dininin ibadet şekli ise ateş etrafında dönen bir ritüeldir. Aramice'de *sala* yine dua etme, ibadet etme demektir. Bu açıdan Arapça ateşte yanmak, ateşe maruz kalmak *(salla);* bir şeyi yakmak için ateşte bırakmak *(tasliyeh);* ateşte ısınmak *(istilâ);* ateşte yanma, ateşte kalma *(es-sıllî)* anlamında kullanılması, böylece hem Yahudi tapınağı hem de ateş ile ilgili bir mana kazanması bu Elam/Mezopotamya/Sami dillerinin birbiriyle derin tarihi ilişkisini gösterir. Öyle anlaşılıyor ki *namaz* çok eski bir tapınma kelimesidir. Kuran bunu yeniden ele alarak düzenlemiştir. *Salât* kelimesi İran üzerinden Müslüman olan Türklere "namaz" olarak geçmiş, ancak aynı kökten gelen *musalla, sala, salavât* gibi kelimeler Türkçe'ye Arapça'dan geçmiştir. Şu halde İslâm tarihi boyunca Müslüman milletlerin (Arap, Fars, Türk vb.) kıldığı "namaz", eski dünya dinlerindeki ritüellerinin yeniden yorumlanmış halidir. Nitekim çoğu Sümer heykellerinde insanlar ellerini göğüslerine bağlamış namaz kılar şekilde resmedilmektedir. Bu nedenle Kuranın arka plan derinliğindeki dinler tarihini bilmeden, sadece metnine bakarak "eğilip kalkma şeklinde bir namaz yoktur" gibi görüşler çıkarmak Kur anı eski dünya dinleri ve Sami dil, tarih ve kültür evreninin ikliminden söküp kopararak anlamaya kalkmak manasına gelir. Hâlbuki Kur an bütün bu eski dünyanın tashih edici devamcısı *(musaddık)* ve son büyük reformu olarak görülmek durumdadır...

Demek ki güneşin gündüz ve geceyi meydana getiren iki dönüm noktası yani sabah ve akşam ile beraber kullanıldığında salât, namaz anlamına gelmektedir. Salât kavramı Kuranda sadece bu iki vakitle (sabah, akşam) birlikte kullanılıyor. Diğerlerinde teşbih et, hamd et, sabah okuması, gece kalkışı (teheccüd) ifadeleri geçiyor ki böylece vakit sayısı 7'yi kadar çıkıyor. Demek ki iki ile yedi vakit arasında namaz kılınabilir. İnsanlar en az iki en çok yedi vakit namazı kendi durumlarına, şartlarma ve pisikolojik hallerine göre tercih ederler. İnsanlar iki ile yedi vakit arasında ne kadar kılıcağına kendisi karar verebilmelidir.

Yukarıdaki Biz musalli değildik, yoksulu doyurmazdık ayeti bu anlamda, hemen birkaç sure sonraki Maun suresi ışığında düşünülmelidir. Bu durumda mana "Biz aslında musalli idik (salât ederdik), ama bu yoksulu doyurmaya teşvik etmeyen bir salât idi. Onun için de salâtımız yüzümüze çarpıldı ve kabul edilmedi, hiç salât etmemiş durumuna düştük." şeklinde olur. Çünkü müşrikler Kabe örtüsünü değiştirme, hacılara su dağıtma, içindeki putlarla beraber Kabe etrafında dönme, alkış, ıslık, ayakta durma (kıyam), bir şeyler okuma (kıraat), eğilme (rüku), yere kapanma (secde) gibi ritüelleri yerine getiriyorlar ve bütün bunları yapana da "musalli" diyorlardı. Vay o musallilere ki, yoksulu doyurmaz, yetimi hor görürler. Onların yaptığı salât boştur, gösteriş yapıyorlar ne demek anlaşılıyor olmalı (Maun Suresinde daha geniş gelecek).

{MİSKÎN}: "Yoksul" demektir. Kök olarak "sakin olan, susan, duran, dinen şey" manasındadır. "Sükûn" hareketin durması, "seken" ise mülkü olmadığı halde kira veya başka bir şekilde evde oturmak demektir. "Meskûn mahal" veya "Mahalle sakinleri" buradan gelir. Fukara ile miskin arasında şöyle bir fark olduğu söylenebilir: Fukara işsiz olduğu için zaruri ihtiyaçlarını (havâîc-i asliye) karşılayacak gelirden yoksun olanlar, mesâkin de işi olduğu halde geliri zaruri ihtiyaçlarını (havâîc-i asliye) karşılamaya gücü yetmeyenler, bu nedenle de geçim sıkıntısı çekenler demektir. Öyle ki, işi olduğu, kira da olsa bir evde meskûn bulunduğu için görenler onu hali vakti yerinde birisi sanmaktadır. Hâlbuki geliri zaruri ihtiyaçlarını bile karşılamaya yetmemekte, geçim sıkıntısı çekmekte ve bunu da sakin durarak, susarak kimselere söylememektedir. İşte miskin budur...

Bu durumda miskini doyurmak, Allah'ın her kulu için havâic-i asliye bir hak olduğundan ona bu konuda destek vermek farz-ı ayn oluyor. Müslüman bir toplumda kişilerin havâic-i asliye sorunu olamaz. Eğer oluyorsa bundan başta zenginler olmak üzere, devlet de dâhil tüm toplum sorumludur...

{ŞEFAAT}: Sözlükte [ŞFA] kökü mastar olarak "çift yapmak, ikilemek" demektir. "Tek iken onu çift kıldım" derken bu tabir kullanılır. Şuf a kelimesi de buradan gelir, şufa ile ortak, ortağının malını kendisine katar. Şâfi arkasından yavrusu gelen hamile dişi deve, şef u bir defada iki kat süt veren dişi deve demektir. Buna göre şefaat, ikilemek, başkasını da katmak anlamında aracılık, arabuluculuk, tavassut, torpil, iltimas manasındadır...

Şurası bir gerçek ki, şefaat en yanlış anlaşılan Kur an kavramlarından birisidir. Bu kavramla aslında yaşayan ya da ölmüş bulunan peygamber ve velilerin şartsız ya da kendiliklerinden Allah katında aracılık yapabilecekleri yolundaki avamî inanç reddedilmektedir. Allah'ın dilemesi (meşiet) konusunda olduğu gibi şefaat konusunda da, "dileme, izin" kelimeleri, Kur anın "varlığın diliyle konuşan üslûbu" yeterince düşünülmediği için yanlış anlayışlara kapı aralamış görünmektedir.

Yukarıdaki ayette (48.) izin ve dileme kelimesine yer verilmeden mutlak anlamda şefaatçilerin şefaatinin fayda vermeyeceği vurgulanıyor. Bazı ayetlerde de

(ör.Yunus: 10/3) "Onun izni olmadıkça" ifadesi kullanılıyor. Buradan bazı günahkârlara, Allah'ın iyi kullarının (elçilerin, azizlerin, velilerin vs.) şefaat edebileceği sonucu çıkarılmıştır.

Bu görüş iki açıdan yanlıştır:

1- Kur an, Allah'ı hesap gününün mutlak sahibi olarak tanıtıyor ve o gün "emrin/sözün" sadece Allah'a ait olacağını ısrarla vurguluyor; O gün, kimsenin kimseye bir faydasının dokunmayacağı gündür. O gün artık emr/söz Allah'ındır (İnfitar: 82/19). Buna benzer ayetler Kur anda oldukça fazladır. Bu ifadeler sanki Allah'ın "o günü" bütünüyle kendine tahsis ettiğini, kimseye hiçbir söz hakkı, arabulucuk yetkisi vermeyeceğini ihsas ettiriyor

2- Allah'ın dilemesi, izni gibi terkipler Kur anda çoğu zaman "üstlenme, üzerine alma" manasında kullanılmaktadır. Yani bazı iyi kullara şefaat izni, Allah'ın kimsenin arabulucuğu olmadan verdiği kararın "sembolik ifadesi" olarak kullanılıyor. Allah, mutlak kararını "izin" kelimesi ile açıklıyor. Bu, izin verildiği veya verileceği anlamına gelmiyor.

Bu durum tıpkı şu ayetteki ifade gibidir; "Bu Kur'an, şerefli bir peygamberin sözüdür." (Tekvir: 81/19). Burada Allah sözünü peygambere isnat etmiştir. Yani kendi sözünü peygamberin sözü olarak sembolikleştirmiştir. Hâlbuki söz gerçekte peygambere ait değildir, ona sözü ileten Allah'tır. Bu, Allah'ın bazen harici varlıkları konuşturması, onların diliyle meramını ifade etmesi dediğimiz şeydir ki, buna "varlığın diliyle konuşan Kur an" diyoruz.

İşte kıyamet günü bazı iyi kulların şefaat izninin olacağının söylenmesi de aynen böyledir. Elçilere şefaat "izni", demek aslında doğrudan Allah'ın "izni" demektir. Ancak bu öyle "ifade" edilmiştir. Tıpkı şerefli peygamberin sözünün (kavli resulün kerim) aslında Allah'ın "kavli" olması ancak bunun öyle ifade edilmesi gibi.

Burada sanki şöyle denilmek isteniyor: Şerefli peygamberin sözü ifadesini kullandık diye kalkıp da peygamber sözün gerçekten ve bizzat kendisine ait olduğunu sanmamalıdır... Keza Allah'ın izni olmadıkça ifadesini kullandık diye birileri gerçekten ve bizzat kendilerinin arabulucu tayin edildiğini sanmamalıdır... Aslında bu liste uzatılabilir: İsa'ya 'kelime' dedik diye birileri çıkıp O'nun gerçekten ve bizzat eti ve kemiği ile Allah'ın bir parçası olduğunu sanmamalıdır... Allah'ın ruhu' dedik diye O'nun gerçekten ve bizzat Allah'tan bir can, parça, uknum olduğunu sanmamalıdır. .. İlâhî hitabın tabiatı iyi anlaşılmalıdır. Ana temadan (muhkem) sapıp benzetmeler ve örneklerle işlenen yan temalara (muteşabih) dalınmamalıdıı...

Öte yandan "uzayıp giden mal sahibi" ve "şehrin eşsiz ve tek büyük zengini" Velid b. Muğire'nin ateşle tehdit edilmesi, ölüm ve kıyametle uyarılmasının ardından "şefaatin olmayacağı günden bahsedilmesinin başka bir manası daha var.

Şu ayetler bunun ne manaya geldiğini açıklığa kavuşturuyor:

"Ve bir günden sakının ki, **o** günde hiç kimse başkası namına bir şey

ödeyemez, kimseden fidye kabul edilmez, hiç kimseye şefaat fayda vermez. Onlar hiç bir yardım da görmezler." (Bakara: 2/123)

"Dünya hayatının (malına) aldanarak oyun ve eğlenceyi dinleri haline getirenleri kendi hallerine bırak. Ama şunu asla unutmasınlar: Bir kimse kazançları yüzünden azabın pençesine düşmeye görsün, o zaman Allah'ın huzurunda O'ndan başka ne bir dost ne de bir şefaatçi bulunur. Kendini kurtarma karşılığı bütün varını fidye verse kabul edilmez. Çünkü onlar artık azabm pençesine düşmüşlerdir. Ettikleri kâfirliğin karşılığı olarak onları kaynar sudan bir içecek ve çok acı bir azap bekliyor" (Enam: 6/70)

Demek ki, "mal, oğul, nimet ve bahçe" sahibi kimseler ahirette de kazananın kendileri olacağını sanmaktalar. Dünya hayatında elde ettikleri o "uzayıp giden malların" onları nasıl olsa ahirette de kurtaracağından gayet eminler. Çünkü altlarına "dayanıp döşendikçe döşenmiş" nimetleri zaten onlara Allah vermiştir ve bu nedenle Allah'ın sevgili kullarıdırlar. Şu halde öbür dünyada neden yansınlar ki? Dünyada kazandıkları gibi ahirette de kazanan onlar olacaktır. Çünkü "mal ve oğullar sahibi" olmak öyle bir güçtür ki, sahibini her iki cihanda aziz etmektedir (!).

İşte "Şefaatin faydası yok" sözü bunlara karşı söyleniyor. Öyle ki, ne başkası namına ödeme (tecziye) ne kurtarmalık bedeli (fidye/adi) ne arabulucu (şefi') ne de hatırı sayılır bir referans (veli), hiçbirisi fayda vermeyecektir. Şefaat ayetlerinde bu türden zengin literatüründe geçen tabirlerin kullanılması çok ilginç! "Putların onlara şefaat edeceği" inancı, aslında putlarla temsil olunan "mal, oğul, nimet, bahçe" gibi servet ve kuvvet (egvât) kaynaklarının onları kurtaracağı inancıydı. Dünya hayatında "kuvvet" karşısında herkesin eğildiğini ve kuvvetliye torpil geçildiğini gördüklerinden ahirette de öyle olacağını sanıyorlardı. İşte böylelerine "Şefaat yok" deniyor...

ARSLANDAN KAÇAN ÜRKMÜŞ YABAN EŞEKLERİ (49-56) T

[Şu halde onlara ne oluyor ki bütün hatırlatmalardan yüz çeviriyorlar? Sanki aslandan kaçan ürkmüş yaban eşekleri gibiler. Her biri kendisine özel nama yazılı davetiye istiyor. Hayır! Onlar ahiretten korkmuyorlar.

Hayır! Bu bîr hatırlatmadır! Dileyen onun üzerinde düşünüp öğüt alır. Allah lâyık görmedikçe de düşünüp öğüt alamazlar. Düşünüp öğüt alan ise sakınanlardan ve bağışlananlardan olur.]

Daha önce "gözleriyle seni devirecek gibi bakarlar" dendiği gibi, burada da hatırlatmayı (zikr) her duyduklarında "aslandan kaçan ürkmüş yaban eşekleri" benzetmesi yapılıyor.

Allah'a ve ahirete inanan (fakat korkmayan), salât eden, tavaf yapan, hacılara su dağıtan, Kabe'nin örtüsünü değiştiren ve fakat "uzayıp giden mallar", "gözünün önünde oğullar" ve "döşendikçe döşenmiş nimetler" sahibi olduğu halde "Hâlâ gözü doymayan; daha da fazlasını isteyen" birisi hangi hatırlatma (zikr) sebebiyle

aslandan kaçan ürkmüş eşek gibi olur? Hangi hatırlatmayı her duyduğunda sanki gözleriyle devirecekmiş gibi bakar? Düşünün...

Rivayete göre Mekkeli kâfirler şöyle derdi: "Her birimize gökten, başlığında "Âlemlerin Rabbi'nden falan oğlu filana" hitabı bulunan ve içinde Muhammed'in söylediklerine uymamız gerektiğini emreden bir mektup, sahife veya kitap gelmedikçe inanmayız" (Razi, İbn Kesir Kurtubi). {Her biri kendisine özel nama yazılı davetiye istiyor} ifadesi bu iddiaya cevaptı.

Açıktır ki, bu, mal ve oğullar (servet, çevre, nüfuz) sahibi kişinin narsist (kendine hayran) kişiliğini yansıtır. Allah'tan kendine özel davetiye istiyor! Sıradan bir muhatap olmak istemiyor! Sanki Allah'tan kendisine nama yazılı özel hatırlatma (zikr) gelse "aslandan kaçan ürkmüş yaban eşeği" gibi olmayacak?

Ne kadar da tanıdık (narsist, tuzu kuru) bahaneler, değil mi?

***

05 - (01) FATİHA SURESİ

Mekke'de inmiştir, 7 ayettir. Mushaf sırasına göre Kur'an onunla başladığı için "Açılış, açma" anlamına gelen "fatiha" kelimesi sureye isim olmuş görünmektedir. Sure içeriğinde yer alan kavram ve temalarıyla âdeta bütün Kuran'ı özetler, Hamd, Rabb, Allah, Rahman, Rahim, Yevmuddin, İbadet, Sırat-ı Mustaqim vb. Kuran'ın anahtar, terimlerini ilk elden gündeme getirir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

AÇILIŞ (FATİHA) SURESİ (1-7) •

[Bütün övgüler {HAMD} varlığın {ÂLEM} yegâne

Rabbi {ALLAH} içindir. Sevgi ve merhameti {RAHMÂN/RAHÎM} sonsuzdur. Hesap gününün {YEVMU'D-DİN} sahibidir. Yalnız Sana ibadet eder; yalnız Senden yardım dileriz. Bizi doğruluk ve dürüstlük yolunda yürüt.

Sapmışların ve öfkeni çekenlerin değil; nimetlerinle desteklediklerinin yolunda...]

{HAMD}: Sözlükte [HMD] kökünden gelir. Mastarı "övmek, yüceltmek" demektir. Kısmen övgü ve kısmen şükür ile birleşen övgü manasındadır (Elmalılı). Türkçe'de "övmek, yüceltmek, ululamak, teşekkür etmek, şükranlarını sunmak, göklere çıkarmak, ayakta alkışlamak" kelimelerindeki manaları çağrıştırır. Kuranın ilk kelimesinin hamd olması işe ne ile başlanacağının da göstergesidir. Demek ki, her şeyden önce hakbilirlik, vefa, hakkı teslim etme, kadir-kıymet bilmek... Yani önce teşekkür etmesini bilmek; var oluşumuza, varlık âlemine çıkışımıza, hiçbir şey değilken bir şey oluşumuza teşekkür... Yediğimiz ekmeğe, içtiğimiz suya, soluduğumuz havaya teşekkür... Sağlığa, sıhhate, afiyete, bunca nimete teşekkür... Her işin başı besmele (sevgi, saygı, şefkat, merhamet) ise besmelenin de başı teşekkür ve şükürdür. "İnsanlara teşekkür etmeyen Allah'a şükretmesini de bilmez"...

{ÂLEM}: Sözlükte [ALM] "Bir şeyin göstergesi, işaret, alâmet, eser, iz, nişan" demektir. Terim olarak âlem, Allah'ın işareti, nişanı, alameti yani evren, kâinat, oluş âlemi, maddî ve manevî bütün varlık kategorileri manasındadır.

{RABB}: Sözlükte [RBB] kökünden gelir ve mastarı "Bir şeyi başından sonuna kadar kurmak, oluşturmak, sürdürmek, beslemek ve bundan dolayı da o şeyin sahibi olmak, otoritesi olmak" demektir. Dolayısıyla Âlemlerin Rabbi, evrenler sahibi, kâinatın var edicisi, maddî ve manevî tüm oluşlarla canlı ve aktüel ilişkili olan, zamanın ve mekânın sahibi, özelikle de "insanlığın" yaratıcısı, oluşturucusu, besleyicisi, yaşatıcısı ve bundan dolayı da gerçek sahibi ve yöneticisi demek olur. [bkz. "RABB"; Nas: 114/1]

{ALLAH}: Kuranda [ALLAH] ismi her şeyi yaratan "O" nun özel ismi olarak kullanılır. Yani "O" kendini insanlık âlemine "Allah" ismi ile tanıtmıştır.

Daha önce de çeşitli dil ailelerinde benzer anlama gelen tanrı isimleri kullanılmıştı: Tüz, Tüzen, Törü, Töre, Torah, Teng, Tengri, Tao, Thien, Theo, Dei, Zeo, Zeus, Zui... Bunlar sırayla eski Türkçe, Çince, Yunanca, Lâtince, Fransızca ve Almancada kullanılan tanrı isimleri... Şunlar da Sümer, Babil, Arami, İbrani, Nebati ve Arapça dillerinde görülen tanrı isimleri: An, Anu, Anlil, El, Eloh, Elohim, Ellah, El-lat, El-ilah, Allot... Bunlarda Farsçadan: Izid, Mazda, Yezdan, Zarvan, Khoda, Huda, Hodanay...

Bu isimlerin hepsi de "yol, yüce, ulu, iyilik, hayır" vb. anlamındadır. "Allah" isminin bütün bunların son dilsel evrimi olduğu anlaşılıyor. Demek ki "O" insanlık âleminde öteden beri bu isimlerle algılanmıştır. Bunlardan kimisi saptırılmış, hurafeye bulaştırılmış, kimisi esas anlamından uzaklaştırılmış, kimisi de sanki başka bir tanrı sanılmıştır. Hâlbuki hepsi de bir ve tek olan tanrıyı anlatmaktadır. İsimleri değişik olsa da sonuç itibarîyle en son aldığı şekille "Allah" olarak hakikî anlamıyla Kur anda kullanılmıştır. Demek ki, Kur an, o Tek Tanrının Arap dil ve kültür evreni üzerinden tüm insanlık âlemine Arapça bir hitabeti veya seslenişidir. Demek ki, Allah, kendisine teşekkür edilmesi gereken yegâne varlıktır, çünkü her şey Ondan geliyor ve Onun ile devam edebiliyor...

{RAHMAN/RAHİM}: Sözlükte her iki kelime de [RHM] kökünden gelir. Mastar olarak "Sevgi, merhamet, şefkat, saygı, bağışlama, saf iyilik, güzellik saçıcılık" demektir.

Bu kökten gelen kelimelerin eski dünya dillerinde meşhur ve yaygın olduğunu görüyoruz; Akadcada dölyatağı, rahîm (remu), merhamet eden tanrı (remânu), Aramice rahîm, merhamet (rhm), İbranîce rahîm, merhamet (raham), Hindçe iyilik tanrısı (Brahma) olarak geçmektedir. Sevginin ve merhametin babası (Eb-Raham)'ın bütün Sami dillerinde ve hatta Hindcede bile kullanıldığını görüyoruz. Buralardan evirilerek Arapça'ya İbrahim olarak geldiği anlaşılıyor. Bunların hepsi Arapçadaki rahmet, rahman, rahîm kelimeleri ile aynı anlam iklimindendirler...

Terim olarak Allah'ın öz varlığında mündemiç (içkin) bulunana rahman (çok seven), bunun mahlûkat üzerindeki tezahürüne de rahîm (sevgisi taşıp yayılan) denmiştir. Rahmet kökü Türkçe'de içinde sevgi, saygı, aşk, şefkat ve merhamet kelimelerinin yattığı "yârlığamak" kelimesini çağrıştırır. "Rabbim rahmeti ile yârlığasın", "Rahmetinle yarlığa ya Rabbi", "Rahmetinle yarlığa kıl ya gani" deyişlerinde geçtiği gibi "yârlamak" veya "yârlayıcı" esasında "yâr muamelesi yapmak" demektir ki sevgi ve merhametin neticesidir (Elmalılı). "Allah yâr ve yardımcımız olsun" derken de bu kastedilir.

Türkçe'de "Sevgili yârim, seni seviyorum, saygılarımı arz ederim" kelimelerindeki manayı çağrıştırır. Yine "Yâr anar düşman kınar", "Gönlüm ne dertlidir ne bahtiyar/Ne kendisi yâr ne kimseye yâr" (Fazıl) veya "Yâr sevende dert olmaz/Yâr sevmeyen mert olmaz" (Dede Efendi), "Aşk inletir, dert söyletir" mısralarındaki "yâr, sevgi ve şefkat" sözcüklerinin kullanılışındaki manayı çağrıştırır.

Rahman ve Rahîm kavramı, yaşayan Türkçe'ye kısaca "sevgi ve merhameti sonsuz olan" olarak çevrilebilir. Zira yâr muamelesi yapmaya sevgili olmak deriz. Allah bizatihi sevgi ile dopdoludur, bu nedenle de tüm varlığa karşı O'ndan merhamet yayılmaktadır. İşte bu sevgiyle dolu olmaya Rahman, bunun taşarak tüm varlığa yayılmasına Rahim diyoruz.

Rahman ve Rahîm'in birlikte kullanılması Türkçedeki "sevgi ve saygı'nın birlikte kullanılması gibidir. Kişi sever, sevdiğine de saygı gösterir; "Küçüklere sevgi büyüklere saygı" Türkçe'nin en yaygın deyişidir. Kişinin sevgisi yoksa saygı da göstermez. Sevmeden saygı gösterme ise tahammül, katlanma olur. Saygı, sevgiden kaynaklanan hürmet, ihtiram, değer anlamına gelir.

Kur an şu ayette "Rahman" kelimesini "Çok seven, sevgi ile dopdolu" anlamına gelen "Vedud" ile tefsir etmiştir: **"Hiç şüphesiz benim Rabbim çok merhametli (Rahim) ve sevgi ile dopdolu (Vedûd) dur."** [Mearic: 70/11, Hud: 11/90].

"Sevgi" kelimesi eski Türkçe'de (9. yy) bugünkü kullanımın aynısı olup, sevmek demektir. "Saygı" ise eski Türkçe'de (1 l.yy) "samak" kökünden geliyor. "Bir şeyi kabul etmek, itibar etmek, varsaymak, sayı saymak, değer biçmek" anlamındadır. Şu halde Allah'ın insanlığa kendisini sevgi, merhamet, iyilik, saygı, şefkat manasını içeren kelimelerle tanıtması, Kur an ın ve bütün surelerinin bunlarla başlaması, gündelik hayatta her işe bunlarla başlanmasının istenmesi, "besmele'nin bu kavramlar üzerine bina edilmesi Kur'an'ın en temel mesajının ne olduğunu apaçık göstermektedir...

Yeri gelmişken "besmele" üzerinde durmakta da fayda var.

{BESMELE}: "Besmele" Arapça bi-ism-Allah (Allah'ın ismi ile) demek... "Bismillahirrahmanirrahim" yani "Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adı ile'nin kısaltılmışı. Kısaca "besmele" diyoruz.

"Tılsım" ise "büyü" demek. Arapça'dan eski Yunanca'ya "telesmos" olarak geçmiş. "Kutsama töreni, ayin, her türlü işlem" demek... Eski Yunanca'da bir şeyin gereğini yerine getirmek, ifa etmek, ödemek, resmi bir işlemi tamamlamak demek olan "teleîn'den türetilmiş. İngilizceye de "talisman" olarak geçmiş...

Yaygın (ölü) besmele anlayışının tılsım ile yakın alakası var.

Yahudilikte Tanrı ve Yahve (YHVH) isminin birbirinin aynısı mı gayrisi mı olduğu tartışması vardır. Kimi Yahudiler Tanrı ile YHVH isminin özdeş olduğuna inanırlardı. Bu yüzden de sıra dışı isim (Shem ha-Meyuhda), meşhur isim (Shem ha-Meforash), dört harfli isim (Shem ben Arba Otiyyot) olarak bilinen isimden söz ederken yalnızca "ism" demekle yetinilirdi. Kabbalistler ve Rabbiler Tanrı için bir tek özel isim kabul etmekteydiler ki, bu da Yahve (YHVH) idi. Tanrı için kullanılan diğer isimlerin ise, tanrısal özelliklerin tarihi süreç içinde insan algılamalarından çıktığını düşünürlerdi.

Yahudi din adamları özellikle Babil sürgününden sonra YHVH ismini tek başına

kullanmayı sokaktaki adama yasakladılar. Dört sessiz harften oluşan bu isim, tapınakta, haham kutsamasında kullanılabilirdi. Çünkü Kutsal Kitap şöyle demekteydi: **Kâhinler israil halkını ismimi anarak kutsayacaklar. Ben de onları kutsayacağım.** (Sayılar: 6/22-27)

Kimi haham rivayetlerine göre Davut, tapınağın temelini kazarken, deniz dünyayı basmakla tehdit edince, kırık bir çömlek parçası üzerine "ismi" yazmış ve onu denize atmış. Tabii deniz de durulmuş... Bir Ameroim olan Rabbah, denizcilerin fırtınalı bir günden, üzerine "Ben, ben olanım, YHVH insanların rabbi" yazılı olan bir sopa ile denize vurmuş ve öfkesini dindirmiş... Samuel bir yerden geçerken İranlı bir kadının oğlunu "ism" ile lanetlemiş ve onu öldürmüş... (Dinleri Tarihi ile Okumak, Fuat Aydın, İst., 20007).

Görüldüğü gibi kimi hahamlara göre Tanrı ile YHVV özdeş olduğu için ismin kendisi Tanrıyı ifade ediyor. Çünkü sır ve tılsım dinlerinde "ismin" tek başına ontolojik gücü vardır. Bu tür sonuçlara yol açan bizatihi ismin kendisinde yer alan güçtür. İşte "tılsım", "efsun", "muska" dediğimiz şeyin kökü buraya dayanıyor...

Tılsımdan medet ummanın mazisi oldukça eskilere gidiyor. Papirüslerin incelenmesinin, Eski Mısırda 75 kadar tılsımın mevcut olduğunu ortaya çıkardığını biliyoruz. Eski Mısırda "Doğan Güneş" tılsımının, ölümden sonra yeniden dirilmeyi sağladığına inanılırmış. Yine eski Mısırda ölüyle birlikte gömülen "Menat" tılsımının, ölüyü tanrısal koruma altına aldığına kesin gözüyle bakılırmış...

Eski Bâbil, Asur ve Perslerde tılsımın bir teknik olarak uygulandığı malumdur. Çünkü sır ve büyü dinlerinde tılsım, güç taşıdığına inanılan isimlerden yapıldığı gibi gümüş, altın vb. değerli metallerden veya bunların taklitlerinden, mücevherlerden, deniz kabuklarından da olabilirdi. Tılsımın Manî inancıyla da ilişkisi var. Anadolu folklorunda tılsım, genellikle büyünün etkisini sağlayan araçları ifade eder. Define vb. gizli şeyleri bulmak, kapalı yerleri açmak için ehlinin bildiği sözlere veya vasıtalara da tılsım denir. Bulaşıcı hastalıkların tesirini önlemek ve insanlarla hayvanların kötülüklerinden korkmamak için de tılsım yapılır. Velhasıl sır ve büyü dinlerinde her zaman tılsımdan izler bulmak mümkündür...

Yahudilikteki YHVH isminin Tanrı ile özdeş olup olmadığı tartışmasının, İslam kelâm tarihine "isim-müsemma" tartışması şeklinde bulaştığını görüyoruz. Bu sefer isim değişmiş: "Allah ismi Tanrının kendisi midir? Yoksa ondan ayrı mıdır? Sıfatlar Zat'ın aynısı mı gayrisi mıdır? Yoksa ne aynısı ne gayrisi mıdır?

Şu rivayetlere de çok rastlarız:

"Besmele ile başlanmayan her önemli iş noksan kalır" [Beyhaki], "Eve girerken Besmele çekilirse, şeytan, 'Bu eve girmeme imkân yok der', dönüp gider" [Tibyan], "Amel defterinde 700 Besmele bulunanı Allahu teâlâ cehennemden çıkarır" [Tergibus-Salât], "Besmele ile yazı yazanın haceti kolaylaşır, Allahu teâlâ da razı olur" [Deylemi], "Besmele ile işe başlayanın günahları af olur" [İ. Rafıi], "Yemeğe Besmele ile başlayıp, sonunda Elhamdülillah diyenin, daha sofra kalkmadan

günahları af olur" [Taberani], "Besmele ile yenen yemek bereketli olur" [îbn-i Mace]...

Bu tür rivayetlerde geçen "besmele" yani "Rahman", "Rahim" ve "Allah" isimlerine aynen sır ve büyü dinlerindeki gibi "tılsım" muamelesi yapıldığını görüyoruz. İsmin kendisinde sihirli bir güç olduğu vehmedilerek, ismi bizzat telaffuz etmenin her şeye yeteceği, bütün kapıları açacağı, kötülükleri defedeceği, günahları silip süpüreceği sanılıyor.

Kanımca işte gerçek hayat dininin, tapınak dinlerinin ritüel, ayin ve argümanlarının istilasına uğrayarak tanınmaz hale getirildiği ve onlara yenildiği yerlerden birisi de burasıdır.

Oysa "Her işe besmele ile başlamak" yani "Rahman ve Rahîm ismi ile başlamak" şu demek oluyor: Her işe sevgi ve merhamet ile yaklaşmak!

Çünkü sevgi her buzu eritir. Merhamet her katıyı yumuşatır. Sevginin dili her kapıyı aralar. Merhametin dili her düşmanlığı yok eder.

Kuran der ki: "Rahman, iman edip iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanların (amel-i salih işleyenlerin) etraflarında bir sevgi (vudd) halesi oluşturur." (Meryem: 19/96)

İşte buzları eriten budur. Sert kayaları çatlatan budur. Kapanmış kapıları aralayan budur. Düşmanlıkları yok eden budur. Gönüllere giren budur. Yürekleri fetheden budur. Yoksa "ism"deki esrar ve tılsım değil...

Örneğin: "Eve girerken Besmele ile girilirse, şeytan, 'Bu eve girmeme imkan yok der', dönüp gider..." şu demek oluyor:

Yani: Eve girerken eşinize ve çocuklarınıza karşı sevgi ve merhamet besleyerek girerseniz o evde kötülük olmaz. Eşinize örneğin çiçek götürürseniz, ilginizi, alakanızı, sevginizi her fırsatta belli ederseniz, sevgi dolu sözlerle yaklaşırsanız, çocuklarınızla ilgili ve alakalı olur, onlara iyilik yapar, güzellikle davranır, doğrulukla hareket ederseniz ailecek sevgi yumağı haline gelirsiniz. Allah birbirinizin günlünde sevgi (vedd) oluşturur. Onlar sizi, siz de onları seversiniz. Böyle olan bir eve çirkinlik ve kötülük (Şeytan) giremez ve "Bu sevgi kalesini yıkmama imkân yok" der, dönüp gider...

"Rahman (sevgi ile dopdolu) ve Rahîm (sevgisi varlığa yayılan/merhamete dönüşen) Allah'ın adı ile başlarım" işte bu olmak icap eder...

Evet, bunda bir tılsım (etki) var. Ama bu tılsım tapınak dinlerindeki sır ve efsun yani okuma, üfürme ve anlamsız tekrar değil... Bilakis gerçek hayat dinindeki besmele her işe sevgi ve merhamet besleyerek, iyilik, güzellik ve doğrulukla muamele ederek, tatlı dil ve güler yüzle başlamadır. Hz. İsa gibi ölmüş, bitmiş, tükenmiş kişilikleri dirilten, gözlerin ferini açan, kulakların pasını silen, ruhsuzlara can veren, dizlere derman olan, yepyeni çığırlar, bembeyaz sayfalar açan budur... Çamurlarda sürünen bir halkı alıp yükseklere çıkaran, yepyeni bir gelecek vadeden budur...

Mesel ile konuşmak adeti olan Hz. İsa'nın çamurdan kuş yapması, ölmüşleri diriltmesi, körleri, sağırları iyileştirmesi bu demekti... İsa'nın dili işte bunun için besmelenin yani sevgi ve merhametin diliydi. İşte bunun için Hz. Peygamber âlemlere rahmet için yani insanlıkta sevgi ve merhameti yaymak için, besmeleyi yaşamak ve yaşatmak için gelmişti...

Bunun için besmele bir çilingir değil. Büyü, muska, efsun hiç değil. Böyle günde beş bin defa besmele çekilse ne olur? Bir kâğıda yazıp, suya batırıp, okuyup üfleyip muska yapılsa ne çıkar? Bu yaşayan değil; ölü besmeledir. Sır ve tılsım dinleri ritüelidir.

Gerçek hayat dininde besmele "yürüyen sevgi ve merhamet" olmaktır. Sevgi ile yaklaşmayı, merhametle muameleyi ete kemiğe büründürmektir. Demirden kalpleri asıl bu açar! Ölmüşleri asıl bu diriltir! Körler bununla görür, sağırlar bununla duyar. Sevgi ve merhamet insana yaşadığını hissettirir. "O yokken meğer hiç yaşamamışım" dersiniz. Çünkü ondan mahrum olan ölüdür, kördür, sağırdır!

{YEVMITD-DİN}: Terim olarak din günü "İyi veya kötü yapılan bir işin, tatlı veya acı karşılığını almak" manasındadır. Türkçe'de "Rûz-u mahşerde yakana yapışırım", "Yevmi kıyamette hakkımı helal etmem", "Ahirette görüşürüz" vb. sözlerindeki manayı çağrıştırır. Bu anlamıyla din günü Kur an m en temel ilkelerinden birisi olan mahşer, kıyamet ve ahiret inancını ifade etmektedir.

Öte yandan "hesap gününü", Mekke'nin mülk sahipleri, her şeyin hesabının sorulacağı büyük alt-üst oluş, toplumsal dönüşüm ve devrim (yıkılış) günü olarak da anlamakta ve "tehdit" olarak görmekteydiler. Bunun için o gün onların **"Biz salât etmezdik. Yoksulu doyurmazdık. Dalanlarla beraber dalanlardık. Din gününü yalan sayardık. Hak olan ölüm gelinceye kadar hep böyleydik."** [Müddesir: 74/43-47] diyecekleri söylenir. Burada "ölüm" iki türlüdür: Biyolojik ölüm, sosyal/ toplumsal ölüm. Sosyal/toplumsal ölüm şu ayette geçtiği gibidir: **"Yakında nasıl bir devrimle yıkılıp alt-üst olduklarını bileceklerdir."** [Şuarâ: 26/227]. Bu nedenle sadece yevmu'd-din değil; mâliki yevmu'd-din dendiğine dikat edilmelidir. Bu, "din gününde mülkün tek sahibi" gibi bir anlam da verir.

{Yalnız Sana ibadet eder; yalnız Senden yardım dileriz}: Yani: Ancak senden yardım (avn) talep ederiz, yardımlaşma (muavenet) isteriz. Dermanımızı sadece sende ararız. Yâr olmamız gibi yardım dilememiz de bir tepki ve isyanın ifadesidir... İnsanlar bir takım putlara, krallara, zenginlere, mülk (servet ve iktidar) sahiplerine yalvarıyor, önlerinde diz çöküyor, zillet içinde onlardan yardım diliyor, yalvarıp yakarıyor. "Başkasından değil ancak senden" diyerek kendimize, özümüze dönüyoruz... Allah'tan başkasına yalvarmak, yakarmak, dilenmek, avuç açmak bize yakışmaz. Biz sadece Allah'tan yardım ister, Onunla dertleşir, derdimizi O'na açar, kimseye yalvarıp yakarmayız. Başkasına yük olmaz, çalıştığımız ile geçinir, onurumuzu çiğnetmez, toplum içinde başımız dik yürür, kimseye eğilip bükülmeyiz... Madem bu can emanet, o halde derun-u dilden ve cân-ı gönülden gerçek dostla,

yâr-ı mükerrem olan Allah ile dertleşir, ona ağlaşırız... Diğer insanlarla ilişkimiz ancak kardeşlik ve dayanışma çerçevesinde gönül ve el birliği etmektir... {Ayrıca bkz. "İBADET": 109/Kâfırûn Suresi}

{Bizi doğruluk ve dürüstlük yolunda yürüt}: Yani: İçinde eğrilik bulunmayan, yalansız, dolansız fıtratın yolunda, bu fıtratın gereği olan erdem ve dürüstlük yolunda (sırat-ı mustaqim) yürüt bizi... Biz bu yolda yürümek istiyoruz; yoldan çıkmışların, sapmışların ve öfkeni (gazabını) çekenlerin yolunda değil... Tarih boyunca bu yolda yürümüşlerin, bu yolda yürüdükleri için kendilerini desteklediklerinin, nimet verdiklerinin o doğruluk ve dürüstlük yolunda yürümek istiyoruz. Bu nedenle bizi destekle, bize güç ver. Çalışıp çabalamamızı sonuçsuz bırakma. Bizimle birlikte ol, ey sevginin, vicdanın ve merhametin sonsuz kaynağı!

***

06 - (111) LEHEB SURESİ

Mekke'de inmiştir, 5 ayettir. İslâm'ın ilk yıllarında "Kabe çetesine" ve Mekke'de kurdukları düzene (yedâ) karşı "öfke patlamasını"yansıtan "Kahrolsun, yıkılsın, kurusun" haykırışlarını en sıcak şekliyle yansıttığı için bu adı almış olmalıdır...

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

EBU LEHEB'İN BAŞINI ÇEKTİĞİ DÜZEN
(1-5) •

[Kahrolsun {EBU LEHEB} iktidarı! {YEDA EBU LEHEB} Kahrolsun!
Zenginliği {MÂL} ve kazandıkları onu kurtaramayacak.
O kıpkızıl bir ateşe atılacak.
Karısı da odun taşıyacak.
Gerdanına fitillisinden bir de ip bağlanacak.]

{EBÛ LEHEB}: Hz. Peygamber'in (s.a.v) amcasıydı. Hz. Peygamber ile peygamberlik öncesi arası gayet iyiydi. Oğulları Utbe ile Uteybe'yi Hz. Peygamber'in kızları Rukiyye ve Ummü Gülsüm ile evlendirmişti. Ancak "yeğeni" öksüz Muhammed peygamberliğini ilân edince onun en azılı düşmanlarından birisi oldu. Hz. Peygamber hakkında yapmadığını bırakmadı. Bedir savaşından hemen sonra öldü. Oğulları yakalandığı çiçek hastalığından dolayı gömemediler. Cesedi kokmaya başlayınca ücretle tuttukları Sudanlılara defnettirdiler. Ebu Leheb, Hz. Peygamber'in diğer amcası ve Hz. Ali'nin babası Ebu Talip vefat edince Haşimoğulları nın başına geçti. Hz. Peygamber'in diğer amcası da Abbas idi. Ebu Leheb'in ayette geçen karısı Ummü Cemil ise üç karısından birisiydi, Umeyyeoğuların'dan Ebu Süfyan'ın kız kardeşi olup oğlu Muaviye'nin de halasıydı...

{YEDÂ EBÛ LEHEB}: Sözlükte [LHB] kökü mastar olarak "Tutuşmak, alevlenmek, susamak" demektir. Peş peşe şimşek çakmak, ateşi tutuşturmak, at tozu dumana katarak koşmak (elhâb), tutuşturmak, alevlendirmek, heyecanladırmak, tahrik etmek (telhîb), alevlenmek, yanıp tutuşmak (telehhub), tutuşmak, alevlenmek, yanıp tutuşmak, iltihaplanmak (iltihâb), kızıl alev (leheb), tutuşmuş, alevlenmiş, coşmuş, coşkulu (multehîb) kelimeleri bu köktendir...

Görüldüğü gibi Ebu Leheb, "Alevin babası" demektir. Türkçe'de "kızıl kâfir, kızıl suratlı" dediğimiz manayı çağrıştırır. Olumsuz bir yaftalama olarak "kızıl suratlı" aşırı günahkâr, azgın kâfir manasındadır. İki el (yedâ) Araplarda güç, iktidar, egemenlik anlamında bir deyimdir. Şu halde Yeda Ebu Lehep "Kızıl suratlı iktidarı" demek olur.

Cahiliye döneminde sert, acımasız, zayıfı/düşeni ayıklayan bir tür "vahşi kapitalizm" vardı. Mekke'de "Kabe çetesi" dediğimiz 7-8 tefeci bezirgan şehrin kaderine el koymuştu. Bunlar Sümer'in veya Babil'in tapınaklarına getirilen hediye mal, koyun,

deve, altın, gümüş ve sığırların (enam) üzerine "Tanrı malı" damgası vurarak iç eden din adamlarının misyonunu üstlenmiş tacirlerdi. Kabe'ye getirilen mallarla zenginliklerine zenginlik katmışlar, büyük sermaye birikimine kavuşmuşlardı. Bununla kervanlar oluşturuyor, Suriye'ye kış Yemene yaz yolculukları yapıyorlardı. Buradan kazandıkları paralarla tefecilik yapıyorlar, faizle borç veriyorlar, ödeyemeyenlerin erkeklerini köle ediniyorlar, kadınlarını ve kızlarını "sermaye" olarak açtıkları lüks genelevlerinde çalıştırıyorlardı. Mekkeliler bunların eline düşmesin diye kız çocuklarını daha küçük yaşta diri diri toprağa gömüyordu. Bu düzenin başını da 7-8 tefeci bezirgandan birisi olan Ebu Leheb çekiyordu. Kur anın "Yeda Ebu Lehep" (Ebu Leheb düzeni/iktidarı/gücü) dediği şey buydu.

Mekkede bilinen anlamda bir "devlet" yoktu. Borsa, hisse senedi gibi şeyler de yoktu. Tapınağa (Kâbeye) getirilen hediyeler (enam), ondalıklar, kırkta birler, beşte birler vs. vardı. Bunların hepsi Kabe baronlarının cebine gidiyordu. Tüccarlar, tefeciler (bankerler), köle satıcıları, kervan ve panayır mafyası, insan kaçakçıları, fuhuş şebekeleri ve silah (kılıç, deve, at) tacirlerinin hüküm sürdüğü bir kabile oligarşisi vardı. Bu kabilelerden birisine mensup olmayan veya birisinin "emanına" girmeyen "sokakta kalmış/düşmüş" (ibnu's-sebil) sayılırdı ve derhal av olurdu. Mekke Suriye ile Yemen arasında uluslararası ticaret merkezi konumundaydı. Ebrehe'nin fil ordusu saldırısı ve Mekke'nin fethinden sonra Bizans'ın saldırıya geçme kararı almasından da anlaşılacağı gibi, devrin süper güçleri tarafından dikkatle izlenen bir yerdi. (İran devriminden sonra Amerika'nın Tahrana uçak saldırısı ve ardından Irak'ı kışkırtması gibi) Bizanslılar da "Mekke devriminden" sonra Suriye kolonisini Mekke'ye saldırtarak devrimi daha doğduğu yerde boğmak istemişti. 30 bin kişilik Tebuk seferi buna karşı yapılmıştı ve sonuçta muvaffak olamamışlardı...

{MÂL}: Arapçada "mâl" ile "meyil" aynı kökten gelir. Bu durumda mâl, "meyledilen/arzu duyulan şey" demek olur... Zenginleştirmek (temvîl), malı çok olmak (temevvul), servet edinmek (mâlen), kişinin veya toplumun malik olduğu eşya, para, rızık vs. (el-mâl), para borsası (suga mâliyye), çok mallı, zengin (el-meyyil), sermaye, kapital (re'su'l-mâl) kelimeleri bu köktendir. (el-Mu'cemu'l-Esâsi, el-Mevârid)

Mâl ile şayet harhengi bir kayıt getirümemişse altın, gümüş ve canlı hayvanlar kastedüir. Neşeb ise kişinin elinde bulunan gayr-ı menkûllerdir (mülk). Yine mal kişinin mülkiyetindeki altın, kâğıt para, deve, koyun, köle, ticarî mallar vs. için de kullanılır. Fukaha; "Satış, bir malın başka bir mal karşılığında el değiştirmesidir" demekte ve hangi tür olursa olsun hem satılan şey hem de ödenen miktar için mâl kelimesini kullanmaktadır. Mâl kelimesinin sözlük anlamı da bu şeküdedir. Araplar nezdinde giderek deve, sığır ve koyun-keçi hakkında kullanılmış altın ve gümüş kastedildiğinde ise naqd (nakit) denir olmuştur (el-Askeri; el-Furûq fi'l-Luğa, s. 250).

Görüldüğü gibi mâl, kendisine meyledilen, arzu duyulan şey oluyor. İnsanoğlu kendisine güç katacağı, böylece ihtiyaçsız hale geleceği için onlara sahip olmak

istemektedir. Sahip olunca da mülkü olmaktadır. Türkçe'deki kullanımda mal ile mülkün birlikte kullanılması birinin menkul (taşınabilir) diğerinin gayr-ı menkûl (taşınmaz) hakkında kullanılmasından kaynaklanıyor. Aslında mâl insanın meylettiği/arzu duyduğu her türden menkûl ve gayr-ı menkûl iken, mülk meylin sahipliğe dönüşmesi olmaktadır. Böylece mülkiyet doğmaktadır. Oysa mülk Allah'ındır ve onu dilediğine verir. Buradaki mülk ise meyil/arzunun (mâl) sonucu olan mülkiyet değil; bilakis malı dağıtma, paylaştırma ve bölüştürme yetkisi sahibi olma anlamında mülktür.

Şu ayette bu iki anlamda kullanılmıştır: "Yoksa onların mülkten bir payı mı var? Eğer öyle olsa, insanlara bir zerre bile vermezlerdi. Yoksa insanlara Allah'ın bahşettiği fazileti çekemiyorlar da haset mi ediyorlar. Biz Al-i İbrahim'e kitap ve hikmet vermiştik. Büyük bir mülk vermiştik." (Nisa: 4/53-54)

Görüldüğü gibi Kuran, Âl-i İbrahim'e verilen fazilet, kitap ve hikmete büyük mülk (mülkü azîm) diyor. Hâlbuki bunlar mal cinsinden şeyler değildir. Bilakis mal üzerinde yetki ve egemenliktir. Fakat bu yetki ve egemenlik kendilerine saklama ve bir zerre bile vermeyecek şekilde insanlardan esirgeme için değil; dağıtma ve bölüşme için verilir. Diğerlerinin sahibi olduğu ise mâldır. Mâla sahip olma ve kimseye vermeme kıskançlığıdır. Zira onlar fazilet, kitap ve hikmete değil; mâla sahip olurlar ve insanlara zerre koklatmazlar...

Ebu Lehep'in malı ve kazandıkları (mâluhu ve keseb) işte bu cinstendi.

Şehre tefeci bezirganlar hakim olduğu için geçerli ekonomik anlayış mutlak manada "makilik" idi. 7-8 tefeci bezirgandan birisi olan Ebu Süfyan bunu şöyle ifade etmişti: "Şerefim develerin sırtındaki mallardadır." Hz. Peygambere yönelik itirazlara baktığımızda yoksul olmakla, mala ve mülke sahib olmamakla suçlandığını görüyoruz. "Bu Kur an iki şehirden bir büyük (zengin) adama indirilmeli değil miydi?" (Zuhruf: 43/31) diye peygamberliğine itiraz ediyorlardı. Çünkü temel değerleri zenginlik, mal, mülk, altın ve gümüştü. Eski çağların verimlilik, başarı ve altın tanrısı Mammon'un, çağımızda "Dolar" adı altında hüküm sürmesi gibi, Mekke'de de "Dinar ve Dirhem" adı altında hüküm sürmekteydi.

Mesele sadece insani bir alışveriş ve ticaret meselesi değildi. Mülk (mal ve iktidar) ile kurulan ilişki dini, metafizik ve ontolojik boyutlardaydı. Yani onlar dinara ve dirheme "iman" ediyorlardı, mülk onların tanrısıydı. Putlara tapmak kendi mülküne tapmak demekti. Mülk (mal ve iktidar) getirmese putların hiçbir önemi yoktu.

Mekke'de hüküm süren zenginlik anlayışına göre mal, mutlak manada mal sahibinindi. Mal sahibi, malı üzerinde metafizik ve ontolojik hakka sahipti. Mal üzerinde mal sahibinden başka kimsenin hakkı olamazdı. Malda yoksulların hakkı olduğu fikrine tamamen yabancıydılar. Yoksulu doyurmaya teşvik etmezlerdi (Hakka: 69/34). En küçük yardımı bile çok görürlerdi (Maun: 107/7) Şöyle demekteydiler: "Allah'ın dilediği takdirde doyuracağı kimseleri biz mi doyuracağız? (Yasin: 36/47). Hatta onlardan öncekiler de böyle demekteydi; Ey Şuayb! Mallarımız hu-

susunda dilediğimiz gibi hareket edemeyeceğimizi sana salâtın mı emrediyor?" (Hud: 11/87)

Mal, tanrısal bir hakla sahibinindi ve mal sahibi istediğini yapardı. "Nereden buldun?" diye sorulamaz (Sermayeyi ürkütmemek lazım!) "Paylaş, bölüş, ver" denemezdi. Allah nasıl yaptığından sual olunamaz ise, mal sahibi de malından sual olunamazdı. İnsanın (yoksulun, açın) acılarına engel olmaya çalışmak boşunaydı!

Şu halde Leheb Suresi, Mekkedeki mal ve iktidarı (mülkü) elinden tutan "tefeci bezirganların" başı Ebu Leheb karakterinin şahsında muhalefet yıllarının patlayan öfkesini yansıtıyor. "Ebu Leheb'in iki eli kurusun" ifadesi, Mekkede mal ve iktidar sahiplerine karşı Türkçede çok bilinen tabirle "Kahrolsun" sloganı atmaktır. Bu nedenle "Kâfirun" Suresi ile bu "Leheb" Suresi ilk Mekke yıllarındaki "karşı çıkışı" ve "öfke selini" olanca sıcaklığı ile yansıtırlar. Kur anın özellikle ilk mesajlarda şehrin servet ve kuvvet kaynaklarını (egvât) elinde tutan "zengin kodamanlara" yönelik sert eleştirileri bu açıdan dikkat çekicidir.

Görüldüğü gibi başta Ebu Leheb olmak üzere, Ebu Cehil (Alak suresinde), Utbe b. Rebia (Kalem suresinde), Velid b. Muğire (Müddesir Suresinde) ve gelecek diğer surelerde Mekke'nin egemen bezirgan takımı en ağır şekilde eleştirilmekte, âdeta yerden yere vurulmakta...

***

07 - (81) TEKVİR SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur, 29 ayettir. İlk ayetinde geçen ve kıyamet günü güneşin dürülmesi/kör edilmesi (tekvir) olayından bahsedildiği için bu ismi almış görünmektedir. Ana teması kıyamet günü ve vahiy olayıdır. Bunların üzerinden ölüm, afet ve kıyameti de içine alan bir çerçeve çizer. Bunlar geldiği zaman insanın ekonomik gücünün, malının mülkünün hiç bir işe yaramayacağı hatırlatılır. Bunlardan birisi gelip çatmadan önce peygambere inen vahye kulak verilmesi öğütlenir. Peygamberin kâhin, mecnun, din adamı, sihirbaz vs. tarih boyunca hep din ile yakın irtibatlı olmuş "bezirganlardan" farkının ne olduğu açıklanır.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

YILDIZLAR DÖKÜLDÜĞÜ ZAMAN (1-14) T

[Güneş köreltildiği {TEKVİR] zaman,
Yıldızlar döküldüğü zaman,
Dağlar yürütüldüğü zaman,
Gebe develer salıverildiği zaman,
Vahşî havyanlar toplandığı zaman,
Denizler kaynatıldığı zaman,
İnsanlar yaptıklarıyla yüzleştirildiği zaman,
Diri diri toprağa gömülen kıza sorulduğu zaman;
"Hangi suçtan dolayı öldürüldü?"
Amel defterleri açıldığı zaman,
Gökyüzü sıyrılıp soyulduğu zaman,
Cehennem tutuşturulduğu zaman,
Cennet gözler önüne serildiği zaman,
Herkes ne kadar hazırlıklı olduğunu anlayacak!]

{TEKVİR}: Sözlükte [KVR] kökü mastar olarak "top etmek, yuvarlak hale getirmek, yumak etmek, dürmek, yusyuvarlak yapmak" demektir...Koşmak, hızla yürümek (kevr), sarığı başına kıvırarak sarmak (kâre'l-imame), eşyayı toplayıp birbirinin üzerine yığdı (kevvera 1-bedâi'), yusyuvarlak olmak, top şekline gelmek, yumak olmak (tekevvür), kovan, arı kovanı (kivâr), körük, maden ısıtma cihazı (kûr) kelimeleri bu köktendir...

Türkçede gözü görmeyen anlamındaki kör ile Farsçadaki kor da bu anlamdadır. Nitekim Hz. Ömer, bu kelimenin Farsçadan Arapça'ya geçtiğinden hareketle bu ayeti "Güneş kör edildiği zaman" şeklinde okumuştur (Razi).

Şu halde ayette "Güneş tortop edilip dürüldüğünde, âdeta kör edildiğinde, göremez, ışık saçamaz hale geldiğinde" denmek istenmektedir. Arapça'da [KVR] ile [KRV] kökleri aynı manaları çağrıştırır. Tekvir birinci, Türkçe'ye de geçen küre, küresel, yerküre veya Arapça'da futbol topu anlamına gelen kuretu'l-gadem ikincisinden gelir...

{Gebe develer salıverildiği zaman}: Yani o çok sevdiğiniz, hayatınızın yegâne ekonomik değeri olarak gördüğünüz, uğruna her şeyi göze aldığınız, şerefinizi, haysiyetinizi, onurunuzu sırtlarına yüklediğiniz o gebe develer salıverildiği, hayatta hiçbir anlamının kalmadığı zaman...

Bugün için söyleyecek olursak: Ey bankaların, holdinglerin, gökdelenlerin gölgesi altında kaybolup gitmiş modern zamanların insanları! Malın, mülkün, evin, arabanın, doların, altının, gümüşün, bankanın, kredi kartının hiçbir anlamının kalmadığı, uğruna her şeyi göze aldığınız paracıklarınızın savrulup kül olduğu, borsanın bir daha inmemek üzere fırladığı, dövizin bir daha çıkmamak üzere yerin dibine battığı, hepsinin havada uçuştuğu zaman... Herkesin kendi derdine düştüğü ve ortalıkta sadece "çığlığın" kulakları sağır eden sesi yankılandığı zaman...

Demek ki, "gebe develerin salıverilmesi", insan hayatında çok önemli bir yeri olan ekonomik değer ve güçlerin hiçbir işe yaramayacağını ifade ediyor. Bu durum, insan hayatında, aynı zamanda elçilerin "inzar" dedikleri uyarıya da tekabül eden üç önemli durumu çağrıştırır:

1- Ölüm: Çünkü ölüm geldiği zaman, insanın ekonomik durumu kendini kurtaramaz. "Azrail geldi mi zengin-fakir demez!"

2- Afet: Çünkü deprem, sel felaketi vb. fizikî, tufan (toplumsal devrim), kasırga (sosyal altüst oluş) vb. sosyal patlamalar veya ağır derece bir hastalık, trafik kazası vb. bireysel "azap" geldiği zaman mülk (servet ve iktidar) hiçbir işe yaramaz...

3- Kıyamet: Çünkü kıyamet koptuğu zaman artık bunların hiçbir anlamı kalmaz...

Şu halde insanoğlu bunlardan birisi gelip çatmadan önce aklını başına toplamalı ve Allaha dönmelidir...

{Vahşî havyanlar toplandığı zaman}: Yani sadece insanlar değil; tüm canlılar, vahşi hayvanlar; kurtlar, çakallar, sırtlanlar, yılanlar, çıyanlar dağlardan inerek mahşer meydanında toplandığı zaman... Âdeta kurtlara parçaladığı ceylânların, çakallara karnını deştiği kuzuların, yılanlara soktuğu canlıların hesabı sorulduğu zaman... Kurtla kuzu, kedi ile fare koyun koyuna yatırıldığı zaman... Vehasıl kimsenin hakkının kimsede bırakılmadığı, kılı kırk yaran o adalet terazileri kurulduğu zaman...

{Diri diri toprağa gömülen kıza sorulduğu zaman}: Yani: Mekke'nin tefeci bezirganlarının eline, ödeyemediği faizli borç karşılığı düşmesin diye ailesi tarafından diri diri toprağa gömülen kız çocuğuna sorulduğu zaman: "Konuş ey yavrucak! Seni hangi suçtan dolayı toprağa diri diri gömdüler? Dile gel ey toprak! Kimler ve neden seni bu yavruların üzerine attı! Dile gelin ey Mekke'nin batakhaneleri! Ödenemeyen borç karşılığı alınan bu kızları size kim sattı! Küçüklerini toprağa, büyüklerini bu günah yuvalarına nasıl gömdünüz? Böyle daha kaç masumu kirlettiniz, daha kaç ocağı söndürdünüz? Dile gelin ey dünyanın günaha gömülmüş tüm şehirleri! Dile gelin ey karanlık geceler! Daha kaç masum beden böyle gömüldü

karanlıklarınıza! Dile gelin! Zira bugün hesap günüdür!

Görüldüğü gibi "güneşin dürülmesi, dağların yürütülmesi, yıldızların dökülmesi, gebe develerdin salıverilmesi, vahşilerin toplanması, denizlerin kaynaması, defterlerin açılması, cehennemin hazırlanması, cennetin yaklaştırılması..." türünden vurgular bir yıkılış, altüst oluş ve ardından yeniden kuruluş sahnesi canlandırıyor. Bu türden "yıkılış ve yeniden kuruluş" sahnelerinin Mekke dönemi ağırlıkta olmak üzere Kur an boyunca yoğun bir şekilde sürdüğünü ve fakat "Mekke'nin fethi gününden sonra kesildiğini göreceğiz. Bu da gösteriyor ki, bu türden sahneler aslında bu dünyadaki bir alt-üst oluş ve yeniden kuruluşu sembolik olarak ima etmektedir.

Kuranın "tufan", "kasırga", "çığlık", "sel", "ayağa kalkış" (qıyâmet), "toplanma" (haşr), "mizan", "hesap", "ateş", "azap", "cennet" vb. yıkılış ve yeniden kuruluş sahnelerinin hepsi "Mekke'nin fethi günü" gerçekleşmiştir. Demek ki bu sahnelerin "uhrevî" tarafına itikat etmekle beraber "dünyevî" yüzüyle de okumak mümkündür.

KERİM ELÇİNİN SÖZÜ (15-29) T

[Hayır! Dile gelin kaybolan yıldızlar!
Dile gelin akan gezegenler!
Dile gel ey kararan gece!
Dile gel ey ağaran tanyeri!;
"Bu Kur'an şerefli bir peygamberin sözüdür,
Karakteri sağlam, görkem sahibinin katında saygı değer,
Sözü dinlenen, emin birisidir, Arkadaşınızı cin çarpmış değildir."
Olay şudur: Onu apaçık ufukta gördü.
Aldığı bilgiler onun geçim kaynağı değildir.
Kur'an da kovulmuş şeytanın sözü değildir.
Öyleyse nereye gidiyorsunuz?
Açın kulağınızı! Kur'an sadece insanlığa kendi özünü hatırlatmadır.
Gerçeğin peşinde yürümek isteyen herkes için.
Âlemlerin Rabbi olan Allah dilemedikçe siz bir şey dileyemezsiniz.]

{Dile gelin!}: Yani: Ey yıldızlar, gezgenler, kararan gece ve ağaran tanyeri! Dile gelin, şahitlik edin, sizi tanıklık etmeye çağırıyorum. Dile gelin, çünkü siz nasıl oluş ve akışın bir parçası iseniz, şu öksüzün (Muhammed'in) başlattığı hareket de aynen öyledir. Dile gelin de bunun karşısında durmaya çalışanlar güneşin balçıkla sıvanamayacağını görsünler. Nasıl kaybolan yıldızları yerlerinden çıkarmaya güç yetiremezlerse, nasıl yörüngelerinde dolanan gezegenlerin seyrini değiştiremezlerse, nasıl kararan geceye, ağaran tanyerine mani olamazlarsa, aynen öyle insanlık tarihinde bir yıldız gibi doğan Muhammed'in getirdiğine de mani olamayacaklar! Gezegenlerin yörüngesinde şaşmadan yürüdüğü gibi, o da Allah ile yürüyüş başlatıyor; kendi yörüngesinde şaşmadan akacak büyük bir

yürüyüş... İnsanlığın karanlıklara gömülmüş ufkunu tanyerinin ağarması gibi aydınlatacak! Tanyerinin geceyi yararak açması gibi insanlığın donmuş dimağını yarıp parçalayacak! Ölmüş ruhlara Rahmanın nefesini üfleyecek ve vicdanları harekete geçirecek...

{Arkadaşınız mecnun değildir}: Yani: Kırk yıldır aranızda bulunan, kendisiyle arkadaşlık ettiğiniz, düşüp kalktığınız bu öksüz Muhammed'in Allah katında ve aranızda saygıdeğer bir kişiliği vardır; sağlam karakterli, sözü dinlenen, güvenilir, emin birisidir. Bunu böyle olduğunu siz de çok iyi biliyorsunuz. Şu halde ona cin çarpmış, delirmiş, cinlerden haber getiriyor vs. nasıl diyorsunuz? Bilakis o Allah'ın nefesi, vicdanın ve merhametin dile gelen soylu sesidir!

{Onu apaçık ufukta gördü}: Yani: Cebrail, normal insanın rüyasında birisini görmesi gibi, Muhammed'e berrak ufukta ve uyanıkken göründü. Onun ruh dinginliği ve safbir yürek temizliği içindeki "vicdanî görümü", muhayyilesinde Cebrail olarak belirdi. Allah bu tertemiz vicdan üzerinden insanlığa seslendi... Her insan normal rüyasında dış dünyada daha önce gördüğü nesnelerin soyutlanmış formlarını görür. Hafıza, hatıra, imaj, içgüdü, vicdanî arayış, idrak, havsala, arzu ve iştiyak gibi iç taleplerde yoğunlaşma olur. Bu, dış taleplerle birleşirse Allah işte buradan seslenir. Burada iç talepler kişi, çevre, tarih, coğrafya ve insanlık gibi fizikî ortamlardan, dış talepler ise bunların dışındaki metafizik ortamlardan gelir. İkisi birden aynı anda (hemdem/senkronik) olarak dalgalanır. İşte bu, Allah ile âlem (insan) arasındaki dinamik tempodur. "Hayyu Qayyum" bu anlamda bu dinamik tempoyu ifade eder. Yani yaşayan, dipdiri ve boyuna varlıklarla ilişki halinde olan; anbean çokça ayağa kalkan... Bunu uyku ve uyuklama tutmadan sürekli yapan, karakteri de bu olan...

{Aldığı bilgiler geçim kaynağı değildir}: Harfi harfine: "Gayb konusunda cimri değildir." Yani Muhammed ğaybtan bilgiler veriyor, vahiyler alıyor; fakat onu kâhinlerin kendilerine saklamaları gibi kendine saklamıyor. Hepsini açıklıyor ve bu açıklamalarından dolayı kâhinler gibi ücret istemiyor. Vahiy onun mesleği değil. Bu vahiyleri size geçinmek, kendini zengin etmek için getirmiyor. O bir din tüccarı, iman taciri, umut hırsızı, kâhin, rahip, din adamı veya sihirbaz değil. Allah'tan aldığı ne varsa onu olduğu gibi söyleyen vicdanın sesi o!

***

08 - (87) A'LÂ SURESİ

Mekke'de inmiştir. 19 ayettir. İlk ayetinde Allah "ulu, en yüce" olarak anıldığı için bu adı almıştır. Ana teması dünya hayatının (malının) geçiciliğine karşın kalıcı olanın ahiret hayatı olduğu; bu çağrının İbrahim ve Musa'dan beri sürekli yapıldığı; fakat inkarcıların her seferinde aldırış etmedikleri ve bu nedenle de sonlarının ateş olacağı etrafında döner.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

RABBİN ULU ADI (1-5) •

[Rabbinin ulu {A'LA} adını yücelt!
O Rabbin ki yarattı, şekil verdi.
O Rabbin ki her şeyin doğasını belirledi, yürüyeceği yolu gösterdi. O Rabbin ki yemyeşil otlaklar çıkardı.
Sonra onları kuru otlara çevirdi...]

{A'LÂ}: Sözlükte [ALY] kökü mastar olarak "yücelmek, yükselmek, yukarı çıkmak, üste çıkmak, aşmak, çoğalmak, aşkın olmak, taşkınlık etmek, böbürlenip gururlanmak" anlamlarına geliyor... Yüceltmek, yükseltmek, üste çıkmak (i'lâ), yavaş yavaş yükselmek (tea'lliyâ), yüce olmak (teâ'lâ), yüce görmek, görünmek, ortaya çıkmak (isti'lâ), daha yüce (a la), yüksek, üstün, yüce (âlî), ek katkı, ilave, zam (ilâveh),yücelik,kibir, gurur,büyüklük, taşkınlık(u'luv), semavî,yüce, üstün (ulvî), üstün ve yüce olana (Ali'ye) mensup (alevî), üst, üstünde, üzerinde (alâ) kelimeleri bu köktendir...

Görüldüğü gibi bu kavramın Allah hakkında yücelik, üstünlük, ululuk anlamı yaygın, insanlar hakkında taşkınlık, azgınlık anlamı nadirdir... 8. yy Türkçe'sinde uluğ olarak geçen kelime ile ve a'lâ şeklindeki kullanımı, Türkçe'deki "Uluğ Tengri katına almış, Türk milletinin başına oturtmuş", "Ulu kuşun kısmeti ayağına gelir", "Ulu sözü dinlemeyen ulur kalır", "Ulular köprü olsa (saygıdan) basıp geçme" deyişlerindeki manayı çağrıştırır.

{Rabbinin ulu adını yücelt/an} diye başlaması, Nuzül ortamı açısından son derece manidardır. Kuranın Allah'tan bahsederken "A'lâ" (Ulu), "Ekber" (En büyük), "Azîm" (Çok güçlü) vb. ifadeler kullanması Mele-i Mütref (kavmin zenginlikten şımarmış ileri gelenleri), Uli'n-Ni'me (Nimet sahipleri), Zâ Mâlin ve Benîn (Mal ve oğul sahibi) veya Ashâbu'l-Cenne (Bahçe sahipleri) diye ifade ettiği mal ve mülk sahiplerinin kibrini kırmak içindir. Yoksa Allah'ın ne kadar büyük ve yüce olduğunu zaten müşrikler de biliyor ve ona dua ediyorlardı.

Keza "yemyeşil otlaklar" ve "kuru otlar'dan bahsetmesi de yine aynı kişilere yöneliktir. Çünkü bunlar meraları, otlakları, bağları, bahçeleri sahiplenmekteydiler. Bunların kendilerine verilmiş özel mülk olduğunu sanmaktaydılar. Dahası bunlar

ellerindeki mal ve iktidara tapmaktaydılar. Puta tapmak mülküne (mal ve iktidarına) tapmak demekti. Mal ve iktidara sahip oldukları için kendilerinin ululuk ve yücelik kazandığını sanmaktaydılar...

KALICI VE GEÇİCİ OLAN (6-7) •

[Sana okutacağız da unutmayacaksın.
Çünkü uygun gördüğü hariç Allah kalıcı olanı da,
Geçip gideni de çok iyi bilir. Bu nedenle kurtuluşa götüren yolu sana kolaylaştıracağız.]

Yani: Ey Muhammedi Sana evreni, oluşu, akışı, hayatı, toplumu, iyiyi, kötüyü okutacağız. Seninle birlikte bir "okuma" gerçekleştireceğiz. Allah-insan, insan-doğa, insan-toplum, insan-eşya (mülk), insan-insan ilişkisine dair bir okumada bulunacağız. Böylece insanlığa hayatın anlamının ne olduğunu göstereceğiz. Bu öyle bir okuma olacak ki insanlık vicdanı ve sağduyusu harekete geçecek. İlkçağlardan beridir vahyettiğimiz temel, kalıcı, unutulmayan (cehrî) gerçekleri tekrar hatırlatacağız. Bu nedenle sen bunları yeniden dünyanın gündemine taşıyacaksın. Zira bu hatırlattığımız gerçekler öyle hemen unutulacak şeyler değildir. Bilakis insanların genellikle içinde unuttuğu, uyuttuğu, taşlaştırdığı vicdan ve sağduyunun sesini tekrar diriltip canlandıracağız. Bu nedenle ne harekete geçirmek istediğin insanlık vicdanı, ne de gündeme taşıdığın gerçekler asla unutulmayacak. Çünkü sen, söylenip duran ve fakat bir türlü yapılamayan iyilik, güzellik, doğruluk, dürüstlük, adalet, kardeşlik, eşitlik, paylaşım, vicdan ve merhamet gibi açıktan açığa (cehren) herkesin bildiği, kalıcı temel insanî değerleri bizzat hayata geçirerek, onların "ne demek olduğunu" icraatınla göstererek bir okuma yapacaksın. Çünkü bunlar insanlığın dimağına kazınmış temel değerlerdir. Sen bu unutulmayan, unutulmayacak olan değerler üzerinden yürüyeceksin. Ve bu okuma sonunda bilinen, açıkta olan, kalıcı olan (cehrî) ayakta kalacak, sonraki kuşakları da aydınlatmaya devam edecek...

Fakat geçici olan, sana ve yaşadığın tarihe mahsus olanlar, evrensel olanı göstermek için kendi tarih, coğrafya ve mekân şartlarından seçerek yaptığın örneklendirmeler, insanlığın gelecek kuşaklarını ilgilendirmeyenler, herkese lazım olmayan, herkesin bilmesinin gerekmediği (hafî) konular tabii ki, unutulacak. Senin ölmenle birlikte sırf sana, yaşadığın tarihe, mekâna, coğrafyaya mahsus olanları gelecek kuşaklara taşımayacağız. Ama evrensel olanlar, tüm insanlığı ilgilendirenler -ki, sen zaten esas olarak bunlar üzerinde yürüyorsun- sürecek, kalıcı olacak, insanlığın gelecek tarihini de aydınlatmaya devam edecektir...

DÜNYA HAYATINI TERCİH EDENLER (9-19)T

[Şu halde sen kimilerine bir yararı olmasa da hatırlat.
Korku ve titremesi olan kendine gelecektir.
Kendine yabancılaşan ise ondan kaçacaktır.
Böyleleri büyük ateşe atılacak.
Orada ne ölecek ne dirilecek.
Fakat arınıp temizlenen,
Rabbinin adını hatırlayıp O'na yönelen kurtulacak.
Hayır! Siz dünya hayatını tercih ediyorsunuz.
Oysa ahirettir daha hayırlı ve sürekli olan...
Bu hatırlatmalar ilkçağların sayfalarından beri yapılıyor.
İbrahim ve Musa'nın sahifelerinden beri...]

{Kimilerine bir yararı olmasa da hatırlat}: Yani şehrin zenginlikten şımarmış ileri gelenleri bu hatırlatmayı duyunca "gözleriyle seni devirecek gibi olsalar" da, "aslandan kaçan yaban eşeklerine" benzeseler de sen bu (mülkün Allaha ait olduğu) gerçeğini anlatmaya devam et. Korku ve titremesi olan (haşyet) kendine gelecektir. Kendine yabancılaşan (şaki) ise ondan kaçacaktır. Onlar ölüp dirilmenin olmadığı büyük bir ateşin içine girecekler...

{Dünya hayatını tercih ediyorsunuz}: Kuran lisanında "dünya malına" meylediyorsunuz anlamındadır. Kavmin mülk (servet ve iktidar) sahipleri kastediliyor.

{Arınıp temizlenen kurtulmuştur}: Kuran lisanında "malından veren" arınıp temizlenir anlamındadır. Bir sonraki surede arınıp temizlenmekten (tezkiye) maksadın ne olduğu aynen böyle tefsir edilir. Üzerinde ihtiyaçtan fazla mal olup ondan rahatsız olanlar ve bundan dolayı da verenler kastediliyor, (bkz. Leyi: 92/12-21 açıklaması.)

{ibrahim ve Musa'nın sahifelerinden beri hatırlatılan}: Bundan maksadın ne olduğu ise surenin başında cehri ve hafi olan şeklinde ifade edilmişti. Daha geniş olarak aynı ifade (İbrahim ve Musa'nın sahifeleri) ile Necm suresinde açıklanır: İnsanın emeğinden (sa'y) başka hakkı yoktur! Kimsenin yükü (vizr) başkasına yüklenmeyecektir! (bkz. Necm: 53/33-54 açıklaması).

İnsanlıkta temel, kalıcı, sürekli olan, İbrahim ve Musa'nın sahifelerinden beri hatırlatılan gerçekler bunlardı. Fakat "Nimet sahipleri" (Uli'n-ni'me) bunlara "eskilerin masalları" der dururlar...

***

09 - (92) LEYL SURESİ

Mekke'de inmiştir, 2 7 ayettir. İlk ayetinde gece (leyi) dile gelip tanıklığa çağırıldığı için bu adı almış görünmektedir. Temel mesajları hayat koşuşturmacası, verme (i'tâ), Sakınma duygusu ile yaşama/sakınma (takva), iyilik, güzellik, cimrilik, zenginliği kendine yeterli görme, malından vererek arınma/temizlik (tezkiye) temaları etrafında döner. Mülk (mal ve iktidar) sahiplerini mezar ve cehennem ile tehdit eder.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

ÇEŞİT ÇEŞİT KOŞUŞTURMA (1-4) T

[Karanlığı boğan gece dile gelsin!
Aydınlığa çıkaran gündüz dile gelsin!
Erkek ve dişi olarak yaratılan dile gelsin!
"Sizin koşuşturmanız çeşit çeşittir."]

{Sizin koşuşturmanız çeşit çeşittir}: Yani: "Herkesin bir derdi, ardından gittiği bir işi vardır. İnsanların derdi de başka başkadır. Şu dünya hayatında herkes bir şeylerin peşinden koşturup durur...

"Güller güler bülbülün ömrü figanla geçer.
Hasta can çekişirken doktor ücret ister.
Ölmüş zengin leş olup bir kenarda yatarken.
Varislerle ölü yıkayıcılar akbaba gibi başında bekler" (Ziya Paşa)
"Kim okurdu, kim yazardı,
Bu düğümü kim çözerdi,
Koyun kurt ile gezerdi,
Fikir başka başka olmasa." (Âşık Veysel)

Ayette geçen say kelimesi uğraş, çaba, çalışma, derdinden dolayı koşuşturma manalarına geliyor. Şettâ kelimesi de çeşit çeşit, başka başka, rengârenk demektir. Bir Türk halk türküsünde geçen "Dert bir değil elvan elvan' sözü bu manayı çağrıştırır. Elvan kelimesi de levn kökünden rengârenk, çeşit çeşit, başka başka manasına geliyor; "Ak elleri elvan elvan kınalı" (Karacaoğlan) "Bülbül elvan elvan öttu'(Gevheri) mısralarında bu manada kullanılmıştır. Keza "Koyun can derdinde kasap et derdinde" sözü de ayetteki manayı çağrıştırır...

Öte yandan hatırlatmakta fayda var ki, "Harama uçkur çözme", "Allah bir kapıyı kapatır başka kapılar açar", "Söz namustur", "Mevlam görelim neyler neylerse güzel eyler" vb. söz ve deyişlerinin her biri aslında birer ayet mealinin halkın muhayyilesinde yoğrularak deyiş haline gelmiş şekilleridir. Böyle sözler çoktur. Kuranın, birçok Arap deyiş ve atasözünü ayetleştirdiği gibi, mealinde de Türkçe'deki deyiş ve atasözlerinin kullanılması yanlış olmayacaktır.

MALI ONU KURTARAMAYACAK (5-11) T

[Oysa kim verir {İ'TÂ}, sakınır,
Ve güzel olanı tasdik ederse,
Biz ona kolay olanı kolaylaştıracağız.
Her kim de cimrilik {BUHL} eder,
Zenginliğini kendisine yeterli görür [İSTİĞNA},
Ve güzel olanı yalanlarsa,
Ona da zor olanı kolaylaştıracağız.
Başaşağı (mezara) döndüğünde malı onu kurtaramayacak!]

{t'TA}: Sözlükte "vermek" demektir. Bağış, verme (a'tâ), bahşiş (a'tıyye), bağış isteme (isti'tâ) kelimeleri bu köktendir (el-Mucemu'l-Esâsi)... î'tâ, bir şeyin alıcısına ulaştırılmasıdır. Hibe ise temliki (mülk olarak vermeyi) gerektirir. Bir malı birine hibe ettiğinde, o malı sadece o şahsın mülkiyetine terk etmiş olursun. Daha sonra i"tâ kelimesinin kullanımı arttı ve ancak temlik (mülk olarak verme) manasında kullanılır oldu. Biri bir malı bir başkasına mülk olarak verdiğinde "ona bir miktar mal verdi" (a'tâhu mâlen) denilir (el-Furûq fi'l-Luğa).

{BUHL}: Sözlükte "cimrilik" demektir. Kıskanmak (bahalen bih), cimrileştirmek (tebhîl), cimri saymak (istibhâl), cimri, pinti, çingene (bahîl), cimrilik, pintilik (buhl), cimri, pinti (bâhil) kelimeleri bu köktendir (el-Mu'cemu'l-Esâsi). Buhl, şekil-suret (maddî) şeylerde olur. Cimrilik ilim gibi şeylerde olursa danîn denir. "O ilminde cimrilik eder" (huve dâninun bi 'ilmihi) denilir ki, burada buhl kullanılmaz. Çünkü ilim hibe yoluyla yapılan ödünç vermeye benzetilmiştir. Zira bir şeyi hibe eden kişi onu kendi mülkiyetinden çıkarmış olur. Fakat âlim, ilmini vermekle âlim olmaktan çıkmış olmaz. Dolayısıyla ilim ödünç vermeye benzetilmiş ve kelime konulduğu anlamda kullanılmıştır. Bu nedenle Yüce Allah "Arkadaşınız ğayb konusunda danîn (cimri) değildir ." (Tekvir: 7/24) ayetinde, bahîl yerine danîn kelimesini tercih etmiştir. Buhl, hakkı engellemedir (el-Furûq fi'l-Luğa).

Demek ki, "Kim cimrilik (buhl) yaparsa" ayeti, zenginde lütuf eksikliği olduğunu ifade etmiyor. Bilakis yoksulun hakkını engellediğini, onun hakkını vermediğini bunun için de zor olanın (ateşin, cehennemin) ona kolaylaştırılacağını ifade ediyor.

Rivayete göre bu surede anlatılan karakterler Hz. Ebubekir ve Umeyye b. Halefti. (Razi, İbni Kesir, Kurtubi). Veren (i'tâ eden), sakınan ve her güzelliği bir değer olarak kabul edip, sırf Allah'a duyduğu özlem ile Hz. Muhammed'e destek veren Ebubekir karakteri, tipolji olarak betimleniyor. Keza kendini bir şey zanneden, malına mülküne güvenen, zenginliğini kendine yeterli gören (istiğna), yoksulun hakkına cimrilik (buhl) yaparak engel olan, güzel olanı değer olarak kabul etmeyen de Umeyye b. Halef oluyor. Böylece hitap çevresinden örnekler seçilerek evrensel mesajlar veriliyor. İsim, yer, zaman, mekân tamamen es geçilerek insan tutum ve davranışları öne çıkarılıyor. Kuranın bu tip kişi ve olay analizleri gerçekten dikkat

çekicidir. Sanki sonraki kuşaklar düşünülmekte, seçilen karakterlerin ölümlü olduğu hesaplanarak, bunlar üzerine yapılan analizler ve betimlemeler kalıcı kılınmaya çalışılmaktadır. Bu nedenle Kur'an'ın yer, mekân, tarih, şahıs vb. isimleri konusunda neden genellikle "bilinçli bir susuş" içinde olduğu anlaşılabilir.

Dikkat edilirse bu gibi Mekke döneminin ilk yıllarında nazil olan ayetlerde yoğun bir "Mekkeli zengin" eleştirisi vardır. Ebu Cehil, Velid b. Muğire ve Umeyye b. Halef gibi Mekke'nin tefeci bezirgan zengin takımı sert bir şekilde eleştiriliyor. Öyle ki, Mekke'deki sosyal hayata hükmeden 7-8 büyük tacir ve tefeci bezirgana "tutum ve davranışları" öne çıkarılarak sarsıcı eleştiriler yöneltiliyor. Bu karakterlere çağlar boyu her toplumda rastlamak mümkündür; kendini yeterli gören, para delisi, bütün itibarı develerinin sırtında olan, onları kaybedince koskoca bir hiç durumuna düşen, zengin fakat aşağılık, iyi giyimli fakat ruhsuz, önemli fakat değersiz, iyilik duyguları körelmiş, güce tapan, ancak güç karşısında yumuşayan ve "gözyaşıyla bir işi olmayan" merhametsiz tipler... {İSTİĞNA}: (bkz. Alak: 96/6-14 açıklaması).

MALINDAN VEREN TEMİZLENİR (12-21) T

[Bize düşen doğru yolu göstermek,
Dünya ve ahiretin/geleceğin Bize ait olduğunu haber vermektir.
Sizi alev alev yanan bir ateşe karşı uyarıyorum,
Ona ancak günaha batmış azgın girer,
Bütün bunlar yalan diyen, burun kıvıran o azgın...
Sakınan ise ondan uzak tutulur.
Malından veren arınıp temizlenir.
Hiç kimseden bir beklentisi olmadan,
Sırf yüce Rabbine özlem duyarak veren...
Kesinlikle mutlu olur, kesinlikle!]

Görüldüğü gibi yukarıdaki bölüm {Başaşağı (mezara) döndüğünde malı onu kurtaramayacak} diyerek bitiyor. Bu bölüm ise {Sizi alev alev yanan bir ateşe karşı uyarıyorum} diyerek başlıyor ve {Malından veren arınıp temizlenir} deniliyor.

Bunların anlamı nedir?

Öyle görünüyor ki, burada, şehrin zenginlikten şımarmış ileri gelenleri, bir yandan "ölüm ve mezar sahneleri", diğer yandan "cehennem tasvirleri" ile uyarılıyorlar. Buradan özellikle ilk mesajlarda ölüm sahneleri ile cehennem tasvirlerinin mülk sahiplerine yönelik olduğunu anlıyoruz. Malından vermeyenler, yoksulun hakkını yiyenler, cimrilik edenler cehennem ile tehdit ediliyor. Keza yanındaki ile eşit hale gelmek istemeyenler, yoksulları ve çaresizleri hor görenler, onlara tepeden bakanlar da ölüm ile tehdit ediliyorlar. "Ölmeden önce ölünüz" yani toprağın altında eşit hale gelmeden önce toprağın üstünde eşit hale geliniz, yoksa zaten toprağın altında ceset haline gelerek eşitleneceksiniz denmek isteniyor. Zira ölüm en büyük eşitleyici

varlık ve oluş yasasıdır. Ondan kimse kaçamaz ve mal, yoksulun hakkı üzerinde tepinen zengini mezarda kurtaramaz...

Yine malından verenin "tezkiye" olması (arınması/temizlenmesi) de ilginçtir. Demek ki, tezkiye zikir çekerek değil; malından vererek, infâk ederek mümkündür. Tezkiye aynı zamanda zekât ile aynı köktendir. Zekât, hem fazla olanı vermek hem de arınmak, temizlenmek demektir. Bu da bize arınıp temizlenmenin ne ile olacağını gösterir. Tıpkı keremin hem cömertlik hem de şerefve asalet demek olması ve şerefin ve haysiyetin ne ile olacağını göstermesi gibi.

***

10 - (89) FECR SURESİ

Mekke'de inmiştir, 30 ayettir. İlk ayetinde tanyeri dile gelerek tanıklık etmeye çağrıldığı için bu adı almıştır. Ana teması, bu dünyada vurdumduymaz bir şekilde yasanların kıyametle uyarılması, nankörlüklerinin, mal ve mülk hırslarının ve açgözlülüklerinin eleştirilmesi etrafında döner.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

SABAHA YÜRÜYEN GECE (1-5) T

[Tanyeri dile gelsin!
O on gece dile gelsin!
Çift ve tek dile gelsin!
Sabaha yürüyen gece dile gelsin!
Bunların bir dili yok mu?
Aklı ve vicdanı olanlar düşünsün!]

{FECR}: Sözlükte [FCR] kökü mastar olarak "yarılıp patlamak, fışkırmak" demektir. Yol açmak (fecrân), patlatmak, fışkırtmak (tefcîr), patlamak, fışkırmak (tefeccür), patlama, fışkırma, ortaya fırlama (inficâr), tan, tan yeri (fecr), patlayıcı (inficârî), patlak, patlamış (münfecir), günah işlemek, doğrudan dışarı çıkmak (fucür), günah işleyen, doğrudan çıkan (fâcir) kelimeleri bu köktendir.

Görüldüğü gibi fecr veya fucûr "bir şeyden sıyrılarak çıkma" manasmdadır. Bir tabiat olayı olarak gündüz gecenin içinden fışkırıp çıktığı için bu ana fecr deniliyor. Bir insan davranışı olarak suçlu ve günahkâr da doğru yoldan çıktığı için fâcir oluyor. Yukarıdaki ayette üzerine yemin edilen yani tanıklık etmeye, dile gelmeye çağrılan fecr Türkçede güneşin doğmasından önceki aydınlık, sabah aydınlığı, şafak vakti dediğimiz şeydir. Nitekim "tanyeri ağarmak, tan atmak" deriz. "Tanyeri atanda, şafak şokende" (Köroğlu) mısralarındaki manayı çağrıştırır.

{Tanyeri dile gelsin!}: Yani: Karanlıkları yararak fışkıran şafak vakti/ağaran tanyeri dile gelsin! Geceyi nasıl gündüze çeviriyor, karanlıklar nasıl ebediyen sürmüyor, her gecenin nasıl aydınlık bir sabahı oluyor söylesin. Tanıklık yapsın da anlatsın: Bu Kuran da karanlıkları yararak doğuyor. Bütün zulüm karanlıklarını söndürüyor. Kirletilen tüm geceleri sona erdiriyor. İnsanlık şafağında tanyeri gibi atıyor... Bu nedenle tanyeri dile gelsin: Geçmiş çağların üzerine doğduğunda onlar ne durumdaydı haber versin. O kudretli imparatorluklar, o yıkılmaz denen ülkeler nasıl ansızın gelen bir afetle yerle bir oldular anlatsın. Ad'ın, Semud'un, Firavun un harabeleri üzerine tanyeri o günde ağarmıştı, o tanyeri aynı tanyeriydi, dile gelsin de anlatsın, niceydi halleri o vakit?

{O on gece dile gelsin!}: Yani: Günler, geceler boyu vicdan azabı çeken, varoluş sancıları içinde kıvranan öksüz Muhammed'in Hira mağarasında neler yaşadığını o

geceler dile gelsin de anlatsın! Özellikle son on gece… Uzun süren bir gecenin koyu karanlığı içinden, "son on dakika" içinde karanlığı yavaş yavaş yararak doğan güneş gibi, dokuz ay gibi uzunca bir süre rahîm karanlıkları içinde oluşan bir bebeğin "son on gün" içinde yavaş yavaş doğuşa yürümesi gibi, insanlığın koyu karanlıkları içinden sıyrılarak Rabbinin rahmine sığman o tertemiz vicdan, o asil ruh nasıl sancılar çekti, insanlar oyunda oynaştayken nasıl bir metafizik gerilim içinde dağlarda geceler boyu rabbini aradı bir anlatsın… Hira mağarasında bazen kırk gün kırk gece hiç ayrılmadan bekleyen bu öksüzü geceler nasıl misafir etti anlatsın…

Özellikle o "son on gece" doğum sancısı nasıl hızlandı, dem nasıl kıvama erdi, yürek sevdiği ile nasıl tutuştu, ırmak yatağını nasıl buldu "dile gelsin" de anlatsın… Orada neler yaşandığını siz nereden bileceksiniz? İşte bu Kur an ayetleri o gecelerin dile gelişidir. İş başladı, dile gelip öksüzün tertemiz vicdanı üzerinden fışkırıyor. Dinleyin bu dile gelişi ey İnsanlar! Kulak verin ve dinleyin! Bu ses, evrenin kozmik derinliğinden ve insanlığın derunî vicdanından gelen bir sestir. Size özünüzden sesleniyoruz; merhametin evrensel sesini iyi dinleyin!

{Sabaha yürüyen gece dile gelsin!}: Yani: O sabaha yürüyen gece dile gelsin… Onu da tanıklığa, gerçeğin ortaya çıkması için konuşmaya çağırıyorum. Dile gelsin de konuşsun, içinde ne günahlar işleniyor. Dile gelsin de konuşsun, zifiri karanlığında hangi masumlar kirletiliyor. Dile gelsin de söylesin: "Benim işim günahı örtmek değil, onu sabaha taşımak, ortaya çıkarmak, aydınlığa ulaştırmaktır." Dile gelsin de söylesin: Hiçbir şey gizli kalmaz, geceye sığınanların yolu sabaha çıkar. Ve bir tanyerinde her şey ortaya dökülür. Dile gelsin de söylesin: Gece nasıl sabaha yürüyorsa, bu öksüz Muhammed de karanlıklar içinden aydınlığa yürüyor. Ve mecburdur bütün geceler çıkar sabaha…

{Aklı ve vicdanı olanlar düşünsün!}: Yani: Ey insanlar! Ey vicdan ve akıl sahipleri! Bunlar dile gelemez mi sanıyorsunuz? Bir düşünün bütün bunları yaratan, "Haydi, dile gelin konuşun" diyemez mi? "Ey ağaran tanyeri konuş, sen doğduğunda kim ne yapıyordu? Kim yatıyor kim ayakta bekliyordu? Ey güneş konuş, kimin üzerine doğdun, senin aydınlığın altında kim ne yaptı, sen her şeyi bütün insanlık tarihi boyunca görüyordun. Ve ey gece, güneş battıktan sonra da sen her şeye şahittin. Hangi günahkâr niçin senin koynunda gizlendi, haber ver!" diyemez mi? Bütün bunları rabbiniz dile getirip konuşamaz mı? Kendiniz gibi herkesi de kör ve sağır mı sanıyorsunuz? Fakat hayır! Her şey dile gelecek! Bütün bir oluş tek bir bütündür! Allah da her "olan" ile beraberdir…

ÂD, İREM, SEMÛD, FİRAVUN (6-13) T

[Rabbinin ne yaptığını bilen var mı Ad'a?
O gökdelenler ülkesi İrem'e...
Öyle ki ülkeler içinde onun gibisi yaratılmamıştı.
Vadilerde kayalar oyan Semud'a...
Pramitler sahibi Firavun'a...
Bunlar ülkelerinde hak ve adalet
sınırlarını hiçe saymışlardı {TUĞYAN}.
Oralarda yağma, talan ve
bozgunculuğun {FESAD} haddi hesabı yoktu.
Derken Rabbin üzerlerine azap kamçısı indirdi...
"Rabbin her şeyi görüyor!"].

{TUĞYAN}: Sözlükte [TĞY] kökünden gelir. Mastarı "taşmak" demektir. Su taştı (tağa'l-mâu), azmak, sapmak, taşkınlık etmek, zulmetmek, haksızlık etmek, ileri gitmek, dalgalanmak (tuğyan), azdırmak, taşkınlık ettirmek, isyan ettirmek (itğâ), zorba, azgın, gaddar, despot (tâği), diktatör, çok zâlim, gaddar, isyankâr (tâğiye) kelimeleri bu kökten gelir...

Tuğyan, Kur anın anlam örgüsü içinde servet ve kuvvet kaynaklarının bir kişi veya yerde dolması/birikmesi/toplanması ve bunun zorunlu neticesi olan "taşmaya" deniyor. Tuğyan suyun taşması demek olduğuna göre sudaki "taşma", insanda "hegemonya" demek oluyor. Servet ve kuvvet kaynakları (mülk) bir kişi veya yerde birikirse, bu ister istemez mülkün tabiatı gereği çevresine hükmetmeye, yasaklar koymaya ve hegemonik ilişkiler kurmaya yönelir. Servetin ve kuvvetin tabiatında bu vardır. İşte insanın mülküne dayanarak böylesi hegomonik ilişkiye yönelmesine Kur an tuğyan (taşma/taşkınlık) diyor.

Tâğut ise bu taşmayı yapan kişi demek ve çoğul manasında tekil olarak kullanılır; tâğutlar, sahte ilâhlar, tanrılık taslayanlar, zorbalar, despotlar, zâlim güçler demek olur. Çünkü bunların hepsi "taşarlar"...

Klâsik tefsirlerde tâğut şeytan (Ömer, Mücahid, Katade), kâhin (Said İbn Cubeyr), sihirbaz (Ebul-Aliye), putlar, cinlerden ve insanlardan taşkınlık yapan, azan, haddi aşan her şey (Râzi) olarak yorumlanmıştır.

Kur anın anlam örgüsü içinde tüm kötülük odakları ile şer güçler tâğut kelimesi ile kavramsallaştırılıyor. Tarih boyunca şeytanlar, sihirbazlar, kâhinler, Firavunlar, Nemrutlar, putlar, tanrı-kral olduğunu iddia edenler, zâlimler, despotlar ve zorbalar bu kavram kapsamında ele alınıyor. Demek ki, "tâğutlar" şeytan gibi görünmeyen ve putlar gibi cansız varlıklardan ziyade; görünen, somut, canlı varlıkları ifade eder. Bugün için "diktatör, despot, tiran, zorba" dediğimiz zâlim güç veya güçlere tekabül eder...

{FESÂD}: Sözlükte "bozulmak, kokmak" demektir. Et bozuldu (fesede'l-lahm),

bozuk düzen (nizâmu'l-fesad), bozmak, çürütmek, yıkmak, bozgun çıkarmak (ifsâd), bozuk kimse, berbat insan (fâsid), fesat, bozgunculuk, yıkım (fesâd), bozucu, fitneci (mufsid), zarar, bozukluk, zarar verici, fenalığa sürükleyici (mefsedet) kelimeleri bu köktendir...

"Fesat" kavramı Kur anın anlam örgüsü içinde "kurulu olanı bozma" anlamında kullanılıyor.

Kurulu olan nedir? Allah'ın tabiî/doğal mülk düzenidir.

Allah'ınmülkünün(yeryüzünün)yağmalanmasınaveinsanlararasındaeşitliksizbir mülkiyet düzeni kurulmasına "fesat çıkarmak" diyor Kur an. Tuğyan, mülkün taşması ve hegemonyaya yönelmesi olduğuna göre, fesad da mülkten çalma ve bunun için her tür kötülüğü işler hale gelme demek oluyor.

Dikkat edilirse yukarıdaki pasajda tarihten Ad, Semud, İrem ve Firavun örnekleri verildi. Ve bunlar "Gökdelenler sahibi" (zâtu'l-imâdi)... "Vadilerde kayalar oyan" (câbus-sahra bi'l-vâdi)... "Pramitler sahibi" (zi'l-evtâdi) olarak zikredildi. Bunlar servet ve iktidarlarının büyüklük ve ihtişamını göstermek içindi. Bunların hepsini Allah'ın mülkünden (yoksulun hakkından) çalarak yapmışlardı. İşte Kur anın fesat dediği şey esasında buydu.

"Yeryüzünde kan dökmek ve fesat çıkarmak." (Bakara: 2/30) Kur'an'da bir deyimdir. Kan dökmek, adam öldürmeyi, fesat çıkarmak da mülk hırsı için zarar vermeyi, haksızlıklar yapmayı ifade ediyor. Şu ayette fesat, çalma/ hırsızlık anlamında kullanılmıştır; Ülkede fesat çıkarmak için gelmediğimizi biliyorsunuz. Biz hırsız değiliz. (Yusuf: 12/73). Şu ayette de servet ve iktidar ile azma/kibirlenme olarak kullanılmıştır: Sizler, yeryüzünde iki defa fesat çıkaracaksınız; azgınlık derecesinde bir kibre kapılacaksınız. (İsra: 17/4).

Demek ki, yeryüzünün doğal kaynaklarını yağmalamak, yer altı ve yerüstü zenginliklerini ele geçirmeye kalkmak, oraya buraya çit/sınır çevirip sahiplenmek, yağmur ormanlarını özelleştirmeye kalkmak, hatta gökten yağan yağmuru bile özelleştirmeye kalkmak, gıdaların genetiği ile oynamak vb. yeryüzünde fesat çıkarmak oluyor.

Keza açlığın (yoksulluk) çıplaklığın (barınma), susuzluğun (maddi ve manevi temel ihtiyaçlar) ve güneşin sıcağında yanmanın (emniyet, güvenlik, sağlık, eğitim) gibi Allah'ın İşte sizin için cennet (Taha: 20/118) dediği doğal düzenin bozulduğu, bunların insanlar için sorun haline geldiği bir düzen bozuk düzen (nizâmu'l-fesat) demektir. Çünkü orada doğal düzen bozulmuş, insanlar arasında eşitsizlik meydana gelmiş, korku ve endişe (havf ve huzn) hakim olmuştur...

Görüldüğü gibi surenin 6-13. ayetlerinden oluşan bu pasajda mal ve iktidar sahiplerine dair tarihten kesitler sunuluyor. Arap dil, tarih, kültür ve coğrafya evreninden seçilen örneklerin, mülk yönlerinin öne çıkarılmasına dikkat ediniz: "Gökdelenler sahibi" (zâtu'l-imâdi)... "Vadilerde kayalar oyan" (câbus-sahra bi'l-vâdi)... "Pramitler sahibi" (zi'l-evtâdi)... Bunların, Mekke'deki "Bahçe sahipleri"

(ashabu'l-cenne), "Mal ve oğul sahibi" (zâ mâlin ve benin), "Nimet sahipleri" (uli'n-ni'me) diye anılan mal ve iktidar sahiplerine nazire olduğu anlaşılıyor. "Bunlar sizden daha güçlüydü, sonları ne oldu, bakın?" demeye getiriliyor. Tabii hepsinin üzerinden de her çağın mal ve iktidar sahiplerine mesaj verilmiş oluyor...

Adı geçen kavimlerin akibeti ise başka bir yerde şöyle açıklanır: **"Semud ve Ad inanmadı o büyük patlamaya. Semud büyük bir afet ile yok edildi. Ad ise korkunç bir çöl fırtınası ile yok oldu. Afet bir hafta boyunca aralıksız devam etti. Öyleki, gözünde insanların kof hurma kütükleri gibi nasıl yerlere serildiğini canlandır artık... Şimdi onlardan geriye ne kaldı görebiliyor musun? Firavun da, ondan öncekiler de, altüst olmuş o şehirler de hep aynı yanlışı yaptılar. Hep Rablerinin peygamberine karşı geldiler; Allah da onları her defasında şiddetle yakalayıverdi. Oysa Biz, sizin atalarınızı o korkunç tufan günlerinde gemilerle kurtarmıştık. Artık bütün bunlar ibret olsun; duyan bir çift kulak yok mu?"** (Hakka: 69/4-12)

{Rabbin her şeyi görüyor!}: Bu ifade, surenin girişindeki yeminin cevabıdır. Yani bütün o tanıklığa çağırdıklarımız; tanyeri, on gece, çift, tek ve geceler dile gelsin de söylesin: Yalın gerçek şudur: Rabbiniz her şeyi görüyor! Denizin içindeki balıkların denizden kaçmaları nasıl mümkün değilse, Ad, İrem, Semud gibi yeryüzünün servet ve kuvvet kaynaklarını talan edenlerin ve Firavun gibi muktedirlerin de Allah'tan kaçması mümkün değildir...

VERİNCE KEREM, VERMEYİNCE HAİN (15-16) T

[İnsanoğlu Rabbi onu imtihan edip de
ne zaman kendisine ikramda bulunup
nimet verirse "Rabbim bana ikram etti" der.
Fakat ne zaman da sınayıp rızkını daraltsa
"Rabbim bana ihanet etti" der.]

Buradaki "insanoğlu" bu ayetlerin nazil olduğu ortamı düşündüğümüzde "Kavmin zenginlikten şımarmış ileri gelenleri" idi. Yani Mekke'nin "dindar" tefeci bezirganları.. .Bunlar "Rabbim" diye konuşurlardı. "Rabbu'l-Beyt" (Kabe'nin Rabbi) üzerine yemin ederlerdi. Bunlardan en zenginleri olan Velid b. Muğire cahiliyede Kabe'nin yeniden yapımı için para toplama işini üstlenmiş ve "Helal para getireceksiniz" demişti. Ebu Cehil, Maun Suresinde geleceği gibi "salât" etmekteydi. Kabe'yi tavaf eder, 1/40 zekât verir, oruç tutar, hacılara su dağıtır, Kabe'nin örtüsün değiştirir, boy abdesti alırdı.

Dikkat edilirse yukarıdaki ifadeler Allah'a inanan ve fakat mülküne tapan bir dindarın sözleridir. Eğer mal ve mülke kavuşmuşlarsa bu onlara Allah tarafından verilmiştir. Allah'ın onlara özel ikramı, lütfudur. Eğer başlarına bir iş gelmişse de Allah onlara ihanet etmiş, unutmuş, zulmetmiştir. Çünkü önemli olan "Allah" değil;

kendi mülkleridir. Allah da bunu onlara vermek zorundadır, vermemişse hainlik etmiş, onları gadre uğratmıştır(!)

MALI SEVERLER, YIĞDIKÇA DAHA ÇOK SEVERLER (17-20)V

[Hayır! Siz öksüze ikramda bulunmuyorsunuz.
Birbirinizi yoksulu doyurmaya teşvik etmiyorsunuz.
Elinize geçeni hiç bir sınır tanımadan yedikçe yiyorsunuz.
Malı çok seviyorsunuz, yığdıkça daha çok seviyorsunuz.]

Demek ki, mesele, Allaha inanmak, salât etmek, oruç tutmak, tavaf etmek, Kabe'nin örtüsünü değiştirmek değildi. Asıl mesele işte bu ayetlerde ortaya konan hususlardı. Kur anın özellikle ilk mesajlarda neye "Hayır!" dediği bu paragrafta çok açık ortaya konuyor. İlk sure olan Alak'taki Hayır! İnsanoğlu muhakkak ki tuğyan eder. Zenginliğini kendisine yeterli gördüğü için itirazı, peşpeşe gelen "Hayır"larla devam ediyor...

İŞE YARAMAYAN HATIRLATMA (21-30) T

[Hayır! Yeryüzü peş peşe sarsılıp paramparça olduğu zaman,
Rabbin ve güçleri bütün görkemiyle geldiği zaman,
İşte o gün cehennem orta yere konacak.
İnsan o gün hatırlar, ama bu hatırlama neye yarar?
Diyecek ki "Keşke ömrümü boşa harcamasaydım."
Artık o gün Allah'ın ettiği azabı kimse edemez.
O'nun kıskıvrak bağladığı gibi kimse bağlayamaz...
Ama ey vicdanı rahat olan kişi, sen!
Sen dön Rabbine, sen O'ndan, O senden razı olarak.
Gir kullarımın içine.
Gir cennetime!]

Buradaki hatırlama (zikr) birkaç sure önce şehrin mülk (mal ve iktidar) sahiplerini her duyduklarında "gözleriyle devirecek gibi baktıran" ve "aslan görmüş yaban eşeği gibi kaçırtan" hatırlatma (zikr) idi. (bkz. 04 (74) (Müddesir: 74/49-56 açıklaması).

Vicdanı rahat olan kişilik (nefsu'l-mutmainne), bu durumda sure bütünlüğü içinde isteneni yerine getirerek görevini yapan kişi oluyor. Yani sürekli vurgulanan "malından vererek kendini arındıran (tezkiye) kişilik", "öksüze ikram eden", "yoksulu doyurmaya teşvik eden" , "eline geçeni hiçbir sınır tanımadan yedikçe yemeyen", "malı ve yığmayı sevmeyen" kişilik oluyor.

11 - (93) DUHA SURESİ

Mekke'de inmiştir, 7 7 ayettir. İlk ayetinde kuşluk vakti de denilen sabah aydınlığı (duha) dile gelip konuşmaya çağırıldığı için bu adı almıştır. Hz. Peygambere, o yılarda çok ihtiyacı olan ilahî destek ve yardım üzerinde durur. Önceki surelerde bir taraftan "nimet sahiplerine" şiddetli eleştiriler yöneltirken, burada öksüze, yoksula/isteyene sahip çıkar. Bütün çağların peygamber varisi "öksüzlerine" evrensel mesajlar verir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

ÖKSÜZE KAHRETME, İSTEYENİ AZARLAMA (1-11) •

[Aydınlık sabah dile gelsin!
Zifiri karanlık dile gelsin!
"Rabbin seni ne terk etti ne de küstü."
Başlangıçta sıkıntı çeksen de sonunda gülen sen olacaksın.
Rabbin sana verecek, gelecekte mutlu olan sen olacaksın.
O seni bir öksüzken {YETİM} bağrına basmadı mı?
Arayışlar içindeyken sana yol göstermedi mi?
Zor zamanda sana arka çıkmadı mı?
Şu halde öksüze kahretme.
İsteyeni {SÂİL} azarlama.
Rabbinin nimetini an ve bıkmadan, usanmadan anlat!]

{YETİM}: Sözlükte "öksüz" demektir. Arapların "eşsiz inci" sözünden alınmıştır. İnci nasıl diğer taşlar arasında benzersiz ise yetim de diğer insanlar arasında kimsesi olmaması bakımından benzersizdir. Türkçede öksüz, eski 8.yy Türkçesindeki anne (ög) kelimesinin (süz, sız) olumsuzlama ekiyle kullanılmasından gelmektedir. Göğüs (öğ-süz), yani yaslanacak bir anne göğsü bulamayan demektir.

Malûm, Hz. Muhammed daha ana rahmindeyken babasını, altı yaşındayken de annesini kaybetmiştir. Babasını hiç görmediği gibi annesini de büyük ihtimalle hatırlayamıyordu. Öksüzlüğün bir insana yaşatabileceği bütün ruhsal dramları yaşayarak büyümüştür. Sanki bu nedenle onun ruh dünyasını bütünüyle şefkat ve merhamet kaplamış gibidir. Nitekim bütün sözleri alt alta dizilse hâkim olan ana temanın iyilik, şefkat, vicdan ve merhamet olduğu görülür. Rahmeti (iyilik, sevgi, şefkat, merhamet) kendisine farz kılan Allah (Enam: 6/12, 54), sanki insanlığa seslenmek için bir öksüzün saf bir yürek temizliği içindeki vicdanını seçmiştir. Bu nedenle Hz. Muhammed, tam anlamıyla "vicdanın ve merhametin sesi" olmak durumundadır...

Vahiy bazen azgın bir devlet terörü çocukları bir sepete koyup ırmağa attırırken, binlerce annenin döktüğü gözyaşından sinerji yaratarak, ırmağa terk edilerek büyümüş bir çocuğun ruh dünyasında şiddetli bir vicdanî patlamaya dönüşerek ortaya çıkar... Vahiy bazen kuyuda bulunmuş bir çocuğun vicdanı olur... Vahiy bazen

mabet basıp masaları sandalyeleri yerlere fırlatarak "Allah'ın evini ticarethaneye çevirdiniz" diye haykıran, bu bezirgan din tacirlerini göre göre büyüyen bir çocuğun çarmıha yürüyen dilinde "kelime" olur... Bütün bunlarda öksüzlük, dram, trajedi, yalnızlık ve gariplik vardır. Bunların hepsi öksüzdür. Kimisi annesi babası olmama anlamında, onları bir şekilde kaybetme anlamında, kimisi de toplumu içinde yalnız kalma anlamında öksüzdür. Babası, annesi olmayan öksüzdür. Toplumunda yanlış anlaşılan öksüzdür. Doğruyu söylediği için dokuz köyden kovulan öksüzdür. Onca gürültü arasında sesini duyuramayan öksüzdür. Sözü yarım kalan, dışlanan, mahkûm edilen, çaresiz kalan, kapısı çalınmayan, unutulan, terk edilen, taşlanan öksüzdür... Sanki yalnızlık, gariplik ve öksüzlük vahyin ve ilhamın membaıdır...

{SÂİL}: Sözlükte "İsteyen" demektir. Daha doğrusu "istemek zorunda kalan" manasındadır. "Bâis" ile benzer anlamdadır. Bâis'de istemenin nedeni (şiddetli fakr-u zaruret) öne çıkarılırken, Sâil'de şiddetli fakr-u zaruretin sonucu (isteme, dilenme, yalvarma) öne çıkarılır. Bu duruma düşmüş olan için peygambere emrediliyor'; Sakın isteyeni/yalvaranı azarlama! Keza bu tabir, Allah'ın, yarattığı dünya nimetlerini ona ihtiyacı olanlar/isteyenler arasında "eşitçe" takdir ettiğini söylerken de kullanılır: "Yeryüzünde sabit dağlar yarattı. Yeryüzünü (rızık ve ürünlerle) bereketlendi. Orada dört günde (dört mevsim) ihtiyacı olanlar/isteyenler için eşitçe (sevaen li's-sâilîn) güç ve kuvvet kaynakları (egvât) takdir etti." (Fussilet: 41/10). Sâil, aynı zamanda suâl soran demek, mesele de buradan gelir. Dolayısıyla soru soranı, bir meselesi olduğunu söyleyeni, senden yardım isteyeni sakın azarlama, küçük görme manasına da gelir.

{Rabbin seni ne terk etti ne de küstü}: Yani: Allah hiçbir insanı ne terk etmiş ne de küsüp darılmıştır. Kimseye durduk yere ayrıcalıklı muamelede bulunmamaktadır. Oluşun tabii seyrinde ne varsa onu tecelli ettirmektedir. Sizin başınıza gelenler kendi ellerinizle yaptıklarınızdan dolayıdır. Bu dünyanın niçin böyle olduğunu sorgulamayı bırakın. Bunun içinden çıkamazsınız. Çünkü yaratan siz değilsiniz. Siz, elinizden ne geliyorsa onu yapmaya bakın. İyilik için, yetim ve yoksullar için çalışırsanız karşılığını göreceksiniz. Yaratma bir süreçtir; boyuna yenilenerek sürer. Bütün bu süreç boyunca Allah sizinle beraberdir. Dünya asla sahipsiz değildir; ancak siz çok acelecisiniz...

{Başlangıçta sıkıntı çeksen de sonunda gülen sen olacaksın}: Yani: Şu öksüz Muhammed'e söylüyorum siz anlayın: Hiçbir şey sıkıntısız doğmaz. Bizzat varoluş acı çekerek doğmaktır. Bir tohum çiçek açarken, bir civciv yumurtasından çıkarken daima "yırtılarak, yarılarak, sökülerek" doğar. Doğuş, oluş ve varoluş bizatihi sancılıdır. Bu sancı varlık sancısıdır. Bu nedenle varolmayı hak etmek gerekir. Şunu unutmayın ki, işlerin sonu hayırdır, mutluluktur. Zira dünyanın sonunda hesaplaşma vardır. Hiçbir zâlim, hiçbir nimet sahibi, hiçbir mal ve oğul sahibi, hiçbir mal ve mülk sahibi mezara girerek kendini unutturamaz. Hiçbir kötülük karşılıksız kalmaz. Onlar yaptıklarının hesabını vermek için dirilecektir. Yeniden yaratılacak, görülmemiş hesaplar görülecek,

yarım kalmış sözler tamamlanacaktır. Bu, Allah'ın insanlığa sözüdür. Bunu gerçekleştiğini bir gün göreceksiniz. Allah sözünden asla dönmez. O'na inanın; fakat siz çok sabırsızsınız...

{O seni bir öksüzken bağrma basmadı mı?}: Yani: İnsanlar yalnız, garip ve öksüz bir halde iken bile Allah'ın kendilerine verdiği nimeti düşünmelidirler. Olumsuz şartlarda daima işin olumlu yanlarına bakarak isyanlarda olduğu zamanlarda bile nimetler üzerine düşünerek hallerine şükretmelidirler. Böyle yaparlarsa aynı anda nimet içinde olduklarını göreceklerdir. Nimetin ve sıkıntının Allah'ın günleri döndükçe dönüp durduğunu göreceklerdir. Allah, tüm öksüzlerin, bütün gariplerin yoldaşıdır. Başını yaslayacağı bir ana göğsü bulamayanları bağrına basar Allah, sahip çıkar onlara... Sana da öyle yaptı ey öksüz Muhammed!

{Zor zamanda sana arka çıkmadı mı?}: Harfi harfine: Yoksulluk içindeyken seni zengin etmedi mi? Bu ayet, Hz. Peygamber'in bildiğimiz anlamda yoksulluk içindeyken zengin edildiğini, ilk mesajlarda şehrin zenginleri için kullanılan tabirler ile "Nimet sahibi", "Mal ve oğullar sahibi" veya "Bahçe sahibi" yapıldığı anlamına gelmiyor.

Bilakis bir önceki ayette geçen (harfi harfine) Seni dalalette bulup hidayete erdirmedi mi? ifadelerinin, bildiğimiz anlamda dalalet ve hidayet anlamında kullanılmayıp bir an için ne yapacağını, nereden başlayacağını bilememek anlamında "şaşkınlık" ve peşpeşe ayetler göndererek Kalk, uyar, Rabbini tekbir et, pisliklerden uz ak dur anlamında "yol gösterme" manasına geldiği gibi, arayışlar içine girip, kimsenin aldırış etmediği o zor zamanlarda, Hira mağarasına çıktığın o yalnızlık günlerinde senin arayışına cevap vererek "Seni desteklemedi mi, arka çıkmadı mı?" anlamına geldiği anlaşılıyor.

Çünkü biliyoruz ki, Hz. Peygamber hiçbir zaman bildiğimiz anlamda "zengin" olmamıştır. Zengin bir yaşam sürmemiş ve zenginlik içinde ölmemiştir. Öldüğünde üzerinde mülkiyeti yoktur. Yedi dirhemi dahi ölüm yatağında Hz. Aişe'ye infâk ettirmiştir. Dünya malı olarak hiçbir miras da bırakmamıştır. Şu halde buradaki "zengin etme", ilahî destek ve vahiy yardımıdır...

Görüldüğü gibi bu sure, Hz. Peygamber'in şahsında benzer durumlar yaşayan herkese ilahi bir teselli olarak okunmalıdır. İnsan, şu dünya hayatı boyunca zaman zaman sabah aydınlığı gibi mutlu ve rahat, zifiri gece karanlığı gibi mutsuz ve sıkıntılı anlar yaşayabilir. Bir çıkış yolu bulamayıp isyanları oynayabilir. Bazen bu ilâhî yardımı ve adaleti sorgulayacak noktalara bile ulaşabilir; Çarmıhta son nefesini verirken İsa'ya "Rabbim beni niçin terk ettin" dedirtebilir. "Yine hicran ile çılgınlığım üzerimde bugün" diyen Mehmet Akif'e şu sözleri söyletebilir;

Ya Rab, bu ne hüsrandın İlahi, bu ne zillet?
Mazlumu nedir ezmede, ezdirmede mana?
Zâlimleri adlin hani öldürmedi hâlâ!
Cani geziyor dipdiri... Can vermede masum!

Suç başkasınındır da niçin başkası mahkûm?
Mademki, ey adl-i İlahi yakacaktın...
Yaksaydın o melunları... Tuttun bizi yaktın!
Nur istiyoruz, Sen bize yangın veriyorsun!
"Yandık" diyoruz... Boğmaya kan gönderiyorsun!
Yetmez mi musab olduğumuz bunca devahi (belalar)
Ağzım kurusun... Yok musun ey adl-i îlahil

***

12 - (94) İNŞİRAH SURESİ

Mekke'de inmiştir, 8 ayettir. İlk ayetinde Hz. Peygamberin göğsüne ferahlık veren (inşirah) vahiy desteğinin hatırlat/İmasından dolayı bu adı almıştır. Önceki Duha suresinin devamı mahiyetindedir.

SEVGİ VE MARHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

HER ZORLUKLA BERABER KOLAYLIK VARDIR (1-8) •

[Göğsünü ferahlatmadık mı? {İNŞİRAH}
Belini büken yükünü hafifletmedik mi?
İtibarını yükseltmedik mi?
Her zorlukla beraber bir kolaylık vardır; hiç kuşkusuz.
Evet, her zorlukla beraber bir kolaylık vardır.
Şu halde zorluk kalktığında gevşeme.
Ve Rabbine özlemle yönel!]

{İNŞİRAH}: Sözlükte [ŞRH] kökü "ferahlama, rahatlama, açılma" demektir. Açıklamak, şerhetmek (şerh), dilimlemek, dilimlere ayırmak, otopsi yapmak (teşrih), çıta, dilim, slayt (şerîha), morg, ameliyathane, otopsi odası (meşreha) kelimeleri bu köktendir...

Ayette geçen göğsün açılması (işrâhu's-sadr) tabiri hakkında iki görüş var:

1- Bu, Cebrail'in Hz. Peygamberin çocukken gelip göğsünü yarması, kalbini çıkarması, yıkaması, günahlardan iyice temizleyip ilim ve imanla doldurarak tekrar yerine koyması olayıdır (Razi, Kurtubi, İbn-i Kesir).

2- Böyle bir olayın aslı yoktur. Burada Hz. Peygamberin şahsı üzerinden bütün insanlarda zaman zaman görülen sıkıntı, bunalım, stres gibi hallerin geçici olduğu, bunlara takılıp kalmamak gerektiği, sıkıntı ve zorlukları yenmenin çeşitli yolları bulunduğu anlatılmaktadır. (Kadı Abdülcebbar)...

İkinci görüşün tercihe şayan olduğu anlaşılıyor. Çünkü benzer bir ayette **"Allah doğru yolda yürümeye lâyık gördüğü kimsenin kalbini İslam'a açar."** (Enam: 6/125) **"Doğrusu biz senin göğsünün daraldığını biliyoruz."** (Hicr: 15/97) buyurulur. Yine rivayete göre Hz. Peygambere "Ey Allah'ın Resulü göğüs genişleyebilir mi?" diye sorulduğunda "Evet" demiştir. Bunun alâmetinin ne olduğu sorulduğunda da "Aldanma diyarına meyletmemek, ebedilik yurduna yönelmek ve gelmezden önce ölüm için hazırlık yapmaktır" buyurmuştur (Razi)...

Şu halde ayette Hz. Peygamber'in o an yaşadığı stres ve gerilim hali kastedilerek "Hira mağarasında varoluş sancıları çekerken, kendini ararken, Rabbini beklerken yaşadığın o metafizik gerilim, daralma, bunalma ve stres halini gidermedik mi? Arayışına ve çektiğin ruhî ızdıraba cevap vererek, arayışını sonuçsuz bırakmayarak

vahyedip seslenmedik mi? Böylece içini rahatlatarak, göğsüne ferahlık vererek bir çıkış yolu göstermedik mi" denmek istenmektedir...

{Belini büken yükünü hafifletmedik mi?}: Yani: Altında kendini ezilmiş gibi hissettiğin, belini büken, kemiklerini çatırdatan o büyük sorumluluğu hafifletmedik mi? "Bu duyduğum ses neydi? Ben şimdi ne yapacağım, bunu insanlara nasıl açıklarım? Herkes benimle alay edecek, kimse inanmayacak?" diye endişelendiğin kaygıyı sana peşpeşe vahyederek gidermedik mi?

{İtibarını yükseltmedik mi?}: Yani: 1- Senin toplumda güvenilir, emin birisi olarak anılmanı sağlayarak itibarını yükseltmedik mi? 2- Seni muhatap kabul ederek, sana peygamberlik bahşederek itibarını yükseltmedik mi? Senin gibi dünyanın başka yerlerinde de arayış içinde olan insanlar vardı. Biz seni seçtik, bu işe seni lâyık gördük...

Buradan anlaşılmalı ki, arayış içinde olan herkes eninde sonunda peygamber olacak diye bir şey yoktur. Bir de Allah'ın seçmesi lâzım. Çünkü bu tek taraflı bir monolog değil; çift taraflı bir diyalogtur. Kesbin sonucunda vehb, vehbin sonucunda kesb karşılıklı arayış ve seçime bağlıdır... Demek ki, vahiy işi bir buluşmadır. Uygun şartlar gerçekleştiğinde vuku bulan insanın Allah'ını araması, Allah'ın hak edeni seçmesiyle sonuçlanan büyük bir buluşma! Bu nedenle ayette buna şükretmeli ve hamd etmelisin denmek isteniyor...

{Her zorlukla beraber bir kolaylık vardır}: Yani: Başlattığın harekete "şehrin zenginlikten şımarmış ileri gelenlerinin" verdiği şiddetli tepki seni yıldırmasın. Her zorlukla beraber kolaylık vardır. Biz senin her zaman yanında olduk ve olmaya devam edeceğiz...

Görüldüğü gibi İnşirah Suresi ve bundan hemen önceki Duha Suresi içeriği itibariyle Hz. Peygamber'i teselli ediyor. Bu iki surenin, "mal ve oğul sahiplerinin" şiddetli tepki ve karşı çıkışına karşılık bir kısa soluklanma olduğu anlaşılıyor. Bundan sonraki surelerde de görüleceği gibi "nimet sahiplerine" yönelik periyodik vahiy hücumu devam edecek...

***

13 - (103) ASR SURESİ

Mekke>de inmiştir, 3 ayettir İlk ayetinde akıp giden zaman (dehr) içindeki çağlar (asr) yemine, yani dile gelerek tanıklık etmeye çağırıldığı için bu adı almış görünmektedir. Her çağın içinde hüsrandan kurtulanların kimler olduğunu haber verir. "Asr suresini okuyup dağılmanın" ne demek olduğunu öğretir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

HÜSRANDAN KURTULANLAR (1-3) T

[Çağ {ASR} dile gelsin!
İnsanoğlu kesinlikle ziyan içindedir!
Ancak {İMAN} edenler, İyilik, güzellik ve doğruluk için çalışanlar {AMEL-İ SALİH} Hak ve adalet için el birlik olanlar, El birlik güçlüklere göğüs gerip acıları paylaşanlar kurtulmuştur.]

{ASR}: Sözlükte [ASR] kökü mastar olarak "Bir şeyi sıkmak" demektir. İkindi vaktine girmek (isâr), sıkmak (ta'sîr), aynı çağda yaşamak, çağdaş olmak (mu'asara), sıkışmak (taassur), sıkmak, sıkıp suyunu akıtmak, zorla almak (i'tisâr), sıkılmak, daralmak, sıkışmak (in isâr), meyve sıkma makinesi (assâre), ikindi vakti, asır, çağ, yüzyıl (asr), çağdaş, çağa uygun (asri), sıkılarak elde edilen meyve vb. suyu (asîr), çağdaş (muasır), pres, mikser, meyve sıkıcı, sıkmaç (mi'sâr), yağmur bulutları (mu sırat) kelimeleri bu köktendir...

Görüldüğü gibi Arap muhayyilesinde bu kelime "iki şey arasında sıkışana" deniyor. Arap, akşam ile gündüz arasında sıkıştığı için ikindi vaktine salatu l-asr, akıp giden zamanın (dehr) önceki bir dönemi ile sonraki bir dönemi arasında sıkıştığı için yüzyıllık zaman dilimine veya çağa asr, cahiliye ile sonraki dönem arasında sıkışmış olduğu için İslâm'ın ilk mutluluk yüzyılına asr-ı saadet diyor...

"Çağ" kelimesi "ulus" kelimesi gibi Türkçe'ye Moğolca'dan geçmiştir. Moğolca'da çağ, "Zaman ölçüsü, bir hükümdarın yönetim süresi" demek. Ulus da "Bir hükümdarın yönetim alanı, ona bağlı halkların tümü, aşiretler topluluğu" demek.

Bir yüzyıla çağ (asr) denmesinin bir insan ömrünün akıp giden zaman içinde sıkışmasından mülhem olduğu söylenebilir. Zira normal şartlarda biyolojik olarak ortalama bir insan ömrü 60-80 yıldır. Demek ki, bugünden itibaren yüz yıl sonra şu an yaşayanların hiçbiri bu dünyada olmayacak. Bu, her yüzyılda bir böylece devam edip gidecek. Bunun anlamı insanlığın yüzyılda bir yılanın kabuk değiştirdiği gibi yenilenmesidir. Her yüzyılda bir yeni kuşakların gelmesidir. Bunun için olmalı ki, Hz. Peygamber, "Allah bu ümmet içinden her çağda dinini yenileyecek müceddidler gönderir" (Ebu Davud) buyurmuştur.

Demek ki, insanlık yenilendikçe o çağın idrakine hitap edecek yenilikçilerin de çıkması gerekiyor. İslâm dünyasında epey bir zamandır bunun yapılmadığı,

çağların üst üste biriktiği, İslâmî söylemin sanki eski çağların söylemi olarak kaldığı ciddi bir tespit olarak tartışılmak durumundadır.

Bu açıdan M. Akif'in "Doğrudan doğruya Kurandan alarak ilhamı/Çağın idrakine söyletmeliyiz İslam'ı" sözü, bu sancının bir ürünü olsa gerektir. Burada Akif'in çağın idrakine İslâm'ı beğendirmeye çalışarak çağı İslâm'a değil; İslâm'ı çağa uydurmaya çalıştığı iddiasına katılmak mümkün değildir. Bunu, "Kur'an bugün inse çağın diliyle konuşurdu; Amerika'dan, Avrupa'dan, evrimden, ateizmden, nihilizmden, bilimden, fenden, lâiklikten, sekülerizmden, modernizmden, kapitalizmden, komünizmden, çevre kirliliğinden, homoseksüellikten, sanayiden, işçilerden, makineden, açlıktan, organ ticaretinden, varoşlardan vb. bahsederdi" şeklinde anlamak icap eder.

Keza küresel tehditler karşısında gezegenin geleceği, silâhlanma, tüketim çılgınlığı, tüketmek için üretmek, vahşi kapitalizm, yeni/gizli sömürgecilik, kıtlık, hastalıklar, işgaller, savaşlar, katliama varan kırımlar, işkenceler, toplum, siyaset, ekonomi, sanat, estetik, eğitim, medya vb. alanlarındaki dejenerasyon ve değerler aşınması, temel insan hakları, temel özgürlükler, çevre, sivil toplum, şeffaflık, hesap verilebilirlik, içki, kumar, uyuşturucu ve sigara bağımlılığı, nesiller arası çatışmalar, aile kurumunun geleceği, gençlik ve sorunları vb. dert ve hastalıklara söyleminde yer verirdi manasında anlamak gerekir ki, Akif bu noktada son derece haklıdır. Zira şu an Müslümanlar bu sorunlar karşısında insanlığa çözümler üretmek zorundadırlar. Kur anın "Çağ dile gelsin" diye başlayan bu suresi, "Çağın bu sorunları dillendirilsin, Kurandan bu konulara yönelik söylemler, iş ve icraatlar çıkarılsın" demek değilse nedir?

{İMAN}: Sözlükte [EMN] kökü mastar olarak "güvenmek, emin olmak, inanmak" demektir. Korkusuz ve asude olmak (emân), birine güven beslemek (emn), inanılır, güvenilir, mutemet olmak (emânet), birini sözünde tasdik etmek (imân), temin etmek, garanti vermek (te'mîn), güven, emanet (emânet), güçlü kuvvetli deve (el-amûn), her şeyde kendisine itimat edilen kişi (umene), kalp sükûnu, her duyduğuna inanan, güvenen (emene), bir şeyi koruyan, güvenilen, itimatlı adam, hain olmayan (emîn) kelimeleri bu köktendir...

Demek ki, iman her şeyden önce bir "duygudur. Kur'an lisanında nebi ve resul gibi iman ve İslam da aynı şey görünmektedir. Sonraları arasında fark olduğu belirtilerek ayrı ayrı tanımlanmaya çalışılmışsa da sonuçta "kabul etmek, mutmain olmak, inanmak" anlamlarında eşanlamlı olarak kullanılmaktadırlar. Öte yandan imanın, iman edilecek şeyler açısından değil bir duygu ve hissediş hali olarak artıp eksileceği görüşü ise doğru görünmektedir. Çünkü iman bir duygu olduğu için insanın halet-i ruhiyesine göre sürekli dalgalanan, inip çıkan bir şey oluyor. Yoksa şiddetli sevginin zamanla nefrete, şiddetli nefretin de zamanla sevgiye dönüşmesi açıklanamaz. Keza Kuranın Ey iman edenler/güvenenler, iman ediniz sözü de bunu teyit eder. Demek ki, iman gelip giden, artıp eksilen bir şeydir. Durum, tıpkı "inancı artmak, inancını kaybetmek, güveni

yıkılmak, itimadı kalmamak" sözlerinde geçtiği gibidir.

Şu halde iman, insanın bilinçli çabası, vicdanî arayışı, kişisel korku ve titremesi ile doğru orantılı olup "kazanılan" ve "kaybedilen" bir şeydir. Bu nedenle kazanılması büyük nimet, kaybedilmesi büyük hüsrandır. Demek ki, iman, insanoğlunun iç dünyasından görmediği Allaha doğru akan bir duygudur. Metafizik gerilimle gelen korku ve titreme halinin itminana dönüşmesidir. Bu nedenle bir sevgi ve daha ileri derecede aşk hali olan iman, insanı dışarıya çeken şeydir. Nitekim Hz. Peygamber çok bilinen bir hadisinde "İman etmedikçe cennete giremezsiniz, birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olmazsınız" demekle imanın birbirini sevmekle ilgili bir şey olduğunu beyan etmiştir...

Keza imanın "güvenmek" ile ilgili oluşunu nasıl anlamalıyız?

İnsanı ontolojik yalnızlık korkusundan kurtaran "Allah'a iman" nasıl bir şeydir?

Bu bir teoloji mi, yoksa yaşayan, canlı bir tecrübe mi?

"Hiç kimse iki efendiye kulluk edemez. Ya Allah'a tapacaksınız ya da (para tanrısı) Mamon'a" diyen İsa acaba ne demek istiyor?

Madem iman emniyet, güven kökünden geliyor, bir şeye inanmak ona güvenmek, itimat etmek demek olur. Düşünün... Hayatta Allaha mı yoksa paraya mı daha çok güveniyorsunuz? Hangisi size güven veriyor? Hangisinin adını duyunca yüzünüz gülüyor, içinize güven doluyor?

"Peşin parayı duyunca nasıl da gülüyor" veya "Parayı sevmem ama stresimi alıyor" sözünden de anlaşılacağı gibi aslında biz Allaha inanmıyoruz, imansız yaşıyoruz. Çünkü imanın yarısı risktir; dış dünyada "nesne" olmayan bir şeye inandığımızı söylemekteyiz.

Soru şu: "Yarın ne yiyeceğim" diye sorulduğunda "Şu parayı al, sana bir ay yeter, korkma" diyen birisi mi, yoksa "Allah var, korkma" diyen birisi mi size daha çok güven veriyor? Aslında neye iman ettiğimizin belli olması için, zorlayıcı bir içkinlikle iki şıktan sadece birini işaretleyin...

Ne oldu? Zorlanıyorsunuz değil mi? Evet, iman öyle bir şey işte...

"Allah var, korkma" demek, aslında "hayat var, toplum var, tabiat var, toprak, su, hava, ateş, rızık ve rızık kaynakları var, kardeşlerim var, bunlar daha büyük, kalıcı, sıcak, güvenmeye ve dayanmaya daha layık..." demektir. İşte böyle bir toplumda (cemaat/comun) yaşayan için korku (havf) yoktur, kaygı (huzn) da olmayacaktır.

Korku ve kaygı dolu zihin, bunlara inanmayan zihindir. Çünkü paradan başka kimseye güvenmemekte, olmayınca fakir kalmaktan, olunca fakir düşmekten ödü kopmaktadır. Her daim korkarak yaşamaktadır. Korkularının esiri olmuş, kaygıları onu teslim almıştır...

{AMEL-İ SALİH}: Sözlükte [AML] kökü mastar olarak "yapmak, eylemek, işlemek, çalışmak" demektir. Çalıştırmak, yaptırmak (imal), davranmak, muamelede bulunmak (muamele), etkileşmek, birbirlerine etki yapmak (teamül), kullanmak,

çalıştırmak, işçi çalıştırmak (istimal), vali, görevli, işçi (âmil), sebep, faktör, etken (âmil), işçilik, casusluk (imâle), iş, çalışma (amel), pratik (ameliy), para (umle), operasyon, eylem (ameliyye), ajan, casus, ırgat, uşak, komisyoncu (amil), fabrika, atölye, iş yeri, imalathane, laboratuar (mamel), mamul, işlenmiş (mamul) kelimeleri bu köktendir...

Keza [SLH] kökü de mastar olarak "düzeltmek, tamir etmek, iyileştirmek, güzelleştirmek, ıslah etmek, reform yapmak" demektir. Uzlaştırmak, aralarını düzeltmek, barıştırmak (ıslâh), düzeltmek, tamir etmek, onarmak (taslîh), barış yapmak, antlaşmaya varmak (musâleha), barışmak, antlaşmak (tesâluh), terim, tabir (ıstılah), reform, ıslah, tamir, düzeltme, iyileştirme (ıslâh), iyi, güzel, doğru, faydalı, uygun, geçerli, yeterli, yetkili (sâlih), barış (sulh), antlaşma (musâleha), fayda, yarar, menfaat (maslahat), reformcu, tamirci (musallih) kelimeleri bu köktendir...

Şu halde Amel-i Salih, "iyi, güzel, doğru ve faydalı olanı yapmak, bunlar için çalışmak" demek oluyor. Tersi ise kötü, çirkin, yanlış ve zararlı olandan kaçınmak demek olur.

Peki, gündelik hayatta herkesin dilinde dolanan ve belki de gün içinde en çok kullandığımız sözcükler olan bu kelimelerin anlamı nedir? Pratikten bir örnekle açıklayacak olursak, örneğin; komşudaki yangını söndürmeye çalışmak için harekete geçmek "iyi'dir. Çünkü yangın "ötekinin" varlığını tehdit etmektedir. Yangını seyretmek ise "kötüdür. Çünkü ötekinin varlığı tehdit altındadır. O halde kendimize yapılmasını istemediğimiz bir şeyi "öteki" için de yapmamalıyız. Çünkü öteki en azından hemcinsimizdir. Yangını cahilliğimizden su ile değil de benzin dökerek söndürmeye çalışmak ise "yanlış"tır. Doğru olan, söndürmeyi amacına uygun bir araçla yapmaktır. Bu da su veya benzeri şeylerdir. Yangını söndürmek için komşuları çağırmak, etraftakileri yardıma çağırmak vs. ise "güzel'dir. Çünkü yangını kendi yetkinliği ve tamlığı içinde organize ederek söndürmektir esas olan. Düşüncesizce bağırıp çağırmak, panik çıkarmak, ona buna kızmak vs. ise "çirkindir. Amacımız yangını söndürmek olduğu halde bu amacın dışına çıkarak etrafa yeni zararlar açmanın hiçbir güzel yanı yoktur.

Şu halde "iyi" niyetlerin, "doğru" araçlarla ve "güzel" yöntemlerle yerine getirilmesi gerekir, bütün bunlara "faydalı", aksine ise "zararlı" denir. Demek ki, amel-i salih, "dünyayı ıslah etme yönünde ortaya konan çaba" olmaktadır. Aksi halde kişinin kendi başına iyi, güzel ve doğru birisi olması yetmez. Yaptığının amel-i salih olması için reformcu bir niteliğe sahip olması, düzeltmek, değiştirmek ve fesadı ortadan kaldırmak için ortaya konan amaçlı bir uğraş, çaba veya gayret haline gelmesi lâzımdır...

Görülüyor ki, imanın hemen ardından amel-i salih'in gelmesi, iman ile amel (praxis) arasında kopmaz bir bağ olduğunu göstermektir. "İnandım" deyip hiçbir pratik ortaya koymamak kişide aslında imanın olmadığı manasına geliyor. Siz sadece iman ettik demekle cennete gireceğinizi mi sanıyorsunuz ifadesinden de anlaşı-

lacağı gibi aslında iman, praxiste ortaya çıkan, görünen bir şeydir...

Malum, dini çevrelerde yaygın olan bir "sohbet toplantısı ritüeli" vardır.

Sohbet toplantısı bittikten sonra "Sahabe asr suresini okur öyle dağılırdı, asr suresini okuyup öyle dağılalım inşallah" denir. Ve orada bulunan birisi üç ayetlik Asr suresini okur ve öyle dağılınır.

Bu bana hep Akif'in o ünlü mısralarını hatırlatmıştır:

"İbret olmaz bize, her gün okuruz ezber de
Yoksa bir maksat aranmaz mı ayetlerde
Lafzı muhkem yalnız anlaşılan Kuranın
Çünkü kaydında değil hiç birimiz mananın"

Veya Mevdudi'nin Tefhimu'l-Kuran'da verdiği bir örnek vardı, onu hatırlatır: Bir kral tahtında otururken yanındaki adamlarına "Bana bir bardak su getirin" diye emir vermiş. Çevresindekiler hep birlikte "Su getirin, su getirin" diye emri zikir çekerek tekrar etmeye başlamışlar. Güya kralın emrini yerini getiriyorlar!

Bizim Kuranı okuyuşumuz da aynen böyle.

Sanıyoruz ki, sahabe asr suresini ezberinden bir solukta okuyup öyle dağılıyordu. Hâlbuki onların "okumak"tan anladıkları bizimki gibi değildi.

Arkadaş anlamına gelen "sahabe", biraraya geldiğinde sevgi ve merhamet yumağı haline gelir (rahmeti tavsiyeleşir), birbirlerine canlı ve diri bir ruh katarlardı. Allah'ın rahmetinin cemaat üzerine olması bu demektir. Zira insanların yüzlerindeki parıltıdan, gözlerindeki ışıltıdan, dudaklarmdaki tebessümden, kalplerindeki atıştan yayılan şeye rahmet (sevgi ve merhamet) denir.

"Çağa yemin olsun" diye çevrilen klâsik çeviri, aslında {Çağ dile gelsin} manasına gelen Kur anın kendine has edebi hitabet üslûbudur. Kuran sadece akıp giden zaman içindeki çağları değil, güneşi, ayı, yıldızları, yeri, göğü, dağları, tarihi, zamanı, mekânı, harap olmuş şehirleri, viran olmuş uygarlıkları, insanoğlunun bizzat ellerini, gözlerini, kulaklarını da dile gelip konuşmaya çağırır. Bu hitap tarzı aynı zamanda varlık ve oluşu "bölünmez bir bütün" (samed) olarak kavrayan tevhidi dünya görüşünün de yansıtılmasıdır.

{Çağ dile gelsin} ile denmek istenen sanki şudur: Yani yedinci, sekizince, onuncu, on sekizinci, yirminci vs. bütün çağlar, her biriniz teker teker dile gelin! Dile gelin de söyleyin: Bizzat kendi çağını yaşamayanlar hüsrandadır! Kendi çağı zulümle, kötülükle doluyken önceki veya sonraki çağlardan medet umanlar hüsrandadır! Bizzat kendi çağında, kendi zamanında, kendi ortamında iyilik, güzellik ve doğruluk için çalışmayanlar hüsrandadır! Bunları bir "değer" olarak görmeyenler hüsrandadır! Çağının zulümlerine karşı çıkmayanlar, hak ve adalet için bir araya gelmeyenler, zulüm ve kötülüklere direnmeyenler, dayanışma ve yardımlaşma içinde olmayanlar hüsrandadır! Ahiret günü her çağın insanını, içinde yaşadığı çağa karşı sorumluluklarını yerine getirip getirmediği noktasında sorgulayacağız.

Çağı dile getirip konuşturacağız. Bu nedenle çağınıza müdrik olun, kendi çağınızda ve kendi ortamınızın insanı olarak iyilik, güzellik, doğruluk için çalışın, hak ve adalet uğruna mücadele edin, dertlerin ve acıların yardımına koşun... Her çağa kendi çağdaşını ve her çağdaşa da kendi çağını soracağız, bu değerleri yaşamak ve yaşatmak için ne yaptınız diye...

Demekki,akıpgidenzamaniçindeinsanlardörtşeyiyapmıyorlarsaömürleriboşuna geçiyor demektir. Bunlardan bihaber yaşayanların hayatları hüsrana uğramış, boşuna yaşamışlardır. Dağdaki otla onlar arasında hiçbir fark kalmamış demektir. Bunlar aynı zamanda "evrensel kurtuluşun" da dört şartıdır. Bunun dışında bir şekilde edinilmiş tarihsel kimlikler, nüfus cüzdanındaki din haneleri, kurtulmuş millet, seçilmiş kavim, şanlı tarih, mübarek soy avuntuları insanı kurtaramaz...

Bu dört şarttan ilki olan iman, insanoğlunu ontolojik yalnızlıktan kurtarır. Ona evrenin bir sahibi olduğu duygusunu verir. Bu duyguda olan bir insan özelikle iki şeyden artık korkmaz; ölüm ve açlık.

İkinci şart iyilik, güzellik ve doğruluk için çalışmak (amel-salih), yaşadığı çağı yaşanabilir bir dünyaya çevirir.

Üçüncü şart hak ve adalet için omuz omuza vermek (hakkı tavsiyeleşmek) yaşadığı çağı ve ortamı bir evrensel adalet ve barış yurdu haline getirir.

Dördüncü şart olan her tür zorluğa ve zorbalığa direnip, bundan dolayı başına gelenlere katlanmak ve hayatın malum dertlerini elbirlik paylaşmak (sabrı tavsiyeleşmek) ise acıların ilacı olur.

Bunları yapan yeryüzünde yaşamanın anlamını kavrar. Korkularını yener, dertlerinin esiri olmaz (ve la havfun aleyhim vela hum yehzenun).

Demek ki, "Sahabe asr suresini okur öyle dağılırdı" demek aslında şu demek oluyor: Yani sahabe bir araya gelince iyilik, güzellik ve doğruluk için neler yapılabileceğini, hak ve adalet için nasıl mücadele edeceklerini konuşurlardı. Korkularını yenmek ve dertlerinin esiri olmamak için çözümler üretirlerdi. Birbirlerinin acılarını ve dertlerini paylaşırlardı. Bir derdi olan söylerdi, ona hep birlikte çözüm ararlardı. Bir derdi ve meselesi olan bunu önce Allah'a, sonra Müslümanların ortamına getirerek çözeceğinden emin olurdu. Bunun için Allaha dayanırlar (tevekkül) ve birbirilerine arka çıkarlardı yani "arka-daş" olurlardı. Sahabe (arkadaş) bu demekti.

Bugün için söyleyecek olursak bir toplantının sonunda "Asr suresini okuyup dağılmak" şu sorulara cevap bulmak demek olur: "İyiliği, güzelliği ve doğruluğu yaymak için ne yapabiliriz? Zulüm ve haksızlıkla dolmuş dünyada hak ve adaleti nasıl yükseltebiliriz? Bir çıkış yolu bulmamız lazım? Arkadaşlar, bir derdi olan varsa söylesin, çekinmesin. Allah'tan ve birbirimizden başka dostumuz yoktur. Ne yaparsak birlikte yapacağız. Elele, gönül gönüle, omuz omuza verirsek Allah'ın sevgi ve merhameti üzerimize yağacaktır. Hastası olan, borca batmış olan, başı belaya giren, düşen, kalkan kim varsa söylesin. Elinde olan olmayanla paylaşsın, olan olmayana versin... Bakın, boşanmalar çoğalıyor, aileler dağılıyor, fuhuş her yanı kapladı,

uyuşturucu giderek yayılıyor, sahipsiz çocuklar sokaklarda yatıyor, ihtiyarlar yalnızlığa terk ediliyor, komşu komşuya selam vermiyor, verdiğimiz vergiler nereye gidiyor? Mahalledeki çöp neden toplanmıyor? vs...

İşte "asır suresini okuyup dağılmak" bu ve benzeri sorulara cevaplar üretmek, paylaşmak ve öyle dağılmak demektir.

Yani bunları konuşup çözümler ve çareler üretmek, bunlar için elele vermek, elbirlik olmak, omuz omuza vermek (tavsiyeleşmek) demektir. Yoksa kafasında yığınla dert ve sorunu olan bir adamın yüzüne asr suresini okuyup el-fatiha demekle asr suresi okunmuş olmaz. Böylesi bir toplantıdan, insanlar hâlâ kafasındaki dert ve sorunlarını nasıl çözeceğini düşünerek çıkıyorsa, toplantıdan çıktığında kendini hayatın içinde yapayalnız hissediyorsa, bilin ki, orada Asr suresi okunmamıştır!

Çünkü bütün bunlar inanmış ve adanmış olmak, iyilik, güzellik, doğruluk için çalışmak, dünyanın ıslahı yönünde çaba sarfetmek, adaleti yükseltmek ve acıları paylaşmak cümlesindendir ki, Asr Suresinin vermek istediği mesajlar tam da bunlardır.

Bunları yapan hüsrandan kurtulmuştur. Kendi çağının, zamanının ve ortamının tanığı olmuştur. Çünkü ona bunlardan hesap sorulacaktır.

Bunları yapanı Allah parlatır, yükseltir, "Yürü ya kulum" der. Gerisinin dağdaki ottan farkı yoktur. Ha yaşamış ha yaşamamış fark etmez...

***

14 - (100) ADİYAT SURESİ

Mekke'de inmiştir, i 1 ayettir. Tarih boyunca yeryüzünde kan döküp fesat çıkaran insanoğlunun bu amaçla kullandığı savaş âlet ve araçları dile gelip konuşmaya çağırıldığı için, bu durum "soluk soluğa koşan atlar" (âdiyat) ilesembolleştirilmiş görünmektedir. Sadece yedinci yüzyılın değil tüm çağların ele geçirme, savaş ve saldırı araçlarının tanıklığa çağırılması olarak okunması mümkündür. Surenin ana temasının, ilk mesajlarını espirisine uygun olarak "şiddetli mal sevgisi" (hubbu'l-hayr) ithamı ile "şehrin zenginlikten şımarmış ileri gelenlerine"yönelik periyodik ve yoğun eleştiri olduğu görülmektedir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

ŞİDDETLİ MAL SEVGİSİ (1-14) T

[Soluk soluğa koşanlar dile gelsin!
Ateş saçan kıvılcımlar dile gelsin!
Sabahleyin baskın yapanlar dile gelsin!
Tozu dumana katanlar dile gelsin!
Topluluğun ortasına dalanlar dile gelsin;
"İnsanoğlu Rabbine karşı nankördür. Kendisi de buna şahittir.
Mala olan sevgisi {HUBBU'L-HAYR} çok şiddetlidir."
Bilmez mi ki mezarlar deşildiği zaman,
Göğüsler açıldığı zaman,
İşte o gün, her hallerinden haberdar olduğunu Rableri onlara gösterecektir!]

{Soluk soluğa koşanlar dile gelsin!}: Yani: Ordular halinde hazırlanıp bölük bölük yeryüzünü talan etmek, halkları korkutmak, yeryüzünü ele geçirmek için soluk soluğa koşturulan o atlar dile gelsin! Yeryüzünde şu ana kadar bu amaçla kullanılan ne kadar at, deve, katır vs. varsa dile gelsin! Keza at gibi kullanılan tanklar, uçaklar, füzeler, bariyerler, cipler, zırhlı araçlar dile gelsin! Eskilerin atı devesi yerine kullanılan bütün savaş araçları dile gelsin!

{Ateş saçan kıvılcımlar dile gelsin!}: Yani: Soluk soluğa koşarken tırnaklarıyla ateş saçanlar, kıvılcımlar çakarak koşturanlar dile gelsin! Keza etrafa ateş saçarak ilerleyen tankların makineli tüfekleri dile gelsin! Füzelerden yağan bombalar dile gelsin! Patroit füzelerinden yayılan kıvılcımlar dile gelsin!

{Sabahleyin baskın yapanlar dile gelsin!}: Yani: Ülkeleri işgal etmek, yeraltı ve yerüstü zenginliklerine el koymak için harekât düzenleyenler, yağma ve talan plânları yapanlar dile gelsin! Bu baskınların yapıldığı geceler, şafaklar dile gelsin!

{Tozu dumana katanlar dile gelsin!}: Yani: Tozu dumana katanlar, her yeri ateş ve barut kokusuna boğanlar dile gelsin! Hiroşima ve Nagazakide göklere yükselen toz bulutları dile gelsin! Savaşta yanan evler, evlerden yükselen dumanlar dile gelsin!

{Topluluğun ortasına dalanlar dile gelsin!}: Yani: Pervasızca halklara saldıranlar, ülkeleri işgal edenler, halkın üzerine ateş açanlar, bomba yağdıranlar, kitlesel katliam ve soykırım yapanlar dile gelsin!

{insanoğlu Rabbine karşı gerçekten çok nankördür}: Yani: Bütün bunlar dile gelsin de söylesin; "Allah insanı en güzel şekilde yaratmış, nimetlerle donatmış. Yeryüzünde fesat çıkarmayın, haddinizi bilin, yağma ve talan yapmayın, kaynakları âdilce bölüşün, aç gözlülük yapmayın, hakkınıza razı olun, başka halklara saygılı olun, çalışın, üretin, yeryüzünü imar yarışına girin, birbirinize saldırmayın" demiş... Fakat insanoğlu bununla yetinmeyerek bildiği halde mal, mülk, iktidar, egemenlik ve ele geçirme hırsıyla saldırıyor. Gözünü hırs bürümüş, hiçbir şeyi göremiyor artık. Yeryüzünde kan döküyor, fesat çıkarıyor... İşte biz atlar, arabalar, kılıçlar, kalkanlar, savaş arabaları, füzeler, tanklar, uçaklar, silâhlardan çıkan kıvılcımlar, gökyüzüne yükselen dumanlar, barut kokuları hepimiz buna şahidiz... Evet, insanoğlu nankördür! Ve büyük bir suç işlemektedir. Bunu böylece dile gelip ikrar ederiz, buna tanıklık ederiz! Kıyamet günü tanıklığa çağırıldığımız zaman bunu böylece haber vereceğiz..."

{HUBBU'L-HAYR}: bkz. Müzzemmil: 3/20, {HAYR} kavramının açıklaması.

{Bilmez mi ki, mezarlar deşildiği zaman}: Yani: Bütün bunları yapanlar şunu bilmezler mi: Mezarlarda yatanlar kaldırıldığı zaman... Bu katliamları, soykırımları, işgalleri, saldırıları düzenleyenler mezara saklanıp tam da unutulup gittiklerini sandıkları bir anda yeniden yaratılıp diriltildikleri zaman... Dünyanın bütün zâlimleri, despotları, tiranları mezarlarından kaldırılıp hesap için huzura getirildiği zaman...

{Göğüsler açıldığı zaman}: Yani: Göğüslerde ne var ne yok ortaya döküldüğü zaman... Kim kimin hakkında ne düşünmüş, kim kime ne hainlik planlamış; kıskançlıklar, çekememezlikler, içerlemeler, düşünülen fakat söylenemeyenler, arkadan vurma planları, kuyusunu kazma hesapları, bütün her şey göğüsler yarılıp, kalpler ortaya dökülüp, beyinlerdeki hafızalar dile getirilip konuşturulduğu zaman... Sinelerde gizlenen sırlar, hesaplar, ihanetler, istihbarat arşivleri, fişlemeler, suikast plânları, işgal hesapları, dünyayı ele geçirme hevesleri, saldırı hazırlıkları vs. bütün hepsi ortaya saçılıp sahiplerini utanç içinde yapayalnız bıraktığı zaman...

{işte o gün, her hallerinden haberdar olduğunu Rableri onlara gösterecektir!} Yani: İşte o gün, Rablerinin bütün her şeyden haberdar olduğunu ayan beyan görecekler. Dünyanın bir sahibinin olduğunu anlayacaklar fakat iş işten geçmiş olacak. Bu nedenle ey İnsanlar! O gün gelmeden kendinize gelin! Halinizi, gidişatınızı düzeltin. Her şeyiniz kaydediliyor. Hiç bir şey, ama hiç bir şey zayi edilmeyecek. Bu dünyanın bir yüce sahibi var ve sizler Onun lütfü ve nimeti sayesinde yaşamaktasınız. Nankörlük etmeyin, kendinize yazık etmeyin, O gün gelmeden, henüz daha vakit varken aklınızı başınıza toplayın...

Şimdi, ey insanoğlu! Titre ve Rabbine dön! Mal da Onun, mülk de Onun, gerisi angarya!

15 - (108) KEVSER SURESİ

Mekke>de inmiştir, 3 ayettir Hz. Peygambere verilen tabiî nimetler hatırlatıldığı için bu adı almış görünmektedir. 'Tekâsür (çokluk, maddî zenginlik) sahiplerinin", Hz. Peygamber için, "Böyle giderse toplamda bir yere gelemeyecek, kökü kuruyacak, sönüp gidecek" demelerine karşılık, Allah'a yönelmesi ve güçlüklere göğüs gererek mücadeleye kararlılıkla devam etmesi istenir. Zira biz sana "Kevser" i (ahlaki zenginliği, manevi çokluğu, tabiî nimetleri) zaten vermiş bulunuyoruz denmek istenir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

TEKÂSÜRE KARŞI KEVSER (1-3)T

[Biz sana bol nimetler {KEVSER} verdik.
Rabbin için destekleşme/dayanışma için ol
ve karşılaşacağın güçlüklere göğüs ger.
Sana kin {ŞEN'}besleyendir,
Asıl kökü kuruyacak {EBTER} olan]

{KEVSER}: Sözlükte [KSR] kökü mastar olarak "çokluk, bolluk, nimet" demektir. Hz. Peygambere "İstiksâr temenni etme" (Müddessir: 74/6) yani "Çokluk, zenginlik, mal, mülk beklentisi içine girme" denmişti. Burada da sanki "Zaten biz sana bol nimetler vermiş bulunuyoruz" denmek isteniyor. Keza Tekâsür Suresinde de insanların çokluk ve zenginlik yarışına girmeleri, dünyaya dalıp ahireti unutmalarına ağır eleştiriler yöneltilmekteydi. Buradan peygamberin şahsında onun yolunda gidenlere sanki şu mesaj veriliyor: "Allah'ı, dini, imanı, kitabı kazanç kapısı olarak görmeyin. Kendiniz çalışın, kendiniz üretin. Dini zengin olma, çoğalma, biriktirme yolunda atlama tahtası olarak kullanmayın. Din istismarı yapmayın. Biz zaten size bol nimetler vermiş bulunuyoruz; sıhhat, sağlık, yaşam, eller, kulaklar, gözler, kalpler, akıl, fikir vs. bunlara dayanarak, kendi alın terinizle kazanın, bunları bir kenara bırakıp din üzerinden geçinmeye kalkmayın. Bu anlamda din, saf bir yürek temizliği içinde vicdanın ve merhametin yalın sesi olarak kalmalı ve bu halde yaşanmalıdır. Dinin etrafında bir din adamları sınıfı oluşturulmamalıdır. Din, hava gibi herkesin soluduğu gönüllü ve tabii bir hayat yolu haline gelmelidir. İnsanoğlunun vicdanî arayışının biricik yoldaşı olmalıdır... Ayrıca bkz. Müddesir: 74/1-10, {MENN} kavramının açıklaması ve Tekâsür: 102/1-8, {TEKÂSÜR} kavramının açıklaması...

{NAHR}: Sözlükte [NHR] kökü mastar olarak "Boğazına vurmak, boğazının altından kesmek, sağlam yapmak, tam zamanında yapmak, karşılamak, namazda elini boğaz (göğüs) hizasına götürmek" demektir. Dövüşmek, çekişmek (munâhara), intihar etmek, kendini öldürmek (intihar), hayvan boğazlayıcısı, cömert (minhâr), hayvan kesim yeri, hayvanın boğazı altındaki kesilme yeri (menhâr), göğsün üst kısmı, göğüs ile boğaz arası yer (nahr), kurban bayramı günü (yevmu n-nahr) kelimeleri bu köktendir...

Surede geçen "Nahr yap" ifadesinin "Namazda ellerini göğsüne kadar kaldır, göğsünü Kabe'ye yönelt" anlamına geldiği de savunulmuştur (Hz. Ali, Ferra, Esbağ, Ata, Dehhak, Süleyman et-Teymi). Keza ayette geçen "salât et ve nahr yap" ifadelerinin, sözlük anlamından hareketle "destekleşme/dayanışma içine gir, bu yolda karşılayaacğın (saldırılara) göğüs ger, göğüsle" anlamında olması kuvvetle muhtemel görünmektedir.

{ŞEN'}: Sözlükte [ŞNE'] kökü mastar olarak "nefret etmek, kızmak, kin duymak, uzak durmak, küsmek" demektir. Kızma, küsme, nefret (şenân), kin besleyen, kızgınlık duyan (şânî), birbirine buğzetmek, karşılıklı kinleşmek (teşânu), kinin şiddetlisi (şenâet), kin duyulan, halkın daima kin beslediği kişi (mişna), kin duyulan, nefret edilen kişi (meşnu) kelimeleri bu köktendir...

"Bir topluluğa olan kızgınlığınız/kininiz (şenânu gavmin) sizi adaletsizliğe sevketmesin." (Maide: 5/8) ayetinde de bu anlamda kullanılmıştır. Bu durumda ayette geçen "şânieke", sana kızgınlık duyan, kin besleyen kişi demektir. Burada kastedilen, o dönemde Hz. Peygambere şiddetle karşı çıkan Ebu Cehil, Ebu Leheb veya Velid b. Muğire gibi "nimet sahipleri" idi.

{EBTER}: Sözlükte [BTR] kökü mastar olarak "kesmek, bitirmeden yarıda bırakmak" anlamına geliyor. Yarıda kalmış metin (nassu mebtûr), kökünü kesmek/kurutmak (ibtâr), kesmek, kopmak (beter), ip koptu (ebtera'l-habl), kuyruğu kesik, soyu kurumuş, hor ve hakir, eksik (ebteru), Allah'a hamdedilmeyerek başlayan hutbe (hutbetu betr), keskin, kesici (bâtır), keskin kılıç (seyfu bâtır) kelimeleri bu köktendir...

İhlas Süresindeki Samed gibi Kuranda tek bir defa geçen kelimelerdendir. Türkçe'de "Beterin beteri var", "Allah beterinden korusun" deyimlerindeki manayı çağrıştırır. Beter sözcüğü, Türkçe'ye Farsça "bed"den geçmiş. Bed: Kötü, Bed-ter: Daha kötü, daha fena. Beter etmek: Daha kötü hale düşürmek. Beter olmak: Daha kötü hale düşmek. Beterin beteri: Daha da kötüsü, en kötüsü. Bedbaht, beddua, bedbin sözcükleri de bu kökten... Yüz, çehre, renk anlamına gelen bet ("bet beniz") ise eski Türkçe'den geliyor...

Her üç dilde de kelime aşağı yukarı aynı anlamda kullanılıyor; sonu kötü olmak, fena bir akibetle karşılaşmak, her şeyini kaybetmek, kökü kurumak, mahvolmak, sönüp gitmek...

Görüldüğü gibi ebter ithamı, biyolojik olarak soyu kesilmekle ilgili görünmüyor. Çünkü "nimet sahipleri" ile Hz. Peygamber'i karşılaştırdığımızda, onların çoluk çocuğunun, dolayısıyla biyolojik soyunun Hz. Peygamber'den daha fazla devam ettiğini görüyoruz. Fakat siyasi, dini ve sosyal olarak baktığımızda tam anlamıyla kökleri kurumuştur. Demek ki, kastedilen ikincisidir...

{Sana kin besleyendir asıl kökü kuruyacak olan}: Yani: Ey öksüz Muhammedi Sana "ebter" (soyu kesik) diyenler, çok yakında görecekler nasıl bir bir yok olup gittiklerini. Soylarıyla soplarıyla övünenler, zürriyetlerini bir şey

zannedenler, Kureyş'i bir soy sop davası olarak anlayanlar yakında Kureyş'in bir biyoloji değil; sosyoloji olduğunu görecekler. Yakında görecekler, bir öksüzün ardından nasıl milyonların yürüyebileceğini... Yakında görecekler Allah'ın nasıl "Kureyş'in içinden yeni bir Kureyş" çıkarabileceğini...

Sana "Böyle giderse her şeyden mahrum kalacak. Kendi kendini mahvediyor. Kendine yazık ediyor. Şehrin büyüklerini; "nimet sahiplerini", "mal ve oğul sahiplerini" eleştirmekle, Kureyş geleneklerine ve kurulu düzene karşı çıkmakla toplumda bir yere gelemeyecek, sönüp gidecek." diyorlar. Oysa yakında görecekler kimin sönüp gideceğini... Onun için sen Allah'a yönel (salât) ve saldırılara göğsünü siper et (nahr), o zaman göreceksin sönüp gitmek bir yana, destek, bolluk ve nimet (kevser) asıl sana yağacak...

***

16 - (102) TEKÂSÜR SURESİ

Mekke'de inmiştir, 8 ayettir. İlk ayetinde zenginlikle övünme ve böbürlenme yarışına (tekâsür) girenler eleştirilip uyarıldığı için bu adı almış görünmektedir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

ZENGİNLİK/ÇOĞALTMA YARIŞI (1-8) •

[Bir zenginlik/çoğaltma yarışıdır {TEKÂSÜR} oyalanıp duruyorsunuz. Mezarlarınıza girinceye kadar süren bir oyun ve oynaş...
Hayır! Yakında bileceksiniz.
Kesinlikle hayır! Çok yakında bileceksiniz.
Hayır! Daha derinden bakabilseydiniz,
Ateşe yuvarlanmakta olduğunuzu görürdünüz.
Kendi gözlerinizle onu apaçık göreceksiniz.
O gün her nimetten bizzat sorgulanacaksanız.]

{TEKÂSÜR}: Sözlükte [KSR] kökü mastar olarak "Çok olmak, çoğalmak" demektir. Malı çok olmak, zengin olmak, maddî durumu iyi olmak (iksâr), çoğaltmak, teksir etmek, çokça yapmak, çoklaştırmak (teksir), çoğalmak, artmak, üremek, türemek (tekâsür), çok olmasını istemek (istiksâr), daha çok, en çok (ekser), çoğunluk, galibiyet (ekseriye), çok (kesr, kesîr), çokluk, fazlalık, bolluk (kesret), çok konuşan, geveze (miksâr) kelimeleri bu köktendir...

Surenin ismi de olan tekâsür burada makam, mal ve servet çokluğu ile övünmek demektir. Araplar, kişilerin veya kabilelerin karşılıklı zenginlik ve servet yarışını ifade için "tekâsüra l-qavmu tekâsüran" derlerdi; tabir buradan gelmektedir (Razi).

Türkçe'de zengin kelimesi, Farsça kıymetli, süslü, pahalı, değerli taş demek olan seng'den geliyor. Bu anlamda zengin (sengin) kıymetli, pahalı eşyaları olan, malı çok olan demektir. Tefâul babından gelen tekâsür kelimesi de bu anlamda bir şeyi karşılıklı yapmayı ifade ettiği için "zenginlik yarışına girmek" dediğimiz manayı çağrıştırır. Keza "şöhret yarışı, tüketim çılgınlığı, mal mülk hırsı" deyimleri de bu cümledendir.

Öte yandan tekâsür kavramı çağımızda "kapitalist yarış" denilen şeye tekabül etmektedir. Çünkü kapital, eldeki anaparayı (sermaye) çoğaltma, artırma, biriktirme demektir. Kapitalizm de, sermayeye dayanan, onu çoğaltmayı (kâr) yegâne gaye bilen, sermayedarların üretim araçlarının sahibi olduğu, alım satımın sırf zenginleşme ve kâr maksadıyla yapıldığı, biriktirme ve çoğaltma dışında hiçbir değerin geçer akçe olmadığı bu iktisat görüşünün toplumsal değer haline geldiği düzen demektir...

{Bir zenginlik/çoğaltma yarışıdır oyalanıp duruyorsunuz. Mezarlarınıza girinceye kadar süren bir oyun ve oynaş...}: Yani: Çokluk, zenginlik, mal, mülk,

şan şöhret yarışına girmişsiniz; oyalanıp duruyorsunuz. Mezarlarınıza girene kadar bunların çılgınca peşinden koşturuyorsunuz. Hatta öyle ki, mezarlarınızın çokluğu ile bile yarışa giriyorsunuz. Diyelim ki, siz zengin ve karşı konulmaz bir gücün, şanın, şöhretin sahibisiniz. Ne faydası var bunun? Bir gönüle girmedikçe, bir yoksulu doyurmadıkça, bir öksüzün başını okşamadıkça, vermedikçe, paylaşmadıkça ne faydası var bunun? Ölünce yanınızda mı götüreceksiniz? Malınız, mülkünüz mezara sığacak mı? Şanınızı, şöhretinizi mezarınızın başına büyük harflerle yazsanız ne olur? Mülkün gerçek sahibinin Hayyu Kayyum olan Allah olduğunu (lehu'l-mulk) görmüyor musunuz? Bu doymak bilmez ihtiras neden?

{Hayır! Yakında bileceksiniz. Kesinlikle hayır! Çok yalanda bileceksiniz}: Yani: Eşyanın gerisindeki manayı görebilseydiniz, görünene (meta'ya) takılıp her şeyi bundan ibaret sanmasaydınız, ezeli ve ebedi gerçekliğin ne olduğunu görürdünüz. .. Her şey toz toprak olup gittikten sonra da yaşayanın ve yaşayacak olanın kim olduğunu anlardınız...

{Hayır! Daha derinden bakabilseydiniz. Ateşe yuvarlanmakta olduğunuzu görürdünüz. Kendi gözlerinizle onu apaçık göreceksiniz}: Bu ayeti iki şekilde yorumlamak mümkündür:

1- Uhrevi açıdan: "Bu bencilliğin, aç gözlülüğün, zenginlik yarışının, mal-mülk hırsının, sizi cehenneme yuvarlamakta olduğunu görürdünüz."

2- Dünyevi açıdan: "Bu benciliğin, aç gözlülüğün, zenginlik yarışının, mal-mülk hırsının, hayatı çekilmez hale getiren bir ihtiras yarışına, çalma, çırpma, alıp satma dışında hiçbir insani değerin kalmadığı vahşi bir pazara dönüştürdüğünü, kendi ellerinizle yarattığınız bir ateş çemberinin/kaosun/kirizin içine doğru yuvarlanmakta olduğunuzu görürdünüz..."

{O gün her nimetten bizzat sorgulanacaksanız}: Yani: Her nimetten, her emanetten sorguya çekilecekseniz; zenginlikten, maldan, mülkten, şandan, şöhretten, makamdan, mevkiden, yediğinizden içtiğinizden, oturduğunuzdan kalktığınızdan, hepsinden tek tek hesaba çekileceksiniz. Bunların hesabını vermeden ölmeyeceksiniz, diyelim ki, öldünüz, tekrar diriltilip mutlaka hesabını vereceksiniz! Hiç kimse bunların hesabını vermeden mezara girip kendini unutturamayacak. Cennete de giremeyecek!

Ey "Bu benim, sendeki benim!" diyenler! Ellerindekini paylaşmayan, yığdıkça yığan, biriktirdikçe şımaranlar, iyi dinleyin! Kavmin zenginlikten şımarmış ileri gelenleri kulak verin! Hiç birisi sizin değil! Mülk Allah'ındır (Lehul-mülk). Varlık Onundur. Kiracısınız siz, ev sahibi değil. Yolcusunuz siz, hancı değil!

Görüldüğü gibi ayetler bir ekonomi-politik eleştiriden ziyade psiko-metafizik eleştiri yapıyor. Ekonomi-politik bir sistemin insan ruhundaki köklerine iniyor. Çünkü insan ruhunda kökleri olmadan hiçbir sistem ayakta duramaz. Mekkî ayetlerin genel özelliği budur zaten. Medine'ye gelince ise sistem vaazı ve kurallar başlar. Ama işin önce insan ruhundaki köklerine inmek ve orayı kurutmak gerektiği için

buradan başlıyor. Zaten bir dinden beklenen de esasında bu değil mi?

Kapitalizmin kurucu babalarından Adam Smith, 1776da yazdığı "Milletlerin Zenginliği" adlı kitabında kapitalizmin insan ruhundaki köklerinin bencillik ve aç gözlülük olduğunu söyler. Ve bunun her ne kadar ahlaken bir düşüklük gibi görülse de toplumsal fayda açısından yararlı olduğunu, böylece bencil çıkarları peşinde aç gözlüce koşan insanların piyasayı canlandıracağı ve bu sayede bolluk olacağını söyler.

Madem kapitalizmin insan ruhundaki kökleri budur, o halde işe ilk önce buradan başlanmalıdır. Bunun için kapitalizmin panzehiri, Tekâsür Suresinde yapıldığı gibi önce psikolojik-metafizik eleştiridir. Bunu es geçen, dahası bu konuda birikimi, donanımı ve dili bulunmayan Marksizm, son derece yetersiz ve güdük kalmıştır. Marx'ın ekonomi-politik analiz ve eleştirisi ise yeniden üretilmek kaydıyla iyi bir başlangıçtır.

***

17 - (107) MÂÛN SURESİ

Mekke'de inmiştir, 7 ayettir. Mekkî surelerin özelliklerinden olan "Mekkeli zengin eleştirisinin tipik bir örneğini yansıtır. Karakter olarak bu kez isim vermeden Ebu Cehil seçilmiştir. Ancak bunun hiç bir önemi bulunmuyor. Zira bu karakterle her toplumda karşılaşmak mümkündür. Bunların ortak özelliği "en küçük yardımı" (mâûn) bile geri çevirecek kadar küstah, bencil ve merhametsiz olmalarıdır. Sure, sanki bunun mesajını vermek için bu adı almış görünmektedir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

İÇİNDE YETİM VE YOKSUL OLMAYAN SALÂT (1-7)T

[Dini yalanlayanı gördün mü?
Öksüzü hor görür,
Yoksulu doyurmaya teşvik etmez.
O salât edenlerin vay haline!
Onların salâtı boştur, gösteriş yapıyorlar.
Zaruri ihtiyaçların {MÂÛN} yerine ulaşmasına mani oluyorlar.]

{MÂÛN}: Sözlükte [A'VN] kökü mastar olarak "yardım etmek, orta yaşlı olmak" demektir. Orta yaşlı olmak (avân), yardım etmek **(iane),** yardımcı (muavin), yardımlaşmak, el birliği etmek (teâvün), yardım istemek (istiâne), yardım, destek, medet (avn), ikramiye, burs, destek (iane), kooperatif (teâvuniyye), yardımsever, insanlara yardım eden (miVân), küçük yardım (maûne) kelimeleri bu köktendir...

Mâûn, en tabii yardım manasında temel ve zaruri ihtiyaçlar (havâic-i asliye) manasına gelir. İnsanlar buna bile sahip olamazken üzerinde ihtiyaç fazlası mal bulunduranlar Kur anın şiddetli eleştirisine maruz kalırlar. Çünkü bir toplumda havâic-i asliye sorunu yaşanıyorsa, o toplumun tamamı bundan sorumludur.

Dikkat edilirse Kur an "almayı" değil sürekli olarak "vermeyi" teşvik ediyor. Yani insanlara "İhtiyaçlarınız için yardım isteyin" demiyor, "İhtiyacı olanlara yardım edin" diyor. İstemek söz konusu olunca Fatihada geçtiği gibi "Ancak senden yardım isteriz" (iyyake nesta'in) dedirtiyor ve Allah'tan başkasından istemeyi çok görüyor. Ama vermek söz konusu olunca zekât, sadaka, hayr, karz- hasen, i'ta vs. hepsini ısrarla öğütlüyor, teşvik ediyor.

"Veren el alan elden üstündür" deyişinde geçtiği gibi alan değil sürekli veren el olmak... İsterken Allah'a, verirken insanlara yönelen bir kişilik... Kendini muhtaç durumda olmaktan çıkararak kendi ayakları üzerinde duran, insanlara yük olmayan, bilakis yükü üstlenen, omuzlayan, paylaşan, bölüşen, özgür, bağımsız, onurlu kişilikler...

Kapitalizmde yardım (mâûn) düşmanlığı vardır. En azından kapitalizm tutarlı olmak istiyorsa böyle olmak durumundadır. Bunu en iyi liberal kapitalizmin bir

diğer kurucu babası Herbert Spencer "Devlete Karşı İnsan" adlı kitabında şöyle ifade eder;

"En uygun olanın hayatta kalması sürecine "müdahale" hem boşuna hem de zararlıdır. Tabii ayıklanmaya müdahale, toplumun bütün olarak standartlarının düşmesine sebep olur. Bu açıdan insanın acılarına engel olunmamalıdır. Çünkü acıların çoğu tedavi edicidir; acıyı önlemek aslında şifayı önlemektir. Devletin acıları önleme, yoksullara yardım etme gibi faaliyetleri, günden güne halkta devletin kendilerine nasıl olsa bakacağı düşüncesini doğurur. Böylece girişim ve teşebbüs ruhunu kaybederler... Toplumda kötülük, kurumların şartlara uyum sağlamamasının sonucudur. Bitkilerin verimsiz toprakta çelimsizleşmesi veya soğuk iklimlere taşındığında hepten kuruması, ilke olarak bir adamın çevreye uyum sağlayamamasından farksızdır. Yaşlanmış ve zayıf düşmüş bir hayvan, haklı olarak avcı hayvanlar tarafından öldürülür. Aslında bu tür bir ölüm üç bakımdan iyidir: 1- Yaşlı hayvan yavaş ve acı veren bir ölüme terk edilmekten kurtulmuş olur. 2- Arkadan gelen daha genç kuşak hayvanların önü açılmış olur. 3- Avcı hayvanlar yaşlı ve sakat hayvanları öldürmekten mutluluk duyarlar... Şu halde insanlar da tabiattaki bu evrim kanununa tabidirler. Evrim yoluyla ayıklanma iyinin ortaya çıkması için sert, acımasız ve fakat hayırlı bir süreçtir..."

Demek ki, yardım **(maun)** boşuna bir çabaymış... Tam da bu nedenle bize boyuna mâûn bilinci aşılamak isteyen bu ve benzeri sureler ister vahşisi, ister evcili olsun kapitalizmin panzehiridirler ve onunla asla uzlaşamazlar. Tabii buradaki mâûn'u "dilenciye atılan üç-beş kuruş" veya "yoksulu zenginin insafına bırakma" olarak anlamamak gerekir. Aslında burada yaptırım ifade eden bir sistem vaazı vardır. "Sosyal adalet" politikaları tamamen buradan çıkar...

{Dini yalanlayanı gördün mü?}: Yani: Allah'ın dinini; hükmünü, adetini, cezasını, mükafatını, yargısını. Bütün bunları ifade eden yola girmeyi, (O'na itaat etmeyi, tabi olmayı) reddedeni, inkâr edeni, buna karşı çıkanı görüyor musun, işte o var ya o?

{Öksüzü hor görür, yoksulu doyurmaya teşvik etmez}: Yani: Böylesi tiplerin karakteri şudur; öksüzü hor görür, yoksulun halinden hiç anlamaz, fakir fukara, garip gureba umurunda bile değildir. Kendi bencil çıkarlarından başka dünya yansa dönüp bakmaz. Varsa yoksa kendisi, malı, mülkü... Bugünkü tabirle vicdansız, merhametsiz, zenginlik hırsından gözü dönmüş, parası olmayana dönüp bakmayan, üstelik küstah; dini, imanı, Allah'ı "fakirin ekmeği, züğürt tesellisi" olarak gören ve fakat Allah, kitap, din nutukları atmaktan da geri durmayan...

Tanrısı Mamon'un üzerine "Tanrıya inanırız" diye yazan; gerçekte ise ona (mamon/para/dolar) tapan... Bu tapınmasını meşrulaştırmak için de, mülkiyetine geçirmek istediği mallara "Tanrı malı" mührü vuran Sümer rahipleri gibi taptığı şeyin üzerine "Tanrıya inanırız" diye yazan ve fakat gerçekte "Mülkün Tanrıya ait olduğuna" asla inanmayan... Literatüründe böyle bir şey de bulunmayan... "Mülk

İnka'nmdır" diye haykıran Kızılderili irfanından fersah fersah uzak... Bunun için de sınırsız özel mülkiyette hiçbir ahlaksızlık ve hırsızlık görmeyen, dahası sırf bunu korumak için inancı kahpece kullanmaktan çekinmeyen Allahsız kapitalizm...

İşte bunlar, aslında dini yalanlayanlar, Allah'ı inkâr edenler, dinin direğini yıkanlardır.

Bunlar, paralarının üzerine "Tanrıya inanırız" diye yazarak, kiliseye giderek, pazar ayinlerine katılarak, papazın önünde günah çıkartarak... **Kabe**'nin örtüsünü değiştirerek, hacılara su vererek... Namaz kılarak, oruç tutarak, hacca giderek, gül yağı kokuları sürünerek, sarık sarıp cübbe giyerek Allah'a inanmış olmazlar. Bilakis yerde ve gökte mülkiyetin Allah'a ait olduğunu teslim etmeleri, çoğaltma ve yığma (tekâsür) yarışına girmemeleri, ellerindekini paylaşarak, bölüşerek, öksüzü ve yoksulu gözeterek, mustazafların (ezilenlerin) safına geçerek yani kum tepelerinden inip kumlara karışarak tasdiklerini ispat etmeleri gerekir... Aksi halde hangi dinden olursa olsun "maun kaçkını" ve "kerem yoksunu" oldukları için alınlarına "şerefsiz" yazılır; zillet ve meskenet damgası yerler. Yukarıda sayılan dini ritüller (Tanrıya yönelme ve desteğini istemeler) onları kurtaramaz...

İslam'da namaz ve diğer ritüeller birer nüsukturlar. Nüsuk, Arapça'da gübrelemek anlamına gelir. Şu halde bir Müslüman için örneğin namaz gübre, hayat tarla, adalet, doğruluk, dürüstlük, paylaşım, kardeşlik de ondan hâsıl olan ürün gibidir. Ürün yoksa tek başına gübrenin bir anlamı olmaz. Ürünsüz gübre elinde kalır, tek başına tapınma demek olur. İslam'da namaz, oruç, hac gibi nüsukların dürüstlük, kardeşlik, eşitlik, paylaşım gibi toplumsal değerlerle çok sıkı bir irtibatı ve ilişkisi vardır. Hayattan bağımsız aşkın bir tapınak ritüeli değildirler. Örneğin hac ritüellerinden ihram, tavaf vs. tam bir insani eşitlik ve kardeşlik mesajı verir.

{O salat edenlerin vay haline!}:Vay hallerine; çünkü bu sözün söylendiği Mekkede öksüze hor bakmak ve yoksula bigâne kalmak suretiyle dini (Allah'ı) inkâr edenler, aynı zamanda "Tanrıya inanırız" demekte ve namaz kılmaktaydılar. Çünkü namaz Mekkelilerin bildiği bir şeydi (Ebu Müslim). Ayrıca bkz. Müddessir: 74/32-48, {MUSALLİ} kavramının açıklaması...

Ebu Cehil de, Ebuzer-i Ğifari de cahiliye döneminde namaz kılmaktaydılar. Peygamberin çağrısı neydi ki, birini can düşmanı, diğerini can dostu yaptı?

Sadece namaz değil; hac, oruç, abdest, gusl, cenaze namazı, cuma toplantısı (yevmu'l-arube) kırkta bir zekât, kısas, el kesme, sopa vurma, bir Allah'a inanma, Âdem'i, Nuh'u, Hud'u, İbrahim'i, İsmail'i, Hacer'i saygıyla anma, örtünme, sakal, cübbe, sarık vs. bugün İslam'da ne kadar ritüel (nusuk), ahkam, şekil, **şemail** ve itikat varsa hepsine sahipti cahiliye Arapları, (bkz. H. Mehmet Soysaldı; Kur'an ve Sünnet Işığında İbadet Tarihi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1997).

Bir tek şeye yanaşmıyorlardı: Mülkiyetin Allah'a (en-Nâs'a) ait olduğuna... Bunun için de ellerindeki mülkü (iktidar ve mal) kaybedeceklerini, ayrıcalıklı konumlarının sona ereceğini çok açık gördüler. Köle Bilal ile eşit hale gelme fikri

müşrikleri dehşete düşürdü. Bunun için "aslandan kaçan yaban eşekleri gibi" ürktüler. "Gözleriyle devirecek gibi" baktılar. İşte buydu yanaşmadıkları...

Çünkü şirk, gökteki tanrıların çokluğu değil, yerdeki kabile totemlerinin (putların) çokluğu demekti. Her kabilenin (Hint dininde kast) bir totemi vardı ve bu, toplumu kabile ve kastlara ayırmayı (sınıflaşmayı) ifade ediyordu. Tevhid ise bu sınıflaşmayı ortadan kaldırıp toplumu bir, bütün, doğal ve eşit hale getirmeyi ifade ediyordu. Bunun için Mekke sokaklarında "Mülk Allah'ındır" (Lehu'l-mülk) , "Allah'tan başka ilâh yoktur" (La ilahe illallah) ve "En büyük Allah" (Allahu ekber) sesleri duyulmaya başlayınca kabile şefleri telaşa kapıldılar. Totemlerin gölgesinde yığdıkları mülkün halka dağıtılacağını, kölelerle eşit hale gelecekleri anladılar ve **"Yürüyün, tanrılarınıza (onların gölgesinde yığdığınız servetlerinize) bağlılıkta direnin, sizden istenen şüphesiz budur."** (Sad: 38/6) diye feryat ettiler.

Demek ki, Mekke, Allah'a inandığını söyleyip, namaz kılıp oruç tutan "müşrik dindarların" egemenliği altındaydı. Çünkü dindar olunmadan müşrik olunmaz. Bankerlik/bankacılık yapan bu "tefeci bezirgan" müşrikler, öksüzü hor görmekte, yoksulu aşağılamaktaydılar. Vay o namaz kılanların haline! haykırışı işte bunun için yüzlerine tokat gibi çarptı. Sahte dindarlık gösterileri deşifre oldu.

Bunlar, "Dedem hocaydı, bende inançlı biriyim. Camiler ardına kadar açık, ezanlar okunuyor, haccınıza engel olan mı var?" vs. diyerek yönetim kurullarında yer aldıkları bankaların içini boşaltan, faize tapan, iktidarı yücelten, öte yandan dini mülk paylaşımı değil, ritüel (nüsuk) icrası ve kişisel bir inanç meselesi olarak görenlere ne kadar de benziyor. Bunlar da sömürdükleri "kredi kartı kölesi Bilal" ve "asgari ücret kölesi Ammar" ile en azından biçimsel anlamda bile eşit hale gelme fikrinden dehşete kapılıyorlar. "Aslandan kaçan yaban eşekleri gibi" ürküyorlar. "Gözleriyle devirecek gibi" bakıyorlar...

{Onların salâtı boştur. Gösteriş yapıyorlar. Zaruri ihtiyaçların (nıâûn) yerine ulaşmasına mani oluyorlar}: Yani: Bazıları da işin gösterişinde, oyunda ve oynaştadır. Kıldıkları namazda, yaptıkları duada hayır yoktur. Kürsülerden nutuk atmaya bayılırlar. Mükellef sofralarda tıka basa doyup "elhamdülillah" çektikten sonra "Mübarek sahabe efendilerimiz açlıktan karnına taş bağlardı" diye ağlamaklı ağlamaklı konuşurlar... Kandil gecelerinde, gülyağı kokuları arasında sahabe hayatı anlatırlar. "Sünnettir inşallah" diye tabağın kenarında hiçbir şey bırakmadan yedikçe yerler ama tabağın içindekini bölüşmeyi hiç düşünmezler... Her yemekten sonra "huri'l-ıyn" duaları ederler; ev üstüne ev, eş üstüne eş isterler ama onları yoksul bekârlarla evlendirmeyi, hele iş sahibi yapmayı akıllarından bile geçirmezler... Nedense her şeye kendilerini lâyık görürler. Kendileri dururken başkası akıllarından bile geçmez. Allah güzel ve zengin nimetlerini nedense hep onlar üzerinde görmekten hoşlanır. Bunlar hem namaz kılarlar, dindar görünürler hem de bir kapitalistten daha beter mal, mülk ve para düşkünüdürler. En küçük yardımları yapmakta bile pintilikte üzerlerine yoktur. Barlarda, pavyonlarda para harcayamazlar ama saray yavrusu ev-

lere milyarlar dökerler. Hırslarını maldan, mülkten, gösterişten, güçlü görünmekten çıkarırlar. Bir şeyi vermek kerpetenle etlerini koparmak gibi gelir...

Kulak ver ve dinle ey hayat süren leş! İ

Komşun açken tok yatıyorsan, insanlar açlık sınırındayken villa üstüne villa alıyorsan, sokaklar dilenci, öksüz, yoksul, garip, çaresiz, kimsesiz doluyken bu villalarda sabahlara dek yünlü seccadelerde namaz kılıyorsan vay haline! Mazlumun âhı arş-ı âlâya yükselirken, yoksulun açlığı yeri delerken, öksüzün ağlaması göğü çatlatırken sadece kıldığın namaza güvenerek rûz-u mahşere gitmeyi düşünüyorsan vay haline!

Dıştan namazlı, niyazlı, içten zavallı bir dindarlık...

Dışı müslüman içi kapitalist bir ehl-i namazlık...

Adı temel ve zaruri ihtiyaçların(mâun), kendilerine biriktirmeleri yüzünden yerine gitmesine engel olmak anlamına gelen bu sureyi dindarlık iddiasında olanlar gece gündüz okusa, sular seller gibi ezberlese yeridir. Çünkü alışılmış dindarın o **iflah** olmaz "mülkte sinirleri alınmış" din anlayışının panzehiri işte bu suredir.

Boyuna, Allah'ın kendine özel olarak verdiğini sandığı zenginliğine "elhamdülillah" çekip, burnunun ucundaki açı, yoksulu bir türlü göremeyen, yoksulluk, fakirlik, emek laflarını duyunca "solculuk" yapıldığını zanneden, "Müslüman güçlü olacak, her şeyin en iyisini giyecek, en iyi yerlerde oturacak" deyip duran, "Ben Müslüman'ın zengin olanını severim" diye de kafasına uygun hadis uyduran zihniyetin panzehiri işte bu (ve benzeri daha çok birçok) suredir...

Dini yalanlayan, inkârcı-kâfîr tutumu ile öksüze ve yoksula bigâne ehl-i namazlık aynı sure içinde bir tutuluyor ve aynı azapla tehdit ediliyor! Varın gerisini siz düşünün...

***

18 - (109) KÂFİRUN SURESİ

Mekke'de inmiştir, 6 ayettir. Hz. Peygamberin Mekke'nin ilk yıllarında şehrin zenginlikten şımarmış ileri gelenlerine "meydan okumasını" ifade eden "Ey Kâfirler!" haykırışı ile başladığı için bu adı almış görünmektedir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

ÜÇ TERİM: KÂFİR, DİN, İBÂDET (1-6) T

[Haykır yüzlerine; "Ey {KÂFİR}ler!
Ben sizin mabutlarınıza asla ibadet etmem!
Siz de benim mabuduma ibadet etmezsiniz.
Sizin ibadet ettiğinize asla ibadet edecek değilim.
Siz de benim {İBADET} ettiğime ibadet edecek değilsiniz.
O halde sizin {DİN}iniz size benim dinim bana!]

{KÂFİR}: Sözlükte [KFR] kökü mastar olarak "Gizlemek ve üstünü örtmek" demektir. Bu nedenle Arapça'da geceye, denize, büyük nehire, ekiciye, ıssız uzak bölgelere, meyve tomurcuğuna, kalça etlerine, kocasına nankörlük eden kadına bu kökten gelen kâfir, kafur, kâfire, küfrân gibi kelimeler kullanılmıştır. Bütün bunlarda ortak anlam, bir şeyi örtmek, gizlemektir. Terim olarak küfür, imanın zıddıdır. Yani bir kimsenin iman etmesi gerektiği halde iman etmemesi, peygamberin söylediklerini örtmesi, inkâr etmesi, yalanlaması, doğruluklarını kabul etmemesidir. Buradaki küfür, Türkçe'de bir kimseye "ağız dolusu küfretmek", "belden aşağı küfretmek", "ana avrat küfretmek" manasındaki "sövmek" (sebt etmek) anlamında değildir. Keza tarih içinde şekillenerek oluşan "Türk olmayan gâvur" anlamında da değildir. Karşıt, düşman anlamında Kur anın "ötekisi'ni ifade eden bir terimdir.

Kuran, ortaya koyduğu anlamlar, değerler ve kurallar bütününü içtenlikle benimseyenlere "mu min", bunun karşısında yer alanlara da "kâfir" demektedir. "Allah ile yürüme" hareketinin karşısında yer alan, onu bastırmaya, engellemeye, durdurmaya, örtbas etmeye çalışan herkes "kâfir" kategorisine sokularak dışlanmıştır. Bu anlamda kâfir, imanı olmayan değil; Kur anın ortaya koyduğu harekete karış çıkan, bilinçli bir şekilde onu örtbas etmek, durdurmak, yok etmek isteyen "aktif militan" tutumu ifade etmektedir.

Bu durumda ilk mesajların bütünlüğü içinde bakarsak kâfir, "Bahçe sahiplerinin", "Mal ve oğul sahiplerinin", "Nimet sahiplerinin" yani "Şehrin zenginlikten şımarmış ileri gelenlerinin" mesajı örtme, yok sayma tutumunu ifade etmektedir. Malumdur kii bunlar yerleri ve gökleri kim yarattı desen "Allah" demekte, "Kabe'nin Rabbi" diye konuşmakta, "tavaf" yapmakta, "salât" etmekte, hacılara su dağıtmakta ve Kabe'nin bakımını yaparak örtüsünü değiştirmekteydiler. Şu halde "örttükleri" şey neydi? Allah'ı ve peygamberi değil, Allah'ın ve peygamberin "mülk"

hakkındaki mesajını reddetmekteydiler. Eğer mesaj mülklerine dokunmayacak olsaydı rahatlıkla kabul ederlerdi, kabul etmeye hazırdılar. "La ilahe illallah" iktidarlarını, "Lehu'l-mülk" servetlerini tehdit ediyordu. Eğer peygamber teklif ettikleri "krallık" ve "zenginliği" kabul etseydi hiçbir sorun yoktu. Tam tersi işlerine bile gelir, Allaha ve peygamberine iman mülklerine mülk katar, iktidarlarını pekiştirirdi. Fakat o "Bir elime ayı bir elime güneşi verseniz ben davamdan vazgeçmem" dedi. Dava "Lehul-mülk" davası, "La ilahe illallah" davasıydı. Yani bütün servet ve iktidar Allah'ın (halkın) olacak, birkaç tefeci bezirganın elinde dönüp duran bir temerküz ve hegemonya aracı olmaktan çıkacak! İşte "örttükleri" buydu...

{İBADET}: Sözlükte [A'BD] kökü mastar olarak Arapça'nın tarihsel kök ve komşu dilleri Aramice, Akkadça, İbranice, Süryanice, Habeşçe gibi Sami dillerinde "Yapmak, meydana getirmek, ortaya çıkarmak, çalışmak, üretmek" anlamlarına gelmektedir. Aynı kökün türevinde (iştikak) yer alan [BDA] kökü de mastar olarak "Yaratmak, icat etmek, bir şeyi ilk olarak ortaya çıkarmak" anlamındadır. Son harfin "hemzelif "e dönüşmesi ile ortaya çıkan [BDE] de de yine anlam pekbozulmamakta, kelime, bir şeyi "Başlatmak, ortaya çıkarmak, icat etmek" manası kazanmaktadır. Şu halde Allah ile insanın aktüel ve dinamik ilişkisinde birlikte yaptığı, ortaya çıkardığı, meydana getirdiği, ürettiği her tür iş ve değer bu kapsama giriyor. Yapılan/üretilen iş ve değerin faili Allah ise buna bedaet, ibda, mubdi', faili insan ise buna da ibadet, ubudiyet, taabbud deniyor. Her ikisinde de ortak anlam yapmak, ortaya çıkarmak, üretmektir...

Öte yandan abd kelimesi Kur anın nazil olduğu dünyada yaygın olarak kullanılıyordu. Özellikle birtakım putlara, krallara ve imparatorlara yönelik olarak "arz-ı ubudiyet etmek" veya "kul-köle olmak" deniliyordu.

Babil, Sasani, Mısır, Roma, Bizans gibi eski dünyanın Tanrı-Devlet kralları ahaliye "kullarım, kölelerim" diye seslenirlerdi. Kendilerine de Tanrının oğlu, temsilcisi veya doğrudan Tanrı derlerdi. Kur andaki abd kavramı işte bu anlayışa isyan olarak doğdu. Kur'an bunu alıp kullandı ve fakat kavramın içeriğini değiştirdi. Yalnız sana ibadet ederiz ifadesindeki "ancak, yalnızca, sadece, sırf, salt" anlamına gelen iyya sözcüğünün önce gelmesinden de anlaşılacağı gibi bu, hususiyet ifade eden bir tepki ifadesidir (kasr ve ihtisas) ki, "başkasına değil" anlamı verir; yoksa "başkasına yapıldığı gibi" demek olmaz.

Dolayısıyla ibare, "Başkalarının putlara, krallara tapındığı gibi biz de sana tapınırız, kulluk-kölelik ederiz" değil; ilkten "Putlara ve krallara tapınmayı reddederiz" manasında başkaldırı ifade eder.

Bu, her yanı tanrı-kral anlayışı ve kulluk-kölelik ilişkileriyle dolu bir dünyaya çölün içlerinden yükselen bir isyan sesi, insani özgürlük çağrısıdır. Nitekim ilk sahabe nesli bunu böyle anlayarak her türlü putperest tapınmasını, krallara kulluk arz-ı endam edilmesini reddetmişler ve Allah'a yönelerek bu tür bağlardan azat olmuşlardır. Bu ise insanoğlunu, insan olma yolunda zorlayıcı bir içkinlikle ilerletmiştir...

Ardından taşındığı yeni Kur an ikliminde abd kavramı, "yâr ile yolculuk" anlamına dönüşmüştür. Bunun anlamı ise insanın batıl bağımlılıklardan azat olmasını, ilahi anlam ve mananın derinliklerinde durmaksızın yol almasını ifade eder. Allah ile canı gönülden dost olması, Onun sınırsız, şekilsiz, enlemsiz, boylamsız ve sonsuz varlığında kendini açması, iş ve oluş üretmesi, ortaya çıkarması, meydana getirmesi, inkişaf ettirmesi manasına gelir.

Bu nedenle Allah'ın yapması/edip eylemesi anlamına gelen yaratmak, varlık oluşturmak, icat etmek, birer iş ve oluş yani ibda olduğu gibi, insanın yapması/edip eylemesi anlamına gelen çalışma, üretme, icat etme, meydana getirme, mücadele etme, direnme, imar etme, zulme karşı savaş, iyilik yapma, güzel davranma, doğru olma (amel-i salih) vs. de birer iş ve oluş yani ibadet olur.

Zorla özgürlüğüne el konulmuş bir insan, efendisi için iş ve oluş üretirse buna da abd (kul-köle) denir. Ancak Allah/insan ilişkisi bu manada efendi/köle ilişkisi değildir. Bu, efendi/köle ilişkilerinin yaygın olduğu bir dünyanın muhayyilesidir. Şüphesiz Kur an bu muhayyileye hitap etmiştir, fakat onu dönüştürmüş, diğer birçok konuda olduğu gibi içeriğine müdahale etmek maksadıyla kullanmıştır. Oysa gerçekte bu ilişki, yalın olarak Allah/insan ilişkisi olarak okunmalıdır. Çünkü insanın burada özgürlüğüne zorla el konulmaz. Bilakis insan kendi özgür iradesiyle, cân-ı gönülden Allah'a yönelir, O'nun sonsuz sevgi ve merhametine karşılık insani sevgi ve saygıyla karşılık verir. Bu nedenle de O'nun için çalışır, çabalar ve O'nun yolunda, tarihin meydanında "yürür"...

Burada, Kur'an'ın, 7. yüzyılda putların, kralların, imparatorların, din adamlarının vs. önünde yerlerde sürünen insanoğlunu alıp nasıl yücelttiğine, özgürleştirdiğine dikkat edilmelidir.

Bu nedenledir ki, Kuran, tanrılık taslayan otoritelere (tâğut) tapanlardan (Maide: 5/60), ruhunu kötülük sarmış şer odaklarına (şeytân) tapanlardan (Yasin: 36/71), put heykellerine (esnam) tapanlardan (Şuara: 26/71), insanların birbirine tapmasından (Ali-İmran: 5/64), ataların taptığına tapıp durmaktan (Hud: 11/62), elçilere ve din adamlarına tapanlardan (Tevbe: 9/31) özellikle bahseder. Bunların dışındakileri de Allah'tan başkası (min dunillah) diyerek mahkûm eder.

İlginçtir ki, Kuran, ibadet kelimesini, 278 yerde geçmesine rağmen, namaz kılmak (iqâmu's-salât), oruç (savm), hacc ve umre, kurban (hedy) gibi bizim "ibadet" dediğimiz şeylere izafe ederek kullanmaz.

Kur anın bunlardan bahsederken kullandığı kavram nusuk/menasik'dir. Kuranda 7 yerde geçen bu kelime kullanılırken (ör. Bkz. Bakara: 2/196, Enam: 6/163) genelleme yapılması yani namaz, oruç, kurban vs. tüm "şekli ibadetleri" içine alacak şeküde kullanılması dikkat çekicidir. Manâsik, sadece hacdaki ibadet şekilleri demek değüdir. Şu halde namaz, oruç, hacc, umre, bizim menâsikimiz olmaktadır. İbadet çok daha geniş bir kavramdır. Dolayısıyla ibadeti, sayısı bir elin parmaklarını geçmeyen menâsike indirgemek hiç de doğru görünmüyor.

Öyle görünüyor ki, Kur anın ibadetten kastettiği, hayatı, yukarıda sayılan birtakım kişi, otorite, odak ve mercilere tapınarak değil; Sakınma duygusu (şuuru) ile yaşamaktır. Bundan dolayı da ibadet, tarihin, hayatın ve tabiatın içinde canlı bir faaliyet olmak icap eder.

Allah görünen bir nesne olmadığı ve herhangi bir insanda, peygamberde, kurumda, otoritede tecessüm etmediği, O na yer ve mekân da biçilemeyeceği için, son tahlilde Allaha ibadet, görünür nesnelerden tam bir bağımsızlaşmayla "insanın" bütün görkemi ile ortaya çıkışıdır.

Artık bu ortaya çıkışta abd-mabud ilişkisi, efendi-köle ilişkisini değil; yâr-yarân, âşık-mâşuk, seven-sevilen ilişkisini ifade eder. İbadet sevdiğin için uğraş ve çabaya, dua sevdiğinle iyi günde kötü günde istek, çağrı ve dertleşmeye, namaz sevdiğinle buluşmaya dönüşür...

Bu nedenle İslamda namaz, oruç vs. tabiri caizse "ibadet doğuran ibadetler"dir. Daha doğrusu "ibadet doğuran menâsikler"dir. Nusuk/menâsik kelimesini Arap bakın nerelerde kullanıyor: Toprağı ıslah için gübrelemek (nusukul-ard), yeni yağmur yağıp yeşillenmiş toprak (ardun-nâsike)...

Demek ki, nusuk, toprak için nasıl gübre ve yağmur oluyor da yeni ürün bitirtiyor, yeşillendiriyorsa, Müslüman için de menâsik böyledir. O da insanda yeni ameller doğurtur; başka iyi, güzel ve doğru davranışlara vesile olur. Bunun için nusukların şahı olan namaz, bütün kötülüklerden alıkoyar. Yani toprak için gübre ve yağmur neyse, insan için de namaz odur...

Demek ki, İslamda nusuk/menâsik bir tapınma değildir. Yaparsın ve orada bitmez. Gübre gibi başka bir şeyin doğmasına, yağmur gibi başka bir şeyin canlanmasına, hayat bulmasına neden olur. Bunun için statik değil, dinamiktir. Statik olana tapınma, dinamik olana nusuk denir.

Demek ki, nusuk/menasik şekil ve ritüel ile sınırlı ve daha dar iken, ibadet hayatın tüm alanlarına yayılmaktadır. Yani nusuk/menasik Müslüman insan yoluyla hayatı gübrelemekte, yağmur olup yağmakta ve hayatın içinde canlı bir faaliyet olarak ibadetleri ortaya çıkarmaktadır.

Bu anlamda ibadetin yeri ve mekânı yoktur.

Mekânın her yerinde ve zamanın her anında canlı bir faaliyet olarak görünür; bazen bir yoksulun sofrasında, bazen bir annenin yavrusuna atılışında, bazen bir gönlün titreyişinde, bazen bir adalet terazisinde, bazen bir direnişçinin namlusunda, bazen bir esnaf imzasında, bazen yakarışta, bazen haykırışta, bazen ağlayışta, bazen gülüşte, bazen sözde, bazen namusta, bazen sadakatte, bazen iffette...

{DÎN}: Sözlükte [DYN] kökü mastar olarak "Borç alıp vermek" manalarına geliyor. Kınamak, küçümsemek, borç vermek, borç almak (idâne), borçlanmak (tedâyün), alacaklı (dâin), borç (deyn), maneviyat (diniyye), borçlu (medyun), borçluluk (medyüniyye), maneviyat (din) ile ilgili işler (diyanet), borç (deyn) ile

ilgili işler (duyûn), derlemek, toplamak (tedvin), alt, üst, arka, başka, ön, diğer, önce, ...sız (düne), istediğini yap (düneke mâ turîd), divan, meclis, kurul (dîvân) kelimeleri bu köktendir...

Dilciler "din" maddesini açıklarken daha çok borçlanma (istiqrâz), itaat, kaza, hüküm, adet, yol, hal, ceza, mükâfat kelimelerini karşılık olarak kullanırlar (İbn-i Manzur, Rağıb, Halil b. Ahmed, Zebîdî).

Din sözcüğü Aramice ve İbranice'de ibadet, ritüel, dini kurallar sistemi, Akadcada yargı, yargılama anlamlarına geliyor. Şu halde töre, törü, torah, tengri, tao, tevrat, tin, din, şeriat, sünnet, mezhep, şia, nomos, namus, ahlak, ethos, ratio vb. kelimelerine biraz yakından bakmak din kavramını anlamamız için faydalı olacaktır.

Şöyle ki: Bu kelimelerin çeşitli milletlerin tarihinde birtakım değerli ve yüce sözcükler olduğunu görüyoruz. Bu kelimelerin ilginç bir şekilde anlam birliği bulunmaktadır. Genel olarak hepsinde de "yol, kural, örf, adet, yücelik, ululuk" anlamları vardır.

Öyle anlaşılıyor ki, insanlar tarih boyunca birlikte yaşamanın teminatı olacak "kanun üstünde kanun" arayışı içinde olmuşlar, bu arayışlarını farklı coğrafyalarda farklı sözcüklerle ifade etmişlerdir. Bu çokluk içindeki birliğin görülmesi gerekmektedir...

Örneğin Hint felsefesindeki temel kavram Rta, yol anlamına geliyor. Hint-Avrupa dil ailesinden gelen diğer batı dillerinde bu kökten rota, route, road, raund, ratio kelimeleri türetilmiş. Türkçe'ye geçen rol, rulman, rotasyon, rotatif, rulet, rulo sözcükleri de bu kökten bir yolu takip etmek, dönmek, çevrim vb. manalarına geliyor. Rationun kaynağı olan ratis ise, Latince'de bağ çubuklarını boylarına göre düzenlemek, denk etmek anlamına geliyor. Felsefi olarak da eski Yunanda muntazam dizilmiş kolye anlamına gelen evren (cosmos), söz (logos), örf ve kural (nomos) ile ahlak (ethos)'ın uyumlu, denk hale getirilmesi anlamına geliyor. Yunanlı buna akıl (ratio) diyor. Bağ çubukların boylarını ratio ettiği gibi, cosmos, logos, nomos ve ethos'un arasını da ratiolaştırıyor, yani rasyonel hale getiriyor, aklileştiriyor, uyumunu sağlıyor...

Hindistanı kuzeyden istilâ eden ve kendilerine temiz, saf anlamında Arya diyen kavimlerin görüşüne Brahmanizm dendiği bilinmektedir. Brahmanlara göre de evren, toplum ve insan rta denen düzene uyar. Rta doğru olan yol; akla uygunluk, varlığın gidişi ve zıtlardaki birliği görebilmektir. Evren bir kağnı tekeri (çarka, çark, çıkrık) gibidir, döner durur. Döndükçe evrende değişmeler olur. Bu değişmeler zaman, mevsim, hayat, toplum ve bilinçteki değişmeleri de beraberinde getirir. Hint felsefesindeki rta ile Yunan felsefesindeki ratio'nun yol, uyum, itaat, döngü, çevrim anlamında kullanılması ve bunun Arapça'daki dinin anlamını çağrıştırması dikkat çekici olmalı. Din de Allah ile insan arasında giden (itaat, uyum) ve gelen (kural, ceza, yargı, hüküm), insan ile diğer insan arasında borç veren (dâin) ile borç alan (medyun) anlamında karşılıklık (çevrim, **iade)** ifade eder...

Eski Türklerde kullanılan törü, tüzen, tengri, Çin felsefesinde görülen thein ve tao ile İbrani muhayyilesinde beliren torah, tevrat kelimelerinin, hatta Yunancadaki theo ile Latincedeki deinin hemen hemen aynı anlamlara gelmeleri de oldukça dikkat çekicidir. Eski Türklerde tengri kelimesi gök ve tanrı olmak üzere iki ayrı anlama geliyor. Çincedeki thein de gök anlamındadır. Bu durumda töre veya törü, tengri'nin yolu, kuralları anlamındadır. Türk de bu töreye uyan, bağlanan demek oluyor. Kazak ise bu töreden kaçan, uzaklaşan anlamındadır.

Çin filozofu Lao Tsenin şu sözleri de aynı mana etrafında dönüldüğünü gösteriyor; "İnsan yerin yasasına uyar. Yer göğün yasasına uyar. Gök Taonun yasasına uyar. Tao ezeli, ebedi, ölümsüz ve isimsizdir. Ben adını bilmiyorum, ama ona Tao diyorum..." Burada Tao kelimesi de büyüklük, yücelik, yol anlamındadır; tabiat yolu, yerin ve göğün uyumlu birlikteliği anlamında.

Eski Yunan ve Latincedeki Theo, Dei, Zeo, Zui kelimelerinin de aynı anlamda olması dikkat çekicidir. İbranicede torah, Aramcada orayta olarak geçen tevrat ismi de töre, kanun, kural anlamına geliyor. Bu kelimeye Yunanlılar kanun (nomos) diyor. Arapçadaki namus da aynı anlamda... Arapçada kullanılan din, şeriat, mezhep, sünnet, şia, menhec, namus vb. kelimeler de aynı şekilde yol, uyum, kanun, kural anlamındadır...

Bunların hepsinde anlatılmak istenen, insanoğlunun "kanun üstünde kanun" olan yüce bir yola, merciye yaslanması, O nu izlemesi, onunla uyum içinde olması, Onunla yürümesi gerektiğidir. Görüldüğü gibi bütün bunlar "din" kavramının mana ve mefhumunda mündemiçtir.

Şu halde din, esasında Arapçada alt-üst, arka-ön şeklinde dört yönü birden (düne) ifade ettiği gibi insanoğlu için de dört boyutlu bir ilişkiler ağının tümünü birden ifade etmektedir; geriye doğru (adet, töre), ileriye doğru (yol, yordam), yukarıya doğru (itaat, bağlılık) aşağıya doğru (hüküm, kural, ceza, mükâfat) demek oluyor. Bunların hepsini birden topladığı (tedvin) için bir tek kelimeyle durumu din diye ifade ediyoruz.

Demek ki, din kelimesinin bu kullanım yerlerine göre kiminde adet, kiminde yol, kiminde ceza, kiminde hüküm, yargı ve mükâfat anlamında kullanılması gerekmektedir. Hepsinde aynı kelimeyi kullanıp geçmek, sözcüğün zenginliğinden habersiz olmak demektir. İşte bu dört boyutlu anlamlar, değerler ve kurallar bütünü din, böylesi bir dinin etrafında toplanılan yer medine, bu yere mensup olanlar medenî, mensuplarınca ortaya konan tüm insanlık fonksiyonları da medeniyet olmaktadır...

Din ve ibadet anlayışımıza buradan girerek baktığımızda bir taraftan zahiri bir donma yaşanırken, diğer taraftan da batini bir buharlaşma yaşandığını görüyoruz.

Bugün din ve ibadet anlayışı iyice daraltılmış, camiye, kandil gecelerine ve sayısı üçü-beşi geçmeyen birkaç ritüele indirgenmiş durumdadır.

Din ve ibadet denince, Müslümanın aklına cami, ezan, kandil, türbe, şeyh,

yeşil sarık, başörtüsü, cin, peri, masal, mucize, kehanet, sır, musalla taşı, mezarlık ve yalnız -o da şekli kalmış- üç ibadet ritüeli (namaz, oruç ve hac) neden geliyor sanıyorsunuz?

Oysa din ve ibadet bunlar mı demek?

Çünkü modern dünya da dini böyle anlıyor. Onlara göre esasında din, modern dünyada bunlardan başka bir şey değildir. Modern öncesi orta çağlardan kalma büyülü bir dünya... Bunlar artık modern insanın sadece akıl-dışılığa, sır ve gizeme duyduğu merakı gideren birer "fenomen" olabilirler. İnsanları rahatlatırlar da. Sosyolojik olarak yararlı da olabilirler. Dine başkaca anlamlar yükleyip bu çerçevenin dışına çıkarmaya kalkmak mümkün değildir.

Siz olsanız sosyal hayatı ve hele de devleti sırla, gizemle, kehanetle, rüyayla, din adamları sınıfının keşf ve kerametleriyle, İkbal'in tabiriyle "donmuş kalmış 590 yıllık metinlerle", Akif'in tabiri ile "700 yıllık eserlerle avarelik ederek" yönetir misiniz?

Siz dininizi böyle anlıyorsanız dönüp moderne niye kızıyorsunuz? Modern de dinin esasında bunlardan başka bir şey olmadığını söyleyip duruyor.

İslam'ı "dinlerden bir din" olarak görenler, onun "ibadetlerini" de kaçınılmaz olarak diğer dinlerin ibadetleri gibi bir ibadet olarak görürler...

Nasıl ki, diğer dinlerin görkemli tapınakları, din adamları sınıfı ve kendilerine özgü dini kıyafetleri, tütsülü, buhurlu ayinleri, kutsal gün ve geceleri, mucizeleri, kehanetleri vs. var, İslam da bu dinlerden biri olduğuna göre, onda da bunlar var, hatta olmak zorunda(î).

Böyle düşünenler, İran Kisrası'nın karşısına çıkan sahabenin, "Baldırı çıplak çöl bedevileri, sarayıma kadar niye geldiniz?" sorusuna verdiği, "İnsanları dinlerin zulmünden ve krallara ibadetten (onlara kulluk ve kölelik yapmaktan) kurtarmaya geldik" cevabından bir şey anlamazlar.

Çünkü bunu söyleyen sahabenin dilindeki "din" ve "ibadet" hiç de bizimkine benzemiyor.

Bu, tamı tamına İslam'ın "la ilahe illallah" evrensel çağrısını yansıtan ve o günkü dünya kamuoyunu sarsan bir sözdür...

Bu, o günkü dünyanın batısına ve doğusuna hakim Bizans ile Sasani imparatorluklarının saraylarında yankılanan ve "çok büyük bir tehdit" olarak algılanan bir sözdür...

Bu iki imparatorluk geleneğinin asırlardır bölgeye hakim olmak için ürettikleri iki din olan Yahudilik ve Hıristiyanlığın tapınaklarında da yankılanan ve "meslek dışı" bir yerden (sokaktan) gelen bir tehdit olarak algılanmış bir sözdür...

O günkü Mekke'de Ebu Leheb gibilerinin başını çektiği Allah, **Kabe,** din ve ibadet istismarına dayalı tefeci bezirgan düzenine (Yeda Ebu Lehep) "yıkılsın, yokolsun, kahrolsun" (tebbet) diye haykıran, gerçekten de çok büyük bir tehdit ve asla affedilmeyecek bir sözdür...

O sahabenin dilindeki "din" ve "ibadet" kelimeleri, Kuranın kullandığı anlama paralel olarak kral saraylarında, ruhban tapmaklarında ve bezirgan sofralarında evet, böyle algılanmıştır. Tehdit değerlendirmesi gayet yerindedir, aynen algıladıkları gibidir. Bunu bizim söylememize gerek yok, tarihe bakın, olanlara bakın, durumun aynen algıladıkları gibi olduğunu göreceksiniz. Yani korktukları şeyin başlarına geldiğini göreceksiniz.

Peki, ya şimdi?

Tarihi süreç içinde tersine bir gelişme yaşandığını görüyoruz.

İndiği çağda zaten kullanılmakta olan din ve ibadet kelimelerini sarayların, tapınakların ve bezirganların dünyasından çekip alan ve ona bambaşka bir yön veren (aslına döndüren) Kuranın, tarihi süreç içinde mehcur bırakılmasıyla (terk edilmesiyle), diğer ümmetlerin girdiği deliklere bizim de girdiğimizi ve dönüp dolaşıp onların din ve ibadet anlayışını benimser hale geldiğimizi görüyoruz.

Bugün din denilince insanların aklına, İslam da dâhil olmak üzere mabed, tapınak, din adamı, papaz, keşiş, haham, hoca, şeyh, sarık, cübbe, kandil, ayin, türbe, mucize, kehanet, keramet, buhur, tütsü, sır vs. geliyor.

İbadet denilince de, İslamda dâhil hepsi birbirine karıştırılarak, namaz, oruç, abdest, camiye, kiliseye veya havraya gitmek, günah çıkartmak, yağmur duasına çıkmak vs. akla geliyor.

Neden din denilince akla hak, hukuk, adalet, işgaller, zulümler, tecavüzler, yoksulluk, yolsuzluk, sokak çocukları, özürlüler, açlar, susuzlar, giderek artan boşanmalar, dağılan aileler, işsizler, zam, zulüm, işkence, plansız şehirleşme, trafik, gecekondu, sanat, edebiyat, şiir, felsefe, müzik, sinema, tarih, tabiat, uygarlık vs. gelmiyor?

"Güldürme adamı, dinin bunlarla ne alakası var?" diyeceksiniz...

Evet, "tapınak dinlerinin" yok ama "gerçek hayat dininin" var!

"Tapınma"nın yok ama "ibadet"in var!

***

19 - (105) FİL SURESİ

Mekke>de inmiştir, 5 ayettir. "Fil ordusu" diye bilinen Yemen valisi Ebrehe'nin Kabe'ye saldırısını ve başına gelenleri anlattığı için bu adı almıştır

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

KAYALIKLARA ATILAN CESET KEMİKLERİ (1-5) •

[Görmedin mi Rabbi'nin fil ordusuna {ASHÂBU'L-FİL} yaptığını? Boşa çıkarmadı mı onların plânlarını?
Üzerlerine ebâbîl kuşlarını gönderdi.
Onları sert kayalıklara atıyorlardı.
Onları yenilmiş, içi boşalmış ekin gibi yaptı.]

{ASHABU'L-FİL}: Sözlükte "Fil ashabı/ordusu" demektir. İslâm öncesi Arap kaynaklarında Ebrehe (Habeşçe İbrahim) adlı bir komutanın, fillerden oluşan ordusuyla Habeşistan'dan Mekke ye doğru harekete geçtiği ve Kabe ye saldırdığı rivayetleri vardır. Buna göre Ebrehe Habeşistan ın Yemen vahşiydi. Yemende yönetimi ele geçirmiş ve Habeşistan'a vergi ödemek karşılığında Yemen valiliğini kabul ettirmişti. O dönemde İran-Bizans rekabeti bütün hızıyla devam ediyordu. Ebrehe, Bizans'ın kışkırtmalarına rağmen M.Ö. 540'da yeniden alevlenen Bizans-İran savaşlarına katılmadı. Yemenin başkenti San'a'da büyük bir kilise yaptırarak Hıristiyanlığın hamiliğine soyundu. Mekke'deki Kabe'yi yıkarak hacıları kendi yaptırdığı San'a'daki mabede çekmek istiyordu. M.Ö. 570'lerde Arapların İran saflarına geçmesini fırsat bilerek Mekke üzerine yürüdü. Çok sayıda filden oluşan ordusuyla Kabe'yi yıkmak istediyse de başarılı olamadı. Dolayısıyla bunun bir Bizans kışkırtması olduğu anlaşılıyor.

O anda sürüler halinde güneye doğru kuş göçü olmaktaydı. Nitekim "Bunlar deniz tarafından gelen siyah kuşlardı" (Razi; Ata, İbni Abbas) rivayeti de bu bilgiyi doğrulamaktadır. Uzun süren yolculukta bir taraftan sıcak, diğer taraftan çöl fırtınasıyla fil ordusu çölde perişan oldu. Çöl şartlarında daha fazla ilerleyemediler ve ağır kayıplar verdiler. Orduda hastalık baş gösterdi ve yayıldı. Kızamık ve çiçek hastalığı baş gösterdi. "İlk defa o zaman Arap topraklarında lekeli humma ve çiçek hastalığı görüldü" (Vakidi, İbn-i İshak, İbn-i Hişam, İbn-i Kesir) rivayeti de bu bilgiyi doğrulamaktadır.

Orduda baş gösteren hastalık ve ölümler nedeniyle cesetler ortada kaldı. Yırtıcı çöl kuşları (akbabalar) cesetleri deşeleyip, kıramadıkları (ilik) kemiklerini gagalarıyla tutup yüksekçe bir yerden sert kayalıklara atmaktaydılar. Böylece cesetler, yenilmiş (tiftiklenmiş) ve içi boşaltılmış ekine (ke asfin me'kûl) döndü...

İşte sure, Arapların hafızasında yer eden bu olayı anlatmaktadır.

Surenin ilk mesajlar içinde yer almasının nedeninin, "Kabe çetesinin" uyarılması olduğunu anlıyoruz. Çünkü onlar, Kabe sayesinde "mal ve oğullar sahibi" olmuşlar, bu nedenle "şehrin zenginlikten şımarmış ileri gelenleri" haline gelmişlerdi. Onlara servetlerinin kaynağının gayr-ı meşru olduğu, Kabe'yi koruyanın Allah olduğu, böylece Kabe sayesinde elde ettikleri zenginliklerin kendilerine ait olmadığı hatırlatılmış oluyor. Nitekim hemen sonraki Kureyş Suresinde bu temanın daha açık bir şekilde işlenip tefsir edildiğini görüyoruz...

***

20 - (106) KUREYŞ SURESİ

Mekke'de inmiştir, 4 ayettir. Kabe civarında oturan Kureyş kabilesinin ileri gelenlerine, zenginliklerinin kaynağını ve tarihi sorumluluklarını hatırlatır. "Birleşip toplanarak kazanan" anlamına gelen Kureyş adı, sureye isim olmuş görünmektedir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

KUREYŞ ZENGİNLİĞİNİN KAYNAĞI (1-4) T

{KUREYŞ}'e imkân sağlandığı için,
Yaz ve kış ve yolculukları imkânı sağlandığı için,
Bu evin Rabbi için çalışıp, O'na ibadet etsinler.
Onları açlıktan doyurmuş ve korkudan emin kılmıştı.]

{KUREYŞ}: Sözlükte [QRŞ] kökü mastar olarak "toplamak, devşirmek, kazanmak, rızık temin etmek, darda kalmak, dar geçinmek" demektir. Kazanma, rızık temin etme aracı, kuruş (qırş, quruş), köpekbalığı (qırş), öteden beriden kazanmak (taqrîş), birbirini suçlamak, birbiriyle dalaşmak, birbiriyle atışmak (teqâruş), biraraya gelip toplanmak (teqarruş), keş peyniri, yağsız ve kuru bir cins peynir (qarîş) kelimeleri bu köktendir...

Türkçe'de kullanılan kuruş kelimesi, ilginç bir şekilde batı dillerinde de aynı anlama geliyor. Almanca'da kazanç temin etme aracı olarak bir tür büyük sikke (grosch), Orta Latince'de bir para birimi (grossus), Fransızca'da katı yağ (gres), Latince'de kalın, kaba, koyu, yağlı, şişman (crassus), İngilizce'de büyük, kaba, kalın (gross), İtalyanca'da 12 dilimlik ölçü birimi (grossa), Hint-Avrupa kökünde ise yağlı, şişman (gres) olarak geçiyor.

Demek ki, kelimenin kökeninde "zor durumdan çıkmak için kazanç temin etmek, toplanarak daha da büyümek" anlamı vardır. Bu anlam değişik dillere parça parça serpilmiş. Nitekim Kureyş kelimesinin ne anlama geldiğine dair yapılan açıklamalarda bu manayı görüyoruz; "Mekke'nin dışında dağınık olarak yaşayan kabileleri Kusay Mekke'de topladı. Onlar Mekke'yi yurt edindiler. Böylece biraraya gelip toplanarak tekarruş ettiler, bunun için onlara Kureyş dendi" (Leys). Keza bir Arap şiirinde bu manada "Babanız Kusay, toplayan (mucemmi) diye çağrılırdı/Çünkü Allah, onunla Fihr kabilelerini toplamıştı" deniliyor. Yine Muaviye'nin sorusu üzerine İbn Abbas, "Kureyş denizde yaşar/Onun için Kureyş'e Kureyş denir", Arap şiirini delil göstererek "Denizden yiyen fakat kendisi yenilmeyen, hükümran olan fakat kendisine hükümran olunamayan bir hayvan olduğu için köpekbalığına qırş dendi, Kureyş buradan gelir" demiştir (Razi).

Demek ki, "Kureyş'e imkân sağlamak" (Li'îlâfi qureyşin), bugün için Kabe'nin etrafında "Kendisi kazanan, kendisi üreten, toplanan, birleşen, büyüyen, insanlık içinde hür ve bağımsız yaşayan, kimseye muhtaç olmayıp bilakis ihtiyaçları

gideren, bu haliyle insanlığa örnek olan bir topluluğun" bulunmasını istemek demektir. Allah'ın "Kureyş" ismini açıkça telâffuz etmesinden murad sanki budur (Allahu a'lem).

Bu durumda "İmamlar Kureyş'tendir" demek, "İmam (önder, lider) dediğin, kendisi kazanan, kendisi üreten, toplayıcı, birleştirici, koruyucu, kollayıcı, hür ve bağımsız olandır" demek olur. Şu halde kim bu özelliklere sahipse Kureyş odur. Ve her çağın bir Kureyş'i vardır...

{Kureyş'e imkân sağlandığı için}: Yani: Allah'ın evi Kabe'nin manevi atmosferi sayesinde etrafında toplayıp birleştirerek Kureyş'e büyük imkânlar sağladığı için... Sasani ve Roma nüfuzundan uzak, insanlığa başka bir dünya kurma imkânını Kureyş üzerinden sağlamak için onları koruyup kolladığı için... Kabe sayesinde onları ziyaretçilerden gelen hediyelere ve nimetlere gark ettiği için... Bu sayede insanlar üzerinde saygınlık kazandırdığı için... Onlara böylesi stratejik önemi haiz, manevi bir merkezi yurt edindirdiği için...

{Yaz ve kış ve yolculukları imkânı sağlandığı için}: Yani: Kışın Yemenin sıcak iklimine ticari kervan yolculukları yaptırdığı için... Yazın bu kervanları daha serin olan Suriye'ye yolladıkları için... Bu yolculuklardan büyük servetler kazandıkları için...

{Bu evin Rabbi için çalışıp, O'na ibadet etsinler}: Yani: İşte bunun için bütün bu nimetlerin kadrini kıymetini bilsinler, nankörlük etmesinler. Bulundukları konumun içini iyi doldursunlar, tarihin ve coğrafyanın üzerlerine yüklediği sorumlulukların bilincinde olsunlar. Kabe'nin rabbine yönelsinler. Tarihin meydanında Onunla yürüsünler. O'ndan başkasına tapmasın, boyun eğmesinler. İnsanlığın merkezinde, tıpkı o Ev gibi bir insanlık abidesi olarak yükselsinler. Yoksa Allah Kureyş'in içinden yeni bir Kureyş çıkarmaya kadirdir (Nitekim çıkarmıştır da). Zira Kureyş bir biyoloji değil sosyolojidir. Allah insanların kaşlarına, gözlerine, zürriyetlerine değil, kalplerine ve amellerine bakar...

Demek ki, iki tür Kureyş vardır:

1- Kabe sayesinde kazanç devşiren, kuruş yığan Kureyş.

2- Kabe sayesinde toplayan, birleştiren, kendi ürettiği kuruşu bu yolda dağıtan, Allah'a ve insanlığa adanmış Kureyş.

Ebu Cehil'in Kureyş'i birincisine, Hz. Muhammed'in Kureyş'i ikincisine örnektir. Bugün insanlık yeni bir Kureyş beklemektedir ve bu, Kureyş'in biyolojisinden değil sosyolojisinden çıkacaktır. Çünkü Bu Ev (Hazel'-Beyt) sahipsiz değildir. O, bir Allah ve Âdem anıtıdır. Yeryüzünün dört bir yanına dağılmış Âdem'in çocukları bir gün kendi varoluş anıtlarına sahip çıkar, akın akın ona yönelir, böylece yeniden toplanırsa yeni Kureyş de onlar olur...

{Onları açlıktan doyurmuş ve korkudan emin kılmıştı}: Yani: Her yerde savaş, kargaşa ve karışıklık hüküm sürüyorken, Kabe'nin bulunduğu yerde emniyet hakimdi. Bu sayede kan dökülmüyor, karışıklık çıkmıyordu. Kureyş kabilesi de bu

sayede alabildiğine bu imkândan yararlanıyordu. Suriye, İran, Yemen ve Habeşistan ile yaptığı güvenlik ve ticaret anlaşmaları sayesinde her geçen gün zenginleşiyordu. Bu yüzden **Kabe**'nin bulunduğu çevre, açlık ve korkunun olmadığı, güvenlik ve emniyet diyarı haline gelmişti.

Görüldüğü gibi Kureyş Suresi, önceki Fil Suresinin devamı mahiyetindedir. Temel konu Kureyş'in "nimet sahiplerine" elde ettikleri zenginliklerin kaynağının hatırlatılmasıdır. Bu, Allah'ın evi **Kabe** sayesinde elde ettikleri bir zenginliktir. Dolayısıyla bu zenginliğin üzerine oturarak halka zulmedemezler. Buradan mal, toprak, bahçe, develer, oğullar ve köleler sahibi olamazlar. Eğer olmuşlarsa bunu iade etmek durumundadırlar...

***

21-(113) FELAK SURESİ

Mekke'de inmiştir, 5 ayettir. Kötülüklerin/komploların kaynağının karanlık ruhlu yaratıklar olduğunu, bunlara karşı güç kaynağının içten sağlam durarak, pisliğe bulaşmadan, nefsine yenik düşmeden, temiz yaşayarak "yarılarak ortaya çıkanın Rabbi"ne (Rabbi'l-felâq) sığınma olduğunu ve bunun duasını öğrettiği için bu adı almış görünmektedir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

KOMPLOLARA KARŞI GÜÇ KAYNAĞI (1-5) T

[De ki: {FELAK}'in Rabbine sığınırım {İSTİ'ÂZE}
Yarattıklarının {ŞERR}'inden,
Bastırılmış dürtülerin şerrinden,
Nefisleri kışkırtan cazibenin {NEFFÂSÂT} şerrinden,
Haset ettiğinde hasetçinin şerrinden.]

{FELAK}: Sözlükte [FLQ] kökü mastar olarak "yarmak, çatlatmak, ortaya çıkarmak" demektir. Becerikli olmak, maharetli olmak (iflâq), yarılmak, çatlamak, ayrılmak (tefalluq), yarılma, çatlama, ayrılma, patlama, (infilâq), çatlatırcasına vurma (falaqa), çatlak, yarık (felq), karanlığın içinden yarılarak çıkan aydınlık, sabah (el-felaq), ikiye bölünen bütünün her bir parçası (filq), parça (filqa), becerikli, maharetli (mufliq) kelimeleri bu köktendir...

Keza sözlükte son harfinin "kefe dönüşümü ile [FLK] kökü de yakın anlamlı olarak kelimeye yarılarak ortaya çıkmanın "dönmek" suretiyle gerçekleştiği anlamı kazandırır. Yara yara dönen, yörünge, yıldızların döndüğü boşluk, çıkrık, çark, baht, talih (felek), yarılarak çıkan, çatlatan, patlatan, ayıran, döndüren, altüst eden (felâket), denizde suları yararak giden, gemi (fulk), gemi sandalı, filika (fuleyka), astronom, gökbilimci (felekiy), rondelâ, kirman, iki omurganın birleşim yeri, yuvarlak tepe (fulke) kelimeleri de bu köktendir...

Fenikecede yün eğirme çıkrığı anlamına gelen pelekum, feleğin çarkı anlamına geliyor. Bu, Kur an lisanında "oluş" (kevn) denilen şeydir. Çünkü bütün bu değişimler, dönüşümler, yarılarak birbirinin içinden çıkmalar, "Ol der, olur" (kun fe yekun) ayeti mucibince olan şeyleri (kainat) meydana getirir...

Şu halde felak veya felek kavramları işte bu dönüşümün yarılarak, dönerek gerçekleştiğini ifade ediyor. Allah'ın yararak ortayı çıkardığı her şey oluş demek oluyor; "Allah, taneyi ve çekirdeği yarıp çıkaran (fâlıqu'l-habbi ve'n-nevâ) dır." (Enam: 6/95), "Taşların öylesi var ki, içinden nehirler kaynıyor (inficâr), öylesi vardır ki, çatlıyor (inşiqâq) ve bağrından sular fışkırıyor (inhirâc)." (Bakara: 2/74). Demek ki, Allah, bulutları yağmurlarla, rahimleri çocuklarla, yumurtaları civcivlerle, kalpleri marifetlerle, geceyi sabahla yarmış, içlerinden bunları

çıkarmıştır. Yokluk karanlıklarının denizini' ol" (kun) emri ile yararak oluşu (kevn) ortaya çıkarmış, buna da "olanlar âlemi" (kâinat) denmiştir. İşte "Yarılıp ortaya çıkanın Rabbi" (Rabbu'l-felaq) ile anlatılmak istenen budur. (Allahu a'lem).

{İSTİ'AZE}: Sözlükte [A VZ] kökü mastar olarak "sığınmak, yapışmak, sarılmak" demektir. Allaha sığındırmak, Allaha havale etmek (iâze), O'na sığınmak (taviz), sığınmak, yapışmak, euzu çekmek (te'avvuz), sığınma talebinde bulunmak (istiaze), sığınma (ı'yâz), Allah korusun (maazallah), sığınma sureleri (el-muavvezeteyn) kelimeleri bu köktendir...

Keza bu son harfi "zel"in "ze" okunmasıyla "muhtaç olmak, eli dara düşmek" manası kazanır. Şu halde istiaze veya Türkçedeki yaygın söylenişi ile "Eûzu çekmek" gelebilecek kötülüklere karşı muhtaç olduğumuz için Allaha sığınmak, Ona sarılmak, Ona tutunup yapışmak demektir. Bunun pratikteki anlamı ise, Allah'ın gösterdiği yolda yürümek, emir ve yasaklarına sıkı sıkıya sarılmak demek olur. Şu tür hadisler buna en güzel örneklerdir; "Allah'ım, **huşu** duymaz bir kalpten sana sığınırım, dinlenmeyen bir duadan sana sığınırım, doymak bilmeyen bir nefisten, faydası olmayan bir ilimden, bu dört şeyden sana sığınırım" (Tirmizi, Nesâi).

{ŞERR}: Sözlükte [ŞRR] kökü mastar olarak "kötü, kötülük, şer, melanet" demektir. Belâlı (şerrânî), kıvılcım (şerâr), yaramaz, belâlı, şerli, çok kötü, pek fena (şerir), pastırma, deve sürüsü (işrâre) kelimeleri bu köktendir...

Şu halde Felak Suresinde 1- Tüm yaratılmışların 2- Bastırılmış dürtülerin 3- Kışkırtan cazibenin 4- Kıskançlık ateşiyle yanıp tutuşan hasetçinin şerriden... denilerek kötülüğün dört kaynağı açıklanmaktadır.

Öte yandan bu mesele (kötülük problemi) "Sevgisi ve Merhameti sonsuz Kadir-i Mutlak Tek Tanrıya" inanan bütün dinlerin en çetrefilli konusunu teşkil eder...

Bu dinlerin kelâm ve teoloji dünyasında şu kadim sorular hiç eksik olmamıştır: 1- Tanrı vardır, birdir, bölünmez bir bütündür. 2- Tanrı mutlak iyi (mahz-ı hayr) ve her şeye gücü yetendir (kadir-i mutlak) 3- Kötü şeyler oluyor. 4- Bu ikisi nasıl bir arada olabiliyor?

Tarih boyunca bu soruya verilen cevaplar da özet olarak şöyle olmuştur:

1- Tanrı vardır, birdir, bütündür, mutlak iyidir, fakat kadir-i mutlak değil; çünkü kötülüklere engel olmaya güç yetirseydi mutlak iyi sıfatıyla mutlaka mani olurdu.

2- Tanrı vardır, birdir, bütündür, fakat mutlak iyi de değil; çünkü kötülüklere engel olamadığına göre iyilik sıfatı mutlak değildir, aksi halde böyle olmazdı.

3- Tanrı vardır, birdir, fakat bölünmez bir bütün değil; çünkü mutlak iyi olamadığına göre, en az O'nun kadar güçlü rakip kötülük tanrıları var demektir.

4- Tanrı vardır, fakat bir tane değil; çünkü en az O'nun kadar güçlü rakip kötülük tanrılarının var olması O'nun Tek Tanrı olmadığını gösterir.

5- Tanrı yoktur, çünkü manası kalmamıştır, bu bir kuruntu aslında...

Şimdi, dikkatle bakılırsa Kur'an bu surede Allah'ı "Oluşun Rabbi" olarak tanıtıyor

ve oluş içinde kötülüğün "kimden", "nasıl" ve "niçin" geldiğini açıklıyor.

Buna göre kötülükler, yaratılmışlardan (ma halaq) gelmekte, üzeri örtülmüş gizli duygular, gizli kapaklı desise ve plânlar (ğâsigın izâ vegab) halinde tasarlanmakta ve insanı bir köle gibi kendine bağlayan, kışkırtan cazibe (neffâsâti fi'l-uqad) ve ateşin odunu yakıp bitirdiği gibi amelleri yakıp bitiren hasetçinin kıskançlık ateşi (hâsidin izâ hased) sebebiyle olmaktadır. Demek ki, bunlara karşı çok dikkatli olunmalıdır...

Burada, yaratılmışların Allah ve oluş ile ilişkisini betimlemek için bir benzetme (teşbih) yapacak olursak, durum deniz ve içindeki sualtı varlıklarının haline benzemektedir. Tanrı deniz ise bizler de denizin içindeki balıklar gibiyiz. Balıklar birbirini yiyor, sokuyor, birbirine zarar veriyor. Bu, onların birbirine kötülüğü oluyor. Fakat bütün bunlar denizin içinde olup bittiği için Tanrı "Hepsi benden" diyor. Yani "Deniz olmasa yaşayamazsanız, dolayısıyla kötülük yapacak varlığınız bile olmaz. Varlığınız, yaşamanız benim sayemde, fakat bunu birbirinizin aleyhine kullanıyorsunuz" diyor. Keza varlıklar birbirine zarar verdiğinde de kötülükler kendi ellerinizle yaptıklarınızdan dolayıdır diyor. İyi olanları arınmaya, içlerini temiz tutmaya, dahası göreve çağırıyor; iyiliği koruma, kollama ve yaymaya (emr-i bi'l-maruf), kötülerle mücadeleye (nehy-i aml-münker) teşvik ediyor. Onların bu mücadelelerinde yanlarında olacağını söylüyor, destek sözü veriyor.

Peki, Tanrı neden doğrudan kendisi müdahale ederek kötülükleri yok etmiyor da iyi olanları göreve çağırıyor? Sonuçta kirlenen kendi denizi değil mi? Fakat Tanrı, sonuçta bütün denizin bir gün kötülüklerden arınarak tertemiz olacağını vaat ederek "cennet" ve "cehennem" diye bir şeyden bahsediyor. Bunların beklenmesini, buna hazırlık yapılmasını öğütlüyor.

Peki, neden hemen şimdi değil de sonra? Bu arada zarar gören zavallılar ne olacak? Açıkçası işin daima gizemde kalan bir tarafı var. Görünür dış dünyada Tanrının varlığına, birliğine, bütünlüğüne, mutlak iyi ve kadir-i mutlak oluşuna dair kanıtlarla, bunların böyle olmadığına dair kanıtların sanki başa baş (fifti-fifti) gibi görünmesi, bu gizemin "yaratılış yenilenmeden" çözülemeyeceğini göstermektedir. Çünkü iman, inkâr edilmesi mümkün olan, inkâr da iman edilmesi mümkün olan bir şeye olur. Aksi halde iman ve inkâr ortaya çıkmaz. Olursa bu "içten" değil "dıştan" bir zorlamanın sonucu olur. Bunun iyice belli olması için sanki varlık dengede tutuluyor ve Oluşun Rabbi kendini zat olarak gizleyip eser, ayet, işaret olarak gösteriyor. .. Belki de bu "En iyi hanginiz olacak diye hayatı ve ölümü yaratan O'dur." (Mülk: 67/2) sırrının gelip dayandığı noktadır. Olup biten her şey, kimilerinin imanını kimüerinin inkârını artırıyor. Bu nedenle "metafizik gerilim" oluşta değil, ona bakan insanoğlunun içindedir. Ve her şey dönüp dolaşıp Ona katılır. Hz. Peygamber şöyle dua edermiş; "Allah'ım, Senden yine Sana sığmıyorum" (Eûzu bike minke)...

"Kimdir bu acziyeti veren insanoğluna
Kimdir insanı üstün kılan cümle âleme

Şeytanı ve nefsini kötülüğe âlet eden kimdir?
Dönüp kötüleri cehenneme koyan kimdir?
Mansuru Ene'l Hak derdine düşüren kimdir?
Dönüp katli için hüküm veren şeriat kimdir?
Şarabı yasak edip acılaştıran kimdir?
Dönüp Cemşid'e cam ve kadehi öğreten kimdir?
Yahudi ye Hakkın mucizesini inkâr ettiren kimdir?
Dönüp Meryem'in rahmine Mesih'i üfleyen kimdir?
Cesareti, kötülüğü ve alçaklığı veren kimdir?
Süfyana, Ca'deye, Şemre, İbn-i Mülcem'e
Nasureddin-i Tusi'yi Hulagu'ya gönderen kimdir?
Mu'tasımı İbn-i Alkame'ye dost yapan kimdir?
Hastayı tedaviye muhtaç eden kimdir[7].
Merheme devayı koyan kimdir?
Arı mühendisliği kimden öğrendi
Bülbül ötmeyi nereden belledi?
Kimdir kâinata esrar perdesini örten?
Sonra da insana merak dürtüsünü veren?
Akılları hayrette bırakan Allah'ı tenzih ederim!
Zekâları acze düşüren Allah'ı tenzih ederim!"
(Ziya Paşa, Terci-i Bend'den)

{Bastırılmış dürtülerin şerrinden}: Harfi harfine: "Bastıran karanlığın şerrinden'... Sözlükte ğâsık, "iyice dolan, kaplayan", vegab ise "gözden kaybolacak şekilde başka bir şeyin içine giren" demektir (Ferra, Ebu Ubeyde, Razi). Dolayısıyla {min şerri ğâsigin izâ vegab} "İçte kalan, damarlarda dolanan gizlenmiş, bastırılmış dürtülerin açığa çıkıp azdırmasından, yoldan çıkarmasından sana sığırım ey Rabbim" demek olur.

{NEFFÂSÂT}: Sözlükte [NFS] kökü mastar olarak "atmak, üflemek, çıkarmak" demektir. İkinci olarak "kişi, şahıs, kendi, can" anlamına gelen kök ise son harfi "sin" ile okunandır. (Bkz. Nisa: 4/1, Kıyamet: 75/2). Tükürük, çıkarılıp atılan şey (nüfase), balgam (nüfâsetu's-sadr), erotik şiir (nefsu'ş-şeytan) kelimeleri ayette geçen birincinden gelir...

Ayette geçen {neffâsâti fi'l-u'gad } sihir ve büyü için "düğümlere üfleyen kadınlar" olabileceği gibi "kışkırtıp baştan çıkaran kadınlar" anlamına da gelir. Nitekim büyük müfessir Ebu Müslim'in görüşü bu yöndedir. Razi de "Eğer müfessirlerin

çoğunluğu aksine olmasaydı bu güzel bir görüştür" demektedir. Nitekim Ebu Müslim, görüşüne **"Kadınlarınızdan ve çocuklarınızdan size düşman olanlar var."** (Teğabun: 64/14) ve Hz. Yusuf'un söylediği **"Doğrusu siz kadınların fendi yamandır."** (Yusuf: 12/28) ayetlerini delil göstermekte ve "düğümün" ipin bağlanmasından istiare (yalnız benzeyenin söylendiği benzetme, eğretileme) olduğunu söylemektedir. Bu durumda ayet, Türkçe'deki "Kadının fendi erkeği yendi" sözündeki manayı çağrıştırır. Farsça bir kelime olan fend, hile, desise, cazibe demektir.

Gerçekten de baktığımızda erkeklerin çoğunu "zıvanadan" çıkaran şeyin bu olduğunu görürüz. Dünyalara hükmeden bir padişah, rahatlıkla fettan bir kadının elinde oyuncak olabilmektedir. Binlerce kölesi, askeri olmasına rağmen kendisi bir kadının cazibesine meftun olabilmekte ve ona köle gibi bağlanabilmektedir...

Ayetteki "üfleyen kadın" imajı, olayı anlatmak için seçilmiş bir imge gibi görünüyor. Zira erkeği sürükleyen şey aslında karşısındaki kadın değil, içindeki kendini esir eden arzu ve şehvetidir. Kadın sadece buna üflemekte, kışkırtıp tahrik etmektedir. Erkek bunun kulu ve kölesi olabilmektedir. Doğrusu bazı kadınların cinsel cazibelerini bir silah gibi kullandıkları bir gerçek. Ve erkekler bu noktada içlerindeki "korku ve titreme" (ihlas) dışında ne yazık ki, çaresizdir. Nitekim Türkçe'de "Altın ateşle, kadın altınla, erkek kadınla imtihan olunur" sözü, son derece bilgece söylenmiş bir sözdür...

Kanımca ayetteki ifadeyi sadece kadınlara hasretmeyip, kadınlar da dâhil "Bir insan olarak kışkırtılmış arzuların, ihtiraslı tutkuların elinde esir olmaktan, bunları harekete geçiren cazibelerin, üflemelerin, solumaların vs. şerrinden Sana sığınırım ey Rabbim" şeklinde anlamak icap eder.

Demek ki, erkekte şehvet, kadında altın, yöneticide hırs, tüccarda para vs. insanları köle gibi kendine bağlayan, zincirleyip tutsak eden, gözleri kör eden, uğruna her türlü kötülüklerin yapıldığı hırslar, tutkular ve onları harekete geçiren cazibeler ne ise, {neffâsâtu'l-u'gad} da odur...

Topluca söylersek, insanın, erkeğin, kadının, hayvanın, yılanın, akrebin, kurdun, çakalın, sırtlanın, depremin, selin, tufanın, yıldırımın, yangının, çekirge sürüsünün, kurbağa istilâsının vs. vereceği zararlardan sana sığınırım... Bunların tedbirsizliğim yüzünden felâkete dönüşmesinden Sana sığınırım... Kötü niyetli kişilerin, üfürükçülerin, hokkabazlarının, göz boyacıların, sihirbazların, birer yılan, sırtlan, akrep olup sokan insanların vereceği zarardan sana sığınırım... Tedbirsizliğim yüzünden bunların felâkete dönüşmesinden sana sığınırım... Kabaran şehvetlerin, kuduran arzuların, kıskanç bakışların, cilvelerin, edaların, işvelerin, cazibelerin, çıkarın, menfaatin, iktidar hırsının, bencilliğin, varlığın, yokluğun, zenginliğin, yoksulluğun zararlarından ve bütün kötülüklerinden sana sığınırım ey Rabbim! İyiliğin, güzelliğin, doğruluğun, dürüstlüğün, cesaretin, mertliğin, güzel ahlâkın, adaletin, vefanın, dostluğun, erdemin yanında yer alarak, bunları yaşayarak, koruyup kollayarak sana sığınmış olurum. Bana bu yolda yürümek için güç-kuvvet ver, sebat ver,

beni destekle, yardımını eksik etme üzerimden ey Rabbim!

İlk mesajların bütünlüğü içinde bakacak olursak, Felak ve hemen sonraki Nass surelerinin burada yer almasının nedeninin, o dönemde "şehrin zenginlikten şımarmış ileri gelenlerinin" şiddetli baskı, alay, komplo, desise ve hilelerine karşı Hz. Peygambere manevî ve psikolojik destek olduğu anlaşılıyor. Ona her türlü dış tehdit, baskı ve komploya karşı "içeriden" sağlam durması, kendini tutması, güçlü bir irade ortaya koyması öğütleniyor. Sadece bunların, her tür komployu boşa çıkaracak güçte olduğu, içten sağlam duran, pisliklere bulaşmayan temiz birisine dışarıdan yönelen kötülüklerin hiçbir şey yapamayacağı mesajı veriliyor...

Düşünelim, bir insan için en büyük güç nedir?

Lekesiz, günaha bulaşmamış bir hayat değil midir? Dahası bunu hiçbir şart altında eğip bükmemesi, bozmaması değil midir? Bundan daha büyük bir güç ne olabilir?

İşte Hz. Peygamber ele olan buydu.

Bunun önünde durulamazdı ve durulamadı da...

Yine düşünelim, en büyük, en güçlü söz hangisidir?

Vicdanın derinliklerinden gelen söz değil midir? Dahası bu sözün hiçbir şart altında susmaması, eğilip bükülmemesi değil midir? Bundan daha büyük bir söz ne olabilir?

İşte Kur anda olan buydu: Bu kız çocukları hangi suçundan dolayı diri diri toprağa gömüldü?

Bu söz Mekke'nin sokaklarında yankılanmaya başlayınca, kılıcını kınından çeken "Kılıcım bu sözün arkasındadır" dedi ve Hz. Peygamber'in etrafında kenetlendi. "Söz", vicdanın derinliklerinden geliyordu. Çünkü vicdanın sesi, her doğan Âdemoğlu'nun zürriyetinde; fıtratında, ruh dünyasında yankılanın iç ses (qâlû belâ) demekti (Araf: 7/172). Çünkü her doğan çocuk bu fıtrat üzere doğmaktaydı. Kelimelere dökülen o fıtratın sesiydi.

İşte gerçek hayat dertlerinin dini (dinu'l-gayyime) buydu.

Fildişi kulelerinin değil; gerçek hayatın dertlerine eğilen, onların üzerine titreyen, onlar için sık sık ayağa kalkan, oraların sesi, eğilmeyen, bükülmeyen yolu (ivecen gayyime) buydu. "ı'vec/âc", kök olarak fildişi kulesi demek, "gayyime" de çokça ayağa kalkan...

Yarattıklarına karşı bigâne, tahtına kurulmuş âlemi seyreden Zeus değil; dipdiri yaşam kaynağı ve yarattıklarının üzerine titreyen (hayyu gayyum) bu demekti...

Bunun içindir ki, Hz. Peygamber'in azîm (kemikleşmiş, durmuş, oturmuş) ahlakında sevgi, merhamet, doğruluk, dürüstlük, erdem, yiğitlik, mertlik, haya, güven, sadakat, asalet, vefa, dostluk, kardeşlik gibi gerçek hayat mecralarında akan büyük hasletler vardı. Onun mucizesi, yani insanı acze düşüren ve karşı konulamayan şey, bu hasletlerden ömrü boyunca hiç şaşmaması, kararlılıkla sürdürmesi, ete kemiğe

büründürmesi, gittiği her yerde yürüyen/yaşayan hale getirmesiydi.

Bunun karşısında kim, nasıl durabilirdi?

Lekesiz bir hayat karşısında tutunmak mümkün müdür?

Günümüzde bile pisliği, yolsuzluğu, hırsızlığı, gizli günahı, ikiyüzlülüğü, aldatması, sumen altında bekletilen dosyası, sahte faturası, usulsüzlüğü, ortaya çıkarılacak kaseti vs. olmayan birisinden daha güçlü kim olabilir?

Böylesi bir kişilik karşısında her tür iftira, saldırı, komplo, karalama kampanyası tel tel dökülmez mi? Bugün olmazsa yarın, yarın olmazsa öbür gün...

Böyle birisini kim tutabilir?

İşte Hz. Peygamberin karşısında bunun için tutunamadılar.

Çünkü karşı çıkanların her biri günahın içine batmıştı. "İlk taşı hiç günah işlemeyen atsın" dense, onun dışında atabilecek yoktu. Kirlenmişlerdi, her birinin nice gizli günahları vardı ve onlar asıl bundan dolayı yerlerinden kıpırdayamıyordu. Her şeyden kaçabilirlerdi ama kendi vicdanlarından kaçamazlardı ve kaçamadılar da...

Yolsuzlukları, hırsızlıkları bir türlü önleyemeyen düzenler neden devam edip durur sanıyorsunuz? Taraflar zaten işin içinde de ondan. Bu tür düzenlerde kimse kimsenin aleyhinde fazla ileri gidemez; çünkü işin içinde kendileri de vardır. Hepsinin elinde, rakibinin aleyhine zamanı geldiğinde piyasaya sürülecek gizli dosyalar bulunur. Bunun içindir ki, yolsuzluk düzenleri bir türlü yıkılamaz. Bir "mucize" beklenir ama bir türlü çıkmaz. Çünkü içlerinde kırk yıl lekesiz ömür sürmüş bir "el-emin" yoktur...

***

22 - (114) NÂS SURESİ

Medine>de inmiştir, 6 ayettir. Allah'ı insanların/halkın Rabbi, Meliki ve İlâhı olarak nitelendirip, vesvese, kuruntu, önyargı ve şüphelere karşı uyardığı için bu adı almış görünmektedir. Felak suresinin devamı mahiyetinde "mal ve oğul sahiplerinin" kötülük planlarına karşı sığınma duasını öğretir. Mülkün, rızkın, otoritenin, iktidarın ve bilginin hegemonya aracı olmaktan çıkarılması, Allah'a yani tüm insanlara/halka (en-Nâs) açılması ve yayılmasını vurgular.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

HALKIN RABBİ, MELİKİ VE İLAHI (1-6) T

[De ki: Şüphe yayan sinsi fısıldayıcıların,
Halkın {NÂS} içine fitne tohumları {VESVESE} ekenlerin,
Görünür {İNS} görünmez {CİNN} hepsinin şerrinden,
Halkın {RABB}'ine,
Halkın {MELİK}'ine,
Halkın {İLAH}'ına sığınırım.]

{VESVESE}: Sözlükte mastar olarak "gizlice konuşmak, fısıltı halinde karmaşık bir şekilde konuşmak, vesvese yapmak" demektir. Vesvese veren, vesveseci, zihin karışıklığı, köpeklerin gizli sesi, şüphe, şek, bir konuda sabit fikirlilik (vesvâs), fısıltı (vesvese), melankoli, önyargılı, sabit fikirli (muvesves) kelimeleri bu köktendir...

Şu halde vesvese, Türkçede **"evham,** güvensizlik, huylanma, işkillenme, kuruntu, kuşku, pirelenme, şüphe kurdu, vehim, zan" dediğimiz şeyleri çağrıştırır. Vesvese aynı zamanda bir konuda sabit fikirli olmak manasına geldiği için "peşin hükümlü ve önyargılı olmak" halini de ifade eder.

Nuzül ortamı bağlamında "şehrin zenginlikten şımarmış ileri gelenlerinin" yeni din ve hareket hakkında halk arasında yaydıkları fitne ve şüphe tohumlarını ifade eder. Keza sahip oldukları peşin hüküm ve önyargılarını halka taşımaya çalışmalarını ifade eder.

{İNS}: Sözlükte İns/İnsan kelimesinin nereden geldiği konusunda yakın anlamlı üç kök kelime var:

1- **[NVS]** kökünden "sarkıp sallanmak, hareket etmek, görünmek" manasında... Hareketli, sarkan, sarkıp sallanan (nevvâs), hareket eden, görünen (nevs), develeri sürmek (nevse 1-cimal) kelimeleri bu köktendir.

2- **[NSY]** kökünden "unutmak" manasında... Unutma (nesy), unutturmak (inşâ), unutmuş görünmek, unutmaya çalışmak (tenâsiy), unutulmuş (mensiy), kalça siniri (nesâ), kadınlar (nisa), feminizm (niseviyye), unutkan (nâsiy), unutkanlık, unutma (nisyân) kelimeleri bu köktendir.

3- **[ENS]** kökünden "alışmak, aşina olmak, sempati duymak, ilgi duymak"

manasında... Cana yakın, sokulgan, sempatik (enes), avutma, teselli etme (mânese), uyum sağlama (teânüs), izin istemek, evcilleşmek, danışmak, kulak vermek (istinas), insan, beşer (ins), kimse, yoldaş, hoş (enîs), babacan, sokulgan, uyumlu, sevecen (munis) kelimeleri de bu köktendir...

Demek ki, Kuranın "insana" yönelik eleştirisi de bu üç açıdan olmaktadır: 1- Neden iyi, güzel ve doğru hareketlerde bulunmuyor, kendini bu yönde göstermiyorsun? 2- Neden çokça unutup nankörlük yapıyorsun? 3- Neden cana yakın değilsin, sokulmaların zarar verici ve yırtıcı tarzda? Hâlbuki iyilik için hareket etmen, kadir kıymet bilir, cana yakın, kulak veren, evcil ve insancıl olmalısın...

Kuranda insanın deri anlamına gelen "beşer", toprak anlamına gelen "âdem" gibi isimlerle ve daha sonra vekil, temsilci anlamına gelen "halife", yaratılanların en gelişmişi, üstünü anlamına gelen "eşref-i mahlûkat" gibi sıfatlarla da anıldığını görüyoruz. Bir canlı türü anlamında insan ve beşer cins isim, ilk insan veya insanlar anlamında Âdem özel isim ve bunların olumlu özellikleri anlamında halife, eşref-i mahlûkat da sıfatı olarak kullanılıyorlar. Bunlar değişik açılardan aynı varlığı (insanı) anlatıyor...

{CİNN}: Sözlükte [CNN] kökü mastar olarak "örtmek, görünmez hale getirmek" demektir. Aklın örtülmesi (cinnet), sık ağaçların her yanı örttüğü bahçe (cennet), et ve kemikle örtülmüş içteki duygu, kalp, gönül (canan), yüzü örterek ona siper olan kalkan (cunne), aklı örtülmüş, akıl hastası (mecnûn), rahimde örtülmüş dölüt, embriyo (cenin) kelimeleri bu köktendir.

Şu halde cinn sözcüğü, örtük, insana göre görünmeyen öteki, yabancı manasındadır. Bu, tanınmayan yabancı kişiler olabileceği gibi, bize görünmeyen, haberimizin olmadığı diğer türler de olabilir. Bu türler şu an dünya hayatında varolan ve insanların gözlerinden ırak yaşayan bir milyon canlı varlık türü olabileceği gibi, yaratılış sürecinin önceki zamanlarında ortaya çıkmış varlıklar da olabilir.

Bu anlamda ins-u cin deyimi, görünen ve görünmeyen, bütün herkes, her varlık demektir. Her ne şekilde olursa olsun eski dünya dinlerinde, özellikle Mezopotamya dinlerinde cin, peri, şeytan, melek inançları son derece yaygındı. Gnostik (kutsal bilgi), ezoterik (gizemli), astrolojik (yıldız falı), magic (büyü, sihir) esaslarını temel alan ve genel olarak sır dinleri olarak bilinen Sâbiîlik, Maniheizm, Hermetizm, Kabbalism gibi akımlarda cin, peri, melek, şeytan figürleri baskın bir şekilde kullanılmaktaydı. Kuran, îran, Yunan, Mısır, Babil havzalarında yaygın olan bu inançları, hitap çevresi olan Arap yarımadasında yerleşik buldu. Diğer birçok konuda olduğu gibi bu konuda da düzeltme yoluna gitti. Kökten reddetme yerine doğru tanımlarını yaptı. Bir anlamda daha rasyonel hale getirdi. Halkın faydasına olacak şekilde yeniden yorumladı. Daha doğrusu asli anlamlarına döndürdü. Çünkü bunlar çığırından çıkarılmış; kimisi tanrı, kimisi tanrının oğlu, rakibi, kızı, ortağı vs. haline getirilmişti.

Kuran, bu türden kavramları, eski dünya dinlerinin deforme ettiği halden çıkarmak için kullandı; fakat içeriğinde esaslı reformlar yaptı. Bunun tipik örneklerinden birisi de "cimn" kavramıdır.

"Cinn' sanıldığının aksine etrafımızda uçuşan varlıklar değildir. "Görünmeyen, tanınmayan, yabancı" demektir. Örneğin bugün yeryüzünde bir milyon canlı türü var. Bir zamanlar otuz milyonmuş. Biz ömrümüz boyunca bunların kaçını görürüz? En fazla yüzünü, hadi bilemediniz beş yüzünü... İşte deniz altlarında, ormanlarda, ağaç kavuklarında, toprağın altında, kayalıklarda vs. geri kalan bütün göremediklerimiz cindir. Onları da Allah yaratmıştır. Bu manada "ins-u cinn" görünen ve görünmeyen tüm varlıklar anlamında Türkçede "sabah-akşam", "yaş-kuru", "gece-gündüz" dememiz gibi bir deyimdir...

Bu durumda "İnsanları ve cinleri (ins-u cinni) bana ibadet etsinler diye yarattım." (Zariyat: 51/56) şu demek oluyor: Gördüklerinizin ve görmediklerinizin tümünü iş ve değer üretsinler, kendilerini ifade etsinler, yapsınlar, meydana getirsinler, bunları Ben ile/Benim yolumdan giderek yapsınlar diye yarattım... Çünkü "ibadet" ile "nüsuk" aynı şey değildir.

"Cinlerle konuşmak" da aslında insanın kendi kendisiyle konuşmasıdır. İçinden gelen tanımlayamadığı ses ve dürtüleri kendi dışında bir varlıkmış gibi resmetmesi ve kendisine onun hariçten hitap ettiğini sanmasıdır. Bu durumda cinn, insan beyninin yarattığı bir kişileştirme oluyor.

Peygamberimizin Cinn Suresinde geçen "cinlerden bir grup ile görüşmesi" de, Türkçede "Soldan bir grup" derken solcularla, sol görüşe mensup olanlardan bir grupla demek istememiz gibi, harici varlık olarak cinlere inanan, bu inancın yaygın olduğu bir beldeden yani Nusaybinden gelen bir grup ile görüşmesi demektir. (Taberi). Çünkü Araplar gayr-i Arap olanlara Türklerdeki gavur, ecnebi veya Romalılardaki barbar gibi Cinn derlerdi.

İbn Mes'ud'dan Cinn Süresindeki olayı tefsir eden şöyle bir rivayet vardır: "Bir gece Onunla beraberdik. Bir ara onu kaybettik. Kendisini vadilerde ve dağ yollarında aradık. Bulamayınca: "Yoksa uçurulmuş veya kaçırılmış olmasın?" dedik. Böylece geçirilmesi mümkün en kötü geceyi geçirdik. Sabah olunca bir de baktık ki, Hira tarafından geliyor. "Ey Allah'ın Rasülü, biz seni kaybettik, çok aradık ve bulamadık. Bu sebeple geçirilmesi mümkün en fena bir gece geçirdik" dedik. "Bana cinlerin davetçisi geldi. Beraber gittik. Onlara Kuranı Kerim'i okudum." buyurdular. Sonra bizimle giderek cinlerin izlerini, ateşlerinin kalıntılarını gösterdi." [Müslim, Salât, 150, (450); Tirmizi, Tefsir, Ahkaf, (3254); Ebu Davud, Taharet, 42, (85)]

Yani peygamberimiz Nusaybin'den gelen yabancı bir heyetle görüşüyor. Bu arada bazı sahabeler onu ortalıkta göremiyorlar. Peygamberimiz yabancı heyetle bir süre beraber oluyor. Soğuk bir gün olduğu için ateş yakıp başında oturuyorlar ve sohbet ediyorlar. O arada bir şeyler de yiyip içiyorlar. Peygamberimiz bu yabancı heyetin "izlerini ve kalıntılarını" (yakılan ateşin közlerini ve yemek artıklarını) göstererek

işte burada oturduk diye anlatıyor.

Cinn Suresinde cinciliğin, falcılığın, ğaybı taşlamanın o dönemdeki vatanı haline gelmiş Nusaybin'den gelen işte bu heyetin, peygamberimizle görüşüp Kuranı dinleyerek cincilikten nasıl dönüş yaptıkları ve tüm çağlara ibretlik itiraflarına yer verilir. Ayetler tam da bugünü anlatır. Gel gör ki, bu sure, adeta amuda kaldırılmış, tersten okunmuş ve Kur'an'ın cinleri ve cinciliği onayladığına delil yapılmıştır.

Görüldüğü gibi ilk mesajların bütünlüğü bağlamında içinde ins-u cinn geçen sığınma öğüdünün yer alması, önceki Felak Suresinin devamı mahiyetinde olup, Hz. Peygambere karşılaştığı şiddetli tepki ve arkasından gelen komplolara karşı psikolojik destek sağlıyor.

Bu tepkiler daha çok iki kesimden gelmekteydi; tefeci bezirganlar ve din adamları. Hz. Peygambere en sert tepkiyi bunlar göstermişti. Tefeci bezirganlar Ebu Cehil, Ebu Leheb, Velid b. Muğire, Ebu Süfyan gibi "mal ve oğul sahipleri", din adamları da falcı, büyücü kâhin, mecnun (cinci) ve rahip Ebu Amir gibi kutsal kitap yorumcularıydı. Servet ve iktidar birincilerin, bilgi de ikincilerin tekelindeydi.

Bu iki kesim birbirini besliyor ve destekliyordu. Dikkat edilirse ilk mesajlar hep bunlara yöneliktir. Nass Suresinde bahsedilen "ins-cinn" de bunlardı. Bu ins-u cinn, görünür yöntemlere (baskı, tehdit, şantaj, ambargo vb.) ve görünmez/gizli yöntemlere (büyü, kehanet, desise, yalan, komplo vb.) akıl almaz yollara başvurmakta, hareketi durdurmak ve etkisini kırmak için her yola başvurmaktaydılar. Demek ki, sure, bunlara ve bunlar gibilere karşı okunduğunda yerli yerine oturuyor.

{RABB}: Sözlükte [RBB] kökü mastar olarak "besleyip büyütmek, babalık etmek" demektir. Terbiye eden, besleyip büyüten (rabb), iş veren (rabbu'l-amel), nice, muhtemeldir ki, (rubbe), babalık, uvey baba (râb), üvey oğul, oğulluk, üvey baba (rebîb), üvey kız, üvey anne, analık, dadı, mürebbiye (rebîbe), üvey çocuk (merbüb) kelimeleri bu köktendir.

Keza Aramice ve İbranice'de büyük, ulu (rebb), Akadca'da yüce, büyük (rabû) kelimeleri aynı anlamdadır. Yine Hint-Avrupa kökünden Hintçe ve Sanskritçe'deki kral, büyük (raca) sözcüğü ile yakın anlamlıdır.

Görüldüğü gibi Sami/Arap muhayyilesinde rabb sözcüğü daha çok "aile" kavramı olarak beliriyor. Allah, insanların gündelik dilde babaları, oğulları, dadıları, üvey babaları vs. için kullandığı bir sözcük ile sesleniyor. Âdeta "Babalarınız sizlere et, süt, aş, ekmek, meyve, sebze vs. getiriyor. Sizi besleyip büyütüyor. İşte onları da yaratan Allah'tır" denmek isteniyor. "Diyelim ki, bir sabah sular kurudu. Nereden bulacaksınız suyu?" (Mülk: 67/30) ayetindeki manayı ifade için "Evinizin babası (Rabbu'd-Dar) olmasaydı o küçücük bebeklere kim bakacaktı? Peki, Allah, toprağı, havayı, suyu, ateşi yaratmasaydı sizler nasıl yaşayacaktınız? Tüm varlığın babası (Rabbu'l-Âlemin), insanlık ailesinin babası (Rabbu'n-Nas) olmasaydı ne yapardınız bir düşünün" demeye getiriliyor.

Bu çerçevede hemen hatırlatmalı ki, dili Aramice olan ve "mesel" ile konuşmak tarzı olan Hz. İsa, insanlığı besleyip büyütenden mecaz olarak "Baba" (Râb, Rebîb) kavramını kullanmış görünüyor. Ancak bu, putperest Roma iklimine geçince biyolojik anlamda babaya dönüşmüştür. Roma İmparatorluğunun dini-siyasi ihtiyaçlarını gidermek için bir "devlet dini" olarak tasarlanıp "üretilen" Hıristiyanlık, bu nedenle Hz. İsa'nın "Tanrının oğlu" olduğuna ciddi ciddi inanmıştır. Hâlbuki "baba" (râb), insanlığı besleyen, büyüten, koruyan, kollayan anlamında, "kelime" de Allah'ın sözünü insanlığa açıklayan, böylece Onun sesi ve soluğu olan anlamında mecazi deyimlerdir. Teolojik değil filolojik kullanımlardır. Kuranda bu tür benzetmeler (müteşabih) vardır, fakat söylemin "ana temasını" (muhkem) teşkil etmezler. Açıklayıcı yan unsur olarak kullanılırlar. Bu konuda Hıristiyanların düştüğü yanlışlıkları bir bir anlatmak için Âl-i İmran (İmran Ocağı) Suresi nazil olmuştu. Orada Zekeriyya, Yahya, Meryem ve İsa gibi bilge ve peygamber simaların çıktığı bu aile etrafında koparılan fırtına ve üretilen mitoloji yoğun bir eleştiriye tabi tutarak gerçekler açıklanmıştı.

Öte yandan ilk mesajlarda Rabb, Melik ve İlah kavramlarının "şehrin zenginlikten şımarmış ileri gelenlerine" veya "nimet sahiplerine" ya da "mal ve oğul sahiplerine" karşı söylendiği unutulmamalıdır. Onlara denmek istenmektedir ki: "Bizlere aş, ekmek, et, süt, meyve, sebze vs. veren, bizi besleyip büyüten, açken doyuran, "kursağımızda ekmeği olan" siz tefeci bezirganlar değil; halkın Rabbi olan Allah'tır!"

Burada Rabb kavramının insanlara/halka (en-Nâs'a) nispet edilerek söylenmesi çok önemlidir. Sadece Rabb değil, Melik ve İlah kavramları da en-Nâs'a nispet ediliyor. Bunun anlamı "Bahçe sahiplerinin" de inandığı üsttekilerin Allah'ı değil, Peygamberin dilinde ifadesini bulan alttakilerin/halkm Allah'ı demek oluyor. Dinin afyon yüzüne karşılık vicdan yüzü manasına geliyor.

{MELİK}: Sözlükte [MLK] kökü mastar olarak "sahip olmak, hükmetmek, yönetici olmak" demektir. Bir kimsenin sahibi olduğu mülkü, elindekiler (mâ meleket yeminihi), mal vermek, birisine bir şey vermek, kral yapmak, evlendirmek (imlâk), mal vermek, birisine mal kazandırmak, kral yapmak (temlik), kamulaştırmak, istimlâk etmek, zorla almak, kral olmak, başlarına geçmek (temellüken), vazgeçmek, kendini tutmak, kendine hâkim olmak (temâlük), elde etmek, sahip olmak, kazanmak, egemen olmak (imtilâk), mülk edinmek, kazanmak, elde etmek, istimlâk etmek (istimlâk), mülk edinme, kazanma, elde etme (temellük), sahip olan, egemen olan (mâlik), kıyamet gününün hâkimi (mâliki yevmu'd-dîn), melek, öz, cevher (melâ), öz, cevher, orta, kadro (milâk), melek (melek), hükümdar, kral (melik), kraliçe, imparatoriçe (melike), güzellik kraliçesi (meliketu'l-cemâl), kamu malları (emlâku'l- amme), meleke, sahip olunan yetenek, kabiliyet (meleke), varlık ve oluş âlemi (melekût), kraliyet ailesi (usra melekiyye) mülkiyet, zılyedlik (milkiyyet), ortak mülkiyet (milkiyye müştereke), arazi ve gayrı menkul sahibi (mellâ), kraliçe arı (melîku'n-nahl), memleket, krallık, imparatorluk, dünya, âlem (memleket), mal-mülk, sahip olunan şeyler (mümtelek), kuşlar âlemi (memleketu t-tuyûr),

cansızlar âlemi (memleketu'l-cemâd), köle, sahip olunan şey (memlûk) kelimeleri bu köktendir.

Bu kökden gelen kelimeler Kuranda 214 yerde geçiyor. Başlıca iki ana anlamda kullanılıyor: 1- Sahip olma-yönetme (mâlik) 2- Güç ve iktidar (melik).

Kur anda mülk, mâlik, meleket eymânihim, melekût, melâike, melek, milk, temlik kelimeleri "sahip olma-yönetme" anlammda, mülk, melik, mulûk kelimeleri de "güç ve iktidar" anlamında kullanılmaktadır.

Görüldüğü gibi mülk, "mal ve iktidar" anlamında kullanılmaktadır. Mülkü şöyle tarif etmek mümkündür: "Makam (iktidar) mal getirir, mal da iktidara götürür; bu ikisine birden mülk denir."

Şu halde mülk sahipleri demek, "servet/mal ve iktidar/egemenlik sahipleri" demektir. Çağımızda buna siyaset ve iktisat veya ekonomi-politik deniyor.

"İnsanların meliki" (meliku'n-nâs) tabirini nasıl anlamalıyız? Zira bu tabir, doğrudan doğruya "siyasal" bir içerik öngörüyor. Allah, nasıl ve ne şekilde insanların/halkın meliki, yöneticisi, siyasal otoritesi, başkanı olacaktır? Bunun pratikteki karşılığı nedir?

Doğrusu geçmiş çağların Müslümanları bu soruların cevabını kendi çağlarının muhayyilesi doğrultusunda insanlar içinden Onu temsil edecek bir kral, padişah veya sultanın ortaya çıkarılması şeklinde anlamışlardır. Bu sultan, Onun emir ve yasaklarını uyguladığı zaman melikun-nâs gerçekleşmiş olacaktır. Sultanın işbaşına nasıl gelip gideceği ise o çağda nasıl oluyorsa öyledir. Yani dünyaya Sasani ve Bizans devlet ve imparatorluk geleneklerinin hâkim olduğu bir çağda bunun bizdeki benzerine "halife" denmesi yeterli görülmüştür. Tarih boyunca halife kavramının içi böyle doldurulmuş görünüyor. Hatta öyle ki, halife tabiri, etle tırnak gibi sultan ve padişah kavramı ile örtüşmüştür.

Kanımca melikun-nâs ancak ve sadece halkta/ümmette tecelli edebilir. Yani halkın/ümmetin kendi özgür iradesi ve rızasıyla seçip işbaşına getirdiği şahıs, herhangi bir kişinin, zümrenin, sınıfın, kurumun, hanedanın, soyun, ailenin, aşiretin, kavmin, ırkın vs. değil, tüm halkın/ümmetin seçtiği bir başkandır. Bundan dolayı halka/ümmete hesap verir ve her Müslüman gibi kendini Allah ve halk önünde sorumlu hisseder. Görevi ona Allah değil, ümmet, halk, ahali, toplum vermiştir. Hilâfet veya meliklik, Allah'ın ona ve çevresine ömür boyu "hibe" ettiği bir hırka değil, halkın geçici bir "emanet"idir. Halk isterse bu emaneti geri alır ve bir başkasına verir. Yani meliku'n-nâs yine Allah'ın kitabındaki "siyasal" değerlere göre; emanet, ehliyet, adalet, meşveret ve maslahat üst kriterlerine göre vücut bulur.

İslâm tarihinde Hz. Osman'a ait "Bana bu hilâfet gömleğini Allah giydirdi, üç buçuk çapulcu istiyor diye çıkarmam" argümanının tarih boyunca saltanat yönetimlerince kullanılmasıyla birlikte bu değerlerin ağır bir darbe aldığı itiraf edilmelidir. Aksi halde tarihimizle yüzleşmek, cümlelerimizi yeniden kurmak ve yaşadığımız çağda Müslümanların "siyasallık" durumuna ilişkin yarım kalmış sözünü yeniden

inşa etmek mümkün olmayacaktır...

Keza Kur anda sık sık geçen "Lehul-mülk" (Mülk Allah'ındır) şiarı da "Mülkiyet Allaha aittir" demek oluyor. Çünkü mülk, mala ve tasarruf gücüne sahip olma demektir. "Yerde, göklerde ve ikisi arasında bulunan her şeyin mülkü Allaha ittir" ifadesi, mülkiyetin Allah'tan başkasına izafe edilemeyeceğini gösterir.

Kur'an, hem "İnsanların meliki" (Meliku'n-nâs) hem de "Mülk Allah'ındır" (Lehu'l-mülk) diyor. Çünkü melik canlı varlıklar için, mülk de cansız varlıklar için kullanılır. Nitekim Türkçe'de mal ve mülkün birlikte kullanılması ikisi arasında kopmaz bir bağ olduğu anlamına gelir. Malın iktidar, iktidarın mal getirmesi; buna da mülk denilmesi bu demektir.

{İLAH}: Sözlükte [ELH] kökü mastar olarak "korumak, sakınmak, şaşmak, hayret etmek, sığınmak, ikamet etmek" manalarına geliyor. Tanrılaştırmak, ilahlaştırmak (te'lîh), tanrı, tapınılan şey (ilah), tanrı-bilim, teoloji (i'lmu'l-ilâhiyât), tanrılık, ilahlık (ulûhiyyet) kelimeleri bu köktendir.

Öyle görünüyor ki, Araplarca el-İlâh kelimesi bilinmekte ve zamanla Allah şeklinde özel isme dönüştürülerek telaffuz edilmekteydi. Kur'an, Allah sözcüğüne özel bir anlam yükleyerek terimleştirilmiş ve tüm eski dünyanın tanrıları yerine Tek Tanrı olarak insanlığa tanıtmıştır. İnsanlığın bu isim, nitelik ve sıfatlar üzerinden Onunla ilişkiye geçmesini istemiştir. İsimsiz ve tanımsız olan "Mutlak Oluş" veya "huve" (O), insanların bildiği bir kelimeyi üzerine alıp tanımlayarak, kendisi için özel isim yaparak (musemma) insanlığa kendini tanıtmıştır. Yani insanlığa bildikleri bir kelime üzerinden seslenmiştir.

M.Ö. 4. yüzyıldan M.S. 2. yüzyıla kadar başkentleri Petra olmak üzere kuzeybatı Arabistan'da (bugünkü Suriye) aktif olarak varlık gösteren Nebatiler'in dininde, Kuranın indiği çağdaki Orta Arabistan'da (Hicaz) görülen tanrı isimleri kullanılmaktaydı. Eski dünyanın çok tanrılı tasavvurlarına paralel bir şekilde baş yüce tanrıya Düşara diyorlardı. Bundan başka Nebat tanrılar meclisinde Allat, Manotu, Hubalu, Uzza gibi bir çok tanrı ve tanrıçaya yer verilirdi. Tanrı kültleri için Beyta denilen kutsal mekânlar yapılırdı. Tanrılar genellikle şekilsiz, soyut (abstrak) suretlerde dikilitaşlarla sembolize edilirdi. Nebatilerde geniş bir din adamlığı sistemi de vardı; rahiplere Afkallu adı verilirdi. Kült yemekleri ve tanrılara kurban sunmak, dikkat çeken dini törenler (ritual) arasındaydı (Eliade).

Anlaşılan Orta Arabistan'da Mekke şehri civarında oluşan Kureyşlilerin dini, kuzey Arabistan'daki Nebati dininin başka bir versiyonu idi. Dolayısıyla Nebatilerinki de başkalarının... Böylece tüm Mezopotamya-Akdeniz havzası dinleri birbirine benzemekteydi. Hatta Mezopotamya-Akdeniz havzası dinleri de tüm eski dünya dinlerinin bir benzeriydi.

Şimdi Kur an indiği çağ ve coğrafyada bu tür çok tanrılı dinlerin Orta Arabistan'daki yorumu üzerinden tüm eski dünya dinlerinin defterini kapattı. Eski dünyanın kullandığı tüm dini sözcük ve kavramları yeniden ele aldı. Allah, İlah, Rab, İba-

det, Melek, Cebrail, Cennet, Cehennem, Ahiret vs. bunların hepsi ta Arami, Sümer, Babil, Asur, Pers, İbrani, Nebati, Keldani, Süryani vs. halklarının dinlerinde az çok farklılıklarla zaten varolan kelime ve kavramlardı.

İlk mesajların bütünlüğü içinde bakarsak iki şiar çok önemlidir: "La ilahe illallah!" ve "Lehu'l -mülk!" Bunlar, Kur'an-ı Kerim'de sık sık geçen ifadelerdir, tabiri caizse İslam'ın en temel sloganlarıdır. Bu sözler bugün bir afyon gibi zikir çekmede kullanılıyor. Fakat bunlar çağını sarsmış, büyük devrimlere yol açmış sözlerdi.

"La ilahe illallah", "Allah tan başka **ilah** yoktur." manasına gelmektedir. Buradaki ilah; otorite, hegemon (egemen) manasına geliyor. Yani Allah'tan başka otorite yoktur. Kimsenin hegemonyasına girmeyiz, bütün otoriteleri reddediyoruz, sadece Allah'ı kabul ediyoruz manasına geliyor. Peki, Allah ne o zaman? Allah'ın adına bir oligarşi, kurumsal din, kilise, din adamları topluluğunu da reddediyoruz, sadece Allah'ı kabul ediyoruz anlamındadır. Allah da dış dünyada görünür bir nesne olmadığı için Allah'ın ayetleri varlık ve oluş kanunları, evrenin gidiş yasaları ve gönüllü sözleşmelerden doğan yükümlülüklere uyma manasına geliyor. Biz sadece bu kurallara uyarız, onun dışında bir otorite tanımıyoruz anlamındadır. Buradan bakılınca "La ilahe illallah" günümüzde anarşizme yakındır. Nitekim İsa'ya Bizans imparatorluğu anarşist demişti. Peygambere Mekkeli tefeci-bezirgânlar Sabiî yani dinden çıkan, dinsiz demişlerdi. "Anarşist ve dinsiz bunlar" demişlerdi. Çünkü o zamanki otoriteleri ve hegemonyaları reddederek ortaya çıkmışlardı.

İkincisi de "Lehu'l-mülk!"tür. Bu da günümüzde komünal mülkiyet anlayışına yakındır. "La ilahe illallah!" iktidarı sorgulayarak bununla ilgili temel prensibi ortaya koyarken, "Lehu'l- mülk!" de mülkiyet ile ilgili temel prensibi ortaya koyar. Birincisi iktidarı, otoriteyi Allah'a kaldırırken, ikincisi de mülkü Allah'a kaldırmaktadır. Allah da dış dünyada görünen bir nesne olmadığı, herhangi bir kişi ya da kurum O'nu temsil edemeyeceği için ve bütünüyle insanların tamamında, halkta, toplumda kurallarıyla tecelli edeceği için "Lehu'l-mülk!" bu anlamda "Mülkiyet halkın/toplumundur" manasına gelir.

Bir şeyin Allah'a ait olduğunu söylemek, İslam kültüründe kimseye ait olmadığını belirtmekle eş anlamlıdır. Mesela Allah'ın suyu dendiği zaman; parasız, herkese ait olan su anlamındadır. Allah'ın suyu, ekmeği, dağı, taşı dendiği zaman, bunların hepsi aynı kapıya çıkmaktadır. Yani bunların hepsi halkındır. Buradan hareketle günümüzle bağlantı kuracak olursak, communation kelimesi, Arapça'daki cemaat, cem, cuma, cumhur, cumhuriyet ile etimolojik olarak aynı anlamdadır. Topluluğa, halka, herkese ait olan, ortaklaşa olan manasındadır. Şu halde "Mülk Allah'ındır" dendiğinde "Mülk cemaatin, halkın, toplumun, komünündür, herkese aittir" anlamına gelir.

Şu halde Rabb, Melik ve İlah kavramlarının veya bu kavramlardan doğan "Rabbimiz Allah'tır!", "Allah'tan başka ilah yoktur!", "Mülk Allah'ındır!" ifadelerinin ne anlama geldikleri ve özellikle de "kime karşı" söylendikleri anlaşılıyor olmalı. Bütün

amaç, her türden güç temerküzünün yani servet, mal, rızık, iktidar ve bilgi tekelinin kırılması ve tüm halka (en-Nâs) açılması ve yayılmasıdır. "Halkın Rabbi, Meliki ve İlahı" nın siyasal, sosyal, toplumsal ve ekonomik ete-kemiği bürünüşü bu olmak icap eder.

***

23 - (80) ABESE SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur, 42 ayettir. Yanına yoksul birisi geldi diye onunla aynı mecliste oturmak istemeyen ve surat asan Mekkeli zenginleri sert bir şekilde eleştirip, onlara gereğinden fazla ilgi ve alâka gösteren Hz. Peygamberi de uyaran bu sure, ilk ayetindeki "abese" (surat astı) fiili sebebiyle bu adı almış görünmektedir. Sure, Mekke'de meydana gelen böylesi bir olay üzerinden tarih boyunca her toplumda görülen ve halen de iflah olmaz bir hal alan "zengin-yoksul ayrımcılığı" sorununa parmak basmakta ve muazzam evrensel mesajlar vermektedir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

YOKSULA SURAT ASIP
ÖTE TARAFA DÖNEN MÜSTAĞNİ (1-5) T

[Surat astı ve öte tarafa döndü
Yanına kör (ve yoksul) bir adam geldi diye...
Ne biliyor, belki arınıp temizlenecek?
Veya öğüt alacak da öğüt ona fayda verecek?
Zenginliğini her şeye yeterli görene {MÜSTAĞNİ] bak.]

SEN CAN ATARAK GELENE BAK (5-10) T

[Sen ise tutmuş onu muhatap alıyorsun
Sana ne onun arınıp temizlenmesinden?
Fakat sana can atarak geleni
Asıl korkusu ve titremesi olanı
Sen onu bırakıp boşuna oyalanıyorsun.]

Burada hitabın kime olduğuna dair üç görüş var:

1- Surede hitap bütünüyle Hz. Peygamberedir. Çünkü o Velid b. Muğire, Umeyye b. Halef, Utbe b. Rebia ve Ebu Cehil gibi Mekke'nin ileri gelen zenginlerine tebliğ yaptığı bir sırada kör bir adam olan yoksul İbn-i Ümmi Mektum gelince böyle davranmıştı.

2- Surede hitap bütünüyle Velid, Utbe, Ebu Cehil gibi Mekke ileri gelen zenginlerinedir. Çünkü onlar Hz. Peygamber'in yanında iken İbn-i Ümmi Mektum gelince rahatsız olarak "Bununla aynı mecliste oturamayız" demişlerdi.

3- Surenin ilk beş ayetinde (1-5) hitap Mekkeli zenginlere, sonraki beş ayetinde ise (6-10) Hz. Peygambere yöneliktir. Çünkü İbn-i Ümmi Mektum gelince Mekkeli zenginler surat asmış, Hz. Peygamber de buna rağmen İbn-i Ümmi Mektum'a aldırış etmeksizin tebliğe devam etmişti. Bu nedenle sure, ilk beş ayetinde zenginleri surat asmalarından dolayı sert bir şekilde eleştiriyor, ardından gelen ayetlerde de (5-10) Hz. Peygamber'i "Boşuna uğraşıp durma, umutsuz vaka bunlar. Sen, seni

dinlemeye can atana bak" kabilinden uyarıyor.

Keza {surat astı ve öte tarafa döndü} ve {zenginliğini her şeye yeterli gören} ifadeleriyle kimin kastedildiğini anlamak için bkz. {MÜSTAĞNİ}; Alak: 96/1-6 ve Müddessir: 74/16-30 pasajları. Burada kullanılan "istiğna" ve "surat asmak" tabirleri orada da aynen geçiyor. Buradan, surat asanların, Ebu Cehil ve Velid b. Muğire gibi şehrin ileri gelen zenginleri olduğunu anlıyoruz.

Şu halde 3. görüş tercihe şayandır. Ancak her üç halde de konu hakkında ayetle yetinilmeyip sure indirilmesi ve asıl olay üzerinden verilmek istenen evrensel mesajlar son derece önemlidir. Bu mesaj, tarih boyunca her toplumda görülen "zengin-fakir ayrımcılığı" veya "sınıf farklılığı yaratarak farklı muamelede bulunma veya talep etme" hastalığıdır. Öyle ki, bunun Kur anın başka yerlerinde de vurgulandığını görüyoruz:

"Rablerinin rızasını isteyerek, sabah-akşam Ona dua edenleri yanından kovayım deme! Onların hesabını sen verecek değilsin, senin hesabını da onlar verecek değil. Bu nedenle onları yanından kovma hakkın yok; aksi halde zâlimlerden olursun. Böylece onları birbirleriyle imtihan ederiz ki, "Şunlar mı Allah'ın aramızdan lütfunu lâyık gördüğü kimseler?" desinler. Allah şükreden kullarını daha iyi bilen değil midir? Ayetlerimize iman edenler/güvenenleryanına geldikleri zaman de ki: "Selâm sizlere! Rabbiniz kendine sevgi ve merhameti farz kıldı. Sizden kim cahillikle bir kötülük yapar da sonra tövbe edip iyiliğe, güzelliğe, doğruluğa yönelirse unutmasın ki, **"Allah bağışlayandır, sevgi ve merhametle dopdoludur."** (A'raf: 7/52-54)

"Ey halkım, ben sizden buna karşı bir mal da istemiyorum. Benim mükâfatım yalnızca Allah'a aittir. İman etmiş bu insanları da yanımdan kovamam. Onlar Rablerine kavuşacaklarını biliyorlar, ama sizi lâftan-sözden anlamaz bir güruh olarak görüyorum. Ey halkım, ben bu insanları yanımdan kovarsam beni Allah'tan kim kurtaracak? Birazcık olsun düşünmek yok mu? Ben size "Allah'ın hazineleri benim yanımdadır" demiyorum. Ne gaybı bilirim ne de "Ben bir meleğim" diyorum. O sizin aşağıladıkları nıza "Allah onlara hiçbir hayır vermemiş" diye hele hiç diyemem. Çünkü içlerindekini en iyi bilen Allah'tır. Aksi halde zulmetmiş olurum!" dedi." (Hud: 11/29-31)

Demek ki, insanları zengin-fakir diye ayrıma tabi tutmak, ona göre muamelede bulunmak dini olmaktan da öte bir insanlık suçudur. İnsanlar arasında yapılacak yegâne ayrım, ayetlerde de ifade edildiği gibi sevgi, merhamet, iyilik, güzellik, doğruluk, adalet ve zulüm noktasındaki ayrım olabilir.

Bunun dışındakiler insanları aşağılamak, hor ve hakir görmek, maddi ölçütlere, vücut güzelliğine, etnik kökene, ırk ve deri farkına, cinsiyete, sağlık, bölge, kabile, aşiret vb. farklılıklara göre değerlendirmek olur ki, tamamen insanlık dışıdır.

İnsan kendi kazandığı ve kendi özgür iradesiyle tercih ettiği kişisel çaba ve tercihleri sebebiyle diğer insanlardan ayrılabilir. İnsanlık ancak böylesi bir durumda ortaya çıkabilir.

Toplumda herkesin önü ancak böyle açılabilir. Aksi halde kendi elinde olmayan nedenlerden dolayı kendini gösterme ve gelişme imkânı verilmemiş olur ki, bu, insana yapılmış en büyük haksızlıktır...

HAYATIN SONU: ÖLÜM VE MEZAR (11-22) •

[Hayır! Bu sadece düşünmeye çağıran bir öğüttür.
Kim istekliyse düşünüp öğüt alır.
Değerli sayfalardadır bu çağrı;
üstün, tertemiz sayfalarda...
Elçilerin elleriyle her yana yayılır;
saygıdeğer, kıymetli elçilerin...
Şu kahrolasıca insan ne kadar nankördür.
Hiç düşünmez mi, hangi şeyden yaratılmış?
Allah bir damla sudan yaratır insanı, sonra doğasını belirler. Sonra yürüyeceği yolu kolaylaştırır.
Sonunda ölüm verir, mezara koyar.
Vakti zamanı gelince de onu yeniden diriltip ortaya çıkarır!]

Müstağniler (zenginliklerini her şeye yeter sanan şehrin ileri gelenleri) kör ve yoksul bir adam geldi diye surat asıp öte tarafa dönüp gidince, onların bu yaptıkları mercek altına alınıyor ve oradan tüm müstağnilere ders mahiyetinde "ölüm ve mezar" hatırlatılıyor.

Ve denmek isteniyor ki: Bunlar yaşarken yoksullarla aynı mecliste oturmaktan, onlarla eşit hale gelmekten kaçsalar da "en büyük eşitleyici ilke olan ölümden" kaçamayacak, mezara girmekten kurtulamayacaklar. Çünkü yaşarken aynı mecliste bulunmak istemedikleri yoksulla, mezarda aynı toprağın altında yan yana gelecek, eşitlenecekler. İşte o zaman "aynı mecliste oturacaklar" ama iş işten geçmiş olacak!

Allah'ın yasasıdır bu... Her 80-100 yılda bir insanlığı ölümle eşit hale getirir. Bugün yaşayan hiç kimse 100 yıl sonra hayatta olmayacak! Burçlarda oturanları, gökdelenlerden aşağı inmeyenleri, yoksulları kaşanelerinden böcek gibi seyredenleri yere indirip toprağın altına sokar, eşitler. Onun için "ölmeden önce ölünüz", yani "eşitlenemeden önce eşit hale geliniz" denmiştir.

SERVETİN SONU: ÇIĞLIK VE KAÇIŞ (23-37) •

[Hayır! Gerçek şu ki (insan),
O'nun emrini hiçbir zaman yerine getirmedi.
Bir baksın insan yediklerine,
Nasıl suyu bolca indirmekteyiz,
Sonra toprağı sürüp ekmekteyiz.
Böylece orada nasıl tahıllar yetiştirmekteyiz;
üzüm bağları, yonca tarlaları...
Zeytin ağaçları, hurmalıklar...
Yemyeşil ormanlar, meyveler ve çayırlar bitirmekteyiz...
Bütün bunlar hep sizin ve hayvanlarınızın faydalanması için...
Çığlık duyulduğu zaman...
O gün kişi kaçar kardeşinden, anasından, babasından,
eşinden ve çocuklarından,
O gün herkes kendi derdine düşer.
O gün yüzler vardır; mutluluktan parıldar;
güler, sevinç çığlıkları atar.
O gün yüzler vardır;
toza toprağa bulanır, katran karası simsiyah olur.
İşte bunlardır günaha batmış nankörler!]

Müstağnilere kendi sonları olan ölüm ve mezar hatırlatıldıktan sonra, böbürlendikleri mal ve mülklerinin "tek bir çığlık" ile ellerinden gideceği hatırlatılıyor. Bahçe sahipleri kıssasında anlatılan yok oluş ve helakin tekrar hatırlatılması...

Bu çığlık (sayha), o aşağılayıp durdukları, aynı mecliste oturmak istemedikleri körlerin, ezilenlerin, yoksulların, kimsesizlerin, çaresizlerin "devrim çığlığı" olabileceği gibi, "kıyamet çığlığı" da olabilir. Her ikisi de kükreyerek yükselen "sayha" (çığlık, gürültü) demektir.

Bu nedenle denmek isteniyor ki: Zenginler, elde ettikleri o üzüm bağları, yonca tarlaları, zeytin ağaçları, hurmalıklar, koruluklar, meyveler ve meraları kendi mülkleri sanmasınlar. Bunların hepsini Allah, insanlar ve hayvanlar için yaratmıştır. Yaratan onlar değildir. Bunları "zenginler arasında dönüp dolanan bir tahakküm aracı (devlet)" haline getirmekle ateşe davetiye çıkarmaktalar.

Bir gün bütün bunların hesabını verecekler. Ebediyen onların elinde kalmayacak. O gün bunların hiçbirisi onları kurtaramayacak. Kendi kardeşlerinden, anne ve babalarından dahi kaçacaklar. O gün eşitlik sağlanacak, kimsenin hakkı kimsede bırakılmayacak. Müstağnilerin (zenginlerin, ezenlerin) yüzü katran karası olacak, mustazafların (yoksulların, ezilenlerin) ise yüzü gülecek, sevinç çığlıkları atacaklar...

***

24 - (97) KADİR SURESİ

Mekke'de inmiştir, 5 ayettir. Hz. Peygamberin Hira mağarasında Ramazan'ın son on günü içindeki bir gecede ilk vahyi almaya başladığı için, Allah'ın takdirinin gerçekleşip "öksüz" Muhammed aracılığı ile insanlığa hitap etmeye başladığı bu büyük buluşmaya; takdirin, değer vermenin, değerler indirmeye başlamanın gerçekleştiği gece anlamında "Kadir Gecesi" denmiş ve surenin ismi ve muhtevası bu adla anılır olmuştur.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

DALGA DALGA İNEN BARIŞ VE ESENLİK (1-5) T

[Biz Kur'an'ı {KADR} Gecesi'nde indirdik.
Bilir misin, nedir Kadr Gecesi?
Bin aydan hayırlıdır Kadr Gecesi.
Melekler ve ruh, Rablerinin izniyle
her iş ve oluş için dalga dalga iner o gece.
Tanyeri ağarıncaya kadar barıştır, esenliktir o gece...]

{KADR}: Sözlükte [QDR] kökü mastar olarak "Bir şeye gücü yetmek, muktedir olmak, bir şeyi ölçmek, değer biçmek" manalarına gelir. Güçlü görmek, muktedir görmek, kuvvetlendirip muktedir duruma getirmek (iqdâr), değerlendirmek, takdir etmek, değer biçmek, miktarını belirlemek, saygı göstermek, hüküm vermek (taqdîran), takdir edilmek, hazırlanmak (taqaddür), bir şeye muktedir olmak, güç yetirmek (iqtidâr), yürürken ön ayaklarını bastığı yere arka ayaklarını basan at (qudr), tahmin, değerlendirme, ölçek, değer, not (taqdîr), kadir, güçlü, liyakatli, gücü yeten, dirayetli, yetenekli (qâdir), miktar, kadir, sosyal mevki, değer, kıymet, pay, hisse, kadar, ...e göre (qadr), imkân ölçüsünde, mümkün mertebe (alâ qadri'l-imkân), kader, oran, ölçü, bir şeyin miktarı (eqdâr), tencere (qıdr), güç, kudret, liyakat enerji (qudret), fatalist, kaderiyeci (qaderiyyun), güçlü, kuvvetli (qadîr), kadar, miktar, karar, hüküm, ölçü, doz (miqdâr), tahmin edilmiş, değerlendirilmiş, ölçülmüş, gerekli, lazım, tasavvur edilen (muqadder), yetenek, kabiliyet, beceri (maqdira), gerekli, lüzumlu, güç, kabiliyet, yetenek (maqdür) kelimeleri bu köktendir...

Görüldüğü gibi kelime "güç" ve "ölçme", "değerlendirme" temel anlamları etrafında dönmektedir. Kader kelimesi oldukça tartışmalı ve en çok yanlış anlaşılan kavramlardan birisidir. Bunun ne manaya geldiğini anlamak için Türkçe'ye Fransızca'dan geçerek kullanılan kapasite kelimesi bir fikir verebilir. Bu kelime Hint-Avrupa kökünde almak, tutmak (kap), oradan Latince'ye içine alabilen, hacimli, almak, kapmak, kapsamak (capere, capt), oradan da Fransızca'ya yine içine alma kabiliyeti, sığa anlamında geçmiş. Konsept, prensip, kasa, kaset kelimeleri de bu kökten. Osmanlıca'da bu anlamda içine alma, sığdırma, kaplama demek olan istiâb kelimesi vardı. Vasıtalarda alınabilecek en fazla yükü ifade için "istiâb haddi" denirdi; "Duvarlarla çevrili bulunan bu meydan yüz bin kişiyi istiâb ederdi"

(Akyavaş), "Seni ancak ebediyetler eder istiâb" (Mehmet Akif). Şu halde kader, eşyanın kapasitesi, kapsam alanı, gücü, miktarı, sığası, ederi, ne kadarlığı, istiab ettiği alan demek oluyor.

Demek ki, kader, haricen etkili olan acımasız bir güç değildir. Öyle anlaşılıyor ki, kader, imkânların açığa çıkmasından önceki haldir ve sebep-sonuç silsilesinden bağımsızdır. Bir başka deyişle kader, hissedilen fakat düşünülemeyen, hesaplanamayan zamandır. Kader, bir şeyin içe doğru erişimi, doğasının derinliklerinde yatan ve dış bir zorlamanın etkisi olmaksızın kendilerini adım adım gerçekleştiren imkânlardır. Bu anlamda kader, bir şeyin kendini gerçekleştirebileceği saha anlamına gelir. Çiğ damlasının lâlenin üzerine düşmesi kaderindendir. Onun kendi kendini gerçekleştirmesi budur. Çiğ damlası bir okyanusa düşüp kendisini parlak bir inci tanesine dönüştüremez. Diken batmayı öğrendiğinde ve böylece bahçeyi koruduğunda kendi kaderini gerçekleştirmiş olur. Allah tarafından insana tahsis edildiği şekliyle bile kader, nihai ve son değildir. Kaderler çok sayıda ve sonsuzdur. İnsan, kendi kaderinin tercihini yapabileceği bir seviyeye yükselebilir. Bu aşamada bir kader ona uymazsa o, Allah'tan başka bir kader talep edebilir. Kendimizi değiştirirsek kaderimizin de değişeceği bildirilmiştir. İnsan kendi benini rüzgâr tarafından savrulacak toz haline getirebilir veya benini camı kıracak taşa çevirebilir. İnsan benini bir çiğ damlasına çevirirse çimenlerin üzerine düşer. Bir okyanusa dönüştürürse okyanusun erişilmez derinlikleri olur. Eğer insan kargaya dönüşürse mezarlıkta, kartala dönüşürse yükseklerde uçar. Böylece kader, Allah ile insanın "süreç boyunca birlikte oluşturduğu varoluşsal bir yürüyüş" demek olur. (Muhammed İkbal)

İşte "Kadir Gecesi" on dört asır önce, Mekke'nin Hira mağarasında Hz. Muhammed ile bu yürüyüşün başladığı gecedir. Bunun için değeri çok büyük ve kıymetlidir. Bu, insanoğlunun vicdan ve ruh kapasitesinin vahiy alma kabiliyetinde veya kapasitesinde olduğunun, sığasının, istiabının buna müsait olduğunun gösterüdiği gecedir. İnsanoğlunun vicdani ve ruhi kapasitesinin sanıldığının çok ötesinde olduğunun, Allah ile buluşup görüşebileceğinin gösterildiği gecedir. Kadir gecesi, yedinci yüzyılda Mekke'li "öksüzün" Allah ile buluştuğu gecedir. Önceki çağlarda Allah'ın başka gün ve gecelerinde de "diğer öksüzler" Onunla buluşmuştu. İncir ve zeytin ağaçları, dağlar, vadiler buna şahittir. Demek ki, Mekke, Hira ve Muhammed bunlardan sadece birisi ve en sonuncusudur. Yeryüzünde Allaha giden bir Hira mağarası daima vardır. Başka öksüzler de orada büyük buluşmayı gerçekleştirebilirler. Bunun illâ vahiy almak şeklinde sonuçlanması gerekmez. Bütün geceler, bütün insanlara açıktır. Kadir gecesi bunun "zirve" örneğidir. Yeter ki, insan kendi benini Allah'ın melekûtuna açsın, kapasitesini zorlasın, kapsam alanını genişletsin, Allah ile yürümeye azmetsin, derûn-u düden ve cân-ı gönülden Allah'ını arasın...

Büyük buluşma Ramazanın son haftası içinde bir Kadir Gecesinde başlamış, o gün bugündür hâlâ "kesintisiz" devam etmektedir. Çünkü o büyük buluşmanın hayatı yeni baştan inşaya girişen "eylemlerini" yönlendiren metinler (Kur'an) hâlâ elimizdedir. Artık Kuranla yürüyen "büyük buluşmayı"

sürdürüyor demektir. Artık her gece Kadir, her tenha Hira, her şehir Mekke, her öksüz de Muhammed <dir. Demek ki, şu an Kuran ın bize inmeye başladığı, onu anlamaya ve yaşamaya başladığımız her gece, her an, her vakit bizim Kadir gecemiz oluyor. Öyle ki, Kuranın bize inmeye başlamasıyla tüm güç ve kapasitemiz (melâike) harekete geçiyor ve hayat veren canlılık (ruh) kazanıyoruz. Böylece bu iniş dalga dalga devam ederek bir iç aydınlanma (metlaYl-fecr) meydana getiriyor ve bizi barışa ve esenliğe (selam) ulaştırıyor.

***

25 - (91) ŞEMS SURESİ

Mekke>de inmiştir, 15 ayettir. Güneşe (şems) yemin ile başladığı için bu adı almıştır. Güneş, aynı zamanda eski dünyanın temel tanrı figürü "güneş kültünü" çağrıştırır. Güneşle beraber, ilgili diğer gök ve yer varlıklarının tanrılaştırılması kadim ve yaygın bir inanç olduğu için, güneşin dile gelmeye çağırılmasının bu çerçevede büyük anlam taşıdığını düşünmek mümkün görünmektedir. Güneş kültünün o dönemlerde hayli yaygın olduğu bölge olarak bilinen orta ve güney Arabistan bölgesinde yaşamış Semud kavmi örneği ile de surenin bitiriliyor olması oldukça dikkat çekicidir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

KRALLAR GÜNEŞİN (TANRI'NIN) OĞLU DEĞİLDİR (1-10) T

[Dile gelsin güneş {ŞEMS}!
Dile gelsin yaydığı aydınlık!
Dile gelsin güneşe ram olmuş ay!
Dile gelsin açtıkça açan gündüz!
Dile gelsin örttükçe örten gece!
Dile gelsin o görkemli yapısıyla gökyüzü!
Dile gelsin o uçsuz bucaksız genişliğiyle yeryüzü!
Dile gelsin üzerine titrenerek yaratılan can!
Dile gelsin günahı da sevabı da esinleyen ilham!;
"Kim kendini arındırıp temizlerse kurtulacak.
Kim kendini kirletip günaha gömülürse mahvolacak!"]

{ŞEMS}: Sözlükte "güneş" demektir. Şems Suresinin ismi ve içeriği dinler tarihi açısından çok önemli mesajlar vermektedir. Kurana insanlık tarihinde bir dönemi kapatıp bir dönem açan "reformcu" niteliği açısından baktığımızda, bu surede tanrısal bir konum biçilerek bütün eski dünya dinlerinde merkezi bir yer işgal eden "güneş kültünün" mahkûm edildiğini görürüz. "Eski dünya" tabiri ile Kuranın inişinden veya Hz. Muhammed'in çıkışından önceki tüm dünyayı kastediyoruz...

Eski Mısır'da Ra güneş tanrısıydı. Ona tanrıların kralı veya kralların tanrısı deniyordu. Yahudilerin gök gürültüsünü (rad) tanrı Yahve'nin haykırışı olarak anlamaları gibi Mısırlılar da güneşi tanrı Ra'nın gözü olarak kabul ediyorlardı. Ra, şahin başlı ve güneş diski taşıyan adam şeklinde tasvir ediliyordu. Mısırlılar Ra'nın hergün güneşin doğusuyla birlikte bir botla gökyüzünde, batışı ile birlikte ise yeraltında gece yolculuğu yaptığına inanıyorlardı. Mısır kralları Firavunların Ra ile yakın irtibat içinde olduklarına, Ra'nın oğulları olduğuna ve tanrının onlarda vücutlaştığına inanırlardı. Tanrısal gücün sembolü olarak başlarında boynuzlu taç, tanrısal bilginin sembolü olarak da ellerinde asa taşırlardı. Yine Ra'nın çocukları olduklarına inanılarak birçok önemsiz ya da yerel tanrı güneşle irtibatlı görülürdü.

Yine eski dünya dinlerinde güneş (veya gök) tanrısına Sümerlerde Utku,

Babillilerde Şamaş, Hititlerde Utu, Proto-Hattilerde Vuruşumu, çoğu Sami toplumlarında Baal, Lübnan, Ammon, Yunanlılarda İris, Helena, Romalılarda Jüpiter, Cermenlerde Ziu, Anglo-Saksonlarda İng, Slavlarda Anten, Türkler'de Tengri, Çinlilerde Tao, Hindularda İşvara, Mecusîlikte Ahura-Mazda, Sabiîlikte Malkad Nhura, Manicilikte Zurvan, Japonlarda Ameterasu, İnka kızılderilerinde İnti deniyordu.

İnka Kızılderilileri küçük yaştaki kız çocuklarını manastırlarda toplar, tanrıya kurban olarak keserler veya yönetici takımının eşleri olarak kullanırlardı. Bu kızların eğitimini üstlenen rahibe Coya Pacsa, güneş tanrısı İnti'nin dünyevî karısı olarak görülürdü. Bu şekilde toplanan kızlara "güneş bakireleri" denirdi. Bunlar göğüslerine tahta kazıklar saplanarak direklerde sallandırılır ve sürekli döndürülmek suretiyle gün boyu güneşe sunulurlardı. Her yıl yapılan bu festivale "güneş dansı" derlerdi. Bunun benzeri Mezepotamyada Sümer ve Babil ayinlerinde de görülürdü (Eliade).

İşte Şems (güneş) Suresi, eski dünyaya ait bu putperest anlayışları tümüyle mahkûm etmektedir. Güneşe yemin edilmesi onu ululama için değil; "dile gelmeye" çağırmak içindir. Yemin bu nedenle bir şeyi ululama olarak değil; gerçeğin teyidi için düe gelip konuşmaya çağırılma olarak anlaşılmalıdır. Onların dile gelmeye çağrılması ise yaratılmış, konuşmaya bile güçleri olmayan birer tabiat varlığı olduğunu, bir tapınma nesnesi olamayacaklarını, Allah'ın emrinde olduklarını göstermek içindir. Âdeta onlar dilleri olup konuşabilse "Allah bizi tapmasınız diye yaratmadı, bizi de Allah yarattı, sizin gibi birer mahlûkuz" diyeceklerdir. Böylece Kur an, eski dünya dinlerinin insanı aşağılayan bu putperest kültlerini mahkûm etmekte, gördüğüne tapma şeklindeki ilkel tutumdan çıkararak insanoğluna asalet vermektedir. İnsanı, gözle görülmeyen, elle dokunulmayan, herhangi somut bir şeyle sınırlanamayan, boyutsuz, şekilsiz, büsbütün sınırsız, engin bir ufuğa yönelterek özgürleştirmektedir. Bu nedenle yedinci yüzyıl Mekke'sine yönelik ilahi hitabı, bu noktadan itibaren tüm eski dünya dinleri dönemini "Yedinci yüzyıl Sami/Arap muhayyilesi" üzerinden sona erdiren büyük reform olarak okumak gerekir. Kaldı ki, "eski dünya" tabir ettiğimiz çağların teolojik izdüşümü (eski dünyanın Tanrı anlayışı ile ilgili izleri, etkileri, kalıntıları) zaten yedinci yüzyıl Mekke ortamında bir şekliyle yaşamaktaydı. Bu nedenle burada "Kuranın ilk muhatapları bundan bunu anlamış mıydı?" diye sormanın bir manası yoktur.

Demek ki, bu dile gelmeler boşuna değildir. Çünkü başta güneş olmak üzere ışık, alev, ay, gece, gündüz, gökyüzü, yeryüzü, insan, insandaki haz vs. tarih boyunca özellikle Kuran öncesi eski dünya dinlerinde tanrılaştırılmış, her birine tapınırcasına prestij edilmiştir. Dikkat edilirse sure güneşten başlıyor ve sırayla hepsini dile gelmeye çağırıyor. Sonunda dile gelebilseydiler ne diyeceklerdi (kasemin cevabı) onu da yine kendisi veriyor...

{Kim kendini arındırıp temizlerse kurtulacak...}: Bu, dile gelmeye çağırılan

sekiz şey (güneş, ışık, ay, gece, gündüz, gökyüzü, yeryüzü, insan) dile gelebilselerdi ne diyeceklerdi, onun cevabıdır. Yani kasemin (yeminin) cevabıdır. Genellikle Mekkî surelerin girişlerinde yer alan bu tür ayetler böyle başlayıp biter. Önce dile gelmeye çağrılanlar sıralanır, ardından ne diyebileceklerine dair slogan gibi bir cümle sarf edilir. Burada da Kim kendini arındırıp temizlerse kurtulacak. Kim kendini kirletip günaha gömerse mahvolacaktır! deniyor.

Böylece âdeta şu denmek isteniyor: "Güneş, ışık, ay, gece, gündüz, gök, yer ve insan... Bunların hiçbiri tanrı değildir. Bunlar "oluşun" birer parçasıdırlar. Hepsi tek bir oluş ve akışın içinde kendi görevlerini ifa ediyorlar. Hepsini kendi görevleri çerçevesinde tutun ve abartarak olmadık şeyler yakıştırmayın. Yaratıcı bir ve tek olup Allah'tır. Bunlar Allah'ın ayetleridir. O'nun varlığını ve birliğini gösterirler fakat yine de O değildirler... Ve sen ey insanoğlu! İçlerinde tek konuşabilen sensin. Fakat sen de onları tanrı sanarak kendini aşağılama. Keza tanrının onlar değil kendin olduğunu da sanma! Tanrı bir tek olan yüce Allah'tır. Onunla ilişkini düzelt. Gerçek Tanrıya, tanrı değil; gerçekten mahlûk olana da, Tanrı demeye kalkma. Her şeyi yerli yerinde değerlendir. Oluş ve akış içindeki yerini ve anlamını iyi kavra. Böylece bütün varlığın ve O'nu yaratan Allah'ın bilincinde ol ve öyle yaşa. Bu tür varlıkları tanrı yerine koymayı bırak, kendine bak. Senin görevin iyiyi ortaya çıkarmak, kötüden sakınmaktır. Bu nedenle iyi, güzel ve doğru olan her şeyi koru, yaşat ve yücelt; kötü, çirkin ve yanlış olan her şeyden sakın ve onlarla mücadele et...

ALLAH'IN DEVESİNE DOKUNMAYIN (11-15) Y

[Semud, azgınlıktan günaha gömülerek yalanlamıştı.

İçlerinde en haydutları ileri atılınca, Allah'ın elçisi onlara "Allah'ın devesine dokunmayın, bırakın sulansın" demişti. Fakat onlar elçiyi hiçe sayıp yalanladılar ve deveyi küstahça boğazladılar. Rableri de günahlarıyla birlikte hepsini kırıp geçirdi, yer ile yeksan etti. Heyhat! Onlarda ahiret korkusu diye bir şey yoktu...]

Önceki pasajda dile gelmenin ne olduğu (yeminin cevabı) verilince, bu pasajda konu tarihten bir örnekle açıklanıyor. Bu, yeryüzünde "kötülük dürtüsünün" (fücur ilhamı) sebep ve sonuçları bakımından çarpıcı bir örnek olan Semud kavminin hikâyesidir.

Semud, Sami/Arap tarihinin en eski halklarından olup Salih peygamberin memleketiydi. Semudlular, yeryüzünde güç gösterisi hevesine kapılmış, sahipsiz ve savunmasız buldukları her şeyi (kamu) talan edip yağmalayabileceklerine inanan, kendilerine karşı koyacak hiçbir gücün bulunmadığına kendini inandırmış zorbaların memleketiydi. Bu anlamda insanoğlundaki iktidar ve güç hırsının başıboş bırakıldığında neler yapabileceğinin, nasıl günaha gömülüp azgınlaşabileceğinin tipik örneğiydiler.

Allah onları Salih peygamber aracılığıyla sahipsiz bir dişi deve ile sınadı; "Allah'ın dişi devesini otlaklara salıyorum. Bu sahipsiz deveye dokunmayın. Bu deve denemesi bu işlerden vazgeçip geçmediğinize dair bir gösterge (ayet) olacak. Kararınızı verin" dedi. Fakat onlar mesleklerini icra ettiler ve o sahipsiz deveyi de yakalayıp küstahça boğazladılar. O günkü dünyada kimseye yenilmeyen Semudlular bir gece ansızın gelen bir depreme yenilip yok oldular.

Demek ki, insanlar "ne oldum" delisi olmamalı, "ne olacağım" ona bakmalı. Yeryüzünde güçlü kudretli imparatorluklar kurarak kendilerini "küresel güç" ilân edenler, bu örneklerden ders çıkarmalı. Yeryüzünü sahipsiz bularak milletlerin yeraltı ve yerüstü (kamu) kaynaklarını yağma ve talana kalkışmamalı. Gücüne ve silâhına güvenerek "Beni kimse yenemez" diye kasılmamalı. Bir gece ansızın gelecek bir deprem, bir fırtına vs. her şeyi yer ile yeksan edebilir. Bunun için insanoğlu daima üç şeye hazırlıklı olmalı ve onlar gelmeden önce hal ve gidişini düzeltip kendini temizlemeli, kirlerinden, günahlarından arınmalıdır.

Kur anda "deveye dokunmamak" ifadesi gibi "ağaçtan yemek", "gemiye binmek", "inek kesmek", "nehirden içmek" imgeleri kullanılır. Bunlar "metafor" dediğimiz sembolik ifadelerdir. Burada görüldüğü gibi "Allah'ın devesine (nâgatallah) dokunmamak" ifadesi, Allah'ın mülküne; kamu malına dokunmamak, onu talan etmemek anlamında deyim olarak kullanılıyor.

"Allah'ın devesine dokunmamak", Mekke ortamında "mal ve oğul sahiplerinin" Allah'ın evine (beytullah) getirilen mallara dokunmaması, genel olarak da Allah'ın arzında (arzullah) mülk Allah'ın olduğu için, ona dokunmamak, kendi zimmetine geçirmeye kalkmamak demek oluyor...

***

26 - (85) BURÛC SURESİ

Mekke'de inmiştir, 22 ayettir. İlk ayetinde gökyüzünün burçları (burûc) dile gelip şahitliğe çağırıldığı için bu adı almış görünmektedir. Mekke yıllarının yoğun baskı ve işkence ortamında nazil olmuştur. Baskıcı ve zorba Ashab-ı Uhdud üzerinden bütün çağların işkencecilerine esaslı mesajlar verir. Firavun ve Semûd gibi bir bir yıkılıp gideceklerini hatırlatır.

SEVGİ VE MERHMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

ATEŞ ÇUKURU KAZANLAR KAHROLSUN (1-11) Y

[Burçlar {BURÛC} ile dolu gökyüzü dile gelsin!
Söz verilen gün dile gelsin!
Tanıklar, sanıklar, hepsi dile gelsin!;
"Çukur kazanlar {ASHÂB-I UHDUD} kahrolsun!
O alev alev yanan ateşi tutuşturanlar,
Yaktıkları ateşin etrafında oturmuşlar,
İman edenlere yaptıklarını bizzat seyrediyorlardı.
Güçlü ve övgüye lâyık Allah'a imanda direndikleri için,
onlardan intikam alıyorlardı.
O Allah ki göklerin ve yerin {MÜLKÜ} yalnızca O'nundur. Allah her şeyi görüyor.
İman eden erkekleri ve iman eden kadınları ateşten geçirip sonra pişmanlık duymayanlar kesinlikle cehenneme girecek.
Alev alev yanan bir azap onları bekliyor.
İman edip iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanlar ise kesinlikle altından ırmaklar akan cennetlere girecek. İste asıl büyük kurtuluş budur.]

{BURÛC}: Sözlükte [BRC] kökü mastar olarak "yükselmek, ortaya çıkmak, yukarı çıkmak" demektir. Kule yapmak, burç dikmek, yüksekçe yapı kurmak (ibrâc), kale yapmak (tebrîc), süslenip püslenmek (teberrüc), kule, burç (burç), yayın kulesi (burcul-irsâl), güvercin yuvası (burcul-hemâm), saat kulesi (burcus-saa) kelimeleri bu köktendir.

Aramicede burgâ, Eski Yunancada pyrgos, Hint-Avrupa dil kökünde bhrgh, yüksek yer, hisar anlamına gelir. Bugün Türkçe'ye girmiş olan burç, burgaz, burjuva, burjuvazi kelimeleri bu köktendir. Yüksek yer, yükseklerde oturan, köşklerde, villalarda yaşayan, süslenip püslenen anlamlarını çağrıştıran olay ve olguları ifade eder.

Eski Yunancadan batı dillerine geçtiğine göre Avrupadaki kimi şehir isimleri de bu kökten gelir; Ham-burg, Peters-burg, Stras-burg vs. Demek ki, bu şehirler yüksek tepelerde kurulmuş veya buralarda etrafı duvarlarla çevrili şato ve villalarda yaşayan insanlar varmış. Onun için bunlara burjuvazi, yaşadıkları şehirlere de sonu

"burg" ile biten isimler konulmuş. Bu durumda "proleter" de burçların dışında kalan, kenar mahallelerde yaşayan, yükseklere çıkamayan demek oluyor.

Ayette "Burçlar sahibi sema" ifadesi, gökyüzünün yıldızlarla dolu olduğunu veya Mekkî surelerin metafizik gerilim içinde gelen **üslubuyla** söylersek "yüksek ufuklara sahip, yükseldikçe açılan, uçsuz bucaksız yüksek ufuklar" manasına gelir. Yıldızlar, insanların baktığı yerden yükseklerde göründüğü için onlara burç denmiştir. Bunun için gökyüzünü gidip dayanılan bir gök duvarı olarak değil, arkasında engin ufukları bulunan "gök kapısı" olarak anlamak icap eder.

Bu anlamda batı dillerinde kullanılan existence, aslında "dışarıda, orada öylece duran" demektir (ex=çıkış, dışarı, stence=duran şey, statüko). Dolayısıyla Yunan üzerinden batılı muhayyile dış dünyayı bir statüko olarak anlamıştır. Sınırları belli, değişmeyen, orada öylece duran devasa kozmik stoa (sütun, duvar)... Tanrı da bu anlamda bu statükonun metafizik ifadesi oluyor. Yani Tanrı da orada öylece duruyor; ilk hareketi veriyor ve bir daha karışmıyor. Hareket ettiriyor, fakat kendisi hareket etmiyor (Muharrik-i Evvel). Oysa Kuranın oluş anlamına gelen kevn kavramından **kainat,** olan şeyler, oluş halinde olanlar demektir. Yani kendisi sürekli hareket halinde olan, değişen, dönüşen, orada öylece devinip duran, açıldıkça açılan, derinliklerinin sonu olmayan, sınırı, hududu bulunmayan anlamında...

Demek ki, Allah statik bir Tanrı değildir. Onda sürekli oluş (kevn) vardır ve bu anlamda "Mutlak Oluş" demek olur. Yani Allah'ın gayrısında oluş ve bozuluş kevn-u fesad söz konusu iken O'nda bozuluş, eksilme ve çoğalma olmaz. Tamlık içinde açınım, boyuna zuhurdur söz konusu olan. Keza unutulmamalı ki, ilahi hayattaki dinamik yenilenmeler kemale doğru değil; kemal içindedir. Şu halde ilerleyen ayetlerde (15. ayet) gökleri kendine izafe edecek olan Allah, göklerin burç sahibi olduğunu söylemekle göğün sınırlarının burçlarla bittiğini değil; yükseldikçe yükselen, insan yöneldikçe açılan, ucu bucağı bulunmayan sonsuz bir metafizik derinlikten bahsediyor olmalıdır (Allahu alem).

{ASHÂB-I UHDUD}: Yukarıdaki pasajda yer ve zaman ismi verilmeden kısaca değinilen ve tefsirlerde "Ashâb-ı Uhdud" diye yığınla spekülasyona neden olan kıssa, öyle anlaşılıyor ki, Ashab-ı Kehf gibi Sami/Arap muhayyilesinde destanlaşmış bir direniş ve kahramanlık öyküsüydü. Bunlar eskiçağların birinde yaşamış ve destansı bir direniş ve kahramanlık ortaya koymuşlardı. Zamanla Arap halk muhayyilesinde bizdeki "Hz. Alinin cenkleri", "Estergon Kalesi" veya "Gaziosmanpaşa savunması" gibi yer etmişti.

Bu tür kahramanlık öykülerinin halk muhayyilesinde bire bin katılarak efsaneleşmesi normaldir. Zihni çocukluğundan beri "Hz. Ali'nin cenkleri" anlatılarıyla dolu birisine on beş cümleyle gerçek Hz. Ali'den yiğitliği, cesareti ve ahlâkı öne çıkarılarak bahsedildiğini düşünün... İşte Kuran bu tür destanlaşan direniş ve simalar üzerinden de sesleniyor. İçeriğine yönelik ayrıntılı açıklama yapmaksızın olay veya simadaki "tutum ve davranışları" öne çıkararak öğüt veriyor.

Ayettegeçen"Ashab-ıUhdud","HendeHerinsahipleri"anlamm^ hendeklere atılanlar değil; bu hendekleri kazanlar kastediliyor. Çağlar boyunca nice despot krala ev sahipliği yapmış Sami/Mezopotamya havzasında böyle gaddar imparatorlar hep görülmüştür. Böylesi tiplere sadece bu bölgede değil her yerde rastlanabilir. Örneğin Kur an ın esas hitap çevresi Roma dil, tarih ve kültür evreni olsaydı muhtemelen gladyatörlerden, iki tekerlekli at arabası sahiplerinden, aslanlı kafeslerden, Spartaküsden, Kartacadan vs. bahsedecek ve bunlar üzerinden insan tutum ve davranışları sorgulanacaktı.

Şu halde kıssaları anlatırken Kur an ın tarih, yer ve mekân konusundaki "bilinçli susuşu", hitabın çağlar boyu sürmesini istemesi nedeniyle olmalıdır. Çünkü bir din, bütün insan kuşakları boyunca devam etmek istiyorsa kendini alabildiğine "minimum" hale getirmek durumundadır. Ki, böylece "klasik" hale gelsin. Her gelen nesil onda kendinden bir şey bulsun. Demek ki, Ashab-ı Uhdud kıssası da diğer birçoğu gibi masal olsun diye veya hakkında "bilgi" vermek için değil, benzerleri halen varolan bir olay üzerinden "bilinç" oluşturmak amacıyla anlatılıyor. Demek ki, haklı bir davayı zorla bastırmak isteyen herkesi ashab-ı uhdud olarak görmek gerekir.

{MÜLK}: (bkz. Nas Suresi).

İlk mesajların bütünlüğü bağlamından bakacak olursak, buradaki hitabın şehrin ileri gelen mülk sahiplerine yönelik olduğunu görürüz. Bu ayetlerin Hz. Peygamber'in etrafında toplananlara yönelik baskı ve işkencelerin yoğunlaştığı bir zamanda nazil olduğu anlaşılıyor.

Onlar şehrin "burçlarında", yani villa ve köşklerinde yaşayan servet ve iktidar sahipleri idiler. Şehrin "burjuvazisini" oluşturuyorlardı. Hz. Peygambere ve ona inananlara yoğun işkenceye yönelmişlerdi. Bu nedenle onlara tarihten ateş çukuru kazarak işkenceye yönelenler örnek gösteriliyor. Yerlerin ve göklerin mülkü/mülkiyeti Allaha aittir şiarının tam da bu noktada öne çıkarılması manidardır.

Sonraki bölümde ise Firavun ve Semud örneği yeniden aktarılarak nasıl kıskıvrak yakalanıp yıkıldıkları hatırlatılıyor. Bunların sonunun da böyle olacağı haber veriliyor.

YIKILAN ORDULAR, FİRAVUN VE SEMUD (12-22)T

[Doğrusu Rabbinin yakalayıp tutuşu çok çetindir.
Yaratmayı başlatıp yenileyerek sürdüren O'dur.
Çok affedicidir, sevgi kaynağıdır
Görkemi gökleri kuşatmıştır, çok yücedir
Ve istediği her şeyi yapabilendir O...
Ordular olayından haberin var mı?
Hani şu Firavun ve Semud olayından?
Fakat kâfirler hala yalan deyip duruyorlar.
Oysa Allah onları arkalarından kuşatmıştır.
Bilakis yalan dedikleri bu Kur'an yüce bir hitabedir.
Çok sağlam bir kaynaktan, sağlam yollarla {LEVH-İ MAHFUZ} gelmektedir.]

{Yaratmayı başlatıp yenileyerek sürdüren O'dur}: Harfi harfine; "Şüphesiz ki o 'ibda* ediyor ve 'iade' ediyor". Burada ilk olarak yapmak (ibda), yeniden yapmak (iade) kavramları oldukça önemlidir. Bu, yaratmanın dönüp aynısını tekrar yapma anlamında yenilenme değildir. Yaratılışın yenilenmesi sürekli "oluş" halinde olmak demektir. Kendini tekrar etmeyen bir oluş ve akışın yenüenerek sürmesi manasındadır. Demek ki, yaratma sadece yapıp ortaya çıkarma değüdir, yenileyip sürdürme, devamını sağlama da yaratılıştır. Yaratma bu anlamda olmuş bitmiş bir şey değü; olmakta, devam etmekte olandır. Bu anlamda etrafta gördüğümüz her fiil yaratımdır ve bu, anbean olmaktadır. Allah her an yeni bir iş ve oluş üzeredir. Ayetin "sürekli yaratma" çağrışımı veren Türkçe'deki "-yor" şeklinde biten şimdiki zamanda fiil kipiyle kullanılmasına dikkat edilmelidir.

{Ordular olayından haberin var mı? Hani şu Firavun ve Semud olayından?}: (bkz. Fecr: 89/6-13. ayetlerin açıklaması).

{LEVH-İ MAHFUZ}: Sözlükte "korunmuş levha" demektir. Arapça'da [LVH] kökü mastar olarak "belirmek, görünmek, ortaya çıkmak, meydana gelmek" anlamına geliyor. Kaldırmak, görmeleri için yukarı kaldırmak, ima etmek, değinmek, üstü kapalı olarak anlatmak (telvîhan), şerh, yorum, açıklama, dipnot (telvîhun), talimatname, katalog, liste, rapor, sunu (leiha, layiha), tabela, levha, pano (levha), düz tahta ya da tabela şeklinde olan her şey (levh) kelimeleri bu köktendir.

Burûc Suresinin sondan bir önceki ayetinde "Bilakis bu (Kur'an) yüce bir hitabe (Kur'an-ı Mecîd) dir." deniyor ve ardından Lehv-i Mahfuz'dadır denilerek sure bitiyordu. Bu durumda Lehv-i Mahfuz kavramı, esas kelimenin (levh) görünmek, aşikâr olmak anlamına geldiğinden hareketle yukarıdan aşağıya ve aşağıdan yukarıya doğru iki anlamda yorumlanabilir. Aynı zamanda bu, Allah'tan insana ve insandan Allah a doğru iki yorum olacaktır.

Birinci anlamda "görünme süreci (inzali) korunmuş olan", ikinci anlamda "korunmuş olandan (vicdan ve sağduyudan) çıkıp görünen" demek olur.

Yani yukarıdan aşağıya "sağlam bir yerden, insana korunmuş olarak, sağlam bir yolla, şeytan, cin vs. karışması olmadan inen, insanların dünyasında böylece görünen, aşikâr olan kitap" demek olur. Ki, Kuranın başka yerlerinde müşriklerin "Muhammed cinlerle konuşuyor, söylediklerinde cin ve şeytan karışmaları var" iddiasına cevap olarak gelen **"Açıkçası o zikri biz indirdik biz, onu (indirirken) koruyacak olan da biziz."** (Hicr: 15/9), **"O mekının (korunan) bir kitap, şerefli bir Kuran'dır."** (Vakıa: 56/77-78), **"Ona (indirirken) ancak tertemiz olanlar dokunabilir."** (Vakıa. 56/79) ayetleri bu manadadır. Yani "Kur anın iniş süreci tümüyle kontrol altındadır, endişeye mahal yok" denmek istenmektedir.

İkinci anlamda, yani aşağıdan yukarıya ise, "insanlığın korunmuş, unutulmamış, diri kalan, hâlâ sağ duran duyularından; sağduyusundan, vicdanın derinliklerinden fışkırarak çıkan, böylece görünerek aşikâr olan, ortaya çıkan kitap" demek olur. Kur anın hem şerefli bir peygamberin sözü (Kavli rasulün kerim) hem de Allah'ın sözü (Kelamullah) olarak anılmasının nedeni işte bu ikili okumayı yansıtır.

Demek ki, Lehv-i Mahfuz kavramı, Allah ile insanlık vicdanının karşılıklı dinamik ilişkisini betimliyor. Zira Allah, bizatihi korunmuş olup tertemizdir. O'ndan tertemiz olan yayılıyor. Aynı şekilde vicdan da korunmuş olup ondan da tertemiz olan fışkırıp çıkıyor. Bu ikisi zaman zaman Tur-i Sina'da, Zeytin ve İncir ağaçlarının altında, güvenli şehir Mekke'nin Hira'sında buluşuyor ve insanlığa yepyeni levhalar yazıyor, lâyihalar getiriyor.

***

27 - (95) TİN SURESİ

Mekke'de inmiştir, 8 ayettir. İlk ayetinde incir (tin) ve zeytin ağaçlarını dağı ve şehri mecazî olarak dile gelmeye ve gerçeklere tanıklık etmeye çağırdığı için bu isimi almış görünmektedir. Dini yalanlayan şehrin zenginlikten şımarmış ileri gelenlerini sefillerin en sefili (esfel-i sâfilîn) bir hayat sürmekle itham eder ve buradan bütün çağların şehirlerinin zenginlikten şımarmış ileri gelenlerine mesaj verir.

SEVGİ VE MERHMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

İNCİR, ZEYTİN, DAĞ VE ŞEHİR (1-8) •

[Dile gelsin incir ve zeytin ağacı!
Dile gelsin Sina Dağı!
Dile gelsin güvenli şehir!;
"Biz insanı en güzel biçimde yarattık.
Sonra da çevirdik aşağıların aşağısına attık."
Ancak iman edip iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanlar hak ettiklerinin karşılığını göreceklerdir. Peki, ey insan! Böyle bir dini reddetmeye sebep nedir? Allah hükmedenlerin en güzel hükmedeni değil mi?]

{Dile gelsin incir ve zeytin ağacı!}: Yani: Ey altında nice peygamberin oturduğu, vahiy aldığı, vaaz verdiği yeryüzünün incir ve zeytin ağaçları! Sizler o elçilerin nice acılar çekerek insanlığın kurtuluşu için gölgenizde sabahladığına şahit oldunuz. Üzerilerine yapraklarınızı döktünüz. Onların mesajlarını insanlardan çoğu dinlemedi. Tarihin karanlık sayfalarında ıssızlığa terk etti. Fakat sizler gördünüz, şahit oldunuz. Şimdi dile gelin! Dile gelin de söyleyin; onlar ne demişti, ne yapmıştı? Nasıl vahiy almışlardı yapraklarınızın altında? Nasıl insanoğlunun Allah'ını arayışına tanıklık etmiştiniz? Söyledikleri döktüğünüz yapraklar gibi zamanla nasıl sararıp solmuştu? Ey Filistin'in, Suriye'nin, Kudüs'ün, Mezopotamya'nın, Harran'ın, İran'ın, Elam'ın, Asur'un, Babil'in, Anadolu'nun, Hint'in, Çin'in, doğunun, batının, güneyin, kuzeyin ulu çınarları! Yaprakları sararıp solmuş bütün ağaçlar dile gelin! Dile gelin de haykırın; kimdi o nebiler, resuller, bilgeler? Kimdi onlara karşı çıkanlar? İbrahim'i ateşte yakmak için kesilip odun olan ağaçlar dile gelin! İsa'nın altında vaaz verdiği Zeytin Dağının ağaçları dile gelin! Kimdi İsa vaaz verirken onu dinleyenler? Kimdi onu krallara gammazlayanlar? Zekeriyya'nın içinde testereyle biçildiği ey söğüt ağacı dile gel! Kimdi onu biçenler! Ne demişti Zekeriyya? Nasıl birlikte yere düşmüştünüz acılar içinde? Budha'nın altında on iki gün gerçeği aradığı o incir ağacı dile gel! Ne düşünüyordu o bilge senin altında? Yaprakların başına düşerken o ne düşünüyordu? Kimdi o düşünen, gerçeği arayan o adam kimdi? Haydi, anlatın, şimdi tekrar konuşma vaktidir. Hayyu Kayyum olan Allah'ın mesajını tekrar haykırma vaktidir. Dile gelin, dile gelin de söyleyin!

{Dile gelsin Sina Dağı!}: Yani: Ey yamaçlarında Musa'nın Hakk'ı aradığı Sina Dağı! Sen de dile gel! Musa nasıl papuçlarını çıkarak günlerce dolaşmıştı? Nasıl Allah'ını aramıştı senin yüksek tepelerinde? Dile gel de konuş! Her şey geçip gitti. Sizler hâlâ ayaktasınız ey dağlar, ovalar, vadiler, ırmaklar! Kimlere şahitlik ettiniz, kimlere mezar, kimlere bağ oldunuz? Üzerlerinizde neler olup bitti, dile gelin de anlatın!

{Dile gelsin güvenli şehir!}: Yani: Ey İnsanlığın kalpgâhı olan Mekke, dile gel! Ey Âdem'in, Havva'nın yurdu dile gel! Kim yapmıştı o dört duvardan ibaret insanlık anıtını! Neden yapılmıştı o ev? İnsanlık tarihi nasıl başlamıştı bağrında? Nasıl toprağa can verilmişti? İnsanoğluna Allah'ın ruhu nasıl üflenmişti? Yaratma ve oluş insanı nasıl tarih sahnesine çıkarmıştı? Nasıl yıllarca unutulduktan sonra o kutlu evi İbrahim yeniden eski temelleri üzerinde dikmişti? İnsanlığı nasıl ilk anıta (evvelu'l-beyt), en eski eve (beyt-i atike) çağırmıştı? Babil'de zigguratlar, Mısır'da pramitler göklere yükselirken İbrahim bu evi neden yapmıştı? Kaç uygarlık gelip geçtiği halde hâlâ ayakta duran ey insanlık abidesi dile gel! Dök etrafında olup bitenleri, tarihe tanıklık et! Dile gel de konuş ey şehirlerin anası! Dile gel de anlat; insanlık nedir, tarih nedir, zaman ve mekân kimindir?

{Böyle bir dini reddetmeye sebep nedir?}: Harfi harfine: Bundan sonra "dini" sana ne yalanlatıyor" Yani: Hal böyleyken, dünyanın bütün nebileri, resulleri, bilgeleri hep aynı şeyi söylemişken, imanı, iyiliği, güzelliği, doğruluğu tavsiye etmişken, seni bundan uzaklaştıran nedir? Seni bu temel insanlık yolunun dışında tutan nedir? Yüce bir yaratıcıya inanarak iyi, güzel ve doğru için çalışmanın neresi kötü olabilir? Kime kızıp da bunun dışında kalınabilir? İnsan kendi kendine de olsa bu değerleri benimseyip yaşayabilmeli değil midir? İnsan tek başına bile olsa düşünmek, varlığın ve hayatın anlamını sorgulamak zorunda değil midir? Ölümü ve sonrasını düşünmek zorunda değil midir? "Ben kimim ve bu hal neyin nesi" diye kendi başına da olsa bir sormak yok mudur?

Görüldüğü gibi, ilk mesajlar bağlamında baktığımızda burada geçen "dini yalanlamak" tabirinin Maun Süresindeki" "dini yalanlamak" tabiri ile irtibatlı olduğunu görürüz. Orada anlatılan Ebu Cehil ve taifesi burada bir kez daha mahkûm ediliyor. Bunlar, öksüzü hor gören, yoksulu doyurmaya yanaşmayan, üstelik de "salât" eden, şehrin zenginlikten şımarmış ileri gelenleri, "mal ve oğul sahipleri" idiler. Bunların sürdüğü hayat görünüşte parıltılı bir hayat olsa bile, başkalarının hakkını yeme ve emeğini sömürme üzerine kurulduğu için sefil bir hayat idi. Onun için onlara "sefillerin en sefili" veya "aşağıların en aşağısı" deniyor...

***

28 - (101) KÂRİA SURESİ

İlk Mekke dönemi surelerindendir, 11 ayettir. İlk ayetinde kıyametin/afetin/toplumsal altüst oluşun korkunç gürültüsü el-gari'a olarak tasvir edildiği için bu adı almıştır. Herhangi bir ölçü ve tartı (mevâzin) derdi olmayan şehrin zenginlikten şımarmış ileri gelenlerini dünyada yıkılış/ahirette ateş ile tehdit eder.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

ÖLÇÜSÜ VE TARTISI AĞIR VE HAFİF GELENLER (1-11) T

{Korkuç gürültü {KARİA}
Nedir o korkunç gürültü?
Bilir misin, nasıl olacak o korkunç gürültü?
O gün insanlar çil yavrusu gibi darmadağın olacak.
Dağlar hallaç pamuğu gibi savrulacak.
İşte o zaman tartıları {MEVÂZİN} ağır gelen mutlu bir hayat sürecek.
Tartıları hafif gelenin ise alev anasını ağlatacak.Bilir misin nedir o?
Dağlayan bir ateştir!]

{KARLA}: Sözlükte [QRA] kökü mastar olarak "vurmak, dövmek, kapı vs. çalmak" demektir. Deniz dibine inmek, yaklaşmak, geri dönmek, vazgeçmek, kura çekmek, menetmek, yenmek (iqra), saçı kökünden kesmek, saç tıraşı yapmak, fena azarlamak (taqrf), vuruşmak, birbirine vurmak, kurada yenmek (muqâraa), kura çekmek, oy vermek (ıqtırâ'), kel, saçı dökülmüş (eqra), saç kıran hastalığı (qurâ'), kapı tokmağı (miqraa) kelimeleri bu köktendir.

Demek ki, bu sözcük Arap muhayyilesinde "Büyük bir gürültüyle gelen ve ortalığı kasıp kavuran bir şeye" tekabül etmektedir. Öyle ki, kıyamet günü gelen bu şey, tokmağın kapıya çarpması gibi dünyaya çarparak sarsacak ve bu esnada korkunç bir gürültü çıkaracaktır. Bu haliyle sözcük, Türkçede "ani bir şekilde, güm diye, büyük bir gürültüyle" anlamına gelen "gümleme" kelimesini de çağrıştırır. "Kapıyı güm güm vurmak" deyiminde ve "Ormanların gümbürtüsü başıma vurur" türkü mısrasında bu anlamda kullanılmıştır.

Şu halde el-qâria, "dünyanın kapısına güm güm vuran dehşet verici tokmağın korkunç gürültüsü" demek olur.

Aynı zamanda el-qâria, yaklaşan bir afetin (deprem, sel, yıldırım vs.) çıkaracağı gürültü manasına da gelir. Keza el-qâria, şehrin zenginlikten şımarmış ileri gelenlerinin toplumsal alt-üst oluşunu ifade eden devrim halini de ifade eder. Bütün bunlar el-qâria olup, ilk mesajların bütünlüğü içinden bakılınca "mal ve oğul sahiplerini" tehdit için kullanıldığı anlaşılıyor.

{O gün insanlar çil yavrusu gibi darmadağın olacak}: Harfi harfine: "O gün insanlar saçılmış pervaneler gibi (kel-ferâşi'l-mebsûs) olur." Bu benzetme, Türkçede

"Çil yavrusu gibi dağılmak" dediğimiz şeyi çağrıştırır. Çil, tavukgillerden av kuşu, dağ tavuğu demektir. İlk mesajlar bağlamında kıyamet, afet veya toplumsal alt-üst oluş anındaki savruluşu ve şaşkınlığı ifade eder.

{Dağlar hallaç pamuğu **gibi** savrulacak}: Harfi harfine: "Dağlar didilmiş renkli yün gibi (ke'l-ı'hni'l-menfûş) olur." Bu benzetme de Türkçe'de "Hallaç pamuğu gibi savrulmak" dediğimiz şeydir. Hallaç, pamuk veya yünü bir âlet yardımıyla atarak kabartan kimse demektir. İlk mesajlar bağlamında kıyamet veya afet anında dağların durumunu ifade ettiği gibi, toplumsal alt-üst oluş anında "bahçe sahiplerinin" durumda olduğu gibi, servet ve iktidar dağlarının yıkılışını ifade eder...

{MEVÂZİN}: Sözlükte "vezn" kökünden gelir; "ölçme, tartma" demektir. Dengelemek, denkleştirmek, aynı ağırlıkta yapmak (muvâzene), denkleştirmek (ittizâne), denge, balans (ittizân), denge, muvazene (tevazün), terazi (mizan), dengeli, ölçülü, vakarlı, kişilikli (muttezin) kelimeleri bu köktendir. Bu kökten gelen kelimeler Kuranda 23 yerde geçer. İki anlamda kullanıldığı görülmektedir: 1- Ölçü ve tartı. 2- Ahiret terazisi.

"Vezn" kavramı, Kuranda adi, gıst, hakk, seva, vasat gibi bir adalet kavramıdır. Ölçüde adaleti gözetmek, ölçüyü-tartıyı doğru tutmak, eksik ölçüp tartmamak olarak birçok ayette geçer. Hak yememek, emekten çalmamak, eksik vermemek manasındadır. Bu durumda ayette geçen {kimin ölçüsü/tartısı ağır gelirse}, yani kim hakka-hukuka en çok riayet ederse, kim başkasının hakkını çalmaktan en çok sakınırsa demek olur. {Kimin ölçüsü/tartısı hafif gelirse} de, kim hakka-hukuka en az riayet ederse, kim başkasının hakkını çiğnemekten en az sakınırsa, umursamaz davranırsa demek olur.

Görüldüğü gibi burada kastedilenler şehrin ileri gelen "mal ve oğul sahipleri" idi. Onlar başkalarının hakkını ve hukukunu hiçe sayıyor, yetim malı yiyor, insan ticareti yapıyor, kölelerin emeğini sömürüyorlardı. Bu konularda herhangi bir ölçüleri ve tartıları yoktu. İşte bunlar bu yaptıkları sebebiyle dünyada yıkılış ve kıyamette ateş ile tehdit ediliyorlar.

{Alev **anasını** ağlatacak}: Harfi harfine: "Onun anası 'hâviyedir". Bu, Arapların "Anan ölsün" (Hevet ummuhu) tabirinden gelmektedir (Razi). Türkçe'de "Anası ağlamak" dediğimiz şeye tekabül eder. Anası ağlamak deyimi, "Çok büyük zorluklarla karşılaşmak, ağır sıkıntılara maruz kalmak" hali anlatılırken kullanılır. İlk mesajlar bağlamında "mal ve oğul sahiplerinin" kıyamet, afet veya toplumsal alt-üst oluş (devrim) anındaki hallerini resmeder...

29 - (75) KIYAMET SURESİ

Mekke'de inmiştir. 40 ayettir. Surenin ilk ayetinde geçen ve ayağa kalkış (gıyamet) kelimesinin sureye isim olduğu anlaşılıyor. Sure, ana tema olarak ölüm ve kıyamet (hesap) günü etrafında döner. Ölüm anının ve kıyamet (hesap) gününün çarpıcı sahneleri canlandırılır. Ölüme ve kıyamet gününe bigâne yaşayan tüm insanlar, o günkü çağın inkarcıları üzerinden tekrar uyarılır.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

KIYAMET NE ZAMAN? (1-6)T

{KIYAMET} günü dile gelsin!
Vicdan azabı çeken nefis dile gelsin!
"İnsan kemiklerini tekrar bir araya getiremeyeceğimizi mi sanıyor? Kesinlikle hayır! Onu parmak uçlarına kadar yeniden var etmeye kadiriz!" Fakat insanoğlu önündeki gerçeği inkâra kalkışıyor. Soruyor: "Şu kıyamet günü ne zaman gelecekmiş?"]

{KIYAMET}: Sözlükte [QÂME] kökü mastar olarak "ayağa kalkmak, diklenmek" demektir. Kuranda sonuçları itibariyle tüm insanlığı ilgilendirecek olan ve tarih boyunca bütün elçiler ve bilge kişiler tarafından haber verilip durulan "Büyük Günün özel adıdır. Kuran lisanında kıyametin bir yok oluş değil yeniden doğuş olduğunu görüyoruz. Bir bitki nasıl yenilmek veya çürüyüp gübre olmak yoluyla başka bir canlılığın ortaya çıkmasına neden oluyorsa, insanlar da eylemleriyle başka bir hayatın ortaya çıkmasına neden olurlar. İyi ameller iyiliğin yurdunu, kötü ameller kötülüğün yurdunu kurar. İnsan bu anlamda cenneti ve cehennemi bizzat kendi elleriyle hazırlar. Cennet ve cehennem bizim aşama aşama gerçekleştirdiğimiz eylemlerle inşa olunur. Her iyi amel cennete çiçek, her kötü amel de cehenneme odun taşımak demektir. Tıpkı toprak gibi ne ekersek onu biçeriz. Bu nedenle kıyametin son derece canlı ve vurgulu kelimelerle; "ayağa kalkış, diriliş, çıkış" vs. ile anlatılması son derece manidardır.

Ayağa kalkış (kıyam), diriliş/canlanış (baas) ve çıkış/meydana atılış (hurûc) kelimeleri bu anlamda yeniden doğuş için kozmik ayağa kalkış ve başka bir hale inkılâp demek olur. Kıyamet, Allah'ın sürekli yaratma eylemliliği içinde yeni bir safhadır. Kendini tekrar etmeyen hallerin (etvâr) yeni bir evresidir. Bir yok oluşu, bitişi veya tükenişi değil, yeniden doğuşu ifade eder. Zâlimin mezara gömülerek kendini unutturmaya çalışmasına "ilahi itirazı" ifade eder. İnsanlar, ölmekle her şeyin bittiğini sanabilirler, ama bu âlemi Yaratanın buna itirazı vardır. Hesap vermeden bu dünyadan çekip gitmiş olmakla, kimse kurtulduğunu, bu işin burada bittiğini, bu defterin kapandığını, yaptığının yanma kâr kaldığını sanmamalıdır.

Bu noktada kıyamet sorulmamış hesapları sormayı, yarım kalmış sözleri

tamamlamayı ifade eder. Bunun için toprağın altından huruç ederek varlık sahnesine tekrar çıkarılmayı ifade eder. Ancak bu, artık başka bir yaratılış zemininden olur ve insanın önceki yaratılış zemininde (dünyada) kendi elleriyle kazandıklarıyla doğru orantılı olarak gerçekleşir. Yeniden dirilme bu anlamda yok oluş olmadığı gibi bir eskiyi tekrar, başka bir surette devam (reenkernasyon) veya başa dönüş değildir. Bilakis yaratılışın yenilenmesi, süreklilik içinde değişim ve başka bir hale, tavra, etvâra geçilmesidir. "Sürekli yaratılışın" durmaksızın, uyku ve uyuklama tutmaksızın ve Hayyu Kayyum olarak devam etmesi demektir. Demek ki, her varlık bir kez yaratılır ve bir daha tekrarı olmaz; çünkü yaratmada tekrar yoktur. Zira yaratma eylemi bizzat yeni olmayı ifade eder. Bu, dinmeyen bir yaratıcı evrim, boyuna yeniden yaratma yürüyüşüdür. Bizden istenen, dünya sahnesinde bu yürüyüşe katılmak (seyr-i ilallah, seyr-i suluk), varlık âleminde Onunla birlikte yürümektir. Müslüman olmanın gerçek anlamı da zaten bu değil mi?

Öte yandan ayağa kalkış (kıyamet), diriliş/canlanış (baas) ve çıkış/meydana atılış (hurûc), nefes/soluk (sûr), toplanış (haşr) kavramları, daha sembolik okuyuşla bir toplumsal alt-üst oluş halinin safhalarını da ifade eder. Bu durumda rüzgâr (rîh), çığlık (sayha) ve tufan örneğin toplumsal rüzgârın giderek artması, çığlığa dönüşmesi ve tufandan (devrim) sonra toplumun yeniden kuruluşunu ifade eder. Özellikle Mekkî surelerde çokça görülen ve ilginçtir "Mekke'nin fethinden" sonraki ayetlerde pek görülmeyen yıkılış ve helak sahnelerini bu şekilde okumak da mümkündür.

Bu durumda bildiğimiz anlamda "uhrevî" baas, kıyamet, cennet ve cehennem; mezardaki ölülerin dirilmesi, ayağa kalkması, cennete ve cehenneme atılması itikat olurken, "dünyevî" baas, kıyamet, cennet ve cehennem de toplumun üzerinden ölü toprağını atması, uyanması, ayağa kalkması ve ardından ideal toplumun (cennet) kurulması ve zâlimlerin cezalandırılması (cehennem) demek olur.

Bu türden ayetleri her iki yüzüyle de okumak mümkündür. Dünyevî yüzüyle okumakla beraber, uhrevî yüzüne de itikat etmek gerekir. Bunun anlamı "Burada olmazsa, orada ergeç olacak bu" manasına gelir.

{NEFS-Î LEVVÂME}: Sözlükte "kendini kınayan kişi" demektir. Kendi, öz, ruh, can, kişi, şahıs (nefs) ve çok kınayan (levvâme) kelimelerinden oluşan bir deyimdir. Arapça'da levm, kınamak, yermek, kötülemek anlamındadır. Kınanacak, ayıplanacak şey yapmak (el-eme), kınamak, yermek, ayıplamak (telvîn), duraklamak, beklemek (televvum), ayıplanmaya razı olmak (iltiyâm), birbirini kınamak (telâvum), kınanmayı hak etmek (istilâm), ayıplayan, başkalarını kınayan (lâim), keşke olmasaydı (levmâ) kelimeleri bu köktendir.

Şu halde Nefsu levvâme, Türkçe'de "vicdan azabı" dediğimiz şeyi çağrıştırır. Vicdan azabı, insanın kendi iç dünyasında bir şey hakkında "Keşke yapmasaydım, nasıl yaptım ben bunu" dedirten duygudur ki, insana pişmanlık, kınama ve kendi kendini ayıplama hisleri yaşatır. Ayette işte bu duygu dile gelmeye çağrılıyor (ona yemin

ediliyor). O gün pişmanlıkların itiraf edileceği, yapılan yanlışlıkların ortaya dökü-leceği, insanların içindeki pişmanlık duygularının dile gelerek tanıklığa çağırılacağı ve hiç kimsenin yaptığının yanına kâr kalmayacağı anlatılmak isteniyor. Âdeta "O gün, insanların ömrü boyunca içlerinde saklayıp durdukları vicdan azabının artık dile gelip konuşacağı bir gün olacak. Yapay, yapmacık, görünen, gösterişi yapılan ki-şilikler gidecek, maskeler çıkarılacak, insan gerçeğinin ta kendisi olan kendi vicdanı konuşmaya başlayacak" denmek isteniyor. Öyle ya, insan her şeyden kaçabilir, ama bizzat kendi vicdanından nereye kaçacak?

HER ŞEYİN ORTAYA ÇIKACAĞI GÜN (7-19) Y

[Şimşek çakıp gözler kamaştığında...
Ay tutulup karanlığa gömüldüğünde...
Güneş ve ay bir araya getirildiğinde...
İnsan o gün 'Nereye kaçmalı?' diye hayıflanıp durduğunda... Hayır! Kaçacak hiçbir yer yok.
O gün varıp sığınılacak tek yer Rabbindir.
O gün insana yaptığı ve yapmadığı her şey haber verilecek. Dahası insan mazaret arayıp yaptıklarını gizlemeye çalışsa da... Bizzat kendi vicdanından kaçamayacak.
Öyleyse aceleye getirip yaptıklarına mazeret arayıp durma. Çünkü yaptıklarının bir bir anlatılması Bize aittir.
Yaptıklarını bir bir anlattığımızda sen sadece dinle.
Yapıp ettiğin her şeyi açıklamak Bize aittir.]

Surenin akışı içinde bu bölüm farklı yorumlara neden olmuştur. Klasik müfes-sirlerin çoğu burada Hz. Peygambere âdeta Kur anı okuma talimi yaptırıldığı görü-şündedir. Oysa pasaj Hz. Peygamberle ilgili görünmüyor. Bağlama baktığımızda in-sanın yaptığı ve yapmadığı her şey kendisine bildirilirken, telaşla mazaretler arayan ve hesap gününün dehşetinden adeta dili ağzına dolanarak kekeleyip duran insanın hal-i pür melalinin resmedildiğini görüyoruz.

Şu halde Kaffal'in yorumladığı gibi ayetin takdiri şöyledir: "Oku kitabını, bu-gün insana yaptığı ve yapmadığı her şey bildirilecek (İsra: 17/14). Aceleye geti-rip hızla okuyup geçme, yaptıklarını ve yapmadıklarını yavaş yavaş oku. Korkunun dehşetinden kekeleyip durma. Zavallı ve aciz insan! Şu haline bak. Hem korkudan dilin damağına yapışıyor, kekeleyerek hızla geçmek istiyorsun hem de hâlâ maze-retler bulmaya çalışıyorsun. Merak etme, hepsini ortaya dökeceğiz, bunları okumak bize aittir. Biz yaptıklarını bir bir yüzüne vurdukça senin gerçeği kabul etmekten başka yapabileceğin hiçbir şey yok. Bu nedenle okunanı takip et ve gerçeği olduğu gibi kabullen. Yaptıklarının cezasını da açıklayacağız. Bugün söz sadece Allah'ın-dır!" (Razi, Kaflal)

Görüldüğü gibi burada "suçlunun" muhakeme edilirken ne duruma düşeceği

sahneleniyor. Hem Mahkeme-i Suğra (dünyadaki mahkeme/küçük mahkeme) hem de Mahkeme-i Kübra (Ahiretteki mahkeme/büyük mahkeme) önünde müstağninin/zâlimin hal-i pür melalini resmediyor.

'ŞİMDİ'Yİ SEVEN 'SONRA'YI BIRAKANLAR (20-25)•

[Hayır! Siz hep şimdi {ÂCİLE} olanı seviyorsunuz.
Sonrayı {ÂHİRE} bırakıyorsunuz.
Bazı yüzler o gün sevinçten parlayacak.
Rablerinden umacaklar.
Bazı yüzler ise o gün mosmor kesilecek.
Belkemiklerini çatırdatacak yaman bir hesabın gelmekte olduğunu anlayacaklar.]

{ÂCİLE}: Sözlükte [ACL] kökünden gelir ve "şimdi, hemen, peşin, burada" olan demektir. Bu kökten gelen ıcl, Arapça'da buzağı/dana demek olup Türkçe'de de kullanılan "acele/âcil" ile aynıdır. Kuranda insanoğlunun temel bir özelliği olarak dünyaya düşkünlük, dünya malına tamah anlamında kullanılır. Yukarıdaki ayette geçtiği gibi; "Hayır! Siz şimdi/hemen/peşin (âcile) olanı seviyorsunuz, sonrasını/ilerisini (âhire) bırakıyorsunuz." Keza insanoğlunun temel bir tabiatı olduğu söylenir: "Muhakkak ki, insan, hemen/peşin/şimdi olana düşkün (acel) yaratıldı." (Enbiya: 21/37)

İlginçtir, Samirî'nin yaptığı buzağı heykeline aynı kökten "ı'clen cesedâ" denir. (Taha: 20/86-88)

Demek ki, buzağı (ı'cl/âcile), insanoğlunun burada/şimdi/hemen olana düşkünlüğünün ölü (cesed) bir hayvan temsili ile ifadesi/dışa vurumu oluyor. Samirî'nin "Musa onu unuttu" demesi, yaptığı buzağı heykelinin önceden bilinen bir şey olduğunu gösterir. Samirî'nin demek istediği şuydu: "Mısır'daki Firavun sarayının, tanrısal güç, bilgi, iktidar ve servet sembolü olarak kullandığı boğa (küçüğü buzağı) figürü ile temsil edilen tanrıyı unuttu da gitti görünmez bir Tanrıyı Sina dağının yamaçlarında arıyor. Hâlbuki önceden bizim tanrımız buydu. Bakın, Musa'ya uyduk çöllerde sürünüyoruz. Demek ki, Mısır'ın büyük tanrısını kızdırdık. Şimdi tekrar ona dönüyoruz..."

Bu durumda, "süs eşyalarından buzağı (ıcl) yapmak", süs, altın, para, servet hırsından vazgeçememek ve bunu elde etmek için Firavuna yaranmak, ona kölece sığınmak, bunun için de onun soğanına, sarımsağına, mercimeğine, yeşilliğine razı olmak demek olur. Nitekim "Onların kalplerine buzağı (ıcl) içirildi" (Bakara: 2/93) ifadesi, bunun esasında kalpte olan/içsel bir durum olduğunu gösterir. Demek ki, dışarıdaki put (buzağı) içe içirilmişin/işlemişin; tutkunun, ihtirasın mücessem ifadesi (ıclen cesedâ) oluyor.

Bu nedenledir ki, "kalplerine ıcl/âcile (buzağı) sevgisi içirilenler", yani süs, altın, para ve servet tutkusu içinde olanlar ve bunun için de Firavuna kölece boyun eğenler, Kur anda hep "aşağılık maymunlar", "domuza dönüşenler", "haddi aşanlar, aşırı gidenler", "zillet ve alçaklık damgası vurulanlar" ve "gazaba uğrayanlar" olarak anılırlar. Bunlar, Kur an söyleminin öfke ibresinin tavan yaptığı yerlerdir. Neye öfkelendiğine/gazap ettiğine dikkat ediniz. Buradan Fatihada her gün okuduğumuz "gazaba uğrayanların/öfkeni çekenlerin yoluna değil" (gayri'l-mağdubi aleyhim) derken ne demiş olduğumuz sanırım anlaşılıyor.

İşte yukarıdaki bölümde Mekke li "Samirî"lerin de aynı durumda olduğu ifade ediliyor. Bu durumda "Şimdi olanı (âcile) sevmek" dünya malına, servete, altına düşkünlük demek oluyor.

ÖLÜM, EŞİT YARATILIŞ VE YENİDEN DİRİLİŞ (26-40) T

[Hayır! Ne zaman ki can boğaza dayanır...
"Doktor yok mu?" diye bağrışılır...
Ayrılık vaktinin geldiği anlaşılır...
El ayak birbirine dolanır...
İşte o zaman kişi Rabbine gittiğini anlar.
Gel gör ki ne söze inandı, ne yöneldi.
Bilakis yalan dedi, sırt çevirdi.
Hep kibirlendi; tarafı etrafı kendine yeter sandı.
Yazıklar olsun böylesine, yazıklar olsun!
İnsan başıboş bırakılacağını mı sanıyor?
O akıtılan bir meni damlası değil miydi?
Sonra bir pıhtı oldu, yarattı, şekil verdi.
Ve ondan erkek ve dişi iki eş varetti.
Öyleyse düşünün! Bunu yapan ölüleri diriltemez mi?]

{Yazıklar olsun böylesine, yazıklar olsun!}: Rivayete göre Hz. Peygamber bir gün Ebu Cehil'in yakasından tutup "Yazıklar olsun sana, yazıklar olsun!" diyerek ona ölümü ve kıyameti hatırlatmıştı. Ebu Cehil de Hz. Peygamber'in elini silkip atarak, "Bırak şu yakamı, sen kiminle konuştuğunu sanıyorsun. Sen de Rabbinde bana bir şey yapamazsınız" diyerek kibirli kibirli adamlarının yanına gitmişti. Bunun üzerine bu ayetler nazil oldu. Hz. Peygamber'in Ebu Cehil ile tartışırken kullandığı "Yazıklar olsun sana, yazıklar olsun" (evlâ leke fe evlâ) ifadesi burada aynen ayetleşmiştir (Katade, Kelbi, Mukatü).

Görüldüğü gibi surenin son bölümü ölüm temasını işliyor. Ölüm temasının ilk mesajlar boyunca sürekli hatırlatılması, son ayetlerde "nutfe", "akıtılan meni", "pıhtı" vurgularının yapılması ve ardından insanın erkek ve kadın iki eş olarak varedildiğinin söylenmesi oldukça anlamlıdır. Keza vareldüme/yaratma/yapma anlatılırken "fesevvâ" kelimesinin kullanılması da çarpıcıdır. Bu, şekil verdi/eşit kıldı, yani kadın

ve erkek olarak ayrı ayrı "farklı şekil verdi" ve fakat "eşit kıldı" demektir.

Ardından son cümlede "Bunu yapan ölüleri dirütemez mi?" diye sorulması ölümün ve eşitliğin birbirini tamamlaması içindir. Çünkü ölüm en büyük eşitleyici ilkedir ve kendini bu eşitlikten ayıran insanlar ölümle tekrar ilk yaratılış anına dönerler. Bu soru aynı zamanda ölü toprağı serpilmiş bir halkın dirilmesi manasında "toplumsal dirilişi" ima ettiği gibi, mezarlarda yatan ölülerin "yeniden dirilişi" manasında itikat ifade eder.

***

30 - (104) HÜMEZE SURESİ

Mekke'de inmiştir, 9 ayettir. İlk ayetinde diliyle ve kaş göz işaretleriyle dedikodu yaparak yoksullarla alay edenler ağır bir dille eleştirildiği için bu adı almıştır. Mülk ve huld tutkusunun insanı ne hale getireceğini anlatması bakımından son derece çarpıcı bir suredir

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

MÜLK VE HULD TUTKUSU

[Dedikodu {HÜMEZE} yaparak alay eden {LÜMEZE} herkesin vay haline!
Vay haline o boyuna mal istif ederek sayıp durana!
Sanır ki malı kendisini sonsuza {HULD} dek yaşatacak.
Fakat Hayır! O yalayıp yutan bir vakuma {HUTAME} atılacak.
Bilir misin, nedir yalayıp yutan vakum?
Allah'ın yanan ateşidir.
Öyle ki yürekleri dağlayacak.
Onların üstüne o kilitlenecek.
Yüksek kapılar üzerlerine kapatılacak.]

{HÜMEZE}: Sözlükte [HMZ] kökü mastar olarak "dürtmek, sürmek, mahmuzlamak, gıybetini yapmak, ayıplamak, eleştirmek, kalbine kötülük getirmek, hemze yazmak veya okumak" anlamlarına gelir. Dürtmeye yarayan şey, maşa, (mihmâz), hemzeli, harflerinde hemze olan kelime (mehmûz), ayıplayan, arkasından konuşan, namusa dil uzatan (hâmiz), namusa dil uzatma, namusa saldırma (hemz-lemz), vesvese, kuruntu (hemezât), sövüp sayan, devamlı insanları kınayıp ayıplayan, insanların namusuna sataşan (hemmâz/hümeze) kelimeleri bu köktendir.

{LÜMEZE}: Sözlükte [LMZ] kökü ise mastar olarak "vurmak, itmek, kaş göz işaretiyle aleyhte konuşmak" demektir. İnsanları yüzlerine karşı çokça ayıplayan (lümeze), insanlarla alay eden (lemmâz) kelimeleri de bu kökten gelir.

Şu halde [hümezetin lümeze], Türkçe'de genel olarak "dedikodu" dediğimiz şeydir. Dedikodu bu konudaki en geniş sözcüktür. Adını lekeleme, diliyle çekiştirme, arkadan konuşma, atfetme, atıp tutma, bühtan, çamur atma, çamur sıçratma, çekiştirme, damgalama, dil uzatma, fiskos, gıybet, günahına girme, günahını alma, iftira, iğneleme, kara çalma, kötüleme, lekeleme, yergi, yerme, şayia, söylenti, zem ve zemmetme, "dedikodu" kelimesinin eşanlamlılarıdır.

Dikkat edilirse Mekkî surelerin tipik özelliklerinden olan "küstah zengin" eleştirisiyle bu surede de karşılaşıyoruz. Öyle ki, bu ilk Mekkî surelerde eleştirilmemiş ve topa tutulmamış Mekkeli inkarcı, küstah zengin neredeyse yoktur. Rivayete göre buradaki eleştirilerin hedefi Umeyye b. Halefti. Demek ki, bu karakter üzerinden

diğer tüm inkarcı, küstah zengin kodamanlar hedef tahtasındadır.

Bu durumda alay etme (humeze) ve dalga geçme (lumeze) bir zengin küstahlığı olarak ele alınıyor. Mal toplayıp bununla sonsuza kadar yaşacağını zanneden kişinin müstağni kibrini resmeder. Onlar biriktirdikleri bu mallara istinaden yoksullarla alay ederler: "Kursaklarında ekmeğim var", "Ekmek veriyorum", "Züğürtler, baldırı çıplaklar", "Açlıktan ağızları kokuyor" vb. laflarla küstahlıklarını göstermiş olurlar. İşte hümeze ve lümeze bu türden bir alay, dalga geçme ve dedikodudur.

{HULD}: Sözlükte [HLD] kökü "devamlı olmak, uzunca sürmek, sonsuz olmak" manalarına geliyor. Sonsuzlaştırmak, ebedileştirmek (ihlâd), abideleştirmek, sürekli kılmak (tahlîd), ölümsüzleşmek, ebedileşmek (tehallud), nefis, kalp, ruh, mizaç, zihin (haled), kalma, ebediyet, sonsuzluk (huld), ölümsüz, devamlı, sonsuz (hâlid) kelimeleri bu köktendir.

{Sanır ki, malı kendisini sonsuza dek yaşatacak} ifadesi, bu durumda müstağni zenginin biriktirdiği malla ölünceye kadar başkalarına hükmedeceğine, hegemonyasını sürdüreceğine olan inancını ifade eder. Âdem kıssasında şeytanın vesvesesi anlatırken kullanılan şecere-i huld ile aynı kelimedir. Âdem kıssasında aynı kelime şöyle geçer: "Rabbinizin size bu ağacı yasaklaması melek/melik olmanızı ve burada temelli kalmanızı önlemek içindir. Ey Âdem! Sana sonsuzluk ağacını (şecere-i-huld) ve yıkılmayacak bir mülke (mülk-i la yeblâ) sahip olmanın yolunu göstereyim mi?" (Âdem kıssasının tamamı için bkz. Bakara: 2/30-38, Araf: 7/11-24, Hicr: 15/21-44, İsra: 17/61-65, Kehf: 18/50-51, Taha: 20/115-127).

Demek ki, "vesveselerin anası" insanoğlunun iki büyük zaafını kullanıyor; mülk ve huld tutkusu. Yani güç, kudret, para, servet, şan ve şöhret elde etme, böylece bütün dertlerinden kurtularak rahat ve lüks bir hayat yaşama, tanrılar gibi herkese hükmetme, ne isterse onu yapabilme hırsı.

Daha yakından bakılırsa bunların insandaki "açlık" ve "korku" güdülerinden beslendiği görülür. Şöyle ki: Zenginliğe duyulan açlık, şöhrete yönelik açlık, cinsel açlık ve iktidara yönelik açlık mülk arzusunu, yok olup gitme endişesi, unutulma acısı, ölüm kâbusu vs. de huld (ebediyet/sonsuzluk) ihtiraslarını beslemektedir.

Eğer insanoğlunun gözünü bunlar bürümüşse her şeyi yapabilir. Aç ve doyumsuz, üstelik korkularla dolu bir insanın eğer kendini gemlemezse yapmayacağı bir kötülük yoktur. Bu uğurda her vaade kanabilir. İşte şeytanlık tam da burada ortaya çıkmakta ve insan bu hırslarına kendini kaptırarak son derece yırtıcı bir mahlûk haline gelebilmektedir. Dikkat edilirse hayatta bütün suç ve günahların kökünde bu ihtiras, bu ihtirasın kökünde de mülk ve huld tutkusu vardır.

{HUTAME}: Sözlükte [HTM] kökünden gelir ve "kırmak, yıkmak, parçalamak, ezmek" demektir. Kırılmak, yıkılmak (tehattum), yerin kırığı çok olmak (ihtâmetfl-arz), çok deve sürüsü, koyun ve keçi sürüsü, çok şiddetli ateş, doymayan/obur, zâlim çoban, dağdan ayrılmış kesik yer (el-hutame) kelimeleri bu köktendir.

Bu durumda hutame, kişinin deve, koyun ve keçi sürülerine (zenginliğe, mala,

mülke) tamah etmesinin, doymayan bir oburlukla bunların peşinden gitmesinin, sonunda içinde hiç dinmeyecek bir kaybetme endişesi doğuracağını, yüreğine bir korku ateşi ineceğini ve bunun hiç dinmeyeceğini ifade eder. Öyle ki, bu ateş onu yalayıp yutacak, bir vakumun içine düşmüşcesine parça parça yok edecektir. İşte bu, Allah'ın bu dünyadaki ateşidir. Ahirette ise aynı ateş alev dalgaları halinde yüreğini yakıp kavuracaktır.

Görülüyor ki, sure bütünüyle saya saya mal toplayan ve bunun kendisini ebediyen çok mutlu ve müreffeh yapacağını sanan bir servet düşkününün dünyada ve ahirette karşılaşacağı hazin sonu resmediyor.

***

31 - (77) MÜRSELAT SURESİ

Mekke'de inmiştir. 50 ayettir. İlk ayetinde önceki çağlarda gönderilmiş elçilere (mürselât) kasem/yemin ederek başladığı için bu adı almıştır. Ana teması kıyamet, ahiret, cennet ve cehennem etrafında döner. Kıyameti "ayırma günü" (yevmu'l-fasl) olarak tanımlayarak, bu günü inkâr edenlere "yazıklar olsun" (veyl) nakaratı ile çarpıcı göndermelerde bulunur. İnkarcılar için cehennnem, iman edenler/güvenenleriçin de cennet tasvirleri çizer.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

VADEDİLEN GERÇEKLEŞECEK! (1-7) •

[Dile gelin {KASEM} sağduyunun sesi tüm elçiler!
Dile gelin çıkışlarıyla fırtına koparanlar!
Dile gelin mesajları dilden dile yayılanlar!
Dile gelin doğru ile yanlışı yarıp ayıranlar!
Dile gelin insanoğluna özünü hatırlatanlar!
Uyanışa çağırarak özür bahenesini ortadan kaldıranlar ki;
"Size vadedilen olan mutlaka gerçekleşecektir!"]

{KASEM/YEMİN}: Özellikle Mekkî surelerde görülen ve bir şeylere yemin (kasem) ederek başlayan ve genellikle surenin ilk 4-5 ayetini kapsayan bu tür ayetleri çok iyi anlamak gerekmektedir. Mevcut yorumlar Mekke döneminde inen bu tür yemin ayetlerinin ruhunu yansıtmaktan oldukça uzak görünüyor. Metafizik gerilim içinde gelen bu tür ayetlerde oldukça üst perdeden bir edebi hitabet göze çarpmaktadır. Arapçada yemin edatı olarak bilinen vav ul-kasem bir edebi sanat ifadesi olarak kullanılıyor.

Şöyle ki: Bir şeye yemin etmek, yemin edilen şeyi tanıklık yapmaya çağırmak içindir. Örneğin bir mahkemede gerçeğin ortaya çıkarılması için şahitlere başvurulur. Sanki şahitlere şöyle seslenilir: "Dile gel ey filan! Bu adam bu suçu işledi mi? Onu suç işlerken gördün mü?" Eğer adam gördüm derse gerçekler ortaya çıkarılmış olacaktır. Keza şahit kendisi yemin ederken "Vallahi **billahi** gördüm, Allah şahidimdir. O da yalan söyleyecek değil ya!" demek ister. Burada amaç gerçeğin ortaya çıkarılmasıdır. Bunun için yalan söylemeyeceğinden emin olunanlar tanıklık etmeye yani dile gelip konuşmaya çağırılırlar...

İşte Kuran bu tür yerlerde bazı varlıkları (yıldız, güneş, ay, yer, gök, gece, tanyeri, kalem), tarih ve tabiat olaylarını (elçiler, önceki çağların mesajları, deprem, tufan, rüzgâr vs.) âdeta tanıklık yapmaya çağırmaktadır. Onların bir tür "dile gelerek" gerçeğe tanıklık etmelerini istemektedir. Sonra da yeminin cevabını (muqasem aleyh) yine kendisi vermektedir...

Benzer bir durum şu tür ayetlerde çok daha açıktır: "Yeryüzü o müthiş sarsıntı ile sarsıldığı zaman... Ağırlıklarını çıkarıp attığı zaman... İnsan "Ona neler oluyor?" dediği zaman... İşte o gün dile gelip haber verecek her şeyi. Çünkü Rabbin ona vahyetmiştir." (Zilzal: 99/1-5).

"Cehenneme yaklaştıklarında kulakları, gözleri ve derileri dile gelip yaptıklarını bir bir anlatacak. Derilerine "Niçin yaptıklarımızı bir bir anlattınız?" diyecekler. Onlar da "Bizi her şeyi söyleten Allah dile getirdi. Sizi de ilk defa O yarattı, yine O'na götürülüyorsunuz" diyecekler. Pervasızca günah işlerken kulaklarınızın, gözlerinizin ve derilerinizin bir gün dile gelip aleyhinize tanıklık edeceğini hiç düşünmüyordunuz. Yaptıklarınızdan çoğunu Allah'ın bilmeyeceğini sanıyordunuz." (Fussüet: 41/20-22)

"Sonra duman halindeki göğe yöneldi. Ona ve yeryüzüne "İsteyerek veya istemeyerek gelin" dedi. İkisi de "İsteyerek geldik" dediler." (Fussilet: 41/11)

İşte bu duruma "metafizik gerilim içinde gelen ve varlığın diliyle konuşan Kur'an" diyoruz. Bu, Türkçe'de "dile gelmek, dillendirmek" dediğimiz şeyidir. Bu nedenle bu tür yeminleri bu manayı çağrıştıracak şekilde "dile gelsin, dile gel, dile gelin" diye karşıladık. Keza Hayati Vasfi Taşyüreğe ait bir Türk Halk Şiirinde geçen "dile gelmek" deyiminin kullanılışı bu üslup hakında bir fikir verebilir;

"Neden dağlar karlı, bulutlar kara
Dile gel hey Anadolum dile gel
Bu mikrop saçan binlerce yara
Dile gel hey Anadolum dile gel

Kaldır Mevlânayı, Hacı Bektaşi
Şahlandır zeybeği coştur dadaşı
Tüm Sütçü İmam et şanlı Maraş'ı
Dile gel hey Anadolum dile geF

{Dile gelin sağduyunun sesi tüm elçiler}: Harfi harfine: "Tanınanı bildiren olarak gönderilenlere yemin olsun." Yani: Önceki çağlarda insanlığın öteden beri bilip tanıdığı gerçekleri (urf), sağduyuyu, vicdanın sesini harekete geçirmek için gönderilmiş resuller, nebiler, elçiler düe gelin! Sümer/Babil/Asur putperestliğinin ufuklarında güneş gibi doğan ey İbrahim dile gel! İkibin yıllık Firavunlar diyarında şimşek gibi çakan ey Musa dile gel! Roma'nın kalbine mızrak gibi saplanan ey İsa dile gel! Sizin yolunuzu şimdi bu öksüz Muhammed sürdürüyor. Dile gelin de onun lisanıyla bir kez daha insanlığa Allah'ın "ölmez, pörsümez, yeni" olan mesajlarım duyurun. Dile gelin de konuşun, Muhammed'e tanıklık edin. Ona söylediklerinizin aynısını söylediğine dair şahitlik yapın ki, gerçekler ortaya çıksın. Çünkü Muhammed, sizin mesajlarınızı yeniden hatırlatıyor, onları bir kez daha dünyanın gündemine taşıyor!

{Dile gelin çıkışlarıyla fırtına koparanlar!} Harfi harfine: "Şiddetle esip savurdukça savuranlara yemin olsun." Yani: Getirdikleri mesajlarıyla fırtınalar koparan, insanlığın donmuş dimağını, paslanmış vicdanını, taşlaşmış kalbini, tutulmuş aklını sarsıcı mesajlarıyla açan, hurafeyle örülmüş, cehaletle sıvanmış köhne duvarları boran gibi deviren, zihinlerde deprem etkisi yaratarak insanoğlunu kendine getirmek için ortaya çıkanlar, ey o kutlu insanlar, ey elçiler, nebiler, resuller dile gelin!

{Dile gelin mesajları dilden dile yayılanlar!} Harfi harfine: "Dağıtıp yaydıkça yayanlara yemin olsun." Yani: Allah'ın mesajlarını dört bir yana yaymak ve taşımak için çabalayanlar! Her ne kadar çok çalışsalar da kendi zamanlarında yeterince mesajları yayamayanlar! Ancak hatıraları, mesajları dilden dile dolaşanlar! Şimdi yeniden dile gelin! Şimdi, Muhammed'in lisanıyla tekrar tarihe dönün! Bunun için hep birden dile gelin ve Muhammed'in dilinden tekrar haykırın!

{Dile gelin doğru ile yanlışı yarıp ayıranlar!} Harfi harfine: "Yarıp ayırdıkça ayıranlara yemin olsun." Yani: Hak ile batılı, tevhid ile şirki, doğru ile yanlışı, iyi ile kötüyü, güzel ile çirkini, dürüst ile sahtekârı, ezen ile ezileni, zulüm ile adaleti, ilim ile cehaleti, özgürlük ile zorbalığı bıçak gibi birbirinden ayıranlar; kendilerine nimet bahşedilmiş o nebiler, resuller, sâdıklar, şahitler, şehitler dile gelin!

{Dile gelin insanoğluna özünü hatırlatanlar} Harfi harfine: "Zikri ulaştıranlara yemin olsun." Yani: İnsanoğluna Allah'ın mesajlarıyla yüklü kitapları götürerek onlara içlerine işleyecek hatırlatmamalarda bulunan, zikri onlara ilqa eden, ulaştıran, onlarla buluşturan, böylece insanoğlunun titreyip kendisine gelmesini sağlamaya çalışan, bu amaçla insanlığı âdeta yakasından tutup sarsanlar dile gelin! İnsanlığın yine titreyip kendisine dönmeye ihtiyacı var, dile gelin!

YALAN DİYENLERİN VAY HALİNE! (8-50) •

[Yıldızlar söndüğü zaman,
Gök yarıldığı zaman,
Dağlar savrulduğu zaman,
Elçiler tanıklık için çağrıldığı zaman.
Peki, bunlar hangi gün olacak?
Ayırma gününde!
Bilir misin, nedir ayırma günü?
O gün yalan diyenlerin vay haline!
Önceki toplulukları helak etmedik mi?
Sonrakileri de aynı yola sokacağız.
Biz suçluları işte böyle yaparız.
O gün yalan diyenlerin vay haline!
Sizi bayağı bir sudan yaratmadık mı?
Sonra belirli bir vakte kadar güvenli bir rahme koymadık mı?
Bak nasıl ölçüp biçmişiz, ne güzeldir bunu yapan.
O gün yalan diyenlerin vay haline!
Yeryüzünü, dirileri ve ölüleri hepsini de bağrına basan yer yapmadık mı? Orada yalçın dağlar dikip tatlı sular vermedik mi?
O gün yalan diyenlerin vay haline!
Şimdi serbestsiniz, girin o yalan dediğinize,
Artık serbestsiniz, girin o dört bir yandan yükselen alevlere.
Kaçacağınız, sığınacağınız bir yer yok,
Alev alev yanan çalı çırpı gibi, her yana kıvılcımlar saçılacak.
Nar gibi kıpkırmızı kesilecek,
O gün yalan diyenlerin vay haline!
İşte o gün dilleri tutulacak.
Özür dilemelerine bile izin verilmeyecek.
O gün yalan diyenlerin vay haline!
İşte bu sizi ve öncekileri toplayacağımız ayırma günüdür,
Varsa bir son hamleniz, haydi gösterin de beni atlatın,
O gün yalan diyenlerin vay haline!
Sakınanlar ise serin gölgeliklerde ve pınar başlarında olacaklar.
Canlarının çektiği her meyveden tadacaklar.
"Yaptığınız işlere karşılık yiyin, için, afiyet olsun" denilecek.
İşte Biz güzel ahlâk sahiplerini böyle karşılarız.
O gün yalan diyenlerin vay haline!
Patlayıncaya kadar yiyin; sefa sürün biraz, siz günaha batmışlar!
O gün yalan diyenlerin vay haline!
Onlara "Rükû edin" denildiği zaman, rükûya yanaşmazlardı.
O gün yalan diyenlerin vay haline!
Artık onlara sözün bir anlamı kaldı mı?]

{Elçiler tanıklık için çağrıldığı zaman}: Harfi harfine: "Elçiler vakitlendirildiği zaman." Yani: Kıyamet günü elçiler gönderildikleri toplumlara tanıklık etmek için çağrıldığı zaman... "Şunlar getirdiklerimi inkâr etti, şunlar kabul etti" diye tanıklık ettikleri zaman, bunun vaktinin geldiği zaman...

{Girin o dört bir yandan yükselen alevlere}: Harfi harfine: "Üç koldan gölgeye girin." Bu tabir "her taraftan, her yandan" anlamında bir deyim olup Türkçede "dört bir yandan kuşatmak", "dört koldan girmek", "dört başı mamur", "dört köşe" deyimlerini çağrıştırır; "Mürüvvetsiz beyden yeğdir dört köşen" (Köroğlu).

{Kaçacağınız, sığınacağınız bir yer yok} Harfi harfine: "Ne gölgelendirir ne alevden korur." Yani: Orada ateşin alevinden kendisine kaçılıp sığınılacak bir yer bulunmaz (Keffal).

{Alev alev yanan çalı çırpı gibi, her yana kıvılcımlar saçılacak, nar gibi kıpkırmızı kesilecek} Harfi harfine: "Muhakkak ki o gasr' gibi kıvılcımlar atar. Sararmış bakır yığınları gibi." Yani: Kışlık odun ve kütüklerin yandığında etrafa kıvılcım saçması gibi alev alev yanar. Bakır yığınlarının yandığında sararıp kızarması gibi ateş de böyle kızgın bir hal alır, kıpkırmızı olur (Mukatil, Dehhak, İbn-i Abbas). Bu, Türkçede "nar gibi kızarmak " dediğimiz manayı çağrıştırır.

{Varsa bir son hamleniz, haydi gösterin de beni atlatın}: Harfi harfine: "Eğer bir 'keyd'iniz (hileniz) varsa, hile yapın bana."

{Patlayıncaya kadar yiyin; sefa sürün biraz, siz günaha batmışlar!} Harfi harfine: "Yiyin, meta lanın biraz daha, şüphesiz siz suçlu günahkârlarsınız."

***

32 - (86)- TARIK SURESİ

Mekke'de inmiştir, 17 ayettir İlk ayetinde gece karanlıklarını yararak doğan yıldız, muhteşem bir edebiyatla insanlığın karanlıklar içinde kalmış duygu ve düşünce dünyasını aydınlatan Kuran'a tanıklık için dile gelip konuşmaya çağırılır. Bu nedenle sureye, "gece gelen" (Tarık) denmiştir. Ana teması gökten yağan yağmur ve yerden biten nebat döngüsü üzerinden "kuvvet sahiplerinin" eleştirilmesi etrafında döner.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

GÖKTEN YAĞAN YAĞMUR
YERDEN BİTEN NEBAT KİMİN? (1-17) T

[Gökyüzü dile gelsin!
Gece gelen {TÂRİK} dile gelsin!
Bilir misin, nedir gece gelen?
Karanlığı delen yıldızdır;
"Hiç kimse yoktur ki, içinde sağduyusu bulunmasın!"
İnsan bir düşünsün neden yaratıldığını?
Atılıp saçılan bir sudan yaratıldı.
Bel ile göğüs kemikleri arasından çıkan bir sudan...
Hiç şüphesiz O tekrar döndürmeye kadirdir.
Bütün sırların ortaya döküleceği gün...
O gün ne bir kuvveti, ne de bir yardımcısı olacak...
Yağmurlar yağdıran gökyüzü dile gelsin!
Ürünler fışkırtan yeryüzü dile gelsin!;
"Bu Kur'an doğruyu yanlıştan ayıran bir sözdür.
Boş bir lâkırdı değil, asla!"
Onlar plân kurup duruyorlar.
Benim de bir plânım var elbet.
Onlara çok az bir mühlet ver.]

{TÂRİK}: Sözlükte [TRQ] kökü mastar olarak "vurmak, çekiçlemek, kapıyı çalmak" demektir. Karanlığı yararak gelmek, doğmak (tarq), başını öne eğip susmak (itrâq), doğum sancısı çekmek (tatrîq), yolu düzlemek (tarîqa), develerin birbirini izlemesi (tetâruq), meyletmek, amaçlamak, yol aramak (tetarruq), gece gelen, gece doğan yıldız (târıq), yol, din, mezhep, hal ve gidiş (tarîqat), metot, üslup, çığır (tarîq) gibi kelimeler bu köktendir.

Ayette gökyüzüne ve Tanka yemin edilmesi, onların tanıklığa çağırılarak dile gelmelerinin istenmesi anlamında çarpıcı bir edebiyat vardır. Mekkî surelerdeki bu yeminli girişler mecazi anlamlarla doludur.

Bu nedenle yorumlanmaları gerekmektedir. Öyle anlaşılıyor ki, burada parça parça inmekte olan Kur an ayetleri geceleyin doğan yıldıza (târik) benzetiliyor. İnsanlığın karanlıklar içinde kaldığı bir anda, Hz. Peygamber'in tertemiz vicdanından

fışkırarak çıkan aydınlanma, yıldız parlamasına benzetiliyor.

{Hiç kimse yoktur ki, içinde sağduyusu bulunmasın!}: Harfi harfine: "Hiç kimse yoktur ki, içinde/üzerinde bir koruyucu (hafız) bulunmasın." Bu, kasemin (yemin) cevabıdır. Yani "Göklerdeki yıldızlar nasıl karanlığı yararak doğuyorsa, bu Kur an da insanlığın koyu karanlıklar yaşadığı bir dönemde karanlıkları yararak doğuyor.

Gece karanlıklarını yararak doğan yıldızlar işte bu yüzden dile gelerek, insanlığın duygu ve düşünce dünyasındaki karanlıkları yararak doğan bu Kur ana tanıklık yapmalıdır. Tanıklık yapmalı ki, her insanda aslında korunmuş, ölmemiş, diri (sağ) kalmış bir duyu, bir vicdan vardır.

İşte bu Kur an o sağduyunun uyanışı, o vicdanın dile gelip haykırışıdır. Allah, o vicdan ve sağduyu üzerinden insanlığa seslenmektedir. (Ayrıca bkz. {LEVH-İ MAHFUZ}; Buruc: 85/12-22)

{Yağmurlar yağdıran gökyüzü dile gelsin!}: Harfi harfine: "Dönüş (ric'i) sahibi gökyüzüne yemin olsun." Dilcilere ve müfessirlere göre buradaki rici tekrar tekrar dönüp yağdığı için yağmurdan mecazdır (Zeccac, Keffal, İbn Abbas, Razi).

{Ürünler fışkırtan yeryüzü dile gelsin!}: Harfi harfine: "Yarılma sahibi yeryüzüne yemin olsun."

{Bu Kur'an doğruyu yanlıştan ayıran bir sözdür. **Boş** bir lâkırdı değil, asla!}: Bu, kasemin (yeminin) cevabıdır. Yani yağmurlar yağdıran ve bu yağmurlardan aldığı sularla ürünler çıkaran yeryüzü dile gelsin de söylesin; işte bu Kur an da yağmurun yeryüzüne hayat vermesi gibi insanlığa rahmet (sevgi ve merhamet) kaynağıdır. İnsanlığın vicdan ve sağduyusuna hitap eder. Oradan toprağın ürün çıkardığı gibi nice hayırlı ameller çıkarır. Toprağın yeşermesi gibi insanlık vicdanı da böylece yeşerir.

Doğruyu yanlıştan ayırır. İnsan davranışlarını bilinçli ve amaçlı bir eyleme dönüştürür. Dağlarda amaçsızca biten otlar gibi değildir Kur anın sözleri. Bir amaca yönelik olarak, ne dediğini, nereye hitap ettiğini bilen, sorumluluk bilinci içinde söylenmiş sözlerdir bunlar...

Görüldüğü gibi Tarık suresinin muhatabı diğer ilk mesajlarda olduğu gibi yine aynı: "Bel ile göğüs kemikleri arasından atılıp saçılan bir sudan" yaratılanlar, "kuvveti" ile övünenler, "gökten yağan yağmuru" ve "yerden biten nebatı" sahiplenenler... Bunlar "plan" kurup durmakta ve "karanlıkları delerek gelen" Kur anın aydınlığını bastırmak istemektedirler. Oysa çabaları boş, uğraşları sonuçsuzdur. "Vicdanları" harekete geçiren ve "Lehul-mülk" (yağmur, toprak, nebat vs. hepsi Allah'ındır) diyen bu hareketin karşısında duramayacaklar, tüm planları (yok etme, bastırma, üzerini örtme, itibarsızlaştırma vb.) boşa çıkacaktır...

Keza gökten yağan yağmur ve yerden biten nebata yemin edilmesi/dile gelip konuşmalarının istenmesi, bunların asıl sahibinin kim olduğunu ve ne amaçla

yaratıldıklarını ifade içindir. Eğer onlar dile gelse inmekte olan Kur'an'ın "ayıran bir söz" (kavlu'l-fasl) olduğunu söyleyeceklerdir. Doğru ile yanlışı, hak ile batılı, adalet ile zulmü...

Göklerin ve yerin, yağmurun ve nebatın asıl sahibinin kim olduğunu söyleyecek bir söz... Gökten yağan yağmur-yerden biten nebat vurgusu, ilk mesajlar bağlamında, doğa ve insan hayatındaki tüm yaratma ve üretme faaliyetleri döngüsünü ifade etmektedir.

Gökten yağmur yağmazsa yerden nebat bitmez. Bunlar olmayınca giderek insan hayatı söner, doğal hayat da kurur. Bu nedenle yaratılanların hakça bölüşülmesi, üretilenlerin de kardeşçe paylaşılması gerekir. Aksi halde doğal hayat (cennet) kaybedilecek, insan yaşamı bir azaba (cehennem) dönüşecektir.

Surede hitabın kime yönelik olduğuna, geri planındaki vurguya ve göndermelere dikkat ediniz.

***

33 - (90) BELED SURESİ

Mekke'de inmiştir. 20 ayettir. İlk ayetinde Mekke kastedilerek şehir (beled) mecazi olarak dile gelmeye çağrıldığı için bu adı almış görünmektedir. Ana teması bir uyanış çağrısının önce kendi yöresinden başlayıp giderek tüm dünyaya yayılması gerektiği ile kanaatkârlık, tevazu, yardımlaşma, kölelere özgürlük, dayanışma, sevgi ve merhamet etrafında döner. Mekkisurelerden olmasına rağmen 13. ayetinde "köleyi (zirailerinden, boyunduruğundan) sökmek, çözmek, kırmak, parçalamak anlamına gelen "fekku regabe" tabirinin kullanılması dikkat çekicidir. Kölelik (reqabe/riqâb) kavramının nuzül sırasına göre Kur'an'da geçtiği ilk yer olması; bunun da bu tabirle başlaması oldukça manidardır. Bu nedenle bu sureyi ve ilgili ayeti "köleliğin kaldıran sure veya ayet" olarak anlamak mümkündür.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

BU BELDE (1-5) T

[Bu şehir dile gelsin!
Bağrından çıktığın işte şu şehir dile gelsin!
Babalar, anneler, çocuklar hepsi dile gelsin!;
"Biz insana zorluklara karşı dayanma gücü verdik; hiç kuşkusuz."]

Yani: Dile gel ey Mekke! Dile gel ey şehirlerin anası! Dile gel ey insanlığın kalpgâhı! Dile gelde söyle: Şu içindeki **Kabe**'nin ne anlamı var? Âdem'i, Havva'yı, İbrahim'i, İsmail'i, Hacer'i anlat. Niçin kuruldu bu ev söyle. İçine putları kim doldurdu? Yıllar yılı gölgende kimler ne yaptı anlat. Anlat ki, insanlık karanlıklardan aydınlığa çıksın, anlat ki, üzerine çöken karabulutlar dağılsın...

Ve sen ey Muhammed! Sen bu şehrin çocuğusun. Bir ömür geçirdiğin (içine "hulul" ettiğin, sana "helal" olan) bu şehirden başlıyoruz. Önce yaşadığın toprakları, kendi halkını uyaracak, doğru yola çağıracaksın. İçinde nice hatıraların olan, çocukluğunu ve gençliğini yaşadığın memleketin, artık senin çıkışınla bambaşka bir yer olacak. Bu şehrin taşı toprağı dile gelecek. Her karış toprağı tanıklık edecek ve diyecek ki: Sen büyük bir ahlâk üzeresin, erdemli ve dürüst yaşayan bir el-eminsin. Şu şehrin taşı toprağı buna şahittir. Ayağını önce kendi toprağına, kendi şehrine iyi bas ey Muhammed! Burada sağlam durmalısın, buraya yaslanmalısın. Dünyaya sunacağın her iyi şeyi önce kendi bahçende, kendi ocağında, kendi yurdunda yetiştirmelisin. Arkası gelecektir; bundan hiç şüphen olmasın...

Ayette geçen "belde'den maksat neresidir?

Tabiî ki bu ayetler Hz. Muhammed'e Mekke'de nazü olduğu için önce Mekke'dir. Fakat şimdi o öldüğüne, aradan ondört koca asır geçtiğine ve biz bu ayetleri okumaya devam ettiğimize göre, artık bu beldeden maksat, "kim bu ayetleri nerede okuyorsa orası" olmak icap eder.

Yani bu ayetlerinde Allah, İstanbul'da okuyorsanız İstanbul'a, Urfa'da

okuyorsanız Urfa'ya, Tahranda okuyorsanız Tahran a, Kudüs'de okuyorsanız Kudüs'e, Paris'te okuyorsanız Paris'e, Bişkek'te okuyorsanız Bişkek'e yemin ediyor demektir. Keza Türkiye'de okuyorsanız Türkiye'ye, Mısır'da okuyorsanız Mısır'a, Çin'de okuyorsanız Çin'e, Meksika'da okuyorsanız Meksika'ya, Yeni Zelanda'da okuyorsanız Yeni Zelanda'ya yemin ediyor/orayı dile gelmeye, tanıklık etmeye çağırıyor demektir.

Çünkü yeryüzünde bütün yöreler birer "belde"dir.

Asr (çağ) Suresini de böyle okumak icap eder: "Çağa yemin olsun/dile gelsin ki..."

Hangi çağ? Bu ayetleri kim hangi çağda okuyorsa o çağ...

Çünkü bütün çağlar birer "asr'dır.

Burada Müslümana bir bilinç aşılanmaya çalışıldığını görüyoruz; çağ ve belde bilinci... İçinde yaşadığı zamanı ve mekânı kuşanma, sufilerin tabiri ile "İbnu'l-vakt" (vaktin oğlu/kendi zamanının ve mekânının insanı olma) şuuru...

Ayette geçen "Ve ente hıllun bi haze'l-beled"teki "HILL" tabiri ilginçtir. "Sen bu beldede 'hıll'sin" manasına gelen bu ibaredeki "hıll" Türkçe'de de kullandığımız "helal, hulul, tahlil" ile aynı kökten. Bu durumda mana;

1- Sen bu beldeye helalsin; burası senin memleketin, taşında toprağında hatıraların, hakkın var.

2- Sen bu beldeye hulul etmişsin; içinde yaşamışsın, doğmuşsun, büyümüşsün, bağrından çıkmışsın.

3- Sen bu beldenin her karış toprağına sinmişsin, dağını taşını adın gibi biliyorsun, tahlil etmişsin, bölüm bölüm, karış karış, yıl yıl ömrünü geçirmişsin" olur.

Keza ayette geçen "Burada doğurana ve doğana" (ve vâlidin ve ma veled); yani buranın anne, baba ve çocuklarına, insanlarına yemin olsun/dile gelsin ki... ibaresi de bir o kadar manidardır.

Şu halde üzerinde yaşadığı "beldenin" şuurunda olmak şu demektir:

1- Üzerinde yaşadığın beldeyi "helal" kabul edeceksin. Yani burası bana serbest, kimse beni burada yabancı yerine koyamaz, angarya muamelesi yapamaz, kökü dışarıda vs. diyemez, burası benim diyeceksin.

2- Çünkü sen bu beldeye "hulul" etmişsin. Yani burada doğmuş, burada büyümüş, buraya sinmiş, buranın ekmeğini yemiş, suyunu içmişsin, bu senin hakkın.

3- Durum bu olunca, üzerinde yaşadığın beldeyi iyi "tahlil" edeceksin; dününü, bugününü ve yarınını iyi okuyacaksın. Her yönden beldene derinlemesine nüfuz edeceksin.

4- İşe, bu beldenin anne-baba ve çocuklarından başlayacaksın. Anlatmayacaksın, yapacaksın. Çünkü yaptığında zaten anlatıyorsun demektir. Bu beldenin anne ve

babaları, çocukları yani insanları aç mı, tok mu onu düşüneceksin. Halleri nedir, ne yer ne içerler, dertleri nedir, hangi sıkıntılar içinde onları dert edineceksin. Sıkıntılara birlikte göğüs gereceksin. Makus talihini yenmeye, dar boğazlardan birlikte çıkmaya çalışacaksın. Kendini onlardan ayrı ve üstte görmeyeceksin. "Halka inmek" tabirini unutacaksın; çünkü halk zaten sensin. Gerektiğinde Musa'nın halk önderleri (nakîb) gibi olacaksın. Hz. Muhammed gibi de, kendi beldesine helal/ tahlil/hulul/ ederek, fildişi kulelerinden inip halkın bağrından çıkan (ummî) olacaksın...

İşte "belde" şuuru/bilinci bu demektir.

BOYUNDURUK ALTINDAKİLERE ÖZGÜRLÜK (5-20) •

[Fakat insan kendisine hiç kimse güç yetiremez mi sanıyor? "Sadece harcadığım mal yedi sülâleme yeter" diye böbürleniyor. Kimsenin kendini görmediğini mi sanıyor?

Biz insana iki göz vermedik mi?
Bir dili ve iki dudağı yok mu onun?
Ona yürüyeceği iki yol gösterdik.
Fakat o zor olana yanaşmadı.
Bilir misin, nedir zor olan?
Boyundurukları kırıp atmak {FEKKU RAGABE}
Zor zamanda vermek...
Öksüzün başını okşamak...
Düşmüşün elinden tutmak...
İman etmek... Güçlüklere göğüs gerip acıları paylaşmak; sevgi ve merhamet yumağı olmak...
İşte erdemliler bunlardır.
Kâfirler ise şer odaklarıdır.
Onların, ateşe atılıp üzerlerine kilit vurulacak!]

{FEKKU RAGABE}: Sözlükte "köle özgürleştirmek" demektir. Tabirde geçen "fekk" sözcüğü "sökmek, parçalamak, çözmek, parçalarına ayırmak, serbest bırakmak, parayı bozmak" anlamına geliyor. Çözülmek, sökülmek, parçalanmak (infikâk), parçalanma, sökülme, çözülme (tefekkuk), sökme, parçalama, çözme aleti; tornavida (mifek), sökülmüş, çözülmüş, parçalarına ayrılmış (mefkûk) kelimeleri bu köktendir. Tabirde geçen ikinci sözcük "reqabe" ise mastar olarak "beklemek, gözetmek, kollamak, korumak" demektir. Gözetlemek (teraqqub), gözetleme, kontrol etme, denetleme (murâqebe), kontrol denetim (riqâb), boyun, köle (reqabeh), öncü birliği, gözcü, bekçi (raqîb), murakıp, kontrolcü, gözlemci (murâqıb), kalite kontrol (murâqabetu'l-cevde), gözleme aleti; teleskop (mirqab), gözlem evi, rasathane (merqab) kelimeleri de bu köktendir.

Şu halde ayette geçen "fekku reqabe" tabirinin, ilk Mekkî sureleden olan bu Beled

suresinde yer alması ne anlama geliyor? Burada bir "kölelere özgürlük" çağrısı yapıldığı söylenebilir mi? Öyle görünüyor ki durum tam da budur. Şöyle ki: Mekke'de, üstelik insanlara bir yokuşa tırmanma gibi zor geleceği söylene söylene kölelik zincirlerini kırıp atma (fekku ragabe) çağrısı ile başlayan bu sürecin, Medine'de köle özgürleştirme (tahriru ragabe) operasyonları ile sürdürüldüğünü görüyoruz. Yani "teorinin" Mekke atıldığğnı, Medine'de de "pratiğe" döküldüğünü görüyoruz...

Buradan, köleliğin tümden kaldırılmadığı; bilakis zamanın akışına bırakıldığı sonucunu çıkarabilir miyiz? Başka bir deyişle köleliğin fiilen kaldırılmamış olması kimin suçudur? "Teoride" mi bir yetersizlik var? Yoksa bunu pratiğe aktaranlar işi yavaşa almış, savsaklamış mıdır? Öyle görünüyor ki yaygın kanaat, yeterli, kesin ve emredici bir ayetin gelmemiş olduğu yönündedir.

Güya Müslüman dünyada bunun için kölelik açıkça kaldırılmamıştır(!). Kafası "fıkıh" mantığı ile çalışmaya alıştırılmış Müslüman bilinç, illa "haramdır, yasaktır, caiz değildir" gibi "fetva formatında" ayetlerin gelmesini beklediğinden veya Allah'ın da bir molla gibi konuşacağını sandığından, hala kölelik kaldırılmadı deyip durmaktadır. Oysa buradan anlaşılması gereken, tıpkı içki ayetinin aşama aşama kaldırılması ve fakat içene ne ceza verileceğinin söylenmemiş olması gibi, tıpkı aşama aşama namaza alıştırılması ve fakat namazın nasıl kılınacağının söylenmemiş olması gibi, köleliğin de, daha bu ilk mesajlarda kaldırılmış olduğu ve bunun peygamber ölene kadar da yürürlüğe konduğudur. İşte bu yaşayan süreç kaldırma operasyonunun bizzat kendisidir. Bunun illa "fetva formatında" söylenmesi ve yapılması gerekmiyor.

Dikkat edilirse Kur'an, konuyla ilgili en şiddetli kelimeyi kullanıyor; fekku (köleliği, kölelik zincirini, kölelik kurumunu) sökmek, kırıp atmak, paramparça etmek... Üstelik daha Mekke'nin ilk yıllarında... Medine'de ise modern dünyada pek sevilen, bildiğimiz o en popüler kavram kullanıyor; tahrir; (köleleri, zincire vurulmuşları, boyunduruk altında olanları) hürleştirmek, özgürleştirmek...

Bunun böyle olduğunu, ne kölesi ne de cariyesi hiçbir zaman olmamış -ki, Maria nikahlı eşi, Zeyd evlatlığıdır-, kendisine köle gibi hizmet edilmesinden nefret eden, önünden arkasından korumalar gibi yürünmesini istemeyen, meclislerde kapının eşiğinde oturan, odadakilere su dağıtan, dışarıdan bakılınca "Hanginiz Muhammed" diye sorulacak kadar topluluğa karışıp giden, birinden su isterken bile utanan ve kendini etrafındakilere "Kuru hurma yiyen bir kadının oğlu" olarak tanıtan başta Hz. Peygamber olmak üzere, on yıl gibi kısa bir sürede Medine'de kurulan "Adalet Devleti'nin, insanlığı kölelik kurumundan kurtarmayı amaçladığını, bunun bilfiil adımlarını attığını, operasyonlarını başlattığını, İslam'ın büyük yenilikçisi Hz. Ömer görmüştür ve gereğini yapmaktan çekinmemiştir. Fakat o günkü kabile, rant ve ganimet mantığı buna direnmiştir...

Dolayısıyla aşama aşama giden köle özgürleştirme uygulamasını, Kur anın köleliği tam olarak kaldırmaması ve zamanın akışına bırakması şeklinde yorumlamak

mümkün değildir. Olay, kaldırmayıp iyileştirme veya zamanın insafına bırakma olayı değüdir. Bilakis, daha Mekke'nin ilk yıllarında, işte bu surenin bu ayetinde, üzerinde "fekku ragabe" (kölelere özgürlük) yazan bayrak kaldırılıyor ve çağrı başlıyor. Burada kaldırılan bayrak, Medine'nin, oradan da tüm insanlığın burçlarına dikilmeye doğru gidecektir. Fakat bu bayrak ne yazık ki, Hz. Ömer döneminden sonra yere düşmüştür, hâlâ da yerdedir...

***

34 - (50) KÂF SURESİ

Mekke'de inmiştir, 45 ayettir. Mekke döneminin ilk yıllarında nazil olmuştur. Ana teması insan, vicdan, ölüm, afet ve kıyamet etrafında döner. Şehrin zenginlikten şımarmış ileri gelenleri, "hayra engel olanlar", "tâğûtlaşmış" mal ve oğul sahipleri cehennemle tehdit edilir. Güç sahiplerine uyarılar yapılır. Adını ilk harfinden almış görünmektedir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

ÖLÜM, DİRİLİŞ VE YENİDEN YARATILIŞ (1-15) T

[Kaf. Dile gelsin şanlı Kur'an!
Kâfirler içlerinden bir uyanışa çağıran çıkmasını
şaşkınlıkla karşılayıp "Bu çok tuhaf bir şey" diyorlar.
Ve ekliyorlar; "Ölüp toz toprak olduktan sonra tekrar dirilmek ha?
Hiç olacak iş mi bu?"
Biz toprağın onların cesetlerini nasıl çürüttüğünü çok iyi biliriz.
Yanımızda içinde her şeyi koruyup saklamış bir kitap vardır.
Doğrusu hak kendilerine geldiği zaman yalan dediler.
Kafaları ise aslında karmakarışık.
Tepelerindeki göğe bir baksınlar.
Onu nasıl da yapıp süslemişiz, hiç bir gediği yok.

Altlarındaki yeryüzüne baksınlar, nasıl da yayıp sağlam dağlarla donatmışız, üzerinde her cinsten güzel bitkiler bitirmişiz. Vicdanından gelen sesi görebilecek ve özünü hatırlayacak her kulun O'na yönelip ibret almasını sağlamak için... Baksınlar gökten nasıl bereketli su indirip onunla bağlar bahçeler ve ekinler bitiriyoruz. Baksınlar salkım salkım meyveleriyle şu uzun hurma ağaçlarına. Bunlar kullara rızık olsun diyedir.

Onlarla ölü topraklara hayat veriyoruz, işte ölülerin dirilmesi de böyledir. Önceki çağlarda Nuh'un kavmi, Ress halkı ve Semud da bütün bunlar yalan demişti.Ad, Firavun ve Lut'un halkı da, Eyke halkı ve Tubba' kavmi de. Bunların hepsi gönderilen elçileri yalandılar ve haber verilip durulan afetlere yakalandılar.

İlk yaratma ile yorulup emekliye mi ayrıldık?
Hayır, boyuna yeniden yaratmaya bir türlü inanamayan kendileridir.]

{Dile gelsin şanlı Kur'an!}: Yani: Şu inmekte olan şanlı şerefli okuma/söylem/hitabet (Kuran-ı Mecid) dile gelip konuşsun, tanıklık etsin, söylesin, duyursun ki kâfirlerin içlerinden bir "uyarıcı" gelmesine, daldıkları derin uykularından bir "uyanmaya çağıran" çıkmasına şaşırıp "Bu çok tuhafbir şey" dedikleri ölüm, diriliş ve yeniden yaratılış haktir...

{Bu **çok** tuhafbir şey}: İnkarcılar çarşılarda pazarlarda dolaşan, daha dün içlerinde olan birisinin şimdi peygamberim diye ortaya çıkmasına bir anlam veremeyip

çok tuhaf karşılıyorlar. Neden? Çünkü onlar dini, hayatla iç içe olmayan, gizemli, ezoterik, sırf ruhanî bir şey olarak anlıyorlar. Dinin göklerden, yüksek tepelerdeki tapınaklardan hayatın ta içine girmesine, hemen yanı başlarında bir "devrimci ses" olup onların karşılarına çıkmasına itiraz ediyorlar. "Bizim bildiğimiz din veya din adamları uzak tepelerdeki tapınaklarda görülür, çarşıda pazarda dolaşmaz, evlenmez, bizim yaşadığımız hayatı yaşamaz. Bu nasıl din? Bu nasıl peygamber? Karşımızda oturuyor, gülüyor, konuşuyor, sokaklarda dolaşıyor..." demeye getiriyorlar...

Aslında bu "din olayı" hakkında insanların çoğunda varolan bu bilinçaltı sadece Mekke Araplarında değil genelde tüm insanlarda olan bir şeydir. Bugün bile "hayatın içinde bir din" pek kabul edilebilir bir şey değildir. İnkarcıların şaşkınla karşıladığı Allah'ın sözlerinin Mekke'nin sokaklarında, evlerinde, meclislerinde konuşulan "yaşayan dili" kullanmasına bir itirazdır aynı zamanda. Bugün için bunun anlamı "Dinin veya dini söylemin herkesin anlayamayacağı kendine özgü bir dili olduğu, onu ancak din adamlarının açıklayıp yorumlayabileceği, ezoterik, batınî, gizemli manaları olduğu, sıradan halkın bununla muhatap olmaması gerektiği, kutsal kitap yorumcularına başvurmadan doğrudan bu metinlerin okunmaması icap ettiği..." argümanın kırılıp dinin genel halka, sokağa açılmasına itirazdır. Bu, tipik bir "din adamı" tutumu olup aslında meslekî endişe ve kaygının dışavurumudur.

Çünkü din adamı, "kitabun gayyime" yani hayatın içinden konuşan Allah'ın sokaktaki adama hitabını "kutsal kitap" haline getirmekte, mushafa dönüştürmekte, abdestsiz dokunmayı bile yasaklamakta ve önce kendisine başvurulmasını ısrarla dayatmaktadır. Aksini dine yönelmiş tehdit olarak görmekte, ilâhî hitabın genel halka, sokağa açılmasını dinin ayağa düşmesi olarak görmektedir. Öyle ya din ayağa düşmemeli, herkes din hakkında konuşamamalıdır. Çünkü o da bir meslektir ve her meslek gibi onun da "uzmanları" vardır.

Oysa uzmanlaşma adına uydurulan din adamları sınıfının dışından gelen, genel halkın bağrından çıkan (ummi) peygamber bu durumu ortadan kaldırmak için gelmemiş miydi? Eskidünya dinlerinde zaten varolan "din adamları sınıfını" dağıtmak, dini tapınaklardan çıkarıp yaşayan hayatın tâ içine sokmak değil miydi amacı? Allah'ın genele, meydanlara, sokaklara yönelik doğrudan hitabını, din adamları sınıfının kendi aralarında dolanıp duran bir "tapınak dini" söylemine dönüşmesinden kurtarmak istemiyor muydu? O bunun için "ummi nebi" değil miydi?

Demek ki peygamberi şaşkınlıkla karşılama aslında bu "hayata döndürme, genele yayma" çabasınadır. Bunun için böyle bir peygamber yeterince ruhanî, ezoterik ve gizemli bulunmamakta, kastın (din adamları hiyerarşisinin) dışında görülmekte, durmuş oturmuş dini töre ve gelenekleri sarsmakla, yeni icatlar çıkarmakla, tapmaklardan sokağa indirerek dini ayağa düşürmekle, kutsallığını ve ruhanîliğini kaybettirmekle, bugünkü tabirle rasyonelleştirmekle suçlanmaktadır. "Ne tuhaf şey bu" sözünün altında bunların yattığını görmek için İslâm'ı diğer eski dinlerle, Muhammed adındaki henüz 40 yaşına yeni girmiş "ummi bir öksüzü", her biri 80-90 yaşlarındaki eski din adamları sınıfıyla çok iyi karşılaştırabilmek gerekmektedir...

Ancak tarihi süreç içinde insanları "dinlerin zulmünden" kurtarmak için gelmiş bu "ana insanlık damarının" gerisin geri yine "kurumsal bir dine" dönüştürülmesine engel olunamadığı görülüyor. Artık sanki bunun da uzmanları, kastı, sınıfı, tapınakları vs. var. Zamanla dönüp dolaşıp öncekilerin yerine geçmiş, onlardan doğan boşluk bununla doldurulmuş gibi. Bu anlamda din yeterince hayatın içine çekilip genele ait kılınamıyor. Mutlaka bir kast, bir sınıf, bir uzmanlar topluluğu ortaya çıkıyor ve "Din bizden sorulur" havasına giriyor. Din, "İnsanlığın anayolu, herkesin dini, sokağın sesi, halkın tabiî ve doğal sığmağı" haline getirilemiyor. "Din adamları" yine baskın çıkmış görünüyor.

Allah'tan İslâmiyet kendi bünyesinde "kurumsal" bir din adamları zümresi oluşturulmasına karşı gerekli önlemleri sağlam almıştır. Bu bakımdan seyyidlik, şeyhlik, ulemalık, babalık, dedelik gibi diğerlerine öykünme ve özenti düzeyinde kalıyor. En azından Katolik kilisesi gibi kurumsallaştırma ne yapsalar tutmuyor. Ya da bu dinde bu tür girişimlere karşı itiraz yükseltip eleştirebilecek sağlam dayanaklarımız var. Allah'a şükür ki "din adamları sınıfını" ortadan kaldırmış bir dine mensubuz. Ya bir de "Kutsal kitabı bizden başka kimse yorumlayamaz" diyen, farklı yorumları zındıklık olarak yaftalayıp konsillerin önüne çıkaran "kilise mahkemeleri" olsaydı?

Demek ki yarattıktan sonra artık kenara çekilip dinlenen, yorgunluk atan, emekliye ayrılan tanrı anlayışı yeni bir şey değil. Ayette geçen "ilk yaratılıştan sonra yeniden yaratma" ifadesinde ilkinin marife (belirlilik takısı; bi'l-halq)) ikincinin nekra (belirsizlik hali; halqin cedidin) şeklinde gelmesi, öncekine ilk (evvel) denirken sonrakine ikinci değil de yeni (cedid) denmesi yaratmanın devam ettiğini, boyuna sürdüğünü, dur durak nedir bilmediğini, en küçük bir kıpırdanmayı bile; insanlar, hayvanlar ve bütün tabiat olayları da dâhil her türlü hareketliliği, eylemliliği de içine aldığını gösterir. Demek ki yeniden yaratma (halk-ı cedid) sadece kıyamet olayı değildir bilakis boyuna yaratma, biteviye inkişaf, sürekli yaratılıştır. Kıyamet bu ezeli ve ebedi sürecin içinde bir safhadır.

İlk mesajların bütünlüğü içinde baktığımızda Hz. Peygamberin karşısına çıkan Bahçe sahiplerinin "tuhaf" diyerek hayret ettikleri şeyin Allah'a iman değil; Allah'ın içlerinden bir peygamber seçmesi de değil; bu peygamberin Muhammed olması da değil; bilakis söyledikleridir. Nasıl olup da koskoca Allah, onların malını, mülkünü, servetlerini diline dolamakta, "Mal ve oğıul sahipleri", "Bahçe sahipleri", "Nimet sahipleri", "Direk ve sütun sahipleri" vs. diyerek itham etmektedir (!). Nasıl olup da koskaca Allah, seçtiği bir yetim aracılığı ile efendi ile köleyi eşit hale getirmek istemektedir. Bu olacak iş değildir, çok tuhaf bir şeydir(!).

İşte bunun için eşit hale gelmek istemeyenlere "ölüm" hatırlatılıyor. Ölümle hepsinin eşitleneceği, bundan asla kaçamayacakları, sonunda yeniden diriltilip yaptıklarının hesabını verecekleri hatırlatılıyor.

Gökten yağan yağmurun, yerden biten bitkinin, bahçelerin, bağların, ekinlerin, her tür rızkın sahibinin Allah olduğu, bunlara sahiplenip servet ve iktidar aracı

olarak kullanamayacakları, Allah'ın ilk yaratmayı başlatıp "emekliye" ayrılmadığı, tarihe ve hayata müdahil olduğu, ezilenlerin, horlananların ve hakları elinden alınanların sesi ve soluğu olarak göründüğü, bunun için yeniden yaratılışın (halk- cedid) biteviye devam ettiği, inkarcıların bunu tuhaf bularak şaşırmalarının anlamsız olduğu hatırlatılıyor.

ŞAH DAM ARI N DAN DAHA YAKIN (16 23) •

[Açın kulağınızı! İnsanı Biz yarattık, nefsinin ona ne fısıldadığını çok iyi biliriz. Biz insana şahdamarından {HABLU'L-VERİD} daha yakınız. Sağlı sollu sağlamca akan iki kavuşturucu {İLTİKA} toplayıp attıkça insanın söylediği her şey kendinde {LEDEYHİ} yankısını bulur. Sarhoş eden o ölüm gerçeği gelince de ona işte, kaçıp durduğun buydu' der. Derken diriltici soluk eser; işte sözü edilen gün buydu! Her insan kendini kötülüğe sevk eden dürtüleri ve bunlara şahitlik eden vicdanı ile beraber huzura gelir. Ona 'Doğrusu sen bu günü unutup gitmiştin.

Şimdi perdeni açtık. Artık bugün bakışın daha keskindir' denir. İçindeki vicdanı dile gelerek "İçimde hâzır ve nazır olan işte buydu" der.]

{HABLU'L-VERİD}: Deyim olarak "şahdamarı" demektir. Sözlükte [HBL] kökü mastar olarak "başka bir şeyin içinde olmak" manasına geliyor. Gebe kalmak, hamile kalmak (hablen), gebe bırakmak (ihbâl), ağ, tuzak (hibâl), hamilelik (habl), çıkış yeri, kaynak, başka bir şeyin içinde olan (habel), ip, urgan, sicim (hablun), gebe, hamile (hublâ), omurilik, bel kemiği (hablun şevkiyyun) kelimeleri bu köktendir...

Deyimin ikinci kelimesi [VRD] kökü ise mastar olarak "getirmek, götürmek, varmak" manasına geliyor. Getirmek, anlatmak, haber vermek, pınara götürmek, su başına çekmek (irâden), gelir, girdi (îrâd), ardı ardına gelme, akın etme (tevârud), ithalat, dış alım (istîrâd), ithal etme, dışalım (tevrîd), kaynak, gelir, yol, menba, geliş merkezi (mevrîd), petrol kaynakları (mevârid nıftıyye), cesur, yürekli, yiğit (vârid), gelen gelirler (varidat), ithalatçı, ithal eden, dışalıma (müstevrid), güzel koku yayan, gül (verd), gül suyu (mâu'l-verd), toplayıp götüren, damar (verîd) kelimeleri de bu köktendir...

Şu halde hablu'l-verid "bir şeyin içinden çıkıp başka yere doğru götüren" demek oluyor. Yani tıpta aort, şahdamarı... Aort sözcüğü de Hind-Avrupa dil gurubunda kaldırmak (wer) kökünden eski Yunanca'ya yukarı çıkan (aeirein), oradan da Fransızca'ya kanı kalpten beyne çıkaran ana atardamar (aorte) manasında geçmiş. Bugün Türkçede kullanılan meteor, meteoroloji, ana arter kelimeleri de bu kökten...

Tıpçılar aort sözcüğünü "kalbin sol karıncığından çıkan ve temizkanı vücudun her tarafına götüren atardamarların başlangıcı, büyük atardamar" manasında kullanıyorlar. Kanı beyne ve yüze götüren aort dallarına ise "şahdamarı" diyorlar.

Keza "Atardamarların her iki tarafta da ana, iç ve dış olmak üzere üçer tane olduğunu, sağ şahdamarın kol-baş atardamarının göğüsten çıktığı yerden doğduğunu, sol şahdamarın ise doğrudan doğruya aort kemerinden çıktığını, her iki ana şahdamarın da hemen hemen dikine olarak tiroit kıkırdağının üst kenarına kadar ilerlediğini, bu yol boyunca iç boyun toplardamarı ve akciğer mide siniri ile beraber gittiğini" söylüyorlar...

Bu özet bilgiler ayeti iyi anlamamız için gereklidir. Demek ki şahdamarı insanoğlunun kalbi ile kafası arasındaki iletişimi sağlayan ana arterdir. Kalpten çıkan kan yukarıya, yani beyne "çıkarılır" (aort) ve tüm vücuda kılcal damarlar yoluyla "götürülür" (verd). Bütün duygu ve düşünceler burada toplanıp fikir ve eylem olarak davranışlara aort/verd edilir; yani çıkarılır/ götürülür/taşınır/yansıtılır. Onun için biyolojik olarak kalp ile beyin arasında kan iletişimini, sembolik olarak da kalp ile beyin arasındaki her tür duygu ve düşünce devinimini sağlayan damara hablul-verid/aort/şahdamarı denmiştir.

Ayette "O şahdamarınızdır" değil de "Şahdamarınızdan daha yakındır" denmesi, bir yandan, aradaki ilişkinin halik-mahlûk ilişkisi olduğunu, birinin diğeri yerine geçirilemeyeceğini, öte yandan da, her ikisinin de iç içe geçmiş bulunduğunu gösterir. Örneğin bir denizin dile gelerek içindeki tüm sualtı varlıklarına "Ben size sizden daha yakınım" dediğini düşünün... Meselâ balık kendi oluşumunu, suların nasıl iliklerine kadar işleyerek kendini varettiğini, vücut verdiğini bilemez. Keza iç organlarını hiç görmemiştir bile. Ama eti, kemiği, derisi, kılçığı vs. bütün varlığı denizin ona hayat vermesiyle oluşmuş ve oluşmaktadır...

{İLTİKA}: Sözlükte [LQY] kökü mastar olarak "karşılaşmak, tesadüf etmek, rastlamak, bulmak" demektir. Atmak, fırlatmak (elqaş-şeyu), vermek (telqiyeten), karşılaşmak, kavuşmak, karşı karşıya gelmek, bulmak (liqâ, mulâqât), görüşmek üzere (ile'l-liqâ), almak, karşılamak, kabul etmek (telqiyen), karşı karşıya gelmek, karşılaşmak (telâqîyen), karşılaşmak, görüşmek, kavuşmak, kaynaşmak, toplanmak (iltiqâ), kıyamet, karşılaşma günü (yevmut-telâqî), buluşma yeri, kavuşma yeri, toplanma yeri, randevu yeri (multeqâ), nehirlerin bitiştiği yer (multeqiyâtul-enhâr) kelimeleri bu köktendir...

Görüldüğü gibi ibare bir önceki ayette geçen hablul-verid/ sahdamarı,/aort kelimesinin ifade ettiği filleri tümüyle bünyesinde barından iltiqa, mülteqi kelimesiyle geliyor. Bu kökün içeriği sıraladığımız örneklerde de görüldüğü gibi "kavuşturmak, toplamak, atmak, buluşmak" gibi şahdamar fiillerini çağrıştırıyor; atar/ damar, toplar/damar, birleştirici/damar, sağ/şahdamar, sol/şahdamar, kanı kalpten beyin ve yüze kavuşturmak vs...

Şu halde ayet "Size şahdamarınızdan daha yakınız" dedikten hemen sonra, şaşırtıcı bir şekilde, tıbbî olarak şahdamarın insan vücudundaki işlevleriyle aynı olan sözcükleri kullanmaktadır...

{LEDEYHİ}: Sözlükte [LDY] kökü yer ve zaman zarfı olarak "yanında, nezdinde, kendisinde" anlamında kullanılır. Eldâ şeklinde ifâl babındaki kullanımı "yaşıt, akran, aynı yaşta olan" manasına geliyor. Yanımda kitap var (ledeyye'l-kitap), yanımızda bize yetecek azık var (ledeyna zâdun yekfînâ), söyleyecek sözü var (ledeyhi kelimetun en yeqûlehâ) cümlelerinde geçen kullanımlar bir fikir verebilir...

Demek ki ayette geçen {ledeyhi raqîbun atîdun} ifadesi "yanında, kendisinde, kendi aynasında, kendi yaşıt ve akranında (=ekranında!), kendisi gibi bir gözetleyici (raqîb), hemen yanı başında hazır vaziyette/mevcuttur (atîd). Yani tarihsel Müslüman bilinçte yankılanmış ifadesiyle "hâzır ve nâzır"dır... Öyle görünüyor ki, bu, Türkçede "vicdanın sesi" dediğimiz şeyin ta kendisidir.

{Sağlı sollu sağlamca akan **iki** kavuşturucu toplayıp attıkça insanın söylediği her şey kendinde yankısını bulur. Sarhoş eden o ölüm gerçeği gelince de ona 'İşte, kaçıp durduğun buydu' der}: Harfi harfine: "Sağdan ve soldan oturmuş iki mülteqi" *iltiqa ettiği zaman, söz olarak sarf ettiği her şeyde mutlaka yanında hazır bir 'raqîb' vardır. Kendisini sarhoş eden ölüm hak olarak gelince, işte bu senin kaçıp durduğun şeydir (der)."

Bu ayet iki şekilde yorumlanabilir: 1- İnsanın sağında ve solunda oturan iki melek vardır. Her ne söylerse onu kaydederler ve ölüm gelip çattığında "İşte kaçıp durduğun şey buydu" diye insana söylerler. 2- İnsanın kalbi ile beyni arasında bütün kişiliğini ve benliği oluşturan bir "ana benlik arteri" (şahdamar) vardır. Sağ şahdamar ve sol şahdamar olarak iki ana kanaldan beyne ve yüze atar/toplardamarlarla kan taşırlar (habl). İnsanın duygu ve düşünce dünyası, kişiliği, vicdanı, bütün benliği burada oluşur. İnsanoğlu her yanlış sözde, her günah işlediğinde kimselere söyleyemese de ona buradan bir ses yaptığının yanlış olduğunu söyler durur. Fakat insanlar bu sesi kendilerinde (ledeyhi) duydukları halde aldırış etmezler. Oysa o ses insana her gün ve her saat yanlışı, kötüyü, ölümü hatırlatır. Hiçbir suçlunun yaptığına "kötü" dememesi bu yüzdendir. Kötü olduğunu bile bile yapar; fakat çıkarı onu inkâr ettirmesini gerektirir. İnsan kendisinin de bir gün öleceğini bal gibi bilir. Fakat yine de aldırış etmez ve bu uyarıcı sesi can sıkıcı ve sevimsiz bularak ömrü boyunca ondan kaçar; hatta duymak bile istemez. Fakat bir gün ölüm bir yerlerden çıkar gelir ve "o ses" hemen vicdanında yankılanır; "İşte kaçıp durduğun şey buydu ey nefsim!" Zira insana kendinden bile daha yakın olan bu ses "Gâlu belâ" sesidir. Yani "Evet Allah var, ölüm hak" diye derinlerde yankılanıp duran ve fakat bir türlü aldırış etmediği o ses...

Demek ki ayetin ikinci anlamda yorumlanması bağlama uygun düşmektedir. Ayete bir de bu açıdan bakmak ufuk açıcı olabilir...

{Her insan kendini kötülüğe sevk eden dürtüleri ve bunlara şahitlik eden vicdanı ile beraber huzura gelir}: Harfi harfine: "Her nefis 'sâiq ve 'şâhid' ile beraber gelecek." Az önceki ayetin devamı olarak bu ayette iki şekilde anlaşılabilir: 1- Her insan yanında bir sevkedici memur; sağ ve sol yanlarında ona şahitlik etmiş melek-

lerle birlikte gelecek. 2- Her insan kendisini kötülüğe sevkeden dürtüleri ve bütün bunlara şahitlik etmiş vicdanı ile beraber gelecek. Biz, önceki ayetin devamı olarak ayeti ikinci anlamda yorumladık.

{Ona 'Doğrusu sen bu günü unutup gitmiştin. Şimdi perdeni açtık. Artık bugün bakışın daha keskindir' denir}: Yani; "Dünyada iken hiç dinlemediğin, aldırış etmediğin o vicdanın sesi dile gelip konuşacak; Ey nefsim, içindeki vicdanı dondurdun, bu sesin hep üzerini örttün, dinlemedin. Ama bugün kimsenin kendi öz vicdanından kaçamayacağı gündür. Artık vicdanın uyandı, üzerine örttüğün perde kaldırıldı. Olayı daha apaçık, keskin bir şekilde görüyorsun; fakat çok, çok geç değil mi?

HAYRA ENGEL OLAN TÂĞÛTLARI BEKLEYEN CEHENNEM (24-34) •

["Atın, atın cehenneme her inatçı nankörü; Hayra engel olan {MENNÂU'L-HAYR}, şüphe yayan mütecaviz saldırganı. Allah ile beraber başka bir ilah mı edinmişti? Atın, atın şiddetli azap içine!" der.

Ona 'Doğrusu sen bu günü unutup gitmiştin. Şimdi perdeni açtık. Artık bugün bakışın daha keskindir' denir.

Vicdanı "Ey Rabbimiz onun {TÂĞÛT} olmasını sağlayan ben değildim, fakat kendisi sapıklığa düştü" der.

"Huzurumda çekişmeyin. Ben, size önceden uyarı göndermiştim. Benim katımda söz değiştirilmez ve Ben kullara zulmedici değilim" der.

O gün cehenneme "Doldun mu?" deriz. O da "Daha var mı?" der. Cennet ise sakınanların önlerine serilir.

İşte denir, Allah'a yönelen ve onu hiç unutmayan, görmediği halde Rahman'ın korkusu ve titremesi içinde canı gönülden O'na yönelenlere söz verilen cennet işte buydu.

Barış ve esenlik içinde girin. Bu, ebedi hayatın başladığı gündür. Orada istedikleri her şeyi bulurlar; hatta katımızdan daha da fazlasını...]

{MENNÂU'L-HAYR}: bkz. Müzzemmil: 73/20, {HAYR} kavramının açıklaması. TÂĞÛT}: bkz. Fecr: 89/6-13 {TÂĞÛT} kavramının açıklaması.

Görüldüğü gibi bu pasaj, cehennem tehdidi ve cennet müjdesi içiriyor. Önceki pasajın devamı mahiyetinde, önce ölüm hatırlatılmıştı. Ardından öldükten sonra neler olacağı temsilî diyalog uslübu içinde sahneleniyor. "Hayra engel olan" ve "tâğût" tabirlerinden buradaki cehennem tehditlerinin de "mal ve oğul sahiplerine" yönelik olduğunu anlıyoruz. Çünkü bu tabirler ilk mesajların bütünlüğü içinde hep şehrin ileri gelen mal ve oğul sahipleri yani bahçe sahipleri için kullanılan bir deyimdir.

GÜÇ SAHİPLERİNE TEKRAR TEKRAR UYARILAR (36-45) T

[Önceki çağlarda nice uygarlıkları yok ettik.
Onlar bunlardan çok daha güçlüydüler.
Fakat şehirlerde kaçacak delik aradılar.
Var mıydı ki kaçacak bir yer?
Bu söylenende kalbi olan için, yani vicdanının sesini duyup onu görebilen için kendi özünü hatırlatma vardır.
Gerçek şu ki Biz, gökleri, yeri ve arasındakileri altı günde yarattık. Bizi bir yorgunluk da tutmadı.
Şu halde onların lâflarına karşı göğüs ger.
Rabbini güneş doğmadan önce ve batmadan önce övgü ile yücelt. Geceleri ve secdelerin ardından da onu an.
Çok yakında yankılanacak o sesin duyulacağı günü bekle.
Hakka/adalete/gerçeğe çağıran o haykırışın yankılandığı gün çıkış günüdür. Öldüren de dirilten de Biziz, Biz! Dönüp dolaşıp Bize geleceksiniz! Yerin yarılacağı ve hızla fırlayacakları gün... Bu Bizim için çok kolay bir toplanış günü olacak. Biz onların ne söylediklerini çok iyi biliyoruz. Sen onları zorla inandıracak değilsin.
Şu halde söz verilen böylesi bir günden korkacaklar için, Kur'an ile hatırlatmaya devam et.]

{Bu söylenende kalbi olan için yani vicdanının sesini duyup onu görebilen için kendi özünü hatırlatma vardır}: Harfi harfine: {Muhakkak ki bunda kalbi olan için veya kulak verip şahitlik yapan için öğüt vardır.} Ayette geçen {elqas-sem'a} ifadesi "duyulanla karşılaşıp buluştu" demektir. Bu Türkçede "Vicdanın sesini dinlemek" dediğimiz şeydir. Zaten vicdan da "bulma yeri" demektir.

{Gökleri, yeri ve arasındakileri altı günde yarattık}: Yani: Gökleri, yeri ve arasındakileri çeşitli aşamalardan geçirerek yarattık. Başlıca altı aşamadan geçirerek evreni varettik. Kaldı ki şu an yaratmaktan yorulup bir kenara çekilmiş, "emekliye ayrılmış" da değiliz. Yaratma olanca görkemi ile devam ediyor...

Görüldüğü gibi şehrin güç sahipleri sure boyunca ölüm, afet ve kıyamet ile uyarılıyorlar. Son alarak önceki çağlarda bunlardan çok daha güç olanların çaresiz kaldıkları hatırlatılarak uyarılar tekrar ediliyor.

Şu halde Kâf Suresinin ana konusu ölüm (eşitlenme), afet (toplumsal alt üst oluş) ve yeniden diriliş (karanlıklardan aydınlığa çıkış) günü etrafında dönmektedir. Şehrin zenginlikten şımarmış ileri gelenleri yani hayra engel olanlar ve tâğûtlar böyle gittikleri takdirde kaçınılmaz bir sonla karşı karşıya gelecekleri konusunda ölüm ve haşr (toplanış) günü ile tehdit ediliyorlar. Vicdanlarına hitap edilerek, iktidar, mal, servet ve güç tutkusunun iç dünyalarındaki kökleri kurutulmak/sökülmek isteniyor. Bunun için ölüm, afet ve diriliş sahneleri canlandırılıyor...

35 - (54) KAMER SURESİ

Mekke'de inmiştir, 55 ayettir. Peygamberliğin dördüncü yılından nazil olduğu tahmin edilen sure ilk ayetinde ayın (kamer) yarılması olayından bahsettiği için bu adı almıştır. Surenin ana vurgusu "inzar" (uyarı) etrafında döner. Şehrin iktidar ve mülk sahiplerini yıkılışla tehdit eder. Geçmiş çağlardan tufan (Nuh), kasırga (Ad), çığlık (Semud) gökten taş (Lut), sularda boğulma (Firavun) örnekleri verilerek, onların sonunun da böyle olacağı haber verilir. Surenin gerçek iktidar ve mülk sahibi (muktedir melik) vurgusuyla bitmesi oldukça dikkat çekicidir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

SAAT (YIKILIŞ) YAKLAŞIYOR (1-8) T

[Saat yaklaşıyor, ay yarılacak! {İNŞAKKA'L- KAMER}
Böyleyken bir ayet görseler burun kıvırıp, "Söylenip duran büyülü lâflar bunlar" derler.
Yalanladılar, arzularına uydular. Oysa her iş olacağına varır.
Onlara menedici {MÜZDECER} haberler geldi.
Bilgelikle dopdolu haberler geldi.
Fakat uyarılar fayda vermiyor. Sen onlara aldırış etme.
Bir gün bir ses yankılanacak. Onları daha önce hiç görmedikleri bir şeye çağıracak. Gözleri dehşetten fırlarcasına cesetlerinden çıkacaklar ve çekirge sürüsü gibi sağa sola kaçışacaklar. O kâfirler şaşkınlık içinde yankılanan sese doğru koşacak, "Bu zorlu bir gün" diyecekler.]

{İNŞAKKA'L- KAMER}: Sözlükte harfi harfine: "Ay yarıldı" demektir. Bu ayetle neyin kastedildiği konusunda iki görüş bulunuyor: 1- Burada Hz. Paygamber'in parmağıyla işaret edip ayı ikiye yarması mucizesi anlatılmaktadır. (Razi, İbn Kesir, Kurtubî vb.) 2- Burada göğün parçalanması, yerin sarsılması, güneşin dürülmesi ve yıldızların dökülmesi vs. türünden bir kıyamet sahnesi tasvir edilmektedir (Rağıp).

Birinci görüşte olanların bir kısmı yarılmanın bizzat Hz. Peygamber'in parmak işareti sonucu gerçekleştiğini söylerken, bir kısmı da yarılmanın bir kısmî ay tutulması anında olduğunu ve ayın seyredenlere ikiye ayrılmış gibi göründüğünü söylerler.

İkinci görüşte olanlar görüşlerini şu gerekçelere dayandırırlar: 1- Arapça'da bazen geçmiş zaman kipi **(mazi)** gelecek zaman kipi (muzâri) manasında kullanılır. Bu durum ifadeye kesinlik kazandırmak için yapılır. Burada da böyle bir durum vardır. 2- Müşriklerin Kur anda bundan daha açık diyaloglarda mucize talepleri sürekli reddedilmiştir (19/9) Burada bağlam kıyamet sahneleri ile ilgilidir...

Görüldüğü gibi ikinci görüşün (Rağıp) gerekçeleri sağlam, tespitleri isabetlidir. Dolayısıyla ayet kıyamet (yıkılış, altüst oluş, yeniden diriliş) sahnesinden bahsetmektedir.

{MÜZDECER}: Sözlükte [ZCR] kökünden gelir; "menetmek, kısıtlamak" demektir. Azarlanmak, kovulmak, menedilmek (inzicâr), birbirini çirkin şeyden menetmek (tezâcur), kovan, meneden şey (muzcera), kovan, meneden, süren (zâcir), koklayıp süt vermeyen deve (zecûr) kelimeleri bu köktendir... Bu durumda muzdecer menedici, kısıtlayıcı, engel olucu demek oluyor.

İlk mesajlar bağlamından baktığımızda ayette geçen {Onlara muzdecer/menedici haberler geldi} şu demek olur: "Şehrin zenginlikten şımarmış ileri gelenlerine" bu şımarıklıktan menedici haberler geldi... "Mal ve oğul sahiplerine" mallarının ve oğullarının onları kurtaramayacağını söyleyen haberler geldi... "Bahçe sahiplerine" bahçelerinin kendilerinin olmadığını, Allah'ın mülkünü böyle etrafına çit çevirip tapulayamayacaklarını, onda mahrumların ve yoksulların hakkı olduğunu söyleyen haberler geldi... "Nimet sahiplerini" malları konusunda diledikleri gibi davranmaktan menedici, engelleyici (müzdecer) haberler geldi... Malların ve nimetlerin zenginler arasında dönüp dolanan bir tahakküm aracı haline gelmesini menedici (mezdecer) haberler geldi... Yanlarındaki ile eşit hale gelmekten kaçınanları menedici (muzdecer) haberler geldi... Kabe'ye gelen hediyeleri/sığırları/develeri (enam) zimmetine geçirenleri menedici (muzdecer) haberler geldi... Fakat onlar "kokladığında yavrusunu inkâr edip süt vermeyen deve" (zecûr) gibi, ayetleri dinleyip mülklerine dokunduğunu anlayınca inkâr ettiler. Yavrusuna süt vermekten çekinen deve gibi kendi kölelerine, kendi halklarına ellerindeki nimetleri vermekten ve onlarla eşit hale gelmekten aslandan kaçan ürkmüş yaban eşekleri gibi kaçtılar. Onun için inkar ettiler ve "bunlar söylenip gelen bir takım büyüleyici laflar"(sihrun mustemir) dediler.

Yani adalet, eşitlik, kölelere özgürlük (fekku ragabe), yetimi koruma, yoksulla beraber olma, ezilenler için mutlu ve özgür bir dünya (cennet), zâlimler için azap (cehennem) vs. bütün bunlar öteden beri söylenegelen ham hayaller, köleleri ve ezilmişleri cesaretlendiren büyülü bir takım sözlerden başka bir şey değildir dediler...

Böyle düşünenlere denmek isteniyor ki: "O gün (saat) yaklaşıyor. Ay yarılacak, gök dürülecek, yeryüzü sarsılacak, dağlar yürütülecek...

O gün bir ses yankılanacak ve nasıl bir inkılab ile devrildiklerini, altüst olduklarını görecekler. Gözleri dehşetten fırlayacak, çekirge sürüsü gibi darmadağın olacaklar, şaşkınlık içinde yankılanan sese doğru koşacaklar, "Bu zorlu bir gün" diyecekler. İşte o gün onların yıkılış (devrim) günüdür! Ey hayat süren leşler! (ecdâs). Saat (o gün) yaklaşıyor!"

TUFAN (SAAT) YAKLAŞIYOR (9-15) T

[Önceki çağlarda Nuh'un halkı da yalanladı.

O kulumuza "Bütün bunlar yalan, senin aklî dengen yerinde değil" dediler, çok incittiler. O da sonunda Rabbine "Ben yenik düştüm, bana yardım et" diye dua etti.

Biz de göğün kapılarını açıp su boşalttık. Yerden de su fışkırttık. Derken iş olacağına varıp sular birleşti. Nuh'u tahta ve çivilerden yapılmış bir gemi üzerinde taşıdık. Gadre uğramış kimseye mükâfat olmak üzere gemi koruyup kollamamız altında yüzüp gitti...

O gemiyi ibreti âlem için bıraktık, yok mu ibret alan?

İşte bak nasıl oldu uyarılarıma kulak asmayanlara yönelik azabım? Açın kulağınızı! Kur'an'ı düşünmek için kolaylaştırdık, yok mu düşünen?]

(NUH TUFANI: Bkz. Nuh: 71/25. ayetin dipnotu.)

Görüldüğü gibi, surenin bu bölümünde Nuh kıssası anlatılıyor. Bunun tarihi bilgi vermekten ziyade Hz. Peygamber'in o an karşılaştığı durumla ilgili olduğu açıktır. Nuh'u "yalanladıkları" ve "aklî dengen yerinde değil" (mecnûn) dedikleri aktarılıyor. Bunun aynısı peygambere de söylenmektedir.

Yalanlamak (kizb) inkâr etmek veya alay etmek anlamına da geliyor. Mecnûn ithamı ise hem "akli dengen yerinde değil", hem de "kabul edilemez, şehri (ülkeyi) maceraya sürükleyecek şeyler söylüyorsun" demek oluyor.

Diğer taraftan Nuh'u inkâr edenlerle, Hz. Peygamber'i inkâr edenler aynı karakterdeki kişilerdi. "Rabbim bana karşı geldiler. Malı ve oğlu (zenginliği) hüsranını artırmaktan başka bir işe yaramayacak kişinin ardından gittiler." (Nuh: 71/21) sözünden de anlaşılacağı gibi Mekke'dekiler de aynen böyleydi.

Onlar da Hz. Peygambere karşı gelen "mal ve oğul sahipleri" idi. Onlar da eziyet etmekte, incitmekte ve uyarılara kulak asmamaktaydılar. Öyle ki, Hz. Peygamber'i neredeyse Nuh gibi "yenik düştüm" diyecek noktaya getirmişlerdi.

Tam da bu noktada uyarılara kulak asmamanın tarihten bir örneği olarak Nuh'un kavmi anlatılıyor. "Zâlimlerin yıkılışını arttır." (Nuh: 71/28) duasından da anlaşılacağı gibi, bir gün Mekke'nin zâlimlerinin de yıkılacağı, büyük bir toplumsal tufana yakalanacakları, sonlarının yaklaştığı haber veriliyor. Surenin başında yer alan "Saat yaklaştı" haberi, bu bağlamda, "Tufan yaklaşıyor, siz de Nuh'a eziyet eden mal ve oğul sahipleri gibi altüst olacaksınız" şeklinde örneklendiriliyor.

KASIRGA (SAAT) YAKLAŞIYOR (18-22) T

[Ad halkı da yalan bütün bunlar dedi. Fakat bak nasıl oldu uyarılarıma kulak asmayanlara yönelik azabım?

Uğursuz mu uğursuz bir günde şiddetli bir kasırgaya yakalandılar. Öyle ki insanları hurma kütüklerini söker gibi kökünden söküp atıyordu. İşte bak nasıl oldu uyarılarıma kulak asmayanlara yönelik azabım? Açın kulağınızı! Kur'an'ı düşünmek için kolaylaştırdık, yok mu düşünen?]

(AD KISSASI: Bkz. Hud: 11/60. ayetin dipnotu.)

Nuh kavminden sonra Ad kavmine geçiliyor. Ad kavmine Hz. Hud çağrılar yapmıştı. Ad kavmine Hudun ne dediği, niçin ona karşı çıktıklarının detayına girilmeksizin "yalanladılar" yani reddettiler, alay ettiler demekle yetiniliyor. (Detaya ileride; Hud suresinde girüecek.) Burada sadece uğradıkları felaket hatırlatılıyor. "Şiddetli kasırga" (rihen sarsar) ile altüst oldukları, "kökünden sökülmüş hurma kütükleri" (ecâzu nahlin mungaır) gibi sökülüp atıldıkları haber veriliyor.

Pek tabii bu, "şehrin (Mekke) zenginlikten şımarmış ileri gelenlerinin" (mele-i kavm) şiddetli bir toplumsal rüzgâr/kasırga ile hurma kütükleri gibi kökünden sökülüp atılacakları günün/saatin yakın olduğu manasındadır. Surenin başında yer alan "Saat yaklaştı" haberi, bu bağlamda, "Kasırga yaklaşıyor, siz de Hudun çağrılarına kulak asmayanlar gibi altüst olacaksınız" şeklinde örneklendiriliyor.

ÇIĞLIK (SAAT) YAKLAŞIYOR (23-32) T

[Semud halkı da bütün uyarılarımıza yalan bütün bunlar dedi. "İçimizden bir insana mı uyacağız? Bu düpedüz ahmaklık" dediler. "Vahiy almak içimizden kala kala ona mı kaldı? Bilakis o haddini bilmez yalancının biridir" dediler. Haddini bilmez yalancı kimmiş çok yakında öğrenecekler. "Onları sınamak için şu dişi deveyi salıyoruz. Bak ne yapacaklar, sen yeter ki güçlüklere göğüs ger. Onlara da suyu aralarında eşitçe {KISMET} etmelerini söyle, sırası gelen içsin" dedik. Bunun üzerine elebaşlarını çağırdılar. Adam bıçağını çekip deveyi küstahça boğazladı.

Fakat bak nasıl oldu uyarılarıma kulak asmayanlara yönelik azabım? Üzerlerine tek bir çığlık gönderdik. Çalı çırpı gibi süpürülüp toplanacak hale geldiler. Açın kulağınızı! Kur'an'ı düşünmek için kolaylaştırdık, yok mu düşünen?]

(SEMUD KISSASI: Bkz. Araf: 7/73. ayetin dipnotu.)

{KISMET}: Sözlükte [QSM] kökünden gelir. "Bölmek, ayırmak, taksim etmek, bölüştürmek" demektir. Bölüşmek, paylaşmak (taqassum), pay etmek (iqtisâm), paylaşmak, yeminleşmek (teqâsum), payını istemek, bölüşülmesini talep etmek (istiqsâm), pay, hisse, nasip (qısmet), bölen, paylaştıran (qasîm), bölüştürme

sanatı (qısâme), fiş, kupon, belge, parsel (gasîme), işçilerin kâra ortak olmaları (muqâseme), matematikte bölünen, bölünmüş, hisseli (maqsûm) kelimeleri bu köktendir.

Görüldüğü gibi qısmet, "bir bütünden ayrılmış olana" deniyor. Ayırma/bölüşüm sonucu kişiye düşen de nasib oluyor. Qısmetun beynehum şeklinde gelince "aralarında eşitçe bölüşme" anlamı kazanıyor. Yukarıda Salih'in devesi kıssasında "suyu aralarında eşitçe bölüşme" (el-mâu qısmetun beynehum) deniliyor ki, bölüşümün eşitçe yapılması gerektiğini ihtardır.

Deve örneği üzerinden verilmek istenen mesaj ise Kuranın insanlar anasında "eşitlik" fikrine verdiği çok özel değerden kaynaklanmaktadır. Kurana göre yeryüzünün nimetleri insanlar arasında eşitçe paylaşılmalı/bölüşülmeli yani "taksim" edilmeli, herkes kendi payına düşen "nasibine" razı olmalıdır. Öyle ki bu Allah tarafından "takdir" edilmiştir. Yani böyle olması irade edilmiştir.

Kur'an şöyle der: "Yeryüzünde sabit dağlar varetti. Orasmı bereketlendirdi. Orada dört mevsim güç/kuvvet kaynaklarını (egvâtuhâ), isteyenler/ihtiyaç sahipleri eşit olarak yararlansın diye (sevâen li's-sâilîn) takdir etti." (Fussilet: 41/10). Ayette geçen "isteyenler için eşitçe" (sevâen li's-sâilîn) ifadesi "eşitliğin" bir Kur'an kavramı olduğunun apaçık delilidir. Sadece burada değil; başka yerlerde de özellikle "rızık" söz konusu olduğunda "eşitlik" kavramının dikkat çekici bir şekilde vurgulandığını görüyoruz, (bkz. Nahl: 16/71).

Ayette geçen "dört günde" **(fî** erbeati **eyyam)** dört mevsim içinde yani bütün bir yıl boyunca, "güçler/kuvvetler" (egvât) da insana güç veren, kuvvet toplamasını sağlayan gıdalar/rızık ve rızık kaynakları manasındadır. Kur an, bunlara yeryüzündeki güç/kuvvet kaynakları (egvâtuhâ) diyor. "Egvât" Türkçe'de de kullanılan "guvve" nin çoğuludur ki, kuvvet diye telaffuz ederiz. En geniş anlamıyla yeryüzünde rızık biriktirici tüm servet ve güç yığıcı tüm iktidar kaynaklarını ifade eder.

İşte, Allah, yeryüzünün tüm güç ve kuvvet kaynaklarının/servet ve iktidar araçlarının isteyenler yani ona ihtiyacı olanlar arasında "eşitçe" dağıtılmasını/paylaştırılmasını "takdir" ettiğini söylüyor.

Bu, şu demek: Böyle buyurdu Allah! Böyle olmasını istiyor!

Ne istiyor? Yeryüzünde güç ve kuvvet kaynaklarında eşitlik!

Yarattığı rızık ve rızık kaynaklarının zenginler arasında dönüp dolanan bir tahakküm aracı (devlet) olmasını istemiyor! (Haşr: 59/7). Her türden sosyal, politik, iktisadi güç ve kuvvet kaynaklarının "eşitçe" dağıtılmasını, bir yerde merkezîleştirilmemesini (temerküz), ortaklaşacı üretim ve paylaşım düzeni içinde bunlardan tüm insanların faydalanmasını istiyor! (Fussilet: 41/10).

Demek ki, neyi "takdir" ediyor? Zengin ile yoksul arasındaki uçurumun sürüp gitmesini, bunun bir imtihan olmasını değil; uçurumun kapatılmasını, "eşit" hale gelmeyi...

Demek ki, neyi "irade" ediyor? Güç ve kuvvetin ömür boyu üsttekilere, acziyet ve zaafiyetin de ömür boyu alttakilere ait olmasını değil; güç ve kuvvet kaynaklarının eşitçe dağıtılmasını, kimseye tapulanmamasını, ezmek, sömürmek ve tahakküm gibi hegomonya araçlarına dönüşmemesini...

İşte Salih'e verilen "Allah'ın devesi" (nâgatallah) ve "suyun aralarında eşitçe taksimi" temsili üzerinden Mekke'lilere, oradan da tüm çağlara verilmek istenen mesaj bu.

Görüldüğü gibi sure bütünlüğü içinde Ad kavminden sonra Semûd kavmine geçiliyor. Semûd kavmine de Hz. Salih çağrılarda bulunmuştu. Hz. Salihe söylenenlerin aynısı o devirde Hz. Peygambere de söylenmektedir: "İçimizden bir beşere mi uyacağız? O kadar da şaşkın/ahmak ve akılsız mıyız? Bize hatırlatmada bulunmak (vahiy almak/kitap getirmek) kala kala ona mı kaldı? Bilakis o haddini aşan (boyundan büyük işlere karışan) ve yalan söyleyen birisidir..."

Semûd kavminin yaptığını Mekkeli tefeci bezirganlar da yapmaktadır: Sahipsiz bulduğu her şeyi talan etmek! Kabe'ye getirilen malları ve hediyeleri iç etmek, zimmetine geçirmek ve aralarında üleşmek! Zayıfı ezmek, güçsüzü sömürmek, kimsesizi köle yapmak! Halkı bölmek, sınıflaşma ve kast yaratmak, kendilerini zayıf ve güçsüzlerle eşit görmemek! "Kısmetine" razı olmamak, daha fazlasına göz dikmek!

İşte bunun için Semûd kavmine dişi deve (nâgat) örneği sembol olarak gösteriliyor. Burada Allah'ın devesi (nâgatallah) sahipsiz ve kimsesiz olmayı (kamuyu) temsil ediyor. "Ona dokunmayın. Sudan sizin develerinizle taksime (eşitçe paylaşıma) razı olarak sulansın. Sırası gelen suyu içsin, kimse kimsenin hakkına göz dikmesin. Ötekinin kısmetine/nasibine tamah etmesin..." Fakat onlar ne yapıyor? "Allah'ın devesine" saldırıyorlar. Sahipsiz buldukları için onu küstahça boğazlıyorlar ve sudan sadece kendi develerini içiriyorlar.

Böylesi bir "taksime razı olmama" Mekke'de de hüküm sürmekteydi. Şehirde eşitsiz bir "sulama/içme" sistemi yani üretim ve paylaşım düzeni vardı. Güçlü zayıfı boğazlıyordu. Mekke'ye gelen hediyeler güçlü kabilelere gidiyor, yedi-sekiz tefeci bezirgan böylece şehrin bütün gelirine el koyuyordu. Bununla sınıflaşma, tabakalaşma, hiyerarşi ve hegemonya yaratılıyordu. Onun için şehrin egemenleri Semud'un egemenleri gibi yanlarındaki ile "eşit" hale gelmeye yanaşmıyor, sudan yani nimetlerden (toplumsal servetten) eşit şekilde (kısmetine razı olarak) yararlanmak istemiyorlardı. Bu durumu kendilerine hatırlatana da Hz. Salih'e Semud ileri gelenlerinin dediği gibi "Hatırlatmada (zikr) bulunmak buna mı kaldı? İçimizden bir beşere mi uyacağız? Bu da kim oluyor? Düzenimize çomak soktu, haddini aştı." diyorlardı.

Görüldüğü gibi kıssa da "deve" (nâgat) kamuya ait olmayı, "su" (mâ) nimetleri, "taksim" (gısmet) de eşitçe paylaşmayı/ yararlanmayı temsil etmektedir...

Bölümün sonunda Semud kavminin "saati'nin nasıl geldiği anlatılarak "üzerlerine tek bir çığlık gönderdik. Çalı çırpı gibi süpürülüp toplanacak hale geldiler" deniyor. Buradan Mekke'li "deve sahiplerine" aynen böyle, çok yakında, tek bir sayha (çığlık)

ile çalı çırpı gibi süpürülecekleri haber veriliyor.

GÖKTEN YAĞAN TAŞ (SAAT) YAKLAŞIYOR (33-40) T

[Lut halkı da uyarılara kulak asmayıp yalan bütün bunlar dedi. Biz de başlarına taş yağdırdık. Sadece Lut'la beraber olanları bir seher vakti kurtardık. Tarafımızdan bir nimet olarak... İşte şükredene böyle karşılık veririz.

Aslında Lut onları tutup yakalamamız konusunda uyarıp durmuştu.

Fakat uyarılara hep kuşkuyla yaklaştılar.

Gelen misafirlerini tacize kalkıştılar. Biz de onları böyle körkütük bir halde bırakarak "Uyarılarıma kulak asmamaya karşılık tadın bakalım azabımı" dedik. Nitekim olan oldu ve azap kendilerini bir sabah yakalayıverdi.

Uyarılarıma kulak asmamaya karşılık tadın bakalım azabımı!

Açın kulağınızı! Kur'an'ı düşünmek için kolaylaştırdık, yok mu düşünen?]

Görüldüğü gibi Nuh (tufan), Ad (kasırga) ve Semud (çığlık/sayha) anlatıldıktan sonra Lut un kavmi anlatılıyor. Onların da [4]gökten yağan taş" ile azaba uğradıkları haber veriliyor.

Burada Lut'un anlatılmasından maksat, ayrıntıya girilmeyişinden de anlaşılacağı gibi saldırganlık ve zorbalığın örneklendirilmesidir. Şimdilik niçin saldırdıkları önemli değildir. Önemli ölen Salih'in devesinin "boğazlanması" gibi "saldırı ve tecavüz" karakterinin deşifre edilmesidir. Bunlar, tâ ilk surede (Alak) hayır (kella) ile başlayan ilk itiraz, tuğyan ve hegemonyanın örnekleridir: Mülk hegemonyaya yönelir! Zenginliği kendine yeterli gören (müstağni) yasakçılığa/tecavüze/boğazlamaya yönelir!

{Misafirlerinden murad almaya kalkıştılar. Biz de gözlerini siliverdik. Tadın azabımı ve uyarılarımı}: Ayette geçen [râvedû] irade etmek, istemek manasında olup bu bağlamda Türkçede "cinsel taciz" dediğimiz anlamda kullanılmaktadır. Çünkü buradaki irade etme eşcinsel ilişki talebi ile ilgili olduğu için "taciz" kelimesi uygun düşmektedir. Keza ayette geçen "gözlerini sildik" [tamasnâ a'yunehum] ifadesi deyim anlamında olup Türkçede "defterden silme" sözünü çağrıştırır. Yani; "Şehvetten kudurmuş, gözleri artık hiçbir şey göremez hale gelmiş, zıvanadan çıkmış bu güruhu, Allah belânızı versin deyip böyle körkütük bir halde bıraktık." denmek isteniyor... (LUT KISSASI: bkz. Hicr: 15/77. ayetin dipnotu.)

BOĞULMA (SAAT) YAKLAŞIYOR (41-42) T

[Firavun'un âvanesine de kendilerini neyin beklediği {İNZÂR} konusunda uyaran elçiler geldi.
Ayetlerimizin hepsine yalan bütün bunlar dediler.
Biz de yaptıklarına üstün ve güçlü birine yaraşır bir şekilde karşılık verdik.]

(FİRAVUN KISSASI: bkz. Bakara: 2/67, Hud: 11/110, Kehf: 18/60-82, Ankebut: 29/39, Nemi: 27/15, Hud: 11/97 ayetlerin dipnotları.)

{İNZÂR}: Sözlükte [NZR] kökünden gelir. Mastarı "adamak, kendine gerekli kılmak" demektir. Uyarmak, ikaz etmek, bir şeyi haber verip korkutmak, ültimatom vermek (inzâren), birbirini uyarmak (tenazur), uyarı, uyarma, alarm, ikaz, ihtar (inzâr), uyarıcı, uyaran (munzir), uyarıcı, korkutucu, ikaz, uyarı, alarm (nezir),yangın alarmı (inzâru'l-harîq) kelimeleri bu köktendir.

İnzâr kelimesi orta harfi "dat" ile okunduğunda "bakmak, beklemek" anlamı kazanır. Dolayısıyla inzâr "İleride şu fenalık var, ona bakar olun, ondan sakının!" diye uyarmaktır. "Uyarmak" kelimesi de eski Türkçe'de (11. yy) "uyandırmak, uykudan kaldırmak" anlamına gelen odhunmak sözcüğünden geliyor. Yeni Türkçe'de (1974) uyarı, uyarmak şeklinde yeniden türetilmiş.

Kur'an kavramsallaştırmasında inzar üç şeyi ifade eder: 1- Mevt (ölüm) 2- Afet (deprem, sel, tufan, kasırga, volkanik patlama, yıldırım vs.) 3- Kıyameti haber verip "İleride bunlardan birisine maruz kalabilirsiniz, o gün gelmeden evvel gaflet uykularından uyanın, kendinize gelin, aksi halde tövbe etmeye vakit bile olmayabilir" diye uyarıda bulunmak anlamındadır. Arap muhayyilesinin yangın alarmına (inzâru'l-harîq) demesinden de anlaşılabileceği gibi inzâr, Türkçe'de "alarm durumu", "alarm vermek", "alarm zilleri çalmak" deyimlerindeki manayı çağrıştırır; "Kuraklık, kıtlık alarmı veriyor." vb.

Kamer suresinin bütününe hakim olan ana temanın "inzâr" olduğunu görüyoruz. Kuranın inzâr etmekten neyi kastettiği bu surede görülebilir. Nitekim surede en çok geçen kelime "inzâr/nuzr" (uyarma, uyarış) kelimesidir. Fakat bu eski dünya dinlerindeki "intizâr" ile çok karıştırılmıştır. Şöyle ki:

İntizâr ile inzâr... "Mehdi gelecek, mesih dönecek, peygamber çıkacak!" ile, "Ölüm var, afet kapıda, tufan (saat) yaklaşıyor, kıyamet kopacak!" demek arasındaki fark... "Bugün de gelmedi" ile "Yürü ya kulum!" arasındaki fark... Bekleyiş ile uyandırış yani intizâr ile inzâr arasındaki fark...

{İNTİZÂR}: Sözlükte "Gözleyiş, bekleyiş, gözetleyiş" demektir. Türkçe'de nazar etmek (bakmak, gözlemek), nazar değmek (göz değmek), muntazır olmak (gözler/bekler/bakar halde olmak), nazariye (teorik görüş, fikriyat) kelimeleri de bu köktendir. .. İntizâr inancı eski dünya dinlerinde (Mahaviracılık, Mecusilik, Yahudilik,

Hristıyanlık) son derece yaygın bir itikattı. Genellikle geçmişte yaşamış tanrı-kral veya yarı-tanrı bir kahramanın geri dönüşünün beklenmesi şeklinde yer etmişti. Örneğin eski Mısır tanrı-kralları ölürler ve mezarlarından üç gün sonra kalkar tekrar kaybolurlardı. İsa'nın mezarından üç gün sonra kalkması paskalyası (anastasis) de buradan geliyor...

Hindistan'daki Caynaizme göre Mahavira, dünyaya belirli aralıklarla gelen kurtarıcılardan (cayna) biriydi. Mahavira'dan önceki son kurtarıcı (cayna) 250 yıl kadar önce gelmişti. Çünkü Tanrı her 250 yılda bir cayna (kurtarıcı) gönderir ve insanlığı temize çıkarırdı. Mahavira'nın kurtuluş öğretisine (eskatoloji) göre dünya kuruluşundan beri canlı bir öz olan civa (ruh) ve cansız nesnelerden aciva (madde) oluşur. Civalar doğaları gereği tüm bilgiyi, erdemi ve sonsuz mutluluğu içerirler. Bu özelliklerini açıkça göstermemelerinin sebebi daha baştan türlü maddelerle kirlenmiş, bulanmış olmalarıdır. Böylece gerçekte kusursuz ve ölümsüz olmaları gereken civalar ölümlü, maddi vücutlarla bağlanmış olurlar. Civanın bu kirli maddeye bağlanmışlıktan kurtulmasının yolu, maddeden bağımsızlaşması ve yeni kirlenmiş maddelerin alınmasının önlenmesiyle mümkündür. Bu da ancak bu tanrısal özelliklere sahip kurtarıcının (cayna) gelişi ile sağlanabilir...

Mecûsi bekleyiş (intizâr) felsefesine göre de insanlık tarihi üçer binlik dört devreden oluşur. Dördüncü devrenin başında insanlara yardım etmek için Ahura-Mazda Zerdüşt'ü gönderir. Tanrı, onun ruhunu henüz ikinci devrin başında yaratmıştı ve o zamandan beri sonsuz alemde ruhen yaşıyordu. Zerdüşt'ün yaptığı tebliğ bin yıl sürecektir. Zerdüşt'ten sonraki ikinci bin yılda, yine Zerdüşt'ün zürriyetinden bir peygamber gelecektir. Bu peygamberin tebliği de bin yıl sürecek, üçüncü bin yılda ise beklenen mehdi zuhur edecektir. Adı Soşyant olan bu mehdi dünyaya hakim olan şer güçlerini temizleyecek, Zerdüşt'ün tebliğini yenileyecek, dünya Zerdüşt'e inananlar ile dolacaktır. Bin yılın sonunda ise, hakimiyeti Ahura-Mazda'ya teslim edecek ve bu suretle dünya son bulacaktır...

Mahaviracılıktaki "Cayna" ile Mecusilikteki "Şoşyanf'ın, Kitab-ı Mukaddes geleneğinde (Yahudi-Hristıyan) "Mehdi" ile "Mesih'e dönüştüğünü görüyoruz. Çok bilindiği için Yahudilik ve Hristıyanlığa girmiyorum. Nasıl olsa bir takım rivayetler yoluyla İslam'ı da etkilemiş, çoğunuz biliyor ve hatta belki de inanıyorsunuz (!).

İşte bunlar eski dünya dinlerinin bekleyiş (intizâr) inanışlarıydı.

Kur anda bu tür inanışlardan eser yoktur.

Kuranın gelişi ile birlikte insanlıkta bekleyiş (intizâr) felsefesinin sona erdiğini, eski dünyadan yenidünyaya esaslı bir geçişin sağlandığını görüyoruz. Bu geçişi sağlayan ana kavram ise "inzâr"...

Demek ki, Kur'an, eski bir kahramanın beklenmesi manasındaki intizarı, üç şeyin; 1- Ölüm 2- Afet 3- Kıyametin gözlenmesine/ona karşı uyanık olunmasına/alarm halinde bulunulmasına (inzâr), tanrı-kral veya yarı-tanrı kahramanın mezarından diğer herkes yaşıyorken kalkmasını (anastasis) ise tüm insanlığın

yeniden dirilerek ayağa kalkışına (qıyâmet) çevirmiş oluyor.

Şu halde ölüm, afet ve kıyamet dışında gelmesi beklenecek/gözlenecek bir şey yoktur.

Hiçbir eski insan/peygamber/kahraman geri gelmeyecektir: "Senden önce hiç bir insana ölümsüzlük vermedik. Sen ölürsen onlar sonsuza kadar yaşacaklarını mı sanıyorlar?" (Enbiya: 21/34).

Demek ki ölüm, afet ve kıyamet ile uyarmaya/uyanışa çağırmaya "inzâr", bunu yapana da "munzîr" deniyor. Allah tarih boyunca uyaranlar/uyanışa çağıranlar (munzirun) göndermiş ve insanlığı gaflet uykularından uyanmaya çağırmıştır.

İşte Kur an ın "inzâr" dediği şey bu oluyor.

Burada ölüm, afet ve kıyamet klasik anlamda anlaşılacağı gibi, daha sembolik anlamlarda da yorumlanabilir. Bu durumda ayağa kalkış (qıyâmet), tufan, kasırga, çığlık, sel vb. toplumsal devrim ve altüst oluş hallerini ifade eder. Örneğin siyasi ölüm, sosyal tufan, toplumsal altüst oluş, halkın öfke selinde boğuluş, toplumsal kasırga ile yerle bir oluş, halkın çığlığı ile yıkılış, halkın dirilişi (baas) ve toplumun ayağa kalkışı (qıyâmet) tufan (devrim) sonrası yeniden inşa ve toplumun yeniden kuruluşu vb. anlamlarına gelir...

KAÇINILMAZ SON (SAAT) YAKLAŞIYOR (43-55) T

[Şimdi sizin kâfirleriniz onlardan daha mı iyi?
Yoksa beraat ettiğinize dair yazılı bir belge mi var?
Demek "Biz birleşmiş güçlü kuvvetli bir topluluğuz" diyorlar?
Kuvvetleri yakında dağılacak ve tabana kuvvet kaçacaklar.
Onları çok daha acı ve feci bir son (saat) bekliyor.
O günaha batmış olanlar şaşırıp afallayacaklar.
Yüzükoyun ateşi boylayacakları gün...
"Ateş nasıl yakarmış, tadın bakalım."
Biz her şeyi belirli bir kapasiteyle yarattık.
İşimiz göz kırpması gibi anlık bir iştir.

Açın kulağınızı! Sizin gibi nice gurupları **helak** ettik, yok mu düşünen? Yaptıkları her şey kayda geçti. Küçük, büyük hepsi tek tek yazıldı. Sakınanları ise cennetler, pınarlar bekliyor. Doğrular için ayrılmış yerler karşı konulmaz güç ve mülk sahibinin katında onları bekliyor.]

Görüldüğü gibi sure "Saat yaklaşıyor" diye başladı, geçmiş çağlarda "saati" yaklaşanların tufan, kasırga, çığlık, gökten yağan taşlarla ve sularda boğularak nasıl altüst olduklarını; göğün kapıları açılarak, yerden sular fışkırarak, gökten taşlar yağarak, kasırgalar eserek, çığlıklarla sarsılarak nasıl devrildiklerini, hurma kütükleri gibi yerlerinden nasıl sökülüp atıldıklarını sıraladı.

Sonunda "Sizin kâfirleriniz" diyerek sözü Mekke'nin iktidar ve mülk sahiplerine

getirdi. Onların da böyle olacağını, bundan kaçamayacaklarını, "biz birleşmiş **güçlü** kuvvetli topluluğuz" (nahnu cemîun muntasır) demelerinin fayda vermeyeceğini, darmadağın olacaklarını, arkalarını dönüp kaçacaklarını haber verdi. Bu öyle bir gün olacak ki onlara tepelerindeki ay yarılmış, güneş **durulmuş,** yıldızlar dökülmüş, gök yarılmış gibi gelecek, içlerine çöken şaşkınlık, dehşet ve azap dışarıyı böyle görmelerine neden olacak demeye getirdi. Bunun kaçınılmaz bir son (toplumsal kader) olduğunu belirterek, son cümlede karşı konulmaz güç ve mülk sahibi (muktedir melik) vurgusuyla sureyi bitirdi.

Anlayana sivrisinek saz...

***

36 * (112) TEVHİD SURESİ

Mekke>de inmiştir, 4 ayettir. Eski dünya dinlerinin (Sümer, Asur, Babil, Hitit, Mezepotamya, Mısır, Hind, Iran, Roma, Yahudilik, Hıristiyanlık, Sabitlik vs.) güneş ay, yıldızlar, gökyüzü, yeraltı, aşk, ışık, karanlık, verimlilik, savaş, rüzgâr, fırtına vb. tanrıları olduğuna inanarak "birliği bozan" Tanrı'nın eş, oğul, kız, torun, boğa, inek, kral, din adamı, ırk, bölge, insan, erkek, kadın vs. gibi doğuştan imtiyazlı aracıları, sınıfları, parçaları, ortakları olduğuna inanarak "bütünlüğü bozan" inançlarını Mekke'deki Kureyş Arapları üzerinden mahkûm ettiği ve "Allah'ı tanrılıkta tek ve bölünmez bir bütün" ilân ettiği için bu adı almış görünmektedir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

EHAD VE SAMED (1-4) •

[İlan et: Allah birdir! {EHAD}
Bölünmez bir bütündür! {SAMED}
Doğurmaz ve doğurulmaz!
Hiç bir şey O'na denk olamaz!]

Mekke'nin ilk yıllarında inen bu sure görüldüğü gibi topu topu dört ayet.

Eskidünya dinlerinin (Sümer, Asur, Babil, Hitit, Mezepotamya, Mısır, Hind, İran, Roma, Yahudilik, Hıristiyanlık, Sabiîlik vs.) güneş, ay, yıldızlar, gökyüzü, yeraltı, aşk, ışık, karanlık, verimlilik, savaş, rüzgâr, fırtına vb. tanrıları olduğuna inanarak "birliği bozan"... Tanrının eş, oğul, kız, torun, sülale, haneden, kral, din adamı, ırk, bölge, insan, erkek, kadın vs. gibi doğuştan imtiyazlı aracıları, sınıfları, parçaları, ortakları, alt kademeleri (min dunillah), hiyerarşisi olduğuna inanarak "bütünlüğü bozan" kabullerini, Mekke'deki Kureyş Arapları üzerinden reddediyor. "Allah'ı tanrılıkta tek ve bölünmez bir bütün" ilân ediyor.

Demek ki surenin esas mesajı birlik (ehad/tevhid) ve bütünlük (samed) kavramları üzerine kurulmuş...

Ne demek Ehad ve Samed?

{EHAD}: Sözlükte "tek olmak, bir olmak" demektir. Bir yapmak, birleştirmek, standart hale getirmek, standardize etmek (tevhîd), birleşmek, ittifak etmek, bir araya getirmek (ittihâden), birlik, federasyon, lig, cemiyet, birleşme, birlik yapma (ittihâd), federal, birleşik (ittihâdiyye), bir, tek, sayı ismi (ehad), birleme (vahdaniyet), birleşmiş (muttehid), Birleşmiş Milletler (el-umemu'l-muttehide), birleyen, birleyici (muvahhid), bir (vâhid), birlik, bir olma, kompleks, ünite, birim (vahde), biricik, yegâne, eşsiz (vahîd) kelimeleri de bu kökten...

Klâsik tefsirlerde bu sure hakkında yirmiye yakın isim rivayet edilir; tefrid (fertleştirme), tecrid (ayrıştırma), tevhid (birleştirme), ihlâs (saflaştırma), necat (kurtuluş), nisbet (gösterme), marifet (bilme), cemal (güzel), mukaşkışa (tedavi eden),

mu'avvize (sığınılan), samed (tek bir bütün), esas (temel), mania (engel), muhdar (hazır olunan), beraet (aklama), müzekkire (hatırlatan), nur (aydınlık), eman (güvenlik)...

Doğrusu surenin içeriği bütün bunları kapsıyor. Fakat tevhid (birleme) ismi sure bütünlüğüne en uygun olanı görünüyor. Bir hadiste geçtiği gibi "Kim bu sureyi okursa Kur anın üçte birisini okumuş gibi olur." Öyle ki, bütün sureler ve bütün ayetler bu sure ile bir şekilde irtibatlıdır. Kur an ın hangi ayetinden girseniz yolunuz bu sureye çıkar. "Birci ve bütüncü bakış" bütün Kur anın mihveri ve ruhudur.

Rivayete göre bu sure inkarcıların, Yahudilerin ve Hıristiyanların "Ey Muhammed! Şu tanrını bize bildir. O altından mı gümüşten mi?" sorusu üzerine gelmiş ve genel olarak tüm eski dünyanın tanrı anlayışlarına cevap olmuştur. Bu nedenle "De ki" şeklindeki monoton girişi aynı anlama gelen "tüm dünyaya bildir, anlat, duyur" manasında "İlân et" olarak çevirdim.

Gerçekten de bu kısacık sure Hz. Peygamber'in "adı ile" konuştuğu yüce hakikati en özet şekliyle "Bir ve Bütün (Ehad ve Samed)" olarak tanıtıyor.

Demek ki, bu iki kavram "Allah'ın birliği ve bölünmez bütünlüğü" demek oluyor. Birazdan geleceği gibi Allah üzerinden tarihin, hayatın, tabiatın, insanlığın vs. bir bütün oluşu... Çünkü tevhid, "birden fazla olan şeyleri birleştirerek bir yapmak, birlemek, uyumlu hale getirmek" demek.

Kur'an, Mekke'deki Arapların şahsında tüm eski dünyanın tanrılarını geçersiz kılmakta ve onların hepsinin tek bir Tanrının bozulmuş, tahrif olmuş şekilleri olduğunu ilân etmektedir. Âdeta "Kim neye tapıyorsa bilsin ki onları da yaratan Allah'tır. Taptıklarınızın hepsi benim yarattıklarımdır. Şu halde Beni göremiyorsunuz diye, tutup da görünen yarattıklarıma; güneşe, aya, yıldızlara, göğe, yere, suya, ateşe, boğaya, ineğe, insanlara vs. tapmayı bırakın. Onlar benim ayetlerim, işaretlerim, tapılacak yegâne varlık bir tanedir, O da Allah'tır! " demeye getiriyor. Böylece tevhid ilkesi insan bilincinde büyük bir sıçrama yaptırarak, onu, etrafındaki somut nesnelere bağımlı olmaktan kurtararak özgürleştiriyor...

{SAMED}: Sözlükte "devam etmek, kastetmek, sebat etmek, karşı koymak, direnmek, içi dolu olmak" demektir. Yönelmek, kastetmek (samd), dayatmak, isnad etmek (ismâd), şişe tıpası (sımâd), yüksek yer, ulu, yüce, içine bir şey girip çıkmayan düz, bütün halinde pürüzsüz kaya (samed), asla gebe kalmayan deve (samde), soğuk ve kurak vakitlerde bile sütü kesilmeyen deve (mısmâd) kelimeleri de bu kökten.

Görüldüğü gibi Samed esas olarak "yüce, ulu, toz tutmayan, kendisine hiç bir şeyin giremediği ve kendisinden hiçbir şeyin çıkamadığı düz ve pürüzsüz kaya" manasına geliyor (Razi, İbn-i Manzur). Bunu Allah için kullandığımızda "tekbir bütün halinde olan ulu ve yüce Allah" demek olur. Bu ise Türkçe'de "bölünmez bütünlük" dediğimiz şeydir.

Demek ki Allah, varlığı ve birliği ile bölünmez bir bütündür. Aynı şekilde varoluş bütün halinde tek bir organizmadır. Denizin, içindeki balıkları, incileri, yosunları,

mercanları vs. ile tek bir su kütlesi olması gibi, Allah da yeri, gökleri, güneşi, ayı, yıldızları, canlıları, bitkileri, madenleri vs. ile tek bir bütündür. Bunlar birbiriyle rekabet halinde, her biri ayrı ayrı tanrılar tarafından yaratılan ve yönetilen varlıklar değildir. Varlık âleminde bir tek hakikat vardır ve O yerlerin ve göklerin nuru, bütün varlığın ruhudur. Hem aşkın, hem içkindir. Her bir varlık kendinde ayrıdır, fakat birbiriyle sıkı bir "birliktelik" içindedir ve hepsi kopmaz, bölünmez bir bütün halindedir. Demek ki evren, varlık, yerler, gökler, canlılar, insanlık vs. tek bir oluşun bölünmez parçalarıdır. Allah'ın nuru da bu oluşun bütüncül ruhudur. Oluş ve akışın her zerresiyle anbean dinamik ilişki halindedir (hayyu qayyum)...

Demek ki bütün o eski dünyanın tanrı-karısı-oğlu şeklindeki panteonları (tanrı ailesi meclisleri) uydurma ve hurafedir. Çünkü Allah'ın birliği ve bölünmez bütünlüğü her hangi bir ortaklığa izin vermez. Kendi tanrısal tözünden parçalar dağıtmaz. Tanrının kapısı (Babil), Tanrının yeryüzündeki gözü (Fi-Ra-vun), Tanrının oğlu (İbnullah) ve bunlara utangaç öykünmeyle Tanrının yeryüzündeki gölgesi (Zıllullah fi'l-arz) iddiaları geçersizdir. Siyasi, sosyal ve ekonomik sonuçları itibariyle bütün bunlar batıldır. O'nun dışındaki her şey mahlûktur (yaratılmış) ve mahlûkat adalet üzere kaimdir...

Demek ki Kuran, insan idrakinin ufkuna "pürüzsüz kaya" metaforu üzerinden "Allah" tasavvurunu, "bölünmez bütünlüğü" vurgulamak için koyuyor. Yoksa sabitliği, değişmezliği, derinliği, yüksekliği, enlemi, boylamı, sınırları açısından değil. İşte bu "kaya" kendi içinde boyuna devinen ve fakat buna rağmen kendisinde her hangi bir eksilme ve çoğalma, girme, çıkma, düzelme, bozulma olmayan tek bir bütündür. Devinim kemale doğru değil; kemal içinde olmaktadır. Bu anlamda Allah "orada öylece duran" bir kozmik statüko (ex-stence) değil; varlıkla iç içe devinen (kün fe yekun) "Mutlak 01uş"tur.

Burada "mutlak", ıtlak olunmuş, kayıt altına alınmamış, azade (free/sonsuz özgürlük) manasındadır. Yani oluş halinde olduğu halde bir şey olmaya doğru gitmeyen, devindiği halde değişmeyen, hareket halinde olduğu halde yer değiştirmeyen manasındadır. Aristo'nun başkasını hareket ettirdiği halde kendisi hareket etmeyen Muharrik-i Evvel'i değil.

Bunun anlamı bir bütünün özündeki sonsuz derinlikleri anbean açması, inkişaf ettirmesi, bunun bir sınırının, enleminin, boylamının bulunmamasıdır. Keza bu aynı zamanda varlıkla karşılıklı dinamik ilişki (hayyu qayyum) halinde olmak demektir. Bu nedenle Allah, karakterini "uyku ve uyuklamanın tutmadığı" sürekli yaratılışta gösterir. O'nun tabiatı, bize yansıdığı kadarıyla henüz ortaya çıkmamış bir "imkânlar toplamını" ifade eder.

Demek ki tevhid ilkesi, varlıkların birbirinin karşısına Tanrı olarak çıkmasına mani olmakla, onlara kendi istikametlerinde sonsuz bir inkişaf seyri sağlıyor. Keza Allah kendisi için "Hiçbir şeye benzemez" demekle varlığın önüne her hangi bir duvar da örmemiş oluyor. Bu durumda "Allah", "Rabb", "Ehad", "Samed" gibi tarif ve

tanımları "Mutlak Oluş" ile yani "O" (Huve) ile ilişkiye geçmemizi sağlayan ve bizim algı dünyamıza ait bir takım "geçici kelimeler" olarak görmek icap eder.

Demek ki Allah ile ilişki "Ben giderim yol gider" sözündeki gibi bir şeydir. Her "bitti, işte bu son nokta" denilen yerde yeni bir ufuk, yeni bir derinlik açıldıkça açılıyor. îşte bu, insanoğlunun şu anki idraki ile Tanrı konusunda varabileceği en son bilinç düzeyidir. Bu tasavvurun, tarih boyunca böcekler gibi yerlerde sürünen insanoğlunu nerelerden alıp nerelere götüreceği üzerinde iyi düşünülmelidir...

Madem işin felsefi ve teolojik temeli böyle, buradan siyasal, sosyal, ekonomik hatta ahlak, estetik ve sanata yansıyan yüzüne geçebiliriz. Öyle ya, böylesi birci ve bütüncü bakışın insanların dünyasında yaşayan yüzü de olması gerekir. Aksi halde yeni bir "donmuş itikat" da biz üretmiş oluruz.

Demek ki tarihe, hayata, tabiata, insanlığa, kamu hayatına, siyasete, ekonomiye, sosyal sınıflara, ahlaki davranışlara, hatta sanat ve estetiğe hep bu "birlik ve bütünlük" açısından bakacağız. Tevhidi bilinç bu demek...

Ali Şeriatinin tabiri ile buna "tevhidi dünya görüşü" diyoruz.

Buradan bakış, "Ben kimim ve bu hal neyin nesi?" ezeli sorusuna tek bir noktadan ve bütünü kavrayarak bakmamızı sağlar. Çünkü insan beyninin ritmik atışı için böylesi tek nokta yakalaması şarttır.

Matematik bile böyle işler. Mesela "bir (1)" olmasa matematik zihninizi allak bullak eder, darmadağın olursunuz.

Aristo, estetiği (güzellik) "şekillerin uyumu" olarak tarif eder. Yani bir takım şekilleri tek bir noktada toplayıp, uyumlu (bütün) hale getireceksiniz. Uyumlu bütünlük bozulursa mesela burnu uzun, kulağı kepçe, göbeği şiş vs. o estetik olmaz. Bu durumda "çirkin" şekil bütünlüğünün, "yanlış" davranış bütünlüğünün, "yalan" da söz bütünlüğünün bozuluşudur. Yani birinin diğerini tutmamasıdır. "Orkestra" da çalgının bütünlüğü esastır. "Ayrı telden çalmak" deyimini düşünün... Bu anlamda "senfoni" de bütüne uyumlu demektir. Keza "hastalık" organların çalışma bütünlüğünün bozuluşu, "piskopat" da ruh bütünlüğü bozulmuş kişi demektir.

Bunların hepsi birlik ve bütün halinde olandan sapma (dâllîn) dir...

Yine Aristo'ya göre "komiklik" bir ve bütün halindeki davranışın bozuluşudur. Komik bulduğumuz şeylere dikkat edin hep sözde, davranışta veya şekilde eğrilmeler, çizgi (bütün) dışına çıkmalar olduğunu görürsünüz. Ağzını eğip, gözünü pörtleterek "nanik" yapan adamı düşünün. Bütün halindeki normal davranışın dışına çıktığı için insanlar ona gülmektedir. Bunun sözde ve davranışlarında da olduğunu düşünün, "gülünç olmak" dediğimiz şey de budur. Zaten "normal" norma/bütüne uygun olan, "anormal" da norm/bütün dışına çıkan demek.

Doğal hayata bakın her şeyin "bir" noktaya doğru gittiğini ve "bütün" halinde hareket ettiğini görürsünüz. Örneğin karıncaları izleyin. Vızır vızır dolanırlar. Fakat hepsi de "bir" amaca yönelmiş ve "bütün" halindedirler. İstanbul'a uçaktan hiç

baktınız mı bilmem. Yolların, otobanların, kavşakların aktığını, oradan oraya boyuna dolanma olduğunu görüyorsunuz. Hızlandırılmış filmlerde daha iyi görünür. Koca şehir sanki "bir" noktaya etrafında ve "bütün" halinde karınca topluluğu gibi vızır vızır dolanıyor. Dünyanın tamamına uzaydan baksanız yine aynı şeyi görürsünüz.

Gerçi postmodernizm bu türden birci ve bütüncü bakışları "büyük üstanlatılar" olarak görür ve devrinin sona erdiğini iddia eder. Onlara göre olup bitenleri bu şekilde tek bir nokta ve bütün içinde açıklamak "totaliterizm" ifade eder. Büyük dinleri, İslamiyeti, hatta Marksizmi, Modernizmi vs. bunun tipik örnekleri olarak görürler. Ama alttan alta da "Dünya artık büyük bir köy" diyerek "globalizm" (küreselcilik) üretmekten de geri durmazlar. Çünkü amaçları küresel hegemonyanın karşısındaki tüm birci ve bütüncü bakışları, büyük bütünleri yok etmek, çözmek, dağıtmak, yegâne birci ve bütüncü bakış olarak küreselciliği ikame etmektir.

Geçelim...

Gördük ki insanoğlu hep bir ve bütün olanı arıyor. Bu bakışı kaybederse zihni dağlıyor, bakışı paramparça olup düşünemez hale geliyor.

İnsan beyni, matematik, estetik, sanat ve doğal yaşam vs. böyle olduğu gibi siyasi, sosyal, ekonomik ve hukuki hayat da böyle olmalı değil midir? İşte birlikçi (tevhidi) ve bütünlükçü (samedî) bakış bize bunu verecektir. Yukarıda felsefi ve teolojik açıdan birci ve bütüncü bakışın ne anlama geldiğini anlatmaya çalıştım. Bakın, siyasi, sosyal, ekonomik ve hukuki açıdan bu ne anlama geliyor...

Siyasi açıdan birlik (tevhid) ve bütünlük (Samed): İnsanlık bir ve bütündür. Toplumlar bir ve bütündür. Herkes eşittir. İçimizden her hangi birisi veya herhangi bir kesim, aile, hanedan, kurum vs. bu bir ve bütün halinde oluştan ayrılıp üste çıkarak egemenlik taslayamaz. Bu ilkten gayrı meşrudur ve bütüne karşı suçtur. Diğerleri üzerinde kendi başına hakimiyet kuramaz. Hele bu hakimiyeti Tanndan aldığını hiç iddia edemez. Çünkü zaten Tanrı bir ve bütündür ve ondan kimseye tanrılık yetkisi geçmez. Tabiri caizse ne aşağıdan ne de yukarıdan birlik, bütünlük ve aynı hizada oluş bozulamaz.

Bu anlamda "kamu" bütüne ait olan demektir. Bütünden ayrılarak kendine ayrıcalıklı konum biçmek bu nedenle büyüklenme arzusu (istikbâr) olur. Kur an der ki: **"Allah'ın yoluna (hablun minellah) yani insanlığın yoluna (hablun mine'n-nâs) dönmedikleri sürece nerede olurlarsa olsunlar alçaklık damgası yemeğe mahkûmdurlar."** (Âl-i İmran: 3/112). Ayette hablullahın hablunnâs olarak tefsir edildiğine dikkat ediniz...

İşte bunun için bir şeyin Allah'a ait olması, insanlara (en-Nâsa) ait olması demektir.

Bu durumda "la ilahe illallah" (Allah'tan başka ilâh yoktur), bir ve bütünden ayrılarak tanrılık taslamaya hayır, yoktur, geçersizdir demektir. Böyle yapanlar bütüne geri dönmedikçe alçaklık damgası yemeğe mahkumdurlar. Çünkü hepimiz insanız,

aynı hizadayız, bir ve bütünüz. Keza "La havle ve la kuvvete illa billah" (Allah'tan başka güç ve kudret yoktur) da şu olur: Bütünden ayrılarak kendinde sorgusuz ve sualsiz, ebedi devlet ve iktidar kudreti görenler, bilsinler ki, güç ve kudret bütündedir, bütünde tecelli eder. Bu manada devlet kurucusu veya yöneticisi diye kimse tanrı gibi davranamaz, kendini tanrı gücünde göremez veya böyle birisine kim olursa olsun tanrı muamelesi yapılamaz. Hiç kimseye, hiçbir nedenle Tanrılıktan bir parça geçmez, geçemez. İsterse bu bir peygamber olsun.

Keza "Sizden olan emir sahiplerine itaat edin" de şu demek olur: Bütünle uyumlu olan, bütünün adına iş ve icraat yapan, sizin (bütünün/kamunun) rızasını alarak iş başına gelenlere itaat edin. Çünkü onu siz/hepiniz seçtiniz. İtaat etmeyecektiniz niye razı oldunuz, madem razı oldunuz o halde o artık sizdendir ve itaat etmeniz gerekir...

Ekonomik açıdan birlik ve bütünlük: Mülk Allah'ındır (Lehu'l-mülk): Yani kamunun/bütünün/herkesindir. Kapitalizmin öngördüğü gibi herkes/bütün aç bîilaç dururken, mülk tek başına özel bir şahsın olamaz. Bir adam tek başına bütün köyün ağası, geri kalan bütün de onun marabası haline gelemez. Kazanılacaksa herkes/bütün hep birlikte kazanmalıdır. Bu sağlanıncaya kadar da bölüşülmeli, yardımlaşılmalıdır. Bunun için tek yanlı yığma ve biriktirme (kenz) yasaktır. Bunu yapanlar tek yanlı olarak bütünden ayrıldıkları için ekonomik istikbâr içine girmiş olurlar. Yığdıklarını (kenz) bütüne/herkese döndürünceye kadar alçaklık damgası yemeye mahkûmdurlar.

Komünizmin öngördüğü gibi de bütünü/herkesi mülksüz bırakıp tüm mülk devletin olamaz. "Devlet" adı altında gayri şahsi bir heyula icat edip bütün/herkes politbüronun marabası haline gelemez. Aslolan özel veya devlet mülkiyeti değil; kamunun/herkesin/bütünün mülkiyetidir. Yani toplumsal mülkiyettir. Malın ve mülkün tek tek bütün herkese ait olmasıdır. Oluncaya kadarda bölüşme, paylaşma ve yardımlaşma esastır. Bu, bir tür yaşayan cennet yaratma çabasıdır. Orada mülk birkaç zenginin elinde dolanıp duran devlet haline gelmez. Orada devlet diye gayr-i şahsi kurum da yoktur. Mülk tek tek sahiden insanların/bütünün/herkesindir.

İşte ekonomide tevhid/samed yani birci/bütüncü bakış bu anlama geliyor.

Sosyal açıdan birlik ve bütünlük: İnsanlar konuştukları dillere, derilerinin rengine, cinsiyetlerine, sosyal sınıflarına göre bütünden ayrılıp kendilerine ayrıcalıklı konum biçemezler. Bütün insanlar Âdem'den olup insanlık bir ve bütündür. İnsanlar arasında üstünlük dile, ırka, kavme, bölgeye, renge, cinsiyete, sınıfa, zenginliğe göre değil; bütüne/herkese karşı duyduğu saygı ve sorumluluğa göredir. Çünkü Allah'a karşı sorumluluk ve saygı (takva), insanlığa ve doğaya karşı sorumluluk ve saygı demektir. Zira bunlara karşı saygı ve sorumluluk bilinci (takva) olmadan Allah'a saygı ve sorumluluk içi boş bir iddiadır.

Hukukta birlik ve bütünlük: Kamunun/bütünün yararına olan iyi, güzel ve doğru davranışlara "maslahat" dendiğinden, hukuk, kamunun/bütünün faydasını

gözetir. Cana, mala, ırza, namusa, akla, nesle ve şerefe saldırı kimden gelirse gelsin bütünü tahrip etmek olacağından büyük suçtur (günah). Hangi dinden, dilden ve renkten olursa olsun bir insana kurşun sıkan bütün insanlığa sıkmış gibidir. Demek ki, şeriatın (hukuk) amacı bütünün yararını korumaktır (makasıd-ı şeria). Dikkat ederseniz bütün toplumlarda hukuk kamuyu/bütünü koruyup kollayan normlardan oluşur. Bu kalktığı an bütünlük bozulur, toplumlar hercü merc olur yani ye'cüc ve mecüc baş gösterir... Din dilindeki "ye'cuc ve mecüc", insanlıkta veya bir toplumda hukuksuzluk hali, sosyolojinin normsuzluk, birliğin ve bütünlüğün bozuluşu, dağılışı demek olan "anomie" durumunu ifade eder.

Sonuç olarak Allah'ı tabiattan; tabiatı Allah'tan, Kuranı hayattan; hayatı Kur andan, peygamberi beşerden; beşeri peygamberden, dünyayı ahiretten; ahireti dünyadan, ruhu bedenden; bedeni ruhtan, devleti milletten; milleti devletten, kadını erkekten; erkeği kadından vs. ayırmayacak, bunları tek bir bütünün yüzleri olarak kavrayacağız.

Aksi halde zihnen, ruhen, kalben, siyaseten, iktisaden, hukuken ve dahi sosyal ve toplumsal açıdan paramparça oluruz.

37 - (53) NECM SURESİ

Mekke'de inmiştir, 62 ayettir. İlk inen Mekki surelerdendir. Sure içeriğinde eski dünya dinlerinin yıldız (necm) kültüne göndermede bulunarak bununla ilgili inançları (Şi'ra yıldızı vs.) ret ve iptal eder. Kâhinlerin ve din adamlarının yıldızlardan haber aldıklarını iddia etmeleri kof bir iddia olarak mahkûm edilir ve Hz. Muhammedln Allah'tan vahiy alması safha safha teyit edilir. Tam tersi Kuran'ın inişini bir yıldızın doğuşuna benzeterek ta anlaştın lan o yıldızı inen Kur'an'la birlikte dile getirip konuşturur. "İnsan için meğ inden başka hakkı yoktur" ayetinin geçtiği sure olmasıyla dikkat çeker.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

VAHİY NEDİR (1-18)V

[Doğan yıldız {NECM} dile gelsin!
Arkadaşınız ne şaşırdı ne de aldatıldı.
Ne de kendi heva ve hevesinden konuşuyor.
O, indirilmiş bir vahiyden başka bir şey değildir.
Ona muazzam bir güce sahip olan öğretti.
Eşsiz güzelliğe sahip görkemi her yanı kapladı.
Yüksek ufuk çizgisinde belirdi. Sonra yaklaşarak iyice sarktı.
Aralarında iki yay mesafesi kalıncaya kadar; hatta daha da yakınına.
Böylece vahyetmeyi uygun gördüğünü kuluna vahyetmiş oldu.
Gözün gördüğüne kalp yalan demedi. Peki, şimdi siz ne gördüğü hakkında onunla tartışmaya mı girişiyorsunuz?
Doğrusu onu diğer bir inişte de görmüştü.
Son ufuk çizgisindeki hayret {SİDRETU'L-MÜNTAHA} makamında...
Söz verilen o cennetin {CENNETU'L-ME'VA} yanında...
Hayretin nura garkolduğu yerde...
Göz ne şaştı, ne aştı.
Doğrusu Rabbinin ayetlerinden en büyüğünü gördü.]

{NECM}: Sözlükte [NCM] kökü mastar olarak "görünmek, belirmek, ortaya çıkmak, doğmak, sebep olmak" demektir. Ortaya çıkmak, yıldız görünmek (incâm), yıldızları gözetip incelemek, müneccimlik yapmak (tencîm), yıldızların hareketini incelemek suretiyle evrene ait bazı olayları ortaya çıkaran kişi, gök bilimci (müneccim), çıkış yeri, çözüm, maden ocağı (mencem), ...den doğan, ...dan kaynaklanan (nâcim), yıldızı parladı, şöhret buldu (alâ necme), yıldız (necm) kelimeleri bu köktendir.

Görüldüğü gibi sure o sıralarda yeni yeni inmeye başlayan Kuran ayetleri yıldız yerine konularak güçlü bir metaforla başlıyor. Kur an ın inmesiyle birlikte insanlığın karalıklardan aydınlığa çıkması, yıldızın insanlara yol göstermesiyle özdeşleştiriliyor. Bir taraftan doğan yıldız, diğer taraftan doğan Kuran dile gelip konuşmaya çağırılarak "yalancı" diyenlere karşı Hz. Muhammede destek olmaya çağırılıyor.

Onun nübüvvetinin yıldızın doğması gibi olduğu ima ediliyor...

Öte yandan sekiz uçlu yıldız tarihöncesi çağlardan Neo-Babü döneminin sonuna kadarki dönemde bilinmekteydi. Genel olarak göksel bir anlamı olduğu kabul edilir ve eski Babil döneminde aşk ve savaş tanrısı İnana/İştar'ın simgesi olarak kabul edilirdi. Eski Babil döneminden sonra yıldızın yaygın olarak bir diskle çevrildiği görülür. Orta ve Neo-Asur mühürlerinde, İştar olduğu tahmin edilen bir tanrıçanın vücudunun üst kısmı bazen yıldızlarla kuşatılmış bir hilâlin üzerine yerleştirilmiştir. Geç Babil dönemlerinde tapınak kölesi olarak adanan bazı kişiler bir yıldız işaretiyle damgalanırdı. Yahudiliğin simgesi olan altı köşeli yıldızın Babil esareti yıllarında onlara vurulan bu "tapınak kölesi" damgasından kalmış olduğu anlaşılıyor. Diğer tüm Mezopotamya/Akdeniz havzası tanrı ve din telakkilerinde olduğu gibi yıldız da buralardan dönüşerek orta Arabistanda yaşayan Kureyş kabilesinin dini muhayyilesinde de yer etmişti. Böylece Kuran, Kureyş üzerinden bütün bir eski dünya dinlerinin inançlarını da mahkûm etmiş oluyor...

{Arkadaşınız ne şaşırdı ne de aldatıldı}: Öyle anlaşılıyor ki, bu ilk ayetler, "Muhammed'in aklî dengesi yerinde değil. Ne dediğini bilmiyor. Allah ile konuştuğunu söylüyor, tuhaf iddialarda bulunuyor, durumu hiç iyi değil" vb. itirazlar üzerine nazil olmuştur. İtirazcılar onun bugünkü tabirlerle his yanılsaması, hayal âleminde yaşama, algı sapması (ilüzyon/halusinasyon), iki uçlu mizaç bozukluğu, aşırı enerjik dışavurum, kendini bir şey sanma, peygamber, kahraman, kurtarıcı vs. görme, aşırı içe kapanma, yıkılmışlık hali, felâket tellâllığı (manik depresif pisikoz) yaşadığına inanıyor olmalılar. Buna benzer iddialara karşı "Bunların bir anlamı yoktur. Arkadaşınız ne ruh hastası ne de hayal âleminde yaşıyor. Onun söyledikleri Allah'ın ona vahyettiklerinden başka bir şey değil..." anlamında cevap veriliyor.

Öte yandan inkarcıların "tuhaf" bulduğu şeyin vahiy olayından ziyade vahyin muhtevası hakkında olduğu anlaşılıyor. Allah'ın bir insanla konuşmasına değil; kendi malları ve mülkleri ile ilgilenmesine şaşıyorlardı. "Bizim bildiğimiz Allah böyle şeylerle uğraşmaz. Muhammed kendi hevasından uyduruyor" demekteydiler. Keza Hz. Peygamber'in vahiy alırken yaşadıklarını yanında bulunanlardan kimse görmediğine göre bu olay ondaki bir "iç aydınlanma" veya "ruhanî görüm" (manevî vizyon) şeklinde gerçekleşiyor. Bunun nasıl bir şey olduğu hakkında "Nübüvvet 37 derecedir, ilki sadık rüyadır" rivayeti belki bir fikir verebilir. Genelde insanlar "görmek, görüm" anlamına gelen "rüya'da uyanıkken gördükleri nesnelerin veya olayların soyutlanmış suretlerini görürler. Meselâ İstanbul şehrinin tamamını uçaktan görmüşseniz bu sizin hafızanıza kaydedildiği için, uyku anında bu hafıza harekete geçer ve bütün İstanbul rüyanızda size "suret" olarak tekrar görünür. Burada "Koskoca bir şehir küçücük bir beyne nasıl sığar?" diye sormak vahiy, mi'raç, sidretu'l-müntaha vs.'nin nasıl bir şey olduğu hakkında bize ışık tutabilir.

Demek ki, insan, rüyasında nasıl gördüğü nesne ve olayların soyutlanmış suretlerini görüyorsa, peygambere de ruhanî görümünde Allah tarafından

görmediği nesne ve olayların suretleri gösteriliyor olmalıdır. Demek ki, melekût âleminde gezdiriliyor, sınırdaki son ağaca/son ufuk çizgisine (sidretu'l-müntaha) kadar götürülüyor. Bütün bunlar peygamber bedenen hiç bir yere gitmediği halde, "ruhanî görüm" olarak yaşanıyor. Tıpkı bizim hiçbir yere gitmediğimiz halde koskoca İstanbul şehrini uyurken görmemiz gibi. Tek farkla ki, bizimkisi uyurken ve gündüz gördüklerimizin "rüyası" olarak gerçekleşiyorken peygamberinki uyanıkken ve hiç görmediklerinin "ruhanî görümü" (manevî vizyonu) şeklinde gerçekleşiyor. Biz görüyoruz, ona ise gösteriliyor. Bu olayın görünen kısmına "fizikî görüm", gösterilen kısmına da "ruhanî görüm" diyoruz. Ve bu peygamberin vicdanında, ruhunun derinliklerinde, tahayyül ve gönül dünyasında olup bitiyor. Bugünkü tabirle bir tür "manyetik alan" yaratılarak ruhanî kapı oradan ötelere açılıyor.

{Ona muazzam bir güce sahip olan öğretti}: Ayette geçen "şedidu'l-guva" kuvvetleri şedid/güçlü demektir. Bu bir yandan Allah'ın muazzam gücünü ifade ederken, diğer taraftan peygamberin güçlü iç dünyasını ve sağlam manevî dünyasını da ifade eder. Buna "Cebrail" (Tanrının gücü) de denmiştir. Bu anlamda Cebrail ayrıca bir ontolojik varlık değil; Allah'ın güç/kuvvet ve aynı zamanda peygamberin güçlü/kuvvetli vicdan, şuur ve bilinç "melekelerini" ifade eder.

{Eşsiz güzelliğe sahip görkemi her yanı kapladı}: Ayette geçen "zû mırrah festeva" güzellik, akıl ve güç sahibi her yanı kapladı demektir ki Allah'ın peygambere verdiği akletme, güzel düşünme ve güçlü kişiliğin onu kuşatması, tamamıyla bunlarla dolmasını ifade eder.

{Yüksek ufuk çizgisinde belirdi}: Ayette geçen "ufuki'l-a'lâ" en yüksek ufuk demektir ki, Allah'ın peygambere verdiği kuvvet, şuur, vicdan, akletme, düşünme melekelerinin son sınırına kadar varmasını, yüksek ufuklarda dolaşmasını ifade eder.

{Sonra yaklaşarak iyice sarktı}: Ayette geçen "denâ fetedalla" Allah ile peygamber arasındaki yakınlaşmanın son sınırın ifade eder. "Bir yay mesafesi veya ondan daha yakın" bu yakınlaşmanın mecazi ifadesidir.

{SİDRETU'L-MÜNTAHA}: Sözlükte "En uçtaki, en son noktadaki ağaç" veya "İnsanın havsalasını aşan şaşkınlık ve hayret hali" demektir. Çünkü es-sederet kelimesi, aklın daha fazlasını alamayacağı şekilde hayret ettiği zaman kullanılır (Razi). Ayette ağaç sidre imgesi kullanılarak "öteler" insanoğlunun algı dünyasına indirgeniyor. Türkçedeki "Kaf dağı" metaforu belki bir fikir verebilir. "Kaf" Osmanlıca'nın yirmi dördüncü harfi olup "Kaftan Kafa", baştan başa, uçtan uca anlamındadır; (Sen bu cihan mülkünü Kaftan Kafa tuttun/Y.Emre).

Demek ki, sidretu'l-münteha varılacak son nokta, en son ufuk çizgisi manasındadır. Hz. Peygamber'in gidilecek en son noktaya, en son ufuk çizgisine varıp da "gözlerinin şaşmaması, sağa sola kaymaması ve gördüğünü aşmaması" ne demektir? Öyle görünüyor ki, bu peygamberin kendi benliğini Allah'ta yok etmemesi, fena bulmaması manasına gelir (İkbal). Ve fakat onu da aşmaması, Ondan yoğun bir şekilde etkilenmesi, âdeta Onunla dolup taşması demektir. Bu haliyle dünyaya

dönüp insanlığı sarsacak büyük hareketini başlatması demektir. Demek ki, büyük çıkışlar böylesi bireysel manevî tecrübe ve ruhanî enerji ile dolmadan mümkün değildir. Eğer bir veliye kalsaydı oradan bir daha dönmez, Allah'ta fani olurdu. Fakat o nebi idi ve döndü, hayatın içine girdi ve dünyayı değiştirme yönünde o büyük devrimci maneviyat ve ahlâk hareketini başlattı. Esasında nebi ile veli arasındaki fark da bu olmalıdır...

{CENNETU'L-ME'VA}: Sözlükte "vaat olunan cennet" demektir. İbn-i Abbas'ın beyanına göre bu cennet gökte değil yerdedir. "Sidretu'l-münteha"dan sonra "cennetu'l-me'va'nın zikredilmesi, vaat olunan cennetin (beklenen toplumun/ideal dünyanın/evrensel adalet ve barış yurdununun) peygamberin vicdan, bilinç ve şuur ufkunda (ufuki'l-a'la) vizyon ve tasavvur olarak oluşmasına işarettir. Hz. Peygamber bunu tahayyül etmiş, gelecekte nasıl bir dünya/toplum kurulacağını görmüştür. İşte bu cennetu'l-me'va oluyor. Bu anlamda cennet, bu dünyada kurulacak ideal toplumu ifade etmektedir. Tarih boyunca dinlerin cennet ülküsü hep bu ideal toplumu ifade etmekteydi. Buna cennetin dünyevî yüzü diyoruz. Bir de uhrevî yüzü var ki, o da, eğer bu dünyada olmazsa öbür dünyada bunun eninde sonunda gerçekleşeceğine dair "itikatı" ifade etmektedir.

LÂT, UZZA, MEN AT (19-32]V

[Şu {LÂT} ve {UZZA} nedir öyle? Üçüncüleri öteki {MENAT}? Erkek size dişi O'na ha? Bu yaptığınız çok insafsızca bir iş! Onlar sizin ve atalarınızın içi boş kuruntularından başka bir şey değildir. Allah onlara öyle bir güç vermedi. Onlarınki yalnızca tahmin, heva ve kendi kuruntularının peşinden gitmek. Oysa Rablerinden kendilerine yol gösterici gelmiş bulunuyor. Yoksa insan canı ne isterse ona sahip olacağını mı sanıyor? Oysa dünya ve ahiret Allah'ındır. Allah dileyip razı olduğuna izin vermedikçe göklerdeki bunca meleğin arabuluculuğu hiç bir işe yaramaz. Evet, ahirete inanmayanlar meleklere dişi adı takıp duruyorlar. Onların bu hususta bilgileri yoktur, sadece zanna uyuyorlar. Oysa zan gerçekten yana hiç bir şey ifade etmez. Şu halde Bizi anmaktan yüz çevirip de dünya hayatı/malından ötesini istemeyenlere aldırış etme. İşte bildikleri topu topu bu kadar. Rabbin kimin doğru yoldan çıktığını, kimin de doğru yolda yürüdüğünü çok iyi biliyor. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Bu, kötülük yapanların karşılıksız kalmaması, güzellik yapanların ise daha güzeiiyle karşılıklarını bulması içindir. Onlar ki arada bir hataya düşseler de büyük günahlardan {KEBÂİRE'L-İSM} ve çirkin davranışlardan kaçınırlar. Rabbinin mağfireti geniştir. O sizin her halinizi çok iyi biliyor. Sizi topraktan var ederken de, analarınızın karınlarında bir çiğnemlik et iken de O'nun bilgisi dâhilindeydiniz. Şu halde kimse kendini temize çıkarmasın. Kimin günahlardan sakınıp korktuğunu en iyi bilen O'dur.]

{LÂT-UZZA-MENAT}: "Lât" kelimesi etimolojik olarak "ilah" kelimesinin bozulmuş hali ve mutlak otoriteyi ifade ediyor; El/Elot/Elat/Lat/Elohim/Allot//İlah...

Eski çağlarda Aramice/İbranice'ye kadar uzanan Arapça'nın kök dillerinde kişiyi "içeriden yöneten şey", "mutlak itaat /otorite" kaynağı anlamında yukarıdaki kelimeler kullanılmaktaydı. Demek ki Lât "isminin" bugünkü karşılığı "otorite" dediğimiz şeydir. "Uzza" kelimesi bunu tamamlıyor. Kuranda kullanılan "Aziz" isminin daha değişik söylenişi. "Güç" "kuvvet" anlamına geliyor: Aziz/Mu'ız/Muaz/İzzet/Muazzez.. .Demek ki Uzza isminin bugünkü karşılığı da "güç, kuvvet" dediğimiz şeydir.Üçüncüleri olan diğer "Menat" ise yine çok tanıdık: Menna/Mamon/Money/Many/Menat/Manat...O bildiğiniz "para" demek yani.Çarlık Rusyası'nın para birimi: "Manat" Bugünkü Azarbaycan'ın, Türkmenistan'ın hala para birimi; "Manat" Lât: Otorite... Uzza: Güç... Menat: Para... Şimdi ayeti yaşayan yorumu ile yeniden okuyalım: **"Otorite, güç ve üçüncüleri diğer para... Bunlar sizin ve atalarınızın takdığı bir takım isimlerden başka bir** şey **değildir... Onlar gerçekte zanna ve nefislerinin isteklerine/arzularına tabi oluyorlar..."** Nefislerinin istek ve arzuları otorite, güç ve para arzuluyor. Bunlara ulaşmak için, üçüne de perestij ediyorlar ve gözleri başka bir şey görmüyor, put gibi tapınç nesnesi haline getiriyorlar... Otoriteyi, gücü ve parayı kendilerinde toplamak/biriktirmek istiyorlar. Bunları elde etmek için girmedikleri kılık, atmadıkları takla kalmıyor. Bunlar için savaşıyor, vuruşuyor, kan döküp fesat çıkarıyorlar... Otorite: Devlet, saltanat, taht, lider, ecdad, egemenlik, sınır, ulus... Güç: Silah, petrol, toprak, nüfus, nüfuz... Para: Sermaye, banka, altın, gümüş, dolar, euro... Yeryüzünde kan döküp fesat çıkarmak bunlar için olmuyor mu? Yaşadığımız çağa dikkat ediniz... Otorite sevdasından emperyalizm doğmuş. Güç tapmandan faşizm doğmuş. Para hırsından kapitalizm doğmuş. İnsanlığın ezelî ve ebedî sorunu bu üçü; Lât (otorite), Uzza (güç/kuvvet) ve Menat (para) başka bir şey değil. Ne diyor Kur an bu üçüne karşı?: Allah'tan başka otorite yoktur (La ilahe illallah) Güç ve kuvvet yalnızca Allah'a aittir (La havle ve la guvvete illa billah) Ve üçüncüsü: Mülk Allah'ındır (Lehu'l-Mülk). Şimdi anlaşıldı mı bunların "ismi" neden veriliyor Kuranda. Çünkü bunlar insanlıkta ölmeyen "isim"ler. Yok olup gitmiş taşlar, tahtalar değil. Bunlar yaşayan putlar: Lât, Uzza, Menat...

{KEBÂİRFL-İSM}: Sözlükte [KBR] kökü "büyük olmak", [ESM] kökü de "suç işlemek, günaha girmek" demektir. Bu iki kelimeden oluşan [kebâire'l-ism] ise "büyük günahlar" demektir. Bu deyim aslında sadece müslümanlara değil insanlığa önemli mesajlar vermektedir. Ayette geçen lemem kelimesi ise "Bir anlık şuursuzluk hali" demek olup (Razi) "küçük günahlar, ufak tefek hatalar" şeklinde meşhur olmuştur. Demek ki, "Günahın büyüğü küçüğü olmaz" sözü doğru değildir. Suçun ve günahın büyüğü olur ve Allah bu anlamda büyükler (kebâir) demektedir.

Peki, büyük günahtan ne anlamalıyız?

Öyle görünüyor ki, büyük günah, sure bağlamında, "Dünya ve ahiret Allah'ındır" ve "Göklerde ve yerde ne varsa Allah'ındır" şeklinde tekrarlanan vurgulardan da anlaşılacağı gibi "sahiplenme" (mülk) ile ilgilidir. Keza İnsan için emeğinden başka hakkı yoktur uyarısından da anlaşılacağı gibi kişi, emeğinden başka bir şeye sahip değildir. Bunu unutup Allah'ın mülkünden her herhangi bir şeyi hakkı olmadığı

halde örneğin çit çevirerek, emeği sömürerek vs. sahiplenmeye kalkışması büyük günah (kebâire l-ism) olmaktadır. Sure bağlamında anlaşılan budur.

Öteden beri insanlıkça suç ve günah olarak bilinip tanınan (maruf) kadim suç ve günahlar hep bu sahiplenmeyi ortadan kaldırnmak için vazedilmiştir.

Nuh'un yedi kanununda yasaklanan "Putlara tapmak, kâfirlik yapmak, zina yapmak, adalete riayet etmemek, kan dökmek, hırsızlık yapmak, canlı hayvan yemek..."

Musa'nın on emrinde yasaklanan "Allah'ın varlığını ve birliğini inkâr etmek, put yapmak ve putlara tapmak, Allah'ın ismini lüzumsuz yere anmak, anne-babaya saygı göstermemek, öldürmek, zina yapmak, çalmak, yalancı şahitlik yapmak, insanların evine, barkına, karısına, hizmetçisine, öküzüne, eşeğine, malına ve canına göz dikmek..."

Budha'nın beş ilkesinde yasaklanan "Öldürmek, hırsızlık yapmak, yalan söylemek, içki içmek, zina yapmak..."

Mani'nin üç mühründe emredilen "Eline, beline, diline hâkim olmama sonucu işlenen tüm suç ve günahlar..."

Çinli bilgeler Laotse ve Konfüçyüs'ün Tanrı, doğa ve törelere uyum ilkeleri... Yunan filozofları Sokrat, Eflatun ve Aristo'nun altın orta, erdem, adalet öğretileri... Bunların hepsi sahiplenme (mülk) ile ilgilidir. Mülk, Âdem kıssasında da geçtiği gibi yıkılmayacak bir mülke kavuşmak hırsıyla kişinin servet, siyaset (riyaset), şehvet ve şöhret tutkusuna ifade ediyor. Bütün büyük suç ve günahlar bu hırs ve tamah ile işlenmektedir. Buna sembolik dilde şeytanın sağdan (riyaset), soldan (servet), arkadan (şöhret) ve önden (şehvet) yaklaşması diyoruz.

BİRAZ VERİP GERİSİNİ İSTİF EDEN (33-35) T

[Baksana şu gerçeklere burun kıvırana?
Biraz verip gerisini istif edene?
Gaybın bilgisi yanında da görüyor mu?]

Rivayete göre bu ayetler (33-35) Mekkeli zengin ve tefeci bezirgan Velid b. Muğire hakkında nazil olmuştur (Razi, İbn-i Kesir, Taberi, Kurtubi). Kur anın ilk Mekkî surelerdeki sıkça görülen Mekkeli zengin ve tefeci bezirgan eleştirisi son derece dikkat çekicidir. Başta Ebu Lehep olmak üzere Umayye b. Halef, Velid b. Muğire, Ebu Cehil gibilerden oluşan Mekkeli putperest tefeci bezirgan düzeni (yedâ Ebu Lehep) çok sert bir şekilde eleştirilmektedir. Allah'ın evi Kabe etrafında kurulu bu düzenin temelleri "söz" ile sarsılmakta, bütün dini/ideolojik dayanakları bir bir çökertilmektedir. (Bkz. "EBU LEHEB" 111/1 ayet.)

Öte yandan "biraz verip gerisine cimrice sarılma" (ata galîlen ve ekdâ) Velid b. Muğire, Ebu Cehil veya Ebu Lehep gibilerinin veriş tarzına da bir reddiyedir. Onlar 1/40 zekât vermekteydiler.

MUSA'NIN VE İBRAHİM'İN SAHİFELERİNDEN BERİ SÖYLENEN (36-55) •

[Yoksa Musa'nın sahifelerinden haberi yok mu?
O vefalı İbrahim'in sahifelerinden?
Şunlardı o sahifelerde söylenen:
"Birinin yükü {VİZR} başkasına yüklenmez. İnsan için emeğinden {SAY} başkası yoktur. Emeğinin karşılığını mutlaka görecektir. Hiç bir şey karşılıksız bırakılmayacaktır... Her şey dönüp dolaşıp Rabbi'ne varacaktır. Zira O'dur güldüren de ağlatan da... Öldüren de yaşatan da... Saçılmış bir su damlasından erkeği ve dişiyi iki eş halinde yaratan da... Sonra yeniden yaratacak olan da... Zengin eden de fakir eden de... Şi'ra yıldızının Rabbi {RABBU'Ş-Ş'İRA} de... Önceki çağlarda yaşamış Ad kavmini helak eden de... Semud'un yerinde yeller estiren de... Çok daha önceki çağlarda daha zâlim ve daha azgın Nuh kavmini helak eden de... Şehirlerin altını üstüne getiren de... Başlarına daha neler neler getiren de hep O'dur."
Şu halde ey insanoğlu! Rabbinin hangi nimetine nankörlük edip hala kudretinden şüphe duyarsın?"]

{VİZR}: Sözlükte [VZR] kökü mastar olarak "ağır yük yüklenmek, günah işlemek, yüklenmek, taşımak" demektir. İş yüklenmek, bakan olmak (vezâret), günah işlemek, suç işlemek, izar giymek, kısa elbise giymek (itizar), ağır yük, günah (vizr), sığınak (îzâr), yükü paylaşan, bakan, yardımcı (vezir), bakanlar kurulu (meclisul-vuzerâ) kelimeleri bu köktendir.

Görüldüğü gibi vizr kelimesi ile sorumluluk üstlenmek, yük yüklenmek, günahın vebalini çekmek kastedilmektedir. Türkçedeki "Her koyun kendi bacağından asılır" sözündeki manayı çağrıştırır. Demek ki, kimsenin yükü kimseye yüklenmeyecek, herkes kendi hesabını bizzat kendisi verecektir. Suç kime aitse sorumlusu da o alacaktır. Suç ve günah (vizr) başkasına aitken ceza başkasına çektirilmeyecektir. Ya da sevap başkasınınken mükâfat başkasına verilmeyecektir. Kuranın doğrudan bireyin kendisine sorumluluğu yükleyen bu ilkesi eski dünya dinlerinin özelikle de Hıristiyanlığın "vekâleten kefaret" yani İsa nın bizim günahlarımız için kendini feda etmesi veya elçilerin, azizlerin, imamların, velilerin, şeyhlerin, kutupların vs. bizim sorumluluğumuzu üstlenmesi fikrini temelinden reddeder. Doğrudan "tek kişilik insanı", bireyi, kişiyi öne çıkarır...

{SA'Y}: Sözlükte mastar olarak "çalışmak, koşmak" demektir. Çaba, gayret (say), mesâi, iş, çalışma, (mesaî), bir adamı kendi emeği ile geçinir hale getirmek (isa), koşuşmak, koşuşturmak (tesâî), laf getirip götüren (es-sâî), haber getirip götüren, postacı (sâî) kelimeleri bu köktendir.

Görüldüğü gibi koşturma, çalışma, iş, mesâi anlamına gelen say kavramı Türkçede "alınteri, emek" dediğimiz şeyi çağrıştırır. Ayet "İnsanın emeğinden/alınterinden başkasını alma hakkı yoktur" ölümsüz ölçüsünü getiriyor. Ayette geçen insan

için (li'l-insani) ifadesi sahiplik ifade eder ve insanın bir şeyi alması, kendine ait kılması manası verir. Bu nedenle Türkçede say kavramını karşılayacak en iyi iki kelime "emek" ve "alın teri" sözcükleridir. "Alın" Eski Türkçe'deki (7.yy) "almak" sözcüğünden geliyor. "Alın" Türkçede şahsiyet, kişilik ifade eder. "Alın teri, alınyazısı, alnı ak yüzü açık, alnına kara leke sürmek, alnından silinmemek, alnından ter boşanmak" vs. sözlerinde geçen "alın" bu manadadır. Demek ki insanın şahsiyeti esasında "almak" ile ilgili bir şeydir. Hep alanın hiç vermeyenin, yani kendi emeği ile geçinmeyen birinin kişilikli, şahsiyetli, alınlı, alnı açık olduğunu söylemek mümkün değildir. "Veren el alan elden üstündür" denmiştir. Nitekim "Eli ekmek tutmak, tuttuğunu koparmak, ekmeğini taştan çıkarmak, bir baltaya sap olmak" deyimleri de doğrudan bu kişilikle ilgilidir. Şu halde kişinin "şahsiyet" olması "alın teri" ile doğru orantılıdır. Kur anın "Ancak senden yardım isteriz" (iyyake nesta'in) ifadesi boşuna söylenmiyor. Burada "Kimseden bir şey almayın, istemeyin ancak hep verin, dağıtın, paylaşın" mesajı vardır. Doğrusu bu son derece zor bir iştir. Zira insan kimseden yardım istemeden, yalnızca Allah'tan yardım isteyerek nasıl yaşabilir? Bunun manası nedir? Öyle görünüyor ki bunun amacı bütün görkemi ile hayatın içindeki "o tek kişilik insanı" öne çıkarmaktır. İnsanın kendi imkânlarını, yeteneklerini, çabasını, emeğini, alın terini yüceltmektir. Çünkü sadece Allah'tan yardım istemek, Allah dış dünyada somut bir nesne olmadığı için sonuçta insanın bir başına kalması demektir. Bu durumda insan kendi çabası ve doğal yeteneklerine güvenmeli, yaşayan hayat ve açık tabiattan ekmeğini çıkarmalıdır. Bu aynı zamanda Allah'a dayanmak, O'ndan başkasına yönelmemek demektir. Zira hayat ve tabiat Allah'ın davranışı ve karakteridir. "Rezzak" sıfatının tecelligâhıdır. Yani alırken yaşayan hayata ve açık tabiata yani Allah'ın rızkının tecelligâhına, verirken insanlara yönelen bir kişilik... Böylece hep alan değil veren el olan bir kişilik...

Öte yandan "emek" kelimesi de eski Türkçe'de (7. yy) zahmet ve sıkıntı çekmek anlamına gelen "emgemek" sözcüğünden geliyor. Şu halde emek ve alın teri sözcükleri, koşturma sonucu terlemek, başkasından almamak için kendisi çalışmak, koşturmak, ter dökmek, bunun için zahmet ve sıkıntı çekmek, böylece kendi şahsiyetini oluşturmak manasında sa'y kelimesinin tam karşılığı olur. Demek ki, emek ve alın teri (say), çalışma hayatının yegâne değeridir. Bunun dışındaki tüm "almalar" başkasına ait olanı "çalmalar" demek olur. Hiçbir emek sarf etmeden başkasının sırtından geçinenler, tek damla alın teri olmadığı halde hesapsız para kazananlar, çalanlar, çırpanlar, soyanlar... Bunların hepsi emek hırsızları olup, yaptıklarının hesabını vermeden varlık âleminden çekilemeyeceklerdir. Mezara girerek kendini unutturduğunu sananlar yanıldıklarını anladıklarında iş işten çoktan geçmiş olacaktır. Şu halde Türkçede "El emeği göz nuru dökmek, koşuşturmak, çalışıp çabalamak, ter dökmek, anasının ak sütü gibi helâl olmak" deyimleri "sa'y-u gayret" anlamında değer olarak vazediliyor ve şahsiyet oluşumu bunlara bağlanıyor...

Bu iki ayet {Birinin yükü başkasına yüklenmez/İnsan için emeğinden başkası yoktur} bugünkü dünyada çok önemli iki meseleye parmak basıyor. Bir yanda bi-

reye, kişinin hak ve özgürlüklerine önem veren liberal anlayış, diğer yanda emeğe, çalışmaya, alın terine önem veren sosyalist anlayış... İnsanın bireysel özgürlüğü ile insanın bir sosyal varlık olarak emeği arasındaki denge günümüzde olduğu gibi tarih boyunca da daima bozulmuştur. Kuran bu iki ayetle bir taraftan bireysel sorumluluğa, insanın tek başınalığına, diğer taraftan sosyal varlık oluşuna, emeğine, toplumsallığına vurgu yapmaktadır. Bireysel sorumluluk (vizr) ile emek, çalışma, alın teri (say) arasındaki gerilimi çözmek için bireyci ve toplumcu yaklaşımlar birer ideoloji olunca iş iyice çıkmaza girmekte ve şu modern çağın iki yüzyıldır devam eden Kari Marx ile Adam Smith ideolojileri arasındaki kangren olan kavgasına dönüşmektedir. Bu açıdan aynı ayette bireyin tek başına sorumluluğu (vizr) ile emek, alın teri (say) kavramlarının üstelik Musa'nın ve İbrahim'in sahifelerinde de geçtiği söylenerek peş peşe gelmesi son derece dikkat çekici ve çarpıcıdır...

{RABBU'**Ş-Şİ**'RA}: Sözlükte "Şi'ra yıldızının Rabbi" demektir. Bununla neyin kastedildiğini iyi anlamak için o günkü Kureyş Arapları'nın da etkisi altında olduğu Mezopotamya-Akdeniz havzası teoloji ve mitolojilerine göz atmak icap eder.

Şöyle ki: Astroloji yakın gelecekle ilgili kehanette bulunmak için gökcisimlerinin hareketlerinin gözlemlenmesidir. Özellikle Babilliler ayın, yıldızların ve gezegenlerin hareket ve görünümlerinden, başta siyasî ve askerî alanlar olmak üzere gelecekle ilgili olayların bilgisini çıkarırlardı. Babil teolojisine göre işaretler tanrıların niyetleri hakkında ipuçları verirdi. Bu nedenle Babil astrolojisinde doğu ufku üç dikey yola bölünmüştür; Enlil, Anu ve Enki yolları. Bunlar Sümer, Akkad, Babil teolojilerinde birbirine benzeyen meşhur üçlü tanrı panteonudur. Genellikle Baba/karısı/oğlu veya kızı şeklinde tasavvur edilirdi. Neo-Babil'deki Şamaş-Sin-İştar, Mısır'da İzis-Horus-Öziris, Yunanda Zeus/Hera/Hermes, Roma'da Jupiter-Juno-Minerva ve Araplardaki Lat/Uzza/Menat üçlemeleri aynı mantığın üründür. Tanrı/Meryem/İsa üçlemesi (teslis) de aslında buradan gelir. Hatta bizdeki Allah/Muhammed/Ali üçlemelerinin de bu kültün "utangaç" izlerini taşıdığını söylemek mümkündür. Bunlar Kur andan önceki eski dünya dinlerinin teolojileridir. Kur'an bütün bunları tek tek iptal ve tashih etmiş, önceki çağlarda cılız kalan "tek tanrı" inancını güçlü bir nefesle canlandırmıştır. En önemlisi de putperest eski dünyayı bir daha açılmamacasına kapatmıştır. Babillilerce sistematik hale getirilen "gökyüzüne giden tanrı yolları" anlayışı zamanla 12 gezegene indirgemiş ve her bir gezegen ilgili tanrının simge veya arması (boğa, aslan, balık, yengeç vs.) ile anılmıştı. Böylece takımyıldızlarının konumu tam olarak tespit edilmek istenmekteydi. Bu teolojinin arkasındaki jepolitik ise takvime (tarihe ve olaylara) hâkim olmak ve Babil İmparatorluğunu karşı konulmaz bir güç haline getirmekti. Bu 12 tanrılı/gezegenli taksim Babilden Mısır'a, oradan da Yunan üzerinden modern dünyaya neredeyse hiç değişmeden geçmiştir...

İşte "Şi'ra" bu takımyıldızlarından birinin adıdır. Böylece eskidünya dinlerinde insanların doğum, ölüm, zenginlik, fakirlik, elem, mutluluk, verimlilik vs. durumlarının bu tanrıların etkisiyle gerçekleştiğine inanıldığı için, oradan da bu anlayış orta Arabistan'a geçtiği için ve Kur'an da bu bölgeye indiği için onlar üzerinden tüm eski

dünyanın anlayışları ret ve iptal edilmiş oluyor. Şu halde ayette "Zenginlik, fakirlik, elem, mutluluk vs. hepsi "Şira yıldızının" değil tek Allah'ın elindedir. O Şira yıldızının verimlilik, kader, elem, hastalık, mutluluk tanrısı olması uydurmadır. Hem gökten tanrılar kimseye verimlilik, başarı, hastalık ve mutluluk dağıtıyor değildir. Artık bu tektanrı anlayışında herkesin sorumluluğu kendisine aittir ve insan için bizzat kendi çalışması, emeği, alın teri dışında bir hakkı yoktur" denmek isteniyor...

YAKLAŞIYOR YAKLAŞMAKTA OLAN (56-62) •

[İşte bu önceki çağlardaki uyanış
çağrılarından bir uyanış çağrısıdır.
Zira yaklaşıyor yaklaşmakta olan.
Onu Allah'tan başka kimse bilemez.
Demek bu sözü tuhaf buluyorsunuz?
Ağlayacağınıza gülüyorsunuz.
Oyalanıp duruyorsunuz.
Haydi, secde edin Allah'a;
çalışın ibadet edin!]

Demek ki, "İşte bu Kuran (veya işte bu öksüz Muhammed) önceki çağlardan beri yapıla gelen uyarılardan bir uyarıdır" demekle bunun öncekilerden bir farkının olmadığı beyan edilmiş oluyor. Yani Tevrat ne ise, İncil ne ise, Zebur ine ise Kuran da odur. İbrahim ne yapmışsa, Musa ne yapmışsa, İsa ne yapmışsa Muhammed de onu yapıyor. Onlar ne getirmişse bu da onu getiriyor. Onlar söze dayalı apaçık deliller (ayâtun beyyinât) getirdiği gibi bu da aynısını getiriyor" denmek istenmektedir. Bunu mantıkî sonuçlarına dek götürürsek Hz. Muhammed ile önceki çağlarda yaşayan elçiler arasında "mucize gösterme" ve "Belirli bir kavme mahsus olma" bakımından fark olduğunu düşünen anlayışların isabetli olmadığı görülür. Bilakis "İşte bu (Kuran/Muhammed) önceki uyarılardan bir uyarıdır" demek "Muhammed mucize göstermediği gibi onlar da göstermemişti, Muhammed insanların karşısına söze dayalı apaçık delil (beyyinât) ile çıktığı gibi onlar da söze dayalı apaçık delil (beyyinât) ile çıkmıştı, Muhammed bütün insanlığa gönderildiği gibi onlar da bütün insanlığa gönderilmişti" manasına gelir. Yani hepsi aynı uyarılardan bir uyarı, aynı uyanış çağrılarından bir çağrı, aynı sözlerden bir söz, aynı mesajlardan bir masajdı. Öncesiyle sonrasıyla hepsi aynı yolun yolcusuydular çünkü risalet/nübüvvet bölünmez bir bütündür" demek olur.

"Kardeşler, deseydim kardeşlerim
Bakın yaklaşıyor yaklaşmakta olan
Bakın yaklaşıyor yaklaşmakta olan
Bakın yaklaşıyor...
Yazık, şairler kadar cesur değilim" (İsmet Özel)

38 - (82) İNFİTAR SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur, 19 ayettir. İlk ayeti, kıyamet sahnelerinden gökyüzünün yarılıp parçalanması (infitar) ile başladığı için bu ismi almış görünmektedir. Ana teması kıyamet (hesap) günüdür. Kıyamet günü iyilerin ve kötülerin hallerini gözler önüne serer. Bunların üzerinden bütün çağların iyilerine ve kötülerine evrensel mesajlar verir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- GÖK yarılıp parçalandığı zaman,
2-Yıldızlar dökülüp saçıldığı zaman,
3- Denizler kabarıp taştığı zaman,
4- Mezarlar altüst edildiği zaman,
5- Herkes ne kazanıp ne kaybettiğini görmüş olacak![1]
6- EY İNSAN! Cömertliği bol Rabbine karşı seni umursamaz kılan nedir?
7- O Rab ki seni yarattı, eli yüzü düzgün, adamakıllı bir varlık yaptı.[2]
8- Sana lâyık gördüğü şekilde bin bir çeşit yetenek verdi.[3]
9- Fakat hayır! Siz hesap gününe
inanmıyorsunuz, 10- Oysa hafızaya
kaydediliyorsunuz. 11- Değerli kaydedi-
ciler, 12- Siz her ne yaparsanız biliyor-
lar.[4]^- İyiler nimet içinde yüzecek.
14- Kötüler ise ateşe atılacak. 15- He-
saplaşma günü oraya girecekler. 16-
Ondan kurtulamayacaklar.
17-Bilir misin, nedir hesaplaşma günü?
18- Evet, nedir hesaplaşma günü?
19-0 gün, kimsenin kimseye bir faydasının dokunmayacağı gündür. O gün artık söz Allah'ındır![5]

[1] Harfi harfine: "Her nefis önden ne götürdüyse, geriye ne bıraktıysa bilmiştir."

[2] Harfi harfine: "O Rab ki seni yarattı, seni 'tesviye' etti, seni 'tadil' etti."

[3] Harfi harfine: "Seni dilediği herhangi bir şekilde parçalardan oluşturdu."

[4]KİRAMEN KÂTİBİN: Klâsik müfessirler bu gibi ayetleri (10-12) "her insanın sağında ve solunda oturan ve her şeyi yazıp kaydeden melekler" olarak anlamışlardır. Bu ayetler şöyle de anlaşılabilir: İnsandaki beynin gördüğü iş henüz tam olarak ortaya çıkarılabilmiş değildir. İnsan beyninin arka bölümünde bulunan "hafıza'nın işlevi hakkında araştırmalar durmadan sürüyor ve yeni yeni bulgular ortaya çıkıyor. Şu anki bilgilere göre hafıza üç unsuru içeriyor; idrak etme, kaydetme ve hatırlama. İnsan hafızası doğumundan ölümüne kadar bu işi yapıyor. Hayattayken bunların çoğunu unutuyor, azını hatırlıyoruz... Demek ki ölümden sonraki yeniden dirilişte insanın belleğini/hafızasını açmak ve içindekileri tümüyle ortaya dökmek mümkündür. Aslında bu, insan hafızasının dile gelerek doğumdan ölüme kadar yaşadığı her şeyi ifşa etmesidir. Üstelik hafıza/bellek dışında bir de vicdan var ki, o da "bulma yeri" demek olup, doğumdan ölüme ne bulduysa hepsini saklar. Böylece vicdan da yeniden dirilişten sonra dile gelir ve kendinde bulunan her şeyi ifşa eder. İnsan her şeyden kaçabilir, ama kendi vicdanından, bilinçaltından ve hafızasından kaçamaz. İşte insandaki bu durumlara hatabî din dilinde koruyucu melekeler

(hafaza melekleri) değerli yazıcılar (kiramen katibin) denmiştir. Bu ifadeler özü itibarîyle insanoğlunun yapısı ile uyum içindedir. Biri hatabî diğeri burhanî dildir. Üslûp ve dil farkı konuyu bu şekilde farklı açılardan ele almamıza engel değildir. Her ikisi de bir ve aynı şeydir...

[5] Harfi harfine: "O gün emr Allah içindir."

***

39 - (84) İNŞİKAK SURESİ

Mekke'de inmiştir, 25 ayetttir. İlk ayetinde kıyamet alâmetlerinden gökyüzünün çatırdayıp yarılmaya başlamasından bahsettiği için bu adı almış görünmektedir. Ana teması, kıyamet günü ve o günde sicili iyi çıkanlarla sicili bozuk çıkanların durumu etrafında döner.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- GÖKYÜZÜ yarıldığı zaman,

2- Doğası gereği Rabbine kulak verdiği zaman,

3-Yeryüzü dümdüz edildiği zaman,

4- İçindekileri atıp tamamen boşaldığı zaman,

5- Doğası gereği Rabbine kulak verdiği zaman,

6- Ey insan! Hayat boyu, adım adım Rabbi'ne doğru gidecek, sonunda O'na varacaksın.[1] 7- O zaman sicili temiz çıkanın2 8- Hesabı çok kolay görülecek. 9- Ve dostlarının yanına sevinçle dönecek.[3]

10- Fakat sicili bozuk çıkan, 11- Ölüp yok olmak isteyecek. 12- Alev alev yanan ateşe girecek. 13- Çünkü o yandaşlarının arasında keyifle yaşamaktaydı. 14-Çünkü o yaşadığı halin hiç değişmeyeceğini sanıyordu.

15- Hâlbuki Rabbi onu görmekteydi.

16- HAYIR! Tan yeri dile gelsin![4]

17- Üzerini örttüğü her şeyi bir bir ifşa edecek gece dile gelsin![5]

18-Yılın her ayını dolanan Ay dile gelsin![6]

19- "Sizler halden hale geçeceksiniz!"[7]

20- Şu halde onlara ne oluyor da iman etmiyorlar.

21- Karşılarında Kur'an okunduğu zaman saygıyla kabullenmiyorlar.

22- Tam tersi o kâfirler bütün bunlar yalan diyor.23- Oysa Allah içlerindekini biliyor. 24- Onlara acı bir azabı haber ver. 25- Fakat unutmayın ki, iman edip iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanları hak ettikleri bir karşılık bekliyor.[8]

[1] Harfi harfine: "Ey insan, şüphesiz sen Rabbine doğru didinerek gitmektesin. Ve sonunda ona kavuşan olacaksın."

[2] Harfi harfine: "O zaman kitabı sağ eline verilen."

[3] Harfi harfine: "Dönecek al'inin yanına sevinçle."

[4] KASEM/YEMİN: Bkz. 77. sure giriş dipnotu.

[5] Harfi harfine: "Geceye ve topladığına yemin olsun."

[6] Harfi harfine: "Toparlandığı zaman Aya yemin olsun."

[7] Harfi harfine: "Sizler binip binip tabakadan tabakaya geçeceksiniz." Yani: Ey insanoğlu! Allah'tan ve ahiret gününden habersiz yaşıyorsun. Gecenin koyu karanlıklarında bin bir çeşit günah işliyorsun. Gündüzün her anında bin bir türlü haksızlık yapıyorsun. Bütün bu yaptıkların anı anına izleniyor. O suçlarını örttüğün geceler,

o altında keyif çattığın mehtabın dile gelerek her şeyi sayıp döktüğünü bir düşün... Allah görünmüyor diye yok mu sanıyorsun O nu. Allah karanlık her gecenin ta içindedir. Üzerinizde dolanıp duran ayın her anındadır. Akşam güneşinin kızıllığında, mehtabın aydınlığındadır. Allah her yerdedir, o sizi bütünüyle kuşatmıştır. Bir gün gelip sizi kuşatan her şeyin dile gelerek konuştuğunu, tanıklığa çağırıldığını düşünün... Geceye; "Anlat karanlık kuytularında kim ne yaptı? diye, Aya; "Anlat üzerinde dolandığın ayın her gününü insanlar nasıl geçirdi? Kim ne yapıyordu günlerinin başında, ortasında ve sonunda?" diye sorulduğunu, bütün bunların bir bir dile gelip konuştuğunu düşün... Düşün de hak olan Allah bilinci ile yaşa. O kaçınılmaz günde nasıl her şeyin altüst olacağını, yaratılışın nasıl yenileneceğini düşün... Düşün ve aklını başına topla ey insanoğlu!

[8] Harfi harfine: "Ancak 'iman edenler ve amel-i salilı işleyenler hariç, onlar için gayr-ı memnun bir ecir' vardır." Bkz. "AMEL-İ SALİH"; 103/2. ayet dipnotu, "GAYR-I MEMNUN" 68/3. ayet dipnotu.

***

40 - (67) MÜLK SURESİ

Mekke'de inmiştir, 30 ayettir. 29. cüzün başına yerleştirilen bu sure Allah'ın görkemli egemenliğini (mülk) ve tüm mülkün ona ait olduğuinu anlatarak başladığı için bu adı almış görünmektedir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- Mülk elinde olan ne yücedir! O'nun her şeye gücü yeter!

2- En güzel işi hanginiz yapacak diye hayatı ve ölümü yaratan O'dur.[1] O güçlüdür, affedicidir.

3- Ahenk içinde yedi kat göğü[2] yaratan O'dur. O Rahman'ın yarattığında hiçbir dengesizlik göremezsin. Haydi, çevir gözünü; bir kusur görebiliyor musun?

[1] Yani: Hayat ve ölüm her ikisi de birer yaratmadır. Sürekli yaratılış içinde birer safhadır. Şu anki hayat, varlığın yegâne biçimi olmadığı gibi ölüm de yokluk değildir. Varlık ve yokluk yeniden yaratmanın *(halk-ı cedid)* aşamalarıdır. Ezeli ve ebedi olan yaratma, hayat ve ölümle yenilenir. Demek ki ölüm yaratılışın yenilenmesidir. Ayağa kalkış (kıyamet) yıpranmış, çökmüş, bitmiş insanlığın yeniden canlanması, ayağa kalkması ve yeni bir yaratılış safhasında sürmesidir. Bu nedenle kıyamet bitiş ve yokoluş değil, yeni bir varoluş hamlesidir. Hayat nasıl yaratılıyorsa ölüm de yaratılmaktadır. Yaratma Allah'ın kozmik temposu ve dinmeyen zuhurudur. Birinden diğerine devamlı geçer. Her geçiş bir tekrar değil yeni bir başlangıçtır. Her yeni başlangıç yeni bir zuhur, yaratılışın dinmeyen ezeli oluş ve akışıdır. İnsanoğlu işte bu akış içinde yaratılışa katılır ve kendini gösterir. Çünkü varlık kendini gösterme ise yokluk kendini göstermeme halidir. Kendini gösteren var oluyor kendini göstermeyen de yok demektir. Bu nedenle hangimiz daha iyi olacak, hangimiz inkişaf edecek; varolmayı hak edecek, bu bilinsin diye hayat ve ölüm akışı içinde sınanıyoruz.

Çünkü "olabilen", kendini bir şey yapan ve bunu iyi yolda ilerleyerek yapan gerçekte insan olmayı hak ediyor demektir. Bunu beceremeyenler ot gibi gelip ot gibi gidenlerdir. Aslında yaratılışın ezeli akışına katılmayı hak etmemektedirler. Çünkü külli oluş bir şey olanlarla sürer. Bir şey olmak ise hayatın ve ölümün cenderesinden geçerek ispat edilir. Bizim yaratılmamız bir lütuf, bize verilmiş açık çektir. Bunun içini doldurmak ve bir şey olmak bize kalmıştır. Eğer bir şey olursak oluşa katılırız. Aksi halde yaratıldığımız gibi yok olur gideriz. Demek ki ölümsüzlük bizim kendi elimizde... Çünkü ezeli ve ebedi bir süreç olan yaratma, kendini bir şey yapan, bir şey olan, böylece oluşa katılanlarla sürüp gidecektir. Yaratmanın hayat safhasında bir şey olanlar, yaratmanın ölüm ve kıyamet ile yenilenen safhasında karşılığını bulurlar. Varlık sahnesinden silinmek de varolmaya devam etmekte bu nedenle bizim elimizdedir. Kendi geleceğimize kendimiz karar vereceğiz. Bunun anlamı Allah'ın iyilik, güzellik ve doğruluk yönünde inkişaf edenlerle yaratma yürüyüşüne devam edeceğidir...

4- Sonra tekrar tekrar bak; aradığını bulamayacak, yorulup aciz kalacaksın.[3]

5- Biz o yakın göğü ışık saçan yıldızlarla süsledik. Onları şeytanların atıp tutmalarına konu yaptık.[4] Çılgın bir ateş onları bekliyor.

6- Böyle yaparak Rablerini inkâr edenleri cehennem azabı bekliyor.[5] Ne berbat bir son!

7- Onlar cehenneme atıldıklarında, onun kaynarken çıkardığı sesi duyacaklar.

8- Cehennem kudururcasına yanacak. İçine bir grup atıldıkça her defasında bekçileri onlara soracak: "Size bir uyarıcı gelmedi mi?"

9- Onlar: "Evet, bize bir uyarıcı gelmişti, ama biz ona inanmamıştık. Üstelik 'Allah hiçbir şey indirmedi, siz düpedüz sapkınsınız' diye yalanlamıştık." diyecekler.

10-Ve ekleyecekler: "Zaten dinleseydik veya aklımızı kullansaydık, bu çılgın ateşin içinde olmazdık."

11- Böyle itiraf edecekler ama heyhat, olmaz olsun böyle cehennem sürüleri!

12- Öte yandan, ıssız tenhalarda Rablerine karşı korku ve titreme içinde yaşayanları bağışlanma ve büyük bir karşılama bekliyor.

13- EY İNSANLAR! İnancınızı ister gizleyin ister açığa vurun, Allah iç dünyanızda neler olup bittiğini çok iyi biliyor.

14- O yarattığını bilmez mi? O en gizli sırları biliyor, her şeyi duyup haber alıyor.

15- Yeryüzünü sizin hizmetinize sunan O'dur. Haydi, üzerinde

[2] SEB'A SEMAVAT: Sözlükte "Yedi gökler" demektir. "Her sema kendi altında bulunana nispetle sema" olduğuna göre (Rağıb), yedi kat gök kadim dini sembolizmde çokluktan kinayedir. Yani kat, gök, uçsuz bucaksız kozmik sistem manasındadır. İnsanlığın evren hakkında gittikçe artan bilgisi de bunu teyit etmektedir. Şu an gökyüzü yıldızlarla, galaksilerle doludur. Evrenin merkezinin uzun çağlar boyunca dünya olduğuna inanan insanlık, daha sonra merkezin Güneş olduğunu keşfetti. Fakat bunun da bir yanılsama olduğu ve evrenin maddî bir merkezinin bulunmadığı, kozmik bir gücün asimetrik çekim gücü, yani kudretli bir el *(yed-i kudret)* sayesinde ayakta durduğu anlaşılmaya başlandı. Artık uzayda bir değil binlerce güneş sistemi bulunduğunu, her biri gen sarmalı gibi binlerce yıldız kümesinin uçsuz bucaksız uzay boyunca uzayıp gittiğini ilkokul kitapları bile yazıyor. İşte yedi kat gök bu engin gökyüzünün dini sembolizm dilindeki adıdır.

[3] Harfi harfine: "O göz sana umudunu kesmiş olarak döner, bitkin düşmüştür."

[4] Harfi harfine: "Onu şeytanlara atış taneleri *(rucûm)* yaptık."

[5] Yani: Bakınca insanoğlunun aradığını bulamayacağını ve yorulup aciz kalacağını; bu en yakın yıldızların hareketinden geleceği okuyan falcılar, müneccimler, medyumlar, astrologlar vs. cehenneme girecektir. Çünkü onlar evrenin insan idrakinin dışında kalan bilgisi *(gayb)* ancak Allah'ın dindeyken atıp tutuyorlar. Üstelik bunu meslek haline getirip işi korku ve umut tacirliğine döküyorlar. Böylelerinin yeri can yakıcı azaptan başkası değildir...

dolaşın da ürünlerinden yiyin. Sonunda dönüp dolaşıp O'na geleceksiniz.

16 - 0 görkem sahibinin[6] sizi yere batırmayacağına dair garantiniz mi var?

17- Yoksa O görkem sahibinin[7] başınıza taş yağdırmayacağından emin misiniz? Azabım nasılmış yakında göreceksiniz?

18- Onlardan öncekiler de yalanlamışlardı. Azabım nasılmış gördüler!

19- Üstlerinde sıra sıra kanat çırparak uçan kuşlan görmüyorlar mı? Onları havada tutan ancak Rahman'dır! O her şeyi görüyor.

20- Rahman'a karşı size yardım edecek kimmiş? Ordunuz mu? Kâfirler gerçekten büyük bir yanılgı içindeler.

21- Peki rızkınızı keserse sizlere rızık verecek olan kimse var mı? Tabiî ki yok; ama hala azgınca, körkütük inat ediyorlar.

22- Yüzüstü sürünerek giden mi, yoksa doğru yolda dimdik yürüyen mi hedefe daha iyi ulaşır?

23- ŞİMDİ HAYKIR! Sizi inşa eden; kulaklar, gözler, gönüller veren O'dur! Ne kadar az şükrediyorsunuz?

24- Sizi yeryüzünde üreten O'dur! O'nun huzurunda toplanacaksanız.

25- Böyleyken; "Doğru söylüyorsan ne zamanmış bu?" diyorlar.

26- Cevap ver; "Onu ancak Allah bilir. Ben sadece uyarıcıyım."

27- Kıyametin ayak seslerini duymaya başlayınca, kâfirlerin

[6] Harfi harfine: "O Gökteki'nin."

[7] Harfi harfine: "O Gökteki'nin."

[8] Yani: Allah'ın mesajını yayalım veya yaymayalım, ey kâfirler size ne bundan? Biz ölürüz de yaşarız da. Zaten Allah için yaşıyoruz, Allah için de ölürüz. Fakat sizler neyinize güveniyorsunuz? O gün geldiğinde ortada kalacaksanız; bunu hiç mi düşünmüyorsunuz, ey akıllı geçinen akılsızlar?

***

41 - (69) HAKKA SURESİ

Mekke'de inmiştir. 52 ayettir. Sure, kıyamet olayını hak (haqqa) olarak tanımlayarak başladığı için bu adı almıştır. Mekki surelerden olduğu için ana tema Allah'a, ahirete ve Kur'an'a iman etrafında döner. Bunları inkar edenlerin geçmiş çağlarda maruz kaldığı afetleri hatırlatır. Böyle bir afete maruz kalmadan, Mekke inkarcıları üzerinden, bütün çağların inkarcılarına evrensel çağrılar yapar. Kıyamet olayını "hak" (hak) olarak vazeder ve aynı vurguyu surenin sonunda, onu haber veren Kur'an için de tekrarlayarak bitirir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1-Hak!

2- Nedir hak?

3- Anlayabiliyor musun, nedir hak?

4- SEMUD ve AD yalanladı o büyük gerçeği.

5- Semud büyük bir afet ile yok edildi.

6- Ad ise korkunç bir çöl fırtınası ile yok oldu.

7- Afet bir hafta boyunca aralıksız devam etti.[1] Öyle ki insanların kof hurma kütükleri gibi nasıl yerlere serildiğini gözünde canlandır artık...

8- Şimdi onlardan geriye ne kaldı, görebiliyor musun?

9- Firavun da ondan öncekiler de altüst olmuş o şehirler de hep aynı yanlışı yaptılar.

10- Hep Rablerinin peygamberine karşı geldiler. Allah da onları her defasında şiddetle yakalayıverdi.

11- Oysa biz, sizin atalarınızı o korkunç tufan günlerinde gemilerle kurtarmıştık.[2]

12- Artık bütün bunlar ibret olsun; varsa kulağı olan duysun.[3]

13- DİRİLTİCİ soluk tek bir üflemeyle estiği zaman,

14-Yeryüzü ve dağlar kaldırılıp birbirine çarpıldığı zaman,

15- İşte o zaman, o kıyamet kopmuş olacaktır!

16-0 gün, gök paramparça olacak; lime lime dökülecek,

17- Melekler de kenarlarında bekleyecek ve üstlerinde o gün Rabbinin tahtını[4] sekiz melek taşıyacak,

18-0 gün hesaba çekilecekseniz; en gizli işiniz bile ifşa edilecek,

19- İşte o zaman sicili iyi çıkan haykıracak: "Gelin bakın sicilime!

20- Zaten bir gün hesabımın böyle önüme konacağını biliyordum."

21- Artık böyle olan mutlu bir hayat sürecek; 22- Muhteşem bahçeler içinde, 23- Her yanından meyveler sarkacak 24- Onlara, "Dünyadayken yaptıklarınızın karşılığı olarak yiyin, için, afiyet olsun." denilecek.

[1] Harfi harfine: "Onu, onların üzerine yedi gece-sekiz gün hiç ara vermeden saldı."

[2] Harfi harfine: "Su azıp köpürdüğünde, biz sizi o akıp gidende taşıdık."

[3] Harfi harfine: "Onu size 'tezkira' yapalım ve kavrayabilen kulak kavrasın."

[4] **ARŞ:** Sözlükte "iri cüsseli deve" demektir. "Mülk, padişah tahtı, izzet, şeref, şan, işin kıvamı, bir şeyin rüknü, evin tavanı, çadır, çardak, gölgelik" anlamlarında kullanılmıştır. Türkçedeki *ark, erk* ile eski Yunancada *arkhe* aynı manayı çağrıştırır. Tarih *(Te-arkhe)* de bu köktendir. Bir şeyin rüknü, esası, aslı, kökü manası ilk anlamıdır. Kur anda 35 yerde geçer. Aslında tavanlı şey, ev tavanı ve çardak anlamındadır. Çardak kurmak anlamına da gelir. Sultanın oturduğu yere (tahtına), hüküm ve iktidar makamına, yüceliğini belirtmek üzere *arş* denilmiştir. Bununla izzet (güç), sulta (güç ve otorite), memleket (hükümranlık) anlatılmak istenmiştir (Rağıp). Acun, atmosfer, ayyuk, boşluk, eflâk, felek, feza, gök, gökyüzü, hava, mekân, sema, sonsuzluk, stratosfer, uzay gibi sözcükler Türkçe eşanlamlılarıdır...
Bu tür ayetlerde geçen "taht, kürsü" vb. kavramlar Kuranın "hatabî" diline tipik örnektir. Bunların "burhanî" dile çevrilerek okunması mümkündür. Şöyle ki: İlâhî hitap genel olarak "insanoğlunun muhayyilesine" seslenmektedir. Onun alıştığı, bildiği kavram ve deyimlerle kozmik oluş ve akış betimlenmektedir. Kur anın hitap ettiği muhayyile malûmdur ki yedinci yüzyıl Arap dil, tarih ve kültür evreniydi. Kurandaki bu tasvirler harfi harfine düşünüldüğünde, buradan gökteki tahtında oturan haşmetli bir Arap sultanının çıkması içten bile değildir. Nitekim bunu çıkaranlar da olmuştur. Açıkçası Kur an bu "dili" kullanıyor. O günkü Arapların bilinçaltında ve muhayyilesinde olan şeylerle betimleme yapıyor. Örneğin; "Allah kendisi adına kullarının ziyaret edeceği bir ev yapmıştır. Sarayın bir köşesine bir taş koymuştur. İnsanlar sultanın elini öper gibi bu taşı öperler ve böylece Allah'ın elini öpmüş gibi olurlar. Yine Allah, insanları takip etmeleri için muhafızlar görevlendirmiştir. Onlar insanın her yapıp ettiğini sultana bildirirler. Bunları daha sonra sultan bir kürsü üzerine oturarak tek tek hesaba çeker. Sultanın adamları tahtının etrafında bekler, onu korurlar. Ve tahtı dört bir yandan (sekizi birden) korur. Hatta bir yere gideceği zaman tahtı omuzlarlar ve sultanı omuzları üzerinde taşırlar..."
Şimdi, bu tasvirlerle anlatılmak istenen Allah'ın büyüklüğü olduğu apaçık ortadadır. Oysa Allah böyle tasvirlerden münezzehtir; ne tahta, ne kürsüye, ne taca, ne askere, ne sopaya, ne kırbaca ihtiyacı da yoktur. Kur'an eğer bugün nazil olsa muhtemelen gezegenler, güneş sistemi, yörünge, galaksiler, uzay, atmosfer, yerçekimi, atom, elektron, nötron gazı, doğal afet, gök taşları, yıldız kayması, meteorlar, büyük patlama, büyük büzülme, kara delik, küresel ısınma vb. şu anki modern dünyanın muhayyilesine hitap edecek tarzda, bu kelimelerle konuşacaktı. Bütün bunlar yedinci yüzyılda melek, şeytan, cin, yedi kat sema, arş, sekiz melek, merdiven (mi'rac), taht, kürsü gibi Sami/Arap dini muhayyilesinin "ürettiği" kavramlar üzerinden ifade ediliyor. Her iki dil de aslında aynı "oluşu" betimlemektedir. Biri yanlış, diğeri doğru denilemez. Onlar öyle anlayarak bunlar da böyle anlayarak "Mutlak Oluş" ile ilişki kurabilirler. İlâhî hitap yedinci yüzyılın muhayyilesinde "öylece" yankılandığı gibi, yirmi birinci, otuzuncu vs. yüzyılların muhayyilesinde de "böylece" yankılanabilir. Her ikisi de ve daha muhtemel başkaları da birbirine çevrilerek anlaşılmalıdır. Tefsir, tevil ve içtihat; yani sürekli açıklama, yorumlama, çağlar ve diller arası

25- Sicili bozuk çıkana gelince; "Eyvah, ben bittim! Keşke sicilimi hiç görmeseydim,

26- Hesabımın ne olduğunu öğrenmeseydim,

27- Ne olurdu o ölümle iş bitseydi,

28- Malım bir şeye yaramadı,

29- Saltanatım yer ile yeksan oldu, mahvoldum ben!" diyecek.

30- Ve bir ses; "Tutun onu, bağlayın

31-Atın cehenneme

32- Sıkı sıkıya zincirleyin, atın gitsin!"[5] diyecek.

33-Çünkü o, yüce Allah'a inanmıyordu

34- Yoksul, bir dilim ekmeğe muhtaçken kılını bile kıpırdatmıyordu.[6]

35- Bugün de burada ona sahip çıkacak kimse olmayacak,

36-İğrenç yiyeceklerden başka bir şey de verilmeyecek,

37- Ki onu günahkârlardan başka kimse yemez.

38-39- FAKAT HAYIR! Gördüğünüz görmediğiniz her şey dile gelsin![7]

40- "O Kur'an şerefli bir peygamberin sözüdür!"[8]

41- O, bir şair sözü değildir. Ne de az inanıyorsunuz.

42- Bir kâhin sözü de değildir. Ne de az düşünüyorsunuz.

43- Bu Kur'an Âlemlerin Rabbi'nden indirilmedir.

44-Eğer bizim adımıza bazı lâflar uydurmaya kalkışsaydı,

45- Onun elini kolunu koparırdık.[9]

46- Kesinlikle iliğini keser, canına okurduk.[10]

47- Sizden hiç kimse de buna engel olamazdı.

48-Açın kulağınızı! Bu Kur'an, sakınmak isteyenlere bir hatırlatmadır!

49-Ancak içinizde buna yalan diyenler olduğunu da bilmiyor değiliz.

50- Kâfirler, Kur'an'ı reddetmekle çok pişman olacaklar.[11]

51-Çünkü Kur'an haktir!

52-Öyleyse yüce Rabbi'nin ismini yücelt!

geçişler bunun için vardır. Ancak bu düz bir çizgide ileriye veya geriye doğru değil ileri-geri, yani helezonik okuma ile yapılmalıdır. Yani modern çağı yedinci yüzyıla geri götürmenin veya yedinci yüzyılı modern çağa getirmenin manası yoktur. Her çağ kendi bağlamında anlaşılmalı ve birbirine tercüme edilmelidir. Bir çağın muhayyilesi bütün çağların dili haline getirilmemelidir. Ne geriye ne ileriye doğru. Çünkü Allah bütün çağların Rabbi olup, Onunla bütün çağların "diliyle" ilişki kurulabilir.

"Her ümmetin/çağın/devrin bir kitabı (dili, söylemi, muhayyilesi) vardır (13/38).

[5] Harfi harfine: "Tutun onu, hemen bağlayın onu. Sonra cehenneme yaslayın onu. Sonra boyu yetmiş arşın olan bir zincirle yollayın onu."

[6] Harfi harfine: "Yoksulu doyurmak için acele etmiyordu."

[7] Harfi harfine: "Gördüklerinize ve görmediklerinize yemin olsun."

[8] KAVLU RASULİN KERÎM; Sözlükte "Kerim peygamberin sözü" demektir. Kuranda aynı tabir başka yerde de kullanılıyor (81/19). Görüldüğü gibi burada Kuran şanlı, şerefli, cömert, soylu, necip, asil bir peygamberin sözü olarak tanıtılıyor. Hâlbuki yaygın olan anlayış Kuranın "Allah'ın sözü" olduğudur. Nitekim başka yerlerde "Allah'ın kelâmı" tabiri de kullanılıyor (2/75, 9/6). Razi'nin, Cebraü'i de buna kattığını hatırlatarak düşünecek olursak Kur'an hem Allah'ın, hem Cebrail'in, hem Muhammed'in sözü olmuş oluyor. Doğrudur, çünkü "kimin sözü" tartışmasını düz Aristocu mantıkla çözmek mümkün değildir. Burada "Ya şu, ya bu" mantığı yerine "hem o, hem bu" mantığını kullanmak durumundayız. Yani hemdem, senkronik, aynı anda, hem öyle hem böyledir. Eğer düz mantıkla yukarıdan aşağıya bakarsanız Kur'an noktasına virgülüne kadar Allah'ın sözüdür. Aynı düz mantıkla aşağıdan yukarıya bakınca da noktasına virgülüne kadar peygamberin sözü olur. Ortadan bakınca da Cebrail'in sözü olmuş olur. Bunların hepsi de doğrudur, çünkü hakikatin bir yüzünü anlatırlar. Demek ki "Kur'an Allah vergisi bir *vehb* midir, yoksa kazanılan bir *kesb* midir?" tartışması boşunadır. Açıkçası durum hem öyle hem böyledir. Çünkü Allah-âlem ilişkisini düz mantıkla anlamaya çalışanlar durumu kavramakta fena yanılırlar, hatta anlamayamazlar. Düz mantık yani "ya şu, ya bu" yaklaşımı duyulur, denenir, sınanır, ipin her iki ucu da elimizde olan fizik ilişkilerinde, o da kuşku kapısını daima açık bırakarak kullanılabilir. Ancak deneme, sınama, test imkânının olmadığı, ipin bir ucunu asla bulamayacağız metafizik ilişkilerde paradoks mantığı geçerlidir. Buradaki işleyiş hem öyle hem böyle, ikisi aynı anda, senkronik tarzdadır. Çünkü "Mutlak Oluş" yani insanların dünyasında tecelli ettiği şekliyle "Allah", tanımlanamaz ve kavranamaz *Sırrul-Esrardır.* Kendi etrafımızda ördüğümüz kelime hisarlarını bir anda viran eden mutlak oluş ve akış...

Biz kendimizce zamanı durdurarak, mekânı dondurarak ve kelimeleri tanımlayarak onunla ilişkiye geçeriz. Bu, aynı zamanda oluşu sabit ve sakin anlara bölerek kavramaya çalışmak demektir. Çünkü dış dünya ile ancak böyle ilişki kurabüiriz. Ancak, Mutlak Oluşun tabiatı kelimelerin tabiatı gibi değildir. Cümleler gibi yan yana gelen harf ve kelimelerle, dümdüz akıp gitmez. Oluş, helozonik (eliptik, dairesel) halde boyuna dalgalanır. Her dalgalanma yeni bir yaratma pozisyonu oluşturur. Bu nedenle Mutlak Oluş "kemale doğru değü kemal içinde" sürgit hareket halindedir. Keza ilâhî hayattaki dinamik yenilenmeler bir eksilmeye ve çoğalmaya neden olmaz. Tamlığın kendi içindeki devinimi olarak boyuna inkişaf eder. Bu, ulaşılması gereken bir gayenin takibi değil, tamlığın kendi içindeki açınımıdır.

Şu halde vahiy, hem Muhammed, hem Cebrail'in sözü *(qavlu resulin kerim)* aynı anda da Allah'ın sözü *{kelamullah)\\r* (Allahu alem).

[9] Harfi harfine: "Elbette onun sağ elini alırdık."

[10] Harfi harfine: "Sonra da onun can damarını keserdik, kuşku yok."

[11] Harfi harfine: "Şüphesiz ki o kâfirler için elbette 'hasret'tir."

42 - (70) M E ARİ C SURESİ

Mekke'de inmiştir, 44 ayettir Üçüncü ayetinde Allah'a yükselişlerin derin ufukları anlamına gelen merdivenler (meâric) den bahsettiği için bu adı almıştır Ana teması kıyamet günü etrafında döner Bununla bağlantılı olarak kıyameti, inkar edenler için "azap" olarak tasvir ederek, bunun kaçınılmaz ve de yakın bir gün olduğunu vurgular Öğünden çarpıcı sahneler canlandırır Bu güne iman edenleri/güvenenlerin temel ahlaki vasıflarının neler olması gerektiğini sıralar

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- O SORAN ADAM gelecek azabı soruyor.[1]

2- Kâfirler için azabın gelmesine mani olacak yoktur.

3- O azap, yükseliş ufuklarına[2] sahip Allah'tandır.

4- Melekler ve Ruh süresi elli bin yıl tutan bir günde ona

[1] Rivayete göre bu ayetler Mekke'nin ileri gelen kâfirlerinden Nadr bin Haris'in alaycı bir edayla: "Ey Tanrı! Eğer bu azap gerçekse üzerimize gökten taş yağdır yahut bize hemen acı bir azap gönder." şeklindeki (8/32) sözleri üzerine nazil oldu. (Razi, İbni Kesir, Kurtubi)

[2] MEARÎC: Sözlükte kök olarak "çıkmak, yükselmek" demektir. Yüksek yere çıkma âleti veya merdiven *(miraç)* kelimesinin çoğuludur. "Çıkmalar, yükselmeler, merdivenler" manasına gelir. Merdiven, Eski Dünya dinlerinde oldukça önemli bir sembolizm ifade eder. Kur an bu sembolizmi de kullanıyor. Eski Mezopotamya dinlerinde Nabunaid, Enmedurankive, Hammurabi gibi kralların, eski Yunanda bir çeşit büyücü hekim olan îatromantislerin, Yahudilikte Musa, İdris (Henok), İbrahim, İlyas ve İşaya gibi elçilerin, Sabiîlikte Dinanukht'un, Şamanizm'de Samanların ve Hrıstiyanlıkta Pavlus'un ilâhî âlemlere yaptıkları "yükselişlerden" bahsedilir. Örneğin Eski Mısırlıların cenaze törenlerine ilişkin metinlerinde yüce Tanrı itanın sahip olduğu merdivenin yer ile gök arasını birleştiren gerçek bir merdiven olduğuna işaret etmek üzere yürüyüş *(akset pet)* terimi kullanılmaktadır. Genellikle yükselişe geçen bu kişilerin merdiven veya ip, gökkuşağı, kuleler *(ziggurat),* direkler, sütunlar, yüksek dağlar ya da ağaçlar, bazı hayvanlar ve sarmaşık gibi bitkileri vasıta olarak kullandıkları belirtilir (Eliade). İslâmî gelenekte Hz. Muhammed (s.a.v), geceleyin yürütüldüğünde *(isra),* Kudüs'ten sonra Allah'a yükselmiştir *(miraç).* Bu yükselişte bineğinin adı *Burak, Refref* olup bir adımı "gözün gördüğü son nokta'dır.

Görülüyor ki bu tür yükselişler dini sembolizmde merdiven *(miraç)* kelimesi ile ifade ediliyor. Bunun anlamı insanoğlunun ruhunun ve vicdanının derinliklerdeki içe doğuş, manevî aydınlanma ve parıldama ile ilâhî âleme açılma olmalıdır. Nitekim *buraq* kelimesi şimşek, parıltı, aydınlık anlamına gelen *berq* sözcüğünden türetilmiş, sembolizmde peygamberin bindiği binek olarak ifade edilmiştir. Bu olay îslâmî gelenekte iki türlü anlaşılmıştır: 1- Hz. Peygamber'in miracı "bedenen" gerçekleşmiştir (Razi, Kurtubi, İbni Kesir). 2- Hz. Peygamber bedensel olarak bir yere gitmiş değildir (Taberi; Huzeyfe, Hz. Aişe)... Öyle anlaşılıyor ki Hz. Peygamber, ruhunda ve

yükselip çıkarlar.[3]

5- Sen güçlüklere en güzel şekliyle göğüs ger.

6- Onlar azabı kesinlikle uzak görüyorlar.

7- Biz ise yakın görüyoruz.

8- O gün gök erimiş bir maden gibi olacak,

9- Dağlar hallaç pamuğu gibi savrulacak,

10- Dost dostunun halini soramayacak,

11- 14- Herkes birbirine bakacak. Günahkâr o günün azabından kurtulmak için çocuklarını, karısını, kardeşini, yedi ceddini ve de bütün dünyayı verip kurtulmak isteyecek.

15- Hayır! Oysa onu bekleyen tek şey alev saçan ateştir.

vicdanının derinliklerinde şimşeğin parıltısı gibi aydınlanma yaşamış, oradan "saf süre" halindeki ilâhî zamana katılmıştır. Bu durum, Hz. Peygamber'deki varoluş sancısı, yürek temizliği, ruh dinginliği, vicdanî arayış, ilâhî özlem ve ufuk derinliği sayesinde gerçekleşmiştir. Ona, tıpkı bir insanın rüyasında bir şehri tepeden görmesi gibi Kudüs ve Mescid-i Aksa gösterilmiştir. Daha sonra melekût âleminde gezdirilmiştir. Şu farkla ki normal bir insan rüyasında dış dünyada daha önce gördüğü nesnelerin hafızada kalmış suretlerini görür. Burada ise Allah, Hz. Peygamber'e görmediği nesne ve olayların da suretlerini göstermiştir (Allahu a'lem). Şu halde merdiven, bildiğimiz anlamda asansör, apartman merdiveni vs. değil bu gibi insanî hasletlerdir. Buralardan Allah'a yükselinir; Allah'a giden, Allah'a yürünen, Allah'a çıkılan yollar, ufuklar yani merdivenler bunlardır... Demek ki Hz. Muhammed (s.a.v) dini muhayyilede bu konuda da devrim gerçekleştirerek Eski Dünya dinlerinin merdiven sembolizmini reforma uğratmıştır. Şöyle ki: Eski din ve mitolojilerde merdivene sadece krallar ve din adamaları binebilirdi. Üstelik bu iş onların mesleğiydi ve karşılığında para alırlardı. Tanrının bilgilerini insanlara getirdiklerini iddia ederler, bundan dolayı kendi oluşturdukları sınıfa veya kasta aşağı tabakadan kimseyi almazlardı. Hz. Muhammed (s.a.v) ise, *"Müminin miracı (merdiveni) namazdır."* diyerek, namazın her kuytu köşede tek başına bile kılınabileceğini, illâ bir din adamının önüne gitmek gerekmediğini, Allah'ın insana şah damarından daha yakın olduğunu, insanın Allah'a en yakın olduğu yerin ise namazdaki secde hali olduğunu söyledi. Böylece Allah'a giden yolları tümüyle halka açtı. "Merdiven'i kazanç kapısı olmaktan çıkardı. Dini sembollerden birini daha her insanın tek kişilik, özgür, vicdanî ve manevî arayışının yoldaşı haline getirdi...

[3] Yani: Hahamların, samanların, papazların, kâhinlerin, din adamlarının bir dağın veya bir ağacın vs. arkasına gidip gelerek Allah'a çıktıklarını, O'ndan bilgi alıp geldiklerini söylemeleri yalandır. O'na gidip gelmek elli bin yıl yürümek gibi bir şeydir. Öyle hemen kolay mı çıkıp inmek? Bu elli bin yıl ise ruhun ve vicdanın derinliklerinde saf bir yürek temizliği (ihlas) içinde arınmakla mümkündür. Öyle anlaşılıyor ki buradaki "elli bin yıl" ifadesiyle Allah'a gidişin bu kadar yıl geometrik uzaklıkta olduğu değil, ruhî, vicdanî ve ahlakî arınmanın uğraş ve çaba gerektirdiği anlatılmak istenmektedir. Yoksa Allah'ın insana şah damarından daha yakın olduğu malum ve meşhurdur.

16- Derileri yakıp kavuran bir ateş! 17- Sırtını dönüp kaçanı çağıracak,

18-0 toplayıp toplayıp kasaya yığanı...

19- AÇIKÇASI insan sürekli bir açlık ve tatminsizlik içindedir.[4] 20- Başına bir kötülük gelince şikayetlenir durur. 21- İşler yoluna girerse şımarmaya başlar.

22- Ancak destekleşme/dayanışma içinde olanlar hariç;

23- Onlar canı gönülden destekleşme/dayanışma içindedirler.

24-25- Malları üzerinde muhtaçların ve mahrumların hakkı olduğunu kabul ederler.

26- Hesap gününü doğru kabul ederler.

27- Rablerinin azabından korkup titrerler.

28- Hiç kimsenin Rabbin azabı karşısında bir garantisi yoktur.

29- Onlar ar ve namus sahibidirler,

30- Eşleri yani yemin/sözleşme ile sahip olduklarından dolayı da kınanamazlar.[5]

31- Bundan ötesini arayanlar ise haddi aşanlardır.

32- Onlar emanete hıyanet etmez, sözü namus bilirler.

33- Gördüklerini dürüstçe aktarırlar, çarpıtmazlar.

34- Destekleşme/dayanışma faaliyetlerini aksatmadan sürdürürler. 35- İşte bunlardır cennetlerde ağırlanacak olanlar...

36- ŞU KÂFİRLERE ne oluyor ki senin önünde tafralanıp duruyorlar?

37- Sağında solunda gruplar halinde dolanıyorlar.

38- Her biri bu şekilde cennete gireceğini mi sanıyor?

39- Hayır! Biz onları o bildikleri şeyden yarattık.

40- Doğuların ve batıların Rabbi'ne yemin olsun ki bizim her şeye gücümüz yeter!

41- Kâfirleri yok edip yerlerine başkalarını getirebiliriz. Bunu yapmamıza engel olacak hiçbir şey de yoktur.

42- O halde bırak onları, o gün gelinceye kadar oyunda oynaşta vakit harcasınlar.

43- O gün, sanki bir hedefe doğru yarış startı almış gibi mezarlarından fırlayarak çıkacaklar.

44- Gözleri belermiş ve zillet içinde... Haber verilip durulan gün, işte bu gün!

[4] Yani: İnsan sürekli bir açlık, tatminsizlik içindedir. Onun fıtratına "arayış" konmuştur. İnsan bu özelliğini "iyi" için kullanmalıdır...

[5] Yani: Ancak eşleri, "yani" yemin/sözleşme ile sahip oldukları *(ev ma meleketeymânuhum)* ile ilişki kurarlar. Cinsel hayatlarını bunlarla yaşarlar. Bunun dışındakilere karşı kendilerini tutarlar. Çünkü ar ve namus sahibidirler. Bundan dolayı da kınanmazlar. Zira meşru olan budur... Ayette geçen ve genellikle veya/yahut şeklinde çevrilen *(ev)* bağlacının "yani, başka bir ifade ile" anlamı da vardır. Burada bu anlamda kullanılıyor. Ayrıca bkz. "MELEKET EYMANUHUM" 4/ 24. ayet dipnotu.

43 - (38) SAD SURESİ

Mekke'de inmiştir, 88 ayettir. Mekke döneminin üçüncü veya dördüncü yıllarına ait bu sure, o yıllarda oldukça yalnız kalan, aşağılanan, horlanan "öksüz Muhammed" şahsında tüm çağların yalnız bırakılan, aşağılanan ve horlanan öksüzlerine seslenir. "Bir öksüzün peygamberliği, yeniden dirilme, ilâhî yargılama ile mutlu gelecek, büyük zafer, yeryüzünün adalete dayalı önderliği, bütün zamanların en büyük mülk ve egemenliğini kurma" ana temaları çerçevesinde tarihi konuşturur. Davud ve Süleyman kıssaları üzerinden "ahlâkîlik temelinde yükselecek bir sosyo-politikyeniden inşanın" evrensel mesajlarını verir. Dünya ve ahiret mutluluğunun nasıl kazanılacağına dair çağlar üstü uyarılarda bulunur. Sureye, girişteki "Sad" harfinin isim olduğu anlaşılıyor...

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- Sad. Size özünüzü hatırlatan ve uyanışa çağıran kitap dile gelsin!

2- "Hayır! O kâfirlerin üstünlük taslamalarına rağmen yürekleri paramparçadır."

3- Önceki çağlarda nice nesilleri helak ettik. Feryat ettiklerinde ise artık vakit çok geçti.

4- Kendilerine içlerinden uyanmaya çağıran bir elçi gelmesini tuhaf karşıladılar. "Bu, büyüleyici lâflar eden[1] yalancının biri." diyerek kâfirlik ettiler.

5- "İlahları bir tek ilah mı yapmış? Bu gerçekten tuhaf bir şey, çok tuhaf" dediler.

6- İçlerinden elebaşları öne atılarak şöyle dedi: "Yürüyün, ilahlarınızı koruyun, yapılması gereken şey kesinlikle budur.

7- Öteki dinlerin hiçbirinden böyle bir şey duymadık, bu kesinlikle uydurma.

8- İlâhî vahiy aramızdan başka kimse kalmadı da ona mı indiriliyor?" Aslında onlar bu vahyi indirenin Ben olmasına inanamıyorlar. Doğrusu henüz azabımı tatmadılar.

9- Yoksa sana vahyi indiren, çok güçlü ve cömert Rabbinin sevgi ve merhamet hazineleri onların yanında mı?

10- Yoksa bütün o göklerin, yerin ve arasındakilerin mülkiyeti onların elinde mi? Öyleyse bütün yollara başvurarak gökleri, yeri ve arasındakileri ele geçirsinler bakalım.[2]

11- Onlar, küçük bir darbeyle hezimete uğrayacak kabile döküntüsü bir güruhtur.[3]
12- Önceki çağlarda Nuh halkı, Ad halkı ve piramitler kralı Firavun da elçileri yalanlamıştı.
13- Semud, Lut ve Eykeliler de... İşte o hezimete uğramış güruhlar bunlardı.

14- Hepsi de gönderilen etçile-

[1] SİHİRBAZ: Bkz. 51/52. ayet dipnotu.

[2] Harfi harfine: "Öyleyse sebepler içinde yükselsinler." Yani: Vasıtalara binip göklere çıksınlar. Âlemin yönetimini ele geçirsinler ve oradan kime istiyorlarsa ona vahiy indirsinler de görelim bakalım...

[3] Harfi harfine: "Kabile gruplarından hezimete mahkûm bir ordu (dur onlar)." Yani: O Kureyşliler göğe çıkıp âlemin yönetimini ele geçirmek bir yana bir takım kabile ve aşiret döküntüsü, bir üfurüklük işi olan güruhtan başka bir şey değildir. Onlar kim, göğe çıkıp âlemi ele geçirerek istedikleri birine vahiy indirmek kim?

re bütün bunlar yalan demişler ve azabıma müstahak olmuşlardı.

15- Bunların sonu da sadece bir tek azap çığlığına bağlı. Öyle ki çığlık sökün etti mi artık geri dönüşü yoktur.

16- Bir de "Rabbimiz! Hesap gününden önce payımıza düşen ne ise hemen şimdi ver." diyorlar.

17- ŞİMDİ, sen onların laflarına katlan ve güçlü kulumuz Davud'u hatırla![4] Çünkü o ömrünü Allah ile yürümeye adamış birisiydi.[5]

18- Biz dağları onun emrine amade kılmıştık.[6] Sabah akşam onunla birlikte Allah'ı yüceltirlerdi.

19- Kuşları da toplu olarak onun emrine amade kılmıştık. Hepsi de onun Allah ile olan yürüyüşüne katılırlardı.[7]

20- Böylece hem egemenliğini güçlendirmiş, hem de kendisine açık sözlü bir bilgelik vermiştik.

21- Bir de Davud'un huzuruna gelen iki davacı olayı var, onlardan haberin var mı? Hani duvarı tırmanarak

22- Davud'un yanına gelmişlerdi de adamlardan bayağı korkmuştu. Davud'a: "Korkma!" demişlerdi. "Biz iki davacıyız, birimiz

[4] Mekkeli müşriklerin küstahça böbürlenmelerinin ardından sözün Davud'a getirilmesi ile yukarıdaki 10. ayette geçen: "Öyleyse bütün yollara başvurarak göklere çıkıp âlemin mülkünü ele geçirsinler bakalım." ifadesine atıf yapıldığı anlaşılıyor. Çünkü Mekkeli müşrikler vahyin "öksüz Muhammed'e" inmesine itiraz ediyorlar ve "daha bu dünkü çocuk, kala kala buna mı kaldı vahiy almak" demekteydiler. Allah da "madem öyle göğe çıkıp âlemin mülkünü ellerine alsınlar ve kimi istiyorlarsa ona vahiy indirsinler, hodri meydan" diyor. Ardından "göklere ve yerlere egemen olmanın" ne manaya gelmesi gerektiğine geçiliyor ve bu noktada tarihten Davud örneği öne çıkarılıyor. "Allah'a diklenerek, O'na rağmen" değil "Allah ile yürüyerek, O'nun isteği doğrultusunda, Onunla uyum içinde" bir egemenlikten ne anlaşılması gerektiği mesajı veriliyor.

[5] EVVAB: Bkz. 78/39. ayet dipnotu.

[6] TESHİR: Bkz. 16/12. ayet dipnotu.

[7] Bu iki ayetin (18-19) mesajını biri teolojik diğeri jeopolitik açıdan olmak üzere iki şekilde yorumlamak mümkündür: 1- Teolojik açıdan dağlar ve kuşlarla ifade edilen görünür doğanın fıtraten yaratıldıkları hal üzere Allah'ı teşbih ettikleri gibi Davud'un da aynısını yaptığı ifade ediliyor. "Davud'un yeryüzünde kurduğu egemenlik, Allah ve onun davranışı demek olan tabiat ile uyum içindeydi, onunla savaşan değil onunla dost bir yönetimdi. Böylece evrendeki "bölünmez bütünlük" parçalanmadan, birbirini tamamlayan bir tek bir organizma haline gelmişti, "egemenliğin makbul olanı işte böyle olandır" denmek isteniyor. 2- Jeopolitik açıdan dağlar ve kuşlarla ifade edilen Davud'un yaşadığı çağlarda yüksek dağların tepesinde yaşayan Tanrılar sebebiyle kimi dağları "Tanrıların mekânı" olarak gören (ör. Asurlularda Cudi, Yunanda olimpos, eski Türkler'de Tengri, Hind'de Himalayalar, Mısır'da Sina vb.) kimi devletlerin bu dağları kendi krallık ve imparatorluk sembolü olarak görmesinden ve bir

diğerinin hakkını yedi. Sen aramızda adaletle karar ver, haksızlık yapma, aramızı bularak bize doğru yolu göster."

23- Ardından: "Bu benim kardeşim, onun doksan dokuz koyunu, benimse tek bir koyunum var. 'Onu da bana ver' diye tutturdu ve dediğini de yaptırdı." diye anlattı.

24- Davut dedi ki: "Koyununu kendi koyunlarına katmak istemekle doğrusu sana haksızlık etmiş. Zaten toplumda birçok kişi birbirine böyle haksızlık yapıyor. İman edip iyilik, güzellik, doğruluktan ayrılmayanlar ancak uzak kalabiliyor. Ama onlar da maalesef çok az..." Davut kendisini imtihan ettiğimizi sanmıştı. Hemen Rabbinden af diledi, rükû ederek yere kapandı ve O'na yöneldi.[8]

25- Biz de bu şekilde kendisini affettik. Dahası ona katımızdan bir yakınlık ve güzel bir dönüş hazırladık, hiç kuşkusuz.

26- Ey Davut! Biz seni yeryüzünde bir halife yaptık.[9] İnsanlar arasında adaletle[10] hükmet. Heva ve hevesine[11] uyma ki seni Allah yolundan saptırmasın. Çünkü Allah yolundan sapanları hesap gününü unuttukları

takım kuşlara "Tanrıların hayvanları" diyerek (ör. Sümer mühürlerinde yürüyen kuş, Cudi dağında bulunan kaya dikme taşlarında Asur kralı Senacherip e ait uçan savaş Tanrısı *Ninurtuyu* sembolize eden tünemiş kuş motifi, eski Babil'e ait bir levhada devekuşu motifi, Akad dönemi silindir mühründe *Tanrı Atena* mitinin uçuş bölümünü tasvir eden iri kuş, Mısır'da atmaca (horus), Hititlerde uçan kartal vs.) bunları kendi devlet ve krallık arması olarak kabul ettiklerinden ve o günkü dünya kamuoyunda bunlarla anılmalarından dolayı bu devletlerin "Davud'un egemenliği altına girmeleri", dağların ve kuşların Davud'un emrine amade kılınması olarak ifade ediliyor. Böylece tüm Mezopotamya/Akdeniz havzasında büyük bir adalet ve barış yurdu *(Daru's-Selam)* kurulduğu anlatılmak isteniyor... Durumu daha iyi anlamak için şöyle bir örnek belki bir fikir verebilir. Meselâ bundan üç bin yıl sonra Türkçe inen bir vahiyde "Sarı kanaryaların kara kartalları yendiği gün" diye bir tabir geçtiğini düşünün... Bu o günkü insanlar için bir mana ifade etmese de bugün için bir gerçekliğe tekabül ediyor. İşte burada da böyle bir durum olduğunu düşünmek Kuranda özellikle Davud ve Süleyman kıssalarını anlamada işe yarayabilir. Bu tür ayetlere bir de bu açıdan bakılmalıdır...

[8] Burada **Hz.** Davud ile ilgili ne anlatıldığı konusunda üç görüş var: 1- **Hz.** Davud, Uriya adındaki askerinin hanımına aşık olmuştu. Aşık olduğu kadını elde etmek için de askerini kasten bir savaşa göndertmiş, adamın savaşta ölmesini sağlayarak dul kalan karısıyla evlenmişti. Bunun üzerine Allah, buna benzer olayla onu karşılaştırmış; iki davalı adam kılığında iki melek göndererek Davud'tan hüküm vermesini istemişlerdi. Davud'da: "Doğrusu toplum içinde yaşayanların çoğu böyle haksızlıklar yapıyor." dediği sırada kendi yaptığı haksızlık ve günah hatırına gelmiş ve tövbe ederek secdeye kapanmıştı. Kıssada bu olay anlatılmaktadır ve elçilerin

de günah işleyebileceği mesajı verilmektedir. 2- **Hz.** Davud; a- Kendi askeri olan Uriya'nın da talip olduğu kadına talip olunca, kadının ailesi gariban askere değil Davud'a kızı verdi. Onca karısı dururken gariban bir askerin talip olduğu kadını alması onun için bir hata idi. Ayette bu hatası anlatılmaktadır, b- Davud içli dışlı olduğu evli bir kadına aşık olmuş, gönlünü ona kaptırmıştı. Kadının kocası günlerden bir gün Davud'un haberi olmaksızın savaşta öldü. Böyle olunca Davud'un aşkı depreşti ve içten içe kadınla evlenme sevinci kocasının ölmesi üzüntüsüne baskın çıktı. Buradaki hata da sevincin üzüntüye baskın çıkmasıydı, c- Davud'un çağında erkekler birbirlerine hanımlarını boşayıp kendisiyle evlenmesini teklif edebiliyorlardı. Bu gayet normal kabul ediliyordu. Nitekim Mekke'ye gelen muhacirlere ensardan kimileri; "şu hanımımı boşayayım sen evlen." dediği olmuştu. Davud da Uriya adlı askerine böyle yapmıştı. O da Davud'u kırmaktan çekinmişti. Buradaki hata ise böyle bir durumun Davud gibi birisine çok görülmesiydi. 3- Burada "yeryüzü egemenliğinin hangi temel değer üzerine kurulacağına dair" esaslı bir mesaj verilmektedir. Şöyle ki: Davud iki davalıdan birisini dinleyip olayı ilk dinlediğinin lehine, ötekinin aleyhine bir haksızlık olarak görmüş ve ötekini dinlemeden, şahit, tanık vs. çağırma lüzumu hissetmeden "sen haklısın, sen haksızsın" deyivermiştir. Fakat daha sonra bunu hatırlayarak pişman olmuş ve "keşke ötekini de dinlemiş olsaydım, şahit çağırsaydım, gerçi dava ilk bakışta bir tarafın lehine görünüyordu, ötekini dinlesem de, şahit çağırsam da durum değişmezdi, ama yine de bunları yapmalıydım" özeleştirisinden ibarettir. Kıssada "kılı kırk yaran" bir adalet devleti mesajı verilmektedir. Nitekim sonraki ayette bu iyice teyit ediliyor... Şimdi bu üç yorumu değerlendirirsek: 1- Bu şıkta anlatılanlar tümden uydurma, halk dedikodusu, hatta alçakça bir iftiradır, İsrailiyat'tır. 2- Bu şıkta anlatıların olması muhtemeldir. Çünkü burada **Hz.** Davud'a ait bir günah yoksa da insan olmaktan kaynaklanan hata ve kusurlar olabilir. Bunu söylemek bir peygamberin şanına gölge düşürmez. Toplumsal hayatta böyle şeylerin olması yadırgansa bile hala yaşanan gerçeklerdir. Fakat teselli ve teşvik amacıyla **Hz.** Davud örneğine girildiği anlaşılan bu konunun (evlilik, kadın vs.) o anki Nuzül ortamında bir karşılığı yoktur. 3- Bu şıkta yapılan yorum ise kuvvetle muhtemel görünüyor. Çünkü dikkat edilirse bu ayetler Mekke döneminin amborgo yılları civarında nazil oluyor ve o vakitler **Hz.** Peygamber şiddetli bir tepkiyle karşı karşıyadır. Burada ona **Hz.** Davud'un örnek verilmesi "yeryüzü egemenliği" ve "zaferle dolu gelecek" mesajı vermek içindir. Zira **Hz.** Davud ve Süleyman hep bu yönleri ile öne çıkarılmıştır. Üstelik Mekkeli müşriklere: "Her türlü yollara başvurarak göklere çıkın, göğe ve yere egemen olun ve kimi istiyorsanız ona vahiy indirin!" diye de meydan okunmaktadır. Çünkü "öksüz Muhammed" hor ve hakir görülmekte "kala kala buna mı kaldı vahiy indirmek" şeklinde ağır aşağılanmalara maruz kalmaktadır. İşte bu noktada **Hz.** Peygambere eğer "kılı kırk yaran" bir hak ve adalet mücadelesi verilirse zaferin yakın olduğu, eğer bu değerlere riayet edilirse yeryüzü egemenliğinin hayal olmadığı, bunun tarihten örneğinin Davud ve Süleyman olduğu, şartının ise "güçlüklere göğüs germek", "kılı kırk yaran

için şiddetli bir azap bekliyor.[12]

27- BİZ göğü, yeri ve arasındakiler! kâfirlerin sandığı gibi boş yere yaratmadık. Cehennemi boylayacak o kâfirlerin vay haline!

28- Yoksa iman edip iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanları yeryüzünü karıştıranlarla bir mi tutsaydık? Sakınanları hiç yoldan çıkmışlarla aynı kefeye koyar mıyız?

29- Çağlar boyu yankısı sürecek bu kitabı, sana, aklı ve vicdanı olanlar ayetleri üzerinde düşün-

hak ve adalet duygusu", "Allah ile canı gönülden yürüyüş" olduğu hatırlatılıyor. Böylece dağların ve kuşların bu yürüyüşe katılacağı veya dağı, taşı, güneşi, ayı, arslanı, kaplanı, kurdu, kuşu vs. tanrılaştırılan her kim varsa böylesi bir yürüyüşün ardına düşerek geleceği, bu şekilde ezilenlerin, aşağılananların yeryüzüne varis ve önder olacağı ve nihayet Allah'ın "adalet ve barış yurdu *(Darus-Selam)* kurma çağrısının (10/25) böylece tahakkuk edeceği mesajları verilmektedir...

Öte yandan "99 koyun" kıssasanın bize hatırlattığı bir başka mesaj da şudur: Burada 99 koyun sahibi servet sahibi kişidir. 1 koyunu olan da mahrum ve yoksul kişidir. Sarvet sahibi 99 koyunuyla yetinmeyip, 1 koyunu da el koyup almıştır. Davud ona zulmetmişsin diyor. Daha sonra da Davud'un pişmanlık duyduğu ve affedildiği söyleniyor. Bu durumda Davud'un pişmanlığı işin gereğini yapmayışı, yönettiği ülkede böyle zengin-yoksul uçurumunun nasıl olabildiğine ve görevini tam yapmadığını anladığına işarettir. Bu kıssa nüzul ortamı bağlamında ise, Mekke'nin servet ve iktidar sahiplerinin durumuna işarettir. Onların da böyle koyunları, develeri, bahçeleri vardı ve elinde bir koyunu, devesi, bahçesi, evi olanı da almak, servet tekeli (kenz) yapmak istiyorlardı, İşte Hz. Peygambere Davud üzerinden bu durum hatırlatılarak, Davud gibi işbaşına geldiğinde ne yapması gerektiğinin mesajı veriliyor...

[9] HALİFE: Bkz. 2/30. ayet dipnotu.

[10] ADALET: Bkz. 4/58. ayet dipnotu.

[11] HEVA: Bkz. 25/43. ayet dipnotu.

[12] Demek ki "yeryüzü önderliğinin" *(hilafet)* dört esaslı şartı vardır: 1- İnsanlar arasında ayrım yapmadan tam bir adalet ve eşitlikle hükmetmek. 2- Heva ve hevese uymamak. Yani arzu, keyif, şehvet, lüks hayat özlemi, makam ve mevki tutkusu, para hırsı, ele geçirme sevdası, tahakküm dürtüsü, içki, kumar ve eğlence tutkusu, gösteriş merakı, kendine yontma, zimmetine geçirme, kişisel kariyer ve şahsî ikbal hesapları vs. ile hareket etmemek. Saf bir yürek temizliği içinde kendini adalete adamak. 3- Hesap gününü unutmamak. Yani insanlığın bir gün Allah'ın huzuruna çıkacağını, olup biten her şeyin zerresine kadar hesabının görüleceği ilâhî bir yargılama gününün olduğuna inanmak ve her adımını buna göre atmak. 4- Allah'ın yolundan sapmamak. Yani doğruluk ve dürüstlük yolundan *(sırat-ı müstakim)* ayrılmamak ki buna Kur'an, yukarıdan aşağıya Allah'ın ipi *hablullah* (3/112), aşağıdan yukarıya insanlığın ipi *hablunnâs* (3/112) ve insanlığın gören gözü ve sızlayan vicdanı *basâiru lın-nâs* (45/20) olmak demektedir...

sünler ve ibret alsınlar diye indirdik.

30- YİNE Davud'a Süleyman'ı bahşettik. O ne güzel kuldu. Bütün ömrünü Allah'ı yüceltmeye ve O'nun ile yürümeye[13] adamıştı.

31- Kendisine akşam üstü üç ayağını basıp dördüncüsünü tırnağının üzerine dikerek durabilen safkan koşu atları gösterildiğinde bile: 32- "Ben güzel olan her şeyi severim çünkü bana Rabbimi hatırlatır." derdi. Atlar gözden kayboluncaya kadar böyle söylenirdi.

33- Sonra: "Geri getirin onları bana!" der bacaklarını ve boyunlarını şefkatle sıvazlardı.

34- Süleyman'ı imtihan etmiştik. Sağlığı öyle bozulmuştu ki tahtında sanki bir ceset oturuyordu. Sonra dönüp tekrar sağlığına kavuşunca[14]: 35-"Rabbim, beni affet ve bana ardımdan kimsenin ulaşamayacağı bir mülk ver. Çünkü sen daima veren elsin; bundan hiç şüphem yok." diye dua etmişti.

36- Bu tevazu karşında biz de rüzgârı onun emrine verdik. Emriyle istediği yöne kolayca akardı. 37- Bozgunculuk çıkaran bütün yapı ustalarını ve dalgıçlıkları da emrine verdik. 38- Ve zincirlere bağlanmış diğerlerini de...[15]

39- "İşte bu bizim engin cömertliğimizdir. Artık dilersen başkasına ver, dilersen tut, hesabı yok." dedik.[16]

40- Dahası ona katımızda bir yakınlık ve güzel bir dönüş hazırladık, hiç kuşkusuz.

41- KULUMUZ Eyyub'u da hatırla. Hani bir zamanlar Rabbine şöyle seslenmişti: "Şeytan şu acı ve dert dolu hayatımdan iyice ümidimi kesmemi telkin edip duru-

[13] EVVAB: Bkz. 78/39. ayet dipnotu.

[14] Harfi harfine: "Muhakkak ki biz Süleyman'ı imtihan ettik. Tahtının üstüne bir ceset bıraktık. Sonra yöneldi."

[15] SÜLEYMAN'IN MÜLKÜ: Kur'an, "Süleyman'ın mülkü" hakkınd a "şeytanca telkinlere" uyanlardan bahseder. Acaba bununla anlatılmak istenen nedir? Dahası kimdir bu şeytanca telkinlere uyanlar? Bu önemli. Çünkü dinî muhayyilede "Süleyman'ın mülkü" efsanesi, nice dindarın, aslında şeytanca telkinden başka bir şey olmayan zenginlik hayalini süslüyor ve buradan meşruiyet alıyor. Öyle ki buradan girilerek, sonsuz zenginlik ve sınırsız servetin "bir kişide" olabileceğine dair cevazlar veriliyor, fetvalar çıkarılıyor. İslam dünyasında zenginlik, şatafat ve debdebeli saray hayatı özlemlerinin hep "Süleyman'ın mülkü" efsanesinden esinlendiğini görüyoruz. Tarih boyunca sultanlar, krallar ve onların dalkavuk avanesi, hep cariyelerle dolu haremlerde, altın musluklu, gümüş şamdanlı, camdan havuzlu saraylarda "zenginlikle imtihan olunduklarını" söylediler. "Ama..." diye itiraz edenleri "Süleyman'ın mülkü" diyerek susturdular. Saray çöplüklerinde yiyecek arayan yoksul dindarlara ise "Sabredin, huriler sizi bekliyor" dediler. Tabi ki "öldükten sonra, cennette..." Kurdular bir düzen, şeytanca telkinlerle oyalanıp durdular. Nasıl olsa Ebuzer mezarından çıkamazdı. Peygamberin, Ali'nin mezarına ise beton dökülmüş, üzerine kayalar yığılmıştı, çıkmaları hiç mümkün değildi.

Böylesi bir din algısının asırlardır Hindistan'daki kast sisteminin yerini aldığını rahatlıkla söyleyebiliriz. İslam, ne yazık ki paramparça yapmak, zırr-u zeber etmek istediği böylesi bir kast (şirk) düzeninin aracısı, onaylayıcısı ve afyon yüzü haline getirildi. Değil Kur'an'ın, dört kitabın, hatta "İbrahim ve Musa'dan beri söylenegelen" tüm suhufların manası, içeriği, mesajı, çağrısı yani tüm mülk ayetlerinin ruhu ve bedeni adeta çarmıha gerildi, sonra mezara gömüldü, sonra üzerine betonlar döküldü, sonra da üzerlerine kaşaneler dikilip içlerinde tepinildi. Hz. İsa'nın "Elçileri hem öldürürsünüz, sonra da üzerlerine türbe dikersiniz" dediği şey bundan başkası değildi. (Matta; 23/19-35)...

Kur'an'ın "Şeytanca telkinler" dediğini, bizzat meal ve tefsirler yapıyor: Allah'ın Hz. Süleyman'a dünyada eşi benzeri görülmemiş bir servet verdiği... Zenginlik, şatafat, lüks ve servet içinde yüzdüğü... Onlarca karısı, 600 cariyesi, altından muslukları, gümüşten şamdanları, camdan havuzları olduğu... Dahası, böyle bir servetin olsa olsa büyü yoluyla elde edilmiş olabileceği... Bunun için Süleyman'a Harut ve Marut aracılığıyla büyü öğretildiği...

"İhtiyaçtan fazla mal haramdır" söylemi karşısında can simidi gibi sarıldıkları "Süleyman'ın mülkü" ayetlerinden birisi de bu ayet... Güya burada Allah Hz. Süleyman'a sınırsız servet vermiş ve ister ver ister verme bu bizim sana ihsanımızdır demiş. Dolayısıyla bir Müslümanın sınırsız/hesapsız mal ve servete sahip olması caizmiş, buna bir sınırlama getirilemezmiş ve neden bu kadar zengin olduğu sorulamazmış, bu onun imtihanıymış... Üstelik hemen yukarıda geçen bir ayette de (Sad; 38/32) Süleyman'a "Mal sevgisi bana sevdirildi, bu bana Rabbimi hatırlatır" demiş... Kur'an'ı "kerim" gözle okumamanın sonu işte budur. Bu öyle bir "kör klavuz" okumadır ki daha isminde keremi, içeriğinde sürekli infâkı, paylaşımı emreden bir kitabın peygamberine kalkar, "İster tut (cimrilik et) ister ihsan et" dedirtir... İmsak etmek/ tutmak (vakfederek gelirini bağışlamak) veya temnin/ihsan etmek (memnun ederek mülkiyetini bağışlamak) nedir anlaması mümkün değildir... Bu öyle bir "kör klavuz" okumadır ki neredeyse her sayfasında mülkün Allah'a ait olduğunu söyleyip duran kitabın peygamberini "dünyada hiç kimseye nasip olmayacak bir servetin" tek başına kişisel sahibi yapar... Bu öyle bir "kör klavuz" okumadır ki kendisine hediye mallar gönderen kraliçeye (Belkıs) "Allah'ın bana verdiği sizin verdiğinizden daha hayırlıdır, onlara geri götürün..." (Nemi; 36-37) diyen bir peygambere "malı severim" dedirtir. Allah'ın ona verdiği şeyin ne olduğunu kitabı "kerim" gözle okumadığı için anlaması mümkün değildir...

Kuranda "mülk vermek" bir elçi hakkında kullanıldığında peygamberlik, egemenlik sahibi olma anlamındadır. Bu anlamda örneğin İbrahim veya Süleyman'a mülk verilmiştir. Elçilerin düşmanları hakkında ise mal ve servet sahibi olma anlamında kullanılır: "Onların mülkten nasipleri mi var? Öyle olsa ondan halka bir çekirdek tanesi (zırnık!) vermezler" (Nisa; 4/53).

Demek ki "Süleyman'ın mülkü" ayetlerinde anlatılan Hz. Süleyman'ın kişisel zenginliği, malı ve serveti değildi. Mal ve servet üzerinde infâk ve paylaşım

amacıyla egemenlik/tasarruf gücüydü. İşte buna "hayr sevgisi" *(hubbul-hayr)* dendi. Hz. Süleyman'a verilen buydu. Hz. Süleyman, Hz. İsa'nın İncil'de dediği gibi **"Onca görkemin (mülkün) içinde bunlardan birisi (zengin din adamları/ kör klavuzlar) gibi giyinmezdi."** (Matta; 6/29). Gayet mütevazi ve yoksul yaşardı. Bununla peygamberimiz gibi övünürdü. Peygamberimiz "Yoksulluğum övüncümdür" *(el-fakru fahrî)* derken sefalet içinde yaşamayı kastetmiyordu. Eğer öyle olsa yoksullara infâk manasız olurdu. Bu, tam bir kamu (din-u devlete adanmış) adam sözüdür. Yani "İmkanım olduğu halde, onca mülk emrime verildiği halde onları kendime yontmam, bana verilen makamı kendimi zengin etmek için kullanmam. Kamu malından yoksun kalırım fakat onu yemem ve yedirtmem, işte bu benim övüncümdür" demek istemekteydi. Ona verilen makam-ı mahmud (övülmüş makam) buydu... Evet, bir kamu adamı bununla ne kadar övünse azdır. Hz. Süleyman da böyleydi. Bütün elçiler böyleydi. Bütün asalet sahibi büyük adamlar böyledir. Şeref (kerem) kendine yontmada değil; vermede, dağıtmada, paylaşmadadır.

Hz. Süleyman'a verilen mülkün ne olduğu söyleniyor zaten: Emriyle istediği yöne kolayca akan rüzgâr... Yapı ustaları... Dalgıçlar... Zincirlere bağlanmış diğerleri... İnsanlardan, cinlerden, şeytanlardan, kuşlardan oluşan karşı duramayacakları ordu...

Bunlar Fenikeli denizciler, Babilli yapı ustaları, Hititli askerler ve çeşitli kabilelerden katılanlardan oluşan ordusuydu yani siyasi ve askeri gücüydü... "Rüzgarlar", "Cinler", "Şeytanlar", "Kuşlar" o dönemde değişik kabilelerin ad, arma ve sembolleriydi. O devirde öyle anılmaktaydılar.

Böylesi bir siyasi ve askeri güçle (mülk) rızık ve rızık kaynaklarının zenginler arasında dönüp dolanan bir devlet haline gelmesine mani olacak, "hayr sevgisi" ile zengin ile yoksul arasındaki uçurumu kapatacak, "bilgi, iktidar ve serveti" tüm tabana yayacaktı. Bunların bir takım odaklar elinde dönüp dolanan "hegemonya aracı" olmasına izin vermeyecekti. Bir peygambere mülk verilmesinin amacı buydu. Böylece mülk tümüyle Allah'ın (halkın) olacaktı.

Düşünün... Türkiye Devletinin siyasi, iktisadi, askeri gücü, tüm taşınır ve taşınmaz mal varlığı yani Türkiye Cumhuriyetinin mülkü (ülke, devlet, toprak, hazine) kimindir? Cumhurbaşkanının mı? Hz. Süleyman'ın durumu da böyleydi.

O devirde devletler ve imparatorluklar, halk arasında, başında bulunan kişinin adıyla anıldığı için "Süleyman'ın mülkü" dendi. Hz. Süleyman, mülkü tamamen Allah'a (halka) ait kılmak için, O'nun mülkü üzerinde görevlendirilmiş bir kamu adamıydı (halife). Hz. Peygamber gibi Beytu'l-Mal'den aldığı maaş ile geçiniyor ve gayet mütevazi yaşıyordu. Şahsi serveti yoktu. Görevi mülkü zimmetine geçirmek, kendini ve ailesini zenginleştirmek değil; hayr yapmak; dağıtmak, paylaştırmaktı. Onun için "hayr (dağıtma/verme/infâk) sevgisi" ((Sad; 38/32) ona sevdirilmişti...

Kendisi de tıpkı İbrahim, Yusuf, Musa, İsa ve Muhammed (hepsine selam olsun) gibi

halktan biri gibi yaşamaktaydı. Onca görkeme, makama, ordular yönetmesine, emretme gücüne rağmen bunlar (zamane liderleri, komutanlar, krallar, sultanlar) gibi giyinmez, yaşamaz ve davranmazdı...

İbranî (Tevrat) anlatısı, Hz. Yusuf'u, bolluk zamanında biriktiren, kıtlık zamanında da o biriktirdikleri ile insanları köleleştiren muhteris bir vezir, tacir olarak resmeder. Tevrat'da Yusuf böyle anlatılır. Oysa Kuranda anlatılan Yusuf, bolluk zamanında ambarları dolduran, kıtlık zamanında da ihtiyaç sahiplerine dağıtan tedbirli yönetici (kamu adamı) olarak anlatılır. Hz. Süleyman da böyledir.

Tevrat'ın Süleyman'ı "mal sevgisi" kendisine sevdirilmiş, kişisel zenginlik, lüks ve servet sembolüdür. Kuranın Süleyman'ı ise "hayr/infâk sevgisi" kendisine sevdirilmiş, paylaşım ve kerim (devlet) sembolüdür.

Hz. Süleyman'a "hayr sevgisi" *(hubbul-hayr)* amacıyla mülk verildiğini söyleyen yukarıdaki ayetler, Fecr; 17-20'de "öksüze kerim olmayan" *(la tukrimûnel-yetim),* "birbirini yoksulu doyurmaya teşvik etmeyen" *(la tehâzzune ala teâmıl-meskîn),* "ellerine geçeni hiç bir sınır tanımadan yedikçe yiyen" *(tekulûnet-terâse eklen lemmâ),* malı çok seven, yığdıkça daha çok seven" *(tuhibbûnel-mâle hubben cemmâ)* şeklinde tarif edilen tefeci bezirganların "Kala kala vahiy almak bu adama (öksüz Muhammed) mi kaldı" itirazları altında aşağılanan Hz. Peygambere Mekke yıllarının orta dönemlerinde gelen işte bu Sa'd suresinin ayetleridir. Görüldüğü gibi Sure nasihatlerle başlar, mutlu gelecek, büyük zafer ve yeryüzü egemenliğinin (İsa'nın diliyle Göklerin Krallığının) yakın olduğu müjdesini verme sadedinde Davud örneğinden konuya girilir. Ardından söz Süleyman'a getirilir. Davud örneğinde yeryüzünde halife (önder) olmanın, mülk ve egemenlik kurmanın olmazsa olmaz dört şartı sıralanır. Süleyman örneğinde ise mülk (görevi; hakkı değil) verildikten sonra bunun nasıl kullanılacağı, bunun olmazsa olmazları sıralanır: 1- Ömrünü Allah ile yürümeye adamalı 2- Hayr (kerem/infâk/verme/dağıtma) sevgisi içinde olmalı 3- Varlıkta, yoklukta, hastalıkta, sıhhatte, iyi günde kötü günde daima mütevazi ve alçak gönüllü olmalı. Ne oldum değil; ne olacağım ona bakmalıdır. Eğer böyle olursa yeryüzünde bir egemenlik kurmanın Allah katında bir "anlamı" olur. Aksi halde kişisel servet, şöhret ve cihangirlik davası olur ki "ha bir kuru emektir"... Durum böyle olunca , Kurana bir türlü kerim gözle bakamayan "kör klavuz" okuma, Hz. Süleyman'ı, Fecr; 88/20'de "malı çok seven, yığdıkça daha çok seven" *(tuhibbûnel-mâle hubben cemmâ)* şeklinde tasvir edilen mal düşkünlerinden birisi yapar. "Hubbu'l-hayr"ın elçilerin dilinde ne anlama geldiğini bir türlü kavrayamaz. Tüccar bezirgan kafası, onu hemen kişisel zenginlik ve servet edinmeye dönüştürür.

Gelelim "Süleyman'ın mülkü" hakkında bir başka şeytanca telkine... Süleyman'ın onca mülkü "büyü" sayesinde elde ettiği yalanına... Güya Süleyman onca mülkü büyü yaparak elde etmiş. (Günümüzde buna spekülatif kazanç, faiz, borsa, üç kağıt vs. deniyor!) Samua yerlilerinin lideri Tukiai'nin "Korunaklı bir yere

koydukları yuvarlak metal ve ağır kağıtlarını, kendileri çalışmadan ağacın yaprakları gibi artırdıklarını büyünün yardımı olmadan nasıl başardıklarını anlayamadım" dediği şey... Ayet-para-büyü arasında nasıl bir ilişki olabilir ve bunun "Süleyman'ın mülkü" ile ne alakası var diyeceksiniz?

Ayette geçen (Bakara; 2/102) "Onun ile kendilerini sattıkları şey" (ma şarev bihi enfusehum) bugün adına "üfürükçü bezirgânlık" dediğimiz şeyin ta kendisidir. Üfürükçü bezirgan, okuyup üfürme yoluyla ayetlerden para kazanan kişidir. Bunlar Hz. Süleyman zamanında olduğu gibi, Hz. Peygamber zamanında da vardı, bugün de var. Gelen ayetler üfürükçü bezirganın elinde nesneleşir. Ayetlerin esas amacını bırakıp üzerinden sırlı, gizemli, efsunlu, tılsımlı manalar çıkarır. Örneğin şehrin arka sokaklarında kızlar diri diri gömülüyordur. Buna mani olmak için **"Bu çocuklar hangi suçundan dolayı öldürüldü"** diye ayet gelir. Gelen ayet tamamen praxis (pratik, sokağa dönük, amelî) bir çabayı öngörmektedir. Fakat üfürükçü bezirgan bunu bırakıp suya batırıp çıkararak okunmuş ayet yapar, onunla güya hastalara şifa dağıtır, 'kim bunu günde yüz defa okursa cennete girer' der, ölülerin arkasından okur, en güzel hatlarla yazıp duvarlara asar, ezber komasına girer, sayı değerini hesaplar, şifre arar vs... Bu yaptıklarından dolayı da meslek ve menfaat temin eder. Öbür taraftan da şehrin arka sokaklarında kızlar diri diri gömülmeye devam eder. Üfürükçü bezirganın aklına bunlara mani olmak, bunun için meydana atılmak, mücadele etmek hiç gelmez.

İşte günümüzün üfürükçü bezirganları da bunlardır. Bunlar, Hz. Süleyman'dan beri, üç bin yıldır Allah'ın ayetlerini böyle böyle üfürükçülük malzemesi yapanlardır. Bunlar, inen ayetlerin gereğini yapmayı bırakıp medyumluk, cincilik, falcılık, kehanet, cin kovma, muskacılık, gizemcilik, felsefî spekülosyan, kelamî mugalata, mistik hezeyan, bilimsel buluşları onaylatma malzemesi olarak kullananlardır. Bunlar, anlaşılmaması için Kuranın etrafında gürültü koparanlardır.

Oysa Kur'an Peygamber Süleyman'ı kişisel zenginlik sembolü değil; görevli olduğu kamusal zenginlikleri dağıtma (hayr) ve paylaştırma sembolü olarak vazediyor. **"Ben yalnızca bölüştürücüyüm"** (Buhari; Humus, 7) diyen Hz. Peygamber'in örneği olarak anlatıyor. Her tür büyücülüğü, bu arada para, borsa, üç kağıt vs. büyücülüğünü ve üfürükçülüğünü Süleyman üzerinden kesin bir dille reddediyor.

İşaret edilen yöne gitmeyi bırakıp işaret parmağı ile uğraşıp durmayı, keza anlaşılmaması için Kuranın etrafında gürültü/yaygara koparıp durma anlamına gelecek atıl/boş çabaları mahkum ediyor...

"Süleyman'ın mülkü" hakkındaki gerçekler işte bundan ibarettir. "Şeytanca telkinlere" itibar etmeyiniz. O gün Süleyman'ın mülkü hakkında böylesi şeytanca telkinlere uyanlara "Yahudi" deniyordu. Peki, ya bugün?

[16] Dikkat edilirse sure, müşriklerin "kala kala vahiy indirmek bu adama (öksüz Muhammed) mı kaldı" itirazları altında aşağılanan **Hz.** Peygambere Mek-

42- Biz de: "Ayağını yere sağlam bas! İşte sana yıkanılacak ve içilecek soğuk bir su." dedik.[18]

43- Böylece Eyyub'a sevgi ve merhametimizin inişiyle onunla beraber olanlar giderek ikiye katlandı. Aklı ve vicdanı olanlar düşünüp ibret alsın artık.

44- Bir de: "Elinle bir demet al da onunla vur; sözünde durmamazlık etme." dedik.[19] Doğrusu Biz onu olağanüstü direnme gücüne[20] sahip birisi olarak bulduk. Ömrünü Allah ile yürümeye adamış, ne güzel bir kuldu o!45- İBRAHİM'İ, İshak'ı ve Yakup'u hatırla. Bunlar kalp gözleri açık,[21] iradeleri

ke döneminin amborgo yıllarında gelen bu ayetler nasihatlerle başlamış, mutlu gelecek, büyük zafer ve yeryüzü egemenliğinin yakın olduğu müjdesini verme sadedinde Hz. Davud örneğinden konuya girilmişti. Ardından söz Süleyman'a getirildi. Hz. Davud örneğinde yeryüzünde halife (önder) olmanın, mülk ve egemenlik kurmanın olmazsa olmaz dört şartı sıralandı. Hz. Süleyman örneğinde de egemen olduktan sonra iktidar gücünün nasıl kullanılacağı, bunun olmazsa olmazları sıralanıyor. Demek ki gerçek bir adalet devleti yöneticisi: 1- Ömrünü Allah ile yürümeye adamalı. 2- Her güzelliği kendinden bilmemeli. 3- Varlıkta yoklukta, hastalıkta sıhhatte, iyi günde kötü günde daima mütevazı, alçak gönüllü olmalı. Ne oldum değil ne olacağım ona bakmalıdır. Eğer böyle olursa yeryüzünde bir egemenlik kurmanın Allah katında bir "anlamı" olur. Aksi halde kuru bir cihangirlik davası olur ki "ha bir kuru emektir"...

[17] Harfi harfine: "Şeytan bana azap ve yorgunluk dokundurdu."

[18] Bu ayet iki türlü yorumlanabilir: 1- Allah, Hz. Eyyub'a ayağmı yere kuvvetlice vurmasını istemiş, o da vurunca yerden soğuk su fışkırmış, o da bundan yıkanıp temizlenerek sağlığına kavuşmuştur 2- Allah, Hz. Eyyub'a ayağmı yere sağlam basmasını, yani güçlüklere göğüs germesini, sabretmesini, şeytanın telkinleri ile yılgınlığa ve bezginliğe düşmemesini, her zorluğun sonunda kolaylık olduğunu, kendisini kurtaracak, düze çıkaracak, temizleyecek, su gibi hayat verecek enerjinin bu direnme gücünde (sabır) olduğunu söylemiştir... Demek ki Mekke döneminin ilk yalnızlık yıllarında bu tür ayetler Hz. Peygamber ve etrafındakilere tabiri caizse "ilâç" gibi gelmiştir. Onlar yukarıdaki iki yoruma göre bu ayetleri şu iki şekilde anlamış olmalılar: 1- Güçlüklere göğüs germeli, bu müşriklerin eziyetlerine sabretmeliyiz. Allah Eyyub'a gökten mucize indirdiği gibi bize de her an indirebüir 2- Güçlüklere göğüs germeli, bu müşriklerin eziyetlerine direnmeliyiz. Sabrm sonu selâmettir. Eyyub sabrı ile (direnme gücü ile) nasıl selâmete çıkmışsa bizde direndiğimiz takdirde selâmete çıkabiliriz. Sabır acıdır, ama meyvesi tatildir. Mucize, güçlüklere göğüs germenin, kendi ayakları üzerinde durmanın, direnmenin bizzat kendisindedir. Bize hayat verecek pınarlar bu direnişin içinden fışkırıp çıkacaktır... Her iki halde de Eyyub tarihsel kişiliği üzerinden verilmek istenen evrensel mesaj, insanoğlunu temizleyecek hayat suyunun Türkçe'de "yılgınlık yok, direniş var" sözünde de gayet güzel ifade edildiği gibi "sabır" dediğimiz bitmez tükenmez enerji olduğudur...

[19] Rivayete göre Hz. Eyyub iyileşirse bir takım aksüikler yaptığı anlaşılan hanımına

güçlü kullarımızdı.

46- Saf bir yürek temizliği içinde ahiret yurdunu düşünmeleri sebebiyle onları katıksız bir imana sahip kılmıştık.

47- Çünkü onlar bizim gözümüzde nadiren bulunan seçilmiş, erdemli insanlardı.

48- İsmail'i, Elyesa'ı ve Zülkifl'i de hatırla! Hepsi de erdemli kimselerdi...

49- İŞTE BU dinlediğiniz, kendi özünüzdekini hatırlatmadır. Sakınanları mutlu bir gelecek bekliyor.

50- Onlar kapıları ardına kadar açılmış sonsuz mutluluk cennetlerine girecek. 51- Orada uzanıp dinlenecekler, her türlü meyve ve içecek, istedikleri an yanlarında olacak. 52-Yanlarında gözlerinin içine bakan harika eşleri olacak.

53- İşte bu, hesap günü için size verilen sözdür.

54- Bu bizim hiç tükenmeyecek engin cömertliğimizdir.

55- Bu böyledir. Fakat sınırları çiğneyip geçerek tağutluk[22] yapanları ise kötü bir gelecek bekliyor, 56-Hepsi cehennemi boylayacak, ne berbat bir yataktır orası! 57-Onlara kaynar su ve irin içirilecek, tatsınlar bakalım nasılmış? 58- İşte bu şekilde azap üstüne azap tadacaklar.

59- O tağutlara: "İşte peşinize taktığınız kalabalıklar!" denince "Rahat yüzü görmesinler, hepsi-

yüz sopa vuracağına dair yemin etmişti. İyileşince bu yeminini tutması için Allah ona eline bir demet ot alıp yüz kez vurmasını söyledi. Ancak bu rivayetin İsrailiyat olduğu anlaşılıyor. "Eline demet al" ile anlatılmak istenen, o dönemde amborgo yılları yaşayan Hz. Peygamber ve çevresindekilere "birleşme, dayanışma, demetleşme, sıkı durma, yekvucut olma" mesajıdır. Bu durumda "Onun ile darp et" ise güçlüklere böyle göğüs ger, bu şeilde karşı koy olur. "Yeminini bozma" ise, gev şeme, geri adım atma, sözünden vazgeçme" manasındadır. Nitekim ayette geçen kelime kökleri bu manaları çağırıştıracak anlamlarla doludur. El/Güç (yed), karışmak, birleşik hale gelmek (dığsa), batıla dalmak, gevşemek, çözülmek (tahnes)... Öyle anlaşılıyor ki bu tabirler Hz. Eyyup zamanından kalma bir takım deyimlerdi. "Nehirden içmek", "Ağaca yaklaşmamak" gibi "Eline bir demet almak" da deyim anlamında kullanılıyor. Demek ki amborgo yıllarında nazil olan bu ayetleri, Nuzül ortamı bağlamında düşündüğündüğümüzde, zor yıllar yaşayan Hz. Peygamber ve arkadışlarına Hz. Eyyup sabrı ve dirinişi öğgütlendiğini anlıyoruz. Aksi halde "eline bir demet al onun ile hamına vur" şeklinde yapılan çevirinin ne nüzul ortamı bağlamında ne de günümüzde bir karşlıoğı bulunmuyor. Bu nedenle meal-tefsirin önceki baskılarında, klasik kaynaklarndan aktararak gözden kaçırdığmğ gördüğüm bu hususu, yeni baskıda düzelme yoluna gittim.

[20] SABIR: Bkz. 2/45. ayet dipnotu.

[21] BASİRET: Bkz. 12/108. ayet dipnotu.

[22] TAĞUT: Bkz. 2/256. ayet dipnotu.

[23] SECDE: Bkz. 7/11. ayet dipnotu.

nin canı cehenneme!" diyecekler.

60-Kalabalıklar: "Hayır, asıl siz rahat yüzü görmeyin. Sizin yüzünüzden bu hallere düştük. Şu girdiğimiz yere bakın, ne korkunç!" diyecekler.

61- "Ey Rabbimiz, bizi bu hallere düşürenlerin cehennem azabını kat kat artır," diyecekler.

62- Ve ekleyecekler: "Bir zamanlar hor görüp aşağıladığımız o adamlar da nerede?

63- Kendileriyle alay edip duruyorduk. Yoksa buradalar da biz mi göremiyoruz..."

64- Cehennemi boylamış olanların birbiriyle tartışması işte böyle olacak, hiç!

65- ÖYLEYSE HAYKIR: "Ben sadece uyanışa çağıranım. Karşı konulmaz gücüyle tek Allah'tan başka hiçbir tanrı yoktur.

66- Göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin güçlü ve bağışlayıcı Rabbi O'dur.

67- Bu Kur'an muazzam mesajlar veriyor.

68- Ona nasıl aldırış etmezsiniz? 69- Gerçi melekler yüce meclişte tartışırlarken ben orada yoktum,

70- Fakat ben apaçık bir uyanışa çağıran olduğum için o bilgi bana vahyolunuyor..."

71- Hani bir zamanlar Rabbin meleklere demişti ki: "Ben çamurdan bir insan yaratacağım. 72- Ona son şeklini verip ruhumdan lifleyince onu selâmlayın!"[23]

73- Bunun üzerine meleklerin hepsi toptan selâma durdular.

74-Yalnız İblis büyüklük tasladı ve kâfirlerden oldu.

75- Allah: "Ey İblis, kendi elimle yarattığımı selamlamaktan seni alıkoyan nedir? Büyüklük taslayıp kendini üstün mü görüyorsun?" dedi.

76- İblis: "Ben ondan hayırlıyım. Beni ateşten, onu ise çamurdan yarattın." 77- Allah: "Hemen çık oradan, çünkü artık sen kovuldun. 78- Lanetim kıyamete kadar senin üzerindedir, kesinlikle." buyurdu.

79- İblis: "Ey Rabbim, o halde insanların diriltilecekleri güne kadar bana mühlet ver." dedi.

80-81- Allah: "Peki, istediğin mühlet verildi." buyurdu. 82- İblis: "Öyleyse bütün yüceliğinle tanığım ol ki onların hepsini sapıtıp yoldan çıkaracağım. 83- Fakat saf bir yürek temizliği içinde sana bağlı olanları sapıtacağımı sanmıyorum, onlar hariç." dedi.

84- Allah buyurdu: "Gerçeği sadece gerçeği söylüyorum, 85- Açın kulağınızı! Cehennemi seninle ve sana uyanlarla tıka basa dolduracağım."

86- HAYKIR YÜZLERİNE: "Yaptığım peygamberliğe karşı sizden maddî bir karşılık beklemiyorum. Ben olduğundan fazla görünmeye çalışan birisi de değilim.

87- Şu Kur'an insanlığa kendi özünü hatırlatmadan başka bir şey değildir!

88- Zaman onu haklı çıkaracak; bunu bir gün anlayacaksanız, kesinlikle!

36 - (44) YASIN SURESİ

Mekke'de inmiştir, 83 ayettir. Kur'an'ın hitap çevresi olan yedinci yüzyıl Arap lehçesinde (Tayy kabilesi) "Ey İnsan" anlamına gelen ilk ayeti (Ya Siniyden dolayı bu adı almış görünmektedir. Sure boyunca ele alınan konular ölümden sonra diriliş ve hesap günü etrafında döner.Tarihi süreç içinde genellikle Müslüman ölülerin arkasından okunmasıyla tanınan Yasin suresinin bizzat içinde (70. ayet) "dirileri uyandırmak için" ifadesinin geçmesi son derece dikkat çekicidir...

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1-EY İNSAN!

2- Dile gelsin bilgelik dolu Kur'an!

3- "Hiç şüphen olmasın ki sen elçilerden birisin, 4- Doğruluk ve dürüstlük yolundasın.

5/6- Görevin, yüce sevgi ve merhamet kaynağının indirdiğiyle, ataları uyarılmadığı için derin uykulara dalmış bir halkı uyanışa çağırmaktır."

7- Unutma ki onların çoğu üzerine söz hak olmuştur, artık ne yaparsan yap imana gelmezler.

8- Çünkü biz onların boyunlarına, çenelerine kadar uzanan demir halkalar taktık. Bu yüzden burunları yukarıda gözleri aşağıda somurtur dururlar.

9- Önlerine ve arkalarına set çektik. Büsbütün karanlıkta bıraktık; artık baksalar da göremezler.

10- Onları uyanışa çağırsan da çağırmasında fark etmez, inanmazlar.[1]

11- Sen ancak Kur'an'ı can kulağı ile dinleyen, görmediği halde Rahman'a karşı korku ve titreme içinde olanı uyandırabilirsin. İşte böylelerine bağışlanma ile birlikte en güzel karşılığın verileceğini müjdele!

12- Ölüleri dirilteceğiz! Bunu yapacak olan biziz, biz. Gelecek için ne yapıyorlarsa ve geride ne bırakıyorlarsa hepsini kayda geçiyoruz. Her şeyin apaçık önlerine konacak şekilde tek tek hesabını tutuyoruz.[2]

[1] Bu ifadeler, "Onların kalplerini mühürledik, gözlerine ve kulaklarına perde çektik, uyarsan da uyarmasan da fark etmez." (2/6-7) ayetleriyle aynı anlamdadır. "Varlığın diliyle konuşan Kur an' adını verdiğimiz ilâhî hitabın tabiatına ilişkin tipik bir örnek... Öyle ki Kur an, kâfirlerin kâfir oluşlarına bile "biz yaptık, biz ettik" demektedir. Sanki kâfirler, Allah onların kalplerini mühürlediği, kulaklarına perde çektiği için kâfir oluyorlar. (!) Demek ki "kalbi mühürlemek, göze kulağa perde çekmek, boynuna çeneye kadar uzanan demir halka takmak, burunları havada, gözleri aşağıda somurtmalarını sağlamak ve onları büsbütün kuşatıp karanlıkta bırakmak" tabirleri, insanın kâfirlik etmesine; düşüncesizlik, dar kafalılık, olaylara at gözlüğü ile bakma, katı ön yargı, günaha dalıp kalbin taşlaşması, kibir, küstahlık vb. tutumların neden olduğu anlatılmak isteniyor...

[2] Harfi harfine: "Her şeyi 'imam-ı mubin" de sayıyoruz."

13- ONLARA, elçiler gelen, o şehir halkını örnek olarak anlat.

14- Bir zamanlar onlara iki peygamber gönderdik. İkisini de yalanlayıp karşı çıktılar. Biz de bir üçüncüsüyle onları destekledik. "Biz sizlere gönderilmiş elçileriz." dediler.

15- Onlar: "Siz bizim gibi insandan başka bir şey değilsiniz. Hem Rahman hiçbir şey indirmedi. Bütün bunlar yalan." dediler.

16- Elçiler. "Rabbimiz biliyor, biz size gönderilmiş elçileriz. 17- Açıkça tebliğden[3] ötesi bizim üstümüze vazife değildir." dediler.

18- Onlar: "Siz bizim bahtımızı kararttınız.[4] Eğer bu işe bir son vermezseniz sizi taşa tutarız ve çok fena yaparız, kesinlikle!" dediler.

19- Elçiler: "Bahtınız kendi elinizdedir.[5] Aklınızı başınıza toplamanız istense de, öyle mi? Tam tersi siz kendi kendinizi bitiriyorsunuz." dediler.

20- O esnada şehrin uzak taraflarından bir adam koşarak geldi ve: "Ey halkım, o elçilere uyun, 21- Onlar doğru yoldalar, sizden maddî bir karşılık da beklemiyorlar, uyun onlara.

22- Neden derseniz; Beni yaratana niçin ibadet etmeyeyim, zaten dönüp dolaşıp O'na gitmeyecek miyiz? 23- O'ndan başka ilâhlara neden tapayım? Eğer O Rahman, beni bir sıkıntıya düşürürse, onların aracı olmaya kalkışmaları[6] hiçbir işe yaramaz ve beni asla kurtaramazlar. 24-Doğrusu böylesi bir durumda açıkça sapıtmış olurum. 25- Ben Rabbinize iman ettim, gelin dinleyin beni!"[7]

26- "Gir cennete!" denildi. O: "Ah, keşke halkım bilseydi. 27- Rabbimin beni bağışladığını ve beni saygın bir yere koyacağını..."

28- Bundan sonra halkının üzerine gökten bir ordu indirmedik, indirecek de değildik. 29- Olan sadece korkunç bir gürlemeydi, olduklan yere yığılıp kaldılar.[8]

[3] TEBLİĞ: Bkz. 24/54. ayet dipnotu.

[4] Harfi harfine: "Dediler; bize uğursuzluk kuşu *(tâir)* getirdiniz." Yani: Siz bizim kaderimizi değiştirmeye, bahtımızı karartmaya, talihimizi geri çevirmeye çalışıyorsunuz. Sizin yüzünüzden kader, baht ve talih tanrıları gazaba geldi. Üzerimize taş yağacak. Söyledikleriniz ölüm, doğum, baht, talih, bereket, verimlilik tanrılarını çok kızdıracak şeyler... Görülüyor ki "O şehir halkı" hiçbir isim, yer, zaman, tarih adı verilmeksizin anlatıldığına göre bu ayetler çağlar üstü mesajlar vermeyi amaçlıyor. Ne mesaj verilmek istendiğini anlamak için "tâir" (kader, baht, talih kuşu) tabirinin Sami/Arap muhayyilesinde ne anlama geldiğini bilmek gerekir. Öyle görünüyor ki bu Eski Dünya dinlerince öngörülen "Tanrısal yazgı" düzeninin sarsılması endişesini yansıtmaktadır. Çünkü "tek Allah" inancını getiren elçiler, o günkü dünyada kurulu "Tanrılar düzenini" tehdit ediyorlardı. Çünkü yer, gök, kader, baht, ölüm, doğum, rüzgâr, su, ay, güneş vs. hepsi bir takım tanrılar ve onların temsilcisi, oğlu, kızı, karısı, ailesi, hanedanı, ruhbanı olduğunu iddia eden kişilerce aralarında pay edilmişti. Sadece paylaştırılmakla kalmamış, bunların kurumları kurulmuş, arkasına ordu

ve donanmalar almıştı. Bir toplumsal düzen ve imparatorluk şekline bürünmüştü. Şimdi düşünelim, böylesi bir dünyada kimi elçilerin çıkıp "tek bir Allah"tan bahsetmesi ve onun temsilcisinin, vekilinin, oğlunun, kızının, hanedanının, ruhbanının vs. olmadığını, sadece "elçilerinin" olduğunu, onların da "hiç bir şey talep etmeden, sadece uyanışa çağrı için" bu elçiliği yaptıklarının söylenmesi pratikte ne anlama gelir? Bu, bugünkü tabirle o günkü "dünya sistemine" baş kaldırmak, onu tanımamak demektir. Bunun sonucu ise dünya lordlarının (tanrılarının) gazaba gelmesi ve "borsayı çökertip dövizi fırlatarak" ekonomiyi altüst etmesi, halkı aç bırakması, ülkeleri çökertmesi, geleceklerini mahvetmesi demektir. Yani "bahtımızı karartması, dolar lordlarınca (verimlilik, başarı ve güç tanrılarınca) kurulan ve değiştirilmesi mümkün olmayan uluslararası düzeni (tanrılarca tayin edilen kaderi) başımıza yıkması, geleceğimizle oynaması, durmuş oturmuş düzenimizi bozması" demektir... İşte "bize uğursuzluk *(tâir)* getirdiniz" sözünün manasını bir de bu açıdan düşünülmelidir... Ayrıca "tâir" kelimesi için Bkz. "ETVAR/TUR/TAİR" 71/14. ayet dipnotu.

[5] Harfi harfine: "Dediler; uğursuzluğunuz *(tâirikum)* sizinle beraberdir." Yani: Bu uğursuzluk, bahtın kapanması vs. dediniz şey kendi yaptıklarınızla ortaya çıkan bir şeydir. Siz o sahte tanrılara (lordlara) inanır, onların gerçek Tanrı gibi güçlü ve yıkılmaz olduğuna dair içinizde kölece bir itaat taşırsanız, dünya size o Tanrıların dünyasıymış gibi görünür. Hâlbuki kendi eylemlerinizle kendi bahtınızı ve geleceğinizi oluşturursunuz. Kaderiniz elinize verilmiş olup kendi kaderinizi kendiniz yazarsınız. Çünkü *"Herkesin geleceği ve ne olacağı (kaderi/bahtı/tâiri) kendi boynuna dolanmıştır'* (17/13)

[6] ŞEFAAT: Bkz. 74/48. ayet dipnotu.

[7] Görüldüğü gibi **Hz.** Peygamber'e: *"Kendilerine elçiler gelen o şehir halkını örnek olarak anlat"* denerek başlayan bölüm, *"şehrin uzak taraflarından koşarak gelen bir adam"m* bu kısa ve veciz konuşmasıyla asıl mesaj verilerek sona eriyor. Bu kısa ve veciz konuşmanın kıssa ile bağlantısı, anlamı ve bugün için yorumu için bkz. az önceki 18-19 ayetler dipnotları.

[8] Bu ayet 28. ve 29. ayet birlikte dikkatle okunursa "Doğa olayları Allah'ın bir cezası mıdır?" sorusunun cevabına ışık tutabilir. Demek ki Allah "bunca tuğyan ve bunca isyana" rağmen gökten bir ordu indirmez, indirecek de değildir. Onları kendi hallerine bırakır. Belirlenmiş sürenin *(ecelin musemma)* dolmasını bekler. Eğer "cezanın ahirette olacağına" dair sözü olmasaydı anında yok ederdi onları. Eğer insanları yaptıklarından dolayı bu dünyada cezalandıracak olsaydı yeryüzünde kımıldayan tek bir canlı kalmazdı (35/45). Bunlara gerek yoktur. Çünkü bugüne kadar "olan" ve bundan sonra da "olacak olan" şu üç şeyden başkası değildir: 1- Ölüm 2- Afet 3- Kıyamet... Her üçüne de herhangi bir insan veya halk her an muhatap olabilir. Uyarı için bunlar yeterlidir. Elçilerin: "Bekleyin, gözleyin, gelmeden önce uyanın." *(inzar)* dedikleri şeyler tam da bunlardır. Bu üç şey insanların yaptıklarından dolayı oluyor değildir. İnsanlar bir şey yapsa

30- KENDİLERİNE gelen her peygamberi alaya alan kullara yazıklar olsun!

31- Geçmiş çağlardan beri helak ettiğimiz nice nesillere dönüp bir bakmazlar mı? Giden gelmiyor, görmüyorlar mı?

32- Onların hepsi toplanıp huzurumuza gelecek.

33- Ölü toprak onlar için bir ayettir. Biz, ölü toprağa hayat vererek ürünler çıkardık, ondan yiyip duruyorlar.

34- Orada hurma bahçeleri ve üzüm bağları yetiştirdik, içinden pınarlar fışkırttık.

35- Bütün bunları kendi elleriyle işleyip ürün elde ederek yesinler diye... Bu şükürsüzlük neden?

36- Yücedir, eşsizdir O. Her şeyden çiftler meydana getiriyor; yerin bitirdiklerinden, kendilerinden ve daha bilmeyecekleri neler, nelerden.

37- Gece de onlar için bir ayettir. Ondan gündüzü çekip çıkarırız, bir de bakarlar ki karanlıkta kalıvermişler.

38- Güneş de onlar için bir ayettir. Kendi yörüngesinde akıp gidiyor. İşte bu güçlü ve her şeyi bilenin belirlediği doğadır.[9]

39- Ay da onlar için bir ayettir. Ona da birtakım menziller tayin etmişiz, döner dolaşır eğri bir hurma dalı şeklini alır.

40- Ne Güneş Ay'a yetişebilir ne de gündüz geceyi geçebilir, hepsi de uzayın içinde yüzer dururlar.

41-Yüklü gemilerin insanları taşıyıp durmaları da onlar için bir ayettir.

42- Ve böyle daha nice binekler yaratmamız da onlar için bir ayettir.

43- Müstahak görürsek onları denizde boğabiliriz, bu takdirde imdat seslerine ne gelen olur, ne de kurtaran.

44- Ancak sevgi ve merhametimizle kurtulup yaşamlarını biraz daha uzatabilirler.

45- Hal böyleyken onlara: "Geçmişte olanlardan ibret alıp gelecek için hazırlanarak Sakının ki üzerinize sevgi ve merhamet yağsın." dendiği zaman aldırış etmediler.

46- Zaten Rablerinin ayetlerinden hiç birine aldırış etmediler, hep yüz çevirip durdular.

47- Onlara: "Allah'ın size rızık olarak verdiği şeylerden infâk edin/verin!" denildiği zaman, o kâfirler, iman edenler/güvenenleriçin şöyle dediler: "Allah isterse onları doyurur, biz mi doyuracağız onları? Siz düpedüz sapıtmışsınız, başka bir şey değil?[10]

48- Ne zamanmış şu sözünü edip durduğunuz kıyamet?" diyorlar.

49- Onlar böyle lâflarla oyalanıp dururken tek bir çığlık işlerini bitirmeye yetecek.

50- O zaman aileleriyle ne vedalaşmaya, ne de bir tembihte bulunmaya fırsatları bile olmayacak.

51- Diriltici soluk esecek! Bir de baka-

da yapmasa da bunlar olmaya devam edecektir. Fakat insanların tedbirsizliği "olanı veya olacak olanı" felâkete dönüştürmektedir. Bunların neden olduğuna, neden böyle bir dünya yaratıldığına ve neden bizlerin bu çıngarın içine "atılmış" olduğumuza gelince, galiba bazen susmasını bilmek gerekiyor...

"Akışa kulak ver sus ve dinle
Bir mağaradan yıldızları seyref

[9] TAKDİR: Bkz. 97/1. ayet dipnotu.

[10] Yani: "Eğer bir adam fakir kalmışsa, para kazanamıyorsa besbelli ki akıllı birisi değil. Eğer isterse o da bizim gibi zengin olabilirdi. Demek ki başarılı birisi değil.

caklar ki mezarlarından kalkıp Rablerine doğru akın ediyorlar.

52- "Eyvah!" diyecekler, "Bizi uyuduğumuz[11] yerden kim kaldırdı? Demek O Rahman'ın söz ettiği şey işte buymuş. Gönderilen elçiler doğru söylemişler." diyecekler.

53- Başka değil sadece bir çığlık derhâl hepsini toplayıp huzurumuza getirmeye yetecek.

54- Artık bugün hiç kimseye zerrece haksızlık edilmeyecek. Sadece yaptıklarınızın karşılığını göreceksiniz.

55- Cenneti hak edenler bugün çok mutlu olacaklar.

56- Eşleriyle birlikte gölgelikler içinde koltuklar üzerine kurulacaklar.

57- Onlar orada sevinç ve mutluluk içinde istedikleri her şeyi yapacaklar.

58- Sevgi ve merhametle dopdolu Rabbinin ebedi barış sözü yankılanacak.

59- Ey günaha batmışlar, siz bugün şöyle ayrılın!

60- Ey Âdem'in çocukları! Ben sizinle, "Şeytana kulluk etmeyin, o size açık bir düşmandır;

61- Bana ibadet edin, doğruluk ve dürüstlük yolu budur." diye sözleşme[12] yapmadım mı?

62- Şeytan içinizden birçok nesilleri yoldan çıkardı. O zaman sizin akıllarınız yok muydu?

63- İşte sözü edilip durulan cehennem bu!

64- Bugün girin bakalım O'na ettiğiniz kâfirlik için,

65- Bugün ağızlar mühürlenecek; eller dile gelecek, ayaklar tanıklık edecek, yaptıklarınızı bize onlar anlatacak.

66- Hem isteseydik göz pınarlarını kuru-

İşin yolunu, yordamını bilmiyor. Böyle birisini biz mi doyuracağız? Neden benim kazandığım malda onun hakkı olsun ki? Neden ona vereyim ki? Bu açıkça enayilikten başka bir şey değildir." vs. derler... Demek ki bu ayet, özellikle çağımızda çok yaygın alan "kapitalist bencilliğe" panzehir olacak öneriler getiriyor. Bu, "istif" mantığı ile "infâk" mantığının karşı karşıya geldiği yerdir. İstif mantığına göre esas olan "ben" iken, infâk mantığına göre esas olan "öteki"dir. Aynı zamanda bu yaklaşım biçimleri daha derinlerde yatan evrene ve dünyaya bakışın da bir yansıması olmaktadır. Oluş benim etrafımda mı dönüyor, yoksa ben oluşun bir parçası mıyım?

[11] MERGAD: Sözlükte "uyuma yeri" demektir. Mastarı "yatmak, uyumak" manasına geliyor. Yatırmak, uyutmak *(ırgâd)*, yatan, uyuyan *(râgıd);* çocuğu yatırdı *(ırgadel-velede);* büyükçe küp *(râgûd);* kelimeleri bu köktendir... Demek ki mezar, azap görme yeri *(mezap)* değil "uyuma, yatma yerfdir *(mergad).* Şu halde özelikle hadislerde görülen "kabir azabı" rivayetlerine ne diyeceğiz? Öyle görünüyor ki bu tür rivayetlerde cehennem ateşi mezar ile özdeşleştirilerek anlatılmaktadır. Mezar, görünür somut bir şey olduğu için insanlara cehennem ateşi yakınlaştırılmakta, ötesi kastedilerek; "İşte buraya girdiğiniz zaman azap görecekseniz, bunun için günah işlemekten sakının!" denmektedir. Hz. Peygamber'in: "Bugün bir mezara uğradım, bir kadını yanıyor gördüm!" diye başlayan sözleri bu manada düşünülmelidir...

[12] AHD-İ MİSAK: Bkz. 7/172. ayet dipnotu.

turduk da bir yol bulamazlardı. Fakat o zaman nasıl vicdan sahibi olacaklardı?[13]

67-Yine istesek kendilerini, oldukları yerde tabiatlarını değiştirirdik de ne ileri gidebilirlerdi, ne de dönebilirlerdi.[14]

68- Kimin de ömrünü uzatıyorsak yaşlandıkça güçten düşürüyoruz. Bu akıl tutulması neden?[15]

69- BİZ ona şiir öğretmedik, gerekmez de. Bu, sadece bir titreyip kendine gelme çağrısı ve apaçık bir Kur'an' dır.[16]

70- Yaşamakta olanı uyandırsın[17] ve kâfirlerin karşısına sözü hak olarak diksin diye...

71- Onlar için kendi ellerimizle yarattığımız evcil hayvanlara sahip olduklarını görmüyorlar mı?

72- Onları kendilerinin hizmetine vermişiz, kimini binmek için kullanıyorlar, kiminin de etinden yiyorlar.

[13] Harfi harfine: "Dikseydik gözlerini *(ayrı)* silerdik de yola dökülürlerdi. Böyle olunca nasıl göreceklerdi *(basiret)*[7]" Yani: Eğer istesek insanları vicdansız, merhametsiz, duygusuz bir yaratık olarak yaratabilirdik. Bakar görmez, işitir duymaz bir varlık olabilirlerdi. İstesek onların gözlerini kör edebilirdik, göz pınarlarını kurutarak "gözyaşı" ile bir işi olmayan vicdansız, kalpsiz, duygusuz taşlar gibi olabilirlerdi. Basiret gözleri bağlanmış, iç görüsü olmayan idraksiz yaratıklar şeklinde de yaratılabilirlerdi. Ama biz bunları yapmadık. İnsanoğluna boyuna su fışkırtarak doğaya hayat veren pınarlar *(ayrı)* gibi gözyaşı denen bir pınar verdik. Vicdanından, kalbinden, ruhunun derinliklerinden boyuna kendine hayat verecek sular fışkırtsın, gözünden boşalsın diye. Varlığın hüznünü yaşasın, yaşamanın melalini tatsın diye. Eğer böyle olmasıydı nereden görecekti? Nereden hissedecekti hüzün nedir, melal nedir, varlık nedir, oluş nedir, Allah kimdir, nedir yaşamak dediğin? Bunları nasıl anlayacaktı? Nasıl idrak edecekti? Bir dağda ot olsaydı bütün bunları nasıl hissedecekti? Fakat o ne yaptı? Derya içinde deryadan habersiz yaşadı. İçindeki gücü göremedi. Vicdanını dondurdu, yüreğini kararttı, göz pınarlarını kuruttu. Bunlar sanki hiç yokmuş gibi, dağda bir otmuş gibi yaşadı. Görmek için göz verdik dönüp bir kez bakmadı. Aksın diye göz pınarları verdik bir damla yaş akmadı. Konuşsun diye diller verdik bir çift güzel söz söylemedi. Dinlesin diye kulak verdik bir tek doğru söz dinlemedi. Sevsin diye kalpler verdik bomboş bıraktı. Şimdi sen, neden yaşadın ey insanoğlu? Böyle çıkıp huzuruma geldin, sen insan mısın nesin dön de bir bak kendine?

[14] Yani: İstesek sizi dağda yabanî bir ot, köyde bir kavak, çölde bir kaktüs, ormanda bir meşe ağacı olarak da yaratabilirdik. İstesek sizi bulunduğunuz yerde anında bunlara çevirebilirdik. Fakat böyle istemedik. Varlık içinde "insan" olarak yarattık. Sizi insan olarak oluşa kattık. Sözden çok şey bekledik. Fakat birçoğunuz insanlığını unuttu. İnsanken kavak oldu, kaktüs oldu, meşe oldu. Eh artık onların da yanması gerekir. Çünkü Allah "insanı" yakmaz.

[15] Yani: İçinizden yaşlananların giderek güçten düştüğünü, "yaratılışının tersine çevrildiğini", sonbahar yaprağı gibi sararıp solduğunu ve nihayet "demir

73- Onlardan daha birçok şekilde yararlanıyorlar, kiminin de sütünden içiyorlar. Bu şükürsüzlük neden?

74- Bunlar yetmiyormuş gibi tuttular bir de Allah'tan başka bir takım Tanrılar edindiler. Güya yardımlarını görecekler.

75- Bu Tanrıların onlara yardıma güçleri yetmez. Tam tersi sahte Tanrılara askerlik yapmış olurlar.

76- Şu halde onların lâkırdıları seni üzmesin. Biz onların içlerini de biliriz dışlarını da.

77- İNSAN kendisini bir damla sudan yarattığımızı görmüyor mu? Fakat o zamanla içinde kin ve düşmanlık yeşertiyor.

alma zamanı gelince limandan sonsuza giden bir gemi gibi" birer birer göçüp gittiğini görmüyor musunuz? Doğup büyüyüp öldüğünüzü, hepinize teker teker sıranın geldiğini, gidenin de bir daha geri gelmedini görmüyor musunuz? Şu halde ebedi yaşayacakmışsınız gibi dünyaya demir atıp bağlanmanın mantığı nedir? Belirlenmiş bir sona doğru gittiğinizi ne zaman anlayacaksınız? O akıl ne güne duruyor? Bu akıl tutulması neden ey insanoğlu?

[16] Demek ki peygamber bir şair, vahiy de bir şiir değil. Peki, ne o zaman? Kuranın genelde doğu, özelde de Arap dil, tarih ve kültür evreni içindeki edebiyat geleneğine uyarak, genellikle (Mekki surelerde) sonu kafiyeli biten ikili mısralar (mesnevi) tarzını andırmasını ne ile izah edeceğiz? Bu da bir tür şiir değil midir? Demek ki burada başka bir şey anlatılıyor. Şiir ve şairlik temelden dışlanıp kötülenmiyor. Eğer öyle olsaydı Kuranın kendisi buna benzer tarzda gelmezdi. Burada mahkûm edilen müşriklerin, "**Muhammed** bayağı iyi şairmiş, fena değil yazdığı beyitler." türünden "kaynağa yönelik" inkarcı tutumudur. Yani Kuranın **Muhammed** tarafından yazılan Arapların şiirlerinden bir şiir olduğu iddiasına itiraz ediliyor. "Bu" deniyor, "**Muhammed**'in yazdığı bir şiir değil, biz ona şiir öğretmedik. Biz ona şiir yeteneği vermişiz de o da böylesi bir şiir döktürüyor değil. Biz ona vahyediyoruz, şiir gösterisi yapmıyoruz. Kelimelerle nasıl ustalıkla oynanabileceğinin yüksek seviyede örneğini vermiyoruz. Arap edebiyatına katkı sağlamak için, Arapların nasıl edebi yeteneği olduğunu dünyaya göstermek için indirmiyoruz bu kitabı. Bu dinlediğiniz, bir hatırlatma, öğüt, insanlık için apaçık bir "okuma'dır. Hayatın, insanlığın, evrenin, varlığın, iyiliğin, güzelliğin, vicdanın, merhametin okuması. Şair hülyaları değil hak. Fildişi kulelerinde kurulan şiir meclislerinin entelektüel eğlencesi değil hayatın, yaşamın, sokağın sesi...

[17] Demek ki Kuran "yaşayanları uyarmak, uyanışa çağırmak, derin uykularından uyandırmak için gelmiştir. "Yaşamakta olanı uyarmak/uyandırmak için" *(liyunzira men kane hayyen)* ifadesi "Yaşayan Kuran" espirisinin de temelini oluşturmaktadır. Yani bu Kuran ölüler için değil diriler için, yaşayanlar için gelmiş bir kitaptır. Her çağda yaşayanlar, diri olanlar için yeniden anlaşılıp yorumlanması gerekir. Kuranı indiği çağdaki dirilerin anlayışında dondurmak, sonraki çağlarda yaşayanları ölü yerine koyarak hesaba katmamak da bir tür ölülere hitaptır. Yani Kuran kendisini anlamayan insanlara hitap ettiği zaman da ölülere hitabetmiş

78-Yaratılışını unutarak birde Bize lâf dokunduruyor: "Çürümüşken o kemikleri kim diriltecekmiş?" diyor.

79- De ki, duysun herkes: "Onları ilk defa yaratan diriltecek ve o yaratmanın her türlüsünü bilir."

80- Tutuşturup yaktığınız o ateşi yeşil ağaçtan çıkaran O'dur.

81 - Gökleri ve yeri yaratan, onlar gibisini yaratmaya kadir değil midir? Elbette kadirdir. Yaratan O, her şeyi bilen O!

82- İş ve oluşla[18] ilgili bir şey isteyince ona sadece "Ol" der, O da oluverir.[19]

83- Her şeyin mülkiyet hükümranlığı elinde olan Allah yüceler yücesidir! Dönüp dolaşıp O'na gelecekseniz...

gibi olur. Bu nedenle Kur anın mezarlıktaki bir ölüye okunmasıyla, şehirde onu anlamayana, anlamayacağı bir dilde, anlamayacağı bir idrakle okunması aynı şeydir. Bu nedenle **M. Akif** in dediği gibi *"Doğrudan doğruya Kurandan alarak ilhamı. Çağın idrakine söyletmeliyiz IslâmT* Yani Kur an her çağın algılamalarına hitap edecek tarzda yeniden yorumlanmalıdır. Örneğin "gebe develer salıverildiği zaman" ifadesini "dilden dile" değil "çağdan çağa" tercüme etmek gerekir. Hayatında deve görmemiş bir adama "gebe develerin salıverileceği bir günden" bahsetmek diriye değil ölüye hitaptır. Keza çöl fırtınası afetini "Katerina veya tsunami", Kuranda geçen Rum (Roma) adını "Amerika" şeklinde yorumlamak, izah etmek, güncellemek, aktüel okumaya tabi tutmak gerekir. Hayatında çöl görmemiş bir adamı "çöl fırtınası" afetiyle uyarmak diriye değil ölüye hitaptır. Bunun adı "orada öylece duran" Kur an metnini değil "burada boyuna değişen idraki" yenilemektir. Dini değil kendi kafamızı reforma uğratmaktır. Yeni bir din değil, yeni bir din anlayışı geliştirmektir. Merhum **M. Akif** in *"Çağın idrakine söyletmeliyiz İslamT* sözünden kasttettiği kanaatimizce budur ve çok doğru bir sözdür. Nitekim *"Bu kitap dirilere geldi"* ayetinin geçtiği, adı *"Ey yaşayan insani* (Yâ Sin!) olan şu sureyi boyuna ölülerinin arkasından okuyan "yurdum insanının" idrakinde **Akif** in sözleri yeryüzünde Türkçe diye bir dil yaşadıkça yankılanıp duracaktır:

"Ya açar bakarız Nazm-ı CeliVin yaprağına.
Ya üfler geçeriz bir ölünün toprağına,
İnmemiştir hele Kuran, bunu hakkıyla bilin;
Ne mezarlıkta okunmak, ne de fal bakmak için?

[18] **EMR:** Bkz. 17/16. ayet dipnotu.

[19] **KEVN:** Sözlükte "olmak, meydana gelmek" demektir. Meydana getirmek, oluşturmak, yapmak, kurmak *{tekvin);* oluşturmak, meydana gelmek, eğitim görmek *{tekevvün);* olanlar âlemi, mevcutlar *(kâinat);* oluş, kozmos, varlık, dünya, âlem, evren *(kevn);* yüce varlık, mutlak oluş *(el-kevnul-ala);* kozmik, cihanşümul, evrensel *(kevnî);* varlık, mevcudiyet, oluşum *(kıyan);* varlık, varolma *(keynûne),* olma yeri, mekan, mahal, rütbe, prestij *(mekân)* kelimeleri bu köktendir... Demek ki

bütün yaratma bir oluştur. Bu nedenle kâinata "olanlar âlemi, ol denince olanlar evreni" denmiştir. Demek ki Kurandan felsefî bir dünya görüşü, bir tür evrene bakış açısı çıkarılacaksa bu olsa olsa "oluş *(kevn)* felsefesi" olabilir. Çünkü tarihten tabiata, kozmolojiden jeolojiye bütün bir hareketlilik, şu etrafta gördüğümüz canlılık, tek bir organizma ve eylem olan "oluş"tur. Bu anlamda oluş bir ve bütündür. Boyuna yaratılma ve devinim halindedir ve bunun sonu da yoktur. Biz varlık âlemine çıkmakla "oluşa" katılırız, yani ol denildiği için oluruz. "Ol" demekle "olmak" arasında fasıla yoktur. Yani Allah'ın bilgisi, yaratması ve kudreti cümlede söylenirken kelimelerin yan yana dizilişi gibi ardarda değil bir ve aynı şeydir; aynı andadır. Böylece biz ömrümüz boyunca olmaya devam ederiz. Allah'ın bilgisi oluşun gerisinde veya ilerisinde değil, bizzat içinde, oluş anındadır. Çünkü Onun için ileri-geri, üst-alt diye bir şey yoktur. Keza biz ölünce oluştan çekilmeyiz, oluşun bir yüzünden diğerine geçmiş oluruz. Bu anlamda Allah "Mutlak 01uş"tur *(el-Kevnul-Mutlak)* Yani O'nun olması herhangi bir şeyle kayıtlanmış değildir. Eksiklikten tamlığa doğru seyretmez, tamlığın tekrarı olmayan sonsuz devinimidir. Bu bize yaratma *(halk),* yenilenme *(cedid),* oluş *(kevn),* ortaya çıkma *(zuhur),* fışkırıp taşma *(sudur),* yayılma *(fuyuz),* görünür hale gelme *(buruz),* gizlenip kaybolma *(batn),* geçmiş *(evvel),* gelecek *(ahir)* şeklinde görünür. (Allahu alem). Ayrıca bkz. "DEHR" 76/1. ayet dipnotu.

***

25 - (45) FURKAN SURESİ

Mekke'de inmiştir, 77 ayettir. İlk ayetindeki "doğruyu yanlıştan, iyiyi kötüden, hakkı batıldan, zulmü adaletten ayıran ölçü, kriter" anlamına gelen furkan kelimesinden dolayı bu ismi almıştır. Ana konusu Allah'ın birliği (tevhid), bölünmez bütünlüğü (samed), insanlıkla dinamik ilişkisi (risalet) ve yeniden diriliş (kıyamet) temaları etrafında döner.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- İNSANLIK için uyanışa[1] vesile olsun diye doğruyu yanlıştan ayıran ölçüyü[2] kuluna indiren ne kutlu, ne yücedir!

2- Göklerin ve yerin mülkü O'na aittir, Çocuk edinmemiştir. Mülkiyetinde ortağı yoktur.[3] Her şeyi yaratmış[4] ve yarattığı her şeyin doğasını ve kapasitesini belirlemiştir.[5]

3- Hal böyleyken hiçbir şey yaratamayan, bilakis kendileri yaratılıp duran, kendilerine bile zararı ve faydası dokunmayan, ne öldürmeye, ne yaşatmaya, ne de öldükten sonra diriltmeye güçleri yetmeyen, O'ndan başka birtakım tanrılar ediniyorlar.

4-Üstelik inkâr edenler: "Bu, yalnızca kendisinin uydurup düzdüğü bir yalandır. Bu konuda başkalarından yardım da alıyor." diyorlar.[6] Bunların yaptığı apaçık haksızlık ve yalancılıktır.

5- Yine diyorlar ki: "Bunlar eskilerin masalları, onları yazdırtmış, sabah akşam kendisine okunup duruyor."

6- Söyle onlara: "Onu, göklerin ve yerin bütün sırrını bilen indirdi. O bağışlayandır, sevgi ve merhamet kaynağıdır."

7-Yine: "Bu nasıl peygamber ki yemek

[1] İNZAR: Sözlükte mastarı "adamak, kendine gerekli kılmak" demektir. Uyarmak, ikaz etmek, bir şeyi haber verip korkutmak, ültimatom vermek *(inzâren);* birbirini uyarmak *(tenazur);* uyarı, uyarma, alarm, ikaz, ihtar *(inzâr);* uyarıcı, uyaran *(munzir);* uyarıcı, korkutucu, ikaz, uyarı, alarm *(nezir);* yangın alarmı *(inzârul-harîq)* kelimeleri bu köktendir... İnzar kelimesi orta harfi "dat" ile okunduğunda "bakmak, beklemek" anlamı kazanır. Dolayısıyla *inzâr:* "İleride şu fenalık var, ona bakar olun, ondan sakının!" diye uyarmaktır. "Uyarmak" kelimesi de Eski Türkçede (11. yy) "uyandırmak, uykudan kaldırmak" anlamına gelen *odhunmak* sözcüğünden geliyor. Yeni Türkçede (1974) uyarı, uyarmak şeklinde yeniden türetilmiş. Kur'an lisanında *inzar* üç şeyi: 1- Mevt (ölüm) 2- Afet (deprem, sel, tufan, çöl fırtınası, volkanik patlama, yıldırım vs.) 3- Kıyameti haber verip "ileride bunlardan birisine maruz kalabilirsiniz, o gün gelmeden evvel gaflet uykularından uyanın, kendinize gelin, aksi halde tövbe etmeye vakit büe olmayabüir" diye uyarıda bulunmak anlamındadır. Arap muhayyilesinin yangın alarmına *(inzârul-harîq)* demesinden de anlaşılabileceği gibi inzar, Türkçe'de "alarm durumu", "alarm vermek", "alarm zilleri çalmak" deyimlerindeki manayı çağrıştırır; *"kuraklık, kıtlık alarmı veriyor'.'* vb.

[2] FURKAN: Sözlükte mastarı "bölmek, ayırmak, ayırt etmek, aralarındaki çelişkiyi belirtmek, açıklamak" demektir. Dağıtmak, parçalamak, ayırmak, ayırt etmek, aralarındaki farkı belirtmek, birbirinden uzaklaştırmak *(tefrîq);* parçala yut politikası *(siyâsetu ferriq tesud);* ayrılmak, uzaklaşmak *(müfâreqa);* dağılmak, ayrılmak, uzak-

laşmak *(iftirâq);* fark, ayrıcalık, özellik *(fâriq);* fark, ayrılık, nüans *(farq);* yaş farkı *(farqus-sinni);* ayrılık, tefrika, bölücülük *(tefriqa);* tümen, tim, fırka, bölük, gurup, takım *(firqa);* takım, gurup, general *(ferîq);* çelişki, tenakuz *(müfâreqa);* yol ayrımı, kavşak *(müfteriq);* ayrı, ayrılmış *(mefrûq)* kelimeleri bu köktendir... Kuran lisanında Furkan, doğruyu yanlıştan, iyiyi kötüden, hakkı batıldan, zulmü adaletten, küfrü imandan ayıran ölçü/kriter anlamında kullanılmaktadır... Kriter kelimesinin geldiği *kriz* sözcüğü Hint-Avrupa dilindeki *krei* kelimesine dayanıyor. *Krei* iyiyi kötüden ayırmak anlamına geliyor. Buradan diğer batı dillerine çeşitlenerek yayılmış; *kritik, kriter, otokritik, sekreter, sekrosyon, konçerto, konser, kriminal* vb. kelimelerin hepsi Hint-Avrupa kökünden batı dillerine, oradan da Türkçeye geçmiş. Eski Yunancada hüküm vermek, yargılamak *(krinein);* yargılama ölçütü, test *(kriterion);* Fransızca'da ölçüt *{critere);* Latince'de ayırt etmek, yargılamak *(cernere);* İngilizce'de suçlama *(erime);* Fransızca'da eleştiri *(critique);* Eski Yunancada yargılama *(kritike);* karar, hüküm, hastalığın dönüm noktası *(krisis)* şeklinde kullanılıyor. Şu halde *kriz* iyiyi kötüden ayırt etme kabiliyetini kaybetme, ölçüyü şaşırma, yönünü yitirme, ölçütsüzlük bunalımı anlamına gelmektedir. Bu durumda *kriter* iyiyi kötüyü anlayacak ölçütler; "kritik etmek" ise iyi-kötü analizi yapmak, yani bir şeyin iyi mi kötü mü olduğunu bu ölçütlere göre yargılamak, eleştirmek manasındadır. Demek ki Müslümanların "krizi" dediğimizde iyiyi kötüden ayırt edecek ölçütlerin (kriterlerin) kaybedilmesini, içinin başka kriterlerle doldurulmasını, anlamının değişmesini, ölçüt olmaktan çıkarılmasını, böylece ölçütsüz, kritersiz kalmayı veya başka kriterleri kendi ölçütleri zannederek onlara göre düşünmeyi ve davranmayı kastetmiş oluyoruz. İşte *furkan* buralarda kullanılan ayırıcı "ölçüt, kriter" manasındadır.

[3] ŞİRK/SAMED: Bkz. 112/1-4 ayetler dipnotları.

[4] HALK: Bkz. 14/19. ayet dipnotu.

[5] KADER: Bkz. 97/1. ayet dipnotu.

[6] Yani: Bu kâfirler: "Muhammed kendi kafasından uydurduğu sözleri Allah'tan bana vahiy geliyor' diye bize yutturmaya çalışıyor. Hâlbuki bunları hem kendisi uyduruyor, hem de Tevrat'tan, İncil'den alıntılar yaparak Kuran diye bir kitap yazıyor. Ona Yahudi ve Hıristiyan bilginleri veya bu konuda uzman birileri yardım ediyor. Söylediklerinin Allah'ın sözleri olması mümkün değil. Buna inanmamız olacak iş değil." deyip duruyorlar...

[7] Harfi harfine: "O (ateş) kendilerine uzak bir mekândan göründüğü zaman onlar, bunun bu müthiş öfkesini *(tagayyuz)* ve uğultusunu *(zefir)* duyacaklar." Ayette cehennem ateşi çarpıcı bir retorik *(belagat)* ile resmedilmektedir. Bu, Kuranın sık sık başvurduğu mecazî anlatım yollarından *(ala sebilıl-mecaz)* birisidir (Zemahşeri). Bu benzetme, Türkçe'de yırtıcı bir hayvan için "ağzını açmış sabırsızlıkla bekliyor" ifadesindeki manayı çağrıştırır. Bu durumda tabir, "Bir an önce gelseler, nerede kaldılar." diyerek bekleyen cehennemin öfke dolu sabırsızlığını ifade eder.

[8] Yani: Siz bunların Tanrı olduğunu söylüyordunuz. Bunlar bizi yoldan çıkardı,

yiyor, çarşı pazar dolaşıyor? Onunla beraber uyarıcı olarak bir melek indirilmeli değil miydi? 8- Veya ona bir hazine verilseydi yahut bağı bahçesi olsa da bol keseden yeseydi." diyorlar. Yine o nankörler: "Siz yalnız büyülenmiş bir adamın peşinden gidiyorsunuz." demekten geri durmuyorlar.

9- Senden istedikleri şeye bak. Bunlar sapıtmış bir kere, yola gelecekleri de yok.

10- Öyle yüce, öyle cömerttir ki O, isterse sana onların isteklerinden daha hayırlısını verir. Altından ırmaklar akan bağlar bahçeler de verir, sana köşkler de yapar.

11- Fakat onlar kıyameti inkâr ediyorlar. Biz de o kıyamete yalan diyenlere alev alev yanan bir ateş hazırladık.

12-0 ateş uzaktan karşılarına çıkınca yükselen alevlerin hışırtısını duyacak ve onları sabırsızlıkla beklediğini görecekler.[7]

13- Zincire vurulup daracık bir yerden alevlerin içine atıldıkları zaman: "Yetiş ey ölüm!" diye bas bas bağıracaklar.

14- Bugün bir ölüm yetmez, defalarca ölmek için yalvarın bakalım!

15- Söyle onlara: "Bu mu daha hayırlı, yoksa Sakınanlara bir mükâfat ve yerleşme yeri olarak söz verilen o ebedi yurt cennet mi?

16- Öyle ki o cennette her istedikleri olacak. Orada sonsuza dek yaşayacaklar. Bu, Rabbinin üzerine sorumluk alarak verdiği sözüdür.

17- Rabbinin, Allah'tan başka taptıkları şeyleri bir araya toplayıp: "Siz mi yoldan çıkardınız kullarımı, yoksa kendileri mi yoldan çıktılar?" diye soracağı gün gelecek elbet!

18-0 zaman onlar: "Seni tenzih ederiz, senden başka dostlar edinmemiz bize yakışmazdı. Fakat onları ve atalarını zevku sefaya daldırdın. Böylece hatırlamayı unuttular. Çünkü bunlar iyilikten nasibi olmayan kimselerdi" diyecekler.

19- İşte söylediklerinizin yalan olduğu ortaya çıktı. Artık azaptan kurtulamazsınız, yardım edecek kimse de yok. İçinizden her kim zulmetmişse ona büyük bir azap tattıracağız.[8]

20- SENDEN ÖNCE de yiyip içen, çarşıda pazarda dolaşan elçilerden başkasını göndermiş değiliz. Kimin ne olduğu ortaya çıkıp iyice belli olsun diye sizi imtihan ediyoruz. Yoksa Rabbin zaten her şeyi olduğu gibi görüyor.[9]

21- Bizimle karşılaşacaklarını ummayanlar: "Bize niçin melekler gönderilmedi?" veya "Neden Rabbimizi görmüyoruz?" diye sorup duruyorlar. Açıkçası onlar küstahça büyüktendiler ve azdıkça azdılar.

22- Günaha batmış olanlar, melekleri görecekleri gün hiç de sevinemeye-

bizim suçumuz yok, diyordunuz. Yoldan çıkmanıza tanrılaştırdığınız bu kişi ve nesnelerin sebep olduğunu söylüyordunuz. Oysa görüyorsunuz ki onlar bu iddiaları kabul etmiyorlar. Şimdi yapayalnız ortada kaldınız. Artık azaptan kurtulamazsınız. Can yakıcı azabı hak ettiniz ve onu size söz verdiğimiz şekilde tattıracağız... Demek ki her koyun kendi bacağından asılacak. Hiç kimse "onun yüzünden böyle oldum" mazeretine sığınamayacak. Herkese: "Senin aklın fikrin yok muydu? Allah sana eller, kulaklar, kalpler vermedi mi, onlar ne güne duruyordu, neden çalıştırmadın onları?" denecek...

[9] Demek ki bu ayet inkarcıların: "Bu ne biçim peygamber, yiyip içiyor,

çekler: "Biz bittik, mahvolduk!" diye dövünüp duracaklar.

23- Yaptıkları her işi darmadağın edip boşa çıkaracağız.

24- O gün, cennetlikler en iyi yerde kalacak, en güzel yerde dinlenecekler.

25- O gün, gök bulutlarıyla yarılacak ve melekler peş peşe inecek.

26- O gün, gerçek mülkiyetin Rahman'a ait olduğu ortaya çıkacak. Kâfirler için çok zorlu bir gün olacak.

27- O gün, zâlim dizlerini dövecek ve: "Eyvah! Keşke peygamberin gösterdiği yolda yürüseydim. 28-Eyvah! Keşke falancayı dost edinmeseydim.

29- Bana hatırlatıcı gelmişti, ama şeytan beni saptırdı. İşte böyle yapayalnız, yardımsız bırakır şeytan adamı!" diyecek.

30- Peygamber de diyecek ki: "Ey Rabbim, benim halkım bu Kur'an'ı bir kenara attı."

31- İşte böyle biz her peygambere, günaha batmış kimseler içinden düşmanlar çıkardık. Fakat yol gösterici ve yardımcı olarak Rabbin yeter.

32-Yine kâfirler diyor ki: "Kur'an peygambere bir defada toptan indirilmeli değil miydi?" Oysa biz Kur'an'ı olaylar oldukça safha safha indirdik ki kalbine iyice yerleşsin.[10]

33- Sordukları her soruya, sana gerçekleri en güzel şekilde açıklayarak cevap veririz.

34- Yüzükoyun cehennemi boylayacak olanları, işte o yoldan çıkmışları, çok berbat bir yer bekliyor.

35- İYİ DİNLEYİN! Musa'ya kitabı verdik. Kardeşi Harun'u da yardımcısı yaptık.

36- "Ayetlerimizi yalanlayan o topluluğa gidin!" dedik. Sonunda o topluluğu yerle bir ederek helak ettik.

37- Nuh halkını da elçilerine kâfirlik ettiklerinde suda boğduk ve kendilerini insanlara bir ibret yaptık. Zâlimlere de acı bir azap hazırladık.

38- Ad, Semud, Ress halkı ve bunlar arasında gelip geçen nice nesiller...[11]

39- Bunların her birine örneklerle nice öğütler verdik. Sonunda hepsini yerle bir ettik.

çarşıda pazarda dolaşıyor." itirazlarına cevap olarak: "Evet böyle, zaten bütün mesele de bu. Sizi inanmak zorunda bırakacak olağanüstü bir mucize ile değil, inanıp inanmamakta eşit derecede tercih hakkına sahip olduğunuz "söz" ile uyarıyor. Allah'ın söze dayalı apaçık delillerini *(ayâtun beyyinât)* ortaya koyuyor. Artık inanıp inanmamak size kalmış. Böylece kimin gerçekten inanıp inanmadığı ortaya çıkmış olacak. Aksi halde inanmak zorunda kalacağınız olağanüstü bir mucize ile gelseydi siz inanmış olmayacaktınız, inanmak zorunda bırakılmış olacaktınız. Bunun da imtihan mantığı açısından bir anlamı yok." demeye getirilmiş oluyor. Öte yandan ayette, Eski Dünya dinlerinin muhayyilesinde oldukça derin izleri bulanan ve uçan kaçan, okuyup üfüren "olağanüstü peygamber" imajının "yiyen içen, çarşılarda dolaşan peygamber" vurgusuyla iyiden iyiye "yere" indirildiğini görüyoruz.

[10] Harfi harfine: "Kalbini 'sabitleştirmek' için böyle yaptık ve onu safha safha • tertiF ettik."

[11] Öyle anlaşılıyor ki Ad, Semud ve Ress diye anılan topluluklar Arabistan'ın eski halklarıydılar. Bunlar orta, güney ve Kuzey Arabistan'da yaşayan ve ansızın gelen

40-Açın gözünüzü! O afet yağmuruna tutulan memleketin yanından geçtiler. Orada neler olduğunu görmediler mi? Hayır, bunların dirilip hesap vermeye dair hiçbir endişeleri yok.[12]

41- Seni görünce: "Allah, peygamber olarak bunu mu göndermiş? 42- Eğer direnmeseydik ciddî ciddî bizi tanrılarımızdan saptıracaktı." diye alay ediyorlar. Fakat kendilerini bekleyen azabı gürünce kimin sapıtmış olduğunu görecekler.

43- Heva ve hevesini[13] tanrı (astırana bak? Böyle birinden sen mi sorumlu olacaksın?

44-Yoksa sen onların çoğunun sözden anladıklarını veya akıllarını kullandıklarını mı sanıyorsun? Hayvan gibidir onlar, hatta daha da aşağılık bir yoldalar...

45- EY İNSANOtU! Rabbinin gölgeyi nasıl uzattığını görmüyor musun? İsteseydi onu durdururdu. Sonra güneşi ona nasıl yol gösterici yapmışız.

46- Sonra da onu kendimize doğru yavaş yavaş nasıl çekmişiz.[14]

47- Sizin için geceyi örtü, uykuyu dinlenme, gündüzü de yeniden hayata başlama vakti yapan O'dur.

48- Rüzgârları sevgi ve merhametinin muştulayıcısı olarak gönderip, ardından gökten tertemiz su yağdıran O'dur.

49- Böylece ölü bir beldeyi canlandırıyor, yarattığımız nice hayvanları ve insanları suya kavuşturuyoruz.

50- Doğrusu böyle yapmakla biz bütün bunları gözler önüne seriyoruz.

bir afet sonucu yurtları yerle bir olan kimi topluluklardı. Kuran bu tür eski çağlarda yaşamış ve hatıraları hala Sami/Arap muhayyilesinde yaşayan ibretlik hâdiselere gönderme yaparak uyarı ve hatırlatmalarda bulunuyor. "Bir gün sizin de başınıza böyle olaylar meydana gelebilir, aklınızı başınıza toplayın" demek istiyor. Demek ki bu tür olaylar eski çağlarda kalmış değildir. Bugün hala devam eden deprem, volkanik patlama, sel, tsunami, fırtına, tipi, çığ düşmesi, çekirge istilâsı, heyelan vb. olaylar bu cümledendir. Yeryüzü kısa aralıklarla "yoklanarak" kaçınılmaz sona doğru gidiyor. Bu açıdan bakıldığında Allah'ın birliği *(ehad)* ve bütünlüğü *(samed),* tabiat ve tarih olayları için de söz konusudur. Yani tarih bütün yelpazesiyle birlikte bir ve bütündür. Şimdi ne oluyorsa önceden de o oluyordu, önceden ne oluyorsa şimdi de o oluyor. Bu, tarihin tekrarı değil, yenilenerek sürmesi anlamına geliyor. Bu yenilenme, bizim katımızdaki bin yıl ilâhî hayatta bir yıl gibi olduğu için çok uzun sürelere yayılıyor. Biz bu süreyi seri süreler şeklinde algılıyoruz...

[12] Yani: Sodom ve Gomore yöresinden ticaret kervanları ile gelip geçiyorsunuz. Dönüp bir bakmıyor musunuz buralar nasıl yerle bir olmuş? Bir zamanlar burada kimler yaşamış? Ve yeryüzünün diğer afet bölgelerinin yanlarından geçenler! Oralara turistik ziyaretlerde bulunarak şöyle bir bakıp geçenler! Sizler de görmüyor musunuz oralarda neler olmuş? Böyle afetler dünya durdukça devam edecek. Bir gün sizin de kapınızı çalabilir ya bir ölüm, ya bir afet ya da nihayet kıyamet! Düşünün, günaha batmış bir halde yakalanırsanız ne yapacaksanız?

[13] HEVA: Sözlükte mastarı "düşmek, yukarıdan aşağıya doğru inmek, sevmek, hoşlanmak, canı istemek" demektir. Düşmek, aşağıya inmek *(ihvâen);* hızlı yürümek, peş peşe dökülmek, peş peşe yığılıp düşmek *(tehâviye);* hoşuna gitmek,

Belki ibret alıp üzerinde düşünürler diye. Ne var ki insanların çoğu inat etmekte ve nankörlükten başkasına yanaşmamaktadır.

51- Eğer lâyık görseydik elbette her köyden bir uyarıcı çıkarırdık. 52- Şu halde kâfirlere uyma ve ayetlerimizle onların karşısına çıkarak var gücünle çalış.[15]

53- İKİ DENİZİ birbirine salıveren O'dur. Bunlardan biri tatlı ve susuzluğu giderici diğeri tuzlu ve acıdır. Aralarına karışmayı önleyen bir engel koyan da O'dur.[16]

54- İnsanı sudan yaratıp ona soy-sop[17] duygusu veren O'dur.[18] Rabbinin her şeye gücü yeter.

55- Durum buyken kimileri Allah'ı bırakıp kendilerine ne faydası, ne zararı dokunmayacak şeylere tapınıp duruyor. Zaten kâfir de Rabbine sırtını dönen kişidir.

beğenmek, eğlenmek, etkisi altına almak *(istihvâen);* vantilatör, havalandırma cihazı *(mihvât);* amatör, hevesli, meraklı *(hâvi);* amatör bayan, cehennem *(hâviye);* hava *(hevâun);* havaî, tasasız, anten *(hevâî);* hobi, heves, merak *(hivâye);* nefis, aşk, heva, meyil, eğilim, şehvet, istek, arzu, keyif *(heva);* keyfine göre *(ala hevâu);* nefsine uydu *(ittebea hevâhu);* hayat kadınları, fahişeler *(benâtul-heva)* kelimeleri bu köktendir... Anlaşılan "heva" sözcüğü burada batı dillerinde "hedonizm" kavramındaki manayı çağrıştırmaktadır. Hint-Avrupa kökünde tatlı, hoş *(swad-ona)* sözcüğü, eski Yunancaya zevk, keyif *(h-edone)* olarak geçmiş. Oradan zevk ve safa içinde yaşamak (İng. *Hedonizm,* Fr. *hedonisme)* anlamında kavramsallaşmış. İng. *sweet,* Lat. *suavis* kelimeleri de bu kökten. Eski Yunanlı Epikirousun savunduğu hedonizm/hazcılık ile felsefî mahiyet kazanmıştır. Demek ki insanın sırf kendi arzu ve isteklerini hayat felsefesi haline getirmesi özgürlük olmamaktadır. Kuran buna "hevasını ilah edinme" *(ilâhehu hevâhu)* diyor. "İçinden geldiği gibi yaşamak" "canı ne isterse onu yapmak" özgürlük değil, bilakis canının istediğine köle olmaktır. Keyif, şehvet, kadın, erkek, havyan figürü, put, heykel, tanrı kültü, güneş, doğa, din adamı, kilise, devlet vb. iç ve dış dünyamızda somut karşılığı olan olay ve varlıklara bağlanmakla insan özgür olamaz. Bilakis özgürlük ancak ve sadece görünmeyen, iç ve dış dünyamızda "somut" karşılığı olmayan, soyut bir varlığa yönelmekle gerçekleşir ki işte bu, "Allah" kelimesi ile ifade ettiğimiz şekilsiz, enlemsiz, boylamsız metafizik derinliktir...

[14] Yani: "Güneş yükseldikçe gölge de yavaş yavaş nasıl küçülüp kayboluyor." Ayette gölgenin güneş yükseldikçe yavaş yavaş kaybolması "yavaş yavaş bize doğru çekilme" ifadesi ile ele alınıyor. Burada bütün tabiat ve tarih olaylarını "Biz" diye ele alan Kuranın "varlığın diliyle konuşan" üslubunun farklı bir örneği ile daha karşı karşıyayız...

[15] Yani: Eğer lâyık görseydik her köyden, her kasabadan, hatta her mezradan bir peygamber çıkarırdık. Fakat peygamberlik herkesin yapabileceği bir iş değildir. Biz seni lâyık gördük. Madem seni seçip çıkardık (baas) o halde bunun bilincinde ol ve var gücünle çalış. Çünkü böylece sen bütün köyler, kasabalar, kentler adına da

56- Biz seni ancak bir müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik.

57- Söyle onlara: "Ben, buna karşı sizden bir ücret değil, Rabbinizin yolunda yürüyen kimseler olmanızı istiyorum."

58- Sen ölümsüz yaşam kaynağına dayan, O'nun yüceliğini övgüyle an. Kimse kullarının günahlarından O'nun kadar haberdar değildir.

59- Gökleri, yeri ve bu ikisi arasında olan her şeyi altı günde yaratan, sonra görkemi ile gökleri kaplayan Rahman O'dur. Haydi, ne isteyeceksen O her şeyi bilenden iste!

60- Ne var ki "Rahman'a secde edin" denildiği zaman, "Rahman da neymiş? Bize emrediyorsun diye secde mi edeceğiz?" diyorlar. Bu nefretlerini daha da artırıyor.

61- GÖ/t) yıldızlarla donatan, oraya

hareket etmiş oluyorsun. Bu nedenle sorumluluğun çok büyük. Bunun için yaptığın çalışma öyle sıradan bir çalışma olmamalı. Çok büyük bir gayret içine girmelisin. Artık bütün gözler senin üzerinde ey öksüz Muhammed!

[16] Bu ayetle ne kastedildiği hakkında birkaç görüş var: 1- Bundan maksat Dicle gibi denize karışan nehir sularıdır. Denizi yarıp gittiği halde tadı bozulmamaktadır. 2- Bundan maksat Nil gibi büyük ırmak ve büyük denizdir ki aralarına bir kara parçası girmektedir. 3- Bundan maksat müminlerle kâfirlerdir. Tatlı su müminleri, acı su kâfirleri sembolize eder. Dünyada yan yana fakat birbirlerine karışmadan yaşadıklarına işarettir. (Razi, Kurtubi).

[17] NESEB VE SIHR: Sözlükte [NSB] kökü mastar olarak "nispet etmek, ait kılmak, iyiliklerini ve soyunu anlatmak" demektir. Uygun olmak, yaraşmak, yakışmak, uymak, mensup olmak, reva görmek *(münâsebet);* birbirine benzemek, birbirine uygun düşmek *(tenâsüb);* bağlanmak, mensup olmak *(intisâb);* uygun, reva *(münâsib);* mensup, mensup olan *(muntesib);* soy, nesep *(neseb);* nisap, oran *(nisbet);* oransal, nisbi, rolatif *(nisbî);* izafiyet *(nısbiyye);* soy bilimci *(nessâb);* kayınbirader, bacanak, hısım, akraba *(nesîb);* baldız *(nesîb)* kelimeleri bu köktendir... Yine ayette geçen [SHR] kökü de mastar olarak "evlilik yoluyla meydana gelen akrabalık" demektir. Yaklaşmak, birine damat olmak *(ıshâr);* evlilik yoluyla meydana gelen akrabalık, damat, enişte, güveyi, hısım *(sıhr);* hısımlık, evlilik akrabalığı, hısım *(sıhriyyet, musâhara)* kelimeleri de bu köktendir... Demek ki insan iki yolla diğer insanlarla bağ kuruyor; kan bağı, sülb *(nesebiyet)* ve evlilik *(sıhriyyet).* Her ikisi birden Türkçede soy-sop dediğimiz şeydir. Türkçede soy-sop: 1- Geçmişte, halen ve gelecekte kan bağı ile bağlı kişilerin tamamı, sülale, silsile 2- Asıl, nesep 3- Aile 4- Ecdat, atalar 5- Irk 6- Zürriyet, nesil 7- Cins, nevi, tür anlamlarına geliyor. Şu halde "insanın sudan ve soy-sop duygusu olan varlık" olarak yaratılması onu diğer canlı türlerinden ayıran en önemli özelliklerinden birisi olmaktadır. Çünkü insan odur ki kimin oğlu, kimin kızı, kiminle evli, kiminle akraba bilir ve kendini bunlara nispet eder. Hayvanlarda

ışık saçan güneşi ve parıldayan ayı asan ne kutlu, ne yücedir!

62- Düşünmek veya şükretmek isteyenler için gece ile gündüzü birbiri ardınca getiren O'dur.

63- Rahman'ın kulları öyle kimselerdir ki yeryüzünde tevazu ile yürürler ve cahiller kendilerine lâf attıkları zaman "Selâm!" der geçerler.

64- Onlar, gece yarılarında ayakta durarak, yerlere kapanarak Rablerini anarlar.

65- Onlar: "Ey Rabbimiz, cehennem azabını bizden uzak tut. Onun azabı çok korkunç bir şey.

66- Gerçekten orası ne berbat, ne kötü bir yer" derler.

67- Onlar, harcamalarında israfa kaçmazlar, cimrilik de yapmazlar; ikisi arasında dengeli giderler.

68- Onlar, Allah ile beraber asla bir takım düzmece tanrılara yalvarıp yakarmazlar. Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymazlar ve zina etmezler. Kim bunları yaparsa ağır bir cezaya çarpılır.

69- Kıyamet günü azabı katlanır ve aşağılanmış bir şekilde o azabın içinde

ise böyle bir özellik yoktur. Kim kimin kardeşi, kimin kiminle evli olduğu belli değildir. Ormanlarda ve su altı yaratıklarında böyle bir mensubiyet oluşmaz. Fakat insan su ve orman âleminden ayrılarak kendine şehir kurmuş ve orada bu özellikleri gelişmiştir. Bunu için insanoğlunun dünyası sualtı ve orman yaratıklarının dünyasından ayrılır. Bunlar geliştikçe insanî özelikleri de gelişir. "Sıla-i rahim" bunun için özendiriliyor olmalıdır. Ancak bunun kör bir kabileciliğe de dönüşmemesi gerekmektedir. Demek ki insanın kendi mensubiyet çevresi onun varoluşunun gelişmesi ve inkişaf etmesi için gereklidir. Aksi halde insanî özelikleri gelişme gösteremeyecek demektir...

[18] İnsanın sudan yaratılması konusunda üç görüş bulunmaktadır: 1- Bu kendisinden bütün canlıların yaratıldığı "sudur; *"Allah her canlıyı sudan yarattı."* (Nur; 45). 2- Bununla nutfe (meni, sperm) kastedilmiştir; *"İnsan atılıp saçılan bir sudan yaratılmıştır."* (Tarık; *6), "Basit bir sudan yaratılmıştır."* (Mürselat; 20). 3- Bununla insanın denizlerden ilkel bir su altı yaratığı olarak çıkıp evrim geçirerek insan haline gelmesi süreci kastedilmiştir... Görüldüğü gibi ayet, her üç görüşe göre yorumlanmaya müsaittir. Burada önemli olan ister sperm, ister denizden karaya çıkma kastedilsin hepsinin birer "yaratma" olduğu ve bunu yapanın "Allah" olduğu bilincidir. Gerisi antropoloji ve biyolojinin konusu olup zamanla yanlışlanabilir de, doğrulanabilir de... Burada Kur'an esas itibarîyle yaratma ile ilgili bilimsel "bilgi" vermiyor, bilakis "bilinç" aşılamaya çalışıyor; Allah bilinci...

[19] Yani: Rablerinin ayetlerini körlerin ve sağırların dinlediği gibi dinlemezler. Kör ve sağır olduğu halde sanki anlıyormuş gibi yapıp körü körüne ayetler üzerine üşüşmezler. Taklitçi bir kafayla ilâhî mesaja sadece üstünkörü kulak vermezler. Dışarıdan bakıldığında heyecanla dinliyor görünüp gerçekte hiçbir şey anlamadan dinleyip durmazlar. Kur an m "ne dediğine" pür dikkat kesilirler, deruni dilden ve

kalakalır.

70- Ancak tövbe ederek iman eden; iyilik, güzellik ve doğruluk için çaba sarf edenler başka. Çünkü bunların kötülüklerini Allah iyiliklere çevirir. Allah çok bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

71- Zaten kim tövbe edip iyilik, güzellik, doğruluk için çalışırsa, makbul bir kimse olarak Allah'a dönmüş olur.

72- Onlar, yalana dolana kulak asmazlar. Boş konuşulan yerden vakar içinde geçip giderler.

73- Onlar, Rablerinin ayetleri hatırlatılınca kör ve sağır kesilmezler.[19]

74- Onlar: "Ey Rabbimiz, eşlerimizi ve çocuklarımızı bizim için gözümüzün nuru, gönlümüzün neşe kaynağı yap. Bizleri Sakınmada önde gelenlerden eyle." derler.

75- İşte bunlar güçlüklere göğüs germelerinden ötürü sıhhat, sağlık ve esenlik dilekleri arasında cennetin başköşesine buyur edileceklerdir.

76- Orada sonsuza kadar yaşayacaklar. Ne güzel bir yer, ne hoş bir makam!

77- Sonuç olarak de ki: "Dua ve ibadetlerinizle karşılık vermeniz olmasa Rabbim sizi ne yapsın? Siz ise bunları yalan saydınız. Bunun da karşılığını yakında göreceksiniz..."

canı gönülden anlamaya çalışırlar (Razi, Zemahşeri).

ic-k-fc

35 - (46) FATIR SURESİ

Mekke'de inmiştir, 45 ayettir. Sure boyunca o günkü Arapların etkisi altında oldukları Eski Dünya dinlerinin Tanrı ve din anlayışları bir bir çürütülür. Allah'ın birliği (tevhid), bölünmez bütünlüğü (samed), insanlıkla dinamik ilişkisi (risalet) ve insanlık tarihinin sonundaki yeniden yaratma (ahiret) ve nihaî yargılama (hesap günü) inancı ana temadır. Sure, Allah'ı yarıp ortaya çıkarılanın (oluş) Rabbi olarak tanıtan (Rabbu'l-felaq) deyimiyle aynı anlamda kullanılan ilk ayetindeki yararak ortaya çıkaran" (fâtır) kelimesi nedeniyle bu ismi almış görünmektedir...

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- BÜTÜN ÖVGÜLER gökleri ve yeri yararak ortaya çıkaran[1] ve melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler yapan Allah'a mahsustur.[2] O, uygun gördüğü şekilde sürekli yaratma halindedir. Allah'ın her şeye gücü yeter.

2-Allah'ın insanlar için açacağı sevgi ve merhamet kapısını kimse kapatamaz ve O'nun kapattığını da kimse açamaz. Güçlü ve bilge olan O'dur.

3- Ey insanlar! Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın! Allah'tan başka bir yaratıcı mı var? O size gökten ve yerden rızık verir. Başka tanrı yok, sadece O var! O halde nasıl aldırış etmezsiniz?[3]

4- Eğer sana bütün bunlar yalan diyorlarsa unutma ki önceki çağlarda

[1] FATIR/FELAK: Bkz. 113/1. ayet dipnotu.

[2] Sami/Arap muhayyilesini derinden etkileyen Eski Dünya dinlerinde (Sümer, Akad, Babil, Hitit, Mısır) ifritler, canavarlar ve küçük koruyucu ilâhlar vardı. Babil'deki 12 burçla (aslan, koç, balık, akrep, boğa vs.) temsil edilen 12 Tanrı anlayışı Yunanın Olimpos Dağında oturan 12 Tanrısı dâhil tüm Eski Dünya dinlerinin vazgeçilmez simgeleriydi. İfritler, canavarlar ve küçük koruyucu ilâhlar da bu tanrı simgelerinin kanatlı şekilleri olarak resmediliyordu. Kanatlı aslan, boğa-adam, deniz kızı, iki kanatlı kuş (imgadud), dört kanatlı uçan adam kılığındaki cinler, insan başlı akrep, insan başlı ejderha vs. Tanrıların işlerini gören yer altı ve yer üstü güçleriydiler *(melaike)*. Doğal olarak Sami/Arap muhayyilesi bu Mezopotamya/Akdeniz havzası mitolojilerinin derin etkisi altındaydı. İşte Kuran bu tarihsel muhayyileye hitap ediyor ve *"Melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı kılan Allah'tır."* diyor. Bu *"Güneş'in Rabbi de Odur. Şıra yıldızının Rabbi de Odur. Ondan başka ilâh yoktur"* demek gibidir. Yani o günkü dünyada insanların Tanrılaştırdıkları ne kadar olay ve nesne varsa hepsine de sırası geldikçe "Onun da Rabbi Allah, bunun da Rabbi Allah, Allah'tan başka ilâh yok, onlar hep mahlûk" deniliyor. "Böyle şeyler yok!" demiyor da; "Onların hepsini yaratan Allah'tır, en üstte Allah var, Tanrı sadece ve sadece Allah'tır!" diyor. Ayrıntıya girerek ne resmediyor, ne de şekil çizi-

da birçok peygambere bütün bunlar yalan demişlerdi. Bütün işler dönüp dolaşıp Allah'a varır.

5- EY İNSANLAR! Allah'ın sözü gerçekleşecektir. Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın ve o aldatıcı da sizi Allah ile kandırmasın.[4]

6- Unutmayın ki şeytan sizin düşmanınızdır, siz de ona düşman olun. Çünkü şeytan etrafına toplanan yandaşları-

yor. Sadece insanların dini muhayyilesine hitap ederek orada bulunan ilgileri harekete geçirmede veri olarak kullanıyor. Bu, örneğin Türkçe bir vahiyde "göle maya çalmayın" demeye benzer. Türk dil, tarih ve kültür evreninde Nasreddin Hoca ve göle maya çalma fıkrasını bilmeyenler buna bir mana veremeyebilirler. Veya bir velinin, azizin, kutbu l-aktabın türbesi önünde yalvarıp yakaran, doğrudan onun mezarından talepte bulunan insanlara "Türbelerin, yatırların Rabbi. Filan veliyi, filan azizi yaratan ve öldüren, sonra onları yeniden diriltecek olan, dualara doğrudan kendisi icabet eden, kullarının konuştuklarını doğrudan kendisi duyan, onlara şah damarından daha yakın olan, ölü yatırlarına, toprak olmuş türbelere rağmen kendisi daima yaşayan, dipdiri olan yüce Allah!" demeye benzer. İşte "ikişer, üçer, dörder kanatlı melekler" de Arap dil, tarih ve kültür evreninde muhtemelen böyle bir manayı çağrıştırıyordu. Öte yandan "kanat" Eski Dünya dinlerinde genellikle "sürat ve hız"ın sembolüdür. Rüzgâr, fırtına, yıldırım veya şimşek Tanrıları ve onların ifritleri ve cinleri genellikle kanatlı adam veya ikişer, üçer, dörder kanatlı hayvan resimleri şeklinde resmedilirdi. Bunların etkisiyle olacak Yahudiler gök gürültüsüne *(Rad)* "Yüce Tanrı Yahve'nin haykırışı" diyorlardı. Hz. Peygamber yıldırımın bir "melek" olduğunu söylemekle bu muhayyileye hitap ediyor ve fakat onu reforma uğratarak Tanrılaştırmaktan çıkarıyordu. Demek ki Kur anın bir yandan Eski Dünyanın derin bir şekilde etkisi altında olan yedinci yüzyıl Sami/Arap dini muhayyilesine hitap ettiğini, diğer yandan da buradan esaslı reformlarla ayrılarak evrensel mesajlara yöneldiğini, insanlığın tümüne seslenerek bütün bunları: 1- Her tür Tanrılaştırmalardan arındırdığını 2- Dini din adamları sınıfının tekelinden çıkararak sokaktaki adamın işine yarar bir yorumla alabildiğine akla ve vicdana hitabeder tarza getirdiğini görmek gerekmektedir. Örneğin Eski Dünya dinlerinde din adamlarının tekelinde olan "göğe çıkıp Tanrı ile konuşma" *(miraç)* hakkında *"Müminin miracı namazdır"* ve "Tanrının seçilmiş kulları olma, çalışmadan tapınakta kendini Tanrıya adama (ruhbanlık) hakkında *"Bizim ruhbanlığımız cihattır"* demesi üzerinde birazcık düşünmek, dünya dinleri arasında Hz. Muhammed'in (s.a.v) getirdiğinin ne olduğu hakkında, bir fikir verebilir... Ayrıca Bkz. "CEBRAİL" 2/74. ayet dipnotu.

[3] Yani: Ey bu bilgelik dolu kitabın gelmesinden önceki, Eski Dünyanın insanları! Güneşi, ayı, yıldızları nasıl Tanrılaştırırsınız? Onların ifritleri, cinleri, koruyucu bir takım küçük yarı-tanrıları olduğuna nasıl inanıyorsunuz? Bütün bunlar Allah'ın yarattığı bir takım mahlûklardır. Tanrı sadece Allah'tır, Ondan başka ilâh yoktur!

Allah varlığı ve birliği ile bölünmez bir bütündür! Tanrılık; ilâhlık, rablik sadece Ona mahsustur. Bir takım tabiat güçlerini hizmetinize verdi diye onları neden tanrılaştırıyorsunuz? Ve ey, bilgelik dolu bu kitabın gelişinden sonraki yeni dünyanın insanları! İnsanı, aklı, bilimi, teknolojiyi, şansı, talihi, parayı, doları nasıl tanrılaştırırsınız? Eski dünyanın verimlilik, bereket ve başarı tanrılarını yeniden mi diriltiyorsunuz? Bunlar Allah'ın sizler için yarattığı bir takım araçlar, âlet ve edevattır. Tanrı sadece Allah'tır, O'ndan başka ilâh yoktur! Allah varlığı ve birliği ile yarattığı evren ve doğa ile insanoğlunun evrensel akıl ve yaratıcı eylemleriyle bölünmez bir bütündür. Tanrılık, yaratıcılık, karşı konulmaz güç ve evrendeki muazzam kozmik teknoloji mutlak manada O'na mahsustur. Size akıl ve düşünme, yaratıcılık ve icat yeteneği verdi diye kendinizin tanrılaştığını mı sanıyorsunuz? Bölünmez bütünlük içindeki yerinizi az mı buluyorsunuz? Bütün evreni ele geçirmeyi mi düşünüyorsunuz. Eğer öyleyse deneyin bakalım, bütün yollara başvurarak göklere gelin, Tanrıyı devirerek evrenin yönetimini ele geçirin, bakalım bu işten kim zararlı çıkacak? Size tavsiyem yerinizde oturun ve bölünmez bütünlük içindeki yerinize razı olun, uyum içinde evren, doğa, tabiat, hayat ve bütün bunların yaratıcısı ve esas mucidi Allah ile yürüyün...

[4] Yani: Ey insanlar! Dünya hayatının cazibesi sakın sizi aldatmasın. O aldatıcı şeytana da sakın kanmayın.

[5] Harfi harfine: İsterse sizi götürür 'halk-ı cedid' getirir.

[6] Demek ki Hz. Âdem'in cennette işlediği suç yüzünden yeryüzüne sürgüne gönderildiği, bütün insanlığın bu ilk günahın cezasını çektiği, Hz. İsa'nın tüm insanlığın günahına kefaret olsun diye kendini feda ettiği vs. inançları birer hurafedir. Kur'an ısrarla suç ve günahın bireyselliğini vurguluyor. Kimse kimsenin yükünü çekmeyecek, herkes kendi yükünün hesabını verecek diyor. Sadece bu ilke bile, Kuranın, kimileri tarafından tarih boyunca din adamlarının, azizlerin, velilerin ve hatta elçilerin bile karizması altında ezdirilen o "tek kişilik insanı" öne çıkaran, bütün görkemi ile "insanoğlunu" sorumluluğun merkezine oturtan yaklaşımını göstermeye yeter. Artık bu ayetten sonra insana dair söylenecek her söz zaittir...

[7] Dikkat edilirse bir önceki "bireysel sorumluluk" anlayışından hemen sonra görmeye, aydınlığa, sıcaklığa ve yaşayana vurgu yapılıyor. Bunların körlükle, karanlıkla, gölgeyle, ölmüşlerle bir olmayacağınm altı çizüiyor. Bu ne demektir? Öyle görüyor ki bu, Allah'ın *"Hayy"* sıfatının tecelli ettiği varlık mertebelerinin esas alınması çağrısıdır. Çünkü "yaşayan canlılık" ve "sürekli yeniden yaratma" oralarda tecelli etmektedir. Demek ki Müslüman o tek kişüik varlığı üe öne çıkmalıdır. Sorumluğunu kuşanmalı ve kişisel aydınlanmasını gerçekleştirerek körü körüne taklitten bir an önce kurtulmalıdır. Ay gibi başkasının gölgesinde yaşayıp duracağına güneş gibi parlamalı, etrafını aydınlatmalıdır. Kimsenin ömür boyu gölgesinde yaşayıp durmamalıdır. Zamanı geldiğinde kendisi de bir güneş olmalı ve sorumluluğunu kuşanarak kendi ayakları üzerinde yürümesini bilmelidir. Bütün eğitim ocaklarının, bütün cemaat oluşumlarının, bütün toplumsal yaşamların nihaî amacı böylesi insanlar yetiştirmek olmalıdır. Demek ki kendi gözünü, kendi kulağını, kendi kalbini bizzat kendisi kullanan, bun-

nı cehennemin alevlerinden başkasına yâr etmez. Sizi götüreceği yer de buradan başkası değildir.

7- Kâfirleri şiddetli bir azap bekliyor. İman edip iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanları ise bağışlama ve muhteşem bir karşılama!

8- Kötülük yapıp da yaptığı kendisine güzel gösterilen? Allah müstahak gördüğünü şaşırtır lâyık gördüğünü de doğru yolda yürütür. O halde onlar için kendini harap etmeye değmez. Allah onların bütün yaptıklarını biliyor.

9- Rüzgârları gönderen, bulutları harekete geçiren, sonra kurak beldelere sürüp yağmurla ölü toprağa hayat veren O'dur. İşte öldükten sonra dirilme de böyledir.

10- Her kim izzet arıyorsa, bilsin ki izzet tamamıyla Allah'ındır. Bütün güzel sözler O'na yükselir. Onu da iyilik, güzellik, doğruluk için çalışma yükseltir. Sinsi sinsi kötülük plânlayanlara gelince, onları şiddetli bir azap bekliyor ve sinsi planları da darmadağın olmaya mahkumdur.

11- Allah sizi topraktan, sonra bir damla sudan yarattı, sonra çiftler olarak var etti. O'nun bilgisi dışında ne bir dişi hamile kalabilir, ne de doğum yapabilir. Bir ömrün uzatılması da kısaltılması da O'nun elindedir. Bu Allah'a göre çok kolaydır.

12- İki deniz bir olmaz; biri gayet tatlı, kolayca içilip susuzluğu giderirken diğeri oldukça tuzlu, yakıp kavuruyor. Her birinden taze et yiyorsunuz ve süs eşyaları çıkarıp takınıyorsunuz. Allah'ın engin cömertliğinden nasibinizi arayasınız diye gemilerin dalgaları yararak ilerlediğini görüyorsun. Bütün bunlara bakarak belki şükredersiniz.

13- Geceyi gündüze, gündüzü de geceye sarıp sarmalıyor. Güneş'i ve Ay'ı emrine amade kılmış, her birine bir yörünge tayin etmiş, belirlenmiş bir vakte doğru akıp gidiyor. İşte bu gördüklerinizi yapan Allah Rabbinizdir, mülk O'nundur. O'ndan başka yaşardıklarınız ise bir çekirdek zarını bile idare etmekten acizdirler.

14- Kendilerine dua ederseniz, duanızı işitmezler. İşitseler bile size cevap veremezler. Kıyamet günü de Allah'a ortak koştuğunuzu inkâr ederler. Sana her şeyden haberdar olan Allah gibi haber verebilen olmaz.

15- Ey insanlar! Allah'a muhtaç olan sizsiniz. Allah ise hiçbir şeye muhtaç değildir, bütün övgüler O'nadır.

16- İsterse sizi götürür ve yerinize yeni bir halk getirir.[5]

17- Bu Allah'a göre hiç de zor bir şey değildir.

18- KİMSE kimsenin yükünü çekecek değildir. Yükü çok olan, onu başkasına yüklemek istese de yakını bile olsa sorumluluğu başkasına yüklenmeyecektir.[6] Şu halde sen ancak görmedikleri halde Rablerine karşı içlerinde korku ve titremesi olanları ve destekleşme/dayanışma faaliyetlerini canı gönülden sürdürenleri uyandırabilirsin. İhtiyaçtan fazlasını vererek arınıp temizlenen kendisi için arınıp temizlenmiş olur. Dönüş Allah'a dır.

19- Ne kör ile gören,

20- Ne karanlıklar ile aydınlık,

21- Ne gölge ile sıcaklık,

22- Ne de ölmüşlerle yaşayanlar bir olmaz.[7] Allah lâyık gördüğüne işitti-

rir; bundan hiç şüphen olmasın. Yoksa sen mezardakilere duyuramazsın.

23- Sen sadece bir uyanmaya çağıransın![8]

24- Biz seni hem müjdeler veresin, hem de uyanmaya çağırasın diye hak ile gönderdik. Hiçbir toplum yoktur ki içlerinden kendilerini uyanmaya çağıran birisi gelip geçmemiş olsun.[9]

25- Seni yalanlıyorlarsa, önceki çağlarda yaşayanlan da yalanlamışlardı. Onlara da elçileri, apaçık beyanlar, sayfalar ve

lan başkasına kiraya vermeyen, aydınlık yüzlü, güneş karakterli, hayat dolu insanlar Kuranın öngördüğü insan tipi olmaktadır. Görmek için yaratılmış gözü körelmiş, duymak için yaratılmış kulağı sağırlaşmış, sızlamak için yaratılmış vicdanı kurumuş, sevmek için yaratılmış kalbi bomboş, hep başkasının gölgesine sığınan, karanlıkta el yordamıyla yolunu bulmaya çalışan, yaşayandan değil, ölmüşten medet uman insanlar Kur an ın görmek bile istemediği tipler olmaktadır... Şu bir gerçek ki nicedir İslâm dünyası, yaşayanları bırakmış ölmüşlerden medet umuyor. Bin yıldır neden yeni bir Ebu Hanife, Gazali, İbni Rüşd çıkmıyor? Beş yüz yıldır neden yeni bir Süleyman Çelebi çıkıp mevlid yazmıyor da hep onun yazdığı okunup duruyor? Onlar kendi zamanlarında sorumluluklarını kuşanmışlar ve çağlarına tanıklık etmişler. Yaşayan, diri bir performans ortaya koymuşlar. Kuran "yaşayanla ölmüş bir olmaz" diyor. Biz, ölmüşü yaşayanla bırakın bir tutmayı, üstün görüyoruz. Bin sene önce ölmüş olanlara fetva soruyoruz. Hâlbuki ölen ölmüştür. Onlar öldükten sonra yaptıklarıyla, yazdıklarıyla artık sonrakiler için sadece birer zenginliktirler. Eğer bugün bir Ebu Hanife, bir Gazali, bir İbn Rüşd yaşacaksa, bugünün, bu çağın âliminin zihninde yeniden yorumlanarak ancak yaşayabilir. Ölmüşe değil, yaşayana soru sorulur. Ölmüşten değil, yaşayandan fetva istenir. Bu nedenle ölmüş âlim taklit edilemez. Ya yaşayan bir âlime sorulur ya da yoksa yetiştirilir. Yaşayan, daima yaşayan önemlidir. Çünkü Allah'ın *"Hayy"* sıfatı yaşayan da tecelli eder...

[8] NEZİR: Bkz. 25/1. ayet dipnotu.

[9] Demek ki bütün ümmetlere/milletlere/toplumlara/halklara/uygarlıklara/çağlara içlerinden uyarıcı/uyanmaya çağıran birisi gelmiştir. Bu nedenle peygamberliği Yahudi kültüründeki gibi sadece bir ırka, bir sınıfa, bir bölgeye, bir çağa ait görmemek gerekir. Çin'den Kızılderililere, Afrika'dan Asya'ya Rusya'dan Hindistan'a dünya uyarıcılarla, uyanışa çağıranlarla doludur. Bunların hepsi en geniş anlamıyla "risakt" kavramının içine girer ve bir yerinde durur. Çünkü Allah yaratmaktan yorulmadığı gibi peygamber göndermekten, uyanış başlatmaktan da yorulmuş, emekliye ayrılmış değildir. Allah insanlıkla dinamik bir ilişki içindedir ve insanlarla tarih boyunca kıyamete kadar "yürür". Hz. Peygamber'in *"Benden önce 124 bin peygamber geldi geçti."* ve *"Ümmetimin alimleri. 'Tanrı ile yürüyenin torunları olduklarını iddia edenlerin (Israiloğulları) elçileri gibidir."* sözleri ne demek istediğimize dair belki bir fikir verebilir...

[10] ULEMA: Sözlükte "âlimler, bilginler, bilgili olanlar" demektir. Arapça'da [A'LM] kökü "damgaladı, işaretledi işaret koydu, bildi, öğrendi" anlamlarına geliyor. Bildirmek, öğretmek, haber vermek *(ilâm);* öğretmek, bildirmek *(talim);* öğrenmek, bilgi edinmek, tahsil görmek, ders almak *(teallum);* bilgiçlik taslamak, bilir görünmek, bil-

aydınlatıcı kitapla gelmişlerdi.

26-Sonunda hakkı örtüp/yok etmek isteyerek beni dışlayanları kıskıvrak yakaladım. Benim onları dışlamam nasıl olurmuş gördüler?

27- ALLAH'IN yukarıdan su indirip onunla rengârenk meyveler bitirdiğini, dağları beyaz, kırmızı, siyah ve rengârenk desenlerle bezediğini görmüyor musunuz?

28- İnsanların, sürüngenlerin ve hayvanların da aynı şekilde rengârenk olduğunu görmüyor musunuz? Kulları arasında ancak bilgi sahipleri[10] Allah'ın korku ve titremesini içlerinde duyarlar. Allah güçlüdür, bağışlayıcı-

gin olduğunu iddia etmek *(teâlum);* bilgi edinmek, istihbaratta bulunmak, bilgi edinmek istemek *(istilâm)-,* bilgin, bilgili *(âlim)-,* gök bilimci *(âlimul-felekî);* biyolog *(âlimul-ahyâ);* jeolog *(âlimut-tabakâtul-arz);* dil bilimci *(âlimul-luğa);* evren, dünya, kainat, cihan *(âlem);* cihanşümul, uluslararası *(âlemî);* bayrak, meşhur, tanınmış, özel isim, dağ, işaret, marka *(alem);* bilim, bilgi *(Um);* sosyoloji *(ılmul-ictimâî);* mitoloji *(ılmul-esâtir);* pataloji *(ılmul-emrâz);* antropoloji *(ılmul-insân);* kozmoloji *(ılmul-kevn);* felsefe *(ilmul-hikme);* belirti, iz, işaret, gösterge, nişan, damga, şiar, simge *(alâmet);* derin alim, çok bilgili *(allâme);* laik *(almanı);* laiklik *(almâniyye);* danışma, enformasyon *(istılamât)* kelimeleri bu köktendir... Doğrusu Kur anın "ilm" (bilgi) kelimesine yaptığı olağanüstü vurgu son derece dikkat çekicidir. Allah söz konusu olduğunda "korku ve titremenin" ancak bilgili olanlarda, bilginlerde, âlimlerde, bilim adamlarında *(ulema)* olacağının söylenmesinden de anlaşılacağı gibi "bilgi" Kuranın ortaya koyduğu dünya görüşünün en temel kavramıdır. Hatta öyle ki halk arasında "Hızır" olarak bilinen ve bilgiden ziyade his, sezgi, tılsım, büyü, gizem kavramlarının geçerli olduğunun sanıldığı yirmi iki ayetlik kıssa (18/60-82) *"katımızdan bilgi ile donattığımız kişi"* diye başlar ve Hz. Musa ondan "bilgi" edinmek istediğini, kendisine "öğrenci" olmak istediğini söyler. Yine Hz. Süleyman, *"Kim Belkıs'ın tahtını bana göz açıp kapayıncaya kadar getirecek*[7]*"* dediğinde içlerinde "en bilgili olanı" öne çıkar. Yine gerek Hz. Peygambere gerekse önceki çağlarda yaşamış elçilere gelen vahiy *"tarafımızdan indirilen bilgi"* diye anılır. Kuranda bilgi kelimesinin böyle kullanıldığı yerler sayılamayacak kadar çoktur. Aynı şekilde bilgi ile bağlantılı olarak Kuranda "kalp, göz, kulak, akıl, vicdan, düşünce, gözlem, duyu" vb. aslında insanı insan yapan melekelere olağanüstü derecede bir vurgu vardır. Fakat özellikle akıl, bilgi, bilim, bilim adamı, bilim çağı vs. kavramlarını dillerine dolayan modernler yüzünden, şu son modern çağın Müslümanları bu kavramlardan iyiden iyiye soğumuş görünmektedir. Hatta neredeyse bu kavramların modernizme ve Batıya ait olduğu zehabına kapılarak terk etmek noktasına bile gelindiğini söylesek fazla abartmış olmayız. Şimdi "ulema" kavramı herhangi bir ayrım yapılmadan "bilgi sahipleri, bilginler, âlimler, bilim adamları" demektir. Fakat "ulema" ile "bilim adamı" kavramlarının insanların zihninde çağrıştırdıkları birbirinden çok farklıdır. Oysa ayette sırf "dini ilimlerle uğraşanlar" kastedilmediği gibi "pozitif bilimlerde uzman olanlar" da kastedilmiyor. Aslında ayet: insan, tabiat, tarih, evren, ahlâk, felsefe, din vs. herhangi bir konuda bilgili olanlara alttan alta sitem ediyor. "Asıl bilgi sahipleri Allah'a çokça yaklaşmışken Allah ve din konusu nasıl oluyor da cahillerin uğraştığı bir iş olarak görülebiliyor?"

dır.

29- Allah'ın kitabını okuyup ardınca gidenler, destekleşme/dayanışma faliyetlerine cani gönülden devam edenler, kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden gizli ve açık verenler, asla zarar etmeyecek bir alışveriş yaptıklarını umabilirler.

30- Çünkü Allah, mükâfatlarını kendilerine tamamen ödedikten başka, engin cömertliğinden onlara daha fazlasını verecektir. Çünkü O hem bağışlayan, hem de şükrün karşılığını bolca verendir.

31- Unutmayın ki elinizdeki vahyolunmuş bu kitap,[11] önceki çağlardan doğru namına ne kalmışsa hepsini sürdüren haktir. Allah kullarından haberdardır, her şeyi görüp gözetendir.

32- Biz bu kitaba, kullarımızdan süzüp seçtiklerimizi varis kıldık. Onlardan da kendilerine zulmedenler, dengeli ve tutarlı hareket edenler ve Allah'ın izniyle iyiliklerde en ön safta olanlar vardı;

demeye getiriyor. Nasıl olup da "bilim geliştikçe din geriler" fikrine varıldığı âdeta hayretle ve esefle karşılanıyor. Aslında Yahudi-Hrıstiyan ikliminin bir ürünü olan "imana yer açmak için bilgiyi dışlama" eğilimi batı tecrübesinden İslâm dünyasına sirayet etmiş görünmektedir. Bu görüşe göre "bilgi adamı bozar." Saf imanı korumak için bilgisiz kalmak en iyisidir. Zira öğrendikçe inanılacak, iman edüecek bir şey kalmayacağı için bu dinin de giderek gerilemesi demek olacaktır. Hâlbuki bilgiye bu tür bir bakış açısı nerede, Allah'tan en çok bilgi sahibi olanların korkup titreyeceği, imanın ancak böyle böyle artacağını söyleyen Kur anın bakış açısı nerede? Nereden nerelere gelinmiş? İşte "tabiatsız bir Tanrı" ve "Tanrısız bir tabiat" tahayyül etmenin hazin sonu?

[11] Harfi harfine: "O ki kitaptan sana vahyettik."

[12] Bu ayet son derece dikkat çekici olup, iki manada yorumlanabilir: 1- Biz geçmiş çağlarda yaşamış halklar içinden elçiler seçtik. Onlara kitap verdik. Ancak onların halkları içinden nefislerine zulmedenler, dengeli ve tutarlı hareket edip orta yolu tutanlar ve Allah'ın izniyle bununla yetinmeyip iyüik ve hayır söz olunca öne atılan, öncü olan, daima en ön saflarda yer alanlar vardı. Ki asıl büyüklük ve erdem, en erdemli davranış bu sonuncuların yaptığıydı. 2- Biz geçmiş çağlarda yaşamış halklar içinden elçiler seçtik. Onlara kitap verdik. Ancak bu elçüer içinde, nefislerine zulmeden yani yanlış ve hata yapabilenler olduğu gibi, dengeli ve tutarlı hareket edenler, sağduyudan şaşmayanlar, orta yolda gidenler de vardı. Bir de Allah'ın izniyle iyüik ve hayır söz konusu olunca öne atılan, bu işin büfiü öncülüğünü yapan, dengeleri gözetmek gibi bir kaygıları olmaksızın iyüik ve hayır namına ne yapılması gerekiyorsa onu yapmaktan çekinmeyen, bu konuda gözünü daldan, budaktan sakınmayanlar vardı. Ki yapılması gereken asıl büyüklük ve erdem de işte budur... Görüldüğü gibi birinci yorum "içlerinden peygamber çıkmış önceki çağların kullarının", ikinci yorum da "önceki çağlarda yaşamış kulların içinden çıkmış elçüerin" kastedüdiği anlamına dayanmaktadır. Burada ayetin öncesi ve sonrasına baktığımızda, Kuranın genel üslûbuna ve özellikle adı Araf (sağduyu sahipleri) olan surede geçen ahiretteki diyaloga (7/40-53) uygun bir

asıl büyüklük ve erdem de işte budur.[12]

33- Onlar cennetlerin orta yerine girecekler, orada altın bilezik ve incilerle süslenip ipekten elbiseler giyecekler.

34- Şöyle diyecekler: "Bizden o endişeli bekleyişi gideren Allah'ı ne kadar övsek azdır. Rabbimiz çok bağışlayan ve şükrün karşılığını bolca verendir; bundan hiç şüphemiz yok.

35- O engin cömertliğiyle bize buraları yurt yaptı. Burada hiç yorulmadan, hiç usanmadan yaşacağız."

36- Kâfirlere gelince cehennem ateşi onları bekliyor. Orada ölmelerine izin verilmeyecek. Çektikleri azap da hafifletilmeyecek. İşte her nankör kâfirin bizden göreceği karşılık budur.

37- Bu nankör kâfirler orada şöyle feryat edecekler: "Ey Rabbimiz, ne olur bizi buradan çıkar, artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacak. Kendimizi iyiliğe, güzelliğe, doğruluğa adayacağız!" Onlara: "Madem bu kadar düşünceliydiniz, size dünyada düşünmeye yetecek kadar ömür vermedik mi ki? Üstelik sizi düşünmeye çağıran da gelmişti. Artık çok geç, tadın azabı, zâlimleri kurtaracak yoktur." denilecek.

38- ALLAH göklerin ve yerin sırrını bilendir. O bütün sinelerin özünü bilir.

39- Sizi yeryüzünde halifeler[13] yapan O'dur. Şu halde kim kâfirlik ederse kendi aleyhine kâfirlik etmiş olur. Kâfirlik[14] edip durmak Rablerinin öfkesini daha fazla çekmekten başka bir işe yaramaz. Kâfirlik hüsrandan başka bir şey getirmez.

40- Haykır yüzlerine: "Söyler misiniz,

üçlü tasnif yapıldığını söyleyebiliriz. Buna göre insanlar iyilik ve erdem *(hayr)* karşısında üçe ayrılır: 1- İyüikten ve hayırdan nasibi olmayan, ömrünü suç ve günah işlemekle geçirmiş, hayatları hatalar ve yanlışlarla dolu olanlar yani kendüerine yazık edenler *(zâlimun lihefsihi).* 2- Bunların tam tersi hayatlarını iyilik ve hayıra adamış, aktif bir şekilde bu iş için öne atılanlar yani erdemde öne çıkanlar *(sâbikun bıl-hayrât),* 3- İkisi arası bir yol izleyenler, genellikle dengeleri gözetmeyi ve tutarlı kalmayı yeğleyenler, ağır suçlar ve günahlar işlememekle beraber iyilik ve erdemde fazlaca öne de çıkmayanlar. İşte Kur'an bu ortada, arada olanlara "A'raf " (sağduyu sahipleri, genel ortalamada duranlar, bilinen, tanınan, herkesin kabul ettiği genele ait olanlarda *(urf)* tutarlılık gösterenler) demektedir. Bunları 7/46. ayetteki diyalogta birincilerle ikincüer arasında hakem yapıp konuşturmakta, sonuçta onlara da "girin cennete" demektedir. Demek ki ayeti Hz. Peygamber üzerinden önceki/sonraki çağlarda yaşamış ve yaşayacak bütün insanlara hitaben yorumlamak gerekir...

[13] HALİFE: Bkz. 2/30. ayet dipnotu.

[14] KAFİR: Bkz. 109/1. ayet dipnotu.

[15] Harfi harfine: "Hayır, o zâlimlerin bazıları bazılarına gururdan başka bir şey vaat etmiyor." Yani Mekke'nin bu tefeci bezirgan takımı, Allah'ın evi Kabe etrafında birbirlerini aldatmaktan, kendilerini kandırmaktan başka hiçbir manaya gelmeyen bir takım lâflar, sözler edip duruyorlar. Kendi aralarında "putların onları Allah'a yaklaştıracağı, meleklerin Allah'ın kızları olduğu, eğer bu putlara hediyeler getirilir, önlerine kurbanlar, altınlar, gümüşler sunulursa ve bu hediyelerde tefeci bezir-

Allah'tan başka yalvarıp durduğunuz ortaklarınız yeryüzünün hangi parçasını yaratmışlar? Yoksa onlar göklerden hisse mi aldılar? Yahut kendilerine yazılı bir senet vermişiz de delil olarak o mu var ellerinde? Hayır! O zâlimler kendi aralarında kurmuşlar bir düzen,[15] birbirlerini aldatmaktan başka bir şey yapmıyorlar.

41- Gökleri ve yeri yıkılmasınlar diye Allah tutuyor. Eğer yıkılmaya başlasalar onları O'ndan başka kimse tutamaz. Allah gerçekten çok hoşgörülü,[16] çok bağışlayandır.

42- Onlar, kendilerine eğer uyarıcı gelirse kesinlikle eski çağlardakilerden çok daha fazla onunla birlikte olacaklarına dair en şerefli yeminleriyle Allah'a yemin etmişlerdi. Fakat uyarıcı gelince içlerinde kin büyütmekten başka bir şey yapmadılar.

43- Bu kin, onlara kendi ülkelerinde kibir ve küstahlık yaptırmaya başladı. Böylece haince plânlar kurup kuyu kazdılar. Oysa kuyu kazan, sonunda kazdığı kuyuya kendisi düşer. Çağlar boyu olagelenden başka bir şey mi bekliyorlar? Sen, Allah'ın olagelen davranış tarzında[17] bir değişiklik bulamazsın. Allah'ın olagelen davranış tarzında asla bir sapma da bulamazsın.

44- Bunlar yeryüzünde gezip önceki çağlarda yaşayanların sonu ne olmuş hiç bakmıyorlar mı? Oysa onlar kendilerinden çok daha güçlüydüler. Demek ki Allah'ı ne göklerde ve ne de yerde hiçbir şeyin aciz bırakma imkânı ve ihtimali yoktur. O her şeyi bilendir, her şeye gücü yetendir.

45- Eğer Allah, insanları yaptıkları yüzünden cezalandıracak olsaydı yeryüzünde kımıldayan tek bir canlı bırakmazdı. Fakat belirlenmiş bir vakte kadar onlara süre tanıyor. Nihayet bir zaman gelecek o süre de dolacak. Allah kullarını görüyor.

gânların cebine giderse, insanların Allah'ın affına mahzar olacağı" vb. birçok lâfı kendi aralarında dönen bir Tanrı, din ve Kabe istismarına dönüştürmüşler. Böyle yapmakla bu zâlimler sadece kendilerini aldatıyor, ancak midelerine ateş dolduruyorlar. ..

[16] HALİM: Bkz. 11/75. ayet dipnotu.

[17] SÜNNETULLAH: Bkz. 17/77. ayet dipnotu.

19 - (47) MERYEM SURESİ

Mekke'de inmiştir, 98 ayettir Surenin 16-29. ayetleri arasında Hz. Meryem'in hamileliği, doğumu ve bunun sonuçları ele alındığı için bu ismi almış görünmektedir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1-Kaf, Ha,Ya,Ayn, Sad.

2- RABBİNİN kulu Zekeriya'ya sevgi ve merhametinin anlatımıdır...

3- Hani o bir zamanlar Rabbine için için yalvarmıştı.

4- Demişti ki: "Ey Rabbim! Artık içim geçti, saçlarım ağardı ve sana ettiğim dualar ey Rabbim, hiç karşılıksız kalmadı.

5- Ben bu halimle, bu ocağın sönmesinden endişeliyim.[1] Eşim de baştan beri kısır. Ne olur bana bir dost ver;

6- Hem bana, hem de Yakup Ocağı'na sahip çıksın. Hem de senin razı olacağın birisi yap onu!"

7-Allah: "Ey Zekeriya, haberin olsun, biz sana Yahya[2] adında bir oğul müjdeliyoruz. Daha önce bu isim kimseye verilmemişti." dedi.

8- Zekeriya:[3] "Ey Rabbim, benim nasıl bir oğlum olabilir; eşim kısır ben de yaşlılığın son haddine varmışken?" dedi.

9- Öyle! Fakat Rabbin diyor ki: "Bu benim için çok kolaydır. Bundan önce de seni, sen hiçbir şey değilken yaratmıştım." dedi.

10- Zekeriya: "Ey Rabbim, bana bir işaret ver!" dedi. Allah: "İşaretin, sapasağlam olduğun halde üç gün, üç gece insanlara söz söyleyememendir" dedi.

11- Derken yakarış yerinden halkının karşısına çıkıp onlara: "Sabah ve akşam O'nu anın!" diye işaret etti.

12- Nihayet büyüyünce ona: "Ey Yahya, kitabı kuvvetle tut!" diye öğüt verdi. Biz ona daha çocukken bilgelik vermiştik.[4]

[1] Harfi harfine: "Yerime geçecek akrabalardan endişeliyim." Burada Kuranın peygamber çevreleri için kullandığı "ÂL" kavramına verdiğimiz "ocak" karşılığı bu ayette daha iyi anlaşılmaktadır. Hz. Zekeriya "İmran Ocağının" sönmesinden endişe etmekte ve bunun sürmesi için Allah'tan salih evlât istemektedir. Nitekim surede anlatılan Hz. Meryem, Hz. Yahya ve Hz. İsa tarihin en büyük peygamber çevresi olan "İmran Ocağında" yetişmişlerdir. Burada soy, hanedan, zürriyet gibi etnik köken ve ırk çağrışımları yapan kelimeler yerine manevi atmosfer, kültür ve yetişme çevresi manalarını gelen "ocak" kelimesi daha uygun durmaktadır.

[2] Yahya ismi sözlükte "o çokça yaşayacak" anlamında, Türkçedeki "Muammer" veya "Ömür" gibi bir manayı çağrıştırır.

[3] Zekeriya ismi "hatırlamak, anmak" anlamında "Zâkir" ile aynı manayı çağrıştırır.

[4] Yani: Biz Yahya'ya doğduğunda bilgelik dolu bir aile ortamı bahşettik. Böyle bir ailede doğmasını sağladık. Onun böylesi ortamda yetişmesini sağladık.

13- Ona katımızdan tertemiz bir vicdan/ruh dinginliği verdik. O, Sakınan birisiydi.

14-Anne-babasına iyi davranan biriydi, zorba ve isyankâr değildi.

15- Hem doğduğu gün, hem öleceği gün, hem de diri olarak kaldırılacağı gün ona selam olsunl

16. KİTAPTA Meryem'i de an. Hani o, ailesinden ayrılıp doğu tarafında bir yere çekilmişti.

17- Onlarla arasına bir perde çekmişti. Derken kendisine ruhumuzu gönderdik. Ona düzgün bir insan şeklinde göründü.

18- Meryem: "Ben senden Rahman'a sığınırım. Eğer Allah'ın öfkesini çekmekten sakınıyorsan bana yaklaşma." dedi.

19- "Ben sadece sana tertemiz bir erkek çocuk hediye etmek için Rabbinin elçisiyim." dedi.

20- Meryem: "Benim nasıl oğlum olur? Bana bir insan dokunmadı, üstelik gayrı meşru hayat yaşayan birisi de değilim." dedi.

21- Öyledir! Rabbin: "Bu benim için gayet kolaydır. Onu insanlara bir sembol, sevgi ve merhametimizin sesi yapacağız." dedi ve iş olup bitti.

22- Böylece ona gebe kaldı ve onunla uzak bir yere çekildi...[5]

[5] BABASIZ DOĞUM: Görüldüğü gibi bu pasajda (16-22) Hz. Meryem'in nasıl hamüe kaldığı anlatılıyor. Bu olayı iki şekilde yorumlamak mümkündür:

1- Bu bölümde (16-22) anlatılan konu Meryem'in evlenmeden önce gördüğü rüyadır. Çünkü bu olayın bir temsilî/görünme/görüm *(temessele)* olduğu söyleniyor. Hz. İbrahim'in rüyasmda oğlunu kurban ettiğini görmesi gibi, Meryem de rüyasında/görümünde bir beşerin kendisine çocuk vermek istediğini görüyor. Fakat bu temsili beşerin/erkeğin kimliği söylenmiyor düzgün bir insan *(beşeren seviyya)* deniyor. Buradan Meryem'in evlenmek istediğini anlıyoruz. Fakat bunu yapması o günkü tapmak kuralları gereği mümkün değil çünkü tapmağa adanmış kızlar rahibe hayatı yaşadıkları için evlenemezlerdi. Meryem gördüğü rüyayı/temsili evlenmesi gerektiğine işaret olarak yorumluyor ve marangoz Yusuf üe evlenip ondan gebe kalıyor ve böylece iş olup bitiyor. Evlenmeme kuralının çiğnendiğini ve üstelik bir de çocuğu olduğunu duyan tapmak rahipleri Meryem'in evliliğini tanımıyor ve tapmak kayıtlarına geçirmeyip gayr-ı meşru üan ediyorlar. Çünkü o dönemde nikah, nüfus işlemleri tapmakça onanırdı.. Böylece aradan zaman geçince Meryem babasız çocuk doğuran kadınmış gibi oldu. Etrafında mitoloji örüldü ve tarihe, halk anlatılarına böyle geçti ve dilden düe akarılarak geldi. Meryem suresinin indiği Arap hrıstıyan halk anlatıları ortamında da böyle biliniyordu. Kur'an Hristıyanlara bu ana çerçeveyi fazla zorlamadan ve fakat esas mesajı aktararak Meryem'in kıssasını işte böyle yeniden anlattı...

2- Hz. Meryem diğer insanlardan farklı olarak evlenmeden ve kocasız olarak İsa'yı doğurmuştur. "Ona ruhumuzu gönderdik, ona güzel bir beşer olarak göründü (timsal oldu)."dan maksat, Meryeme evlenmeden ve kocası olmadan görünendir. Burada da iki görüş var: a- Bu görünen melektir; o ruhumuz diye ifade edilmiştir, b- Bu görünen

Meryem'in rüyasında gördüğü bir erkektir; o ruhumuz diye ifade edilmiştir...Ancak ikinci yorumda tefsir sadedinde şunlar söylenebilir: **"Benim nasıl bir oğlum (gulam) olabilir? Bana bir insan (beşer) dokunmadı, gayr-ı meşru hayat yaşayan birisi (bâği) de değilim. Senden Allah'a sığınırım, eğer Rahmandan sakınan birisi isen bana dokunma... Ruhumuzu ona gönderdik, ona düzgün bir beşer (beşeran seviyyâ) olarak göründü (timsal) ve iş olup bitti.. .Böyledir, bu Allah'a göre kolaydır?"** ifadeleri burada alışmadık, farklı bir durumun olduğunu çağrıştırıyor. Bu durumda "bakire doğumu" adı verilen bilgiler ışığında şöyle bir "spekülasyon" yapılabilir: Bazı canlı türlerinde çiftleşme(eşeysiz üreme) olmadan kendi kendine hamile kalarak doğum olabilmektedir. Bunun insan türünde olma olasılığı oldukça nadirdir. Olsa bile şu anki bilgiler bunun bir kız olabileceğini göstermektedir. Çünkü dişideki kromozomlar, iç rahim hareketleri sonucu ancak bir kızın döllenmesine yetmektedir. Erkek olması için mutlaka bir (Y) kromozomu gerekmekte o da erkekten gelmektedir. Şimdi bu durum bir yana -çünkü gelecekte bu konuda yeni bilgilere ulaşılabilir- Hz. **Meryem** ömrünü mabede adamış, erkeklerle pek ilişkisi olmayan, bir anlamda rahibe hayatı yaşayan, henüz 18-19 yaşlarında tertemiz bir kızdır. Bütün ömrü mabette ibadet ve taatla geçiyordu. Hamile kalmadan önce bir kaç kez aybaşı olmuş ve yirmi yaşlarına gelmişti (Razi). Genç erkeklerin rüyalarında ihtilam olması gibi, yani "rüyasında" kadınla cinsel ilişkiye girip bilfiil boşalması gibi, o da "düzgün (genç, yakışıklı) bir erkek" ile rüyasında ilişkiye girdiğini görüp (timsal olunup) rahmindeki yumurtacığı harekete geçirmiş olabilir. Bir nevi arzu ve istek uyandırılarak genç kızlık duyarlılığı harekete geçirilmiş olabilir. İş bitince ateş ve ter içinde uyanan muhtelim (rüyasında ihtilam olan) genç erkek gibi bunun bir rüya olduğunu uyanınca öğrenebilmiştir. Nitekim yapılan araştırmalar bakire gebeliklerinin böyle olduğunu göstermektedir... Kur an bu durumu sürekli vurguladığımız "Biz" üslûbu çerçevesinde gayet "nezih" bir dille anlatmaktadır. Ayette geçen **"Ruhumuzu gönderdik, ona düzgün (genç, yakışıldı) bir beşer (erkek) şeklinde göründü, iş olup bitti"** ifadeleri bunu çağrıştırmaktadır...

Kanımca yukarıdaki birinci yorum, tarihi verilerle desteklendiği takdirde daha mümkün görünüyor.

23- NİHAYET[6] doğum sancısından bir hurma dalına tutundu. "Ah!" dedi: "Keşke daha önce ölseydîm, keşke unutulup gitseydim!"

24- İçinden bir ses şöyle diyordu: "Sakın üzülme, Rabbin karnında taşıdığını yürüyen bir önder[7] yapacak."[8]

25- Hurmanın dalını kendine doğru silkele, üzerine olgun, taze hurma dökülsün.

26- Artık ye, iç, gözün aydın olsun. Eğer insanlardan birini görürsen şöyle söyle: "Ben, Rahman'a oruç adadım, bu nedenle bugün hiç kimse ile konuşmayacağım."

27- Derken Meryem çocuğu ile beraber halkının yanına geldi. Onlar: "Hey Meryem, bu ne iş?" dediler.

28- "Ey Harun'un kız kardeşi, baban kötü bir adam değildi, annen de gayrı meşru hayat yaşayan birisi değildi."

29- Bunun üzerine Meryem çocuğu gösterdi. "Beşikteki bir çocukla nasıl konuşuruz?" dediler...[9]

[6] Yukarıdaki ayet (22) ile bu ayet (23) arasında en az 9 ay 10 gün geçtiği unutulmamalıdır.

[7] SERİYYA: Sözlükte [SRY] kökünden gelir. Mastarı "geçmek, geçerli olmak", son harfinin yer değiştirmesiyle [SYR] kökünün mastarı da "yürümek, gitmek" demektir. Türkçeye de geçen *sirayet, serlevha, seriyye* gibi sözcükler birinci; *seyr, seyran, seyr-i suluk, siret* gibi sözcükler de ikinci kökten gelir. Her ikisinde de ortak anlam bir şeyin "akıp geçmesi, yürüyüp gitmesi"dir... Yukarıdaki ayet bu çerçevede iki şekilde yorumlanmıştır: 1- Meryem aşağı taraftan bir ses duydu. O ses 'Rabbin sana aşağı tarafta bir çay akıttı' diyordu. 2- Meryem içinden (altında) bir sesin yankılandığını duydu. O ses 'Rabbin karnındaki (altındaki) çocuğu yürüyen bir önder yapacak' diyordu... Görüldüğü gibi ayette geçen "seriyya" ifadesi "çay akıttı" olarak anlaşılabileceği gibi "yürüyen bir önder, lider, serlevha yaptı" olarak da anlaşılabilir. Öyle görünüyor ki ikinci görüş Hz. İsa'nın misyonu açısından daha uygun durmaktadır. Çünkü Hz. İsa kendilerine "Tanrı ile yürüyenin (Yakup/İsrail) torunları" diyen bir topluluğa seslenmiştir. Onların Tanrı ile yürümeyi çoktan terk ettiğini, asıl "Allah ile yürüyüşün" kendisi ile yeniden başladığını; ona uyulması gerektiğini söylemiştir... Ayrıca bkz. "İSRA" 17/1. ayet dipnotu.

[8] Harfi harfine: "Altından ona geldi bir nida. 'Sakın üzülme, Rabbin altındakini yaptı seriyya.'

[9] Öyle anlaşılıyor ki Hz. Meryem çocuğa "konuşması için" işaret etmedi. Bilakis "ne konuşsam anlamayacaksınız. Bu nedenle susuyorum, ne yapayım işte böyle!" manasına gelecek bir işarette bulundu. Kucağında çocuğu ile omuzlarını silkeleyip "ne söyleseniz boş, durum bu" manasında boyuna "susan" bir genç kadın düşünün... Çünkü kendisine bu durumu açıklama yapmanın bir fayda vermeyeceği, sadece susması ve Allah'a güvenmesi istenmişti. O da bunu yaptı. Kadınsı bir tevekkülle "durum bu, yapılacak bir şey yok" manasında sustu... Sonra bağırıp çağrışmalar olduysa da bir müddet sonra kesildi. Derken aylar ayları, yıllar yılları

30- NİHAYET[10] İsa seslendi: "Ben Allah'ın kuluyum. O, bana bir kitap verdi ve beni peygamber yaptı.

31- Beni, her nerede olursam olayım çağlar boyu yankılanıp duracak[11] bir mesajı yaymakla görevlendirdi ve hayatta kaldığım müddetçe bana destekleşmeyi/dayanışmayı ve ihti-

kovaladı ve **İsa** büyüyüp 30 yaşlarına geldi. Bu dönemde Hz. **Meryem**'in ilk zamanlar etrafında fırtınalar koparılmasına rağmen kimi zaman susarak, kimi zaman Türkçe'deki tabirle her annenin oğluna söylediği "benim oğlum büyüyünce büyük adam (seriyya, serlevha) olacak" şeklindeki telkinlerle Hz. **İsa**'yı büyüttüğü anlaşılıyor. Bu gayet normaldir zira "İmran Ocağından" büyük simaların çıkması böylesi bir yetişme çevresi ve manevi atmosferle sıkı sıkıya irtibatlıdır. Aynı zamanda bu peygamberlik bilincinin ilmek ilmek dokunarak oluştuğunu da göstermektedir. **"Ümmetimin âlimleri İsrailoğulları'nın elçileri gibidir."** hadisinde de geçtiği gibi peygamber çıkaran ailelerin İbranî muhayyilesinde ifade ettiği anlamın, bizde "ocak" dediğimiz sürekli âlimler ve önemli zatlar çıkaran büyük ve köklü ailelerle eşdeğer olduğu anlaşılıyor.

[10] Bu bölümdeki konuşmanın, yukarıdaki bölümden çok sonraları olduğuna dair kuvvetli emarelere sahibiz. Ancak klasik müfessirlerin çoğu bu bölümü önceki bölümün hemen devamı olarak anlamışlar ve **İsa**'nın bu sözleri beşikte söylediğine hükmetmişlerdir. Fakat arada en azından bulûğ çağına kadar bir zamanın geçtiğini söyleyenlerin de **(Ebu'l-Kasım el-Belhi)** desteğiyle yukarıdaki ayetlerde **İsa**'nın yaşam öyküsünün "safha safha" ele alındığını söylememiz mümkün görünmektedir. Şöyle ki: Önceki iki ayet (22-23) arasında en az 9 ay 10 gün varken -çünkü gebe kaldığı günün hemen ardından doğum sancılarının başladığı güne geçiliveriyor - bu iki ayet (29-30) arasında da en az 25-30 sene vardır. Çünkü Hz. **İsa** otuz yaşlarında tebliğe başlamıştı. Öte yandan İsa'nın halkına seslenişinin anlatıldığı bu pasaja (30-33) geçişte her hangi bir geçiş edatı kullanılmıyor. Pasaj boyunca da (30-33 ayetler) önceki bölüme gönderme yapan herhangi bir atıf zamiri de bulunmuyor. Bu da bu pasajdaki sözlerin çok zaman sonra söylendiğine delalet ediyor. Bunun bir örneği Hacc 66. ayetten 67. ye geçerken görülebilir. Burada **Razi** şu açıklamayı yapmaktadır: **"Bu ifadenin başından vav düşmüştür. Çünkü bu ifadenin kendinden öncekilerle münasebeti yoktur."** (Razi, Hacc; 22/67 tefsiri). Demek ki bu bölümle birlikte **İsa**'nın hayatından üç safha: 1- Annesinin hamile kalması 2- Doğumu 3- Büyüyünce halkına verdiği mesajın temel esasları anlatılmış oluyor. Hemen sonra da **Hz. İbrahim**'e geçiliyor. Unutulmamalı ki bu tür bölümler **Hz. Muhammed**'e (s.a.v) bir çırpıda iniyordu. Aralarında mantıksal bir akış olup olmadığına bakılmaksızın bugünün tabiri ile "bir küpte geçen sahneler" gibi bir anda peş peşe sıralanıyordu. Bu durum okuyan da her şeyin bir anda olup bittiği izlenimi uyandırabiliyor. Hâlbuki Kuran okurken buna dikkat etmek gerekir. Kuran kıssaları anlatırken ilâhî hitabın "dalgalı akışını" iyi algılamak icap eder. Nitekim biz büyük harflerle başlayan pasajlarda ya başka bir konuya geçildiğini ya da arada zaman

yaçtan fazlasını vererek arınmayı tavsiye etti.

32- Anneme iyilik etmemi tavsiye etti, beni zorba ve isyankâr yapmadı.

33- Selâm bana; hem doğduğum gün, hem öleceğim gün, hem de diri olarak kaldırılacağım gün."[12]

34- İŞTE hakkında tartışıp durdukları Meryem oğlu İsa hakkındaki gerçekler bunlardan ibarettir.

35- Allah'ın oğul edinmesi olur şey değildir. Allah bu gibi şeylerden uzaktır. Allah bir iş ve oluşa karar verdimi ona sadece "Ol" der o da olur.[13]

36- İsa'nın dediği hep şuydu: "Allah, benim de Rabbim sizin de Rabbinizdir. Onun için hep O'na ibadet ediniz. İşte doğruluk ve dürüstlük yolu budur.

37- Hal böyleyken bir takım gruplar kendi aralarında çekişip duruyorlar.[14]

farkı bulunduğunu vurgulayarak bu durumu yansıtmaya çalıştık. Öte yandan diğer elçiler için de geçerli ama özellikle Hz. İsa, Kur anda "Allah'ın sesi" *(kelimullah)* olarak öne çıkarıldığı için onun konuşmaya başladığı yerleri düzünden, "dedi" yerine aynı manaya gelen "seslendi" ibaresi ile çevirdim...

[11] MÜBAREK: Bkz. 6/155. ayet dipnotu.

[12] Yani: Doğumunda, ölümünde ve kıyamet günü yeniden diriltileceği günde İsa'ya selâm olsun! Bu ibarenin aynısının, yukarıdaki (19/15.) ayette Hz. Yahya için de kullanıldığına dikkat etmek faydalı olabilir: "Hem doğduğu gün, hem öleceği gün, hem de diri olarak kaldırılacağı gün ona (Yahya'ya) selâm olsun!"

[13] Demek ki Kuran'dan bir tabiat felsefesi çıkarılacaksa bu ancak "oluş" felsefesi olabilir. Bu, şu demektir: Allahu alem "Tanrının ezeli plânı" diye bir şey yoktur. Olaylar oldukça bilinmektedir ve onun yaratması olaydan önce kestirilemeyen yaratıcı güç (enerji) halindedir. Toprağın yaratıcı enerjiyle dolu olduğu halde ancak işlenmesiyle ürün vermesi gibi; *("Ekmek verdi, aş verdi deşmeyince kıt verdi.l Benim sadık yârim kara topraktır* Âşık Veysel). Şu halde Allah bir şeyin olmasını dilemezden önce düşünüp taşınıp plan yapmamaktadır. İlahi proje, ilahi senaryo vs. diye bir şey söz konusu değildir. O'nun bir şeyin olmasını dilediğinde yaptığı şey sadece ona "ol" demekten ibarettir. Bu durumda o şey hemen "oluş" halinde varlığa bürünür. Yani kelamcıların diliyle Allah'ın iradesi, bilgisi ve yaratması bir ve aynı şeydir. Bir cümlede kelimelerin ardı ardına dizildiği gibi aralarında fasıla yoktur. Allah'ın ezeli planı olmuş bitmiş, noktası konulmuş bir "kader" değil, olsa olsa "olmakta olan, oluş halinde olan'dır. Dahası insanoğlu buna eylemleriyle katılmakta ve olmakta olana tesir edebilmektedir. Allah, insanı yaratmaya *(halq)* veya oluşa *(kevn)* katmaktadır. Yaratılış ritmi bu karşılıklı dinamik tempo ile süreç *(dehr)* boyunca devam etmektedir...

[14] Yani: Kimisi: "İsa bir isyancı, sahtekâr ve veled-i zinadır." diyerek, kimisi: "O bir tanrıdır/tanrının oğludur; bizim için kendini feda ederek insanlığı ölüm yargısından kurtarmıştır." diyerek, kimisi de: "Öldükten üç gün sonra dirilmiştir. Tanrı onu göğe çekmiştir, kıyamete yakın dünyaya geri dönecektir." vs. şeklinde tartışıp

Büyük gün gelip çattığı zaman vay o kâfirlerin haline!

38- Karşımıza çıktıklarında gerçeği öyle bir işitecek, öyle bir görecekler ki! Fakat o zâlimler bugün apaçık bir sapkınlığın içindeler.

39- İnkâr etseler de, umursamaz olsalar da, son pişmanlığın hiçbir fayda sağlamayacağı o pişmanlık gününü kendilerine haber ver.

40- Yeryüzü ve üzerindekiler geçip gittikten sonra yalnızca biz kalacağız, Biz! Onların hepsi dönüp dolaşıp bize gelecekler.

duruyor. Oysa **İsa** anlattığımız gibidir; gerisi lâf-ı güzaftır...

[15] **HZ. İBRAHİM:** Mezopotamya uygarlığının zirveye çıktığı bir çağda (MÖ. 2000-1700), Aşağı Mezopotamyadaki Ur şehrinde ortaya çıkmıştır. Tüm Dicle-Fırat havzasını, Suriye, Mısır, Filistin ve Mekke'yi dolaşmış, Sümer-Akad-Babil uygarlığının birbirinden devralarak getirdikleri tüm pagan (putperest) değerlerine başkaldırmıştım Dönemin Nemrut u tarafından ateşe atılarak yakılmak istenmiştir. İmparatorluğun tanrılarına karşı çıktığı ve onları tanımadığı için devrin en ağır cezası olan 'ateşte yakılarak idama" mahkûm edilmiştir. Ancak dönemin Nemrutu bu amacına ulaşamamıştır. Hz. **İbrahim,** hanımı ve yeğeni **Lut** ile birlikte Aşağı Mezopotamya'yı terk etmiş, yeğeni **Lut**'u Filistin'deki Sodom ve Gomore, bir oğlu **İsmail**'i Mekke'deki Cürhüm Arapları, diğer oğlu **İshak**'ı da Filistin'deki İbranîler gibi Sami oymaklarına tebliğ amacıyla göndermiştir. Döneminde Akad-Babil uygarlığı tüm Ortadoğu'ya hâkim olmuş bir Sami medeniyetiydi. Sümer Nemrut'u **Urukagina,** Akad Nemrut'u I. **Sargon** ve Babil Nemrut'u **Hammurabi,** Dicle-Fırat (Mezopotamya) havzası tanrı-devletlerinin kudretli krallarıydılar. Kendilerini dünyaya nizam vererek adaleti sağlayacak kurtarıcı olarak görüyorlardı. Bu görevi kendilerine Tanrının verdiğine inanıyorlardı. Birçoğu ülkelerini "Tanrının kapısı, ülkesi" (Babil) olarak isimlendiriyorlardı. Hz. **İbrahim, Sare, Hacer,** büyük oğlu **İsmail,** küçük oğlu **İshak,** yeğeni **Lut, İshak**'tan olma torunu **Yakup** ve **Yakub**'un oğlu **Yusuf** bu açıdan Araplar ve İbranîler (Yahudiler) gibi tüm Sami oymaklarınca efsanevî peygamber ailesi olarak sahiplenilmiştir. Hepsi de bu elçilerin kendi soylarının atası olduklarını iddia etmişler, böylece elçilerin dini karizmasından kendilerince milli bir ideoloji çıkarmaya ve bundan azamî ölçüde yararlanmaya çalışmışlardır. Hâlbuki Hz. **İbrahim,** Ur şehrinde doğması itibarîyle İbranî bile değildi. Anadili Keldanice idi. Amacı bugünkü Ortadoğu'da karışık göçebe topluluklar halinde yaşayan ön Asya halklarına tevhid ve adalet dinini anlatmak, Sami/Akad/Babil asabiyetine dayalı imparatorluk tanrılarının gölgesinde kurulmuş Tanrı istismarına dayalı otoritelerden insanları kurtarmak ve bu amaçla oluşturulmuş bütün kurumsal dinleri yıkmaktı. Hz. **İbrahim**'in aile kökeninin Irak'a Hindistan'dan göç etmiş olması da başka bir ihtimaldir. Hindistan'daki Brahman geleneği, Hint toprağında daha önceleri ortaya çıkmış **İbrahim** (Abraham/Brahman) gibi Rahmanın elçilerinin izlerini taşımaktaydı. Onun için Brahman deniyordu. Yani Rahmanın babası, iyiliğin, sevginin, merhametin sonsuz

41- KİTAPTA İbrahim'i de an[15] çünkü o da bir peygamberdi, sözü namus bilirdi.

42- Bir zaman babasına şöyle demişti: "Babacığım, o işitmeyen, görmeyen ve sana hiç faydası olmayan şeylere niçin tapıyorsun?

43- Babacığım, emin ol sana gelmeyen bir bilgi bana geldi. Gel, bana uy da seni dümdüz bir yola çıkarayım.

44- Babacığım: şeytana tapma çünkü şeytan Rahman'a isyan etti.

45- Babacığım doğrusu ben, sana o Rahmandan bir azabın dokunmasından ve böylece şeytanın adamı haline gelmenden korkuyorum."

46- Babası: "Sen, benim tanrılarımdan yüz mü çeviriyorsun ey İbrahim? Yeminle söylüyorum eğer bundan vazgeçmezsen seni öldüresiye taşlarım. Şimdi çek git; gözüme bir süre görünme" dedi.[16]

47- İbrahim: "Selâm sana, senin için Rabbimden af dileyeceğim; çünkü O bana karşı çok cömerttir." dedi.

48- "Sizi Allah'tan başka taptıklarınızla baş başa bırakıp giderim ve Rabbime dua ederim. Umarım Rabbime yaptığım dua sayesinde mutsuz olmam." diye de ekledi.

49- İbrahim, onları ve Allah'tan başka taptıklarını bırakıp gittiğinde, Biz de ona İshak'ı ve Yakup'u ihsan ettik ve her birini bir peygamber yaptık.

50- Onlara sevgi ve merhametimizi

kaynağı yüce Allah'ın bölgeye gönderdiği ve mesajları tarihten silinmiş, unutulmuş elçilerin yolunu ve manevî soyunu sürdüren anlamında... Ayrıca bkz. 14/35. ayet dipnotu.

[16] Burada adı geçen tanrılar, Hz. **İbrahim**'in yaşadığı dönem olan (MÖ. 2000-1700) yıllarında Irak'ta en parlak dönemini yaşayan ve Tanrının kapısı anlamına gelen Babil İmparatorluğunun ünlü imparatorluk tanrılarıdır. Hz. **İbrahim**'in babası da bu imparatorlukta yüksek kraliyet memuruydu. Babil tanrılar meclisi Sümerlerdeki *(An-Enki-Anlil)* gibiydi. Ancak isimler biraz değişmişti. Babil İmparatorluğu'nda Tanrı ailesi *(Anu-Ea-Ellü)* idi. Tanrı baba, karısı ve oğlundan oluşan bu tanrılar meclisinin (panteonun) altında diğer tanrılar sıralanırdı: Güneş *(Şamaş)*, ay *(Sin),* yıldız *(Iştar)* tanrılarının yanı sıra yıldız tanrısı *(îştar),* oğlunu *(Tammuz)* bitkilerin tanrısı olarak görevlendirmişti. Keza yağmur ve zenginlik dağıtan fırtınanın tanrısı *(Adad),* savaş tanrısı *(Ninurta),* mahsul tanrısı *(Dagon)* ve insanların kaderlerini levhalar üzerine yazan ilâhî kâtip *(Nabu)* tanrılar meclisinin önemli üyeleriydiler. Hz. **İbrahim**'in balta ile kırıp geçirdiği tanrı heykelleri işte bunlardı...

[17] Harfi harfine: "Onlar için yüce *(aliyya)* bir doğruluk *(sıdk)* dili *(lisan)* verdik."

[18] **RESUL VE NEBİ:** Sözlükte resul elçi, nebi de haberci demektir. *Mürsel, irsal, irsaliye, risâlet* ile *nübüvvet, enbâ, enbiya, mütenebbi* vb. kelimeler bu köktendir... Ayette Hz. **Musa** hakkında resul ve nebi kelimelerinin her ikisinin birden kullanılması bazı müfessirler arasında resul ile nebinin farklı manalarda olduğu kanaati

yağdırdık, sözü namus bilmenin dile gelen soylu sesi yaptık.[17]

51- KİTAPTA Musa'yı da an; çünkü o saf bir yürek temizliğine sahip bir elçi, bir peygamberdi.[18]

52- Ona dağın sağ tarafından seslenmiş ve fısıldayacak şekilde yaklaştırmıştık.

53- Sevgi ve merhametimizle kardeşi Harun'u da bir peygamber olarak ona lütfetmiştik.

54- KİTAPTA İsmail'i de an çünkü o da sözü namus bilen bir elçi, bir peygamberdi.

55- Halkına destekleşmeyi/ dayanışmayı ve ihtiyaçtan fazlasını vererek arınmayı emrederdi ve Rabbinin hoşuna gidecek davranışlarda bulunurdu.

56- KİTAPTA İdris'i de an[19] çünkü o da sözü namus bilen bir peygamberdi.

57- Biz onun da adını göklere yaz-

uyandırmıştır. Oysa Kuranın genel kullanımı içinde böyle bir ayrım mümkün görünmüyor. Çünkü bu iki kelime eş anlamlı olup bütün elçiler hem resul hem nebidirler. Keza bütün elçilerin bütün insanlığa gönderilmiş olduğu anlaşılıyor. Bunların kimi henüz kendi ülkesindeyken bastırılmış, kimisi şehit edilmiş, kimisi de nihaî amacına ulaşamadan başlattığı hareket yarım kalmıştır. Aslında hepsinin de amacı insanlığa dünya ve ahirette kurtuluş yolunu göstermekle beraber tevhide ve adalete dayalı bir dünya düzeni kurmaktı. Yani Hz. Muhammed'in (s.a.v) yaptığını onlar daha önce yapmak istiyordu. Hepsinin de amacı nihayetinde bir gün insanlığın merkezi olan Kabe'yi yeniden diriltmek ve onun etrafında evrensel bir ümmet kurarak çağlarının en gelişmiş şeriatını (hukuk) tesis etmekti. Böylece tüm insanlığa örnek olacak "Evrensel Adalet ve Barış Yurdu" (Daru's-Selam) kurulmuş olacaktı. Sadece üç beş kişi kendisine inanmış bir İbrahim, sadece üç yıl tebliğ yapabilmiş bir İsa, veya Mısır çöllerinden yürüyüp Kudüs'e girmeye ömrü vefa etmemiş bir Musa, Hz. Muhammed (s.a.v) gibi -dünyevî anlamda- başarılı olmuş olsalardı, aynen bu "büyük ülküyü" hayata geçireceklerdi... (Allahu alem). Öte yandan resul ve nebi kavramlarını Yahudi kültüründeki manasıyla kullanmamak gerekir. Çünkü onlara göre resuller ve nebiler ancak bir sınıftan gelebilirler. O sınıfta Yahudilerin nebim veya kohen vs. dedikleri peygamberlik hanedanıdır. Onlara göre bunun dışından peygamber çıkamaz. Hâlbuki peygamberlik bir ırk, kavim, zürriyet vs. olayı değil ahlâk, erdem, dürüstlük ve vicdani uyanış olayıdır. Allah böyle olanların içinden birini tarihin belirli dönemlerinde seçer. Bu her kavimden ve dünyanın her yerinden olabilir...

[19] İDRİS: Sözlükte [DRS] kökünden "ders yapan, çokça okuyup öğreten" manalarına gelir. İbrahim'in Hintdeki *Brahman* i çağrıştırması gibi İdris de Mısırdaki *İzis/Osimi* çağrıştırıyor. Bütün kaynaklar İdris'in Nuh'tan daha önce Mısır'da yaşadığını rivayet ederler. Dolayısıyla bunların Hint ve Mısır toprağında eski çağlarda yaşamış elçilerin izlerini taşıdıkları düşünülebilir. Nitekim Mısır uygarlığını devralarak yeniden üreten Yunan mitolojisinin Hermes'i de büyük ölçüde İdris ile

dik.[20]

58- İŞTE BUNLAR Allah'ın kendilerine nimetler verdiği elçilerdir. Âdem'in takipçilerinden, Nuh ile birlikte taşıdıklarımızdan, İbrahim ile İsrail'in izinden yürüyenlerden seçtiğimiz kimselerdir. Bunlar kendilerine Rahman'ın ayetleri okunduğu zaman ağlayarak yerlere kapanırlardı.

59- Onların ardından öyle kötü bir nesil geldi ki; destekleşmeyi/dayanışmayı boş verdiler ve şehvetlerinin peşine düştüler. Bunlar da azgınlıklarının karşılığını göreceklerdir.

60- Ancak tövbe edenler, iman edenler/güvenenler, iyilik, güzellik ve doğruluk için çalışanlar bunun dışındadır. Onlar zerrece haksızlık yapılmadan cennete gireceklerdir.

61- Cennetin tam orta yeri, kendisi için çalışıp ibadet edenlere Rahman'ın gıyaben söz verdiği şekilde onları bekliyor. O'nun verdiği söz yerine gelecek.

62- Orada boş lâf işitmeyecekler. Huzur ve mutluluk içinde[21] sabah akşam nimetlere gark olacaklar.

63- Sakınan kullarımıza vereceğimiz cennet işte budur![22]

64- BİZ[23] ancak rabbinin emriyle ine-

ilgili söylenenlere uymaktadır. Okuyup öğreten, ders yapan, tedrise önem veren, kalemle ilk yazı yazan, astronomi ve matematiğe ilgisi olan anlamında...

[20] Harfi harfine: "Biz onu yüce bir yere yükselttik." Ayette geçen "yükselttik" ifadesi Kuranda Hz. İsa ve Hz. Muhammed (s.a.v) için de kullanılıyor. Hz. İsa için: *"Onu kendine yükseltti."* (4/158), Hz. Muhammed (s.a.v) için: *"Senin şanını yükseltmedik mı"* (94/4) derken kullanılan kelime aynıdır. Hemen anlaşılacağı gibi bundan maksat manevi derece ve mertebe bakımından yüksekliktir. Türkçe'de "adını dağa taşa, göklere yazmak" dememiz gibidir. Bu nedenle Kurandaki bu tür ifadeleri "adını göklere yazmak" şeklinde manevi yücelik ve paye verme anlamında, mecazi çağrışımını da bozmayan ifadelerle karşıladım.

[21] Harfi harfine: "Ancak bir 'selam' işitirler."

[22] Görüldüğü gibi Meryem suresi Hz. Zekeriya, Hz. Yahya, Hz. Meryem ve Hz. İsa'nın yaşam öyküsü ile başlıyor. Onlar etrafında yapılan tartışmalara açıklık getiriliyor. Ardından Hz. İbrahim'e geçiliyor. Hz. İsmail, Hz. İshak, Hz. Yakup, Hz. Musa ile devam ediliyor. Daha da geriye gidilerek Hz. İdris'ten bahsediliyor. Bunların hepsinin sözü namus bilerek yaşamanın (doğruluğun/dürüstlüğün) dile gelen soylu sesleri olduğu vurgulanıyor. Bunların ardından ise "salâtı boş veren" ve "şehvetlerinin ardına düşen" nesillerin geldiği hatırlatılıyor. Sonunda bölüm tövbe, iman, iyilik, güzellik, doğruluk, ibadet ve sakınmak (takva) vurgusu yinelenerek bitiriliyor. Karşılık olarak da bunları yapanların, cennete gireceği, orada huzur ve mutluluk içinde yaşatılacağı sözü veriliyor... Burada özellikle "onların ardından öyle kötü bir nesil geldi ki salâtı boş verdiler, şehvetlerinin ardına düştüler" ifa-

riz. Önümüzdeki, arkamızdaki ve bunlar arasındaki her şey O'nundur. Rabbin seni unutmuş değildir.

65- O bütün göklerin, yerin ve arasındakilerin Rabbidir. Şu halde O'nun için çalışıp ibadet et, O'na ibadet ederken güçlüklere göğüs ger. Hiç ismi O'nunla anılmaya değer bir başkasını tanıyor musun?

66- BÖYLEYKEN[24] insanoğlu diyor ki: "Öldükten sonra mı tekrar dirileceğim?"[25]

67- Peki, insan hiç düşünmez mi, biz onu daha önce hiçbir şey değilken

desi son derece dikkat çekicidir. İnsanlık tarihinde sanki bir tekerrür gibi hep bu olmaktadır. Önce doğruluk ve dürüstlük timsali bir nesil gelmekte ardından salâtı boşveren ve şehvetlerinin ardına düşen bir nesil, öncekilerin tüm yaptıklarını berhava etmektedir. Sonra yine bunların berhava ettiklerini düzelten doğru ve dürüst nesiller ortaya çıkmaktadır. Demek ki doğruluk ve dürüstlük yolunda sebat etmek salât (destekleşme/yardımlaşma/dayanışma faaliyetleri) üzerine titremekle ve şehvetin esiri olmamakla mümkündür. Çünkü yatay olarak salât yani destekleşme/ yardımlaşma/dayanışma faaliyetleri toplumu birbirine, dikey olarak salât yani destek isteme, dua etme, yakarma da insanı Allah'a bağlar. Bu anlamda dikay salât yani namaz, insanın Allah'a olan bağlılığının sürdüğünün göstergesidir. Namazı boş vermek ise Allah'a olan bağlılığın gevşediğinin, savsaklandığının, önemsizleştiğinin göstergesidir. Bu durumda kişi şeytana bağlılığın göstergesi olan şehvetin ağına düşer. Destekleşme/dayanışmanın terkedilmesi ise toplumda egoizm ve bencilliğin artması demektir. Egoizmin/bencilliğin ağına düşen ise bundan kurtulmadıkça **iflah** olmaz...

[23] Bu iki ayetle (64-65) başka bir konuya geçiliyor. Rivayete göre Kureyş'in ileri gelenleri Medine'deki Yahudilere peygamberlik iddiasında bulunan birisinin sıfatlarının ne olacağını, bu konuda bir bildiklerinin olup olmadığını sormak için Medine'ye beş kişi gönderdiler. Giden heyet önce Hıristiyanlara sordu onlar bu hususta bir bilgilerinin olmadığını söylediler. Yahudiler Tevrat'ta bir peygamberin geleceğinin yer aldığını, onu tanımak için Ashab-ı Kehf, Zülkarneyn ve **Nuh** konusunda üç soru sormalarını önerdiler. Onlar da gelip bu soruları **Hz.** Peygambere (s.a.v) sordular. **Hz.** Peygamber (s.a.v) soruları cevaplamadı ve daha sonra gelmelerini söyledi. Bu arada vahiy gecikti ve bu gecikme 15 veya 40 gün kadar sürdü. İşte bu ayetler bunun üzerine nazil oldu (İbn Kesir, Razi, Kurtubi) ve Meryem suresinin bu bölümüne yerleştirildi.

[24] Önceki iki ayetle konu değiştikten sonra yine hafif bir geçişle bu bölümde peygambere soru soran ve muhtemelen Kureyş ileri gelenlerinden olan bazı adamların inkâr kokan iddiaları ele almıyor.

[25] Harfi harfine: "Öldüğüm zaman ileride diri olarak çıkarılacak mıyım?"

nasıl yaratmışız?

68- Evet, Rabbine yemin ederim ki biz onları ve o şeytanları mutlaka mahşerde toplayacağız. Sonra da onları cehennemin etrafında dizüstü bekleteceğiz.

69- Ardından her gruptan Rahman'a karşı en çok diklenenleri çekip öne çıkaracağız.

70- Çünkü cehennem ateşini en çok kimin hak ettiğini en iyi biz biliriz.

71- İçinizden oraya girmeyecek hiç kimse yoktur. Rabbinin geri dönüşü olmayan kararı budur.

72- Bir kez daha hatırlatalım ki sakınanları kurtaracağız ve ömrü zulüm ve haksızlık yapmakla geçmiş olanları diz üstü çöktüreceğiz.

73- AYETLERİMİZ kendilerine bütün açıklığı ile okunduğu zaman o kâfirler iman edenlere/güvenenlere: "Bu iki kesimden hangisi makam ve mevki olarak daha iyi yerde ve daha üstün?" dediler.[26]

74- Oysa biz, kendilerinden önce zenginlik ve dış görünüş bakımından daha lüks yaşayan nice kuşakları helak etmişizdir.

75- De ki: "Kim sapıklık içinde ise Rahman ona istediği mühleti versin. Sözü edilen kıyamet koptuğu zaman ya da azabı tattıkları zaman kimin makam ve mevkisinin daha aşağı ve taraftarının daha zayıf olduğunu bilsinler.

76- Allah doğru yolda yürüyenlerin yürüyüşünü sağlamlaştırır. İyilik, güzellik ve doğruluktur baki kalan. Rabbinin katında hem mükâfat bakımından daha erdemli, hem de sonuç itibarîyle daha iyi olan budur.

77- AYETLERİMİZİ örtüp/yok etmek isteyerek: "Bana mutlaka mal ve evlât verilecek" diyene bak?[27]

78- O, gelecekten haber mi almış? Yoksa Rahman'dan bir söz mü verilmiş?

79- Hayır! Biz o söylediklerini bir bir not ediyoruz ve azabını uzattıkça uzatacağız!

80- O söylediği şeylerin hepsini elinden alacağız. Bize tek başına gelecek.

81- Onlar kendilerine statü sağ lası n-

[26] Yani: Önce Kureyş ileri gelenlerinin haline bir bakın, sonra da şu cennette yüksek makamlardan, mevkilerden, hurilerden, bahçelerden bahsedip duran **Muhammed** ve ona uyan zavallıların haline bakın. Para bizde, makam bizde, mevki bizde, hayat bizde, huri de bizde, kadınlar da bizde. Şimdi, bu iki kesimden hangisi daha iyi yaşıyor? Demek ki Allah nimetini bize verirken onları bunlardan mahrum ederek cezalandırıyor. Cennet, cehennem vs. züğürt tesellisidir; hepsi burada, bizde işte!

[27] Rivayete göre **Habbab bin Eret** şöyle demiştir: "Benim **As bin** Vailden alacağım vardı. Borcunu ondan istedim. O, Hayır, **Muhammed**'i inkar etmedikçe vermem." dedi. Bunun üzerin ben: "Kesinlikle olmaz! Ben **Muhammed**'i inkar etmem." dedim. **As bin Vail:** "Ben öldüğümde yeniden mi dirileceğim?" dedi. Ben, "Evet" dedim. Bunun üzerine: "Öldükten sonra yeniden dirildiğimde ve sen bana geldiğinde, orada benim malım ve çocuklarım olur. Borcumu o zaman

lar diye tuttular Allah'tan başka ilâhlar edindiler.

82- Hayır! Yarın tanrılarını inkâr edecekler ve aleyhlerine dönüp düşman kesilecekler.

83- GÖRMEDİN Mİ Biz şeytanları kâfirlere musallat etmişiz; onları oynatıp duruyorlar.

84- Onlar için acele etme. Biz onların günlerini tek tek sayıyoruz.

85- Sakınanları saygın misafirler olarak Rahman'ın huzurunda toplayacağımız o gün,

86- Günaha batmış olanları suya gidip susuz gelen sürüler gibi cehenneme sevk edeceğiz.

87- Rahman ile bağını koparmamış kimseden başkasına arabuluculuk fayda vermeyecek.

88- Bir de: "Rahman çocuk edindi." dediler.[28]

89- Doğrusu siz çok çirkin bir iddiada bulundunuz.

90- Bu lâf yüzünden neredeyse gökler çatlayacak, yer parçalanacak, dağlar çöküp gidecekti.

91- Demek Rahman'a çocuk yakıştırıyorlar!

92- Oysa çocuk edinmek Rahman'a yakışmaz.

93- Göklerde ve yerde olan herkes istisnasız kul olarak Rahman'a gelecektir.

94- Onların tamamını kuşatmış ve bir bir saymıştır.

95- Hepsi kıyamet günü O'na tek olarak gelecektir.

96- Rahman, iman edip iyilik, güzellik ve doğruluk için çalışanların etraflarında bir sevgi halesi oluşturacaktır.

97- BİZ, Kur'an'ı sakınanları müjdelemen ve inadından direnip duranları uyandırman için senin dilinle kolaylaştırdık.

98- Onlardan önce nice kuşaklan yok ettik. Onlardan bir ses, bir seda işitiyor musun?[29]

gel öderim." dedi. Bu pasajdaki ayetler bunun üzerine nazil olmuştur. (Razi, Taberi, İbn Kesir).

[28] Yani: Mekkeli Araplar taptıkları tanrıçalara (Lat, Menat, Uzza) "Allah'ın kızları" dediler. Onlara, Allah'ın yanında tanrı edinip tapındılar.

[29] Yani: Ey Muhammed! Senden önce nice kuşaklar geldi geçti. Biz nice kâfirler, nice imansızlar gördük. Tarihin kalbini dinle; onlardan bir ses, bir seda işitiyor musun? Şu gök kubbenin altında tevhid ve adalet sedasından başka ne kaldı? Çektiğin eziyetlere üzülme ve asla unutma: "Şu istikbal inkılâbâtı içinde en gür seda yine İslâm'ın sedası olacaktır!"

20 - (48) TAHA SURESİ

Mekke'de inmiştir, 135 ayettir. Adını İbranî, Nebatî, Habeş ve Süryanî lehçelerinde "Ey insan" anlamına gelen (Tâhâ) kelimesinden alır. Surenin üçte ikilik büyükçe bir bölümünün (9-98) Hz. Musa'ya ayrılmasıyla, sanki bir zamanlar kutsal vadide kendisine, "Ey insan" (Tuvâ) diye seslenil meşine nispet edilmiş gibidir...

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1-TaHa.

2- Kur'an'ı sana mutsuz olasın diye indirmedik.

3- Ancak içinde korku ve titremesi olana bir öğüt olsun diye indirdik.

4- Yeryüzünü ve o görkemli gökleri yaratan tarafından aşama aşama bir indirmedir bu.

5- O Rahman görkemiyle gökleri kuşattı.[1]

6- Göklerde, yerde, ikisinin arasında ve yerin altında bulunan her şey O'nundur.

7- Sen bu sözü ilan edeceksen de O, gizliyi de daha gizliyi de kesinlikle biliyor,

8- Allah! O'ndan başka hiçbir tanrı yok! En güzel isimler hep O'nundur.

9- ŞİMDİ, Musa olayından haberin var mı?

10-Bir zamanlar Musa bir ateş gördü de ailesine: "Durun bakalım, gözüme bir ateş ilişti, belki size ondan bir kor getiririm veya ateşin yanında ne olduğunu soracak birini bulurum." dedi.[2]

11- Ateşe yaklaştığında ona: "Ey Musa!" diye seslenildi.

12- "Benim ben, senin Rabbin! Haydi, papuçlarını çıkar çünkü sen kutsal geçittesin."[3]

13-Ve ben, seni seçtim. Şimdi vahyedileni dinle.

[1] Harfi harfine: "Rahman arş' üzerine 'istiva' etti."

[2] Hz. Musa'nın vahiy aldığı anın tasviri Hz. Peygamber'in (s.a.v) Hira'daki tasvirlerine ne kadar da benziyor: "Onu açık ufukta görmek" (53/7,11) ile "bir ateş (nâr/nur) görmek" (20/10) ifadeleri, bir peygamberin iç âleminde yaşadığı aydınlanma ve ani parıldamanın *(berq),* dış âlemde surete büründürmesi olmalıdır. Demek ki ruhanî görüm bizim gördüğümüz normal görümün (rüyanın) 37 derece daha fazlasıdır. Bu durumda peygamber dış dünyada bulunmayan ve daha önce hiç görmediği olgu ve olayların suretlerini muhayyilesinde resmeder. Bu, iştiyak (özlem) ve idrakin (algılama) dış şartlarla buluşup "vicdanî taşma" olarak fışkırıp gün yüzüne çıktığı andır. Bu durumda peygamber Allah'ın görkemini yer ile göğü kaplamış bir melek (Cebrail) veya dağa yansımış ateş (nâr/nur) şeklinde görür. Bu, Allah ile büyük buluşmadır. Allah, insanoğlunun bu vicdani taşması üzerinden insanlığa seslenmekte, vahyetmektedir. (Allahu alem). Ayrıca bkz. "VAHİY"; 16/68. ayet dipnotu.

[3] İbranca'da "ey insan" demektir (İbn Abbas). Keza bu surenin ismi de Nebati, Habeş ve Süryani lehçelerinde "ey adam" anlamındadır (Hasan el-Basri, Said bin Cubeyr, Katade, İkrime, Kelbi). Surenin epey büyükçe bir bölümünde (9-98) Musa

14- Gerçekten Benim Ben; Allah! Benden başka Tanrı yoktur. Onun için Bana ibadet et ve Beni hatırlamak için destek iste/dua et.

15- Kıyamet kesinlikle kopacak. Vaktini gizliyorum ki herkes peşinde koştuğunun karşılığını görsün.[4]

16- Sakın kıyamete inanmayıp kendi keyfine uyan kimse, seni ibadetten alıkoymasın, yoksa sana yazık olur.

17-0 sağ elindeki nedir, ey Musa?

18- Musa: "Bu benim asam, buna dayanırım, bununla koyunlarıma yaprak silkelerim. Daha başka işlerde de kullanırım." dedi.

19- "Asanı yere at, ey Musa!" dedi.

20- Onu attı. O da ne, canlanmış koşuyor!

21-Allah: "Tut onu ve korkma. Biz onu önceki haline döndüreceğiz." dedi.

22-23- Şimdi de elini koynuna sok. Diğer bir ayet olarak sana en büyük ayetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kusursuz bembeyaz çıksın.[5]

24- Artık Firavun'a git, çünkü o iyice azıttı.

25- Musa dedi: "Ey Rabbim, içimi rahatlat. 26- Üstlendiğim işi kolaylaştır. 27-Di timdeki düğümü çöz. 28- Sözümü iyi anlasınlar. 29-Ve bana yakınlarımdan

kıssası anlatıldığı için ona yönelik *"ey insan"* hitabından mülhem *Taha* kelimesi sureye isim olmuş görünmektedir.

[4] Yani: Saatin dolduğunu, kıyamet vaktinin giderek yaklaştığını neredeyse söylemeyecek, gizleyeceğim. Ama insanların yararına olduğundan onun geleceğini söyleyip onları uyarıyorum. Çünkü herkes yaptığının karşılığı görmelidir...

[5] Bu ayetlerin Hz. Musa'nın Mısır'dan ayrı kaldığı on yıllık süre içinde nazil olduğu unutulmamalıdır. Hz. Musa'nın Mısır'a yeniden dönerek Firavun ile zorlu bir mücadelenin içine girmek için "hazırlık" yaptığı anlaşılıyor. Musa'nın kendi kendine yaptığı "hazırlıklar" Allah-Musa diyalogu şeklinde aktarılıyor... Bu dönemde Hz. Musa birçok kişi ile görüşüp, pek çok yere giderek, özellikle de Mısır'daki Firavun imparatorluğunun dayandığı dini temeli yani sır/büyü/asa ideolojisinin künhüne vakıf olmak için çaba sarf ettiğini söylememiz mümkündür. Kehf 60-82 arasındaki on iki ayette anlatılan Musa ile halk arasında **Hızır** diye efsaneleşen "iki denizin birleştiği yerdeki bilge kişi" olayı, bu gözle yeniden okunmalıdır. Şöyle ki: O dönemde imparatorluğu ayakta tutan söz konusu bu sır, büyü, kehanet ve tılsım diniydi. Din adamları (hamanlar) da sarayın büyücü rahipleriydiler. Sır ve büyü ilimleriyle halklara korku salıyor, insanüstü bir güce sahip oldukları imajı veriyorlardı. Dikkat edilirse asanın yılana çevrilmesi o dönemde bilinmeyen bir şey değildir. Firavun sarayının rahipleri bu işleri en âlâsından yapıyorlardı. Büyücü din adamlarının siyasi-ideolojik bir konumları ve anlamları vardı. Bugünkü ABD ye atom bombası ve patroit füzelerinin bilimsel projelerini ve bilgilerini veren Beyaz Saray'ın "bilim adamları" ile kıyaslanmaları bir fikir verebilir. Firavun ve destekçisi bu "sihir adamları" kurdukları düzenin sarsılmaz, elde ettikleri sırların ulaşılmaz olduğunu sanıyorlardı. İşte Hz. Musa, Mısır sarayında yetişen birisi olarak bu zâlim çarkın ne üzerine döndüğünü çok iyi bilmekteydi.

Çünkü sarayın içinden geliyordu. İki denizin birleştiği yerdeki bilge kişinin yanına bunu derinlemesine öğrenmek için gitmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Oradaki bilge kişiye dönemin popüler uğraşı sır ilimleri ve eşyanın görünmeyen öteki yüzünün nasıl kavranacağına dair "bilgi" almak için gitmiş olmalıdır. Çünkü bilge kişiye "öğrencilik" yapmak istediğini söylemektedir (18/60-82). Öte yandan halk arasında "mucize" diye bilinen ve klâsik kültürümüzün çoğunu İsrailiyattan olduğu gibi aktardığı bir takım olayları tabiî ve tarihi oluş ve akış içinde algılamak pozitivist bir mantık yürütüldüğü anlamına gelmemektedir. Öyle olsa ne Allaha, ne ölülerin dirilmesine, ne peygamberliğe ne de vahye inanmamamız icap eder. Çünkü bunları pozitivist mantıkla açıklamak mümkün değildir. Oysa klasik tefsir mantığı genellikle Allah'ı tabiattan, pozitivist bilim mantığı da tabiatı Allah'tan kopararak ele almaktadır. Kanaatimizce her ikisi de yanlıştır. Meselâ Hz. **Zekeriya**'ya Allah, yaşlılığında bir çocuk vermiştir. Klasik mantık hemen "mucize" diyerek işin işinden çıkıverir. Hiç zorlamaya, kafa konforunu bozmaya yanaşmaz. Onun için her şey o kadar kolay, o kadar rahattır ki tek bir "mucize" kelimesi her şeyi bir anda çözüverir. Yine Roma askerleri kapıya dayanmış **İsa**'yı mı arıyorlar? **İsa**'nın da yakalanmaması mı gerekiyor? Çözüm gayet basittir ve hiç zorlanmaya, kafa yormaya gerek yoktur; Allah hemen oracıkta yeni bir **İsa** yaratıverir ve askerler onu yakalar. Peki, gerçek **İsa** ne olacak? Onun da ortadan kaybolması gerekiyor. Bundan basit ne var; Allah onu da hemen evin bacasından göğe çeker... İşte size **İsa**'nın neden öldürülemediğinin izahı! Ne muhteşem bir tefsir! Açıkçası bu noktada "Allah" ve "mucize" sözcükleri Müslüman bilinçte ne yazık ki sihirli iki şifreye dönüşmüş; tarihe, tabiata ve tümüyle oluşa yabancılaştıran, âdeta bir afyon olmuştur. Gözü açan, kalbi diri tutan, aklı harekete geçiren, vicdanı uyandıran, ısrarla gözler, kulaklar ve kalpler verdiğini hatırlatarak tabiata doğrudan kendi çıplak gözlerimizle ve kulaklarımızla bakmayı telkin eden "Allah" inancının maalesef bütün bunları örten bir fenomene dönüştüğü yerdir burası... Din dilinin yaşayan "hayat dili" olmaktan çıkıp donmuş "tapınak diline" dönüştüğü yerdir burası... Oysa biraz düşünülse Kur anın tabiatta ve hayatta olan her şeyi "ayet, yaratma" olarak ele aldığı görülür. Yani yaratmaya insanların yaptıkları da dâhildir. Örneğin **Zekeriya**'ya mucize olarak verilen çocuğu leylekler getirmedi herhalde. **Zekeriya**'nın bir erkek, eşinin de bir kadın olarak yaptığı da yaratmaya dâhildir! Bütün insan eylemleri, bütün iş ve oluşlar yaratmadır, ayettir. Hem insanın eylemi, hem Allah'ın yaratmasıdır. Bu konuda "ya o, ya bu" diyen düz mantık, yani **Aristo** mantığı geçersizdir. Allah-insan, Allah-âlem ve Allah-peygamber ilişkisi "hem o, hem bu" diyen paradoks mantığı ile anlaşılabilir... Şu halde Allah'ın **Musa**'ya ayetler (mucizeler) vermesi de böyle okunmalıdır. Yani bütün bunları bir şekilde **Musa** kendisi öğrenmiş ve yapmıştır, fakat bu aynı zamanda Allah'ın ona ayetler (mucizeler) vermesidir. Hem öyle, hem böyledir. Bu tür konularda "bu, ya mucizedir ya değildir" itirazı geçersiz olmak durumundadır. Çünkü sadece "mucize" diyen de, sadece "kendi becerisi" diyen de aynı kafadır. İkisinin bir arada olabileceğini, hem öyle hem böyle olabileceğini

yükümü hafifletecek birisini ver. 30- Şu kardeşim Harun'u, 31- Onunla gücüme güç kat. 32- Onu sorumluluğuma ortak et. 33- Ki birlikte şanını yüceltelim. 34- Her yana yayalım. 35- Sen bizi görürsün; bundan hiç şüphem yok!"[6]

36- Allah: "İstediğin her şey tamam, haydi ey Musa!" dedi.

37- Zaten biz sana bir kere daha lütufta bulunmuştuk.[7]

38- Hani bir zamanlar annene esinlenme yoluyla vahyetmiştik:[8] 39- "Çocuğu bir sandığın içine koy, denize bırak, deniz de onu sahile bıraksın. Hem bana düşman, hem ona düşman birisi evlât edinsin." Böylece seni sevimli bir bebek kıldım ki alsınlar ve gözümün önünde yetişesin ey Musa![9]

40- O zaman kız kardeşin gitmiş ve "Bebeğe iyi bir bakıcı bulayım mı?" demişti. Böylece seni tekrar annene kavuşturduk ki onun da yüzü gülsün ve üzülmesin. Yine bir adam öldürmüştün de seni sıkıntıdan kurtarmıştık. Velhasıl seni çok denemelerden geçirmiştik. Bu nedenledir ki yıllarca Medyen halkı

düşünememektedirler. Asıl pozitivizm işte budur. Birisi "yoksa mucizeyi inkâr mı ediyorsun?" diğeri de "yoksa hurafeye mi inanıyorsun" diyerek aynı mantığı yürütmektedir. Ayrıca bkz. "MUCİZE"; 17/59. ayet dipnotu.

[6] Demek ki Hz. Musa, Mısıra gitmeye hazırlanırken bir yandan Firavun imparatorluğu'nun dini-ideolojik köklerine saldırı başlatmak için sır ilimlerini araştırıyor diğer yandan "söz'un etkili olacağı bir mücadele başlatmayı plânlıyor. *"Dilimdeki düğümü çöz ki sözümü iyi anlasınlar"* ifadesi "söze" büyük önem veren birisinin sarf edeceği bir cümledir. Buradan anlıyoruz ki özellikle Tevrat'ta neredeyse bir büyücü olarak tasvir edilen Musa, esas itibarîyle "söz" ile halkın karşısına çıkan bir peygamberdir. Aslında bu sadece Musa'nın değil bütün elçilerin yöntemidir. Dolayısıyla asıl mucize işte bu "söz"dür. Allah'ın elçilerde dile gelen apaçık sözü, sesi, kelamı... Demek ki İslâm esasen bir "söz" dinidir, Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi "mucize ve kehanet" dini değil...

[7] Yani: O çocukluk yılların dile gelsin de söylesin sana bir kere daha nasıl lütufta bulunduğumuzu...

[8] VAHİY: Bkz. 19/68. ayet dipnotu.

[9] Harfi harfine: "Senin üzerine benden bir muhabbet" verdim, gözümün önünde yetiştirilesin diye." Dikkatle araştırılırsa bu tür, çocuğu sandığa koyup nehre bırakma anlatıları Mezopotamya/Akdeniz havzası mitolojilerinde oldukça yaygındır. Meselâ Akad kralı I. Sargon'un hayatını ve krallığı sırasında yaptığı işleri anlatan metinlerde benzer ifadelere rastlıyoruz: *"Sargon... Akadhn kudretli kralı ben, annem aşağı tabakadandı, babamı bilmedim. Babamın erkek kardeşi dağlarda yaşadı... Annem bana hamile kaldı ve beni gizlice doğurdu. Beni kamıştan örülü ziftle sıvalı bir sepete koyup ırmağa saldı... Beni sülayıcı Akki bulup yetiştirdi. Tanrıça Iştar bana âşık oldu. Krallığım sırasında birçok başarılar elde ettim. Tanrı EnliVin desteği ile ülkenin krallığı bana verildi. Sedir ormanı ve gümüş dağlarına kadar 34 sefer yaptım.*

arasında kalmıştın. Sonunda ey Musa, hayat seni buralara getirdi...[10]

41 - Ve artık seni kendim için seçtim.

42- Sen ve kardeşin mesajlarımla gidin. Beni anmakta gevşeklik göstermeyin.

43- Firavun'a gidin çünkü o iyice azıttı.

44- Varın da ona yumuşak bir üslûpla konuşun. Belki öğüt alır da korkup titrer.

45- "Ey Rabbimiz! Bize şiddetle tepki göstermesinden veya azgınlığının artmasından korkuyoruz." dediler.

46- Allah: "Korkmayın, çünkü Ben sizinle beraberim. Her şeyi işitiyor ve görüyorum." dedi.[11]

47- Haydi, varın ona deyin: "Haberin olsun, biz Rabbinin elçileriyiz. Gel İsrail oğullan'nı bizimle gönder, onlara işkence etme. Biz sana Rabbinden mesaj getirdik, doğru yola girenlere selâm olsun, 48- Çünkü bize yalan deyip aldırış etmeyenlerin azaba uğrayacağı vahyolundu."

49- Firavun: "Kimmiş bu sizin Rabbiniz, ey Musa?" dedi.

50- Musa: "Bizim Rabbimiz, her şeyi yaratan ve sonra da yaratılışı sürdü-

Önümde her gün 54 bin asker yemek yiyordu..!' (Şenel, Eliade). Görüldüğü gibi bu durum kimilerinin sandığı gibi Hz. Musa kıssasının gerçeği yansıtmayan Sümer/ Akad mitolojilerinden bir alıntı olduğunu anlamına gelmez. Bilakis Musa benzeri olayların o çağlarda yaygın olduğunu, bölgede yaşayan imparatorların sürekli olarak taht ve gelecek korkusu yaşadıklarını gösterir. Zira o çağlarda bütün Mezopotamya/Akdeniz havzası imparatorları saraylarında besledikleri "sihir adamlarının" haber vermesiyle (kehanet) tahtlarını tehlikede gördükçe yeni doğan çocukların öldürülmesini emrediyorlardı. Saray sihirbazları "tacını tahtını elinden alacak çocuk dün gece doğdu" deyince bütün dün gece doğanlar, "yarın doğacak" deyince bütün yarın doğanlar, "iki yıl içinde doğacak" deyince bütün iki yıl içinde doğanlar katlediliyordu. Zavallı bölge halkları da çareyi ya çocuklarını kaçırarak ya başka bir yere göndererek ya da Musa'nın ve Sargon'un annesinin yaptığı gibi Nü, Dicle veya Fırat gibi nehirlere bırakmakta buluyorlardı. Belki itibarlı biri alır da evlatlık edinir, hayatı kurtulur diye. Musa'nın dramının da böyle bir olay olduğu anlaşılıyor...

[10] Bu ayetler bir peygamberin, peygamberlik öncesi denemelerden geçtiğinin, hazırlıklar yaptığının çok açık delilidir. Ayetin sonundaki "İşte ey Musa, hayat (kader) seni buralara getirdi." ifadesi ne kadar manidardır. Demek ki peygamberlik bir yanıyla kesbi, bir yanıyla vehbidir. Hz. Musa'nın yıllarca denemelerden geçirilmesi, hazırlıklar yapması, Medyen halkı içinde yaşaması, bilge kişiyle görüşmesi hep kesp yani arayış ve sancı çekmedir. Nihayet kutsal geçit de kendisine "Ey insan" *(Taha, Tuva)* diye gelen ses ise vehb yani Allah'ın bu arayışa cevap vermesidir: "İşte aradığını buldun, şimdi vakit tamam, iş kıvama erdi, haydi yürü benimle ey insan!" demektir. Aynı yorumun yedinci yüzyılda Muhammed (s.a.v) versiyonu için bkz. 68/3-4. ayetler ve dipnotları.

[11] Hz. Musa, Mısır'a gidince Firavunla görüşmek istedi. Ancak sarayın adamları Firavundan korktukları için bunu engelledüer. Hz. Musa böylece "iki yıl" görüşmek için bekledi. Ancak ondan sonra saraya kabul edüerek görüşebüdi (Taberi).

rendir." dedi.[12]

51 - Firavun: "Öyleyse önceki çağlarda yaşayanların durumu ne olacak?" dedi.[13]

52 - Musa: "Onlann bilgisi Rabbimin katında yazılıdır. Rabbi m şaşmaz ve unutmaz.

53 - Yeryüzünü sizin için bir döşek yapan, orada size yollar açan ve gökten su indiren O'dur" dedi. İşte biz, bu su sayesinde çeşitli bitkilerden çifter çıkarmaktayız.

54 - Hem yiyiniz, hem de hayvanlarınızı güdünüz. Bütün bunlarda akıl sahipleri için pek çok ibretler vardır.

55 - Sizi topraktan yarattık, yine ona döndüreceğiz ve yine sizi ondan tekrar diriltip çıkaracağız.

56 - İYİ DİNLEYİN! Biz Firavun'a bütün ayetlerimizi gösterdik. Fakat o yine de bütün bunlar yalan dedi ve diretti.

57 - "Ey Musa, sen sihrinle bizi yerimizden etmek için mi geldin?[14]

58 - Madem öyle, biz de sana onun gibi bir sihirle karşılık vereceğiz. Şimdi, aramızda mutabık olacağımız bir buluşma yeri ve zamanı söyle" dedi.

59 - Musa: "Tamam, ahalinin toplanacağı bayram günü öğleye doğru uygundur." dedi.

60 - Bunun üzerine Firavun dönüp hazırlıklara başladı. Bütün numaralarını derleyip toparladı. Nihayet beklenen gün geldi...[15]

61 - Musa: "Yazıklar olsun size, Allah'a yalan yere iftirada bulunmayın, sonra bir azap ile kökünüzü keser. Yalan yere iftirada bulunan zaten baştan kaybetmiştir." dedi.[16]

62 - Sihirbazlar aralarında tartışıp anlaştılar ve gizli gizli fısıldaştılar:

[12] Yani: Bizim Rabbimiz her şeyi yaratan ve bu yaratılışa oluş istikametini verendir. Yaratmayı bir kez yapıp kenara çekilen değildir. Yaratıklarıyla birlikte olan, onları yaratılışa katan, kımıldayan her şeyin bizzat özünde olan, onlara şah damarından daha yakın olandır. Zira oluş halinde akan her şey yaratılıştır...

[13] Yani: Başka başka tanrılara tapan, önceki çağların insanları yanlış yolda mıydı? Senin iddiana göre onlar azaba müstahaklar, cehennemde yanacaklar öyle mi?

[14] Demek ki Firavun, saray sihirbazlarının ellerinde bir silâh gibi kullandıkları, o günkü Firavun imparatorluğunun dini-ideolojik temeli olan sihir işini **Musa**'nın öğrendiğini ve onları can evinden vuracak bir işe girişeceğini fark etmiştir. Bunun için: "Sihrinle bizi yerimizden etmeye, tahtımızı sarsacak, ideolojik temelimizi yıkacak bir işe girişmeye mi geldin?" diyor. Firavun durumu gayet iyi anlamış görünüyor. Çünkü Hz. **Musa**'nın yapmayı tasarladığı tam da budur...

[15] Düz ve geniş bir alan... Her taraf seyre gelen halkla dolu... Bir tarafta Firavun, sihirbazları ve adamları, diğer tarafta **Musa** ve **Harun... Hz. Musa** önce tarihi bir konuşma yapıyor...

[16] Yani: Ey saray sihirbazları! Tanrının adını istismar ederek, ondan gizli bilgiler aldığınızı, sihir ve büyü işlerini size Tanrının öğrettiğini, dolayısıyla Firavun sarayının Tanrının istemesiyle ayakta durduğunu iddia ederek tek olan Allah'a yalan yere iftira atıp durmayın. Bu yaptıklarınızın Allah ile alakası yok. Zaten böyle yapmakla baştan kaybetmiş bulunuyorsunuz. Nitekim birazdan sizin ne sahtekâr-

63- "Bu iki sihirbaz, sihirleriyle sîzi yerinizden etmek ve rejiminizi yıkmak istiyor.[17]

64- Şu halde bütün maharetlerinizi birleştirin ve karşılarında tek bir saf olun. Açıkçası bugün yenersek bir daha sırtımız yere gelmez."[18]

65- Sihirbazlar: "Ey Musa önce sen mi atacaksın, yoksa ilk biz mi atalım?" dediler.

66- Musa: "Haydi, siz atın!" dedi. Bir de baktı ki, onların ipleri ve asaları yaptıkları sihirle kendisine sanki koşuyor larmış gibi görünüyor.[19]

67- Musa'nın içine korku düştü.

lıklar içinde olduğunuzu ayan beyan göstereceğim. Bütün halk görecek ki bu kanlı saray sahtekârlık ve Tanrı istismarı üzerine kurulu. Kökünüze kibrit suyu dökmeye geldim, birazdan göreceksiniz neyin ne olduğunu!

[17] Ayette geçen: "Yerinizden sizi çıkarırlar/çıkaracaklar." *(yuhricâkum min arzıkum)* tabirinin: "Sizi koltuğunuzdan edecekler, iktidarınızı elinizden alacaklar, buralardan sürüp çıkaracaklar, devirecekler" manasında, "Örnek/üstün yolunuzu giderirler/giderecekler" *(yezhebâ bitarîgatikumul-müslâ)* tabirinin de: "Kurduğunuz herkese örnek ve üstün yolunuzu/sisteminizi/rejiminizi giderecekler, yıkıp çökertecekler" manasında kullanıldığı anlaşılıyor. *"Müsla* kelimesi örnek, üstün, ideal anlamına geliyor ve put, heykel *(temâsil)* kelimesi de bu köktendir. Bu durumda: "Putlarınızı yıkacaklar, heykellerinizi devirecekler" manasını da zımnen içerir...

[18] Yani: Sihirbazlar aralarında tartışıp son hazırlıkları gözden geçirdiler. Musa ve Harun adındaki bu iki adam sihirleriyle bize meydan okuyorlar. Eğer bugün birleşip onları yenemezsek halkın gözünde biteriz. Bütün karizmamız çizilir. Bu nedenle ne yapıp edip bunları alt etmeliyiz. Bu adamlar halk üzerinde kurduğumuz büyü diktatörlüğünü çözmüşler. Halkın bize olan inancını sarsmak ve büyü üzerine kurduğumuz düzeni yerle bir etmek istiyorlar. Yaptığımız sihirlerin birer göz boyama ve sahtekârlık olduğunu, bundan geçindiğimizi halk anlarsa kurduğumuz düzen büyük bir sarsıntı geçirecek. Yerimizden olacağız, şanımız, şöhretimiz, egemenliğimiz mahvolacak. Bu nedenle ey sihirbazlar bugün birleşme günüdür. Şu iki âsinin karşısına birlik beraberlik içinde çıkma günüdür. Artık bugün bizim için son şans. Yendik yendik aksi halde bu sonun başlangıcı olur. O mutlu iktidar yıllarının yerinde yeller eser, biteriz, mahvoluruz...

[19] Bu iki ayet (65-66) ortaya bir şey atılacağının önceden belli olduğunu gösterir. Bütün hazırlıklar tamamlanmıştır. Musa önceden: "Sizin o yapıp durduğunuz asayı yılana çevirme göz boyaması var ya, onun foyasını ortaya çıkaracağım. Ben de atacağım." demiş olmalı ki sihirbazlar: "Önce sen mi atacaksın, yoksa biz mi atalım?" demekte, Musada: "Önce siz atın!" demiştir. Yani ne yapılacağı bellidir... Keza sihirbazların yaptığı bu hile, asalarının içine üzerine güneş vurduğunda hareket edebilen civa gibi bir şey koymalarından kaynaklanmaktaydı. Böyle çok sayıda asa ortaya atılınca gören herkes onların koşup durduğunu sanırdı (Razi). Öyle anlaşılıyor ki sihirbazlar bugün sucuk yapımında kullanılan bağırsakları asa veya yılan

68- Dedik ki: "Korkma! Üstün gelecek olan sensin, kesinlikle!"

69- Sağ elindekini at, onların yaptıklarını yakalayıp yutsun.[20] Çünkü onların yaptıkları yalnızca sihirbaz hilesidir. Sihirbaz ise her nerede olsa felah bulmaz."[21]

70- Sonunda bütün sihirbazlar sec-

şeklinde boyayıp süslüyorlar, içine civa dolduruyorlar, güneş altında sıcak toprağa atınca da onlar genleşip hareket ediyordu...

[20] Ayette geçen *"telgaf* sözcüğü [LGF] kökünden olup mastar olarak bir şeyi "hızla almak, kapmak, yutmak, kendisine verilen pası kapmak" demektir... Pas atmak, yakalaması için birine bir şey atmak *(telgîf);* yemek yedirdi *(leggafet-taâm);* ders verdi, öğretti *(leggafehud-ders);* yakalamak, kapmak, kendisine verileni kapmak, pas almak *(telagguf);* kapmak, yakalamak, yutmak, kapıp almak *(iltigâf)* kelimeleri bu köktendir... Dikkat edilirse bölümde "at, attı, atınca, atacaksın, atalım" gibi defalarca attı' kökünden kelimeler kullanılıyor. Demek ki önemli olan atmaktır. Yani sihirbazların yaptıklarını **Musa**'nın da yapabileceğinin gösterilmesidir. Gerisi pek önemli değildir. Çünkü tartışma: "Benim attığım sizinkini yutacak" değil, "siz atıyorsunuz, bakın ben de atarım" etrafında dönmektedir. Atıldıktan sonra ne olduğunun fazlaca bir önemi bulunmuyor. Buradaki yutmak da "onların foyasını ortaya çıkarmak, yaptıkları sahtekârlığı deşifre etmek, yapamaz dedikleri bir şeyi ayan beyan ortaya koymak, karşı bir hücumla sihirbazların bütün hayallerini, beklentilerini yutup bitirmek, yok etmek" manasında olduğu anlaşılmaktadır. Sonraki ayette ise (70.) önce değneklerini atan sihirbazların, sonuçta dramatik bir şekilde secdeye kapanmalarını ifade için de aynı "atmak" kökünden gelen *"feulgiye"* (-secdeye kapanmak için başlarını yere- attılar) kelimesini kullanılması ilginçtir (Zemahşeri). Demek ki sihirbazları secde ettiren şey "yutmak" değil "atmak"dır...

[21] Demek ki görünüşte **Musa**'nın yaptığı sihirbazlarınkinin benzeri gibi görünse de sihirbazlık mahkûm edilmesi gereken bir uğraştır. Kur anda sihirbazların yaptığı ile **Musa**'nın yaptığı anlatılırken benzer kelimeler kullanılıyor; asa, atmak, canlanmak, koşmak vs. Bu da gösteriyor ki Hz. **Musa**'nın amacı böyle işler yaparak halkı imana getirmek değildir. Bunun için Allah'ın söze dayalı ayetlerini tebliğ etmekle yetiniyor. Ancak bu işe başvurmaktaki amacı Firavun ve sihirbazlarının fark ettiği gibi sihirbaz bezirgânlığı üzerine kurulu bu Firavun sarayını deşifre etmek, onların dini-ideolojik temellerini sarsmaktır. Yani sihirbazların deyimi ile onları yerlerinden etmek *(yuhricâkum min arzıkum)* ve bu büyücü sahtekârlığı üzerine kurulu (güya örnek, ideal, üstün, güçlü) rejimi devirmektir *(yezhebâ bitarîgatikumul-müslâ).* Görünüşte sihirbazların yönlendirmesi ile halkın, **Musa** ve **Harun**'u saray sihirbazlarına meydan okuyan "iki daha başarılı sihirbaz" gibi algılaması mümkündür. **Musa** ve **Harun**'un kendilerinin sihirbaz olmadığını, bunların Allah'ın ayetleri olduğunu, sihirbazların foyasını ortaya çıkarmak için kendilerine verildiğini söyleseler de ortada Allah görünmediği için, son tahlilde kendi yaptıklarının da "daha ileri bir sihirbaz tekniği"

deye kapandılar: "Harun ile Musa'nın Rabbine iman ettik." dediler.

71- Firavun: "Demek benden izin almadan iman ettiniz, öyle mi? Size sihri öğreten ustanız bu olmalı. Ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim ve kesinlikle sizi hurma dallarına asacağım. O zaman göreceksiniz hangimizin azabı daha şiddetli ve daha kalıcıymış." dedi.

72- Sihirbazlar: "İmkanı yok, bize gelen bu açık ayetlere ve bizi yaratana karşı seni tercih edemeyiz. Artık ne yapacaksan yap. Senin hükmün olsa olsa bu dünyada geçer;

73- Açıkçası biz, günahlarımıza ve bize zorla yaptırdığın sihre[22] karşı, bizi bağışlasın diye Rabbimize iman ettik. Asıl Allah'tır hayırlar veren ve hayrı kalıcı olan." dediler...

74- HER kim Rabbine günah dolu bir hayat ile gelirse cehennem onu bekliyor. Cehennemde ne ölmek var, ne de yaşamak.

75- Her kim de iman eder iyilik, güzellik ve doğruluğa adanmış bir hayat ile gelirse işte onlara çok büyük dereceler vardır.

76- Altından ırmaklar akan ebedi cennetlerin orta yeri[23] onları bekliyor. İşte budur kendini arındırıp temizleyenleri

olarak algılanması mümkündür. Geriden bakıldığında bir defaya mahsus bilinçli bir "sihri kullanma" ile yapılıp durmakta olan ve artık meslek haline getirilmiş "sihir bezirganlığını" ayıracak bir ölçü olmalıdır. Hayatını "sihirbazlık" yaparak ve hatta ondan maddî (siyasî) ve manevî (dini) rant sağlayan meslekten sihirbazlarla, onları deşifre etmek için karşılarına çıkmış **Musa**'nın hayatı bu ölçüyü verecek durumdadır. Hz. **Musa**'nın buradan başka hiçbir yerde sihire başvurduğu görülmemiştir. Kaldı ki iman edenler/güvenenlerzaten halk değil sihirbazlardır. Yani amaç halkı imana getirmek değil, sihirbazları karşı bir hücumla deşifre etmektir. Bu olaydan sonra, 40 yıl kadar (Taberi) Mısır'da faaliyet gösteren Hz. **Musa,** daima "söz" ile uyarılarda bulunmuştur. Fakat esas sözlü uyarıların bu deşifrasyondan sonra başladığı anlaşılıyor. Bu da Asay-ı Musa olayının insanları imana getirmek için değil, tamamen bir sahtekârlığı deşifre etmek amacıyla kullanıldığını gösterir. Demek ki **Musa**'nın buradaki esas amacı peygamberliğini ispat için halka yönelik olağanüstü mucizeler göstermek değildi. Bilakis yaptığı, sihir üzerine kurulu bu kanlı saraya yönelik bir karşı hücumdu. Bir anlamda arazi temizleme gibi bir şeydi. Asıl söze dayalı ayetler daha sonra geldi ve 40 yıl boyunca sürdü...

[22] Demek ki sihirbazların bu itirafından anlıyoruz ki sihir, Eski Mısır imparatorluğunun dini-batinî-gnostik temelidir. İktidar, Firavun/Haman/Karun üçlü çetesinin kurduğu bir saray/büyü/servet imparatorluğudur. Firavun saray büyücülerine halkın üzerinde korku salmak için bu işleri yaptırıp durmaktadır. Bu noktada Hz. **Musa**'nın atışı, tam bir isabetle on ikiden vuruştur.

[23] **ADN:** Sözlükte mastar olarak "ikamet etmek, bir yeri vatan edinmek" demektir. Maden, her şeyin aslı, yeri, menşei, *(madin);* kovanın tam altına dikilen deri parçası *(adîneh);* madencilik *(tadîn);* deniz sahili, nehir kıyısı *(âdân)* kelimeleri bu köktendir... Görüldüğü gibi Kur anda sıklıkla geçen "adn cennetleri" *(cennâti adn)*

bekleyen karşılık.

77- İYİ DİNLEYİN! Sonra Musa'ya şöyle vahyettik: "Kullarımla geceleyin yürü, onlara denizde kuru bir yol aç, yakalanırız diye korkup kaygılanma."

78- Firavun askerleriyle onları takip etti. Derken denizden üzerlerine kapanan kapandı.[24]

79-Velhasıl Firavun halkını sapıklığa sürükledi, doğru yola götürmedi.

80- Ey İsrailoğulları![25] Sizi gerçek-

tabiri: "Cennetin en iyi yeri, özü, esası, orta yeri veya sahil kıyılarındaki cennetler, altından ırmaklar akan yeşil bahçeler" anlamındadır.

[24] Kızıldeniz'i geçme olayının, bu denizin bugün Süveyş Kanalı olarak bilinen kuzeybatı ucunda gerçekleştiği anlaşılıyor. Olayın yaşandığı çağlarda burası şimdiki kadar derin değildi ve bazı bakımlardan Kuzey Denizinin ana kıtayla Frisian adaları arasında kalan sığ bölümü gibiydi. Denizin geri çekilmesi (cezir) hallerinde bu gibi yerlerde sığ bölgeler çıplak kalmakta ve geçici olarak geçilebilir hale gelmekte, bu durumdayken ani ve şiddetli bir deniz kapanması (med) ile bütünüyle sulara gömülmekteydi. Olayın böylesi bir anda yaşandığı anlaşılıyor. Nitekim olaylar yazılı metinlerde anlatıldığı gibi bir anda olup bitmiyor, günlerce sürebiliyordu. Keza Tevrat'ta olay: " **Ve Rab bütün gece kuvvetli şark yeli ile denizi geri çevirdi ve denizi karaya çevirdi ve sular yarıldı**."(Çıkış; 14/1-31) şeklinde anlatılır. Şu halde olayda Allah'ın ayeti (mucizesi) **Musa**'nın asası ile denizi yarıp karşıya geçmesi değil, med-cezir olayı ile yarılıp açılmış olan denizin ortasında görünen kuru yoldan, **Musa**'nın asası ile orayı işaret ederek karşıya geçmeleridir. Yani **Musa** ve taraftarları zaman zaman meydana gelen ve bilinen bir tabiat olayının (med-cezir) yardımıyla kurtulmuştur. Diğerleri de aynı olayda boğulmuşlardır. Çünkü tabiat (doğa) olayı dediğimiz şey Kuranın "varlığın diliyle konuşan" lisanında Allah'ın davranışıdır. Bu tür olaylar halen olmaya devam etmektedir. Bunlardan hala kimimiz kurtuluyor, kimimiz boğuluyoruz ve insanların çoğu bunun bilincinde değil. Bu tür olayların sadece geçmişte olduğunu, bugün artık olmadığını, olamayacağını sanıyoruz. Derya içinde fakat deryadan habersiz yaşıyoruz. Şu bir gerçek ki Allah'ın davranışı (yaratma) hiç bitmedi, devam ediyor. Kıyamete kadar, hatta ondan sonra dahi devam edecek. Çünkü yaratma ezeli ve ebedi bir süreçtir...

[25] **Musa** kıssasının en geniş anlatıldığı yerlerden birisi olan Taha suresinin şimdiye kadarki bölümlerinde İsrailoğulları'ndan pek bahsedilmeyip, Mısır'dan çıkış sonrası bölümlere gelindiğinde İsrailoğullarına seslenilmeye başlanması manidardır. Çünkü esas itibarîyle Hz. **Musa**'nın mücadelesi İsrail halkının kurtuluşu mücadelesi değildir. Bilakis Hz. **Musa** olayını, o çağdaki Mısır putperest uygarlığının zirveye çıktığı bir noktada, o toprakların bağrından yükselen isyan çığlığı olarak okumak gerekir. Bu çağ Eski Mısır çağıdır ki sonraki Yunan ve Roma çağlarının esin kaynağı olmuştur. Keza Babil'in zirvedeyken Babil toprağının bağrından Hz. **İbrahim**'in çığlığı yükselmişti. Her iki çığlık da insanlık tarihinde hala

ten düşmanınızdan kurtarmıştık. Sina Dağı'nın sağ yamacında sizden söz almış[26] ve sizlere kudret helvası ile bildırcın indirmiştik.[27]

81- Size verdiğimiz rızıkların en hoşlarından yiyin ama helal sınırını aşmayın. Sonra öfkemi çekersiniz. Her kim öfkemi çekerse artık iflah olmaz.

yankılanmaktadır. Bu nedenle Hz. **ibrahim** ve Hz. **Musa**'yı Sümer, Akad, Babil, Asur, Pers ve Mısır uygarlık çağları ile birlikte yani eski dünyanın tarihi ile birlikte okumak icap eder. Bunlar birbirinden bağımsız ele alınamazlar. Esas itibarîyle **İbrahim** ve **Musa**'nın Yahudi olmadıkları kesin olmakla birlikte İbranî oldukları da şüphelidir. Öyle görünüyor ki Aşağı Mezopotamya ve Mısırlı idiler. Aslında nereli olduklarının veya hangi etnik kökene mensup olduklarının hiçbir önemi yoktur. Ancak çok sonraları kodifiye edilen yani yapılan, kurulan, düzülen, kurgulanan, *"bina"* edilen *(Benu-İsrail)* Tevrat nüshalarında bütün elçilerin onlardan çıktığı tezine dayalı "üstün Yahudi ırkı" masalı icat edilence insanlar onu İbranilerin atası sanmaya başladı. Hâlbuki kendisi de bir Yahudi aileye mensup **Sigmund Freud** bile (öl. 1939) "Musa ve Tek Tanrıcılık" kitabında çok ciddî kanıtlarla **Musa**'nın bir Mısırlı olduğunu, İbranî (İsrailoğulları'ndan) olmadığını savunmaktadır. Esasında Yahudilik, dünyada Tanrı adına uydurulmuş en büyük yalanın, Hıristiyanlık da dünyada Tanrı namına düşülmüş en büyük sapmanın adıdır. Birisi Allah'ın öfkesini (gazap) çekecek derecede büyük bir yalan, diğeri de Tanrıya hizmet adı altında düşülmüş en büyük sapmadır (dalalet). Kurandan önceki Eski Dünyanın iki süper gücü Pers ve Roma tarafından bölgeye hâkim olmak ve bölge halklarını mutileştirmek için, **Musa** ve **İsa** kullanılarak, onlar üzerine bina edilerek uydurulmuş iki dindir, hepsi bu...

[26] Kur'an, İsrailoğulları adıyla "sembolize" edilen "Mısır'ın ezilen (mustazaf) halkı" ile yapılan antlaşmanın ne olduğunu şu ayette açıklamaktadır: **"Bir zamanlar İsrailoğulları'ndan "Allah'tan başkasına ibadet etmeyin, anneye-babaya, gariplere, öksüzlere, çaresizlere iyilikler yapın, insanlara karşı tatlı dilli, güler yüzlü olun, daima destekleşme/dayanışma içinde olun ve ihtiyaçtan fazlasını vererek arının" diye söz almıştık. Sonra pek azınız hariç verdiğiniz sözün arkasında durmadınız. Zaten siz inatçı namert bir topluluksunuz."** (2/83)... Görüldüğü gibi sözleşmenin, İsrailoğullarına özel bir tarafı bulunmuyor. Tamamen ahlaki içerikli bir söz verme olup bunlara uyan her halk ve kişi Allah ile sözleşmeli demektir. Yahudilerin kendilerine pay çıkararak Allah'ın seçilmiş özel ırkı olduklarını, onlara vaat edilmiş toprak sözü verildiğini iddia etmeleri tümüyle kuruntudan ibarettir. Vaat edilmiş topraklar *(Arz-ı Mevud)* kuruntusu gerçekte dönemin süper gücü Pers İmparatorluğunun Pers sarayına sadakatle bağlı kaldıkları takdirde kendilerine arazi bağışlama vaadinden başka bir şey değildir. Tıpkı 20. yüzyılda İngilizlerin himayesinde yapılan arazi bağışı gibi... Ayrıca bkz. **"ARZ-I MUKADDES";** 5/20. ayet dipnotu.

[27] Kudret helvası *(menn)* ve bıldırcın *{selva)* genellikle çölde yaşayanların ihtiyaç

82- Bununla birlikte, tövbe eden, iman edip iyilik, güzellik ve doğruluk için çalışan ve böylece doğru yolda yürüyen kimse için çok affediciyimdir.

83- ÖYLE halkının yanından çabucak ayrılıp gelmene neden olan nedir ey Musa?

84- Musa: "Onlar benim izimden yürürler. Acale ettim ki sen benden razı olasın ey Rabbim!" dedi.

85- Allah: "Öyle san, senin ardından halkını sınadık ve Samiri[28] onları çoktan yoldan çıkardı bile." dedi.

86- Musa öfkeli ve morali bozuk bir şekilde halkına döndü. "Ey halkım, Rabbiniz size son derece güzel vaatlerde bulunmadı mı? Çok mu uzadı vaat? Yoksa üzerinize Rabbinizden öfke yağmasını mı istediniz de bana verdiğiniz sözü tutmadınız?" dedi.

87- Onlar: "Biz sana verdiğimiz sözden kendiliğimizden caymadık. Fakat biz Mısır'dan çıkarken halktan borç olarak bir takım süs eşyaları almıştık. Onları ateşe attık, aynı şekilde Samiri de attı." dediler.

88- Senin ardından halkına böğüren bir buzağı heykeli[29] yapıp çıkardı. "İş-

duyduğu iki yiyecek türüdür. Keza sözlük anlamıyla "Karşılıksız, lütuf olarak verilen" ve "mahrumiyet sonrası doygunluk" manasına da gelir. Bkz. **"GAYR-I MEMNUN";** 68/3. ayet dipnotu.

[28] **SAMİRİ:** Eski Mısır dilinde "ecnebi, yabancı" anlamına gelen *shemer* kökünden bir sıfat-isimdir. Klâsik müfessirlerin (Taberi, Zemahşeri) bugün Filistin'deki Nablus civarında azınlık bir grup olarak varlığını sürdüren Yahudilerden Samariler e mensup kimse olduklarına söylemeleri, **Hz. Musa** zamanında böyle bir İbranî oymağı olmadığı göz önünde bulundurulursa geçersiz kalmaktadır (Razi). Dolayısıyla **Samiri, Hz. Musa**'ya o dönemde katılan binlerce Mısırlıdan birisi olmalıdır. İsrailoğulları Mısır'daki Firavun imparatorluğunun Tanrı-devlet sembolü kutsal boğa *(Apsis)* 'in etkisinde oldukları için **Musa** aralarından ayrılır ayrılmaz, tekrar geri dönme arzusuyla boğa *(Apsis)* heykeli yaparak Eski Mısır dinine dönme eğilimi göstermiştir. **Samiri**'nin Mısırlı olduğundan da anlaşılıyor ki **Hz. Musa**'nın peşine takılanlar sadece İsrailoğulları oymağından ibaret değildi. Bugünkü tabirle topyekûn Mısır muhalefetiydi. İsrailoğulları denilen oymak bunun içinde küçük bir gruptu. Fakat daha sonraları diğerleri unutuldu, İsrailoğulları ismi kaldı. Yani işin aslı gitti faslı kaldı, sahicisi gitti istismarı kaldı... Kuranda özelikle "İsrailoğulları" adının verilmesi işte bu istismarı ve işin aslını ortaya çıkarmaya yönelik deşifrasyon olarak okunmalıdır.

[29] Mısır'daki boğa (bakara) heykelleri, arkasından ve önünden boşluk bırakılarak yapılırdı. Rüzgâr esince de böğürme sesi çıkarırdı. Bu boğaya metafizik bir hava verirdi. Böyle onlarca boğa heykeli Mısır'ın ana cadde ve meydanlarında dikiliydi. Firavunun sarayına çıkan yolun her iki yanı da böyle heykellerle doluydu (Eliade). İşte **Samiri** bunların bir benzeri küçük figürünü yapmış ve; "Bizim eskiden beri tanrımız bu, bundan vazgeçemeyiz." diye laflar etmeye başlamıştı. Ayrıca bkz. **"BAKARA";** 2/67. ayet dipnotu.

te sizin tanrınız ve Musa'nın tanrısı bu. Fakat Musa bunu unuttu." dediler.[30]

89- Peki görmüyorlar mıydı ki, o onlara cevap veremez. Onlara ne zarar verebilir, ne de fayda sağlayabilir.

90- İşin doğrusu, önceden Harun onlara: "Ey halkım, siz bununla fena halde kandırılıyorsunuz. Sizin Rabbiniz kesinlikle Rahman olandır. Gelin bana uyun ve sözümü dinleyin!" demişti.

91- Onlar ise: "Biz Musa dönünceye kadar ona saygı duymaktan asla vazgeçmeyeceğiz!" dediler.

92- Musa gelince: "Ey Harun! Bunların yoldan çıktığını gördüğün halde neden engel olmadın?

93- Neden bana uymadın, emrime karşı mı geldin?" dedi.

94- Harun: "Kardeşim benim, yakamı bırak. 'Sözümü tutmayıp İsrailoğulları arasında ayrılık çıkardın' demenden tabiî ki korktum." dedi.[31]

95- Musa: "Peki, senin derdin neydi ey Samiri?" dedi.

96- Samiri: "Ben onların görmediklerini gördüm. Musa'nın öğretisinden bir kısmını attım. Bence böylesi daha doğru." dedi.[32]

97- Musa: "Yıkıl karşımdan! Senin cezan ömür boyu toplumdan tecrit edilmendir.[33] Ayrıca sana asla kurtulamayacağın bir ceza daha var. O büyük saygı gösterdiğin düzmece tanrına bak, onu nasıl yakıp un ufak ederek denize atacağız.

98- Açın kulağınızı! Sizin tanrınız ancak Allah'tır. O'ndan başka ilâh yoktur! Allah, bilgisiyle her şeyi kuşatmıştır!" dedi...

99- İŞTE BÖYLE sana geçmiş çağların önemli olaylarını anlatıyoruz. Unutma ki Bizden sana gelen, insanlara özünü hatırlatan bir mesajdır. 100- Her kim bu hatırlatmadan yüz çevirirse kıyamet gününe büyük bir yük taşımış olur.

101- Sonsuza dek bu yükün altında kalır. Kıyamet günü ne berbat bir yüktür o!

102- O gün diriltici soluk esince[34] günaha batmış olanları gözleri kan çanağına dönmüş bir vaziyette huzu-

[30] Demek ki Samirinin "**Musa** unuttu" demesi yaptığı buzağı/boğa heykelinin önceden bilinen bir şey olduğunu gösterir. Yani Samirinin demek istediği şudur: "Mısır'daki Firavun sarayının, tanrısal güç ve kudret sembolü olarak kullandığı boğa figürü ile temsil edilen tanrıyı unuttu da gitti. Tanrıyı Sina Dağının yamaçlarında arıyor. Hâlbuki önceden bizim tanrımız buydu. Bundan vazgeçemeyiz. Bakın **Musa**'ya uyduk çöllerde sürünüyoruz. Demek ki Mısır'ın büyük boğa tanrısını kızdırdık. Şimdi tekrar ona dönüyoruz..."

[31] Yani: Ey anam oğlu (kardeşim benim). Hiç yoluna sahip çıkmaz olur muyum: "Ey millet bakın yaptığınız çok fena bir şey. Rahmandan başka tanrı yoktur. Bırakın bu Samirinin uydurmalarını. **Musa** gelirse çok kızar, yapmayın, etmeyin!" dedim (20/90). Tabiî ki senin yoluna sahip çıktım. Fakat ey kardeşim, ne yaptımsa mani olamadım, gücüm yetmedi, dinlemediler beni ... Görüldüğü gibi Harun, **Musa**'nın yokluğunda İsrailoğulları arasında "milli birlik ve beraberlik adına" puta tapmalarına göz yummuş, idare-i maslahat yapmış değildir. Tam tersi 90. ayette ifade edildiği gibi

rumuzda toplayacağız.

103- Kendi aralarında: "Daha on gün bile olmadı." diye fısıldaşacaklar.

104- En akıllıları: "Bir gün bile olmadı." dediği zaman ne diyeceklerini Biz biliriz...

105- SANA dağlar hakkında soruyorlar. Onlara söyle: "Rabbim onları un ufak edip savuracak.

106- Yerlerini dümdüz, boş bir halde bırakacak.

107- Orada ne bir kıvrım, ne de bir tepe göremeyeceksin."

108- O gün bir sese çaresiz uyacaklar. Öyle ki Rahman'ın görkeminden sesler kısılacak. Mırıldanmalardan başka bir şey işitmeyeceksin.

109- O gün Rahman'ın izin verdiği ve sözünden hoşnut olduğu kimseden başka, hiç kimsenin arabuluculuğu[35] fayda vermeyecek.

110- Çünkü Allah onların geleceklerini de bilir geçmişlerini de. Fakat onların bilgisi O'nu kuşatamaz.

111- O dipdiri yaşam kaynağı ve yarattıkları üzerinde titreyenin önünde yüzler saygıyla eğilecek. Üzerinde kul hakkıyla gelenin soluğu kesilecek![36]

112- Her kim de iman ederek iyilik,

buna asla göz yummamış, karşı çıkıp uyarmıştır. Bu durumda 94. ayette mana: **"İsrailoğulları arasında ayrılık çıkardın demenden korktum." değil, "İsrailoğulları arasında ayrılık çıkardın demenden tabiî ki korktum."** demek olur... Buradaki ***"tabiî ki"*** vurgusu cümlenin başındaki ***[Innî]***den gelmektedir. Yani "Hiç şüphen olmasın, tabiî ki, muhakkak ki ben şöyle şöyle demenden korktum, çekindim" (ama gel gör ki dinlemediler) demek olur...

[32] Harfi harfine: "Samiri dedi: Onların görmediklerini gördüm. Resulün izinden bir avuç avuçlayıp onu attım. Nefsim bana böylesini hoş gösterdi." Yani: "Görünmeyen bir Tanrı ya inanmak, aslında Tanrı ya hiç inanmama oluyor. Bu nedenle Tanrıyı görünür kılmak gerekir. Yoksa halk görünmeyen bir şeye inanmakta zorlanır. Bu da onların iyice Tanrıdan uzaklaşmalarına neden olur. Bu nedenle **Musa**'nın getirdiği öğretide görünmeyen, herhangi bir şeyde cisimleşmeyen, temsil edilmeyen tanrı düşüncesini benimsemenin doğru olmayacağını anladım. Bu "Tanrı" kavramını hiçliğe mahkûm etmek oluyor. Görünür, somut bir şey olmalı ki onun aracılığı ile Tanrı yla sıkı sıkıya bağ kuralım. Bence tanrı inancı gerçek anlamıyla böyle kalplere yerleşir. Bakın Mısırdaki tanrı boğa ile temsil olunuyor. Görünür bir figür orta yerde duruyor. Ona tapmak, bağlanmak, halkı inandırmak kolay. Fakat Musa gitmiş dağ yamaçlarında tanrıyı arıyor, üstelik görünmediğini ve görünemeyeceğini söylüyor. Görünmeyen bir Tanrıya halk nasıl inanacak? Musa'nın bir türlü göremediği, anlayamadığı bu işte. Ben gördüm bunu..."

[33] Yani: Seni toplumdan tecrit ediyorum. Bundan böyle kimse seninle konuşmayacak ve yanına kimse gelmeyecek.

[34] Harfi harfine: "O gün 'sur a' üfürülür/üfürülecek..."

[35] **ŞEFAAT:** Bkz. 74/48. ayet dipnotu.

[36] Harfi harfine: "Zulüm yüklenen kimse doğrusu mahvoldu."

güzellik, doğruluk için çalışmışsa, ne haksızlığa uğramaktan, ne de hakkının yenmesinden korkmasına gerek kalmayacak...

113- İŞTE BÖYLECE Biz onu Arapça bir Kuran olarak indirdik. Onda her tür uyarıyı apaçık yaptık ki belki onu okuyan, Allah'ın öfkesini çekmekten sakınır veya titreyip kendine döner.

114- Demek ki mülkün gerçek sahibi olan Allah yüceler yücesidir! Dolayısıyla vahyi bütünüyle okumadan Kur'an'dan sonuç çıkarmada acele etme ve: "Rabbim bilgimi artır!" de.

115- İYİ DİNLEYİN! Çağlar öncesinde Âdem'e bir emir vermiştik, ama o unutmuştu, onda bir dirayet bulmamıştık.

116- Meleklere: "Âdem'i selâmlayın!" deyince hemen selâmlamışlar ancak İblis diretmişti.

117- Bunun üzerine Biz de: "Ey Âdem! Bu sana ve eşine düşmandır. Sakın sizi o yemyeşil diyardan çıkarmasın, sonra perişan olursunuz." dedik.

118- Çünkü orada ne aç ne de açıkta kalırsınız,

119- Ne susarsınız ne de güneşte yanarsınız dedik.[37]

[37] Görüldrüğü gibi ayette "açlık, çıplaklık, susuzluk ve güneşin sıcağında yanma'dan bahsedilerek, cennete bunların olmayacağı söyleniyor. Burada bahsedilen cennet Adem kıssası bağlamında henüz insan eli değmemiş, kan döküp fesat çıkarmanan başlamadığı dünyanın ilk doğal halidir. Bu "cennet" ile ifade edilmektedir. Burada açlığın, açıkta kalmanın (çıplaklığın), susuzluğun ve güneşin sıcağında yanmanın olmayacağı söyleniyor. Şimdi bunlar ne demek?
[CU'İ]: "Açlık" demektir. Açlık Kuranda önemli üzerinde durulan bir kavramdır. Demek ki Allah'ın istediği dünya (cennet), kimsenin "aç" (yeme-içme ihtiyacından mahrum), "çıplak" (giyinme ve barınma ihtiyacından mahrum), "susuz" (yaşamı sağlayan diğer temel ve zaruri ihtiyaçlardan mahrum) olmadığı ve "güneşin sıcağında yanmayan" (saldırı tehditlerine karşı güven içinde) bir dünyadır.
Fakat bu bir takım muhterislerin kendi eleriyle yaptıkları yüzünden gerçekleşememektedir.
Kur an bir ülkenin açlık ve şiddetli yoksulluğa düşme sebebini şöyle açıklar: **"Bir ülke düşünün; halkı güven ve huzur içinde yaşıyor. Bolluk ve refah içinde** yüzüyorlar. **Derken Allah'ın nimetlerini inkar ediyorlar. Yaptıklarına karşılık Allah da onları açlık ve korkuyla tanıştırıyor."** (Nahl; 16/112).
Onların yaptıkları neydi ki açlık, yoksulluk ve korkuyla tanıştılar (tattılar)?
Bunu anlamak için Kur anın dünyasında özel bir anlama sahip "Allah'ın nimetlerini inkar etmek" tabirini iyi anlamak lazımdır. Bakın aynı sure içinde bu nasıl açıklanıyor: **"Zenginler (rızıkta üstün kılınanlar) mallarını 'Arada fark kalmaz, eşit hale geliriz' diye yanındakilerle paylaşmıyorlar. Allah'ın nimetini mi inkâr ediyor bunlar?"** (Nahl; 16/71).
Demek ki bir ülkede açlık ve yoksulluk "kavmin zenginlikten şımarmış ileri gelenlerinin" yani "üsttekilerin" mülkiyet hırsıyla "alttakiler" ile eşit hale gelmek

istememeleri yüzünden olmaktadır. Bu durumun sürüp gitmesi Allah'ın nimetini (rızık ve rızık kaynaklarını) inkar ve halka karşı işlenmiş bir suçtur.
Bugün için açlık ve yoksulluk Kur anın mantığı açısından birince dereceden bir sorundur. Bütün her şey bundan sonra gelir. "Açlık, korku ve ürünlerden eksiltme ile imtihan edilme" sanıldığının aksine, Allah'ın bunları kullarına musallat edip gökten olup bitenleri seyretmesi değildir. Bilakis rızık ve rızık kaynaklarını mülkiyetlerine geçirerek açlık ve yoksulluğa neden olanlar engellenmezse bunların sürüp gideceği, belamızı kendimiz istediğimiz için Allah'ın da bunu bize tattıracağının varlığın (hayatın) diliyle konuşularak hatırlatılmasıdır...
Kur anda yoksulluk (çıplak, susuz kalma) ise bir değil; bir çok kavram halinde geçer. En önemlileri şunlardır;

[FUKARA]: "Fakirler" demektir. Kök olarak "Omurga kemiği kırılmış" manasındadır. Türkçe'de "fıkra" da aynı kökten. Bu durumda "fıkra anlatmak" yazı gibi tüm ayrıntıları içermeyen, kırılmış omurga gibi atlanmış, kırık anlatım demek. Eskiden köşe yazarlarına "fıkra muharriri" denirdi. Yani anlatımı zayıf, konularını derinlemesine ele almayan, üstünkörü yazan manasında. Arap zayıf deveye de "fakr" demiş...
Terim olarak fakirin, türlü tanımlar yapılmışsa da üzerinde ittifak edilen görüş "temel ve zaruri ihtiyaçlarını karşılayamayan kimse" olduğudur. Bunlar da insanoğluna şu dünyada lazım olan yeme-içme, giyinme ve barınma ihtiyaçlarıdır. İşte bunları kendi çabası ile karşılayamayan kimseye fakir veya yoksul diyoruz. Kişi bunları karşılayamayınca beli bükülüyor, "omurgası kırılıyor" ve dik duramaz hale geliyor. Kuranda yoksuluk için en çok kullanılan kavram budur. Hemen hemen tüm zekat, infâk, sadaka, karz, i'ta vb. vermeye yönelik ayetlerde ilk sırada geçer.
Günümüzde "işsiz" kategorisine takâbül ettiği söylenebilir. Çünkü işsizin yeme-içme, giyinme ve barınma ihtiyaçlarını karşılayacak bir işi olmadığı için geliri de yoktur. Bu durumda işsiz beli bükük, omurgası kırık kişi olur.

[MESÂKİN]: "Yoksullar" demektir. Kök olarak "sakin olan, susan, duran, dinen şey" manasındadır. "Sükûn" hareketin durması, "seken" ise mülkü olmadığı halde kira veya başka bir şekilde evde oturmak demektir. "Meskûn mahal" veya "Mahalle sakinleri" buradan gelir.
Fukara ile mesâkin arasında şöyle bir fark olduğu söylenebilir: Fukara işsiz olduğu için zaruri ihtiyaçlarını karşılayacak gelirden yoksun olanlar, mesâkin de işi olduğu halde geliri zaruri ihtiyaçlarını karşılamaya yetmeyenler, bu nedenle de geçim sıkıntısı çekenler demektir. Öyleki işi olduğu, kira da olsa bir evde meskun bulunduğu için görenler onu hali vakti yerinde birisi sanmaktadır. Halbuki geliri zaruri ihtiyaçlarını bile karşılamaya yetmemekte, geçim sıkıntısı çekmekte ve bunu da sakin durarak, susarak kimselere söylememektedir. İşte mesâkin budur...

[BÂİS]: "Şiddetli sıkıntı çeken" demektir. Şiddetli darlık, yokluk, çaresizlik, açlık, savaş manalarına gelir. Fukara ve mesâkinden daha şiddetli yoksulluğu ifade eder. İbn Abbas'a göre Bâis, şiddetli yoksulluğu yüzünden ve elbisesinden belli olan kimsedir. Çünkü fakirin fiziki görünümü böyle değildir. Fakirin elbisesi temizdir ve yeterli gıda aldığı da yüzünden belli olmaktadır (Razi). Bu durumda Bâisûn, şiddetli fakr-u zaruret içinde olduklarından istemek zorunda bırakılan hatta yalvartılan "yalınayaklıları" ifade eder. Kuranda "el-Bâise'l-Fakîr" şeklinde geçer. (Hac; 22/28).

[MUMLİG]: "Fakir düşmekten korkan" demektir. Kuranda şöyle geçer: **"Yoksulluk korkusuyla (imlâg) çocuklarınızı öldürmeyin"** (Enam; 6/151), **"Yoksulluk korkusuyla (imlâg) çocuklarınızı öldürmeyin. Onları da, sizi de biz rızıklandırırız. Onları öldürmek gerçekten büyük bir günahtır"** (İsra; 17/31).
Mumlig ile memluk arasında yakınlık olduğu anlaşılıyor. Memluk başkasına köle olmuş kimse demektir. Kur anın indiği dönemde Mekkeliler kız çocuklarını diri diri toprağa gömmekteydi. Çünkü yoksulluk belasından Mekkeli tefeci bezirganlardan borç para almakta, daha sonra bunları ödeyememekte ve tefeciye köle olmaktaydılar. Eşlerini ve kızlarını da onlara vermekte ve umumhanelerinde çalıştırılma zilletine katlanmak zorunda kalmaktaydılar. İleride kızlarının başına bu gelmesin diye de çocuklarını diri diri gömmekteydiler. İşte bu çeşit yoksulluk "İleride tefecinin eline düşerek yoksullaşır, ona köle olur, beni, eşimi veya kızımı ne olur bırak diye yalvarmak zorunda kalırım" korkusunu ifade ediyor. Onun için olsa gerek mumlig, sözlüklerde "boyun eğen ve yalvaran yoksul" diye tarif edilmiş (İbn Manzur).

[MAHRUM]: "Yasaklanmış" demektir. Türkçe'de de kullanılan "mahrum bırakılmak" manasındadır. Diğer yoksulluk kavramlarından farkı elinden bir iş geldiği, bilgisi ve becerisi olduğu halde haksız yere bunları kullanma imkanı kendisine verilmeyen, yasak konan, engellenen, bundan dolayı da yoksul ve muhtaç duruma düşen demektir. "Kamu hizmetinden mahrumiyet" bunu ifade eder. Kuranda zenginlerin malında yoksullar (sâil ve mahrum) için hak olduğu söylenirken geçer. (Zariyat; 19/51, Mearic; 50/25). Genel olarak da Allah'ın yarattığı rızık (ürün) ve rızık kaynaklarından (üretim araçları) mahrum bırakılan bütün yoksulları ifade eder.

[MUHTAÇ]: "İhtiyaç sahibi" demektir. Hacet, ihtiyaç, muhtaç kelimeleri buradan gelir. Kuranda Allah'ın yarattığı rızık (ürün) ve rızık kaynaklarına (üretim araçları) insanların ihtiyaç duyması manasında kullanılır. Allah evcil hayvanları yaratmıştır ki insanlar yiyeceklerini ve binitlerini onlarla karşılasın diye. Nice faydaları olan bu hayvanlarla "ihtiyaçlar" giderilir (Mu'min; 40/850). Gemiler, su, ırmak, deniz, toprak, bahçe ve madenlerde de nice faydalar vardır. Bütün bu rızık ve rızık

kaynakları insanlar içindir. Fakat bunların etraflarına "çit" çevirilip özel mülkiyete alınması yüzünden Allah'ın kullarından kimileri buralara sokulmamakta, dışarıda tutulmaktadır. İşte "muhtaç" bunlardan uzak tutulan, yararlandırılmayan kimsedir. Oysa "iman" kalplerine yerleşmiş olanlar ve daha önceden buralara (rızık ve rızık kaynaklarına) yerleşenler, sonradan gelenleri (hicret edenleri) sevgiyle bağırlarına basarlar ve onlara verilenlerden dolayı haset etmezler. Kendilerinin "ihtiyacı" olsa bile onları kendilerine tercih ederler. Kim bencilce hırslarından (servet, siyaset, şehvet, şöhret) tutkusundan arınırsa işte onlar kurtulmuştur (Haşr; 59/9).

[SÂİL]: "İsteyen" demektir. Daha doğrusu istemek zorunda kalan manasındadır. Yukarıdaki "Bâis" ile benzer anlamdadır. Bâis'de istemenin nedeni (şiddetli fakr-u zaruret) öne çıkarılırken, Sâil de şiddetli fakr-u zaruretin sonucu (isteme, dilenme, yalvarma) öne çıkarılır. Bu duruma düşmüş olan için peygambere şöyle emredilir'; "Sakın isteyeni/yalvaranı azarlama!" (Duha; 93/10). Keza bu tabir, Allah'ın, yarattığı dünya nimetlerini ona ihtiyacı olanlar/isteyenler arasında "eşitçe" takdir ettiğini söylerken de kullanılır: **"Yeryüzünde sabit dağlar yarattı. Yeryüzünü (rızık ve ürünlerle) bereketlendi. Orada ihtiyacı olanlar/isteyenler (sevaen lfs-sâilîn) eşitçe (paylaşsın) diye dört günde (dört mevsim) gıdalar takdir etti."** (Fussilet; 41/10). Sâil, aynı zamanda suâl soran demek, mesele de buradan gelir. Dolayısıyla soru soranı, bir meselesi olduğunu söyleyeni, senden yardım isteyeni sakın azarlama, küçük görme manasına da gelir.

[YETİM]: "Öksüz" demektir. Arapların "eşsiz inci" (durre yetim) sözünden alınmıştır. İnci nasıl diğer taşlar arasında benzersiz ise yetim de diğer insanlar arasında kimsesi olmaması bakımından benzersizdir. Öksüz, eski Türkçe'de (8.yy) Anne (ög) kelimesinin (süz, sız) olumsuzlama ekiyle kullanılmasından geliyor. Göğüssüz (öğ-süz) yani yaslanacak bir anne göğsü bulamayan demek. Kuranda yukarıdaki sâil için söylenen aynen yetim için de söylenir: **"Salon öksüzü hor görme/üzme"** (Duha; 93/9).

Daha geniş açıdan bakarsak, bugün için kimisi annesi babası olmama anlamında, onları bir şekilde kaybetme anlamında, kimisi toplumu içinde yalnız kalma anlamında öksüzdür. Babası, annesi olmayan, toplumunda yanlış anlaşılan, doğruyu söylediği için dokuz köyden kovulan, onca gürültü arasında sesini duyuramayan, sözü yarım kalan, dışlanan, mahkûm edilen, çaresiz kalan, kapısı çalınmayan, unutulan, terk edilen, taşlanan herkese öksüz demek icap eder...
(Ayette tekil (müfred) zamirle gelen yerler üslûp akışı gereği çoğul (cem'i) olarak çevrilmiştir.)

120- Derken şeytan ona sinsice fısıldayarak: "Ey Âdem, sana son sınırına kadar toplamayı yani yıkılmayacak bir mülkün yolunu göstereyim mi?" dedi.

121- Böylece her ikisi de yasak ağaçtan yediler. Çirkin yerleri kendilerine açılıp göründü. Üzerlerine yeşil bahçe yaprağından örtmeye başladılar. Âdem Rabbine karşı gelmiş, yoldan çıkmıştı.

122- Sonra Rabbi onu seçti, tövbesini kabul ederek doğru yola iletti.

123- Allah: "Hep birlikte dağılın; kiminiz kiminize düşman olarak. Sonra ne zaman size benden bir doğru yolu gösteren gelir de, her kim benim bu yoluma uyarsa, işte o, sapıklığa düşmez ve mutsuz olmaz.

124- Her kim de beni unutursa darlanır durur ve onu kıyamet günü kör olarak diriltiriz." dedi.

125- O der ki: "Ey Rabbim beni niçin kör olarak dirilttin. Oysa ben gayet iyi görüyordum?"

126- Allah: "Öyle, sana ayetlerimiz geldi de sen onları unuttun. Bugün de sen böyle unutulacaksın" buyurur.

127- İşte haddi aşıp Rabbinin ayetlerine inanmayanların Bizden göreceği karşılık budur. Ahiret azabı çok daha çetin ve çok daha kalıcıdır.

128- KALINTILARI üzerinde gezinip durdukları, o yok ettiğimiz önceki çağların nesillerine bakıp da doğru yola gelmezler mi? Akıl sahipleri için bunda nice ibretler vardır.

129- Eğer Rabbin tarafından önceden verilmiş bir söz olmasaydı kesinlikle azap yakalarına yapışırdı, fakat tanınmış bir süre var.

130- Şu halde onların dediklerine sabret, güneşin doğmasından önce ve batmasından önce Rabbini överek yücelt. Gece saatlerinde de gündüzün uçlarında da O'nu yücelt ki hoşnutluğa eresin.

131- Sakın, onlardan çoğunu sınamak için dünya hayatının parlak cazibesi olarak sunduğumuz şeylere gözünü dikme. Rabbinin rızkı hem daha hayırlı, hem daha kalıcıdır.

132- Çevrendekilere birbirine destek olmayı/dayanışmayı emret, sen de ona sabırla devam et. Biz senden bir rızık istemiyoruz, seni Biz rızıklandırırız. Unutma ki gelecek, sakınanlarındır!

133- DİYORLAR Kİ: "Rabbinden bir mucize getirse ya!" Peki, daha önceki sayfalarda yer alan, o söze dayalı apaçık deliller onlara da gelmedi mi?

134- Eğer Biz onları bundan önce azap ile helak etmiş olsaydık bu sefer: "Ey Rabbimiz, ne olurdu bize bir peygamber gönderseydin de böyle rezil rüsva olmadan önce ayetlerine uysaydık!" diyeceklerdi.

135- Söyle onlara: "Hepimiz gözlemekteyiz, siz de gözleyin bakalım. Yakında kimin doğru yolda olduğunu, dosdoğru yürüyenlerin kimler olduğunu bileceksiniz..."

56 - (49) VAKIA SURESİ

Mekke'de inmiştir, 96 ayettir Surenin hemen tamamı kıyamet olayı (vakıa) sonrasındaki manzaraların tasvirine ayrılmıştır. Bu tasvirlerde Kur'an'ın kendi kavramsallaştırması içinde İyilikle dolu, dürüst bir hayat sürenler" (ashabul-meymene) ve "kötülükle dolu, berbat bir hayat yaşayanlar" (ashabu'i-meş'eme) olarak anlaşılabilecek iki grup insanın, ahirette karşılaşacağı cennet ve cehennem manzaraları anlatılmaktadır.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- BÜYÜK OLAY[1] patlak verdiği zaman.

2- Onun oluşuna yalan diyen dil olamaz.

3- Kimini alçaltır, kimini yükseltir.

4- Yeryüzü şiddetle sarsıldığı zaman.

5- Dağlar ufalanıp, 6- Toz duman hali ne geldiği zaman,

7- İşte o gün siz üç sınıfa ayrılmış olacaksınız;

8- İyilikle dolu dürüst bir hayat yaşayanlar;[2] ne bahtiyardır onlar!

9- Kötülükle dolu berbat bir hayat sürenler;[3] ne bedbahttır onlar!

10- Ve önde gidenlerin o öncüleri...

11- ONLAR Allah'ın yakın dostları ara-

[1] **VAKIA:** Sözlükte [VGY] kökü mastar olarak "olmak, meydana gelmek, gerçekleşmek, düşmek, inmek, içine girmek, vuku bulmak, iz bırakmak, etki yapmak, kapsamak, ihtiva etmek" manalarına geliyor. Meydana getirmek *(îqaan);* çözmek, imzalamak, çalmak *(tevqî');* savaşmak, girişmek, cinsel ilişkide bulunmak *(muvaqd)*\ savaşmak, vuruşmak *(tevâqu');* ummak, beklemek, ümit etmek *(tevaqqu*)*\ tempo, ritm *(îqa)*\ ritmik *(\qâı)*\ yer, mevki, pozisyon *(mevcpj*\ konma yeri, hücum *(mevqia');* konan, olan, meydana gelen, olay, gerçek *(vâqi');* olay, gerçek, realite, belâ, musibet *(vâqia'),* pragmatik, gerçekçi *(vâqiî');* savaş, gazve *(vaqa);* hücum, saldırı, vuruşma *(vaqîa)* kelimeleri bu köktendir... Kuranın dünyasında *el-vâqıa* "gerçekleşecek olan o büyük olay, kıyamet" anlamında kullanılıyor. Çünkü kıyamet "vakay-ı adiye" (basit bir olay) değildir. Demek ki bu büyük olayın haber verilmesi, yani dünyanın bir gün "havaya uçacağının" söylenmesi, insanlığın geleceği ile ilgili çok büyük bir olay olup bütün elçilerin "inzar" (bekleme, gözleme) adını verdikleri uyarının temelini oluşturmaktadır. ..

[2] **ASHABU'L-MEYMENE:** Sözlükte [YMN] kökü mastar olarak "uğurlu olmak, mübarek olmak, bereketli olmak" manasına geliyor. Sağa gitmek, sağ tarafa doğru gitmek, sağından gitmek, Yemene varmak *(yemn);* uğur, bereket, şans *(yümn);* sağ tarafa gitmek, sağlamak, sağda olmak *(teyâmun);* sağ, sağ taraf *(eymen, yumnâ);* uğurlu, bereketli, şanslı *(meymeneh, meymûn);* yemin, bereket, güç, kuvvet *{yemin);* birinin sahip olduğu şeyler *(mâ meleket yemin)* kelimeleri bu köktendir... Kur anın Sami/Arap dil, tarih ve kültür evrenine hitap ettiğinin tipik örneklerinden birisi de bu *ashabul-meymene* ve *ashabul-meşeme* mecazî deyimleridir. Gelecekteki bazı olayların, kuşların *(tâir)* sağa mı, sola mı doğru uçtuklarına bakılarak

bilinebileceği anlamına gelen sağdan gelen kuş" veya "sola doğru uçan kuş o günkü Araplar arasında yaygın bir "iyi-kötü" imgesidir. Eğer kuşlar sağdan uçuyorsa uğurlu, bereketli, mutlu günler, sola doğru uçuyorlarsa kötü, berbat ve mutsuz günler kapıda demektir. Zamanla bu inancın aslı gidip faslı kalınca "sağ" iyiliğin, bereketin ve uğurun; "sol" da kötülüğün, bereketsizliğin ve mutsuzluğun ifadesi olarak kullanılır olmuştur. Yani o günkü toplumda bu kelime ve kavramlar dilsel bir anlaşma aracı olarak kullanılıyordu. Kur an artık Arapça'ya iyice yerleşmiş olan bu "tarihsel" anlaşma aracını bir veri olarak kullanıyor ve onun üzerinden "evrensel" mesajlarını veriyor. Demek ki bu kavramların bugünkü "sağcılık ve solculuk" ile hiçbir alâkası yoktur. Bugünkü sağ-sol kavramları 18. yüzyıl Batı/Fransız dil, tarih ve kültür evreninin tarihselliğini yansıtır. O coğrafyada bir anlamı ve karşılığı olabilir. Doğrusu modernizmin yükselişi ve yayılışı ile birlikte bu kavramlar diğer dünya toplumlarına da hızla yayılmış ve siyasî arenada sağcı ve solcu gruplar oluşmuştur. Şu halde yedinci yüzyıl Arap/Sami dil evreninden bir kavramı alıp, 18. yüzyıl Batı/Fransız dil evreninde ve onun etkisinde kullanıldığı şekilde çevirmek abesle iştigaldir? Bu nedenle mealde hiçbir şekilde "sağ-sol" tabirlerine yer verilmemiştir. Çünkü konuyla hiçbir alâkası yoktur. Dolayısıyla kelimelerin kök anlamlarındaki manalar yansıtılarak "iyilikle dolu dürüst bir hayat yaşayanlar *(ashabul-meymene) ve* "kötülükle dolu berbat bir hayat sürenler" *(ashabul-meşeme)* şeklinde ifade edilmiştir.

[3] **ASHABU'L-MEŞ'EME;** Sözlükte [Ş-E-M] kökü mastar olarak "uğursuz olmak, kötümser olmak" manasına geliyor. Uğursuz *(eşem);* kötümserlik, karamsarlık *(teşâum),* uğursuzluk *(şuûm);* kötümser *(müteşâim);* uğursuzluğa uğramış *(meşum)* kelimeleri bu köktendir... Demek ki Arap uğur ve berekete *yemn* deyince, bu da aynı zamanda "sağ taraf" manasında olunca, uğursuzluk *şeamet*m karşılığına da zamanla "sol taraf" anlamına gelen *yesr* kullanılır olmuştur... Öte yandan bu sağ-sol simgecilikleri Kureyş Araplarına Eski Mezopotamya dinlerinden geçmiş olabilir. Çünkü Eski Mezopotamya dinlerinde sağ el selamlaşmanın, yardımın, saflığın eliydi, yemek için kullanılan eldi. Sağ taraf iyi, sol taraf kötü gelecekle bağlantılandırılırdı. Asur ve Babil heykellerinin sol bacakları daima önde ve çıplak olurdu. Bu, kötü ruhların önünün kesme ve etkisiz kılma amacıyla böyle yapılırdı. İlâhî koruma için sağ ve sol tarafında duran birer yardımcı tanrıya sahip olmak kişinin şanslı olduğunun göstergesiydi... Görüldüğü gibi, diğer birçok konuda olduğu gibi eski dünya dinlerinin sağ-sol simgeciliğini de Kur an köklü bir reforma uğratmış, her tür kutsallık, tanrılık ve yarı-tanrılık çağrışımlarından uzaklaştırmış ve sokaktaki adamın işine yarar bir hale getirmiştir. Demek ki *ashabul meymene* Tanrı'nm yakınlarıdır *(magarrebun).* Fakat bu yakınlık Eski Dünya dinlerinde olduğu gibi karısı, oğlu, yeğeni, torunu, temsücisi vs. olmakla sağlanan bir yakınlık, bir baht, basma konan talih kuşu (Mezopotamya mitolojilerinde kader tanrısının simgesi) konmasıyla elde edilen bir uğur değil "iyiliklerle dolu dürüst bir yaşam" üe sağlanır. Artık *ashabul-meymene* bunlardır ve bu

sına girecekler.

12- Cennet nimetlerine nail olacaklar.

13- Çoğu eski çağlardan

14-Azı da sonraki çağların insanlarından

15- Onlar altın işlemeli tahtlara oturacaklar.

16-Karşı karşıya kurulacaklar.

17- Çevrelerinde taptaze, küpeli genç hizmetçiler dolaşacak;

18-Tertemiz kaynak suyundan doldurulmuş kâseler, ibrikler ve fincanlarla içecekler,

19-Ne başları ağrıyacak, ne de içtikçe tükenecek.

20- Beğendikleri her türden meyve olacak.

21- Canlarının istediği her çeşit kuş etinden yiyecekler.

22- Göz aydınlığı tertemiz eşler; 23- Saklı inciler gibi,

24-Yaptıklarının karşılığı olacak.

25-Orada ne boş bir lâf işitecekler, ne de günaha sokan bir söz;

26-Duydukları sadece "Barış, esenlik, mutluluk" olacak...

27- İYİLİKLE dolu dürüst bir hayat yaşayanlar... Nedir acaba bunların karşılaşacakları?

28-Dalbastı kirazlar... 29-Salkım salkım muzlar... 30- Yayılmış gölgeler... 31- Fışkıran sular... 32- Her türden meyveler... 33- Hiç eksilmeyen, tükenmeyen meyveler... 34- Yüksek döşekler üzerinde sere serpe...

35-Yeni bir yaratışla yeniden var ettik **onlarla**

36- El değmemiş hale getirdik hepsini

37- Eşlerine meftun, o yaşıt sevgililer...

38- Bunların hepsi iyilikle dolu dürüst bir hayat yaşayanlar için;

39- Birçoğu önceki çağlardan

40- Birçoğu da sonraki çağlardan...

41- KÖTÜLÜKLE dolu berbat bir hayat sürenler... Nedir acaba bunların karşılaşacakları?

42- İçlerine işleyen bir ateş ve kaynar su...

43-Kapkara boğucu bir duman...44- Ne serinletir ne rahatlatır ...

45- Çünkü onlar geçmişte keyiflerinin peşine düşmüşlerdi,

46- Çok kötü günahlar işliyorlardı.

imkan herkese açıktır.. *Ashabul-meşeme* ise bunun tam tersi olur...

[4] Demek ki "yeniden var edilen, yaratılan eşler" deyimi eskiden yaşamış olanların yenilenmesini ifade ediyor. Bunu dünyada erdemli ve dürüst bir hayat yaşamış kadınların bütün gençlik ve güzellikleri ile yeniden var edilip cennete girmesi olarak da anlayabiliriz. Bu şu demektir: Bu tür cennet tasvirleri insanların muhayyilesinde var olan güzellik ve mutluluk idesine hitap ettiği için erkeklerin kendi açısından, kadınların da kendi açısından düşünmesinin önünde hiçbir engel yoktur.

47- Diyorlardı ki; "Biz ölüp toz toprak olduktan sonra, tekrar mı diriltileceğiz?"

48- Üstelik önceki atalarımızla birlikte!"

49- Söyle onlara; "Öncekilerin ve sonrakilerin hepsi,

50- Belli bir günün belli bir vaktinde toplanacaklar."

51-Sonra siz, ey sapkın inkarcılar!

52-Mutlaka zakkum ağacından yiyeceksiniz,

53- Karınlarınızı onunla dolduracaksınız,

54- Üstüne de kaynar su içeceksiniz,

55- Doymak bilmez susuz develer gibi içeceksiniz.

56- Hesap günü onların karşılaşacakları işte bunlardır.

57- SİZİ Biz yarattık, hala kabul etmeyecek misiniz?

58- Attığınız o meniyi hiç düşündünüz mü?

59- Onu siz mi yaratıyorsunuz, yoksa yaratan Biz miyiz?

60- Aranızda ölümü Biz takdir ettik. Bizim önümüze geçilemez.

61-Varoluşunuzu değiştirmek ve bilemeyeceğiniz bir yaratılışla sizi yeniden' var etmek üzereyiz.

62- Madem ilk yaratılışı biliyorsunuz. O halde bu düşüncesizlik neden?

63- Yine toprağa ektiğiniz tohumu hiç düşündünüz mü?

64- Onu siz mi bitiriyorsunuz, yoksa bitiren Biz miyiz?

65-Hiç şüpheniz olmasın, istesek onları çere çöpe çevirirdik de ağzınızda şöyle geveler dururdunuz:

66- "Eyvah mahvolduk, 67- Gitti her şey elimizden!"

68- Peki içtiğiniz suyu hiç düşündünüz mü?

69- Buluttan onu siz mi indiriyordunuz yoksa indiren Biz miyiz?

70- İstesek onu iyice acı ve tuzlu yapardık. Bu şükürsüzlük neden?

71- Peki tutuşturduğunuz ateşi hiç düşündünüz mü?

72- Onun ağacını siz mi yaptınız, yoksa yapan Biz miyiz?

73-Biz onu hem bir hatırlatma, hem de çöl yolcularına faydalı kıldık.

74- O halde Rabbini o büyük adıyla an ve yücelt!

75- HAYIR! Dalga dalga inen dile gelsin!

76- Bilseniz ne büyük dile gelmedir bu, ah bir bilseniz!

77- Bu çok değerli bir Kur'an'dır; hiç kuşkusuz!

78- Korunmuş bir kaynaktan gelmektedir.

79- O kaynağa tertemiz olanlardan başkası dokunamaz.

80- Âlemlerin Rabbi tarafından indirilmektedir.

81- Şimdi bu hitaba siz küçümseyerek mi bakıyorsunuz?

82-Ve bu küçümsemeyi geçim kaynağınız olarak mı görüyorsunuz?

83- Madem öyle can boğaza geldiğinde,

84- Siz çaresiz bakıp dururken,

85/87- Eğer iddianızda doğru iseniz, sizin göremediğiniz fakat bizim çok yakınımızda olan o canın çıkışını, eğer ceza günü diye bir şey yoksa durdurun bakalım!

88- SONUÇ OLARAK kim Allah'a yakın olursa;

89- Rahatlık, güzel bir rızık ve cennet nimetleri onu bekliyor.

90- Eğer iyilikle dolu dürüst bir hayat sürmüşse

91- Bütün iyi ve dürüst insanlardan "selâm olsun sana" denir.

92-Ama kim de hayatını inkâr ve sapkınlıkla geçirmişse

93- Kaynar sular

94- Ve cehennem onu bekliyor.

95- Kesin gerçek budur işte!

96- Öyleyse sen Rabbini büyük ismiyle anıp yüceltmeye bak!

***

50 - (30) RUM SURESİ

Mekke'de inmiştir, 60 ayettir. Eski dünya'nm kadim rekabeti Roma-Pers çekişmesi ve bunların ürettiği Yahudi-Hıristiyan teolojilerinin aşılması yönünde hedef gösterme ve yönlendirme yapıldığı için dönemin çatışan iki süper gücünden birinin adı (Roma) sureye isim olmuş görünmektedir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1 -Elif, Lâm, Mim.

2/4- ROMALILAR sınıra yakın bir yerde yenildi. Fakat yenilgilerinin ardından birkaç yıl içinde tekrar galip gelecekler.[1] Geçmişiyle geleceğiyle bütün iş ve oluş Allah'ındır. Bir gün mü'minler de Allah'ın yardımıyla sevinecek.[2]

5- Allah, yardımıyla kimi lâyık

[1] **RUM** suresi görüldüğü gibi o tarihlerde dünyanın iki süper gücü olan ve yüzyıllardır hâkimiyet mücadelesi veren Roma-Pers rekabetine dikkat çekerek başlıyor. Bu ayetlerin Kuranın, ehl-i kitap oldukları için Romanın yenildiğine üzülüp, o yıllarda Mekke'de topu topu bir avuç olan Müslümanları sevindirmek için nazil olduğunu sanmak yanıltıcı olabilir. Bilakis ayette sureye isim olacak kadar öne çıkarılan "Romalılar" ve onların ezeli rakibi "Persler" dışında, bu çatışmaya son verecek, bölgeyi bir adalet ve barış yurdu (Daru's-Selâm) yapacak, çölün ortasında yavaş yavaş kendini geleceğe hazırlayan **Hz. Peygamber** ve arkadaşlarına hedef gösterildiği anlaşılıyor. Yani Roma-Pers çelişki ve çatışmasından bölgenin kurtarılarak "büyük bütün" oluşturma yolunda yönlendirme yapılıyor. Klâsik müfessirlerimiz olaya hiç bu yönüyle bakmadıklarını görüyoruz. Şöyle ki: Kuranın hitap çevresi olan Sami/Arap dil, tarih ve kültür evreni, jeopolitik adıyla Mezopotamya-Akdeniz havzası tarih boyunca birçok gücün rekabetine ve bölgeyi ele geçirme mücadelelerine tanıklık etmişti. En eski tarihlerden itibaren Akad-Sümer, Asur-Babil ve Hitit-Mısır rekabetleri ve bağlantılı diğer küçük devletler ve savaşlar -ki toplam üç bin yıl sürmüştür- Pers ve Romanın sahneye çıkışı ile de sürüp gelmekteydi. Bu savaşlar binlerce yıldır bölgeyi yiyip bitirmişti. Bütün bu dönemler boyunca **Hz. Süleyman**'ın başşehri Kudüs olan devleti hariç, Tevhidçi damar daima cılız kalmış, hep diğerlerinin gölgesinde kalarak kendini ifade imkanı bulamamıştı. Etrafı Mısır (boğa), Babil (cin, peri), Asur (balık), Sebe (karınca), Hitit (kuş) kara gücü ile Fenike (yelken/rüzgâr) vb. deniz güçleri ile çevrili Mezopotamya-Akdeniz havzası sadece **Süleyman** döneminde Tevhidçi damarın geçici bir süre egemenliği altına girmiş, bunun dışında daima diğerleri için bir rekabet havzasına dönüşmüştü. Bunlardan en sonuncusu da işte bu Pers-Roma rekabetiydi. Yıllar süren savaşlarda bir o taraf, bir bu taraf galip geliyor, bölge işgallerden bir türlü nefes alamıyordu. Üstelik bu kadim jeopolitik rekabet kendine uygun teolojiler de üretmişti. Yahudiler, Perslerin sunduğu imkânlar sayesinde dört yüz yıl içinde bir din ve millet inşa etmiş, Tevrat MÖ. 600- 100 yılları arasında parça parça yazılmıştı. Bu, tam da Perslerin bölge

görürse onu destekler. O güçlüdür, sevgi ve merhamet sahibidir.

6- Bu, Allah'ın verdiği sözdür. Allah verdiği sözden caymaz.[3] Fakat insanların çoğu bunun bilincinde değildir.

7- ONLAR bu dünya hayatının dış

üzerinde hâkimiyet kurduğu dönemdir. Hıristiyanlık ise aynı şeyin Bizans lehine kurgulanmasından ibarettir. Yani bölgenin iki büyük jeopolitiği, kendine uygun iki büyük teoloji üretmişti. Perslerle Yahudiler, Bizanslarla Hıristiyanlık birbirinden kopmaz bağlarla bağlı iki tarihsel fenomendi. İşte Kuranın "Roma" süresindeki mesajları sanki bölgenin kaderine dönüşen bu iki jeopolitiğe (Pers-Roma) ve ürettikleri iki teolojiye (Yahudilik-Hıristiyanlık) çölün ortasından yükselen yerli ve bağımsızlıkçı isyan sesi olarak okumak gerekir. Bölge halklarının bağımsızlık ve özgürlük arayışının ifadesi olarak anlamak icap eder. Çünkü bu arayış eski dünyaya (Pers-Roma; putperestlik, düalizm, çelişki, çatışma, rekabet) karşı yeni dünya (İslâm; barış, adalet, tevhid, birlik, bütünlük) arayışıdır. Zaman içinde her iki jeopolitik teoloj ileriyle birlikte çözülerek, hem ürettikleri iki din geriletilmiş, hem de ürettikleri iki imparatorluk (Sasani-Bizans) tarihe gömülmüştür. Ancak ne var ki bölgenin kadim çelişkisi ve çatışmasının bu kez İslâm'ın iç savaşı şeklinde (Şiî-Sünnî, Osmanlı-İran) yeniden sızmasına da mani olunamamıştır. Yani yine eskiye dönüş olmuştur. Geçen bin yılda buna mani olunamadığı gibi halen de aşılabilmiş değildir. Modern Batıya karşı eski Pers ve Roma etkisindeki tarihsellik sanki bütünüyle kendimizdenmiş gibi savunulmaya kalkışılmakta ve farkında olmadan Pers ve Roma geleneklerı sahiplenilmektedir. Bu yanlıştan bir an önce dönülerek Roma suresinin verdiği mesajları bu derinlik üzerinden okuyup günümüze getirmek ve oradan devam ettirmek gerekmektedir...

[2] Rivayete göre Arabistan'ın kuzey sınırlarındaki Suriye civarında birkaç yıl içinde Romalıların galip geleceğinden bahsedilen olay hicretin ikinci yılındaki Bedir Savaşı ile aynı yıla denk geldi (Razi). Bir taraftan eski dünya Roma-Pers savaşlarıyla son demlerini yaşarken diğer taraftan Bedirde yeni dünyanın doğum sancıları çekiliyordu. Ayet her ikisine birden değinerek bir yandan çökmekte olan bir dünyayı haber veriyor, diğer yandan doğmakta olan bir dünyayı da müjdeliyor. Demek istiyor ki: " İşte bu kadim Roma-Pers rekabeti böyle böyle çökecek ve onları tarihe gömecek olan İbrahimî çizgi Bedirde aynı gün kazandığı zaferle böyle böyle yükselecek. Davanızda sebat eder, güçlüklere göğüs gererseniz, bunu ayan beyan göreceksiniz. Ey Bedirde vuruşanlar! Dünyayı esir alan şu pis rekabeti sona erdirmek görevi size verildi. İnsanlığı kurtarın bu köhnemiş çekişmeden..."

[3] Yani: İşte bu Allah'ın size verdiği sözüdür. Ne doğunun, ne batının putperestlerine yaslanmayın. Sadece Allah'a dayanın; kendi halkınızdan, kendi toprağınızdan güç alın, kendi ahlâkî enerjinizle yükselin. Böyle yaparsanız Roma'yı da Pers'i de tarihe gömerseniz. İbrahim'in ne doğu (Babil), ne batı (Mısır) diyen kadim çizgisini sürdürün. Bölgeyi doğunun ve batının haramilerinden, işgalcilerinden temizleyin.

yüzünü bilirler, ahireti ise unutup gitmişlerdir.[4]

8- Vicdana gelip düşünmediler mi? Allah gökleri yeri ve ikisi arasındaki şeyleri hak olarak ve belirli bir süre için yaratmıştır. Durum buyken insanlardan çoğu Rablerine kavuşmayı inkâr etmektedir.

9- Yeryüzünde gezip bir baksınlar kendilerinden öncekilerin sonu nasıl olmuş? Onlar kendilerinden çok daha güçlüydüler. Dünyada derin izler bırakmışlar ve bunların imar ettiklerinden daha çok imar etmişlerdi. Elçileri de onlara söze dayalı apaçık deliller ile gelmişlerdi. Allah onlara zulmetmedi, fakat onlar kendi kendilerine zulmettiler.

10- Allah'ın ayetlerini yalanlayıp, alay ederek kötülük işleyenler çok pişman olacak!

11-ALLAH yaratmayı başlatır sonra yenileyerek sürdürür. Dönüp dolaşıp O'na geleceksiniz.

12- Kıyamet koptuğu gün, günaha batmış olanlar hayal kırıklığına uğrayacaklar.

13- Koştukları ortaklardan onları kayıran çıkmayacak. Onlar kendilerine ortak koşulmuş olunmasını da inkâr edecekler.

14- Kıyamet koptuğu gün herkesin ne olduğu ayan beyan ortaya çıkacak.

15- İman edip iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanlar bağlar, bahçeler içinde sevinç içinde ağırlanacaklar.

16- Ayetlerimize ve ahiret buluşmasına kâfirlik edip, bütün bunlar yalan diyenler kendilerini azabın içinde bulacaklar.

17- ŞU HALDE gün doğarken ve batarken Allah'ı anıp yüceltin.

Tarih yeni bir doğuş için sizi bekliyor...

[4] Yani: Bu eski dünya dinleri gerçeklik hakkında yanılgıya düşmüştür. Doğu dinleri görünen dünyayı gerçek saymayıp inkâr ederken, Batı dünyası dünyayı yegâne gerçeklik olarak görmüş ve ezeli ve ebedi sanmıştır. Oysa dünya bir yandan hak *(hak)* iken öte yandan süresi de bellidir *(ecelin müsemma)...*

"Dünyanın aslı yoktun çünkü geçicidir diyen sersem.
Ne dersin öyleyse yaratılışı, abes bir şeydir dersem?
Nedir dünyaya gelmekten maksat, gitmek midir ancak
Velev bir anlamak hırsıyla olsun yok mu uğraşmak?
Bu âlem imtihan meydanıdır madem ruhlar için,
Demek çalışıp çabalamak gerek insan olmak için.
Çalış dünyada insan ol, elindeyken henüz dünya,
Öbür dünyada insanlık değilmiş yağma, gördün ya.
Bu âlem şöyle bir rüya imiş, yahut geçiciymiş,
Evet, yarın anlarsın ne müthiş bir hakikatmiş."/ M.Akif
"Batıda hayatın mahareti akıldır.
Doğuda ise kâinatın sırrı aşktır.
Akıl ile aşk elele verirse yepyeni bir âlem yaratabilir.

18- Göklerde ve yerde övüp yüceltilmesi gereken yegâne varlık Odur. Gün ortasında ve günün sonuna doğru da O'nu anıp yüceltin.

19- O, ölüden diri, diriden de ölü çıkarır. Ölü toprağa hayat verir. Sizler de işte öyle diriltileceksiniz.

20- Sizi topraktan yaratması O'nun ayetlerindendir. Sonra dağılıp yayılan insan oldunuz.[5]

21- Sizin için nefislerinizden, kendilerine ısınasınız diye eşler yaratması ve aranızda sevgi ve şefkat var etmesi de O'nun ayetlerindendir. Bunda fikir yürütmesini bilen bir toplum için büyük ibretler vardır.

22- Göklerin ve yerin yaratılışı ile dillerinizin ve renklerinizin farklı oluşu da O'nun ayetlerindendir. Bunda bilgi sahibi olanlar için büyük ibretler vardır.[6]

23- Hem gece hem gündüz uyumanız ve engin cömertliğinden nasip aramanız da O'nun ayetlerindendir. Bunda dinlemesini bilen bir toplum için büyük ibretler vardır.

24- Size şimşekler çaktırarak korku, gökten yağmurlar yağdırıp bununla ölü toprakları canlandırarak umut vermesi de O'nun ayetlerindendir. Bunda aklını kullanabilen bir toplum için büyük ibretler vardır.

25- Göğün ve yerin O'nun emriyle durması da O'nun ayetlerindendir. Bir de bakmışsınız ki tek bir seslenişle yerden çıkarılıyorsunuz.

26- Göklerde ve yerde kim varsa hepsi O'nundur. Hepsi O'na divan durmaktadır.

27- Yaratmayı başlatan O'dur. Sonra

Ey Müslüman! Kalk, akıl ile aşkı mezcedip yepyeni bir âlem vücuda getir" İM. İkbal.

[5] Yani sonra yeryüzüne dağılıp insanlık âlemini oluşturdunuz. Ortak atanız **Âdem**'in yurdundan (Kabe) güneye, kuzeye, doğuya, batıya göç ederek insan topluluklarını, ırkları, milletleri, halkları oluşturdunuz. Böyle Allah sizi akıp gelen tarih içinde kavimler, milletler, uluslar şeklinde var etti. Yeryüzünde büyük göç dalgaları sonrası büyük uygarlıklar kurdunuz. İşte ilk yaratıldığı andan itibaren yeryüzüne yayılışı ve şu ana kadar ortaya çıkan şekliyle insanlık tarihinin tümü de Allah'ın ayetlerindendir. Allah tarih boyunca insanlıkla beraber yürümüştür ve halen de yürüyor...

[6] Demek ki **Adem**'den sonra insan soyunun çoğalarak merkezden (Kabe) çevreye doğru yayılması, büyük göç yollarının oluşumu, tersine göçlerin başlaması, ırkların, dillerin ortaya çıkışı, yeryüzünün farklı bölgelerindeki coğrafi/genetik yoğunlaşma sonucu kavimlerin ve milletlerin oluşması, tarih boyunca birbirleriyle mücadeleleri, devletlerin, imparatorlukların kurulup yıkılması; bu, doğal akış içerisinde **Adem**'in çocuklarının hikayesi olup dünyanın siyasi, sosyal, ekonomik tarihi birikimini meydana getirmektedir. İşte bunlar da Allah'ın ayetlerindendir. Gökler ve yerler (tabiat) nasıl Allah'ın ayeti ise geçmişte tezahür ettiği şekilde insanlıkta olup biten her şey (tarih) de Allah'ın ayetidir. Tarih, tabiat ve hayat, Allah'ın karakteri ve

sürekli yeniden yaratan O'dur.[7] Bu O'na çok kolaydır. Göklerin ve yerin bütün görkemi O'na aittir. O çok güçlü, çok bilgedir.

28- Kendi hayatınızdan bir örnekle açıklarsak: Hiç size bahşettiğimiz zenginlikieri elinizin altındaki kölelerle ortak ve eşit bir şekilde paylaşmayı kabul eder misiniz? Aranızda birbirinizi saydığınız gibi, onları da sayar mısınız? Aklını kullanmayı bilen bir toplum için ayetleri işte böyle açıklıyoruz.[8]

29- Fakat zulmedenler bilinçsizce heva ve heveslerine uydular. Artık Allah'ın şaşırttığını kim yola getirebilir? Bu işte onlara kim yardım edebilir?

30- ŞU HALDE bütün benliğinle, sağduyudan şaşmadan dine yönel; Allah'ın fıtratına... İnsanlık o fıtrat üzerinedir.[9] Allah'ın fıtratında bir değişme göremezsin.[10] İşte gerçek hayat dini budur. Fakat insanların çoğu bunun bilincinde değildir.

31- Başkasını bırakın; yürekten O'na yönelin. O'nun bilinciyle yaşayın. Canı gönülden destekleşme/dayanışma içinde olun. O'na ortak koşanlardan olmayın.

32- Onlar dinlerini parça parça edip guruplara ayrıldılar. Her biri kendi gurubuyla böbürlenip duruyor.

33- MALÛM, insanlara bir sıkıntı dokunduğu zaman her şeyi unutarak Rablerine yalvarır, yakarırlar. Sonra merhamet edip de bir iyilik tattırdığımız zaman, kimileri tutar Rablerine ortak koşar.

34- Kendilerine verdiğimiz nimetlere nankörlüklerini göstermek istercesine! Hele biraz daha tadını çıkarın bakalım, az kaldı...

35- Yoksa onlara ortak koşmalarını söyleyen bir buyruk mu indirmişiz?

36- Malûm, genelde insanlar merhamet edip bir iyilik tattırdığımız zaman sevinirler. Fakat kendi elleriyle yaptıkları yüzünden başlarına bir belâ gelse hemen umutsuzluğa kapılırlar.

37- Allah'ın, kendi iradesiyle kiminin rızkını alabildiğine genişlettiğini, kimi-

davranışıdır (M. İkbal).

[7] **HALK-I CEDİD:** Bkz. 14/19. ayet dipnotu.

[8] Kuran, "size kendinizden örnek veriyoruz" derken "hitabının tarihsel, mesajının evrensel" olduğunu göstermektedir. Yani yedinci yüzyılda efendi-köle ilişkilerinin yoğun ve yaygın olduğu bir topluma efendi-köle ilişkisi örnek gösterilmekte ve "kendi elinizdeki köleleri kendinize eşit kabul etmiyorken, nasıl oluyor da Allah'ın mülkünde tutup O'nun bölünmez bütünlüğünü parçalayarak kimi insanları, putları, atalarınızı, güneşi, ayı, yıldızları vs. tanrı yerini koyuyor, O'na ortak koşuyorsunuz. Siz daha kendi mülkünüzü elinizin altındaki kölelerle paylaşmaya yanaşmazken kalkıp Allah'ın mülkünü uydurma tanrılara pay ediyorsunuz, olacak iş mi bu?" denmek isteniyor. Demek ki bir "tarihsel" örnek çekirdek olarak kullanılıyor ve onun üzerinden "evrensel" mesajlar veriliyor. "Yedinci yüz yıl Arap dil, tarih, kültür evreni sana söylüyorum, insanlığın tümü siz anlayın." demeye getiriliyor...

nin de sıktıkça sıktığını görmüyorlar mı? Bunda iman edecek bir toplum için nice ibretler vardır.

38- O halde garibe, yoksula, sokakta kalmışa hakkını verin. Allah'ın rızasını kazanmak isteyenler için en hayırlısı budur. Sevinecek olanlar da işte onlardır.

39- İnsanların malları sayesinde verdiğiniz faiz[11] Allah katında artmaz.

[9] **"AHD-İ MİSAK"** Bkz. 7/172 ayet dipnotu.

[10] Yani: Allah'ın insanoğlunun yaratılıştan özüne yerleştirdiği temel insanlık melekelerinde (fıtrat) bir değişme göremezsin. Nereye gidersen git, hangi insanı araştırırsan araştır; siyah, beyaz, sarı, kızılderili, doğulu, batılı, Asyalı, Afrikalı, Avrupalı, Amerikalı, Antartikalı; eski çağlarda yeni çağlarda fark etmez "insanoğlu" bu fıtrat üzere yaratılmıştır. Her doğan çocuk bu fıtrat üzere doğar sonra onu çevresi fıtratından uzaklaştırır. Tekrar bu fıtratın yoluna dönene kadar böyle yaşar gider. Unutma ki, insanları ayrı ayrı tanrılar değil tek bir Allah yaratmıştır. Allah'ın yaratışı bölünmez bir bütündür. Fakat insanların çoğu bunun böyle olduğunu bilmezler. Sanırlar ki ayrı ayrı dünyaların insanları olarak varlar. Hâlbuki neredeyse hepsi tek bir insan gibidir. Aralarındaki gen farkı sadece % 2'dir. % 98 birbirlerinin aynısıdırlar. Aranızdaki bütün kavgalar bu % 2 farklılıktan dolayıdır. Ancak tartıştıkları her konuda son noktayı, kıyamet günü Allah koyacaktır... Sen işte bu vicdanın ve fıtratın yolunda yürü; sağduyudan, insanlığın diri kalmış, ölmemiş, her akıl ve vicdan sahibinin kendine döndüğünde duyacağı o vicdanın sesine kulak ver. Uyuyanları derin uykularından uyandır. Unutma ki her insanda bir gün bu fıtrat uyanabilir, bu vicdan harekete geçebilir...

[11] **RÎBA:** Sözlükte [R-B-Y] kökü mastar olarak "büyümek, artmak, çoğalmak, gelişmek" demektir. Aşmak, geçmek *(irbâ);* tepe, tümsek *(râbiye);* faiz, tefecilik *(ribâ);* tümen, on bin *(ribve);* tefecilik, faizcilik *(murâbât);* tefeci, faizci *(murâbî)* kelimeleri bu köktendir... Görüldüğü gibi [R-B-Y] kökünden gelen *ribâ* ile [R-B-B] kökünden gelen *rabb* yakın anlamlıdır. *Riba* başkasının imkânıyla kendini geliştirmek, büyütmekken, *rabb* kendi imkânıyla başkasını geliştirmek, büyütmek demektir. Bu durumda Türkçe'de faiz dediğimiz riba bir şeyin artması, gelişmesi, çoğalması demek olup "malın karşılığı olmadan artışı" manasına gelmektedir. Öyle ki "Bu mal neden dolayı arttı?" diye sorulsa mal veya hizmet cinsinden bir karşılığı bulunmaz. Bu nedenle faizin haram kılınması haksız kazanç olmasından dolayıdır. Eldeki mal veya para ne bir ticarî mübadeleye sokulmakta, ne bir değerin, ne de bir emeğin karşılığı olmaktadır. Bütün bunlar olmadığı halde parada veya malda artış olmaktadır. İşte bu faizdir... Bu ayetlerin indiği ortama baktığımızda, o günkü Mekke şehri tarıma elverişsiz bir vadide kurulmuştu. Şehir ekonomisi esas itibarîyle ticarete dayanıyordu. Geçen yıllarla birlikte şehrin bütün sosyal üişkileri ticaret tarafından belirlenir hale gelmişti. Şehrin manevî, dinî, kültürel yapısı da alış-veriş ve kâr ilkeleri üzerine

Allah'ın rızasını umarak verdiğiniz zekât ise kat kat artar.[12]

40- Allah sizi yaratıp rızık verdi sonra öldürüp yeniden diriltecek. Ortak koştuklarınız arasında bunlardan birini yapacak var mı? O ortak koştuklarından uzaktır; çok yücedir.

41- İnsanlar kendi yaptıklarıyla karada ve denizde tahribata yol açıyorlar. Belki akılları başlarına gelir diye Allah,

düzenlenmeyebaşlanmıştı. Büyük tacirler, şehrin tartışmasız yöneticileri konumuna yükselmişti. Şehirde sonsöz her zaman onlara aitti. Ticarî ilişkilerdeki çıkarlarını koruyacak kurallar onlar tarafından topluma dayatılırdı. 8-10 tefeci bezirgan bütün Mekke'nin kaderine el koymuştu. Âdeta Mekkeliler onlara çalışıyordu. Kur anın ilk inen ayetlerinde sarsıcı eleştirilerin daha çok bu tefeci bezirgan takımına yöneltildiğini görüyoruz. Özelikle ilk surelerde başta **Ebu Cehil, Ebu Leheb, Velid bin Muğire, Umeyye bin Halef** olmak üzere Mekke'nin tefeci bezirganları yerden yere vurulmaktadır... Durum öyle bir hal almıştı ki yabancı tacirlerden biri Mekke'de ölürse, onun varisi Mekkeli bu tacirler olurdu. Büyük tacirin ölmeden önce hangi yabancıyla ilişkisi varsa, yabancı tacir ölünce varisi de o olurdu. Malın sahibi de onlardı, varisleri de. Faizle borç isteyen kişi, kendisi için değerli bir şeyi tefeciye "rehin" olarak vermek zorundaydı. Kimi zavallılar borç alabilmek için çocuklarını, eşlerini, hatta kendilerini rehin gösterirlerdi. Borcu geri ödeme zamanı gelince üç dört misli faiz alınırdı. Borçlu, borcunu ödemeyince rehin bıraktığı, tefecinin mülkiyetine geçer ve tefeci dilediği gibi tasarrufta bulunabilirdi. Borcunu ödeyemeyenin tefeciye köle olması, oğlunu, kızını, gelinini, karısını rehin olarak vermesi çok alışılagelmiş bir durumdu. Öyle ki borç karşılığı köle yapılan kadın ve kızlar üzerine âdeta bir eğlence ve fuhuş sektörü kurulmuştu. Tefeci, borca karşılık aldığı bu kadın veya kızı, sırf kendisi yararlanmak için almazdı. Aksine onunla önce kendisi yattıktan sonra kapılarına belli bayraklar asılı olan genel evlerden birinde çalıştırabilirdi. Gayet lüks döşenmiş, her türlü içkinin bulunduğu, çeşitli kokularla şuh kahkahaların yükseldiği, Kabe'nin arka sokaklarındaki bu fuhuş hanelerde, borçluların kadınları, dünyanın değişik bölgelerinden getirilmiş esmer, beyaz, zenci kadınlarla birlikte yabancı tacirlerle zengin Kureyşlilere "hizmet" verirdi. Tefeci verdiği borcu, borçlunun karısı veya kızını fuhuşta çalıştırıp kat be kat fazlasıyla tahsil ettikten sonra onu ailesine teslim ederdi. Kureyşliler içinde bu zillete boyun eğmek zorunda kalmış insanların sayısı hayli fazlaydı. Çoğu Mekkeli bir gün böyle bir duruma düşme korkusuyla, kız çocuklarını daha doğar doğmaz diri diri toprağa gömmekten çekinmemekteydi. Öyle ki bu insanlar Mekke sokaklarında; "Bu kız çocukları hangi suçundan dolayı öldürüldü?" diye bir sesin yankılandığını duyduklarında buna destek vermede hiç tereddüt etmediler... İşte yukarıdaki ayet Kur anda ilk kez "faiz" *(ribâ)* kavramının geçtiği yer olup, bu tefeci bezirgan düzenine sarsıcı eleştiriler yöneltiyor. Ancak kesin yasaklama Medine döneminin sonuna bırakılıyor...

[12] Bu ayette adı geçen faiz *(riba)* terimi ilk olarak burada geçmektedir. Daha sonra

yaptıklarının kötü sonuçlarını kendilerine tattıracaktır.

42- Söyle onlara: "Yeryüzünde gezin de önceki çağlarda yaşayanların sonu ne olmuş bir bakın." Onların da çoğu ortak koşanlardan idi.

43- Öyleyse Allah'ın kaçınılmaz günü gelmezden önce yüzünü o gerçek hayat dinine çevir. O gün kimin ne olduğu ayan beyan ortaya çıkacak.

44- Her kim kâfirlik ederse sonucuna katlanır. Kim de iyiliğe, güzelliğe, doğruluğa kendini adarsa iyi bir hazırlık yapmış olur.

45- İman edip iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanların karşılığını engin cömertliğinden bol bol verecektir. Allah kâfirleri asla sevmez.

46- Emriyle yağmuru müjdeleyen rüzgârlar göndermesi, yelkenli gemileri onunla yüzdürmesi; böylece siz karada ve denizde O'nun lütfunu ararken üzerinize sevgi ve merhametini yağdırmış olması, O'nun ayetlerindendir. Artık şükür diye bir şey aklınıza gelir halhalde!

47- SENDEN önceki çağların halklarına kendi içlerinden birçok peygamber gönderdik. Onlara söze dayalı apaçık deliller getirdiler. Günaha batıp gitmiş olanlardan intikam alırken, iman edenlere/güvenenlere yardım etmek üzerimizde bir hak oldu.

48- Bulutları yükseklere kaldırsın diye rüzgârları estiren O'dur. Öyle ki bulutları göklerde dolaştırıp dizi dizi yayar. Derken içlerinden yağmurların boşaldığını görürsün. Nihayet istediği kullarının üzerine yağdırarak onları sevince boğar.

49- Oysa daha önce hasretle bekledikleri yağmurdan artık ümitlerini kesmişlerdi.

50- Allah'ın sevgi ve merhametinin yansımalarına bir bakın; ölü toprağa nasıl hayat veriyor. Ölüler de işte böyle canlanacak; kesinlikle! O'nun her şeye gücü yeter.

51- Böyleyken gönderdiğimiz rüzgârın, bitkilerine zarar verdiğini görünce insanoğlu hemen nankörlük etmeye başlar.

52- Demek ki sen ölülere duyuramazsın. Çağrına sırtını dönmüş giden sağırlara da duyuramazsın.

53- Körleri de sapıklıktan vazgeçirip doğru yolda yürütemezsin. Sen ancak ayetlerimize iman etmeye meyyal olanlara duyurabilirsin. Ancak onlar Müslüman olurlar.

54- SİZİ biçare bir halde yaratan, sonra güç kuvvet veren, sonra tekrar yaşlı bir biçareye çeviren O'dur. O neyi uygun görürse onu yaratıyor. O her şeyi biliyor, O'nun her şeye gücü yeter.

55- Kıyamet gelip çattığında, günah küpü haline gelmiş olanlar, dünyada bir saatten fazla kalmadıklarına yemin edecekler. Zaten böyle kendilerini kandırıp durmuşlardı.

56- Oysa bilgi ve imanla donanmış olanlar: "Açıkçası siz, Allah'ın kitabı hakkında kıyamete kadar bekleyip durdunuz. İşte o kitapta sözü edilen kıyamet günü bu! Fakat sizin gözünüz hiç bir şey görmüyordu." diyecekler.

57- Ne var ki zâlimlerin mazeret beyan edip yola gelmeleri için o gün artık çok

geç!

58- VELHÂSIL bu Kur'an'da vermediğimiz örnek neredeyse kalmadı. Fakat yine de ne söylersen söyle o kâfirler: "Hikâye, boş lâflar bunlar." diyorlar.[13]

59- Bilginin kadrini bilmeyenlerin kalplerini Allah işte böyle mühürler.

60- Sen bunlara aldırma. Allah'ın vaadi haktır; bundan hiç şüphen olmasın. Şüphe kurdu içlerini kemirip duranların, senin de zihnine şüphe tohumları ekmelerine izin verme!

Medine'de 2/275. ayette kesin bir dille yasaklanmıştır.

[13] Harfi harfine: Doğrusu bu Kur'an'da insanlar için her şeyden örnek verdik. Onlara herhangi bir ayet getirdiğin zaman kâfirler: "Siz iptalcilerden *(mubtilûn)* başka bir şey değilsiniz." diyorlar.

***

55 - (51) RAHMAN SURESİ

Mekke'de inmiştir, 78 ayettir. Allah'ın insanoğluna verdiği sayısız nimetleri sayıp döker. Sure boyunca 37 kez tekrarlanan nakaratla bu nimetler karşısında insanoğluna 'Artık Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?" diye sorulup nimete nankörlüğün terk edilmesi çağrısı yapılır. Sanki surenin ortasına yerleştirilen şu cümle Allah-insan ilişkisine bütün Kur'an'ın bakışını yansıtır; "Güzelliğin karşılığı güzellik değilse nedir?" Sure adını sözlükte "Sonsuz iyiliği güzelliği, sevgisi taşan" (Rahman) ve varlığa yayılan (Rahim) kelimelerinden alarak "varlık ve oluş" âleminin kökeninde neyin yattığı mesajını da verir...

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- Rahman[1]
2- Kur'an'ı öğretmiş,[2]
3- İnsanı yaratmış,
4- Kendini söz ile ifade etmeyi[3] öğretmiş...
5- Güneş'e ve Ay'a yörüngesini çizmiş, dakik bir hesapla akıyorlar,
6- Çimeni ve ağacı secdeye durdurmuş, saygıyla selâmlıyorlar...[4]
7- Bak şu göğe, nasıl yükseltmiş, hassas bir denge[5] koymuş.
8- O halde dengeyi bozup ölçüyü şaşırmayın,
9- Ölçülü davranın, adalet ve eşitlikten[6] şaşmayın, dengeyi kaybetmeyin.
10- Bak şu yeryüzüne, canlılar için nasıl serip yaymış,
11- Meyveler ve salkım salkım hurma ağaçları yetiştirmiş,
12- Filizlenip dal veren tohumlar, hoş kokulu güzelim bitkiler bitirmiş,

[1] **RAHMAN:** Bkz. 1/2. ayet dipnotu.

[2] Rahman suresinin ana teması insanoğluna Allah'ın verdiği nimetleri sayıp dökme etrafında döndüğü için mazi ve aralardaki bir iki muzari kip Türkçe'de nimetleri sayıp dökme üslubuna uygun olsun diye "misli" geçmiş zaman ile çevrilmiştir. Mana böyle daha iyi Türkçe olarak ifade edilmiş olmaktadır. Aşağıdaki Türkçe türkü beyitleri bu tarzı çağrıştırır;

"Mevlam bir çok dert vermiş.
Beraber derman vermiş.
Bu tükenmez derdime,
Neden ilaç vermemiş?"
"Mevlam gül diyerek iki göz vermiş.
Bilmem ağlasam mı ağlamasam mı?"

[3] **BEYAN:** Bkz. 14/9. ayet dipnotu.

[4] **SECDE:** Bkz. 7/11. ayet dipnotu.

[5] **MİZAN:** Bkz. 57/25. ayet dipnotu.

[6] **KİST:** Sözlükte [G-S-T] kökü mastar olarak "adil olmak, dengeli, denk olmak" demektir. Zâlim olmak, doğrudan ayrılmak, sapıtmak *(qast);* adalete uygun iş

13- Artık Rabbinîzin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?[7]

14- Görünen insanı çömlek gibi bir kuru çamurdan yaratmış,

15- Görünmeyen varlıkları saf ateşten yaratmış,[8]

16- Artık Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

17- Bütün doğuşların ve bütün batışların Rabbi Odur.[9]

18- Artık Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

19- Birbiriyle temas halinde iki denizi salıvermiş,

20- Aralarına aşamayacakları bir engel koymuş,

21- Artık Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

22- O denizlerden inci ve mercan çıkıyor.

23- Artık Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

24- Denizde akıp giden ve dağlar gibi yükselen gemiler O'nundur,

25- Artık Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

yapmak, ölçülü olmak *(ıqsât);* dağıtmak, taksitle ödemek, parçalara bölmek *(taqsît);* zâlim, sapık, haktan uzak *(qâsıt);* taksit, ikramiye, pirim, adalet, eşit pay, hisse, doğruluk, terazi, miktar *(qıst);* âdil, hakça davranan, Allah'ın isimlerinden *(muqsit)* kelimeleri bu köktendir... Bu kökten gelen kelimeler Kur anda 22 yerde geçer. Adalet kavramıyla eş anlamlı olarak kullanılır. Kist ve adalet arasında bir şeyi eşitçe pay etme, tagsitlendirme *(gıst)* ve pay edileni eşitçe paylaştırma *(adi)* gibi bir nüans farklılığının olduğu söylenebilir. Adalet eşitçe paylaştırma *(et-tagsît alas-sevâ)* demektir, zıddı zulümdür (RağıpJ. Çünkü Yüce Allah *el-adl ve el-muqsit* isimleriyle yerleri ve gökleri "adalet" ile kurmuştur. Bu nedenle yerler ve gökler ölçü, denge *(mîzân),* hak ve adalet ile ayakta durur. Cenab-ı Hak adaletin yolunu bir tek şekle bağlamamıştır. Her ne şey adaleti sağlıyorsa şeriatı odur (İbni Kayyım).

[7] Yani: Ey, siz erkek ve kadından ibaret bütün insanlar! Ve ey, siz öteki tüm varlıklar! Hal böyleyken, durum buyken, Allah sonsuz sevgisinin (Rahman) taşması sonucu bütün bu nimetleri size karşılıksız vermişken, sizi varlık âlemine çıkarmışken Rabbinizin hangi nimetine yalan diyebilirsiniz? Önünüze serilen bunca nimete nankörlük neden? Hangi hakla ve cüretle?

[8] İns ve cin görünen ve görünmeyen varlıklar anlamında bir deyim olarak kullanılmaktadır. Kuranın başka yerlerinden sudan, dumandan, topraktan, ateşten vs. yaratmalar olduğu söylendiğine göre bu şu demek olmalıdır; "Biz görünen ve görünmeyen varlıkların hepsini hava, su, ateş ve topraktan yarattık. Yani tabiatın bağrından zamanı geldiğinde aşama aşama çıkardık. Kimini ateşten, kimini sudan, kimini topraktan, kimini havadan...

[9] Harfi harfine: "İki doğunun ve iki batının Rabbidir." Yani güneşin, ayın ve insanın bunlar dışında farzedebileceği her şeyin doğusunun ve batısının Rabbidir denmek isteniyor. Yani tesniye (ikilik) çoğul manasında kullanılıyor (Razi).

26- VAROLAN her şeyin bir sonu vardır,[10]

27- Fakat görkem ve kerem sahibi Rabbinin zatı sonsuzdur.[11]

28- Artık Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

29- Göklerde ve yerde olan her şey O'na muhtaçtır. O, her gün yeni bir iş

[10] **FÂNİ:** Sözlükte [F-N-Y] kökü mastar olarak "bitmek, tükenmek, kocamak, ölümü yaklaşmak, bütün gücüyle çalışmak" demektir. Tüketmek, bitirmek, varlığını sona erdirmek ***(ifna);*** sonlu, sonu olan, ölümlü, tükenen ***(fâni);*** bitme, tükenme, sona erme ***(fena)*** kelimeleri bu köktendir... Kur an ın en çok yanlış anlaşılan kavramlarından birisi de budur. Şöyle ki: Genellikle bir şeyin fani olması o şeyin gerçek dışı, hayal, asılsız olması şeklinde anlaşılmaktadır. Hâlbuki fani gerçek olan bir şeyin bir gün sona ermesi anlamındadır. Sona ermesi onun gerçekdışı olduğu anlamına gelmemektedir. Demek ki sonlu -sonsuz (fâni-bâki) kavramlarını gerçek-sahte (hak-batıl) kavramları ile karıştırmamak gerekir. Meselâ dünya sonlu (fani) fakat gerçeklik (hak) üzere yaratılmıştır, sahte, gerçekdışı, asılsız (batıl) değildir... Örneğin bir havaî fişekten parlayan ışıklar gerçek ama sonludur. Parıldama gerçekliğin bir yüzünü, sönme, içe çekilip gözden kaybolma da öteki yüzünün yansımalarıdır. Fakat her iki halde de gerçektirler. Allah'ın varlıkları yaratmasını da böyle düşünmek belki bir fikir verebilir. Varlık, Allah'ın yaratmasıyla parıldadığı an *ez-za-**hir*** ismi, söndüğü zaman da *el-batın* ismi tecelli eder. Her iki halde hak (hak) tır...

[11] **BAKİ:** Sözlükte [B-G-Y] kökü mastar olarak "kalmak, devam etmek, sürekli olmak, sonsuz olmak" demektir. Bırakmak, biriktirmek, korumak, olduğu gibi bırakmak *(ibqâ);* çok yaşa, Allah sana uzun ömürler versin *(ebqâkellah);* bırakmak, vazgeçmek *(tebqîye);* bırakmak, kalmasını istemek, birazını terk etmek *(istibqâ);* kalıcı eser, abide *(eser bâqî);* kalıcı, ölümsüz, sürekli *(bâqî);* sonsuzluk *(beqâ);* kalıntı, bakiye *(baqıyye);* var olma çabası *(tenâzuul-beqâ)* kelimeleri bu köktendir... Demek ki beka sürekliliği, fena da süreksizliği ifade ediyor. Gerçek ve gerçek dışı olmayı değil. Allah'ın yüzünün *(vechullah)* baki olması demek Onun varlığının ölümsüz, sermedi, sürekli ve sonsuza dek kalıcı olması demektir. O'nun dışındakilerin fani olması ise, sonsuz olanın hayatında bir an veya bir lâhza ama gerçek olarak yer almak manasına gelir. Böylece beka-fena ikilemi süreklilik-yenilik temposu manasına gelmiş olur. Demek ki her şeyin bir sürekli bir de yenilenen yüzü vardır. Varoluşun süreklilik yüzü Allah'ın vechi (yüzü, zatı, varlığı, iradesi, yaratması), yenilenen yüzü ise var olup yok olan, gelip giden yaratmalardır. Bu beka-fena (süreklilik-yenilik) temposu Allah'ın kemale doğru değil "kemal içinde" açılımı, yaratmanın sürekli ritim ile inkişaf etmesi manasına gelmektedir. Yani ilâhî hayattaki dinamik yenilenmeler O'nda bir eksilmeye veya çoğalmaya neden olmamaktadır. Tamlığın kendi içinde sürekli devinimidir söz konusu olan (Allahu alem)....

ve oluştadır.[12]

30- Artık Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

31- SİZDEN hesap soracağız ey günah yüklüler![13]

32- Artık Rabbinizin nimetlerinden

[12] **ŞE'N:** Sözlükte [Ş-E-N] kökü mastar olarak "iş, durum, konu, önemli iş" manasına geliyor. İş, oluş, durum, hal *(şuûn);* sosyal işler *(şuûnul-ictimâiyye);* bu konuda *(bihazeş-şen);* özlük işleri *(şuûnul-eşhâs);* uluslararası işler *(şuûnud-duvelî)* kelimeleri bu köktendir...

"Biz ki yarmıştık olayların (şuûnun) engin ufuklarını/Çiğnemiştik yükselen o sonsuz dalgalarını" (M. Akif) mısrasındaki *"şuûn"un* kullanılışı bu manayı çağrıştırır. Demek ki *"O her gün bir iş ve oluştadır"* ifadesi varlık alemindeki "sürekli yaratmaya" işaret etmektedir. Buradaki "yevm" kelimesi gün içinde, gün boyunca, böyle böyle her gün, her an manasında kullanıldığına göre **(Razi)** bütün iş ve oluş, Onun yaratması olmuş olur. Allah bu yaratmaya varlığı katmaktadır. Varlıkların kendi eylemleri, iş ve oluşları yaratmanın bir parçası olarak ele alınmaktadır. *"Denizlerde dağ gibi yüzen gemiler Onundur."* (55/24) ayetinde de işaret edildiği gibi gemileri yapan, yürüten aslında insanlar olmasına rağmen Ona nisbet edilmektedir. Keza çocuğu, erkek ve dişinin iş ve oluşu meydana getirmesine rağmen *"Size çocuk veren, rahimlerde yaratan O'dur."* denmektedir. Bedir günü düşmanın üzerine ok atan veya toprak saçan peygamber olmasına rağmen *"Attığında atan sen değildin, Bizdik atan"* denmektedir. Bunların anlamı şu olsa gerektir: Allah, varlığı -burada insanı- yaratmaya katmaktadır. Hepsinin birden yaptığı işe yaratma demektedir. Gün boyunca insanların sağa sola koşturması, kiminin doğması, kiminin ölmesi, kiminin yolculuk yapması, kiminin parkta oturması, bir kara trenin acı acı öterek bir kasabadan geçmesi, havaalanlarından uçakların kalkması, inmesi, suların akması, yağmurun yağması, şelâlenin çağıldaması, ağaç yapraklarının hışırdaması, yerde yılanın sürünmesi, gökte kartalın uçması, şimşeğin çakması, yıldırımın düşmesi, göçmen kuşların dizi dizi göçmesi, çobanın sürüsüyle dağlarda gezmesi, koyunların ağıllardan su içmesi vs. insanların gökdelenlere asansörle çıkmasından, çocukların yamaçtan kızakla kaymasına kadar bütün her şey, bütün iş ve oluş "şen" kavramının içine girmektedir. Allah'ın her an iş ve oluşta olması insanlara rağmen olmadığı gibi, insanların iş ve oluşta olması da Allah'a rağmen olmamaktadır. Bilakis "birlikte" olmaktadır. Deniz ile su altı varlıklarının "birlikte" iş ve oluş halinde olması gibi... Burada bütün varlık ve oluşun tek bir kelimede toplanarak ifadesi söz konusudur. O tek kelime "Allah"tır. Bütün her şey bunun içinde olup bitmektedir...

"Bir zerredir ki Hakkın sonsuz zerresi
Bir zerre bile ondan kopamaz ayrılarak
Gece ve gündüz bu evrensel sofradan
Her can rızkın almada ortaklaşarak
Rahat ve asude bir döşektir canlılara hep

hangisini yalanlayabilirsiniz?

33- Ey görünen, görünmeyen tüm varlıklar! Eğer göklerin ve yerin ötesine nüfuz edebileceğinizi sanıyorsanız, haydi edin. Ama bir güce sahip olmadan edemezsiniz.

34- Artık Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

35- Üzerinize bir alev topu ve zehirli duman salınır. Hiçbir yardım da göremezseniz.

36- Artık Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

37- Gök yarılıp yanık yağ gibi kıpkırmızı olduğu zaman,

38- Artık Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

39- O gün görünen, görünmeyen tüm varlıklara günahlanndan sorulmayacak,[14]

40- Artık Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

41- GÜNAHA batmış olanlar yüzlerinden tanınacak, yaka paça derdest edilecek,[15]

42- Artık Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

43- İşte günaha batmış olanların "yok öyle bir şey" dedikleri cehennem!

44- Cehennem ile kaynar su arasında gidip gelecekler.

45- Artık Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

46- RABBİNİN makamından korkan kimseleri ise iki cennet bekliyor,

47- Artık Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

48- Orada her birinden türlü meyveler, çeşitli ağaçlar olacak,

49- Artık Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

50- O iki cennetten iki pınar akacak,

51- Artık Rabbinizin nimetlerinden

Bir alevli top üzerinde lakayt ve endişeden uzak
Asıl maksat ezeli hükmü bulmasıdır varlığın
Görünüşteki sevap ve hata hep bahanedir
Oluşun her zerresi bunda bulur hayat neşesini
Yaratılan her şey bundan çeker ölüm içkisini" **(Ziya Paşa)**

[13] Harfi harfine: "Size yöneleceğiz ey o yüklü iki kişi." "Yüklenmiş ikilfden neyin kastedildiği konusunda iki görüş var: 1-İnsanlar ve cinlerdir. 2- İnsanlar içinde erkekler ve kadınlardır. İkinci görüş Kur anın genel söylemi ve hitabı göz önüne alındığında daha isabetli görünmektedir.

[14] Yani: Gök yarılıp da yanık yağ gibi kıpkırmızı olduğu zaman kıyamet kopacak ve görünen görünmeyen tüm varlıklar hesap vermek için huzura gelecek. "Neden günah işlediniz? Hangi günahı işlediniz?" vs. diye sorulmayacak çünkü onların elleri, ayakları, gözleri dile gelip konuşacak, her şeyi bir bir anlatacak (24/24).

[15] Harfi harfine: "Alınlarıyla ayaklarından tutulacak." Bu Araplar arasında küçük düşürücü bir deyim olup Türkçe'de "Yaka paça derdest etmek, karga tulumba yakalamak, elense etmek" deyimlerini çağrıştırır.

[16] **HUSN/İHSAN/MUHSİN:** Bkz. 31/3. ayet dipnotu.

hangisini yalanlayabilirsiniz?

52- Her ikisinde de her meyveden çift çift bulunacak,

53- Artık Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

54- Atlastan halılara yaslanacaklar, meyvelere kolayca uzanabilecekler,

55- Artık Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

56- O cennetlerde daha önce görünen görünmeyen, hiç kimseyle ilişkisi olmamış candan eşler olacak,

57- Artık Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

58- Görsen onları yakut ve mercan sanırsın.

59- Artık Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

60- Güzelliğin karşılığı[16] güzellik değilse nedir?[17]

61- Artık Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

62- Ötelerinde iki cennet daha olacak,

63- Artık Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

64-Yemyeşil iki cennet...

65- Artık Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

66- İkisinden de fışkıran pınarlar olacak,

67- Artık Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

68- İkisinde de meyve, hurma ve narlar olacak,

69- Artık Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

[17] Allah'ın insanoğluna nimetlerinin sayılıp döküldüğü, cennet nimetlerinin insan muhayyilesinin önüne serildiği ayetlerin tam ortasına yerleştirilen bu ifade bütün surenin, hatta bütün bir Kuranın Allah-insan ilişkisine bakışını özetlemektedir; *"Güzelliğin karşılığı güzellik değilse nedir*[7]. Buradan Kuranda sırf erkek muhayyilesine hitap ediyormuş gibi görünen cennet tasvirleriyle ne denmek istendiği anlaşılabilir. Öyle anlaşılıyor ki her insanda fıtrattan var olan iyilik ve güzellik "idesi" son sınırlarına kadar zorlanmaktadır. İşte bu iyilik, güzellik ifadesine vurgu yapılarak onların dünyadayken "dava" edinenlerin, onlar için çalışıp çabalayanların ve ömürleri boyunca onlara bağılı kalarak yaşayanların karşılığını mutlaka görecekleri haber veriliyor. Bu bir erkek için güzel kadın, kadın için yakışıklı erkek, çölde yaşayan için yeşillik ve gölgelik, dağda yaşayan için deniz ve kumsal, soğukta yaşayan için güneş, karabulutlar üstünden hiç eksik olmayan için masmavi gökyüzü vs. olabilir. Sanki "Kim neyin özlemini çekiyor, hangi güzelliğe erişmek istiyorsa onu bulacak." denmek isteniyor. Anlaşılan Allah, insanoğlunu kendisiyle kozmik bir "güzellik yolculuğuna" davet ediyor. "Cennet içinde cennet" demekle "Güzellik içinde güzellik; sıradan güzel yetmez, daha güzel, daha da güzel, daha da..." demeye getiriliyor. Demek ki varoluşun özü iyiliğin ve güzelliğin yer aldığı bir sonsuz inkişaftır. Bundan dolayıdır ki "O" *(huve)* kendisine iyiliği, güzelliği, sevgisi taşan *(Rahman)* ve varlığa yayılan *(Rahim)* demiştir...

[18] Ayette geçen "O ikisinde 'hayrat hısân vardır." ifadesi; 1- O iki cennette bütün

70- İkisinde de bütün iyilikler ve güzellikler bulunacak,[18]

71- Artık Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

72- Çadırlar içinde bekleyen göz aydınlığı eşler,

73- Artık Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

74- Öyle ki daha önce görünen, görünmeyen hiç kimseyle ilişkileri olmamıştır,

75- Artık Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

76- Yeşil yastıklara ve güzel işlemeli döşeklere yaslanacaklar.

77- Artık Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

78- Görkem ve kerem sahibi Rabbinin adı yüce, çok yücedir!

iyilikler, erdemler ve güzellikler olacak. 2- O iki cennette güzeller, dilberler, ahular olacak şeklinde anlaşılmaya müsaittir. Demek ki esas vurgu insanoğlundaki "güzellik imgesinin" harekete geçirilmesi olduğuna göre artık güzellik namına kim içinden ne geçiyorsa onu anlayabilir. Daha kapsayıcı olduğu için birinci görüş tercihe şayandır.

***

26 - (52) ŞUARA SURESİ

Mekke'de inmiştir, 227 ayettir. Mekke döneminin ortalarında nazil olan bu uzun sure, ismini vahye düşman olan kahin ve şairlerin anlatıldığı (224) ayetten almaktadır. Son ayeti (227) vahyin yanında yer alan "makbul" şairlerin özellikleri ile biter. Surenin büyükçe bölümünde Sami hafızasına hitap edilerek bölgede eski çağlarda yaşamış Arami, İbrani, Arap, Nebati, Keldani vs. halklarının tarihlerinden ibret dolu sahneler anlatılır. Bunlar üzerinden evrensel mesajlar verilir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- Ta, Sin, Mim.

2- BUNLAR açıklayıcı kitabın ayetleridir.

3- İnanmıyorlar diye üzüntüden kendini adeta yiyip bitireceksin.

4- İstesek üzerlerine gökten öyle bir mucize indiririz ki inanmaktan başka çareleri kalmaz.

5- Rahman'dan kendilerine her yeni öğüt geldiğinde yüz çeviriyorlar.

6- Nitekim bunu da yalanladılar. Fakat alay edip durdukları şey yakında bütün açıklığı ile karşılarına çıkacak.

7- Yeryüzüne bakmıyorlar mı? Biz orada her güzel çiftten nice bitkiler bitirmişiz.

8- Doğrusu bunda ibret alınacak büyük dersler vardır, ama çoğu iman etmez.

9- Rabbin üstündür, sevgi ve merhamet kaynağıdır; bundan hiç şüphen olmasın.

10- BİR ZAMANLAR Rabbin Musa'ya şöyle seslenmişti: "Git o zâlim topluluğa; 11- Şu aldırmazlık içindeki Firavun ve adamlarına..."[1]

12- Musa: "Ey Rabbim, korkarım ki beni reddederler. 13- Göğsüm daralır, dilim açılmaz, onun için Harun'a da peygamberlik ver. 14- Üstelik ortada aleyhimde ciddi bir suçlama da var. Bu yüzden korkarım ki beni öldürürler." dedi.

15- Allah "hayır" dedi. Haydi, ikiniz ayetlerimizle gidin. Biz sizinle beraberiz, olup bitenleri dinliyoruz. 16- Haydi gidin ve Firavun'a deyin ki: "İnan ki biz âlemlerin Rabbinin elçisiyiz. 17- İsrail oğullarını bizimle beraber bırak."

18- Firavun dedi ki: "Bak şu dünkü çocuğa! Seni daha düne kadar elimizde büyütmedik mi?

[1] Rivayete göre **Musa** ve **Harun** Firavuna gidince iki yıl (Taberi) veya bir yıl (Razi) görüşemediler. Kendilerine saraydan randevu verilmedi. Nihayet saray görevlileri Firavuna: "Efendim, kendisinin Âlemlerin Rabbi' diye birisinin elçisi olduğunu iddia eden birisi var, sizinle görüşmek istiyor." deyince Firavun: "Alın içeri, belki biraz eğleniriz." dedi. Firavun, **Musa** ve yanındaki **Harun'u** tanıdı ve onlarla görüştü. (Taberi, Razi). Yukarıdaki ayetler, işte bu görüşmeden bölümler aktarıyor.

[2] Harfi harfine: "Biz seni içimizde bir çocuk olarak yetiştirmedik mi? Ömründen nice yıllar aramızda kalmadın mı? Ve sonunda o yaptığını da yaptın. Sen nankörlerdensin."

[3] Harfi harfine: "Dedi: Onu yaptım, o zaman ben şaşırmışlardandım

19- Sonunda yapacağını yaptın, meğer nankörün biriymişsin!"[2]

20- Musa: "O işi o zaman yaptım, evet, ama yanlışlıkla oldu.[3] 21- Sizden korkunca da aranızdan kaçtım. Derken Rabbim bana doğruyu yanlıştan ayırabilme gücü bahşetti ve beni elçilerden birisi yaptı; 22- O başıma kaktığın nimet de İsrailoğulları'nı kendine kul köle yapmış olmanın bir sonucudur." dedi.[4]

23- Firavun: "Bu âlemlerin Rabbi de kim oluyor?" diye sordu.

24- Musa: "Eğer gerçekten öğrenmeye ve inanmaya niyetiniz varsa söyleyeyim; göklerin, yerin ve ikisi arasındaki her şeyin Rabbidir O."

25- Firavun, etrafındakilere: "Bakın neler söylüyor?" dedi.

26- Musa: "O, sizin de geçmiş atalarınızın da Rabbidir." diye devam etti.

27- Firavun: "Size elçi diye gelen bu adam iyiden iyiye delirmiş." dedi.

28- Musa: "O, doğunun, batının ve bunların arasındaki her şeyin Rabbidir, eğer biraz düşünürseniz anlarsınız." dedi.

29- Firavun: "Açıkça söylüyorum, eğer benden başka bir tanrı edinirsen, seni kesinlikle zindana atarım?" dedi.

30- Musa: "Sana apaçık bir şey getirsem de mi?" deyince,

31- Firavun: "Haydi getir bakalım, doğru söylüyorsan." dedi.

32- Bunun üzerine Musa asasını bırakıverdi. Apaçık bir ejderha oldu. 33- Bir de elini koynundan çekip çıkardı, o da bakanlara bembeyaz oluverdi.

34- Firavun etrafındaki topluluğa: "Bu gerçekten usta bir sihirbaz. 35- Sizi sihriyle yerinizden etmek istiyor. Ne diyorsunuz?" dedi.

36- Dediler ki: "Bunu ve kardeşini alıkoy. Şehirlere tellallar sal. 37- Bütün usta sihirbazları getirsinler."

38- Böylece tespit edilen bir günün belli bir vaktinde sihirbazlar toplandılar.

39- Halka da "Herkes toplansın!" diye haber gönderildi.

40- Ahali: "Üstün gelirlerse sihirbazların ne denli güçlü olduklarını gözlerimizle görmüş olacağız." diyordu.[5]

41- Sihirbazlar Firavun'a geldiklerinde: "Şayet biz galip gelirsek, bize ödül var değil mi?" dediler.

42- Firavun: "Evet, en iyi makamları size vereceğim." dedi.

43- Musa onlara: "Ne atacaksanız atın!" dedi.

44- Hemen iplerini ve sopalarını ortaya attılar. "Yüce Firavun adına zafer bizim olacak!" dediler.

(mined-dâllîn)? Yani: "Benim adam öldürdüğümü ileri sürerek size nankörlük ettiğimi iddia ediyorsunuz. Ama benim o zaman öldürmek gibi bir niyetim yoktu. Bir anda oluverdi, yanlışlıkla öldü o adam. Ben de öleceğini hiç tahmin etmemiştim. Adamın ölmesine gerçekten ben de çok şaşırdım."

[4] Yani: Onları köle yapıp erkek çocuklarını kesmeseydin ben de dönüp dolaşıp senin eline düşmezdim. Bu yaptığın nimet filan değil..."

[5] Harfi harfine: "Umarız ki büyücüler üstün gelirse biz de onlara uyarız."

[6] Firavun, sihirbazlar ve **Musa** arasında geçen bu sahnenin yorumu için bkz. 18/60. ayet dipnotu.

45- Musa da asasını attı. Birden o, onların uydurduklarını yutmaya başladı.

46- Sihirbazlar derhâl secdeye kapandılar. 47- "İman ettik âlemlerin Rabbine... 48- Musa ve Harun'un Rabbine." dediler.

49- Firavun dedi ki: "Ben size izin vermeden O'na iman ettiniz ha! Anlaşıldı, sizin hocanız buymuş demek. Görürsüzün siz, ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama kestireceğim, hepinizi çarmıha gerdireceğim!"

50- Onlar da: "Zararı yok, nasıl olsa Rabbimize döneceğiz. 51- İman edenlerin ilki olduğumuzdan dolayı Rabbimizin bize mağfiret buyuracağını ümit ederiz."[6] dediler.

52- NİHAYET Musa'ya: "Kullarımı geceleyin yürüt, çünkü takip edileceksiniz." diye vahyettik.

53- Firavun da şehirlere askerler saldı. 54- "Topu topu bir avuçlar. 55- Fakat bize karşı kin ve nefretle dolular. 56- Biz ise onların üstesinden rahatlıkla gelecek güçteyiz. 57- Onları bahçelerden, pınarlardan... 58- Hazinelerden ve en iyi makamlardan uzaklaştırdığımız için böyleler." diyordu.[7]

59- Fakat bütün bunları Biz İsrailoğullarına tekrar verdik.[8]

60- Ve sonunda Firavun ve askerleri gün doğarken onlara yetiştiler.

61- İki topluluk birbirini görecek hale gelince Musa'nın taraftarları: "İşte şimdi yandık!" dediler.

62- Musa: "Hayır, asla! Rabbim benimledir, bana bir çıkış yolu gösterecektir." dedi.

63- Musa'ya: "Asan ile denizi göster!" diye vahyettik. Deniz yarılmıştı, öyle ki açılan yolun her iki yanında sular koca dağlar gibi yükselmişti.

64- Kovalayanları da oraya yaklaştırmıştık.

65- Sonunda Musa'yı ve beraberindekilerin hepsini kurtardık.

66- Sonra da kovalayanları boğduk.

67- Bu olayda büyük ibretler vardır. Gel gör ki çoğu iman etmez.

68- Ve Rabbin çok güçlüdür, sevgi ve merhamet kaynağıdır.[9]

69- ONLARA İbrahim olayını da anlat.

70- Bir zamanlar babasına ve halkı-

[7] Yani: Bunlar yani "İsrailoğulları" şahsında Mısır'ın ezilen kitleleri, bir zamanlar Mısır'da iyi yerlere gelmişlerdi. Bir avuç çapulcu, devleti ele geçirmişti. Fakat biz onlara gerekeni yaptık ve bütün devlet makamlarından, Mısır'da elde ettikleri üstünlüklerden onları mahrum bıraktık. Zayıf ve sefil bir topluluk olarak kullarımız, kölelerimiz yaptık. Onun için bize karşı kin ve nefretle dopdolular. Ama topu topu bir avuçlar. Bunları bir kaşık suda boğar, isyanı rahatlıkla bastırırız. Bu nedenle büyük Mısır uygarlığının, yüce Firavun un şanlı askerleri yürüyün, yakalayıp getirin hepsini!

[8] Yani: Her ne kadar Mısırda bunları kaybettilerse de Allah onları Filistin diyarından tekrar yükseltti ve bütün bunları onlara yeniden bahşetti, onlara tekrar varis oldular...

[9] **Musa** kıssasında denizin yarılması olayına dair yorum için bkz. 20/77. ayet dipnotu.

na: "Siz neye tapınıp duruyorsunuz?" demişti.

71- "Putlara tapıyoruz, onların başından hiç de ayrılmayacağız." dediler.

72- İbrahim: "Dua ettiğiniz vakit onlar işitirler mi? 73- Veya size bir fayda yahut zarar verirler mi?" dedi.

74- "Ama atalarımızdan hep böyle gördük." dediler.

75/76- İbrahim: "Peki" dedi, "bu taptığınız şeylere siz ve atalarınız başını kaldırıp hiç bakmadı mı?"

77- "Alemlerin Rabbi hariç bu tanrıların hepsi benim düşmanımdır. 78- Çünkü beni yaratan, sonra da beni doğru yolda yürüten O'dur. 79- Beni yediren, içiren O'dur. 80- Hastalandığım zaman bana şifa veren O'dur. 81- Beni öldürecek olan, sonra yeniden diriltecek olan O'dur. 82- Ve hesap gününde günahlarımı bağışlamasını umduğum O'dur."

83- "Ey Rabbim, bana doğruyu yanlıştan ayıracak bilgelik bahşet. Beni iyi, güzel, doğru işler yapan insanlardan eyle;

84- Gelecek kuşaklar beni sözü namus bilenlerin dile gelen sesi olarak ansın.[10] 85- Beni nimetlerle dolu cennetinin varislerinden eyle. 86- Babamı affet, çünkü o yanlış adamların arasında. 87- Herkesin yeniden dirileceği gün beni utandırma. 88- O gün ne mal mülk, ne de oğullar fayda verir. 89- O günden ancak saf bir yürek temizliği ile Allah'a gelen kurtulabilir."

90- Açın kulağınızı! Cennet, sakınanlara yakınlaştırılacak. 91- Azgınlar içinse cehennem hortlatılacak. 92- Onlara: "Hani nerede o taptıklarınız? 93- Allah'tan başka size yardım edecek var mı? Kendilerini dahi kurtarabilecekler mi?" denilecek. 94- Ardından taptıklarıyla birlikte cehennemin dibini boylayacaklar, 95- Bütün o İblis orduları... 96- Cehennemin dibinde birbirleriyle çekişirlerken şöyle diyecekler: 97- "Allah şahit, biz apaçık bir sapıklık içindeydik. 98- Çünkü sizi âlemlerin Rabbi ile bir tutuyorduk. 99- Bizi hep o günaha batmış olanlar yoldan çıkardı. 100- Şimdi ne arka çıkanımız var, 101- Ne de candan bir dostumuz. 102- Ne olurdu dünyaya bir defacık daha dönseydik de iman edenlerden/güvenenlerden olsaydık."

103- Bu anlatılanlarda ibret alınacak büyük dersler vardır. Gel gör ki çoğu iman etmez.

104- Rabbin çok güçlüdür, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

105- NUH HALKI da gönderilen elçilerini yalanladı.

106- Bir zamanlar kardeşleri Nuh onlara: "Allah'ın öfkesini çekmekten sakınmaz mısınız? 107- Ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim. 108- Gelin Sakının, bana itaat edin. 109- Buna karşılık sizden maddi bir karşılık da beklemiyorum. Benim mükafatım ancak âlemlerin Rabbine aittir. 110- Gelin Sakının, bana itaat edin!" diye çağrıda bulundu.

111-"Ne münasebet! Toplumun en aşağı tabakasının sana uyduğunu göre göre sana inanmamızı mı bekliyorsun?" dediler.

112- Nuh: "Onların ne niyetle bana

[10] (Meryem; 19/50); "Biz bunlara sonsuz sevgimizden lütuflar ve nimetler bağışlamış, hepsini de sözü namus bilenlerin dile gelen soylu sesi haline getirmiştik. Harfi harfine: "Onlara yüce sıdk lisanı verdik."

uyduklarını ben bilemem? 113- Biraz düşünseniz onların hesabının ancak Rabbime ait olduğunu bilirdiniz. 114- Hem ben iman edenleri/güvenenleri kovmaya memur değilim.

115- Ben ancak apaçık bir uyarıcıyım." dedi.

116- Dediler ki: "Ey Nuh, eğer vazgeçmezsen kesinlikle seni taşa tutacağız."

117- Nuh: "Ey Rabbim, öyle anlaşılıyor ki halkım beni benimsemeyecek, 118- Artık benimle onlar arasında kararını ver. Beni ve beraberimdeki mü'minleri kurtar." dedi.

119- Bunun üzerine Biz de onu ve beraberindekileri, o dolu gemide taşıyarak kurtardık.

120- Sonra da arkasında kalanları boğuverdik.

121- Bu olayda ibret alınacak büyük dersler vardır. Gel gör ki çoğu iman etmez. 122- Rabbin çok güçlüdür, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

123- AD HALKI da gönderilen elçilerini yalanladı.

124- Bir zamanlar kardeşleri Hud onlara: "Sakınmayacak mısınız? 125- Ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim. 126- Gelin Sakının ve bana itaat edin. 127- Buna karşı sizden maddi bir karşılık da beklemiyorum. Benim mükafatım ancak âlemlerin Rabbine aittir." diye çağrıda bulundu.

128- Ve devam etti: "Ne kadar güçlü ve zengin olduğunuz görünsün diye dağa taşa binalar yaparak gönül mü eğlendiriyorsunuz? 129- İçinde ebedi kalacakmışsınız gibi villâlar, kâşaneler dikiyorsunuz. 130- Önünüze gelene merhametsiz zorbalar gibi saldırıyorsunuz.[11] 131- Artık Sakının ve bana itaat edin. 132- Size bildiğiniz nimetleri bol bol veren Allah'a saygılı olun. 133-134- Size davarlar, oğullar, cennet gibi bağlar, bahçeler, pınarlar verdi. 135-Açıkçası büyük bir azaba uğrayacağınızdan korkuyorum."

136- Dediler ki: "Sen, ha öğüt vermişsin ha vermemişsin, bizce birdir.

137- Bunlar bizim geleneklerimizdir. 138-Azaba uğrayacak da değiliz."

139- O'na yalan dediler. Biz de kendilerini helak ettik. Bunda ibret alınacak büyük dersler vardır. Gel gör ki çoğu iman etmez. 140- Rabbin çok güçlüdür, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

141- SEMUD HALKI da gönderilen elçilerini yalanladı.

142- Bir zamanlar kardeşleri Salih onlara: "Sakınmayacak mısınız? 143- Ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim. 144- Gelin Sakının ve bana itaat edin. 145- Buna karşı sizden maddi bir karşılık da beklemiyorum. Benim mükafatım ancak âlemlerin Rabbine aittir." diye çağrıda bulundu. 146- Ve devam etti: "Siz burada hep böyle rahat ve lüks içinde yaşayacağınızı mı sanıyorsunuz? 147- Cennetler, pınarlar... 148- Salkım salkım hurmalar, ekinler içinde? 149- Dağları oyup saray yavrusu evler yapıyorsunuz? 150- Gelin Sakının ve bana itaat edin. 151/152- Yeryüzünde yapıcı olmayan, hep yıkıcı olanların peşinden gitmeyin." 153- Cevapları şu oldu: "Sen iyice büyülenmişlerden birisisin. 154- Sen de bizim gibi bir beşerden başka bir şey değilsin. Madem öyle bize mucize getir, eğer söylediklerin doğruysa."

155- Salih: "İşte size şu dişi deve... Bir gün o, bir gün sizin develeriniz sulana-

Harfi harfine: "Yakalayınca zorbalar gibi yakalıyorsunuz."

cak. 156- Sakın ona bir kötülük yapmayın, yoksa büyük bir azaba uğrarsınız." dedi. 157- Onu küstahça boğazladılar, fakat sonra çok pişman oldular.

158- Çünkü kendilerini azap yakalayıverdi. Bu olayda ibret alınacak büyük dersler vardır. Gel gör ki çoğu iman etmez.[12]

159- Rabbin çok güçlüdür, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

160- LUT HALKI da gönderilen elçilerini yalanladı.

161- Bir zamanlar kardeşleri Lut onlara: "Sakınmayacak mısınız? 162- Ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim. 163- Gelin Sakının ve bana itaat edin. 164- Buna karşı ben sizden maddi bir karşılık da beklemiyorum. Benim mükafatım ancak âlemlerin Rabbine aittir." diye çağrıda bulundu.

165-166- Ve devam etti: "Sizin için yarattığı eşleri bırakıyorsunuz da insanlar içinden erkeklere mi gidiyorsunuz? Açıkçası siz yoldan çıkmışsınız!"

167- Onlar: "Ey Lut, eğer bu laflara bir son vermezsen seni buralardan kovarız." dediler.

168- Lut: "Yaptığınız bu iş bana tiksinti veriyor, eleştirmekten asla vazgeçmem."[13] dedi ve ekledi: 169- "Ey Rabbim, beni ve benimle birlikte olanları bunlann yaptıktan kötülüklerden kurtar!"

170- Biz de onu ve onunla birlikte olanların hepsini kurtardık. 171- Ancak geride bir yaşlı karısı kaldı. 172- Sonra geride kalanların hepsini yerle bir ettik. 173-Ve başlarına lav yağdırdık. Uyarılara kulak asmayanların başlarına yağan o lavlar ne korkunç bir şeydi.[14]

174- Bu olayda ibret alınacak büyük dersler vardır. Gel gör ki çoğu iman etmez.

175- Rabbin çok güçlüdür, sevgi ve merhamet kaynağıdır. 176- EYKE HALKI da elçilerini yalanladı.

177- Bir zamanlar Şuayb onlara: "Sakınmayacak mısınız? 178- Ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim. 179- Gelin Sakının ve bana itaat edin. 180- Buna karşı sizden maddi bir karşılık da beklemiyorum. Benim mükafatım âlemlerin Rabbine aittir." diye çağrıda bulundu.

181- Ve devam etti: "Ölçeği tam ölçün, hak yiyenlerden olmayın. 182- Doğru terazi ile tartın. 183- İnsanların malına mülküne göz dikmeyin. Yeryüzünde bozgunculuk yaparak sağa sola saldırmayın.

184- Sizi ve sizden önceki nesilleri yaratanın öfkesini çekmekten sakının."

185- Şöyle cavap verdiler: "Sen kesinlikle büyülenmişlerdensin. 186- Sen de bizim gibi bir beşerden başka nesin? Açıkçası senin yalancının teki olduğunu sanıyoruz. 187- Madem öyle üzerimize gökten bir parça düşür bakalım, eğer söylediklerin doğruysa."

188- Şuayb: "Rabbim yaptıklarınızı çok iyi biliyor." dedi.

189- Ona da yalan dediler. Onları da kopkoyu gölgelerle kaplı günün azabı yakalayıverdi. Gerçekten o, büyük bir günün azabı idi."[15]

[12] **SEMUD KISSASI:** Bkz. 7/73. ayet dipnotu.

[13] Harfi harfine: "Ben sizin bu işinize kin duyanlardanım."

[14] **LUT (SODOM VE GOMORE) KISSASI:** Bkz. 15/77. ayet dipnotu.

[15] "Gölgelerle kaplı günün azabı" *(Azâbu yevmız-zulleti)* ile muhtemelen bir

190- Bu olayda da ibret alınacak büyük dersler vardır. Gel gör ki çoğu iman etmez.

191- Rabbin çok güçlüdür, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

192- AÇIN KULA/INIZI! Bu Kur'an âlemlerin Rabbinden gelmektedir. 193- Senin kalbine, onu güvenilir Ruh[16] indirdi, 194- Ki onunla insanları uyanışa çağırasın. 195- Sade bir Arapça ile...

196- Doğrusu önceki çağlarda da böyle kitaplar indirilmişti.

197- İsrailoğulları bilginlerinin onu bilmesi, onlar için bir delil değil mi?

198- Eğer onu Arapça bilmeyen bir yabancıya indirseydik de

199- O yabancı onlara okusaydı, yine iman etmeyeceklerdi.[17]

200- Biz onu, günaha batmış olanların bir kulağından girip diğerinden öyle çıkardık ki[18] 201- Acı bir azabı görmedikçe imana gelmeyecekler.

202- O azap kendilerine hiç beklemedikleri bir anda ansızın gelecektir. 203- O zaman "Acaba biraz ertelenemez mi?" diyecekler.

204- Yoksa azabımızın hemen şimdi gelmesini mi istiyorlar?

205- Şu halde düşün; onları yıllarca bolluk ve refah içinde yaşatmışsak,

206- Sonra kendilerine söz verilen azap gelip çatmışsa...

207- O bolluk ve refahın kendilerine hiçbir faydası olmaz.

208- Kaldı ki Biz, hiçbir toplumu önceden uyanışa çağırmadan helak etmemişizdir.

209- Uyanışa çağıran mesajlar göndermeden hiçbir topluma zulmedecek değiliz.

210- İyi dinleyin! Bu Kur'an'ı şeytanlar indirmedi. 211- Çünkü bu, onların harcı değildir. Zaten bunlara güçleri de yetmez. 212- Ayrıca onların inen vahyi dinlemeleri diye bir şey de asla söz konusu değildir.

213- EY İNSAN OLU! Sakın Allah ile beraber başka bir tannya yalvarma ki kendini azap edilenler arasında bulmayasın.

214- En yakınlarından başlayarak herkesi uyanışa çağır.

215- Çağrına kulak verenlere kol kanat ger.

216- Tepkiyle karşılaşırsan; "ben sizin yaptıklarınızdan uzağım" de.

217- Hep O gücü, sevgisi ve merhameti sonsuz olana güvenip dayan.

218- O, seni kıyama kalktığın zaman görüyor.

219- Secde edenler arasında yer aldığını görüyor.

220- Çünkü her şeyi işiten, her şeyi bilen O'dur.

221- Sana o şeytanların kime indiğini haber vereyim mi?

222- Günaha kendini kaptırmış her sahtekarın üzerine inerler.

volkanik patlama veya deprem sarsıntısı anında gökyüzünün simsiyah bulutlarla kaplanması ve böylece boğucu bir havanın oluşması ima ediliyor olmalı...

[16] **RUHU'L-EMİN:** Bkz. "RUHU'L-KUDS" 16-102. ayet ve "LEVH-İ MAHFUZ": 85/22. ayet dipnotları.

[17] Yani: Biz bu Kur'an'ı içinde yaşadığın toplumun konuştuğu dil ile indirdik. Buna rağmen iman etmiyorlar. Eğer yabancı bir dilde indirseydik yine iman etmeyeceklerdi. Bu nedenle dili Arapça olmayanlar: "Neden bizim konuştuğumuz dilde indirilmiyor?" deyip durmasınlar. Kendi dillerinde gelse bile yine bir kulaklarından girecek öbüründen çıkacaktı... Demek ki Allah, insanlığa hitabını yeryüzünde

223- Onlar, şeytanlara kulak verirler ve çoğu da yalan söylerler.

224- Şairlere gelince bunların arkasına da sapkınlar düşer.

225- Görmüyor musun, bunlar her vadide şaşkın şaşkın dolaşırlar.

226- Hem de yapmayacakları şeyleri söylerler.[19]

227- Ancak iman edip iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanlar, Allah'ı çokça ananlar ve zulme uğradıktan sonra kendilerini savunanlar başka... O zulmedenler, nasıl bir devrimle yıkılıp gittiklerini çok yakında öğrenecekler![20]

konuşulan herhangi bir dille yapıyor. Buradan evrensel mesajların çıkarılmasını istiyor. Demek ki Kur anın "hitabı" tarihsel, "mesajı" evrenseldir.

[18] Yani: Bu günaha batmış olanlar, kendi öz dillerinde indirmiş olmamıza rağmen ayetlerimiz karşısında hiç oralı olmuyorlar. Ne dendiğini çok iyi anladıkları halde bir kulaklarından girip diğerinden çıkıyor. Adeta kulakları yolgeçen hanı olmuş gibi... Ayetler sadece girip çıkıyor...

[19] Demek ki bu şuara (şairler) suresi, o günkü Mekke toplumunda örneğine sıkça rastlanan "kâhin" ve "şair" denilen tiplerle peygamberin; "şiir" ve "kehanet" ile de vahyin arasındaki fark ortaya konarak sona eriyor. Buna göre kâhin, cin ve şeytan adını verdiği bir takım güçlerle konuştuğunu, onlardan haber aldığını, geleceğe dair bilgilerin kendisine onlar tarafından getirildiğini iddia eden kimsedir. Hâlbuki bu, tümüyle yalandır. Böyle bir şey asla söz konusu değildir. Cinlerin ve şeytanların göğe uzanmaları, gelen vahyi dinlemeleri diye bir şey kesinlikle söz konusu değildir. Keza şair de kelime ve hayal vadilerinde dolanarak dış dünyada gerçekliği olmayan şeylerle insanları aldatan, olmadık şeyleri sanki varmış gibi gösteren kimsedir. Bunlar da kelimelerin büyüsünü kullanarak insan hayalinin sınırsız vadilerinde dolanmakta, umut ve hayal hırsızlığı yapmaktadırlar. Demek ki kahin ve şairin ortak özelliği "yalan söylemeleridir." Peki, peygamberi kahin ve şairden, vahyi de kehanet ve şiirden ayıran bu özelliklere rağmen, görünüşte onlara benzemesini ne ile açıklayacağız? Çünkü kahin görünmeyen cin ve şeytanlardan haber aldığını söylerken peygamber de görünmeyen, bir Allah'tan vahiy aldığını söylemektedir. Yine şair, ilham sonucu parlak kelimelerle insanları etkilerken, vahiy karşı konulmaz bir söylemle şairleri aciz bırakmakta, onların hayal bile edemeyecekleri yüksek perdeden bir edebi hitapla gelmektedir. Dışarıdan bakıldığında bunlar da **"Muhammed**'in şiirleri" gibi görünmektedir. İşte şairler suresinin son ayeti (227) bu farkı göstererek sureyi bitiriyor...

[20] Yani: Bir takım kahinlerin, şairlerin Allah'ın dinini bastırmak için uğraşıp durmaları boşunadır. **Muhammed**'in (s.a.v) kahin veya şair, vahyin de kehanet veya şiir olduğunu söyleyerek etkisini kırmaya çalışmalarının bir manası yoktur. Güneşi balçıkla sıvayamayacaklar. Mekke'nin ileri gelenleri, kahinler, şairler, tefeci

bezirganlar, zorba ve despot zâlimlerin bütün çabaları Mekke'de kurulmuş bu düzeni kurtaramayacak! Kabe etrafında tesis edilmiş bu pis din ve Tanrı istismarı kesinlikle yıkılacak! Tevhid ve adalete dayalı yepyeni bir düzen kurulacak. îşte bunun için, iyilik, güzellik, doğruluk yücelsin, Allah'ı ananlar abâd olsun, zulme uğradıktan sonra kendini savunanlar yalnız kalmasın diye; kelimeleri, sözleri, nefesleri ve deyişleri ile dile gelip konuşanlar, Allah ile yürüyen şairler, edebiyatçılar işte o büyük devrimin sesi olacaklar. Zorba zâlimler ise çok yakında nasıl bir devrimle tarihten silinip gittiklerini göreceklerdir...

***

27 - (53) NEML SURESİ

Mekke'de inmiştir, 93 ayettir. Surenin büyükçe bir bölümünde Musa, Süleyman ve Lut kıssalarından örnekler verilir ve onlar üzerinden insanlığa evrensel mesajlar iletilir. Adını Eski Çağ Güney Arabistan devletlerinden "Sebe Krallığı' nın" devlet sembolü veya krallık arması olduğu anlaşılan "karınca" (nemi) kelimesinin geçtiği 18. ayetinden alır.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- Ta, Sin. Bunlar Kur'an'ın ve açıklayıcı kitabın ayetleridir.

2- İman edenlere yol gösterici ve müjdedir;

3- Onlar canı gönülden destek verir/dayanışma içinde olurlar, ihtiyaçtan fazlasını vererek arınırlar ve ahirete sanki gidip gelmişçesine inanırlar.

4- Ahirete inanmayanların yaptıklarını kendilerine güzel göstermişizdir. Bu yüzden kalpleri körelmiş bocalayıp durmaktalar.

5- Azabın en berbatı onlan bekliyor. Ahirette/gelecekte en çok kaybeden yine onlar olacak.

6- Bu Kur'an sana bilginin ve bilgeliğin yüce katından ulaştırılıyor.

7- Hani bir zamanlar Musa, ailesine: "Durun, bir ateş gördüm. Gidip bir bakayım, belki size bir haber getiririm veya ondan bir parça alırım, ısınırsınız." dedi.

8- Ateşin yanına gelince şöyle seslenildi: "Ateşin içinde olan da, onun çevresindekiler de mübarek kılındı. Yüceler yücesi O, âlemlerin Rabbi Allah!"

9- "Ey Musa! Benim! O daima güçlü ve bilge olan Allah!"

10- "Bırak asanı! O da ne! Musa asanın çevik bir yılan gibi kıvrıldığını görünce dönüp kaçtı, arkasına bile bakmadı. Ey Musa, korkma çünkü elçiler benim huzurumda korkmaz!"

11- "Ancak kim zalimlik yapar, sonra da yaptığı kötülüğü iyiliğe çevirirse beni bağışlayıcı, sevgi ve merhamet kaynağı olarak bulur.

12- Şimdi de elini koynuna sok; bembeyaz, kusursuz çıksın. Firavun ve adamlarına şu dokuz ayeti ilet.[1] Çünkü onlar iyice yoldan çıktılar..."

[1] Bu ayeti, şu hadis çok açık bir şekilde tefsir ediyor: **"Saffan bin Assal**'dan, o şöyle demiştir; "Bir Yahudi arkadaşına, 'bizi şu peygambere götür de apaçık dokuz ayet hakkında soru soralım' dedi. Bunun üzerine biz hep beraber Hz. Peygamber'in yanına gittik. O ikisi soruyu sordular. **Hz. Peygamber** şöyle buyurdu; 'Bu dokuz ayet; 1- Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamanız 2- Hırsızlık etmemeniz 3- Zina yapmamanız 4- Adam öldürmemeniz 5- Sihir yapmamanız 6- Faiz yememeniz 7- Evli kadına zina iftirasında bulunmamanız 8- Savaşta kaçmamanız 9- Cumartesi yasağına riayet etmenizdir.' Bunun üzerine o iki Yahudi ayağa kalktı ve Hz. Peygamber'in ellerini ayaklarını öperek şöyle dediler: 'Şahadet ederiz ki sen peygambersin. Eğer kavmimiz tarafından öldürülmekten korkmasıydık, hiç şüphesiz sana tabi olurduk." (Razi, Kurtubi, İbn Kesir).

13- Gerçeği bütün açıklığı ile ortaya koyan ayetlerimiz gelince: "Bunlar apaçık büyüleyici lâflar!" dediler.

14- Vicdanları bunların doğruluğuna kesin kanaat getirdiği halde sırf zalimliklerinden ve kibirlenmelerinden dolayı inkâr ettiler. Fakat hele bak bozguncuların sonu ne oldu...

15- İYİ DİNLEYİN![2] Davut'a ve Süleyman'a bilgi verdik. İkisi de: "Bizi mü'min kullarının birçoğundan üstün kılan Allah'a hamdolsun." dediler.

[2] Bu pasaj (15-44.) Eski Dünya dinlerindeki "Tanrıların sembolleri" hakkında bu dipnotta aktaracağımız bilgiler ışığında okunmalıdır. Aksi halde hiçbir şey anlaşılmayabilir veya kuşlarla, karıncalarla, cinlerle doğrudan konuştuğu sanılan bir peygamber portresi ortaya çıkabilir. Şöyle ki: Sümer, Akad, Babil, Asur, Hitit, Mısır vb. devlet ve imparatorluklar eski dünya dinlerinin merkezi Mezopotamya/ Akdeniz havzasının birer tanrı-devletleri idiler. Kur anda anlatılan eski çağlara ait elçiler bu devletler zamanında yaşamışlardı. Bu devletlerin Tanrı anlayışlarında "tanrıların arabaları, sembolleri, hayvanları, meclisleri, soyları, oğulları, kızları, nesiller, temsilcileri" vs. olurdu; yıldız, güneş diski, yedi nokta, şimşek, haç, kanatlı disk, boynuzlu başlık, kama, lamp, vazo, hilal, omega işareti, dörtgen, gamalı haç, kürek, saban, arpa sapı, ziggurat, ağaç, kova ve kozalak gibi işaretler; boğa, aslan, at, köpek, inek, buzağı, oğlak, kaplumbağa, yılan, akrep, karınca, fare, balık, sinek, kuş gibi hayvanlar; çift aslan başlıklı asa, tek aslan başlıklı asa, kartal başlı asa, koç başlı asa, ejderha başlı asa, keçi başlı asa, balık başlı asa, ımdugud başlıklı asa, kancalı asa, topuzlu asa, ok şeklinde asa vs. de tanrıların sembol ve armaları olarak kullanılırdı. Kral daima bu asalar ile dolaşırdı. Ordu birliklerinin bayrak ve flamaları bu simge ve işaretlerle süslenirdi. Örneğin yılan ejderha Babil'deki Marduk ve Nabu ile Asurdaki Aşşurun simgesiydi. Aslan ejderha, Asur tanrısı İşkur un; boğa (inek), gök tanrısının; aslan, Ningursu, Ninlil, İnana, Damgulguna adlı tanrıların; at, güneş tanrısı Şamaş'ın, kablumbağa ve keçi-balık su tanrısı Enki/Eanın sembolüydü vs. Bunlara "Tanrıların hayvanları" deniyordu. Keza koç başlı asa, tanrı Eanın, kartal başlı asa, Kassit tanrısı Zababanm, aslan başlı asa yer altı tanrısı Nergal'in vb. simgesiydi. Keza çeşitli şekillerde, oturan, yürüyen, tünemiş, başı arkaya dönük, yüksek bir yere konmuş kuş, uzun ayaklı kuş, devekuşu vs. tüm dönemler boyunca Mezopotamya/Ortadoğu mitolojilerinde tanrı sembolleri olarak kullanılmışlardır. Bu şekilde tanrıların hayvanları, sembolleri, arabaları, tekneleri, nesilleri, soyları, meclisleri vs. vardı. Bütün bunlar bölgede yaşamış eski devlet ve imparatorluklarca "sembol, arma, flama" olarak yüzyıllar boyunca kullanılmışlardı (Eliade, Black, Green). Bu kültür, dünyada zayıflamış olarak da olsa halen devam etmektedir. Fakat anlamlarında tabi büyük kaymalar olmuştur. Kimi devletlerin bayraklarında aslan, güneş, haç, gamalı haç, hilâl vs. hep buralardan gelmektedir. Keza ayı deyince Ruslar, horoz deyince Fransızlar, bozkurt (bir görüşe göre) deyince Türkler, çekirge

16- Süleyman, Davut'un yerine geçti:[3] "Ey insanlar, bize kuş dili öğretildi ve bize her şeyden verildi. Bu apaçık lütuftur." dedi.

17- Cinlerden, insanlardan ve kuşlardan oluşan orduları, Süleyman'ın huzurunda toplandı. Hepsi düzenli birlikler halinde ilerliyordu.[4]

deyince Çin vs. akla gelir. Keza Türkiye'de yaşayan hayattan örnek verecek olursak "kara kartallar" deyince Beşiktaş, "sarı kanaryalar" deyince Fenerbahçe futbol takımları anlaşılır... Bütün bu eski dünya devletlerine ait işaretleri, bugünkü BM önündeki ülke bayrakları gibi dönemin dünya egemenliğinin Mısır'da olduğunu ifade için dikildiği anlaşılan ve Bizans zamanında Mısır'dan İstanbul'a getirilen Sultanahmet meydanındaki "Dikilitaş'ta görmek mümkündür... İşte **Süleyman** döneminde (MÖ. 800-900'ler) cin deyince Babil, kuş deyince Hitit, boğa deyince Mısır, karınca deyince Sebeliler, yelkenli gemi diyence Fenikeliler, balık deyince Asurlular akla gelirdi. Bunlar o devlet ve imparatorlukların sembol ve armalarıydılar. Dahası şimdiki gibi zayıflamış ve hayatın devlet, siyaset gibi merkezi konumundan spor, kültür gibi daha yan taraflarına kaymış değildiler. Tamı tamına bütün bir din, devlet ve krallık bunlarla kendini ifade ederdi. Güçlü bir dini-teolojik anlamı vardı ve her biri adı geçen krallığın söz konusu sembolle ifade edilen Tanrıya hizmet için var olduğu manasına geliyordu...

[3] Ayette geçen **"Süleyman**'ın **Davut** a varis olması" bir oğul olarak malına mülküne varis olması anlamındadır (Hasan-ı Basri). Yoksa yönetimin veya peygamberliğin babadan oğla veraset yoluyla geçmesi demek değildir. Öyle anlaşılıyor ki **Süleyman** liyakat ve ehliyeti sebebiyle babasından boşalan yere geçmiştir. Nitekim **Hz. Peygamber** bir hadisinde şöyle buyurur: " *Biz, elçiler topluluğu varis olunmayız"* (Buhari; Humus, Müslim; Cihad).

[4] Bu ayetler, Mezopotamya-Akdeniz havzası eski din ve mitolojilerini bünyesinde barındıran Kitab-ı Mukaddes geleneğinin etkisinde kalarak okununca, kuşlarla, balıklarla, karıncalarla, cinlerle konuşan, olağanüstü güçlere sahip sihirbaz-peygamber karışımı bir **Süleyman** portresi ortaya çıkmaktadır. Üstelik bölge halklarının muhayyilesinde "jeopolitik" içeriğinden soyutlanarak birer efsane ve mit haline gelmesi de işin cabası. Kuran işte bu tarihsel muhayyileden giderek evrensel mesajlar veriyor. Gerçekte "Süleyman Krallığı" olayını kendi etkin jeopolitik tarihi içinde anlarsak, sonraki çağlara yönelik "yaşayan" mesajlarla dolu olduğunu görürüz. Şöyle ki: Hz. **Davut** ve Hz. **Süleyman,** Filistin'e gelen Hz. **Musa** bağlılarının ardılı olan toplumun önderleriydiler. Kurdukları devlet, zamanın en kritik ticaret yolunun tam ortasında, Kudüs-Lübnan hatundaydı ve Mezopotamya ile Akdeniz (Mısır) arasındaki barışı temsil ediyordu (M.Ö. 1000-800 arası). **Davut** ve **Süleyman,** Hz. **İbrahim** ile **Musa**'nın mesajını en iyi algılamış ve devlet siyasetine dönüştürmüş iki isimdi. **Süleyman** devleti, o dönemin en önemli çatışma noktası olan; yani ticaret

18- Öyle ki karınca vadisine gelince bir karınca: "Ey karıncalar!" dedi, "Evlerinize girin, Süleyman ve ordusu farkında olmayarak sizi ezmesin."[5]

19- O da, onun bu sözünden dolayı gülercesine tebessüm etti ve: "Ey Rabbim, beni nefsime hâkim kıl ki bana ve anama-babama verdiğin nimetlere şükredeyim ve hoşnut olacağın iyi, güzel, doğru işler yapayım. Üzerimden sevgi ve merhametini eksik etme. Beni iyilik, güzellik, doğruluk için çalışan kulların arasına kat!" dedi.[6]

20- Derken kuşları denetlerken: "Hüdhüd'ü göremiyorum, yoksa kayıp-

yollarının denetim merkezindeki, Akdeniz, Kızıldeniz ve Fırat havzasının kavşak noktası olan Kudüs'te, Mısır-Babil ve Hitit arasında denge oluşturmuştu. **Süleyman**'ın ihtişamı, yani karıncalar ve kuşlardan cinlere kadar her şeyi yönetmesi, esasen dönemin birbirine yabancı ve düşman devletleri arasında oynadığı barışçı rolü ifade etmektedir. Yani "kuş, karınca, atmaca, balık, kartal, cin" vs. ile dönemin bölgesel kabile, aşiret, devlet ve imparatorluklarının arma ve sembolleri kastedilmektedir. Bu anlamda yelkenli gemi ve rüzgârlar, tersaneleriyle ünlü denizci Fenikelileri; cinler ve büyü, sihir ve yıldız fallarıyla ünlü Babillileri; karıncalar çalışkanlıkları, yaptıkları baraj, bent ve su yolları ile ünlü Sebelileri; kuşlar Hitit'i (sembolü kartal) ve boğa/inek; Mısır'ı; balık Asurluları temsil ediyordu. Şu halde bu bakış açına göre **Süleyman**'a "kuş dili" *(mantıkut-tayr)* öğretilmesi bu sembollerin temsil ettiği devlet ve imparatorlukları adaletle yönetme, birliği sağlama, çatışmayı önleme, onların esas amaçlarını derinlemesine anlamaya yönelik diplomatik dil ve başarılı siyasi ilişkilerle, bütün bölgeyi yani Mezopotamya-Akdeniz havzasını bir "Daru's-Selam" (Adalet ve barış yurdu) haline getirmeyi ifade etmektedir...

[5] Yani: Sembolleri karınca olan (Sebeli) bir insan topluluğunun yanına gelince içlerinden birisi: "Evlerinize çekilin, bu kadar güçlü bir ordu hepimizi ezip geçer. Sakın karşı gelmeyin!" dedi. Burada Hz. **Süleyman**'ın ordusunun ne kadar büyük ve ihtişamlı olduğu anlatılmak isteniyor. Bu, Türkçe'de örneğin "bozkurt'u kendilerinin sembolü olarak kabul eden bir topluluğun "Maraş Ovası bozkurtlar yuvası" demesine benzer. Veya Fenerbahçe futbol takımına "sarı kanaryalar" Beşiktaş'a "kara kartallar" denmesine benzer. "Sarı kanaryalar, kara kartalları yendi" deriz. Hâlbuki ortada ne sarı sarı kanaryalar ötmekte, ne kara kara kartallar uçmakta, ne de Maraş'ta sahiden kurtlar ulumaktadır. Ortada olan bunları sembol olarak kabul eden bir takım insanlardan başkası değildir...

[6] Demek ki görkemli ordulara sahip olmak, ihtişamlı makam ve mevkilere gelmek insanı şımartmamalı. İnsan, Allah'ın lütfuyla sahip olduğu bu tür imkânları iyilik, güzellik, doğruluk için kullanmalı (amel-i salih). Nefsine hâkim olmalı, gücün ve iktidarın baştan çıkarıcı cazibesine kendisini kaptırmamalı. Anasını, babasını bile unutan, bir sonradan görme olup çıkmamalı. Vefa, dostluk, tevazu daima rehberi olmalı, ey iktidar sahipleri iyi dinleyin!

lara mı karıştı? 21- Eğer böyleyse karşıma inandırıcı bir mazeretle çıkmadığı takdirde, onu şiddetle cezalandıracağım veya boynunu vuracağım" dedi.[7]

22- Derken çok geçmeden Hüdhüd geldi ve: "Senin bilmediğin nice şeyler öğrendim. Hele gel, Sebe'den[8] doğru haberlerim var." dedi.[9]

23- Ve devam etti: "Orayı bir kraliçenin yönettiğini gördüm. Hemen her şeyi var, çok güçlü bir devlet kurmuş. 24- Ancak o ve halkı, Allah'a değil Güneş'e tapıyor. Şeytan onlara yaptıklarını güzel göstermiş. Onları yoldan çıkarmış, bu yüzden doğru yolu bulamıyorlar. 25- Göklerde ve yerde gizli olan her şeyi ortaya çıkaran, gizli açık her şeylerini bilen Allah'a secde etmeye yanaşmıyorlar. 26- Oysa Allah'tan başka ilâh yoktur. Şu yüce görkemin sahibi O'dur."

27- Süleyman: "Söylediklerin doğru mu yanlış mı göreceğiz. 28- Şu mektubumu onlara götür. Sonra bak ne yapacaklar."

29- Ve kadın dedi ki: "Ey ileri gelenler bana çok önemli bir mektup

[7] Demek ki Hz. **Süleyman** ordu içinde sembolleri kuş, kartal, atmaca veya horoz vs. olan kuvvetle muhtemel Hitit ve Mısır'dan katılan bölükleri denetlediği bir sırada kendine "Hüdhüd" lâkabı takan önemli bir subayın ortalıkta görünmediğini fark etti. Onun ordudan kaçmış, düşmanla iş birliği yapmış, onların hesabına çalışmış olabileceğini vs. sanarak cezalandıracağını söyledi. Fakat daha sonra durumun böyle olmadığı ortaya çıktı. Eski dünya kültüründe böyle kuşları, kimi hayvanları vs. sembol olarak benimseyen ordularda kendine "atmaca, çakal, oturan boğa, hüdhüd, kaplan" vs. diyen insanlar daima olmuştur. Hatta bugün bile bu isim ve semboller kullanılmaktadır; arı, ceylân, balina, çekirge, kangal, leopar, atena, bozkurt, panter veya Anadolu kaplanları, Japon samurayları vb.

[8] **SEBE KRALLIĞI:** Güneybatı Arabistan'da (bugünkü Yemen) en parlak dönemlerini MÖ. ilk bin yılda yaşayan ve kurucu kraliçeleri **Belkıs** adında bir kadın olan devlettir. Toprakları sadece Yemeni değil Hadramevt'in geniş bir bölümünü, Mahrah topraklarını ve bugünkü Habeşistan'ın büyük bir bölümünü içine almaktaydı. Yani Arabistan yarımadasının güneydeki aşağı kısmına bütünüyle yayılmıştı. Sebeliler, kalıntıları günümüze kadar gelen olağanüstü barajlar, bentler ve su yolu şebekeleri inşa etmişlerdi. Ülkenin zenginleşmesi ve halkının ticarî faaliyetlere yoğun ilgisi başkent Marib'den kuzeyde Mekke, Medine ve Suriye'ye, doğuda Arap Denizi kıyılarına doğru ilerleyen ve böylece Hindistan ve Çine bağlanan deniz yolları ile birleşen "baharat yolunu" kontrol etmelerinden ileri geliyordu. Sebe kraliçesi **Belkıs,** Hz. **Süleyman**'ın davetine karşılık vererek Müslüman olmuş ve **Süleyman** devletinin bugünkü tabirle milletler topluluğuna *(commonwealth)* katılmıştır.

[9] Demek ki Hüdhüd lakaplı subay, **Süleyman**'ın aleyhine çalışan bir hain veya ajan değil, onun menfaatleri doğrultusunda krallığın daha da genişlemesi için yollar arayan sadık birisiymiş...

gönderildi. 30- Süleyman'dan geliyor ve sevgi ve merhameti sonsuz Allah'ın adıyla yazılmış...

31- Şunlar yazıyor: "Bana karşı büyüklenmeyi bırakın. Bana Müslümanlar olarak gelin."[10]

32- Kraliçe: "Ey yardımcılarım, müsteşarlarım! Ne yapmamı tavsiye edersiniz? Biliyorsunuz sizden habersiz bir iş yapmam." dedi.

33- "Biz güçlüyüz, iyi savaşırız, ama yine de sen bilirsin, karar senin." diye karşılık verdiler.

34- Kraliçe: "Doğrusu krallar bir ülkeye girdiler mi orayı tarumar ederler. Halkın sevdiği kişileri aşağılarlar. Evet, işgalciler hep böyledir." diye hayıflandı.

35- Ardından: "Onlara hediyeler eşliğinde bir heyet göndereyim, bakalım sonuç ne olacak?" dedi.

36- Ve elçi gelince Süleyman: "Mal ile beni etkilemek mi istiyorsunuz? Allah'ın bana verdiği, size verdiğinden daha hayırlıdır. Siz hediyelerle oyalanıp duruyorsunuz.[11]

37- Varın kraliçenize söyleyin: "Karşı gelemeyecekleri ordularla oraya gelirim, aşağılanmış olarak onları yurtlarından çıkarırım."[12]

38- Süleyman: "Ey yardımcılarım, müsteşarlarım! Bana Müslümanlar olarak gelmeden önce o kadının tahtını bana kim getirir?" dedi.[13]

[10] Yani: Sevgi ve merhameti sonsuz olan "Allah'ın" şöyle dediği yazıyor: "Bana karşı büyüklenmeyin. Sizi bana çağırıyorum, günahlarınızdan arınarak tövbe edin. Müslüman olun, benden başka tanrı yok, bana gelin..."

[11] Harfi harfine: "Bilakis, siz hediyelerinizle sevinip duruyorsunuz."

[12] Harfi harfine: "Onlara dön. Kendilerinin asla karşı koyamayacakları ordularla onlara gelirim ve aşağılanmış olarak oradan onları çıkarırım." Öyle anlaşılıyor ki bağlamın akışı içinde bu sözü **Süleyman,** Allah'tan aktararak söylemektedir. Çünkü Hz. **Süleyman**'ın Müslüman olmadılar diye bir ülkeyi tarumar etmesi düşünülemez. Burada Sebe halkının Güneş'e tapmasına, Allah'ı hiçe saymasına ilâhî uyarı üslûbu içinde içerlenilmektedir. Sebe ülkesinin üzerlerine yürünerek perişan edilmesi ile de maruz kalabilecekleri olası bir doğal afet ima ediliyor. Zira bu tür doğal afet uyarısı sürekli yapılmakta ve insanlar böyle bir şey başlarına gelmeden tövbe etmeye çağrılmaktadır. Zaten ilâhî uyarı (inzar) da bu demektir...

[13] Demek ki Hz. **Süleyman** elçilerin geri dönmesinden sonra **Belkıs**'ın kendisini ziyarete geleceğini öğrenmiştir. Bunun için görkemli bir karşılama yapmak istediği anlaşılıyor. "O kadının tahtını kim bana getirir" ifadesi "onun benzeri bir taht, onun benzeri görkemli bir teşrifatı kim çok kısa sürede hazırlayabilir" anlamındadır. Çünkü Hz. **Süleyman** bütün görkemin kendisinde olduğu halde bunun "iman" nimeti karşısında bir hiç olduğunu göstermek istemektedir. Sanki Hz. **Süleyman** "dünyanın başına, dünyada hiç gözü olmayan birisi geçmeli" sözünü göstermek istemektedir. "Göz açıp kapayıncaya kadar", "sen oradan kalkmadan önce" ifadeleri "hızlı ve çabucak yaparım, o gelmeden önce yetiştiririm" manasında birer deyimdir.

39- Cinlerden bir ifrit: "Sen makamından kalkmadan önce onu sana getirebilirim. Bunu yapmaya gücüm var, kendime güveniyorum." dedi.

40- Yanında bu işlerden daha iyi anlayan birisi ise[14]: "Ben, onu sana göz açıp kapayıncaya kadar getiririm" dedi. Nihayet görkemli taht çok kısa sürede yapılıp bitince Süleyman şunları söyledi:[15] "Bu, Rabbimin bir lütfudur. Şükür ile nankörlük arasında beni imtihan ediyor. Esasında kim şükrederse ancak kendisi için şükreder. Her kim de nankörlük ederse, unutmasın ki Rabbimin bizim şükrümüze ihtiyacı yoktur, O alabildiğine cömerttir."

41- Daha sonra: "Tahtını tanınmaz hale getirin, bakalım tanıyacak mı, tanımayacak mı?" dedi.

42- Ve kraliçe geldiğinde: "Senin tahtın böyle miydi?" denildi. Kraliçe: "Sanki bunun gibiydi." diye cevap vererek: "Zaten bize daha önce bilgi verildi, artık Müslüman oluyoruz." dedi. 43- Daha önce Allah'tan başka taptığı şeyler ona engel olmuştu. Çünkü kâfirlerle/gerçeği örtenlerle/hak yiyenlerle birlikteydi.

44- Kraliçe'ye "saraya gir" denildi. Kraliçe sarayın zemininde su var sandı ve eteğini yukarı çekti. Süleyman: "Bu, zemini camla döşenmiş bir saraydır" dedi.[16] Kraliçe: "Ey Rabbim, gerçekten ben önce nefsime zulmetmişim. Artık Süleyman'la beraber âlemlerin Rabbi Allah için Müslüman oluyorum" dedi.[17]

[14] Harfi harfine: "Yanında kitaptan bir ilim bulunan zat ise."

[15] Harfi harfine: "Derken onu yanında kurulmuş (müsteqar) görünce şöyle dedi."

[16] Rivayete göre Hz. **Süleyman, Belkıs** gelmeden önce saray salonun zeminine havuz yaptırmış, içine balıklar salmış, üstünü beyaz kristalle kaplatmış, tahtı da bu salonun ortasına kurdurtmuştu (Razi, İbn Kesir, Kurtubi).

[17] Öyle anlaşılıyor ki **Süleyman** ile **Belkıs** kıssası Sami toplumlarının muhayyilesinde yaşayan bir menkıbeydi. Bu yönüyle Avrupa toplumlarının muhayyilesinde yaşayan **Sezar** ile **Cleopatra** veya Hint alt kıtası muhayyilesinde derin izleri olan **Şah Cihanın** Taç Mahal anlatılarını çağrıştırıyor. Böylesi Kral-Kraliçe menkıbeleri dünyanın başka toplumlarında da sıkça görülür. Kur an, hitap çevresi olan Arap dil, tarih ve kültür evreninden seçtiği örnek üzerinden evrensel mesajlar veriyor. Olayı efsanelerinden ayıklayarak itikadî, ahlakî ve toplumsal mesajlarıyla yeniden ele alıyor. Şüphesiz Hz. **Süleyman** tarihte yaşamış gerçek kişilik, kurduğu devlet de gerçek bir sosyo-politik olaydır. Fakat bunlar özellikle İbranî ve Arap muhayyilesinde mitolojik bir hal almıştı. Bizdeki **Hz.** Ali üzerin üretilen "Hz. Alinin cenkleri" edebiyatı gibi... Kuran bu mitolojik tortularla dolu bir muhayyileye hitap etmektedir. Zihni, **Hz.** Ali nin cenkleri veya anlatılarıyla dolu birisine, on cümleyle hakikî **Hz.** Aliden bahsedildiğini düşünün... İlk bakışta böyle bir şey Kuranın kıssaları anlatırken Arap mitolojilerini onayladığı veya mesaj vermek için onları kullandığı izlenimi verebilir, ama dikkatli bir bakış bunun böyle olmadığını görür. Öyle anlaşılıyor ki

45- SEMUD'a da: "Allah için çalışın, O'na ibadet edin" diye kardeşleri Salih'i göndermiştik. Çok geçmeden birbirleriyle çekişip ikiye bölündüler.

46- Salih demişti ki: "Ey benim halkım, iyilikten önce niçin kötülüğü istiyorsunuz? Ne olur Allah'tan af dileseniz, bakarsınız üzerinize sevgi ve merhamet yağar."

47- Onlar: "Biz, senin ve beraberindekilerin yüzünden uğursuzluğa uğradık." dediler. Salih: "Uğurumuz veya uğursuzluğumuz Allah'ın elindedir." dedi. "Açıkçası siz imtihan ediliyorsunuz."

48- Şehirde, yapıcı hiçbir işe yanaşmayan, boyuna yıkıcı davranıp fesat çıkaran dokuz çete vardı.

49- Allah'ın adını anarak kendi aralarında: "Bir gece evini basarak onu ailecek katledelim. Sonra yakınlarına "biz olay anında orada değildik, inanın hiçbir şeyden haberimiz yok deriz" diye anlaştılar.

50- Onlar böylece bir tuzak kurdular, fakat hiç fark edemeyecekleri şekilde Biz de bir tuzak kurduk.

51- Şimdi bir bak, kurduğu tuzakların sonu ne oldu? Kendilerini ve avenesini toptan yerle bir ettik.

52- İşte onların yaşadığı yerler ve zulümleriyle birlikte viran olmuş ıssız evleri! Bu olayda bilen bir toplum için ibret alınacak nice dersler vardır.

53- Öte yandan iman edip sakınanları ise tabi ki kurtarmıştık.[18]

54- LUT'a da peygamberlik verdik. Bir zamanlar halkına şöyle demişti: "Siz, göz göre göre bu iğrençliği nasıl işliyorsunuz?

55- Kadınları bırakıp şehvetle erkeklere mi yanaşıyorsunuz? Açıkçası siz ne yaptığınızı bilmiyorsunuz!"

56- Buna halkının cevabı: "Şu Lut ve taraftarlarını memleketinizden kovun. Kendileri çok temiz insanlar ya!"

Kuran gerçeği anlatmakta, fakat onu dinleyen Arap kafasındaki mitolojikleşmiş versiyonu çerçevesinde anlamaktadır. Hemen hemen bütün kıssalar için durumun böyle olduğunu söylemek mümkündür... Sonuç olarak, **Süleyman** kıssasının vermek istediği temel mesaj: Dünya hayatının geçiciliği, iktidarın her şey olmadığı; Allah'ın bir lütfü olup paylaşılması gerektiği, bütün mülkün gerçek sahibinin Allah olduğu, bir gün ona hesap verileceği, dünyanın başına dünyada gözü olmayanların geçmesi gerektiği, bu dünyanın kimseye kalmayacağı vs. dir. Bu mesajların Türk dil, tarih ve kültür evreninde şu mısralardaki manaları çağrıştırdığını söyleyebiliriz:

"Sultan Süleyman'a da kalmaz bu dünya? /Atasözü

"Sultanım ol gel mekânıma
Gözünü toprak doyursun"/Türkü sözü

"Karnı büyük, obur dünya.
Keder dolu, acı dünya
Ne gül koydun, ne de gonca,
Yedin gene doymadın mz?"/Cem Karaca.

[18] **SEMUD:** Bkz. 7/73. ayet dipnotu.

demekten başka bir şey olmadı.

57- Bunun üzerine Lut'u ve beraberindekileri kurtardık. Ancak karısının geride kalanlar arasında olmasını uygun gördük.

58- Onların üzerine öyle bir şey yağdırdık ki bir görseydin, uyarılıp durdukları halde aldırış etmeyenlerin üzerlerine yağan ne berbat bir şeydi![19]

59- ŞİMDİ SÖYLE: "Bütün övgüler Allah'a ve selâm olsun O'nun seçtiği kullarına! Allah mı daha hayırlı yoksa ortak koştukları mı?"

60- Peki kimdir gökleri ve yeri yaratıp sizin için gökten su indiren? O su ile bağlar bahçeler bitirip gözünüzü gönlünüzü açan? Siz onların tek bir dalını bile bitiremezdiniz. Allah'la birlikte başka bir tanrı ha? Olur şey değil! Onlar iyice yoldan çıkmış bir güruh!

61-Yeryüzünü yerleşime uygun bir yer haline getiren, vadilerinden dereler, ırmaklar akıtan, üzerine sağlam dağlar yerleştiren ve iki deniz arasına engel koyan kimdir? Allah'la birlikte başka bir tanrı ha? Olur şey değil! Onların çoğu ne söylediklerini bilmiyor.

62- Darda kalanın imdadına yetişip kötü durumdan kurtaran ve sizleri yeryüzünün varisleri kılan kimdir? Allah'la birlikte başka bir tanrı ha? Ne kadar az düşünüyorsunuz?

63- Kara ve denizin karanlıklarında yolunuzu bulmanızı sağlayan, sevgi ve merhametinin önünde rüzgârları müjdeci olarak gönderen kimdir? Allah'la birlikte başka bir tanrı ha? Allah, koştukları ortaklardan yüce, çok yücedir![20]

64- Yaratılışı başlatıp sonra yenileyerek sürdüren,[21] size sürekli gökten ve yerden rızıklar veren kimdir? Allah'la birlikte başka bir tanrı ha? De ki: "Getirin delilinizi eğer doğru söylüyorsanız!"

65- Söyle onlara: "Göklerde ve yerde Allah'tan başka kimse ğaybı bilemez. Ne zaman yeniden diriltileceklerini de bilmezler.

66- Oysa ahiret hakkında kendilerine devamlı bilgi veriliyor. Fakat onlar kuşku içinde kıvranıp duruyorlar. Açıkçası kalp gözleri körelmiş, göremiyorlar.

67- Kâfirler: "Nasıl yani, biz ve atalarımız toprak olduktan sonra yeniden mi diriltileceğiz? 68- Geçin bunları, bu lafları çok duyduk.[22] Bunlar eskilerin masallarından başka bir şey değil." diyorlar.

69- Söyle onlara: "Yeryüzünde dolaşın da bir bakın, böyle diye diye günah küpü haline gelmişlerin sonu ne olmuş?"

70- Fakat sen üzülme, bu saçma sapan lâflar yüzünden canını sıkma.

71-"Eğer söylediğiniz doğruysa ne zamanmış bu yeniden diriliş?" diye sorduklarında.

72- De ki: "Çarçabuk gelmesini istedi-

[19] **LUT:** Bkz. 15/77. ayet dipnotu.

[20] **ŞİRK/SAMED:** Bkz. 112/1-4. ayet dipnotları.

[21] **HALK-I CEDİD:** Bkz. 14/19. ayet dipnotu.

[22] Harfi harfine; "Doğrusu bu uyarı bize de, önceden atalarımıza da yapılmıştı."

ğiniz o azabın soluğu belkide enseniz-de..."

73- Senin Rabbin insanlara karşı çok cömerttir, fakat onların çoğu şükretmeyi bilmiyor.

74- Oysa Rabbin, onlar içlerinde ne gizliyor ve ne açıklıyorlarsa hepsini biliyor.

75- Merak etme, gökte ve yerde olan gizli her şey, onları bir bir açıklayacak bir kitapta toplanıyor...

76- BU Kur'an İsrailoğullan'nın anlaşmazlığa düştükleri pek çok meseleyi açıklığa kavuşturuyor.[23]

77- Çünkü o, doğru yolun ne olduğunu gösteriyor ve iman edenler/ güvenenleriçin sevgi ve merhamet kaynağı oluyor.

78- Rabbin onlar hakkında kararını açıklayacaktır. O güçlüdür, her şeyi bilendir.

79- O halde Allah'a güven. Sen hak olan apaçık bir yoldasın; bundan hiç şüphen olmasın.

80- Sen ölülere duyuramazsın. Aldırış etmeyen sağırlara da bu çağrıyı işittiremezsin; bundan hiç şüphen olmasın.

81- Sen, kalp gözleri körelmiş olanları sapıklıklarından kurtarıp doğru yolda yürütemezsin. Sadece ayetlerimize inanmaya istekli olanlara duyurabilir sin, ancak onlar Müslüman olurlar.

82- O söz gerçekleştiği zaman, onlara yeryüzünü canlandırıp dile getireceğiz.[24] İnsanların ayetlerimize kesin olarak inanmadıklarını bir bir yüzlerine

[23] Yani: Bu Kuranın, lakabı İsrail (Tanrı ile yürüyen) olan **Hz. Yakupun** takipçisi olduğunu iddia eden ve kendilerine ona nispetle "İsrailoğulları" diyen Yahudilerin, hatta bir açıdan da Hıristiyanların yani tümüyle Kitab-ı Mukaddes kültürünün tahrifatları konusunda gerçekleri açıkladığı, onların yalan yanlış uydurup düzdükleri önceki çağların peygamber kıssalarını, dini ve ahlaki öğütleri yeniden ele aldığı, yorumladığı, saptırmaları ve yanlış anlamaları giderdiği apaçık ortadadır. Doğrusu böyle bir şeye ihtiyaç var çünkü bu Kitab-ı Mukaddes kültürü denen Pers (Yahudi) ve Bizans (Hıristiyan) güdümlü dini gelenek, insanlığın büyük bir bölümünü etkisi altına almış ve **İbrahim**'in tevhid ve adalete dayalı sağduyulu yolunu ciddî şekilde bulandırmış bulunuyor...

[24] **DABBETU'L-ARZ:** Ayette geçtiği şekliyle bu tabirin "yeryüzünün canlanışı" anlamında bir deyim olduğu anlaşılıyor. Sözlükte [D-B-B] kökü "yavaş yavaş yürümek, yumuşak yürümek, emeklemek" anlamına geliyor. Hastalık yavaş yavaş sirayet etti *(dabbel-maraz);* nehir yavaş yavaş aktı *(dabbel-nehr);* yavaşça yürütmek *(idbâb);* yerde kımıldayan hayvan *(dâbbe);* ayı *(debbu);* tank *(debâbe);* emekleme, yavaş yürüyen, sürünen hayvan *(debîb);* kadın satıcısı, nemam *(deyyûb)* kelimeleri bu köktendir... Demek ki ayette geçen **"Yeryüzünden onlar için bir 'dâbbe' çıkarırız, onlara insanların ayetlerimize kesin olarak inanmadığını 'kelam' eder"** ifadesi bağlam içinde: "Yeryüzünü canlı bir varlık gibi dile getirip konuştururuz." anlamında kullanılmaktadır. Kuranın yeri, göğü, dağı, taşı, tabiatı, tarihi, güneşi, yıldızları, geceyi, gündüzü, tan yerini, elleri, gözleri, kulakları vs. dile gelip konuş-

turan veya konuşmaya çağıran üslûbuna aşina olanlar için burada ne denmek istendiği gayet açıktır. Ayette geçen [D-B-B] kelime kökünde yer alan "yavaş yavaş yürümek" ile [K-L-M] kökünde yer alan "kelâm etmek, yaralamak, yara açmak" anlamları ifadeye "yeryüzü dile gelip konuşacak, onlara üzerinde yaşadıkları süre-ce ne yaptıklarını bir bir haber verecek, günahlarını yüzlerine vuracak" manası verir. Bu yorumu "varlığın dili ile konuşan Kur an ın" metafizik gerilim içinde gelen üslûbundan çıkarıyoruz... Öte yandan bununla kıyametten önce "Dabbetul-arz" diye bir yaratığın ortaya çıkacağı, onun kıyamet alâmetlerinden olduğu da ileri sürülmüştür. Bu konudaki rivayetleri sıralayan **Razi,** bu ayetin tefsirinde Allah'ın kitabında bunlara delâlet eden hiçbir delilin bulunmadığını söyler. Bu yorum "dab-be" kelimesine "bir yaratık" manası verilmesinden kaynaklanmaktadır. Burada bir isimden değil bir olaydan, bir fiilden bahsedildiğini düşünürsek, peri masallarına yatkın doğu kültürümüzde algılandığı şekliyle "ağzından alevler saçan yedi başlı bir ejderhadan" değil, bir "dile gelmeden", bir "tanık olmadan" bahsedildiğini anlarız. Olay "yeryüzünden canlı bir varlık çıkarmak" değil, mecazî olarak "yeryüzünün canlı bir varlık gibi dile getirilişfdir. Şüphesiz bu, Kur an ın tarihi olayları ve doğal çevreyi metafizik gerilim içinde konuşturan, hepsini tek bir canlı organizma gibi kavrayan bakış açısının yansıtılmasıdır. Bu bakış açısına göre bütün oluş ve akış tek bir organizma olup bölünmez bir bütündür. Hepsi birbiriyle etkileşim ve iletişim halindedir. Örneğin yeryüzü, üzerinde yaşayan tüm canlıların ne yaptığını bir gün dile gelip ortaya dökecektir. İçine gömülü cesetlere "haydi çıkın hesap vermeye" diyecektir. Güneş, ay, yıldızlar vs. hepsi dile gelerek kendilerini tanrılaştıranları ifşa edecektir. Gece dile gelip bağrında ne günahlar işlendiğini bir bir haber verecektir. Dahası insanın bizzat kendi eli, ayağı, gözü, kulağı vs. dile gelip ne günahlar işlen-diğini haber verecektir. Bu nedenle insanoğlu bizzat kendi organları başta olmak üzere bastığı toprağın, içinde yaşadığı tabiatın ve yaşadığı tarihin tanıklığından kaçamayacaktır. Çünkü hepsi tekbir canlı organizma olup, "Mutlak Oluş" un karak-terini ve davranışı yansıtmaktadırlar. Nitekim Türkçe'de çok bilinen *'Bastığın yerleri toprak diyerek geçme tanı/Düşün altında binlerce kefensiz yatanı."* (M. Akif) mısraı bu manayı çağrıştırır. İşte Dabbetul-arz tabiri ile de âdeta buna benzer bir şekilde, *"Üzerinde yaşadığın yeryüzünü toprak diyerek geçme tanı/Düşün bir gün dile gelip her şeyi anlatacağını"* denmek istenmektedir... Keza burada böylesi bir durumun olduğuna dair şu tür ayetler apaçık delildir: **"Yeryüzü o müthiş sarsıntı ile sarsıl-dığı zaman... Ağırlıklarını çıkarıp attığı zaman... İnsan "Ona neler oluyor?" dediği zaman... işte o gün dile gelip haber verecek her şeyi. Çünkü Rabbin ona vahyetmiştir"** (Zilzal; 1-5). **"Cehenneme yaklaştıklarında kulakları, gözleri ve derileri dile gelip yaptıklarını bir bir anlatacak. Derilerine: "Niçin yaptıklarımızı bir bir anlattınız?" diyecekler. Onlar da: "Bizi, her şeyi söyleten Allah dile getir-di. Sizi de ilk defa O yarattı, yine O'na götürülüyorsunuz" diyecekler. Pervasızca günah işlerken kulaklarınızın, gözlerinizin ve derilerinizin bir gün dile gelip aleyhinize tanıklık edeceğini hiç düşünmüyordunuz. Yaptıklarınızdan çoğunu Allah'ın bilmeyeceğini sanıyordunuz."** (Fussilet; 41/20-22). **"Sonra duman halin-**

vuracak![25]

83- O gün her milletten ayetlerimizi yalanlayanları ayrı bir grup olarak toplayacağız. Böylece topluca huzurumuza çıkarılacaklar.

84- Huzura çıktıkları zaman Allah; "Demek siz benim ayetlerimi anlamadan dinlemeden yalanlıyordunuz? Değilse ne yapıyordunuz?" diyecek.

85- Zulmetmeleri yüzünden, söylenen başlarına gelecek ve nutukları tutulacak.

86- Öyle ya dinginliğe ersinler diye geceyi, olup biteni görsünler diye gündüzü yarattığımızın farkında değiller miydi? Bunda iman edecek bir topluluk için nice ibretler vardır.

87- Diriltici soluk estiği gün, Allah'ın diledikleri dışında göklerde ve yerde kim varsa hepsini korku ve titreme yakalayacak, çaresizlik içinde O'na gelecekler.

88- O donup kalmış sandığın dağlann bulut gibi yürüyüp gittiğini göreceksin. Her şeyi sapasağlam yaratmış olan Allah'ın işidir bu! O bütün yaptıklannızdan haberdardır.

89- Her kim güzelliklerle gelirse kendisine ondan daha hayırlısı vardır. Onlar o günün korkusundan emin olacaklardır.

90- Her kim de kötülüklerle gelirse yüzükoyun ateşe atılacak. Başkasını değil; sırf kendi yaptıklarınızın karşılığını bulacaksınız.

91- ÖYLEYSE HAYKIR! "Ben yalnızca saygın kıldığı bu şehrin ve var olan her şeyin Rabbi için çalışmakla, O'na ibadetle[26] emrolundum. Ve bana Müslümanlardan[27] olmam emredildi."

92- Yine Kur'an okumakla emrolundum. Her kim doğru yolda yürürse, yalnızca kendi yararına yürümüş olur. Kim de yoldan çıkarsa de ki: "Ben, sadece uyanışa çağıranlardan birisiyim."

93- Söyle onlara: "Bütün övgüler Allah'adır. O size ayetlerini gösterecek, onları çok yakından tanıyacaksınız. Rabbin yaptıklarınızı asla unutmayacak..."

deki göğe yöneldi. Ona ve yeryüzüne "İsteyerek veya istemeyerek gelin!" dedi. İkisi de "İsteyerek geldik!" dediler. (Fussilet; 41/11).

Ayrıca Bkz. **"DİLE GELME"** 77/1. ayet dipnotu.

[25] Harfi harfine: "Söz üzerlerine vaki olduğu zaman onlar için yeryüzünden bir 'dâbbe çıkarırız, onlara insanların ayetlerimize kesin olarak inanmadığım 'kelâm eder."

[26] **İBADET:** Bkz. 109/2. ayet dipnotu.

[27] **MÜSLÜMAN:** Bkz. 2/112 ve 68/35. ayet dipnotu.

***

28 - (54) KASAS SURESİ

Mekke'de inmiştir, 88 ayettir Baştan sona Hz. Musa'nın Mısır'dan "çıkış" öncesi yaşam öyküsüne ve bunun üzerinden verilen evrensel mesajlara ayrılmıştır. Bu yönüyle aynı şekilde baştan sona Hz. Yusuf'un yaşam öyküsünün anlatıldığı Yusuf suresine benzer. Her ikisinde de tek bir kelime ile de olsa israiloğulları" tabirinin geçmemesi son derece dikkat çekicidir...

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- Ta, Sin, Mim.

2- BUNLAR açıklayıcı kitabın ayetleridir.

3- Sana, Firavun ile Musa'nın yaşam öykülerinden bazı bölümleri iman edecek bir halk için bütün gerçeği ile anlatacağız.

4- O ülkede Firavun büyüklük taslamış ve halkını sınıflara ayırmıştı. Onlardan bir grubu ezmek istiyordu. Oğullarına kurbanlık muamelesi yapıyor, kadınlarını hayâsızlığa zorluyordu. Sürekli terör estirip duruyordu.[1]

5- Biz ise o ülkede ezilenlere lütufta bulunmak, onları önderler yapmak ve Firavun'un yerine geçirmek istiyorduk.

^vayete göre Firavun, kâhinlerin haber vermesi üzerine gelecekte tahtını yıkacağını varsaydığı erkek çocukları öldürtüyordu. Bu, Mezopotamya-Akdeniz havzası tanrı krallarının başvurduğu kadim bir yöntemdi. Bu uygulamanın benzeri Sümer, Akad, Babil, Asur tanrı-krallarının yaşam öykülerinde de görülür. Öyle ki binlerce çocuk saray kâhinlerinin ihbarı üzerine bir gecede öldürülmüştür. Bu nedenle anneler çocuklarını kurtarmak için ya başka bir yerlere göndermiş veya Dicle, Fırat, Nil vb. nehirlere atmışlardır. **Musa** nın başına gelenler bunlardan sadece birisidir. Akad karalı **I. Sargonun** hayatını ve krallığı sırasında yaptığı işleri anlatan metinlerde şu ifadelere rastlanmaktadır: *"Sargon... Akadm kudretli kralı ben, annem aşağı tabakadandı, babamı bilmedim. Babamın erkek kardeşi dağlarda yaşadı... Annem bana hamile kaldı ve beni gizlice doğurdu. Beni kamıştan örülü ziftle sıvalı bir sepete koyup ırmağa saldı... Beni sulayıcı Akki bulup yetiştirdi. Tanrıça Iştar bana âşık oldu. Krallığım sırasında birçok başarılar elde ettim. Tanrı EnliVin desteği ile ülkenin krallığı bana verildi. Sedir ormanı ve Gümüş Dağlarına kadar 34 sefer yaptım. Önümde her gün 54 bin asker yemek yiyordu."* (Şenel). Bu ayet aynı zamanda Firavunun Mısır halkının erkeklerini kurbanlık koyunlar, kadınlarını da alınıp satılarak hayâsızca işlerde çalıştırılan orta malı olarak kullandığını da gösterir. Çünkü *"yüzebbih?* kelimesi "onu boğazlıyor, öldürüyor (du)" manasına geldiği gibi kendi süflî amaçları için "ona kurbanlık muamelesi yapıyor (du)" manasına da gelir. Keza *"yestehf* kelimesi de "onu hayatta bırakıyor (du)" manasına geldiği gibi "ona hayâsızca işler yaptırıyor (du)" yani namuslarıyla oynuyordu manalarına da gelir. Her iki halden de despotik bir tiranla karşı karşıya olduğumuz anlaşılıyor...

6- Onları yeryüzünde işbaşına getirmek suretiyle, Firavun, Haman ve ordularına korktuklarının başlarına geleceğini gösterelim istiyorduk.

7- Bu amaçla Musa'nın annesine, "Onu emzir, ona zarar gelmesinden korkarsan kendisini denize bırak ve artık korkup üzülme. Merak etme onu sana geri getireceğiz ve kendisini elçilerden biri yapacağız." diye vahyettik.

8- Nihayet Firavun hanedanından biri onu kaybolmuş bir halde bulup aldı. Zira o ileride başlarına dert açacak, onlara düşman kesilecekti. Doğrusu böyle yapmakla Firavun da, Haman da, askerleri de kendi kuyularını kazacak bir iş yapmış oluyorlardı.

9- Karısı Firavun'a: "Bu bebek gözümüzün nuru gönlümüzün neşesi olabilir. Ne olur bunu öldürmeyin. Belki bize faydası dokunur veya evlât ediniriz." dedi. Olacakların farkında bile değillerdi.

10- Bu arada Musa'nın annesi evlât acısıyla sabahlara kadar uyuyamadı. Öyle ki verdiğimiz söze inanması için kalbine kuvvet vermeseydik, az kalsın Musa'yı kendisinin denize bıraktığını söyleyiverecekti.

11-Annesi Musa'nın ablasına: "Onun izini bırakma!" demişti. O da saraydaki lere fark ettirmeden uzaktan uzağa gözetledi.

12- Musa'nın daha ilk günden itibaren başkasından süt emmesini engellemiştik. Ablası gidip: "Sizin adınıza bu bebeğin bakımını üstlenecek ve ona iyi davranacak bir bakıcı aile bulayım mı?" dedi.

13- Böylece Musa'yı annesine geri verdik ki annesinin gözü aydın olsun, üzülmesin. Allah'ın sözünün kesinlikle gerçek olduğunu bilsin. Fakat çoğu kimse bunun böyle olduğunun bilincinde değildir...[2]

14- BÖYLECE Musa ergenlik çağına gelince ona bilgi ve bilgelik verdik. İşte

[2] Kuranın, **Musa**'nın çocukluk yıllarını anlatışı "varlığın ve oluşun diliyle konuşan Kur an" üslûbunun tipik örneklerinden bir diğeridir. Bu üslûbu tüm Kuran boyunca görürüz. İnsan, tabiat ve tarih yani tümüyle oluş "Biz" kipiyle (siğa) anlatılır. Yapan, eden, eyleyen hep o "Biz" dir. Öyle ki denizdeki balıkların yüzmesinden, gökteki kuşların uçmasına, yağmurun yağmasından yıldırımın düşmesine, bir annenin evlât acısından bir bebeğin memeyi geri itmesine, Firavunun karısının bebek hasretinden, **Meryem**'e rüyasında genç bir erkek şeklinde görünen elçiye, Bedir'de peygamberin, düşmanın üzerine toprak saçmasından, kâfirlerin kalplerinin mühürlenmesine, bir halkın Babil'e sürgün edilmesinden başka bir halkın Kudüs'ü işgal etmesine, Asurluların (balığın) eline esir düşen Yunus'tan, Sebelilerle (karınca) konuşan **Süleyman**'a, hendek kazan inkarcılardan (Ashab-ı Uhdud), dağlara çekilen muvahhidlere (Ashab-ı Kehf) kadar bütün her şey, ama her şey bu "Biz" in içindedir. Bu, Allah'ın olayların bizzat ve bilfiil, ta içinde, özünde olduğunu, şah damarlardan daha yakında bulunduğunu ve buna

Biz, güzel ahlâk sahiplerine böyle karşılık veririz.[3]

15- Bir gün Musa, halkı işiyle gücüyle uğraştığı bir sırada şehre indi. Orada dövüşmekte olan iki adam gördü. Biri kendi taraftarlarından, diğeri düşmanlarındandı. Kendi taraftarlanndan olan, düşmanlarından olana karşı kendisinden yardım istedi. Musa bir yumruk atınca adam oracıkta oluverdi. Bunun üzerine: "Hay aksi, bu şeytan gerçekten yoldan çıkanr, insanın apaçık düşmanıdır." dedi.[4]

16- Musa: "Ey Rabbim, doğrusu ben

rağmen işlenen fillerin sahiplerinin de yine kendilerinden başkası olmadığı gerçeğini değiştirmez. Allah, engin bir deniz gibi ise Ondan gayrisinin denizin, içindeki su altı varlıkları "gibi" olduğu düşünün... Her ikisi iç içedir. Ayetin sonunda geçtiği gibi insanların çoğu bunun bilincinde değildir... (Allahu a lem).

[3] Bkz: **"Yusuf ergenlik çağını gelince ona bilgi ve bilgelik verdik. İşte Biz güzel ahlâk sahiplerine böyle karşılık veririz."** (12/22).

[4] Öyle anlaşılıyor ki **Musa**'nın şehirde dolaşırken kavga ederken gördüğü iki kişi saray çevresinden bir inzibat görevlisi, asker veya polis diğeri de halktan birisiydi. Görevlinin halka eziyet eden bir muamelede bulunduğu, **Musa**'nın bunu görünce dayanamayarak olaya müdahil olmak istediği, çıkan arbede de attığı yumruğun adamın ölmesine neden olduğu anlaşılıyor. Ayette geçen, *"Biri onun 'şiasından diğeri düşmanlarındandî (aduvvihı)"* ifadesi bunun bir "Kıptî-İbranî" çekişmesi değil "saraylı-halk" çekişmesi olduğunu gösterir. Çünkü şia etnik kökenin değil, bir inancın, bir tavır alış tarzının ifadesidir. Nitekim surenin başında Firavunun halkı 'şialara" (sınıflara, guruplara) böldüğü ifade edilmişti. Bu ise "sonradan oluşu" ifade eder. Demek ki ortada Hz. **Musa**'nın bir İbranî olduğunu söylememizi gerektirecek bir şey yoktur. Çünkü o bir Mısır'lıydı. Kıptî veya İbranî olup olmadığının hiçbir önemi bulunmamaktadır. Bu anlamda Hz. **Musa,** tıpkı Babil uygarlık çağının zirveye çıktığı bir anda başkent Ur'da ortaya çıkan **İbrahim** gibi, Mısır uygarlık çağının zirveye çıktığı bir anda başkent Menfis'de (Kahire) ortaya çıkmış, "ulu'l-azm" (büyük çığır açan, dünya çapında ses getiren, insanlığın büyük kırılma anlarında ortaya çıkan) peygamber olup, sadece "İsrailoğulları" diye bir derdi hiçbir zaman olmamıştır. Gerçekte **Musa**'nın hareketi Firavun yönetimine karşı Mısır'lı ezilen halkları savunan geniş çaplı bir başkaldırı hareketidir. "İsrailoğulları" denilen oymak bunun içinde küçük bir gruptur. Sonraki çağlarda bunun üzerine insanlığı etkileyecek tarzda büyük bir mitoloji üretilince, bu mitolojiyi üretenlerin deşifre edilmesi için doğurdan onların isminin anıldığı anlaşılıyor. Oysa Hz. **Musa**'nın çocukluk ve gençlik yıllarının ayrıntılarıyla anlatıldığı bu 88 ayetlik "Kasas" suresinin hiçbir yerinde, evet hiçbir yerinde "İsrailoğulları" tabiri geçmez. Keza baştan sona Hz. **Yusuf** un yaşam öyküsünün anlatıldığı 111 ayetlik "Yusuf" suresinin hiçbir yerinde de "İsrailoğulları" tabiri geçmez. Bu tabir daha çok hahamların kendilerini **Musa**'nın Mısır'dan çıktıktan sonraki

kendime yazık ettim, beni affet" dedi. Rabbi de onu bağışladı. O çok bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.[5]

17- "Ey Rabbim, bana lütufta bulunduğun şeyler hakkı için, günaha batmış olanlara asla destek vermeyeceğim!" dedi.[6]

18- Böylece ertesi sabah şehirde endişe içinde etrafı kolaçan ederek dolaşıyordu ki birden; dün kendisinden yardım isteyen adam yine yardıma çağırmasın mı? Musa ona: "Başımı

yıllarına dayandırıp, kendi kavmi silsilelerini oradan uydurup "bina" ettikleri için *(Benu-lsraü)* Mısır sonrası çöl yılları anlatılırken geçer. Yani bölgede (Ortadoğu) ortaya çıkmış her peygamberin İsrailoğullarına nispeti sonradan bir Pers kodifikasyonu (düzmecesi, doktrine edilmesi) olan Yahudiliğin hahamlarınca uydurulmuştur. Yahudi hahamları bu anlamda bölgede çıkmış her peygamberi, Sümerlerin, Aramilerin, Babillilerin, Perslerin, Keldanilerin, Asurluların, Nebatîlerin vs. tüm Mezopotamya-Ortadoğu halklarının tarihlerinden uygun gördükleri bölümlerle birlikte Tevrat'ın içine almışlar ve sanki kendi soyları onlara dayanıyormuş gibi silsile düzmüşlerdir. Zira Yahudiliğin doğuş yıllarının süper gücü Pers İmparatorluğunun tüm bölgeye hâkim olmak için böyle bir güdümlü dini kodifikasyona ihtiyacı vardı. Tıpkı Roma lehine **isa**'nın öğretisinin kodifîkiye edildiği gibi. Şu halde **İbrahim, Musa** ve **İsa**'nın yolunu sürdüren "Tevhidçi" damar, bu güdümlemelerin etkisiyle yüzyıllarca geri planda kalmış, ancak **Hz. Muhammed** (s.a.v) ile şaha kalkabilmiştir. Açıkçası Yahudilik **Musa**'yı Perslere, Hıristiyanlık da **İsa**'yı Roma'ya satmıştır! Hâlbuki bunların hepsi ilk doğuş yıllarında Tevhid çizgisindeydiler. Onların yolunu sürdürenler bu topraklarda ta **Hz. Muhammed**'e (s.a.v) kadar hep cılız bir damar olarak kaldılar. Mecusîlik Zerdüştîleri, Yahudilik Musevileri, Hıristiyanlık İsevîleri daima bölgenin işgalci büyük güçlerin güdümüne sundu, dahası onların üzerinden geçindi... Demek ki Firavun dönemi Mısır'ında halktan her ezilene "İsrailoğulları'ndan" denmesi sonradan üretilmiş bir kültürdür. Belki Kur anın bu yerleşik kültür üzerinden konuştuğu söylenebilir. Hz. **Musa**'nın başka surelerde geçen "İsrailoğullarını benimle bırak" tarzındaki ifadesi ise "halkı ezme, kendini onlar üzerinde tanrı olarak görmekten vazgeç, köleliği kaldır" manasında erdemli bir muhalefet liderinin ve halk önderinin tüm ezilenleri sahiplenen sözleridir. Yoksa sadece İsrailoğulları'ndan olanı benimle bırak gerisine karışmam" demek değildir...

[5] Yani: "Ey Rabbim! Yapılan bir haksızlığa razı olmayarak olaya müdahale etmek istedim. Fakat yanlışlıkla elimden bir kaza çıktı ve vurduğum adam öldü. Böyle olmasını istemezdim, ama oldu. Bundan dolayı iyiliğe neden olayım derken kötü bir iş yaptımsa beni affet!"

[6] Yani: "Her ne kadar istenmeyen bir kaza ile sonuçlanmışsa da ben bu zâlim adamlarla mücadeleye devam edeceğim. Firavun sarayının Mısır halkı üzerindeki baskılarına, orada yetişmiş olmama rağmen asla arka çıkmayacak, yaptıklarını onaylamayacağım. Çocukluk ve gençlik yılları sarayda geçmiş birisi olarak, günaha

belâya soktun!" dedi.[7]

19- Her ikisinin de düşmanı olan bir adamı yakalamak isteyince, adam: "Ey Musa, daha dün bir adam öldürdüğün gibi şimdi de beni mi öldürmek istiyorsun? Sen ülkeyi zorbalıkla ele geçirmek istiyorsun? Niyetin hiç de iyi değil." dedi.[8]

20- Şehrin öte başından bir adam koşarak geldi ve: "Ey Musa, haberin olsun, saray meclisi seni öldürmek için hakkında görüşme yapıyor. Çek git buralardan, senin iyiliğin için söylüyorum!" dedi.

21- Bunun üzerine Musa endişe içinde etrafı kolaçan etti: "Ey Rabbim, beni bu zâlimlere karşı koru!" diyerek şehri terk etti.

22- MEDYEN[9] tarafına yöneldiğinde: "Umarım Rabbim bana uygun bir çıkış yolu gösterir." dedi.

23- Medyen su kuyularına vardığında, suyun üstünde hayvanlarını sulayan bir grup insan gördü. Daha ötede ise hayvanlarını onlardan uzak

batmış sarayın değil, ezilen halkın yanında olacağım..."

[7] Harfi harfine: **"Musa** onun için belli ki sen açık bir 'iğva'cısın dedi!" Yani: "Dün senin yüzünden başım belâya girdi. Senin yüzünden yumruk attım ve şeytan, adamı öldürttü. Senin yüzünden başımı belâya soktum. Yanına gelen yanıyor. Besbelli ki şeytan senin arkanda dolanıyor ve yanma yaklaşanın elini kana buluyor" (!) Anlaşılan Hz. **Musa** burada yardım ettiği adamın "azgın, suçlu, günahkâr" vs. olduğunu söylemiyor bilakis, "Şeytan senin arkanda dolanıyor, senin yüzünden elimi kana buladım, başımı belâya soktum." anlamında içerlenip sitayişte bulunuyor.

[8] Yani: "Yardım isteyen dünkü adamla birlikte, şüphelendiği sarayın adamlarından birisinin üzerine yürüdü. Çünkü sarayın adamı her ikisinin de düşmanıydı. Adam **Musa**'ya: "Dün bir adam öldürdün şimdi de beni öldürmek istiyorsun. Bir de çıkmış iyilikten, güzellikten, doğruluktan dem vuruyorsun. Demek ki sen Firavunun yerine geçip zorbalık yapmak istiyorsun, niyetin hiç de iyi görünmüyor..." demek istedi. Anlaşılan burada konuşan sarayın başka bir adamıdır. Halktan yardım isteyen birisi ertesi gün karşısına çıkıp yardım istediğinde tam da, "Senin yüzünden başım belâya girdi! " dediği bir sırada başka bir saray görevlisi **Musa**'ya musallat olmuş bu kez o saray görevlisi bu sözleri söylemiştir. Demek ki Hz. **Musa**'nın sarayla başı iyice derttedir. Çünkü bu olayların böylece anlatılması gösteriyor ki **Musa** saraya karşı öfke doludur. Eline geçen her fırsatta halkın yanında yer almakta, Firavun ve adamlarının zulmüne hınç dolu bir muhalefet sergilemektedir. Fakat bu haklı hınç bazen istenmeyen olaylara da neden olmaktadır... Demek ki zulme karşı mücadelede "zorbalık" görüntüsü verecek davranışlardan uzak durulmalıdır. Çünkü bu konuda atılacak en küçük hatalı adım bile zâlimler tarafından hiç kaçırılmaz, hak ve adalet mücadelesinin aleyhine işte böyle delil olarak kullanılabilir...

[9] **MEDYEN:** Sözlükte "çok borç alıp verenler *(deyn);* parayla ve ticaretle çok uğraşanlar" anlamını çağrıştıran bir kelimedir. Nitekim Kur'an'da bu özellikleleri

tutan iki kız gördü. Onlara: "Neden orada bekliyorsunuz?" diye sordu. Onlar: "Biz, çobanlar gitmedikçe hayvanlarımızı sulayamıyoruz ve babamız da pek yaşlı." dediler.

24- Musa bunun üzerine kızların hayvanlarını suvardı. Sonra bir gölgede yorgunluk atarken: "Ah Rabbim, bana indireceğin her hayra öyle ihtiyacım var ki!" diye niyaz etti.

25- Derken o iki kızdan birisi utana sıkıla yürüyerek ona gelip: "Babam, kuyudan su çekmenin ücretini ödemek için sizi çağırıyor." dedi. Bunun üzerine varıp ona başından geçeni anlatınca o: "Korkma, kurtuldun o zâlim güruhtan." dedi.

26- O iki kızdan biri: "Babacığım, onu ücretle yanında tut. Çünkü yanında çalıştırabileceğin en hayırlı kişi bu adamdır, güçlü ve güvenilir birisi." dedi.

27- O: "Seni, sekiz yıl yanımda çalışmana karşılık bu iki kızımdan biri ile evlendirmek istiyorum. Bu süreyi on yıla tamamlarsan artık bu senin bileceğin bir iş. Sana fazla yük yüklemek istemem. İnşallah benden hep iyilik ve güzellik göreceksin." dedi.

28- Musa: "Tamam, her ikimizde buna uyalım. Bu iki süreden hangisini seçeceğim konusunda herhangi bir husumet olmasın. Sözleşmemize Allah şahittir." dedi.

29- VE MUSA belirlenen süreyi doldurup ailesiyle yola çıktığı zaman, dağın yamacında bir ateş farketti. Ailesine: "Durun, ben bir ateş gördüm. Gidip bir bakayım, ne olduğunu anlar veya bir tutam kor getiririm de ısınırsınız." dedi.

30- Ateşin yanına gelince o kutlu bölgedeki vadinin sağ yamacındaki ağaç tarafından ona şöyle seslenildi: "Ey Musa, Benim, Ben, Allah, Alemlerin Rabbi!

31- Bırak asanı! "Musa, onun çevik bir yılan gibi hareket ettiğini görünce öyle bir dönüp kaçtı ki arkasına bile bakmadı. "Ey Musa, geri dön, korkma çünkü sen güvenlik içinde olanlardansın.

32- Elini koynuna sok, lekesiz olarak bembeyaz çıksın. Telâşlanma, toparla kendini. İşte bu iki şey, Rabbinden Firavun'a ve ileri gelen adamlarına karşı sana iki kesin delil. Çünkü onlar iyice yoldan çıktılar."[10]

33- Musa: "Ey Rabbim, ben onlardan

sebebiyle olsa gerek "ölçü ve tartıyı iyi tutmaları" konusunda onları uyaran **Hz. Şuayb**'ın onların içinden çıktığından bahsedilir. Yaşadıkları yöre "Eyke" olarak da geçer. Bugünkü Akabe Körfezinin kuzeyinden Sina Yarımadasının içlerine ve Ölü Denizin doğusunda Moab Dağına kadar olan bölgeyi kapsar. Mısır a komşu olması sebebiyle Hz. **Musa**'nın buraya sığındığı anlaşılıyor. Medyenliler, Arapların Amorit kolundan gelen bir halktı...

[10] Dikkat edilirse burada **Hz. Musa**'nın ıssız bir dağ başında kendi kendine yaptıkları anlatılıyor. Dışarıdan bakıldığında ortada kendisinden başka kimse yoktur.

bir adam öldürmüştüm, korkarım beni hemen öldürürler.

34- Kardeşim Harun tarz olarak benden daha düzgün konuşur. Beni destekleyen bir yardımcı olarak maiyetimde ona da peygamberlik ver. Açıkçası şiddetli bir tepkiyle karşılaşmaktan korkmaktayım." dedi.

35-Allah: "Pazunu kardeşinle güçlendireceğiz ve size öyle bir güç vereceğiz ki size dokunamayacaklar. Ayetlerimiz sayesinde zafer sizin ve size uyanların olacak!" dedi.

36- FAKAT MUSA apaçık ayetlerimizle onlara varınca: "Bu yaptıkların sahte bir sihir, bu söylediklerini ise öteden beri atalarımızdan hiç duymadık." dediler.

37- Musa da: "Kimin doğru yolu göstermek için geldiğini ve bu ülkenin sonunda kime kalacağını en iyi bilen Rabbim'dir. Açıkçası zâlimler kurtuluşa eremezler!" dedi.

38- Firavun ise şöyle dedi: "Ben, sizin için benden başka bir tanrı bilmiyorum. Ey Haman, haydi bana tuğlalardan bir kule yap. Belki Musa'nın tanrısına çıkarım. Fakat bence bu adam kesinlikle yalancının biri."

39- Böylece Firavun ve askerleri yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladılar ve sandılar ki Bize döndürülmeyecekler.

40- Biz de onu ve ordularını kıskıvrak yakalayıp denize gömdük. Bak ki zâlimlerin sonu nasıl oldu?

41- Onları ateşe çağıran çete elebaşları yaptık. Kıyamet gününde asla yardım göremeyecekler.

42- Bu dünyada arkalarından nefretle anılacak bir damga vurduk. Kıyamet gününde de kendilerinden nefret edilecek.

43- Açın kulağınızı! Biz Musa'ya o kitabı, ilk nesilleri helak ettikten sonra; insanların vicdanlarını harekete geçirsin, doğru yolu göstersin, sevgi ve merhameti yaysın diye vermiştik. Belki düşünür, ibret alırlar.[11]

44- ŞİMDİ, Musa'ya emri vahyettiğimiz sırada sen o kutlu vadinin sağ yamacında yoktun. Onun devrinde olup bitenlerin hiçbirisini görmedin.

Asayı atıyor, yılan gibi kıvrıldığını görüyor. Sonra tekrar alınca eski haline geliyor. Elini koynuna sokuyor, çıkarınca bembayaz görünüyor. Sonra tekrar atıyor, tekrar alıyor, tekrar elini sokuyor, tekrar çıkarıyor... Böyle böyle bu işin nasıl yapıldığına dair kendi kendine temrin (alıştırma) yapıyor. İşte bu durum yıllar sonra gelen ayetlerde bize Allah tarafından **Musa** ile arasında geçen bir diyalog şeklinde anlatılıyor. Tıpkı **Hz.** Peygamberin savaşta düşmanın üzerine ok veya kum atıp da daha sonra gelen ayetlerde *"Attığında atan sen değildin Bizdik"* denmesi gibi. Ayrıca bkz. 18/60. ayet dipnotu.

[11] Demek ki insanların vicdanını harekete geçirmek veya kalp gözlerini açmak *(basâir lihnâs);* doğru yolu göstermek *(huden);* sevgi ve merhametin kaynağı, menbağı olmak *(rahmeten)* sözleri, **Musa**'ya verilenin olduğu gibi **Hz. Muhammed**'e

45- Fakat onlardan sonra daha nice nesiller yarattık, çağlar geldi geçti. Sen ayetlerimizi okuyup öğrenmek için Med-yen halkının içinde de yaşamadın. Fakat o elçileri gönderen hep Bizdik, Biz.

46- Evet, seslendiğimiz zaman Sina Dağı'nın yamacında da yoktun. Fakat Rabbin seni uyuyan bir halkı uyandıra-sın, sevgi ve merhameti yayasın diye gönderdi. Belki düşünüp ibret alırlar.

47- Kendi günahları ile birlikte bir afet onlan yakaladığında: "Ey Rabbimiz, bize bir peygamber gönderseydin de ayet-lerine uyup iman etseydik!" demesinler artık.

48- Fakat şimdi onlara katımızdan hak geldiği zaman: "Niçin Musa'ya verile-nin aynısı verilmedi?" dediler. Oysa bundan önce Musa'ya verileni de inkâr etmemişler miydi? Onlar: "Al birini vur ötekine, ikisi de aldatmaca" ve "Biz hiçbirine inanmıyoruz." dediler.[12]

49- Söyle onlara: "Eğer doğru söylü-yorsanız Allah katından doğru yolu bu ikisinden daha iyi gösteren bir kitap getirin, ben de ona uyayım."

50- Eğer yine çağınna uymazlarsa, artık bil ki, onlar sadece kendi heva ve heves-lerinin peşinden gidiyorlar. Allah'ın gös-terdiği doğru yolda yürümeyip sırf kendi heva ve heveslerinin peşinden giden kimselerden daha şaşkın kim olabilir? Allah zâlimler güruhunu doğru yolda yürütmez.

51- İYİ DİNLEYİN! Biz belki zihin tutulmaları açılır diye hiç durmadan "söz" indirdik.[13]

52- Şu halde önceki çağlarda kendile-rine kitap verdiklerimiz buna da iman etmek durumundadırlar.

verilen ve "insanlıkta sevgiyi ve merhameti yaymak" *(rahmeten lıl-âlemin)* diye ifade edilen misyonun temel gerekçesini oluşturuyor. Bu misyon Türk dil, tarih ve kültür evreninde şu sözlerdeki manayı çağrıştırır;

Düşmanımız kindir bizim
Biz kimseye kin tutmayız
Kamu âlem birdir bizde/ Y. Emre

[12] Yani: "Şu Mekkeli kâfirler, Kuran ile muhatap olunca: "Bu Kuran Tevrat'tan niye farklı, neden ondakilerin aynısı gibi değil. Madem aynı Allah gönderiyor neden farklı farklı hükümler var. Onda öyle bunda böyle olur mu?" diye itiraz ettiler. Oysa **Musa** devrinin kâfirleri de böyle inkâr etmişlerdi. Bunların niyetleri başka... Onun için onlar: "Zaten Kuran ve Tevrat birbirinin devamı olan iki aldatmacadan başka bir şey değildir. Her ikisi de Allah'ın sözü adı altında insanları aldatmadır. İnsanları bir serabm peşine düşürmedir. Fakir ve çaresiz insanları cennette huriler vaat ederek büyülemek, Allah'ın sözüdür diye onlan afsunlamak, boşu boşuna ahiret, cennet vs. diye bir hülyanın peşin-den koşturmaktır. Bu elçiler **Musa** olsun, **Muhammed** olsun yoksullar ve çaresizler için umut hırsızlarından başka bir şey değildir. Al birini vur ötekine, ikisi de aldatmaca, hepsini de inkâr ediyoruz." dediler...

[13] Harfi harfine: "Yemin olsun ki onlar için sözü *(kavi)* birbirine Vasi' ettik. Belki 'zikr' ederler." Bu ayet, **Hz. Muhammed**'in (s.a.v) muhataplarına yönelik olabileceği

53- Bu nedenle böylesi kimseler sözü duyunca hemen: "Biz buna iman ettik. Bu Rabbimizden gelen haktir. Zaten biz ondan önce de Müslümanlar idik." derler.

54- İşte bunlara, güçlüklere göğüs germelerine karşılık mükâfatları iki kat verilecektir. Bunlar kötülüğü iyilikle savarlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan sırf iyilik için verirler.

55- Onlar boş ve anlamsız söz işittiklerinde ondan yüz çevirirler ve: "Bizim işlerimiz bize, sizin işleriniz size. Size selam olsun. Bizim cahil cühela ile işimiz olmaz." derler.

56- AÇIKÇASI sen, her sevdiğini doğru yolda yürütemezsin. Fakat Allah lâyık gördüğünü doğru yolda yürütür ve kimin doğru yolda yürümeye lâyık olduğunu en iyi O bilir.

57- Bir de: "Haklısın, ama biz seninle birlik olur doğru yolda yürürsek yerimizden yurdumuzdan olur, dışlanırız." diyenler var. Oysa katımızdan bir rızık olarak her türlü ürünün sayesinde ayaklarına kadar getirildiği bu güvenli ve tertemiz yeri onlara yurt yapmadık mı? Fakat çoğu bunun farkında bile değil.[14]

58- Şunu iyi bilsinler ki rahat ve lüks içinde şımarmış nice memleketleri

gibi **Musa** ile **Muhammed** arasındaki çağlar da kastediliyor olabilir. Bu durumda mana: "Biz tarih boyunca hep insana yakışan bir şey ile, söz ile hitabettik. Durmadan hep sözü birbirine bağlayıp peş peşe gönderdik. Söze güvenerek, insandır bu, söz onun en iyi anlayacağı şey, ona bu yaraşır dedik ve boyuna söz gönderdik. Fakat insan yine de inanmadı. Bizden olağanüstü mucizeler, garip olaylar, ezoterik sırlar, tılsımlar, inanmaya mecbur kalacağı doğaüstü güç gösterileri istedi. Oysa Biz, **Musa**'ya da, **İsa**'ya da hep söz indirmiştik. O sözleri tarihin akışı içinde getirip şu öksüz **Muhammed** e indirdiğimiz söze vasıl eyleyip bağladık. Ancak **Musa**'ya indirdiğimiz "söz" onun ardından mucize dinine (Yahudilik), **İsa**'ya indirdiğimiz "söz" de onun ardından kehanet dinine (Hıristiyanlık) dönüştürüldü. Bu nedenle Allah'ın aynı zamanda insanlık vicdanından fışkırıp gelen sözü olan hitabı "söz dini" olmuştur. Demek ki inanacaksanız söze inanacaksınız, inkâr edecekseniz yine sözü inkâr edecekseniz..." şeklinde olur. Buradaki "söz" Türk dil, tarih ve kültür evreninde **Yunus Emre**'nin şu mısralarındaki manayı çağrıştırır ki Türkçe vahiy inseydi sanki bu tarz bir şey olurdu; (Allahu alem).

Söz ola kese savaşı
Söz ola kestire başı
Söz ola ağulu aşı
Bal ile yağ ide bir söz

[14] Yani: "Ey **Muhammed!** Sana uyarsak yerimizden yurdumuzdan olur, dışlanır, terk edilir, çevresiz kalırız. Biz "yeni" olanın riskine katlanamaz, eskiden beri edindiğimiz makamları, mevkileri, konumları terk edip ne olacağı belirsiz bir maceranın peşinden gidemeyiz. Dostlarımız, müttefiklerimiz, kurulu düzenimiz, töremiz, geleneklerimiz var. Biz bunları bir daha nereden bulacağız. Evet, iyi şeyler söylüyorsun, söylediklerinde haklısın, ama bunlar tehlikeli sözler..." diyen, şu mübarek

helak etmişizdir. Yaşadıkları yerlere bir bakın; yerlerinde yeller esiyor.[15] Herkes bir şekilde göçüp gittikten sonra sonsuza dek yaşayacak olan Biziz, Biz!

59- Unutma ki Rabbin, ana uygarlık merkezlerine ayetlerini okuyan bir peygamber göndermedikçe onlan helak etmez. Biz, hiçbir uygarlığı zulme sapmadıkça durduk yere tarihten silmiş değiliz.[16]

60- Size verilen şeyler dünya hayatının geçici zevki ve süsüdür. Allah katında, kazanılanlar ise hem daha hayırlı hem de kalıcıdır. Bu akıl tutulması neden?

61- Kendisine, yerine getirildiğini göreceği güzel bir söz verdiğimiz kimse; dünya hayatının geçici zevkini yaşatıp kıyamet gününde huzurumuza çıkaracağımız kimse gibi olur mu?

62- Hele onları çağırıp da: "Nerede Bana yakıştırdığınız ortaklarım?" diyeceği gün. 63- Söz üzerlerine hak olanlar: "Ey Rabbimiz, işte azdırdığımız kimseler. Biz onları kendi azdığımız gibi azdırdık. Fakat biz masumuz, onlar bize değil kendi heva ve heveslerine tapıyorlardı!" diyecekler.

64- Onlara: "Haydi, yalvarın koştuğunuz o ortaklara!" denecek. Yalvaracaklar, fakat onlar kendilerine cevap vermeyecek. Bilakis azaptan alacaklar cevabı; vaktiyle doğru yolda yürüselerdi ya!

65- Hele onlara haykırıp da: "Gönderilen elçilere ne cevap verdiniz?" diyeceği gün.

66- Artık onlar için bütün kapılar kapanmış olacak. Birbirilerine soru bile soramayacaklar.

67- Ancak tövbe ederek iman eden, iyiye, güzele, doğruya kendini adamış olan kimse, işte o kurtulmayı umabilir.

68- RABBİN dilediğini yaratır ve onlar için en hayırlı olanı seçer.[17] Allah, onların ortak koşmalarından uzaktır; yüceler yücesidir!

Kabe'nin çevresini kendilerine yurt edindirdiğimiz Mekke'nin ileri gelenleri, kendilerine boyuna nimet, ürün, hediye gelip durduğunu görmüyorlar mı? O kene gibi yapıştıkları statükolarını ne sayesinde elde ettiklerini sanıyorlar? Allah'ın evi olmasa kim gelir bu Allah'ın çölüne!"

[15] Harfi harfine: "İşte meskenleri. Onlardan sonra oralarda çok az oturuldu."

[16] Demek ki tarihte ortaya çıkmış her uygarlığın ana merkezlerine elçiler gönderilmiştir. Örneğin, Mezopotamya'da Babil uygarlık merkezinin başkenti Ur şehrinde **ibrahim,** Mısır uygarlık merkezinin başkenti Menfis'de Hz. **Musa,** Asur uygarlık merkezinin başkenti Ninova'da **Yunus,** Roma uygarlık merkezinin en önemli şehirlerinden Kudüs'te **İsa** ortaya çıkmış ve o çağın "idrakine" doğrudan doğruya Allah'tan alarak ilhamı ayetlerini okumuşlardır. Bu anlamda elçiler ana uygarlık merkezlerine gönderilmişler ve yaşadıkları çağın idrakine seslenmişlerdir. Bunun için bu tür ana uygarlık merkezlerine gönderilen elçilere "ulu'l-azm" yani büyük çığırlar açan, ana uygarlık merkezlerine gönderilen, tarihin büyük kırılma anlarında ortayla çıkan elçiler denmiştir...

[17] Rivayete göre bu ayet Mekkeli müşriklerin, **Velid bin Muğire** veya **Ebu Mes'ud es-Sakafi**'yi kastederek: ***"Bu Kuran iki memleketin birindeki büyük bir adama indirilmeli değil miydi***[7] ***"*** (Zuhruf; 31) şeklindeki itirazlarına cevap olarak gelmiştir (Razi, İbn Kesir, Kurtubi). Ayrıca ayete "mâ" takısını olumsuzluk edatı (nefy için olan mâ)

69- Rabbin onlar içlerinde neyi saklıyor ve neyi açığa vuruyorlar hepsini biliyor.

70- O Allah'tır; O'ndan başka ilâh yoktur. Her işin başında ve sonunda övgüler O nadir. Karar O'nundur. Sonunda dönüp dolaşıp O'na geleceksiniz.

71- Söyle onlara: "Hiç düşündünüz mü, eğer Allah geceyi üzerinizden kıyamet gününe kadar kaldırmasa, ışıl ışıl parlayan gündüzü geri getirecek Allah'tan başka ilâh var mı? Bu vurdumduymazlık neden?

72- Söyle onlara: "Hiç düşündünüz mü, eğer Allah gündüzü üzerinizden kıyamet gününe kadar kaldırmasa, içinde mışıl mışıl uyuduğunuz geceyi geri getirecek Allah'tan başka ilâh var mı? Bu kör kütük gidiş nereye?

73- Sevgi ve merhametinin bir yansıması olarak geceyi ve gündüzü sizin için yaptı. Hem içinde dinlenesiniz hem de çalışıp cömertliğinden isteyesiniz diye. Belki böylece teşekkür etmeyi öğrenirsiniz.

74- O GÜN onlara seslenerek: "Ortaklarım olduğunu sandığınız şeyler nerede?" diyecek.

75- Ve her ümmetten bir şahit çıkarıp, "Haydi, kesin delilinizi getirin!" dediğimizde artık Allah'ın hak olduğunu anlamış olacaklar. Uydurup düzdükleri şeyler ise ortalıktan kaybolup gidecek!

76- KARUN, Musa'nın halkındandı. Onlara zorbalık/azgınlık ediyordu. Ona öyle hazineler vermiştik ki sadece anahtarlarını bir bölük zor taşıyordu. O zaman halkı ona şöyle demişti: "Şımarma, Allah şımaranları sevmez.

77- Allah'ın sana verdiği bu nimetler içinde ahireti düşün ve dünyadan nasibini de unutma. Allah'ın sana verdiği gibi sen de ver. Bunları yeryüzünde fesat çıkarmak için kullanma; çünkü Allah fesat çıkarları sevmez!"

78- Karun: "O hazineler/servet bana bendeki bilgi/deha sayesinde verildi." dedi. Allah'ın önceki çağlarda ondan daha güçlü ve ondan daha çok toplayıp birirtirmiş olanları helak ettiğini bilmiyor muydu? Gel gör ki günaha batmış olanlara artık soru da fayda vermiyor.

79- Karun işte böyle ihtişam içinde halkının karşısına çıktı. Dünya hayatını arzu edenler: "Ah ne olurdu, Karun gibi bize de zenginlik verilseydi, ne nasipli adammış!" dediler.

80- Kendilerine ilim verilmiş olanlar ise: "Yazıklar olsun size! Allah'ın sevabı, iman edip iyiliğe, güzelliğe, doğruluğa kendini adayanlar için daha hayırlıdır. Ona ise sadece güçlüklere göğüs gerenler kavuşturulur." dediler.

81- Sonunda Karun'u hem de sarayı ile birlikte yerin dibine geçirdik. O zaman Allah'a karşı yardımına koşacak hiç kimseleri bulamadı. Kendini kurtaracak durumda da değildi.

82- Daha dün onun yerinde olmaya can atanlar: "Demek ki Allah kullarından kimine verdikçe veriyor; kimine de kıstıkça kısıyor. Eğer Allah'ın lütfü olmasaydı bizi de yerin dibine geçirmişti. Yok yok kâfirler felah bulmuyor; bunda hiç şüphemiz kalmadı." demeye başladılar.

83- Ahiret yurduna gelince, Biz onu yeryüzünde büyüklük kompleksine kapılmayan ve fesat çıkarmayanlara hazırlamış bulunuyoruz. Gelecek, sakınanların olacaktır! [18]

84- HER KİM bir güzellikle gelirse ona ondan daha hayırlısı vardır. Her kim de bir kötülükle gelirse, bilsin ki, kötülük

yapanlar sadece yaptıklarının karşılığı kadar cezalandırılacaklar.

85- Kur'an'da sana uyman gerekenleri bildiren, hayatında yeni bir safhayı önüne mutlaka açacaktır. O halde de ki: "Kimin doğru yolda yürüdüğünü, kimin de yoldan açıkça saptığını en iyi bilen Allah'tır."

86- Sen bu kitabın sana verileceğini ummuyordun. Bu sana Rabbinin sevgi ve merhametini indirmesidir. O halde sakın kâfirlere arka çıkma.

87- Artık Allah'ın ayetleri sana indirildiğine göre seni durdurmak isteyenlere aldırış etme. Rabbine çağır ve sakın O'na ortak koşanlardan olma.

88- Allah'la birlikte başka bir ilâha/otoriteye yalvarıp yakarma. O'ndan başka ilâh yoktur. O'nun zatından başka her şey yok olacaktır. Karar O'nundur ve dönüp dolaşıp O'na gelecekseniz...

olarak okuyup ***"Onlar için seçme hakkı (hıyareh) yoktur"*** yerine, ilgi zamiri (şey için olan mâ) olarak okuyup ***"Onlar için iyi olanı (hayr) seçer."*** şeklinde mana verilmesi tercihe şayan görünmektedir (Taberi, Zemahşeri).

18 **KARUN KISSASI:** Kuranda Karun kıssasının etraflıca yer aldığı Kasas suresinin **"Bu Kur'an iki şehirden birindeki güçlü ve zengin bir adama indirilmeli değil miydi?"** (Zuhruf; 31) itirazlarının yükseldiği sırada indi. Bu nedenle olmalı ki Firavun, Haman, Karun ve bunlara karşı Musa'nın mücadelesinin anlatıldığı Kasas suresi şöyle başladı: **"Firavun yeryüzünde büyüklük taslamış ve halkını sınıflara ayırmıştı. Onlardan bir gurubu ezmek istiyordu. Oğullarına kurbanlık muamelesi yapıyor, kadınlarını hayasızlığa zorluyordu. Sürekli terör estiriyordu. Biz ise yeryüzünde ezilenlere lütufta bulunmak, onları önderler yapmak ve Firavun'un yerine geçirmek istiyorduk. Onları işbaşma getirmek suretiyle Firavun, Haman ve ordularma korktuklarının başına geleceğini gösterelim istiyorduk"** (Kasas; 4-5)

Örnek Firavun üzerinden veriliyor fakat erkeklere kurbanlık koyun muamelesi yaparak ve kadınları hayasızlığa zorlayarak bir sınıflara (kabilelere) ayırma ve köleleştirme düzeni olan Mekke'deki "Yeda Ebu Leheb" kastediliyor. Bunu yapanlara, ezilenler eliyle bir gün korktukları şeyin başlarına geleceği ve kütük gibi devrilecekleri haber veriliyor. Mekke üzerinden de dünyanın diğer tüm ezilenleri (müstazaflar) itiraz ve isyana çağrılıyor. Bir gün dünyanın tüm Firavun, Haman ve Karunlarının yani "Yeda Ebu Leheplerinin" de kütük gibi devrileceği haber verilerek Allah'ın yeryüzünün ezilenleri ile beraber olduğu müjdesi veriliyor...

Yusuf suresine benzeyen Kasas suresinde, ilginçtir, baştan sona Musa anlatılmasına rağmen tek bir kelime dahi olsa görüldüğü gibi "İsrailoğulları" tabiri geçmez. Bunun sebebi Mekke'de kurulu düzenin Firavun, Haman ve Karun'un kurduğu düzene benzetilmesi ve meselenin bir soy sop meselesi değil; insanlık ve yeryüzü meselesi olduğunun gösterilmesi olmalıdır. Yeryüzünün kralları, kral taslakları, sultanları (Firavun), tutucu ferisileri, köhne din adamları (Haman), kavmin zenginlikten

şımarmış ileri gelenleri (Karun)... Nuh'un, İbrahim'in, Musa'nın, İsa'nın karşısındakiler hep bunlardı. En son Mekke'de Peygamberimizin karşısındakiler de bunlardan başkası değildi. Elçilerin ezeli çağrısını çağınıza taşımaya çalışın sizin de karşınızda bunlardan başkası olmayacak... Mekke'de "Muhammed, evet dürüst (el-emin) ama zengin değil; vahiy içimizden zenginlere inmeliydi?" itirazları yükselince, onlara, tarihten bir zenginlik örneği gösterme sadedinde "Nedir bu zengine tapma hastalığı, alın görün işte size zengin" demeye getirilerek Karun kıssası anlatılmakta... Oradan da tüm çağların zengin sevicilerine "Alın size zengin" mesajı verilmekte...

Görüldüğü gibi kıssa Karun örneği üzerinden zenginliğin genetiğini çıkarıyor. Demek ki zengin malı "kenz" (hazine) haline getiren kişidir. Öyle ki servetini ne toplumda iş ve istihdam yaratmada (dolaylı infâk) kullanır, ne de doğrudan infâk eder. Özel mülkiyetinde tutar. İşte buna Kuran "kenz" der ve şiddetle eleştirir. "Kenz'in ateş olduğunu; onunla sahibinin alnının, böğrünün ve sırtının dağlanacağını haber verir. (Tevbe; 34). Karun da malı "kenz" etmenin tipik örneği olarak ele alınır. Karun, malı öyle "kenz" etmiştir ki anahtarlarını bir bölük insan zor taşımaktadır. Kuran böylesi mal yığıcılarına halkın dilinden şunları söyler: **"Şımarma! Allah şımaranları sevmez. Allah'ın sana verdiği bu nimetler içinde ahireti düşün ve dünyadan nasibini de unutma. Allah'ın sana ihsan ettiği gibi sen de ihsan et. Bunları yeryüzünde fesat çıkarmak için kullanma çünkü Allah fesat çıkarları sevmez."**

Malın mülkün içinde yüzen birisine "dünyadan nasibini unutma" demenin manası nedir? Hasan-ı Basri nin dediği gibi bu "Sana ve ailene yetecek kifayet miktarını ayır; ihtiyaç fazlasının hepsini infâk (ihsan) et" demek oluyor. Peygamberimizin "Rabbim! Muhammed ailesine kifayet (yetecek) kadardan fazlasını nasip etme" (Buhârî, Rikâk 17; Müslim, Zekât 126) duası bunu tefsir eder. Ki kıssada (küçük) mülkiyetin meşru olduğuna dair tek ibare de budur. Gerisi tamamen (büyük) mülkiyeti elden çıkarmaya (infâka) yönelik önce teşvik, sonra giderek yıkımla, yok etmekle tehdittir. Bu yıkım afet, iflas, telef veya müsadere gibi maddî olabileceği gibi, onca mülkün içinde azap çekme, stres, bunalım gibi de manevî olabilir.

"Nimet içinde ahireti düşün" de "Bu yığdıkların ahirette sana ateş olarak geri dönecek, onunla dağlanacaksın, onu düşün de yığma, ver" manasında okunduğunda bağlama uygun düşmektedir. Oysa mülk konusunda "sinirleri alınmış" tefsirler hep şöyle der: Nimet içinde ahireti düşün... Yani bol bol şükret, şükret ha şükret... Zenginliğine "elhamdülillah" çekerek dil ile ikrar istendiğini sanıyor. Hayır! Vermek isteniyor; çünkü şükür vererek eda edilir. Zenginlerin ucundan az vermekle şükretmesinin yeterli olacağını, zengin-yoksul ayrımında hiçbir sorun olmadığını, zaten Allah'ın kimine az kimine çok vererek bundan razı olduğunu, yoksulların zenginlerin insafına ve himmetine bırakıldığını sanıyorlar. Allah'ın zenginin elindeki fazlalıktan (afv/riba) rahatsız olduğunu, buna çok öfkelendiğini, aslında eşitlik istediğini kabullenemiyorlar. Sosyal planda şirkin sınıflı toplumun ta kendisi, tevhidin de sınıfsız, eşitlikçi ve doğal toplumun ta kendisi olduğunu anlamaları için bir zihniyet

devrimi geçirmeleri gerekiyor.

Bu noktada "İslam'da eşitlik değil; adalet var" söyleminin, var olan eşitsizliğin adalet adı altında meşrulaştırılmasına yol açtığını görüyoruz. "Firavun kavmini sınıflara ayırmıştı" (Kasas; 5) ayeti üzerine iyi düşünelim... Acaba burada adalet nasıl sağlanır? Firavunun yerine geçip aynı sınıflaşmayı sürdürerek mi, yoksa sınıflaşmayı ortadan kaldırarak mı? Tabi ki sınıflaşmaları ortadan kaldırarak... Çünkü ayette geçtiği gibi toplumu sınıflara ayırmak Firavunluk karakteridir. Demek ki adalet sosyo-ekonomik planda sınıf çelişkisini ortadan kaldırmak oluyor. Bir sınıfı ötekinin yerine geçirmek de değil; sınıflaşmayı tümden ortadan kaldırmak... Demek ki adaletin mülkiyet ilişkileri ile yakından alakası var. Bahçe sahiplerine boşuna biz zâlimlerden olduk dedirtilmiyor.

Kıssada ***"Bu servet bana bendeki bir bilgi (deha) sebebiyle verildi'*** demek, 'ben kazandım, ben elde ettim, ben başardım, başkalarında olmadığına göre demek ki onlarda deha yok, onun için başarısızlar, bu nedenle de kimseye bir şey vermek zorunda değilim' demek oluyor. Demek ki zengin kendindeki "bilgi'yi servete dönüştüren kişidir. Oysa bilgi (ilm) fazilet ve kerem için olup karşılıksızdır. Sendeki bilgiden dolayı sana gelenden ihtiyacın kadar alırsın, gerisini kerim olur paylaşırsın ve karşılığında hiçbir "ecr" beklemezsin. Bunu yaparsan asalet ve şeref sahibi olursun. Bilgiyi "kenz" e dönüştüremezsin, aksi halde Karun gibi kerem yoksunu (şerefsiz) olursun. Peki, Karun (zengin) "Bu servet bana Allah tarafından verildi" deseydi iş bitecek miydi? Ya da "şımarmak" ne ile ilgidir? Servetin kim tarafından verildiğini bilip bilmemek ile mi, serveti paylaşmaya yanaşmamak ile mi ilgilidir? Karun (zengin) "Allah verdi" veya "Bu servet bende emanet" deyip dursa ne işe yarardı? Bu nasıl emanetse ömür boyu kendisine tapulu. Dilde emanet, fiiliyatta hibe... Böylesi bir durumda "emanet" kavramının da kişinin mülkünü elden çıkarmamasının mazeretine dönüştüğüne dikkat ediniz. Kıssada sözün Karun'a (zengine) özenenlere getirildiği yere bakalım...

Onlar öyle kimselerdir ki ***"Ah ne olurdu, onun gibi bize de zenginlik verilseydi, ne nasipli adammış"*** der dururlar. Onlar iç geçirerek zenginlerin yaşantısına özenirler. Bir an önce onlar gibi olmaya can atarlar. Ellerine geçen ilk fırsatta Karunlaşırlar. Harun kalmaları sistem dışına itildikleri içindir. Sistemden konum elde etmeye başlayınca Karun'dan daha ileri giderek "Bendeki bilgi sayesinde bunları elde ettim" yerine "Allah'ın seçilmiş kuluyum, bunu o verdi" demeye başlarlar. Allah nimetlerini salih kulları üzerinde görmek istiyor ya? Bunlar da işte o salih kullar oluyor (!). Böylelerine kendilerine gerçek bilgi (ilm) verilmiş olanlar diliyle cevap verilir: "Yazıklar olsun size! Allah'ın sevabı, iman edip iyiliğe, güzelliğe, doğruluğa kendini adayanlar için daha hayırlıdır. Ona ise sadece güçlüklere göğüs gerenler kavuşturulur." Yani iman edip salih amel işlemek en büyük zenginliktir. Sabır zordur ama meyvesi tatlıdır ve asıl Allah'ın seçilmiş kulları bunlardır. Ve keser döner sap döner bir gün olur devran döner. Karun yerin dibine geçer. Dıştan Harun içten Karun olanlar "Eğer Allah'ın lütfü olmasaydı bizi de yerin dibine geçirmişti." deme-

ye başlarlar. Halbuki daha düne kadar onun yerinde olmak için kırk takla atmıyor muydunuz? Her devrin adamı tipleri nasıl da deşifre ediyor Kur an, görüyorsunuz değil mi?

Demek ki "Allah'ın lütfü" neymiş? Zengin olmak mı? Zengin olup vermek mi? Zenginliğe hiç bulaşmamak mı? Karun'a özenenlerin "Ah ne olurdu, onun gibi bize de zenginlik verilseydi, ne nasipli adammış" hayıflanmasından da anlaşılacağı gibi, özenti bizzat zengin olmaya, zengin olup da vermeye değil. Böylelerine denmek isteniyor ki: "İhtiyacından fazlasını "kenz" ederek Allah'ın (halkın) mülkünü kendi özel mülkiyetine geçirdiği için bir hırsız o, üstelik "Bu bana bendeki bilgi sayesinde verildi" teranesiyle vermeme mazeretleri ürettiği için de şerefsizin birisi o. Bu nedenle de özenilecek bir tarafı yok. Ne hayıflanıp, iç geçirip duruyorsunuz?

Karun kıssası neden anlatılıyor acaba? Bize, bugüne, çağımıza ne mesaj veriyor dersiniz? Aramızda "Vahiy şu iki şehirden birisindeki zengin bir adama indirmeli değil miydi?" diye itiraz edilecek bir peygamber olmadığına göre, Karun kıssasının muhatabı kim? Karun kıssası, "Zekatını verdikten sonra Karun gibi olabilirsiniz" mi diyor? Ya da "Servetim Allah'ın emaneti, bunlar O'nun benim değil" dedikten sonra işin biteceğini mi söylüyor? Allah zenginlere sırf bunu söyletmek için mi bu kıssayı anlatıyor? Mekke'nin mülk sahipleri zaten böyle demiyor muydu? Günümüzün mülk sahipleri zaten böyle deyip durmuyor mu? Ee, senin değilse ver o zaman? Neden sanki seninmiş gibi kendine saklıyor, özel mülkiyetinde tutuyorsun? "Emanet" mülkiyeti başkasının olduğu halde kullanımı sende olan şeydir. İstendiği zaman iadesi, zarar verildiği zaman da tazmini gerekir ve Allah istiyor, iade et diyor işte. "Emanet" deyip duruyorsun ama fiiliyatta "hibe" yapmışsın. Üstelik ömür boyu hibe... Bu nasıl emanet? Kimi kandırıyorsun be hey şaşkın?

Kanımca Karun kıssası, kıssaların anasındaki "yıkılmayacak mülk" (mülk-i la yebla) hırsının tarihten tipik örneği olarak anlatılıyor. Zaten Kur andaki bütün kıssalar, bir yönüyle kıssaların anasını (Adem kısası) açımlar. Çünkü A. Şeriati'nin dediği gibi Adem kıssası bize insan felsefesini, Kabil kıssası da tarih felsefesini öğretir. Adem'de vesveselerin anasının ne olduğu, Kabil'de bunun ilk nasıl başladığı ve ne sonuç verdiği, Karun'da da geldiği yer, ulaştığı son nokta gösterilir. Üçünde de konu aynıdır. Kuranda zengini ve zenginleşmeyi öven tek bir ayetin bulunmaması tesadüf mü ?

Bilakis bir şekilde zenginleşmiş olanlara boyuna infâkı emreder, "infâk etmek için zengin olun, yığın, biriktirin" demez. Çünkü mülukiyet (sahip olma) ihtirasının zaten insanoğlunun tabiatında hırsların anası (ummu'l-hırs) olduğunu bildiği için onu bir de teşviki manasız görür. Bu, insana "Yemek yeyin, su için" demeye benzer. Oysa insan zaten yemek yer, su içer. İnsanda gıdaların anası (ummu'l-gıda) bunlardır. Malumu ilamın totoloji (anlamsız tekrar/kısır döngü) olması gibi... Bilakis "Yemeği bölüş, suyu paylaş" der. "İhtiyacından fazlasını 'kenz' etme, tekeline alma" der. Karun'a "Yanındaki (Harun) ile eşit hale gel" der. Olmayan bunlar çünkü...

Artık şunun anlaşılması gerekiyor: Hep birileri zengin olacak ve yoksulla-

ra verecek, mesele bu değil... Bilakis zengin-yoksul ayırımı ortadan kalkacak, eşit hale gelecekler. Toplumda yoksul kalmayacak, zengin de olmayacak! Herkes birbirine yakın duracak, arada uçuruma izin verilmeyecek, mesele bu... Şimdiye kadar İslam bu uçurumu meşrulaştırmanın aracı ve afyonu olarak kullanıldı. Şimdi bunu tersine çeviriyor, peygamber devrinde olduğu gibi Velid bin Muğire ile Bilal'i eşit hale getirmenin itiraz ve isyan sesi olarak yeniden inşa ediyoruz Zengini çıldırtan bu. Hâlâ bu, hâlâ...

[19] Kasas suresinin sonundaki bu pasajda sanki Hz. Peygamberin şahsına hitap ediliyormuş gibi bir üslûp kullanılsa da, bu tür yerleri, genel olarak Kuran okuyan herkese hitap olarak anlamak gerekir. Çünkü pasajın sonunda ***"Sakın Ona ortak koşma V*** ifadesi Hz. Peygamber için düşünülemez. Kaldı ki aslında tüm Kur anın doğrudan onu okuyana hitap ettiği unutulmamalıdır. Zira artık Kuran elimizde olmasına rağmen, kendi "etkin tarihi" içinde bir zamanlar var olan Mekke, Medine şehirleri, develer, ağıllar, Kureyş, Muhammed, Ömer, Aişe, Zeyd vs. toz toprak olmuş, ebediyete intikal etmiştir. Yaşayan Kuran ve daima dipdiri yaşam kaynağı ve yarattıkları üzerine titreyenin ***(Hayyu Qayyum)*** zatı dışında her şey yok olup gitmektedir. Artık bu kitabı bizler "yaşayan bir metin" gibi üzerimize alınarak okumak ve yorumlamak zorundayız. Zira artık Kur an, "tarihsel" hitabından "evrensel" mesajlar çıkarılması gereken, her çağı kendi idraki içinde yeniden "inşa eden" kurucu bir metin işlevi görmek durumundadır. Dikkat edilirse her yüzyılda bir, insan kuşakları yılanın kabuk değiştirdiği gibi yenileniyor. Bu demektir ki bugün yeryüzünde yaşayan hiç kimse yüz yıl sonra olmayacak. Ama ***Hayyu Qayyum*** olan Allah hep var olacak! Demek ki her nesil kendi idraki ile geliyor ve "yaşayan Kur an" onların zihin dünyasında bir şekilde yankılanıyor. Bu yankılanmalardan korkmamak gerekir...

***

39 - (55) ZUMER SURESİ

Mekke'de inmiştir, 75 ayettir. Surenin son bölümünde (71-75) kâfirlerin cehenneme, Sakınanların (muttaki) cennete giriş sahneleri çarpıcı tasvirlerle canlandırılırken kullanılan "gruplar, zümreler halinde" (zumerâ) kelimesi sureye isim olmuş görünmektedir. Surenin ana teması Allah'ın birliği (tevhidi bölünmez bütünlüğü (samed) ve insanlık tarihinin sonundaki nihaî yüzleşme/hesaplaşma için mezarlardan kalkış (kıyamet ve ahiret) etrafında döner...

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- Bu kitabın indirilişi, güç ve bilgelik[1] sahibi Allah tarafındandır.

2- Biz, sana kitabı hak olarak indirdik; bundan hiç şüphen olmasın. Onun için saf bir yürek temizliği içinde[2] dine yönel ve Allah için çalış, O'na ibadet et.[3]

3- İyi bil ki saf bir yürek temizliğine dayalı din yalnızca Allah'ındır. O'ndan başkasını yâr ve yardımcı edinenler: "Biz onlara sadece bizi Allah'a daha çok yaklaştırsınlar diye ibadet ediyoruz." diyorlar. Allah onların aralarında tartışıp durdukları konularda son noktayı koyacaktır. Yalancı ve nankör birini Allah doğru yola çıkaracak değil herhalde...

4- Eğer Allah bir çocuk edinmek isteseydi yaratmakta olduklarından dilediğini seçerdi.[4] O bundan uzaktır. O tek ve karşı konulmaz Allah'tır.

5- O, gökleri ve yeri hak olarak yarattı. Gece, gündüze sarılıyor gündüz, geceye. Ay'a ve Güneş'e yolunu çizmiş, her biri belli bir süreye doğru akıyor. Uyanın! Güçlü olan O'dur, bağışlayıcı O'dur.

6- O sizi tek bir özden yarattı, sonra ondan bir çift var etti.[5] Size evcil hayvanlardan sekiz çift bahşetti.[6] Sizleri

[1] **HİKMET:** Bkz. 17/39. ayet dipnotu.

[2] **İHLÂS:** Bkz. 15/40. ayet dipnotu.

[3] **İBADET:** Bkz. 109/2. ayet dipnotu.

[4] Yani: Farzedin ki Allah bir evlât edinmek istiyor. Ona evlât olarak uygun gördüğünüz kim olursa olsun o, Allah'ın yarattığından başka bir şey olmayacaktır. Dolayısıyla Allah'ın kendi dışındakilerle ilişkisi halik-mahlûk (yaratan-yaratılan) ilişkisidir, vâlid-mevlûd (doğuran-doğurulan) ilişkisi değil...

[5] **NEFSİ VAHİDE:** Bkz. 4/1. ayet dipnotu.

[6] Yani: Erkekli dişili dört tür; koyun, keçi, deve, öküz... Demek ki Kurandan önceki eski dünya dinlerinde sanıldığı gibi bu ve buna benzer hayvanlar, "tanrıların hayvanları" değildir. İnek (boğa), Mısır Tanrısı ***tzus'un;*** Aslan, Mezopotamya Tanrıları ***Ningursu, Ninlil*** ve ***Iştarm;*** yılan-ejderha, Babil Tanrısı ***Marduk'un;*** at, güneş

annelerinizin karınlarında üç karanlık katman içinde peş peşe yaratılış safhalarından geçirerek yaratıyor.[7] İşte Rabbiniz Allah budur! Mülk O'nundur, O'ndan başka ilâh yoktur. O'na nasıl aldırış etmezsiniz?

7- Eğer nankörlük ederseniz unutmayın ki Allah'ın size ihtiyacı yoktur. Fakat O yine de kulları adına nankörlüğe razı olmaz. Eğer şükrederseniz, sizin adınıza ona razı olur. Hiç kimse bir başkasının yükünü yüklenecek değildir.[8] Dönüp dolaşıp Rabbinize geleceksiniz. O zaman size bütün yaptıklarınızı haber verecek. O, insanların içlerinden ne geçirdiklerini en ince ayrıntısına varıncaya kadar biliyor.

8- İnsana bir sıkıntı dokunduğu zaman yalvararak Rabbine dua eder. Sonra kendisine bir nimet bahşedilince, az önce O'na yalvaran sanki kendisi değilmiş gibi yolundan sapıtmak için ortaklar koşmaya başlar. Böylelerine söyle: "Hele biraz kâfirlik etmenin tadını çıkarın bakalım, cehennemin dibini boylayacaksınız!"

9- Hiç böyle birisi gece saatlerinde kalkan, secdeye kapanan, ayakta duran, daima vazifesini yapan, ahireti hesaba katan ve Rabbinin sevgi ve merhametini uman kimse gibi olur mu? Söyle onlara; "Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?" Ancak akıl ve vicdan sahipleri anlar bunu...

10- "Ey iman eden kullarım! Rabbinizin öfkesini çekmekten sakının. Bu dünyada güzellik yapanlara güzellik vardır. Allah'ın arzı geniştir. Güçlüklere göğüs germesini bilenler karşılıklarını umulmadık bir şekilde alacaklardır."

11-Söyle onlara: "Ben dini saf bir yürek temizliği içinde yaşayarak, sadece Allah için çalışıp ibadet etmekle 12- Ve Müslümanların[9] öncüsü olmakla emrolundum."

13- Söyle onlara: "Rabbime isyan edersem büyük bir günün azabından korkarım. 14- Ben dinimi saf bir yürek temizliği içinde yaşayarak yalnızca O'nun için çalışıp ibadet ediyorum.

15- Siz de O'ndan başka kimi istiyorsanız varın ona kul olun. Asıl kaybedenler kıyamet günü kendilerine ve ailelerine yazık edenler olacaktır. Evet,

Tanrısı ***Utu***nun; köpek, Tanrıça ***Gulamn;*** kaplumbağa ve keçi-balık Asur'un su Tanrısı ***Enki'nin*** hayvanı değildir. Tanrılar bu hayvanların üzerine biniyor da değildir. Bunların üzerine siz biniyorsunuz. Bunlar mucize, kehanet, tılsım, uğur, büyü vesileleri vs. değildir. Bunlar insanlara kimi faydaları dokunan Allah'ın yarattığı bir takım canlı hayvan türleridir, hepsi bu!

[7] Bugünkü biyolojik verilere göre rahîm içe doğru üç katmandan meydana gelmektedir: Parametrium (ilk), miometrium (orta) ve endometrium (son) katmanlar. Bu katmanlar ısı, su ve ışık geçirmez zarlarla kaplanmıştır.

[8] **VİZR:** Bkz. 53/38. ayet dipnotu.

[9] **MÜSLÜMAN:** Bkz. 68/35. ayet dipnotu.

[10] **TAĞUT:** Bkz. 2/256. ayet dipnotu.

işte göz göre göre kaybediş budur.

16- Onları üstlerinden ve altlarından alevler saracak. Allah, kullarını işte böyle korkutuyor. Ey kullarım! Benim öfkemi çekmekten sakının!"

17- Tağut'a[10] tapınmaktan kaçınıp, Allah'a yönelenlere müjdeler olsun! Haydi, müjde ver kullarıma!

18- Onlar sözü dinleyip en güzeline uyanlardır.[11] İşte onlar Allah'ın doğru yolda yürüttüğü kimselerdir. İşte akı! ve vicdan sahipleri[12] bunlardır.

19- Peki azaba müstahak olmuş birisi böyle olabilir mi? Bir kere ateşe girdikten sonra sen mi çıkaracaksın onu?

20- Fakat Rablerinin Öfkesini çekmekten sakınanları altlarından ırmaklar akan, kat kat yapılmış odalar ve balkonlu köşkler bekliyor. Bu Allah'ın sözüdür, Allah sözünden dönmez.

21- ALLAH'IN gökten yağmur indirip onu bir yoluyla yeryüzündeki kaynaklara ulaştırıp durduğunu nasıl görmezler? Dahası onunla çeşitli renklerde ekinler bitirdiğini, sonra o ekini kuruttuğunu, sararıp soldurarak çerçöp haline getirdiğini nasıl görmezler? Bunda akıl ve vicdan sahipleri için ibretler vardır.

22- Allah'ın göğsünü İslâm'a açtığı kimseye Rabbinden bir aydınlanma[13] gelmiş değil midir? O halde Allah'ı unutmaktan yürekleri kararmışlara yazıklar olsun! Onlar açıkça sapıtıp gitmişlerdir.

23- Allah sözün en güzelini, bir taraftan ana temayı sürekli vurgulayarak, diğer taraftan onu benzetmelerle destekleyerek bir kitap halinde peyderpey indirdi.[14] Onu duyunca Rablerine karşı içlerinde korku ve titreme olanların derileri ürperir. Sonra derileri de

[11] Demek ki ayetten şu mesajları çıkarmak mümkündür: 1- Herkes sözünü medenî ölçüler içinde söyleyebilmelidir. Düşünce ve düşünceyi ifade özgürlüğünün önünde hiçbir engel olmamalıdır. Bir Müslüman, Allah'ı, peygamberi ve ahireti inkâr eden birisini bile sonuna kadar dinlemesini bilmelidir. 2- Söylenen bir söze karşı çıkma ve eleştirme özgürlüğü olmalıdır. Kimse son sözü söyleme hakkını kendinde görmemelidir. Herkesin sözünün doğru mu yanlış mı olduğu tartışmaya açık olmalıdır. 4- Söylenen bir söz kimden gelirse gelsin doğru olabileceği gibi yanlış da olabilir. Bunun anlamanın yolu dinlemesini ve eleştirmesini bilmekten geçer. Aksi halde doğru ile yanlış ortaya çıkmaz. 5- Esasında kimin söylediği değil, ne söylediği önemlidir. Zira ayette "sözü dinleyip güzeline uymaktan" bahsediliyor. "Sözü kimin söylediğine bakıp reddetmekten" değil. Bir sözü kimin söylediğine bakmak kişiyi dikkatli ve uyanık kılabilir, ama sırf bununla hakikat yolculuğu olmaz...

[12] **ULlFL-ELBAB:** Bkz. 12/111. ayet dipnotu.

[13] **NUR:** 24/35. ayet dipnotu.

[14] Harfi harfine: "Allah sözün en güzelini tekrarlanan (mesanî) ve benzetme yapılan (muteşabih) kitap olarak inzal etti." Öyle görünüyor ki buradaki ***(mesanî)*** Ali-İmran suresinin girişindeki ***(muhkem)*** ile aynı manada kullanılıyor. Yani bu ayette

kalpleri de Allah'ı hatırlayınca yumuşar. İşte bu Allah'ın yol göstermesidir. Allah onunla lâyık gördüğünü doğru yolda yürütür. Her kimi de Allah şaşırtırsa, artık onu doğru yola getirecek yoktur.

24- O halde kıyamet günü kendisini, yine kendi kazandıklarından başkası kurtaramayacak olanın hali nice olur?[15] "Tadın bakalım kazanıp durduklarınızı!" denilince o zâlimlerin halini bir düşünün...

25- Onlardan önceki çağlarda da bütün bunlar yalan diyenler oldu. Yalanlayıp durdukları bir sırada öyle bir azap geldi ki nereden geldiğini anlayamaya fırsatları bile olmadı.

26- Allah onlara dünya hayatında zilleti tattırdı. Ahiret azabı ise daha büyüktür. Keşke bilselerdi.

27- AÇIN KULA/İN İZİ! Bu Kur'an'da insanlar için her türlü örneği verdik. Üzerinde düşünüp ibret alsınlar diye.

28- Sade bir Arapça Kur'an olarak indirdik ki Allah bilinci içlerinde iyice yerleşsin.

29- Allah şöyle bir örnek veriyor: Bir adam düşünün... Birbiriyle çekişip duran birçok ortaktan emir alıyor. Bir de tek kişiden emir alan bir adam var... Bu ikisi hiç bir olur mu? Bütün övgüler Allah'ındır, fakat onların çoğu bilgisizdir.

30- Sen de öleceksin, onlar da ölecekler.

31- Sonra siz Rabbinizin huzuruna birbirinizden şikâyetçi olarak duruşmaya çıkacaksınız.

32- Allah'a olmadık şeyler yakıştıran ve kendisine gelen doğru söze yalan diyen kimseden daha zâlim kim olabilir? Böyle kâfirlerin yeri cehennem değilse nedir?

33- Doğru sözü getirene ve onu namus bilenlere gelince, işte onlar sakınanlardır.

34- Onlara Rablerinin katında ne isterlerse vardır. İşte güzel ahlâk sahiplerine verilecek karşılık budur.

35-Allah onların kötülüklerini silecek. Dünyada güzel ahlâk sahibi olmalarının karşılığını ahirette en güzel şekilde alacaklardır.

36-ALLAH kuluna yeter değil midir? Tutmuşlar seni O'ndan başkalarıyla korkutuyorlar. Her kimi Allah şaşırtırsa artık onu doğru yolda yürütecek yoktur.

37- Her kimi de Allah doğru yolda yürütürse onu da şaşırtacak yoktur. Allah güçlüdür, kötülere intikamı vardır, değil mi?

geçen mesani-muteşabih ayrımı, orada muhkem/muteşabih şeklinde geçiyor. Ayrıca bkz. **"MUHKEM"** ve **"MUTEŞABİH"** 3/7. ayet dipnotu.

[15] Harfi harfine: "Kıyamet günü kötü azaptan kendi yüzünü koruyacak kimse mi olur?" Burada yüz ***(vech)*** kelimesi bildiğimiz anlamda yüz manasından mecazla insanın kişiliği, kendi kişiliği ile dünyada yaptıkları kastediliyor olmalıdır. Çünkü aynı cümlede bu tür zâlimlere "Tadın kendi kazandıklarınızı" ifadesine soruyla giriş yapıldığı anlaşılıyor.

38- Onlara: "Gökleri ve yeri kim yarattı?" diye sorsan kesinlikle "Allah" diyecekler. Sor onlara: "Söyler misiniz, Allah bana bir zarar vermek istese Allah'ı bırakıp ta taptıklarınız bunu önleyebilir mi? Veya Allah bana bir nimet vermek istese onlar buna mani olabilirler mi? Ve cevap ver: "Allah bana yeter! Dayananlar hep O'na dayanırlar!"

39- Söyle onlara: "Ey halkım, elinizden geleni ardınıza koymayın. Ben de işimi yapacağım. Çok yakında anlayacaksınız;

40- Kimmiş rezil rüsva edecek bir yenilgiye uğrayacak olan ve kimmiş bir daha asla kalkamayacağı o azabın altında kalacak olan...

41- BİZ insanlar için sana hak[16] olan kitabı indirdik. O halde kim doğru yolu seçerse kendi lehinedir. Her kim de saparsa yalnızca kendi aleyhine sapmış olur. Sen onların bekçisi değilsin.

42- Vefat edenlerin öldüklerinde, uyuyanların da uyku anında canlarını çekip alan Allah'tır. Böylece haklarında ölüm kararı verdiklerini tutar, diğerlerini belirlenmiş bir süreye kadar salar. Bunda düşünecek bir halk için ibretler vardır.

43- Yoksa Allah'ın yanı sıra aracılar mı[17] edindiler? Sor onlara: "Hiçbir şeye güçleri yetmese ve akılsız olsalar da mı?"

44- Cevap ver: "Bütün şefaat Allah'a aittir. Göklerin ve yerin mülkiyeti O'nundur. Dönüp dolaşıp ona varacaksınız."

45- Böyleyken ne zaman tek Allah'tan bahsedilse ahirete inanmayanların içlerine sıkıntı basar. O'ndan başkalarından bahsedildiği zaman ise hemen yüzleri güler.

46- Söyle onlara: "Ey gökleri ve yeri yaratan, görüneni görünmeyeni bilen Allah'ım! Kullarının arasında o tartışıp durdukları şeyler hakkında son noktayı sen koyacaksın!"

47- Eğer yeryüzünde olanlar ve onlarla birlikte bir o kadarı daha o zulmedenlerin olsa, kıyamet günü o korkunç azaptan kurtulmak için elbette onu feda ederlerdi. Fakat Allah karşılarına hiç hesaplarında olmayan şeyler çıkaracaktır.

48- Öyle ki yaptıkları kötülükler bir bir yüzlerine vurulacak ve alay edip durduklarından kaçamayacaklardır.

49- İŞTE BÖYLE insana bir sıkıntı dokunduğunda Bize yalvarır, sonra kendisine bir nimet bahşettiğimizde: "Kendi bilgim ve becerim sayesinde kazandım!" der. Aslında o bir imtihandır, fakat çoğu olayın farkında değil.

50- Bunlardan önceki çağlarda yaşayanlarda böyle konuşurdu. Fakat yaptıkları kendilerini kurtaramadı.

51- Sonunda yaptıklarının kötülükleri başlarına geçti. Zamane zâlimlerinin yaptıklarının kötülükleri de başlarına geçecek! Onlar da bun-

HAK: Bkz. 2/**119.** ayet dipnotu.
ŞEFAAT: Bkz. 74/48. ayet dipnotu.

dan kurtulamayacaklar!

52- Hala Allah'ın, rızkı lâyık gördüğüne açtığını ve kıstığını anlamıyorlar mı? Bunda iman edecek bir halk için ibretler vardır.

53- DE Kİ: "Allah şöyle buyuruyor: Ey kendilerine yazık ederek haddi aşmış kullarım! Allah'ın sevgi ve merhametinden ümit kesmeyin! Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. O çok bağışlayıcıdır, sevgi ve merhametle dopdoludur."

54- Öyleyse ümidi kesmeyin, başınıza bir afet gelmeden önce Rabbinize dönün, O'nun hakkını teslim edin. Aksi halde kimse sizi kurtaramaz.

55- Hiç beklemediğiniz bir anda, ansızın başınıza bir afet gelip çatmadan önce Rabbinizden size indirilenin en güzeline uyun![18]

56- Ey insanlar! Kimilerinin: "Eyvah! Allah'ın huzurunda yaptığım kusurlardan dolayı yazıklar olsun bana. Açıkçası ömrüm alay etmekle geçmiş..."

57- Kimilerinin: "Allah bana yolunu gösterseydi kesinlikle Sakınırdım..."

58- Kimlerinin de azabı gördüğü zaman: "Bana bir şans daha verilsin, geri dönüp en güzel, en iyi insan ben olacağım, söz..." diye türlü mazeretlerin uydurulacağı gün gelmeden önce uyanın!

59- Böyle mazeretler uyduranlara: "Hayır, sana ayetlerim geldi de onlara yalan dedin, büyüklük tasladın ve kâfirlerden oldun." denecek.

60- Kıyamet gününde Allah'a karşı olmadık şeyler uyduranların yüzlerinin simsiyah kesildiğini göreceksin. Büyüklük taslayanların yeri cehennem değilse nedir?

61- Fakat sakınanları Allah koruyacak ve gönüllerine göre verecektir. Onlara asla kötülük dokunmayacak ve hiçbir şekilde üzüntü duymayacaklar.

62- ALLAH her şeyin yaratıcısıdır ve her şeyin dayanağı O'dur.

63- Bütün göklerin ve yerin anahtarları O'nundur. Allah'ın ayetlerini örtenlere gelince işte kaybedenler bunlar olacaktır.

64- Söyle onlara: "Durum bu iken şimdi bana Allah'tan başkasına mı tapmamı istiyorsunuz, ey cahiller?"

65- Hâlbuki sana da senden öncekilere de: "Eğer ortak koşarsanız bütün çabalarınız boşa gider ve kesinlikle kaybedenlerden olursunuz." diye vahyolundu.

66- Hayır! Sen yalnızca Allah için çalış, O'na ibadet et ve şükretmesini bilenlerden ol!

67- Onlar Allah'ı gerektiği gibi takdir edemediler. Oysa yeryüzü kıyamet günü tümüyle O'nun tasarrufunda olacak. Gökler de O'nun görkeminden dürülüp katlanacak.[19] O, onların ortak

[18] Yani: 1- Ölüm 2- Afet 3- Kıyametten birisi ansızın gelip çatmadan önce Rabbinizden size indirilen sözlerin en güzeli olan Kur ana, namusu ekber olan bu büyük söze uyun. Onun ilke, değer ve kurallarına samimî bir şekilde uyun ki sizi kurtaracak olan verdiğiniz sözlerdir: "Hayvan yularından, insan ikrarından belli olur."

[19] Harfi harfine: "Halbuki kıyamet günü yeryüzü tamamen O nun avucunun içindedir, göklerde sağ elinde durulmuştur."

koştuklarından uzak ve çok yücedir.

68- Ve diriltici soluğa üflenecek! Göklerde ve yerde kim varsa, Allah'ın dilediği kimselerden başka hepsi çarpılıp yıkılacak. Sonra diriltici soluğa bir kez daha üflenecek. Bu kez hepsi kalkıp bakınacaklar![20]

69-Yeryüzü Rabbinin aydınlığı ile parlayacak! Hesap defterleri açılıp, elçiler ve tanıklar çağırılacak ve hiç kimseye zerrece haksızlık yapılmadan hak ve adaletle hükmedilecek!

70- Herkese yaptığının karşılığı tastamam ödenecek! O onların yaptıklarını en iyi bilendir.

71- Kâfirler gruplar halinde[21] cehenneme sürülecek! Nihayet cehenneme vardıklarında kapıların ardına kadar açık olduğunu görecekler. Bekçileri onlara: "İçinizden Rabbinizin ayetlerini okuyan ve size bugünleri haber verip uyanışa çağıran elçiler gelmedi mi?" diye soracaklar. Onlar da: "Evet geldi!" diyecekler. Fakat gel gör ki kâfirlerin azaba müstahak oldukları çoktan karara bağlanmıştır.

72- "Girin cehennemin kapılarından, orası sizin ebedi yurdunuz!"[22] diye bir ses yankılanacak. Büyüklük taslayan lar için ne berbat bir yer!

73- Öte yandan Rablerinin bilinciyle yaşayanlar da gruplar halinde cennete koşacaklar. Nihayet oraya vardıklarında kapıların ardına kadar açık olduğunu görecekler. Bekçileri onlara: "Selâm sizlere, ne hoşsunuz, haydi girin, orası sizin ebedi yurdunuz!" diye selâma duracaklar.

74- Onlar da: "Bize verdiği sözü tutan, bizi bu yere varis kılan ve cenneti bize istediğimiz yurt yapan Allah'ı ne kadar övsek azdır. Çalışanların böyle karşılığını alması ne güzel, ne hoş." diyecekler.

75- Melekleri de o muazzam görkemin etrafını sarmış Rablerini övgüyle yüceltirken göreceksin. Böylece insanlar arasında nihaî adalet sağlanmış olacak. Ve her yanda: "Âlemlerin Rabbi Allah'a han (dolsun" sesleri ...

[20] Diriltici soluğun esmesi ***(nufiha fis-sûr)*** yeniden diriliş ***(baas)*** ve ayağa kalkış ***(qtyamet)*** olayından mecaz olarak kullanılmaktadır. ***Sûr*** dirilten, canlandıran nefes, soluk demektir. Boru ile sembolize edilir. ***Nefha*** da esme, esiş, üfleme, üfleyiş manasına gelir. O anda dirilerin ölmesi, ölülerin mezarlardan dirilip ayağa kalkış sahnesi bir yeniden yaratma ***(halk-ı cedid)*** olarak Kuranda hep bu deyimle betimlenir (tasvir edilip canlandırılır). Rivayete göre ilk esiş ölüm suru olup Cebrail, Mikail, Azrail, İsrafil gibi melekler, huriler ve cennet bekçileri hariç herkesi öldürecektir. İkinci esiş ise diriliş ***(baas)*** sûru olup bütün ölüleri çürütecektir. (Razi, Kurtubi, Taberi, İbn Kesir).

[21] **ZUMER:** Sözlükte [Z-M-R] kökü mastar olarak "düdük çalmak, nefesli saz çalmak, ses çıkarmak" demektir. Düdük ***(zemmâre);*** alarm düdüğü ***(zemmâratul-inzâr);*** grup, zümre, topluluk, takım ***(zümre);*** kan gurubu ***(zumretud-dem);*** çoban düdüğü ***(mizmârur-râî)*** kelime ve deyimleri bu köktendir... Demek ki ahirette/gelecekte kâfirlerin cehenneme ***(ilâ cehenneme zümerâ)*** ve müminlerin cennete ***(ilel-cenneti zümerâ)*** gidiş sahnesi canlandırılırken kullanılan bu kelime iki anlama gelmektedir: 1- Düdük çalınıp, bir ses yankılanınca gidecekler 2- Gruplar, zümreler halinde gidecekler. Her iki halde de kâfirlerin ve mu minlerin hiçbir haksızlığa uğratılmayıp yargılandıktan sonra görecekleri karşılık tasvir edilmektedir...

[22] **HULD:** Bkz. 43/74. ayet dipnotu.

88 - (56) ĞAŞİYE SURESİ

Mekke'de inmiştir, 26 ayettir İlk ayetinde kıyametin ansızın geleceği, bir anda her yeri sarıp sarmalayacağı ve insanlarda dehşet ve korkuya yol açacağını ifade için kullanılan ğaşiye kelimesinden dolayı bu adı almış görünmektedir. Ana teması kıyamet günü etrafında döner.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- BÜRÜYÜP kaplayandan[1] haberin var mı?

2- O gün kimi yüzler var yere bakacak;

3- Bitmiş tükenmiş vaziyette gelecek.

4- Kızgın bir ateşe atılacaklar.

5- Kaynar sudan içecekler.

6- Kuru dikenden başka yiyecek verilmeyecek.

7- Öyle ki ne doyuracak, ne açlıktan kurtaracak.

8- O gün kimi yüzler de var sevinçten parlayacak.

9- Yaptıklarına değecek.

10- Muhteşem bir cennete girecekler.

11- Orada boş bir söz duymayacaklar.

12- Şarıl şarıl sular akacak.

13- Yüksek kanepeler...

14- Doldurulmuş kadehler...

15- Dizi dizi yastıklar...

16- Boy boy halılar olacak...

17- ŞİMDİ o deveye bir baksınlar nasıl yaratılmış?

18- Göğe baksınlar nasıl kaldırılmış?

19- Dağlara baksınlar nasıl dikilmiş?

20- Yere baksınlar nasıl yayılmış?

21- Şu halde hatırlat, sen ancak bir hatırlatıcısın.

22- Dayatan bir zorba[2] değilsin.

23- Ancak kim yüz çevirip kâfirlik ederse,

24- Allah ona en büyük azabı tattıracaktır.

25- Dönüp dolaşıp kesinlikle Bize gelecekler.

26- Onların hesabını görmek Bize aittir; hiç kuşkusuz!

[1] **ĞAŞİYE:** [Ğayn-Şın-Ye] kökü mastar olarak "kararmak, kaplamak, bürümek, sarmak" demektir. Bir yere gelmek, bir yere varmak ***(ğışyân);*** bayılmak ***(ğaşyâ);*** örtmek, perdelemek, kapatmak, gidermek ***(tağşiye);*** örtmek, kaplamak, bürümek, cinsel ilişkide bulunmak ***(teğaşşiye);*** belâ, musibet ***(ğâşiye);*** zar, örtü, kapak, perde, valf ***(ğışâveh);*** baygınlık, koma hali ***(ğaşyeh);*** baygın, bayılmış ***(muğşî)*** kelimeleri bu köktentendir... Ansızın gelmesi, bir anda her şeyi kaplaması, insanlarda dehşet ve korkuya yol açması nedeniyle Kuran lisanında kıyamete ***ğâşiye*** de denmiştir. Aynı kökten gelen ***ğışaveh*** perde demek olduğuna göre, sanki kıyamet "dünya" denilen tiyatroda sahnelenen, "insan ve hayat" adlı oyunun "son perdesi" olmaktadır.

[2] **MUSAYTIR:** Sözlükte [Sad-Tı-Ra] kökü mastar olarak "yazmak, yere vurmak, bir şeyi kılıçla kesmek" demektir. Yazmak ***(tastîr);*** uydurma, hurafe, efsane ***(esatir);*** kasap ***(satır, settâr);*** kasap bıçağı ***(sâtûr);*** cetvel, mastar ***(mıstar);*** çizgili ***(musattır)***

kelimeleri bu köktendir... Ayette geçen ***musaytır,*** Türkçe'de yine aynı kökten "satır sallayan" diye tabir ettiğimiz "dayatmacı, zorba" manasını çağrıştırır. Demek ki ayet gayet açık bir dille **Hz.** Peygamber'i bir uyarıcı, hatırlatıcı ***(müzekkir)*** olarak tavsif ediyor ve asla bir dayatmacı, zorba ***(musaytır)*** olmaması gerektiği vurgulanıyor. Klâsik müfessirlerin çoğu bu ayetin Medine'de inen savaş ayetleri ile neshedildiği görüşündedir. Ancak diğer tüm; "Kur anda nesh" iddialarını da olduğu gibi bunu da kabul etmek mümkün görünmüyor. Çünkü tarihi akış içinde nesh diye bir şey vardır; ancak "Kuranda nesh" yoktur... Yukarıdaki "kılıç (satır) ayeti" diye bilinen ayet nesh edilmek bir yana bilakis; "Dinde zorlama yoktur." (2/256) ayetiyle Medine'de de teyit edilmiştir. Devlet olunca kanun çıkarmak, suçluları cezalandırmak, zâlime haddini bildirmek, saldırgana karşı at binip kılıç kuşanmak ayrı, bir dinin inanç ve ibadetlerini devlet zoruyla insanlara kabul ettirmek ayrı bir şeydir. **Hz.** Peygamber birincisini yapmış ancak ikincisine ömrünün sonuna kadar, yaklaştığı bile görülmemiştir... Şimdi, ayete "Sen onlar üzerine zorba değilsin." diye mana verip sonra bunun nesh edildiğini söylemek zimnen; "artık zorbalık yapmana müsaade ediyoruz" anlamına gelir. Oysa bir şey zorbalıksa Mekke'de de Medine'de de zorbalıktır. Ve işin doğrusu bu ayet Medine'de de geçerlidir ve kıyamete kadar da geçerli olmak durumundadır. Çünkü Mekke ve Medine ile sınırlı kalmayacak kadar oldukça evrensel bir yaraya parmak basmaktadır. Bu yara, eline gücü geçirenin öteki insanlar üzerinde bazen din, bazen devlet adına dayatma ve zorbalığa kalkışmasıdır. İnsanlıkta bu sorun hala çözülebilmiş değildir. Bu ayet Müslüman bilince bu noktada esaslı imkânlar sunmaktadır... Ayrıca bkz. "Dinde zorlama yoktur." ayetinin geçtiği 2/256. ayet dipnotu ve Zülkarneyn kıssasının nasıl bir devlet idaresi (adamlığı) mesajı verdiğine dair 18/83. ayetindeki bütün dipnotlar...

***

37 - (57) SAFFAT SURESİ

Mekke'de inmiştir, 182 ayettir. Mekke döneminin ortalarında nazil olan bu sure, yedinci yüzyıl Mekke şartları üzerinden tüm bölgenin tarihi derinliğine inen bir söylemle, Mezopotamya/Akdeniz havzasını ve Sami/Arap muhayyilesini etkilemiş eski dünya dinlerinin köklerine kadar inerek âdeta bir arazi temizliği yapar. Bunun üzerine Allah'ın birliği (tevhid) ve bölünmez bütünlüğü (samed) inancını yeniden inşa eder. Bir taraftan Mekke'de yaşanan putperestlik ile Nuh, İbrahim, İsmail, Ishak, Lut, Musa, Harun, İlyas ve Yunus paygamberlerin yaşadığı çağlar arasında köprüler kurarak şirkin tarihi köklerini söküp savururken, diğer taraftan aynı bölgede tarih boyunca yalnız kalmış elçileri öne çıkarır. Hepsini birbirinin devamcısı tevhid ve adalet elçileri olarak tanıtır. Onlar üzerinden bundan sonraki çağlar için evrensel mesajlar verir. Adını, ilk ayetinde geçen ve gelen vahiyleri veya onları getiren melekleri "dalga dalga, sıra sıra" olarak anan saffât kelimesinden almış görünmektedir...

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- DALGA DALGA inenler dile gelsin![1]

2- Yankılanıp yayılanlar dile gelsin![2]

3- Titretip hatırlatanlar dile gelsin ki;[3]

4- "Tanrınız tekdir sizin. 5-Göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunan her şeyin ve bütün doğuşların Rabbidir O."[4]

6- Biz dünya göğünü süsledik, yıldızlarla donattık.

7- Bozguncu her şeytandan koruduk.

8- Onlar yüce meclisi dinleyemezler. Her taraftan atılırlar.

9- Kovulurlar, onları kaçamayacakları bir azap bekliyor.

[1] Yani: Allah'tan aldığı vahiyleri sıra sıra, dalga dalga peygamberine indiren şu Kuranın ayetleri dile gelsin! Konuşarak, söyleyerek, bütün dünyaya haykırarak dile gelsin!

[2] Yani: İndikçe, insanları kendine tutsak eden zulmün, şirkin, tuğyanın kalın duvarlarına çarparak yankılananlar! İnsanı zincire vuran, tutsak eden her tür bağı söküp atarak, Allah ile insanın önüne duvar gibi örülen her engeli yıkarak, insanı bağlarından kurtarıp özgürleştirmek için indikçe yankılanan, yankılandıkça yayılan, gönüllere yerleşen şu Kur an ın ayetleri dile gelsin! Konuşarak, söyleyerek, haykırarak, zulümle dolmuş dünyanın semalarında yankılanarak dile gelsin!

[3] Yani: İnsana kendini hatırlatan, vicdanı ve merhameti harekete geçiren, unutulmuş değerleri canlandıran, ölmüş kalpleri dirilten, çorak yürekleri sulayan, donmuş dimağları açan, katı gelenekleri yıkan, insana özünden seslenen şu Kuran ın ayetleri dile gelsin! Konuşarak, söyleyerek, haykırarak, insanın içinde öldürdüğü vicdanını titreterek, unuttuğu Rabbini hatırlatarak dile gelsin!

[4] Yani: Dile gelsin de söylesin ezeli ve ebedi gerçeği: "Sizin Tanrınız tekdir. Bir tek Allah vardır, başka Tanrı yok! Allah birdir ***(ehad)*** ve bölünmez bir bütündür ***(samed).*** Onun "ol" demesiyle yokluk karanlıklarının denizini yararak ortaya çıkan

10- Ancak bir çalıp çarpan olursa onun da peşine delip geçen bir ateş takılır.[5]

11- ŞİMDİ sor onlara: "Onları yaratmak, Bizim bu yarattıklarımızdan daha mı zordur?" Biz onları basit bir çamurdan yarattık.

12- Fakat sen hayrettesin, onlar ise alay ediyorlar. 13- Hatırlatıldıklarında da hatırlamaya yanaşmıyorlar.

14- Bir ayet gördükleri zaman alaya alıyorlar.

15- Ve diyorlar ki: "Bunlar apaçık büyüleyici[6] lâflardan başka bir şey değildir."

16- Ve ekliyorlar: "Ölüp toz toprak ve kemik olduktan sonra biz yeniden diriltilecekmişiz. 17- Üstelik önceki atalarımız da, öyle mi?"

18- Söyle onlara: "Evet! Hem de aşağılanmış olarak!"

19- Sadece korkunç bir ses yetecek. O zaman görecekler neyin ne olduğunu.

20- "Eyvah! İşte şimdi yandık, bu o gün!" diyecekler.

21- Onlara: "Evet, işte bu yalan dediğiniz o gün; safların ayrılma günüdür!" denecek.

22- Ve bir ses: "O zulmedenleri, yardakçılarını ve Allah'tan başka taptıkları şeyleri toplayın. 23- Sürün

oluş ve varlık ***(kevn, kainat)*** birdir ve bölünmez bir bütündür. Onun "ol" demesiyle rahimleri yararak ortaya çıkan bütün insanlar ***(nâs)*** birdir ve bölünmez bir bütündür. Yerde ve gökte, evrende ve insanlıkta bütün doğuşların, bütün varlık sahnesine çıkışların, bütün oluşların Rabbi, birdir ve bölünmez bir bütündür. Bunlar ezeli ve ebedi gerçeklerdir..." Dile gelin de konuşun, şimdi konuşma vaktidir ey **İbrahim**'e, **Musa**'ya, **İsa**'ya dalga dalga inenler! Şimdi de öksüz **Muhammed**'in vicdanından fışkırarak dalga dalga yankılanın insanlığın dimağında...

[5] Yani: Biz o göğü yıldızlarla süsledik. Bu yıldızlar şu bir takım kâhinlerin, sihirbazların iddia ettiği gibi onlara haber veren, evrenin gizli sırlarını onlara açıklayan tanrıların veya koruyucu küçük tanrıların üssü değildir. Oralardan haber aldığını söyleyen ve bu uyduruk hurafelerle insanlar üzerinde kehanet ve büyüye dayalı otoriteler kuran din bezirganlarını korkunç bir azap bekliyor. Kimse gökten böyle bilgiler çalamaz. Kimseye bunlar özel olarak verilemez. Biz inersek böyle dalga dalga vahiy getiren meleklerle ineriz. İnsana ezeli ve ebedi gerçeği hatırlatmak için ineriz. Kâhinlere bilgi vermek için değil tam tersi bu şarlatanları deşifre etmek için ineriz. Kâhin otoriteleri kurmak için değil bunları yıkmak için ineriz. Şimdi de işte bu maksatla vahyimiz dalga dalga, saf saf iniyor ve şu dinlediğiniz ayetleri **Muhammed** e vahyediyoruz. O sizin işinizi bitirecek, eski dünyanın defterini kapatacak! Kehanet, büyü, tılsım, cin ve şeytan imparatorlukları kuran rahip devletler tarihine son verecek. İnsanlığı, bu Tanrı ve din istismarından kurtaracak. Dini sokaktaki adama indirecek, tapınaklardan hayata taşıyacak, vicdanının sesini dinleyebilen her insanoğlunun can yoldaşı haline getirecek...

[6] **SİHİR:** Bkz. 51/52. ayet dipnotu.

cehennemin yoluna. 24- Tutun, yakalayın hepsini çünkü hesaptan kaçamayacaklar!" diye yankılanacak.

25- "Ne oldu, hani yardımlaşmıyorsunuz?" denecek.

26- Fakat hayır! Bugün onlar çaresiz teslim olmuşlardır.

27- Birbirlerine dönüp şöyle konuşacaklar:

28- "Siz bizim güvenimizi kötüye kullandınız."

29- "Ne münasebet, zaten siz hiçbir zaman inanmadınız 30- Bizim size karşı zorlayacak bir gücümüz de yoktu. Fakat siz azmış bir halktınız 31- Onun için üzerimize Rabbimizin sözü hak oldu. Artık çok geç, hepimiz tadacağız bu azabı, 32- Evet, biz sizi kışkırttık çünkü biz azgındık!"

33- Demek ki bugün hepsi azapta ortaktırlar.

34- İşte Biz, günaha batmış olanlara böyle yaparız.

35- Çünkü onlar: "Allah'tan başka ilâh yoktur." denildiği zaman kafa tutuyorlardı.

36- "Ne yani gizli güçlerce kullanılan bir şair için tanrılarımızı mı terk edeceğiz?" diyorlardı.

37- Hayır, asla! O, hak ile gelmiş ve bütün elçileri doğrulamıştı.

38- Artık size bu acı azaptan kaçış yok.

39- Kaldı ki başkasını değil, ne yaptıysanız onun karşılığını göreceksenizi.

40- Allah'a saf bir yürek temizliği içinde gelenler de yaptıklarının karşılığını görecek fakat sizinki gibi değil,

41- Onlara malûm rızıklardan verilecek,

42- Çeşit çeşit meyveler ikram edilecek,

43- Nimet cennetlerinde ağırlanacaklar,

44- Karşılıklı tahtlar üzerinde yaslanacaklar,

45- Akan pınarlardan kendilerine dolu kadehler sunulacak,

46- İçene lezzet veren harika içeceklerden içecekler,

47- İçince ne çarpacak, ne de sarhoşluk verecek,

48- Yanlannda sevgiyle gözlerinin içine bakan kendilerine meftun eşleri olacak,

49- Sanki onlar örtülüp saklanmış yumurtalar gibidirler.[7]

50- Dönüp birbirleriyle geçmişi yad edecekler;

51- İçlerinden biri: "Benim bir arkadaşım vardı,

[7] Öyle anlaşılıyor ki Kur an "Arap erkek muhayyilesi" üzerinden tüm insanlığa sesleniyor. Çünkü o günkü Arap erkekleri çok güzel kadınlara "saklanmış yumurtalar" (***bıd-ı meknun)*** derlerdi. Keza eski Arap mitolojisinde ak peri, beyaz peri kızı manasında ***{huri lyri)*** denirdi. Burada dikkat edilmesi gereken "hitabın tarihsel mesajın evrensel" olduğudur. Evrensel mesaj: "Güzelliğin karşılığının güzellikten başka bir şey olmayacağadır. Yani: "Kim güzel deyince ne anlıyorsa orada onu görecek. Arap bunu böyle anlıyordu ona öyle hitabettik. "Arapa söylüyorum Arap olmayan sen anla" veya "erkeğe söylüyorum kadın sen anla" denmek isteniyor... Meselâ

52- Hep derdi ki: "Sen gerçekten inanıyor musun bunlara? 53- Öldüğümüz, toz toprak ve bir yığın kemik olduğumuz zaman gerçekten yargılanacak mıyız?"

54- Devamla: "Nasıl, onu görmek ister misiniz?" diyecek. 55- Derken dönüp bakacak ve arkadaşını cehennemin ortasında görecek. 56- "Aman Allahım! Hey gidi arkadaşım, az kalsın beni de mahvediyordun!" diyecek. 57- Rabbimin lütfü olmasaydı ben de şimdi senin yanında olacaktım..."

58-59- Sonra dönüp cennetteki arkadaşlarına: "Biz artık ilk ölümümüzden başka ölecek değiliz ve artık azaba uğrayacak da değiliz.

60- İşte bu müthiş bir olay, çok büyük bir kurtuluş!" diyecek.

61- Demek ki çalışanlar çalıştıklarının karşılığını alıyorlar.

62- Nasıl, böyle bir karşılık mı daha iyi yoksa zakkum ağacı mı?[8]

63- Biz onu zâlimler için bir fitne kılmışızdır.

64- O bir ağaçtır ki cehennemin dibinde çıkar.

65- Tomurcukları şeytanların başları gibidir.

66- Onlar bu ağaçtan yiyecekler. Karınlarını onunla tıka basa dolduracaklar.

67- Sonra da üzerine kaynar sudan içecekler.

68- Evet, onlar cehennemi boylayacaklar, kesinlikle!

69- Çünkü onlar atalarını sapıklık içinde buldular.

70- Şimdi de onların izlerince koşturuluyorlar.

71- Gerçekten onlardan önce eskilerin çoğu sapıtmıştı.

72- Doğrusu içlerinden uyanışa çağıran elçiler de göndermiştik.

73- Gelin görün ki uyanmaya çağırılanların sonu nasıl oldu.

74- Ancak Allah'a saf bir yürek temizliği içinde yönelen seçkin kulları hariç tabi.

75- İYİ DİNLEYİN! Nuh Bize seslendi. Biz de gerçekten ne güzel icabet ettik.

76- Onu ve ailesini o büyük sıkıntıdan kurtardık.

77- Neslini kalıcı kıldık.

78- Çağlar boyu anılmasını sağladık.

79- İnsanlık içinde Nuh'a selâm olsun!

80- İşte Biz güzel ahlâk sahiplerine böyle karşılık veririz.

Kur an, cennetlik kadınların kaç yaşında ölmüş olurlarsa olsun "bakire ve çok güzel olarak" yeniden yaratılacaklarını da söylüyor (56/35). Erkekler bunun kendilerine sunulmak üzere olacağını sanabilirler. Kadınlar ise içlerinden ne geçiyorsa ona kavuşacaklarını düşünmekte haklıdırlar. Çünkü maksat erkek veya kadın özlemlerinden birini askıda bırakıp ötekini tatmin etmek değil "insanoğlunun" özlem duyduğu her ne güzellik varsa karşılık olarak onun verileceğini vurgulamaktır. Evrensel mesaj, kim olursa olsun "güzelliğin karşılığının güzellikten başka bir şey olmadığadır. (Allahu a'lem).

[8] **ŞECERETU'Z-ZAKKUM:** Bkz. 44/43. ayet dipnotu.

81- Çünkü o Bizim mü'min kullarımızdandı.

82- Sonra da diğerlerini suda boğduk.

83- İBRAHİM de onun yolundan gidenlerdendi.

84- Çünkü Rabbine arınmış, tertemiz bir kalp ile geldi.

85- Babasına ve halkına şöyle seslendi: "Nedir bu taptıklarınız?

86- Bir yalanın ardından giderek Allah'tan başka tanırlara uymak mı istiyorsunuz? 87- Siz âlemlerin Rabbini ne sanıyorsunuz?"

88- Bir yıldızlara baktı,

89- Bir kendine ve "içim daralıyor" dedi.[9]

90- Derken arkalarını dönerek başından uzaklaştılar.

91- O da gizlice tanrılarının yanına vardı: "Buyursanıza, yemez misiniz?" dedi.

92- "Neyiniz var, neden konuşmuyorsunuz?" dedi.

93- Sonra da iyice yaklaşarak onlara kuvvetli bir darbe indirdi.

94- Durumu haber alınca telâşla koşup geldiler ve üzerine yürüdüler.

95- İbrahim: "Siz kendi yonttuğunuz şeylere mi tapıyorsunuz?

96- Hâlbuki sizi ve yaptıklarınızı Allah yarattı." dedi.

97- Onlardan: "Onun için bir bina yapın ve onu ateşe atın!" diye sesler yükseldi.

98- Böylece ona zarar vermek istediler, ama biz plânlarını bozarak hepsini rezil ettik.[10]

99- Ardından: "Ben Rabbime gidiyorum. O bana yolunu gösterir!" dedi.[11]

100- Bir gün: "Rabbim, bana iyilik, güzellik, doğruluk timsali olacak bir çocuk ihsan eyle." diye dua etti.

101- Biz de ona halim selim bir oğul müjdeledik.

102- Oğlu yanında buluğ çağına gelince: "Yavrum, ben seni rüyamda boğazladığımı görüyorum. Bilmem ne dersin?" dedi. Çocuk da: "Babacığım sana ne emrediliyorsa yap. Beni Allah'ın izni ile sabredenlerden bulacaksın." dedi.

103- Her ikisi de teslimiyet gösterip, İbrahim oğlunu alnı üzerine yatımca: 104- "Ey İbrahim!" diye seslendik.

105-"Rüyaya gerçekten sadakat gösterdin. İşte Biz güzel ahlâk sahiplerine

[9] Yani: Bir zamanlar "bunlar nasıl Tanrı olabilir" diye yıldızlara bakıp kendini sorguladığı günleri hatırladı. Bir de şu an halkının güneşin, ayın, yıldızların sembolü diye tapınıp durdukları putlara, heykellere baktı. Halkının hala bu putlara tapmasından dolayı içi daraldı, sıkıntı bastı. "Böyle bir şey nasıl olabilir, ahmak mı bunlar?" diye kendi kendine hayıflandı...

[10] **Hz. İbrahim**'in ateşe atılma olayı ile ilgili yorum için bkz. 21/69. ayet dipnotu.

[11] Yani: **Hz. İbrahim** yaşadığı topraklardan yani aşağı Mezopotamyadaki Babil İmparatorluğu nun başkenti Ur şehrinden göç kararı aldı. Oraları terk edip başka yerlerde Allah'ın birliği ***(tevhid),*** bölünmez bütünlüğü ***(samed)*** ve yeryüzünde adalete dayalı bir dünya düzeni kurma ***(adalet)*** davasını başka yerlerde sürdürmeye karar verdi...

böyle karşılık veririz." 106- "Bu gerçekten çok zor bir durumdu." dedik. 107- Biz onu büyük bir kazaya uğramaktan kurtardık. 108- Çağlar boyu anılmasını sağladık. 109- Selâm olsun İbrahim'e![12]

110- İşte güzel ahlâk sahiplerine böyle karşılık veririz.

111- Çünkü o Bizim mü'min kullarımızdandı.

112- Yine bir gün onu iyilik, güzellik, doğruluk timsali bir peygamber olmak üzere İshak ile müjdeledik.

113- O'na ve İshak'a bereketler verdik. İkisinin soyundan da hem güzel ahlâk sahibi, hem de açıkça kendisine

[12] Hz. **İbrahim**'in oğlu **İsmail**'i kurban etmesi olayının en doğru yorumu kanaatimce şöyle olabilir: Bundan dört bin yıl önce, yani Hz. **İbrahim**'in yaşadığı çağda "Tanrıya" insan kurban etme adetleri vardı. Pagan milletleri Tanrıya insan kurbanı sunarlardı. Genellikle genç kız ve oğlanlardan oluşan bu kurbanlar tapınağın önünde boynunu kesmek suretiyle olurdu. Hindu geleneğinde ise et yemek günah kabul edilirdi. Onlara göre, değil insan herhangi bir canlıyı öldürmek veya kesmek bile doğru değildi. Hz. **İbrahim**'in zihin dünyasının tabiî olarak hayli yaygın olan bu insan kurban etme olayının izlerini taşıdığı anlaşılıyor. Bu doğrultuda Allah'a olan sevgisinden dolayı, eğer oğlu olursa onu Allah'a adayacağına dair "rüyasında" oğlunu kurban ettiğini gördü. Bunu oğlu **İsmail**'e söyleyerek rüyasını gerçekleştirmek istedi. Buna benzer bir durum yine çağının yaygın inançlarından olan güneşe, aya, yıldızlara tapma olayını kendi kendine sorguladığı, tartıştığı diyalogda da görülebilir. **İbrahim**» "Acaba tanrı bu güneş mi" diye sorabilmektedir. "Bana ölüleri nasıl dirilttiğini göster, inanıyorum, ama tatmin olmak istiyorum." diyebilmektedir. Keza Hz. **Muhammed**'in iman nedir, kitap nedir bilmediği yıllarda, Kabe'deki tanrılara kurban edilen etlerden yemekten **Zeyd bin Amr** adındaki Hanif'in uyarısıyla vazgeçtiği malûmdur (İbn Habib; ***Muhabbet,*** İbn Hişam; ***Siret).*** Yani bir peygamberin böyle rüyalar görmesi normaldir, o da bir insandır demek istiyorum. Kaldı ki insan rüyasından sorumlu değildir; çünkü elinde değildir. İşte tam bu sırada insanlığa, kurban konusunda bir mesaj vermek isteyen Allah, **İbrahim**'in rüyasını "vesile" kılarak evrensel mesajlar verdi. Ve İbrahimi büyük bir hata yapmaktar kurtardı. Yani Hz. İbrahim bir rüyasında oğlunu boğazlıyor görmüştü. Durumu oğluna açınca o da sana söyleneni yap' dedi. Oğlunu kendi çağında çokça yapılanlar gibi 'kurban etmek istedi fakat Allah ona seslenerek onu bu işten vazgeçirdi. Böylece kendisi büyük bir kaza yapmaktan, oğlu da büyük bir kazaya uğramaktan kurtarıldı. Veya ona büyük baş bir kurbanlık fidyesi verilerek kurtarıldı. Böylece insanlık tarihinde çok büyük bir adım atılmış oldu. İnsan kurbanları çağı kapandı.

Ayette geçen "zibh" kelimesi Arapça'da kazezede, kazaya uğramak (zebîha) anlamına da geliyor. Böyle bir tefsir de mümkündür. Bu durumda fidye kelimesi de kurtarmalık bedeli manasına geliyor. Burada fidye, İbrahim'in oğlunun canı oluyor.

zulmeden var.

114- İYİ DİNLEYİN! Musa ile Harun'a da hak ettikleri karşılığı verdik,

115- Kendilerini ve halklarını o büyük sıkıntıdan kurtardık,

116- Onlara yardım ettik, galip gelenler onlar oldular;

117- Kendilerine gerçekleri açıklayan kitabı verdik, 118- Onları doğruluk ve dürüstlük yolunda yürüttük,

119- Çağlar boyu anılmalarını sağladık, 120- Musa ve Harun'a selâm olsun!

121- İşte Biz güzel ahlâk sahiplerine böyle karşılık veririz.

122- Çünkü ikisi de Bizim mü'min kullarımızdandı.

123- İLYAS da gönderilen elçilerdendi.

124- Halkına şöyle demişti: "Siz de hiç Allah bilinci yok mu?

125- Ba'l'e[13] yalvarıp, O en güzel yaratanı bırakıyor musunuz?

126- O sizin ve önceki atalarınızın Rabbi olan Allah'ı!" demişti.

127- Fakat İlyas'a[14], bütün bunlar yalan dediler. Bunun hesabını vermekten kurtulamayacaklar.

128- Ancak Allah'a saf bir yürek temizliği ile gelen kulları hariç tabi.

129- O'nun da sonraki çağlarda anılmasını sağladık.

130- Selâm olsun İlyas'a!

131- İşte Biz güzel ahlâk sahiplerine böyle karşılık veririz.

[13] **BA'L:** Aramice'de "efendi, sahip, rab" demektir. Eski Mezopotamya/Akdeniz havzası tanrılarının genel adıydı. Sami halklarınca tarımsal ve hayvansal verimlilik Tanrısı olarak görülürdü. Çoğu tanrının gerçek isminin bir sır olduğuna inanıldığından, Fenikeliler yerel tanrılarının çoğunu Baal lakabıyla adlandırırlardı. En önemli Baal Tanrısı Mot, Aleyin ve Anat'ın babası olan Baal Tsefon (kuzeyin rabbi) ya da Baal Lübnan'dı. Yüce Tanrı El'in düşmanı olan ve gerçek adının Addad (havanın rabbi) olduğu düşünülen Baal Tsefon sonunda El tarafından öldürülmüştü. Diğer Baal tanrıları arasında Baal Şamin (gökyüzünün rabbi) dikkati çeker. Kitab-ı Mukaddes'te de adı geçen bu tanrı, güneş karakterli bir ulûhiyettir. Yine Sidan'da tapınılan Baal Eşmun sağlık Tanrısı iken; Kartacada tapınılan Baal Ammon gökyüzü ve verimlilik Tanrısıydı. Romalılar bunu sonradan Jüpiter Ammon ismiyle Tanrılar meclisine (panteon) kattılar. Kartacalıların bir başka tanrısı olan Tanit'in de lâkabı "Baal'ı yüzü" idi. Bunlardan başka Baal ismiyle bilinen tanrılar arasında Baal Gad, Baal Hermon ve Zebulan kabilelerinin Tanrısı Baal Zebulon vardı. Bütün bunlar tüm Mezopotamya/Akdeniz havzasına yayılmış eski Ortadoğu halklarının tanrılarıydılar. Peki, bu tanrıların bugün için anlamı nedir? Dikkat edilirse bu tanrılar "verimlilik" tanrısı adıyla anılıyor. Verimlilik, başarı, güç, kudret, para, servet, zenginlik veren Tanrılar demektir. Bugünkü modern kapitalist dünya tam da bu kavramların "Tanrılaştırıldığı" bir dünyadır. Şu halde her kim başarının, gücün, verimliliğin, paranın, doların "yegâne geçer akçe", "bundan gayrisinin boş" olduğuna inanıyorsa adını koymadan veya adını değiştirerek "Baal" Tanrısına tapıyor demektir. Buna bir anlamda "Baal Dolar" da diyebiliriz. Çünkü insanlar arasındaki

132- Çünkü o Bizim mü'min kullarımızdandı.

133- LUT da gönderilen elçilerdendi; hiç kuşkusuz.

134- Onu ve bütün ailesini kurtardık,

135- Geride batanlar arasında kalan bir kadın hariç tabi.

136- Sonra diğerlerini yerle bir ettik.

137/138- Siz hala onların kalıntıları yanından akşam-sabah geçiyorsunuz, bu akıl tutulması neden?[15]

139- YUNUS[16] da gönderilen elçilerdendi; hiç kuşkusuz.

140- Hani bir zamanlar dolu gemiye

işlevi aynen eski dünya dinlerindeki verimlilik Tanrısı Baal'ın işlevi gibidir. Çünkü karşı konulmaz bir güce sahip olduğuna, herkesi önünde diz çöktürdüğüne, yaptıramayacağı bir şeyin olmadığına, eğer ona sahip olunursa veya onunla aramız iyi olursa, onun hoşnutluğunu kazanırsak mutluluğun, başarının, refahın, zenginliğin bizimle olacağına inanılmaktadır. Bu ise eski dünya dinlerinden Baal verimlilik ve başarı Tanrısına gösterilen perestişin tıpkısının aynısı değilse nedir?

[14] **Hz. îlyas** muhtemelen Suriye veya Filistin bölgesinde yaşamış eski Ortadoğu halklarının Baal adını verdikleri tanrılarına karşı çıkmış, **Hz. İbrahim**'in Allah'ın birliği ***(tevhid)*** ve bölünmez bütünlüğü ***(samed)*** davasının kendi çağı ve bölgesindeki sesi olmuştu. "Tek Allah" inancını yükseltmiş yüzlerce peygamberden birisiydi. Kuran tüm eski dünya dinlerinin perestiş ettiği ve bugünde hala işlevi devam eden bir tanrılaştırmaya atıfta bulunuyor ve **İlyas**'ın tarihsel kişiliği üzerinden evrensel mesajlar veriyor. Dikkat edilirse surede **Nuh**'un, **İbrahim**'in, **İsmail**'in, **İshak**'ın, **Musa**'nın ardından **İlyas**'ı anıyor ve hepsini "saf bir yürek temizliği içinde Allah'a inanan" ***(muhlisin),*** "güzel ahlâk sahipleri ***(muhsinin),*** iman eden kullarımız ***(müminin)*** olarak zikrediyor ve her pasajı "Selâm olsun!" ile bitiriyor. Bu durum, onların kan bağı ile birbirinin soyundan geldiğini değil, iman, güzel ahlâk ve ihlâs bakımından aynı yolun yolcusu olduklarını gösterir. Sonraki çağlarda Yahudi din bezirganlarının Pers kralları ile iş birliği yaparak bunları sanki "İbranî soyunun" elçileriymiş gibi silsile halinde düzmeleri, bölgede çıkmış tüm meşhur elçileri kendi adlarına sahiplenmekten ve bunlar üzerinden din baronluğu yapmaya kalkmaktan başka bir şey olmayıp büyük bir yalandır...

[15] Yani: **Hz. Lut**'un Allah'a ve imana çağırdığı, tarihin en büyük travesti, transseksüel ve gay fuhşunun yurdu Filistin'deki Sodom ve Gomore yörelerinin bir volkanik patlama ve lâv püskürmesi sunucu harap olmuş kalıntıları yanından geçip gidiyorsunuz. Oralara turistik amaçlı ziyaretlerde bulunuyorsunuz. Fakat bakıp geçiyorsunuz oralardan. Aklınız tutulmuş, vicdanınız kurumuş, yüreğiniz kararmış, neden ibret almıyorsunuz?"

[16] **YUNUS: Hz. Yunus,** Dicle-Fırat nehirlerinin o günkü hâkimi, dönemin güçlü Mezopotamya devleti Asurluların başkenti Ninova'da ortaya çıkarak; **Hz. İbrahim**'in Allah'ın birliği ***(tevhid)*** ve bölünmez bütünlüğü ***(samed)*** ve adalete dayalı evrensel barış yurdu ***(Darus-Selam)*** kurma davasını yüksek sesle dillendirmiş yüzlerce peygamberden bir diğeriydi. Diğer kıssaların çoğu gibi **Yunus** kıssasından da

kaçıp sığınmıştı,[17]

141- Aralarında çekişmişler[18] ve kaybedenlerden olmuştu,[19]

142- Derken kendisini balık yutmuştu,

Yahudi bezirganların düzdükleri Tevrat'ta, "Yunus Kitabı" adı altında bahsetmeleri kıssanın bozulmuş bir Ortadoğu halk mitolojisi versiyonuna dönüştüğünü gösteriyor. Orada Yunus kıssası bu mitolojikleşmiş versiyonundan etkilenerek anlatılıyor. Balık olayında işin içinden çıkamayanlar da (M. Halefullah ve M. Esed gibi) kıssaya bütünüyle sembolik anlam veriyor. Hâlbuki Davud, Süleyman kıssalarında olduğu gibi Yunus kıssasında da yaşadığı dönemin teoloji ve jeopolitiği bilinmeden yorum getirilemez. Çünkü Kuran, halk arasında aslı gitmiş faslı kalmış bu muhayyile üzerinden sesleniyor ve olayı dönemin tanrısal sembol, arma ve işaretleri diliyle anlatıyor. Bunlar kendi döneminde doğrudan doğruya bir gerçekliğe tekabül ederken sonraki çağlarda mitoloji haline gelmiştir. Zaten mitoloji bir dönemin gerçekliği demektir. Şimdi bu açıdan Yunus olayına baktığımızda şunu görürüz: Eski Ortadoğu devletlerinden Sümer, Akad, Babil, Asur, Mısır, Hitit vs. her biri birer Tanrı-devlet iddiasındaydılar. Her birinin Tanrıları ve bu tanrıları temsil eden sembol ve armaları vardı. O dönemde boğa denince Mısır, kuş denince Hitit, cin denince Babil; rüzgâr, dalgıç, yelkenli gemi denince Fenike; karınca denince Sebeliler akla gelirdi. Bu devletler tanrısal anlamları olan sembol ve armalarla bütünleşmişlerdi. İşte balık veya keçi-balık figürü de Dicle-Fırat havzasına bir dönem hâkim olan Asurluların sembol ve armasıydı. Mezopotamya'da ilk dönemlerden itibaren tanrılara balık sunulurdu. Dicle ve Fırat'ın temiz suları "abzu" denilen balıklarla, sazanlarla doluydu. Balık bu anlamda su Tanrısı "Enki'nin sembolüydü. Enki bilge bir tanrıydı ve balıklar bilgeliği temsil ediyordu. Devlet mühürlerinde, özellikle eski Babil mühürlerinde balık simgesi kullanılırdı. Neo-Asur mühürleri bu anlamda sunakların üzerinde sunulmuş balıkları göstermektedir. Asur kralı Sennacherip (MÖ. 704-681) balıkla sembolize edilen su Tanrısı Enki'ye bir ayakkabı sunduğunda, denize de bir balık biçiminde altından iki nesne atmıştır. Keza dönemin devlet mühürlerinde görülen aslan başlı balık, deniz adamı, denizkızı figürleri Asur dönemi heykelciliğinin vazgeçilmez temalarıydı. Yine Babil döneminde geliştirilen ve tüm Mezopotamya/Akdeniz havzasına yayılan (12'li Tanrılar meclisi) her biri o günkü dünyanın tanrılarını simgeleyen 12 burçtan birisi de balık burcu olup özellikle Asurlularca perestij edilen su Tanrısı Enki'yi temsil ederdi (Black, Green Eliade)... Bugün Asurluların yurdu Irak/Suriye'den kalma bir eski çağ dini olan Süryanîlikte balık, dini bir armadır. Süryanî rahipleri, Hıristiyan rahiplerinin boynunda haç taşıması gibi balık figürü taşımaktadırlar. Yine bu konuya yaşayan canlı bir kanıt da İstanbul-Sultanahmet meydanındaki "Dikili Taş"tır. Dönemin dünya gücü Mısır Firavunluğunun egemenlik ve süper güç simgesi olarak diktiği "Dikili Taş" bugün İstanbul-Sultanahmet meydanında hala durmaktadır. Bizans döneminde, dünya egemenliğinin Bizans'a geçtiğini ifade için Mısır'dan getirilen Dikili Taş'ta

çünkü kınananlardan biriydi.[20] 143- Eğer yüceliğimizi ananlardan

dönemin bütün devletlerinin tanrısal arma ve sembollerini görmek mümkündür; boğa, kuş, aslan, balık, ok, yay, akrep, karınca, yelken, peri vs. şekil ve figürleri taşın üzerine kazınmış bir halde görülebilir. Bunlar eski çağlarda bugünkü Birleşmiş Milletler binası önündeki ülke bayraklarının ifade ettiği manayı çağrıştırırlar... Şimdi Yunus kıssasını ve dipnotlarda yaptığımız açıklamaları, bu bilgiler ışığında bir kez daha okuyunuz...

[17] Yani: Asurluların başkenti Ninova'da her tarafı balık figürleriyle dolu, anlaşmalarına Dicle ve Fırat sularının Tanrısı Enkinin mührünü basan balıkperestlerin ülkesinden yükselttiği tek Allah inancından dolayı kınanan, kovulan ve bunun sonucu olarak şehirden hicret etmeyi düşünüp, başka yerlere gitmeyi hesaplayan Yunus bir gemiye binmişti...

[18] **MUSAHEME:** Sözlükte "kendi aralarında çekiştiler, karşılıklı kura çektiler" demektir. Arapçacla [Sin-He-Mim] kökü mastar olarak "zayıflamak, yüzünün rengi solmak" demektir. Ortak olmak, hisse sahibi olmak, katkıda bulunmak, katılmak, karşılıklı kur a çekmek ***(musâhemetun fi);*** pay, ok, hisse, nasip, hisse senedi ***(sehm);*** anonim, katılma, iştirak ***(müsâheme)*** kelimeleri bu köktendir... Görüldüğü gibi ayette geçen ***fe sâheme*** ifadesi bir şeye katılmayı, ortak olmayı, katıldıkları ile karşılıklı çekişme içine girmeyi ifade ediyor. Bu çekişme karşılıklı kura çekmek şeklinde olabileceği gibi bir konuda karşılıklı tartışmak, çekişmek manasına da geliyor. Hatta yorgun argın, yüzünün rengi solmuş olarak gemidekilere katılmak, gemiye binmek manası da muhtemeldir.

[19] Yani: Yunus yorgun argm gemiye bindi, gemidekilere katıldı. Fakat o gün deniz dalgalı olup fırtınalı olduğundan, gemidekiler de su Tanrısı Enkinin öfkelendiğini, bir şeye kızdığında denizin böyle olduğuna inandıklarından gemiye binen Yunus ile çekişmeye başladılar. Yunus bu tür inançların batıl olduğunu söyleyince öfkelendiler ve aralarında karşılıklı çekişme çıktı. Gemidekiler Yunus un kendi tanrılarının gazabını çekecek lâflar ettiğini gördüler ve onu yalnız bularak sıkıştırdılar. Bugünkü tabirle "bu adam devlete karşı geliyor, polis çağırın" türünden lâflar ettiler ve böylece Yunus gemideki çekişmeyi kaybetti, kaybedenlerden oldu...

[20] Yani: Su Tanrısı Enki'yi balık ile sembolize edip, onu kendisine devlet ve imparatorluk araması olarak kabul eden Asur devleti onu zindana kapattı. Çünkü gemidekiler polis çağırıp devletin adamlarına teslim ettiler. Böylece Yunus, balığın (devletin) eline düştü, onun tarafından yutuldu, zindana kapatıldı. Çünkü kınananlardan, suç işlediği sanılanlardan, tanrıların gazabını çekenlerden birisi olarak görülüyordu... Ayette geçen ***"Onu yuttu/kapattı" (eltegamehu)*** ifadesinin esas anlamı "kapamak, kapatmak" demektir. Türkçe'de kullanılan "lokma" kelimesi de buradan gelir. Bir şeyi ağza götürüp dudakları kapatınca "lokma" alınmış olur. Buradan hareketle "lokmayı yutmak" tabiri gelişmiş ve ikincil anlamda "yutmak" manası kazanmıştır. Bu anlamda Türkçe'de birine "lokma olmak" ifadesini çağrıştı-

olmasaydı,

144- Kıyamete kadar onun karanlığında kalırdı,[21]

145- Ama Biz onu hayli yıpranmış bir halde açık alana çıkardık,[22]

146- Üzerine kabak cinsinden bir ağaç bitirdik,[23]

147- Sonunda Yunus'u yüz bin veya daha fazla insana peygamber olarak gönderdik,

148- O zaman iman ettiler de onlara uzun yıllar mutlu bir hayat yaşattık.[24]

149- ŞİMDİ sor onlara: "Kızlar Rabbine, oğullar onlara öyle mi?

150- Yoksa Biz melekleri dişi yaratmışız da onlar görmüşler mi?"

151- Bazıları düpedüz bir yalanın ardına düşerek,

152- "Allah doğurdu." diyorlar. Bunların hepsi yalan, düzmece!

153- Allah kızları, oğullara tercih mi etmiş?

154- Ne oluyor size! Bu nasıl kafa böyle?

155- Hiç mi düşünmüyorsunuz?

156- Yoksa elinizde açık bir belge

rır. Yani burada balık tarafından yutulmak, devletin eline düşmek, cezaevine kapatılmak, zindana tıkılmak demektir.

[21] Yani: Eğer bizi ananlardan, teşbih edenlerden olmasaydı diriliş gününe, kıyamete kadar orada kapalı kalırdı. Zindana kapatılmış bir halde oradan çıkamazdı. Ayette geçen ***fi batnihi*** ifadesi ***"onun karnının içinde"*** manasına geldiği gibi kökün esas anlamı "gizli kalmak, kapalı olmak, kapalı kalmak" olduğundan kapatıldığı, üzerine kapıların örtülüp karanlık zindanlara mahkûm edildiği yerden kıyamete kadar bir daha çıkamazdı manası kazanır. Kaldıki "balığın karnı" burada "arması balık olan, mühürlerine balık figürü basan, dönemin Asur devleti insanların kapattığı, karanlıklara mahkûm ettiği zindan, cezaevi" demektir.

[22] Yani: Epeyce bir süre tutuklu kaldıktan sonra onu özgürlüğüne kavuşturduk. Karanlıklardan çıkarıp serbestliğe kavuşturduk. Duvarların arasından açık alana, serbestliğe, özgürlüğe ilettik. Fakat bu arada epeyce de yıpranmış, çökmüş, eziyet görmüştü.

[23] Yani: Çorak toprakta yetişen bodur bir fidanın veya kabak türünden bir ağacın gölgesine yaslandı. Başından geçenleri düşündü. Gökyüzüne bakarak tutuklu kaldığı yılları bir film şeridi gibi gözünün önünden geçirdi. Masmavi gökyüzünü seyrederek tutsaklık ile özgürlük arasındaki farkı düşündü...

[24] Yani: O devirlerde yüz bini aşkın nüfusu olan Asurluların başkenti Ninovayı bir kez daha uzaktan seyretti. "Ey su Tanrısı Enki'nin ülkesi Asur! Ey putperest şehir Ninova! Ey balığın karnında (senin zindanlarında) geçirdiğim yıllar! Bu iş burada bitmedi, bekleyin geliyorum." dedi ve tekrar şehre girerek tevhid ve adalet bayrağını yükseltti. Uzun yıllar durmadan didinmeden çalıştı. Sabırla, azimle koşturdu. Sonunda çalışmasının sonuçları meyvesini verdi ve su tanrısı Enki ile birlikte bütün Asur Tanrıları unutularak "Tek Allah" inancı Ninovanın burçlarında dalgalanmaya başladı...

mi var?

157- O halde getirin o yazılı belgenizi doğru söylüyorsanız?

158- Bazıları da Allah ile cinler arasında bir soy bağı uydurdular. Doğrusu cinler de bilir ki bunların hepsi yaptıklarının hesabını verecektir.

159- Allah onların sandığı gibi değildir, çok yücedir.

160-Ancak Allah'a saf bir yürek temizliği içinde gelen kulları başka tabi.

161- Çünkü siz ve taptıklarınız, 162-Allah'a karşı kimseyi kendi heva ve hevesinize uyduramazsınız. 163- Ancak koşar adım cehenneme giden size uyar.

164- Dinleyin: "Bizden her birimizin belli bir makamı vardır. 165- Elbette biziz o saf saf dizilenler, bizizl 166- Elbette biziz o yüceltenler, biziz..."[25]

167- BAKIN ne deyip duruyorlar;

168- "Eğer geleneğimizden bize bir kitap gelseydi, 169- Allah'ın katıksız inanan kullarından olurduk, kesinlikle!"

170- Fakat şimdi kâfirlik ediyorlar. Ama yakında öğrenecekler neyin ne olduğunu.

171-Açın kulağınızı! Çağlar öncesinden peygamber olarak gönderilen kullarımıza söz verdik;

172- "Onlar muzaffer olacak. 173- Sonunda galip gelen bizim ordumuz olacak."

174- Şu halde bir süreye kadar aldırış etme onlara.

175- Hele gör onların sonu ne olacak! Onlar da yakında görecekler.

176- Demek azabımızın hemen gelme-

[25] Yani: Şu Mekke'de Allah'ın bölünmez bütünlüğünü parçalayarak ona ortak koşanlar, Allah'ın kızları olduğunu söyleyenler, Allah'ın doğurduğunu iddia edenler! Ve sizden önce ta Yunusun çağlarına kadar Allah'ın varlık içinde her birine bir yer vererek yarattığı mahlûkatı tanrılaştıranlar! Bütün o eski dünya, kulak ver ve dinle: Boğa, balık, yengeç, aslan, akrep, koç, oğlak vs. bunların hiç birisi Tanrı değildir, yarı Tanrı değildir, Tanrının sembolü, arması, simgesi, figürü vs. değildir! Cinler, tanrısal güçler; melekler Tanrının kızları; krallar Tanrının oğulları değildir. Tanrıların meclisleri, arabaları, hayvanları vs. yoktur. Rüzgârın Tanrısı ayrı, göğün Tanrısı ayrı, yer altının Tanrısı ayrı, suların Tanrısı ayrı değildir. Bunların insanlar arasında temsilcisi, hanedanı, soyu, kanı vs. yoktur. Tanrı bir tanedir ve bölünmez bir bütündür! Kendisinden kimseye bir parça vermemiştir. Kimseyi Tanrılığa ortak etmemiştir. Kim bunu iddia ediyorsa sahtekâr ve yalancıdır. Her kim saf bir yürek temizliği içinde ona inanır ***(muhlis),*** güzel ahlâk sahibi olur ***(muhsin),*** O'nun bilinciyle ***(muttaki)*** erdemli ve dürüst bir hayat yaşarsa ***(mustagim)*** Allah Onunla birliktedir. Gerisi tanrı istismarı ve din bezirgânlığıdır... Şimdi dinleyin tarih boyunca tanrılaştırdığınız o varlıkları, bakın ne diyorlar: "Biz varlık içinde konulmuş yerlerine razı olan mahluklarız. Varlık düzeni içinde saf saf dizilmişiz. Kimimiz kuş, kimimiz balık, kimimiz boğa, kimimiz aslan, kimimiz oğlak, kimimiz rüzgâr, kimimiz bulut, kimimiz yer, kimimiz göğüz. Kimimiz

sini istiyorlar?

177- Fakat azap yurtlarına indiği zaman, uyanın diye çağırılıp duranlar için hiç de iyi bir sabah olmayacak!

178- Şu halde sen bir süreye kadar aldırış etme onlara.

179- Hele gör ne olacak sonları. Onlar da yakında görecekler.

180- İzzet sahibi Rabbinin onların yakıştırdıkları ile hiç bir alâkası yoktur. O çok yücedir!

181- Elçilere selâm olsun!

182- Âlemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun!

erkek, kimimiz dişi, kimimiz hayvan, kimimiz insanız. Saf saf dizilmişiz bölünmez bütünlük içinde. Biz sadece tek olan Allah'ı yüceltiriz. Hiçbirimiz Tanrı değiliz, hiçbirimiz yarı-Tanrı değiliz, hiçbirimiz Tanrının temsilcisi, simgesi, figürü, gölgesi vs. değiliz. Hepimiz mahlûkuz, yaratılmışız. Birbirimize tanrılar gibi davranmayı bırakalım. Birbirimiz üzerinden Allah'ın kulları üzerinde tanrısal egemenlik kurmaktan vazgeçelim, haddimiz! bilelim..."

***

40 - (58) MÜ'MİN SURESİ

Mekke'de inmiştir, 85 ayettir. "Gafir" (bağışlayan) olarak da bilinir. Bu dünyada "kendini tanrı sanan bir bilgi" ile yeryüzünde nüfus, güç ve uygarlık bakımından bir dönem üstün olan Firavun imparatorluğu vardı. Bu surede işte o Firavun'un saray çevresinden olduğu halde imanından o ana kadar Firavun'un haberi olmadığı "bir inanmış adamın" (mümin) tarihi konuşma sahnesi yer alır. Bu meçhul kişinin konuşması üzerinden evrensel mesajlar verildiği için sure aynı adla anılmıştır. Sure bir yandan "Tanrısız bilgiye" veya "kendini tanrı sanan bilime" dayalı uygarlıkların geçmiş çağlardaki hal-i pür melalini gözler önüne sererken; diğer yandan eski dünya dinlerinin mucize, kehanet, tılsım, büyü vs. alışkanlıklarından arınmış gerçek anlamda "iman, bilgi ve söz"e dayalı bir uygarlığın temelinde neyin yatması gerektiğine dair muazzam mesajlar vererek sona erer...

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- Ha, Mim.

2- Bu kitabın indirilişi O çok güçlü, her şeyi bilen Allah'tandır.

3- Günahı bağışlayan, tövbeyi kabul eden, cezalandırması şiddetli, engin cömertlik sahibi O Allah'tan ki O'ndan başka ilâh yoktur, dönüş O'nadır.

4- KÂFİRLİK edenlerden başkası Allah'ın ayetleri ile mücadele etmez. Fakat onların öyle ortalıkta dolanıp durmaları seni aldatmasın.

5- Onlardan önce Nuh halkı, arkalarından da çeşitli gruplar bütün bunlar yalan demişlerdi. Her dönemde elçilere suikast düzenlendi. Hakkı/adaleti/gerçeği sahte olanla bastırmak için boşuna mücadele edip durdular. Sonunda onları kıskıvrak yakaladım. Hele bir bak nasıl oldu yakalayışım?

6- Böylece Rabbinin kâfirleri cehennemde yakacağına dair sözü yerine gelmiş olacak.

7- Şu muazzam görkemi yüklenenler ve onun çevresindekiler Rablerini övgü ile yüceltirler. O'na güvenirler ve iman etmiş olanlar için şöyle bağışlanma dilerler; "Ey Rabbimiz, senin sevgi ve merhamet ile bilgin her şeyi kuşatmıştır. Tövbe edip yoluna girenleri bağışla ve onları cehennem azabından koru!

8- Ey Rabbimiz! Onları ve babalarından, eşlerinden ve çocuklarından iyi, güzel ve doğru olanları söz verdiğin o cennetlerin içine koy. Sen güçlüsün, bilgelik sendedir; bundan hiç şüphemiz yok!

9- Onları kötü işler yapmaktan uzat tut! Sen, her kimi kötü işler yapmaktan uzak tutarsan onu hesap gününde sevgi ve merhametine almışsın demektir. İşte asıl büyük kurtuluş da budur!"

10- Kâfirlere o gün şöyle seslenilecek: "Allah'ın küfrünüze kızgınlığı, sizin şu an kendinize kızmanızdan daha büyüktür. Çünkü siz imana davet ediliyordunuz da kâfirlik ediyordunuz!"

11- Diyecekler ki: "Ey Rabbimiz! Bizi iki kere öldürdün, iki kere de diriltin. Şimdi günahlarımızı itiraf ediyoruz. Ne olur,

buradan çıkmanın bir yolu yok mu?"[1]

12- Fakat "Siz tek Allah'a çağırıldığınız zaman inkâr ettiniz. O'na ortak koştuğunuzda da tasdik ediyordunuz, Şimdi söz ve karar çok yüce ve büyük olan Allah'ındır."

13-SİZE ayetlerini gösteren, sizin için gökten rızık indiren O'dur. Gel gör ki

[1] Yani: "Ey Rabbimiz bizi hayata getirdin sonra ölümü tattırdın, sonra diriltin şu an yeniden cehennem azabı ile bizi öldürüyorsun. Tamam, günahımızı anladık, çok kötü işler yapmışız. Ne olur bir kurtuluş imkânı ver, bu lanet yerden bir çıkış yolu göster bize!" derler... Demek ki cehenneme girenler oradan çıkmak için yalvarıp yakaracaklar. Peki, onlara bu izin verilecek mi? Ayetin devamında "hayır kesinlikle olmaz, buradan çıkamazsınız" denmeyip de neden orada olduklarına dair açıklamanın gelmesi dikkat çekicidir. Buna bakarak bir taraftan Allah'ın sevgi ve merhametinin ***(rahmet)*** öfke ve kızgınlığını ***(gazap)*** geçmiş olmasını, diğer yandan ebedi azabın sonsuz rahmet ile nasıl bağdaşacağını da hatırlarsak bir çıkış imkânının olabileceğini düşünebiliriz **(Musa Carullah).**

Keza kaynağı sağlam görünen şu hadis de bir fikir verebilir: ***"Cenneti hak edenler cennete, cehennemi hak edenler cehenneme girecek. O zaman yüce Allah şöyle seslenecek: "Kalplerinde hardal tanesi kadar imanı/iyiliği olanları cehennemden çıkarın!" Bunun üzerine o ana kadar cehennemde yananlar oradan simsiyah kesilmiş oldukları halde çıkarılacak ve hayat ırmağına atılacaklar. Sonra bir akıntının kenarında yeşeren otlar gibi hayata geri dönecekler. Sen onun nasıl sarardığını ve tomurcuklandığını görmez misin[7]."*** **(Buhari, Müslim, Neseî, İbni Hanbel).**

Hadiste geçen "hayat ırmağı" ***(nehrıl-hayat)*** tabiri son derece çarpıcıdır. Bunu, "ahiretin/geleceğin tarlası" olan dünya hayatı hakkında da düşünürsek, demek ki hayat bir ırmak gibidir. İnsanları süpürür götürür. Bu akıntıda kimimiz boğulur, kimimiz yüzerek kurtuluruz. Kimimize rahmet gibi yağmur, kimimize de sel gibi afet getirir. Kimimiz bu ırmakta boğularak dibe ineriz, sonra ırmağın kenarlarında yeşeren otlar gibi tekrar hayata dönerek tutunmaya çalışırız. Kimimiz tutunur, kimimiz savrulur gider. Hayat kimimizi parlatır, kimimizi de söndürür. Dibe inenler ve tavana vuranlar, tutunanlar ve tutunamayanlar arasında bir yarıştır sürer gider. Hayat ırmağında kötülükler insanı bitirip dibe vuran bir ota çevirirken, iyilikler tekrar yeşertir, daha da gürbüz hale getirir. Hayat dediğimiz, yürüyüş halinde akan coşkun bir ırmaktır ***(seyr-i huruşân).*** İyi kötüden, yanlış doğrudan hayatın kendi yolunu kendisi bulma kabiliyeti sayesinde ayrılır. Hayat kendi gerçekliğine uymayanı zamanla dışına atar, yürüyüşüne katmaz. İnsan hayat ırmağının suyuyla her defasında yıkanıp temizlenir. Arına arına, temizlene temizlene varlığın özüne doğru yol alır. Altının ateşte eritilip sahtesinin gerçeğinden ayrılması gibi insan da hayat ırmağına atılarak sahtesi gerçeğinden ayırt edilir. Ateşte eritilen altın gibi hayat ırmağında sınanır (fitne ile imtihan olur). Tutunanlar yükselerek yola devam eder, tutunamayanlar sararıp ot olur. Ancak bu biteviye sürüp giden can sıkıcı bir

ancak gönül veren anlar.

14- O halde sizler saf bir yürek temizliği içinde[2] dine yönelerek Allah'a çağırın. İsterse kâfirler hoşlanmasınlar.

15- Dereceleri yüksek şu muazzam görkemin sahibi, buluşma gününün dehşetini haber vermek için kullarından lâyık gördüğüne emrinde ruh[3] indirip vahyediyor.

16-Onların mezarlarından, meydana fırlayacakları gün yapmış oldukları hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz. Ve bir ses yankılanır: "Bugün mülk kimindir?" Hepsi birden: "Bir olan, her şeyi kudreti altında tutan Allah'ındır." derler.

17- Bugün herkese yaptığının karşılığı verilecektir. Haksızlığın zerresi yok bugün! Allah hesabı çabuk görendir.

18-Yürekleri ağza getirecek o felâket gününü haber ver ki o zaman yutkunup duracaklar. Ömrü zulüm ve haksızlık yapmakla geçmiş olanlar o gün ne bir dost bulacak, ne de torpil için aracı![4]

19- Çünkü O, gözlerin hain bakışını da gönüllerin gizlediğini de biliyor.

20-Allah hak ve adaletle hükmeder. O'ndan başka yalvardıkları ise hiçbir şeye hükmedemezler. Çünkü Allah her şeyi işitiyor, her şeyi görüyor.

21-Yeryüzünde bir dolaşıp da kendilerinden öncekilerin sonunun ne olduğuna bakmazlar mı? Onlar gerek kuvvet, gerekse yeryüzü uygarlığı bakımından kendilerinden daha güçlüydüler. Öyle iken Allah, onları günahları ile birlikte kıskıvrak yakaladı ve kendilerini Allah'a karşı bir koruyan bulunmadı.

22-O şundandı: Onlara elçileri söze dayalı apaçık delillerle geliyorlardı, fakat onlar kâfirlik ettiler. Allah da kendilerini tuttuğu gibi yakaladı. O çok güçlüdür, karşılığı şiddetlidir.

23- İYİ DİNLEYİN! Musa'yı ayetlerimizle ve apaçık bir delil[5] ile gönderdik.

24- Firavun'a, Haman'a ve Karun'a...[6] Onlar dediler ki; "Bu bir sihirbaz, bir yalancı."

25- Kendilerine tarafımızdan hakkı/adaleti/gerçeği getirince de "Onunla beraber iman etmiş olanların oğullarını öldürün, kadınlarını sağ bırakın!" dediler. Kâfirlerin tuzağı hep sapkınlık içindedir.

tekrar ***(çark-ı felek)*** değildir. Boyuna yeniden yaratma ***(halk-ı cedid)*** ile yenilenen bir arınma sürecidir. Lâyık olanı dalgalarının önünde yükselten, müstahak olanı da dibe batırıp ot yapan bir süreç. (Allahu alem)...

"Her şey akar; su, insan, tarih ve fikir
Oluklar çift; birinden nur akar diğerinden faVVNFK.

[2] **İHLAS:** Bkz. 15/40. ayet dipnotu.

[3] **RUH:** Bkz. 16/102. ayet dipnotu.

[4] **ŞEFAAT:** 74/48. ayet dipnotu.

[5] **SULTANU'L-MUBİN:** Bkz. 17/59. ayet dipnotu.

[6] **FİRAVUN/HAMAN/KARUN;** 29/39. ayet dipnotu.

26- Firavun: "Bırakın beni, öldüreyim Musa'yı da Rabbine dua etsin. Çünkü onun dininizi/devletinizi değiştirmesinden veya ayaklanma çıkararak ülkeyi karıştırmasından korkuyorum!" dedi.[7]

27- Musa: "Hiç kuşkusuz ben, hesap gününe inanmayan her büyüklük taslayandan Rabbime ve Rabbinize sığındım." dedi.

28- Firavun'un çevresinden -imanını saklayan- inanmış bir adam:[8] "Bir adamı 'Rabbim Allah'tır' diyor diye öldürecek misiniz? Oysa o, size Rabbinizden söze dayalı apaçık delillerle gelmiştir. Hem o bir yalancı ise çok sürmez yalanı boynuna geçer. Fakat doğru ise size yaptığı uyanlann en azından bir kısmı başınıza gelir. Allah haddi aşan bir yalancıyı doğru yola çıkarmaz.

29- Ey halkım, bugün mülk sizdedir. Bu ülkede üstünlüğü ele geçirmiş durumdasınız. Fakat Allah'ın öfkesini çekersek bizi ondan kim kurtarabilir?" dedi. Firavun: "Ben size yalnızca görüşümü söylüyorum ve ben size ancak doğru yolu gösteriyorum." dedi.

30- O inanmış adam devamla; "Ey halkım, doğrusu ben sizin hakkınızda eski çağlardaki toplulukların başına gelen günler gibi bir günden korkuyorum;

31- Nuh halkının, Ad'ın, Semud'un ve daha sonrakilerin başlarına gelen gibisinden. Allah kullarına durduk yere haksızlık etmek istemez,

32- Ve ey halkım, ben sizin için o çağrışma gününden korkuyorum 33- O arkanızı dönüp gideceğiniz günden. Sizi Allah'tan koruyacak da yoktur. Her kimi de Allah şaşırtırsa, artık onu doğru yola iletecek yoktur.

34- Bundan önce size söze dayalı apaçık delillerle Yusuf gelmişti. O zaman da onun size getirdiği haktan/adaletten/gerçekten şüphe edip durmuştunuz. Nihayet vefat ettiğinde de "Bundan sonra Allah asla peygamber göndermez!" dediniz. İşte aşın şüpheci olanları Allah böyle şaşırtır.

35- Bu şaşkınlar hiçbir delile dayanmadan Allah'ın ayetleri hakkında mücadele ederler. Allah katında ve imanı olanların gözünde ne çirkin bir durum! Allah bütün küstah zorbaların kalbini işte böyle mühürler..." dedi.

36/37- Firavun da "Ey Haman, bana bir kule yap, göğe çıkıp şu Musa'nın tan» nsı ile bir görüşeyim. Kesinlikle yalan

[7] Harfi harfine: "Onun dininizi değiştirmesinden ve arzda fesat çıkarmasından korkuyorum dedi" Tarihte Mısır ve Firavun imparatorluğu hakkında kısa bir jepolitik okuma; bu sözün bugün için "devleti yıkmak, kurulu düzeni değiştirmek veya ülkede ayaklanma çıkarmak, devrim yapmaya kalkışmak" dediğimiz argümanları çağrıştırdığını hemen gösterecektir. Musa'nın mücadelesi bu jeopolitik okuma olmadan sadece teolojik bakışla anlaşılamaz...

[8] Yani: Firavun'un idari kadrosu içinde olup iman etmiş ve fakat Firavun o ana kadar onun imanından haberdar olmamış, iman ettiği Firavun tarafından henüz bilinmeyen mümin bir adam...

söylediğini ortaya çıkaracağım." dedi. İşte bu şekilde Firavun'a yaptığı kötülükler güzel göründü de yoldan çıkarıldı. Firavun'un bütün hesaplan hüsranla sonuçlandı.

38- O inanmış adam yine: "Ey halkım, gelin peşimden sizi sapasağlam[9] yolda yürüteyim.

39- Ey halkım, bu dünya hayatı ancak geçici bir yaşamdan ibarettir, ahiret ise asıl yaşanacak yurttur.

40- Her kim bir kötülük yaparsa, yaptığı kötülükten başka karşılık bulmaz. Gerek erkek, gerek kadın her kim de mümin olarak iyilik, güzellik, doğruluk için çalışırsa işte onlar cennete girerler. Orada kendilerine umulmadık nzıklar verilir.

41- Hem ey halkım, neden ben sizi kurtuluşa davet ederken siz beni ateşe davet ediyorsunuz?

42- Siz beni Allah'a kâfirlik etmeye ve hakkında hiçbir bilgi sahibi olmadığım şeyleri O'na ortak koşmaya çağırıyorsunuz. Ben ise sizi o çok güçlü, çok bağışlayıcı olana davet ediyorum.

43- Sizin beni çağırdığınız ne dünyada ne de ahirette çağırılmaya lâyık bir şey değildir. Hepimizin varacağı Allah'tır ve bütün haddi aşanlar cehennemde yanacaktır.

44- Siz benim söylediklerimi sonra anlayacaksınız. Ben işimi Allah'a havale ediyorum. Allah kullarını görür, gözetir; bundan hiç şüphem yok..." dedi.

45- Ve Allah onu Firavun ve adamlarının kurduğu tuzağın fenalıklarından korudu ve Firavun ve adamlarını o berbat afet ile kuşattı.

46- Sabah akşam kendilerine cehennem ateşi hatırlatılıp duruldu. Kıyamet koptuğunda da "Firavun ve adamlarını atın o en şiddetli azaba!" denilecek.[10]

47- Onlar ateş içinde suçu birbirlerine atarken zayıf olanlar büyüklük taslayanlara: "Hani bizler sizin tebaanızdık. Şu ateşten bizi neden kurtaramıyorsunuz?" diyecekler.

48- Büyüklük taslayanlar ise: "Evet, hepimiz onun içindeyiz, çünkü Allah kullan arasında hükmünü verdi" diyecek.

49- Ateştekiler cehennem bekçilerine diyecekler ki: "Rabbinize dua edin de bir gün olsun azabımızı hafifletsin."

50- "Peki, elçileriniz size söze dayalı apaçık delillerle gelmemiş miydi?" denilince, "Evet, gelmişti" diyecekler. "Öyleyse yalvarın durun!" denecek. Çünkü kâfirlerin duası avunmadan başka bir anlam taşımaz.

51- BİZ elçilerimize ve iman edenlere/

[9] **RÜŞD:** Bkz. 2/256. ayet dipnotu.

[10] Harfi harfine: "Ateş, sabah akşam onlara arz edilir." Yani: Firavun ve adamlarına bu mümin kişinin yaptığı gibi sabah akşam, her fırsatta cehennem ateşi hatırlatıldı. Onlara böyle giderse nasıl ateşe atılacakları gözlerinin önüne serildi. Fakat buna rağmen bir türlü yola gelmediler. Cehennem, ateş, nâr vs. uyarılarını hiç umursamadılar. Böylece ömürlerini tükettiler. Kıyamet koptuğu günde onlara, "İşte o umursamadığınız, sabah akşam size arzedilip her türlü yolla hatırlatılan ateş buydu. Girin şimdi o inkâr ettiğiniz ateşe" denilecek...

güvenenlere hem dünya hayatında, hem de tanıkların toplanacağı günde yardım edeceğiz.

52- O gün ömrü zulüm ve haksızlıkla geçmiş olanlara özür dilemeleri fayda vermeyecek. Onlar o gün dışlanacak ve cehennemin dibini boylayacaklar.

53- Biz Musa'yı doğru yolda yürüttük. İsrailoğulları'nı o kitaba varis kıldık.

54- Aklı ve vicdanı olanlara[11] bir yol gösterici ve hatırlatma olmak üzere.

55- O halde güçlüklere göğüs ger, çünkü Allah'ın sözü haktır. Günahından af dile ve sabah akşam Rabbini överek yücelt.

56- Çünkü Allah'ın ayetlerine mesnetsiz görüşlerle karşı çıkanların, içlerinde hiçbir zaman tatmin edemeyecekleri küstahça bir kibir vardır. Öyleyse sen Allah'a sığın. O her şeyi işitiyor, her şeyi biliyor.

57- Göklerin ve yerin yaratılması insanların yaratılmasından daha büyüktür. Fakat insanların çoğu bunun bilincinde değildir.[12]

58- Kör ile gören bir olmaz. İman edip iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanla kötülük yapan da bir değildir. Ne kadar az düşünüyorsunuz.

59- Kıyamet kesinlikle kopacaktır; bunda hiç şüphe yok! Fakat insanların çoğu buna inanmıyor.

60- Oysa Rabbiniz: "Bana dua edin ki size karşılık vereyim. Bana ibadet etmeyi kibirlerine yediremeyenler yarın aşağılanmış olarak cehenneme gidecekler." buyurdu.

61- DİNLENESİNİZ diye geceyi, göz aydınlığı olarak da gündüzü yaratan Allah'tır. Allah, insanlara karşı engin cömertlik sahibidir. Fakat insanların çoğu şükretmiyor.

62- İşte her şeyin yaratıcısı Rabbiniz Allah budur. O'ndan başka ilâh yoktur. Nasıl olur da aldırış etmezsiniz?

63- İşte Allah'ın ayetlerini inkâr edenler böyle umursamazca davranıyor.

64- Sizin için yeryüzünü dinlenme yurdu, göğü de bina yapan Allah'tır. Size şekil verdi, sonra da şekillerinizi güzelleştirdi ve hoş nimetlerden rızık verdi. Rabbiniz Allah işte budur! Âlemlerin Rabbi olan Allah ne yücedir!

65- Sonsuz yaşam kaynağı O'dur. O'ndan başka tapılacak yoktur. Şu halde saf bir yürek temizliği içinde O'na

[11] **ULU'L-ELBAB:** 12/111. ayet dipnotu.

[12] Yani: Bölünmez bir bütünlük olan evrenin yaratılışı, içinde bir zerre olan insanların yaratılışından çok daha büyük bir olaydır. Fakat insanlar bölünmez bütünlüğün bir parçası olduklarını unutarak her şeyin kendilerinden ibaret olduğunu sanırlar. Üzerlerinde yaşadıkları dünyayı evrenin merkezi sanırlar. Kimileri de dünyanın etrafında döndüğü Güneş'i evrenin merkezi sanırlar. Hâlbuki evren büyük bir organizma olup Allah'ın yed-i kudretindedir. Yani onun enlemsiz, boylanışız, şekilsiz, boyutsuz sonsuz güç ve kudreti etrafında dönmektedir. Bunun için insanoğlu tabiatın sahibi değil mensubu olduğunu, "büyük bütünün" bir parçası olduğunu asla aklından çıkarmamalıdır...

yönelin, O'na dua edin. Bütün övgüler âlemlerin Rabbi olan Allah'adır.

66- Söyle onlara; "Rabbimden söze dayalı apaçık deliller gelince, Allah'tan başka yaşardıklarınıza tapınmaktan kesinlikle yasaklandım. Müslüman olmakla[13] emrolundum."

67- Sizi topraktan, sonra bir damla sudan, sonra bir kan pıhtısından[14] yaratan, ardından bir bebek olarak dünyaya getiren O'dur. Sonra olgunluk çağına erişmenizi, sonra da yaşlanmanızı sağlıyor. İçinizden kimine erken ölüm veriyor, kiminizi de belli bir süreye kadar yaşatıyor. Bütün bunlar aklınızı kullanasınız diyedir.

68-Yaşatan ve öldüren O'dur. Velhâsıl O bir işe karar verdiği zaman ona sadece "Ol!" der, olur.

69- BAKSANA şu Allah'ın ayetleri hakkında mücadeleye kalkanlar gerçeği nasıl da görmezden geliyorlar?

70- Kitaba ve elçilerimizle gönderdiğimiz mesajlara, bütün bunlar yalan diyenler çok yakında anlayacaklar neyin ne olduğunu.

71-0 zaman boyunlarında zincirler ve halkalarla sürüklenecekler,

72- Kaynar suya sokulup ateşte kaynatılacaklar.

73- Sonra sorulacak; "Nerede o ortak koştuklarınız?

74- Nerede O Allah'tan başkaları?" Diyecekler ki: "Bizi yüzüstü bırakıp gittiler. Aslında o yalvarıp yakardıklarımız daha önce de hiçbir zaman olmadılar. İşte Allah, kâfirleri böyle şaşırtır.

75- Bunun sebebi şudur: Çünkü siz yeryüzünde haksızca şımarıyor ve küstahça böbürleniyordunuz.

76- Şimdi girin cehennemin ebedi kapılarından. Bak o küstahça böbürlenenlerin yeri ne berbat bir yerdir!

77- ŞU HALDE sen güçlüklere göğüs ger. Allah'ın sözü haktır, mutlaka olacaktır. Artık onlara yaptığımız tehdidin bir kısmını sana göstersek de veya seni kendimize alsak da onlar dönüp dolaşıp bize gelecekler; bundan hiç şüphen olmasın.

78- Doğrusu Biz, senden önceki çağlarda nice elçiler gönderdik. Onlardan kimini sana anlattık, kimini anlatmadık. Hiçbir peygamber, Allah'ın izni olmadan bir ayet getiremez. Allah'ın emri gelince de hak gelmiş olur. Kof iddialara bel bağlayanlar işte burada hüsrana uğrarlar.[15]

79- Sizin için o evcil hayvanları yaratan Allah'tır. Onlardan binit edinesiniz, yiyeceklerinizi çıkarasınız diye.

80- Onların size daha birçok fayda-

[13] **İSLAM:** Bkz. 68/35. ayet dipnotu.

[14] **ALAK:** Bkz. 96/2. ayet dipnotu.

[15] Yani: Ey Muhammed! Senden önceki çağlarda da nice elçiler gelip geçti. Onların yapıp ettikleri de seninki gibiydi. Allah bu gelip geçen bütün elçilerle ilişki halindeydi. Çünkü hiçbir peygamber yoktur ki Allah onunla konuşmamış olsun. Bu gelip geçen elçiler bir şey uydurmuş değillerdi. Hepsi

lan vardır. Ayrıca önemli ihtiyaçlarınızı gidermek için hem onlara hem de gemilere binerek üzerinde dolaşırsınız.[16]

81-Ve ayetlerini işte böyle önünüze seriyor. Şimdi Allah'ın ayetlerinin hangisini inkâr edebilirsiniz?[17]

82- YERYÜZÜNDE gezip de kendilerinden önceki çağlarda yaşayanların sonu ne olmuş bir bakmazlar mı? Onlar kendilerinden daha kalabalık, daha güçlü ve yeryüzü uygarlığı bakımından daha üstün idiler. Öyleyken bunların hiçbiri kendilerini kurtaramadı.

83- Çünkü onlara elçileri söze dayalı apaçık delillerle geldiği zaman, kendilerinde bulunan bilgiye güvendiler,

Allah'tan aldıkları ayetleri insanlara bildiriyorlardı. Zira hiçbir peygamber Allah'ın izni olmadan, Allah'a rağmen bir ayet getiremez. Eğer Allah'ın izni olmaksızın ayet getiriyorsa o sahtedir. Böyle Allah'a ayet isnat edenler veya gerçek ayetleri içi boş, kof iddialarla çürütmeye çalışanlar ya da ayet yetmez mucize getirsin diyenler kıyamet koptuğu zaman hüsrana uğrayacaklardır... Buradan anlaşılıyor ki "mucize getirmek" Allah'ın istediği bir şey değildir. Demek ki elçilerin getirdiği apaçık söze dayalı ayetlerden ***(ayâtun beyyinât)*** başka bir şey değildi. Zira Allah'ın dini İslâm, diğerleri gibi mucize, kehanet, sır, büyü, tılsım vs. değil, "söz" dinidir. İnsana yakışan odur ki ona "söz" ile hitap edilmelidir. Zira hayvanlarda söz yoktur. Ormanda kaba kuvvet, şehirde ise sözdür geçerli olan. Tersi olursa insan insanlıktan çıkmış olur. Bunun için Allah, insanoğluna değer vererek karşı koyamayacağı bir kaba güç gösterisi ile değil, "söz" ile karşısına almıştır. Buna inanan inanır, inanmayan yarın görür neler olacağını... Ayrıca bkz. "BEYYİNAT"14/9. ayet dipnotu.

[16] Demek ki Kurandan önceki eski dünya dinlerinde sanıldığı gibi hayvanlar "Tanrıların sembolleri" değildir. İnek (boğa) Mısır Tanrısı ***îzus'un,*** Aslan Mezopatamya tanrıları ***Ningursu, Ninlil*** ve ***Iştarm,*** yılan-ejderha Babil tanrısı ***Marduk'un,*** at güneş tanrısı Ito'nun, köpek tanrıça ***Gula***nın, kablumbağa ve keçi-balık Asur'un su tanrısı ***Enkinin*** hayvanı değildir. Tanrılar bu hayvanların üzerine biniyor da değildir. Bunların üzerine biz biniyoruz. Bunlar mucize, kehanet, tılsım, uğur, büyü vesileleri vs. değildir. Bunlar insanlara kimi faydaları dokunan Allah'ın yarattığı bir takım canlı hayvan türleridir. Bütün bunları bizim için yaratan O kadir-i mutlak Allah'tır...

[17] Demek ki iki ayet önce; "Hiçbir peygamber Allah'ın izni olmadan bir ayet getiremez." denilip, hemen ardından tabiî hayattaki hayvanlar ve denizlerdeki gemilerden bahsedilmesi ve ardından da: "İşte Allah ayetlerini böyle gösteriyor, şimdi bunların hangisini inkâr edebilirsiniz?" denmesi şunu gösteriyor: Allah'tan mucize, kehanet, tılsım bekleyip durmamak gerekir. Mucize açık tabiatta, Allah'ın yarattığı canlı doğanın ve hayat ırmağının içindedir. Harikuladelikler oradadır. Bütünüyle tabiatın kendisi bir mucizedir...

[18] Yani: Elçiler o uygarlıklara, Allah'ın söze dayalı apaçık ayetleriyle geldiği zaman, elde ettikleri bilgiye (bilime) güvenerek bir peygamberin yol göstericiliğine ihtiyaçları olmadığını, bu bilgiyle her şeyi çözeceklerini sandılar. "Artık peygamber de,

sonunda alay ettikleri şey kendilerini kuşatıverdi.[18]

84- O zaman hışmımızı gördüklerinde "Allah'ın birliğine inandık ve ortak koşanları inkâr ettik." dediler.

85- Dediler, ama hışmımızı gördükleri zamanki imanlan kendilerine fayda vere» cek değildi. Zira Allah'ın kulları hakkındaki süregelen kanunu budur.[19] İşte hep bu noktada kaybetti kâfirler.[20]

Tanrı da bilimdir." dediler. Fakat ne kalabalık nüfusları, ne ordu ve donanmaları, ne de yarattıkları "bilime" dayalı o görkemli uygarlıklar onları kurtarmaya yetmedi. Şimdi bakın, yaşadıkları diyarlarda derin bir ıssızlık ile ürkütücü bir sessizlik dışında bir şey görüyor musunuz? Şu halde ey aklı, bilgiyi, bilimi tanrı yerine koymaya kalkan modern çağın insanları! Siz bu modern uygarlığın tarihte eşinin benzerinin bulunmadığını mı sanıyorsunuz? "Bundan böyle vahiy, peygamber ve Tanrı bilimdir." demenin yeni bir şey olduğunu mu sanıyorsunuz? Bunları gözünüzde büyütmeyin, en büyük Allah'tır. Ondan başka büyük yoktur. Akıl da, bilim de, bilgi de Onun ile anlamlıdır...

[19] **SÜNNETULLAH;** 17/77. ayet dipnotu.

[20] Yani: Elde ettikleri bilgiye (bilime) güvenerek: "Bizim Tanrıya, dine, peygambere ihtiyacımız yok!" diyenler bir gün büyük bir afetle karlaşınca, "Tamam inandık, Allah bir peygamber hak!" demeye başladılar. Ellerindeki bilim onları kurtarmaya yetmeyince Allah'a sığınmak dışında bir yol bulamadılar. Ama bunun kime ne faydası var? Zira Allah'ın kulları arasında süregelen kanunu, davranış tarzı, yolu yöntemi ***(sünnetullah)*** odur ki kişi imana kendi özgür iradesiyle ulaşmalıdır. Karşı koyamayacağı bir mucizenin şokuyla veya mani olamayacağı bir afetin çaresizliği içinde veya ölümle pençeleşirken "tamam inandım" demek neye yarar? Sıhhat ve sağlık yerindeyken, aklı başında yaşıyorken, kendisine kendi diliyle, kendi kavrayış imkânlarıyla, yani "söz" ile gelen bir peygamberi kendi özgür iradesiyle, kendi aklı ve vicdanı ile ölçüp tartıp kabul etmedikten sonra olağanüstülüğün şoku altında "tamam inandım" demek neye yarar? Öyle olsaydı bunca peygamberi, bunca kitabı, bunca suhufu göndermeye ne gerek vardı? Allah'ı -ölmüşler de dâhil- bütün insanları "bir çırpıda" kendine inandırmaktan aciz mi sanıyorsunuz? Neden "söz" de ısrar edip duruyor hiç mi düşünmüyorsunuz? Bizi adam yerine koyduğunu, aklımıza, gönlümüze, gözümüze, kulağımıza, vicdanımıza, sözümüze çok önem verdiğini görmüyor musunuz? Görmek için yaratılmış o gözlerimiz neden görmez? Duymak için yaratılmış o kulaklarımız neden duymaz? Sevmek için yaratılmış o kalplerimiz neden bomboş? İnanmak için yaratılmış o yüreklerimiz neden kararmış? Titreyip kendimize, yani bu muazzam imkânlara dönmek varken neden mucize ve tılsım bekliyoruz? Allah'ın, sürü içinde bir koyunu değil insanlar içinde bir insanı, adam gibi bir adamı "muhatap" görmek istediğini, onun için süregelen kanununu "söz" üzerine kurduğunu ne zaman anlayacağız?

41 - (59) FUSSILET SURESİ

Mekke'de inmiştir, 54 ayettir. Surenin ana teması "ilahi vahiy" gerçeği etrafında döner. Üçüncü ayetle kitabın her şeyi açık açık anlattığı veya anlaşılması zor olmayan apaçık bir hitap olduğu ifade edilirken kullanılan "açıkça açıklandı" (fussilet) kelimesi sureye isim olmuş görünmektedir

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- Ha, Mim.

2- Bu, sevgi ve merhameti sonsuz olan tarafından indirilmektedir.

3- Bilinçlenmek isteyen bir halk için ayetleri apaçık açıklanmış,[1] Arapça okunan bir kitaptır.

4- Hem müjdeci hem uyarıcıdır.[2] Gel gör ki çoğu burun kıvırıyor ve duymuyor.

5- Şöyle diyorlar: "Kalplerimiz bizi çağırdığın şeye karşı kapalıdır. Kulaklarımızda da sağırlık var ve seninle aramıza bir perde çekilmiştir. İstediğini yap, biz bildiğimizi okumaya devam edeceğiz."

6- Söyle onlara: "Ben sadece sizin gibi bir insanım. Bana tanrınızın Tek Tanrı olduğu vahyolunuyor. O'nun yolunda dosdoğru yürüyün ve bağışlamasını dileyin. Ortak koşanların vay haline!

7- Onlar ihtiyaçtan fazlasını vererek arınmazlar[3] ve ahireti inkâr ederler.

8- İman edip iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanları ise hak ettikleri[4] bir karşılık bekliyor.

9- SÖYLE onlara: "Siz yeri iki aşamada yaratanı gerçekten inkâr mı ediyorsunuz? O'na eşler mi koşuyorsunuz? O, bütün âlemlerin Rabbidir.

10- Yeryüzünde sabit dağlar varetti. Orasını bereketlendirdi. İsteyenler/ihtiyacı olanlar için eşitçe olmak üzere orada dört mevsim rızık ve rızık kaynakları takdir etti.[5]

[1] **FUSSİLET:** Sözlükte [Fe-Sad-Lam] kökü mastar olarak "ayrılmak, çıkmak, ayırmak, uzaklaşmak, uzaklaştırmak, karar vermek, açıklamak, kovmak, kesmek, koparmak" manalarına geliyor. Ayırmak, açıklamak, detaylarını belirtmek ***(tafsil);*** çekilmek, ayrılmak ***(infisâl);*** pazarlık etmek, ayrılmak ***(mufâsele);*** kesen, ayıraç, son ***(fasıl);*** ara, fasıla, virgül ***(fasıla);*** deklanşör ***(fessâle);*** ayrılık, ayrılma ***(fisâl);*** bölüm, mevsim, tiyatroda perde, kısım, fasıl, sınıf ***(fasl);*** kuvvetler ayrılığı ***(faslus-sulta);*** gurup, manga, familya, takım, aşiret ***(fasile),*** ayrılıkçı ***(infisalı);*** yargıç, kadı, hüküm veren, hakla batılı ayıran ***(faysal);*** eklem, mafsal, boğum, rekor ***(mufassıl);*** ayrıntılı, detaylı ***(mufassal);*** ayrı, ayrılmış ***(munfasıl)*** kelimeleri bu köktendir... Demek ki ayette ***geçen fussilet*** kelimesi 1- Bu kitapta farklı farklı konularda açıklamalar vardır. 2- Bu kitapta ele alınan konular ayrıntılı olarak tek tek açıklanmıştır manasına gelmektedir. Kelimeyi her iki manada da anlamak mümkün görünmektedir...

[2] **İNZAR:** 25/1. ayet dipnotu.

[3] **ZEKAT:** 23/4. ayet dipnotu.

[4] **GAYR-I MEMNUN:** 68/3. ayet dipnotu.

[5]Ayette geçen "isteyenler için eşitçe" (sevâen li's-sâilîn) ifadesi "eşitliğin" bir Kur an kavramı olduğunun apaçık delilidir. Sadece burada değil; başka yerlerde de özellikle "rızık" söz konusu olduğunda "eşitlik" kavramının dikkat çekici bir şekilde vurgulandığını görüyoruz, (bk. Nahl; 71). Ayette geçen "dört günde" (fî erbeati eyyam) dört mevsim içinde yani bütün bir yıl boyunca, "güçler/kuvvetler" (egvât) da insana güç veren, kuvvet toplamasını sağlayan gıdalar/rızık ve rızık kaynakları manasındadır. Kur an, bunlara yeryüzündeki güç/kuvvet kaynakları (egvâtuhâ) diyor. "Egvât" Türkçe'de de kullanılan "guvve" nin çoğuludur ki kuvvet diye telaffuz ederiz. En geniş anlamıyla yeryüzünde rızık biriktirici tüm servet ve güç yığıcı tüm iktidar kaynaklarını ifade eder.

İşte, Allah, yeryüzünün tüm güç ve kuvvet kaynaklarının/servet ve iktidar araçlarının isteyenler yani ona ihtiyacı olanlar arasında "eşitçe" dağıtılmasını/paylaştırılmasını "takdir" ettiğini söylüyor. Yarattığı rızık ve rızık kaynaklarının zenginler arasında dönüp dolanan bir tahakküm aracı (devlet) olmasını istemiyor! (Haşr; 7). Her türden sosyal, politik, iktisadi güç ve kuvvet kaynaklarının "eşitçe" dağıtılmasını, bir yerde merkezîleştirilmemesini (temerküz), ortaklaşacı üretim ve paylaşım düzeni içinde bunlardan tüm insanların faydalanmasını istiyor! (Fussilet; 10). Demek ki neyi "takdir" ediyor? Zengin ile yoksul arasındaki uçurumun sürüp gitmesini, bunun bir imtihan olmasını değil; uçurumun kapatılmasını, "eşit" hale gelmeyi... Demek ki neyi "irade" ediyor? Güç ve kuvvetin ömür boyu üsttekilere, acziyet ve zaafiyetin de ömür boyu alttakilere ait olmasını değil; güç ve kuvvet kaynaklarının eşitçe dağıtılmasını, kimseye tapulanmamasını, ezmek, sömürmek ve tahakküm gibi hegomonya araçlarına dönüşmemesini, bilakis "kamucu amaçlar" için yayılarak seferber edilmesini... Lütfen bu ayeti (Fussilet; 10) tekrar tekrar okuyun, üzerinde düşünün. Diğer eşitlik ayetleri (ör. Nahl; 71, Haşr; 7) ile karşılaştırınız...

Ayet doğrudan adalet, özellikle de eşitlik mesajı verdiğine göre, devam edelim...

Rağıp el-Isfehanî'nin dediği gibi adalet eşitçe paylaştırma (et-taqsît ala's-sevâ) demektir. (el-Müfredat, ADL mad.). Bu durumda adaletin ruhu ve sevk-i sebebi (emredilme yönü) eşitlik olmuş olur.

Bu iki türlü olur: Biçimsel eşitlik ve fonksiyonel eşitlik...

Biçimsel eşitlik Aristo'nun "dağıtıcı adalet" dediği şeydir ki kişinin dil, din, ırk, bölge, kavmiyet, milliyet, mülkiyet, cinsiyet vs. ayrımı yapılmaksızın herkesin eşit görülmesidir. Eski Yunan adalet tanrıçası Themis resmindeki gibi burada adaletin gözü kapalıdır, kimin ne olduğuna bakmaz. Acilen sağlanması gereken ilk etaptaki eşitlik budur.

Fonksiyonel eşitlikte ise adaletin gözü açıktır. Kimin ne olduğuna bakar. Örneğin yemek dağıtılırken herkesin yemek hakkı olduğunu söylemek biçimsel eşitliktir.

Kimseye dili, dini, ırkı, bölgesi, mülkiyeti, cinsiyeti veya yaşı sebebiyle ayrımcılık yapılamaz. Fakat çocuklara ayrı, hastalara ayrı yemek vermek fonksiyonel eşitliktir. Burada adaletin göze açıktır ve kimin ne olduğuna bakar ve fonksiyonuna göre dağıtır. Aristo buna da "denkleştirici adalet" der.

Ali Şeriati de, bu ayrımın Kur anda adalet (denkleştirme) ve kist (hakkı olanı verme) kavramları ile yapıldığını söyler. Adaletin mahkeme, yargı, hukuk, adliye teşkilatı gibi üst yapıda, Kıst'ın ise mülkiyet ilişkileri gibi alt yapıda olacağını ifade eder.

İnsanların "farklı" renk, tip, cinsiyet ve karakterde yaratılması eşit yaratılmadığı anlamına gelmez. Farklıyım diye adam eşit olamayacağını iddia ediyor. Farklılıktan eşitsizlik ve hatta üstünlük çıkarmaya kalkıyor. Eşitlik davası tam da burada lazımdır. Demek ki adaletin amacı (biçimsel veya fonksiyonel) eşitliği sağlamadır. Bu iki türüyle eşitlik sağlandığında adalet gerçekleşmiş olur. Bunlar iç içe geçmiş, biri olmadan diğeri olmayan, biri diğerini doğuran kavramlardır. Hakkaniyet, dağıtıcı adalet, denkleştirici adalet veya mutlak eşitlik, nispi eşitlik vs. diye daha Hukuk Fakültelerinin birinci sınıflarında öğretilir.

Kur anda adalet ve eşitlik kavramları birkaç çeşittir; Adalet, Kist, Vasat, Hakk, Vezn, Sevâ... Bunların her biri meselenin ayrı bir yönünü ifade eder ve kavramı bütün yönleri ile detaylandırır. (bkz. "Adalet Devleti; Ortak iyinin iktidarı" adlı kitap çalışmamız; İst, 2003). Örneğin eşitlik (sevâ) başlıca üç düzeyde ele alınır:

Birinci düzey: İnsanın yaratılışı anlatılırken kullanılır: "İnsan kendisinin başıboş bırakılacağını mı sanır? O akıtılan bir meninin içinden bir nutfe değil miydi? Sonra bu aşılanmış bir yumurta oldu, derken Allah onu eşitleyip biçimlendirdi. Ondan da iki eşi; erkek ve dişiyi varetti" (Kıyamet; 75/36-39). "Sonra onu eşitçe yaratıp düzenledi. Ona kendi ruhundan üfledi. Ve size kulaklar, gözler, kalpler verdi. Ne kadar az şükrediyorsunuz?" (Secde; 32/9).Görüldüğü gibi insanın yaratılışını anlatan ayetlerde "sevâ/tesviye" kavramının kullanılması çok manidardır. "Biçim verdi, düzenledi, tam yaptı" denmek istenirken hep eşitlik kökünden gelen bu kavram kullanılır. Bunun anlamı insanın yaratılış anında kadın erkek eşit bir şekilde yaratıldığı, ana rahminde böylece biçim verildiği, düzenlendiğidir. Yaratılıştaki eşitlik anlatılmak istenir.

İkinci düzey: Dünya hayatındaki bir takım farklılıklar anlatılırken kullanılır: "Kör ile gören eşit olur mu? Karanlık ile aydınlık eşit olur mu?" (Nahl; 16/16), "Hacıları su verme ve Mescid-i Haram'ı onarma ile Allah yolunda cihad eşit olur mu?" (Tevbe; 9/19), "Oturanlar ile malları ve canlarıyla cihad edenler eşit olur mu?" (Nisa; 4/95), "Kendine bile sahip olmayan zavallı bir kul ile verdiğimiz rızıklardan gizli açık infâk eden eşit olur mu?" (Nahl; 16/75). Görüldüğü gibi burada da dünya hayatında insanlar arasında fizikî, tabiî, ahlakî veya amelî bir takım farklar karşılaştırılır ve bunların sanki aralarında hiç fark yokmuş gibi olamayacağı belirtilir. Ancak farklılıklardan eşitsizlik çıkarmak, dahası bunu bir ayrıcalıklı sınıf-

laşmaya dönüştürerek, özellikle rızık ve rızık kaynaklarının kullanımı konusunda sınıflaşma ve eşitsizlik yaratılmaya kalkışılınca üçüncü düzeydeki eşitlik ayetleri gelir ve tekrar birinci düzeydeki yaratılıştaki eşitlik temasına dönülür.

Üçüncü düzey: Rızık ve rızık kaynaklarının kullanımı anlatırken kullanılır: "Yeryüzünde sabit dağlar varetti. Orasını bereketlendirdi. Orada dört mevsim güç/kuvvet kaynaklarını (egvâtuhâ), isteyenler/ihtiyaç sahipleri eşit olarak yararlansın diye (sevâen li's-sâilîn) takdir etti." (Fussilet; 41/10), "Rızıkta üstün kılınanlar (zenginler) yanlarındaki (yoksullar) ile eşit hale gelmemek için onlara vermiyorlar. Allah'ın nimetini mi inkar ediyor bunlar? (Nahl; 16/71). Görüldüğü gibi birinci düzeyde eşitlik, ana rahmindeki yaratılış ile başlıyor. Burada bir ayırım yapılmıyor ve yaratılış anlatılırken hep eşitlik kökünden gelen kavram (sevâ/tesviye) kullanılıyor. Sonra ikinci düzeyde insanoğlu dünyaya geliyor. Dünyanın çeşitle halleri sebebiyle farklılaşmalar oluyor. Dil, din, ırk, renk, mülkiyet, cinsiyet, kavmiyet ve milliyet temelinde yaşanan bu farklılaşmaların Allah'ın bütün insanlar için yarattığı rızık ve rızık kaynaklarında (üretim araçlarının kullanımında) bir eşitsizliğe ve sınıflaşmaya yol açtığı görülünce buna "dur" deniliyor ve üçüncü düzeyde "eşitliğin takdir edildiği" açıklanarak, tekrar yaratılıştaki eşitlik düzeyine çekilinmesi çağrısı yapılıyor.

Bunun anlamı "farklı fakat eşit" yaşama çağırışıdır. Özellikle rızık ve rızık kaynaklarının kullanımı konusundaki eşitsizliğe Kur anın tahammülü olmadığını görüyoruz. Öyle ki yoksulluk boyutundaki eşitsizlik "Allah'ın nimetini inkar", açlık boyutundaki eşitsizlik de "Allah'a ortak koşmak" olarak görülmektedir, (bkz. Nahl; 16/71,112 ve Fussilet; 41/10 ile öncesi ve sonrasındaki ayetler.)

Etrafınıza bakın; dil, din, mezhep, meşrep, renk, ırk, bölge, kavmiyet, meslek, milliyet, cinsiyet ve mülkiyetten kaynaklanan yığınla adaletsizlikler ve eşitsizlikler görmüyor musunuz?

Kuran, yukarıdaki ikinci düzey kullanımda nelerin birbiriyle eşit olamayacağını söylüyor. Oturanla cihat eden, başkasına köle olanla, kendisi kazanıp gizli açık infâk eden ve adaleti emredenin eşit olamayacağı gibi...

Dikkat edilirse bunların hepsi fizikî mecburiyet (kör ve sağır ile gören ve işiten vb.), doğadaki farklılıklar (aydınlık ile karanlık vb.) ve ahlakî meziyet farklılıklarıdır. Ancak bu farklılıkların hiç birisi rızık ve rızık kaynaklarının (güç ve kuvvet kaynaklarının) eşitçe paylaşılmasına ve dağıtılmasına mani değildir. Keza bu farklılıklar üstteki-alttaki, ezen-ezilen, zengin-yoksul, yöneten-yönetilen, doğulu-batılı, zenci-beyaz, kadın-erkek, asker-sivil, Alevî-Sünnî, Türk-Kürt, Arap-Acem vs. eşitsizliklerine yol açamaz...

İşte burada Allah "eşitliği" takdir ettiğini söylüyor. Böyle olmasını murad ediyor, iradesini bu yönde açıklıyor. Kanımca ayette ifade edilen manayı başka yönlere çekip bu vurguyu ıskalamak bilmeden yapılıyorsa mazeret, bilinçsiz yapılıyorsa gaflet, bile bile yapılıyorsa hıyanettir.

11- Sonra duman halindeki göğe yöneldi. Ona ve yeryüzüne: "İsteyerek veya istemeyerek gelin!" dedi. İkisi de: "İsteyerek geldik!" dediler.

12- Böylece onları iki aşamada yedi gök olarak yarattı. Her göğe kendi işlevini vahyetti. Yeryüzüne yakın olan[6] gökleri ışıklarla süsledik ve koruduk. İşte bu, çok güçlü ve her şeyi bilenin takdiridir.[7]

13- BÜTÜN bunlara rağmen yine de burun kıvırırlarsa söyle onlara: "Size Ad ve Semud'u çarpan yıldırım gibi bir yıldırımı haber veriyorum."

14- Onlara "Allah'tan başkasına tapmayın!" diye önlerinden ve arkalarından elçiler geldiği zaman "Rabbimiz dileseydi melekleri gönderirdi. Onun için biz getirdiğiniz şeye inanmıyoruz." dediler.

15- Dahası Ad halkı yeryüzünde haksız yere büyüklük taslayıp "Bizden daha güçlü kim varmış?" diye böbürlendiler. Bak şunlara, kendilerini yaratmış olan Allah'ın onlardan daha güçlü olduğu akıllarına hiç mi gelmez? Ayetlerimizi inkâr etmeye nasıl da şartlanmışlar.

16- Biz de kendilerine dünya hayatında aşağılık bir azap tattırmak için o uğursuz günlerde üzerlerine korkunç bir kasırga gönderdik. Bununla birlikte ahiret azabı çok daha korkunç olacak. Onları hiç kimse kurtaramayacak!

17- Semud'a gelince, Biz onlara da doğru yolu gösterdik ancak onlar körlüğü doğru yola tercih ettiler. Derken yaptıkları ile beraber o alçaltıcı yıldırım azabı onları kıskıvrak yakaladı.

18- İman edip sakınanları ise kurtardık.

19- Allah'ın düşmanları toplu halde cehenneme atılacaklar.

20- Cehenneme yaklaştıklarında kulakları, gözleri ve derileri dile gelip[8] yaptıklarını bir bir anlatacak.

21- Derilerine: "Niçin dile gelip yaptıklarımızı bir bir anlattınız?" diyecekler. "Bizi her şeyi söyleten Allah dile getirdi. Sizi de ilk defa O yarattı, yine O'na götürülüyorsunuz." diyecekler.

[6] **DÜNYA:** 2/86. ayet dipnotu.

[7] Rivayete göre surenin başından buraya kadar olan pasajı Hz. Peygamber, Mekkeli müşriklerin "Seni Kureyş'in lideri yapalım, istediğin on kızla evlendirelim, istediğin kadar mal verelim." teklifleri üzerine yüzlerine karşı okumuştur. Tam "Ad ve Semud u çarpan yıldırım gibi..." ayetine geldiğinde **Utbe bin Rebia** eliyle Hz. **Peygamberin** ağzını kapayarak: "Allah aşkına yeter, hısım akrabaların hakkı için..." diyerek daha fazlasını dinleyememiş ve Kureyş ileri gelenlerinin yanma giderek "Vallahi dinlediğim ne şiire, ne sihire benziyor, bu başka bir şey, başka..." demiştir (Razi, îbni Kesir, Kurtubi).

[8] **DİLE GELME:** Bkz. 77. sure giriş dipnotu.

22 - Pervasızca günah işlerken kulaklarınızın, gözlerinizin ve derilerinizin bir gün dile gelip aleyhinize tanıklık edeceğini hiç düşünmüyordunuz. Yaptıklarınızdan çoğunu Allah'ın bilmeyeceğini sanıyordunuz.

23- İşte Rabbiniz hakkında taşıdığınız bu düşünce sizi mahvetti, tam anlamıyla kaybettiniz.

24- Haydi, dayanabilirseniz ateş sizi bekliyor. Özür dileyip Rabbinize yalvarıp yakarsanız bile nafile.

25- Onlara bir takım arkadaşlar edindirmişizdir. Kendilerine yapıp ettiklerini hep güzel gösterdiler. Önceki çağlardan beri görünür, görünmez tüm günahkâr topluluklar için geçerli söz onlar içinde geçerli olacak. Çünkü hepsi kendilerine yazık etmişlerdir.

26- KÂFİRLİK edenler: "Şu Kur'an'ı dinlemeyin ve hakkında yaygara çıkarın, belki ancak böyle etkisiz hale getirebilirsiniz." diyorlar.[9]

27- İşte Biz de onun için o kâfirlere şiddetli bir azap tattıracağız ve kendilerine yaptıklarının en kötüsüyle karşılık vereceğiz.

28- Allah düşmanlarının görüp göreceği işte budur; Ateş! Ayetlerimizi yok saymalarına karşılık ebedi[10] cehennem yurdu onları bekliyor.

29- Kâfirler diyecekler ki: "Ey Rabbimiz görünen, görünmeyen tüm sapkınlığa sürükleyenleri göster bize, onları ayaklarımızın altına alalım, en aşağılıklardan olsunlar!"

30- Fakat "Rabbimiz Allah'tır!" deyip dosdoğru yürüyenlerin üzerinde melek sesleri şöyle yankılanacak: "Korkmayın, üzülmeyin, size söz verilen cennet ile neşelenin!"

31- Sizin hem dünya hayatında, hem de ahirette yâriniz biziz. Canınızın çektiği her şey cennette sizi bekliyor,

32- Bağışlaması, sevgi ve merhameti sonsuz Allah'ın karşılaması olarak...

33- Allah'a çağıran, iyilik, güzellik, doğruluk için çalışan ve "Ben Müslümanlardanım!"[11] diyen kimseden daha güzel sözlü kim olabilir?

34- Güzellikle kötülük bir değildir. Kötülüğe daha güzeli ile cevap ver. O

[9] Demek ki denmek istenen bugün için aşağı yukarı şudur; "Şu Kur ana karşı normal yollardan baş etmemiz mümkün görünmüyor. Karşı bir söylem oluşturarak, akıldan, vicdandan, sağduyudan vs. bahsederek baş etmemiz mümkün değil. En iyisi onu yaygaraya boğmaktır. Bu şekilde onu insanların gözünden düşürüp etkisiz hale getirmek için ağzınıza geleni söyleyin. Gürültüye, patırtıya getirin. Ne söylediği anlaşılmasın. Anlaşılsa bile bunların birer hezeyan, kuruntu, halüsinasyon, şizofrenik saplantı, panik depresif, psikolojik kişilik parçalanması vs. sonucu söylenmiş sözler olduğunu, ciddîye alınacak bir tarafı olmadığını söyleyin. İnsanların anlamayacağı bir takım "bilimsel" kelimeler kullanarak söylemini etkisiz kılın. Bu da bir tür "yaygara" demektir, üstelik gayet de modern!

[10] **HULD:** Bkz.43/74. ayet dipnotu.

[11] **MÜSLÜMAN:** 68/35. ayet dipnotu.

zaman bakarsın ki kanlı bıçaklı olduğun bir kimse bir anda kırk yıllık dostun gibi olmuş!

35- Bu noktaya ancak güçlüklere göğüs germesini bilenler ulaştırılır. Erdemde büyük pay sahibi olan ulaştırılır.

36- Eğer seni şeytan dürterse hemen Allah'a sığın. O'dur ancak işiten, bilen!

37- Gece ile gündüz, güneş ile ay O'nun ayetlerindendir. Şu halde güneşe ve aya secde etmeyin, onları yaratan Allah'a secde edin. Eğer gerçekten O'na ibadet etmek gibi bir niyetiniz varsa.[12]

38- Buna karşın büyüklük taslarlarsa, bilsinler ki, Rabbinin huzurundakiler gece-gündüz O'nu yüceltirler ve bundan usanmazlar.[13]

39- Yeryüzünü çatlamış susuz toprak halinde görmen de O'nun ayetlerindendir. Biz ona yağmuru indirdiğimizde canlanır, hayat bulur. İşte ölmüş biri de böyle canlanıp hayat bulacak.[14] O'nun her şeye gücü yeter.

40-AYETLERİMİZİ yok sayanlar[15] Bizden kaçamazlar, kesinlikle! Şu halde ateşe atılmış olmak mı iyi, yoksa kıyamet gününde güven içinde olmak mı? Düşünün ve tercihinizi yapın çünkü Allah her ne yaparsanız görüyor.

41 - Kendilerine gelen hatırlatmaya kâfirlik ediyorlar. Hâlbuki o yüce bir kitaptır.

42- Ona ne önünden, ne ardından batıl yaklaşamaz. O, övülmeye layık, yüce bir bilgelik kaynağından indirilmektedir.[16]

43- Sana önceki çağlarda yaşamış elçilere söylenenden başkası söylenmiyor. Rabbin hem bağışlama sahibidir, hem de elem verici bir azap; bundan hiç şüphen olmasın.

44- Eğer Biz Kur'an'ı Arapça dışında bir dille indirseydik bu sefer: "Hiçbir şey anlamıyoruz, neden Arapça değil?" diyeceklerdi. Söyle onlara: "O

[12] Demek ki güneşi, ayı, gündüzü, geceyi tanrılaştıran veya bunların tanrıların sembolleri, mekânları vs. olduğuna inanan bütün Mezepotamya/Akdeniz havzası veya Sami/Arap mitolojileri batıldır. Kur an bu tür ayetlerle hitap çevresi üzerinden tüm eski dünya dinlerinin sembollerine ve tanrı tasavvurlarına göndermede bulunuyor ve onların tanrı yerine koydukları her ne varsa "o taptığınız tanrı değil, onu da ben yarattım" mesajını veriyor...

[13] Yani: Durum böyle olduğu halde onlar aya, güneşe, yıldıza, gündüze, geceye tapınmaya devam ederlerse bilsinler ki bu yaptıkları boştur. O tapındıkları zaten Allah'ı yüceltmekte ve O nu Tek Tanrı olarak bilmektedirler. Onlar istedikleri kadar onları tanrılaştırsınlar gerçek budur. Onlar sadece kendilerine yazık ederler...

[14] Yani: 1- Fiziki olarak ölmüş, mezarda yatan birisi de diriltici soluğun esmesiyle (sura üflenmesiyle) canlanıp hayata dönebilir. 2- Manevî/ahlâkî olarak ölmüş bir kalp de hidayet rüzgârının esmesiyle canlanıp hayata dönebilir. Ayetin her iki anlama gelmesi de muhtemeldir. Her iki şekilde de anlaşılabilir görünmektedir.

[15] **İLHAD:** Sözlükte [Lam-Ha-Dal] kökü mastar olarak "kazmak, gömmek, inkâr

iman edenlere/güvenenlere yol gösterici ve sorunları için bir çözüm kaynağıdır. İman etmeyenlere ise kulaklarında bir sağırlık olduğu için kapalı ve anlaşılmaz geliyor. Onu uzaklardan gelen ses gibi algılıyorlar.

45- Önceki çağlarda Musa'ya da kitap vermiştik, fakat hakkında tartışıp durmuşlardı. Eğer Rabbinin çok önceden verilmiş sözü olmasaydı hemen oracıkta işleri bitirilmişti.[17] Onlar iflah olmaz bir şüphe içindedirler.

46- HER KİM iyi, güzel ve doğru bir iş yaparsa kendisi için yapmış olur. Her kim de kötülük yaparsa kendi aleyhinedir. Yoksa Rabbin durduk yere kullara haksızlık edecek değildir.

47- Kıyametin ne zaman kopacağını ancak O bilir. O'nun bilgisi olmadan ne tohum kabuğunu yarar, ne bir dişi gebe kalır, ne de doğurur. O gün "Ortaklarım neredeymiş?" diye bir ses duyulacak ve onlar: "Biz böyle bir şey ne duymuş, ne görmüşüz." diyecekler.

48- Önceden tapınıp durdukları şeyler ortalıktan kaybolacak. Artık kaçacak hiçbir yer kalmadığını anlayacaklar.

49- ŞU İNSANO/LU mutluluğu aramaktan hiç yorulmaz fakat başına bir kötülük gelse hemen yorulur, karamsarlığa düşer.

50- Şayet başına gelen bir kötülük-

etmek" demektir. Sapmak, yan çizmek ***(ilhâd);*** yönelmek, sığınmak ***(iltihâd);*** tanrısızlık, inkarcılık ***(ilhâd);*** tanrısız, inkarcı, inançsız ***(mulhid);*** mezar iç kısmının yanındaki eğik kısım, lahit ***(lahd)*** kelimeleri bu köktendir... Demek ki kâfir ile mulhid arasmda şöyle bir fark oluyor: Kâfir Allah'ın ayetlerine cepheden saldıran, onları etkisiz hale getirmek için "aktif militan" bir tavır içine girerek buna karşı harekete geçen, ayetleri örtbas etmek için elinden geleni ardına koymayan demektir. Mulhid de pervasızca ayetleri yok sayan, âdeta toprağa gömen, bütün bunlar yalan, hepsi hikâye diyerek imansız bir lümpenliği (vurdumduymaz, boş vermiş inkarcılık) ifade ediyor.

[16] Yani: 1- Ne inerken, ne de indikten sonra kimse onu boşa çıkaramaz. 2- Ne kendinden önce ne de kendinden sonra kimse onu boşa çıkaracak, anlamsız kılacak bir girişimde bulunamaz. Çünkü Kur an haktir... Her türlü övgüye layık yüce bir bilgelik kaynağından gelmektedir veya insanlığa yaratılıştan yerleştirilen vicdandan, fıtrattan ve sağduyudan fışkırıp çıkmaktadır. Onun için ne geçmişte ne şimdi, ne inerken ne indikten sonra kimse onu boşa çıkaramaz, anlamsız (batıl) hale getiremez... Demek ki Kur anda ***nesh*** olduğunu ileri sürerek kimi ayetlerini anlamsız, boşlukta, karşılığı olmayan (batıl) hale getirmek de mümkün değildir (Ebu Müslim).

[17] Yani: Rabbinin çok önceleri "imtihan dünyada, ceza ve mükafat ahirette" şeklinde belirlediği temel ilke olmasaydı, gönderdiğimiz peygamberi ve indirdiğimiz kitabı inkar eder etmez, hemen oracıkta işlerini bitirirdik. Fakat öyle yapmadık, mühlet verdik, cezayı ve mükâfatı ahirete bıraktık...

ten sonra, ona tarafımızdan bir nimet tattırırsak mutlaka der ki: "Bu benim başarımdır. Kıyametin kopacağını hiç sanmıyorum. Diyelim ki; koptu; Rabbim yanına gittiğimde kesinlikle beni en güzel şekilde ödüllendirecektir." Fakat o zaman inkâr edenlere yaptıklarını haber vereceğiz ve onlara yoğun bir azap tattıracağız.

51- İnsanoğlu böyle işte... Nimetimizi tadınca şımarıp azar, başına bir kötülük gelince de yalvarıp yakarmaya başlar.

52- SÖYLE ONLARA; "Şu inkâr ettikleriniz gerçekten Allah'tan ise, ne duruma düşeceğinizi hiç düşündünüz mü? Çıkmaz bir uçuruma gidenden daha şaşkın kim olabilir?"

53- Bir gün onlara hem evrenin engin ufuklarında hem de kendi vicdanlarının derinliklerinde ayetlerimizi öyle göstereceğiz ki sonunda onun hak olduğu ayan beyan belli olacak. Rabbinin her şeye tanık olması yeterli değil mi?

54- Uyanın! Rablerinin karşısına çıkacaklarından şüphe içinde olanlar var. Uyanın derin uykulardan, her şeyi kuşatan O'dur...

***

42 - (60) ŞURA SURESİ

Mekke'de inmiştir, 53 ayettir 36-38 ayetlerinde iman edenleri/güvenenlerin temel özellikleri sıralanırken "Onların işleri aralarında danışma iledir" ayetinde geçen "danışma, fikir alma" (şura) kelimesi sureye isim olmuş görünmektedir. Surenin Allah-insan ilişkisine yönelik mesajı girişte, "Allah işte böyle vahyediyor" ile başlayıp sonunda, "Allah insanla ancak (şu şekilde) konuşur." ile bitmesi bakımından son derece çarpıcıdır.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1/2- Ha, Mim, Ayn, Sin, Kaf.

3- GÜÇ ve bilgelik sahibi Allah sana ve senden öncekilere işte böyle vahyediyor.

4- Göklerde ve yerde ne varsa O'nundur. O büyüktür, yücedir.

5- Gökler üstlerinde korku ve titremeden neredeyse parçalanacak. Melekler, Rablerinin görkemini övgü ile yüceltir ve yeryüzündekiler için bağışlanma dilerler. Allah bağışlayandır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

6- O'NUN dışında bir takım dostlara tutunanlara gelince, Allah onları görüp gözetmektedir. Sen onların yaptıklarından sorumlu değilsin.

7- İşte böylece sana Arapça bir Kur'an vahyediyoruz ki şehirlerin anasını[1] ve çevresindekileri uyanışa çağırasın ve hakkında şüphe olmayan o toplanma gününü haber veresin. O gün kimileri cennete, kimileri cehenneme girecek.

8- Allah isteseydi insanların hepsini bir tek ümmet de yapardı. Fakat lâyık gördüğüne sevgi ve merhametini yağdırıyor. Zâlimlere gelince onlara ne bir yâr, ne de bir yardımcı vardır.

9- Yoksa onlar, O'ndan başka yâr mı edindiler? Fakat yâr ancak Allah'tır. Ölüleri O diriltir ve her şeye gücü yeten O'dur.

10- ÖYLEYSE herhangi bir şey hakkında ayrılığa düştüğünüzde karar Allah'a aittir. De ki: "O Allah benim Rabbim, ben O'na dayanır, O'na sığınırım."

11- Gökleri ve yeri yaratan O'dur. Size kendilerinizden eşler ve hayvanlardan da çiftler yaratmıştır. Sizi bu şekilde üretip duruyor. O'nun benzeri gibi bir şey yoktur. Her şeyi işiten, her şeyi gören O'dur.

12- Göklerin ve yerin anahtarları O'nundur. Rızkı uygun gördüğüne açar ve kısar. O her şeyi bilir.

13- O, size dinde[2] Nuh'a tavsiye ettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrahim, Musa ve İsa'ya tavsiye ettiğimizi hayat veren yol[3] yaptı. Şöyle ki: Dini doğru tutun ve onda ayrılığa düşmeyin. Bu davet ettiğin iş ortak koşanlara ağır geldi. Allah, bu hayat veren yola lâyık gördüğünü seçecek ve kendine yönelenleri doğru yolda yürütecektir.

[1] **UMMU'L-QURA:** Bkz. 2/125, 3/97. ayetlerin dipnotları.

[2] **DİN:** Bkz. 109/6. ayet dipnotu.

[3] **ŞERİAT:** Bkz. 45/18. ayet dipnotu.

14- Kendilerine bilgi geldikten sonra ayrılığa düşmeleri sadece aralarındaki kin ve düşmanlıktan dolayıdır. Eğer Rabbin tarafından "belirli bir vakte kadar" şeklinde bir söz geçmemiş olsaydı aralarında verilen hüküm mutlaka yerine getirilir ve iş bitirilirdi. Kendilerinden sonra kitaba mirasçı kılınanlar da iflah olmaz bir şüphe içindedirler.

15- Bunun için sen çağırmaya bak ve emrolunduğun gibi dosdoğru yürü! Onların arzularına uyma ve de ki; "Ben Allah'ın indirdiği her kitaba iman ettim ve aranızda adaleti yaymakla emrolundum. Allah bizim de Rabbimiz, sizin de Rabbinizdir. Bizim yaptıklarımız bize, sizin yaptıklarınız da sizedir. Aramızda tartışmaya gerek yoktur. Hep beraber Allah'ın huzurunda toplanacağız ve dönüp dolaşıp O'na varacağız."

16- Bu kabul edildikten sonra Allah hakkında tartışmaya kalkışacakların delilleri Rableri katında geçersizdir. Onlar büyük öfke çekmişler ve şiddetli bir azabı hak etmişlerdir.

17- Hakka/adalete/gerçeğe dair kitap ve mizanı indiren Allah'tır. Nereden bileceksin belki de kıyamet yakındır!

18- Kıyamete inanmayan imansızlar onun hemen gelmesini isterler. İman edenler ise gerçek olduğunu bilerek ondan korkar ve sakınırlar. İyi bil ki kıyamet saati hakkında tartışanlar derin bir sapkınlık içindedir.

19-ALLAH kullarına karşı çok cömerttir. Uygun gördüğüne rızkı verir. O çok kuvvetli, çok güçlüdür.

20-Her kim ahirette kazanmayı isterse, onun kazancını artırırız. Her kim de dünya kazancını isterse, ona da ondan veririz, ama ahirette ona hiç bir nasip yoktur.

21-Yoksa onların, Allah'ın izin vermediği şeyleri dinde kendilerine meşru kılan ortakları mı var? Eğer cezanın ahirette verileceğine dair söz olmasaydı haklarında karar verilir, işleri bitirilirdi.[4] Ömrü zulüm ve haksızlık yapmakla geçenleri acı bir azap bekliyor.

22- Ömrü zulüm ve haksızlık yapmakla geçenleri, cezaları tepelerine inerken korkudan tir tir titrediklerini göreceksin. İman edip iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanlar[5] ise cennetlerin hoş bahçelerinde olacaklar. Rablerinin yanında onlar için her istedikleri vardır, işte büyük lütuf budur.

[4] Demek ki **Hz. Alinin, "Dünya imtihan yeridir ceza yoktur, ahiret ise ceza ve mükafat yeridir imtihan yoktur."** (Nehcu 1-Beleğa) sözü Kuranın "genel ilke koyan" bu sözüne dayandığı anlaşılıyor. Peki, dünyada insanların başına gelen afet ve felâketlerin Kuranda "azap, karşılık, intikam" vs. olarak anılmasına ne diyeceğiz? Demek ki bunlar birer "ceza" değil. Tabiî ve doğal afetler insanlar günah işlesin-işlemesin olmaktadır. Eğer dikkatsizlik ve ihmal neticesinde bunlar birer felâkete dönüşüyorsa sorumlusu yine insanların kendilerindedir. Fakat öte yandan bu tabiî olaylar Allah'ın birer davranışı ve karakteridir. Buradan davranış ve karakterin "ceza" olarak görülmesi gerekmediğini anlıyoruz.

[5] **AMELİ-1 SALİHAT:** Bkz. 103/3. ayet dipnotu.

23- İşte bu müjdeyle Allah, iman edip iyilik, güzellik, doğruluk için çalışan kullarını müjdeliyor. Onlara söyle: "Buna karşı sizden yoldaşlarıma sevgiden başka bir karşılık istemem." Her kim bir güzellik yaparsa daha güzelini bağışlarız. Allah çok bağışlayıcıdır, şükrün karşılığını bolca verendir.

24- YOKSA onlar "Allah'a karşı yalan söyleniyor" mu diyorlar.[6] Allah müstahak görürse senin de kalbinin üstüne mühür basar. Allah sahte olanı yok eder, sözleriyle hakkı/adaleti/gerçeği ortaya çıkarır. Allah sinelerin özünü biliyor.

25- Kullarının tövbesini kabul eden, kötülüklerini affeden ve bütün yaptıklarınızı bilen O'dur.

26- İman edip iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanların duasını kabul buyurur. Engin cömertliğinden fazlasıyla verir. Kâfirleri ise şiddetli bir azap bekliyor.

27- Bununla beraber Allah kullarına bol bol rızık seriverseydi, yeryüzünde azar ve taşkınlık ederlerdi. Fakat dilediği kadar, ölçü ile indiriyor. O kullarını işitiyor, onları görüyor.

28- İnsanlar ümit kesmişlerken yağmuru indiren sevgi ve merhametini her tarafa yayan O'dur. En sadık yâr ve övülmeye en lâyık olan O'dur.

29- Gökleri, yeri ve bunların içinde üretip çoğalttığı bütün canlı varlıkları yaratması O'nun ayetlerindendir. Uygun gördüğü zaman onları toplamaya da kadirdir.

30- Başınıza her ne musibet geliyorsa bu kendi ellerinizle kazandıklarınızın sonucudur.[7] Bununla beraber Allah çok bağışlayıcıdır.

31- Hem siz yeryüzünde O'nu aciz bırakacak değilsiniz. Sizi Allah'tan başka kurtaracak ne bir yâr ne de bir yardımcı yoktur.

32- Yine O'nun ayetlerinden biri de denizde dağlar gibi akan gemilerdir.

33- İsterse o rüzgârı durduruverir de yelkenle giden gemiler sırtı üzerinde durakalırlar. Bunda çok sabreden ve çok şükreden herkes için nice ayetler vardır.

34-Yahut da içindekilerin yaptıklanyla onları helak eder; birçoğunu da bağışlar.

35- Ayetlerimiz hakkında mücadele edenler, şunu iyi bilsinler ki, kendileri için kaçacak bir yer yoktur.

36- ÖZETLE size verilmiş bulunan şeyler sadece bu dünya hayatının geçici mutluluğudur. Allah'ın yanındakiler ise iman edip sadece Rablerine dayananlar

[6] Yani: O müşrikler, "**Muhammed** yalan söylüyor. Kendisi uydurup Allah şöyle dedi, böyle dedi diye iftira atıyor. Ortada Allah'a karşı açıkça yalan söyleniyor'mu diyorlar?

[7] Demek ki dünyada ve özellikle ahirette kişinin başına her ne musibet geliyorsa bu bizzat kendi elleriyle yaptıklarından dolayıdır. Bu nedenle kimse suçu bir başkasına atıp işin içinden sıyrılmaya çalışmamalıdır. Elde olmayan kazalar hariç bu dünyada ve öbür dünyada "eden bulur" kuralı işlemektedir...

için daha hayırlı ve daha kalıcıdır.

37- Onlar büyük günahlardan[8] ve açık çirkinliklerden uzak dururlar ve öfkelendikleri zaman bağışlamasını bilirler,

38- Onlar Rablerinin davetini kabul ederler ve canı gönülden destek verir/dayanışma içinde olurlar. İşlerini aralarında danışarak[9] yürütürler. Kendilerine verdiğimiz rızıklardan infâk ederler/verirler. 39- Bir zorbalıkla karşılaştıklarında yekvücut olup kendilerini savunurlar.

40- Kötülüğün cezası yine onun gibi bir kötülüktür. Ama kim affedip düzeltirse onun mükâfatı Allah'a aittir. Allah zâlimleri sevmez.

41- Kim zulme uğradıktan sonra kendini savunursa böyle birisine söylenecek bir şey yoktur.

42- Ancak haksız yere yeryüzünde zorbalık yapanlara ve insanlara zulmedenlere yol verilmemelidir.[10] İşte onları acı bir azap bekliyor.

43- Her kim de güçlüklere göğüs gerer, kusurları bağışlarsa işte erdemli davranış budur.

44- DEMEK Kİ Allah kimi şaşırtırsa artık bundan sonra onun yâr ve yardımcısı yoktur. O zâlimleri, azabı gördükleri zaman; "Geri dönmeye bir yol var mı?" derken göreceksin.

45-Yine onları ateşe sunulurken aşağılanmadan dolayı boyunlarını bükerek göz ucuyla bakarken göreceksin. İman edenler ise şöyle diyecekler; "Gerçek zarara uğrayanlar kıyamet günü hem kendilerine hem ailelerine yazık etmiş kimselerdir." Zâlimler azaptan asla kurtulamayacak.

46- Onları Allah'ın önünden kurtaracak yâr ve yardımcıları yoktur. Allah kimi de sapkınlığa düşürürse artık onun için de çıkar bir yol yoktur.

47- Allah'ın emri ile geri dönüşü

[8] **KEBAİR:** Bkz. 53/32. ayet dipnotu.

[9] **ŞURA:** Sözlükte **[Ş-V-R]** kökü mastar olarak "işaret etmek, göstermek, süzmek, fikir sormak, danışmak" manalarına geliyor. Peteğinden balı çıkarmak, bal süzmek ***(şıyâr);*** hayvanı teşhir için pazarlık yürütmek ***(şivâr);*** develerin güzel ve semiz olması ***(şâretul-cimal);*** bal süzmek ***(iştâr);*** arı kovanı, bal alınan kovan ***(el-meşâru);*** işaret etmek, sinyal vermek, göstermek ***(işaret);*** danışmak, fikir sormak ***(teşâvür, müşavere, istişare);*** işaret, marka, belirti, dış görünüş, rozet ***(şâret);*** danışma meclisi, danışma kurulu ***(şûra);*** danışman ***(müsteşar, müşavir),*** fikir sorma, danışma, ***(meşveret);*** konsültasyon ***(müşavere tıbbiye);*** prizma ***(mevşûr);*** bal gümeci ***(şevrat);*** çorba ***(şeriyye)*** kelimeleri bu köktendir... Görüldüğü gibi Arap muhayyilesinde ***şura*** kökünden türetilen kelimelerin nerelerde kullanıldığına baktığımızda kavramın özünde neyin yattığını çıkarmamız mümkündür. Çünkü Kur an Arab'ın gündelik dilinde kullandığı bu sözcüğü ıstılah haline getirmiştir. Arap, petekten bal süzme işine ***şiyâr,*** deveyi teşhir için pazara çıkarmaya ***şivâr,*** arı kovanına ***meşâr*** demektedir. Bunların hepsi ***şura*** sözcüğü ile aynı köktendir. Anlaşılan ***şura*** sözcüğü Arap'ın muhayyilesinde insan, arı ve devenin bazı hareketlerini ifade için kullanılmaktadır.

imkânsız bir gün gelmeden önce Rabbinizin çağrısına kulak verin. Çünkü o gün sizin için ne sığınacak bir yer, ne de yaptıklarınızı inkâra çare vardır.

48- FAKAT yine de aldırış etmiyorlarsa Biz seni onlara bekçi göndermedik. Sana düşen sadece tebliğdir. Fakat gel gör ki Biz insana katımızdan bir nimet tattırırsak bununla övünür. Kendi elleriyle yaptıkları yüzünden başına bir belâ gelince de her şeyi bir çırpıda unutan nankörün biri olur...

49- Göklerin ve yerin mülkiyeti Allah'ındır. Dilediğini[11] yaratır. Dilediği kimseye kız çocuğu, dilediği kimseye de erkek çocuğu bahşeder.

50- Yahut da erkekli dişili ikizler verir, dilediğini de kısır yapar. O'nun bilgisi derin, kudretinde nihayet yoktur.

51- ALLAH, insanoğluyla ancak vahyederek konuşur veya perde gerisinden veya elçi göndererek konuşur.[12] Allah çok yücedir, çok bilgedir.

52- İşte sana da iş ve oluş deryamızdan hayat veren bir mesaj vahyettik. Sen kitap nedir, iman nedir bilmezdin.

Bu anlamda insanın meşveret yapması, tıpkı "satıcının devesini teşhir için pazara çıkarması" veya "arının bal yapmak için çiçeklere konması ve onlardan aldıklarını süzüp çıkarması" gibi bir şeydir. Demek ki insan da yapacağını tıpkı deve satıcı gibi açığa çıkarıp göstermeli, teşhir etmeli, tıpkı arının her çiçeğe konup oradan aldıkları ile bal üretmesi gibi insanların fikrini sorarak onlardan ortak bir görüş süzüp çıkarmalıdır. İşte meşveret budur. Şu halde meşveret kavramının özünde "açığa çıkarma, katma ve süzme" fiilleri bulunmaktadır. Bir sosyo-politik kavram olarak meşveret bu durumda açıklık, şeffaflık, katılımcılık dediğimiz şey olur...

[10] Demek ki haksız yere yeryüzünde/ülkede/memlekette zorbalık yapanlara ***(yebğûne fil-ard)*** ve insanlara zulmedenlere ***(yezlumûnen-nâs)*** yol verilmemeli, meydan onlara bırakılmamalıdır. Zulme ve zorbalığa karşı yekvücut olmak ve kendini savunmak iman edip Rabbine dayananların en önemli özellikleri arasında sıralandığına göre zulme karşı duyarsız kalmak, meydanı zâlimlere, zorbalara bırakmak, onlara yol vermek, karşılarına çıkmamak bu yürekte Allaha ve ahirete imanın olmadığını gösterir.

[11] **MEŞİET (DİLEME)** Bkz. 76/30. ayet dipnotu.

[12] Bu ayeti iki şekilde anlamak mümkündür: **1-** Allah, insanoğluyla vahyederek konuşur. Yani perde gerisinden, yani elçi göndererek konuşur. Bu durumda konuşma tek şekilde (vahiy) olmuş olur; diğer iki tür (perde gerisi ve elçi gönderme) onun açıklaması olur. 2- Allah insanla ya vahyederek, ya perde gerisinden ya da elçi göndererek konuşur. Bu durumda konuşma üç tür olur ve her biri bir tarzı ifade eder... İkinci yorumdaki konuşma tarzları, yeryüzünün üç bölgesinde üç şekilde gerçekleşen konuşma tarzları şeklinde de anlaşılabilir. Şöyle ki: **1-** Genellikle yeryüzünün doğu/Hint bölgesinde Allah, insanoğluyla ilham, sezgi, mistik hissediş yoluyla konuşmuştur. 2- Genellikle batı/Avrupa bölgesinde eşyanın diliyle, perde gerisinden konuşmuştur. 3- Genellikle ortadoğuda ortaya çıkan

Ama Biz, bu hayat veren mesajı ışık saçan bir aydınlık yaptık. Onunla kullarımızdan lâyık gördüğümüzü doğru yolda yürüteceğiz. Sen de işte bu doğruluk ve dürüstlük yolunda yürüyorsun; bundan hiç şüphen olmasın.

53- Göklerde ve yerde olan her şeyin sahibi olan Allah'ın yolunda! Dikkat edin, bütün işler Allah'a döner...

elçiler/elçiler aracılığıyla dilediğini vahyederek konuşmuştur. Her üç konuşma da "bölünmez bütünlük" olan Allah'ın zatı, sıfatları ve fiilleriyle ilişkiye geçme demektir. Bunlar şu anlama gelir; 1- Kalbe ilham, Allah'ın Rahman, Rahim, Vedud, Lâtif vb. sıfatlarının tecellisini kalbinde hissederek o yönde yoğunlaşma ***(vecd)*** ve Allah'tan yeryüzüne yayılan bu fuyuzatı vicdanında bulmak demektir. 2- Allah'ın davranış tarzı demek olan evrenin fizikî işleyişi ile ilişkiye geçmek Allah ile perde gerisinden konuşmak demektir. 3- Bir iç aydınlanma sonucu, Allah'ın elçilerini kendi ruhanî dünyasında algılamak da Allah'ın zatı ile ilişkiye geçmek ve O'ndan elçisi aracılığı ile vahiy almak olur. Şu halde mistiğin, bilim adamının ve peygamberin konuştuğu kaynak aslında aynı kaynaktır. Bunlar görünüşte farklı kaynaklardan geliyormuş gibi görünebilirler fakat hepsinin de ilişkiye geçtiği, aslında "bölünmez bütünlüğün" bir parçasından başka bir şey değildir. (Allahu alem). Ayet her iki yorumla da anlaşılmaya müsait görünmektedir...

***

43 - (61) ZUHRUF SURESİ

Mekke'de inmiştir, 89 ayettir. Surenin 33-35. ayetlerinde kâfirlerin herkesin imrenerek baktığı zenginlik dolu hayatlarını tasvir için "lüks hayat" anlamında kullanılan ve "altın, süs, ziynet" anlamına gelen zuhruf kelimesi sebebiyle bu adı almış görünmektedir. Surede Allah'ın ayetlerine kâfirlik edip dünya hayatına ve zenginliğe tapınmanın, böylesi süse, altına, gümüşe boğulmuş "lüks hayatın" özenilecek bir tarafı olmadığı, asıl ebedi mutluluğun cennette olacağı anlatılır Allah'ın birliği (tevhid) ve bölünmez bütünlüğünü (samed) parçalayarak O'na çocuk yakıştıran Mekkeli zengin kodamanların; "İki şehirden birindeki zenginlere değil de neden bu öksüze vahiy iniyor" türünden itirazlarından hareketle önceki çağlardan örnekler de verilerek "birlik ve bölünmez bütünlük" teması tekrar tekrar işlenir...

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- Ha, Mim.

2- DİLE GELSİN apaçık kitap![1]

3/4 "Biz onu Arapça Kur'an yaptık. Artık herhalde siz de aklınızı kullanırsınız. O, katımızdaki yüce bilgelik kaynağı ana kitaptan[2] gelmektedir."

5- Siz kendini bitiren bir halksınız diye bu hatırlatmadan vaz mı geçeceğiz?

6- Oysa Biz önceki çağlarda nice elçiler gönderdik.

7- Onlara hiçbir peygamber gelmiyordu ki onunla dalga geçmemiş olsunlar; bundan emin olabilirsiniz.

8- Şimdikilerden daha güçlü kuvvetli oldukları halde onları helak ettik. Örnekleri daha önce geçmişti.

9- Doğrusu onlara, "Gökleri ve yeri kim yarattı?" diye sorsan "Hiç şüphesiz, O çok güçlü ve her şeyi bilen yarattı." derler.

10- Evet, yeryüzünü sizin için bir beşik yapan ve size geçim yolları açan O'dur.

11- Gökten ölçü ile tekrar tekrar su indiren O'dur. Ölü toprağa nasıl böyle hayat veriyorsak işte siz de mezarlarınızdan böyle çıkarılacaksınız.

12- Bütün çiftleri yaratan, gemileri ve hayvanları binmeniz için hizmetinize "veren O'dur.

13- Üzerilerine binip Rabbinizin nimetini anarak şöyle diyesiniz; "Bunları bizim hizmetimize veren Allah ne yücedir yoksa bunların hiçbirini göremezdik 14- Dönüp dolaşıp Rabbimize varacağız; bundan hiç şüphemiz yok."

15- BÖYLEYKEN tuttular kullarından bir kısmını O'nun bir parçası saydılar.[3] Gerçekten insanoğlu çok nankördür.

16- Yoksa O yaratıp durduğu mahlûklarından kızları kendine aldı da erkek

[1] **KASEM/DİLE GELME:** Bkz. 77. sure giriş dipnotu.

[2] **UMMU'L-KİTAP.** Bkz. "LEVH-İ MAHFUZ"; 85/22. ayet dipnotu

[3] Bu ifade Mekkedeki müşrik Araplar üzerinden bütün eski dünya dinlerinin

çocukları size mi verdi?

17- Oysa onlardan biri, Rahman'a yakıştırdığı kız çocuğu ile müjdelendiği zaman yüzünün rengi atar da sinirinden yanına yaklaşılmaz olur.

18- Hani şu eli silâh tutmayan, savaşamayan, sadece gönül eğlendirmeye yarayan kız çocuğunu?[4]

19- Onlar Rahman'ın kulları olan melekleri de dişi yaptılar. Onlar yaratılırken yanlarında mıydılar? Bu yaptıkları bir kenara not ediliyor. Hepsinin tek tek hesabını verecekler.

20- Üstelik "Rahman dileseydi biz onlara tapmazdık." diyorlar. Bu hususta hiç bir bilgileri yoktur, sadece saçmalıyorlar.

21-Yoksa onlara bundan önce bir kitap vermişiz de ondan mı konuşuyorlar?

22- Hayır! Dedikleri şu: "Ortada atalarımızdan bize kalan töreler var, onların izinden gideriz."[5]

23- Senden önce hangi ülkeye bir uyanışa çağıran gönderdikse, oranın lüks içinde yaşayan şımarmış takımı[6] işte böyle "Ortada atalarımızdan bize kalan töreler var, biz onlara uyarız." dedi durdu.

24- Uyanışa çağıran, "Size atalannızın törelerinden daha doğrusunu getirdiysem, yine de mi? deyince onlar: "Getirdiklerinin hepsi yalan, inanmıyoruz." dediler.

25- Bunun üzerine Biz de onlardan intikam aldık. Bakın o yalan diyenlerin sonu nasıl oldu?

26- HANİ BİR ZAMANLAR İbrahim babasına ve halkına: "Ben o sizin tap-

"panteon' (tanrılar meclisi) inancını ret ve iptal etmektedir. Tanrının karıları, oğulları, kızları, çocukları, hayvanları, arabaları vs. inancı eski dünya dinlerini temel ve vazgeçilmez tanrı tasavvurlarını oluşturmaktaydı. Ayette özellikle "kullar" ***(ibâd)*** tabirinin kullanılması dikkat çekicidir. Çünkü kimi krallar, din adamları, azizler ve veliler sadece Allah'a özgü olması gereken "tanrılık, ilâhîlik, kutsiyet ve ruhaniyet" vasıflarını kendi aralarında pay ederek bölünmez bütünlüğe ortak olmaya kalkışmaktaydılar. Ayrıca "Allah'ın bölünmez bütünlüğü" kavramı için bkz. **"SAMED";** 112/2. ayet dipnotu.

[4] Harfi harfine: "Süs için yetiştirilip mücadelede açık olmayanı mı?" Yani: "Hani 'kız çocukları bir işe yaramaz, eli silâh tutmaz, savaşamaz, ganimet getiremez. Onlarla sadece gönül eğlendiririz, zevk ve keyif aracı olmaktan başka ne işe yararlar. Böyle olan birisine nasıl mirastan pay veririz. Nasıl onları kendimizle eşit kabul ederiz' deyip duruyordunuz. Peki, ne oldu şimdi? İş Allah'a iftira atıp bölünmez bütünlüğünü parçalamaya gelince bütün bunları unutuyorsunuz. 'Ne işe yararlar ki; zevkten, hayatımıza süs olmaktan, bize hoş vakitler geçirtmekten başka dediğiniz kız çocuklarını tutup Allah'a ortak koşuyor, ondan bir parça yapıyorsunuz. Bu ne yaman çelişki ey akılsız putperestler? Ayrıca bkz. 16/59. ayet dipnotu.

[5] Demek ki hem Allah'ın bölünmez bütünlüğü parçalamak, hem de kendi elleriyle yaptıklarını "Allah dilemişki biz melekleri Tanrıdan bir parça sayıyoruz." demek

tıklarınızdan uzağım, 27- O fıtratı bana veren hariç hiçbir şeye tapmam. O beni doğru yolda yürütecektir." dedi.

28- O, öyle kalıcı bir söz yükseltti ki sonraki çağlarda hep yankılansın dursun.[7]

29- Fakat bunları ve atalarını, kendilerine hak ve apaçık anlatan bir peygamber gelinceye kadar faydalandırıp yaşattım.

30- Yaşattım da kendilerine hak gelince: "Bunlar büyüleyici bir takım laflar, biz bunlara inanmayız!" dediler.

31- Dahası: "Ne olurdu şu Kur'an, iki şehrin birinden bir büyük adama indirilseydi?" dediler.[8]

32- Rabbinin sevgi ve merhametini onlar mı taksim ediyorlar? Onların dünya hayatındaki geçimlerini aralarında nasıl Biz taksim ettikse, bir kısmına diğerinden daha fazla imkân vererek, kimini kiminin yanında çalışmasını sağladıksa işte Rabbinin sevgi ve merhametini taksim etmesi de böyle-

korkunç bir cüret ve iftiradır. Bu konuda ellerinde ne bir bilgi ne de belge vardır. Böyle yapmalarının tek sebebi "ataları, töreleri, gelenek ve göreneklerinden" başka bir şey değildir. Yani kör taklit, körü körüne öncekilere tabi olmak... Kendi akıllarını, vicdanlarını, gözlerini, kulaklarını, kalplerini iptal edip sırf atamız, töremiz, geleneğimizdir diye bir şeyin doğru olduğuna inanmak... Öyle görünüyor ki Allah'ın en çok öfkesini çeken durumlardan birisi de işte budur! Âdeta denmek istenmektedir ki; "Görmek için verdiğim o gözler neden görmüyor? İşitmek için verdiğim o kulaklar neden işitmiyor? Sevmek için yarattığım o kalpler neden bomboş? Düşünmek için verdiğim o akıllar neden tutulmuş? Sızlamak için verdiğim o vicdanlar neden sızlamıyor? Ey insanlar öncekilerden size ne?

6 **MÜTREF:** Bkz. 17/16. ayet dipnotu.

7 Harfi harfine: "Onu, ardından geleceklere kalıcı bir söz ***(kelimeten bâqiyeten)*** yaptı ki onların dönmeleri umulur." Yani: **İbrahim** baki kalan şu kubbede hoş bir seda bıraktı. Öyle bir "söz" yükseltti ki sonraki çağlarda kuşaktan kuşağa yankılandı durdu. Her yanı putperestlik, yer ve gök tanrıları, onların karıları, kızları, oğulları, meclisleri, temsilcileri, cisimleşmiş tanrı oğulları, krallar, din adamları, tapmak fahişeleri, din baronları ile dolu bir dünyanın bağrından öyle bir söz, öyle bir ses yükseltti ki bu ses; "Tek Allah'ın" varlığını, birliğini ve bölünmez bütünlüğünü haykıran bir sesti. O ses baki kalan şu kubbede çağlar boyu yankılanıp duracak, tekrar tekrar yükseltilecek, dönüp dönüp haykırılacak, yer ve gök durdukça, insanlık vicdanı, fıtrat ve sağduyusu yaşadıkça hiç dinmeyecek **Lailaheillallah, Allahuekber** sözüydü...

8 Yani: Bu Mekke'nin kâfirleri, "Şimdi Allah vahiy indirmek için bula bula parasız pulsuz şu öksüzü mü buldu? Mekke'nin en zengini ve ulusu **Velid bin Muğire** gibi birisi dururken, Taif'in en zengini ve ulusu **Ebu Amr ibn Umeyr es-Sakafi** gibi birisi dururken şu yetim **Muhammed**'e mi vahiy indiriyor? Bunu nasıl kabul ederiz? Ona nasıl peygamber der de uyarız?

dir. Bu onların toplayıp biriktirdiklerinden daha hayırlıdır.

33-34-35- Eğer insanlar tek bir inkarcı toplum haline gelmeyecek olsalardı,[9] Biz, Rahmana kâfirlik edenlerin evlerinin çatılarını, çıkıp yükseldikleri merdivenlerini, evlerinin kapılarını, üzerine uzanıp yattıkları yataklarını, koltuklarını, kanepelerini gümüşten yapar, hepsini süse, altına, lükse[10] boğardık. Fakat bütün bunlar dünya hayatının geçici mutluluğudur. Sakınanlar için ebedi mutluluk ise ahirette Rabbinin katındadır.*

36- Her kim Rahman'ın hatırlatmasını körlük edip görmemezlikten gelirse Biz ona bir şeytan musallat ederiz, artık o ona arkadaş olur.

37- Şeytanlar onları yoldan çıkarırlar, onlar ise doğru yolda olduklarını sanırlar.

38- Sonunda Bize geldiği zaman: "Ah! Keşke seninle aramda doğu ile batı kadar uzaklık olsaydı, sen ne kötü arkadaşmışsın!" der.

39- Böyle söylemek bugün size hiç fayda vermez. Çünkü birlikte suç işlediniz, şimdi de azabı birlikte çekin.

40- ŞU HALDE sağırlara sen mi işittireceksin? Yahut körlere? Apaçık

Şu Allah da doğrusu kime vahiy indireceğini bilmiyor!" dediler... Aynı şekilde "Biz Allah'ın seçtiği kurtulmuş milletiz. Biz dururken, bizim peygamber hanedanlığımız ***(nebiîm)*** dururken, şu din adamlarımız, büyüklerimiz, tapınak rahiplerimiz, şeyhlerimiz, pirlerimiz, babalarımız, dedelerimiz, yeşil sarıklı ulu hocalarımız dururken; bu **Muhammed** denen öksüz de nereden çıktı? Kim oluyor bu? Ne zaman hangi tapınakta ayin yaptırmış? Din adamları hiyerarşisinde mevkisi ne? Kimden icazet almış? Kim tanıyor, kim biliyor onu? Biz dururken peygamberlik iddiasıyla ortaya çıkmak ha? Bu ne cüret ?" dediler...

[9] Yani: İnsanların, alabildiğine zengin olanlara, lüks hayat yaşayanlara, özenip imrenerek tek tip bir topluluk haline gelme ihtimali olmasaydı... Şayet insanlar kâfir kimseyi bol rızık ve refah içinde gördüklerinde, küfre arzu duyma ihtimali olmasaydı (Razi)... İnsanların doğasında zenginlik içinde yüzen kâfirlere özenerek hepsinin de öyle olmak istemesi zaafı olmasaydı; Biz bu kâfirleri lükse, altına, gümüşe, şatafata boğardık. Çünkü insanoğlunda altına ve süse ***(zuhruf)*** karşı zaaf vardır. Fakat Biz öyle yapmadık, kâfir ne kadar zengin olursa olsun hep bir yanıyla eksik bırakılmıştır. En azından o zenginliğini mezara götürememekte, hepsine sahip olamamakta, ölür ölmez geride kalanlar malını mülkünü paylaşmaktadır. Sonunda bütün bunlar dünya hayatının geçici zenginliği olarak kalmaktadır. Şu halde "ben çok zenginim" demenin üstünlük vesilesi olacak bir tarafı yoktur. Sırf bu nedenle Allah zenginlere peygamberlik verecek değildir. Çünkü Allah sadece zenginlerin tanrısı değildir...

[10] **ZUHRUF:** Sözlükte [Z-H-R] kökü mastar olarak "çoğalmak, taşmak, dolmak" demektir. Bu köke dördüncü bir "fe" harfi ilâvesiyle [***Zuhruf***] "süslemek, dekore

bir sapkınlık içinde olanları sen mi doğru yolda yürüteceksin?

41- Diyelim ki hayatını sona erdirdik. Onlardan yine de intikamımızı alırız; bundan hiç şüphen olmasın 42-Veya onlara yaptığımız tehdidi sana gösterdik. Biz bunu yapmaya da muktediriz; bundan da hiç şüphen olmasın.

43- Öyleyse sen sana vahyedilene sarıl, kesinlikle doğru yoldasın!

44- Bu Kur'an hem senin için, hem halkın için bir hatırlatmadır ve ileride bundan hesaba çekileceksiniz, kesinlikle![11]

45- Senden önce gönderdiğimiz elçilerimize de sor. Biz Rahman'dan başka ibadet olunacak tanrılar mı yapmışız?

46- İYİ DİNLEYİN! Musa'yı ayetlerimizle Firavun'a ve adamlarına gönderdik: "Ben âlemlerin Rabbinin elçisiyim." dedi.

47- Onlara ayetlerimizle vardığında gülüşmeye başladılar.

48- Onlara gösterdiğimiz her bir ayet diğerinden daha etkileyiciydi. Belki dönerler diye onları afetlere maruz bıraktık.

49- Bu halde iken bile diyorlardı ki: "Ey büyüleyici! Elçisi olman hatırına bizim için Rabbine dua et. Çünkü biz artık yola geleceğiz."

50- Fakat afetten kurtarır kurtarmaz hemen cayıverdiler.

51- Firavun, halkının içinde bağırıp şöyle dedi: "Ey halkım! Mısır'ın mülkü ve altımdan akan şu nehirler benim değil mi? Görmüyor musunuz gücümü?

52- Ben, meramını bile anlatmaktan aciz şu adamdan daha üstün değil miyim?

53- Eğer dediği gibi ise neden kendisi zengin birisi değil ve neden onunla birlikte bir melek inmiş değil?"

54- Firavun işte böyle halkını küçümsedi. Onlar da ona itaat ettiler, çünkü gerçekten yoldan çıkmış bir halktı onlar.

55- Böyle açıkça meydan okumaya devam edince, Biz de karşılık vermede gecikmedik ve hepsini birden sulara gömdük.[12]

etmek" manası kazanır. Süslenmek ***(tezahruf),*** süslü gemiler, rüzgarın su üzerinde meydana getirdiği yol yol çizgiler, su üzerinde uçuşan sinek gibi bir çeşit böcek ***(zehârif);*** altın, bir şeyin zineti, süsü, güzelliği ***(zuhruf);*** yerin çekici, güzel, rengarenk bitkisi ***(zuhruful-ard);*** evin eşyası ***(zuhruful-beyt)*** kelimeleri bu köktendir... Görüldüğü gibi ***zuhruf*** "süper lüks, altın süslemeli, gümüş işlemeli" manasında aşırı, ölçüsü kaçmış, "ultra lüks" bir hayatın tasviri için kullanılıyor.

* Bu ayetler birleştirilerek çevrildiği için, bir bölümü sonraki sayfaya kaydığı halde çevirisi burada verilmiştir.

[11] Yani: Bu Kuran, hem senin için hem de onu tebliğ edip duyurduğun herkes için bir hesaba çekilme vesilesi olacaktır. Sadece senin halkın olan Araplar için değil. Çünkü sen Araplar üzerinden tüm insanlığa gönderildin....

56- Böylece onları sonrakiler için hem bir ibret, hem de bir örnek kıldık.

57- MERYEM oğlu İsa da bir örnek olarak ortaya konunca senin halkın yine yaygarayı basar;

58- "Bizim tanrılarımız mı daha hayırlı, yoksa o mu?" derler.[13] Bunu sana sadece bir tartışma olsun diye ortaya atarlar. Doğrusu onlar çok yaygaracı bir güruhtur.

59- Hayır! İsa kendisine nimet verdiğimiz ve İsrailoğulları'na örnek kıldığımız bir kuldur.

60- İsteseydik sizi yeryüzünde birbiri ardına gelen melekler yapardık.

61- "GERÇEKTEN o, kıyamet için bir bilgidir.[14] Onun için sakın kıyametin geleceğinden şüpheye düşmeyin de bana uyun, işte tek doğru yol ancak budur.

62- Ve sakın sizi şeytan çelmesin, çünkü o size açık bir düşmandır..."

63- İSA söze dayalı apaçık deliller[15] ile geldiği zaman "Ben size bilgelik getirdim, anlaşmazlığa düştüğünüz şeylerin bir bölümünü açıklamak üzere geldim. Onun için Sakının ve bana uyun.

64- Allah benim Rabbim, sizin de Rab-

[12] Bir önceki pasajda **İbrahim,** bu pasajda da **Musa**'nın örnek verilmesi Mekkeli müşriklerin "bu Kur an iki şehirden zengin ve varlıklı birine indirilmeliydi" iddiaları üzerine tarihten örnekler olarak anlatılıyor. **İbrahim**'in onca zenginlik arasından yükselttiği "ebedi söz" nasıl hala yaşıyor, ona karşı çıkan ve zenginlikleri ile övünenler tarihten silinip gitmişlerse... **Musa**'ya "Zengin ve varlıklı değil (altın bilezikleri yok) ve yanında melekler de inmiş değil. Oysa ben Mısır'ın egemeniyim, şu uçsuz bucaksız topraklar üzerinde kurduğum sulama sistemlerinin ve bütün bir Nil'in hâkimiyim. Sizin en büyük efendiniz, tanrınız, rabbiniz ben iken ona mı uyacaksınız?" diyen Firavun nasıl yok olup gitmişse... "Bu Mekke zenginleri, tefeci bezirgan çetesi de öyle yok olup gidecek..." mesajı veriliyor.

[13] Yani: Ey Muhammed! Bizi, "Melekleri tanrılaştırıyorsunuz, Allah'ın bölünmez bütünlüğünü onlara pay ediyorsunuz." diye eleştiriyorsun. Fakat o senin "önceki çağlarda kendilerine kitap verilenler" dediklerin de **İsa**'ya Allah'ın oğlu diyor. Bizim meleklere Allah'ın kızları dememiz mi daha iyi yoksa onların **İsa**'ya Allah'ın oğlu demeleri mi? Bizimkisi daha kaliteli (bir putperestlik) değil mi? Çünkü senin dediğine göre biz melekleri, onlar ise bir insanı, birlik ***(ehad)*** ve bölünmez bütünlük ***(samed)*** dediğin şeye ortak koşmuş oluyoruz?

[14] Bu ayetteki ***"Gerçekten*** o" ile kimin kastedildiği hakkında üç görüş var: 1- Bundan maksat Kurandır. Çünkü Kuran kıyamet sahnelerini anlatan bilgilerle doludur (Hasan Basri, Katede, Said ibn Cubeyr). 2- Bundan maksat **Hz. Muhammed**'dir. Çünkü **Hz. Muhammed** kıyameti haber vermekte olup bir keresinde şehadet ve orta parmaklarını göstererek "Ben ve kıyamet şu ikisi gibi gönderildik." buyurmuştur (Kurtubi). 3- Bundan maksat **Hz. İsa**'dır. Çünkü **Hz. İsa** kıyamete yakın gelecektir (İbn Abbas, Dehhak,

biniz ancak O'dur. Onun için hep O'na ibadet edin. İşte bu tek doğru yoldur." dedi.

65- Sonra o gruplar kendi aralarında ayrılığa düştüler. Acı bir günün azabından dolayı vay o zulmedenlerin haline![16]

66- ONLAR kıyametin hiç farkında değillerken ansızın başlarına gelmesinin nasıl olacağını merak mı ediyorlar?

67- O gün sakınanlar hariç, dostlar birbirlerine düşman olacaklar.

68- Allah onlara: "Ey Benim kullarım! Bugün korkmanıza da üzülmenize de gerek yok 69- Benim ayetlerime iman edip teslimiyet gösterenler,[17] 70- Siz ve eşleriniz sevinç ve mutluluklar için-de girin cennete!" diyecek.

71- Altından tepsiler ve sürahiler etraflarında dolanacak. Canlarının iste-

Suddi, Mücahid)... Görüldüğü gibi Kuranın genel bütünlüğü, kıyamet ve **Hz. İsa** hakkındaki temel yaklaşımı düşünüldüğünde birinci ve ikinci görüşün isabetli olduğu görülmektedir. Öte yandan **"İsa** tıpkı **Hz. Muhammed** ve diğer elçiler gibi kıyameti haber veren, insanları onun ile uyaran elçilerden bir peygamberdir. Gelecek olan **İsa**'nın kendisi değil, haber verdiği kıyamettir." şeklinde anlaşıldığı takdirde üçüncü görüş de doğru olur. Çünkü **İbrahim, Musa, İsa, Muhammed;** Tevrat, İncil, Zebur, Kur'an hepsi kıyamet hakkında bir bilgi, bilinç, işaret ve alâmettir. Hepsi de kıyameti çok açık bir dille haber verip duyurmuş, bu konuda insanları bilgilendirmişlerdir. Fakat bunlar içinde **Hs. İsa**'yı ayrı tutarak onun kıyamete yakın dünyaya geri döneceği, gökten ineceği vs. şeklindeki inancın eski dünya dinlerinden etkilenen Hıristiyan ikliminden İslâm dünyasma sızdığı anlaşılıyor... Keza "İsa gelecek" ***(Nuzulu İsa haktır)*** şeklindeki rivayetlerin, lafzen doğru olduğu varsayılsa bile bunları manen, "İsa'nın davası geri gelecek; tevhid ve adalet davası kıyamete yalan dünyaya hakim olacak." şeklinde anlamak icap eder...

[15] **BEYYİNAT:** Bkz. 14/9. ayet dipnotu.

[16] Yani: **İsa**'nm vefatından sonra onun ardından gelen kimi guruplar, **İsa** hakkında ayrılığa düştüler. Farklı farklı görüşler savunmaya başladılar. Kimi **İsa**'nm Tanrıdan bir parça olduğunu, kimi Tanrı nm oğlu olduğunu, kimi ölüp üç gün sonra dirildiğini, göğe çekildiğini, şu an gökte Allah'ın sağ yanında oturup dünyayı gözetlediğini, kimi kıyamete yakın gökten dünyaya geri döneceğini savunmaya başladı. Eski dünya dinlerinin "ölüp dirilen Tanrı" (Mısır); "Gökte yaşan Tanrı oğullan" (Sümer/Akad/Babil); "efsanevî büyük kurtarıcı" (Hint/Cayna) inançlarına geri dönerek **İsa**'yı onlara âlet ettiler. Üzerine tarihin en büyük mitolojilerinden birisini kurarak Roma İmparatorluğunun dini-siyasî ihtiyaçlarını karşılamak için "Hıristiyanlık" adı altında bir imparatorluk dini icat ettiler. **İsa** bunlardan beridir, bu tür guruplarla alâkası yoktur...

[17] **MÜSLÜMAN:** Bkz. 68/35. ayet dipnotu.

diği, gözlerin lezzet alacağı her şey orada olacak. Sizi orada ebedi bir mutluluk bekliyor.

72- Yaptığınız işler sebebiyle hak ettiğiniz cennet işte bu!

73- Orada sizin için birçok meyveler olacak, onlardan yiyeceksiniz.

74- Öte yandan günaha batmış olanları ise ebedi[18] cehennem azabı bekliyor.

75- Kendilerinden azap hafifletilmeyecek ve onlar orada bütün umutlarını yitirmiş olacaklar.

76- Biz onlara haksızlık yapacak değiliz. Bilakis haksızlık yapan bizzat kendileridir.

77- Orada şöyle bağrışacaklar: "Ey melek! Ne olur Rabbin bizi yok edip işimizi bitirsin." O da diyecek ki: "Siz kalacaksınız."

78- AÇIN KULA4NIZI! Biz size hakkı/adaleti/gerçeği gönderdik. Fakat çoğunuz gerçeklerden hoşlanmıyorsunuz.

79- Gerçeğin ne olduğuna onlar mı karar verecek, Biz mi?

80- Yoksa gizli gizli fısıldaşmalarını duymadığımızı mı sanıyorlar? Hayır! Duyarız, hem de yanlarında elçilerimiz vardır, yazarlar.

81- Söyle onlara: "Rahman'ın bir oğlu olsaydı, ben ona tapanların ilki olurdum."

82- Göklerin ve yerin Rabbi, şu muazzam görkemin Rabbi onların yakıştırdıklarından uzaktır, çok yücedir.

83- Şimdi bırak onları, sözü edilen gün gelip çatıncaya kadar oyunda oynaşta olsunlar.

84- O gökte de tanrı, yerde de tanrıdır. Bilgelik O'ndadır, her şeyi bilen O'dur.

85- Göklerin, yerin ve arasındakilerin mülkiyeti O'nundur, çok yücedir. Kıyamete dair bilgi de O'nun yanındadır. Dönüp dolaşıp O'na geleceksiniz.

86- O'ndan başka ilâhlaştırarak yal-

[18] **HULD:** Sözlükte [Hı-Lam-Dal] kökü mastar olarak "devamlı olmak, uzunca sürmek, sonsuz olmak" manalarına geliyor. Sonsuzlaştırmak, ebedîleştirmek ***(ihlâd);*** abideleştirmek, sürekli kılmak ***(tahlîd);*** ötümsüzleşmek, ebedîleşmek ***(tehallud);*** nefis, kalp, ruh, mizaç, zihin ***(haled);*** kalma, ebediyet, sonsuzluk ***(huld)*** \ ölümsüz, devamlı, sonsuz ***(hâlid)*** kelimeleri bu köktendir... Kur anda sıkça vurgulanan cennette ve cehennemde "sonsuza dek kalma" ***(halidînefihâ ebedâ)*** ifadesi hakkında iki görüş var: 1- Bundan maksat sonsuza dek, hiç çıkmadan orada kalmadır (Kadı Abdülcebbar). 2- Bundan maksat "uzun bir süre", "hiç eksilmeksizin" veya "umutsuzca" orada kalmaktır (Razi, Dehhak). Görülüyor ki ilâhî hitap sakındırma ve teşvik sadedinde "ebedi, sonsuz" ifadesini kullanmaktadır. Bu bir ilâhî korkutma ve özendirme üslûbu olmalıdır. Çünkü Allah'ın rahmeti gazabmı yani sevgi ve merhameti öfke ve kızgınlığını geçmiştir. Sonsuz azap veya ebedi eziyet Allahm sonsuz sevgi ve merhameti ile çelişir. Çünkü "Allahm vechi ***(zatı)*** dışında her şey fanidir" genel Kur anî ilke doğrultusunda cehennemin de "ebedi, sonsuz, baki" olmaması gerekir (Musa Carullah). Demek ki her ebedi, sonsuz dendiği yerde ya ilâhî sakındırma yapıldığını ya da "uzunca bir süre, hafifletilmeden, umutsuzca" denmek istendiğini anlamak icap eder...

varıp durdukları şeyler arabuluculuk[19] yapamazlar. Sadece bilerek gerçeğe tanıklık eden kimseler hariç.

87- Doğrusu onlara kendilerini kimin yarattığını sorsan kesinlikle "Allah" derler. Peki, o zaman bu sapkınlık neden?

88- Peygamberin "Ey Rabbim, doğrusu bu halkın imana geleceği yok" demesi hakkı için söylerim ki: 89-"Sen onların yaptıklarına katlan ve 'uğurlar olsun' de geç git. Çünkü onlar zamanı geldiğinde bilecekler...

[19] **ŞEFAAT:** Bkz. 74/48. ayet dipnotu.

***

44 - (62) DUHAN SURESİ

Mekke döneminin sonlarında inmiştir, 59 ayettir. 12. ayetinde kıyametin kopuş sahnesi "duman" (duhan) ile betimlendiği için bu adı almış görünmektedir. Sure, yoğunluklu olarak isminde işaret edilen ana temayı (kıyamet) işler...

SEVGİ MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- Ha, Mim,

2- DİLE GELSİN açıklayıcı kitap![1]

3- "Biz onu çağlar boyu unutulmayacak bir gecede indirmeye başladık. Zaten Biz sürekli uyanışa çağıranlar göndermekteyiz."

4/5- O gecede her iş emrimiz doğrultusunda bilgelikle ayırt edilmeye başlandı. Zaten Biz sürekli elçiler göndermekteyiz.

6- Bu Rabbinin sevgi ve merhametinin bir yansımasıdır. O her şeyi işitiyor, her şeyi biliyor.

7- Göklerin, yerin ve bütün arasındakilerin Rabbi O'dur. Eğer kesin imana ermek istiyorsanız.

8- O'ndan başka ilâh yoktur. Hem yaşatır, hem öldürür. Hem sizin Rabbiniz, hem de önceki atalarınızın Rabbidir.

9- Fakat onlar şüphe içinde oyalanıp duruyorlar.

10- ŞU HALDE gökyüzünün açık bir duman[2] haline geleceği günü gözetle.

11- İnsanlık çapında bir olay olacak. Herkes "korkunç bir felâket" diyecek.

12- O gün kimileri: "Ey Rabbimiz, bizden bu felâketi kaldır, çünkü artık

[1] **KASEM/DİLE GELME:** Bkz. 77. sure giriş dipnotu.

[2] **DUHAN:** Sözlükte [Dal-Hı-Nun] kökü mastar olarak "tütmek, duman çıkmak" demektir. Sigara içmek, tütmek, duman çıkmak ***(tedhîn);*** dumanlanmak, duman çıkarmak ***(tedahhun),*** sigara, duman ***(duhân);*** dumanlı ***(duhânî);*** duman rengi, füme ***(duhâml-levn);*** darı ***(duhn);*** sigara içen, tüttüren, duman çıkaran ***(mudahhin)*** kelimeleri bu köktendir... Ayette geçen dumanın ne olduğu konusunda tefsirlerde iki görüş var: 1- Bu, açlıktan insanların başlarının dumanlanıp, gözlerinin kararması ve böylece gökyüzünü dumanlanmış görmeleridir (İbni Mes'ud, Mucahid, Ferra, Zeccac). 2- Bu, kıyametin kopacağı sırada ortalığı kaplayan korkunç karabulutlardır (Hz. Ali, İbni Abbas). Ayet birinci anlamda yorumlandığında kıyametin insanlığın bir tür kendini bitirişi, açlıktan, kıtlıktan, savaşlardan perişan olması, sanki artık yaşamın bir anlamının kalmaması ve böylece kıyametin kaçınılmaz hale gelmesi, ikinci anlamda yorumlandığında da şiddetli bir afet öncesi örneğin bir fırtına, deprem vs. olmazdan önce ortalığı kaplayan korkunç karabulutlarla gelen ölüm sessizliği manasında olur. Ayet her iki manada da insanlık çapında bir "hazin son" tablosu sunuyor...

inanıyoruz!" diyecekler.

13- Titreyip kendine gelmek için çok geç değil mi? Çünkü onlara apaçık anlatan bir elçi gelmişti.

14- Fakat burun kıvırıp: "Bu gizli güçlerce beyni yıkanmış birisidir." dediler.[3]

15- Biz o azabı biraz kaldıracağız, fakat siz yine eski halinize döneceksiniz.

16- Ama kendilerini kıskıvrak yakalayacağımız gün intikamımız korkunç olacak.

17- İYİ DİNLEYİN! Önceki çağlarda Firavun halkını da sınamıştık. Onlara değerli bir elçi gelmişti;

18- "Benimle yürüyün[4] Allah'ın kulları! Çünkü ben size gönderilen güvenilir bir elçiyim.

19- Allah'a karşı diklenmeyin, çünkü ben size açık bir delil ile geliyorum.

20- Beni taşlamanızdan Rabbim ve Rabbinize sığınıyorum 21- Eğer bana inanmıyorsanız bari yolumdan çekilin." demek için...

22- Sonuçta "Bunlar gerçekten günaha batmış bir güruh" diyerek Rabbine dua etti.

23- Rabbi de: "Kullarımı geceleyin yürüt, çünkü takip edileceksiniz 24- Denizi açık bırak, çünkü onlar ordu halinde gelip boğulacaklar." buyurdu.[5]

25- Onlar geride neler bırakmışlardı; nice bahçeler, nice pınarlar...

26- Ne çiftlikler, ne muhteşem villâlar...

27- Ve içinde sefa sürdükleri onca nimet, onca lüks...

28- İşte böyle... Sonra onların ardından başka bir toplumu onlara varis kıldık.

29- Sonuçta ne gök ağladı üzerlerine, ne yeryüzü. Ne de kendilerine bir mühlet verildi.

30- Gerçekten Biz İsrailoğulları'nı o aşağılık eziyetten kurtarmıştık,

31- Firavun'dan... Çünkü o küstahlığı kendini yiyip bitirmiş birisiydi.

32- Doğrusu Biz, onları bilerek o günkü insanlık âlemi içinde öne çıkarmıştık.

33- Onlara ayetlerimizden apaçık bir imtihan vesilesi nimetler vermiştik.[6]

[3] Harfi harfine: "Bu öğretilmiş ***(muallem)*** ve gizli güçlerce kullanılan ***{mecnun)*** birisidir." dediler. Bkz. 51/52. ayet dipnotu.

[4] Ayette geçen ***eddû*** sözcüğünün kökü bir adam için kullanıldığında "adamın yolda hızlıca yürümesi, gitmesi, gelmesi" manasına geliyor (İbni Manzur, Zehebi, Halil bin Ahmed). Şu halde ayette **Hz.** Musa "Allah'ın kullarını (İsrail oğullarını) bana teslim edin" değil, genel olarak "Ey Allah'ın kulları benimle gelin, benimle yürüyün." demektedir. Nitekim iki ayet sonra; "Rabbin kullarımı geceleyin yürüt dedi." ifadesi de bunu destekliyor.

[5] Musa kıssasında denizin yarılması olayına dair yorum için bkz. 20/77. ayet dipnotu.

[6] Yani: Şu 'Tanrı ile yürüyenin (İsrail/Yakup) torunları olduklarını iddia edenler bir zamanlar Musa ile yürümekle Allah'ın rahmetinden nasiplenmişlerdi. Fakat daha sonra bunu bir imtiyaz ve ayrıcalığa dönüştürerek, kendi tarihsel

34- İşte bunlar şöyle demeye başladılar;[7]

35- "Bir kez öldük mü başka bir şey yoktur. Biz yeniden diriltilecek değiliz

36- Haydi ölmüş atalarımızı geri getirin; eğer söyledikleriniz doğru ise."[8]

37- Yoksa onlar Tubbalılar[9] ve onlardan önceki çağlarda yaşayanlardan daha mı iyiler? Onların hepsini helak etmiştik; çünkü günah küpü haline gelmişlerdi.

38- Biz gökleri, yeri ve arasındakileri oyun oynamak için yaratmadık.

39- İkisini de ancak hak olarak yarattık; fakat pek çoğu bunun bilincinde değil.

40-AÇIN KULAĞINIZI! O ayırım gününün hepiniz için vakti belirlenmiştir.

varlıklarını sürdürmede araç olarakkullanmaya kalktılar. Musa'ya "Bizim ırkımızdan" kuruntusuyla sahiplendikleri gibi, yaşadıkları coğrafyada (Mezopotamya/Ortadoğu havzası) çıkmış ne kadar peygamber varsa hepsini soy silsilesi halinde kendilerine malettiler. Allah'ın onları seçilmiş üstün ırk olarak yarattığına inanmaya başladılar. Allah'ı kendi milli tanrıları, Musa'yı kendi milli elçileri, cenneti kendi tapulu bahçeleri, cehennemi de diğer bütün insanlarının gideceği yer olarak görmeye başladılar. Musa'nın gerçek mesajlarını Pers krallarına peşkeş çektiler. Gerçek Musevileri, bu krallarla iş birliği yaparak katlettirip bunların kanları üzerine "Yahudilik" adı altında din icat ettiler. Allah'ın dini üzerinde neredeyse insanlıkta böylesi görülmemiş büyük bir istismarın mimarı oldular. Tarihte hep böyle tutundular. Biz de bunun için haksız yere kendilerini nispet ettikleri "Tanrı ile yürüyenin" (İsrail/ Yakup) ismiyle anıyoruz ki nasıl Tanrının yolundan saptıklarını insanlık görsün. Bizzat isimlerini veriyoruz ki gelecek kuşaklara ders olsun...

[7] Yani: İşte o insanlar, kendilerine onca nimet verdiğimiz "Tanrı ile yürüyenin" ahfadı olduğunu iddia edenler zaman oldu şöyle demeye başladılar ki ey Muhammed ve ey diğer bütün insanlar, bu sözler size bir yerlerden çok tanıdık gelecek... Mekke'nin inkarcı kâfirleri de öyle söylüyordu. Sonraki çağların kâfirleri de aynı şeyleri söylüyordu. İşte onlar da zamanla bu noktaya geldiler. Kendilerine Musa aracılığı ile ulaşmış rahmetimizi bakın nasıl geri teptiler, tam tersi bir noktaya nasıl geldiler...

[8] Bu iki anlamda anlaşılabilir: 1- Biz atalarımızdan böyle bir şey işitmedik. Onlara sormadan böyle bir şeye inanamayız. 2- Madem ölüler dirilecek, ölmüş atalarımızı geri getirin de onlara bir soralım bakalım ahiret var mı yok mu...

[9] Tubbalılar eski çağ Sami/Arap halkalarından birisiydi. Güney Arabistan'ı yüzyıllarca hâkimiyetleri altında tutmuş ve başka bir Sami topluluğu olan Habeşlilerce MS. 4. yüzyıllarda yıkılmışlardı. Himyer kralları olarak bilinen bu topluluk ahireti inkâr etmekle ünlüydü. Ayette bir zamanlar şimdiki Kureyş Arapları ile aynı ağzı kullanan İsrail Sadukileri'nin bu dünyaya tapan materyalist fikirleri ile Kureyş üzerinden tarihten bağ kurularak, "Bakın onların sonu ne oldu, şimdi siz aynı düşünceleri savunmakla ne yaptığınızı sanıyorsunuz?" demeye getiriliyor...

41-0 gün yârin yâre, dostun dosta hiçbir faydası olmayacak ve bir yerden yardım da göremeyecekler.

42-Ancak Allah'ın sevgi ve merhametine lâyık olan başka... Allah güçlüdür, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

43- O zakkum ağacı var ya,[10]

44- Üzerinde vebal ile gelenin yemeği olacak, hiç kuşku yok.

45- Kazan gibi karınlarında kaynayacak,

46- Kaynar suyun kaynaması gibi...

47- Ve bir ses: "Onu yaka paça tutun, doğru cehennemin dibine atın. 48- Sonra da başına kaynar su azabından dökün; 49- Tat bakalım, hani sen çok güçlü ve şerefliydin!" diyecek.

50- İşte o sizin şüphe edip durduğunuz şey budur.

51- Fakat sakınanlar güvenlik içinde olacaklar,

52- Cennetlerde, pınar başlarında...

53- İnce ve kalın ipekten elbiseler giyerek karşı karşıya kurulacaklar...

54- Evet, aynen böyle olacak... Onlara gözaydınlığı tertemiz eşler vereceğiz.[11]

55- Orada güven içinde her çeşit meyveyi isteyip getirtecekler...

56- İlk ölümden başka ölüm tatmayacaklar. Çünkü Allah onları cehennem azabından korumuştur.

57- Bunların hepsi Rabbinin engin cömertliğidir. İşte en büyük zafer budur!

58- Biz Kur'an'ı senin dilinle indirerek kolaylaştırdık ki düşünüp ibret alsınlar.

59- Gözle, kuşkusuz onlar da gözlüyorlar.

[10] ZAKKUM: Sözlükte [Z-G-M] kökü mastar olarak "yemeği çabuk yiyip yutmak" demektir. Birine bir şeyi yutturmak ***(izqâm);*** hurma ile kaymaktan yapılan bir çeşit yemek, öldürücü, zehirli yemek ***(zaqqûm);*** taun, veba ***(zuqme)*** kelimeleri bu köktendir... Bu tabir Türkçe'deki mana ile aynı anlamda kullanılıyor; "zıkkımın kökünü yiyesice", "zıkkımlanmak", "zıkkımın dibine git" deyişleri aynen Kur anda kullanıldığı manadadır. Zehir, ağı, toksin manasında "ağulu aş, zehirli yemek, ölüm yemeği, ölümcül gıda" demektir. Aşağıdaki deyişte geçen "ağulu aş" tabiri bu manayı çağrıştırır;

"Söz *ola kese savaşı*
Söz ola kestire başı
Söz ola ağulu aşı
Yağ ile bal ide bir söz" /Yunus Emre

[11] HURİ IYN: Bkz. 52/20. ayet dipnotu.

45 - (63) CASIYE SURESİ

Mekke döneminin sonlarında inmiştir, 37 ayettir. Sure isminin, 28. ayetinde insanlığın kıyamet günü Allah'ın huzurunda toplanacağını ifade için kullanılan, "Her ümmeti o gün diz çöküp toplanmış (câsiye) görürsün." ifadesinden geldiği anlaşılıyor. Sure, ismindeki anlamı ana tema seçerek yan temalarla sonuna kadar bu konuyu işliyor...

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- Ha, Mim,

2- BU KİTABIN inişi çok güçlü ve bilge olan Allah tarafındandır.

3- Göklerde ve yerde inanmak isteyenler için ayetler vardır.

4- Bin bir çeşit canlı türlerinde ve sizi yaratmasında kesin imana ulaşmak isteyen bir topluluk için ayetler vardır.

5- Gece ile gündüzün değişmesinde, Allah'ın gökten rızık kaynağı yağmuru indirip, onunla ölü topraklara hayat vermesinde ve rüzgârları yönlendirmesinde aklını iyi kullanan bir topluluk için nice ayetler vardır.

6- İşte bunlar Allah'ın ayetleridir. Sana onları hak olarak okuyoruz. Artık Allah'ın ayetlerine inanmayıpta hangi söze inanacaklar?

7- Her kendini aldatan günahkârın vay haline!

8- Böyleleri, Allah'ın ayetleri karşısında okunurken bal gibi duyar da kibrinden sanki hiç duymuyormuş gibi umursamaz davranır. İşte böylelerine acı azabı haber ver!

9- Ayetlerimizden bir şey öğrendiği vakit onu alaya alır. İşte onları aşağılık bir azap bekliyor.

10- Peşlerinde cehennem var onların. Ne kazandıkları şeyler ne de Allah'tan başka edindikleri dostlar onları azaptan kurtaramaz. Onları büyük bir azap bekliyor.

11- Bu bir yol göstermedir. Rablerinin ayetlerine kâfirleri ise en kötüsünden acı bir azap bekliyor.

12- DENİZİ, emriyle gemiler seyredip gitsin ve engin cömertliğinden isteyesiniz diye emrinize amade kılan[1] Allah'tır. Artık bir şükrü herhalde fazla görmezsiniz.

13- Göklerde ve yerde olanların hepsini engin cömertliğinin nişanesi olarak emrinize amade kıldı. Bunda düşünme melekeleri dumura uğramamış bir halk için ibretler vardır.

14- İman eden herkese söyle: Allah'ın günlerinin geleceğine inanmayanları hoş görsünler. Böylece bir halkın hak ettiği karşılığı bizzat Allah vermiş olsun.

15- Her kim iyi, güzel ve doğru bir iş[2] yaparsa kendi yararınadır. Her kim

[1] **TESHİR:** Bkz. 16/12. ayet dipnotu.

[2] **AMEL-İ SALİHAT:** Bkz. 103/3. ayet dipnotu.

de kötü, çirkin ve yanlış bir iş yaparsa kendi aleyhinedir. Sonuçta dönüp dolaşıp Rabbinize geleceksiniz.

16- İYİ DİNLEYİN! Bir zamanlar İsrail oğullan'na kitap, bilgelik ve peygamberlik vermiştik. Kendilerini temiz rızıklarla beslemiş ve insanlık içinde onları fark ettirmiştik.

17- Onlara bu işten[3] söze dayalı apaçık deliller vermiştik.[4] Şimdi ayrılığa düşmeleri sırf kendilerine bilgi geldikten sonra aralarındaki düşmanlık ve ihtirasları yüzündendir. Rabbin onların çekişip durdukları şeyde kıyamet günü aralarında hükmünü verecektir; bundan hiç şüphen olmasın

18- Nihayet bu işten sana da hayat veren bir yol[5] verdik. Onun için sen o hayat veren yola uy, bilgisizlerin arzu-

[3] EMR: Bkz. 17/16. ayet dipnotu.

[4] Yani: Şimdi şu "Tanrı ile yürüyenin (İsrail/Yakup) torunları" olduklarını iddia edenler bir zamanlar Mısır uygarlığının bağrından peygamber olarak ortaya çıkan Musa'nın peşine "belki kölelikten kurtuluruz" diye bir müddet takılıp rahmetimizden nasiplenmişlerdi. İşte bu, Musa vesilesi ile iş ve oluşa ***(emr)*** dair mesajlarla karşılaşmışlardı. Genel olarak "Ben kimim ve bu hal neyin nesi?" sorusu etrafındaki açıklamalar demek olan "iş ve oluşa" dair ayeüeri göndermiştik. "Bu dünyayı kim yarattı, neden yarattı? Nereden geldik nereye gidiyoruz? Sonumuz ne olacak? İnsanlık nedir? Nasıl iyi insan olunur? İyi ve kötü nedir? İyi olmak için ne yapmalıyım? Nasıl davranmalıyım? Neye uymalıyım?" vs. dünya ve ahiret hakkında, geçmiş ile gelecek hakkında, görünen ve görünmeyen hakkında bir çok "iş" ve meydana gelen tarihi, doğal ve kozmik birçok "oluş" ve onları evirip çeviren "Yüce Güç" hakkında gerekli açıklamaları göndermiş, yol göstermiştik...

[5] ŞERİAT: Sözlükte [Şın-Ra-Ayn] kökü mastar olarak "suyu ağzıyla içmek, su içirmek için develeri suya götürmek, esasını belirtmek, ilke koymak, yükseltmek, göstermek, desteklemek" manalarına geliyor. Yasa koymak, kanun yapmak ***(teşri*);*** kanun koyucu ***(şan);*** cadde, sokak ***(sâri*);*** yelken ***(şira)*** yelkenli ***(şirâiyye);*** gözetleme yeri ***(şiraa);*** kanun, şeriat ***(şeru);*** kanuni, legal, yasal ***(şer i);*** yol ***(şira);*** şeriat, kanun, din, su yolu ***(şeriat);*** doğa kanunu ***(şeriatu-tabîıyye),*** anayasa taslağı ***(meşru duşturiyye);*** yasallık ***(meşru iyye)*** kelimeleri bu köktendir... Daha önce geçtiği gibi Kur'an'da geçen din, millet, sırat, hidayet, İslâm, istikamet vb. birçok temel kavram "yol, yolda yürümek" manasındadır. "Şeriat" kavramı da esas itibarîyle "Arap'ın hayvanları/develeri su içirmek için su yolundan yürüterek kaynağa götürmesi" veya bizzat Arap'ın kendisinin "ağzını dayayıp kaynaktan su içmesi" manasına gelmesinden de anlaşılacağı gibi "şeriat" insana su gibi hayat veren, onun canını, malını, ırzını, namusunu ve bütün insanî özelliklerini koruyup kollayan, yaşatan, hayat veren bir kaynak olmaktadır ki günümüzde "hukuk" dediğimiz şeydir. Çünkü hukuk (şeriat) insanlara gerçekten hayat verir. Hayata temel kurallar/yaşam ilkeleri koyarak canı, malı, ırzı, namusu kollama ve koruma altına alır.

larına uyma!

19- Çünkü onlar Allah'tan gelecek hiç bir şeyi senden savuşturamazlar. Zâlimler birbirlerinin yaranıdır. Allah ise sakınanların yâr ve yardımcısıdır.

20- Bu Kur'an insanlığın vicdanı[6], yol göstericisi[7] ve kesin imana ulaşmak isteyen bir halk için sevgi ve merhamet kaynağıdır.[8]

21-Yoksa kötülük işleyip duranlar hayatlarında ve ölümlerinde; iman edip iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanlarla kendilerini bir tutacağımızı mı sanıyorlar? Ne kötü karar veriyorlar.

22-Hâlbuki Allah gökleri ve yeri hak olarak yarattı. Böylece herkes yaptığının karşılığını görsün ve hiç kimseye haksızlık yapılmasın.

23-HEVA VE HEVESİNİ[9] tanrılaştıran ve Allah'ın durumunu bilerek kendisini şaşırttığı, kulağını ve kalbini mühürleyip gözüne de perde çektiği kimseye

Bunlar olmazsa insan hayatı felç olur. Şu halde diğerlerine nazaran şeriat kavramında daha çok, iş ve oluşun "hukuk" boyutu öne çıkmaktadır. Bir benzetme yapacak olursak "din" bir yol ise "şeriat" bu yol buyunca insanı gideceğe yere sağ salim götüren trafik işaretleri gibidir. İnsan, hayatından olmak istemiyorsa, hayatını koruyup kollayan bu yola ve yol boyunca kendisini uyaran trafik işaret ve işaretçilerine dikkat etmelidir. İçindeki trafik canavarını hortlatarak yolu (dini) ve yol işaretlerini (şeriat) hiçe saymaya kalkışmamalıdır. Aksi halde bu hayatına mal olabilir. Bu nedenle şeriat hayat veren, hayat koruyan işaret, iz ve ilkelerdir. Bunun toplumsal hayattaki karşılığı ise bütünüyle adalet değerini ete kemiğe büründüren "hukuk" kuralları olmaktadır. Demek ki anayol (din) değişmezken yol işaretleri (şeriat) değişebiliyor. İbrahim, Musa, İsa, Muhammed (hatta Budha, Tao, Zerdüşt, Mani vs.) hepsi aynı ana yolda yürüyorlar. Çünkü hepsinin de iş ve oluşa dair vazettiği temel hukuka (şeriata) baktığımızda beş civarında insan hakkının; can, mal, ırz, şeref, akıl, nesil korunmasına yönelik olduğunu görürüz. Demek ki iş ve oluşa dair temel hukuk, insanlığa hayat veren ana su yolu (şeriat) budur. Öte yandan ayrıntıya dair şeriatları farklı olabiliyor. İnsanların işaretten anladıkları değiştikçe yeni yeni işaretlerle gelebiliyorlar. Böyleyken hep aynı ana yolu sürdürüyorlar ve aynı kaynağa doğru su içmeye gidiyorlar. Temel amaç insanın dünya ve ahirette mutlu olması, canının, malının, ırzının, namusunun, aklının, neslinin korunması ve böylece insanlık durumunun hayvanlık durumuna, şehir hayatının orman hayatına dönüşmemesidir. Çünkü insanlık hayvanlıktan, şehir hayatı ormandan "hukuk" ile ayrılır. Bir yerde hukuk (şeriat) olmadığını ifade için bu nedenle "orman kanunu" deyimini kullanırız...

[6] BASAİRU Lİ'N-NAS: Bkz. 12/108. ayet dipnotu.

[7] HUDA: Bkz. 22/6. ayet dipnotu

[8] RAHMET: Bkz. 1/2. ayet dipnotu.

[9] HEVA: Bkz. 25/43. ayet dipnotu.

şimdi bir baksana! Artık onu Allah'tan başka kim yola getirebilir. Bu düşüncesizlik neden?[10]

24- Diyorlar ki; "Hayat dediğiniz ancak şu dünya hayatımızdan ibarettir. Ölürüz ve yaşarız. Bizi ancak zaman[11] yok eder." Hâlbuki dayandıkları bir bilgi yoktur, sadece zanda bulunurlar.

25- Karşılarında ayetlerimiz, söze dayalı apaçık deliller olarak okunurken "Eğer doğruysa söyledikleriniz, atalarımızı getirin." demekten başka tutunacakları bir dalları yoktur.[12]

26- Söyle onlara: "Size hayat veren, sonra öldüren Allah'tır. Sonunda geleceğinde şüphe olmayan kıyamet gününde hepinizi bir araya toplayacaktır. Fakat insanlann çoğu bunun bilincinde

[10] Bu ayetten anlaşıldığına göre kâfirin kalbinin mühürlenmesi, kulağına ve gözüne perde çekilmesi Allah'taki bir bilgi ***(Allahu ala ilmin)*** ile olmaktadır. Bu şu demek olmalıdır: İnsanın kendisi günaha gömülüp artık kalbini iyice taşlaştırıp vicdanını köreltir. Böylece gerçeği görmez, duymaz, anlamaz hale gelir. Bunlar oluyorken (onlarla aynı anda, hemdem, senkronik halde) Allah kalbini mühürlemiş, gözlerini kör etmiş ve kulaklarına da perde çekmiş olur...

[11] DEHR: Bkz. 76/1. ayet dipnotu.

[12] Yani: Karşılarında ayetlerimiz söze dayalı apaçık deliller ***(ayâtun beyyinât)*** olarak okunduğu halde, onlara insana en yakışan bir yolla, "sözle" ***(beyan)*** hitap ettiğimiz halde, onlar kendi akıl ve vicdanları ile bu sözleri değerlendirmek, üzerinde düşünmek yerine "ölmüş atalarımıza sormamız lazım" der dururlar... Demek ki bu "ölmüş atalara sorma hastalığı" yeni bir şey değil. Bu tipler tarihin her döneminde kendi akıllarıyla düşünmekten korkarlar. Kendilerine güvenleri yoktur. Tarihe, atalara, geleneğe, önceki büyüklere sığınmayı, onların karizmasından yararlanarak kendilerinin doğru düşündüğünü ispat etmeye çalışırlar. Bunlar bedenleri günümüzde, ruhları geçmişte yaşayan parçalanmış kişiliklerdir. Kaybolmuş bir çağın özlemi içinde hep geçmişte yaşarlar. Bir türlü günümüze gelmezler. Kendi çağlarının, kendi zamanlarının çocuğu ***(ibnul-vakt)*** olmaktan korkarlar. Tarihi kendi parlak dönemlerinde dondururlar. Kendi parlak çağlarını "tarihin sonu" ilân ederler. Oysa herhangi bir zaman ve mekân dilimi vermeksizin "çağa" yemin eden, yani çağı dile gelip konuşmaya çağıran Kuranın asr (çağ) suresinin akıp giden bütün zamanlar ve bütün mekanlar için geçerli olduğunu, Allah'ın her çağa eşit mesafede durduğunu, birini diğerine tercih etmediğini, o çağın içinden yükselecek iman ve salih amellere (iyilik, güzellik ve doğruluk değerlerin yükseltenlerin çabalarına) baktığını anlamak istemezler. Çağın bizzat kendisine, içindeki amellerden çok daha fazla önem atfederler. Bu nedenle daima geçmiş çağları kutsar, geçmişe özlemle yaşarlar. Her doğan çocuğun Âdem gibi olduğunu, her doğan çocukla birlikte Âdem kıssasının yeniden başladığının bilincinde değildirler. Her hamile kadının Meryem gibi olduğunu, her doğumevine Allah'ın boyuna ruhunu üflediğini hiç mi hiç düşünmezler. Her doğan çocuğun bir ibrahim, Musa, İsa, Muhammed

değil."[13]

27- Göklerin ve yerin mülkü sadece Allah'ındır. Saat dolduğu gün sahte ve kof olanın peşinden gidenler kaybedecektir.

28- Her insan topluluğunu diz üstü çökmüş vaziyette toplanmış[14] göreceksin. Her insan topluluğu haklarında

olabileceğini, bu potansiyelde doğduğunu duymak bile istemezler. Allah'ın "Hayy" sıfatının yaşayanlarda, diri olanlarda tecelli ettiğini, yaşayanların ***Hayyu Kayyum*** olan Allah ile diri bir kozmik yürüyüş halinde olduğunu akıllarına bile getirmezler. Onlara göre her şey geçmiş çağlarda olup bitmiştir. Allah da yaratmaktan, peygamber göndermekten, insanlarla uğraşıp durmaktan âdeta yorulmuş ve artık köşesine çekilmiştir. **İbrahim**'in, **Musa**'nın, **İsa**'nın, **Muhammed**'in (s.a) çağları ile ilgilendiği gibi çağımızla da ilgilenmeyi gereksiz görmektedir. Bu anlamda biz sanki insanlık tarihinin uzatmalarını oynamaktayız ve aslında tarihe geç katılmış lüzumsuz nesiller olmaktayız. Onlara göre bütün iyi ve güzel şeyler geçmişte yaşanmış olup, "Ah o günler, ah mefahir dolu şanlı tarihimiz; ah bir dirilse de gelse üç bin sene öncesinden **Musa,** ah bir dirilse de gelse iki bin sene öncesinden **İsa,** ah bir dirilse de gelse bin dörtyüz sene öncesinden **Ali, Hüseyin,** imamlar, mehdiler, mesihler, âlimler, müçtehidler, veliler, azizler..." diye iç geçirmekten başka yapılacak pek bir şey de yoktur...

[13] Yani: İnsanların çoğu kendi kıyametlerinin, geçmişte bir zamanda koptuğunu sanırlar. Yahudiler **Musa**'nın, Hıristiyanlar **İsa**'nın, Budistler **Budha**'nın, Müslümanlar **Muhammed**'in (s.a.v) ölümüyle tarihin doruk noktasına ulaştığını sanırlar. Ondan sonrasının önemsiz uzatmalar olduğuna inanırlar. Kimi modernler de kendi parlak dönemlerinde tarihi dondururlar. Liberal demokrasinin insanlığın ulaştığı son nokta olduğunu, artık insanlığın evriminin ve ilerlemesinin tamamlandığını, tarihin sonunun geldiğini, bundan sonrasının "ahir zaman", bir tekrar ve uzatma dakikaları olduğunu sanırlar. Allah'ın her çağda, her dönemde hayat veren ve öldüren, yaşatan ve dirilten, daima ***Hayyu Koyum*** olduğunun farkında değildirler. Kıyamete kadar bu doğuş-batış, oluş-bozuluş temposunun süreceğini, yaratma ritminin bütün coşkusuyla akacağmı, ancak kıyametle bütün herkesin bir araya toplanacağını düşünmezler. Bunun böyle olduğunun, çoğu insan bilincinde değildir. Kendi parlak döneminde ve kutsal geçmişinde donarak tarihi durduracağını sanır. Hâlbuki her kim **Musa**'ya tapıyorsa bilsin ki **Musa** ölmüştür, her kim **İsa**'ya tapıyorsa bilsin ki **İsa** ölmüştür ve her kim **Muhammed**'e tapıyorsa bilsin ki **Muhammed** (s.a.v) ölmüştür ve her kim Allah'a tapıyorsa bilsin ki Allah dipdiri yaşam kaynağıdır ve ölümsüz olan yalnızca O'dur ***{Hayyu Layemut)...***

[14] **CASİYE:** Sözlükte [C-S-Y] kökü mastar olarak "develeri toplamak, bir araya getirmek, çökmek, çömelmek, diz çökmek" demektir. Birini diz çöktürmek ***(icsâ);*** diz çöken, oturan ***(câsi),*** diz çökme ***(câsiye);*** ayak veya diz dayayacak minder ***(mecsâ);*** kadavra, cüsse, beden, ceset ***(cüsse);*** mezar, höyük, yavan tepe ***{cüsve)*** kelimeleri bu köktendir... Surenin ismini aldığı bu kelime kıyamet gününde her ümmetin yani

tutulmuş kayıtlarla yüzleşmeye çağrılacak: "Bugün yaptığınız her şeyin karşılığını görecekseniz. 29- İşte tuttuğumuz kayıtlar; yüzünüze karşı hakkı/adaleti/gerçeği haykırıyor. Çünkü Biz, yaptıklarınızı bir bir kaydediyorduk." denecek.

30- İman edip iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanlara gelince, Rableri onları sevgi ve merhametle bağrına basacaktır.[15] İşte apaçık kurtuluş odur.

31- Kâfirlere ise: "Ayetlerim size okunmadı mı? Bal gibi okundu; fakat siz küstahça büyüktendiniz ve günah küpü bir güruh oldunuz." denecek.

32- Sizler "Allah'ın sözü gerçektir, kıyamet kopacaktır." denildiğinde, "Kıyamet de nedir? bilmiyoruz, bizce bu bir kuruntu. Bu konuda elimizde kesin bir bilgi yok."[16] deyip duruyordunuz.

33- Böylece yaptıkları işlerin kötülükleri gözlerinin önüne serilecek ve o alay edip durdukları şey kendilerini tümüyle kuşatacak.

34- Onlara: "Siz bu günün geleceğini umursamadığınız gibi, Biz de bugün sizi umursamayacağız. Yatağınız ateştir ve etrafta size yardım edecek hiç kimse de yok!" denecek.

35- Çünkü siz Allah'ın ayetleriyle dalga geçtiniz ve dünya hayatı sizi aldattı. Onun için bugün ateşten çıkamayacaksınız ve yalvarıp yakarmalarınız da kabul edilmeyecek.

36- SONUÇ olarak bütün övgüler göklerin Rabbi, yerin Rabbi ve bütün âlemlerin Rabbi olan Allah'adır.

37- Göklerde ve yerde büyüklük ve görkem O'na aittir. O güçlüdür, bilgedir.

insan topluluğunun, her çağ insanlarının, her uygarlığın, her ülke halklarının, milletlerin, ulusların Allah'ın önünde Arap ın develerini toplayıp bir araya getirdiği gibi toplanacağını, devenin diz çöküp beklediği gibi bekleyeceğini; çaresiz O'nun hükmüne boyun eğeceğini, vereceği kararı beklemek dışında yapacağı bir şeyin kalmayacağını ifade için kullanılıyor. **İbn Abbas**'ın kelimeye "toplanma, bir araya gelme" manası vermesini de eklersek mana; "insanlığın Allah'ın huzurunda dizüstü çökmüş vaziyette toplanması" demek olur.

[15] **Harfi harfine: "Rablerinin rahmetinin ta içine girdirilkler/girdirilecekler."** Ayete Türkçe'de "bağrına basmak" şeklinde ifade ettiğimiz "derin sevgi, merhamet ve hasret ile karşılama" manası veren tabiri kullanmamız, ***"Rablerinin rahmetinin ta içine girdirilirler/girdirilecekler" (fe yudhiluhum rabbuhumfi rahmeh)*** ifadesini en canlı ve sıcak tabirle karşılamak içindir. Bu, Kur'an'da kullanılan "Allah'ın yüzü, eli, arşta oturması, gökte olması" vs. türünden bir mecaz olarak anlaşılmalıdır...

[16] Yani: Bugün için söylersek "Bu konuda elimizde kesin bir "bilimsel veri" yok. Sağlam bir bilgi yok. Bunun için kıyametin olacağına inanmamız mümkün değil." deyip duruyordunuz...

46 - (64) AHKAF SURESİ

Mekke'de inmiştir, 35 ayettir. Mekke döneminin sonlarına doğru nazil olan bu sure, adını Eski Çağ Sami/Arap halklarından küstahça büyüklenme, yağma, talan ve işgalleriyle ünlü "Ad kavminin"yaşadığı yer olan; "kum tepeleri" (ahkaf) adının geçtiği 21. ayetinden almış görünmektedir. Surenin içeriği bu özelliklere sahip bütün çağların milletlerine yönelik evrensel mesajlarla doludur.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- Ha, Mim.

2- Bu kitabın inişi çok güçlü ve bilge olan[1] Allah tarafındandır.

3- Biz gökleri, yeri ve arasındakiler! ancak hak olarak ve belirli bir süreliğine yarattık.[2] Kâfirler ise uyanışa çağrıldıkları şeylerden yüz çeviriyorlar.

4- Onlara söyle; "Şu sizin Allah'tan başka yalvarıp durduklarınız, gösterin bana, yeryüzünün hangi parçasını yaratmışlar? Yoksa onlann göklerde bir ortakları mı var? Böyle olduğuna dair bundan önce indirilmiş bir kitap veya bir bilgi kırıntısı getirin, eğer doğru söylüyorsanız."

5- Allah'ı bırakıp da kendisine kıyamete kadar cevap veremeyecek bir kimseye dua edenden daha şaşkın kim olabilir? Oysa onlar, onların dualarından habersizdirler.

6- İnsanlar mahşerde bir araya toplandığında da onlara düşman olurlar ve kendilerine yönelik bu tapınmayı inkâr ederler.

7- Karşılarında ayetlerimiz açık açık okunurken o kâfirler hak kendilerine geldiği halde "Bunlar büyüleyici, parlak lâflar" dediler.

8-Yoksa "Onu uydurdu" mu diyorlar? Söyle onlara: "Ben onu uydurduysam, bunu neden sizin hatırınız için yapayım?[3] O, sizin neden yaygara kopardığınızı çok iyi biliyor. Benimle aranızda O'nun şahit olması yeter. O bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

9- Söyle onlara: "Ben elçilerin ilki değilim, bana ve size ne yapılacağını da bilmiyorum. Sadece bana vahyedi-

[1] HİKMET: Bkz. 17/39. ayet dipnotu

[2] Demek ki yerin ve göğün hak olarak ***(haqq)*** ve belirli bir süreliğine ***(ecelin musemma)*** yaratılmış olması, onun bir yandan "sahte, gerçek dışı, hayal" olmadığını; fakat aynı zamanda "ezeli ve ebedi" de olmadığını gösterir. Bu yaklaşım bir yandan doğu (Hint) düşüncesindeki dünyanın gerçek olmadığı, hayalden ibaret olduğu fikrini, diğer yandan batı (Yunan) düşüncesindeki dünyanın ezeli ve ebedi olarak varolacağı fikrini iptal eder. Kuranın evrene yönelik dengeli bakışını ve tevhidi dünya görüşünün temel yaklaşımını yansıtır. "Geçici ***(fani)*** olan nasıl hak olabilir?" denirse, bir havaî fişekten çıkan parıltıların, parıldadığı anın bir gerçekliği, söndüğü anın da başka bir gerçekliği yansıttığını düşünmek belki bir fikir verebilir. Yani gerçek olmayan diye bir şey yoktur. Bütün parıltılar ***(ez-zahir)*** ve karaltılar ***(el-ba-***

lene uyuyorum. Ben, yalnızca apaçık uyanışa çağıranım."

10- Söyle onlara: "Şuna vicdanınızda bir baktınız mı; eğer bu Allah tarafından geldi de siz onu inkâr ediyorsanız, dahası İsrailoğulları'ndan bir tanık da bunun benzerini görüp inandığı halde siz tenezzül etmiyorsanız haliniz nice olur? Allah zâlimleri elbette doğru yola çıkarmaz."

11- Bir de kâfirler iman edenler/güvenenler hakkında; "Eğer ona inende bir hayır olsaydı, ayak takımımız bizden önce ona koşmazdı." diyorlar.[4] Fakat onunla doğru yola gelmeyi kendilerine yediremediklerinden her zaman "bu eski bir yalan" diyecekler.

12- Ama bundan önce de önderlik, sevgi ve merhamet kaynağı olarak Musa'nın kitabı vardı. Bu Kur'an da; önceki çağlardan doğru namına ne kalmışsa hepsini sürdürmek, zulmedenleri uyarmak, güzel ahlâk sahiplerini de müjdelemek için Arap diliyle gelmiş bir kitaptır.

13- "Rabbimiz Allah'tır!" diyerek dosdoğru yürüyenler ne bir korkuya kapılırlar, ne de sıkıntılarının esiri olurlar.

14- Onlar cennete doluşacaklar; yaptıklarına karşılık olarak sonsuza dek orada kalacaklar.

15- İNSANA anne-babasına güzel davranmayı tavsiye ettik. Annesi onu zahmetle karnında taşıdı ve zahmetle doğurdu. Onun taşınması ile sütten kesilmesi otuz aydır. Nihayet olgunluk çağına ulaşıp kırk yaşına girdiği zaman: "Ey Rabbim beni öyle yönlendir ki bana ve anama-babama verdiğin nimetine şükredeyim ve razı olacağın iyi, güzel, doğru işler yapayım. Benim için neslimden gelenleri de iyi, güzel, doğru kimseler eyle. Sana yöneldim ve ben hiç kuşkusuz Müslümanlardanım." der.

16- İşte kendilerinden, yaptıklarının en güzelini kabul edeceğimiz ve günahlarını sileceğimiz böylesi kimseler cennetin en seçkinleri arasında olacaklar. Bu, dünyada kendilerine verilen doğru sözün gerçekleşmesidir.

tın), bütün ilk doğuşlar ***(el-evvel)*** ve bütün batışlar ***(el-ahir)*** gerçekliğin yüzleridir. Gerçeklik bütün yönlerden belirli sürelerle zuhur etmektedir. Ezeli ve ebedi olan, Allah'ın yüzü ***(vech, zat)*** ve yaratma eyleminin bizzat kendisidir (Allahu alem).

[3] Harfi harfine: "Eğer onu uydurduysam Allah'tan gelecek cezaya karşı sizin bana bir faydanız olmaz."

[4] Demek ki "Din bir afyondur." sözünü o günkü inkarcılar, Marx'ın söylediğinin tam tersi manada söylüyorlardı. Yani: "Din (Hıristiyanlık, Brahmanizm vs.) kitleleri uyuşturmak için zengin üst sınıfların (kastların) halka ayaklanmamaları için zerkettiği bir uyuşturucudur." değil; tam tersi "Din (İslâm), kendini peygamber gören birisinin, cennet, huri vs. vaatleriyle halkı ayaklandırmak için onlara zerkettiği bir uyuşturucudur. Yoksa bu ayak takımı, bu çağrıya uyup bize karşı nasıl bu kadar cesaretli olabiliyorlar?"

[5] **İNS/CİNN:** Bkz. 76/1 ve 72/1. ayetler dipnotları.

17- Fakat öyleleri de vardır ki anne ve babasına: "Öf be! Benden önce bu kadar insan gelip geçmişken tekrar dirileceğimizi mi söyleyip duruyorsunuz?" der. Anne ve babası Allah'a sığınarak: "Yazıklar olsun, imana gel. Allah'ın sözü gerçektir; bundan şüphe olmaz." derler. O yine: "Hepsi yalan, eskilerin masallan bunlar." der.

18- İşte bunlar; görünür, görünmez[5] tüm önceki çağlarda yaşayan toplumlar içinde azabı hak etmiş olanlardır. Bunlar kesinlikle kaybedecekler.

19- Her birine yaptıklarına göre dereceler vardır. Böylece hakları hiç yenmeyecek ve bütün yaptıklarının karşılığını tastamam alacaklardır.

20- Kâfirlere ateşin karşısına çıkarılacakları gün şöyle denecek; "Siz, bütün güzel nimetlerinizi dünya hayatınızda tükettiniz ve onlarla gününüzü gün ettiniz. Artık bugün yeryüzünde haksız yere büyüklük taslamanızın ve fesat peşinde koşup durmanızın karşılığı aşağılayıcı bir azap olacak!"

21-AD'IN kardeşi Hud'u hatırlayın. Ahkaf'da halkını uyanışa çağırdığı zaman - ki ondan önce de sonra da nice uyanışa çağıran gelip geçmişti- demişti ki: "Allah'tan başka mabut tanımayın, çünkü ben size büyük bir günün azabının gelmesinden korkuyorum!"

22- Onlar: "Sen bizi tannlanmızdan döndürmek için mi geldin? Madem öyle, tehdit edip durduğun o azap gelsin de görelim, eğer söylediklerin doğruysa." dediler.

23- Hud: "Ona ait bilgi yalnızca Allah katındadır. Ben size gönderildiğim şeyi tebliğ ediyorum. Fakat görüyorum ki siz körü körüne ön yargıları olan bir topluluksunuz." dedi.

24- Ve günlerden bir gün yaşadıkları yere doğru gelen bir bulut gördüler; "Bu bize yağmur yağdıracak ufukta beliren bir buluttur." dediler. Hud ise: "Hayır, o, sizin çabuk gelmesini istediğiniz şeydir; içinde acıklı azap bulunan bir rüzgârdır,"

25- "Rabbinin emriyle her şeyi yerle bir edecek rüzgâr!" dedi. Derken öyle oluverdiler ki evlerinden başka hiçbir şey görünmez oldu. İşte öyle günaha batmış bir topluluğa Biz böyle karşılık veririz.[6]

26- İyi dinleyin! Biz onlara size vermediğimiz güç ve imkânlar vermiştik. Onlara kulaklar, gözler ve gönüller bahsetmiştik. Ama ne kulakları, ne gözleri ve ne de gönülleri kendilerine bir fayda sağlamadı. Çünkü Allah'ın ayetlerini inkâr ediyorlardı. Sonunda işte böyle o alay ettikleri şey kendilerini kuşatıverdi.

27-Açın kulağınızı! Biz civarınızdakî

[6] Öyle anlaşılıyor ki Hud Peygamberin halkı olan Ad kavmi Eski Çağlarda yaşamış bir Sami/Arap halkıydı. Arap yarımadasının iç bölgelerinde kum tepeleri (ahkâf) ile ünlü bir bölgede yaşayan bu halk o günkü dünyaya "büyüklük taslamasıyla, yağma, talan ve işgalleriyle' adını duyurmuştu. Günlerden bir gün korkunç bir çöl fırtınasına maruz kalarak kum tepelerinin arasında yığılıp kaldılar. Yukarıdaki ayetler, böylesi bir doğal afetin, Allah ile günaha batıp gitmiş bir topluluk (mucrimun) arasında nasıl bir diyaloga dönüştürüldüğünü, Allahm "doğal afet" dediğimiz kum fırtınası, kasırga, tufan, deprem, volkanik patlama vs. olaylarıyla yakından ilişkili olduğunu gösteriyor. Ancak şurası da unutulmamalı ki bu tür olaylar insanlar günah işlese de işlemese de oluyor. İnsanlar günaha battı diye bu tür

birçok ülkeyi böyle yok etmiştik. Belki dönerler diye her türlü yollardan mesajlarımızı açıklamıştık.

28- Peki o zaman Allah'tan başka O'na yakınlık sağlamak için tanrıtaştırdıkları[7] kimseler onları kurtarabildi mi? Hayır! Onları yüzüstü bıraktılar. İşte onların sapkınlıklarının ve uydurup durdukları yalanların özeti budur...

29- HANİ BİR ZAMANLAR yabancı bir heyeti Kur'an dinlemek üzere sana göndermiştik. Onu dinlemeye geldiklerinde "Susun, dinleyin!" dediler. Dinleme bitirilince de dönüp uyanışı başlatmak üzere halklarına gittiler.

30- Dediler ki: "Ey halkımız, haberiniz olsun ki, biz Musa'dan sonra indirilen, önceki çağlarda inmiş kitaplardan, doğru namına ne kalmışsa hepsini sürdüren, hakkı/adaleti/gerçeği ; doğru yolu gösteren bir kitabı dinledik.

31- Ey halkımız, Allah'a çağırana uyun

olaylar olmuyor. Ancak zaman zaman günaha batmış olanlar veya olmayanlar bu olaylara maruz kalabiliyor. Ki her an bizlerin de basma gelmesi muhtemeldir. Bu durumda olaydan ders çıkarmak için hadise metafizik diyaloga dönüştürülüp "böyle bir olay günlerden bir gün sizin de başınıza gelmeden aklınızı başınıza alın, günah işlemeyin, tövbe edin..." mesajı veriliyor. (Allahu a'lem)

[7] GURBANEN ALÎHE: Sözlükte "yakınlaşmak için tanrılaştırılanlar" demektir. Ayette geçen "yakınlık sağlamak için Allah'tan başkasını tanrılaştırmak" ifadesi oldukça önemlidir. Çünkü tarih boyunca olduğu gibi günümüzde de birçok kimse, kimi insanların Allah ile insanlar arasında yakınlık sağladığını, insanları Allah'a götürdüğünü iddia etmektedir. Eski Dünya dinlerinden Mısırın hamanları, Türklerin samanları, Hintlerin brahmanları, Yahudilerin hahamları, Hrıstiyanların rahipleri, Perslerin moğları (mollaları) hep bu iddiadaydılar. Bunlar güya Tanrının yeryüzündeki seçilmiş "din adamları" sınıfı oluyordu. Din onlardan sorulurdu ve onların önüne gitmeden Tanrı ya ulaşılamazdı. Unutulmamalı ki yedinci yüzyıl Mekke'sinde tarihin meydanına atılan "ümmî bir öksüz", insanlığı bu "tapınak bezirganlarından" kurtardı. Allah'a giden bütün yolları açarak, her tür din adamı tasallutuna son verdi. Dini o tek kişilik insanın vicdanî arayışının yoldaşı haline getirdi. Ancak ondan sonra binlerce yılın ağırlığı ile yerleşmiş bu din adamları, aracılar, azizler, veliler hiyerarşisi kolay kolay sökülüp atılamayacağından tekrar hortladı. Eski Dünya dinleri alışkanlıklarının geri gelmesine mani olunamadı. Bugün hala eski dünya dinlerinin devamı olan Yahudilik, Hıristiyanlık, Budizm ve Hinduizm de olanca hızıyla, İslâm'da da onlara öykünmeyle Allah'a yakınlaştıracağı iddia edilen din adamları, azizler, veliler, imamlar, kutuplar, seyyidler, şeyhler, yeşil sarıklı ulu hocalar hiyerarşisi hüküm sürüyor. Mekkeli "ümmî öksüzün" insanlığın Allah'a giden yolda önünü açmak için gerçekleştirdiği o büyük "devrim" ne yazık ki bir kelebek gibi, din adamlarının binlerce yıldır ördükleri o kalın duvarlara çarpmış, sonraki her çarpışında da kanatları kırılarak yere düşmüştür. Şimdi daha gür bir şekilde bu duvarları yıkmaya devam etmek gerekmektedir. Aksi halde din adamları sınıfının dışından gelen, genelin, halkın bağrından çıkmış o ümmi nebinin yolu (sünneti) sürdürülmemiş olacaktır...

[8] Kur'an dinlemek için Mekke'ye gelen yabancı bir heyet, onların hidayete erme

ve O'na iman edin ki günahlarınızı bağışlasın ve sizi acı bîr azaptan korusun."[8]

32- Her kim Allah'a çağırana uymazsa, yeryüzünde Allah'ı aciz bırakacak değildir. O'ndan başka kendisine sahip çıkacak kayırıcıları da yoktur. Öyleleri açık bir sapkınlık içindedir.

33- GÖKLERİ ve yeri yaratan, dahası onları yaratmaktan yorulmamış olan Allah'ın ölüleri diriltme gücüne de sahip olduğunu anlamıyorlar mı? Evet, O'nun her şeye gücü yeter.

34- Kâfirler[9] ateşe atılacakları gün onlara: "Nasıl, bu gerçek değil miymiş?" denecek. Onlar: "Rabbimiz hakkı için, öyle!" diyecekler. Allah ise: "Öyleyse kâfirlik etmenizin karşılığı olarak tadın azabı!" diyecek.

35- ŞU HALDE azim sahibi o büyük elçilerin[10] güçlüklere göğüs gerdiği gibi sende güçlüklere göğüs ger.[11] Onlar için acele etme. Onlar kendilerine sözü edilen azabı görecekleri gün, gündüzün bir saatinden başka kalmamışa dönecekler. Bu kadar tebliğ[12] yeter. Günah küpü haline gelenlerden başkası helak edilir mi?[13]

itirafları ve bu olay üzerinden verilen evrensel mesajlar için Bkz. "CİNN" 72/1. ayet dipnotu.

[9] **KÜFR:** Bkz. 109/1. ayet dipnotu.

[10] **ULU'L-AZM:** Sözlükte [Ayn-Ze-Mim] kökü mastar olarak "karar vermek, azmetmek, sebat etmek" demektir. Bu durumda ***ulul-azm*** "kararlılık, azim, sabır sahipleri" demek olur. Karar vermek ***(ıtizâm);*** güçlü irade, kesin karar, sebat, niyet, güç, kuvvet ***(azm);*** rakip ***(azîm);*** sağlam karar, kesin irade ***(azîmet)*** kelimeleri bu köktendir... Demek ki elçilerden azim sahibi olanlar ***(ulul-azm)*** tarihin büyük kırılma anlarında ortaya çıkan, büyük çığırlar açan elçiler olmaktadır. İslâmî gelenekte bunlar **Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa** ve **Hz. İsa** olarak bilinirler. Gerçekten de baktığımızda bu elçilerin her birisinin insanlık tarihinin önemli kırılma anlarında ve bir çağın/dönemin zirveye çıktığı zamanlarda ortaya çıktıklarını görürüz. **Hz. Nuh** tufan öncesi insanlık tarihinden tufan sonrası insanlık tarihine geçişte, **Hz. İbrahim,** Sümer/Akad/Babil çağının; Hz. **Musa,** Mısır çağınm; **Hz. İsa** da Roma çağının zirvesinde ortaya çıkmış ve tarihin akışını değiştiren çığırlar açmışlardır. **Hz. Muhammed** ise bütün bir eski dünya dinleri çağmı kapatarak yeni dünyaya geçişi sağlamıştır. Bu nedenle bunların her biri "çağ açıp çağ kapatan" azim sahibi büyük elçilerdir. Öyle anlaşılıyor ki ***ulul-azm*** olmaları daha çok insanlık tarihinde oynadıklara rol açısındandır...

[11] **SABIR:** Bkz. 2/45. ayet dipnotu.

[12] **TEBLİĞ:** Bkz. 24/54. ayet dipnotu

[13] **FISK:** Bkz. 2/26. ayet dipnotu.

51 - (65) ZÂRİYÂT SURESİ

Mekke döneminin sonlarına doğru indiği sanılmaktadır, 60 ayettir. İlk ayetlerinde rüzgârların, yağmur yüklü bulutların, denizde yürüyen gemilerin ve diğer tüm tabiat güçlerinin dile gelerek; kıyametin, ceza ve mükâfatın kesin doğrular ve gerçekler olduğunu ilân etmeleri istenir. Hemen ardından da dile gelebilselerdi ne diyeceklerdi o söylenir. Böylece çarpıcı bir edebi hitapla, ilgili tabiat güçlerinin bir taraftan bölünmez bir bütünün parçaları olduğu diğer taraftan da tanrı yerine konulamayacakları, mahlûk oldukları gösterilir. Bu manada ilk ayette geçen esip savuranlar (zâriyât) kelimesi sureye isim olmuş görünmektedir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- ESEN yeller[1] dile gelsin![2]

2- Yağmur yüklü bulutlar dile gelsin![3]

3- Denizde yürüyen gemiler dile gelsin![4]

4- İş ve oluşu paylaşanlar dile gelsin!;[5]

5— » Size sözü edMen O kıyamet olayı kesinlikle doğrudur, 6- Ceza ve mükâfat kesinlikle olacaktır!"

7- YILDIZLARLA süslenmiş gökyüzü

[1] ZÂRİYÂT: Sözlükte [Zel-Ra-Ye] kökü mastar olarak "esip savurmak" demektir. Savurmak, yabalamak, tane tane ayırmak ***(tezriye);*** tek tek çoğalarak dağılan, soy, nesil ***(zürriyet);*** harman savurma aleti, yaba ***(mizrât);*** tırmık, yaba, beldenat ***(mizra);*** savurup ekme işi ***(zirâat);*** savurup ekme yeri/rüzgarı bol yer ***(mezra);*** yeller esen yükseklik ***(zirve)*** kelimeleri bu köktendir... Son harfinin "ra" ya dönüşümü ile [Zel-Ra-Ra] kökü de benzer manada "saçıp serpmek" demektir. Rüzgar toprağı saçtı ***(zerratır-rîhu et-turâbe);*** tuz ekmek ***(zerrel-milh);*** mısır ***(zurratun),*** atom, zerre ***(zürra);*** atomik ***(zarriyyu);*** saçılıp serpilen, döl ***(zürriyet)*** kelimeleri de bu köktendir... Görüldüğü gibi ***zâriyât*** esip savuranlar, saçıp serpenler manasındadır. Bu kavramı tabiatta ve hayatta esip savuran, saçıp serpen, tanelere ayıran, zerrelere bölen, dağıtan her ne varsa onu içine alacak şekilde yorumlamak mümkündür. Rüzgârlardan yanardağ lâvlarına, toz zerreciklerinden atomlara, insanlar ekmek yesin diye tohum saçan ziraatçılardan tarlalar telef olmasın diye havadan helikopterle ilaç serpenlere, yonca tarlasında burçak yolanlardan patosla harman savuranlara kadar hepsini içine alacak şekilde düşünülebilir. Hatta "Bölünemeyen en küçük parça atomdur." klâsik fiziğini aşarak bölünmenin, tane tane olmanın, zerrelere ayrılmanın bir sonunun olmadığı düşüncesine varan kuantum fiziğinin dalga hareketi bile; bu "savurup parça parça olmaya devam edenler" ***zâriyât*** kavramının içine girebilir. Ancak 7. yüzyıl Mekke Arap'ı bu ifadeyi ilk duyduğunda tabiî ki bunu anlamamıştır. O hemen kafasını kaldırmış, yüzünü okşayan meltemi, "esen yelleri" hissetmiş, onunla Allah arasında bir ilişki kurmuştur. İlk, pratik ve genel anlamı budur. Fakat bununla yetinmeyip insanlığın ulaştığı yeni bilgiler ışığında

daha derinlere inmek ve oralardan lâfzın manasına uygun anlamlar çıkarmak da mümkündür. Bu, Kur an ın ileride keşfedilecek gizli manalarla nazil olduğu anlamına gelmez. Kur an ın böyle bir özelliği görünmemektedir. Yani Kuran bir şifreler ve batini manalar gizli cümleler yığını değildir. İleride okudukça bu şifreler ve batini manalar ortaya çıkacak değildir. Bilinmezlikler, eğer illâ şifre diyeceksek o bizzat hayatın ve tabiatın içindedir. Araştırılması gereken Kur anın kelimeleri, cümleleri değil, onun da işaret ettiği hayat ve tabiattır. Benzerlikler ve uyumlar her ikisinin yaratıcısının da tek bir Allah olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü Kuran Allah'ın yedinci yüzyıldaki Arapça sözü, hayat ve tabiat da Onun bütün zamanlara yayılmış ve insanoğlunu da işin içine katan yaratmasıdır...

[2] Harfi harfine: "Savurarak savuranlara yemin olsun."

[3] Harfi harfine: "Yüklenerek taşıyanlara yemin olsun."

[4] Harfi harfine: "Yürüyerek/kolaylıkla akıp gidenlere yemin olsun."

[5] Harfi harfine: "İş/oluş işlerken taksimatta bulunanlara yemin olsun." Demek ki bu sayılanlar eski dünya dinlerinde olduğu gibi rüzgâr tanrısı, su ve deniz tanrısı, tabiattaki birçok işi kendi aralarında paylaşmış muhtelif tanrılar, tanrı oğulları, tanrı kızları vs. değillerdir. Konuşacak durumları bile yoktur. Konuşmaları istenince söyleyecekleri de Allah'ın yaratıkları olduğundan başka bir şey değildir. Bunlar Allah'ın yarattıkları ile bölünmez bütünlüğünün "yaratılmış" unsurlarıdırlar. Tanrılıkta hiçbir payları yoktur. Şu halde bunları eski dünya dinlerinde olduğu gibi tanrılaştırmak yanlıştır. Keza modern dünya dinlerinde olduğu gibi bunların tanrısız tabiat güçleri olduğunu sanmak de yanlıştır. Bunlar hem Halık'ın kâinatı ile bölünmez bütünlüğünün içinde birer unsur, hem de mahlukturlar...

[6] Yani: Yeryüzündeki insanların gökteki yıldızlar hakkında saçma inançlara sahip olduklarını o yıldızlarla süslenmiş gökyüzü dile gelerek söylesin: 'Ey insanlar! Allah bizi "gökyüzü" ve "yıldız" olarak yarattı. Başka bir şey değil yarattıkları ile bölünmez bir bütün olan Allah'ın mahlûkatıyız. Ne bir tanrıyız, ne de tanrıların mekânlarıyız. Bizi tanrılaştırmanın, her birimize bir tanrı makamı biçmenin anlamı yoktur. Tanrı bir ve tekdir, bölünmez bir bütündür. Onun dışındaki her şey yaratılmış mahlûklardır. Bizler yengeç, oğlak, balık, aslan, boğa, akrep vs. simgeleri ile temsil edilen tanrıların taht kurdukları merkezler değiliz. Gökteki yıldızlara taht kurmuş tanrılar birbirleriyle savaşıyor da (yıldız savaşları) bunun etkileri yeryüzüne geliyor değildir. Sizler de her bir yıldızda taht kurmuş tanrıların yeryüzündeki temsilcileri, adamları, yardımcıları filan değilsiniz. Tanrı bir tane ve her yerde... Her kim iman eder iyilik, güzellik ve doğruluk için çalışırsa onun dostu işte O'dur. Bunu dışındakilerin hepsi Babil, Asur, Mısır vs. sır ve büyü dinlerinin hurafesidir. Bunlar eski dünyada kaldı. Vazgeçin bu sözlerden, terk edin bu inançları... Yerinden göğüne, görüneninden ***(ins),*** görünmeyenine ***(cin),*** denizdeki yosunlarından gökteki yıldızlarına kadar evren bölünmez bir bütün, tek bir organizmadır. Bunu parça parça etmeyin. Yıldızlara, aya, güneşe, dağa taşa vs. tanrılık yakıştırmayın.

dile gelsin;

8-"Siz ey insanlar, bin bir çeşit fikre sahipsiniz!"[6]

9- Ondan kaçan kendinden kaçmış olur.[7]

10- Bütün bunlar yalan diyen kendini bitirip öldürmüş olur.[8]

11- Cahilce aptallıklarına doymasınlar.[9]

12- Bir de soruyorlar; "Ne zamanmış bu ceza günü?"

13-Ateş üzerinde yakıldığınız gün!

14- "Tadın cezanızı! Budur işte o sizin acele istediğiniz!"

15- Sakınanları ise cennetler, pınarlar bekliyor.

16- Rablerinin kendilerine verdiklerinden alacaklar. Çünkü onlar dünyadayken güzel ahlâk sahibiydiler.

17- Gece yarılarında kalkarlardı,

18- Seher vakitlerinde af dilerlerdi,

19- Servetlerinde yardım isteyenin ve mahrum bırakılanın hakkı olduğuna inanırlardı.[10]

20- İÇİNDE şüphe olmayan bir imana sahip olmak isteyenler için yeryüzünde nice ayetler vardır.

Yaratanın yarattıklarıyla halik-mahlûk ilişkisi çerçevesinde bölünmez bütün ***(samed)*** olduğunu görün...

[7] Yani: Apaçık gerçek, Allah'ın birliği ***(ehad)*** ve bölünmez bütünlüğü ***(samed)*** meselesidir. Bundan yüz çeviren sadece kendini aldatmış, özündeki gerçekliği içinde öldürmüş olur. Çünkü apaçık gerçek insanın da içinde olduğu bu bölünmez bütünlüktür. Bunu tanımamak, bundan gelen ilâhî mesajları inkâr etmek, elçileri yalanlamak, ahireti reddetmek, güneşi balçıkla sıvamak gibi gerçeğe karşı manasız güç gösterisine kalkışmaktan başka bir şey değildir...

[8] Yani: Bu büyük gerçeğe, Allah'ın birliği ve bölünmez bütünlüğüne; insanlıkla dinamik bir ilişki içinde olduğuna, tarih boyunca mesajlar gönderdiğine, elçiler seçtiğine, kıyamet olayına, ahirette ceza ve mükafat olacağını bildirdiğine, bütün bunların apaçık gerçekler olduğuna kalkıp "bütün bunlar yalan" diyen, kendini öldürmüş, bitirmiş olur. Çünkü böyle birisi güneşi balçıkla sıvamaya kalkan veya kendi tarlasını ateşe vererek kendini buğdaysız, ekmeksiz bırakan adam gibi kendi kendini ölüme mahkûm etmiş olur...

[9] Harfi harfine: "O kimseler ki koyu cehalet içinde kalmış gafillerdir."

[10] Harfi harfine: "Onların mallarında isteyen ***(sâil)*** ve yoksun bırakılmış ***(mahrum)*** için bir 'hak' vardır." Ayetin bu şekilde gelmesi son derece önemlidir. "Onlar mallarından verirler" değil de "Mallarında yardım isteyen ve muhtaç duruma düşmüş olanlar için bir hak, hisse, pay vardır." denmesi, malın ve mülkün gerçek sahibinin servet sahibi olmadığını, onun elinde emaneten bulunduğunu ima eder. Bu bir bencillik çağı olan şu içinde bulunduğumuz kapitalist çağın tam bir panzehiridir. Çünkü kapitalist "bu benim" der. Ötekinin, malı üzerinde bir hakkı olduğunu asla kabul etmez. "Ben çalıştım, ben kazandım, o da çalışsaydı, o da kazansaydı. Muhtaç duruma düşmüşse kendi kafasızlığındandır." anlayışındadır. Parayı, malı ve mülkü

21- Dahası bizzat kendinize bakın. Bunları görmüyor musunuz?

22- Size söz verilen şey de rızkınız da göktedir.[11]

23- Yerin ve göğün Rabbine yemin olsun ki işte bütün bunlar haktir. Tıpkı kendi konuşmanızın gerçek olduğundan şüphe etmediğiniz gibi...[12]

yani serveti "tanrı" yerine koyar ve servetin sahibi ile birlikte bölünmez bir bütün olduğuna inanır. Öyle ki bir servet onu elde edene ontolojik sahiplik hakkı verir ve malı üzerinde herhangi bir ortaklığı kabul etmez. Yani onun servetinden pay talep etmek bir tür gasp olur, servetine ortak olmaya kalkışmaktır. Bu anlayış sanıldığının aksine insanlıkta ileri bir adım değil tam tersi geriye gidiştir. Çünkü eski dünya dinlerinde verimlilik ve başarı tanrısı; malı ve mülkü diledikleri arasında dağıtır ve ona sahip olan, bir tanrı bağışı olarak bunu kabul eder ve onda başkasının hakkı olabileceğini asla kabul etmezdi. Bu manada "tanrıların mühürleri" vardı. İnsanlar gibi tanrıların da mülklerini işaretlemek için üzerine onay damgası vurdukları mühürleriydi bunlar. Bugün buna "patent" diyorlar. Mühür vuruldu mu artık o mülk onun olurdu ve kimse o mülk üzerinde bir hak iddia edemezdi (Eliade, Black, Green). Oysa Kuran bir taraftan "Birbirinizin malını haksızca yemeyin." derken diğer yandan "Mallarınız üzerinde yoksulun, yetimin, mağdurun, mahrumun hakkı vardır. Malınız aynı zamanda onların, onlarla paylaşın." diyor. Daha da genelde "Malın hepsi Allah'ındır." ***(lehulmülk)*** ilkesini getiriyor. Demek ki bir tür eski dünya dinlerine dönüş demek olan servetin tanrısal varlığına, birliğine ve bölünmez bütünlüğüne inanan ve adına "capital" denen anlayış verimlilik, başarı ve bereket tanrısı gibi eski dünyadan modern dünyaya geri dönmüş görünüyor. Kur anın, bu ilkelliği geride bırakarak, insanları bir orman kanunu olan "Bu benim, başkasından bana ne" anlayışından uzaklaştırıp "Bu bende emanet, mal mülk Allah'ın yani hepimizin." anlayışını getirmesi bu açılardan bakıldığında gerçekten son derece asil bir insanlık karakterini yansıtır...

[11] Bu ayet üç şekilde anlaşılabilir: 1- Size sözü edilen cennet ve cehennem ile yediğiniz rızıkların kaynağı göktedir. Bu durumda **"O göktekinin tozu dumana katacak bir kasırga göndermeyeceğinden çok mu eminsiniz?"** (67/15-16) ayetindekine benzer bir durum söz konusudur. Yani, cennet, cehennem ve Allah, o günkü Arapların "gökteki tanrı" olarak yerleşmiş muhayyilesine hitap etmektedir. Dinde derinleşmiş olanların bu gibi ayetleri Allah'ın kudreti, görkemi, ilmi, iradesi vs. olarak anlarlar. 2- Bu ayette ifade edilen mana Türkçe'deki "İstikbal göklerdedir." sözündeki mana gibidir. İnsanoğluna önceki ayetlerde kendisi ve yeryüzü gösterilip hatırlatıldıktan sonra gökler işaret edilmekte ve oralara yönelinmesi istenmektedir. "Kendine bak, yeryüzüne bak, kendine güven ve göklere yönel. İstikbalin, geleceğin, rızkın, sana söz verilen engin ufuklar oradadır, kendini aş ve yüksel göklere..." denmek istenmektedir. 3- "Bir şeyi aşmanın yolu ondan daha yükseğe sıçrayabilmektir." şeklinde pratik hayata yönelik bilgelik öğretiliyor da olabilir...

24- İBRAHİM'İN ağırlanan konukları kıssasını duydun mu?

25- Hani yanına girince: "Selâm!" demişler, o da: "Selâm da, sizi tanıyamadım?" demişti.

26- Bir ara usulca yanlarından ayrılıp ailesine haber vermiş ve semiz bir buzağı hazırlatıp getirmişti.

27- Onu önlerine koyarak: "Yemeğe buyurmaz mısınız?" demişti.

28- Davranışlarını tuhaf bularak endişelenmişti.[13] "Korkma!" demişlerdi ve kendisine ilerde bilgili olacak bir erkek çocuk müjdesi vermişlerdi.

29- Bunu duyan karısı çığlık atarak içeri girmiş, elini yüzüne çarparak: "Daha neler, kısır bir kocakarının çocuğu mu olacak? demişti.

30- Onlar: "Evet, böyle buyurdu Rabbin. Bilgi ve bilgelik O'ndadır." demişlerdi.

31- İbrahim: "Sadede gelelim, asıl niyetiniz nedir sizin ey elçiler?" demişti.

32- "Açıkçası biz günaha batmış bir güruha gönderildik 33- Başlarına taş yağacak, taş! 34- Haddi aşıp iyice çığırından çıkanlar için Rabbinin katında hazırlanmış taşlar!" demişlerdi.

35- Zamanla o yörede bulunan müminleri çıkardık.

36- Ne var ki orada bir evden başka teslimiyet gösteren birisini de bulamadık.

37- Nihayet o yörede acı bir afetten korkup ders çıkarmak isteyecekler için ibretler bıraktık.[14]

38-YİNE Musa'da da ibretler vardır. Onu apaçık güçlü delilerle Firavun'a göndermiştik.

39- Firavun var gücüyle terslemiş ve "Bu adam bir sihirbaz veya deli!" demişti.[15]

[12] Ayetle ilgili iki mesele var: 1- Bu ayette Allah, öncekilerden farklı olarak kendi üzerine yemin etmektedir. Bu nedenle kendi dışındaki tüm yeminleri "dile gelme, tanıklığa, konuşmaya çağırma" anlamında "yeminin de daha Türkçesi" olarak yorumlamış olmamıza rağmen, burada Allah'ın kendi üzerine yemin etmesini "yemin olsun" şeklindeki bilinen anlamıyla çevirdik. 2- Ayetteki "hu" zamiri her ne kadar tekil olsa da önceki tüm pasaja raci olduğu (onlara göndermede bulunulduğu) şeklinde anlaşılabilir. Nitekim Razi, ayetin tefsirinde buna benzer bir yorum yapar. Bu durumda mana "Yerin ve göğün rabbine yemin olsun ki, O şahit ki, O'nun tanıklığı, söylemesi, görmesi, bilmesi yeter ki; bütün bu deminden beri sayılanlar yani kıyamet, ahiret, ceza, mükâfat, cennet, cehennem (size vaat olunan şeyler) haktir...

[13] Yani: Yemeklere el uzatmayınca bunun o günkü örfe göre bir tavır alma olduğunu sanmış ve endişelenmişti; "Bunlar ne yapmak istiyor, amaçları ne acaba?" diye...

[14] İbrahim'in konukları; Lut, Sodom ve Gomore olayı için bkz. 11/77, 15/51 ve 15/77. ayet dipnotları.

40- Böylece o alçak, namertlik ederken kendisini ve ordularını kıskıvrak yakalayıp denizde boğmuştuk.

41-YİNE Adda da ibretler vardır. Onların da üzerilerine köklerini kesen kasırga göndermiştik.

42- Öyle ki kasırga geçtiği yerde hiç bir şeyi bırakmıyor, paçavraya çevirip kül gibi savuruyordu.

43-YİNE Semud'da da ibretler vardır. Onlara: "Size kısa bir süre; iyice tadını çıkarın dünyanın!" demiştik.

44- Rablerinin emrini ayaklar altına almışlardı. Derken günlerden bir gün bakınıp dururlarken yıldırım kendilerini ansızın yakalayıvermişti.

45- Öyle ki dizlerinin bağı çözülmüş oldukları yere yığılıvermişlerdi. Hiçbir yardım da görememişlerdi.

46- Daha önce Nuh halkını da helak etmiştik. Çünkü onlar da böyle yoldan çıkmış birer güruhtu...

47- GÖĞÜ gücümüzle yapan Biziz. Ve onu genişletmekteyiz.

48- Yeryüzünü döşemişiz. Bakın ne güzel döşemişiz!

49- Her şeyi çift çift yaratmışız ki bunun ne anlama geldiğini belki düşünürsünüz...

50- ŞİMDİ HAYKIR: "Allah'a gelin ey insanlar! Ben sizi O'nun tarafından uyanışa çağırmaya geldim!

51- Allah'la beraber başka bir tanrı uydurmayın. Ben size ondan gelen apaçık bir uyanışa çağıranım."

52- İşte böyle önceki çağlarda da ne kadar peygamber geldiyse mutlaka "Büyüleyici laflarla göz boyuyor veya gizli güçlerce kullanılıyor." dediler.[15]

53- Peki bunlar kendi aralarında anlaşmış mıydı ki hep böyle aynı söylemi tekrar edip durdular?[16] Hayır, tuğyan etmiş[17] bir topluluktu onlar.

54- Şu halde onlardan yüz çevir. Böy-

[15] SİHİRBAZ/MECNUN: Elçiler için söylenen "sihirbaz ve mecnun" ithamının ne demek olduğu üzerinde iyi düşünmek gerekir. Öyle görünüyor ki bunun anlamı şuydu: 1- Bu peygamber olduğunu söyleyen adam büyüleyici bir takım sözlerle insanların aklını çeliyor. Yoksulları, fakirleri, isyan etmeye hazır çaresizleri umutlandırıyor. Onlara cennet diye bir şeyden bahsederek ileride gelecek mutlu güzel günler vaat ediyor. Bizim cehennemde yanacağımızı, putlarımızın uydurma olduğunu söyleyerek kalplerde isyan fikri doğuruyor. Çarpıcı iddialar ve şok sözlerle bu dünyanın değiştirebileceğini, içinde bulundukları şartların kader olmadığını, göklerdeki ve yerdeki tanrılarımıza, onların temsilcisi, oğlu veya cisimleşmiş tezahürleri olan krallarımıza ve imparatorlarımıza isyan ederek kurduğumuz düzeni sarsıyor. Toplumun ezilmiş ayaktakımını "ayet" adını verdiği sözlerle, bunların "Rahman" veya "Allah" adlı, hiçbir yerde görülmeyen fakat nasıl oluyorsa her yerde olduğunu söylediği, herhangi bir tapınakta tahtı, kürsüsü, heykeli, kültü olmayan; tek bir görünmeyen tanrının sözleri olduğunu söyleyerek afsunluyor, büyülüyor ***(sihir)...*** *2-* Bu peygamber olduğunu söyleyen adam, kesin gizli bir takım güçlerin adamı. Veya tanrılarımıza savaş açmış, bizi yıkmak ve yok etmek isteyen, varlığımı-

le yaparsan suç işlemiş olmazsın.

55- Ama yine de kulak veren herkese hatırlatmaya devam et; çünkü hatırlatma iman edenlere/güvenenlere fayda verir.

56- Ben görünen ve görünmeyen tüm varlıkları[18] yalnızca Bana ibadet etsinler; çalışsınlar, üretsinler, meydana getirsinler[19] diye yarattım.

57- Ben onlardan rızık istemiyorum. Beni yedirip içirmelerini de istemiyorum.

58- Tam tersi rızkı veren, düşmez kalkmaz bir Allah'tır; hiç kuşkusuz.[20]

59- Onun için, şimdiki zâlimlerin payına düşen, önceki yandaşlarının payına düşen gibi, aheste aheste çıkacaktır, acele etmesinler.

60- Söz verilen o günde kâfirlerin vay haline!

za kasteden düşmanlarımızın içimize saldığı bir ajan. Ya da komşu ülke tanrısı gizli güçlerinin kullandığı ***(mecnun),*** beynini yıkadığı ***(muallem)*** bir isyancı...

[16] Harfi harfine: "Bunu birbirlerine tavsiye mi ettiler?"

[17] TAĞUT: Bkz. 2/256. ayet dipnotu.

[18] İNS VE CİNN: Bkz. 76/1 ve 72/1. ayet dipnotları.

[19] ABD/İBADET: Bkz. 109/2. ayet dipnotu.

[20] Harfi harfine: "Muhakkak ki Allah Rezzâk'tır, 'kuvvet ve metanet' sahibidir."

***

71 - (66) NUH SURESİ

Mekke'de inmiştir, 28 ayettir Konusu Hz Nuh'un halkını uyanışa çağırması/ uyarması (inzar) olduğu için bu adı almış görünmektedir. Ana teması, Hz. Nuh tarihsel örneği üzerinden Allah'a iman evrensel çağırışıdır. Allah'ın onca nimetinden yararlandıkları halde, umursamaz bir tavır içinde Allah'ı yok sayanlara seslenilir. Günaha dalıp gidenler yakın bir azap (ölüm, afet, kıyamet) gelmezden önce uyarılır. Bunu geçmiş çağlarda yapan Hz. Nuh örneği üzerinden Mekkeli inkarcılar, onlar üzerinden de tüm çağların umursamazları, hak (hak) olan Allah'a imana davet edilir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- İYİ DİNLEYİN! Biz Nuh'u[1] "Şiddetli bir azap gelmeden önce uyar." diye halkına gönderdik.

2- Nuh önce seslendi: "Ey halkım, ben sizi açık bir şekilde uyarıyorum. 3- Allah için çalışın, O'na ibadet edin, O'nun öfkesini çekmekten sakının ve bana uyun. 4-Allah günahlarınızı affetsin ve sizi belirli bir süreye kadar ertelesin. Çünkü Allah'ın süresi dolduğunda ertelenmez, ah bir bilseydiniz!"

5- Sonra yakardı: "Ey Rabbim, ben halkımı gece gündüz çağırdım. 6- Fakat çağrım, onların kaçışlarını artırmaktan başka bir işe yaramadı. 7- Açıkçası ben, onları bağışlaman için her davet ettiğimde parmaklarını kulaklarına tıkadılar.[2] Israrla reddettiler ve kibirlendikçe kibirlendiler.

8- Dahası onlara çok açık mesajlar verdim.

9- Hem topluca hem tek tek konuş-

[1] **NUH:** Tahminen MÖ. 5000 yıllarında, Şeria (Filistin) ve Dicle-Fırat havzasında (Mezopotamya) ortaya çıkan ilk kent-devletler zamanında, Tufandan önce Filistin'de, Tufandan sonra da Aşağı Mezopotamyadaki Kufe, Babil ve Ur şehirlerinde yaşamış olması kuvvetle muhtemeldir. **Hz. Nuh** insanlığın ikinci atası olarak da bilinmektedir. **Hz. Nuh**'un yaşadığı bölgedeki ırmak, göl ve deniz sularının taşması neticesinde büyük bir sel felâketi meydana gelmişti. **Hz. Nuh** gelen felâketi sezerek (vahiy alarak) gemi yapımını başlatmış, yakınlarını ve bazı hayvanları gemiye alarak afetten kıl payı kurtulmuştu. Tufandan sonra da aşağı Mezopotamyadaki Ur şehrine yerleşmiş ve orada ölmüştü. Nuh tufanını anlatan belge niteliğindeki kimi tabletlerde; "Tufan olayından önce var olan beş kentten", "Krallık yetkisinin gökten yere inmesinden", "Tanrısal yasaların uygulanmasından" ve kendisine gelen vahiylere her zaman saygılı dindar bir kral olan **"Ziusudra**'dan söz edilmektedir. Keza bazı Babil ve Sümer tabletlerinde "Krallık gökten yere indikten sonra Eridu kenti krallık merkezi oldu." ifadelerine rastlanmıştır. Sümer belgelerinde **Ziusudra,** Akad metinlerinde **Utnapiştim,** Babil metinlerinde **Atarhasis** olarak anılan kişinin (Eliade), aslında İbranî Tevratı'nda ve Arapça Kur andaki **Nuh** olduğu anlaşılmak-

tum.

10- Gelin Rabbinizin affını dileyin; çünkü O affetmeyi çok sevendir, dedim.

11-Af dileyin ki, üzerinize nimetler yağdırsın[3] 12- Size mallar ve oğullarla yardım etsin ve sizin için cennetler yapsın, sizin için ırmaklar akıtsın." dedim...

13- Size ne oluyor ki Allah umurunuzda bile değil!

14- Oysa O, sizi çeşitli evrelerden geçirerek yarattı.[4]

15- Allah yedi göğü birbiriyle uyum içinde yarattı, görmüyor musunuz?

16- Ayı bir ışık, güneşi de bir lâmba

tadır. **Hz. Nuh** zamanında bölgede tek bir dil konuşulduğu, insanlığın bereketli hilâl civarında yüz bin kişilik bir tek topluluk halinde yaşadığı sanılmaktadır. **Hz. Nuh'a,** kargaşa ve sapmalar sonucu Habil-Kabil olayında anlatılan, **Şit** ve **İdris**'e indirilen suhuflarda özellikle üzerinde durulan can ve mal güvenliği başta olmak üzere evrensel kadim ilke ve değerler yeniden vahyedilmiştir. "Nuh kanunları" olarak tarihe geçen bu yedi ilke şunlardır: 1- Putlara tapmamak 2- Küfürden kaçınmak 3- Zina yapmamak 4- Adalete riayet etmek 5- Kan dökmemek 6- Hırsızlık yapmamak 7- Canlı hayvan yememek...

[2] Harfi harfine: "Elbiselerine hüründüler."

[3] Harfi harfine: "Göğü üzerinize bol yağmur olarak göndersin."

[4] **ETVÂR:** Sözlükte [Tı-Vav-Ra] kökü mastar olarak "yükselmek, uçmak" demektir. Bunun çoğulu olan ***[etvâr]*** "tavırlar, aşamalar, evreler, merhaleler, dönemler" manasına gelir. Geliştirmek, kalkındırmak, bayındırlaştırmak ***(tatvîr);*** gelişme, ilerleme, inkişaf, evrim ***(tatavvur);*** gelişmiş, bayındır, ilerlemiş ***(mutatavvir)*** kelimeleri bu köktendir... Bu kelimelerin Arapça'ya modern dönemde girdiği anlaşılıyor. Ancak kelime türetilirken klâsik Arapçadaki [Tı- Vav-Ra] kökünün kullanılmış olması, Arap muhayyilesinde bu kelimenin neyi çağrıştırdığını anlamak açısından önemlidir. Yükselmek, uçmak anlamına gelen [Tı-Vav-Ra] kökü aynı zamanda Türkçedeki "başına talih kuşu konmak, bahtı açılmak" deyimindeki mecazî manayı çağrıştırır. Bu anlamda ***tâir*** uğursuzluk kuşu, insanın bahtının açılmasına engel olan şey anlamındadır. (Bkz. 36/18. ayet dipnotu). Kuranda **Hz. Musa**'nın vahiy aldığı dağ "Sina yüksekliği, göklere doğru uzanan, kuşların dolandığı yükseklik" ***(Tûr-i Sina)*** demektir. Bunun için Arap dağa bu kökten gelen ***Tur*** demiş. Keza **Hz. İsa**'nın sözleri arasında yer alan; **"Ben çamurdan bir yaratık yaparım, üflediğimde Allah'ın izni ile hemen bir kuş olur."** (3/ 49) ifadesinde de bu kökten gelen uçan kuş ***(tâir)*** kelimesi kullanılmıştır. Benzetmelerle (mesel) konuşmayı seven **Hz. İsa** -ki bu ona oldukça pahalıya mal olmuştur (!)- burada aslında halkının makûs talihini yenmek, yepyeni bir kader, yepyeni bir baht açmak, yerlerde sürünen halkı yükseklere çıkarmak, manevî olarak geliştirmek, ilerletmek, büyük bir sıçrama yaparak bir halden başka hale, bir tavırdan başka bir tavıra geçirtmeyi kastetmekteydi (Bkz. 2/49. ayet ve dipnotları). Şimdi, ayette insanoğlunun bir halden başka bir hale geçirilerek, bir tavırdan başka bir tavıra dönüştürüle-

yaptı.

17- Allah sizi yerden bitki olarak bitirdi.[5]

18- Sonra sizi yere geri gönderecek ve oradan yeniden çıkaracak![6]

19- Allah, yeri sizin için genişçe yaydı.

20- Üzerinde açılıp giden geniş yollar yapıp yürüyesiniz diye...

21-24- Nuh'a dönersek, "Ey Rabbim! Biliyorsun onlar bana karşı geldiler, zenginliği hüsrandan başka bir

rek, evreler halinde, merhale merhale yaratıldığının söylenmesiyle aslında ne denmek istenmektedir? Klâsik müfessirler bunun insanın ana rahmine düştüğü andan itibaren geçirdiği evreler olduğunu söylemişlerdir. Bu, makul bir açıklama olmakla birlikte, ayeti "yaratıcı evrim" bağlamında yorumlamak da mümkündür. Öncelikle ayette kesin olan husus insanın bir takım "aşamalar" geçirdiğidir. Bu aşamaların "ana rahminde" mi yoksa evrim olarak "tabiatın rahminde" mi yaşandığı hususu yoruma açık bırakılmaktadır. Daha doğrusu Kuran diğer birçok konuda olduğu gibi bu konuda da işin orasında değildir. Âdeta işin aslını araştırmayı insanoğlunun kedisine bırakmaktadır. Bu bağlamda yorumlayacak olursak, "İster ana, ister tabiat rahminde, her nerede aşamalar geçirerek bu hale geldiğinizi keşfederseniz edin, sakın yukarıda **Hz.** Nuh halkı anlatırken geçtiği gibi "Allah'ı" umursamaz ve yok sayar bir tavır içine girmeyin!" mesajı verilmektedir...

[5] Burada insanın yaratılışının tabiatta var olan bir örneğe benzetilmesi; yaratılışımızın nasıl olduğunu daha iyi anlamamız için "bir örnekle ötesini kavratmaya çalışma" ***(metafor)*** anlamına geliyor. Yani insan, yaratılışının nasıl olduğunu anlamak istiyorsa bitkileri incelesin, araştırsın denilerek yönlendirme yapılıyor. Şu halde bitkiler üzerine uzman olan ve "Allah umurunda olan" birisi, insanın kökeni konusunda da epey mesafe alacak demektir.

[6] YENİDEN DİRİLİŞ: Bkz. 75/1. ayet dipnotu.

[7] Bunlar Eski Mezopotamya dinlerinin kimi tanrılarıydılar. Zamanla aşağı Arabistan'a kadar yayılmış, çağlar boyunca çeşitli isimlerle anılmışlardır. Araplarda savaşçı erkek ***(Vedd)****y* güzel kadın ***(Suva),*** aslan ***(Yeğus),*** at ***(Yeuk),*** kartal ***(Nesr)*** şeklindeki heykellerle temsil edilmekteydi. Bu tür put ve heykeller Sümer, Akad, Babil, Hitit, Asur, Pers, Mısır, Yunan, Roma dönemlerinden beri isimleri ve şekilleri değişerek hep var olmuştur. Bu nedenle sadece Nuh kavmine ve Sami havzasına ait olduklarını sanmamak gerekir. Yukarıdaki ayette **Hz.** Nuh dönemi anlatıldığına göre; demek onun çağında da çoktanrıcılık ile tek tanrıcı inanış aynı anda yaşamaktaydı. Tarihin dini akışının çoktanrıcılıktan tek tanrıcılığa veya tek tanrıcılıktan çok tanrıcılığa doğru geliştiği yaklaşımı bu nedenle doğru bir okuma değildir. Bilakis ilk insanlardan bu yana bu ikisi hep aynı anda var olmuştur. Hala da öyledir. Tarih boyunca genellikle çok tanrıcı anlayışın iktidar, tek tanrıcı anlayış muhalefette kaldığı görülüyor. Belki de ilk kez tektanrı inancı **Hz.** Muhammed'den (s.a.v) sonra bölgeye geniş çapta yayılarak diğerlerini geriletmiştir. Bu ikisi arasındaki temel fark şudur: Çok tanrıcılık bir panteon yani tanrılar meclisidir. Tanrı, karıları, oğulları, kızları ve diğer akrabaları panteonu

işe yaramayacak kişinin ardınca gittiler. Çok büyük tuzaklar kurdular. Vedd, Suva, Yeğus, Yeuk ve Nesr[7] başta olmak üzere tanrılarınızı koruyun diye halka çağrı yaptılar. Çoklarını şaşırttılar. Sen de zâlimlerin ancak şaşkınlıklarını artır!" demişti.

25- Nihayet günahları ile birlikte[8]

oluştururlar. Tabiatın yönetimini de kendi aralarında paylaşmışlardır. Gök, yer, hava, toprak, ateş, fırtma, bereket, aşk, savaş vs. tanrıları şeklinde her biri bir tabiat gücünün sorumlusudur. Baş tanrı ise en geri plânda eylemsiz sükûnet halindedir. Panteonun yer ve insanlarla ilişkisi temsilciler, aracılar ve sembollerde cisimleşmek şeklindedir. Her birinin kral, rahip, kâhin, asker vb. yeryüzünde onlar adma hareket eden aracıları vardır. Sadece kişiler değil aile, sülâle, hanedan, kabile ve ırk gibi seçilmiş smıf ve halkları vardır. Boğa, inek, kartal, oğlak, balık gibi hayvanlara; dağ, nehir, güneş, hava, ay, yıldız, rüzgâr gibi tabiat güçlerine sinmiş ruhları vardır. Hatta bunlar Tanrı nın sıvı, katı ve buhar halindeki formlarıdırlar. Bunlardan en güçlüsü de Boğa ***{Bakara)*** figürüdür. Çünkü boğa yaratıcı enerji, güç ve kudret sembolüdür. Bu nedenle eski dünyanın, Tanrının temsilcisi olduğunu iddia eden kralları iki boynuzlu taç ***{zul-karneyn)*** giyerlerdi. İşte elçilerin tarih boyunca yapmaya çalıştığı eski dünyanın dini muhayyi lesindeki bu ortaklık ***{şirk)*** inancını yıkmak ve bütün dini tek bir ***{tevhid)*** yüce güce has kılmaktan ibarettir. Bu durumda tanrılar meclisi olamayacağına göre yeryüzünde onlar adına konuşan kral, rahip, asker, smıf, kabile, hanedan, ırk vs. de yoktur. Bir tek Allah vardır ve O nunla yeryüzünde "yürüyecek" insanlar söz konusudur. İnsanlar bu yürüyüşe kendi özgür iradeleri ile katılırlar. İnsanlar arasındaki üstünlük, yukarıdan aşağıya tek yardı bir seçilmişlik, belirlenmiştik ile değil, aşağıdan yukarıya bir eylemlilik, hak ediş iledir. Bu interaktif, dinamik bir süreç ***{hayyu gayyum)*** olup her an değişir, dönüşür. Yani böyle olan seçilir veya seçilen böyle olur. Allah vahiy gönderir, insanlar o vahye uyar. Vahiy gönderirken insanın yararını gözetmek suretiyle Allah, özgür iradesiyle vahyi benimsemek suretiyle insan karşılıklı dinamik ilişkiye girmiş olurlar. Yani tek yanlı pay dağıtma veya ondan tek yanlı pay kapma şeklinde "ortaklık" değil, çift yanlı eylemlilik anlamında "birliktelik" esastır. Bu ise herkesin sorumluluğunu bilmesi ve yeri ne getirmesi anlamına gelir. Demek ki üstünlük, ancak hayatta erdemli ve dürüst yaşamak ***(salih, muslih),*** dinde Allahm birliğini ***{ehad)*** kabul etmek, bütünlüğünü ***{samed)*** parçalamamak, tabiata Allah bilinciyle bakarak ve toplumda O nun öfkesini çekecek işlerden sakınmak ***{takva)*** ile mümkündür. Demek ki bu açılardan balonca Hz. Muhammed (s.a.v), eski dünyanın dini muhayyilesini hurafelerden arındıran, anlaşılır ve rasyonel hale getiren, sokaktaki adamın aklına ve vicdanına hitap eder tarzda yeniden ele alan çok büyük bir yenilikçi, reformcu ve devrimcidir.

[8] Ayete "günahları yüzünden" değil de "günahları ile" boğuldular anlamı vermemiz Arapça dil kurallarına uygundur. Ayette geçen ***[mimmâ]*** sözcüğü burada fiilin sebebini, nedenini ***{mefulu li eclih)*** değil, ne ile beraber olduğunu ***{mefulu mea)*** açıklamaktadır. Çünkü bu tür olaylar insanlar günah işlesin işlemesin meydana gelen tabiî afetlerdir. Allah bunların bir gün bizim de başımıza gelebileceğini

suda boğuldular[9] da ateşe atıldılar ve kendilerine Allah'tan başka yardımcılar bulamadılar.

26- Nuh demişti ki: "Ey Rabbim, yeryüzünde kâfirlerin yurtlarından hiçbirini bırakma!

27- Çünkü Sen onları bırakırsan kullarını yoldan çıkarıyorlar, boyuna günahkâr yetiştiriyorlar 28- Ey Rabbim, beni, babamı, annemi, mümin olarak evime gireni, bütün inanan erkekleri ve inanan kadınları bağışla. Yalnız zâlimlerin yıkılışını artır..."

ısrarla haber vermektedir. Nitekim şu ayet, tabiat olaylarının yeryüzünde işlenen günahlardan bağımsız işlediğini göstermektedir; ***"Onlara vaadettiğimiz azabın bir kısmını sana sağlığında göstersek yahut göstermeden vefat ettirsek, yine de sana düşen sadece tebliğ etmek, bize düşen de hesaba çekmektir"*** (13/40). Bu anlamda Kuran, insanları üç konuda sürekli uyarmakta, uyanışa çağırmaktadır; ölüm, afetler ve kıyamet. Kur andaki bütün afet sahneleri birer uyarı mahiyetinde verilmekte ve geçmişten çarpıcı sahnelerle örneklendirilmektedir. Olaylar anlatılırken sürekli "Biz" zamirinin kullanılması ise Kuranın kendine has dili olup bu anlaşılmadan Kur an ın Allah-varlık ilişkisini çözmek mümkün değildir. Örneğin, bugün ayet inse "Yerin kıyılarını elçimiz tsunami ile yokladık" derdi ve sorardı; "Hala büyük günün yaklaşmakta olduğunu anlamayacak mısınız?" (Allahu a'lem). Evet, Kuranın üslubu bu. Bu üslup bazı teolojik açmazlar doğruyor görünebilir. Ancak bu konu oldukça kısa hazırlanması plânlanan bu meal-tefsirin boyutlarını aşmaktadır. Bunu için diğer çalışmalarımıza bakılmalıdır.

[9] NUH TUFANI: Sözlükte sel felaketi, boran, tayfun anlamına gelen tufan, günümüzde "Tsunami" olarak bilinen şeydir. Tsunami, Japoncada liman ***(tsu)*** sözcüğü ile dalga ***(namı)*** sözcüğünün birleştirilmesinden oluşuyor. Japon balıkçılarının dünyaya kazandırdığı bu kelimedeki liman dalgaları, rüzgâr dalgalarından farklı olarak deprem, toprak kayması, meteor düşmesi, volkanik patlamalar gibi uzun periyodu deniz dalgaları olmaktadır. Jeolojik bilgilere göre deniz altındaki fay hatlarının kırılmasıyla büyük dalgalar meydana geliyor. Kırılmanın olduğu noktadaki deniz yüzeyinde dalga yüksekliği bir metreyi geçmezken kıyıya yaklaştıkça dalganın yüksekliği 60 metreyi bulabiliyor. Nuh tufanı olarak bilinen ve bütün dini gelenek ve mitolojilerde adı geçen afetin de böylesi bir su taşması sonucu meydana geldiği anlaşılmaktadır. Şöyle ki: Jeolojik bilgilere göre şu an yeryüzü yanıp soğumuş kömür parçası gibi tek bir yer kütlesi halindedir. Üzerinde girinti ve çıkıntılar bulunmaktadır. Çıkıntılara dağ, girintilere dolan sulara göl, deniz veya okyanus denmektedir. Yerin üstünü ince bir kabuk örtmekte ve derinlikleri alev alev kaynamaktadır. Zaman zaman fay hatları kırılarak veya yeni girinti bölgeleri oluşarak, toprak kayması ve çökmeler olmaktadır. Eğer bunlar deniz altında olursa sular açılan çukura doğru akmakta, çukur dolunca da gelen sularla çarpışmakta ve gerisin geri kıyılara doğru vurmaktadır. Giderek dev dalgalara dönüşen deniz kabarması bazen kıyıdan kilometrelerce içeri girerek her şeyi sular

altında bırakmaktadır. İşte Nuh tufanının da bundan yedi bin yıl önce muhtemelen bugünkü Akdeniz'in oluşmasını sağlayan yer çöküntüsü anında yaşandığı sanılmaktadır. Akdeniz o zamanlar düz bir yerdi. Orada meydana gelen dev çöküntü sonucu atlas okyanusundan gelen sular açılan dev çukura dolmaya başladı. Hızını alamayan dev dalgalar civardaki kıyılardan kilometrelerce içeri girerek her yeri sular altında bıraktı. Yerdeki bu sismik sarsıntı Dicle, Fırat, Nil, Karadeniz ve Hazar Denizini de tetikleyerek suların taşmasına neden oldu. Böylece o gün insanlığın büyük çoğunluğunu yaşadığı Mezopotamya-Akdeniz havzasının büyük bölümünü sular altında bıraktı. O devirde, Hz. Nuh ve kavmi bugünkü Filistinde Şeria Irmağı çevresinde yaşamaktaydı. Hz. Nuh ve beraberindekiler bir gemiye binerek kurtuldular... İşte insanlığın büyük bir bölümünü etkileyen bu olaya Nuh tufanı denmektedir. Tüm milletlerin dini gelenek ve mitolojilerinde derin izler bırakmış olması ise hem genişçe bir bölgeyi içine alması, hem de insanların o devirlerde çoğunlukla aynı yerde yaşıyor olmalarından kaynaklanmaktadır. Zaman içinde, göçlerle birlikte yaşanan ortak afet ve anlatıların dünyaya yayıldığı anlaşılıyor...

76 - (67) DEHR (İNSAN) SURESİ

Medine'de inmiştir, 31 ayettir. İlk ayetinde geçen ve süreç, zaman anlamına gelen dehr kelimesinden dolayı bu adı almıştır. İnsan suresi olarak da bilinir. Kur'an'ın indiği ortamdan geriye doğru bir açılımla bakacak olursak, aynı zamanda dehr, Mecusî mitolojsinde ebedi zaman tanrısı Zurvan'a tekabül eder. Mecusî inanışına göre Zurvan en yüksek ulûhiyettir. Ahura Mazda ve Ehrimen yüce tanrı Zurvan'ın çocuklarıdır. Dolayısıyla Eski Mısır tanrısı İzis'in (Boğa) Bakara sure ismi ile, Yahudilerin Yahve'nin haykırışı olarak gördükleri yıldırımın (Ra'd) Ra'd sure ismi ile, Mecusiliğin ebedi zaman tanrısı Zurva'nın da bu surenin ismiyle mahkum edildiğini düşünmek mümkün görünmektedir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- İNSAN[1] çok uzun zamanlar[2] boyunca anılmaya değer bir şey değildi.

2- Biz insanı karışımlı, saçılan bir su damlasından yarattık. Onu halden hale çevirdik. Nihayet işiten ve gören bir varlık yaptık.[3]

3- Biz ona yol da gösterdik. Artık ister şükretsin, ister nankörlük.

4- Biz nankör kâfirler için zincirler, kelepçeler ve kızgın bir ateş hazırladık...

5- İYİLER özel hazırlanmış içecek-

[1] İNSAN: İnsan kelimesinin nereden geldiği konusunda yakın anlamlı üç kök kelime var: 1- [N-V-S] kökünden "sarkıp sallanmak, hareket etmek, görünmek" manasında; hareketli, sarkan, sarkıp sallanan ***(nevvâs);*** hareket eden, görünen ***(nevs);*** develeri sürmek ***(nevsel-cimal)*** kelimeleri bu köktendir. 2- [N-S-Y] kökünden "unutmak" manasında; unutma ***(nesy);*** unutturmak ***(inşâ);*** unutmuş görünmek, unutmaya çalışmak ***(tenâsiy);*** unutulmuş ***(mensiy);*** kalça siniri ***(nesâ);*** kadınlar ***(nisa);*** feminizm ***(niseviyye);*** unutkan ***(nâsiy);*** unutkanlık, unutma ***(nisyân)*** kelimeleri bu köktendir. 3- [E-N-S] kökünden "alışmak, aşina olmak, sempati duymak, ilgi duymak" manasında; cana yakın, sokulgan, sempatik ***(enes);*** avutma, teselli etme ***(mânese);*** uyum sağlama ***(teânüs);*** izin istemek, evcilleşmek, danışmak, kulak vermek ***(istinas);*** insan, beşer ***(ins);*** kimse, yoldaş, hoş ***(enîs);*** babacan, sokulgan, uyumlu, sevecen ***(munis)*** kelimeleri de bu köktendir... Demek ki Kuranın "insana" yönelik eleştirisi de bu üç açıdan olmaktadır: 1- Neden iyi, güzel ve doğru hareketlerde bulunmuyor, kendini bu yönde göstermiyorsun? 2- Neden çokça unutup nankörlük yapıyorsun? 3- Neden cana yakın değilsin, sokulmaların zarar verici ve yırtıcı tarzda? Hâlbuki iyilik için hareket etmen, kadir kıymet bilir, cana yakın, kulak veren, evcil ve insancıl olmalısın... Kuranda insanın deri anlamına gelen "beşer", toprak anlamına gelen "âdem" gibi isimlerle ve sonra gelen, vekil, temsilci anlamına gelen "halife", yaratılanların en gelişmişi, üstünü anlamına gelen "eşref-i

mahlukat" gibi de sıfatlarla anıldığını görüyoruz. Bir canlı türü anlamında insan ve beşer cins isim, ilk insan veya insanlar anlamında Âdem özel isim ve bunların olumlu özellikleri anlamında halife, eşref-i mahlûkat da sıfatı olarak kullanılıyorlar. Bunlar değişik açılardan aynı varlığı anlatıyor...

[2] **DEHR:** Sözlükte [D-H-R] kökü mastar olarak "zaman, müddet, süre, süreç" anlamlarına gelir. Zaman tayin etmeyerek uzun süre muamele etmek ***(müdâhere);*** gecenin çoğu vakti geçmek ***(tedahvural-leyl);*** çok uzun zaman ***(dâhir);*** çok uzun boylu kadın ***(dâhira);*** geçmiş zaman, ilk zaman ***(dehârîr);*** tanrıya ve ahirete inanmayan ***(dehrî)*** kelimeleri bu köktendir... Kur anda zaman veya süreç kavramına tekabül edebilecek "dehr" kavramı buradan başka bir yerde daha geçmektedir; **"Dediler ki hayat, dünya hayatından ibarettir. Ölürüz ve yaşarız, bizi ancak zaman (dehr) helak eder. Hâlbuki buna dair ilimleri yoktur, sadece zannederler."** (Casiye; 45/24). Keza iki ayrı hadiste: **"Cahiliye dönemi insanları: "Bizi gece ve gündüzden başkası helak etmiyor. Bizi helak eden, öldüren ve bize hayat veren odur.' diyorlar ve dehre sövüyorlardı. Yüce Allah da şöyle buyurdu: " Âdemoğlu dehre (zamana, sürece) söverek bana eziyet veriyor. Halbuki dehr (zaman, süreç) benim, iş benim elimdedir. Geceyi ve gündüzü Ben evirip çeviririm." " Dehre(zamana, sürece) sövmeyiniz, çünkü Allah dehrin (zamanın, sürecin) kendisidir."** buyurulur. (Taberi, Müslim, Buhari, Muvatta, Ebu Davud, Müsned). Hadislerde geçen **"Dehr benim" (Ene ed-Dehr) ve "Allah dehrin kendisidir."** ibareleri oldukça dikkat çekicidir. Bunlardan hareketle ***dehrin*** Allah'ın en güzel isimlerinden ***(esmaul-hüsna)*** olduğu görüşünde olanlar vardır (İbni Hazm, İbni Arabi). Bu görüşe nedense pek iltifat edilmediğini görüyoruz. Dini literatürümüzde ***dehr*** kavramına fazla iltifat edilmemesinin sebebi "Dehrilik" adı verilen inkarcı akımlar olmalıdır. Bu yüzden "tabiat, akıl" vb. kavramlarından uzak durulduğu gibi ***dehr*** kavramından da uzak durulduğu anlaşılıyor. En azından endişe kaynağı olarak görüldüğünü söyleyebiliriz. Terim olarak ***Dehr*** kelimesi; "Âlemin vücudunun başlangıcından ***{ihtida)*** son bulmasına ***(inqıraz)*** kadar olan müddetin veya sürenin ismine" denmiştir (Rağıb). Şu halde ***dehr*** zamandan daha geniştir. Zaman geçmiş, şimdi ve gelecek kısımlarına ayrılır. ***Dehr*** ise zamanın tümü anlamında bütün sürece verilen isimdir (Elmalılı). Biz hayatı seri süreler halinde yaşarız, ancak ilâhî hayat saf süre olarak, hep bir "ezeli şimdi" halindedir. Allah tüm oluşun membaı olan ve saf süreyi içeren "Dinamik Güç"tür ***(Hayyu Kayyum).*** Allah değişim hallerinin ardılı olmadığı "saf sürede" yaşar. Bu yüzden gerçek karakterini "usancın erişmediği", "uyku ve pineklemenin" tutmadığı "sürekli yaratmada" gösterir. Allah'ı değişmez olarak algılamak, O'nu kesin eylemsiz, hareketsiz, durgun, nötr, mutlak bir hiç olarak algılamaktır. Allah'ın değişmesi noksanlığa işaret etmez. Allah'ın mükemmelliği mekanik olarak algılanan hareketsizliği içermez. Allah'ın mükemmelliği, O'nun yaratıcı aktivitesinin daha geniş bir zeminini ve yaratıcı görünümünün sonsuz sahasını içerir. Allah'ın hayatı, ulaşılması gereken bir idealin

takibi değil, kendi açınımıdır. İlâhî hayattaki dinamik yenilenmeler kemale doğru değil kemal içindedir (İkbal). Noksanlıktan tamlığa doğru seyretmez, tamlığın kendini tekrar etmeyen sonsuz inkişafı olarak zuhur eder. Bu sonsuz inkişafın tümüne birden ***dehr*** (süreç) denir. (Bkz; İ. Eliaçık; İslâm'ın Üç Çağı; Oluş ve Süreç)

[3] İnsanın neden yaratılıdığı konusunda Kuranın değişik yerlerinde birçok ifade kullanılır. Toprak ***(turâb);*** pişmiş çamur ***(salsal);*** şekillenmiş çamur ***(hame-i mesnun);*** çamur, kil ***(tin);*** su ***(mâ);*** karışmış sperm ***(nutfetu emşac);*** kan pıhtısı ***(alaq)*** bunlardan bazılarıdır. Ayrıca şeytanın ateşten ***(nâr)*** yaratıldığı beyan edilir. Bunlardan anlaşılıyor ki Kuran, muhatabın durumuna göre vurguyu birinden diğerine kaydırmaktadır. Genel olarak söyleyecek olursak canlı türlerinin tümü tabiat ortamından çıkmıştır. Hava, su, toprak ve ateş mizaçlarının temeli olmuştur. Bunlardan kimisi saf ateşten, kimisi saf topraktan, saf havadan, sudan veya bunların karışımındandırlar. Nihayetinde kökleri buraya dayanır. Hepsine birden "tabiatın bağrından" diyebiliriz. Bu aynı zamanda Allah tarafından yaratılmadır. Akıp giden zamanın yani yaratılış sürecinin ***(dehr)*** her aşamasında O'nun yaratışı söz konusudur ve bu yaratma halen devam etmektedir. Bunlar nerede, ne zaman, ne şekilde olmakta, bunun araştırılması ise bilimin işidir. Kur an, burada bir "bilinç" aşılıyor. "Oluş ve yaratma Allah iledir. Bunu sakın unutmayın!" diyor... Peki, bu surenin yukarıdaki ilk iki ayetinin ifade ettiği mana insanoğlunun evrim geçirdiğine işaret olabilir mi? Yaratmanın evrim süreçlerine bağlı tecelli ettiğini söylemek İslâm itikadına ters midir? Öyle görünüyor ki bu daha çok Hıristiyan/Katolik itikadının sorunu olabilir. Çünkü onlar İsa'ya tanrısallık atfettikleri için evrim iddiasını kabul etmeleri mümkün değildir. Zira bu Hıristiyan teolojisini kökünden dinamitlemek olur. Bu nedenle evrim teorisine şiddetle tepki göstermekte ve reddetmektedirler. Hıristiyan batı alemindeki bu tartışmayı olduğu gibi İslâm dünyasına taşıyarak evrim düşüncesine karşı savunmaya geçmek ne derece doğrudur? Çünkü İslâm âleminde Cahiz, İbni Miskeveyh, Binini, İbni Haldun gibi birçok İslâm düşünürü evrimi savunan görüşler ileri sürmüşlerdir. Damirfin esas itibarîyle bu görüşlerden etkilendiği bile söylenebilir. Şu halde "evrimci yaratılış" mümkündür. "Ya evrim ya yaratılış" demenin hiçbir gereği yoktur. Bu bir araştırma ve inceleme konusudur. İnsanlık, kökenini araştırmakta tabiî ki serbesttir. Burada yanlış olan "Evrim varsa Allah yok!" veya "Allah varsa evrim yok!" diye konuşmaktır. Eğer insanlığın bugünkü araştırmaları bir evrimin olduğunu ortaya koymuşsa bu, "Allah'ın yaratılışı evrim süreçlerine bağladığı" anlamına gelir. Zira oluş ve yaratılış daima Allah iledir. Kim ne araştırırsa araştırsın, kim ne bulursa bulsun Allah'ın bir yaratışını araştırıyor veya buluyor demektir. Bu araştırma ve bulmalardan Allah'ın olmadığı sonucu çıkarılıyorsa bu bizzat araştırmayı bağlamaz. Bizim karşı çıkmamız gereken neden, Allah'ın inkâr edildiğidir, neden evrim olduğu değil! Kaldı ki insanlık şu anki bilgilerinin ileride yanlış olduğunu da görebilir. Bu konularda daima ihtiyat kapısını açık bırakmak ve bilimsel sonuçları dogma haline getirmemek gerekir. Çünkü yaratılış dönüşüm halindedir. Sonuç itibarîyle çamurdan, topraktan, ateşten, sudan, havadan,

lerle dolu kaplardan içecekler.

6- Pınarı fışkırırken Allah'ın iyi kulları doldurup doldurup içecekler.

7- Çünkü onlar sözü namus bilirler. Etkisi herkesi saracak o Gün'den korkarlar.

8- İhtiyaç sahiplerini, öksüzü, esiri seve seve doyururlar.

9- Şöyle derler: "Biz aslında Allah'ın şanı için doyurmuş oluyoruz.[4] Bunun için sizden ne bir karşılık, ne de bir teşekkür bekleriz. 10- Çünkü biz, o suratları asan kara günde Rabbimize vereceğimiz hesaptan korkarız..."

11-Allah da onları o günün dehşetinden korur ve kendilerine mutluluk ve sevinç verir.

12- Güçlüklere göğüs germelerine karşılık onları yemyeşil bahçeler içinde ipekten giysiler bekliyor, 13- Orada koltuklar üzerine yaslanacaklar. Ne güneş görecekler, ne de şiddetli soğuk, 14- Yemyeşil ağaçların gölgesi altında üzerlerine dallardan meyveler sarkacak, 15- Çevrelerinde gümüşden kaplar ve kristal sürahiler dolaştırılacak, 16- Gümüş ve kristaller emrettikleri an yanlarında olacak, 17- Orada kendilerine özel bitkilerle tadlandırılmış nefis içeceklerinden ikram edilecek, 18-"Harika, muhteşem!" diyecekleri bir kaynaktan... 19-

kayadan, ağaçtan, börtüden, böcekten vs. nereden geliyorsa gelsin, üzerinden ne kadar zaman geçerse geçsin hepsi Allah'tandır. Onun doğasından, tabiatından, yaratışındandır. Kur'an, dehr (insan) suresinin bu giriş ayetlerinde olduğu gibi bu tür yerlerde bilimsel bir tez ortaya atmıyor. Bilinç (şuur) oluşturmak için kimi hitaplarda bulunuyor. Bunların işaretiyle yolumuzun suya, toprağa, ateşe veya havaya çıkması mümkündür. Sonuçta su, toprak, ateş veya hava vs. olduğu veya olmadığı kanıtlansa bile bu ayetlerle çelişmez. Kur anın esas itibarîyle bilgi değil bilinç kaynağı olduğunu, az sayıda bilgi verdiği yerde bile bilinç oluşturmak istediğini bilirsek zorluk çekmeyiz. Tabiî ki bu bilinç (şuur, farkındalık) "Sakınmak!" ***(takva, ittika)*** dediğimiz şeydir...

[4] "Allah'ın şanı ve şerefi için yedirmek" ***(livechillah)*** tabiri şu rivayette geçen ifadelerdeki gibidir; **"Yüce Allah kıyamet günü kullarına şöyle der; Ey Âdemoğlu, Ben hasta oldum da halimi sormadın. Nasıl olur, seni nasıl ziyaret edebilirdim Ya Rabbi? Bilmiyor musun? Falanca kulum hastalandı da onu ziyaret etmedin. Eğer onu ziyaret etseydin beni orada bulacaktın... Ey Âdemoğlu, senden yemek istedim de bana bir şey vermedin. Seni nasıl doyururdum, Sen Âlemlerin Rabbisin. Falanca kulum yiyecek istedi, eğer onu yedirmiş olsaydın, onun mükâfatını yanında bulurdun... Ey Âdemoğlu, senden su istedim de vermedin. Sana nasıl su verebilirdim, sen Âlemlerin Rabbi değil misin? Falanca kulum susamıştı da ona su vermemiştin. Eğer ona su verseydin onun mükâfatını yanında bulurdun..."** (Müslim, krş. Matta 25; 34-45). Bu rivayet, "Kuranın çoğu yerinde Allah' kelimesinin geçtiği yerlere 'insanlık' (nâs) kelimesini koysak durumun pek değişmediğini görürüz" diyen **A. Şeriati**'nin de demek istediğini daha iyi anlatır...

Etraflarında genç çocuklar dolaşacak, öyle ki görünce onları saçılmış inciler sanırsın, 20- Nereye baksan, bolluk ve ihtişam göreceksin; 21- Üstlerinde ince ipekten ve kalın atlastan yemyeşil elbiseler olacak. Gümüş bileziklerle süslenecekler ve Rableri onlara tertemiz içecekler ikram edecek. 22- Ve denecek: "İşte mükafatınız, her şey için teşekkürler!..."[5]

23- KUR'AN'I sana aşama aşama indiren Biziz, Biz; bundan hiç şüphen olmasın.

24- O halde Rabbinin karan gelinceye kadar güçlüklere göğüs ger ve onların günahkânna da; nankörüne de boyun eğme.

25- Rabbinin adını sabah akşam zikret.

26- Geceleri uyandıkça O'na secde et ve uzun geceler boyu O'nun eşsizliğini an.[6]

27- Onlar günü kurtarmayı severler ve ötelerdeki o zorlu günü boş verirler.

28- Onları Biz yarattık; sağlam vücut, akıl-fikir verdik. Lâyık gördüğümüz an onları doğru kullanacak başka birilerini de buluruz...[7]

29- BÜTÜN bunlar bir uyarıdır. Artık dileyen Rabbinin yolunda yürür...

30- Allah istemedikçe siz bir şey isteyemezsiniz.[8] Allah her şeyi bilir, çok bilgedir.

31- Lâyık gördüğünü sevgi ve merhametine kabul eder. Zâlimleri ise şiddetli bir azap bekliyor...

[5] Harfi harfine: "İşte bu size ödüldür ve çalışmalarınız ***(say)*** şükran olunmuş ***(meşkûr)*** oldu."

[6] Yani: Ey Muhammed! Bu nankör kâfirlerin söyledikleri seni bunaltmasın. Onlar, "Bu sözler deli saçması, bir takım büyüleyici lâflar" vs. deseler de Biz bu Kur anı sana yavaş yavaş, parça parça indirmeye devam edeceğiz. Bunlara sana indiren Biziz, Biz. Şu halde ne zaman bunalırsan, sıkıntı basarsa geceleri kalk ve Rabbinin sonsuz gücünü ve büyüklüğünü düşün. Hep Onunla birlikte ol. Sabah akşam Onu an ve başka hiçbir şeye aldırış etme...

[7] Harfi harfine: "Biz yarattık onları, eklemlerini sapasağlam bağladık. Dilediğimiz zaman onları benzerleri ile değiştiririz." Yani: "O kâfirler hiç düşünmezler mi bu sağlam vücut, bu akıl-fikir, kalp, sevgi, arzu, istek kimin tarafından verilmiş? Kim yaratmış onları? Kendi kendine mi olmuş? Bütün bunları onlara veren Biziz. Fakat onlar nankörlük ediyorlar. Aslında Allah'ın değil onların ihtiyacı var. Eğer bunları inkârda ve isyanda kullanırlarsa, amacına uygun kullananlar da elbet çıkacaktır. Çünkü fıtratın ve vicdanın sesini dinleyenler sonuçta Allah'ı bulurlar. Yeter ki heva ve heveslerine kapılmasınlar...

[8] MEŞİET: Sözlükte [Ş-Â-E] kökü mastar olarak "istemek, dilemek, irade etmek, arzu etmek" demektir. Mecbur kılmak ***(işâet);*** dilemek, istemek ***(teşeyyi);*** öfkesi sakin olmak ***(teşeyyu);*** nesne, şey, mevcut olan ***(eş-şey);*** azar azar, yavaş yavaş ***(şeyen feşeyâ);*** eğer Allah dilerse ***(in-şâe-Allah);*** Allah (kötü bir şey) dilemesin, saklasın,

korusun, muhafaza buyursun ***(mâ-şâe-Allah)*** kelimeleri bu köktendir... Meşiet meselesi olarak meşhur olan bu kavram İslâm tefekkür tarihinin en temel tartışmalarından birisidir. Bir görüşe göre "dileyen Allah'a bir yol tutar", "dileyen şükretsin, dileyen küfretsin" ifadeleri kulun kendi fiillerini kendisinin yarattığına, özgür irade sahibi olduğuna delildir. Diğer görüşe göre de; "Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz", "Allah dilediğini rahmetine kabul eder" gibi ifadeler insanın fiillerinin Allah'ın elinde olduğunu, rüzgarın önündeki yaprak gibi insana ait bir şey bulunmadığına delildir. Orta yolu bulmaya çalışan bir başka görüşe göre de dilemenin birazı Allah'a (külli irade), birazı insana (cüzi irade) aittir. Sufi damardan başka bir görüşe göre de dileme hem bütünüyle Allah'a hem de bütünüyle insana aittir. İşte bu tartışmaya dilemenin kime ait olduğu tartışması deniyor. Aslında bu Kur'an okuyan herkesin karşılaşabileceği bir sorundur. Çünkü Kur'an akışı gereği bazen insana, bazen Allah'a, bazen de her ikisine birden vurgu yaparak dalgalı, gelgitli bir üslûp kullanmaktadır. Bu vurgulara paralel olarak okuyanın da zihninin dalgalanıp duracağı tahmin edilebilir... Aslında yukarıdaki görüşlerin hepsinde de doğruluk payı vardır. Kur andan hepsine de uygun deliller bulunabilir. Aynı zamanda bu, Kur anın esas itibarîyle bir kelâm, hukuk, teoloji veya tasavvuf kitabı olarak değil, insanoğluna yönelmiş "ilâhî hitap" olarak anlamamız gerektiğini gösterir. Yani amaç kelâm yapmak, hukuk vazetmek, teolojik bilgiler vermek, sufi zevk ve ilhamlarına dalmak değildir. Temel amaç "etkileyici hitabet" ile insanoğlunda şuur uyandırmak, bilinç oluşturmaktır. Gerisini insanın kendisi yapacaktır. Hitabette izlenen yol ise muhatabın durumuna göre değişmektedir; eğer muhatap, insanın önemini inkâr eden birisiyse insan öne çıkarılmakta, Allah'ı yok sayan birisi ise Allah öne çıkarılmakta, her ikisini de reddeden birisi ise hem o hem bu vurgusu öne çıkarılmaktadır. Yani tek bir "oluşa" farklı açılardan dikkat çekilmektedir. Demek ki "Allah'ın dilemesi" kavramı ile aslında "karşılıklılık" anlatılmak istenmektedir. Bu kavramın diğer birçok kavram gibi halk bilgeliğinde deyişlerle yoğrularak hayatın içine girdiğini görüyoruz; "Arayan mevlasını da bulur belâsını da", "Kula belâ gelmez hak yazmadıkça, hak belâ yazmaz kul azmadıkça..." Şu halde nasıl ki deniz elvermedikçe (dilemedikçe) içindeki balıkların yaşaması, hareket etmesi, bir şey yapması mümkün değilse, bizim de Allah dilemedikçe bir şey istememiz, yapmamız mümkün değildir. Çünkü Allah her şeyi kuşatmıştır ***(muhit).*** Fakat yaptığımızı da yine kendimiz yapıyoruzdur. Kur'an ın üslûbu, denizin dile gelerek içindeki bir varlığa ve onun üzerinden tüm su altı varlıklarına hitab ederken kullandığı üslûp ne ise ona benzemektedir. Yani "Biz" diyerek, varlığın diliyle konuşan bir dil... Burada şu unutulmamalı ki söz konusu deniz "kapalı" bir deniz değildir. Yani bittiği, durduğu bir yer yoktur. Daldıkça derinleşen, yüzdükçe genişleyen, açıldıkça açılan, uçsuz bucaksız bir derya, biteviye açınım, sonsuz özgürlük... Ayrıca Bkz. 68/32. ayet dipnotu.

14 - (68) İBRAHİM SURESİ

Mekke'de inmiştir, 52 ayettir. 35-41 ayetlerinde; "iyiliğin, sevginin ve merhametin babası" anlamına gelen "Hz. İbrahim" anlatıldığı için sureye isim olmuş görünmektedir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- ELİF, LÂM, RA. Bu, İnsanlığı Rablerînin izniyle karanlıklardan aydınlığa; çok yüce ve övgüye lâyık olanın yoluna çıkarman için sana indirdiğimiz kitaptır.

2- Allah göklerin ve yerin sahibidir. Şiddetli azaptan dolayı kâfirlerin vay haline!

3- Onlar dünya hayatına dalıp onu ahirete tercih ederler. Allah'ın yolundan alıkoyup onu çarpıtmak isterler. İşte bunlar derin bir sapıklık içindedir.

4- BİZ HER peygamberi iyice açıklasın diye kendi halkının diliyle gönderdik.[1] Artık kim sapıklığı tercih ederse Allah onu yüzüstü bırakır. Kim de doğru yola yönelirse onu yöneldiği yolda yürütür.[2] Çünkü Allah çok güçlüdür,

[1] Demek ki her peygamber kendi halkının dili ile Allah'ın mesajını iletmektedir. Çünkü mesajın anlaşılması için bu şarttır. Buradaki "dil" sadece lisan olarak anlaşılmamalıdır. Bu aynı zamanda kendi halkının örf, adet, bilinçaltı ve algı dünyasına hitap eder demektir. Aksi halde sadece lisan olarak kendi halkının dili ile konuşup, konu ve içerik olarak onların anlamayacağı örnekler, deyimler, adet, örf ve geleneklerden bahsetmesi mesajı "tebeyyün" yani söze dayalı apaçık, sade, anlaşılır olmaktan çıkaracaktır. Çünkü peygambere indirilmiş şeriat, içinde yaşadığı halkın adetlerine, yaşantılarına ve diğer özelliklerine uygun olur. Öte yandan her şeyi içine alan ilkeleri amaç edinen peygamber, ne başka halklara değişik ilkeler açıklayabilir ne de kendi kendilerine hareket etmelerine izin verebilir. Bir peygamberin amacı belli bir halkı eğitip, evrensel bir şeriat kurmak amacıyla o halkı bir "çekirdek" olarak kullanmaktır. Bu şekilde bütün insan soyunun toplumsal hayatının temelini teşkil eden ilkeleri belirtmiş olur. Haşır neşir olduğu halkın belirli örf ve adetlerinin ışığında bunları özel durumlara uygular. Bu uygulama sonucu elde edilen şeriat kuralları (suç ve cezalara ilişkin hükümler) bir anlamda o halka mahsustur. Madem ki bu ahkâmın bizzat kendisi asıl amaç değildir, bunlar gelecek nesillere sıkı bir nizam içinde kabul ettirilemez (M. İkbal). Bu durumda Kuranın hitabı tarihsel, mesajı evrensel olmuş olur. Örneğin, İslâm'ın en temel toplumsal değeri can ve mal güvenliğini sağlamaya yönelik olarak "adalef'tir; el kesmek, recm, ikiye bir şahitlik vs. değil. Bunlar tarihsel ahkâm, adalet ise evrensel değerdir. İtikat, ahlâk ve ibadet hariç -çünkü bunlar evrenseldir- özelikle muamelât ile ilgili ahkâmın tarihsel olması artık geçmişte kaldığı ve bir daha asla geri dönülemeyeceği anlamına gelmemektedir. Bilakis sürek-

bilgedir.

5- Musa'yı ayetlerimizle; "halkını karanlıklardan aydınlığa çıkar ve onlara Allah'ın günlerini hatırlat!"[3] diye göndermiştik. İyi dinleyin, bunda güçlüklere göğüs germesini bilen ve şükretmek isteyen herkes için ibretler vardır.

6- Hani Musa halkına demişti ki: "Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Bir zamanlar size en berbat işkenceler yapan, oğullarınızı kurbanlık koyun yerine koyup kadınlarınıza hayâsızca muamelelerde bulunan Firavun yönetiminden sizi nasıl kurtarmıştı." Bu gerçekten Rabbinizin büyük bir sınavıydı.

7- Yine hatırlayın Rabbiniz şöyle buyurmuştu: "Bana şükrederseniz size kat kat veririm, yok nankörlük ederseniz haberiniz olsun ki azabım çok çetindir!"

8-Yine Musa demişti ki: "Siz ve yeryüzünde bulunanların hepsi nankörlük etseniz, şunu bilin ki, Allah'ın hiçbirinize ihtiyacı yoktur ve övülmeye lâyık olan sadece O'dur."

9- SİZDEN önce kimler geldi kimler geçti bir bilseniz? Nuh, Ad ve Semud halkları ve onlardan sonrakiler... Bunların durumunu ancak Allah bilir. Onlara elçileri apaçık sözlerle[4] gelmişti.

li hareket halinde, yeniden yorumlanabilir, yürürlüğü durduralabilir, ertelenebilir, maksat ve ruhuna uygun yeni hükümler geliştirilebilir; ardından tekrar ona dönülebilir, olmadı tekrar durdurulabilir, eskidikçe yenilenebilir, zaman geçtikçe eskiyebilir olduğunu göstermektedir. Sürekli içtihat işte burada lâzımdır. Çünkü içtihat tarihin gerisinde kalmama çabası demek olup, İslâm'ı akıp giden tarih içinde meydan okuyucu bir dinamizmle sürdürmeye çalışma demektir...

[2] Harfi harfine: "Allah dilediğini saptırır, dilediğini hidayete erdirir." Bu ayet; **"Allah kendisine karşı taahhütlerini bozan fasıklardan başkasını saptırmaz."** (2; 26-27) ayetinde ortaya konan "genel ilke" çerçevesinde yorumlanmıştır. Ayette; "Allah yüzüstü bırakılmayı hak edenlerin dışında kimseyi yüzüstü bırakmaz. Buna karşılık yardım ve desteği hak edenlerin dışında da kimseye yardım ve destek vermez." denilmek istenmektedir (Zemahşeri). Yani; "Allah'ın dilemesi" kavramı ile aslında "karşılıklılık" anlatılmak istenmektedir. Bu kavram halk bilgeliğinde deyişlerle yoğrularak hayatın içine girmiştir; "arayan mevlasını da bulur belasını da", "kula bela gelmez hak yazmadıkça, hak bela yazmaz kul azmadıkça..."

[3] **EYYÂMULLAH:** Sözlükte "Allah'ın günleri" demektir. Eski Arap geleneğinde "gün" ya da "günler" deyimi çoğu zaman önemli tarihi olayları işaret için kullanılırdı. Örneğin ***Eyyâmul-Arap*** cahiliye dönemi Arapları arasında cereyan eden kabile savaşlarını ifade eden bir deyimdi. Bu anlamda ayetin devamı izlendiğinde bu günlerin eski Mısır'ın ibret alınacak tarihi olaylarının anlatıldığı günler olduğu anlaşılıyor.

[4] **BEYYİNÂT:** Sözlükte [B-Â-N] kökünden gelir. Mastarı; "belirmek, açığa çıkmak, gözükmek, ortaya çıkmak, söz ile açıklamak, ortaya koymak" demektir. Sözlü açıklama, bildiri, beyanname, bildirge, beyan, delil, deklârasyon, demeç, manifesto, mesaj ***(beyân);*** sözle açıklamak, sözlü beyânda bulunmak, açıkça belirtmek

Şüpheler içinde; "Bunlara inanamayız, yo hayır, olacak şey değil!" demişlerdi.[5]

10- Elçileri demişti ki: "Hiç gökleri ve yeri yaratan Allah'tan şüphe edilir mi? O sizi günahlarınızı bağışlamak için çağırıyor ve belirli bir süreye kadar size mühlet veriyor." Fakat onlar; "Siz de bizim gibi birer insansınız, bizi atalarımızın taptıklarından döndürmek istiyorsunuz. Madem öyle bize apaçık mucize getirin." demişlerdi.

11- Elçileri onlara: "Doğrusu, biz de ancak sizin gibi birer beşeriz, fakat Allah kullarından lâyık gördüğüne nimetler yağdırır.[6] Allah'ın izni olmadıkça size mucize getirmek bizim had-

(tebyîn); ayrılmak, uzaklaşmak, ayrılıp açığa çıkmak ***(mübâyene);*** belirlemek, işi aydınlığa kavuşturmak ***(tebeyyün);*** belli olmak, açıkça görünmek, iyice bilmek ***(istibâne);*** sözlü bildiri dağıtma ***(tevzful-beyenât);*** arası, arasında ***(beyn);*** delil, belge, kanıt ***(beyyine)*** kelimeleri bu köktendir... Kur'an bu ayette bütün elçiler için geçerli bir "genel ilke" koymaktadır. Çoğul kipiyle; ***"Bütün elçiler (rusul); apaçık sözlerle (beyyinât) ile halklarının karşına çıkmıştı"*** derken ellerindeki şeyin "söze" dayalı bir "belge, kanıt, delil" olduğunu vurguluyor. Bu şu demektir: Tarih boyunca bütün elçiler insanların karşısına Allah'ın apaçık sözleri ile çıkmışlardır. Halklarına tabiri caizse "bildiri, manifesto" niteliğindeki belgesel kanıtlarla, söz ile, beyan ile hitap etmişlerdir. Bunun dışında özü itibarîyle "söze" dayanmayan, tabiatüstü güç, kudret isteyen şeylerle halklarının karşısına çıkmamışlardır. Onların getirdiği sadece "sözdür. Bazı tabiat olayları ise elçilerin halkın karşısına mucize ile çıktığını değil, elçiler olsa da olmasa da, halklar inkâr etse de etmese de Allah'ın süregelen/olagelen ayetleri ***(sünnetullah)*** olarak vurgulanmaktadır. Bu noktada "mucize" olağanüstü/kuraldışı olan değil aciz bırakan demektir. Meselâ Güneş olağan bir şey olmasına rağmen insanı aciz bırakır. Her gün aynı yerden doğar ve aynı yerden batar. Dakikası dakikasına bu binlerce yıldır aynıdır, yani olağandır. Fakat onun doğuşu ve batışı karşısında insanlar acz içindedir. İşte asıl mucize budur. Bu anlamda her şey ama her şey birer mucize (ayet) tir. Tabiatta bir normal (olağan, doğal), bir de anormal (olağandışı, mucize) diye iki kategori yoktur. Hepsi de hem olağandır hem de mucizedir. Bunu ihsas ettirircesine Kur'an asla "mucize" sözcüğünü kullanmaz. Bilakis her şeye "ayet" diyerek bütün varlığın Allah'ın ayeti, işareti, kanıtı olduğunu söyler... Ayetin devamında halklarının güç, kudret gösterisi ***(sulta, mucize)*** isteklerine nasıl cevap verildiğini lütfen dikkatle izleyelim. Ayrıca bkz. "AYET"; 17/59. ayet dipnotları.

[5] Harfi harfine: "Ellerini ağızlarına ittiler ve biz, sizinle gönderilen şeyi tanımıyoruz ve bizi davet ettiğiniz şeyden şüphe içindeyiz." dediler.

[6] Harfi harfine: "Fakat Allah kullarından 'dilediğine' nimetini lütfeder."

[7] Harfi harfine: "Allah'ın 'izni' olmadıkça size bir sultan getirmek bizim için olacak iş değildir."

[8] TEVEKKÜL: Sözlükte [V-K-L] kökünden gelir. Mastarı; "vekil tayin etmek, dayanmak, güvenmek" demektir. Kur'an'da elçilere çıkışlarında Allah'a dayanmaları, O'na güvenmeleri, O'nun koruma ve kollamasına güvenerek yürümeleri gerek-

dimiz değildir.[7] Mü'minler Allah'a dayanıp güvenmelidir.

12-Allah'a niçin güvenip dayanmayalım ki? O, bizlere yürüyeceğimiz yolları gösterdi. Yaptığınız eziyetlere göğüs gereceğiz; dayananlar sadece Allah'a güvenip dayanmalıdır."[8]

13- Kâfirler de elçilere demişlerdi ki: "Ya bizim yolumuza geri dönersiniz ya da sizi ülkemizden süreriz." Rableri de elçilerine şöyle vahyetti: "Zâlimleri helak edeceğiz.

14- Onlar yok olup gittikten sonra yeryüzüne sizi yerleştireceğiz. Bu makamıma saygı gösteren ve uyarımdan korkan için sözümdür."

15- Elçiler zafer istediler. Her inatçı zorba ise kaybetti.

16- Bunların her birini cehennem bekliyor. Onlara kanlı irinli su içirilecek.

tiğinin ısrarla vurgulandığını görüyoruz. İnkarcıların "mucize" talebi karşısında, ısrarla "tevekkül" kavramının öne çıkarılması son derece manidardır. Yukarıda görüldüğü gibi aynı ayetler içinde dört kez "tevekkül'den bahsediliyor. Bu durum elçilerin bütün gücünün "söz" ***(beyân)*** ile Allah'a dayanma ***(tevekkülden*** geldiğini göstermektedir. Öte yandan aynı zamanda bu "imtihanda fırsat eşitliği" için de gereklidir. Yani şu dünyada kimin "en iyi" olduğunun ortayı çıkması için hayatı ve ölümü yaratan Allah (67/2), imtihanın sorularını herkese eşit derecede dağıtmaktadır. Bu Allah'ın "adalet" isminin bir gereğidir. Aksi halde kimi kullarına "torpil" geçmiş, kopya vermiş olacaktır. Bunun için herkese akıl-fikir vermekte, eller, kulaklar ve gözlerle donatmakta, üstelik elçileri "apaçık sözlerle" göndererek âdeta; "benden bu kadar, haydi şimdi sıra sizde, gösterin kendinizi" demektedir. Kabul eden, karşı koyamayacağı bir mucize sonucu değil, aklını-fikrini işleterek, vicdanını harekete geçirerek, kendi isteğiyle, melekelerini işleterek kabul etmelidir. İnkâr etmesi mümkünken iman, iman etmesi mümkünken de inkâr fırsatı olmalıdır. Kimin "en iyi" olduğunun ortaya çıkması ancak böyle mümkündür. Kimse mü'min veya münkir olmak zorunda bırakılmamaktadır. Karşı konulmaz bir mucize göstererek iman dayatılmamakta, her zaman bir inkâr veya her zaman bir iman aralığı bırakılmaktadır. Bu ise ancak "söz" ***(beyân)*** ile sağlanabilir bir şeydir. Böylece iman mı edecek, inkâr mı edecek belli olsun ***(tebeyyün).*** İşte elçiler bunu yapmaktadırlar. Apaçık "sözü" getirmekte ve insanları akıl ve vicdanlarıyla baş başa bırakmaktadırlar. İmansızların ısrarlı mucize taleplerine karşı ise "Allah'a dayanarak" yani vicdanın ve merhametin, yani vahyin "yalın sesi" kalarak yollarına devam etmektedirler... Nitekim elçilerin insanlara "bir şey" getirdiğini ve "üç şeye" de dikkat çekip uyardığını ***(inzâr)*** görüyoruz. Getirdikleri şey Allah'ın sözü yani vahiydir. Uyardıkları veya derin uykulardan uyanmaya çağırdıkları ise ölüm, afet ve kıyamettir. Bunların dışında beklenecek hiçbir şey yoktur. İşte bunların hepsine "ayet" diyorlardı. Yaptıkları ise Allah'a dayanarak, yani tevekkülle yürümek, güçlüklere göğüs gererek vicdanın ve merhametin yalın sesi olmak ve böylece şu gök kubbenin altında hoş bir seda bırakarak göçüp gitmekti. Hepsine selâm olsun! (s.a.m.)

17- Yutkunacaklar ama boğazlarından geçmeyecek. Her taraftan ölüm gelecek fakat bir türlü ölemeyecekler; arkasından da şiddetli bir azap.

18- Rablerini inkâr edenler şuna benzer: Bir kül yığını düşünün... Fırtınalı bir günde savrulup uçuşuyor. İşte böyle, bunların da kazandıklarından ellerine hiçbir şey geçmez, yoldan çıkmışlığın ta kendisi işte budur.

19-Allah'ın gökleri ve yeri hak[9] olarak yarattığını görmüyor musunuz? İsterse sizi yok eder ve yerinize yepyeni bir halk[10] getirir.

20- Bu Allah'a göre hiç de zor değildir.

21- Herkes topyekûn Allah'ın huzuruna çıkarılacak. Zayıflar büyüklük taslayanlara şöyle diyecekler: "Bizler sizlere uymuştuk. Şimdi siz, Allah'ın azabından zerrece bir şeyi önleyebilir misiniz?" Onlar da: "Allah bir yol gösterirse belki fakat anlaşılan artık çok

[9] HAKK: Sözlükte [H-G-G] kökünden gelir. Mastarı; "gerçek olmak, doğru olmak, gerçekleşmek, realite, hakikat" demektir. Hak, gerçek, doğruluk, görev ***(haqq);*** gerçekleşmek, kesinleşmek ***(tahaqquq);*** hak etmek, müstahak olmak, hak kazanmak ***(istihqâq);*** araştırma, soruşturma, anket ***(tahqîqât);*** insan hakları ***(huqûqul-insânî)*** \ geçer, doğru, sağlam, kanuni, hakça ***(haqqanî);*** doğruluk, adalet, ***(haqqâniyet);*** dört yaşına giren deve (***hıqqa);*** gerçek, realite, hakikat, gerçeklik ***(haqiqat);*** gerçek, reel ***(haqîqî);*** esasen, gerçekten ***(fi'l-hagîga);*** haklı ***(muhiq)*** kelimeleri bu köktendir... Kuranda on bir anlamda kullanıldığını görüyoruz; 1- Allah, 2- Kuran, 3-İslâm, 4- Adalet, 5- Tevhid, 6- Doğruluk ve dürüstlük 7- Gereklilik 8- Sahte olmayan gerçeğin ta kendisi, 9- Borç-Borçlu, 10- Evlâ daha layık, hak etme, 11- Pay, hisse (Rağıb, Mukatil b. Süleyman). Şu halde hak hem zihnî, soyut ***(verite)*** olanı hem de pratikte, somut ***(realite)*** olanı ifade etmektedir. Örneğin Allah soyut ve zihinsel anlamda varoluşsal bir gerçekliktir. Bir tek gerçek vardır o da Allah'tır. Allah'ın görünür dünyaya yansıttığı bazı durumlar ve haberler de birer gerçekliktir. Yer, gök, yıldızlar, kitap, elçiler, kıyamet, hesap, cennet, cehennem vb. Demek ki hak bu anlamda soyut olanla somut olanın mutabakatını ifade etmektedir (Rağıp, Elmalılı). Ayette geçen yerlerin ve göklerin hak ile yaratılması, onların gerçekliğin birer parçası olduğunu gösterir. Bunların "fani" olmaları gerçek olmadıkları anlamına gelmemektedir. Mahiyet kendinden değilse eğer varlığın bir önceki aşamasını ifade eder (Molla Sadra). Her aşama bir sonrakinin tohumlarını bünyesinde taşır. Böylece varlık birbirinden doğarak, birbirinin içinden yarılıp çıkarak ***(inşiqâq, infitâr, fecr, felaq)*** ezeli ve ebedi bir gerçeklik olarak "ol" denince olmalarla ***(kevn/oluş)*** halinde akar... M. Akif in Safahat'ta yer alan şu mısraları sanki bu ayetin manzum tefsiri gibidir:

Diyorlar; "Kâinatın aslı yoktur, çünkü geçicidir."
Evet, geçicidir, amma bir açıdan da ebedidir.
Faniymiş hayat... Olsun! Ömrün zevki, hüsranı;
Onun bakiliğidir bu özellikleri ile her anı.
"Dünyanın aslı yoktur, çünkü geçicidir" diyen sersem,

Ne dersin "öyleyse yaratılışı abes bir şeydir "dersem?

[10] HALK-ICEDİD: Sözlükte "yeniden yaratma" demektir. Yaratmak ***(halq);*** ahlak, huy ***(hulq);*** yaratıcı, yaratan ***(hâliq);*** halk, yaratılmışlar ***(halq);*** yaratılış, hilkat, fitrat ***(hilqat);*** uygun, layık, münasip ***(halîq);*** mahluk, yaratık ***(mahluq);*** yaratılmışlar, kainat, mahlukât ***(halîqa)*** kelimeleri ile çalışmak, uğraşmak, didinmek, ciddi olmak ***(cidd);*** yenilemek, reform yapmak ***(tecdîd);*** yenilenmek ***(teceddüd);*** yenilemek ***(isticdâd);*** yenileme, reform, revizyon ***(tecdîd);*** nine, büyükanne, baba, anne, anneanne ***(ceddeh);*** yeni ***(cedîd);*** yeniden ***(min cedidi);*** dede, ata, büyükbaba ***(ceddi);*** cadde, ciddi ***(câddeh);*** ciddilik, ciddiyet ***(cidd);*** yenilik ***(ciddeh);*** pek, çok, cidden ***(cidden);*** dağdaki yol, alâmet, nişan, nehir kıyısı, uzunca yol ***(cuddeh);*** ağırbaşlı ***(ciddî);*** çalışkan, gayretli ***(mucid);*** revizyonist, yenilikçi, reformcu ***(muceddid);*** er, acemi asker ***(mustecid)*** kelimeleri bu köktendir... Bu kavram ***(halk-ı cedid)*** Kuranda altı yerde geçiyor: (13/5, 14/19, 32/10, 34/7, 35/16, 50/15). Aslında yeniden yaratma öğretisi kadim din ve öğretilerde oldukça köklü bir inançtır. Hintden Mısır a, İrandan Kızılderililere kadar bütün dini öğretiler, âlemin yeniden yaratılarak devam ettiğine inanmışlardır. Yeni yıl ***(nevruz)*** aslında yaratılışın yıllık yenilenmesini demektir (Eliade). Şu halde Kuranın bu inancı da yerli yerine oturttuğunu ve yeniden ele aldığını görüyoruz. Şöyle ki; bu kavramın geçtiği ayetlerden anladığımıza göre âlem ve içindekiler sürekli yenilenir; Güneş, Ay, Dünya, yıldızlar, ülkeler, şehirler, halklar vs. akıp giden zaman boyunca yenilenirler. En büyük yenilenme ise "kıyamef'tir. Bu açıdan bakıldığında Kur an son derece fütürist (gelecekçi) bir bakış açısına sahiptir. "Kur an dün, bugün, yarın arasında en çok hangisine vurgu yapıyor?" diye sorulsa rahatlıkla "yarın" cevabını verebiliriz. Çünkü sürekli olarak "gelecekte" gerçekleşecek bir olaydan, büyük patlama sonrası ayağa kalkıştan (kıyamet) bahsediyor. İnsanlığın hızla o güne doğru yaklaştığını ve hazırlıklı olunması gerektiğini öğütlüyor. Düne ve bugüne, "yarınlarda" vuku bulacak o büyük güne hazırlıklı olmak bakımından önem atfediyor. "Geçmişten ders alın, bugünün kıymetini bilin ve asıl itibariyle yarına hazırlanın." diyor. Kuranın yeniden yaratma anlayışı Hint ve Yunandaki ebedi dönüş mitosu gibi, bir kendini tekrar değil, kendini sürekli açma ve sonsuz zuhur olarak belirmektedir. Bu anlamda yaratmada tekrar yoktur (İbn Arabi). Bizzat varoluş asıl olup, âlem atomlara varıncaya kadar tümüyle hareket halindedir, yani hareket-i cevher esastır (Molla Sadra). İlahi hayattaki yenilenmeler kemale doğru değil kemal içinde olmaktadır. Tamlığın kendi içindeki sonsuz açınımı şeklinde inkişaf etmektedir (İkbal). Bu açıdan bakıldığında evren, dünya ve insanlık tarihi yenilenmeler, yeniden yaratmalarla doludur. Bu sonsuza kadar hiç bitmeyecektir. Demek ki kıyamet, halk-ı cedidin yeni bir safhasıdır. Zira yeninin tohumları daima eskinin içinde saklıdır. Her eski bir yeniye gebedir. Yeni, eskinin içinden süzülüp fışkırarak ***(inficâr),*** çatlayıp yarılarak ***(infilâq, infitâr, inşiqâq)*** doğar. Bunlar hep Kur anın kullandığı kavramlardır. Demek ki kıyamet ufukları bizim bu dünyada yaptığımız amellere göre renklenecektir. Yani yeniden diriliş,

geç, biz mahvolmuşuz!"[11]

22- Sonuçta şeytan diyecek ki: "Allah'ın söylediği hakydi. Ben de söyleyip durdum, ama görüyorsunuz şu an yalancı çıktım. Zaten benim size karşı bir gücüm yoktu ancak sizi kışkırtıyordum; siz de bana uyuyordunuz. Şu halde beni kınamayınız, kendinizi kınayınız. Artık sizi ben bile kurtaramam, siz de beni kurtaramazsınız. Zaten benim tanrısal bir güce sahip olduğumu sanarak ortak koşmanızı önceden beri reddetmiştim.[12] Açıkçası zâlimlerin hakkı acı bir azaptır."[13]

23- Öte yandan iman edip iyilik, güzellik ve doğruluk için çalışanlar ise altından ırmaklar akan cennetlere konulacaklar. Rablerinin izniyle orada ebedi olarak kalacaklar. Birbirlerine sağlık ve mutluluk temennilerinde bulunacaklar.

24- Allah örnek veriyor: İyi bir söz; kökü sabit, dalı gökte güzel bir ağaca benzer.

25- Rabbinin izniyle her zaman meyve verir. Allah insanlara böyle örnekler veriyor ki kavrayıp düşünsünler.

26- Kötü bir söz de toprağın üstüne yığılmış kof bir ağaca benzer. Kökleri sökülmüş, dayanağı kalmamıştır.

27- Böylece Allah iman edenlere/ güvenenlere hem dünyada, hem de ahirette sağlam sözle karşılık verir. Haksızlık edenleri ise şaşırtır. Allah neyi lâyık görürse onu yapar.

28- ALLAH'IN NİMETİNİ[14] nankörlükle değiştirip halklarına helak yolunu açanların haline baksana?

29- Cehenneme gidiyorlar; ne kötü bir yer orası!

30- Allah'ın yolundan saptırmak için O'na eşler koşuyorlar. Onlara söyle: "Avunup durun bakalım, nasıl olsa

eskiden birikmiş insanlık durumunun tabiî sonucu olacaktır. Tıpkı bir ağacın, toprağa atılan tohumun tabiî sonucu olması gibi. **"O gün yer başka bir yere, gökler de başka göklere dönüştürülecek."** (14/48).

[11] Harfi harfine: "Sızlansak da sabretsek de fark etmez; bizim için kurtuluş yok" diyecekler.

[12] Harfi harfine: "Daha önce beni ortak koşmanızı inkâr etmiştim."

[13] Bu ayet gerçekte şeytanın Allah a denk bir gücünün olmadığını, dolayısıyla insanın nefsi eğilimleri dışında ontolojik bir varlık olmadığını göstermektedir. Şeytanlık dediğimiz şey insanoğlunun hırsları, arzuları ve dürtüleridir. Bunlar "şeytan" kavramıyla kişilikleştirilmiş, imajlaştırılmıştır. Demek ki aslî şeytan nefsin kendisidir (Razi).

[14] Bu pasajda Mekke ileri gelenlerinin Kabe gibi bir nimet içinde yaşayıp nasıl nankörlük ettikleri, kendileriyle birlikte halkı nasıl cehenneme sürükledikleri anlatılıyor. Sonra nimeti genelleştirerek bütün insanlara verilen nimetler ele alınıyor.

[15] Bu pasajda ise, önceki pasajda değinilen nankör Mekke ileri gelenlerine Mekke tarihinden örnekler veriliyor. Hz. **İbrahim**'in hangi amaçla Kabe'yi eski temelleri üzerine yeniden inşa ettiği ve temellerini atarken nasıl dua ettiği hatırlatılıyor ve

yolun sonu ateş!"

31- İman eden kullarıma da söyle: Hiç bir pazarlığın, adam kayırmanın olmayacağı o gün gelip çatmadan önce, cân-ı gönülden destek olsunlar/dayanışma içine girsinler, kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden gizli ve açık infâk etsinler/versinler. 32- Gökleri ve yeri yaratan Allah'tır. Gökten su indirdi, onunla rızık olarak size nice ürünler çıkardı. Emri gereği denizde seyretmesi için gemileri hizmetinize sundu. Nehirleri emrinize amade kıldı.

33-Yörüngelerinde seyreden Güneş'i ve Ay'ı hizmetinize verdi. Gece ve gündüzü de emrinize amade kıldı.

34- Ne istiyorsanız hepsini verdi. Öyle ki Allah'ın nimetini saymaya kalksanız bitiremezsiniz. Fakat şu insanoğlu gerçekten çok zâlim, çok nankördür.

35- İYİ DİNLEYİN![15] Bir zamanlar İbrahim[16] şöyle dua etmişti: "Ey Rabbim bu şehri güvenli kıl. Beni ve oğullarımı putlara tapmaktan uzak tut."

âdeta; "yaşadığınız, ekmeğini yeyip suyunu içtiğiniz topraklara ihanet etmeyin" demeye getiriliyor.

[16] **İBRAHİM:** MÖ. 2000-1700 yılları arasında yaşayan Hz. **İbrahim** hakkında son araştırmalar ve bilgiler ışığında yeni bakış açılarına ihtiyaç vardır. Öyle görünüyor ki Hz. **İbrahim,** bugün Ön Asya veya Ortadoğu olarak bilinen havzada yaşayan halkların sahiplendiği merkezi bir şahsiyettir. Etnik kökeni hakkında söylenenler hikâye ve uydurma olarak görülmek durumundadır. Çünkü Hz. **İbrahim**'in Arap, İbranî, Hint, Keldani vs. kökenli olduğuna dair yığınla iddia varsa da bunların bir anlamı yoktur. Bilakis bu iddiaları büyük bir tarihi şahsiyetten kendine pay çıkarma ve sahiplenme olarak görmek icap eder. Kuranın üslubu da göstermektedir ki Hz. **İbrahim**'in hangi etnik kökene mensup olduğunun hiçbir önemi yoktur. Önemli olan onun ne dediği, ne yaptığı ve hangi yolda yürüdüğüdür. Bunlara uyan ondan, uymayan ondan değildir. Önce isminden başlayalım: Sözlükte; "rahmetin, merhametin, iyiliğin babası" anlamına gelen ***"Eb-Raham"*** aslında evrensel bir mesaj vermektedir. Bu mesaj dünyanın tüm dinlerinin adı ***"Rahman"*** olan bir Tanrıya inandıkları, ondan iz taşıdıkları ve aslında bu isimden türedikleri gerçeğidir. Şöyle ki: ***Abraham,*** bütün Sami kökenli dillerde baba anlamına gelen ***"Ab"*** ve yüce anlamına gelen ***"Raaml Raham"*** kelimelerinden oluşuyor. Tevrat'ın Tekvin kitabında Abraham, basit olarak "kalabalık topluluk" anlamında kullanılmaktadır. Abraham kelimesi Sanskritçe'de ***"Brahma"*** ile aynı anlamdadır. Brahma'nın kökeni ise ***"Brah"*** olup büyümek, sayı olarak çoğalmak anlamına gelmektedir. Ayrıca, Hinduizm'in yaratıcı tanrısı ***Brahman,*** insanların babası ve bütün tanrıların en yücesi olarak kabul edilir. Çünkü bütün varlıklar ondan zuhur etmiştir. Burada yine "Yüce Baba" anlamına rastlarız. Bu, Abraham'ın semavî baba ***Brahma*** olduğunu çağrıştırır. Keza doğuda ve batıda yaşayan tüm milletlerde bu isme rastlamak mümkündür: Farsça'da ***(Braghman),*** Lâtince'de ***(Bragmani),*** Rusça'da ***(Rachmany),***

Ukraynacada *(Rachmanya),* İbranice'de *(Ram),* Norveççe'de *(From)* aynı anlamda olup ve tanrısallık, kutsallık ifade eder (Eliade). Hindular arasında kutsal bir sözcük olan mistik hece (OM) üçlü evren; yeryüzü, gök ve sema ile bağlantılıdır. Aynı zamanda ***Brahm'm*** başka bir adıdır. Aztekler de OMu evrenin ikilemli ilkesi olarak zikredip tapınışlardır. Mayaların rahip sınıfına "Balam" ***(B'lahm)*** denirdi. Eğer maya dilinde "r" harfi olsaydı ***Brahm*** telâffuz edilirdi. Perulu İnkalar, güneşe ***Inti Raymi (Hindu Ram)*** olarak taparlardı. Keza ***Haman, Şaman, Kâm, Kağan, Hakan, Brahman, Haham, Hamân*** kelimeleri tesadüfen birbirine benziyor olabilir mi? Bütün bunlar ***Rahman*** isminin kendi lehçelerindeki söylenişleridir. Bunlar o bölgelerde faaliyet gösteren elçilerin veya onların takipçilerinin bıraktıkları kadim izleri olmalıdır. Hepsi de halklarını tek bir ***Rahmana*** çağırmışlardı. Sonradan bozulup tahrif oldular. Şu halde ***Abraham,*** sadece Arapların ve İbranîlerin manevî babası değil, tufan sonrası tüm insanlık âleminin manevi babasıdır. ***Rahmana*** inanan bütün halklar bu isimle sembolize edilmiştir. **İbrahim** veya ***Avram*** okunuşu, Arapça ve İbranîce ağzıdır. Demek ki bu isimlere bakarak dünyanın neredeyse tüm halkları **İbrahim**'in kendilerinden olduğunu, onun manevî soyundan geldiklerini söyleyebilirler. Yukarıdaki ayette Hz. **İbrahim**'in ağzından sanki böyle bir iddiayı görmüşçesine; ***"Benim yolumu izleyen bendendir, bana karşı gelen benden değildir"*** denmektedir... Tarihe baktığımızda Hz. **İbrahim**'in yaşadığı çağlarda Nemrutlar Sümer, Akad, Babil mirasının devamı olarak Dicle-Fırat Mezopotamya havzası tanrı-devletlerinin kudretli krallarıydılar. Kendilerini, dünyaya nizam vererek adaleti sağlayacak Tanrının oğlu veya gölgesi olarak görüyorlardı. Bu görevi kendilerine Tanrının verdiğine inanıyorlardı. Ülkelerine örneğin "Tanrının ülkesi" (Babil) diyorlardı. O dönemde bütün ülke işlerinin idaresi, ziraat işlerinin organizasyonu mabette yapılırdı. Mabet aynı zamanda devletin idare ve taht merkeziydi. Mabetlerin yanında yüksek kule ***(zikkurat)*** bulunurdu. Meşhur Babil Kulesi bunların ilk örneğidir. Babil Kulesi aynı zamanda tanrı-devletin, güç ve azametini göstermekteydi. 90 metre uzunluğunda, merdiven şeklinde yükselen Babil Kulesinin en tepesinde tanrı odası bulunurdu. Bakire kızlardan başka kimse bu odaya giremezdi. Bakire kızlar bu odada tanrıya sunulurdu. Tabii bundan en çok da krallar ve rahipler istifade ederdi! Hz. **İbrahim**'in Mezopotamya uygarlığının zirveye çıktığı bir çağda, imparatorluğun merkezi Aşağı Mezopotamya'da, sözlükte yurt, memleket anlamına gelen başkent "Ur" şehrinde ortaya çıktığını görüyoruz. Tüm Dicle-Fırat havzasını, Suriye, Mısır, Filistin ve Mekke'yi dolaşmış, Sümer-Akad-Babil uygarlığının tüm pagan değerlerine baş kaldırmıştır. Dönemin **Nemrut**'u tarafından ateşe atılarak yakılmak istenmiştir. Hz. **İbrahim,** hanımı ve yeğeni **Lut** ile birlikte Aşağı Mezopotamya'yı terk etmiş, yeğeni **Lut**'u Filistin'deki Sodom kentine, büyük oğlu **İsmail**'i Mekke'deki Cürhüm Arapları, küçük oğlu **İshak**'ı da Filistin'deki İbranîler gibi Sami topluluklarına tebliğ amacıyla göndermiştir. Döneminde Akad-Babil uygarlığı tüm Ortadoğu'ya hâkim olmuş bir Sami medeniye-

36- Devam etmişti: "Ey Rabbim, çünkü bu putlar yüzünden insanlardan birçoğu yolunu şaşırıyor. Bundan böyle kim benim izimce gelirse, işte o bendendir; kim bana karşı gelirse artık sen bağışlayansın, sevgin ve merhametin sonsuzdur.[17]

37- Ey Rabbimiz, ben çocuklarımdan

tidir. Hz. **İbrahim, Sare, Hacer,** büyük oğlu **İsmail,** küçük oğlu **İshak,** yeğeni Lut, İshak'tan olma torunu **Yakup** ve Yakup un oğlu **Yusuf** bu açıdan Araplar ve İbranîler (Yahudiler) gibi tüm Sami topluluklarınca efsanevî peygamber ailesi olarak sahiplenilmiştir. Hepsi de bu elçilerin kendi soylarının atası olduklarını iddia etmişler, böylece elçilerin dini karizmasından kendilerince milli bir ideoloji çıkarmaya çalışmışlardır. Hâlbuki Hz. **İbrahim**'in kökeninin Hint Brahman ailelerinden gelmesi bile söz konusu olabilir. Zaten o dönemlerde (MÖ. 2000) İbranîce diye bir dil bile yoktur. İbranîce en erken MÖ. 900'ler ve sonrasında konuşulabilir bir dil olarak teşekkül etmeye başlamıştır. Demek ki Hz. **İbrahim**'in amacı karışık göçebe topluluklar halinde yaşayan bölge halklarına Allah'ın Tevhid dinini anlatmak, Sami/Akad/Babil asabiyetine dayalı imparatorlukların devlet tanrılarına karşı tevhid ve adalet adına karşı çıkmaktı. O dönemlerde, eski dünyada büyük göç dalgaları bütün hızıyla devam etmekteydi. Halklar birbirine karışmış durumdaydı. Yaklaşık bin yıl boyunca bu göçler ve altüst oluşlar devam etti. Tarih onlardan Kasit, Hitit, Suriyeli, Huri, Arami, Hiksos, Mitani, Amalekit, Etiyop, Finikeli, Keldani ve daha birçokları olarak söz eder. Ancak bize hatalı olarak, onları sadece Batı Asya'ya ait etnik gruplar olarak kabul etme öğretilmiştir. Onlara "Hint-Avrupalılar" denmiş ve Hint ile Avrupa arasındaki büyük göç dalgaları ve karışmalar kastedilmiştir. Bu durumda kimin hangi köke ait olduğunu tespit etmek mümkün değil, hatta imkânsızdır. Tarihin oluşum devrelerinde bunun bir önemi de bulunmamaktadır. Şu halde Hz. **İbrahim** bu karışmalar sırasında ortaya çıkmış, etnik kökeni hakkında tam bilgimizin olmadığı ve olamayacağı bir simadır. Bu nedenle yaptığımız yorumu, ismindeki evrensellik çağrışımını bir bölgeye ve bir etnik kökene hapsetmeyerek, bütün insanlığa açma çabası olarak anlamak icap eder.

[17] Yani: Ey Rabbim! Benden sonra gelecek kuşakların putlardan uzak durmasını, bu şehrin bir sulh, barış ve güvenlik merkezi olmasını senden diliyorum. Burası insanlığın kalbinin attığı, vicdanının sızladığı bir merkez olsun. Burası insanlığın dimağını daima diri tutsun. Karanlıklarda kalmış insanlık buradan aydınlığa çıksın. Bunalan, sıkılan, boğulan buraya sığınsın. Buranın ilâhî havasında teneffüs etsin, insanlığını (Âdem'i) ve Yaratıcısını hatırlasın. Bu Ev'i ve bu şehri senin emrinle ve işte bu amaçla kurdum. Buradan ilân ediyorum ki kimse benim zürriyetimden olmakla böbürlenip durmasın. Her kim bu şehrin kuruluş amaçlarına uygun davranırsa bendendir; benim yolumda yürüyor demektir. Her kim bu amaçtan saparsa benden değildir. Benden olmak veya olmamak bu amaç ve ilkelere uymakla ilgili dir. Nesep, soy, ırk, zürriyet ve kan bağının hiçbir önemi yoktur... Şu halde: Ey "Bu şehrin" şimdiki putperestleri! "Ardımdan

bazısını senin saygın evinin yanında, çorak bir vadiye yerleştirdim. Ey Rabbimiz, orada destekleşmeyi/dayanışmayı diriltsinler, insanlar onları sevsin, oranın ekmeğini yesin, suyunu içsinler. Umarım ki şükredenlerden olurlar.[18] 38- Ey Rabbimiz, sen gizlediğimiz ve açığa vurduğumuz her şeyi bilirsin; hiç kuşkusuz. Yerde ve gökte hiçbir şey Allah'a karşı gizli kalmaz. 39- Yaşlı halimde bana İsmail ile İshak'ı lütfeden Allah'a hamdolsun. Rabbim duayı işitiyor; 40- Ey Rabbim, beni ve çocuklarımı hep destekleyenlerden/dayanışma içinde olanlardan eyle. Ey Rabbimiz duamı kabul buyur. 41- Ey Rabbimiz, hesap gününde beni, anamı, babamı ve bütün mü'minleri bağışla!"

42- SANMA Kİ Allah zâlimlerin yaptıklarından habersizdir. Sadece gözlerin belerip tavana dikileceği güne kadar onlara mühlet vermektedir.

43- O gün onlar başlarını dahi kıpırdatamazlar; boş gözlerle tavana bakıp dururlar, çünkü ilikleri kesilmiş, can boğaza dayanmıştır.

44- Bunun için o gün insanları nelerin beklediği konusunda uyar. O gün zâlimler şöyle derler: "Ey Rabbimiz, bize kısa bir süre daha ver de çağrına uyalım ve elçilerin izince gidelim." Fakat daha önce sonunuzun gelmeyeceğine yemin etmemiş miydiniz?

45- Üstelik sizden önceki zâlimlerin yaşadığı yerlerde oturuyordunuz. Onlara neler yaptığımızı size örneklerle açık açık anlatmıştık.

46- Onlar tuzak kurmuşlardı. Oysa dağları yerinden oynatacak olsa bile bu tuzaklar Allah'a sökmezdi.[19]

47- SANMA Kİ Allah elçilerine verdiği söze ters düşer. Allah güçlüdür, intika-

gelen kuşaklar putlara tapmasın Ey Rabbim." diye dua eden **İbrahim**'in yolundan yürümedikçe Ondan olamazsınız. Bu nedenle boşu boşuna **İbrahim**'in "soyundan" olduğunuzu söyleyip durmayın! Neye inandığınıza ve ne yapıp ettiğinize bakın. Kaldı ki **İbrahim**'e ihanet içinde olduğunuz apaçık ortadadır. Bu işten vazgeçin ve içinde yaşadığınız, ekmeğini yediğiniz, suyunu içtiğiniz şehrin kuruluş amaçlarına dönün. **İbrahim**'in "yoluna" girin, "soyu" olmakla övünüp durmayı bırakın...

[18] Yani: Ey Rabbimiz! İstiyorum ki Kabe ve etrafında yeni bir oluşum meydana gelsin. Orası **Âdem**'in ve insanlığın merkezi olduğu için yeniden aslî mesajı üzerine dirilsin. İnsanlık köklerini hatırlasın. Yeryüzünde insanlığın kalbi olarak daima atsın. Bu amaçla çocuklarımdan bazısını oraya gönderdim. Orada yaşayan insanlara tebliğde bulunsunlar. Kabe'nin ve Mekke'nin önemini anlatsınlar. Allah'ın yolunu hatırlatsınlar. Ey Rabbim, onlara yardım et! Gönüller onları sevsin, insanlara yaptıkları tebliğ sonuç versin. Kabe aslî amaçları doğrultusunda yeniden inşa olsun. Bulundukları yer çorak ve ekilir, biçilir bir yer değildir. Umarım fazla sıkıntı çekmezler. Umarım güçlüklere göğüs gererler ve şükreden insanlar olurlar...

[19] Bu pasajda (42-46) kıyamet günü değil, kişinin ölüm anındaki hali tasvir ediliyor (Ebu Müslim). Kıyamet gününün tasvirine ise bir sonraki pasajda (47-52) geçiliyor.

mı vardır.

48- O gün yer başka bir yere, gökler de başka göklere dönüştürülecek. Hepsi, o tek ve karşı konulmaz güce sahip Allah'ın huzuruna gelecekler.

49- Günaha batmış olanların o gün zincirlerini şakırdatarak geldiklerini göreceksin.

50- Derileri katran karası; yüzlerinden de ateş fışkıracak.[20]

51- İşte böyle... Allah herkese yaptığının karşılığını verecek. Allah'ın hesabı çok hızlıdır.

52- İŞTE BU bütün insanlığa bir duyurmadır; uyansılar, O'nun tek Tanrı olduğunu görsünler, aklı ve vicdanı olanlar titreyip kendine gelsin diye...[21]

[20] Harfi harfine: "Gömlekleri katrandan, yüzlerini ateş bürümüştür." Araplar, ***ebhel*** denilen bir ağaçtan aldıkları sıvıyı kaynatarak develerin uyuzlarına sürerlerdi. Böyle, kaynarcasına kızgınlaşan katran uyuzu giderirdi. Bu sırada kızgın katranın derisine sürülmesinden deve kızardıkça kızarır, hayvanın gözünden yaşlar gelirdi. Bu işlem Türkçede "yaranın kızgın demirle dağlanması" dediğimiz şeye benzer. Bu esnada adam yumruğunu sıkar, dilini ısırır ve yüzü öyle kızarır ki gözünden yaşlar akar fakat dayanmak zorundadır. İşte ayette günaha batmış olanlar buna benzetiliyor. "Derilerine katran sürülecek, vücutları nar gibi kızarmış demirlerle dağlanacak, yüzleri ateşten patlar hale gelecek!" denmek isteniyor...

[21] Harfi harfine: "İşte bu, nâs' için bir 'tebliğdir. Bununla 'inzar' edilsinler için, Onun tek ilah olduğunu bilsinler ve ulu'l-elbâb' 'tezekkür' etsin diye."

***

10 - (69) YUNUS SURESİ

Mekke'de inmiştir, 109 ayettir. Adını, 98. ayette sadece bir kere geçen "Yunus'un halkı" ifadesinden alır. Sure, vahyin uydurulmuş bir söz olmadığı, Allah'tan geldiği ana teması etrafında döner. Bu ana tema, Kur'an'ın hitap çevresi olan Sami/Arap dil, tarih ve kültür evreninde önceki çağlarda yaşamış halklardan ve içlerinden çıkan elçilerden verilen örneklerle desteklenir. Buradan, çağlar üstü evrensel mesajlar verilir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- Elif, Lâm, Ra. İşte bunlar, bilgelik[1] dolu kitabın ayetleridir.

2- Kendi içlerinden birine, "İnsanları uyanışa çağır ve iman edenlere/ güvenenlere sözü namus bilerek yaşadıkları[2] takdirde Rableri katında giderek yükselecekleri müjdesini ver!" diye vahyedişimiz çok mu tuhaf ki kâfirler; "Bu, parlak vaatlerle büyüleyici sözler söyleyen birisi."[3] diyorlar.

3- Sizin Rabbiniz gökleri ve yeri altı evrede yaratan, sonra görkemli egemenliği ile iş ve oluşu çekip çeviren Allah'tır. İkincisi olmadan, yalnızca kendisinin iradesi iledir bu yaratma.[4] İşte Rabbiniz Allah budur. Şu halde O'na

[1] HİKMET: Bkz. 17/39. ayet dipnotu.

[2] SIDK: Sözlükte [S-D-G] kökünden gelir. Mastarı, "sözü doğru söylemek" demektir. Bir sözü doğru kabul etmek, doğrulamak ***(ısdâq);*** bir sözü onaylamak, inanmak, doğrulamak, onamak ***(tasdîq);*** sözü doğru söyleyen, dürüst, samimî ***(sâdtq);*** doğruluk, dürüstlük, samimiyet, içtenlik, ihlâs ***(sıdq);*** samimiyetle ***(bis-sıdq);*** doğruluk, samimiyet, arkadaşlık, söze bağlılık ***(sadâqat);*** özü sözü doğru olan ***(sadîq);*** metres, manita, kız arkadaş ***(sadîqa);*** sözü tasdik eden, onaylayan ***(musaddıq)*** kelimeleri bu köktendir... Görülüyor ki ***(sıdk)*** kelimesi, "sözün" doğru oluşu ile ilgili bir durumdur. Söz üç şekilde "sıdk" özelliği kazanmaktadır; 1- Söylerken doğru söylemek. 2- Söyledikten sonra yerine getirmek. 3- Bu iki özelliği sahip olan bir sözü doğru kabul etmek. "Sözün namusunu korumak" dediğimiz şey de budur. Böyle bir kişiye, "özü sözü doğru olan, samimî, dürüst" denir. Türkçe'de "namussuz" kelimesi "sözü olmayan, sözsüz, kuralsız" demek olup, Yunanca'da kural, ilke, yol demek olan ***(nomos)*** ile aynı manayı çağrıştırır. Örneğin nikâhta başkasıyla değil, evlendiği kişi ile birlikte olacağına dair sözleşme imzaladığı halde yani ilke, kural, yol ***(nomos)*** belirlediği halde bunlara uymayana namussuz deriz. Keza ortağıyla yaptığı sözleşmeye uymayan iş adamı, halka verdiği sözü tutmayan siyasetçi vs. de bu anlamda namussuz; ilkesiz, kuralsız, sözsüzdür. Yani sözü doğru söylemeyen, söylediğinde arkasında durmayan, üzerinde söz tutmayandır. Demek ki en güvenilir kişi, söz üzerinde yapışıp kalan, sözünün adamı olandır. En sadık dost, hiçbir zaman yalan söylemeyen ve daima sözünün arkasında durandır... Nitekim Âşık Veysel, "sadakatin" yani sözü namus bilmenin ne demek olduğunu, "toprağın top-

ibadet ediniz. Bu zihin tutulması neden?

4- Hepiniz topluca O'na dönecekseniz. Bu, Allah'ın hak olan sözüdür. Çünkü O yaratmayı başlatıyor, sonra yenileyerek sürdürüyor.[5] İman edip iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanların karşılığını adalet ve eşitlikle ile vermek için... Kâfirleri ise inkârları yüzünden kaynar sudan bir içecek ve acı bir azap bekliyor.

5- Güneş'i ışıldatan, Ay'ı parıldatan ve yılların sayısını bilerek zamanı ölçebilesiniz diye Ay'a dolaşma menzilleri belirleyen O'dur. Allah, bunu hak olarak yarattı. Bilinçlenmek isteyen bir halk için ayetleri ayrıntılı bir şekilde açıklıyor.

6- Gece ile gündüzün birbiri ardınca değişip durmasında ve Allah'ın göklerde ve yerde yarattıklarında sakınacak

rak olma sözü" metaforu üzerinden o unutulmaz dizeleriyle Türkçe'nin dimağına kazımıştır;

Koyun verdi, kuzu verdi, süt verdi
Yemek verdi, ekmek verdi, et verdi
Kazma ile dövmeyince kıt verdi
Benim sadık yarım kara topraktır.
Karnın yardım kazma ile bel ile
Yüzün yırttım tırnak ile el ile
Yine beni karşıladı gül ile
Benim sadık yârim kara topraktır.

[3] SİHİRBAZ: Bkz. 51/52. ayet dipnotu.

[4] Harfi harfine: "İkincisinden yoktur, yalnızca kendi izninin sonrası vardır." Yani: "Allah gökleri ve yeri Onunla birlikte, O'na yardım eden ikinci bir aracı (şefi') olmaksızın, tek başına yaratmıştır..." (Ebu Müslim). Ayetteki ***şefi*** bu bağlamda "ikinci" anlamına gelmektedir. Çünkü ahirette günahkârlara şefaatçi bulunup bulunmayacağı değil, göklerin ve yerin yaratılışı anlatılmaktadır. "Allah bu yaratmayı yaparken yanında ikinci veya yardımcı, aracı bir tanrı var mıydı? gibi bir soruya cevap verilmektedir. Çünkü eski dünya dinleri, bir yüce tanrıdan başka ikinci, üçüncü alt tanrılarla doluydu. Kur'an, tevhid ilkesi çerçevesinde bunu da iptal ediyor. Çünkü Allah birdir ***(ehad)*** ve bölünmez bir bütündür ***(samed).***

[5] Harfi harfine: "Çünkü O 'ibda ediyor sonra 'iade' ediyor." Ayette ibda yaratmaya başlama, iade de yaratmayı yenileyerek sürdürme, devam ettirme anlamına geliyor. Türkçeye de geçen bir şeyi sürekli yapma ***(adet);*** sürekli şekilde ödemek, vermek ***(aidat);*** alışılmış, sürekli hale gelmiş ***(mutat);*** geri vermek, tekrar etmek, yeniden yapmak, yeniden sağlamak ***(iade)*** kelimeleri bu köktendir... Anlaşılan "iade" kelimesi burada tekrar değil süreklilik anlamındadır. Yaratma, sürekli devam etmekte ve devam ettikçe de yenilenme olmaktadır. Nitekim Kur an buna ***halk-ı cedid*** diyor. Bkz. "HALK-I CEDİD" 14/19. ayet dipnotu.

bir halk için ibretler vardır.

7- Bize kavuşmayı ummayan, dünya hayatına razı olup onunla yetinenler ve Bizim ayetlerimizden gafil olanlara gelince;

8- İşte bunların kazandıklarının karşılığı olarak varacakları yer ateştir.

9- İman edip iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanları ise imanları sebebiyle Rableri doğru yolda yürütür. Bunların nimetlerle dolu cennetlerde ayaklarının altından dereler akacak, ırmaklar çağıldayacak.

10- Orada sürekli olarak "Ey Allah'ım! Sen her türlü eksiklikten uzaksın, çok yücesin." diyecekler. Birbirlerini, "Selâm!" diye karşılayacaklar. Bütün işleri dönüp dolaşıp, âlemlerin Rabbi olan Allah'ı övüp yüceltmek olacak.

11- E/ER Allah, insanlara hayrı çarçabuk istedikleri gibi şerri de çarçabuk verseydi, işleri çoktan bitmişti.[6] Fakat Biz, Bize kavuşmayı ummayanları azgınlıkları içinde körkütük bırakırız.

12- İnsanoğlunun başı belâya girince, oturup kalkarken, yatarken hep Bize yalvarıp durur. Belâyı savdık mı, sanki yalvarıp yakaran kendisi değilmiş gibi hiç oralı olmaz. İşte kendini bitirenlere yaptıkları böyle güzel görünür.[7]

13-Açın kulağınızı! Biz, sizden önceki çağların zâlimlerini helak ettik. Elçileri apaçık sözlü uyarılar getirmişlerdi, onlarsa imansızlık edip duruyorlardı.

[6] Yani: Allah'ın ceza ve mükâfatı ahirettedir. Bu dünyada imtihan vardır, ceza ve mükâfat yoktur. Ahirette ise ceza ve mükâfat vardır, imtihan yoktur. (Hz. Ali). Ceza ve mükâfatın (vaad ve vaid) bu dünyada olması âdeta imtihanın sırın ortadan kaldırır, mükellefiyetin devamına mani olur (Kadı Abdülcebbar).

[7] Yani: İnsanoğlunun başı belâya girmedikçe kolay kolay Allah'ı hatırlamaz. Allah'ı ve ahireti unutarak dünyaya dalıp gittiği bir anda, başına bir iş geldiğinde "Allah'ım kurtar beni" vs. diyerek Allah'ı hatırlar. Başındaki belâ gidince, sanki hiçbir şey olmamış gibi yaşamaya devam eder. Böyleleri elindeki imkânların, üzerindeki nimetlerin farkında olmayan, dünyaya sadece yiyip içmek, gezip tozmak için gelindiğini zanneden maneviyat fukarası insanlardır. Bunlar yaşam, gençlik, sağlık, sıhhat gibi nimetleri sorumsuzca harcayan, israf eden budalalardır. Böyle yaşamanın en doğru iş olduğunu sanarak kendilerini aldatırlar, üstelik bunun farkında bile değildirler...

[8] Yukarıdaki iki ayet (11 ile 13) sanki çelişmektedir. 11. ayette, Allah'ın günahkârlara; hayrı çarçabuk istedikleri gibi, şerri de çarçabuk vermesi halinde işlerinin çoktan biteceği, yani helak olacakları; bu ayette de, zulüm ve imansızlığın onların helakine neden olduğu beyan ediliyor. Bu noktada Kuranın "azap, helak, inkâr, ceza" kavramlarını nerede hangi anlamda kullandığına dikkat etmek gerekmektedir. Şöyle ki elçiler, halklara apaçık söze dayalı uyarı ***(inzar)*** yaparlar. Gelecekte olan bir şeyi haber vermek demek olan inzar, Kur an lisanında üç şeyin "söz ile" haber verilmesinden ibarettir: 1- Ölüm ***(mevt);*** *2-* Afet ve 3- Yeniden diriliş ***(kıyamet).***

Günaha batmış bir halkın bizden göreceği karşılık işte budur.[8]

14- Sonra yeryüzünde, onların ardından sizi getirdik. Bakalım nasıl ameller işleyeceksiniz.

15- HAL BÖYLEYKEN, ayetlerimiz apaçık sözlü deliller olarak karşılarında okunduğu zaman Bize kavuşmayı ummayanlar, "Bundan başka bir Kur'an getir veya bunu değiştir." dediler. Onlara söyle: "Onu kendiliğimden değiştirmem, benim için olacak şey değildir. Ben ancak bana vahyolunana uyarım. Rabbime isyan edersem, büyük bir günün azabından korkarım; hiç kuşkusuz."

16- Söyle onlara: 'Eğer Allah isteseydi, ben onu size okumazdım, hiçbir şekilde de size onu bildirmezdi. Siz de biliyorsunuz, bundan önce bir ömür boyu aranızda yaşadım. Bu akıl tutulması neden?"

17- Uydurduğu yalanları Allah'a yakıştıran veya O'nun ayetlerine yalan diyenden daha zâlim kim olabilir? Günaha batmış olanlar kurtuluşa eremez.

18- Allah'ı bırakıp kendilerine ne zarar, ne de fayda vermeyecek şeylere tapıyorlar. "Onlar bizim Allah katında aracılarımız."[9] diyorlar. Söyle onlara: "Siz, Allah'a göklerde ve yerde bilmediği bir şeyi mi haber vereceksiniz?" O, ortak koştukları şeylerin hepsinden uzak, çok yücedir.

19- İnsanlık bir zamanlar tek bir topluluk halindeydi. Sonradan ayrılığa düştüler.[10] Eğer Rabbinden daha önce verilmiş bir söz olmasaydı, ayrılığa düştüğü şeyler hakkında şimdiye

İnsanlar bunlar gelip çatmadan aklını başına toplamalı ve Allah'a dönmelidirler. Aksi halde iş işten geçmiş olacaktır. Allah ise sanki kıyametin ayak sesleri gibi zaman zaman yerküreyi yoklar (arza gelerek kenarlarından eksiltir). Bu, insanlar günah işlesin ya da işlemesin, Allah'ın davranış tarzıdır ***(sünen).*** Çünkü yaratılış, boyuna yenilenmektedir ***(halk-ı cedid).*** Bu durumda insanlar, her an mevt, afet veya kıyamete maruz kalabilirler. İşte Kur'an, hepsine birden azap, helak, ceza demektedir. Dolayısıyla kimseye durduk yere azap edilmeyeceği, peygamberin işinin sadece uyarmak olduğu, cezanın ve mükâfatın kıyamet gününe bırakıldığı vurgulanmaktadır. Bu nedenle, dünya hayatına yönelik azap ve helak ifadelerinin, "yerküreyi yoklama", "kıyametin ayak sesleri" anlamında "afet" veya tedbirsizlik sonucu bu afetin "felâkete" dönüşmesi olarak; ahiretteki azabın ise dünyada yapılanların karşılığını verme anlamında, ceza ve mükâfat olarak yorumlanması gerekmektedir. Çünkü "dünya, imtihan yurdudur; burada ceza ve mükâfat yoktur, ahiret ise ceza ve mükâfat yurdudur; orada da imtihan yoktur" geneli kuralını da yine Kurandan çıkarıyoruz. Demek ki dünyadaki azap ve helak ifadelerini "Bir tabiî afetin uyarı amacıyla hatırlatılması" olarak anlamamız gerekiyor...

[9] ŞEFAAT: Bkz. 74/48. ayet dipnotu.

[10] Bkz. 2/213. ayet dipnotu.

kadar aralarında çoktan karar verilmiş, iş bitmiş olurdu.[11]

20- DİYORLAR Kİ: "Ona Rabbinden bir mucize indirilmesi gerekmiyor mu?" Söyle onlara: "Gayb ancak Allah'a aittir. Bekleyin, ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim."

21- İnsanlara darlıktan sonra rahatlık tattırdığımız zaman, ayetlerimiz hakkında hemen kafaları karıştırmak için bin bir hile çevirmeye başlarlar. Söyle onlara: "Allah'ın karşılık vermesi daha çabuktur." Elçilerimiz, çevirdikleri hileleri bir bir yazıyor.

22- Sizleri karada ve denizde gezdiren O'dur. Örneğin gemilerle gezersiniz... Püfür püfür esen rüzgâr eşliğinde sizi alıp götürürler. Tam o sırada şiddetli bir fırtınaya yakalanırsınız. Her yerden dalgalar yükselir; öldük bittik sanırsınız. O anda Allah ve din aklınıza gelir; yalvarıp yakarmaya başlarsınız. "Eğer bizi bundan kurtarırsan şükreden kullarından olacağız, söz!" dersiniz...

23- Fakat kurtulur kurtulmaz, yeryüzünde haksız olarak azgınlığa başlarsınız. Ey insanlar! Yaptığınız bütün azgınlıklar, dönüp dolaşıp yine size dokunacaktır. Dünya hayatının biraz zevkini sürersiniz, sonra döner bize gelirsiniz. Biz de bütün yaptıklarınızı size haber veririz.

24- Dünya hayatı, gökten indirdiğimiz suya benzer... Yeryüzündeki otlar, insan ve hayvanların yediği bitkiler emer onu. Böylece toprak yeşermiş, takılarını takmış, süslenmiştir. Toprak sahipleri de sanır ki, buraların egemeni onlar. Derken, gece veya gündüz vakti gelen bir afetimizle, sanki daha dün yerinde değilmiş gibi biçer atarız. İşte, zihni tutulmamış bir halk için ayrıntılı olarak ayetlerimizi böyle açıklıyoruz.

25- ALLAH, barış ve esenlik yurduna

[11] Yani: Allah, insanlığa ceza ve mükâfatın ahirette verileceğine dair söz verdi. Bu nedenle, insanların aralarında ihtilâf ettikleri konularda kararı kendilerine bırakıyor ki, imtihan eşit şartlarda devam etsin. Bunun için mühlet veriyor. Aksi halde imtihanın bir anlamı kalmazdı (Razi).

[12] DARU'S-SELÂM: Sözlükte barış, esenlik, huzur, adalet, güvenlik yurdu" demektir. Ayette geçen harfi harfine ***"Allah, 'dârus-selâma çağırıyor."*** ifadesi, bu bağlamda henüz dünyadayken kurulacak "evrensel adalet ve barış yurdu" manasına gelmektedir. Klâsik tefsirlerde bundan maksadın cennet olduğu görüşü varsa da, bu bağlama uygun düşmemektedir. Çünkü cennet ve cehennemden sonraki iki ayette zaten bahsediliyor. Demek ki Allah, doğruluk ve dürüstlük yolunda yürüyenleri, güzel ahlâk sahiplerini, dünyayı kana bulayan zâlimlere inat bir "adalet ve barış yurdu" kurmaya çağırmaktadır. Bu çerçevede "selâm" kavramı "esenlik, huzur, güvenlik, adalet, barış, sulh" gibi oldukça geniş bir anlam çerçevesine sahiptir. Bu tabire kısaca "adalet ve barış yurdu" dememiz mümkündür. Kimsenin hakkının yenmediği, savaşların, katliamların, kıyımların, işgallerin olmadığı, baskı, zulüm ve zorbalığın ortadan kaldırıldığı, farklı din, mezhep ve etnik kökenlerin barış

çağırıyor.[12] Allah kimi lâyık görürse, onu doğruluk ve dürüstlük yolunda yürütür.

26- Güzel ahlâk sahiplerini, daha güzel bir karşılık hatta daha fazlası bekliyor. Onların ne yüzleri kara çıkacak, ne de yaptıklarından utanacaklar. Bir daha çıkmamak üzere cennete girecekler.

27- Kötü işler yapanlara gelince, kötülüğün karşılığı kendisi kadardır. Onlar yaptıklarından utanacaklar. Allah'ın elinden kurtulamayacaklar. Yüzleri sanki katran karası simsiyah kesilecek. Bir daha çıkmamak üzere cehenneme girecekler.

28- O gün hepsini mahşere toplayacağız. Sonra ortak koşanlara: "Siz ve ortak koştuklarınız olduğunuz yerde kalın!" diyecek ve aralarını ayıracağız. Ortak koştukları da: "Siz bize tapmıyordunuz.

29- Şimdi sizinle bizim aramızda tanık olarak Allah yeter. Doğrusu, sizin bizi tanrılaştırdığınızdan asla haberimiz yoktu!" diyecekler.

30- İşte burada herkes, geçmişte yaptıklarından hesaba çekilecek. Hepsi, gerçek sahipleri olan Allah'a döndürülecek. Uydurup durdukları ise kendilerini yüz üstü bırakarak ortalıktan kaybolacak...

31-ONLARA SOR: "Size gökten ve yerden kim rızık veriyor? O kulak ve gözlerin sahibi kim? Kim ölüden diriyi, diriden ölüyü çıkarıyor? Kim çekip çeviriyor iş ve oluşu?" Hemen "Allah!" diyecekler. Cevap ver: "O halde Allah'ın öfkesini çekmekten neden sakınmıyorsunuz?"

32- İşte O Allah, sizin hak olan Rabbinizdir. Gerçeğin ötesinde sapıklıktan başka ne vardır? Şu halde neden hakka/adalete/gerçeğe aldırış etmiyorsunuz?

33- Böylece yoldan çıkanlara, Rabbinin sözünün boşuna olmadığı ortaya çıkmış oldu: "Onlar inanmayacaklar."

34- Sor onlara: "Sizin ortak koştuklarınız arasında, yaratmayı başlatıp sonra yenileyerek sürdüren birisi var mı?" Cevap ver: "Allah yaratmayı başlatır, sonra yenileyerek sürdürür. Şu halde neden yoldan saptırılıyorsunuz?"

35- Sor onlara: "Sizin ortak koştuklarınız arasında gerçeğe ulaştıracak birisi var mı?" Cevap ver: "Allah gerçeğe ulaştırır. O halde gerçeğe ulaştıran mı uyulmaya lâyıktır, yoksa yol göstermedikçe kendi kendine onu bulamayan mı? Şu halde size ne oluyor? Nasıl karar veriyorsunuz?"

36- Onların çoğu sadece kuruntularının peşinden gidiyor. Fakat kuruntu, gerçek adına hiçbir şey ifade etmez. Allah onların ne yaptıklarını çok iyi biliyor.

37- Bu Kur'an Allah'tandır. Başkası tarafından uydurulamaz. Önceki çağlardan doğru namına ne kalmışsa hepsini sürdürmektedir. Ayrıntılı bir şekli-

içinde bir arada yaşadığı, insanın en temel hakkı olan "var olma hakkının" tam olarak sağlandığı bir ülke gerçek anlamda evrensel adalet ve barış yurdudur. Demek ki Allah, iman edenleri/güvenenleri bu evrensel ülküye, böylesi bir "nizam-1 âleme" çağırmaktadır...

de açıklanan bu kitap, âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir. İçinde hiçbir tutarsızlık yoktur.

38- Yoksa, "Onu uydurdu" mu diyorlar? Söyle onlara: "Peki, onun gibi bir sure getirin bakalım. Allah'tan başka gücünüzün yettiğini de çağırın. Eğer sözünüzün eri iseniz yapın bunu."

39- Hayır! Onlar, hakkında tam bilgi sahibi olmadıkları ve anlamadıkları bir şeye "yalan" dediler. Bunlardan önce gelip geçenler de böyle yalanlamaya kalkmışlardı. Ancak bak, zâlimlerin sonu ne oldu.

40- Onlardan buna inanacaklar da var, inanmayacaklar da. Rabbin, niyeti bozuk olanları çok iyi biliyor.

41- Eğer "Sen yalan söylüyorsun." diye ısrar ederlers de ki: "Benim yaptığım bana, sizin yaptığınız size. Siz benim yaptığımdan sorumlu değilsiniz, ben de sizin yaptığınızdan sorumlu değilim."

42- Aralarında sana kulak veriyormuş gibi yapanlar var. Akılları tutulmuşken sağırlara sen mi duyuracaksın?

43- İçlerinden sana bakıyormuş gibi yapanlar da var. Vicdanları körelmişken körleri sen mi yola getireceksin?

44- Açın kulağınızı! Allah insanlara zerre miktarı haksızlık etmez, ama insanlar kendilerine haksızlık ederler.

45- Allah mahşer günü onları toplayınca, dünyada sanki tanışmalarına yetecek kadar; gündüzün bir saatinden fazla kalmamışlar gibi gelecek. Allah'ın huzuruna çıkacaklarını yalanlayıp da doğru yolda yürümemiş olanlar çok pişman olacak, çok!

46- Onlara söz verdiğimizin bir kısmını sana hemen göstersek veya göstermeden canını alsak da, onların dönüşü Bizedir. Allah, onların bütün yaptıklarını görüyor.

47- HER toplumun[13] bir peygamberi vardır. Elçileri gelince aralarında adalet ve eşitlikle karar verilir, hiçbirine haksızlık edilmez.[14]

48/49- "Söz edip durduğunuz gün ne zamanmış, eğer doğru söylediğinizi farz edersek?" diyorlar. Onlara söyle: "Ben, Allah'ın uygun gördüğünün dışında kendi kendime ne bir yarar, ne de bir zarar verebilirim." Her toplumun bir ömrü vardır. Süre dolunca, artık onu bir an bile ne erteleyebilir, ne de çabuklaştırabilirler.

50- Söyle onlara: "O'ndan bir azabın, gece vakti veya güpegündüz geldiğini düşünün... Günaha batmış olanlar

[13] ÜMMET: Bkz. 17/71. ayet dipnotu.

[14] Demek ki, her ümmetin (toplumun, milletin, dönemin, devrin, çağın) bir peygamberi vardır. Yeryüzünde yaşamış insan toplukları, kendi çağlarında Allah'ın bir elçisinin mesajını mutlaka almışlardır. Şu halde ayette geçen "ümmet" kavramı, burada bir topluluğun yaşadığı "çağ, devir, dönem" anlamında kullanılmaktadır ki, kavramın içeriğinde böyle bir anlam da vardır. "Resul" kavramı da burada en geniş anlamıyla kullanılıyor. Adları Kur anda geçenler Mezopotamya havzası veya Sami/

bunlardan hangisinin hemen gelmesini isterler?"

51- Geldikten sonra mı ona inanacaksınız? Yoksa şimdi mi? Oysa onun acele gelmesini isteyip duruyordunuz?

52- Sonra zulmedenlere denilecek ki: "Tadın bakalım o aralıksız azabı. Bu, kendi ellerinizle yaptıklarınızın karşılığından başka bir şey mi?"

53- "Bütün bunlar gerçek mi?" diye senden soruyorlar. Cevap ver: "Evet! Rabbime yemin ederim ki, bunlar haktir. Bundan asla kaçamayacaksınız."

54- Ömrünü zulümle geçirenler, eğer yeryüzü onların olsaydı, azabı gördükleri zaman kendilerini kurtarmak için hepsini feda ederlerdi. Ne var ki onlar pişmanlıklarını gösterecek gücü bile kendilerinde bulamayacaklar. Yine de aralarında adalet ve eşitlikle hükmedilecek, zerre miktarı zulmedilmeyecekler.

55- Açın kulağınızı! Göklerde ve yerde ne varsa Allah'ındır. Açın iyice, Allah'ın sözü kesinlikle gerçektir! Ne var ki onların çoğu bunun bilincinde değil.

56- O hem yaşatır, hem öldürür. Dönüp dolaşıp O'na geleceksiniz.

57- EY İNSANLAR! İşte size Rabbinizden bir hatırlatma, gönüllere şifa ve iman edenlere/güvenenlere yol gösteren sevgi ve merhamet kaynağı geldi.

58- Onlara söyle: "Allah'ın engin

Arap dil, tarih ve kültür evreninde ortaya çıkmış elçilerdir. Oysa dünyanın her yerinde Kızılderili, İnka ve Maya uygarlıkları da dâhil, Allah'a ve doğruluk- dürüstlük yoluna ***{sırat-ı müstakim)*** çağıran, iyilik, güzellik, doğruluk için çalışmaya ***(amel-i salih)*** davet eden, ahireti hatırlatan; doğaya, çevreye, yakın ve uzak komşuy ve Tanrıya saygılı olmaya, öfkesini çekecek işler yapmamaya ***(takva)*** çağıran, güzel ahlâk sahibi ***(muhsin);*** kendini Tanrının önünde sorumlu hissederek arındırmış, selim hale getirmiş, O'nun hakkını teslim ederek dünya meydanında Onunla yürümüş ***(Müslüman)*** insanlar daima olmuştur. Bütün bunlar, kendi çağlarında içinde yaşadıkları topluluklar için birer peygamberdirler. Bunlar içinde adından bahsedilenler vardır, bahsedilmeyenler vardır. Tarihin önemli kırılma anlarında ortaya çıkanlar ***(uluazm)*** vardır, olmayanlar vardır. En son Sami/Arap dil, tarih ve kültür evreninden çıkan Hz. Muhammed (s.a.v); ile halen devam eden son çağ başlamıştır. Çünkü Hz. Muhammed (s.a.v) son peygamberin kendisi olduğunu ***(hatemunnehi)*** ilân ederek, insanlıktaki kurtarıcı beklentisini sona erdirmiştir Ondan önce insanlar, hep Tanrının bir kurtarıcı peygamber, mesih vs. göndererek insanlığı düze çıkaracağına inanırlardı. Bunun sona erdirilmesiyle insanlık tarihinde yepyeni bir çağ başlamıştır. Bu çağ insanoğlunun artık kendi aklı, vicdanı ve doğal yetenekleri ile yolunu bulacağı bir çağdır. Bu faaliyetinde son kitap olan Kur an, ona daima yol gösterecektir. Demek ki insanlıkta, akıl ve bilim çağının modern çağla başladığı görüşü bir yanılgıdır. Bilakis modern çağla birlikte ortaya çıkan Batı aydınlanma dönemi, Hz. Muhammed (s.a.v) başlayan Yeni Çağın saptırılmış ve çığırından

cömertliğiyle, sevgi ve merhameti ile sevinsinler. Bu, toplayıp durduklarından daha hayırlıdır."

59- Söyle onlara: "Baksanıza Allah sizin için rızık olarak neler indirdi. Siz onların bir kısmını haram, bir kısmını da helâl yaptınız." De ki: "Size Allah mı izin verdi, yoksa kendi yalanlarınızı Allah'a mı atfediyorsunuz?"

60- Yalanı Allah'a atfedenler, kıyamet gününü ne sanıyorlar? Allah insanlara karşı çok cömerttir. Ancak çoğu bunun bilincinde değil.

61- Hangi oluşta olursan ol, Kur'an'dan her ne okursan oku ve her ne iş yaparsanız yapın, siz bu işlere daldığınızda Biz hepsini görüyoruz. Çünkü ne yerde, ne gökte, küçük-büyük fark etmez, zerresine kadar hiç bir şey Rabbi'nin bilgisi dışında cereyan etmez. Bunların hepsi apaçık bir kitaptadır. [15]

62- Açın kulağınızı! Yâri Allah olanın korkması ve üzülmesi için bir sebep yoktur!

63- Onlar güvenirler, sakınırlar.

64- Onlar dünya ve ahiret hayatında sevinecek. Allah sözünden caymaz, işte büyük kurtuluş budur.

65- Onların lâfları seni üzmesin. Güç ve kudret bütünüyle Allah'ındır. O her şeyi işitiyor, her şeyi biliyor.

66- Açın kulağınızı! Göklerde kim, yerde kim varsa hepsi Allah'ındır. Peki, Allah'tan başkasını tanrılaştırıp tapanlar böyle yapmakla neye uymuş oluyorlar? Uydukları sadece kendi kuruntuları, onlar sadece saçmalıyorlar.

67- Oysa durup dinlenesiniz diye sizin için geceyi, işlerinizi görüp gözetesiniz diye de gündüzü var eden O'dur. İşitecek kulağı olan bir halk için bunda ibretler vardır.

68- Bir de, "Allah'ın çocuğu var." diyorlar. Ne münasebet! O bundan uzaktır. O'nun buna ihtiyacı yoktur. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Elinizde o iddiayı destekleyen hiçbir kanıt yok. Allah hakkında bilgi sahibi olmadan fikir sahibi mi oluyorsunuz?

69- Onlara söyle: "Uydurdukları yalanı Allah'a atfedenler asla felah bulmazlar."

çıkarılmış devamından başka bir şey değildir... Hz. Muhammed (s.a.v); "İnsan Allah ile yürüyecek." dedi. Oysa Batı, insan adına Tanrıyı, Tanrı adına insanı öldürdü. Hz. Muhammed (s.a.v); "Vahiy ve akıl birlikte yürüyecek" dedi. Batı, akıl adına vahyi; doğu, vahiy adına aklı hiçe saydı... Böylece insanlık tarihinde Yeni Çağın peygamberi olan Hz. Muhammed (s.a.v)'in açtığı çığır iki yönden saptırıldı. Şimdi bu Yeni Çağın parçalanmış dimağının, yaralanmış bilincinin aslına uygun "yeniden inşaya" ihtiyacı vardır...

[15] Yani: Siz bir iş ve oluşa ***(şen)*** başlar başlamaz, aynı anda (hem dem, senkronik) olarak Biz de olayın içindeyizdir. Çünkü Allah, her şeyi çepeçevre kuşatıp kaplamıştır ***(muhit).*** Fakat buna rağmen siz, mahiyet olarak O değilsiniz, O da siz değil. Hem öyle, hem böyle...

70- Az biraz zevklenmedir dünyadaki... Dönüp dolaşıp, Bize gelecekler. Sonra da Biz kâfirliklerinden dolayı şiddetli azabı tattıracağız.

71- ŞİMDİ anlat onlara Nuh'un kıssasını. Hani bir zamanlar halkına demişti ki: "Ey halkım! Eğer benim aranızda olmam ve Allah'ın ayetlerini hatırlatmam size ağır geliyorsa bilin ki, ben Allah'a güvenip dayanmışımdır. Artık siz ve o ortak koştuklarınız her ne yapacaksanız toplanıp bütün gücünüzle kararınızı verin. Yapacağınız sizi kaygılandırmasın. Sonra da bana ne yapacaksanız yapın ve elinizden geleni ardınıza koymayın.

72- Eğer aldırış etmezseniz, sizden bir maddî karşılık beklediğim yoktur. Benim mükâfatım ancak Allah'a aittir. Ben Müslüman olmakla[16] emrolundum."

73- Buna rağmen yine de ona "yalan" dediler. Biz de onu gemide kendisiyle beraber olanları kurtarıp yeryüzünün halifeleri yaptık. Ayetlerimize yalan diyenleri ise suda boğduk. İşte bak, uyanmaya çağırıldıkları halde aldırış etmeyenlerin sonu nasıl oldu?

74- Sonra onun arkasından birçok peygamberi halklarına gönderdik.[17] Onları apaçık sözlerle uyanmaya çağırdılar.[18] Fakat bir kere yalanlamış oldukları şeye daha sonra bir türlü inanmak istemediler. Sınırları çiğneyip geçenlerin kalplerini işte böyle mühürleriz.

75- SONRA bunların arkasından Musa ile Harun'u, Firavun ve adamlarına gönderdik. İman etmeyi, kibirlerinden kendilerine yediremediler. Zaten onlar günaha batmış bir topluluktu.

76- Kendilerine, tarafımızdan hak gelince, "Bunlar kesinlikle bir takım parlak vaatlerle büyüleyici lâflar." dediler.

77- Musa dedi ki: "Size hak gelince böyle mi konuşuyorsunuz? Bunlar büyüleyici laflar ne demek?" Hâlbuki büyücüler kurtuluşa erişemezler.

78- Dediler ki: "Atalarımızın kurduğu mevcut düzeni yıkıp burada devlet, ikinize kalsın diye mi geldiniz? Biz ikinize de inanmayız."

79- Firavun: "Bana bütün usta büyücüleri getirin!" dedi.

80- Bunun üzerine büyücüler gelin-

[16] MÜSLÜMAN: Bkz. 2/112 ve 68/35. ayet dipnotları.

[17] Yani: Nuh'tan sonra değişik halkların içinden birçok peygamber çıktı. Onlar kendi halkalarına seslendiler. Kendi dil, tarih ve kültür evrenlerine, kendi çağlarının idraklerine hitap ettiler. Oradan evrensel mesajlarını verdiler. Hitapları tarihsel, mesajları evrenseldi. Elçiler kendi halklarına hitap ediyordu, fakat mesajlarını tüm insanlığa duyurmaya çalışıyorlardı. Hitaplarının tarihsel olması, mesajlarının da tarihsel olduğu anlamına gelmiyordu. Her biri, bir halkı çekirdek olarak kullanıp insan hayatının temel meseleleri hakkında evrensel mesajlarını veriyordu. Bütün elçiler "bir yerden" başlayarak, "bütün insanlığa" ulaşmak istemekteydiler...

[18] BEYYİNAT: Bkz. 14/9. ayet dipnotu.

ce Musa onlara: "Ne atacaksanız atın!" dedi.

81- Attıklarında Musa dedi ki: "Asıl bu sizin yaptığınız büyüdür. Hiç kuşkusuz Allah onu boşa çıkaracaktır. Allah fesatçıların işini düzeltmez."

82- Günaha batmış olanlar hoşlanmasalar da Allah, kendi sözleriyle gerçeği, hak olarak ortaya çıkarır.[19] 83- Velhâsıl Firavun ve adamlarının şerrinden korktukları için, önceleri Musa'ya, halkının bir kısmından başka iman eden olmadı. Çünkü Firavun, o ülkede gücü ele geçirmiş acımasız bir despottu.

84- Musa: "Ey halkım! Eğer Allah'a inanmışsanız O'na dayanın, gerçekten Müslümanlarsanız."[20] dedi.

85- Onlar: "Biz Allah'a güvendik. Ey Rabbimiz! Bizi o gaddar adamlarla sınama;

86- Sevgi ve merhametinle o kâfir güruhundan kurtar bizi." dediler.

87- Biz de, Musa ile kardeşine şöyle vahyettik: "Halkınız için Mısır'da evler açın. Evlerinizi karargâha[21] dönüştürün, destekleşmeyi/dayanışmayı diriltin. İman edenleri müjdele."[22]

88- Musa dedi ki: "Sen, Firavun'a ve adamlarına, dünya hayatında güç ve iktidar verdin ve bundan dolayı onlar da başkalarını senin yolundan çeviriyorlar ey Rabbimiz! Güç ve iktidarlarını

[19] Harfi harfine: "Allah 'hakkı' kendi 'kelimeleri' ile tahakkuk ettirir". Bu ifade elçilerin muhataplarının karşısına Allah'tan aldıkları sözlerle (kelimelerle) çıktıklarının delilidir. Burada kelime, söze dayalı apaçık delilleler ***(ayâtun beyyinat)*** anlamında kullanılıyor. Yılanın asaya çevrilmesi olayı Musa'nın mesajının ana teması değildir. Asıl mesaj Musa'nın Mısır'daki şirk uygarlığına ne söylediğidir. İnsanları çağırdığı "dokuz ayet" (veya on emir) esas mesajdır. "Asay-ı Musa ve Yed-i Beyza meydan okumasının yorumu için bkz. 18/60. ayet dipnotu.

[20] MÜSLÜMAN: Bkz. 2/112 ve 68/35. ayet dipnotları.

[21] KIBLE: Sözlükte [G-B-L] kökünden gelir. Mastar olarak "ebelik yapmak, ebe olmak, kabul etmek, almak, kabullenmek" manalarına geliyor. Gelmek ***(iqbâl);*** işe önem vermek, işin üstüne düşmek, işe devam etmek ***(yuqbilul-iqbâl);*** öpmek ***(taqbîl);*** karşılaşmak, karşı karşıya gelmek ***(muqâbele, teqâbul);*** karşılama, gelecek, istikbal ***(istiqbâl);*** cins, tür, nesil, topluluk, taraftar, kefil, garantör ***(qabîl);*** kabile, oymak, klân, boy ***(qabîle);*** imkân dâhilinde, mümkün, gelecek ***(qabü);*** elverişsiz ***(gayr-ı qâbil);*** ebe ***(qâbile);*** taahhüt, senet, kefalet, garanti ***(qâbele);*** önce, ...den önce ***(qabl);*** demin, öz önce ***(qablen);*** önceden ***(min gabi);*** yönelinen yer, yön ***(qıble);*** gelecek, istikbal ***(mustaqbel);*** karşı, karşılık, karşın ***(muqâbil);*** geçerli, makbul, orta not ***(maqbûl);*** başlangıç, bahar, hayatın ilk dönemi ***(muqtebel)*** kelimeleri bu köktendir. . .Demek ki "kıble", bir yapı için kullanıldığında "İşleri orada sürdürmek, işe orada devam etmek, yönünü bulmak, gelecek için kararlar almak, plânlar yapmak için bir araya gelinen yer." anlamına gelir. Bu, Türkçe'de bir yeri "karargâha dönüştürmek" dediğimiz şeydir.

[22] Yani: Musa'ya, Firavunun despot yönetiminde açıktan açığa çalışma imkânı

başlarına yık, kalplerini iyice daralt ey Rabbimiz! Çünkü onlar acı azabı görmedikçe iman etmeyecekler."

89-Allah: "Peki duanız kabul olundu, siz doğruluktan ayrılmayın ve kendini bilmeyenlerin yoluna uymayın!" dedi.

90- Derken İsrailoğulları'nı denizden geçirdik. Firavun, askerleriyle onları izlemek ve saldırmak için arkalarına düştü. Sonunda boğulmak üzereyken, "İnandım, gerçekten de İsrail oğullarının iman ettiği Allah'tan başka ilâh yok, artık bende Müslümanlardanım." dedi.

91- "Şimdi mi?" denildi. Oysa bugüne kadar hep isyan etmiş, Bize yapmadığını bırakmamıştın.

92- Bugün senin bedenini kurtaracağız.[23] Gelecek nesillere ibret olsun. Ne var ki insanların birçoğu ayetlerimiz karşısında hiç oralı olmuyor.

93- Gerçekten İsrailoğulları'nı güzel ve emin bir yurda yerleştirdik. Hoş nimetlerle rızıklandırdık. Ne zamanki kendilerine bilgi geldi aralarında çekişmeye ve farklı görüşler benimsemeye başladılar. Rabbin kıyamet günü aralarında son noktayı koyacaktır.

94- BÜTÜN bunlardan sonra, sana indirdiğimiz şeyin doğruluğunda hâlâ şüphedeysen önceki çağlarda vahyedilen kitapları okuyanlara sor. Rabbinden sana gelen; haktir. Sakın kuşkuya düşme!

95- Ve sakın Allah'ın ayetlerine "yalan" diyenlerden olma. Sonra zararlı çıkan sen olursun.[24]

96- Doğrusu aleyhlerinde Rabbinin hükmü gerçekleşmiş olanlar imana gelmezler. 97- Kendilerine her türlü açık ayet gelse bile, o acı azabı gözleriyle görünceye kadar yanaşmazlar

bulamayınca, 'Her köşede evler açın, bu evleri birer karargâha dönüştürün.' diye vahyettik. Öyle ki bu evler, sizin hareketinize ebelik yapsın, başlattığınız hareket buralardan doğarak bütün Mısır'a yayılsın. Buralarda toplanarak geleceğinizi tasarlayın, hangi yönde hareket edeceğinize dair kararlar alın, Mısır'daki hareketi buralardan yönetin. Tıpkı sizin, Mekke'de Daru'l-Erkam'da toplanıp geleceğe dair yön çizmeniz, kararlar almanız gibi; Musa'ya da, Mısır'ın Daru'l-Erkamlarında aynısı yapmalarını vahyettik. Bu, Musa'nın ve Muhammed'in yolundan giden sonraki çağların bütün muvahhitleri için de sıkıştıklarında başvuracakları bir yoldur. Sonunda mutlu gelecek onların olacak. İman edenleri bu açıdan müjdele ey Peygamber!

[23] Demek ki Kuranın, Eski Mısırlıların krallarının ve seçkinlerinin cesetlerini mumyalayarak gelecek kuşaklar için saklamaları şeklindeki geleneklerini "Cesedini kurtaracağız." biçimde ifade etmesi, bütün bir tarihi oluşun taraflarının, "Biz" kipi içindeki anlatışına çarpıcı bir örnektir. İsrailoğulları adıyla simgeleştirilen Mısır muhalefetine de düşmanları Firavun'un cesedine de "kurtardık" deniliyor! Daha geniş açıklama için bkz. 17/7. ayet dipnotu.

[24] Yani: Ey İnsanoğlu! Bütün bu anlatılardan sonra sana peygamber aracılığı ile gelen

imana...

98- Keşke iman edip de imanları kendilerine fayda vermiş bir halk çıksaydı? Ne gezer! Sadece Yunus'un halkı iman edince, dünya hayatında rezil olacakları o azabı kendilerinden kaldırmış ve belirli bir zamana kadar onları faydalandırmıştık.

99- Eğer Rabbin lâyık görseydi, yeryüzünde kim varsa hepsi toptan iman ederdi. Hal böyleyken insanları inanıncaya kadar zorlayabileceğini mi sanıyorsun?

100- Allah'ın izni olmadıkça hiç kimsenin iman etmesi mümkün değildir. Akıllarını iyi kullanmayanları Allah rezillik içinde bırakır.

101- Onlara söyle: "Bir bakın neler var göklerde ve yerde. Fakat o deliller, o uyanma çağrıları, iman etmeyecek bir halka ne fayda sağlar ki!

102- Onlar, önceki çağlarda yaşayanların başlarına gelen günler gibi günler mi bekliyorlar? Söyle onlara: "Bekleyin bakalım, ben de sizinle beraber bekliyorum."

103- Sonra Biz, elçilerimizi ve iman edenleri/güvenenleri kurtarırız. İşte Biz, böyle üzerimize düşen bir görev olarak iman edenleri/güvenenleri kurtarırız.

104- ŞİMDİ SÖYLE: "Ey insanlar! Benim yolumdan şüphe ediyorsanız, şunu iyi bilin ki ben sizin Allah'tan başka taptıklarınıza tapmam. Ben ancak sizin canınızı alacak olan Allah için çalışır, O'na ibadet ederim. Ben mü'minlerden olmakla emrolundum."

105- Yüzünü, sağduyudan şaşmayarak dine çevir. Sakın ortak koşanlardan olma.

106- Allah dışında, sana fayda ve zarar veremeyecek şeylere yalvarıp durma. Eğer böyle yaparsan kendine haksızlık etmiş olursun; bundan hiç şüphen olmasın.

107- Eğer Allah'tan başına bir musibet gelecek olursa onu O'ndan başka giderecek yoktur. Eğer O, sana bir iyilik dilemişse o zaman da O'nu engelleyebilecek kimse yoktur. O, cömertliğini kullarından lâyık gördüğüne yağdırır. O çok bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

108- Söyle onlara: "Ey insanlar! Size Rabbinizden hak gelmiş bulunuyor. Artık bu yolda yürümeyi seçen, kendisi için seçmiş olur. Yoldan çıkan da kendi aleyhine çıkmış olur. Ben, sizin davranışlarınızdan sorumlu değilim."

109- Sana vahyolunana uy ve Allah hükmünü verinceye kadar güçlüklere göğüs ger. Hüküm verenlerin en hayırlısı O'dur!

bu vahyin Allah'tan olduğu konusunda sakın şüpheye düşme. Hele bunları inkâr etmeye, reddetmeye sakın kalkışma. Aksi halde zararlı çıkan sen olursun (Razi).

11 - (70) HUD SURESİ

Mekke'de inmiştir, 123 ayettir. Surede Nuh, Hud, İbrahim, Lut, Salih, Musa ve Şuayb elçilerin halkları ile olan mücadeleleri anlatılır Bunlar üzerinden ana tema; sevgi, merhamet, tevhid, adalet, ahiret, ahlâk, doğruluk ve dürüstlük etrafında döner. 56. ayetinde Hz. Hud'un kavmine yönelik, "Benim Rabbim sırat-ı mustaqim (doğruluk ve dürüstlük yolu) üzerindedir" ifadesi son derece dikkat çekicidir Adı geçen elçilerden Hud'un adının sureye isim olması da, ana temanın bu mesaj etrafında döndüğünü çağrıştırmaktadır.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- ELİF, LAM, RA. Bu, bilgelik kaynağı ve her şeyden haberdar olan Allah tarafından ayetleri sürekli ana temayı vurgulayan[1] ve bunu ayrıntılarla açıklayan bir kitaptır.

2- Şudur ana tema: "Allah'tan başkasına ibadet etmeyin. Ben size O'nun tarafından müjdelemek ve uyanışa çağırmak için gönderilmiş bir peygamberim. 3- Rabbinizden bağışlanma dileyin, O'na tövbe edin. Sizi belirli bir zamana kadar güzel bir şekilde yaşatsın. Her fazilet sahibine cömertçe karşılığını versin. Eğer aldırış etmezseniz, haberiniz olsun ki ben sizin için büyük bir günün azabından korkarım. 4- Dönüp dolaşıp Allah'a geleceksiniz. O'nun her şeye gücü yeter."

5- Dikkat edin! O'nu görmemek için köşe bucak kaçıyorlar. Evet, ama onlar köşe bucak kaçarken, Allah onların neyi gizlediklerini ve neyi açığa vurduklarını çok iyi biliyor. O bütün sinelerin özünü bilir;[2] bundan hiç şüpheniz olmasın.

6- Yeryüzünde kımıldayan her canlının rızkı Allah'a aittir. O, onların yeryüzünde ne kadar yaşam süreceklerini de, ölümden sonra gidecekleri yeri de bilir. Onların hepsi açık bir kitaptadır.

7- O, hanginizin daha güzel işler yapacağını görmek için gökleri ve yeri altı evrede yarattı. Görkemi suya yansıyordu.[3] Hal böyleyken sen onlara,

[1] **MUHKEM:** Bkz. 3/7. ayet dipnotu.

[2] Harfi harfine: "Dikkatle bakın! Onlar, ondan gizlenmek için göğüslerini bükerler. Dikkat edin! Onlar örtülerine büründükleri zamanda O, onların neyi gizlemekte olduklarını ve neyi açığa vurduklarını bilmektedir." Rivayete göre kâfirler, **Hz. Peygamber** (s.**a.v**)'i gördüklerinde göğüslerini büker, sırtlarını döner ve elbiselerine bürünürlerdi. Yani köşe bucak kaçarlar, görmemek ve duymamak için ellerinden geleni yaparlardı (Razi).

[3] Harfi harfine: "Onun arşı su üstünde idi." Bu ifadeler, Tevrat'ın ilk ayetlerini çağrıştırıyor: **"Başlangıçta Tanrı göğü ve yeri yarattı. Yer boştu, yeryüzü şekilleri**

"Siz öldükten sonra diriltileceksiniz." dersen kâfirler, "Bu apaçık aldatmadan başka bir şey değildir." derler.

8- Eğer müstahak oldukları azabı ileri bir tarihe ertelesek, bu sefer "Onu ne engelliyor?" derler. Azap onlara geleceği gün artık geri dönüşleri yoktur ve alay ettikleri şey kendilerini çepeçevre saracaktır.

9- Şayet insana bir nimet versek ve sonra da nimeti geri alsak, hemen nankörce verilenleri unutup mutsuz olur.

10- Yine başına gelen bir darlık ve sıkıntıdan sonra bolluk ve genişlik versek, "Bütün sıkıntıları atlattım, üstesinden geldim." der ve sevinçle böbürlenir.

11- Fakat her iki durumda da güçlüklere göğüs gererek, iyinin, güzelin ve doğrunun yanında yer alanlar ise böyle yapmaz. İşte onları bağışlanma ve büyük bir mükâfat bekliyor.

12- ŞU HALDE, "Ona neden bir hazine indirilmedi?" veya "Yanında görebileceğimiz bir melek niye yok?" demeleri yüzünden sıkıntıya girip sana vahyolunanın bir kısmını terk mi edeceksin? Fakat unutma ki sen ancak bir uyarıcısın. Her şeyin vekili Allah'tır.

13- Yoksa "Onu kendisi uydurdu" mu diyorlar? Onlara söyle: "Madem öyle, haydi onun gibi on sure uydurup getirin bakalım. Allah'tan başka gücünüzün yettiğini de çağırın, eğer kendinize güveniyorsanız."

14- Eğer yardıma çağırdıklarınızın elinden bir şey gelmiyorsa, artık bilin ki, o ancak Allah'ın bilgisiyle indirilmiştir. O'ndan başka ilâh yoktur. Artık Müslüman olmayacak mısınız?

15- HER KİM dünya hayatını ve onun cazibesini arzu ederse, Biz onlara dünyada yaptıklarının karşılığını tamamen öderiz ve bu konuda kendilerine haksızlık yapılmaz.

16- Fakat ahirette paylarına ateşten başka bir şey düşmez. Orada bütün yaptıkları heba olur. Zaten bütün yaptıkları boştur.

17- Böyle birisi, Rabbinden gelen apaçık bir söz üzerine ve O'nun tarafından bir tanıkla desteklenen kimse gibi olur mu? Üstelik kendisinden önce bir yol gösterici ve sevgi ve merhamet kaynağı olarak Musa'nın kitabı da var; buna da inanmaktadır. Şu halde gruplardan her kim onu örtbas etmeye kalkarsa, onun varacağı yer ateştir; sakın bunda şüpheye düşme. Çünkü bu, Rabbinden

yoktu; engin karanlıklarla kaplıydı. Tanrı'nın ruhu suların üstünde dalgalanıyordu." (Tekvin; 1-2). **Hz. Peygamberi (s.a.v)** ait bir hadiste de şöyle denmektedir; **"Allah vardı. O'nunla birlikte hiçbir kimse yoktu. Sonra arşı da su üzerinde idi." (Razi).** Burada anlatılmak istenen, Allah'ın kudreti, görkemi ve yaratması olmalıdır. Bunları, temsili mecazlar olarak anlamak icap eder. "Arş", Allah'ın kudreti ve görkemi; "su üstünde" ifadesi de, yaşayan her canlının sudan yaratıldığını, yani suya can verilerek, harekete geçirilerek, dalgalandırılarak, yaratma kudreti suya yansıtılarak, hayy sıfatı oradan tecelli ettirilerek, [4] canlı hayatı" denen varoluşun başladığı temsil ediliyor olmalıdır...

bir gerçektir. Ne var ki insanların çoğu imana gelmezler.

18- Yalanlar düzerek Allah'a iftira edenden daha zâlim kim olabilir? Onlar Rablerinin huzuruna çıkarılacaklar. Şahitler de, "İşte bunlar Rablerine karşı yalan söyleyenlerdir." diyecek. Allah'ın laneti zâlimler üzerinedir.

19- Bu zâlimler, Allah yolundan alıkoyarlar ve onu çarpıtmak isterler. Ahireti yok sayan da zaten onlardır.

20- Bunlar, yeryüzünde kimseyi aciz bırakamazlar. Kendilerini Allah'tan kurtaracak bir dostları da yoktur. Onlara azap kat kat verilecek. Çünkü ne duymak, ne de görmek istemiyorlardı.

21- İşte bunlar, kendilerine yazık etmiş kimselerdir. Uydurup durdukları ne varsa, kendilerini bırakarak ortadan kaybolacak

22- Onlar ahirette kaybedecekler.

23- Fakat iman edip iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanlar ve Rableri ile cân-ı gönülden birlikte olanlar işte bunlar cennetliklerdir; orada sonsuza dek kalacaklar.

24- Bu iki grubun durumu; kör ile sağır ve gören ile işitenin durumu gibidir. Bunlar aynı kefeye konabilir mi? Bu zihin tutulması neden?

25- İYİ DİNLEYİN! Bir zamanlar Nuh'u[4] halkına gönderdik. Nuh onlara, "Ben size azabın sebeplerini ve kurtuluşun yolunu açıklayan bir uyarıcıyım.

26-Allah'tan başkasına ibadet etmeyin. Açıkçası ben, acı bir günün azabının başınıza gelmesinden kaygılanıyorum." dedi.

27- Buna karşı halkının kâfir ileri gelenleri, "Sen de bizim gibi bir insansın. Görebildiğimiz kadarıyla yanındakiler de aşağı tabakadan. Bize karşı ne üstünlüğünüz var? Bilakis bize öyle geliyor ki siz yalancısınız." dediler.

28- Nuh: "Ey halkım, ne dersiniz? Eğer Rabbim beni sevgi ve merhametiyle desteklemiş ve ben ondan apaçık sözler getirmişsem, sizde de onu görecek göz yoksa, istemediğiniz halde sizi zorla mı inandıracağız?

29- Ey halkım! Ben sizden buna karşı maddi bir karşılık da istemiyorum. Benim mükâfatım yalnızca Allah'a aittir. İman etmiş bu insanlan da yanımdan kovamam. Onlar Rablerine kavuşacaklarının bilincindeler ama sizi laftan sözden anlamaz bir güruh olarak görüyorum.

30- Ey halkım! Ben bu insanları yanımdan kovarsam beni Allah'tan kim kurtaracak? Bu zihin tutulması neden?

31- Ben size, Allah'ın hazineleri benim yanımdadır demiyorum. Ne gaybı bilirim, ne de ben bir meleğim diyorum. O sizin aşağıladıklarında, Allah onlara hiç bir hayır vermemiş, diye hele hiç diyemem. Çünkü içlerindekini en iyi bilen Allah'tır. Aksi halde haksızlık etmiş olurum." dedi.

32- Onlar: "Ey Nuh! Gerçekten bizimle çok uğraştın ve bu işte çok ileri gittin. Eğer söylediklerin doğru ise, bizi tehdit edip durduğun azabı getir de

[4] **NUH:** Bkz. 71/1. ayet dipnotu.

görelim." dediler.

33- Nuh: "Allah isterse o da olur ve siz onu aciz bırakamazsınız.

34- Eğer Allah sizi müstahak görmüşse[5], ben size nasihat etmek istesem de nasihatimin size bir faydası olmaz. O sizin Rabbinizdir ve dönüp dolaşıp O'na varacaksınız." dedi.

35- Yoksa "Onu uydurdu mu?" diyorlar? Onlara söyle: "Eğer uydurdumsa vebali boynumadır. Oysa ben, sizin yüklendiğiniz vebalden uzağım."[6]

36- Nuh'a "Haberin olsun, halkından iman etmiş olanların dışında hiçbiri iman etmeyecek; onun için her ne yaparlarsa üzülme. 37- Bizim gözetimimizde ve vahyettiğimiz şekilde gemi yap. Bana o zulmedenler hakkında bir şey söyleme, çünkü onlar boğulacaklar!" dedik.

38- O, gemiyi yapıyordu ve halkından bazı guruplar da yanından geçtikçe onunla eğleniyorlardı. Nuh: "Eğer bizimle eğleniyorsanız, biz de sizin eğlendiğiniz gibi sizinle eğleneceğiz;

39- Çok yakında perişan edecek azabın kime geleceğini ve hiç hafifletilmeyecek cehennem azabının da kimin başına ineceğini göreceksiniz!" dedi.

40- Nihayet emrimiz gelip de yerden sular kaynayıp taşmaya başlayınca, Nuh'a: "Her birinden ikişer çift alıp aleyhinde hüküm giymiş olanların dışında aileni ve iman edenleri/güvenenleri gemiye bindir." dedik. Zaten onunla birlikte pek azı dışında kimse iman etmemişti.

41- Nuh: "Hadi binin içine; yürümesi de, demir atması da Allah'ın adıyladır. Rabbim kesinlikle çok bağışlayıcı, sevgi ve merhamet kaynağıdır." dedi.

42- Gemi, içindekilerle birlikte dağ gibi dalgaların içinde akıp gidiyordu. Nuh, o an kıyıda kalan oğluna: "Oğlum! Gel bizimle beraber bin, kâfirlerle/gerçeği örtenlerle/hak yiyenlerle beraber olma!" diye bağırdı.

43- Oğlu: "Ben, beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım!" dedi. Nuh: "Bugün sevgi ve merhametini kazanmış olanların dışında Allah'ın emrinden koruyacak yok!" dedi. Derken tam o anda aralarına bir dalga yükseldi ve oğlu da boğulup gitti.

44- Ve "Ey yer suyunu yut ve ey gök sende açıl!" denildi. Su çekildi, iş bitirildi, gemi Cudi üzerine oturdu. Ve bir ses yankılandı: "Zâlimler güruhu olmaz olsun!"[7]

45- Nuh Rabbine seslenip: "Ey Rabbim, elbette oğlum benim ailem-

[5] MEŞİET (DİLEME): Bkz. 76/30. ayet dipnotu.

[6] Nuh kıssası anlatılırken anlatım üslûbu birden değişen bu ara ayet, Hz. Peygamber (s.a.v) e hitaben anlatılan bu Nuh kıssasını uydurduğu iddiasına bir ara cevap olabileceği gibi, Hz. Nuh'a hitaben peygamberliğini inkâr sadedinde cevap da olabilir. Zaten bu ayetten sonra kıssanın ikinci bölümüne geçiliyor. Bu nedenle Hz. Peygamber (s.a.v)'e hitaben söylenmiş olması ve kıssanın ikinci bölümüne geçişte araya yerleştirilmiş olması daha kuvvetli ihtimal olarak görünüyor.

[7] NUH TUFANI: Bkz. 71/25. ayet dipnotu.

dendi, Senin sözün de kesinlikle haktır. Fakat yine de karar senin, kararların en iyisini Sen verirsin." dedi.

46- Allah: "Ey Nuh! Oğlun asla senin ailenden değildi. İşin doğrusu bu değil.[8] Şu halde bilmediğin bir şeyi benden isteme. Ben, seni cahillerden olmaktan men ederim!" buyurdu.

47- Nuh: "Ey Rabbim, senden bilmediğim şeyi istemekten sana sığınırım. Eğer sen, beni bağışlamaz ve üzerimden sevgi ve merhametini eksik edersen mahvolurum!" dedi.

48- Denildi ki: "Ey Nuh! Sen ve beraberindekiler, Bizden bir barış ve esenlik içinde inin. Daha birçok topluluğu çağlar boyu yaşatacağız. Sonuç olarak inkarcıların Bizden göreceği, acı bir azaptır."

49- İşte bunlar sana vahiy ile bildirdiğimiz gayb haberlerindendir. Bundan önce onları ne sen bilirdin, ne de halkın. O halde güçlüklere göğüs ger. Gelecek, sakınanlarındır.

50- ÂD'a da kardeşleri Hûd'u gönderdik. Onlara, "Ey halkım! Allah için çalışın, O'na ibadet edin; sizin O'ndan başka hiçbir tanrınız yoktur. Sizin yaptığınız kuru kuruya iftiradır.

51- Ey halkım! Ben sizden bunun için maddi bir karşılık istemiyorum. Benim mükâfatım, ancak beni yaratana aittir. Bu akıl tutulması neden?

52- Ey halkım! Rabbinizden af dileyin, O'na tövbe edin ki üzerinize göğün bereketini, sevgi ve merhametini bolca indirsin. Gücünüze güç katarak sizi yükseltsin, günahta ısrar edip yüz çevirmeyin!" dedi.

53- Dediler ki: "Ey Hûd! Sen bize mucize getirmedin, senin bir tek sözünle tanrılarımızı terk edip sana inanamayız.

54-55- İhtimal, tanrılarımızın birisi seni fena halde çarpmış." Hud: "Ben Allah'ı şahit gösteriyorum, siz de şahit olun ki, ben O'ndan başka, koştuğunuz ortakların hiçbirini tanımıyorum. Haydi toplanın, bana istediğiniz tuzağı kurun, bir an bile göz açtırmayın.

56- Ama şunu unutmayın ki ben hem benim Rabbim, hem de sizin Rabbiniz olan Allah'a dayanmışım. Hiçbir canlı yoktur ki ipi O'nun elinde olmasın.[9] Benim Rabbim, doğruluk ve dürüstlük yolundadır.

[8] Ayetin bağlamında konu Hz. Nuh'un oğlunun yanlış bir iş yaptığına değil, Hz. Nuh'un "aile" anlayışına yöneliyor. Bu nedenle "Hiç kuşkusuz o doğru olmayan bir iştir" ibaresindeki "o" zamirinin oğluna değil, Hz. Nuh'a raci olduğu görüşü daha isabetli görünmektedir (Razi). Nitekim ayetin devamında, Hz. Nuha "cahilik yapma" diyerek uyarıda bulunuluyor ve "aileden ne anlaşılması gerektiği gösterilircesine "ümmet"ten bahsediliyor... Ayrıca bir kavram olarak bkz. "ÂL"; 3/33. ve "ÜMMET"; 17/71. ayet dipnotları.

[9] O günkü Araplara göre ***[nâsiye]*** başın ön kısmındaki saç biten yerdir. Orada çıkan saç, bittiği yerin adı ile "alın" ***(nasiye)*** olarak adlandırılmıştır. Araplar, bir insanın boyun eğmişliğini anlatmak için "falancanın alnı falancanın elindedir"

57- Eğer aldırış etmezseniz, gönderilmiş olduğum vazifemi size tebliğ ettim. Rabbim sizin yerinize başka bir halk da getirir. Siz, O'na zerrece zarar veremezsiniz. Rabbim her şeyi gözetip koruyandır." dedi.

58- Nihayet emrimiz vaki olunca, Hûd'u ve beraberinde iman etmiş olanları sevgi ve merhametimizle kurtardık. Böylece onları ağır bir azaptan kurtarmış olduk.

59- İşte Rablerinin ayetlerini inkâr eden, elçilerine isyan eden ve her inatçı zorbanın emrine uyan Ad kavminin sonu böyle oldu.

60- Hem bu dünyada, hem de kıyamet gününde bir lanet cezasına çarptırıldılar. Bak işte böyle, Rablerini yok saymıştı Ad kavmi ve bak Hûd'un halkı Ad nasıl bir daha geri gelmemecesine silinip gitti.[10]

61- SEMUD'a da kardeşleri Salih'i

derlerdi. Yani "falanca falancaya boyun eğer, itaat eder" demek isterlerdi. Çünkü alnından yani perçeminden, kâkülünden tutulan kimse, egemenlik altına girmiş olur. Yine Araplar, birini esir alıp onu salıvermek ve başına kakarak azat etmek istediklerinde, onu hor ve hakir görmek için perçemini keserlerdi. Böylece Araplara bildikleri bir deyimle hitap edilmiş oluyor. Demek ki ayette geçen "perçeminden tutan" deyimi Türkçe'de "ipi elinde tutan" dediğimiz şeyi çağrıştırır. "Onun ipi falancanın elinde" deriz. Yani tümüyle onun kontrolünde, onsuz bir iş yapamaz anlamında...

[10] HUD VE ÂD: Ad kavmi, Güney Arabistan'da yaşayan bir Sami topluluğuydu. Hz. İbrahim'den çok önceleri tarih sahnesine çıkmışlar ve yaşadıkları bölgede meydana gelen bir kum fırtınası sonucu bir daha bellerini doğrultamamışlar ve bu afetten sonra tarih sahnesinden çekilmişlerdi. Ancak hatırası, Arap ve İbrani muhayyilesinde her zaman canlı kalmıştı. MÖ. 5-6 yüzyıllarda tüm Mezopotamya/Sami halk destanlarından derlenmeye başlanan Tevrat kıssalarına, dönemin İbrani din adamları tarafından İbranilerin atası olarak yazıldı. Hz. Hud ile Hz. İbrahim arasına bir dizi İbrani soyu dizildi. Nüfus kütüğü gibi tek tek boşluklar, bir takım isimlerle dolduruldu. "Yehud" isminin "Hud"dan geldiği söylendi ve ona Tevrat'ta "karşıdan karşıya geçen" anlamına gelen "Eber" dendi. "İbrani" isminin kökünün de bu olduğu savunuldu. Bunların hepsi yakıştırma ve düzmece olmak durumundadır. Çünkü bu kabile ve topluluklar, Mezopotamya/Sami havzasında çağlar önce yaşamış kimi kabileler ve göçebe, yarı-göçebe veya yerleşik topluluklardır. Zamanla dilleri unutulmuş, adları tarihten silinmişti. Bu durum, örneğin Türk tarihinde Eski Çağlarda Orta Asya'da yaşamış Hunlar, Göktürkler, Uygurlar vs.den; İran tarihinde Medler, Partlar vs.den; Avrupa halklarına Etrüskler, Mikaniler, Keltler, Angıllar, Saksonlar, Slavlar vs.den bahsetmeye benzer. Büyük kavim göçleri, yer sarsıntıları, istilalar vs. ile yok olan, dönüşen, değişen, birbirine giren halklar sürekli oluşum halindedir ve bu halen de devam etmektedir. Şu an kimin hangi soydan geldiğinin bilinmesi mümkün değildir. Çünkü kimin kimden geldiği, birbirine

gönderdik. O, "Ey halkım! Allah için çalışın, O'na ibadet edin. O'ndan başka ilâhınız yoktur. Sizi yerden O meydana getirdi, yeryüzünde yerleşerek orayı imara[11] memur etti. O'dan af dileyin, sonra O'na tövbe edin. Rabbim çok yakındır, tövbe edene karşılık veren-dir." dedi.

62- Onlar: "Ey Salih! Senin geleceğinden ümitliydik, şimdi bizi atalarımızın tapındığına tapmaktan vazgeçirmek mi istiyorsun? Bu yaptığın endişe verici." dediler.

63- Salih: "Ey halkım! Eğer Rabbim-

karışmış vaziyettedir. Bu anlamda saf ırk diye bir şey yoktur, ırk aslında bir histir. Kur anda böyle tarihin derinliklerinde unutulup giden milletler hitap çevresi olan Sami muhayyilesinden örneklerle sadece birer ibret vesilesi olarak hatırlatılıyor. Bunların hangi soydan geldikleri ve kimin atası olduklarının hiçbir önemi bulunmuyor. Bölge halklarının muhayyilesinde hatıraları belli belirsiz canlı kaldığı için, onlar üzerinden ahlaki mesajlar veriliyor...

[11] İMAR/UMRAN: Sözlükte [U-M-R] kökünden gelir. Mastarı, "uzun ömürlü olmak, bir yeri imar etmek, bir yerde oturmak, şenlenmek" demektir. Umre yapmak, sarık vb. benzer başörtüsü giymek ***(ıtimâr);*** yerleşmek, kolonileşmek, sömürmek ***(istimâran);*** sömürü, sömürgecilik, emperyalizm ***(istımâr);*** sömürgeci, emperyalist ***(istımârî);*** sömürgecilik, emperyalizm ***(istımariyye);*** yapı, bina, apartman, mimarî ***(imaret);*** medeniyet, kültür ve yapı aktivitesi ***(umrân);*** hayat, yaş, ömür ***(umr);*** tamir, onarım, restorasyon ***(tamir);*** sömürge, koloni ***(amîra);*** sömürgeci, emperyalist ***(mustdmir);*** dayanıklı, ömürlü ***(muammer)*** kelimeleri bu köktendir... Görüldüğü gibi insanoğlunun "yeryüzünü imar etmek" gibi bir misyonu var. Buna İbn-i Haldun, aynı kökten ***umrân*** demişti. Çağdaş Arap muhayyilesinin, sömürü ve emperyalizm kavramını ifade için bu kökten gelen ***istımâr*** kelimesini türetmiş olması da ilginçtir. Demek ki yaptığınız kültür, alet, bina, yapı aktivitesiyle başkalarının yurtlarına yerleşiyor, onların kaynaklarını kendinize akıtıyor ve böylece kendi ömrünüzü uzatıyorsanız bu sömürgecilik ***(istımâr);*** tam tersine yarattığınız imkanlarla siz başkasının ömrünü uzatıyor, onlara faydalı oluyor, kendi kaynaklarınızı onlara akıtıyorsanız bu da ***imân mamur, umrân*** oluyor. Ayet, bu ikincisini insanlara misyon olarak yüklüyor. Peki, umrân (medeniyet, uygarlık) nedir? Kim ne yaptığı zaman medeni (uygar) olur? Öyle görünüyor ki medeniyet insanoğlunun kült ve alet üretmesidir (Begoviç). İnsan bu faaliyetiyle hayvandan, bu faaliyetin mekana yansıması olan "şehir" de "orman"dan ayrılmış olur. Kültten maksat, öğrenmeye dayalı soyut değerlerdir, düşünce, felsefe, din, ahlak, hukuk, şiir, sanat vb. Aletten maksat da, yapmaya dayalı somut değerlerdir; bina, yapı, mızrak, kalkan, top, mermi, araba, bilgisayar vs. İnsanoğlunun örneğin mızrak yapması alet, mızrak üzerine şiir yazması külttür. Bunların her ikisini de ormanda göremeyiz. Bu nedenle medeniyetin ne olduğunu iyi anlayabilmek için insan-hayvan, şehir-orman kıyaslaması yapılmalıdır. İnsan hayvandan farklılaştığı oranda medenidir, şehir ormandan

den apaçık söz ile gelmişsem ve beni sevgi ve merhametiyle desteklemişse... O'na karşı çıktığım takdirde beni O'ndan kim kurtarabilir? Demek ki, siz bana verilecek zararı artırmaktan başka bir şey yapmayacaksınız 64- Ey halkım! İşte şu Allah'ın dişi devesi, sizin için bir göstergedir. Bırakın onu, Allah'ın toprağında yayılsın, ona bir kötülük yapmayın. Aksi halde çok yakında azaba duçar olursunuz!" dedi.

65- Fakat onu küstahça öldürdüler. Salih de onlara: "İşte söylüyorum. Memleketinizde üç vakte kadar bekleyin, bunun hiç de yalan olmadığını göreceksiniz." dedi.

66- Nihayet emrimiz vaki olunca. Salih'i ve beraberinde iman etmiş olanları, sevgi ve merhametimizle azaptan ve o günün rezilliğinden kurtardık. Rabbin çok güçlüdür, çok üstündür.

67- Zulmedenleri ise korkunç bir ses yakaladı; yurtlarında çöke kaldılar.

68- Sanki orada daha önce hiç yaşamamış gibiydiler. Bak, işte böyle Rabblerini yok saymıştı Semud kavmi; ve bak, Semud nasıl bir daha geri gelmeniecesine silinip gitti...[12]

69- İBRAHİM'e de elçilerimiz müjde ile geldiler ve "Selam!" dediler. O da, "Ve aleyküm selâm!" dedi ve bekletmeden gidip kızartılmış bir buzağı getirdi.

70- Yemeğe ellerini uzatmadıklarını görünce davranışları tuhafına gitti ve kendi kendine kaygılandı.[13] "Endişelenmene gerek yok, zira biz Lut kavmine gönderildik." dediler.

71- İbrahim'in eşi de ayakta dinliyordu ve bunu duyunca sevindi, çünkü ona İshâk'ı müjdeledik, İshâk'ın arkasından da Yakub'u...

72- "Daha neler!" dedi eşi, "Ben yaşlı bir kadın, kocam da yaşlı bir adamken çocuk mu doğuracağım? Ne tuhaf!"

farklılaştığı oranda uygardır. Bu farklılığın ölçüsü ise kült ve alet üretimidir. İnsanın tıpkı bir hayvan gibi yaşaması, şehrin tıpkı bir ormana dönmesi; vahşi hayata ve barbarlığa dönüştür. Bu nedenle tarih boyunca insanı hayvandan, şehri ormandan ayırmak için gelen tüm evrensel insani değerler; öldürmemek, çalmamak, aileler halinde yaşamak, komşuya iyi davranmak, doğaya, çevreye, Tanrıya saygılı olmak, ölü eti yememek, kan içmemek vs. şehir hayatına "hukuk" getiren uygarlaştırıcı ilkelerdir. Bu nedenle dinler, hep büyük şehir merkezlerinde ***(ummul-qura)*** vücut bulmuştur. Demek ki din/medine /medeniyet üçlüsü, kopmaz bir şekilde birbirinin içinden çıkmaktadır. Çünkü hakiki bir din, şehre şeriat (hukuk) getirerek onu ormandan, insanı da hayvanlaşmaktan kurtaran medenileşme yoludur...

12 SEMUD KISSASI: Bkz. 7/73. ayet dipnotu.

13 Rivayete göre, o günkü geleneklere göre eve misafir olarak gelip de ikram edilen yemeği yemeyenlerin bu davranışları niyetlerinin kötü olduğuna yorulurdu.

14 HALİM: Sözlükte [H-L-M] kökünden gelir. Mastarı, "düş görmek, rüya görmek, ergenliğe ermek, yumuşak olmak, kendine hâkim olmak" demektir. Rüya görmek, ihtilam olmak ***(ihtilâm);*** düş, rüya ***(hulm);*** kene, meme ucu ***(halme);*** kendini

73- Elçiler: "Allah'ın işini mi tuhaf buluyorsun? Allah'ın bereketi, sevgi ve merhameti üzerinize olsun ey ev halkı. Allah'ın lütfü boldur, övülmeye lâyık olan O'dur." dediler.

74- İbrahim'in kendisine müjde gelip de endişesi geçince, Lut kavmi hakkında bizimle tartışmaya başladı.

75- Çünkü İbrahim, gerçekten ince ruhlu[14] bir insandı; saf bir yürek temizliği içinde yalvarır yakarırdı.

76- Elçiler: "Ey İbrahim! Vazgeç onlar için kendini yıpratıp durmaktan, çünkü Rabbinin buyruğu bir kere gelmiş bulunuyor ve artık bu azaptan geri dönüş yok!" dediler.

77- ELÇİLERİMİZ[15] gelince, Lut onlar adına kaygılandı, eli ayağı birbirine dolaştı ve: "Bu çok zor bir gün." dedi.[16]

78- Halkından kimileri şehvetten kudurmuşçasına ona geldi. Zaten bunlar, önceden beri böyle iğrenç işler yapmaktaydılar. Lut: "Ey halkım! İşte kadınlar.[17] Onlar sizin için daha temiz. Sakının da misafirlerimin yanında beni rezil etmeyin. İçinizde hiç mi aklı başın-

tutan, bağışlayan, öç almayan ***(halım)*** kelimeleri bu köktendir... Arap muhayyilesi, devenin bağlanmasına "akıl", ergenliğe ulaşmaya, ihtilam olmaya da "hulm" demiş. Bu, akıl ile hilm arasında bir irtibatın olduğunu gösterir. Zira ergenlik, yani ihtilam olmaya başlamak, kişinin akli dengesinin yerinde olduğuna, rüştüne erdiğine, dolayısıyla artık mükellef olduğuna delalet eder. Bu nedenle akıllı kişi, kendini tutmasını bilen; hilm sahibi de öfkesini yenen, ince düşünerek olur olmadık işler yapmayan demek olur. Bu durum, kişinin hikmetli (bilgece) davranması manasına gelir. Hikmet de, "ata veya deveye gem vurmak"tan geldiğine göre, kişinin kendisine gem vurması ***(hukm);*** kendini tutup bağlaması ***(akl);*** ince ve derin düşünerek öfkesini yenmesi ***(hilm);*** onun rüştünü ispat ettiğinin göstergesi olur. Demek ki hilm, "incelik, yumuşaklık ve kendini tutma" ile ilgilidir; ve Türkçede "hassas, ince ruhlu, oturup kalkmasını bilen, ince eleyip sık dokuyan, aklı başında" deyimlerindeki manayı çağrıştırır...

[15] "Elçiler ***(rusul)*** kelimesi, genellikle "melekler" olarak algılanmıştır. Ancak doğrudan melekler kelimesinin değil de, elçiler kelimesinin kullanılmasına bakılarak, bunların Hz. Lut a yaptığı çalışmaların yoldan çıkmış bu körkütük halka bir fayda vermeyeceğini, buralarda boşuna uğraşıp durmamalarını, başka yerlere gitmelerini, bu tip insanlara artık sözün fayda vermediğini, bir gün başlarına bir afet gelip, Allah'tan belâlarını bulacak bir topluluk olduklarını söyleyen erdemli ve dürüst kimi genç insanlar olduğu da düşünülebilir...

[16] Yani: Lut, kavminin eş cinsel sapıklık içinde olduğunu bildiği için, elçilerin parlak gençler olduğunu görünce onlar adına kaygılandı. Onların yanında bir rezalet çıkarmalarından endişe etti...

[17] Harfi harfine: "İşte kızlarım..."

da bir adam yok?" dedi.[18]

79- Onlar: "Bırak şimdi kadınları, bizim kadınlarda gözümüz olmadığını biliyorsun. Ne istediğimizin gayet iyi farkındasın." dediler.[19]

80- Lût: "Keşke, size karşı koyacak gücüm kuvvetim olsaydı." diye hayıflandı. "Ya da bana arka çıkacak sağlam bir dayanak." dedi.

81- Elçiler: "Ey Lut! Emin ol biz Rabbinin elçileriyiz; onlar sana ihtimal yok el uzatamazlar. Aileni de yanına alarak çekin gidin buralardan, arkanıza bile bakmayın. Ancak şu eşin hariç, çünkü onların başına gelecek olan, onun da başına gelecek. Haberin olsun. Onlar için belirlenmiş vakit sabahtır, zaten sabah da yakın değil mi?" dediler.

82- Nihayet emrimiz vaki olunca, o şehirlerin altını üstüne getirdik ve üzerlerine sert taşlar yağdırdık. 83- Rabbinin katında hazırlanıp işaretlenmiş taşlar... Öyle ki bu taşlar, her zâlime hiç de uzak değildir...[20]

84- MEDYEN'e de kardeşleri Şu'ayb'ı gönderdik. Şu'ayb onlara: "Ey halkım! Allah için çalışın, O'na ibadet edin, sizin O'ndan başka hiçbir tanrınız yoktur. Ölçüde ve tartıda hile yapmayın. Sizi çok şımarmış görüyorum ve gelip çatacak bir günün azabından korkuyorum.

85- Ey halkım! Ölçerken ve tartarken

[18] Yani: "Gelen elçilere şehvetle yaklaşarak, onları rahatsız ederek beni de zor durumda bırakmayın. Bu yaptığınız çok kötü bir iştir. Eğer şehvet başınıza vurmuşsa, sizin için uygun olan kızlar ve kadınlardır. Onlarla meşru yoldan evlenerek bir aile kurun böylece insan gibi yaşayın, fıtrata uygun olan budur... Ayetteki "işte kızlarım" ifadesi, sanki günahkârlara, Hz. Lut kızlarını ikram ediyormuş çağrışımı yapmaktadır. Birçok müfessirin de haklı olarak kaydettiği gibi bundan maksat, bütün kadın cinsidir. Şu halde Lut, "İşte Allah'ın dişi olarak yarattığı kadınlar, kızlar. .. Onlarla evlensenize, onları bırakıp da neden erkek erkeğe cinsel ilişkiye giriyorsunuz?" demek istemektedir...

[19] Harfi harfine: "Dediler ki: Senin kızlarında bizim bir 'hakkımız' olmadığını biliyorsun. Ve sen ne istediğimizi kesinlikle bilirsin."

[20] Öyle anlaşılıyor ki Hz. Lut'un memleketi olan Sodom ve Gomore, o dönemde bölgede meydana gelen şiddetli bir deprem ve volkanik püskürtüye maruz kalmıştır. Deprem ve püsküren lavların yağmasıyla şehrin tarihe karıştığı anlaşılıyor. Burada, Kuranın sürekli haber verdiği üçlü; 1- Mevt (ölüm); 2- Afet ve 3- Kıyamet. İkincisi olan "bir afetin gelip çatmasının" tarihten çarpıcı bir örneği ile karşı karşıyayız... Dünyada ölümler, depremler, kasırgalar hiçbir zaman bitmiş değildir. Halen bu tür afetler birbiri ardınca olmaya devam etmekte ve yerküre kaçınılmaz sona doğru hızla ilerlemektedir. Her çağın insanına düşen, bunlardan birisi başına gelmeden aklını başına toplamak, günah işlemekten vazgeçmek, erdemli ve dürüst bir hayat sürerek daima Sakınmaktır. Aksi halde, son pişmanlık fayda vermeyecektir. .. Kur anın "teolojik" dille anlattığı olayları, bizim bu şekilde "jeolojik" dile

dürüst olun. İnsanların hakkına hukukuna riayet edin. Sağa sola saldırarak yeryüzünde fesat çıkarmayın.

86- Allah'ın helalinden bıraktığı kâr sizin için daha hayırlıdır, eğer gerçekten iman etmişseniz. Kaldı ki ben sizin bekçiniz de değilim." dedi.

87- Onlar: "Ey Şu'ayb! Atalarımızın taptıklarını terk etmemizi veya mallarımız hususunda dilediğimiz gibi davranamayacağınısızı sana destek olma/dayanışma (davan) mı emrediyor? Aslında sen halim selim, aklı başında birisisin." dediler.[21]

88- Şu'ayb, "Ey halkım! Rabbimden apaçık sözler almışken ve beni güzel rızıkla rızıklandırmışken, ona karşı gelebileceğimi düşünebiliyor musunuz? Kendimle çelişmek istemiyorum.[22] İyilik, güzellik ve doğruluktan başka bir amacım yoktur. Başarım da Allah'ın yardımı iledir. Bu yüzden ben sadece O'na dayanır ve ona yönelirim.

89- Ey halkım! Bana olan düşmanlığınız, sakın sizi Nuh, Hud veya Salih kavminin başlarına gelenler gibi bir felâkete sürüklemesin. Lut kavmi de çok uzağınızda değil.

90- Rabbinizden af dileyin. O'na tövbe edin. Rabbimin sevgisi[23] ve merhameti sonsuzdur." dedi.

91- Onlar: "Ey Şu'ayb! Söylediklerinden pek bir şey anlamıyoruz, ciddiye alınacak bir taraftarın da yok. Eğer çevrende itibar ettiğimiz birkaç kişi de olmasaydı, seni öldüresiye taşlardık. Bizim için hiçbir anlam ifade etmiyorsun." dediler.

92- Şu'ayb: "Ey halkım! Çevremdeki itibar ettiğiniz o birkaç kişi sizin için Allah'tan daha mı önemli ki onlar için Allah'ı gözden çıkarıyorsunuz? Rab-

algılamamız mümkündür. Bu ikisi aslında bir ve aynı şeydir...

[21] Yani: "Aslında sen aklı başında bir adamsın. Nasıl oluyor da atalarımızın yolunu terk etmemizi istiyorsun. Üç beş kendini bilmez maceraperest söylese neyse, senin böyle şeyler söylemen gerçekten çok tuhaf..."

[22] Harfi harfine: "Size muhalefet etmemle sizi men ettiğim şeylere kendim düşmek istemiyorum."

[23] VEDUD: Sözlükte [V-D-D] kökünden gelir. Mastarı "sevmek, istemek, arzulamak, temenni etmek" demektir. Sevgisini kazanmak, dalkavukluk etmek, sever görünmek ***(teveddud);*** sevgi, dostluk ***(meveddet);*** dostluk cemiyeti ***(vidâdiyye);*** sevgi, istek, arzu, temenni ***(vedd);*** sevgiye dayalı, dostça, istekli olarak, dostane ***(yuddî);*** çok seven, çok sevgili ***(vedûd)*** kelimeleri bu köktendir... Ayete geçen ***[Rahim Vedûd***] ifadesi, besmeledeki ***[Rahîm Rahman]*** ifadesini tefsir etmektedir. "Çok seven" anlamına gelen ***Rahmanın*** yerini burada ***Vedûd*** almış. Bu da, "çok seven, sevgi ile dopdolu" demektir. Nitekim ***Rahman*** ve ***Rahim i,*** "Sevgisi ve Merhameti Sonsuz" olarak Türkçeye çevirmemiz, Kuranın işte bu kendi kendini tefsirine dayanmaktadır... Ayrıca bkz. "RAHMAN ve RAHİM" 1/2. ayet ve "ALAK" 96/2. ayet dipnotları.

bim bütün yaptıklarınızı kuşatmıştır.

93- Ey halkım! Elinizden geleni yapın, ben de bana düşeni yapacağım. Fazla uzak değil, o rezil rüsva edecek azap kimin başına gelecek ve kimmiş yalancı çok yakında göreceksiniz. Bekleyin, ben de sizinle birlikte bekliyorum!" dedi.

94- Nihayet emrimiz vaki olunca, Şu'ayb'ı ve beraberinde iman edenleri/güvenenleri sevgi ve merhametimizle kurtardık. Zulmedenleri ise korkunç bir ses yakaladı ve yurtlarında çöke kaldılar.[24]

95- Sanki orada daha önce hiç yaşamamış gibiydiler. Bak, işte Semud'un silinip gittiği gibi Medyen de böyle silinip gitti...

96- İYİ DİNLEYİN! Musa'yı da ayetlerimizle ve apaçık bir delille gönderdik.

97- Firavun'a ve onun ileri gelenlerine... Fakat onlar Firavun'un yönetimine uydular. Oysa Firavun'un yönetimi, sağduyuya dayanmayan akıl dışı bir yönetimdi.[25]

98- O Firavun, kıyamet gününde halkının önüne düşecek ve onları suya götürür gibi ateşe götürecek. Ne berbat bir yerdir o maslak.[26]

99- Öyle ya, bu dünyada Allah'ın laneti kovaladı durdu onları, kıyamet günü de kurtulamayacaklar ondan. Ne fenadır paylarına düşen!

100- İŞTE BUNLAR, geçmiş uygarlıklardan sana anlattığımız kimi önemli haberlerdir. Onların kalıntılarından

[24] Demek ki Hz. Lut halkının yaşadığı Sodom ve Gomore'ye komşu, bugünkü Filistinde Akabe Körfezi olarak bilinen Ölü Denizin doğusundaki Moab Dağlarına kadar uzanan bölgede yaşayan Şuayb'ın halkı da, şiddetli yer sarsıntısının yarattığı korkunç bir gürültüyle uyandılar ve bir daha kalkamadılar. Bu ayetler, gecenin koyu karanlığında ansızın gelen 8-9 şiddetindeki bir depremi bizzat yaşayanlar için daha açıklayıcı olabilir...

[25] Harfi harfine: "Firavun un emr'ine uydular. Ve Firavun un emr'i 'reşîd' değildi." Yani: Firavunlar idaresi, Eski Mısır'da sihir ve büyüyü esas alan bir korku imparatorluğuydu. Firavun, etrafına topladığı sihirbaz ve büyücülerle halk üzerinde bir korku yaratmıştı. "Asa" da, bu büyü imparatorluğunun dini/ideolojik simgesiydi. Çünkü Sümer, Akad, Babil, Asur, Hitit, Mısır vb. eski dünya dinlerinde devlet ve imparatorluklar birer tanrı-devlet idiler. Bu anlayışta, "tanrıların arabaları, sembolleri, hayvanları, meclisleri, soyları, nesiller, temsilcileri " vs. olurdu. Hilal, yıldız, güneş diski, yedi nokta, şimşek, haç, kanatlı disk, boynuzlu başlık, kama, lamp, vazo, omega işareti, dörtgen, gamalı haç, kürek, saban, arpa sapı, ziggurat, ağaç, kova ve kozalak gibi işaretler; boğa, aslan, at, köpek, inek, buzağı, kaplumbağa, yılan, akrep, fare, balık, sinek, kuş gibi hayvanlar; çift aslan başlıklı asa, tek aslan başlıklı asa, kartal başlı asa, koçbaşlı asa, ejderha başlı asa, keçi başlı asa, balık başlı asa, ımdugud başlıklı asa, kancalı asa, topuzlu asa, ok şeklinde asa vs. de tanrıların sembol ve armaları olarak kullanılırdı. Tanrı-kral, daima elinde bu asalardan biri ile

hala ayakta kalan da var, biçilmiş tarlalar gibi silinip gidenler de...[27]

101- Biz onlara zulmetmedik, fakat onlar kendilerine zulmettiler. Allah'tan başka taptıkları tanrıları, Rabbinin emri geldiği zaman kendilerine hiçbir yarar sağlamadı ve hüsranlarını artırmaktan başka bir işe yaramadı.

102- İşte Rabbin, zulmetmekte olan beldeleri çarptığı zaman böyle çarpar; çünkü O'nun karşılığı çok acı, çok çetindir.

dolaşırdı. Ordu birliklerinin bayrak ve flamaları, bu simge ve işaretlerle süslenirdi. Bu haliyle bu devletler, ezoterik (gizemli); magic (büyücü din adamlarına dayalı); astrolojik (kehanet ve yıldız falcılığı ile gelecek okuyan) sır, tılsım ve afsun üzerine kurulu irrasyonel (akıl dışı) bir korku devletleriydiler. O dönemde Mısır'da halk, 'Bunların elinde her türlü güç var. Ellerindeki asa ile bir anda her şeyi tersine çevirir, istediklerini öldürür, istediklerini diriltir, yağmuru yağdırır, yıldırımı düşürebilirler. Bunlara karşı gelmemiz imkânsız, olağanüstü bir sihir gücüne sahipler. Bu nedenle Firavun, söyledikleri gibi ya tanrıya tanrının bedenlenmiş tezahürü veya tanrının oğludur diye inanıyorlardı. İşte Hz. Musa, "asa" meydan okuması ile bu akıldışı "büyü imparatorluğunu" sarsarak, Firavun yönetiminin aslında halkın korkusundan beslendiğini, çürük ve sahte bir temele dayandığını gösterdi. Mısır Firavunluğunun şahsında Allah'ın bölünmez bütünlüğünü parçalayan, yani şirk koşan bütün eski dünya dinlerinin dini/ideolojik temellerini dinamitledi...

[26] Maslak: 1- Sürekli su akan boru. ***(İlerideki maslaktan su doldurmaya giden simsiyah bir zenci kızının yakasından asıldı.*** - O. C. Kaygılı.) 2- Su yolu üzerinde bulunan su haznesi. 3- Büyük yalak demektir (TDK).

[27] Kuranın, geçmiş uygarlıkların hikâyelerini günümüz insanına ders ve ibret olsun diye anlatışının, özellikle ahlâkî mesajlar vermek için olduğunu görüyoruz. Bu amaçla geçmişte bir afet sonucu yok olup gitmiş kimi köy, kent ve ülkelerin durumu gözler önüne seriliyor. Herhangi bir sel, deprem, volkanik patlama, tufan, kasırga vs. sonucu tarihten silinmiş bu ülkeler üzerinden çıkarılması gereken ahlaki mesaj yineleniyor ve her çağın insanına, "Siz de böyle bir afete maruz kalabilirsiniz. Böyle bir şey sizin de başınıza gelmeden aklınızı başınıza toplayın ve Allah'a dönün." mesajı veriliyor. Öte yandan, olayların bir çırpıda anlatılışı bizi yanıltmamalıdır. Belki de bir uygarlığın bin yıllık, bir şehrin yüzyıllık, üç yüz-beş yüzyıllık hayatının önemli sahneleri öne çıkarılarak resmediliyor. Gerçekte olaylar, anlatımda kısa pasajlarda geçildiği gibi hemencecik cereyan etmiyor. Örneğin bir belde uzun yıllar günah ve kötülük içinde yaşarken, içlerinden bir peygamber çıkıyor ve onları yine uzun yıllar doğru yola çağırıyor. Peygamberin memleketi terk etmesi veya ölmesi sonucu yine uzun yıllar geçiyor ve bir gün başlarına bir afet geliyor. Bütün bu uzun zaman süreleri, Kur'an'da bir çırpıda başlıklar halinde veriliyor. Mesela Hz. Musa'ya "Firavuna git!" denmesiyle, aynı cümle içinde,

103- Gerçekten bunda, ah?ret azabından korkanlar için kesin bir ibret vardır. O, tüm insanların kendisi için toplanacağı bir gündür. Ve o bir gün mutlaka gelecek!

104- Biz onu ancak belirli bir süre için geciktiriyoruz.

105- Onun geleceği günde hiçbir kimse, Allah'ın izni olmadan konuşamayacaktır. Artık kimi bedbaht, kimi mutlu olacak.

106- Bedbahtlar ateşe atılacak; orada ah çekip inleyecekler.

107- Onlar orada, gökler ve yer durdukça aralıksız kalacaklar. Ancak Rabbinin uygun gördüğü süre başka, çünkü Rabbin uygun gördüğünü yapandır.

108- Ama mutlu olanlar cennette girecek. Rabbinin uygun gördüğü süreden başka, gökler ve yer durdukça hak ettikleri şekilde orada kalacaklar.

109- O halde atalarının taptıkları gibi tapınıp duranların yanlış yolda olduklarından en küçük bir şüphen olmasın.[28] Biz de yaptıklarının karşılığını tastamam vereceğiz.

110- İyi dinleyin! Musa' ya kitabı verdik, fakat ona karşı çıkıldı. Rabbinin önceden verilmiş sözü olmasaydı, kesinlikle işleri bitirilmişti. Onlar ise hâlâ bundan şüphelenip duruyorlar.[29]

111- Gerçekten Rabbin, onların her birine yaptıklarının karşılığını mutlaka verecektir. Allah bütün yaptıklarından haberdardır.

112- Şu halde emrolunduğun gibi, tövbe edenlerle birlikte doğruluk ve dürüstlük yolunda yürü. Sakın çizgiyi aşıp aşırı

"Ve Musa Firavuna giderek dedi." cümlesi arasında en az iki yıl vardır. Çünkü Taberinin rivayetine göre Musa'nın Mısıra gelip Firavun ile görüşmek istemesi üzerine saraydan iki yıl boyunca bugünkü tabirle "randevu" verilmemiş, ancak iki yıl sonra saraya çıkıp Firavun la görüşebilmiştir. Bundan dolayı Kur anı bir tarih kitabı olarak görüp ondan bilgi çıkarmak yerine, bir "hitabet" olarak görüp ondan "bilinç" çıkarmak icap eder. Gerekli bilgileri jeolojik, biyolojik, antropolojik, sosyolojik araştırmalar yaparak Kuranın teolojik diliyle mezcetmek gerekir. Aksi halde, Kurandan kafasını kaldırıp anlattığı uygarlıkları bizzat yerinde müşahede etmeyi bir türlü aklına getirmeyen, dahası bunu Kur andan şüphe etme veya onda eksiklik görme olarak anlayan çoğu klâsik müfessirimizin durumuna düşer ve Kurana âdeta işkence edercesine malûmat çıkarmaya çalışırız. Bu da bizi Kuranın yönlendirmesinin tam tersine tarihten ve tabiattan koparır. Çünkü Kur an işaret parmağı gibidir; işaret ettiği yöne gitmeli, işaret parmağı ile uğraşıp durmamalıyız. İşaret edilen yön ise bizzat insanın kendisi, iç dünyası, inanış, düşünüş ve yaşayış biçimi başta olmak üzere insanlık tarihi, halklar, uygarlık kalıntıları, tabiat, bitkiler, hayvanlar, doğa olayları vs. yani bütünüyle evrendeki oluş ve akıştır...

[28] Harfi harfine: "Taptıkları şeyden kuşkuya düşme. Onlar sadece daha önce atalarının taptıkları gibi tapmıyorlar."

gitmeyin. O bütün yaptıklarınızı görüyor.

113- Sakın zâlimlere meyletmeyin yoksa size ateş dokunur. Allah'tan başka yâr ve yardımcınız yoktur. Aksi halde yardım göremezsiniz.

114- Gündüzün iki tarafında ve gecenin erken saatlerinde destek iste/dua et/namaz kıl.[30] İyilikler kötülükleri giderir. Bu anlayan için bir öğüttür.

115- Güçlüklere göğüs ger, çünkü Allah güzel ahlak sahiplerinin karşılığını mutlaka verir.

116- Şu halde, sizden önceki çağlarda yeryüzünde işlenen kötülüklere dur diyecek erdemli kimseler çıkmalı değil miydi? Ama içlerinde kurtarmış oldukla-

[29] Yani: Ey Muhammed! Musa'ya da tıpkı sana indirdiğimiz gibi kitap indirdik. Fakat ona da, tıpkı sana karşı çıkıldığı gibi karşı çıkıldı. Eğer yapılanların karşılığını, yani günahın cezasını ve sevabın mükâfatını, ahiret gününde vereceğimize dair insanlığın yaratılışından bu yana verdiğimiz "söz" olmasaydı, o günahkârların cezalarını hemen oracıkta verirdik. Fakat onlar, yine de böyle bir günün gelip gelmeyeceği konusunda kuşkular içinde kıvranıyor, bir türlü inanamıyorlar... Demek ki bu ayet, yeryüzünde yaşayan insan topluluklarının davranışları konusunda genel bir ilke koymaktadır. Bu genel ilkenin ne olduğuna dair Hz. Ali'nin ***Nehcul-Bela***ga'daki şu sözü bir fikir verebilir: **"Dünyada imtihan var, ceza ve mükâfat yoktur, ahirette ise ceza ve mükâfat var, imtihan yoktur."** Şu halde önceki çağlarda halkların başına gelen afetler ceza olsun diye olmamaktadır. Afet, tabiatın akışı içinde insanlar olsa da olmasa da meydana gelecektir. Fakat insanların tedbirsizliği, afeti felakete dönüştürmektedir. Bu durum, yerkürenin belirli bir sona doğru (kıyamet) gittiğini göstermekte ve bir tür kıyametin ayak sesleri olmaktadır. Biz, böyle bir oluş ve akışın içinde yaşıyoruz. Bu durumda, elçiler zaman zaman ortaya çıkmakta ve bu durumu haber vermektedirler ***(inzar).*** Bu uyarıyı yaparken de apaçık sözlerden ***(beyyinat);*** erdemli ve dürüst bir hayattan başka bir şey de göstermemektedirler. Yine Hz. Ali'nin ***Nehcul-Belağdda*** geçen şu açıklaması, "sözlü uyarıyla yetinmenin" nedeni hakkında bir fikir verebilir: **"Biz inkâr etmemiz mümkün olduğu halde iman ediyoruz, kâfirler ise iman etmeleri mümkün olduğu halde inkâr ediyorlar."** Demek ki daima bir inkâr veya iman aralığının bırakılmış olması gerekiyor. İnsanlar, mucize gibi karşı koyamayacakları, hiçbir inkâr ihtimalinin bırakılmadığı olağanüstülüklerle çaresiz iman etmek zorunda bırakılmıyorlar. Dış dünyada Allah'ın varlığına ait delillerle yokluğuna ait deliller, sanki dengede ***(ftftyftfty)*** tutuluyor ki, iman edecek kim, inkâr edecek kim ortaya çıksın. Böylece insanoğlu, kararını kendisinin verdiği bir sonu yine kendisi seçmiş olsun. İşte bu nedenle elçiler insana üç şey getiriyor: 1- İnsanların karşısına insana yakışan bir yolla, yani söz ***(vahiy)*** ile çıkmak, 2- Oluş ve akışta yer alan ölüm ***(mevt);*** afet ve kıyamet konusunda bu sözler ile uyarıda ***(inzar)*** bulunmak, 3- Ve tercihi kendilerine bırakmak ***(özgür irade)...***

[30] SALAT: Bkz. 17/78. ayet dipnotu.

rımızın az bir kısmı dışında bunu yapan olmadı. Zâlimlere uyanlar, refah ve lüks hayat[31] uğruna günaha gömülüp gittiler.

117- Senin Rabbin, halkı birbirine iyilik, güzellik ve doğrulukla muamele ettikçe, bir beldeyi haksız yere helak etmez; olacak şey değil![32]

118- Rabbin isteseydi bütün insanlığı bir tek ümmet[33] yapardı. Bu yüzden birbirlerine karşı çıkıp duracaklardır.

119- Ancak Rabbinin sevgi ve merhameti ile bağışladığı kimseler hariç. Zaten Allah onları bunun için yarattı. Böylece Rabbinin, "Cehennemi görünür görünmez varlıklarla dolduracağım!" sözü yerine gelmiş olacak.[34]

120- BÖYLECE, geçmiş elçilerin haberlerinden yüreğine su serpecek her şeyi sana anlatıyoruz. Bu kıssalarla gerçekler ortaya çıkıyor. Öte yandan bunlar, iman edenler/güvenenleriçin

[31] MÜTREF: Bkz. 17/16. ayet dipnotu.

[32] Harfi harfine: ***"Senin Rabbin, halkı muslihun olan bir 'karyeyi 'zulm ile helak etmez; olur şey değil"*** Yani: Allah, birbirlerine dürüst davrandıkları, aralarındaki muameleleri düzgün yaptıkları sürece, bir beldenin halkını örneğin sırf inkar etmeleri veya şirk koşmaları yüzünden helak etmez. Anlaşılan ayette geçen "zulüm", şirk anlamında kullanılıyor. Şu ayette geçtiği gibi; ***'Şirk en büyük zulümdür, kuşku yok.'*** (Lokman; 13). Çünkü Allah'ın hakları ***(hukukullah);*** hoşgörü ve kolaylığa dayanır. Fakat insanların hakları ***(hukukul-ibad);*** inceden inceye elemeye ve sıkı tutmaya dayanır. Nitekim bir hadiste ***'Hâkimiyet küfürle devam eder ama zulümle devam etmez'*** buyrulmuştur (Razi). Keza Türkçe'de, "kul hakkıyla karşıma gelmeyin" sözü bu manayı çağrıştırır. Bunun nedeni, insanların bir kez hakkı yendi mi, zaten zayıf ve korumasız ve bir daha dünyaya gelemeyecekleri için çok büyük bir zülüm işlenmiş olur. Ancak Allah'ın hakkı bu dünyada yense bile, hiçbir korumaya ihtiyacı olmayan Allah ***Hayyu Kayyum*** olduğu için, tabiri caizse pek bir şey olmaz. Kendisi için nasıl olsa hesap sormak kolaydır. Örneğin hiç kimse Allah'ı öldürerek haksızlık yapmış olamaz, çünkü zaten Allah öldürülemez. Fakat insan bir kez öldürüldü mü, artık geri dönüşü yoktur. Demek ki bu dünyada, doğrudan "Allah ile ilgili" bir takım ihmallere tahammül edilebilir. Fakat "insan haklarıyla ilgili" tecavüzlere asla tahammül edilemez. Çünkü Allah'ın dünyasına insan bir kez geliyor, fakat dünya zaten hep Allah'ın; ve kimse Ondan mezara girerek bile kaçıp kurtulamaz... Yine bu ayet, "bu dünyada" Allah'ı esas alan bir devletin gerçek bir "adalet devleti" olmak zorunda olduğunu da gösterir. Bu şu demektir: Gerçek bir adalet devleti, Allah'a ve ahiret gününe inanmak, namaz kılmak, oruç tutmak vb. daha çok dini inanç ve ibadet, vicdani kanaat veya felsefi görüş sınıfına giren, doğrudan ve aracısız "Allah-kul" ilişkisi ile ilgili konularda insanlara karışamaz. Çünkü bu konularla ilgili nasıl olsa insanlar mahşerde Allah'a hesaplarını vereceklerdir. Ancak kul hakkı yemek, muamelelerinde insanları aldatmak, toplumun ortak

birer öğüt ve hatırlatmadır.

121- İman etmeyenlere söyle: "Elinizden ne geliyorsa yapın, ama bilin ki biz de elimizden geleni yapacağız.

122- Bekleyin bakalım, Biz de bekliyoruz."

123- Göklerin ve yerin sırlarını Allah bilir. Bütün iş ve oluş O'nun ile olup biter.[35] Yalnız O'na ibadet et ve O'na dayan. Rabbin yapıp ettiklerinizden asla habersiz değildir.

fonuna (kamu malına) el uzatmak gibi "insan-insan" ilişkisi ile ilgili konularda müdahele etmek zorundadır. Adalet devleti olmanın anlamı budur. Çünkü adalet ve devlet, "bu dünyada" bunun için vardır...

[33] ÜMMET: Bkz. 17/71. ayet dipnotu.

[34] Yani: Allah layık görseydi bütün insanları tek bir ümmet yapardı. Fakat insanlar, kendilerine verilen seçme yeteneğini kötü yolda kullandıkları için tek bir ümmet haline gelmeye de layık olamıyorlar. Çünkü Allah, esasında insanları sevgi ve merhametinin taşması sonucu, varlığa duyduğu ilahi ilgiden dolayı yaratmıştır. İnsanlardan bu sevgi, ilginin karşılığını beklemektedir. Fakat insanların çoğu umursamaz bir tavırla bunu görmezden gelmekte, kendini bir şey zannetmekte ve aynı sevgi ve saygıyla Allah'a mukabelede bulunmamaktadır. Bunun için de cehennemi hak etmiş olmaktadırlar. Ancak "sevgi ve merhametten yaratılmış olmayı" fark edenler, vicdanının derinliklerinde bunu bulanlar, Allah'tan varlığa yayılan sevgi ve merhamet hâlesini hissedenler bir araya gelebilmekte ve tek bir ümmet olabilmektedirler... Ayrıca Bkz. **"ALAK"** 96/2, 22/5. ayet dipnotları.

[35] Yani: Bütün iş ve oluş O'nun iledir. O'ndan gelmiş O'na gitmektedir. İlk ***(Evvel)*** O'dur, son ***(Ahir)*** O'dur, açığa çıkan ***(Zahir)*** O'dur, gizli kalan ***(Batın)*** Odur. O ***(Huve);*** varlığı ***(Vucud)*** ve birliği ***(Ehad)*** ile bölünmez bir bütündür ***(Samed)...***

***

12 - (71) YUSUF SURESİ

Mekke'de inmiştir, /// ayettir. Üzerinden çağlar üstü evrensel mesajlar vermek için tarihten dramatik yaşam öyküsüyle "Hz. Yusuf" seçildiği için bu adı almış görünmektedir. Sure baştan sona Hz. Yusuf'un yaşam öyküsüne (kıssa) ayrılmıştır.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ OLAN ALLAH'IN ADIYLA

1- Elif. Lâm. Ra. Bunlar apaçık sözlü[1] Kitabın ayetleridir.

2- Biz onu Arapça Kur'an olarak indirdik.[2] Şu aklınızı kullanın artık.

3- Biz sana bu Kur'an'ı vahyederek en güzel şekilde anlatıyoruz. Oysa sen daha önce bunlardan habersizdin.

4- BİR ZAMANLAR Yusuf babasına: "Babacığım, ben on bir yıldızla güneşi ve ayı gördüm. Gördüm ki onlar bana secde ediyorlar." dedi.[3]

5- Babası, "Yavrum! Rüyanı kardeşlerine anlatma, sonra hakkında iyi düşünmezler, çünkü şeytan insana apaçık bir

[1] MUBİN: Bkz. 14/9. ayet dipnotu.

[2] Demek ki Kur an, insanlar aklını kullansın, iyice anlasın diye dillerden bir dil olan Arapça hitap olarak indirilmiştir. Yani Kuran, yedinci yüzyıldaki Arap dil, tarih ve kültür evreni üzerinden evrensel mesajlar vermektedir. Bu amaçla Arap toplumunu ve Arapçayı bir çekirdek olarak ele almakta ve fakat buradan tüm insanlığa seslenmektedir. Zaten evrensel bir mesajın tarihsel bir durumdan kalkarak insanlığa seslenme dışında makul bir yolu da bulunmamaktadır. Zira her mesaj bir yerden, zamandan ve mekândan kalkmadan boşlukta verilemez, ilâhî hitap bu nedenle kendi etkin tarihini yaşamış, fakat verdiği mesajlarla insanlık tarihinin gelecek nesillerini de aydınlatmıştır. İşte bu anlamda Kur an ın hitabı tarihsel, mesajı evrenseldir...

[3] Hz. Yusuf un rüyası ile başlayan sure, sonuna kadar bu rüyanın nasıl gerçekleştiğini anlatmaktadır. On bir yıldız Yusuf'un kardeşlerini, güneş babasını, ay da annesini ifade ediyor. Surenin sonunda Yusuf, "İşte gördüğüm rüyanın yorumu buydu." derken, kendisi Mısır İmparatorluğunun veziri; kardeşleri, annesi ve babası onu gururla selâmlayan (ona secde eden) muhtaç ailesi konumundadır... Şu halde Yusuf kıssası, her tür kıskançlık, çekememezlik, kibir, şehvet, ihtiras, entrika, ihanet, intikam, para, iktidar hırsı gibi "kötülük" dürtülerinin arasından; iman, söz, namus, doğruluk, dürüstlük, erdem, ahlâk, adalet, adab, yiğitlik, mertlik gibi "iyilik" değerlerinin sıyrılıp yükselişinin öyküsüdür. Demek ki her doğan çocuk Âdem olduğu gibi, her hayata atılan genç de birer Yusuf'tur. Yusuf'un yaşam öyküsü aslında onların hikâyesidir. Kuşaklar boyunca her doğan çocukla birlikte Âdem kıssasının yeniden başlaması gibi, her genç adamın hayata atılışı ile birlikte de Yusuf kısası yeniden başlar...

düşmandır.[4] 6- Anlaşılan Rabbin seni seçecek, olayları yorumlama gücü verecek.[5] Daha önce ataların İbrahim ve İshak'a yaptığı gibi, sana ve Yakup ocağına da nimetini tamamlayacaktır. Rabbin her şeyi bilendir, çok bilgedir; bundan hiç şüphen olmasın." dedi.

7- İyi dinleyin! Yusuf ve kardeşlerinin olayından soranlara ibret olacak dersler vardır.

[4] Demek ki insanlarda kıskançlık dürtüsünün ortaya çıkmasının sebebi, "onda var bende niye yok, o benim olmalı" halet-i ruhiyesidir. Yusuf kendisi için parlak bir gelecek görmüştü. Kardeşleri bunu duyunca, "Neden biz değil de o?" diyerek kıskançlık krizine girebüirlerdi. Nitekim girdiler de. Demek ki, her başarının bizzat kendisi kıskancı çileden çıkarmakta, içindeki haset ateşini körüklemeye yetmektedir. Nitekim yaşayan Türkçe'de minibüs dolmuşlarının arkasına yazılan "kıskanma ne olur, çalış senin de olur" sözü, hasedin ne olduğunu çok güzel anlatır.

[5] TE'VİLU'L-EHADİS: Sözlükte "olayları yorumlamak" demektir. Bu tabirden maksadın, Allah'tan tüm varlığa yayılan bilgi ***(ilm)*** ve bilgelikten ***(hikmet)*** pay alabilme yeteneği olduğu anlaşılıyor. Olayların niçin ve neden olduklarını, hangi olayın ne gibi sonuçlar doğuracağını sezebilme kabiliyeti demek oluyor. Sebep-sonuç akışını kavrayabilme gücü manasına geliyor. Bu ise evrende hüküm süren ilâhî "emr"in işleyişini kavrayabilmekle mümkündür. İşte buna "burhan" denilmektedir... Görüldüğü gibi Kuran, Hz. Yusuf'a olayları yorumlama gücü ***(tevilul-ehâdis)*** verildiğini söylemektedir. Kıssa boyunca ısrarla bu tabir kullanılmakta, Hz. Yusuf'un yaptığına, örneğin "rüya tabiri" dememektedir. Ondan rüya tabirini başkası istemekte, Yusuf'un yaptığı ise "te'vilu'l-ehadis" olarak nitelenmektedir. Demek ki olayları yorumlama gücü ***(tevi'luV-ehâdis);*** gidişatı sezme, geleceği görebilme, ileri görüşlülük dediğimiz şeydir. Çünkü rüya, iş ve oluşta algıladığımız suretlerin karmaşık bir halde şuur altımıza yansımasıdır. Olayları yorumlama gücünü kullanan kişi (Yusuf gibi); bu karmaşıklığı yerli yerine oturtarak akışı görür. Olayların oluşmasında rol alacak güçleri sezer. Muhtemel sebep ve sonuçları birbirine bağlayarak bütünü görmeye çalışır. Yorumcu, bir ressamın eserlerine, sanat anlayışına ve de bizzat kendisine yoğunlaşarak ne yapmaya çalıştığını anlamaya çalışan kimse gibidir. Öyle ki eğer ressamı çok yakından tanıyorsa nasıl bir hayal gücüne, zihin dünyasına ve sanat anlayışına sahip olduğunu yeterince kavramışsa; daha resmi yapmadan nasıl bir şey çıkaracağını tahmin edebilir. Böylesi bir ileri görüşlülük, eserleri başta olmak üzere, sanat anlayışını ve hatta ressamın bizzat kendisini çok iyi tanımakla elde edilebilir. Din dilinde bunlara ***efal-i ilahi, sıfat-ı ilahi*** ve ***zat-ı ilahiyi*** tanımak ***(marifetullah)*** denir. Yani Tanrının zatını, karakterini ve eylemlerini yakından bilmek, onlara vakıf olmak, bunlara aşinalığı bulunmak. Bu, aynı zamanda yaşamın ve doğanın tabiatına, karakterine ve işleyişine aşina olmak demektir...

8- BİR ZAMANLAR kardeşleri, "Babamız, Yusuf ve kardeşini bizden çok seviyor. Oysa biz daha kalabalığız. Açıkçası babamız yanlış yapıyor.[6]

9- Gelin Yusuf'u öldürelim veya bir yere atalım da babamız sadece bizimle ilgilensin, daha sonra iyi olan bizler olalım." dediler.

10- İçlerinden biri: "Bence Yusuf'u öldürmeyin, bir kuyu dibine atın. Nasıl olsa yoldan geçen birileri alır. Eğer yapacaksanız bunu yapın." dedi.

11- Gidip babalarına: "Ey babamız! Biz onun iyiliğini istediğimiz halde neden Yusuf konusunda bize güvenmiyorsun? 12- Yarın onu bizimle gönder, gezsin oynasın. Ona göz kulak oluruz merak etme." dediler.

13- Babası: "Onu götürmeniz beni endişelendirir. Bakarsınız kurt yer, haberiniz bile olmaz." dedi.

14- Onlar: "Bu kadar kardeşi arasında onu kurda kaptırırsak, boşuna yaşıyoruz demektir." dediler.

15- Nihayet onu hep beraber götürüp kuyunun dibine atmaya karar verdikleri zaman Yusuf'a, "Bir gün gelecek seni tamamen unuttukları bir anda bu yaptıklarını yüzlerine vuracaksın!" diye vahyettik.

16- Derken akşam olunca ağlayarak babalarına geldiler:

17- "Ey babamız! İnan ki, biz gittik yarışıyorduk. Yusuf'u eşyamızın yanında bırakmıştık. Bir de baktık ki onu kurt yemiş. Gerçi doğru da söylesek sen bize inanmazsın." dediler.

18- Bir de gömleğinin üzerinde yalandan bir kan getirdiler. Babaları: "Hayır, siz nefsinize uymuşsunuz. Artık bana da güzelce sabretmek kaldı. Anlattıklarınıza ancak Allah'tan yardım istenir." dedi.

19- BİR KERVAN oradan geçiyordu. Kervandan birisi su almak için geldi, kuyuya kovayı salıyordu ki "Kısmete bak, bir erkek çocuk!" dedi. Böylece kervancılar, satmak niyetiyle Yusuf'u yanlarına aldılar. Oysa Allah yaptıklarını adım adım izliyordu.

20- Onu ucuz bir fiyatla birkaç dirheme sattılar. Yusuf'u yanlarında tutmaya isteksizdiler.

21- Mısır'da onu satın alan kişi, karısına: "Ona iyi bak, belki bize faydası dokunur veya evlât ediniriz." dedi. Bu şekilde Yusuf'u oraya yerleştirdik, ona olayları yorumlama gücü verdik. Allah

Demek ki olayları yorumlama gücü ***(tevilul-ehâdis);*** olmuş-bitmiş ve belirlenmiş bir geleceği haber vermek değil; belirlenmekte, olmakta, oluşmakta, akmakta olan sürecin nereye doğru gittiğini kavrayabilmektir. Daha anlaşılır bir tabirle, olmakta olanın oluşturucu güçlerini sezebilmektir...

[6] Rivayete göre Yusuf'un on bir kardeşi vardı: Yahuda, Rübyal, Şemon, Lavi, Ribolon, Yaşcer, Deyni, Dan, Neftali, Cad ve Aşir... Bunların ilk yedisi Yakupun halasının kızı Liyadan, son dördü ise Zurreteyn, Yahi, Zülfe ve Belhe'dendi. Liya ölünce Yakup onun kız kardeşi Rahil ile evlendi ve bundan da Yusuf ve Bünyamin doğdu (Zemahşeri).

yaptığı işte üstün bir güce sahiptir, fakat insanların çoğu bunun bilincinde değildir.

22- BÖYLECE Yusuf ergenlik çağına ulaşınca ona, bilgi ve bilgelik verdik. İşte Biz, güzel ahlâk sahiplerine böyle karşılık veririz.

23- Evinde bulunduğu kadın ona karşı arzu duymaya başladı. Kapıları sıkıca kapatıp: "Haydi gel, seninim." dedi. Yusuf: "Allah'a sığınırım. Doğrusu Rabbim bana güzel bir mevki verdi, hem nankörler iflah olmaz!" dedi.

24- Kadın, Yusuf'a karşı arzu doluydu. Açıkçası Rabbinden kendini tutma gücü görmeseydi, Yusuf da nefsine uyacaktı.[7] Biz ondan kötülüğü ve fuhşu uzaklaştıralım istedik. Gerçekten Yusuf, içinde korku ve titremesi olan has kullarımızdandı.

25- Derken ikisi de kapıya koşuştular. Kadın, Yusuf'un gömleğini arkasından yırttı. Kapının yanında kadının kocasına rastladılar. Kadın: "Karının namusuna göz dikenin cezası, zindana atılmaktan veya şiddetli bir dayaktan başka ne olabilir?" diye bağırarak üste çıktı.

26-Yusuf: "Ne münasebet! Benimle birlikte olmak isteyen kendisi." dedi. Kadının yakınlarından birisi hakemlik ederek: "Eğer gömleği önden yırtılmışsa kadın haklı, Yusuf yalancıdır.

27-Yok eğer gömleği arkadan yırtılmışsa kadın yalancı, Yusuf haklıdır." dedi.

28- Kocası gömleğin arkadan yırtılmış olduğunu görünce: "Anlaşıldı, bir kadın fendi ile karşı karşıyayız. Doğrusu siz kadınların fendi[8] çok yamandır." dedi.

29- Kocası: "Yusuf, sen bunu unut. Kadın, sen de günahının bağışlanmasını dile. Gerçekten çok kötü bir iş yaptın." dedi.

30- ŞEHİRDEKİ kimi kadınlar, "Vezirin karısı delikanlısı ile birlikte olmak istemiş, onun aşkından divane olmuş, besbelli canım kadın iyice azmış." diye dedikoduya başladılar.

31- Şehirdeki kadınların gizliden gizliye dedikodularını duyunca, vezirin karısı onlara bir davet verdi. Onlar için mükellef bir sofra hazırladı. Her birine bir bıçak verdi ve "Çık karşılarına!" dedi. Kadınlar Yusuf'u görünce ağızları açık kaldı, şaşkınlıktan kendi ellerini kestiler: "Aman Allah'ım! Bu insan değil, olsa olsa bir melek." dediler.

32- Vezirin karısı: "İşte dilinize dolayıp durduğunuz delikanlı bu! Evet, onunla birlikte olmak istedim, fakat bana yanaşmadı. Bakın söylüyorum, eğer dediğimi yapmazsa hapse atılacak ve sürüm sürüm sürünecek!" dedi.

33-Yusuf: "Ey Rabbim! Hapis, benim için bunların isteğine uymaktan daha iyidir. Eğer sen, bunların fendine karşı yardım etmez de beni nefsimle baş

[7] Harfi harfine: "Doğrusu eğer Rabbinin 'burhanını' görmeseydi, o da onu arzu etmişti."

[8] Fend; (Farsça) düzen, hile, entrika: ***"Kadının fendi, erkeği yendi!"*****-** Atasözü. (TDK).

başa bırakırsan onlara meylederim, cahillerden olurum." dedi.

34- Bunun üzerine, Rabbi duasını kabul edip, onların fendine karşı ona yardım etti. Allah her şeyi işitiyor, her şeyi biliyor.

35- Yusuf'un masum olduğunu gördükleri halde, yine de bir süreliğine hapse atmayı uygun gördüler.

36- Yusuf'la birlikte hapise iki delikanlı daha girmişti. Birisi: "Kendimi şarap sıkarken görüyorum." dedi. Diğeri: "Ben, kendimi başımın üstünde bir ekmek götürürken görüyorum, ondan kuşlar yiyor. Bize bunların yorumunu haber ver, çünkü sen son derece dürüst birisine benziyorsun." dedi.

37-Yusuf şöyle dedi: "Tamam, yiyeceğiniz yemek gelmeden önce bunların yorumunu size anlatacağım. Bu, bana Rabbimin öğrettiklerindendir. Fakat önce şunu söyleyeyim: Ben, Allah'a inanmayan ve hepsi de ahireti inkâr eden bir güruhun dinini terk ettim.

38- Atalarım İbrahim, İshak ve Yakub'un yoluna uydum. Bizim O'na ortak koşmamız olamaz. Bu, Allah'ın bize ve insanlara engin cömertliğidir; fakat insanların çoğu şükretmiyor.

39- Ey hapis arkadaşlarım! Birbirinden ayrı birçok tanrılar mı, yoksa hepsinden üstün karşı konulmaz Tek Allah mı, hangisi daha iyi?

40- O'ndan başka taptıklarınız, sizin ve atalarınızın uydurduğu bir takım hurafelerden ibarettir. Yoksa Allah, onlar hakkında hiçbir kanıt indirmiş değil. Hüküm ancak Allah'ındır. O, size kendisinden başkasına tapmamanızı emretti. Sağduyudan şaşmayan dosdoğru yol budur, fakat insanların çoğu bunun bilincinde değil.

41- Ey hapis arkadaşlarım! Gelelim rüyanıza. Biriniz krala yine şarap sunacak, diğeri ise asılacak ve kuşlar başından yiyecek. İşte sorduğunuz meselenin yorumu bu." dedi.

42- Bu iki tutukludan sağ çıkacağını düşündüğüne: "Kral'a benden bahset." dedi. Şeytan ona bahsetmeyi unutturunca, Yusuf bu yüzden birkaç yıl daha hapiste kaldı.

43- BİR GÜN KRAL: "Rüyamda yedi çelimsiz ineğin yemekte olduğu; yedi semiz inek ve yedi yeşil başakla diğer yedi kuru başak görüyorum. Ey efendiler! Eğer rüya tabir ediyorsanız, bu ne anlama geliyor, söyleyin!" dedi.

44- Dediler ki: "Bunlar çok karışık rüyalar, biz bunları yorumlayanlayız."

45- Yusuf'un hapis arkadaşlarından sağ çıkmış olanı nihayet hatırladı ve: "Galiba onu tabir edecek birini biliyorum, fakat yanına gitmem lâzım." dedi.

46- Hapishaneye gelip: "Yusuf! Ey sözü namus bilen adam! 'Yedi semiz inek, bunları yiyen yedi çelimsiz inek ve yedi yeşil başakla diğer yedi kuru başak...' rüyası ne anlama gelir? Umarım vereceğin cevabı saraya götürünce, senin değerini anlarlar." dedi.

47-Yusuf şöyle yorumladı: "Yedi yıl her zamanki gibi ekeceksiniz, biçtiklerinizi, biraz yiyeceğiniz hariç olmak üzere başağında bırakın. 48- Sonra onun arkasından yedi kurak yıl gelecek, saklayacağınız az miktar hariç önce biriktirdiklerinizi yiyip bitirecek.

49- Sonra onun arkasından, halkın sıkıntıdan kurtulacağı, bolluk dolu bir yıl gelecek..."

50- Bunu duyan kral: "Getirin bana onu!" dedi. Gönderilen adam gelince Yusuf: "Haydi kralına dön de sor, ellerini kesen o kadınların amacı neydi? Gerçek şu ki Rabbin onların fendini çok iyi biliyordu." dedi.

51-Kral o kadınlara: "Derdiniz neydi ki o zaman Yusuf'la birlikte olmak istediniz?" dedi. Kadınlar: "Hâşâ! Allah için biz ondan bir kötülük görmedik!" dediler. Vezirin karısı: "Artık olan oldu; onunla birlikte olmak isteyen bendim. O ise son derece dürüst ve namuslu birisiymiş." dedi.

52- Yusuf: "Bu konuyu hatırlatmadaki amacım, emanete hıyanet etmediğimi ve Allah'ın kesinlikle emanete hıyanet edenlerin entrikasını başarıya ulaştırmayacağının bilinmesini sağlamaktı.

53- Nefsimi temize de çıkarmıyorum; çünkü nefis, daima kötülüğü emreder. Rabbim sevgi ve merhametiyle hepimizi bağışlasın. Rabbimin bağışlaması bol, sevgi ve merhameti sonsuzdur." dedi.

54- Bunun üzerine kral: "Onu bana getirin, kendime vezir yapayım!" dedi. Yusuf'la konuşunca da: "Artık bugünden itibaren yanımızda mevki sahibi ve güvenilir birisin" dedi.

55- Yusuf: "Beni ülke hazinelerinin üzerine memur et; çünkü onları koruyup kollarım, işi iyi bilirim." dedi.

56- İşte böylece, Yusuf'u o ülkede yerleştirdik. Artık istediği her şey oluyordu. Biz sevgi ve merhametimizi işte böyle lâyık gördüğümüze yağdırırız. Güzel ahlâk sahiplerinin karşılığını asla zayi etmeyiz.

57- İman eden ve sakınanların ahiretteki karşılığı ise daha hayırlıdır...

58- YILLAR SONRA Yusuf'un kardeşleri çıkageldiler. Varıp yanına girdiler. Yusuf onları hemen tanıdı, onlar ise onu tanımıyorlardı.

59- Derken yüklerini hazırlatıp uğurlarken şöyle dedi: "Bana, sizin baba bir kardeşinizi getirin. Gördüğünüz gibi ben ölçülü bir şekilde verdim ve misafirperverliği elden bırakmadım.
60- Eğer onu bana getirmezseniz, artık size zahire yok ve bir daha buralara giremezsiniz."

61- Dediler ki: "Onun için babasından izin almaya çalışacağız, büyük ihtimalle de alırız."

62-Yusuf hizmetçilerine: "Takas için getirdikleri mallarını yüklerinin içine koyun; belki ailelerine döndüklerinde anlarlar, belki yine gelirler." dedi.

63- Böylece babalarına dönünce: "Ey babamız! Kardeşimiz Bünyamin'i götürmezsek artık zahire verilmeyecek. Kardeşimizi bizimle beraber gönder ki, yeter derecede zahire alalım. Merak etme onu koruruz." dediler.

64- Babaları dedi ki: "Size onu nasıl emanet ederim? Ya bundan önceki gibi olursa? En iyi koruyucu Allah'tır. O merhamet edenlerin en merhametlisidir."

65- Derken yüklerini açtıklannda takas için götürdükleri malların kendilerine iade edilmiş olduğunu gördüler. Dediler ki: "Ey babamız! Daha ne isteriz, işte

mallarımız bize iade edilmiş. Yine ailemize erzak getiririz, kardeşimizi de koruruz; belki bir deve yükü fazla alırız. Zaten bu aldığımız da oldukça azdı."

66- Babaları dedi ki: "Kesinlikle onu sizinle beraber göndermem. Hepiniz, ölümüne onu koruyacağınıza ve onu mutlaka sağ salim geri getireceğinize dair Allah'a söz vereceksiniz..." Söz verince, "Konuştuklarımıza Allah şahittir." dedi.

67- Ardından: "Yavrularım! Şehre bir kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin. Gerçi ne yapsam, hiçbir şeyde Allah'ın takdirini sizden savamam. Hüküm ancak Allah'ındır. Ben O'na dayandım. Dayanak arayanlar O'na dayanmalıdırlar."

68- Babalarının tavsiye ettiği yerden şehre girdilerse de bunun, Allah'ın takdirine karşı onlara bir yararı olmadı. Sadece Yakub'un içindeki bir isteği yerine getirmiş oldular. Çünkü Yakup, kendisine ne öğrettiğimizi biliyordu. Fakat insanların çoğu bunun bilincinde değildirler.

69- YUSUF'un yanına vardıklarında, Yusuf, kardeşi Bünyamin'i bağrına bastı ve: "Haberin olsun ben senin kardeşinim, artık geçmişte olanlara üzülme." dedi.

70- Derken Yusuf, onların yüklerini hazırlatıp uğurlarken bir su tasını Bünyamin'in yükü içine koydu. Nihayet onlar giderken, "Ey kafile! Siz hırsızsınız!" diye birisinin bağırdığı duyuldu.

71- Bağıran adama "Ne kaybettiniz?" dediler.

72- "Kralın su kabını kaybettik. Onu getirene bir deve yükü bahşiş var, ben kefilim." dedi.

73- "Bu ne demek oluyor şimdi? Fesat çıkarmak için gelmediğimizi ve hırsız olmadığımızı biliyorsunuz!" diye karşılık verdiler.

74- "Peki, yalancı çıkarsanız cezası ne biliyor musunuz?" diye sorulunca,
75- "Çalıntı kimin yükünde çıkarsa, cezasına katlanacak da odur." dediler. Adamlar: "Evet. Biz de hırsızları böyle cezalandırıyoruz." dediler.[9]

76- Bunun üzerine Yusuf, kardeşinin yükünden önce diğerlerinin yükünü aramaya başladı. Sonunda onu Bün-

[9] Ayetteki son cümlenin, sarayın adamlarına ait olduğu anlaşılıyor (Razi). Klâsik müfessirlerin çoğu, bu ayetin tefsirinde Tevrat'tan etkilenerek Yakup'un şeriatında hırsızlığın cezasının köle yapılmak olduğunu söylerler. Oysa Kur an sonraki ayetlerde bunun Mısırdaki Kral'ın kanunlarında böyle olduğunu söyler. Yani Hz. Yakup un dininde hırsızı köle yapmak diye bir kural yoktu. Kaldı ki Hz. Yakup bir şeriat düzeni kurup insanları yargılayacak kadar gelişmiş bir siyasî sistem ve hukuka da sahip değildi. Bu konuda herhangi bir hükmün bulunması da gerekmiyordu. Mısırda Yusuf'un kardeşleri hırsızlıkla suçlanınca; "Madem hırsızlık yaptığımızı iddia ediyorsunuz. O halde arama yapın çalıntı mal kimde çıkarsa cezasını da ona verirsiniz." dediler. Sarayın adamları da " Evet, zaten öyle yapacağız. Mal kimin yükünde çıkarsa onu alıkoyup tutuklayacağız. Çünkü bizde hırsızlığın cezası köle olmaktır." dediler...

yamin'in yükünde çıkardı... İşte Yusuf için olayların böyle gelişmesini sağladık. Aksi halde kralın kanununa göre kardeşini başka türlü alıkoyamazdı. Ancak Allah'ın uygun görmesi başka. Biz, lâyık gördüğümüzü derecelerle yükseltiriz. Her bilenin üstünde bir bilen vardır.

77- Diğer kardeşlerinin, "Eğer O çalmışsa bunda şaşılacak bir şey yok. Çünkü bir zamanlar kardeşi de hırsızlık yapardı." dediğini duyunca, Yusuf bu sözü içine attı ve kendi kendine, "Şu düştükleri hale bak. Allah'ım, söylediklerini görüyorsun." dedi.

78- Dediler ki: "Ey şanlı vezir! İnan, bunun çok yaşlı bir babası var. Onun yerine bizden birini alıkoy, çünkü seni son derece dürüst birisi olarak görüyoruz."

79-Yusuf: "Eşyamızı yanında bulduğumuz kişiden başkasını alıkoymaktan Allah korusun. Böyle yaparsak haksızlık etmiş oluruz."

80- Böylece ondan umudu kesince, görüşmek üzere bir kenara çekildiler. En büyükleri: "Babanızın, aleyhinizde Allah'tan söz almış olduğunu, bundan önce de Yusuf'a yaptığınız yanlışı bilmiyor musunuz? Ben artık babam izin verinceye veya Allah hakkımda bir hüküm verinceye kadar buradan ayrılmam. O, hüküm verenlerin en hayırlısıdır." dedi.

81- Siz dönün ve babanıza şöyle deyin: "Ey babamız! İnan ki oğlun hırsızlık yaptı. Biz ancak gördüğümüzü söylüyoruz, yoksa gaybın bekçileri değiliz.

82- Şehir halkına da, beraber geldiğimiz kafileye de sorabilirsin. İnan söylediklerimiz doğru..."

83- BABALARI dedi ki: "Yoo! Sizi yine nefsiniz aldatmış; artık bana düşen güzel bir sabır. Umarım Allah, bana hepsini birden getirir. O her şeyi bilir, çok bilgedir; bundan hiç şüphem yok."

84- Onlardan umudunu kesti: "Ah Yusuf'um, ah benim dertli başım!" diye hayıflandı ve üzüntüden gözlerine kara su indi; artık yutkunuyor, yutkunuyordu...

85- Dediler ki: "Hâlâ Yusuf'u anıp duruyorsun. Vallahi, sonunda bu dert seni bitirecek, helak olup gideceksin!"

86- Dedi ki: "Ben derdimi ve üzüntümü ancak Allah'a şikâyet ederim ve Allah tarafından sizin bilemeyeceğiniz şeyleri bilirim.

87- Ey oğullarım! Haydi gidin, Yusuf ile kardeşini bulmak için arayın. Allah'ın sevgi ve merhametinden ümit kesmeyin. Çünkü Allah'ın sevgi ve merhametinden ümidini kesenler ancak kâfirlerdir."

88- BÖYLECE tekrar gelip Yusuf'un huzuruna çıkarak dediler ki: "Ey şanlı vezir! Biz ve ailemiz, yine darlık ve sıkıntıya düştük. Önemsiz bir takas malı ile de geldik. Bize yine erzakımızı ölçülü ver. Bize biraz da sadaka ver, çünkü Allah sadaka verenleri karşılıksız bırakmaz."

89- Dedi ki: "Hatırlıyor musunuz, cahilliğinizde Yusuf ile kardeşine neler yapmıştınız?"

90- "Ne! Yoksa sen Yusuf musun?" diye bağırdılar. "Evet, Ben Yusuf'um!"

dedi. "Bu da kardeşim. Allah bize engin cömertliği ile iyilikte bulundu." Ardından ekledi: "Kim sakınır ve güçlüklere göğüs gererse, Allah güzel ahlâk sahiplerinin karşılığını zayi etmez."

91- Dediler ki: "Allah şahittir, Allah seni bize üstün kıldı. İşin doğrusu biz büyük bir suç işlemiştik."

92- Yusuf dedi ki: "Bugün yaptığınız yüzüne vurulmayacak. Allah sizi mağf i ret iyi e bağışlar. O, merhamet edenlerin en merhametlisidir.

93 -Şimdi siz, benim şu gömleğimi götürün de babamın önüne koyun; gözü gönlü açılır, kendine gelir.[10] Ardından ailecek toplanıp bana gelin!"

94- KERVAN Mısır'dan ayrıldığı sıralarda babaları yanındakilere şöyle diyordu: "Bunadığıma yormazsanız, Yusuf'un kokusunu alıyorum."

95- Yanındakiler: "Allah şahittir, sen hala eski şaşkınlığında devam ediyorsun." dediler.

96- Fakat gerçekten müjdeci gelip de gömleği önüne koyunca, gözü gönlü açıldı, kendine geldi:[11] "Ben size dememiş miydim, Allah tarafından sizin bilemeyeceklerinizi bilirim!" diye sevinç çığlıkları attı.

97- Derken, "Ey bizim şefkatli babamız! Bizim için günahlarımızın bağışlanmasını dile. Bizler gerçekten büyük günah işlemişiz." dediler.

98- Yakup: "Sizin için Rabbime istiğfar edeceğim. O çok bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır." dedi.

99- SONRA hep birlikte yanına vardıklarında Yusuf, anne ve babasını bağrına bastı: "Buyurun. Allah'ın izniyle Mısır'a güvenle yerleşin." dedi.

100- Anne ve babasını makamına çıkardı. Hepsi Yusuf'u gururla selâmladılar. Yusuf da: "Ey babacığım! İşte yıllar önceki rüyamın yorumu buydu. Gerçekten Rabbim onu gerçekleştirdi; bana iyilikte bulundu, beni hapisten çıkardı. Şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra, sizi çölden buralara getirdi. Gerçekten Rabbim, lâyık gördüğüne engin cömertliğini yağdırıyor. Allah her şeyi bilendir, çok bilgedir; hiç kuşkusuz." dedi.

101- Ardından, "Ey Rabbim! Sen bana iktidar bahşettin ve bana olayları yorumlama gücü verdin. Ey gökleri ve yeri yaratan Rabbim! Dünya ve ahirette sen benim yârimsin. Benim canımı Müslüman olarak al. İyiliğe, güzelliğe,

[10] Harfi harfine: "Benim şu gömleğimi götürün. Onu babamın Vech'ine koyun, görmesi gelir."

[11] Harfi harfine: "Müjdeci gelip de gömleği Vechine' koyunca görmesi döndü." Bu ayetin yorumunda iki görüş var: 1- Hz. Yakup ağlamaktan kör olmuştu. Yusuf'un gömleği yüzüne (vechine) sürülünce gözleri açıldı ve tekrar görmeye başladı. 2- Yusuf'un gömleği götürülüp babasının kendisine (vechine) gösterilince; ağlamaktan kara su inmiş, kan çanağına dönmüş gözlerinin içi güldü, kendine gelip normale döndü ve çok sevindi (Razi). İkinci görüş tercihe şayan görünmektedir.

doğruluğa adanmışların arasına kat beni." diye dua etti...

102- İŞTE BUNLAR, senin önceden bilmediğin haberlerdendir. Sana onu vahiy ile bildiriyoruz. Yoksa tuzak kurup entrika çevirirlerken, sen Yusuf'un kardeşlerinin yanında değildin.

103- İnsanların çoğu, sen çok istesen bile iman edecek değildirler.

104- Oysa sen onlardan herhangi bir karşılık da beklemiyorsun. Bu Kur'an, bütün insanlık için bir öğüttür.

105- Fakat göklerde ve yerde nice ayetler gözlerinin içine baktığı halde görmezden geliyorlar.

106- Unutma ki, onların pek çoğu ortak koşmadan Allah'a iman etmezler.

107-Yoksa bunlar Allah'ın azabından; herkesi saracak bir afetin geliverme-sinden veya dalıp gitmişken kıyametin ansızın kopmasından çok mu eminler?

108- ŞİMDİ HAYKIR: "İşte benim yolum budur. Ben ve bana uyanlar, sizi basiretle[12] Allah'a çağırıyorum. Allah, her tür eksiklikten uzaktır. Ben asla O'na ortak koşanlardan değilim!"

109- Senden önce de bir takım beldelere, kendi içlerinden vahyettiğimiz kimi adamlardan başkasını göndermedik. O beldelerde dolaşarak sonlarının

[12] BASİRET: Sözlükte [B-S-R] kökünden gelir. Mastarı, "bakmak, görmek, basiret sahibi olmak, bilmek" demektir. Görmek, bakmak, ince ve hassas düşünceli olmak, bilmek, çok iyi derecede bilmek ***(basar);*** görmek, gözüyle bakmak, doğru yolu bulmak ***(ebsâr);*** göstermek, bildirmek, açıklamak, gözünü açmak, yol göstermek ***(tebsîr);*** düşünüp taşınmak, iyice düşünmek, anlamaya çalışmak ***(tebassar);*** görmek, görmeye çalışmak, görüş sahibi olmak, bakmak ***(istibsâr);*** bakışmak, birbirine bakmak, birbirlerini görmek ***(tebâsur);*** görüş ve idrak sahipleri, bilginler, tecrübeliler ***(ulul-ebsâr); göz (bâsıra);*** görme duyusu, göz ***(basar);*** optik ***(basarı);*** gören, tanık, şahit ***(basîr);*** ilim, tecrübe, delil, idrak etme gücü, anlayış, seziş ***(basiret);*** bile bile, kasten ***(an basîrah);*** uyanık, açıkgöz ***(ayn basîrah);*** açık kanıt, delil ***(mebsar);*** fal bakan, falcı, kahin ***(mubassır);*** göz açıp yumuncaya kadar, çabucak ***(lemhul-basar);*** göz muayene cihazı ***(mıbsâr); göz*** alabildiğine ***(meddl-basar)*** kelimeleri bu köktendir. .. Demek ki basiret, "ileride olacakları şimdiden görebilme" yeteneği olmaktadır. Türkçe'de "kalp gözü" dediğimiz şeyi çağrıştırır. Keza, "ileri görüşlü, basiretle bakmak, tedbirli, sağduyulu, sağgörülü" deyimleri bu manadadır. Nitekim, ***"Eğer basiret gözüyle bakmışsanız o kadar küçülürsünüz ki.."*** (N. Topçu) cümlesindeki "basiret", "İşin sonunu, ileriyi, gözün gördüğünün ötesini görebilmek" manasında yukarıdaki ayette geçen ***(ala basiratin)*** ile aynı anlamdadır. Öte yandan Türkçe'de "basiret gözü ile bakabilmek, kalp gözü açık olmak, vicdanının sesini duyabilmek" dediğimiz şey de bu manadadır. Bu tabiri Kur'an, topyekûn insanlık durumunu ***(basâiru lın-nas)*** ifade için de kullanır (45/20). Bu durumda mana, "insanlık vicdanı, insanlığın ölmemiş duyuları, insanlık sağduyusu, insanlığın körelmemiş iç görüsü, donmamış, diri kalabilmiş vicdanı" anlamına gelir. Peygamber ve onunla

nasıt olduğuna neden bakmıyorlar? Ahiret yurdu ise sakınanlar için daha hayırlıdır. Bu akıl tutulması neden?

110- Nice elçilere, iyice ümitlerini kesip adlarının yalancıya çıktığını görmeye başladıkları bir anda yardımımız yetişti. Lâyık gördüklerimiz kurtuluşa erdirildi. Azabımız günaha batmış olanlardan geri çevrilecek değildi.

111- AÇIN KULA/INIZI! Elçilerin yaşam öykülerinde akıl ve vicdan sahipleri[13] için dersler vardır. Bunlar uydurulacak sözler değil... Bilakis önceki çağlardan doğru namına ne kalmışsa sürdüren, her şeyi açık açık dile getiren ve iman edecek halklara yol gösteren sevgi ve merhamet kaynağıdır...

birlikte olanlar işte buraya seslenerek, (basiretle) insanları Allah'a çağırmaktadır. Bu ise Kuranın kendi özel terminolojisi içinde "ahd-misak" dediği şeydir (Allahu alem). Bkz. "AHD-İ MİSAK" 7/172. ayet dipnotu.

[13] ULU'L-ELBÂB: Sözlükte "Lubb sahipleri" demektir. Arapçada [L-B-B] kökü mastar olarak "hayvanın (devenin) semer ya da eğerini engelleyen kayış" manasından geliyor. İnsan için kullanıldığında, "kişiyi kötü işler yapmaktan engelleyen en içteki duyuş, buluş, kavrayış" demek olur. Bu, Türkçe'de "vicdan ve akıl" dediğimiz şeydir. Nitekim Arapça'da [L-B-B] kökünden türetilen kelimeler hep bu manalar etrafında dönmektedir: Bir yerde ikamet etmek, çene altına vurmak, kırıp içindekini çıkarmak ***(lebb, lubûb);*** akıllı olmak, akıllı ve zeki olmak ***(lebb, lebab);*** olgunlaşmak ***(telbîb);*** bir şeye girişmek, kuşanmak ***(telebbub);*** öz, cevher, çekirdek ***(lubâb);*** kolye yeri, gerdanlığın takıldığı yer, hatır, akıl, hayvanın semerinin kaymasını engelleyen kayış ***(lebeb, elbâb);*** öz, cevher, halis, akıl, merkez, lider, esas ***(lubb, elbâb);*** çekirdek, meyve özü ***(lubb, lebûb);*** akıllı, zeki, anlayışlı, öz sahibi, arif, bilge ***(lebîb, elbâu)*** kelimeleri bu köktendir... Öyle anlaşılıyor ki ***(lubb)*** ile ***(hukm)*** kelimeleri yakın anlamlıdır. Zira ***lubb,*** devenin semerini engelleyen kayış; ***hukm*** de ata gem vurmak anlamından gelmektedir. Bunlar insan için kullanıldığında, kişiyi kötü işler yapmaktan engelleyen şey ***(lubb, elbâb)*** veya kişinin kendini frenlemesi, yanlış davranışlarına gem vurması ***(hikmet);*** gemi azıya almış birisine engel olma, onu cezalandırarak durdurma, engelleme ***(hukm)*** manası kazanıyor. Nitekim yargıç, suçlunun yanlış işler yapmasını verdiği kararlarla ile engeller ***(hüküm);*** bir ülkenin idaresi, yanlış işler yaparak halkı rahatsız edenlere mani olur ***(hükümet);*** bilge kişi insana zarar veren yanlış işleri önleyici öğütler verir ***(hikmet);*** Allah, bizim yanlış işler yapmamızı önleyici emirler gönderir ***(ahkâm);*** bu nedenle insan için neyin gemlenmesi gerektiğini bilendir ***(hakîm).*** Aynı şekilde insan kendini bağlayan nefis, heva ve heves, ön yargı duvarlarını kırıp içindeki özü ortaya çıkarır. Bitkinin yemişi ortaya çıkıp belirdiği gibi, insanın içindeki ***(lubb);*** yani akıl ve vicdan da belirip ortaya çıkar. Bu şekilde her insanın içinin derinliklerinde, özünde, cevherinde bir mihver nokta vardır; işte bu ***lubbdür.*** İnsan, içindeki bu cevheri bir şekilde bulur. Onun için bulma yeri anlamında ona ***vicdan*** , bu hale de ***vecd*** denir. Bu buluş ona

doğru işler yapmayı, kendini tutmayı, kendine gem vurmayı öğütler. Bu ise ancak dış dünyada akıp giden sebep-sonuç ilişkilerini kavramakla, ne yaparsa nasıl sonuçlanacağını, nasıl sonuçlanması için ne yapması gerektiğini bilmekle mümkündür. Buna da ***ahi*** yani sebebi sonuca, sonucu sebebe bağlamak denir. Bu işleyişi çabucak kestirme ***(zeka);*** işleyişin sonuçlarını kestirme ***(basiret);*** işleyişten daha neler çıkabileceğini düşünme ***(fikr);*** işleyişi doğru anlama ***(fehm);*** işleyişin maksadını kavrama ***(fiqh)*** demek olur... Şu halde ***ulul-elbab,*** bütün bunları içerecek şekilde "vicdan ve akıl sahipleri", yani "içindeki özü, çekirdeği bulanlar, bu özden hareketle sebepleri sonuca, sonuçları sebeplere bağlayıp kendine gem vurabilenler" demek olur. Demek ki ***lubb*** sahibi olmak, "vicdanının sesini dinlemek", "akıl fikir sahibi olmak", "içindeki sese kulak vermek", "aklını iyiye yormak" dediğimiz şeydir. Keza, Türkçede "akıl fiilin lalasıdır" deyişi vardır. Yani akıl hareketlerimize lalalık (hocalık, bakıcılık) yapar, onu yanlış işler yapmaktan alıkoyarak gemler manasında... Yine "akla geleni işleme, her ağacı taşlama", "aklı olan, olur olmadık işlere karışmaz" deriz. Yine aynı manada "aAklından zoru olmak", "aklını başına toplamak", "aklını peynir ekmekle yemek" deyimleri vardır. Bütün bunlar, Kur andaki kullanımın halk bilgeliğinde yoğrularak deyiş haline gelmiş şekilleridir...

***

15 - (72) HİCR SURESİ

Mekke'de inmiştir, 99 ayettir. 88-84. ayetlerinde Kuzey Arabistan'ın Teyma vadisinin güneyindeki el-Hicr (taşlık alan) denilen bölgede yaşayan Eski Çağ halklarından Semud kavminden bahsettiği için bu adı almış görünmektedir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ OLAN ALLAH'IN ADIYLA

1- ELİF, LAM, RA. İşte kitabın ayetleri ve apaçık Kur'an!

2- Bir gün gelecek kâfirler keşke Müslümanlardan olsaydık diyecekler.[1]

3- Bırak onları yesinler, içsinler, keyif sürsünler ve boş hayallerle oyalanıp dursunlar; nasıl olsa öğrenecekler.

4- Biz, hiç bir ülkeyi kendi doğal ömrünü tamamlanmadan ortadan kaldırmış değiliz.

5- Hiçbir toplum doğal ömrünü ne uzatabilir ne da kısaltabilir.

6- Hal böyleyken; "Ey kendisine kitap indirildiğini iddia eden adam, sen kesinlikle cinlenmişsin!

7- Eğer ciddîysen melekleri getir de görelim." diyorlar.

8- Biz melekleri ancak gerekçesi sağlam bir nedenden dolayı indiririz. İndirince de onlara süre verilmez.[2]

9- Zikri Biz indirdik, Biz! Koruyan da Biz olacağız.[3]

10- İYİ DİNLEYİN! Senden önce geçmiş topluluklara da elçiler

^ani: Bir zaman gelecek küfredenler keşke Allah'ın önünde arınıp ***(selim)*** üzerimizdeki büyük hakkını teslim eden ***(tesellüm),*** kendini O'na adayan ***(teslimiyet)*** ve sağa sola sapmadan yolun tam ortasından yürüyenlerden ***(istislâm)*** olsaydık diyecekler... Ayrıca Bkz. "MÜSLÜMAN"; 68/35. ayet dipnotu.

[2] Yani: Biz melekleri sizin keyfi mucize istekleriniz için değil, gerekçesi sağlam bir nedenden dolayı indiririz. İman etmeniz için size "söz" indirdik, bu yetmiyor mu? Eğer melekler inerse artık işiniz bitmiş olur. Bu nedenle melekler indi mi artık sizin yaşamanızın da manası kalmamış olur. Size düşen bu güne inanmaktır. Bunun için de zaten kitabı indirmiş bulunuyoruz.

[3] Yani: Kur'an, **Muhammed** (s.a.v)'e inzal olunuyor. İddia ettiğiniz gibi **Muhammed** (s.a.v) cinlerle konuşmuyor. Ona bu sözlerin tamamını, hiçbir cin sızması, şeytan bulaşması olmadan Allah vahyediyor. O bir şair sözü değildir. Bir kâhin sözü de değildir. Bu Kur'an, âlemlerin Rabbinden indirilmedir. Eğer **Muhammed** (s.a.v) Allah adına bazı sözler uydurmaya kalkışsaydı, onun eli-kolu kopardır, iliği kesilir, canına okunurdu. O zaman sizden hiç kimse de buna engel olamazdı (69/41-47). Şu halde; "**Muhammed**'e cinler musallat olmuş." iddianız saçmadır. Bir kez daha kulağınızı açarak dinleyin: Kur anı indiren Allah'tır, Allah! İndiren Allah

göndermiştik.

11- Şu ana kadar kendisiyle alay edilmemiş hiçbir peygamber görülmedi.12- Böylece Biz, Kur'an'ı günaha batmışların kalplerinin bîgâne kalamayacakları bir biçimde indiririz.[4]

13- Şimdi bunlar da öncekilerin yaptıkları gibi indirdiğimize imana yanaşmıyorlar.

14-15- Onlara gökten bir kapı açsak da oradan yukarı çıksalar bile "gözlerimiz bağlandı; büyülendik galiba" diyeceklerdir.

16- AÇIN KULAMIZI![5] Biz gökte burçlar yaptık ve onu seyredenler için süsledik.

17- Onları lanetlenmiş her şeytandan koruduk.[6]

18-Ancak kulak hırsızlığına kalkışan da olursa karşılaşacağı şey ışık saçan bir alev olur.[7]

19- Yeri de döşeyip yaydık, sabit dağlar yerleştirdik. Her şeyden ölçülü

olduğuna göre, inişini kontrol edecek, cinden, şeytandan koruyacak olan da tabiî ki Allah olacaktır. (Bkz. hemen sonraki 16-18. ayetler) Allah'a düşen onu dosdoğru yoldan ve tertemiz bir kaynaktan yeryüzüne indirmek ve insanlığın vicdanına emanet etmektir. Artık gerisi size kalmıştır. Eğer indirilene uymaz, reddederseniz kendinize yazık etmiş olursunuz. Yok, öncekiler gibi bozar, tahrif ederseniz sonucuna katlanırsınız. Kıyamet günü asla bizden kaçamazsanız. Ayrıca unutmayın ***Hayyu Qayyum*** olan Allah, anbean insanlıkla beraber yürümektedir. Dünyayı yaratıp emekliye ayrılmış da değildir... Ayeti bu şekilde yorumlamamız bağlama uygun düşmektedir. Çünkü ayetin Hz. **Muhammed** (s.a.v) sonrası duruma değil, ayetler indiği sıradaki duruma açıklık getirdiği anlaşılmaktadır. Kur an inerken itirazların temelinde **Muhammed**'in (s.a.v) cinlerle konuştuğu, bu sözleri onların getirdiği iddiası vardı. Kur'an buna karşı "inişin" kontrol altında olduğunu, endişeye mahal olmadığını, sağlam bir kaynaktan ve sapasağlam yollarla geldiğini, herhangi bir tahrife veya araya cin, şeytan, kâhin vs. girmediğini; böylece bütünüyle "korunmuş bir Nuzül akışının sağlandığını" hatırlatıyor. Başka bir görüşe göre de burada korunan Hz. **Muhammed**'in (s.a.v) kendisidir (Ferra, İbnu'l-Enbari).

[4] Yani: "Senden önce de böyle alaya almalar, dalga geçmeler olmuştu. Elçilerimize cinlerle konuşuyor, perilerle ilişki kurmuş, cin çarpmış, şeytan musallat olmuş vs. diyorlardı. Fakat onlar indirdiğimiz şeye yine de bigane kalamadılar. İnkâr etmek için bile dinlemek zorunda kaldılar (Kadı Abdülcebbar).

[5] Bu pasaj, bir önceki pasajda dile getirilen "indiren biziz koruyan da biz olacağız" ifadesini açıklıyor. Bunun nasıl yapıldığını beyan ediyor.

[6] Bu ayet birkaç ayet önceki "zikri korumanın" ne olduğuna dair bir ipucu verebilir.

[7] Yani: İnkarcıların, **"Muhammed** (s.a.v) cinlerle konuşuyor. Cinler ona haber veriyor." iddiası boş bir kuruntudur. Allah göğün sırlarını, yani Allah'tan bilgi alma yollarını böyle cinlere, şeytanlara kapatmıştır. Sırlar tamamen koruma altındadır. Bu nedenle de kimse müneccimlik, kâhinlik, yapmaya kalkışmasın.

olarak bitirdik.

20- Orada size ve rızıklarını sizin vermediğiniz tüm canlılara geçim vasıtaları sağladık.

21- Bizde kaynağı olmayan hiçbir şey yoktur. Ancak indirdiğimiz her şeyi belirli bir ölçü dâhilinde indiririz.

22- Bitkileri dölleyen rüzgârlar gönderdik. Susuzluğunuzu gidermek için gökten su indirdik. Onun kaynağı da siz değilsiniz.

23- Yaşatan ve öldüren biziz, Bizi Baki kalacak olan da yine Biz olacağız!

24- Sizden öncekileri de, sizi de bilmekteyiz.

25- Rabbin hepinizi huzurunda toplayacak. O her şeyi bilir, çok bilgedir.

26- İYİ DİNLEYİN! Biz insanı balçıktan oluşa oluşa[8] ses veren toprak[9] haline getirerek yarattık.[10]

27- Cinne[11] gelince onu da daha önce kavurucu ateşten yaratmıştık.[12]

Eğer yapıyorsa yalancının tekidir. Allah ancak elçilere doğrudan, katından vahyeder. Dolayısıyla duyduğunuz bu vahiyler sihir, kehanet, fal, büyü, cinci hoca uydurmaları değildir. Gök cisimlerinden, yıldızlardan "ilahi" manalar çıkarmaya kalkanlar bilsinler ki bunu her yaptıklarında, her cinle konuştuklarında, yıldızdan bilgi geldiğini her söylediklerinde ışık saçan aleve giriyor, ateşi boyluyorlar demektir...

[8] HAME-İ MESNUN: Sözlükte mastarı "ısınmak" anlamına gelen [H-M-M] ile mastarı "yapa gelmek, adet edinmek" anlamına gelen [S-N-N] köklerinden meydana gelen ***[hame-i mesnun]*** tabiri "dönüşerek oluşmuş, yoğrulmuş, şekillenmiş kara balçık" demektir. Isınmak ***(hammâ);*** ısıtmak ***(tahmîm);*** yıkanmak, banyo yapmak ***(istihmâm);*** hamam, banyo ***(hammâm);*** termal, ılıca, kaplıca ***(hameh);*** lâv ***(humem burkaniyye);*** çok sıcak, kaynak ***{hamım)*** ile çığır açmak, yol açmak, adet haline getirmek ***(sünnet);*** yaşlanmak, ihtiyarlamak, kocamak ***(isnân);*** diş, yaş, ömür ***(sinn);*** yıl, sene ***(seneh);*** yıllık, senelik ***(seneviy);*** yaşlı, ihtiyar ***(musinn);*** yıllanmış, iyice olmuş, iyiden iyiye oluşmuş, olgunlaşmış ***(mesnûn)*** kelimeleri bu köklerdendir... Bu durumda ***hamei mesnun*** tabiri toprağın, suyun, ateşin ve havanın karşılıklı etkileşime girerek, uzunca süre devam ederek son halini alan bir oluşum surecini anlatıyor olmalıdır.

[9] SALSÂL: Sözlükte "çınlayan, ses veren kurutulmuş çamur" demektir. Türkçe'de "çömlek gibi ses çıkarmak" deyimini çağrıştırır. Uğultu, çınlama ***(salsale);*** zil çınlaması ***(salsalel-ceres);*** gök gürlemesi ***(salsaler-rdd);*** uğultu, çınlama ***(salsale)*** kelimeleri bu köktendir... Klasik müfessirler bunun çömlek gibi vurulduğunda ses çıkaran, kurumuş, ısınmış, katılaşmış toprak olduğunu söylerler. Fakat bunun "ses veren, konuşan çamur" anlamında, insanın konuşabilme yeteneğinden mecaz olduğu da söylenebilir.

[10] Bu ayet ***hame-i mesnun*** ve ***salsal*** kavramlarının; 1- Cıvık balçığın oluşa oluşa, gitgide şekillenerek vurulduğunda çömlek gibi ses çıkaran kurumuş çamur haline gelmesini, 2- Sulardan, çamurlardan başlayan bir canlılık halinin oluşa oluşa, nihayet ses verir, konuşur hale gelmesini ifade ettiği söylenebilir... Ayetin bu iki manaya yorulması

28- Bir zamanlar Rabbin meleklere: "Ben, balçığı oluşa oluşa ses veren toprak haline getirip ondan bir beşer[13] yaratacağım;

29- Onu muntazam bir kıvama getirip içine ruhumdan üflediğim zaman, onun için selâma[14] durun!" dedi.

30- Bunun üzerine bütün melekler selâma durdular.

31-Ancak İblis, selamlayanlarla beraber olmaktan kaçındı.

32-Allah: "Ey İblis! Sen neden selamlayanlarla beraber olmadın?" dedi.

33- İblis: "Benim, balçıktan oluşturarak kurumuş çamurdan yarattığın bir beşere selâm durmam olacak şey değildir!" dedi.

34-Allah: "O halde çık oradan; çünkü sen artık burada kalamazsın.

35- Hesap gününe kadar yaklaşma

da mümkün görünüyor. Malum, birincisinden insanın topraktan yaratıldığını savunan yaratılışçı görüş, ikincisinden insanın evrim geçirdiğini savunan evrimci görüş çıkar. İçinde hem suyun, balçığın, çamurun, toprağın hem de evrimin bulunduğunu savunan evrimci yaratılış görüşü ise daha anlaşılabilir durmaktadır. Esasında bunun nasıl olduğu araştırma ve inceleme konusudur. Kur'an bu konulara fazla girmeyerek insanm "Allah" tarafından yaratıldığını ısrarla vurgulamaktadır. Bu ister saf çamurdan ister saf evrimden, isterse çamurla başlayan evrimden gelsin fark etmez. Her üç halde "yaratmanın" seyrini gösterir...

[11] CİNN: Bkz.. 72/1. ayet dipnotu.

[12] Jeolojik verilere göre evrenin oluşumu (tekevvün) jeo-kimyasal bir evrimle olmaktadır. Evren, genel jeo-kimyasal evrimler geçirmektedir. Bu esnada, uygun şartlar oluştuğunda madenler ve canlı türler ortaya çıkmaktadır (Biruni). Demek ki her bir jeo-kimyasal zaman kendi türlerini ortaya çıkarmaktadır. "Jeo-kimyasal evrim" kavramına evrende meydana gelen yeryüzü (jeoloji); gökyüzü (astronomi); fizik (madde); mineraller (kimya); hayat (biyoloji) hareketlerinin (ekoloji) tümü giriyor. Evrenin yaratılışından bu yana, meydana gelen tüm bu ekolojik değişim zamanları her defasında kendi canlı türlerini doğuruyor olmalıdır. Ekolojik denge değişikliklerine paralel bir şekilde birbiri ardınca tabiatın bağrından çıktıkları anlaşılıyor. Kimi havadan, kimi sudan, kimi ateşten, kimi topraktan, kimi de bunların karışımından. Bu durum binlerce, yüz binlerce yıl süren oluşumlarla gerçekleşiyor. Şu halde Kur anın daha önceden yaratıldığını söylediği ***cinn*** denen türler, Dünyanın Güneş'ten koptuğu zamanlarda, henüz kor bir ateş halinde iken ortaya çıkmış varlıklar olabilir. Bu durumda dünya iyice soğuyup, yaşanabilir toprak, atmosfer tabakası, hava, su oluştuktan sonra da sulardan, topraklardan ***hayevan*** ve ***ins*** denen varlıklar çıkmış olur...

[13] BEŞER: Bkz.. 76/1. ayet dipnotu.

[14] Âdem kıssasında geçen tüm "secde" kelimeleri, kelimenin kök anlamına da uygun olarak "saygı gösterme, karşısında selâma durma, selâmlama" manasmda

buraya!" dedi.

36- İblis: "Ey Rabbim, öyle ise bana diriltilecekleri güne kadar mühlet ver!" dedi.

37-38- Allah: "Sana belirli bir vakte kadar mühlet verildi." dedi.

39- "Ey Rabbim! Görürsün, ben de onları yoldan çıkarmak için elimden geleni yapacağım. Yeryüzünde her şeyi süsleyip püsleyerek tümünü yoldan çıkaracağım.

40- Ancak sana saf bir yürek temizliği içinde bağlanan[15] kulların hariç." dedi.

41- Allah: "İşte benim de üzerinde olduğum doğruluk ve dürüstlük yolu budur." dedi.[16]

42- Gerçekte, nefsine yenilip uyanlar

kullanılmaktadır (Razi).

[15] İHLÂS: Sözlükte [H-L-S kökünden gelir. Mastarı; "bir şeyi başka bir şeyin karışımından korumak ve saf hale getirmek" demektir. Kurtulmak ***(halâs);*** kurtarmak ***(tahlîs);*** samimiyet, içtenlik, yalınlık ***(ihlâs);*** samimi, hür, safi, som ***(hâlis);*** özet, sözün kısası ***(hulâsa);*** kurtarıcı ***(muhallis);*** samimi, sadık, candan ***(muhlis)*** kelimeleri bu köktendir... Kuran lisanında ***ihlâs*** kavramının saf Allah için olan inanç ve ameller için kullanıldığını görüyoruz. Öyle ki ***muhlis,*** inancında ve amelinde buna başka bir şey katmaz; gösteriş, riya, beğenilme, şan, şöhret vs. sebebiyle değil sırf Allah için yaşar ve davranır. Türkçedeki "som altın" veya "halis muhlis saf ipek" sözlerindeki manayı çağrıştırır. Muhlisin inanç ve amelleri de işte böyle "som, saf, halis" olandır. Bu tür kişiler içten ve samimî oldukları için deruni dilden ve canı gönülden Allah'a bağlıdırlar. Bu bağlanmaya dışarıdan bir şey karışamaz, nüfuz edemez, buna izin vermezler. Böylece Allaha karşı kalbinde başka hiçbir şeyi ortak kılmadığı için muhlis; "saf bir yürek temizliği içinde olan" demek olur. Şeytan işte ancak böyle olan insanları yoldan çıkaramayacağını itiraf ediyor.

[16] Harfi harfine: "Dedi: İşte bu sırat' benim üzerime aldığım mustaqim'dir." Yani; benim üzerinde olduğum [4]sırat-ı mustaqim' budur." Bu ifadenin ***"Dedi: Bana gelen sırat-ı mustaqim budur"*** veya ***"Dedi: Benim ile gidilen/yürünen (müstaqim) sırat (yol) budur"*** şeklinde okunması da mümkündür. Bu ayet şu ayetle de tefsir edilebilir: ***"Benim Rabbim sırat-ı mustaqim üzerindedir"*** (Hud; 56). Burada Allah'ın sırat-ı mustaqim yani doğruluk ve dürüstlük yolu üzerinde olduğunun söylenmesi son derece çarpıcıdır. Bu şu demek olmalıdır: Allah insanlardan istediği her ahlâkî emre kendisi de uymaktadır. İnsanları "kendisinin üzerinde olduğu" şeye çağırmaktadır. Her şeye gücü yeten Kadir-i Mutlak olduğu halde kendini doğruluk ve dürüstlük ile sınırlandırmaktadır. Adaletin Allah üzerine vacip olması denilen şey de budur. Çünkü o kendi zatına sevgi ve merhameti ***(rahmet)*** farz kılmıştır (Enam; 6/12). Bunu O'na dışarıdan birisi yüklememiştir; bilakis O kendi kendine böyle yapmıştır. Bu nedenle de insanoğlunu kendisi ile aynı yolda; sevgi, merhamet, doğruluk ve dürüstlük yolunda yürümeye çağırmaktadır. İşte "Allah ile yürümek" dediğimiz şey tamı tamına budur...

hariç, kullarım üzerinde hiçbir gücün yoktur.

43- Böyle şeytana tabi olanların hepsine vadedilen yer cehennemdir.

44- Onun nice kapıları vardır. Her kapısından bir grup girer...[17]

45- Sakınanlar ise cennetlerde ve pınarlar içinde olacaklar. 46- "Esenlik ve güvenlik içinde girin oraya!" diye karşılanacaklar.

47- İçlerinde kin ve haset namına ne varsa söküp atmışızdır. Sevinç ve mutluluk içinde, kardeşler olarak karşılıklı oturacaklar.

48- Orada kendilerine yorgunluk ve bitkinlik dokunmayacak; oradan asla çıkarılmayacaklar...

49- Haber ver kullarıma! Ben çok bağışlayıcıyım; sevgi ve merhamet sahibiyim.

50- Öte yandan azabımın da can yakıcı olduğunu unutmasınlar...

51- ONLARA İbrahim'in konuklarını anlat.

52- Konukları İbrahim'in yanına girdiklerinde: "Selam sana!" dediler. İbrahim: "Davranışlarınız bizi endişelendirdi, hayrola?" dedi.[18]

53- Onlar: "Endişeye mahal yok, sana bilgi sahibi bir oğul müjdeliyoruz!" dediler.

54- İbrahim: "Ben yaşımı-başımı almış birisiyim, ne müjdesi? Nereden çıktı şimdi bu?" dedi.

55- Onlar: "Haktan/adaletten/gerçekten bu müjde; asla ümidini kesme." dediler.

56- İbrahim: "Rabbimin sevgi ve merhametinden, nasipsiz, yolunu şaşırmış olanlardan başka kim ümidini kesebilir ki?" dedi.

57- "Ey elçiler, söyleyin asıl niyetiniz nedir?" diye sordu.

58- "Açıkçası biz günahkâr bir toplum için geldik." dediler.

59- Yalnızca Lut'a inananların tamamı kurtulacak.

60- Karısı ise kesin olarak geride kalıp helak olacak.

61- ELÇİLER Lut'un evine gittikleri zaman,

62- Lut: "Sizi tanıyamadım, galiba burada yabancısınız." dedi.[19]

63- Onlar: "Hayır, biz sana onların şüphe edip durduklarını getirdik.

64- Sana gerçekle geldik, emin ol doğru söylüyoruz.

65- Dinle şimdi: Karanlık bastırınca

[17] Harfi harfine: "Onun yedi' kapısı vardır. Her kapıya onlardan bir cüz' ayrılmıştır." Sami dillerinde "yedi, yetmiş" rakamları çokluktan kinayedir. Bundan çokluk, fazlalık kastedilir. "Bu nice nice, birçok" anlamı verir.

[18] Yani: Konukları İbrahim'in yanına girdiklerinde yemek yemediler. İbrahim de örfe göre misafir olarak gelip de yemeğe oturmayanın niyetinin kötü olduğuna yorulacağını bildiği için onlardan çekindi ve "hayrola, yemeğe oturmadınız. Bir durum mu var, niyetiniz nedir?" demek istedi.

[19] Harfi harfine: "Dedi ki şüphesiz ki siz tanınmayan bir topluluksunuz."

taraftarlarınla birlikte yola koyul. Sen de arkalarından git; arkanıza bakmadan çekin gidin buralardan."[20]

66- Lut'a şunu söyledik: "Göreceksin, sabaha buraların yerinde yeller esecek.[21]

67- Bu arada şehir halkından bazıları da konukların geldiğini duymuş, şehvetten kudururcasına gelmişlerdi.

68- Lut onlara: "Sakın ha! Onlar benim misafirlerim, beni rezil etmeyin,
69- Allah'tan korkun, beni utandırmayın!" dedi.

70- Onlar: "Sana elalemin işine karışma dememiş miydik?" dediler.[22]

71- Lut: "İşte kadınlar, eğer niyetiniz ciddi ise." dedi.[23]

72- Elçiler: "Ömrün hakkı için," dediler "baksana hepsi serseri sarhoş, ne yaptıklarını bilmiyorlar."[24]

73- Nihayet tan yeri ağarırken onları korkunç bir çığlık yakaladı.

74- Böylece şehrin altını üstüne getirdik. Üzerlerine pişmiş çamurdan taşlar yağdırdık...

75- İbret almak isteyenlere bu olayda büyük dersler vardır.

76- Kalıntıian halen yol üstünde duruyor.

77- Bütün bunlarda imanı olanlar için gerçekten ibret vardır.[25]

78- EYKE halkı[26] da zâlim kimselerdi.

[20] Harfi harfine: "Gecenin bir yerinde aFini yola çıkar. Sen de arkalarından onları izle. Hiçbiriniz geri dönüp bakmasın. Emredildiğiniz yere kadar gidin."

[21] Harfi harfine: "Şunlar kökleri kesilmiş olarak sabahlayacaklardır."

[22] Harfi harfine: "Dediler ki alemin (ahalinin, insanların, milletin) işine karışma dememiş miydik?"

[23] Harfi harfine: Lut: "İşte kızlarım, eğer yapacaksınız." dedi.

[24] Yani: Ey Lut! Ömrüne yemin ederiz ki, sen sağ oldukça bunların bu işten vazgeçtiklerini göremezsin. Baksana hepsi serseri ve sarhoş bir halde öteye-beriye sarkıntılık edip duruyorlar. Kudurmuşçasına şehvetlerinin peşinden koşuyorlar. Bu nedenle senin söylediklerini hiç dinlerler mi? Ayette geçen: "Hayatın hakkı için, ömrüne yemin olsun ki" ifadesi halk Türkçesindeki; "Canı sağ olasıca" deyimini çağrıştırır...

[25] LUT: Bu pasajda anlatılan afete maruz kalan halk, aslında Hz. Lut'un özbeöz kavmi değildi. Bilakis Hz. İbrahim, Lut'u tebliğ amacıyla onlara göndermişti. Burası Ölü Denizin doğu sahillerine paralel olan, kuzeye doğru kıvrılan yol üzerindeki Sodom ve Gomore şehirleriydi. Burada bundan dört bin yıl kadar önce büyük bir deprem ve volkanik patlama meydana geldi. Lut ve ona inananların bölgeyi terk edişlerinden sonra meydana gelen korkunç afet bu şehirlerin altını üstüne getirdi. Depremin, bir volkanik patlamayı tetiklediği ve yanardağdan fışkıran lavların şehirlerin üzerine yağdığı anlaşılıyor. Bu olayın Hz. İbrahim'in yaşadığı yıllar olan M.Ö. 2000'lerde meydana geldiği tahmin edilebilir. Bölgede havadan çekilen

79- Bu yüzden onlardan da intikam aldık. Bu iki halk da halen görülebilen bir ana yol üzerinde yaşamaktaydılar.

80- HİCR halkı[27] da elçileri yalanlamıştı.

81- Biz onlara ayetlerimizi vermiştik; fakat onlar yüz çevirip duruyorlardı.

82- Güya dağları yontarak kendilerine güvenli evler yapıyorlardı.

83- Ama bir sabah korkunç bir çığlıkla uyandılar.

84- Elde ettikleri güç kendilerini kurtarmaya yetmedi.

85- ÜZÜLME! Biz gökleri, yeri ve arasındakiler'!, hak olarak yarattık. Kıyamet mutlaka gelecek! Sen şimdilik onlara iyi davran.

86- Çünkü senin Rabbin, her şeyi yaratan, her şeyi bilendir.

87- Biz sana tekrarlanan yedi ayeti ve büyük Kur'an'ı verdik.

88- Sakın, onlardan kimi çiftlere verdiğimiz şatafatı gözünde büyütmeyesin; üzülmene de hiç gerek yok. Asıl sen iman edenler/güvenenleriçin şefkat kanatlarını aç.

89- VE HAYKIR: "Ben, evet ben, apaçık uyarıcıyım!"

fotoğraflarda harabe şehirler ve çöküntüler rahatlıkla gözlemlenebilmektedir. Tevratda ise **Lut** un ve kızlarının civardaki Tsor şehirlerine gittikleri, oradan da dağlık bir bölgeye geçtikleri söylenir. Burada içki içirilerek sarhoş edilen **Lufun** gece sırasında iki kızıyla cinsel ilişkiye girdiği ve bu birleşmelerden Moablılar ile Amonluların atalarının türediği abartılı ve düzmece bir üslupla anlatılır (Tekvin; 19-30-38). Kur anda ise yer ve zaman ile ilgili ayrıntılar "bilinçli bir susuş" içinde es geçilerek daha çok iman, ahlak, erdem, söz, namus gibi evrensel mesajlar verilir. Doğru yola gelmek için doğal afetlerden ibretler ve dersler çıkarılması gerektiği öğütlenir... Bilindiği gibi Güney Babil'in başkenti Ur şehrinin yerlilerinden olan Hz. **İbrahim,** bugün Ortadoğu diye bilenen havzada tevhid ve adalet mücadelesi adına yeğeni **Lut**'u Sodom ve Gomore; büyük oğlu **ismail**'i Mekkedeki Cürhüm Araplarına; küçük oğlu **İshak**'ı da Filistin'de çok sonraları İbrani olduğu iddia edilen göçebe topluluklarına "adam olmaları ve yola gelmeleri" için göndermişti. Kur'an, Hz. **İbrahim**'in Yahudi ve Hrıstiyan olmadığını kesinlikle vurgular. Keza Arap veya İbrani olduğunu ispat etmek de mümkün değildir. Tevrat'daki nesep silsilesi Hz. **İbrahim**'den en az bin beş yüz yıl sonra (MS. 500-600'ler) dönemin Pers kralı ile işbirliği halindeki Yahudi din adamlarınca uydurulmuş olup tamamen düzmecedir.

[26] EYKE: Sözlükte "ağaçlı, bol çayırlı, yeşillik" demektir. Eyke halkı, elçileri **Şuayb**'ın uyarılarına aldırmayan, sonuçta bir deprem veya volkanik patlama sonucu yok olup giden eski Sami halklarından birisidir.

[27] **HİCR:** Sözlükte "taş, taşlık" demektir. Hicr halkı, Kuzey Arabistan'ın Teyma vadisinin güneyindeki el-Hicr denilen bölgede yaşamış eski Arap halklarından Semud kavmidir; elçileri de Hz. **Salih** idi.

90- Tıpkı o köşe başlarını tutanlara gelen uyarı gibi...[28]

91- Haykır yüzlerine! Kur'an hakkında demediklerini bırakmayanların...

92-93-Senin Rabbin onların hepsine bu yaptıklarının hesabını soracak; bundan hiç şüphen olmasın.

94- Şimdi sen emrolunduğun şeyi sarsa sarsa açıkla! Ortak koşanlara aldırma!

95- Biz, o alay edenlerin hakkından gelmek için sana yeteriz.

96- Demek ki; Allah ile beraber başka bir tanrı tanıyorlar; yakında görecekler!

97- Onların sözlerinden dolayı içinin daraldığını biliyoruz.

98- Fakat sen Rabbini överek yücelt ve saygıyla ona yönel.

[28] Burada iki önceki pasaja (78-79) göndermede bulunuluyor. İki önceki pasajda anlatılanlar ise Hz. **Şuayb**'ın Eyke halkıdır. Bunlar Araf suresinde daha ayrıntılı anlatılıyor ve orada şöyle deniliyor: **"İman edenleri Allah'ın yolundan döndürmek için geleni geçeni tehdit ederek, karalama kampanyaları düzenleyerek yol başlarında bekleyip durmayın."** (7/86). Şimdi aynı şeyi Mekke'de Kureyş ileri gelenleri yapmaktadır. Bunlar da Mekke'nin belli başlı yollarını aralarında taksim ederek geleni geçeni tehdit etmekte, Kur'an ve Hz. **Muhammed** hakkında demediklerini bırakmamakta, karalama kampanyaları düzenlemekteydiler. Rivayete göre bunlar müşrik elebaşısı, tefeci bezirgan **Velid b. Muğire** tarafından tutulmuş, sayıları kırka varan kişiydi (Mukatil). İşte ayet, Hz. **Şuayb**'ın davetini yol başlarını taksim ederek tutup, aleyhde propaganda ile bastırmak isteyenlerle, aynı şeyi **Hz. Peygamber (s.a.v)** için yapanlar arasında bağ kuruyor ve "Tıpkı daha önceki yolları taksim edip bölüşenlerin ***(mugtesimin)*** yaptığını siz de yapıyorsunuz, madem öyle ben de onların başına gelenlerle sizi uyarıyorum..." demek istiyor. Bu tabir bugün için "köşe başlarını tutmak" deyimini çağrıştırır.

***

31 * (73) LOKMAN SURESİ

Mekke'de inmiştir, 34 ayettir. Ana teması, Kur'an'ın hitap çevresi olan Sami/Arap dil, tarih ve kültür evreninin efsanevî bilgesi Lokman'ın oğluna öğütleri üzerinden verilen evrensel mesajlara dayandığı için bu bilgenin adı sureye isim olmuş görünmektedir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ OLAN ALLAH'IN ADIYLA

1-Elif, Lâm, Mim.

2- BUNLAR sana inen bilgelik[1] dolu kitabın ayetleridir.

3- Güzel ahlâk sahipleri[2] için bir yol gösterme,[3] sevgi ve merhamet[4] kaynağıdır.

4- Onlar canı gönülden destekleşir/dayanışırlar, ihtiyaçtan fazlasını vererek arınır, ahirete de sanki gidip gelmişçesine güvenirler.

5- İşte bunlar Rablerinin gösterdiği yolda yürüyenlerdir. Kurtuluşa erenler işte bunlardır.

6- Kimi insanlar vardır ki herhangi bir bilgiye dayanmaksızın boş boş konuşurlar.[5] Böylece Allah yolundan saptır-

[1] **HİKMET:** Bkz. 17/39. ayet dipnotları.

[2] **MUHSİN:** Sözlükte [H-Se-N] kökü mastar olarak "güzel olmak, iyi olmak" demektir. Hoşuna gitmek ***(husnâ);*** güzellik, iyilik yapmak ***(ihsan);*** güzelleştirmek, güzel göstermek ***(tahsîn);*** güzelleşmek ***(tehassun);*** güzel bulmak, beğenmek ***(istishân);*** en güzel, daha güzel ***(ahsen);*** güzellik ***(husn);*** iyi, güzel, hoş ***(hasen);*** iyilik, güzellik ***(hasene)*** kelimeleri bu köktendir... Görüldüğü gibi Kuranda ***muhsinîn*** şeklinde sık sık geçen ifade bir insan davranışı olarak Türkçe'de "güzel ahlâk sahipleri" dediğimiz şeyi çağrıştırır. Bunun, güzel ahlâkın ne olduğunun ele alındığı ve kendisi de "bilgelik" ve "güzel ahlâk" sahibi olmaya tarihten bir örnek olarak anlatılan Lokman suresinin girişinde vurgulanması oldukça manidardır. Kur anda ***husn*** kavramında iyilikten ziyade güzellik vurgusu daha baskındır. Orta harfi "sad" olarak okunduğunda sağlam, korunmuş olmak anlamı kazanır, iyilik ***(birr);*** güzellik ***(husn)*** ve sözde doğruluk ***(sıdk)*** da içine alacak şekilde [H-Su-N] olur ve her üçünü de kapsayacak şekilde iyilik, güzellik, doğruluk için çalışmak şeklinde terimleşir.

[3] **HİDAYET:** Bkz. 22/16. ayet dipnotu.

[4] **RAHMET:** Bkz. 1/2. ve 14/35. ayet dipnotları.

[5] **LEHVE'L-HADİS:** Sözlükte "oyun ve eğlence olsun diye söylenmiş söz" demektir. Kur'anın ilm (bilgi) kelimesine yaptığı olağanüstü vurgu burada da karşımıza çıkıyor. "Bilgiye dayanmadan, bilgi dışında, bilgisizce" anlamına gelen ***gayr-ı ilm*** "lehv"in karşısına konuluyor. Demek ki boş boş konuşmak herhangi bir bilgiye dayanmadan konuşmaktadır. Gerçeklikte karşılığı olmayan, gerçekliğin bir yönüne yaslanmayan, uçup giden, içi boş, kof sözler ***(lehve'l-hadis)*** olmaktadır. Bir şeyin ***lehvel-hadis*** olmadığının ispat edilmesi için gerçeklikte bir karşılığı olduğunun, bir

mak ve onunla dalga geçmek isterler. Böylelerini aşağılık bir azap bekliyor.

7- Böyle birisine ayetlerimiz okunduğu zaman hiç oralı olmaz. Sanki kulağında sağırlık varmış gibi küstahça sırtını döner. Haber ver ona; acı bir azap onu bekliyor.

8- Fakat iman edip iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanları cennet nimetleri bekliyor.

9- Allah'ın hak olan sözüne uygun olarak orada ebediyen kalacaklar. Üstün güç ve bilgelik O'na aittir.

10- Gökyüzünü görebildiğiniz herhangi bir destek olmadan yarattı. Sarsılıp durmayasınız diye yeryüzünü sabit dağlar ile donattı. Orada bin bir çeşit canlı varlıklar türetti. Biz gökten su indirdik, yeryüzünde her hoş çeşitten bitirdik.

11- İşte bu Allah'ın yaratışıdır. Haydi, gösterin bana O'ndan başkaları ne yaratmış? Fakat o zâlimler, apaçık şaşkınlık içindedirler.

12- İYİ DİNLEYİN! Biz Lokmana[6] bilgelik verdik. "Allah'a şükret" dedik. Kim şükrederse kendi iyiliğine eder. Kim de nankörlük ederse Allah'ın

gerçekliğe tekabül ettiğinin gösterilmesi gerekir. Örneğin aynı kökten gelen ***lehhâye*** kelimesine Araplar avutucu şey veya çocuk emziği diyor. Ancak malûmdur ki emzik çocukta bir gerçekliğe tekabül ediyor. Bu anlamda çocuklara oyun oynatmak yararlı bir şeydir, yani gerçeklik dünyasında bir karşılığı vardır. Oyunun çocukların zihinsel ve bedensel gelişimi için faydalı bir şey olduğu "ilmen" sabittir. Yani bu bir bilgiye dayanmaktadır. Fakat 40-50 yaşındaki bir adamın emzik emdiğini düşünün. İşte bu ***lehvel-hadistir.*** Hiçbir gerçekliğe tekabül etmemektedir. İşte kâfirler hiçbir gerçekliğe tekabül etmeyen boş lâflarla Allah'ın ayetlerini alaya alırlar, temelsiz, çürük, içi boş lâflarla insanları Allah'ın ayetlerinden soğutmaya çalışırlar. Onlar bu haliyle 40-50 yaşlarında sağlıklı bir adamın emzik emmesine benzerler... Ayrıca bkz. "LEHV" ve "LAİB" 21/16-17 ve "LAĞV" 23/3. ayet dipnotu.

[6] LOKMAN: Kuranın hitap çevresi olan Sami/Arap dünyasında bilgeliğiyle dilden dile dolaşan bir sima olduğu anlaşılmaktadır. Eski Ortadoğu halklarından birine mensup olduğu söylenebilir. Ancak bunun hiçbir önemi bulunmuyor. Yahudilerin tüm peygamber ve bilge kişileri kendilerindenmiş gibi göstermeleri ve Lokmana da sahip çıkmış olmaları doğal olup herhangi bir değeri yoktur. Burada önemli olan Kur'anın Lokman üzerinden ne mesaj verdiğidir. Bu mesajın temelini Türkçe'de "bilgelik" dediğimiz hikmet kavramı oluşturur. Hikmet "ata gem vurmak" anlamına gelen [H-K-M] kökünden geldiği için insanı kötü işler yapmaktan önleyen kurallar (gemler) manasındadır. Nitekim Lokmanın oğluna verdiği öğütlere baktığımızda her birinin insanı kötü işler yapmaktan alıkoyan kurallar (gemler) olduğunu görürüz. İşte hikmet (bilgelik) budur. İnsan böyle böyle "bilge" olur. Öte yandan Lokmanın nübüvvet verilmeden bu doğrulara ulaşmış olması da insandaki ahlâkî enerjinin yaratılıştan (fıtraten) içinde var olduğunu gösterir. Vahiy sadece bunu açığa çıkarmakta, harekete geçirmektedir... Keza "Lokman" figürü Türk

kesinlikle hiçbir şeye ihtiyacı yoktur, övülmeye lâyık olandır.

13- Bir zamanlar Lokman oğluna öğüt verirken şöyle demişti: "Dinle ey oğul! Sakın Allah'a ortak koşma çünkü ortak koşmak büyük bir zulümdür.

14- Yüce Allah der ki: "Annene babana iyi davran. Annen seni nice acılara katlanarak karnında taşıdı. İki yıl boyunca emzîrip büyüttü. Öyleyse bana ve annene babana şükret. Dönüp dolaşıp bana geîeceksenîz"

15- Yine der ki yüce Allah: "Fakat annen ve baban cahillik edip bana ortak koşmaya zorlarlarsa dinlemeyesin. Onlara bu dünyada saygıda kusur etmeyesin. Bana yönelenin yolundan gidesin. Dönüp dolaşıp bana gelecekseniz, ben de size yaptıklarınızı bir bîr haber vereceğim."

16- Dinle ey oğul! Bilesin ki hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz. Hardal tanesi kadar bir iş yapsan, ister göğe, ister yerin dibine, istersen kayanın içine sakla Allah onu bulup ortaya çıkarır. Allah sırların sırrını bitir, her şeyden haberdardır; bundan hiç şüphen olmasın.

17- Daima destekleşme/dayanışma içinde olasın. İyilerin yanında, kötülerin karşısında olasın. Başına gelene sabretmeyi bilesin, doğrusu bu güçlü bir irade ile başarılabilecek işlerdendir.[7]

18- İnsanlara hor bakmayasın. Burnun havada yürümeyesin. Unutma ki Allah kendini beğenmiş tipleri sevmez.

19- İşlerinde ölçüyü kaçırmayasın. Sesini yükselterek bağırıp çağırmayasın. Unutma ki seslerin en çirkini merkeplerin sesidir..."

20- ALLAH'IN göklerde ve yerde ne varsa hepsini sizin emanetinize verdiğini,[8] açık ve gizli olarak nimetlerini üzerinize yağdırdıkça yağdırdığını görmüyor musunuz? Buna rağmen kimileri ellerinde ne bir bilgi, ne bir yol gösterici, ne de aydınlatıcı bir kitap olmadığı halde Allah hakkında mücadele edip duruyor.

21- Onlara "Allah'ın indirdiğine uyun!" denildiği zaman: "Ne münasebet, biz atalarımızın geleneğinde ne varsa ona uyarız." diyorlar. Ya şeytan onları alev alev ateşin azabına çağırıyorsa, yine de mî?

22- Oysa her kim güzel ahlâkla dona™ nıp bütün benliği ile Allah'a adanmış bir Müslüman[9] olursa sağlam kulpa yapışmış olur. Bütün işler dönüp dolaşıp Allah'a varır.

23- Kim de kâfirlik ederse artık onun küfrü seni üzmesin. Onlar dönüp dolaşıp Bize gelecekler. O zaman onla-

dil, tarih ve kültür evreninde "Dede Korkut" hikâyelerindeki öğütleri veya "Şeyh Edebalfnin Osman Beye bilgelik dolu vasiyetlerini çağrıştırır... Ayrıca bkz. "HİKMET" 17/39. ayet dipnotu.

[7] Harfi harfine: "Doğrusu bu azim gerektiren işlerdendir."

[8] TESHİR: Bkz. 16/12. ayet dipnotu.

[9] MÜSLÜMAN: Bkz. 2/112 ve 68/35. ayetlerin dipnotları.

ra bütün yaptıklarını haber vereceğiz. Allah sinelerin özünde neler saklandığını bilir.

24- Onlara kısa bir süre hayatın zevkini tattırır sonra korkunç bir azaba sürükleriz.

25- ONLARA "Gökleri ve yeri kim yarattı?" diye sorsan, hiç şüphen olmasın "Allah" diyecekler. De ki: "Bütün övgüler Allah'a aittir." Fakat çoğu bunun ne demek olduğunu bilmez.

26- Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Allah'ın hiç bir şeye ihtiyacı yoktur. Yegane övülmeye layık olan O'dur.

27- Eğer yeryüzündeki bütün ağaçlar kalem olsa, deniz de mürekkep, sonra buna yedi deniz daha eklense Allah'ın sözleri tükenmez. Allah çok güçlüdür, bilgedir.

28- Sizin yaratılmanız da, tekrar diriltümeniz de ancak bir tek kişinin yaratılması ve diriltilmesi gibidir. Allah her şeyi işitir, her şeyi bilir.

29- Allah'ın geceyi gündüze, gündüzü de geceye çevirdiğini görmüyor musun? Güneş ile Ay'ı da emrine amade kılmış. Her biri belirli süreye doğru akıp gidiyor. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

30- Bu şundan: Allah haktir. O'ndan başka çağırdıklarınız hepsi sahtedir. Ulu ve büyük olan yalnızca Allah'tır; hiç kuşku yok!

31- Allah'ın lütfuyla gemilerin denizde nasıl akıp gittiklerini görmüyor musun? Böylece Allah size varlığına dair işaretleri gösteriyor. Bunda güçlüklere göğüs germesini bilen ve şükrünü eda etmek isteyenler için büyük dersler vardır; hiç kuşku yok!

32- Denizde kimilerini dağ gibi dalgalar sardığında, hemen dine sarılıp Allah'a yalvarıp yakarırlar. Tehlike geçip de sağ salim kıyıya ulaştırdığında ise içlerinden kimileri hala kararsızdır. Zaten hiç kimse haince bir nankörlüğe kapılmadıkça ayetlerimizi bile bile inkâr etmez.[10]

33- EY İNSANLAR! Rabbinizin öfke-

[10] Rivayete göre bu ayet **Ebu Cehil**'in oğlu **İkrime** hakkında nazil olmuştur. **İklime,** Mekke'nin fethinden sonra denizyoluyla kaçmaya çalışmış fakat yolda şiddetli bir fırtınaya tutulmuş ve bu esnada yaptıklarından pişmanlık duyarak, kurtulduğu takdirde **Hz. Peygamber**'in yanına varıp af dileyeceğine dair söz vermişti. Karaya çıkınca yanındakilerden kimisi eski haline dönmüş kimisi de **Hz. Peygamber'e** gelerek Müslüman olmuştu. **İkrime** bunlar arasındaydı. (Razi, Kurtubi, İbni Kesir). Kur'an'da buradaki duruma açıklık getirecek benzer başka ayetler de vardır; **"Baksana gemiye bindiklerinde dini Allah'a has kılarak O'na canı gönülden nasıl da yalvarıp yakarırlar. Fakat kendilerini karaya çıkardı mı hemen onu bunu tanrılaştırıp ortak koşmaya başlarlar. Verdiğimiz nimetlere nankörlük etsinler ve hayattan zevk alsınlar diye! Fakat çok yakında öğrenecekler."** (29/65-66) **"Karaya çıktığınızda orada sizi yerin dibine geçirmeyeceğinden veya üzerinize taş yağan bir kasırga göndermeyeceğinden çok mu eminsiniz? O zaman sığınacak**

sini çekmekten sakının. Babanın çocuğuna, çocuğun babasına bir faydasının dokunmayacağı güne karşı korku ve titreme içinde olun. Allah'ın sözü kesinlikle gerçekleşecek. O halde sakın dünya hayatı sizi aldatmasın ve sakın o mağrur şeytan sizi Allah'ın affına güvendirerek aldatıp cehenneme sürüklemesin.

34- Kıyametin ne zaman kopacağını Allah bilir. Yağmuru yağdıran O'dur. Rahimlerde olanı O bilir. Hiç kimse yarın başına ne geleceğini bilemez.[11] Hiç kimse hangi yerde öleceğini de bilemez. Oysa Allah her şeyi bilir, her şeyden haberdardır...

bir kimse de bulamazsınız." (17/68)... Öyle anlaşılıyor ki burada verilmek istenen mesaj insanoğlunun darda kalınca Allaha sığınıp, rahata ulaştığında "şükürsüzlük, nankörlük, unutkanlık, vefasızlık" şeklinde ortaya çıkan tabiatının olduğunun hatırlatılmasıdır...

[11] Harfi harfine: "Hiç kimse yarın ne "kesb" edeceğini bilemez."

***

21 - (74) ENBİYA SURESİ

Mekke'de inmiştir, 112 ayettir Ağırlıklı olarak kısa pasajlar halinde önceki çağlarda yaşamış elçilerden (enbiya) bahsettiği için bu ismi almış görünmektedir. Peygamber kıssalarının ardından, son bölümde (107): "Biz seni insanlığa yalnızca sevgi ve merhamet için gönderdik." denilerek surenin bitmesi, peygamberliğin esas amacının ne olduğunu açıklaması bakımından son derece dikkat çekicidir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- İNSANLAR için hesap vakti yaklaşıyor. Onlar ise hala gaflet içinde aldırmıyorlar.

2- Rablerinden kendilerine gelen her yeni sözü ancak alaya alarak dinliyorlar.

3- Kalpleri hep oyunda oynaşta. Zâlimler gizlice fısıldaşarak: "Bu ancak sizin gibi bir insan, göz göre göre büyüye mi kapılacaksınız?" diyorlar.

4- Söyle onlara: "Rabbim gökte ve yerde söyleneni bilir. O her şeyi işitiyor, biliyor."

5- "Yok bunlar bir takım karışık rüyalar, yok kendisi uydurdu, yok o bir şairdir, yok öyle değilse önceki elçilere verildiği gibi bize de bir mucize getirsin." deyip duruyorlar.

6- Önceki çağlarda helak ettiğimiz hiç bir belde halkı iman etmedi. Şimdi bunlar mı iman edecek?

7- Senden önceki çağlarda da sadece kendilerine vahiy gönderdiğimiz bir takım adamlar gönderdik. Bilmiyorsanız bilenlere sorun.

8- Biz, onlara yiyip içmeyen bir beden vermedik, ölümsüz de değildiler.

9- Sadece verdiğimiz sözü yerine getirdik; kendilerini ve layık gördüklerimizi kurtardık, kendi kendini bitirenleri ise helak ettik.

10- İYİ DİNLEYİN! Size titreyip kendinize gelmenizi sağlayacak bir kitap indirdik. Bu akıl tutulması neden?

11- Biz haksızlıklar yaparak zulmeden nice memleket halkını kırıp geçirdik. Arkalarından başka topluluklar meydana getirdik.

12- Azabımızı hissettikleri zaman hemen oradan kaçmaya bakarlardı.

13- Ve bir ses: "Yo kaçmayın, içinde şımartılıp durduğunuz nimetlere ve kâşanelerinize dönün. Bunların hesabını vermeden kurtulamazsınız!" dedi.

14- "Yazıklar olsun bizlere, gerçekten zâlim insanSarmışız!" diye hayıflanıp durdular.

15- Böyle hayıflanıp dururlarken öyle yaptık ki biçildiler, sönüp gittiler...

16- DİKKAT EDİN! Biz, göğü, yeri ve arasındakileri oyun[1] olsun diye yaratmadık.

[1] LAİB: Sözlükte [L-F-B] kökünden gelir. Mastarı "oynamak, eğlenmek" demektir. Bebeğin ağzının suyu akmak ***(lab);*** oyuncak edinmek ***(laıbe bih);*** eğlenceye dalmak, boş vakit geçirmek ***(laıbe fih);*** oynatmak ***(teFib);*** karşılıklı olarak oynamak, birisini

17- Eğer bir eğlence[2] arasaydık, bunu kendi katımızda yapardık, yaparsak böyle yapardık.

18- Fakat hayır! Biz hak yoluyla, sahte olanı darmadağın ederiz. Her sahte şey yok olur gider. Allah'a yaptığınız o yakıştırmalar yüzünden vay halinize![3]

19- Göklerde ve yerde kim varsa

oynatmak ***(mülaabe);*** oynaşmak, oynayıp durmak, alaya almak, hafife almak ***(telâub);*** oyuncak, kukla, biblo ***(ulube);*** oyuncu, sporcu ***(laib);*** futbolda forvet oyuncusu ***(laibul-hucûm);*** salya, tükürük, ağız suyu ***(lüâb);*** oyun, eğlence, spor, angarya ***(laib);*** oyuncak, oyun ***(lube)***> çok oynayan ***(lüab);*** oynak, kişnek, fingirdek, cilveli, edalı ***(leub);*** oyun sahası, oyun alanı, stadyum ***(melab)*** kelimeleri bu köktendir... Demek ki yerler, gökler ve ikisi arasındakiler oyun olsun diye, Allah (hâşâ) eğlensin diye yaratılmış değildir. Allahm böyle bir şeye ihtiyacı yoktur. Peki, o zaman neden, niçin yaratıldı? Hem bu âlem, oyun ve eğlence olsun diye yaratılmadı, hem de bunlar Allah'ın ayetleri, yerler ve gökler Allahm nuru... Bundan maksat nedir ve niçin yaratılmıştır? Bu soruların insanın yaratılışı bağlamındaki cevabı daha ilk inen ayette verilmişti... Bkz. "ALAK"; 96/2. ayet dipnotu.

[2] LEHV: Sözlükte [L-H-B] kökünden gelir. Mastarı "oynamak, eğlenmek, vakit geçirmek, bir şeye meraklı olmak, hoşuna gitmek, alışmak" demektir. Terk etmek, adını anmaz olmak, gafil olmak ***(luhiyyân);*** sevmek, çok sevmek ***(khhân);*** oyalamak, alıkoymak, meşgul etmek, eğlendirmek, avutmak, teselli etmek, unutturmak ***(ilhâen);*** avutmak, oyalamak, engellemek ***(telhiyye);*** yaklaşmak, yakın olmak ***(mulâhât);*** eğlendirici, oyalayıcı, teselli eden ***(telhiyye);*** yalancı emzik, oyalayıcı avutucu şey (***lehhâye);*** eğlence, oyun, teselli ***(lehv);*** komedi ***(melhât);*** kulüp, pavyon, taverna, eğlence yeri, oyun yeri ***(melhiye)*** kelimeleri bu köktendir... Demek ki yerlerin, göklerin ve ikisi arasında bulunan şeylerin oyun ***(laib)*** ve eğlence ***(lehv)*** olsun diye değil, bir gerçeklik üzere ***(haqq)*** yaratıldığının söylenmesi, dünya hayatının sanıldığının aksine ciddîye alınması gerektiğini göstermektedir. Oysa ***"Dünya hayatı bir oyun ve eğlencedir*** derken: "Biz dünyayı oyun ve eğlence olsun diye değil, bir gerçeklik üzerine yarattığımız halde siz onu oyun ve eğlence olarak görüyorsunuz, oysa ciddîye almanız gerekir." denmeye getiriliyor olmalıdır. Burada oyun ve eğlence olan "yaratılan dünya" değil, yaratılan dünyanın/şu anın içindeki kimi insanların onu algılayışıdır. Dikkat edilirse eleştirilen budur. Yoksa Allah, hak olarak yarattığını söylediği dünyayı neden aşağılasın? Şu halde yaratma tabiî ve zorunlu olarak hak olan Allah'tan bir gerçeklik üzere taşıp çıkmakta ve bunun bizce malûm bir amacı bulunmamaktadır. Allah bir amaca mebni değil, doğası gereği yaratmaktadır. Bizim varlık ve oluş âlemi içinde niçin var olduğumuz ise "sonsuz sevgi ve merhametinin taşması" ***(rahmeten)*** ve "ilgi ve alâkasının gereği" ***(alaq)*** olarak cevaplanmakta, görünen ***(ins)*** ve görünmeyen ***(cinn)*** her şeyin ibadet için yaratıldığı yani çalışmak, ortaya çıkarmak, meydana getirmek için var olduğu açıklaması yapılmaktadır. ..

[3] Demek ki kendini yaratılmış dünyaya "atılmış" buluveren insanoğlunun, kimin

O'nundur. O'nun tarafında olanlar, O'na ibadet etmekten ne çekinirler ne de yorgunluk duyarlar.[4]

20- Gece gündüz O'nu anarlar, usanmazlar.

21- Yoksa yeryüzünden bir takım tanrılar edindiler de yeniden diriltmeyi onlar mı yapacak?[5]

22- Yerde ve gökte Allah' tan başka tanrılar olsaydı bunların ikisi de mahvolup gitmişti. O yüce görkemin Rabbi olan Allah, onların yakıştırmalarından uzaktır.

23- O yaptığından sorumlu olmaz, onlar ise sorumludurlar.[6]

24- Yoksa O'ndan başka ilâhlar mı

tarafından ve niçin bu âleme "atılmış" olduğunu aramak ve buna bir mana bulmak dışında yapabileceği bir şey yoktur. Çünkü yaratılırken veya ortaya çıkarılırken kendisine sorulmamaktadır. Keza öldürülürken yani "atıldığı" âlemden çekilirken de kendisine sorulmuyor. Şu halde olay insanoğlunu aşmaktadır. Demek ki âlemin bir esas sahibi var. Bu durumda insan gerçekçi olmalı, yaratılışı ciddîye almalı, oyun ve eğlence yerine koymamalı, durumu olanca çıplaklığı ile kabullenmeli, aciz ve muhtaç olduğunu itiraf etmeli, gereksiz ve manasız yakıştırmalarda bulunmayı terk etmeli ve yüce yaratıcıya sığınmalı, teslimiyet göstermelidir...

[4] Dikkat edilirse: "Biz yerleri ve gökleri oyun ve eğlence olsun diye yaratmadık" ifadesinden sonra "Peki ne için yaratıldı o zaman?" sorusuna cevap vermek yerine hak ***(haqq)*** olanın kalıcı, sahte olanın ***(batıl)*** geçici olduğu, Allah'a gereksiz ve manasız yakıştırmalarda bulunanların, Ona ortak koşanların yanlış yaptığı ifade ediliyor. Niçin yaratıldık sorusuna cevap sadedinde: "Yerlerin ve göklerin Onun olduğu" ***(lehu),*** "Onun tarafında, Onun ile olmamız gerektiği" ***(indehu),*** "Ona ibadetten, Onun için çalışmaktan kibre kapılmamız icap ettiği" ***(an ibadetihi)*** ifadeleri kullanılıyor. Bununla anlatılmak istenen şu olmalıdır: Allah bir iş ve oluşla her şeyi yaratıp ortaya çıkarmıştır, ortaya çıkarmaya da devam etmektedir. Allah budur, yaratıcı Odur. Bize düşen bu yaratılışa katılıp uyum sağlamak ve Onun ile birlikte olmaktır. Bu yaratılış yürüyüşüne katılmalıyız, gerisi boyumuzu aşar... "Allah ile birlikte olmak, yürümek" ***(meahu, indehu),*** "oluşa katılmak" ***(ibadetihi*** ve ***yusebbihu)*** derken kastettiğimiz mana tam da budur...

[5] Yani: Hal böyleyken bütün bir yaratılış, tek bir bütün halinde Onun iken, yeryüzünde bir takım adamlar çıkıp yaratılmış şeyleri Tanrı mı ediniyorlar? Güneşi, ayı, yıldızları, yeri, göğü, insanları, putları, gücü, şehveti, parayı, zenginliği tanrılaştırıp Allah'a ortak mı koşuyorlar? Onların kendileri yaratılmışken, sanki Tanrı gibi ölüleri mi diriltecekler? Onları birer mahlûk olduğu halde onlara yönelik bu tapınma da neyin nesi?"

[6] Demek ki yaptıklarından sorumlu olmayan ***(la yüsel)*** yegane varlık Allah'tır. Bunun dışında her şey, özellikle akıl ve irade sahibi bir varlık olarak insanoğlu yaptıklarından sorumludur. Çünkü aksini yapma yeteneği ile donatılmıştır. İnsanlar arasında bunun tek bir istisnası yoktur. Bu nedenle herkes sorgulanmaya ve hesap

edindiler? Onlara söyle; 'Haydi getirin delilinizi, işte benimle beraber olanların ve benden öncekilerin hatırlatıp durdukları gerçekler." fakat onların çoğu gerçeği bilmiyorlar ve ondan inatla yüz çeviriyorlar.

25- Biz senden önce hiçbir peygamber göndermedik ki ona şöyle vahyetmiş olmayalım: "Benden başka tanrı yok, Bana ibadet edin."

26- Böyleyken kalkıp: "Rahman çocuk edindi." diyorlar. Allah bundan uzaktır. Aksine onlar sadece seçkin birer kuldurlar.

27- Öyle ki onlar Allah'ın sözünün önüne geçemezler. Hep O'nun emriyle hareket ederler.

28- Allah onların önlerindekini de, arkalarındakini de bilir. Allah'ın zaten razı olduğu kimselerden başkasına aracılık[7] edemezler. Çünkü kendileri bile O'nun korku ve titremesi içindedirler.

29- Eğer içlerinden biri: "O'nun yanı sıra ben de bir tanrıyım" derse cehennemi boylar. Zulmedenlerin Bizden göreceği karşılık budur.

30- ŞU HALDE inkâr edenler göklerin ve yerin başlangıçta bitişik[8] olduğunu, sonra onları yarıp ayırdığımızı[9] ve

vermeye hazır olmalıdır. Özellikle insanların işlerini üzerine alanlar, üzerinde emanet bulunduranlar hesap vermeye hazır olmalıdırlar. Hem bu dünyada yönetim, iktidar, makam, mevki gibi emanetlerini aldıkları insanlara; hem öbür dünyada can, sağlık, gençlik, ömür gibi emanetini aldıkları Allaha verecekleri hesaba göre yaşamalıdırlar. Öte yandan bütün bunlara rağmen Allah yine de: "kendi üzerine iyilik, sevgi ve merhamet ***(rahmet)*** adına ne varsa tümünü farz kıldığını" (Enam; 6/12), "kendisinin de sırat-ı müstakim üzere olduğunu" (Hud; 15/56, Hicr;15/41) söylemektedir. Bunun anlamı "sınırsız ve kontrolsüz güç kullanımının" mümkün olmadığını göstermek olmalıdır. Yani Allah sınırsız gücünü iyilik, sevgi ve merhamet, doğruluk ve dürüstlük adına ne varsa onunla sınırlandırmaktadır. Bunu kendi kendisine yapmaktadır. Dolayısıyla insanlar Allah'ın ahlakıyla ahlaklanırken, onun doğasından olan "la yüsel" oluşunu değil, iradesinden olan "kendini değerler ile sınırlandırışını" örnek almalıdırlar. Pratikte bu "insan olabilen kendini sınırlandırmasını bilebilendir" anlamına gelir.

[7] ŞEFAAT: Bkz. 74/48. ayet dipnotu.

[8] RATK: Sözlükte [R-T-G] kökünden gelir. Mastarı "bir şeyin bitişik olması" demektir. Bitişik olmak ***(irtitâq);*** kadının ferci bitişik olmak ***(retqal-merat);*** birbirine dikilmiş iki parça kumaş bez ***(ritâq);*** birleşik ***(rutq);*** ıslah eden, düzelten ***(râtiq)*** kelimeleri bu köktendir... Bugünkü astronomi bilgilerine göre de evren, başlangıçta hidrojen elementinden meydana gelen tek bir kütle halindeydi. Daha sonra birbirinin içinden çıkan "yarılma" ve "patlamalarla" yıldızlar ve gezegenler meydana geldi. Fakat bu durum evrenin bütünlüğünün bozulduğu anlamına gelmemektedir. Nasıl ki insan vücudu, birbirinin içinden yarılıp çıkan hücre bölünmeleri ile meydana geliyor ve insan vücudu buna rağmen uyumlu bütünlüğünü koruyorsa, evren

yaşayan her şeyi sudan var ettiğimizi görmüyorlar mı? Bu inançsızlık neden?

31-Yeryüzünde sarsılmasınlar diye sabit dağlar yerleştirdik, kolayca yollarını bulabilsinler diye vadiler açtık.

32- Gökyüzünü güvenli bir çatı yaptık. Yine de O'nun ayetlerinden yüz çeviriyorlar.

33 - Oysa geceyi, gündüzü, Güneş'i ve Ay'ı yaratan O'dur. Hepsi uzayda yüzüyorlar.

34- SENDEN önce hiçbir insana ölümsüzlük vermedik. Sen ölürsen onlar sonsuza kadar yaşacaklarını mı sanıyorlar?

35- Her canlı ölümü tadacaktır. Sizi bir imtihan olarak iyilik ve kötülükle deneyeceğiz. Sonunda dönüp dolaşıp Bize geleceksiniz.

36- Kâfirler seni gördükleri zaman: "Tanrılarınızı diline dolayan bu mu?" diye alaya alıyorlar. Rahman'ın hatırlatmasını ise örtbas etmeye çalışıyorlar.

37- Zaten insanoğlu aceleci yaratılmıştır. Size ayetlerimi göstereceğim, acele etmeyin.

38-"Doğru söylediğinizi varsayarsak ne zamanmış bu söz?" diyorlar.

39- Kâfirler, yüzlerini ve sırtlarını saracak alevden kurtulamayacakları ve yardım da göremeyecekleri o zamanı ah bir bilselerdi.

40- O zaman ansızın gelecek ve onları dehşete düşürecektir. Onu geri çevirmeye asla güçleri yetmeyecek ve onlara mühlet de verilmeyecektir.

41- Doğrusu senden önce birçok elçilerle de alay edildi. O alaycıları dalga geçip durdukları şey sarıverdi.

42-Onlara söyle: "Sîzi gece ve gündüz O Rahman'dan kim koruyabilir?"

de halen organizma halinde tek bir bütündür; fakat bitişik değildir. Yani "birlik" den ziyade "birliktelik" söz konusudur.

[9] FETK: Sözlükte [F-T-G] kökünden gelir. Mastarı "sökmek, yarmak, ayırmak" demektir. Sökülmek, yarılmak ***(tefettuq);*** yarılma, fıtık ***(fıtq);*** çok semizlikten derisi yavaş yavaş yırtılmış deve ***(el-fatîq);*** yarık yeri, gömleğin yırtmacı ***(el-müftaq);*** ferci ayrık olan kadın ***(el-fetqâu);*** keskin dilli kadın ***(el-mütefettega)*** kelimeleri bu köktendir... Kuranın hepsi de "yarma, yanlış" manası etrafında dönen ***fatnfâtır, infitâr, şaqq$_y$ inşigâg, fecr, inficâr$_y$fe\âq*** kelimelerini kullanışı son derece dikkat çekicidir. Bunlarla "yarılarak ortaya çıkanlar" kastediliyor. Bu durumda ***ratk*** varlığa çıkmadan önceki hale,/e£/c de "ol" emriyle yarılarak ortaya çıkan bütün "oluş'lara deniyor. Demek ki oluş dediğimiz şey yeninin eskiden, sonranın önceden yarılıp sökülerek çıkışı demektir. Her yarılıp sökülen, sancı çekerek ortaya çıkar. Bu nedenle insanoğlunun bu dünyada çektiği acıyı sürgün cezası veya gurbet acısı olarak değil, var olma, yarılıp sökülerek ortaya çıkma sancısı olarak okumak icap eder. îşte varlık ve oluş sancısı dediğimiz şey budur. Ayrıca bkz. "FELAK"; 113/1. ayet dipnotu.

[10] Harfi harfine: "Bilakis onları ve atalarını ömürleri uzun gelmeye başlayıncaya kadar meta landırdık. Görmüyorlar mı arza geliyoruz ve etrafından eksiltiyoruz. Galip gelenler onlar mı?" Buradaki ibare Kuranın başka yerlerinde de kalıp olarak geçiyor: **"Görmüyorlar mı arza geliyoruz ve etrafından eksiltiyoruz. Allah**

Heyhat! Rablerinin hatırlatmasına sırtlarını dönüyorlar.

43- Yoksa kendilerini elimizden kurtaracak tanrıları mı var? Onlar kendilerini bile kurtaracak durumda değiller. Bizden himaye de göremezler.

44- Kaldı ki Biz bunları da atalannı da doyasıya yaşattık. Yeryüzünü zaman zaman yokladığımızı ve kaçınılmaz sona doğru gittiklerini görmüyorlar mı? Hep böyle yaşayıp gideceklerini mi sanıyorlar?[10]

45- SÖYLE ONLARA: "Ben sizi ancak vahiy ile uyanışa çağırıyorum. Ama sağırlar ne kadar uyanışa çağrılırsa çağırılsın işitmezler.

46- Onları Rabbinin azabından bir esinti yoklasa hemen: "Yazıklar olsun, biz gerçekten çok zâlimmişiz!" derler.

47- Biz ise, kıyamet günü hassas teraziler koyarız. Hiç kimseye zerre kadar zulmedilmez. Bir hardal tanesi ağırlığınca da olsa onu getirir koruz. Hesap gören olarak da Biz yeteriz.

48- İYİ DİNLEYİN! "Musa ile Harun'a doğruyu yanlıştan ayıran bir ölçü,[11] sakınanlar[12] için aydınlatıcı bir öğüt vermiştik.

49- Sakınanlar, görmedikleri halde Rablerinden korkup titreyerek, kıyamet

karar verdiğinde O'nun kararını engelleyecek kimse yoktur. O çok hızlı hesap görür." (13/41). Demek ki "yeryüzüne gelme ve etrafını eksiltme" tabiri yerkürenin zaman zaman deprem, volkan patlaması, kasırga, tufan, tsunami gibi doğal afetlerle "yoklanmasını" ifade ediyor. Bu tür afetleri Allah: ***"Yeryüzüne geliriz, etrafından eksiltiriz"*** diye ifade ediyor. Bu, Türkçe'de "zaman zaman yoklamak" dediğimiz şeydir. "Bugün deprem üç kez yokladı." derkenki manayı çağrıştırır. Şurası unutulmamalı ki Kuranın insanoğluna seslenişi evrenin kozmik özünden gelen bir sesleniştir. Bütün bir evrenin tek bir insan gibi konuştuğu andaki üslûptur kullanılan dil. Örneğin engin bir denizin dile gelerek içindeki sualtı varlıklarına seslendiğini düşünün... Öyle bir şey... (Allahu alem).

[11] FURKAN: Sözlükte [F-R-G] kökünden gelir. Mastarı "bölmek, ayırmak, ayırt etmek, aralarındaki çelişkiyi belirtmek, açıklamak" demektir. Dağıtmak, parçalamak, ayırmak, ayırt etmek, birbirinden uzaklaşmak ***(tefrîq);*** parçala yut' politikası ***(siyâsetu ferriq tesud');*** ayrılmak, uzaklaşmak ***(müfâreqa);*** dağılmak, ayrılmak, uzaklaşmak ***(teferruq);*** fark, ayrıcalık, özellik ***(fâriq);*** fark, ayrılık, nüans ***(farq);*** ayrılık, bölücülük ***(tefriqa);*** tümen, tim, bölük, gurup, takım ***(fırqa);*** takım, gurup, ekip, general ***(ferîq);*** kavşak, yol ayrımı ***(mefrîq);*** ayrı, ayrılmış ***(mefrûq)*** kelimeleri bu köktendir... Kur'an lisanında iyiyi kötüden, doğruyu eğriden, hakkı batıldan, tevhidi şirkten ayıran ölçü anlamındadır. Zaman zaman bunların birbirine karışması halinde iyiliğin, hakkın ve doğrunun şanını kurtarmak ve onu ait olduğu yere iade için aradaki farkı gösteren bir ölçü gerekir. İşte Allah'ın sağduyuya hitabeden, vicdanın ve merhametin sesi olan vahyi gelir ve bunu sağlar. Bu nedenle ona "furqân" denir.

[12] MUTTAKİ: Bkz. 2/2. ayet dipnotu.

endişesi taşıyarak yaşayanlardır.

50- İşte, bu da yankısı çağlar boyu sürecek[13] Bizim indirdiğimiz bir hatırlatmadır. Şimdi siz bunu mu yok sayıyorsunuz?

51- BİZ İbrahim'e[14] önceden vicdan ve sağduyu vermiştik. Onu harekete geçiren şeyin bu olduğunu biliyorduk.[15]

52- O vakit babasına ve halkına demişti ki: "Nedir başında dikilip durduğunuz şu heykeller?"

53- Dediler: "Atalarımızın taptıkları..."

54- İbrahim: "Açıkçası siz de atalarınız da yanlış ve sapık yoldasınız!" dedi.

55- "Ciddi misin, yoksa şaka mı yapıyorsun?" dediler.

56- İbrahim: "Hayır gayet ciddîyim. Sizin Rabbiniz yerlerin ve göklerin Rabbidir. Onları da O yaratmıştır. Ben de buna inananlardanım.

57- İçinden: "Allah şahittir, hele bir çıkıp gidin, putlarınızı nasıl yere seriyorum." dedi.

58- Çok geçmeden putları paramparça etti. Ancak en büyüklerini bıraktı ki belki ona sorarlar ne olduğunu!

59- Döndüklerinde: "Kim yaptı bunu tanrılarımıza? Her kimse bu açıkça bir isyancı!" dediler.

60- İçlerinden bazıları: "İbrahim adında bir delikanlının, bunlara dil uzattığını duymuştuk." dedi.

61- Berikiler: "Onu halkın önüne çıkarın, suçuna şahitlik etsinler." dediler.

62- "Sen mi yaptın bunu tanrılarımıza ey İbrahim?" diye sordular.

63- İbrahim: "Belki onu şu en büyükleri yapmıştır. Sorun bakalım, belki söyler." dedi.

64- Bunun üzerine bir an için vicdana gelip: "Gerçekten haksızlık ediyorsunuz." dediler.

65- Fakat çok geçmeden toparlanıp: "İbrahim, bu putların konuşamadıklarını pekâlâ biliyorsun." dediler.

66- İbrahim: "O halde Allah'ı bırakıp da size hiçbir fayda ve zarar vermeyecek nesnelere mi tapıyorsunuz?

67- Yuh size ve Allah'tan başka taptıklarınıza! Bu akıl tutulması neden?" dedi.

68- Onlar: "Yakın şunu da tanrılarınızın öcünü alın, eğer bir şey yapacaksanız." dediler.

69- Biz de: "Ey ateş serin ol!" dedik. Selam olsun İbrahim'e![16]

70- O'na bir tuzak kurmak istediler, fakat yaptıklarını boşa çıkardık.[17]

[13] **MÜBAREK: Bbkz.** 6/155. **ayet dipnotu.**

[14] **İBRAHİM: Bkz.** 14/35. **ayet dipnotu.**

[15] **Harfi harfine: "Muhakkak ki bundan önce İbrahim'e mşd**'ü **verdik. Onu bilmekteydik Biz."**

[16] **Kur anda Hz. İbrahim'in ateşten kurtarılması olayı Kur'an'da** üç **yerde, şu şekilde geçiyor: "Onun için bina yapın da ateşe atın dediler. Ona tuzak kurmak istediler, fakat onları küçük düşürdük." (37/97-98). "Ey ateş serin ol" dedik, selam olsun İbrahim'e! O'na bir tuzak kurmak istediler, fakat yaptıklarını boşa çıkar-**

71- Onu Lut ile beraber kurtarıp hatırası çağlar boyu yankılanacak beldeye çıkardık.

72- Ona İshak'ı bahşettik, üstüne Yakup'u lütfettik. Onların her birini iyilik, güzellik ve doğruluk timsali kimseler yaptık.

73- Hepsini emrimizle yol gösteren önderler yaptık. Kendilerine hayırlar yapmayı, destekleşmeyi/dayanışmayı ayağa dikmeyi, ihtiyaçtan fazlasını vererek arınmayı vahyettik. Hepsi de Bizim için çalışıp ibadet eden kimselerdi.

dik." (21/69-70), "İbrahim'in sözlerine halkının cevabı sadece, 'onu öldürün yahut yakın' demek oldu. Allah onu ateşten kurtardı. Doğrusu bunda inanan bir halk için dersler vardır." (29/24). Yukarıdaki ayetin: ***"Ey ateş serin ol"*** ve ***"İbrahim'e selam olsun"*** şeklinde ikiye ayrılarak çevrilmesi Hasan-ı Basri nin görüşüne dayanmaktadır (Razi). Ayetler dikkatle okunursa Hz. İbrahim'in "bedenen" ateşe atılmadığı görülür. Putperestler sadece: "Ateşe atın, yakın, öldürün" vs. diye bağırıp çağırıyorlar. ***"Halkının cevabı sadece onu öldürün yahut yakın demek oldu"*** (29/24) ifadesi onların bağırıp çağırmak, tuzak kurmaya kalkmak, ateşe atmaya yeltenmek dışında bir şey yapamadıklarını göstermektedir. Ayetlerdeki ifadeler Hz. İbrahim'in bizzat ateşe atıldığını değil; "ateşe atılmak istendiğini" göstermektedir. Anlaşılan Hz. İbrahim ateşe atılmaktan kıl payı kurtulmuştur. Fakat bu kurtulmanın nasıl gerçekleştiğine dair ayrıntılı bilgi verilmiyor. Yani ateşten kurtulmak, ateşe atılmaktan uzak tutulmak demek olmaktadır. Örneğin yaktıkları ateş aralıksız yağan şiddetli yağmur sonucu "serin" olmuş, İbrahim'i ateşe atmaya fırsat bulamadan sönüp gitmiş olabilir. Bu esnada İbrahim de Lut'un Sodom ve Gomere'yi, Salih'in Semudu terk edip gitmesi gibi başkent Ur'u henüz terk etmiştir. Ayetteki "kurtulmak" ***(necat)*** kelimesi şu ayette de aynı anlamda kullanılmaktadır: "Ve emrimiz vaki olunca Hud'u ve beraberinde iman etmiş olanları sevgi ve merhametimizle kurtardık. Böylece onları ağır bir azaptan kurtarmış olduk." (11/58). Yani Hud ve beraberindekilerin başlarına afet çöktü de içinden çekip kurtardık değil, bilakis: "Onlara hiç afet dokunmadı, bundan uzak tutuldular; çünkü afet geldiğinde onlar beldeyi terk etmişlerdi" denmek isteniyor. Tıpkı Lut'un beraberindekilerle Sodom ve Gömere yi arkasında sadece karısını bırakıp "terk ederek" kurtarılması gibi. Tıpkı Salih'in Semud kavminden "yüz çevirerek" beldeyi terk ettikten sonraki korkunç azaptan kurtarılması gibi. Bütün bu yerlerde kullanılan kelime "kurtarmak" ***(necat)*** sözcüğüdür. İşte İbrahim'in ateşten kurtarılmasının da böyle olduğu anlaşılıyor (Allahu a'lem). Olayın diğer birçok peygamber kıssasında olduğu gibi özellikle Ortadoğu halklarının muhayyilesinde, zamanla her kahramanlık edebiyatında görülen olağanüstülük vasfına büründürüldüğü anlaşılıyor. Bizdeki Hz. Ali nin cenklerini, Battal Gazinin savaşlarını hatırlayın...

[17] Yani: Bundan sonra zulüm diyarı Aşağı Mezopotamyadaki Babil İmparatorluğunun başkenti Ur'dan göç ederek Filistin'deki Kudüs'e gittiler...

74- LUT'A bilgi ve bilgelik verdik. Onu çirkeflikler işleyen o beldeden kurtardık. Doğrusu onlar, çok fena bir günah işleyen topluluktu.

75- Lut'u sevgi ve merhametle kuşattık. Çünkü o iyilik, güzellik ve doğruluk timsali birisiydi.

76- VE NUH... Bir zamanlar önceden dua etmişti. Biz de onun duasına karşılık vermiş; kendisini ve ailesini büyük afetten kurtarmıştık.

77- Ayetlerimize yalan diyen bir halka karşı onu korumuştuk. Gerçekten onlar da çok kötü bir halktı. Biz de hepsini boğduk.

78- VE DAVUT İLE SÜLEYMAN... Bir zamanlar ikisi de ekin hakkında hüküm veriyorlardı. Hani bir kabilenin davarları ekin içinde geceleyin yayılmıştı. Biz de verdikleri hükümlerine şahittik.

79- Olayda Süleyman'ın meseleyi daha iyi anlamasını sağladık. Bununla beraber her birine de bilgi ve bilgelik verdik.[18] Dağları ve kuşları Davut'un çağrısına uydurduk.[19] Biz bunları yaparız.

80- Bir de ona şiddetli zorluklara karşı korunmanızı sağlayacak savunma sanatını öğretmiştik. Şimdi sizdeki bu şükürsüzlük neden?

81- Süleyman'a da hatırası çağlar boyu yankılanacak yere doğru, emriyle esip giden şiddetli rüzgârı verdik. Biz her şeyi biliriz.

82- Şeytanlardan da onun için dalgıçlık yapan ve daha başka işler için çalışanları emrine vermiştik. Bütün bunları kontrolüne veren Bizdik.[20]

83- VE EYYÜB...[21] Bir zamanlar: "Bana bu hastalık müptelâ oldu. Sen mer-

[18] Rivayete göre Hz. Davut zamanında bir koyun sürüsü yolunu şaşırarak tarlaya girer ve ekini tahrip eder. Dava Hz. Davut a getirilir. Hz. Davut da ihmalin sürü sahibinde olduğuna, verdiği zarara karşılık sürüsünü tarla sahibine vermesi gerektiğine hükmeder. Oğlu Süleyman ise itiraz ederek sadece verdiği zarar kadar bir tazmin gerektiğini söyler. Hz. Davut oğlu Süleyman'ı haklı bularak onun dediği şekilde davayı hükme bağlar (Razi)... Olayda Hz. Davut ve oğlu Süleymandaki adalet duygusunun öne çıkarılarak örnek gösterildiği anlaşılıyor.

[19] Yani: Davut, yerlerin ve göklerin Allah'ı teşbih ettiğine dair ilâhîler söyler, zikre çağırırdı. Çünkü yerler ve gökler ve ikisi arasında olan her şey Rabbinin sonsuz kudret ve yüceliğini teşbih etmektedir (17/14). "Göklerde ve yerde O'nu teşbih etmeyen hiçbir şey yoktur." (57/1).

[20] SÜLEYMAN: Filistin'in başkenti Kudüs'te MÖ. 970-930 arası yaklaşık kırk yıl bölgenin en kudretli imparatorluğunu kuran Hz. Süleyman'ın devleti, dönemin süper gücü haline gelmişti. Bugünkü tüm Ortadoğu'ya hâkim olmuş ve rakiplerini dize getirerek emri altına almıştı. Rüzgârların, insanların, cinlerin, şeytanların Süleyman'ın emrine verilmesi Sami muhayyilesine hitap eden bir üslûp olup döneminde rakipsiz bir bölgesel güç haline geldiği anlatılmak isteniyor, "esip giden rüzgârlar" ile yelkenli gemi filoları, "dalgıçlar" ile denizci Fenike askerlerinin emrine

hametlilerin en merhametlisisin!" diye Rabbine dua etmişti.

84- Biz de duasını kabul ettik. Kendisindeki sıkıntıyı giderdik. Tarafımızdan bir sevgi ve merhamet, Allah'a ibadet edenlere ibret olmak üzere ona ailesini ve onlarla birlikte olanların bir mislini daha verdik.

85- VE İSMAİL, İdris, Zülkifl... Hepsi güçlüklere göğüs gerenlerdendi.

86- Bunları da sevgi ve merhametimizle kuşattık. Çünkü onlar da iyilik, güzellik, doğruluk timsali kimselerdi.

87- VE BALIK SAHİBİ...[22] Bir zamanlar öfkelenerek gitmişti de Bizim kendisini asla sıkıştırmayacağımızı sanmıştı. Derken karanlıklar içinde: "Senden başka tanrı yoktur, seni tenzih ederim, ben gerçekten kendime haksızlık ettim" diye seslendi.

88- Biz de duasını kabul ettik, kendisini üzüntüden kurtardık. İşte mü'minleri böyle kurtarırız.

89- VE ZEKERİYYA... Bir zamanlar Rabbine: "Rabbim! Beni çocuksuz bırakma, Sen varislerin en hayırlısısın!" diye yalvarmıştı.

90- Biz de duasını kabul edip kendisine Yahya'yı verdik. Onun için eşinden kısırlığı giderdik. Doğrusu bunlar erdemli işlerde yarışır, Bize korku ve umutla dua ederlerdi. Bize karşı daima bir korku ve titreme içindeydiler.

91- VE O KADIN... Namusuyla yaşayan, kendisine ruhumuzdan üflediğimiz ve kendisiyle oğlunu insanlara ayet yaptığımız Meryem...[23]

92- İŞTE BU sizin ümmetiniz tek bir ümmettir.[24] Rabbiniz de yalnız Benim. Yalnızca Bana ibadet edin![25]

93- Fakat kendi aralarında işlerini paramparça ettiler, üstelik Bize döne-

girmesi, "şeytanlar" ile cin ve büyünün anavatanı Babil'in onun emrine girmesi ve civardaki kabile ve toplulukları kendine bağlaması ile devletinin her yana yayılması anlatılmak isteniyor olmalıdır (Allahu alem).

[21] EYYUB: MÖ. 4. yydan MS. 2. yy a kadar başkentleri Petra olmak üzere Kuzeybatı Arabistanda (bugünkü Suriye civarı) aktif olarak varlık gösteren ve bir Sami kabile topluluğu olan Nebatilerin eski bir halk destanı ona aittir. Tevrat'taki Eyyub Kitabı buradan alınmadır. Kur anın genel üslubu çerçevesinde Eyyup peygamberin hangi etnik kökene mensup olduğu "bilinçli bir susuş" ile es geçilirken güçlüklere göğüs germeyi ifade eden "sabır" kavramı onun üzerinden örneklendirilir. Kur anda buradan başka bir de Sad; 41-44 ayetlerinde kendisinden bahsedilir ve yine "sabrı" öne çıkarılır...

[22] YUNUS KISSASI: Bkz. 37/139-148. ayetler tüm dipnotları.

[23] MERYEM: Bkz. 19/22. ayet dipnotu. Ayrıca Zekeriya, Meryem, İsa (İmran Ocağı) ile ilgili ayrıntılı açıklama ve yorumlar için bkz. 3/33-57. ayetler tüm dipnotları.

[24] ÜMMET: Bkz. 17/71. ayet dipnotu.

[25] İBADET: Bkz. 109/2. ayet dipnotu.

çeklerini unutarak.

94- Kim mü'min olarak iyilik, güzellik ve doğruluk için çalışırsa karşılığını bulacaktır. Hesabına yazarızl [26]

95- Bu bakımdan çöküş ve yok oluş sürecine girdirdiğimiz bir halkın artık geri dönüşü yoktur.[27]

96- Hatta Ye'cüc ve Me'cüc[28] başlayıp her köşeyi sarıncaya kadar.

97- Öyle ki o zaman başa gelmesi kaçınılmaz olan söz de yaklaşmış olacaktır.[29] İşte o zaman kâfirler belerip[30] kalacak; "Eyvah, nasıl da dalıp gitmişiz, kendimize çok yazık etmişiz, çok!" diyecekler.

98- Siz ve Allah'tan başka taptığınız şeyler cehennemin odunu olacaksınız. Oraya girmekten kaçamayacaksınız.

99- Onlar Tanrı olsalardı oraya girmezlerdi, oysa hepsi orada ebedi kalacak.

100- İnim inim inleyecekler; orada hiç bir şey işitmeyecekler.

101- Ancak Bizim o güzel insanlarımız; işte onlar cehennemden uzak tutulacak.[31]

102- Onun uğultusunu duymayacaklar. Canlarının istediği gibi sonsuza dek yaşayacaklar.

103- O büyük korku onları sarmayacak. Melekler onları: "Bugün sizin gününüz, sözünü ettiğimiz gün işte buydu!" diye karşılayacaklar.

104- O gün göğü, sayfaları dürer gibi düreceğiz. Yaratmaya ilk başladığımız gibi yeniden yaratacağız.[32] Sözümüz söz, yapacağız bunu!

105- İYİ DİNLEYİN! Her türlü hatırlatmayı yaptıktan sonra bilgelik dolu bütün kitaplarda yazmıştık kî: "Yeryüzüne benim iyilik, güzellik ve doğruluk

[26] Demek ki bazen ümmet paramparça olabilir. Kendi arasındaki birliği bozabilir. Bu, her ne kadar Allah'ı çok kızdıran ve istenmeyen bir durumsa da, böylesi bir durumda yalnız bir mü'min olarak yaşamak, iyinin, güzelin ve doğrunun yükselmesi için çaba sarf etmek yine de mümkündür. Ümmet paramparça diye gayreti başkalarından bekleyip durmak ve çabaları tümden bırakıp terk etmek çözüm değildir. Bu takdirde mu minler yalnız başlarına da kalsalar üzerlerine düşeni yapmalıdırlar. Allah bunları zayi etmeyecek, ne yapılmış ne edilmişse hepsinin tek tek karşılığını verecektir...

[27] Harfi harfine: "Helak ettiğimiz bir beldenin geri dönüşü mümkün değildir (haramdır)."

[28] YFCÜC VE ME'CÜC: Bkz. 18/94. ayet dipnotu.

[29] Harfi harfine: " Hatta Ye'cüc ve Me'cüc açıldığı zaman her tepeden akarlar. Hak vaat yaklaşır."

[30] Belermek: Gözü şaşkınlık ve hiddetle çok açılmak (DTS).

[31] Harfi harfine: "Bizden kendilerine güzellik geçmiş olanlar, işte onlar ondan uzaklaştırılmışlardır."

[32] HALK-I CEDİD: Bkz. 14/19. ayet dipnotu.

timsali kullarım varis olacaktır."

106- Allah için çalışıp ibadet edecek bir halk için gayet açık bir çağrıdır bu!

107-Biz seni insanlığa yalnızca sevgi ve merhamet için gönderdik.[33]

108- Haykır dünyaya: "Tanrı'nız bir tek Tanrı'dır, budur bana vahyedilen! Artık Müslüman olacak mısınız? [34]

109-Aldıran olmazsa de ki: "Size eşit şekilde duyurdum, söz verilen şey yakın mı uzak mı orasını bilemem.

110- Allah gizlinizi saklınızı her şeyinizi biliyor.

111- Bilemem, belki bu gecikme bir süre Ve kadar Wft faydalanın diyedir ve bununla imtihan oluyorsunuzdur."

112- Ve ekle: "Rabbim, gerçeğe ve adalete göre hüküm ver! RabbimiZj iftiralarınıza karşı sığınılacak öyle Rahman'dır." [35]

[33] Ayette geçen: **"Biz seni âlemlere rahmet (sevgi ve merhamet) için elçi yaptık."** ifadesi risaletin amacını da açıklamaktadır. Burada "âlemler" ifadesi "sana demedik mi elalemin işine karşıma" cümlesinde geçtiği gibi "insanlar/insanlık" anlamında kullanılıyor. Dolayısıyla peygamberin esas amacı kalpsiz dünyanın/şu anın kalbi olmak, vicdanı kurumuş insanlığın vicdanı olmak, sevgi ve merhameti insanlar arasında/insanlıkta yaymaktır. Şu üç ayeti yan yana okuyunuz: 1- "Sor: ***"Göklerde ve yerde ne varsa kimindir?" Cevap ver:*** **"Sevgi ve merhameti kendine farz kılmış olan Allah'ındır!"** (Enam; 6/12). 2- **"Rabbin isteseydi bütün insanlığı bir tek ümmet yapardı. Bu yüzden birbirlerine karşı çıkıp duracaklardır. Ancak Rabbinin sevgi ve merhameti ile bağışladığı kimseler hariç; zaten Allah onları bunun için yarattı."** (Hud; 11/119). 3- **"Biz seni, insanlığa yalnızca sevgi ve merhameti (yayman) için gönderdik."** (Enbiya; 21/107). Bu ayetlerin birincisi yaratanın neyi temel amaç edindiğini, ikincisi insanoğlunun ne amaçla yaratıldığını, üçüncüsü de insanların içinden elçilerin ne amaçla seçildiğini açıklıyor. Hepsinde de aynı kelime; sevgi ve merhamet ***(rahmeten)...***

[34] **MÜSLÜMAN:** Bkz. 2/112 ve 68/35. ayet dipnotu.

[35] Yani: **Muhammed** (s.a.v) kısa zamanda mağlup olacağı, silinip gideceği veya getirdiği Kur anın yalan, uydurma ve bir takım büyüleyici lâflarla dolu bir kitap olduğu vs. iftiralarına karşı: "Rabbim bu iftiralarınıza karşı bana yardım edecektir. Ona sığınırım, Ona güvenirim. Öyle Rahmandır ki O; sevgi ve merhametini eksik etmeyecektir üzerimden." dedi... Diğer kıraatlere göre ayetin başı "De ki" ***(qul)*** dür (Razi).

72 - (75) CİN SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur, 28 ayettir. İlk ayetinde Hz. Muhammed(sav) ile görüşmeye gelen yabancı bir heyetin" Kur'an'ı dinledikten sonra hidayete ermeleri ve cin, peri vs. yönelik eski inançların yanlışlığı konusunda itiraflarda bulunmaları diyaloglaştırıldığı için bu adı almış görünmektedir.

SEVG VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- DE Kİ: "Cinlerden[1] bir gurubun Kur'an'ı dinledikten sonra birbirlerine şöyle dedikleri bana vahyolundu; "Doğrusu biz çok muhteşem bir söz dinledik,[2] 2- Doğru ile yanlışı ayırmamızı sağladı. Biz ona iman ettik. Artık Rabbimize hiç kimseyi ortak koşmayacağız. 3- Gerçekten Rabbimizin şanı çok yücedir. Kendisine ne bir eş, ne de bir çocuk edinmiştir,[3] 4- Demek bizim beyinsiz, Allah'a karşı saçma şeyler söylüyormuş. 5- Demek, biz insanları ve cinleri Allah'a karşı asla yalan söylemez sanmışız.[4] 6- İnsanlardan kimi-

[1] CİNN: Sözlükte [C-N-N] kökü mastar olarak "örtmek, görünmez hale getirmek" demektir. Aklın örtülmesi ***(cinnet),*** sık ağaçların her yanı örttüğü bahçe ***(cennet);*** et ve kemikle örtülmüş içteki duygu, kalp, gönül ***(canan);*** yüzü örterek ona siper olan kalkan ***(cunne);*** aklı örtülmüş, akıl hastası ***(mecnûn);*** rahimde örtülmüş dölüt, embriyo ***(cenin)*** kelimeleri bu köktendir... Şu halde ***cinn*** sözcüğü, örtük, insana göre görünmeyen öteki, yabancı manasındadır. Bu, tanınmayan yabancı kişiler olabileceği gibi, bize görünmeyen, haberimizin olmadığı diğer türler de olabilir. Bu türler şu an dünya hayatında var olan ve insanların gözlerinden ırak yaşayan bir milyon canlı varlık türü olabileceği gibi, yaratılış sürecinin önceki zamanlarında ortaya çıkmış varlıklar da olabilir. Bu anlamda ***ins-u cin*** deyimi görünen ve görünmeyen, bütün herkes, her varlık demektir. Her ne şekilde olursa olsun eski dünya dinlerinde, özellikle Mezopotamya dinlerinde cin, peri, şeytan, melek inançları son derece yaygındı. Gnostik (kutsal bilgi), ezoterik (gizemli), astrolojik (yıldız falı), magic (büyü, sihir) esaslarını temel alan ve genel olarak sır dinleri olarak bilinen Sâbiilik, Maniheizm, Hermetizm, Kabbalizm gibi akımlarda cin, peri, melek, şeytan figürleri baskın bir şekilde kullanılmaktaydı. Kur an, İran, Yunan, Mısır, Babil havzalarında yaygın olan bu inançları hitap çevresi olan Arap yarımadasında yerleşik buldu. Diğer birçok konuda olduğu gibi bu konuda da düzeltme yoluna gitti. Kökten reddetme yerine doğru tanımlarını yaptı. Yani bir anlamda daha rasyonel hale getirdi. Halkın faydasına olacak şekilde yeniden yorumladı. Daha da doğrusu aslî anlamlarına döndürdü. Çünkü bunlar çığırından çıkarılmış; kimisi tanrı, kimisi tanrının oğlu, rakibi, kızı, ortağı vs. haline getirilmişti. Demek ki Kur an, bu tür, bir zamanlar kendi kavramları olan kelimeleri, eski dünya dinlerinin deforme ettiği halden çıkarmak için kullandı; fakat içeriğinde esaslı reformlar yaptı. Bunun

teri cinlerden adamları olduğunu iddia ederek, belâlara karşı onlara sığınıp dururlardı. Demek, sığındıkça kendi belâlarını artırıyorlarmış. 7- Onlar da sizin sandığınız gibi Allah hiç kimseyi asla peygamber göndermeyecek sanmışlardı[5] 8- Böylece biz zaman oldu göğü yokladık. Fakat onu kuvvetli

tipik örneklerinden birisi de işte bu "cinn" süresidir. Burada Eski Mezopotamya dinlerinin etkisinde olan ve Fırat'ın üst taraflarındaki Nusaybinken gelen (Taberi) bir gurubun Kur anı dinlemesi sonucu geçirdikleri dönüşüm anlatılıyor. Veya bunlar böylesi inançların etkisi altında olan Mekke ve civarında yaşayan bir gurup da olabilir. Bu durumda ayette geçen "cinlerden bir gurup" ifadesi, "cinlere inanan bir gurup" manasına gelir. Türkçede "sol'dan bir gurup" denilince "sol görüşe mensup, ona inanmış insanlardan bir gurup'un anlatılmak istenmesi gibi. "Cinlerden bir gurup" ile de "cinlere inanan, o tür inançlara mensup insanlardan bir gurup" kastedilmiş olur. Her ne şekilde ise, burada ***cinn*** hakkındaki eski dünya dinleri inançlarının iyice yerleştirilmesi veya teyit edilmesi değil, tam tersi zaten yerleşik olanın yanlışlığının ortaya konması amaçlanmış görünüyor.

[2] Yani: Sana cinlerden, perilerden soranlara açıkla. Senin yanına bir gurup yabancı gelmişti. Onlar cinlere, perilere inanan, onlara tanrısal özellikler atfeden ve tabiat güçleri ile ilişkilerini din haline getiren bir guruptu. Bunlar seninle konuştuktan, Kur anı dinledikten sonra nasıl değiştiler, nasıl doğru yola girdiler bir dinlesinler de görsünler. Dinlesinler de böyle temelsiz inançlardan vazgeçsinler. ..

[3] Yani: Sümer, Akad, Hitit, Babil, Asur, Pers, Yunan mitolojilerinin hepsinde olduğu gibi, Tanrı ne sayısız evlilikler yapmış, ne karıları olmuş, ne de onlardan çocukları doğmuştur. Allah bunlardan münezzeh ve yüce tek bir tanrıdır. Ne oğullarına cin, melek, ne de kızlarına peri denmiştir. Ne eski Yunan/Romada olduğu gibi yeryüzü kadınlarından birisiyle yaptığı evlilikten cinler, periler, devler, kahramanlar (Herkül) doğmuş, ne de sonraki Yunan/Romada olduğu gibi Heranın yerini Meryem, Herkülun yerini İsa almıştır. Ne Pers hanedanını seçilmiş soy yapmıştır, ne imparatorlarını kendi oğlu. Ne Yahudileri seçilmiş ırk yapmış ne de elçileri ve soylarını de oligarşik hanedan (nebiîm, kohen) yapmıştır. Bütün bunlar eski dünyanın temelsiz ve mesnetsiz inançlarıdır.

[4] Yani: Bizim geldiğimiz memleketteki kâhinler, sihirbazlar ve din adamları, cinlerle, perilerle, tabiatüstü güçlerle ilişki halinde olduğunu sandığımız o kişiler, meğer birer beyinsizmiş. Meğer bunların aslı yokmuş. Biz onlara öyle inanmış, öyle sırılsıklam bağlanmıştık ki asla yalan söylemeyeceklerini sanıyorduk. Meğer atıp tutuyorlarmış. Biz de-onlara saf saf inanmışız...

[5] Yani: O sihirbaz, kahin, medyum tipler peygamberliğe gerek olmadığını, sizin kâfirler gibi iddia ederlerdi. "Peygambere ne gerek var, biz varız işte. Gizli güçlerle ilişki halindeyiz. Onlar bize gereken haberi getiriyor. Yıldızlar, cinler, periler bize

muhafızlar ve alevlerle dolu bulduk.[6] 9- Biz göğü dinlemeye kalkardık, otu-rur yıldızların hareketlerinden falcılık yapardık.[7] Ama şimdi anlıyoruz ki kim böyle işler yaparsa kendisini ateş bek-lemektedir.[8] 10- Yine anlıyoruz ki, yer-yüzünde kimin başına ne geleceğini, Rablerinin kötülük mü hayır mı diledi-ğini biz bilemeyiz. 11- Bakın kimimiz gayet iyiyken kimiz başka yolda. Böyle farklı farklı yollar tutturmuş gidiyoruz. 12-Yine anladık ki, Allah'ı yeryüzün-de aciz bırakmamıza ihtimal yok, kaç-makla da O'nu asla aciz bırakamayız. 13- Bu nedenle biz doğruyu dinleyince iman ettik. Rabbine iman eden kim-se hiçbir zaman zarara ve haksızlığa uğrama korkusu taşımaz.

14- Bizden de Müslümanlar var, doğ-ru yoldan sapanlar var. Kim Müslüman olursa, işte onlar doğru yolun yol cusudurlar. 15- Ama yoldan sapanlar cehenneme odun olmuşlardır."[9]

16- İşte böylelerine, girdikleri yolda şaşmadan yürürlerse üzerlerine nimet-ler yağdıracağız.

17- Onları bu yolla sınayacağız çünkü Rabbini anmaktan uzaklaşanı Allah git-tikçe yükselen bir azaba uğratır.[10]

18- GERÇEK ŞU Kİ mescitler hep Allah içindir, o halde Allah'ın yanında başka birine yalvarıp yakarmayın.[11]

yol gösteriyor. Buralardan dünyanın geleceği hakkında bilgi ediniyoruz. Peygamber gelip de ne yapacak? Eğer bir peygamberlik lazımsa biz yapıyoruz işte." derlerdi.

[6] Yani: Bu cinlerle ilişki kurduklarını söyleyen adamlar yüzünden öyle bir cehalete saplandık ki tuttuk gökteki yıldızlardan geleceği okumaya, onların hareketlerinden kaderle ilgili manalar çıkarmaya, yıldız falcılığı, üfürükçülük vs. yapmaya başladık. Bu amaçla göğün kapılarını çaldık durduk. Fakat böyle yapmakla hep kendimizi aldatmışız. Göğe el uzatmakla aslında sadece ateşe el uzatmışız da haberimiz yok-muş...

[7] Harfi harfine: "Onun dinlemek için oturulan yerlerine otururduk."

[8] Harfi harfine: "Ama şu anda kim dinlemeye kalksa kendisini gözetleyen bir ateş bulur."

[9] Surenin ilk pasajı (1-15) burada bitiyor. Görüldüğü gibi önce bir olay anlatılı-yor, ardından doğrudan hitaba geçiliyor. Bu on beş ayetlik bölümde Kur an, cinle-re inanan, onları dinlerinin temeli yapan bir anlayışı yererek eleştiriyor. Yani bir anlamda burada bir hidayete erme olayının itiraflarını dinlemiş oluyoruz. Yanlış inançdan nasıl döndüklerini, nasıl hidayete erdiklerini anlatıyorlar. Böylece bu olay üzerinden benzer inançlara sahip herkes aynı şekilde hidayete ermeye ve doğru yola girmeye çağrılmış oluyor. Ne güzel çağrı, ne güzel örneklendirme! Allah doğru söylüyor, ne söylerse güzel söylüyor...

[10] Yani: Sadece iman ettik, kabul ettik demekle iş bitmez. Asıl önemli olan bundan sonra şaşmadan, sağa sola sapmadan dosdoğru yolda yürüyebilmektir. Asıl önemli olan lâf ile peynir gemisi yürütmek değil, bizzat ve bilfiil kalkıp yürümektir. Yani

19- Allah'ın kulu ayağa kalkıp, O'na çağrı başlatınca başına üşüşmekten neredeyse tortop olacaklardı.

20- Onlara söyle: "Ben ancak Rabbime çağırırım ve O'na hiçbir ortak koşmam. 21- Ben size kendiliğimden ne bir zarar verebilirim, ne de bir irşat yapabilirim 22- Kimse beni Allah'a karşı koruyamaz, ve ben O'ndan başka bir sığınak bulamam, 23- Allah'ın mesajlarını duyurmamış ve elçilik görevimi tam anlamıyla yerine getirmemiş olmasaydım işte böyle olurdu." Her kim Allah'a ve peygamberine isyan ederse onu, içinde ebedi kalacağı cehennem ateşi bekliyor.

24- Nihayet o gün geldiğinde çaresiz ve kimsesiz olan kimmiş anlayacaklar.

25- Onlara söyle: "Bilmiyorum yakın mıdır o gün, yoksa Rabbim vaktini uzatır mı, 26- Gaybı Allah bilir; Allah gaybın derin sırlarını kimseye açmaz, 27- Ama seçtiği bir elçi olursa o başka, çünkü onun önünden ve ardından gözetleyiciler yürür... 28- Böylece elçilere tebliğ ettikleri şeyin Rablerinin mesajları olduğunu açıkça gösterir, çünkü onların söyledikleri her şeyi çepeçevre kuşatan O'dur. Ve her şeyi inceden inceye hesaplamıştır..."

iş ve icraattır; inandıklarını yaşamak ve hayatına geçirmektir. Eğer bu yoldan bir sapma veya söylediklerinin lâfta kalması söz konusu olursa bu uzaklaşmaya paralel, hesap günü azabımızda gittikçe yükselecektir. Aynı şekilde şaşmadan yürüme devam ederse nimetlerimizde buna paralel yağdıkça yağacaktır... Ayette geçen bol yağmur ***(mâe)*** indirmek bu bağlamda "nimetler yağdırmak" anlamında kullanılmaktadır **(Razi; Ebu Müslim).**

[11] Rivayete göre surenin bundan sonraki bölümü Mekke müşriklerinin, **Hz. Peygamberi** Kabe'de ve diğer mekânlarda tebliğ faaliyetlerinden alıkoyma çabaları üzerine nazil oldu **(Razi, tbni Kesir, Kurtubi).**

***

18 - (76) KEHF SURESİ

Mekke'de inmiştir, 1W ayettir. Surede Ashab-ı Kehf, bohçe sahipleri, Âdem, Musa ile bilge kişi (halk arasında Hızır diye bilinir) ve Zülkarneyn kıssaları peş peşe anlatılır Bunlar üzerinden evrensel mesajlar verilir. Bu kıssalardan, bir zamanlar zulüm ve kötülükle dolmuş dünyayı terk ederek dağlara ve mağaralara çekilen muvahhid guruplardan bahsedilen 9-26 ayetler arasındaki Kehf (mağara) kıssası sureye isim olmuş görünmektedir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1/2- Allah'ı ne kadar övseniz azdır. Çünkü O, sağduyudan şaşmadan ve hayatın içinden seslenerek[1] kuluna kitabı indirdi.

2/3- Allah'ın şiddetli azabı ile uyarsın, iyilik, güzellik, doğruluk için çalışan mü'minleri, içinde ebedi kalacakları güzel bir karşılığın beklediğini müjdelesin,

4- Ve "Allah çocuk edindi!" diyenleri uyarsın için...

5- Bu hususta ne kendilerinin ne de atalarının hiçbir bilgisi yoktur. Ağızlarından çıkan ne berbat bir lâftır; sadece yalan söylüyorlar.

6- Şu halde, bu söze inanmak istemiyorlarsa arkalarından kendini heder mi edeceksin?

7- hanginizin daha iyi, güzel ve doğru işler yapacağını ortaya çıkarmak için yeryüzünü cazip hale getirdik.

[1] FVECEN GAYYİME: Sözlükte [A-V-C] kökü mastar olarak "yamulmak, eğrilmek" demektir. Yamuk olmak, eğrilmek, zikzaklı olmak, ahlaksız olmak, yoldan sapmak ***(avec);*** eğrilmek, yamulmak ***(ivicâc);*** yamultmak, eğmek, eğriltmek ***(tavîc);*** fildişi ***(âc);*** fil dişi kulesi ***(buruc minel-âc);*** eğri, yamuk ***(mauc)*** kelimeleri bu köktendir... Sözlükte [G-Â-M] kökü de mastar olarak "ayağa kalkmak" demek. Dolayısıyla ***qayyum*** da çokça ayağa kalkan demek oluyor. Bu iki sözcükten oluşan ***ivecen gayyimeh*** tabiri bu durumda, sağduyudan şaşmayan, yan yollara kaymayan, bu bakımından içinde eğrilik, zikzak bulunmayan, insan hayatının sorunları hakkında çokça ayağa kalkan, insanlar üzerine âdeta titreyen, onlara önem veren manasına gelir. ***Âc*** sözcüğünün fil dişi, ***qayyim*** sözcüğünün de "sanki bir çocuğun işini görür gibi üzerine titreme" manasına geldiğini (Razi) düşünürsek şöyle bir mana da çıkar: "Bu kitap fil dişi kulelerinden değil, hayatın içinden konuşmaktadır. Yukarıdan ilgisiz emirler yağdırarak değil, hayatla iç içe, insan ve hayat üzerine titreyerek, ilgi göstererek, şefkatle, merhametle muamele ederek nazil olmaktadır. Tek yanlı bir monolog ile değil, olayları ve insanları sürecin içine katan diyalog ile oluşmaktadır...

[2] Deme ki cazip olan her şey bir gün gelir sararıp solar; bağlar, bahçeler,

8- Sonunda yeryüzünü sararıp solduracağız.[2]

9- YOKSA SEN, mağara arkadaşlarını[3] ve yazma nüshalarını ayetlerimiz-

gürül-gürül akan sular, pınarlar, yemyeşil ormanlar, cennet gibi koylar, deniz, güneş, plaj... hepsi bir gün gelir kervan geçmez kuş konmaz çorak toprağa döner. Hepsi sararıp solar. Aynı şekilde revaçta olan her şey bir gün gelir gözden düşer. Her cazip şey bir gün gelir cazibesini kaybeder, her genç yaşlanır, her güzellik sararıp solar. Her yükselişin bir inişi, her parıldayışın bir soluşu vardır. Bütün geceler mecburdur çıkar sabaha...

[3] ASHABU'L- KEHF: Sözlükte "mağara arkadaşları" demektir. Kuranın indiği çağda mağara arkadaşları kıssası dilden dile dolaşan bir halk destanı olarak anlatılıyordu. Kur an ayrıntıya girmeden üzerinden evrensel mesajlar veriyor. Öyle anlaşılıyor ki mağara arkadaşları yaşadıkları çağın egemen yönetimine başkaldırarak dağlara çekilen ve yıllarca bu dağlarda yaşayan muvahhitlerin hikâyesidir. Halen Anadolu, Suriye, Filistin gibi bazı yerlerde onlara ait olduğu iddia edilen mağaralar turistik amaçla ziyaret edilmektedir. Tarihi verilere göre bunlar, Roma İmparatorluğu döneminin insanlarıydılar. Romanın Filistin, Suriye veya Anadolu eyaletlerinde yaşamış olmaları muhtemeldir. Bir zamanlar Filistin'deki merkezi yönetime karşı ayaklanarak dağlara çekilen ve dağlardaki hayatı yaşam tarzı haline getiren "Esseniler" veya "Havariler" (Beyaz Elbiseliler) -Bkz. 3/52. ayet tefsiri- olarak bilinen guruptan bir takım gençler olması mümkündür. Esseniler, Hz. tsadan iki yüz yıl öncesinden başlayıp, iki yüz yıl sonrasına kadar Filistinde faaliyet gösteren bir guruptu. Günah ve kötülüklerle dolmuş dünyadan uzaklaşarak dağlara çekilmek onların yaşam tarzları olmuştu. Öyle anlaşılıyor ki bölge, Roma egemenliğine girince İbrahimî gelenek mensupları dağlara çekilmiş, yıllarca bu istilâ ve işgale karşı direnmişlerdir. İşte Ashab-ı Kehf bunlardan bir gurubu anlatmaktadır. Sadece bunlarla kalmayıp böyle onlarca gurubun olduğunu söylemek bile mümkündür. Ashab-ı Kehf kıssası, isim, yer, mekân, zaman vermediği için bütün bunların ortak sembolü olarak anlaşılabilir. Hangisi için söylense ona uymaktadır. Demek ki bu dağlara çekilme hareketi birkaç kuşak devam etmiş. Bölge halklarının muhayyilesinde direnen halk kahramanları olarak yaşatılmışlar. Halk arasında "üç yüz yıl uykuda kaldılar" şeklinde dolaşan söylence işte bu muhayyilenin dışavurumudur. Tarihsel bilgi olarak bunlardan Filistin'deki Esseniler yanlarındaki yazma nüshaları ***(ragîm)*** elle yazıp çoğaltarak muhafaza ediyorlardı. Ayette geçen ***ragîm*** kelimesi de rakamlandırılmış, madde madde yazılarak nüsha haline getirilmiş kitabeler, yazmalar, sahifeler demektir. Bugün Kumran metinleri diye bilinen "Ölü Deniz Yazmalarının Essenilere ait olduğu bilinmektedir. 1947 yılının sonunda Ölü Denizin kuzeybatı ucunda yer alan Kumran Tepeleri ve civarındaki mağaralarda bulunan oldukça önemli Aramice ve İbranîce yazma eserlerin işte bu Ashab-ı Kehf guruplarından kalma izler olduğu tahmin edilebilir. Adları tarihe Esseniler (Havariler)

den şaşılacak bir olay mı sandın?[4]

10- Hani o gençler mağaraya çekilmişler ve şöyle demişlerdi: "Ey Rabbimiz, üzerimizden sevgi ve merhametini eksik etme ve içinde bulunduğumuz şartlarda bizi doğruluktan ayrıma."[5]

11- Böylece mağarada onların kulaklarını, yıllarca dış dünyaya kapatarak ayırdık.[6]

12- Sonra da onları hayata döndürdük ki mağarada geçen sürenin iki açıdan farkını gösterelim.[7]

13- Biz sana onların kıssalarını hak olarak naklediyoruz. Hakikaten bunlar, Rablerine canı gönülden iman eden gençlerdi. Biz de doğru yolda olma

olarak geçen grubu sıradan bir Yahudi tarikatı olarak görmemek icap eder. Çünkü Esseniler denilen oluşum, bir Mısırlı olan Hz. Musa'nın yolunu ve öğretisini İbranileştirme ve Yahudileştirme girişimlerine karşı çıkan ve İbrahim, Musa (veya İsa'nın) yolunu saf haliyle sürdürmek isteyen ve ne yazık ki doğdukları coğrafyaya gömülüp gitmiş olan muvahhid guruplardır...

[4] Kıssaya başlarken sorulan bu soru çok ilginçtir. Bu soruyu Hz. Peygamber üzerinden genelde tüm insanlara yönelik anlamak icap eder. Âdeta denmek istenen şudur: "Yoksa siz Ashab-ı Kehf kıssası diye birbirinize anlatıp durduğunuz bu olayı olağanüstülüklerle dolu, insanı hayreder içinde bırakan şaşılacak bir şey mi sanıyorsunuz? Birbirinize anlatıp böyle bir olaya inanmayarak şaşıyorsunuz öyle mi? Olmadık yakıştırmalar yapmayı, abarttıkça abartmayı bırakın da dinleyin...

[5] Yani: İçinde bulunduğumuz şartlar dünyanın çivisinin çıktığı, kötülerin, zulmün, haksızlığın egemen olduğu bir dünya olabilir. Fakat biz bu şartlara asla teslim olmayacağız. Bizim üzerimizden sevgini ve merhametini eksik etme. Bizi kendi başımıza bırakma. Bizi tevhid, adalet, doğruluk ve dürüstlük yolundan ayırma. Zulme kesinlikle teslim olmayacak, dünya egemenlerine hiçbir şekilde boyun eğmeyeceğiz. Bize yardım et, ey şu kalpsiz dünyada yapayalnız kalmış kimsesizlerin, çaresizlerin Rabbi!

[6] Harfi harfine: "Böylece birçok yıl ***(sinine aded)*** mağarada onların kulaklarına ***(ala âzânihim)*** 'darb' ettik.' Yani: Yıllarca, belki de birkaç kuşak dış dünyadan habersiz, herhangi bir haber alamadan, ilişkilerini keserek, kulaklarını dışarıya kapatarak, dışarıda olup bitenlerden ayrılarak ***(darabe)*** yaşadılar. Dağlarda, tepelerde kendi dünyalarındaydılar...

[7] Harfi harfine: "Sonra onları dirilttik ki ***(baas)*** iki zümreden ***(hizip)*** hangisinin geçen süreyi daha iyi değerlendireceğini ***(ihsa)*** bilelim." Yani: Yıllarca mağarada kaldılar. Dış dünyadan habersiz yaşadılar. Sonra tekrar dış dünyaya dönerek bir uyanış hareketi başlatmaya karar verdiler. Böylece aradan geçen süre içerisinde nelerin değişip değişmediğini, dış dünyayı kötülere bırakmakla dünyanın ne hale geldiğini, böylesi üzerinden yıllar geçmiş ve tümüyle kötülerin egemen olduğu bir dünyaya yeniden dönmek gerektiğinde, nereden nasıl başlamak gerektiğini

bilinçlerini artırmıştık.

14-Yürekleri öyle sağlamdı ki başkaldırarak haykırmışlardı: "Bizim Rabbimiz göklerin ve yerin Rabbidir. O'ndan başka bir tanrıya kesinlikle tapmayacağız. Aksi halde saçma sapan bir iş yapmış oluruz!

15- Şunlar, şu bizim halkımız, tuttular O'ndan başka ilâhlar edindiler. Onların tanrı olduğuna açık bir delil getirselerdi ya! Allah'a yalan uydurandan daha zâlim kim olabilir?"[8]

16- İçlerinden bir ses: "Madem öyle, onlardan ve Allah'tan başka taptıklarından uzaklaşmayı tercih ettiniz, o halde mağaraya çekilin. Üzerinize Rabbiniz sevgi ve merhametini yağdırsın ve size bu şartlarda bir çıkış yolu hazırlasın." dedi.

17- Güneşin o mağaranın üzerinden sağdan sola, soldan sağa doğup battığını görürdün...[9] İşte bu Allah'ın ayetlerindendir. Allah kimi desteklerse böyle doğru yolda yürütür, kimi de desteksiz bırakırsa artık ona doğru yolu gösterecek bir yardımcı bulamazsın.[10]

18- Baksan onları uyanık sanırdın, hâlbuki uykudaydılar. Biz onları sağa

göstermek istiyorduk. İstiyorduk ki zaman zaman böyle dünyadan dışlanıldığında, üzerinden zamanlar geçtiğinde, tarihin ve çağın gerisinde kalma durumu ile karşılaşıldığında yeniden nasıl başlanacak, tekrar hayata, tarihe, topluma, zamana, mekâna ve çağa dönüş hangi yöntemlerle gerçekleşecek görsünler. Dünyadan kopmanın nelere mal olduğunu anlasınlar. Hayatın ve olayların içinde olmakla, dışında kalmak nasıl bir fark yaratıyor iyi hesaplasınlar. Zulüm ve kötülükle dolmuş bir dünyaya teslim olmayı reddedip kopmak ile hayatın bilfiil içinde bulunmak sorumluluğu arasındaki denge nasıl kurulacak bunu görsünler... Görüldüğü gibi, klasik tefsirlerde anlatıldığı gibi uykudan uyanan gençlerin kendi aralarında[1] acaba kaç yıl uyuduk" diye tartışmaları ve bunu hesabı ile uğraşmaları söz konusu değildir. Zaten Kur an, kaç yıl kalındığının hiç bir öneminin olmadığını ısrarla vurguluyor. Keza ne kadar kalındığını Allah'ın bilmeye de ihtiyacı yoktur. Bir şeyler bilmeye ihtiyacı olanlar bu satırları okuyanlardır. Tarihin, mekânın, zamanın, çağın gerisinde kalıp kendi mağaralarında yaşayanlardır. Sanki böylesi durumlara düşüldüğünde, tarihi âdeta dondurarak çekildiğimiz o "kuytu mağaralarımız" ile dışarıda akan "gürül gürül hayat" arasındaki fark gösterilmek istenmektedir...

[8] Yani: Şu bizim halkımız, tuttular işgalcilere boyun eğdiler. Onların tanrılarına inanmaya başladılar. Tek Allah'ı bırakıp işgalcilerin putperest ve pagan tanrılarına tabi oldular...

[9] Harfi harfine: "Güneşi görüyorsun; doğduğu vakit mağaralarından sol tarafa kayar, battığı vakit ise onları sol tarafa doğru makaslayıp geçer." Yani bu insanlar yıllarca mağaralarda yaşamayı hayat tarzı olarak benimsediler. Öyle ki üzerlerinden ne güneşler doğup battı, bu tarz yaşam onlar için güllük güneşlik bir şehir hayatı gibi normal geliyordu...

[10] Yani: Allah ile yürüyüş, Allah'ın yolunda canla başla yürümek bazen böyle

sola çevirirdik; köpekleri de giriş kısmında dirseklerini uzatmıştı. Onları görseydin mutlaka onlardan kaçar ve için ürperti ile dolardı.[11]

19- Derken onlan hayata döndürdük, olup biteni birbirilerine sormaya başladılar. İçlerinden biri: "Ne kadar kaldınız!" dedi. "Bir gün yahut daha az." dediler. Bir kısmı da: "Ne kadar kaldığınızı Rabbiniz daha iyi bilir. Neyse, şimdi şu parayla biriniz şehre gitsin de, yiyecek temiz bir şeyler alıp gelsin. Aman dikkatli olsun, kimsede şüphe uyandırmasın.

20- Çünkü yakalanırsa kesin öldürürler yahut dinlerine döndürürler, bu durumda kurtulmak çok zordur."

21- Böylece onları haberdar ettik ki, Allah'ın vadinin hak olduğunu ve kıyamet gününün gerçek olduğunu bilsinler. O sırada halk arasında bu olay tartışılıyordu. Dediler ki: "Onların hatırasına bir anıt dikin. Neler olup bittiğini Rableri daha iyi bilir." Tekliflerinde ısrarlı diğerleri ise: "Buraya kesinlikle bir mescit yapmalıyız!" dediler.

22- Şimdi, "onlar üç kişiydiler, dördüncüleri köpekleriydi" diyecekler. Yok, "beş kişiydiler altıncıları köpekleriydi" diyecekler. Ya da "yedi kişiydiler, sekizincileri köpekleriydi" diyecekler. Söyle onlara: "Onların sayılarını en iyi Rabbim bilir. Onları çok az kimseden başkası bilmez." Şu halde onlar hakkında açık olarak ortaya konandan başkasını tartışma. Onlar hakkında artık hiç kimseye bir şey sorma.

23- Hiçbir şey hakkında da: "Ben bunu yarın muhakkak yaparım!" deme.

24-Allah'ı hesaba katmaksızın konuşma. Unuttuğun zamanda Allah'ı an ve şöyle söyle: "Umarım, Rabbim beni en yakın zamanda başarıya ulaştırır."

25-26- "Onlar mağaralarında üç yüz sene kaldılar, dokuz daha ilave ettiler." diyenlere söyle: "Ne kadar kaldıklarını en iyi Allah bilir. Göklerin ve yerin gaybı Allah'a aittir. O'nun gibi işitmek, O'nun gibi görmek ne mümkün! Allah'tan başka sığınılacak bir dost yoktur. Allah hükmünde kimseyi ortak yapmaz."[12]

27- RABBİNDEN[13] sana vahyoluna-

dağlarda, mağaralarda da olabilir. Bir kimse çok olumsuz şartlarda yaşayabilir. Dağlara çekilip oraları kendine mekân tutabilir. Bu durumda o kimse Allah ile beraberdir, asla yalnız değildir. Keza bir kimse şehirlerde etrafı insanlarla çevrili saraylarda yaşıyor olabilir. Fakat Onu Allah terk etmişse, o şehirde de olsa yapayalnızdır...

[11] Yukarıdaki iki ayet (17-18) bir kez uykuya dalıp yıllarca kalkmadıklarını değil, zaman zaman uyuyarak, zaman zaman kalkarak, zaman zaman yan yatarak, oturarak, dışarı çıkıp dolaşarak mağarada geçen yılları ve dağ yaşamını tasvir etmektedir. Öyle ki "Bu hayat tarzı onlar için sanki evlerinde yaşıyorlarmış normal bir şeymiş gibi geliyordu. Hayatlarını böylece sürdürüyorlardı." denmek istenmektedir (Allahu alem).

[12] Ashab-ı Kehf kısası burada bitiyor. Yukarıdaki pasajda (9-26) ele alındığı şekliyle kıssa gayet açık bir şekilde ortaya konmuştur. Özellikle **"Onların sayılarını en iyi Allah bilir."** (22), **"Şu halde kıssa hakkında açık olarak ortaya konandan**

m oku! O'nun sözlerini değiştirecek yoktur. O'ndan başka sığınılacak da bulamazsın.

28- Sabah akşam Rablerine rızasını dileyerek dua eden kimselerle beraber güçlüklere göğüs germeye devam et. Dünya hayatının cazibesine kapılarak onlan bir kenara bırakma. Haddini aşıp, bencil arzularının peşine takılmaktan sakın bizi unutmuş kimseye iltifat etme.

29- De ki: "Bu gerçek Rabbinizdendir. Artık dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin." Çünkü Biz, zâlimler için öyle bir ateş hazırlamışızdır ki duvarları boylarını aşmıştır. Eğer yardım isterlerse, yüzlerine erimiş kurşun gibi bir su dökülür. O ne korkunç su ve orası ne korkunç bir yerdir!

30- Unutma ki, iman edip iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanların amelleri asla karşılıksız kalmaz.

31- Onlar cennetin tam ortasına yerleşecekler. Altlarından ırmaklar akacak, altın bileziklerle süslenecek, ince ve kalın ipeklerden yeşil elbiseler giyecek, tahtlar üzerine dayanıp kuru

başkasını tartışma. Onlar hakkında artık hiç kimseye bir şey sorma." (22) ve **"Ne kadar kaldıklarını en iyi Allah bilir."** (26) ifadeleri kıssanın en can alıcı uyarılarıdır. Demek "Yedi uyurlar", "Üç yüz yıl uyuyanlar" gibi sözler birer halk söylencesidir. Çünkü ayette geçen ***[lebisû]*** ifadesi burada "uyudular" değil "yaşadılar, ömür sürdüler" manasındadır. Nitekim şu ayetlerde aynı kelime bu anlamda kullanılmaktadır: **"Siz de biliyorsunuz bundan önce aranızda bir ömür boyu kaldım."** (10/16), **"Mahşer günü Allah onları topladığı zaman, dünyada sanki tanışmalarına yetecek kadar; gündüzün bir saatinden fazla kalmamışlar gibi gelecek."** (10/45,)... Öyle anlaşılıyor ki Ashab-ı Kehf kötülükle dolmuş dünyayı, işgal edilen memleket topraklarını terk ederek dağlara, mağaralara çekilen direnişçi grupların sembol ismidir. Buradan sonraki çağların insanlarına esaslı mesajlar verilmektedir. "Üç yüz yıl uyuyup dirilme" kıssanın esas mesajını örten bir halk söylencesi olmak durumundadır. Kur anda Ashab-ı Kehf kıssası ile sanki şu mesajlar verilmektedir: 1- Zulüm ve kötülüklerle dolmuş bir dünyaya teslim olmamak, işgallere direnmek, bunun için gerekirse dağlara çekilmek gerekir. 2- Zulmün ve kötülüğün inşa ettiği bir dünyaya yıllar sonra tekrar dönüldüğünde, yeni hayatın atardamarlarına girerek içten içe bir uyanış hareketi başlatmak gerekir. Dünya kötülere, zâlimlere bırakılamaz. 3- Üzerinden ne kadar zaman geçerse geçsin, üzerine ölü toprağı serpilmiş bir halkın, çağın, uygarlığın veya devrin uyanması, dirilmesi, işgale uğramış bir toprağın tekrar kurtarılması mümkündür. Bunun gibi dünyaya kim hâkim olursa olsun, kötüler ne kadar azarsa azsın, dünya hayatı ne kadar sürerse sürsün nihayet bir gün yaratılışın da yenilenmesi, mezarlardaki ölülerin bile hesaba çekilmek için diriltilmesi de aynı şekilde mümkündür. Çünkü yaşatan ve öldüren Allah'tır...

[13] Rivayete göre bu pasaj (27-60) Kureyş ileri gelenlerinin **Hz. Peygamberi** (s.a.v): "Sana iman etmemizi istiyorsan, etrafındaki şu fakirleri kov!" demeleri üzerine nazil olmuştur (Razi, Taberi).

lacaklar. Bu ne güzel karşılık, orası ne harika bir yerdir!

32- ONLARA iki adam örneğini anlat: Birisine her türlü üzümden iki bağ vermiştik, her ikisini hurmalarla donatmıştık; ikisinin arasına da bir ekinlik yapmıştık.

33- İki bağın ikisi de ürünlerini vermiş, hiçbir şeyi noksan bırakmamış, ikisinin ortasından bir de nehir akıtmıştık.

34- Başka geliri de vardı bu adamın. Bu yüzden arkadaşıyla konuşurken: "Ben senden malca daha zenginim, çevrem daha güçlü." diyordu.

35- İşte böyle kendine yazık eden bu adam bir gün: "Buraların yok olacağını hiç sanmıyorum." diyerek bağa girdi.

36- Bir taraftan da: "Kıyametin kopacağını da zannetmiyorum. Şayet Rabbime döndürülürsem, bundan daha fazlasını alırım; bundan hiç şüphem yok." diyordu.

37- Arkadaşı da ona şöyle karşılık vermişti: "Seni topraktan, sonra bir damla sudan yaratan, sonra da insan şekline koyan Rabbini inkar mı ediyorsun?

38- Bak o Allah, benim Rabbim ve ben Rabbime kimseyi ortak koşmam.

39- Bağına girdiğin zaman 'Maşallah, Allah'ın yardımından başka hiçbir kuvvet yoktur!' deseydin olmaz mıydı? Gerçi sen beni kendinden fakir görüyorsun.

40- Ama bakarsın Rabbim bana senin bağından daha hayırlısını verir; seninkinin de üstüne gökten bir afet indinverir de yerle bir olur.

41- Yahut suyu çekiliverir de yerinde yeller eser..."

42- Nitekim ürünün telef olup bağının yerinde yeller estiğini görünce yaptığı masraflara karşın ellerini döverek: "Ah, keşke Rabbime kimseyi ortak koşmamış olsaydım!" diyordu.

43- Çünkü Allah'ın yerine hiç kimse onun yardımına koşmadı. Kendi başının çaresine bile bakamadı.

44- İşte böyle, mülkün sahibi gerçekten Allah'tır! Hak edilenin karşılığını vermekte de, sonucun ne olacağını belirlemekte de en iyi olan O'dur!

45- ANLAT onlara dünya hayatının neye benzediğini. Gökten indirdiğimiz bir su gibidir dünya hayatı... Nasıl ki onun yağrnasıyla yeryüzünden bin bir çeşit bitki biter, birbirine karışır, sonunda rüzgârın önünde savrulan bir çöpe döner, işte öyle... Allah'ın her şeye gücü yeter.

46- Mal, mülk ve oğullar dünya hayatının süsüdür. Kalıcı olan iyilik, güzellik ve doğruluk ise Rabbinin katında çok daha değerlidir. Ümitvar olmak için de yeter sebeptir.

47- O gün dağları yürüteceğiz. Yeryüzünü çırılçıplak göreceksin. Bütün herkesi mahşer meydanına toplayacak, hiç kimseyi geride bırakmayacağız.

48- Hepsi saf saf Rabbinin huzuruna çıkarılacak ve bir ses: "İşte ilk önce yarattığımız gibi bize geldiniz, fakat siz söyleyip durduğumuz bu günü gerçekleştiremeyeceğimizi sanıyordunuz, değil mi?"

49- Amel defterleri açılınca günah küpü haline gelmişlerin korkudan tir tir titrediklerini göreceksin. Şöyle diyecekler: "Vay halimize! Bu nasıl kitap ki ne küçük, ne büyük dememiş, hepsini

sayıp dökmüş." Evet, iğneden ipliğe her şeyleri ortaya dökülmüştür.[14] Çünkü Rabbin kimseye iltimas geçmez.

50- BİR ZAMANLAR meleklere; "Âdem'i selâmlayın!" demiştik de İblis hariç hepsi selâmlamışlardı. İblis cinlerdendi ve Rabbinin emri dışına çıkmıştı... Şimdi, siz Allah'ı bırakıp da düşmanınız Şeytan ve adamlarını kendinize dost mu ediniyorsunuz? Doğrusu zâlimce bir tercih bu!

51-Ben onlara ne göklerin ve yerin yaratılışında, ne de kendilerinin yaratılışında bir rol vermedim.[15] Hiçbir zaman yoldan saptıranları yardımcı edinmiş değilim.

52- O gün Allah diyecek ki: "Bana ortak olduklarını sandığınız şeyleri çağırın bakalım!" Bunun üzerine onları çağıracaklar fakat bir türlü cevap gelmeyecek. Zira aralarına büyük bir uçurum koymuşuzdur.

53- Günaha batmış olanlar ateşi görünce oraya girmek zorunda olduklarını anlayacaklar fakat iş işten geçmiş olacak.

54- İşte bunun gibi Biz, bu Kur'an'da insanlara ibret olacak her türlü örnekle tekrar tekrar açıklamalar yapıyoruz. Ancak insanoğlu çekişip durmaya çok heveslidir.

55- Kendilerine doğru yolu gösteren peygamber geldiğinde insanları iman etmekten ve Rablerinden af dilemekten alıkoyan sadece, öncekilerin başına gelenin kendi başlarına da gelmesini yani azabın başlarına, gözlerinin önünde gelmesini istemeleridir.

56- Hâlbuki Biz gönderdiğimiz elçileri ancak müjdeleyici ve uyarıcı olmak üzere göndeririz. Kâfirler ise apaçık gerçeği, kof iddialarla örtbas etmek için ellerinden geleni yaparlar. Mesajlarımızla ve uyarılarımızla dalga geçerler.[16]

57- Rabbinin ayetleri kendisine ulaştırıldığı halde, kendi yaptığı kötülükleri unutup ayetlerimize arkasını dönen kimseden daha zâlim kim olabilir? Böy-

[14] Harfi harfine: "Bütün yaptıklarını hazır bulmuşlardır."

[15] Harfi harfine: "Ben onları, ne göklerin ve yerin yaratılışına ne de kendilerinin yaratılışına şahit tutmadım."

[16] Demek ki Kur anın başka yerlerinde de tekrar tekrar vurgulandığı gibi, burada da (55-56) "genel ilke" olarak vurgulanıyor ki insanları imana gelmekten, elçilerin uyarılarının temeli olan üç şey; "mevt","afet" veya "kıyamet"in hemencecik istenmesi alıkoymaktadır. Yani: "Peki, madem öyle hemen gelsin bakalım bunlar başımıza!" demektedirler. Aksi halde elçiler inkâr edilmektedir. Buna karşın elçiler "söz" ile müjdelemek ve uyarmak/uyanışa çağırmak dışında onları kendi tercihleri ile baş başa bırakmaktadır. İnkarcıların mevt (ölüm), afet ve kıyameti hemencecik getirme veya doğaüstü bir güç gösterisinde bulunma taleplerini ise reddetmektedirler. Elçilerin hayatlarında görülen bütün harikulade olayların bu genel ilke ışığında yorumlanması icap eder. Ayrıca bkz. "AYET" 17/59. ve "BEYYİNAT" 14/9. ayet dipnotu.

lelerinin kalplerine, gerçeği kavramalarına engel bir örtü ve kulaklarına da bir ağırlık koymuşuzdur. Artık onları doğru yola çağırsan da yola gelmezler.

58- Hem o bağışlaması çok, sevgisi ve merhameti sonsuz Rabbin, onları işledikleri günahlar yüzünden hemencecik cezalandıracak olsaydı hiç gözlerinin yaşına bakmazdı. Fakat onlar için belirlenmiş bir süre vardır. Zamanı gelince hiçbir yere kaçamazlar.

59- İşte o ülkeler... Biz onları zulümleri ile birlikte yok etmiş ve yok oluşları için de bir süre belirlemiştik.[17]

60- İYİ DİNLEYİN![18] Musa bir zamanlar genç arkadaşına demişti ki: "Yıllarımı alsa bile iki denizin birleştiği yere varıncaya kadar durmayacağım."[19]

61- Bunun üzerine ikisi birlikte, iki denizin birleştiği yere vardıklarında balıklarını unuttular. O anda balık denize dalıp gözden kayboldu.

62- Biraz uzaklaşınca Musa genç arkadaşına dedi ki: "Neyse çıkar şu öğle azığımızı, bu yolculuk bizi hayli yordu."

[17] Kur anın bu iki ayeti (58-59) sanki birbiriyle çelişir gibi görünmektedir. İlkinde insanların işledikleri günahlar sebebiyle felakete uğratılmayacağı, onlara belirli bir süre verildiği, bu süre doluncaya kadar bekleneceği beyan ediliyor. İkincisinde ise zulüm üstüne zulüm işleyenlerin helak edildiği beyan ediliyor. Öte yandan sürekli olarak tarihte meydana gelmiş kimi afetler; deprem, sel, tufan, çöl fırtınası, çekirge istilası vs. sürekli olarak "azabımız" olarak ifade ediliyor. Bu durumda ne anlatılmak isteniyor olabilir? Burada adı geçen "süre" (vaad) "kıyamet" midir yoksa "afet vakti" midir? Eğer afet vakti ise neden her zulmeden topluluk zorunlu olarak bir afete maruz kalmamaktadır? Öte yandan günahların cezasının ahirette verileceği söylendiği halde neden bu dünyada cezalandırma olmaktadır? Öyle anlaşılıyor ki aslında afetler insanlardan bağımsız işliyor. Allah ise elçiler aracılığı ile bu afetlere karşı insanları uyarıyor. "Bir afete maruz kalmadan aklınızı başınıza toplayın" diyor. Demek ki insanlar günah işlesin, işlemesin tabiatın akışında böylesi afetler olagelmektedir. Sanki Allah bunları "kıyametin ayak sesleri" olarak algılamamızı istemektedir. Ayrıca bkz. 17/59 ve 14/9 ayetler ve dipnotları.

[18] Surenin bu pasajında (60-82) başka bir kıssaya geçiliyor. Hz. Musa ile bilge kişi arasında geçen bu olay öyle görünüyor ki "mekândaki bilginin boyutları" hakkındadır. Şöyle ki: Görünen ile görünmeyenin, akıl ile sezginin, zahir ile batının, rasyonel ile irrasyonelin farkının gösterilmek istendiğini anlıyoruz. Önceki Ashab-ı Kehf kıssası "zamandaki bilginin", bağ/bahçe sahibi kıssası da "olayları belirlemedeki bilginin" esas kaynağını göstermek istemekteydi. Çünkü zaman, mekân ve olaylara bütünüyle vakıf olan Allah'tır. Ashab-ı Kehf (de üzerinden zaman geçmesine rağmen Allahın tarihin tüm yelpazesine birden bakabilme gücüne sahip olduğu, bağ sahipleri kıssasında dün ile bugün arasında meydana gelen olayların tüm yelpazesine yine Allah'ın vakıf olabileceği, bizim yarın ne olabileceğini tam olarak bilemeye-

ceğimiz, Hz. Musa ile bilge kişi kıssasında da mekânın her yanında aynı anda meydana gelen olayların tümüyle Allah'ın bilgisinde olduğu vurgulanmaktadır. Böylece insanlara dün, bugün ve yarın hakkında sanki her şey kendi kontrollerindeymiş gibi tekebbüre kapılmamaları hatırlatılmış oluyor. Bu çerçevede örneğin Hz. Peygamberi (s.a.v) halk arasında dolaşan kıssaları sorarak "bunları biliyorsa peygamberdir aksi halde inanmayın" denmesinin manası yoktur. Çünkü peygamber oldu diye her şeyi bilmek mecburiyetinde değildir. Keza Musa da peygamber oldu diye kendinden daha bilgili ve bilge bir kişiye danışması, onu bilgide rehber kabul etmesi şaşılacak bir iş değildir. Yine bağ sahibi kendi bahçesinin her türlü güvenini sağladığını sanarak "burası artık yıkılmaz" edasına bürünmemelidir çünkü yarın ne olacağını ancak Allah bilir. Sonuç itibarîyle "bu inkarcılar dünyaya tapulu malları gibi saplanıp kalmasınlar. Bu dünya hayatındaki zenginliklerine bakarak ahireti inkâr etmeye yeltenmesinler. Her şeyden büyük Allah var. Zaman, mekân ve oluş bütünüyle O'nun elindedir, O'nun iledir. O'na rağmen bir şey yapılamaz. Hadlerini bilsinler ve apaçık gerçeği kabul etsinler." mesajı veriliyor olmalıdır...

[19] Öyle görüyor ki Hz. Musa, Mısır'dan ayrı kaldığı yaklaşık on yıl boyunca bazen Mısır'ın aşağı kısmındaki Sudan'a kadar yolculuklar yapmakta ve Mısır'daki Firavun imparatorluğunun nasıl yıkılacağına dair çareler aramaktadır. Bu esnada birçok kişi ile görüştüğü anlaşılıyor. Hz. Şuayb (28/23-28) ve bu kıssada anlatılan zat (bilge kişi, halk arasında Hızır diye bilinir) de bunlardan ikisidir. Aşağı Mısır'da Nil Nehrinin Mavi ve Beyaz Nil olarak birleştiği yerde bugün Sudan'ın başşehri Hartum vardır. Hz. Musa'nın bu şehirde bilge bir kişinin yaşadığını duyması ve Mısır'daki Firavun imparatorluğunun en önemli gnostik-ideolojik dayanağı olan sır ilimleri hakkında bilgi almak için oraya gitmiş olması söz konusu olabilir. Hz. Musa'nın olayların görünmeyen arka plânı, asanın yılana çevrilmesi vs. o dönemde oldukça istismar edilen ve üzerlerinden korku imparatorlukları kurularak siyasî ve ideolojik amaçlı kullanılan bu tür ilimleri bu dönemde öğrenmiş (28/30-35) olmalıdır. Bu, aynı zamanda Kur'an lisanında Allah'ın onu bilgi ***(ilim)*** ve bilgelikle ***(hikmet)*** donatmış olması demektir. Bu açıdan bakıldığında Hz. Musa, insanların hiç bilmediği bir mucize getirmiş değildir. Bilakis insanların bildiği, sihirbazların her yerde yapıp durduğu bir ilmi öğrenmiş ve onları kendi silahları ile vurmuştur. Böylece Firavun imparatorluğunun dini-ideolojik dayanağını sarsmak istemiştir. Öte yandan bu olayları Allah'ın "öğrettik, verdik" diyerek anlatması Hz. Musa'nın bu ilimleri kendi çabasıyla öğrendiğini söylememize engel değildir. Çünkü Kur'an lisanında ister insan, ister tabiat yapsın bütün her şey Allah'ın "etmesi, eylemesi" olarak anlatılır. Siz atarsınız Allah attık der. Siz icat edersiniz Allah yarattık der. Siz çocuk yaparsınız Allah evlat verdik der. Bu durum Allah-insan ilişkisindeki senkronik tempo (aynı anda, anbean, hem dem birliktelik) kavranmadan anlaşılabilecek bir şey değildir.

63- Arkadaşı: "Şu işe bak!" dedi "O kayanın yanında dinlenmek için durduğumuzda nasıl olduysa balığı unutmuşum. Hay aksi şeytan, nasıl da bir çırpıda suya atlayıverdi!" dedi.

64- Musa birden: "Hah, işte aradığımız oydu!" dedi... Böylece geldikleri izi takip ederek gerisin geri döndüler.[20]

65- Derken orada sevgili kullarımızdan bir kul buldular. Biz ona tarafımızdan[21] bir bilgi öğretmiştik.

66- Musa ona: "Sana öğretilen bilgiden bana da öğretmen için sana tabi olabilir miyim?" dedi.

67- "Doğrusu sen benimle beraber olmaya dayanamazsın. 68-Aklının almayacağı şeye nasıl dayanacaksın?" dedi.

69- Musa: "İnşallah beni sabırlı bulacaksın; sorun çıkarmam merak etme." dedi.

[20] Anlaşılan Hz. **Musa** ve arkadaşı ırmağın birleştiği yerde yaşayan "Allah'ın sevgili kullarından ve bilgi ile donatılmış" zatı bulmak için yanlarına bir balık aldılar. O vakit balıklar ırmak yolculuklarında gidilen yeri bulmak için işaret olarak kullanılıyor olmalıdır. Bu Türkçe'de "leylekler göçünce, horoz ötünce" vb. sözlerinin çağrıştırdığı doğal çevrede yaşayan kimi kuş ve hayvanların hareketlerinden, yer ve zaman tayin etme için kullanılan tabiî yol bulma ve iz sürme tekniklerini çağrıştırır. Buna benzer şekilde "balık denize atlayınca bil ki gideceğimiz yere geldik demektir" türünden bir durum olduğu anlaşılıyor. Nitekim **îbn Abbas**'ın **Ubey bin Ka'b** a dayandırarak rivayet ettiği bir hadiste şöyle denilir: **"Musa, İsrailoğulları arasında hutbe vermek için ayağa kalktı, bu sırada kendisine: İnsanların en bilgini kimdir?' diye soruldu. O da: 'Benim' dedi. Bunun üzerine Allah bilgiyi kendisine atfetmediği için onu kınadı ve şöyle vahyetti: 'İki denizin birleştiği yerde kullarımızdan bir kul var ki o senden daha bilgilidir.' Musa: 'Ona nasıl ulaşabilirim' deyince kendisine: 'Bir zenbil içerisine balık al ve götür, balığı kaybettiğin zamanki yer işte orasıdır' denildi..."** (Buhari; İlim, 44).

[21] LEDÜN: Sözlükte [L-D-N] kökü mastar olarak "yumuşak olmak" demektir. Zaman ve mekân zarfı olarak kullanıldığında "tarafında, katında" manası kazanır. Nezdinde, katında, tarafında manasında kullanılan ***inde*** ile aynı anlamdadır. Ancak ***inde den*** daha özel olup fiilin nihayetini ifade eder (Rağıb). Sözcük ***ledunnî*** şeklinde yalın olarak kullanıldığında "Allah'ın tarafından, Allah katından" anlamına gelir. Kuranda 17 yerde bu anlamıyla kullanılmıştır. Örneğin: "Katından bir rahmet (ram ***ledunke rahmeh),*** katından bir dost ***(min ledunke veliyyâ),*** bilgi ve bilgelik kaynağından (ram ***ledun hakîmun alîm)*** vb... Ayette geçen katımızdan bir bilgi ***(min ledunna Uma)*** genellikle yanlış yorumlanarak "ilm-i ledun" adı altında hiçbir çaba ***(kesb)*** olmaksızın Allah'ın bir insanın kalbine bağış olarak ***(vehb)*** indirdiği eski dünya dinlerinin gnosis (gizli, özel bilgi, sır) dediği şey olduğu sanılmış ve alabildiğine istismar edilmiştir. Hâlbuki burada "karşılıklık" ilkesi anlatılmaktadır. Şöyle ki: Allah-insan arasındaki senkronik tempo (aynı anda, anbean, hem dem), Kurandaki özel adı ile Allah'ın ***Qayyum*** oluşu karşılıklı dinamik ilişkiyi ifade

70- "Madem öyle, eğer bana uyacaksan, ben sana açıklama yapıncaya kadar hiçbir şey hakkında soru sormayacaksın." dedi.

71- Derken yürüdüler. Bir gemiye binince o, gemide bir delik açtı. Musa: "İçindekiler boğulsun diye mi deldin onu? Bu yaptığın çok kötü bir şey!" dedi.

72- "Benimle beraber olmaya dayanamazsın dememiş miydim?" dedi.

73- Musa: "Neyse unutmuşum; suçlama beni, söylediğime de fazla takılma." dedi.

74- Yine yürüdüler. Nihayet bir gence rastlayınca onu öldürüverdi. Musa: "Haksız yere masum bir cana mı kıydın? Bu yaptığın çok kötü bir şey!" dedi.

75- "Benimle beraber olmaya dayanamazsın dememiş miydim?" dedi.

76- Musa: "Tamam, tamam, eğer bundan sonra sana bir şey sorarsam artık benimle ilişkiyi kesersin, o zaman haklısın." dedi.

77-Yine yürüdüler. Nihayet bir kasaba halkına varınca onlardan yemek istediler. Ancak onlar kendilerini misafir etmekten kaçındı. Derken orada yıkılmak üzere olan bir duvar buldular. O, duvarı onardı. Musa: "İsteseydin yaptığına karşılık ücret alabilirdin." dedi.

78- "İşte şimdi, seninle yol ayrımına geldik. Şimdi sana o kabullenmekte zorlandığın şeylerin içyüzünü açıklayacağım." dedi.

79- İlk olarak o tekne, geçimini denizden sağlayan yoksul insanlara aitti. Ben ona hasar vermek istemedim, çünkü peşlerinde bütün sağlam gemilere el koyan bir hükümdar vardı.

80- O gence gelince, anne-babası mü'min kimselerdi. Gencin anne-babasını azgınlık ve küfür ile yoldan çıkarmasından korktuk.

81- Rablerinin ondan daha temiz ve merhamete yatkın bir evlat vermesini istedik.

82- Gelelim duvara, o duvar şehirde iki öksüz çocuğa aitti. Altında onlara miras kalmış hazine gömülüydü. Babaları da iyi bir zat idi. Rabbin istedi ki o öksüzler ergenlik çağına ulaşsınlar da Rabbinden bir sevgi ve merhamet olarak hazinelerini çıkarsınlar... Bak

eder. Bu anlamda insan tarafından ortaya konan her davranış Allah tarafında karşılık bulur. Allah tarafından gelen her davranışın da insan tarafında etkisi vardır. Yani Rağıb el-İsfehani nin dediği gibi fiil nihayete erdirilir. Allah, insanoğlunun fiilinin sonucundaki hâsılayı tecelli ettirir. Demek ki ***ledunn*** Allah tarafından verilen karşılığın "adı" olmaktadır. Bir insanın bilgi edinme süreçlerini izlemesi neticesinde elde ettiği bilgelik işin hâsılasıdır. Yani Allah tarafından ona verilmiş ilimdir. Allah'ın sürecin sonucunu kişide tecelli ettirmesidir. Bu açıdan bilgelik, süzülmüş bilginin hâsılasıdır. İşte bilgi edinme süreçlerinin bir insanda sonuç vermesine, katından bir bilgi ***(ledunke ilmen)*** deniliyor. ***Ledun*** kelimesinin yukarıdaki ayette geçtiği gibi iki kez "bilgi" ***(ilm)*** kavramıyla birlikte kullanılması bunun bil-

bütün bunlar kendiliğimden yaptığım işler değil. İşte senin bir türlü anlayamadiğin olayların iç yüzü!"[22]

83- SANA Zülkarneyn'den[23] soru-

giyle alâkalı bir şey olduğunu göstermektedir. Örneğin aşağıdan yukarıya insan için, ilim bulma arayışı ise ledun buluş, ilim anlama faaliyeti ise ledun anlayış, ilim bilgi süreçleri ise ledun bilgelik olmaktadır. Tam tersi yukarıdan aşağıya Allah için, bir insana buluş gücü verilmişse bu bulma arayışına, anlayış verilmişse bu anlama faaliyetine, bilgelik verilmişse bu bilgi süreçlerinin işletilmesine neden olmaktadır. İşte bu gel-git hareketinin Allah tarafına ***ledun*** denilmektedir...

[22] **Musa** ile bilge kişi kıssası burada bitiyor. Bu kıssa üzerine "Hz. Hızır" adı altında zengin bir edebiyat üretildiğini görüyoruz. Sır ve büyü anlatılarına yatkın eski dünya dinlerinin iyiden iyiye etkisi altında olan kimi klâsik müfessirlerimiz, kıssadan sırlı, tılsımlı mesajlar çıkarmayı pek de seviyorlar. Hâlbuki verilmek istenen mesajı şu şekilde okumak, insanoğlunda "Allah bilinci" oluşturmayı esas mesele olarak gören Kur anın ruhuna daha uygundur: Allah'ın dünyanın/şu anın tamamına birden bir anda ve bütünüyle baktığını düşünün... Milyarlarca insanın nereden nereye gittiğini, kimin ne niyetle ne iş yaptığını, kimin nereye hangi amaçla yol aldığını aynı anda gören, bilen ve duyan bir büyük kuşatıcı ***(muhit)*** gücü tasavvur edin... Balıkların denizin koynunda gezinmesi gibi, insanları da avucunun içinde gezindiren bir ***muhit-i ekber*** (büyük kuşatıcı) var. Olaylar avucunun içinde olup bitiyor. Bütün her şeyle canlı bir temas halinde. Her şeyi, her fısıltıyı, her kımıltıyı anında görüyor. Yokuştan inenle çıkanı, dağın arkasından gelenle önünden gideni, Çin'de uçan kelebekle Meksika'da sürünen karıncayı, denizde yüzen balıkla havada uçan kartalı, tavşanı kovalayan avcı ile çalının kenarına saklanan tavşanı, Ege denizine Yunanistan kıyılarından girenle Türkiye kıyalarından gireni, havayı Afrika'da soluyanla Sibirya'da soluyanı aynı anda gören, bilen bir yüce kudreti tahayyül edin... İşte bu kıssada insanlara Allah'ın böylesi bir güce sahip olduğu kavratılmak isteniyor... Bunun bir insanda ortaya çıkmasına gelince bu, kişinin olayları yorumlama gücüne ***(tevilul-ehadis)*** sahip olması, gelişmeleri önceden kestirmesi manasına gelir. Türkçe'de "sezmek, kestirmek, farkına varmak, dört adım sonrasını görebilmek" dediğimiz şeyi çağrıştırır. Böylesi bir yetiye sahip olmak için insanları ve olayları iyi okumak, gelişmeleri iyi takip etmek, oluş ve akışa derinlemesine nüfuz etmek gerekir. Keza kıssa bize Hz. **Musa**'nın Mısır'dan ayrı kaldığı yıllarda ciddî bir hazırlık dönemi geçirdiğini de çağrıştırıyor. Çok büyük olasılıkla Hz. **Musa,** Firavun İmparatorluğunun dayandığı sır, büyü, tılsım ve asa ideolojisini bu dönemde çözmüştür... Öte yandan kıssada kullanılan dil ve üslûp çoğumuzun aşina olduğu tipik bir doğu anlatım sanatı olan "kıssadan hisse" formunu çağrıştırmaktadır: "Az gittiler, uz gittiler, dere tepe düz gittiler..." diye başlayıp "derken birinci tepede bir adama rastladılar, ikinci tepede bir koyun gördüler, üçüncü tepede de bir ağlayan bir kız..." diye genişleyen ve sonunda anlatıcının sözü alarak "dinle evlât, birinci

tepedeki adam şuydu, ikinci tepedeki koyun buydu, üçüncü tepedeki ağlayan kız da şu şu..." diye sonuçlanan ve en sonunda da "gelelim kıssadan hisseye..." diye biten o bilgelik dolu anlatılar... Bunun benzeri anlatımları hadislerde de görebiliriz. Örneğin, **Semure bin Cündep**'ten gelen bir rivayette **Hz. Peygamber (s.a.v)** etrafındakilere gördüğü bir "rüyayı" anlatır. Hadis: **"Beni, iki adamm alarak mukaddes topraklara götürdüğünü gördüm..."** diye başlar ve sırasıyla bir takım insanlar gördüğünü anlatır. Her gördüğünden sonra o iki adam ***"yürü"*** derler, o da ***"yürüdük, sonra şunu gördüm..."*** diye devam eder. İlk gördüğü ağzından ensesine kadar çengel sokulan bir adam, ikincisi başı taşla ezilen bir adam, üçüncüsü bir tandırda yanan çıplak kadın ve erkekler, dördüncüsü kanlı bir nehirde çırpınan adam, beşincisi de ağaçların altında etrafında çocuklarla oturan bir ihtiyar ve yeşil bahçeli çok güzel bir takım evlerdir. **Hz. Peygamber** o iki adama bu gördüklerinin ne olduğunu sorar ve şöyle cevap alır: **"İlk gördüğün yalancı; ikinci gördüğün, bildiği halde Kur'an ile amel etmeyen; üçüncü gördüğün zina yapanlar; dördüncü gördüğün faiz yiyenler; bahçede gördüğün Hz. İbrahim, etrafındaki çocuklar da insanların çocukları, ateşi yakan cehennemi bekçisi Malik, ilk girdiğin ev bütün Müslümanların, öbür ev şehidlerin evidir. Ben de Cebrail'im, bu da MikaiPdir..."** Rivayette **Hz. Peygamber (s.a.v)** gördüğü rüyanın son sahnesini ise şöyle bitirir: **"Başını yukarı kaldır dediler. Başımı kaldırdım, bir de baktım ki üstümde bir bulut dolaşıyor. Bana: İşte bu da senin evindir' dediler. "Bırakın gireyim' dedim, 'ama senin tamamlamadığın bir ömrün var, eğer tamamlasaydın girerdin' dediler."** (Buhari; Kitabu'l-Cuma, 8)... Görüldüğü gibi burada anlatılmak istenen yalan söyleyenlerin, Kur anı bildiği halde yaşamayanların, faiz yiyenlerin, zina edenlerin hal-i pür **melali, Hz. İbrahim**'in ve **Hz. Muhammed**'in yolundan gidenlerin ise hal-i pür cemalidir. "Kıssadan (rüyadan) hisse" budur. Bu bir anlatım sanatı olup hadislerde çokça görüldüğü gibi **Musa** ile bilge kişi arasındaki anlatımın da böyle bir şey olduğu anlaşılıyor. Yani bilge kişi **Musa**'ya "bilgece" öğütler vermekte, **"seninle bir gemi gördüm, sonra bir çocuğu öldürdüm, sonra yıkılmakta olan bir duvara rastladım..."** diye anlatmaktadır. **Musa** ise her seferinde "bu nasıl olur" diye sormaktadır. Nihayet sonunda sözü olan bilge "kıssadan hisseyi" çıkarmakta ve "her şeyi bilenin Allah olduğu ve O'nun bilgisinin zamanı ve mekânı tümüyle kuşattığı" dersini vermektedir. İşte burada bu anlatım ayetleştirilerek diyalog haline getirilmekte ve olay "bunun üzerine yürüdüler, bir tekneye rastladılar, sonra bir duvara. O şöyle dedi, **Musa** ona şöyle cevap verdi, sonra tekrar yürüdüler, şuna rastladılar..." şeklinde "geçmiş zamanda öykülendirme" tarzında anlatılmaktadır. Tıpkı **Hz. Peygamber**'in **(s.a.v)** hadiste geçen öykülendirmesinin ayetleştirilseydi "Sonra gittiler, **Muhammed** bunlar kim? deyince, o iki adam şöyle dedi." şeklinde anlatılacağı gibi... Eğer **Hz. Peygamber**'in **(s.a.v) Hz. Ebubekir**'e "dün gece Kudüs'e gittim" demesinin **"Kulunu bir gece Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya yürüten Allah'ın şanı ne yücedir."** (17/1) şeklinde ayetleşmesi gibi...

yorlar. De ki: "Size ondan bir hatıra anlatacağım."

84- Biz ona yeryüzünde güçlü bir iktidar verdik. Her amacına bir vesile kıldık.[24]

85-Derken o bir amaca yöneldi.[25]

[23] ZÜLKARNEYN; Sözlükte "İki boynuz sahibi" demektir. Kuranın inişinden önceki eski dünyada krallar ve imparatorlar, tanrısal güç sembolü olarak "boynuzlu taç" giyerlerdi. Boynuzlar kutsal boğa (bakara) kültünü yansıtırdı. Mezopotamya'nın gökyüzü ve sema Tanrısı olan ***An (Anu)*** boynuzlu başlığı ile yöneticilik ve kraliyet düşüncesinin kişileştirilmiş haliydi. Sümerliler onu ***"An"*** diye adlandırırlardı. Yıldızlar onun askerleri, Samanyolu ise onun kişisel yoluydu. İşte bu gök Tanrısının yeryüzündeki temsilcisi durumundaki krallara "Zülkarneyn" deniyordu. Zamanla dini anlamı unutularak her kralın alelade taktığı bir krallık armasına dönüştü. Şu halde Zülkarneyn "iki boynuzu olan taç sahibi kral" demektir. Araplar bir Sami halkı olarak bu ismi bilirlerdi ve buna yabancı değildiler. Bu kelimeyi duyunca bir kraldan bahsedildiğini hemen anlarlardı... Kuranda anlatılan Zülkarneyn kıssasının temel mesajı bu nedenle siyasîdir. Yeryüzünde kendisine iktidar verilmiş bir siyasal güç hangi değerlere göre hareket etmelidir? İktidarın varlık gerekçesi nedir? Hangi temel amacın "vesilesi" olarak kullanılmalıdır? Kur'an, bizdeki "Dede Korkut", Farslardaki "Zaloğlu Rüstem" halk anlatıları gibi, Arapların zihinlerinde yer etmiş bu "Zülkarneyn" formunu kullanarak mesajını vermektedir. Kur an, o günkü Arapların kendi aralarında anlatıp durdukları "kral hikâyeleri'ni format olarak kullanıyor ve bu bilinçaltını devindirerek evrensel mesajlar veriyor. Kral hikâyelerinin ayrıntısına girmek yerine, bu anlatım tarzını format olarak kullanıyor ve buradan çıkarılması gereken siyasi/ahlaki mesajın ne olması gerektiğine yoğunlaşıyor. Zülkarneyn kıssasında bunun tipik örneğini görmekteyiz...

[24] Harfi harfine: "Ona her şeyden sebep verdik." Yani: İktidarı vermemizin nedeni sırf iktidar olmak değil, sebepleri, amaçları gerçekleştirmek içindi... Demek iktidar amaç değil araçtır. İktidarın bizatihi kendisi amaç olamaz. Ondan daha yüce amaçları gerçekleştirmek için bir araç olarak kullanılabilir. Batılı modern siyaset felsefecilerinden Machivelli "Hükümdar" isimli kitabında açıkça iktidarın araç değil, amaç olduğunu, bizatihi kendi mantığı içinde iktidarın kendi amacını ve tabiatını yarattığını savunmuştur. Batılı iktidar teorilerinin çoğu bu görüşten etkilenirler.

[25] Harfi harfine: "Sebebe tabi oldu." Yani: Aynı zamanda iktidarın yüce değerler uğruna nasıl kullanılacağının göstergesi olarak yeryüzünde sefere çıktı, yolculuğa başladı...

[26] Yani: Çok uzaklara gitti. Gittiği yerde günahkar bir toplumla karşılaştı. Onları cezalandırmakla iyi muamele etmek arasında tercih yapmak durumunda kaldı... Demek ki burada "devlet ne yapmalı?" sorusunun cevabı veriliyor. Devlet ve iktidar neye karışmalı, neye karışmamalıdır? Devletin yöneldiği "esas amaç" ne olmalıdır? Sonraki ayet bunun cevabı olarak geliyor...

86- Güneşin battığı yöne doğru o kadar gitti ki, artık güneş bulanık bir suya dalıyormuş gibi görünüyordu. Gittiği yerde bir halk gördü. Dedik ki: "Ey Zülkarneyn! Onları ister cezalandır, ister onlara iyi davran."[26]

87- O şöyle dedi: "Her kim zulmederse onu cezalandıracağız. Gerisi Rabbine havale edilir. O da görülmedik azapla cezalarını verir.[27]

88- Ancak her kim de iman edip iyilik, güzellik ve doğruluk için çalışırsa, buna da en güzel şekilde karşılık vardır. Ona her türlü kolaylığı gösteririz.[28]

89- Sonra yine başka bir amaca yöneldi.

90- Nihayet güneşin doğduğu yere vardığında; güneşin, doğayla iç içe yaşattığımız bir halkın üzerine doğmakta olduğunu gördü.[29]

91- İşte bu halk böyle yaşıyordu. Biz de zaten Zülkarneyn'in bu halka iyi muamele edeceğini tamamen biliyorduk.[30]

92- Sonra başka bir amaca yöneldi.

93- Nihayet iki set arasına vardığı

[27] Yani: Elinde iktidarı tutan birisi olarak benim esas işim "zulümle" mücadele etmektir. İktidarın ana görevi budur. Yani haksızlıkların önüne geçmek ve adaleti sağlamak! Bu hususta hiçbir ayrım yapılmamalıdır. İnsanlar "ötekine" haksızlık yapıp, hak hukuk çiğnedi mi iktidarın görevi başlar. Bunun dışında kalan konular Allaha havale edilir. Onların hesabını Allah ahirette görür. İktidar bu dünyada her şeye karışacak, insanların başına Tanrı kesilecek, günah bekçiliği yapacak diye bir şey yoktur...

[28] Demek ki insanlar iman edip iyilik, güzellik ve doğruluk için çalışmalıdır. ***(amel-i salihât).*** İktidar ise insanlar arasındaki mal, can, ırz ve namus başta olmak üzere temel hakları korumaya ve kollamaya yönelmelidir. Bunlara yönelik her türlü saldırı, tecavüz ve hak ihlali ile mücadele etmelidir, yani zulümle savaşmalıdır...

[29] Harfi harfine: "Onu güneşe karşı kendilerine siper yapmadığımız bir halkın üzerine doğar buldu."

[30] Harfi harfine: " İşte böyle, biz onun yanında olan her şeyi bilgimizle kuşatmıştık." Demek ki iktidarın, yeryüzünün bir kenarında kendi halinde doğayla iç içe yaşayan toplulukları "çağdaşlaştırmak" için onların yaşam tarzlarını değiştirmeye yönelmemesi gerekir. Onların doğal hayat tarzlarını kendine benzetmeye, zorla değiştirmeye çalışmaması gerekir. İktidar bu anlamda halkın hayat tarzına, giyimine, kuşamına, yemek yeme biçimine, dini ayin, folklor gibi yerel özelliklerine müdahale edemez. İster ilkel, ister modern tarzda yaşasın... İster son model teknoloji kullansın ister kullanmasın... İster kara sabanla, ister bilgisayarla yaşasın, insanlar zoraki bir şeyi benimsemeye, bir yaşam tarzını kabule zorlanamazlar. Doğayla iç içe yaşayan kendi halinde topluluklar yerlerinden yurtlarından sürülemez, yakalanıp modern şehirlere götürülemez, köle yapılamazlar. Onlar insanlığın zenginliğidirler. Bir halka iktidar bizim elimizde, güçlüyüz, kudretliyiz

zaman, önlerinde neredeyse hiç söz anlamayan bir halk buldu.

94- Onlar: "Ey Zülkarneyn, Ye'cüc ve Me'cüc[31] bu yerde fesat çıkarıyorlar. Bu yüzden onlarla bizim aramızda bir set yapman için sana bir vergi ödesek olur mu?" dediler.

95- Dedi ki: "Rabbimin bana verdik-

diye tek bir yaşam tarzı dayatılamaz. İktidar ancak ve sadece "zulüm-adalet" ekseninde durur ve daima adalettin yanında yer alır.

[31] **YE'CÜC VE ME'CÜC:** Sözlükte Arapça olmayan iki isim olarak geçer. Genel olarak din dilinde "yeryüzünde fesat çıkaran topluluklar" anlamında kullanılmaktadır. Kuranda **"Ey Zülkarneyn, Ye'cüc ve Me'cüc bu yerde fesat çıkarıyorlar."** (18/94), **"Ye'cüc ve Me'cüc her köşeyi sarıncaya kadar..."** (21/95-97) şeklinde geçerken; İncil'de: **"Bin yıl tamamlanınca Şeytan atıldığı zindandan serbest bırakılacak. Gog'la Magog'u (Ye'cüc ile Me'cüc'ü) savaş için toplayacak. Toplananların sayısı deniz kumu kadar çoktur."** (Vahiy; 20-7) şeklinde yer alıyor. Tevrat'ta ise İsrail'in düşmanları olarak geçiyor (Çıkış; 10-2, Tarihler **I;** 5, Hazakiel; 38-2, 39-6)... Bu tabirle kimin kastedildiğine dair yığınla rivayet üretildiğini görüyoruz. Bu rivayetleri üretenler aslında kendilerinden bahsedildiğinin farkında değiller. Şöyle ki: Önce şu ayetleri dikkatle okuyalım: **"İyi dinleyin! Sizin ümmetiniz tek bir ümmettir. Çünkü hepinizin Rabbi benim. Öyleyse bana ibadet edin. Ama insanlar aralarındaki bu birliği paramparça ettiler. Hem de sonunda topluca bize döneceklerini unutarak. Kim iman edip iyilik, güzellik ve doğruluk için çalışırsa karşılığını bulacaktır. Çünkü lehine her şeyi kaydetmekteyiz. Bu bakımdan yok etmeye karar verdiğimiz bir halkın artık geri dönüşü yoktur. Ta ki Ye'cüc ve Me'cüc başlayıp her köşeyi sarıncaya kadar. O zaman başa gelmesi kaçınılmaz olan söz de yaklaşmış olacaktır..."** (21; 92-97). Demek ki Ye'cüc ile Me'cüc tarihin belirli bir döneminde yaşamış veya mekânın belirli bir yerinde bekleyip duran bir halk değildir. Ye'cüc ile Me'cüc aslında her çağda sürekli yaşamaktadır. Türkçe'de "hercümerç" deyimi bu tabirle ne anlatılmak istendiği hakkında belki bir fikir verebilir ***(Herc-ü merc ettiğin edvara da yetmez o kitab-M.*** Akif). "Karışıklık, kargaşa, altüst olma" anlamına gelen herc-ü merc, Ye'cüc-ü Me'cüc ile aynı manadadır. Nitekim yukarıdaki Kuran, Tevrat ve İncil'deki kullanımların tümünde bu manada kullanılmıştır. Demek ki bu tabirle aslında toplumların çöküş, kokuşma ve yok oluş sürecine girmeleri anlatılmak istenmektedir. Birlik içinde iman ve salih amel üzere olan bir topluluk, kötülüğün, fesadın, kokuşmuşluğun, kargaşanın her köşeyi sarması, toplumun herc-ü merc olmasıyla yani Ye'cüc ve Me'cüc un ortaya çıkmasıyla giderek çöker. Bu, Allah'ın söz verdiği bir toplumsal çöküş yasasıdır. Her çöküşten sonra insanlık aklını başına toplarsa yeniden kendine gelebilir ve ayağa kalkabilir. Buna da yükseliş yasası (iman ve amel-i salih) denir. Bu duruma düşmemek için kokuşmuşluğun her yanı kaplamasına karşı setler örülmeli, kötülük duvarın arkasında kalmaya mecbur edilmelidir. Bu tek tek basanla-

mıyorsa Zülkarneynler, iktidar gücünü kullanarak fesat ve kötülüklerin önüne demir külçelerle sağlam duvarlar örmelidir. Onlara bu hususta bedenen ve malen destek olunmalıdır ki toplumda huzur sağlansın, maddi ve manevi kokuşmuşluk toplumu yok etmesin. Aksi halde bu işin geri dönüşü yoktur. Toplum işgal, esaret, afet veya tabiî bir şekilde yavaş yavaş yok olur. Yaşadığı yer harabeye, konuştuğu dil ölü diller durumuna düşer, milletler mezarlığına gömülür. Nihayet bu kokuşmuşluk bir toplumla sınırlı kalmaz tüm dünyaya yayılırsa, kötülüğün bütün setleri yıkılır, yani yeryüzünün her köşesi karışır, ye'cüc ve me'cüc her yanı kaplarsa, insanlık toptan bir hercümerç hali yaşarsa, o zaman da "hak söz" yerine gelir. İnsanlık ***halk-ı cedid*** ile yeniden diriltilir; yaratılış yenilenir, kıyamet koparak yeni bir yaratılış zamanına geçilir... Görüldüğü gibi Ye'cüc ve Me'cüc un "belirli bir halk, zaman veya mekana" tahsis edilmesi mümkün görünmemektedir. Her eşcinsel sapıklığa -talihsiz bir şekilde- Hz. Lut'un üzerinde kalan "Lûtilik" denmesi, her kadın eşcinselliğine hemcinslerine düşkünlüğü ile meşhur Lesbos'lu kadın şair Sappho'dan kalma "Lezbiyenlik" denmesi, her azgın despota eski Mısır'dan kalma "Firavun", eski Babil'den kalma "Nemrut" denmesi, her cesur çıkışa Hz. Ali'den kalma "Haydarâne" denmesi gibi Ye'cüc ile Me'cüc de Zulkarneyn döneminden kalma bir adlandırma ile "Her fesat çıkaran topluluk" için genel bir ad olmak durumundadır. Zira Ye'cüc-Me'cüc'lük bir halkın veya insanlığın tümünün davranışı ve ahlâkî pozisyonu ile ilgilidir. Zaman, mekân veya bir bölge ile kayıtlamak, gaybı bir haberin gerçekleşmesi beklentisi içinde sağa sola bakınarak Ye'cüc ve Me'cüc aramak ham hayalden ibarettir. Üstelik Kuranın evrensellik iddiasındaki ruhuna da aykırıdır. Örnek tarihten veriliyor, ama anlatılan bugündür; yaşayan hayattır. Nitekim Zeynep binti Cahş'dan gelen bir rivayette şöyle denir: "Hz. Peygamber korku ve telâşla yanıma geldi ve baş parmağı ile şehadet parmağını halka yaptı: 'Lailaheillallah, yaklaşan serden vay Arab'ın haline! Bugün Ye'cüc ve Me'cüc'ün şeddinden şu kadar açıldı.' Ben 'Ey Allah'ın Resulü, içimizde iyi kimseler varken biz de helak olur muyuz?' dedim, 'Evet, kötülükler çoğalırsa' buyurdu." (Buhari; Ehadisi'l-Enbiya, 7) Görüldüğü gibi hadiste Ye'cüc ve Me'cüc "kötülüklerin çoğalması" yani hercü merc olma durumu olarak açıklanıyor. Demek ki Ye'cüc ve Me'cüc tarih aktıkça her an, her yerde ve her edvarda (her devirde, çağda) ortaya çıkan hercümerç olma halinin din dilindeki ifadesi olmaktadır. Aynı şey Kur'an'da geçmese de Deccal kavramı için de geçerlidir. Yani Ye'cüc Me'cüc nasıl bir toplumun hercümerç olma "durumunu" anlatıyorsa, Deccal de aynı olayın "odak kişisini" anlatır. Bu hercümerce neden olan kişiyi, elebaşıyı, odağı, merkezi, üssü müşahhaslaştırır. Ona karşı tetikte olmayı, mücadele içine girmeyi, meydanı ona bırakmamayı ifade eder. Nitekim başka bir hadiste bu manada "DeccaPe karşı kavmini uyarmayan peygamber yoktur. Ona karşı Nuh da kavmini uyarmıştır. Onu, gözünün sakat olmasmdan bilirsiniz. Hâlbuki Allah'ın gözü sakat değildir." buyurulur (Buhari; Cihad, 178). Hz. Nuh'tan beri bütün elçilerin kavmini Deccal'e karşı uyarması, yukarıda geçen "tarih

leh daha hayırlıdır.[32] Haydi, siz bana bedenen yardım edin de sizinle onların arasına sağlam bir set yapayım.

96- Bana demir külçeleri getirin. İki dağın arası demir külçelerle dolunca "körükleyin" dedi. Demiri ateş haline getirince "getirin, üzerine erimiş bakır dökeyim" dedi.

97- Artık şeddi ne aşabildiler, ne de delebildiler.[33]

98- Zülkarneyn: "Bu, Rabbimin sevgi ve merhametidir. Rabbimin sözünü ettiği an gelince onun da yerinde yeller esecektir.[34] Rabbimin sözü haktir." dedi.[35]

99- O GÜN onları terk ederiz, dalga

aktıkça her an, her yerde, her edvarda (her devirde, çağda) ortaya çıkan hercümerç olma halinin din dilindeki ifadesi" cümlesi ile ne demek istediğimizi de açıklar. "Gözünün sakat olması" da dünyaya, âleme, insanlığa sakat ve hastalıklı bir ruh hali bakma anlamında kullanılıyor olmalıdır. Çünkü her çağda böyle insanların görülmesi mümkündür. Demek ki bu tür ifadeleri din dilinin kendine özel yönlendirme ve uyanık kılma yöntemleri olarak görmek icap eder. Böyle yapmakla akıp giden tarih içinde Müslüman bilinç canlı ve diri tutulmakta, kötülüklere ve kötülük odaklarına karşı duyarlı kılınmaya çalışılmaktadır. Yoksa şu kavimden veya bu şahıstan özel olarak bahsediliyor değildir. Şu halde din dilindeki deccal, bir türkü sözünde geçen ***"bir zâlimin (soysuzun) eline düştüm"*** cümlesindeki "zâlim (soysuz)" tabirinin kullanılışı gibidir... Aslında **Âdem** kıssası dâhil bütün kıssaları böyle okumak icap eder. Nasıl ki her doğan çocuk yeni bir **Âdem**'dir ve **Âdem** kıssası her doğan çocukla birlikte yeniden başlar; insanoğluna yaşamın ve ölümün, doğrunun ve yanlışın anlamını gösterir. Nasıl ki her hayata atılan genç bir **Yusuf** tur ve **Yusuf** kıssası her hayata atılan gençle birlikte yeniden başlar ve insanoğluna hayatın içinde desise, yalan, dolan, ihtiras, şehvet gibi kötülük dürtülerine karşın söz, namus, vefa, doğruluk, dürüstlük, erdem gibi iyilik değerlerinin yükselişini anlatır; aynen böyle her kargaşa, kokuşma ve yozlaşma ile Yecüc Mecüc, her zâlim, despot veya tiranla birlikte de Deccal yeniden başlar...

[32] Demek ki iktidarın esas amacı vergi toplamak, mal yığmak ve bu yolla zenginleşmek değildir. Bunlar iktidara sadece fesat ve kötülüğün önüne geçmesi, toplumu ahlaki kokuşmuşluktan koruyacak tedbirler alması için gereklidir. Yani devlet halkın parasını (vergiyi) kamu yararı için vermek zorundadır. Halkın vergileri iktidar sahiplerinin zenginleşmesi için kullanılamaz. Burada bir üstünlük yoktur. Asıl üstünlük ve hayır, iktidar sahiplerinin kendilerini kamu yararına vakfetmeleri, ondan başka bir şey düşünmemelerindedir...

[33] Demek ki iktidarlar yeryüzünü iyilik amacıyla imar etmeli, bu uğurda gerekirse dağları delip, kurşunlar dökmeli, sağlam önlemlerle toplumu fesat ve kötülüklerden bir zırh gibi korumalıdırlar.

dalga birbirine karışırlar. Diriltici soluk esince de hepsini bir araya toplarız.

100- O gün kâfirlerin karşısına cehennemi çıkarırız.

101- O kâfirlerin, beni hatırlatan ayetlere karşı gözleri kapalıydı, işitmeye de tahammül edemiyorlardı.

102- Yoksa o kâfirler, beni bırakıp da kullarımın dostluğunun kendilerini kurtaracağını mı sanıyorlar? Biz cehennemi o kâfirler için dayayıp döşedik.

103- Söyle onlara: "Size yaptıklarından dolayı en çok hüsrana uğrayacakları haber vereyim mi?

104- İyi şeyler ürettiklerini sandıkları halde dünya hayatındaki bütün çabaları sapkınlık için olanları!"

105- Bunlar, Rablerinin ayetlerini ve O'na kavuşmayı inkâr ederler. Bir hiç uğruna ömürlerini tüketirler.[36] Biz de kıyamet günü onlara hiç değer vermeyeceğiz.

106- İşte böyle, onların görüp göreceği cehennemdir. Çünkü kâfirlik ettiler; ayetlerimle ve elçilerimle dalga geçip durdular.

107- İman edip iyilik, güzellik ve doğruluk için çalışanlara gelince onlar için muhteşem cennetler dayanıp döşendi.

108- İçlerinde sonsuza dek kalacaklar; oradan hiç çıkmak istemeyecekler.

109- Herkes duysun: "Eğer Rabbimin sözlerini yazmak için deniz mürekkep olsaydı, hiç şüpheniz olmasın; Rabbimin sözleri tükenmeden deniz tükenirdi. Hatta bir kat daha mürekkep getirsek bile...

110- Öyleyse haykır: "Ben ancak sizin

[34] Yani bütün bu önlemler Allah'ın sevgi ve merhametini çekmek içindir. Yoksa bir toplumda fesat yayılırsa sonu hercümerç; iyilik, güzellik, doğruluk ***(salah)*** yayılırsa sonu barış ve esenlik olur. İktidarların esas amacı bunlara yönelik gerekli tedbirleri almaktan ibarettir. Kıyamet günündeki cennet ve cehennem bile bu yapılanların tabiî sonucundan başka bir şey değildir. Allah'ın sözü şudur ki bir toplum kendi özündekini değiştirmedikçe Allah da onların halini değiştirmez...

[35] Böylece Zülkarneyn kıssasından Kuranın bu çağdaki okurları olarak şu üç temel masajı çıkarmış oluyoruz: 1- Zülkarneyn yöneldiği birinci amacında günah işleyen bir topluluğa ancak zulmediliyorsa müdahale edip cezalandıracağını söylemiş, gerisini Allah'a havale etmiştir. Bu, bir iktidar için "adaleti esas al" mesajıdır. 2- Zülkarneyn doğayla iç içe yaşayan bir halkla karşılaşmış ve onlara hiç dokunmamıştır. Bu, bir iktidar için "hürmet ve özgürlüğü esas al" mesajıdır. 3- Zülkarneyn fesat ve kötülükle başı dertte olan bir halkla karşılaşmış ve onlara yardım elini uzatıp demir eriterek set yapımına girişmiştir. Bu ise, bir iktidar için zulme ve kötülüğe karşı "dayanışma, yardımlaşma ve imarı esas al" mesajıdır... Aldık, kabul ettik, ey adaletin ve merhametin sesi, bilgelik kaynağı yüce Kitab!

[36] Harfi harfine: "Yaptıkları boşu boşunadır" ***(habitat amaluhum).***

gibi bir beşerim, bana ancak tanrınızın tek tanrı olduğu vahyolunuyor. Onun için her kim Rabbine kavuşmayı arzu ederse iyilik, güzellik ve doğruluk için çalışsın. Rabbine yaptığı ibadete hiç kimseyi ortak etmesin!"

***

17 - (77) İSRA SURESİ

Mekke'de inmiştir, 111 ayettir. İlk ayetinde Hz. Peygamber (s.a.v)'in Mekke'den Medine'ye geceleyin bir "yürüyüş" gerçekleştirdiğini anlattığından dolayı bu ismi almış görünmektedir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- BİR GECE kulunu Mescid'i Haram'dan,[1] çevresi çağlar boyu birçok mücadeleye tanıklık etmiş olan Mescid'i Aksa'ya;[2] ayetlerimizi ona gösterelim diye yürüten[3] Allah her türlü noksanlıktan uzaktır. Allah her şeyi işitiyor, her şeyi görüyor,

2- Musa'ya da Kitap verdik. O kitabı İsrailoğulları'na "benden başkasına dayanmayın" diye yol gösterici yaptık.

[1] MESCİD-1 HARAM: Bkz. 2/125, 3/96-97 ayetler dipnotları.

[2] MESCİD-İ AKSA: Sözlükte "uzaktaki secde edilen yer" demektir. Kuran, Kabe gibi tarihi önemi olan yapıları işaret, gösterge ***(ayet);*** yol gösteren ***(huden);*** insanlık tarihinde çağlar boyu kalıcı olan ***(mübarek);*** kadim eski yapı ***(atık);*** ayağa kalkış, toplanış yeri ***(qıyam)*** olarak anmaktadır. Bir yapıya yol gösterici denmesi, onun anma, hatırlatma ***(zikra)*** özelliği olmasından dolayıdır. Zira orada bir şeyler anılır ve hatırlanır. Yoksa yapı yol göstermek için dile gelip konuşamaz. Bunun için anma olayı bir yapıya izafe edildiği zaman ona Türkçe'de hatırlama, anma ***(zikra)*** kökünden ***(anıt)*** denir. Demek ki bu tür yerler yeryüzünde dikilmiş manevî anıtlardır. Buralarda tevhid ve adalet mücadelesinin nice hatıraları, anıları vardır. İşte uzaktaki Mescid ***(Mescid-i Aksa)*** birçok hatırası ile insanlık tarihinde çağlar boyu yankılanıp durmuş önemli bir yapıdır. Önemi içinde namaz kılınmasından değil, nice anıya, nice mücadeleye tanıklık etmesinden gelmektedir. Bunun için çevresi mübarektir... İlk olarak Hz. Süleyman tarafından yaptırılmış, daha sonra yıkılarak harabeleri üzerine defalarca yeniden yapılmış ve genişletilmiştir. Müslümanlar Hz. Peygamber (s.a.v) 'in miraca çıkarken buradaki kutsal taşa basarak göğe yükseldiğine, Yahudiler de Hz. İbrahim'in İshak'ı kurban etmek üzere buradaki taş üzerine yatırdığını sürekli olarak "andığı" için önemi daha da artmıştır...

[3] İSRA: Sözlükte mastarı "geçmek, geçerli olmak" demek olan [S-R-Y] kökünden veya son harfinin yer değiştirmesiyle mastarı "yürümek gitmek" demek olan [S-Y-R] kökünden gelir. İlkinden geçmek, geçerli olmak ***(sirayet);*** bulaşıcı, geçici, geçerli ***(sâr);*** direk, gönder, gece gelen bulut, gece yağmuru ***(sâriye);*** bayrak direği ***(sâriyetul-âlem);*** bölük, müfreze, topluluk ***(seriyye)*** kelimeleri, ikincisinden de yürümek, gitmek ***(seyran);*** yürümek, götürmek ***(tesyîr);*** otomobil, taksi, gezegen ***(seyyare);*** yürüyüş, rota, güzergah ***(seyr);*** özgeçmiş, biyografi ***(sîret);*** hal ve gidiş ***(seyr-i suluk);*** yolculuk yapmak, yolda yürümek ***(seyr-i sefer);*** yürüyüş, gezi, mesire yeri ***(mesire);*** barış süreci ***(mesîretus-selâm);*** Allah ile yürüyüş

3- Ey, Nuh ile birlikte kurtardıklarımızın ardından gelenler![4] Hiç şüpheniz olmasın ki Nuh şükretmesini bilen bir kuldu.

4- Biz, İsrailoğulları'na kitapta şöyle hükmetmiştik: "Siz yeryüzünde iki defa zorbalıkla yükselip fesat çıkaracaksanız."

5- İlkinde üzerinize güçlü kuvvetli kullarımızı saldık. Yurdunuzu baştan sona işgal edip her şeyi yağmaladılar. Böylece söz yerini buldu.

6- Sonra sizi tekrar yükselttik. Size mal ve oğullarla yardım ettik, toplum olarak daha da çoğalttık.

7- Demek iyilik yaparsanız kendinize iyilik etmiş olursunuz; kötülük yaparsanız da yine kendinize yapmış olursunuz... İkincisinde de sizi yüz kızartıcı bir işgale uğratsınlar, ilkinde girdikleri gibi yine Mescidi Aksa'ya girsinler ve her şeyi yerle bir etsinler.[5]

(seyr ilallah) kelime ve deyimleri gelir... Görüldüğü gibi sözcük Sami dillerinde genel olarak "yürümek" manasında kullanılmakta olup Arapça'da giderek gece yolculuğu, İbranice'de Tanrı ile yürüyen kul manası kazanmıştır. ***İsrail, Müslim, seyr-i suluk, seyr ilallah*** kelimelerinin "Tanrı (Allah) ile yürüyen" manasında birbirine benzemeleri son derece dikkat çekicidir. Hepsi de "Allah ile yürüyüş" esas manası etrafında dönmektedir. Anlaşılan kadim İbrahimî gelenek boyunca bu yola girenler hep bu tür isimlerle anılıyorlarmış. Sonraları küçük manalarla anlam kaymaları olduğu anlaşılıyor. Mesela ***İslâm*** kelimesi istif'al babında ***(istislâm):*** "Yolun orta yerinden sağa sola sapmadan yürümek" demektir. İf'al babında ***(İslâm)*** ise bir şeyin hakkını teslim eden, kabul eden, kendini selim hale getiren, kusurlarını düzelten manasına dönüşmüştür ki zamanla Allah ile yürümeyi, onun yoluna girmeyi kabul eden, bu yola, bu rotaya, bu güzergaha giren kul manasında ***Müslim*** denmiştir. Demek ki ***isra,*** Allah ile manevi yürüyüş, ***İslâm*** da bu yürüyüşün dünya meydanında, bir toplumda ete kemiğe büründürülerek icra edilmesi demek olmaktadır. Bunu yapana da ***Müslim*** denmektedir. Öte yandan Tanrı ile yürüyen ***(İsrail)*** kelimesi de Hz. Yakup'un lakabı olarak kalmış, Yahudiler bunu sahiplenmişler fakat Kur'an boyunca "Tanrı ile yürüyenin" torunları olduklarını iddia edenlerin bu iddiası tek tek çürütülmüş; Allah ile yürüyenin onlar olmadığı ısrarla vurgulanmıştır. Şu an birer etiket olarak kullanılan İsrail veya Müslüman terimleri bu bağlamda sorgulanmalıdır. Yani Allah kendi yolunda sahici olarak, gerçekten yürüyenlerle beraberdir. Yürüdüğünü iddia eden bir isimle/etiketle anılanlarla değil. Onun yoluna giren, onunla birlikte her ikisi de yürüyüş demek olan "seyr-i suluk" halinde olan, hal ve gidişini O'nun koyduğu anlam, değer ve kurallara göre düzelten, bunlara sıkı sıkıya yapışan, dahası bunları dünya meydanında ete kemiğe bizzat, bilfiil ve "hemen şimdi" büründüren her kimse, Allah ile yürüyen işte odur. Bir zamanlar ataları bunları yapmış olanlar veya laf ile peynir gemisi yürütmeye çalışanlar değil. Aktüel (hemen şimdi)

iman, amel, eylem, canlılık ve hareket ifade eden "yürüme" kavramı işte bunu ifade etmektedir. Ayrıca bkz. 70/3. ayet dipnotu.

[4] Bu anlamda sadece "Tanrı ile yürüyenin" torunları olduğunu iddia edenler (İsrailoğulları) değil, Hz. Nuh'un yaşadığı bölge olan Filistin'de tufandan kurtulanların soyundan gelenlerin hepsi onun ardından gelen insanlar olur. Kur'an burada kendisini geçmişte yaşamış ulu bir kişiye nispetle tarif eden Sami muhayyilesine hitap etmektedir. Bu, bugün için Türkiye'de yaşayan ahaliye "Ey Osmanlı'nın torunları!" demek gibidir. Hâlbuki Türkiye'de yaşayan herkes biyo lojik olarak Osman Bey'in sulbünden değildir.

[5] Yukarıdaki ayetler (4-7) sürekli vurguladığımız ve şu ana kadar üzerinde pek durulmadığını düşündüğümüz "tüm tarihî ve kevnî oluşun diliyle konuşan Kur'an" tespitimize en çarpıcı örnektir. Burada Kur'an'ın hitap çevresi, çekirdek olarak kullandığı dil, tarih ve kültür evreni olan Sami/Mezopotamya havzası halkları tarihinin "dile gelerek" konuşturulduğunu görüyoruz. Tarihi bilgi olarak burada MÖ. 721'de kuzeydeki İsrail devletinin Asurlular, MÖ. 587'de güneydeki Yahuda devletinin Babilliler tarafından yerle bir edilişi ve ilk sürgün, daha sonra Perslerin himayesiyle bölgeye tekrar yerleştirilmeleri, ardından tekrar MS.70'de Romalılar tarafından yakılıp yıkılma ve ikinci sürgün olaylarının anlatıldığı anlaşılıyor. Ancak bunların hiçbirisinin ismi verilmiyor ve daha ilginç olanı bunları yapan Asur, Babil, Pers ve Romalılar "Güçlü kuvvetli kullarımızı üzerinize saldık, ilahi kitapta (oluş kitabı/lehv-i mahfuz) vadimizi yerine getirdik" şeklinde anılıyor. Sonra tekrar İsrailoğulları'na dönülüyor ve "Mal ve oğullar verdik, sizi tekrar onlara galip kıldık." ifadesi kullanılıyor. Yani saldırana da, saldırıya uğrayana da "Biz" deniyor. İşte tarihî ve kevnî oluşun diliyle konuşma dediğimiz şey budur. Burada tarihin oluş ve akışının bütün taraftarıyla birlikte tek bir "Biz"içine alınarak dile getirildiğini görüyoruz. Başka yerlerde de doğanın veya evrenin oluş ve akışının yine tek bir "Biz" içine alınarak dile gelişini gördük, göreceğiz. Demek ki Kur'an tarihi "bilgi" vermek amacıyla ele almıyor. Bilakis esas amaç olan "bilinç" oluşturmaya yöneliyor. Az sayıda bilgi verdiği yerde bile esas amacın yine bilinç (şuur, farkındalık) oluşturmak olduğunu görüyoruz. Anlatımı mümkün mertebe yer, tarih, zaman, mekân isimlerinden arındırıyor. Olaydan çıkarılacak ahlaki ders ve bilinci öne çıkarıyor. Bunu da doğrudan değil, okuyanın veya dinleyenin aklını ve vicdanını harekete geçirecek tarzda yapmaya çalışıyor. Konuyu anlamak için bir örnek verecek olursak, demek ki eğer bu tür ayetler Türk dil, tarih, bilinçaltı ve muhayyilesini hitap çevresi olarak seçseydi şöyle diyebilirdi: "Hani sizleri kurak bozkırlardan çıkarmıştık. Katımızdan bir söz olarak size üç tarafı denizlerle çevrili toprakları vaat etmiştik. Yeryüzünün iki yakasını birbirine bağlayan o şehrin kapılarını size açmıştık. Şehrin surlarından zaferle içeri giriyordunuz. Derken sizi üç kıtaya hâkim kıldık. İşte biz dilediğimizi böyle âlemlere üstün kılarız. Fakat

8- Belki Rabbiniz üzerinize sevgi ve merhamet yağdırır. Eğer dönerseniz Biz de döneriz.[6] Biz cehennemi kâfirler için zindan yapmışızdır.

9-AÇIN KUUVINIZII Bu Kur'an, insanlara en doğru yolda nasıl yürüneceğini gösterir. İman edip iyilik, güzellik ve doğruluk için çalışanlara büyük mükâfatlar verileceğini müjdeler.

10- Ahirete inanmayanlara da acı bir

Allah'ın üzerinizdeki nimetlerini unuttunuz. Biz de güçlü kuvvetli kullarımızı üzerinize saldık, sizi yedi düvelin işgaline uğrattık. Üzerinizdeki nimetlerimizi unutup sözünüzden dönünce aklınızı başınıza toplayasınız diye size esareti, işgali tattırdık ..." vs. (Allahu a'lem).

[6] Demek ki Allah'ın insanlarla ilişkisi tek yanlı bir "monolog" değil çift yanlı bir "diyalog" şeklinde anlaşılmalıdır. Yani herkes yaptığının karşılığını alır; eden bulur. Herkes kendi sonunu kendi elleriyle hazırlar. Bu dinamik temponun Allah'ın iş görme tarzı olduğu anlaşılıyor. Bu nedenle sanki "Ey insanlar! Aklınızı başına toplayın ve iyi günde kötü günde, darlıkta bollukta, yükselişte çöküşte hep iyi, doğru ve güzel olanı yapın. Daima Sakının." denmek isteniyor. "Allah'tan belâ gelmez kul azmadıkça, kula belâ gelmez Allah yazmadıkça..."

[7] Harfi harfine: "İnsan 'şerre' çağırır, ama o 'hayra" çağırdığını (sanar)." Yani: İnsanlar genellikle bir takım iyilik kavramlarını dillerine dolayarak kötülük işler dururlar. Örneğin "hak, hukuk, adalet, insan hakları, demokrasi, özgürlük vs. diyerek rahatlıkla ülkeler işgal edip, kan dökebilirler. Laflarına bakarsanız sanki iyilik meleğidirler. Dünyayı uygarlaştırarak kurtarmak sanki onlara ilahi görev olarak verilmiştir. Buna direnen insanlar gerekirse zorla ve acı çektirilerek yola getirilmelidir. Çünkü insanlar kendilerinin iyileştirilmesine itiraz etmektedirler. Bunun anlaşılabilir bir yanı olmadığı için gerekirse bu uğurda öldürülmelerinde bir sakınca yoktur. Sonuçta bu, insanlığın uygarlaşmasına ayak bağı olanların temizlenmesi manasına gelir. Çünkü nasıl olsa insanlığın iyiliği için temizlenmekte, tavsiye edilmektedirler." (!) Yine örneğin "İnsanlar Tanrının sevgisine mahzar olmak için O'nun kutsal evine (kilise) girmeyi reddetmekte, anlaşılmaz bir şekilde ayaklarına kadar gelmiş cenneti geri çevirmektedirler. Bu tip insanlar kendi faydalarına olanın ne olduğunu pek düşünemediklerinden onlar adına düşünmek ve gerekirse onları zorla cennete sokmak gerekmektedir. Bunun için hiçbir masraftan kaçınmamalıdır. Çünkü nasıl olsa onların iyiliği için çalışmakta ve zavallıları şeytandan kurtarmaktayız." (!) Yine, "Bize karşı çıkmakla aslında şeriata karşı çıkmaktadırlar. Biz ayet, hadis okuduğumuz halde nasıl oluyor da bize itiraz edebiliyorlar anlaşılır gibi değil. Demek ki aslında ayete, hadise karşı geliyorlar. Ayete, hadise karşı gelen "baği" ve "mürted" olacağından Allah rızası' için öldürülmeleri bilakis sevap olur. Bu sevaba nail olmak için ne gerekiyorsa onu yapmalıyız. Allah'ın hükümlerini uygulamada en küçük bir acıma hissine dahi kapılmamalıyız. Çünkü nasıl olsa Allah için yapıyoruz bütün bunları" (!) derler. Böyle iyilik diye

azap hazırlandığını haber verir.

11- Hal böyleyken insanoğlu iyilik diye diye kötülük işler.[7] Doğrusu insan çok acelecidir.

12- Biz geceyi ve gündüzü iki ayet yaptık. Gece ayetini sildik yerine gündüz ayetini aydınlat? :ı yaptık ki Rabbinizin bol nimetlerini arayasınız; yılların sayısını ve hesabını bilesiniz, işte böyle her şeyi ayrıntılarına varıncaya kadar anlatıyoruz.

13- Her insanın talih kuşunu kendi boynuna asmışızdır. Kıyamet günü önüne kendi sicilini bulacağı bir kitap çıkarırız.

14- Oku kitabını; kendi hesabını kendin gör.[8]

15- Kim doğru yolda yürürse, sırf kendi iyiliği için yürür. Kim de yoldan saparsa ancak kendi aleyhine sapar. Hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenmez. Biz peygamber göndermedikçe azap da etmeyiz.

16- Bir ülkeyi helak etmek istediğimiz zaman önce oranın nimet azgını yöneticilerini[9] iş başına getiririz.[10] Bunlar ahaliyi iyice yoldan çıkarırlar. Böylece

diye kötülük işlerler...

[8] Harfi harfine: "Her insanın 'tâir'ini kendi boynuna doların. Kıyamet günü önünde açılmış olarak bulacağı bir 'kitap' çıkarırız. "Oku kitabını" hesap olarak bugün senin nefsin yeter"... Ayette geçen ***tâir*** uçan kuş demek olup Türkçe'de "talih kuşu" dediğimiz şeyi çağrıştırır. Araplar uçan kuşların hareket yönüne bakarak yağmur, kış, yaz vs. mevsimler hakkında bilgi çıkarırlardı. Gelecekte nelerin olup biteceğini, bizi iyi mi kötü mü günlerin beklediğini kestirirlerdi. Buna zamanla talih kuşu, kader vs. denmeye başlandı ve bir deyim olarak yerleşti. Kur'an işte bu deyimi kullanıyor. Ayrıca" bkz. "ETVAR 71/14. ayet dipnotu.

[9] MÜTREF: Sözlükte [T-R-F] kökünden gelir. Mastarı "bolluk içinde olmak, şımarmak, azmak" demektir. Bitkinin taze ve sulu olması, bolluk ve nimet içinde olmak, şımarmak ***(teref);*** bolluğa kavuşturmak, şımartmak, nazlatmak ***(itrâf);*** şımartmak, nazlatmak ***(tetrîf);*** bolluk içinde olmak, nimetler içinde yüzmek ***(teterrûf);*** bolluk, nimet, lüks, şımarıklık ***(teref)*** kelimeleri bu köktendir... Bu anlamda ***mütref*** bir toplumun zengin, şımarık, azgın, günahkâr ve de sorumsuz yöneticileri demektir. Öyle ki hiçbir şeye ihtiyaçları yokmuş gibi lüks ve debdebe içinde yaşamakta, halkın ne yediği ne içtiği umurlarında bile olmamaktadır. Sadece kendi rahat ve lükslerini düşünmekte ve devleti özel çiftlikleri gibi har vurup harman savurmaktadırlar. İşte bunlar bir ülkenin azgın ve şımarık yöneticileridir. Bir ülke bunların eline düşmüşse sonun başlangıcına gelinmiş demektir...

[10] EMR: Sözlükte [E-M-R] kökünden gelir. Mastarı "buyurmak, emretmek, çoğaltmak, iş yapmak" demektir. İş, hal, durum, buyruk, buyrultu, talep, istek ***(el-emr);*** başkan tayin etmek ***(te'mir);*** danışmak ***(muamere);*** yönetmek, egemen olmak, musallat olmak, hükmetmek ***(temur);*** komplo hazırlamak ***(teâmur);*** emre uymak ***(ıtimar);*** form, örnek ***(istimâre);*** belirti, işaret, iz ***(emare);*** yöneticilik ***(imâre);*** emredici, emreden, ***(emmâr);*** amir, emreden ***(âmir)*** kelimeleri bu köktendir... Kuranda 251

kendi kuyularını kendi elleriyle kazmış olurlar.[11] Artık orayı yerle bir ederiz.[12]

17- Nuh'tan sonra nice kuşakları böyle helak ettik. Çünkü kullarının günahlarını görme ve haberdar olmada senin Rabbin gibisi yoktur.

18- Her kim "hemen şimdi" olanı isterse, ona layık gördüğümüz karşılığı "hemen şimdi" veririz. Fakat sonra payına düşen cehennem olur; oraya dışlanıp aşağılanmış olarak girer.[13]

19- Her kim de "sonrasını" düşünür

yerde geçtiğini ve dört "ana", on bir de "alt" anlamda kullanıldığını görüyoruz: 1- İş ve durum (danışma, sorumluluk, tedbir, otorite, dini bölünme, çekişme ve tartışma) 2-Yaratma 3- Buyurma (azab, hüküm, takdir ve kaza, ölüm, kıyamet) 4- Çoğalma... Şu halde ayette geçen "emrederiz" ifadesi "hükümran kılarız, işbaşına getiririz, söz sahibi yaparız" anlamında kullanılmaktadır (Ka'bi, Keffal).

[11] Harfi harfine: "'Söz kendi aleyhlerine 'hak' olur."

[12] Öyle anlaşılıyor ki ayette çöküş sürecine giren bir toplumun, ülkenin veya uygarlığın hal-i pür melali resmediliyor. İbn Haldun'un tabirleriyle önce toplumun başına basiretsiz, yeteneksiz, lüks ve rahatına düşkün idareciler musallat oluyor. Bunlarla birlikte mülk ve asabiyet zayıflıyor. Devletin ilk kuruluş yıllarındaki "asabiye" kayboluyor ve herkes kendi rahatını düşünmeye başlıyor. Bir anlamda halk layık olduğu ile idare olunmaya başlıyor. Bu tür yöneticilerin elinde ülke adım adım kaçınılmaz sona doğru yaklaştırılıyor. Nihayet mülk ve asabiyet tümüyle kayboluyor; ya işgale uğrayarak, ya zillet içinde başka milletlerin egemenliğine girerek veya herhangi bir salgın hastalık veya afetle yok olup gidiyor... Kur an birçok yerde olduğu gibi burada da toplumların veya uygarlıkların tabiî yükseliş ve çöküşlerini tek bir "Biz" üslûbu içinde gözler önüne seriyor. Bu noktada ayetin üslûbuna bakarak, "Kötülüğü Allah mı diliyor, toplum mu yapıyor? Kötülük fiili Allah'a mı insanlara mı aittir? Fiili yaratan Allah mı insan mı?" vs. şeklindeki klasik tartışmanın hiçbir manası bulunmamaktadır. Artık Kur anın bütün tabiî ve tarihi oluş ve akışı tek bir "Biz" içinde anlattığını, bu hatabî dilin (hitabeti esas alan, muhatabı etkilemeyi önceleyen) burhanî dile (Aklî bilgi vermeyi esas alan, sebep-sonuç ilişkilerini önceleyen) çevrilerek, keza burhanî dilin de hatabî dile çevrilerek okunabileceğini, bu ikisinin bir ve aynı şey olduğunu anlamış olmalıyız. Aksi halde bu ayet üzerine klâsik tefsirlerde şu ana kadar yapıldığı gibi, "Fiil Allah'a mı kula mı ait?" diye tartışan sayfaların içinde kaybolup gideriz... Yukarıdaki ayet metni hatabî dile, dipnotta İbn Haldun'a atıfla yaptığımız kısa tefsir burhanî dile örnektir. Sonuçta bu ikisi aynı şeydir...

[13] Yani: Allah karşılıklılık ilkesini herkes için işletir. Çünkü kişi "şimdiki" hayatında ne için çalışıyorsa "sonraki" hayatını da kendi elleriyle hazırlamış olur. Aslında Allah kimseye hak etmediği bir şey yapmaz. Yaptığı herkese karşılığını vermek, neye yöneliyorsa ona ulaştırmaktan ibarettir. Bütün bunları O'nun hayat, yaşam, sağlık, güç, kudret, imkân vs. vermesi olmadan (dilemesi olmadan) yapmamız mümkün değildir. Allah bu imkânların ne için ve hangi yolda kullanıldığına bakar.

ve var gücüyle onun için çalışırsa gerçek mü'minler işte onlardır. Onların çabası gerçekten övülmeye değerdir.

20- Şimdiyi isteyene de sonrasını düşünene de; hepsine karşılığını veririz. Rabbinin ihsanı kesilmiş değildir![14]

21- Bir bak, kimine diğerinden nasıl daha fazla vermişiz; ancak ahiret hem dereceler bakımından, hem de üstünlük bakımından çok daha büyüktür.[15]

22- EY İNSANOĞLU! Allah ile birlikte başka bir tanrı edinme. Sonra rezil rüsva olur; ortada kalırsın.

23- Rabbin kesin olarak şunları emrediyor: "O'ndan başkasına ibadet etme. Anne-babaya iyi davran. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında ihtiyarlayacak olursa onlara 'öf bile deme. Onları azarlama; tatlı dilli ve güler yüzlü ol.

24- İkisine de sevgi ve merhametle kol kanat ger ve şöyle dua et: "Rabbim! Onlar bana küçükken nasıl sevgi ve merhametle kol kanat gerdiyse şimdi de sen onlara sevgi ve merhametle kol kanat ger."

25- İçinizde olanı en iyi Rabbiniz bilir. Eğer iyi, güzel ve doğru kimseler olursanız Allah kusurlarınızı bağışlayacaktır.

26- Garibe, yoksula, sokakta kalmışa hakkını ver, fakat saçıp savurma.

27- Çünkü saçıp savuranlar şeytanın kardeşleridirler. Şeytan ise Rabbine karşı çok nankördür.

28- Eğer Rabbinden umduğun rızkı aramak için onlardan ayrı kalmak durumunda kalırsan, hiç olmazsa onlara tatlı dilli ve güler yüzlü davran.[16]

Verdiği açık çekin, yani bir lütuf, sevgi ve merhamet olarak varlığa çıkarması, sıhhat, sağlık, gençlik, imkân vs. vermesinin doğru kullanılıp kullanılmadığına bakar. Demek kişi bu ölçülere göre ya cehennemi ya da cenneti kendi elleriyle hazırlar. Yoksa Allah azaptan zevk almaz. Öte yandan ayette geçen "şimdiki" ve "sonraki" ifadeleri "dünya ve ahiret" olarak anlaşılabileceği gibi, hayatta yapılan her hangi bir işin "başı ve sonu" olarak da anlaşılabilir. Yani hayatta her işi sonunu hesaba katarak, "bu yaptığım nereye varır, bu söylediğim neye yol açar" diye düşünerek yapmak gerekir (Allahu alem).

[14] "Hepsine, onlara da bunlara da Rabbinin verişi ile uzanırız. Rabbinin verişi kesilmiş değildir."

[15] Yani: Allah'ın vermesi bol keseden bahşiş dağıtır gibi bir verme değildir. Bu, insanların kendi çabaları ve bilinçli yönelimlerine karşılığını vermedir. Kim ne için çalışıyorsa karşılığını bulacaktır. Ancak Allah neyin iyi neyin kötü olduğunu bildirir, sonucunu haber verir ve buna katlanmayı göze alıyorlarsa herkesi yöneliminde serbest bırakır. Sonuçta "eden bulur" kuralı işler ve kimsenin yaptığı yanına kalmaz. Yaşanmış hiçbir şey karşılıksız bırakılmaz.

[16] Yani: Yardım etmek istediğin halde kendin de geçim telaşından bir türlü elin varmıyorsa, yine de akrabayı, yoksulları ve muhtaçları büsbütün terk etme. Bir güzel söz, bir tatlı dil ve güler yüzle dahi olsa onlarla ilgilen, ilişkileri tümüyle koparma.

29- Ne cimri ol, ne de israf et. Cimrilik pişmanlığa, israf yoksulluğa yol açar.[17]

30- Rabbin dilediğine bolca, dilediğine sıkarak rızık verir. Hiç şüpheniz olmasın; Allah kullarından haberdardır, her şeyi görüyor.

31- Yoksulluk korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin. Onlara da size de rızkı veren Biziz. Doğrusu onları öldürmek büyük bir cinayettir.[18]

32- Zinaya yaklaşmayın, çünkü zina fuhuştur; kötü bir yoldur.[19]

[17] Harfi harfine: "Elini bağlayıp boynuna asma. Ama onu büsbütün de saçma. Sonra kınanır, hasret içinde bir köşede büzülür kalırsın."

[18] Yani: "Çalışmıyorlar, yağmaya, talana katılıp mal getirmiyorlar, hiçbir işe yaramıyorlar" veya "beş parasız oldukları için zengin bir koca talip olmuyor, fakirlere gidiyorlar" veya "büyüyünce tefeci bezirganların eline düşerler, genelevlerinde çalıştırırlar, iyice rezil rüsva oluruz" veya "belki bize acırlarda bol rızık ve mal verirler, onun için tanrılara kurban sunalım" diyerek çocuklarınızı sakın öldürmeyin. Bu çok büyük bir cinayettir... Keza bugün için bu, "yoksuluz, geçindiremeyiz diye kürtaj yaptırarak, rahimlerden aldırarak çocuklarınızı öldürmeyin" anlamında da okunabilir... Bu ayet aynı zamanda insanoğluna çağlar üstü bir uyarı ve hatırlatmadır. Şöyle ki; insan doğanın sahibi değil mensubudur. Haddini bilmeli ve doğal üreme ve insanlık soyunun devam etmesine kendi bencil çıkarları uğruna müdahale etmeye kalkışmamalıdır. İnsanlar çocuk yapmamak için önlem alabilirler fakat ana rahminde oluşmuş tümüyle savunmasız, hiçbir şeyden haberi olmayan bir yavruyu yok edemezler. Allah'ın rahimlere üflemesi sonucu oluşmuş "ruhunu" katledemezler. Keza insanı yetişkinken de haksız yere öldürmek aynı şekilde "Allah'ın ruhuna" kasten tecavüz anlamına geleceğinden cinayettir. Yine canlı hayatı, doğal çevreyi kendi bencil çıkarları için yok etmek de birer cinayettir...

[19] ZİNA: Sözlükte [Z-N-Y] kökünden gelir. Mastarı "cinsel ilişki" demektir. Nikâhsız ilişkiden doğan ***(ibnüz-zinâ);*** fahişe ***(zâniye);*** nikahsız cinsel ilişkiye giren ***(zâni)*** kelimeleri bu köktendir... Ayette anne-babaya iyilik, gariplere, yoksullara, muhtaçlara yardım ve çocuk öldürmeden sonra "zinaya yaklaşmayın" denmesi, bunun da insanlık vicdanı ve sağduyusu açısından temel bir ahlaki gereklilik olduğunu göstermektedir. Şöyle ki: Kuranın zinayı yasaklarken üç gerekçeye dayandırdığını görüyoruz: 1- Bu ***bir fuhuştur*** (17/32); yani çirkin bir hayâsızlıktır. Zina ile kadın ve erkek arasında sevgi diye bir şey kalmaz. Kadın-erkek ilişkileri alınıp satılma, et-beden ilişkisine indirgenir. Bu tür bir ilişki üzerine insanoğlunun geleceği kurulamaz. Böylece nesiller birbirine karışır. İnsan soyu ormandaki hayvanlar gibi karma karışık hale gelir. 2- Bu bir ***makttu*** (4/22); yani zina edene buğz ve düşmanlık beslenir. Zina eden kadın ve erkek çevresi tarafından iyi görülmez. Toplumda zina edene iyi bakan kimse çıkmaz. Bu ise toplumun genel huzuru ve asayişi bakımından düşmanlık tohumlarının ekilmesine ve yayılmasına neden olur.

33- Allah'ın saygın kıldığı canı haksız yere öldürmeyin.[20] Kim haksız yere öldürülürse, velisine hakkını arama hususunda tam bir yetki vermişizdir. O da öldürmede aşırı gitmesin.[21] Çünkü zaten gereken yapılmıştır.

Örneğin insanların birbirini aşağılarken, zina fiilleriyle küfretmeleri; anne, kız kardeş gibi yakınlarına böyle sövüldüğünde galeyana gelmeleri de gösteriyor ki zina insanlık sağduyusunun kabul etmediği ve edemeyeceği bir iştir. 3- Bu kötü bir yoldur (17/32); zira bugün dünya hapishanelerinde yatan suçluların çoğuna baktığımızda cana, mala ve ırza tecavüz suçundan yattıklarını görürüz. Sadece bu bile adam öldürme, hırsızlık ve zinanın üç temel insanlık suçu olduğunu gösterir. Zina bu açıdan toplumların genel huzur ve asayişini tehdit etmekte ve bu yüzden nice cinayetler, nice kavgalar çıkmaktadır. Bu nedenle insanlık, soyunu sürdürmek ve toplum huzurunu sağlamak istiyorsa "nikâhlı yaşam"da ısrar etmeli; aileyi korumalı ve böylece nesillerini güven altına almalıdır. Şu halde zinayı din diliyle "günah", insanlık diliyle "suç" saymak zorundayız. Aslında "günah" kavramı insanlığın suç saydığı bir şeyin din dilindeki ifadesidir. Din, günah diyerek insanlığın üstesinden gelmeye çalıştığı bir kötülüğün ortadan kaldırılmasına, en azından asgarî düzeye indirilmesine yardımcı olmakta, zaten bilinen ve herkesin kötü gördüğü bir suça "ruhanî karizma" yaratarak mani olmaktadır. Zinayı savunmak, dini bir suçtan öte insanlık sağduyusunun dışına çıkmak, insanlığın "aileli yaşam" şeklinde süren medeni hayatına karşı çıkmaktır. İnsanlığı bundan daha geriye, orman hayatına döndürmek demektir. Bu suça verilecek cezanın ne tür bir ceza olacağı ise fazlaca önemli değildir. Çünkü bir suça verilecek ceza, suçun kendisinin önüne geçemez. Bu şu demektir: Örneğin recmetmek, sopa vurmak vs. İslâm'ın evrensel şiarları gibi görülemez. Allah'ın dinine asıl rengi bunlar veremez. Bilakis asıl renk doğruluk, dürüstlük, adalet, nikâh, aile, söz, namus gibi değerlerin yaşanıp yaşatılmasında ortaya çıkar...

[20] KATL: Sözlükte [G-T-L] kökünden gelir. Mastarı "öldürmek, hakkından gelmek" demektir. Savaşmak, karşılıklı olarak birbirini öldürmek ***(muqâtele, qitâl);*** çokça öldürmek, kırıp geçirmek ***(taqtîl);*** ölesiye gayret etmek ***(teqattül);*** savaşmak, dövüşmek, vuruşmak ***(iqtilâl);*** öldürmeye aldırış etmemek ***(istiqtâl);*** öldüren, öldürücü ***(qâtil);*** savaşan, cenkçi, cengaver ***(müqâtil);*** öldürme yeri, savaş yeri, savaş zamanı ***{meqtel);*** öldürülmüş ***(maqtul)*** kelimeleri bu köktendir... Bu ayet, temel insanlık suçlarından adama öldürmeyi yasaklıyor. Zinaya yaklaşmayın dedikten sonra haksız yere adam öldürmeyin diyor. Ancak her ikisinde de bir ceza öngörmüyor. Cezanın ne olacağını ise bu sure Mekki olduğu için Medine'ye bırakıyor. Ayette geçen "haksız yere veya geçerli bir neden olmadıkça ***(illa bıl-haq)"*** ifadesiyle ne kastedildiği tartılmıştır. Klâsik tefsirlerde işe buradan girilip ölüm cezasının kapsamı iyice genişletilerek dinden dönenlerin, evlendikten sonra zina edenlerin, namaz kılmayanların, eşcinsel ilişkiye girenlerin, büyücülerin, zekât

vermeyenlerin, hayvanla cinsel ilişkiye girenlerin vs. de öldürülmesi gerektiği iddia edilmiştir (Razi, İbn Kesir, Kurtubi, Zemahşeri). Bu konularda genellikle örneğin Safinin öldürme yanlısı, Ebu Hanife'nin de karşıtı görüşler ileri sürdüğünü görüyoruz. Kur anda kısas (öldürenin öldürülmesi), fiili savaş ve nefsi müdafaa dışında hiçbir şeye ölüm cezası verilmediği malûmdur. Kısasta velinin isterse affedebileceği, fiili savaşın zaten ölmek ve öldürmek demek olduğu, nefsi müdafaanın ise ölmemek için öldürmek zorunda kalmak olduğu ortadadır. Aslında temel amaç kimsenin kimseyi öldürmediği savaşsız bir dünya kurabilmektir. Allah herhalde insanların savaş sonucu birbirini öldürmesinden veya kısas yapılmasından çok da hoşlanıyor değildir. Ancak bu toplum düzeninin bozulmaması için başvurulması gereken mecburi bir yol olmaktadır. Bu durumda da fiili savaşa ahlâk getirmekten bahisle hiç olmazsa yakıp yıkmaktan, işkence ve tecavüz olaylarından, yağmadan, kadınların, çocukların, sivillerin, din adamlarının, mabetlerin, tarlaların, bağların, bahçelerin vs. koruyup gözetilmesi emredilmekte, başka bir yol kalmamışsa da çıkıp mertçe savaşılması istenmektedir. Bunun dışında haklı bir sebep olmadan yani kısas, fiili savaş ve nefsi müdafaa dışında; dinden döndü, namaz kılmıyor, zekât vermiyor, evliyken zina ediyor diye birisini ölüme mahkum etmek Kur anın ruhu ve İslâm'ın vicdanı ile bağdaşmaz. **Hz. Peygamber** (s.a.v) 'in bu sebeplerle birisini ölüme mahkûm ettiği asla görülmemiştir. Kuranda kısasın ve zinanın cezası belirtilmiş, dinden dönenin, namaz kılmayanın ve zekat vermeyenin ağır bir günah işlediği hatırlatılarak cehennem azabı ile uyarılmıştır. Tabiri caizse Kuran, dini suçlara (namaz, oruç, hacc, dinden dönme vs.) ceza öngörmemiş; ancak insanlık suçlarına (adam öldürme, hırsızlık, zina, iftira) ceza öngörmüş, bunlarla ortaklaşa mücadele edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Aslında Kuran ortak iyiyi emretmek ***(emr-i bıl-maruf)*** ve ortak kötülüklerle mücadele ***(nehy-i anil-münker)*** derken bu tür insanlığın tümünün başına belâ olan suçları kastetmektedir. Siyasal otoriteyi (devlet) de bu noktada konumlandırmakta ve bunu **"hükmettiklerinde (hükümet ettiklerinde) insanlar arasında adaletle hükmederler"** şeklinde açıklamaktadır. Burada devletin esas görevi can, mal, ırz ve namus güvenliği üzerinde titreyerek emniyeti ve asayişi sağlamaktadır. Demek ki Kuranda kimine ceza öngörülmesi (kısas, zina, hırsızlık), kimine de hakkında üç ayet inmesine rağmen (içki) ceza öngörülmemesinden anlaşılabileceği gibi caydırıcı cezalar, bir iki örnek gösterilerek zamanın şartlarına bırakılmıştır dememiz mümkündür. Ayrıca bkz. "KISAS" 2/178. ayet dipnotları.

[21] Yani: Kimse "kısas hakkım var" diyerek cahiliye Arapları gibi katilin akrabalarını, yakınlarını, çocuğunu veya erkeğe karşılık üç dört kadını, hüre karşılık beş on köleyi öldürmeye kalkmasın. Yine hıncını alamayıp işkence, organ kesme gibi aşırılıklar yapamaya yeltenmesin...

[22] Harfi harfine: "Ahde Vefalı olun muhakkak ki ahd' mes'uliyet'tir."

[23] Yani: İnsanları aldatmayın. Eğriyi doğru, doğruyu eğri göstermeye çalışmayın.

34- Ergenlik çağına gelinceye kadar ihtiyaçları için vermek dışında yetimin malına el uzatmayın. Sözünüzün eri olun; çünkü söz namustur.[22]

35- Ölçtüğünüz vakit tam ve doğru terazi ile ölçün; bu hem hayırlı, hem de sonuç bakımından daha güzeldir.[23]

36- Bilmediğiniz bir şeyin ardına düşmeyin. Çünkü kulak, göz ve gönül; bunların her biri ondan sorumludur.[24]

37- Yeryüzünde kibirlenerek yürümeyin. Çünkü ne yeri delebilir, ne de boyca dağlara yetişebilirsiniz.[25]

38- Bunların hepsi Rabbi'nin katında beğenilmeyen kötü şeylerdir.

39- İşte bunlar Rabbinin sana vahyettiği bilgelik[26] dolu öğütlerdir. Sakın Allah ile beraber başka bir tanrı

Evrakta sahtecilik yaparak, rakamlarla oynayarak, naylon fatura düzenleyerek, geliri az göstererek, nitelikli dolandırıcılık yaparak vs. sahtekarlığa kalkışmayın...

[24] Yani: Bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olmayın. Bir şey hakkında mesnetsiz iddialarda bulunmayın. Konu hakkında bilgi sahibi olmadan ahkam kesmeyin. Zan ve tahmin yürüterek değil gözünüzle gördüğünüz, kulağınızla duydunuz bilgi ve belgelerlere dayanın. Gözünün gördüğü, kulağınızın işittiği ve kalbinizin iyice anladığı şeyler hususunda şahitlik edin (M. Hanefiyye). Evli erkek ve kadınlara, görmeden zina iftirasında bulunmayın (Razi). Duymadığınız halde 'duydum', bilmediğiniz halde 'biliyorum' diyerek yalan söylemeyin (Katade), arkadan konuşmayın, gıybet etmeyin (Razi).

[25] Yani: 'Küçük dağları ben yarattım' edasında kasılıp durmayın. Mütevazı olun, haddinizi büin, edepli, terbiyeli olun. Sonuç itibariyle ne kadar kasılırsanız kasılın boyunuz dağlara erişecek değil...

[26] HİKMET: Sözlükte [H-K-M] kökünden gelir. Mastarı "engel olmak, karar vermek" demektir. Bir kimse akıllı olduğu, konuşması delile dayandığı ve görüşlerinde isabetli olduğu zaman ***(raculun hakîmun)*** denir (Ebu Müslim). Keza karar vermek, yargılamak ***(hukm);*** ata gem vurmak ***(hukmül-feres);*** sağlam yapmak ***(ihkâm);*** yargılamak, koğuşturmak ***(muhakeme);*** hükümdar, egemen, otoriter, yargıç, ülke yöneticisi ***(hâkim);*** hükümet, yönetim ***(hükümet);*** hekim, filozof, akıllı ***(hakim);*** hikmet, felsefe, adalet ***(hikmet);*** sağlam, sağlamlaştırılmış ***(muhkem);*** hüküm giymiş, cezalandırılmış, mecbur ***(mahkum);*** istediğince hükmetmek, yönetmek ***(tahakküm);*** sağlamlaştırmak, güçlendirmek ***(istihkâm);*** hakem kılmak, yargıçlık ***(tahkim)*** gibi kelimeler bu köktendir... Şu halde hikmet en geniş anlamıyla "derin anlayış ve bilgelik" manasına gelmektedir. Türkçe'de eş anlamlı olarak idrak, algı, akıl, anlama, beyin, bilinç, feraset, havsala, irfan, izan, kafa, kavrayış, sağduyu, şuur, us, zeka, zihin gibi kelimeler vardır. Hikmet bir insanda "anlama faaliyetinin tümü" olup otuz aşaması bulunuyor. Bunlardan en önemlileri şunlardır: Fark etmek, ispat yolunu araştırmaksızın idrak etmek ***(şuur),*** idrak edilecek şeyin manasını resmetmek ***(tasavvur),*** resmedilen şeyi zihinde korumak ***(hıfz),*** hıfzedilmiş olan şeyi

uydurma ki sonra dışlanarak aşağılanmış bir halde cehenneme atılırsın.[27]

40- DEMEK Rabbiniz erkekleri size ayırdı da meleklerden kızlar[28] edindi öyle mi? Gerçekten büyük lâflar ediyorsunuz.

unuttuktan sonra zihne geri döndürmek, hatırlamak ***(zikr);*** sözü anlamak ***(fehm);*** sözün maksadını anlamak ***(fıkh);*** sebep-sonuç sürecini izlemek, sebebi sonuca, sonucu sebebe bağlamak ***(akıl);*** maksat ve öncüllerden hareketle bilmek ***(dirayet);*** bilgi kazanma gücü ***(zihin);*** mevcut olandan hareketle mevcut olmayana geçiş ***(fikr);*** çabucak kestirme ***(zeka);*** duyuların kaybolmasından sonra geriye kalan şekil ***(hayal);*** düşünmeksizin bir anda hâsıl olan bilgi ***(bedihe);*** görünen gerçeği, görünmeyen konusunda delil olarak getirmek ***(feraset);*** iç görü, kalp gözü ***(basiret);*** iç ses, iç buluş, ***(vecd)...*** İşte bütün bunların hepsine birden süzülmüş bilgi, bilgelik ***(hikmet)*** deniliyor. Şu halde bir kişiye hikmet verilmesi, kişinin bu melekelerini çalıştırması, işletmesi, harekete geçirmesi sonucu elde ettiği derin anlayış ve bilgelik demek oluyor. Demek ki Arap'ın "devesine veya atına gem vurma" manasında kullandığı hikmet, aynı şekilde insanoğlunu gemleyici, yanlış işler yapmasını önleyici, vahşi hayattan ve sorumsuzca yaşamaktan kurtarıcı, medeni bir insan haline getirici "gemler" olmaktadır. İşte bu gemlere Kur an hikmet, süzülmüş bilgi, bilgelik diyor. Bu, bir insanda yukarıdaki anlama süreçlerinin tümü birden çalıştırıldığında gerçek anlamıyla ortaya çıkıyor. Aksi halde insan "gemi azıya almış at" gibi kontrolden çıkıyor...

[27] Bu pasajdaki (22-39) ayetler son derece önemli çağlar üstü ahlâkî mesajlar vermektedir. Bundan dolayı daha dikkatle okunsa yeridir. Özellikle yaşadığımız çağın ahlâkî kokuşmuşluğu göz önünde bulundurulursa ne kadar önemli oldukları anlaşılır. Bu nedenle pasajın girişini sözün gelişine uygun olarak "Ey İnsanoğlu!" diye çevirdim. Bu pasajdaki verilen "bilgelik dolu" öğütleri 10 madde de toplarsak bakın nasıl da çağımız insanına sesleniyor: 1- Allah'ı bırakıp devlete, lidere, kahramana, paraya, servete, markaya, imaja, yıldıza, ünlüye, sanatçıya, din büyüğüne, şeyhe, türbeye, yatıra, ölüye, diriye vs. hiç kimseye tapma. Ey insanoğlu! İnsana dayanma ölür, duvara yaslanma yıkılır. Allah'a dayan; Allah'a dayanan yıkılmaz (22). 2- Anneni ve babanı yanında yük olarak görme. Onları huzurevlerine terk etme; şefkatle kol kanat ger. Bencillik ve ihtiras öldürür; insanı yaşatan sevgi ve merhamettir. (23-24) 3- İyilik, güzellik ve doğruluk en temel insanlık değerleridir. Hayat yiyip içmekten, yatıp kalkmaktan ibaret değildir; "güzel sevmeye geldik; ekmek yemeğe değil" (25). 4- Garipleri, yoksulu, yolda kalmışı, yolu kesilmişi, düşmüşü, gadre uğrayanı, zulme maruz kalanı kolla. Bir gün sende bu durumlara düşebilirsin. İnsan ile hayvanı, orman ile şehri ayıran şey birinde hodbinliğin (bencilliğin) diğerinde diğer gamlığın (erdemin, ötekini düşünmenin) olmasıdır. İnsanlık bu değilse nedir? (26). 5- Saçıp savurma, israf etme. Elindekinin kıymetini bil; ihtiyarlıktan önce gençliği, hastalıktan önce sağlığı, yoksulluktan önce zenginliği, ölümden

41- Biz bu Kur'an'da düşünüp anlasınlar diye açıklamalar yaptık. Ne var ki bu onların nefretini artırıyor.

42- Onlara söyle: "Allah ile birlikte dedikleri gibi Tanrılar olsaydı, o takdirde onlar şu görkemin sahibini alt etmek için yol ararlardı."[29]

43-Allah böyle şeylerden uzaktır. Çok yüce, çok büyüktür.

44- Yedi gök ile yeryüzü ve onların içinde kim varsa O'nu yüceltirler. O'nu yüceltip övmeyen hiçbir şey yoktur. Fakat siz onların yüceltişini anlayamazsınız. Gerçekten O gayet yumuşak tabiatlıdır, affedicidir.

45- Sen Kur'an'ı okuduğun zaman, Biz seninle ahirete inanmayanlar arasına görünmez bir perde çekeriz.

46- Kalplerinin üzerine, onu iyi anlamalarına engel kılıflar geçiririz ve kulaklarına bir ağırlık veririz. Bu yüzden Kuran okunurken ne zaman Rabbinden Tek Tanrı olarak söz etsen nefretle sırtlarını dönüp giderler.

47- Seni dinledikleri zaman ne maksatla dinlediklerini ve birbirleriyle fısıldaşırlarken de o zâlimlerin: "Siz ancak büyülenmiş bir adamın peşinden gidiyorsunuz." dediklerini çok iyi biliyoruz.

48- Bak ki neye benzettiler seni.

önce yaşamı saçıp savurma (27-29). 6- Açlık ve gelecek korkusuyla bencilleşme. Hayatta imkânlar çok ve çeşitlidir. Allah imkânları yeryüzüne saçmıştır. Dünya çok geniştir; dünyayı dar eden insanların bencilikleri ve ihtiraslarıdır. Bugün sende olan yarın bende, bugün bende olan yarın sende olabilir. Şu halde bu açgözlülük ve doymak bilmez ihtiras neden? (30). 7- Bu ihtiras uğruna, insanoğlunu ana rahmine düşmüş bir yavrucukken katletmenin, eğer bundan kurtulmuşsa bebek ticareti ile alıp satmanın, bundan kurtulmuşsa sokaklarda tinerci yapmanın, bundan kurtulmuşsa okulunun önünde uyuşturucu ile zehirlemenin, bundan da kurtulmuşsa fuhuş sektörünün, organ mafyasının, bunlardan da kurtulmuşsa ihtiyarlayınca da huzurevlerine terk etmenin manası nedir? Çocuklarına böyle bir gelecek hazırlamakla aslında kendi geleceğini toprağa gömüyorsun ey insanoğlu! Kazdığın kendi mezarındır (31). 8- Adam öldürme, zina etme, hırsızlık yapma, öksüzün malına el uzatma, kamu malı yeme, yolsuzluk yapma, ölçüyü tartıyı doğru tut; usulsüz ihalelerle, evrakta sahtecilik yaparak, naylon faturalar düzenleyerek başkasının sırtından geçinmeye kalkma. Yediğin kendi arkadaşının, kendi komşunun malıdır. Sözü namus bilerek yaşa. Çünkü önce söz gitti insanlıktan (32-35). 9- Bilmediğin şeyin ardına düşme. Bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olma. Ön yargılarından arın; bilgiye belgeye dayanarak konuş, doğru söze kulak ver, güzel olana bak, iyi niyetten ayrılma (36). 10- Kendini büyük görme, insanlara tepeden bakma, mağrur olma senden büyük Allah var (37)...

[28] İNAS (TANRIÇALAR): Bkz. 4/117. ayet dipnotu.

[29] Harfi harfine: "De ki eğer dedikleri gibi Onunla beraber ilahlar olsaydı, o zaman arşın sahibine bir yol ararlardı."

Bunlar yolunu kaybetmiş kimselerdir ve doğru yolu bulma kabiliyetleri kalmamıştır.

49- Soruyorlar: "Biz kemik yığını haline gelip toz toprak olduktan sonra yeniden yaratılıp[30] diriltileceğiz, öyle mi?"

50- Cevap ver: "İster taşa dönüşün, ister demire, 51- İsterseniz akla hayale gelmedik şeylere." Diyecekler ki: "Kimmiş bizi tekrar diriltecek?" Cevap ver: "Sizi ilk defa yaratan!" Başlarını sallayarak: "Öyle mi, ne zaman olacakmış bu?" diyecekler. Söyle onlara: "Sanırım çok yakın!"

52- Sizi çağıracağı gün, O'na tam bir saygı ile derhal uyacaksınız ve sanacaksınız ki dünyada çok az bir süre kaldık.

53- KULLARIMA söyle, sözün en güzelini söylesinler. Şeytan aralarında çekişip durmalarını ister. Zira şeytan insanın apaçık düşmanıdır.

54- Rabbiniz sizin neye layık olduğunuzu çok iyi bilir; merhamet de eder, azaba da uğratır. Seni de onlara bekçi olarak göndermedik.

55- Rabbin göklerde ve yerde olan herkesi en iyi bilir. Elçilere, birinde olup diğerinde olmayan meziyetler verdik. Davut'a da Zebur'u verdik.

56- ONLARA SÖYLE: "Allah'tan başka ilâh sandıklarınızı çağırın bakalım. Ne başınızdan bir sıkıntıyı giderebilirler, ne de değiştirebilirler.

57- Onların yalvarıp durdukları da Rablerine yakın olmak için vesile arar, sevgi ve merhametini umar, azabından korkarlardı. Rabbinin azabı cidden korkulacak bir şeydir.[31]

58- Dikkat edin! Hiçbir ülke yoktur ki Biz kıyamet gününden önce sonunu getirmeyelim veya çeşitli sınavlardan geçirmeyelim. Kitapta bütün bunlar yazılıdır.[32]

59- Bizi mucizelerle[33] peygamber göndermekten alıkoyan şey,

[30] **HALKI CEDİD (YENİDEN YARATMA):** Bkz. 14/19. ayet dipnotu.

[31] Yani: Allah'ın yanında tanrılaştırıp yücelttikleri şeyler; büyükler, azizler, ulu kişiler de bir zamanlar Allaha yakın olmak için çalışırlardı. Onlar da Allah'ın rahmetine muhtaç, azabından çekinen kimselerdi. Şimdi sizler onları nasıl Tanrı yerine koyuyorsunuz?

[32] Harfi harfine: "Bu, 'Kitapta yazılıp durmaktadır." Kuranın "Kitap" tabirini nerede ne anlamda kullandığına dikkat etmek gerekmektedir. Öyle anlaşılıyor ki burada kitap toplumların yükseliş ve çöküş yasalarıdır. Aynı şekilde evrenin yaratılış, yenilenme, bir bütün olarak âlemlerin varlık ve oluş yasaları da "kitap" veya "levh-i mahfuz" olarak ifade ediliyor.

[33] **AYET:** Sözlükte "kastetmek, yönelmek," demektir. Burada "mucize" anlamında kullanılıyor. Çağırmak ***(eyye);*** devam et, e başka ***(iyih)*** yeter, kes ***(iyh);*** ayvan, saray ***(îvân);*** belge, işaret, ibret, mucize, kanıt, delil ***(âyet);*** hangi, hangi bir ***(eyyu);*** durmak, eğleşmek ***(eyyâ);*** nida edatı, ey ***(eyyuha);*** ancak, sadece ***(iyyâ);*** ne zaman ***(eyyâne);*** aslında, başka bir deyişle, yani ***(ey)*** kelimeleri bu kökten gelir... Bu

sözcüklerin Arap muhayyilesinde neyi çağrıştırdığını sözlükten deşecek olursak, ilk elden çöldeki Arap'ın devesine yönelik kullandığı bir takım hitaplar olduğunu görüyoruz. Arap devesi için "deh, ıh, ya, ey" gibi kelimeler kullanmaktadır. Bununla devenin durmasını, yürümesini, çökmesini, yanına gelmesini vs. sağlamaya çalışmaktadır. Bu kelimelerin giderek insanlar arasında da aynı anlamda ve fakat daha inceltilmiş olarak kullanıldığı anlaşılıyor. Nitekim bunlar Türkçede de aynı anlamlarda kullanılmaktadır. Peki, ayet kavramının bunlarla ne alâkası var? Şöyle: Allah, amacı kendinden olan bir "kasıtla" yaratmaya yönelerek "eserini" ortaya çıkarıyor. İşte bu kasıt ve yönelimle birlikte ortaya çıkan eserin tümüne birden "ayet" diyor. Allah ayetleri ile varlığını gösteriyor; ayetleri ile birlikte her an yaratmaya devam ediyor. Bunlardan bazılarını bizim gözümüzle görmediğimizden kesintiye uğruyor. Kimi ayetler kendi varlığımızda ***(enfûs),*** kimileri de dış dünyada ***(âfak)*** ayan beyan Onun varlığına işaret ediyor. O bizlere "Ey!" diye, biz de Ona "Yâ!" diye sesleniyoruz. O bize doğru yolu göstermek için sözlü "ayet" gönderiyor, biz de onun bu ayetlerini "ey" (yani) diyerek tefsire çalışıyoruz... Bunların hepsi aynı kelime etrafında dönmektedir. Bu durumda ayetler aslında ***"Huve"*** (O) ile ilişkiye geçmemizi, Onunla temasımızı sağlayan bir "dil" olmaktadır. Bu anlamda kendimizde dâhil etrafta gördüğümüz her şey ama her şey ayettir. Yani mucize ***(âyet)*** olmayan hiçbir şey yoktur. Bunlardan kimisine alışık olduğumuz için bize mucize gibi gelmez. Mesela insanlar gökte asılı duran ve her gün aynı yerden doğup batan güneşe mucize demezler çünkü alışmışlardır. Ama güneşin tutulmasına, ayın yarılmasına mucize derler çünkü alışılmışın dışında bir olaydır. Oysa Kuranda "mucize" kelimesi geçmez. Sürekli olarak ve ısrarla "ayet" kelimesi kullanılır. Mucize olağan dişilik demek değildir. Bilakis mucize "aciz bırakan" demek olup olağan olduğu halde görkem veya ihtişamı karşısında aciz kalışı ifade eder. Meselâ güneşin doğuşu ve batışı olağandır; her gün aynı yerden son derece dakik bir şekilde doğar ve aynı yerden dakik bir şekilde batar fakat bu insanı aciz bırakan bir şeydir. Mucize kelimesindeki "bilinenin tersine olan, kural dışı" çağrışımını kafamızdan silmeliyiz çünkü kelime bu manada değildir. Yani ayet olağan/sıradan şeyler, mucize de olağanüstü/sıradışı şeyler demek değildir. Tabiatta bir normal olan bir de mucize olan diye bir ayrım yapılamaz. Normal olan tabiatın işi, mucize olan Allah'ın işi diye görülemez. Bilakis her ikisi de Allah'ın davranışı ve karakteridir. Allah'ın davranışı ve karakterinde ise çelişki yoktur. Eğer tabiatta künhüne vakıf olamadığımız, aklımızın almadığı işler oluyorsa bu, aslında normal olan bir şeye güç yetiremediğimiz, bizim aklımızın ermediği, karşısında aciz kaldığımız anlamına gelir. Çünkü Allah ile tabiat, deniz ile balıkların iç içe geçmiş olması gibi her an her yerde birliktedir (bir değil). Balıklar denizin içinde alışılmadık bir olağanüstülük görünce buna mucize deyip şaşabilirler. Fakat deniz tabiatının gereğini yapıyordur ve onun için olay gayet normaldir. Şu halde Allah her an bir iş ve oluştadır. Söz konusu bu iş ve oluşlar ***(şen, emr, kevn, halq)*** noktası konulmuş, bitmiş de değildir. Demek ki mucize diye bilinen "ayet",

onu yorumlayanların yalanlamasıdır. Semud kavmine o dişi deveyi verdik.[34] Ama onlar bunu hiç kale almadılar. Biz ayetleri ancak uyarıp korkutmak için göndeririz.[35]

60- Hani sana: "Bil ki Rabbin insanları büsbütün kuşatmıştır." demiştik. Sana gösterdiğimiz o rüyayı ve Kur'an'da lanetlenmiş ağacı sadece insanlara bir imtihan yapmışızdır. Biz onları uyarıp korkutuyoruz; ama bu onların gittikçe taşkınlığını artırmaktan başka netice vermiyor.[36]

61- İYİ DİNLEYİN! Hani meleklere: "Âdem'i selamlayın!" demiştik; onlar derhal selamlamışlar fakat İblis: "Ben, çamurdan yarattığın birine hiç secde eder miyim? 62- Şu bana üstün kıldığın kimseye bak. Yemin ederim ki eğer beni kıyamet gününe kadar yaşatırsan

noktası çoktan konmuş mekanik bir işleyişin kanunlarına dışarıdan müdahale edip işleyişi tersine çevirmek değil, bilakis noktası konulmamış, sürmekte, olmakta, oluşmakta olan bir yaratma sürecinin yeniden yaratılış pozisyonlarıdır. Öyle ki bu yaratmalar her defasında birbirinin içinden yarılıp çıkarak ***(felaq)*** boyuna inkişaf eder. Tıpkı her defasında güneşin karanlıkları yararak, tohumun toprağı yararak, civcivin yumurtayı yararak, bebeğin rahmi yararak oluşa ***(kevn)*** katılması gibi. Allah bunun için "yarılarak ortaya çıkanın Rabbi" ***(Rabbul-felaq)*** dır. Böylece yokluk karanlıklarının denizinden her defasında "ol" ***(kun)*** emriyle yeni bir iş ve oluş ***(şen, emr, kevn, halq)*** çıkarak varlığa bürünür. Aslında bu Allah'tan gelen, Allah ile birlikte süren ve Allah'a giden kozmik bir yolculuktur. Demek ki ayet, bu yolculukta gördüklerimiz veya görmediklerimiz, alışık olduklarımız veya olmadıklarımız, karşısında aciz kaldığımız veya normal bulduğumuz, son derece sıradan gelen veya bizi şaşkına çeviren ve fakat hepsi de "tek bir bütün" olan ilâhî davranış ve karakter ile ilişki kurmamızı sağlayan bir tür "dil" olmaktadır... Ayrıca bkz. "FELAK" 113/1. ayet dipnotu.

[34] Semud a verilen dişi deve: Bkz. 7/73. ayet dipnotu.

[35] Yani: Biz onların güce dayalı delil ***(sultan, mucize)*** taleplerine karşılık söze dayalı delil ***(beyyinât)*** ile karşılık veriyoruz. Ki "söze" kim inanıyor kim inanmıyor ortaya çıksın. Kaldı ki onların istediği mucize türünden güce dayalı delilleri izhar edecek gücümüzde var. Fakat biz "inanan" ile "inanmayan", "iyi olanla" ile "kötü olan" kim ortaya çıksın istiyoruz. Bu nedenle insanlığı eşit şartlarda imtihan ediyoruz. İmtihanın sorularını herkese eşit şekilde soruyoruz. Kimseye kopya vermiyoruz, iltimas geçmiyoruz. Çalışana da çalışmayana da hak ettiği karşılığı veriyor; çalışkanların daha da başarılı olmasını istiyoruz. İmtihanın gereği neyse onu yapıyoruz. Çünkü Allah sözünden dönmez; adalet onun en temel karakteridir. Böylece her ümmete (topluluğa, halka, çağa, uygarlığa) peygamber göndermişizdir (16/36), keza her peygambere de söze dayalı deliller ***(beyyinât)*** vermişizdir (14/9)... Klasik müfessirlerin çoğu bu ayetin açıklamasında, Hz. Muhammed'e (s.a.v) mucize olarak sadece Kuranın, önceki elçilere ise bir takım olağanüstü mucizelerin verildiği kanaatinde-

dirler. Oysa bu görüş isabetli görünmemektedir. Çünkü bu görüş Kuranın ortaya koyduğu "genel ilkeye" ters düşmektedir. Bu genel ilkeyi şu tür ayetlerden çıkarıyoruz: **"Sizden önce kimler geldi kimler geçti haberiniz var mı? Nuh, Ad ve Semud halkları ve onlardan sonrakiler... Bunların durumunu ancak Allah bilir. Onlara elçileri söze dayalı apaçık delillerle (beyyinât) gelmişti. Kuşku ve tereddüt içinde: "Bunlara inananlayız, yo hayır, olacak şey değil!" demişlerdi. Elçileri demişti ki: "Hiç gökleri ve yeri yaratan Allah'tan şüphe edilir mi? O sizi günahlarınızı bağışlamak için çağırıyor ve belirli bir süreye kadar mühlet veriyor." Ama onlar: "Siz de bizim gibi bir insansınız, bizi babalarımızın taptıklarından döndürmek istiyorsunuz. Madem öyle bize apaçık mucize getirin!" demişlerdi. Elçileri onlara: "Doğru, biz de ancak sizin gibi bir beşeriz, fakat Allah kullarının yönelişine göre karşılığını verir. Allah'ta bir karşılığı olmadıkça size mucize getirmek bizim haddimiz değildir. Mü'minler Allah'a dayanıp güvenmelidir." demişlerdi. (Ve devamla) "Allah'a niçin güvenip dayanmayalım ki? O bizlere yürüyeceğimiz yolları gösterdi. Yaptığınız eziyetlere göğüs gereceğiz; dayananlar sadece Allah'a güvenip dayanmalıdır..."** (14/9-12). Öyle anlaşılıyor ki bu ayetler "bütün" elçiler için geçerli "genel ilke" koymaktadır. Ayette çoğul kipiyle ve genelleyerek: **"Nuh, Ad, Semud ve onlardan sonrakilere elçileri (rusul) söze dayalı apaçık deliller (beyyinât) ile gelmişlerdi..."** denmektedir. Bu bütün elçilerin halklarının karşısına aynı **Hz. Muhammed** (s.a.v) gibi söz ile açıklama yapmaya dayalı delil ***(beyyinât)*** ile çıktıklarını ve mucize talepleri karşısında aynı **Hz. Muhammed** (s.a.v) gibi cevap verdiklerini gösterir. Elçilerin ve halkların zaman zaman karşılaştıkları bir takım alışılmadık, insanların olağandışı, doğaüstü dedikleri olaylara gelince şu hadis belki bir fikir verebilir: ***"Güneş ve ay Allah'ın ayetlerinden iki ayettir. Bunlar ne bir kimsenin ölümü ne de yaşaması için tutulurlar. Ancak Allah Azze ve Celle bunlar ile kullarını uyarır. Güneş ve ayın tutulduğunu görürseniz, Allah'ın zikrine, dua ve istiğfara koşun. Sonra şöyle buyurdu; Allah'a yemin ederim ki sizin hiçbiriniz kölesi ve cariyesinin zina etmesinden Allah'tan daha kıskanç değildir. Ey Ümmeti Muhammed! Allah'a yemin ederim ki siz, benim bildiğimi bilseydiniz az güler çok ağlardınız."*** (İbn Kesir). Ayrıca bkz. "BEYYİNÂT": 14/9. ayet dipnot

[36] Demek ki, su altı varlıklarını denizin kuşattığı gibi Allah da bütün varlığı kuşatmıştır. İnsanlardan, su altı varlıklarından denizin bilincinde olmalarının istenmesi gibi Rablerinin bilincinde olmaları ***(takva)*** istenmektedir. Bu maksatla evrenden "yarılıp ortaya çıkan" kevnî ayetler gösterdiği gibi, "vicdandan fışkırıp çıkan" kavlî ayetler de göstermektedir. Biri ile diğerini işaret etmektedir. Fakat insanlar bu ayetlerle yetinmeyip apaçık mucizeler istiyorlar. Allah da: 1- Ölümü 2- Afetleri 3- Kıyameti haber vererek uyarıp korkutuyor. İnkarcılar hem bunlara hiç aldırış etmiyorlar hem de gözleriyle görmedikleri bir şey hakkında fitneye düşüyorlar. **Hz. Peygamber'e** (s.a.v) gösterilen o rüya (isra, miraç, vizyon, iç aydınlanma) veya haber verilen cennetteki zakkum ağacı gibi şeyler hakkında ileri geri konuşuyorlar...

onun soyunu, pek azı hariç peşime takacağım!" demişti.

63-Allah: "Yıkıl karşımdan! Onlardan her kim sana uyarsa, biliniz ki karşılığınız cehennem olacak, hem de eksiksiz bir karşılık.

64- İnsanlardan gücünün yettiğini vesvesenle yoldan çıkar. Elinden geleni ardına koyma. Sahip oldukları ile her tür kötülüğü işlet. Onları türlü vaatlerde bulunarak kandır. Zaten şeytan insanoğlunu kandırmaktan başka ne yapabilir ki?[37]

65- Fakat şunu bil ki bana, saf bir yürek temizliği içinde gelen kullarım üzerinde hiçbir gücün olmayacaktır. Güvenip dayanmak için Rabbin yeter!"[38]

66- RABBİNİZ engin cömertliğinden nasiplenesiniz diye sizin için denizde gemiler yürütüyor. O'nun sevgi ve merhameti sonsuzdur.

67- Denizde başınıza bir bela geldiği zaman O'ndan başka yalvarıp durduklarınız sizi yüzüstü bırakır. Fakat sizi kurtarıp karaya çıkardığımızda da yüz çevirirsiniz. Zaten insanoğlu çok nankördür.

68- Karaya çıktığınızda orada sizi yerin dibine geçirmeyeceğinden veya üzerinize taş yağdıran bir kasırga göndermeyeceğinden çok mu eminsiniz? O zaman sığınacak bir kimse de bulamazsınız.

69- Yahut sizi tekrar denize döndürüp, ortalığı kasıp kavuran bir fırtına göndermeyeceğinden ve böylece nankörlüğünüzle birlikte sizi boğmayacağından çok mu eminsiniz? O zaman size arka çıkacak kimse de bulamazsınız.

70- AÇIKÇASI Biz, Âdem'in çocuklarına son derece cömert davrandık. Onları karada ve denizde taşıdık, temiz rızıklar-

[37] Harfi harfine: "Onlardan gücünün yettiğini sesinle yerinden oynat. Süvarilerin ve piyadelerinle üzerlerine bas gürültüyü. Mallarına, evlatlarına ortak ol ve onlara vaatlerde bulun. Fakat şeytan onlara bir aldanıştan başka ne vaat eder?"

[38] İBLİS VE ÂDEM KISSASI: Bkz. 7/25, 7/18. ayetler dipnotları.

[39] İMAM: Sözlükte [E-M-M] kökünden gelir. Mastarı "ana olmak, önde olmak, yönelmek, arzulamak, istemek, kastetmek" demektir. Umuma ait kılma, millileştirme, kamulaştırma ***(temim);*** uymak, tabi olmak ***(temum);*** beyin ***(ummür-res);*** Hz. Havva ***(ummül-beşer);*** Mekke şehri ***(ummül-qurâ);*** fatiha suresi ***(ummül-quran);*** Samanyolu ***(ummün-nucûm);*** ön, ön taraf ***(emâm);*** millet, topluluk ***(ümmet);*** annelik, analık ***(umume);*** anaerkil sistem ***(nizâmül-umume);*** Birleşmiş Milletler ***(umemül-muttehide);*** anadan doğduğu gibi, okuması yazması olmayan ***(ummî)*** kelimeleri bu köktendir... Klasik lügatçilere göre ***umm*** kelimesinde kasıt, niyet, bilinçli yöneliş anlamı vardır (İbn Manzur). Bu nedenle bir kimseye kastettiren, yönlendiren ona imamlık etmiş olur. Kişi bilinçli, kasten yaptığı şeylerin arkasından gittiği için eylemlerinden kendisi sorumludur. Ahirette herkes bilinçlice, kasten yaptığı davranışlarının karşılığını görecek, bu şekilde arkasından gittiği, önder

la besledik. Yarattıklarımızın çoğundan farklı yetenekler vererek üstün kıldık.

71- Bir gün bütün insanları önderleriyle[39] birlikte çağıracağız. O gün her kimin sicili temiz çıkarsa işte onlar sicillerini sevinçle okuyacaklar[40] ve zerre kadar haksızlığa uğratılmayacaklar.

72- Her kim burada korse ahirette de kördür, hatta orada iki kere kördür.[41]

73- ONLAR sana vahyettiğimizi çarpıtasın diye seni neredeyse saptıracaklardı.[42] Eğer bunu başarabilselerdi onların en yakın dostu olacaktın.[43]

74- Eğer Biz sana sağlam bir karakter vermemiş olsaydık doğrusu onlara bir parça meyledecektin.

75- Bu takdirde sana hayatında ve ölümünden sonra katmerli azap tattırırdık. Sonra bize karşı yardımcı da

kabul ettiği kişilerle beraber hesaba çekilecektir. Kavramın içeriğinde esas itibariyle "kasıt, yöneliş" anlamları bulunduğu için bu durumda örneğin ***"ümmet"*** de bilinçli; bir kasta, bir amaca yönelik olarak bir araya gelmiş topluluk demek olur. Demek ki ümmet esasında sosyo-politik bir birlikteliktir. Hiçbir bilinç ve kasıt olmadan, hasbelkader bir arada duran topluluklara ümmet denmez, onlara dense dense "kalabalık" denir. Keza aynı kökten gelen ***"ummî"*** kelimesi de Hz. Peygamber (s.a.v) için okur -yazar olmayan anlamında kullanılmamaktadır. Bilakis bilinçlice, halkın aleyhine bir kasıtla oluşturulmuş her hangi bir sınıfa, kasta, hanedana, oligarşiye mensup olmayan, anasından doğduğu gibi kalarak umuma ait olan, kamunun içinden, Türkçedeki güzel tabirle "halkın bağrından çıkan" demek olur. Nitekim Hz. Muhammed (s.a.v), Yahudilere göre kendi uydurdukları oligarşik din adamları sınıfına ***(nebiim)*** mensup olmayan, bunun dışındaki genel halkın içinden çıkan peygamber demekti. Kur anın ısrarla "ummi nebi" demesi esas itibariyle Yahudilerin şahsında eski dünya dinlerinin uydurdukları Brahman, Şaman, Haman, Moğ, Haham, Rahip gibi dini-oligarşik kastları dağıtmaya ve dini genele, halka, kamuya açmaya yönelik bir "amaç" taşımaktaydı...

[40] Harfi harfine: "O gün kimin kitabı sağından verilirse işte onlar kitaplarını okurlar."

[41] Demek ki "burada" yani dünyada bir şey olmadan ahirette bir şey olmak mümkün değildir. Eski Dünya dinlerinin çoğunda olduğu gibi dünya "aşağılık, adi yer" değil "yakın olan, burası" demektir. Ahiret de "uzakta olan, sonradaki, oradaki, ötedeki" demektir. Nitekim ayette dünya kelimesi yerine burası ***(hâzihi)*** tabiri kullanılıyor. Yani Kur an, dünyanın ne demek olduğunu zaten kendisi açıklıyor. Bu anlamıyla dünya bizim için oluşa katıldığımız, en yakından idrak ettiğimiz, hemen yanı başımızda temas halinde olduğumuz varlığın bu taraftaki yüzü yani "burası"dır. Ahiret ise oluş ve varlığın "öteki" yüzüdür. Her iki yüzü ile ve daha birçok yüzleri ile birlikte bütün oluş bölünmez bir bütündür. Her tarafı tek bir bütün halinde haktir ***(haqq).*** Burası hayal, orası gerçek diye bir şey yoktur. Veya burası gerçek orası hayal diye de bir şey yoktur. Her ikisi de gerçek ***(haqq)*** olarak yaratılmıştır. Bir şey, varlık

bulamazdın.

76- Onlar doğduğun toprakları terk etmen için neredeyse dünyayı başına yıkacaklardı. Ama şunu iyi bilsinler ki o takdirde onlar da senin ardından orada pek fazla kalamazlar,

77- Senden önce gönderdiğimiz bütün elçiler döneminde de davranış

sahnesinde çıkmışsa artık o bir gerçekliktir. îster görünsün ister görünmesin, ister burası ister orası olsun, geçici, fani, ister kısa süreli ister uzun süreli olsun. Bütün bunlar varlığın mertebelenişidir. Yani öncesi, sonrası, burası, orası tabirleri, anlamak ve ilişki kurmak için yaptığımız kategorilerdir. Oysa tek bir gerçeklik vardır ve boyuna taşıp inkişaf etmekte ***(sudur),*** varlığını göstermekte ***(buruz, zuhur)*** ve bazen de varlığını gizleyip örtmektedir ***(gumun).*** Allah hem ilktir ***(evvel)*** hem sondur ***(ahir),*** hem görünendir ***(zahir)*** hem de gizlenen ***(batın)...*** Ayrıca Bkz. "DÜNYA": 2/86. ayet dipnotu.

[42] FİTNE: Sözlükte [F -T-N] kökünden gelir. Mastarı "denemek, sınamak" demektir. Kuyumcunun hasını tortusundan ayırmak için altını kızgın ateşte eritmesi ***(fitnetu-sâiğuz-zeheb);*** birini azdırmak, saptırmak ***(fitne);*** harp edip fitneye düşürmek ***(tefâtun);*** şeytan, kuyumcu, sarraf ***(el-fettân);*** fitneye uğratılmış, saptırılmış, deli, mecnun ***(meftun);*** alımlı, çekici, baştan çıkaran, haktan saptıran, hırsız ***(el-fâtin)*** kelimeleri bu köktendir... Bir şeyi çığırından çıkaran ve istikametini bozan herkes hakkında Araplar "o onu fitneye düşürdü" derlerdi. Bu manada fitne Türkçe'deki "adamı baştan çıkardı", "bu bizi bozar" cümlelerindeki manayı çağrıştırır. Şu halde fitne, eşyayı yerli yerindeyken oynatmak, tabiatını bozmak, amacı dışına çıkarmak olmaktadır.

[43] Yani: Kureyş ileri gelenleri seninle uzlaşmak istiyorlardı. Onların düzmece tanrılarını tanımanı, haklarında ileri geri konuşmamanı, hatta bunların Allah tarafından da tanındığını ilan etmeni istiyorlardı. Eğer böyle yaparsan seni de peygamber olarak tanıyabileceklerine söz veriyorlardı. Dediklerini tutsaydın seni yanlarından ayırmayacaklar, aranızdan su sızmayacaktı. Böylece al gülüm ver gülüm kurdukları düzen sürüp gidecek, düzmece tanrılarıyla insanlar üzerinde egemenlik kurmaya devam edeceklerdi. Sana sistemden pay vererek içlerine çekecekler ve zaman içinde eriyip gidecektin...

[44] SÜNNET: Sözlükte [S-N-N] kökünden gelir. Mastarı "bıçağı bileylemek" demektir. Çığır, tutulan yol, adet ***(sünnet);*** yaşlanmak, ihtiyarlamak ***(isnân);*** çığırı izlemek, yolu takip etmek ***(tesennün);*** adetini izlemek, yolunu izlemek ***(istinân);*** diş, yaş, ömür ***(sinn);*** yıl, sene ***(seneh);*** yıllık, senelik ***(senevi);*** yolda yürümek ***(senne't-tarîk);*** üzerinden yıllar geçmiş şey ***(mesnun)*** kelimeleri bu köktendir... Görüldüğü gibi sünnet kavramının kökünde "bir şeyi sürekli yapmak" esas anlamı vardır. Arap, bıçağın ucunu sivriltmek için bileyleme işine ***(senne)*** demektedir. Buradan bir şeyi sürekli yapmak, ısrarla takip etmek, adet haline getirmek, onu huy ve yol edinmek manası çıkmakta diğer eşya ve olaylarda bu çağırışım sebebiyle bu kökten

tarzımız buydu.[44] Bizim davranış tarzımızda bir değişiklik bulamazsın.[45]

78- Güneşin kayboluşundan gecenin bastırmasına kadar canı gönülden destek iste/dua et/namaz kıl.[46] Ve sabah okuması.. Kuşkusuz sabah oku-

gelen kelimeler kullanılmaktadır. Bu manada Allah'ın yapa geldikleri ***(sünnetullah);*** peygamberin yapageldikleri ***(sünnet-i rasul);*** öncekilerin yapa geldikleri ***(sünnetul-evvelîn)*** kavramları terim değeri kazanmıştır. Türkçe'de "davranış tarzı" dediğimiz şeye benzer. "Bu onun tarzı değil" cümlesindeki manayı çağrıştırır.

[45] Yani: Senden önce gönderdiğimiz elçiler de doğduğu topraklardan sürüldüler. Yok edilmek, susturulmak, etkisiz hale getirilmek istendiler. Bunlar olmayınca uzlaşma yolları aradılar. Fakat direnenler, güçlüklere göğüs gerenler, davasının adamı olanlar sonunda galip geldiler. Haklı bir davayı baskı ve zorbalıkla örtbas etmek isteyenler sonunda yıkılıp gittiler. Böyledir bu: "Hak gelince batıl zail olur.", "Güneş balçıkla sıvanmaz", "Su gelince teyemmüm bozulur." "Yalancının mumu yatsıya kadar yanar", "Eden bulur."... Bunların böyle olduğuna tarih ve hayat tecrübesi şahittir. Açın bakın, izleyin görün bunun hep böyle olduğunu görecekseniz. İşte bizim davranış tarzımız budur. Bunda bir değişiklik de olmamıştır ve bundan sonra da olmayacaktır...

[46] SALÂT: Sözlükte [S-L-Y] veya [S-L-V] kökünden gelir. Mastarı "destek, yaslamak, sırtlamak, yöneliş, dua" demektir. Arapça'da hamile devenin doğumu yaklaştığında kuyruk altı sarkmak ***(sallatın-nâgati);*** namaz yeri, seccade ***(musallî);*** atın yarışta kazananın ardınca gitmesi ***(tasliyetel-feres);*** dua etmek ***(tasliye);*** hayvanın kuyruk altı veya sırtının ortası ***(es-selâ);*** ateşte yanmak, ateşe maruz kalmak ***(salla);*** bir şeyi yakmak için ateşte bırakmak ***(tasliyeh);*** ateşte ısınmak ***(istilâ);*** ateşte yanma, ateşte kalma ***(es-sıllî)*** kelimeleri bu köktendir... [S-L-Y] kökü daha çok ateş sürsün diye odun atmak, [S-L-V] kökü de yükü uyluklarıyla destek olup hayvanın sırtına yüklemek manası vardır. Her ikisinde de ortak mana "bir şeye destek olmak, sürmesini sağlamak"tır... Türkçe'de destekleme/yardımlaşma/dayanışma" dediğimiz şeye tekabül eder. Namaz anlamında kullanıldığında ise Allaha yönelip ondan destek ve yardım isteme demek olur. Salat kelimesi Kuranda sabah, akşam, gece, gündüz gibi güneşin hareketlerine nisbet edilerek kullanıldığında Allah'tan destek isteme yani bildiğimiz "namaz" anlamında bireysel, diğer yerlerde ise destekleşme/ yardımlaşma/dayanışma anlamında sosyal içeriklidir. Kuranda ***salat, hamd, teşbih*** kelimelerinin güneşin hareketlerine nisbet edilerek kullanıldığı yerlerde namaz anlamına gelen nusuk/menasik/ritüelin vakitlerine yönelik atıflar şunlardır; 17/İsra; 78-79 ayetlerinde güneşin kayboluşundan gecenin bastırmasına kadar ***(dulûkış-şems ila qasaqıl-leyX)*** ve Sabah okuması ***(quranel-fecr)...*** 11/Hud; 114. ayette gündüzün iki tarafı ***(tarafeyın-nehar),*** gecenin ilk saatlerinde ***(zulfen minel-leyl)...*** 20/Tâhâ; 130. ayette güneşin doğmasından önce ***(gable tuluuş-şems),*** gün batımından önce ***(gablel- gurûb),*** gecenin bir bölümünde ***(ânâiyıl-leyl),*** gündüzün

uçlarında *(etrafin-nehâr)...* 30/Rum; 17-18. ayetlerde akşama ulaştığınızda ***(hıyne tumsûne),*** sabaha kavuştuğunuzda ***(hıyne tusbihûne),*** gündüzün sonunda ve öğleye ulaştığınızda ***(aşiyyen ve hıyne tuzhirûn)...*** 24/Nur; 58. ayetinde sabah salatından önce ***(min gabli salâtıl-fecr),*** yatsı salatının sonrasında ***(min badi salâtıl-ışae)*** ifadeleri kullanılır... Bunlardan sadece sabah ve akşamı ifade eden ilk ikisinde "salâtı ikame et" ifadesi, diğerlerinde teşbih, hamd, okuma ifadeleri geçer...Sonuncu Nur suresinde ise çocukların içeri girerken izin alacakları vakitler sıralırken akşam ve yatsı ifadeleri kullanılır... Demek ki Kuran bu konuda eski dünya dinlerinin genel uygulamasını tümden ortadan kaldırmıyor. Genel olarak doğuş, yükseliş ve batış zamanlarında güneşe, yıldızlara vs. yöneltilen tapınma ritüellerini "Tek Allaha" çeviriyor. Bu anlamda Kur'an ın namazın kılınışı ve vakitlerini ayrıntılı olarak vermeyişi bunun dini dünyada çok bilinen ve yaygın bir şekilde uygulanan ritüel olmasındandır. .. Öte yandan Farsça "namaz" ile Arapça "salât" arasında şöyle bir ilişki olduğu anlaşılıyor: Namaz, Zerdüşt dininin eski kutsal metinlerinin dili olan Avestan dilinde (MÖ. 2. bin yıl) boyun eğme, temannah, saygı anlamına gelen ***nematit&n*** geliyor. Bu kelime Pehlevi ve Pazend dilleri olan orta Farsça'da (MS. 3-7. yy) aynı anlamda ***namaç*** olarak kullanılıyor. Yeni Farsça'da ise ***nemaz*** olarak devam ediyor. Zerdüşt dininin ibadet şekli ise ateş etrafında dönen bir ritüeldir. Aramice'de ***sala*** yine dua etme, ibadet etme demektir. Bu açıdan Arapça ateşte yanmak, ateşe maruz kalmak ***(salla);*** bir şeyi yakmak için ateşte bırakmak ***(tasliyeh);*** ateşte ısınmak ***(istilâ);*** ateşte yanma, ateşte kalma ***(es-sıllî)*** anlamında kullanılması, böylece hem Yahudi tapınağı hem de ateş ile ilgili bir mana kazanması bu Elam/Mezopotamya/Sami dillerinin birbiriyle derin tarihi ilişkisini gösterir. Öyle anlaşılıyor ki ***namaz*** çok eski bir tapınma kelimesidir. Kur'an bunu yeniden ele alarak düzenlemiştir. ***Salât*** kelimesi İran üzerinden Müslüman olan Türklere "namaz" olarak geçmiş, ancak aynı kökten gelen ***musalla, salâ, salavât*** gibi kelimeler Türkçe'ye Arapça'dan geçmiştir. Şu halde İslâm tarihi boyunca Müslüman milletlerin (Arap, Fars, Türk vb.) kıldığı "namaz", eski dünya dinlerindeki ritüellerinin yeniden yorumlanmış halidir. Nitekim çoğu Sümer heykellerinde insanlar ellerini göğüslerine bağlamış namaz kılar şekilde resmedilmektedir. Bu nedenle Kur anın arka plan derinliğindeki dinler tarihini bilmeden, sadece metnine bakarak "eğilip kalkma şeklinde bir namaz yoktur" gibi görüşler çıkarmak Kur'an'ı eski dünya dinleri ve Sami dil, tarih ve kültür evreninin ikliminden söküp kopararak anlamaya kalkmak manasına gelir. Hâlbuki Kur'an bütün bu eski dünyanın tashih edici devamcısı ***(musaddık)*** ve son büyük reformu olarak görülmek durumdadır...Demek ki güneşin gündüz ve geceyi meydana getiren iki dönüm noktası yani sabah ve akşam ile beraber kullanıldığında salât, namaz anlamına gelmektedir. Salât kavramı Kuranda sadece bu iki vakitle (sabah, akşam) birlikte kullanılıyor. Diğerlerinde teşbih et, hamd et, sabah okuması, gece kalkışı (teheccüd) ifadeleri geçiyor ki böylece vakit sayısı 7 yi kadar çıkıyor. Demek ki iki ile yedi vakit arasında namaz kılınabilir. İnsanlar en az iki en çok yedi vakit namazı

masında kalp gözlerini açan bir dinginlik vardır.[47] 79- Bir mecburiyet olmadığı halde geceleyin uykudan uyan.[48] Böylece Rabbinin seni övülmüş makamlara çıkarması umulur.

80- Şöyle dua et: "Rabbim! Başlarken doğrulukla başlamayı, bitirirken doğrulukla bitirmeyi nasip et. Bana yardım et, güç kuvvet ver Ey Rabbim!"

81- Ve haykır! "Hak geldi sahte olan yok olup gitti. Hiç şüpheniz olmasın; her sahte şey yok olmaya mahkûmdur."[49]

82- BİZ işte böyle böyle Kur'an'ı indiriyoruz. Öyle ki bu indiriş iman eden ler/güvenenleriçin şifa, sevgi ve merhamet kaynağı olurken zâlimlerin hüsranını artırıyor.

83- İnsanoğlu bu; nimete kavuşturduğumuzda dönüp arkasına bakmıyor, sıkıntıya düşünce de sızlanıp duruyor.

84- Onlara söyle: "Herkes kendi kişiliğini yansıtır. Rabbiniz kimin doğru yolda yürüdüğünü çok iyi biliyor..."

85- SANA ruhtan soruyorlar. Onlara söyle: "Ruh Rabbimin işidir." Bu konuda size pek az bilgi verilmiştir."[50]

86- Eğer istesek vahyettiğimizi keser, hepsini sileriz. Bize karşı kendine bir dayanak da bulamazsın.

87- Ancak Rabbinin sevgi ve merhameti sayesinde böyle bir şey yapmıyoruz. O'nun sana olan lütfü çok büyüktür; bundan hiç şüphen olmasın.

88- Onlara söyle: "Gördüğünüz, görmediğiniz[51] herkes Kur'an'ın benzerini getirmek üzere toplansalar, ellerinden gelen her şeyi yapsalar dahi bir

kendi durumlarına, şartlarına ve pisikolojik hallerine göre tercih ederler. İnsanlar iki ile yedi vakit arasında ne kadar kılıcağına kendisi karar verebilmelidir.

[47] Harfi harfine: "Şems'in zirveden dönüşü ile 'leyi' iyice bastırdığında 'salat' et, bir de 'fecr' okuması. Muhakkak ki 'fecr okuması' meşhud'dur."

[48] Harfi harfine: "Gecenin içinden senin için nafile" olarak onunla 'teheccüd' et."

[49] Harfi harfine: "Hak' geldi 'batıl' 'zail' oldu. Muhakkak ki 'batıl' yok olmak durumundadır."

[50] Ayette neyin kastedildiği konusunda iki görüş vardır: 1- Soru ruh hakkındadır. Ruhun ne olduğu sorulmaktadır. 2- Burada ruhtan maksat vahiydir. Vahyin nasıl bir şey olduğu sorulmaktadır... Hemen sonraki ayetten de anlaşılabileceği gibi ikinci görüş doğru ve isabetli görünmektedir. Dolayısıyla insanlar Hz. Peygamber'den (s.a.v) gelen vahiy hakkında soru sormakta, ayette ise vahyin Allah'tan geldiği, O'nun işi olduğu, isterse hemen kesilebileceği, peygamberin kendince uydurup durduğu bir şey olmadığı vurgulanıyor. Ayrıca bkz. "RUH'L-KUDS" 16/102. ayet ve "VAHİY" 16/68. ayet dipnotları.

[51] Harfi harfine: "İnsanlar ve cinler..." Kur'an'da "ins" ve "cinn" kelimeleri tek başına kullanıldıklarında bildiğimiz anlamda "insan" ve "cin", beraber kullanıldıklarında ise "görünen ve görünmeyen ***(ins-u cinn)*** bütün varlıklar" manasında kullanılmaktadır.

benzerini getiremezler.

89- Açıkçası Biz bu Kur'an'da dillere destan olacak birçok açıklama yaptık. Fakat insanların çoğu hala inkârda ısrar ediyorlar.

90- Diyorlar ki: "Yerden bir pınar fışkırtmadıkça, 91- Hurmalıklardan ve üzümlüklerden bir bahçe yapıp aralarından çaylar akıtmadıkça, 92- Yahut iddia ettiğin gibi göğü üzerimize parça parça düşürmedikçe veya Allah'ı ve melekleri karşımıza açıkça getirmedikçe, 93- Altından bir evin olmadıkça ya da gökyüzüne çıkıp oradan bize özel bir mektup getirmedikçe sana inanmayacağız." Peki, söyle onlara: "Rabbimin şanı yücedir. Ben sadece bir insan,[52] sadece bir peygamberim."

94- Kendilerine doğru yolu gösteren rehber geldiğinde insanların imana yanaşmamasının nedeni; "Allah bir insanı mı peygamber gönderdi?" demelerinden başka bir şey değildir.

95- Söyle onlara: "Eğer yeryüzünde yürüyen melekler iskân etmiş olsaydı, elbette onlara peygamber olarak gökten bir melek gönderirdik."[53]

96- Söyle onlara: "Allah, sizinle benim aramda şahit olarak yeter. Allah kullarının her şeyini duyuyor, her şeyini görüyor.

97- Allah her kime doğru yolu nasip ederse o, doğru yolda yürür. Her kimi de sapıklık içinde bırakırsa artık onlar için Allah'tan başka yardımcılar bulamazsın. Biz onları kıyamet günü kör, dilsiz ve sağır olarak yüzükoyun toplayacağız. Cehennemin dibini boylayacaklar; alevi söndükçe yeniden yakacağız.

98- Onların müstahak olduğu ceza budur. Çünkü onlar hem ayetlerimize kâfirlik ettiler, hem de "Biz kemik yığını

[52] İNSAN/BEŞER: Bkz. 76/1. ayet dipnotu.

[53] Demek ki bu ayetler (90-95) açıkça gösteriyor ki mucize talepleri tarihin her döneminde olmuştur. Bütün elçiler bu tür doğaüstü güç gösterisinde bulunma ***(sultan)*** talebiyle karşılaşmışlardır. Elçiler ise onlara; "Biz sadece bir beşeriz, bir peygamberiz. Size söze dayalı, anlayacağınız, üzerinde düşünebileceğiniz, apaçık ayetler ***(beyyinât)*** getiriyoruz." demişlerdir. Dikkat edilirse 94. ayet elçiler hakkında genel bir ilke koyuyor; "insanların imana yanaşmamalarının nedeni "bizim gibi bir beşerden peygamber mi olurmuş" demeleridir. Bu ilke bütün inkarcılar ve bütün elçiler için geçerlidir. Şu halde "Önceki elçilere mucizeler verilmişti, **Hz.** Peygamber'e (s.a.v) ise mucize olarak sadece Kuran verildi." görüşü eksiktir. Bilakis bütün elçilere söze dayalı delil ***(beyyinât)*** ve vahyin insan ruhunu dirilten, hayat bahşeden "kelimelerinden" başka bir şey verilmedi. **Hz.** Peygamber (s.a.v) ne ise diğerleri de oydu! (Allahu alem). Ayrıca bkz. "AYET"; 17/59, "BEYYİNÂT"; 14/9. ayet dipnoüarı.

[54] Bu ayeti şu hadis çok açık bir şekilde tefsir ediyor; "Saffan bin Assal'dan, o şöyle demiştir: "Bir Yahudi arkadaşına bizi şu peygambere götür de apaçık dokuz ayet' hakkında soralım dedi. Bunun üzerine biz hep beraber **Hz.** Peygamber (s.a.v)'in yanına gittik. O ikisi soruyu sordular. **Hz.** Peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu: "Bu

haline gelip toz toprak olduktan sonra mı yeni bir yaratılma ile hayat bulacakmışız?" dediler.

99- Gökleri ve yeri yaratmış olan Allah'ın, kendilerinin mislini yeniden yaratmaya kadir olduğunu görmüyorlar mı? Verilen süre dolduğunda bu kesinlikle gerçekleşecek! Fakat bu zâlimlerin kâfirlikten başkasına aldırdıkları yok.

100- Onlara söyle: "Rabbimin sevgi ve merhamet hazineleri sizin elinizde olsaydı, biter korkusuyla kimseye bir şey vermezdiniz. Şu insanoğlu ne çok cimridir!"

101- İYİ DİNLEYİN! Musa'ya söze dayalı apaçık dokuz ayet indirdik.[54] İsrail oğullan'na[55] sor; Musa onlara

dokuz ayet: 1 - Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamanız 2- Hırsızlık etmemeniz 3- Zina yapmamanız 4 - Adam öldürmemeniz 5 - Sihir yapmamanız 6 - Faiz yememeniz 7- Evli kadına zina iftirasında bulunmamanız 8- Savaşta kaçmamanız 9- Cumartesi yasağına riayet etmenizdir." dedi. Bunun üzerine o iki Yahudi ayağa kalktı ve Hz. Peygamber (s.a.v)>in ellerini ayaklarını öperek şöyle dediler: "Şahadet ederiz ki sen peygambersin. Eğer kavmimiz tarafından öldürülmekten korkması} dik, hiç şüphesiz sana tabi olurduk." (Razi, Kurtubi, İbn Kesir). Keza "dokuz" kelimesi çokluktan kinaye olup sadece bu dokuz (veya on emir) değil "birçok ayet" de kastedilmiş olabilir. Burada dokuz mucizenin kastedildiği iddiasına gelince, bu gayet açık İsrailiyat'tır. Musa ve İsrailoğulları kıssasını mucizelere boğan Tevrat anlatıları hiç süzgeçten geçirilmeden klasik müfessirlerimizin eserlerine girmiş görünüyor. Yukarıdaki ayette yine söze dayalı apaçık deliller ***(ayatun beyyinât)*** tabirinin kullanıldığına dikkat ediniz. Bu, tüm Kur an boyunca hiç şaşmıyor. Elçilerin getirdikleri ısrarla bu tabirle ifade ediliyor. İnkarcıların mucize talebi ifade edilirken ise genellikle güce dayalı apaçık deliller ***{sultanun mubin)*** deniliyor... Hz. Musa'ya verilen asay-ı Musa ve yed-i beyzadan ne anlaşılması gerektiğine gelince, bu sihirbazlığa dayalı Firavun ve Haman diktatörlüğünü deşifre etmek için Musa'nın giriştiği bir karşı hücum olarak okunmalıdır. Buradan Hz. Musa'nın, Firavunluğun o günkü gnostik, ezoterik, dini-ideolojik köklerini sarsmak istediği sonucunu çıkarıyoruz. Çünkü "asa" eski dünya dinlerinde çok önemli bir semboldür ve tanrı-kralın sihir ve büyüye dayalı gücünü ifade eder. Yukarıdaki dokuz emirden birisinin "sihir yapmayın" olması da gösteriyor ki Hz. Musa, sihir ve büyücülüğün korku salan etkisi üzerine kurulu bir siyasî yapıyı temellerinden çatırdatmak istiyordu. İşin doğrusu Hz. Musa bu işin nasıl yapıldığını Mısır'dan ayrı kaldığı on yıllık süre içinde öğrenmiş olabilir. O dönemde sihirbazlar, içine civa doldurulmuş bağırsağı yılan şeklinde boyuyorlar ve sıcak toprağa atınca yılan gibi kıvrılıyordu. Yani sihirbazlar zaten bunu yapıyorlardı. Hz. Musa onlara bilmedikleri bir şeyi yapmadı. Bildikleri bir şeyle onların karşısına çıktı. Unutulmamalı ki Kur'an lisanında Hz. Musa'nın ki dâhil insanların etmesi-eylemesi, aynı zamanda (hem dem) Allah'ın yaratması, vermesi, ihsan etmesi, etmesi-eylemesidir. Bu konuyu iyi kavramak lâzımdır. Aristocu

mantıkla "ya odur ya budur" demek burada gitmemektedir. Çünkü Allah-insan veya Allah-peygamber, Allah-âlem ilişkisi dümdüz işleyen Aristocu mantık ile kavranamaz... Şu halde korkulacak bir şey olmadığını göstermek için Hz. Musa, büyü imparatorluğuna böylece meydan okuyor. Fakat bir kez meydan okuyup bu işi orada bıraktığını da görüyoruz. Ardından asıl kırk yıl "temizlediği arazi üzerine" işte bu dokuz veya onlarca dokuz söze dayalı apaçık ayetlerle ***(ayatun beyyinât)*** tebliğde bulunuyor. Hatta Taberinin rivayetine göre bu faaliyeti Mısır'da 40 yıl kadar sürüyor. .. Tufan, çekirge, bit, kurbağa istilâları ve Nil Nehrinin kızıl akmasına gelince, bunlar dünyanın/şu anın başka yerlerinde de görülebilen doğal afetlerdir. Kuran lisanında bunlar birer "azap" ve "uyarı"dır. Halen dünyada böyle afetler olmaya devam etmektedir. Fakat insanlar o gün olduğu gibi bugünde bunlardan ibret almıyor, sıradan şeyler olarak görmeye devam ediyorlar...

[55] BENİ İSRAİL: Kuranda kullanılan "İsrailoğulları" tabirine "Tanrı ile yürüyenin torunları olduklarını iddia edenler" anlamında kısaca "Tanrı ile yürüyenin torunları, ahfadı vs." şeklinde tefsir etmemiz, tabirin sözlük anlamından çıkardığımız bir manaya dayanmaktadır. Şöyle ki: "İsrail" Hz. Yakupun lakabı olup "Tanrı ile yürüyen" demektir. Terkipte yer alan [B-N-Y] kökü de mastar olarak "yapmak, kurmak, bina etmek, inşa etmek" manasındadır. Dolayısıyla mana "Tanrı ile yürüyenin ardından kendilerine onun torunu göstermek için silsile inşa edenler, kendilerini ona nispet ederek soy ve zürriyet bina edenler" demek olur. Bu ise birinin kendisini filanın torunu, oğlu, zürriyeti, soyu, sopu olduğunu iddia etmesi demektir. Demek ki bu bir iddiadır. Kuran bu manada dokunaklı bir göndermeyle, "Ey Tanrı ile yürüyenin torunları, ahfadı, soyu, zürriyeti vs. olduğunu iddia edenler, kendilerini ona nispet edenler, onunla aralarına silsile inşa edenler, bunu kurgulayıp bina edenler! Siz kim Tanrı ile yürümek kim?" demeye getirmektedir. Tabirin bu şekilde okunması hem dil kurallarına, hem de Kur anın tarihte bir şekilde oluşmuş bu nispet ve aidiyet iddiası üzerinden vermek istediği evrensel mesaja uygun düşmektedir...

[56] Yani: Bu sözler zaten bildiğimiz şeyler. Ama sen bunları Tanrı'dan aldığını söylüyorsun. Tanrı neden benimle değil de seninle konuşuyor. Nasıl oluyor da Tanrı ile konuştuğunu söyleyebiliyorsun, çünkü eğer bir tanrı varsa o da benim. Şu halde sen "halüsinasyon" görüyorsun, hayal dünyasında yaşıyorsun, kendini peygamber sanıyorsun...

[57] BASAİR: Bkz. 12/108. ayet dipnotu.

[58] Harfi harfine: "Onu hak ile indirdik ve o hak ile indi."

[59] Yani: İyilere iyi haberler veresin, onları cennet ile müjdeleyesin diye "mübeşşir" olarak; kötüleri de ölüm, afetler ve kıyamet günü ile uyarasın, uyandırasın diye "nezir" olarak gönderdik. Sen ne bir büyücü, ne bir sihirbaz ne de doğaüstü güçlere sahip birisisin. Yalnızca "söz" ile uyaran, "söz" ile muştulayan, karakteri sapasağlam dürüstlük abidesi bir öksüz, sağduyuya hitabeden, vicdanın ve merhametin sesi

geldiği zaman Firavun ona: "Ey Musa, ben senin kesin büyülendiğini düşünüyorum."[56] dedi.

102- Musa da: "Pekâlâ bilirsin ki bu apaçık sözleri ancak göklerin ve yerin Rabbi, vicdanının sesini duyabilesin[57] diye indirdi. Ben de ey Firavun, senin kesin mahvolduğunu düşünüyorum!" dedi.

103-104- Derken Firavun onları ülkeden sürüp çıkarmak istedi. Biz de hem onu, hem de beraberindekilerin tümünü boğduk. Arkasından da İsrail oğullan'na dedik ki: Artık memleketinizde güven içinde yaşayabilirsiniz. Hiç şüpheniz olmasın; mahşer günü zâlimi mazlumuyla hepinizi huzurumuzda toplayacağız.

105- BİZ bu Kur'an'ı hak olarak indirdik; hakkın/adaletin/gerçeğin ta kendisidir inen![58] Seni de ancak müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik.[59]

106- Kur'an'ı hayatın içinden seslenerek, insanlar sorun yaşadıkça cevaplar vererek, bölüm bölüm indirdik.[60]

107- Onlara söyle: "İster ona inanın, ister inanmayın." Önceki çağlarda kendilerine bilgi verilenler içinden bu Kur'an okununca yüzüstü secdelere kapananlar vardı. Onlar derlerdi ki:

108- "Rabbi m iz sen her tür eksiklikten uzaksın. Gerçekten Rabbimizin sözü kesinlikle gerçektir."[61]

109- İşte onlar böyle ağlayarak yüzüstü kapanırlar; içleri korku ve titreme ile dolup taşar.

110- Söyle yine: "İster "Allah" diye dua edin, ister "Rahman" diye dua edin. Hangisi ile dua ederseniz edin bütün güzel isimler O'nundur.[62] Dua ederken sesinizi çok yükseltmeyin, çok da gizlemeyin; ikisi arası bir yol tutun.

olan bir el-eminsin Ey **Muhammed!**

[60] Harfi harfine: "Onu bir 'Kur an olarak, insanlara 'meks' (dura dura) okuyasın diye 'tefrik' (kısım kısım) ettik ve onu 'tenzil' (parça parça) ederek indirdik."

[61] Yani: Önceki çağlarda Rabbimizin, "Bu dava ne **Musa** ile, ne **İsa** ile bitmez, bitmeyecek. Daha ne **Musa**'lar ne **İsa**'lar gelecek. Yeryüzünde "Allah'ın sesi" olacak elçiler daima bulunacak. Tevhid ile şirk, hak ile batıl, adalet ile zulüm her zaman kendi seslerini çıkaracak. Bu nedenle bu işin **Musa** veya **İsa** ile bittiğini sanmayın. Allah'tan ümidinizi kesmeyin. Çünkü Allah daima "oluş" ile beraberdir. İnsanlık ile birlikte yürümektedir. Yeryüzü, dünya, kâinat sahipsiz değildir..." diye verdiği sözler gerçekleşmiş bulunuyor. İşte şu öksüz **Muhammed, Musa**'nın ve **İsa**'nın ve önceki çağların tüm elçilerinin yolunu sürdürüyor; onların davasını yeniden dile gelen sesi soluğu oluyor...

[62] Demek ki "Allah" ismi de "Rahman" ismi de gerçekte tam olarak "O'nu" ifade etmeye yetmez. Aslında bu isimler tarih boyunca insanların tanrı arayışında ortaya çıkarak şekillenmiş isimlerdir. O ***(Huve)*** gerçekte isimsizdir. Ezeli ve ebedi yüce varlığın ismini tam olarak bilmiyoruz ama biz ona "Allah", "Rahman" diyoruz. Daha birçok güzel isimlerle O'nu anıyoruz. Bu isimler Onunla ilişkiye geçebilmemiz için bir takım kelimelerdir. Oysa ***Sırrul-Esrar*** olan yüce varlık kelimelere sığmaz. Bu

111- Deyin ki: "Övgü, çocuk edinmeyen, acizliğinden dolayı yardıma ihtiyacı olmayan, mülkünde ortağı bulunmayan Allah'adır." Haydi, yüceltin onu; Allahu Ekber!

nedenle ne kadar güzel isim varsa Onundur. İyiliğe, güzelliğe, doğruluğa, sevgiye, merhamete dair ne kadar söylenmiş söz varsa O ndandır...

Ayrıca Bkz. "ALLAH"; 1/1. ayet, "RAHMAN"; 1/2. ayet, "EB-RAHAM"; 14/35. ayet dipnotları.

***

06 - (78) EN'AM SURESİ

Bütünü tek inişte Mekke'de nazil olmuştur, 165 ayettir. 136-147 ayetleri arasındaki pasajda, Kabe'ye getirilen hediye hayvanların, özellikle de sığırların (en'am); Kabe'yi kendi menfaatleri için kullanan Kureyş ileri gelenlerince "iç edilmesi" eleştirilirken, ayetler içinde sık sık "en'am" (nimetler, sığırlar, hayvanlar) tabiri kullanıldığından dolayı bu adı almış görünmektedir. Genel olarak surenin ana teması, Allah'ın birliği (tevhid); bölünmez bütünlüğü (samed); insanlıkla dinamik ilişkisi (risalet) ve yeniden diriliş (kıyamet) gerçeği ile bunların sonuçları etrafında döner.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- BÜTÜN ÖVGÜLER, gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı var eden Allah'a mahsustur. Fakat kâfirler, onları kendilerini yaratana denk tutmaya kalkıyorlar.

2- Sizi çamurdan yaratan, sonra ecelinizi belirleyen, malûm bir ecel de kendi katında olan O'dur.[1] Ama siz hâlâ şüpheler içindesiniz.

3- Hâlbuki göklerde ve yerde Allah O'dur. İçinizi de dışınızı da bilir. Daha ne yapıp edeceğinizi de bilir.

4- Hal böyleyken, ne zaman onlara Rablerinin ayetlerinden bir ayet gelse yüz çevirirler.

5- Şimdi de kendilerine gelen bu apaçık gerçeğe yalan diyorlar. Fakat alay ettikleri şeyin ne olduğunu çok yakında anlayacaklar.

6- Önceki çağlarda yaşamış nice nesilleri helak ettiğimizi görmüyorlar mı? Şu yeryüzünde onlara, size vermediklerimizi vermiş; üzerlerine gökten nimetler yağdırmış ve ayaklarının altından ırmaklar akıtmıştık. Biz onları, günahları ile birlikte helak ettik ve arkalarından yeni nesiller var ettik.

7- Eğer sana kâğıt üzerine yazılmış bir kitap indirseydik, ona elleriyle dokunsalardı bile yine o kâfirler; "Bunlar, apaçık bir takım büyüleyici lâflardan başka bir şey değil." diyeceklerdi.[2]

8-Yine, "Şuna bir melek indirilse de görsek?" diyorlar. Eğer öyle bir melek

[1] Ayete geçen iki ecelden ne kastedildiği hakkında şu iki yorum yapılabilir: 1- Sizin geçmişte yaşayanlarınıza belli bir süre (ecel) tayin eden ve gelecekte yaşayanlarınıza da belli bir süre (ecel) tayin edecek olan Odur (Ebu Müslim). 2- Şu ana kadar yaşadığınız süreyi (ecel) size veren ve bundan sonra da ömrünüzün geriye kalan kısmını belirli bir vakte kadar sürdürecek (ecelin müsemma) olan Odur.

[2] Yani: Sana, "âlemlerin Rabbinden falan oğlu falana" diye kendi namlarına yazılı, adrese teslim yazılı bir belge gönderseydik; kendi elleriyle zarfı açıp imzalı, mühürlü, kaşeli mektubumuzu okusalardı bile yine de inanmaz, kâfirlik etmeye devam ederler ve "bu bir aldatmaca" der dururlardı...

indirseydik, işleri oracıkta biterdi. Kendilerine bir an bile göz açtırılmazdı.

9- Peygamberi bir melek yapsaydık, yine bir adam yapardık ve onları yine düştükleri kuşkuya düşürürdük.[3]

10- Doğrusu senden önce gönderilen elçilerle de alay edildi. Ancak o alaya aldıkları hak, o maskaralığı yapanları çepeçevre kuşatıverdi.

11- Söyle onlara: "Yeryüzünde dolaşın da elçilere yalancı diyenlerin sonunun ne olduğunu bir görün.

12- De ki: "Göklerde ve yerde ne varsa kimindir?" Cevap ver: "Sevgiyi ve merhameti kendine farz kılmış olan Allah'ındır." Sizi, varlığında kuşku olmayan kıyamet gününde toplayacak. Oysa kendilerine yazık edenler, imana yanaşmıyorlar.

13- Gecenin ve gündüzün barındırdığı her şey O'nundur. Her şeyi duyuyor, her şeyi biliyor O.

14- Söyle onlara: "Göklerin ve yerin yaratanı olan Allah'tan başkasını mı yâr edineceğim? Oysa O yedirip besler ve fakat kendisi beslenmekten uzaktır." Herkes duysun: "Ben O'na ortak koşanlardan olmakla değil, hakkını teslim edenlerin[4] öncüsü olmakla emrolundum."

15- Söyle onlara: "Ben Rabbime karşı gelecek olursam, büyük bir günün azabından korkarım."

16- O gün kim esirgenirse, Allah onu sevgi ve merhametine almıştır. İşte gerçek zafer budur.

17- Allah, sana bir zarar vermek isterse ona Allah'tan başka kimse engel olamaz. Eğer sana iyilikte bulunursa unutma ki O'nun her şeye gücü yeter.

18- Kullarının üstünde karşı konulmaz güce sahip olan O'dur. O her şeyden haberdardır, çok bilgedir.

19- De ki: "Şahitlikte hangi şey daha büyüktür?" De ki: "Allah, benimle sizin aranızda şahittir. Bu Kur'an, sizi ve ulaşabildiği herkesi uyandırmak için vahyolundu. Şimdi siz, Allah'tan başka ilâhlar olduğuna şahitlik edebilir misiniz?" Cevap ver: "Ben şahitlik etmem." Duysun herkes: "O tek Tanrı'dır. O'na koştuğunuz ortaklarınızla[5] hiç bir alâkam yoktur, kesinlikle!"

20- Önceki çağlarda kitap verilenler, bu gerçeği kendi oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Fakat kendilerine yazık edenler imana yanaşmazlar.

21-Allah'a olmayacak şeyler yakıştırarak yalan uyduran veya O'nun ayetlerine yalan diyenden daha zâlim kim olabilir? Zâlimler kurtuluşa eremezler.

22- Onların hepsini, bir gün huzurumuzda toplayacağız. Allah'a ortak koşanlara: "Hani nerede o ortak sandıklarınız?" diyeceğiz.

23- Çaresizlik içinde sadece şöyle diyecekler: "Rabbimiz Allah'a yemin ederiz ki, ortak koşuyor değildik."[6]

24- Kendilerine karşı nasıl de yalan

[3] Yani: Bir adam şeklinde gelen meleğe, bu sefer yine itiraz edecekler ve "Hani nerede melek, bu bir adam?" diyeceklerdi.

[4] İSLAM/MÜSLÜMAN: Bkz. 68/35. ayet dipnotu.

[5] ŞİRK/SAMED: Bkz. 112/2. ayet dipnotu.

söylüyorlar. O uydurdukları putlar da ortalıktan kayboldu gitti.

25- İçlerinden bazıları da seni Kur'an okurken dinlerler. Fakat Biz, kalplerine onu anlamalarına engel kabuklar geçirmişizdir. Kulaklarında da bir sağırlık vardır. Bütün ayetleri görseler de iman etmezler. O kâfirler sana geldiklerinde seninle tartışmaya kalkışarak; "Bu, eskilerin masallarından başka bir şey değildir." der dururlar.

26- Hem başkalarını ona yaklaşmaktan alıkoyarlar, hem de kendileri ondan uzaklaşırlar. Böylece sadece kendilerini mahvederler, ama farkında bile değiller.

27- Ateşin başında bekletilip: "Ah! Ne olurdu geri gönderilsek de, Rabbimizin ayetlerine yalan demeyip iman edenlerden/güvenenlerden olsaydık." dediklerini bir görseydin!

28- Fakat hayır! Daha önce gizledikleri karşılarına çıktı da ondan. Hiç şüpheniz olmasın; geri gönderilseler, yapmayın denilen kötülüğü yine yaparlar. Çünkü onlar her zaman yalancıdır.

29- Bazıları da: "Hayat sadece bu dünyadan ibarettir. Tekrar diriltilecek de değiliz." diyor.

30- Fakat sen onları asıl, Rablerinin huzuruna durduklarında "Nasıl, şu gördüğünüz hak değil miymiş?" diye sorulunca görecektin. O zaman, "Evet, Rabbimiz" diyecekler. "Öyleyse hakkı/adaleti/gerçeği örtbas etmenizin karşılığı olarak tadın azabı!" diyeceğiz.

31- Hiç şüpheniz olmasın. Bir gün Allah'ın huzuruna çıkacaklarını inkâr edenler hüsrana uğrayacak. Nihayet kıyamet kopup o beklenen gün ansızın gelince, "Yazıklar olsun! Dünya fena yanıltmış bizi." diyecekler. Onca günahın yükünü taşıyacaklar. Bakın ne berbat bir yük taşıyorlar.

32- Dünya hayatı, sadece bir oyun ve eğlenceden başka bir şey değildir. Ahiret hayatı ise, sakınanlar için çok daha güzeldir. Bu akıl tutulması neden?

33- Doğrusu, söyledikleri lafların seni çok üzdüğünü biliyoruz. Unutma ki bu zâlimler seni değil, aslında Allah'ın ayetlerini inkâr ediyorlar.

34- Yine unutma ki, senden önceki çağlarda gönderilen elçileri de yalanlandılar. Kendilerine yardımımız gelinceye kadar dışlanmaya ve eziyetlere sabırla katlandılar. Fakat emin ol, Allah'ın kelimelerini değiştirebilecek hiçbir güç yoktur. Malûm, sana o elçilerden haber vermiştik.[7]

35- Eğer onların aldırış etmemeleri, seni sıkıntıya sokuyorsa haydi gücün yeterse yerin dibine bir tünel kaz veya

[6] Yani: Bizim niyetimiz, bölünmez bütünlüğü (samed) parçalayarak ortak koşmak (şirk) değildi. Biz böyle şeyler düşünmemiştik. Biz, onların bizi Allaha yakınlaştıracağına inanıyorduk. Güneşe, aya, yıldıza, boğaya, aslana, balığa, koça; göğün, yer altının, suların, rüzgârın vs. tanrılarına, yarı-tanrılarına, koruyucu küçük tanrılarına vs. inanırken; putlardan, heykellerden şefaat dilenirken; İsa'yı, Musa'yı, kutsal hanedanları, din adamlarını, azizleri, velileri, imamları, şeyhleri, seyyidleri vs. yüceltirken, ortak koşmak gibi bir niyetimiz yoktu. Biz, Allah'ın razı olduğunu sandığımız iyi bir iş yapıyorduk. Bunun ortak koşmak olacağını hiç düşünmemiştik...

göklere bir merdiven daya da onlara bir mucize getir! Fakat unutma ki eğer Allah isteseydi onları toptan doğru yolda yürütürdü; bundan hiç şüphen olmasın. Şu halde, sakın cahillerden olma![8]

36- Unutma ki sana, sadece canı gönülden dinleyenler icabet edebilir. Ölmüşleri Allah diriltir. Zaten dönüp dolaşıp O'na gelecekler.

37- Tutmuşlar, "Neden ona bir mucize indirilmiyor?" diyorlar. Söyle onlara: "Allah'ın her şeye gücü yeter; her türlü ayeti gösterip duruyor." Fakat onların çoğu bunun bilincinde değil.[9]

38- Yerde kımıldayan hiçbir hayvan ve iki kanadı ile uçan hiçbir kuş yoktur ki, sizin gibi birer topluluk olmasınlar. Biz kitapta hiçbir eksik bırakmamışızdır. Sonuçta hepsi Rablerinin huzurunda toplanacaklar.[10]

39-Ayetlerimize yalan diyenler, karanlıklar içinde kalmış sağırlar ve dilsizler sürüşüdür. Allah dileyeni şaşırtır, dileyeni de doğruluk ve dürüstlük yolunda yürütür.[11]

40- Söyle onlara: "Bir defa olsun düşünün. Allah'ın azabı başınıza gelse veya kıyamet başınıza kopsa, Allah'tan baş-

[7] Yani: Ey öksüz bulup da bağrımıza bastığımız Muhammed! Ey Allah'ın soylu sesi! Unutma ki çektiğin bu eziyetleri daha önce de birçok peygamber çekmişti. Fakat onlar yılmadılar, yorulmadılar, zaafiyet göstermediler. "Allah'ın sesi" (kelimetullah) olmaya devam ettiler. Çünkü yeryüzünde Allah'ın seslerini değiştirebilecek, onu kısabilecek, bastırabilecek bir güç yoktur. Mesela, her biri birer Allah'ın sesi olan Yahya ve İsa... Birini ağaç kovuğunda, diğerini çarmıhta "değiştirmeye" kalktılar. Kısa zaman içinde unutulur giderler diye düşündüler. Ama ey Muhammed! Emin ol, kıyamet durdukça onların sesi, şu gök kubbede yankılanmaya devam edecektir. Hiçbir güç, Allah'ın davasını insanlığın dimağından silemez, silemeyecektir...

[8] Görüldüğü gibi, insanları çaresiz inanmak zorunda bırakacak "olağanüstü mucize" gösterme talepleri reddediliyor. Hz. Peygamber (s.a.v)'in (ve de önceki tüm elçilerin) söze dayalı apaçık mesajlar ***(ayâtun beyyinât)*** dışında bir şey getirmediğine bundan daha açık bir delil olamaz...

[9] Yani: Allah'ın olağanüstü mucizeler dâhil her türlü ayeti indirmeye gücü yeter; O buna kadirdir. Fakat onlar, Allah'ın ayetlerinden gafildirler. Neyin Allah'ın mucizesi olduğunun farkında ve bilincinde değiller. Mesela, her gün doğan şu güneş Allah'ın ayeti (mucizesi) dir. Apaçık tabiat; yerler, gökler, gece, gündüz, ay, yıldızlar, hayvanlar, insanlar, bitkiler, yağmur, deniz, doğa, yaz, kış, sonbahar, ilkbahar vs. hepsi Allah'ın birer ayeti (mucizesi)dir. Fakat onlar bakmasını bilmiyor, bunun bilincinde değiller.

[10] Demek ki mucize yerde debelenen her canlıda, havada uçan her kuşta yani açık tabiatta, çıplak doğada aranmalıdır. Her gün ve her saat Allah'ın mucizesi çevremizi kuşatmış bulunuyor. Fakat bunlara alıştığımız için zamanla bize mucize gibi

kasına mı dua edeceksiniz? Eğer doğru söylüyorsanız buna cevap verin!"

41- Besbelli ki, yalnız O'na dua edeceksiniz. Demek ki; O, layık görürse, yalvardığınız belayı üzerinizden kaldırır ve o an O'na koştuğunuz ortakları unutursunuz.

42- İyi dinle. Senden önceki çağlarda da elçiler gönderdik, fakat dinlemediler. Biz de, yalvarıp yakarsınlar diye onları darlık ve sıkıntılara uğrattık.

43- Hiç olmazsa sıkıntıya uğrattığımız zaman yalvarsaydılar bari. Fakat kalpleri katılaşmış, şeytan da bütün yaptıklarını kendilerine güzel göstermişti.

44- Öyle zaman oldu ki, yapılan uyarıları unuttular. Üzerlerine bütün güzelliklerin kapılarını açıverdik. Nihayet kendilerine verilen bu bolluk ve serbestlik ile tam da ferahlandıkları bir sırada, ansızın kendilerini yakalayıverdik. Hepsi bir anda bütün ümitlerini kaybettiler.

45- Sonunda zulmedip duran o halkların son kalıntıları da yok olup gitti. Bütün övgüler yalnızca Allah'a mahsustur.

46- De onlara: "Söyler misiniz, eğer Allah kulaklarınızı ve gözlerinizi alır, kalplerinizi mühürlerse, Allah'tan başka hangi tanrı onu size iade edecek?" Ayetlerimizi işte böyle çok yönlü olarak açıklıyoruz, ama onlar hâlâ aldırış etmiyorlar.

47- De onlara: "Vicdanınızın sesine hiç kulak vermez misiniz?[12] Şayet Allah'ın azabı ansızın yahut açıktan başınıza gelse, durumunuz ne olacağını bir düşünsenize? Zâlimler guruhundan başkası yok edilir mi sanıyorsunuz?"

48- Biz elçileri müjdeci ve uyarıcı olarak göndeririz. Onun için kim iman edip iyilik, güzellik, doğruluk yolunda yürürse, korkularını yenecek ve dertlerinin esiri olmayacaktır.

49- Ayetlerimize yalan diyenleri ise artık alışkanlık haline getirdikleri kötülüklerin karşılığı olarak azap bekliyor.

50- Söyle onlara: "Ben size, 'Allah'ın hazineleri benim yanımdadır' demiyorum, ğaybı da bilmem. Size, "Ben meleğim" de demiyorum. Ben ancak bana verilen vahye uyarım." Sor onlara: "Kör ile gören bir olur mu? Bu zihin tutulması neden?

51- Bir veli veya arabulucu[13] olmadan,

gelmiyor. Mucizeyi olağanüstülükte, gidişatın tersine çevrilmesinde, alışılmışın dışında bir şey olmasında arıyoruz. Hâlbuki Kur an, ne eski elçiler için, ne de Hz. Muhammed (s.a.v) için "mucize" kelimesini ısrarla kullanmıyor; ayet diyor her şeye. Şu halde, her şey ama her şey, bütün varlığın, tüm varoluşun bizzat kendisi mucize (ayet)dir.

[11] Dileme ayetleri, genellikle "Allah dilerse" şeklinde çevrilir. Fakat burada, "kim dilerse" şeklinde çevrilmeye müsait bir durum vardır. Bu durumda, Allah ile insan arasındaki "karşılıklılık" bir kez daha vurgulanmış oluyor. Yani isteyen ve dileyen bazen Allah, bazen insan şeklinde ifade ediliyor ki, buradan isteme ve dilemenin karşılıklı olduğunu anlıyoruz.

Rablerinin huzuruna çıkmaktan korkanları, sana verilen vahiyle uyandır ki tam olarak sakınsınlar.[14]

52- Rablerinin rızasını isteyerek, sabah-akşam O'na dua edenleri sakın yanından kovayım deme. Onların hesabını sen verecek değilsin, senin hesabını da onlar verecek değil. Bu nedenle onları yanından kovmaya hakkın yoktur, aksi halde zâlimlerden olursun.

53- Böylece onları birbirleriyle imtihan ederiz ki, "Şunlar mı Allah'ın aramızdan lütfunu layık gördüğü kimseler?" desinler. Allah şükreden kullarını daha iyi bilen değil midir?

54- Ayetlerimize iman edenler/güvenenleryanına geldikleri zaman de ki: "Selam sizlere. Rabbiniz kendine sevgi ve merhameti farz kıldı. Sizden kim cahillikle bir kötülük yapar da; sonra tövbe edip iyiliğe, güzelliğe, doğruluğa yönelirse, unutmasın ki Allah bağışlayandır, sevgi ve merhametle dopdoludur.

55- İşte böyle ayetlerimizi ayrıntılı bir şekilde açıklıyoruz ki, günaha batmış olanların yolu iyice ayrılıp belli olsun.[15]

56- HAYKIR YÜZLERİNE: "Ben sizin Allah'tan başka taptıklarınıza ibadet etmekten men edildim!" De onlara: "Ben sizin heva ve hevesinize uyacak değilim. Aksi halde şaşırmış ve doğru yolda yürüyenlerden olmamış olurum."

57- De onlara: "Ben Rabbimden apaçık sözlü bir delile dayanmaktayım, siz ise O'na yalan dediniz. 'Hemen şimdi' istediğiniz azap benim elimde değil; karar ancak Allah'ındır. Hakkı/adaleti/gerçeği O açıklar. Hem O, hakkı/adaleti/gerçeği sahte olandan ayırt edenlerin en iyisidir."

58- De onlara: "O 'hemen şimdi' istediğiniz azap benim elimde olsaydı, aramızdaki iş çoktan sonuçlanmış olurdu. Ama kimin zalimlik ettiğini en iyi Allah biliyor.

59- Çünkü ğaybın[16] anahtarları O'nun yanındadır. Onları ancak O bilir. Karada ve denizde olan her şeyi bilir. O'nun

[12] Harfi harfine: "Kendinizi gördünüz mü?"

[13] ŞEFAAT: Bkz. 74/48. ayet dipnotu.

[14] TAKVA: Bkz. 2/2. ayet dipnotu.

[15] Tarih boyunca iflah olmaz zengin-fakir ayrımcılığına karşı Kuranın verdiği evrensel mesajlara dair yorum için bkz. 80/Abese suresi dipnotu.

[16] ĞAYB: Sözlükte [Ğ-Y-B] kökünden gelir. Mastarı "yitmek, kaybolmak" demektir. Kaybetmek, yok etmek, gizlemek ***(tağyîb);*** dedikodusunu yapmak, çekiştirmek, gıyabında ileri geri konuşmak ***(iğtiyâb);*** gitmemek, bulunmamak ***(teğayyub);*** devamsız, bulunmayan, üçüncü kişi ***(ğâib);*** orman, ağaçlık yer ***(ğabe);*** devamsızlık, yokluk, bulunmama ***(ğıyâb);*** yokluk, ayrılık, bulunmama ***(ğaybe);*** gıybetçi, dedikoducu ***(muğtâb)*** kelimeleri bu köktendir... Demek ki ***ğayb,*** sadece gözün görmediği değil; kulağın işitmediği, burnun koklamadığı, dilin tatmadığı, elin dokunmadığı ve bunlara nazaran yitikte, kayıpta olan demektir. Şu halde "/aybın anahtarları Onun yanındadır." demekle, "Gözün görmediği, kulağın işitmediği, burnun

bilgisi dışında ne bir yaprak düşer, ne de yerin karanlıklarında bir tane biter. Yaş ve kuru hiçbir şey yoktur ki o her şeyi açıklayan kitapta bulunmasın.[17]

60- Sizleri geceleyin kendinizden geçiren, gündüzün ne yaptığınızı bilen O'dur. Ölüm süreci tamamlansın diye sizleri her gün hayata geri döndüren O'dur. Sonunda dönüp dolaşıp O'na geleceksiniz. Hayatta neler yapıp ettiğinizi bir bir size haber verecek.

61- O, kulları üzerinde karşı konulmaz bir güce sahiptir.[18] Size koruyucular gönderir. Sonunda birinize ölüm geldiği vakit, elçilerimiz hiçbir kusur etmeden onun canını alırlar.[19]

koklamadığı, dilin tatmadığı, elin dokunmadığı, bütün bunların idrak alanı dışında olan her şeyi Allah bilir. Siz beş duyu ile algılayabildiğiniz bir dünyanın/şu anın içine doğdunuz ve ancak o kadar algılayabiliyorsunuz. Bunun dışında melekutun (varlık ve oluş âleminin) daha nice derinlikleri ve bilinmezlikleri var. İşte onları bilen sadece Allah'tır." denmek isteniyor.

[17] Demek ki "Allah'ın bilgisi", engin bir denizin, kendi içinde olup bitenleri bilmesi gibi bir şeydir. Deniz, içinde ne olup bittiğini hem bilir, hem de hafızasında tutar. Hiçbir şey denizin bilgisi dışında gerçekleşmez. Bir balık kımıldarken, bir yosun biterken daima denizin bilgisi dahilindedir. Buna rağmen ne balıklar, yosunlar, inciler, mercanlar, kayalıklar deniz; ne de deniz onlardır. Birbirlerinin ne aynısı, ne gayrısıdırlar. Çünkü sular âleminin başı (evvel) deniz sonu (ahir) denizdir, görüneni (zahir) deniz, görünmeyen derinlikleri (batın) yine denizdir. Çünkü deniz içindeki varlıklarla bölünmez bir bütündür... Bu örnek, bir metafor olarak ayeti anlamada belki bir fikir verebilir. Ama yine de bununla neyi kastettiğini en iyi bilen Allah'tır. Metin önümüze konduğuna göre, Biz sadece anlamaya çalışırız. Metin bize hitap ettiğine göre ve onu anlama makamında, şu an sadece biz yaşayanlar olduğuna göre anlamaya çalışmaktan kaçmayız. Aklımızı ve muhayyilemizi sonuna kadar kullanırız. Zira "bu dünyaya" bir daha gelecek değiliz...

[18] KAHHAR: Sözlükte [G-H-R] kökünden gelir. Mastarı "yenmek, üstün gelmek, aşmak, üstesinden gelmek, isteğini zorla yaptırmak, birisini bir şeye zorlamak" demektir. Ezici güç ***(quvve qâhira);*** yenme, yok etme, ezme, hakkından gelme, kahretme ***(qahr);*** zoraki, zorla ***(qahrî);*** yenen, galip gelen ***(qahhâr);*** yenilmiş, mağlup olmuş, üzüntü verici, perişan olmuş, bir şeye zorlanmış ***(maqhûr);*** tecavüz edilmiş kadın ***(imraetu maqhûr)*** kelimeleri bu köktendir... Demek ki ***qahhâr,*** Allah'ın kulları üzerindeki karşı konulmaz, yenilmez, mağlûp edilmesi mümkün olmayan gücünü ifade ediyor. Buradan, Allah'ın, Yunanın Zeus'u gibi insanlıkla savaştığı ve onları yenmeye çalıştığı manası çıkarılmamalıdır. Mesela hava olmadan 6 dakika, su olmadan 16 gün, toprak (gıda) olmadan 62 günden fazla yaşayamayız. Eksi 70 derece soğukta veya artı 70 derece sıcakta yaşayamayız. Güneşin doğuşunu veya batışını bir dakika bile geciktirenleyiz. Yıldızların görünüp kaybolmasına engel olamayız. Karanlığın bastırmasına, tan yerinin ağarmasına mani olamayız vb. Bunları değiştirebilecek, üstesinden

62- Sonunda ölen herkes, en sadık yâr olan Allah'a döndürülür.[20] İyi bilin ki son kararı daima O verir. Hesap görenlerin en hızlısıdır O.

63- Sor onlara: "Karanın ve denizin derin karanlıklarında başınıza bir iş gelip de içten içe yalvararak 'Eğer bizi kurtarırsan sana çok şükredeceğiz, söz' dediğinizde kimdir sizi kurtaracak?"

64- Cevap ver: "Sizi oradan ve her sıkıntıdan Allah kurtarır. Sonra dönüp yine ortak koşarsınız."

65- Herkes duysun! O'nun, altınızdan ve üstünüzden üzerinize azap salmaya veya sizi guruplara ayırıp birbirinize düşürerek, kiminize kiminizin hıncını tattırmaya gücü yeter. Bak, iyice anlasınlar diye ayetlerimizi nasıl da inceden inceye açıklıyoruz.

66- Fakat senin halkın, hak olduğu halde buna "yalan" dedi. De onlara: "Ben sizin yaptıklarınızdan sorumlu değilim.

67- Her haberin doğru çıkacağı bir zaman vardır. Yakında anlayacaksınız neyin ne olduğunu."

68- ŞU HALDE ayetlerimiz hakkında ileri geri konuşanlara rastladığın zaman, konuyu değiştirene kadar onlardan uzak dur. Eğer şeytan bunu sana bir an için unutturursa, hatırladığın vakit hemen kalk. O zâlimler guruhu ile beraber olma!

69- Sakınanlar, onlardan sorumlu değildirler. Fakat yine de hatırlatmakta fayda vardır. Belki böylece, onlar

gelebilecek bir gücümüz de yoktur. Bütün insanlar, bunlara mahkûm ve mecbur olarak yaratılmıştır. Keza bir denizin dalgalanması, bir yanardağın patlaması, bir kasırganın esmesi, bir depremin sarsması, bir yağmurun boşalması karşısında insanoğlu ne yapabilir? En fazla başını sokacak güvenli bir yer arar kendine. Demek ki karşı konulmaz bir güç, bizi tümüyle kuşatmış durumdadır. Biz bu kuşatılmışlık içinde yaşamaktayız. *Qahhâr$_y$* işte bu karşı konulmaz kuşatılmışlığı *(muhit)* ifade eden bir kavram olmaktadır...

[19] Kur anda, "insanları ölüm gelinceye kadar koruyup kollayan, yaptıklarını gözeten, kaydeden güçler olduğu" ifadesi, iki tür yoruma açıktır: 1- Bunlar, insanların sağ ve sol yanında bulunan meleklerdir. İyilikleri sağdaki, kötülükleri soldaki melek yazar. 2- Bunlar, insanı içten kuşatan fıtri melekeler ve dıştan kuşatan tabiat kuvvetleridir. İlki hatabi (din, vahiy, metafizik); ikincisi bürhani (akıl, bilim, fizik) dili olan bu iki dil, aslında aynı oluşun iki tür okunmasından ibarettir. Bunları karşı karşıya getirenler yanılmaktadır. Bu ikisi aynı şeydir. İnsanın yaptığı her şeyi yazan, sağda ve solda bulunan iki melek demek, insanın yaptığı her şeyi belirleyen ve muhafaza eden şahdamarı, beyin, hafıza, şuur, bilinçaltı, vicdan demektir. Allahın elçilerinin veya meleklerinin bir yöreye gidip oranın altını üstüne getirmesi demek; rüzgârın, fırtınanın, lâv püskürmesinin bir yöreyi mahvetmesi demektir. Çünkü fırtına, kasırga, yıldırım, gök gürlemesi vs. hepsi, hatabi din dilinde birer elçi ve melektir. Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Gök gürültüsü (rad) bir melektir?* Bkz. "RAD" ve "BERK" 13/12-13 ve "CEBRAİL" 2/98. ayet dipnotları.

da Sakınır hale gelirler.

70- Dünya hayatına aldanarak oyun ve eğlenceyi dinleri haline getirenleri kendi hallerine bırak. Ama şunu asla unutmasınlar: "Bir kimse, yaptıkları yüzünden azabın pençesine düşmeye görsün; o zaman Allah'ın huzurunda O'ndan başka ne bir yâr, ne de bir arabulucu bulunur. Kendini kurtarma karşılığı her ne fidye verirse versin, kabul edilmez. Çünkü onlar artık azabın pençesine düşmüşlerdir. Ettikleri kâfirliğin karşılığı olarak onları, kaynar sudan bir içecek ve çok acı bir azap bekliyor.

71- De onlara: "Allah'ı bırakıp da bize ne faydası, ne de zararı dokunmayacak şeylere mi yalvarıp yakaralım? Allah bizi doğru yolda yürüttükten sonra, topuklarımız üzerine geri mi dönelim? Arkadaşları, "Bize gel" diye doğru yola çağırdıkları halde, şeytana uyup dünya zevklerinin peşinde aptalca koşturan kimse gibi mi olalım? Söyle onlara: "Yürünecek yol, ancak Allah'ın gösterdiği yoldur.[21] Bize âlemlerin Rabbi için Müslüman[22] olmamız emredildi."

72- Yine, destekleşmeyi/dayanışmayı ayağa dikmekle ve sakınmakla em rolündük. Çünkü hepimiz sonunda, onun huzurunda toplanacağız.

73- Gökleri ve yeri hak olarak yaratan O'dur. Bir gün "Ol!" diyecek ve olacak. O'nun sözü haktir. Diriltici soluğa üflendiği gün de mülkiyet O'na aittir. Gizli açık her şeyi bilen, her şeyden haberdar olan yüce bilgelik kaynağı O'dur.

74- BİR ZAMANLAR İbrahim, babası Azer'e; "Sen putları tanrılar ediniyorsun öyle mi? Açıkçası ben, seni ve halkını açık bir sapıklık içinde görüyorum." demişti.

75- Böylece, göklerin ve yerin mülk deryası üzerine İbrahim'in kendi gözleri ile seyredip düşünmesini sağladık; ki içinde şüphe olmayan bir imana ulaşsın.

76- Bir gün, gece iyice bastırınca yıldız gördü; "Rabbim işte bu!" dedi. Yıldız batınca, "Ben böyle batanları sevmem." dedi.

77- Sonra Ay'ın doğduğunu görünce; "Rabbim bu işte!" dedi. Ay da batınca, "Doğrusu Rabbim beni doğru yola iletmezse, mutlaka şu sapıklığa düşmüş halktan birisi olurum." dedi.

78- Sonra Güneş'i doğarken görünce; "İşte bu Rabbim, bu hepsinden büyük!" dedi. O da batınca: "Ey halkım! Ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden uzağım.

79- Ben sağduyudan şaşmayarak, yüzümü o gökleri ve yeri yaratana çevirdim. Ben Allah'a ortak koşanlardan değilim." dedi.[23]

80- Halkı da onunla tartışmaya girişti. Onlara: "Bana doğru yolu gösteren Allah hakkında benimle mücadeleye mi kalkışıyorsunuz? O'na ortak koştuğunuz şeylerden asla korkmuyorum.

[20] Harfi harfine: "Sonra onların 'hak mevlası' olan Allah'a döndürülürler."

[21] **HİDAYET:** Bkz. 22/16. ayet dipnotu

[22] **İSLAM/MÜSLÜMAN:** Bkz. 68/35. ayet dipnotu.

Rabbim dilemedikçe, onlar bana hiçbir şey yapamaz. Rabbimin bilgisi her şeyi kuşatmıştır. Bu zihin tutulması neden?

81- Siz Allah'ın hakkında hiçbir delil indirmediği şeyleri O'na ortak koşmaktan korkmazken, ben koştuğunuz o ortaklardan neden korkacakmışım? Şu halde korkusuz olmaya, iki taraftan hangisi daha lâyık? Varsa bir bildiğiniz, söyleyin."

82- İman edip de bir haksızlığa bulaşarak imanlarını lekelemeyen kimseler, işte korkusuz olmak onların hakkıdır ve doğru yolda yürüyenler de onlardır.

83- İşte bu, kendi halkına karşı Bizim İbrahim'e vermiş olduğumuz delilimizdir.[24] Biz layık gördüğümüzü derecelerle yükseltiriz. Rabbin her şeyi bilendir, çok bilgedir.

84- Dahası ona İshak ile Ya'kub'u bağışladık ve her birini doğru yolda yürüttük.[25] Nuh'u da daha önce doğru yolda yürütmüştük. Onun ardından gelen Davud'u, Süleyman'ı, Eyyub'u, Yusuf'u, Musa'yı, Harun'u da... İşte güzel ahlak sahiplerine böyle karşılık

[23] Hz. İbrahim'in yıldız, ay ve güneşle olan bu diyalogu, insanoğlundaki vicdanın ve sağduyunun nasıl uyanabileceğini göstermektedir. Yıldız, ay ve güneş, besbelli ki çağının süper gücü Babil'in imparatorluk tanrılarıdır. Babası da, Babil imparatorluğunun saray memurudur. Diyalogda, İbrahim'in görünüp kaybolan yıldızlar, ay ve güneş üzerindeki derin tefekkürü anlatılmakta; iç dünyasının derinliklerinde açıldıkça açılan manalar dile gelmekte ve bir vicdanın nasıl uyanabileceği gözler önüne serilmektedir. İşte İbrahim'i "Hz. İbrahim" haline getiren ve "tek başına bir ümmet" yapan da budur. Yani kendi melekelerini işleterek, iç dünyasını harekete geçirerek, içindeki sesi dinleye dinleye uyanan bir vicdan örneği. Öyle ki bu vicdan uyandı mı, insanı çağının en güçlü imparatorluğunun devlet tanrılarına meydan okutturur ve tek başına da kalsa kendini dünyanın/şu anın en güçlü insanı hissetmesini sağlar. Allah'ın birliği ve bölünmez bütünlüğünün yanında o muazzam görkem içinde yerleri ve gökleri kaplayan o muhteşem melekut ile birlikte olduğuna inanan bir insan, artık yıkılmaz, sarsılmaz, çelik gibi bir imana sahip olur. Ateşe atılsa erimez, çarmıha gerilse delinmez, testereye vurulsa kesilmez. Eriyen, delinen, kesilen onun "vicdanı", "ruhu" ve "imanı" değildir. Çünkü vicdan, ruh ve iman bir kez uyandı mı, artık onu yenecek yoktur. Bunların, çağları delip geçen çok büyük bir gücü vardır...

[24] Yani: Tarihte yaşanmış bir gerçek yaşa möyküsü olan İbrahim'in mücadelesi, bütün çağlar için mesajlarla dolu bir olaydır. Bu gibi olaylar boşuna anlatılmıyor. Bir hüccet, delil, mücadele, uyanış, itiraz, karşı çıkış, her böylesi durumlara ilham kaynağı olacak bir örnek olsun diye anlatılıyor. Demek ki yukarıda anlatılan İbrahim misali; 1- Bir insanda vicdanın nasıl uyanabileceğine örnektir, 2- Kendi başına, kendi ruhundan, kendi vicdanından, kendi tefekküründen, kendi yüreğinden fışkırıp çıkan bir imanın kişiye neler yaptırabileceğinin örneğidir, 3- Kişinin onuru,

veririz.

85- Zekeriya'yı, Yahya'yı, İsa'yı ve İlyas'ı da... Hepsi de, kendilerini iyiliğe, güzelliğe, doğruluğa adamış kimselerdi.

86- İsmail'i, Elyesa'ı, Yunus'u ve Lut'u da... Her birini insanlığın öncüleri yaptık.

87- Atalarından, çocuklarından ve kardeşlerinden bir kısmı da onların yolundaydı. Bunların hepsini, doğruluk ve dürüstlük yolunun seçkin temsilcileri yaptık.

88- İşte Allah'ın yürümenizi istediği doğru yol budur. O, kullarından layık gördüğünü doğru yolda yürütür. Eğer bunlar Allah'a ortak koşmuş olsalardı, bütün yaptıkları boşa gitmiş olurdu.

89- İşte bunlar, kendilerine kitap, bilgelik ve peygamberlik verdiğimiz kimselerdi. Şimdi şu karşıdakiler, bütün bu gerçekleri örtbas etmeye kalkışıyorlarsa; hiç merak etmesinler, örtbas etmek bir yana, kendini sorumlu hissedip bu yola sahip çıkacak bir topluluğu mutlaka çıkarırız.

90- İşte o elçiler, Allah'ın doğru yolda yürüttüğü kimselerdir. Sen de onların yolundan yürü. Söyle onlara: "Ben yaptıklarımdan dolayı sizden maddî bir karşılık istemiyorum. Bu Kur'an, insanlığa özünü hatırlatan bir öğüttür, hepsi bu!"

91- "Allah insana hiçbir şey indirmemistir." demekle, Allah'ı gereği gibi tanımadıklarını gösterdiler. Söyle onlara: "Musa'nın insanlığa yol göstermek ve aydınlatmak için getirdiği kitabı kim indirdi? [26] O tomar tomar ortalıkta gösteriş için dolandırıp durduğunuz, üstelik yüzleşmekten de çok korktuğunuz kitabı kim indirdi? Şu an size ne sizin, ne atalarınızın bilmediği gerçekler öğretilmekte. Şu halde "Allah" de; sonra bırak onları, daldıkları batakta oynayıp dursunlar.[27]

92- İşte şimdi de, önceki çağlardan doğru namına ne kalmışsa sürdürerek, şehirlerin anasından[28] başlayarak uyarısı tüm dünyayı saracak olan bu kitabı indiriyoruz. Ahirete inananlar, buna da güvenirler. Onlar destekler-

haysiyeti, şerefi ve izzeti nasıl kendinden devşirip çıkarabileceğinin örneğidir, 4- Etkisi çağlar boyu sürecek destansı bir mücadelenin nasıl verilebileceğinin örneğidir, 5- Allah'ın tarihte hangi tür insanlarla birlikte olduğunun ve gelecekte de hangi tür insanlarla birlikte olacağının örneğidir.

[25] **HİDAYET:** Bkz. 22/16. ayet dipnotu.

[26] Yani: Kağıtlara yazıp tomar haline getirdiğiniz, sırf gösterişini yapmak, üzerinden geçinmek için havralarda okuduğunuz, meslek haline getirdiğiniz fakat içindeki gerçekleri de gizlediğiniz, Musa'nın öğretisini tahrif edip yaptıklarınızla yüzleşmekten de korktuğunuz, fakat yine de insanlar içinde "Allah bize bunu indirdi." diyerek dolaştırıp durduğunuz o kitabı kim indirdi? Madem Allah kuluna bir şey indirmez, o halde neden elinizdeki çoğu kendi uydurmanız olan sözleri de içine katarak kitabın Allah'tan geldiğini söyleyip duruyorsunuz? Yok, Allah kuluna bir şey indirirse, o halde onun bir devamı olan şu Kurana neden karşı çıkıyorsunuz?

ini/dayanışmaları hiç aksatmaksızın sürdürürler 93- Allah'a karşı olmadık şeyler söyleyen veya kendisine bir şey vahyedilmediği halde "Bana vahiy geliyor." diyenden yahut "Allah'ın indirdiği gibi ben de indireceğim." diyenden daha zâlim kim olabilir? Bu zâlimlerin halini, ölümün şiddetli sancıları içinde kıvranırken göreceksin. Melekler ellerini kendilerine uzatıp: "Haydi bakalım çıkarın canınızı. Allah'a karşı gerçek dışı şeyler söylemenizden ve Allah'ın ayetlerine karşı büyüklük taslamanızdan dolayı bugün aşağılık bir azapla karşılaşacaksınız!" diyecekler.[29]

94- Allah onlara: "İşte ilk defa yarattığımız gibi Bize yapayalnız geldiniz. Size verip hayaline daldırdığımız servetleriniz çok gerilerde kaldı. Hani ortakları olduğunu sandığınız aracıları yanınızda göremiyoruz? Gerçek şu ki, aranızdaki bağlar büsbütün koptu ve bütün eski dostlarınız sizi terk etti...

95- ALLAH, taneyi ve çekirdeği yararak çıkarandır. Ölüden diriyi, diriden de ölüyü çıkarır. İşte Allah budur. Bu aldırmazlık neden?

96- Karanlığı yarıp şafağı söktüren O'dur. Geceyi dinginlik zamanı, güneş ile ayı da vakit ölçüsü yapmıştır. İşte

[27] Bu ayeti iki şekilde anlamak mümkündür: 1- Enam suresinin bütünü Mekke'de nazil olmuşken, bu ayet Medine'de nazil olmuştur. Dolayısıyla burada muhatap Yahudilerdir. Yahudi ileri gelenlerinden **Malik b. Sayf,** bir keresinde **Hz. Peygamber** (s.a.v) e kızarak "Allah kitap mitap indirmedi." demiş, bunun üzerine bu ayet nazil olmuştur (İbn Abbas). 2- Ayet Mekke'de inmiştir, fakat Yahudileri kasteden ifadelerin geçmesi şu sebepledir: Mekkeli müşrikler, Yahudiler ve Hıristiyanlar, "Muhammed'e Allah'ın bir şey indirmediği" konusunda hemfikirdiler. Mekkelilerin, Yahudi öğretilerinden haberi vardı. Musa'yı, Tevrat'ı vs. bilirlerdi. Hatta yeri geldiğinde sırf muhalefet olsun diye bunlara atıfta bulanarak, "O zaman Allah bunu Musa'ya neden söylemedi? Tevrat'ta neden yok?" vs. derlerdi. Burada, **Hz. Peygamber** (s.a.v) 'in nübüvvetini inkâr eden her iki guruba tek bir söylemle hitap ediliyor. Mekkeli müşriklerin inkârından, Yahudilerin önceki vahiyleri menfaatleri doğrultusunda kullanmalarına geçiliyor ve toplu bir eleştiri yapılıyor (Razi).

[28] **UMMU'L-QURA:** Sözlükte "şehirlerin anası" demektir. Mastarı "toplamak, önder olmak, bir şeye kastetmek" manasına gelen [E-M-M] ile, mastarı "misafir etmek, konuk etmek, suyun havuzda birikmesi" anlamına gelen, [Q-R-Y] köklerinden meydana gelmiş bir deyimdir. Kuran lisanında, özel olarak Mekke şehri kastedilir. Bu manada *ummul~qura* deyimi, "bütün köylerin, kentlerin, kasabaların, şehirlerin, yerleşim birimlerinin önünde olan, ilki olan, hepsinin ondan çıktığı anası, rahmi, merkezi, beşiği" manasındadır. "Dünyanın/şu anın kalpgahı, insanlığın merkezi, uygarlıkların beşiği" deyimlerindeki manayı çağrıştırır. Bkz. "KABE" 2/125. ayet ve "KIBLE" 14/35. ayet dipnotları.

[29] Bu ayetleri, bir önceki ayetin devamı olarak okuduğumuzda; söz, "Musa'ya indirilene" sahip çıkanlara geldiğinden kısaca onların ne yaptığına değiniliyor. Demek ki yeryüzünde kimileri Allah hakkında gerçek dışı isnatlarda bulunmuş ve öyle olmadığı halde "Allah bize vahyediyor." demiştir. "Nasıl böyle bir şeye cüret ediyorsunuz?" denilince de; "Biz de Allah'ın indirdiği gibi indiririz, ne var bunda?" demişlerdir. Bu durumda ayet iki şekilde yorumlanabilir: 1- Burada söz, Musa'ya indirilene tarih boyunca sahip çıkanlardan açılmışken onların geçmişte neler yaptıkları yüzlerine vuruluyor. Yüzleşmekten korktukları şeyin ne olduğu anlatılmak isteniyor. Nitekim Hz. Musa'dan (MÖ. 1200'ler) en az yedi yüzyıl sonra (MS. 500-600'ler) dönemin Pers kralı ile işbirliği yapan Yahudi hahamları, Tevrat kodifikasyonu (bir araya getirme, düzenleme, düzüp uydurma) esnasında o ana kadar gelmiş geçmiş tüm elçileri sahiplenerek yazdıkları kitabın içine almışlardır. Keza Perslerin himaye politikası çerçevesinde, bölgenin ticarî imtiyazlarını Yahudi tefeci bezirganlarına teslim etmek için onlara geniş topraklar verme sözü de, hahamlarca, "Nil'den Fırat'a kadar Tanrının vaat ettiği topraklar" olarak yazdıkları kitaba sokulmuştur. Böylece elçilerin dilden dile dolaşan yaşam öykülerini, birer Sami mitolojisi halini almış şekilleriyle Tevrat'a dâhil etmişlerdir. İsa'dan sonra Pavlos kodifikasyonunun Romalılarca elverişli bulunup devlet dini haline getirilmesi gibi, Musa'dan sonra da Ezra'nın kodifikasyonunu Perslerce elverişli bulmuştur. Yani aslında Hıristiyanlık, Romanın Pers'in Yahudiliği himayesine karşı atağı olmaktadır. Bölgeye hâkim olmak için, bölge halklarını itaate alıştıracak karşılıklı iki din icat edilmiştir. Bölgede binlerce yıl süren Pers-Roma rekabetinin, karşılıklı olarak Yahudiliğin ve Hıristiyanlığın tarihte tutunmasını sağladığı anlaşılıyor. Her iki din de imparatorluklarca güdümlenmiş olup, arada Musa ve İsa'nın gerçek öğretileri unutulup gitmiştir. Hatta gerçek Musa bağlıları Pers destekli Yahudilerce, gerçek İsa bağlıları da Roma destekli Hıristiyanlarca katledilmişlerdir. Ta ki Hz. Muhammed (s.a.v) yeniden ortaya çıkıp Musa'yı ve İsa'yı gerçek yüzleri ile yeniden diriltene kadar. İşte ayette "Allah'a gerçek dışı laflar söylemek", "Allah bir şey indirmediği halde bunları bize Allah indirdi" demek, "Biz de Allah'ın indirmesi gibi indiririz (yazarız, uydururuz, düzeriz)" demekten maksat budur... 2- Burada, tarihteki Yahudi uydurmaları değil, Hz. Peygamber (s.a.v)'in sağlığındaki Yemameli **Müseylemetu'l-Kezzap,** Sanalı **Esvedu'l-Ansi** ve Mekkeli **Nadr ibn el-Hars** gibileri kastedilmektedir. Çünkü bunlar, Hz. Muhammed'i (s.a.v) inkâr ederek kendilerine vahiy geldiğini, nebi ve resul olduklarını, Kuran gibi bir kitap getirdiklerini veya onun gibisini yazabileceklerini iddia etmişlerdir... Fakat Enam suresinin tümüyle bir defada Mekke'de indiği ve bağlamda söz "Musa'ya indirileni sahiplenenlerden" açıldığı için bu yorum pek isabetli görünmüyor. Şu halde birinci yorum tercihe şayandır.

bunları, o güçlü ve her şeyi bilen yapmaktadır.

97- Kara ve denizin zifiri karanlıklarında onlara bakıp yolunuzu bulmanız için size yıldızları sebep kılan O'dur. Biz ayetlerimizi bilinçlenmek isteyen bir halk için böyle ayrıntılı bir şekilde açıklıyoruz.

98- Tek bir özden hepinizi vareden O'dur. Demek ki, bir karar kılınan yer, bir de emanet edilen yer vardır.[30] Ayetlerimizi maksadı kavramak isteyenler için işte böyle ayrıntılı bir şekilde açıklıyoruz.

99- Gökten su indiren de O'dur. Bu yolla her tür bitkiyi çıkartıp ondan çimenler yeşertiyoruz. Yine bu yolla birbirine yapışık büyüyen tahıl taneleri yetiştiriyor, hurma ağacının tomurcuğundan sarkan salkımlar, üzüm bağları, zeytin ve nar çıkarıyoruz.[31] Bunların kimi birbirine benzer, kimi benzemez. Olgunlaşıp ürün verdiği zaman bir bakın onlara. Bunda iman edecekler için ibretler vardır.

100- Tuttular, algılayamadıkları tabiat güçlerini[32] Allah'a ortak koştular.[33] Hâlbuki onları da O yaratmıştır. Dahası

[30] Ayette geçen, karar kılınan yer *(musteqar)* ve emanet olarak durulan yer *(mustevdea)* kelimeleri ile neyin kastedildiği konusunda özetle altı görüş var: 1- Müstekar ile anaların rahimleri, mestevde' ile de babaların sulbü kastedilmiştir. Çünkü ana rahmindeki cenin babadaki nutfeden daha çok kalır (İbni Abbas). 2- Tam tersi müstakar ile babaların sulbü mestevde'a ile anaların rahmi kastedilmiştir. Çünkü babalardaki nutfe emaneten anaların rahmine bırakılır. 3- Müstakar ile ahiret müstevde'a ile dünya hayatı kastedilmiştir. Çünkü ahirette ebediyen dünyada emaneten kalınır (Hasan el-Basri). 4- Müstekar dünyaya gelenler, müstevde'a henüz doğmamış olanlardır. Çünkü doğanların dünyaya gelmesine karar kılınmıştır (Esamm). 5- Müstekar mezarlarda yatanlar, müstevde'a da dünyada yaşayanlardır. Çünkü mezara girenler artık orada karar kılarlar dünyada olanlar ise emaneti kullanmaya devam ederler (Katade) 6- Müstekar erkekler müstevde'a dişilerdir. Çünkü bir tek canlıdan var edilen insanlarda erkeklerin nutfesi kendinden oluşup karar kılar, dişilere ise dışardan emanet olarak bırakılır (Ebu Müslim). Ayetin yerine göre bütün bu manalarda anlaşılması mümkündür. Burada bu söz tek bir canlıdan geldiğimiz beyan edildikten sonra söylendiğine göre biyolojik anlamda erkek ve dişiler şeklinde türeyip gelmenin kastedilmiş olduğuna dair 1,4 ve 6. görüşler görüşleri tercihe şayan duruyor.

[31] Ayet, Türkçeye aktarılırken üslup birliği sağlansın diye geçmiş zaman kipinde gelmesine rağmen, şimdiki zaman kipinde çevrilmiştir. Böyle yapmakla, aynı zamanda bu durumun halen sürdüğünü yani yaratılışın geçmiş zamanda olmuş bitmiş bir şey olmadığını, halen aynı şekilde sürdüğünü vurgulamayı amaçladık. Arapçada geçmiş zaman kipinde, şimdiki zaman veya gelecek zamanı da kasteden bir anlam var, ama Türkçede bu durum ancak geniş veya şimdiki zaman kipinde yansıtılabiliyor.

O'nun oğulları ve kızları olduğu saçmalığına inandılar; ne dediklerini bildikleri yok. Oysa O, onların sandığı gibi değildir, yüceler yücesidir.

101- Gökleri ve yeri yaratıp meydana çıkaran O'dur.[34] Eşi olması mümkün değilken, O'nun çocuğu nasıl düşünülebilir. O, her şeyi yaratmıştır ve her şeyi bilendir.

102- İşte Rabbiniz Allah budur. O'ndan başka ilâh yoktur. Her şeyin yaratıcısı O'dur. O halde O'nun için çalışıp, ibadet edin.[35] Her şeye karşı dayanılacak vekil O'dur.

103- O'nu gözler algılayamaz, O ise bütün gözleri algılar. O en ince ayrıntıya dahi nüfuz eden ve her şeyden haberdar olandır.

104- Rabbinizden size birçok deliller geldi. Artık kim vicdanının sesine kulak verirse[36] kendi lehine, kim de körlük ederse kendi aleyhinedir. Söyle onlara: "Demek ki ben sizin bekçiniz değilim."[37]

105- İşte ayetleri böyle çeşitli şekillerde açıklıyoruz kî, o körlük edenler sana, "Birilerinden ders alıyor." derken; bilinçlenmek isteyen bir halk için de iyice açıklamış olalım.

106- Rabbinden sana ne vahyolunuyorsa ona uy. O'ndan başka ilâh yoktur. Sen ortak koşanlara aldırış etme.

107- Allah layık görseydi, Allah'a ortak koşmazlardı.[38] Biz seni onların üzerine bekçi göndermedik, sen onların yaptığından sorumlu da değilsin.

108- Buna rağmen, onların Allah'tan başka taptıklarına sövmeyin ki bilinçsizlikleri düşmanlığa dönüşüp onlar da Allah'a sövmesinler. Zira her millete yaptıklarını güzel göstermişizdir. Sonunda dönüp dolaşıp Allah'a gele-

[32] **CİNN:** Bkz. 72/1 ayet dipnotu.

[33] **ŞİRK/SAMED:** Bkz. 112. sure bütün ayet dipnotları.

[34] **İBDA7BEDAET:** Bkz. 109/2. ayet dipnotu.

[35] **ABD/İBADET:** Bkz. 109/2. ayet dipnotu.

[36] **BASAİR/BASİRET:** Bkz. 12/108. ayet dipnotu.

[37] Yani: Biz sana ayetleri böyle ayrıntılı bir şekilde indirirken, o inkarcılar sana, "Bu sözleri birinden ders almadan söylemek mümkün değil. Birilerinden ders alıyor olmalı. Ders aldığı kişiler Yahudi âlimleri veya bu konularda uzman birileri olabilir." deyip duruyorlar. Bizim, ayetleri bu şekilde türlü yollarla anlatmamız, onlarda böyle bir fikrin doğmasına neden oluyor. Biz indirdikçe, onların da böyle böyle inkârı artıyor. Oysaki bu ayetler, bilinçlenmek isteyen, gerçeğin bilincine varmak isteyenlerde tam tersi sonuç verecektir. Kâfirlerde "ancak bir ders alma sonucu söylenebilecek sözler" intibaı uyanmasın diye ayetleri ayrıntılı bir şekilde açıklamaktan çekinecek değiliz. Mesaj, ulaşması gereken yere ulaşıyor. Sen onlara aldırış etme, hak bildiğin yolda yürümeye devam et, ey peygamber!

[38] Yani Allah, muvahhid olmak için gerekli iman ve bilincin onlarda kendi çabaları sonucu oluştuğunu görseydi, çabalarını sonucuna ulaştırırdı. Fakat onlarda

çekler. O zaman Allah, kendilerine yaptıklarını bir bir haber verecek.[39]

109- Olanca güçleriyle Allah'a yemin ediyorlar ki, kendilerine bir mucize gelseymiş, kesinlikle ona inanacaklarmış. Söyle onlara: "Ayetler ancak Allah katındadır." Kaldı ki mucize geldiği zaman bile iman etmezler.[40]

110- Biz onların kalplerini ve gözlerini ters çevirmişiz. Önceden buna iman etmedikleri gibi, kendilerini azgınlıkları içinde bırakırız da, körü körüne bocalayıp dururlar.

111- Biz onlara, dedikleri gibi melekler indirmiş olsak da, ölüler kendileriyle konuşsa da, her şeyi toplayıp karşılarına çıkarsak da, Allah lâyık görmedikçe iman edecek değillerdir. Fakat onların çoğu bu gerçeği bilmezler.

112- BÖYLECE Biz, her peygambere, görünür, görünmez tüm şeytani güçleri düşman etmişizdir. Bunlar, aldatmak için birbirlerine yaldızlı sözler fısıldarlar. Eğer Rabbin isteseydi bunları yapamazlardı. O halde, onları asılsız sözleriyle baş başa bırak.

113- Yine bunlar, ahirete inanmayanların gönülleri o yaldızlı söze meyletsin, ondan hoşlansınlar ve onların işlediği günahları işlesinler diye yaldızlı söz fısıldarlar.

114- De onlara: "Allah size kitabı, için-

böyle bir şey görmediği için şirkte kalmalarını sağladı. Çünkü Allah, her tür duaya (çağrıya, yönelişe) icabet edendir. Kim neye yöneliyorsa, onun sonucunu tahakkuk ettirir... Görüldüğü gibi, burada yine dileme olarak bilinen *meşiet* kavramıyla karşı karşıyayız. Bunun ne olduğunu anlamak için, Allah'ın dilemesinin, istemesinin ne manaya geldiğini iyi anlamak gerekmektedir. Öyle görünüyor ki "dileme", başlı başına bütün "iş ve oluşun işleyişi" manasında kullanılmaktadır. Örneğin, teşbihte hata olmaz, bir denizin balıklara; "Ben dilemedikçe yüzemezseniz, yumurtlayamazsınız, doğamazsınız, üreyemezsiniz, hiçbir şey yapamazsınız!" diye seslendiğini düşünelim. İşte buna benzer bir durum var burada. Ayrıca bkz. "MEŞİET" (DİLEME): Bkz. 76/30. ayet dipnotu.

[39] Demek ki eleştiri ile hakaretin farkını iyi anlamak gerekmektedir. Görüldüğü gibi bir kimse Allah'tan başkasına alenen tapıyor olsa dahi, onun inançlarına hakaret etmek yasaklanıyor. Yaptığı işin yanlış olduğu anlatılabilir. Fakat eleştiri sınırları aşılarak hakaret etmek, sövüp saymak olacak iş değildir. Çünkü herkes, kendi inandığı şeyin dünyanın/şu anın en doğrusu, en haklısı olduğuna şartlanmıştır. Bu şartlanmıştık, ancak doğru söz, bilgece telkin ve yerinde eleştiri ile çözülebilir. Bu çözülmedikçe, her tür hakaret, bilinçsizliğin düşmanlığa dönüşmesine ve daha da katı bir şekilde kendi doğrularına sarılmasına, hatta karşı saldırganlığa sebep olacaktır.

[40] Yani: "Allah bir mucize göndersin kesin iman edeceğiz" diye namusları, şerefleri ve en değerli şeyleri üzerine yemin edip duruyorlar. Hâlbuki bilmiyorlar ki zaten onların mucize dedikleri şeyler, Allah'ın ayeti olarak her gün gözlerinin önünde

de her şey ayrıntılı bir şekilde açıklanmış olarak göndermişken, Allah'tan başkasının hakemliğine mi başvuracağım? Önceki çağlarda kendilerine kitap verdiklerimiz de bilirler ki, o hak olarak Rabbin tarafından indirilmiştir. Sakın şüphelenenlerden olma.

115- Rabbinin kelimesi, söz ve adalet olarak kemale ermiştir.[41] O'nun kelimelerini değiştirebilecek yoktur. O, işitendir, bilendir.

116- Yeryüzündekilerin çoğunluğuna uyarsan, seni Allah yolundan saptırırlar. Onlar sadece zanlarının ardından giderler ve saçmalayıp dururlar.[42]

117- Rabbin kimin yolundan saptığını en iyi bilendir, doğru yoldan yürüyenleri en iyi bilen de O'dur.

118- ÖYLEYSE eğer O'nun ayetlerine inanıyorsanız, üzerine Allah'ın adı anılmış olanlardan yiyin.

119- O size, mecbur kaldığınız haller dışında, yasakladığı şeylerin tümünü ayrıntılı olarak bildirmişken, üzerine Allah'ın adı anılmış olanlardan niye yemeyeceksiniz? Evet; birçokları bir bilgiye dayanmadan yalnızca heva ve hevesleriyle insanları sapıklığa sürük-

cereyan ediyor. Her biri birer ayet (mucize) olan güneşe, aya, yıldızlara, geceye, gündüze, dağlara, taşlara, kuşlara, böceklere, bizzat kendi yaratılışlarına vs. bakmıyorlar da, olağanüstülükler arıyorlar. Hâlbuki, etrafta gördükleri her şey birer mucize yani ayettir. Fakat onlar bunun farkında değiller. Derya içinde, deryadan habersiz yaşıyorlar. Çünkü kalpleri taşlaşmış, olayın farkında değiller. Kaldı ki, istedikleri mucize gelse bile yine inkâr edecek, imana yanaşmayacaklar. Bundan hiç şüpheniz olmasın.

[41] Yani: Yeryüzünde Allah'ın sesi (kelime); daha önce elçiler aracılığı ile insanlara ulaştırıldığı gibi, şimdi de şu öksüz Muhammed'in vicdanı ve saf yürek temizliği üzerinden kemale ermiş, yerine ulaşmıştır. Bu ses, "söz, namus, adalet" diyen; sözün ve adaletin egemenliğini gerçekleştirmek üzere gelen, söze ve adalete dayalı bir uygarlık kurmak için gelen bir sestir. İnsanlığı, "söz namustur" ve "adalet mülkün temelidir" şiarları etrafında toplanmaya çağıran bir sestir. İşte bu kelimeler, insanlık idealleri bakımından varılacak son noktadır. İnsanlık, ancak bu sözler tam anlamıyla gerçekleştiği an kemale ermiş olur. Onun için Rabbinin kelimeleri insanlığa yol gösterme bakımından burada son noktasına ulaşıp kemale erer, tamamlanır. Nihai insanlık ideali olarak "sözü ve adaleti" gösterir...

[42] Bu ayetten, çağımızda "çoğunluğun görüşüne uymak" şeklinde ifade edilen cumhuriyet veya demokrasi sistemlerine reddiye çıkarılabilir mi? Çünkü çoğunluk *(cumhur)* ve genel halk *(demos)* kelimelerinin mana içeriği, bir ülkedeki çoğunluğun söz sahibi olmasını gerektirmektedir. Burada sorulması gereken şudur: Acaba çoğunluk, insanı Allah'ın yolundan saptırır da, azınlık (oligarşi) saptırmaz mı? Hatta tek kişi yönetiminin (monarşi); çoğunluğun yönetimine nazaran saptırma ihtimali daha fazla değil midir? Çünkü tek kişi sapınca düzeltecek kimse yoktur,

lüyorlar. Sınırları çiğneyip geçenleri en iyi bilen Rabbindir; bundan hiç şüphen olmasın.[43]

120- İster açık, ister gizli, günah işlemekten kaçının. Çünkü günah işleyenler, yaptıklarından dolayı cezalandırılacaklardır.

121- Üzerlerine Allah'ın adı anılmamış olanlardan yemeyin. Çünkü bu, kesinlikle yoldan çıkmaktır. Bunumla birlikte şeytanlar, kendi adamlarına sizinle tartışmaları için mutlaka telkinde buluna-

ama çoğunlukta biri saparsa diğerleri onu düzeltebilirler. Demek ki burada kastedilen, Allah'ın birliği *(tevhid);* bölünmez bütünlüğü *(samed)* ve insanlıkla dinamik ilişkisi *(risalet, nübüvvet)* konularında, yeryüzünde yaşayanların çoğu sapıtmışsa, onlara bu hususta uymanın bizi de yoldan çıkaracağı, böylesi bir çoğunluğun görüşene uymanın doğru olmadığıdır. Cumhuriyet ve demokrasi uygulaması, bir ülkede işbaşına kimin geleceği, nasıl geleceği, ne kadar zaman kalacağı, ne yapacağı ve nihayet ne şekilde yerini sonrakine bırakacağı ile ilgili bir "siyasallık" durumudur. Yunandan beri çıkışı ve tarih boyunca gelişmesi hep bu yönde olmuştur. Bu konularda Kur anın emri de, işlerin danışma (meşveret) yoluyla yürütülmesi şeklindedir. Yani bir ülkede işbaşına kimin geleceği, nasıl geleceği, ne kadar zaman kalacağı, ne yapacağı ve nihayet ne şekilde yerini sonrakine bırakacağı konusunda, o işle ilgili kim varsa, sonuçlarından kim etkilenecekse onlara danışılmasını, onların bu süreçlere katılmasını istemektedir. Demek ki cumhuriyet veya demokrasi uygulaması, oligarşi ve monarşiye nazaran meşveret ilkesine daha uygundur. Çünkü oligarşide bir gurup azınlık, monarşide de tek kişi bu süreçlere katılımı engellemektedir. Böyle olunca, muhafelet sisteme barışçı yollardan katılamamakta ve "o işle ilgili" kılıç ya da kanlı ihtilal dışında bir yol bırakılmamaktadır. İslam tarihinde Hz. Osman'ın kılıçla öldürülüp kanlı ihtilal yoluyla devrilmesinden bu yana, olan da bundan başkası değildir. Demek ki, "Çoğunluğun görüşüne uyarsanız, sizi Allah yolundan saptırır." gibi ayetleri, cumhuriyet ve demokrasi tecrübesi aleyhine delil olarak kullanmak son derece yanlıştır. Kaldı ki ne cumhuriyet ne de demokrasi, insanlıkta gelinecek son nokta değildir. Çünkü bunlar, değer değil, birer tekniktir. Bir önceki ayette geçtiği gibi insanlıkta son değer, temel insanlık idealleri, Allah'ın kemale ermiş son kelimesi olarak "söz ve adalet"tir. Eğer bir toplumsal sistem bunları temel belirleyici olarak görüyorsa, üstün değer olarak bunları kabul ediyorsa muteberdir. Aksi halde adı ne olursa olsun reddedilir. Velev ki bu yeryüzünde yaşayan insanların çoğunluğunca benimsenmiş bir düzen olsun...

[43] Dikkat edilirse bu ayet, bir önceki (116) "çoğunluğa uyarsanız..." ayetini açıklıyor. Çoğunluğun, insanları yoldan çıkarmasının, ellerinde bir bilgi olmadan *(gayr-ı Um)* ve kendi arzularına göre *(ehvâihim)* hareket etmelerinden, akıllarına estiği gibi davranmalarından kaynaklandığını söylüyor. Böyle davranmanın ise "sınırları çiğneyip geçmek" olduğunu haber veriyor. Demek ki uyulması gereken zan, tahmin,

caklardır. Eğer onlara uyarsanız, siz de ortak koşanlardan olursunuz.[44]

122- ÖLMÜŞKEN hayat verdiğimiz, insanlar içinde yürümesi için aydınlattığımız kimse,[45] hiç içinden çıkamayacağı karanlıklarda kalan kimse gibi olur mu? Fakat kâfirlere yaptıkları güzel görünür.

123- Böylece her ülkenin yönetici seçkinlerini, düzen çeviren günah küpleri haline getiririz. Oysa çevirdikleri düzen, yalnızca kendi aleyhlerine işler; fakat onlar bunun bilincinde değildirler.[46]

124- Onlara bir ayet geldiği zaman, "Allah'ın elçilerine verilen peygamberlik, aynen bizlere verilmedikçe sana asla inanmayacağız." diyorlar. Allah, peygamberliğini kime vereceğini en iyi bilendir. Çevirdikleri düzenden dolayı, bu günahkârları yakında Allah katında hem aşağılanma, hem de çok acı bir azap bekliyor.

125-Allah, herkimi doğru yolda yürütmek isterse, onun gönlünü İslam'a açar. Her kimi de saptırmak isterse, onun kalbini daraltır. Öyle sıkıştırır ki, sanırsın öfkesinden göğe tırmanacak. Allah, imana gelmeyenleri berbat bir halde hep böyle bırakır.

126-İşte bu yol, Rabbinin dosdoğru yoludur. Titreyip özünü hatırlamaya niyeti olan bir halk için ayetleri böyle ayrıntılı bir şekilde açıklıyoruz.

127- Rablerinin katında barış ve esenlik yurdunun[47] varisleri onlardır. Bütün yapacakları işlerde, kendilerinin yâr ve yardımcısı da O'dur.

heva ve heves, hiçbir bilgiye dayanmayan temelsiz fikirler değil; "bilgi, söz ve adalet sınırları"dır, yani Allah yoludur.

[44] Yani: Şeytanlar, kendi adamlarına neyin helal neyin haram olduğuna, neyin doğru neyin yanlış olduğuna dair telkinlerde bulunurlar. Bir bilgiye dayanmadan, zanna uyarak ve kendi arzuları doğrultusunda hükümler koyarlar. Böyle yapmak Allah'ın bölünmez bütünlüğünü parçalayıp O'na ortak koşmak olacağından; eğer onlara uyarsanız siz de ortak koşanlardan olursunuz. Demek ki, insanların hayatı hakkında bir bilgiye dayanmadan, kendi heva ve heveslerine uyarak, sözü ve adaleti hiçe sayarak hüküm koymak, kanun çıkarmak da bir tür ortak koşmadır. Burada temel düstur, "bilgi, söz ve adalet" olmaktadır...

[45] Harfi harfine: "İnsanlar içinde onun ile yürümesi için kendisine aydınlık (nur) verdiğimiz..." Bu tabir, Kuran lisanında, "Müslüman" tabirinin bir başka şekilde söylenişinden ibarettir. "Nur ile yürümek", Allah ile yürümek yani vahiy ile Allah'ın ayetleri ile yürümek, bunlarla gelen anlam, değer ve kurallara göre yaşamak demektir. Bkz. "MÜSLÜMAN" 68/35, "HİDAYET" 22/16 ve "MEAB" 78/39. ayet dipnotları.

[46] Demek ki bir ülkede toplumsal çözülme o ülkenin yönetici seçkinlerinin yoldan çıkması ile başlıyor. Yönetici seçkinler ihtiras sahibi, bencil, entrika çeviren, düzen kuran tipler olunca o ülke artık iflah olmuyor. Bu ayet Türkçe'deki "Balık baştan kokar." sözündeki manayı çağrıştırır.

128- ONLARIN hepsini toplayıp bir araya getireceği gün, "Ey cinler topluluğu! Siz insanlarla çok uğraştınız." diyecek.[48] İnsanlardan onların yardakçıları da, "Ey Rabbimiz! Biz birbirimizden güç aldık, ama artık bize tanıdığın sürenin sonuna geldik." diyecekler. Allah da, "Sizin yeriniz, Allah'ın dileyip affetmesi hariç ebedi[49] ateştir!" diyecek. Rabbin her şeyi bilendir, çok bilgedir.

129- İşte böyle Biz, kazandıkları günahlardan dolayı zâlimlerden kimini kiminin yardakçısı yaparız.

130- "Ey cin ve insan topluluğu![50] Size ayetlerimizi anlatan ve bu hesap gününün geleceğini haber veren elçiler gelmedi mi?" denildiğinde onlar: "Ey Rabbimiz! Biz kendi aleyhimize şahitlik ederiz." diyecekler. Çünkü dünya hayatı onları aldattı, böylece kendi aleyhlerine kâfir olduklarına şahitlik ettiler.

131- Bu böyledir. Çünkü Rabbin, halkı habersiz iken, ülkeleri zulmederek helak edici değildir.

132- Herkes yaptığının karşılığını görecektir.[51] Rabbin, yaptıklarından habersiz değildir.

133- Rabbinin hiçbir şeye ihtiyacı yoktur, sonsuz sevgi ve merhamet sahibidir. Müstehak görürse sizi ortadan kaldırır, yerinize layık gördüğünü getirir. Tıpkı sizi başka insanların soyundan var ettiği gibi.

134- Size sözü edilen şey başınıza gelecektir. Siz onu asla engelleyemezsiniz.

135- Şimdi söyle: "Ey halkım! Gücünüz neye yetiyorsa onu yapın, ben görevimi yapıyorum. Bu işten sonunda kim kazançlı çıkacak, yakında göreceksiniz.[52] Zâlimler asla kurtulamayacaklar."

136- TUTUP, Allah'ın yarattığı ekin ve hayvanlardan[53] ona bir pay ayırdılar ve kendi akıllarınca, "Bu Allah için, bu da ortaklarımız için." dediler. Ortakların payı Allah'ın payına geçmez, ama Allah'ın payı ortaklarına geçer; ne berbat bir iş

[47] **DARU'S-SELAM:** Bkz. 10/25. ayet dipnotu.

[48] Yani: Ey görünmez (cinn) güç odakları! Ey ruhunu şeytana satmış menfaat şebekeleri! Kendi çıkarlarınız için gizli oluşumlar meydana getirip, insanlığı kendinize köle haline getirmek için çalışıp durdunuz. Kendinizi, ana insanlık yolundan (hablun-nâs) ayırarak, insanlık ailesinin eşit fertleri olduğunuzu kabullenmediniz. Gizli konseyler, illimunatiler vs. oluşturarak, insanlar aleyhine türlü hesaplar yaptınız. Hep şeytanlık peşinde koştunuz...

[49] **HULD:** Bkz. 43/74. ayet dipnotu.

[50] Yani: Ey görünür (ins) ve görünmez (cinn) tüm güç odakları! Ey açık ve gizli tüm şer ittifakları!

[51] Harfi harfine: "Herkes için yaptıklarından dolayı dereceler vardır."

[52] Harfi harfine: "Yurdun sonu *(aqıbetut-dâr)* kim için olacak, yakında bilecekseniz."

[53] **ENAM:** Sözlükte [N-A-M] kökünden gelir. Mastarı, "yumuşak olmak, taze

bu!

137- Yine bunun gibi, o taptıkları ortaklar Allah'a ortak koşanlardan çoğuna, çocuklarını öldürmeyi de güzel gösterdi. Böylece hem kendilerini mahvettiler, hem de dinlerini karma karışık hale getirdiler. Allah layık görseydi, bunu yapmazlardı. O halde, onları uydurdukları ile baş başa bırak ne halleri varsa görsünler.

138- Kendi akıllarınca, "Şu hayvan ve tarla mahsulleri kutsaldır. Bizden habersiz kimse onlardan yiyemez. Şunlar da sırtlarına binilmesi ve yük taşınması haram edilmiş hayvanlardır." dediler. Diğer bir takım hayvanları da Allah'ın adını anmadan keserler. Bütün bu uydurmaları Allah adına yaparlar. Uydurup durdukları yüzünden, Allah yakında cezalarını verecek.

139-Yine, "Şu hayvanların karnındaki yavrular sadece erkeklerimize ait olup kadınlarımıza haramdır. Ama eğer ölü doğarsa herkese aittir." dediler. Allah, onlara bu yakıştırmalarının cezasını yakında verecektir. O her şeyi bilir, çok bilgedir.

140- Bilgisizlik ve düşüncesizlikle çocuklarını öldürenler ve Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği nimetleri zanlarıyla Allah adına yasaklayanlar kesinlikle hüsrana uğramıştır. Onlar yoldan çıkmış ve doğru yolu bulamamış sapkınlardır.[54]

141- Hem ekilip biçilerek, hem kendiliğinden ürün veren o güzelim bağları, tatları ve meyveleri, birbirinden farklı

olmak, rahat olmak, memnun olmak, sevinmek" demektir. Vermek, ikram etmek, birisine fazla miktarda iyilik etmek, peşkeş çekmek *(enam ala);* evet demek, yumuşatmak, yumuşak yapmak, refaha kavuşturmak *(tenim);* huzur bulmak, refaha kavuşturmak, gönlü huzura kavuşturmak *(tenaum);* bahşiş, ikram, ihsan *(inam);* ikram eden, iyilikte bulunan *(munim);* yumuşak, düzgün *(naim);* ne iyi ne güzel *(nıme);* evet *(neam);* otlayarak geçinen hayvan, deve, koyun, keçi, inek ve eşek gibi hayvanlara verilen ad *(enam);* servet, mal, nema, iyi gün, mutluluk *(nema);* nimet, mal, servet *(nimet)* kelimeleri bu köktendir... Görüldüğü gibi *enam,* "nimet olarak gelen sığırlar" manasında kullanılıyor. Çünkü rivayete göre cahiliye Arapları, ekin ve sığırlardan elde ettikleri ürünleri putlar ve Allah arasında bölüştürürlerdi. "Şu Allah'ın payı, şu da tanrılarımızın payı." derlerdi. Allah için ayırdıkları payı başkaları için verirler, putları için ayırdıkları payı zimmetlerine geçirirlerdi. Putların payından Allah'ın payına bir şey geçerse, hemen geri alırlar; Allah'ın payından putlarının payına geçen birşey olursa, sonuçta bu kendi ceplerine gireceğinden hiç ses etmezlerdi. "Allah zengindir, putlar fakir. O'ndan bunlara geçmesinden birşey olmaz." derlerdi (İbni Abbas). Demek ki *enam,* Kabe etrafındaki Tanrı ve kutsallık istismarına dayalı bu "nimet döngüsünü" ifade ediyor. Bu tarihsel durum üzerinden, bütün çağlarda Tanrı ve kutsallık istismarına dayalı her tür nimet döngüsüne, iç etmeye, bu yüce kavaramlar üzerinden geçinmeye dair evrensel uyarılarda bulunuyor.

[54] Görüldüğü gibi bu pasajdaki ayetler (136-140); Allah'ın evi Kabe'nin

ekinleri, hurmaları, zeytinleri, narları, birbirine hem benzer, hem benzemez bir şekilde yaratan hep O'dur. Her biri ürün verdiğinde meyvelerinden yiyin. Hasat ve toplama zamanında hakkını da verin, israf etmeyin. Çünkü O, israf edenleri sevmez.[55]

142- Yük taşımak ve etlerinden yemek için beslenen hayvanları yaratan da O'dur. Allah'ın size verdiği rızıklardan yiyin, fakat şeytanın adımlarına uymayın. Çünkü o, sizin için açık bir düşmandır.

143- Sekiz çift yarattı; bir çift koyun, bir çift keçi. Söyle onlara: "İki erkeği mi, iki dişiyi mi, yoksa iki dişinin

bulunduğu Mekke şehrinde kurulu Tanrı istismarına dayalı düzenin temellerini sarsıyor. Gerçekten de Kureyşliler, Mekke'de dine dayalı bir oligarşi kurmuşlardı. Mekkeli tefeci bezirganlar, Kabe'den dolayı şehre gelen hediyelere, hayvanlara ve mahsullere el koymuşlar, kendi çıkarlarını koruyacak şekilde bir ortaklık (şirk) düzeni oluşturmuşlardı. Tam bir Tanrı ve din istismarı olan bu düzen, kendi kontrollerinde sorunsuz işliyordu. Bu düzen, Allah ve Kabe üzerinden geçinilen bir düzendi. Allah ve Kabe demek, onlar için gelir, ticaret, mahsul, ürün, tarla, sığır, deve, zenginlik, bolluk demekti. Üstelik bütün bunları Allah adına yapıyorlardı. Onlara göre bizzat Allah böyle istiyordu. İşte bu ayetler, tamamen bir ticarete dönüşmüş Allah, din, kutsallık ve Kabe kavramlarını ellerinden çekip alıyor ve hakikî manalarına döndürüyor. Aslında bu ayetler, günümüze yönelik de çok esaslı mesajlar vermektedir. Tarih boyunca en büyük istismar araçlarından ve kârlı sektörlerden birisi olmuş "din", bugün de olanca şiddetiyle bu istismarın ve sektörleşmenin konusu olmaya devam etmektedir. Allah'ı, dini, imanı, peygamberi kendi çıkarları için kullananlar; "dine hizmet" adı altında para toplayıp zimmetine geçirenler, ihlâsla holdingler kurup huşu içinde para sayanlar, hiçbir iş yapmayıp sırf din büyüğü (şeyh) olmakla gelirlerini katlayanlar, müridlerinin sırtından geçinenler; ilahiyat (Tanrıbilim) adı altında sırf rütbe, makam, mevki yarışına girenler vs. de aynen o günün Kabe bezirganları gibi Allah davasını paraya, pula, rütbeye, şana, şöhrete tahvil eden din bezirganlarıdır. Allah'ın dininin bu din baronlarının elinden kurtarılarak, vicdanın ve merhametin yalın sesi, bir meslek değil, gönüllü bir hayat yolu haline getirilmesi gerekmektedir...

[55] Yani: Bütün bunları sizler için yaratan O'dur. Tanrı ve din istismarı yaparak bunları elde etmeye çalışacağınıza, bu verilen nimetleri işleyerek, sürerek; tarlalarda, bağlarda, bahçelerde çalışarak; hasat ve ürün toplayarak yiyin. Tarlalarda çalışarak elde ettiğiniz ürünleri, hasat zamanı insanlarla paylaşın. Yoksula, fakire, fukaraya, hakkını verin. Kendi emeğinizle, alın terinizle geçinin. Allah'ın, dinin ve Kabe'nin yakasından düşün, ey din baronları!

[56] Bu iki ayetin (143-144) anlatmak istediği sanki şudur: Kabe etrafında, Allah'ın bölünmez bütünlüğünü parça parça etme ve putlar-tanrılar-tefeci bezirganlar

rahîmlerindekini mi haram etti? Eğer doğru söylüyorsanız, bana bilgiye dayalı bir şekilde cevap verin."

144- Derler ki: "Deveden bir çift, sığırdan da." Söyle onlara: "İki erkeği mi, iki dişiyi mi, yoksa iki dişinin rahimlerindekini mi haram etti? Yoksa, Allah size bu yasaklamayı emrederken siz orada mıydınız?" Öyle gerçeği bilmeden insanları yoldan çıkarmak için uydurduğu yalanı Allah'ın üstüne atandan daha zâlim kim olabilir? Allah, zâlimleri doğru yolda yürütmez.[56]

145- Söyle onlara: "Bana vahyolunanlar arasında leş, akan kan, pisliğin ta kendisi olan domuz eti veya Allah'tan başkası için günahkarca kesilmiş bir hayvan dışında yenmesi haram olan hiçbir şey görmüyorum. Ama her kim çaresiz kalırsa, başka bir çaresizin hakkına tecavüz etmemek ve zorunlu miktarı aşmamak şartıyla bunlardan yiyebilir. Rabbin bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır; bundan hiç şüphen olmasın."

146- Yahudilere bütün tırnaklı hayvanları haram kılmıştık. Bir de bunlara sığır ve koyunun sırtlarında, bağırsak»

arasında bölüşme ve üleşme esasına dayalı din; ticaret-siyaset üçlüsü etrafında dolanan bir düzen vardı. Bu düzenin yürütücüleri, Mekkeli, 7-8 civarında müşrik tefeci bezirgandı. **Velid bin Muğire, Umeyye bin Halef, Ebu Cehil, Ebu Lehep, Utbe, Şeybe** vs. bunların en önemlileriydi. Kuran bunu, "Ebu Leheb'in kurduğu düzen" *(Yeda Ebu Leheb)* şeklinde deşifre edip hedef göstermiştir (Bkz. 111/EBU LEHEB suresi). Kurulu düzenin temeli, Kabe'ye getirilen hediyeler ve daha çok da sığırlar (enam) üzerinde dönüyordu. Bu tefeci bezirganlar kendi kafalarına göre işlerine gelen deve ve sığırları tek tek, çift çift veya gebe olanlar-olmayanlar vs. diyerek kutsal sayıp haram ilân ediyor, kesilmelerini engelleyerek kendi sığır sürülerine katıyor, bunun ticaretini yapıyorlardı. Onlar için en önemli gelir kaynağı da gebe deve idi. Bu nedenledir ki Kuranın, kıyamet gününün dehşetini ifade için kullandığı *"Gebe develer salıverildiği zaman!"* (81/4) ayetini duyunca, beyinlerinden vurulmuşa döndüler. Bu ifade, bugünün küresel bezirganlarına "Bütün o yeşil dolarlarınız sonbahar yaprağı gibi savrulduğu zaman, filolarınız Titanik gibi denizin dibine battığı zaman." demek gibi bir şeydi. İşte bu sığır sürüleri *(enam)* üzerinden dönen çarka **Muhammed** (s.a.v) çomak sokunca, çılgına döndüler. Var güçleriyle karşı çıktılar. Yukarıdaki ayetler, işte bu çomak sokmayı ifade ediyor. Madem, "Şu sığırlar kutsaldır. Bizden başka kimse dokunamaz. Yok kutsaldır ona dokunmayın o bizim, yok bu Tanrınındır o da bizim, yok şu erkeklerin, yok bu kadınların, geriye kalan işe yaramayanlar da herkesin." vs. diyerek haram-helâl koyuyorsunuz; o zaman "Allah'ın vahyini neden inkâr ediyorsunuz ey Kabe baronları?" diye soruyor. "Onları haram kılarken, siz yanında mıydınız? Hem vahyi inkâr ediyor, hem de vahyi gönderen adına dilinize geldiği gibi konuşuyorsunuz; ey tefeci bezirganlar!" demeye getiriyor...

lan üzerinde veya kemiklere yapışık kuyruk kısmının dışındaki yağlarını da haram etmiştik. Bunu, ettikleri zalimliğe karşılık olarak yapmıştık. Biz sözümüzün arkasında dururuz; bundan hiç şüphen olmasın.[57]

147- Eğer seni yalanlarlarsa, söyle onlara: "Rabbiniz bitmez tükenmez sevgi ve merhamet kaynağıdır. Fakat günaha batmış olanların cezalandırılması da kaçınılmazdır."[58]

148- ORTAK KOŞANLAR diyecekler ki: "Allah dileseydi ne biz, ne de atalarımız O'na ortak koşardık. Hiçbir şeyi de haram kılmazdık." Bunlardan önceki çağlarda yaşayanlar da azabımızı tadıncaya kadar böyle yalanlamışlardı. Sor onlara: "Çıkarıp bize gösterebileceğiniz bir bilgi var mı yanınızda? Sadece zan ve tahmine uyuyorsunuz, yalnızca atıp tutuyorsunuz."[59]

149- Herkes duysun: "Gerçeğe ulaştıran apaçık delili[60] Allah vermiştir. O uygun görseydi, hepinizi doğru yolda yürütürdü.

150- Söyle onlara: "Haydi, Allah'ın

[57] Ayette, özellikle "Yahudilere haram kılmıştık" denmesi önemlidir. Çünkü Allah'ın Musa'ya indirdiği ve bugünkü bin küsur sayfalık Tevrat'ın belki de yüz sayfasını bile oluşturmayan asıl kitapta, böyle bir haram kılma söz konusu değildi: **"Tevrat indirilmeden önce, Allah ile yürüyenin' (Yakup) kendisine yasakladığı şeyler dışında bütün yiyecekler, Allah ile yürüyenin ahfadı olarak bilinenlere' (İsrailoğulları) serbestti. Onlara söyle: "Tevrat'ı getirip gösterin bakalım, eğer doğru söylüyorsanız."** Şu halde aslında "Yahudiler", Musa'dan en az yedi yüzyıl sonra onun öğretisini îbranîleştirip, Perslerin himayesinde Yahudi dini icat edenlerdir. Bunlar, Tevrat adı altında kendi kendilerine gereksiz yasaklar koymuşlar; ve bunun da Musa'ya inen kitapta olduğunu iddia etmişlerdir. İşte Kuran, bütün oluşu "Biz" şeklinde okuyan merkezcil üslûbu içinde, bunun bir karşılık (ceza) olduğunu söylüyor. Kendi yaptıkları bu zalimliği, böyle yasakları kendi kendilerine koymalarını, "cezalandırdık, haram kıldık" şeklinde ifade ediyor. Bu tür ifadeler, "Onların kalplerini mühürledik, kulaklarına ve gözlerine perde çektik." ayetlerindeki gibidir...

[58] Yani: Bu Mekkeli müşrikler ve Yahudiler, "Bunları da nereden çıkarıyorsun? 'Leş, kan, domuz eti ve Allah'tan başkası için kesilenler dışında haram yoktur' da ne demek? Bizim atalarımız, törelerimiz, koyduğumuz emir ve yasaklar ne olacak? Bütün bunları yok mu sayacağız yani? Asıl senin söylediklerinin tümü yalan. Böyle bir şeyi asla kabul edemeyiz." derlerse; söyle onlara: "Ey vicdansızlar! Ey merhametsizler! Allah'ın kullarına, kendi çıkarlarınız için yasaklar koyuyorsunuz. Size bu nimetleri yasaklama hakkını kim veriyor? Atalarımızın sünnetidir' diye yemek kabının içini silip süpürüyorsunuz, ama içindekini yanınızdaki ile paylaşmayı düşünmüyorsunuz. Allah'ın sevgisi ve merhametini kendinize tapuluyorsunuz, ama insanları bu nimetlerden mahrum bırakmayı din ve şeriat sanıyorsunuz. Allah'ın sevgi ve merhametinin ne kadar geniş olduğunu görmüyor musunuz? Onu hangi

bunları haram kıldığına tanıklık edecek şahitlerinizi getirin." Eğer gelir tanıklık ederlerse, sen onlarla beraber şahitlik etme. Sakın ayetlerimize yalan diyenlerin, o ahirete inanmayanların heva ve hevesine uyma. Nasıl uyarsın ki, onlar Rablerine başkasını denk tutuyorlar.

151- Söyle onlara: "Gelin, size Rabbinizin neler istediğini bildireyim: Hiçbir şeyi O'na ortak koşmayın. Annenize babanıza güzel davranın. Yoksulluk yüzünden çocuklarınızı öldürmeyin; zira sizin de, onların da rızkını Biz veririz. Hayâsızlığın açığına da, gizlisine de yanaşmayın. Allah'ın muhterem kıldığı cana haksız yere kıymayın. O size, işte bunları tavsiye ediyor; umarım aklınızı başınıza toplarsınız."

152- Öksüzün malına, ekmeğini kendisi kazanacak yaşa gelinceye kadar onun

hakla daraltmaya, kısmaya kalkışıyorsunuz? Ey ışığı sadece bize vursun diye güneşi elleriyle döndürmeye çalışan şaşkın bezirganlar! Tacir kafanız ancak bu kadar çalışıyor. Şunu unutmayın ki, haram yemekten günah küpü haline gelmiş bedenleriz ateşte eritilmedikçe temizlenemeyeceksiniz!

[59] Demek ki bu ayet, yaptıklarını "zorunlu olarak" "Allah öyle istediği için yaptığını" söyleyen her tür "kader" doktrinini reddetmektedir. Her tür zulmü işleyip kendisine karşı çıkana, "Allah'ın kaderine karşı mı geliyorsun?" diyen Emevi sultanlarının kulakları çınlasın! Vay onların haline! Vay onlar gibi düşünenlere!

[60] **HUCCETU'L-BALİĞA:** Sözlükte "ulaştırıcı delil" demektir. Mastarı "delil, kanıt, emare, tanık, bir yere çokça gidip gelme" anlamına gelen [H-C-C] kökü ile, mastarı "ulaştırma, bildirme, duyurma, iletme" anlamına gelen [B-L-Ğ] kökünden gelen iki sözcükten oluşan *el-huccetul-bâliğa* tabiri, bu bağlamda Mekkeli müşriklerin, "Allah isteseydi ortak koşmazdık." şeklinde ifade edilen "kader doktrinine" karşı söyleniyor. Sanki şöyle denmek isteniyor: İşlediğiniz zulümleri ve günahları üzerinize alınmayıp Allah'ın üstüne atmaya kalkıyorsunuz. "Allah böyle dilemiş, kaderimiz böyleymiş ne yapalım." diyorsunuz. Oysa bu iddia temelden yanlıştır. Çünkü Allah size gerçeği arayıp bulmanıza yarayacak, sizi gerçeğe ulaştıracak, onların ne olduğunu size ayan beyan bildirecek delil vermiştir. Bunu, daha yaratılıştan içinize koymuştur. Kendinizi kendinize tanık yaparak dile getirip konuşturmuş ve "her sağlıklı insanın, vicdanının sesini dinleyerek Allah'ı bulabileceğini" haber vermiştir. Kıyamet günü "Bizim bundan haberimiz yoktu." demeyesiniz diye özünüze fıtrat, akıl, vicdan ve sağduyu diye bir şey yerleştirmiştir. Size gözler, kulaklar, kalpler vermiştir. İşte sizi gerçeğe ulaştıracak açık delil *(el-huccetul-bâliğa)* budur. Her kim bunları sağlıklı şekilde işletir, içinde uyutmaz, gerçek amacı doğrultusunda kullanırsa Allah onu doğru yolda yürütür. Dolayısıyla, yaptıklarınızdan tamamıyla kendiniz sorumlusunuz. Biz fıtratında akıl, vicdan, sağduyu olmayanlara; görmek için göz, dinlemek için kulak, konuşmak için dil, iman etmek için kalp vermediklerimize hesap sormayacağız. Ama her kim bunlara sahipse, bilsin ki tümünden hesaba çekilecek ve yaptıklarını başkasının üstüne,

iyiliği için olmadıkça dokunmayın. Ölçerken, tartarken hep adaletli olun, eşitçe davranın. Biz hiçbir kimseye gücünün yettiğinden fazlasını yüklemeyiz. Söz size düştüğünde, yakınlarınız aleyhine de olsa adaletten şaşmayın. Allah'a verdiğiniz sözün[61] arkasında durun. O size işte bunları tavsiye ediyor; umarım düşünürsünüz."

153- İşte bu benim doğruluk ve dürüstlük yolumdur; ona uyun, sizi onun yolundan saptırıp ayıracak başka yollara uymayın. O size işte bunları tavsiye ediyor; umarım Sakınırsınız.

154- YİNE Musa'ya, güzelliği seçenlere nimetlerimizi tamamlamak, her şeyi ayrıntılı bir şekilde açıklamak, doğru yolda yürümelerini sağlamak, sevgi ve merhamet kaynağı olmak üzere kitabı verdik ki, bir gün Rabblerine kavuşacaklarına inansınlar.

155- İşte bu, yankısı çağlar boyu sürecek[62] bir kitaptır. O'nu Biz indirdik, O'na uyun ve Sakının ki, üzerinize sevgi ve merhamet yağsın.

156- Dahası, "Bizden önce kitap, yalnız iki topluluğa indirildi. Doğrusu biz, onlar gibi okuyup anlamaktan habersiziz." demeyesiniz.[63]

157-Yahut, "Eğer bize kitap indirilmiş olsaydı, herhalde onlardan çok daha başarılı olurduk." demeyesiniz diye. İşte size Rabbinizden söze dayalı apaçık bir delil, bir yol gösterme, sevgi ve merhamet kaynağı geldi. Artık Allah'ın ayetlerine yalan diyenden ve onlardan alıkoymaya kalkışandan daha zâlim kim olabilir? Ayetlerimizi engellemeye yeltenenleri bu suçları sebebiyle şiddetli bir azapla cezalandıracağız.

158- Yoksa onlar kendilerine meleklerin, doğrudan Rabbinin veya Rable-

hele Allah'ın üstüne asla atamayacak...

[61] **AHD-İ MİSAK:** Bkz. 7/172. ayet dipnotu.

[62] **MÜBAREK:** Sözlükte [B-R-K] kökünden gelir. Mastarı "çökmek, kalmak, kalıcı olmak" demektir. Bereket dilemek, hayır ve uğur ummak *(teberruken);* yüce olmak, kutlu ve münezzeh olmak, yücelerden yüce olmak, hayır ve uğur dilemek *(tebâruk);* küçük göl ve havuz *(bikre);* bereket, çoğalma *(bereket);* su birikintisi *(berîketul-mâ)* kelimeleri bu köktendir... Görüldüğü gibi *mübarek,* kalma, kalıcı olma, çoğalma, yayılma, birikme anlamında kullanılıyor. Bu anlamda *"Allahu teâla ve tebâreke"* dediğimizde; "yüce, ulu, kalıcı, daim olan, ölmeyen, yok olmayan Allah" demiş oluyoruz. Buna benzer şekilde mukaddes kelimesi de, "pek uzağa gitmek" kelime manasında Allah için kullanıldığında; meselâ *"Allah Kuddüstür"* dediğimizde, "kirlilikten uzak, temiz, arı duru olan Allah" demiş oluyoruz. Türkçe'de kullanılan kutsal, kutsamak, takdis etmek, bu anlamda "kirlenmemiş, temiz, temizlemek, kirlerinden arındırmak" demektir. Bu kavramları Hıristiyan din anlayışı çerçevesinde anladığımızda, varlığı kirli-temiz olarak ikiye ayırıp dünyaya kirli, ahirete de temiz veya madde âlemine kirli, mana âlemine temiz dememiz gerekecektir. Dolayısıy-

rinin bir takım mucizelerinin gelmesini mi bekliyorlar? Rabbinin bir takım mucizeleri geldiği gün, önceden iman etmemiş veya iman etmiş de bir hayrını görmemiş kimseye, o günkü imanı hiç bir yarar sağlamaz.[64] Söyle onlara: "Bekleyin, biz de bekliyoruz!"[65]

159- Dinlerini parça parça edip, ayrı ayrı gruplara ayrılanlarla senin hiçbir alâkan yoktur. Onların işi Allah'a kalmıştır. Zamanı geldiğinde, Allah kendilerine yaptıklarını haber verecektir.

160- Kim bir güzellikle gelirse ona on katı verilecek. Kim de bir kötülükle gelirse sadece onun karşılığı ile cezalandırılacak ve hiç kimseye zerrece

la mana âlemi olan Tanrı katı temiz, madde âlemi olan dünya kirli olmuş oluyor. Âdem de zaten o temiz, kutsal âlemden kirli madde âlemine sürgün edilmişti (!) Bu durumda, Tanrının bu kirli madde âleminde dokunduğu her yer kutsal olmuş oluyor. Böylece dokunulan her yerin kutsanması, oraya kutsiyet izafe edilmesi gerekiyor. Onun için İsa kutsallaşırken, yaşadığı yerler de kutsallığa bürünüyor. Onun kilisesi de, kutsalın evi oluyor. Kilise dışındaki her yer de şeytanın egemenliği altında olup kirli madde âlemi sayılıyor. Bu kirli âlemden, ancak kiliseye giren kurtuluyor... Batıda ortaya çıkan kutsal-profan, dini-seküler ayrımı, bu çerçevede bir mana ifade edebilir. Fakat bunun, Kur anın ortaya koyduğu dünya görüşü açısından bir manasının olduğunu söylemek mümkün değildir. Çünkü Kurana göre yerler ve gökler hak *{haqq)* olarak yaratılmış olup Allah'ın ışığı, aydınlığı *(nuru)* dır. Allah'ın nuruna, nasıl kirli madde âlemi denilebilir? Allah, dünyayı tabiri caizse özene bezene yaratmıştır. Irmaklar, bağlar, ağaçlar, bitkiler yaratmış; her türden canlılar var etmiş, gökyüzüne lamba (güneş) ve kandil (ay) asmış, dünya göğünü yıldızlarla süslemiştir. Şimdi bu muhteşem yaratmaya nasıl, "pis, adi, alçak dünya" diyebiliriz? Bu bakış, kesinlikle Kur anın bakışı olamaz. Varlığı kutsal ve kutsal olmayan, madde-mana, kirli-temiz ayrımına tabi tutmak, bölünmez bütünlüğü parçalamak demek olacağından, kabul edilebilir bir ayrım değildir. Şu halde dünya "mübarek" tir. Çünkü sürekli yeniden yaratılmaktadır. Kalıcı olan dünya değil "yaratma" eylemidir. Dünya onun sonucudur... İşte Kuranın mübarek bir kitap olması bu anlamda dünyada yaşayan insanların kalbinde kalıcı olması, insanlık vicdanında çağlar boyu yankılanması, insanlığı sarması, tutması, onlar tarafından benimsenmesi ve giderek ona inananların, gönül verenlerin çoğalması manasındadır. Bölünmez bütünlüğü parçalayıcı eski dünya dinlerinde olduğu gibi, "gökte kutsal" ile "yerde kutsal olmayan" diye bir ayrım söz konusu değildir. Demek ki mübarek kutsal demek değildir. Esasında "kutsallık" kavramı ve buna dayalı ayrımlar, eski dünya dinlerine aittir. Ayrıca bkz. "Çevresi mübarek kılınan Mescid-i Aksa" tabiri; 17/1. ayet dipnotu ve "RUHU'L-KUDS" kavramı; 16/102. ayet dipnotu.

[63] Yani: "Biz (7. yüzyıl Mekke Arapları) bu işlerden anlamayız, bize kitap indirilmedi. Bunlardan, bizden önceki Yahudiler ve Hıristiyanlar anlar." demeyesiniz

haksızlık edilmeyecek.

161- ŞİMDİ SÖYLE: "Rabbim bana doğruluk ve dürüstlük yolunu, gerçek hayat dinini, İbrahim'in sağduyudan şaşmadan yürüdüğü yolu gösterdi. İbrahim hiç bir zaman ortak koşanlardan olmadı."

162- Herkes duysun: "Benim destekleşme/dayanışma çabalarım,

diye... Demek ki; Kur anın tarihsel hitabından evrensel mesaj çıkarması gerekenler, buradaki "Biz'den geri kalan tüm insanlığı anlamak durumundadırlar. Çünkü esas itibarîyle Kuran, yedinci yüzyıl Arapları üzerinden tüm insanlığa sesleniştir. Bu durumda geri kalan tüm insanlar, "Bu Kur an, Araplara indi veya yedinci yüzyıla indi bizi ilgilendirmiyor." dememelidirler...

[64] Demek ki iman etmek için; 1- "Rabbini göster", 2- "Rabbinin meleklerini göster", 3- "Rabbinden bir mucize göster" deyip durmanın bir manası yoktur. Bunlardan birisi olduğu takdirde, iman etmenin kişiye hiçbir faydası yoktur. Çünkü Rabbi açıkça görünce veya meleklerini apaçık seyredince veya inkârı imkânsız bir şekilde mucizesi gelince "iman" etmiş olmanın zaten bir manası kalmaz. İman, inkârı mümkün olan bir şeyde olur. İnkâr da, imanı mümkün olan şeyde olur. Demek ki yukarıdaki üç şey, iman-inkâr fırsat ve dengesini bozacağı için, açıkça ve bizzat gösterilmiyor, gösterilmeyecek de; ta kıyamete kadar...

[65] **İNTİZAR:** Sözlükte [N-Za-R] "gözleyiş, bekleyiş, gözetleyiş" demektir. [N-Za-R] kökünün mastarı, "bakmak, görmek, beklemek" demekken, [N-Zi-R] kökünün mastarı da (inzâr); yaklaşık aynı anlamda, "ileride olacak bir şeyi beklemek, ona nazar etmek, bu olacak şeyi haber vermek, uyarmak, bu konuda insanları uykularından uyandırmak" manasında kullanılır. Bu ikisi arasındaki fark şudur: İntizar felsefesi eski dünya dinlerinde son derece yaygın bir inançtı. Genellikle, geçmişte yaşamış tanrı-kral veya yarı-tanrı bir kahramanın geri dönüşünün beklenmesi şeklinde yer etmişti. Mesela, Eski Mısır tanrı-kralları ölürler ve mezarlarından üç gün sonra kalkar tekrar kaybolurlardı. İsa'nın mezarından üç gün sonra kalkması paskalyası *(anastasis)* buradan geliyor. Kuran, bu inancı yine kalkmak anlamına gelen *(qıyamet)* sözcüğü ile ifade ediyor. Yalnız bu kalkış tanrı-kralla-rm veya yarı-tanrı kahramanların, herkes dururken mezarından kalkışı değil tüm insanlığın mezarlarından kalkışı anlamında kullanıyor. Demek ki Kur an, eski bir kahramanın beklenmesi manasındaki intizarı, üç şeyin; 1- ölüm, 2- afet 3- kıyametin beklenmesine *(inzâr);* tanrı-kral veya yarı-tanrı kahramanın mezarından diğer herkes yaşıyorken kalkmasını *(anastasis)* ise tüm insanlığın yeniden dirilerek ayağa kalkışına *(qıyamet)* çevirmiş oluyor. Daha doğrusu, bir gerçeğin saptırılmasını düzeltmiş oluyor. Kuranın gelişi ile birlikte, insanlık için kahraman bekleme anlayışı (intizar felsefesi) sona erdirilmiş, eski dünyadan yeni dünyaya geçiş sağlanmıştır. Bu, insanlık tarihinde çok önemli bir dönüm noktasıdır. Çünkü **Hz. Peygamber** (s.a.v) kendisinin son peygamber olduğunu söylemekle artık insanlıkta peygamber, nebi, kahraman, mesih, mehdi, kurtarıcı vs. bekleme çağlarının bittiğini; insanlığın,

nusûklarım/ritüellerim, hayatım ve ölümüm âlemlerin Rabbi olan Allah içindir!

163- O'nun ortağı yoktur.[66] Bana böyle emrolundu ve ben Müslümanların öncüsüyüm."

164- Duysun herkes: "Allah her şeyin Rabbi iken, O'ndan başka Rab mi arayacağım?" Herkes kendi yaptığından kendisi sorumludur. Hiç kimsenin sorumluluğu başkasına yüklenmez. Sonunda dönüp dolaşıp Rabbinize varacaksınız. Anlaşmazlığa düştüğünüz her şeyi size haber verecek.

165- O, sizi yeryüzünün halifeleri yapan ve sizleri verdiği şeylerle imtihan etmek için kiminize kiminizden farklı yetenekler verendir. Hiç kuşkusuz Rabbin karşılık vermede hızlıdır. O bağışlayıcıdır, sevgisi ve merhameti sonsuzdur, hiç!

Allah'ın kitabı (Kuran) ışığında kendi bilgi, akıl ve vicdanı ile yürüme çağlarının başladığını ilân etmiş olmaktadır. Bu, eski dünyadan yeni dünyaya esaslı bir geçiş demektir...

[66] **ŞİRK/SAMED:** Bkz. 112. sure bütün dipnotları.

***

07 - (79) A'RAF SURESİ

Mekke'de inmiş olup, 206 ayettir. 46. ve 48. ayetlerde sağduyu sahiplerinden (Araf) yani cennet ve cehennem ehli arasında, sağduyunun sesi olarak konuşturulan insanlardan söz edildiği için sureye bu ad verilmiş görünmektedir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1 - Elif. Lâm. Mîm. Sâd.

2- SANA, insanlığı uyarman ve iman edenlere/güvenenlere öğüt vermen için bir kitap indirildi. Göğsün daralmasın, içini ferah tut, rahat ol.[1]

3- Rabbinizden size indirilene uyun. O'nu bırakıp da başka önderlerin peşlerinden gitmeyin. Aklınızı ne kadar az kullanıyorsunuz?

4- Biz nice memleketleri, gecenin koyu karanlığında veya öğlenin dal sıcağında dinlenirlerken, ansızın gelen azabımızla helak ettik.

5- Afet geldiğinde, "Çok azmıştık, çok!" demekten başka bir şey diyemediler.

6- Peygamber gönderdiğimiz toplumları mutlaka hesaba çekeceğiz, tabi elçiler de bu sorgulamada bulunacak.

7- Onlara, yapıp ettiklerini bir bir anlatacağız. Çünkü Biz, her an her şeyi biliyorduk.

8- O gün gerçeğin ve adaletin terazisi kurulacak. Kimin iyilikleri çoksa kurtulacak. 9- Kimin de iyilikleri azsa ayetlerimize zulmettikleri için hüsrana uğrayacak.

10- İYİ DİNLEYİN! Sizi yeryüzüne yerleştiren Biziz. Orada size yaşama imkanları sağlayan Biziz. Ne kadar az şükrediyorsunuz?

11- Sizi Biz yarattık, sonra size biçim verdik. Sonra da meleklere, "Âdemi[2] selâmlayın!" dedik. İblis'in dışındakiler

[1] Yani: Sana bir kitap indiriliyor. Bu, insanlığın iyilik ve adalet arayan damarını harekete geçirmen, donmuş dimağlarını açman, aklı ve vicdanı prangalardan kurtarman, insanları daldıkları derin uykulardan uyandırman; iman edenlere/güvenenlere de öğüt vermen, hatırlatmalarda bulunman içindir. Evet, bu zor bir iştir; ancak bundan dolayı göğsün daralmasın. İçini ferah tut, müsterih ol. Biz seninle birlikteyiz, oldukça riskli ve zor olan bu işte Allah yanındadır. Şu halde hiç kimseden korkma, endişelenme, daralma ve hak bildiğin yolda yürü...

[2] **ÂDEM:** Sözlükte "yeryüzü toprağı" anlamına gelen [*edimul-arz]* kelimesinden türediği en sahih görüştür. Buna göre insan türüne "Âdem" adının verilmiş olması, yeryüzü toprağından çıkarılmış olmasındandır. Nitekim Arapça'da esmerliği artmak *(udûme);* esmer, kara yağız *(edma);* etle deri arası tabaka *(edeme);* gökyüzü *(edîmus-semâ);* gece karanlığı *(edîmul-leyl);* bir şeyin dış kısmı *(edîmuş-şey);* deri, cilt *(edim)* kelimeleri bu köktendir... Sümerce de "babam" anlamına gelen

selâmladılar,[3] ancak İblis[4] selâmlamadı.

12- Allah buyurdu: Ben sana emretmişken neden selâmlamıyorsun? İblis: "Ben ondan daha üstünüm. Çünkü beni ateşten yarattın,

(adamu); Asur-Babil dilinde yapılmış, meydana getirilmiş, ortaya konulmuş, çocuk, genç anlamındaki *(adamu);* Sabiî dilinde kul, insan anlamına gelen *(adam);* Türkçe'de insan, kişi anlamına gelen *(adam);* ve batı dillerinde *(adam, edmurd, edward)* sözcükleri de aynı köktendir. İbranicede *adam* insan türü için kullanılan müşterek isimdir. Tevrat'ta insan türü anlamında beş yüzden fazla yerde geçer. Burada Âdem (Adam), önceki varlıklara nazaran daha gelişmiş; bilgi, akıl, kavram üretme, konuşma ve dil yetenekleriyle donatılmış "insan türünü" temsil etmektedir...

[3] **SECDE;** Arâmca'da "ibadet etmek, selamlamak, yere kapanmak" demek olan [S-G-D] kökü, anlamını koruyarak fakat orta harf değişikliği ile Arapça'ya [S-C-D] olarak geçmiş. Ayette saygı göstermek amacıyla selâmlama, selâm durma, tazim için ayağa kalkma anlamında kullanılmaktadır. Türkçe'de birine "selâm durmak, saygı için ayağa kalkmak" dediğimiz şey Arapça'da; yere kapanmak, eteğine yüz sürmek, ayaklarına kapanmak olarak kullanılıyor. Her ikisi de saygı ve tazim için yapılır. **Katade,** *"Onun için secdelere kapandılar?* (Yusuf; 100) ayeti hakkında, "O zaman insanların birbirine selâmı secde etmek şeklindeydi." der. Yine **Muaz bin Cebel,** Yemen dönüşü **Hz. Peygambere** saygı maksadıyla secdeye kapanır. **Hz. Peygamber** bu yaptığının ne olduğunu sorması üzerine; "Yahudi ve Hrıstiyanların büyüklerine böyle yaptığını gördüm, bu elçilerin selâmlamasıymış." der. **Hz. Peygamber** de, "Onlar elçilere iftira etmişler." karşılığını verir. Yine **Hz. Ali,** huzuruna giren birisinin secdeye kapanması üzerine onu doğrultarak, "Bana değil, Allah'a secde et!" der. Bunlardan hareketle ayette geçen secdenin ibadet değil teşrif, saygı, selâmlama anlamında olduğu söylenmiştir (Razi). Demek ki yaratılış kıssasında secde kavramıyla varlık sahnesine çıkacak olan "adam'a diğerlerinin saygı göstermesi, onun gelişiyle birlikte ayağa kalkılması, selâmlanması anlatılmak istenmektedir...

[4] **İBLİS:** Sözlükte "hayret eden, şaşan, hayırsız olan, üzgün bezgin olan, surat asan, sus pus olan, hayrete düşen, ümitsiz olan, şaşkınlığından dolayı susan, şaşakalan" anlamına geliyor. Akadça'da *Beel, Baal; efendi, tanrı* anlamında, Eski Filistin halkı tanrılarından *Beel zebuVz.* İbranîlerin verdiği aşağılayıcı isim olarak da kullanılmıştır. Yine Yunanca'ya iftiracı, kara çalan anlamında *diabolos;* İngilizce'ye kötü ruh, şeytan anlamında *devil* olarak geçmiştir... İnsanoğlundaki kötülük temayülü veya dürtüsünü temsilen, kıssanın semavî prolog (gökteki ilk konuşma) adını verdiğimiz birinci bölümünde İblis, dünyevî diyalog adını verdiğimiz ikinci bölümünde şeytan olarak geçtiğini görüyoruz. Kıssanın Kur anda geçtiği yedi ayrı yerde, aynı şekilde ilk bölümde İblis, ikinci bölümde şeytan olarak geçmektedir. Gökte İblis adıyla şahıslaştırılan bu temsil, yerde şeytan veya şeytanlar olarak ifade

onu çamurdan." dedi.[5]

13- Allah: "Öyle mi? Yıkıl karşımdan. Burada büyüklük taslamak senin haddine değildir. Aşağılık küstah, defol!" dedi.[6]

14- İblis: "Bana kıyamete kadar mühlet ver." dedi.

15- Allah: "Peki, mühlet verilenlerdensin." buyurdu.

16- İblis dedi ki: "Görürsün. Yemin ederim ki ben de onları yoldan çıkarmak için elimden geleni yapacağım. Senin o doğruluk ve dürüstlük yolunun üstünde pusuya yatacağım. 17- Önlerinden arkalarından, sağlarından, sollarından[7] onlara sokulacağım. Çoğunun yoldan çıktığını göreceksin." dedi.

18- Allah buyurdu: "Haydi, yerilmiş ve kovulmuş olarak defol git! Yemin olsun ki insanlardan kim sana uyarsa, hepinizi cehenneme dolduracağım."[8]

19- "EY ÂDEM! Sen ve eşin cennete[9] yerleşin. Dilediğiniz yerden yiyin; ancak şu ağaca[10] sakın yaklaşmayın.

ediliyor. "Adam, bunlara kapılarak yanlış işler yapmamalıdır." mesajı veriliyor...

[5] Kıssada, "çamur" ve "ateş" kıyaslaması ile genellikle insanların birbirine "sen-ben" kavgası yüzünden zarar verdiği; bu kavganın döl yatağının insanoğlundaki kıskançlık, haset, çekememezlik, kendini beğenme, kibir, büyüklenme gibi dürtüler olduğu; insanoğlunun bunlara kendini kaptırarak vahşî ve yırtıcı hale gelmemesi gerektiğini temsilen anlatılıyor.

[6] Allah'ın, "Defol, aşağılık küstah!" diyerek huzurundan kovduğu şey varlık (ontik) olarak İblis şeklinde resmedilmekte ve fakat bununla insanoğlundaki kibir, kendini beğenme, haset, kıskançlık gibi "sen-ben" kavgasını körükleyen dürtüler mahkûm edilmektedir. Kovulan bu dürtülerdir. İnsanoğlu, bu dürtüleri kabardığında, onları "aşağılık küstah, defol" diye kovmalıdır...

[7] Kıssada geçen "sağlarından, sollarından, arkalarından, önlerinden..." ifadesi, Türkçe'de "akla hayale gelmedik yollardan", "hiçbir fırsatı kaçırmadan, her fırsatta", "kafasında kırk tilki dolaştırıp hiçbirinin kuyruğunu birbirine değdirmeden" "bin bir dolap çevirip düzen kurarak" diye ifade dediğimiz şeyi çağrıştırır.

[8] **İBLİS KISSASI:** Araf suresinde en geniş özeti verilen ve çoğu kez birbirine karıştırılarak "İblis, Şeytan, Âdem, Melekler, Yaratılış" vs. kıssası olarak anılan bu kıssanın ne anlatmak istediğini iyi anlamak için yeniden yorumlamaya ihtiyaç vardır. Önce kıssayı ikiye ayırmak icap eder: İblis kıssası (10-18) ve Âdem kıssası (19-24). İkisine birden de "Yaratılış kıssası" diyebiliriz... Kurandaki yedi ayrı yerde, kıssa bu ikili tasnife göre okunduğunda durumun netleştiğini görürüz. Şöyle ki: İblis kıssası bir semavi prolog (gökteki ilk konuşma) iken, Âdem kıssası dünyevi diyalogdur (yerdeki bir olay). İblis kıssası mecaz, temsil (alegori) iken, Âdem kıssası yaşanmış hayat hikâyesidir. İblis kıssasında teolojik, Âdem kıssasında antropolojik vurgu baskındır. Kuran önce İblis kıssasını vermekte; bir tür "Allah'ın kendi kendine konuşması" olarak; insanlıkta bir "yaratılış muhayyilesi"

oluşturmak istemektedir. Bu nedenle İblis kıssasında olaylar ve kişiler, duyulur ve akledilir nesneler şeklinde tasvir edilmekte; iyilik, kötülük, insan, insanın gücü ve kabiliyeti, varlık alemindeki yeri, neden yaratıldığı vs. görünür, akledilir, algılanabilir suretlere sokularak şahıslaştırılmaktadır. Canlı, yürüyen, konuşan, yer kaplayan, dokunulabilen, yanımızdan geçen vb. kişiler, zatlar gibi algılanması sağlanarak âdeta insanlığın dimağına kazınmaktadır. Birbirini tamamlayan kıssanın bu ilk bölümünde aslında Allah dışında varlık yoktur. "İblis, Şeytan, Melek, Âdem (Adam)" kavramsallaştırmaları ile Allah'ın gücü, kudreti, ilmi, âlemdeki kötülük durumları, ilâhî hayatla irtibatlı bir takım olaylar ve yeni yaratacağı varlığın şahıslaşmış sembolleridir. İnsanoğlunun bunlarla ilişkisini kurabilmesine yönelik kolaylaştırılmış, indirgenmiş din dili ifadeleridir. "Mutlak Oluş" olarak konuşan Allah, olayları insanoğlunun muhayyilesine hitap ederek resmetmekte, şuur ve tasavvur uyandırmaktadır. Özellikle İblis kavramının öne çıkarıldığı kıssanın bu ilk bölümünde teorik, soyut muhayyile oluşturulmakta; Âdem ve eşinin öne çıkarıldığı az sonra gelecek ikinci bölümde pratiğe, somuta dönüşmüş hali örnek verilmektedir. Ardından da, "Ey Âdem'in çocukları! Hayatın, insanın, iyiliğin, kötülüğün, varlığın, yokluğun, yaşamın, ölümün, geçmişin, geleceğin anlamı budur." denilerek tüm insanlığa seslenilmektedir...

[9] Öyle anlaşılıyor ki burada cennet, "yemyeşil bir diyar, yeşillik ve ağaçlık bir bölge" anlamına gelmektedir. Burası, yeryüzünde bir bölgedir (Ebu Müslim). Bu durumda ilk insan veya insanlar "yeryüzünde" yaratılmış olurlar; öbür dünyadaki cennette yaratılıp bu dünyaya düşmüş değil. Yani insanlar, basbayağı yeryüzünün bağlık, bahçelik, yeşilliklerle dolu bir bölgesinde ortaya çıkmışlardır. Kıssada "Sen ve eşin cennette iskân edin." denmesi, insanların ortaya çıkıp çoğalmaya ve üremeye başladığı, insan yaşamının ilk tezahür ettiği, sakinleri ilk insan toplulukları olan yeryüzündeki bağlık, bahçelik bir bölgeyi anlatmaktadır. Fakat bu yerin neresi olduğu konusunda rivayetler muhteliftir. Antropolojik ve sosyolojik verilerle desteklenen en güçlü iddia, jeoloji tarihinde bir zamanlar yemyeşil bir diyar olarak gösterilen "Mekke" şehri civarı olduğudur. Burası, son buzul çağından sonra, ekvator bölgesi olması, güneşe en yakın ve ışığın daha dik açıyla vurması neticesinde giderek çölleşmiştir. Arabistan yarımadasındaki çölleşmenin böyle oluştuğu jeolojik verilerle sabittir. Zamanla insanlar, zor iklim koşuları sebebiyle buralardan göç etmişler; yeryüzünün doğu, batı, kuzey bölgelerine doğru büyük göç hareketleri başlamıştır. Esasında, bu yerin neresi olduğu hakkında daha geniş araştırmalar yapmak lâzımdır. Özellikle Müslüman tarihçi, sosyolog ve antropologlara büyük iş düşmektedir. Artık bu yerin neresi olduğunu ayetlerin lâfzında aramak yerine, açık tabiatta, insanlık tarihi araştırmaları, deneyleri, gözlemleri yapmak gerekmektedir. Yeri gelmişken, şurasını unutmamak gerekir ki Kuran, tarzı gereği fazla tarih, zaman ve mekân isimleri, vermiyor. Bu konuda "bilinçli bir susuş" içinde olduğu bile söylenebilir. Esas itibarîyle Kuranı, bilgi değil, bilinç kaynağı olarak

Aksi halde zalimlik etmiş olursunuz."

20- Derken şeytan, çirkin yerlerini kendilerine göstermek için[11] fısıldadı ve: "Rabbiniz size bu ağacı neden yasakladı sanıyorsunuz? Çünkü ondan yerseniz mülkü ele geçiren veya hayat boyu onu elinde bulunduranlardan olursunuz" dedi.[12]

21- Onlara: "İnanın, sizin iyiliğiniz için söylüyorum!" diye de yemin etti.

22- Onları boş sözlerle aldattı. Böylece çirkin yerleri açıldı; yapraklarla

görmek icap eder. Çünkü tarih, biyoloji, fizik vb. herhangi bir ilim dalına ait bilgiler vermemektedir. Yani Kur an bir bilim kitabı değildir. Bilakis bilimle uğraşacak insanoğluna ısrarla bilinç (şuur) aşılamak istemektedir. Böyle olunca "Allah bilinciyle" dopdolu hale gelmiş "inanmış insan" dünya meydanına çıkacak ve Allah ile yürüyecektir: Bu deyim, **"Bizi doğruluk ve dürüstlük yoluna ilet/yürüt."** (Fatiha; 1/6) ayetini tefsir eden, **"Benim Rabbim doğruluk ve dürüstlük yolu üzerindedir."** (Hud; 11/56) ve **"Bu yol Benim (Allah) üzerime aldığım/olduğum dosdoğru yoldur.** (Hicr; 15/41) ifadelerinden çıkmaktadır...

[10] Kıssada geçen "yasak ağaç" ibaresi insanoğlunun hayatında aklen ve fıtraten, ve bunları ortaya çıkarıcı tarzda şer an yerilmiş suç ve günahları, özellikle de mülk (iktidar ve mal) hırsını temsil etmektedir. İnsanoğlu diğer canlılara, doğaya, tabiata, Tanrıya, yani birlikte evreni paylaştığı diğer tüm varlıklara zarar veren suç ve günahlardan uzak durmalı, bu "yasak ağaçlara" yaklaşmamalıdır. Özellikle de sahip olma (mülkiyet) hırsından uzak durmalıdırır...

[11] Kıssada geçen "çirkin yerlerini göstermek" deyimleri insan hayatının suç ve günah işlemeye yönelik tahrik ve teşviklerini anlatmaktadır. Şeytanın, doğru yolun üzerine oturup bu yolda yürüyenleri kandırmak ve yoldan çıkarmak için giriştiği her vesvese veya insanın içinden kabarıp gelen her dürtüyü, özellikle de mülkiyet hırsını temsil eden bir örnektir. Âdem ve eşi örneğinde kişileştirilmektedir.

[12] Kıssada geçen "melekler/melikler gibi olmak ve ebedîlik kazanmak" ifadesi insanoğluna iki büyük zaafını hatırlatmaktadır: *Mülk* (iktidar ve mal) ve *huld* (ebediyet, ölümsüzlük) tutkusu. Yani güç, kudret, para, servet, şan ve şöhret elde etme, böylece bütün dertlerinden kurtularak rahat ve lüks bir hayat yaşama; tanrılar gibi herkese hükmetme, ne isterse onu yapabilme hırsı... Daha yakından bakılırsa, bunların insandaki "açlık" ve "korku" dürtülerinden beslendiği görülür. Şöyle ki: Mala mülke ve zenginliğe duyulan açlık, şana şöhrete yönelik açlık, beğenilmeye ve istenmeye duyulan açlık, iktidara, otoriteye açlık, cinsel açlık vb. mülk ve ele geçirme arzusunu; yok olup gitme endişesi, unutulma acısı, ölüm kâbusu vb. da, ebediyet ve sonsuzluk ihtiraslarını uyandırmaktır. Eğer insanoğlunun gözünü bunlar bürümüşse, her şey yapabilir. Aç ve doyumsuz, üstelik korkularla dolu bir insanın, eğer kendini gemlemezse yapmayacağı bir kötülük yoktur. Bu uğurda her vaade kanabilir. İşte şeytanlık, tam da burada ortaya çıkmakta; ve

örtmeye çalıştılar.[13] Rabbleri onlara: "Ben size o ağacı yasaklamamış mıydım? 'şeytan size apaçık bir düşmandır' dememiş miydim?" diye seslendi.

23- İkisi birden: "Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve acımazsan perişan oluruz." dediler.[14]

24- Allah: "Birbirinize düşman olarak gidin.[15] İşte size bir süreye kadar barınma ve geçinme yeri olacak yeryüzü!" buyurdu.

insan bu hırslarına kendini kaptırarak son derece yırtıcı bir mahlûk haline gelebilmektedir. Dikkat edilirse hayatta bütün suç ve günahların kökünde bu ihtiraslar vardır...

[13] Kıssadaki "Ayıp yerlerini cennet yapraklarıyla örtmeye çalıştılar." ifadesi, "İşledikleri suçu örtbas etmeye çalıştılar, gizlemek istediler." manasındadır. Yani insan hayatındaki bütün suçluların yaptıklarını yaptılar. Oysa Allah her şeyi görüyor, biliyor. Hayatta önemli olan, insanın şeytanın vesvesesine kanmaması, bu vesveselerle kabaran her tür kötülük dürtüsü ve ihtirasın daha baştan yanlış olduğunu bilmesi ve nefsine hâkim olmasıdır. İnsan, bunu başarabilecek güçtedir.

[14] Kıssada geçen, "Kendimize zulmettik, eğer bizi bağışlamazsan..." ifadeleri, insanoğlunun hayatta suç ve günah işlememesinin esas yolunun, içten gelen tövbe ve pişmanlık olduğunu gösterir. Aksi halde, her insanın başına bir polis dikmek çözüm değildir. İnanç, ahlâk, iman ve canı gönülden Allah'a bağlılık, yanlış işler yapmamanın en esaslı teminatıdır. Demek ki; insan yanlış işlerinde ısrar etmemeli, yaptığı yanlışlığı dürüstçe itiraf etmelidir. Pişmanlık ve tövbe, bu açıdan arındırıcı ve ıslah edici ahlâkî bir erdemdir.

[15] Ayette geçen *[ihbitû]* kelimesi, "inin" değil, "gidin, dağılın" anlamındadır (Ebu Müslim). Yani, "dağıldılar, başka yerlere gittiler, birbirlerinden ayrıldılar" manası, emir kipinde (gidiniz, dağdınız) şeklinde ifade edilmiştir. Bu, "Mısır'a gidiniz!"] ayetinde (2/ 61) geçtiği gibidir. Aksi halde, "aslî günah doktrini" bir anlamda onaylanmış olmaktadır. Oysa ibareyi Âdem ve eşinin (ilk insanların) yaşadığı yerde çoğalmalarına, çevrenin genişlemesine, ilişkilerin giriftleşmesine, çıkar kavgalarının başlamasına, düşmanlıkların körüklenmesine ve giderek çıkan mücadele ve kavgalara yormak daha isabetli görünmektedir. Bu durumda ayette, (ilk) insanların bir arada yaşayamaz hale gelmeleri, bölünüp parçalanmaları ve yeryüzünün başka diyarlarına dağılmaları, gitmeleri anlatılmış olur. Bu okumaya göre, kıssada aslî günah, cennetten kovulma, dünyaya sürgün, dünyada ceza çekme, insanlığa Tanrının ölüm yargısı vs. diye bir şey yoktur. Anlatılmak istenen; insanlığın tabiî gelişimi, ilk ortaya çıktıkları yeryüzünün o bağlık bahçelik bölgede birlikte yaşarken giderek ayrılığa düştükleri ve ayrı ayrı toplumlar haline gelerek birbiriyle mücadelelerinin başladığıdır. Şu halde ayette, "İlk ortaya çıktıkları o bağlık bahçelik bölgeden yeryüzünün başka bölgelerine gittiler, oralara göçtüler, giderek dağıldılar." denmek istenmektedir...

25- "Orada yaşayacak, orada ölecek ve orada diriltileceksiniz." dedi.[16]

26- EY ÂDEMİN ÇOCUKLARI! Size çirkin yerlerinizi örtecek, üzerinizde süslü ve tertemiz duracak bir elbise diktik; Sakınma elbisesi! Elbiselerin en güzeli budur... Bunlar Allah'ın ayetleridir. Belki düşünüp öğüt alırsınız.

27- Ey Âdem'in çocukları! Şeytan, ana-babanızın çirkin yerlerini onla-

[16] **ÂDEM KISSASI:** Görüldüğü gibi kıssanın bu ikinci bölümünde (19-25); ilk bölümdeki soyut ortam kaybolmuş, yerini "adam ve eşi" almıştır. Artık adam ve eşi yeryüzü toprağının bir yerlerindedirler. Ortada şeytan ve melek gibi görünmeyen, insan idrakinin dışında kalan ve fakat hissedilen, sezilen, inanılan olaylar ve kişiler değil, bizzat görünen, yeryüzünün bir yerlerinde yürümeye, koşmaya, nefes almaya başlayan adam ve eşi (adamlar ve eşleri) vardır. Bir anlamda, teoloji antropolojiye, semavî prolog dünyevî diyaloga dönüşmüştür. Semavî prologla ilişkiye geçmemiz semboller ve kavramlar üzerinden mümkünken; dünyevî diyalogun izini sürmemiz, olup bittiği yeri bulmamız mümkün hale gelmiştir. Çünkü artık insanoğlunun ortaya çıkışı, yeryüzünün tozuna toprağına bulanarak başlamıştır. İnsan türünün varlığa çıkışı, şu üzerine bastığımız yeryüzünün bir yerlerinden sökün etmiştir. Bu, daha çok Hıristiyan teolojisinde geçtiği gibi bir "cennetten düşüş" değildir. Âdem ve eşinin cennette işledikleri ilk günah yüzünden tüm insanlık ölüme mahkûm edilmiş değildir. Keza ölüme mahkûm edilen insanlığı kurtarmak için de Tanrı, bizzat kendi oğlu "suretine bürünerek" kendini çarmıha germiş ve böylece kurtuluş kapısını da açmış değildir. Yine Tevrat'ta geçtiği gibi onların işledikleri suç yüzünden bütün kadınlar çocuk doğururken acı çekmeye, kocasına mahkum olma, onun tarafından yönetilme cezasına; bütün erkekler de hayat boyu geçim derdi ile boğuşma, ancak emek vererek hayatını kazanabilme cezasına; bütün yılanlar da Havva'yı yoldan çıkardığı için evcil ve yabanıl hayvanların en lanetlisine, karnı üzerinde sürünme ve hayatı boyunca toprak yeme cezasına çarpıtılmış (Tekvin: 2/4-24, 3/1-21) değildir. Yani kıssada, insan yaşamının, işlenen ilk günah sonucu cennetten kovulma ve yeryüzüne düşme olarak başlaması anlatılmamaktadır. Bu noktada Hıristiyan teolojisinin kıssanın birinci bölümüne, Yahudi teolojisinin de ikinci bölümünde üstelik çarpıtarak ve tuhaf teolojiler üreterek yoğunlaştığını görüyoruz. Nitekim Tevrat'ın hiçbir yerinde kıssanın birinci bölümü (semavî prolog) geçmez. Adam ve eşinin, Aden adı verilen bahçedeki maceraları öne çıkarılır. Kitab-ı Mukaddes geleneğinde insanlık tarihi, Âdem ve eşinin cennetten veya Aden'deki bahçeden kovulmalarıyla başlar. İnsanlık macerası, bu kovulmanın tarihidir. Kurtulmak için ya Tanrının seçtiği millete (İbranîlere) hizmet etmeli veya İsa'nın dönüşünü bekleyen kiliseye sığınmalıyız. Aksi halde ebedi lanet bizimle olacaktır (!). Oysa Kuranda birbirini tamamlayan her iki bölümüyle kıssayı, bu ayetleri okuyan herkesin kendi hayat macerasının duyulur ve akledilir kavramlarla kişileştirilmesinin (semavî prolog) yanında, bunun insanlığın ilk doğal halindeki bir örneğinin gösterilmesinden

ra göstermek için onların elbiselerini soyarak cennetten çıkardığı gibi sizi de aldatmasın. Çünkü o ve yandaşları, sizin onları göremeyeceğiniz yerlerden sizi görürler. Biz, şeytanları imansızların dostu yaptık.[17]

28- ONLAR yaptıkları hayâsızca işler için, "Babalarımızdan böyle gördük. Allah da bize böyle emretti." diyorlar. De ki: "Allah hayâsızlığı emretmez. Allah'ın emri hakkında bilgi sahibi olmadan fikir sahibi mi oluyorsunuz?"[18]

29- Onlara söyle: "Rabbimin emrettiği adalet ve eşitliktir. Her secde ettiğinizde bütün varlığınızla O'na yönelin ve canı gönülden Allah'a dua edin. Sizi ilk defa yarattığındaki gibi tekrar O'na döneceksiniz."

30- Kiminiz doğru yolda yürür, kiminiz de doğru yoldan saparsınız. Yoldan sapanlar, Allah'ı bırakıp şeytanlara yoldaş olurlar. Böyleyken doğru yolda yürüdüklerini sanırlar.

31- Ey Âdem'in çocukları! İbadet için her girişinizde Kabe'ye çıplak olarak girmeyin, elbiselerinizi giyin. Yeyin, için, fakat israf etmeyin. Çünkü Allah israf edenleri sevmez.[19]

32- Onlara söyle: "Allah'ın kulları için

(dünyevî diyalog) ibaret görmek gerekmektedir. Şu halde, hayatın akışı içinde her doğan çocuk Âdem gibidir ve her doğan çocukla birlikte Âdem kıssası yeniden başlar. Anlatılan, eskiçağlarda olup bitmiş bir masal değil, bizim kendi hikâyemiz; yaşadığımız hayattır. Burada sürgün, ilk günahın cezası vs. diye bir şey asla yoktur. Yaratılış sürecine doğumuyla birlikte katılan her Âdemoğlu'nun, hayatı boyunca nelere dikkat etmesi gerektiğinin öğütleri vardır; iyi ve kötünün, mülk hırsının, yaşam ve ölümün anlamı, varlık ve oluşun manası vardır. Çektiğimiz acı, sürgün ve gurbet acısı değil, oluş sancıdır. Çünkü her oluş gibi insanın oluşu da bir şeyin içinden yarılıp sökülerek *(felaq)* gerçekleşir. Her yarılıp sökülen de acı çeker; olma, oluş *(kevn)* acısı...

[17] Yani: Ey Âdem'in çocukları! Şeytan atalarınızın nasıl ar damarını çatlatmış, suç ve günah işlemeye tahrik ve teşvik ederek birbirine düşürmüş, birbirine düşman olarak o ilk yaşadıkları yemyeşil diyardan dünyanın dört bir yanına dağılmalarını sağlamışsa sizi de böyle durumlara düşürmesin. Bu konuda çok dikkatli olun. Hırslarınıza kapılmayın, kendinizi tutmasını bilin. Hiç beklemediğiniz bir yerden, şeytanın tuzağına düşebilirsiniz...

[18] Yani: onlar, O Mekkeli cahiliye Arapları, Kabe'yi kadınlı-erkekli çırılçıplak tavaf ediyorlar. Sonra da bu yaptıkları hayâsızca işleri, "Allah'ın emri bu; böyle gördük atamızdan." diyerek savunmaya kalkışıyorlar. Allah adına cahilce bilgi sahibi olmadan, fikir sahibi oluyorlar. Allah'ın emretmediği bir hayâsızlığı Allah'a atfediyorlar. Allah hakkında bilmedikleri bir şeyi körü körüne savunup duruyorlar (Kurtubi, Razi).

[19] Yani: "İnsanlığın kalpgâhı" olmasını murat ettiğimiz Kabe'ye girerken çırılçıplak girmek de ne oluyor? "Günah işlediğimiz elbiselerle tavaf yapamayız, elbiselerimizi

yarattığı süsü ve temiz rızıkları kim haram kıldı?" "De ki: Onlar, dünya hayatında, özellikle kıyamet gününde iman edenleri/güvenenlerindir." Bilinçlenmek isteyen bir toplum için ayetleri işte böyle açıklıyoruz.

33- Onlara söyle: Rabbimin yasakladığı şunlardır; açık ve gizli tüm hayâsızca işler, günahın her çeşidi, hakka tecavüz, hakkında hiçbir delil indirmediği şeyi Allah'a ortak koşmak ve Allah hakkında bilgisizce konuşup durmak...

34- Her milletin bir eceli vardır. Ecel yetince ne bir an geri kalırlar, ne de bir an ileri gidebilirler.

35- EY ÂDEM'İN ÇOCUKLARI! Size, içinizden ayetlerimi anlatacak elçiler geldiğinde, kim Allah'ın öfkesini çekmekten sakınır ve kendini düzeltirse artık onlar korkularını yenecekler ve üzülmeyeceklerdir.

36- Ayetlerimizi yalanlayarak büyüklük taslayanlar ise cehenneme girecek, oradan daha çıkamayacaklar.

37- Allah'a yalan uyduran ya da Allah'ın ayetlerine yalan diyenden daha zâlim kimdir? Onların kitaptan nasipleri kendilerine erişecektir.[20] Nihayet meleklerimiz gelip canlarını alırken "Allah'ı bırakıp da yalvarıp durduğunuz tanrılar nerede?" dediklerinde, "Bizi yüzüstü bırakıp kayboldular!" diyecekler. Kâfirliklerine bizzat kendileri şahitlik edecekler.

38- Allah diyecek ki: "Sizden önceki görünen, görünmeyen tüm topluluklarla beraber girin ateşe!"[21] Her topluluk girdikçe birbirlerine lanetler okuyacak. Hepsi peş peşe cehenneme doluşunca, sonrakiler öncekiler için: "Ey Rabbimiz! Bizi işte bunlar yoldan çıkardı. Onları ateşte iki kat daha fazla yak!" diyecekler. Allah da: "Zaten hepiniz iki kat daha yanmaya müstahaksınız, ama

soyunmakla günahlarımızdan da soyunmuş oluyoruz." ne demek? "Kabe'de içyağı, et vb. şeyler yenmez, içilmez." diye kim söyledi? Bunları nereden çıkarıyorsunuz? Allah'ın tertemiz rızıklarını kim onun adına haram kılıyor? Bunlar yanlış. Yiyin, için; nimetler sizin içindir. Ancak israf etmeyin, haddi aşmayın, saçıp savurmayın (İbn Abbas)... Ayette geçen *"Her mescide çıktığınızda"* ifadesinden hareketle, mescidin aynı zamanda selamlaşma yeri anlamına geldiğini, o günkü Mekke'de Kabe'nin insanların selamlaşma mekânı olduğunu, bugünkü tabirle şehrin "kamusal alanı" işlevi gördüğünü düşünürsek, ayetin işte buralara çıkarken nelere dikkat edilmesi gerektiğine dair mesajlar verdiğini söyleyebiliriz. Demek ki insan içinde, dışarı da giyime kuşama dikkat etmek gerekir. Çıplaklık da, insanların birbirinden köşe bucak kaçması da aşırılık manasına gelir. Her ikisinden de sakınılmalı; temizlik, şıklık, nezaket, nezafet ve zarafet esas olmalıdır...

[20] Yani: Ecel bir gün onların da kapısını çalacak.

[21] Harfi harfine: "Allah dedi: Sizden önce geçen £ins' ve cin topluluklarıyla beraber ateşin içine girin."

[22] Yani: Cennetin kokusunu bile alamayacaklar.

nereden bileceksiniz." diyecektir.

39- Öncekiler de sonrakilere diyecek ki: "Zaten, hiç de bizden makbul kimseler değildiniz, siz de çekin yaptıklarınızın cezasını!"

40- AYETLERİMİZİ yalanlayıp büyüklük taslayanlara göğün kapıları açılmayacak.[22] Onlar, deve iğne deliğinden geçmedikçe cennete giremeyecekler. Günah küpü haline gelenleri işte böyle cezalandırırız.

41- Cehennemin döşekleri ve yorganları onları bekliyor. İşte zâlimleri böyle cezalandırırız.

42- İman edip iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanlar -ki hiç kimseye kaldıramayacağı bir yük yüklemeyiz-, işte onlar cennete girecektir. Orada ebediyen kalacaklar.

43- İçlerinde kin ve nefret namına hiç bir şey kalmayacak; hepsini söküp atacağız. Önlerinde dereler, ırmaklar çağıldayacak. Şöyle diyecekler: "Lütfuyla bizi bu nimete kavuşturan Allah'a hamdolsun! Allah bize doğru yolu göstermeseydi, biz asla doğru yolu bulamazdık. Gerçekten Rabbimizin elçileri doğruyu söylemişler." Ve bir ses yankılanacak: "Yaptıklarınıza karşılık size vaad edilen cennet işte bu!"

44- Cennet ehli cehennem ehline: "Rabbimizin bize vadettiğini yerine getirdiğini gördük, ya siz?" diye seslenince "Evet" diyecekler. İçlerinden biri: "Allah'ın laneti zâlimlerin üzerine olsun!" diye bağıracak.

45- Onlar, Allah yolundan alıkoyan ve onun çarpıtmak isteyenlerdir. Onlar ahireti de inkâr etmişlerdi.

46- Her iki tarafın arasında bir engel ve tarafların yabancısı olmadığı sağduyu sahibi kimseler olacak. Cennet ehline, "Size Selâm olsun!" diyecekler. Bunlar, beklentileri o yönde olmasına rağmen henüz cennete giremeyenlerdir.

47. Gözleri cehennem ehline takılınca, "Ey Rabbimiz! Bizi şu zâlim adamların arasına katma." diyecekler.

48. Sağduyu sahipleri, görünce hemen tanıdıkları birtakım adamlara seslenerek diyecekler ki: "Gördünüz mü? Bugün ne zenginliğiniz, ne kuru kalabalıklarınız, ne de büyüklenip durmanız işe yaramadı."

49- "Allah bunların, dönüp yüzüne bile bakmaz diye yemin ettiğiniz insanlar bunlar mı?" Derken Allah, sağduyu sahiplerine seslenecek: "Haydi, siz de girin cennete; artık korkular ve üzüntüler geride kaldı."

50- Cehennem ehli, cennet ehline: "Bize bakın; Allah'ın nimetlerden bize de verin, ne olur!" diye yalvaracaklar. Onlar da, "Allah bunları kâfirlere haram etti!" diyecekler.

51- Onlar oyun ve eğlenceyi din edinmişler, dünya hayatını hiç bitmeyecek sanmışlar, ayetlerimizi yok saymışlar ve böylece ahirete kavuşacaklarını unutmuşlardı. Biz de bugün onları unutuyoruz.

52- Çünkü Biz, iman edecek bir halk için yol gösterici, sevgi ve merhamet kaynağı bir kitap göndermiştik; içindekileri etraflı bir şekilde açıklamıştık.

53- Onlar, işi sona bırakarak nasıl olsa kurtuluruz' mu sanıyorlar? Oysa,

o günün bir gün gelip çatacağını hesaba katmamış olanlar diyecekler ki: "Açıkçası, elçilerin söylediği doğruymuş. Aracılık yaparak bizi kurtaracak şefaatçilerimiz yok muydu bizim? Ya da hayatı sil baştan yaşamamız için geri dönmemiz mümkün değil mi?" Nasıl da kendi kendilerini bitirdiler. Artık çok geç; içi boş lâflarının hepsi hayal artık...

54- YALIN GERÇEK şudur: Rabbiniz Allah'tır! Gökleri ve yeri altı evrede yaratan, bütün görkemi ile uzayı kuşatan; gündüzü, gelen geceyle boyuna bürüyüp örten; Güneş'i, Ay'ı ve yıldızları kudreti ile evirip çeviren Allah'tır. Yaratmak da, emretmek de O'na mahsustur. Âlemlerin Rabbi Allah ne yücedir!

55- Rabbinize içtenlikle, cân-ı gönülden dua edin. O haddi aşanları sevmez.

56-Yeryüzünde ıslah namına ne yapılmışsa bozmayın; yapıcı olun. Korkarak ve umarak O'na dua edin. Güzel ahlâk sahipleri, Allah'ın sevgi ve merhametini daima yanı başlarında bulurlar.

57- Rüzgârları sevgi ve merhametinin müjdesi olarak gönderen O'dur. Rüzgârlarla yağmur yüklü bulutları çorak memleketlere ulaştırırız. Sonra orada yağmuru yağdırır, onunla topraktan her türden ürün çıkarırız. İşte ölüleri de böyle çıkaracağız. Artık düşünürsünüz herhalde.

58- Rabbinin izniyle, verimli arazinin ürünü de bol olur. Çorak topraktan ise dikenden başka bir şey bitmez. Şükredecek bir halk için âyetleri işte böyle örneklerle açıklıyoruz.

59- İYİ DİNLEYİN! Nuh'u peygamber olarak halkına gönderdik. Dedi ki: "Ey halkım! Allah için çalışın, O'na ibadet edin. Sizin ondan başka tanrınız yoktur. Doğrusu büyük bir afete maruz kalacağınızdan korkuyorum.

60- Halkının ileri gelenleri dediler ki: "Sen iyiden iyiye sapıtmışsın."

61- Dedi ki: "Ey halkım! Bende herhangi bir sapıklık yoktur. Ben, sadece âlemlerin Rabbi olan Allah'ın peygamberiyim.

62- Size Rabbimin vahyettiklerini duyuruyorum; size nasihat ediyorum. Çünkü ben, Allah sayesinde sizin bilmediklerinizi biliyorum."

63- Şu halde içinizden bir adama uyanmanız ve Sakınmanız için Rabbinizden mesaj gelmesi tuhafınıza mı gitti? Belki böylece üzerinize sevgi ve merhamet yağar.

64- Nuh'u yalanladılar. Biz de onu ve onunla beraber gemide bulunanları kurtardık. Ayetlerimizi yalan diyenleri de suda boğduk. Çünkü onlar körü körüne giden bir güruhtu.

65- İYİ DİNLEYİN! Ad halkına da kardeşleri Hûd demişti ki: "Ey halkım! Allah için çalışın, O'na ibadet edin. Sizin O'ndan başka ilâhınız yoktur. Hiç Sakınma duygusu yok mu sizde?

66- Halkının ileri gelen kâfirleri dedi ki: "Sen ahmak bir yalancısın."

67- "Ey halkım!" dedi, "Ben ahmak değilim; sadece âlemlerin Rabbinin elçisiyim.

68- Size Rabbimin vahyettiklerini duyuruyorum ve dürüstçe nasihat ediyorum.

69- Sizi uyandırmak için içinizden

bir adama Rabbinizden hatırlatma gelmesi tuhafınıza mı gitti? Hiç değilse, Nuh toplumundan sonra onların yerine geçerek nasıl güçlenip yükseldiğinizi düşünün. Kurtuluşa ermek için Allah'ın nimetleri üzerinde iyice düşünün.

70- Dediler ki: "Tek bir Allah'a ibadet edelim ve atalarımızı?: taptıklarını terk edelim, öyle mi? Bunu mu söylüyorsun? Eğer sözünün eri isen, bizi tehdit ettiğin o azabı getir de görelim."

71- Hûd dedi ki: "Zaten gırtlağınıza kadar pisliğe batmışsınız; Allah'ın çoktan öfkesini çekmiş durumdasınız. Demek, Allah katında hiçbir değeri bulunmayan, sizin ve atalarınızın uyduruk ı hakkında benimle tartışmaya girişiyorsunuz? Bekleyin öyleyse, birlikte bekleyelim."

72- Derken Hud'u ve onunla beraber olanları sevgi ve merhametimizle kurtardık. Ayetlerimizi yalanlayanların ve imansızlık edenlerin ise kökünü kazıdık.

73- AÇIN KULA/INIZI! Semûd halkına da kardeşleri Salih demişti ki: "Ey halkım! Allah için çalışın, O'na ibadet edin. Sizin O'ndan başka ilâhnız yoktur. Rabbinizden size apaçık sözlü uyarı geldi: Bir gösterge olarak Allah'ın şu dişi devesi! Bırakın Allah'ın arzında otlansın. Ona dokunmayın; can yakıcı bir afete maruz kalabilirsiniz."[23]

74- Hiç değilse Âd kavminin ardından nasıl hızla geliştiğinizi, yeryüzüne nasıl kök saldığınızı düşünün. Yazları sayfiyelerde, kışları köşklerde

[23] **SEMUD KISSASI:** Semud'un dişi devesi olayı, çok değişik yorumlara neden olmuştur. Her kıssayı mucizevî, doğaüstü anlatılarla ele almayı pek seven klâsik müfessirlerimiz bu olayı da kaçırmamış görünüyor. Oysa Semud kıssası, geçmiş çağlarda olmuş bitmiş bir mucizeyi değil, verdiği muazzam mesajla günümüzü anlatıyor. Öyle görünüyor ki söylenmek istenen şudur: "Rabbinizden size apaçık bir numune, bir örnek veriliyor. Bu örneği şunun için veriyoruz: Siz Semud ileri gelenleri; yeryüzünde bozgunculuk yapıyorsunuz. Zayıflara, güçsüzlere, kimsesizlere, arkası olmayanlara, sahipsizlere ve zayıf gördüğünüz herkese, her varlığa kaba ve küstahça davranıyorsunuz. 'Güç bizim elimizde istediğimizi yaparız; asarız, keseriz, kimse bizden hesap soramaz diye büyüklük taslıyorsunuz. İşte size hayatınızda çok önemli bir yeri olan Allah'ın şu devesi! Allah onu vicdan ve merhamete gelmeniz, doğruluk ve dürüstlük yoluna girmeniz için bir alâmet, bir nişane, bir gösterge olarak size örnek veriyor. Diyor ki: Şu Allah'ın devesi, şu Allah'ın dağında taşında otlanacak. Ona kimse dokunmayacak. Hiç kimse onu nasıl olsa sahipsiz, arkası yok, başıboş otluyor diye ele geçirmeye, kötülük yapmaya, hele öldürmeye kalkışmayacak. Kim bunu yaparsa, bilsin ki Allah'a isyan etmiştir... İyi dinleyin! Yeryüzünde kimsesiz gördüğünüz, sahipsiz sanarak talan etmeye, yağmalamaya kalkıştığınız her şey; kimsesizler, yaşlılar, çocuklar, zayıflar, güçsüzler, her türden canlılar, hayvanlar, bitkiler, dağlar, taşlar, toprak, hava, su, maden vs. Allah'ındır. Bütün bunları Allah, insanlar istifade etsin diye yaratmıştır. Hepsi de birer ayettir. Sakın bunlara

yaşıyorsunuz.[24] Artık Allah'ın nimetlerini düşünün de, yeryüzünü talan etmeyin.

75- Halkının büyüklük taslayan ileri gelenleri, ezilen inananlara dediler ki: "Siz Salih'in, Allah'ın peygamberi olduğunu kabul ediyor musunuz? Onlar da, "Elbette. Getirdiği şeylere inananlardanız." dediler.

76- Büyüklük taslayanlar dediler ki: "Biz de siz neye inanıyorsanız onları reddediyoruz."

77. Derken Rablerinin emrini hiçe sayarak o dişi deveyi alçakça öldürdüler. Dahası "Ey Salih! Eğer gerçekten peygambersen şu diline doladığın afet gelsin bakalım!" dediler.

78- Çok geçmeden ansızın gelen şiddetli bir deprem ile sarsıldılar; kendi kâşanelerinde yüzükoyun serildiler.

79- Salih, o vakit onlardan yüz çevirmiş ve şöyle demişti: "Ey halkım! Gerçek şu ki; ben size Rabbimin mesajlarını ilettim ve size nasihat ettim; fakat siz nasihat edenleri sevmiyorsunuz."

80- İYİ DİNLEYİN! Lût da halkını uyarmıştı: "Sizden önce bu kadarına hiç rastlanmamış bir iğrençliği mi yapıyorsunuz?

81- Demek kadınları bırakıp, şehvetle erkeklere yanaşıyorsunuz? Doğrusu siz kokuşmuş bir halksınız."

82- Halkının cevabı, "Lût'u ve taraftarlarını ülkenizden kovun; onlar temiz insanlarmış!" demelerinden başka bir şey olmadı.

83- Biz de onu ve karısı hariç onunla birlikte olanları kurtardık; çünkü karısı geride kalanların safında idi.

84- Derken üzerlerine taş yağmuru yağdırdık. İşte bak, günah küpü haline gelenlerin sonu ne oldu!

85- AÇIN KULAĞINIZI! Medyen'i de kardeşleri Şuayb uyarmıştı: "Ey halkım! Allah için çalışın, O'na ibadet edin. Sizin ondan başka tanrınız yoktur. Size Rabbinizden apaçık sözlü uyarı geldi. Artık ölçüyü tartıyı tam yapın, insanların hakkını yemeyin.[25] Yapıcı olun, yıkıcı olmayın.[26] Eğer gerçekten iman etmişseniz, bunlar sizin iyiliğiniz içindir. 86- İman edenleri; Allah'ın yolundan döndürmek için geleni geçeni tehdit ederek, karalama kampanyaları düzenleyerek[27] yol başlarında bekleyip durmayın. Hiç değilse, daha düne kadar küçücük bir grupken, bugün nasıl büyük bir güç haline geldiğinizi düşünün. Bakın yıkıcı olanlaazgmlık ederek, büyüklük taslayarak, "Hepsi benim olmalı, bana hizmet etmeli!" diyerek saldırmayın. Sonuç olarak, bundan böyle Allah'ın aranızda dolanan şu dişi devesine saldırıp saldırmamanız, sizin bu işlerden vazgeçip vazgeçmediğinizin, vicdana ve merhamete gelip gelmediğinizin, Allah'ın yoluna girip girmediğinizin göstergesi sayılacak, seçin artık yolunuzu...

[24] Harfi harfine: "Yeryüzünün ovalarında köşkler, dağlarında evler yontuyorsunuz."

[25] Harfi harfine: "İnsanların eşyalarını eksik vermeyin."

[26] Harfi harfine: "Islah edilmesinden sonra yeryüzünde fesat çıkarmayın."

[27] Harfi harfine: "Onda eğrilik arayarak..."

[28] Harfi harfine: "Önceden yalanladıklarına iman edecek değillerdi."

rın sonu ne oldu. 87- Madem benimle, gönderilene inananlar ve inanmayanlar şeklinde karşı karşıya geldik; o halde, Allah'ın kararı gelinceye kadar bekleyin. O en iyi kararı verecektir."

88- Halkının büyüklük taslayan ileri gelenleri dediler ki: "Ey Şuayb! Seni ve seninle beraber inananları ülkemizden süreceğiz ya da bizim yolumuza gireçekseniz." Şuayb: "İstemesek de mi?" dedi ve ekledi: 89- "Doğrusu Allah bizi uzak tutmuşken, kalkıp sizin yolunuza girersek Allah'a karşı yalan söylemiş oluruz. Rabbimiz Allah'ın müstahak görmesi başka, ama yolunuza girmemiz bizim için olacak şey değildir. Rabbimizin bilgisi her şeyi kuşatmıştır. Biz sadece Allah'a dayanırız. Rabbimiz! Bizimle halkımız arasında gerçek neyse ortaya çıkar. Gerçeği ortaya en iyi sen çıkarırsın."

90- Bunun üzerine halkının ileri gelen kâfirleri dediler ki: "Eğer Şuayb'a uyarsanız bu sizin aleyhinize olur, kaybedersiniz."

91. Çok geçmeden ansızın gelen şiddetli bir depremle kendi ülkelerinde yüzükoyun yere serildiler.

92- Şuayb'ı yalanlayanlar, sanki ülkelerinde hiç yaşamamış gibiydiler. Asıl kaybedenler, Şuayb'a "yalan" diyenler oldu.

93- Şuayb o vakit onlardan yüz çevirmiş ve şöyle demişti: "Ey halkım! Ben size Rabbimin gönderdiği gerçekleri duyurdum ve size nasihat ettim. Artık kâfirlik eden bir halka ben ne yapabilirim?"

94. BİZ hangi ülkeye bir peygamber gönderdiysek, oranın halkını, vicdana ve merhamete gelsinler diye yoksulluk ve darlıkla sıktık.

95- Sonra kötü günleri geçirip güzel günler getirdik. Derken çoğaldılar ve, "Atalarımız da böyle üzüntülü ve sevinçli günler geçirmişlerdi. Bunlar olağan." demeye başladılar. Biz de onları, böyle avunup durdukları bir anda ansızın yakaladık.

96- Bu ülke halkları, vicdana ve merhamete gelseler de iman etselerdi, elbette onların üstüne göğün ve yerin nice bereket kapılarını açardık. Fakat yalanladılar, Biz de yaptıkları ile birlikte onları yakalayıverdik.

97- Şu halde, hangi ülke halkı, gece vakti uyurken afetimizin ansızın gelip çatmayacağından emin olabilir?

98- Yine hangi ülke halkı, gündüz vakti koşuştururken afetimizin ansızın gelip çatmayacağından emin olabilir?

99- Allah'ın neler yapabileceğinden çok mu eminler? Doğrusu ancak vurdumduymaz bir halk, Allah'ın neler yapabileceğinden gayet emin yaşayabilir.

100- Öyleyse öncekilerin ardından yeryüzünde güçlenen halklar hâlâ şu gerçeği anlamayacaklar mı; eğer Biz istesek, onları da günahları ile pekala afetlere uğratabilirdik; üstelik sağırlaştırarak, kalplerine mühür basarak!

101- İşte o ülkeler... Onların haberlerinden bir kısmını sana anlatıyoruz. Elçileri onlara söze dayalı apaçık ayetlerle gelmişlerdi. Fakat ön yargılarını kırıp da iman edemediler.[28] İşte Allah, kâfirleri/gerçeği örtenleri/hak

yiyenlerin kalplerini böyle mühürler.

102- Onların çoğunda doğruluk namına bir şey görmedik; çoğunu yoldan çıkmış bulduk.

103- ONLARIN ARDINDAN, Musa'yı ayetlerimizle Firavun ve adamlarına gönderdik. Ayetlerimizi inatla reddettiler, ama bak ki fesatçıların sonu ne oldu.

104- Musa haykırdı: "Ey Firavun! Ben âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir peygamberim.

105- Bana yakışan, Allah hakkında gerçeği, sadece gerçeği söylemektir. Size Rabbinizden açık bir delil getirdim. Artık İsrailoğulları'nı benimle bırak."

106- Firavun cevap verdi: "Eğer bir ayet getirdiysen, koy onu ortaya; doğru mu söylüyorsun görelim."

107- Musa asasını yere atınca, anında apaçık bir ejderha oluverdi!

108- Ve elini çıkardı. Birdenbire, o da seyredenlere bembeyaz görünüverdi.

109- Firavun'un adamları dediler ki: "Çok usta bir sihirbazmış!"[29]

110- Firavun'a, "Bunun asıl amacı sizi yerinizden etmek, devirmek."[30] dediler. Firavun da, "Peki, öneriniz nedir?" diye sordu.

111- Dediler ki: "Onu da, kardeşini de beklet; şehirlere tellallar yolla. 112- Bütün usta sihirbazlar toplansın."

113- Sihirbazlar Firavun'a geldi ve "Eğer yenersek büyük bir ödül var mı?" dediler.

114- Firavun, "Gayet tabi, en iyi mevkilere gelecekseniz." dedi.

115- Sihirbazlar, "Ey Musa sen mi önce atacaksın, yoksa biz mi atalım?" dediler.

116- Musa: "Önce siz atın" dedi. Sihirbazlar asalarını yere atınca, insanların gözlerini büyülediler; onları korkuttular ve büyük bir sihirbazlık gösterisinde bulundular.

117- Biz de Musa'ya: "Asanı at!" diye vahyettik. Fakat o da ne! Onların uydurduklarını yakalayıp yutuyor.

118- Böylece, gerçek ortaya çıktı ve yapıp ettikleri yok olup gitti.

119- Orada yenildiler; rezil rüsva oldular.

120- Sonra sihirbazlar, secdeye kapandılar.

121- "İnandık Âlemlerin Rabbine!" dediler.

122- "İnandık Musa'nın ve Harun'un Rabbine..."

123. Firavun dedi ki: "Ben size izin vermeden ona iman ettiniz, öyle mi? Bu açıkça, kendi ülkemde halkı benden koparmak için kurulmuş bir tuzaktır; ama görürsünüz siz!

124- Ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim, sonra da hepinizi asacağım!"

125. Onlar da "Biz zaten Rabbimi-

Harfi harfine: "Bu çok bilgili bir sihirbazdır."
Harfi harfine: "Sizi yerinizden çıkarmak istiyor."
MÜSLÜMAN: Bkz. 68/35. ayet dipnotu.

ze döneceğiz." dediler ve eklediler: 126- "Sen, Rabbimizin ayetleri geldiğinde, onlara iman ettiğimiz için bizden intikam alıyorsun. Ey Rabbimiz! Bize bol bol sabır ver; Müslümanlar[31] olarak canımızı al."

127- Firavunun adamları dedi ki: "Musa ve taraftarları ülkeyi karıştıracaklar, seni ve tanrılarını terk edecekler; buna göz mü yumacaksın?" Firavun: "Biz onların oğullarını öldürüp, kadınlarını sağ bırakmaya devam edeceğiz. Hâlâ onları bir kaşık suda boğarız."[32] dedi.

128- Musa halkına: "Allah'tan yardım isteyin ve direnin. Yeryüzü Allah'ındır. Kullarından dilediğini ona vâris kılar. Gelecek, sakınanlarındır." dedi.

129- Halkı ise Musa'ya şöyle dedi: "Sen gelmeden önce acılar çekiyorduk, sen geldin bir şey değişmedi." Musa: "Umarım Rabbiniz, düşmanınızı kahreder. Onların topraklarına sizi yerleştirir sonra da gidişatınıza bakar." dedi.

130- İşin doğrusu, Firavun ve adamları ders alsınlar diye onları yıllarca kuraklık ve kıtlık ile sıktık.

131- Onlara bir bolluk gelince, "Bu bizim hakkımız." derlerdi. Ne zaman da başları belâya girse, Musa ve ona inananların uğursuzluğuna yorarlardı. Bilesiniz ki onlara gelen her afet Allah'tandır, fakat onların çoğu bunun bilincinde değildir.

132- Musa'ya dediler ki: "Bizi büyülemek için ne ayet getirirsen getir, sana inanmayacağız."

133- Biz de onlara sel, çekirge baskını, haşereler, kurbağa sürüleri ve kıpkızıl akan nehir âfetleri verdik; bunların hepsi de onlar için apaçık ayetlerdi. Yine de büyüklük tasladılar; günah küpü haline gelmiş bir topluluktu onlar.

134- Âfet üzerlerine çökünce, "Ey Musa! Sana verdiği söz hürmetine, bizim için Rabbine dua et. Eğer bu âfet geçerse mutlaka sana inanacağız; ve emin ol, İsrailoğulları'nı seninle göndereceğiz." dediler.

135- Sözlerini tutmaları için kendilerine süre verip âfeti geçirince, hemen sözlerinden dönüverdiler.

136- Biz de ayetlerimize aldırış etmeyip, yalan deyip durdukları bir anda onları, denizde boğarak intikam aldık.

137- Aşağılanıp ezilmekte olan o halkı da, mübarek kıldığımız yerin doğu ve batı taraflarına hâkim kıldık. Dayanmalarına karşılık, Rabbinin İsrailoğullan'na verdiği güzel söz yerine geldi. Firavun ve avanesinin ise yerinde yeller estirdik.[33]

138- İSRAİLOAILLARI'nı denizden geçirdik. Derken, birtakım putlara tapan bir halka rastladılar. "Ey Musa! Onların tanrıları gibi, sen de bizim için bir tanrı yap." dediler. Musa: "Siz gerçekten görmemiş bir halksınız. 139- Bunların tuttukları yol, onları

[32] Harfi harfine: "Onların üstünde ezici bir gücümüz var."

[33] Harfi harfine: "Firavun ve kavminin yapmış olduklarını ve yükseltmekte devam ettiklerini harap ettik."

mahvolmaya götürür. Bunlar içi boş, kof inançlardır. 140. Allah sizi âlemlere üstün kılmışken, ben size Allah'tan başka bir tanrı mı arayayım?" dedi.

141- Hatırlayın ki size dayanılmaz acılar çektiren Firavun'un adamlarından sizi kurtardık. Onlar oğullarınızı öldürüyor, kadınlarınızı sağ bırakıyorlardı. Bu, Rabbinizden ne büyük bir imtihandı."

142- MUSA'YA otuz gece süre verdik, ona on gece daha ekledik; böylece Rabbinin belirlediği süre kırk geceyi buldu. Musa, kardeşi Harun'a dedi ki: "Yerime geç, halkımı sen yönet. Onlara iyi davran ve sakın yanlış işler yapma!"

143- Musa, belirlediğimiz sürede Sina Dağı'na gelip de Rabbi ile konuşunca, "Rabbim! Bana kendini göster; seni göreyim." dedi. Rabbi, "Sen beni asla göremezsin. Fakat yine de dağa bak, eğer o yerinde durabilirse, sen de beni göreceksin." buyurdu. Rabbi o dağa tecelli edince, onu paramparça etti. Musa da baygın düştü. Aydınca dedi ki: "Sen yüceler yücesisin, sana tövbe ettim. Ben, iman edenleri/güvenenlerin en başındayım."

144- Allah: "Ey Musa!" dedi. Seninle konuşarak ve sana ayetler vahyederek, seni insanların içinden seçtim. Sana verdiğimi al ve şükredenlerden ol.

145- Levhalara öğüt namına ne lazımsa her şeyi ayrıntılı olarak yazdık. Bunlara sıkı sıkıya sarıl. Halkına da söyle, en güzel şekilde bunlara uysunlar. Size, yoldan çıkmışların yurdunun ne hale geldiğini göstereceğim."

146- Yeryüzünde haksız yere büyüklenenler, ayetlerime mani olamayacaklar. Onlar her türden ayeti görseler de iman etmezler. Doğru yolu görseler, onu yol edinmezler. Fakat yanlış bir yol görürlerse hemen o yola girerler. Bu, ayetlerimize, "bütün bunlar yalan" demelerinden ve aldırış etmediklerinden dolayı böyledir.

147- Öyle ya; "ayetlerimize ve ahiret gerçeğine yalan" diyenler ve böylece yaptıkları boşa çıkanlar, bu yaptıklarından başka bir şey ile mi karşılaşacaklardı?

148- Musa'nın arkasından halkı, süs eşyalarından yaptıkları, içinden boğuk bir ses çıkaran bir buzağı heykeline[34] tapmaya başladılar. Bu heykelin kendileriyle konuşamadığını ve onlara yol gösteremediğini görmüyorlar mı? Fakat tuttular, onu benimsediler ve zâlimlerden oldular.

149- Yoldan çıktıklarını görünce, pişmanlık içinde ellerini dizlerine vurarak[35] dediler ki: "Eğer Rabbimiz bize acımaz ve bizi bağışlamazsa mahvolacağız!"

150- Musa halkına dönünce, öfkeli ve üzgün bir halde: "Ben yokken ne kötü işler yapmışsınız. Rabbinizin emrini bir kenara bıraktınız, öyle mi?"[36] dedi. Levhaları yere attı ve kardeşinin

[34] İçinden boğuk ses çıkaran buzağı heykeli ile ilgili yorum için bkz. "BAKARA"; 2/67. ayet dipnotu.

[35] Harfi harfine "Ellerini ısırarak..."

[36] Harfi harfine: "Rabbinizin emrinde acele mi ettiniz?"

yakasına yapıştı.[37] Kardeşi Harun: "Kardeşim benim! Bu halk beni güçsüz gördü, nerdeyse beni öldürecekti. Sen de, düşmanları bana güldürme ve beni bu zâlim güruhla bir tutma." dedi.

151- Musa da: "Ey Rabbim! Beni ve kardeşimi bağışla. Sevgi ve merhametini eksik etme üzerimizden. Sen merhametlilerin en merhametlisisin." dedi.

152- Buzağı'y» tanrı edinenler var ya, işte onlar Rabblerini çok kızdırdılar. Dünya hayatında da zillet bekliyor onları. İftiracıların Bizden göreceği karşılık budur.

153- Kötü işler yaptıktan sonra dönüp gelerek iman edenlere/güvenenlere gelince, artık bundan sonra Rabbin elbette affedicidir, sevgisi ve merhameti sonsuzdur.

154- Musa'nın öfkesi dinince levhaları aldı. Bu levhalar, Rablerinden korkanlar için doğru yolu gösteren sevgi ve merhamet kaynağıydı.

155- Musa, belirlediğimiz sürede ve yerde bağışlanma için yetmiş adam seçti. Hepsini de bir korku ve titreme sarmıştı. Musa dedi ki: "Ey Rabbim! Müstahak görseydin, onları da beni de daha önce yok ederdin. İçimizden birtakım beyinsizlerin yaptıkları yüzünden hepimizi helak mi edeceksin? Bütün bunlar, senin imtihanından başka bir şey değildir. Bu imtihan ile müstahak gördüğünün sapmasına fırsat verir, lâyık gördüğünü de doğru yolda yürütürsün. Sen bizim sahibimizsin, bizi bağışla ve bize acı. Sen, bağışlayanların en iyisisin.

156- Bize hem dünyada, hem ahirette iyilik yaz. Şüphesiz biz sana döndük." Allah da dedi ki: "Kimi müstahak görürsem onu azabıma uğratabilirim; ama sevgim ve merhametim her şeyi kuşatmıştır. Sevgim ve merhametim, sevgisi ve merhameti olanlara, zekâtı verenlere ve ayetlerimize iman edenlere/güvenenleredir." 157- Onlar, yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı buldukları, halkın bağrından çıkacak peygambere uyanlardır. O peygamber, onlara iyiliği emreder, kötülükten meneder; onlara temiz şeyleri helâl, çirkin şeyleri haram kılar. Onları zincirlerinden kurtarır, gereksiz yasakları kaldırır.[38] İşte o peygambere inanıp saygı gösteren, onu destekleyen ve onunla birlikte gönderilen aydınlığa uyanlar... İşte kurtuluşa erenler bunlardır.

158- Haykır dünyaya: "Ey insanlar! Gerçekten ben sizin hepinize, göklerin ve yerin sahibi olan Allah'ın elçisiyim. Allah'tan başka ilâh yoktur. O yaşatır ve öldürür. Öyle ise Allah'a ve halkın bağrından çıkmış[39] peygamberine -ki o da Allah'a ve onun sözlerine iman eder- iman edin ve O'na uyun ki doğru yolu bulaşınız..."

159. Musa'nın halkından doğruluk ve dürüstlük yolunda yürüyen ve bu sayede erdemli kalabilen gruplar vardı.

Harfi harfine: "Kardeşinin başını tuttu."
Harfi harfine: "O, onların ağır yüklerini ve sırtlarındaki zincirleri indirir."
ÜMMÎ: Bkz. 17/71.ve 29/48. ayet dipnotu.

160- Biz onları oymaklar halinde on iki topluluğa ayırmıştık. Halkı kendisinden su isteyince, Musa'ya "Asan ile kayayı göster." diye vahyetmiştik. Derken ondan on iki göze fışkırmıştı. Böylece her oymak, içme vaktini öğrenmişti.[40] Sonra üzerlerine bulutla gölge yapmıştık, onlara kudret helvası ve bıldırcın eti indirmiştik.[41] "Size verdiğimiz rızıkların temizlerinden yiyin!" demiştik. Fakat onlar bize değil, kendilerine zalimlik ediyorlardı.

161- Onlara denilmişti ki: Şu şehre yerleşin, oranın ürünlerinden dilediğiniz gibi yararlanın. "Bağışlanmak istiyoruz" deyin ve şehre tevazu içinde girin ki hatalarınızı bağışlayalım. Güzel ahlâk sahiplerine kat kat karşılığını verelim.

162- Fakat onlardan zulmedenler, sözün aslını başkasıyla değiştirdiler. Biz de zalimlik edip dururlarken gökten tepelerine afet gönderdik.

163- Onlara deniz kıyısında bulunan şehir halkının durumunu sor. Hani onlar cumartesi gününe saygısızlık gösterip haddi aşıyorlardı. Çünkü cumartesi tatili yaptıkları gün, balıklar meydana çıkarak akın akın onlara gelirdi; cumartesi tatili yapmadıkları gün de gelmezlerdi. Aslında Biz, yoldan çıkmalarından dolayı onları imtihan ediyorduk.

164- İçlerinden bir grup: "Allah'ın helak edeceği yahut şiddetli bir afete maruz bırakacağı bir halka ne diye öğüt verip duruyorsunuz?" dedi. Dediler ki: "Rabbinizin katında sorumlu olmayalım. Bir de belki, Allah'ın öfkesini çekmekten sakınırlar diye öğüt veriyoruz."

165- Onlar kendilerine yapılan uyarıları unutunca, Biz de erdemli olanlan kurtardık. Zâlimleri de işledikleri kötülükleri ile birlikte şiddetli bir afet ile yakaladık.

166- Kibirlenip de suç işlemekte inat

[40] Harfi harfine: "Biz onları 'sebtler' halinde on iki ümmete ayırdık. Halkı Musa'dan su isteyince, "Asan ile kayaya clarb' et diye vahyettik. Ondan on iki pınar 'inbicâs' etti. Böylece her oymak su içme vaktini öğrendi." Ayette vurgulanan mesaj, Musa'nın "mucize" göstererek kayadan bir vuruşta on iki pınar fışkırtması değil, zaten fışkırmakta olan kaya altlarındaki sulara, çölde "mucizevî" bir şekilde rastlamaları ve Musa'nın onları göstererek içmeleridir. Burada Allah, "çöl ortamındaki suyu" bir nimet olarak onlara hatırlatmaktadır. Zaten konu, milletlere verilen nimetlerin hatırlatılmasıdır. Bu hatırlatma kendilerine "İsrailoğulları" (Tanrı ile yürüyenin torunları) diyen topluluk üzerinden yapılmaktadır. Bu tür nimetlerle sadece İsrailoğulları karşılaşıyor değildir; herkes kendi tarihine baksın, bir yığın nimetin içinde yaşadığını görecektir... Ayrıca kayadan su fışkırması olayının dilsel analizi ve neden böyle bir yorumladığımıza dair deliller için bkz. 2/60. ayet dipnotu.

[41] "Kudret helvası ve bıldırcın eti indirmek" ifadesi, örneğin Karadenizli balıkçılara, "sizi balık eti ile doyurduk" demek gibidir. Tabiî çevrede insanoğlunun avlandığı kuş, balık, koyun eti vs. Allah'ın nimeti olarak hatırlatılıyor. Nitekim bir önceki ayette (163.); kıyıya vuran balıklarla ilgili cumartesi yasağı olayı hatırlatılmıştı.

edince,[42] onlara: "Aşağılık maymunlar olun!" dedik.[43]

167- Rabbin, elbette kıyamet gününe kadar onların üzerine kendilerine göz açtırmayacak kimseler[44] salacağını bildirmişti. Rabbin süratle karşılık verendir. Aynı zamanda çok bağışlayıcı, sevgi ve merhametle dopdoludur.

168- İsrailoğulları'nı grup grup yeryüzüne dağıtmıştık. İçlerinde erdemli ve dürüst kimseler olduğu gibi, böyle olmayanlar da vardı. Belki yola gelirler diye onları iyi günde, kötü günde imtihan etmiştik.

169- Onların ardından yeni kuşaklar geldi. Bunlar kitaba varis oldukları halde, "Nasıl olsa kurtulmuşuz." diyerek dünyaya dalıp gitmişlerdi. Doymak nedir bilmezlerdi.[45] Oysa kitapta, Allah hakkında gerçekten başka bir şey söylemeyeceklerine dair onlardan söz alınmamış mıydı? Tekrar tekrar okumamışlar mıydı kitabı? Ahiret yurdu, Allah'ın öfkesini çekmekten sakınanlar için daha hayırlıdır. Bu akıl tutulması neden?

170- Kitaba sımsıkı sarılıp destekleşmeyi/dayanışmayı ayağa dikenlere gelince; iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanların yaptıkları boşa gidecek değildir.

171- Bir zamanlar onlar üzerine dağı şahit tutmuştuk.[46] Kesin olarak bilmiş ve iman etmişlerdi ki; "Size verdiğim bu kitaba sımsıkı sarılın ve içinde emredilenleri yapın ki; Allah'ın öfkesini çekmekten sakınmış olasınız." demiştik.

172- HANİ Rabbin Âdemoğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini almış ve onları kendilerine şahit tutarak, "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" demişti. Onlar da, "Evet, şahit olduk!" demişlerdi. İşte bu, kıyamet günü "Bizim bundan haberimiz yoktu." dememeniz içindir.[47]

173- Ya da: "Atalarımız önceki çağlarda ortak koşmuş, onlardan sonra

[42] Harfi harfine: "Yasak edilen şeylerden vazgeçmeyince..."

[43] Yani: Her gördüğünüze maymun gibi iştahlandığınızdan dolayı, "Sizi aşağılık maymunlar!" diye kızdık...

[44] Harfi harfine: "En kötü eziyeti yapacak kimseler..."

[45] Harfi harfine: "Eğer kendilerine onun benzeri gelse onu da alırlardı."

[46] **TUR-İ SINA:** Bkz. 2/63. ayet dipnotları

[47] **AHZ-İ MİSAK:** Sözlükte "söz almak" demektir. İslâm kültüründe "ahd-i misak ayeti" olarak bilinen bu ayet, Allah'ın ezelde insanların ruhlarını yarattığında onlara "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" diye sorup "Dediler ki, Evet!" cevabını aldığı toplantı, meclis, ruhlar alemindeki konuşma *(bezm-i elest)* olarak meşhurdur... Bu ayette ne denmek istendiğini iyi anlamak gerekmektedir. Çünkü bu ayete, Kur anın şifresi dense yeridir. Ayet, "varlığın diliyle konuşan Kur an" dediğimiz üslûbunun en çarpıcı örneklerinden birisidir. Görüldüğü gibi, ayette "ruhlar âlemi" diye bir tabir geçmiyor. Öyle görünüyor ki Allah, burada insanoğlunun yaratılıştan (bellerinden zürriyetlerinden) gelen "fıtrat, vicdan ve sağduyu" dediğimiz melekelerini temsili olarak dile

gelen nesiller de biz olduk. Boşu boşuna yaşamışların yaptıkları yüzünden helak mi edeceksin bizi?" demeyesiniz diyedir.[48]

174- Belki dönerler diye ayetleri böyle ayrıntılı bir şekilde açıklıyoruz.

175-Onlara anlat. Hani bir adam vardı. Ayetlerimizi çok iyi bildiği halde onları bir kenara atmıştı. Şeytana uymuş ve sonunda iyice azmıştı.

176- Lâyık görseydik, onu bildiği ayetler sayesinde yükseltirdik. Fakat gözünü dünya hırsı bürümüş, heva ve hevesine fena kapılmıştı. Bu gibilerin durumu tıpkı köpeğe benzer; üstüne varsan da dilini sarkıtıp hırlar, kendi haline bıraksan da. İşte ayetlerimize yalan diyenlerin durumu böyledir.

getirip konuşturmaktadır. Onlara soru sormakta ve cevaplarını -yaratan kendisi olduğu için- onlar adına yine kendisi vermektedir. Bununla insanoğlundaki fıtrat, vicdan ve sağduyunun neler yapabileceğini, potansiyel imkânlarının neler olduğunu göstermek istemektedir. Ki insan yarın kıyamet gününde, "Bundan haberim yoktu, bilmiyordum." demesin. Demek ki her insanda yaratılıştan var olan fıtrat, vicdan ve sağduyu, Allah'ı bulabilecek güçtedir. Yeter ki dondurulmasın; üzeri heva ve hevesle, batıl bağımlılıklarla örtülmesin. Vahyin esas amacı insanoğlundaki bu melekeleri harekete geçirmek, açmak, vurulduğu zincirlerinden ve bağlarından kurtarmaktır. İnsan bu sayede, içindeki bu fıtri sesi dinleyecek ve Allah'ını bulacaktır. Türkçede "vicdanın sesini dinlemek", "sağduyudan şaşmamak" dediğimiz şey, temsili diyalogda (kinaye); işte bu "Evet, sen bizim Rabbimizsin, şahit olduk!" şeklinde dile gelen fıtratın/vicdanın/sağduyunun sesini dinlemek, bundan şaşmamak demektir. İnsanoğlu işte bundan şaşmamalı, bu sese sık sık dönmelidir. Bu ses, onu eğer vahim bir yanlışlık yapmazsa Allah'ına götürecektir. Yine halk Türkçesindeki "zürriyeti bozuk, cibilliyetsiz" vs. deyimleri de, "bu sese kulak vermemiş, bundan şaşmış, bu konuşmaya şahitlik etmemiş, bunu çiğnemiş" anlamındadır. Şu halde yaratılış, karakter, yapı, tabiat anlamına gelen "fıtrat", iyiyi kötüden, hayrı serden ayırmayı sağlayan iç duyu, ahlâk şuuru, his, duyu manasına gelen "vicdan" ile doğru düşünme melekesi, doğruyu yanlıştan ayırma özelliği, aklıselim, diri duyu manasına gelen "sağduyu", burada, "Allah'ın, birbirinin belinden (sırtından) doğup gelen Âdemoğullarının özüne yerleştirerek bizzat kendilerini şahit tutması" *(ahd-i misak)* şeklinde ifade edilmektedir. Keza, "Allah'ın birleştirmesini istediği şey" ifadesi ile de buna atıfta bulunulmaktadır. Demek ki varsa eğer, Kuranın asıl "şifresi" işte budur. Bunu çözen, bütün Kuran söyleminin ne üzerine kurulduğunu da çözer. Şöyle de denilebilir: Allah'ın insanoğlunun özüne yerleştirdiği ve genellikle iç dünyamızda düşünme, anlama, akletme, tefekkür, korkma, titreme, ürperme, duygulanma vb. anlarında veya bir dış uyarıcının sarsıcı telkini ile ortaya çıkan, üzeri açılan, harekete geçen, inkişaf eden, vecde gelen işte bu fıtrat, vicdan ve sağduyunun sesine kulak vermeliyiz. Onu dinlemeli, kestirip atmamak, onunla irademizi birleştirmeli, bir araya getirmeliyiz. Şu halde, olası bir "Allah var mı?" sorusuna,

Anlat bu olayı; belki düşünüp taşınırlar.[49]

177- Âyetlerimizi yalanlayarak kendilerine yazık eden bir halkın durumu ne kötüdür!

178- Allah kimi hidayete erdirirse, doğru yolda yürüyen işte odur. Kimi de şaşırtırsa, hüsrana uğrayanlar işte onlardır.

179- İyi dinleyin! Biz, görünen, görünmeyen birçok varlığı cehenneme atacağız. Onların kalpleri vardır kavramazlar, gözleri vardır görmezler, kulakları vardır işitmezler. Onlar hayvanlar gibi hatta daha da aşağıdırlar. Onlar körkütük yaşayanlardır.

180- EN GÜZEL İSİMLER Allah'ındır. O halde O'na o güzel isimlerle dua edin. Onun isimlerini eğip bükenleri bırakın. Onlar yaptıklannın cezasını çekeceklerdir.

181- Yarattıklarımız içinde, gerçeğin paşinde ve kendini adalete adamış bir millet daima bulunur.

"Evet var. Şahitlik ederim." diye karşılık vermek, Türkçe'de "vicdanının sesini dinlemek" dediğimiz şeyin ta kendisidir. Gündelik hayatta, insanoğlu her yanlış yaptığında, defalarca içinde bir iyilik sesi duyar. İşte o ses, *"gâlu: bela"* sesidir. Demek ki, "Ne zamandan beri Müslümansın?" sorusuna verilen "Galu beladan beri" cevabı "İçimdeki vicdanımın sesine kulak verdiğimden beri, ruhumun derinliklerinden gelen o "Evet" sesine her kulak verişimde..." demek olmaktadır (Allahu alem).

[48] Demek ki Allah'a ortak koşmak, bir "genetik miras" değildir. Demek ki, önceki nesillerden sonraki nesillere zürriyet silsilesi halinde geçen "atalar kültü" tamamen geçersizdir. Herkes kendi aklı ve vicdanına başvurmalı ve oradan gelen sesle kararını vermelidir. Bu ses, her insanın özünde vardır. Demek ki kıyamet günü, "Bundan haberimiz yoktu; ne yapalım böyle gördük dedemizden..." dememek için akıl, vicdan, fıtrat ve sağduyu ile donatılmışız. Ayet işte bunlara dikkat çekiyor. "İçimizdeki gücü" bize hatırlatıyor.

[49] Yani üzerinde düşünüp taşınmamız istenen olay, isim, yer ve zaman verilmediğinden de anlaşılabileceği gibi; her çağda, her devirde karşılaşabileceğimiz bir tiptir. İlmiyle amel etmeyen, bildiğini saklayan, çıkarı için Allah'ın ayetlerini eğip büken bir tip... Allah'ın ayetlerini bilinç değil, bilgi kaynağı olarak gören; ayetlerden coşku ve heyecan (çüş-u huruş) değil, kuru kuruya bilgi (malûmat furuş) çıkaran bir tip... Bunlar, ayetleri iman ettikleri için değil, meslek icabı okurlar. Allah'ın kitabını hayat değil, tapınak (mabet) kitabı olarak anlarlar. Birçoğu saray ulemasıdır; kralların, sultanların sofrasından kalkmazlar. Onlara dalkavukluk ederek din hizmeti sunarlar. Esas işleri, güç sahiplerinin keyfi emirlerine dini gerekçe bulmaktır. Bunun karşılığını da fazlasıyla alırlar. Allah'ın ayetlerini iyi bilirler, ancak bilincinden yoksundurlar. Bilgiyi, insanı yetiştirip geliştiren bir fazilet (erdem) değil, güç vesilesi olarak görürler. İlâhî bilgiyi de bu güce ulaşmak için isterler. Asıl dertleri "Tanrı ile olmak" değil, "Tanrı gibi olmak"tır. Allah'a değil, güce taparlar. Allah'a da gücü için taparlar. Güç kimdeyse, onun köpeği olurlar. Üzerine varsan da, varmasan da dilini sarkıtıp hırlamaktan

182. Ayetlerimizi yalanlayanları, hiç bilmeyecekleri yerden yavaş yavaş azaba sürükleriz.

183- Onları bir süre kendi hallerine bıraksam da; bilin ki benim cezam çok çetindir.

184- Düşünmezler mi ki; arkadaşları hiç deli olmamıştır? O, yalnızca açık açık uyanışa çağırandır.

185- Göklerin ve yerin görkemli yapısına, Allah'ın yarattığı her şeye ve bütün bunların bir sona doğru yaklaştığına bakmıyorlar mı? O halde Kur'an'dan sonra daha hangi söze inanacaklar?

186- Allah kimi şaşırtırsa, artık onun için yol gösteren yoktur. Onları, azgınlıkları içinde şaşkın bir halde bırakır.

187- SANA kıyametin ne zaman kopacağını soruyorlar. Onlara söyle: "Onun bilgisi ancak Rabbimin katındadır. Kıyametin vaktini O'ndan başkası açıklayamaz. O, göklere ve yere bütün ağırlığı ile çökecek ve ansızın gelecektir." Sanki sen onu biliyormuşsun gibi sana soruyorlar. Onlara söyle: "Onun bilgisi ancak Allah'ın katındadır ama insanların çoğu bunun bilincinde değildirler."

188- Onlara söyle: "Ben, Allah'ın uygun gördüğünden başka kendime herhangi bir fayda veya zarar verecek güce sahip değilim. Eğer ben gaybı bilseydim elbette daha çok hayır yapmak isterdim ve bana hiç bir fenalık dokunmazdı. Ben sadece inanacak bir halk için uyarıcı ve müjdeleyiciyim."

189- SİZİ tek bir özden yaratan, ondan da eşiyle huzur bulsun diye bir çift vareden O'dur. Eşi ile birleşince, eşi hamile kalır. Onu bir müddet taşır. Hamileliği ağırlaşınca, ikisi birden Rableri Allah'a, "Bize sağlıklı bir çocuk verirsen, çok şükredeceğiz!" diye dua ederler.

190- Fakat Allah onlara sağlıklı bir çocuk verince, verilen bu çocuk hakkında Allah'ı unutarak ortak koşarlar. Allah ise onların ortak koştuğu şeyden yücedir. 191- Kendileri yaratılmış olduğu halde, hiçbir şeyi yaratamayan varlıkları ortağı mı sanıyorlar?

192- Hâlbuki o ortaklar, ne başkasına yardım edebilirler, ne de kendilerine yardımları dokunur.

193- Onları size yol göstermeleri için çağırsanız sizi duymazlar; onları çağırsanız da, çağırmasanız da fark etmez.

194- Allah'ı bırakıp da taptıklannız, sizler gibi yaratıklardır. Eğer doğru söylüyorsanız, onlan çağırın da size cevap versinler.

195- Onların yürüyecekleri ayakları mı var, yoksa tutacakları elleri veya görecekleri gözleri yahut işitecekleri kulakları mı var; neleri var? De ki: "Ortaklarınızı çağırın, elinizden ne geliyorsa yapın; göz bile açtırmayın bana."

196- Benim yâr ve yardımcım, kitabı indiren Allah'tır. O, iyilik, güzellik, doğruluk için çalışan herkesin yâr ve yardımcısıdır.

197-Allah'ın dışında taptıklarınızın ne

başka bir şey yapmazlar. Çünkü köpek tabiatlıdırlar; efendilerine hizmetten başka bir şey düşünemezler...

[50] **BASAİR:** Bkz. 12/108. ayet dipnotu.

size yardıma güçleri yeter, ne de kendilerine yardım edebilirler.

198- Onları yol göstermeleri için çağırsanız işitmezler. Bakıp durdukla-rını görürsün, oysa görmezler.

199- DAİMA hoşgörülü ol. Ortak iyiyi emret ve cahillere aldırış etme.

200- Eğer şeytanî bir düşünce seni yanlış bir şey yapmaya sürükleyecek olursa, hemen Allah'a sığın. Çünkü Allah her şeyi işitiyor, her şeyi biliyor.

201- Sakınanlar, içlerinde şeytanî bir düşünce kabardığında derhal toparlanıp kendilerine gelirler.

202- Bilinçsiz arkadaşları onları azgınlığa sürüklemeye çalışsa da, doğru olan ne ise ondan ayrılmazlar.

203- Onlara bir mucize getirmediğin zaman, "Onu da uydurup getirseydin ya?" derler. Onlara söyle: "Ben, ancak Rabbimden bana vahyolunana uyanm. Bu, Rabbinizden vicdanınızın sesine kulak verme[50] çağrısı, inanan bir halka yol gösterme, sevgi ve merhamet kaynağıdır."

204- Bu yüzden, Kur'an okunduğu zaman ona kulak verin; susun ve dinleyin ki üzerinize sevgi ve merhamet yağsın.

205- Kendi kendine, titreme ve yakarış halinde, deruni dilden ve cân-ı gönülden sabah akşam Rabbini an, gafillerden olma.

206- İşin doğrusu, Rabbinle beraber olanlar, büyüklük taslayarak O'na ibadet etmekten kaçınmazlar. O'nun yüceliğini anarlar ve O'na secde ederler.

***

32 - (80) SECDE SURESİ

Mekke'de inmiştir, 30 ayettir. Adını 15. ayetinde iman edenieri/güvenenlerin özellikleri anlatılırken geçen, 'Ayetlerimiz hatırlatıldığı zaman saygıyla yere kapanırlar." ifadesindeki "secde" kelimesinden almış görünmektedir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- Elif, Lâm, Mim.

2- ASLA şüphe duyulmaması gereken bu kitabın indirilişi âlemlerin Rabbi tarafındandır.

3- "Onu uydurdu" mu diyorlar? Asla! Bu kitap Rabbi'nden gelen haktir. Doğru yolda yürüsünler diye senden önce herhangi bir uyarıcı ile karşılaşmamış olan bir halkı uyanışa çağırman için indiriliyor.

4- Allah gökleri, yeri ve ikisi arasındakileri altı günde yarattı. Sonra görkemini göklere yansıttı.[1] Sizin O'ndan başka ne bir dostunuz, ne de şefaatçiniz yoktur. Bu zihin tutulması neden?[2]

5- Gökten yere kadar bütün iş ve oluşu düzenleyip yöneten O'dur. Bir iş ve oluş sizin hesabınızla bin yıl kadar olan bir günde O'na ulaşır.

6- Görülmeyeni de görüleni de bilen, her şeye gücü yeten, sevgi ve merhamet kaynağı olan O'dur.

7- Yarattığı her şeyi güzel yaratan O'dur. İnsanı yaratmaya bir çamurdan başladı.

8- Sonra soyunu sürdürmeyi basit bir suya bağladı.

9- Sonra düzenli bir şekle sokup, kendi ruhundan üfledi. Size kulaklar, gözler, gönüller verdi. Ne kadar az şükrediyorsunuz.

10- Kimileri, "Toz toprak olup gittikten sonra yeniden mi yaratılacağız?" diyor. Bunlar Rablerine kavuşmayı inkâr eden kâfirlerdir.

11- Söyle onlara: "Size tayin edilmiş olan ölüm meleği canınızı alacak, sonunda dönüp Rabbinize geleceksiniz."

12- Rablerinin huzuruna çıkınca, günaha batmış olanları, utanç içinde: "Ey Rabbimiz, gözlerimizle gördük, kulaklarımızla dinledik. Ne olur geri dönüp kendimizi düzeltmemize izin ver. Artık kesin inanıyoruz!" derken keşke bir görseydin.

13- Eğer lâyık görseydik herkesi doğru yolda yürütürdük. Fakat verdiğim söz şudur: "Cehennemi tıka basa insanlar ve cinlerle dolduracağım."[3]

14- O halde hesap gününü unuttuğunuz için tadın azabı. İşte şimdi Biz de

[1] Harfi harfine: "Sonra arş' üzerine 'istiva' etti."

[2] Harfi harfine: 'Tezekkür' etmiyor musunuz?"

[3] Yani: Biz isteseydik herkesi doğru yolda yürütürdük. Fakat böyle olsun istemedik. İnsanları serbest bıraktık. Özgür irade verdik. Fakat öyle görünüyor ki bu gidişle cehennemde yer kalmayacak. Çünkü görünen *(ins)* ve görünmeyen *(cinn)*

sizi unuttuk. Kendi ellerinizle yaptıklarınızın karşılığı olarak tadın sonsuz azabı!

15- BİZİM ayetlerimize iman edenlere/güvenenlere gelince, onlar kendilerine ayetlerimiz hatırlatıldığı zaman saygıdan yerlere kapanırlar. Rablerini överek yüceltirler ve asla büyüklük taslamazlar.

16- Yataklarından kalkarak korku ve ümit içinde Rablerine dua ederler ve kendilerine verdiğimiz rızıkları başkaları ile paylaşırlar.

17- Yaptıklarının karşılığı olarak onları ah i re tt e ne gibi mutlulukların beklediğini kimse hayal edemez.

18- Kaldı ki iman eden bir kimse hiç yoldan çıkan gibi olur mu? Onlar elbette aynı kefeye konamazlar.

19- Evet, iman edip iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanları yaptıklarının karşılığı olarak cennette görkemli bir karşılama bekliyor.

20- Ama yoldan çıkmış olanların yeri ateştir. Oradan her çıkmak istediklerinde oraya geri çevrilirler ve kendilerine "Haydi tadın yalanlayıp durduğunuz o ateşin azabını!" denir.

21- Onlara en büyük azaptan önce yakın azaptan da tattıracağız, belki böylece dönerler.[4]

22- Rabbinin ayetleri hatırlatıldığında sırtını dönen kimseden daha zâlim kim olabilir? Böyle günah küpü haline gelmiş olanlardan öcümüzü alacağız.

23- İYİ DİNLEYİN! Bir zamanlar

varlıkların çoğu verdiğimiz bu özgür iradeyi amacı dışında kullanıyor. Gerekeni yapmıyor, her biri günaha batmış vaziyette huzurumuza geliyor. Bu durumda verdiğimiz nimetlere nankörlük edip, her türlü günahı işledikten sonra toprağa gömülüp giderek kendilerini unutturacağını sananlar haklı çıkacak değildi. Bu dünyanın/şu anın sonunda bir hesabın olduğuna dair verdiğimiz söz gerçekleşmeden kimse bir yere kaçamaz. Bunu böyle bilin ve kendinizi o büyük hesap gününe hazırlayın...

[4] Kur an, insanların yaptıklarının karşılığı olarak ahiret azabına büyük azap *(azâbul-ekber);* yine yaptıklarının karşılığı olarak dünya azabına da yakındaki azap *(azâbul-ednâ)* demektedir. Ahiret hatırlatılırken sürekli olarak "yaptıklarınızın karşılığı olarak" *(bimâ kânu ta melun)* hatırlatılmasından da anlaşılacağı gibi, cennet veya cehennem bu dünyada yaptıklarımızın tabiî bir sonucu olarak kendi eylemlerimizin bir karşılığıdır. Yani cennetimizi veya cehennemimizi biz kendimiz şimdiden hazırlıyoruz. Böyle olunca bu dünyada başımıza gelen veya gelecek olan azaplar da yine kendi yaptıklarımızın karşılığı oluyor. Yoksa Allah kimseye azap etmekten zevk alıyor olamaz. Öte yandan Kur an, dünyada meydana gelen kimi doğal afetleri de günaha batıp gitmişlerin hazin sonu anlamında "azap" olarak anmaktadır. Bu tür tabiat olaylarını insanoğlunun aklını başına toplaması için bir vesile saymakta ve sürekli olarak "Böyle bir olaya maruz kalmadan kendinize çekidüzen verin." uyarısında bulunmaktadır...

Musa'ya kitap vermiştik. Onunla aynı yolun yolcusu olduğundan kuşkulanmayasın.[5] Onu İsrailoğulları için yol gösterici yapmıştık.

24- Güçlüklere göğüs gerdikleri ve ayetlerimize sımsıkı sarıldıkları takdirde, içlerinden emrimizle yol gösteren böyle halk önderleri çıkarmıştık.[6]

25- TARTIŞIP durduğunuz konularda kıyamet günü Rabbin son noktayı koyacaktır.

26- Demek, kendilerinden önce kalıntıları üzerinde gezip dolaştıkları nice kuşakları helak etmiş olmamız bile doğru yola gelmelerine yetmiyor? Oysa bunda çıkarılacak nice dersler vardır. Bu vurdumduymazlık neden?

27- Susuzluktan çatlamış toprağa yağmur indirip kendilerinin ve hayvanlarının yiyeceği bitkileri Bizim yeşerttiğimizi görmüyorlar mı? Bu körü körüne inat neden?

28- Soruyorlar: "Ne zamanmış fetih günü, doğru söylüyorsanız gününü verin bakalım?[7]

29- Cevap ver: "Kâfirlerin o fetih gününde iman etmeleri fayda vermez. Hiç bekletilmeyecekseniz, merak etmeyin.[8]

30- Artık onları kendi hallerine bırak ve bekle, onlar da beklesinler bakalım...

[5] Harfi harfine: "Sakın onun kavuşması hakkında şüpheye düşme."

[6] Demek ki bir halkın içinden dirençli, azimli, kararlı oldukları takdirde halk önderlerinin çıkması mümkündür. Halka yol gösterenlerin, kendi halkının makûs talihini yenmek için meydana atılanların, her şeyden önce üstün derecede bir sabır ve azme sahip olması gerekir. Keza bu halk önderleri Allah'ın ayetlerine sımsıkı sarılmalı ve en küçük bir şüphe içinde bile olmamalıdır. Bir türedi değil, çağlar boyu sürüp gelen kadim bir çizginin takipçisi olduğuna dair derin bir tarih bilince sahip olmalıdır. Tarihsel derinliği olan bir misyon ifade ettiğine en başta kendisi inanmalıdır. Bunları yaparsa arkası gelecektir...

[7] Harfi harfine: "Diyorlar ki fetih günü ne zaman eğer doğru sözlü iseniz."

[8] Harfi harfine: "De ki fetih günü kâfirlerin iman etmesinin faydası yoktur. Ve onlar bekletilmeyecekler." Buradaki fetih gününden ne kastedildiği hakkında iki görüş var: 1- Mekke'nin fethi kastedilmektedir 2- Kıyamet günü kastedilmektedir... İkinci görüş bağlama daha uygun görünüyor.

***

34 - (81) SEBE SURESİ

Mekke'de inmiştir, 54 ayettir. Surenin ana temasında Davud ve Süleyman elçilerin Filistin'de kurdukları devlet ile Eski Çağ Güney Arabistan halklarından Sebelilerin yükseliş ve çöküş öyküleri ele alınır. Bu tarihsel durum üzerinden, devlet, saltanat, dünya hayatı, dünyevi ihtişam, siyasi kudret, ölüm, kıyamet, ahiret, peygamberlik, tevhid ve adalete dair evrensel mesajlar verilir...

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- BÜTÜN övgüler göklerde ve yerde ne varsa hepsinin sahibi olan Allah'adır. Ahirette de bütün övgüler O'na aittir. O, her şeyden haberdardır, çok bilgedir.

2- Yeryüzüne ne girip çıkıyor, gökten ne inip yükseliyorsa hepsini bilir.[1] O, sevgi ve merhamet kaynağıdır, çok bağışlayıcıdır.

3- Kâfirler: "Kıyamet diye bir şey yoktur" diyorlar.[2] Söyle onlara: "Hayır, bilinmezleri bilen, görünmezleri gören Rabbim hakkı için kıyamet kesinlikle kopacaktır! O'nun bilgisinden göklerde ve yerde zerre kadar bir şey kaçmaz. Ondan daha küçüğü de, daha büyüğü de hep apaçık bir kitaptadır.

4- İman edip iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanlara karşılıkları mutlaka verilecektir. Onlar için bir bağışlama ve bol rızık vardır.

5- Ayetlerimizi geçersiz kılma yarışına girenleri acı veren kötü bir azap bekliyor.

[1] Demek ki Kuranın "yarılarak ortaya çıkan" *(felaq)* olarak tanımladığı (113/1) oluş ve bozuluşlar *(kevnu fesat)* girip çıkmalar ve inip yükselmelerden ibarettir. Ayette geçtiği şekliyle yeryüzüne giriş *(Uca)* ile çıkış *(ihraç)* ve gökten iniş *(inzal)* ile yükseliş *(uruc)* "oluşun" dinamik ritmini ifade ediyorlar. Bütün bir tarih ve tabiat bu ritimle yaratılışın temposunu oluşturuyor... Su, toprağa girerek tohumları suluyor, tohum toprağı yararak yeryüzüne bitki olarak çıkıyor. Zamanla bitkiler ve madenler kuruyup fosilleşerek toprağın altına giriyor, oradan kömür, petrol, doğalgaz vs. olarak yeniden yeryüzüne çıkıyor. Tarihte kaybolup gitmiş nice uygarlıklar, sonraki kuşakların bilincinde yeniden canlanarak tarih sahnesine çıkıyor. Yeryüzünden buharlar göğe yükseliyor, oradan yağmur olup tekrar yeryüzüne iniyor. İnsanların hırsları göklere yükseliyor, buna karşın üzerilerine vahiy iniyor. Keza insanlardan kimileri arayışlara giriyor, vicdanî arayışlar dağlara tepelere, Tur-i Sina'ya, Hira vs. mağarasına çıkıyor, oradan üzerlerine Allah'ın sevgisi ve merhameti vahiy olarak iniyor. Böylece varlık ve oluş dinamik bir tempo içinde birbirini etkileyerek, birbirinin içinden yarılıp çıkıyor. Kuran işte bu sürüp giden hareketliliğe yeniden yaratma (halk-ı cedid) diyor...

[2] Harfi harfine: "Kâfirler ise "bize saat gelmez" dediler."

6- Bilgi ile donatılmış olanlar ise sana Rabbinden indirilenin hak olduğunu ve sonsuz yüceliğe sahip, her türlü övgüye lâyık olanın yolunu gösterdiğini görüyorlar.

7- Böyleyken kâfirler: "Size, cesetlerimiz lime lime ayrılıp toza toprağa karışıp gittikten sonra yeniden yaratılacağımızı haber verip duran bir adam görmeye ne dersiniz?" diyorlar.

8- Ve ekliyorlar: "Bu adam acaba Allah adına yalan mı söylüyor, yoksa kendisinde bir delilik falan mı var?" Hayır! Asıl o ahirete inanmayanlar sapıklığa gömülüp gitmişler, acı bir azap bekliyor onları.

9- Tepelerindeki göğe ve altlarındaki yere hiç mi bakmıyorlar? İstesek hepsini yerin dibine batırır, göğü da başlarına yıkardık. Birazcık vicdanı olan her kul bundan ibret alır; hiç kuşkusuz.

10- İYİ DİNLEYİN! Davud'a fazilet verdik. "Ey dağlar, yürüyün onunla beraber, siz de ey kuşlar!" dedik[3] ve onun için demiri[4] yumuşatarak,[5]

11- "İşinizi tam yapın ve daima ölçülü olun. İyilik, güzellik, doğruluk için çalışın. Çünkü 'Ben' yaptığınız her şeyi görüyorum." dedik.

12- Süleyman'ın emrine de rüzgârı verdik. Onların sabah gidişi bir aylık, akşam dönüşü bir aylık yol idi. Erimiş

[3] Yani: Maddi ve manevi bütün imkanları Davud için seferber ettik. Onun inanç ve davranışlarından razı olarak onu destekledik. İşte Biz, böyle kullarımızı destekleriz. Siz de onun gibi olun sizi de destekleyelim... Ayette geçen (evb/meâb) kökünün "yürümek" anlamında kullanılması hakkında bkz. "MEAB" 78/39 ve Kur anda dağ, taş, ay, güneş, yıldızlar vb. cansız varlıkların dile gelmeye çağırılması hakkında bkz. "DİLE GELME" 77/giriş dipnotları

[4] **HADİD:** Sözlükte [H-D-D] kökü mastar olarak "bilemek, sivriltmek, keskinleştirmek" demektir. Sivrilmek, keskinleşmek *(hiddet);* yas tutmak, mateme bürünmek *(hidâd);* bilemek, keskinleşmek *(ihdâd);* saptamak, sınırlamak, tesbit etmek, limit koymak, kısıtlamak, kısmak *(tahdîd);* kenar, uç, sınır, suçluya uygulanan ceza, limit *(hadd);* haddizatında, kendi içinde *(fî haddi zâtihi);* demirci *(haddâd);* demircilik *(hidâde);* demir *(hadîd);* sınırı belli, kısıtlı, limited *(mahdud)* kelimeleri bu köktendir. . .Ayette geçen "Ona 'hadidi' yumuşattık." ifadesi biri sözlük anlamında manevi, diğeri terimsel anlamda maddi olmak üzere iki anlama gelmektedir: 1- Ona manevi bakımdan sert, katı, hiddetli değil yumuşak, duygulu, hassas bir karakter verdik. 2- Ona maddî bakımdan demiri eritip sağlam zırhlar yapacak kadar güç ve iktidar verdik. Kur anın tarzı gereği daha çok manevi/ahlaki olanı ön plana çıkardığına bakılarak birinci, maddi gücün ve iktidar kudretin ne amaçla kullanılması gerektiğine dair tarihsel bir durum üzerinden evrensel mesajlar verdiğine bakılarak ikinci yorum tercih edilebilir. Birinci yorum bağlama daha uygun düşmektedir.

[5] "Demiri yumuşattık" *(elennâ el-hadîd)* tabiri, Türkçe'de "kadife eldiven içinde demir yumruk" tabirini çağrıştırır. Burada Hz. **Davud** tarihsel durumu üzerinden

bakır kaynağını da ona sel gibi akıttık. Rabbinin izniyle elinin altında cinlerden de çalışan vardı. Onlardan da her kim emrimizden saparsa, ona ateş azabını tattırırız.[6]

13- Onlar ona yüksek binalar, nakış ve süslemeler, içine tekne alacak kadar geniş havuzlar ve yerinden oynatılmaz büyük kazanlarından her ne isterse yaparlardı. Çalışın ey Davud ile bera-

bütün çağlar için geçerli evrensel mesajlar verilmektedir. Şöyle ki: "Demir" güç, kudret göstergesi olan "devlet ve iktidar" aygıtını, "yumuşamak" tabiri ise bunu elinde bulunduranların edinmesi gereken ahlâk ve karakteri ifade etmektedirler. Demek ki devlet "kadife eldiven içinde demir yumruk" gibi olmalıdır. Haklıyı, zayıfı, mazlumu, mağduru, ezileni ve genel olarak halkı kadife yüzüyle okşamalı, koruyup kollamalı; öte yandan düşmana, güçlüye, zâlime, haksıza, suçluya, hırsıza, yolsuza karşı da gerektiğinde demir yüzüyle hadlerini bildirmelidir. Şu halde **"Davud**a demiri yumuşattık." demek, "Ona kadife eldiven içinde demir yumruk verdik." demek olur. Doğrusu tarihte ve günümüzde dünyanın tüm iktidarlarının ihtiyaç duyduğu şey de bundan başkası değildir. İktidar denen ateşten gömlek ancak bu şekilde tam ve mükemmel (imâl sâbiğât) ve daima ölçülü (qadr fi's-serd) hale gelir... Demek ki surenin girişinde Allah'ın "yüce bilgelik kaynağı" (hakim) olarak anılması hiç de boşuna değilmiş. Anlayana sivrisinek saz anlamayana davul zurna az...

[6] Yani: **Süleyman**'ın Kudüs'te kurduğu devlet (MÖ. 1000-800 arası), o günkü dünyanın merkezinde kurulmuş adalet ve barış yurdunun *(Darus-Selam)* başkentiydi. Tüm bölgeyi "büyük bütün" halinde birleştirmişti. Batıda boğaları (Mısırlılar), doğuda cinleri (Babilliler), güneyde karıncaları (Sebebiler), kuzeyde kuşları (Hititler) ve Akdeniz'in sularında rüzgârlı yelkenli gemileri (Fenikeliler) hâkimiyeti altına almıştı. Denizcilikleriyle ünlü Fenikeliler onun egemenliğini kabul etmişti. Akdeniz'in bir ucundan bir ucuna geliş ve gidişleri bir ay süren seyahatleri olurdu. Süleyman, devleti adına tüm denizleri kontrol ederlerdi. Keza cin, peri, büyü ve sihirleriyle ünlü Babilliler de onun hâkimiyetini kabul etmişti. Başkent Kudüs'te binlerce Babilli (cin) çeşitli işlerde çalışırdı. Öyle ki ünlü **Süleyman** mabedinin yapımında bunlar çalışmıştı. Erimiş bakır madenleri dökerek mabedin yapımını sağlamlaştırmışlardı... **Süleyman,** işte böyle tüm Mezopotamya-Akdeniz havzasını bir adalet ve barış yurdu *(Darus-Selam)* haline getirmişti... Görülüyor ki karınca, kuş, cin, peri vs. bu ülkelerin bugünkü devlet ve imparatorluk armaları gibi sembolleriydi.. Dünya kamuoyunda bunlarla anılırlardı. Bugün Rusların ayı, Fransızların horozla anılmaları, eski Türklerin (bir görüşe göre) sembolünün bozkurt, eski İran bayrağında sağ elinde kılıçlı aslanın bulunması gibi... Dahası bugün hala bu kültürün örneğin günümüz Türkiyesinde Fenerbahçe futbol takımının "sarı kanaryalar", Beşiktaş futbol takımının "kara kartallar" ile sembolleştirilip yaşıyor olması gibi...

ber olanlar, şükür için çalışın! Kullarım arasında şükreden azdır.[7]

14- Nihayet Süleyman'ın ölümüne karar verdiğimizde asasını kemiren bir güve olmasaydı kimse öldüğünü anlamayacaktı. Süleyman yere yıkılınca anlaşıldı ki ölmüş. Eğer cinler bundan haberdar olsalardı kendilerine işkence gibi gelen o işlerde çalışıp durmazlardı.[8]

15- Sebelilerin ülkesinden de çıkarılacak büyük dersler vardır. Sağlı sollu uzayıp giden yemyeşil bahçeler sanki dile gelerek: "Rabbinizin rızkından yiyin, O'na şükredin, ne

[7] Yani: Başta mabedin inşası olmak üzere başkent Kudüs un imarı sırasında Babil *(cin);* Sebe *(karınca);* Hitit *(kuş);* Mısır *(inek)* ve Fenike *(rüzgarlı gemi)* ülkelerinden gelen işçiler yoğun bir şekilde çalışarak yüksek binalar *(mehârib);* nakış ve süslemeler *(temâsil);* içine bir tekne alacak kadar büyük havuzlar *(cifânin kel-cevâbi)* ve yerinden oynatılmaz büyük yemek kazanları *(qudurin râsiyât)* yaparlardı...

[8] Yani: **Süleyman**'ın dayandığı asa onun devlet ve saltanatıydı. Asayı kemiren kurtta oğlunun idaresizliği ve zaafıydı. Cinler de **Süleyman**'ın egemenliği altına aldığı isyancı kabilelerdi (Ömer Rıza Doğrul). **Süleyman**'ın ölümünden sonra oğlu zevke ve sefahate dalarak imparatorluğu içten içe kemirdi, çürüttü. Sonunda egemenlik altına alınan Babil *(cin);* Sebe *(karınca);* Mısır *(inek);* Hitit *(kuş)* ve Fenikeliler *(rüzgâr)* bir bir isyan etti. İmparatorluk böylece dağılıp gitti... Demek ki bir devlet veya uygarlık kendisi "içerden" çökmedikçe, dışarıdan çökertilemez. Dış darbe sadece içten çürümüş bastona dokunur, içten içe çürüdüğü dıştan bir dokunuşla anlaşılır: *"Bir de gökten gelmez bela bütün yerden taşar/Kendi ahlakı ile bir millet ölür yahut yaşar.* (M. Akif)... Dikkat edilirse burada Kur an hitap çevresi olan Sami/ Arap muhayyilesinde mitleşmiş şekliyle **Süleyman** kıssasını ele alıyor. Bir olayın halk muhayyilesinde mitleşmesi, onun gerçek olmadığı anlamına gelmez. Asılsız bilgelerle doldurulduğu anlamına da gelmez. Olayın kendisi tarihe karıştıktan sonra, suretinin halk muhayyilesinde yaşamaya devam etmesi anlamına gelir. Kıssada geçen asa (saltanat, iktidar), kuş (Hititler), rüzgâr (Fenikeliler), karınca (Sebeliler) vs. hepsi olaydan geriye kalan tarihi ve sosyal suretlerdir ve bunlar bir zamanların gerçekleridir. Fakat sonraki nesiller bundan bir şey anlamamaya ve mucizevî temalar yüklemeye başlarlar... Bu, Türkçe'de bundan bin yıl sonra sarı kanaryalar (Fenerbahçe), kara kartallar (Beşiktaş) ve Bozkurtlar Milliyetçiler'den bahseden birinin durumuna benzer. Olay gitmiş suretleri, sembolleri, armaları kalmıştır. Bunun üzerinden konuşmak sanki bir mucizeden bahsetmek gibi olur. İnsanlar etrafta kanarya, kartal, kurt vs. olduğunu sanırlar... Veya bu tür anlatımlar örneğin Türkçe konuşan birisine "göle maya çalmayın" demeye benzer; Türk dil, tarih ve kültür evreninde yaşamamış birisi bundan hiçbir şey anlamaz. Anlaması için bu dil, tarih ve kültür evreninde yaşaması veya ona hâkim olması gerekir. **Nasreddin** Hoca diye birisinden, onun fıkralarından ve Türklerin gündelik hayat içinde birçok

güzel, ne hoş bir ülke ve bağışlayan bir Rab!" diyorlardı.[9]

16- Fakat onlar aldırış etmediler. Biz de üzerlerine Arim selini[10] saldık. O güzelim yemyeşil bahçeleri çalı, diken ve otla dolu virane bir tarlaya çevirdik.

17- Nankörlüklerine böyle karşılık verdik. Biz nankörlere hep böyle karşılık veririz.

18- Sebe ülkesi ile çağlar boyu nice mücadelelerin hatıralarıyla dolu kentler arasında sırt sırta şehirler meydana getirmiş, onlara da düzenli gidiş geliş imkânı sağlamış ve "gezin oralarda, geceleri ve gündüzleri güven içinde" demiştik.[11]

19- Buna karşın onlar: "Ey Rabbimiz, daha çok, daha uzak yerler isteriz." diyerek kendilerine yazık ettiler. Biz de onları darmadağın ederek masal ülkesine çevirdik. Bu olayda şükretmesini bilen her kanaatkar için nice dersler vardır;[12] bundan hiç şüpheniz olmasın.

20- Açıkçası İblis'in onlar hakkındaki tahmini doğru çıktı. İçlerinden bir avuç iman eden dışında hepsi ona uydu.[13]

meseleyi, artık onun atasözü haline gelmiş fıkraları üzerinden konuştuğunu bilmesi gerekir...

[9] **DİLE GELMEK:** Bkz. 77/giriş dipnotu.

[10] Rivayete göre Arim seli *(seylul-Arim)* Güney Arabistan'da tahminen MS. 2. yüzyılda meydana gelen büyük sel felâketidir. Bu baskında Sebelilerin yaptığı o görkemli barajlar yıkıldı, bağlar, bahçeler sel suları altında kaldı. Bu olaydan sonra Sebe Krallığı bir daha belini doğrultamadı. Arabistan'ın güneyinden kuzeyine doğru büyük göçler başladı. İslâm'ın zuhurundan 20-30 yıl kadar önce ise büyük baraj *(Marib Barajı)* tümden çöktü... Kuran hitap çevresi olan Sami/Arap tarihsel hafızasından bir örnekle evrensel mesajlar veriyor. Diğer milletlerin tarihinde görülen ve halen de devam eden doğal afetlerin bir gün onları da vurabileceği, böyle felâkete maruz kalmadan akıllarını başlarına toplamaları gerektiği hatırlatılıyor...

[11] Yani: Güney Arabistan'daki Sebelilerin ülkesi ile çağlar boyu nice peygamber mücadelesinin hatıraları ile dopdolu *(mübarek)* şehirler; **Adem**'in ve **İbrahim**'in inşa ettiği Kabe'nin bulunduğu Mekke, İbrahim'in içinden çıktığı Babil'in başkenti Ur, **Musa**'nın içinden çıktığı Mısır'ın başkenti Menfis (Kahire), **Yunusun** tutsak edildiği balık ülkesi Asur'un başşehri Ninova, **Eyyub**'un yaşadığı Nebatilerin başkenti Şam (Suriye) vb. arasında sırt sırta dizilmiş kasabalar, kentler meydana getirmiş, bunlar arasına kervan yolları döşemiş ve Sebelilere, gezin buralarda güven içinde demiştik...

[12] Yani: Ellerindeki nimetlere şükretmeyi bir kenara bırakıp daha fazlasını istediler. Bencillik, hırs, ele geçirme, hep daha çok yerlere gitme, daha uzak hazineleri ele geçirme gibi doymak bilmez bir hırsa kapıldılar. Böylece kendilerine yazık ettiler. Öyle ki gün oldu ellerindekini bile arar oldular. Sel, çöl fırtınası, deprem vs. ile yer ile yeksan oldular. Bu dünyada ebediyen kalacaklarını, hiç yıkılmayacaklarını,

21- Hâlbuki İblis'in insanlar üzerinde hiçbir yaptırım gücü yoktu. Fakat Biz kim ahirete iman ediyor kim şüphe içinde bunu bilelim istiyorduk. Yoksa Rabbin her şeyi koruyup gözetendir.

22-SÖYLE ONLARA: "Allah'tan başka ilâh saydığınız tanrılarınıza istediğiniz kadar yalvarın. Onların ne gökte, ne de yerde zerre miktarı güçleri yoktur. Bu ikisinde bir ortaklıkları yoktur. Allah da onlardan birisini kendisine yardımcı seçmiş değildir.[14]

23- Allah katında, izin verdiği kimselerden başkasının arabuluculuk yapmaya kalkışması[15] faydasızdır. Nihayet kalplerindeki korkular dindirilip de "Rabbiniz hakkımızda ne diyor." diye sorduklarında "Gerçek, yalnızca gerçek!" denecek. Allah öyle yüce, öyle büyüktür.

24- Sor onlara: "Size göklerden ve yerden kim rızık veriyor? Cevap ver: "Allah! Şu halde birimiz doğru yolda, diğerimiz yoldan çıkmış durumda."

25- Söyle onlara: "Siz, bizim suçlarımızdan sorumlu tutulmazsınız, biz de sizin yaptıklarınızdan sorumlu olmayız. 26- Rabbimiz, hepimizi bir araya toplayıp aramızda gerçeğe ve adalete göre hüküm verecektir. O, gerçeği apaçık ortaya koyan ve her şeyi en ince ayrıntısına kadar bilendir. 27- O'na koştuğunuz ortaklarınızı hele bir gösterin. Hayır! Yok böyle bir şey! Allah çok güçlü, çok bilgedir.

28- SANA GELİNCE Biz seni insanlığın tümüne sadece kötüleri uyarasın, iyilere müjde veresin diye gönderdik; başka bir şey için değil. Fakat insanların çoğu bunun bilincinde değil.

29- Bu sebeple: "Ne zamanmış bu söz, eğer doğru söylüyorsanız gününü söyleyin!" diyorlar.

30- Cevap ver: "Size söz verilen öyle bir gündür ki vakti zamanı geldiğinde bir dakika bile ne gecikir, ne de öne alınır."

31- Kâfirler: "Biz ne bu Kur'an'a inanınz, ne de öncekilere." diyorlar. Fakat bu zâlimlerin yakalanıp da Rablerinin

tarihten hiç silinmeyecekleri sandılar. Zenginlik, refah, lüks ve daha çok kazanma ile her işin biteceğini sandılar. Fakat yanıldılar, gerçeği göremediler... îmdi, Ey Sebeliler gibi olmaya özenen dünyanın/şu anın diğer milletleri! Bu olayda şükretmesini bilmek, kanaatkârlık, kendini tutmak, hakkına razı olmak, başkasının malına mülküne göz dikmemek, hırs, tamah, ele geçirme sevdasına kapılmamak gibi nice güzel hasletlerin dersi verilmektedir. Düşünün de ibret alın!

[13] Yani: " İblis'in **'Görürsün, yemin ederim ki, ben de onları yoldan çıkarmak için elimden geleni yapacağım, senin o doğruluk ve dürüstlük yolunun üstünde pusuya yatacağım akla hayale gelmedik yollarla onlara sokulacağım. Çoğunun yoldan çıktığını göreceksin.'** (7/17) şeklindeki iddiasını doğru çıkardılar. İçlerinde bir avuç iman eden hariç hepsi saptı gitti...

[14] **ŞİRK/SAMED:** Bkz. 112/1-4. ayet dipnotları.

[15] **ŞEFAAT:** Bkz. 74/48. ayet dipnotu.

[16] Harfi harfine: "Biz malca ve evlâtça daha çoğuz, biz azaba uğratılacak değiliz."

huzurunda gelince birbirlerine nasıl lâf yetiştirdiklerini bir görsen! Bir taraftan güçsüzleri, kodamanlarına: "Siz olmasaydınız kesinlikle biz mü'min olurduk!" diyecekler.

32- Diğer taraftan kodamanları güçsüzlerine: "Ne münasebet! Doğru yolda yürüdünüz de sizi ondan biz mi çevirdik? Hayır, asıl suçlu sizsiniz!" diyecekler.

33- Güçsüzleri kodamanlarına: "Hayır işiniz gücünüz gece gündüz dolap çevirmekti. Çünkü sizler bizlere hep Allah'ı tanımamamızı ve ortak koşmamızı emredip durdunuz." diyecekler. Böyle atışıp dururlarken azabın kaçınılmaz olduğunu görecekler ama artık son pişmanlık fayda vermeyecek. Kâfirlerin boyunlarına halkalar geçireceğiz. Kendi yaptıklarından başka bir şey mi karşılaştıkları?

34- Nitekim hangi ülkeye uyanışa çağıran bir peygamber gönderdiysek, oranın lüks ve refahtan şımartılmış kodamanları: "Peygamberlik iddianızı tanımıyoruz." dediler.

35- Ve eklediler: "Mal, mülk, kalabalık hepsi bizde. Bize azap mazap sökmez."[16]

36- Söyle onlara: "Rabbim, rızkı istediğine bolca verir, istediğini de sıktıkça sıkar. Fakat insanların çoğu bunun böyle olduğunu bilmezler.[17]

37- Oysa sizi, Bize yaklaştıracak olan ne malınız mülkünüz ne de kalabalıklarınızdır.[18] Ancak iman edip iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanları yaptıklanna karşılık kat kat mükâfatlar ve cennet köşklerinde mutlu bir hayat bekliyor.

38- Ayetlerimizi boşa çıkarma yarışına girenlere gelince, onları karşılayan azap olacak.

39- Söyle onlara: "Gerçekten Rabbim, rızkı kullarından istediği kimseye hem bolca verir, hem kıstıkça kısar. İyilik için her ne harcarsanız yerini doldurur. O, rızık verenlerin en hayırlısıdır.

40- Allah bir gün hepsini mahşere toplayacak ve meleklere: "Şunlar size

[17] Demek ki mal, mülk zenginliği kimsenin tapulu malı değildir. Bunlar birer emanettir. Toplumsal ilişkilerin belirlenmesinde değer ölçüsü olamazlar. Parası olanın daha değerli olduğu gibi bir ölçü geçersizdir. Bunun için hiç kimse, insanoğlunun mezarda çürüyüp ağzında gözünde kurtlar, böcekler dolaşırken malının mülkünün kalanlar arasında pay edildiğini, bir kefenden başka mezara hiçbir şey götüremediğini göre göre, dünyada kazandıklarının kendisine ait olduğunu sanma aptallığına düşmemelidir. Mal, mülk dediğimiz şey geçici olarak kimimize çok, kimimize az emanet ediliyor. Mülkün gerçek sahibi Allah'tır *(lehul-mulk).*

[18]"Evlât" kelimesi burada "askerlerimiz, adamlarımız, kalabalıklarımız" manasında kullanılmaktadır. Çünkü "malca ve evlâtça çok olmak" kabile ve aşiret gelenekleri içinde anlamlı bir sözdür. Bu tür ilişkilerde "evlât" asker, adam sayısı vs. anlamında gücü ve kuvveti ifade eder. Çünkü kan bağına dayalı hiyerarşi söz konusudur. Oysa modern şehirlerde çözülen aile, aşiret ilişkileri yerini çekirdek ailelere bırakmış olduğundan "çok çocuklu olmak" tam tersi bir mana kazanarak geçim darlığı ve güçsüzlük anlamına gelir. Öte yandan kadim kabileci "evlât" söylemi Türkçe'de,

mi tapıyorlardı?" diyecek.

41- "Seni tenzih ederiz. Sensin onlara karşı bizim sahibimiz. Bilakis onlar cinlere tapıyorlardı, çoğu onlara inanmıştı!" diyecekler.[19]

42- İşte o gün kimse kimseye fayda ve zarar verecek gücü kendinde bulamayacak. O gün zulmedenlere: "Tadın bakalım, o yalan deyip durduğunuz ateşin azabını!" diyeceğiz.

43- Karşılarında söze dayalı apaçık deliller halinde ayetlerimiz okunduğu zaman o zâlimler: "Bu, yalnızca sizi atalarınızın taptığı tanrılardan vazgeçirmek isteyen bir adam. Şu Kur'an dediği de kendi uydurduğu safsatadan başka bir şey değil." diyorlar. Hak kendilerine geldiği halde bu kâfirler: "Bunlar kimilerine çok büyüleyici gelen bir takım lâflar, başka bir anlamı yok!" demekten geri durmuyorlar.[20]

44- Hâlbuki Biz bu kâfirlere öyle ders alacaktan kitaplar vermedik ve kendilerine senden önce bir uyancı da göndermedik.

45- Bunlardan önceki çağların kâfirleri de bütün bunlar yalan demişti. Hem de bunlara, önceki çağların kâfirlerine verdiklerimizin onda birini bile vermiş değiliz.[21] Buna rağmen elçilerimi yok saydılar. Benim de onları yok sayışım nasıl olurmuş bir bak!

46- Söyle onlara: "Size sadece bir tek öğüt vereceğim; ister ikişer, üçer ister yalnız olun daima Allah'ın huzurundasiniz. İyice düşünürseniz arkadaşınızda delilikten eser olmadığını anlarsınız. O sizi 'ileride şiddetli bir azap var' diye uyarmaktan başka bir şey yapmıyor.

47- Söyle onlara: "Ben, sizden herhangi bir maddî karşılık bekliyorsam, o sizin olsun. Benim mükâfatım ancak Allah'a

"Türk milletinin evlâtları, Fatih'in torunları, Atatürk'ün çocukları, yıldırımlar yaratan bir ırkın ahfadı vs." söylemini çağrıştırır.

[19] Demek ki "cinlere tapmak" *(yabudunel-cinne)* ve onlara inanmak, Allah'tan başka bir takım görünmez gizemli güçlerden korkarak onlara sığınmak, onlardan medet ummak, onları tanrısal güçlere sahip olduğunu sanmak şirktir. Allah'ın birliğini *(ehad)* ve bölünmez bütünlüğünü *(samed)* parçalayarak görünür *{ins* görünmez *{cimi)* bir takım varlıklar arasında pay etmek, onlara tanrılıktan paylar ayırmak, bölünmez bütünlüğe onları ortak kılmak Kuranın dünyasında "şirk" olarak tanımlanmaktadır... Cin ve perinin eski dünya dinlerindeki yeri ve Kuranın bu konuya getirdiği esaslı reform ve zihniyet devriminin temel esasları için bkz. 72/1-15 ayetler ve dipnotları.

[20] Yani: "**Muhammed**'in Kur'an dediği bu sözler aramızda zayıfları, güçsüzleri, yoksulları kandırarak, onlara cennet adı altında vaatlerde bulunarak, kendisine inanırlarsa zengin olacaklarını, kölelikten, ezilmişlikten kurtulacaklarını söyleyerek akıllarını başlarından aldığı; çaresizlere bir serap, bir umut gibi gelen, bol keseden öbür dünyada cennet, huri, köşk, lüks hayat vs. dağıtan; aramızdan ayak takımını parlak vaatlerle büyüleyen bir afsundan başka bir şey değil. Bunların hepsi züğürt tesellisi, fakir fukara için umut kapısı..."

[21] Bu ayet iki manada anlaşılabilir: **1-** Önceki çağların kâfirleri şimdikilerden çok

aittir. Allah her şeyi görüyor. 48- Benim Rabbim hakkı/adaleti/gerçeği eninde sonunda ortaya çıkarır. O, sırların sırrını en ince ayrıntısına kadar biliyor.

49- Gelen, haktir. Artık sahtelik ne yeni bir şey ortaya koyabilir ne eskiyi geri getirebilir. 50- Eğer yanılırsam bu bendendir. Fakat eğer doğru yolu bulmuşsam, bilin ki bu, Rabbimin bana vahyi sayesindedir. O, çok yakınınızdadır, her şeyi işitir.

51 - PANİK içinde kaçacak bir delik aradıkları zaman onların halini bir görsen! Can damarlarından yakalanacaklar.

52- 'Tamam, inandık." diye yalvarıp duracaklar. Ama artık çok geç, çok uzaklarda kalmadı mı? [22]

53- Oysa daha önce onu inkâr etmişlerdi. Uzaktan görmedikleri şey hakkında atıp tutuyorlardı.[23]

54- Artık canları ne istiyorsa onu yapamayacaklar. Tıpkı onlardan önce benzerlerinin yapamadığı gibi. Çünkü onlar da, şüpheler içinde kıvranıp durmuşlardı.[24]

daha güçlü kuvvetli idi. Şimdikilerde onların gücünün onda biri bile yok. Buna rağmen onları helak ettiğimize göre bunlar neyine güveniyor? 2- Önceki çağların kâfirlerine şimdikilere indirdiğimizin ayetlerin onda biri bile verilmemişti. Buna rağmen onları helak ettiğimize göre bunlar nasıl böyle inatla inkâr ediyorlar. Nelerine güveniyorlar (Razi).

[22] Harfi harfine: "Ona inandık dediler. Ama uzak yerden almak nasıl mümkün olsun."

[23] Harfi harfine: "Halbuki daha önce onu inkar etmişlerdi. Uzak yerden ğaybı taşlıyorlardı."

[24] Harfi harfine: "Artık kendileriyle canlarının istedikleri şey arasına perde çekilmiştir. Tıpkı bundan önce benzerlerine yapıldığı gibi. Çünkü onlar endişeye, düşüren bir şüphe içindeydiler." Yani: Ahireti inkâr ederek dünyada atıp tutanlar, canlarının istediği gibi yaşayanlar, ölünce bir daha geri dönemeyecekler. Geri dönmek isteyecekler ama buna izin verilmeyecek. Ne canları ne isterse onu yapabilecekler, ne de geri dönmelerine izin verilecek. Çaresiz hak ile yüz yüze geldiklerini anlayacaklar ve son pişmanlık fayda vermeyecek. Tıpkı kendilerinden önce ölüp giden herkese yapıldığı gibi bunlara da asla izin verilmeyecek. Oysa onlar da "Allah ve ahiret günü var mı yok mu?" diye şüpheler içinde yaşamışlar, ölenlerden hiç ders çıkarmamışlardı. Bir gün olsun "Bu gidenler neden geri gelmiyor? Öldükten sonra nereye gidiyoruz? Bunca insan, bunca hayat, bunca ölümler boşu boşuna mı yaşanıyor? Bunun anlamı nedir? Kimdir bu evreni çekip çeviren, yaşamı, ölümü var eden? Ben kimim, bu hal neyin nesi?" diye varlık ve oluşa dair hiç soru sormamış, düşünmemişlerdi. Ölümden sonra sormak artık neye yarar? Yaşarken aklını ve vicdanını kullanmak varken bu vurdumduymazlık, bu akıl tutulması, bu zihin körelmesi, bu vicdan paslanması neden? Çok mu zor bunları yaşarken yapmak ey insanoğlu?

52 - (82) TUR SURESİ

Mekke'de inmiştir, 49 ayettir. Sure, Hz. Musa'nın vahiy aldığı Sina Dağı'nın (Tur-i Sina) dile gelip konuşmaya çağırılmasıyla başladığı için bu adı almış görünmektedir. Mekke döneminin ikinci yarısında "Secde" suresinden sonra indiği tahmin edilen sure tipik Mekkî özellikleri ile öne çıkar. Ana tema, "Allah'ın varlığı, birliği ve bölünmez bütünlüğü" çevresinde döner...

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1-DİLE GEL[1] ey dağ![2]

2/3- Dile gel inceden inceye yazılıp dağıtılan kitap!

4- Dile gel çağlara meydan okuyan ev!

5- Dile gel yükselen gökyüzü!

6- Dile gel kabaran deniz!;[3]

7- "Rabbinin azabı kesinlikle gerçekleşecektir!"

8- Ona kimse engel olamaz.

9- O gün gök öyle bir sarsıntıyla sarsılacak ki,

10- O gün dağlar öyle bir yürüyüşle yürüyecek ki,

11- Vay haline o gün bütün bunlar yalan diyenlerin,

12- Vay haline ömür boyu oyunda oynaşta olanların!

13- 0 gün onlar cehenneme öyle bir kakılışla kakılacak ki;

14-"İşte bu sizin o yalan deyip durduğunuz ateş!" denilecek.

15- Buna da mı "büyüleyici lâflar" diyeceksiniz? Yoksa görmüyor musunuz?[4]

16- Girin ona bakalım; ister dayanın ister dayanmayın artık fark etmez. Çünkü bu kendi yaptıklarınızın karşılı-

[1] **KASEM/DİLE GELME:** Bkz. 77. sure giriş dipnotu.

[2] **TUR/ETVAR:** Bkz. 71/14. ayet dipnotu.

[3] Yani: Ey Musa'nın vahiy aldığı Sina Dağı! Ey satır satır derilere yazılarak insanlara dağıtılan ilahi bildiriler, mesajlar! Ey Âdem'den beri yıllara meydan okuyarak çağlar boyu, ömürler boyu ayakta kalan Kabe! Ey yükselen gökyüzü ve ey kabaran deniz dile gelin! Dile gelin de konuşun, haber verin hak olan kıyamet olayını... Haber verin dağlarıyla ovalarıyla, geçmişiyle geleceğiyle, göğüyle deniziyle bütün "oluş'un tek bir bölünmez bütün olduğunu... Tek bir canlı organizma gibi her şeyin birbirini gözetleyip takip ettiğini... Hiçbirisinin tapınılacak nesne olmadığını... Tanrının sadece *Hayyu Kayyum* olan Allah olduğunu... Diğerleriyle beraber insanoğlunun bu büyük oluşun bir parçası olduğunu... Bütün bunları dile gelin de haber verin!

[4] Yani: Ey kâfirler! Allah'ın mesajlarına dünyadayken "Bunlar bir takım büyüleyici lâflar, fakire fukaraya Allah, din, iman, ahiret, cennet, cehennem vs. diyerek umut veriyor, onları büyülüyor. Aslı astarı yok bunların, hepsi yalan, bu dünyadan başkası yok." deyip duruyordunuz. Şimdi

ğından başka bir şey değil.

17- Fakat sakınanlar cennetlerde nimet içinde yüzecekler.

18- Rablerinin kendilerine verdiği ile sefa sürecekler. Rableri onları cehennem azabından koruyacak.

19-Yaptıklarınıza karşılık yiyin, için, afiyetler olsun denilecek.

20-Sıra sıra dizilmiş sedirlere yaslanacaklar. Onlara göz aydınlığı tertemiz sevgilileri[5] eş yapacağız.

21-İman edip, nesilleri de iman ile arkalarından gelmiş olanların sonraki nesillerini de kendilerine katacağız.

yüzünüze vurarak sabırsızlıkla sizi bekleyen şu alev dalgalarının içine girin bakalım. Yoksa ona da mı "bir takım büyüleyici alevler" diyeceksiniz. Haydi konuşsanıza! Yoksa kulağınız sağır, gözünüz kör mü oldu da hiç sesiniz çıkmıyor...

[5] **HURİ IYN:** Sözlükte "Bembeyaz gözlü" demektir. Arapça'da elbiseyi temizleyip ağartmak *(havr),* vücudu bembeyaz kadın *(havratul-merat),* beyazı (unu) oklava ile açıp hazırlamak *(tahviral-hubz),* süt gibi bembeyaz, parlak kadın *(huri),* eski Arap mitolojisinde ak peri, beyaz peri kızı *(huriye)* kelimeleri bu köktendir... Aramice beyaz kumaş, beyaz giyinmiş olan manasına gelen *(hawar)* sözcüğü, Latince beyazlar giyinmiş, **İsa**'nın havarisi *(candidatus)* kelimeleri ile aynı manayı çağrıştırır. Nitekim **İsa**'ya yardım edenlere "Beyaz Elbiseliler" *(Havâriyyun)* denmesi bu yüzdendir. "Huri" sözcüğünde beyazlık, temizlik, saflık, "ıyn/ayn" sözcüğünde de "göz, yüz, sima, görme, aydınlık" vurgusu vardır. Demek ki Arap muhayyilesinde *huri tyn,* "beyaz yüzlü, güzel gözlü, süt gibi bembeyaz kız veya kadın" demektir. Bu deyim sözlük anlamı öne çıkarılarak, erkek veya kadın fark etmez "göz aydınlığı olacak tertemiz eşler, sevgililer" manasına da gelir. Burada şöyle sorulabilir; "Arap muhayyilesinde kazandığı ıstılahı anlamıyla bunlar erkek muhayyilesine hitap ediyor. Peki, neden kadınlara böyle vaatler yok? Yoksa onlar insandan sayılmıyor mu?" Bu sorunun cevabı Allah'ın insanlar üzerindeki nimetlerinin sayılıp döküldüğü Rahman suresinin ortasına yerleştirilmiş şu ayetten çıkarılabilir; **"Güzelliğin karşılığı güzellik değilse nedir?"** (55/60). Yani mesele erkeğe kadın, kadına erkek verme meselesi değildir. Mesele "karşılıklılık" meselesidir. Her kim güzellik yaparsa karşılığını daha güzeli ile bulacaktır. Her kim kötülük yaparsa bu da karşılıksız kalmayacaktır. Demek ki erkek olsun kadın olsun kim iman edip iyilik, güzellik, doğruluk *(amel-i salih)* için çalışırsa karşılığını dahi iyisi, daha güzeli ve daha doğrusu ile bulacaktır. Cenneti hak etmiş bir erkeğin içinden geçen her ne ise onu bulacağı gibi, aynı şekilde cenneti hak etmiş bir kadının da içinden geçen her ne ise onu bulacaktır. Çünkü güzelliğin karşılığı güzelliktir. "Huri" vurgusu o günkü insanlar arasında yayılıp yerleşmiş bir güzellik imgesi olduğu için kullanılıyor. Bununla sanki şu denmek isteniyor; "Ne biliyorsunuz güzellik namına? Köşk mü, saray mı, yeşillik mi, gölgelik mi, plaj mı, güneş mi, yemek mi, içmek mi, huri mi, peri mi, gençlik mi, sağlık mı, güzel kadın mı, yakışıklı erkek mi vs. her neyse güzellikten anladığınız işte odur göreceğiniz karşılık! Herkes kendi güzelliğini kendisi yaratır.

Yaptıklarını heba ettirmeyeceğiz. Zira herkes yaptığının esiridir.[6]

22- Onlara canlarının çektiği meyve ve etlerden bol bol ikram edeceğiz.

23- Bardaklar elden ele dolaşacak; fakat ne sarhoş naraları duyulacak ne de günahın adı olacak.

24- Etrafları dünya tatlısı çocuklarla/gençlerle dolup taşacak.[8]

25- Karşılıklı oturup geçmişi yâde decekler;

26- "Bundan önce korkular ve endişeler içindeydik, 27- Allah lütfü ile şu iliklere işleyen azaptan bizi korudu. 28- Doğrusu kabul edilmiş dualarımız varmış. Şimdi görüyoruz ki O, iyiliğin, sevginin ve merhametin sonsuz kaynağı; bundan hiç şüphemiz yok."

29- ŞU HALDE sen hatırlatmaya devam et. Çünkü sen Rabbinin nimeti ile ne kâhinsin ne de mecnun.

30-Yoksa onlar, "O bir şairdir, zaman-

Kendi cennetini veya cehennemini kendi elleriyle inşa eder. Ne ile karşılaşacağınızı merak ediyorsanız kendi amel ve hayal aynanıza bakın, odur sizi bekleyen..." Şu halde yedinci yüzyıl Mekke ortamına hitabeden Kur an, onların muhayyilesinde var olan güzellik imgesi üzerinden evrensel mesajlar veriyor. Çünkü Kur an ın hitabı tarihsel, mesajı evrenseldir. Bu nedenle Kur anda bu tür huri ayetlerini kadınlar da kendi açılarından okuyabilirler. Kuran insanlara âdeta şöyle demektedir: "Yedinci yüzyıl, sana söylüyorum; yirmi birinci vb. yüzyıllar siz anlayın" veya "Araplar size söylüyorum Türkler, Acemler, Çinliler, Avrupalılar vs. siz anlayın" veya "Erkekler size söylüyorum, kadınlar siz anlayın" veya "Ataerkil bir yapısı olan Arapça formunda söylüyorum, diğerleri siz anlayın..."

[6] Yani: "Ne yaparsan elinle o gider seninle."

[7] **ĞILMAN:** Sözlükte [Ğ-L-M] kökü mastar olarak "birinin şehveti azmak, artmak" demektir. Bir şeyle (macun vs.) birini şehvete getirmek *(iğlâm),* şehveti artmak *(iğtilâm),* şehveti gelmeye başlayan, bulûğ çağına yaklaşmış çocuk, küçük hizmetçi *(ğulâm),* cinsel ilişki şiddeti, libido *{gülme),* büyüme çağı, gençlik *(ğulûme),* kuyulardaki su gözü, menba, cinsel ilişki arzulayan kız *(ğaylem),* şehveti çok olan adam *(ğıllîm),* genç kız *(ğulâme)* kelimeleri bu köktendir... Ayette geçen **"Etraflarında kendilerine ait saklanmış inciler gibi 'ğılmân' dolanacak"** ifadesi bu bağlamda iki manaya gelir; 1- Etraflarında buluğ çağına henüz gelmiş (13-14 yaş civarında) çocuklar, gençler dolanacak, onlarla dolup taşacak, 2- Onlar kendilerini buluğ çağına yeni girmiş genç erkek *(ğılman)* veya genç kız *(ğulâme)* gibi hissedecekler. Hiç bitmeyen bir gençlik ateşi ile dopdolu olacaklar... Şu halde her iki durumda da bunun insanoğlu için "güzellik, doyum, mutluluk" denen "ideden küçük bir demet olduğu anlaşılıyor. Bildiğimiz, tanıdığımız, tattığımız, bize yakın olandan örnek verilerek uzak gibi görünen yakınlaştırıyor; "İşte bunun gibi, buna benzer şeyler..." demeye getiriliyor. "Leyla" gösterilerek "Mevlâ" hatırlatılıyor...

[8] Harfi harfine: "Etraflarında kendilerine ait saklanmış inciler gibi gılmân dolanacak."

la unutulup gittiğini bekleyip göreceğiz." mi diyorlar?

31- Söyle onlara: "Bekleyin de görün, ben de sizinle beraber bekleyip göreceğim."

32-Bu sözleri aklı başında birileri mi sarf ediyor,[9] yoksa azgın bir güruhun ifadesi mi bunlar?

33-Yoksa "Onu kendisi uyduruyor." mu diyorlar? Hayır! Aslında onlar inanmak istemiyorlar.

34- Madem öyle haydi onun gibi bir söz getirsinler; eğer sözlerinin eri iseler.[10]

35-Yoksa hiçbir şey olmadan kendiliğinden mi yaratıldılar? Yoksa yaratan kendileri mi?[11]

[9] Harfi harfine: "Onlara bunu 'hilm'leri mi emrediyor yoksa 'tuğyan' etmiş bir topluluk mu bunlar." Bkz. "HİLM"; 11/75. ayet ve "TU/YAN"; 2/256. ayet dipnotu.

[10] Demek ki Kur anın, "Haydi onun gibi bir söz getirin eğer sıdk' sahibi iseniz!" sözü sadece ileri sürdükleri bir iddiayı ispata çağın değil aynı zamanda "sözün" namusuna sahip çıkan ve onu hiçe sayan bir anlayışın, ahlâksızlığın yüze vurulmasıdır. Çünkü bir sözü söyleyip geri çekilmek, bir iftira atıp ortadan kaybolmak namertliktir. Sözü paçavraya çevirmektir. Oysa söylenen bir sözün arkasında durulmalıdır. Arkasında durulmayacaksa hiç söylenmemelidir. Bu bağlamda ayette sanki, "Şimdi bu müşrikler madem **Muhammed** şair, kâhin, deli, mecnun vs. diye sağda solda iftira atıp duruyorlar, eğer aklı başında adamlarsa, söz ve namus sahibi iseler bunları ispat etmek zorundalar. Bunun en kestirme yolu da madem bu bir uydurma, kendileri de benzer bir şey uydurup getirmeleridir. "Madem uydurulabiliyormuş bu sözler, sanki bu sözlerin bir geçmişi, bir tarihi, coğrafyası, inancı, vicdanı, acısı, dramı, sancısı çekilmeden hemen öyle yazılabiliyormuş, o zaman aynısından getirsinler bakalım?" denmek isteniyor. (Allahu alem).

[11] Demek ki günümüzde olduğu gibi geçmişte de "Bir yaratıcının olup olmadığı" tartışması hep gündemde olmuş. Günümüzde yaygın olarak görülen böylesi bir tartışma aslında bir yaratıcıya inanıp inanmama noktasında düğümleniyor. Yoksa çatışma bilim ile din arasında olmuyor. Çatışan bilim-din değil inanan-inanmayan insanlar arasındadır. Meselâ "yaratıcı" insanın yaratılışını "evrim süreçlerine" bağlamış olabilir. Burada mesele evrimin olup olmadığı değil, bir yaratıcının olup olmadığıdır. Evrim varsa yaratıcı öyle, yoksa böyle irade etmiş demektir. Bu bir bilimsel araştırma, inceleme, deney, kanıt, ispat meselesidir. Bir bilimsel araştırma böyle bir şeyin olduğunu ispat ediyorsa yaratıcı var, ispat edemiyorsa yaratıcı yok diye bir şey olmaz. Çünkü bir yaratıcıya inanıp inanmamak bilimsel ispat veya çürütme meselesi değildir. Çünkü Yaratıcının varlığı veya yokluğu bilimsel ispatların konusu değildir. Bilim, yaratıcının varlığını veya yokluğunu değil, ortada varolan bir şeyin nasıl olup da öyle olduğunu, hangi kanunlara göre işlediğini araştırır, keşfeder, ortaya çıkarır. Birisi bunu yaparken kalbinde iman varsa yaptığı araştırmayı yaratıcının muazzam eylemi olarak görür, diğeri kendiliğinden meydana gelen oluşumlar

36- Yoksa gökleri ve yeri onlar mı yarattı? Hayır! Onların hiçbir şeye kesin inancı yoktur.[12]

37- Yoksa Rabbinin hazineleri onların yanında mıdır? Yoksa onlar mı kâinattan sorumlular?

38- Yoksa onlara özel, bir merdiven[13] var da çıkıp dinliyorlar mı? Öyleyse dinleyenler duyduklarını açıkça ortaya koysun bakalım.

39- Yoksa kızlar O'na, oğullar size mi?

40- Yoksa sen kendilerinden bir ücret talep ediyorsun da borç altına girmekten mi korkuyorlar?

41- Yoksa gayb onların yanındadır da

olarak görür. Her iki halde de araştırma araştırmadır, bilim bilimdir. Kimin elinde gerçekleşmişse onun zaviyesinden bir manaya dönüşür. Mana bizzat bilimde değil onu kullananın kalbinde, bakış açısında ortaya çıkar...

[12] Demek ki bilim ile inancın ne olduğunu, nerede başlayıp nerede bittiğini iyi tespit etmek gerekmektedir. Ayetteki ifade bugün için "bilim adamı tutumu" olarak övülür. Gerçekten de bilim adamı araştırdığı konular hakkında noktası konulmuş kesin yargılarla araştırmasının önünü tıkamamalıdır. Daima işin bir ucunu açık tutmalı, arkadan gelecek yeni araştırmalara kapı aralamalıdır. Her şeyi kendi araştırmasıyla bitirip kesin yargılar oluşturarak bitirmemelidir. Böyle yaparsa bilimi dondurmuş, bilimsel statüko oluşturmuş olur. Ancak bu tutum bir yaratıcının olup olmadığına inanma noktasında ne derece geçerlidir? Bir yaratıcıya ancak bilimsel deney ve kanıtlarla ispat edildiği takdirde inanılabileceğini sananlar, aslında bilimsel deney ve kanıtla ortaya çıkanın artık bir inanç meselesi olmaktan çıkacağını unutuyorlar. Çünkü inanç odur ki deneyi, ispatı olmaz. İnanç bir duygu olup, içte olana denir. Düşünce ise dışarıya bildirmedir. Duygu içte kalmayıp dışarıya bildirilme ihtiyacı içine girerse düşünceye başvurur ve kendini bununla dış dünyaya aktararak din olur. Bilim ise zaten dışta olan şeydir. Şu halde içteki duygu dıştaki bilimin yöntemleriyle, dıştaki bilim de içteki inancın yöntemleriyle ele alınamaz. Bunlar birbirine karıştırılınca bilim inanca, inanç da bilime dayandırılmaya çalışılır. Hâlbuki bir duygunun ispata, delile, kanıta dayanması gerekmez. Adı üzerinde duygudur. Keza bir bilimsel araştırmanın da inanca, duyguya, manaya dayanması gerekmez. Adı üzerinde bilimsel araştırmadır. Ancak bir insan kişiliğinde her ikisi de bir arada olabilir. Bu, yöntemlerinin de birbirine karıştırılacağı anlamına gelmez. Hem yemek yiyen hem de su içen birisinin, suyu tabaktan içmeye, yemeği de bardaktan yemeye kalkmaması gibi...

[13] Ayette geçen merdiven *(sullem)* sözcüğünün "Müslüman" kelimesiyle aynı kökten oluşu dikkat çekicidir. Demek ki [S-L-M] kökünün "yürümek" ile ilgili bir manası vardır. Bu da Müslüman kelimesini tefsir ederken kullandığımız "Allah ile yürüyen" açıklamasının doğru ve isabetli olduğuna delildir. Ayrıca bkz. 68/35. ayet dipnotu.

onlar mı yazıyorlar?

42- Yoksa bir tuzak mı kurmak istiyorlar? Fakat iyi bilsinler ki kendi tuzaklarına yine kendileri düşecek.

43- Yoksa onların Allah'tan başka bir tanrıları mı var? Oysa Allah ortak koşanlardan uzaktır.

44- Onlar gökten bir parçayı düşerken görseler "Sıradan bir bulut işte ne var bunda?" derler.[14]

45- ŞİMDİ, dehşetle irkilecekleri gün gelip çatıncaya kadar onları kendi hallerine bırak.

46- O gün hiçbir çarenin kendilerine zerre kadar faydası olmayacak. Hiçbir şekilde kurtarılmayacaklar.

47- Dahası o zulmedenlere bundan başka azaplar da var; fakat pek çoğu bunun farkında bile değil.[15]

48- Rabbinin kararını güçlüklere göğüs gererek bekle. Çünkü sen bizim korumamız ve kollamamız altındasın. Kalktığında Rabbini överek yücelt.

49- Gece yarılarında ve yıldızlar çekilince hep O'nu hatırla...

[14] Yani: Bu, "bir" yaratıcının olduğuna inanmayanlar bütün bir oluş ve akışın tek bir organizma, bölünmez bir bütün olduğunu göremezler. Tek bir bütün olan bu oluştan bir parça, örneğin bir bulutun yere indiğini görseler ve kafalarını kaldırıp da gökteki bulutları seyretseler "Bulut işte ne var bunda?" der dururlar. Gökle bulutu, bulutla yağmuru, yağmurla toprağı, toprakla buğdayı, buğdayla ekmeği, ekmekle insanı, insanla aklı ve vicdanı, akıl ve vicdanla yaratıcıyı ilişkilendiremezler. Bunların birbirinden bağımsız, rastgele olaylar olduğunu sanırlar. Bölünmez bütünlüğü parçalayarak birbirinden koparırlar. Hepsinin tanrısının ayrı olduğunu sanırlar. Babillilerin ayrı, Asurluların ayrı, Hintlilerin ayrı, Mısırlıların ayrı, Arapların ayrı, Yahudilerin ayrı, Zencilerin ayrı, Beyazların ayrı, Kızılderililerin ayrı, Çinlilerin ayrı tanrısı olduğunu sanırlar. Doğuluları ayrı Batılıları ayrı, ilkel insanları ayrı, modern insanları ayrı doğal evrim süreçlerinin yarattığını sanırlar. Teolojik, antropolojik ve kozmolojik bölücülük yaparlar. İşte şirk budur... Ayrıca bkz. "SAMED / ŞİRK"; 112/2. ayet dipnotu.

[15] Demek ki zâlimler öbür dünyadaki cehennem azabından başka bu dünyada da azaba uğrarlar. Ancak bu azap cezanın dünyada verilmesi demek değildir. Zira ömrü zulüm ve haksızlık yaparak geçenlerin kendi elleriyle işledikleri zulümler yüzünden başları belâdan kurtulmaz. Ya hak ve adalet arayan mert bir vicdanın eliyle, ya tüyü bitmemiş bir yetimin bedduasıyla, ya inkâr ettikleri Allah'ın dünyasında yalnızlık, bunalım, delirme gibi hastalıklarla, ya duçar olacakları bir doğal afetle, ya da zulmettikleri insanlardan gelecek bir intikam saldırısıyla azap görürler. "Eden bulur", "Zâlimin zulmü varsa mazlumun ahi vardır; çıkar aheste aheste...

78 - (83) NEBE SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur, 40 ayettir. İkinci ayette geçen "Büyük Haber" (Nebe-i Azîm), yani yeniden dirilme olayından bahsettiği için bu ismi almış görünmektedir. Ana teması kıyamet, ahiret, cennet ve cehennem etrafında döner. İnkarcıları bekleyen cehennem ile iman edenleri/güvenenleri bekleyen cennet çarpıcı betimlemelerle gözler önüne serilir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- NEDİR birbirlerine sordukları?

2- Büyük haber mi konuştukları?

3- Hakkında tartışıp durdukları...

4- Hayır! Çok yakında anlayacaklar!

5- Neymiş, çok yakında görecekler![1]

6- YERYÜZÜNÜ bir döşek yapmadık mı?

7- Dağları da birer sütun kılmadık mı?

8- Sizleri çift çift yarattık.

9- Uykunuzu bir tür ölüm,

10- Geceyi bir tür elbise,

11- Gündüzü geçim vakti yaptık.

12- Üstünüze yedi sağlam gök çattık.

13- İçlerine ışıldayan bir lamba astık.

14- Yağmur yüklü bulutlardan şarıl şarıl su indirdik.

15- Ondan taneler ve otlar çıkardık.

16- Sarmaş dolaş bağlar bahçeler yaptık...

17- AÇIN KULA1NIZI! Ayırdetme gününün vakti kesindir!

18- O gün diriltici soluk esecek; bölük bölük geleceksiniz.

19- Gök kapı kapı açılacak.

20- Dağlar serap olup yürütülecek.

21- Cehennem dört gözle bekleyecek.

22- Azgınların son durağı olacak.

23- Yıllar yılı orada kalacaklar.

24- Ne içecekler, ne serinlik tadacaklar.

25- Sadece irin, sadece kaynar su.

26- Yaptıklarının karşılığı işte bu!

27- Açıkçası böyle bir hesap ummuyorlardı.

28- Ayetlerimize pervasızca yalan diyorlardı.

29- Her şeyi sayıp dökmüş; hepsini kayda geçmişiz.

30- Tadın, bugün acı üstüne acıdan başka bir şey yok.

31- Sakınanları ise mutluluk bekliyor.

32- Nice bağlar, nice bahçeler...

33- Birbirine içtenlikle yönelmiş eşler...

[1] Yani: Kiminize göre ölüm mutlak yok oluştur ve yeniden dirilme kuruntu ve safsatadan ibarettir. Kiminize göre ölümden sonra beşeri hayat, cevheri kendisinden çıktığı evrensel ruha geri döner ve onunla bütünleşir. Kiminize göre ölüm anında ruh başka bir canlıya geçer fakat bilinç kesilir. Kiminize göre beden ölür, fakat ruh yaşamaya devam eder. Gerçeğin ne olduğunu yakında göreceksiniz. Bizzat görüp yaşayınca anlayacaksınız. Ama şu kadarını bilin ki yeniden dirilme aslında yeniden yaratma demektir. Varoluş her daim yenilenir. Yaratılış süreci dinmeksizin ve kendini tekrar etmeksizin devam eden bir oluştur...

34- Dolup taşan kadehler onları bekliyor.

35- Orada ne boş söz ne yalan duyulur.

36- Rabbinin karşılığıdır; bol lütfudur.

37- Göklerin ve yerin; bu ikisi arasındakilerin Rabbinin, Rahman'ın karşılığı. Hiç kimse ona karşı sesini yükseltecek güce sahip değildir!

38- O gün her can ve melekler sıra sıra durur. Rahman'ın izin verdikleri dışında hiç kimse konuşamaz. İzin verilen de doğruyu söyler.

39- İşte bu gün haktir. Artık dileyen Rabbi ile yürüsün![2]

40- Biz sizi yakın bir azap ile uyardık. O gün kişi kendi elleriyle ne yapıp ettiğine bakacak. Ve kâfir diyecek: "Ah, keşke toprak olsaydım..."

[2] **MEÂB;** Sözlükte [E-V-B] kökü "dönmek, her yönden gelmek" manalarına geliyor. Güneş batmak *(iyâb, uyûb);* suya gece gitmek *(evb*$_y$ *meâbel-mâe);* kastetmek, azmetmek *(evbâhu);* darılmak *(evebâ);* gündüzün tamamen geceye kadar yürümek *(muâvebe);* dönmek, sesi geri dönmek, geceye dek bütün gün yürümek *(te'vîb);* geri dönmek *(i'tiyâb);* suya gece gitmek *(i'tâbel-mâe);* koşuda yarış yapmak *(teâvebe);* gece evine geri dönen *(el-âib);* doğruluk, istikamet, yol, adet, bulut, rüzgâr, arı sürüsü, taraf *(el-evbu);* gidiş-dönüş *(zehâb-iyâb);* dönüş yeri *(el-meâb);* dönen, tövbe eden *(evvâb)* kelimeleri bu köktendir... Görüldüğü gibi bu tabir Arap muhayyilesinde "bir yerden bir yere yürüyerek gitmek, gelmek veya dönmek" manalarında kullanılmaktadır. Kur an bunu "Allah'a gidiş, yürüyüş veya dönüş" *(ila rabbihi meâb)* olarak mecazi manada kullanıyor. Çünkü Allaha bir mekân ve yer biçilemeyeceği için O'na dönüş ve gidiş de mecazî olarak anlaşılmak durumundadır. Kişi böyle yaparsa sanki dünya hayatında Allah ile yürümüş gibi olur. *İla* harfi cerri kelimeye "...e doğru, ile" anlamı verir. Her ikisinde de sanki Allah ileride bir yerde biz "Ona doğru" -Arab'ın su almaya gidişi gibi- gidiyoruz veya "Onun ile" bütün hayatımız boyunca ölüme dek -Arab'ın gün boyu geceye dek yürümesi gibi- yürüyoruz ki her ikisi de mecazîdir... Bu tabirle dünya hayatında Allah'a yürekten iman edip iyilik, güzellik, doğruluk için çalışmak *(amel-i salihât)* veya Ondan gelen anlam, değer ve kurallar ışığında yaşamak kastediliyor. Buna şık bir benzetişle; "Allah'a dönmek için bir yol tutmak" veya "Allah ile yürümek" diyoruz. Nitekim şu hadiste bu manada kullanılmıştır: **"Kulum, üzerine farz kıldığım şeylerden daha iyi bir yolla Bana yaklaşamaz. Kulum nafilelerle de Bana yaklaşmaya devam eder; nihayet, Ben onu severim. Onu sevince de işiten kulağı, gören gözü, tutan eli ve yürüyen ayağı olurum. Benden bir şey isterse veririm, Bana sığınırsa onu korurum..."** (Buhari; Rakik, 38).

79 - (84) NAZİAT SURESİ

Mekke'de inmiştir, 46 ayettir. Konuşamayan varlıkları şahitlik yapmaya, dile gelerek gerçeğe tanıklılığa çağırma anlamına gelen "yemin", surenin ilk ayetinde kayan yıldızlar (naziât) ile başladığı için bu ismi almış görünmektedir. Ana teması büyük kıyamet olayı, Musa-Firavun diyalogu ve insanoğluna bir nimet olarak bahşedilmiş çevresindeki yer, gök, dağ (tabiat) tasvirleridir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- Kayıp giden yıldızlar dile gelsin!

2- Bir burçtan ötekine geçenler dile gelsin!

3- Uzayda süzülerek yüzenler dile gelsin!

4- Hızla birbirini izleyenler dile gelsin!

5- Boyuna oluş halinde olanlar dile gelsin!

6- "Dünya şiddetli bir sarsıntıyla sarsılacak, 7- Onu daha büyük sarsıntılar izleyecek, 8- O gün kalpler korkudan tir tir titreyecek, 9- Gözler fersiz kalıp belerecek!"

10/11 BUNA RAĞMEN "Çürümüş kemik yığını haline geldikten sonra yeniden dirileceğiz, öyle mi?" diyorlar, 12- Ve ekliyorlar; "Bu düpedüz zararına dönüş!" 13- Açın kulağınızı! O bir

[1] Surenin girişindeki bu ayetler (1-14) tefsirlerde çok farklı şekillerde yorumlanmıştır. Çoğu müfessir burada insanın canını çekip alan, sıyırıp çıkaran meleklerden bahsedildiğini söylüyorsa da özgün yorumlarıyla tanınan müfessir **Ebu Müslim İsfahani** bunu reddederek kınamaktadır. Ona göre burada müennes (dişil) olarak anlatılan şeyler melekler olamaz; çünkü Kur an hiçbir yerinde melekleri dişil olarak anmamıştır. Bu, müşriklerin "Allah'ın kızları" iddiasına karşılık bilinçli bir tercihtir. **Ebu Müslim** burada savaş atlarından bahsedildiği kanaatindedir; ok çeken eller, gerilip fırlatılan oklar, koşturan atlar, tozu toprağa katarak etrafa korku salan düşman askerleri ve bunlardan korkarak kalpleri titreyen münafıklar. Münafıkların/ infâk etmeyenlerin yeniden dirilmeyi alaya alarak; "Tekrar dirilirsek yine böyle korku içinde yaşarız, bu bizim için çifte ziyan olur." demeleri... **Razi** bu yorumu, katılmasa da mümkün görüyor. Ancak ayetleri melekler veya ruhlara hamleden yorum ile **Ebu Müslim**'in savaşan atlar yorumu pek isabetli görünmemektedir. Bilakis ayetlerde **Hasan-ı Basri** ve **Zemahşeri**'nin dediği gibi yıldızlardan bahsedildiği görüşü Mekki olan surenin anlam ve bağlamına daha uygun düşmektedir. Biz bu yorumu tercih ettik (Razi, Zemahşeri, Kurtubi, İbni Kesir, Hazin, M. Esed).

[2] Harfi harfine: "**Musa**'nın haberi sana geldi mi?" Yani: Ey **Muhammedi** Müşriklerin yeniden dirilme ile alay etmeleri senin zoruna gitmesin. Onlara "çifte ziyan" gelen bu olay daha önce de inkar edilmiş, alaya alınmıştı. Üstelik Firavun bunlardan

tek haykırıştır! 14- Bir anda herkes meydandadır![1]

15- MUSA'nın haberini dinle:[2] 16- Bir zamanlar Rabbi ona iki dağ arasındaki kutsal geçitte[3] "ey insan" diye seslenmişti; 17- "Firavun'a git, çünkü o çok azdı!"[4] 18- Söyle ona: "İster misin kirlerinden temizlenesin? 19- Seni Rabbine iletiyim; titreyip kendine gelesin."

20- Böylece Musa Firavun'a büyük mesajı iletti.[5] 21- Fakat Firavun yalan dedi, şiddetle reddetti. 22- Sonra yerinden fırlayarak panik içinde gitti, 23- Derken adamlarını toplayarak bağırdı; 24- "Ben sizin en yüce Rabbinizim!" 25- Allah da onu cümle âleme[6] ibret olacak bir karşılık ile yakalayıverdi 26- Açın gözünüzü! Bunda, titreyip kendine gelecekler için ibret vardır.

27- EY İNSANLAR! Sizi yaratmak göğü yaratmış olan için daha mı zordur? 28- Gök kubbeyi yükseltti, onu ahenk içinde düzene koydu, 29- Gecesini kararttı, gündüzünü aydınlattı, 30- Yeryüzünü dayayıp döşedi, 31- Ondan suyunu ve bitki örtüsünü çıkardı, 32- Dağlarını sapasağlam oturttu, 33- Bütün bunlar sizin ve hayvanlarınızın geçimi içindir.

34- ŞİMDİ, dünyayı havaya uçuracak büyük felâket geldiği zaman, 35- O gün insanoğlu yaptığı her şeyi hatırlayacak. 36- Yükselen alev dalga-

çok daha zengin ve güçlüydü. Dünyanın gelmiş geçmiş en büyük imparatorluklarından birinin başındaydı. Bak dinle sonu ne oldu, dinle de bu Kureyş zorbalarına fazla aldırış etme...

[3] Kutsal geçit *(vadul-mukaddes)* Allah'ın **Musa**'ya seslenişinden mülhem "temiz, pak, mübarek geçit" demektir. Aslında burada kutsal olan geçit/vadi değil seslenişin kendisidir. Çünkü bu sesleniş temiz ve pak olandan gelmektedir. Yoksa Allah'ın yarattığı bir toprağın kutsal diğerinin lanetli olduğu anlamına gelmez. Bu, başımıza iyi bir olayın geldiği yere mübarek, kötü hatırası olan yere de lanetli dememize benzer.

[4] Yani: "Firavunun başında bulunduğu imparatorluğa, onun ülkesine git. İkibin yıldır süren Mısır pagan (putpereset) uygarlığına git. **İbrahim**'in Babil tmparatorluğu'nun merkezine yürüdüğü gibi, sende Firavun İmparatorluğunun merkezine yürü. **İbrahim**'in Mezepotamya'da Nemrudları sarsan çağrısı gibi sen de Firuvunların Mısır'da zulüm, baskı ve zorbalık üzerine kurulu saltanatlarını sarsan bir çıkış yap. Çünkü Firavun, hakka ve halka karşı iyice azdı, tağutlaşarak yoldan çıktı. Onların gücünden korkma, Allah'a dayan ve yürü! Ey Allah ile yürüyen insan, biz seninle beraberiz!

[5] Rivayete göre bu iki ayet (19-20) arasında zaman olarak en az iki yıl vardır. Çünkü **Musa** Firavun'a gitme emrini aldığı vadiden Mısır'a gelerek Firavunla görüşmek istemiş; fakat sarayın adamları onu görüştürmek istememiş, böylece iki yıl kadar beklemişti (Taberi).

[6] Harfi harfine: "Önceye *(ula)* ve sonraya *(âhira)* ibret olsun diye."

lan gözlere değmeye başladığı zaman, 37- Artık her kim tiranlaşmış, 38- Ve dünya hayatına tapmışsa, 39- Ateştir onun barınağı! 40- Ve her kim Rabbine saygısızlık etmekten korkmuş, kötü arzularına karşı kendini tutabilmişse, 41 - Cennettir onun yatağı!

42- SANA "ne zaman" diye kıyameti soruyorlar, 43- Sen onu nereden bileceksin?[7] 44- Her şeyiyle onun bilgisi Rabbine aittir,[8] 45- Sen ancak ondan korkanları uyarmak için gönderilmişsin, 46- O günü gördüklerinde sanki dünyada bir geceden fazla kalmamış gibi olacaklar...[9]

[7] Harfi harfine: "Nereden sen onu 'zikr' edeceksin."

[8] Harfi harfine: "Ona ilişkin ilmin sonu Rabbine varır."

[9] Harfi harfine: "O günü gördüklerinde sanki bir akşam veya onun kuşluk vaktinden başka kalmamışa dönerler."

***

13 - (85) RA'D SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur 43 ayettir. 13. ayette, Allah'ın ayeti olarak gök gürültüsü (Ra'd) örneği verildiği için sureye bu ad verilmiştir. Yahudilerin gök gürültüsüne eski dünya (Mısır, Babil, Pers) dinlerinin etkisiyle "Tanrı'nın (Yahve) haykırışı" olarak inanmalarını mahkûm etmek için bundan bahsedildiği anlaşılıyor.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- ELİF, LÂM, MÎM, RA. Bunlar kitabın[1] âyetleridir. Sana Rabbinden indirilen haktir. Buna rağmen insanların çoğu inanmayacaklar.

2- Gökleri görünür bir dayanak olmadan yükselten, sonra bütün görkemiyle uzayı kuşatan, Güneş'i ve Ay'ı belli bir vakte kadar kendi yörüngesinde döndüren Allah'tır. Bütün işleri O yönetiyor. Ayetleri işte böyle açıklıyor ki, bir gün Rabbinizin huzuruna çıkacağınızdan en küçük bir endişeniz olmasın.

3- Yeryüzünü alabildiğine yayan, üzerine yerinden oynatılmaz dağlar yerleştiren, vadilerinden nehirler akıtan, ürünlerin hepsinden çift çift yapan ve gündüzü geceyle örten O'dur. Doğrusu

[1] **KİTAP:** Sözlükte [K-T-B kökünden gelir. Mastarı; "yazmak, telif etmek, göndermek, kaydetmek, emretmek, farz kılmak" demektir. Terim olarak Allah'ın kitabı kastedilir. Özel olarak İbranice töre, gelenek, kanun, yol anlamına gelen Tevrat (7b-*râh);* Arapça yazılan şey, kitap anlamına gelen Zebur; Aramice haberci, müjdeci, resul anlamına gelen İncil (Eski Yunanca *Euangelion,* Fransızca *Evangile,* İngilizce *Evangef)* ve Arapça okunan, toplayan anlamına gelen Kuran kastedilir. Ayette geçen kitaptan maksadın Kur an olduğunda ise ihtilâf yoktur. Buna rağmen kitap kelimesinin Kur an lisanında aynı zamanda daha üst bir kavram olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Elma, armut, ayva, kiraz kelimelerinin "ağaç" başlığı altında toplanması gibi Tevrat, Zebur, İncil, Kur an kelimeleri de "Kitap" başlığı altında toplanmaktadır. Yani bütün bunlar bir ana "Kitap"tan çıkmakta ve tarihin belirli bir zaman ve mekânında yeryüzünün tozuna toprağına bulanarak Tevrat, Zebur, İncil, Kur an olmaktadır... Kur an ın otuza yakın başka isimleri de vardır: Ayıran, fark koyan *(furkan);* öğüt, hatırlatma *(zikr);* indirme *(tenzil);* söz *(hadis);* nasihat, vaaz *(meviza);* bilgelik kaynağı *(hikmet);* tedavi eden *(şifa);* doğru yolda yürüten, ona götüren *(huda);* doğruluk ve dürüstlük yolu *(sırat-ı müstakim);* ip *(habl);* sevgi ve merhamet kaynağı *(rahmet);* canlılık, soluk, nefes *(ruh);* gerçek yaşam öyküsü(7casas); açıklama *(beyan);* vicdanın sesi *(besair);* ayıran, karıştırmayan *(fasl);* parça, parça inen *(necm);* tekrarlayan, vurgulayan *(mesani);* iyilik, lütuf *(nimet);* delil, kanıt *(burhan);* hayatın içinden gelen, sapasağlam *(qayyum);* güvenli sığınak *(müheymin);* aydınlatan *(nur),* hak *(haqq);* güçlü, yüce, *(aziz);* cömert, eli açık *(kerim);* büyük, ulu *(azim);* kalıcı, sürekli, çağlar boyu yankılanacak *(mübarek)...*

[2] Harfi harfine: "Onun için önünden ve arkasından takip edenler vardın Onu

bütün bunlarda düşünen insanlar için büyük ibretler vardır.

4- Yeryüzünde birbirine komşu farklı özellikte nice topraklar vardır. Üzüm bağları, ekin tarlaları, tek veya küme halinde boy veren hurma ağaçları vardır ki hepsi aynı su ile sulanırlar. Böyleyken kimini kiminden daha yararlı ve verimli kılıyoruz. Doğrusu bütün bunlarda aklını iyi kullanan insanlar için büyük ibretler vardır.

5- **B€R bunlara** şaşıyorsan, asıl şaşılacak şey onların şu sözleridir: "Nasıl yani, biz toprak olup gittikten sonra gerçekten yeniden mi yaratılacağız?" İşte bunlar Rablerini inkâra kalkışan kimselerdir. Bunların boyunlarına demir halkalar vurulacaktır. Cehennemliktir onlar, oradan asla çıkamayacaklar!

6- Senden iyilikleri isteyecekleri yerde, uyarıp durduğun azabı bir an evvel getirmeni istiyorlar. Hem de alay ettikleri türden nice ibret verici felaket daha öncekilerin başına geldiği halde. Doğrusu Rabbin, nankörlüklerine rağmen insanlara mağfiret edendir. Ancak azabı da çok çetindir.

7- Kâfirler; "Niçin Rabbinden ona bir mucize indirilmiyor?" diyorlar. Oysa sen sadece bir uyanışa çağıransın ve her çağın bir yol göstericisi vardır.

8- Her dişinin neye gebe olduğunu ve rahimlerde nelerin olup bittiğini Allah bilir. O'nun katında her şeyin bir ölçüsü vardır.

9- Allah görünen görünmeyen her şeyi bilir. Çok büyüktür, çok yücedir.

10- İçinizden sözünü gizleyen de açığa vuran da; geceleyin saklanan da, gündüzün ortaya çıkan da Allah nazarında aynıdır.

11- Böylesi bir kimsenin yanından hiç ayırmadığı korumaları vardır. Allah' tan başına bir iş gelmesin diye önünde arkasında dolanarak korumalığını yaparlar.[2] Oysa bir top-

Allah'ın emrinden korurlar." Ayette geçen takip edenler, izleyenler *(muaqqıbât)* ifadesinden ne kastedildiği hakkında iki görüş vardır: **1-** Burada kastedilen hafaza melekleridir. Onlar Allah'ın emri ile kişinin sağ ve sol yanında yerleşmiş olup her ne yapsa, her nereye gitse onu takip ederler, yaptıklarını kaydederler (Razi, Ferra, Ahfeş, İbnu'l-Enbari). 2- Burada kastedilen hükümdarların ve komutanların yanlarında gezdirdikleri korumalarıdır. Bu korumalar liderleri her nereye gitse etrafında dolanarak onları güya, Allah'ın bir belâsından korumaya çalışırlar. (Ebu Müslim İsfehani)... İkinci görüş tercihe şayan görünmektedir. Çünkü ayette hem melek kelimesi geçmiyor hem de bağlam; "Allah'ın bir topluma musibet vermek istediği zaman ona hiç kimsenin engel olamayacağı" ile ilgilidir. Bu durumda ayetin takdiri; "Allah gizliyi de, açığı da bilir. O'ndan kaçamazsınız. Gece-gündüz hep O'nunlasınız. Öyle etrafınıza korumalar ordusu doldurarak Allah'ın emrinden kurtulamazsınız. Allah bir topluma musibet diledi mi artık ona kimse mani olamaz. Bir toplum da kendi özündekini değiştirip bozmadıkça Allah da onların durumunu değiştirip bozmaz." şeklinde olur.

[3] **BERK:** Sözlükte [B-R-G] kökünden gelir. Mastarı; "parlamak, parlama,

lum kendi özündekini değiştirmedikçe Allah da onların halini değiştirmez. Allah bir toplumu kötülüğe layık görürse ona da kimse engel olamaz. Çünkü onların kendilerini Allah'a karşı koruyabilecek kimseleri yoktur.

12- SİZE hem korkun, hem de umudunuzu yitirmeyin diye şimşeği[3] gösteren ve yağmur yüklü bulutlan yağdıran O'dur.

13- Gök gürültüsü[4] överek, melekler de ürpererek O'nu yüceltirler. O yıldırımlar gönderir, onunla dilediğini çarpar. Allah tuzak kuranların planlarını başlarına geçirmede çok çetin olduğu

aydınlanma, ışıma, şimşek çakması" demektir. Bu ayette bilinen anlamda şimşek olarak kullanılıyor. Ancak bunun din dilinde başka anlamlarda da kullanıldığını görüyoruz. Örneğin *buraq* kelimesi de bu kökten geliyor. **Muhammed** (s.a.v)m miraç gecesi bindiği binek demektir. Ondan önce de diğer elçiler bu bineğe binmişlerdi. Dinler tarihinde göğe çıkılan merdiven sembolizmi meşhurdur (Eliade). Bu, olayın hatabi din dilindeki algılamasıdır. Bunu burhani dile çevirirsek, **Muhammed** (s.a.v.yin yaşadığı yoğun manevi tecrübe ile muhayyilesinde açılan deruni dilin yani gönlünün, vicdanının derinliklerinde çakan berq (aydınlanma, parıldama, ışıma) demek olur. Böylece miraçta, ruhsal bir rüya (görüm) olarak varlık âleminde yolculuğa çıkmış, yerler, gökler ve yedi kat sema ona gösterilmiştir. Demek ki kendi iç âleminde, vicdanının derinliklerinde, ruhunun kendi içine doğru yolculuğunda yaşadığı aydınlanma, parıldama veya ışıma *(berq)* ile dini sembolizmde; "bir bineğe *(buraq)* binip, Allaha çıkma *(uruç/miraç)* bir ve aynı şeydir...

[4] **R'AD:** Sözlükte "bir şeyin hareket etmesi, hareketlenmek, gök gürüldemek" demektir. Bu ayette bilinen anlamda gök gürültüsü olarak kullanılıyor. Yahudilerin gök gürültüsüne eski dünya dinlerinin (Mısır, Babil, Pers) etkisiyle; "Tanrının (Yahve) haykırışı" olarak inanmalarını iptal için bu konunun açıldığı anlaşılıyor. Surenin ismi de bu kelimeden geliyor. Klasik tefsirlerde gök gürültüsü *(Ra'd)* hakkında epeyce tartışma vardır. Bu tartışmalarda dini metinlerin -iki ayrı okuma biçiminin- sanki birbirinin zıddıymış gibi çarpıştırılıp durduğunu görüyoruz. Önce bu iki tür okumayı görelim: 1- Rivayete göre Yahudiler, **Hz. Peygambere** (s.a.v) gök gürültüsü *(Rad)* hakkında soru sordular. Peygamberimiz şöyle buyurdu: **"Meleklerden bir melek olup bulutlarla görevlidir. Onunla birlikte meleklerin Allah'ın dilediği yere kendilerini sürdüğü kamçıları vardır."** Bu sefer; "Peki bu işittiğimiz ses ne oluyor?" diye sorunca **Hz. Peygamber** (s.a.v); **"Bu da meleklerin bulutlara bağırdığı zamanki sesidir. Ve bu Allah'ın dilediği yere kadar ulaşır..."** diye buyurdu. 2- Filozoflardan bazıları şöyle demişlerdir: **"Gök gürültüsü bulutların sürtünmesinden çıkan sestir. Şimşek ise bu sürtünmeden dolayı parlayan ateştir.**.." (Kurtubi). Şimdi, burada iki ayrı okuma var. İlki din dili olup "hatabi" özelliği ile öne çıkıyor. Esas amacı müşahhaslaştırmak, muhataba olayın gerisindeki ilahi gücü kavratmak, onda bilinç uyandırmaktır; olayın rasyonel açıklamasını yapmak

halde Allah'a karşı mücadele edip duruyorlar.

14- Gerçek yakarış O'nadır. O'nun dışındaki çağırmalardan hiçbir cevap alamazlar. Onlar ağzına su ulaşsın diye iki avucunu suya doğru açan ama suya ulaşamayan kimseden başkasına benzemiyorlar. Kâfirlerin çağırışı kendilerini bitip tüketen bir sapıklıktan başka bir şey değildir.

15- Göklerde ve yerde kim varsa ister istemez kendileri de, gölgeleri de sabah akşam Allah'a secde ederler.

16- Sor onlara: "Göklerin ve yerin Rabbi kimdir?" Cevap ver: "Allah'tır". Sor onlara: "Allah'tan başkalarını, kendilerine bile fayda ve zararı dokunmayanları yâr mı ediniyorsunuz?" Sor onlara: "Hiç kör ile gören bir olur mu? Hiç karanlıklarla aydınlık bir olur mu?" Yoksa Allah'a O'nun gibi yaratan bir takım ortaklar buldular da, bu yaratmaları birbirine mi karıştırdılar. Cevap ver: "Allah, her şeyi yaratandır. O, tektir, karşı konulmaz bir güce sahiptir."

17- Allah'ın gökten indirdiği su, dere yataklarını doldurup da nasıl sel olup akıyor. Akıntının yüzeyine çıkan çerçöpü nasıl da sürükleyip götürüyor. Tıpkı bir süs eşyası veya bir değerli mal yapmak için ateşte eritilen madenlerin yüzeyinde açığa çıkan köpüklü tortulardan temizlenmesi gibi... İşte Allah gerçek ile sahteyi ayırabilmeniz için böyle örnekler verir. Köpük, çer çöp veya tortular gider, insanlara faydası olan ise sapasağlam ayakta kalır. İşte Allah böyle örnekler verir...

18- Rablerinin çağrısına karşılık verenlere en güzel şekilde karşılık verilecektir. O'nun çağrısına karşılık vermeyenler ise şunu bilsinler ki yeryüzünde bulunan ne varsa hepsi kendilerinin olsa, onu ve bir o kadarını daha kurtulmak için verirlerdi. Çünkü onlar çok kötü bir hesaplaşma ile yüz yüze gelecekler. Varacakları yer de cehennemdir. Ne kötü bir yerdir orası!

19- HEM Rabbinden sana indirilenin gerçek olduğunu bilen bir kimse ile

değil. İkincisi ise felsefe/bilim dili olup "burhani" özelliği ile öne çıkıyor. Buradaki esas amaç da muhataba olayın rasyonel açıklamasını yapmak, sebep-sonuç ilişkileri bağlamında bilgi vermektir. Bu nedenle daha çok akıl yürütme, kıyas, tümevarım, tümdengelim, deney, kanıtlama, değilleme, çelişmezlik gibi burhani yöntemleri kullanır. Oysa olay tek olup açıklamaya göre değişmiyor. Her iki açıklama kullandıkları dil açısından farklılaşıyor. Kur anın kullandığı dil daha çok "hatabi" yani hitabeti esas alıyor. Hitabetten maksat muhataplara bir şeyi kavratmak, onda şuur uyandırmak, onu etkilemek, duygulandırmak, aklının ve vicdanının harekete geçmesini sağlamaktır. Bu sebeple sembol, kinaye, mecaz, alegori gibi hatabi sanatları kullanır. Şu halde Kur an boyunca yer yer hatabi dilin burhani dile, burhani dilin hatabi dile çevrilerek okunması mümkündür. Her iki tarz da doğru ve yerine göre gereklidir de. Hatabi dil tabiri caizse yukarıdan aşağıya, burhani dil de aşağıdan yukarıya okuma olmaktadır...

bakar-kör birisi aynı kefeye konabilir mi? Doğrusu bunu ancak akıl ve vicdan sahipleri idrak eder.

20- Çünkü onlar Allah'ın yaratılışlarına yerleştirdiği fıtrat, vicdan ve sağduyu ile hareket ederler; bunlardan asla şaşmazlar.[5]

21- Allah'ın kulak verilmesini istediği vicdanın ve sağduyunun sesinden ayrılmazlar.[6] Rablerine karşı korku ve titreme içindedirler ve o kötü hesaplaşmadan korkarlar.

22- Rablerinin rızasını kazanmak arzusuyla güçlüklere göğüs gererler, destekleşmeyi/dayanışmayı ayağa dikerler, verdiğimiz rızıklardan gizli ve açık infâk ederler/verirler ve kötülüğü iyilikle savarlar. Ahiret yurdu işte onlar içindir.

23- Onlar, babaları, eşleri ve çocuklarından iyi, güzel ve doğru insanlarla birlikte cennetin tam orta yerindeki köşklere yerleşeceklerdir. Melekler de her kapıdan yanlarına girip şöyle diyecek: 24- "Güçlüklere göğüs gerdiğiniz için hoş geldiniz, sefa geldiniz.[7] Ahiret yurdu ne hoş, ne güzeldir!"

25- Allah'a verdikleri sözü misaktan sonra bozanlar, [8] Allah'ın birleştirilmesini istediği şeyi keserler[9] ve yeryüzünde fesat çıkarırlar... Lanet olsun onlara. Varılacak yerin en kötüsü onları bekliyor!

26- RIZKI genişleten de, daraltan da Allah'tır. Rızkı genişleyenler bunun kalıcı olduğunu sanarak gururlanırlar. Oysa dünya hayatı, ahiret hayatının yanında bir yol azığından ibarettir.

27- Kâfirler; "Ona Rabbinden bir mucize indirilmeli değil miydi?" diyorlar. Onlara söyle: "Allah müstahak gördüğünü saptırır ve kendisine yöneleni de doğru yolda yürütür."

28- Onlar iman eden ve kalpleri Allah'ı anmakla huzur bulanlardır. Dikkat edin! Kalpler ancak Allah'ı anma ile huzur bulur.

29- Onlar iman eden, iyilik, güzellik ve doğruluk için çalışanlardır. Ne mutlu onlara! Varacakları yer ne hoş, ne güzeldir!

30- İşte böylece seni, çağlar boyu yerlerine niceleri gelip geçmiş bir halk içinden peygamber çıkardık ki sana vahyettiklerimizi onlara okuyup açıklayasın. Çünkü onlar Rahman'a kâfirlik ediyorlar. Onlara söyle: "O benim Rabbimdir; O'ndan başka ilâh yoktur. Ben O'na dayandım, yüzümü O'na döndüm."

[5] Harfi harfine: "Onlar Allah'a olan ahdlerini yerine getirirler, misaklarını bozmazlar." Bkz. Araf; 7/172 ve 2/27. ayet dipnotu.

[6] Harfi harfine: "Allah'ın birleştirilmesini istediği şeyi bitiştirirler." Bkz. Bakara; 2/27. ayet dipnotu.

[7] Harfi harfine: "Sabrettiğiniz için selam size!"

[8] Yani: "Allah'ın fıtratlarına yerleştirdiği vicdanın ve sağduyunun sesine kulak vermeyenler." Bkz. 7/172. ayet dipnotu.

[9] Yani: "Vicdanlarının sesini dinlemezler." Bkz. *21* 27. ayet dipnotu.

31- Dağların yürütüldüğü, yerkürenin parçalandığı veya ölülerin konuşturulduğu bir Kur'an mı olsaydı? Hayır! İş ve oluşun tümü Allah'ındır. İman edenler hala şu gerçeği anlamadılar mı? Allah lâyık görseydi bütün insanları doğru yolda yürütürdü. Kâfirlikte inat edenler, yaptıklarıyla doğrudan ya da dolaylı yollardan felâkete uğrayabilirler. Allah'ın sözü uzak değildir. Allah sözünden asla dönmez.

32- Açıkçası senden önceki elçilerle de alay edildi. Ben de kâfirlere önce süre tanıdım, sonra da kıskıvrak yakaladım. Gördüler nasıl oluyormuş azap!

33- PEKİ, kimdir her canlının kazandığına anbean[10] karşılık veren?[11] Yine de Allah'a ortak koşuyorlar öyle mi? Onlara söyle: Tanrılarınıza cafcaflı isimler verip durun bakalım. Siz yeryüzünde bilmediği bir şeyi O'na mı öğretecek-siniz? Yoksa laf olsun diye mi konuşuyorsunuz? Doğrusu kâfirlerin sapık düşünceleri kendilerine güzel görünüyor ve böylece sapıtıyorlar. Allah her kimi saptırırsa, artık onu doğru yola getirecek kimse yoktur.

34- Onlara dünya hayatında bir azap vardır. Ahiret azabı ise elbette daha çetindir. Onları Allah'tan koruyacak da yoktur.

35- Sakınma duygusu ile yaşayanlara söz verilen cennet şöyle bir yer olacak: Altından ırmaklar çağıldar, yemişleri tükenmez, gölgelikleri kalkmaz. İşte bu Sakınma duygusu ile yaşayanların varacağı yerdir. Kâfirlerin varacağı yer ise ateştir.

36- Kendilerine bu vahyi bahşettiklerimiz, sana indirdiklerimizden dolayı mutlu olurlar. Fakat öteki gruplardan kimileri, onun bir kısmını inkâr ediyorlar. Onlara söyle: "Ben ancak Allah için çalışıp, O'na ibadet etmekle ve O'na ortak koşmamakla emrolundum. Ben O'na çağırıyorum, dönüşüm de O'nadır."

37- Biz bu Kur'an'ı Arapça bir bilgelik kaynağı olarak indirdik. İyi dinle: Eğer sen, sana vahiyle gelen bu bilgiden sonra onların keyiflerine uyacak olursan, Allah'ın dostluğu ve koruması biter.

38- Aç kulağını: Biz senden önce de elçiler gönderdik. Onlara da eşler ve çocuklar verdik. Allah'ın izni olmadan herhangi bir ayet getirmek hiçbir peygamberin haddine değildir. Her dönemin bir kitabı vardır.

39-Allah bunlardan uygun gördüğünü siler, uygun gördüğünü sürdürür. Çünkü kitabın ana kaynağı O'nun katındadır.

40- ŞİMDİ onlara sözünü ettiğimiz azabın bir kısmını sana sağlığında

[10] Anbean: Dakikası dakikasına, her an, anında, giderek (TDK).

[11] Ayette geçen; "Her nefsin kazandığı şey için ayağa kalkan" ifadesi, aynı zamanda "Hayyu Kayyum" tabirinin de tefsiri olmaktadır. Bkz. "KAYYUM" 2/255, "KAVVAM" 4/34 ve "KAYYİME" 18/1. ayet dipnotları.

göstersek yahut görmeden vefat ettirsek, yine de sana düşen sadece tebliğ etmek, bize düşen de hesaba çekmektir.

41- Görmüyorlar mı ki yerküreyi zaman zaman yokluyoruz, kaçınılmaz sona doğru hızla yaklaştırıyoruz.[12] Allah karar verdiğinde O'nun kararını engelleyecek kimse yoktur. O çok hızlı hesap görür.

42- Onlardan öncekiler de türlü türlü planlar yapmışlardı. Fakat bütün planlar Allah'tan döner. Çünkü O, herkesin ne yapıp ettiğini biliyor. Kâfirler bu dünyanın/şu anın sonunun nereye varacağını çok yakında bilecekler..

43-0 kâfirler; "Sen Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber değilsin." diyorlar. Söyle onlara: "Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah ve bir de yanında kitabın bilgisi bulunanlar yeter!"

[12] Harfi harfine: "Görmüyorlar mı ki yeryüzüne geliyoruz, onu etrafından eksiltiyoruz." Öyle anlaşılıyor ki burada tarih boyunca yeryüzünden hiç eksik olmamış tufan, deprem, tsunami, heyelan vb. doğal afetler kastediliyor. Dünyamız, böylece kaçınılmaz bir sona doğru yaklaşıyor. İşte elçiler bunları haber veriyorlar *(inzar)*. Böyle yapılmakla insanoğluna dünyanın/şu anın kalıcı olmadığı, bir sona doğru hızla yaklaştığı, zaman zaman yoklanarak bunun hatırlatıldığı ve insanlığın bunlardan gereken dersi çıkarması gerektiği mesajı veriliyor.

***

23 - (86) MÜ'MİNUN SURESİ

Mekke'de inmiştir, 718 ayettir. Surenin giriş bölümü (1-11), iman iddiasında olanları en önemli insani ve ahlaki özellikleri ile tanıttığı için bu adı almış görünmektedir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- KESİN olan şu; mü'minler kurtulacak![1]

2- Onlar,destekleşme/dayanışma çabalarında[2] derin bir maneviyat[3] üzeredirler.

3- Onlar, faydasız boş işlerlerle[4] uğraşmayanlardır.

4- Onlar, ihtiyaçtan fazlasını verip arınmak için sürekli faaliyet halindedirler.[5]

[1] **İMAN:** Bkz: 103/3. ayet dipnotu.

[2] **SALÂT:** Bkz: 17/78. ayet dipnotu.

[3] **HUŞU:** Sözlükte [H-Ş-A] kökünden gelir. Mastarı "korkmak, titremek, içten saygı göstermek" demektir. Kavram olarak *(huşu/haşyet)* "Korkup titremek, sesi kısmak, yere bakmak, gözünü sağa sola bakmaktan alıkoymak" anlamlarına gelir. Kur an lisanında huşunun, içtenlikle, bir şeye derûni dilden ve canı gönülden yönelme, korkma, titreme, irkilme, ürperme anlamında kullanıldığını görüyoruz.

[4] **LAĞV:** Sözlükte [L-Ğ-V] kökünden gelir. Mastar olarak "hata etmek, boş konuşmak, boşa gitmek, asılsız konuşmak" demektir. Geçersiz kılmak, iptal etmek, hükümsüz bırakmak, kaldırmak, indirim yapmak *(ilğâe);* şakalaşmak *(mülâğât);* konuşturup dinlemek *(istiğlâe);* boş laf, faydasız söz, çirkin söz *(lağv);* dil, lisan, konuşulan dil *(lüğah);* geçersiz, iptal edilmiş, kaldırılmış, batıl *{mülga)* kelimeleri bu köktendir... Demek ki *lağv* esas itibariyle konuşma ile ilgili olup Türkçe'de "boş laf, lüzumsuz lakırdı" dediğimiz şeydir. Davranışlar ile ilgili olduğu zaman da "boş iş, manasız uğraş" manasına gelir. Bu durumda *lağviyat* kişinin sözünün veya eyleminin boşa gitmesi durumudur. Öyle ki söylediği sözün veya yaptığı işin ne kendisine ne de çevresine hiçbir yararı dokunmaz. Demek ki bir şeyin yararı dokunuyorsa "iyi", zararı dokunuyorsa "kötü", ne yararı ne zararı dokunmuyor, sanki hiç söylenmemiş, sanki hiç yapılmamış gibi oluyorsa "lağv" olmaktadır. Bu cümleden olarak örneğin gezmek, spor yapmak, müzik dinlemek, şiir okumak, fıkra anlatmak, gülmek, eğlenmek vs. "görünüşte" dini gibi görünmeyen söz ve davranışlar kişiye yarar veya zarar veren şeylerden olabileceği için "lağv" sayılmazlar. Yani sanki hiç olmamış gibi olmazlar. Eğer zarar veriyorsa kaçınmak, yarar sağlıyorsa yapmak gerekir...

[5] **ZEKAT:** Sözlükte [Z-K-Y] kökünden gelir. Mastarı "artmak, çoğalmak" demektir. Artmak, temizlemek, temize çıkarmak *(tezkiyeh);* temizlenmek, günahtan arınmak *(izkâe);* referans, temizlenme, arıtma *(et-tezkiye);* artış, bereket, dürüstlük *(zekât);* temiz, saf, suçsuz, günahsız *(zekiyyu);* zekat veren, temizleyen *(müzekkî)*

5- Onlar iffetlerini koruyanlardır.

6- Yalnızca eşleri, yani yemin/ sözleşme ile sahip oldukları[6] ile birlikte olanlardır. Çünkü bu ayıplanacak bir şey değildir.

7- Kim bunun ötesini ararsa onlar da haddi aşanlardır.

8- Yine onlar, sözü ve emaneti namus bilenlerdir.[7]

9- Onlar destekleşme/dayanışma

kelimeleri bu köktendir... Kuran lisanında: "İhtiyaç fazlasını başkasına Allah rızası için karşılıksız vererek kendini arındırma, temizleme" manasında kullanıldığını görüyoruz. Bu anlamda zekat, İslam'ın en önemli farzlarından birisidir. Hatta öyle ki bugün için neredeyse hepten kapitalizmin tasallutu altına girdiğimiz çağımızda namaz, oruç, hac ondan sonra gelir dense yeridir. Artık zekâtı "zenginin malının kırkta birini, üzerinden bir yıl geçtikten ve borçlar düşüldükten sonra vermesinden" ziyade kökanlamına dönerek "elinde olan fazlalaşmışı ihtiyacı olana verme" olarak anlamak icap eder. Çünkü Kur'an, "mülkün Allah'a ait olduğunu" söylemektedir. Mala ve servete bu tür bir bakış, çağımızda hayli yaygınlaşan, "dışı Müslüman içi kapitalist" dindarlık türü için panzehir olacaktır. Demek ki önemli olan vermek, başkasını düşünmek, "hep bana hep bana" dememek, kazandığını başkaları ile paylaşabilmektir. Malın mülkün esas sahibinin Allah olduğunu hiç unutmamaktır. Bayramda, Ramazanda, üzerinden bir yıl geçtikten sonra, kırkta bir gibi şartlar aslında ikinci plândadır. Aslolan karşılıksız vermek yani paylaşmak, başkasına aktarmaktır. Bunun için her fazlalıktan karşılıksız vererek tezkiye olmak, arınmak gerekir. Bunun sistemini ve fıkhını yeniden inşa etmek lazımdır. Bu da "istif" değil, "infâk" mantığı ile yani "biriktirme/yığma" değil, "paylaşma/dağıtma" anlayışı ile mümkündür ki zekatın asıl manası da budur. Esas itibariyle bunun devlet zoruyla değil ahlaki bir yükümlülüğün, içte yaşanan korku ve titremenin *(huşu, haşyet)* ifadesi olarak yapılması gerekir. Aslında bugün devlet tarafından alınan "vergi" ile fazlalaşanı "vermek" demek olan zekat bir zamanlar bir ve aynı şeydi. **Hz. Peygamber** (s.a.v) zamanında bir tarafta devletin topladığı vergi, diğer tarafta da dini ibadet olarak ayrıca verilen zekât diye bir şey yoktu. Bu ikisi aynı şeydi. Fakat peygamber zamanında hayatın dinamik temposu içinde oluşarak gelişen bir "mali paylaşım sistemi" olan zekat, peygamberin getirdikleri hayattan çekildikçe, Müslümanlar onun vefatından sonra giderek tarih ve hayat akışının gerisinde kalmaya başladıkça nostaljik bir ibadete dönüştü. Artık bir devletlerin aldığı vergi var, bir de dini bayramlarda seyranlarda hatırlanan kırkta bir zekât. **Hz. Peygamber**'in Medine'de kurduğu gibi, hayatın dinamik temposu ile birlikte yürüyen gerçek bir "adalet devleti" olsa aslında bu ikisi aynı şeydir...

[6] **MELEKET EYMANÜHÜM:** Bkz. 4/24. ayet dipnotu.

[7] **AHDE RİAYET:** Sözlükte [A-H-D] kökünden gelen mastarı "söz vermek, sözünde durmak, tavsiye etmek, vasiyet etmek" demek olan *ahd* ile, [R-A-Y] kökünden gelen mastarı "korumak, gözetmek, kollamak" demek olan *riayet*

faaliyetlerini aksatmaksızın sürdürürler. 10- İşte onlardır varis olacak olanlar.

11- Onlardır ebedi Firdevs'e[8] varis olanlar...

12- İYİ DİNLEYİN! Biz insanı süzülmüş bir çamurdan yarattık.

13- Sonra o atılıp saçılan suyu özel bir koruma altına alırız.

14- Ardından atılıp saçılan suyu ilişip yapışan bir pıhtıya dönüştürür, pıhtıyı da bir çiğnemlik ete çeviririz. Sonra çiğnemlik eti bir takım kemiklere dönüştürür, ardından bu kemiklere de et giydiririz. Sonuçta onu yepyeni bir yaratılışla inşa edip ortaya

kelimelerinden oluşan bir tabirdir. Sözlük anlamı: "Sözün çobanlığını yapmak, onu koruyup, kollamak" demektir. Türkçeye de geçen *ahd, muahede, taahhüt* ile *riayet, reaya, mera, meri* kelimeleri bu köklerdendir... İlginçtir bu kelimeler Eski Yunancada kullanılan *nomos* ile aynı manayı çağrıştırmaktadır. Arapça ve Türkçe'de *namus* dediğimiz şey de sözü, kuralı korumak, kollamak manasına gelmektedir. Örneğin batı dillerinde kuralsız, başıboş anlamında *anomie* ile başıboş, salınmış, riayet edeceği bir şey olmayan anlamında *mera* aynı manadadır. "Meralarda başıboş otlamak" dediğimiz şey bu manayı çağrıştırır. Namus da Arapça'da "yasa, töre, kural, onur" anlamına geliyor. Aramice'de *nmus, nwmus,* eski Yunancada *nomos* olarak geçiyor. Hepsinde de aynı anlamdadır. Batı dillerinde kullanılan *-nomie, -nomy* eki de buradan geliyor. Yasasızlık, sözsüzlük, töresizlik, kuralsızlık *(anomi);* ev idaresi, ev yönetme kuralı *(oikosnomial oconomial ekonomi)-,* iş kurallarının insana göre ayarlanması *(ergonomi)-,* mide ve bağırsakla ilgili (yemek) kurallarını bilme *(gastronomi);* kendi kuralları ile yaşama *(otonomi)* gibi kelimeler Türkçeye de girmiş olup bu köktendir... Demek ki *namus* veya *nomos* sadece kadın erkek ilişkileri ile ilgili bir şey değildir. Bir konuda kanun, kural, ilke veya söz ortaya koyma işine *nomos* denmektedir. Bu durumda *nomossuz* yani *namussuz,* riayet edeceği kuralı, töresi, ilkesi, sözü olmayan demektir. Şu halde bir toplumdaki *anomie* durumu, *nomosu* olmayan, bunun ortadan kalktığı, kuralın, ilkenin, sözün hiçe sayılıp çiğnendiği, hiçbir şeye riayet edilmeme durumu yani namussuzluk halidir... Demek ki ayette geçen "ferci muhafaza", cinsel organlarını koruma demek olup, bu konuda ortaya konan kurala, söze, ilkeye riayet demek olur. Bu nedenle nikah kıyarken verilen sözü, ortaya konan kuralı çiğneyen, buna riayet etmeyene namussuz denir. Keza aynı şekilde "emanete ve ahde riayet" mal ve söz hakkında ortaya bağlayıcı bir kural, ilke koyup buna uymak, riayet etmek demektir. Demek ki iman edenleri/güvenenlerin en temel özelliklerinden birisi de aile ilişkilerinden ekonomiye, siyasetten komşuluk ve arkadaşlık ilişkilerine kadar *nomosa* riayet etmek, yani sözü namus bilmek, namusuna (sözüne, kuralına, ilkesine) sahip çıkmak, bunun arkasında durmaktır.

[8] Firdevs: En yüce, harika, muhteşem cennet...

çıkarırız. Yaratıcıların en güzeli Allah ne yücedir![9]

15- Bütün bunlardan sonra ölürsünüz.

16- Kıyamet gününde ise yeniden diriltileceksiniz; kesinlikle!

17-AÇIN GÖZÜNÜZÜ! Tepenizde yedi kat gök yarattık ve Biz yarattığımızdan habersiz değiliz.

18- Gökten ölçü ile su indiriyoruz ve yerde durmasını sağlıyoruz. Oysa Biz onu giderme gücüne de sahibiz.

19- Onunla o yediğiniz pek çok meyvenin yetiştiği hurma bahçelerini, üzüm bağlarını meydana getiriyoruz.

20-Yine Sina Dağı çevresindeki topraklarda yetişen, yağ elde edilen ve yiyenlerin ekmeğini batıracakları zeytin ağacını da yetiştiriyoruz.[10]

21- Evcil hayvanlarda da sizin için gerçekten bir ibret vardır. Onların karınlarındakilerden size içiriyoruz. Sizin için onlarda hem birçok yararlar vardır, hem de etlerinden yersiniz.

22- Hem onlar üzerinde, hem de gemiler üzerinde yükler taşırsınız.

23- İYİ DİNLEYİN! Biz Nuh'u halkına peygamber gönderdik. Nuh onlara dedi ki: "Ey halkım Allah için çalışın, O'na ibadet edin. O'ndan başka bir tanrınız yoktur. Bu aldırmazlık neden?"

24- Ama halkının kâfir ileri gelenleri: "Bu adam, sizin gibi bir insandan başka bir şey değil. Bütün istediği başa geçmek. Eğer Allah isteseydi melekleri gönderirdi. Geçmiş büyüklerimizden böyle bir şey duymadık.

25- Bu adam delinin teki. Bu nedenle bir süre gözaltında tutmakta fayda var." dediler.

26- Nuh: "Ey Rabbim, bana yalancı demelerine karşı bana yardım et!" dedi.

27- Biz de ona şöyle vahyettik: "Gözlerimizin önünde ve bildirdiğimiz şekilde bir gemi yap. Sonra sözümüzün vakti gelip de dalgalar yükselmeye başlayınca her türden iki çifti ve

[9] Demek ki Allah "yaratıcıların içinde" en iyisidir. Bu, Arapların yaratıcı veya yaratan sıfatını her türlü sanatkar *(sanı)* için kullanmalarına da uygun bir kullanımdır (Taberi, Esed). Bu kullanım geniş anlamıyla sanat eserlerinin "yaratımı" ile ilgili olarak batı dillerinde de kullanılıyor. İnsana "yaratıcı" denmesi O'nun Tanrı olduğu anlamına gelmez. Allah'ın basîr *{gören),* işiten *(habîr)* sıfatlarının insanda da bulunması gibi yaratan *(halig)* sıfatı da insanda kendi çapında bulunmaktadır. Esasında Allah'ta olup da insanda olmayan tek şey "mutlaklık"tır. Yani Allah, özü gereği ıtlak olunmuştur, yani tümüyle azadedir. O'nu bağlayıp sınırlandıracak hiçbir güç bulunmamaktadır. Oysa insan birçok sınırlamalarla kayıtlıdır. Ontolojisi gereği bağımlı ve sınırlı imkanlara sahiptir. Yaratma özeliği de işte böyle sınırlı ve bağımlı bir imkandır...

[10] Harfi harfine: "Tur-i Sina'da bir ağaç çıkardık. Yağlı olarak biter, yiyenlere katıktır."

aleyhinde önceden hüküm verilmiş olanların dışında aileni gemiye bindir. Zulmedenler hakkında bana bir şey sorma; çünkü onlar kaçınılmaz olarak boğulacaklar.

28- Sen yanındakilerle beraber geminin üzerine çıktığında, "Allah'a ham dolsun, bizi o zâlim topluluktan kurtardı." diye dua et.

29- Yine de ki: "Ey Rabbim! Beni kalıcı, güvenli bir yere eriştir. Çünkü insana erişmesi gereken yeri en iyi gösteren sensin."

30- İşte bunda birçok ibretler vardır. Belalarla sınıyoruz.

31- SONRA arkalarından başka nesiller getirdik.

32- Onların içinden de kendilerine "Allah için çalışın, O'na ibadet edin, O'ndan başka ilâhnız yoktur, bu aldırmazlık neden?" diyen bir peygamber gönderdik.

33- Dünyada refah ve lüks içinde yaşattığımız halkın o ahireti yok sayan kâfir kodamanları: "Bu adam, sizin gibi bir insandan başka bir şey değil. Yediğinizden yiyor, içtiğinizden içiyor.

34- Şayet sizin gibi bir insana itaat ederseniz zararlı çıkarsınız.

35- Size, ölüp toz toprağa bulandıktan, kemik yığını haline geldikten sonra yeniden diriltileceğinizi mi söylüyor?

36- Yazık, çok yazık, bu laflar hiç olacak şey mi?

37- Bu dünyadan başka hayat yok. Ölürüz ve yaşarız, bir daha dirilecek de değiliz. 38- Bu adam kendi uydurduğu yalanları Allah'a yakıştıran yalancının teki, ona asla inanamayız!" dediler.

39- O peygamber: "Ey Rabbim, yalancılık ithamlarına karşı bana destek ol." dedi.

40- Allah dedi ki: "Çok yakında pişman olacaklar."

41- Derken onları korkunç bir ses kaçınılmaz bir şekilde yakalayıverdi. Silip süpürdük hepsini. Olmaz olsun böyle zâlim bir güruh!

42- SONRA arkalarından başka nesiller getirdik.

43- Hiç bir topluluk ecelini ne öne alabilir, ne de erteleyebilir.

44- Sonra Biz, ardı ardına elçilerimizi gönderdik. Ne zaman bir topluluğa peygamberi geldiyse onu yalanladılar. Biz de onları birbiri ardınca tepeledik. Hepsini birer efsane yığını haline getirdik. Olmaz olsun böyle imansız bir güruh!

45/46- SONRA bir takım ayetlerimizle ve açık bir yetki ile Musa'yı ve kardeşi Harun'u Firavun'a ve kodamanlarına gönderdik. Fakat kibirlerine yediremediler. Zaten bunlar oldum olası burnundan kıl aldırmayan bir güruhtu.

47- Nitekim: "Halkları bize ibadet edip dururken, bizim gibi insan olan bu iki adama inanacağız öyle mi?" dediler.

48- Böyle diyerek onları yalanladılar ve helak olup gittiler.

49- Oysa belki doğru yolda yürürler diye Musa'ya kitap vermiştik.

50- Meryem oğlunu ve annesini de bir ayet kıldık. Her ikisini de sulak ve bağlık bahçelik bir tepede barındırdık.[11]

51- EY Elçiler! Temiz şeylerden yiyin ve iyilik, güzellik, doğruluk için çalışın. Çünkü Ben bütün yaptıklarınızı

bilmekteyim.

52- İşte bu sizin ümmetiniz tek bir ümmettir. Rabbiniz de Benim. Daima Benim bilincimde olun!

53- Gel gör ki kendi aralarında param-parça olup gruplara ayrıldılar. Her gruba kendini hak, diğerini batıl görmek hoş göründü.[12]

54- Sen, onları cehalete batmış olduklarını anlayıncaya kadar kendi hallerine bırak.

55/56- O elde ettikleri zenginlik ve gücü, hayırda yarıştırmak için kendilerine özel olarak verdiğimizi mi

[11] Harfi harfine: "O ikisini sular akan *(meîn);* yüksek *(rubve)* ve bağlık bahçelik meskun bir mahale *(zati garârin)* yerleştirdik." Bu yerin neresi olduğu konusunda üç görüş bulunuyor: 1- Burası Kudüs yakınlarında (Katade, Ebu Aliye), Remle'de (Ebu Hureyre), Mısır'da (Kelbi, İbni Zeyd) veya Şam'da bağlık-bahçelik bir yerdir. **Hz. Meryem, Hz. İsa'yı** çarmıh olayından çok önce buralardan birisinde büyütmüş, orada on iki yıl kalmış, kralları ölünce ailesine ve yurduna dönmüştür (Razi). 2- Bu yerlerden birisi olma ihtimali doğru olmakla birlikte bu, çarmıh olayından sonra olmuştur. **Hz. İsa** çarmıhtan kurtulunca annesi ile birlikte buralardan birisine sığınarak bir müddet daha yaşamışlar, daha sonra vefat etmişlerdir. 3- Aslında burada anlatılan yer cennettir... Kanaatimce ilk iki görüş, olayın polisiye tarafı olup Kur an bunlarla hiç ilgilenmemekte, olayı hep yüksek derecede "metafizik bir gerilim" içinde vermektedir. Yani Yahudilerin üstüne basa basa: **"Meryem oğlu Mesih İsa'yı biz öldürdük!"** demelerine nazire olarak şehitlere "ölüler" denmesi uygun bulunmadığı için, **"Onu öldürmediler» asmadılar, öyle olduğunu sandılar."** denmektedir. Bu, Türkçe'de bir şehit tabutunun arkasından yürüyen kalabalığın benzer bir metafizik gerilim içinde "Şehitler ölmez!" haykırışını çağrıştırır. Halbuki ardından yürüdükleri tabutun içindeki kişi besbelli ki ölmüştür. Fakat onlar "O ölmedi, yaşıyor!" demektedirler... Bunun gibi Kuran da **Hz. İsa**'ya bu manada "Onlar öyle sansınlar, o ölmedi, asılmadı, yaşıyor!" demektedir. Bu durumda yukarıdaki birinci görüşte adı anılan yerlerden birinde, çarmıhtan önce **Hz. İsa**'nın büyütülmesi söz konusu olabilir. İkinci görüş **Hz. İsa**'nın polisiye anlamda çarmıha gerilmediği kabulüne dayanmaktadır. Kuranın eğer olayın polisiye tarafını vermek gibi bir niyeti olsaydı, gayet açık bir şekilde, çarmıha nerede, ne zaman, kim tarafından gerildiğini belirtirdi. Allah'ın, tabiri caizse dilini tutacak yoktur. Fakat o işin hiç de burasında değildir. Üçüncü görüş ise Kuranın cennet tasviri konusundaki kalıp ifadesine uymamaktadır. Çünkü Kuran nerede cennet tasviri yapmışsa **"altından ırmaklar akan cennetler"** kalıp ifadesini kullanmaktadır. Buradaki ifadeden anlaşılan ise dünyadaki bağlık-bahçelik bir yerdir. **Hz. İsa**'nın çarmıha gerilmesi olayına bir de bu açıdan bakmak lâzımdır (Allahu alem).

[12] Harfi harfine: Kendi aralarındaki işlerde parça parça 'zeburlara ayrıldılar. Her hizip kendi yanındaki ile 'ferahlıyor." Yani: "Ey Elçiler! Sizden sonra

sanıyorlar? Hayır, anlayamıyorlar.[13]

57- Oysa Rablerine karşı korku ve titreme içinde olanlar, 58- Rablerinin ayetlerine inananlar, 59- Rablerine ortak koşmayanlar,

60- Verdiklerini Rablerinin huzuruna çıkacaklar diye kalpleri korku ile ürperek verenler...

61- İşte onlardır erdemde yarışanlar ve onun öncüleri olanlar.

62- Biz hiç kimseye kapasitesinin üstünde bir yük yüklemeyiz. Gerçekleşen her amel katımızda anında kayda geçmektedir. Kimseye zerrece haksızlık yapılmaz.

63- Yine de onların kalpleri endişeli bir bekleyiş içindedir. Onların bundan başka da işleri vardır ki hep o işler için çalışıp dururlar.[14]

64- NİHAYET rahat ve lüks içinde yaşayanları azaba çektiğimiz zaman feryada başlayacaklar.

65- Feryat etmeyin bugün, çünkü sizi Bizden kurtaracak yok!

peşinizden gittiğini iddia eden gruplar ortaya çıktı. Her birinizin üzerine efsaneler geliştirdiler. Kiminizi kendilerine özel olarak gönderilmiş milli peygamber sandılar, kiminizi tanrılaştırdılar. Kiminizin adını, kiminizin soyunu, kiminizin ailesini, kiminizin arkadaşlarını göklere çıkararak masum ilan ettiler. Getirdiğiniz kitapları tahrif ettiler. Öğretilerinizi bozdular. Kendi aralarında paramparça olarak birbirini boğazladılar. Her grup kendini hak, diğerini batıl ilan ederek kendinden başka kimseleri görmez oldu. Birbirlerini tekfir ettiler. Gazâ namıyla kendi dindaşlarını öldürdüler. Her biri kendi grubunun dar ve katı kalıpları içinde yaşamaya başladı. Fanatizm, bağnazlık, grupçuluk, hizipçilik aldı başını gitti. Öyle ki bütün bu guruplaşmalara son verip tek ümmeti tesis etmek için gelmiş olan **Hz. Muhammed**'in (s.a.v) peşinden gittiğini iddia edenler bile dünyanın gözü önünde birbirine girdi. **Hz. Muhammed** (s.a.v) onların da 72 guruba bölünebilecekleri, kendinden önceki Yahudi ve Hıristiyanların girdiği her delikten onların da girebilecekleri, hatta onlardan daha beter olabilecekleri, kendisinin vefatından sonra birbirinin boğazlamamaları gerektiği konusunda ısrarla ve defalarca uyarılarda bulunmasına rağmen yine de aldırış etmediler, hala da etmiyorlar...

[13] Yani: Her grup elde ettiği zenginlik ve güç ile övünüyor. Bunların kendilerine hayır için verildiğini sanıyor ve birbirinin aleyhine acımasızca kullanıyor. Bunları hayır (erdem, ahlak, fazilet) yolunda değil, birbirini boğazlamak, güç ve iktidar yarışına girmek için harcıyorlar. Kendi menfaatlerine yontuyorlar, şahsi çıkar peşinde koşuyorlar. Böyle yapmakla gücün ve zenginliğin hayır getirmediğini görmüyor, göremiyorlar. Keşke ellerinde birikeni kendi çıkarları için değil, erdem için kullanabilseler, ne gezer!

[14] Yani: O erdem, ahlak ve fazilette yarışanlar, Allah'a karşı korku ve titreme içinde olanlar, Allah'ın bölünmez bütünlüğünü parçalayıp ortak koşmayanlar, Allah'ın ayetlerine iman edenler/güvenenler, Allah'a kavuşmayı düşündüklerinden yürek-

66- Karşınızda ayetlerim okunurken burun kıvırıyordunuz.

67- Ayetlerime karşı büyüklük taslayarak gece boyu hezeyanlar savuruyordunuz.

68- Peki, onlar sözü anlamaya hiç çalışmadılar mı? Yoksa onlara eski atalarına gelmeyen bir şey mi geldi?

69- Yoksa elçilerini tanımadılar da bu yüzden mi onu yok sayıyorlar?

70- Yahut "onda bir delilik var" mı diyorlar? Hayır! Peygamber onlara hakkı/adaleti/gerçeği getirdi. Fakat gerçekler onlardan çoğununun işine gelmez.

71- Eğer gerçeklik onların keyiflerine göre oluşsaydı, gökler ve yer içindekilerle beraber yıkılır giderdi. Hayır! Biz onlara ders olacak unutulmaz hatırlatmalarda bulunduk. Fakat onlar bütün bu hatırlatmalardan yüz çeviriyorlar.

72- Yoksa sen onlardan maddi karşılık mı bekliyorsun?[15] Rabbinin karşılığı daha hayırlıdır. O, rızık verenlerin en hayırlısıdır.

73- Sen onları doğruluk ve dürüstlük yoluna çağırıyorsun; bundan hiç şüphen olmasın.

74- Fakat ahirete inanmayanlar o yola girmeye yanaşmıyorlar.

75- Biz onlara acıyıp sıkıntılarını gidersek, yine de azgınlıklarında inat eder, gözleri hiçbir şey görmez olur.

76- Biz onları afetle de sınadık; ama onlar Rablerine karşı yine uslanmadılar. İçlerinde en küçük bir kıpırtı bile olmadı.

77- Ta ki üzerlerine zorlu bir azabın kapılarını açıncaya kadar. İşte o zaman bütün ümitleri boşa çıkacaktır.

78- SİZE kulaklar, gözler, gönüller veren O'dur. Şükrünüz ne kadar az.

79- Sizi yeryüzünde yaratıp yayan O'dur. Hepiniz huzurunda toplanacaksınız.

80- Yaşatan ve öldüren O'dur. Gece ile gündüzün birbiri ardınca gelmesi O'nun eseridir. Bu akıl tutulması neden?

81- Hayır, öncekilerin dediğini diyorlar.

82- "Ölüp toz toprak ve kemik yığını haline geldikten sonra yeniden diriltileceğiz, öyle mi?

83- Doğrusu bu laflar bize de atalarımıza da bundan önce söylendi durdu. Eskilerin masallarından başka bir şey

leri atarak, içlerinden gelerek verilmesi gerekeni verenler... İşte bunlar bir insanın kapasitesinin kaldıramayacağı işler değildir. Çünkü biz insana gücünün üstünde bir şey yüklemeyiz. Her ne yapılıyorsa, gerçekleşen her ne varsa katımızda onu yazanlar vardır, onların hepsi kayda geçmektedir. İşte bu erdemli işleri yapanların kalpleri, yine de yaptıklarının kabul olup olmadığı konusunda endişe ve tereddüt içindedir. Halbuki onların bundan başka, geçmişte yaptıkları ve gelecekte yapacakları çeşitli erdemli işlerden nice amelleri vardır ki "balık bilmezse hâlık bilir" der ve onları bir kenara koyarak daima yeni yeni erdemlerin peşine düşerler. Bu konuda daima en önde yürürler. "Ya kabul olmuyorsa" diye bunlardan vazgeçmezler (Ebu Müslim).

değil bunlar."

84- Sor anlara: "Peki, yeryüzü ve orada var olanlar kimindir? Eğer biliyorsanız söyleyin."

85- "Allah'ın" diyecekler. Cevap ver: "Peki bu hafızasızlık neden?

86- Sor onlara: "Yedi kat göklerin Rabbi ve şu muazzam görkemin sahibi kimdir?

87- "Allah" diyecekler. Cevap ver: "Peki bu aldırmazlık neden?"

88- Sor onlara: "Her şeyin mülk hükümranlığını elinde tutan, koruyup kollayan ama kendisine karşı kimsenin korunup kollanamayacağı kimdir? Söyleyin biliyorsanız?

89- "Allah"diyecekler. Cevap ver: "Peki bu aldanış niçin?"

90- Hayır! Biz onlara hakkı/adaleti/gerçeği ulaştırdık. Ama onlar tam anlamıyla yalancıdırlar; bundan hiç şüphen olmasın.

91-Allah asla çocuk edinmedi. O'nunla beraber herhangi bir Tanrı da yoktur. Öyle olsaydı, her Tanrı kendi yarattığını tutar ve birbirlerine üstünlük yarışına girerlerdi. Allah, onların yakıştırmalarından uzaktır.

92- Allah gizliyi de aşikarı da bilendir. O, ortak koştuklarından çok yücedir.

93- DE Kİ: "Rabbim, eğer onlara sözünü ettiğin azabı bana mutlaka göstere» ceksen;

94- Beni o zâlimler güruhu arasında bulundurma!"

95- Biz onlara sözünü ettiğimiz azabı sana gösterme gücüne sahibiz; bundan hiç şüphen olmasın.

96- Fakat sen yine de kötülüğü en güzel şekilde sav. Biz onların yakıştırmalarını çok iyi biliyoruz.

97- De ki: "Ey Rabbim, şeytanların kışkırtmalarından sana sığınırım.

98- Bana musallat olmalarından sana sığınırım, ey Rabbim!"

99- VE BİR GÜN ecel kapıyı çalınca onlardan birisi: "Rabbim, ne olur geri döneyim!" diyecek

100-Ve ekleyecek: "Belki, boşa geçirdiğim dünyada iyi işler yaparım." Hayır! Bunlar içi boş laflar artık. Yeniden diriltilecekleri güne kadar geri dönüşü imkansız bir engel var artık...[16]

101- Diriltici soluk estiği zaman artık o gün ne aralarında soy sop ilişkisi olacak, ne de birbirlerine soru sorma fırsatı bulabilecekler.

102- O zaman kimin tartıları ağırsa

[15] Harfi harfine: "Yoksa sen onlardan 'haraç mı istiyorsun?"

[16] Harfi harfine: "Ötelerinde 'baas' edilecekleri güne kadar bir 'berzah' vardır." *Berzah* engel, mani demektir: **"O iki deniz arasında bir engel (berzah) var."** (Rahman; 20) ayetindeki ile aynı manayı çağrıştırır. Ayette anlatılmak istenen, ölen bir kişinin tekrar geri dönmesinin önünde, ölüm gibi ontolojik olarak imkânsız bir engelin olduğudur. Çünkü yaratılış geriye doğru işlemez. Bu cümleden olarak her varlık bir kez yaratılır. Ve o yaratılışı ile varlık alemindeki yerini alır. İkinci kez ne geri dönebilir ne de kendisi gibi ikinci bir tekrar olabilir. Bu da her bir insanın

işte onlar kurtulacak.

103- Her kimin de tartıları hafifse, işte onlar kendilerine yazık etmiş olacaklar ve cehennemi boylayacaklar.

104- Orada dişleri sırıtırken ateş yüzlerini yalayacak.

105- Ayetlerimiz size okunuyordu da siz onları yalanlıyordunuz değil mi?

106- "Rabbimiz, biz azgınlığımıza yenik düştük ve biz sapık bir topluluktuk.

107- Rabbimiz, çıkar bizi buradan. Döner bir daha yaparsak zâlim nankörlerin ta kendisiyiz!" diye yalvaracaklar.

108- Allah buyuracak: Oturun yerinize, benimle konuşmayın!

109- Kullarımdan: "Ey Rabbimiz! İman ettik, bizi affet, bize acı. Sen merhamet edenlerin en hayırlısısın." diyenler vardı.

110- Siz onlarla alay ettiniz. Alay etmekten, Beni anmayı büsbütün unuttunuz. Onlara hep gülüp geçtiniz.

111-Ama bakın güçlüklere göğüs germelerine karşılık bugün onları ödüllendirdim. İşte mutlu ve bahtiyar olanlar da onlardır!

112- Allah: "Kaç yıl kaldınız dünyada?" diye soracak.

113- "Bir gün veya bir günden daha az, sayanlara sor." diyecekler.

114-Allah: "Gerçekte ne kadar az kaldığınızı bilseydiniz." diyecek.

115-Yoksa sizi boş yere; oyun oynamak için yarattığımızı ve Bize dönmek zorunda olmadığınızı mı sanıyordunuz?

116- AÇIN KULA/1NIZI! Allah çok yücedir. Mülkün gerçek sahibidir. O'ndan başka ilah yoktur. Şu alabildiğine cömert görkemin sahibidir.

117- Her kim, hakkında hiçbir kanıt olmadığı halde Allah ile birlikte başka bir Tanrı olduğunu iddia ederse bunun hesabını Rabbine verecek. Hiç şüpheniz olmasın; kâfirler asla kurtulamayacak.

118- De ki: "Rabbim, beni bağışla, sevgini ve merhametini eksik etme üzerimden. Senin sevgin ve merhametin sonsuzdur..."

varlık alemindeki biricikliğini gösterir. Evet, biz varlık âleminde kendimiz olarak biriciğiz, ikincimiz asla olmayacak. Varoluşumuz anında yaşadığımız dünya hayatı da biriciktir ve ikinci bir dünya hayatı da olmayacak. Ahiret hayatı ise yeni bir yaratılış düzlemi olup, yaratmanın yenilenerek sürmesi demektir... (Allahu a lem)

16 - (87) NAHL SURESİ

Mekke'de inmiştir, 128 ayettir. 68. ayetinde Allah'ın vahyetmesi ile hareket ettiği açıklanan bal arısı (Nahl) kelimesi sureye isim olmuştur. Doğadaki tabiî yaşamı anlatması, bunları birer ayet olarak gözler önüne sermesi ile dikkat çeken bir suredir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- ALLAH'IN dediği mutlaka olur. Onun için acele etmeyin. Allah, onların koştukları ortaklardan uzak ve çok yücedir.[1]

2- Bu hayat veren soluğu: "Benden başka tanrı yoktur, o halde Benim bilincimde olun." mesajını melekleri vasıtasıyla kullarından lâyık gördüğüne indiriyor.

3- Allah gökleri ve yeri hak olarak yarattı. Onların ortak koştuklarından yüce, çok yücedir.

4- İnsanı bir damla sudan yarattı;[2] fakat insanoğlu zamanla içinde kin ve

[1] Yani: "Nerede şu kıyamet saati? Bizi kendi tanrılarımıza ibadete bırak devam edelim. Hem söylediğin şey olursa onlar bize Allah katında şefaatçi olurlar." deyip duruyorlar... Onlara söyle; "Allah'ın emri mutlaka gerçekleşecektir. Acele etmeyin, sizin o ortak koştuklarınızın da hiçbir faydası olmayacak, onlarla birlikte cehennemi boylayacaksanız."

[2] **NUTFE:** Sözlükte [N-T-F] kökünden gelir. Mastarı; "azar azar akmak, damlamak, dökülmek" demektir. Berrak su, saf su, meni, damla *(netf, nutûf)* bu kökten gelir... Türkçeye geçen *sperm* sözcüğü de aynı anlamı çağrıştırır. Hint-Avrupa kökündeki saçmak *(sper)* sözcüğü, Eski Yunanca'ya tohum ekmek, saçmak *(speirein);* aynı anlamda Fransızca'ya *(sperme)* olarak geçmiş. Dağılma, saçılma *(diaspora);* sağa sola koşma *(spor);* havaya saçma *(sprey)* kelimeleri de bu kökten... İnsan tohumunun varlığı pek çok toplumda yüzyıllar boyunca tartışılmıştır. Eskiden pek çok kimse gelecek kuşakların üretilmesi için, annenin sağlayacağı besin dışında gerekli olanın yalnızca erkek tohumu olduğunu düşünürdü. Bazı Avustralya kavimlerinde gebeliğin birleşme ile ilgisi olmadığına, bunun bir tohum işi değil ruhların işi olduğuna inanılırdı. Eski Yunanda, annenin yalnızca içinde filizlenen varlığı beslemekle görevli olduğu ve çocuğun akrabası bile sayılamayacağı görüşü savunulurdu. Kur an ise, insanın "nutfeden" bir başka yerde de "karışmış nutfeden" *(nutfetu emşâc)* yaratıldığını söylüyor (76/2). Son mikrobiyolojik bilgilere göre nutfenin (sperma) çapı 2, 6, uzunluğu 4, 6 mikrondur. Spermanın en uzun kısmı olan kuyruğu ise başından on iki defa uzun, yani 50 mikrondur. Bu da bir milimetrenin yirmide birine eşittir. Bütün küçüklüğüne rağmen kalıtımın erkek unsurları olan kromozomların etkileri spermanın baş kısmında bulunur. Buradan çocuğa geçen her şey bu minicik zerrede mevcuttur. Bunlar anneden gelen kromozomlarla birleştiğinde gelecek kuşaklar için gerekli bütün özellikler, en küçük ayrıntılarına kadar belirlenmiş olur.

düşmanlık tohumları yeşertir.[3]

5- Hayvanları da yarattı. Onlardan, pek çok yararları yanında sizi soğuğa karşı koruyacak giysiler ve besleyecek yiyecekler elde edersiniz.

6- Sabah otlağa salarken akşam ağıllarına dönerken ayrı bir güzellikleri vardır.

7- Dağ bayır demeden, zor yolları aşarak yüklerinizi taşıyıp dururlar.[4] Rabbiniz çok şefkatlidir, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

8- Binmeniz için atları, katırları ve eşekleri de hayatın süsleri olarak yarattı. Bilemeyeceğiniz daha neler neler yaratıyor.[5]

9- Allah'a düşen, yolun doğrusunu göstermektir, çünkü ondan sapan var.

Çocuğun özellikleri hem anne, hem baba karakterlerini taşıyacağı bu minyatür kromozom paketiyle belirlenir. Çocuğa babanın anneyle yarı yarıya olan katkısının tümünü işte bu etkin, hareketli, gözle görülmeyen, başıyla kamçı kuyruklu sperma sağlar. Her bir insan spermasının oluşması için ortalama kırk altı gün gerekmektedir. Sperma her bir husyede, uzunlukları bir mili bulan sperma üretici kanal yumağının bir hücresinde oluşur. Bu ağır ilerleyen bir oluşumdur. Oluşan hücreler bolüne bolüne sperm hayvancıklarını meydana getirir. Erkeğin günde belki birkaç yüz milyon sperma oluşturabilmesine karşın kadının yumurtalıkları üretken olduğu sürede, ancak 400 kadar yumurtacık oluşturur ve bu sayının üstüne çıkamaz. Yumurtacık ve spermadaki genetik maddeler aynı orandadır. Her ne kadar gelecek kuşakların oluşması için katkıları birbirine tamamen eşitse de erkeğin üretebilme gücü kadınınkine oranla daha baskındır (Smith)... Burada verdiğimiz kısa bilgiler Kur anın bilime nasıl önem verdiğini göstermek için değildir. Bilakis klasik tefsirlerde artık eskiyen bilgilerin nasıl yenilenebileceğine örnek olması içindir. Çünkü öyle bilgelere yer veriliyor ki bugün artık onlara kocakarı masalı deniyor. Tabi bu tür bilgilerin de daha doğrularına ulaştıkça yenilenmesi gerekir... Öte yandan insanın nutfeden yaratılmasının, kök anlamında bulunan "dağılma, saçılma" manasına bakılarak "yeryüzüne dağılmış, atılmış, saçılmış vaziyette yarattı" şeklinde de anlamak mümkündür. Ancak bu diğer nutfe ayetleri göz önüne alındığında zayıf görünüyor...

[3] Harfi harfine: "Zamanla o açık bir 'hasım olur." Yani: İnsanoğlu bir damla nutfeden yaratılmış olmasına rağmen zamanla bir de bakarsınız yetiştiği çevre şartları, aklını ve iradesini kullanma meyline göre içinde nefret, kıskançlık, bencillik ve düşmanlık tohumları yeşertmiş ve etrafa hep bu gözle bakan birisi haline gelmiştir...

[4] Harfi harfine: "Ve ağırlıklarınızı yüklenir, canlarınızın yarısını tüketmeden varamayacağınız beldelere kadar taşırlar."

[5] Yani: Yaratma devam ediyor. Daha nice nice şeyler yaratılacak. Doğal hayatın güzelliği olarak hayvanları yarattığı gibi insanoğlunun akıl ve düşünme yeteneğini harekete geçirerek de nice şeyler yaratıldığını göreceksiniz. Bunlar da Allah'ın yaratmasıdır. Allah'ın bir çift erkek ve kadının birbirine olan ilgi ve alâkası

Allah layık görseydi hepinizi doğru yolda yürütürdü.[6]

10- Gökten sizin için su indiren O'dur. İçeceğiniz ondan sağlanır, meralar onunla sulanır.

11- Onunla size ekin, zeytin, hurma, üzümler ve türlü türlü meyveler bitirir. Dikkat edin bunlar düşünen[7] bir halk için birer ayettir.

12- Geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı sizin emanetinize verdi.[8] Diğer bütün yıldızlar da Allah'ın emri ile emanet?-nizdedir. Dikkat edin bunlar aklı[9] olan bir halk için birer ayettir.

13- Sizin için yeryüzünde rengârenk daha neler neler yarattı. Dikkat edin

yoluyla yeni insanlar yaratıyor olması gibi, sizin eşyaya olan ilginiz ve alâkanız vesilesi ile de el yapımı varlıklar yaratır. Bunlar da yaratmanın dışında değildir. Siz yeter ki Onunla birlikte olun. Allah'ın ve insanlığın yararına olanı yapın. Yaratma ezeli ve ebedi bir süreç olup süreklidir. Buna kendi aklınız ve vicdanınızla katılın. Ama sakın ola kendinizi Allah'ın hasmı yerine koymayın, içinizde kin ve düşmanlık tohumları yeşertmeyin, etrafa bu gözle bakmayın, oluşa ve akışa uyum sağlayın...

[6] Yani: Allah doğru yolda yürümek veya yürümemek konusunda insanı zor durumda bırakmaz. İyiyi kötüyü, eğriyi doğruyu gösterir. Fakat bunlardan birisini benimsemeyi veya reddetmeyi insana bırakır. Kim hangi yola girerse kendi akıbetini kendisi belirlemiş olur. Bu anlamda Allah'ın dilemesi keyfilik içermez. İnsanoğlunun kendi özgür iradesi ile yaptığı tercihin -müstahak olan- karşılığını verir. Yani "arayan mevlasını da bulur belasını da", "Allah yazmaz kul azmadıkça, kula bela gelmez Allah yazmadıkça." Bu karşılıklı (interaktif, dinamik) tempo, Allah-insan ilişkisini yaratıcı bir ortama dönüştürür. Bu ortamda "ibda" anlamında [B-D-A] kökü Allah'ın yaratıcılığını, üretmesini, meydana getirmesini ifade ederken, buna karşılık "ibadet" anlamında [A'-B-D] kökü insanın çalışmasını, üretmesini, meydana getirmesini ifade eder...

[7] **FİKİR:** Bkz. 17/39. ayet dipnotu.

[8] **TESHİR:** Sözlükte [S-H-R] kökünden gelir. Mastarı; "emrine vermek, emanet etmek" demektir. Boyun eğmek, emrine girmek *(sahr);* musallat etmek *(teshir);* angarya, ücretsiz, karşılıksız, ırgat *(suhra)* vb. kelimeler bu köktendir... Arapça'da bir şeyi teshirine almak, mülkiyeti başkasına ait olduğu halde emaneten kullanım hakkına sahip olmayı ifade ediyor. Bu açıdan "hibe'den farklıdır. Teshire alınan eşyaya zarar verilirse tazmini gerekir. Kur'an lisanında tabiat varlıklarının insana *teshiri* veya *musahhar* kılınması, "insanoğlunun aklına ve vicdanına emanet etmek, ona bir süreliğine yararlanma hakkı sağlamak" manasında olduğu anlaşılıyor. Tabiat aynı zamanda Allah'ın yaratışını göstermesi anlamında birer ayettir. Varlıklar birbirleriyle diyaloga girerlerse ancak inkişaf edebilirler. Zira bir varlık kendinden başkası ile karşılaştığı zaman özünü fark eder. Ötekinde açıldıkça kendisinin farkına varır. Şu halde her varlık aslında, diğer varlığı açmak, inkişaf ettirmek, kendisinde olanı ortaya çıkarmasını sağlamak için vardır. Bu anlamda güneşin, ayın, gecenin,

bunlar hafızası olan[10] bir halk için birer ayettir.

14- Yine yemek için taze et, takınmanız için inci ve mercan çıkarsın diye denizi emanetinize sunan O'dur. Gemilerin Allah'ın lütfunu aramanız için suları yara yara akıp gittiğini görürsünüz. Şimdi artık belki şükredersiniz.

15- Sarsılmayasınız diye yeryüzünde sabit dağlar[11] ve yolunuzu bulaşınız diye dağları yaran nehirler ve geçitler yarattı.

16- Daha nice işaretler; söz gelimi yıldızla da yolunuzu bulursunuz.

17- ŞİMDİ DÜŞÜNÜN hiç yaratan, yaratmayan gibi olur mu? Bu zihin

gündüzün insanın emrine verilmesi onlara kul olması veya kendisine kul yapması anlamına gelmez. Bilakis kendinde olanı ortaya çıkarması için onlara ihtiyacı olduğunu ifade eder. Çünkü insan gündüz olmasa göremez, güneş olmasa ısınamaz, yer olmasa barınamaz, hava olmasa soluk alıp veremez. Bütün bunları yapması için tabiat varlıkları onu açar, inkişaf ettirir. Demek ki insan, ne tabiatın kölesi olmalı, ne de tabiata köle muamelesi yapmalıdır. Tabiatla ilişkisi efendi-köle ilişkisi değil tabiri caizse "partner" ilişkisi olmalıdır. Yani karşılıklı dinamik ilişki esas alınmalıdır. Yıldırımın elektrik yüklü direği kendine partner seçip üzerine çakarak parıldaması gibi, sanki insanın böyle metafizik gerilim ve elektrikle yüklü hale gelmesi; güneşten, aydan, geceden, gündüzden çekim gücü olarak parıldaması isteniyor. Bu bakış açısıyla bütün tabiat varlıkları insanın metafizik yürüyüşünde kozmik dost ve yoldaş haline geliyor. Tabiata emanet gözüyle bakmaya başlıyor. Demek ki Allah, insanı büyük bütün ile yani tek bir organizma olan evrenin diğer parçaları ile dinamik ilişkiye çağırıyor. Onlarla çatışarak değil, uyum sağlayarak, saygı göstererek, emanet gözüyle bakarak "oluşa" katılmasını istiyor (Allahu alem).

[9] **AKIL:** Bkz. 17/39. ayet dipnotu.

[10] **ZİKR:** Bkz. 17/39. ayet dipnotu.

[11] Jeolojik bilgelere göre dünyanın/şu anın altı, magma denilen ateş kaynamaları ile doludur. Yeryüzü içi kıpkırmızı kaynayan ateş topunun üzerine örtülmüş ince bir kabuktan ibarettir. Bir karpuzun içi magmaya dışı yer kabuğuna benzetilirse bir fikir verebilir. İşte yerin altından fışkıran bu ateşli lâvlar yerkabuğu üzerindeki dağlar ile dengeyi sağlamakta, yer yer de yanardağlardan fışkıran lâvlar yer altını sanki sakinleştirmektedir. Dünyanın içinde adeta dünya çapında bir dinamit var, üstüne de boyuna irili ufaklı göktaşları yağıyor. Ve biz onun üzerinde, alttan ve üstten sağlanan koruyucu ve kollayıcı kozmik önlemler sayesinde, büyük bir güven ve emniyet içinde yaşıyoruz. İlâhî hitap da sürekli uyarıyor: Aklı, fikri ve zikri olan bir toplum için bunda büyük ayetler vardır! Birazcık şükretmek yok mu?

tutulması neden?

18- Oysa Allah'ın nimetlerini saymakla bitiremezsiniz. Allah çok bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

19- Allah, açıkladıklarınızı da gizlediklerinizi de bilir.

20- Allah'tan başka yalvarıp yakardıklarına gelince, bunlar hiçbir şey yaratamazlar; zaten kendileri yaratılmışlar![12]

21- Hepsi ölüdürler, diri değil. Ne zaman diriltileceklerinin de bilincinde değildirler.

22- Tanrınız tek Tanrı'dır! Gel gör ki ahirete inanmayanların kalpleri boş bir kibir yüzünden bu gerçeği kabule yanaşmıyor.

23- Dikkat edin! Allah onların gizlediklerini de, açıkladıklarını da biliyor. Allah, büyüklük taslayanları sevmez.

24- Böyleleri: "Rabbiniz ne indirdi?" denildiğinde: "Eskilerin masalları." derler.

25- Böyle söylemekle kıyamet gününde kendi veballerini tümüyle, saptırdıkları cahillerin veballerini de kısmen üzerlerine almış olurlar. Dikkat edin, ne kötü bir vebaldir bu!

26- Onlardan öncekiler de düzen[13] kurmuşlardı. Allah kurdukları düzeni temelden yıkmış, çatılarını da başlarına geçirmişti. Azap, onlara fark edemedikleri bir yönden gelmişti.

27- Sonra kıyamet gününde Allah, onları rezil edecek: "Hani nerede benim ortaklarım olduğunu iddia ederek uğruna tartışıp durduklarınız?" diyecek. Kendilerine bilgi verilmiş olanlar: "Kâfirler bugün gerçekten rezil rüsva olmayı hak etti!" diyecekler.

28- Melekler bu bedbahtların canlarını alırken: "Bizim niyetimiz kötü değildi." diyerek son dakika imanına sığınırlar. Hayır! Allah sizin ne niyetle yaptığınızı çok iyi biliyor.

29- Şu halde, cehennemin kapılarından ebedi kalmak üzere girin. Bak ne kötü büyüklenenlerin yeri.

30- Sakınanlara gelince: "Rabbiniz ne indirdi?" diye sorulduğunda "safi iyilik" derler. Bu dünyada, güzel ahlak sahibi olanlara aynı güzellikte karşılıklar vardır. Ahiret yurdu ise daha hayırlıdır. Sakınanların yurdu ne hoş, ne güzeldir!

31- Cennetlerin tam orta yerine girecekler; altlarından ırmaklar akacak, orada istedikleri her şey olacak. İşte sakınanlar böyle karşılanacak.

32- Melekler onların canlarını gayet hoş bir şekilde alacaklar ve "size selâm olsun; girin cennete, çok çalıştınız, hak ettiniz!" diyecekler.

33- KÂFİRLER, meleklerin kendilerine görünmesini veya Rabbinin emrinin gelmesini mi bekliyorlar? Onlardan

[12] Yani: Ölmüş kimseler, azizler, veliler, kahramanlar, önderler, nebiler, geri gelmesini bekleyip durduğunuz büyük zatlar vs. onların tanrısal niteliklerle donatılmış olduklarını sanıyorsanız aldanıyorsunuz. Onların hepsi öldü, diri değildirler; ne zaman dirileceklerini de bilmezler...

[13] Düzen: 1- Sistem, rejim 2- (Mecazi) entrika, komplo, tertip, tuzak, hile...

öncekiler de böyle yaptılar. Allah onlara zulmetmedi, onlar kendi kendilerine zulmettiler.

34- Böylece kendi elleriyle kendi kuyularını kazdılar.[14] Alay ettikleri şey kendilerini sarıverdi.

35-Allah'a ortak koşanlar: "Allah dileseydi ne biz ne de atalarımız, O'ndan başka bir şeye tapmazdık ve O'na rağmen hiç bir şeyi haram kılmazdık." diyorlar. Bundan öncekiler de böyle söylemişlerdi. Bu durumda elçiler apaçık tebliğden başka ne yapabilir?[15]

36- Açın kulağınızı! Biz her topluma "Allah'a ibadet edin ve Tağut'tan sakının!" diye uyaran bir peygamber gönderdik. Allah kimine kendi yolunda yürümeyi nasip etti, kimi de yoldan çıkmayı seçti. Bunlara yalan diyenlerin yeryüzündeki kalıntılarını gezin de sonları ne olmuş bir görün...[16]

37- Sen onların doğru yolda yürümelerini sağlamak için kendini yıpratsan da Allah, sapıklıkta ısrar edenleri doğru yolda yürütmez; onların yardımcıları da yoktur.

38- "Allah ölüyü diriltmez!" diye var güçleriyle Allah'a yemin ediyorlar. Hayır, diriltecektir! O'nun verdiği söz haktir. Fakat insanların çoğu bunun

[14] Harfi harfine: "Yaptıkları şeyin kötülüğü onlara isabet etti."

[15] Yani: Allaha ortak koşanlar: "Eğer kaderimizde iman etmek yazılmışsa iman ederdik. Fakat kaderimizde inkâr etmek varsa sen peygamber olarak gelsen de gelmesen de hiçbir faydası yok. Çünkü her şey Allah'tan. Şu halde senin peygamber olduğunu iddia etmenin bir manası yok, peygamberlik iddian geçersizdir." derler. Bu durumda ey **Muhammed** sana düşen açık açık bildirmek ve duyurmaktan başka bir şey değildir!

[16] Demek ki yeryüzünde peygamber gönderilmemiş bir toplum veya çağ bulunmamaktadır. Ayetin "resul" kavramını en geniş anlamıyla kullandığına dikkat edilmelidir. Bunu Yahudi geleneğindeki gibi anlamamak gerekir. Resuller sadece belirli bir sınıfa mensup din adamı veya rahip tipli kişilerden çıkmamıştı. Erdemli ve dürüst bir hayat yaşayan, insanları tek bir Tanrıya; doğaya, çevreye saygılı olmaya çağıran, kıyameti haber veren, iyi ve güzel işler yapmaya teşvik eden, halkın yararına olanı isteyen, sürekli iyilikten, haktan, adaletten, sevgiden, merhametten bahseden, bilgeler, önderler, halk kahramanları, düşünce adamları, filozoflar vs. kendi toplum, çağ ve uygarlıklarının resulü/nebisi idiler. Zaman içinde resul/nebi kavramı Yahudi geleneğindeki gibi kapsamı iyice daraltılarak İbraniler içinde din adamları soyuna (nebiîm) has bir kuruma dönüştürüldü. Oysa resullerin yatağı tüm insanlık âlemidir. Kur anın diğerlerinden bahsetmemesi, hitap çevresinde bilinip tanınmadıkları içindir. Kuran daha çok, hitap ettiği Sami dil, kültür ve tarih evreninde yaşamış olan elçilerden bahsetmektedir. Diğerlerine ise *"Selamün alel mürselin"* (Resullere selâm olsun) diyerek selâm göndermekle yetinmektedir. Son yapılan dinler tarihi araştırmalarına göre İslam'dan önceki dinlerin tamamında Tanrı ile konuşma, O'ndan bilgi alma, O'nun adına yeryüzüne masaj getirme

bilincinde değildir.

39- Evet, dirilecekler! Ki karşı çıktıkları gerçekler apaçık ortaya çıksın ve kâfirler ne büyük yalancılarmış anlaşılsın.

40- Biz bir şeyi istediğimizde ona sadece "ol" deriz, o da hemen olur.

41/42- ZULME uğradıktan sonra Allah için hicret edenleri dünyada güzel bir yere yerleştireceğiz. Ahiret mükâfatı ise daha büyüktür. Keşke kâfirler, Rablerine dayanıp güçlüklere göğüs gerenlere verilecek bu mükâfatı anlayabilselerdi.[17]

43- SENDEN önceki çağlarda da kendilerine vahyettiklerimiz, insanoğlundan başkası değildi. Bilmiyorsanız önceki çağlarda vahye muhatap olanların takipçilerine sorun.[18]

44- Onlar, size elçilerin apaçık sözlerle ve kitaplarla gönderdiğimiz insanlar olduğunu söyleyeceklerdir. İşte sana da bu Kur'an'ı indirdik ki insanlara başından beri indirilegelen mesajın aslını olanca açıklığı ile bildiresin, belki düşünürler.

45- Ya şu fesat yuvalan kuranlar? Allah'ın kendilerini yerin dibine geçir-

"kültü" baskın bir şekilde vardı. Hepsinde bozulmuş olarak da olsa bu konuyla ilgili bir ayin, ritüel veya efsane mutlaka bulunuyordu. Bir Kızılderili ayininde toprağa el sürerek ayinin başlatılması, abdeste benzer temizlik yapılması, Sümer heykellerinin namaz kılan insan figürü şeklinde resmedilmesi; Hint, Çin, Mısır, Sümer, Babil, Arap, Fars, Türk, Yunan, Roma, Kelt, Kızılderili, Rus vs. yeryüzünün bütün eski din ve mitolojilerde "yüce Tanrı ile konuşan", "yedi kat göğe merdivenle (miraç) çıkan", "Ondan sonsuzluğun bilgisini getiren" bir takım adamlardan bahsediliyor olması bir fikir verebilir (Eliade). Öte yandan "yeryüzünü gezin" ifadesinden de anlaşılabileceği gibi resuller sadece bugünkü yaygın adıyla Ortadoğu bölgesinden çıkmış değildir. Öyle olsaydı yeryüzünü değil, Mezopotamya'yı, Arapların, İbranilerin yaşadıkları yerleri gezin derdi. Demek yeryüzünün her tarafında bu elçilerin izleriyle, hatıralarıyla karşılaşmak mümkündür...

[17] Rivayete göre bu ayetler Mekke'de ağır işkencelere maruz kalan **Suheyb, Bilal, Anı m ar, Habbab, Abis** ve **Cubeyr** isimli sahabelerin Mekke'den Medine'ye göç etmeleri sebebiyle nazil olmuştur (İbn Abbas).

[18] Yani: Kâfirlerin; "Peygamber melek olmalı değil miydi?" itirazı yersiz ve saçmadır. İnsanların dünyasına bir insanla ve onun diliyle hitap edilmesinden daha makul ne olabilir? Yoksa onu nasıl anlayacaktınız? Daha önceki çağlarda gönderdiğimiz elçiler de birer insandı; yiyen, içen, gezen, dolaşan bir takım adamlardı hepsi. Hiçbirisine melekuti bir güç vermedik. Peygamber oldu diye insanlıktan çıkmadı hiçbirisi. Hiçbirisinde de doğa üstü bir güç yoktu. Kendi toplumlarının ve çağlarının karşısına sadece "söz" ile çıktılar. İnsanlardan sadece iman ve ahlaklarıyla ayrıldılar. Sadece bu konuda hemcinslerinden üstündüler. Yaptıkları üfürükçülük değil, hak (hak) olan "sözü" açık açık

meyeceğinden, hiç ummadıkları yerden başlarına bir felaketin gelmeyeceğinden çok mu eminler?

46-Ya da iş güç saatinin tam ortasında ani bir afete karşı çok mu güvendeler? Üstelik yapabilecekleri hiç bir şey yokken.

47- Veya yavaş yavaş yok olup gitmekten çok mu eminler? Rabbiniz çok şefkatlidir, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

48- ONLAR, Allah'ın yarattığı hiçbir şeye bakmıyorlar mı? Güneş doğudan batıya döndükçe gölgeleri de doğal olarak nasıl dönüp duruyor? Doğa ile nasıl da barışıklar?[19]

49- Göklerde ve yerde kımıldayan her şey ve bütün melekler büyüklük taslamadan Allah'a secde eder/ selâm dururlar.[20]

50- Her şeye egemen[21] Rablerinin korkusunu duyarlar, iş ve oluşta kendilerine ne yer biçilmişse onu yerine getirirler.

51-Allah diyor ki: İki tanrı edinmeyin. O ancak Tek Tanrı'dır. Benden; yalnızca benden korkun!

52- Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Yol O'nun, varlık O'nundur. Böyleyken Allah'tan başkasından mı çekiniyorsunuz?

53- Sizde nimet olarak her ne varsa hepsi Allah'tandır. Üstelik başınız belâya girdiğinde de hemen O'ndan yardım dilersiniz.

54- Ancak başınızdan belâyı savınca da, içinizden kimileri hemen Rabbine ortak koşmaya kalkarlar.

55- Verdiğimiz nimete nankörlükle cevap verirler. Şimdilik zevk sürün bakalım, yarın anlayacaksınız neyin ne olduğunu![22]

56- Üstelik onlar kendilerine verdiğimiz rızıklardan tutup, o hiçbir şey bilmeyen nesnelere bir pay ayırıyorlar.[23] Allah şahittir, attığınız iftiraların mutla-

duyurmak, haykırmaktı. Eğer bilmiyorsanız önceki çağlarda vahye muhatap olanların takipçisi olduklarını iddia edenlere sorun. Onlar size örneğin, **Musa**'nın melek değil insan olduğunu söyleyeceklerdir...

[19] Harfi harfine: "Allah'ın yarattığı hiçbir şeye bakmıyorlar mı? Gölgeleri 'secde' ederek sağa sola dönüyor ve onlar 'zelil' bir haldeler."

[20] Harfi harfine: "Göklerde ve yerde olan bütün 'dâbbe' ile melâike' Allah için 'secde' ederler ve onlar 'istikbâr' etmezler."

[21] Harfi harfine: "Onların üstünde."

[22] Bu ayetler (48-55), Arapların şahsında genel olarak tüm eski dünya dinlerinin Tanrı tasavvurlarını ve ulûhiyet anlayışlarını mahkûm etmektedir. Çünkü Kureyş Arapları eski Mezopotamya ve Ortadoğu dinlerinin Tanrı anlayışlarının etkisinde kalarak birçok tanrıya inanmaktaydılar. Genellikle bir gök tanrı ve onun karısı, oğlu, kızları veya ona rakip diğer tanrı veya yarı-tanrı telâkkileri tüm eski dünya dinlerinin (Hint, Çin, Türk, İran, Sümer, Babil, Asur, Mısır, Yunan, Roma vs.) temel tasavvuruydu. Kuran yukarıdaki ayetlerde örneği görüldüğü gibi Arapların şahsında bütün bu anlayışlara

ka hesabını vereceksiniz.

57-Allah'a kızlar isnat ediyorlar. Asla! O bundan uzaktır. Canlarının istediğini ise kendilerine ayırıyorlar.

58- Oysa onlardan birine kızının olduğu müjdesi verilince utancından yüzünün rengi atıyor.

59- Haberi alınca halk içine çıkamaz hale geliyor. Güya bu utanca katlanıp kızı sağ mı bıraksın, yoksa toprağa mı gömsün? Ne berbat bir şey bu![24]

60- Kötü yakıştırmalar ahirete iman etmeyenlere aittir; en yüce özellikler ise Allah'ındır. Allah güçlüdür, bilgedir.

karşı çıkarak, tarih boyunca haklı ve fakat hep yalnız kalmış damarı; tevhid anlayışını yeniden dünya gündemine taşıyarak inkişaf ettirdi. Diğer tabiat güçlerini ve tüm nesneleri mahlûkat seviyesine indirerek dinler tarihinde köklü bir devrim gerçekleştirdi. Yukarıda görüldüğü gibi Allah kendine " Ben, O, Allah, Biz, İlah, Rabb" vs. kelimelerle göndermede bulunuyor. Bunlar arasında hızlı geçişler yaparak aslında bir isme sığmayacağını, onun ezeli ve ebedi *"Huve"* (O) olarak tanımlanamaz ve bir noktada dondurulamaz bir karakterinin olduğunu göstermiş oluyor.

[23] Araplarda olduğu gibi bütün eski dünya dinlerinde "tanrı mabedi" vergi toplama merkeziydi. Tanrıya sunulan hayvanlar, adanan adaklar, getirilen hediyeler burada toplanır ve kral ve rahipler arasında bölüşülürdü. Tanrı ve din istismarının doruğa çıktığı bu uygulama Sümer, Babil ve Asur tapınaklarından Mekkedeki Kabe'ye de taşınmıştı. Kabe aslında Kureyş için bir rant kapısıydı.

[24] Acaba Kureyş Arapları neden hem kızlarını diri diri toprağa gömüyor hem de tanrıça olarak gördükleri dişi putlara tapıyorlardı? Bir yanda aşağılama, diğer yanda tanrılaştırma eğiliminin sebebi ne olabilir? Bu nasıl bir psikolojidir? Öyle görünüyor ki bu, insanoğlunun içindeki "güç ve şehvet" dürtülerinin tapınma nesnesine dönüşmesidir. Tüm eski dünya dinlerinde var olan güç sembolü erkek tanrılar ile aşk ve şehvet sembolü dişi tanrıçalar insanın iki büyük zaafının tanrı şeklinde tezahürünü temsil ediyor. Aslında putperest, diktiği erkek ve dişiden taş ve tahtalara değil, kendi içindeki güç ve şehvet dürtüsüne tapıyor. Şöyle ki: O günkü Mekkede Kabe'nin içine konulmuş tanrılara her yıl hac mevsiminde hediyeler getirilir, adaklar sunulurdu. Öyle ki putlar boğazlarına kadar altına, gümüşe boğulurdu. İnsanlar gidince yedi sekiz bezirgan ve çetesi bu hediyeleri iç eder; gelecek yıla kadar onlarla geçinirdi. Bu açıdan putlar onların geçim kaynağı, güç ve kudret devşirdikleri birer semboldüler. Nitekim Ebu Cehil bir defasında; "Putları terk edersek Kureyş aç kalır." demişti. Öte yandan bu yedi, sekiz büyük tefeci bezirgan bütün Mekke halkının kaderine el koymuştu. Muhtaçlara faizle borç verir, borçlu ödeyemeyince karısına veya kızına el koyarlardı. Onları önce kendileri kullanır sonra açtıkları lüks genelevlerde çalıştırırlardı. Bu, bütün Mekke'yi yakıp kavuran sosyal bir dram olarak sürüp gitmekteydi. Mekkeli Arap yeni doğan kızını bunların eline düşmesin diye daha küçükken diri diri toprağa gömerdi. Bu nedenle kızı olan birisi kara kara düşünür, utancından yerin dibine geçerdi. Bu durum "dişi" üzerinden dönen bir şehvet ve güç çarkıydı.

61- Şayet Allah, insanları zulümleri ile cezalandırsaydı, yeryüzünde kımıldayan tek bir canlı bırakmazdı. Fakat onlara ölene kadar süre tanıyor. Ecel kapıyı çalınca ne bir saat ertelenir, ne de öne alınır.

62- Onlar aşağılayıp durdukları kızları Allah'a yakıştırırlar. Üstelik dilleri, yaptıklarının ne kadar güzel olduğunu söyleyerek yalan söyler.[25] Açıkçası onların hakkı ancak ateştir ve en önde onlar girecek ateşe!

63- Allah şahittir, senden önce birçok halklara elçiler gönderdik. Ne var ki şeytan onlara yaptıklarını güzel gösterdi. Bugün de onların dostudur. Onları acı bir azap bekliyor.

64- Biz sana bu kitabı görüş ayrılığına düştükleri konularda açıklama yapman, iman edeceklere yol göstermen ve sevgi ve merhamet kaynağı olsun diye indirdik.

65- ALLAH gökten su indirdi. Onunla kurumuş toprağa hayat verdi. Bu duyarlı bir halk için ayettir.[26]

66- Sağmal hayvanlarda da sizin için ibretler vardır. Bedenlerindeki bağırsak ve kan damarlarından mis gibi halis süt çıkarıp içiriyoruz.[27]

67- Yine siz, hurma ağaçlarının mey-

Bir yanda şehvetin sembolü haline getirilen tanrıça kızlar, diğer yanda güçlünün eline düşer korkusuyla gömülen zavallı kızlar arasında dönen zâlim bir çark...

[25] Harfi harfine: "Onlar 'kerih gördükleri şeyi Allaha yakıştırıyorlar. Dilleri ise en güzel olanın kendilerinin olduğunu söyleyip duruyor." Yani: Kızları hem toprağa gömülmesine göz yumacak kadar aşağılıyorlar, hem de Allah'ın kızları diye dişi putlara tapınıyorlar. Sonra da sanki çok iyi bir şey yapıyorlarmış gibi yaptıklarını ne kadar güzel olduğunu, Allaha tanrıçalar aracılığı ile nasıl da ibadet ettiklerini söyleyip duruyorlar. Madem bu kızlar sizin nazarınızda tanrıça olacak kadar önemli, neden toprağa gömüyorsunuz? Çünkü siz, ne tanrıçalara ne de Allaha tapıyorsunuz. Gerçekte siz güce ve şehvete tapıyorsunuz. Kızlar size para getiriyor. Onları zâlimce kullanıyorsunuz, üzerlerinden zengin oluyorsunuz. Öte yandan kızlar size şehvet yaşatıyor. Onlarla birlikte olurken kendinizden geçiyorsunuz. Gücü ve şehveti onlarda buluyorsunuz. Para ve şehvet getirdiği için tapınıyor, işiniz bitince bir mendil gibi kaldırıp atıyorsunuz. İtibarınızı zedelediği, toplumda sizi güçsüz duruma düşürdüğü için de toprağa gömüyorsunuz. Bu zâlim çarkın daha ne kadar süreceğini sanıyorsunuz? İşte bu öksüz, onlar adına soruyor: "Bu kızlar hangi suçlarından dolayı öldürüldü? Ey vicdansız zâlimler! Bu tefeci bezirgan çarkı başınıza geçecek, sonunuz geldi!"

[26] Yani: Bir peygamberin sevginin ve merhametin sesi olarak; kalbi paslanmış, yüreği kız çocuklarını gömecek derecede taşlaşmış, vicdanı kurumuş, ölmüş, bitmiş toplumlara vahiy soluğu üflemesi; Allah'ın gökten su indirip kurumuş topraklara hayat vermesi gibidir. Nitekim önceki elçilerin yaptığı da bundan başkası değildi. Örneğin **İsa,** "Allah'ın sesi" *(kelime)* olarak kendi halkına hayat veren vahiy soluğunu üflemiş *(ruhullah),* halkının üzerindeki ölü toprağını kaldırmak için "ben ölüleri diriltirim" demişti. Fakat tuttular bunu "ölmüş bir adamı diriltti" diye anladılar.

velerinden ve üzümlerden hem içecek hem de güzel yiyecekler çıkarırsınız. Bunlar aklı olan bir halk için birer ayettir.

68- Rabbin arıya da şöyle vahyetti.[28] "Dağlarda, ağaçlarda ve insanların kuracakları kovanlarda kendine yuva kur.

69- Sonra bütün meyvelerden ye. Rabbinin yollarında yürü." Böylece bedenlerinden çeşitli renklerde bir bal çıkar ki onda insanlar için şifa vardır. Bunlar

Oysa gökten inen su ile nasıl susuzluktan kurumuş ölü toprakları diriltiliyorsa, üzerine ölü toprağı serpilmiş toplumlar da inen vahiy ile elçilerin diriltici sesiyle *(kelime)* öyle dirilirler. Sözü doğru anlayın bir halk için bunlarda büyük ibretler vardır...

[27] Harfi harfine: "Onların karınlarındaki kan ve bağırsak arasından, içenin boğazından kayıp gidecek halis süt içiriyoruz." Yani: Bağırsak ve kan damarlarında meydana gelen kimyevi değişme sonucu ortaya çıkan, içimi lezzetli safbir süt çıkarıyoruz ve siz ondan içiyorsunuz...

[28] **VAHİY:** Sözlükte [V-H-Y] kökünden gelir. Mastarı "işaret etmek, îma etmek, gizlice söylemek, fısıldamak, kalbine ilham etmek" demektir, İşaret etmek, yol göstermek, gizlice söylemek, kalbine vermek *(îhâ);* sormak, öğrenmek, istemek, anlamak istemek, ilham almaya çalışmak, göndermek için çağırmak, almak, harekete geçirmek *(istîhâ);* alınmış, elde edilmiş, ..den mülhem *(müstevhâ);* söz, işaret, kitap, yazı *(vahy)* kelimeleri bu köktendir... Yukarıdaki ayette Allah'ın bal arısına vahyetmesi, arının yaptığı bilinen tabiî, doğal ve fıtri işleri "Rabbinin yollarında yürümek" olarak tarif etmesi vahiy olayının ne olduğunu anlamamız için son derece önemlidir. Öyle görünüyor ki tüm böcek, hayvan ve her kımıldayan canlı, Kuranın vahiy dediği içgüdüsel bir güç taşır. Böylece her varlık mertebesinde farklı bir aşama muhafaza edilmekle birlikte içgüdü, insanda akıl, vicdan, gönül, yürek ve zihin ile aynı kategoriye konulmuş olur. En üst derecede bu melekelerin tümü birden kendisinde uyananlar, insanların liderleri ve rehberleri olurlar. Bu liderler insan hayatının dini ve dünyevi her alanında görülürler. İstisnasız tümü ilahi vahye ve aydınlanmaya ulaşır. Yeni mekanik düzenin bir mucidi, evrenin şimdiye kadar gizli kalmış yönlerini ortaya çıkaran bir kâşif, güzel bir senfoni yazan müzisyen vb. bunların tümü kendi alanlarında manevî ilhama ulaşmış kişilerdir. Peygamberin bunlardan farkı, çalıştıkları alanın farklı olmasıdır. Manevi tabipler olan elçilerin ilk ve asıl fonksiyonu insanların manevi ve ahlaki hayatlarını yeniden düzenlemektir. Demek ki vahiy insanın vicdan, akıl, gönül, yürek, kalp ve zihin kapasitesinin tümünün birden "taşması" sonucu ortaya çıkıyor. Bu durumda Allah, benliği genişleyen, iç dünyası taşan kişi ile ilişki kuruyor ve onun temiz vicdanı ve saf yürek temizliği üzerinden insanlığa sesleniyor. Peygamber bu sesleniş ile tarihin meydanına çıkıyor ve kendini peygamber olarak dünyaya tanıtıyor. İddiasının arkasında durarak gerekirse savaşıyor, vuruşuyor. Böylece peygamber tıpkı arı gibi "Rabbinin yollarında

düşünen bir halk için birer ayettir.

70- SİZİ Allah yarattı, günü gelince de öldürür. İçinizden kimileri de avurtları çökmüş bunak bir ihtiyar oluncaya kadar yaşatılır.[29] Allah her şeyi bilen, her şeye güç yetirendir.

71- Allah rızık bakımından kiminizi kiminizden üstün kıldı. Oysa üstün kılınanlar mallarını "arada fark kalmaz, eşit hale geliriz" diye yanındakilerle paylaşmıyorlar.[30] Allah'ın nimetini mi inkâr ediyor bunlar?

72- Yine Allah sizlere kendi türünüzden eşler yarattı. Eşlerinizden oğullar ve torunlar verdi ve sizi hoş nimetlerle rızıklandırdı. Onlar şimdi kof hurafelere inanıp da Allah'ın nimetine nankörlük mü ediyorlar?

yürüyor." Şu halde Müslüman da tıpkı arı gibi Allah'ın yolunda yürümelidir. Aslında Allah bu yolu insanlığa göstermekte (hidayet) ve doğru yolda yürümek için bize Kur an ın ta ilk başında fatiha suresinde dua ettirmekteydi: "Bizi doğru yolda yürüt." İşte o yürüme bu yürümedir. Arının yaptığını yapmalı, tabiî ve fıtrî olan yollardan yürümeliyiz. Bu yol aynı zamanda Kur an lisanında "ahd-i misak" olarak tanımlanmıştır. Yani vicdanen, fıtraten, yaratılıştan bizde var olan içgüdünün, vicdanın sesinin, sağduyunun, Âdeme öğretilen esmanın yolundan yürümek; sık sık vicdanımıza dönmek ve buradan gelen sese *(galu bela)* kulak vermek. İşte vahiy bu sesin bir "el-emin" de zaman, mekân ve şartlar iyice kıvama erdiğinde, derunî bir varoluş sancısı ve yüksek derecede bir metafizik gerilimle fışkırıp taşmasıdır. Bu taşma hem vicdanın ve merhametin insanoğlunda canhıraş çığlığa dönüşmesi hem de Allah'ın bir "el-emin"in saf yürek temizliği üzerinden dile gelişidir. Bu durumda "arı bal yaptı" dememizle "Allah bal verdi" dememizin aynı şey olması gibi, "vahiy peygamberin vicdanından taştı" demekle "Allah peygambere vahiy gönderdi" demek bir ve aynı şey olur. Yani peygamberlik bir yüzüyle tümden kesbi, öteki yüzüyle tümden vehbîdir. Bu ikisi aynı anda, (hem dem, senkronik) olmaktadır. Tıpkı balığın denizle, denizin balıkla aynı anda hareket halinde olması gibi.

[29] Harfi harfine: "Sizden kiminiz de ömrünün en rezil dönemine geri çevrilir ki daha önce bildiklerini bilmez olsun."

[30] Harfi harfine: "Allah nzık' bakımından kiminizi kiminize 'tafdil' etti. Tafdil edilenler rızıklarını sağ ellerinin sahip olduklarına döndürüp de müsavi' hale gelmiyor."Bu ayet dört ayet sonra bir örnekle açıklanıyor ve konunun ne ile ilgili olduğu ifade ediliyor: İnfak... "Verdiğimiz rızıkları gizli açık infâk eden muktedir bir adam düşünün..." (Nahl; 75). Konu bununla ilgili. Ayette konu "rızıkta üstün kılındığı halde infâk etmeyenler, yanındaki ile eşit hale gelmekten kaçınanlar" ile ilgili. Yani Ebu Cehil, Velid bin Muğire vb. ile ilgili... "Allah'ın nimetini inkar etmek" tabirinin "şükretmemek" ile ilgili olduğunu yüzeysel bir yaklaşım, derinliği yok. Bilakis iyice baktığımızda "vermemek, infâk etmemek" ile ilgili olduğunu görürüz: **"Allah konuyu bir örnekle açıklıyor: Bir şehir düşünün; halkı güven ve huzur içinde yaşıyor. Her mekandan rızıklar geliyor. Derken Allah'ın nimetlerine**

73- Allah'ı bırakıp da göklerden ve yerden kendilerine verecek hiçbir rızka sahip olmayan ve olma ihtimali bulunmayan şeylere tapıyorlar.[31]

74- Artık Allah'a yakıştırmalar yapıp durmayın. Çünkü Allah bilir, siz bilemezsiniz.

75-Allah konuyu bir örnekle açıklıyor: Bir yanda kendine bile sahip olamayan zavallı bir kul, diğer yanda verdiğimiz güzel rızıkları gizli açık vermeye muktedir bir adam düşünün... Bunlar hiç aynı olur mu? O halde bütün övgü sadece Allah'a yakışır fakat çoğu bunun ayrımına varamaz.

76- Allah başka bir örnek daha veriyor: Sahibine yük olmaktan başka hiç bir işe yaramayan, eli ayağına dolanıp duran bir dilsiz düşünün... Böyle birisi, adaleti emreden ve doğru yolda yürüyen bilge biri ile aynı olabilir mi?[32]

77- Göklerin ve yerin uçsuz bucaksız

inkar ediyorlar ve yaptıklarına karşılık Allah onları açlık ve korkuyu tattırıyor." (Nahl; 112). Demek ki halkı güven ve huzur içinde yaşayan bir beldede (toplumda/ ülkede/şehirde) "yanındaki ile eşit hale gelmemek için vermemek" yüzünden açlık ortayı çıkıyor ve korku yayılıyor. Şu halde Allah'ın nimeti eşitlik oluyor. Çünkü cennette herkes eşittir. Bu nimeti infâktan kaçmak suretiyle inkar ederseniz açlığın ve yoksulluğun ortaya çıkmasına neden oluyorsunuz ve böylece eşitsizlik ortaya çıkıyor. İşte buna Kur'an Allah'ın nimetini inkar diyor. "Allah'ın nimetini inkar etmek" tabirinin geçtiği yerleri okuyun. Hep vermemek, infâk etmemek, eşit hale gelmekten kaçmak, açlık, korku geçiyor. Kur'an kendini tefsir ediyor zaten... Öte yandan Kuranda "ilah" ise içimizden bir takım insanlar oluyor. Bilgi, iktidar ve serveti kendi tekellerine alıp (istiğna) öteki insanlar üzerinde hegemonya (nehy) kurmaya kalkanlar oluyor. Tahtadan taştan putlar veya "bir" den fazlası varmış gibi gökteki tanrılar değil; insanlar, insanlar! Keza Kuranda "şirk" de esasında mülkte (iktidar ve servet) ortaklıktır: "O'nun oğlu/kızı yoktur. Mülkte ortağı (şerîkun fi'l-mülk) yoktur. Aciz kalmışta yardımcı (veli) edinmiş değildir." (İsra; 111). Bunlar kime karşı söyleniyor? Tanrının oğlu olduğunu iddia eden krallara, imparatorlara, içimizden Firavunlara... Allah'ın mülkü üzerinde çit çeviren, "Bu bana bendeki bir bilgi sayesinde verildi" diyen içimizden Karunlara... "Allah'a ulaşmak için bana gelin" diyen içimizden Hamanlara, Bel'amlara...

[31] Yani: "Allah, bizden birisinin kendisine tapmasından yüce ve uzaktır. Aksine biz, yıldızlara ve putlara ibadet ederiz. Yıldızlar ve putlar da yüce Allah'a ibadet ederler. Bunun delili geleneğimizdir. Çünkü rütbe ve mevki bakamından aşağıda olan insanlar, ancak padişahın huzurundaki büyük ve şerefli kimselere hizmet edebilirler. Bu büyük kimseler de padişaha hizmet ederler. Böyle bir hiyerarşi Allah ile aramızda da vardır. Biz büyüklerimizi aşarak doğrudan Allah'a nasıl ibadet ederiz. Büyüklerimiz bizi Allah'a götürür zaten..." diyerek kof hurafelere inanıyorlar (Razi). Bunu için Allah'a oğul, kız, eş isnat ediyorlar. Hâlbuki onlar kendi oğullarınız ve torunlarınızdır. Güzel güzel onlarla insanca yaşamak varken bunları Allah'a isnat

derinliklerini bilmek Allah'a mahsustur. Kıyamet olayı da yalnız bir göz kırpması gibi veya daha kısa bir anda olup bitecektir. Allah'ın her şeye gücü yeter.

78- Allah sizi annelerinizin karınlarından hiçbir şey bilmediğiniz bir halde çıkardı. Size kulaklar, gözler ve kalpler verdi ki şükredesiniz.[33]

79- Şu gökyüzünün boşluğunda, Allah'ın doğaya emaneti olarak uçuşan kuşları görmüyorlar mı? Onları boşlukta tutan ancak Allah'tır. Bunlar iman edecek bir halk için birer ayettir.

80- Allah size evlerinizi bir huzur ve dinlenme yeri yaptı. Hayvanların derilerinden gerek yolculuk sırasında, gerekse konup yerleştiğiniz günlerde kolayca taşıyabileceğiniz barınaklar yaptı. Ayrıca hayvanların yünlerinden, tüylerinden, kıllarından da bir süreye kadar kullanacağınız giyim, ev eşyası ve ticaret malı yarattı.[34]

81-Allah yarattığı şeylerden sizin için gölgeler; dağlardan sığınaklar, sıcaktan ve soğuktan koruyacak elbiseler, tehlikelerden koruyacak zırhlar yaptı. İşte size böyle nimet üstüne nimetler verdi. Umulur ki Allah'ın hakkını teslim edersiniz.

etmek de ne oluyor? Hiç mi aklınızı kullanmazsınız, birazcık düşünme yok mu?

[32] Demek ki ilk ayette kölelik ile özgürlük, yani bağımlı olmakla bağımsızlık, ikinci ayette de dilsizlik, yetersizlik, ehliyetsizlik ile dürüstlük, adalet ve liyakat karşılaştırılıyor. Bununla hem insanlar arası ilişkilere yönelik mesaj veriliyor, hem de Allah ile Arapların şahsında eski dünya dinlerinin Tanrı diye tapıp durduğu putlar, dişi varlıklar, rüzgâr, gök, yer altı vs. tanrıları mahkûm ediliyor. Hepsinin de bağımlı, dilsiz, hiçbir işe yaramayan uydurma tanrılar olduğu vurgulanıyor.

[33] Demek ki kalpler, gönüller, yürekler *(ef'ide),* gözler *(ebsâr)* ve kulak *{sem)* insan için bilgi edinme araçlarıdır. Bunların tümü birden kullanılarak hakikat nispeten idrak edilebilir. İnsanoğlu, gerçeği arama yolunda tüm duyu organlarını; kalbini (yüreğini, vicdanını, aklını, beynini, zihnini), gözlerini (müşahede, deney, tecrübe) ve kulaklarını (haber, rivayet, söz, nakil) harekete geçirmelidir. Tümünü birden seferber etmeli, birini diğerine kurban etmemelidir. Bir şeye yöneldiğinde bunların hepsi ile birlikte yönelmelidir. Bunu yapmazsa kalbini ve kulaklarını mühürlemiş, gözlerine de perde çekmiş olur. Böylece karanlıklar içinde kalır. Kuranda sıkça geçen kalp, göz, kulak üçlemesi aynı zamanda bilgi teorisi (epistemoloji) açsından neyi esas almamız gerektiğinin mesajını da vermektedir.

[34] Ayette geçen *evhâr* sözcüğü, Kuran ın indiği sırada özellikle develerin omuz kısmında bulunan ve ince giysiler, bazen de bedevi çadırı örmekte kullanılan yumuşak, ince yünler demekti. Bugün ayette ifade edilen hayvan derilerinin *{culud)* deri sanayinde üretilen mamuller olarak anlaşılması da mümkündür.

[35] **MEŞİET(DİLEME):** Bkz. 76/30 ve 68/32 ilgili dipnotlar.

82- FAKAT hala aldırış etmezlerse artık senin üzerine düşen ancak açıklamaları ulaştırmaktır.

83- Allah'ın nimetini biliyorlar, sonra da onu inkâr ediyorlar. Bunların çoğu nankördür!

84- Bir gün gelecek, her çağın peygamberini tanık olarak çağıracağız. Sonra kâfirlere ne yeni bir şans verilecek, ne de mazeretlerine itibar edilecektir.

85- O zulmedenler azabı gördükleri zaman, artık mazeretin azabı hafifletmediğini ve yeni bir şans daha verilmediğini anlayacaklar.

86- Allah'a ortak koşanlar ortaklarını gördüklerinde: "Ey Rabbimiz, işte seni bırakıp kendilerine taptığımız ortaklarımız bunlar." diyecekler. Onlar da: "Hayır, yalan bütün bunlar!" diye üzerlerine alınmayacaklar.

87- O gün Allah'ın hakkını teslim edecekler. Gel gör ki bütün uydurdukları ortaklar kendilerini bırakarak ortalıktan kaybolacak!

88- Hem kâfirlik eden hem de Allah'ın yolundan alıkoyanların, fesat çıkarıp durmalarına karşılık üzerlerine azap üstüne azap yağacak.

89- Gün gelecek, her çağın peygamberini çağdaşlarına tanıklık yapması için çağıracağız. Seni de çağdaşların için tanıklığa çağıracağız. Sana bu kitabı ihtiyaç duydukları her şeyi açıklayarak Müslümanlara yol gösteresin, sevgi ve merhamet kaynağı olasın ve müjdeler veresin diye indirdik!

90- İYİ DİNLEYİN! Allah size adaleti, güzelliği ve yakınlardan başlayarak vermeyi emrediyor. Çirkinliği, başkasının hakkına tecavüzü ve zorbalığı yasaklıyor! Böyle öğüt veriyor ki üzerinde iyice düşünüp taşmasınız.

91- Verdiğiniz bir sözü Allah'a verilmiş söz sayıp arkasında durun. Yemin billâh söz verip sonra da bozmayın. Allah'ı şahit tutarak verdiğiniz sözü nasıl bozarsınız. Allah yaptıklarınızı tamamen biliyor.

92- İster zayıf olsun ister güçlü herhangi bir toplulukla yaptığınız antlaşmayı, ipliğini iyice eğirdikten sonra söken kadın gibi bozmayın. Yaptığınız antlaşmaları oyuncağa çevirmeyin. Allah sizi verdiğiniz sözle imtihan eder. Tartışıp durduğunuz şeyler kıyamet günü size açıklanacaktır, hiç kuşkusuz.

93- Allah isteseydi hepinizi bir tek ümmet yapardı. Fakat Allah müstahak gördüğünü saptırır, lâyık gördüğünü doğru yolda yürütür.[35] Bütün yaptıklarınızdan hesaba çekileceksiniz.

94- Sözleşmelerinizi aranızda oyuncağa çevirmeyin.[36] Aksi halde yere sağlam basmışken ayağınız kayar. Allah yolundan saptığınız için fena halde acı tadarsınız. Ahirette de pek büyük bir azap dokunur.

95- Allah'a verdiğiniz sözü üç beş kuruşa satmayın. Eğer bilirseniz Allah'ın katındaki daha değerlidir.

Harfi harfine: "Yeminlerinizi aranızda hile ve aldatma aracı yapmayın."

Demek ki Kuranı, mümin bir kalple ve Allaha dayanarak okumak, anlamak,

96- Sizin yanınızdaki tükenir, Allah'ın katındaki ise kalıcıdır. Unutmayın ki güçlüklere göğüs gerenlere, yaptıkları işin daha güzeli ile karşılığını vereceğiz.

97- Erkek veya kadın her kim mü'min olarak iyi, güzel ve doğru için çalışırsa ona hoş bir hayat yaşatacağız. Yaptıklarının daha güzeli ile karşılığını vereceğiz.

98- ŞİMDİ Kur'an okuduğun zaman önce o kovulmuş şeytandan Allah'a sığın.

99- Açıkçası iman edip de Rablerine dayananlara şeytanın gücü yetmez.

100-Şeytanın gücü sadece onu dost edinenlere ve Allah'a ortak koşanlara yeter.[37]

101- Biz bir ayetin yerine başka bir ayet getirdiğimizde,[38] iniş süreci tamamen bilgimiz dâhilinde gerçekleştiği halde, o şeytana dost olanlar: "Sen

yorumlamak ve yaşamak gerekir. Yani Kuranı okumak sadece yüzünden ezbere okuyup geçmek olmadığı gibi, şeytanı kovmak da "Euzu besmele çekerek" hatim yapıp geçmek değildir. Kuranı anlarken ve yorumlarken çıkar, menfaat, heva ve heves, makam ve mevki, zenginlik, itibar, şan, şöhret gibi dürtülerin etkisinden uzak durmak gerekir. Öyle görünüyor ki okuma *(quran)* hareketi üç temel soru etrafında anlamını bulmaktadır: 1- Allah ne dedi? *(tebyin), 2-* Allah ne demek istedi? *(tefsir),* 3- Allah ne derdi? *(tevil).* İslam tarihi açısından bunlar sırayla *ibda, ihya* ve *inşa* çağlarının da temel soruları anlamına gelmektedir. Yani bu üç çağ değiştikçe temel soru da buna paralel olarak değişir. Vurgu birinden diğerine doğru kayar. **Hz. Peygamber (s.a.v)** 'in sağlığında *ibda,* o vefat ettikten sonra *ihya,* kurduğu ümmet dağılıp parçalandığı zaman, yani sosyo-politik varlık olarak öldüğü zaman da *inşa* çağlarının soruları ön plana çıkar. Bu sorular biri diğerini destekleyen, birbirinin içinden çıkan, hep aynı anda fakat vurguda kaymalar yapılarak ele alınır. İşte bütün bunlara okuma *(qıraat)* denir. Bu okuma ilk olarak *"iqra"* emri ile başlamıştır. Bu doğrultuda yirmi üç yıl süren bir okuma gerçekleşmiş; Allah, varlık, evren, insan, toplum, şehir, devlet, din, ahlâk, aile, savaş, barış vs. hayatın tüm alanları yeni bir okumaya tabi tutulmuştur. Sonunda ortaya temelinde ahlâkîliğin yattığı siyasal-sosyal bir hamle olarak "Medine" çıkmıştır. **Hz. Peygamber (s.a.v)** 63 yaşına geldiğinde yol *(din)* kemale ermiş, yani okuma tamamlanmış ve hayatın içinde şekillenen okuma parçalarının tümüne birden "okunmuş olan" *(quran),* her aşaması Allah ile olan bu yola da *(İslâm)* denmiştir. Şu halde Kur an, masa başında yazılmış bir kitap değildir. İçinde hayatın ta kendisi; yalnızlıklar, arayışlar, umutlar, çığlıklar, haykırışlar, at kişnemeleri, kılıç şakırtıları, zincirlerini şakırdatan köle iniltileri, toprağa diri diri gömülen çocuk ağlamaları, esir kızlar, hareme kapatılan kadınlar, ateş çukurları, çarmıh feryatları, savaş, barış, dostluk, kardeşlik, ihanet, ikiyüzlülük, nankörlük, inkâr, adalet, özgürlük, fedakârlık, aşk, ölüm, kıyamet, intikam, evlilik, kadın, suç, ceza, tarih, insanlık, doğa, gelecek vs. tüm renkliliği ile yaşam vardır.

uyduruyorsun!" diyorlar. Hayır! Onların çoğu bunun bilincinde değil.

102- Söyle onlara: "Kur'an'ı o temiz ruh;[39] Rabbinden, iman edenlere/güvenenlere direnç kaynağı olsun, Müslümanlara[40] yol göstersin ve müj-

Çünkü Kuran yirmi üç yıl süren bir "heyecan fırtınasının" geride kalan metinlerinden ibarettir. Bu nedenle Kur an sadece bir metin değildir! İşte bunu okurken doğru okumalı, bağlamından koparmamalı, mümin bir kalple ve Allah ile olarak; yüreği O nunla atarak, metafizik bir gerilim içinde okunmalıdır. Aksi halde yaşamın dışına itilecek, esas amacından saptırılarak üfürükçülük, kehanet, fal, büyü, mitoloji, cifr, şifre, ezber, ayin vs. metni haline gelecektir. İşte bunu yapanlar şeytana dost olanlar ve Allaha ortak koşanlardır...

[38] **TEBDİL:** Bu ayette mastarı "yerine bedel olarak başka bir şey getirmek" anlamına gelen [B-D-L] kökü, mastarı "değiştirmek, aktarmak, nakletmek" anlamına gelen [N-S-H] kökü ile eş anlamlı olarak kullanılıyor. Değiştirme, bir şeyin kendisinde olursa buna iptal etmek; ortadan kaldırmak deniyor. "Güneş, gölgeyi neshetti" demek "güneş gölgenin yerine geçti, güneş gölgeyi iptal etti, ortadan kaldırdı" demektir. Keza ruhların birbirine aktarılması, nakledilmesi, geçmesi *(tenasüh);* bir eseri başka bir yere aktarmak, kopya etmek, çoğaltmak *(istinsah);* kopya edilmiş, suret *(nüsha);* mirasın kendisi paylaştırılmadan olduğu gibi durduğu halde mirasçıların arka arkaya ölmesi *(münâsaha)* kelimeleri de bu köktendir... Her ne kadar *nesh* aktarmak, nakletmek, gidermek anlamlarında ortak gibi kullanılıyorsa da hepsinin temeli değiştirmek, yenilemek anlamındadır (Elmalılı). Şu halde ayette: "Vahyettiğimiz bir mesaj yeryüzünden silinip unutulursa mutlaka onun yerine yenisini vahyederiz." denmek istenmektedir. Demek ki insanlık hiçbir zaman vahiysiz kalmaz. Çağlar geçtikçe, nesiller birbiri ardı sıra geldikçe, insanlık evrildikçe, mevsimler başkalaştıkça, iklimler değiştikçe vahiyler de yenilenir. Öte yandan sürekli yaratma devam ettikçe, *halk-ı cedid* sürdükçe, yeni zuhurlar meydana geldikçe, başka başka tecelliler oldukça âlem de değişip yenilenir. Allah bu yeniden yaratmaların *(halk-ı cedid)* dinamik temposuna ayak uyduranlarla birlikte tarih boyunca yürür. Allah onlara, onlar da Allaha yardım ederler. Böylece yaratılış ezeli ve ebedi bir süreç, boyuna oluş ve akış manası kazanır. Bu durumda vahiy arıdan karıncaya, bitkiden insana bütün varlıklara açıktır. Alma kabiliyetine paralel insanlık vicdanı vahye muhatap olur. Allah bu uyanmış vicdanlar üzerinden insanlığa zaman zaman seslenir. Kim Allaha yürüyerek gelirse Allah ona koşarak gelir... Şu halde ilâhî mesajların insanlık âleminde yenilenmesi iki türlü olmaktadır: **1-** *Nesh* yoluyla yenilenme; yeni bir din ve peygamberlik başlatılmasıdır. Bu yeni hareket unutulmuş olanı diriltir, silinmiş olanı yeniler, ihtiyaç duyulanı getirir. 2- *Tecdid* yoluyla yenilenme; mesajları yeryüzünden henüz silinmemiş, tarihen yok olmamış fakat eskimiş, yıpranmış bir peygamber tebligatının, onun ümmeti içinden

deler versin diye hak olarak indirdi."

103- Hakkı örtmek/yok etmek isteyenlerin: "Ona bunları bir adam öğretiyor." dediklerini elbette biliyoruz. Kastettikleri şahsın dili yabancıdır. Bu Kur'an ise gayet açık bir Arapça'dır.[41]

müceddidler yoluyla yenilenmesidir. Böylece her çağda din anlayışları da yenilenmiş olur. Demek ki bir peygamber aracılığı ile yapılan yeniliklere *nesh,* müceddidler aracılığı ile yapılan yeniliklere de *tecdid* diyoruz. Paygamberle müceddid arasındaki fark ise şudur: Peygamber önceki şeriatı kaldırır yerine yeni bir şeriat getirir. Müceddid ise son peygamberin getirdiği şeriat üzerinde yürür. Fakat onu eskime, yıpranma, donma ve tıkanma anlarında yeniden yorumlar. Lâfzî ve formel tıkanmaları açmak için makasıt (en temel amaçlar, nihai hedefler), maslahat (iyilik, güzellik ve doğruluk temelli yararlar), akıl ve vicdanı esas alan yeniden yorumlamalara girişir. Bu faaliyet yeni bir şeriat getirme şeklinde değil, var olan şeriatı sürdürme, devam ettirme, genişletme, zenginleştirme şeklinde olur. Bu konuda elçilere yeni bir şeriat başlatma yetkisi verildiği gibi, müceddidlere de var olan şeriatı yeniden inşa etme, hükmü erteleme, yürürlüğünü durdurma, tekrar yürürlüğe koyma, gerekirse aynı doğrultuda benzer hükümler icat etme; zenginleştirme, geliştirme, açımlama yetkisi verilmiştir. Ancak insanlığa yeni bir din vazetme yetkisi sadece Allah'a aittir. Eğer dinde reform yapılacaksa bunu sadece Allah yapar, çünkü din Onundur. Bize düşen, zaman aşımına uğradıkça kendi din anlayışlarımızda reformlar yapmak ve böylece İslam'ı meydan okuyucu bir dinamizmle sürdürmektedir...

[39] **RUHU'L-GUDS:** Sözlükte mastarı "pek uzağa gitmek" demek olan [G-D-S] kökü ile mastarı "devam etmek, akşam üzeri gitmek" demek olan [R-V-H] kökünden türetilen iki kelimeden oluşan "ruhu'l-kuds" tabiri aynı anda iki anlama gelmektedir. Uzak olmak, pislikten uzaklaşmak, temizlik, paklık, arılık manasında kullanılan *kutsal, takdis, mukaddes* vb. kelimeler [G-D-S] kökünden gelir. Eski Türkçe'de ise (7. yüzyıl) *kut* rahmet, bereket, baht, talih demektir. Yeni (1942) Türkçe'de *kutsal, kutlu* kelimeleri de buradan türetilmiş. Sözlükte [R-V-H] kökünden türetilen *ruh* ise hareket, canlılık ve idrak (algı) anlamlarına verilen genel bir isimdir (Elmalılı). Demek ki bir şeyde ruh olması için bu üçünün bulunması gerekir. Türkçe'de *ruh, rahat, rayiha {koku), mürevvih {dingin), istirahat, teravih, müsterih* vb. kelimeler bu kökten gelir. Şu halde Kuddus un Ruhu *{Ruhul-Kuds),* "kirlilikten uzak olanın hareketliliği, canlıllığı ve algısı" manasına gelir ki Allah'ın elçilere bahşettiği vicdanî duyarlılık ve idrak (algı) kuvveti demek olur. Bu ise tertemiz vicdan, ruh dinginliği, yürek temizliği dediğimiz şeydir. Demek ki Kuranın hatabî dilinde *Ruhul-Kudus* veya *Cebrail* olarak ifade edilen kavramsallaştırma burhanî dile çevrildiğinde peygamberi melekenin sembolik ifadesi olur. Zira peygamberi diğer insanlardan ayıran özellik peygamberi melekeye sahip olmasıdır. Çobanın sürüden akıllılığı sayesinde temayüz etmesi gibi peygamberlik de uygun zamanı bulduğunda diğer insanlardan temayüz ederek yeşeren tabiî ve özel bir melekedir. Bunda garip

104- Allah'ın ayetlerine inanmayanları, Allah doğru yolda yürütmez. Onları çok acı bir azap bekliyor.

105- Yalanı Allah'ın ayetlerine inanmayanlar uydurur, asıl yalancı onlardır.

106- Kim imanından sonra Allah'a nankörlük ederse; kalbi imanla dopdolu olduğu halde zorlanan hariç, kim böyle küfre göğsünü açarsa Allah'ı çok kızdırmış olur. Bunu yapanları büyük bir azap bekliyor.[42]

107- Bunun sebebi, onların dünya hayatını sevip onu ahirete tercih etmiş olmalarıdır. Allah kâfirler güruhunu doğru yolda yürütmez

108- İşte Allah'ın kalplerini, kulakla-

olan bir şey yoktur. Bazen özel birisi çıkar ve kusursuz bir melekeye sahip olur. Bir şair, bir fizikçi veya bir nakkaş, mesleğinin veya sanatının ustası haline gelir. Manevî hastalıkların iyileştirebilme gücüne sahip olan ve bundan dolayı insanoğlunu ahlâkî açıdan yeniden vücuda getiren kişiye de peygamber deriz... Şimdi, yaptığımız bu "burhani" açıklamanın Kur anın "hatabî" dilindeki karşılığı "Ruhu'l-Kudüs ile desteklenmek" veya "Cebrail'in vahiy getirmesi" olarak ifade edilmektedir. Keza Mikail, Azrail, İsrafil gibi melâike isimleri de burhanî dile çevrildiğinde Allah'ın gücü, kuvveti, sevgi ve merhameti, soluğu, nefesi, yaşam vermesi, alması, yaratması, bitirmesi, sona erdirmesi, yeniden oldurması, âlemde canlılık ve hareket olarak zuhur etmesi vb. demek olur. Bu tür okuyuş O'nun *(Huve)* canlı ve yaratıcı faaliyetinin kimi boyutlarının insan idrakindeki "görüm"leridir... Dolayısıyla her iki açıklama arasında bir çelişki yoktur. Tabiri caizse hatabî okuma yukarıdan aşağıya, burhanî okuma da aşağıdan yukarıya seyreder. Aslında her ikisi de bir ve aynı şeydir. Bu, insan-Allah ilişkisindeki aktüel, canlı ve dinamik temponun ritmidir. Bazen biz O'nun kelimelerini, bazen O bizim kelimelerimizi kullanır. Fakat ne biz O'yuz, ne de O biz. İnsan insandır, karınca karınca, bitki bitki, hayvan hayvan, Allah da Allah... Bütün oluşlar "Mutlak oluş" içinde olurlar (Allahu alem)... Ayrıca Bkz. VAHİY: 16/68. ayet dipnotu.

[40] **MÜSLÜMAN:** Bkz. 68/35. ayet dipnotu.

[41] Ayette bahsedilen ve dili Arapça olmayan adamın kim olduğu klasik tefsirlerde uzun uzadıya tartışılmıştır. O yıllarda Mekke'de yaşayan veya Mekke'ye gelip giden, çok kitap okuyan, dini kısaları bilen bir takım insanlar vardı. Kâfirler **Muhammed** (s.a.v)'in bunlardan birisi ile ilişkisi olduğunu öne sürüyorlardı. Bu adamın kim olduğuna dair onlarca isim rivayet ediliyorsa da önemli olan, böyle bir durumun söz konusu olmadığının çok açık bir dille ortaya konulmuş olmasıdır. Burada Kuranın böylesi bir ilişkiyi reddederken kullandığı argüman dikkat çekicidir. **Muhammed** (s.a.v)'in zaten okuma yazma bilmediği değil, adı geçen adamın dilinin yabancı olduğu, o adamın zaten Arapça bilmediği ifade ediliyor...

[42] Rivayete göre Mekke'de **Bilal, Ammar, Habbab, Sümeyye, Suheyb, Cebr** gibi sahabeler ağır işkencelere maruz kalmıştı. Bunlardan kimisi işkence altında şehit olmuş, kimisi de zahiren putları övmüş, hak yoldan döndüğünü söylemek zorunda

rını ve gözlerini mühürlediği kimseler bunlardır. Çünkü onlar duygusuz, kör ve sağır olmayı tercih ettiler.[43]

109- Açıkçası onlar ahirette tümden kaybedecekler.

110- Senin Rabbin ağır baskıların ardından hicret edenlerle, mücadeleyi bırakmayanlarla ve güçlüklere göğüs gerenlerle birliktedir. Rabbin artık tabiî ki onları bağışlayacak, sevgi ve merhametini eksik etmeyecektir.

111-Herkesin kendi canını kurtarmak için çalışacağı, yaptığının karşılığını tastamam bulacağı ve hiç kimsenin haksızlığa uğramayacağı o gün...

112-ALLAH, konuyu bir örnekle açıklıyor: Bir şehir düşünün; halkı güven ve huzur içinde yaşıyor. Bolluk ve refah içinde yüzüyorlar. Gelin görün ki Allah'ın nimetlerine nankörlük ediyorlar. Derken yaptıklarına karşılık Allah onları açlık ve korkuyla tanıştırıyor.

113- Üstelik onlara içlerinden bir peygamber de geliyor. Onu bütün bunlar yalan diye dışlıyorlar. Derken bir afet nankörlük edip dururlarken onları kıskıvrak yakalayıveriyor...

114- ŞU HALDE Allah'ın size verdiği rızıkiardan helal ve hoş olarak yiyin de Allah'ın nimetine şükredin. Eğer gerçekten O'nun için çalışıp ibadet etmek diye bir derdiniz varsa.

kalmıştı. Ayet bunlar hakkında nazil olmuştur (Razi, İbn Kesir, Kurtubi). Görüldüğü gibi ayette isteyerek ve bilerek, kendi özgür iradesiyle imandan sonra küfrü tercih edenlerin durumunun vahametine dikkat çekiliyor ve zoraki söylenen sözlerden dolayı sorumluluğun olmadığı beyan ediliyor.

[43] Harfi harfine: "İşte onlar gafillerdir." Gafiller, ayetin bağlamında kalpsiz, kör ve sağır olmayı tercih eden, bunlardan habersiz yaşayan, kalbiyle duygulanmayı, imana gelmeyi, kulağıyla doğru sözü işitmeyi, gözleriyle gerçekleri görmeyi beceremeyen vurdumduymazlar manasında kullanılıyor. Kalbi, kulağı, gözü mühürleme burada başlangıç değil sonuç olmaktadır. Türkçe'deki "eden bulur" sözündeki mana bir fikir verebilir. Bu ayet, Kurana hâkim olan "Biz" vurgusu ile konuşma üslûbuna tipik örnektir. Bu üslûbun ne anlam ifade ettiğini bilmeyen birisi mantıken şöyle sorabilir: "Madem kâfirlerin kalbini, kulaklarını ve gözlerini mühürleyen kendisi, o halde neden kâfir oldunuz diye cehenneme atıyor?" Oysa Kurana göre yaşatan, öldüren, rızık veren, rızkı daraltan, hidayete erdiren, saptıran, yağmuru yağdıran, rüzgârı estiren, güçlü kuvvetli kullarını sapıtmışların üzerine salan, savaşta düşmanın yüzüne toprağı atan, uyku bastıran vs. hepsi O'dur. Kuranın bu üslûbu İslâm tarihinde başlıca iki ekolün doğmasına neden olmuştur. Örneğin, **Razi** nin tefsiri baştan sonra bu iki ekolün (Eşari-Mutezile), neredeyse her ayette karşı karşıya gelmesi ve birbirine cevap yetiştirmesi tartışmalarıyla doludur. Birisi bu tür ayetleri hemen hakikî diğeri mecazî anlamıyla yorumlar. Allah-insan ikilemi içinde devam eden bu tartışma sürgit yinelenir. Birisi daima "biz dediğine göre demek yapan-eden hep Allah" derken diğeri "hayır aslında yapan-eden insan, o zaman özgür

115- Allah size ancak ölüyü, kanı, domuz etini, bir de Allah'tan başkasının adına kesileni yasaklıyor. Fakat kim de çaresiz kalırsa, başka çaresizin hakkını yemeksizin ve haddi aşmaksızın yiyebilir. Allah çok bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

116- Dilinize geldiği gibi konuşarak, yalan yanlış "şu helal, bu haram" deyip durmayın. Böyle yaparsanız Allah adına yalan uydurmuş olursunuz. Allah adına yalan uyduranlar ise asla kurtulamaz

117- Bu az bir çıkar için acı bir azabı tatmak olur.

118-Yahudilere de daha önce sana bu anlattıklarımızı haram kılmıştık. Biz onlara haksızlık yapmadık fakat onlar kendi kendilerine haksızlık ediyorlardı.

119- Senin Rabbin, cahillik yapıp kötülüğe bulaşan fakat arkasından pişman olup düzelen kimselerin yanındadır. Rabbin böyle birisini tabiî ki bağışlar, sevgi ve merhametle karşılar.[44]

120- DORUSU İbrahim sağduyu sahibi, Allah için ayağa kalkmış bir önderdi. Asla ortak koşanlardan değildi.

121- Çünkü İbrahim, kendisini seçerek doğruluk ve dürüstlük yolunda yürümesini sağlayan Allah'a şükranlık hisleriyle dopdoluydu.

122- Biz ona dünyada güzellik verdik, ahirette de güzel ahlak sahipleriyle beraber olacaktır.

123- SONUÇ OLARAK, sana vahyediyoruz ki hiçbir zaman Allah'a ortak koşanlardan olmayan ve sağduyudan şaşmayan İbrahim'in yolundan ayrılma.

124- Cumartesi yasağı, o konuda ileri geri konuşanlara farz kılınmıştı. Gerçek şu ki Rabbin, tartışıp durdukları konularda son noktayı kıyamet gününde koyacaktır.

irade ve imtihan ortadan kalkar." der. Oysa Kur an "Biz" derken içinde Allah'ın ve insanın aynı anda, hem dem hareket halinde olduğu bir eylemlilik sürecini kastetmektedir. Allah, insan, doğa, tabiat vs. bütün oluş ve akışın "Biz" diye ifade edilmesi bundandır. "Biz" ifadesi içine hepsini almaktadır. Hitap, Allah'ı inkâr eden birisine yönelikse Allah, insanı inkâr eden birisine yönelikse insan, tabiatı inkâr eden birisine yönelikse tabiat öne çıkarılıyor. Fakat bunların hepsi sonuçta bölünmez bütün olarak görülüyor ve "Biz" diyen üslûp, bu bölünmez bütünlüğün dildeki ifadesi oluyor...

[44] Bu pasajda Kuran (114-119), keyfi yasaklarla boğulmuş toplumu rahatlatıyor. Yasakları azaltarak özgürlüğe, sınırsız özgürlüğü kısıtlayarak adalete vurgu yapıyor. Kur anın indiği toplumda keyfi olarak birçok şey yasaklanmış, yine keyfi olarak riayet edilmesi gereken bir çok şey de serbest bırakılmıştı. Kuran ikisi Mekkî (6/145,16/115), ikisi de Medenî surede (2/173, 5/3) olmak üzere dört şeyi (leş, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına kesilenler) aynı ifadelerle yasaklamıştır. Keza insanı, yemekten de öte onu öldürmeyi, hayvanlardan da yenilebilecek olanları belirtmiş ve eski dünyanın ölü eti yeme, insan kurban etme, kan içme,

125- Sağduyuya[45] seslenen bir bilgelik[46] ve dokunaklı[47] bir söylemle[48] Rabbinin yoluna davet et. Onlarla tartışırken en zarifinden centilmenliği[49] elden bırakma.[50] Rabbin, yoldan çıkanı da yola gelecek olanı da çok iyi bilendir.

126- Eğer karşılık verecek olursanız ancak size yapılanın aynıyla karşılık verin. Şayet "ya sabır" derseniz bu güçlüklere göğüs gerenler için daha hayırlıdır.[51]

127- Güçlüklere göğüs ger, unutma ki sana güçlüklere göğüs germe gücü veren Allah'tır. Onlar için üzülme; o asılsız, kuru iftiralar asla moralini bozmasın.

128- Allah, öfkesini çekmekten sakınanlarla ve güzel ahlâk sahipleriyle beraberdir.

domuz, tanrılara insan ve hayvan kurbanları sunup sonra da onları yeme gibi; aslında vahşî ve barbar dünyaya ait gelenekleri yasaklamıştır. İnsanlığa medenileşme yolunda adımlar attırmıştır. Bunların daha önce de yasaklanmış olduğunu bildirmiş ve bunun dışında keyfi olarak insanları "şu yasak, bu serbest" diyerek haram ve helal ilan edip durmaktan men etmiştir. Mecelledeki "eşyada aslolan ibahadır" (serbestlik esastır) kuralı da buraya dayanır.

[45] Sağduyu: Aklıselim, basiret, hissiselim, sağgörü, diri kalmış duyu, vicdanın sesi.

[46] Bilgelik: Agâh, derya, konuya vakıf, derin düşünen, görmüş geçirmiş, hayatın öğrettikleriyle konuşan, süzülmüş bilgi sahibi.

[47] Dokunaklı: Etkili; birebir, çekici, tesirli, ağırbaşlı, saygın, tutarlı, üzerinde iyi çalışılmış, düşündüren, duygulandıran.

[48] Söylem: Hitap, hitabet, söyleniş, sesleniş.

[49] Centilmen: Beyefendi, çelebi, edep erkân bilir, edepli, efendi, görgülü, ince, kibar, medenî, nazik, sosyal, terbiyeli, uygar, yol yordam bilir.

[50] Harfi harfine: "Rabbinin yoluna 'hikmet' ile Vaaz-ı hasene' ile davet et. Onlarla en güzel şekilde mücadele' et."

[51] Yani: Tartışırken haddi aşmayın, centilmenliği elden bırakmayın, ayıp araştırmayın, muhatabın kişiliği ile oynamayın, işi şahsiyete dökmeyin. Fakat kişiliğinizle oynanır, şahsiyetinize saldırı olursa da susmayın, ithamları hiç de altta kalmayarak cevaplandırın. Gerçekle, doğrulukla, dürüstlükle direnin. Yalana, dolana, iftiraya, sahtekârlığa, şaklabanlığa pirim vermeyin. Eğer sözün bir manası kalmamışsa "ya sabır" deyip geçin...

29 - (88) ANKEBUT SURESİ

Mekke'de inmiştir, 69 ayettir. Mekke döneminde inen surelerin sonuncularındandır. Bazı ayetleri Medine döneminde nazil olmuştur. Bu nedenle surede Mekke'den Medine'ye geçişin izleri görülür. Münafık terimi ilk olarak bu surede geçer. Adını, inkarcıların inançlarının örümcek yuvasına benzetildiği 41. ayetteki örümcek (ankebut) kelimesinden almış görünmektedir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- Elif, Lâm, Mim.

2- İnsanlar sadece "iman ettik" demeleriyle bırakılacaklarını ve sınavdan geçmeyeceklerini mi sanıyorlar?

3- İYİ DİNLEYİN! Biz onlardan öncekileri de sınavdan geçirdik. Böylece Allah, kim doğruluk üzere yaşıyor kim de hayatını yalan üzerine kurmuş, bilip ortaya çıkarmış olacak.[1]

4- Yoksa kötülük yapanlar bizden kaçıp kurtulacaklarını mı sanıyorlar? Ne kötü bir anlayış bu!

5- Her kim Allah'a kavuşmayı arzu ederse Allah'ın belirlediği ecel gelip çatacaktır. O her şeyi işitiyor, her şeyi biliyor.

6- Kim çalışıp çabalarsa yalnızca kendisi için çalışıp çabalamış olur.[2] Allah'ın hiçbir şeye ihtiyacı yoktur.

7- İman edip iyi, güzel ve doğru işler yapanların kötülüklerini örteriz. Yaptıklarının daha güzeli ile karşılık veririz.

8- Biz insana anne-babasına güzellikle davranmasını tavsiye ettik. Ancak onlar tutar da hakkında hiçbir bilgiye sahip olmadığın bir şeyi bana ortak koşman için zorlarlarsa onları dinleme.[3] Bana geleceksiniz ve ben o

[1] Harfi harfine: "Şüphesiz Biz onlardan öncekileri de 'fitneye uğrattık. Allah sadıkları kesinlikle bilecek ve yalancıları da kesinlikle bilecek." Bu tür ayetler tarih boyunca İslâm düşüncesinin iki ana ekolünü (Mutezile/Eş'ari) hep karşı karşıya getirmiştir. "Allah'ın "ilim" sıfatı veya felsefî tabirle "Tanrının bilgisi" olarak, ünlü tartışma "bilmenin" ne manaya geldiğinin etrafında döner. Dahası bu iki ekol tefsir tarihinde neredeyse her ayette karşı karşıya gelerek "Tanrı-insan" ikilemi içinde, biri daha çok "insana", diğeri daha çok "Tanrıya" vurguyla öne çıkar. **Razi**'nin *Mefatihul-Gayb* adlı dev tefsiri baştan sona neredeyse her ayette bu karşı karşıya gelmeyi yansıtır. Bir örnekle açıklayacak olursak Allah engin bir deniz ise bizler O'nun içindeki su altı varlıkları gibiyizdir. Burada klâsik ekollerden örneğin Eş arilik sürekli olarak denize, Mutezile ise sürekli olarak balıklara vurgu yapar... Oysa her ikisi iç içedir. Deniz hareket ettikçe balık, balık hareket ettikçe de deniz hareket etmiş olur. Şu halde Allah'ın "bilmesi" denizin içindeki balıkların ne yaptığını bilmesi gibidir. Bu metafor "Allah-insan ilişkisi" hakkında belki bir fikir verebilir...

[2] **CİHAD:** 2/218. ayet dipnotu.

[3] Demek ki anne-babaya güzellikle muamele, onların doğrudan "isimlerine" değil

zaman yaptığınız her şeyi gözünüzün önüne sereceğim.

9- İman edip iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanları ise iyi, güzel ve doğru olanların arasına katacağız.

10- BAZI İNSANLAR, "Allah'a iman ettik!" der dururlar. Fakat Allah yolunda en küçük bir sıkıntıya gelemez, bir eziyete uğradıklarında insanlardan gelen eziyetleri Allah'ın azabı gibi tutarlar. Böylesi tiplerin Rabbinden bir yardım gelince hemen; "Kesinlikle biz sizinle beraberdik." diyeceklerinden hiç kuşkun olmasın. İyi de, Allah'ın insanların içlerinden ne geçirdiğini en ince ayrıntısına kadar bildiğinden haberleri yok mu bunların?

11-Allah, iman edenleri/güvenenlerin de Münâfıkların/infâk etmeyenlerin[4] de kimler olduğunu gösterecek.

12- Kâfirler iman edenlere/güvenenlere: "Bizim gibi yaşayın, günahınız boynumuza." derler. Oysa günah üstlenmek kim, onlar kim? Dikkat edin,

"anne-baba" oluşlarınadır. Bu annelik ve babalık kurumuna yönelik bir saygıdır. Eğer onlar Allah'tan başkasına tapınmaya, Onun bölünmez bütünlüğünü parçalamaya yönelik bir ortak koşma (şirk) içindeyseler, onların bu konudaki isteklerine itaat edilmez. Buradan hareketle bunu diğer tüm toplumsal kurumlar için de genelleyebiliriz. Bir Müslüman için asla körü körüne itaat diye bir şey olamaz. İtaat şahsa değil, "ilke ve değere"dir. O ilke veya değer ortadan kalkarsa şahsın da itaat edilmeye lâyık bir tarafı kalmaz. Bu durum Müslüman bilinçte şu sözlerle yankısını bulmuştur; "Merhamet etmeyene merhamet edilmez.", "Yaratıcıya isyanda yaratılmışa itaat yoktur..."

[4] **Münafık:** Sözlükte [N-F-K] kökü mastar olarak "tükenmek, bitmek, kalmamak" demektir. Vermek, sarf etmek, tüketmek *(infâq);* çok harcayan, çok tüketen *(minfâq);* tünel *(enfâq);* masraf, harcama, gider *{nafaqa);* Arap tavşanı *(jerboa)* veya tarlafaresinin yuvasına girip çıkması *(münâfega);* iki yüzlülük, bir öyle bir böyle görünen *(münâfıq)* kelimeleri bu köktendir... Bu ayet Kur anda *münafık* teriminin iniş sırasına göre ilk geçtiği yerdir. Kuran bu terimle ele aldığı karakteri Arapların *jerboa* dedikleri tavşana veya tarla faresine benzetiyor. Bu tarla faresi kendine iki yuva yapar, birinde tehlikeli bir durum olursa hemen diğerine geçerdi. İşte tarla faresinin bu davranışını iman konusunda da kimi insanlar yapınca onlara münafık dendi. Bunların da biri içte diğeri de dışta iki yuvaları vardır. Bakarlar durum hangisinde iyi ise ona girerler. İman yuvası tehlikeye maruz kalır, sıkıntılı olmaya başlarsa hemen orayı terk ederek küfür yuvasına geçiverirler. Duruma göre işlerine hangisi geliyorsa ona giriverirler. Sabit bir yuvada sebat göstermezler. Daima yedekte yuvaları bulunur... Keza "tükenmek" anlamına gelen *infâq* ile *nifâq* aynı kökten olduğu için; biri iki diğeri tek yuvası olanların karakterini betimler. İki yuvası olanlar içten tükenmiş, bitmiş, kof veya zayıf inançlı oldukları için sıkıntıyla karşılaşınca hemen yuvayı terk ederler, onların bu davranışına *nifâq* denir. Tek yuvası olanlar ise içten güçlü, kavi, sağlam inanca sahip oldukları için yuva değiştirmezler.

düpedüz yalancı bunlar.[5]

13- Hâlbuki onlar sadece kendi günahlarından değil, boyunlarındaki onca vebalden de kaçamayacaklar. Kıyamet günü, sorumsuzca yaptıklarından dolayı kesinlikle hesaba çekilecekler.

14- İYİ DİNLEYİN! Nuh'u halkına gönderdik. İçlerinde ellisi eksik bin yıl kaldı.[6] Derken onları tufan yakalayıverdi. Zulmedip duruyordular.[7]

15- Sonunda onu ve gemi arkadaşlarını kurtardık ve o gemiyi insanlığa ibret yaptık.

16- İBRAHİM de bir zamanlar halkına demişti ki: "Allah için çalışın, O'na ibadet edin ve O'nun bilinciyle yaşayın. Eğer bilirseniz bu sizin için daha hayırlıdır.

17- Allah'ı bırakıp bir takım putlara tapıyorsunuz ve yalan uyduruyorsunuz. Allah'tan başka taptıklarınız size rızık veremezler. Rızkı Allah katında

Bulundukları yuvalarında sebat eder, güçlüklere göğüs gererler. Böylece güçlü imanları onların direnmelerini, yuvayı terk etmemelerini sağlar. İçten içe tükenmiş olmadıkları için buna gerek duymazlar. Bilakis ellerindekini başkasına yardım yolunda harcayarak tüketirler, buna da *infaq* denir. Bu harcama aslında maddî veya manevî olarak tükenmiş olanları güçlendireceği için görünüşte malın tükenmesi *{infâq)* gibi görünen, gerçekte ise tükenmişliğin *(nifâq)* ortadan kaldırılmasına dönüşür. Demek ki münafık aslında infâk etmeyen, bundan kaçan demek oluyor.. İnfak ile nifak ters orantılı oluyor.

[5] Harfi harfine: "Şüphesiz küfreden kimseler iman eden kimselere yolumuza tabi olun, günahlarınızı yükleniriz dediler. Oysa onlar, onların günahlarından bir şey yüklenecek değillerdir. Onlar kesinlikle yalancıdırlar."

[6] Ayette geçen "ellisi eksik bin yıl" ifadesi Arapçada çokluktan kinayedir. "Çok uzun süre aralarında kaldı. Çok uğraştı, çok didindi." denmek istenmektedir (Zemahşeri). Türkçe'de **Pir Sultan Abdal**'a ait şu deyişte geçen "kırk yıl" tabiri bu manayı çağrıştırır;

"Haberin duyarsın peyikler ile
Yaramı sarsınlar şehidler ile
Kırk yıl dağda gezdim geyikler ile
Dost senin derdinden ben yana yana"

[7] Demek ki **Nuh**'un kavmi "zulmettikleri için" değil "zulmedip duruyorlarken" afete maruz kalmıştır. Bu ikisinin arasındaki fark şudur; Allah hiçbir halkı işledikleri günah sebebiyle helak etmez. Bilakis günah işleyip duruyorlarken günlerden bir gün afete maruz kalırlar. Aksi halde her günah işleyenin, her zulmedenin oracıkta helak edilmesi icap ederdi ve halen de helak edilmesi gerekir. Çünkü dünyada nice zulümler işlendiği halde hemencecik helak edilmemektedirler. Fakat günlerden bir gün, hiç beklemedikleri bir anda afete maruz kalmakta veya hiçbir afete maruz kalmadan onca günah, zulüm ve inkârla kuş tüyü yataklarında ölüp gidenler

arayın ve O'nun için çalışıp O'na şükredin. Sonunda dönüp dolaşıp O'na varacaksınız."

18- Devamla: "Eğer bütün bunlar yalan derseniz, bilin ki sizden önce bir takım milletler de bütün bunlar yalan demişti. Peygamberin görevi ise aldığını açıkça size ulaştırmaktan ibarettir."

19- Allah'ın yaratmayı nasıl başlatıp sonra da yenileyerek sürdürdüğünü görmüyorlar mı? Bu Allah'a göre kolaydır.

20- Söyle onlara: "Yeryüzünde yürüyüp gezin de bakın bakalım yaratma nasıl oluyormuş. Allah, işte böyle sizi yeniden yaratıp inşa edecektir." Allah'ın her şeye gücü yeter.

21- Müstahak olana azap eder, lâyık gördüğüne de sevgi ve merhamet yağdırır. Dönüp dolaşıp O'na geleceksiniz.

22- Ne yerde ne gökte Allah'ı aciz bırakamazsınız. Allah'tan başka yâr ve yardımcınız yoktur.

23- Allah'ın ayetlerine ve O'na kavuşmaya inanmayanlar ise benim sevgi ve merhametimden ümidini kesmiş olanlardır. Onları acı bir azap bekliyor.

24- İbrahim'e dönersek... Halkının ona cevabı sadece: "Onu öldürün veya ateşe atın!" demekten başka bir şey olmadı. Fakat Allah onu ateşten korudu. Bu olayda inanacak bir topluluk için dersler vardır.[8]

25- İbrahim: "Siz, sadece dünya hayatında aranızdaki sevgi ve dostluk yüzünden Allah'ı bırakıp bir takım putlara tutulmuşsunuz. Fakat kıyamet gününde birbirinizi tanımazdan gelecek ve birbirinize lanetler yağdıracaksınız. Varacağınız yer ateştir ve orada yardım edecek bir kimse de bulamayacaksanız."

26- Böylece İbrahim'e bir tek Lut iman etti. İbrahim: "Rabbime hicret edeceğim. O güçlüdür, çok bilgedir; bundan hiç şüphem yok." dedi.

27- Biz ona İshak ile Yakup'u da ihsan ettik. Peygamberliği ve kitabı onun ocağından sürdürdük. Kendisine dünyada hak ettiği karşılığı verdik. Ahirette de iyi, güzel ve doğrulardan olacak.

28- LUT, bir zamanlar halkına: "Siz gerçekten çok iğrenç bir iş yapıyorsunuz. Sizden önce hiçbir halk böyle bir halt işlemedi!" diye seslendi.

29- Devamla: "Siz hep böyle erkeklerle eş cinsel ilişkilere girecek, kadınlardan yüz çevirecek ve toplantılarınızda edepsizlik yapıp duracak mısınız?" dediği zaman halkının cevabı: "Eğer söylediklerin doğruysa getir bize şu Allah'ın azabını da görelim." demekten

olmaktadır. Bütün bunlar yeryüzünde meydana gelen doğal afetlerin, kulların zulmü nedeniyle değil kendi tabiî akışları çerçevesinde meydana geldiğini, insanların zaman zaman bunlara maruz kaldığını, böylesi maruz kalmalara karşı ise sürekli olarak uyarıldığımızı gösterir. Zira afetten bir daha çıkamamamız söz konusu olabilir ve o zaman da tövbe etmek için vakit çok geç olabilir... Ayrıca bkz. 11/110 ve 117. ayet dipnotları.

[8] Bkz. 21/69. ayet dipnotu.

başka bir şey olmadı.

30- Lut: "Ey Rabbim! Yozlaşmış ve kokuşmuş şu güruha karşı bana yardım et." dedi.

31- Elçilerimiz İbrahim'e müjde ile vardıklarında: "Haberin olsun, biz bu memleketin halkını helak edeceğiz, zulümleri ayyuka[9] çıktı!" dediler.[10]

32- İbrahim: "Orada Lut var ama!" dedi. Onlar: "Orada kimin bulunduğunu pekâlâ biliriz. Merak etme, onu ve ailesini kurtaracağız. Ancak karısı kurtulamayacak." dediler.

33- Elçilerimiz Lut'a gelince onlar adına üzüldü ve eli ayağı birbirine dolaştı. Onlar da: "Korkma ve üzülme seni ve aileni kurtaracağız ancak karın kurtulamayacak." dediler.

34- "Haberin olsun, biz bu yöre halkının yaptıkları iğrençliklerin karşılığı olarak gökten korkunç bir azap indireceğiz!" dediler.

35- Dikkat edin! Biz aklını kullanacak bir topluluk için orada bir ibret tablosu bıraktık.[11]

36- MEDYEN'e de kardeşleri Şu'ayb dedi ki: "Ey halkım, Allah'a ibadet edin de ahiret gününü bekleyin. Yeryüzünde sağa sola saldırarak fesat çıkarmayın."

37- Fakat ona, bütün bunlar yalan dediler. Derken bir gün şiddetli bir depreme maruz kaldılar ve yurtlarında dizleri üstü çöke kaldılar.[12]

38- AD VE SEMUD"un kalıntıları da ortadadır... Şeytan onlara yaptıklarını güzel göstermiş ve kendilerini yoldan çıkarmıştı. Oysa çok uyanık geçinirlerdi.[13]

[9] Ayyuk: 1- Süreyya Yıldızına yakın keçi yıldızı da denen parlak yıldız. 2- Gökyüzünün en yüksek kısmı; *"Ayyuka çıkardım nâle vü dadı"* /Âşık Ömer. Ayette geçen **"Onun ehli zâlimler oldular."** ifadesi, işledikleri günahın çokça sürüp gittiğini gösterir. Bu, "işlediği günah boyunu aştı, suçu ayyuka çıktı" dediğimiz şeydir. Yani çok günah işlediler, iyice azdılar, iş sandığınızdan daha öteydi manasında...

[10] Harfi harfine: "Onun ehli zâlimler oldular; hiç kuşku yok."

[11] Lut Gölünde (Ölü Deniz) bir zamanlar Sodom ve Gomore diye bilinen iki şehir bulunuyordu. Büyük bir yer sarsıntısı ve volkanik patlamalar neticesinde şehir bir taraftan dibe çökerken diğer taraftan lâv püskürmesine maruz kaldı. Her iki şehirde tarihten silindi. Bulundukları yerde derin bir çukur açıldı. İçinde her hangi bir balık ve bitkinin yaşamasına imkân vermeyen sülfür ve potasyum bulunuyordu. Bunun için oraya "Ölü Deniz" dendi. Bugünkü Kudüs un doğu tarafındadır. Buralar, eski haritalarda Kenan ülkesi olarak da geçer...

[12] Medyenliler, bugünkü Mısır ile Filistin arasındaki Sina yarımadasının Moab Dağları diye bilinen Filistin tarafına yakın yerlerinde yaşamaktaydı. Ticaretteki yolsuzlukları ve soyguncukları ile tanınırlardı. Günlerden bir gün şiddetli bir deprem, bölgenin altını üstüne getirdi ve taş üstünde taş bırakmadı... Görülüyor ki Kur an, hitap çevresi olan Sami/Arap dil, tarih ve kültür evreninde meydana gelen unutulmaz afetlerden örnekler vermeye devam ediyor...

39- VE YİNE Karun, Firavun ve Haman...[14] Bunlara da Musa söze dayalı apaçık ayetlerle geldi. Fakat onlar yeryüzünde büyüklük kompleksine kapıldılar. Oysa elimizden kaçıp kurtulacak değillerdi.

40- Özetle her birini günahı ile yakaladık. Kiminin başına taş yağdırdık, kimini korkunç bir ses yakaladı, kimini yerin dibine geçirdik, kimini de suda boğduk. Allah onlara haksızlık etmiyordu. Fakat onlar kendi kendilerine haksızlık ediyorlardı.

41-ALLAH'TAN başkasını yâr edinenin durumu, kendisine ağ örerek ev yapan örümceğe benzer. Hâlbuki iyice bilseler evlerin en çürüğü örümcek evidir.

42- Allah, onların kendisini bırakıp da hangi şeylere yalvardıklarını biliyor. Allah çok güçlü, çok bilgedir.

43- İşte Biz, insanlar için böyle örnekler veriyoruz. Fakat onlara bilgili olanlardan başkasının aklı ermiyor.

44- Allah gökleri ve yeri hak olarak yarattı. Bunda iman edecekler için büyük dersler vardır.

45- SANA vahyedilen bu kitabı başkalarına da ilet ve destekleşmeyi/dayanışmayı ayağa kaldır. Hiç şüphesiz destekleşmek/dayanışmak toplumda çirkin ve kötü işleri engel olur. Allah'ı daima hatırda tutmak çok büyük bir iştir. Allah bütün yaptıklarınızı biliyor.

46- Önceki çağlarda indirilen kitapları izlediklerini iddia edenlerle; haksızlık yapmadıkça en iyi bir şekilde mücadele edin. Deyin ki: "Bize indirilene de size indirilene de iman ettik. Bizim Tanrımız ile sizin Tanrınız birdir. Biz O'na adanmış Müslümanlarız."

47- İşte sana böyle bir kitap indirdik. O'nun için kendilerine kitap ulaştırdıklarımız ona güvenirler. Önceki çağlarda indirilen kitapları izlediklerini iddia

[13] Bkz. 7/73 ve 11/60. ayet dipnotları.

[14] Karun, Firavun ve Haman... Bu üçlünün yan yana zikredilmesi aynı zamanda önemli bir mesaj da vermektedir. Şöyle ki Firavun Eski Mısır hükümdarlarına verilen genel addır. "Ra" Mısır'ın güneş tanrısı olup Fi-Ra-Vun "Tanrının oğlu" veya "Tanrının cisimleşmiş hali" demektir. Bu anlamıyla Firavun bir Tanrı-Kral'dır. Haman da Tanrı Amon-Ranın hizmetkârı anlamında Ha-Amonun Arapçalaşmış hali oluyor. Firavunun hemen yanı başındaki din adamı veya rahip demektir. Hindulardaki Brahman, eski Türklerdeki Şaman veya Kam, Yahudilerdeki Haham, Perslerdeki Moğ (Molla) veya Mobed, Hıristiyanlardaki Papaz, Nebatîlerde Afkallu vs. Haman ile aynı manayı çağrıştırır. Karun ise üçlüyü tamamlayan zenginlik figürüdür. Bunlar bir toplumda birbirini besleyen üçlü sacayağıdırlar. Tarih boyunca devam eden ve bugünde etkisini sürdüren siyasî-askeri (Firavun), dini (Haman) ve ekonomik (Karun) güç odaklarının kurdukları büyüklük kompleksine (istikbar) dayalı düzen ve sistemleri ifade ederler. Bunlar kendi başlarına veya hak ettikleri için o makamlara gelmiş değillerdir. Firavun halkların güvenlik korkusundan; Haman tanrı, din, sihir, büyü, tılsım ve kehanet inancından; Karun da zenginlik

edenler arasında da ona iman edenler/ güvenenlervardır. Bizim ayetlerimizi ancak kâfirler inkâr eder.

48- Sen bundan önce ne bir kitap okumuş ne de elinle yazmıştın. Öyle olsaydı gerçeği çürütmeye çalışanlar bunu kaçırmaz, hemen kullanmaya kalkarlardı.[15]

49- Fakat bu Kur'an, kendilerine bilgi verilenlerin içlerine işleyen, söze daya-

umudundan beslenir. Bunları besleyen halklardaki bu korku, inanç ve umutlardır. Bütün bunlar Kur andan önceki, eski dünya dinlerinin sembolleri olup Kur an tarafından reforma uğratılarak ortadan kaldırılmıştır. Kur anın son suresinde, insanların rabbinin, melikinin ve ilâhının "Allah" olduğu söylenerek; her tür siyasî, dini ve ekonomik tanrılaşma eğilimleri mahkum edilmiş ve "insanoğlu" o tek kişilik varoluşu ile ön plana çıkarılmıştır... Esasında Allah "Tanrı" olmadığı gibi insan da "kul" değildir. Zira bunlar eski Mısır, Sümer, Babil, Pers, Roma vs. dünyasına ait kavramlardır. Allah-insan ilişkisini Tanrı-kul şeklinde kurgulayıp efendi-köle ilişkisi olarak anlayan eski dünya dinlerinin bu kavramlarını "geçiş amacıyla" kullanan Kur an, dini muhayyileye yepyeni boyutlar getirmiştir. Dikkatle okunduğunda artık bunların eski anlamlarını kaybettiği görülür. En başta din adamları sınıfını kaldırıp, Tanrının oğlu, temsilcisi, gölgesi, cisimleşmiş hali şeklindeki Tanrı-Kral anlayışını yok ederek bütün mülkün Allaha ait olduğunu *(lehul-mülk)* ilan etmiştir. Böylece kralların, din adamlarının, heykellerin, kült merkezlerinin önünde yerlerde sürünen insanoğluna; kralı, din adamı, temsilcisi, oğlu, heykeli, kült merkezi vs. olmayan, görünmeyen, hiçbir şeye benzemeyen, soyut bir Allah inancı getirerek onu her tür somut bağımlılıklardan kurtarmış, özgürleştirmiştir. Ancak yedinci yüzyılda Kur anın başlattığı dini dünyadaki bu devrimci reform çığırının Müslümanlarca yeterince sürdürüldüğü söylenemez. Bu konuda eski dünya dinlerinin alışkanlık ve geleneklerine tekrar dönülmüş, binlerce yıllık eski dini törelerin ve alışkanlıkların bünyeye sızmasına mani olunamamıştır. Bu nedenle Kur anın yedinci yüzyılda başlattığı reform çığırını olanca hızıyla sürdürmek ve mantıki sonuçlarına dek götürmek gerekmektedir...

[15] Yani: Ey **Muhammed!** Sen bu Kuran gelmezden önce, ne daha önce gönderilmiş kitaplardan birisini okumuş, ne de bu konularla ilgili bir kitap yazmıştın. İlâhî kitaplarla ilgili birisi değildin. Peygamber olmayı da hiç beklemiyordun. Ticaret ve hesap tutma gibi okuma ve yazma ile ilgili işler yapıyorsan da bu ilâhî kitaplarla ilgili değildi. Bunlardan habersizdin. Eğer böyle olsaydı, "Bu adam zaten bu tür kitaplarla ilgilenip duruyor. Daha önce Tevrat'ı ve İncil'i okumuş. Söyledikleri onlardan iktibas etmekten başka bir şey değil." derlerdi. Halbuki sen hayatın boyunca ne Tevrat'ı ne İncil'i okumuş veya onlar üzerine yazılar yazmış, araştırmalar yapmış birisi değilsin... Demek ki bu ayet **Hz. Peygamber**'in hiç okuma yazma bilmediğini değil, önceki ilâhî kitaplarla ilgili bir okuması ve yazması olmadığını söylemektedir.

lı apaçık ayetlerdir. Bizim ayetlerimizi ancak zâlimler inkâr eder.

50- Buna rağmen hâlâ: "Ona Rabbinden güce dayalı olağanüstü mucizeler indirilmeli değil miydi?" diyorlar. Söyle onlara: "O güce dayalı olağanüstü mucizeler Allah'ın kudretindedir. Ben sadece açıkça uyanışa çağırıyorum."[16]

51- Karşılarında okunup duran, sevgi ve merhamet kaynağı kitabı sana indirmemiz yetmedi mi onlara? Bu kitap iman edecek bir halka özünü hatırlatan bir öğüttür.

52- Söyle onlara: "Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. O, göklerde ve yerde ne varsa bilir. İçi boş, kof inançlara kapılıp Allah gerçeğini örtbas etmeye kalkanları, işte onları büyük bir hüsran bekliyor.

53- Senden hemen şimdi azap istiyorlar. Eğer belirlenmiş bir süre olmasaydı azap onlara çoktan gelmişti. Merak etmesinler, istedikleri o azap hiç farkında olmadıkları bir zamanda ansızın geliverecek; bundan hiç şüpheleri olmasın.

54- Senden hemen şimdi azap istiyorlar. Bekleyin hele, cehennem kâfirleri öyle bir kuşatacak ki...

55- O gün azap onları dört bir yandan saracak da: "Tadın bakalım neler yapıyordunuz!" denecek...

56- EY BENİM iman eden kullarım! Benim yeryüzüm alabildiğine geniştir. Yalnızca Bana ibadet edin, Bana!

57- Her can ölümü tadacaktır. Dönüp dolaşıp Bize geleceksiniz.

58- İman edip iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanları cennetin, altlarından ırmaklar akan köşklerine yerleştireceğiz. Oradan bir daha çıkmayacaklar. Çalışanlar için ne güzel, ne hoş bir karşılık!

59- Zira onlar güçlüklere göğüs germişler ve yalnızca Rablerine dayanmışlardır.

60- Nice hayvanlar var ki hiç de geçim endişesi taşımadan bal gibi yaşayıp giderler.[17] Allah onlara da nzık veriyor, size de. O her şeyi işitiyor, her şeyi biliyor.

61- Onlara: "Gökleri ve yeri yaratıp, güneşi ve ayı emri altında tutan kim-

Çünkü bağlam "önceki çağlarda inen kitaplar ve onları izlediklerini iddia edenlerle" ilgilidir. Yukarıdan beri bunlara karşı nasıl davranılması gerektiği anlatılıyor ve sözün geldiği yerde "işte bu önceki çağlarda inen kitaplardan senin haberin yoktu, onlardan birisini okumuş veya onlarla ilgili her hangi bir şey yazmış değildin" denmek isteniyor...

[16] Yani: Benim işim size; 1- Mevt (ölüm), 2- Afet, 3- Kıyamet gerçeğini haber vermekten, bunlardan birisi gelip çatmadan önce sizi aklınızı başınıza toplamaya çağırmaktan ibarettir. Aksi halde tövbe etmeye bile vaktiniz kalmayabilir. Çünkü bunlar geldi mi ansızın gelir. Bunun için size "söze dayalı apaçık deliller" *(ayâtun beyyinât)* ile uyarılarda bulunuyorum. Benden, boyumu aşan, Allah'ın elinde olan "güce dayalı olağanüstü mucizeler" istemeyin...

[17] Harfi harfine: "Nice hayvan var ki rızkını taşıyamaz. Onlara da size de rızkını Allah veriyor."

dır?" diye sorsan kesinlikle "Allah" diyecekler. İyi de, nasıl oluyor da aldırış etmiyorsunuz o zaman?

62- Allah dilediğine rızkı genişletir, dilediğine de kıstıkça kısar. Allah kesinlikle her şeyi biliyor.

63- Yine onlara: "Gökten azar azar su indirip ölü toprağa hayat veren kimdir?" diye sorsan kesinlikle "Allah" diyecekler. Madem öyle de ki: "Bütün övgüler Allah'a mahsustur." Gel gör ki onların çoğunun aklı tutulmuş...

64- Şunu iyi bilin ki bu dünya hayatı bir oyun ve eğlenceden ibarettir. Oysa ahiret yurdu, işte asıl hayat budur! Keşke bunun böyle olduğunun bilincinde olsalardı.

65- Baksana gemiye bindiklerinde dini Allah'a has kılarak O'na canı gönülden nasıl da yalvarıp yakarırlar. Fakat kendilerini karaya çıkardık mı hemen onu bunu tanrılaştırıp ortak koşmaya başlarlar.

66- Verdiğimiz nimetlere nankörlük etsinler ve hayattan zevk alsınlar diye! Fakat çok yakında öğrenecekler!

67- Görmezler mi çevresindeki herkes paniğe kapılmışken sapa sağlam duranı? Artık içi boş kof inançlara kapılıyorlar da Allah'ın nimetine nankörlük mü ediyorlar?[18]

68- Kendi uydurduğu yalanları Allah'a yakıştıran veya gelen, hak olduğu halde ona yalan diyen kimseden daha zâlim kim olabilir? Demek ki cehennem kâfirler için boşuna değil?

69- Uğrumuzda canla başla cihat edenlere yollarımızı gösteririz. Allah güzel ahlâk sahipleri ile beraberdir; hiç kuşku yok!

[18] Yani: Gemiye binip denizde fırtına çıktığında Allah'a sığman, karaya çıkıp emniyete kavuşunca da hemen Allah'a ortaklar koşup onu bunu tanrılaştırmaya kalkışana karşılık; kavi imana sahip olanı, denizde, karada, iyi günde kötü günde hep Allah'a dayanan, O'na tevekkül edeni görmüyorlar mı? Böyle imana sahip olanlar çevresindeki insanlar Allah'ın varlığı hakkında şüphe içinde kıvranıp, evrende kendilerini yalnız hissettikleri için ontolojik kriz içinde değildirler. Sağlam bir inanca sahip oldukları için ölümden sonra ne olacakları konusunda tedirginlik yaşamazlar... Demek ki insanoğlu bu evrenin bir sahibi olduğunu; Allah'ın, geçmişi ve geleceği kuşattığını, evrende yalnız olmadığını düşünür ve böyle inanırsa açlık, gelecek ve ölüm korkusunu yener. Huzursuz, tedirgin ve bunalım içinde olmaz. Bu tür ruhî bunalımların ilâcı şu muazzam görkemin bir yüce sahibinin olduğu ve O'nun kendisi ile birlikte olduğu hissidir...

MEDİNE DÖNEMİ

(s732-s754) Mekke-Medine Dönemi

(s755-son) Medine Dönemi

83 - (89) MUTAFFIFIN SURESİ

Mekke Medine'de nazil olmuştur, 36 ayettir. İlk ayetinde ölçüde ve tartıda yolsuzluk yapanlardan (mutaffifin) bahsettiği için bu ismi almış görünmektedir. Ana teması kıyamet günüdür. Allah'ı ve ahiret gününü umursamadıkları için, alışverişlerinde diledikleri gibi yolsuzluk yapanları uyarır. Bunlar üzerinden bütün çağlar için ahirete (hesap gününe) iman vurgusu yapar. Yolsuzlukların kökeninde böylesi bir iman ve idrakin gerçek anlamda olmamasının yattığı mesajı verir. İyilerin ve kötülerin sicilinin tutulduğunu tekraren hatırlatır.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- YOLSUZLUK yapanların[1] vay haline!
2- Onlar alacaklarının son kuruşuna kadar peşine düşerler.[2] 3- Ama iş, vereceklerine gelince kıyısından kenarından nasıl çalıp çırpacaklarını hesaplarlar.[3] 4- Onlar tekrar diriltileceklerini sanmıyorlar mı? 5- O büyük günde hesaba çekilecekler. 6- Öyle bir gün ki insanlık o gün Âlemlerin Rabbi'nin huzurunda esasduruşa geçecek!
7- İYİ DİNLEYİN! Kötülerin sicili tutulmuştur.[4] 8- Bilir misin, sicil demek? 9- Orada her şey madde madde yazılmıştır. 10- O gün yalan diyenlerin vay haline! 11- Onlar hesaplaşma gününe yalan diyenlerdir. 12- Ona, ancak hak ve adaleti çiğneyen ve günah küpü haline gelmiş olan yalan der. 13- Ona ayetlerimiz okunduğu zaman: "Eski-

[1] **MUTAFFİFİN:** Sözlükte [T-F-F] kökü mastar olarak "eksiltmek, eksik ölçerek vermek" demektir. Yükselmek *(tajf);* yüksekte durmak, bir şeyi yukarıdan takip etmek *(itfâf);* devenin eksik yavru doğurması *(itfâfun-nâgatu);* hile ve desise ile bir şeyi gizlemek *(itfâful-emr);* eksik vermek *(tatfîf);* kabın dolusundan az veya fazla olan *(tefâfe);* kenar, kıyı, nehir kıyısı, evin avlusu *(et-taff);* az, önemsiz, tam olmayan, hasis, hakir kişi *(tafîf)* kelimeleri bu köktendir... Görüldüğü gibi *mutaffif* kelimesiyle anlatılmak istenen Türkçe'de küçük hesapçı, hasis, paragöz dediğimiz tiptir. Keza sahte şeyler yapan, hilekâr, düzenbaz vb. anlamlarında kullanılan sahtekâr, bir şeyin gerçeğini saptıran, çıkar elde etmek için kendine yontan her karakteri içine alır. Kalpazan, üçkâğıtçı, dalavereci tabirleri de bu anlamı çağrıştırır. Şu halde *mutaffif* bugün bizim en genel anlamıyla "yolsuzluk yapanlar" dediğimiz şeydir. "Eksik ölçüp tartanlar" ifadesi küçük bir kasabada (Medine) genellikle buğday, arpa, hurma, un gibi mahsulleri terazi veya kantarla tartarken eksiltmeyi çağrıştırır. Oysa şimdinin eksiltmeleri bakkal terazisi veya kantarla yapılmıyor. Yapılsa bile asıl eksiltmeyi ifade etmede çok yetersiz kalır. Artık eksiltmenin bin bir çeşit yöntemi ortaya çıktı. Bunların hepsini birden yansıtsın diye *mutaffifin* kavramını yaşayan Türkçe'de son derece canlı ve vurgulu bir çağrışımı olan "yolsuzluk yapanlar" olarak çevirdim.

den beri söylenip durulan efsaneler." der. 14- Hayır! İşledikleri günahlardan kalpleri pas tutmuştur. 15- Doğrusu onlar o gün Rablerinden yüz bulamayacaklar.[5] 16- Doğruca alev alev yanan ateşi boylayacaklar. 17- Sonra da onlara; "Yalan dediğiniz şey işte bu!" denilecek.

18- OYSA iyiler sicili temiz olanlardır. 19- Bilir misin, sicili temiz ne demek? 20- Orada her şey madde madde yazılmıştır. 21- Allah ile yakın dostluk kurmuş herkes ona tanık olacak. 22- İyiler nimet içinde yüzecekler. 23- Koltuklar üzerinde etrafa bakacaklar. 24- Yüzlerinde mutluluğun sevincini göreceksin. 25- Onlara özel olarak hazırlanmış içecekler sunulacak. 26- Mis gibi içecekler! İşte ona imrensin artık imrenenler.

27- Karışımı çok özel bir menbadandır. 28- Allah'ın yakın dostlarının yararlanabileceği bir menba...

29- Günah küpü haline gelmiş olanlar iman edenlere/güvenenlere gülüp dururlardı. 30- Yanlarına uğradıklarında birbirlerine kaş göz işareti yaparlardı. 31- Kendi başlarına kaldıklarında ise dalga geçerek eğlenirlerdi. 32- İman edenleri gördükleri zaman "deli bunlar" derlerdi. 33- Oysa onlar iman edenlere/güvenenlere bekçi olarak gönderilmemişlerdi. 34- İşte bugün gülme sırası iman edenlerde/güvenenlerde.[6] 35- Koltuklara yaslanıp seyredecekler. 36- "İmansız kâfirler, nasılın ış dalga geçmek?" diyecekler...

[2] Harfi harfine: "İnsanlardan kendilerine bir şey aldıkları zaman tam ölçerler."

[3] Harfi harfine: "Kendileri başkalarına bir şey ölçtükleri veya tarttıkları zaman eksik ölçer ve tartarlar."

[4] **SİCCÎN:** Sözlükte [S-C-N] kökü mastar olarak "hapsetmek, tutmak, alıkoymak" demektir. Hapishane, tutukevi, cezaevi *(sicn);* gardiyan *(seccân);* tutuklu, mahbus *(secin, mescûn)* kelimeleri bu köktendir... Klâsik tefsirlerde bu kavramın ne olduğuna dair yapılan tartışmalar arasında, "Amellerin yazım işlemleri siccindedir." (Kaffal) şeklindeki yorum en makul olanı görünmektedir. Buna göre *siccin,* kayıt tutmak oluyor. Günah işleyenlerin, kötülerin yaptıklarının kaydedildiği, rakamlandırılarak, madde madde *(merqum)* tutulmuş bir amel defterinin olduğu anlatılmak isteniyor. Bu ise Türkçe'de "sicil defteri" dediğimiz şeydir. "Siciline işlenmek, sicili temiz çıkmak veya sicili bozuk çıkmak" derken bu anlamı çağrıştırır. Demek ki ayette dünyada kötülük yapanların her yaptığının siciline geçtiği, ahirette ise "sicili bozuk çıkanların" yani sabıkalı olanların acı bir azapla karşılaşacağı ve bundan kurtulamayacakları anlatılmak istenmektedir.

[5] Harf harfine: "Hayır, şüphesiz onlar o gün rablerinden perdelenmiş (mahcubun) olacaklardır." Yani: Rablerinin huzuruna kabul edilmeyeceklerdir. (Ebu Müslim).

[6] Harfi harfine: "İşte bugün de iman edenler/güvenenlerkâfirlere gülecek."

22 - (90) HACC SURESİ

Mekke'nin son dönemleri ile Medine'nin ilk yıl lan orasında nazil olduğu sanılmaktadır. Bunun için Mekki mi, Medeni mi olduğu ihtilaflıdır. 25-38. ayetler arasındaki pasajda, yeryüzüne Allah'ın evi (beyt) ve insanlar için ayağa kalkış sembolü (qıyâmen li'n-nâs) olarak nitelenen ve Kabe'ye "büyük ziyaret" anlamına gelen hacc ile ilgili kimi meselelere değindiği için bu adı almış görünmektedir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- Ey insanlar! Rabbinizin öfkesini çekmekten sakının. Kıyamet gününün sarsıntısı müthiş bir şeydir.

2- O gün geldiğinde emziren her kadın, emzirdiği çocuğunu unutacak. Hamile kadın çocuğunu düşürecek. İnsanları sarhoş olmadıkları halde sarhoşmuş gibi göreceksin. Allah'ın azabı çok şiddetli olacak, çok!

3- Hal böyleyken insanlardan, Allah hakkında bilgisizce tartışıp duranlar var. Bunlar, her şarlatan şeytanın ardına düşerler.

4- Oysa şeytanın alnına şöyle yazılmıştır:[1] "Kim buna dost olursa, kesinlikle onu saptırır ve doğruca cehennem azabına götürür."

5- EY İNSANLAR! Eğer öldükten sonra dirilmekten kuşkuda iseniz; bilin ki, Biz sizi topraktan, sonra atılıp saçılandan,[2] sonra ilişip yapışandan,[3] sonra

[1] Harfi harfine: "Onun üzerine yazılmıştır."

[2] **NUTFE:** Bkz. 16/4. ayet dipnotu.

[3] *[alaqatun]* kelimesi burada biyolojik anlamda "ilişip yapışan pıhtı" anlamında kullanılıyor. Bu kavram Kuranda altı yerde geçiyor. Beşinde (16/14, 22/5, 23/14, 40/67,75/38) insanın rahimde oluşum aşamaları bağlamında "kan pıhtısı" anlamında ve mutlaka "toprak, nutfe, meni, cenin" kelimelerinden biriyle ve de sonda yazılan "ta" ile geçiyor. Bir yerde de (96/2) Allah'ın insanı niçin yarattığı bağlamında ve sonda yazılan "tasız *[alaq]* geçiyor. Arapça'da sonda yazılan "ta" kelimenin aslından olmayıp müfred (tekil), müennes (dişil), mübalâğa (çokluk, abartı) kipinde ve cem'i (çoğul) ve mahzuf (düşmüş) harfe karşılık isimlerin sonuna ilâve edilir. Bu durumda *[alagatun*] ile *[alaq*] arasındaki fark şu olur: İnsanlarla ilgili olarak bir erkekten bir dişiye atılıp iliştirilmiş olan [*alaqatun]* dür. Ancak tek olan Allah'ın ilgi, alâka, sevgi ve merhametinden binlerce mahlûkun yaratılması, mahlûkatın yine binlerce ilgi ve alâka sayesinde yaratılıp sürmesi ise *[alaq*] olmuş olur. Meselâ erkeğin kadına ilgi ve alâkası, tohumun toprağa ilgi ve alâkası, ağacın suya ilgi ve alâkası, ateşin oduna ilgi ve alâkası vs. bin bir çeşittir. Bunların her birinin birbirine ilgi ve alâkasından yeni yaratılışlar ortaya çıkar. Bu ilgi ve alâka yumağı sayesindedir ki "oluş" her daim yenilenerek sürer gider... İşte insanın [*alaq*]'tan yaratılması, Alak 96/2. ayette bu manada iken, diğer beş yerde bildiğimiz kan pıhtısı anlamında kullanılıyor. Bu nedenle Alak süresindeki kullanımın daha genel ve bağlam gereği **Hz.** Muhammed'e (s.a.v)

da belli belirsiz bir çiğnem et parçasından yarattık ki olacak olanı ortaya çıkaralım. Böylece dilediğimizi belirli bir süreye kadar rahimlerde tutar sonra bir bebek olarak çıkarırız. Artık kiminiz ergenlik çağına erişir, kiminize ölüm erken gelir, kiminiz de ne dediğini bilmez bunak bir ihtiyar oluncaya kadar yaşar. Yine yeryüzünü de kupkuru görürsün ama üzerine su yağdırdığımız zaman harekete geçer; kabarır ve her güzel çiftten bitkiler bitirir.

6- İşte bütün bunlar gösteriyor ki Allah haktir. O, ölüleri kesinlikle diriltecektir! O'nun her şeye gücü yeter.

7- Kıyamet kesinlikle kopacak! Onda hiç şüphe yok. Allah mezarlarda yatan herkesi kaldıracak; bundan asla şüpheniz olmasın.

8- İnsanlardan ne bir bilgiye, ne bir yol göstericiye, ne de aydınlatıcı bir kitaba dayanmaksızın Allah hakkında tartışıp duranlar var.

9- Allah yolundan saptırmak için büyüklük taslayanlar var. Bunların dünya hayatında görüp göreceği rezilliktir. Kıyamet günü de yakıcı bir azap tattıracağız.

10- Ona: "Bu, kendi ellerinle yaptığın işlerden dolayıdır." denecek. Yoksa Allah kullarına asla haksızlık etmez.

11- İnsanlar içinde, Allah'a kıyıdan kenardan ibadet edenler var. Bunlar için işler iyi gittiği sürece hayat ne ala ne hoş; yok eğer başlarına bir belâ gelirse 'böyle hayat mı olur' (!) Oysa böyle düşünmekle dünyayı da ahireti de kaybediyorlar. İşte apaçık hüsran budur.

12-Allah'ı bırakıp kendilerine ne zarar ne de fayda vermeyecek şeylere yalvarıp yakarıyorlar. İşte bu, sapkınlığın ta kendisidir.

13- Zararı faydasından çok olan kişiye yalvarıp yakarıyorlar. O ne kötü bir yâr ve ne berbat bir yardımcıdır.[4]

ilk kez hitap etmeye başlayan Allah'ın, kendini tanıtışı olarak okumak mümkündür. Demek ki Allah insanı "alak"'tan yani ilgi ve alâkadan, duyduğu sonsuz sevgi ve merhametten yaratmıştır... Ayrıca Bkz. "ALAK"; 96/2. ayet dipnotu.

[4] Yani: Böyle, Allah'a kıyısından kenarından ibadet edenler, kendilerine güveni olmayan, tam anlamıyla Allah'ı yâr ve yardımcı olarak benimseyememiş kişiliksiz tiplerdir. Bunlara "yalnızca Allah'tan yardım istemek" zor gelir. Mutlaka bir lidere, bir büyüğe sığınırlar. Onlar olmadan bir adım dahi atamazlar. Kuranın "yalnızca Allah'a dayanma" prensibinden habersiz yaşarlar. Ne ihtiyaçları varsa sığındıkları ölümlü kişi ve nesnelerden isterler. Çünkü körü körüne onlara bağlanmışlardır. Bunlar henüz rüştünü ispat edememiş, insan olmanın ne demek olduğunu anlayamamış tiplerdir. Onun için hep iyi gün dostu olurlar, kötü günde hemen ortalıktan kaybolurlar. Zorluğa, darlığa, kıtlığa katlanamazlar. Oluş ve varlık sancısı nedir, bilmedikleri için yaşamayı hep yemek, içmek, gülmek, eğlenmek zannederler. Allah, onlar için rahat ve keyif tanrısıdır. Rahatları ve keyifleri kaçtı mı aslında hiçbir şeye inanmadıkları, hatta kendilerine bile inanmadıkları, sadece kendi heva ve hevesleri için yaşadıkları ortaya çıkıverir...

14- ALLAH iman edip iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanları cennetlere kesinlikle koyacaktır. Allah istediği şeyi mutlaka yapar.

15- Her kim, Allah'ın, peygambere dünyada ve ahirette asla yardım etmeyeceğini sanıyorsa hemen göğe bir ip uzatsın, onunla yukarı çıksın; bakalım başvurduğu yol sinirlerini yatıştıracak mı?[5]

16- İşte Biz, Kur'an'ı böyle, söze dayalı apaçık ayetler olarak indirdik. Allah lâyık gördüğünü doğru yolda yürütür;[6] bundan hiç şüpheniz olmasın.

17- İman edenler, Yahudiler, Sabitler, Hıristiyanlar, Mecusiler ve müşrikler... Bunlar arasında son noktayı kıyamet günü Allah koyacaktır.[7] Allah her şeyi

[5] Rivayete göre **Hz. Peygamberi** (s.a.v) haset ve düşmanlık edenler, Allah'ın ona yardım etmemesini, başarısız kılmasını, düşmanlarına üstün getirmemesini arzu ediyorlardı. Derken Allah'ın ona yardım ettiğini gördüklerinde sinirlenerek öfke kusmaya başladılar. Bu ayet, bu durum üzerini nazil oldu ve: "Güçleri yetiyorsa göğe ip uzatıp gelen yardımı kessinler bakalım." demeye getirerek bir anlamda onlarla alay etti... (Razi, Kurtubi, İbni Kesir, Zemahşeri)

[6] **HİDAYET:** Sözlükte [H-D-Y] kökünden gelir. Mastarı "yol göstermek, doğru yola iletmek, doğru yolda yürümesini sağlamak, tanıtıp açıklamak, göstermek" demektir. Hediye etmek *(ihdâ);* hediye vermek, birbirine hediye vermek *(muhâdât);* yürürken sağa sola yalpa yapmak *(tehâdiye);* doğru yolda olmak, doğru yolu bulmak, ...e doğru gitmek *(ihtedâe);* istemek, doğrunun kendisine bildirilmesini istemek *(istihdâe);* doğru yola girme *(ihtidâe);* doğru yolda yürüyen, doğru yolu bulmuş *(mehdi);* rehber, mürşit, delil, doğru yolu gösteren *(hâdi);* doğru yolu bulma, doğru yolda yürüme *(hidâyet);* kesilip eti tasadduk olarak Kabe'ye bağışlanan hayvan, yürüyüş, gidişat, siret, metot, yol, adet *(hedy);* yol gösterme, doğru yol, doğru *(huden)* kelimeleri bu köktendir... Demek ki "yolda olmak, yol bulmak, yolda gitmek, gidişat, yürüyüş *(seyn siret);* yol, adet" anlamlarının baskın olduğu *hidayet* kavramı, bir kişinin doğru yolda yürümesi, o yolu takip etmesi, o gidişat, yürüyüş üzere olması" anlamına gelmektedir. Nitekim çölde deveye yol göstermek için yularından tutarak önden yürüyen kişiye Arab'ın *hâdi* demesinden de anlaşılacağı gibi hidayet, bir yolu izlemek, o yolda yürüyüş halinde olmak gibi canlı ve hareketli bir manayı ifade etmektedir. Türkçe'de bir **Pir Sultan Abdal** deyişinde geçen "yürüyüş eyleyelim" tabiri bu manayı çağrıştırır:

"Özü öze bağlayalım
Sular gibi çağlayalım
Bir yürüyüş eyleyelim
Tevekkeltü taalallah"

[7] Öyle anlaşılıyor ki Kur'an, hitap çevresi olan Sami/Arap dil, tarih ve kültür evreninde bilinen dinlerin adlarını vererek bunlar arasında sürüp giden tartışmaların ve anlaşmazlıkların kıyamet günü sona erdirileceğini beyan ediyor. Demek ki

görüyor.

18- GÖRMÜYOR MUSUN göklerde ve yerlerde var olan her şey; güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, bütün hayvanlar ve insanlardan birçoğu hep Allah'a selâm durup secde ediyorlar. Birçoğunun üzerine de azap hak olmuştur. Allah, her kimi de zelil ederse artık onu yüceltecek yoktur. Allah lâyık gördüğünü yapar.

19- Şu iki grup, Rableri hakkında birbiriyle daima çatışma içindedir:[8] Bunlardan kâfirlere ateşten gömlekler giydirilecek, başlarının üstünden kaynar sular dökülecek.

20- Bu suyla karınlarının içindekiler ve derileri eritilecek.

21- Bunlara demirden kamçılar vurulacak.

22- Çektikleri acıdan dolayı ne zaman oradan çıkmak isteseler geri çevrilecekler. "Tadın yakıcı azabı!" denecek.

23- Öte yandan Allah; iman edip iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanları altından ırmaklar akan cennetlere koyacak. Orada altın bilezikler ve incilerle süslenecekler. Elbiseleri de ipekten olacak.

24- Çünkü onlar sözün güzeline uymuşlar ve yegâne övgüye lâyık Allah'ın yolunda yürümüşlerdir.

25- O KÂFİRLİK edenlere, Allah'ın yolundan, yerli ve yabancının eşit hakka sahip olduğu bütün insanlar için yapılan o Mescid-i Haram'dan alıkoyanlara; orada zulüm ve zorbalık yaparak yanlış bir yola saptırmak isteyenlere acı bir azap tattıracağız.[9]

önceki çağlarda bu bölgede ortaya çıkmış kimi elçilerin yolunu sürdürdüğünü, ona bağlı olduğunu iddia eden bazı guruplara temas edilmiş, dünyanın diğer bölgelerinde ortaya çıkmış aynı mahiyetteki din ve inançlara bunlar üzerinden değinilmiş olmaktadır. Bu şu demektir: **Musa**'dan sonra Yahudiler, **Yahya**'dan sonra Sabiîler, Zerdüştten sonra Mecusîler, **İsa**'dan sonra Hıristiyanlar, Buddha'dan sonra Budistler, **Laotse**'den sonra Taocular, **Sokrat**'dan sonra Sokratçılar, **Aristo**'dan sonra Aristocular, **Eflatun**'dan sonra Plâtoncular, **Mani**'den sonra Maniciler, **Marks**'tan sonra Marksistler vs... Bunlar, zihinlerinde Tanrı, peygamberlik, evren, insan, ölüm, yaşam, kıyamet, din vs. hakkında olumlu veya olumsuz bir takım fikirler ileri sürüp halk kitlelerini peşlerinden sürüklemişlerdir. Allah'a ya bölünmez bütünlüğünü parçalayarak inanmışlar ya da Allah'ı inkâr etmişlerdir. Hepsi de Allah'ın gözetim ve denetiminde olup aralarındaki anlaşmazlıklarla ilgili son noktayı Allah, kıyamet günü koyacak; kimin haklı kimin haksız olduğunu ortaya çıkaracaktır...

[8] Yani: Bir yanda Allah'ın varlığını *(vucud);* birliğini *(ehad)* ve bölünmez bütünlüğünü *(samed)* savunanlar, diğer yanda varlığını inkâr eden, birliğini ve bölünmez bütünlüğünü ise parçalayarak; güneşe, aya, yıldızlara, insanlara, liderlerine, büyüklerine, önderlerine, şehvetlerine vs. pay edenler... İşte bunlar, tarih boyunca daima birbirleriyle tartışma, çekişme ve çatışma içinde olmuştur. Bu, tevhid ile şirkin, hak ile batılın ezeli savaşıdır ve kıyamet kopmadıkça da bitecek gibi görünmemektedir...

[9] Bu pasajdaki ayetlerde (25-38) Kabe'nin "önem ve anlamı" üzerinde duruluyor.

26- Bir zamanlar Kabe'nin yerini İbrahim'e açıklayarak: "Sakın O'na herhangi bir şeyi ortak koşma; tavaf edenler, kıyama duranlar, rüku ve secdeye varanlar için evimi tertemiz tut!" demiştik.[10]

27- Şu halde, bütün insanları hacca çağır.[11] Gerek yaya, gerek uzak diyarlardan gelen yorgun binekler üzerinde sana gelsinler.

28- Bu ziyaretin onlara ne gibi faydalar sağlayacağını görsünler. Allah'ın rızık olarak verdiği hayvanlar üzerinde belirli günlerde Allah'ın adını ansınlar. Siz de onlardan yiyin, yoksulu doyurun.[12]

29- Sonra temizlensinler,adaklarını yerine getirsinler ve yeryüzünün bu en eski anıtını tavaf etsinler."[13]

30- Emir budur! Demek ki kim Allah'ın hürmet edilmesini istediği şeylere saygı gösterirse bu, Rabbi katında kendi iyiliğine sonuç verecektir. Size yasaklananların dışındaki bütün hayvanların etinden yemek serbesttir. Şu halde o pis putlardan ve asılsız her sözden kaçının.

31- Sağduyudan şaşmadan ve ortak koşmadan Allah'ı birleyenler olun. Her kim Allah'a ortak koşarsa gökten düşüp de kuşların kaptığı veya rüzgârın ücra bir yere sürükleyip attığı kimse gibi olur.

32- Bu böyledir. Her kim Allah'ın sembollerine[14] saygı gösterirse, kalbinde Sakınma duygusu var demektir![15]

33- Sizin için bu sembollerde belli bir süreye kadar faydalar vardır. Dahası onlar yeryüzünün en eski anıtının anlamını açıklarlar.[16]

34- Biz her ümmet için imge/simge/ritüel belirledik (mensek). Ki rızık olarak verdiğimiz hayvanlar üzerine Allah'ın adını ansınlar. Hepinizin ilahı bir tek ilahtır. O'na teslimiyet gösterin. Kalbi temiz olanları müjdele 35- Onlar öyle kimselerdir ki ne zaman Allah'tan söz edilse kalpleri titrer, başlarına

Özellikle hac sembolleri ve oraya getirilen hayvanların ne anlam ifade etmesi gerektiğine değiniliyor. Bu sure (hacc) bu bölüme yerleştirilen hac ve Kabe ile ilgili bu ayetler sebebiyle bu; adı almıştır.

[10] Yani: Bir zamanlar yeryüzünden kaybolup gitmiş Kabe'nin yerini İbrahim'e açıklayarak göstermiş ve bu Allah ve Âdem anıtının *(beyta)* bütün manevi anlam ve görkemi ile yeniden inşa etmesini istemiştik... Kabe'nin insanlık tarihindeki anlam ve önemi için Bkz. "EVVELU'L-BEYT"; 3/96. ve "KABE"; 2/125. ayet dipnotları.

[11] **HACC:** Bkz. 2/158. ayet dipnotu.

[12] Eski çağlarda tapınak kamu alanı demekti. Tâ Sümerlerde bile vardır. İnsanlar ihtiyaç fazlası ne varsa (hayvan, buğday, un, elbise, altın, gümüş) tapmağa getirirdi. Hayvanların üzerine "Tanrı malı" diye isim yazılırdı. Mesela un torbası ise onun da üzerine bu isim yazılırdı ve o artık kamu malı olurdu. Hatta matematikteki rakamlar tapınağa getirilen ve kamu malı (tanrı malı) olduğu seçilsin diye hayvanların ve torbaların üzerine atılan çizik ve çeltiklerden doğmuştu. İşte bunlar kamuya (Tanrıya) adanmış mallardı. Orada ihtiyaç sahiplerine dağıtmak için toplanmaktaydı. Oraya gelen ihtiyaç sahiplerine (yoksullar, garibanlar,

kimsesizlere) eşit bir şekilde dağıtılırdı. Bu arada uzaktan gelenler olduğu için onlara ikram maksadıyla bazıları da kesilirdi. "Yiyin" denmesi de bundandır. Görülüyor ki Kuran eski çağlardan beri gelen ve tapınağı "kamu alanı" olarak gören anlayışı sürdürmekte ve Kabe civarını bir toplanma, kaynaşma, yakınlaşma ve paylaşma merkezi olarak değerlendirmektir. Çoğu meallerde parantez içinde yazılan 'kurbanlık', onları kurban ederken ifadeleri ayetin Arapça orijinalinde yok

[13] Harfi harfine: "Kirlerini atsınlar" Yani: "Bıyıklarını, tırnaklarını, koltuk altlarını vs. tıraş edip temizlensinler." BEYT-İ ATİK: Bkz. 3/96, 2/125. ayet dipnotları.

[14] **ŞEAİR:** Sözlükte [Ş-A-R] kökünden gelir. Mastarı "fark etmek, hissetmek, duyumsamak" demektir. Fark etmek, hissetmek, duymak *(şuur);* duyuru *(işar);* bilinç altı *(tahteş-şuûr);* slogan, amblem, sembol, simge *(şiar);* şiarlar, semboller, simgeler *(şeâir);* mani, halk ezgisi *(şırun şabiyyu);* saç, kıl, tüy *(şar);* duygu, şuur, bilinç, sansasyon *(şuur);* duygu, his *(meşar);* şiir okumak *(şiran)* kelimeleri bu köktendir... Demek ki şiarlar, şuurun (bilincin) yansımalarıdır. Bunlar bir yapıya, binaya, yeryüzüne dikilmiş bir anıta nispet edilince; bir şuurun, bir bilincin, bir fark ediş, hissediş ve duyuşun sembollerine dönüşürler. Bu anlamda örneğin Kabe, Allah'ın bir şiarı, sembolüdür. İman edenlerin kalbinde bu yapının çok farklı bir anlamı ve önemi vardır. Bu yaratılış, Allah, insan ve tarih hakkında bir şuurun, bilincin, hissiyat ve hassasiyetin dışavurumudur. Aynı şekilde Safa, Merve, Say, Tavaf, Meş'ari Haram, Mina, Müzdelife vs. bütün bunların bir anlamı ve önemi vardır. Tevhidi bilincin yansımaları olarak Allah'ın şiarlarının manasını ifade ederler. Her kim bunlara gereken saygıyı gösterir, bunların mana ve önemini kavrarsa kalbinde bir bilinç, bir şuur, bir duygu ve hissiyat taşıyor demektir. İşin şuurunda, bilincinde demektir. Başkaları için bunlar sıradan binalar, taşlar ve hareketler olarak görünebilir. Ama iman edenleri/güvenenlerin kalplerinin derinliklerinde bir şuurun veya bilincin ifadesi olarak yaşarlar ve çok derin anlamlara gelirler...

[15] Harfi harfine: "İşte bu. Her kim Allah'ın 'şeâirine' tazim ederse şüphesiz o kalplerin 'takva'sındandır."

[16] **MAHİLL** : Sözlükte [H-L-L] kökünden gelir. Mastarı "çözmek, açmak, indirmek" demektir. Ayette harfi harfine: "Sonra onun mahilli' 'Beyt-i Atik'edir." şeklinde geçmektedir. Çözmek, açmak, analiz etmek, tahlil etmek *(tahlil);* yer tutmak, bir yere indirme yapmak, bir yeri istila etmek, işgal etmek *(ihtilâl);* meşru saymak, kendisine helal etmesini istemek *(istiklâl);* çöküntü, çözülme, dejenerasyon *(inhilâl);* formül, çözüm, çare *(hail);* çözülmüş, serbest kılınmış, meşru *(helâl)* işgal edilmiş, işgal altında *(muhtell);* yer, mekan *(muhill);* semt, bölge *(mahalle);* bölgesel, yöresel *(mahallî)* kelimeleri bu köktendir... Yukarıdaki ayette Kabe'de getirilen hayvan anlamına gelen *hedy* denmeyip, *şeâirillah* denmesi bunun kurbanlıktan öte daha geniş bir anlamda; haccın tüm şiar veya sembolleri manasında kullanıldığını göstermektedir. Nitekim bazı müfessirler bu manada yorumlamışlardır (Razi). Bu durumda ayette geçen *mahill* kelimesi "kurban kesme yeri" değil, "açıklama, açıklığa kavuşturma yeri" anlamına gelir. Bu durumda mana: "İman edenlerin kalplerinde apayrı bir anlam ve önemi olan Allah'ın şiarları yani Kabe, Safa, Merve, Müzdelife

gelen her tür musibete göğüs gerer, destekleşme/dayanışmayı ayağa diker-ler ve verdiğimiz rızıklardan infâk eder-ler/verirler 36- Cüsseli hayvanları da sizin için Allah'ın şiarlarından kıldık. Sizin için onlarda hayır vardır. Onlar saf halinde yan yana dizildiklerinde üzerlerine Allah'ın adını anın. Nihayet onlardan yiyin, istemeyen yoksulu da istemek zorunda kalan yoksulu da doyurun. Böylece onları sizin hizmeti-nize verdik. Umulur ki şükredesiniz.

37- Onların ne etleri, ne de kanları Allah'a ulaşır. İçinizdeki sakınma duy-gusudur, O'na ulaşacak olan. Bu şekil-de onları sizin yararınıza sunuyoruz ki kendisine ulaşma yol ve yordamını gösterdiği için Allah'ı ululayıp yücelte-siniz. Güzel ahlâk sahiplerini müjdele.

38- Hiç şüpheniz olmasın ki Allah iman edenleri/güvenenleri savunur ve Allah hiçbir hain ve nankörü sevmez.

39- KENDİLERİNE savaş açılan kim-selere savaş izni verildi. Çünkü onlar zulme uğratıldılar. Hiç şüpheniz olma-sın; Allah onlara yardım ulaştıracak güçtedir.[17]

40- Onlar "Rabbimiz Allah'tır!" demele-rinden başka hiçbir haklı gerekçe olmak-sızın yurtlarından çıkarıldılar. Allah, insanları birbirlerine karşı savunmasız bıraksaydı, doğrusu içinde Allah'ın adı çokça anılan manastırlar, kiliseler, hav-ralar ve mescitler yıkılıp giderdi. Elbette Allah kendine yardım edene yardım ede-cektir. Allah çok güçlü, çok üstündür.

41- Eğer onlara yeryüzünde imkan verirsek, destekleşme/dayanışmayı ayağa kaldırır, ihtiyaçtan fazlasını ver-erek arınır, ortak iyiyi emreder, toplu-mu ifsat eden kötülükleri yasaklarlar. Sonunda bütün iş ve oluşlar Allah'a

vb. haccın sembolik eylem ve hareketleri, yeryüzündeki en eski beytin *(beyt-i atik)* ne anlama geldiğini, mana ve önemini açıklar." şeklinde olur. Bu evin ne amaçla yapıldığına dair mesajlar verir. "Sonuçta derin bir hissiyat ve maneviyat ile bakar-sanız bütün yolların yeryüzünün en eski anıtına *(beyt-i atik)* çıktığını görürsünüz." demek ister. İnsanlık tarihinin orada başladığını, Âdem'in varoluşa orada katıldı-ğını, insanlığın oradan türeyip yeryüzüne dağıldığını gösterir. Hac sembollerinin insanlık tarihinin bir özeti olduğunu, tevhidi dünya görüşünün ilânının yapıldığını fark ettirir. Bunun şuuruna, bilincine vardırtır. Bütün bu sembollerin derununda bir anlamın yattığını ifade eder: "Eğer aklınız tutulmamış, vicdanınız paslanmamış, dimağınız donmamış ve yüreğiniz kararmamışsa anlarsınız bunu." demeye getirir. Kabe'nin insanlık tarihi ve Müslüman bilinçteki anlam ve önemine dair daha geniş açıklama ve yorumlar için Bkz. 3/96, 2/125. ayet dipnotları.

[17] Rivayete göre bu ayetler (39-41), **Hz.** Peygamber (s.a.v) 'in Mekke'den Medi-ne'ye hicretinden hemen sonra, yani hicretin birinci yılında nazil olmuştur. Müslümanlara savaş izini veren ilk ayet olarak tarihe geçmiştir (Razi, Kurtubi, İbni Kesir). Bu üç ayet önce savaşa resmen izin verildiğini (39), sonra bu savaşın gerekçesini (40) ve nihayet savaşın nihaî amacının ne olduğunu (41) açıklamak-tadır.

varır.[10]

42- ŞİMDİ eğer sana, bütün bunlar yalan diyorlarsa bil ki önceki çağlarda Nuh, Ad ve Semud halkları da bütün bunlar yalan demişti.

43- İbrahim'in halkı da, Lut'un halkı da aynı şeyi söylemişti.

44- Medyen halkı da aynı şeyi söylemişti. Musa'ya da bütün bunlar yalan denmişti... Ben de o kâfirlere süre vermiştim. Sonra gün geldi, onları kıskıvrak yakaladım. Böylece ummadıkları yerden nasıl yakalarmışım görsünler.[19]

45- Nice ülkeler var ki Biz onları zulmün doruğuna çıkmışlarken helak ettik. Şimdi çatıları uçmuş, kuyuları ıssız, saraylarında fareler cirit atıyor.[20]

46- Peki, oralarda gezip dolaşmıyorlar mı ki olup biteni kulakları duysun da kalpleri sızlasın. Gel gör ki gözler kör olmaz, göğüslerdeki kalplerdir kör olan!

47- Bir de senden acele azap istiyorlar. Allah sözünden elbette caymaz. Rabbinin katında bir gün, sizin sayacaklarınızdan bin sene gibidir.[21]

48- Nice ülkeler var ki zulmedip dururlarken kendilerine mühlet verdim.

[18] Demek ki imkan (iktidar denmediğine dikkat!) şan, şöhret, tegallüb (iktidar hırsı, üstün gelme arzusu), tekebbür (büyüklük taslama) ve tecebbür (zorbalık, dayatma) için var değildir. Bilakis "iktidar" değerlerle sınırlandırılmadığı takdirde gayr-ı meşru görülmek durumundadır. Ayette Müslümanların "imkan" elde ettiklerinde ne gibi bir siyasî felsefe takip edeceklerinin de ipuçları veriliyor. Dahası, deklâre edilerek imkanları kullanmanın ancak bunun için olabileceği açıklanıyor. Şu halde Müslümanlar yeryüzünde "imkan" elde ettiklerinde: 1- Destekleşme/yardımlaşma/dayanışma (kurumlarını) ayağa kaldıracaklardır. Salâtı ikame bunun göstergesidir. 2- "Hep bana hep bana" demeyecekler, ihtiyaç fazlasını vererek arınacaklar/ellerindekini paylaşacaklardır. Zekât bunun göstergesidir. 3- Ortak iyiyi *(maruf)* emredecekler. 4- Zararı herkese dokunan kötülüklerle *(münker)* mücadele edeceklerdir... Dikkat edilirse, "Salâtı, zekâtı emrederler denmiyor, bilakis kendileri bunları yaparlar, ikame ederler; ama imkan sahibi olmanın gereği olarak "başkasına" emretmek ve yasaklamak söz konusu olunca "ortak iyiyi emrederler, toplumu ifsat eden kötülükleri yasaklarlar." deniyor. İşte bu ayrım klâsik "Din (İslam) devleti" ile "Adalet devleti" arasındaki farktır...

[19] Harfi harfine: "Nasıl oldu nekir." Bu ifade, bir istifham-ı takrir (soru cümlesinde açıklanan karar) olup: "Benim onlara akıllarına hiç gelmeyecek tarzda azap etmem nasılmış görsünler!" manasındadır. Yani günaha batmış inkarcı bir topluluğun gün gelip bir afete maruz kalarak yer ile yeksan olması, Allah'ın, hiç ummadıkları yerden, beklenmedik bir şekilde yakalaması olarak ifade ediliyor.

[20] Harfi harfine: "Çatıları 'haviye', kuyuları 'muattal', sarayları 'meşîd' halde." Yani evlerinin duvarı ayakta olduğu halde damları uçmuş, kuyularında su olduğu halde ıssız, sarayları dayalı döşeli olduğu halde bomboş (Zemahşeri, Ebu Müslim).

[21] Yani: Senden acele bir afet, felâket veya çarçabuk kıyametin kopmasını

Sonra gün geldi, onları kıskıvrak yakaladım. Bütün yollar 'Bana' çıkar.

49- SÖYLE ONLARA: "Ey insanlar, ben size sadece açıkça anlatan bir uyarıcıyım!"

50- İman edip iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanları bol mağfiret ve alabildiğine cömert rızıklar bekliyor.

51- Ayetlerimizi aciz bırakmak için koşturup duranlar... İşte onlar cehennemliktir.

52- Biz senden önce hiçbir resul ve nebi göndermedik ki, o bir şey istesin de, şeytan onun isteğini saptırma girişiminde bulunmasın.[22] Allah ise şeytanın saptırma girişimini derhal giderir. Sonra Allah ayetlerini güçlendirir. Allah bilendir, bilgedir.

53- Şeytanın saptırma girişimi, kalpleri hastalıklı ve kaskatı olan kimseleri sınamak içindir. Zâlimler çok derin bir yanılgı içindedir.[23]

54- Yine kendilerine bilgi verilmiş olanların, Kur'an'ın Rabbinden gelen hak olduğunu bilip ona iman etmeleri ve yürekten saygı duymaları içindir. Hiç şüpheniz olmasın; Allah iman edenleri/güvenenleri

istiyorlar. Sen diyorsun ki: "Şu üç şey gelmeden önce Allah'a dönün: 1-Mevt (ölüm), 2- Afet, 3- Kıyamet..." Onlar diyor ki: "Madem öyle haydi hemen şimdi getir bakalım başımıza bunları doğru söylüyorsan..." Oysa onlar bilmiyor ki sizin bin yılınız Allah katında bir güne denktir. Yani "zaman" dediğiniz şey Allah için geçersizdir. O mutlak anlamda "saf sürede" yaşar, bu size "seri süreler" şeklinde görünür. Bunun için Allah'ın acelesi yoktur. Asla sözünden dönmez. "Keser döner sap döner; bir gün olur hesap döner." Bakarsınız bir gün hiç beklemediğiniz yerden ölüm veya afet sizi gelip bulur. Sanıyor musunuz ki Allah, yaptığınız zulümleri unutmuştur. Allah zulümlerin hiçbirisini unutmaz. Mazlumun ahım aheste aheste çıkarır. Bunların hiçbirisinden kurtulamazsınız. Ahiretteki yüzleşme ve hesaplaşmadan hele hiç kaçamazsanız...

[22] Yani: Senden önce gönderdiğimiz bütün nebiler ve resuller de senin gibi birer insandı. Şeytan onlara da fitne fücur telkin ederek saptırmak istiyordu. Biz insanlara melekleri değil, yine içlerinden şeytanın saptırma girişimlerine *(ilga-i fücur),* bir insanları gönderiyoruz. Bu nedenle sen ey Muhammed, sadece apaçık bir uyarıcısın, bir melek değilsin. Şeytan seni de saptırmak için elinden geleni yapıyor (Ebu Müslim). Bunu başaramayınca aleyhinde dedikodu yayarak, fitne fücur çıkararak etrafında şüpheler uyandırmak istiyor. Fakat biz inen ayetlerimizle bu şüpheleri gideriyor, peş peşe gelen ayetlerimizle durumu açıklığa kavuşturuyor, gördüğün gibi seni savunuyoruz...

[23] Yani: Şeytanın, elçilerin misyonu ve getirdikleri etrafında oluşturduğu şüpheler, aleyhlerinde yaydığı dedikodular kalplerinde hastalık bulunan tipler için sınama vesilesidir. Onlar bu tür iddialara hemen inanırlar. Zaten inkâr etmek için fırsat kollarlar. Bu tür şeytanî telkinler de onların inkârlarını artırır. Doğrusu böyle kendine yazık etmiş kimseler derin bir yanılgı içindedirler...

doğruluk ve dürüstlük yolunda yürütür.

55- Kâfirler ise ölüm saati ansızın çalıncaya veya bütün beklentileri boşa çıkaran kıyamet gününün azabı gelinceye kadar, Kur'an'dan şüphe etmeye devam edeceklerdir.

56- O gün mülk Allah'ındır. Aralarında kararını açıklayacaktır. İman edip iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanlar nimetlerle dolu cennetlere girecek.

57- Hakkı örtüp/yok etmek isteyerek ayetlerimize yalan diyenleri ise aşağılık bir azap bekliyor.

58- ALLAH YOLUNDA hicret edip sonra öldürülen veya ölenlere gelince, Allah onları en güzel rızıkla besleyecektir. Hiç şüpheniz olmasın; rızık verenlerin en hayırlısı Allah'tır.

59- Onları hoşnut olacakları bir yere koyacaktır. Hiç şüpheniz olmasın; Allah bilendir, çok yumuşak huyludur.[24]

60- Bu böyledir. Kim kendisine yapılan saldırıya karşı aynısı ile karşılık verdiği halde yine üzerine acımasızca gelinirse Allah, böyle birine mutlaka, arka çıkacaktır. Hiç şüpheniz olmasın; Allah çok affedici, çok bağışlayıcıdır.

61- Bu böyledir. Allah geceyi gündüzün içine, gündüzü de gecenin içine sokar. Hiç şüpheniz olmasın; Allah her şeyi işitiyor, her şeyi görüyor.

62- Bu böyledir. Çünkü Allah haktır. O'ndan başka taptıkları ise sahtedir. Hiç şüpheniz olmasın; Allah çok yüce, çok büyüktür.

63- Görmüyor musun Allah'ın gökten indirdiği su ile yeryüzü nasıl yemyeşil oluyor? Hiç şüpheniz olmasın; Allah çok cömerttir, her şeyden haberdardır.

64- Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Hiç şüpheniz olmasın; Allah çok zengindir, yegâne övülmeye layık olandır.

65- Görmüyor musun, Allah yerdekileri ve emriyle denizde seyredip giden gemileri sizin hizmetinize sundu. İzni olmaksızın yere düşmesin diye göğü de O tutuyor. Allah, insanlığa karşı şefkat, sevgi ve merhametle dopdoludur.

66- Size yaşam veren, sonra sizi öldüren ve en sonunda sizi yeniden diriltecek olan O'dur. Açıkçası insanoğlu çok nankördür!

67- Biz her ümmet için bir ibadet tarzı belirledik. Herkes kendi tarzını sürdürür. Şu halde bu işte seninle asla tartışmaya girmesinler. Sen sadece Rabbine çağır. Kesinlikle doğru yolda olan sensin.

68- Eğer seninle tartışırlarsa onlara .söyle: "Allah yaptıklarınızı biliyor."

69- Tartışıp durduğunuz konular hakkında kıyamet günü Allah aranızda kararını açıklayacaktır.

70- Allah'ın gökte ve yerde olup biten her şeyi bildiğini bilmiyor musun? Bunların hepsi kesinlikle kaydediliyor.[25] Doğrusu bu, Allah'a göre kolaydır.

HALİM: Bkz. 11/75. ayet dipnotu.

Harfi harfine: "Şüphesiz bu kitaptadır." Yani: Sözü edilen "yerde ve gökte olan

71- Buna rağmen Allah'ı bırakıp, hakkında Allah'ın hiçbir delil indirmediği, kendilerinin de hakkında bir bilgileri bulunmayan şeylere tapıyorlar. Bu zâlimlerin asla yardım edeni olmayacak.

72- Kendilerine apaçık sözlü ayetlerimiz okunduğu zaman, o kâfirlerin yüzlerinden inkârlarını hemen anlarsın. Neredeyse ayetlerimizi okuyanlara saldıracaklar. Onlara söyle: Size bundan daha kötüsünü haber vereyim mi? Ateş! Allah onu kâfirlere söz vermiştir. O ne kötü bir sondur.

73- EY İNSANLAR! Bir örnek veriliyor, onu iyi dinleyin: Sizin Allah'tan başka taptıklarınız hepsi bir araya gelseler kesinlikle bir sinek dahi yaratamazlar. Sinek onlardan bir şey kapsa onu geri bile alamazlar. İsteyen de zavallı, istenen de!

74- Allah'ı gereği gibi takdir edemediler.[26] Oysa Allah güçlüdür, üstündür.

75- Allah, elçilerini hem meleklerden hem insanlardan süzüp çıkarır.[27] Allah her şeyi işitiyor, her şeyi görüyor; kesinlikle!

76- Hepsinin önlerindekini ve arkalarındakini bilir. Bütün işler Allah'a döndürülür.

77- Ey iman edenler/güvenenler! Rüku edin, secde edin, Rabbinize ibadet edin. Erdemli işler yapın ki kurtuluşa eresiniz.

78-Allah için gerektiği gibi cihat edin. Sizi O seçti, üzerinize dinde hiçbir zorluk yüklemedi. Haydi, manevî atanız İbrahim'in yoluna! O sizi önceki çağ-

her şey" yazılıp muhafaza altına alınmaktadır... Çünkü "kitap" burada "korumak, muhafaza etmek, zabtu rabt altına almak, bağlamak" anlamında kullanılmaktadır. Nitekim Araplar, deriden olan su kabını dikip böylece içindekini muhafaza ettiğinde böyle derdi. Demek ki hem bunun, hem de "kitabın" insanlar arasındaki manası, muamelelerini muhafaza edip korumaktır. (Ebu Müslim).

[26] Yani: Aslında Allah'ın sıfatları kuşatılamaz. Karakterinin ne olduğu insan havsalasına sığmaz. Bundan dolayı zihinler onu tasavvur edemez. Fikirler O'nu tam anlayamaz. Yönler O'nu tam kuşatamaz. Fakat hiç olmazsa insan havsalasının O'nu algılayabileceği kadarını yapsaydılar. O'na herhangi bir şeyi ortak koşmasaydılar. O'nun bölünmez bütünlüğünü parçalamasaydılar. Uydurma tanrılar icat etmeseydiler. İnsanoğlunun kavrayacağı kadar da olsa şirk koşmadan, O'nun hakkını teslim ederek iman etseydiler. Bunu dahi yapmadılar...

[27] **MUSTAFA:** Sözlükte [S-F-Y] kökünden gelir. Mastarı "berrak olmak, temiz olmak, bulanıklıktan kurtulmak" demektir. Arap, sütü bolca süzülüp gelen deveye *(safvetun-nâqatu);* kadının çok cima ederek erkeğin menisini süzüp çıkarmasına *(ısfâer-racul);* şairin şiir söylemekten takatinin kalmamasına *(ısfaeş-şâirü)* demektedir. Nitekim arıtmak, süzmek, saflaştırmak, rafine etmek, bitirmek, sona erdirmek, elemek, feshetmek *(tasfiyetun);* seçmek, tercih etmek *(ıstifâe);* tasfiye, likidasyon, eleme, temizleme, bitirme, feshetme *(tasfiyeh);* seçme, seleksiyon *(el-istifâe);* net, safi, halis, temiz, *(safî);* saflık, temizlik, berraklık, en iyi kısım, en iyi arkadaş

larda ve şimdi "Müslümanlar"[28] diye adlandırdı. Haydi, peygamber size, siz de bütün insanlığa örnek olmaya! Haydi, destekleşmeye/dayanışmaya, ihtiyaçtan fazlasını vererek arınmaya ve Allah'a sarılmaya! Sizin yâriniz O'dur. O ne güzel yâr, ne güzel yardımcıdır!

(safvet); süzgeç, süzek, filtre, rafineri *(mısfât);* süzme, süzülmüş, rafine *(masaffî);* süzülmüş, seçilmiş *(mustafa)* kelimeleri bu köktendir...Görüldüğü gibi süzülmek ve seçilmek şeklinde iki ana anlam etrafında dönen *istifa* kavramı iki yönlü bir hareketi ifade etmektedir. Bunu peygamberlik için düşündüğümüzde, bir yüzüyle süzülmeyi diğer yüzüyle seçilmeyi ifade eder. Tabiri caizse peygamber, aşağıdan yukarıya insanlar içinden süzülüp çıkar; bu süzülüp çıkanı Allah, peygamber seçer. Aynı şekilde yukarıdan aşağıya Allah peygamber seçer; bu seçilen insanlar arasından süzülüp çıkar. Bunlar ardışık değildir; yani biri bitip diğeri başlamaz, her ikisi aynı anda (hemdem, senkronik) olur. Allah seçiyorken peygamber süzülüyor, peygamber süzülüyorken Allah seçiyor demektir. Böylece peygamberlik vehbi midir kesbi midir tartışmasının bir manası kalmaz. Çünkü vehb ve kesp aynı olayın iki yüzüdür...

[28] **MÜSLÜMAN:** Bkz. 2/112 ve 68/35. ayet dipnotları.

***

98 - (91) BEYYINE SURESİ

Mekke-Medine'de inmiştir, 8 ayettir. İlk ayetinde Allah'ın elçilerinin tarih boyunca insanların karşısına "söze dayalı apaçık delil" (beyyine) ile çıktığının hatırlatılması ve konunun bunun üzerine bina edilmesinden dolayı bu adı almış görünmektedir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- Önceki çağlardan beri gerek vahye muhatap olduğu halde küfre düşenlerden, gerekse ortak koşarak karşı gelenlerden hiç kimse kendilerine söze dayalı apaçık deliller[1] gelmeden dışlanmış değildir.[2]

2- Bu deliller, Allah'ın bir elçisinin okuduğu tertemiz sahifelerdir.[3]

3- Bu sahifelerde hayatın içinden seslenen dosdoğru ilkeler[4] vardır.

4- Böyleyken önceki çağlarda vahye muhatap olanlar, kendilerine söze

[1] **BEYYİNE:** Bkz. 14/9. ayet dipnotu.

[2] Yani: Önceki çağlarda kendilerine kitap verilenlerden küfre sapanlar ve böylesi bir kitaba muhatap olmadan Allah'ın bölünmez bütünlüğünü parçalayarak kâfir olanlar, inkarcılar, putperestler, animistler, dehriler, ateistler vs. kendilerine söze dayalı apaçık deliller *(beyyinât)* gelmeden mahkum edilip dışlanmış değillerdir. Gerçek olanca açıklığı ile orta yere konmadan suçlanmış değillerdir... Ayetteki "önceki çağlar" ifadesi, **Ebu Müslim**'in *hatta tetiyehumul-beyyine* ibaresini "önceki tüm resuller" olarak yorumlamasına, "dışlanmış değillerdir" ifadesi **İbni Teymiye**'nin *lemyekun munfekkin* ibaresini; "terk edilmezler, gözden çıkarılmazlar, mahkûm edilmezler" olarak yorumlamasına; "onlardan hiç kimse" ifadesi *lemyekunullezine* ibaresindeki cahd-ı mutlak'ın (istisnasız, kesin olumsuzlama) yansıtılmasına; "söze dayalı apaçık delil" ifadesi de *beyyine, beyyinât* kelimesinin Kuranda güce dayalı apaçık delil *(sultan, mucize)* taleplerine karşılık ısrarlı ve bilinçli bir tercihle inşa ettiği kavramsallaştırmaya dayanmaktadır.

[3] **SUHUFUN MUTAHHARA: Hz. Muhammed** (s.a.v) dâhil herhangi bir **peygamberin** insanların karşısına çıkıp beyan ettiği, saf söz olarak *(beyyinât)* sarf ettiği tertemiz sahifeler demektir. Bu aynı anda iki anlamı da çağrıştırır: 1- Bu sözler Allah'ın tertemiz katından, hiçbir pislik (şeytan, cinn vs.) bulaşmadan inmektedir. 2- Bu sözler **peygamber**'in saf bir yürek temizliği içinde vicdana ve merhamete seslenen, insanoğlunun temiz kalmış tarafının, saf duygularının bir yansımasıdır. Hem bir iniş *(nüzul),* hem de bir çıkış, fışkırış *(uruc)* dur. Hem öyle, hem böyle...

[4] **KUTUSUN QAYYİME:** Sözlükte "çokça ayağa kalkan kitaplar" demektir. İnsanların sorunlarına, hayatın içinden seslenerek, onlara çokça ilgi göstererek nazil olduğunu ifade için böyle dendiği anlaşılıyor. Nitekim Allah'da; "dipdiri

dayalı apaçık delil geldiği halde ayrılığa düştüler.[5]

5- Oysaki onlardan, sağduyudan şaşmadan, saf bir yürek temizliği içinde dini O'na özgü kılmaları, Allah için çalışıp sadece O'na ibadet etmeleri, destekleşmeyi/dayanışmayı ayağa dikmeleri ve ihtiyaçtan fazlasını vererek arınmalarından başka bir şey istenmemişti. İşte budur gerçek hayat dini!

6- Açıkçası gerek önceki çağlarda vahye muhataplardan, gerekse ortak koşanlardan kâfirler cehenneme girecek ve oradan bir daha çıkamayacaklar. İşte onlar halkların başına belâ şer odaklarıdır.[6]

7- İman edip iyilik, güzellik ve doğruluk için çalışanlar ise halkların yüz akıdırlar.

8- Rableri katında onların hakkı altından ırmaklar akan ebedi cennetlerin tam orta yeridir. Allah onlardan memnun[7], onlar da O'ndan memnundurlar. Rabbine karşı içinde korku ve titremesi olanın hakkı işte budur.

yaşam kaynağı ve çokça ayağa kalkan" *(Hayyu Qayyum),* dur. Bu din de; "çokça ayağa kalkan gerçek hayat dini" *(Dinul-Qayyime),* dir. Burada çokça ayağa kalkmak tabiri, fildişi kulelerinden ahkâm keserek değil, insanoğlunun dert ve acılarını dindirecek tarzda, hemen yanında yer almayı, üzerine titremeyi, monologa değil diyaloga girmeyi, interaktif bir şekilde, karşılıklı dinamik ilişki içinde, bizzat yaşayan hayatın içinden gelmeyi ifade etmektedir. Kitap (ve suhuf) burada "sesleniş, hitap, söylem" manasındadır. Çünkü Kur an esas itibarîyle yazılı değil sözlü bir kültüre seslenmiştir. Sonradan yazıya dökülmüş mushaf halini almıştır. Ayrıca bkz. "KİTAP" için 13/1 ve "QAYYİME" için 2/255, 4/34 ayetler dipnotları.

[5] Yani: Önceki çağlarda bir vahye muhatap olmuş, kendilerine bir kitap ulaşmış olanlar; Yahudiler, Hıristiyanlar, Zerdüştler, Sabiîler, Budistler vs. gerek Sami/ Mezopotamya gerekse dünyanın başka havzalarındaki bütün eski dünyanın din mensupları elçilerin getirdiği hak yolu unuttular, onda ayrılığa düştüler, parçalanıp dağıldılar, doğru inanç ve amel birlikteliklerini koruyamadılar.

[6] Harfi harfine: "İşte onlar! Onlar yaratılmışların şerlileridir *(şerrul-beriyye)!"*

[7] **RIZA:** Sözlükte [R-Z-Y] kökü mastar olarak "hoşnut olmak, beğenmek, benimsemek" demektir. Tatmin etmek, beğendirmek, hoşnut etmek *(irzâen);* razı, memnun, hoşnut *(râzi);* memnuniyet, rıza, hoşnutluk *(rızâ);* kendisinden razı olunan *(merzî)* kelimeleri bu köktendir... Rıza kelimesi Türkçe'de "memnun ve mesrur olmak, mutlu etmek, sevmek, sevindirmek, tutmak, gönlünü hoş etmek, şad olmak" kelime ve deyimlerini çağrıştırır. "Allah'ı razı etmek" veya "Allah rızası için" tabirleri, Allah'ın bunlara ihtiyacı olduğundan değil bizim ona ihtiyacımız olduğundan dolayıdır. Yoksa Allah sevgiye muhtaç ve gönlünün hoş tutulması gereken birisi değildir. Bunlara ihtiyacı olan bizleriz. Sevgi ancak karşılıklı ilişkiye girilerek ortaya çıkan bir şeydir. Bu anlamda insan insanı açar.

Birbirimizdeki potansiyel ancak karşılıklı ilişki ile ortaya çıkabilir. Tohum toprağa girince özündekini açar, ortaya çıkarır. İnsanlar arasındaki ilişki de böyledir. İncilcle Hz. **İsa**'ya, Buhari'de **Hz. Peygamberi** atfen geçen bir rivayette "Allah rızası için" deyiminin pratikte ne anlama gelmesi gerektiği gayet güzel açıklanıyor;

"Yüce Rab kıyamet günü kullarına şöyle der;

Ey Âdemoğlu, Ben hasta oldum da ziyaretime gelmedin.

Nasıl olur, seni nasıl ziyaret edebilirdim Ya Rabbi?

Bilmiyor musun? Falanca kulum hastalandı da onu ziyaret etmedin. Eğer onu ziyaret etseydin beni orada bulacaktın...

Ey Âdemoğlu, senden yemek istedim de bana bir şey vermedin.

Sen Âlemlerin Rabbisin, seni nasıl doyururdum ya Rabbi?

Falanca kulum yiyecek istedi, eğer onu yedirmiş olsaydın, onun mükâfatını yanında bulurdun...

Ey Âdemoğlu, senden su istedim de vermedin.

Sen Âlemlerin Rabbi değil misin? Sana nasıl su verebilirdim ya Rabbi?

Falanca kulum susamıştı da ona su vermemiştin. Eğer ona su verseydin onun mükâfatını yanında bulurdun..." (Müslim; 1990, 43, (IV/1990), (krş. Matta; 25; 34-45)

***

99 - (92) ZİLZAL SURESİ

Mekke-Medine döneminin ilk yıllarında inmiştir, 8 ayettir. İlk ayetinde yeryüzünün sarsılmasını tasvir ettiğinden deprem, zelzele (zilzal) adını almış görünmektedir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

- YERYÜZÜ o müthiş sarsıntı ile sarsildiği zaman,

2- Ağ.rl.klann. ç.kanp attığ. zaman/

3- İnsan "Ona neler oluyor?" dediği zaman.

4- İşte o gün dile gelip haber verecek her şeyi.[2]

5- Çünkü Rabbin ona vahyetmiştir.[3]

6- O gün insanlar yaptıklarının kendilerine gösterilmesi için guruplar halinde ye m m ge|ecek|er 4

7- Her kim zerre miktarı iyilik yapmışsa onu 9 örecek-

8" Her kim de zerre miktarı kötülük yapmışsa onu görecek...[5]

[1] Yani: Bütün ölüler mezarlarından kalktığı zaman... Mezara girerek kendini unutturacağını sanan o zâlimler, despotlar, kul hakkı yiyenler, dünyayı talan edenler, bütün ömrü tüyü bitmemiş yetimin hakkını yemekle geçen sonra da kuş tüyü yataklarında ölüp demirden tabutlarla mezarlarına konanlar, "Ne oluyoruz!" diye diriltildiği zaman... Bir daha dirilmeyeceklerini düşünerek yaptıkları kötülüğün yanlarına kâr kalacağını sananların dehşetle mezarlarından kalktıkları zaman... Dahası, yeryüzünün yer altı zenginliklerini yağmalayarak onlar uğruna dünyayı talan edenlere; "işte uğruna savaştıklarınız, kan döktükleriniz; Ortadoğu'nun petrolleri, Asya'nın doğal gaz yatakları, altınlar, madenler, defineler... Hepsi çıktı ortaya, yeryüzü bütün ağırlıklarını çıkardı, haydi koşup yağmalasanıza!" denildiği zaman...

[2] Bu ifade Kuranın tabiat varlıklarını dile gelip konuşturan "kozmik/şiirsel" üslûbuna başka bir örnektir. Genellikle Mekkî surelerin giriş kısmında yemin/kasem dediğimiz üslûpla varlıkları dile gelip konuşmaya çağıran Kur'an, burada da kıyamette, üzerine bastığımız yeryüzünün dile gelip konuşacağını söylüyor. Bu ibare M. Akif'in; *"Bastığın yerleri toprak diyerek geçme tanı/Düşün altında binlerce kefensiz yatanı..."* mısralarındaki manayı çağrıştırır. Sanki; *"Üzerinde yaşadığınız yeryüzünde nasıl olsa toprak diyerek dolaşmayın!Bir gün dile gelip her şeyi haber verecek, bunu asla unutmayın."* denmek isteniyor. Bu ifadeler bütün oluşa sanki canlı bir varlık gibi bakmayı gerektiren "tevhid bilinci'nin nasıl bir şey olduğuna dair ipucu verebilir. Buradan bakılınca, bütün varlık birbiriyle irtibatlı ve tek bir organizma olarak görünür. Bir insan vücudunda eller ayaklardan, mide beyinden nasıl bağımsız değilse; Tanrı, âlem, güneş, yıldızlar, yer, gök,

toprak, ölüler, diriler, insanlar, hayvanlar, bitkiler, madenler vs. de birbirinden bağımsız değildirler. Bunların her birinin ayrı ayrı tanrısı yoktur. Hepsi tek bir oluşun parçası ve boyuna karşılıklı etkileşimin (ilgi ve alâkanın) sonucudurlar. Birbirlerine verdikleri zararı bir gün mutlaka haber verirler ve zarar veren bunun hesabını vermeden varlık âleminden çekilmez. Bunun için yeryüzünde sanki bizden başka kimse yokmuş gibi yaşamamalı, sorumluluğumuzun bilincinde olmalıyız. En başta da varlığın yüce Rabbinin hakkını teslim etme *(İslam)* ve O'nun bilinciyle yaşayıp zarar vermekten sakınma *(ittika)* sorumluluğunun...

[3] **VAHİY:** Bkz. 16/68. ayet dipnotu.

[4] Harfi harfine: "O gün insanlar, amelleri kendilerine gösterilsin diye eştât' olarak 'sudur' edecekler." Burada ayrılmış, dağınık vaziyette, tek tek hale gelmiş olarak *(eştat)* ve ortaya çıkmak, dönüp gelmek *(sudur)* kelimeleri; insanların hem bölük bölük hem de tek tek gelmeleri manasındadır. Çünkü insan yaptıklarından hem bizzat kendisi, hem de içinde bulunduğu grup, topluluk olarak sorumludur. Buradaki durum sanki şu ayettekine benzemektedir; **"Şimdi bize yapayalnız geldiniz, tıpkı ilk yarattığımız gibi."** (6/94).

[5] Yani: Kimsenin yaptığı yanına kâr kalmayacak. Herkes yaptıklarının karşılığını görecek. İyilik yapan iyiliğini, kötülük yapan kötülüğünü, sadece öğrenmeyecek bizzat seyredecek. Dünya hayatında yaptıkları bir film şeridi gibi gözünün önünden geçirilecek. Örneğin kötülük yapan kişi videoda kendini seyreder gibi seyredecek, yaptıklarına bakacak, yaptığı kötülükleri gördükçe utançtan yerin dibine geçecek. Sadece gösterilmekle de kalmayacak, yaptıklarından dolayı cennete veya cehenneme girerek karşılığını da görecek...

64 - (93) TEĞABÜN SURESİ

Mekke-Medine'de inmiştir, 18 ayettir. Mekke döneminin sonlarında nazil olan bu sure, adını hesap gününün kafirler için "aldanma günü" (yevmu't-teğâbun) olduğunun anlatıldığı 9. ayetinden almış görünmektedir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- Göklerde ve yerde ne varsa Allah'ı anıp yüceltiyor. Mülk O'nundur. Bütün övgüler O'na aittir. O'nun her şeye gücü yeter.

2- Sizi yaratan O'dur. Böyleyken kiminiz mümin, kiminiz kâfir oluyor. Allah ise yaptığınız her şeyi görüyor.[1]

3- Gökleri ve yeri hak[2] olarak yarattı. Size eli yüzü düzgün güzel şekiller verdi. Dönüp dolaşıp O'na geleceksiniz.

4- O, göklerde ve yerde olan her şeyi biliyor. Gizlediklerinizi de açığa vurduklarınızı da hepsini biliyor. Allah bütün sinelerin özünü biliyor.

5- ÖNCEKİ çağlarda kâfirlik yapanlardan haberin var mı? Onlar, yapıp ettiklerinin vebalini tattılar. Dahası onları acı bir azap bekliyor.

6- Onları azap bekliyor; çünkü elçileri söze dayalı apaçık delillerle defalarca gelmesine rağmen, "Bize bir insan mı yol gösterecek?" deyip kâfirlik etmiş, burun kıvırmışlardı. Oysa Allah onlara muhtaç değildi. Allah zengindir, her türlü övgüye lâyıktır.

7- Kâfirler yeniden diriltilmeyeceklerini iddia ediyorlar. Söyle onlara: "Hayır, Rabbim şahidimdir ki; kesinlikle diriltileceksiniz. Sonra da yaptıklarınız size bir bir haber verilecek. Bu Allah'a göre kolaydır.

8- Öyleyse ey insanlar! Allah'a, pey-

[1] Yani: Kâfir, mümin bütün insanların yaratıcısı Allah'tır. Bu açıdan insanlık bölünmez bir bütündür. Kâfirleri ayrı bir tanrı, müminleri ayrı bir tanrı yaratmamıştır. Doğuluların ayrı bir tanrısı, batılıların ayrı bir tanrısı; yoktur. Yahudilerin kendi özel tanrısı, Hıristiyanların kendi tanrısı, Hinduların, Budistlerin de kendine göre ayrı bir tanrısı var değildir. İnsanlar arasında Avrupalılar evrim sürecinde ilerlemiş yaratıklar, Asya ve Afrikalılar da geri kalmış ilkel yaratıklar filan da değildir. Bütün bunlar sizin zan ve tahminlerinizdir. Gerçek ise şudur; insanlık bölünmez bir bütündür ve bir tek yaratıcısı vardır; Allah! Buna rağmen size verilen "özgür iradeyi" kiminiz imanda, kiminiz kâfirlikte kullanıyor. Kiminiz iman ediyor, kiminiz inkâr ediyor diye kökeninizin ayrı ayrı olduğunu sanmayın. Hepiniz tek bir kumaşın parçalarısınız, bir tek yaratıcının elinden çıkmışsınız...

[2] **HAKK:** Bkz. 14/19. ayet dipnotu.

gamberine ve indirdiğimiz nura iman edin. Allah yaptığınız her şeyden haberdardır.

9- Sizi toplanma günü için bir araya getireceği gün var ya, işte o gün aldanma[3] günüdür. Her kim Allah'a iman eder de iyilik, güzellik, doğruluk için çalışırsa Allah, onun kabahatlerini örter. Onu altından ırmaklar akan cennetlere koyarak sonsuza dek yaşatır. İşte esas büyük kazanç budur.

10- Hakkı örtüp/yok etmek isteyerek ayetlerimizi yalanlayanlara gelince, onlar cehennemin dibini boylayacaklar; oradan daha çıkamayacaklar. Ne berbat bir yerdir orasıî

[3] **TEĞABUN:** Sözlükte [Ğ-B-N] kökü mastar olarak "alışverişte aldatmak, eksik vermek" demektir. Birbirlerini aldatmak *(teğâbun);* alışverişte aldatan *(gabin);* aldatma, eksik verme, eksik tartma *(ğabn);* alışverişte aldatılan, kandırılan *(mağbûn)* kelimeleri bu köktendir... *Teğâbun* kavramından da anlaşılacağı gibi Kur anın kullandığı "ticarî dil" dikkat çekicidir. Çünkü Mekke'de mülkü ellerinde bulunduran ve kendilerini tümüyle mülkün sahibi olarak gören kabile ağaları, tacirler, Kabe şefleri, kâhinler, zenginler, tefeciler ve sarraflar vardı. Tarımın olmadığı, çöl hayatı ve hac dolayısıyla uluslararası açık panayır ve alışveriş merkezi haline gelmesi sebebiyle "ticaret" Mekke'nin yegâne özelliği haline gelmişti. Mekke'deki toplumsal değerler sistemi tümüyle ticaret, alış-veriş, mal, mülk, altın (para) üzerine kurulmuştu. Kuranın böylesi bir ortamda Allah'a *karz-ı hasen* (güzel borç) vermekten, canları ve malları cennet karşılığı *satın almaktan, zekâttan, sadakadan,* miskini *doyurmaktan,* fakiri *giydirmekten,* sokakta kalmışı *(ibnussebil)* yani Mekke'ye gelip de bu tacirlerin, tefecilerin eline *düşeni kurtarmaktan, infâktan,* kadınların mirastan *pay* alabilmesinden, Allah ile *kârlı alışverişe* girmekten, ahirette amellerin boşa giderek *iflâs* edilmesinden, *aldanma* gününden vs. bahsederek kullandığı "ticarî dil" bu nedenle anlaşılabilirdir. Çünkü hitap ettiği muhayyile bu dile gayet yatkındır. Mekke'de işleyen hayatın temel kavramları bunlardır. Ne dediğini anlamak bir Mekkeli için bu nedenle gayet kolaydır. Şu halde *teğâbun,* Türkçe'deki ticarî dille "aldanma, aldatılma, kandırılma, sermayeyi kediye yükleme" dediğimiz şeyleri çağrıştırır. Demek ki o gün kâfirler büyük bir aldanma ile yüz yüze olduklarını göreceklerdir. Aslında aldatan da kendileri aldatılan da kendileridir. Kafasızlıkları yüzünden dünya hayatı boyunca yaptıkları yanlış yatırımın cezasını çekeceklerdir. Ticarette hiç aldatılamamakla övündükleri halde en büyük sermayeyi; ömür sermayesini kediye yüklediklerini göreceklerdir. Ellerinden sermaye uçup gittiğinde büyük bir aldanış ve iflâsla karşı karşıya olduklarını, bitip tükendiklerini görecekler ve fakat son pişmanlık fayda vermeyecektir. İşte "*yevmud-teğâbun*" bunu ifade ediyor...

[4] Yani: Allah'a rağmen ne insan hayatında, ne tabiatta herhangi bir şey olmaz. Çünkü Allah, denizin balıkları kuşattığı gibi insanları kuşatır, sarıp sarmalar.

11-ALLAH'IN izni olmadan hiçbir musibet başa gelmez. Her kim de Allah'a iman ederse Allah onun kalbine yol gösterici bir güç verir. Allah her şeyi biliyor.[4]

12- Öyleyse Allah'a itaat edin, peygambere de itaat edin. Eğer aldırış etmezseniz, bilin ki peygamberimizin görevi açık bir şekilde size duyurmaktan ibarettir.

13- Allah'tan başka ilâh yoktur. Öyleyse iman edenler/güvenenleryalnızca Allah'a dayansınlar!

14- EY İMAN EDENLER! Haberiniz olsun ki eşlerinizden ve çocuklarınızdan size engel çıkaranlar vardır; onlara aldırış etmeyin. Ancak alttan alır, kusurlarına bakmaz, örtbas ederseniz, hiç kuşkusuz Allah çok bağışlayıcıdır, sevgi ve merhametle dopdoludur.[5]

15- Doğrusu mallarınız ve çocuklarınız bir imtihandır. Büyük mükâfat ise Allah katındadır.

16- Onun için gücünüz yettiğince Sakının; dinleyin, itaat edin ve kendi iyiliğiniz için infâk edin/verin. Unutmayın ki gerçek anlamda kurtulanlar bencilce hırslarına kapılmayanlardır.

17- Eğer Allah'a güzel bir borç verirseniz[6] onu katlayarak geri ödeyecek ve sizi bağışlayacaktır.[7] Allah şükre bolca karşılık verir, cezalandırmada acele etmez.

18- Görünmeyeni de görüneni de bilir, güçlüdür, bilgedir.

Nereye gidilirse gidilsin, ne yapılırsa yapılsın Onun dışına çıkılmış olmaz. Fakat insanlar her ne yaparsalar kendileri için yapmış olurlar. Eğer insan, durumun bu olduğuna iman ederse kalbine yol gösterici bir güç gelir. Darlıkta ve bollukta ne yapacağını bilir, şaşkın bir vaziyette, nereye gideceğini bilemez bir halde ortada kalmaz. Belâya sabreder, bolluğa şükreder. Her iki halde de Allaha iman kişiyi yıkmayıp ayakta tutar. Nitekim Türkçe'deki "Kula belâ gelmez Allah dilemedikçe, Allah belâ yazmaz kul azmadıkça" sözü bu ayetteki manayı çağırıştır. Ayette geçtiği gibi bu sözde de vurgulanan ana tema Allah-insan ilişkisindeki "karşılıklılık" (interaktif, dinamik ilişki) ilkesidir.

[5] Rivayete göre Mekke'den Medine'ye göçler başlayınca bazı sahabelerin eşleri ve çocukları evlerini terk edip Medine'ye göç etmeye karşı çıktılar. Eşlerinin yakasına yapışıp; "Hayır göçmeyeceğiz, bizi burada bırakıp hiç bir yere gidemezsin. Burada bizimle kalacaksınız." vs. diyerek mani olmaya çalıştılar. Bu ayet işte bu nedenle nazil oldu (Razi, Kurtubi, İbni Kesir). "Eşleriniz ve çocuklarınız arasında "düşman" olanlar vardır." ifadesindeki "düşman" *(aduvv)* kelimesi Arapça'da "koşmak, engellemek, vazgeçirmek" manasına geliyor. Türkçe "düşman" kelimesi de eski Farsçadan geçmiş ve "kötü düşünen" *(düşmainyu)* manasına geliyor. Hint-Avrupa kökünden Farsça'ya geçen kötü, uğursuz *{duşlduj/dus/deyyus)* ve düşünce, akıl, öğüt *{mainyul mantalite)* kelimelerinin birleşiminden oluşmuş. Şu halde birine düşmanlık etmek,

onun hakkında kötü düşünmek, bu nedenle yoluna çıkmak, karşı durmak, engel olmak, vazgeçirmek vs. demek oluyor... Bugün için söylersek kimi ailelerde eşlerin birbirinin dünya görüşüne ve yaşama biçimine karşı çıkmaları, bir olay anında katılmayarak başka bir görüş bildirmeleri, örneğin bir davaya hizmet etmeye, bir harekete katılmaya, bir eylemde bulunmaya, bir yere taşınmaya, bir işe girmeye vs. muhalefet etmeleri çokça rastlanan bir durumdur. "Evi razı edemedim, kocam istemiyor, karım Nuh diyor peygamber demiyor." veya "Kahrolası şu hanede evlad-u iyal var." sözleri bu manayı çağrıştırır. Böylesi durumlarda ayette tavsiye edilen "alttan almak, affetmek, kusurlarına bakmamak" gibi gayet âli cenap ve babacan tavırlardır. Bu da gösteriyor ki ayette geçen "düşman" kelimesi bildiğimiz anlamda eli silâhlı, karşısına geçilip ölümüne savaşılması gereken düşman manasında değil, "engel çıkaran, ayak bağı olan, gelecek kaygısı, geçim derdi, korku, panik vs. yüzünden serdedilen engelleyici tavır ve davranışlar" anlamındadır...

[6] **KARZ-I HASEN:** Sözlükte "güzel borç" anlamındadır. Kesmek, kemirmek, şiir söylemek *(qarz);* borç, ödünç, kredi vs. malın bir kısmını kesip vermek *(iqrâz);* bir tacire malından kesip borç vererek kâra ortak olmak *(müqâraza);* birbirini iyi veya kötü olarak mükâfatlandırmak *(teqâruz);* kesilmek, kopmak, sona ermek, yıkılma, yok olma, nesli kesilme *(inqtrâz);* kredi istemek, ödünç talebinde bulunmak *(istiqrâz);* ağaç budama makası, yolcu bileti kesme cihazı *(miqrâz);* yok olmuş, varlığı kesilmiş *(münqariz)* kelimeleri bu köktendir... Terim olarak karşılığı veya geri ödemesi Allah'tan beklenerek yapılan her türden borç vermeye denir. Türkçe'deki "kredi" de bu köktendir.

[7] Yani: Ey insanlar! Allah'a borç verecek yok mu? Karşılığı kat kat fazlasıyla ödenecektir. Eğer Allah'a borç vermek istiyorsanız fakirlere, muhtaçlara, darda kalanlara, ağır borç altında inleyenlere el uzatın. Bol bol iyilik yapın, Allah yolunda harcayın, malınızı istif etmeyin, infâk edin, paylaşın. Mezara götüremeyeceğiniz her şeyi hayattayken insanlarla bölüşün, yığıp biriktirmeyin. İşte bu Allah'a borç vermektir. Bu şekilde Allah'tan alacaklı olarak huzura gelirseniz karşılığını kat kat geri alırsınız. Keza hastaya ilâç, susuza su, aça yemek yedirirseniz Allah'ı yedirmiş olursunuz. Bu tür yerlerde "Allah" kelimesinin geçtiği her yere "insanlık" (en-nâs) kelimesini koyun pek bir şeyin değişmediğini göreceksiniz. (A. Şeriati)

***

47 - (94) MUHAMMED SURESİ

Medine'de inmiştir, 38 ayettir. Medine döneminin ilk yıllarında nazil olan bu sure, ikinci ayetinde sureye isim de olan "Muhammed'e" indirilen hak (haqq) ile boş ve sahte olanın (batıl) peşinden gidenlerin amansız mücadelesini ve Müslümanlar arasındaki cihat kaçkınlarının hal-i pür melalini anlatır. Müslümanlığı bir "iddia" (haber) olarak vazeder ve bunun ispatı için ana tema olarak "savaş ve cihat" konusunu sure boyunca işler.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- Kâfirlerin ve Allah yolundan alıkoymaya kalkışanların yaptıklarını Allah boşa çıkaracaktır.

2- İman edip iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanların, Muhammed'e Rablerinden indirilen hakka/adalete/gerçeğe iman edenleri/güvenenlerin ise kötülüklerini silecek ve durumlarını düzeltecektir.

3- Bu böyledir, çünkü kâfirler sahte olana, iman edenler/güvenenler- ise Rablerinden gelen hakka/adalete/ gerçeğe uymaktadırlar. İşte Allah onların durumunu insanlara böyle örneklerle anlatır.

4- ŞU HALDE kâfirlerle/gerçeği örtenlerle/hak yiyenlerle karşı karşıya geldiğinizde (ilkin) kontrol merkezlerini etkisiz hale getirin/vurun. Güçlerini kırıp üstünlük sağladığınızda kalanlarını sıkı-'— ca bağlayın. Savaş sona erince ister karşılıksız, ister fidye karşılığında salıverin. Unutmayın ki Allah istese onları bizzat cezalandırabilirdi. Ancak sizi birbirinizle imtihan ediyor. Allah yolunda öldürülenlere gelince, onların amelleri asla heba olmayacak.

5- Onları doğru yolda yürütüp durumlarını düzeltecek.

6- Onlar için güzel kokularla donattığı cennete koyacak.

7- Ey iman edenler/güvenenler! Eğer siz Allah'a yardım ederseniz, O da size yardım eder ve ayaklarınızı kaydırmaz.

8- Kâfirlerin ise akıbetleri çok fena olacak. Onlann amelleri heba olmuştur.

9- Çünkü onlar Allah'ın indirdiğini çirkin görmüşler, O da onların bütün amellerini boşa çıkarmıştır.

10- Onlar yeryüzünde dolaşıp baksalar ya, kendilerinden öncekilerin sonları ne olmuş? Allah yerle bir etmiş onları; zaten kâfirlere de böylesi yaraşır.

11- Böyledir; çünkü Allah iman edenleri/güvenenlerin yâr ve yardımcısıdır. Kâfirlerin ise yâr ve yardımcısı yoktur.

12- Allah iman edip iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanları[1] altlarından ırmaklar akan cennetlere koyacak. Kâfirlerin[2] ise günlerini gün edip hayvanlar gibi yiyip içseler de, son durakları ateş olacaktır.

13- Seni yurdundan çıkardıkları, şu şehirden daha güçlü nice şehirler var-

[1] **AMEL-İ SALİH:** Bkz. 103/3. ayet dipnotu

[2] **KÜFR:** Bkz. 109/1. ayet dipnotu.

dı ki Biz onları helak ettik de onlara yardıma gelen olmadı.

14- ŞİMDİ, Rabbinden apaçık bir delile göre hareket eden kimse, yaptığı kötülükler kendisine güzel görünen ve kendi keyfine göre hareket eden kimse gibi olur mu?

15- Sakınanlara söz verilen cennet şöyle bir yerdir; içinde bozulmayan sudan ırmaklar, tadı değişmeyen sütten nehirler, içenlere lezzet veren şaraptan kaynaklar ve safi süzme baldan pınarlar... Ayrıca onlara her türlü meyve ve Rablerinden bir bağışlama... Bunlar ateşten hiç çıkamayacak ve kaynar su içirilip bağırsakları parçalanacak kimseler gibi olur mu?

16- Onlardan seni dinliyormuş gibi yapanlar var. Yanından çıktıklarında ise kendilerine bilgi verilmiş olanlara "O demin ne söyleyip duruyordu?" derler. Allah onların kalplerini mühürlemiştir. Sadece heva ve hevesleridir peşinden gittikleri...

17- Doğru yolda yürüyenlere[3] gelince, Allah onların doğru yolda yürüme şevklerini artırır ve Sakınma[4] isteklerini kavîleştirir.

18-O kalpleri mühürlenmiş olanlar kıyametin kendilerine ansızın gelivermesini mi bekliyorlar? İşte onun geleceği şimdiden söylenip duruyor. Fakat başlarına geldiğinde anlamaları kendilerine ne fayda verir?

19- Bil ki, Allah'tan başka ilâh yoktur. Bil de kendi günahların ile mümin erkek ve kadınların günahları için af dile. Allah ne işler çevirdiğinizi, nerelere girip çıktığınızı çok iyi biliyor...

20- İMAN EDENLER, "Savaşa izin veren bir sure neden gelmiyor?" diyorlar. Ancak muhkem bir ayet indirilip savaştan bahsedilince, kalplerinde hastalık olanların, tıpkı ölüm baygınlığında olan kimsenin bakışı gibi sana bakakaldıklarını görürsün. O da onlara pek yakındır.

21-Oysa itaat etmek ve sözlerinin eri olmaktı yapmaları gereken. Kesin karar gelince Allah'a verdikleri sözün arkasında dursalardı elbette kendileri için daha hayırlı olurdu.

22- Siz, Allah'ın emrinden uzaklaşıp tekrar yağma, talan ve birbirinizi

[3] **HİDAYET:** Bkz. 22/6. ayet dipnotu.

[4] **TAKVA:** Bkz. 2/2. ayet dipnotu.

[5] Harfi harfine: "Demek sizin dönüp yeryüzünde bozgunculuk yapmanız ve akrabalarınızı kesip doğramanız umulur, öyle mi? Yani: "Savaş için neden ayet gelmiyor?" deyip duruyordunuz. Şimdi açık ve kesin olarak savaşa izin veren ayet gelince yerinizde çakılıp kaldınız. "Ama, fakat..." diyerek mazeretler ileri sürüyorsunuz. "Onlar bizim yakınlarımız, kendi ırkımız, aynı Arap akrabalarımız..." diye bahaneler uyduruyorsunuz. Ama o eski günleri unutuyorsunuz. O günlerde ne akraba, ne ırk, ne soydaş dinlemiyordunuz. Yağma, talan, birbirinizi boğazlama ile geçiyordu ömrünüz. O zaman hiç de savaştan kaçmak için bahane aramıyordunuz. Şimdi bu bahaneler de neyin nesi oluyor? Kaldı ki Allah size yağmalayın, talan edin, en yakınlarınızı bile

boğazlamakla geçen o eski günlere mi dönmek istiyorsunuz?[5]

23- Böyle yapanlar Allah'ın dışladığı, duygularını aldığı ve gözlerini kör ettiği kimselerdir.[6]

24- Öyleyse bu Kur'an üzerinde neden hiç düşünmezler? Yoksa kalpleri üzerinde üst üste kilitler mi var?

25- KENDİLERİNE doğru yol belli olduktan sonra gerisin geri kâfirliğe dönenlerin şeytan akıllarını çelmiş ve onları boş hayallerin peşine düşürmüştür.

26- Bu böyledir, çünkü onlar Allah'ın indirdiklerinden hoşlanmayanlara; "Bazı konularda sizinle örtüşüyoruz." diyorlar. Allah ise onların gizli gizli ne konuştuklarını çok iyi biliyor.[7]

27- Onların, melekler canlarını alırken pişmanlıktan dövünüp durmaya başlayınca bakalım halleri ne olacak?[8]

28- Bu böyledir; çünkü onlar Allah'ın öfkesini çekecek işlerin ardına düştüler, O'nu razı edecek şeylerden hoşlanmadılar. O da onların bütün amellerini boşa çıkardı.

29- Yoksa kalplerinde hastalık olanlar, Allah'ın içlerindeki nefreti asla ortaya çıkaramayacağını mı sanıyorlardı?

30- İsteseydik Biz onları sana açıkça gösterirdik de kendilerini simalarından tanırdın. Fakat yine de sen onları

kesip doğrayın demiyor. Tam tersi bunların bir daha olmaması için, hak ve adalet için savaşmak gerektiğinde çıkın ve mertçe savaşın diyor. Bununla onu nasıl aynı kefeye koyuyorsunuz? O eski berbat günleri nasıl da unutuyorsunuz? (Razi, Kurtubi, İbni Kesir, Zemahşeri, Beydavi).

6 Yani: O eski günlerde yağma, talan ve birbirini boğazlamakla ömrü geçenler Allah'ın dışladığı (lanetlediği) duygusuz, sağır ve kör ettiği kimselerdi. Sakın o günlere tekrar dönmek gibi bir eğilim içine girmeyin...

7 Yani: Allaha, ahirete, kıyamete inanmak gibi konularda sizinle ayrı düşüyorsak da bu Muhammed'in; Arapları bölen, akrabaları birbirine kırdıran, ülkede kargaşa çıkaran, gençlerin aklını çelen, ihtilâlci fikirleri olan birisi olduğu konusunda sizinle örtüşüyoruz. Çünkü bizi kendi ırkımızla, kendi akrabalarımızla savaşa çağırıyor. Hatta terörist eğilimleri olduğu bile söylenebilir. Hiçbir peygamber böyle yapar mı? Hiçbir peygamber eline kılıç alıp savaşır mı? Allaha ve ahirete inanmaya, hayırlı işler yapmaya, iyiliğe, güzelliğe çağırıyor; tamam bunları anladık. Ama bu savaşmak, cihat filan da ne oluyor?

8 Harfi harfine: "Melekler onları vefat ettirdikleri zaman, onlar yüzlerine ve sırtlarına vuracaklar, nasılmış?" Ayet "onlar" zamirinin nereye raci olduğuna göre iki türlü anlaşılabilir; 1- O, Allah'ın ayetlerinden hoşlanmayanlara "sizinle bazı konularda örtüşüyoruz" diyenlerin canlarını melekler yüzlerine ve sırtlarına vura vura alacak 2- O, Allah'ın ayetlerinden hoşlanmayanlara "sizinle bazı konularda örtüşüyoruz" diyenler canlarını melekler almaya gelince pişmanlıktan "vah vah, ne yaptık biz!" diye dövünecekler... Bağlam melekler veya ölüm anı tasviri değil, münâfıkların/infâk etmeyenlerin hali olduğu için ikinci mana isabetli görünmektedir. Nitekim ayete ikinci görüş doğrultusunda mana verdik

konuşma tarzlarından tanıyabilirsin. Allah ise bütün yaptıklarınızı biliyor.[9]

31- İçinizden cihat edenleri ve güçlüklere göğüs gerenleri ortaya çıkarmak için, sizi iddialarınızın doğruluğu konusunda imtihan edeceğiz.[10]

32- Hakkı örtüp/yok etmek isteyerek Allah yolundan alıkoyanlar ve hak kendilerine belli olduktan sonra peygambere karşı gelenler, hiçbir zaman Allah'a zerre miktarı zarar veremeyeceklerdir. O, onların yaptıklarını boşa çıkaracaktır.

33- Ey iman edenler/güvenenler! Allah'a itaat edin, peygambere de itaat edin ki yaptıklarınız boşa gitmesin.

34- Hakkı örtüp/yok etmek isteyerek Allah yolundan sapan, sonra da kâfir oldukları halde ölenleri Allah affetmeyecektir.

35- ŞU HALDE gevşeyip, sizler daha üstünken arayı bulmak için yalvarmayın. Allah sizinledir ve asla sizin amellerinizi heba etmez.

36- Dünya hayatı/malı bir oyun[11] ve eğlenceden[12] ibarettir. Hâlbuki siz iman eder de sakınırsanız karşılığını görürsünüz. Allah sizden bütün her şeyinizi vermenizi istemiyor.

37- Eğer sizi her şeyinizi vermenizi isteyerek zorlasaydı onlara cimrice sarılırdınız ve böylece zaaflarınızı ortaya çıkarmış olurdu.[13]

38- Sizler Allah yolunda infâk etmeye çağrılıyorsunuz; fakat aranızdan kimileri cimrilik yapıyor. Oysa kim cimrilik yaparsa kendine cimrilik yapmış olur. Allah zengindir, yoksul sizsiniz. Eğer yan çizerseniz yerinize sizin gibi olmayan başka bir topluluk getirir...

[9] Demek ki peygamber bile çevresindeki ikiyüzlü; münafıkları ancak konuşma tarzlarından, hal ve hareketlerinden yani dış görünüşlerindeki kimi işaretlerden tanıyabiliyor. Bugün bazı kimseler için "insanların kalplerinden geçeni bildiğini" iddia etmek bu nedenle saçmalık ve düpedüz istismar olmak durumundadır.

[10] Demek ki "Ben Müslümanım, Allah yolunda cihat ediyorum..." vs. demekle insanlar başıboş bırakılmayacaklar. Bilakis çok büyük bir iddia olan "Müslümanım, mücahidim" iddialarının ispatı gerekiyor. Şu halde Müslümanlık, Allah yolunda cihat ve dine hizmet ilk elden kişide bir "iddia" (haber) olmak durumundadır. Bu haber vermenin, bu ilân etmenin, bir iddia ortaya koymanın ispat edilmesi, doğrulanması gerekmektedir. Bu konudaki en temel ölçü de güçlüklere göğüs germek *(sabır),* malından vermek (tasadduk/infâk) ve canını ortaya koymak *(cihat)* konusunda nerede durduğudur. Böylece kimin iddiasında doğru olup olmadığı, kimin sözünün eri, sözün namusuyla yaşayan *(sâdık)* birisi olup olmadığı belli olacaktır...

[11] **LAİB:** Bkz. 21/16. ayet dipnotu.

[12] **LEHV:** Bkz. 21/17. ayet dipnotu.

[13] Demek ki Allah'ın, yarattığı insanın neler yapabileceğini bilerek emirler göndermesi, yani Türkçedeki tabirle "malını iyi bilip" ona göre kaldıramayacağı yükler yüklememesi, Onun da akla, mantığa, insafa, izana riayet ettiğini gösterir. Yoksa Allah insana, "kendini uçurumdan aşağı atarak benim için feda et ki inanmış olduğunu göreyim" demez. İstediği şeyler gayet makul, yapılabilecek işlerdir. İnsan bunları dahi yapmayarak kendi kendine mazeretler uydurup durmamalıdır.

62 - (95) CUMA SURESİ

Medine'de inmiştir, 11 ayettir. Son ayetlerinde (9-11) Medine'nin ilk yıllarında yapılmakta olan olan bir cuma toplantısında, sahabelerin gelen kervana bakmak için Hz. Peygamberi hutbesinde yalnız bırakarak gitmeleri üzerine, inen ayetlerde cuma toplantısı konusunda uyarılarda bulunulduğu için bu ismi almış görünmektedir. Dikkat çeken bir teması da Hz. Peygamberi okuma bilmeyen değil, "din adamları sınıfından olmayan, halkın bağrından çıkan" manasına gelen "ummi" vasfıyla anmasıdır. Din adamları sınıfı oluşturan o günkü Yahudi hahamlarını ise sert bir dille eleştirerek ciltler dolusu kitap taşıyan merkebin durumuna benzetir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- GÖKLERDE ve yerde ne varsa hepsi, mülkün sahibi, her tür kirlilikten uzak tertemiz olan, gücün ve bilgeliğin kaynağı Allah'ı anıp yüceltiyor.

2- Ayetleri okuyarak onları arındırıp temizleyen, onlara kitap ve bilgelik öğreten halkın bağrından çıkmış[1] Peygamberi seçip gönderen O'dur. Oysa bundan önce açık bir sapıklık içindeydiler.

3- Aynı şekilde o peygamberi, bunlardan başka diğer insanlara da göndermiştir.[2] O güçlüdür, bilgedir.

4- Bu, Allah'ın lütfudur, onu lâyık gördüğüne verir. Allah çok büyük lütuf sahibidir.

5- Tevrat'ın yükünü üstlenip de sonra onu taşımayanların durumu, sırtına ciltlerle kitap yüklenmiş eşeğin durumuna benzer. Allah'ın ayetlerini yalanlayanların durumu ne acıdır! Allah zâlimleri doğru yolda yürütmez.[3]

[1] UMMİ: Bkz. 17/71. ayet dipnotu.

[2] Harfi harfine: "Henüz onlara katılmamış diğer insanlara da."

[3] Yani: Önceki çağlarda Tevrat'ın sorumluluğunu üzerine alıp da sonra onu kendi tekellerine alanların, Tevrat etrafında din adamları sınıfı oluşturanların, onu sektör haline getirerek kendilerinden başka herkesten onu saklayanların; peygamberliğin Allah'ın lâyık gördüğü herkese açık bir lütfü olduğunu unutup, sadece kendi uydurup düzdükleri din adamları (nebiîm, kohen, kahin) sınıfa ait olduğunu sananların, bunun dışında kalanları ümmi diye aşağılayanların durumu ne acıdır! Böyleyken inadına, sırf kurdukları çıkar şebekesi, bezirgan din ve peygamberlik ticareti altüst olsun, başlarına geçsin diye kendi sınıflarından olmayan "halkın bağrından çıkmış" (ümmi) peygambere, şu öksüze indirdiğimiz vahyi duyar duymaz inkar edenlerin, karşı çıkıp her fırsatta küçük görenlerin durumu sırtına kitaplar yüklenmiş eşeğin hali gibidir. Üstlendikleri şeyden habersizdirler. İçinde ne yazdığına, ne söylediğine aldırış etmezler. Sadece üzerinden para kazanmak ve çıkar temin etmek için taşırlar. Ellerinden gelse kaldırıp atacaklar ama iyi para getirdiği için, son derece kârlı bir sektör olduğu için, tarihte başka hiçbir marifetleri olmayıp, insanlığa kattıkları başka hiçbir değerleri olmadığı için din ve peygamberlik ticaretine tutunarak var

6- Söyle onlara: "Ey Yahudiler! Siz diğer insanların değil de yalnız kendinizin Allah'ın dostları olduğunuzu iddia ediyorsanız, haydi ölümü isteyi bakalım eğer sözünüzün eriyseniz.

7- Onlar kendi elleriyle işledikleri günahlar yüzünden onu asla isteyemezler. Allah zâlimleri çok iyi biliyor.

8- Vur yüzlerine: "O kaçıp durduğunuz ölüm mutlaka gelip sizi bulacaktır! Dönüp dolaşıp görünen ve görünmeyen her şeyi bilenin huzuruna döndürüleceksiniz. O size neler yaptığınızı bir bir haber verecek!"

9- EY İMAN EDENLER! Cuma[4] günü destekleşme/dayanışma için çağırıldığınızda alışverişi bırakıp Allah'ı anmaya koşun. Eğer bilirseniz, sizi kurtaracak olan budur.

10- Destekleşme/dayanışma toplantısı yerine getirildikten sonra da yeryüzüne dağılın. Allah'ın nimetinden nasibinizi arayın. Allah'ı çokça anın ki gerçek mutluluğa erişebilesiniz.

11- Durum buyken, bir ticaret veya şamata[5] görünce çekip gittiler ve seni ayakta yalnız bıraktılar. Söyle onlara: "Allah'ın katındaki, şamatadan da ticaretten de daha hayırlıdır. Allah rızık verenlerin en hayırlısıdır."[6]

olamaya çalışmaktalar. Bunun için ekmek kapılarına kene gibi yapışıyorlar, kendi dışlarındaki her peygamberlik iddiasını reddediyorlar. Onlar her fırsatta Allah ile konuştuklarını, ondan haber aldıklarını, Allah ile özel bağları olduğunu söylerken hiçbir şey olmuyor, ama onların dışında halkın içinden bir öksüz ile Allah konuşunca kıyametleri koparıyorlar...

[4] CUMA: Sözlükte [C-M-A] kökü mastar olarak "toplanmak, bir araya gelmek" demektir. Oy birliği ile karar vermek *(icma);* toplamak, koleksiyon yapmak *(tecmî');* toplanmak, birikmek *(içtima);* toplanmak, bir yere yığılmak *(tecemmu);* cinsel ilişkide bulunmak, seks yapmak *(mucâma\ cima);* toplumsal, sosyal *(içtimâi);* toplayan, bir araya getiren *(cami*);* üniversite *(câmiah);* toplumculuk, kolektivizm *(cemâiyye);* toplanma *(cem);* dernek, kuruluş, topluluk *(cemıyyet);* toplam, yekun *(mecmu)* kelimeleri bu köktendir... Batı dillerinde (İng.) kullanılan ve "com" ile başlayan kimi kelimelerin "cuma, cem, cami" ile aynı manadaki kelimeleri çağrıştırması dikkat çekicidir; birleştirme *(combination);* birleşmek, birlik *(combine);* küçük caz topluluğu *(combo),* heyet, kurul *(commission),* toplumsal, kamusal, ortak *(common);* uluslar topluluğu *(commonwealt);* şamata yapma, güldürme *(comedy);* halka ait, toplumsal *(communal);* toplum, halk *(community);* şirket, birlik, gurup *(company);* toplayıcı *(computer);* karışmış, iç içe geçmiş *(complex)* vb... Kuranda bir sureye isim olacak kadar öne çıkarılan "cuma toplantısı" ilk olarak bu surenin indiği Medine döneminin ilk yıllarında çıkan bir sorun üzerine Kuran ayetlerine konu oldu. Şöyle ki: Cuma suresi inmeden önce zaten Müslümanlar Cuma günü toplanıyorlardı. Bunu Medine'ye daha önce gelen Mus'ab bin Umeyr tebliğ faaliyetlerinde ortam oluşturmak için başlatmış, o yıllar Mekke'de bulunan Hz. Peygamber de tasvip ederek devam

etmesini istemişti. Medine'ye gelince bu güzel uygulamayı **Hz. Peygamber** sürdürdü. Bir gün hutbe okurken cemaatin gelen bir kervana koşmaları üzerine "düzenleme" amacıyla bu ayetler geldi. Zaten gelen ayetlerde "Cuma namazı kılın, cuma diye bir namaz başlatın" değil de "Cuma günü destekleşme/ dayanışma (salât) için çağrıldığınızda alışverişi bırakıp koşun." denmesi bu toplantının daha önceden zaten yapıldığını gösteriyor. Yani bu ayetler bir olayı başlatmamış, zaten başlatılmış bir olaya çekidüzen vermek ve uyarılarda bulunmak için nazil olmuştur.

[5] Şamata; bağrışma, çağrışma, curcuna, dağdağa, gürültü, hayhuy, hengâme, patırtı gürültü, uğultu, velvele...

[6] Rivayete göre Medineliler alışveriş için şehre bir ticaret kervanı geldiğinde davul zurna çalarak karşılama yaparlardı. Kervanın başına üşüşürler ve pazarlıklar yaparak malları alır-satarlardı. Bu arada davul-zurna sesleri arasında bağırıp çağrışmalar olur, şamata çıkardı. Böyle bir kervanın geldiği sırada **Hz. Peygamber** mescitte hutbe irad ediyordu. Mescittekilerin neredeyse tamamı davul-zurna ile bağırıp çağrışmaları duyunca hutbeyi yarıda bırakarak çekip gittiler. **Hz. Peygamber'i** ayakta yalnız bıraktılar. Bu sırada mescitte 8-10 kişi ancak kalmıştı. İşte bunun üzerine Cuma suresinin bu son ayetleri (9-11) nazil oldu **(Razi, İbni Kesir, Kurtubi).**

02 - (96) BAKARA SURESİ

Medine'de inmiştir, 286 ayettir. Kur'an'ın bütün "Medenî" sure özeliklerini yansıtmasıyla dikkat çeker. Medine'ye hicretin ilk iki yılında nazil olduğu sanılmaktadır. Neredeyse üçte biri (40-152); Kitab-ı Mukaddes geleneğinin (Yahudilerin), yoğun bir şekilde ve yer yer de oldukça sert bir üslupla eleştirisine ayrılmıştır. Bunun dışında surenin son üçte birlik bölümünde Medine döneminin özeliklerinden olan, cihat, siyaset, adalet, yardımlaşma, içki, kumar, faiz, salât, oruç, hac, savaş, borçlanma, şahitlik vb. konular ile ilgili düzenlemeler dikkat çeker. Surenin adı, Eski Mısır Firavunluğunun tanrı-devlet sembolü Apis'in (boğa/inek) red ve inkârı anlamına gelen, inek kesme emrinin verildiği 67-74. ayetlerde geçen Bakara (boğa/inek) kelimesinden gelmektedir. Tüm eski dünya din ve mitolojilerinde kralların giydiği "boynuzlu taç", tanrısallığı simgeleyen boğanın güç ve kudretini temsil etmekteydi. Kur'an, Bakara (boğa/inek) suresinin "ismi" ile sanki eski dünyanın artık sona erdiği, tevhit ve adalete dayalı yeni dünyada tek Allah'a iman dışında hiçbir tanrı figürüne yer olmadığı mesajını vermektedir. Ancak sure ismine bakılarak surenin ana konusunun bu olduğu da sanılmamalıdır. Bu, sadece bir sure isimlendirmesi olup, Kur'an'ın kendine has tarzını yansıtmaktadır.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1-ELİF, LÂM, MİM.

2- Bu Kitap'ta hiçbir şüphe yoktur.[1] Sakınanlar [2] için bir yol göstermedir.

[1] Yani: Bu Kitap, Allah'ın insanlığa Arapça sesleníşidir. "Acaba, bu gerçekten Allah'ın seslenişi mi?" diye şüphelenmenize, kuşku duymanıza, evhamlanmanıza, içinize kurt düşürmeye, pirelenmeye, işkillenmeye hiç gerek yoktur. Bu kitap, haksızlık yapmaktan korkanlara, suç ve günah işlemekten sakınanlara, Allah'ın öfkesini çekmek istemeyenlere yâr ve yoldaş olacak bir kitaptır. Allah'ı kalkan edinip korkusuzca yürümek isteyenlere, sorumluluk sahibi olmak isteyenlere, varoluş sancısı çekenlere, vicdan ve merhamet sahiplerine yâr ve yoldaş olacak bir kitaptır. Yerde, gökte, canda, tende hep Allah'ı arayanlara, içtenlikle Sakınmak isteyenlere, ancak bu tür dertleri olanlara fayda sağlayacak, yâr ve yoldaş olacak bir kitaptır...

[2] **TAKVA:** Sözlükte [V-G-Y] kökünden gelir. Mastarı "korunmak, sakınmak, çekinmek" demektir. Korunmak, savunmak, himaye etmek *(tevqiye);* kaçınmak, korunmak, sakınmak *(tevaqqiye);* çekinmek *(ittiqâ);* korkma, sakınma *(tuqâ);* içindeki düşünceyi koruma *(taqiyye);* koruyucu *(viqâi)* kelimeleri bu köktendir... Terim olarak takva; "suç ve günah işlemekten sakınmak, Allah'ın yasaklarını çiğnemekten çekinmek, Allah'ın cezalandırmasından korkmak" anlamındadır. Kur'an lisanında takva, Allah'a sevgi ve saygıdan kaynaklanan endişe, kaygı, sakınma ve korku duygusuna verilen genel bir addır. Bu durumda takva, esas itibarîyle vicdanın derinliklerinde oluşan duygu olmaktadır. Çünkü acıma, şefkat, sevgi, saygı, esirgeme vb., genel olarak "tüm iyilik duyguları" anlamına gelen "rahmet", sevgisi ve merhameti sonsuz olan Allah'tan taşarak evrene yayılır. İnsanda "bulma yeri" anlamına gelen, "vicdan" dediğimiz melekede bir iç çaba sonucu yakalanır,

3- ONLAR Kİ[3] can-ı gönülden iman[4] ederler[5], destekleşme/dayanışmayı ayağa kaldırırlar,[6] verdiğimiz rızıklardan infâk ederler/verirler.[7]

4- Sana indirilene de, senden önce indirilenlere de inanırlar.[8] Ahirete de kesin olarak güvenirler...[9]

5- İşte Rablerinin gösterdiği yolda yürüyenler... İşte gerçek anlamda kurtuluşa erenler bunlardır!

bulunur. Buna, kişinin vecde gelmesi, iç dünyasının taşması, coşması, sevgi ve merhametle dolması denilir. Vahiy, bir hitabet olarak kişide sürekli olarak bu duyguları ortaya çıkarmaya çalışır. Böylece kişi, bu buluş ile sever, acır, titrer, ürperir, şefkat eder, sakınır, korkar, vicdana ve merhamete gelir. Bu duygu ile insan kendisini suç, günah ve kötülüklerden korur. Böylece Allah'ın vikayesine; korumasına, himayesine girer. Allah'ın korumasına giren, O'nun gücünü "kalkan" edinmiş olur. Böyle bir kişi, artık başka hiç kimseden korkmaz... Allah'ın korku figürü olarak gösterilmesinin, insanların terbiye edilmesi ve yola gelmesi için olduğu anlaşılmaktadır. Çoğu insan için bu, yararlı bir imge olabilir... Şu halde Kur anın anlam örgüsü içinde takvanın kök anlamından hareketle birbirini tamamlar tarzda dört şekilde kullanıldığı anlaşılmaktadır; 1- Eğer bağlam doğrudan Allah'ın zatı ile ilgiliyse "Allah'a saygı duymak" 2- Eğer bağlam evren/tabiat ve ötesi ile ilgiliyse "Sakınmak" 3- Eğer bağlam savaş şartları ile ilgili ise "Allah'ı kalkan edinmek" 4- Eğer bağlam emirler ve yasaklarla ilgili ise "Allah'ın öfkesini (gazap) çekmekten sakınmak, çekinmek" anlamı kazanmaktadır. Nitekim meal boyunca bu çerçevede mana verilmiştir.

[3] Kur'an, insanların üç gurup olduğunu açıklıyor: Özü sözü bir olan inananlar *(müminler);* özü ve sözü yalanlayanlar, örtenler *(kâfirler);* özü sözünü tutmayan ikiyüzlüler/vermeyenler *(münafıklar).* Bundan sonraki 1-5 arası ayetlerde iman edenler/güvenenler, 6-7 arası kâfirler ve 8-20 arası münafıklar içsel tutumları itibarîyle tanıtılıyor.

[4] İMAN: Sözlükte [E-M-N] kökünden gelir. Mastar olarak "inanmak, güvenmek, itimat etmek" demektir. Emin olmak, kendisine güvenilir olmak, sözünde durmak *(emanet);* kurtulmak, güven içerisinde olmak *(emri);* güvence altına almak, garantilemek *(temin);* güvenmek, emanet etmek *(İtimân);* güvence istemek *(istımâri);* genel güvenlik, genel asayiş *(el-emnul-âm);* güven güvence *(emâri);* güvenilir, dürüst *(emin);* inanan, inanmış *(mümin);* güvenilir, emin *(memuri);* garantilenmiş, sigorta edilmiş *(mustemin)* kelimeleri bu köktendir... Bu kökten türeyen kelimelerin Arap muhayyilesinde nasıl yankı bulduğundan da görüleceği gibi iman, esas itibarîyle bir "güven kazanma" olayıdır. Yani insanların birbirine zamanla güven vermesi, karşılıklı birbirlerinin güvenini kazanmasında olduğu gibi, Allah'a iman da zamanla "kazanılan" bir şey olmaktadır. Zaman içinde hal ve hareketinizle Allah'ın güvenini kazanıyorsunuz ve iman sahibi olduğunuzu ispat etmiş oluyorsunuz. Yoksa ilk elden bir "iddia" olmaktan öte geçmiyor... Kuranın anlam örgüsü içinde iman-küfür ikilemi; birbirinin zıddı olarak kullanılmaktadır. Bu bir, zıt-tezat ilişkisidir.

Kur'an ortaya koyduğu anlamlar, değerler ve kurallar bütünlüğünü içtenlikle benimseyenlere "mu min", bunun karşısında yer alanlara da "kâfir" demektedir. Bkz. "KÂFİR" 109/1. ayet dipnotu.

[5] Yani: O iman edenler/güvenenler, Allaha, insanların içindeyken iman ettikleri gibi gaybta, kayıpta yani insanlardan ırakta, ıssız yerlerde, yalnız başlarına iken de derun-u dilden ve cân-ı gönülden güvenirler. Kâfirler gibi kalpleri kaskatı değildir. İkiyüzlüler gibi de insanların içinde inanır görünüp, yalnız kaldıklarında imansızlık yapmazlar. Ya oldukları gibi görünürler, ya da göründükleri gibi olurlar... Onlar, insanların asla göremeyeceği, bunun için de gösteriş yapmanın mümkün olmadığı en gizli, en saklı, en kayıptaki yerlerde; vicdanlarıyla, kalpleriyle, gönülleriyle, yürekleriyle güvenirler... (Ebu Müslim).

[6] Yani: Yine o iman edenler/güvenenler, Âdem'den beri süregelen o kadim ibadeti sürdürürler. Desteğı/yardımlaşmayı/dayanışmayı ayağa kaldırırlar. Bunun için gerekli tüm önleri alırlar. Allahın kullarımın kendi ayakları üzerinde durarak, kimseye muhtaç olmadan ve sadece Allah'tan yardım isteyerek yaşaması için gerekli tüm destek/dayanışma/yardımlaşma kurumlarını oluştururlar. Bütün bunları başarabilmek için de derun-u dilden ve cân-ı gönülden O'na yakarır, O'ndan destek isterler. Her yerde Onu ararlar ve anarlar. Bütün bunların kendisinde toplandığı salât, bunun için dinlerinin direği, imanlarının miracı olur...

[7] Yani: Yine o iman edenler/güvenenler, helâl yoldan, çalışarak, emek vererek, alınlarının teriyle kazandıkları o temiz kazançlarından infâk eder, paylaşırlar. "Benim canım, benim malım" demezler; "Bu can, bu bedende emanet" derler. Ellerinde olanı olmayanlarla paylaşırlar; fakiri, öksüzü, borçluyu, darda kalmışı, düşmüşü gözetirler. İstif değil infâk ederler. Aç gözlü ve tamahkâr değildirler. Para, servet ve mal hırsıyla özlerini, kişiliklerini, karakterlerini bozmazlar. Emekleriyle, alın terleriyle geçinirler. Kimseye yük olmak istemezler; hep dert ortağı, can yoldaşı olurlar. Hem kazanırlar, hem paylaşırlar. Sevinçleri paylaşarak artırırlar, dertleri de paylaşarak azaltırlar. Maddî ve manevî tüm kazanımlarını, kıskançlıkla kendilerine saklamazlar; rızkın, malın, mülkün, bilginin yeryüzüne saçılmış olduğuna inanırlar. "Bu can, bu bedende emanet" dedikleri gibi, malın ve mülkün de birer emanet olduğuna inanırlar...

[8] Yani: Yine o iman edenler/güvenenler, tarihi birbirinden bağlantısız olarak değil, tersine devamlı ve organik bir süreç olarak okurlar. İnsanlıkta doğru namına ne kalmışsa sürdüren önceki elçilerin tamamını tek bir zincirin halkaları olarak algılarlar. Aralarında ayırım yapmazlar. Birini diğerinden üstün tutmazlar. Şu doğudan bu batıdan, şu güneyli bu kuzeyli, şu Arap bu Acem vs. demezler. *"Selâmün alel-mürselin* (Elçilerin hepsine selâm olsun) derler...

[9] Yani: Yine o iman edenler/güvenenler, dünyanın hak ve gerçek olduğuna inandıkları gibi, ahiretin/geleceğin de hak ve gerçek olduğuna inanırlar. Tüm insanlık âleminin kıyamet günü Allah'ın huzurunda toplanacağına, bütün ölmüşlerin dirileceğine, zerre miktarı iyiliğin de zerre miktarı kötülüğün de karşılıksız

6- ÖTE YANDAN, kâfirleri[10] uyarsan mazlar.[12]

da uyarmasan da[11] fark etmez; inan- 7- Allah, onlann kalplerini[13] ve kulak-

kalmayacağına inanırlar. Ahiret günü hak ve adaletin tam anlamıyla gerçekleşeceğine, kimsenin yaptığının yanına kâr kalmayacağına, cennet veya cehennemde iyilerin ve kötülerin hakettikleri ceza ve mükâfatı göreceklerine kesin olarak, sanki gidip de gelmişçesine güvenirler...

[10] **KÂFİR:** Bkz. 109/1. ayet dipnotu.

[11] **İNZAR:** Bkz. 25/1. ayet dipnotu.

[12] Yani: İmana yanaşmayan o kâfirleri, bu ön yargılı, peşin hükümlü, şartlanmış, özünü vahye açmamakta inat eden, bilinçli bir şekilde inkârlarında ısrar eden bu tipleri uyarsan da uyarmasan da bir şey değişmez. Heyhat! Vicdanlarında küçücük bir sızlanma, ufacık bir kıpırtı bile yoktur...

[13] **KALP:** Sözlükte [G-L-B] kökünden gelir. Mastarı, "bir şeyi başlangıcına doğru evirip çevirmek, döndürmek" manasındadır. Duygu ve düşüncelerin oraya çok hızlı gelip gitmesi, dönüp durması, evirilip çevirilmesi söz konusu olduğu için insanın bu duyusuna kalp denmiştir ki; *qalb, qalebe, ınqılap* kelimeleri bu köktendir. Türkçede yürek ve gönül dediğimiz şeye tekabül eder. Terim olarak, tıp bilimindeki göğsün sol altında yer alan, kan pompalayan ve çam kozalağı şeklindeki organ anlamından mecaz olarak kullanılan kalp, Türkçe'de mideye kursak dememiz gibidir: "Kursak aşını, yastık başını ister" deriz. Kurandaki kalp; ruh, şuur, vicdan, duygu, düşünce, dimağ ve akıl merkezi anlamında tümünü birden ifade için kullanılır. Tıbbî anlamda kalpten mecaz olmasına rağmen, vücuttaki yeri mekansızdır *(lâmekân).* Filozoflar buna nefs-i natıka derler. Bu anlamda *qalb,* Türkçede "kalbimden geçti, zihnime takıldı, aklıma geldi, kalbi yanmak, kalpsiz adam, göğsü daralmak, vicdanı sızlamak, yürekli adam, beyni uyuşmak" vs. deyimlerinde ifade edilmek istenen manaların hepsini içine alır. Kalp ve beyin (dimağ) arasında ayrım yapılmaz birbirinin yerine geçecek şekilde kullanılır.

[14] Demek ki kalpler *(qulub);* gözler *(ebsar)* ve kulak *(sem');* insan için bilgi edinme araçlarıdır. "Size kulaklar, gözler ve gönüller verdi." (16/46) ayetinde de geçtiği gibi, hakikati idrak çabasında bunların tümü birden kullanılmalıdır. İnsanoğlu, gerçeği arama yolunda tüm duyu organlarını; kalbini (yürek, vicdan, akıl, beyin, zihin); gözlerini (müşahede, deney, tecrübe) ve kulaklarını (haber, rivayet, söz, nakil) harekete geçirmelidir. Tümünü birden seferber etmeli, birini diğerine kurban etmemelidir. Bir şeye yöneldiğinde bunların hepsi ile birlikte yönelmelidir. Bunu yapmazsa kalbini ve kulaklarını mühürlemiş, gözlerine de perde çekmiş olur. Böylece karanlıklar içinde kalıp gerçeği idrak edemez olur. Bunlardan birini çalıştırır, diğerini ihmal ederse gerçekliğe şaşı bakmış olur.

[15] Yani: Bu kâfirler vicdansız, merhametsiz, yüreksizdirler. İnsanlıktan nasipleri kalmamıştır. Hırs, günah, şehvet, tamah, bencillik, büyüklük, gurur, kendini beğenme, haset, küfür ve inkârdaki inatları kalplerini taşlaştırmıştır. Bu kibir ve günah

lannı mühürlemiş; [14] gözlerine de perde çekmiştir.[15] Böylelerini şiddetli bir azap bekliyor!

8- YİNE kimi insanlar da, "Allah'a ve ahiret gününe inandık!" derler; ama gerçekte iman etmiş değillerdir.[16]

9- Allah'ı ve iman edenleri/ güvenenleri aldatmaya[17] kalkarlar.

dolu hayat, giderek gerçeği kavrama yeteneklerini iyice köreltmiştir... İşte böyle, kalpleri taşlaşmış, vicdanları paslanmış, yürekleri kararmış, beyinleri donmuş, akılları tutulmuştur. Yoksa bunlar, onlara rağmen olmamıştır. Çünkü doğuştan taşlaşma, paslanma, kararma, donma, tutulma yoktur. Kim ne ekerse onu biçer, ne olmak istiyorsa oluşu o yöne doğrudur. İnsan, ben ini bir çiğ damlasına çevirirse, çimenlerin üzerine düşer. Bir okyanusa dönüştürürse, okyanusun erişilmez derinlikleri olur. Eğer insan kargaya dönüşürse mezarlıkta, kartala dönüşürse yükseklerde uçar... Şu halde kader; önceden belirleme, bir ilâhî ön tasarım değildir. Potansiyel imkânların yapıldıkça; ne ise, o olundukça ortaya çıkmasıdır. Kader, tarih içinde Allah ile birlikte gerçekleşen bir yürüyüştür. Ne önceden, ne sonradan belirlenme yoktur. Hep bir "ezeli şimdi" halinde, olaylar oldukça bilinmektedir. "Allah yazmaz kul azmadıkça" diye boşuna denmemiştir... Kur an ın, "mühürleriz", "hastalıklarını artırırız", "helak ederiz", "dizüstü çöktürürüz", "yağmuru yağdırırız, rüzgârı estiririz" vb. "Biz" sigasıyla olayları anlatışına dikkat edilmelidir. Bu, Kuranın kendine has hitap özelliği olup, bütün bir "oluş", üzerine alınarak, sahiplik vurgusu öne çıkarılarak, insanın bunu görmesi istenerek anlatılmaktadır. Buna, "varlığın diliyle konuşan Kur an" diyoruz. "Biz" ifadesinin içinde, insan ve Allah'ın birlikte gerçekleştirdikleri interaktif (karşılıklı) eylemler vardır. Bu yüzden insanî oluşlar, bir yönüyle insana, diğer yönüyle Allah'a aittir. Kur an, Allah'ın insanlığa hitabı olduğu için, O'nun zaviyesinden hitap boyunca "Biz" üslûbu öne çıkarılıyor... Muhammed (s.a.v) taşı attığında kendisi atmıştır; fakat aynı zamanda Allah atmıştır! Evet, insan kendi fiillerinin yaratıcısıdır; fakat hem dem (aynı anda, eş zamanlı olarak) yaratan Allah'tır! Hem öyle, hem böyle... (Allahu alem)

[16] Rivayete göre, bu ayetten itibaren 8-20 arası bölümler, Medine ve civarındaki bir takım münafıklar hakkında nazil olmuştur. Bunlar, Evs ve Hazreç aşiretlerine mensup bazı kimselerle, onlarla düşüp kalkanlardır ki reisleri Abdullah **İbn** Ubey **îbn** Seluldü. Evs ve Hazreç aşiretleri, Medine'nin esas unsurları idiler. Bunlardan başka Medine civarında Kureyza, Beni Nadir ve Beni Kaynuka gibi Yahudi aşiretleri vardı. Medine içinde oturan Yahudi oymakları da bulunuyordu. Bir peygamberin zuhur edeceği, Yahudi âlimleri arasında öteden beri konuşuluyordu. Yahudiler, Hz. Musa'nın "Bana benzer peygamber" diye andığı, bir "nebi" veya "resul'un beklentisi içindeydiler. Fakat bunun kendi içlerinden çıkacağını umuyorlardı. Öte yandan Abdullah **İbn** Ubey **İbn** Selul de, Evs ve Hazreç içinde kendini Medine'nin (Yesrib) hükümdarlığına aday görüyordu. Akabe biatlerinden sonra Evs ve Hazreç'ten çoğu yeni davete icabet edince, özellikle Yahudi ileri gelenlerince desteklenen **İbn** Selul'ün başını çektiği gurup, zahiren iman etmiş gibi görünüp alttan alta entrika

Hâlbuki yaptıkları sadece kendilerini[18] aldatmaktan ibarettir; fakat bunun farkında[19] bile değildirler.

10- Kalpleri hastalıklıdır.[20]Allah hastalıklarını daha da artırmıştır.[21] Yalancılıklarından dolayı onları şiddetli bir

çevirmeye devam ettiler. İşte bundan sonraki 12 ayetlik bu bölüm bunları anlatıyor.

[17] **HUDA:** Sözlükte [H-D-A] kökünden gelir. Mastarı "fesat, bozulma, gizleme" demektir. Terim olarak *huda* zahiren iyi görünüp, asıl maksadını gizleyerek kötülük düşünmektir. Türkçe'de "içten hesaplı olmak, karnından konuşmak, düzen kurmak, hilebazlık, sahtekârlık, düzenbazlık, sağ gösterip sol vurmak, suret-i haktan görünmek, timsah gözyaşları dökmek" kelimelerindeki manaları çağrıştırır.

[18] NEFS: Sözlükte [N-F-S] kökünden gelir. Bu kök, iki anlamda kullanılıyor: 1- Bir şeyin zatı ve kendisi; kişi, şahıs veya ruh ve kalp 2- Nefsaniyet, benlik, şehvet, arzu, gazap, öfke gibi dürtüleri ifade eder. Yukarıdaki ayette birinci anlamda kullanılıyor. Ayrıca bkz. "NEFS-İ VAHİDE" 4/1. ve "NEFS-İ LEVVAME" 75/2. ayet dipnotu.

[19] **ŞUUR:** Sözlükte [Ş-A-R] kökünden gelir. Mastarı "Bir şeyin farkına varmak, fark etmek, fark ediş" manasına geliyor. "Hissi zahirle hissetmek" tarifi meşhurdur. Yani şu anda his (duyma, sezme) halinde olan ve henüz hafızaya ve akla tamamen geçmemiş olan, ilk dışsal duyu anlamında... Zıddı unutma veya farkında olmamadır *(zühul)*. Şuur (bilinç) bir şeyi algılama *(idrak)* faaliyetinin ilk evresi olmaktadır. İkinci evre, algılanan şeye vukuftur ki buna da varsayma *(tasavvur)* denir. Üçüncü evrede his hali geçtikten sonra varsayma benlikte kalmış ve yer etmişse belleme *(hıfz)* olur. Bunu tekrar istemeye anma *(zikr)* denir. Şahsın bir şeyi kendinde bulmasına da *(vecd)* veya sezgi *(hissi batın)* denir. Örneğin; bedenimize çarpan bir sıcaklığın, bir havanın, gözümüze çarpan bir ışığın, kulağımıza ilişen bir sesin, burnumuza dokunan bir kokunun müessirinin de bulunduğunu sezdiğimiz an, bir duyumsama *(ihsas)* halinde oluruz ki asıl şuur hali budur. Şuur, birlik içinde ikiliği, ikilik içinde birliği aynı anda (hem dem) yaşamaktır. Bu, "ben" ile "sen'in, yüz yüze *(rûberu)* geldiğindeki farkmdalık halidir. İki "ben" birbirine baktığı veya dokunduğu an, her biri ayrı "ben" olduğunu fark eder. İşte şuur (bilinç); bu farklılığı görebilmek, kendini ve ötekini hissetmek, duyumsamak ve sezmektir. Erkek ile dişinin tek başlarına hiçbir şey hissetmeyip, birbirini düşündüklerinde veya hem**h a l** olduklarında her birinin kendi erkekliği veya dişiliğinin farkına varması gibi. Şu halde şuur ortamı bütün yaratıcılıkların ortaya çıktığı ortamdır. Dinin, sanatın, imanın, şiirin vb. menbaı daima şuurdur. Şuur (bilinç) hali, bir tür aşk halidir. Bu nedenle daima gel-git halinde dalgalanır. Şuur halinde olan birisi her nereye baksa dostu O'nda görür, her nereye gitse yâri kendi ile bilir. Her süste O'ndan bir nakış, her gözde O'ndan bir bakış görür, her çimende O'ndan bir koku alır...

[20] MARAZ: Terim olarak [M-R-Z] "Bedenin fıtrî halinden sapması *(inhiraf)*, görevini istenilen şekilde yapmaması" durumudur ki buna hastalık *(illet)* deniliyor. Demek ki şüphe, imansızlık ya da itikatsızlık, insanda aslî değil, hastalıklı bir haldir. Her çocuk doğarken iman ve itikat fıtratı ile doğar, şüphe nedir tanımaz; bunun için

azap bekliyor!

11- Bunlara "Yeryüzünde fesat çıkarmayın!" dendiğinde "Biz sadece ıslah edip düzeltiyoruz." derler.

12- Dikkat edin! Fesatçıların ta kendisidir onlar, ama bunu bile anlamazlar.

13- Yine bunlara, "İnsanların iman ettiği gibi iman edin!" dendiğinde "Şu ahmaklar gibi iman mı edeceğiz?" derler; hâlbuki asıl ahmak kendileridir.

14- İman edenlerle karşılaşınca, "Biz de sizdeniz, iman ettik." derler. Şeytan - larıyla[22] baş başa kaldıklarında ise, "Bu ahmaklarla dalga geçiyoruz." derler.

15- Allah da onlarla dalga geçer ve azgınlık içinde, şaşkınca dolanıp durmaları için süre tanır.

16- İşte bunlar, doğruluk karşılığında

iman fıtrîdir. Bu aslî fıtrat, ileride şüpheye düşmesi için değil, şüpheleri atması, doğru yolu bulması, onu doğru yöneterek imanı tabiat edinmesi içindir. Akıl ve vicdan, doğuştan insanla birlikte gelir ve süreç içinde oluşur. İnsan heva ve hevesine uyarak, lezzet ve zevklere aşırı dalarak bunları içinde köreltmemelidir. Maraz, işte bunların köreltilmesi durumudur.

[21] Yani: Muhammed (s.a.v) ile birlikte Müslümanlar, Medine'ye gelerek hak, hukuk, adalet, doğruluk ve dürüstlük yolunu *(sırat-ı müstakim)* esas alan bir toplum kurmaya yönelmişti. Haksızlıkları kaldırıp adaleti ikame ediyorlardı. Doğruluktan ve dürüstlükten başka bir şey istemiyorlardı. Güçlünün zayıfı ezmesine izin vermiyorlar, hak denildi mi hatır gönül tanımıyor, herkesi eşit tutuyorlardı. Zorbalıkla başkasının sırtından geçinmek yasak, dalavere yasak, rüşvet ve iltimas yasak, fuhş-u fücur yasaktı... Bu olur muydu? Bu durumda İbn Selul gibilerinin saltanatına nasıl imkân kalırdı? Bu bezirgan ticareti nasıl dönerdi? Allah'ın sözü, yapıp edeceği bu muydu? "Bu, dürüstlük falan değil, tuzaktır." dediler. O maraz, o hastalık, içlerinden nüksetti, karakterleri ve tabiatları olmaya başladı. Menfaatleri zedelendikçe, saltanatları elden gittikçe, kurdukları düzen bozuldukça, getiri ellerinden kaydıkça Allah'a ve müminlere düşman olmaya başladılar. Her geçen gün düşmanlıkları artmaya başladı. İşte Allah'ın kalplerindeki hastalığı artırmasından maksat budur... (Allahu alem).

[22] ŞEYTAN: Sözlükte [Ş-T-N] kökünden gelir. Mastarı iki anlama geliyor: **1-** Uzaklık 2- Yanmak, batıl olmak. Şeytanda bu iki özellik de vardır. Bunun için şeytan denildiği anlaşılıyor. "Şeytan" terimi, kötülükteki şiddetli ısrarları sebebiyle şeytanlara benzeyen insanları ifade etmektedir. Çünkü şeytanlık, insanın içindeki son derece kötü eğilimleri, özellikle de hakikate ve maneviyata düşman olan bütün dürtüleri tanımlamak için kullanılmıştır (Zemahşeri, Rağıb). İnsan görünür; fakat kötülük dürtüsü görünmez. Bunun için insanda şeytanlık, bir gizli dürtü *(emr-i hafî);* görünmeyen habis bir güç olarak tebarüz eder. Menbaı; insanın şehvet, gazap, öfke, arzu, hırs gibi tabiî içgüdüleridir. Buralardan kabaran tabiî dürtüler, akıl ve vicdan ile kontrol altına alınmazsa insan yırtıcı ve zararlı bir mahlûk haline gelebilir. .. Şu halde Kur'an dilinde, kötülük durumları kişileştirilerek ontolojik varlık

sapıklığı satın alanlardır. Fakat bu ticaret onlara hiçbir kâr sağlamamış, bir çıkış yolu da bulamamışlardır.

17- Onların hali şuna benzer: Ateş yakan bir adam düşünün... Ateş ortalığı aydınlatınca Allah ışığı giderîveriyor, zifiri karanlıkta ortada kalakalıyor, hiç bir şey göremiyorlar.

18- Onlar sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler, çıkmaz bir yola girmişlerdir.

19-Ya da onların halini şöyle düşünün... Karanlıklar içinde gök gürlüyor ve şimşekler çakıyor. Bardaktan boşamrcasına yağmur yağıyor. Yıldırım düştükçe ölüm korkusuyla parmaklarını kulaklarına tıkıyorlar. Allah, kâfirleri çepeçevre kuşatmıştır.

20- Çakan şimşek âdeta gözlerini alıyor. Ortalık aydınlanınca yürüyor, karanlık çökünce oldukları yere mıhlanıp kalıyorlar. Allah istese tümden kör ve sağır dahi olabilirlerdi. Allah istese idi, onların görme ve işitmelerini yok ederdi. Hiç şüpheniz olmasın; Allah'ın her şeyi yapmaya gücü yeter.[23]

21 - EY İNSANLAR! Sizi de sizden öncekileri de yaratan Rabbinize ibadet edin ki O'nun bilincine varmış olasınız.[24]

22- O Allah ki yeryüzünü sizin için bir döşek, gökyüzünü de bina yaptı. Gök-

durumuna sokulmakta, yer kaplayan, hareket eden bir zat gibi algılanması sağlanmakta, böylece hedef tahtasına oturtulmakta ve onunla mücadele teşvik edilmektedir. Bir cins isim olan şeytan, ontolojik karşılığı bulunmayan, hâlihazırda görünmeyen ve fakat etkisi hissedilen tabiattaki kötülük durumlarına isim olmuştur. Her durum bir ilkle başladığı için şeytan adıyla kişileştirilen kötülük olayının atası da "İblis" olarak resmedilmiştir. O zamanda İblis, özel isim *(ism-i has)* gibi olmuştur (Allahu a'lem)... Farsça'da şeytana *div* denilir ki, bu kelimenin batıya gidince tanrı manasında *dei* olarak dönüştüğünü görüyoruz. Farsça'da *divan* diye dev/divlerin yani şeytanların toplandığı yere denmesi de ilginçtir. Türkçe'deki *dev, devasa* kelimeleri de buradan geliyor. Hind-Avrupa kökenli Farsça, Sankristçe, Lâtince ve Yunanca'da kullanılan *div, daiva, daeva, deva, dyeu, deus, zeus* kelimeleri de aynı kökten. Demek ki Eski Dünya dinlerinde birbirine yenilerek biri ötekinin yerine geçen iyilik ve kötülük tanrılarına isim olmuşlar, zamanla evirilerek yeni şekiller almışlar... Öte yandan oluş âleminde kötülüğün kaynaklarına dair yorum için bkz. "FELAK" 113. sure tüm dipnotları.

[23] Öyle görünüyor ki şimşek, gök gürültüsü, aydınlanma ve karanlıklarda kalma temsilleri üzerine kurulu bu örnekle anlatılmak istenen, heva ve hevesi ile vicdanının sesi arasında gidip gelen insanoğlunun hal-i pür melalidir. Kimi insanlar normal hallerde Allah'ı hiç aklına getirmezken; bir felâket, hastalık veya yaşadığı bir dram karşısında hemen Allah'ı hatırlar. Fakat o hal geçince, tekrar eski haline dönerek günaha dalmaya devam ederler. Gündelik hayat içinde insanda bu "içsel ses" her daim gelir gider; fakat insan, o sese genellikle aldırış etmez. Vicdanı her sızladığında duygulanır ve bir anlık içsel aydınlanma yaşar; fakat o, buna kulaklarını tıkayarak karşılık vermez ve kendini tekrar karanlığa mahkûm eder. İşte bu

yüzünden su indirip rızık olarak ürünler bitirdi. Şu halde, bile bile Allah'a ortaklar koşmayın.[25]

23- Eğer kulumuza indirdiğimizden şüpheleniyorsanız, haydi onun benzeri bir sure getirin de görelim. Allah'tan başka şahitlerinizi de çağırın.[26]

24- Eğer getiremezseniz -ki asla getiremeyeceksiniz- artık yakıtı insanlar ve taşlar olan o ateşten sakının. Orası kâfirler için hazırlanmıştır.

25- İman edip iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanlara şunları müjdele: Altlarından ırmaklar akan ebedi cennetler; tattıkça "bunları daha önce de tatmıştık" diyecekleri meyveler ve tertemiz eşler...[27]

temsil, özellikle münâfıkların/infâk etmeyenlerin durumunu böylesi bir betimleme ile gözler önüne seriyor.

[24] Yani: Ey İnsanlar! Allah'a yönelin, Allah için çalışın, Onunla yürüyün. Neden hepinizi yaratan sadece Allah olduğu halde başkalarına kulluk-kölelik yapıp duru yorsunuz? Bu, insana yakışan bir şey midir? Artık bırakın sizin gibi insancıklara kulluk ve kölelik yapmayı da, Allah için çalışın. O sizin gerçek dostunuz ve yâr-ı mükerreminizdir. Kendinizi aşağılayarak dağa, taşa, tahtaya, oduna, ineğe, buzağıya, putlara, krallara vs. kulluk etmeyi bırakın. Derun-u dilden ve cân-ı gönülden Allah'a yönelin. O'na yönelirseniz özünüz açılır; aklınız tutulmaz, vicdanınız paslanmaz, gönlünüz kararmaz, insan olduğunuzu hatırlarsınız. O'na yönelirseniz zindanlarınızdan çıkarsınız. Sizi bağlayan zincirleri kırarsınız. Allah'ın sonsuz deryasına daldıkça artık sizi kimse tutamaz. Özgürleşmek, varlığınızı inkişaf ettirmek istiyorsanız Allah ile birlikte olun. İlâhî hayatta insanı aşağılama, hor ve hakir görme yok; bilakis insanın eşref-i mahlûkat olması var. Bunu görerek doğruluk ve dürüstlük yolunda yani sırat-ı müstakimde yürüyün. Ancak böyle şerefinizi koruyabilirsiniz, ancak böyle kötülüklerden ve çirkinliklerden korunabilirsiniz, ancak böyle takva sahibi olabilirsiniz.

[25] Yani: Allah, öyle merhametle dolu bir sevgili dost (yârdır) ki, altınızdaki yeryüzünü size döşek yapmış, sizi orada yaratmış, yetiştirmiş, her türlü rahatınızı sağlamış, ihtiyaçlarınızı karşılamış; yatıp kalkıyor, dayanıp oturuyorsunuz. O döşek altınızdan çekilip alınsa ne yapardınız, bir düşünün? O kâşaneler, villâlar, evler, apartmanlar neye yarardı, bir düşünün? Üstünüzdeki gökyüzünü görkemli bir çatı yapmış. Büyük, küçük, zengin, fakir hepiniz aynı hanede oturan, aynı çatı altında yaşayan ve bir döşekte yatan insanlık ailesi değil misiniz? Kimin binasında, kimin çatısı altında, kimin döşeğinde yatıyorsunuz, bir düşünün? Dahası, yediklerinize bir bakın; yiyeceğiniz topraktan, içeceğiniz sudan, hayatınız havadan, ısınız güneşten boyuna geliyor. Böyleyken hâlâ bu akıl tutulması, bu vicdan paslanması, bu yürek kararması neden? Durum bu iken neden dağa, taşa, oduna, tahtaya, ineğe, buzağıya, putlara, krallara vs. taparsınız? Ne zaman yegâne sevgili dost ve yâr-ı mükerrem olan Allah bilinci ile yaşayacaksınız? Ne zaman ona ortaklar koşmaktan vazgeçeceksiniz? Ne zaman vicdan ve merhamet sahibi olacaksınız?

[26] Yani: "Acaba bu gerçekten Allah'ın kitabı mı?" diye şüpheleniyor, "Allah'ın

26- Allah, bir sivrisineği veya daha büyüğünü örnek vermekten çekinmez. Böyle bir durumda iman edenler/ güvenenler, bunun Rablerinden bir gerçek olduğunu bilirler. Kâfirler, "Allah bu örnek ile ne demek istedi?" derler. Allah, bu örneklerle birçoklarını şaşırtır, birçoğunu da yola getirir. Allah, bu tür örneklerle yoldan çıkanlardan[28] başkasını şaşırtmaz.[29]

27- Yoldan çıkanlar, Allah'a verdikleri sözü bozanlardır.[30] Onlar birleştiril-

kitabı böyle mi olur? Belki **Muhammed** uydurup uydurup söylüyordur? Bize ne getiriyor ki? Altın madenlerinin nerede olduğunu mu söylüyor? Kimyaları mı veriyor? İlmi fenni mi öğretiyor?" diyorsanız... Hiç bir şey yapmanıza gerek yok! Sadece bir tek şey yapın yeter; haydi, **Muhammed**'in (s.a.v) söylediğini siz de söyleyin! İçinizden onun gibi doğruluk ve dürüstlük timsali birisini çıkartın! Bunun benzeri kitaplar çok var diyorsanız onları da getirin. Dahası ne kadar sanatçınız, edebiyatçınız, âliminiz, yardımcınız, velhâsıl neyiniz varsa getirin. Asla o kitabın bir benzerini getiremeyeceksiniz, buna asla gücünüz yetmeyecek! **Muhammed**'in (s.a.v) apaçık dürüstlüğü ve getirdiği ana sütü gibi tertemiz insanlık vicdanından fışkıran o "söz'un sadece varlığı, sizin bitmeniz için yeterli. Çünkü o fıtratın, vicdanın, merhametin sesi. **Muhammed**'in (s.a.v) vicdanı, Allah'ın insanlığa seslendiği evidir. Oradan öyle her söz hemencecik çıkar mı sanıyorsunuz? Öyle hadi denince çıkacak sözler mi sanıyorsunuz onları? O evde Âdem'in ve insanlığın ruhu yatıyor. Nice tufanlar, kasırgalar esti orada. İbrahim'in atıldığı o ateş yanar orada. Nil'e atılan çocukların ağlaşmaları duyulur orada. Çarmıha çakılan mıh ve çekiç sesleri yankılanır orada. Çocuklarını ırmaklara bırakan nice anaların ah-u eninleri yükselir orada. Diri diri toprağa gömdüğünüz yavruların ağlaması duyulur orada. Köle iniltileri duyulur orada. Tarihin insanlık ve adalet arayan tüm biçareleri yol gözler orada... Hepsi de bugünü bekliyordu; o vicdanın dile gelmesi için gün sayıyorlardı. İşte o gün geldi. İşte şimdi o vicdan konuşuyor. Haydi, durdurun nasıl durduracaksanız? Ruh oldu esiyor, deniz oldu dalgalanıyor, sel oldu coşuyor. Ey Allah ve insanlık düşmanları, hodri meydan!

[27] Yani: Allaha derun-u dilden ve cân-ı gönülden iman edenler/güvenenler... Özlerini, akıllarını, vicdanları ve yüreklerini Allah'a açanlar... İnkâr etmeleri mümkün olduğu halde iman edenler/güvenenler... Görmedikleri halde o **Sırru'l-Esrar**'ı candan sevenler... Tarihin meydanında Onunla birlikte yürüyenler... Erkek olsun kadın olsun böyle candan iman edip salih amel işleyenler; dünyada iyilik için çalışan, mazlumu koruyan, öksüzü giydiren, yetimi doyuranlar. Kalpsiz dünyanın kalpleri, vicdansız dünyanın vicdanları, o güzide canlar ve cananlar... İşte onlar bütün yaptıklarının karşılığını görecekler. Hiçbir şey karşılıksız bırakılmayacak; adalet tam olarak muhakkak tecelli edecek. Çekilen bu eziyetler, bu yalnızlıklar asla boşa gitmeyecek... O büyük hesaplaşma ve yüzleşme gününde bütün her şey ortaya dökülecek... Onlar dünyadaki Nil, Dicle, Fırat, Sakarya, Volga, Ceyhun gibi ırmaklara benzeyen; sütten, baldan suların altından aktığı cennet köşklerinde ağırlana-

mesi emredilen şeyi keserler.[31] Yeryüzünde fesat çıkarırlar. İşte hüsrana uğrayanlar bunlardır.

28- Nasıl oluyor da Allah'ı inkâr ediyorsunuz? Hâlbuki ölü idiniz sizleri diriltti. Sonra sizleri yine öldürecek, sonra yine diriltecek. Sonunda O'na döndürüleceksiniz.[32]

29-Yeryüzünde ne varsa hepsini sizin için yaratan O'dur. Göğü görkemli bir

caklar. Erkek olsun, kadın olsun onlardan herkesi çok mutlu bir gelecek bekliyor.

[28] **FISK:** Bkz. 49/6. ayet dipnotu.

[29] Yani: Allah, sivrisineği de, kanadını da, börtü böceği de örnek vermekten çekinmez. Çünkü O, hayatın her zerresiyle ilişki halindedir. Yunan tanrısı Zeus gibi kendisinden bilgi çalmaya çalışan insanlarla didişip durmaz. Sevgisi ve merhameti sonsuzdur. Bilgi edinme yeteneği olan akıl ve vicdanı, daha yaratılıştan insana yerleştirir. Asıl bunları çalıştırmadıkları için kızar. O her canlının atan kalbinde, her zerrenin özünde, yerlerin ve göklerin aydınlığındadır. Bu nedenle kâfirler, Rahman ve Rahim olanın güya ufak tefek işlerle ilgilenmesine şaşmamalıdırlar. Onlar, hem böyle örnekler verilmesine şaşarlar, hem de örnek verilince "Ne demek istedi?" diye yan çizerler. Namazda gözleri olmadığı için ezanda da kulakları yoktur. Çünkü onların kalplerinde iman yoktur. İman olmayınca işi daima yokuşa sürerler. Fakat iman edenler/güvenenlerböyle değildir. Onlar, "Allah ne demek istedi?" diye mazeret aramazlar. "Allah ne dedi..." ona bakarlar. "O dediyse amenna!" sesleri yankılanır vicdanlarında. Allah ile pazarlığa girişmezler... Çünkü aslında imansız olanlar, suyun sütün içinde kaybolduğu gibi ayrıntılarda kaybolup giderler. Hurmanın kabuğundan, farenin deliğinden çıkması gibi "ne dedfden çıkarak, "ne demek istedi" vadilerinde dolanırlar. Bir türlü sadede gelmezler, çünkü niyetleri üzüm yemek değildir.

[30] Yani: Sevgisi ve merhameti sonsuz Allah, insanoğluna yaratılıştan kalpler, gözler ve kulaklar vermiştir. Fıtratına akıl ve vicdan (sağduyu) yerleştirmiştir. İnsanoğlu bunu işleterek Allah'ı bulabilir. Akıl ve vicdan (sağduyu) dile gelerek "Ben Allah'ı bulabilirim" der. Çünkü o yetenekte yaratılmıştır. İşte insanoğlunun Allah'a verdiği söz budur. Fakat yoldan çıkanlar (fasıklar) bu sözü bozarlar. Fıtratlarındaki akıl ve vicdanı, heva ve hevesleriyle örterler. Yaşadıkları günah dolu hayat nedeniyle giderek akılları tutulur, vicdanları paslanır, yürekleri kararır. Hakkı hakikati hissedemez, göremez, duyamaz olurlar. Hissiz, ruhsuz, kör ve sağır hale gelirler. Fıtratlarıyla çelişkiye düşerler *(nakz)...* Allah'a verilen fıtrî sözün bozulması bu demektir. "Her doğan çocuğun İslâm (teslimiyet, Allah'ı bulma) fıtratında yaratılmış olması" bu demektir (Allahu alem).

[31] Yani: Elleri, ayakları, dilleri, gözleri, kulakları, kalpleri, akılları, vicdanları, yürekleri ve zihinleri arasındaki bağı koparırlar. Fıtratlarının, sağ kalmış duyularının, vicdanlarının sesini dinleyeceklerine heva ve heves peşinde koşarlar. Çıkarları ve bencillikleri sebebiyle akılları tutulur, vicdanları körelir, yürekleri kararır. Böy-

şekilde yedi katman olarak düzenleyen O'dur. Her şeyi bilen O'dur.

30- İYİ DİNLEYİN! Hani Rabbin meleklere "Yeryüzünde bir halife[33] var edeceğim!" demişti. Melekler: "Biz seni övüp yüceltiyoruz, orada kan dökecek ve fesad çıkaracak birisini mi var edeceksin?" demişlerdi. "Sizin bilmediğinizi ben bilirim." buyurmuştu.

31- Âdem'e eşyaya isim koymayı öğretti. Meleklere göstererek bunların isimlerini söyleyin bakalım" dedi.

32- Melekler: "Sen Yücesin, bize öğrettiğinden başkasını bilmeyiz, her

lece giderek raydan çıkarlar. Heva ve heves, kibir ve şehvet tüm benliklerini sarar. Günahkâr bir tip haline gelirler. Bunun sonucu olarak fitne ve fesada dalarlar. Yeryüzünde bozgunculuk yaparlar. Suç, günah, kötülük ve şeytanlık, meslekleri haline gelir. İşte yoldan çıkanlar, böyle kişiliklerini parçalar, fıtrat bağlarını keser, kendileriyle çelişkiye düşmüş olurlar...

[32] Yani: Ey kâfirler, Ey münafıklar, Ey fasıklar! Allah'ı nankörce nasıl inkâr edersiniz? Birazcık aklınız, vicdanınız yok mu? Sizler hiçbiriniz yoktunuz, yokluk halinde idiniz. Bir atımlık su, bir çiğnemlik et idiniz. Tıpkı bir tohum gibi rahimlere atıldınız. Cansız ölüler halinde, ötede beride taşınıp duruyordunuz. Allah size hayat verdi, rahimlerde besledi, büyüttü, dünyaya getirdi. Ekmeğini yediniz, suyunu içtiniz. Büyüdünüz; etli, kanlı, canlı, akıllı, fikirli koca koca insanlar oldunuz. İnsan dendi size; kalpler, gözler, kulaklar verildi. Akıl ve vicdan kondu özünüze. Bunları yapan Allah'tır! Şimdi Allah'ı nankörce nasıl inkâr edersiniz? Özünüzdeki o akıl ve vicdan ne güne duruyor? Birazcık düşünün; bu hayat sizin kendinizin midir? Sizin şahsî malınız mülkünüz müdür? Hayatı kimin verdiğine bakmaz mısınız? Ne de çok seversiniz hayatı, ona her şeyi feda etmek istersiniz. Hayatınıza faydası dokunacağını zannettiğiniz kimselerin eteklerini öpersiniz. Onlara kul köle olursunuz. Hâlbuki birazcık aklınız vicdanınız varsa, bu hayatın kendi malınız olmadığını anlarsınız. Şimdi, hayatı size bahşeden Allah'ı nankörce nasıl inkâr edersiniz? Hem bu hayatı o kadar da benimsemeyiniz. Hepiniz bir gün öleceksiniz. Şimdi diyeceksiniz ki; "İşte biz de buna kızıyoruz. Bundan yüz bularak Allah'ı inkâr etsek de etmesek de, verilen hayatın elimizden alındığını görüyoruz. Mademki öleceğiz ve mademki Allah verdiğini alıyor, o halde hayat elimize geçmişken iyi kötü mümkün olan ne zevki varsa görelim. O evleri yıkan, canlara kıyan, çocukları yetim ve kadınları dul bırakan, o ölüm belâsı mademki yakayı bırakmıyor, artık dünyaya bir daha gelecek değiliz ya, şu ölümlü dünyada keyfîmize bakalım." (Elmalılı). İyi de size dünyayı yasaklayan mı var? Dünya lezzetlerini erdemli bir hayat sürerek de tadabilirsiniz. Neden küstahlık yapıyorsunuz? Neden Allah'ı inkâr ediyorsunuz? Hem ölümle işin bittiğini sanıyorsanız yanılıyorsunuz. Görmüyor musunuz, yaratılış nasıl devam ediyor? Siz külli yaratılış içinde bir noktasınız. Bu yaratılış hiç bitmeyecek. Bu işin bir de öbür tarafı var, öbür tarafın da öbür tarafı... O kalpler, o kulaklar, o gözler ne güne duruyor? O yürekler, o gönüller neden bomboş?

[33] HALÎFE: Sözlükte [H-L-F] kökünden gelir. Mastarı, "Birinin yerine geçmek,

şeyi bilen ve bilge olan sensin." dediler.

33- "Ey Âdem! onların isimlerini söyle bakalım?" deyince, isimleri saydı. Allah da: "Size göklerin ve yerin bilinmez derinliklerini, bildiğiniz bilmediğiniz her şeyi yalnız Ben bilirim dememiş miydim?" dedi.

34- Sonra meleklere: "Âdem'i selâmlayın!" dediğimizde İblis dışında hepsi selâmladı. O ise karşı geldi, büyüklük taslayarak reddedenlerden oldu.

35- "EY ÂDEM! Sen ve eşin şu yemyeşil diyara yerleşin." dedik. Orada özgürce yaşayın; ancak şu ağaca sakın yaklaşmayın, suç ve günah işlemiş olursunuz.

36- Fakat şeytan orada ikisini de yoldan çıkardı ve böylece onları fıtratlarından uzaklaştırdı. Biz de, "Zaaflarınızla birlikte dağılırı. İşte size belirli bir süre için barınma ve geçinme yeri olacak yeryüzü!" dedik.

37- Sonra Âdem, Allah'tan sözler belledi. Sonra Allah, tövbesini kabul etti. Çünkü O tövbeleri kabul edendir, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

38- "Hepiniz dağılın, gidin!" dedik. Artık Benden size bir yol gösterici gelir de kim bu yolda yürürse korkularını yenecek, sıkıntılarını da giderecektir.

39- Ayetlerimizi yalanlayan kâfirlere gelince, onlar ateşe atılacaklar ve orada sürekli kalacaklardır.[34]

40- EY İSRAİLOULLARI![35] Size verdiğim nimetlerimi hatırlayın. Bana verdiğiniz sözün arkasında durun ki ben de sözümü tutayım. Yalnızca benim öfkemi çekmekten sakının.[36]

41- Elinizdeki kitabın doğrularını sürdürerek indirdiğime iman edin. Onu ilk

arkasından gelmek; vekil, önder, lider, imam olmak" anlamındadır. Bu kökten gelen kelimeler, Kuranda 130 yerde geçer. Toplam beş anlamda kullanıldığını görürüz: 1- Arkadan gelen, peşi sıra *(halef); 2*- Önder, lider, imam, başkan, iktidarı elinde tutan *(halife);* 3- Karşı çıkmak, karşıt olmak *(muhalefet)* 4- Sözünden dönmek *(ihlâf);* 5-Anlaşmazlık *{ihtilâf).* Bu ayette ilk iki anlamda kullanıldığı anlaşılıyor. Dolayısıyla ayet; "Yeryüzünde şu ana kadar yaşayanların ardından, onlardan sonra daha gelişmiş bir varlık yaratacağım, bu varlığa yeryüzünün önderliğini vereceğim;" demek olur. Arapça'da devenin gebe kalmasına *halifetun-nâgatu* deniliyor. Bu durumda halife "toprağın" veya "öncekilerin" rahminde varlığı mayalanmış olanın doğması, ortaya çıkarılması demek olur.

[34] **ÂDEM KISSASI:** Âdem kıssası, Kur anda toplam yedi yerde geçer (Bakara 30-38, Araf 11-24, Hicr 26-44, İsra 61-65, Kehf 50-51, Taha 115-127). Kıssanın en geniş toplu özeti, Araf suresinde verilir. Kıssada geçen selâmlayın *(secde edin);* yemyeşil diyar *(cennet);* dağılın/gidin *(oradan inin)* kelimelerinin neden böyle yorumlandığına dair ayrıntılı deliller için bkz. Araf 7/11-24 arası tüm dipnotlar.

[35] Buradan itibaren Bakara suresinin neredeyse üçte birlik bölümünü kapsayan, hepsi de birbirini açar mahiyette tek bir bölüm olarak okunması gereken pasajlar geliyor. Surenin (40-152) ayetleri arasında bu bölüm, bütünüyle

inkâr eden olmayın. Ayetlerimi az bir paha karşılığı satmayın. Yalnız benden korkun.[37]

42- Doğruyu yanlış ile karıştırıp bildiğiniz halde gizlemeyin.[38]

43- Destekleşme/dayanışmayı ayağa kaldırın, ihtiyaçtan fazlasını vererek arının, rükû edenlerle birlikte rükû

Kitab-ı Mukaddes (Yahudi-Hıristiyan) geleneğinin eleştirisine ayrılmıştır. Bölümün başında yer alan "Ey İsrailoğulları" hitabı, eleştirinin mihenk taşıdır. Söylenen bütün sözler, en baştaki bu kelimenin eleştirel açılımı mahiyetindedir. Yani sözlük anlamı "Tanrı ile yürüyenin torunları" demek olan "İsrailoğulları", tarihsel örneği üzerinden, Tanrı ile yürümenin nasıl ve nereden terk edildiğinin ve yeniden "Allah ile yürümeye" nasıl ve nereden başlanacağının ibretamiz ve çarpıcı sahneleri... Ayrıca bkz. "İSRA-İLOĞULLARI" tabirinin analizi için 17/101. ayet dipnotu.

[36] Yani: Ey "Tanrı ile yürüdüğünü" (İsra-el) iddia edenler! Hangi çağda olursa olsun "Allah ile beraber olduğunu" iddia eden bütün herkes! İsrail ismini görünce "Nasıl olsa bizden bahsetmiyor." diye arkanıza bakmayın. "Tanrı ile yürüyenin" torunları olduklarını iddia edenlere söylüyorum siz anlayın. Allah ile yürüdüğünü, O'nun yolundan gittiğini iddia eden herkese bu sözler. Dinleyin: Sizler Ortadoğu' nun çöllerinde, Orta Asya'nın bozkırlarında dolanıp duran, oradan oraya göçen küçücük birer kabilelerdiniz. Doğru dürüst yeriniz yurdunuz bile yoktu. Tarihinize bir bakın. Allah, doğruluk ve dürüstlük yolunda yürüyenleri hangi kabileden, hangi milletten olursa olsun destekler. Başka milletlerin tarihinde de böyle desteklemeler hep olmuştur. Sizi de bir zamanlar böylece destekledi. İman ve salih amel üzerine olan herkes, Allah ile yürüyor demektir. Diğer milletlerden ayrıca size tanınmış bir ayrıcalık yoktur. Hiçbir millete de olmamıştır. Allah, şu veya bu kavimle, o veya bu milletle değil, vicdan ve merhamet sahipleriyle yürür. Allah, soy olarak sizi desteklemedi. Sizin aranızdan çıkan akıl ve vicdan sahiplerini; iman, iyilik, hak ve adalet sahiplerini destekledi. Her yerde ve herkese yaptığını size de yaptı. Fakat siz ne yaptınız? "Allah ile yürümeye" söz verdiğiniz halde sözünüzün eri olmadınız. Örneğin şu İsrailoğulları, tarihte tutunabilmek için civarlarından çıkmış tüm elçileri sahiplendiler. "Hepsi bizdendi" dediler. Böylece onların saygınlığından yararlanarak hep kendilerine yonttular. Doğruluk ve dürüstlük yolunda yürüyen elçilerin çağrısına işlerine gelmeyince uymadılar. Çıkarları ve ihtirasları galebe çalınca yoldan çıkıverdiler. **İbrahim**'in ve **Musa**'nın onlardan olduğunu nereden çıkarıyorlar? **İbrahim** ne Yahudi idi ne de Hıristiyan. Aynı şekilde **Musa** ne Yahudi idi ne de Hıristiyan. Babil çağı zirvedeyken **İbrahim,** Mısır çağı zirvedeyken de **Musa,** tevhit ve adaletin sesi olarak ortaya çıktılar. **İbrahim** Babilli, **Musa** Mısırlı idi. Etnik kökenleri deşelenerek ne yapılmaya çalışılıyor? Eğer bu çok önemli bir şey olsaydı, merak etmeyin Allah tek tek nüfus kütüklerini açıklardı!

[37] Yani: Zannetmeyin ki bu yürüyüş, tarihte sadece sizinle oldu. İşte Mekkeli bu öksüz **Muhammed (s.a.v)** de, **İbrahim** gibi, **İshak** gibi, **Yakup** gibi, **Musa** gibi aynı

edin.[39]

44- Siz insanlara iyiliği emredip kendinizi unutur musunuz? Oysa kitabı da okuyorsunuz. Bu akıl tutulması neden?[40]

45- Güçlüklere göğüs gererek ve destekleşip/dayanışarak yardım isteyin.

yolda yürüyor. İnsanlıkta doğru namına ne kalmışsa hepsini sürdürüyor. Daha önce **İbrahim, İshak, Yakup** ve **Musa** ne söylemişse aynısını söylüyor. Tevrat'ı, İncil'i yeniliyor. Kuranla yürüyor bu kez. Yol aynı yol, dava aynı davadır. Şimdi siz eğer niyetinizde samimî iseniz, yeniden başlayan bu yürüyüşe katılmalısınız. İnkâr edenlerin ilki olmamalısınız. **Musa** ile başlayan yürüyüşü, **Muhammed (s.a.v)** ile de sürdürmelisiniz. Ayetlerimi çıkar ve ihtiraslarınız uğruna terk etmemelisiniz... **Musa** ve Tevrat (ve de şimdi Kur'an); dini kendi tekelinize alasınız diye gelmedi ve inmedi; bilakis doğruluk ve dürüstlük yoluna giresiniz, adam olasınız, suç ve günah işlemekten kaçmasınız, insanlık öğrenesiniz, cân-ı gönülden "Allah ile olasınız" diye geldi. İmdi, titreyin ve kendinize gelin ey "Allah ile yürüyen", önceki bir peygamberin takipçisi olduğunu iddia eden bütün herkes!

[38] Yani: Allah yolunda mertçe yürüyün. İşinize gelmeyince yan çizmeyin. Özellikle ey din adamları! Kendi görüşlerinizi Allah'ın kitabındanmış gibi sunmayın. Kendi tefsirinizi, tevilinizi Kitaptan bir ayetmiş gibi öne sürmeyin. Bu işin sadece size mahsus olmadığını; akıl ve vicdan sahibi her toplumun Allah ile olabileceğini bildiğiniz halde yeni yürüyüşleri inkâra kalkmayın. Bu konuda bildiklerinizi kurduğumuz düzen bozulur, ticaretimiz sekteye uğrar diye gizlemeyin. Doğruyu söyleyin, gerçeği kabul edin. İhtirasınızı, kibrinizi, kıskançlığınızı bir kenara bırakın. Biz Arap, onlar İbranî; biz Türk, onlar İngiliz; biz seçilmiş, onlar ümmî; bu doğulu, şu batılı; o güneyli, bu kuzeyli demeyi bırakın. Hak ve hakikat, iyilik ve adalet, doğruluk ve dürüstlükten başka bir amacı yok bu işin...

[39] Yani: **Muhammed (s.a.v),** esas itibarîyle öncekilerin söylediklerinden başka bir şey söylemiyor. Onun yaptıklarından başka bir şey yapmıyor. O da onlar gibi destekleşmeye/yardımlaşmaya/dayanışmaya, ihtiyaçtan fazla olanı vererek arınmaya, rükû edenlerle birlikte rükû etmeye çağırıyor. Ondan önceki bütün elçiler de hep aynı şeye çağırdılar. Şimdi sizin bu kasılmanız nedir? Allah'ın kitapları Tevrat, İncil (ve de Kur'an) üzerine kurduğunuz o bezirgan din ticaretiniz sekteye uğrayacak diye mi korkuyorsunuz? Mabetlere biriktirdiğiniz o mallar ve mülkler, din adamısınız diye aldığınız o vergiler, o hediyeler elinizden kayıp gidecek diye mi endişeleniyorsunuz? Bunun için tarih boyunca muvahhitlerin alâmet-i farikası olmuş salata (destek/yardım/dayanışma), zekâta (ihtiyaçtan fazlasını vererek arınma) ve rükuya (yukarıdan aşağıya inme/eşitlenme/zenginken normale dönme) yanaşmıyorsunuz. Allah ile yürümenin sadece kendinize ait olduğunu sanıyorsunuz. Heva ve hevesiniz galip geliyor. Merak etmeyin; kim Allah ile yürümeyi terk ederse İbranî, Arap, Türk, Fars fark etmez, zillet ve meskenet damgası vurulur. Aşağılık maymunlar gibi başka milletleri taklide yönelirler ve daha da bellerini doğrultamazlar.

Gerçi bu içinde korku ve titremesi[41] olmayanlara zor gelir.[42]

46- Onlar Rableriyle karşılaşacaklarını ve O'na döneceklerini bilirler.

47- Ey İsrailoğulları! Size bağışladığım nimetimi ve sizi cümle âleme üstün kıldığımı hatırlayın.

48- Hiç kimsenin, ötekine hiçbir faydasının dokunmayacağı, hiç kimseden arabuluculuğun[43] kabul edilmeyeceği, hiç kimseden kurtarmalık bedeli[44] alınmayacağı ve hiç kimsenin yardım göremeyeceği günden sakının.[45]

49- Firavunlardan sizi kurtardığımız

[40] Yani: Muhammed (s.a.v); size İsa'nın söylediklerini söylüyor: "Siz iyilik, doğruluk, dürüstlük nutukları atar, her türlü melaneti işlemeye devam edersiniz. Nutuk atmakla, vaaz vermekle, ayet okumakla iyiliğin olacağını sanırsınız. İnsanı kirleten, insanın içinden çıkandır. İyilik ve güzellik insanın içindedir; açgözlülük, kötü niyet, hırsızlık, yolsuzluk, haram yiyicilik, rüşvet, kıskançlık, iftira, kibir hepsi insanın içinden kaynaklanır. İçiniz bunlarla doluyken, boyuna doğruluk ve dürüstlük nutukları atarsınız. Bardağın ve tabağın dışını temizlersiniz ama içiniz açgözlülükle doludur. Ey akılsızlar! Böyle yapacağınıza, kapların içindekini yanınızdaki ile bölüşün. O zaman sizin için her şey tertemiz olur. Mabetlerde en seçkin yerlerde oturmaya, meydanlarda halk tarafından selâmlanmaya bayılırsınız. İnsanlara taşınmaz yükler yükler, kendiniz ise bu yükleri kaldırmak için parmağınızı bile kıpırdatmazsınız. Hem peygamberin getirdiğini fiilen toprağa gömersiniz, hem de defnettikten sonra peygamberi göklere çıkararak ilâhîler, ayinler, mevlitler okursunuz. Üstelik bu ayinlerden de para alırsınız. Hem kitapları bizden başkası anlamaz diye duvarlara asarak hapsederseniz, hem de okumak isteyenlere mani olursunuz. Öğrenmek isteyenden de kendiniz için hediye beklersiniz. Binlerce yıldır dinle geçiniyorsunuz. Ne zaman anlayacaksınız, dinin bütün herkese açık, vicdan ve merhamet yolu olduğunu ve asla bir "servet kapısı" olamayacağını?

[41] HUŞU: Sözlükte [H-Ş-A] kökünden gelir. Mastarı "titremek, korkmak, sesi kısmak, yere bakmak, gözünü sağa sola bakmaktan alıkoymak" anlamlarındadır. Kuran lisanında huşu, içtenlikle, derunî dilden ve cân-ı gönülden Allaha yönelme irkilme, ürperme, korku ve titreme içinde olma anlamındadır.

[42] Yani: Darlık, sıkıntı, belâ ve musibet anlarında yalnızca Allaha yönelerek, Ona dua ederek, O'ndan yardım dileyerek doğruluk ve dürüstlük yolunda yürüyün. Nefsinizi suç ve günah işlemekten alıkoyun. Gerçi bu, gözünü hırs bürümüş insanlar için oldukça zordur. Böylesi bir hayata tahammül edemezler. Fakat Allah'a cân-ı gönülden iman edenler/güvenenler, korkusu ve titremesi olanlar için oldukça kolaydır. Çünkü onlar, doğruluk ve dürüstlük yolunda seve seve yürürler. Sabırları, dayanışmaları, destek istemeleri içtenlikledir. Doğruluk ve dürüstlük onlar için bir yük, bir ağırlık, bir zorluk değil; neşe, sevinç ve mutluluktur. Diğer taraftan yalnızca Allah'a yönelmeyi, yalnızca O'ndan yardım dilemeyi, küre-i arz kadar kalbe sahip olmayanlar doğrusu kaldıramazlar. Yüreği titremeyen, kalbinde ürpertisi olmayanlar, bu yolun yolcusu olamazlar. Bu nedenle ey yüreği kararmışlar! Kalbinize dönün; yüreğinize, vicdanınıza dönün!

zamanı hatırlayın. Size en feci kötülükleri yapıyorlar; kadınlarınızı sağ bırakıp, erkek çocuklarınızı kesiyorlardı.[46] Bu duruma düşmeniz, Rabbiniz katında çok büyük bir imtihandı.

50- Yine önünüzdeki denizi yarıp sizi kurtardığımızı ve Firavunları gözünüz önünde boğduğumuzu hatırlayın.

51- Musa ile kırk gece için sözleştiğimizi, sonra Musa'nın ardından buzağıya tapınarak nasıl zalimlik ettiğinizi hatırlayın.

52- Yine de, şükredersiniz diye sizi bağışladığımızı hatırlayın.

53- Önünüzü göresiniz diye Musa'ya Kitabı ve doğruyu yanlıştan ayıran ölçüyü verişimizi hatırlayın.

54- Hani bir zamanlar Musa halkına: "Ey halkım!" demişti; "Doğrusu siz buzağıya tapmakla zalimlik ettiniz, çok kötü bir günah işlediniz. Derhâl Yaratıcınızdan bağışlanma dileyin ve kendinizi temizleyip kurtarın. Bu, Yaratıcınız katında sizin için daha hayırlıdır." Bunun üzerine Allah, tövbenizi kabul etti. Çünkü Allah, tövbeleri kabul edendir, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

55- Yine hatırlayın: "Ey Musa, biz Allah'ı apaçık görünceye kadar sana inanmayız!" demiştiniz. Bunun üzerine sizi yıldırım çarpmış, bakınıp duruyordunuz.

56- Sonra belki şükredersiniz diye, sizi ölmüş bitmiş hale geldikten sonra tekrar diriltip canlandırdık.[47]

57- Bulutlann gölgesi ile sizi ferahlattık. "Rızık olarak verdiğimiz güzel şeylerden yiyin." diyerek, kudret helvası ve

[43] ŞEFAAT: Bkz. 74/48. ayet dipnotu.

[44] FİDYE: Ayette geçen *adi* kelimesi adaletten gelme olup, burada karşılık, bedel, misli, dengi anlamında kullanılıyor. Buna aynı zamanda fidye de deniliyor. Şu halde *fidye,* karşılık, bedel, misli anlamında "kurtarmalık bedeli" demektir.

[45] Yani: Tarihteki yükselişinizi hatırlayın. Doğruluk ve dürüstlük yolunda yürüdüğünüzde nasıl yükselmiştiniz. Bu, Allah'ın tüm toplumlara yazdığı bir kanundur. Fakat daha sonra "kurtulmuş millet", "şanlı tarih", "vekâleten kefaret" inancı icat ederek yoldan çıktınız. Hâlbuki, kıyamet gününde herkes tek tek hesaba çekilecek. O gün kimseden şefaat kabul edilmeyecek; arabuluculuk, torpil, iltimas geçmeyecek. Kimseye ayrıcalık tanınmayacak. Allah, kimseye günahları affetme yetkisi vermedi. Allah hiçbir kavme, bir zamanlar kendisi ile olmanın bayraktarlığını yaptı diye, bütün soyunun da kurtulmuş millet olduğunu söylemedi. Sizi kurtaracak olan derun-u dilden ve cân-ı gönülden iman ile, doğruluk ve dürüstlük yolunda bizzat ve bilfiil "hemen şimdi" yürümenizdir.

[46] Yani: Firavun yönetimi altında, nasıl en aşağılık muamelelere maruz kaldığınızı hatırlayın. Sizin kadınlarınızı sağ bırakıp namuslarıyla oynuyor, sağda solda ona buna peşkeş çekiyor, hayâsızlığa zorluyor ve fuhuşta çalıştırıyorlardı. Erkeklerinizin de işe yaramayanlarını öldürüyor, diğerlerini kurbanlık koyun gibi köle pazarlarında dolaştırıp para ile satıyorlardı...

bıldırcın indirdik. O geçmiş atalarınız, bize değil, kendi kendilerine yazık ettiler.[48]

58-Yine, "Şu şehre girin, orada istediğiniz yerde bol bol yiyin. Kapısından girerken tevazu içinde 'affet bizi' deyin ki kötülüklerinizi bağışlayalım, iyiliklerinizin mükâfatını artıralım." dediğimizi hatırlayın.[49]

59- Fakat zâlimler, kendilerine iletilen sözü bir başkasıyla değiştirdiler. Biz de o zulmedenlere yoldan çıkıp durmalarına karşılık gökten bir azap indirdik.[50]

60-Yine hatırlayın, Musa halkı için su aramıştı. O zaman biz ona: "Elindeki asa ile kayayı göster." demiştik. Ondan on iki göze fışkırmıştı. Böylece her kabile içeceği vakti öğrenmişti. "Allah'ın verdiği rızıktan yiyin, için ve yeryüzünde kargaşa çıkararak oraya buraya saldırmayın." demiştik.[51]

61-Şöyle demiştiniz: "Ey Musa! Biz tek çeşit yemeğe kat lana mayacağız. Rabbine yalvar da topraktan bakla, acur, sarımsak, mercimek ve soğan çıkarsın." Musa da: "Şu nefis yemeği

[47] Harfi harfine: "Sonra belki şükredersiniz diye sizi, 'mevt'inizin ardından 'baas' ettik." Yani: Aklınız tutulmuş, vicdanınız kurumuş, yüreğinizin kararmışken; böylece tamamen ölüp bitmişken, giderek tarih sahnesinden çekilme ile yüz yüze gelmişken, tekrar Allah'ın yoluna dönüşünüzü ve hızla yükselişinizi hatırlayın. Bundan dolayı şükredin...

[48] Yani: Bütün bunlara rağmen o atalarınız, işledikleri günahlardan dolayı bize hiçbir zarar veremediler. Yaptıkları sadece kendilerine zarar vermek; kendi kendilerine yazık etmek, kendilerini bitirmek ve aldatmaktan ibaretti...

[49] Yani: "Fethettiğiniz ülkelere böbürlenmeden, tevazu içinde girin" dediğimizi hatırlayın. Allah, hiçbir millete, hiçbir dünya toprağını tapulamış değildir. Ancak iyilik ve adalet yolunda "gerçekten" yürüyen milletler insanlığa öncü ve önder olmaya lâyıktır. Bu yoldan sapıldı mı, kuru kuruya bir cihangirlik davası olur ki boş bir uğraştır bu...

[50] Yani: Onlara, "Tevazu sahibi olun" dediğimiz halde kibirlendiler. Kazandıkları zaferin kendi güçleri sebebiyle gerçekleştiğini zannettiler. Allaha karşı umursamaz tavır takındılar. "Günahlarımızı bağışla ey Rabbimiz!" diyerek girmelerini istediğimiz halde, bu bezirganlar "arpa, buğday, taneler..." türküsü söylediler. Ayetlerimizi, açgözlülüğe kapılarak umursamadılar. "Biz yaptık, bu yalnızca bizim başarımız" dediler. Zafer sarhoşluğu içinde Allah'ı unuttular. Böylece, giderek yoldan çıktılar. Sonunda hastalıktan, pislikten, kokuşmuşluktan yurtlarına kıran girdi; telef olmanın eşiğine geldiler...

[51] Ayette geçen *"ıdrib"* kelimesi, "vur" anlamına gelebileceği gibi, "göster" anlamına da gelir. Çünkü Arapça'da [D-R-B] kök fiili çok meşhur olup, Türkçe'deki "şunu yaptı bunu etti" derken kullanılan "etmek, eylemek" gibi bir tür yardımcı fiil olarak kullanılmaktadır; kota uyguladı *(darabe hıssa);* iğne yaptı *(darabe hagn);* çadır kur-

bunlara tercih mi ediyorsunuz? Mısır'a geri dönün, orada istediğinizden çok var." demişti. Allah'ın öfkesini çektiler, onlara zillet ve alçaklık damgası vuruldu. Bu, Allah'ın mesajını inkârda ısrarları ve elçileri haksız yere öldürmelerinden dolayı böyle oldu. Bu böyle oldu, çünkü kâfirlik etmişler ve iyice haddi aşmışlardı.

62- İMAN edenler, Yahudiler,[52] Hıristiyanlar[53] ve Sabitlerden[54] kim Allah'a ve ahiret gününe iman eder; iyilik, güzellik, doğruluk için çalışırsa, Allah bu yapılanları asla karşılıksız bırakmayacak. Bundan hiç şüpheniz olmasın.[55] Böylece onlarda ne korku kalacak, ne de üzüle-

du *(darabe heyme);* vergi koydu *(darabe darîyb);* misal verdi, örnek gösterdi *{darabe mesel);* para bastı *[darabe nugût);* telefon etti *(darabe'l-hatife)* vb. Yine ayette geçen *"meşrebehum"* kelimesi, ismi zaman ve ismi mekân olarak her ikisini de ifade eder. Dolayısıyla "içme yeri, içme vakti" demek olur ki, burada ism-i zaman olarak "içme vakti" anlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır. Böylece mana, *"Musa'ya kayayı göster dedik. Kayadan on iki göze fışkırmıştı. Böylece her kabile içeceği vakti öğrenmiş oldu'* demek olur. Bu durumda ayetin takdiri; "İsrailoğulları çölde susuz günler geçiriyordu. Perişan bir haldeydiler. Musa, içecek su arayışına girmişti. Bir kaya yarığından fışkıran sular buldu. Derken kabilelere onu gösterdi. Onlar da sırayla gözelerden içtiler. Kabileler on iki guruba ayrıldığı için, içme zamanı kendisine gelen sudan içti. Böylece onları susuzluktan kurtarmış olduk..." şeklinde olur. Dikkat edilirse ayet, "Allah'ın rızkından yiyin, için ve fesat çıkarıp sağa sola saldırmayın." uyarısı ile bitiyor. Bununla, çöl ortamında İsrailoğullarına verilen nimetler hatırlatılarak, "Nankörlük etmeyin, Allah'ı unutmayın" uyarısı yapılıyor. Buradan bize verilen mesaj ise: "Birer insan olarak nimete nankörlük etmeyin. Her biriniz kendi hayatı üzerine düşünürse zor zamanlarda imdadınıza 'Hızır gibi' yetişen nice olaylar olduğunu görürsünüz. İşte onları hatırlayın ve Allah'a şükredin. Hakkınıza razı olmayarak sağa sola saldırmayın, bozgunculuk çıkarmayın. Birer millet olarak da tarihinize bakarsanız nice badireler atlattığınızı, ne zor zamanlar yaşadığınızı görüsünüz. Bugünlere geldiyseniz, Allah'ın nimetleri sayesindedir. Onları hatırlayın ve Allah'a dönün" şeklinde olur...

[52] YAHUDİ: Sözlükte "tövbe edenler, doğru yolda yürüyenler" demektir. İsrailoğulları'nın buzağıya tapmaktan tövbe etmeleri veya Hz. Yakup'un on iki evlâdının en büyüğünün isminden (Yahuda) dolayı Arapçalaşarak Yahud şeklinde kalmıştır. Zamanla, tüm İsrailoğulları'nın ismi olarak kullanılmıştır. Esasında Yahudilik, özellikle rahip ve kâtip Ezra'nın (MÖ.400-500) Pers imparatorunun desteği ile Tevrat'ı yeniden yazmasından sonra ortaya çıkan ve Hz. Musa istismarı üzerine kurulu milli/dini yapıyı ifade eder. Bu anlamıyla Ezra öncesi "Musacılık", Yahudilikten farklıdır. Bir anlamda Yahudilik, Mısırlı Hz. Musa'nın yolunu İbranîleştirme, milli bir din haline sokmanın adıdır ve gerçek Musacılığı (Musevîliği) katlederek yükselmiştir.

[53] NASARA: Kuranın bu adla andığı Hıristiyanlar, Hz. İsa'nın memleketi Filistin'deki Naşire ye nispetle veya birbirlerine yardım ettikleri için bu ismi almışlardır.

çekler.[56]

63- DAĞ ŞAHİTTİR ki, sizden bir zamanlar söz almıştık.[57] Verdiğimizi sımsıkı tutun ve içinde olanı hatırlayın ki, Allah'ın öfkesini çekmekten sakınmış olasınız demiştik.[58]

Yahut **Hz. İsa** havarilerine "Allah yolunda bana kim yardım edecek." diye seslenmiş, onlar da "Allah'ın yardımcıları *(Nasrullah)* bizleriz." demiş oldukları için bu isimle anılmışlardır. Şu halde "Nasranî", Türkçeye "Hıristiyan" diye geçmiştir ki, Rumca "Hrıstos" okunur. "Khristos" ise Eski Yunancada kutsal yağla mesh edilen demek olup, Hind-Avrupa dil kökündeki "ovmak" *(ghrei)* sözcüğünden gelir. Kuran, kelimeyi Rum ve Yunancada kazandığı anlamıyla değil, "Nasıralı'nın dinine mensup olanlar" veya "Tanrı ile yürüdüğünü iddia edenler" ***(İsrail)*** gibi "Tanrı ya yardım etme iddiasında olanlar" *(Nasâra)* anlamında kullanıyor.

[54] **SABİ:** Sözlükte "Bir dinden çıkıp diğer dine giren" anlamına geliyor. Bu anlamıyladır ki müşrikler, **Hz. Peygambere** (s.a.v) "sâbiî" derlerdi. Çünkü kendi dinlerine muhalifbir din ortaya koyuyordu. Nitekim Arapça'da, yıldız doğduğu yerden çıktı *(sebet-en-nucum)* denildiğinde bu kelime kullanılır. Ayette geçen "Sâbiîn" kavramını, Müslümanlık, Hıristiyanlık ve Yahudilik dışında kalan bütün diğer din mensupları olarak anlamak bağlama uygun düşmektedir.

[55] Yani: **Muhammed'in** (s.a.v) yolunda olduğunu iddia eden Müslümanlar, **Musa**'nın (a.s) yolunda olduğunu idia eden Yahudiler, **İsa'nın** (a.s) yolunda olduğunu iddia eden Hıristiyanlar veya **Nuh, İbrahim, Yahya** (s.a.e) vb. yeryüzünden gelmiş geçmiş öteki tüm elçilerden kalma öğretilere tabi olan insanlardan her kim Allah'a ve ahiret gününe inanır iyilik, güzellik ve doğruluk yolunda yürürse, bunun karşılığını mutlaka görecektir. Hiçbir iman ve erdemli güzel iş karşılıksız bırakılmayacaktır. Her erdemli ve güzel iş, ırk, renk, cins, bölge, etnik köken, din ve mezhep farkına bakılmaksınız mutlaka karşılığını bulacaktır. Bu erdemli ve güzel insanlar, gamsız, kedersiz, mutlu bir hayat süreceklerdir. Çünkü cennet ve cehennem kimseye tapulanmış değildir... Kendilerini "şanlı tarihlerine" bakarak "kurtulmuş millet" sanan her kavmin bu tekelci inançları ise kuruntudan başka bir şey değildir. Allah'ın sevgi ve merhameti, tüm insanlara hem geçmişte, hem bugün, hem de gelecekte açıktır. Sevgi ve merhameti sonsuz olan Allah, tüm insanlığın rabbi; İslâm da, tüm insanlığın yoludur *(hablun-nâs).* Kimse kendini İbranî, Arap, Türk, Fars vs. diye kurtulmuş millet sanmasın. Kurtuluş, bizzat ve bilfiil ve de "hemen şimdi" Allah ile yürümededir...

[56] **HAVF:** Sözlükte "korku, endişe, kaygı, yılgı, yılgınlık", HÜZN de "gam, keder, dert, sıkıntı, tasa, gaile, yeis, melal, üzüntü" manasındadır. Kur'an'ın *[Onlar için korku yoktur, tasa da olmayacaktır.]* kalıp ifadesinin, insanoğlunun iki büyük zaafına hitap ettiğini söylemek mümkündür. "Havf" yani açlık korkusu, ölüm korkusu, hastalık korkusu, yaşlılık korkusu, fakirlik korkusu, dünyaya atılmışlık ve yalnızlık vb. korkuları... "Hüzn" yani gam ve keder, geçim derdi, ev derdi, ayrılık derdi, yaşlılık derdi, hastalık acısı, aşk acısı, üzüntüler, sıkıntılar, dertler, tasalar, elemler, acılar... İşte bu kalıp ifade ile Kur'an, bunları yenmenin yolunu gösteriyor; cân-ı

64- Ama siz sözünüzde durmadınız. Eğer Allah'ın lütuf ve merhameti olmasaydı mahvolurdunuz.

65- Cumartesi yasağını çiğneyenleri hatırlayın. Onlara, "Aşağılık maymunlar olun!" demiştik.[59]

66- Böylece bunu hem öncekiler, hem sonrakiler için bir ibret ve sakınanlar için öğüt yaptık.

67- BİR ZAMANLAR Musa halkına: "Allah, bir inek[60] kesmenizi emrediyor!" dedi. "Bizimle dalga mı geçiyor-

gönülden Allah'a iman etmek ve iyilik, güzellik, doğruluk için çalışmak! Çünkü hangi dinden olursa olsun korkuları aşmanın, gam ve kederi yenmenin, dert ve acıları dindirmenin en makul yolları bunlardır. Şöyle ki; insanoğlu şu dünyadaki yalnızlığını, çaresizliğini, atılmışlığını ve bunlardan kaynaklanan tüm korkularını evrenin yüce bir sahibi olduğuna iman ederek yenebilir. İyilik, güzellik, doğruluk gibi çabalar *(salih amel)* ise bu dünyadaki dert ve acıların paylaşılmasına vesile olur. Dertler paylaşıldıkça azalır, sevinçler paylaşıldıkça artar. Paylaşma, yardımlaşma, iyi, güzel ve doğru olanı *(salihât)* yayma yönündeki çabalar çoğaldıkça, dertler de giderek -tam olarak bitmese bile- en aza iner. Aslında her salih amel, birinin derdine deva, acısına merhem olur. Demek ki, korkunun ve acının "bu dünyadaki" panzehiri iman ve salih amel olduğu gibi, ahirette de cehennem korkusunun ve azaba uğrama üzüntüsünün garantisi de olmaktadır. İşte "Onlar için korku yoktur, onlar üzülmezler" ayetinin manası bu olmak icap eder (Allahu a lem).

[57] Harfi harfine: "Hani bir zaman 'tur'u' üzerinize yükseltmiş ve sizden 'imsak' almıştık."

[58] Yani: Muhammed'e (s.a.v) Hıra Mağarasında seslendiğimiz gibi, Musa'ya da Tur-i Sina'da (Sina Dağı) seslenmiş ve vahyetmiştik. Muhammed'e (s.a.v) sesleniṣimize Hıra Mağarasının tanık olması gibi, Musa'ya da Sina Dağı tanıktır. Böylece, dağı onların üzerinize "yükselterek" tanık yapmıştık. O dağda vahyettiklerimiz çok önemliydi. Sina seslenişinde onlara, Allah'tan başkasına tapmayacaksınız, ana-babanıza, gariplere, yetimlere, yoksullara iyilik yapacaksanız, bütün insanlarla güzellikle konuşacaksınız, toplumda destekleşmeyi/dayanışmayı ayağa kaldıracaksınız, ihtiyaçtan fazlasını vererek arınacaksınız diye vahyetmiş ve bu yolda yürüyeceklerine dair onlardan söz almıştık. Şimdi, ancak bu sözler tutulursa Allah'a saygı gösterilmiş olur. "Allah ile yürüyüş" *(lsrâ-El)* ancak böyle gerçekleşmiş olur. Gerisi laf-ı güzaftır; "dağda ne söylendiğine" değil, "söylenen dağın kime ait olduğuna" bakarak bundan geçinmeye kalkmaktır...

[59] "Cumartesi yasağı" Erich Fromm'un enfes yorumuna göre aslında "sahip olmama, mülkiyet edinmeme günü" demekti. O gün her hangi bir şeye sahip olmak için çalışılmayacak, altı gün boyunca sahip olunanlar yedinci günü infâk edilecek, paylaşılacaktı. "Cumartesi günü" infâk günü, paylaşma günü demekti. (İslam'da bu hcumaya alındı). Erich Fromm'a göre "vatansızlık" da sahip olmama ile ilgiliydi. "Allah'ın halkı" için bütün yeryüzü vatandı. Bir yere sınır (çit) çevirip burası benim

sun?" dediler. "Bu kadar cahil olmaktan Allah'a sığınırım." dedi.

68- "Rabbine dua et de, bunun nasıl bir inek olacağını bize açıklasın." dediler. Musa da: "Allah diyor ki; ne pek yaşlı, ne de pek genç, ikisi arasında bir

diye sahiplenmek ve orada mülkiyet iddia etmek Tanrı ile yürüyen (İsra-el) bir halka yakışmazdı. Bilakis yeryüzündeki tüm sahiplenmelerin kaldırılması, evrensel adalet ve barış yurdunun (cennet) kurulması için bütün yeryüzünün, bütün insanlara ait kılınması gerekirdi. Fakat ne "yeryüzü vatanını", ne "Allah'ın halkı olmayı" ne de "cumartesi yasağını" anlamadılar. Bu büyük ve yüce idealleri tam tersine kendi mülkiyetlerine geçirip tekellerine aldılar ve böylece bu yüce insanlık ülkülerini katlettiler... Cumartesi yasağını (mülkiyet edinmeme, kazanmama, sahip olmama yasağını) delmek için akıllarınca şöyle formül bulmuşlardı: Cuma akşamından kıyıya ağı atıyorlar, pazar sabahı gelip ağı çekiyorlar ve balıklara sahip oluyorlardı. Böylece güya hem cumartesi yasağına riayet etmiş, hem de balıklardan vazgeçmemiş oluyorlardı. Böyle böyle giderek cumartesi yasağını hiç umursamamaya başladılar. Cumartesi günü açıktan balık tutmaya, alıp satmaya, depolamaya ve de yemeye başladılar. Hâlbuki bu tür yasaklar onların nefislerine hâkim olmayı becerebilmeleri için ruhî bir terbiyeden başka bir şey değildi. Fakat onlar hırs, tamah ve açgözlülükleri yüzünden bir türlü yola gelmediler. Mal mülk hırsı karakterlerini bozdu. Aşırı kurnazlık zekâlarını da aldı. Akılları tutuldu, arzu ve iştahlarına gem vuramayan böylesi tipler "maymun iştahlı" olmaları yüzünden perişan oldular. Çünkü tıpkı bir maymun gibi davranıyorlardı. Hiçbir şeyde sebatları yoktu. Şeriatı (hukuku) çıkarları uğruna ilk çiğneyen yine kendileri oluyordu. İlmiyle amel etmeyenlere "kitap yüklü eşekler" dendiği gibi böylesi açgözlü, muhteris tiplere de "aşağılık maymunlar" dendi.

[60] **BAKARA:** Sözlükte "sığır/boğa/inek" demek olup, özelde Eski Mısır, genelde tüm Eski Dünya dinlerinin tanrı-kral figürü olan boğa ve onun güç kudret sembolü "boynuzlu taç"ı simgeler. Şöyle ki: Eski Mısır'da iki büyük tanrı vardı; iyilik tanrısı *Osiris* ve onun eşi kötülük tanrıçası *İsis.* Yani *Osiris,* Gökte güneş, yerde Nil nehrinde; *İsis* de toprakta cisimleşmişti. *Osiris* yeryüzünde *Apis* yani boğa ile; *İsis* ise inek ile sembolleştiriliyordu. Bu inançlar Mısır, Eski Dünyanın tanrı tasavvurlarını özetliyordu. Çünkü Eski Çağlardan beri tanrısal varlıkların işareti boynuzlu bir taçtı. Tüm Eski Dünya, Sümerlilerden beri boğa ve onun boynuzlarını tanrısal bir simge olarak kullanıyordu. Keza gök gürültüsü *(Rad)* de, boğanın gürlemesi olarak kabul ediliyordu. Ondan gelen ses, her ne kadar boğanın sesi olarak kabul ediliyorsa da, gerçekte Tanrının haykırışıydı (Eliade). İsrailoğulları, işte bu inancın etkisi altındaydılar. Musa'ya, onları bu putperest kirlerden arındırmak için inek kesme emri verildi. İnanca göre, ineği süresi dolmadan kesmek, onu inkâr anlamına gelmekteydi. Hâlâ bu inancın etkisinde oldukları için İsrailoğulları, inek kesme emrini önce alttan aldılar. Bir türlü, kesilmesi emredilenin, Mısır'da, her yerde heykelleri bulunan Tanrı-devlet sembolü "boğa kültü" olduğunu anlamak istemediler. Fakat

inek. Haydi, durmayın kesin." dedi.

69- Bu sefer; "Rabbine dua et de renginin nasıl olacağını açıklasın." dediler. Musa: "O diyor ki; bakanlara zevk veren, sapsarı, parıldayan bir buzağı!" dedi.

70- Yine "Rabbine dua et de bize onu daha açıkça bildirsin. Zira o inek, bize başkasına benzer geldi, ama Allah'ın izniyle bir yolunu buluruz." dediler.

71- Musa da: "Allah buyuruyor ki; ekinleri sürmeye ve toprak sulamaya hiç koşulmamış, kusursuz ve alacasız bir buzağı!" deyince "Şimdi, doğru söyledin." dediler. Onu kestiler; ama neredeyse yapmayacaklardı.

72- YİNE BİR ZAMANLAR, siz bir kişiyi öldürmüştünüz de suçu birbirinizin üzerine atmıştınız. Oysa Allah, örtbas ettiklerinizi açığa çıkarmaya kadirdi.

73- Dedik ki: "Onu diğer bazı olaylara da uygulayın."[61] Böylece Allah, ölümü can güvenliğini sağlayarak diriltmiş olur. Allah size yol gösteriyor. Aklınızı iyi kullanmayı öğrenin artık.[62]

74- Bundan sonra kalpleriniz katılaştı. Taşlar gibi, hatta daha duygusuz. Çünkü taşların öylesi var ki içinden nehirler kaynar. Öylesi vardır ki çatlar ve bağrından sular fışkırır. Yine öylesi var ki Allah

sonunda anlayıp kestiler... Kur anın en büyük suresine isim olan Bakara (boğa/ inek) kıssası, işte bu Eski Dünyanın Tanrı-devlet sembolünün Mısır-İsrailoğulları örneği üzerinden kesilmesini, inkâr edilmesini, reddedilmesini anlatmaktadır...

[61] Bu ayette "uygulamak, tatbik etmek" anlamında kullanılan [D-R-B] fiilinin Arapça'daki son derece zengin ve renkli kullanımı için bkz. "DARB" 4/34. ayet ve az önce geçen 2/60. ayet dipnotları.

[62] Yukarıdaki pasajlarda anlatılan iki inek kesme olayının birbirinden ayrı olaylar olduğu anlaşılıyor. Şöyle ki: İlki (67-71); İsrailoğullarını Mısır Firavunluğunun Tanrı-devlet simgesi inek/boğanın inkâr edilmesi amacıyla kestirilmesidir. İkincisi ise (72-74); İsrailoğullarını bu putperest simgeden kurtardıktan sonra, Allah'ın, bir hayvan olarak ineğin nerede kesilebileceğinin göstermesidir. Yani putperest bir inançtan, bir hukuk mevzuatına geçiş yapılmaktadır. Anlaşılan Allah, inek kesme işini can güvenliğinin sağlanması yolunda, Musa ile birlikte oluşan bir şeriat (hukuk) mevzuatı yapıyor. Şöyle ki: İsrailoğulları arasında bir bölgede fail-i meçhul cinayet işlenmişse, o bölgede oturanların, katil ve maktul yakınlarının, davaya bakan Levili kâhinlerin (kadı, yargıç) toplanıp bir inek kesmeleri ve kurbanın üzerine ellerini yıkayarak "yapmadık, görmedik, bilmiyoruz" demeleri ve böylece af ile mağfiret talep etmeleri "uygulaması" vardı (Tesniye; 21-1-9). Buradan, inek kesme işinin daha sonları Musa'nın şeriat (hukuk) mevzuatlarından birisi haline dönüştürüldüğünü anlıyoruz. Putperestlikten; hukuksuz, kanunsuz, bir tür vahşet ortamından sonra giderek şehirleşmeye başlayan İsrailoğulları toplumunun medenîleşmesi açısından böyle bir uygulama, o günün şartlarında gayet anlaşılabilirdir. Çünkü, ortada can güvenliğini sağlamaya yönelik çok önemli bir hukuk sıçraması yapılmaktadır. O günkü dünyada bu oldukça önemlidir; zira bu bir hukuk evrimi-

korkusundan yerlerde yuvarlanır. Allah, yaptıklarınızdan habersiz değildir.[63]

75- ŞU HALDE, bu taş kalplilerin size inanacaklarını mı bekliyorsunuz? Onlardan bir kısmı, Allah'ın sözünü işitirdi de, anladıktan sonra bile bile değiştirirlerdi.[64]

76- Bunlar, iman edenler/güvenenlerle karşılaştıklarında "İman ettik" derler. Kendi başlarına kaldıklarında ise şöyle konuşurlar: "Rabbinizin kelâmını koz olarak aleyhimize kullansınlar diye mi, Allah'ın size açıkladığını onlara söylüyorsunuz? Aklınızı kullanın biraz."[65]

77- Oysa Allah, sakladıklarını da, açığa vurduklarını da biliyor.

78- İçlerinden avam takımı, Tevrat'ı

dir. Âdeta, ineğin kesilecekse ancak böyle bir yerde kesilmesinin kabul edilebileceği gösterilmek istenmektedir. İşte Allah, Mısır kökenli putperest anlayışın inek/boğa tanrı figürünü, insanı aşağılayan bu tapınma aracını, insanoğlunun yararına bir şeriat kuralına (hukuk mevzuatına) dönüştürerek ayetlerini göstermiş, iradesini ortaya koymuş ve hukuk oluşumuna yol göstermiş oluyor. Ölümü dirilterek, yani cinayet korkusunu giderip can güvenliğini sağlayarak, hayatı canlandırıp yaşamı diriltiyor; vahşetten medenîliğe doğru adım attırıyor... Demek ki, Musa şeriatının dünya hukuk tarihindeki rolü inkâr edilemez. Ayette ele alınan "kesilen inek üzerine yemin", toplumsal hayatın düzene sokulması için dönemin hukuk (şeriat) mevzuatı olarak görülmelidir. Hukuk, dinamik bir süreç olduğu için gelişen hayata paralel tabi ki daha sonraları cinayet olayları ile ilgili başka düzenlemeler vazedilmiştir. Şu halde ayette geçen *[ıdribuhu]* ifadesi "Onun (ineğin) bir parçasıyla o (öldürülene) vurun" değil, "Onu (kesilen inek üzerine yemin mevzuatını) diğer bazı olaylara da uygulayın" demek olur. Yani "İçinizden güçlü olan zayıfı öldürünce hiç oralı olmayıp; zayıf, güçlüyü öldürünce kılı kırk yararcasına hemen inek keserek, insanları toplayıp yemin ettirerek, soruşturma açarak çifte standart uygulamayın. Adam gibi, hukuku diğer olaylara da uygulayın." denmek isteniyor.

[63] Yani: Duygusuz, sevgisiz, taş gibi kaskatı tipler oldunuz; hatta taştan daha kötü. Çünkü nice taşlar vardır ki ondan nehirler fışkırır. Sizin aklınız tutulmuş, vicdanınız kurumuş, yüreğiniz kararmış, dimağınız donmuş. İçinde yaşadığınız kevnî ayetlerimizi, "oluşu" yaratmalarımızı fark etmiyorsunuz. Duvar gibi duruyor, hiç tepki vermiyorsunuz. Allah'ın farkında (bilincinde, şuurunda) değilsiniz ki, kalplerinizden iman, ilim ve irfan fışkırsın. Fakat Allah, iğneden ipliğe her şeyinizin farkındadır... Sakın bizden bahsetmiyor diye arkanıza bakınıp durmayın ey insanlar! Anlatılan sizin hikâyeniz; İsrailoğulları na söylüyorum, siz anlayın...

[64] Yani: Bunların iman edeceklerini mi umuyorsunuz? Bu yeni yürüyüşe katılımın, ilk bunlardan mı geleceğini bekliyorsunuz? Heyhat! İşte görüyorsunuz imana yanaşmıyorlar. Çünkü onlar Allah, Tevrat ve Musa'yı çoktan milli tanrı, milli kitap ve milli peygamber haline getirdiler. Onlar çoktandır, "Allah ile yürümenin" sadece kendilerine ait bir ayrıcalık olduğunu sanıyorlar. Bu nedenle, kendilerini "seçilmiş millet" olarak görüyorlar. "Bu iş (peygamberlik) bizimle başladı, bizimle devam

okumazlar. Bildikleri, bol hurafe ve kuruntudan ibarettir; yalnızca zannederler.

79- Para hırsıyla kendi yazdıklarını "Bu Allah'tandır." diye sunanların vay haline! Uydurduklarından dolayı onların vay haline! Üstlendikleri vebalden dolayı onların vay haline![66]

80- Derler ki: "Ateş bize bir kaç günden fazla asla dokunmayacak."[67] Onlara söyle: "Allah'tan bir garantiniz mi var? Böyleyse Allah asla sözünden dönmez. Demek Allah hakkında ileri geri konuşup duruyorsunuz?"

81- Hayır! Kötülük yapa yapa günah küpü haline gelmiş herkes cehennemliktir; onlar orada ebediyen kalacaklar.

82- İman edip iyilik, güzellik ve doğruluk için çalışanlar ise cennetliktir; onlar da oradan hiç çıkmayacaklar.[68]

83- BİR ZAMANLAR, İsrailoğullan'ndan "Allah'tan başkasına ibadet etme-

eder ve bizimle de biter." inancındalar. Bu nedenle, kendileri dışında peygamberlik kabul etmiyorlar. Tüm elçileri kendilerine mal ederek, ihtirasla sahiplenerek, onların üzerinden tarihte tutunmaya çalışıyorlar... Bizden bahsetmiyor diye arkanıza bakınıp durmayın ey Araplar, Türkler ve Farslar! İsrailoğullarına söylüyorum, siz anlayın...

[65] Yani: "Tevrat'ta biz Yahudilere haber verilen bilgileri, **Muhammed**'e (s.a.v) ve ashabına anlatarak aleyhimize delil olarak kullandırmak mı istiyorsunuz? Siz anlatmazsanız, bu sırları nereden bilecek ve nereden söyleyecekler? Sizin aklınız yok mu? Hiç düşünmüyor musunuz? Bu bilgilerin ele geçmesinin sonunun nereye varacağını bir düşünsenize... "Ben, sizin elinizdeki kitapta haber verilen peygamberim." dediğini bir düşünsenize...

[66] Yani: Vay haline o din adamlarının! Vay haline o tapınak tacirlerinin! Allah'ın kitabını ıssızlığa terk edersiniz, kendi ellerinizle yazdıklarınızı ise sanki vahiymiş gibi dayatırsınız. Allah'ın adını azgın ihtiraslarınıza âlet edersiniz. Ayet alıp ayet satarsınız. Uydurup uydurup "Allah böyle dedi" diyerek pazarlarsınız. Allah'ı, Kitabı, Musa'yı, İsa'yı, Tevrat'ı, İncili (ve de Kur'anı ve **Muhammed**'i) hepsini paraya tahvil etmeyi pek de iyi becerirsiniz. Vay o din iman alıp satarak yığdığınız günahlara! Vay o kanına girdiğiniz, inançlarıyla oynadığınız masum insanların vebaline, vay!

[67] Yani: Biz seçilmiş, kurtulmuş milletiz. Allah bizi ne cehenneme atar, ne de ateşte yakar. Belki peygamberin aramızdan ayrıldığında taptığımız birkaç gün, hadi bilemediniz kırk gün, belki cehenneme şöyle bir girer çıkarız. Gerisi bize dokunmaz. Çünkü biz, Allah'ın seçilmiş kullarıyız ve kurtulmuş bir halkız. Koskoca **İbrahim ve Musa,** bizden çıkmış. Allah, Tevrat'ı indirmeyi bütün milletlere teklif etmiş, sadece biz kabul etmişiz. Zebur'u yine bize indirmiş... Aynı şekilde; "Kur an, Mekke'de inmiş, Kahire'de okunmuş, İstanbul'da yazılmış. Böyle seçilmiş, İslâm'ın bayraktarlığını yapmış, i'lây-ı kelimetullah için üç kıtada at koşturmuş, Endülüs'te gemileri yakmış, Bizans'ı tarihe gömmüş bir ümmetin ahfadı nasıl cehenneme girer,

yin; anneye-babaya, gariplere, yetimlere, yoksullara iyilikler yapın; insanlara karşı tatlı dilli, güler yüzlü olun; destekleşmeyi/dayanışmayı ayağa kaldırın, ihtiyaçtan fazlasını vererek arının." diye söz almıştık. Sonra pek azınız hariç döndünüz. Hâlâ da yüz çevirip duruyorsunuz.[69]

84- Hani sizden, "Birbirinizin kanını dökmeyin, birbirinizi yurtlarınızdan sürmeyin." diye de söz almıştık; siz de kabul etmiştiniz. Buna, şimdi de şahitlik ediyorsunuz.

85- Bütün bunlardan sonra sizler, şu an birbirinizi öldürüyor, kendi halkınızdan bir kısmını yurdunuzdan sürüyor, kendi halkınıza karşı suç ve günahta birbirinizle yarışıyorsunuz. Esir olarak elinize düştüklerinde ise ancak para karşılığı bırakıyorsunuz. Hâlbuki onların yurtlarından edilmesi size yasaklanmıştı. Yoksa Kitab'ın bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz? İçinizden böyle yapanların görüp görece

nasıl olurda ateşte yanar?" diye kendine pay çıkaranlar, kendini üstün ve seçilmiş görenler... Size de bu sözler.

[68] Yani: Geçmiş atalarınızla övünüp, onlar sayesinde cenneti garantilediğinizi sanıyorsanız aldanıyorsunuz. Ne İbrahim, ne Musa, ne İsa, ne Muhammed, gelip sizi kurtaramaz! Fakat siz, dönüp kendinize bakmadan kimi elçileri sahiplenmekle, sırf sizin kavminizden çıkmış olmaları ile cenneti tapulamış sanıyorsunuz. Tarihte tutunmak için, "Ne kadar peygamber varsa bizdendi." diyorsunuz. Hepsini, çok iyi bildiğiniz o paraya, çıkara, menfaate tahvil ediyorsunuz. Böylece üstün olduğunuzu, Allah'ın sizi seçtiğini, özel yetenekli kavmi olduğunuzu sanıyorsunuz. Tarih boyunca hep Allah, kitap, din, iman ile geçiniyorsunuz. Bunlarla övünüp durarak ne Allah'a, ne insanlığa hizmet olmaz. Cennet ve cehennem bir hak ediştir! Bizzat ve bilfiil kendi iman ve eylemlerinizin karşılığını göreceğiniz bir hak ediş! Cennete, kuruntularınızla asla giremeyeceksiniz. Her kim, günah dolu berbat bir hayatla Allah'a gelirse görüp göreceği kendi eserinden başka bir şey değildir. İsterse, peygamberin amcası, dayısı, oğlu, kızı vs. olsun. Keza her kim de sevap dolu erdemli bir hayatla Allah'a gelirse, görüp göreceği kendi eserinden başkası değildir. İsterse peygamberi hayatında hiç görmemiş, yurduna hiç gitmemiş, konuştuğu dilden tek kelime bile anlamıyor olsun. Çünkü Allah, tüm insanlığın Rabbidir. Hangi renkten, hangi ırktan, hangi kökten olursanız olun; ölçü Sakınmak *(taqva);* O'nun korku ve titremesi içinde olmak *(huşu);* doğruluk ve dürüstlük yolunda *(sırât-ı müstaqim)* bizzat, bilfiil ve "hemen şimdi" yürümektir...

[69] Yani: 1- Allah'tan başkasına tapmayacaksınız. 2-Yakınlarınıza, ana-babanıza, dullara, yetimlere, fakir-fukaraya, garip-gurebaya, düşmüşlere, çaresizlere, ezilenlere, mağdurlara, haksızlığa uğrayanlara, gücü yetmeyenlere, dermanı kalmayanlara, mecalsizlere... İşte bunların hepsine yardıma/desteğe/ayağa kaldırmaya koşacaksınız. "İmdat!" diyenin yanında ilk siz olacaksınız. 3- Tanıdığınız, tanımadığınız bütün insanlar, sizden "tatlı dil, güler yüz" görecek; iyilik, güzellik, doğruluk, nezaket, kibarlık, sevgi ve merhamet karakteriniz olacak. 4- Böylece toplumda

ği, dünya hayatında rezillikten başka bir şey değildir. Kıyamet günü ise en şiddetli azap onları bekliyor. Allah, yaptıklarınızdan habersiz değildir.[70]

86 - Bunlar, ahireti dünya[71] hayatına satmış kimselerdir. Onun için bunlardan azap hafifletilmez ve kendilerine yardım da edilmez.

87 - Biz, Musa'ya Kitap verdik. Ardı sıra elçiler gönderdik. Meryem'in oğlu İsa'ya da apaçık beyanlar verdik ve tertemiz bir ruh[72] ile destekledik. Ne var ki, elçiler hoşunuza gitmeyen şeyle size geldikçe büyüklük tasladınız. Kimini yalanladınız, kimini de öldürdünüz.[73]

destekleşmeyi/dayanışmayı ayağa kıldıracaksınız 5- Ve bunu elinizdeki ihtiyaç fazlasını olmayanla paylaşarak yapacaksınız; "hep bana, hep bana" demeyeceksiniz... İşte budur "Allah ile yürümek!" Siz bunları yapacağınıza söz verdiğiniz halde, çok azınız hariç döndünüz, hâlâ da dönüyorsunuz...

[70] Yani: Allah ile yürüyüşten, okun yaydan çıkması gibi nasıl çıktığınıza bir başka örnek: Siz Medinedeki Yahudiler, Evs ve Hazreç kabilelerinin kendi içlerindeki savaşlarda taraf oluyordunuz. Kiminiz Evs'in, kiminiz Hazreç'in müttefiki olmuştu. Onlar savaşınca siz de savaşıyor, kendi halkınıza karşı başkalarının çıkarı için iş birliği yapmaktan çekinmiyordunuz. Bunları yaparken Musa'nın şeriatı, verilen sözler, haramlar, yasaklar hiç umurunuzda olmuyordu. Ancak, elinize esir olarak geçtiklerinde, hemen Tevrat'ın fidye alma konusundaki hükmünü hatırlayıveriyordunuz. "Para'yı görünce hemen "Allah'ı" hatırlıyordunuz da, işin ucunda para yoksa dönüp bakmıyordunuz bile. Tevrat'ın para ve menfaat getiren yönlerine iman, getirmeyen yönlerini inkâr demektir bu... Şunu bilin ki böyle yapanlar, dünyada ve ahirette rezillikten, kepazelikten başka bir şey göremezler.

[71] **DÜNYA:** Sözlükte [D-N-Y] kökünden gelir. Mastarı, "en yakın olmak, en aşağıda olmak" anlamındadır. İştikakta (kelime türetme) orta ve son harfinin yer değişmesiyle [D-Y-N] şeklini alır ve "din" kelimesi de buradan türer. "Din" ile "dünya" kelimelerinin bu şekilde aynı kök harflerinden geliyor olmaları dikkat çekicidir. Bu, dinin dünya için olduğu, dünyada yaşanacak bir şey olduğu anlamına gelir. Yani din ile dünya birbiri içindir. Ahiret ise "en sonda" demektir... Demek ki dünya kelimesine alçak, adî, önemsiz anlamı vererek dünyanın aşağılanması, Kuranın ruhu ile bağdaşmaz. Bu, daha çok dünyayı şeytanın egemenliği altında bir yer olarak gören Hıristiyan yeni-Eflâtuncu teolojilerin söylemidir. Kuranın dünya hayatının oyun, eğlence, süs, övünme ve zenginlik yarışından ibaret olarak tasvir etmesi, dünyayı bütünüyle bunlardan ibaret görenleri eleştirmek içindir. Oysa yerler ve gökler, oyun ve eğlence olsun diye değil; hak *(haqq)* ile yaratılmıştır. Merhum Mehmet Akif, **"Kimin** bu **dünyada gözü kapalı ise ahirette de kapalı, hatta oradaki şaşkınlığı daha ziyade..."** (17/72) ayetinin tefsiri mahiyetinde dün-

88- "Kalplerimiz perdelidir."[74] dediler. Hayır! İmana yanaşmamalarından dolayı Allah onlara lanet etti. Onlardan çok azı iman eder.[75]

89- Daha önce inkarcılara karşı yardım isteyip dururlarken, bekledikleri yardım yanlanndakini tasdik eden Kur'an şeklinde gelince bile bile kâfirlik ettiler. Allah'ın

yanın ne anlama gelmesi gerektiğini çok güzel şiirleştirmiştir:

Eğer maksadı sadece ahiret olsaydı Allah'ın.
Ne hikmeti vardı yaratılmasında hiç yoktan dünyanın.
"EzeV'den ayrılan ruhun "Ebed"iken sonsuz yurdu.
Yolda kavuşarak vücutlarla niçin şahıslar oldu.
"Elesf'in arkasından gelmesin cennet cehennem de,
Neden ruhlar imtihan olsun hu âlemde.
Demek dünya pek öyle hafife alınacak bir yer değil.
Demek ebedi mutluluk bu fani ömürden ayrı değil.
Diyorlar; "Kâinatın aslı yoktur, çünkü geçicidir."
Evet, geçicidir, amma bir açıdan da ebedidir.
Faniymiş hayat... Olsun! Ömrün zevki, hüsranı;
Onun bakiliğidir bu özellikleri ile her anı.

[72] **RUHU'L-KUDS:** Bkz. 16/102. ayet dipnotu.

[73] Yani: Meryem oğlu **İsa** apaçık delillerle, sevgi ve merhametin evrensel sesini yeniden dile getirerek size İncil'i getirdi. Allah, **İsa**'nın saf bir yürek temizliği içindeki vicdanı üzerinden size seslenerek vahyetti. **İsa,** diğer tüm elçiler gibi tertemiz bir vicdana, içli bir kalbe, titreyen bir yüreğe, selim bir akla sahipti. Onun çağrısını çıkarlarınıza aykırı bularak telâşa kapıldınız. Bezirgan tezgâhınızın bozulmasından korktunuz. İyiliğin ve adaletin sesini, vicdanın ve merhametin çığlığını çarmıhta boğmak istediniz. Diğer birçok elçilerin de kimini yalanladınız, kimini öldürdünüz...

[74] **ĞULF:** Sözlükte [Ğ-L-F] kökünden gelir. Mastarı "Kabuklu, sünnetsiz, kılıflı olmak" demektir. Türkçe'de kalbi, gönlü, yüreği veya vicdanı "kaşarlanmış, nasırlaşmış, paslanmış, taşlaşmış" kelimelerini çağrıştırır. "Sünnetsiz kalp" tabirinin, "Nankör ve inkarcı kalp, Allah'a verdiği ahdi bozan kalp" manasına Tevrat'ta da kullanıldığını görmekteyiz; **"Sizin ve çocuklarınızın yüreğini değiştirecek. Öyle ki O'nu bütün yüreğinizle, bütün canınızla sevecek ve yaşayacaksınız", "Yalnız bedence sünnetli olanları cezalandıracağım günler geliyor diyor Rab. Mısır'ı, Yahuda'yı* Edom'u, Ammorfu, Moav'ı, çölde yaşayan ve sakallarının uçlarını kesenlerin hepsini keseceğim. Çünkü bütün bu uluslar gerçekte sünnetsiz, bütün bir İsrail halkı da yürekte sünnetsizdir."** (Tesniye 30; 6-7; Yeremya 9; 26). İbranca'da "kalbi sünnet ettirmek", kalbi açmak, vicdanı uyandırmak, duygulandırmak, duyarlı hale getirmek anlamında bir deyimdir.

[75] Yani: Şimdi sevgi ve merhametin evrensel sesi, bu kez **Muhammed**'in (s.a.v) saf yürek temizliği içindeki vicdanı üzerinden dile geldi. Allah bu kez **Muhammed**'in

laneti kâfirlerin üzerinedir.[76]

90- Allah'ın insanlardan lâyık gördüğüne peygamberlik lütfetmesini kıskandıkları için Allah'ın indirdiğini inkâr ederek kendilerini bitirmeleri ne kötü bir şeydir! Öfke üstüne öfke çektiler. Kâfirleri aşağılık bir azap bekliyor!

91- Onlara "Allah'ın indirdiğine iman edin" denilince, "Biz sadece bize indirilene inanırız." derler ve ondan başkasını inkâr ederler. Hâlbuki inen, ellerindeki kitabın doğrularını sürdüren hak bir kitaptır. Onlara söyle: "Madem gerçekten iman ediyordunuz, daha önce Allah'ın elçilerini neden öldürüyordunuz?"

92- Gerçekten Musa size apaçık beyanlar ile gelmişti. Sonra onun yokluğunda tuttunuz, buzağıya taptınız; siz nankörsünüz!

93- Hani bir zamanlar dağı şahit tutarak sizden söz almıştık;[77] "Verdiklerimize bütün gücünüzle sarılın ve dinleyin!" demiştik. "Kulak verdik ve isyan ettik!" dediler. İnkârları sebebiyle içlerini buzağı sevgisi kapladı. Onlara söyle: "Eğer inanıyorsanız, imanınız size ne kötü şeyler emrediyor!"

94- Onlara söyle: "Allah, cenneti diğer insanlara değil de yalnızca size

(s.a.v) tertemiz vicdanı üzerinden size sesleniyor. Bu da, daha öncekilerle aynı kandilden süzülüp geliyor. Fakat siz, aynı katı kalplilikle yine büyükleniyor, burun kıvırıyorsunuz. "Bizim bu sözlere karnımız tok" diyorsunuz. "Biz bunları zaten biliyoruz, bizde fazlasıyla var" diyorsunuz. "Peygamberlik bizim işimiz, **Muhammed de** (s.**a**.v) nereden çıktı?" diye burun kıvırıyorsunuz. Oysa siz, vicdansız ve merhametsiz insanlar oldunuz. "Allah ile yürümeyi" çoktan terk ettiniz. Heva ve hevesinize uydunuz. Peygamberliğin size tapulandığını, Allah'ın sizden başkasıyla konuşamayacağını sandınız. Oysa sizin vicdanınız çoktan taşlaştı, perdelendi, kabuk bağladı. Bu konuda Allah, insanoğlunun İbranî, Arap, Acem vs. olduğuna bakmaz. Vicdan ve merhamet sahibi kimse, onunla yürür. İmdi, vicdanın ve merhametin bu yeni sesine kulak verin ve onunla birlikte yürüyün. Aksi halde Allah'ın laneti üzerinizedir...

[76] Rivayete göre Medine Yahudileri, hararetle bir peygamber bekleyip duruyorlardı. "Peygamber gelecek, İsrailoğulları tekrar eski şan ve şerefli günlerine geri dönecek" diyorlardı. Bir keresinde Gatafanlılarla çarpışan Hayber Yahudileri: "Ya Rabbi, ahir zamanda bize göndereceğini vaat ettiğin peygamber hakkı için bize zafer nasip et!" diye dua etmişlerdi. Yahudi liderlerinden birinin kızı diğerinin de yeğeni olan Hz. **Peygamber**'in (s.a.v) eşlerinden **Safiye** de, böylesi bir olaya tanık olmuştu. Babası ve amcasının, Hz. **Peygamber'i** (s.a.v) ziyaretten döndükleri bir gün evde, "Vallahi bu adam bize bahsedilenin aynısı. Galiba iş elimizden çıkıyor. Yaşadığımız sürece, ona karşı çıkmalı ve reddetmeliyiz." şeklinde konuştuklarını bizzat duymuştu (İbn Hişam).

[77] Harfi harfine: "Hani üzerinize Tur'u yükselterek sizden misak' almıştık."

[78] Yani: Allah, "yapılanlara" bakacak. Sırf ömrün uzun olması, suç ve günahla

tahsis etmişse, hemen ölümü isteyin; eğer sözünüzün eri iseniz."

95- Kendi elleriyle işledikleri suç ve günahlar sebebiyle hiçbir zaman ölümü isteyemeyeceklerdir. Allah, zâlimleri çok iyi biliyor.

96- Sen onları dünyaya karşı insanların en açgözlüsü bulursun. Müşriklerden bile daha hırslıdırlar. Her biri ister ki bin sene yaşasın. Oysa uzun yaşamak hiç kimseyi azaptan kurtarmaz. Allah yapılan her şeyi görüyor.[78]

97- HAYKIR YÜZLERİNE! Kim Cebrail'e düşman ise şunu bilsin ki; Allah'ın izniyle Kur'an'ı senin kalbine yol gösterici, önceki çağlardan doğru namına ne kalmışsa sürdüren ve iman edenler/güvenenleriçin de müjde olarak O indirmiştir.

98- Kim, Allah'a, meleklerine, elçilerine, Cebrail'e[79] ve Mikail'e düşman olursa, bilsin ki Allah da kâfirlerin düşmanıdır.[80]

99- Gerçekten sana apaçık mesajlar indirdik. Onları ancak yoldan çıkmışlar inkâr eder.

dolu bir hayatı, ateşten kurtarmaya yetmeyecek. İyilik, adalet, ahlâk, doğruluk ve dürüstlük dolu hayatlar kurtulacak. O Yahudilerin, "Cennete sadece biz gireceğiz, çünkü seçilmiş, üstün bir ırkız." iddiaları, kuruntudan başka bir şey değildir. Kalplerine dönsünler; cennete gerçekten inanıyorlar mı? Aslında onların cenneti de bu dünyada. Artık onlar, "Allah ile yürümeyi" terk etmişler; şehvetle, hırsla, ihtirasla, açgözlülükle yürüyorlar. Güya "Daru 1-ahiret", "Arz-ı Mev'ud"da kurulacak ve başkenti Kudüs olan dünya devleti demekmiş! Ahiret yurdu da, cennet de buymuş. Tanrı bunu onlara vaat etmiş. Bütün dünyayı cennet olarak onlara verecekmiş; başkalarının bundan hiçbir nasibi olmayacakmış... Bakın, bu zihniyet şöyle işliyor: "Üç bin sene önce "bizden" bir Musa Peygamber çıkmış, Allah'tan "İbranca" sözler getirmiş. Artık hiçbir şey yapmaya gerek yok! Üç bin sene ve daha nice üç bin seneler bunlarla geçiniriz..."

[79] CEBRAİL: Hemen tüm eski Sami dillerinde [C-B-R] kökünün mastarı "güç, kuvvet kullanmak" [EL] de, "Tanrı" anlamına gelmektedir. İbranca'da Tanrının gücü *(Cebr-El)* olarak okunurken; Arapça'ya *Cebrail, Cibril, Cebreil, Cebril* vb. değişik lehçelerde on ayrı okunuşta geçmiştir. Arapça'dan başka dillerde *Gabriel, Gabrail, Gabril* olarak okunması, "cim" harfinin Mısır lehçesiyle okunmasından dolayıdır. Türkçe'de de kullanılan *cebir, mecbur, icbar, mecburiyet* vb. kelimeler yine bu köktendir. İbranca'da Tanrıyı öven ve yücelten anlamına gelen *Mika-El* kelimesi de, Arapça'ya *Mikail, Mikayil, Mikal, Mikayyil, Mikeil, Mikael* şeklinde altı okunuşla geçerek Allah'ın rahmeti, bereketi, bolluğu manası kazanmıştır. Keza Tanrının nefesi, soluğu anlamına gelen *Israf-El* ile Tanrının durduruşu gibi bir manaya gelen *Azra-El* kelimeleri de, İbranca'dan geçmiştir. Bu nedenle münsarif (çekimli) değillerdir. Kuranın, genel olarak Allah'ın gücü, ruhu, hayat vermesi, rızık bitirmesi, bereketi, sevgi ve merhameti gibi "melekelerinin" Sami muhayyilesinde, özellikle İbranca ve Arapça'da *Melâike, Cebrail, Mikail, İsrafil, Azrail* vb. olarak algılanma-

100- Onlar ne zaman söz verdilerse, bazıları sözlerini çiğnemediler mi? Aslında onların birçoğu imansızdır.[81]

101-Allah'tan, ellerindeki kitabın doğrularını sürdüren bir peygamber gönderilince, kitap ehlinden bazıları bunu görmezden gelerek Allah'ın kitabına sırtlarını döndüler.

102- Onlar, Süleyman'ın mülkü hakkında şeytanca telkinlere uydular. Süleyman değil; şeytanca niyetler taşıyan o kimseler kâfirdi. Onlar, insanlara büyü öğretiyorlar; Babil'de Harut ve Marut adlı iki meleğe indirilen şeyin büyü olduğunu sanıyorlardı. Oysaki o iki melek, "Biz ancak bir sınama vesilesiyiz, sakın kâfirlik etmeyin!" uyarısında bulunmadan kendilerine vahyedileni bildirmiyorlardı. Bu iki meleğin öğrettiklerinden, karı-koca arasında nasıl huzursuzluk çıkarılacağına dair büyüler çıkarıyorlardı. Ancak bu, Allah'ın izni olmadan hiç kimseye zarar veremeyecekleri, sadece kendilerine zarar veren ve hiçbir faydası olmayan bir bilgiydi. Oysa onlar bu işlerle uğraşanların, ahiret hayatının güzelliğinden nasipsiz kalacağını çok iyi biliyorlardı. Kendilerini üfürükçü bezirganlar haline getiren büyücülük ne kötüdür! Keşke bunu bilselerdi.[82]

103- Eğer iman edip Allah'ın öfkesini çekmekten sakınsalardı, Allah'ın mükâfatı onlara iyilik getirecekti. Ah bunu bir bilselerdi![83]

104- Ey iman edenler/güvenenler! Peygamberinizi çağırırken "bizi güt" demeyin, "bizi gözet" deyin. Sözü iyi

sına doğrudan müdahale etmediğini görüyoruz. Sadece, bunların tanrılar, eşler, oğullar, kızlar, ortaklar vs. olduğunun sanılmasına izin vermiyor. Kuranın hatabî (etki uyandırmaya, şuur uyandırmaya, bilinç kazandırmaya, tepki verdirtmeye yönelik) dilinde bu isimler, "Allah merkezli" bir vurguyla korunuyor. İlâhî hitabın Sami muhayyilesi üzerinden insanlığa bu dille hitap ettiğini, buradan hitabın tarihsel oluşuna karşın mesajın evrensel olduğunu anlıyoruz.

[80] Yani: Kim, **1-** "Hep felâket haberleri getiriyor" diye Cebrail'e düşman oluyorsa... Ona "kara haberci" lâkabı takıyor, buna karşılık Mikail'i de rızık ve bolluk getirdiği için dost görüyorsa... **2-** "Bizim dışımızda bir Arap'a vahiy getiriyor" diye Cebrail'e düşman oluyorsa... **3-** "Biz Yahudileri şiddetle eleştiren bu sözleri Muhammed'e (s.a.v) o getiriyor" diye Cebrail'e düşman oluyorsa... Bilsin ki bu Allah'a düşmanlıktır. Çünkü Cebrail dediğiniz, Allah'ın gücü, karşı konulmaz kuvveti; Mikail dediğiniz de, Allah'ın rahmeti, bereketi, bitirmesi, yetiştirmesi, bolluğu ve bereketidir. Bunlara düşman olanlar, Allah'a düşman olmuş olurlar. Her kim böyle yaparsa, bilinsin ki Allah da onlara düşmandır!

[81] Yani: O Medine Yahudilerinden Malik İbn Sayf gibilerin, "Vallahi Muhammed'e iman etmemiz için, kitabımızda bu konuda bir söz alınmamıştır. Allah, bizden Tevrat'da Muhammed'e tabi olun diye bir söz almadı. Verdiğimiz sözler arasında böyle bir şey yok." dediğine bakmayın. Onlar zaten hangi söze inandılar ki?

[82] Yani: Allah'ın kitabını arkalarına atan bu Yahudiler, bir zamanlar Süleyman'ın

anlayın. Kâfirleri elem verici bir azap bekliyor.[84]

105-Ne önceki vahyin takipçilerinden küfre sapanlar, ne de ortak koşanlar, Rabbinizden indirilen hiçbir güzelliği sizde görmek istemezler. Hâlbu-

Filistin'de elde ettiği güç ve kudretin ancak sihir ve büyü yoluyla elde edilebildiğine inanıyorlardı. **Muhammed** (s.a.v) ile normal yollardan mücadele edemeyeceklerini anlayınca, "Bari **Süleyman**'ın sihir ve büyülerini öğrenelim, onunla karşı çıkalım." demeye başladılar. Güya bir zamanlar, İbranîlerin en parlak günlerini yaşadığı Filistin'de, **Harut** ile **Marut** adında iki melek **Süleyman**'a büyü öğretmiş. Buna göre **Muhammed**'in (s.a.v) söylediği gibi kendisi de normal bir peygamber değilmiş, sihirbazmış. Yoksa bu kadar gücü nasıl elde edecekmiş... Oysa **Süleyman**'a, o **Harut** ve **Marut** diye bildikleri iki melek aracılığıyla, **Muhammed**'e (s.a.v) indirilenin aynısı vahyediliyordu. Tevrat'ta, İncil'de ve şimdi Kur anda ne söyleniyorsa onlar söyleniyordu; doğruluk ve dürüstlük yolunun hakikatleri vahyediliyordu (Ebu Müslim). Fakat Süleyman zamanında da, bunlar gibi şeytanca işler peşinde koşan kimseler vardı. İnen vahyi, sihir ve büyü yolunda kullanmaya kalkıyorlar, ondan menfaat temin ediyorlardı. Bu vahiylerde, güya karı ile kocanın arasını açacak bilgiler buluyorlardı. Kendi sihirbazlıklarını, hokkabazlıklarını **Süleyman**'a ve ona vahyi getiren iki meleğe mal ediyorlardı. Allah'ın vahyini, okuma-üfürme, cin çağırma, okunmuş ayet ve kısmet bağlama gibi türlü şarlatanlıklara âlet ediyorlar; **Süleyman**'a inen vahyi, büyücülük yolunda kullanmaya kalkıyorlardı. Vahyin asıl mesajını görmezlikten geliyorlardı. İnsanların bu husustaki zaaflarından yararlanarak ve büyü sektörü oluşturup okunmuş ayet satarak servet biriktiriyorlardı. **Süleyman,** ayetlerin bu yolla istismar edildiğini görünce, bu şarlatanlarla mücadele başlattı. Büyü kitaplarını, okunmuş ayetleri toplattı; hepsini gömdürdü. **Harut** ile **Marut** olarak bildikleri melekler de, "Bize vahyedilen; Allah'ın tertemiz vahyi, doğru yolun ilkeleridir. İstismar etmeyin, biz sizin için bir imtihan vesilesiyiz; ayetleri doğru anlayın, amacı doğrultusunda kullanın." demeden hiçbir vahiy getirmezlerdi. Fakat büyünün anavatanı haline gelmiş Babil'de, **Süleyman**'a indirilen vahiylerin büyücülük yolunda kullanılmasına tam olarak da mani olunamıyordu. Çünkü onlar, "Allah ile yürümeyi" çoktan terk etmişler; şeytanlarla, büyücülerle, sihirbazlarla, şarlatanlarla yürüyorlardı... İşte şu Medine Yahudilerinin ağızlarında geveleyip durdukları **"Süleyman**'ın sihirleri, **Harut** ve **Marut**'un büyüleri" hikâyesi bundan ibarettir... Onlar, hâlâ vahyin asıl mesajını bırakıp böyle işlerle uğraşarak ruhlarını satıyorlar. Boş işlerle uğraşıyor; **Muhammed**'in (s.a.v) söyledikleri karşısında tutunamayacaklarını anlayınca, denize düştüklerini görüp yılana sarılıyorlar. Sihirden, büyüden medet umuyor; vahyin berrak çağrısına sırt çeviriyorlar. Boyuna şeytanlık ve şarlatanlık peşinde koşturup duruyorlar. Bu yaptıkları üfürükçü bezirgânlık, ne kötü bir iş; bir bilseler...

[83] Yani: Böyle sihir ve büyücülük peşinde koşacaklarına iman etseler, hak yolunda cân-ı gönülden yürüseler, adam gibi adam olsalar, iyilik, hayır ve güzellikten başka bir

ki Allah, lâyık gördüğüne iyilikler ve güzellikler bahşeder. Allah, nice iyiliklerin ve güzelliklerin kaynağıdır.

106- Biz, bir mesajı yenilemek ister veya yürürlükten kaldırırsak mutlaka daha iyisini veya benzerini getiririz.[85] Bilin ki Allah'ın her şeye gücü yeter.

107- Göklerin ve yerin mülkiyeti yalnızca Allah'ındır. Allah'tan başka yâr ve yardımcı yoktur.

108-Yoksa siz de, daha önce Musa'ya sorulduğu gibi peygamberinize sorular mı sormak istiyorsunuz? Kim imanı küfre değişirse hak ve adalet yolundan sapmış olur.[86]

109- Geçmiş çağlarda kendilerine kitap verilenlerin çoğu, hak apaçık belli olduktan sonra, sırf içlerindeki kıskançlıktan ötürü, sizi imanınızdan vaz geçirip küfre döndürmek istediler. Yine de siz, Allah iradesini ortaya koyuncaya kadar onları hoşgörün ve dayanın. Allah'ın her şeye gücü yeter.

110- Destekleşmeyi/dayanışmayı ayağa dikin, ihtiyaçtan fazlasını vererek arının. Yaptığınız hiç bir iyilik boşa gitmeyecektir. Allah, yaptığınız her şeyi görüyor.[87]

111- "Yahudi veya Hıristiyan olmadıkça hiç kimse cennete giremez!" diyor-

şey görmeyeceklerdi. Keşke bunu bilselerdi, keşke bu akıl tutulmasından, vicdan paslanmasından, yürek kararmasından kurtulabilselerdi; keşke!

[84] Yani: Ey mu minler! İçinizden bir kardeşiniz olan peygambere saygılı olun. Yahudilerin, güya peygamberin sıradan bir çoban olduğunu iğnelemek için: "Bizi gütsene!" lâfını kullanmayın. "Lütfen bakar mısın?" deyin meselâ. Ey Müslümanlar! Birbirinize ve özellikle de peygambere karşı saygıda kusur etmeyin. Din bezirganlarının çirkin lâflarını bırakın. Size yakışanı yapm; tatlı dil ve güler yüzü elden bırakmayın. Yol yordam, adap erkân bilir medenî insanlar olun. Her şeyin iyi ve güzel olanını yapm. İnsanlığı ayağa düşürmeyin, çıtayı daima yüksekte tutun...

[85] NESH: Bkz. 16/101. ayet dipnotu.

[86] Yani: Yoksa siz, Yahudilerin yaptığı gibi, "Rabbine söyle inek kesmekle ne demek istiyor? Bizi Rabbinle görüştürsene! Kuran önceki kitapların devamı ise, neden onlardan farklı ve değişik emirler veriyor?" vb. sorular mı soruyorsunuz? "Nasıl olur da aynı Allah, farklı zamanlarda farklı emirler verir? Allah'ın indirdiği şey nasıl unutulur?" diye, asıl amacı üzüm yemek değil, bağcıyı dövmek olan konulara mı dalıyorsunuz? Onlar, bu soruları kıskançlıklarından soruyorlar. Çünkü, gerçekte imansızdırlar. Şunu bilin ki, Allah'ın yaratmasında sınır yoktur. Bozan, tahrif eden, kaybeden, unutan onlar. Onlar böyle yaptıkça yeni vahiyler indirmek, mesajlarını yenilemek Allah'a güç değildir. Esasında bu âlem sürekli yenilenmeler âlemidir. Bu yenilenmelere paralel, vahiylerin de yenilenmesi Allah'ın bir kanunudur. Keşke bunu bilip; zaman aşımına uğramış, unutulmuş, bozulmuş vahiylerin yerine indirilen bu "yeni vahiyleri" anlasalar. Azgın ihtiraslarını, tapındıkları heva ve heveslerini bir kenara bırakıp, Allah'ın yolunda içtenlikle yürüseler...

[87] Yani: Onların kıskançlığı ve sorduğu sorular, dengenizi yitirip münakaşalara

lar. Bu onların kuruntusudur. Onlara söyle: "Eğer sözünüzün eri iseniz, bunu ispat edin."

112- Bilakis, kim güzel ahlâk sahibi olarak Allah'a teslimiyet gösterirse[88] Rabbinden karşılık bulur. Böyle yapan korkularını yener, dertlerinin esiri olmaz.

113- Yine Yahudiler, "Hıristiyanlar doğru yolda değildir." diyorlar. Hıristiyanlar da, "Yahudiler doğru yolda değildir." diyor. Her iki taraf da iddialarına Kitap'tan delil getiriyor. Kitabı bilmeyenler de birbirleri hakkında tıpkı onların söylediklerini söylüyor. Allah, tartıştıkları konularda son noktayı kıyamet günü koyacaktır.[89]

114- Allah'ın mescitlerinde, O'nun adının anılmasına engel olan ve onların harap olmasına çalışandan daha zâlim kim olabilir? Aslında bu zâlimlerin, oralara ancak korkarak girmeleri gerekir. Onları dünyada alçaklık, ahirette de büyük azap bekliyor.

115- Doğu da, batı da Allah'ındır. Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü oradadır. Allah her yeri kuşatmıştır. Allah her şeyi biliyor.[90]

116- "Allah çocuk edindi." diyorlar. Asla! Allah bundan uzaktır. Göklerde ve yerde olanların hepsi Allah'ındır, her şey bütün varlığıyla O'na tabidir.

117- Göklerin ve yerin yaratıcısı O'dur. Bir şeyi istediğinde ona sadece "Ol" der, o da hemen oluverir.

118- BİLGİSİZCE, "Allah bizimle direk konuşsa veya bize bir mucize gel-

dalmanıza neden olmasın. Siz, vakarınızı kaybetmemeli ve değerli vakitlerinizi bu tip anlamsız çabalarla harcamamaksınız. Hak yolundan ayrılmamalısınız. Allah sizinle beraberdir; ayetleriyle sizi destekleyecektir. Merak etmeyin, hiçbir şey geciktirilmeyecek ve ertelenmeyecektir. Yeter ki siz, Allah ile olmaya devam edin. Çünkü sizi kurtaracak olan, onlar değil bunlardır; iyilik, doğruluk, dürüstlük, sakınmak (takva), destekleşmeyi/dayanışmayı (salât) ayağa kaldırmak , ihtiyaçtan fazla olanı vererek arınmak (zekat), dostluk ve kardeşlik... Her ne yapıyorsanız, en ince ayrıntısına kadar Allah hepsini görüyor.

[88] İSLÂM: Bkz. 68/35. ayet dipnotu.

[89] Sadece Yahudiler ve Hıristiyanlar değil, genelde hemen herkes ve her zümre, sadece kendisinin kurtulduğunu, ancak kendi takımının cennete gireceğini, sadece kendilerinin hak yolda olduğunu; kendileri dışındakilerin sapıttığını, dalâlette olduğunu iddia edip dururlar. Oysa dikkat edilirse, başkasına ait iman ve eylemlerle kurtulmamızın mümkün olmadığı söyleniyor. Demek ki, kimse başkasına ait iman ve eylemler ile avunmamalı. Kalkıp bizzat, bilfiil ve de "hemen şimdi" doğruluk ve dürüstlük yolunda kendi ayakları üzerinde yürümeli. Tartışılan konularda kimin haklı, kimin haksız olduğunu, Allah kıyamet günü haber verecektir. Ak koyun kara koyun orada belli olacak. Allahu a lem, o zaman çoğumuz beklentilerimizin aksine belki de "şok" olacağız...

[90] Yani: Şu Mekke ve Kudüs'teki Allah'ın iki evine (Beytu'l-Haram, Beytu'l-Makdis) girmeye engel olan, oralara saldıran ve harap edenden daha zâlim kim

se." diyorlar. Bunlardan öncekiler de tıpkı böyle demişlerdi. Kalpleri hep birbirine benziyor. Gerçekten aradıkları kesin bilgi ise, ayetler apaçık ortadadır!

119- Açıkçası, biz seni doğruluk ve dürüstlük üzere[91] peygamber yaptık, müjdeleyesin ve uyandırasın diye. Sen cehenneme gireceklerden sorumlu değilsin.[92]

120- Yollarında yürümedikçe[93] ne Yahudiler, ne de Hıristiyanlar asla senden razı olmayacaklardır. Onlara söyle "Doğru yol Allah'ın gösterdiği yoldur." Sana gelen bunca bilgiden sonra hala onların keyfî yollarına uyarsan Allah'ın

olabilir? Şu Mekke'deki Allah'ın Evi'ni kendi tekellerine alan; Allah'ın Evi üzerinden hem servet yığıp, hem de iman edenleri/güvenenlerin oraya girmesine engel olanlardan daha zâlim kim olabilir? Keza, şu Kudüs'teki Allah'ın Evinin başına gelenler nedir? Babilliler, Farslar, Romalılar, Yunanlılar vs. sürekli saldırıp tahrip ettiler; ele geçirmeye çalıştılar. Bu temiz evler ve onlara yönelmiş bulunan bütün havralar, kiliseler, camiler, Allah'ın Evleri olarak yeryüzünde barışın ve kardeşliğin sembolü ve toplanma yerleri olması gerekiyorken; savaşın, kanın, kinin ve çekişmenin merkezlerine mi dönüşüyor? Öyle oluyorsa, bu ne kötü bir iştir! Ey "Şu mescit senin şu mescit benim" diye çekiştirip duranlar! Ey, "Burası benim sen giremezsim, yok şurası da benim sen de buraya giremesin!" diye havralar, kiliseler, camiler, mescitler yarışına girenler! Buralar kimseye tapulanmamıştır. Kim tapuluyorsa zalimlik yapıyordur. Tek Allaha ibadet için açılmış her yer saygındır. Buralara, gereken ihtimam gösterilmelidir. Hem ibadet, illâ bu mekânlarda yapılmak zorunda da değildir. Bir tarafı doğu, diğer tarafı batı olan bütün dünya Allah'ındır. Allah, yönlerle kayıtlı değildir. Allah, ne havranın, ne kilisenin, ne de caminin içinde oturuyor değildir. Bütün yönler, bütün mekânlar O'nundur. Gerekirse yeryüzünün her tarafında, hatta her yöne durularak namaz kılınabilir. Çünkü Allah her şeyi kuşatmıştır, en ince ayrıntısına kadar bilir. Hiçbir şey O'ndan gizli kalmaz ve O'nun dışında durmaz. Şu halde, Mescid-i Aksa'dan alıkonulan Yahudiler Kabe'ye yönelsinler, Kabe'den alıkonulan Müslümanlar da bütün bir yeryüzüne yönelsinler. Bütün bu mescitler, bu kıble tayinleri vs. düzen ve tertip içindir. Sizin doğruluk ve dürüstlük yolunda yürümeniz de sizleri yetiştirmek ve terbiye etmek içindir. "Senin-benim" kavgası yapmanın bir anlamı yoktur...

[91] HAKK: Sözlükte [H-G-G] kökünden gelir. Mastarı "gerçek olmak, doğru olmak, gerçekleşmek" demektir. Kuranda 11 anlamda kullanılmıştır; 1- Allah, 2- Kur'an, 3- İslâm, 4- Adalet, 5- Tevhid, 6- Doğruluk ve dürüstlük, 7- Gereklilik, 8- Batıl olmayan, bizatihi hak, 9- Borç-borçlu, 10-Evlâ, daha lâyık, hak etme, 11- Pay, hisse (Rağıb, Mukatil b. Süleyman). Ayette, **"Biz seni beşir ve nezir olarak hak ile resul seçtik"** ifadesinin bu şekilde çevirisi, "hak" kelimesinin anlam derinliğinden ve **Muhammedu'l-Emin**'in (s.a.v) dürüst ve mert kişiliği ile cevap verilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu, şu anlama geliyor: "Erdem ve dürüstlüğü apaçık bir gerçek olan bu yetimi, vicdanın ve merhametin evrensel sesi haline getirdik. İşte apaçık

dostluğu ve yardımı kesilir.

121- Kendilerine kitap verdiğimiz kimselerden bazısı kitabın hakkını gözeterek okurlar. İçlerinde iman edenler/ güvenenlerbunlardır. Kâfirlere gelince, işte onlar gerçekten hüsrana uğrayanlardır.[94]

122- EY İSRAİL DULLARI! [95] Size verdiğim nimetimi ve sizi bir zamanlar cümle âleme üstün kıldığımı hatırlayın.

123- Ve bir günden sakının ki, o günde hiç kimse başkası namına bir şey öde-

mucize (olağan ve tabiî olduğu halde aciz bırakan, karşı konulamayan) budur; hak ile resul bu demektir."

[92] Yani: Bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olarak senden mucize isterler. Eğer aradıkları kesin bilgi ise, kesin bir iman ile inanmak istiyorlarsa, Allah ile doğrudan görüşmeyi ve olağanüstü mucizeler istemeyi bıraksınlar. Bizim ayetlerimiz apaçık ortadadır. İnanmak istiyorlarsa, onlara iki şey yeter: 1- Kırk yıl aralarında yaşamış, "el-emin" diye çağırılan şu doğruluk, dürüstlük abidesi Muhammed'in (s.a.v) kişiliği, 2- Ondan yayılan bu sözler, bu ayetler... İşte, apaçık mucizeler bunlardır. Çünkü doğruluk, dürüstlük ve lekesiz bir kişilik insanı aciz bırakır. Böylesi bir kişiliğin dile gelen vicdanına karşı durmak mümkün değildir. Eğer gerçekten akıl ve vicdan sahibi iseniz, kesin iman arıyorsanız, bunlar size yeter. Haydi, gücünüz yetiyorsa benzerini getirin. Eğer hâlâ imansızlık vadilerinde dolananlar varsa, artık onlardan sen sorumlu değilsin, ey Muhammed! (Allahu alem).

[93] MİLLET: Sözlükte [M-L-E] kökünden gelir. Mastarı "yola girmek, yolda yürümek" demektir. Koşmak, hızlı yürümek *(melv);* genişlemek ve uzanmak, genleşmek *(muluv);* yazdırmak, dikte ettirmek *(imlâ);* gece ve gündüz *(melevân)* uzunca zaman *(meliyy)* kelimeleri bu köktendir (Rağıb). Sözlükteki yazdırmak, dikte ettirmek demek olan *imlâ* mastarıyla, yani *imlâ* anlamıyla ilgili bir isimdir. Asıl anlamı girilen/yürünen yol anlamına gelir ki bu eğri veya doğru olabilir (Zemahşeri). Bundan dolayı millet terimi din ve şeriat anlamında kullanılır olmuştur. Din, şeriat ve millet kelimeleri, aslında aynı manaları çağrıştırır. Fakat kavram olarak her biri, bir özelliği ile ayrılır. İtikat itibarîyle din, amel itibarîyle şeriat, toplum itibarîyle millet denilir (Şehristani). İnanılan ne ise amel edilen odur. Amel edilen ne ise, esas itibarîyle etrafında toplanılan da odur. Dolayısıyla millet veya ümmet, herhangi bir insan topluluğunun tarihte uzunca bir zaman birlikte "yürümesi", ortak gen havuzu, kültür, gelenek, dil, tarih, coğrafya, yurt oluşturması; böylece birbirine benzeşmesi hâlidir. Bu tür topluluklara millet denir. Hakkı hak, batılı batıl, eğrisi eğri, doğrusu doğrudur... Türkçede millet; **1-** Din, inanç, ilâhî hükümlerin tamamı şeriat, 2- Mezhep, dini meslek, 3- Bir din veya mezhebe mensup olanların tamamı, ümmet *(İslâm milleti);* **4-** Topluluk *(Birleşmiş Milletler);* 5- Sınıf, kategori, cins taife *(Talebe milleti, erkek milleti);* **6**-Halk *(Millete söz geçirmek mümkün değil);* 7- İnanç; ortak tarih, dil, gelenek, kültür, ideal ve vatan birliği olan topluluk, kavim *(Türk milleti, Rus milleti)*- bu mana 19. asırdan itibaren yaygınlaşmıştır- anlamlarında

yemez, kimseden torpil kabul edilmez, hiç kimseye arabuluculuk fayda vermez. Onlar hiçbir yardım da görmezler.

124- Bir zamanlar, Rabbi İbrahim'i bir takım olaylarla sınamış, kendini ispat edince: "Ben seni insanlara önder yapacağım." demişti. "Soyumdan da önderler yap." deyince Allah: "Zâlimler önder olamaz." buyurmuştu.[96]

125- Evi[97] insanlar için toplanma merkezi ve güvenli bir yer kıldık. Siz de İbrahim'in yaptığı bu yerde destekleşmeyi/dayanışmayı ayağa kaldırın. İbrahim ve İsmail'e: "Tavaf edenler, ibadete gelenler, rükû ve secde edenler için evimi temiz tutun." diye emretmiştik.

126- İbrahim de demişti ki: "Ey Rabbim! Burayı güvenli bir şehir yap, hal-

kullanılmaktadır...

[94] Yani: Yahudilerin ve Hıristiyanların yolunda yürümedikçe, onların dinine (yoluna) girmedikçe, senden asla hoşnut olmayacaklardır. Hâlbuki yürünmesi gereken yol varsa, bu ancak Allah'ın yoludur. Sen onlara değil, onlar sana uyacak. Çünkü onlar, bu yolda yürümeyi terk ettiler. Yürüdükleri yol, heva ve heveslerinin, kuruntularının yoludur. Çoktan çıktılar bu yoldan, terk ettiler bu yolu. Eğer onların içinde bu yolda yürüyenler varsa onlar ellerindeki kitabı dikkatle, samimiyetle, önyargısız okuyan; doğruluk ve dürüstlük yolunu cân-ı gönülden arayanlardır. Zaten böyle olanlar, **Abdullah İbn Selâm** ile birlikte Habeşli ve Şamlı rahiplerden kırk kadar kişi, Yahudiliği ve Hıristiyanlığı bırakarak bu yeni yürüyüşe katıldılar. Allah'ın gerçek yoluna tabi oldular. Ne mutlu onlara! Böyleyken, sen yoluna devam et. O, gerçeği örtbas etmeye kalkan takımı Allah'a bırak. Onlar büyük bir düş kırıklığına uğrayacak, hüsran olacaklar...

[95] Bu hitap, İsrailoğulları'na yönelik toplu eleştirinin ikinci bölümüne geçiştir. Surenin başlarından beri (40-121); ayetler boyunca devam eden ve İsrailoğulları'nın nasıl ve neler yaparak "Allah ile yürüyüşü" terk ettikleri, yani "İsrailoğulları" lakabını nasıl istismar ettikleri anlatılmıştı. Şimdi bu pasajla (122-152) birlikte, bu iddianın köklerine iniliyor; **ibrahim, İshak ve Yakup** (İsrail) ile Kabe gündeme getirilerek, gerçek anlamda "Allah ile oluş, yürüyüş, yapış, ediş, eyleyiş" *(mea-Allah, ila-Allah, seyr-Allah, abd-Allah)* ve "Tanrı ile yürüme iddiasında bulunuş, kendini o soya bina ediş, onu istismar ediş" *(Benu lsra-El)* arasındaki fark belirleniyor ve iddia bu kez, tarihsel dayanakları itibariyle çürütülüyor... Ayrıca, "İSRAİLOĞULLARI" tabirinin dilsel analizi için bkz. 17/101. ayet dipnotu.

[96] Yani: Ey "Tanrı ile yürüyen'in **(Yakup)** torunları olduklarını iddia edenler! Keza, ey "Allah'a kulak veren'in **(ismail)** torunları olduklarını iddia edenler! Ey "Sevgi ve merhametin babası'nı **(Ebrahim)** ataları olarak kabul edenler! Dinleyin; Allah, **İbrahim**'i sizden iki bin yıl önce, tıpkı **Muhammed (s.a.v)** gibi doğruluk ve dürüstlük üzere buldu. Onun, vicdanın ve merhametin evrensel sesi olabileceğini gördü. Buna lâyık olduğunu gösterdi. **İbrahim**'le birlikte büyük bir yürüyüş başlattı. Onu, iyilik ve adalet timsali olarak insanlığa önder yapacağına söz ver-

kından Allah'a ve ahiret gününe iman edenlere/güvenenlere bol rızıklar ver." Allah buyurdu ki: "Kâfiri bile az bir süre rızıklandırır, sonra cehennem azabına sürüklerim. Ne kötü varılacak yerdir orası!"

127- İbrahim ve İsmail evin temellerini yükseltirken şöyle dua ediyorlardı: "Ey Rabbimiz! Bizden bunu kabul buyur; her şeyi duyuyor, her şeyi biliyorsun, hiç şüphesiz!"

128- "Ey Rabbimiz! Bizi Müslümanlardan eyle, ardımızdan da Müslüman bir ümmet çıkar. Bize nasıl ibadet edeceğimizi göster, tövbemizi kabul et. Sensin tövbeleri kabul eden, sevgi ve merhamet sahibi; hiç kuşkusuz!"

129- "Ey Rabbimiz! Onlara senin yolunu gösterecek, vahyi öğretecek, bilgelik aşılayacak, onları tertemiz yaşatacak, içlerinden peygamber gönder. Çünkü sensin yücelik ve bilgelik sahibi; hiç kuşkusuz!"

130- İbrahim'in yoluna vicdanı kurumuş olandan başka kim yüz çevirir? Biz onu dünyada seçtik. Ahirette de iyilik, güzellik ve doğruluk abidesi olarak anılacaktır.

131- Rabbi ona: "İslâm ol!" demiş, o da, "Alemlerin Rabbi için Müslüman[98] oldum." demişti.

132- İbrahim, bunu çocuklarına da vasiyet etmişti. Yakup da:"Evlâtlarım! Allah, sizin için bu yolu seçti. Son nefesinize kadar sadece Müslümanlar olarak yaşayın." demişti.

133- Evet, Yakup son nefesini verir-

di. İbrahim, "Soyumu da önder yap!" diye talepte bulununca ona, "İyilik ve adalet yolundan ayrılanlar, zâlimler önder olamaz" denildi. Bu nedenle, yeryüzünde seçilmiş bir soy yoktur. Kim iyilik ve adaleti ayağa kaldırırsa, kim vicdan ve merhametin sesi olursa, kim doğruluk ve dürüstlük yolunda yürürse, ancak onlar insanlığa öncülük etmeye lâyıktır. Soyunuzla övünmeyi bırakın. İsrail oğulları veya İsmailoğulları olmak sizi kurtarmaz. Nitekim siz İsrailoğulları, "Allah ile yürüyüşü" terk ettiniz; kuruntularınızla, üstünlük vehminizle yürüyorsunuz. Siz İsmailoğulları da, "Allah'a kulak vermeyi" bıraktınız; Kabe'yi putlarla doldurup Lata, Menata, Hubel'e gönül veriyorsunuz. Şu halde sevgi ve merhametin babası İbrahim'in yolunu sürdüren, küllenmiş o köze yeniden üfleyen, işte şu aranızdaki yetim Muhammed (s.a.v) dir. Artık, sevgi ve merhametin yeni sesi budur. Kuruntularınızı bir kenara bırakıp söylediklerine kulak verin, onun yürüyüşüne katılın!

[97] BEYT: Sözlükte ev anlamına gelmekle beraber, eski Sami/Arap kültüründe genellikle bir yere dikilen anıt, kült yeri olarak kullanıldığını görüyoruz. MÖ. 400-200 yılları arasında Suriye'de hüküm süren Nebatîlerin dininde kült ve anıt yerlerine "beyta" denirdi. Kur'an, bu çığırından çıkarılmış kültürü, aslına döndürerek Kabe için kullanıyor. KABE ise, sözlükte "küp şeklinde olan şey, şişkin ve dolgun olmak, ayak bileğinin çıkık kemiği" demektir. Eski Yunanca'da *(kybos)* oyun zarı, kare prizması, Latince'de *(cubus)* kare, Fransızca'da *(cube)* kare prizması, eski

ken siz orada mıydınız? O zaman Yakup evlâtlarına: "Benden sonra kime ibadet edeceksiniz?" demişti. Onlar: "Senin ve ataların İbrahim, İsmail ve İshak'ın tanrısı olan tek Allah'a ibadet edeceğiz. Biz O'na adanmış Müslümanlarız." demişlerdi.

134- İşte böyle... Onlar bir kuşaktı, geçip gittiler. Onların kazandıkları onlara, sizin kazandıklarınız da sizedir. Size onların yaptıklarından sorulmayacak."

135- YAHUDİ VE HIRİSTİYAN olun ki doğru yolda olasınız diyorlar. Onlara söyle: "Hayır! Biz, sağduyudan şaşmayan İbrahim'in yolunda yürürüz. O, ortak koşanlardan değildi."

136- Şöyle deyin: "Allah'a, bize indirilene, İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakup'a, onlardan sonra gelenlere; Musa'ya ve İsa'ya verilene ve diğer elçilere verilene iman ettik. Bunlar arasında ayırım yapmayız. Biz O'na adanmış Müslümanlarız."

137- Eğer onlar da sizin inandığınız

Türkçe'de ***(küp)*** topraktan yapma kap demektir... Kabe'nin (beyt); İslâmî dünya görüşü açısından anlamı oldukça derindir. Kudret ve görkem sembolü olarak dikilen Mısır'daki Firavun piramitlerinin ve Babil'deki Nemrut zigguratlarının (Babil Kulesi) yapılış zamanında Mekke'de **İbrahim**'in Kabe'nin temellerini yükseltmesi, insanlık tarihi açısından son derece dikkat çekicidir. Bu yapılar, tevhit ile şirk, adalet ile zulüm, iyi ile kötü arasındaki kadim mücadelenin sembolleridirler. Şu an Kabe'nin etrafı insanlarla kaynarken, diğerleri birer müzedir... Ayrıca bkz. 3/96-97 dipnotu.

[98] Ayetlerin akışı içinde yoğun bir şekilde İsrailoğulları eleştirisi yapıldıktan sonra, onların temel iddiası olan "Tanrı ile yürüyenin **(Yakup)** torunları olma" tarihsel dayanaklarını çürütme sadedinde; **İbrahim, İshak** ve **Yakup**'un "Müslüman" oldukları vurgulanıyor. Yani, "İsrail" kavramının karşısına, "Müslüman" kavramı çıkarılıyor. İşte bu, Müslüman isminin İsrail ismine karşı "eleştirel tepki biçimlenmesi" olarak mana kazanması dediğimiz şeydir. Bu durumda denmek istenen şudur: "Tanrı ile yürüyenin **(Yakup)** torunları olma" iddianız boştur. O **İshak** ve **İbrahim,** gerçek anlamda birer Müslüman'dı. Yani, "Allah ile yürüyen" asıl onlardı; asla siz değil. Siz onları istismar ediyorsunuz; bizzat, bilfiil ve de "hemen şimdi" kalkıp yürümüyor, onlar üzerinden geçinmeye bakıyorsunuz. Şu an, bizzat, bilfiil ve de "hemen şimdi" onların yolunda yürüyen, işte şu **Muhammed** (s.a.v) dir. O'na tabi olmadıkça, Allah ile yürümüş olamazsınız..." Ayrıca, kavramın dilsel analizi için bkz. İSLÂM/MÜSLÜMAN; 68/35. ayet dipnotu.

[99] Yani: Onlar bir ümmettiler, gelip geçtiler. Yaptıkları kendilerinedir. Dolayısıyla, **İbrahim**'in yolunda yürümek, kuru kuruya soy sop davasıyla olmaz. Siz Yahudiler, sırf **İbrahim**'in torunlarıyız diye boş yere böbürlenip durmayın; imanınıza, itikadınıza, amellerinize bakın. Yeryüzünde "seçilmiş bir soy" olmadığı gibi, "lanetlenmiş bir soy" da yoktur. Keza, **Âdem(a.s)** bütün insanlığın günahını da yüklenmiş değildir; "ilk günah" diye bir şey de yoktur. Sizi kurtaracak olan, kendi imanınız,

gibi inanırlarsa, doğru yolda yürümüş olurlar. Bu yoldan ayrılırlarsa, uçuruma yuvarlanırlar. Allah seni bundan korur. O her şeyi işitiyor, her şeyi biliyor.

138- Allah'ın boyası... Allah'ın boyasından daha güzel boyası olan kimmiş?[100] Biz sadece O'na ibadet edenleriz.[101]

139- Onlara söyle: "Allah hakkında bizimle tartışıyor musunuz?[102] Oysaki Allah, hem bizim, hem de sizin rabbinizdir. Bizim yaptıklarımız bize, sizin yaptıklarınız size. Biz, saf bir yürek temizliği içinde O'na yönelmişiz.

140- İbrahim'in, İsmail'in, İshak'ın, Yakup'un ve artlarından gelenlerin "Yahudi" veya "Hıristiyan" olduklarını mı iddia ediyorsunuz? Onlara söyle: "Allah'tan daha mı iyi biliyorsunuz? Allah'ın şahit olduğu bir gerçeği gizleyenden daha zâlim kim olabilir? Allah yaptığınız her şeyden haberdardır."

141- İşte böyle... Onlar bir kuşaktı, geçip gittiler. Onların kazandıkları onlara, sizin kazandıklarınız da sizedir. Size, onların yaptıklarından sorulmayacak.

142- BAZI İNSANLAR düşüncesizce, "Şimdiye kadar uyduklan kıblelerinden onlan çeviren nedir?" diyecekler. Onlara söyle: "Doğu da batı da Allah'ındır."[103] O, lâyık gördüğünü doğru yolda yürütür.

143- İşte böylece, sizi merkezî bir ümmet yaptık. Peygamber size örnek ve öncü olacak, siz de insanlığa örnek ve öncü olacaksınız. O içinden geçirdiğini kıble yaptık ki, peygambere uyanla uymayanı bilelim. Bu, cân-ı gönülden Allah'a yönelen kimseler-

kendi erdemli amellerinizdir. Kimse atasına, soyuna, ceddine, ırkına, vs. güvenmesin...

100 yani: Yahudilerin yaptığı gibi Yahudiliğe girenleri su ile yıkamak, yıkanan kimsenin bütün günahlarının temizleneceğine inanmak, böylece yeni bir hayat rengine kavuşacağını sanmak bizim işimiz değildir. Aynı şekilde Hıristiyanlar da bu âdete devam ederek sadece dine girenleri değil, yeni doğan bebekleri de ***mamudiye*** dedikleri sarımtırak bir suya daldırarak ***vaftiz*** ediyorlar. Bunun temizlenme olduğunu sanıyorlar. Bizim bununla da işimiz yoktur. Biz rengi (boyayı) Allah'tan alırız. Allah'tan başka kimmiş hayat rengi verecek? Biz ne yapıyorsak, O'nun için yaparız; uğraşımız hep O'nun içindir, O'nun iledir.

[101] **ABD/İBADET:** Bkz. 109/2. ayet dipnotu.

[102] Yani: Ey Allah'ın "peygamberliği sadece İsrailoğulları'na verdiği" veya "**İsa**'nın Allah'ın yeryüzündeki nihaî tezahürü olduğu" konusunda bizimle tartışan Yahudiler ve Hıristiyanlar! Bu tartışmanızda gerçekten samimî misiniz? Amacınız gerçeği, sadece gerçeği öğrenmek ve böylece Allah'ın rızasını kazanmak mı, yoksa çıkarlarınıza mazeret mi arıyorsunuz? Eğer gerçeği öğrenmek ve Allah'ın rızasını kazanmak için tartışıyorsanız, bu tartışma kolayca çözüme bağlanabilir...

[103] Yani: Yahudiler, kıblenin Kudüs'ten Mekke'ye çevrilmesini, Allah'tan yüz çevirmek olarak anlıyorlar. Hâlbuki, Allah için doğu da, batı da birdir. Allah ne Kudüs'te, ne Mekke'dedir; Allah her yerdedir...

[104] Yani: Allah, cân-ı gönülden "Allah ile yürüyen" ve yürümeyeni ayırmak istiyor. İşi

den başkasına elbette zor gelir. Allah, sizin imanınızı asla zayi edecek değildir. Allah, insanlara karşı çok şefkatli, çok merhametlidir.[104]

144- Biz, senin gökyüzüne bakınarak bir haber beklediğini görüyoruz. Şimdi, seni memnun olacağın bir kıbleye döndürüyoruz. Artık yüzünü Mescid-i Haram yönüne çevir. Siz hepiniz, nerede olursanız olun, yüzlerinizi o tarafa çevirin. Daha önce kendilerine Kitap verilenler, bu haberin Rablerinden geldiğini çok iyi bilirler. Allah, yaptıkları her şeyden haberdardır.

145- Daha önce kendilerine kitap verilenlere her türlü delili getirsen, yine de senin kıblene uymazlar. Sen de onların kıblesine uyacak değilsin. Onlar da birbirlerinin kıblesine uymazlar. Sana gelen bilgiden sonra eğer onların kuruntularına uyacak olursan, zalimlik etmiş olursun.

146- Daha önce kendilerine kitap verdiklerimiz, onu kendi çocuklarını tanıdıkları gibi tanırlar.[105] Buna rağmen çoğu gerçeği gördükleri halde görmezden gelirler.[106]

147- Gerçek olan, Rabbinden gelendir. O halde sakın şüpheye düşme![107]

148- Herkesin yöneldiği bir kıblesi vardır. İyi ve güzel işlerde birbirinizle yarışın. Nerede olursanız olun, sonunda Allah'ın huzurunda toplanacaksınız. Allah'ın her şeye gücü yeter.[108]

149- Nereden çıkarsan çık, yüzünü

din tacirliğine dökenle dökmeyeni ayırmak istiyor. Kim gerçekten **İbrahim**'in yolunda, kim onu istismar ediyor; bu ortaya çıksın istiyor. Bu nedenle, Hıradan başlayan sevgi ve merhametin bu yeni sesi ile insanlığa örnek olacak bir ümmet (kuşak, çağ) ortaya çıkarmak istiyor. Bu ümmete peygamber örnek olacak, ümmet de tüm insanlığa örnek olacak; iyiliğin, güzelliğin, doğruluğun, dürüstlüğün, hakkın, adaletin, ahlâkın ne olduğunu dünyaya gösterecek. Böylece, adaletli, dengeli, ölçülü seçkin bir topluluk olan "ümmet" ortaya çıkacak. İyilik ve güzellik namına her ne varsa, ona şahit, örnek ve model olacak. Cazibe ve çekim merkezi haline gelecek. Tarihin meydanında Allah ile birlikte yürüyecek. İnsanlık vicdanını diri tutacak; insanlığın ölmediğini, ölmeyeceğini gösterecek. İnsanlığın öteden beri arayıp da bulmadığı en temel insani değerleri ete kemiğe büründürecek, bizzat ve bilfiil gösterecek, onlara tanıklık edecek. İnsanlık vicdanının hamisi ve koruyup kollayıcısı olacak. İşte bunun için Allah, yönünüzü, **Adem** tarafından ilk olarak yapılan, **İbrahim** tarafından eski temelleri üzerine yeniden dikilen insanlığın merkezine; Kabe'ye çeviriyor. Size, Kabe etrafında insanlığa örnek olacak bir ümmet/kuşak/çağ başlatma görevi veriyor. Bu ev, Arap'm, Acem'in, İbranî'nin vs. değil, "insanlığın merkezi" olacak Burada iyilik, güzellik, doğruluk, dürüstlük, hak ve adalet dışmda hiçbir ölçü geçmeyecek...

[105] Yani: **1-** Onlar, peygamberi kendi çocuklarını tanıdıkları gibi tanırlar. (Râzi vb.). **2-** Onlar, Kabe'yi kendi çocuklarını tanıdıkları gibi tanırlar (İbn Abbas, Katede, Rebi, İbn Zeyd). Bağlama göre ikinci görüş tercihe şayandır.

[106] Yani: Yahudi ve Hıristiyan âlimleri, Kabe'nin İbrahim tarafından inşa edildiğini kendi çocuklarını bildikleri gibi bilirler. Kudüs'teki Mescid-i Aksanın,

Mescit-i Haram tarafına çevir. Bu emir, Rabbinden sana gelen gerçektir. Allah, yaptıklarınızdan habersiz değildir.

150- Nereden çıkarsan çık, yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir. Nerede olursanız olun, yüzünüzü o yöne çevirin ki, içlerinden haksızlık edenler müstesna: insanların elinde aleyhinizde kullanabilecekleri bir koz bulunmasın. Sakın onlardan korkmayın, yalnızca benden korkun. Böylece size olan nimetimi tamamlayayım da doğru yolu bulaşınız.

151- Nitekim içinizden, ayetlerimizi okuyacak, sizi tertemiz yaşatacak, kitabı ve bilgeliği öğretecek ve bilmediğiniz çok şeyi öğretecek bir peygamber gönderdik.

152- Öyleyse beni hatırlayın ki ben de sizi hatırlayayım.[109] Bana şükredin, nankörlük etmeyin!

153- EY İMAN EDENLER![110] Güçlüklere göğüs gererek ve cân-ı gönülden yönelerek yardım arayın. Allah, güçlüklere göğüs gerenlerle birliktedir.

154- Allah yolunda öldürülenlere "ölüler" demeyin. Hayır, onlar yaşıyor ama siz farkında değilsiniz.[111]

155- Çaresiz sizi korku, açlık, mallar, canlar ve kazançlarınızı kaybetme ile sınayacağız. Güçlüklere göğüs geren

Süleyman tarafından, İbrahim'den yaklaşık 1300 yıl sonra yapıldığını da bilirler. Kabe konusundaki bu bilgilerinden adları gibi emindirler. Fakat görmezden geliyorlar. Bildikleri halde sanki Kabe'yi hiç tanımıyormuş, bilmiyormuş gibi davranıyorlar. ..

[107] Yani: Gerçek olan, işte bu Rabbinden gelen, Kabe'yi kıble yapan buyruklardır. Yahudi ve Hıristiyan din baronlarının kasılmalarına, kıskançlık krizleri geçirmelerine rağmen apaçık gerçek budur; kıbleniz Kabe olacak! Orası insanlığın merkezi yapılacak! Şu halde, sakın onların ileri geri konuşmaları seni şüpheye düşürmesin. Kabe'nin ne anlama geldiğini iyi düşün ve yoluna devam et ey Peygamber!

[108] Yani: Yeryüzünde Allah'ın yolunda yürümek isteyenler, çeşitli zamanlarda çeşitli yönlere yönelmişlerdir. Şimdi siz, Allah'ın insanlığın merkezi haline getirmek istediği Kabe'ye dönün. Fakat bunu kısır bir tartışmanın vesilesi haline getirmenin de manası yoktur. Her nereye dönerseniz dönün, aslında bütün bir yeryüzü Allah'ındır. Doğu da, batı da Allah'ındır. Siz asıl iyilikler ve güzellikler için yarışmaya bakın. Yarışacaksanız, çekişecekseniz bunun için çekişin. Namaz kılmaktan, yüzünü oraya veya buraya dönmekten maksat da esasen budur; iyilik, güzellik, doğruluk, dürüstlük, vicdan ve merhamet... İşin bütün özü budur, bunu sakın aklınızdan çıkarmayın...

[109] Yani: Allah'ı cân-ı gönülden anın. Allah'ı unutarak yaşamayın. İyi ve güzel işler yapın, her işinizde Allah'ın hakkını, nimetlerini hatırlayarak hareket edin. Böyle yaparsanız, Allah da karşılığını verir...

[110] Bu hitapla birlikte, surenin başlarından beri (40-152.) ayetler boyunca akıp gelen toplu "İsrailoğulları" eleştirisi sona eriyor. Doğrusu son derece çarpıcı ve sarsıcı olan bu uzunca bölüm, **Hz.** Peygamber (s.a.v) Medine'ye gelince karşılaştığı Yahudileri,

leri müjdele.

156- Güçlüklere göğüs gerenler, başlarına bir musibet geldiği zaman, "Biz Allah'a aidiz ve O'na döneceğiz." derler.

157- Rablerinden bağışlanma, sevgi ve merhamet yağacak onlara. Doğru yolda yürüyenler işte onlardır.

158- Safa ile Merve,[112] Allah'ın koyduğu sembollerdendir. Kim Kabe'ye hac ve umre[113] niyetiyle gelirse, bu ikisini de ziyaret etmesinde bir sakınca yoktur. Her kim yapması gerekenden daha

söylem olarak tam anlamıyla bertaraf ediyor. Kuran, bu tepki biçimlenmesi üzerine kendi söylemini inşa ediyor. Yahudileri tümden saf dışı bırakıyor ve yepyeni bir dönem açıyor. Bu bölüm boyunca yapılan eleştirileri sıradan bir Yahudi veya Hıristiyan vatandaşı okusa, sarsıntı geçirmemesi mümkün değildir. Fakat Kur an, şu surenin uzunca bölümde (40-152) de görüldüğü gibi yoğun bir Kitab-ı Mukaddes (Yahudi-Hıristiyan geleneği) eleştirisi ile doludur. Bu nedenle olsa gerek, Yahudi-Hıristiyan âleminin her fırsatta Kur anı neden mahkum etmek istedikleri anlaşılabilirdir. Öyle ki, bugün Amerikada Yahudi din adamları, kendilerinden kaçan veya dönen, arayış içindeki vatandaşlarını bilinçli bir şekilde Budizm'e/Hinduizme yönlendirmekte ve asla Kur an ı okumalarını istememektedirler. Çünkü Kur an, kelimenin tam manasıyla "köklerine kibrit suyu" dökmektedir. Öte yandan dikkat edilirse bölüm boyunca (40-152) yoğun bir şekilde "din adamları" veya "Tanrı baronları" eleştirisi yapılmaktadır. Bunun, sokaktaki adamın, o günkü din adamları ve tapınağa yönelik öfkesini yansıttığını söylememiz mümkündür. Yer yer, "alçaklar, maymunlar" şeklinde sertleşen eleştirileri, sıradan Yahudi-Hıristiyan vatandaşlarına yönelik anlamamalıyız. Bu eleştiriler aslında, bir toplumu din adına yönlendiren, dini bir araç olarak kullanıp onun üzerinden çıkar temin eden her "din adamı" kisvesi altındaki "görünümü" hedef almaktadır. Bunun için âdeta. "Haham, papaz, ruhban sana söylüyorum; haman, brahman, şaman, moğ, molla, hoca, hacı, dinci, ilâhiyatçı, teolog vs. sen anla!" demeye getirilmektedir. Bu açıdan bakıldığında, çağımızda İslâmda bir din adamları sınıfı bulunduğunu sanarak ve bunların da yönetimi ele geçirmek istediğini var sayarak, "Siyasal İslâm, din devleti öngörüyor." iddiası, tümüyle mesnetsiz kalmak durumundadır. Doğru; Kur an bir "siyasallık" vurgusu yapıyor. Fakat bu "din adamları adına" değil, "din adamlığına karşı" yapılan bir vurgudur. Yani "siyasal İslâm" denecekse illâ; bu, bir ülke yönetimini din adamları sınıfına teslim etmenin değil; tam tersi, yönetimi din adamları sınıfının elinden kurtarmanın adı olabilir. Çünkü İslâm'ın siyasallık durumu ile ilgili görüşünün, din adamları dâhil herhangi bir "zümreyi" değil; adalet, emanet, ehliyet, meşveret ve maslahattan oluşan "değerleri" iktidar yapmayı öngördüğü anlaşılmaktadır. Bunun adı da din devleti değil, olsa olsa "adalet devleti" olabilir...

[111] Yani: Ey iman edenler/güvenenler! Allah yolunda öldürülenlere "öldüler" demeyin. "Ölüm" dediğiniz şey telef olmak, yok olmak değildir. Allah davası için canını verenler, büyük nimetlere nail olacaklardır. Onlar için ölüm, bir son değil, başlangıçtır. Cennette nebiler, sıddıkler, şehidler ve salihler hep birlikte olacaklardır. Allah'ın nimetleri onları beklemektedir. Cennet onlar için hazırlanmıştır. (Ebu Müslim).

fazla iyilik yaparsa, bilsin ki Allah'ın şükranı boldur, O her şeyi biliyor.

159- İNDİRDİĞİMİZ gerçekleri ve doğru yolu kitapta insanlara apaçık gösterdiğimiz halde gizleyenler yok mu? Lanet olsun onlara! Tüm insanlar adına lanet olsun![114]

160- Ancak, tövbe ederek durumlarını düzeltenler ve gerçeği gizlemeyerek açıkça ortaya koyanlar başkadır. Onların tövbelerini kabul edeceğim. Ben, tövbeleri kabul eden, sevgi ve merhamet sahibiyim.

161- Tövbe etmeyerek kâfirlik içinde

[112] **SAFA ve MERVE:** Sözlükte ***[safa]*** düzgün taş, [***merve]*** de yumuşak küçük taşlar demektir. Terim olarak, Mekkede Kabe'nin hemen yakınında bulunan iki tepenin ismidir. Safa ile Merve arasında gidip gelmek, İbrahim'e öğretilen hac menâsiki (ritüel, simgesel hareket) arasındaydı. Derin hac kültürüne göre, bu iki tepeden Safa **Âdem**'i, Merve de **Havva**'yı temsil ediyordu. İnsan toplumunun erkek ve kadından ibaret iki cinsten oluştuğunu, bu ikisinin birbirinden koparılıp ayrılamayacağını temsil etmekteydi. **Hz. İbrahim**'in, Kabe'yi yeniden fonksiyonel hâle getirmesiyle Safa ile Merve yeni anlamlar kazandı. **Hz. Hacer**'in çocuğu **İsmail** için su aradığı yerler olarak temsil edildi. Su için iki tepe arasında koşuşturmasına da "koşarcasına yürümek" anlamı içeren "sa'y" dendi. Cahiliye döneminde, bu iki tepe arasına İsaf ve Naile adında iki put dikildi. Özellikle Medineliler bu iki tepe arasında gidip gelmeye karşı çıktılar. Bu ayetler, işte bu şüpheleri ortadan kaldırarak, Safa ile Merve'nin derin anlamlarını hatırlatıyor. Tüm iman edenleri/güvenenleri, **Âdem, Havva, İbrahim, İsmail, Hacer** vs. tarih boyunca tevhit ve adalet mücadelesinin anıları ile dopdolu bu Beytu l-Atik'e (kadim ev, en eski ev) sahip çıkmaya çağırıyor.

[113] **HAC ve UMRE:** Sözlükte [H-C-C] kökü, mastar olarak "bir şeyin yanına çok gidip gelmek" demektir. Arapça'da kendisine çokça gidilip gelinen kimseye ***(raculün mahcuc);*** çok gidilip gelinen yola da ***(muhaccetut-tarik)*** denilir. Dolayısıyla, kendisine çokça gidilip gelindiği, ziyaret edildiği için Kabe'ye gitme işine hac denilmiştir. Umre [A'-M-R] kökü de, "kast etmek, ziyaret etmek" demektir... Zilhicce ayının belirli günlerinde Mekke'deki Kabe'yi ziyarete hac; istenilen herhangi bir zamanda ziyarete de umre denilir... Hac olayı, sadece Arap ve Mekke tarihi için değil, genel olarak ay takvimi kullanan diğer Sami toplulukları için de son derece önemlidir. Bütün bir yıl, bu hac olayı etrafında döner. Haccın merkezde olduğu ay takvimine göre yıl içindeki aylar şöyledir: 1- **Muharrem** (suç ve günah işlemenin yasak olduğu ay); 2- **Safer** (yolculuğa çıkılan, sefer ayı); 3- Rebiulevvel (yılın dörtte birinden önceki ay); 4- Rebiulahir (yılın dörtte birinden sonraki ay); 5- Cemaziyelevvel (toplanmadan önceki ay, küçük tövbe ayı) 6- Cemaziyelahir (toplanmadan sonraki ay, büyük tövbe ayı); 7- **Recep** (övme ve yüceltme ayı) 8- **Şaban** (insanların grup grup hazırlıklar yaptığı ay) 9-**Ramazan** (sıcaklığın ve hararetin iyice arttığı ay) 10- **Şevval** (bayram ayı) 11- Zilkade (insanların büyük hac ziyareti için Kabe'ye gelip

ölenlere gelince; Allah, melekler ve tüm insanlardan lanet olsun onlara!

162- Onlar bu halde kalacaklar. Azapları hafifletilmeyecek, onlara dönüp bakılmayacak bile.

163- TANRINIZ tek tanrıdır. Allah'tan başka ilâh yoktur. O'nun sevgisi ve merhameti sonsuzdur.

164- Göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelmesinde, denizde insanlara fayda verecek şeyleri taşıyan gemilerde, Allah'ın gökten indirip ölü haldeki toprağı canlandırdığı suda, yeryüzünde her çeşit canlıyı yaymasında, rüzgârları ve yer ile gök arasında emre hazır bekleyen bulutları evirip çevirmesinde; aklı ve vicdanı olan bir toplum için mesajlar vardır.

165- Kimi insanlar, Allah'tan başkasını O'na ortak koşar[115] ve Allah'ı sever gibi onları severler. İman edenlerin Allah'ı sevmesi ise, onlarınkinden çok daha fazladır. Zalimlik edenler, azabı gördükleri zaman, bütün gücün Allah'a ait olduğunu ve Allah'ın azabının çok şiddetli olduğunu keşke bilebilselerdi.[116]

166- İşte o zaman, tanrı diye sarıldıkları, arkalanndan gelenleri tanımazlıktan gelecek. Her iki taraf da azabı tadacak, nihayet bütün beklentileri boşa çıkacak-

beklediği, oturduğu ay) 12- **Zilhicce** (büyük hac ziyaretinin yapıldığı ay, yılın son ayı)... Görüldüğü gibi Arapların yüzyıllarca kullandığı takvim, zilhicce ayının zirvede olduğu bir yıldönümünü esas almaktadır. Büyük hac ziyareti ile yıl bitmekte, gelecek yıl ondan sonra tekrar başlamaktadır. Bu aylardan **Recep** (7); **Zilkade** (11); **Zilhicce** (12) ve **Muharrem** (1) ayları, haram aylardır.

[114] Yani: Allah'ın indirdiği vahiyleri kendi tekeline alarak ondan rant devşiren din bezirganlarına, bu işle tanınan herkese; hamanlara, samanlara, brahmanlara, moğlara, saray mollalarına, cinci hocalara, özelikle de bu işin mimarı ve babası olan Yahudi hahamlarına ve Hıristiyan papazlarına lanet olsun! Bunlar, Allah'ın indirdiği kitapları kendi tekellerinde tutarlar. Kitabı kendi dışındakilere öğretmedikleri gibi, kendi halklarına da öğretmezler. Kıskançlıkla kendi yanlarında tutar; üzerinden maddî ve manevî kazanç temin ederler. Krallara, imparatorlara, otoritelere din namına ahundluk yaparlar. Dini meslek olarak görürler; çıkarları yoksa dinle ilgilenmezler. Halkın cahil kalmasına aldırış etmezler. Halkın işlediği günahlara, "Müşteri velinimetimizdir." diye ses çıkarmazlar. Daima, "hep bana, hep bana" deyip ceplerini doldurmaya bakarlar. Allah, şu dinlerin hamanlarına, hahamlarına, papazlarına, brahmanlarına, samanlarına, ahundlarına çok kızıyor. Tanrı ve din duygularını istismar ederek geçinen bu tapınak tacirlerine, din baronlarına çok kızıyor. Lanet olsun onlara! Tüm erdemli ve dürüst insanlar adına lanet olsun!

[115] **ENDAD:** Sözlükte [N-D-D] kökünden gelir. Mastarı, "eşler çekişmek, ortak olmak, birbirine benzemek, denk olmak" demektir. Burada çoğul kipinde, "çekişen eşler, denkler, benzerler, ortaklar" manasındadır. Kavramın içeriğinde, sanki iki ortaktan her biri diğerinden nefret edip onunla inatlaşıyor gibidir (Râzi). Demek

tır.

167- Arkalarından gelenler şöyle diyecekler; "Ah, keşke bir daha dünyaya geri gitmemiz mümkün olsaydı da, şimdi onların bizi tanımazdan geldiği gibi biz de onları görmezden gelseydik!" Böylece Allah, yaptıklarını pişmanlık ve üzüntü kaynağı olarak gösterir. Artık ateşten çıkamazlar.

168- EY İNSANLAR! Yeryüzünde helâl ve temiz olan ne varsa yiyin, sakın şeytanın ardından gitmeyin; zira şeytan, sizin apaçık düşmanınızdar. 169- Şeytan, size ancak kötülüğü, çirkinliği ve Allah hakkında bilgisizce konuşup durmanızı emreder.[117]

170- Onlara, "Allah'ın indirdiğine uyun!" denildiği zaman, "Hayır, biz atalarımızın geleneğine uyarız." derler. Ya atalarının aklı ve vicdanı donmuşsa, doğru yolda değilseler?

171- Kâfirlerin durumu, çoban sesini böğürme olarak algılayan hayvan sürüsüne benzer.[118] Onlar sağırdır, dil-

ki böyle "sevgi tanrılığında" esas, son derece muhabbet ve aşırı sevgidir. Tanrı, en yüksek derecede sevilen zattır. Bu şekilde son derece sevilen şeyler ne olursa olsun, tanrı edinilmiş olur. Muhabbetin hükmü ise itaattir. Bu nedenle tanrı, kendisine son derece itaat edilen zat demek olur (Elmalılı).

[116] Yani: Bazı insanlar, Allah'ın birliği fiilî ve sözlü ayetleriyle apaçık ortada iken, buna karşı Allah'a denkler, benzerler ve eşler tutarlar. Onları Allah ile yarıştırır, onları Allah'ı sever gibi severler. Onların emirlerine, yasaklarına ve arzularına itaat ederler de, Allah'a isyan ederler. Bunlardan bir kısmı, bölünmez bütünlüğü parçalayıp ortak koşmayı açıktan açığa yapar; Firavunlara, Nemrutlara yapıldığı gibi onlara açıktan açığa tanrı, mabut adını vermekten çekinmez; "rabbimiz, tanrımız" derler. Tanrılarının aynı cinsten tanrı payesinde oğullar, kızlar doğurduğuna inanırlar. Diğer bir kısmı da, açığa vurmaksızın aynı muameleyi yapar; putları, heykelleri, kralları, imparatorları, din adamlarını, azizleri, efendileri, ululari, başkanları, liderleri, kahramanları, tanrıçaları, dilberleri, ahuları... Allah'ı sever gibi severler. Onların sevgisini, hareket noktası kabul ederler. Allah'a yapılacak şeyleri onlara yaparlar. Allah'ın rızasını düşünmeden, onların rızasını kazanmaya çalışırlar. Allah'a isyan olan şeylerde bile onlara itaat ederler. Yunan, Roma, Avrupa edebiyatında böyle sevgi tanrılarının haddi hesabı yoktur. Bu duygu, zamanına göre çeşitli şekillerde ortaya çıkar. Hıristiyanlık bile bu duyguyla doludur. Hele Avrupa ruhunda bu tür şirk o kadar ileri gitmiştir ki, her eline kalemi alıp şiir yazan, sevgilisine tanrı payesi vermeyi ve en ufak bir işi övmek için hemen ilâhlık gücü yükleyivermeyi bir hüner sayar. Yeryüzünde insanların çekişmeleri, bütün bu farklı ve birbirine zıt tanrı taslaklarının mücadeleleri yüzündendir. Bu farklılık, her birinin arkasında binlerce dalkavuklar tarafından körüklenir ve insanlık günden güne ahlâkî çöküşe sürüklenir. İlimlerin, fenlerin ve sanatların gelişmeleri bunlara çare bulamaz. Bilakis hepsi, bu şirk ocağını yakmak için gaz ve benzin yerine kullanılır (Elmalılı).

[117] Yani: Ey insanlar! Allah'ın size helâl kıldığı temiz olan her şeyden faydala-

sizdir ve kördürler. Onların aklı ve vicdanı donmuştur.

172- Ey iman edenler/güvenenler! Size rızık olarak verdiğimiz temiz ve güzel olan şeylerden yiyin ve Allah'a şükredin, eğer cân-ı gönülden O'na yönelmişseniz.

173- Allah size ölüyü, kanı, domuz etini, bir de Allah'tan başkası için kesileni yasakladı. Fakat mecbur kalırsanız, saldırganlık yapmadan ve sınırı aşmaksızın yemenizde bir sakınca yoktur. Allah çok bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

174- Allah'ın indirdiği Kitap'tan bir şeyi gizleyip, onu az bir pahaya satanlar var ya! İşte onlar karınlarına ateşten başka bir şey doldurmuyorlar. Kıyamet günü Allah, ne onlarla konuşacak, ne de affedecektir. Onları acı bir azap bekliyor.

175- Onlar, doğruluk ve dürüstlük yolundan sapanlar ve bağışlanmayı azaba tercih edenlerdir. Ateşe karşı amma da dayanaklıymışlar!

176- İşte böyle... Allah, kitabı hak olarak indirdi. Kitaba varis olduklarını iddia edenler, derin bir kısırdöngü içindeler.[119]

177- İyilik, yüzlerinizi doğuya ve batıya çevirmeniz değildir. Asıl iyilik; Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitaba ve elçilere inanmanız; o çok sevdiğiniz mallarınızdan gariplere, yetimlere, yoksullara, sokakta kalmışlara, dilenenlere ve boyunduruk altındakilere vermeniz; (böylece) desteklesmeyi/dayanışmayı ayağa

nabilirsiniz. Yeryüzünü sizin istifadenize sunmuştur. Bunlardan meşru şekilde yararlanın. Fakat aşırı gitmeyin. Allah'ın serbest bıraktığı nimetleri size yasaklamaya kalkışanlara izin vermeyin. Önceki din adamlarının yaptığı gibi, keyfi olarak, Allah tarafından açıkça bildirilenlerden daha fazla emir ve yasak koyarak, Allah'ın kolaylıklar dinini yasaklar dini haline getirenlere uymayın (Zemahşeri). "Önceki âlimler böyle dedi" veya "gelenek böyle" diyerek, kendi görüşlerini dindenmiş gibi size sunanlara aldırış etmeyin. Allah'ın apaçık dini ortadadır; ayetlerle yasaklananlar dışında her şey serbesttir...

[118] Harfi harfine: "Kâfirlerin misali, bağırıp çağırmadan başka bir şey işitmeyen çığırtkanın misali gibidir." Ayette geçen [N-A'-G] kökü, sözlükte "haykırmak, bağırmak, ötmek" demektir. Öten, bağıran ***(naıg);*** haykıran çobanlar ***(ruâtun neagaturi)*** kelime ve deyimlerinde bu kökten gelen sözcükler kullanılır. Şu halde ayet, kâfirlerin durumunu, sürüsüne bağırmakta olan bir çobana aval aval bakan hayvan sürüsüne benzetiyor. Çoban bağırıp çağırıyor, fakat hayvanlar onun sesinden hiçbir şey anlamıyorlar. Sadece bir böğürtü, bağırıp çağırma geliyor kulaklarına. İşte ayette, "Kâfirlerin, Allah'ın çağrısını (Kuranı) dinlemeleri de aynen böyledir." denmek isteniyor.

[119] Yani: İşte bu, Allah'ın yasaklamadığı şeyleri insanlara yasaklayanlar, Allah'ın indirdiğine uyun denildiği zaman "Biz atalarımızdan gelene uyarız" diyenlerdir. Allah'ın bu yeni mesajı Kurana karşı, çoban sesini böğürme sanarak hayvan

dikmeniz, ihtiyaçtan fazlasını vererek arınmanız, sözünüzün eri olmanız, zorluklara ve sıkıntılara göğüs germenizdir. İşte bunlardır sözü namus bilenler! İşte bunlardır sakınanlar![120]

178- EY İMAN EDENLER! Cinayet olaylarında kısas[121] size farz kılındı. Hür için hür, köle için köle ve kadın için kadın. Fakat ölenin kardeşi katili affederse, örfe göre bir tazminat belirlenmeli ve katil bunu güzellikle ödemelidir. Bu, Rabbiniz tarafından bir hafifletme ve merhamettir. Buna rağmen hak ve adalet sınırlarını bile bile çiğneyeni şiddetli bir azap bekliyor.[122]

179- Ey akıl ve vicdan sahipleri! Kısasta sizin için hayat vardır. Umulur ki sakınırsınız.

180- HERHANGİ birinize ölüm yaklaştığında, eğer arkasında bırakacak serveti varsa, anne-babanıza ve yakınları-

sürüleri gibi bakanlardır. Bunlar sağır, dilsiz ve kördürler. Akılları tutulmuş, vicdanları kurumuş zavallılardır. Allah'ın kitabından hoşlarına gitmeyen yerleri gizleyen, işine gelmeyen hükümleri görmezden gelen, az bir paha karşılığı Allah'ın ayetlerini satanlardır. Karınlarını ateşle dolduranlar, azabı kendi elleriyle satın almış olan işte bu din adamlarıdır; hahamlar, papazlar, azizler, kendilerini kutsatanlardır. Kıyamet günü Allah bunların yüzlerine bile bakmayacak, affedilmeyeceklerdir. İşte bunlar, hem Allah'ın önceki kitapları Tevrat ve İncil'i sürdürdüklerini, onların varisi olduklarını iddia ediyor; hem de Allah'ın bu yeni kitabı Kurana karşı çıkıyorlar. Kuranla birlikte saltanatlarının elden gittiğini görüyorlar ve düşmanca saldırıyorlar. Öncekileri, Tevrat ve İncil'i savunurken de, kendi ürettikleri hurafeleri savunuyorlardı. Böylece derin bir çıkmazın içinde bocalayıp duruyorlar. Bir kısır döngünün içine girmiş çıkamıyorlar. Bu kördüğümü çözmek, hakikati yeniden ortaya çıkarmak için gelmiş bu Kur'anı da kabullenmeyi içlerine sindiremiyorlar. İşte bunlar, hidayet yerine dalâleti satın almış vicdansızlardır. Böyle yapmakla, sadece ateşe karşı ne kadar dayanıklı olduklarını göstermeye çalışıyorlar. Yaptıkları başka bir şey değil...

120 Yani kıblenin değişmesiyle bütün iyiliklerin elden gittiğini veya bütün iyiliklerin yerine getirildiğini mi sanıyorsunuz? Mekke'ye veya Kudüs'e, doğuya ve batıya, güneye veya kuzeye dönerek, şekli ibadetleri, biçimsel dini törenleri yerine getirerek dindar olduğunuzu mu sanıyorsunuz? Gerçek dindarlık ve asıl iyilik, insanlara karşı davranışlarınızda ortaya çıkar; birine borç veren Allah'a borç vermiş gibidir. Hastayı ziyaret eden Allah'ı ziyaret etmiş gibidir. Açı doyuran Allah'ı doyurmuş gibidir. Bunu böyle bilin! Kur anda yapılması gereken erdemli işler konusunda "Allah" kelimesinin yerine "insanlık" (nâs) kelimesini koyun, durumun pek değişmediğini göreceksiniz (A. Şeriati).

[121] **KISAS:** Sözlükte [G-S-S] kökünden gelir. Mastarı "kesmek, kırpmak, takip etmek, aynılık, denklik" demektir. Türkçe'deki ***kıssa, makas, takas*** kelimeleri bu köktendir. Hikâyeye ***kıssa*** denilmiş; çünkü hikâye, hikâye edilen hâdiseye adeta denktir. Kıssalar da, geçmiş insanların izlerini sürerler ve haberlerini aynısıyla anlatırlar.

niza uygun bir şekilde vasiyette bulunmak size farz kılındı. Bu, sakınanlar için bir görevdir.

181- Ve kim öğrendikten sonra bu sorumluluğu yerine getirmezse günahı kendi boynunadır. Allah her şeyi işitiyor, her şeyi biliyor.

182- Her kim de vasiyette haksızlık yapıldığından endişe eder ve durumu düzeltirse ona günah yoktur. Allah bağışlayandır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.[123]

183-Ey iman edenler/güvenenler! Oruç sizden öncekilere farz kılındığı gibi, size de farz kılındı. Umulur ki Sakınırsınız.[124]

184- Orucu sayılı günlerde tutacaksınız. Her kim hasta veya yolcu ise diğer günlerde tutsun. Takati olmayanlar,[125] bir yoksul doyuracak kadar fidye versin. Kim cân-ı gönülden hayır yaparsa bu daha iyidir. Eğer bilirseniz oruç tut-

İki tarafı birbirine denk olan kesme ve kırpma âletine de ***makas*** denmiş. Trampa veya becayiş de denilen bir şeyin değiş tokuş edilmesine de ***takas*** denilmiş; çünkü takasta değiştirilen şeyler birbirine denk olurlar. Demek ki ayette geçen kısas sözlük anlamıyla; "cinayet olaylarını ısrarla takip etme, peşini bırakmama, olayı çözme ve katillere aynıyla karşılığını verme" demek olur. Yine, "tazminatla denkleştirerek haksızlığı giderme ve böylece adaleti sağlama" manasına gelir.

[122] Yani: Kasten cinayet işleyen birisi için ölüm cezası uygulayın. Cinayetin işlendiği şeklin aynıyla uygulanması gerekmez. Cana karşı can yeterlidir. Katilin veya maktulün statüsünün ne olduğuna bakmayın. Hür, köle, kadın, erkek fark etmez. Maktul hürse karşılığında üç beş köle, erkekse karşılığında üç beş kadın kısas etmeye kalkışmayın. Katil hür, zengin, erkek ve güçlü biriyse olayı görmemezlikten gelip örtbas etmeyin. Ölen de, öldüren de sonuçta can. Sınıfı veya statüsüne göre muamele adalete uymaz. Yahudilerin yaptığı gibi sadece öldürmeyi, Hıristiyanların yaptığı gibi de sadece tazminatı (diyeti) yeterli görmeyin. Gerektiğinde, her ikisini birden uygulayın. Öte yandan maktulün yakınları katili affederse, ölüm cezasını kaldırın. Genel kabul gören ve yaygın uygulamaya göre bir tazminat belirleyin. Katil bu tazminatı güzellikle, sorun çıkarmadan ödesin. Bu, rabbinizden bir kolaylaştırma ve işi tatlıya bağlamadır. Taraflar da işi kolaylaştırsın ve iyi niyeti istismar etmesin. Katil, belirlenen tazminatı ödemeye söz verip de ödememezlik etmesin. Maktul yakınları da tazminatı kabul ettikleri halde, hâlâ katili öldürmeye kalkışmasın. Bunlar, hak ve adalete aldırış etmemek ve haddi aşmaktır. Sakın böyle bir yola başvurmayın. Güzellikle ve tatlılıkla sorunları çözün. Bir de, bu işin öbür tarafı (ahiret, hesap, cehennem) olduğunu unutmayın.

[123] Yani: Herhangi birinize ölüm yaklaştığında, eğer geriye mal-mülk bırakıyorsa, anne-baba ve yakınlarına vasiyet etmek düşer. Eğer içinizde Allah şuuru varsa, bu size bir ödevdir. Kendi aileniz ve yakınlarınız ihtiyaç içindeyken, yabancılara malınızı mülkünüzü dağıtmanız hak ve adalete uymaz. Servetinizi kendi aileniz, anne babanız ve çocuklarınız arasında hakça bölüştürün. Eğer bunu yapmazsanız,

manız sizin için daha hayırlıdır.

185- KUR'AN insanlara yol göstermek, böylece doğruyu ve yanlışı apaçık ortaya koymak için Ramazan ayında indirildi.[126] Sizden her kim bu aya erişirse orucunu tutsun. Kim de hastalanır veya yolculukta olursa aynısı kadar diğer günlerde tutsun. Allah, sizin için kolaylık ister, zorluk istemez. Bütün bunlar, sayıyı tamamlamanız ve size doğru yolu göstermesine karşılık, Allah'ı büyük tanımanız, şükretmeniz içindir.

186- **E€R** kullarım sana, beni sorarlarsa ben çok yakınım. Bana dua ettiği vakit, dua edenin yakarışına karşılık veririm. O halde bana karşılık versinler ve bana inansınlar ki doğru yolu bulabilsinler.

187- ORUÇ gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size serbest bırakıldı. Onlar sizin için birer elbise, siz de onlar için birer elbisesiniz. Allah bu konuda zaafınız olduğunu biliyor ve size genişlik tanıyor, merhamet ediyor. Artık onlara yaklaşın ve Allah'ın sizin için helâl kıldığını yapın. Gece

günahı boynunuzadır. İçinizden birisi vasiyetin haksızca yapıldığını, hakkaniyete uyulmadığını görür de arayı bulur, işi tatlıya bağlarsa ona günah yoktur; bilakis çok iyi bir iş yapmış olur.

[124] Yani: Ey iman edenler/güvenenler! Ey Sakınmak isteyenler! Nefsinize hâkim olmak, kendinizi tutmayı öğrenmek, açlığın ve yoksulluğun ne demek olduğunu idrak etmek istiyorsanız oruç tutun... Genellikle insanların başını derde sokan, aklın tutulmasına, vicdanın paslanmasına, kalbin kararmasına neden olan şey; "Kişi iki deliği için koşar; karnı ve ferci." sözünün de ima ettiği gibi açlık ve cinsel şehvettir. İnsan, "kendi kendine" bu ikisini kontrol altında tutabilmeyi öğrenmelidir. Aksi halde başı dertten kurtulamaz, suç ve günah işlemekten kendini alamaz. Bunlar erdemli, dürüst ve karakteri sağlam kalmanın olmazsa olmaz şartıdır.

[125] Yani: Dermanı olmayanlar, mecalsiz kalanlar, oruç tutmaya takat getiremeyenler, yaşlılar, kalıcı özürlüler, hamileler, gün boyu aç kalınca hastalığı veya bir özrü nüksedenler, oruç tutmaya bünyesi müsait olup da oruca başlayınca hastalık derecesinde takati kesilenler...

[126] Yani: Ramazan ayı Kur anın indiriliş ayıdır. Kur an bu ayda indirilmeye başlandı. Bir Kadir Gecesinde "oku" emri ile bütün her şey yeni baştan okundu. Karanlıkları aydınlamak için... İyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan, hakkı batıldan ayırmak için... Doğruluk ve dürüstlük yolunu apaçık ortaya koymak için... Aklın ve vicdanın önünü açmak için... İyilik ve adalet arayan vicdanları uyandırmak için... Katı geleneklerle dondurulmuş insanlık dimağını açmak için... Merhamet sahiplerini harekete geçirmek için... Bütün bunlar için Kuran, işte bu sayılı günlerde, bu malûm günlerde inmeye başladı. O büyük hareket bu ayda, bu günlerde başladı... Bu günler, işte bu olayın yıldönümü... Kim bu aya, bu günlere erişirse oruç tutsun. Yolculuk ve hastalık hali varsa, başka günlerde tutsun. Bu günleri mutlaka oruçlu geçirsin. Allah size zorluk dilemez, kolaylık diler. Bu ayın ve bu günlerin hatırasını

nin karanlığından tanyerinin aydınlığı fark edilinceye kadar yiyin, için. Sonra akşama kadar oruç tutun. Mescitlerde yalnızlığa çekilmiş olduğunuz zamanlarda kadınlara yaklaşmayın. Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır. Sakın bu sınırları çiğnemeyin. İşte Allah, böylece ayetlerini insanlara açıklıyor. Umulur ki, Sakınırsınız.[127]

188- MALLARINIZI aranızda haksızlık yaparak yemeyin. Bile bile halkın malının bir kısmından hakimlere rüşvet vermeyin.[128]

189- SANA ayın evrelerinden soruyorlar. Onlara söyle: "Onlar, insanlar ve hac için zaman ölçüleridir." İyilik asla evlere arkalarından girmeniz değildir. Bilakis iyilik, sakınmaktır. Evlere kapılarından girin. Sakının ki kurtuluşa eresiniz, umduğunuzu bulaşınız.

190- SİZE savaş açanlara karşı, siz de Allah yolunda savaşın. Sakın haddi aşmayın, çünkü Allah haddi aşanları sevmez.[129]

191- Sizi öldürmeye kalkanları siz de yakaladığınız yerde öldürün. Sizi sürdükleri yerden siz de onları sürün. Baskı ve zorbalık, öldürmekten daha kötüdür.[130] Mescid-i Haram'da onlar size savaş açmadıkça, siz de onlar-

canlı bir şekilde yaşatmanızı; ilk yıllardaki sadelik, samimiyet, içtenlik ve candan - lığı tekrar oluşturmanızı; bu halde sebatla yürümenizi ister. Allah üzerine düşeni yapıyor, siz de yapın. Allaha saygılı olun, nankör olmayın; kadir kıymet bilin, şükredin...

[127] Yani: Oruç gecelerinde kadınlarınızla cinsel ilişkiye girmeniz serbesttir. Hıristiyanların yaptığı gibi oruç demek, bütün gece ve bütün gündüz şehvetten uzak durmak demek değildir. Orucu böyle anlamanıza gerek yoktur. Allah insanların buna dayanamayacağını; cinselliğe, şehvete karşı zaaflarının olduğunu biliyor. Size oruç gecelerinde bunu serbest bırakıyor. Kadınlarınızla oruç gecelerinde bütün bunları yaşayabilirsiniz. Unutmayın onlar, sizin için elbise, siz de onlar için elbise gibisiniz. Elbiseleriniz nasıl sizleri soğuktan ve sıcaktan korursa, siz de birbirinizi günah işlemekten korursunuz. Birbirinizi tamamlar, örtersiniz. Böylece tanyeri ağarıncaya kadar yiyin, için. Gündüzün başlamasıyla birlikte akşama kadar bunlara sakın yaklaşmayın. Gün boyunca oruç tutun; yemeden, içmeden ve cinsel ilişkiden uzak durun. Bir de mescitlerde itikâfa çekilip kendinizi dua ve ibadete verdiğinizde kadınlara yaklaşmayın. Kendinizi tutmayı öğrenin ey mu minler. Allah size kolaylık diliyor; kaldıramayacağınız yükler yüklemiyor. Bunlar Allah'ın çizdiği sınırlardır. Fıtrata, yaratılışa uygun kurallardır. Sakın bunları çiğnemeyin. Böyle yaparsanız kendinizi tutmayı, suç ve günah işlememeyi öğrenirsiniz. Vicdan ve merhamet sahibi olur, insanlaşma yolunda ilerlersiniz. Aksi halde insanlıktan nasibi olmayan hayvanlara dönersiniz...

[128] Yani: Birbirinizden yolsuzluk yaparak haram kazanç elde etmeye çalışmayın. Menfaat temin etmek için yöneticilere, hâkimlere, savcılara, bürokratlara vs. önemli mevkide bulunanlara rüşvet vermeyin. Böyle bir makamda bulunuyorsanız da

la savaşmayın. Eğer onlar size karşı savaşırlarsa, siz de onlarla savaşın. İşte zorbalara verilecek karşılık budur.

192- Eğer vazgeçerlerse artık bırakın. Allah bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

193- Baskı ve zorbalık kal mayı ncaya ve din Allah için oluncaya kadar onlarla savaşın. Şayet vazgeçerlerse, zâlimlerden başkasına düşmanlık yoktur.[131]

194- Savaşın haram olduğu aylarda, size saldıranlara karşılığını verin. Dokunulmazlıklar karşılıklıdır. Kim size saldırırsa, siz de ona misilleme yapın. Allah'ı kalkan edinin; bilin ki Allah, kendisini kalkan edinenlerle beraberdir.[132]

195- Allah yolunda harcayın. Kendi ellerinizle kendinizi bitirmeyin.[133] Her türlü hareketinizde güzel davranın. Çünkü Allah, güzel ahlâk sahiplerini sever.

196- Haccı ve umreyi Allah için tam yapın. Eğer bunlardan alıkonulursanız gücünüzün yeteceği bir hediye (hayvan) sunsun. Hediye (hayvan) yerine ulaşıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin. İçinizden hasta olan yahut rahatsızlığı olan kimse, oruç tutarak, sadaka vererek veya başka türlü bir nüsuk ile vaktinden önce tıraş olma özrünü karşılayacak bir şey yapmalıdır. Sağlıklı ve emniyette olduğunuzda; vaktinden önce umre yapan, gücünün elverdiği ölçüde bir hediye (hayvan) sunsun. Bulamayan, hac günlerinde üç gün, memleketine döndüğü zaman da yedi gün olmak üzere

rüşvet almayın. Helâl kazanın, boğazınızdan haram lokma geçmesin. Haram yiyicilikle servet biriktirmeye çalışmayın. Sakın doğruluktan ve dürüstlükten ayrılmayın.

[129] Yani: Ey iman edenler/güvenenler! Yahudiler de olduğu gibi "saldırmadan saldır" ve Hıristiyanlarda olduğu gibi de "saldırırsa öbür yanağını dön" kuralını değil; "saldırırsa karşılık ver" kuralını uygulayın. Her konuda olduğu gibi bu konuda da hakka ve adalete uygun olanı yapın. Savaşa ahlâk getirin, haddi aşmayın. Savaşa katılmayanları, kadınları, çocukları, yaşlıları, yaralıları öldürmeyin. Cesetleri hırpalamayın; tarlaları, ağaçları, hayvanları tahrip etmeyin. Vahşet ve barbarlıktan uzak durun. Ancak saldırıya uğrarsanız savaşmaktan da geri durmayın; çıkın yiğitçe, mertçe savaşın. Sakın azgınlık yapmayın, asla korkak da olmayın.

130 FİTNE: Sözlükte [F-T-N] kökünden gelir. Mastarı, "karışığını almak için altını ateşe koymak" demektir. Buradan, sıkıntıya sokmak, belâ ve musibete uğramak manası çıkarılmıştır. Bu ayette bu anlamda kullanıldığı anlaşılıyor. Yani birisini memleketinden sürmek gibi sıkıntı veren ve eziyet eden şeyler öldürmekten daha beterdir. Aynı şekilde baskı, zulüm, zorbalık, şiddet, can ve mal güvenliğini tehdit vs. de birer fitnedir.

[131] Yani: Size eziyet eden, baskı ve zulüm altında inleten zorbalara anladığı dilden cevap vermeniz gerekiyor. Barış için gerekirse savaşmaktan çekinmemelisiniz. Unutmayın, savaşın bir tek sebebi vardır: Baskı, zulüm ve zorbalık. Bunun dışında kimseye durduk yere saldırmayın.

[132] Harfi harfine: "Allaha karşı 'takva sahibi olun. Bilin ki, Allah muttakilerle

tam on gün oruç tutsun. Bütün bunlar Mescid-i Haram civarında yaşamayanlar içindir. Sakının. Bilin ki Allah karşılık vermede şiddetlidir.

197- Hac, bilinen aylardadır.[134] Her kim o aylarda hacca giderse, hac esnasında ayıp ve günah olan söz ve davranışlarla kavgadan kaçınsın.[135] Her ne iyilik işlerseniz, Allah onun farkındadır. Hacca giderken yanınıza yol azığı alabilirsiniz. Bilin ki azıkların en hayırlısı, Sakınmaktır.[136] Ey akıl ve vicdan sahipleri, daima benim bilincimle yaşayın!

198- Rabbinizden gelecek bir kazancı aramanızda herhangi bir günah yoktur.[137] Arafat'tan[138] dalga dalga akarak Meş'ar-i Haram'da[139] Allah'ı anın. O'nu hangi yolda yürüyeceğinizi şaşırmışken doğru yolu size gösterdiği için hiç aklınızdan çıkarmayın.

199- Sonra dalga dalga ilerleyen öteki kitlelerle birlikte siz de yürüyün.[140] Allah'tan bağışlanma dileyin. Çünkü

beraberdir." Burada bağlam savaş olduğu için, "takva" kelimesini diğer yerlerde olduğu gibi "Sakınma duygusu" yerine "Allah'ı kalkan edinmek" olarak karşıladım. Çünkü "kalkan", savaşta kişiyi korumaya, düşman darbelerinden sakınmaya yarar. Takva da korunmak, sakınmak manasına geldiği için savaş ortamında takvalı olmak, "sakınma duygusunu ve imanını bir kalkan gibi kuşanmak" demek olur.

133 Yani: Mal ve mülk sevdasına kapılarak, rahat ve lükse dalarak, savaştan korkarak kendinizi tehlikeye atmayın, böylece kendinizi kendi ellerinizle bitirmeyin.

134 EŞHUR MALUMAT: Sözlükte "Bilinen aylar" demektir. Müfessirler, Şevval ve Zilkade aylarında ittifak etmişlerken, Zilhicce ayının tamamının buna dâhil olup olmadığında ihtilâf etmişlerdir. Bir görüşe göre, Şevval ve Zilkade ile birlikte Zilhicce ayının tamamı da hac aylarmdadır (Malik, Urve İbnu'z-Zubeyr). Diğerine göre, Şevval ve Zilkade ile birlikte Zilhicce ayının ilk on günüdür (İbn Abbas, İbn Ömer, Nehai, Şa'bi, Mücahid, Hasan Basri, Ebu Hanife). Kurban Bayramı gecesinden başlayarak Zilhiccenin ilk dokuz günüdür (Şafi, Râzi). Başka bir görüşe göre de, bilinen aylardan maksat Zilhicce ayıdır. Çoğul gelmesi, haccın her yıl tekrarlanması gerektiğine işarettir (M. Esed). Başka bir yoruma göre de burada haccın yapıldığı ay takviminde yılın son üç ayı kastedilir; Şevval, Zilkade ve Zilhicce veya iki ay on günü kastedilir (Elmalılı). Buna göre, bu üç ayın her birinin günlerinde hac yapılabilir (M. Esed). Özellikle çağımızda hacıların aşırı kalabalık olması ve hacda meydana gelen izdiham olayları göz önüne alındığında, bu üç aya yayılacak şekilde haccın ifa edilebileceği görüşü tercihe şayan görünmektedir...

135 Yani: Hacılar, karı ile koca arasında cinsel ilişkiden, tahrik edici sözlerden, her tür kötü ve yakışıksız davranıştan, sinirlenmekten, etrafa bağırıp çağırmaktan, kalp kırmaktan, hatta bir hizmetçiyi dahi azarlamaktan uzak dursun.

136 yani; Hacca giderken cahiliye Araplarının yaptığı gibi yanına dünyevî hiçbir şey almamak, güya bunu takvanın gereği saymak doğru bir davranış değildir. Gerçek takva, Sakınmaktır. Eğer bu yoksa, hacca giderken yanına hiçbir dünya malı almamak,

Allah bağışlayandır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

200- Hac ibadetlerinizi bitirdiğinizde, babalarınızı hatırlar gibi, hatta ondan daha kuvvetli bir hatırlayışla Allah'ı anmaya devam edin.[141] Çünkü öyle insanlar var ki; "Ey Rabbimiz! Bize bu dünyadayken ver" derler. Böyle kimselerin ahiret nimetlerinden nasibi yoktur.

201- Öyleleri de vardır ki; "Ey Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, ahirette de iyilik ver. Bizi cehennem azabından koru." derler.

202- İşte onlar, yaptıklarına karşı-

anlamsız bir takva gösterisinden başka bir şey değildir. Böyle bir kimse hem Allah'ın, hem kendisinin gözünde haccı küçük düşürmüş olur. Bu nedenle, hacca giderken yanınıza yol azığı, ihtiyacınız olan âlet-edevat, para vb. şeyler alabilirsiniz. Yeter ki Sakının, O'nun öfkesini çekmekten sakının...

[137] Demek ki; hac başta olmak üzere bütün ibadetleri, bir taraftan "ruhbanlık" diğer taraftan da "panayır" anlayışı içerisinde yapmamak gerekir. Bu ayet aynı zamanda Kuranın ibadet anlayışında dünya-ahiret dengesini yansıtıyor.

[138] **ARAFAT:** Sözlükte [A-R-F] kökünden gelir. Mastarı "tanışmak, bilmek" manasına gelir. Coğrafi bir terim olarak Arafat, Mekke'nin doğusundaki düzlük bölgeye denir. Derin hac kültüründe **Âdem** ve **Havva**'nın burada tanışmaları, **Hz. İbrahim**'in Cebrail ile burada karşılaşması, **Hz. ismail**'in annesi ile ayrı kaldıktan sonra burada buluşması gibi hatıra ve sembolleri olan yerdir. İnsanlık çapındaki bu büyük tanışma toplantısı, her yıl Zilhiccenin dokuzuncu günü gerçekleşir ve haccın zirve noktasını oluşturur. Hacılar bu meydanda, sevgi-merhamet dağı ***(cebelur-rahme)*** olarak bilinen tepenin eteklerinde gün batımına kadar beklerler. Bu bekleyiş, bir yandan dünyevî anlamda yeryüzünün dört bir yanından gelmiş Âdem'in çocuklarının buluşmasını, aynı zamanda uhrevî olarak da mahşer provasını sembolize etmektedir. Gün batımının ardından hacılar, kitleler halinde Mekke yönüne doğru akarak saygın yere ***(meşarıl- haram)*** gelirler.

[139] **MEŞ'ARİ HARAM:** Sözlükte "saygın yer", "şerefli işaret", "muhterem alâmet" anlamındadır. Derin hac kültüründe **Âdem** ile **Havva**'nın burada bir araya geldiğinden dolayı "cem" (toplanma, biraya gelme); **Âdem** burada **Havva**'ya yakınlaştığı, ülfet ettiği, sevgiyle sarıldığı için "müzdelife" (yakınlaşılan, sevgiyle kucaklaşılan, ülfet edilen yer) denilmiştir. Hacılar, burada akşam ve yatsı namazlarını cem edip iki vakti birlikte kılarlar. Çağırma ***(dua)*** ve karşılık verme, birliktelik ilânı, bağlılık sunma ***(telbiye)*** getirmek suretiyle Allah'ı anarlar.

[140] Yani: Siyah, beyaz, sarı, esmer; doğulu, batılı, güneyli, kuzeyli; kadın ve erkek, zengin ve fakir hep birlikte dalga dalga yürüyün. Sonradan edindiğiniz tüm kimlikleri; bölge farklılıklarınızı, etnik kökenlerinizi, cinsiyetinizi, sosyal statünüzü ve sınıfınızı bir kenara bırakarak, tam bir eşitlik içinde bu insanlık gösterisine katılın. Hepiniz **Âdem**'in çocukları olarak ilk yaratıldığınız yerde, bütün dünyevî elbiselerinizi çıkararak, bembeyaz kefenler içinde **Allah**'ın ve **Âdem**'in, sade fakat görkemli anıtına doğru, insanlığın doğuş merkezine doğru kitleler halinde akın...

lık mutlu olacaklardır. Allah'ın hesap görüşü çok süratlidir.

203- Sayılı günlerde[142] Allah'ı anın. Kim iki gün içinde acele edip dönmek isterse günaha girmez. Kim daha uzun kalırsa, o da suç ve günah işlemekten korundukça günaha girmemiş olur. Sakının ve bilin ki hepiniz O'nun huzurunda toplanacaksınız.

204- İNSANLARDAN öylesi vardır ki, dünya hayatı hakkında söyledikleri hoşuna gider. Dahası inandırıcı delillerle haklı çıkmaya çalışır, üstelik tartışmada son derece ustadır. 205- Eline fırsat geçince yeryüzünde kargaşa çıkarır, cana ve mala musallat olur. Oysa Allah, kargaşa çıkaranları sevmez.

206- Böylesine, "Allah'ın öfkesini çekmekten sakın." denilince, benlik ve gurur, kendisini günaha sevk eder. Cehennem yeter ona, ne kötü yerdir orası!

207- İnsanlardan öylesi de var ki Allah'ın rızasını kazanmak için canını ve malını feda eder. Allah, kendisi için çalışıp ibadet edenlere sevgi ve merhamet yağdırır.[143]

208- Ey iman edenler/güvenenler! El birlik barış için çalışın. Sakın şeytanın ardınca gitmeyin. Çünkü o apaçık düşmanınızdır.[144]

209- Size apaçık deliller geldikten sonra eğer yoldan çıkarsanız, şunu iyi bilin ki Allah güçlüdür, bilgedir.

210- Onlar buluttan gölgelikler içinde Allah'ın ve meleklerinin çıkıp gelmesini mi bekliyorlar? Hâlbuki her işin biteceği, bütün işlerin Allah'a döndürüleceği gün yakındır.[145]

211- İsrailoğulları'na sor; onlara nice apaçık mesajlar vermedik mi? Kim ken-

[141] Yani: Hac ibadetlerini bitirdiğinizde, nasıl bebekler küçüklüğünde devamlı anne ve babasını zikrediyorsa, siz de aynı şekilde devamlı Allah'ı zikredin. O'nu hiç aklınızdan çıkarmayın, asla unutmayın (Ebu Müslim).

142 EYYAMI MADUDAT: Sözlükte "sayılı günler" demektir. Zilhiccenin onuncu gününe denk gelen Büyük Hacc (Kurban) Bayramını takip eden günlere denir. Hacılar bu günlerin en az ikisini, Arafat ile Mekke arasındaki yolun ortasında yer alan Mina Vadisinde geçirmekle yükümlüdürler.

[143] Yani: Bu Mekke müşrikleri gelip sana, "Müslüman olduk, sana inanıyoruz, bize dinimizi öğretecek ashabından bilgililerini gönder." diye yeminler ederek, süslü püslü lâflar ettiler. Gönderdiğin grubu Batn-ı Raci'de pusuya düşürerek şehid ettiler. Bunların asıl amacı Müslüman olmak değil, tuzak kurmak, zulüm ve zorbalık yapmaktı. Ellerine fırsat geçince sağa sola saldırmaktan, yağmadan, cana ve mala musallat olmaktan başka bir şey bilmez bunlar. Topluca katlettikleri Batn-ı Raci'deki şehitler için üzülme. Onlar, Allah yolunda kendilerini feda etmiş yiğitlerdir. İslâm için çalışıp çabalarken ölen bu güzel insanları Allah çok sevmektedir. Onlara sevgi ve merhametini yağdıracak; ve onları cennetin başköşesine koyacaktır; sen üzülme ey resulüm!

[144] Yani: Ey İman edenler! Yeryüzünde fesat çıkaran, eline fırsat geçince hemen sağa

dişine ulaştıktan sonra Allah'ın mesajlarını değiştirirse, bilsin ki Allah'ın azabı şiddetlidir.[146]

212- Kâfirlere yalnız dünya hayatı güzel görünür. Onlar, iman edenler/güvenenlerle alay ediyorlar. Oysa ki, iman edip kâfirlikten sakınanlar, kıyamet gününde onların üstündedir. Allah lâyık gördüğüne umulmadık şekilde rızık verir.

213- İNSANLIK bir zamanlar tek bir topluluktu. Sonra Allah, doğru yolda olanları müjdelemek, yoldan çıkanları da uyarmak üzere elçiler gönderdi. Anlaşmazlığa düştükleri konularda, insanlar arasında hüküm versin diye o elçilerle beraber adaletin yolunu gösteren kitaplar gönderdi. Ancak kitap verilenler, apaçık deliller geldikten sonra, aralarındaki kıskançlıktan ötürü anlaşmazlığa düştüler. Bunun üzerine Allah, iman edenlere/güvenenlere, anlaşmazlığa düştükleri şeylerde adaletin yolunu gösterdi. Allah, yürümek isteyeni doğru yolda yürütür.[147]

214- Yoksa siz, sizden önceki iman edenler/güvenenlergibi sıkıntıya katlanmadan cennete gireceğinizi mi sanıyor-

sola saldıran; cana, mala, namusa musallat olan, baskı, zulüm ve zorbalıktan başka bir iş bilmeyen bu tip insanlardan korkmayın. Tam tersi, siz barış ve adalet için el birlik çalışın. Meydanı bu zorbalara bırakmayın. Yeryüzünde barışı, adaleti ve güveni tesis edin. Bu konuda insanlığa örnek olun. Savaşanları ateşkese çağırın, aralarında âdil hakemler olun. İnsanlığı tehdit eden her tür tehlikeye karşı el birlik mücadele edin. Dünyanın sulh ve selâmeti, barış ve huzuru sizden sorulsun. Allah, sizden insanlık çapında bir barış ve adalet yurdu ***[dârus-selam]*** kurmanızı istiyor (10/25). Bir "silm uygarlığı" tesis etmenizi bekliyor. Bunu el birlik başarabilirsiniz. Bu, sizin yeryüzündeki asıl misyonunuzdur. Bunu bırakıp sakın şeytanın ardınca gitmeyin. Fitne, fesat, suç, günah, kargaşa, baskı, zulüm ve zorbalık gibi şeytanca işlere sakın meyletmeyesiniz.

[145] Yani: Bunlar, bu kâfirler ki; Allah'ın melekleriyle beraber bulutların içinden süzülüp gelmesini bekliyorlar. Ancak o zaman inanabileceklerini söylüyorlar. Her şeyi kendi gözleriyle apaçık görmek istiyorlar. Hâlbuki o zaman bütün her şey biter, imtihanın anlamı kalmazdı. Dünya imtihan yeridir, ahiret ise ceza ve mükâfat yeridir. Merak etmesinler, sonunda dönüp dolaşıp Allaha gelecekler. Bakalım o zaman ne yapacaklar!

[146] Yani: "Allah ile yürüyen'in (Yakup) yolundan gittiklerini iddia eden şu İsrailoğulları'na sor. Onlar da bunlar gibi, "Allah'ı açıkça görmedikçe iman etmeyeceğiz" demişlerdi. Allah'ın, bulutların arasından süzülüp gelmesini; yanlarına oturmasını, kendileriyle yemek yiyip, çay içmesini (!) bekliyorlardı. Onlara da söze dayalı apaçık mesajlarımızı ***[aya tun beyyinât)*** iletmiştik. Fakat onlar, Allah ile yürümeyi terk etmişler, yoldan çıkmışlardı. Kâfirler hep böyle, "Açıkça görelim şu Allah'ı!" derler. Bunlar imansızlıktır. O zaman, iman etmenin ne anlamı kalıyor ey akılsızlar!

[147] Yani: Bütün insanlık bir zamanlar Kabe'nin bulunduğu yarımada civarında, tek

sunuz? Onlara sıkıntı, zorluk ve darlık öylesine kâbus gibi çökmüş, öylesine sarsılmışlardı ki Peygamber ve beraberindeki iman edenler/güvenenler, "Ne zaman Allah'ın şu yardımı?" diyecek noktaya gelmişlerdi. Bilesiniz ki Allah'ın yardımı yakındır.[148]

215- SANA, kime vereceklerini soruyorlar. Onlara söyle: Sırf iyilik duygusuyla anne-baba, yakınlar, öksüzler, fakirler ve darda kalanlarla elinizdekileri paylaşacaksınız. Allah yapacağınız her iyiliği biliyor.

216- HOŞUNUZA gitmese de savaşmak size farz kılındı. İyi gördüğünüz bir şeyde kötülük, kötü gördüğünüz bir şeyde de iyilik olabilir. Allah biliyor, siz bilmiyorsunuz.[149]

217- Sana haram aylarda ve Mescid-i Haram'da savaşmayı soru-

bir topluluk halinde yaşıyordu. Bugünkü insanlığın küçültülmüş ilk hali gibiydiler. İçlerinde hak ve batıl, iman ve küfür, doğru ve yanlış aynı anda birlikteydi. Sonra menfaat, çıkar, kıskançlık dürtüleriyle anlaşmazlığa düştüler. Anlaşmazlığa düşüp kargaşa çıktıkça elçiler geldi; akla, vicdana, sağduyuya, doğruluğa, dürüstlüğe, iyiliğe ve adalete çağırdı. Sonra giderek doğuya, batıya, güneye, kuzeye göç edip dağıldılar. Böylece birbirlerinden koptular. Dağıldıkça diller, renkler, kabileler, aşiretler, milletler, boylar, ırklar vs. oluşmaya başladı. Ahlâkî, hukukî, siyasî ihtiyaçlarına paralel olarak yeni değerler ürettiler... Demek ki, "İnsanlık bir zamanlar tek bir topluluktu." ibaresi, "Bir zamanlar bir aradaydılar, tek bir topluluktular." demektir. Bu tespit "Hak üzere mi batıl üzere miydiler?" sorusunun cevabı olarak değil; "Ayrı ayrı ve başka başka yerlerde mi, yoksa tek bir yerdeydiler de oradan mı dağıldılar?" sorusunun açıklaması olarak okunmalıdır. Yani burada, sosyolojik ve antropolojik vurgu ön plândadır. Âdeta insanlığın kökenine ışık tutuluyor; "Kökünüz bir, aynı yerden geliyorsunuz." denmek isteniyor. İnsanların tek bir sosyolojik topluluktan kopup ayrılarak, dağılarak farklılaştığını anlatıyor. Şu halde insanlıkta dinler, çok tanrıcılıktan tek tanrıcılığa veya tek tanrıcılıktan çok tanrıcılığa doğru evrilmemiştir. Keza aydınlık bir dönemden karanlığa doğru veya tam tersi gidiş de olmamıştır; bilakis bunların hepsi, hem dem (aynı anda) bir arada olmuştur. Yani insanoğlunun dini ve ahlâkî algıları, "tek toplulukta" da şimdiki gibiydi. Değişen ve dönüşen; çevresel şartlar, diller, renkler, milletler, âletler, evler, binalar, şehirler, beldeler vs. idi. İnsanm öz varlığı, Âdemde nasılsa öylece devam etmektedir. Demek ki "inanma" ve "inkâr" dürtüsü insanoğlunun tarihinde değil, şuurunda (bilincinde) birer unsurdurlar. Bunun için, tarihi akış içinde birinden diğerine doğru bir ilerleme veya gerileme yoktur; aynı anda gel-git (med-cezir) halindedir...

[148] Yani: Ey iman iddiasında bulunanlar! Siz, Allah ile birlikte olmanın sadece lâfla yerine geleceğini sanıyorsanız aldanıyorsunuz. Bu iş öyle hemen lâfla, "Tamam kabul ettik ve Müslüman oluverdik" demekle bitecek bir şey değildir. Bu yolun nice sıkıntıları, zorlukları, darlıkları var. Sizden öncekilerin başına öyle şeyler geldi ki;

yorlar. Onlara söyle: Haram aylarda ve Mescid-i Haram'da savaşmak kötü bir şeydir. Bu, insanları Allah'ın yolundan menetmek ve kâfirlik anlamına gelir, Halkı yerinden yurdundan sürmek ise Allah katında çok daha kötüdür. Baskı, zulüm ve zorbalık, öldürmekten daha beterdir. Bu zâlim zorbalar, eğer güç-

peygamber ve beraberindekiler, "Nerede Allah'ın şu yardımı?", "Allah bizi unuttu mu yoksa?", "Allah'ım bizi neden terk ettin, neredesin?" diye feryat ettiler. Korkudan yürekleri ağızlarına geldi. Gözleri yerinden fırlayacak halde tir tir titredikleri anlar oldu. Yoksulluk ve fakirlik canlarına tak etti. Ateşlere atılıp çarmıhlara gerildiler. Kör testereler ile kesildiler, işkence altında feryatları arşı alayı inletti. Yine de Allah ile olmayı terk etmediler. Onlar mert ve yiğit insanlardı. Siz de onlar gibi olun. Allah'ın yardımı yakındır. Katlandığınız hiçbir şey boşuna gitmeyecek, sonunda kazanan siz olacaksınız...

[149] Yani: Savaşmak, çarpışmak, canlarınızı ve mallarınızı tehlikeye atmak hoşunuza gitmeyebilir. Rahat rahat yaşıyorken, "Nereden çıktı şimdi bu savaş?" diyebilirsiniz. Allah'ın sizi çok büyük görevler için seçtiğini unutmayın. Dünya çapında "silm uygarlığı" kurmak, yeryüzüne adalet getirmek ve dünya barışını sağlamak ***(silm-i küll);*** öyle rahat rahat oturarak başarılacak bir iş değildir. Dünyanın, azgın despotlar, zâlimler, zorbalar ve katillerle dolu olduğunu görmüyor musunuz? Canı, malı, ırzı, nesli, namusu tehdit eden bu güçlerle ne ile mücadele etmeyi düşünüyorsunuz? Kapınıza gelip dayanmışlarken, "Lütfen yapmayın, ayıp oluyor!" diye mi? Hayal dünyasında yaşamayı bırakın. Gerçekliğe, hayata dönün ve onların karşısına caydırıcı bir güç olarak çıkın. Gözünüzü daldan budaktan sakınmayın; mertçe, yiğitçe savaşın. Bu uğurda gerekirse ölümü göze alın. Hiç kimseden korkmayın, insanlığın vicdanı ve Rabbi sizinle beraberdir. Bunlara yaslanarak yürüyün!

[150] Yani: Sana haram ayda ve Mescid-i Haram'da savaşmayı soruyorlar. Bu çok kötü bir günahtır. Haram aylarda ve Mescid-i Haram'da savaşmak; bu düpedüz insanları Allah'ın yolundan menetmek ve Allah'ı inkârdan başka bir şey değildir (Ebu Müslim). Hem Allah'ın evini kendi tekeline alacaksın, hem de bu anıtın gerçek sahiplerinin oraya girmesine engel olacaksın. Allah'ın savaşmayı yasakladığı aylarda silah çekmekten, kan dökmekten çekinmeyeceksin. Allah'ın Evi'ni savaş ve kan dökülen bir yer haline getireceksin. Ne ayların, ne de Kabe'nin hiçbir saygınlığına uymayacaksın. Bunları ihlâl, doğrudan Allah'ı inkârdır. Üstelik ahaliyi yerinden yurdundan edeceksin. Allah'ın Evinin gerçek bağlılarını şehirden süreceksin; "Buralar benim." diye kibrinden geçilmeyecek! Bu da, zulüm üstüne zulümdür. "Hem suçlu hem güçlü" diye buna denir. Şüphesiz savaş, iyi bir şey değil. Haram aylarda ve Mescid-i Haram'da savaş daha kötüdür. Baskı, zulüm ve zorbalık ***(fitne)*** ise, savaştan çok daha kötü, çok daha beterdir. Bu gözü dönmüş zorbaları yola getirmenin savaştan başka yolu da yoktur. Bu nedenle ey iman edenler/güvenenler! Gerektiğinde bunlarla savaşın, baskılarından yılmayın. Hele bu zorbalığa pirim vererek yolunuzdan dönmeye sakın kalkışmayın; bu takdirde bütün

leri yetse yolunuzdan döndürünceye kadar sizinle savaşmaktan vazgeçmeyecekler.[150] Şu halde sizden kim yolundan döner ve kâfir olarak ölürse, hem dünyada ve hem de ahirette yaptıkları boşa gider. Cehennemi boylar ve oradan daha da çıkamaz.[151]

218- İman edenler, hicret edenler,[152] Allah yolunda cihat edenler...[153] İşte bunlar, Allah'ın sevgi ve merhametini umabilirler. Allah bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

219- SANA, içki[154] ve kumar[155] hakkında soruyorlar. Onlara söyle: Her ikisinde de hem büyük bir zarar, hem de insanlar için bazı faydalar vardır. Ancak her ikisinin de zararı, faydasından daha çoktur. Sana neyi infâk edeceklerini soruyorlar. Onlara söyle: İhtiyaç fazlası olan her şeyi.[156]

220- Allah, size dünya ve ahiret hakkında ayetleri böyle açıklıyor ki

yaptıklarınız boşa gider. Mekke ehli, Muhammed'in (s.a.v) eski arkadaşları vs. olduğunuza bakılmaz, doğruca cehennemi boylarsınız.

151 Yani: Sizden kim dininden döner; imanını yitirmiş birisi olarak, kâfirliğe geri dönmüş olarak ölürse, o ana kadar iman ve iyilik yolunda yaptıkları onu kurtaramaz. Yani sonraki küfrü, önceki imanını bastırır, ağır gelir ve siler. Böylece önceki yaptıkları boşa gitmiş olur (Râzi, Cubbai).

152 HİCRET: Bkz. 8/72. ayet dipnotu

153 CİHAD: Bkz. 8/72. ayet dipnotu

154 HAMR: Sözlükte [H-M-R] kökünden gelir. Mastarı "örtmek" demektir. Kadının hamuru mayalaması; un, su ve mayayı birbirine karıştırması, bulandırması ***(hamr);*** örtünmek, örtmek ***(ihtimâr);*** kadının başını örttüğü baş örtüsü, yemeni, eşarp ***(himâr);*** ağaç, çukur, tepe gibi insanın arkasına gizlendiği şeyler ***(hamer);*** sahiciliğini gizleyen kimse ***(hâmir);*** aklı örten, bulandıran, karıştıran içecek, şarap ***(hamr);*** şarapçı ***(hammâr);*** şaraphane, meyhane ***(hammâre);*** alkollü içki, şarap ***(hamr);*** alkol ölçme cihazı ***(mihmâr);*** mayalı, mayhoş, sarhoş ***(mahmur)*** vb. kelimeler bu köktendir... Terim olarak "köpüğünü atmış, kuvvetlendirilmiş (iştidad, fermente) üzüm suyundan yapılan şarap" demektir. İçkinin haram kılındığı dönemde bu iş şu beş şeyden yapılıyordu: Üzüm, hurma, buğday, arpa ve darı. Daha sonraları aklı örterek karıştıran, bulandıran her sarhoşluk veren içeceğe isim oldu. İçkinin yasaklanması dört aşamada gerçekleşmiştir: Birinci aşamada, Mekkede, "Hurma ağaçlarının meyvesinden ve üzümlerden içecek ve güzel bir rızık edinirsiniz." (Nahl; 67) ayeti nazil oldu. Müslümanlar o sırada içki içiyorlardı. İkinci aşamada; Hz. Ömer, Muaz ve bir grup sahabe, "Kafamız dumanlanıyor, aklımız başımızdan gidiyor, malımızı tüketiyor. Ya Resulullah, buna bir çözüm yok mu?" serzenişleri üzerine, buradaki "Onda hem zarar hem fayda vardır." (Bakara; 219) ayeti nazil oldu. Üçüncü aşamada, Müslümanlar sarhoş oldukları halde salata durdular; salât toplantısında ayetleri karıştırarak yanlış okudular. Bunun üzerine, "Sarhoşken salata yaklaşmayın." (Nisa; 43) ayeti nazil oldu. Son olarak, bir yemekte sarhoş olan sahabeler arasın-

düşünesiniz.[157] Bir de sana öksüzler hakkında soruyorlar. Onlara söyle: Öksüzlere kucak açmak büyük erdemdir. Eğer öksüzlere kol kanat gererseniz, oniar sizin kardeşlerinizdir. Allah, yapıcı olanı bozucu olandan ayırır. Allah isteseydi kaldıramayacağınız yükleri omuzlarınıza yüklerdi.[158]

da kavga çıktı; bunun üzerine, **"İçki, kumar, dikilitaşlar ve fal okları çekmek şeytan işi iğrençliklerdir... Artık vazgeçiyorsunuz değil mi?"** (Maide; 90-91) ayeti nazil oldu ve tümüyle yasaklandı.

155 **MEYSİR:** Sözlükte [Y-S-R] kökünden gelir. Mastarı "kolay olmak, az olmak, azalmak" demektir. Kolay olmak, hafif olmak ***(yesr);*** iyi durumda olmak, zengin olmak, hali vakti yerinde olmak ***(isâr);*** kolaylaştırmak ***(teysir);*** kolaylık göstermek ***(muyâsere);*** kolay gelmek, kolaylaştırmak ***(teyessur);*** daha kolay, en kolay ***(eyser);*** sol, solak ***(yusr);*** zengin, varlıklı ***(musir);*** kumar, şans oyunu, kesilen hayvan ***(meysir);*** hayvan kesen kasap ***(yâsir);*** kolaylık, zenginlik, sol, sol taraf ***(yesâr)*** vb. kelimeler bu köktendir... Terim olarak, "zahmet çekmeden, kolayca mal kazandıran ve kaybettiren şans oyunu, kumar" demektir. Cahiliye Arapları hayvan keserler, hayvanı parçalara ayırırlar ve her bir parçayı temsil eden ok belirlerdi. Bu okları bir torbanın içine koyar ve güvenilir birine rastgele çektirirlerdi. Bu oklara "fal okları" denirdi. Her birinin ayrıca ismi vardı. Oklar bir, iki, üç, dört vs. payları temsil ederdi; birisinde de "boş" yazardı. Bunu çeken, hayvanın tüm parasını öderdi. Cahiliye Arapları, bu şekilde çeşitli şans oyunları ve kumar oynardı. Kumar oynayanlar, ailesini ve malını rehin olarak da verirdi (Zemahşeri, Râzi, İbn Abbas). Şu halde meysir, Türkçe'de "kolay para, piyango" vs. dediğimiz yollarla elde edilen her tür kazançtır. Bunun yaygın adına kumar diyoruz ki, ayette yasaklanan işte budur. Bu durumda kumar, çalışmadan, kolayca, zahmetsizce, alın teri dökmeden, şansa dayanarak mal, servet ve para değişimi olmaktadır. Oysa insan için çalıştığından, alın teriyle, emeğiyle ***(say)*** kazandığından başkası yoktur.

[156] Yani: Daha önce, kazandıklarınızı kiminle paylaşacağınızı kime harcayacağınız açıklanmıştı. Şimdi neyi paylaşacağınızı, ne kadarını paylaşacağınızı, niye paylaşacağınızı soruyorsunuz. İleride zekât ayetlerinde bu konuya tekrar dönülecek. Şimdilik şu kadarını bilin ki; kendi zarurî ihtiyaçlarınız, çoluk çocuğunuzun yani ailenizin ihtiyaçları dışında fazlalık olan her şeyi vermeli, paylaşmalısınız. Unutmayın. "Ne verirseniz elinizle, o gider sizinle." O malların, servetlerin, atların, arabaların, evlerin hiç birisi mezara sığmaz! Mezar, sadece kalbinizi, vicdanınızı, günah veya sevap işlediğiniz organlarınızı yani vücudunuzu alabilir...

Görüldüğü gibi Kur'an, Müslümanın paylaşmasını, bölüşmesini istiyor. "Mülk Allah'ın" (herkesin), zimmetinize yığma (tekâsür) yarışına girmeyin, kasıntıyı bırakın, verin" diyor. "Kul hakkı ile karşıma gelmediğiniz gibi, yığınla malı istif etmiş olarak da karşıma gelmeyin. Zaten bir parça kefenle gelme dışında şansınız da yok. Hele de din ve devlet (kamu) üzerinden yığanların vay haline! O halde o fazlalıklardan kurtulun, hafiflemiş olarak gelin" diyor. Çünkü fazlalık (afv) ötekin-

Gücün ve bilgeliğin sonsuz kaynağı O'dur, bundan hiç şüpheniz olmasın.

221- İman etmedikçe ortak koşan kadınlarla evlenmeyin. Beğenseniz bile, ortak koşan bir kadından, inanmış bîr kadın kesinlikle daha hayırlıdır.[159] İman etmedikçe ortak koşan erkeklerle de evlenmeyin. Beğenseniz bile ortak koşan bir erkekten, inanmış bîr adam daha hayırlıdır. Böyleleri cehenneme çağırırken, Allah yardımı ile cennete ve bağışlanmaya çağırır. Allah, düşünüp

den sana haksız yere geçen şeydir. Oysa insan için çalıştığından (say; emek, alınteri) başkası yoktur (Necm; 53/39). Bu geçen şeyi iade etmedikçe arınmış olamazsınız. Nefis tezkiyesi (kişiliğin pislikten arındırılması) bu demektir. Başkasından sana haksızlıkla geçen şey pislik oluyor. Yoksa pislik "dünyaya bulaşmak" demek değildir. İşte o pislikten, başkasından sana geçmiş olanı dünyada vererek kurtulacaksın; dünyadan el etek çekerek değil... "Nefis tezkiyesi" kavramındaki "tezkiye" ile "zekafın neden aynı kökten olduğu anlaşılıyor olmalı...
İşte bunun için olmalı ki ilk sahabeler hidayete erince ilk olarak üzerindeki mal ve mülkten kurtulmak istemişler. Böylece nefislerini "tezkiye" etmişler. İlk hidayet coşkusunu burada bulmuşlar. Demek ki "Müslüman olunca ilk malını dağıttı..." sahneleri her şeyden önce arınma duygusunun, eşyaya yeni bakışın, derin bir bilincin, vicdani uyanışın ve bakış açısı değişiminin sonucu... Yine bunun için olmalı ki bizim unuttuğumuz, Emevilerden beri nesh (!) olduğunu iddia edip durduğumuz **"Sana neyi infâk edeceklerini soruyorlar. De ki: İhtiyaç fazlasını..."** (Bakara; 2/219) ayeti sahabeleri derinden sarsmış, ömürleri boyunca kulaklarında çınlayıp durmuş...
Önce bu sarsıntıyı ve çınlamayı yakalamalıyız. Sonraki kimi sahabelerin tekrar eski anlayışa dönüp biriktirme yarışma girmelerini ise ne siz sorun ne ben söyleyeyim. Benim bu konudaki öncülerim en başta tabi Peygamberimiz olmak üzere Ebubekir, Ömer, Ali, Ebuzer, Ammar gibi ilk çekirdek sahabelerdir. Örneğin Ebubekir ve Ömer'in İslama girdiklerinde zengin tüccarlar olmasına rağmen öldüklerinde hiçbir şeyleri kalmamıştı.Yani din ve devlet (kamu) üzerinden hiçbir şey biriktirmemiş, yığmamış; "tekâsür" yarışına girmemişlerdi. Keza başta Peygamberimiz ve damadı Ali olmak üzere diğerleri de "ceketi ile gelip ceketi ile giderek" tüm kamu (din ve devlet) davası güdenler için çağlar boyu yankılanacak ölümsüz mesajlar vermişlerdi. Hepsine selam olsun!

[157] Yani: Hem ihtiyaçlarınız için kendinize ayırın, hem de fazla olanı muhtaçlarla paylaşın. Hem kendinizi, hem de başkalarını düşünün. Böylece hem dünyanızı, hem ahiretinizi kurtarmış olursunuz. Dünyayı da, ahireti de ihmal etmeyin. Ne saçıp savurun, ne de cimri olun. Sadece dünyaya dalıp ahireti, sadece ahirete yönelerek de dünyayı boş vermeyin. Daima vasat halde, ölçülü, dengeli olun.

[158] Yani: Anasız, babasız, kimsesiz öksüzlerin durumu sizi üzmesin. Bunlara bakmak için yeterli gelirimiz yok diye tasalanmayın. Allah, size kaldıramayacağınız yükler yüklemiyor. Sizler de, sizin çocuklarınız da öksüz kalabilirdi. Gaddarlık

anlasınlar diye insanlara işte böyle ayetlerini açıklıyor.

222- SANA, kadınların ay halini[160] soruyorlar. Deki: O bir sancıdır. Bu sebeple ay halinde olan kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri vakit, Allah'ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın. Şunu iyi bilin ki, Allah tövbe edenleri de arınıp temizlenenleri de sever.[161]

223- Eşleriniz sizin için ürün veren toprak gibidir. Öyleyse toprağınızı dilediğiniz gibi işleyin, ama önce kendinizi hazırlayın. Sakının. Biliniz ki siz, O'na kavuşacaksınız. İman edenleri müjdele![162]

224- ALLAH adına verdiğiniz yeminli sözler iyilik etmenize, Allah'ın öfkesi-

yapıp öksüzleri bir kenarda yapayalnız bırakmayın. Onlara kucak açın, onlara kol kanat gerin. Ekmeğinizi, aşınızı onlarla bölüşün. Kiminiz eğitimlerini üstlensin, kiminiz iş bulsun. Durumu daha iyi olanlar, mümkünse onları baş göz etsin. Onlara ev alsın, düğün masraflarını karşılasın. Allah, yuva kurana yardım eder. Unutmayın, bir öksüzün başını okşayana, Allah da merhamet eder. Öksüzün ağlamasından arş titrer. Unutmayın ki "öksüz" (ög-süz/göğüs-süz); başını yaslayacağı bir göğüs bulamayan, ana kucağına hasret demektir. Onlara göğüs olun, kucak açın, onları bağrınıza basın ki, Allah da sizi bağrına bassın. Unutmayın, size bu ayetleri getiren şu arkadaşınız Muhammed **(s.a.v)** de öksüzdü; Allah onu bağrına bastı. Size yakışanı yapın ey öksüzün yoldaşları!

[159] Yani: "Öksüzlere nasıl kol kanat gereceğiz, onlara nasıl kucak açacağız?" diye merak ediyorsanız, onların dertlerini paylaşmalısınız. Öksüzleri yüz üstü bırakıp, cazibeleriyle size hoş gelen müşrik kadınlara heveslenmeyin. Keza, müşrik erkeklerin gücüne ve kuvvetine bakarak, kadınlarınızı onlara nikâhlamayı da aklınızdan geçirmeyin. Müminler, müminlere yakışır. Öksüzleri, öncelikle uygun mümin erkek ve kadınlarla baş göz ettiğiniz gibi, kendiniz ve çocuklarınız da onlarla evlenebilir. Böylece birbirinize destek olur; iyi günde kötü günde can yoldaşı olursunuz (Zemahşeri, Ebu Müslim).

[160] HAYIZ: Sözlükte [H-Y-Z] kökünden gelir. Mastarı "akmak" demektir. Suyun akıp toplandığı yer ***(havuz);*** toplanılan, birikilen yer ***(havza)*** kelimeleri bu köktendir. .. Terim olarak, "kadınların âdeti olan kan akıntısı" demektir. Biyolojik olarak erkeğin üreticiliği tohum (sperma, meni, bel, ersuyu) oluşturup bunları dişiye aktarmaya dayanır. Kadındaki ise tohumu almak, yumurtacık oluşturmak, gelişen hayat şeklini korumak ve beslemektir. Döllenmeyen yumurtalar, belli dönemlerde kadının bedeninden dışarı atılır. Erkek ve kadındaki üreme sistemi, bu şekilde birbirini tamamlar. Ancak aralarında işleyiş farkı vardır. Ortalama bir erkek, dünyaya geldiğinde sıfır sperma ile doğar. Ergenlik yaşından itibaren erkek bedeni, sperma üretmeye başlar. Her gün, her saniye devam eden bu otomatik üretim, normal şartlar altında ölünceye kadar devam eder. Bir erkek her gün milyonlarca sperma üretir, boşalma yoluyla da bunu dışarı atar. Ortalama bir kız çocuğu ise iki yüz ile dört yüz bin yumurtacıkla birlikte doğar. Ergenlik yaşına geldiğinde bu sayı yaklaşık on

ni çekmekten sakınmanıza ve insanlann arasını bulmanıza engel teşkil etmesin.[163] Allah her şeyi işitiyor, her şeyi biliyor.

225- Allah, düşünmeden verdiğiniz yeminli sözlerden dolayı sizi sorumlu tutmayacaktır. Fakat bile bile verdiğiniz yeminli sözlerden sorumlusunuz. Allah çok bağışlayıcı, çok hoşgörülüdür.

226- Eşlerine yaklaşmayacaklarına yeminle söz verenler için dört ay bek-

bine düşer. Bunlardan da ancak 400 kadarı yumurtacık olur. Kadın üreme sistemi, ergenlik yaşından itibaren bu dört yüz yumurtacıktan her ay birisini rahme indirerek döllenme için spermayı bekler. Rahme inen yumurtacık, sperma ile buluşamazsa arkadan gelen bir akıntı ile bedenden dışarı atılır. Her ay bu işlem böylece tekrar edilir. Demek ki dört yüz yumurtacıktan her biri, bütün ergenlik dönemi boyunca bu şekilde her ay rahme iner; sperma ile buluşursa döllenir, hamilelik gerçekleşir. Buluşmazsa vücuttan otomatikman dışarı atılır. Dört yüz yumurtacık bittiğinde ise rahme indirilecek yumurtacık kalmadığından üreme sistemi durur. Buna da "menopoz" denir (Smith). İşte, kadınlarda her ay tekrar eden bu üreme sistemine "hayız olmak" veya "ay hali, âdet dönemi" denir. Ayette geçen ***(mahiz)*** kelimesi, bu anlamda bekleyen yumurtacığı bedenden dışarı atacak suyun "akması, akma yeri veya akma zamanı" demektir.

[161] Yani: Ay hali gören kadınlarla cinsel ilişkiye girmeyin. Yahudi, Mecusî ve Hindular gibi, ay hali görüyor diye kadına pislik muamelesi yapmayın. Sadece akıntının geldiği yerle yani ferç ile ***(vajina)*** cinsel ilişkiye girmeyin. Hıristiyanlar gibi de, ay halini bile gözetmeksizin cinsel ilişkiye girmeye kalkmayın. Ay hali, onlar için bir sancıdır. Yeni bir doğuş ve oluş hazırlığı sancısı... Bu esnada cinsel ilişki sizin için hoş olmaz. Bunun dışında ay hali geçtikten sonra dilediğiniz gibi ilişkiye girebilirsiniz. Ters ilişki ***(anal)*** dışında her tür şekil serbesttir. Kimilerinin sandığı gibi, "Şu şekilde olursa çocuk şaşı doğar, bu pozisyon olursa geri zekâlı olur." vs. söylemlerin hepsi hurafedir. Sağlıklı bir cinsel hayat için Allah, sizlere yardımcı oluyor. Allah, ayetlerini böyle açıklamaktan çekinmez; şeriatta ayıp olmaz. Yeter ki hep iyi, güzel ve doğru olanı arayın...

[162] Yani: Eşleriniz sizin için tarla gibidir. Tarlaya istediğiniz gibi ekin ekebilirsiniz. Cinsel ilişkide birbirinizi gözetin. Kadınlar erkekler gibi değildir. Erkeklerin cinsel açıdan uyarılması daha çok görsel iken, kadınlar fiziksel ve işitsel olarak uyarılırlar. Bu nedenle, onları cinsel ilişkiye hazırlayın. Bir süre hazırlayıcı sözlerle eşinizi de uyarın. Sadece kendinizi düşünmeyin. Birbirinizin elbisesi gibi olduğunuzu, birbirinizi tamamlamanız gerektiğini unutmayın. Meşru olan her şeyi yapın ama sakın günah işlemeyin. Yanlış işler yapmayın. Allah'ın öfkesini çekecek davranışlardan sakının. Unutmayın, sonunda dönüp dolaşıp Ona geleceksiniz. Allah, temiz, güzel ve dürüst yaşamak isteyenlere ayetlerini işte böyle açıklıyor...

163 Yani: Allah adına çokça yeminler ederek arkasında duramayacağınız sözler vermeyin. İnsanlar arasında erdemli, dürüst ve güvenilir birisi olarak tanınmak

leme süresi vardır. Şayet o süre içinde dönerlerse unutmayın ki Allah çok bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

227- Fakat boşanmaya kararlı iseler Allah her şeyi işitiyor, her şeyi biliyor.[164]

228- Boşanmış kadınlar evlenmeksizin üç âdet boyunca beklesinler. Allah'a ve ahirete iman ediyorlarsa önceki evlilikten kalma hamileliklerini gizlemeleri doğru olmaz. Gerçekten barışmak istiyorlarsa; bu bekleme süresi içinde onlarla evlenmeye daha çok kocaları hak sahibidir. Kocaların kadınlar üzerindeki hakları ile kadınların kocaları üzerindeki hakları adalet ölçülerine göre birbirine eşittir. Şu kadar ki, kocaların kadınlar üzerindeki hakları bir derece daha fazladır. Allah çok güçlüdür, çok bilgedir.[165]

229- Boşanma[166] iki defadır. Bundan sonra evlilik ya mutlu bir şekilde devam eder veya dostça sona erdirilir.[167] Boşama sırasında eşinize önceden vermiş olduğunuz şeyleri geri istemek yakışık almaz. Fakat evlilik haklarını koruyamaz hale gelmişlerse durum değişir. Bu durumda, kadının boşanmak için kocasına bir şeyler vermesin-

istiyorsanız bundan sakının. Yapamayacağınız vaatlere bir de Allah'ı şahit tutmayın. Allah'ın adını olur olmadık yerlerde kullanmayın. Allah adına çokça yemin etmekten sakının (Ebu Müslim).

[164] Yani: Cahiliye dönemi Araplarının yaptığı gibi hem hanımını istemeyip, hem başkasıyla da evlenmesin diye cinsel ilişki kurmamaya yemin ederek onlara eziyet vermekten vazgeçin. Onları ne kocalı, ne kocasız bir halde bırakmayın. Kimsenin kimseye haksızlık yapmaya hakkı yoktur. Eşleriniz, sizin pazarda satın aldığınız eşyalarınız değildir. Bu cahiliye adetlerini artık terk edin, medenî olun. Şu halde Allah, size düşünüp taşınmanız için dört ay süre veriyor. Bu süre sonunda ya barışın ya da güzellikle birbirinize yol verin.

[165] Yani: Cahiliye dönemi Araplarının yaptığı gibi boşadığmız kadınlara, tam süre bitecekken başkasıyla evlenemesin diye tekrar dönüp, böylece onları yeniden adet süresi beklemeye mecbur bırakarak haksızlık yapmaya kalkmayın. Barışmadıkça, arayı düzeltmedikçe tekrar geri dönemezsiniz. Eğer arayı düzeltir ve barışırsanız, tekrar evlenmenizde bir sakınca yoktur. Unutmayın ki eşlerin karşılıklı hakları, birbirine eşittir. Kadın istemiyorsa onunla zorla tekrar evlenemezsiniz, işi sürüncemede bırakarak hakkını da gasp edemezsiniz. Koca evin geçiminden sorumlu olduğu zaman ilk tercih hakkı onun olabilir. Fakat geçimin ortaklaşa paylaşıldığı evliliklerde her iki tarafda eşit haklara sahiptir. Birbirinize üstünlük taslayarak, birbirinizi hor ve hakir görerek bir yere varamazsınız. Güzellikle, iyilikle, birbirinize değer vererek oturup konuşun, anlaşmaya çalışın. Eğer olmuyorsa birbirinize daha fazla işkence çektirmeden güzellikle ayrılın. Ayrılırken bile insafı ve merhameti elden bırakmayın.

[166] TALÂK: Sözlükte [T-L-G] kökünden gelir. Mastarı, "deveyi bağından çözmek,

de sakınca yoktur. İşte bunlar Allah'ın tayin ettiği sınırlardır, sakın bunları çiğnemeyin. Her kim Allah'ın sınırlarını çiğnerse işte onlar zâlimlerdir.[168]

230- Eğer koca, eşini ikinci boşamadan sonra üçüncü kez boşarsa, artık kadın başka bîr erkekle evlenmedikçe bir daha onunla evlenemez. Eğer kadın sonraki erkekten de boşanırsa, evlilik haklarını koruyabileceklerine de artık inanıyorlarsa, tekrar evlenmelerinde bîr sakınca yoktur. Bunlar akıl ve vicdan sahipleri için Allah'ın açıkladığı sınırlardır.[169]

231- Kadınları boşadığmız ve onlar da bekleme sürelerinin sonuna yaklaştığında; ya mutlu bir şekilde birleşin, ya

davarı meraya salmak" orta harfinin ötre okunmasıyla "tatlı dilli ve güler yüzlü olmak"; orta harfinin kesre okunmasıyla "gitmek, uzaklaşmak, ıraklaşmak" anlamına gelmektedir. Boşanmak, ayrılmak ***(talâq);*** güler yüzlü olmak ***(talaqa);*** uzaklaşmak, ıraklaşmak ***(talq);*** çözmek, bırakmak ***(itlâq);*** serbest bırakmak ***(tatliq);*** içi açılmak, ferahlamak ***(ittılâq);*** gitmek ***(inttlâq);*** koşmak ***(istıtlâq);*** kayıtsız ve şartsız, serbest, sınırsız, hudutsuz ***(mutlâq);*** İslama zorla girenler ***(tuleqâ)*** kelimeleri bu kökten türetilmiştir. Terim olarak, "nikâh bağını çözmek, serbest bırakmak, boşanmak" demektir. Talâk (boşanma) ayetleri olarak bilinen bu ayetlerde boşanma olayına yönelik şu düzenlemeler getiriliyor: 1- Boşanan kadın evlenmeden üç ay hali (iddet) beklemelidir. 2- Bekleme süresi bitiminde kadın ya eski kocasına döner veya başka birisiyle evlenebilir. 3- Bu şekilde boşanma iki defa olabilir, sınırsız sayıda boşanmak artık kaldırılmıştır. 4- Koca, boşandığı kadına evlenirken verdiği mal, eşya ve hediyeleri geri istememeli; ona bağışlamalıdır. Öte yandan kadın, kocasından boşanmak istiyorsa, evlenirken aldığı mehiri iade ederek boşanabilir. 5- Koca, eşini üçüncü kez boşamışsa artık kadın başka birisiyle evlenmedikçe tekrar onunla evlenemez. 6- Boşanmış eşlerin çocukları varsa ve yeni doğmuşsa kadın iki yıl süt emzirmeli, erkek de onun masraflarını uygun bir şekilde karşılamalıdır. Eğer süt emzirmeye mani bir hal varsa birlikte sütannesi tutmalıdırlar. Daha sonra çocuğun, annesinden ayrılarak babada kalıp kalmayacağına birlikte, konuşarak karar vermelidirler. .. Bu ayetlerden, Kur an m diğer birçok meselede olduğu gibi boşanma meselesinde de, özellikle o günkü Arap toplumunda oldukça kötü durumda olan kadınların durumunu düzeltmeye yönelik âdil hükümler getirdiği apaçık ortadadır...

[167] Yani: Cahiliye dönemi Arapları gibi, aynı kadını sınırsız sayıda tekrar tekrar boşayıp geri almayın. Kadınlara bir mal muamelesi yapamazsınız. Boşandıktan sonra, sormadan, görüşlerini almadan ve arayı düzeltmeden tekrar onlara geri dönemeye kalkışmayın. Artık bundan böyle boşanma iki defadır. Üçüncü kez de boşarsanız, artık tamamen ayrılmış sayılacaksınız.

168 yani: Peygambere gelerek,"Küfre düşmekten nasıl nefret ediyorsam, kocamdan da o derece nefret ediyorum; boşanmak için bana bir yol göster ey Allah'ın resulü!" diyen Sabit bin Kays'm karısı Cemile örneğinde olduğu gibi; kocasına rağmen boşanmak isteyen bir kadın, kendisine verilen mehir kadar bir şeyi iade

da dostça ayrılın. Onları, istemedikleri halde işkence çektirircesine yanınızda tutmayın. Kim bunu yaparsa kendine kötülük etmiş olur. Allah'ın ayetlerini ciddîye alın. Allah'ın sizin üzerinizdeki nimetini, size öğüt vermek üzere indirdiği Kitabı ve bilgeliği hatırlayın. Daima Sakının; Allah her şeyi biliyor!

232- Kadınları boşadıktan sonra, bekleme sürelerinin sonuna gelmişlerse, uygun birini buldukları takdirde evlenmelerine mani olmayın.[170] Kim Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsa bu öğütleri dikkate alsın. Sizin için erdemli olan budur. Allah biliyor, siz bilmiyorsunuz.

233- Dul anneler, eğer emzirme süresini tamamlamak istiyorlarsa çocuklarına iki tam yıl bakabilirler. Yeme-içme ve giyimlerini uygun bir şekilde temin etmek babaya düşer. Hiç kimse taşıyabileceğinden daha fazlasıyla yükümlü tutulamaz. Hiçbir anne çocuğu sebebiyle, hiçbir baba da çocuğu yüzünden zarara uğratılmamalıdır. Annenin masrafları babanın yakınlarına da düşer. Eğer anne ve baba birbiriyle görüşerek ve karşılıklı anlaşarak çocuğun bir tarafta kalmasını kararlaştırırlarsa, bunda bir sakınca yoktur. Eğer çocuklarınıza sütanne tutup emzirtmek isterseniz, sütanneye örfe uygun bir şekilde hakkını verdiğiniz takdirde bunda da bir sakınca yoktur. Daima Sakının, bilin ki Allah yaptığınız her şeyi görüyor.

234- İçinizden birisi ölür de geride dul kadınlar bırakırsa, bunlar evlenmeden dört ay on gün beklerler.[171] Bekleme süreleri bitince, kendi haklarında verecekleri kararlarında size bir günah yok-

ederek boşanabilir. Burada evlilik sözleşmesini bozan taraf kadın olduğu için, aldığı mehiri geri vermesinde bir sakınca yoktur. Allah'ın evlilik haklarının tayininde, hak ve adaleti titizlikle gözeten bu kurallarını sakın ihlâl edip çiğnemeyin. Eğer çiğnerseniz haksızlık, zulüm ve namertlik etmiş olursunuz. Doğruluk ve dürüstlük yolunda yürüyenlere ise bu yakışmaz.

[169] Yani: Evlilik hakları sizlere en ince ayrıntısına kadar açıklanıyor. Bunları sakın istismar etmeyin. Örneğin, tekrar eski kocasına dönebilmek için, ileride boşanmak üzere, önceden anlaşarak kadınlarla evlenmeye kalkmayın. Yani "hülle" evlilikleri yapmaya yeltenmeyin. Böyle önceden ayarlanmış, hile yoluyla yapılan evlilikler nikâh değil zinadır. Allah, size bu ayetleri hile yapasınız diye değil, hak ve adalete titizlikle riayet edesiniz diye açıklıyor. İnsaf ve merhamet, doğruluk ve dürüstlük neyi gerektiriyorsa onu yapın.

[170] Yani: Boşanmış kadın, işi düzelttikten sonra, tekrar ikinci kez boşandığı eski eşine dönerek onunla evlenebilir veya anlaşabileceği başka birisini bulmuşsa onunla da evlenebilir. Boşanmış kadının bu şekilde yapmak istediği evliliklerine engel olmayın. Kimse kimsenin hakkını hukukunu çiğnememelidir. Doğruluk, dürüstlük daima temel ölçü olmalıdır.

[171] Bkz. Talak; 65/4. ayet dipnotu.

[172] Ayette geçen ***[salatul-vusta]*** tabirinin ne olduğu konusunda sekiz görüş var:

tur. Allah, tüm yaptıklarınızdan haberdardır.

235- Dul kadınlarla evlenme niyetinizi hissettirmenizde veya açığa vurmadan, böyle bir niyet taşımanızda sakınca yoktur. Allah içinizden ne geçirdiğinizi biliyor. Niyetinizi kapalı kapılar ardında iş çevirerek değil, onlara açık açık söyleyin. Emredilen bekleme süresi dolmadan evlenmeye kalkışmayın. Allah içinizden ne geçirdiğinizi biliyor. Daima Sakının. Şunu iyi bilin ki Allah çok bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

236- Nikâhtan sonra henüz gerdeğe girmediğiniz veya belli bir mehir tayin etmediğiniz kadınları boşamanızda bir sakınca yoktur. Bu durumda bile onlara, hediye cinsinden bir şeyler verin. Zengin olan durumuna göre, fakir de durumuna göre vermelidir. Böyle münasip hediyeler vermek erdemli olmanın şanındandır.

237- Mehir tayin ederek evlendiğiniz kadınları gerdeğe girmeden boşarsanız, tayin ettiğiniz mehrin yarısı onların hakkıdır. Ancak, kadın bunu istemeyebilir veya koca hepsini verecek kadar cömert de olabilir. Fakat mehrin tamamını bağışlamak, erdemliliğe daha yaraşır bir davranıştır. Birbirinize karşı alabildiğine cömert ve kibar olmalısınız. Allah, bütün yaptıklarınızı görüyor!

238- Destekleşme/dayanışma toplantılarınızı aksatmadan sürdürün. Özellikle merkezi/ana destekleşme/dayanışma toplantısını.[172] Allah için içtenlikle uyakta tutun.

239- Eğer (aksatmasından, gecikmesinden) endişe ederseniz yürüyerek/hızla yada binek üzerinde (gelerek dahi olsa aksatmayın). Normale dönünce/emin olunca Allah'ı anın (salâtın gereklerini yapın) size bilmediklerinizi öğreten O'dur.

240- EĞER biriniz ölür de arkasında dul eşler bırakırsa, evinizde bir yıl kalmaya yetecek geçim masraflarını vasiyet etsin. Eğer dul eşler, kendi kararlarını kendileri verir ve evinizden kendiliklerinden aynlırlarsa bunda bir sakınca yoktur. Allah çok güçlüdür, çok bilgedir.[173]

241- Boşanmış kadınların nafaka almaları haklarıdır. Bu, sakınanlar için bir görevdir.

1- Beş vakit namazın tümüdür (Muhammed ibn Şirin, Rebi ibn Heysem). 2- Bundan maksat sabah namazıdır (Hz. Ali, Hz. Ömer, İbn Abbas, Cabir b. Abdullah, Ebu Umame, Tavus, Ata, İkrime, Mücahid, Şafiî) 3- Bundan maksat öğle namazıdır (Ömer, Zeyd, Ebu Said el-Hudri, Usame ibn Zeyd, Ebu Hanife). 4- Bundan maksat ikindi namazıdır (Hz. Ali, İbn Mesud, İbn Abbas, Ebu Hureyre). 5- Bundan maksat akşam namazıdır (Ebu Ubeyde el-Semani, Kubayda ibn Zueyb). 6- Bundan maksat yatsı namazıdır (Râziden naklen). 7- Bundan maksat tüm namazların huşu ile kılınmasıdır (M. Abduh). 8- Cuma namazıdır (Ebu 1-Hasen, İbn Side)... Son görüş tercihe şayandır. Çünkü ***vusta*** aynı zamanda bir şeyin ortası, ana/merkezi demek. Haftalık cuma toplantılarının tüm salat toplatılarının merkezi olduğu açıktır. Burada namaz,

242- Aklınızı kullanmayı öğrenesiniz diye Allah size ayetlerini işte böyle açıklıyor.

243- BİNLERCE kişi oldukları halde ölüm korkusuyla yurtlarından kaçanların durumu ne garip! Allah "ölün" derse öleceklerini, "yaşayın" derse yaşacaklarını bilmiyorlar. Allah, insanoğluna cömertliğinde sınırsızdır. Fakat insanların çoğu nankörlük ediyor.[174]

244- Öyleyse Allah yolunda savaşın. Bilin ki Allah, bütün her şeyi işitiyor biliyor.

245- Allah'a bir güzel borç[175] verecek yok mu? Kat kat fazlasıyla geri ödenecektir! Darlık veren de, bolluk veren de Allah'tır. Dönüp dolaşıp O'na geleceksiniz.

246- Musa'dan sonra, İsrailoğullarının ileri gelenlerini hatırla. Elçilerine:

salât (destekleşme/dayanışma toplantısı) nın girişindeki iki rekatlık nusûk/ritüel olmaktadır, esas salât ondan sonra başlıyor...

[173] Yani: Sizden biriniz ölür de geride kalacak dul eşlerine bir yıllık geçim masrafı ile birlikte evde kalmalarını vasiyet ederse, eşleri bu bir yılı cahiliye dönemi Araplarının yaptığı gibi beklemek zorunda değildir. Kendisine uygun birini bulursa bir yılı beklemeksizin onunla evlenebilir. Bunda bir sakınca yoktur. Beklemesi gereken süre, sadece eğer hamile ise "yükünü atması" yani çocuğunu doğurması kadar bir süredir. Ondan sonra istediği ile evlenebilir (Ebu Müslim). Bu hususta hür ile cariye arasında fark yoktur (Esamm). Eğer bir kadın, kocasının ölümünden bir saat sonra dahi çocuğunu doğurursa başkasıyla evlenebilir; çünkü iddet süresi çocuğun doğmasıyla sona erer (Râzi). **"Hamile kadınların bekleme süreleri yüklerini bırakmaları ile biter"** (Talâk; 4). Demek ki buradan hareketle, bugün ultrason vb. yollarla hamilelik testi yaptırıp, hamile olmadığı anlaşılan kadınların iddet beklemelerinin şart olmadığı görüşü savunulabilir. Çünkü iddet beklemekten maksat, hamile olup olmadığının anlaşılmasıdır. Bundan maksat da çocuğun kime ait olduğunun bilinmesidir. Bundan da maksat, nesil güvenliğinin sağlanması, sağlıklı nesiller yetişmesi ve böylece toplum huzurunun bozulmamasıdır...

[174] Yani: Şu insanlar çok garip! Çok kalabalık olmalarına rağmen ölümü görünce kaçar, yurtlarını terk ederler. Ölmeyelim diye kaçarlar fakat korktukları başına gelir, ölürler. Öldük bittik dedikleri bir anda da akla hayale gelmedik şekilde hayat bulurlar. Demek ki "korkunun ecele faydası yok"tur. Oysa, "ecel gelmiş cihana, baş ağrısı bahane"dir. Allah'ın hükmünden kaçılmaz, Allah'tan ümit kesilmez. Ancak Allah "ölün" derse ölürsünüz, sadece O "yaşayın" derse yaşarsanız. Bu sizin amellerinizle birlikte cereyan eder. "Allah, dağına göre kar verir." "Allah verirse; el verir, sel verir, yel verir." Allah "Yürü ya kulum!" dedi mi, artık onu kimse tutamaz. Bu nedenle ey iman edenler/güvenenler! Gelen ayetleri iyi dinleyin!

[175] **KARZ-I HASEN:** Bkz. 64/17 ayet dipnotları.

[176] Yani: Siz, halkınız üzerine oligarşi kurarak belirli işleri kendi aranızda paylaşmış-

"Bize bir komutan ata ki Allah yolunda savaşalım." demişlerdi. "Ya savaş emri gelince cayarsanız?" dedi. "Ülkemiz işgal edilmiş, memleketimizden sürülmüşüz; böyleyken Allah yolunda neden savaşmayalım?" dediler. Savaş emri gelince, pek azı hariç geri dönüp kaçtılar. Allah, zalimlik edenleri çok iyi biliyor.

247- Elçileri onlara: "Bilin ki Allah size komutan olarak Tâîût'u atadı." dedi. Bunun üzerine, "Biz, liderliğe daha lâyık olduğumuz halde, malı mülkü olmayan yoksul birisi bize nasıl komutan olur?" dediler. "Allah onu seçti; bilgili ve bahadır birisi. Allah mülkünü lâyık gördüğüne verir. Allah her şeyi kuşatan ve her şeyi bilendir." dedi.[176]

248- Elçileri onlara: "Onun komutan yapılmasının gerekçesi yanınızdaki kutsal emanetlerde vardır. Meleklerin indirdiği, Rabbinizin doğru yolunu gösteren o kutsal emanetlerde Musa ve Harun ile onların yolunda yürüyenlerin hatıraları bulunuyor. Eğer inanıyorsanız size bu yeter."dedi.[177]

249- Tâlût askerleriyle beraber savaşa çıkınca: "Biliniz ki Allah, sizi bir ırmakla imtihan edecek. Kim ondan içerse benden değildir. Eliyle bir avuç içen hariç, kim ondan içmezse bendendir." dedi. İçlerinden pek azı hariç hepsi ırmaktan içtiler. Tâlût ve iman edenler/güvenenler, beraberce ırmağı geçince, "Bugün bizim Câlût'a ve askerlerine karşı koyacak hiç gücümüz yoktur." dediler. Allah'a kavuşacaklarına inananlar: "Nice az sayıdaki bir topluluk, Allah'ın izniyle kalabalıkları darmadağın etmiştir. Allah güçlüklere göğüs gerenlerle beraberdir." dedi-

sınız. Peygamberliği **Levi** İbn **Yakup**'un boyuna, hükümdarlığı **Yehuza**'nın boyuna tahsis etmişsiniz. Bunların dışından gelenleri önderliğe lâyık görmüyorsunuz. Hâlbuki, Allah katında ehliyet ve liyakatin ölçüsü bu değildir. Bu sizin uydurduğunuz bir hurafedir. Eğer söz konusu olan savaş ise; işi bilen ve savaşmanın gereklerinden olan bilgi, cesaret, yiğitlik, mertlik gibi özellikleri olan liyakatlidir. Bu özelliklere sahip olan **Talut** gibi birisinin, bu nedenle işin başına getirilmesine şaşmanız yersizdir. Asıl sizin kurduğunuz oligarşi, yersiz ve haksızcadır.

[177] Yani: **Talut** un neden komutan olarak tayin edildiğini merak ediyorsanız, o size uğur getireceğine inandığınız, içinde ne yazıldığına bile bakmadan el üstünde taşıdığınız, bekçisi olmakla övündüğünüz "kutsal emanetler" olarak saklayıp durduğunuz o sandığı bir düşünün. Orada Allah'ın yolunun ilkeleri, doğruluk ve dürüstlük yolunun prensipleri, ehliyetin ve liyakatin ne ile olacağı anlatılıyordu. **Talut,** o kutsal emanetler dediğiniz tabutun (sandığın) içindekinin ruhunu sürdüren o öze bağlı ve gerçekten o yolda yürüyen birisidir. Eğer **Musa**'ya indirilene inanıyorsanız, gerçekten onun yolunda yürüyorsanız, hurafeleri terk edin. Şu halde, **Talut**'un komutan olarak atanmasına itiraz etmenizin hiçbir anlamı yoktur.

[178] Yani: Eğer bir savaşı kazanmak istiyorsanız, her şeyden önce zafere olan inan-

ler.[178]

250- Câlût'un ordusuyla karşılaştıklarında: "Ey Rabbimiz! Üzerimize sabır yağdır. Bize cesaret ver ki tutunalım. Kâfirlere karşı bize yardım et." dediler.

251- Sonunda Allah'ın izniyle onları yendiler. Davut da Câlût'u öldürdü. Allah, Davut'a önderlik ve bilgelik verdi; istediği ilimlerden ona öğretti. Eğer Allah kötüleri iyilerle defetmeseydi yeryüzü altüst olurdu. Allah, insanlığa karşı alabildiğine cömerttir.[179]

252- İŞTE BUNLAR Allah'ın ayetleridir. Biz onları sana dosdoğru anlatıyoruz. Sen de Allah'ın elçisisin, hiç kuşkusuz![180]

253- Biz elçilerin bazılarına diğerlerinden daha fazla meziyetler bahşettik. İçlerinden kimiyle Allah bizzat konuşmuş, kimini de üst derecelere yükseltmiştir. Meryem oğlu İsa'ya apaçık sözlü deliller verdik ve onu tertemiz bir ruh[181] ile destekledik. Eğer Allah lâyık görseydi, onlardan sonra gelen toplumlar, o apaçık deliller kendilerine

cınızı yitirmemelisiniz. Bu çok kuvvetli bir inanç olmalı ve yüksek derecede bir iç disiplin ile desteklenmeli. Nefsine galip gelemeyenler, mal ve ganimet peşine düşenler (ırmaktan kana kana içenler) amellerini heba edenlerdir. İnanın, kendinize güvenin, tedbirlerinizi alın, saf adelet için savaşın, ganimet sevdasına kapılmayın, vesilelere sarılın ve Allaha dayanarak yürüyün; gerisi gelecektir...

[179] Rivayete göre **Davut** o dönemde, **Talut**'un ordusu içinde savaşan bir askerdi. Düşman ordusunun başı **Calut** ile mübarezeye (düello) çıktı. Onu öldürdüğü gibi, savaşta nice kahramanlıklar gösterdi. Giderek bütün dikkatleri üzerine topladı ve önderlik makamına kadar yükseldi (Râzi). Böyle nice ilimleri öğrendi. Onun zamanında bölge en parlak dönemlerinden birisini yaşadı. Bütün bunlar, inanmış ve Allaha dayanmış bir topluluğun neler yapabileceğine, kötülerin iyiler eliyle nasıl bertaraf edildiğine tarihten örneklerdir.

[180] **TALUT VE CALUT KISSASI:** Bakara suresi 243-251 arasındaki bölüme yerleştirilen bu kıssanın diğer bir çoğu gibi tanınmaz hale getirildiğini görüyoruz. "Ölü Kur an" anlatıcıları diğer kıssalarda olduğu gibi burada da neler anlatıyorlar neler. Kıssada geçen Tâlût, Câlût, Tâbut, Dâvût kelimelerine sırlı ve gizemli manalar yükleyerek "Alaaddin in sihirli lambası" veya "Uçan halı" tadında, Türklerdeki "Deli dumrul", "Kesik baş", "Alper Tunga", Farslardaki "Zalaoğlu Rustem" veya "Yedi başlı ejderha" hikayeleri gibi bir tür Arap ve İbrani halk hikayesi...

Bir çok Kur an ve Tevrat tefsirini okuyun ağzınız açık kalır ve kıssanın içinde kaybolur gidersiniz. Sinemada fantastik bir film seyretmiş gibi olur, yorgun geçen bir haftanın bütün stresini atarsınız. Zaten modern insan için dinler bunun için var değil mi? Öyle ya "son tahlilde" İslam da dinlerden bir din, Kur an da kutsal kitaplardan bir kitap (!).

Mesela kısa bir fragman: Bir beldede binlerce kişi veba salgınından ölmüş, cesetler sağa sola saçılmış, peygamber Allah'tan ölüleri nasıl dirilteceğini göstermesini

istemiş, Allah da cesetlere "yaşayın" demiş, etler ve kemikler havada uçuşmuş, gelip bedenleriyle buluşmuş ve böylece binlerce ceset dirilmiş, sonra hepsine ölün demiş ve binlercesi tekrar ölmüş... Tâbût'ta (kutsal sandık) Hz. Adem zürriyetinden tüm peygamber olacakların resimleri varmış, bu Hz. Yakuba kadar nesilden nesile gelmiş, en sonunda Yakup soyundan gelen İsrailoğullarının elinde kalmış, onlar savaşa girdiklerinde düşmanları ile çarpırşırken melekler üzerlerinde taşıyormuş, Tâbût'tan ses işittiklerinde zafer kazanacakları kesin olurmuş, savaşlardan birinde Amelika (Filistin) kavmine yenilmişler ve Tâbutu ellerinden alarak tuvalet olarak kullanılan bir yere atmışlar, öyle ki bu sandukanın bulunduğu yerde def-i hacet yapan herkes basur hastalığına yakalanıyormuş, sonra sandukayı oradan alıp iki öküzün/ineğin üzerine koymuşlar, melekler öküzleri sürüp Tâlûtun evine kadar getirmişler, sonra İsrailoğulları sandukayı Tâlûtun evinde görünce onun komutanları olduğunu anlamışlar, kıssada işte bunlar anlatılıyormuş! (Razi, Kurtubi, İbn Kesir, Taberi)....

Görüyorsunuz kıssa nasıl da "kesik baş" hikayesine dönüştürülmüş. Türklerdeki Dede Korkut hikayeleri gibi Arap/İbrani halk mitolojisi olmuş... Gerçi hikaye ve masallar gayet öğreticidir ve bana göre esaslı edebiyat metinleridir ama Kur anın anlattığı "kıssa" başka bir şey... (bkz. "Kuran kıssaları; mucize mi masal mı?" başlıklı makale).

Peki, Kur anda anlatılan ne o zaman?

Allah'ın kitabı olarak Bakara suresinin bu bölümlerine yerleştirildiğine göre, çağlar boyu insanlar okusun diye evrensel mesajlar veriyor olmalı... Milyonlarca Müslümana bir şey anlatılmak isteniyor olmalı, değil mi? Dahası bugünkü insanlıkta karşılığı olmalı, çağımıza bir şey söylemeli. O halde nedir anlatılan?

Malum, Peygamberimiz Medine'ye hicret edince etrafını münafıklar sarmaya başladı. Bunlar müslümanlık taslamakta ve fakat "cihat" ve "infâk" söz konusu olduğunda yan çizmekteydiler. Lafa gelince mangalda kül bırakmamakta ve fakat iş icraata gelince ortalıktan kaybolmaktaydılar.

İşte Bedir savaşı öncesi gelen Tâlut ve Câlut kıssası ile münafıklık marazı deşifre ediliyor. Tarihten bir örnek üzerinden hem o günkü, hem de gelecek çağların Müslümanlarına esaslı mesajlar veriyor. Adeta "Sizi bekleyen esas tehlike budur, bunun üstesinden gelemezseniz işgallere uğrar, hep ayakaltlarında çiğnenirsiniz" deniliyor ve tam da bugünkü İslam dünyasının hal-i pür melalini (ayaklar altında sürünen acınası halini) anlatıyor...

Demek ki: Münafıklık hastalığına duçar olan Müslümanlar zillet ve alçaklık damgası yemeğe mahkum oluyorlar. Çünkü onlar binlerce kişi olmalarına rağmen "cihat" ve "karz/infâk" kaçkınıdırlar. Can ve mal korkusu nedeniyle şereflerini yitirmiş, onursuz duruma düşmüşlerdir. Bunlar Talut döneminde Şerianın, İsa döneminde Yeruşalim'in, Muhammed döneminde Medine'nin münafıkları gibi her çağda boyuna yan çizer, savaştan kaçar, can ve mal derdine düşerler...

Derler ki;

1- "Ülkemiz işgal edilmiş, memleketimizden sürülmüşüz. Bir komutan/önder çıksın ki savaşalım..." Oysa savaş emri gelince de pek azı hariç geri dönüp kaçarlar. ..

2- Bir komutan/önder ortayı çıktı diyelim, beğenmezler. "Yoksul, parası yok, zengin değil; bizden değil" diyerek kabul etmezler. Oysa aslolan ehliyet ve liyakattir. Kim olursa olsun bilgi, cesaret ve savaş yeteneği olan savaşta önderliğe layıktır. O duvarlarda asılı duran, abdestsiz dokunulamayan, kutsal emanetler odasında ziyaretlere açılan "kitap/sandık" ta çağlar boyu söylenen budur oysa...

3- Komutanı/önderi kabul ettiler diyelim, savaş alanına çıkınca yine yan çizerler. "Sudan içme" denilir içerler, "Kıyada dur" denir durmazlar, "Kalk" denir kalkmaz, "Otur" denir oturmazlar... Boyuna bahane ararlar. Adamı yarı yolda bırakıverirler. En lazım oldukları yerde satarlar. Anında tornistan yapıp saf değiştirirler. Kendi halkına karşı dolar karşılığı savaşır, kurşun sıkabilirler. Çünkü münafık mankurttur aynı zamanda. Tarihini ve hafızasını kaybetmiştir. İflah olmaz bir can ve mal tutkusu vardır...

Bunun içindir ki Kur anda samimiyet ile samimiyetsizliğin ayıraç noktası olarak "ağaçtan yemek", "gemiye binmek", "deveyi kesmek","inek kesmek", "nehirden içmek" imgeleri kullanılır. Bunlar imani, insani ve ahlaki "sınırların" ifadesidirler. Tâlût ve Câlût kısasındaki nehirden içme de böyledir. Burada "ırmak, nehir, su" dünya malına dalma, ganimet peşine gitmenin sembolik ifadesi oluyor. Nitetik kadim dini metinlerde su, deniz, derya hep servetin sembolü olarak kullanılmıştır. Türkçe'de de vardır: "Su gibi para vermek", "servet içinde yüzmek" , "Dünyaya (denize dalar gibi) dalmak" vb.

4- Nehri geçtiler diyelim, bu sefer de "Câlût'a ve askerlerine karşı koyacak gücümüz yok" (konjöktür/reel-politik vs.) mazeretleri üretirler. Dünya sistemi ekonomiyi çökertir, bizi yaşatmaz derler.

5- Sonuçta kala kala bir avuç inanmış adam kalır ve onlar da şöyle der; "Nice az sayıdaki topluluk Allah'ın izni ile kuru kalabalıkları darmadağın etmiştir. Üzerimize sabır yağdır, bize yardım et ey Rabbu'l-Müstazafin!"

Bu bir avuç inanmış adam da 312 kişi de olsa Bedir e çıkıp toprağı titretir. Mü'min olmanın ne demek olduğunu gösterir. Bu nedenle Hz. Peygamber Bedirde şöyle buyurmuştur; "Siz bugün nehri geçtikleri esnadaki Tâlût'un ashabı kadarsınız. Onunla nehri geçenler gerçekten müminlerdi..."

Kurandaki Tâlût ve Câlût kısassının vermek istediği evrensel mesajlar bunlar olmak icap eder.

Demek ki hayat korkmamamız gereken Câlûtlar, destek çıkmamız gereken Tâlûtlar, zırhı ve sapan taşı lazım olan Davutlar, korumamız gereken Tâbutlar, içmememiz gereken sular ve geçmemiz gereken nehirlerle doludur...

Bu nedenle, bu kıssa, zafere giden yoldaki taşlara, engellere, çukurlara, ihanetlere, bağlara, sapmalara, çekmelere, çelmelemelere rağmen nehri geçerek (engelleri aşarak) kala kala geriye bir avuç kalanların nasıl hedefine ulaşacağının öyküsüdür.

geldikten sonra birbirleriyle çatışıp durmazlardı. Fakat ihtilâfa düştüler. Neticede onlardan bir kısmı iman etti, kimi de inkâra saptı. Allah lâyık görseydi birbirleriyle çatışmazlardı. Çünkü Allah, lâyık gördüğü ne ise onu yapar.[182]

254- Ey iman edenler/güvenenler! Pazarlığın, adam kayırmanın ve torpilin geçersiz olduğu gün gelmeden önce, size rızık olarak verdiklerimizden Allah yolunda harcayın. Şunu iyi bilin ki kâfirler zâlimlerin ta kendileridir.

255- ALLAH; O'ndan başka ilâh yoktur. Sonsuz yaşam kaynağı ve yarattıkları üzerine titreyendir.[183] O'nu uyku ve uyuklama tutmaz. Göklerde ve yerde ne varsa O'nundur. O'nun izni olmaksızın kimmiş arabuluculuk yapacak? Olan biten her şeyi bilir. Allah uygun görmedikçe, insanlar O'nun bilgisinden hiçbir şeye yetişemezler. O'nun görkemi gökleri ve yeri kaplamıştır. Bunlar O'na ağır gelmez. Allah çok yüce, çok büyüktür.

Bir anlamda esaslı bir hayat dersidir.

Bu haliyle kıssa, yenilmiş, işgale uğramış, esarete düşmüş üstelik de günahlara batmış, hatalara, yanlışlara, hurafelere gömülmüş bir kişinin/ülkenin/halkın/ümmetin nasıl kurtulacağını anlatıyor. Bunun yollarına işaret ediyor.

Bir kurtarıcı/komutan/önder (veli/nasir/melik) bekleyenlere muhtaç oldukları kudretin nerede olduğunu gösteriyor.

Câlût'un düşmanlığı, Tâlût'un bahadırlığı, Davud'un cesareti, nehri geçen bir avuç insan, cihat ve infâk (karz-ı hesen), serdengeçti az bir topluluk, yol gösterici sanduka/tâbut (Kitap)...

Bedir'e çıkan 312 kişi öncesinde bunlar neden anlatılmış olabilir? Ve bugün bize neden döne döne okutulmakta?

Çünkü büyük davalar hep böyle başlar.

Tarihin akışı böyle değişir. Tâlût ve Câlût kıssası bunun için, tarihi yapanların "nehri geçenler" olduğunu, Allah'ın onların gören gözleri, işiten kulakları, haykıran sesleri ve yürüyen ayakları olacağını anlatır...

Kur'an kıssalarının kahramanı, bu nedenle, kıssayı o anda kim okuyorsa o olmak icap eder. "Yaşayan kıssa" budur...

Bir de böyle okuyun bakalım geceleri uyku tutacak mı?

[181] RUHU'L-KUDS: Bkz. 16/102. ayet dipnotu

[182] Yani: Sana öncekilerin yaşam öykülerini (kıssa) işte böyle anlatıyoruz ki, bu yolda yalnız olmadığını göresin. Allah'ın bir kısmı ile konuştuğu, bir kısmına üstün meziyetler verdiği, senden önceki elçiler de böyle apaçık delillerle gelmelerine rağmen yalanlanmalardı. Sen de onlar gibi bir peygambersin. Şu halde kavminden gördüğün eziyetlere üzülme, kimseden korkmadan Allah'a dayanarak hak bildiğin yolda yürü ey resulüm!

[183] GAYYUM: Sözlükte [G-V-M] kökünden gelir. Mastarı, "ayağa kalkmak" demektir. Burada mübalâğa kipinde ***qayyum*** kullanıldığı için "çokça ayağa kalkan"

256- DİNDE zorlama yoktur. Doğru [184]ile yanlış[185] birbirinden ayrılmıştır. Şu halde her kim tâğutu[186] reddedip Allah'a iman ederse, hiç kopmayan

demek olur. Ayağa kalkmak, ayakta durmak, ortaya çıkıp devam etmek, yapmak, idaresini üstlenmek ***(qıyâm);*** ikamet etmek, iskân etmek, oturmak, barınmak, yerine getirmek, uygulamak, yapmak, etmek, düzeltmek, devam ettirmek, ortaya koymak, başlatmak, hazırlanmak ***(iqâmet);*** düzeltmek, doğrultmak, değer biçmek, fiyatını belirlemek ***(taqvîm);*** karşı koymak, direnmek, dayanmak ***(muqâvemet);*** doğru olmak, dürüst olmak, yamukluğu kaybolmak, ılımlı olmak ***(teqavvum);*** dosdoğru olmak, düzgün olmak, ahlâk ve faziletli olmak, doğru yolu tutmak ***(istiqâmet);*** ayakta duran, bulunan, mükellef, sorumlu, devamlı, bağımsız ***(qâim);*** boy, endam ***(qâmeh);*** endam, insaf, denklik ***(qavâm);*** sistem, düzen, kıvam ***(qıvâm);*** topluluk, halk, millet, ulus, kabile, akraba, kabile ***(qavm);*** ılımlı, orta ***(qavîm);*** kıyamet ***(qıyâmet);*** değer, kıymet, yücelik ***(qıymet);*** değerli, kıymetli, dosdoğru, kayyım, başkan ***(qayyım);*** dosdoğru ***(mustaqîm);*** makam, rütbe, prestij, statü, pozisyon ***(meqâm);*** oturan, ikamet eden, mukim, namaz kılan, sürekli, kalıcı ***(mugîm)*** vb. kelimeler bu köktendir... Oldukça geniş bir anlam çerçevesi olan ve bu kökten gelen ***qayyum*** kelimesi, genellikle ***hayyu qayyum*** şeklinde kullanılır. Nitekim İbranca da ***hayya qayyum*** olarak kullanırdı. Keza, kayyum kelimesinin Süryanîce'de "uyumayan kimse" anlamına geldiği bilinmektedir (Râzi). Sözlük ve terim anlamlarından hareketle kavramın, "yarattıkları üzerine titreyen" olarak karşılanması uygun düşmektedir. Çünkü bütün varlıklar, ancak Onun ruh ve canlılık vermesiyle ayakta durabilirler. Buna karşılık O, gücünü kendinden alır ve ölümsüzdür. Ruhun bütün bedeni kuşatması ve ayakta tutması gibi, bütün varlığı kuşatır ve ayakta tutar. Kendi kendine yaşar; yaşam gücü kendindendir. Her yana canlılık, dirilik saçar. Bütün varlıklarla aktüel ve dinamik ilişki halindedir. Anında tepki verir, icabet eder, çokça ayağa kalkar. "Orada öylece dikili duran" değil; her etkiye tepki veren, her tepkiye etki eden, mutlak "oluş" ve devinimdir. O olmazsa her şey kül olur, yığılır kalır. Ruhun, bedenin her zerresiyle temas halinde olması, vücudun her tepkisine anında etki etmesi gibi varlığın her zerresiyle temas halindedir. Her daim yaratıklarının üzerine titremekte, onlara ilgi göstermektedir. Teşbihte hata olmasın; O engin deniz, biz O denizin içindeki varlıklar gibiyizdir. Onunla yaşar, Onunla dalgalanır, Onunla çağıldarız. Fakat yine de O, varlıklardan ayrı ve kendine özgüdür. İnsana şah damarından daha yakındır. Her nereye dönülse O vardır. Her şey fani iken; Onun ***hayyu qayyum*** olan vechi, ezeli ve ebedidir... Demek ki Allah statik değil, dinamik Güç'tür; tarihin tüm yelpazesinin yoğunlaşmış enerjisi, varlığın potansiyel imkânlar toplamı, açtıkça açılandır. Bütün bunları kemale doğru değil, kemal içinde yapandır. Ne giderek eksilir, ne de giderek çoğalır. Onun eylemi, tamlığın kendi içindeki sonsuz açınımı, bitmeyen zuhurudur (Allahu alem)...

[184] RÜŞD: Sözlükte [R-Ş-D] kökünden gelir. Mastarı, "doğru yolu tutmak, doğru yolda olmak, olgunlaşmak" anlamına gelir. Doğru yolda olmak ***(reşad);*** doğru yola

sağlam bir kulpa yapışmış olur. Allah her şeyi işitiyor, her şeyi biliyor.[187]

257- Allah, iman edenleri/güvenenlerin yâr ve yardımcısıdır. Onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. Kâfirlerin yaranı ise tâğutlardır. Onlar da, kâfirleri aydınlıktan karanlıklara sürüklerler. İşte onlar cehennemliktir; oradan daha da çıkamayacaklardır.[188]

258- ALLAH, kendisine hükümdarlık verdi diye; İbrahim ile Rabbi hakkında tartışanı görmedin mi? Hani bir zaman-

götürmek, doğru yolu göstermek ***(irşâd);*** yetişkin, aklı başında, ergen ***(râşid);*** doğruluk, rüşt, ergenlik ***(reşed);*** erginlik, ergenlik, aklı başında olma ***(rüşd);*** doğru yolu gösteren, rehber, lider, eğitmen, mihmandar ***(mürşid)*** sözcükleri bu kökten gelir... Türkçede, "temyiz yaşına basmak, rüştünü ispat etmek, iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan ayırt edebilmek" dediğimiz şeyi çağrıştırır. Kişi bu yaşa geldiğinde aklın ve vicdanın tabiî melekeleri doğrultusunda "iyi nedir, kötü nedir", ayırabilir hale gelir. Vahiy, bu tabiî melekeler doğrultusunda yürümesi, heva ve hevese uymaması konusunda insanoğlunu uyarır. Aklı tutulup, vicdanı paslananları tabiî hale döndürmeye çalışır. Kuran, batıl bağımlılıklardan kurtararak, insanın aklının ve vicdanının önünü açar. Böylece, doğru ve yanlış apaçık ortaya çıkmış, birbirinden ayrılmış olur.

[185] ĞAYY: Sözlükte [Ğ-Y-Y] kökünden gelir. Mastarı, "yoldan çıkmak, sapmak, iyice sapıtmak, azmak, başarısız olmak" anlamlarına gelir. Yoldan çıkarmak, saptırmak, azdırmak ***(iğvâ);*** yoldan çıkmış, sapmış ***(ğâvi);*** sapıklık, dalâlet ***(gayya)*** kelimeleri bu kökten gelir. Rüşt un zıddıdır.

186 TÂĞUT: Sözlükte [T-**Ğ**-Y] kökünden gelir. Mastarı "taşmak" demektir. Su taştı ***(tağal-mâu);*** azmak, sapmak, taşkınlık etmek, zulmetmek, haksızlık etmek, ileri gitmek, dalgalanmak ***(tuğyan);*** azdırmak, taşkınlık ettirmek, isyan ettirmek ***(itğâ);*** zorba, azgın, gaddar, despot ***(tâği);*** diktatör, çok zâlim, gaddar, isyankâr ***(tâğiye)*** kelimeleri bu kökten gelir... Ayette çoğul manasında tekil olarak kullanılmıştır. Dolayısıyla tâğutlar, sahte ilâhlar, tanrılık taslayanlar, zorbalar, despotlar, zâlim güçler demektir. Klâsik tefsirlerde; şeytan (Ömer, Mücahid, Katade); kâhin (Said İbn Cubeyr); sihirbaz (Ebu 1-Aliye); putlar, cinlerden ve insanlardan taşkınlık yapan, azan, haddi aşan her şey (Râzi) olarak yorumlanmıştır. Kur an lisanında tüm kötülük odakları ile şer güçler, tâğut kelimesi ile kavramsallaştırılıyor. Tarih boyunca şeytanlar, sihirbazlar, kâhinler, Firavunlar, Nemrutlar, putlar, tanrı-kral olduğunu iddia eden zâlimler, despotlar ve zorbalar bu kavram kapsamında ele alınıyor. Bütün bu anlamları içine alacak şekilde, çoğul manasında tekil kullanıldığını da dikkate alırsak "tâğutlar" şeytan gibi görünmeyen ve putlar gibi cansız varlıklardan ziyade; görünen, somut, canlı varlıkları ifade eder. Bugün için "diktatör, despot, tiran, zorba" dediğimiz zâlim güç veya güçleri ifade eder...

[187] Yani: Allah'ın dininde zorlama yoktur. Kimse Allah'ın dinine girmeye zorlanamaz. Bütün din mensupları, kendi dinlerini tam bir özgürlük içinde yaşayabilirler. Dine girmeye zorlama olmadığı gibi, dine girdikten sonra özellikle ibadetlerin yerine getirilmesi noktasında da zorlama yapılamaz. Allah'ın dinine giriş ve çıkış serbesttir.

lar İbrahim ona: "Rabbim yaşatan ve öldürendir." demişti. O, "Ben de yaşatır ve öldürürüm." diyerek karşılık vermişti. İbrahim: "Allah, Güneş'i doğudan getirir, hadi sen de batıdan getir bakalım." deyince, o kâfir donakalmıştı. Allah, zâlimlere doğru yolu nasip etmez.[189]

259- Yine yerle bir olmuş bir şehre uğrayan ve: "Allah, böyle ölü bir haldeyken burada hayatı nasıl canlandıracak?" diyeni görmedin mi? Allah, onu yüz yıl öldürüp sonra diriltti. "Kaç yıl kaldın?" dedi, "Bir gün ya da daha az." dedi. "Hayır." dedi, "Yüz yıl kaldın." Yiyeceğine ve içeceğine bak; hiç bozulmamış, merkebine bak... İnsanlar için ne büyük bir ders! Bak şu kemiklere; onları nasıl birbirine geçiriyoruz ve sonra da onlara nasıl can veriyoruz. İşte böyle, gerçeği anlayınca o

Dinden dönenin öldürülmesi diye bir şey söz konusu olmadığı gibi, "ya İslâm, ya kılıç" şeklinde bir dayatma da yoktur. Can-ı gönülden, isteyerek, kendi özgür iradesiyle İslâm'ı benimsemek ve yaşamak esastır. Müslümanlara, eski dinlerde olduğu gibi Allah namına zorlama ve dayatma yetkisi verilmemiştir. Eski dinlerde olabilir ama Allah'ın dininde ***(ed-din)*** böyle bir şey yasaktır. Bilakis zor kullanma, sadece toplumda herkesin yararına olanın (ortak iyi, maruf) ihlâl edilmesi; adam öldürme, hırsızlık, soygun, tecavüz gibi can, mal, ırz ve namus güvenliğini tehdit eden genel suçlarda söz konusudur. Bu tür suçlara Kuranda ceza öngörülmüşken, namaz, oruç, hac gibi Müslümanlara mahsus ibadetlerde herhangi bir dünyevî ceza öngörülmemesi açıkça bunu göstermektedir. Buradan anlaşılıyor ki Allah, doğrudan kendisi için olan ibadetlerde hesabı ahirete havale etmekte, irşat ve nasihat ile yetinilmesini istemekte; öte yandan insanlara veya topluma karşı işlenmiş suçlarda ise caydırıcı cezalar öngörmektedir. Hz. Peygamberin namaz, oruç, hac gibi ibadetleri ihlâl edenlere herhangi bir ceza verdiği görülmemiştir. **"Gidip şu sabah salâtma gelmeyenlerin evini ateşe veresim geliyor."** türünden sözleri ise teşvik ve sakındırma manasında olup, böyle demesine rağmen gelmeyen birinin evini ateşe verdiği de görülmemiştir. Allah'ın dini gönüllülük üzerine bina edilmiştir. Hapis, sopa vurma vs. cezaları kamu düzenini ihlâl eden cinayet, hırsızlık gibi olaylarda söz konusudur (Allahu alem).

[188] Yani: Allah, iman edenleri/güvenenlerin iyilik yolunda yürümelerini destekler. Allah, iyilerle kötülerin mücadelesinde daima iyilerin yanındadır. Onların yâr ve yardımcısıdır. Allah, iman edenleri/güvenenleri deliller getirerek, elçiler yollayarak, kitaplar indirerek; boyuna iyiliği, doğruluğu, dürüstlüğü, erdemi teşvik edip kötülüklerden sakındırarak aydınlatır. Tâğutlar ise, tam tersi tekebbür, imansızlık, şüphe, ümitsizlik, gerçeği örtbas etmeye kalkışmak, cehalet, sapıklık, fısk, heva ve heves, nankörlük, ahlâksızlık, hakka tecavüz gibi kötülüklerle peşlerinden gelenleri karanlıklara sürükler.

[189] Yani: Kral olduğu için tanrılık taslayan, **İbrahim**'in memleketi Irak'taki Babil İmparatorluğunun başındaki Nemrut örneğini, "tâğutların'ın kimler olduğuna dair tarihten bir yaprak olarak dinle: **İbrahim**'in babası, bu Nemrut'un sadık bir memuru idi. **İbrahim** büyüyüp olgunluk yaşına gelince, "tevhit ve adalet" çağrısına başladı. Babası onu Nemrut'a ihbar etti. Nemrut, İbrahim'i huzura çağırdı ve onunla

adam: "Şimdi iyi biliyorum ki Allah'ın her şeye gücü yeter, hiç kuşkusuz." dedi.[190]

260- Bir zamanlar İbrahim: "Ey Rabbim! Bana ölüleri nasıl dirilteceğini göster." demişti. Allah: "Yoksa inanmıyor musun?" diye sormuştu. İbrahim cevap vermişti: "Elbette inanıyorum, ama açıkça görmek istiyorum." Öyleyse demişti Allah, kuşlardan dört gurup yap ve onları kendine alıştır. Sonra onları her bir tepeye ayrı ayrı koy, sonra da çağır; hızla sana gelecekler. Allah'ın her şeye gücü yeter, çok bilgedir.[191]

261- Mallarını Allah yolunda harcayanların durumu şuna benzer: Ekilmiş bir tek tohum düşünün... O tek tohum, her başağında yüz dane bulunan yedi başak bitiriyor. İşte böylece Allah, lâyık gördüğüne kat kat verir. Allah çok cömerttir, O her şeyi biliyor.

tartışmaya girişti. "Yaşatan ve öldüren benim, Tanrı benim!" diye küstahça böbürlendi, **ibrahim:** "Yaşatan da öldüren de Allah'tır. Sen bir insansın, haddini aşma!" dedi. Aralarında şiddetli tartışmalar oldu... İşte bu tâğutlar böyle Allah'a karşı büyüklenirler. "Elimizde imparatorluk gücü var" diye tanrılık taslarlar. Kendilerini de peşlerinden gelen halklarını da karanlıklara sürüklerler. İşte tâğutlar bunlardır; tanıyın bunları. Tanıyın da Allah'tan başkasının tanrı olmadığını, olamayacağını görün...

[190] Öyle anlaşılıyor ki burada dile gelip konuşturulan, adamdan ziyade şehirdir. Adam, şehrin Allah tarafından dile getirilişine tanıklık etmektedir. Buradaki durum tıpkı **"Yeryüzünü çatlamış susuz toprak halinde görmen de O'nun ayetlerindendir. Biz ona yağmuru indirdiğimizde canlanır, hayat bulur. İşte ölmüş biri de böyle canlanıp hayat bulacak. O'nun her şeye gücü yeter."** (41/39) veya **"Sonra duman halindeki göğe yöneldi, ona ve yeryüzüne; 'İsteyerek veya istemeyerek gelin' dedi. İkisi de; "İsteyerek geldik' dediler."** *(41/11)* ayetlerinde geçtiği gibidir. Kadim dini kaynaklar, bu tarz "dile gelme" üslûbuna yabancı değildir: **"Allah yeryüzüne: "Senden bir insan yaratacağım" dedi. Toprak getirmesi için Cebrail'i gönderdi yeryüzü vermedi, Mikaili gönderdi itiraz etti, Azrail'i gönderince itiraz etmeyip verdi."** (Taberi, Mes'udi, İbn Kesir, İbn Asakir). Yani Kuranın "oluşun dili ile konuşan" üslûbu içinde yer, gök, dağ, taş, şehir, Güneş, yıldız, Ay, ateş, su vs. dile gelip konuşur. Burada da yüz yıl boyunca harap olmuş bir şehir dile getirilip konuşturulmaktadır. Bu durumda, önceki ayetle irtibatlı olarak mana: Bu inkarcılar, "ölümden sonraki hayatı" inkâr ederler. Her şeyi kendilerinin yapıp ettiğini sanırlar. Oysa yaşatan ve öldüren Allah'tır. Tarihte nice milletler, nice beldeler böyle ölüp ölüp dirilmişti. Üzerindeki her şey yerle bir olmuş, çatıları çökmüş, duvarları üzerine yıkılmış, taş üstünde taş kalmamış, tam bir hayalet şehir haline gelmişlerdi. Böyle yerlerinde yeller eserken, Allah oralarda hayatı tekrar normale döndürdü. Böyle viran vaziyette üzerlerinden uzun çağlar geçtikten sonra, tekrar sokaklarında insanlar, canlılar dolaşmaya başladı, yiyecekler, içecekler bitti. Bir zamanlar her yanı çürümüş cesetler ve kemiklerle doluyken; cıvıl cıvıl insan-

262- Muhtaçları incitmeden, başa kakmadan, yaptıkları iyiliğin peşine de düşmeden mallarını Allah yolunda harcayanlar, karşılığını Allah'tan alacaklardır. Böylece korkularınızı yenmiş, sıkıntılarınızı da gidermiş olursunuz.

263- Tatlı dil ve güler yüz, başa kakılarak yapılan yardımdan daha iyidir. Allah zengindir, hoşgörülüdür.

264- Ey iman edenler/güvenenler! Muhtaçları inciterek ve başa kakarak yardımlarınızı heder etmeyin. Allah'a ve ahiret gününe inanmadığı halde insanlara gösteriş için yardım eden kimse gibi olmayın. Böylelerinin durumu şuna benzer: Üzerinde toprak bulunan yumuşak bir kaya düşünün... Sağanak halde yağan yağmur, kayayı olanca sertliği ile büsbütün ortaya çıkarıveriyor... Bu gibilerin, yaptıkları işlerden hiçbir kazançları olmaz. Allah, kâfirler güruhuna doğru yolu nasip etmez.

265- Allah rızası için ve cân-ı gönülden yardımda bulunanların durumu da şuna benzer: Verimli topraklar üzerinde güzel bir bahçe düşünün... Sağanak halde yağan yağmur bahçedeki ürünü

lar, rengârenk bitkiler, çeşit çeşit hayvanlar, bağlar, bahçelerle doldu. İşte böylece Allah, ölü şehirleri diriltir, nice harap olmuş beldeleri imar eder, tekrar yaşama döndürür. İşte ölümden sonraki hayat da böyledir. Üzerinden kaç zaman geçerse geçsin, ne kadar harap olursa olsun, ne kadar izleri silinirse şilinsin, ne kadar tarihin derinliklerinde kaybolup giderlerse gitsin, insanlık tarihinde yaşanmış her şey Allah'ın ilminde kaydoluyor. Bir gün hepsi işte böyle tekrar hayat bulacak! Bunun nasıl olacağını merak ediyorsanız; viran olmuş illerin, kıran girmiş bağların yeniden nasıl canlandığına bakın. Sonbaharda solan yaprakların ilkbaharda nasıl tekrar açtığına bakın. Doğururken anası ölen çocuğun, kendisinin nasıl yaşadığına bakın. Allah böyle ölüden diriyi, diriden de ölüyü çıkarır. Üzerine ölü toprağı serpilmiş bir halkın zamanla nasıl canlanıp hayat bulduğuna, hayat dolu bir halkın da zamanla nasıl üzerine ölü toprağı serpildiğine bakın. Tarih, ölü dillerin, yok olmuş milletlerin mezarlığıdır. Dönün bakın hepsini göreceksiniz. Topyekûn ölülerin dirilmesi de ***(haşr, baas)*** işte böyledir. Yeniden yaratma ***(halk-i cedid);*** birbirinin içinden yarılıp çıkmadır ***(felaq).*** Yarılıp ortaya çıkanın (oluşun) Rabbi ***(RabbuT-felaq);*** işte budur. Bkz. "FELAK" 113/1.

[191] Yani: Ey İbrahim! Ölülerin nasıl diriltileceğini anlamak istiyorsan; işi kolayca anlaman için sana şu örnek yeterlidir: Dört tane kuş bul/kuşlardan dört gurup yap ve onları seslendiğinde sana gelecek hale getirene kadar alıştır. Bu alıştırmayı tekrar tekrar yap. Kuşlar iyice alıştıktan sonra her birini/gurubu canlı olarak bir dağın tepesine koy, sonra onları çağır. Onların sana, hızla uçup geldiklerini göreceksin! İnsan ruhlarının, içinde bir ömür geçirerek iyice alıştıkları bedenlerine tekrar geri dönmeleri de işte böyledir (Ebu Müslim). Veya fıtrat olarak zaten, Allah'tan gelen insan ruh ve bedenlerinin, öldükten sonra çağrıldıklarında kuşlar gibi Allah'a dönmek için dirilmeleri de işte böyledir veya çeşitli çağlara ve mekanlara ayrılmış/

iki katına çıkarıyor. Hafif yağmurda bile ürün veriyor... Allah, yaptığınız her şeyi görüyor.

266- Sizden biriniz şöyle olmak ister miydi? Bir hurma ve üzüm bahçeniz var... Altından sular akan, her türlü meyveyle dolu bir bahçe... Fakat siz elden ayaktan düşmüşsünüz, bakıma muhtaç bir halde çocuklarınızla terkedilmişsiniz... Derken bahçeyi bir kasırga vurmuş ve her şey altüst olmuş... Allah, size ayetlerini işte böyle açıklıyor; umulur ki ders çıkarırsınız.

267- Ey iman edenler/güvenenler! Kazandıklarınızın en iyilerinden ve topraktan sizin için bitirdiğimiz ürünlerdeninfâk edin/verin. Size verilse yüzünüzü buruşturacağınız arızalı mallarla hayır yapmaya kalkmayın. Bilin ki Allah zengindir, övülmeye lâyık olan O'dur.

268- Şeytan sizi fakir düşmekle korkutarak cimriliği telkin eder. Oysa Allah, size kendisinden bağış ve bolluk vaat ediyor. Allah'ın kudreti geniş, ilmi çoktur.

269- Allah, lâyık gördüğüne bilgelik nasip eder. Kime bilgelik nasip edilmişse ona çok hayır verilmiş demektir. Bunu, ancak akıl ve vicdan sahipleri düşünüp anlar.

270- Yaptığınız yardımları ve adakları Allah kesinlikle biliyor. Zalimlik edenlerin yardımcısı yoktur.

271- Yardımları açıktan yapmanız güzeldir. Fakat ihtiyaç sahibine gizlice vermeniz daha münasiptir. Böylece günahlarınızdan bir kısmını kapatır. Allah yaptığınız her şeyden haberdardır.

272- İnsanları doğru yolda yürütmek senin işin değil, zira Allah lâyık gördüğüne doğru yolda yürümeyi nasip eder. İyilik olarak yaptığınız yardımlar

yayılmış insan guruplarının Allah'a dönmeleri de işte böyledir... Görüldüğü gibi bu örnek, ölümden sonraki hayatın nasıl olacağına dair bir "metafor" (eğretileme, mecaz) olmaktadır. Yani bir örnek verip, onun üzerinden ötesini kavratmaya çalışma... Aynı zamanda bu, yeryüzünde dağılmış, ölmüş bitmiş bir topluluğun/milletin/ümmetin nasıl dirileceğini gösterir çarpıcı bir örnektir de. Şöyle ki: Parçalanmış, her biri yeryüzünün bir köşesine dağılmış bir ümmet de, işte böyle yeniden dirilip ayağa kalkabilir. Önce bütün bu parçalar, ortak bir "ittihat" (birlik) ülküsü içinde tekbir noktaya doğru alıştırılmalıdır. Bu nokta, "vahdet" fikridir. Bir amaç ve ülkü etrafında toplanmanın şart olduğu düşüncesidir. Bunun tekrar tekrar üzerinde durulmasıyla, zihinler bu fikre alışacaktır. Sonra günü gelip de, "Ey ümmet-i Muhammed! Allah için birleşin!" dendiğinde; kuşlar gibi bulundukları dağlardan, tepelerden, ovalardan, parça parça edildikleri ülkelerden sökün ederek guruplar halinde bir noktaya doğru akacaklardır. İşte "İbrahim'in kuşları" böyle toplandığı gibi, "İbrahim milleti" de böyle toplanacaktır...

[192] Yani: Bakın! Size sürekli olarak yardımlaşma ve dayanışma öğütleniyor. Müşrik akrabalarına yardımda bulunmaktan çekinen Esma örneğinde olduğu gibi veya

kendi faydanızadır. Zaten yardımlar, sırf "Allah rızasını aramak" için yapılmalı. Yaptığınız her iyilik size olduğu gibi geri dönecek; zerrece hakkınız yenmeyecektir.[192]

273- Hayatlarını Allah yoluna adadıkları için muhtaç hale gelmiş olanlara yardım edin. Onların, geçim derdi için çalışmaya vakitleri yoktur. İstemeye çekindiklerinden, gören de onları zengin zanneder. Yüzlerinden tanırsın onları. Yüzsüzlük edip de insanlardan bir şey isteyemezler. Onlara yaptığınız yardımları Allah bilir.

274- Mallarını gece, gündüz, gizli ve aşikâr harcayanlar, karşılığını Allah'tan mutlaka alacaklardır. Böylece korkularınızı yenmiş, sıkıntılarınızı da gidermiş olursunuz.

275- FAİZ[193] yiyenler, şeytan çarpmış saralı[194] gibi kalkarlar. Çünkü, "Faizin alışverişten farkı yok." derler. Oysa Allah alışverişi helâl, faizi haram kılmıştır. Kim bu öğütlere kulak verir de hemen faizi terk ederse, geçmişine sünger çekilir. Artık gerisi Allah'a kalmıştır. Kim de tekrar başlarsa cehennemi boylar; oradan daha çıkamaz.

276- Allah, faizi bereketten mahrum eder. Karşılıksız yardımları ise kat kat artırarak bereketlendirir. Allah, hiçbir günahkâr kâfiri sevmez.

277- İman edenler, iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanlar, destekleşmeyi/dayanışmayı ayağa kaldıranlar, ihtiyaç fazlasını vererek arınanlar... İşte bunlar hak ettikleri karşılığı Rablerinden alacaklardır. Böyle yaparsanız korkularınızı yenmiş, sıkıntılarınızı da gidermiş olursunuz.

278- Ey iman edenler/güvenenler! Sakının. Eğer gerçekten iman etmişlerdenseniz faizi terk edin.

279- Eğer terk etmezseniz, bilin ki Allah'a ve Elçisi'ne savaş açmış olursunuz. Bu işten vazgeçtiğinizde ana paranız yine sizindir. Ne haksızlık yapın, ne de haksızlığa göz yumun.

280- Ödeme güçlüğü çeken borçluya kolaylık gösterin. Eğer bilirseniz sadakadan sayarak borcu silmek daha iyidir.

281- Allah'a döneceğiniz, her ne yaptıysanız karşılığını göreceğiniz, hiç kimsenin yaptığının yanına kâr kalmayacağı günü sakın aklınızdan çıkarmayın.

282- EY İMAN EDENLER! Belirli bir süreye kadar birbirinize borç verdiğinizde onu yazın. Aranızdan adaletine güvendiğiniz birisi bunları yazsın. Yazan kişi, Allah'ın kendisine öğrettiği şekilde yazmaktan kaçınmasın, yazsın. Borçlu da ne zaman ödeyeceğini açıkça yazsın. Allah'tan korksun ve borcunu tam yazdırsın. Borçlu aklı ermez, zayıf veya kendisi yazdıramayacak durumda ise velisi onu adaletle yazsın. İçinizden iki erkek de şahit olsun. İki erkek şahit bulunamazsa tarafların kabul edebileceği bir erkek ve iki kadın şahit olsun. Ki kadınlardan biri unutursa diğeri ona hatırlatsın. Şahitler de çağrıldıklarında kaçınmasınlar. Gerekli gereksiz demeden ödeme tarihleri ile birlikte kayda geçirmekten üşenmeyin. Bu, Allah indinde adalete daha uygun, ispat için daha sağlam ve şüpheye mahal bırakmayacak bir yoldur. Fakat alışverişiniz

peşinse yazmayabilirsiniz. Alışverişlerinizde işte böyle şahit bulundurun. Yazana da, şahide de zarar vermeyin. Eğer zarar verirseniz günah işlemiş olursunuz. Daima Sakının. Allah size yol gösteriyor, Allah her şeyi çok iyi biliyor.

283- Eğer yolculukta iseniz ve hesabı tutacak birisini de bulamazsanız borçludan bir rehin alabilirsiniz. Yok, birbirinize güvenirseniz, artık güvenilen Allah'tan korksun ve verdiği sözün arkasında dursun. Şahitliği gizlemeyin, kim gizlerse vebali boynunadır. Allah yaptığınız her şeyi görüyor, biliyor.

284- Göklerdeki ve yerdeki her şey Allah'a aittir. Bildiğiniz bir şey varsa açıklayın; içinizde tutarak şahitlikten kaçınmayın, zira gizlediğiniz şeyin hesabını Allah sorar. Allah lâyık gördüğünü bağışlar, müstahak gördüğünü de cezalandırır. Allah'ın her şeye gücü yeter.

285- PEYGAMBER ve onunla birlikte olan müminler, Rabbi tarafından ona indirilene güvenirler. Hepsi Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve elçilerine inanırlar. "Allah'ın elçileri arasında ayırım yapmayız, duyduk ve itaat ettik. Ey Rabbimiz bizi bağışla, varış sanadır." derler.

286- Allah, hiç kimseye taşıyamacağından fazla yük yüklemez. Herkesin yaptığı iyilik kendi yararınadır, her kötülük de kendi zararına. "Ey Rabbimiz! Unutur veya yanılırsak bizi hesaba çekme. Ey Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır yükler yükleme. Ey Rabbimiz! Güç yetinmeyeceğimiz yükleri bize taşıtma. Günahlarımızı affet, bizi bağışla, sevgi ve merhametini eksik etme üzerimizden.

Kurayza ve Beni Nadir Yahudileri içinde akrabaları bulunan Ensar'dan kimilerinin yaptığı gibi sakın, "Şu bizden, bu değil." diye muhtaç insanlar arasında ayırım yapmayın! Dinleri ne olursa olsun, insanlara karşılıksız yardım edin. Size muhalif olanlara hidayet vermek sizin işiniz değildir. İslama girsinler diye değil, sırf Allah rızası için yardımlarına koşun. Yardımlarınızı, insanların Müslüman olmaları şartına bağlamayın; erdemli olmak bunu gerektirir. Ne yapıyorsanız kendiniz için yapıyorsunuz. Yaptığınız her iyilik size olduğu gibi geri dönecektir. Zerre miktarı iyiliğin de, zerre miktarı kötülüğün de karşılığını mutlaka göreceksiniz. Allah, kimsenin hakkını kimsede bırakmayacaktır...

[193] RİBA: Sözlükte [R-B-Y] kökünden gelir. Mastarı "artmak, çoğalmak, büyümek, gelişmek" demektir. Tümsek, tepe ***(râbiye);*** faiz, riba, tefecilik ***(ribâ);*** astım ***(rebv);*** faizsiz ***(lâ rebviyy);*** faizcilik, tefecilik ***(murâbât);*** tefeci bezirgan ***(murâbî)*** kelimeleri bu kökten gelir... Terim olarak, "karşılıklı cins ve miktarı belli olan bir alışverişte ***(akd-i muavaza);*** karşılıksız kalan her hangi bir fazlalık" olarak tanımlanır. Türkçe'de "çalışmadan, emek sarf etmeden, yattığı yerden, karşılıksız kazanç" kelimelerini çağrıştırır.

[194] Araplar arasında mecazî bir deyim olan, "şeytan çarpmış saralı kimsenin kalkması gibi kalkmak" ifadesi ile sanki şu denmek istenmektedir: "Bu faizciler hep

başkasının kanını emer, alın terlerini sömürürler. Çalışmak yerine faiz alarak çalışanların sırtından geçinirler. Bu halleriyle onlar, toplumun asalak, tufeyli, parazit ve kan emici sülükleri gibidirler. Şeytan çarpmış da delirmiş gibi ticaret, faiz, para ve kâr peşinde koşarlar. Hırsları akıllarını örtmüştür. Gözlerini para hırsı bürümüş, tamahkârlıktan, açgözlülükten hiçbir şey göremez hale gelmişlerdir. Kıyamet günü mezarlarından da aynen böyle, şeytan çarpmış da delirmiş gibi kalkacaklardır. Yine kaldıkları yerden devam etmek isteyerek, deliler gibi para peşine koşacaklar ama karşılarına ateş çıkacaktır. Bu kez, o faizle doldurdukları karınları cehennem ateşi ile dolacak!

***

08 * (97) ENFAL SURESİ

Medine'de inmiştir, 75 ayettir. Bedir Savaş'ı sonrası ele geçirilen ve Allah'ın öfkesini çekmeye neden olan savaş ganimetleri sorunundan bahsettiği için 1. ayette geçen ganimetler (enfal) kelimesi sureye isim olmuş görünmektedir. Sure, bütün yönleriyle Kur'an'ın "savaş" olayına bakışını ortaya koyar. Dünyada savaşın gerekçesi nedir? Savaş ve barışın şartları nelerdir? Saf adalete dayalı bir dünya kurmak amacıyla ortaya çıkacak sonraki çağların tüm "Bedir aslanlarına" Bedirdeki bu bir avuç (312 kişi) inanmış idealist adam üzerinden evrensel mesajlar verir: "Saf bir yürek temizliği içinde" olmak için nelere dikkat edilmesi lâzımdır? Saf adalet ve özgürlük mücadelesini, ganimet ve kuru bir cihangirlik davasından ayıran nedir? Bütün bunlar, sure boyunca satır aralarında verilen çarpıcı mesajlarla işlenir...

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- SANA savaş ganimetlerini[1] soruyorlar. Söyle onlara: Ganimetler, Allah'a ve Peygamber'e aittir. Şu halde gerçekten iman etmişseniz, Sakının; aranızdaki ilişkileri düzeltin. Allah ve elçisine itaat edin.[2]

2- Mü'minler, ancak Allah anıldığı zaman yürekleri titreyen, ayetleri okununca imanları artan ve yalnızca Rablerine dayanıp güvenen kimselerdir.

3-Yine onlar, destekleşmeyi dayanışmayı ayağa kaldırırlar, kendilerine verdiğimiz rızıklardan infâk ederler/verirler.

[1] ENFAL: Sözlükte [N-F-L] kökünden gelir. Maştan, "karşılıksız olarak vermek, bağışta bulunmak" demektir. Birisine hakkından daha fazlasını vermek ***(tenfil);*** daha fazla namaz kılmak ***(tenejfül);*** töhmeti kabul etmemek, töhmetten sıyrılıp kurtulmak ***(intifâl);*** bağış, hibe ***(neft)*** kelimeleri bu köktendir... Görüldüğü gibi enfal, "bağışlar, hibeler" demek olup burada Bedir Savaşından sonra ele geçirilen ganimetler manasında kullanılmaktadır. Bu ganimetler ok, mızrak, kılıç, deve, at, esir vb. düşmandan ele geçirilen eşyalardı. Bunların nasıl bölüşüleceği ve kimin neyi alacağı konusunda Müslümanlar arasında tartışma çıkmış ve çekişmelere neden olmuştu. Enfal suresi işte bu soruna değinmekte; yer, zaman ve şahıs ismi vermemesinden de anlaşılacağı gibi her çağın Müslüman'ına çok önemli mesajlar vermektedir... Öte yandan Türkçe'de ***"Delikanlı çağımızdaki cevher I Yalvarmak, yakarmak nafile bugün" (C.*** S. Tarancı) mısrasında geçtiği gibi nafile kelimesi "yararsız, boşa giden, boş, işe yaramayan" (TDK) anlamında değildir. Bu nedenle "nafile namaz", boşa giden, işe yaramayan namaz demek olmaz. Bilakis "resmen" yükümlü olmadığı halde, hiçbir karşılık beklemeden, fazlasıyla yapılan anlamına gelir. Yapılan her hayırlı iş, zerre miktarı heba olmadan karşılığını bulacağına göre, nafileler de boşa gitmiş olmaz.

[2] Rivayete göre, Bedir Savaşından sonra sahabe arasında çekişmeye ve "aralarının bozulmasına" neden olan şey şudur: 1- Hz. Peygamberin ganimetleri savaşa katılmamış olanlara da vermesiydi. Bunlar muhacirlerden üç, ensardan da beş kişiydi: Hasta olan kızının yanında kalan Hz. Osman, Şam'dan gelen kervanı gözetlemeye

4- İşte gerçek mü'minler bunlardır. Rablerinden onlara büyük payeler, bağışlanma ve tükenmez bir rızık vardır.

5- GANİMET konusundaki bu tartışmalar, Rabbinin seni evinden hak yolunda savaşmak için çıkardığı zamanki itirazlara ne kadar da benziyor. O zaman da mü'minlerden birçoğu savaşmak istemiyordu.

6. Savaşın kaçınılmaz olduğu ortaya çıktıktan sonra bile, sanki göz göre göre ölüme götürülüyorlarmış gibi seninle tartışıp duruyorlardı.[3]

giden **Talha ve Said b. Zeyd,** geride vekil olarak bırakılan **Ebu Lübabe** ve **Asım,** bir yere haberci olarak gönderilen **Haris b. Hatip,** yolda hastalanarak kalan **Haris b. Es-Samit** ve **Huvat b. Cuveyr** idi. Bunlara da ganimetten pay verilince, itirazlar yükseldi ve tartışma çıktı. 2- Bedirde savaşan genç sahabeler, cephe gerisinde bekleyen yaşlı sahabelere ganimetten pay verilmesine itiraz ettiler; ve ganimetin kendilerinin hakkı olduğunu, yaşlıların bizzat vuruşmadığını söylediler. Bunun üzerine aralarında tartışma çıktı. Bu ayetler işte bu olay üzerine nazil oldu (Razi, İbn Kesir, Kurtubi).

[3] **BEDİR SAVAŞI:** Ayette anılan savaş, hicretin ikinci yılında gerçekleşen Bedir Savaşı'dır. Dolayısıyla Enfal suresinin hemen tamamı bu savaşla ilgili olduğu için savaş hakkında kısa bir özet yararlı olacaktır: Şamdan dönen **Ebu Süfyana** ait büyük bir kervanın, Mekke'ye dönmek üzere yola çıktığı ve birkaç hafta içinde Medine yakınlarında olacağı haberi alındı. **Hz. Peygamber** (s.a.v); Medine yakınlarından geçerken kervana saldırma niyetini ashabına açtı. Kervan, 1000 develik bir kervandı ve kırk kadar atlı tarafından korunuyordu. Mekke'nin yedi-sekiz tefeci bezirganından birisi olan **Ebu Süfyana** ait bu kervan çökertilirse, Mekke'deki düzen çok ağır bir darbe almış olacaktı. Fakat **Ebu Süfyan,** Şam'da böyle bir niyetin varlığından haberdar oldu ve Mekke'ye haber uçurarak gereken önlemin alınmasını istedi. Bunun üzerine Mekke çetesinin diğer elebaşlarından **Ebu Cehil** güçlü bir ordu toplayarak kervanın yardımına koştu. Kervan da, Medine'nin uzağından geçmek için alışılmış yolu değiştirerek kıyı bölgelerine yönelmişti. **Hz. Peygamber** (s.a.v)' in kervana saldırma niyetini, beklenmedik bir şekilde haftalar öncesinden duyurmasının plânlı bir taktik olduğu anlaşılıyor. Şöyle ki; Mekke çetesi ile nihaî bir hesaplaşma içine girilmesi için "açık arazide" onlarla karşılaşılması ve kozların paylaşılması gerekiyordu. Çünkü Medine'de belirsiz bir durum vardı ve sürekli saldırı endişesi içinde güvenlik sorunları yaşanıyordu. Bunun için **Hz. Peygamber** (s.a.v); "yılanı deliğinden çıkarmak için su dökme" taktiği uyguladı ve kervana saldırılacağı şayiası yayarak, Mekke'ye haber uçmasını ve müşriklerin açık araziye çıkmasını sağladı. Derken müşrikler yedi yüz deve, yüz atlı ve bin kadar savaşçıdan oluşan tepeden tırnağa zırhlı bir ordu ile Bedir denilen kuyuların yanına kadar geldiler. Müslümanların ise yetmiş devesi, iki atı ve 312 savaşçısı vardı. Hal böyle olunca derhâl savaş şurası toplandı; ve çoğu sahabe böyle

7- Hatırlayın. Allah bu iki düşman topluluğundan bitinin elinize düşeceği konusunda size söz vermişti de, siz zayıf olanın elinize düşmesini istiyordunuz. Oysa Allah, sözleriyle hakkı yerleştirmek ve kâfirlerin kökünü kazımak istiyordu.

8- Günaha batmış olanlar, istemese de hakkın gerçekleşmesi ve sahte olanın sahteliğinin ortaya çıkması için bu gerekliydi.[4]

9- Hatırlayın. Siz Rabbinizden yardım istiyordunuz. O da, "Peş peşe gelen bin melek ile size yardım edeceğim" diyerek duanızı kabul etmişti.

10- Allah, bu yardımı sadece müjde olsun ve onunla kalbiniz yatışsın diye yapmıştı. Zaten yardım, yalnız Allah'tandır. Allah çok güçlüdür, çok bilgedir.

11-Yine hatırlayın, o zaman kendinize güveninizi artırmış;[5] sizi temizlemek, şeytanın verdiği pis fısıltıyı gidermek,

bir güce karşı konulamayacağını, dolayısıyla Medine'ye dönmenin hayırlı olacağını ileri sürdü. Kimileri de kervan için yola çıktıklarını, savaşın bir anlamının olmadığını savunuyordu. Fakat **Hz.** Peygamber ve **Hz.** Ömer başta olmak üzere ileri gelen sahabelerin savaş yanlısı konuşmaları Müslümanları cesaretlendirdi. Gün, bölgede iki bin yıldır rekabet halinde olan son, Rum-Sasani savaşının yapıldığı günle aynı gündü. Bir çağı bitirecek ve yepyeni bir çağ başlatacak büyük çıkış başlamak üzereydi. Bir tarafta Rum-Sasani çekişmesi son demlerini yaşarken, çölün ortasında yepyeni bir tarihin ilk sayfaları açılmak üzereydi. Bu, Müslümanların ilk savaşıydı. Yeni hareket, dünyaya adını kervan basarak değil, açık alanda meydan savaşı vererek ve ölümüne bir cenkle, âdeta "meydan okuyarak" duyurmak ister gibiydi. Nitekim öyle de oldu. Bedir ovasında karşılaşan iki ordu kıyasıya savaştı. Sonuç, müşrikler için tam bir hüsrandı. Ağır bir yenilgi ile savaş alanından çekildiler. Bedir ovası "Allahuekber" sesleriyle çınlarken, Sasaniler de Rumlara yenilmişti. İleride, her ikisini de tarihe gömecek ümmetin doğuşu başlamıştı. Dünyanın iki büyük gücü tarihten çekilirken, çölün içlerinde yeni bir tarih yazılıyordu...

"Üç yüz on iki kişi ile ovaya çıktık
Yenilsek bir daha olmayacaktık
O gün toprağı titrettik "lehülmülk" dedik.
Ovalar bile anladı da
Bir insan anlamadı bizi? (İ. Eliaçık/Tarihe Not şiirinden)

[4] Bu iki ayet (7-8); Bedir Savaşıyla İslam'ın sesini dünyaya duyurmanın, "kervan basarak" değil, açık alanda "mertçe savaşarak" olması gerektiğinin delilidir. Çünkü dikkat edilirse, Müslümanlardan kimileri "zayıf olanın" yani Şamdan topu topu kırk atlıyla dönen Ebu Süfyan kervanının basılmasını isterken; Allah, Mekke'den bin atlıyla çıkan donanımlı Ebu Cehil ordusuyla karşılaşılmasını, "hakkın ortaya çıkması ve sahte olanın sahteliğinin belli olması için" onlarla vuruşulmasını istiyor...

[5] Harfi harfine: "Sizi kendisinden bir eminlik olmak üzere hafif uyku ile

sizi tek yürek haline getirmek ve ayaklarınızı yere sağlam bastırmak için üzerinize gökten yağmur indirmişti.

12- Hani Rabbin meleklere: "Hiç kuşkusuz Ben iman edenler/güvenenlerle birlikteyim. Haydi iman edenlere/ güvenenlere destek olun. Ben, kâfirlerin yüreğine korku salacağım; vursunlar boyunlarını, kessinler ellerini!" diye vahyetmişti.

13- Bu akibet, onların Allah'a ve peygamberine karşı gelmelerinden ötürüdür. Kim Allah ve elçisine karşı gelirse, bilsin ki Allah, azabı çok şiddetli olandır.

14- İşte bu yenilgi, size Allah'ın azabı! Şimdilik onu tadın! Kâfirleri bir de cehennem azabı bekliyor.

15- EY İMAN EDENLER! Düşman ordularıyla karşılaştığınız zaman sakın arkanızı dönüp kaçmayın!

16- Taktik geri çekilme[6] veya mevzi değiştirme[7] durumları dışında kim öyle bir günde savaştan kaçarsa, bilsin ki o Allah'ın öfkesini çekmiştir. Onun yeri cehennemdir. Gidilecek ne berbat bir yerdir orası!

17- Onları siz öldürmediniz, Allah öldürdü. Attığın zaman da sen atmadın, Allah attı. Bu imtihan, iman edenleri/ güvenenleri iyiliklerle sınamak içindi. Allah her şeyi işitiyor, her şeyi biliyor.[8]

18- İşte böyle... Allah kâfirlerin tuzağını bozar.

19- Eğer fetih istiyorsanız, işte size fetih! Eğer vazgeçerseniz, sizin için daha hayırlı olur. Eğer dönerseniz, Biz de döneriz. Kalabalıkların size hiçbir faydası yoktur. Allah iman edenler/ güvenenlerle beraberdir.[9]

20- Ey iman edenler/güvenenler! Allah'a ve peygamberine itaat edin. İşittiğiniz halde O'ndan yüz çevirme-

bürümüştü." Ayette geçen ***[en-nuâs],*** "iç huzuru, sükunet" manasında Türkçe'de "kendine güveni gelmek" dediğimiz şeydir. Araplar bunu ifade etmek için "hafif uyku basmak, uyuklamak" anlamında mecazî olarak ***[en-nuâs]*** kelimesini kullanırlardı (Rağıb).

[6] Harfi harfine: "Tekrar savaşmak için bir tarafa çekilme..."

[7] Harfi harfine: "Diğer bölüğe ulaşıp mevzi tutma..."

[8] Kur anın geneli böyle olmakla beraber, özellikle savaş olup bittikten sonra nazil olan bu ayetlerdeki "Biz" diyen üslûbuna dikkat ediniz: **"Onları siz öldürmeniz, Biz öldürdük. (Düşmanın üzerine ok veya toprak) attığın zaman da sen atmadın, Biz attık!"** Burada Allah olayın gerisinde, ilerisinde, aşağısında veya yukarısında değil, bizzat içindedir; fakat hiçbir yerde görünmemektedir. **Mevlana** nın Mesnevisinde geçen örnekteki "elif" (Bir)'in, kiminde "vav", kiminde "gaf", kiminde "nun" şeklinde "bütün harflerin" içinde olması ve fakat hiçbirinde görünmemesi gibi. Her şey Onun ***(Huve)*** içindedir, fakat O ***(Huve)*** hiçbir yerde görünmez.

[9] Bu ayette, hitabın kime yönelik olduğu konusunda iki görüş var: 1- Burada hitap kâfirlere yöneliktir. **Ebu Cehil**'in Bedire çıkarken; "Allah'ım! İki ordunun en yüce ve üstün olanına, iki gurubun en doğru yolda olanına, iki cemaatin en şerefli olanına, iki dinin en üstün olanına yardım et!" duasına cevaptır (Hasan el-Basri,

yin.

21. Kulak vermedikleri halde "tamam anladık" diyenler gibi olmayın.

22- Allah katında yerde yürüyen canlıların en kötüsü, aklını kullanmayan sağırlar ve dilsizlerdir.[10]

23. Allah onlarda iyi bir hal görseydi, duyurmasını duyururdu. Ama yine de inatlarından yüz çevirip eski hallerine dönerlerdi.

24- Ey iman edenler/güvenenler! Hayat verecek şeylere sizi çağırdığı zaman, Allah ve elçisine uyun. Bilin ki Allah, kişi ile kalbi arasına girer. Dönüp dolaşıp huzurunda toplanacaksınız.[11]

Mücahid, Suddi). Bu durumda mana; "Ey kâfirler! Fetih (zafer) istiyordunuz, işte size zafer! Demek ki kalabalıkların size bir faydası yoktur. İşte gördünüz; Allah bu iki guruptan mu minlerle beraberdir, doğru yolda olanlar onlardır. Eğer kâfirlikten dönerseniz, biz de size azap etmekten döneriz." şeklinde olur. 2- Burada hitap mü-minleredir. **Hz.** Peygamber'in (s.a.v); "Allah'ım bize zafer (fetih) nasip etmezsen bu günden sonra sana yeryüzünde ibadet eden kimse kalmayacak!" duasına cevaptır (Razi, Kadı Abdülcebbar). Bu durumda mana; "Ey müminler! Fetih (zafer) istiyordunuz, işte size zafer! Demek ki kalabalıkların size bir faydası yoktur. Yardım ancak Allah'tan gelir. Bu nedenle aranızdaki ganimet çekişmesini bırakın. Eğer çekişip durmaktan vazgeçmezseniz, Biz de yardım etmekten ve sizinle beraber olmaktan vazgeçeriz." şeklinde olur... İkinci görüş tercihe şayandır. Çünkü baştan beri ve bu ayetten sonra da hitap kâfirlere değil, müminleredir. Bağlam tamamen müminlerle ilgilidir. Ayetin öncesinde ve sonrasında hitabın müminlere yönelik olduğu gayet açık bir şekilde görülüyor. Şu halde, aradaki bu tek ayetin kâfirlere yönelik olduğunu varsaymak, anlatım bütünlüğünü bozmaktadır... Esasında burada ana tema ne savaştır, ne de ganimetlerdir. Bilakis Kuran, bu ilk savaşla, âdeta tarihin önüne çıkan müminlerin "saf bir yürek temizliği" *{Mas)* içinde olup olmadıkları ile ilgilenmektedir. Öyle görünüyor ki denmek istenen şudur: " Şu bir avuç inanmış adam, kokuşmuş dünyayı kurtarmak için ortaya çıktı. Eski dünyanın ganimet sevdalarına kendini kaptırmamalı. Zaten et kokmuş, tuz da kokmamalı. Saflığını ve yürek temizliğini yitirmemeli. Son derece idealist olmalı. Büyük insanlık ülküleri peşinde koşmalı..." Bir Türkçe şiir mısrasında geçtiği gibi, ***"Güzel sevmeye geldik ekmek yemeye değil"*** (Neyzen Tevfik).

[10] Yani: Sizler sıradan insanlar gibi duyarsız olamazsınız. Söyleneni duymayan sağırlar ve söyleyeceği bir şey olmayan dilsizler gibi olamazsanız. Aklı ve vicdanı donmuş insanlar gibi yaşamazsınız. Körkütük bir ganimet davası peşinde koşamazsınız. Allah sizi insanlığın yüz akı yapmak istiyor. Vicdanın ve merhametin dile gelen soylu sesi yapmak istiyor. Bunun için üzerinizde titriyor. Tertemiz kalmanızı, içinize dünya sevdasının girmemesini istiyor. Sizi ganimet için çekişip duran insanlar olarak görmek istemiyor.

[11] Yani: Ey iman edenler/güvenenler! Allah ve elçisi sizi hayat verecek şeylere

25- Fitne konusunda çok duyarlı olun. Çünkü fitne bir kez çıktı mı, içinizden sadece zulmedenlere erişmekle kalmaz. Biliniz ki Allah'ın azabı şiddetlidir.

26- Hatırlayın. Bir zamanlar memleketinizde zayıftınız, kayda değer hiçbir gücünüz yoktu. Bir solukta silinip gitmekten korkuyordunuz.[12] Şükredesiniz diye Allah size yer yurt verdi; yardımıyla sizi güçlendirdi ve size temiz rızıklar ihsan etti.

27- Ey iman edenler/güvenenler! Allah'a ve Peygamber'e hainlik etmeyin. Size verilmiş emanetlere ihanet etmeyin. Sizler bilinçli insanlarsınız.

28- Biliniz ki mallarınız ve çocuklarınız birer imtihan vesilesidir. Asıl büyük mükâfat Allah'ın katındadır.

29- Ey iman edenler/güvenenler! Eğer Sakınırsanız size, doğru ile yanlışı ayırma yetisi verir; suçlarınızı örter ve sizi bağışlar. Çünkü Allah büyük lütuf sahibidir.[13]

30- HANİ kâfirler seni hapsetmek, öldürmek yahut sürgün etmek için plânlar kuruyorlardı. Onlar plân kurup dururken, Allah bütün plânlarını boşa çıkarttı. Çünkü bütün hesaplar Allah'tan döner.[14]

31- Onlara ayetlerimiz okunduğu

çağırdığı zaman, birer sağır ve dilsiz kesilmeyin. Duyarlı olun, çevrenize tepki verin. Sadece kendini düşünen, kendi asudeyse dünya yansa aldırış etmeyenler gibi olmayın. Siz kalpsiz dünyanın kalbi, aklı ve vicdanı donmuş insanlığın vicdanı olacaksınız. Allah ve elçisi size hayat verecek bir inanca, bir eyleme çağırıyor: İman ve cihat! Çünkü hayat iman ve cihattır; Allah yolunda, hak ve adalet uğrunda bıkmadan, usanmadan çalışmak... Sizi, yeryüzünde sürünüp duran sağır ve dilsiz birer böcek olmaktan kurtaracak olan budur! Bunun için Allah ve elçisi, kendi etrafınıza ördüğünüz bencillik duvarlarını yıkıp erdemin aydınlık ufuklarına çağırıyor. Gördüğünü ele geçiren, bulduğunu yiyen, "hep bana hep bana" diyerek yaşayan küçük insanların dünyasından; gördüğü ile yetinmeyen, bulduğunun ötesine geçmeye çalışan, hep daha iyisini ve hep daha ötesini arayan büyük insanların dünyasına çağırıyor. Siz, daha ilk savaşta gördüğü ganimete, daha ilk savaşta ele geçirdiği esirlere tamah eden, bunun yüzünden birbirine küsen küçük insanlar olamazsınız...

[12] Harfi harfine: "İnsanların sizi tutup kapmasından korkuyordunuz."

[13] Yukarıdaki pasajda yer alan ayetler (15-29); pasajın orta yerine (24.) yerleştirilen, "Allah ve elçisinin hayat veren çağrısının" ne yapıldığı zaman gerçekleşmiş olacağını gösteriyor: Allah yolunda cihat, yiğitlik, mertlik, savaştan kaçmamak (15-6); "her şeyin içinde fakat hiçbir yerde görünmeyen Allah" bilinci ile dopdolu yaşamak (17); mal-mülk ve ganimet davasının değil, yüce değerlerin adamı olmak; Allah'ın, ancak ve sadece bu yüce değerlerin yanında olduğunu ve bunlardan dönenlere O'nun da döneceğini bilmek (19-20); aklını kullanamayan sağır ve dilsiz hayvanlar gibi değil, aklı ve vicdanı diri, duyarlı, fedakâr, erdemli insanlar olmak (22-23); Allah'a giden yolun kalplerden, gönüllerden, vicdanlardan geçtiğini, Allah'ın ve peygamberin

zaman: "Tamam duyduk. İstesek biz de bunun benzerini söyleyebiliriz. Bu, öncekilerin masallarından başka nedir ki." dediler.

32- Hani o kâfirler bir zaman da, "Ey Allah'ım! Eğer bu Kitap senin katından gelmiş bir gerçekse, üzerimize gökten taş yağdır yahut bize elem verici bir azap yolla!" demişlerdi.

33- Oysa sen onların içinde olduğun sürece, Allah onlara azap edecek değildir. Keza onlar af diledikleri sürece de, Allah onlara azap edecek değildir.

34- Öte yandan, Mescid-i Haram'ın gerçek sahipleri olmadıkları halde iman edenleri/güvenenleri oraya sokmazken, Allah onlara ne diye azap etmeyecek? Oranın gerçek sahipleri, sakınanlardan başkası değildir. Fakat onların çoğu bunu algılayamaz.

35- Onların, Allah'ın Evi yanındaki duaları, ıslık çalmak ve el çırpmaktan başka bir şey değildir. Böyle kâfirlikler yapıp duruyordunuz, tadın şimdi azabı!

36- Hiç kuşkusuz kâfirler mallarını, insanları Allah yolundan alıkoymak için harcıyorlar. Daha da harcayacaklar. Fakat sonunda bu, onlara yürek acısı olacak ve sonuçta yenilmekten kurtulamayacaklar. Kâfirlikte ısrar edenlerin hepsi cehennemi boylayacak!

37- Bütün bunlar, Allah'ın iyiyi kötüden ayırt etmesi ve bütün kötüleri üst üste yığıp cehenneme doldurması içindir. İşte onlar, kaybedenlerin ta kendileridir.

38- O kâfirlere söyle: "Düşmanlıktan vazgeçerlerse, geçmiş günahları bağışlanacak. Yok devam ederlerse, öncekilerin hali gözlerinin önündedir."

39- Baskı, zulüm ve zorbalık[15] kalkıncaya ve din tümüyle Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın! Eğer son verirlerse, Allah yaptıklarını çok iyi görüyor.

40- Eğer vazgeçerlerse bilin ki Allah sizin yârinizdir. O ne güzel yâr, ne güzel yardımcıdır![16]

41- BİLESİNİZ Kİ, ganimet olarak her ne ele geçirirseniz geçirin, bunun beşte biri Allah'a, peygamberine, gariplere, öksüzlere, yoksullara ve sokakta

hayat veren çağrısının esas itibariyle oraları diriltmeye yönelik olduğunu, bunun için Allah'ın kişi ile kalbi arasına girdiğini unutmamak (24); lüzumsuz çekişmelerden, boş tartışmalardan, insanları birbirine düşürecek fitne fesat işlerinden uzak durmak (25); başlangıçta güçsüz olunsa da saf bir yürek temizliği içinde olunmaya devam edildiği takdirde, Allah'ın yardımının gecikmeyeceğini bilmek (26); malın-mülkün ve ganimetin geçici olduğunu, bunlar için kimsenin kalbini kırmamak gerektiğini, vefa, dostluk, kardeşlik, güven, emanete riayet gibi asıl değerlerin bunlar olduğunu hiç aklından çıkarmamak (27-28)... İşte Allah ve elçisinin hayat veren çağırışı budur. Her kim bu çağrıya kulak verirse hayat bulur, canlanır, dirilir. Her kim de buna kulak asmazsa, sağır ve dilsiz böcekler gibi sürünür durur...

[14] Harfi harfine: "Allah plan kuranların en hayırlısıdır."

[15] FİTNE: Bkz. 17/73. ayet dipnotu.

[16] Bu pasajlardaki ayetler (30-40); Bedir Savaşının "esas" nedenini açıklıyor. Şöyle ki: Mekke'deki Allah'ın evi Kabe etrafında, Tanrı ve din istismarına dayalı bir düzen

kalmışlara[17] aittir. Eğer Allah'a ve o doğru ile yanlışın ayrıldığı, iki ordunun birbiri ile karşılaştığı gün kulumuza indirdiğimize inanıyorsanız, bu böyledir. Allah'ın her şeye gücü yeter.

42- Hatırlayın. Siz Bedir vadisinin bir ucunda, onlar da öteki uçundaydılar. Kervan da sizden daha aşağıdaydı. Eğer siz sözleşmiş olsaydınız bile, zamanlamasını bu kadar denk düşüremezdiniz.[18] Oysa Allah, herkes eteğindeki taşı döksün, gerçekler ortaya çıksın ve böylece hak yerini bulsun istiyordu.[19] Allah her şeyi kesinlikle işitiyor, her şeyi biliyor.

43- Hatırlasana. Allah rüyanda sana onları az göstermişti. Eğer onları sana çok gösterseydi, yılgınlığa düşecek ve savaş hakkında tartışıp duracaktınız. Fakat Allah sizi bundan kurtardı. Allah

hüküm sürmektedir. Bu düzeni elinde tutan yedi-sekiz tefeci bezirgan vardır. Bunlar, Mekke'de ortaya çıkan ve bu istismara bir son vermek isteyen öksüze (s.a.v) ölüm, sürgün ve hapis gibi her tür ezayı reva görmüşlerdir (30). Üstelik bunlar, Allah'ın ayetlerine, "Ne var bunda, biz de bunun gibisini yazarız. Bu eskilerin masalından başka bir şey değildir. Eğer bunlar gerçekten Allah'ın ayetleri ise gökten üzerimize taş yağdırsın bakalım" diye de iyiden iyiye küstahlaşmaktadırlar (31-32). Mescit-i Haram'ın, o Allah'ın evinin gerçek sahipleri olmadıkları halde iman edenleri/güvenenleri Sakınmak ve O'nu hakkıyla sevip sayarak bunun gereklerini yapmak ***(takva)*** dışında bir amaçları olmayan gerçek sahiplerini oraya sokmamaktadırlar (34). Allah'ın evini zorbalıkla ele geçirmiş olan bu güruh, üstelik dua ve namaz diye de ıslık çalıp el çırparak ibadet ettiğini sanmaktadır (35). Allah'ın evine hizmet etme adı altında insanları Allah'ın yolundan alıkoymaya çalışmakta ve bunun için de hiçbir masraftan kaçınmamaktadırlar (36). Şimdi, iyinin kötüden, doğrunun yanlıştan ayrılması için bir fıırkan gerekmektedir. Cehennemin boş yere olmadığının gösterilmesi icap etmektedir (37). Eğer bu Mekke çetesi Allah'ın evini istismar konusu yapmaya bir son vermezse, dünya (savaş, afet) ve ahiret (cehennem) azabı yakalarını bırakmaz (38). Eğer iyilikten, güzellikten anlamaz, inatla direnir ve şehri işgal ve istismardan vazgeçmezlerse, iman edenlere/güvenenlere düşen, bu baskı, zulüm ve zorbalık ***(fitne)*** ortadan kalkıp din (burada adalet,) tam anlamıyla sağlanıncaya kadar bunlarla savaşmaktır (39)... Demek ki, bu pasajdan çıkan sonuç bugün için şu olmaktadır: Allah'ın evi Kabe'nin bulunduğu; şehirlerin anası Mekke başta olmak üzere dünya, zâlimlere, zorbalara, despotlara, tiranlara kalacak değildir! Yedinci yüzyıl Mekke (Kabe) işgalcilerine söylüyorum; dünyanın geri kalan tüm şehirlerinin işgalcileri, zorbaları, zâlimleri siz anlayın!

[17] İBNU'S-SEBİL: Bkz. 59/7. ayet dipnotu.

[18] Harfi harfine: "Eğer siz sözleşmiş olsaydınız zamanı konusunda ihtilafa düşerdiniz."

[19] Harfi harfine: "Fakat Allah, işlenmesi gerekli olan emri yerine getirmek için böyle yaptı. Ta ki helak olan kişi apaçık bir delilden ötürü helak olsun, diri kalan kişi de yine apaçık delilden ötürü hayatta kalsın." Bu cümle, bazı müfessirlere göre

sinelerin ta özünü bilir.

44- Allah, düşmanla karşı karşıya geldiğiniz zaman onları sizin gözünüzde, sizi de onların gözünde küçültüyordu. İş olacağına varsın istiyordu. Unutma ki bütün iş ve oluş Allah ile olup biter.[20]

45- Ey iman edenler/güvenenler! Düşmanla karşılaştığınızda direnin ve Allah'ı çok anın ki başarıya erişesiniz.

46- Allah ve elçisine itaat edin, birbirinizle çekişmeyin. Yoksa cesaretiniz kırılır yılgınlığa düşersiniz. Birbirinize katlanın, çünkü Allah sabredenlerle beraberdir.

47- İnsanların gözlerini kamaştıran bir gösteriş ile debdebe içinde yerlerinden çıkıp gelen o kâfirler gibi olmayın. Çünkü onlar Allah yolundan alıkoymak için uğraşıyorlardı. Allah onların yaptıklarını çepeçevre kuşatmıştır.

48- Hani şeytan onlara yaptıklarını güzel göstermiş ve; "Bugün hiç kimse sizin karşınızda duramaz. Ben de yakınlarınızda olacağım." demişti. Fakat iki ordu karşılaşınca hemen kıvırdı da, "Benden uzak durun, sizin görmediğiniz şeyler görüyorum. Allah'tan korkuyorum, Allah'ın azabı çok şiddetlidir." demişti.

49- Bu arada münâfıklar/infâk etmeyenler ve kalplerinde hastalık bulunanlar da, "Bunları, dinleri bu havalara sokuyor." diyorlardı.[21] Oysa kim Allah'a dayanırsa bilsin ki, Allah'tır güçlü olan, bilge olan.[22]

50- O KAFİRLERİ ölünce ne bekliyor bir görseydin; melekler yüzlerine ve arkalarına vurarak, "Tadın yakıcı aza-

mecazdır (Zemahşeri, İbn Kesir elen naklen İbn İshak). Anlatılmak istenen, Türkçe'de "eteğindeki taşı dökmek, hak yerini bulmak, gerçeklerin gizli kalmaması, ortaya çıkması" deyişleriyle ifade ettiğimiz manadır.

[20] Harfi harfine: "Bütün işler Allaha rucu eder."

[21] Dikkat edilirse bir önceki ayette (47); karşı tarafın, yurtlarından büyük bir debdebe içinde çıktıkları; şeytanın onlara "Sırtınız yere gelmez, size kimse karşı koyamaz!" diye gurura kaptırdığı (48) ifade edilmekteydi. Bu ayette de (49) münafıklar ve kimi hastalıklı tiplerin, mu minler için; "Bunları dinleri gurura kaptırmış. Onları öyle bir havaya sokmuş ki, bir maceranın peşinden gidiyorlar. Yok olacak zavallılar. .." dedikleri aktarılıyor ve arada esas mesaj veriliyor. "Çünkü kâfirler Allah yolundan alıkoyuyor." "Oysa kim Allaha dayanırsa bilsin ki Allah çok güçlü ***(aziz)*** ve çok bilgedir, ***(hakîm)"*** Yani yine savaşın seyri anlatılırken, "Sakınma duygusu" ***(takva)*** oluşturmaya yönelik bir hitap... Öyle anlaşılıyor ki Kuran o günkü dünyaya "Mekke" üzerinden meydan okuma anlamına gelen bu olaya (Bedir Savaşı) çok büyük önem veriyor. Ayette geçen münâfıkların/infâk etmeyenlerin ve hastalıklı tiplerin, **"Bunları, dinleri bu havalara sokuyor (gururlandırıyor)."** sözleri, bugün için çok tanıdık olduğumuz. "Bunlar maceraperest adamlar. Hayal dünyasında yaşıyorlar. Dünyayı karşımıza alamayız. Bizi yaşatmazlar; ekonomimizi çökertirler, mahvoluruz." lâflarına ne kadar da benziyor. Buna karşın Kuranın mesajı, ısrarla

bı!" diyecekler.

51- Kendi ellerinizle yapıp getirdiklerinizin karşılığıdır bu; yoksa Allah kullarına asla zulmetmez.[23]

52- Bunların sonu, Firavun hanedanı ve onlardan öncekiler gibi olacak. Onlar da Allah'ın ayetlerine kâfirlik etmişlerdi de Allah onları günahları ile birlikte kıskıvrak yakalamıştı. Allah güçlüdür, karşılığı çok çetindir.

53- Bu böyledir. Çünkü bir millet kendini değiştirmedikçe, Allah da onların halini değiştirmez. Allah her şeyi işitiyor, her şeyi biliyor.

aynı temaya odaklanıyor: KORKMA! ALLAH VAR!

[22] Bu bölümdeki ayetlerde (41-49) Bedir Savaşının oluşum ve gelişim seyri son derece çarpıcı bir üslûpla ele alınıyor. Bunları anlatmaktan maksadın, savaşın bir özetini vermek olmadığını görüyoruz. Yani burada savaş hakkında "bilgi" verümiyor. Bilakis bütün amaç, "bilinç" oluşturmaya yönelik, Allah bilinci... Allah'ın her şeyin içinde olduğu; iş ve oluşun, bütün taraftarıyla birlikte bu "içinde oluşun" bir tarafını teşkil ettiği... Öyle ki Allah, savaşın patlak vereceğini bilirlerse bundan vazgeçerler diye onlara bunu unutturmakta (42); kendilerine güvenleri gelsin diye uyku bastırmakta (11); peygambere rüyasında düşmanı az göstermekte (43); hatta karşı karşıya gelince savaşa heveslensinler diye tarafları birbirine az göstermekte (44); iş olacağına varsın istemektedir (44). Sanki her iki tarafı da, Bedir ovasına doğru adım adım itelemektedir... Doğrusu bu çok enteresan bir üslup, son derece çarpıcı bir dildir... Burada sanki şöyle bir durum var: **Olaylar oluyorken, Allah'ın takdiri de gerçekleşiyor olmaktadır.** İlişki, birinin bitip diğerinin başlaması şeklinde fasılalı değil, hemdemdir (aynı anda, senkronize). Balıklar yüzdükçe denizin, deniz hareketlendikçe balıkların hareket halinde olması gibi... Bu ayetler yedinci yüzyılda gerçekleşmiş bir savaşı anlatıyor gibi görünüyor; ama gerçekte insanoğlunun zihin ve duygu dünyasında "Allah"ın nerede ve nasıl bir şey olduğunun "bilincini" uyandırmaya çalışıyor...

[23] ***"Kader senin dediğin yolda şer e bühtandır***
Tevekkülün hele hüsran içinde hüsrandır.
Kader imanın farzlarına dâhil... Amenna...
Fakat yok onda senin sapmış olduğun mana
Kader; şartları mevcut olup ta meydanda
Zuhura gelmesidir mümkinatın ayanda." (M. Akif/Safahat)

"Kadermiş" öyle mi? Hâşâ, bu söz değil doğru
Belânı istedin, Allah ta verdi, doğrusu bu
Talep nasılsa tabiî netice öyle çıkar
Meşiyyetin sana zulmetmek ihtimali mi var? (M. Akif/Safahat)

[24] Bu ara pasajda (50-55); gündelik ortamdan bir an için uzaklaşarak, dikkatleri tarihe çekiyor. Mekke'de yürütülen mücadelenin tarihi sürekliliğine vurgu yapıyor. Eski Mısır firavunları ve onlara karşı çıkan **Musa** ile **Muhammed** arasındaki köp-

54- Evet bunlann sonu, Firavun hanedanı ve onlardan öncekilerin sonu gibi olacak. Onlar Rabblerinin ayetlerine, yalan demişlerdi. Biz de onlan, günahtan ile birlikte helak etmiştik ve Firavun hanedanını boğmuştuk. Hepsi de zâlimdi onlann.

55- Allah katında, yeryüzünde yürüyen canlıların en kötüsü kâfirlerdir, onlar güvenmezler. [24]

56- KENDİLERİYLE antlaşma yaptığın halde, Allah'ın öfkesini çekmekten sakınmadıkları için her defasında antlaşmalarını bozanlara gelince.

57- Eğer savaş alanında onlarla karşılaşırsanız, onlara öyle ağır bir darbe indirin ki cümle âleme[25] ibret olsun.

58- Keza, antlaşma yaptığın bir topluluğun antlaşma hükümlerini tek yanlı ihlâl ettiklerine dair elinde kanıtlar varsa, sen de karşılıklılık ilkesi gereğince antlaşmayı bozduğunu taraflara bildir. Allah, sözünün eri olmayanları sevmez.[26]

59- Kâfirler yakayı kurtardıklarını sanmasınlar. Çünkü onlar, Bizi aciz bırakamazlar.

60- Düşmana karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet hazırlayın ve askeri hazırlıklar yapın.[27] Böylece hem Allah'ın, hem sizin düşmanlarınızı ve saldırgan niyetler taşıyan daha başkalarını caydırmış olursunuz.[28] Allah yolunda ne harcarsanız, size eksiksiz ödenir, asla haksızlığa uğratılmazsınız.

61- Eğer onlar barışa yanaşırlarsa, sen de yanaş ve sadece Allah'a dayan. O her şeyi işitiyor, her şeyi biliyor.

62- Fakat niyetleri sadece seni oyalamaksa şunu bil ki, Allah sana yeter. O'dur seni yardımıyla ve iman edenler/güvenenlerle güçlendiren.

63-Allah o iman edenleri/güvenenleri tek bir yürek haline getirmiştir.[29] Dünyayı önlerine yığsan, yine de onları birbirine ısındıramazdın.[30] Fakat Allah onları birbirine sevdirdi. Allah çok güçlüdür, çok bilgedir.

rüler kuruyor. Bu mücadelenin, kadim bir damarın yeniden diriltilmesinden başka bir şey olmadığı hatırlatılıyor. Tarihi tekerrürden ibaret görenlere adeta, "Hiç ibret alınsaydı tekerrür eder miydi?" diye soruyor...

[25] Harfi harfine: "Arkalarında olanlar ibret alsınlar."

[26] Rivayete göre bu üç ayette (56.57.58) adı geçenler, Yahudi Kurayza kabilesi idi. Bunlar Medine'ye gelince, Hz. Peygamberle (s.a.v) karşılıklı saldırmazlık antlaşması imzalamışlardı. Ancak Bedirde bunu bozarak düşmanla işbirliği yapmışlardı. Ardından tekrar antlaşma imzalamışlar, fakat çok geçmeden yine Hendek Savaşı ndaki düşman koalisyonu ile işbirliği yapmaktan çekinmemişlerdi (İbn Abbas).

[27] Harfi harfine: "Bağlanıp beslenen atlar hazırlayın."

[28] Harfi harfine: "Sizin bilmeyip de Allah'ın bildiği daha başkalarını korkutmuş olursunuz."

[29] Harfi harfine: "Kalplerini birleştirmiştir."

64- Ey Peygamber! Sana ve seninle birlikte olan inananlara Allah yeter!

65- Ey Peygamber! İman edenleri savaştan korkmamaları ve her tür ölüm korkusunu yenmeleri için yüreklendir. Eğer sizden güçlüklere göğüs germesini bilen yirmi kişi çıksa, iki yüz kişiyi tepeler. Eğer böyle yüz kişi olsa, bin kişiyi tepeler. Çünkü kâfirler, sonuçta birer kuru kalabalıktır.[31]

66- Ama yine de Allah size kolaylık gösteriyor, çünkü zayıf olduğunuzu biliyor. Şu halde sizden güçlüklere göğüs germesini bilen yüz kişi çıksa, iki yüz kişinin hakkından gelir. Eğer böyle bin kişi olsa, Allah'ın izniyle iki bin kişiye bana mısın, demez. Allah güçlüklere göğüs gerenlerle beraberdir.[32]

67- ÖLÜMÜNE[33] girdiği zorlu bir meydan savaşı sonucu değilse esir almak bir peygambere yakışmaz. Siz geçici dünya malını istiyorsunuz, hâlbuki Allah sizin için ahireti istiyor. Allah çok güçlüdür, çok bilgedir.[34]

68- Eğer Allah'ın önceden verilmiş bir sözü olmasaydı, aldıklarınızdan dolayı başınıza büyük bir azap çökerdi.[35]

69- Artık elde ettiğiniz ganimetten helâl ve temiz olarak yiyin. Sakının.

[30] Harfi harfine: "Yeryüzünde bulunan her şeyi verseydin, yine onların kalplerini birleştiremezdin."

[31] Harfi harfine: "Çünkü kâfirler fıkhetmeyen bir topluluktur."

[32] Yani: Sizden güçlüklere göğüs germesini bilen, dayanıklı, inançlı, azimli ve bahadır yirmi kişi bulunsa, on kat fazlasını (iki yüz) yenmesi içten bile değildir. Keza böyle bin kişi olsa, on katı (on bin) fazlasını alt edebilir. Fakat madem içinizden böyleleri çıkmıyor, hiç olmazsa sizden böylesi yüz kişinin bir kat fazlasını (iki yüz); böylesi bin kişinin de bir kat fazlasını (iki bin) tepeleyebileceğini unutmayın. Şimdi hangisine gücünüz yetiyorsa onu yapın. Unutmayın. Bir işe inanmak, dirençli olmak ve iyi hazırlanmak, zaferin yarısıdır (Ebu Müslim). Dikkat edilirse bu pasajda (56-66) konu, Medine'nin güvenliğini sağlamaya yönelik tedbirlere yöneliyor. Düşmana karşı hazırlıklı olunmasını, antlaşmalara bağlı kalınmasını, barış ve güvenliğin sağlanması için askeri hazırlıklar yapılmasını, daima uyanık olunmasını, "su uyur düşman uyamaz" ilkesinin esas alınmasını öğütlüyor. Buradan anlıyoruz ki savaşın, barış için kaçınılmaz olduğu anlar vardır. Bu anlar geldiğinde savaştan kaçınılmaması gerekmektedir: **"Hazır ol cenge, eğer istiyorsan sulh-u salah."**

[33] Bu pasajdaki ayetler (67-71); Bedir Savaşında ele geçirilen esirlere ne yapılması gerektiği hakkındadır. Rivayete göre, **Hz. Peygamberin** (s.a.v) yanına içlerinde kendi amcası **Abbas** ve amca çocuğu **Akil b. Ebi Talip**'in de bulunduğu yetmiş esir getirildi. **Hz. Ebubekir** bunların fidye alınıp serbest bırakılmasını teklif ederken, **Hz. Ömer** öldürülmelerini, **Abdullah ibn Revaha** da odunu bol bir ateşte yakılmalarını teklif etti. **Hz. Peygamber** bu teklifler, üzerine duygulanarak **Ebubekir**'i **İbrahim** ve **İsa**'ya, **Ömer**'i **Nuh** ve **Musa**'ya benzeten bir konuşma yaptı ve fidye alı-

Allah bağışlayıcıdır, sevgisi ve merhameti sonsuzdur.

70- Ey Peygamber! Elinizdeki esirlere söyle: "Eğer Allah kalbinizin yumuşadığını görürse mağlubiyet acısından daha hayırlısını size verir ve sizi bağışlar.[36] Allah çok bağışlayıcıdır; sevgi ve merhametle dopdoludur."

71- Eğer sana hainlik etmeye kalkarlarsa şunu çok iyi bilin ki, daha önce de Allah'a hainlik etmeye kalkışmışlardı. Fakat Allah onlara fırsat vermemiş, sizi üstün kılmıştı. Allah her şeyi bilir, çok bilgedir.

narak serbest bırakılmaları yönünde eğilim gösterdi. Bu bölümdeki ayetler bunun üzerine nazil oldu (Razi, İbni Kesir, Kurtubi). Dikkat edilirse ayetlerde fidye almanın kınanıp, **Hz.** Ömer'in görüşü doğrultusunda öldürülmeleri gerektiği yolunda bir görüş belirtilmiyor. Sonuçta esirlerin öldürülmemiş olması, Allah tarafından da Hz. Ömer'in teklifi doğrultusunda öldürülmesinin istendiği yorumunu geçersiz kılmaktadır. Bilakis hepsi birden eleştiriliyor ve bu tartışmanın kendisi mahkûm ediliyor. Kur'an, esirlere ne yapılacağı konusunda taraf olmuyor. Ömer'in teklifi doğru, Ebubekir'inki yanlış demiyor. Kur'an'ın odaklandığı şey, kendilerinden çok şey beklediği Bedir'e çıkan bu bir avuç insanın, "saf bir yürek temizliği içinde" olup olmadıklarıdır. Ganimet, ele geçirme, fidye, boyunlarını vurma, ateşte yakma vs. asıl bunlar için tartışıp durmalarına içerliyor. Âdeta; "Siz bunlar için savaşmadınız. Sizin davanız esir, fidye, ganimet, öldürme, yok etme vs. değil" demeye getiriyor...

[34] Yani: Ölümü göze alarak, yiğitçe ve mertçe giriştiği bir meydan savaşı sonucu olmadıkça bir peygambere esir almak yakışmaz. Savaşta yenilen taraf esir düşer; bu savaşın evrensel bir kuralıdır. Fakat bundan kişisel menfaat temin etmeye kalkmak, insanları köleleştirme amacı ile kullanmak doğru değildir. Zafer sarhoşluğu içinde elinize esir düşen insanları öldürmeyi veya onları para karşılığı serbest bırakmayı düşünebiliyorsunuz. Hâlbuki sizin saf adalet ve özgürlük savaşçısı olmanız gerekir. Böyle şeylere tenezzül etmemeniz gerekir. Size yakışan budur... (Allahu alem).

[35] Yani: Canı gönülden Allah'a iman eden, Onun yolunda yürüyen, canını ve malını bu yola adayanların olası bir takım hatalarını affedeceğine dair Allah'ın daha önce geçmiş bir sözü olmasaydı, sizi büyük bir azap tutardı. Şöyle ki: Siz Bedir ashabı, güçlüklere göğüs gerdiniz, savaş alanında ölümüne çarpıştınız. Büyük fedakârlıklar gösterdiniz. Fakat zafer sarhoşluğuna kapılarak hemen esir almaya, esirlerden dünya menfaati elde etmeye veya onları savaş bittiği halde öldürmeye kalkıştınız. İşte bu olmadı; büyüklüğünüze, kahramanlığınıza, mertliğinize gölge düşürdünüz. Fakat yine de sizin fedakârlığınızı zayi edecek değiliz. Bu tür yanlışlarınızı görmezden geliyoruz. Bakın Allah, dünyalık dürtüleri sizden tümüyle gidermek istiyor. Sizin çok temiz, saf ve idealist kalmanızı istiyor. Çünkü siz, insanlığı kurtarmaya adaysınız. Bu nedenle esirler hakkında düşündükleriniz size hiç yakışmadı. Allah bunları bağışlıyor sakın bir daha böyle şeylere tevessül etmeyiniz... (Allahu a'lem).

[36] Harfi harfine: "Eğer Allah kalplerinizde hayır olduğunu bilirse; O size, sizden alınandan daha hayırlısını verir ve sizi bağışlar."

72- İYİ DİNLEYİN! İman edenler,[37] hicret edenler,[38] Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihat edenler,[39] onlara kucak açıp yardım edenler... İşte bunlar, birbirlerinin can yoldaşıdır. İman edip de hicret etmeyenlere gelince, hicret edinceye kadar onlara karşı dostluğun gereğini yerine getirememekten dolayı siz sorumlu değilsiniz. Eğer onlar uğradıkları baskılar nedeniyle sizden yardım isterlerse, yaptığınız sözleşmeyi ihlâl etmeden onlara yardım etmek üzerinize borçtur. Allah, her ne yapıyorsanız görüyor.

73- Kâfirler birbirleriyle dayanışma içine giriyorlar. Eğer siz de dayanışma ve dostluk içine girmezseniz yeryüzünde baskı ve zorbalık artar, büyük zulümler olur.

74- İman edenler, hicret edenler, Allah yolunda cihat edenler, onlara kucak açıp yardım edenler... İşte bunlar gerçek mü'minlerdir. Bağışlanma ve en güzel rızıklar onlar için.

75- Bundan sonra iman edecek, hicret edecek ve sizinle beraber cihat edecek herkes sizdendir. Bu şekilde sevgi ve merhamet yumağı haline gelenler, artık Allah'ın kitabında birbirlerinin can yoldaşlarıdır! Allah her şeyi biliyor.[40]

[37] İMAN: Bkz. 103/3. ayet dipnotu.

[38] HİCRET: Sözlükte [H-C-R] kökünden gelir. Mastarı, "terk etmek, bırakmak, ilişkiyi koparmak, uzaklaşmak" demektir. Gün ortası sıcağında yürümek ***(ihcâr);*** göç ettirmek, sürgün ***(tehcir);*** göç etmek, bir yerden bir yere gitmek ***(muhaceret);*** birbirinden ayrılmak, birbirlerini terk etmek ***(tehâcur);*** göçmen ***(muhacir);*** terk edilmiş, uzaklaşılmış, ıssız ***(mehcur)*** vs. kelimeleri bu köktendir... Terim olarak, "baskı, zulüm ve zorbalıktan uzaklaşıp adil ve özgür bir ortamda yaşamak amacıyla anayurttan göç etmek" anlamına gelir. Özel olarak da, bu işi yedinci yüzyılda gerçekleştiren öksüz Muhammed (s.a.v) ve arkadaşlarının zulmün hâkim olduğu Mekke'den Medine şehrine tarihi göçüne işaret eder.

[39] CİHAD: Sözlükte [C-H-D] kökünden gelir. Mastarı, "olanca gücünü ortaya koymak" demektir. Bütün gücüyle çalışmak, içtihat etmek ***(ictihâd);*** savaş, cihat, cenk ***(cihâd);*** emek, çaba, meşakkat, güç, potansiyel ***(cehd);*** olanca gücünü ortaya koyan, çalışkan, içtihat eden ***(müctehid);*** savaşan, mücahit ***(mücâhid)*** vb. kelimeleri bu köktendir... Terim olarak; "baskı, zulüm ve zorbalığın ortadan kaldırılması, hak ve adalet ortamının tesisi için var gücüyle çalışmak, çabalamak" manasındadır. Esasında cihat, insanları Müslüman yapmak için savaşmak değil, bilakis Müslüman olabilecekleri adalet ve özgürlük ortamını tesis etme çabasıdır. Çünkü dinde zorlama yoktur ve kimse Müslüman olmak için zorlanamaz. Demek ki zulüm, baskı ve zorbalığın ortadan kaldırılıp adalet ve özgürlük ortamının sağlanması için bir çaba, uğraş verilmesi gerekmektedir. İşte cihat budur. Çünkü Kuranın yönlendirmesinden anladığımıza göre, dünyada savaşın gerekçesi iman-küfür değil, adalet-zulüm temel çelişkisidir. Cihat, işte bu zulüm-adalet çelişkisinin giderilmesine yönelik

tüm çabaların adı olmaktadır...

[40] Bu son ayete bizim yaptığımız meal ve tefsir, surenin bu son pasajının (72-75) birlik, beraberlik, dostluk, kardeşlik ve dayanışma mesajlarıyla bitmesi esprisine uygundur. Bu ayette, önceden Müslümanların birbirlerinin malına varis olabiliyorken, artık sadece akraba olanların (rahîm sahiplerinin) varis olabileceğinin düzenlediği ve dolayısıyla önceki miras hükümlerini nesh eden bir ayet olduğu klâsik görüşü isabetli görünmemektedir. Ayet, sureyi son derece coşkulu bir söylemle bitirmekte ve iman eden, hicret eden, onlara kucak açıp yardım eden ve cihat edenleri, sevgi ve merhamet yumağı haline gelmiş can yoldaşları (bazısı bazısına rahîm olanlar) ilân ederek bitirmektedir. Malın mülkün bölüşülmesiyle, mirasla vs. alakası yoktur... (Allahu a'lem).

***

03 - (98) AL-I IMRAN SURESİ

Medine'de inmiştir, toplam 200 ayettir. 35. ayette Al-i İmran (İmran Ocağı) olarak bilinen aileden yetişen Meryem, Zekeriya, Yahya ve İsa'nın yaşam öykülerinden; bu büyük ve köklü ailenin (ocağın) tevhit ve adalet mücadeleleri tarihinde bıraktığı derin izler ve hatıralarından bahsettiği için bu adı almış görünmektedir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- Elif, Lâm, Mim.

2-Allah'tan başka ilâh yoktur. Sonsuz yaşam kaynağı ve yarattıkları üzerine titreyendir.[1]

3- Önceki çağların vahiylerinden doğru namına ne kalmışsa sürdüren bu Kitabı, Tevrat'ı ve İncil'i hak olarak indiren O'dur.

4- Geçmiş çağlarda da insanlar doğru yolda yürüsünler diye doğru ile yanlışın yollarını göstrmişti. Allah'ın ayetlerini tanımayanları şiddetli bir azap bekliyor. Çünkü Allah çok güçlüdür, öç alandır.

5-Yerde ve gökte ne varsa hiçbir şey Allah'a saklı değildir.

6- Rahimlerde sizlere dilediği şekli veren O'dur. Başka tanrı yok, ancak O var! Güçlü O'dur, bilgelik O'ndadır.

7- Sana kitabı indiren O'dur. Bu kitapta, sağduyu sahibi herkesin ilk okuyuşta anlayabileceği ayetler[2] vardır;

[1] Harfi harfine: "Allah; Ondan başka 'ilâh' yoktur. O 'hayyu'l-qayyum«dur."

[2] MUHKEM: Sözlükte [H-K-M] kökusağlamca duran, engel olan" manasına geliyor. Araplar, "geri çevirdim, mani oldum" manasında ***ahkemet, hakemtu, hâkemtu*** diyorlar. Bunun için suçluyu suçundan men eden yargıç ***hâkim,*** atın başkaldırmasını önleyen gem ***hakemetul-licâm,*** kendisine saldıracak kimseleri men eden sağlam yapı ***binâun muhkemun,*** uygun olmayan şeyleri engelleyen sağduyulu, aklıselim düşünme ***hikmet*** demek oluyor. Demek ki muhkem ayetler, sağduyu sahibi, aklıselim düşünebilen kimselerin konuyu saptırmadan, başka yönlere çekmeden ve gizli niyet taşımaksınız ilk okuyuşta anlayabilecekleri ayetlerdir. Esasmda Kur anın, genel olarak insanların sağduyusuna hitap ettiğini görüyoruz. Türkçede sağduyu, "mantıklı ve doğru düşünme duyusu, doğruyu yanlıştan ayırma özelliği" anlamında sağ kalan duyu, hâlâ ölmemiş, diri, canlı kalan duyu anlamındadır. Bu, Kur an lisanında, Âdeme eşyanın ismini öğretme denilen şey olmalıdır. Yani yaratılıştan her insana verilen kavram üretme, eşyayı soyutlayarak kelimelerle ifade etme yeteneği... Her insan, yaratılıştan gelen bilgiyle suyu akışkan, taşı katı, pamuğu yumuşak, ateşi yakıcı olarak algılar. İşte bu, henüz kelimelere dökülmeyen, duyu halindeki algılamaya, dilbilimde "k dili" denmektedir. (Chomsky). Her insan, işte bu ortak algılamayı, önce kendi beyninden diline indirir. Bu, anadil dediğimiz şeydir. Oradan da diller arasında çeviri olur. Sağduyu, işte bu henüz "dilbilim" konusu haline gelmemiş algılama olmaktadır; "k dili" budur. Yani eşyayı, aynı insanî duyu ile algılama kabiliyeti... Örneğin İngiliz, Türk ve Arap; suyu önce bu yazılmayan k dilinde "akışkan" olarak algılar, bu hepsinde de aynıdır. Sonra buna, İngiliz ***"water***

kitabın ana temasını bunlar oluşturur, Bir de, benzetmeler yapılan dolaylı anlatımlar vardır.[3] Kalplerinde eğrilik olanlar, konuyu saptırmak ve keyiflerince yorumlamak için dolaylı anlatımlara göz dikerler. Hâlbuki, bu tür ifadelerde ne denmek istendiğini[4] ancak Allah, bir de ilimde derinleşmiş olanlar

Türk "sw", Arap "ma" der. İşte muhkem ayetler, doğrudan insanlardaki bu ortak duyuya, yani "k diline" hitabeden ayetlerdir. Bunlar kelimelere dökülünce, çeşidi anlam kaymalarına ve karışıklıklarına neden olur. Bu durumda, "k diline" tekrar tekrar dönmek icap eder. "K dilinden", yani sağduyudan veya vicdanın sesinden onay almayan söylemleri, insanlık vicdanı dışma atar. Bu anlamda sağduyu, dile dökülmüş olanın getireceği zorlukları, başka yönlere çekmeyi sürekli engeller, vicdanı sağlam ve diri tutar. Bu nedenle sağduyu sahipleri, vicdanının sesine kulak verenler ve fıtratını bozmayanlar, muhkem ayetlerle paralel yürür. Onların ne demek istendiğini hemen anlar. Çünkü söz tam da yerini bulmuştur...

[3] **MUTEŞABİH:** Sözlükte, [Ş-B-H] kökü "benzeyen, benzer olan" demektir. İki şey birbirinden ayrılamadığı zaman bu kelime kullanılır. Bu nedenle helâl üe haramı aynı görüp ihlâl edene ***ashâbuş-şubeh*** denmiştir. Kuranda ***"İnekler birbirine benzer"*** (Bakara;70);" **Birbirinin benzerleri olarak onlara sunuldu."** (Bakara; 25); **"Kalpleri birbirine ne kadar da benzemiş."** (Bakara; 118) ayetleri üe ve **"Helâl bellidir, haram da bellidir. Bu ikisi arasında birbirine benzeyen şüpheli birçok şey vardır."** hadisinde bu anlam kullanılmıştır. Keza Türkçede kuşku, zan, kuruntu, evham anlamlarına gelen ***şüphe*** bu köktendir. Kişi, iki şeyi birbirine karıştırdığı ya da ayıramadığı zaman şüpheye düşer, kuşkulanır. Kuşkunun ortadan kalkması için sağlam bügiye, esasa, temele dönmesi gerekir. Bu esas, insanın sağduyusu veya vicdanının sesi dediğimiz şeydir. Yukarıda bunu "k dili" olarak açıklamıştık. Demek ki müteşabih ayetler çok anlamlı, benzetmeli (mecazi); imalı (istiare); dolaylı (kinaye) anlatım gibi edebi sanatlar kullanılarak ifade edilen; dile dökülmüş olmanın getirdiği güçlükleri içinde barındıran ifadelerdir. Muhkem ayetlerde bu durum nispeten azdır; ama insanın her iki durumda da sürekli olarak sağduyusuna, vicdanının sesine dönmesi gerekir. Çünkü Allah'ın vahyinin öbür yüzüne, sağduyunun veya vicdanın sesi diyoruz.

[4] **TE'VÎL:** Sözlükte [E-V-L] kökünden gelir. Mastar olarak "ilk başa dönmek, aslına çevirmek" demektir. ***Evvel, evveliyat, müevvel, meal, tevil*** vb. hepsi bu köktendir. Kur'an lisanında ***tevil,*** sözü sahibine döndürme anlamına geliyor. Kuranın sahibi Allah olduğu için, ne demek istediği yine O'na döndürülür; çünkü sözün merci O'dur. Allah bir kez söz söyleyip onu kitap haline getirdiği için ve sürekli olarak sözünü yenilemediği için ne demek istediğini anlamak zaman aktıkça güçlük çıkarabilir. Bu durumda söz, peygambere döndürülür. Keza söz, zaten sağduyu ve vicdanın öbür yüzü olduğu için ilimde derinleşmiş olanlar, sözü buraya da döndürebilirler. Demek ki tevil, esas itibarîyle sözü sağduyu ve vicdana döndürmek anlamındadır. Çünkü Allah, sözünü peygamberinin sağduyusu ve tertemiz vicdanı üzerinden söylemiştir.

bilir.[5] "İnandık, hepsi Rabbimizdendir." derler. Akıl ve vicdan sahipleri dışında düşünen yok!

8- Onlar şöyle derler: "Ey Rabbimiz! Bizleri doğru yolda yürüttükten sonra kalplerimizi kaydırma ve üzerimizden sevgi ve merhametini eksik etme. Sensin gerçek lütuf sahibi."

9- "Ey Rabbimiz! Hiç kuşkusuz, geleceğinde hiç şüphe olmayan bir günde bütün insanları toplayacaksın." Allah, belirlediği süreyi şaşırmaz.

10- KÂFİRLERE ne malları, ne çocukları Allah'a karşı zerre kadar fayda vermeyecek. Onlar, ateşe odun olacaklar!

11- Bunların sonu, Firavun ve adamlarıyla onlardan öncekilerin sonu gibi olacak. Onlar da ayetlerimize yalan demişlerdi. Allah da, onları günahları ile birlikte tutup yakaladı. Allah'ın azabı çok şiddetlidir.

12- Kâfirlere söyle: "Siz mutlaka yenileceksiniz ve toplanıp cehenneme sürüleceksiniz. Ne berbat bir yataktır orası!"

13- Savaşan iki ordunun durumunda sizin için ibret vardır. Bir ordu Allah yolunda çarpışırken, diğeri kâfirlik etmektedir. Allah yolundakiler, düşmana iki katı görünürler. Allah da, yardımıyla uygun gördüğünü güçlendirir. Elbette

O sağduyu ve vicdan, her insana yaratılıştan verilmiştir. Âdeme öğretilen algılama ve kavrama yeteneği (eşyanın ismini öğretme) de, insanlığı ayakta tutan muhkem dayanak da budur.

[5] **RASİHUN:** Sözlükte [R-S-H] kökünden gelir. Mastar olarak "tutarlı olmak, iyice yerleşmek, derinleşmek, sabit olmak" demektir. Yerleşmek, sağlamlaştırmak ***(tersih);*** köklü, sağlam, yerleşmiş ***(râsih);*** tutarlılık ve sağlamlık ***(rusuh)*** kelimeleri bu köktendir... Türkçe'deki derin âlim, derin hoca deyimlerindeki manayı çağrıştırır. Şu halde ilimde derinleşenler, "Allah'ın ne dediği" ortada olduğuna göre; "Allah ne demek istedi?" veya "Allah ne derdi?" soruları üzerinde derinleşenler demek olur. Bunları, "Allah'ın ne dediğinden" yani var olan vahiy metninden, ne dediğini ilk anlayan ve uygulayanlardan, maksatlarından, maslahatlarından ve son alarak da vahyin öbür yüzü dediğimiz sağduyu ve vicdanın sesinden çıkarırlar. Öte yandan te'vil veya asla döndürme, yani maksadı yakalama çabası, ayette ilimde derinleşenlere tanınmış görünüyor. Bunun tanınmamış olduğunu ve ayette buna yol olmadığını savunan görüş ise isabetli görünmemektedir. Çünkü "ilimde derinleşmek", tam da bu iş için lâzımdır. Ayette, **"İnandık, hepsi rabbimizdendir."** sözünü söylemek için rasihun olmaya gerek yok. Bu sözü zaten ortalama her Müslüman söylüyor. Şu halde söz konusu ayet, **"Ondan ne kastedildiğini (teVilini) ancak Allah ve ilimde derinleşenler bilir."** şeklindedir. Aradaki "ve" ***vav-ı ibtidaiyye*** olarak değil, ***vav-ı takibiye*** olarak okunmalıdır. (İbn Abbas, Mücahid ve Rebi b. Enes vs.) Demek ki muhkem ayetler, "Allah ne dedi?" sorusuna ilk okuyuşta aldığımız cevapken; müteşabih ayetler, "Allah ne demek istedi?" sorusunu sormamızı gerektirecek ayetler oluyor. Bu durumda, temiz kalp ve halis niyetle ilimde derinleşmek ve maksadı

gören gözler için bunda büyük ibretler vardır.

14- KADINLAR, çocuklar, çil çil altın ve deste deste paralar,[6] soylu atlar, sürülerle davarlar, geniş araziler gibi bütün dünyevi zevkler, insanoğlu için cazip kılındı. Bütün bu zevkler, dünya hayatının cazibesidir. Ancak, asıl varılacak güzel yer, Allah'ın yanıdır.

15- Onlara söyle: "Size o istediklerinizden daha hayırlısını haber vereyim mi? Sakınanlara, Rableri katında altından ırmaklar akan ebedi cennetler, tertemiz eşler ve Allah'ın hoşnutluğu var." Allah, kullarını görüyor.

16- "Rabbimiz, sana iman ediyoruz, bizim suçlarımızı bağışla ve bizleri ateşin azabından koru!" diyenleri...

17- Güçlüklere göğüs gerenleri, sözü namus bilenleri, yürekten bağlı olanları, infâk edenleri/verenleri ve seherlerde bağışlanma dileyenleri...

18- ALLAH, kendisinden başka tanrı olmadığını apaçık ortaya koymuştur. Bütün melekler, insaf ve adalet sahibi ilim adamları bunu yakinen bilirler. O'ndan başka ilâh yoktur. Güçlüdür O, bilgedir O.

19-Allah katında din[7] İslam'dır.[8] Geçmiş çağlarda kendilerine kitap verilenler, yol gösterildikten sonra çıkar kavgalarına girerek ayrılığa düştüler. Her kim Allah'ın ayetlerine karşı gelirse bilsin ki Allah, hesabı çabuk görendir.

20- Şu halde seninle tartışanlara söyle: "Ben bütün benliğimle Allah'a adanıp Müslüman oldum, bana uyanlar da." Önceki çağların vahiylerini kendi tekellerine alanlara ve onların dışında kalan tüm genel halka da sor:

anlamak için çaba sarf etmek gerekir. Bir de "Allah ne derdi?" sorusu vardır ki, bu durumda ilimde derinleşenler, Allah'ın herhangi bir söylemi olmadan, kendi kendilerine sağduyunun ve vicdanın sesini dillendirebilirler. Bu da daha çok, Allah'ın önceki demelerinin üzerinden uzun asırlar geçmesi, toplumların değişmesi, iklimlerin başkalaşması sonucu ortaya çakan bir zaruret halidir. Tâ ki, Allah'ın en son demeleri gelinceye kadar bu böyle devam eder...

[6] Harfi harfine: "Altın ve gümüşten oluşturulmuş yığınlar."

[7] DİN: Bkz. 109/6. ayet dipnotu.

[8] Bu ayete yeni bir yorum getirilmesi gerekmektedir. Şöyle ki; **Hz.** Peygamberin (s.a.v) çıkışı ile birlikte "yenilenen" kadim İbrahimî yola "İslâm dini", bu dine tâbi olanlara da "Müslümanlar" denilmiştir. Ancak bu, zamanla İslâm'ın da dinlerden bir din seviyesine indirgenmesine neden olmuştur. Artık bu bakışa göre İslâmiyet de, Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi Ortadoğu'da çıkmış tektanrıcı, semitik (Sami topluluklara mensup) bir dinin adıdır... Oysa İslâm, esas itibariyle kurumsal bir dinin değil, genel bir yolun adıdır. Bu yol, Âdem'den beri gelen, Allah önünde kendini arındıran, O'nun yaratıcılığını ve büyüklüğünü teslim eden, böylece insanlık içinde Allah ile birlikte yürüyen; O'nun değer, ilke ve kurallarını yaşayan ve yaşatan herkesin yolu olmak durumundadır. Sadece Ortadoğu'da ortaya çıkan ve genellikle Arapların, Farsların ve

"Siz de Müslüman oluyor musunuz?" Eğer Müslüman olurlarsa, doğru yola girmiş olurlar. Yüz çevirirlerse, sana düşen ancak duyurmaktır. Allah kullarını çok iyi görüyor.

21-Allah'ın ayetlerini inkâr edenlere, elçileri haksızca öldürenlere, adalet ve eşitlik isteyen insanların canına kıyanlara acı bir azabı haber ver.

22- İşte bunlar, dünya ve ahirette amelleri boşa gitmiş kimselerdir ve onları kurtaracak da yoktur.

23-Baksana şu geçmiş çağlarda kendilerine kitaptan nasip verilmiş olanlara; aralarında hakem olması için Allah'ın kitabına davet olunuyorlar da içlerinden bir kısmı yüz çevirerek dönüp gidiyor.[9]

24- Çünkü onlar; "Ateş, bize birkaç günden fazla dokunmayacak!" demekte ve uydura geldikleri yalanlarla yoldan çıkmaktadırlar.

25- Bakalım hepsini toplayacağımız, geleceği kesin olan günde ne yapacaklar? O gün herkese hak ettiği verilecek, kimseye haksızlık edilmeyecek.

26- DE Kİ: "Ey mutlak mülkiyet sahibi olan Allah'ım! Sen mülkü lâyık gördüğüne verirsin, müstahak gördüğünden de çeker alırsın. Lâyık gördüğünü yüceltir, müstahak gördüğünü alçaltırsın. Bütün iyilikler senin elindedir. Senin her şeye gücün yeter,

27- Gündüzü kısaltarak geceyi uzatır, geceyi kısaltarak gündüzü uzatır-

Türklerin mensup olduğu dinlerden bir dinin "etiket" adı değil... Aslında İslâm, ilk ortaya çıktığında dinlerden bir din olarak değil, böylesi sıradan "dinlerin zulmünden" insanlığı kurtarmak için doğmuştur. Fakat sonraları, mensuplarınca, o da dinlerden bir din haline sokulmuş, imparatorlukların resmi dini haline getirilmiştir. Oysa İslâm'ı, insanlık vicdanının son patlaması, sevgi ve merhametin evrensel sesi ve insanlık sağduyusunun anayolu olarak görmek icabeder. Sadece Ortadoğu'ya hapsedilemez ve Yahudilik ile Hiristiyanlık ayarında görülemez. Birkaç Ortadoğu ve Asya kavminin değil, tüm insanlığın yoludur. Demek ki, insanlığın tümü içinden her kim "Allaha ve ahiret gününe inanıyor, elçiler arasında ayırım yapmıyor, kendini arındırıyor, ilâhî hakkı teslim ediyor, erdemli ve dürüst yaşıyor" ve böylece "Allah ile yürüyorsa", bu yolun yokuşudur... İster nüfus cüzdanında Hıristiyan, ister Yahudi, ister Budist, ister Hindu, ister Müselman yazsın fark etmez...

[9] Yani: Allah'ı, vahyi, dini ve elçileri kendi tekellerine alarak din ticaretine dönüştürenlere baksana. Hani sen onların Tevrat okudukları yere gitmiştin. Sana, "Sen hangi din üzeresin?" diye sormuşlardı. Sen de, "Ben **İbrahim**'in yolundayım." demiştin. **"İbrahim** Yahudi'ydi." demişler, sen de "Benim getirdiğim kitap, İbrahim'in yolunu da, elinizdeki Tevrat'ın doğrularını da sürdürüyor. Eğer gerçekten **İbrahim**'in yolunda iseniz, Allah'ın son kitabı Kur ana gelin." demiştin (İbn Abbas, Hasan-ı Basri). Onlar ellerindeki Tevrat'a uymadıkları gibi, Kurana da uymazlar. Kendilerini seçilmiş gördükleri için, "Bize bir şey olmaz, biz Allah'ın özel kavmiyiz." diye avunup dururlar.

sın. Ölüden diri, diriden ölü çıkarırsın. Lâyık gördüğüne de umulmadık yerlerden rızık verirsin."

28- MÜ'MİNLER, iman edenleri/güvenenleri bırakıp da kâfirlerle/gerçeği örtenlerle/hak yiyenlerle dostluk kurmasınlar.[10] Her kim bunu yaparsa, Allah ile ilişiği kesilmiş olur. Ancak, kâfirlerden gelebilecek tehlikelere karşı korunmanız söz konusu ise o başka. Allah sizi, öfkesini çekecek işler yapmayasınız diye uyarıyor; çünkü sonuçta gidiş Allah'adır.

29- Onlara söyle: "İçinizdekileri ister gizleyin, ister açığa vurun, Allah onu bilir. Göklerde ve yerde ne varsa her şeyi bilir. Allah'ın her şeye gücü yeter.

30- Herkesin bütün iyilik ve kötülüklerinin önüne konacağı gün gelecektir. Kötüler, o günün hiç gelmemesini ister. Allah sizi, öfkesini çekecek işler yapmayasınız diye uyarıyor; çünkü Allah, kullarını çok seviyor.

31- Onlara söyle: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizleri sevsin ve suçlarınızı bağışlasın. Allah bağışlayan ve merhamet edendir.

32- Söyle onlara: Allah'a ve peygambere itaat edin. Eğer karşı gelirlerse, bilsinler ki Allah kâfirleri sevmez.

33- İYİ DİNLEYİN![11] Allah, Âdem'i, Nuh'u ve İbrahim ocağı ile İmran ocağını[12] çağdaştan arasından özenle seçmiştir.

34- Kuşaktan kuşağa tek bir yolun

[10] Ayette geçen dostluk ***(velayet);*** burada müttefik olmak anlamında kullanılmaktadır. Çünkü ayetin devamında, "Fakat onlardan gelebilecek yakın bir tehlike söz konusu olursa hariç." denilmektedir. Aksi halde, yakın bir tehlike söz konusu ise "dost" olabilirsiniz demek olur ki, bu herhalde mümkün değildir.

[11] Bu pasajla birlikte surenin başında ilkeleri belirlenen ***muhkem, müteşahih*** ve ***teviV'm*** uygulamalı örneğine geçiliyor. Yani benzetme yapılarak, imalarla, dolaylı anlatım sanatları kullanılarak gelen ayetlerden örnekler veriliyor. İmran ocağından Meryem, Zekeriya, Yahya ile özellikle darbı meselli, imalı, kinayeli konuşmak tarzı olan İsa, esas örnek olarak öne çıkarılıyor. Pasaj; Âdem, Nuh ve İbrahim'den bahsederek, genel bir ifadeyle konuya giriyor; sonra "İmran Ocağı'nın fertleri etrafında dönen örneklerle konu detaylandırılıyor.

[12] ÂL: Dilciler, bu kelimenin aslının ***[ehl]*** olup, orta harfinin önce hemzeye, sonra onun da elife dönüşmesi ile ***[el]*** haline geldiğini söylemişlerdir (en-Nehhas). Sözlük olarak "aile, çevre, yakın" anlamına gelir. Kur'an lisanında genel olarak birinin yolundan giden, ona uyan, onun takipçisi, taraftarı, inananı anlamında kullanılır. Örneğin Âl-i Firavun, Firavuna uyan, onun yolunda olan, onun adamı olan kimseler demektir. Aynı şekilde Âl-i Resul de, onun döneminde olsun, sonraki çağlarda olsun, onun yolu (dini ve şeriatı) üzerinde olan demektir. Nesep yoluyla soyu ister ondan gelsin, ister gelmesin değişen bir şey olmaz. Onun dininden ve şeriatından olmayan kimse, onun âlinden değildir; isterse nesep yoluyla onun yakını, ailesi veya akrabası olsun. Bundan dolayı, Kur anda Hz. Nuh'un oğlu hakkında, **"O** senin ailenden değil-

yolcusudur bunlar.[13] Allah her şeyî işitiyor, her şeyi biliyor.

35- Bir zamanlar İmran'ın eşi; "Ey Rabbim! Ben karnımdaki çocuğu Senin hizmetine adayacağıma söz veriyorum. Benden bunu kabul et. Sen her şeyi işitiyor ve biliyorsun." demişti.

36- Fakat çocuğu doğurunca: "Ey Rabbim bu bir kız; halbuki erkek, kız gibi değildir." dedi. Oysa neyin hayırlı olacağını Allah daha iyi biliyordu. Sonra, "Ben onun adını Meryem koydum, onu ve neslini lanetlenmiş şeytanın şerrinden korumanı diliyorum." dedi.

37- Rabbi onu güzel bir şekilde kabul buyurdu. Onu, Zekeriya'nın himayesine vererek nadide bir çiçek gibi büyüttü. Zekeriya ne zaman odasında onu ziyaret etse yanında yiyecekler bulur ve "Ey Meryem, bunlar sana nereden geliyor?" derdi. O da "Allah'tan." derdi. Allah, lâyık gördüğüne

dir. Çünkü iyiliğe, güzelliğe, doğruluğa uygun davranmıyor." (11/46) buyrulmuştur. Âl-i İbrahim veya Âl-i İmran ifadeleri, bu anlamda Türkçede "ocak" dediğimiz anlamı çağrıştırır. Türkçede ocak, "büyük köklü aile" anlamında da kullanılır. "Ocağı sönmek, ocağı tütmek, ocağına incir ağacı dikmek" deyimlerinde bu anlamdadır. Keza bu ifadelerle bir şahsın veya halkın ismini tanınmış bir aileye atfetme şeklindeki eski Sami adeti sergilenmektedir. Nitekim ***âl*** daha çok büyük ve ulu kişiler için kullanılırken, ***ehl*** herkes için kullanılabilir (Rağıb). Şu halde Âl-i İbrahim veya Âl-i İmran; Arap, Keldani, Babil, İbranî vs. tarihlerinde bir dönem ortaya çıkmış ve çağdaşları arasından erdemli ve dürüst yaşantılarıyla öne çıkmış köklü aileler demek olur. Kuran, bununla muhataplarının muhayyilesine hitap ederek; İbrahim ocağı veya İmran ocağı şeklinde hatırlatmaktadır. Çünkü bu ocaklardan erdemli ve dürüst insanlar çıkmış, birçoğu peygamber seçilmiştir. Peygamber olmaları, soy olarak bu köklü ailelerden gelmiş olmalarından değil, bu ocaklarda peygamber olabilecek kalitede yetişmiş olmalarındandır. Yoksa Peygamber olmak için illâ böyle köklü bir aileye, nesebe mensup olmak gerekmez. İster köklü bir aileden gelsin, ister gelmesin; sağduyu sahibi, vicdanının sesini dinleyebilen, erdemli ve dürüst bir karaktere ve yaşantıya ***(el-emin)*** sahip insanî bir altyapısı olmadıkça ve de böyle birisini Allah seçmedikçe, kimse soyu sopu için peygamber yapılmaz, yapılmamıştır. Yahudilerin uydurup düzdükleri peygamberlik oligarşisi anlamına gelen Levililer (Bizde seyyidler); bu nedenle düzmecedir. Esasında "ümmî peygamber" kavramı, böylesi icat edilmiş aristokrat zümreye mensup olmayan, "halkın bağrından çıkan" demektir. Ümmî peygamberin bir amacı da, tabiî olan bu sosyolojik "ocaklar" üzerinden aristokrasi ve oligarşi kuran bu tür anlayışları yıkmaktı. Peygamberlik kurumu üzerindeki bu tekelciliği dağıtmaktı. Onu, her insanın vicdanî arayışıyia beraber oluşan bir ahlâk ve maneviyat mektebi haline getirmekti.

[13] Harfi harfine: "Birbirinden olan tek bir zürriyet halinde (dir bunlar.)"

[14] Rivayete göre Allah, züht ve ibadetle meşgul olan hanımlara infâkta

umulmadık yerlerden rızık verir.[14]

38- Orada Zekeriya Rabbine: "Ey Rabbim. Katından bana temiz evlâtlar ihsan eyle; zira sen her duayı işitirsin" diye dua etti.

39- Zekeriya destekleşme/dayanışma toplantısındayken melekler kendisine şöyle seslendiler: "Haberin olsun, Rabbin sana iyilik, güzellik, doğruluk timsali, dürüst ve asil bir karaktere sahip, peygamberlik yaparak Allah'tan gelen sesi doğrulayacak[15] Yahya'yı müjdeliyor."

40- Zekeriya: "Ey Rabbim, ben yaşlı bir adamım, karım da kısır, benim nasıl oğlum olabilir?" dedi. Allah buyurdu ki: "Öyle, Allah isterse olur."

41- Zekeriya: "Rabbim bana bir işaret göster." dedi. Allah: "İşaretin üç gün boyunca el kol hareketleri dışında insanlarla konuşmamandır. Rabbini çokça an ve sabah akşam şanını yücelt." buyurdu.[16]

42- Melekler şöyle demişlerdi: "Ey Meryem! Allah seni tertemiz büyüttü, seni özenle seçti ve çağdaşın kadınlar arasından öne çıkardı."

43- "Ey Meryem! Cân-ı gönülden Rabbine yönel, secdeye kapan ve rükû edenlerle birlikte rükû et."

44- Bunlar senin bilemeyeceğin konulardır. Biz sana onları vahyederek bildiriyoruz. Yoksa Meryem'i hangisi himayesine alacak diye kalemleriyle kur'a atarlarken de, çekişirlerken de sen yanlarında değildin.

bulunmaya can atan bazı mu minler eliyle **Hz. Meryem**'i rızıklandırıyordu. Bunlar, sırf hayır amacıyla **Hz. Meryem**'e günlük yiyecek taşıyorlardı. **Zekeriya** bu yiyecekleri görünce, bunun ona, uygun olmayan bir şekilde gelmiş olmasından korktu. İşte bundan dolayı durumun aslını sordu. **Hz. Meryem** de, Allah'a karşı duyduğu derin sevgi ve saygıdan dolayı, "Bunlar Allah'tan" cevabını verdi (Cübbai, Taberi).

[15] Harfi harfine: "Allah'tan bir kelimeyi doğrulayarak."

[16] Yani: **Zekeriya,** Allah'tan hamileliğin meydana geldiğine dair bir işaret veya alâmet isteyince, Allah ona, "Senin alâmetin susman; yani üç gün üç gece insanlarla konuşmayıp, her seferinde onlardan yüz çevirerek şükretmendir. Eğer bir şeye ihtiyacın olursa, bunu sadece el kol işaretler ile belirt. Bu süre içinde göreceksin ki konuşamadığın halde istediklerin yerine gelecektir (Ebu Müslim). Bununla anlamalısın ki, bir isteğin yerine gelmesinin tür türlü yolları vardır. İnsanlardan ihtiyacın olan bir şeyi istemenin tek yolu konuşmak değildir. Bazen el, kol, yüz hareketleri ile de derdini anlatabilirsin. İşte bazen, yaşlı bir adamın beklenmedik bir şekilde çocuğu olması da buna benzer. İnsanlar, yaşlı erkek veya kısır kadından bir daha çocuk olamayacağını sanırlar. Böyle görmüş, böyle alışmışlardır. Oysa bazı hallerde bu mümkündür. Allah, umulmadık yerlerden imkânlar yaratır; olaylar beklenmedik, alışılmadık bir şekilde gelişebilir. Yeter ki Allaha ve yarattıklarına yoğunlaşın. Allah'ın iş ve oluşunda, daha nice nice imkânlar saklı bulunduğunu görün... Demek ki bu ayetten, "Şu ana kadar bilebildiğimiz tabiat kanunları dışında

45- Melekler; "Ey Meryem! Allah seni kendinden bir ses[17] olacak bir çocuk ile müjdeliyor; bundan hiç şüphen olmasın. Adı, Meryem oğlu İsa Mesih![18] O, dünya ve ahirette saygın, Rabbinin yakın dostlarından olacak."

46- "O beşikteyken de, yetişkinken de insanlarla konuşacak;[19] iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanlardan olacak."

47- Meryem: "Rabbim, bana hiçbir erkek dokunmamışken nasıl çocuğum olur?" dedi. Allah: "Öyle, Allah istediğini yaratır. O, bir şeyi istediğinde ona yalnızca ol der, o da hemen oluverir!" buyurdu.

48- Allah, senin oğluna Kitap indire-

hâlâ bilemediklerimiz, öğrenemediklerimiz, keşfedemediklerimiz olabilir. Allah'ın yaratması anlamına gelen her an bir iş ve oluş temposu, boyuna hareket halindedir. Doğrusu bize ilimden çok az şey verilmiştir. Allah'ın ilmini, denizler mürekkep, ağaçlar kalem olsa yazmakla bitiremez. Daha öğreneceğimiz çok şey var..." mesajını çıkarmamız mümkündür.

[17] **KELİME:** Sözlükte [K-L-M] kökünden gelir. Mastar olarak "yaralamak, deşmek, konuşmak, söz söylemek" demektir. Yaralamak ***(kelm);*** hitabetmek ***(teklim);*** konuşmak ***(tekellüm);*** karşılıklı konuşmak ***(mükâleme);*** söz, lâf ***(kelâm);*** konuşmacı, konuşan ***(kelim); (mütekellim);*** konuşma, diyalog ***(mükâleme)*** sözcükleri bu kökten gelir... Kuran, **Hz. Yahya** (3/ 39) ve **Hz. İsa** (3/45) için "Allah'tan bir kelime" ifadesini kullanıyor. Bu, örneğin âdil hükümdar için Allah'ın yeryüzündeki gölgesi ***(zıllullah);*** etrafını vahiyle aydınlatan âlim için Allah'ın nuru ***(nurullah);*** Allah yolunda cengâverlik yapan için Allah'ın kılıcı ***(seyfullah)*** denmesi gibidir. **Yahya** ve **İsa**'ya da mecazi olarak yeryüzünde Allah'ın sesi, onun sözünü insanlara duyuran, onun kelâmını dillendiren kişiler oldukları veya olacakları için ***kelimetullah*** deniyor. Türkçe'de "vicdanın sesi, mazlumun sesi, emeğin sesi, halkın sesi, milletin sesi" dememizdeki manayı çağrıştırır. Bu anlamda bütün elçiler, "Allah'ın yeryüzündeki sesi"dirler. **Hz. İsa** da bir peygamber olarak "Allah'tan bir ses"tir. Buradaki mecazi anlatım sanatını anlamadan, onu biyolojik anlamda bir ses veya ondan bir parça olarak anlamak, surenin başında dikkat çekilen müteşabih ayetlerin peşine düşmek ve onu uygunsuz bir şekilde "tevil" etme örneğidir. Zaten surenin girişindeki te'vil konusu, özellikle Hıristiyanların işte bu şekilde tevillerine ve yanlış anlamalarına giriş mahiyetindeydi. Sure, bu konuya sık sık örnekler vererek devam ediyor...

[18] **MESİH:** Kelimenin İbranca'da aslı ***Meşiha*** olarak geçiyor. Araplar bu kelimeyi Arapçalaştırarak ***Mesih*** diye okumuşlar ve Türkçeye de öylece geçmiştir. Nitekim **İsa** kelimesi İbranca'da ***Işu,*** **Musa** da ***Muşa, Mişa*** olarak kullanılıyordu. ***Mesih*** sözcüğü, Kitab-ı Mukaddes metninde, "tahta çıkışları tapınaktan alınan, kutsal bir yağ sürülerek takdis edilen İbranî kralları" için çok sık kullanılan bir terimdir. Bu yağ ile mesh etme âdeti Yahudiler arasında o kadar önemli bir ayin hale gelmişti ki, ***Mesih*** terimi zaman içinde kral ile eş anlamlı olmaya başlamıştı. **Hz. İsa** peygamberliğini ilân edince, onun Yahudileri kurtaracak beklenen Mesih/Kral olduğundan hareketle bu lakapla anıldı. Eski Roma'da "taç giyme" veya Osmanlı'daki

cek, bilgelik verecek, Tevrat'ın doğrularını sürdürerek İncil'i vahyedecek.[20]

49- NİHAYET İSA,[21] İsrailoğulları'na peygamber olarak seslendi: "Ben size Rabbinizden ayet ile geldim. Size çamurdan kuş biçiminde bir yaratık yapıp içine üfleyeceğim; Allah'ın izniyle hemen bir kuş olacak.[22] Allah'ın izniyle anadan doğma körü ve alacalıyı iyileştirip ölüleri dirilteceğim.[23] Size evlerinizde yediklerinizi ve biriktirdiklerinizi haber vereceğim.[24] Eğer imanınız varsa, anlarsınız ne dediğimi.[25]

50- Ben, Tevrat'tan doğru namına ne kalmışsa hepsini sürdürmeye, üzerinizdeki gereksiz yasakları kaldırmaya geldim. Rabbinizden ayet getirdim. Artık Sakının ve bana uyun.

51- Açın kulağınızı! Allah, benim de Rabbim, sizin de Rabbinizdir. İbadeti O'na yapın. İşte doğruluk ve dürüstlük yolu budur."

52- İsa, tepkiyle karşılaşınca; "Allah yolunda kim bana yardım edecek?" dedi. Havariler,[26] "Biziz Allah'ın yardımcıları! Allah'a iman ettik, bizim Müslümanlar olduğumuza şahit ol!" dediler.

"cülus" deyimlerindeki manayı çağrıştırır...

[19] Yani: **İsa,** beşikten mezara bütün ömrünü, Allah'ın sesi olmaya adayacak.

[20] Harfi harfine: "Ona kitabı ve hikmeti ve Tevrat'ı ve İncil'i öğretecek."

[21] Görüldüğü gibi **İsa**'nın doğumu anlatıldıktan sonra, bu pasajla birlikte başlattığı hareketin temel çağrısının ne olduğuna, nasıl ve ne söyleyerek "Allah'ın sesi" haline geldiğine geçiliyor.

[22] Yani: Allah'ın izniyle ben, Allah'ın sesi ve soluğuyum, hayatı sil baştan yeniden kuracağım. Makûs talihinizi yenerek mahkûm ve mecbur olduğunuzu sandığınız kaderinizi değiştireceğim... Kuş ***(tâir)*** kelimesinin "makûs talih" ve "kader" ile ilişkisine dair yorumu ve sözcüğün dilsel analizi için bkz. "ETVAR", 71/14. ayet dipnotu.

[23] Yani: Allah'ın izniyle gözlerinizi açacağım, kulaklarınızın pasını sileceğim, üzerinizdeki ölü toprağını kaldıracağım.

[24] Yani: Örtbas ettiğiniz gerçekleri bir bir yüzünüze vuracağım. Artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacak. Bütün gerçekler ortaya çıkacak. Hiçbir şeyi gizleyemeyeceksiniz.

[25] Bu ayet, Hz. **İsa**'nın darbı meselli, kinayeli, imalı konuşma tarzına en çarpıcı örnektir. Öyle anlaşılıyor ki burada Allah, **İsa**'nın konuşma tarzını ayetleştirerek surenin girişinde sözü edilen "müteşabihin" ne olduğunu örneklendiriyor.

[26] HAVARİ: Sözlükte [H-V-R] kökünden gelir. Mastar olarak "beyaz olmak, beyazlaşmak" demektir. Aramice beyaz kumaş, beyaz giyinmiş olan ***(hawar);*** Lâtince beyazlar giyinmiş, **İsa**'nın havarisi ***(candidatus)*** kelimeleri ile aynı anlamdadır. Arapça'da elbiseyi temizleyip ağartmak ***hawr,*** vücudu bembeyaz kadın ***(hawratul-merat);*** beyazı (unu) oklava ile açıp hazırlamak ***(tahwiral-hubz);*** süt gibi bembeyaz parlak kadın ***(huri);*** eski Arap mitolojisinde ak peri, beyaz peri kızı

53- "Ey Rabbimiz! İndirdiğine inandık ve Peygamberce tabi olduk. Bizi o şahitler listesine kaydet!" dediler.

54- Plan kurdular, Allah da onların planlarını boşa çıkardı. Çünkü bütün planlar Allah'tan döner.

55- O zaman Allah şöyle demişti: "Ey İsa. Şüphesiz seni öldürecek olan benim. Seni kendime yükselteceğim.[27] Seni o kâfirlerden arındıracağım ve yolunu sürdürenleri kıyamete kadar o kâfirlerin karşısına çıkaracağım. Dönüp dolaşıp Bana geleceksiniz. O zaman anlaşmazlığa düştüğünüz şeyler hakkında aranızda hükmü Ben vereceğim!"[28]

56- O kâfirleri dünya ve ahirette şiddetli bir azaba çarptıracağım, onların

(huriye) kelimeleri bu köktendir... Tarihi olarak **İsa**'dan iki yüz yıl öncesinden başlayıp iki yüz yıl sonrasına kadar Filistin'de faaliyet gösteren bir grup olan Essenilere "Beyaz Elbiseliler" deniyordu. Çünkü onlar, saflığın ve temizliğin sembolü olarak beyaz elbiseler giyerlerdi. Toplumsal yaşama çok önem veren Esseniler, son derece organize olmuş bir hayat tarzına sahiptiler. Kudüs merkezli resmi Yahudi anlayışına karşı çıkarak Kudüs dışındaki tepelik bölgelere çekilmiş ve orada kendi düşüncelerine uygun bir hayat sürmüşlerdi. Bugün ***Kumran Metinlerinin*** onlara ait olduğu kabul edilmektedir. ***Kumran Metinleri (Ölü Deniz Yazmaları, The Dead Sea Scrolls);*** 1947 yılı ve sonrasında Ölü Deniz'in kuzeybatı ucunda yer alan Kumran tepeleri civarındaki mağaralarda bulunan oldukça önemli Aramca ve İbranca yazma eserlerdir. Bu yazmalarda Essenilerin, merkezi Yahudi anlayışına karşı çıkan ve kendi yaşam tarzları ile din anlayışlarını ihtiva eden metinler yer alır. **Hz. İsa**'nın başlattığı harekete bu grup destek vermiş ve bundan dolayı da **İsa**'ya arka çıkan, onunla birlikte hareket eden, ona canı gönülden inanan Beyaz Elbiseliler ***(Havariler)*** olarak anılmışlardır...

[27] Yani: Sana yüksek payeler, dereceler vereceğim, adını göklere yazacağım... Ayette geçen, "Allaha yükselmek" deyimi, Türkçe'de ölen büyük şahsiyetler için söylenen "adını dağa taşa yazmak", "ilelebet payidar olmak"; ölen birisi için "Hakka yürüdü", "Ebediyete intikal ettiTRabbine kavuştu", "Allah'tan geldik yine O'na döneceğiz" deyişlerindeki manayı çağrıştırır. Bu nedenle ifade, "Adını göklere yazmak" manasındadır. Bu işin onun ölümüyle bitmeyeceği, davasının ve yolunun süreceğini vurgulamak için kullanılan mecazi bir deyimdir. Nitekim "yükselttik" ifadesi, Kuranda **Hz. İdris** (19/57) ve **Hz. Peygamber** hakkında da kullanılır; **"Biz senin itibarını yükseltmedik mi?** (96/4).

[28] Yani: Ey İsa! Ey İmran ocağının yiğit delikanlısı! Başlattığın hareketle şiddetli bir tepkiyle karşılaştın. Şu din adamlarının, şu bezirgan takımının tezgahına çomak soktun. Bekleneni yaptılar ve rahatsız oldular. Kurdukları düzenin, düzdükleri yalanın bozulacağını, egemenliklerinin altüst olacağını hemen anladılar. Türlü tuzaklarla seni yolundan döndürmeye, etkisiz hale getirmeye, nihayet de öldürmeye yeltendiler. Fakat ölüm, Allah'ın emridir ve hiç kimse Allah'ın izni olmaksızın ölmez.

hiçbir yardımcıları da olmayacak.

57- Ancak iman edip iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanlara Allah büyük bir karşılama düzenleyecek. Allah zâlimleri sevmez.

58- İŞTE BU anlattıklarımız, hafızalardan silinmeyecek ibret dolu sahnelerdir.

59- Doğrusu, Allah katında İsa'nın durumu Âdem'in durumu gibidir. O'nu topraktan yarattı, sonra da ona "Ol" dedi, o da hemen oluverdi.[29]

60- Rabbinin gerçeğidir bu! Şu halde şüphe edenlerden olma.

61- Sana gelen gerçek bilgiden sonra artık her kim seninle tartışmaya kalkarsa de ki: "Gelin! Oğullarımızı, oğullarınızı; kadınlarımızı, kadınlarınızı çağıralım. Kendimiz ve kendiniz de onlarla bir araya gelelim. Sonra samimiyetle dua edip, Allah'ın lanetinin yalan söyleyenlerin üzerine olmasını dileyelim."

62- İşte işin gerçeği bundan ibarettir. Allah'tan başka hiçbir tanrı yoktur. Allah güçlüdür, bilgedir.

63- Hâlâ gerçekleri kabul etmiyorlarsa Allah, fitne fesat peşinde koşanları çok iyi biliyor.

64- Onlara söyle: "Ey önceki çağlarda kendilerine kitap verilenler! Gelin aramızda ortak bir kelimede birleşelim. Allah'ı bırakıp birbirimize tapmayalım. O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım." Eğer yüz çevirirlerse, de ki: "Şahit olun, biz Müslümanlarız."

65- Ey önceki çağlarda kendilerine kitap verilenler! Niçin İbrahim hakkında tartışıp duruyorsunuz? Oysa Tevrat ve İncil, ancak ondan sonra indirildi. Bunu da mı kavrayamıyorsunuz?

66- İşte siz öylesiniz; diyelim ki biraz bilginiz olan konuda tartışıyorsunuz. Fakat hiç bilginiz olmayan konuda ne

Sen de bir gün, öyle veya böyle öleceksin. Topraktan geldiniz, toprağa gideceksiniz. Fakat dillendirdiğin söylem (kelime); "Allah'ın sesi" olarak şu gök kubbede her daim yankılanacak. Diktiğin bayrak, ilelebet insanlığın burçlarında dalgalanacak; kuşaktan kuşağa daha ilerilere taşınacak. Bu çabalar asla boşa gitmeyecek, hepsi Allah'a yükselecek. Çünkü "Bütün güzel kelimeler Allah'a yükselir." (Fatır; 10). Senden önce nice peygamber suikasta uğramış, hain plânlara kurban gitmişti. Fakat onların yükselttiği ses ne geçmişte, ne de şimdi seninle dinmedi, dinmeyecek. Bu yol, Allaha inanmış yiğitlerin yoludur. Bu tuzaklara, eziyetlere bakarak sakın umutsuzluğa kapılma. Allah'ın davası sahipsiz kalmaz, kalmayacaktır. Şu istikbal inkılabâtı içinde en gür seda, yine İslâm'ın sedası olacaktır...

[29] Yani: Allah'ın katındaki gerçek şudur: İnsanoğlu topraktan yaratılmıştır. İsa da bir insanoğludur, o da topraktan yaratılan Âdem'in çocuğudur. O'ndan farkı yoktur. Seninle tartışan Hristiyanların iddia ettiği gibi ne cisimleşmiş tanrıdır, ne de tanrının oğludur. Topraktan gelmiş, toprağa gidecek bir Âdem'dir...

[30] Harfi harfine: "Birine, size verilenin misli veriliyor veya Rabbinizin huzurunda aleyhinize deliller getirirler diye mi?"

[31] Yani: "Allah, elçiler aracılığı ile önceki çağların halklarıyla şöyle sözleşti." Çünkü ayetin içeriğinde, sonradan ortaya çıkacak elçileri tasdik edeceklerine dair söz veren,

diye tartışıyorsunuz? Oysa Allah biliyor, siz ise bilmiyorsunuz.

67- İbrahim ne Yahudi, ne de Hıristiyan oldu. Bilakis sağduyudan şaşmayan bir Müslüman oldu. Ortak koşanlardan olmadı.

68- İnsanlar içinde İbrahim'in yaranı, onun yolunda yürüyenler; işte şu peygamber ve iman edenler/güvenenlerdir. Allah, iman edenleri/güvenenlerin yâridir.

69- Önceki çağlarda kendilerine kitap verilenlerden bir grup, sizleri saptırmak isterler. Ama onlar, kendilerinden başkasını saptıramazlar; üstelik bunun farkında bile değillerdir.

70- Ey önceki çağlarda kendilerine kitap verilenler! Neden göz göre göre Allah'ın ayetlerine karşı çıkıyorsunuz?

71- Ey önceki çağlarda kendilerine kitap verilenler! Neden doğruyu yanlışla karıştırıyorsunuz da, pekâlâ bildiğiniz gerçeği gizliyorsunuz?

72- Önceki çağlarda kendilerine kitap verilenlerden bazısı aralarında şöyle konuşur: "Bunların yanına gündüzün gidince inandığımızı söyleyelim, günün sonunda bir araya gelince yine bildiğimizi okuruz. Böylece belki şüpheye düşüp dönerler."

73- "Doğru, kendi yolumuza uyanlardan başkasını dinlememeliyiz." derler. Onlara söyle: "Yürünecek yol, Allah'ın gösterdiği yoldur. 'Size verdiğini herhangi birisine de verdi' veya 'Rabbiniz onu size tercih etti' diye mi bütün bunlar?[30] Onlara söyle: "Nimet Allah'ın elindedir, onu lâyık gördüğüne verir. Allah'ın nimeti geniştir, Allah ne yapacağını çok iyi bilir.

74- Sevgi ve merhametine lâyık gördüğüne ayrıcalık verir. Allah, çok büyük nimet sahibidir."

75- KİTAP verilenlerden kimileri var ki, yüklerle emanet bıraksan onu sana geri verir. Yine onlardan kimileri var ki, bir dinar emanet etsen, tepesine binmedikçe onu sana vermez. Çünkü onlar, "Bize, sıradan halka karşı yaptıklarımızdan dolayı hesap yoktur." diyerek Allah'a karşı bile bile yalan söylerler.

76- Her kim sözü namus bilir, Allah'ın öfkesini çekmekten sakınırsa Allah'ın sevdiği odur.

77- Allah'a verdikleri sözü ve kendi yeminlerini üç beş kuruşa satanlara gelince, onların ahirette hiçbir nasibi yoktur. Allah onlarla konuşmayacak, kıyamet gününde onlara bakmayacak ve onları temize çıkarmayacaktır. Onları bekleyen elim bir azaptır.

78- Bir de onlardan bir grup vardır ki, siz onu kitaptan sanasınız diye, dillerine geldiği gibi konuşarak kitabı çarpıtırlar. Oysa o, kitaptan değildir. "Allah öyle dedi." derler. Oysa Allah öyle dememiştir. Ama bile bile Allah adına yalan söylerler.

79- Allah'ın kendisine kitap, bilgelik ve peygamberlik vermiş olduğu hiçbir kişinin kalkıp da insanlara, "Allah'a

sonra da bu sözünden dönen bir halktan bahsediliyor.

[32] Demek ki lanetlenen kavim değil, lanetlenen eylem vardır. Dikkat edilirse yuka-

değil, bana kul olun." diyebilme yetkisi yoktur. Sadece şunu diyebilirler: "Getirdiğim kitabın bilgisini yayarak ve onu derinlemesine inceleyerek, Allah yolunun yolcuları olunuz."

80- Ve hiçbir zaman melekleri ve elçileri tanrılar edinmenizi de emretmez. O halde siz Müslüman olduktan sonra, size küfrü emreder mi?

81- ALLAH, elçilerden şöyle söz aldı:[31] " Bu kitabı ve bilgeliği verdikten sonra, eğer sonraki çağlarda bu yolu sürdüren bir peygamber gelirse ona inanacak ve yardım edeceksiniz. Bunu kabul ediyor musunuz? Bu sorumluluğu üzerinize alıyor musunuz?" Onlar da "Kabul ediyoruz!" demişlerdi. Allah da: "Sözünüzü unutmayın, ben şahidinizin." buyurmuştu.

82- Artık bundan sonra kim sözünden dönerse yoldan çıkmıştır.

83- Allah'ın dininden başkasını mı arıyorlar? Oysa göklerde ve yerde ne varsa, hepsi ister istemez O'na teslim olmuştur. Dönüp dolaşıp O'na gelecekler.

84- De ki: "Biz Allah'a, bize indirilene, İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a ve ardından gelenlere; Musa'ya, İsa'ya, diğer tüm elçilere Rablerinden verilene iman ederiz. Onlardan hiçbiri arasında ayırım yapmayız. Biz O'na adanmış Müslümanlarız."

85- Her kim İslâm'dan başka bir din ararsa ondan kabul edilmez ve o ahirette kaybedenlerden olur.

86- İman ettikten, peygamberin hak olduğunu gördükten ve kendilerine söze dayalı apaçık deliller geldikten sonra kâfirlik eden bir halkı Allah nasıl doğru yolda yürütür? Allah, zâlim bir halkı doğru yolda yürütmez.

87- Onların görüp göreceği Allah'ın, meleklerin ve tüm insanların onlara lanet okumasıdır.

88- Ebedi lanete uğrarlar, azaplan hafifletilmez ve bir an bile göz açtırılmazlar.[32]

89- Ancak daha sonra tövbe ederek gidişatlarını düzeltenler bundan hariçtir. Çünkü Allah çok bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

90- İnandıktan sonra küfre dönen, sonra da iyice kâfir olup çıkanların tövbeleri asla kabul edilmeyecektir. Çünkü onlar iyiden iyiye sapıtmışlardır.

91- Küfre dönmüş ve kâfir olarak ölüp gitmiş kimselerin her biri, kendini kurtarmak için dünya dolusu altın verse asla kabul edilmeyecek. Onları acıklı bir azap bekliyor ve kendilerini kurtaran da olmayacak.

92- Size gelince ey iman edenler/

rıdaki ayetlerde kâfirlik ve zalimlik "eylemleri" lanetleniyor. Bunu yapan bir halkın gelmiş geçmiş bütün soyu değil... "Her kim kâfirlik ederse, zâlimce işler yaparsa lânetlik bir iş yapmış olur." denmek isteniyor...

[33] Buraya kadar, Yahudilerin ve Hristiyanların, surenin başında ilkeleri belirlenen muhkem, müteşabih ve tevil konularında düştükleri hatalar ve yanlış anlamalara örnekler verilmişti. Şimdi de yukarıda geçen ve İsa'ya atfen aktarılan; "Üzerinizdeki gereksiz yasakları kaldırmaya geldim." ifadesini açarcasına, başka bir yanlış anlama-

güvenenler! Sevdiğiniz şeylerden başkalarına da vermedikçe, gerçek anlamda iyilik yapmış olmazsınız. Her ne harcarsanız Allah onu biliyor.

93- TEVRAT[33] indirilmeden önce, "İsrail'in" kendisine yasakladığı şeyler dışında bütün yiyecekler İsraîloğulları'na serbestti. Onlara söyte: "Tevrat'ı getirip gösterin bakalım, eğer doğru söylüyorsanız." [34]

94- Hal böyleyken, Allah adına o yalanı kim uydurmuşsa, onlar zâlimlerin ta kendileridir.

95- Onlara söyle: "Allah doğruyu söylemektedir. O halde sağduyudan şaşmayan İbrahim'in yoluna uyun; o hiçbir zaman Allah'a ortak koşanlardan olmadı."

96- İYİ DİNLEYİN! İnsanlık için dikilmiş ilk ev Mekke'dedir.[35] O, çağlar boyu sürecek ve insanlığa daima yol gösterecektir.

97- Onda açık işaretler ve İbrahim'in makamı vardır. Oraya giren, güvenlik içinde olur. Oraya gitmeye gücü yeten herkesin o evi ziyaret etmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim bu hakkı tanımazsa unutmasın ki, aslında Allah'ın hiçbir şeye ihtiyacı yoktur.

98- ONLARA SÖYLE: "Ey kitap verilenler, niçin Allah'ın ayetlerine karşı geliyorsunuz? Allah yaptıklarınızı

ya örnek veriliyor. Yahudiler burada da, kitabın "ana temasını" unutup lüzumsuz ayrıntılara dalmışlardır.

[34] Rivayete göre lâkabı Tanrı ile yürüyen ***(îsrael)*** olan Hz. **Yakup,** şiddetli bir hastalığa yakalanmış, iyileşirse en çok sevdiği yiyeceği ve içeceği kendisine yasaklayacağına dair adakta bulunmuştu. İyüeşince, deve etini ve sütünü kendisine yasaklamıştı. Bu konuda İsraüoğulları da kendisine uydular. Böylece üzerinden asırlar geçti: Öyleki İsraüoğulları şayet deve eti yer ve sütünü içerlerse, ona karşı gelmiş olacaklarına inanmaya başladılar. Hz. **Peygamber,** kendisini **İbrahim**'in dini üzerine olduğunu açıkladığında Yahudüer, "Deve eti ve sütü yiyip içerken nasıl olur da **İbrahim**'in dini üzere olabilir?" dediler (Razi, İbn Kesir). Bunun üzerine Allah, onların iddialarını reddetti. Çünkü, her türlü yiyecek aslında helâldi. Deve, sırf **Yakup**'u ilgilendiren geçici bir durumdan dolayı yasaklanmıştı. Artık, göreli haramlık hükmüne riayete gerek kalmamıştı. Bir peygamber, kendini ügüendiren bir durumdan dolayı kendine yasak koydu diye, bu ilelebet yasak olacak diye bir şey olamazdı. Böyle lüzumsuz yasaklar kaldırılmalıydı. Yahudilerin "ana temayı" (her güzel şeyin serbest olması ilkesi) bırakıp, "ayrıntıyı" (sırf bizim atamız "iddiasıyla" **Yakup**'un adağını sürdürmelerini) kutsallaştırmaları, "ana temayı bırakıp ayrıntıya dalmanın" tipik bir örneği olarak ele alınıyor.

[35] **EVVELU'L-BEYT:** Sözlükte "İnsanlık için dikilmiş ilk ev (anıt)" demektir. Çağlar boyu sürecek ***(mübarek)*** ve insanlığa yol gösterecek ***(hidayet)*** anlamı ile karşıladığımız Mekke'deki Kabe'nin, "tevhidi dünya görüşü" açısından çok derin anlamları bulunmaktadır. Bunları dört başlıkta toplayabiliriz: 1- Antropolojik anlamı: Kabe, insan soyunun ilk ortaya çıktığı veya göründüğü yerdir. Öyle görünüyor ki ilk çekirdek aile, Kabe'de veya civarında ortaya çıkmıştır. Oradan çoğalarak yer-

görüyor."

99- Onlara söyle: "Ey kitap verilenler, niçin iman edenleri/güvenenleri Allah'ın yolundan engelliyorsunuz? Görüp durduğunuz halde niçin onu çarpıtmaya çalışıyorsunuz? Allah yaptıklarınızdan haberdardır."

100- Ey iman edenler/güvenenler! Eğer o kitap verilenlerden herhangi bir gruba uyarsanız, sizi inandıktan sonra

yüzüne dağılmışlardır. Bu nedenle her yıl insanlık, hac mevsiminde ilk çıktıkları insanlık köküne dönmeye, haccetmeye çağırılırlar. 2- Sosyolojik anlamı: Her yıl hac mevsiminde insanlar, atalarının varlık sahnesine çıktıkları yerlerde toplanırlar. Aralarında sonradan oluşmuş her tür statü, ırk, cinsiyet, dil, sahte din ayrılıklarını bir kenara bırakarak beyaz kefenlere bürünürler. İlk doğal hallerine dönerler. Tam bir eşitlik içinde insanlık gösterisi yaparlar. 3- Kozmolojik anlamı: Evrende maddî bir merkez bulunmamaktadır. Kâinat, Allah'ın yed-i kudreti (kozmik gücü) ile ayakta durmaktadır. Allah'ın kozmik gücü, evrenin potansiyelliğine sinmiştir. Bu anlamda Allah, yerlerin ve göklerin nurudur (enerjisi, ruhu, canlılığı). Bütün evren, Allah'ın sınırsız ve boyutsuz gücü etrafında dönmektedir. Kabe etrafında dönme ***(tavaf);*** işte bu kozmolojik döngüye sosyolojik katılımdır. Evrenin sahibi değil; mensubu olduğumuzun ilânıdır. Burada, tavaf sembolizmi ile tevhidi dünya görüşünün esaslı mesajı verilmektedir. 4- Teolojik anlamı: Kabe, Kuranda geçtiği gibi aynı zamanda Allah'ın sembolik evidir ***(beytullah).*** İnsanlar için yapılmış en eski evdir ***(evvelul-beyt, beytul-atik).*** İnsanların ilk çıktığı, etrafında toplandığı, döndüğü yere Allah'ın evi denmesi, Allah ile insanın ontolojik buluşmasını sembolize eder. Allah'ın bütün varlığa yayılan sevgi ve merhametini ***(rahmet);*** kendi vicdanımızda bulup yakaladığımız an ***(vecd/vicdan)*** Allah ile buluşmuş oluruz. Buradan, Allah ile kozmik bir yolculuk halinde olduğumuzu anlarız. İşte Kabe, bu buluşmanın sembolik olarak gerçekleştiği yerdir. Kabe, aşağıdan yukarıya doğru (antropoloji) Âdem'in, yukarıdan aşağıya doğru (teoloji) Allah'ın evidir... Bu anlamda Kabe, üç kez yeniden ayağa dikilmiştir. Âdem ve Havva ilk kez yapmış, İbrahim eski temelleri üzerine yeniden inşa etmiş, Muhammed (s.a.v) de asıl fonksiyonuna tekrar kavuşturmuştur. Bunun için Kabe, insanlık tarihinin merkezidir. Tevhit, adalet ve özgürlük mücadelesinin çağlar boyu sürecek basit ve fakat görkemli anıtı "orada öylece durarak", zaman zaman yolunu şaşırmış insanlığa yol gösteren ilâhî hatırlatmadır. Orası "insanlığın" merkezidir. Bir dine değil, bütün insanlığa aittir. Kabe'nin bulunduğu şehir (Mekke); bu nedenle bir anlamda "evrensel barış ve adalet yurdunun" ***(Dârusselâm)*** kalbidir. Bu nedenle, ortak bir ümmet plâtformu tarafından yönetilmesi ve buna bağlı bir barış gücü tarafından korunması gerekir...

[36] Harfi harfine: "Birbirinizin düşmanı idiniz, Allah kalplerinizi uzlaştırıp kaynaştırdı da, onun nimeti sayesinde kardeşler haline geldiniz."

[37] Harfi harfine: "Ateşten bir çukurun kenarında idiniz, sizi oradan kurtardı."

[38] MARUF: Sözlükte [A-R-F] kökünden gelir. Mastar olarak "tanımak, bilmek,

döndürür kâfir yaparlar.

101- Önünüzde Allah'ın ayetleri okunurken ve aranızda O'nun elçisi varken, sizler nasıl olur da imandan dönersiniz? Oysa her kim Allah'a sımsıkı sarılırsa, doğruluk ve dürüstlük yolunda yürümüş olur.

102- Ey iman edenler/güvenenler! Allah'ın öfkesini çekmekten nasıl sakınmak gerekiyorsa o şekilde sakının. Yalnızca Müslümanlar olarak can verin.103- Hep birlikte Allah'ın ipine sımsıkı sarılın, ayrılığa düşmeyin. Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Daha dün birbirinizin boğazına sarılırken şimdi tek yürek haline geldiniz. O'nun nimeti sayesinde, yediği içtiği ayrı gitmeyen can yoldaşları oldunuz.[36] Allah, sizi uçurumun kenarından kurtardı.[37] Allah size ayetlerini böyle açıklıyor ki, doğru yolda şaşmadan yürüyesiniz.

104- Sizden erdeme çağıran, ortak iyiyi emreden[38] ve kötülüklerle mücadele eden bir topluluk bulunsun. İşte kurtuluşa erenler bunlardır.

105- Sakın kendilerine açık deliller geldikten sonra ayrılıp parçalananlar gibi olmayın. Böylelerine büyük bir azap vardır.

106- Kimi yüzlerin ak, kimi yüzlerin kara çıkacağı o günde, yüzleri kara çıkanlara; "İnandıktan sonra kâfir oldunuz öyle mi? O halde nankörlük etmenizin karşılığı olarak tadın azabı!" denilecek.

107- Fakat yüzleri ak olanların üzerine Allah'ın sevgi ve merhameti yağacak ve sonsuza dek orada kalacaklar.

108- İşte bunlar Allah'ın ayetleridir. Bunları sana hak olarak okuyoruz. Allah, yarattıklarına hiçbir haksızlık

uygun olmak" anlamlarına geliyor. Bilmek, tanımak ***(irfan/marifet);*** tanıtmak, tarif etmek ***(tarif);*** bildirmek, tanımak, kabul etmek, itiraf etmek, ikrar etmek ***(itiraf);*** tanışmak, tanımak ***(tearruf);*** bilen, tanıyan, marifet sahibi, arif kişi ***(arif);*** falcı, cinci, kâhin, ***(ârrâf);*** falcılık ***(ırâfe);*** örf, töre, adet, gelenek ***(urf);*** ticarî örf ***(urf ticari);*** protokol ***(urf siyasi);*** örfi, töresel, geleneksel ***(urfi);*** ücret tarifesi ***(tdrifetul-ucûr);*** değer bilir, hak tanır ***(muterifbıl-hacf);*** ansiklopedi ***(dâiretul-meârif)*** kelimeleri bu köktendir... Maruf kökenli kelimeler, Kur anda 70 yerde geçer. Toplam dört anlamda kullanıldığı görülür; 1- Marifet ***(bilmek-tanımak)*** *2-* Örf ***(töre-gelenek-adet),*** 3- Maruf ***(iyiy iyilik, güzellik, iyi bilinen, meşhur iyilikler),*** 4- Arafat... Şu halde maruf, güzelliği akıl ve din ile bilinen şeydir (Rağıp). Kuranda ***salih, hasene, tayyip, hayır, birr, ihsan*** sözcükleri de, iyilik-güzellik anlamında kullanılan diğer kavramlardır. Marufla eş anlamlı olmalarına karşın aralarında nüanslar olduğu söylenebilir. Maruf kavramı, insanların öteden beri bildiği, tanıdığı, ortak ve evrensel iyilikler anlamına gelmektedir. Din, can, mal, ırz, namus, şeref ve aklın dokunulmaz insanî değerler olduğu aileye önem, haksızlığın kötü, komşuya iyi davranmanın ve kimseye zarar vermemenin iyi olduğu gibi sağduyu sahibi herkesin ilk bakışta anlayabileceği, dünyanın büyük dinlerinin ve genel olarak insanlık kültürünün aklen ve vicdanen iyi gördükleri maruf olmaktadır, zıddı ise münkerdir.

yapmak istemez.

109- Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır ve bütün işler dönüp dolaşıp Allah'a varır.

110- SİZ insanlığın yüz akısınız;[39] ortak iyiyi emreder, kötülüklerle mücadele edersiniz. Allah'a sarsılmaz bir şekilde iman edersiniz. Kitap verilenler de böyle iman etselerdi, yüz akı olabilirlerdi. İçlerinde inananlar varsa da pek çoğu yoldan çıkmıştır.

111- Size, gelip geçici sıkıntıdan başka hiçbir zarar veremezler. Eğer sizinle çarpışırlarsa arkalarını dönüp kaçarlar; sonra kendilerine yardım da edilmez. 112- Allah'ın ve insanlığın yoluna dönmedikleri sürece, nerede olurlarsa olsunlar alçaklık damgası yemeğe mahkûmdurlar.[40] Allah'ı çok kızdırdılar; onlara aşağılık damgası vuruldu. Çünkü Allah'ın ayetlerine karşı geliyorlar ve elçileri insafsızca öldürüyorlardı. İyice azmış, çok aşırı gitmişlerdi.

113- Ama yine de hepsi bir değildir. Kitap verilenler içinde, gece vakitlerinde Allah'ın ayetlerini okuyup secdeye kapanan insanlar da vardır.

114- Onlar, Allah'a ve ahiret gününe inanır, ortak iyiyi emreder; kötülüklerle mücadele ederler ve iyilikte yansırlar. İşte içlerinde erdemli ve dürüst olanlar bunlardır.

115-Yaptıkları iyilikler asla karşılıksız kalmayacaktır. Allah, içinde korku ve titremesi olanları çok iyi biliyor.

116- Kâfirleri ne malları ne de çocukları Allah'tan kurtaramayacak. Onlar cehenneme girecek ve oradan daha çıkamayacaklar.

117- Onların bu dünya hayatı için yaptıkları harcamalar şuna benzer: Kendi kendilerine zulmeden bir halk düşünün... Dondurucu bir rüzgâr ekinlerine isabet edip mahvediyor

[39] Harfi harfine: "Siz insanlık için çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz."

[40] Harfi harfine: "Onlara, Allah'tan bir ipe ***(hablun minellah)*** ve insanlardan bir ipe ***(hablun minennâs)*** dönmedikçe/girmedikçe nerede olurlarsa olsunlar zillet damgası vurulmuştur." Yani: İnsanlığın Rabbi tek Allah'ın "ipine" sarılmadıkça, onun yarattığı fıtrî gerçeğe dönmedikçe, kendilerini normal insanlardan üstün ve seçilmiş ırk olarak görmeyip, insanlık ailesinin eşit fertleri olduklarını kabul etmedikçe ve de insanlığın "ipine"; yoluna, temel değerlerine, sağduyusuna ve vicdanına dönmedikçe alçaklık damgası yemeye mahkûmdurlar. Böyle üstün ırk veya seçilmiş millet kuruntularıyla kendilerini insanlığın gidişatından büyüklük taslayarak ayırdıkları, kendileri dışındaki milletlere üstten bakıp kendilerini onlarla eşit görmedikleri ve böylece insanlığın ortak yürüyüşüne katılmadıkları sürece, Allah'ın gazabına uğrayacaklar ve "insanlık vicdanı" onları daima dışına atacaktır... Ayrıca "habl" sözcüğünün, "bir şeyin içinde olan şey" manasına gelmesi ***"hablun minen-nâs"*** tabirini, "insanlık vicdanı" olarak yorumlamamızın doğru olduğuna delildir. Aynı şey "basairu li'n-nâs" ve "ahd-i misak" tabirleri için de geçerlidir. Bkz. "HABL"; 50/16, "BASİRET"; 12/108, "AHD-İ MİSAK"; 7/172. ayetler dipnotları.

Allah onlara haksızlık etmiyor, fakat onlar kendi kendilerine haksızlık ediyorlar.

118- EY İMAN EDENLER! Size karşı düşmanca niyet taşıyanları sırdaş edinmeyin. Onlar sizi yoldan çıkarmak için ellerinden geleni yaparlar. Dört gözle sıkıntıya düşmenizi beklerler.[41] Baksana öfkeleri ağızlarından taşıyor. İçlerindeki kin ise daha büyüktür. Eğer düşünürseniz, sizlere ayetleri böyle açık açık bildiriyoruz.

119- Sizler iyi niyetle onları seviyorsunuz, onlar ise geçmiş bütün vahiylere de inandığınız halde sizi sevmezler. Sizinle karşılaştıklarında, "Biz inandık!" derler. Yalnız kaldıklarında ise burunlarından solurlar.[42] Onlara söyle: "Kininizle geberin!" Allah, bütün sinelerin özünü bilir.

120- Asla iyiliğinizi istemezler; bilakis dara düşerseniz sevinirler. Eğer güçlüklere göğüs gerer, daima Sakınırsanız, onların hileleri size zarar veremez. Çünkü Allah her şeyi kuşatmıştır; kimse onun dışına çıkamaz.

121- HANİ BİR ZAMAN[43] erkenden, mü'minleri savaş için uygun mevzilere yerleştirmek üzere evinden çıkmıştın. Allah her şeyi işitiyor ve biliyordu.

122- O zaman içinizden iki grup,[44] yardımcıları Allah iken, paniğe kapılıp geri dönmek istemişlerdi. Demek ki iman edenler/güvenenleryalnızca Allah'a dayanmalıdır.

123- Zira sizler son derece zayıfken Allah, Bedir'de size yardım etmişti. Şu halde, daima Sakının ki şükretmiş

[41] Harfi harfine: "Size sıkıntı verecek şeyleri arzu ederler."

[42] Harfi harfine: "Aralarında baş başa kaldıkları vakit ise size olan kinlerinden parmaklarının ucunu ısırırlar."

[43] UHUD SAVAŞI: Bu bölümlerde Uhud Savaşı ile ilgili ayetler yer alıyor. Bu tür ayetleri iyi anlayabilmek için Uhud Savaşının neden ve sonuçları üzerinde durmak gerekir. Şöyle ki: Mekkeli müşrikler hicretin üçüncü yılında, bir yıl önce Bedir'de uğradıkları hezimetin intikamını almak için müttefikleriyle birlikte on bin kişilik bir ordu ile Medine üzerine yürüdüler. Hz. Peygamber (s.a.v) durumu haber alınca, Medine'de savaş konseyi topladı. İzlenecek savunma stratejisinin ne olacağı konusunda tartıştılar. Hz. Peygamber, süvari kuvvetlerine dikkat çekerek, Medine'nin sokak aralarında barikatlar kurulması ve şehir savunması yapılması görüşündeydi. Bu plân, bazı sahabelerce de desteklenmişti. Ancak toplantıya katılanların çoğu, açık alanda cephe savaşı görüşünde ısrar ettiler. Hz. Peygamber, çoğunluğun görüşüne uyarak Medine'den ayrıldı ve yaklaşık üç mil uzaklıktaki Uhud Dağı eteğinde - ki düzlüğe doğru yola çıktı. Müslümanlar yaklaşık bin kişiydi. Münâfıklarm/infâk etmeyenlerin geri dönmesiyle sayı yedi yüze indi. Bazı kabilelerin, sayının çok az olduğu gerekçesiyle geri dönmek istemeleri moralleri iyice bozsa da, onlar da son anda dönmekten vazgeçti. Savaş düzeni iyi plânlanmıştı. Düşmanın muhtemel bir çevirme hareketine karşı kalkan oluşturması için yukarıdaki bir tepenin üzerini elli

olasınız.

124- Hani sen iman edenlere/ güvenenlere; "Rabbinizin size inen üç bin melekle yardım etmesi yetmiyor mu?" diyordun.

125- Evet, sizler güçlüklere göğüs gerer ve Sakınırsanız, düşman saldırıya geçtiğinde Rabbiniz size akın akın inen beş bin melekle yardım eder.

126- Bunu Allah, size yalnızca bir müjde olsun ve kalpleriniz yatışsın diye yapmıştı. Çünkü yardım, her şeye gücü yeten ve yüce bilgelik kaynağı Allah'tan başkasından gelmez.

127- Kâfirlerin gücü kırılsın veya perişan olup hayal kırıklığına uğrayarak dönüp gitsinler diye yapmıştı bunu.

128- Senin elinde artık yapacak bir şey yok. Allah ya onların tövbesini kabul eder ya da onlara azap eder. Çünkü onlar zâlimlerin ta kendileridir.[45]

129- Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Lâyık gördüğünü bağışlar, müstahak gördüğüne azap eder. Allah çok bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

130- EY İMAN EDENLER! Faiz yemeyin ve Sakının ki kurtuluşa eresiniz.[46]

131- Kâfirler için hazırlanmış ateşten

kadar okçu yerleştirilmişti. Buradan hiç ayrılmamaları gerekiyordu. Derken on bin kişilik müşrik ordusuna, karşı sayıları yedi yüzden daha az Müslümanlar, cansiperane bir saldırıya geçti. Düşman tam bozguna uğramışken, okçular ganimet hırsıyla yerlerinden ayrıldı. Düşman kuvvetleri fırsatı kaçırmayarak çevirme harekâtına başladı. Okçuların terk ettiği tepeden hızla dalan **Halid bin Velid** komutasındaki atlı süvariler, Müslümanlara arkadan saldırıya geçtiler. Birden savaşın seyri değişti. **Hz.** Peygamber'**in** etrafında az sayıda sahabe ölümüne vuruşuyordu. Bir ara alanda, "Muhammed öldürüldü!" sesleri yankılandı. Moraller iyice altüst olmuştu ki az sayıdaki birkaç sahabenin öne atılması ve cesaretlendirici konuşmasıyla gün zor kurtarıldı. Bu arada Mekkeliler, savaş alanından uzaklaşmaya başlamışlardı. Sonuç tam bir hezimet olmasa da, durum hiç de iç açıcı değildi. Mekkelilerin evlerine döndükleri görülünce, **Hz.** Peygamber (s.**a**.v) de yanındakilerle birlikte Medine'ye geri döndü... İşte genel hatlarıyla "Uhud Savaşı" budur. Bu bölümdeki ayetlerde yer yer bu olaya isim verilmeden göndermelerde bulunuluyor. Ayetleri okurken, bu altyapı bilgisinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

[44] Yani: **Abdullah bin Ubey** öncülüğündeki münafıklar ve onlarla birlikte Medine'ye geri dönme eğilimine giren Beni Seleme ve Beni Harise oymakları...

[45] Yani: Ey Muhammed! Uhud'da yaralanmış vaziyette yerde yatarken, "Elçilerine bunu yapan bir halk nasıl rahat eder?" diye bağırıyordun. Şunu unutma ki artık yapılacak bir şey yok. Onlar imansız zâlimlerdir. Allah, onların ya pişmanlıklarını kabul eder ya da onlar cehennemi boylarlar. (Müslim, Ahmed ibn Hanbel).

[46] Yani: Ey iman edenler/güvenenler! Uhud'da karşılaştığınız ordu, faizle ve tefecilikle donatılmış bir orduydu. Sakın onlara özenmeyesiniz. Onlar halkı sömürerek,

sakının.

132-Allah'a ve peygambere itaat edin ki merhamet olunasınız.

133- Rabbinizin affına mahzar olmak için ve sakınanlar için hazırlanmış gökler ve yer genişliğindeki cennet için yarışın.

134- Sakınanlar; iyi ve kötü günde infâk edenler/verenler, kızdıklarında öfkelerini yenenler ve insanların hatalarını bağışlayanlardır. Allah güzel ahlak sahiplerini sever.

135- Onlar bir kötülük yaptıklarında veya kendileriyle çeliştiklerinde, hemen Allah'ı hatırlayarak günahlarının bağışlanmasını dileyenlerdir. Günahları da Allah'tan başka kim bağışlayabilir? Onlar, bile bile yaptıkları yanlışta ısrar etmezler.

136- İşte bunların karşılığı, Rablerinden bağışlanma ve sonsuza dek kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetlerdir. Çalışanlar için ne güzel, ne hoş bir karşılık!

137- SİZDEN önce nice hayatlar yaşandı, ne olaylar oldu. Yeryüzünde dolaşın da, elçilere yalan diyenlerin sonu ne olmuş bir görün.

138- Bu, insanlar için bir açıklamadır. Sakınanlar için bir öğüt ve yol göstermedir.[47]

139- Öyleyse çözülmeyin ve moralinizi bozmayın. Eğer yüreğinizde gerçek iman varsa, sırtınız asla yere gelmez.

140- Eğer siz Uhud'da yara aldıysanız, onlar da Bedir'de aldı. İşte böyle, günleri insanlar arasında döndürür dururuz. Çünkü Allah iman edenleri/güvenenleri bilmek ve sizleri samimiyet sınavından geçirmek istiyordu.[48] Allah zulmedenleri sevmez.

141-Aynı şekilde Allah, iman edenleri/güvenenleri özenle seçmek ve karşıtlarına ağır bir darbe indirmek istiyordu.

142- Yoksa siz, Allah içinizden cihat edenleri ve güçlüklere göğüs gerenleri belli etmeden cennete girebileceğinizi mi sanıyorsunuz?

143- Nitekim ölümle yüz yüze gelmeden önce, ona ne de çok hevesliydiniz. İşte gördünüz ölümün soğuk yüzünü; ama sadece seyrediyorsunuz!

144- MUHAMMED yalnızca bir peygamberdir. Ondan önce de nice elçiler gelip geçti. Şimdi o, ölür veya öldürülürce siz tabana kuvvet kaçacak mısınız? Her kim kaçarsa, bilsin ki Allah'a bir zarar veremez. Allah şükredenlere

karınlarını ateşle dolduruyorlar. Siz, Sakının, Onun öfkesini çekmekten sakının, harama el uzatmayın, erdemli ve dürüst yaşayın. Savaşmak gerektiğinde de çıkın mertçe savaşın. Sizin imanınız ve Allah'ınız size yeter; faizin, tefeciliğin özenilecek bir yanı yok! (Keffal).

[47] Harfi harfine: "Bu, insanlara bir 'beyan[5], muttakiler' için 'huden ve mev iza'dır."

[48] Harfi harfine: "Bu, Allah'ın iman edenleri/güvenenleri bilmesi ve içinizden şehidler/şahidler edinmesi içindir."

[49] Yani: O gün Uhud'da, kiminiz zorluğa canla başla direniyor, kiminiz de yenilginin sorumluluğundan kaçmak için cahiliye inançlarına benzer savunmalar

yakında karşılığını verecek.

145- Hiçbir kimse, Allah'ın izni olmadıkça ölmez; belirli bir vakte yazılmıştır. Kim dünya nimetlerini isterse ona bunu vereceğiz; her kim de ahiret nimetlerini isterse ona da onu vereceğiz. Şükredenleri kesinlikle ödüllendireceğiz.

146- Nice peygamber, Allah'a adanmış yiğitlerle beraber ölümüne çarpıştı. Allah yolunda başlarına gelenlerden dolayı korkuya kapılmadılar, zaafiyet göstermediler ve düşmanın önünde küçük düşmediler. Allah, işte böyle güçlüklere göğüs gerenleri sever.

147- Tek söyledikleri şuydu: "Ey Rabbimiz! Günahlarımızı ve yanlışlarımızı bağışla, ayaklarımızı sağlam tut ve kâfirlere karşı bize zafer nasip et!"

148-Allah da onlara hem dünya nimetlerini verdi, hem de ahiretin/geleceğin en güzel nimetlerini bağışladı. Allah, güzel ahlak sahiplerini sever.

149- EY İMAN EDENLER! Eğer kâfirlere itaat edecek olursanız, sizleri gerisin geri en başa döndürürler de kaybedenlerden olursunuz.

150- Sizin yegâne yâr ve yardımcınız Allah'tır.

151-Allah'ın hiçbir zaman yetki vermediği varlıkları ona ortak koştukları için, kâfirlerin kalplerine korku salacağız. Onların varacakları yer cehennemdir. Ne berbat bir yerdir o zâlimler yatağı!

152- ALLAH, size verdiği sözün arkasında durdu. Allah'ın izniyle düşmanlarınızı yok etmek üzereydiniz. Ne var ki Allah, size o çok istediğiniz zaferin ucunu gösterdikten sonra gevşediniz. Peygamberden gelen emre aykırı davrandınız ve itaatsizlik ettiniz. Kiminiz dünyayı, kiminiz ahireti istiyordu. Sonra Allah, sizleri sınamak için son anda zaferi çevirdi. Ama şimdi sizi de bağışladı. Çünkü Allah'ın iman edenlere/güvenenlere lütfü pek çoktur.

153- O sırada siz, tabana kuvvet kaçıyordunuz. Peygamber ise arkanızdan bağırıp duruyordu. Allah, size o gün acı üzerine acı tattırdı ki; ne elinizden gidene, ne de başınıza gelene üzülmeyesiniz. Allah bütün yaptıklarınızdan haberdar.

154- Sonra Allah, o acının ardından size kendine güven duygusu indirdi. Kimileri ise kendi dertlerine düşmüş, Allah hakkında cahiliye inançlarına benzeyen saçma sapan düşünceler taşıyorlardı: "İş bizim elimizde mi ki?" diyorlardı. Onlara söyle: "Bütün iş ve oluş Allah'ındır." Onların gerçek niyetleri başkadır, sana açmıyorlar. "İş elimizde olsaydı, burada böyle ölmezdik." diyorlar. Onlara söyle: "Evinizde olsaydınız bile, ecel kapıyı çalınca yapacağınız bir şey yoktu. Allah, samimiyetinizi ölçmek ve asıl niyetinizi ortaya çıkarmak için bunu başınıza getirdi. Allah, kimin ne niyet taşıdığını çok iyi biliyor.[49]

155- İki ordunun çarpıştığı gün içinizden arkasını dönüp kaçanlar, şeytana zayıf noktalarından yakalandılar; o da fırsatı kaçırmadı. Yine de Allah, onları bağışladı. Allah çok bağışlayıcı, çok hoşgörülüdür.

156- Ey iman edenler/güvenenler! Sakın imansızlık edip, yerlerinde duramayan veya gözünü daldan budaktan sakınmayan[50] kardeşleri hakkında;

"Bizim gibi yerlerinde otursaydılar ne ölür, ne de öldürülürlerdi." diyenler gibi olmayın. Böyle konuşanlar çok pişman olacaklar.[51] Oysa yaşatan da öldüren de Allah'tır. Allah, bütün yaptıklarınızı görüyor.

157- İyi dinleyin! Eğer Allah yolunda öldürülür veya ölürseniz, kesinlikle Allah'ın bağışlaması ve merhameti, onların dünyada yığıp biriktirdiklerinden daha hayırlıdır.

158-Açın kulağınızı! Ölseniz de öldürülseniz de, kesinlikle Allah'ın huzurunda toplanacaksınız.

159- Ey peygamber! Senin onlara hoşgörülü davranman, Allah'ın sevgi ve merhametinin bir yansımasıydı. Eğer onlara karşı kırıcı ve sert olsaydın, doğrusu senden koparlardı. Artık onları bağışla ve affedilmeleri için dua et. İşleri onlarla danışarak yürüt, sonra da çıkan ortak kararı Allah'a dayanarak azimle uygula. Çünkü Allah, kendisine dayananları sever.[52]

160- Allah size yardım ederse artık sizi durduracak yoktur. Fakat sizi yardımsız bırakırsa, artık size yardım etmek kimin haddine? O halde iman edenler/güvenenleryalnızca Allah'a dayansınlar.

161- BİR PEYGAMBERİN yolsuzluk yapması düşünülemez. Her kim bunu

yapıyordunuz. "Ne yapalım Allah'ın takdiri böyleymiş, sanki kaderi biz mi tayin ediyoruz?" gibi lâflar ediyordunuz. Evet, bütün iş ve oluş Allah'ın elindedir. Allah her şeyi kuşatmıştır. Hiçbir şey, onun koyduğu ölçüler dışında olmamaktadır ve olamaz da. Bu iş ve oluşun bir parçası da sizsiniz. Sizin kendi özgür iradenizle seçtiğiniz inanç ve eylemleriniz de oluşun bir parçasını oluşturuyor. Bu nedenle yaptıklarınızdan siz sorumlusunuz. İşler iyi giderse sizin başarınızdan, kötü gidince "ne yapalım Allah'tan" öyle mi? Bütün iş ve oluşun Allah'a ait olması, uçsuz bucaksız bir denizin içindekileri kuşatması gibidir. Allah deniz, siz de balıklar gibisiniz. Yüzen, hareket eden sizsiniz; siz denizden ayrısınız, fakat deniz sizi her yandan kuşatmış, varlığınızı ona borçlusunuz. Allah sizinle konuşurken, denizin dile gelmesi gibi bir üslûp kullanıyor. Bunun için her şeyi "Biz" sigası ile açıklıyor. Bu, sizin elinizde hiçbir şey olmadığı anlamına gelmiyor. Bu örneği iyi düşünün, belki bir şey anlatır...

[50] Harfi harfine: "Yeryüzünde dolaşan veya gazaya çıkan."

[51] Harfi harfine: "Allah bunu, onların kalplerinde üzüntü yapacak."

[52] Hz. Ali'den rivayet edilen bir hadise göre, Hz. **Peygamber (s.a.v)**'e ayette geçen "bir işe azmetmenin" ne olduğu sorulduğunda **"O, bilgili insanlar (ehlu'r-rey) ile danışmak ve o konuda onlara uymak anlamına gelir."** demiştir (İbn Kesir). Tercihe şayan olan bir görüşe göre de Allah, işleri müşavere (danışma) ile yürütmeyi, sırf kendisinden sonraki kuşaklar müşavere hususunda peygamberin yolunca gitsinler ve ümmet-i Muhammed için bir sünnet (kamu işlerini yürütme tarzı, ilke, prensip) olsun diye emretti (Hasan el-Basri, Süfyan bin Uyeyne). Malûm, Hz. **Peygamber,** Uhud Savaşında ashabı ile müşavere etti. Müşaverenin sonucu, Hz. **Peygamber (s.a.vj**'in görüşünün aksineydi. Çünkü ashabm çoğu, Medine'den çıkmak ve açık alanda

yaparsa, kıyamet günü yolsuzluktan kazandığı şeylerle gelir. Kimsenin yaptığı yanına kâr kalmaz, asla haksızlığa uğratılmazlar.[53]

162-Allah rızası için çalışan kimse ile Allah'ın öfkesini çeken ve yeri cehennem olan kimse hiç bir olur mu? Ne berbat bir yerdir orası!

163- Onlar, Allah katında farklı derecelere sahiptirler. Allah bütün yapılanları görüyor. 164- Allah mü'minlere, içlerinden Allah'ın ayetlerini okuyan, onları arındıran ve kitabı öğreterek bilgelik aşılayan bir peygamber göndermekle büyük bir lütufta bulunmuştur. Oysa bundan önce apaçık bir sapıklık içindeydiler.

165- DÜŞMANLARINIZA iki katını

düşmanla savaşmak görüşündeydiler. **Hz. Peygamber (s.a.v)** ise Medineden çıkılmaması, düşmanın şehirde karşılanması görüşündeydi. Sonuçta, Uhudda ağır bir yara alındı. Buna rağmen inen ayette müşavereye devam etmesi emredildi. "Onlarla bir daha müşavere yapma." denmedi. Kararlar ortak alınmışsa sorumluluklar da ortaklaşa paylaşılmalıydı. Yine **Hz. Peygamber,** Uhud Savaşı ndan sonra ashaba hiç sitem etmemiş, "Beni dinlemediniz, sizin yüzünüzden oldu." gibi bir havaya asla girmemiştir. Daima ortak karara saygılı hareket etmiş, hoşgörülü ve yumuşak davranmıştır. İnen ayetlerde görüldüğü gibi Kuranın genel yaklaşımına paralel olarak daha çok ahlâkî gevşekliklere vurgu yapılıyor.

[53] **ĞULUL:** Sözlükte [G-L-L] kökü, "bir şeyi gizlice almak" demektir. Araplar, entarinin elbise altından giyildiği için gizlenmiş olmasına ***ğılale;*** parfüm saçın diplerine sürüldüğü için gizlenmiş olmasına ***ğılale fir-res;*** kendine ait olmayan ganimet vs. gizlice üzerine geçirmeye ***ğulul;*** gizli dolap çevirme, hile, sahtekârlık vs. gizlice yapıldığı ve düşmanlık duygusu içte gizlice olduğu için de kine ***ğıll;*** deveyi tam kanmadan önünden suyunun alınmasını ifade için ***iğlalel-ibl;*** bir şeyin kâr ve gelirini almaya, istismar ve sömürüye ***istiğlal,*** bir şeyin hâsılatına, gelirine, ev kirasına ***el-ğulle;*** Arap kadınlarının büyük göstermek için kalçalarına içten koydukları bohçaya ***el-gulletu*** diyorlardı... Bütün bunlarda ortak anlam, "bir şeyin diğer şeye görünmeden dâhil edilmesfdir. Bu ayetin, savaşta elde edilen ve artık kamu malı haline gelen ganimetlerin dağıtımının gecikmesi sonucu, **Hz. Peygamber** hakkında, "Acaba ganimetleri zimmetine mi geçirdi, kendine gizlice pay mı çıkarıyor, neden ganimetleri hâlâ paylaştırmıyor?" türünden şüpheleri izale için inmiş olduğu anlaşılıyor. Bu vesile ile Kur anın en temel ahlâkî ilkelerinden birisi daha vazediliyor: ***Vulul*** yani gizlice zimmete mal geçirme, büyük bir suç ve günahtır." Nitekim, daha açıklayıcı bir hadisinde **Hz. Peygamber (s.a.v)** şöyle buyurur: **"Yöneticilere (zekât memurlarına) verilen hediyeler ğul(yolsuzluk, emanete hıyanet) dür."** (Müsned). Şu halde ayette geçen ***ğulul*** kelimesi bugün yolsuzluk, hırsızlık, zimmete para geçirme, kamu malını peşkeş çekme, hileli alışveriş, evrakta sahtekârlık, nitelikli dolandırıcılık vs. dediğimiz şeyleri çağrıştırmaktadır. Bu nedenle, ayette geçen ***ğull*** ifadesini "yolsuzluk" olarak çevirdim.

indirdiğiniz darbeyi, bu kez kendiniz yiyince, "Bu nasıl olur?" diyorsunuz öyle mi? Onlara söyle: "O, sizin kendi eserinizdir." Allah'ın her şeye gücü yeter.[54]

166- O iki ordu çarpıştığı gün başınıza gelenler Allah'ın izniyledir. Bu, gerçek anlamda iman edenleri/güvenenleri ortaya çıkarmak içindi.

167- Yine münâfıkları/infâk etmeyenleri ve "Gelin, Allah yolunda savaşın yahut memleketinizi savunun." denildiğinde, "Gerçekten savaş çıkacağını bilsek sizinle gelirdik." diyenleri ortaya çıkarması içindi. Onlar, o gün imanlıdan çok, imansız gibiydiler. Dilleriyle içlerinde olmayanı söylüyorlardı. Allah, onların içlerinden ne geçirdiklerini çok iyi biliyor.

168- Kendileri oturup da savaşa giden kardeşleri için, "Bizi dinleselerdi öldürülmezlerdi!" diyenlere söyle: "Eğer bunda samimi iseniz, ölüme çare bulun bakalım!"

169- Sakın Allah yolunda öldürülenleri ölüler sanma. Aksine onlar diridirler. Rableri onları rızıklandırıyor.

170- Onlar, Allah'ın lütfundan kendilerine verdikleriyle sevinirler. Hayatta kalanlara, "Onlara hiçbir korku yok ve onlar üzüntü de duymayacaklardır!" müjdesini vermek isterler.

171- Yine onlar, Allah'ın nimet ve lutfu ile mü'minlere vereceği mükâfatı zayi etmeyeceği müjdesini vermek isterler.

172- Onlar darbe yemelerine rağmen, Allah'ın ve peygamberin emrinden şaşmadılar. Daima Sakınan bu güzel insanları, muhteşem bir karşılama bekliyor.

173- Onlar, halk kendilerine, "Büyük bir ordu toplanmış geliyor, karşı koymak imkânsız." denildiğinde bu, onların sadece imanını artırdı ve "Bize Allah yeter. O ne güzel vekildir!" dediler.

174- Allah'ın izniyle morallerini hiç bozmadan sapasağlam döndüler. Çünkü onlar, Allah rızasını her şeyden önde tuttular. Allah çok büyük lütuf sahibidir.

175- İşte yine şeytan! Kendi adamlarıyla korku salmak istiyor. Onlardan korkmayın. Yalnız Benden korkun, eğer gerçekten mü'minlerseniz.

176- Kâfirlik yarışına girenler seni üzmesin. Çünkü onlar, Allah'a asla zarar veremezler. Allah, onlara ahirette bir pay vermemek istiyor. Onları büyük bir azap bekliyor.

177- Şüphesiz iman karşılığında küfrü

[54] Yani: Sizler, şartlar ne olursa olsun, sırf Müslümanız diye Allah'ın her daim size zaferler bahşedeceğine inanıyorsunuz öyle mi? Sanıyorsunuz ki, inandık demekle her şey bitiyor. Uhud'da aldığınız ağır darbe bu konuda bir şeyleri açıklıyor olmalı?

[55] **"Ey Kudüs! Elçileri öldüren, kendisine gönderileni taşlayan Kudüs! Tavuğun civcivlerini kanatları altında topladığı gibi, ben de kaç kez senin çocuklarını toplamak istedim, ama siz istemediniz!"** (Matta, 23/37). " Rab İsa'yı ve elçileri öldüren, bize de zulmeden Yahudilerdir. Öteki uluslardan olanlarla konuşmamızı ve böylece onların kurtulmasını engellemekle, Tanrının hoşnutsuzluğuna yol açıyor ve bütün

satın alanlar, Allah'a hiçbir zarar veremezler, tersine onları şiddetli bir azap beklemektedir.

178- Bir de sakın ola ki kâfirler, onlara tanıdığımız süreyi hayra yormasınlar. Mühlet veriyoruz ki doya doya günah işlesinler! Onları utanç verici bir azap bekliyor.

179- Allah iman edenleri/güvenenleri, kâfirlerin insafına bırakacak değildir. Sonunda pisliği temizden ayıracaktır. Allah, sizlere gaybı bildirecek de değildir; fakat Allah, elçilerinden lâyık gördüğünü seçer. Onun için, Allah'a ve elçilerine iman edin. İman eder ve Sakınırsanız, büyük bir karşılık sizi bekliyor.

180- ALLAH'IN şu dünyadaki nimetlerine cimrice sarılanlar, bununla iyi bir iş yaptıklarını sanmasınlar. Aksine böyle yapmakla, battıkça batıyorlar. Kıyamet gününde, o hırsla sarıldıkları mal boyunlarına dolanacak. Kaldı ki, göklerin ve yerin mirası tümüyle Allah'ındır. Allah, bütün yaptıklarınızdan haberdardır.

181- "Allah fakir, bizler zenginiz!" diyenlerin lâkırdılarını Allah işitiyor.- Bu sözlerini ve de elçileri haksız yere öldürmelerini[55] bir kenara not ettik. Bir gün onlara, "Tadın bakalım şu alev şölenini!" diyeceğiz.

182- Bu, sizin kendi eserinizdir. Allah, kullarına asla haksızlık etmez.

183- "Allah, bize yakılarak sunulan bir kurban getirmedikçe, peygamberlik yapanı reddetmemizi emretti."[56] diyenlere söyle: "Size, benden önce de bir takım elçiler, söze dayalı apaçık delilleri ve o dediğinizi getirmişti. Şu halde eğer doğru söylüyorsanız onları niçin öldürdünüz?"[57]

184- Şimdi, sana bütün bunlar yalan diyorlarsa senden önce de söze dayalı apaçık delillerle, bilgelik dolu sayfalarla ve aydınlık saçan kitapla gelen diğer elçilere de aynı şekilde yalan demişlerdi.

185- Herkes ölümü tadacaktır. Yaptıklarınızın karşılığı, kıyamet günü tastamam verilecektir. Orada kim ateşten kurtarılıp cennete girerse, zafer kazanmış olacaktır. Yoksa dünya hayatı/malı, geçici bir zevkten başka nedir ki?

186- Mallarınızla ve canlarınızla imtihan edileceksiniz. Hem sizden önce kitap verilenlerden, hem de Allah'a ortak koşanlardan birçok incitici söz işiteceksiniz. Eğer bu tür zorluklara göğüs gerer, daima Sakınırsanız, işte

insanlara karşı geliyorlar. Böylece, durmadan günahlarına günah katıyorlar. Sonunda, Tanrının gazabına uğradılar." (Selanikliler, 2/15).

[56] Rivayete göre yanık kurbanlar, Yahudilere göre Musa'nın şeriatındandı. Peygamberlik iddiasında bulunan birisi, bunu emretmeliydi. Muhammed bunu inkar ettiği için, peygamberlik iddiası geçersiz sayılmalıydı.

[57] Yani: Demek, yanık kurban şartı ileri sürüyorsunuz? Peki, Zekeriya, Yahya ve İsa zamanında yanık kurbanlar, gündelik hayatta uygulanıyordu. Onlar buna uyduğu halde, neden onları öldürdünüz?

bu son derece şerefli ve onurlu bir iştir.

187- ALLAH, geçmiş çağlarda kendilerine kitap verilenlere, "Bunu mutlaka insanlara açıklayacaksınız, gizlemeyecekseniz!" diye söz almıştı. Ama onlar, verdikleri sözün arkasında durmadılar ve az bir paha karşılığında sattılar.[58] Ne kötü bir alışverişti bu!

188- Kendini bir şey sanan ve hak etmedikleri halde övülmeye bayılan kimseleri de sakın azaptan kurtulur sanma. Onları elim bir azap bekliyor.

189- GÖKLERİN ve yerin mülkü Allah'ındır. Allah'ın her şeye gücü yeter.

190- İyi dinleyin! Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün ardı ardına gelişinde, akıl ve vicdan sahipleri için büyük ibretler vardır.

191- Akıl ve vicdan sahipleri ayakta iken, otururken, yaslanırken hep Allah'ı hatırlarlar. Göklerin ve yerin yaratılışı üzerine derin derin düşünürler: "Ey Rabbimiz! Sen bunu boşuna yaratmadın, gerçekten çok büyüksün; bizi o ateş azabından koru.

192- Ey Rabbimiz! Sen kimi o ateşe atarsan, onu kesinlikle rezil ve perişan etmişsindir. Ve bu zâlimler, yardımcı da bulamazlar,

193- Ey Rabbimiz! Bizi 'Rabbinize iman edin' diye imana çağıran sesi duyduk ve derhâl iman ettik. Ey Rabbimiz! Günahlarımızı bağışla, yanlışlarımızı hoş gör ve iyilikle dolu bir hayat yaşamış olarak ölmeyi nasip eyle.

194- Ey Rabbimiz! Elçiler aracılığı ile bize söz verdiğin nimetleri bahşet. Kıyamet gününde yüzümüzü kara çıkarma. Sen sözünde durursun; bundan hiç şüphemiz yok!" derler.

195- Rableri de dualarına şöyle icabet eder: Erkek-kadın hiçbirinizin çabasını boşa çıkarmayacağım, hepiniz eşitsiniz. Benim için zulüm diyarlarından göç edenlerin, ülkelerinden sürülenlerin, yolumda işkenceye uğrayanların, vuruşup çarpışanların ve bu yolda öldürülenlerin yanlışlarını hoş göreceğim. Onları, altından ırmaklar akan cennetlere koyacağım. Onlar, Allah katından muhteşem ödül-

[58] Yani: Önceki çağlarda kitap verilenlerden Yahudi din adamları, kendilerini "Allah'ın seçilmiş toplumu" ilân ederek tanrıyı, peygamberi ve kitabı millileştirdiler. Böylece, birkaç gün dışında cehennemden kurtulmuş olduklarını sanmaya başladılar. Hıristiyan papazları da, "vekâleten kefaret" hurafesiyle, yani İsa'nın bizim günahlarımız için kendini feda ederek insanlığı kurtardığı, eğer onu temsil eden kendilerine tâbi olunursa cehennemden kurtulunacağını sanmaya başladılar. Böylece yoldan çıktılar. Birisi, Allah ile yürümeyi terk etti, diğeri Allah'tan başka heva ve heveslerinin havarîliğini yapmaya başladı. Kehanet, hurafe ve mucize dini icat edip, bunun bezirgânlığını yapmaya başladılar. Dini, sektöre çevirerek, din adamlığından geçinmeye başladılar. Ayet alıp ayet sattılar. İşi ticarete, kazanca, menfaate döktüler. Allah'ın ayetlerini, işte böyle menfaat karşılığı terk ettiler...

iere lâyık görülecekler. Ödüllerin en güzelini Allah verir.

196- KÂFİRLERİN, dünyada her istediğini yapabilir görünmeleri seni aldatmasın.

197- Bu gelip geçici bir tatmindir; sonra varacakları yer cehennemdir. Ne berbat bir yerdir orası!

198- Fakat sakınanları, altından nehirler akan ebedi cennetler bekliyor. Allah'ın karşılamasıdır bu! Allah'ın karşılaması, iyiliklerle dolu bir hayat yaşamış olanlar için ne güzel, ne hoştur!

199- Önceki çağlarda Kitap verilenlerden Allah'a iman edenler/güvenenler ile hem size hem kendilerine indirilene inananlar vardır. Allah'a karşı korku ve titreme içindedirler. Allah'ın ayetlerini çıkarları uğruna satmazlar. İşte onlar da, Rablerinin büyük karşılamasına dâhil olacaklardır. Allah, hesabını çabuk görendir.

200- Ey iman edenler/güvenenler! Güçlüklere göğüs gerin ve bunda düşmanlarınızı geçin. Daima uyanık ve tetikte olun. Sakının! kurtuluşun yolu budur.

63 - (99) MÜNAFİKUN SURESİ

Medine'de inmiştir, 7 / ayettir. Hicretin 3-4. yıllarında nazil olan bu sure Medine'ye geldikten sonra sürekli sorun çıkaran, ikiyüzlülük yapanlar (münâfıkun) sorununa dair açıklamalar yaptığı için bu adı almış görünmektedir. Münafıkları dış görünüşleri, giyimleri ve konuşmaları ile vasfederek "tanıyın bunları" mesajı verir. İsim ve yer adı anmayarak adeta bütün çağların münâfıklarını/infâk etmeyenlerini ifşa eder.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1-2- Münâfıklar/infâk etmeyenler[1] sana geldiklerinde, "İnan ki sen Allah'ın peygamberisin, bundan hiç şüphemiz yok!" deyip duruyorlar. Allah biliyor, tabi ki sen O'nun peygamberisin; hiç şüphe yok. Allah olup biteni görüyor. O münâfıklar/infâk etmeyenler kesinlikle yalancı; bundan hiç şüphen olmasın. Dil ile ikrarlarının arkasına sığınıp[2] Allah yolundan boyuna yan çiziyorlar. Yaptıkları açıkçası çok çirkin.

3- Çok çirkin, çünkü onlar önce iman ettiler sonra küfre kaydılar. Kalpleri mühürlendi onların. Artık sözün maksadını kavrayamazlar.

4- Baksan dış görünüşleri hoşuna gider. Oldukça çekici konuşurlar. Kendilerinden gayet emin görünürler ve her lâfı aleyhlerine sanırlar.[3] Onlar düşman-, dır, uzak durun onlardan. Allah belâlarını versin, nasıl da dönüp duruyorlar!

5- "Gelin, Allah'ın peygamberi sizin için bağışlanma dilesin!" denildiği zaman burun kıvırdıklarını, büyüklük taslayarak yan çizip gittiklerini görürsün.

6- Onlar için bağışlanma dilesen de, dilemesen de fark etmez. Allah onları asla bağışlamayacak. Allah yalpalayıp duranları doğru yola çıkarmaz; bundan hiç şüphen olmasın.

7- Diyorlar ki; "Allah'ın peygamberinin yanındakilere bir şey vermeyin ki dağılıp gitsinler." Oysa göklerin ve yerin hazineleri Allah'ındır; fakat münâfıklar/infâk etmeyenler bu kadar derin düşünemezler.

8- Diyorlar ki; "Medine'ye döndüğümüzde şan ve şeref sahibi olan bizler ayak takımını oradan sürüp atacaktır." Oysa şan ve şeref Allah'ın, peygamberinin ve müminlerindir; fakat münâfıklar/infâk etmeyenler bu bilinçten yoksundurlar. [4]

[1] **Münafık:** Bkz. 29/11. ayet dipnotu.

[2] Harfi harfine: "Yeminlerini kalkan edinip."

[3] Harfi harfine: "Bir şey konuşsalar sözlerine kulak verirsin. Onlar birbirine dayandırılmış keresteler gibidir. Her bağırışı aleyhlerine sanırlar."

[4] Rivayete göre Mustalik oğulları adındaki kabilenin Müslümanlara karşı savaşacaklarını duyan **Hz.** Peygamber, kalabalık bir silâhlı grupla Medine'den yola çıktı. Müstalik oğullarını "Muraysi" adı verilen su başında bozguna uğrattı. Cahcah

9- EY İMAN EDENLER! Ne mallarınız, ne de evlâtlarınız sizleri Allah'ı anmaktan alıkoymasın. Her kim öyle yaparsa kaybeder.

10- Ecel kapıyı çalınca[5] "Rabbim beni kısa bir süre için ertelesen de herkese yardım etsem, iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanlardan olsam!" demek istemiyorsanız bugünden tezi yok verdiğimiz rızıklardan infâk edin/verin.

11- Oysa Allah, ecel kapıyı çalınca hiç kimseyi ertelemez. Allah bütün yaptık-

adındaki, **Hz. Ömer**'in yanında çalışan bir Mekkeli Müslüman ile **Cuheni** adındaki Medineli Müslüman arasında su içme yüzünden kavga çıktı. Birisi "Yetişin ey Medineli yardımcılar **(Ensar)!",** diğeri de "Yetişin ey Mekkeli göçmenler (Muhacir)," diye bağırarak yardım istedi. Bu arada münâfıkların/infâk etmeyenlerin başı olan **İbn Ubey:** "Şunlara bak, bize geldiler barındırdık. Bizim düşmanımız asıl bu Kureyş artıklarıdır. Bunlara ekmek ve su vermemek lâzım ki dağılıp gitsinler. Başımıza belâ oldular. Besle kargayı oysun gözünü diye buna derler. Ama hele bir Medine'ye dönelim. Bu ayaktakımını nasıl oradan sürüp atıyormuşuz göreceğiz!" diye homurdandı. O sırada yaşı küçük olan **Zeyd ibn Erkam** homurtuları duyarak **Hz. Peygambere** haber verdi. **Hz. Peygamberin** söylediklerini duyduğunu anlayınca **İbni Ubey** gelip yemin billâh böyle bir şey söylemediğini, çocuğun yalan söylediğini anlattı. Derken hareket emri verilerek Medine'ye gelindi ve fazla gecikmeden işte bu ayetler nazil oldu. **İbni Ubey** ise bu olaydan kısa bir süre sonra öldü. (Razi, İbni Kesir, Kurtubi).

[5] Harfi harfine: "Sizden birine ölüm geldiğinde."

61 - (100) SAFF SURESİ

Medine'de inmiştir, 14 ayettir. Medine'de Müslümanları savaşa teşvik sadedinde 4. ayetinde, "Kurşun dökülmüş bir bina gibi kenetlenerek çarpışanları..." Allah'ın sevdiği söylenirken kullanılan "kenetlenme, yekvücut olma" (saff) kelimesi sureye isim olmuştur. Surede dikkat çeken temalardan birisi de iman edenleri/güvenenlerin, Hz. Musa ve Isa örneği üzerinden Allah yolunda mücadele ve cihada teşvik edilmesi; bunun en büyük ticaret olduğunun vurgulanmasıdır.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- GÖKLERDEKİ ve yerdeki her şey Allah'ı yücelterek anıyor. O üstündür, bilgedir.

2- Ey iman edenler/güvenenler! Niçin yapmayacağınız şeyi söylersiniz?

3- Yapmayacağınız şeyi söylemeniz Allah'ı fena halde kızdırmaktadır.

4-Allah kendi yolunda kurşun dökülmüş bir bina gibi kenetlenerek çarpışanları sever.

5- Bir zamanlar Musa, halkına; "Ey halkım, benim size gönderilmiş Allah'ın peygamberi olduğumu bile bile niçin beni üzüyorsunuz?" demişti. Sonra onlar kaypaklık edince, Allah da kalplerini kaydırdı. Öyle ya, Allah yalpalayanları[1] doğru yola çıkarmaz.[2]

6- Bir zamanlar Meryem oğlu İsa: "Ey İsrailoğulları ben size Allah'ın elçisiyim. Benden önce gelen Tevrat'tan doğru namına ne kalmışsa hepsini sürdüren ve benden sonra da herkesten çok hamdetmesiyle tanınan bir elçinin geleceğini müjdeleyici olarak geldim!" dedi.[3] Gel gör ki söze dayalı apaçık delilerle gelince; "Bunlar bir takım büyüleyici lâflar." dediler.[4]

[1] FISK: Bkz. 2/26. ayet dipnotu.

[2] Yani: Söylediği şeyi yapmamaya tarihten bir örnek, **Musa**'nın halkıdır. Onlar Musa'nın Allah'ın peygamberi olduğunu bile bile, söylediklerine aldırış etmiyor, iddialarının arkasında durmuyorlardı. Sürekli kaypaklık yapıp yalpalıyorlardı. Bir dinliyor, bir dinlemiyor, söyledikleri ile çelişip duruyorlardı...

[3] Harfi harfine: Bir zamanlar **Meryem** oğlu **İsa:** "Ey İsrailoğulları ben size Allah'ın elçiyim. Benden önceki Tevrat'ı 'tasdik edici' ve benden sonraki **'Ahmed'** adındaki elçiyi müjdeleyici olarak geldim." dedi.

[4] Yani: **Musa**'dan sonra "söylediklerini yapmayanlara" bir örnek de **İsa**'nın halkının yaptıklarıdır. **İsa** onlara: "Ben önceki çağlarda gelen ve halen elinizde bulunan Tevrat'tan doğru namına ne kalmışsa hepsini sürdüren Allah'ın elçisiyim. İyi bilin ki benden sonra da bu iş devam edecek. Sonraki çağlar boyunca da, bütün elçiler gibi, toplumda Allah'ı çokça övmesiyle saygın bir yere sahip elçiler gelmeye devam edecektir. Bu dava ne **Musa** ile bitti, ne de **İsa** ile bitecek. Akıp giden tarih içinde, "Allah'ı çokça öven" elçiler gelmeye devam edecektir. Şimdi siz eğer **Musa**'ya inanıyorsanız **İsa**'ya da inanmanız gerekir. Benden sonra gelenlere de aynı şekilde inanmanız, elçiler

arasında ayrım yapmamanız gerekir. Fakat siz söylediğinizi yapmıyorsunuz. Nübüvvete inandığınızı söylüyorsunuz, fakat bunu kendi tekelinize alıp sektöre dönüştürdüğünüzden kendi dışınızdan, Allah birisini peygamber seçerse hemen yan çiziyor, yalpalıyorsunuz..." Demek ki **Hz. Muhammed**'in peygamber olduğunu ispat etmek için "ismi **Ahmed** olan peygamber" diye çevrilen söze tutunmanın bir anlamı yoktur. Çünkü bunu ihtiyaç yoktur. Ayet "söylediklerini yapmamaya" örnek olsun diye verilmektedir. Söylenen "risalete, nübüvvete inanmak", yapılmayan ise **Musa** ya inanıp **İsa**'yı reddetmek, **İsa**'ya inanıp **Muhammed**'e yalancı demeye kalkmaktır. İşte bunun mantıksız, çelişkili ve tutarsız olduğu gösterilmeye çalışılıyor. Kaldı ki "Benden sonra gelecek peygamber" söylemi bütün elçilerde vardır. Onlar tarih boyunca hep "Benden öncekilerin yolunu sürdürmekteyim, benden sonrakileri de haber vermekteyim. Çünkü hepimiz aynı yolun yolcusuyuz." demişlerdir. Ayette geçen cümleyi bunu için "Bu iş burada bitmeyecek. Daha nice **İsa**'lar, daha nice Allah'ı çokça övüp yüceltenler, Allah'ın davasını yükseklere taşıyanlar çıkacaktır. Tarihte olduğu gibi gelecekte de Allah'ın sesi ***(kelimullah),*** Allah'ı öven ***{Hamdullah),*** Allah'ın ruhu ***(ruhullah),*** Allah'ın kılıcı ***(seyfullah),*** övülmüş ***(mahmud),*** çokça öven, herkesten fazla hamdeden ***(ahmed)*** insanlar çıkmaya devam edecektir..." olarak anlamak gerekir... Çocuklara bu tür isimler koymanın çok eski bir kültür olduğunu görüyoruz. Aramicede ***Mawhamava,*** eski Yunancada ***Parakletos*** "övülmüş, çokça öven" manalarına gelir. Bunlar **Hz. İsa**'dan önce de bir dindar halk kültürü olarak vardı. Bir beklenti ve özlem kültürü olarak anne-babalar çocuklarına böylesi isim koymaktaydılar. Bu anlamda her peygamber aslında son peygamberdir. En son gelen ölünce ve şartlar kıvama ermişse bu tür özelliklere sahip olanlar arasından yenisi gelir. Yani **Hz. İsa**'nm söylediğini bütün elçiler söylemiştir. O da bunu devam ettirmiş görünüyor... Öte yandan ayette geçen kelime burada ism-i has (özel isim) olarak değil ism-i tafdil (üstünlük bildirme) veya mübalâğalı ismi fail (bir şeyi çokça yapan) olarak da anlaşılabilir. Bu durumda ***"îsmuhu ahmedu*** demek "O, en çok hamdeden, herkesten çok şükreden olması dolayısıyla saygın bir isimdir; onun ismi budur, toplumda böyle tanınıp bilinir." demek olur. Çünkü ***ismi semaisumuv*** kökü yücelik, yükseklik ve saygınlık ifade eder. Yani "Herkesten çok hamdetmesiyle saygınlık kazanmış birisidir o." denmek istenmektedir... Demek ki Hz. **İsa** bu sözüyle geçmiş ile gelecek arasında bağ kurmakta, akıp giden tarih içinde risaletin kopmaz bir zincir olduğunu, bunun tümüne birden inanılması gerektiğini anlatmaya çalışmaktadır. "Benden önce Allah'ı yüceltip övenler hiç eksik olmadı, benden sonra da eksik olmamaya devam edecektir." demeye getirmekte, "Benden öncekilere nasıl inandıysanız bana da öyle inanmalısınız, bana nasıl inanıyorsanız benden sonrakilere de öylece inanmak durumundasmız. Çünkü bütün elçiler Allah'ı övmesiyle tanınırlar ve risalet ve nübüvvet bölünmez bir bütündür..." demek istemektedir. Demek ki **Hz. İsa** kendisinden sonra gelecek peygamberden "ism-i has" olarak bahsetmemekte, "ism-i tafdil" veya "mübalâğalı ism-i fail" olarak özelliğini açıklamaktadır. Yani "Benden sonra Mekkeli **Abdullah** ve **Amine**'den olma, 572'de doğacak **Ahmet** adında bir peygamber gelecek." değil, "Benden sonra da, herkesten çok hamdetmesiyle tanınan saygın bir isim peygamber olarak mutlaka çıkacaktır." demiş olmaktadır...

7- İslâm'a[5] çağırıldıkları halde Allah'a karşı böyle yalanlar uydurandan daha zâlim kim olabilir? Allah zâlimler güruhunu doğru yolda yürütmez.

8- Onlar Allah'ın nurunu ağızlarıyla söndürmek istiyorlar. Kâfirlerin hoşuna gitmese de Allah nurunu tamamlayacaktır.[6]

9- Ortak koşanların[7] hoşuna gitmese de, peygamberine yol göstererek hak olan dinini,[8] tüm dinlere üstün kılmak için gönderen O'dur.

10- EY İMAN EDENLER! Size acı bir azaptan kurtaracak bir ticaret göstereyim mi?

11- Allah'a ve peygamberine iman edip mallarınız ve canlarınızla Allah yolunda cihat edersiniz. Eğer bilirseniz işte sizi kurtaracak olan budur.

12- Böyle yaparsanız Allah günahlarınızı bağışlar ve sizi altından ırmaklar akan cennetlerin tam orta yerindeki muhteşem köşklere koyar. İşte esas büyük zafer budur.

13- Öte yandan sizi sevince boğacak Allah'ın yardımı ve gönüller açan fethi de çok yakında! İman edenleri müjdele![9]

14- Ey iman edenler/güvenenler! Allah'ın yardımcıları olun. Nitekim Meryem oğlu İsa, Havarilere: "Allah yolunda benim yardımcılarım kimdir?" deyince Havariler;[10] "Biziz Allah'ın yardımcıları!" demişlerdi. Böylece İsrailoğulları'ndan kimi iman etmiş, kimi de inkâr etmişti. Biz de iman edenleri/güvenenleri düşmanlarına karşı desteklemiştik, sonunda kazananlar onlar olmuştu.

[5] İSLAM: Bkz. 2/112 ve 68/35. ayet dipnotları.

[6] Yani: Bu kâfirler işte böyle tarih boyunca Allah'ın hitabını ve kitabını, boş lâflarla, iftiralarla, "eskilerin masalı, büyüleyici lâflardan başka bir şey değil" vs. diyerek etkisiz kılmak, söndürmek istiyorlar. Fakat bütün bu çabalar boşunadır. Kâfirlerin hoşuna gitmese de Allah'ın insanlığa gönderdiği bu aydınlık hitap ve kitap, karanlıkları yararak doğacak ve her yana yayılacaktır. Çünkü güneş balçıkla sıvanmaz...

[7] ŞİRK/SAMED: Bkz. 112/1-4 ayetler dipnotları.

[8] DİN: Bkz. 109/6. ayet dipnotu.

[9] Yani: Allah'ın hitabını ve kitabını, güneşi balçıkla sıvamaya kalkar gibi etkisiz hale getirmek isteyenlere karşı, Allah yolunda mallarınızla ve canlarınızla cihat ederseniz; üstün bir gayretle, canla başla çalışırsanız, ağızlarıyla Allah'ın nurunu söndüremediklerini göreceksiniz. Böyle yaparsanız çok yakın bir gelecekte sizi sevince boğacak gelişmelere şahit olacaksınız. Allah'ın yardımı ile insanların gönüllerinin Allah'ın hitabına ve kitabına açıldığını, dalga dalga her yana yayıldığını göreceksiniz. Böylece Allah peygamberini ve onunla birlikte olanları kâfirler istemese de muzaffer kılacak, hak olan dini yükselirken diğer tüm batıl dinler mum gibi eriyip gidecektir. İşte Allah'ın nurunu tamamlaması böyle böyle gerçekleşecektir. Allah sözünden dönmez yeter ki siz üzerinize düşeni yapın, sürece coşkuyla katlim...

[10] HAVARİYYUN: Bkz. 3/52. ayet dipnotu.

04 - (101) NİSA SURESİ

Medine'de inmiştir. 176 ayettir. Özellikle baş (1-44) ve son taraflarında (127-135) yedinci yüzyıl Arap toplumunda, oldukça kötü durumda olan kadınların durumunu iyileştirmeye yönelik düzenlemeler yapıldığı için sureye "Kadınlar" (Nisa) suresi denmiştir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- EY İNSANLAR! Sizi tek bir özden[1] yaratan, ondan da iki eş vareden,[2] sonra ikisinden birçok erkekler ve kadınlar türetip çoğaltan Rabbinizin bilincinde olun. Adını dilinizden düşürmediğiniz Sakının,[3] aile bağlarını gözetin. Allah hepinizi görüyor.

2- Öksüzlerin mallarını verin, öksüzün malına göz dikmeyin.[4] Öksüzlerin mallarını kendi mallarınıza katıp yemeyin, çünkü bu çok ağır bir vebaldir.

3- Öksüzlere haksızlık yapmaktan korkuyorsanız, helal olan kadınlardan dörder, üçer, ikişer evlenin. Eğer haksızlık yapmaktan korkuyorsanız tek veya sahibi olduğunuz esir kadınlardan birisi ile evlenin. Bu, ilave yapıp durmamanız bakımından daha iyidir.[5]

[1] **NEFS-t VAHİDE:** Sözlükte "tek bir öz, tek bir can, tek bir şahıs, tek bir ruh" demektir. Öyle anlaşılıyor ki ayet, Tevrat'ta geçtiği gibi, Allah'ın önce **Âdem**'i tek bir can olarak yaratıp onun kaburga kemiğinden **Havva**'ya yarattığını değü; **Âdem** üe **Havva**'yı her ikisini birden "tek bir özden" yarattığını anlatmaktadır (Ebu Müslim). Yani: **Âdem** ve **Havva,** karşı cinsler olarak tek bir özden "birlikte" varolmuştur. Tek bir anneden doğan biri erkek diğeri kız "yumurta ikizleri" buna örnek olabüir. Keza bugün antropologların ve genetikçüerin yaptığı gözlemler ve araştırmalar, bütün insanların tek bir biyolojik "aüe'nin üyesi olduklarını gösteriyor. Bu kesin yargının büimsel anlamı şudur: Benzerliklerimiz, farklıklarımızdan çok daha fazladır. Son genetik bulgulara göre insanların gen benzerliği % 98, farklılığı % 2 oranındadır. Söz konusu bu tek biyolojik ailenin ***(riefs-i vahide)*** kim olduğu, ne zaman ve nerede ortaya çıktığı ise tartışılmaktadır. Kur'an burada bize, "Hepiniz tek bir kökten geliyorsunuz." mesajını veriyor. Bunun ayrıntılarının araştırılmasını ise biyologlara, antropologlara, tarihçüere bırakıyoruz. Özellikle Müslüman antropologlara bu konuda büyük işler düşüyor. Onlar, bu biyolojik tek aileyi ***(nefsi-vahide)*** artık açık tabiatta, biyoloji tarihinde aramalıdırlar. Kur'an bu kadarını veriyor; gerisini deney, gözlem ve araştırmalarla insanlara bırakıyor. "Ortak kökeninizi siz kendiniz araştırın; fakat bunu yaparken Allah'ın öfkesini çekecek işler yapmayın, daima O'nun büinci üe yaşayın..." diyor.

[2] Harfi harfine: "Sizi nefs-i vahide'den yaratan ve ondan eşini yaratan."

[3] Harfi harfine: "Adını anarak isteklerde bulunduğunuz Allah'a karşı 'takva lı olun."

[4] Harfi harfine: "Ve 'habis' olanı 'tayyib' olanla değişmeyin."

[5] **TAADDÜD-Ü ZEVCAT:** Bu ayet (Nisa; 3); taaddüd-ü zevcât (çok eşlilik) ayeti

olarak meşhurdur. Kuranda çok eşliliğin emredilmediğini, tavviye de edilmediğini ve hatta ruhsat da verilmediğini söylüyoruz. Kur'an'ın indiği "toplumda" çok eşliliğin olması ve onun dönüştürücü ilk örnek olarak Kur'an metnine de girmiş olması emir, tavsiye veya ruhsat verildiği anlamına gelmez. Tıpkı kölelik, cariyelik, içki veya zengin-yoksul uçurumuna dair dönüştürücü hükümler getirmesi gibi çok eşlilik ile ilgili olarak da "tek eşe" doğru gelişen bir seyir vardır ve yerleştirilmeye çalışılan kesinlikle budur... Bu görüşlerimizi başlıca üç gerekeye dayandırıyoruz:

1- Nisa 129. ayetle çok eşliliğin "emredilmediği" ve emredilemeyeceği ortaya çıkar. Çünkü Allah güç yetiremeyeceğimiz şeyi bize emretmez. Buna kelamcılar ***teklif-i ma la yutak*** derler;

"Kadınlar arasında adaleti sağlamaya asla güç yetiremezsiniz." (Nisa; 129). Bu bütün erkekler için geneldir. Herkesi kapsamaktadır. Şimdi, burada soru şu: Allah adaletsizliğin olacağını te'kid-i nefy istikbal (len testati u) ile yani gelecek bütün zamanlar boyunca güç yetirmeniz mümkün değil' diyerek uyardığı bir şeyi başka bir yerde emreder mi? Emretmez! Bu nedenle hicri 4. yüzyılda yaşamış olan Kadi Abdülcebbar (öl. 415/1025), bu ayetin, erkeklerden çok eşlilik teklifini düşürdüğünü söylemiştir. Artık ne böyle bir emir, ne de böyle bir teklif vardır. Ayetin geri kalan kısmı ise yukarıdaki "dönüştürücü ilk örnek" kapmasındadır.

2- Çok eşlilik "ruhsatı" çıkarılan ayete bakalım: **"Yetimlerin mallarını verin. Temiz olanı pis olanla değiştirmeyin. Onların mallarını kendi mallarınıza karıştırıp yemeyin. Çünkü bu büyük bir günahtır. Yetimlere haksızlık yapmak istemiyorsanız o helal olarak (aldığınız) kadınlardan dörder, üçer, ikişer (azaltarak) evlenin. Adaletsiz davranmak diye bir endişeniz/korkunuz varsa teke (indirin) veya yanınızda esir düşmüş olanla (evlenin). Bu ilave yapıp durarak haddi aşmamanız bakımından daha hayırlıdır."** (Nisa; 2-3). Kanımca ayetin doğru çevirisi bu şekildedir. Buradaki sorular da şunlar: Çok eşliliğe ruhsat verildiği söylenen ayete girişte neden üç kez "yetimlerin malı" denmektedir? Dahası neden "verin" (fe'tû) ve "yemeyin" (la te'kulû) denmektedir? Bunların çok eşlilikle ne alakası vardır? Bu soruların cevabını en klasik kaynaklardan birsinde geçen şu rivayette çok açık bir şekilde görüyoruz: ***"İkrimeden gelen rivayete göre o şöyle demiştir: Bir adamın yanında hem hanımları, hem de yetimler bulunurdu. Kendi malını hanımlarına harcayıp, hiç malı kalmayarak muhtaç duruma düşünce, bu sefer hanımlarına yetimlerin malını vermeye başlar. İşte bundan dolayı Cenab-ı Hak "Zevceler çok olduğu zaman eğir yetimler hakkında adaleti yerine getiremeyeceğinizden korkarsanız, biliniz ki, bu korkunun yok olması için dörttenfazla kadın nikahlamanız size haram kalınmıştır. Dört kadının hukukuna riayet edememekten korkarsanız, o zaman bir kadın kafidir." buyurmuştur. Allahu Teala burada fazla tarafı yani dördü; eksik tarafı yani biri zikretmiştir. Böylece de bu iki sayı arasındaki sayılara dikkat çekmiş ve adeta "Eğer dörtten korkarsanız üç; üçten korkarsanız iki; ikiden korkarsanız bir hanım size yeter demiştir. Bu en uygun görüştür. Buna göre Allah Teala, çok kadınla evlenmesi halinde dahafazla harcamada bulunmak zorunda kalacağından, bu sebeple de yetimin malına el uzatması muhtemel olacağından,***

veliyi çok kadınla evlenmekten sakındırmıştır! (Razi; Tefsir-i Kebir; c. 7, s. 328).

Görüldüğü gibi konu "yetimlerin malı" ile ilgilidir. Zaten çok eşliler vardır -ki bunu için ayet gelmesine gerek yoktu örfen caizdi. Onları geçindirmek sorun olunca yanlarındaki yetimlerin malına yöneliyorlar ve onlarm malı ile hanımlarını geçindirmeye kalkıyorlar. Ayet tam bu anda geliyor ve "Yetimlerin malını verin. Onların malını kendi mallarınıza katarak yemeyin" diyor. Bundan mütevellit sorun yaşadıkları "çok eşlilik problemine" değiniliyor ve "Yetimlere böyle haksızlık yapmaktan korkuyorsanız onların malına el uzatmayın, aldıklarınızı geri verin, onlara kendi malınız gibi davranamazsınız" deniyor. Peki, "Bu durumda bu kadar çok kadını nasıl geçindireceğiz?" diye sorarsanız, "Önce dörde indirin, sonra üçe, sonra ikiye hatta bire kadar... Veya yanınızdaki esir kadınlardan biri ile evlenin. O zaman sıkıntıya girmezsiniz. Bu, ilave yapıp durmaktan kaynaklanan haksızlıkların bir daha olmaması için sizin daha uygundur" deniliyor... Buna "ruhsat" deniyorsa ruhsatın ne olduğu bilinmiyor demektir. Ruhsat sıkışana verilir. Domuz eti yemek gibi bir şey önce yasaklanır fakat zaruret hali (açlık gibi) olunca ruhsaten izin verilir ve açlık giderilinceye kadar yiyebilirsiniz denir. Aynen böyle, burada da önce çok eşliliğin yasaklanmış olması, sonra bir zaruret halinin ortaya çıkması, örneğin erkeklerin "tek eşle yetinememe" gibi bir sorunlarının ortaya çıkması, ortada dulların yetimlerin kalması, bunun son sınırlarına dayanması, artık çaresiz iki, üç, dört kadınla evlenmenin açlık gibi bir zaruret halini alması gerekir. Böyle bir zaruret yok ki? Zaten çoğu çok eşli. Toplum poligaminin (çok eşliliğin) yaygın ve legal olduğu bir toplum. Savaşlar olmuş, Bedirde, Uhutda dullar ve yetimler ortada kalmış, bir Arap örfü olarak onlarla zaten evlenilmiş, yetimler yanlarına alınmış, bütün bunlar olmuş... Ayet bunların yarattığı sorunları çözmeye geliyor. Çok eşliliğin yaygın olduğu bir topluma hitap ediyor. Köleci bir topluma her fırsatta köleleri azat edin, zengin-yoksul uçurumun had safhada olduğu bir topluma verin, infâk edin, eşitlenin dendiği gibi, çok eşli olan bir toluma da güç yetiremezsiniz, azaltın, teke indirin deniliyor. Yukarıda İkrime rivayetinde geçtiği gibi "bir" (vahid) dışındaki bütün sayılar, buna gelmek içindir. Başka bir tabirle tarihseldir, evrensel olan "bir" veya "tek" eşliliğin yerleştirmesi ve yaygınlaştırılmasıdır. Eğer ruhsat olacaksa çok eşlilik fıkhî tabirle "örfen" caiz olur, "şer an" caiz olmaz. Çünkü Kur an gelmeden önce de örfen (Arap geleneğinde) çok eşlilik vardı. Kur andan izin alarak bunu yapmadılar. İzin almaları da gerekmiyordu, yürüyen bir toplumsal akıl ve örf vardı. Ama Kur an bunun haksızlıklara yol açtığını görünce müdahale etti ve yönlendirdi. Nereye doğru yönlendirdiği ise ortadadır. Bizim için evrensel olan bu yönlendirmedir. Gerisi tarihsel olmak durumundadır.

Ayette ne söylendiğini iyi anlamak için ilk muhataplarının bu ayetten sonra ne yaptıklarına bakılmalıdır. Bütün rivayetler bu ayetten sonra sahabe arasında evlenme olaylarının ikişer, üçer, dörder "arttığını" değil; tam tersi "azaldığını" göstermektedir (Kurtubi, İbn Kesir, Razi). Demek ki ayetin sevk sebebi, çok eşliliği teşvik değil; çok eşlilikten sakındırma en azından dörde, üçe, ikiye hatta sonuçta teke indirme yönündedir. Ayetin sonundaki [***zalike edna ella taûlû***] ifadesinin "arzularınızın çoğalıp

4- Hiçbir karşılık beklemeden kadınlara mehirlerini verin,[6] şayet kendi istekleriyle bir kısmını size bağışlarlarsa içiniz rahat bir şekilde alabilirsiniz.

5- Allah'ın koruyasınız diye sorumluluğunuza verdiği malları, onları çar çur edecek kimselere vermeyin. Ama bu mallarla onları yedirin, içirin, giydirin ve güzel öğütler verin.

6- Öksüzlere, evlenme çağına gelinceye kadar göz kulak olun. Ekmeklerini kendisi kazanacak yaşa geldiklerini gördüğünüzde, mallarını kendilerine teslim edin. Büyüyünce onlara kalacak diye mallarını sorumsuzca yemeye kalkmayın. İhtiyacı olmayan tenezzül etmesin. Muhtaç olan da örfe uygun bir şekilde yararlansın. Mallarını kendilerine teslim ettiğinizde, onlar adına şahit bulundurun. Hesap sorucu olarak Allah yeter!

7-ANNE BABANIN ve akrabanın mirasından erkekler pay alacaklardır. Annebabanın ve akrabanın bıraktıklarından kadınlar da pay alacaklardır. Gerek azından gerek çoğundan. Bu pay her iki tarafın da hakkıdır.[7]

8- Miras taksimi yapılırken uzak akraba, yetimler ve yoksullar da orada hazır bulunuyorlarsa, onlara da bir miktar verin ve gönül alıcı güzel sözler söyleyin.

9- Ellerini vicdanlarına koysunlar. Bir gün onlar da arkalarında tüyü bitmemiş yetimler bırakabilir, onlar için endişe duyabilirlerdi. O halde Allah'ın öfkesini çekecek iş yapmasınlar, doğru söz söylesinler.[8]

taşmaması (azmamanız) için bu daha uygundur" değil; "Eşlerinizin sayısını çoğaltıp, artırarak haksızlıklara yol açmamanız için bu daha uygundur" şeklinde okumak bağlama uygun düşmektedir. Ayetin sonunda geçen ***[taûlû]*** ifadesi, azmak ***(uluv)*** anlamında değil; ek, katkı, ilâve, çoğalma ***(ilave)*** anlamımda kullanılmaktadır (Şafi). Çok eşlilik ile ilgili Kuranda emir, tavsiye ve ruhsat olmadığına dair 3. gerekçe için bkz. Ahzap 52. ayet açıklaması..

[6] Yani: Cahiliye dönemi Araplarının yaptığı gibi kadını, üzerinden para kazınılacak nesne ***(nafice)*** olarak görmeyin. Evlenen kadına verilen başlık parasına ***(hulvân)*** el koymayın, doğrudan kadına verin (Kelbi, Ebu Salih, Ferra, İbn Kuteybe).

[7] Yani: Cahiliye Araplarının, "Mızraklarıyla vuruşmayan, yurdunu savunamayan ve ganimet elde edemeyen kadınlar mirastan nasıl pay alabilirler? Bu olacak şey değil!" sözü (Razi, Kurtubi, İbn Kesir, Zemahşeri) artık geçersizdir. Kadınlar da bundan böyle mirastan pay alacaklar! Ayrıntılara, birazdan gelecek diğer ayetlerde girilecek...

[8] Yani: Kendisi öldüğünde çocukları için endişe eden kimse, himayesinde olan ve başkasının çocuğu olan yetimlerin malını zayi etmekten korksun. Elini vicdanına koysun ve yetimin hakkına göz dikmesin. İnsaflı ve vicdanlı olsun. Bir gün kendi çocukları da başkasının yanında yetim kalabilirdi. Bunu düşünsün ve yetimin malını koruyup kollasın (Kadı Abdülcebbar).

10- Öksüzlerin mallarını haksız yere yiyenler, karınlarını ateşle doldurmuş olurlar ve yarın korkunç bir ateşe girerler.

11-Allah sizlere mirasın nasıl bölüşüleceği konusunda şunları öneriyor: Erkek iki, kadın bir pay alır. Eğer hepsi kız olup da ikiden fazla iseler, bunlara mirasın üçte ikisi; eğer tek bir kız ise o zaman mirasın yarısı verilir. Eğer ölen kişinin çocuğu varsa; anne-babasından her birine altıda bir, şayet çocuğu yok da anne-babası mirasçı oluyorsa annesine üçte bir; eğer ölenin kardeşleri de varsa o zaman annesine altıda bir verilir. Bunların hepsi ölenin yapmış olduğu vasiyetin yerine getirilmesinden veya borcunun ödenmesinden sonradır. Babalarınız ve oğullarınızdan hangisinin size fayda bakımından daha yakın olduğunu siz bilmezsiniz. Allah'tan gelen buyrukları dikkate alın. Allah her şeyi bilir, çok bilgedir.

12- Eğer eşlerinizin çocuğu yoksa mirasının yarısı sizindir. Eğer çocuğu varsa, o zaman dörtte biri sizindir. Bunlar yaptıkları vasiyetten veya borçları ödendikten sonradır. Eğer çocuğunuz yoksa mirasınızın dörtte biri, çocuğunuz varsa sekizde biri yaptığınız vasiyetten veya borcunuz düşüldükten sonra dul eşlerinizindir. Eğer bir erkek veya kadının çocuğu ve babası yok da erkek veya kız kardeşi bulunuyorsa her birine altıda bir düşer. Eğer bunlar, ikiden fazla iseler yapılan vasiyet veya borç düşüldükten sonra üçte birinde ortak olurlar. Kimse zarara uğratılmamalıdır.[9] Allah'tan gelen önerileri dikkate alın. Allah her şeyi bilir, çok şefkatlidir.

13- İşte bütün bunlar, Allah'ın çizdiği sınırlardır. Her kim Allah'a ve O'nun peygamberine itaat ederse, Allah onu, içlerinde sonsuza dek kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetlere

[9] Bütün bu miras taksimi ile ilgili hükümlerin temel amacı, ayetlerin tam ortasına yerleştirilmiş şu tek cümle ile verilmektedir: ***"Kimse zarara uğratılmamalıdır"*** veya harfi harfine ***"zarar vermeden."*** Demek ki temel espri budur. Miras, taraflara zarar vermeden, adaletlice pay edilmelidir. Allah, bunun en mükemmel örneğini bu şekilde insanlığa gösteriyor. Bu çerçevede bugünün sorusu ise şudur: "Acaba bu bölüşüm, bütün zamanlar ve bütün mekanlar için geçerli midir? Yoksa "zarar görmeme" temel esprisi çerçevesinde yeniden düzenlenebilir mi?" Biz, temel espri esas alınarak yeniden düzenleme yapılabileceği görüşündeyiz. Bu, değişen zaman ve mekanlar karşısında şeriatı (hukuku) meydan okuyucu bir dinamizmle sürdürmek olacaktır. Aksi halde şeriat (hukuk), yedinci yüzyıl şartlarında dondurulmuş olacaktır. Demek ki, bu miras ayetlerinden şu temel mesajı çıkarabiliriz: "Mirası, kimse zarara uğratılmadan, adalete uygun bir şekilde bölüştürün. Daima ihtiyaç sahiplerini, muhtaçları gözetin. İşte size yedinci yüzyıl Mekke-Medine ortamından, Arap dil ve kültür çevresinden bir örnek... Bölüşümü, bu veya buna benzer şekillerde yapın..."

koyacaktır. İşte asıl büyük kurtuluş budur!

14- Her kim de Allah'a ve peygamberine isyan edip çizdiği sınırları aşarsa Allah onu içinde sonsuza dek kalmak üzere ateşe sokacak ve aşağılık bir azaba uğratacaktır.

15- FUHUŞ[10] yapan kadınlarınızı dört şahitle kanıtlandığı takdirde, bu işten vazgeçinceye veya Allah onlara bir yol gösterinceye kadar gözaltında tutun.[11]

16- Böylesi kişilere yaptıklarının yanlışlığını anlatın.[12] Eğer pişman olup kendilerini düzeltirlerse fazla üzerlerine gitmeyin. Çünkü Allah tövbekarları duyar, hallerine acıyarak merhamet eder.

17- Ancak, Allah'ın kabul edeceği sözünü verdiği tövbe, bilmeden bir kabahat işleyip üzerinden fazla zaman geçirmeden pişman olanların

[10] FUHUŞ: Sözlükte [F-H-Ş] kökünden gelir. Mastarı "kötülük, çirkinlik, fuhuş yapmak " demektir. Bu ayette bu işi yapan kadınlar özellikle öne çıkarılıyor ve onların gözaltında tutulması, nasihat edilmesi, yaptıkları yanlışlığın anlatılması, vazgeçirmek için azarlanması, bir daha yaptıkları takdirde cezalandırılacaklarının hatırlatılması emrediliyor. Nur suresinde ise zina eden erkek ve kadının yüz sopa ile cezalandırılması emrediliyor. Klasik müfessirler, bu ayetin Nur suresindekiler ile neshedildiği görüşündedirler. Ebu Müslim **Isfehani** ise ayetin neshedilmediğini, bu ayette hayâsızca işler yapan sürtük kadınlar ve sonrasındaki ayette eşcinsel fuhşun kastedildiğini, Nur suresinde ise zinanın anlatıldığı görüşündedir. Buradan hareketle önceki ayette lezbiyenliğin, sonraki ayette de erkek eşcinselliğinin kastedildiği yorumları yapılmıştır. Ancak bu ayetlerde ne nesh, ne de lezbiyenliğin veya eşcinselliğin kastedilmesi mümkün görünmüyor. Burada genel olarak fuhşa dikkat çekiliyor, bu işi yapan kadınların gözaltında tutulması, nasihat edilmesi vs. isteniyor. Nur suresinde ise artan fuhuş olaylarına paralel cezalandırmaların geldiği anlaşılıyor. Demek ki artan suç oranlarıyla birlikte cezalar da artabiliyor. Bu ayetlerin birbirini neshettiği anlamına gelmiyor. O günkü Mekke'de, kadınların erkeklerle fuhşu dışında lezbiyenlik veya eşcinsel ilişkilerde de yaygınlık görülmediği için ayetin bunlara hamledilmesi de mümkün görünmüyor. Şu halde tıpkı içki ayetlerinde olduğu gibi, fuhuş/zina hakkında da tek bir ayet değil, ayetler vardır. Bunların her biri kendine denk düşen şartlarda uygulanabilir. Şartlar değiştikçe, ona cevap veren diğer ayetlere geçilir. Şartlar eski duruma dönerse, yine ona cevap veren ayetlere dönülür. Bu böyle devam eder gider. Hiçbir ayet boşuna değildir; hiçbir halde donma ve çaresiz kalma yoktur. Gerekirse ayetlerin ruhuna ve maksadına uygun yeni hukuk inşası, şeriatı ilga etmek değil sürdürmek, açmak olacaktır. Bu anlamda şeriatı (hukuku); statik değil dinamik yorumlamak icap eder...

[11] Harfi harfine: "Ölüm onları gelip buluncaya kadar veya Allah onlara bir yol kılıncaya kadar evlerde tutun."

[12] Harfi harfine: "İçinizden onu yapan iki kişiye eza edin."

tövbesidir. İşte Allah onların tövbelerini kabul eder. Allah her şeyi bilir, çok bilgedir.

18- Yoksa ömrü boyunca günah işleyip ecel kapıya dayanınca; "Çok pişmanım, tövbe ettim." diyenler için, bir de kâfir olarak ölenler için iş işten geçmiştir. Böylelerini acı bir azap bekliyor.

19- EY İMAN EDENLER! Kadınlara miras niyetiyle zorla sahip olmaya çalışmak helal olmaz.[13] Sizi açıkça aldatmadıkça, ona özel mehiri geri almak için baskı yapıp durmayın.[14] Kadınlarla güzel geçinin. Onlardan hoşlanmıyor olabilirsiniz; ama Allah, sizin şer gördüğünüz bir şeyde hayır görüyor olabilir.

20 - Eğer eşinizden boşanıp başka biriyle evlenmek istiyorsanız[15]' önceki eşinize hazineler bile vermiş olsanız, hiçbirini geri almayın. Ona özel verdiğiniz mehiri, aldattı iftirası ile büyük bir günah yükleyerek geri almak olur mu? [16]

21 - Nasıl alırsınız ki; yıllarca aynı yastığa baş koymuşsunuz[17] ve sizin sağlam sözünüze güvenmişler.

22- BABALARINIZIN evlenmiş olduğu kadınlarla evlenmeyin. Öncekiler geçmişte kaldı. Bu çok çirkin, rezil bir şeydi ve ne kötü bir adetti!

23- Size şu kadınlarla evlenmeniz haram kılınmıştır: Anneleriniz, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeşlerinizin kızları, kız kardeşlerinizin kızları, sizi emziren sütanneleriniz, sütkardeşleriniz, eşlerinizin anneleri, kendileriyle gerdeğe

[13] Yani: Ey iman edenler/güvenenler! Cahiliye Araplarının yaptığı gibi dul kadınları, kocası ölür ölmez üzerine elbise atıp "kapatmanız, onu baskı ve zorbalıkla miras kabul etmeniz, mehir vermeden kapatma yoluyla evlenmeniz, kadını başkasıyla evlendirmeniz, alıp satmanız helal değildir (Razi, Kurtubi, İbn Kesir, Zemahşeri). Bundan böyle kadının rızası ve kendi kararı olmadan hiçbir şey yapamayacaksanız. Haydi şimdi kocası ölen kadına, keyfinize göre sahip olmaya kalkışın da görelim!

[14] Yani: Cahiliye Araplarının yaptığı gibi, hoşlanmadığınız ve ondan boşanmak istediğiniz için eşinize kötü muamele yapmanız, verdiğiniz mehri geri almak için canından bezdirinceye kadar baskı altında tutmanız, kadını mehri geri vererek kaçırmaya çalışmanız helal değildir. Kadınlarla zorla evlenmeniz helal olmadığı gibi, evlendikten sonra malına el koymak için zorlamanız da helal değildir (Razi, Kurtubi, Zemahşeri). Artık bunları yapmayın, bunlar cahiliye döneminde kaldı...

[15] Ayetin, "bir eşin üstüne başka bir eş daha almak istiyorsanız" şeklinde değil, "Eşinizden boşanıp onun yerine başka birisiyle evlenmek istiyorsanız..." şeklinde gelmesi, surenin başındaki tek eşliliğe doğru yönlendirmenin önemli bir işareti olarak okunabilir...

[16] Harfi harfine: "Ona 'bühtan ederek ve açık bir günah işleyerek mi geri alacaksınız?"

[17] Harfi harfine: "Birbirinize 'feza olmuştunuz."

girdiğiniz kadınlarınızdan evlerinizde bulunan üvey kızlarınız -onlarla gerdeğe girmemişseniz kızlarıyla evlenmenizde bir sakınca yoktur- ve öz oğullarınızın eşleri. Yine iki kız kardeşi birlikte almanız da haram kılındı. Artık öncekiler geçmişte kaldı. Allah bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

24- Yine meşru nikâh sahibi olmak[18] dışında namusuyla bir yuva kurmuş veya kurmayı bekleyen bütün

[18] MELEKET EYMANUKUM: Sözlükte deyimi, "sağ ellerinizin/yeminlerinizin sahip olduğu" demektir. Bu deyimle, iki mananın kastedildiği anlaşılıyor: 1- Veli, şahitler vb. meşru şartları yerine getirerek nikah sözleşmesi/yemini sahibi olmak, 2- Savaş sonucu esir kadınlara sahip olmak. Bu ayette ister hür, ister esir, böyle "meşru/yemin/sözleşme ile nikah sahibi olmadan" hiç kimseyle evlilik ilişkisine girilemeyeceği anlatılmak isteniyor. Çünkü "sağ elin sahip olduğu" deyiminden maksat nikah sözleşmesi veya nikah sahibi olmaktır. Zira bu tabir, henüz savaş ve esir kadın ele geçirmenin söz konusu olmadığı Mekke dönemi ayetlerinde de geçmektedir (70/30). Bu ayetin maksadı, insanları zinadan menetmek ve yeni bir nikah bulunmaksızın veya eğer kadın memluke (esir, köle) ise nikah sahibi olmaksızın onlarla cinsi temasta bulunmaktan men etmektir. Cenabı-ı Hak bunu, "sağ elin sahip olduğu" ile ifade etmiştir. Çünkü "sağ elin sahip olduğu", hem nikah ile evlenilen kadınlar, hem de mülk olarak sahip olunan kadınlar hakkında söz konusudur (Razi). Demek ki, savaşta esir alınan kadınların siyasi ve sosyal sahibi olunabilir ama cinsel sahibi olunamaz. Bunun için her normal kadınla yapıldığı gibi, ayrıca nikah kıyılması gerekir. İslam vicdanı, her ne şekilde olursa olsun "nikahsız" ilişkiye cevaz vermez. Bu çerçevede geçmiş asırlarda üretilen cariye hukuku, eski (Roma-Sasani vb.) köleci dünyanın esir kadınlarının durumlarını iyileştirmeye yönelik işlevler görmüşse de, zamanla anlamını kaybetmiştir. Esir kadının (cariye) önce hamile olduğunun anlaşılması için bir ay beklenmesi, cariyeye sadece efendisinin dokunabileceği, efendisinden çocuğu olursa artık başkasına satılamayacağı ve efendisi ölürse artık azat olacağı, efendisinden başka birisiyle evlendirilirse cinsel haklarının evlendiği adama geçeceği ve fakat mülkünün efendisinde kalmaya devam edeceği, hür eşlerdeki dört sınırının cariyelerde gözetilmeyeceği, eğer efendisinden çocuğu olmazsa alınıp satılabileceği, cinsel ilişkide kullanılmaları için askerlere rastgele dağıtılamayacağı gibi geçmiş çağlarda üretilen ve esir kadınların aşama aşama topluma kazındırılmalarını amaçlayan kölelik hukuku kendi döneminde olumlu işlevler görmüşse de, artık çok gerilerde kalmıştır. Çünkü kölelik ve cariyelik kurumu dünyada "resmen" kalkmıştır. Hatta, "Bu konuda geçmiş çağların kimi Müslümanları Kuranın yönlendirmesine paralel olarak Hz. Peygamber (s.a.v)den en çok bir asır sonra bir deklarasyonla köleliği resmen kaldırmaları gerekiyorken, eski dünyanın köleci toplumlarının (Roma/Sasani) cazibesine kapılmışlardır." dememiz bile mümkündür. Çünkü Kurandan, nikah sahibi olunmadan esir kadınlarla (cariyelerle) cinsel ilişki

kadınlar[19] da size haramdır.[20] Bu size Allah'ın yazılı emridir. Şu halde evlenilmesi haram kılınanlar dışındakilerle, zorunlu harcamaları yaparak namusuyla bir yuva kurmak herkesin hakkıdır.[21]Sağladığı faydalara karşılık,

kurulabileceği hükmünü çıkarmak mümkün görünmemektedir. Dahası esir düşmüş kadınlarla nikahsız ve sınırsız ilişki, hem kadınlar ***(nisa)*** suresinin ruhuna, hem de Kuranın kadın-erkek ilişkilerine getirdiği "nikahlı yaşam" ilkesine ters olup, tamamen gayr-ı meşru görülmek durumundadır. Günümüzde, artık geçmişte üretilen kölelik ve cariyelik hukukuna dönülemez. Kur anın bu ve buna benzer ayetlerinin temel maksadı doğrultusunda yeniden bir "savaş esirleri" hukuku inşa etmek gerekir. Bu hukuk, "Her tür kötü muamelenin, köleleştirmenin ve kendi rızaları ile evlenme akdi (nikah) olmadan cinsel ilişkiye zorlamanın yasak olması..." temel yaklaşımı çerçevesinde oluşturulmalıdır. Keza, bu konuda uluslararası savaş esirleri hükümlerinin ilgili maddelerinin de incelenerek, üretilecek yeni hukukta yorumlanması gerekir. Aynı zamanda bu, adil bir "savaş esirleri hukuku" oluşturma noktasında insanlık kültürüne büyük bir katkı sağlayacaktır...

[19] MUHSANAT: Sözlükte [H-S-N] kökünden gelir. Mastarı "korumak, muhafaza etmek, engel olmak" demektir. Muhafazalı olmak, korunmuş olmak ***(hasâne);*** evlenmek, iffetli olmak ***(ihsan);*** korunmak, sığınmak ***(tahassun);*** evli kadın ***(hasan);*** sağlam at, beygir ***(hısân);*** dokunulmazlık ***(hasâne);*** kale, hisar ***(hısn);*** evli, iffetli, namuslu kadın ***(muhsan)*** kelimeleri bu kökten gelir... Terim olarak "erdem, namus ve iffet konusunda güçlü, sağlam kadın" demektir. Başlıca üç anlamda kullanılmıştır; 1- Özgür (hür) kadın, 2- Erdemli/namuslu kadın, 3- Evli kadın. Evlenmek suretiyle iffetini ve namusunu koruma altına alacağı, dokunulmazlığa kavuşacağı, evinde bir kale gibi korunmuş olacağından hareketle, evli kadınlara da ***muhsanât*** denilmiştir. Bu ayette ***muhsanât*** kelimesi iffetini ve namusunu koruyarak, kendini tutarak, Türkçe tabirlerle "kendisini kocasına saklayarak bekleyen", "namusuyla bir yuva kurmak isteyen", "hayırlısıyla baş göz olmayı bekleyen" kadın veya kızlar anlamında kullanılmaktadır. Çünkü bir önceki ayette (23) evlenilmesi haram olan kadınlar sıralanmış, hemen ardından bu ayette de kimlerle evlenilebileceği noktasında bu tür henüz evlenmemiş veya şu an evli olup da muhtemel bir boşanma durumu sonrasındaki kadınlar hedef (aday) gösterilmektedir. Ayetin içeriğinde de bu tür, kadınlarla nasıl ilişki kurulacağı, evlilikte dikkat edilmesi gereken değer ve ilkelerin neler olması gerektiği açıklanmıştır. Bu nedenle ayetin başındaki ***muhsanât*** kelimesine, Türkçe'de kullanılan ve Kuranın ruhuna paralel olarak evlilik kurumunu sıcak bir aile ortamı olarak tavsif eden "namusuyla bir yuva kurmak" deyimini tercih ettim.

[20] Harfi harfine: "Ve sağ ellerinizin sahibi olduğu dışında kadınlardan muhsanât' (ile de evlenmek haram kılınmıştır.)"

yuvayı birlikte kurduklarınıza zorunlu olan mehirlerini verin.[22] Bu asgari harcamadan sonra daha fazla veya daha az masraf konusunda anlaşmak artık size kalmıştır. [23] Allah her şeyi bilir, çok bilgedir.[24]

25- Hür rnü'mm kadınlarla bir yuva kurmaya güç yetirecek durumda olmayanlarınız, savaşta esir aldığınız ve iman etmiş kadınları düşünebilir. Allah, imanınız ile ilgili her şeyi biliyor. İman edenler artık birbirinin can

[21] Harfi harfine: "Bunlardan başkasını korunmuşlar ***(muhsınîn)*** ve iffetsizlik dışında kalanlar ***(gayr-i musâfihîn)*** olarak mallarınızla aramanız size helal edildi."

[22] Harfi harfine: "Onlardan 'faydalanmanıza ***(istimta)*** karşılık, karşılıklarını ***(ecr)*** bir yükümlülük ***(fariza)*** olarak verin."

[23] Harfi harfine: "Onlara 'fariza' olarak verdikleriniz dışında aranızda karşılıklı 'rızalaşmanızda size bir sakınca yoktur."

[24] **MUTA (NİKAHI):** Sözlükte [M-T-A] kökünden gelir. Mastarı "faydalanmak, zevk almak" demektir. Faydalanmak, zevk almak, zevk duymak ***(istimta);*** mal, eşya, zevk, meta ***(meta);*** zevk alınan şey, umre ile haccı birleştirme ***(muta);*** zevkli, ilginç, enteresan ***(mumtı)*** kelimeleri bu köktendir... Terim olarak "bir kimsenin bir kadını, belli bir ücret ile belirli bir zamana kadar kiralayıp onunla cinsi münasebette bulunabilmesi" demektir. Bunun caiz olup olmadığı hayli tartışmalıdır. Bu konuda en meşhur görüş **İbn Abbas** a aittir. **İbn Abbas** a göre nasıl çaresiz kalana domuz eti ve akan kan helal oluyorsa, aynı şekilde çaresiz kalana muta yapmak da helaldir (Razi, İbn Kesir, Kurtubi). **İmran b. Husayn** ***"Allah'ın kitabında muta hakkında ayet nazil oldu. Fakat ondan sonra onu nesheden herhangi bir ayet nazil olmadı. Hz. Peygamber de mutayı emretti ve ondan istifade edildi. Ölünceye kadar da bundan menetmedi. Daha sonra adamın birisi (Hz. Ömer) kafasına göre yasakladı."*** der (Razi)... Mutayı caiz görenler, özellikle **İbn Abbas** ve **Hz.** Aliye dayanarak yukarıdaki ayeti şöyle yorumlamışlardır; " ***Kendilerinden faydalandığınız, zevklendiğiniz kadınlara hak ettikleri ücretlerini verin. Daha sonra fiyatını veya süresini anlaşarak artırabilir veya eksiltebilirsiniz, bu artık size kalmıştır"...*** Oysa burada ayetlerin bağlamı, ta başından beri Türkçe'nin güzel tabiri ile "namusuyla bir yuva kurmak"tan bahsediyor. Bunun kimlerle nasıl yapılacağını, "yuvaya çöpün nasıl taşınacağını", bu hususta nelere dikkat edilmesi gerektiğini anlatıyor. Esas olan, doğal olan, tabiî olan, insanlığın sağduyusuna hitabeden budur. Burada Kuran, bir temel insanlık kültürü olan aile ve nikah olayının temellerini sağlamlaştırarak insanlığa bunu öneriyor. Mut'a nikahı, eski dünyanın yağmalama, fethedilen yerlerde kadına kıza musallat olma gibi yaygın tecavüz olaylarını, Müslüman askerlerin de yapmasının önüne geçmek ve bu işe bir hukuk getirmek amacıyla düşünülmüştür. İslam'ın ilk yıllarında uygulanmıştır da. Fakat yukarıda geçtiği gibi Kur'an, kadın-erkek ilişkilerini kesinlikle bu olay üzerine kurmuyor. Kuranın tavsiyesi, insanlığın temel kültürünün, yani "meşru nikahla kurulmuş aileler şeklindeki yaşamın" sürdürülmesi ve

yoldaşıdırlar.[25] Şu halde, elinizdeki esir kadınları namusuyla yaşamaları şartıyla, ailelerinden izin alarak ve mehirlerini vererek nikahlayın.[26] Eğer evlendikten sonra aldatma gibi bir hayâsızlık yaparlarsa o vakit bunlara, hür kadınlara verilecek cezanın yarısını verin. Esir kadınlarla evlenme izni, sizden bekârlık canına tak edenler içindir.[27] Fakat sabretmeniz sizin için daha hayırlıdır. Allah bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

26- Allah sizlere böyle açıklamalar yapıyor; önceki çağlardan beri devam edip gelen sağduyunun yolunu sürdürmenizi istiyor.[28] Günahlarınızı bağışlamak istiyor. Allah her şeyi bilir, çok bilgedir.

27- Allah size bağışlayıcılığı ile yaklaşmak isterken, şehvetlerine uyanlarsa sizin iyice şaşırıp yoldan çıkmanızı isterler.

28- Allah sizden yükümlülüğü hafifletmek istiyor; çünkü insan zayıf yaratılmıştır.

29- EY İMAN EDENLER! Birbirinizin mallarını karşılıklı rızaya dayanan ticaret yoluyla dahi olsa haksız yere yemeyin, kendi kendinizi aldatmayın.[29] Allah, size karşı gerçekten merhametlidir.

30- Kim haddi aşarak haksızca bunu yaparsa, yarın onu ateşe atacağız. Allah'a göre bunu yapmak çok kolaydır.

hatta güçlendirilmesi yönündedir. Böylesi anormal şartlarda, yaygın ve uzun süreli savaşlar da bile, kadın-erkek ilişkilerine ahlak ve hukuk getirmek İslam vicdanının bir gereğidir. Bu çerçevede muta nikahı, benzer uzun süreli savaş şartları yaşandığında gündeme gelebilir. Bu tür nikahlarda tarafların birbirinin malına varis olmaması, süre sonunda ilişkiden doğacak hukuki sorumlulukların üstlenilmesi, örneğin çocuk olursa ilişkinin normal evliliğe dönüşmesi, iki şahit huzurunda yapılması vb. şartlar yine söz konusu olabilir. Şu halde normal barış ortamındaki medeni hayatta böyle bir şeyi düşünmek, adı kadınlar ***(nisa)*** olan şu sure boyunca ısrarla vurgulanan aile hayatı ile ilgili mesajların "ruhu" ile asla bağdaşmaz. Kaldı ki, az önce geçen esir kadınlar (cariyeler) meselesinde görüldüğü gibi antlaşmalı, süreli, geçici nikah anlamına gelen ve asla "nikahsız ilişki" anlamına gelmeyen mut a meselesinde de görülüyor ki, İslam vicdanında "nikahsız" ilişkiye hiçbir şekilde cevaz yoktur. Kuran ın kadın erkek ilişkilerine getirdiği temel yaklaşım, kadim bir insanlık kültürü olan nikahın teyidi (desteklenmesi, güçlendirilmesi, sürdürülmesi) yönündedir.

[25] Harfi harfine: "Sizin bazınız bazınızdandır."

[26] Harfi harfine: "O halde onları ailelerinin izniyle nikahlayın. Korunmuşlar (muhsınîn) ve iffetsizlik dışında kalanlar (gayr-i musafihîn) olmaları şartıyla ücretlerini* örfe uygun bir şekilde verin."

[27] Harfi harfine: "Bu, içinizden sıkıntıdan korkan kimse içindir."

[28] Harfi harfine: "Sizden öncekilerin yollarına (sünen) hidayet etmek istiyor."

[29] Yani: Ey iman edenler/güvenenler! Bırakın açıktan haksızlık yaparak

31- Eğer siz yasaklandığınız büyük günahlardan kaçınırsanız, Biz kusurlarınızı bağışlar ve itibarınızı yükseltiriz.[30]

32-Allah'ın kiminize kiminizden farklı verdiği şeylere göz dikmeyin. Erkekler için kazandıklarından bir pay, kadınlar için de kazandıklarından bir pay vardır. Allah'tan bağışını isteyin. Allah her şeyi biliyor.

33- Herkes için bir şeyler bırakabileceği mirasçılar tayin etmişizdir; anne-babalar, yakın akrabalar, nikâh sözleşmesi ile bir araya gelen eşler...[31] Şu halde herkese hakkını verin. Allah her şeyi inceden inceye görüyor.

34- Erkekler, kadınlar üzerine titrer; onları koruyup kollarlar.[32] Bu, Allah'ın onlardan kimine kiminden fazla vermesi[33] ve erkeklerin mallarını harcamalarından dolayı

birbirinizin malınıyemeyi, "kamu" adını vererek"birbirinizin malı" haline getirdiğiniz ortak devlet malını ***(beytul-mal);*** karşılıklı paslaşarak, eşe dosta peşkeş çekerek, usulsüz ihalelerle ve ulufe dağıtmalarla, alan memnun veren memnun tarzında dahi olsa yemeyin... Birbirinizle de, dışarıdan bakılınca sanki ticaret yapıyormuş gibi görünen ve fakat gerçekte danışıklı dövüş olan alışverişlerden sakının. Böyle yaparak kendi kendinizi aldatmayın...

[30] Yani: Az önceden beri sayılan, nikahı haram olanlarla evlenmek, kadınların evlenmelerine mani olmak, yetim malını yemek ve benzeri şeylerden kaçınırsanız, daha önce bu hususlarda işlemiş olduğunuz günahlarınız bağışlanır. Eğer siz yasaklanan bir günahı derhal terk eder ve bir daha yapmazsanız, önceki günahlarınız örtülür, üzerine sünger çekilir (Ebu Müslim). Günahı duyar duymaz artık işlememeye başlamakla, bir iyi niyet göstergesi olarak size beyaz bir sayfa açılır; yeter ki günahlardan sakının bir daha yapmayın. Denizköpüğü kadar günahınız da olsa, canı gönülden tövbe edip bir daha yapmamaya azim ile karar verirseniz, eski defterler kapanır, örtülür: "Öncekiler geçmişte kaldı." (4/23).

[31] Harfi harfine: "Sağ ellerinizin akit yaptığı kimseler."

[32] GAVVAM: Sözlükte [G-V-M] kökünden, mastarı "ayağa kalkmak" demektir. Mübalâğa kipinde kullanıldığı için "çokça ayağa kalkan" demek olur. Ayette "kadınlara son derece hassas ve titizlikle yaklaşan, onlar üzerinde titreyen, onları gözeten, bütün gayreti ile koruyan, kollayan" anlamında kullanıldığı anlaşılıyor. Oldukça geniş bir anlam çerçevesi olan bu sözcüğün diğer söylenişi ***(qayyum);*** Süryanicede "uyumayan kimse" anlamına geliyor (Razi). Burada geçtiği şekliyle ***qavvâm,*** esas itibarîyle "çokça ayağa kalkan", yani çok ilgili olan, anbean tepki veren, muhatabıyla interaktif ilişki halinde olan demektir. Nitekim bir işe ***kayyım*** olarak atanan kimse, başına geçtiği işi anbean takip eder, üzerine titrer, koruyup kollar. Bu ayette erkeklerle ilgili olarak mübalâğa sigasıyla gelen ***qavvâm*** vurgusunun yönü, erkeğin kendisinden ziyade kadına veya eve, çocuklara doğrudur. Söylenmek istenen sanırım şudur: "Erkekler evlerine karşı, özellikle de kadınlara karşı yüksek derecede ilgili, sevgili ve saygılı olmalıdırlar. Anbean, sürekli iletişim halinde olmalıdırlar. Sevgi, şefkat, ilgi

ve alâkada bir an bile geri durmamalı, üzerlerine titremelidirler. Uyku ve uyuklama halinde, ilgisiz ve kayıtsız olmamalıdırlar. Eş ve çocuklarının en küçük ayrıntısıyla bile yakından ilgilenmelidirler. Yani "çokça ayağa kalkmalı", her dertlerine koşmalı, daima yanlarında olmalıdırlar. Evlilik hayatını bir yük olarak görmemelidirler. Eğer öyle görüyorsalar evlenmemeli, bu sorumluluğun altına girmemeliydiler. Madem girdiler, o halde hakkını tam olarak vermeli ve ***qavvâm*** olmalıdırlar..." Öyle anlaşılıyor ki, gerçek anlamda ***qavvâm*** olmak budur. Bu kelimedeki vurguyu kadına ve eve doğru değil de, erkeğin bizzat kendisine yani güç ve kudretine doğru yorumlayan kimi müfessirler, aslında kadını dinleme gereği duymayan, güçlü, kudretli, sert, yönettikleriyle iletişimsiz, onlara sürekli yukarıdan emirler yağdıran bir "reis" profili çiziyorlar. Aslında onlar, Allah'ın ***hayyu qayyum*** olmasını da aynen böyle anlıyorlar. Hâlbuki orada da asıl vurgu, karşıdakini dinlemeyen, heybetiyle arşta kurulu tahtında oturan, oradan emirler yağdıran değil; olayların ve süreçlerin içinde yer alan, yarattıkları üzerinde titreyen, statik değil dinamik, interaktif iletişim halinde olan ve böylece "olanla birlikte olan" Allah tasavvuru söz konusudur... Demek ki ***qavvam,*** üzerine titreme, koruma ve kollama, çok ilgili, gayet hassas ve ileri derecede sorumluluk duyma halini anlatmaktadır. Gavvâmlık, sırf erkek biyolojisine sahip olmakla, tarlaya tohum ekmekle bahşedilen bir şey değil; ilgiyle, alâkayla, sorumluluk idraki ile "kazanılan" bir şeydir...

[33] FADL; Sözlükte [FDL] kökünden gelir. Mastarı "fazla olmak, ihtiyaçtan fazla olmak, artmak, kalmak, arta kalmak" demektir. Fazüetli olmak, erdemli olmak, erdemli olarak anılmak ***(fudl);*** iyüik yapmak, ikram etmek, üstün olmak ***(tfdâl);*** tercih etmek, yeğlemek, üstün tutmak ***(tafdîl);*** aralarında tercih yapmak, karşılaştırmak ***(mufâdele);*** iyüik etmek, lütufta bulunmak, ikram etmek, fazüet iddiasmda bulunmak, üstünlük taslamak ***(tafaddul);*** buyurunuz! ***(tefaddal);*** fazüetli, erdemli, saygın ***(fâdıl);*** lütfen! ***(minfadlik);*** daha iyi, en iyi ***(efdâl);*** üstünlük, öncelik ***(efdalîyye);*** artık, döküntü, artakalan şey, fazlalık ***(fudâle);*** boş, lüzumsuz, kendini ügüendirmeyen şeylerle uğraşan kimse, veli, vekü veya vasi olmayan kimse ***(fudlî);*** gözde, makbul, favori ***(mafaddal)*** kelimeleri bu köktendir. .. Görüldüğü gibi ***tafdil,*** ondaki bir fazlalık sebebiyle birinin diğerinden ayrışması, farklılaşması demektir. Burada anlatılmak istenen, erkeklerle kadınların "farklı" yeteneklere sahip olduğu, kimi konularda birbirinden fazlalıkları bulunduğudur. Meselâ erkekler, bünyelerinde insan zürriyetinin devamını sağlayacak, tabiri caizse "tohum" taşırlar. Bu olmadan yeni bir insan doğmaz. Kadınlarda ise bu tohumu besleyip büyütecek "rahîm" vardır ve bu olmadan da o tohum bir işe yaramaz. Erkek, tohum taşıması nedeniyle kadından; kadın da, rahmi bulunması sebebiyle erkekten daha farklıdır, "fazlalığı" vardır. Bu konuda Allah, kimini kiminden fazlalık vermiş, farklı kılmıştır. Eğer buna üstünlük diyeceksek, erkekler taşıdıkları tohumla kadınlara üstün olduğu gibi, kadınlar da rahîmleriyle erkeklere üstündürler. Yani her biri diğerinde olmayan fazlalığı ile üstünlük taslayabilir. Erkekler spermlerine, kadınlar da yumurtalıklarına; veya erkekler eve ekmek getirmelerine, kadınlar da çocuk doğurmalarına, büyütmelerine ve emzirmelerine bakarak her daim üstün olduklarını iddia etseler, bu ne kadar

böyledir.[34] İyi, güzel ve doğru olan kadınlar, Allah'ın korunmasını buyurduğu mahremiyeti koruyan ve O'na saygıda kusur etmeyen kadınlardır...

Şiddetli geçimsizlik[35] yaşadığınız eşlerinizle önce oturup konuşun, olmazsa yataklarında yalnız bırakın, yine olmazsa bir müddet ayrılın.[36] Barışıp anla-

gerçekçi olur? Bu farklılıklardan ve fazlalıklardan, insanlık durumuna dair genel ve daimi bir "üstünlük görüşü" çıkmaz. Bir elmanın iki yarısından hangisine hangisinden üstün diyeceğiz? Şu halde buradaki ***tafdil*** ile anlatılmak istenen, tarafların birbirine olan fazlalıkları ve farklılıklarıdır. Bu fazlalık ve farklılıklar, öyle insanlık durumunu temelinden başkalaştıracak, arada uçurumlar yaratacak kadar da değildir. Nihayetinde bütün insanlar "türdeş" olarak eşit doğarlar fakat renkleri, cinsiyetleri vs. farklıdır. İçinde doğup büyüdükleri ortamda erkek, baba, kadın, anne, küçük, büyük, genç, yaşlı, siyah, beyaz vs. rolü üstlenirler. Ama gerçekte hepsi, analarının karnından eşit ve özgür doğmuşlardır. Bu roller, kimi toplumlarda dengesiz ve biri diğerinin aleyhine işleyecek şekilde dağılmış olabilir. Şeriat, bu dengesizliği gidermek için hukuk vazeder, daima adaleti gözetir, bunun için vardır...

[34] Harfi harfine: "Allah'ın, bazılarını bazılarına 'fazilet'li kılmış ve erkekler mallarından 'infâk' etmektedirler."

[35] NUŞUZ: Sözlükte [N-Ş-Z] kökünden gelir. Mastarı "yükselmek, şişmek, ortaya çıkmak, meydana gelmek, ayağa kalkmak, normalin dışına çıkmak, isyan etmek, karı-koca birbirine karşı gelip kavgaya meydan vermek" demektir. Yerinden kaldırmak ***(inşâz);*** yüksek, yerinden dışarı fırlamış, şişmiş, uygunsuz müzik ritmi, geçimsiz, huysuz ***(nâşiz);*** ortaya çıkmış, diğerleri seviyesine çıkan şey ***(neşâz);*** tepe, çıkıntı, yüksek ***(neşz)*** kelimeleri bu köktendir... Türkçe'de, aile mahkemelerinde sıkça kullanılan "şiddetli geçimsizlik" dediğimiz şeyle aynı manayı çağrıştırır. Kur'an, burada kadından kaynaklanan şiddetli geçimsizlik üzerinde duruyor. Hitap ettiği toplumun muhayyilesine paralel ataerkil bir dil kullanarak, soruna çözüm yolları gösteriyor. Bu, dilin yapısı gereği olup, anlamı değiştirilmeden anaerkil bir dil ile de anlamak mümkündür. Kuranın esas amacının şu veya bu dil değil, o veya bu dil üzerinden evrensel ahlaki mesajlar vermek olduğu unutulmamalıdır. Şu halde Kur'an, yedinci yüzyıl Mekke-Medine'sinde, Arap dil ve kültür evreni üzerinden evrensel çağrılar yapıyor. O dönemdeki Arap toplumunu bir çekirdek olarak ele alıyor ve insanlığın temel sorunları hakkında onlar üzerinden açıklamalarda bulunuyor. Böylece, insan hayatının temel meseleleri hakkında nasıl bir hayat tarzı takip edilmesi gerektiğinin yollarını göstermiş oluyor... Karı koca arasında şiddetli geçimsizlik ve boşanma olayları, sadece Müslümanların değil, insanlığın bir sorudur. Bu nedenle bu tür ayetleri, önce bir insan olarak okumak gerekir...

[36] DARB: Sözlükte [DRB] kökünden gelir. Mastarı "vurmak, dövmek, yapmak, bırakmak, ayrılmak, göstermek, etmek, eylemek, koymak" vb. birçok anlama gelir. Bu kelime, Arapça'nın "aspirin" gibi neredeyse her derde deva bir sözcüğüdür. Türkçe'deki etmek, eylemek gibi. Örneğin empoze etmek, baskı yapmak, zorlamak

(darb); kota uyguladı ***(darabe hssa);*** iğne yaptı ***(darabe hagn);*** çadır kurdu ***(darabe heyme);*** vergi koydu ***(darabe darîyb);*** misal verdi, örnek gösterdi ***(darabe mesel);*** para pastı ***(darabe nugt);*** telefon etti ***(darabel-hatife);*** vuruşmak, dövüşmek ***(tedârub);*** kıvranmak, çırpınmak, bocalamak, telâşlanmak, çalkalanmak ***(idtırâb);*** grev, iş bırakma, işi terk etme, ayrılma ***(idrâb);*** çalkantı, kriz ***(idtırâb);*** sınıf, cins, nevi, ***(darb);*** vurguncu, spekülatör ***(müdârib);*** ticarî rekabet, ticarî ortaklık ***(müdârebe)*** gibi birçok kelime bu kökten türetilmiştir... Görüldüğü gibi Arap muhayyilesinde sözcük, bu manalar etrafında dönüyor. Nitekim ***(darabe)*** kelimesi, şu ayetlerde de "sefere çıkmak, bir yerden bir süreliğine ayrılmak, açmak, ayırmak" anlamında kullanılmıştır; **"Yeryüzünde sefere çıktığınızda düşmanın üzerinize ani saldırı düzenlemesinden korkarsanız..."** (Nisa; 4/101). ***"Sonra Musa'ya şöyle vahyettik:*** **"Kullarımla geceleyin yürü, onlara denizde kuru bir yol aç, yakalanırız diye korkup kaygılanma."** (Taha; 20/77)... Şu halde "kadınları dövün" ayeti olarak meşhur olan bu ayet, "ikişer, üçer, dörder..." ayetinin evliliklerin giderek çoğaltılmasını değil; giderek azaltılmasını amaçlaması gibi, kadın dövme olaylarının terk edilmesini hedeflemektedir. Hz. Peygamber'in, ***"Bütün gece, Muhammed ailesinin etrafında, her biri kocasından şikâyet eden yetmiş kadın dönüp dolaştı. Hâlbuki kadınlarını dövenlerin, hayırlı bir kimse olduğunu göremezsiniz"*** (İbni Mace, Ebu Davud). hadisinden de anlaşılacağı gibi, o dönem de de kadınlar dövülmekte ve artan şikâyetler üzerine inen ayetlerde şiddetli geçimsizlik yaşayan ailelere gayet makul yol ve yöntemler gösterilmektedir. Zaten kadınlarını dövmekte olan, bu yüzden koşup Peygambere gelen ve bütün gece onun evinin etrafında şikâyetler yağdıran "mağdur" kadınlar için, bir de gelen ayetlerde, "onları dövün, dövmeye devam edin" denir mi? Bu olacak şey midir? Burada oturup konuşmadan, bir müddet yatağını veya odasını ayırma gibi gayet insanî yöntemlere başvurmadan, tek bildiği "karnından sıpayı, sırtından sopayı eksik etmeyeceksin" olan o günkü Arap toplumunu medenîleştirmenin amaçlandığı apaçık ortadadır. Bu ayetten sonra ne gibi gelişmelerin olduğuna baktığımızda, bizzat **Hz. Peygamber**'in ömrü boyunca evli olduğu hanımlara tek bir kez bile el kaldırdığı görülmemiştir. Bir ara hanımlarıyla sorun yaşayınca önce onlarla konuşmuş, sonra yatağını ayırmış ve bir müddet (iki ay kadar) onlardan ayrılmıştır. Sonra anlaşma sağlanınca tekrar dönmüştür. Ayete verdiğimiz meal de onun bu uygulamasına dayanmaktadır. Yine ayette geçen ***darb*** kelimesini dövme olarak anladıktan sonra, bunu yumuşatmak için kılı kırk yaran "utangaç" yorumlar yapıldığını, sonunda bunun artık bildiğimiz anlamda "evire çevire dövme" olmaktan çoktan çıktığını görüyoruz. Örneğin, "Etki ve iz bırakmayacak, kemiğini kırmayacak, herhangi bir uzvunu çirkinleştirmeyecek, dürtmek ve benzeri şekilde olacak... (Kurtubi); peş peşe aynı yere vurulmayacak, güzellik mahalli olan yüze vurulmayacak, kırk vuruştan fazla olmayacak... (Şafı); asla ölümüne sebebiyet vermeyecek, kamçı ve sopa ile olmayacak, bükülmüş mendil gibi bir şeyle olacak..." (Razi) vs. Şimdi ister istemez mantık şu soruyu sordurur: Bir adam sinirli

şırsa, hâlâ işi yokuşa sürüp bahaneler aramayın. Yücelik ve büyüklük Allah'a mahsustur;

35- Eğer eşlerin arasının iyice açılıp işin boşanmaya doğru gittiğini görürseniz[37] tarafların ailelerinden birer hakem çağırın. Niyetleri gerçekten barışmaksa Allah niyetlerini boşa çıkarmaz.[38] Allah her şeyi biliyor, her şeyi duyuyor.

36- YALNIZCA Allah'a ibadet edin. O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Babaya, anneye, gariplere, öksüzlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yakın arkadaşa, sokakta kalmışa ve yanınızda çalışanlara iyilik edin. Allah, kendini beğenmiş kibirli insanları sevmez.

37- Böyleleri hem cimridirler, hem de inananlara cimrilik tavsiye ederler ve Allah'ın kendilerine nasip ettiği şeyleri saklarlar. Biz de, böyle nankörlere utanç verici bir azap hazırlamışızdır.

38- Yine böyleleri Allah'a ve ahiret gününe inanmadıkları halde sırf gösteriş için insanlara yardım dağıtırlar.[39]Dostu şeytan olanın dostluğu ne kötüdür!

39- Allah'ın kendilerine nasip ettiği şeyleri, "Allah'a ve ahiret gününe inanarak" infâk etseler onlara ne zararı olacaktı ki? Allah onların her şeyini biliyor.

40- Allah zerre kadar haksızlık yapmaz ve eğer bir iyilik olursa onu kat kat artırır, katından karşılığını fazlasıyla verir.

41- Her çağın peygamberini şahit olarak getirdiğimiz, seni de onlar için

bir halde bunlara nasıl dikkat edecek? Eğer böyle olacaksa dövmenin caydırıcılığı kalır mı? Bu, bir anlamda "dövmecilik oynama" gibi bir şey olur. Böyle yapmak yerine kelimenin içeriğinde zaten var olan "bir müddet ayrılma, ayrı kalma" (boşanma değil, henüz boşanma yok) olarak mana vermeye neden yanaşılmıyor? Üstelik, dövmenin hiç de hayırlı bir şey olmadığını söyleyen yığınla rivayet ve görüş varken... Bizzat **Hz.** Peygamber, ayette geçen ifadeyi "bir müddet ayrılma" olarak uygulamışken... Hiçbir zaman hanımlarına tek bir "fiske" bile vurmamışken... Şu halde tıpkı evlenme, içki, zina ayetlerinin aşama aşama ve belirlenmiş bir hedefe doğru gitmesi gibi şiddetli geçimsizlik yaşayan ailelerin nasıl tekrar anlaşacağını düzenleyen bu ayet de, "kadınlarını döven" her hangi bir toplumu aşama aşama dövmeden vazgeçirip 1-Konuşarak, anlaşarak, 2- Olmazsa odaları ayırarak, 3- O da olmazsa bir müddet ayrı kalarak, 4- O da olmazsa hakemler devreye sokarak, 5- Nihayet boşanmayı da bir yol olarak göstererek; onu da iki ile sınırlandırıp, üçüncü bir geri dönme hakkı da vererek gayet makul yol yöntem gösteriyor. Şiddetli geçimsizlik yaşayan aileler için Kur anın gösterdiği böylesi "beş aşamalı çözüp planının" nesine itiraz edilebilir? Zaten dünyanın neredeyse tüm medenî hukuk mahkemelerinde uygulanmaya çalışılan bu değil mi?

[37] Harfi harfine: "Eğer o ikisinin arasında şiqaqclan korkarsanız..."

[38] Harfi harfine: "Eğer her ikisi de 'ıslah'ı 'irade ederse Allah o ikisinin arasını muvaffak' kılar."

[39] Harfi harfine: "Allaha ve ahiret gününe inanmazlar, insanlara Viya yaparak

şahitliğe çağırdığımız zaman, bakalım halleri nice olacak?[40]

42- İşte o gün kâfirler ve peygamberi tanımayanlar, toprak olup gitmeyi isteyecekler; ama olup biten hiçbir şeyi Allah'tan gizleyemeyecekler.

43- EY İMAN EDENLER! Sarhoşken ne söylediğinizi bilinceye kadar, yolcu olmanız hariç cünüp iken (cinsel şehvet nedeniyle anormal haldeyken) temizleninceye (normalleşinceye kadar) destekleşme/dayanışma toplantısına yaklaşmayın. Eğer hasta veya yolculukta iseniz ya da biriniz tuvalete gitmişse veya kadınlarla cinsel ilişkiden sonra[41] su bulamazsanız, o zaman temiz bir toprağa ellerinizi koyun, sonra yüzünüze ve ellerinize sürün. Unutmayın, Allah çok affedici ve günahları temizleyicidir.

44- ÖNCEKİ çağlarda Kitap'tan nasiplendirilmiş olanların, şimdi onu sapkınlık ile değiştirdiklerini ve sizin de yoldan çıkmanızı istediklerini görmüyor musun?

45- Düşmanlarınızı Allah çok iyi biliyor. Yâr olarak da Allah yeter, yardımcı olarak da Allah yeter!

46- Yahudi olanlardan kimileri, kelimeleri aslından değiştirirler[42]; dillerini eğip bükerek ve dinle alay

mallarını 'infâk' ederler."

[40] Harfi harfine: "Her ümmetten şahit getirdiğimiz, seni de onlar üzerine şahit getirdiğimiz zaman halleri nice olacak?"

[41] "Harfi harfine: "Kadınlara dokunduğunuzda." Ayette geçen dokunmaktan maksadın, kadınlarla cinsel ilişki olduğu anlaşılıyor. Allah, bunu gayet nazik bir üslupla "dokunma" olarak ifade ediyor. Nitekim dokunmak tabirinin *21* 237. ve 58/3. ayetlerde de cinsel ilişki anlamında kullanıldığını görüyoruz, (İbn Abbas, Hasan el-Basri, Mücahid, Katede). Öte yandan dokunmaktan maksadın, kadına herhangi bir şekilde el sürmek, temas etmek olduğu da ileri sürülmüştür (İbn Mes ud, İbn Ömer, Şa'bi, Nehai, Şafii).

[42] **TAHRİF:** Sözlükte [H-R-F] kökünden gelir. Mastarı "bozmak, değiştirmek, meylettirmek" manasına geliyor. Göze sürme çekmek ***(harfel-ayn);*** fakirlikten sonra zengin olmak ***(ihrâf);*** dönmek, meyletmek ***(inhiraf);*** sapmak, kaymak ***(taharruf);*** yasaldık ***(hirâf);*** acılık, kekrelik ***(herâfe);*** yan, kenar, harf, kelime, dil, lehçe ***(harf);*** harfi harfine, tam manasıyla ***(harfiyyen);*** meslek, sanat, adet ***(hırfe);*** yara yoklayan mil ***(mihrâf);*** profesyonel ***(muhterif);*** malı gitmiş kişi ***(muharref)*** kelimeleri bu köktendir. .. Bu ayet, Yahudilerin kelimelerin sadece anlamlarını değil, bizzat orijinal metinlerini değiştirip bozduklarına delildir. Aynı kalıp ifade 5/13 ve 41. ayetlerinde de geçiyor. **"Kelimeleri konuldukları yerlerinden değiştiriyorlar..."** ifadesindeki ***[mevâzihı]*** sözcüğü, konulma yerleri demek olup ism-i meful değil; ism-i mekan çoğuludur. Yani: Kelimenin anlamlarını (mevzu) değil; bizzat konulduğu yerleri, ilk asıllarını, orijinallerini (mevzi) değiştiriyorlar. Bu tahrif işini, yine aynı kökten gelen başka bir kelime ile söyleyecek olursak, ellerindeki kalemi yarayı deşen mil ***(mihrâf)***

edercesine "Dinledik, isyan ettik!"[43] ve "Bizi güt!"[44] diyorlar. Böyle diyeceklerine, "Dinledik, itaat ettik."[45], "Dinle ve bizi gözet."[46] deselerdi, elbette haklarında daha hayırlı ve daha dürüst olurdu. Fakat inkâr etmeleri yüzünden Allah kendilerini lânetlemiştir. Onun için, pek azı dışında imana gelmezler.

47- Ey kendilerine kitap verilenler! Gelin, önceki çağların doğrularını sürdürmek üzere indirdiğimiz bu kitaba, ümitlerinizi boşa çıkarıp sona erdirmeden[47] ve cumartesi yasağını çiğneyenleri lanetlediğimiz gibi lanetlemeden önce iman edin! Yoksa Allah'ın emrinde hiç ihmal olmamıştır.

48- AÇIKÇASI Allah ortak koşanları bağışlamaz. Bundan başkasını ise layık görürse bağışlar. Allah'a ortak koşan,[48] gerçekten korkunç bir günah ile iftira etmiştir.

49- Şu kendilerini temize çıkaranları görmüyor musun? Hayır! Yalnız Allah lâyık gördüğünü temize çıkarır. Ve onlara zerrece haksızlık yapılmaz.

50- Allah'a karşı nasıl olmadık yalanlar uyduruyorlar. Apaçık bir günah olarak bu yeter.

51-Şu kendilerine kitaptan biraz nasip verilmiş olanları görmüyor musun?[49] Put ve tağutları destekliyor, kâfirler için, "Bunlar mü'minlerden daha doğru

gibi kullanarak harflerle oynuyorlar; yerini, yanını, kenarını, tarafını değiştiriyorlar. Örneğin; Tevrat'taki orta boylu ***(reba)*** kelimesini silip, uzun boylu ***(tavîl)*** yazıyorlar. Veya insan-beşer ***(âdem)*** kelimesini, yokluk ***(adem)*** olarak yazıyorlar (Razi). Ve bunları kelimenin orijinali, aslı yerinde durduğu halde yorumlayarak; tevil yaparak değil, bizzat yerinde, aslında, orijinalinde oynamalar yaparak, veya onları Tevrat'taki yerlerinden çıkarıp yerine başka kelimeler yazarak yapıyorlar...

[43] "Söyle bakalım ne diyorsun?.. Demek bunları diyorsun; peki dinledik ve reddediyoruz! Oldu mu?" manasında...

[44] "Dinle, dinlenilmez olasıca, başımızın belası, çoban!" manasında...

[45] "Dinledik, bunlar hak sözler, iman ediyoruz, kabul ediyoruz" manasında...

[46] "Dinledik, gerçekten doğru şeyler söylüyorsun. Bunlara hepimizin ihtiyacı var. Bunları anlat, bizi de gözet, biz de yararlanalım bunlardan" manasında...

[47] Harfi harfine: "Bir takım yüzleri silip de arkalarına çevirmeden..."

[48] ŞİRK/SAMED: Bkz. 112/2. ayet dipnotu.

[49] Yani: Şu kendilerini temize çıkaranlar, "Tanrının seçilmiş halkı" olduklarını sanıyorlar. Bu nedenle de cenneti garantileyip, cehennemin kendilerine sayılı birkaç günden fazla dokunmayacağını iddia ediyorlar. "Bütün elçiler bizden çıkmış, Allah bizi yakmaz." diyerek avunuyorlar. Keza "Biz Allah'ın bölünmez bütünlüğünü parçalayıp şirk koşmuyoruz ki..." diyorlar; fakat din adamlarını, onların yorumlarını vahyin yerine geçirerek tanrılaştırıyorlar. Onların sözlerine sanki Tanrı sözüymüş gibi uyuyorlar. Keza bazıları da, "Allah'ı sesi" olarak ortaya çıkmış İsa'ya Tanrının bedenleşmiş hali olduğunu söyleyerek, azizler hiyerarşisi oluşturarak tapınıyorlar. Şu halde, eski-yeni

yoldalar." diyorlar.[50]

52- Onlar, Allah'ın lanetlediği kimselerdir. Her kimi de Allah lanetlerse artık onu kurtaracak birini bulamazsın.

53- Yoksa onların mülkten bir payı mı var? Öyle olsa, insanlara bir zerre bile vermezlerdi.

54- Yoksa insanlara Allah'ın bahşettiği nimeti çekemiyorlar da, haset mi ediyorlar? Oysa Biz, İbrahim ocağına kitap ve bilgelik vermiştik; ayrıca büyük bir mülk de vermiştik.

55- Aralarından kimi ona iman etmekte, kimi de ondan yüz çevirmektedir. Böylelerine cehennem ateşi yeter!

56- Ayetlerimizi tanımayan kâfirleri ateşe süreceğiz. Derileri piştikçe azabı iyice tatsınlar diye başka derilerle değiştireceğiz. Unutmayın, Allah çok güçlü, çok bilgedir.

57- İman edip iyilik, güzellik ve doğruluk için çalışanları ise altından ırmaklar akan cennetlere koyacağız; orada süresiz kalacaklar. Gölgelikler altında tertemiz eşler ve sonsuz mutluluk onları bekliyor.

58- İYİDİNLEYİN! Allah size emanetleri[51] ehline[52] vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle[53] hükmetmenizi emrediyor. Gerçekten

her kim böyle "seçilmiş soy" olduğunu iddia ederse, cenneti eylemleriyle değil; soyu ve sopu ile garantilediğine inanırsa, Musa'yı, İsa'yı, Muhammed'i tanrılaştırırsa; Tevrat'ın, İncil'in, Kuranın sadece kendine ait ve kendisi sebebiyle indirildiğini iddia ederse; din adamlarını, azizleri, hahamları, papazları, alimleri, müçtehitleri, seyyidleri, şeyhleri Allah yerine koyar onlara taparcasına tazimde bulunursa, bilsin ki bu, Allah'ın bölünmez bütünlüğünü parçalamak, tanrılıktan onlara pay vererek şirk koşmak olup korkunç bir günahtır. Hiç kimse sırf bunlara mensup olmakla temize çıktığını, cenneti garantilediğini sanmasın. İnsanı kurtaracak olan Allah'ın varlığına, birliğine ve bölünmez bütünlüğüne inanarak, erdemli ve dürüst bir hayat sürmek ve bu halde Allah'ın huzuruna çıkmaktan başka bir şey değildir...

[50] Yani: Şu Yahudi din adamları, Mekke'nin putlarına, hurafelerine *(cibt)* ve bunların gölgesinde kurulmuş put ve hurafe düzeninin liderlerine, azgın yöneticilerine *(tağut)* inanıp iman edenleri/güvenenleri onlara tercih ediyorlar. "Bunların yolu müminlerden daha doğru." diyebiliyorlar.

[51] EMANET: Sözlükte [E-M-N] kökünden gelir. Mastarı "inanmak, güvenmek, itimat etmek" demektir. Korkusuz ve asude olmak *(emân);* birine güven beslemek *(emn);* inanılır, güvenilir, mutemet olmak *(emânet);* birini sözünde tasdik etmek *(imân);* temin etmek, garanti vermek *(temin);* güven, emanet *(emânet);* güçlü kuvvetli deve *(el-amûn);* her şeyde kendisine itimat edilen kişi *(umene);* kalp sükûnu, her duyduğuna inanan, güvenen *(emene);* bir şeyi koruyan, güvenilen, itimatlı adam, hain olmayan *(el-emîn)* kelimeleri bu köktendir... Emanet kelimesi Kuranda altı yerde geçer. Başlıca iki anlamda kullanılır; 1- İtimat etmek, güvenmek, 2- Görev ve sorumluluk. Terim olarak emanet; "bir şeyi veya bir değeri gönül huzuruyla, güvenle başka birine teslim etmek veya aynı şeyi aynı şartlarla teslim almak" anla-

Allah, size ne güzel öğüt veriyor. Allah her şeyi işitiyor, her şeyi biliyor.[54]

59- Ey iman edenler/güvenenler! Allah'a itaat edin, peygambere itaat

mındadır. Allah'ın insanlara verdiği bütün maddi ve manevi nimetler ile, insanların geri almak üzere verdikleri şeyler de birer emanettir. Emanetin ikinci anlamı, birinci anlamının uzantısı niteliğindedir. Görev bilinci, sorumluluk, iradesini kullanma yeteneği gibi manalara gelir. Tersi hıyanettir. Emanet ile hibe arasında fark vardır. Emanet, mülkiyeti başkasına ait olan, geri ödenmek zorunda olunan ve zarar verildiğinde tazmin edilmesi, ödetilmesi gereken şeyken; hibe, mülkiyeti ile birlikte geçen ve geri verilmek zorunda olunmayan ve zarar verildiğinde tazmin etme sorumluluğu olmayan şeydir. Bu anlamda bütün hükümet etme ve başa geçme durumları, bütün devlet makam, şan ve rütbeleri halkın birer emanetidir, geçicidir ve hesabı verilmek zorundadır. Hükümet etme, başa geçme işi, bir hibe ve ancak ölümle çıkarılan Allah'ın giydirdiği bir hırka değildir. İslam dünyasında saltanatın bu denli yer bulabilmiş olmasında, başa geçmenin halkın geçici bir emaneti değil; Allah'ın dilediğine verdiği mülkü, bağışı, hibesi olduğu anlayışı yatmaktadır...

[52] EHLİYET: Sözlükte [E-H-L] kökünden gelir. Mastarı "alışmak, uyum sağlamak, layık olmak" demektir. Diğer *âl* şeklindeki okunuşu da, bu sözcüğün kısaltılmış halidir. Liyakat, uygunluk, yaraşırlık, hak *(ehliyet);* uygun görmek, yeterli duruma getirmek *(tehîl);* evlenmek, yuva kurmak *(teehhul);* hak kazanmak *(istıhâl);* evli, evlenmiş *(âhil);* dolu, şen, şenlenmiş *(âhilet);* hoş geldiniz anlamında *(ehlen ve sehlen);* akraba, yakın, aile, eş, çevre, ocak, yol *(ehl);* yerli, iç, evcil, milli *(ehliyyu);* yerli üretim *(intâc ehliyyu);* yeterli, layık, uygun *(müehheî);* reva, layık, uygun *(mustehil)* kelimeleri bu köktendir... [E-H-L] kökenli gelen kelimeler, Kur' anda 91 yerde geçer. Toplam dört anlamda kullanılır: 1- İnsan topluluğu *(halk, ümmet, soy, aile, ocak, çevre). 2-* Sahip 3- Liyakat-yeterlilik. 4- Yol, din. Görülüyor ki ehliyetin temel şartı, yine ayetin içinde adalete bağlanmıştır. İşle ilgili adalet, uzmanlık, yetenek ve ahlak sahibi herkes, o işin ehli demektir. Saf ehliyet budur.

[53] ADALET: Sözlükte [A-D-L] kökünden gelir. Mastarı "denk olmak, eşit olmak, düzeltmek, doğrultmak" manalarına geliyor. Değiştirmek, değişiklik yapmak, düzeltmek, denkleştirmek *(tadil);* denkleştirmek, eşitlemek *(muadele);* berabere kalmak *(teadül);* ılımlı, insaflı olmak *(itidal);* adaletli insaflı *(âdil);* devenin heybesi *(ıdl)* bacanak, benzer *(adıl);* eş, denk, benzer *(muâdil);* denklem *(muadele);* oran, ortalama *(muaddele);* ılımlı, ılıman *(mutedil)* vb. kelimeler bu köktendir... [A-D-L] kökenli kelimeler, Kuranda 28 yerde geçer. Hepsi de denge-eşitlik anlamında dört manada kullanılır: 1- Adalet, 2- Benzerlik-denklik, 3- Fidye, 4- Dürüst-sağlam karakter. Adalet kavramı, eş anlamlılarıyla *(qıst, sevâ, vezn, vasat)* birlikte ise 100 u aşkın ayette yer alır. Terim olarak adalet eşitçe paylaştırma *(et-taqsît alas-sevâ)* anlamına gelir; zıddı zulümdür (Rağıp). Görülüyor ki Kuranın dünyasında adalet, temel toplumsal değerdir. Bir otorite oluşturmanın, otoriteye itaat etmenin temel nedeni adalettir.

edin, kendi ellerinizle iş başına getirdiğiniz yöneticilere de.[55] Sonra bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz, onu Allah'a ve Peygamberine götürün, eğer Allah'a ve ahiret gününe gerçekten iman ediyorsanız; bu hem hayırlı, hem de sonuç alma bakımından daha güzeldir.

60- BAKMAZ MISIN şu hem sana indirilene, hem senden önce indirilene iman ettiklerini söyleyip duran kimselere; tağut tarafından muhakeme olmak istiyorlar. Oysa onu reddetmekle emrolunmuşlardı. O şeytan da, onları sapıtıp iyice yoldan çıkarmak istiyor.[56]

61- Onlara, "Allah'ın indirdiği hükme gelin, peygambere gelin." denildiği zaman, bu münâfıkların/infâk etmeyenlerin senden nefretle yüz çevirdiğini görürsün.

62- Yaptıklarından dolayı başlarına nelerin gelebileceğini hiç mi düşünmezler?[57] Sonra gelmişler, bir de sana yeminle: "Kötü bir niyetimiz yok, arayı bozmak istemedik."[58] diyorlar.[59]

[54] Rivayetlere göre Mekke'nin fethi günü **Hz. Peygamber,** Kabe'nin anahtarını yanındaki sahabelerinden birisine vermek istedi. Arap geleneklerine göre Kabe anahtarı kime verilirse, onun kabilesi Mekke'nin yönetimine yani hükümet etmeye hak kazanmış sayılıyordu. **Abbas, Ali** ve **Osman** arasında çekişme oldu. İşte bu ayet, bunun üzerine nazil oldu (Razi). Bu ayetle Kur'an, hükümet etmenin, başa geçmenin temel şartını, "kabile, aşiret, soy" kavramalarını geçersiz kılarak; "adalet, emanet, ehliyet" kavramlarına dayandırmış oluyor. Bunlara daha sonra, "meşveret ve maslahat" kavramları da eklenmiştir. Bunlar, İslam siyaset felsefesi açısından hayati derecede önem arzeden, çok önemli kavramlardır.

[55] **ULU'L-EMR:** Sözlükte "emr (iş) sahipleri" demektir. Buradaki "sahipler" ile önceki ayette geçen "layık, ehil olmak" kavramı ve bu ayetin sonunda geçen "sonuç alma bakımından" sözcükleri, aynı köktendir; [E-H-L]... Dilciler, bu kelimenin orta harfinin önce hemzeye, sonra da onun da elife dönüşmesi ile *ehl, evi, âl* kelimelerinin türetildiğini söylerler. (Nehhas) Şu halde ayetin manası, "Sizin, emanete ehil görerek kendi ellerinizle seçip kamunun (halkın) işlerini sonuca bağlaması için iş başına getirdiğiniz kişilere, eğer sonuç almak istiyorsanız itaat edin, yaptıkları işte onlara destek olun." demek olur. Bu durumda "sizden olan" *(minkum)* ifadesi, "sizin rızanızla gelen, sizin seçerek iş başına getirdiğiniz" demek olur.

[56] Yani: "Bakmaz mısın, şu Yahudi iken ikiyüzlülük yaparak Müslüman olduğunu iddia eden adama? Hem iman ettiğini söylüyor hem de yargılanmak üzere senin hükmünü beğenmeyip kendine tağut arıyor. Yahudi din adamı **Ka'b b. Eşrefin** hükmüne veya kâhin **Ebu Burde el-Eslemi'nin** hükmüne veya put fallarına başvuruyor; ya da put yorumcusunun hurafelerinden medet umuyor. Halbuki, bu tağutları reddetmekle emrolunmuşlardı. (Ebu Müslim).

[57] Harfi harfine: "Ellerinin önlerine koydukları yüzünden bir musibet' isabet ettiği zaman nasıl olacaklar?"

63- Allah, bunların kalplerindekini biliyor. Ciddiye alma onları; ama sen öğüt ver ve sözünü sakınma.[60]

64- Biz herhangi bir peygamberi gönderdiysek, sadece Allah'ın izni ile tabi olunsun diye gönderdik. Eğer onlar, kendilerine yazık ettikleri şu halleriyle sana gelip Allah'tan af dileselerdi, peygamber de onların affı için dua etseydi, elbette Allah'ı affedici, sevgi ve merhameti sonsuz bulurlardı.

65- Fakat hayır! Rabbine yemin olsun ki onlar, aralarında anlaşmazlığa düştükleri her konuda seni hakem yapıp, sonra da verdiğin karara içlerinde bir gocunma olmaksızın tam anlamıyla teslimiyet göstermedikçe, iman etmiş olmazlar.

66- Eğer onlara "canınızı feda edin" veya "memleketinizi terk edin" diye teklif etmiş olsaydık -pek azı hariç- bunu yapmazlardı. Fakat kendilerine öğütleneni yapsalardı, bu kesinlikle onların yararına olurdu ve daha sağlamı olurdu.

67- Bu durumda onlara, yanımızdan pek büyük bir mükâfat da verirdik.

68- Onları, doğruluk ve dürüstlük yolunda yürütürdük.

69- Allah'a ve peygamberine itaat edenlere gelince; bunlar, Allah'ın nimet verdikleri o elçilerle, sözü namus bilerek yaşayan doğrularla, şehitlerle, iyi, güzel ve dürüst insanlarla beraberdirler. Ne hoş, ne güzel dostluktur bu! 70- İşte bu dostluk, Allah'ın lütfudur. Bir bilen olarak Allah yeter.

71- EY İMAN EDENLER! Düşmana karşı hazırlıklı olun. Düzenli bölükler veya topyekûn savaş düzeninde harekete geçin.

72- Aranızda geride kalanlar olacak. Ve başınıza bir felaket geldiğinde, "Allah'tan, iyi ki onlarla gitmemişim." diyecekler.

73- Yine böyieleri, Allah size zafer nasip ederse, sanki kendisiyle aranızdaki güven hiç zedelenmemiş gibi[61]' mutlaka "Ah, keşke onlarla beraber olsaydım da nimete konsaydım!" diyeceklerdir.[62]

74- O halde, dünya hayatına karşılık ahiret hayatını satın alanlar, Allah yolunda savaşsınlar. Allah yolun-

[58] Harfi harfine: "Sana gelmişler, biz sadece 'ihsan ve 'tevfik' olsun istedik diye yemin ediyorlar,"

[59] Yani: Bu iman eder görünen ikiyüzlüler/vermeyenler/vermeyenler, tağut ile muhakeme olunmayı istemekle, başlarına neredeyse taş yağacağmı hiç görmüyorlar. Bir de gelmişler sana, "Biz peygamberden başkasının hükmüne başvurmakla, ancak hasımlarımızla iyi geçinmek ve aramızdaki uyumun, diyalogun devam etmesini istemiştik. Yoksa başka bir kötü niyetimiz yoktu, köprüleri tümden atmamak lazım..." vs. diyorlar.

[60] Harfi harfine: "Onlara aldırma, onlara Vaaz' et ve 'nefisleri' hakkında 'beliğ' söz söyle."

[61] Harfi harfine: "Sizinle kendisi arasında hiçbir 'meveddet' yokmuş gibi."

[62] Harfi harfine: "Keşke onlarla beraber olsaydım da, büyük bir başarı

da savaşan herkese, ister öldürülmüş, ister galip gelmiş olsun, yakında büyük bir ödül vereceğiz.

75- Size ne oluyor da, Allah yolunda, ve o ezilen erkekler, kadınlar ve yavrular uğrunda savaşmıyorsunuz? Baksanıza: "Ey bizim Rabbimiz! Bizleri halkı zâlim olan bu memleketten kurtar! Bize bir yiğit, bir bahadır gönder!" [63] diye yalvarıp duruyorlar.[64]

76- İman edenler Allah yolunda savaşırlar, kâfirler ise tağut yolunda savaşırlar. Şu halde şeytanın dostlarıyla savaşın! Şeytanın hilesi zayıftır.[65]

77- BAKMAZ MISIN kendilerine, "Şimdilik savaşa izin yok, destekleşmeyi/dayanışmayı ayağa kaldarmaya ve ihtiyaçtan fazlasını vererek arınmaya devam." denilen kimselere?[66] Savaşa izin verilince, bazıları Allah'tan korkar gibi veya daha fazla insanlardan korkarlar. "Ey bizim Rabbimiz, niçin bize bu savaşı farz kıldın? Ne olurdu kısa bir süre daha erteleseydin." dediler. Onlara söyle: "Dünyanın rahatı ve zevki çok kısadır, ahiret ise sakınanlar için sırf hayırdır. Hem zerrece hakkınız da yenmez." [67]

kazansaydım."

[63] Harfi harfine: "Katından bir Veli' ve katından bir naşir' gönder."

[64] Yani: Ey Allah ile yürüyenler! Ey Müslümanlar! Size ne oluyor da, böyle eliniz kolunuz bağlı oturup duruyorsunuz? Siz, şu kalpsiz dünyanın kalbi, insanlığın geriye kalan son vicdanı olmalı değil misiniz? Allah ile yürümenin, öyle oturarak mı olacağını sanıyorsunuz? Bakın, Mekke'de kalanlar gözlerini dikmiş sizi bekliyor. Çaresizlik içinde yalvarıp duruyor. Zulüm altında inleyen bu insanlar için savaşmazsanız, "Allah ile yürüyen" birileri mutlaka çıkacaktır. O halde kalkın ve yürüyün! Ve siz ey bu kitabı kendi çağında okuyan herkes! Kendi çağınızın ezilen erkekleri, kadınları ve yavrularından sorumlusunuz. Memleketlerinde zülüm altında inleyen; baskıdan, zorbalıktan kurtulup özgürlük ve adalet arayan bütün insanlardan sorumlusunuz. Dünyanın neresinde bir mazlum varsa, neresinde bir "imdat" çığlığı duyuyorsanız, kim olduğuna bakmadan yardımına koşmaya, el uzatmaya mecbursunuz. Dünyanın meydanında "Allah ile yürümek" budur! Haydi kalkın! Allah yolunda ve tüm ezilenler uğrunda savaşın!

[65] Harfi harfine: "Şüphesiz şeytanın hilesi zayıftır."

[66] Harfi harfine: "Bakmaz mısın? Kendilerine elinizi savaştan çekin, salâtı ikame edin ve zekatı verin denilenlere..."

[67] Rivayete göre **Abdurahman ibn Avf, Mikdad, Kudame tbn Maz'un** ve **Saad b. Ebi Vakkas** gibi sahabeler Medine'ye hicret etmeden önce, **Hz. Peygamber (s.a.v)'**e gelip "Ey Allah'ın Resulü! Baskı ve işkenceler artık dayanılmaz boyutlara ulaştı. Savaşmaya izin ver, müşriklerle vuruşalım." dediler. **Hz. Peygamber (s.a.v)** de onları, "Şimdilik savaşmaya izin yok; salât ve zekat ile meşgul olun." diye cevapladı. Sonra Medine'ye hicret edilip Bedir'de savaşmakla emrolununca, bazıları savaşmak istemedi. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu (Kelbi).

78- Her nerede olursanız olun, ölüm sizi bulur; gökdelenlere çıksanız bile.[68] Onlar bir iyilik görse, "Bu Allah'tan!" diyorlar. Başlarına bir kötülük gelince de, "Senin yüzünden!" diyorlar. Onlara söyle: "Hepsi Allah'tandır." Fakat bu adamlar, neden sözü anlamak istemiyor?

79- Başınıza her ne iyilik gelirse Allah'tandır. Her ne kötülük gelirse de kendinizdendir.[69] Biz seni tüm insanlığa bir elçi olarak gönderdik, şahit olarak da Allah yeter.

80- Kim peygambere itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur. Kim de yan çizerse biz seni, onlara bekçilik yapman için göndermedik.

81- Sana, "Yeter ki emret!" diyorlar; ama yanından ayrıldıklarında içlerinden bir takımı söylediklerinin aksine bin bir türlü hileye başvuruyor. Allah da, çevirdikleri entrikaları bir bir kaydediyor. Sen onları ciddîye alma ve Allah'a havale et. Dayanıp yaslanmak için Allah yeter.

82- Bu Kur'an'ı hâlâ anlamaya çalışmazlar mı? Eğer o, Allah'tan başkasından olsaydı, içinde birçok tutarsızlık bulurlardı.

83-Yine onlar yalan yanlış her duydukları haberi hemen yayıyorlar.[70] Oysa onu, peygambere ve içlerinden yetki ve sorumluluk sahibi olanlara bildirseler, sorumlular, haberin doğruluğunu araştırırlardı. Eğer Allah'ın cömertliği, sevgi ve merhameti olma-

[68] Harfi harfine: "Göğe yükselen binalarda olsanız bile..."

[69] Önceki ayette, "Her şey Allah'tandır." denilip, hemen arkasından "iyilik Allah'tan, kötülük kendinden" denilmesi, Kuranın bütün oluşu, "varlığın diliyle konuşarak" ela alan üslubuna tipik örnektir. Buna göre "Her şey Allah'tandır." demek, aynı zamanda "Her şey insandandır." demektir. Hem öyle, hem böyledir. Çünkü her ikisi de hem dem, senkronik, aynı andadır. Olayda Allah'ı görmezden gelen birisine "Allah'tan", insanı görmezden gelen birisine de "insandandır" deniliyor. Bu, Allah ile insan arasındaki dinamik ilişkinin resmidir aynı zamanda. Bir an için Allah'ı deniz ve insanları denizin içindeki balıklar gibi tasavvur edersek; balıkların hareketi aynı anda denizin, denizin hareketi aynı anda balıkların hareketi olur. Hemdem, senkronik, aynı anda olma dediğimiz şey budur. Muhataba göre birisi veya öteki öne çıkarılarak konuşulur. Bunlar ne birbirinin aynısı, ne de gayrısıdır. Yukarıdaki ayette oluşu parçalayarak, "iyilik benden, kötülük senden" diyen birisine, "ikisi de Allah'tan" deniliyor. Sonraki ayette, "iyilik de kötülük de Allah'tan" diyen birine ise bu kez "iyilik Allah'tan kötülük senden" deniliyor. Bunun, "oluşun, bir dilin imkanlarına sığmayan dalgalı akışının, Kuranın ona paralel üslubu ile kavratılmaya çalışılması olduğu söylenebilir. ..

[70] Harfi harfine: "Onlara emniyet" ve "havf "a ilişkin bir haber ulaştığında onu hemen yaydılar."

[71] Yani: Ey Peygamber! Deminden beri anlattığımız şekilde "savaş" konusunda

saydı, azınız hariç şeytana uyup gitmiştiniz.

84- ÖYLEYSE[71] sen, Allah yolunda savaş. Çünkü sen, sadece kendi nefsinden sorumlusun. İman edenleri de yüreklendir. Merak etme, Allah, o kâfirlerin gücünü kıracak! Zira karşı konulmaz güç ve şiddetli azap Allah'a aittir.

85- Her kim güzel bir işe aracı olursa, ona ondan bir pay vardır; her kim de kötü bir işe aracı olursa, ona da ondan bir pay vardır.[72] Allah her şeyi görüp gözetiyor.

86- Size iyi niyetle yaklaşırlarsa,[73] siz de ondan daha güzeli ile veya aynısı ile

türlü çekinceler, zorsunmalar, işi ağırdan almalar, korkular, endişeler duyuyorsun. Fakat sen, bunlara bir yerde kulağını tıkamak ve savaşmak zorundasın. Savaşmak, bazen yerinde oturmaktan yeğdir. Bazen bu imansız zâlimlerle, savaşın diliyle konuşulur. Çevrende isteksiz olanlar olsa da, sonuç itibariyle herkes kendinden sorumlu olduğu için, sen işine bak!

72 Yani: Her kim savaşmak istemeyen mu minleri böyle savaşa teşvik eder de, en büyük sevaplardan olan cihada aracı olursa, ona hak ettiğinin karşılığı verilecektir. Her kim de korkuları, endişeleri sebebiyle savaştan kaçmak, cihattan geri durmak gibi şeylere aracı olursa ona da hak ettiği günah yazılacaktır.

73 **TAHİYYAT:** Sözlükte "selamlama, iyi dileklerde bulunma, esenlik dileme" anlamına gelen *[tahiyye]* kelimesinin çoğuludur. Arapların İslam'dan önceki adetleri, birbirleriyle karşılaştıklarında: "Allah uzun ömürler versin." şeklindeydi. Bu tabir, hayat, ömür, yaşam anlamına gelen *[Hayy]* kelimesinden türemiştir. Demek ki Araplara göre "tahiyye", birbirlerine, "Allah seni yaşatsın, uzun ömürler versin" demekmiş. İslam döneminde ise bu tabir, selam ile değiştirildi. Böylece Araplar, selamı tahiyyenin ismi kabul ettiler. Fakat Kuran, burada Arapların bu tabirini aynıyla sürdürüyor; fakat başka yerlerde *selâm* kelimesini daha geniş anlamda kullanıyor. Bunlardan birincisi "Allah uzun ömürler versin" demek olurken, ikincisi "Ömrün iyilikle, selametle, esenlikle, güzellikle, sağlıkla, mutlulukla geçsin." demek oluyor. Namaz kılan birisi *et-tahiyyatü lillahi* dediğinde, "Bütün yaşamlar, ömürler, iyilikler, esenlikler, güzellikler, sağlıklar, mutluluklar Allah'a aittir; Odan gelir." demiş oluyor. Yukarıda savaş ayetlerinin ortasında gelen bu ifade, düşmanın iyi niyet gösterisini karşılıksız bırakmamayı; hatta ondan daha ileri derecede barışa yanaşmayı, böyle teklifleri hemen kabul etmeyi, sürekli barıştan yana tavır almayı öğütlüyor. Savaştaki iyi niyet ve barış teklifi ile ilgili olan bu ayet, zamanla Müslümanların normal zamanlarda da benimsediği bir şiara dönüşmüştür. Bununla adeta, "Bu iyi niyet dilekleri ve barış eli, sadece savaşta değil genel olarak hayatın her alanında istenmesi, aranması, tesis edilmesi gereken temel değer olmalıdır. Bunun için herkes birbiriyle karşılaştığında, iyi dileklerini iletmeli; iyilik, güzellik,esenlik, sağlık, mutluluk, barış dolu ve savaşsız bir dünya temennisinde bulunmalıdır." denmek isteniyor. Demek ki *selâmün aleyküm* veya *et-tahiyyatü* bu anlama gelmektedir. ..

karşılık verin.[74] Allah her şeyin hesabını tutuyor.

87- Allah; O'ndan başka ilâh yoktur. Geleceğinde asla şüphe olmayan kıyamet gününde sizi toplayacaktır. Allah'tan daha doğru sözlü kim olabilir?

88- Size ne oluyor da, yaptıklarından dolayı Allah onları dışladığı halde, münâfıklar/infâk etmeyenler hakkında ikiye bölünüyorsunuz? Allah'ın saptırdığını yola getirmek mi istiyorsunuz? Allah her kimi saptırırsa, artık sen onu yola getiremezsin.

89- Kendileri düşmanla işbirliği yaptıkları gibi, sizin de yapmanızı isterler ki eşit olasınız. O yüzden, Allah'ın yoluna girinceye kadar/barışa yanaşıncaya kadar onlarla dostluğu kesin. (Barıştan) yüzçevirlerse bulduğunuz/yakaladığınız yerde savaşın. Artık onlarla ne dostluk kurun, ne de yardımlasın.[75]

90- Ancak antlaşmalı olduğunuz kimselere sığınanlara veya ne sizinle, ne de kendi insanlarıyla savaşmayı içlerine sindiremeyip size gelmiş olanlara dokunmayın. Allah isteseydi, onları size musallat ederdi de sizinle savaşırlardı. O halde, onlar tarafsız kaldıkları ve sizinle savaşmayıp barışa yanaştıkları takdirde, Allah onlara dokunmanıza izin vermemiştir.[76]

91- Diğer bir grubun da hem sizinle, hem de kendi insanlarıyla iyi geçinmek istediğini göreceksin.

[74] Harfi harfine: "Size herhangi bir 'tahiyye' (selamlama) yapıldığında daha iyisi ile selamlayın veya aynısı ile karşılayın."

[75] Bu ayet savaş halindeki "düşman" ile, Yani: Mekkeli müşrik ve kâfirlerle işbirliği yapan, yukarıda geçtiği gibi iman edenleri/güvenenleri bırakıp, onları tercih eden münafıkları ağır bir dille tehdit ediyor. Bu nedenle ayette geçen "küfre sapmak" deyimi burada "düşmanla işbirliği yapmak" anlamındadır. Yoksa durduk yerde inanmayan birisi için bu tehditler söz konusu değildir. Keza "Allah yolunda hicret" de burada düşmanla işbirliğini bırakıp iman edenlere/güvenenlere katılmaları, Allah'ın yoluna girmeleri, bu yolda yürümeleri manasına geliyor. Demek ki bugün için kendi ülkesinin düşmanlarıyla işbirliği yapana "vatan haini" denmesi gibi bir manayı çağrıştırıyor.

[76] Bu ayette Mekke'de kalan ve müşriklerin engellemesi yüzünden Medine'ye gidemeyen Müslümanların durumu ele alınıyor. Onlar, Mekkeden çıkamadıkları için henüz antlaşma yapılmış olan Mekkeli müşriklere sığındılar ve orada kaldılar. Ayette bahsedilen ikinci grup Müslüman ise, Mekkeli müşrikler ve Medine'deki Müslümanlar şeklinde ikiye bölünen ve tanıdıkları arasında iki arada bir derede kalanlardı. Müslümanlarla savaşsalar bir türlü, kendi akrabaları ile savaşsalar başka türlü oluyordu. Üstelik çoluk çocukları Mekke'de idi. Savaş halinde onların akıbetinden endişe ediyorlardı. Bunun için tarafsız kalmayı tercih ettiler ve savaştan uzak durdular. Böylece ayette, "düşmanla işbirliği yapanlar" dışında, savaşın doğrudan muhatabı olmayan bu insanlara dokunulmaması gerektiği bildirilmiş oluyor.

[77] Harfi harfine: "Hem kendi kavimlerinden, hem de sizden emin olmak isteyen

Bunlar, buldukları ilk fırsatta düşmanın safına geçerler.[77] Eğer bunlar tarafsız kalmaz ve barışa yanaşıp, saldırıdan geri durmazlarsa; bulduğunuz yerde peşlerine düşün ve onlarla savaşın.[78] İşte böylelerine karşı size apaçık bir yetki verdik.

92- BİR MÜ'MİNİN diğer mü'mini öldürmeye hiçbir şekilde hakkı yoktur. Fakat kim bir mü'mini yanlışlıkla öldürürse, mü'min bir boyunduruk altındakini özgürlüğüne kavuşturması ve ölenin mirasçılarına tatmin edici bir diyet vermesi gerekir. Fakat mirasçılar diyetten vazgeçerlerse gerekmez. Eğer öldürülen -kendi mü'min olmakla beraber- size düşman bir kavimden ise o zaman öldürenin, mü'min bir boyunduruk altındakini özgürlüğüne kavuşturması gerekir. Şayet antlaşmalı olduğunuz bir kavimden ise mirasçılarına tatmin edici bir diyet vermek ve mü'min bir boyunduruk altındakini özgürlüğüne kavuşturmak icap eder. Bunlara gücü yetmeyen, Allah'a tövbe ederek, peş peşe iki ay oruç tutmalıdır. Allah her şeyi bilendir, çok bilgedir.

93- Kim de bir mü'mini isteyerek öldürürse, artık onun cezası cehennemde ebedi kalmaktır. Allah ona çok kızmış, lanetlemiş ve büyük bir azap hazırlamıştır.

94- Ey iman edenler/güvenenler! Allah yolunda bir işe giriştiğiniz zaman konuyu iyice araştırın.[79] Size iyi niyetle yaklaşan birisine, dünya hayatı/malı uğruna, "Sen mü'min değilsin!" demeyin.[80] Çünkü asıl kazanç Allah katındadır. Daha önce siz de bu durumdaydınız; ama Allah size lütufda bulundu. Şu halde iyice araştırın![81] Allah yaptığınız her şeyden haberdardır.[82]

95- İMAN EDENLERDEN geçerli bir

diğerlerini bulacaksınız. Onlar 'fitne ye döndüklerinde, onun içine atılıverirler."

[78] Bu ayette bahsedilenler de, Esed ve Gatafan kabilelerinden bir topluluktu. Bunlar Medine'ye geldiklerinde Müslüman olurlar ve anlaşma yaparlardı. Maksatları ise Müslümanlardan emin olmaktı. Memleketlerine döndüklerinde ise inkara saparak antlaşmalarını bozarlardı. İlk fırsatta düşmanca bir tutum içine girmeye eğilimliydiler. Ayette, eğer tarafsız kalmaz da saldırıya geçerlerse ve Mekke'deki esas düşmanla işbirliğine girerlerse, onların da savaş hattında oldukları açıklanıyor.

[79] Harfi harfine: "Allah yolunda 'darb' ettiğinizde 'tebeyyün' yapın."

[80] Harfi harfine: "Size 'selam' verene 'dünya hayatını isteyerek,' 'sen mü'min değilsin demeyin."

[81] Harfi harfine: "Şu halde 'tebeyyün yapın."

[82] Rivayete göre, Fedekli **Mirdas İbn Nehiyk** Müslüman olmuş ve kavminden ondan başka kimse Müslüman olmamıştı. **Hz. Peygamber (s.a.v)** 'in **Galip tbn Fudale** komutasında gönderdiği bir öncü birlik, **Mirdas**'ın memleketine girmişti. Bütün halk kaçmış ama o Müslüman oluşuna güvenerek yerinde kalmıştı. Atlıları görünce koyunlarını dağın bir köşesine çekti ve Müslüman atlıların

mazeretleri olmadan oturanlarla, Allah yolunda ölümü göze alarak canla başla cihat edenler aynı kefeye konamazlar. Allah ölümü göze alarak canla başla cihat edenleri, oturanlardan mertebece üstün kılmıştır. Her ne kadar Allah hepsine de güzellik vaat etmişse de cihat edenleri, büyük bir ödülle oturanlardan üstün tutmuştur.

96- Yüksek mertebeler, bağışlanma, sevgi ve merhamettir bu büyük ödüller... Allah çok bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

97- İyi dinleyin! Melekler nefislerine zulmedenlerin canlarını alırken; "Siz ne iş yapmaktaydınız?" diyecekler. Onlar, "Biz yeryüzünde çok ezilmiştik." diye cevap verecekler. Melekler; "Allah'ın arzı geniş değil miydi? Oraya göçseydiniz ya!" diyecekler. İşte böylelerinin varacağı yer cehennemdir. Ne kötü varış yeridir orası!

98- Ama ezilen erkekler, kadınlar ve çocuklardan çaresizlik içinde kıvranan ve bir çıkış yolu bulamayanlar bunun dışındadır.[83]

99- Allah'ın onları affetmesi umulur. Allah çok affeden, çok bağışlayandır.

100- Kim Allah yolunda hicret ederse bilsin ki Allah, bir kapıyı kapatırsa, başka kapılar açar.[84] Kim Allah'a ve peygambere hicret etmek amacıyla evinden çıkar da yolda ölürse, onun mükâfatı Allah'a aittir. Allah çok bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

101- YERYÜZÜNDE sefere çıktığınızda düşmanın, üzerinize ani saldırı düzenlemesinden korkarsanız, destekleşme/dayanışma toplantısını kısa tutmanızda bir sakınca yoktur. Unutmayın, bu kâfirler sizin apaçık düşmanızdır.

102- Şu halde sen içlerinde olup da onlarla destekleşme/dayanışma toplantısındayken, onlardan bir kısmı seninle beraber toplantıda olsun. Silahlarını da yanlarına alsınlar. Onlar yetecek kadar kaldığında diğer grup gözcülük yapsın. Sonra destekleşme/

tekbirlerine tekbirle karşılık vererek yanlarına gitti. "Selamün aleyküm, lailaheillalah, hoş geldiniz." dedi. Fakat öncü birliğin başındaki **Usame b. Zeyd** onu öldürdü ve koyunlarına el koyarak sürüp götürdü. Bunu duyan **Hz. Peygamber** çok kızdı. İşte bu ayet bu ve buna benzer şekilde tekrarlanan birkaç olay üzerine nazil oldu (Razi, İbni Kesir, Kurtubi).

[83] Harfi harfine: "Bir şeye 'istidası (güç yetirmesi) olmayan ve bir yola 'hidayet' edilmeyen müstazaflar'dan erkekler, kadınlar ve çocuklar hariç."

[84] Harfi harfine: "Kim Allah yolunda 'hicret' ederse, yeryüzünde çok 'murâğam' (yerleşecek toprak) ve 'vus at' (genişlik) bulur." Rivayete göre Mekke'de kalan **Cündep İbni Damre,** oğullarına: "Beni Medine'ye götürün. Çünkü ben ezilenlerden *(mustazaf)* değilim ve ben yolu bilmeyen birisi de değilim. Allah'a yemin olsun ki artık Mekke'de kalamam!" dedi. Bunun üzerine oğulları onu bir sedyeye koyup Medine'ye doğru yola çıkardılar. Bu zat çok ihtiyar idi ve yolda öldü. Ayet, bunun üzerine nazil oldu (Razi, İbni Kesir, Kurtubi). Ayette geçen ifadeleri, harfi harfine

dayanışma toplantısına hiç katılmamış olan diğer grup gelsin seninle beraber olsunlar. Tedbiri elden bırakmayıp silâhlarını da yanlarına alsınlar. Bu kâfirler, isterler ki açık verseniz de oradan üzerinize çullansalar. Eğer yağmur sorun olursa veya hastalanırsanız, silahları bırakmanızda bir mahzur yoktur. Tedbiri elden bırakmayın. Allah, kâfirler için alçaltıcı bir azap hazırlamıştır.

103- Destekleşme/dayanışma toplantısını bu şekilde eda ettikten sonra artık gerek ayakta, gerek oturarken ve gerekse yaslanmışken hep Allah'ı anın. Tehlike geçtiğinde de, destekleşmeyi/dayanışmayı daima ayakta tutmaya devam edin. Çünkü destekleşme/dayanışma faaliyeti mü'minler için asla ihmal edilmemesi gereken bir görevdir.

104- Düşmanı hafife almayın.[85] Eğer sıkıntı çekiyorsanız, onlar da sizin gibi sıkıntı çekiyor. Oysa siz, Allah'tan onların umamayacağı şeyleri umuyorsunuz. Allah her şeyi bilendir, çok bilgedir.

105- SANA hak olan Kur'an'ı indirdik ki insanlar arasında, Allah'ın sana gösterdiği şekilde hükmedesin. Sakın hainlerin savunucusu olma.[86]

106- Allah'tan af dile. Allah çok affedici, sevgi ve merhamet kaynağıdır; bundan hiç şüphen olmasın.

107- Hainler adına mücadeleye kalkışma. Çünkü Allah, fıtratını bozarak günah işleyenleri sevmez.

108- Onlar yaptıklarını insanlardan gizleyebilirler ama Allah'tan gizleyemezler. Halbuki O'nun kabul etmeyeceği sözleri sayıp dökerken, Allah yanı başlarında! Allah onların yaptıklarını çok iyi biliyor.

109- Diyelim, siz bu dünya hayatında onlara arka çıktınız; fakat kıyamet günü onların arkasında kim duracak ve onlara kim vekil olacak?

110- Oysa kim bir kötülük yapar veya fıtratını bozar da sonra Allah'tan af dilerse, Allah'ı çok affedici ve merha-

çeviri yerine, bu anlamla bütünleşsin diye, Türkçe'de çaresizliğin, bir yere mahkum olup kalmanın olamayacağını; hayatta imkanların çok geniş, fırsatların türlü türlü olduğunu ifade için kullanılan ve aslında bu ayetin mana ve mefhumunun halk bilgeliğinde yoğrulmuş ifadesi olan, "Allah bir kapıyı kapatırsa, başka bin kapı açar." deyimini kullandım.

[85] Harfi harfine: "Düşman topluluğunu *(qavm)* izlemede *(ibtiğâ)* gevşeklik *(vehn)* göstermeyin."

[86] Rivayete göre münafıklardan **Tu'me,** bir zırh çalmıştı. Çalıntı zırh kendinden istenince, olayı bir yahudinin üzerine attı. İş kavgaya varınca, **Tu'me**'nin yakınları **Hz. Peygamber'e** gelerek olayı yahudinin yaptığını doğrulamasını, bu yönde hüküm vermesini istediler. **Hz. Peygamber** de onların sözüne güvenerek bu yönde karar vermeye eğilim gösterince, işte bu bölüme yerleştirilen on ayet (105-115) nazil oldu. Ayetlerle yaptığı hırsızlık veya yolsuzluk ifşa olunca, **Tu'me İbn Ubeyrik** bunu kendine yediremeyerek **Hz. Peygamber**'in aleyhine döndü ve "mu minlerin

metli bulur.

111- Çünkü günah işleyen, yalnızca kendine zarar verir. Allah her şeyi bilir, çok bilgedir.

112- Kim bir hata yapar ve suç işler de, sonra onu masum birinin üzerine atarsa iftira etmiş ve açık bir günah işlemiş olur.

113- Allah'ın sana cömertliği, sevgisi ve merhameti olmasaydı, onlardan bir grup, seni bile şaşırtmaya çalışmışlardı. Oysa onlar yalnız kendilerini şaşırtırlar, sana da asla zarar veremezler. Nasıl yapabilirler ki, Allah sana kitap ve bilgelik vermiş ve bilmediklerini sana öğretmektedir. Allah'ın sana olan cömertliği gerçekten çok büyüktür.

114- Onların kapalı kapılar ardında çevirdikleri entrikaların çoğunda hayır yoktur.[87] Ancak doğruluk namına karşılıksız vermek, ortak iyi için çalışmak ve insanlık yararına yapılan işlerde hayır vardır.[88] Ve her kim bunu Allah'ın rızasını arayarak yaparsa yarın Biz ona büyük bir ödül vereceğiz.

115- Kim de doğruluk ve dürüstlük yolu apaçık gösterildikten sonra peygamber ile bağını koparır ve mü'minlerin yolundan başka bir yola girerse, onu girdiği o yolda bırakır ve kendisini cehenneme atarız. Ne kötü gidiştir o!

116- AÇIKÇASI Allah, ortak koşanları bağışlamaz. Bundan başkası için ise layık gördüğünü bağışlar. Kim Allah'a ortak koşarsa, dönüşü

yolundan" ayrılarak putperestliğe geçti. Mekke'de yine bir hırsızlık olayında üzerine yıkılan bir duvarın altında kalarak öldü (Razi, İbni Kesir, Kurtubi). Şu halde ayetler, bu olay üzerinden "Fıtratlarını bozanları; hırsızı, yolsuzu kayırmayın. Sakın o hainlerin destekçisi olmayın, Allah'ın emrettiği şekilde hak ve adalet ile hükmedin. Bir de, kimse Müslümanım demekle işin biteceğini sanmasın. Eğer hırsızlık ve yolsuzluğu bir Müslüman da yapıyor olsa -ki yapabilir-, bunu din iman kılıfı altında yapmaya kalkarsa böyle deşifre edin, asla göz yummayın." mesajı vermektedir... Kuranın dünyasında "kendi nefsine zulmetmek, verdiği ahd-i misakı bozmak, Allah'ın birleştirilmesini istediği şeyi ayırmak, kendi nefsine hainlik etmek" olarak geçen deyişler, genellikle 'fıtrat, sağduyu ve vicdana aykırı hareket" anlamında kullanılmaktadır. Bunları, "fıtratlarını bozmak, kendine yazık etmek, sağduyudan şaşmak, vicdanının sesini dinlememek" şeklinde ifade ettim.

[87] Harfi harfine: "Onların 'necvâ'larının (gizli fısıldaşmalarının) çoğunda hayır yoktur." Yani: **Tu'me ibn Ubeyrik** ve taifesinin, kapalı kapılar ardında toplantı yapıp, hırsızlıklarını ve yolsuzluklarını nasıl örtbas edeceklerine dair görüşmeler yapmalarında, işi başkasının üzerine yıkmaya yönelik çevirdikleri entrikalarda hayır yoktur.

[88] Harfi harfine: "Ancak bir 'sadaka' vermeyi veya maruf yapmayı yahut da insanların arasını 'ıslah'ı emreden hariç."

[89] **İNÂS:** Sözlükte "dişiler" demektir. Peltek "se'nin "sine dönüşümü ile ***[nisa]***

olmayan bir sapıklığa girmiş demektir.

117- Onlar, Allah'ı bırakıp, yalnız tanrıçalara yalvarıp yakarıyorlar.[89] Böylece, inatçı şeytandan başkasına yalvarmış olmuyorlar.

118- Oysa Allah, onu lanetlemiş, o da şöyle demişti: "Senin kullarından bir kısmını kendime çekeceğim.

119- Mutlaka onları saptıracağım ve her fırsatta onları kuruntulara kaptırıp, olmayacak hayallerle aldatacağım. Onlara emredeceğim; putlar için develerin kulaklarını kesecekler. Emredeceğim; Allah'ın yarattığını değiştirecekler." Şu halde her kim Allah'ı bırakıp şeytanı dost edinirse, kesinlikle ziyana uğrar.

120- Şeytan onlara vaatte bulunur, kuruntulara kaptırır. Zaten şeytan, kandırmaktan başka ne verebilir ki?

121- Böylelerinin varacakları yer cehennemdir ve ondan kurtulmanın hiçbir çaresi yoktur.

122- İman edip iyilik, güzellik ve doğruluk için çalışan kimselere gelince, onları altından ırmaklar akan cennetlere koyacağız; süresiz oralarda kalacaklar. Bu, Allah'ın hak olan sözüdür. Zaten Allah'tan başka kim sözü en iyi koruyabilir?

123- Cennet ne sizin kuruntularınızla, ne de önceki çağlarda kitap verilenlerin kuruntularıyla kazanılacak bir yer değildir. Kim bir kötülük yaparsa cezasını çeker ve Allah'tan başka da ne bir yâr, ne de bir yardımcı bulabilir.[90]

124- Erkek olsun kadın olsun, kim inanmış olarak iyilik, güzellik ve doğruluk için çalışırsa, işte bunlar cennete girerler ve zerrece hakları yenmez.

da aynı anlamdadır. Burada "tanrıçalar" olarak karşıladığımız Araplardaki dişi putlar, genelde eski Mezopotamya dinlerinin tanrı tasavvurları ile paraleldir. Çok tanrılı dinlerde varlığına inanılan dişi tanrısal güç, ilahe anlamındadır. Tanrıçalar genellikle doğum, üreme, verimlilik, güzellik, aşk, intikam, ihtiras ve kadına ilişkin olarak görülürler. Sıklıkla ilahi anne, eş, kız ve kız kardeş olarak nitelenirler. Orta Arabistan'da dişi isimleri ile anılan üç büyük tanrıça vardı: Allah kelimesinin dişil müennes söylenişi *Lât*> Azizin dişili *Uzzâ* ve üçüncüleri *Menât.* Yine Kuzey Arabistan halklarından Nebatilerde (MÖ.400-MS.200) bir baş yüce tanrı *Düşara* ve *Allat, Manotu, Hubalu, Uzza* gibi birçok tanrı ve tanrıçaya yer verilirdi. Tanrı kültleri için *Bayta* denilen kutsal mekanları vardı. Tanrılar genellikle *abstrakt* denilen dikili taşlar ile sembolize edilirlerdi. Nisa süresinde bu bölüme yerleştirilen bu ayetlerin; adeta surenin ismine nispetle öne çıkarılmasının sebebi, önceki ayetlerde hırsızlık ve yolsuzluğa karıştığı ortaya çıkarılan **Tu'me ibn Ubeyrik**'in, "müminlerin yolundan" ayrılarak kaydığı putperestliğin ne menem bir şey olduğunun kısaca tasvir edilmesidir. Hemen ardından "mu minlerin yolunun" ne olduğunun kısa tasviri ile bölüm sona erecek.

[90] Yani: Cennet, "Biz Müslümanlarız, bizim dinimiz son hak dindir. Müslüman olmadıkça, bizim dinimize geçmedikçe cennete girmek mümkün değildir. Her ne kadar günah işlesek de Allah, bu son dine mensup olduğumuz için bizi affe-

125- İyiyi, güzeli ve doğruyu arayarak özünü Allah'a teslim eden ve İbrahim'in sağduyulu yoluna uyan kimseden daha doğru bir yol tutan kim olabilir? Üstelik Allah, İbrahim'i dost edinmişken.

126- Göklerde ve yerde olanların hepsi Allah'ındır. Allah her şeyi kuşatıcıdır.

127- SENDEN kadınlar hakkında kendilerini aydınlatmanı istiyorlar. Onlara söyle: Allah gerekli aydınlatmayı yapmıştır; "Yazılmış hakları olan mirası kendilerine vermediğiniz ve nikahlamayı istemediğiniz o öksüz kızlara, mağdur çocuklara ve yetimlere haksızlık yapmayın." dememiş miydik! Unutmayın ki, hayır namına ne yaparsanız Allah onu biliyor.[91]

128- Eğer bir kadın kocasının geçimsizliğinden veya kendisine soğuk durmasından şikayetçi ise önce oturup konuşarak anlaşmasında bir sakınca olmaz. Zira karşılıklı konuşup anlaşma, her zaman en iyi yoldur. İnsanoğlunda bencillik her zaman mevcuttur. Bencillikten sakınır, güzel güzel geçinirseniz, bilin ki Allah yapacağınız her şeyden haberdardır.

129- Ne kadar isteniz de kadınlar arasında adaleti sağlamaya kesinlikle güç yetiremezsiniz. Bari birisine büsbütün meyledip de ötekini askıdaymış

der. Allah bizi yakmaz." vb. sizin kuruntularınızla; "Biz, Allah'ın seçilmiş halkıyız. Bütün elçiler bizden çıkmış. Asıl hak din ve hak kitap bizimkisi. Cehennem bize sayılı gönlerden başka dokunmaz." diyen yahudilerin kuruntularıyla; "**İsa** hepimiz için kendini feda etmiş. Onun kilisesine girmedikçe, vaftiz olup temizlenmedikçe kimse cennete giremez." diyen Hristiyanların kuruntularıyla kazanılacak bir yer değildir. "Allah'ın hakkını teslim eden" *(Müslüman)* derken Araplar, Türkler veya Farslar; "Allah'a kulak veren" *(İsmail)* derken Arap soyu; "Tanrı ile yürüyen" *(İsrail)* derken İbrani soyu; Allah'ın yardımcıları *(Ensarullah)* derken de Haçlılar, İngilizler, Almanlar, Fransızlar vs. kastediliyor değildir. Kurtulmuş soy, seçilmiş ırk veya lanetlenmiş kavim diye bir şey yoktur. Kim sahiden "Allah ile yürüyorsa", hakkı teslim edenler de, Tanrı ile yürüyenler de, Allah'a yardım edenler de işte odur. Allah ile yürümek demek, Allah'ın varlığına, birliğine, bölünmez bütünlüğüne, hesaba, kitaba canı gönülden iman edip iyilik, güzellik, doğruluk yolunda çalışmak; böylece Allah bilinciyle yaşanmış, erdemli ve dürüst bir hayat sürmek demektir. Irk, kavim, millet ve tarihsel din telâkkileriyle, etiketlerle, nüfus cüzdanı kimlikleriyle avunup durmayı bırakın; iman, ahlâk, adalet, doğruluk, dürüstlük gibi değerleri yaşamaya, ete kemiğe büründürmeye bakın, evrensel kurtuluşun yolu budur...

[91] Rivayete göre, kadınlar hakkında ayetler indikçe yeni sorular oluyordu. Bu ayet işte onlardan birisidir. Surenin başlarında kadınlar hakkında inen ayetler hakkında anlamak için yeni sorular soruldukça, konuyu açıklayan yeni ayetler geldiği anlaşılıyor. Bu ayetin inmesine neden olan şeyin öksüz kızlar, mağdur çocuklar ve yetimlerin durumlarında yeterince iyileşme olmaması olduğu anlaşılıyor. Durumu düzeltmek için tekrar tekrar hatırlatmalarda bulunuluyor. Yani toplumda

gibi bırakmayın. Eğer arayı düzeltir ve adaletsizlikten sakınırsanız, bilin ki Allah bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

130- Nihayet boşanırlarsa, Allah lütfuyla başka kapılar açar.[92] Allah'ın lütfü boldur, çok bilgedir.[93]

131- GÖKLERDE ve yerde ne varsa Allah'ındır. İyi dinleyin; önceki çağlarda kitap verilenlere de, size de, "Sakının!" diye tavsiye etmişizdir. Buna rağmen inkar ederseniz, biliniz ki göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Allah hiçbir şeye muhtaç değildir ve övülmeye layık olan O'dur.

132- Evet, göklerde ve yerdeki her şey Allah'ındır. Güvenip dayanmak için de Allah yeterlidir.

133- İsterse sizleri bitirir de ey insan oğlu, yerinize başkalarını getirir! Allah'ın buna da gücü yeter.

134- Kim dünya nimeti isterse, bilsin ki hem dünya nimeti, hem ahiret nimeti Allah'ın katındadır. Allah her şeyi işitiyor, her şeyi görüyor.

135- EY İMAN EDENLER! Bizzat ken-

birçok kişi hem mallarını yemek için yetimleri yanlarında tutuyor, hem de evlenmelerine mani oluyordu **(Razi).** Bunu, "hoşlanarak evlendiği" birçok eşini geçindirmek için yapıyor, yetimlerin malını onlara harcıyordu. Başkasıyla evlenmelerine de mani oluyordu. Bunun için eşlerini ikişer, üçer, dörder azaltmaları ve yetimlerin malına da göz dikmemeleri istendi. Bunun üzerine yeni sorular gelince, bu ayetlerle (tekraren) şöyle denmek istendi: "Senden kadınlarla ilgili surenin başlarında getirdiğimiz düzenlemeler hakkında yeni açıklamalar istiyorlar. Onlara hoşlanarak evlendiğiniz kadınları geçindirebilmek için yetim hakkı yememelerini, bu nedenle bu tür çok evlilikleri ikişer, üçer, dörder azaltmalarını; bunun onlar için daha uygun olacağını söylemiştik (4/ 3). Şimdi yine tekrar ediyoruz: Yetimlere mirastan paylarını verin. Nikahlı birçok hanımı geçindirebilmek için öksüz kızların, mağdur çocukların ve yetimlerin mallarına göz dikmeyin. Bundan uzak durun. Onların başkalarıyla nikâhlanmalarına da mani olmayın. Allah, hayır (erdem) namına her ne yaparsanız biliyor, görüyor..." Öte yandan, *"nikahlamayı istemediğiniz"* ifadesi, ibarenin *(terğabûne en tenkihû hunne)* hem istemek, hem istememek manasına geldiğini söyleyen **Ebu** Ubeyd'in görüşü esas alınarak manalandırılmıştır (Razi).

[92] Harfi harfine: Eğer o ikisi 'farklılaşırsa, Allah kendi genişliğinden hepsini zenginleştirir."

[93] Bu bölümde surenin başındaki kadın-erkek ilişkileri ile ilgili konuya tekrar dönülüyor. Bir kez daha hatırlatmalarda bulunuluyor. Dikkat edilirse, aslında konu ne erkekler, ne kadınlar, hatta ne de yetimlerdir. Esas konu, hak, adalet ve eşitliktir. Bütün her şey bunun etrafında dönüyor. Kuran, âdeta bu konuya kilitleniyor. Her şeyde bunu arıyor, bunu talep ediyor. Bu bölümde (127-130); bir şekilde çok eşliliğin o günkü toplumda yol açtığı haksızlık ve adaletsizliklere gayet makul çözümler getiriyor. Süreç içinde aşama aşama tek eşliliğe doğru yönlendiriyor. Burada, önce

dinizin, anne-babanızın veya akrabalarınızın zülfü yârine dokunsa da adalet ve eşitlikten şaşmayın. Zengin, fakir ayrımı yapmadan; gerçeği, sadece gerçeği gözetin. Hepsinden öncelikli olan Allah'tır. Adaletten uzaklaşıp da nefsinize uymayın. Eğer eğilir, bükülür veya savsaklarsanız, Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır.

136- Ey iman edenler/güvenenler! Allah'a, peygamberine, peygamberine indirdiği kitaba, önceki çağlarda inen vahiylere iman edin. Kim Allah'a, meleklerine, kitaplarına, elçilerine ve ahiret gününe inanmazsa, derin bir sapıklığa saplanıp gitmiştir.

137- İman ettikten sonra inkar edenleri, sonra yine iman edip tekrar inkar edenleri, sonra da inkarda ileri gidenleri Allah ne affedecek, ne de doğru bir yolda yürütecektir.

138- Münâfıklara/ikiyüzlülere/vermeyenlere haber ver; onları acı bir azap bekliyor.

139- Onlar iman edenleri/güvenenleri bırakıp kâfirleri dost ediniyorlar. Onların yanında izzet ve şeref mi arıyorlar? Oysa izzet ve şeref, tümüyle Allah'ın yanındadır.

140- Allah size kitabında şunu indirmiştir: "Allah'ın ayetlerine küfreden ve onlarla alay edenlerin konuyu değiştirmedikçe yanlarında oturmayın. Aksi halde, siz de onlara benzersiniz. Allah, münâfıklar/infâk etmeyenlerle kâfirlerin hepsini cehennemde toplayacaktır.

141- Onlar, başınıza geleceklerin sonucunu beklerler. Eğer Allah size bir zafer verirse; "Birlikte başarma dik mı?", eğer kâfirler zafer kazanırsa "Başarınıza destek vermedik mi? Şu adamlara karşı sizi savunmadık mı?" derler. Allah, kıyamet günü aranızda hükmünü verecektir. Allah, o kâfirlerin

çok eşli olanların, eşlerini geçindirebilmek için yetim malını yemesini bir kez daha mahkum ediyor. Sonra, bu tür evliliklerde görülen geçimsizliklere değiniliyor. Özellikle, erkeğin muhtemelen yapacağı haksızlıklar karşısında kadının ne yapması gerektiği açıklanıyor. Onlara mümkün mertebe anlaşma yolları aramalarını tavsiye ediyor. Sonra erkeğe dönüyor; kadınlar arasında "asla, kesinlikle" vurgusuyla adaleti sağlayamayacakları hatırlatılıyor. "Bari" deniyor; "Bunu yapamayacaksanız, o halde alma-verme, gelip-gitme gibi yüzeysel ilişkilerde bir ölçü tutturun ve büsbütün bir tarafa meyletmeyin." deniyor. Nihayet boşanmanın da özellikle haksızlığı uğratılan kadınlar için bir çözüm yolu olduğu gösteriliyor. "Boşamrsam ortada kalırım" muhtemel endişesi için de, "Allah zengindir, lutfu geniştir." hatırlatması yapılıyor... Kimi âlimler, bu bölümdeki ayetlerden "tek eşliliğin" vacip olduğunu ileri süren görüşler çıkarmıştır. Özellikle bazı Mutezile müfessirleri, "güç yetirilemeyenin emredilemeyeceği" *(teklif-i mala yutak)* ilkesi gereğince, Allah'ın kadınlar arasında adalete "kesinlikle" güç yetirilemeyeceğini beyan etmekle bunun teklif olmaktan çıktığı, böyle bir şeyin artık erkeklerden istenemeyeceğini savunmuşlardır (Razi).

[94] **ŞÜKÜR:** Sözlükte [Ş-K-R] kökünden gelir. Mastarı, "iyilik yapana onu överek

iman edenlere/güvenenlere büsbütün zarar vermesine asla izin vermeyecektir.

142- Bu münâfıklar/infâk etmeyenler Allah'ı kandırmaya çalışıyorlar. Halbuki Allah, onların kendi kendilerini kandırmalarını sağlıyor. Destekleşme/dayanışma toplantılarına, sırf insanlar görsün diye üşene üşene gelirler. Allah'ı nadiren hatırlarlar.

143- İki arada bir derede bocalayıp dururlar; ne onlardan yana olurlar, ne de bunlardan. Allah birini şaşırtırsa, artık ona sen bir yol bulamazsın.

144- Ey iman edenler/güvenenler! Mü'minleri bırakıp da kâfirleri dost edinmeyin. Allah'a, aleyhinize delil olacak bir şeyi vermek mi istiyorsunuz?

145- Münâfıklar/infâk etmeyenler, kesinlikle cehennemin dibini boylayacaklar. Hiç kimsenin onları kurtaramadığını göreceksin.

146- Ancak tövbe ederek iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanlar, saf bir yürek temizliği içinde dinlerini Allah'a has kılanlar hariç. Çünkü bunlar iman edenler/güvenenlerle beraberdir. İman edenlere ise Allah büyük bir karşılama hazırlamıştır.

147- Şükretmesini[94] bilir de ardından iman ederseniz, Allah size ne diye azap etsin? Allah kimsenin şükrünü boşa çıkarmaz. Ne yaptığını da gayet iyi bilir.

148- Allah, kötülüğün bir haksızlığa yol açması dışında açıkça dile getirilmesini sevmez.[95] Allah her şeyi işitiyor, her şeyi biliyor.

149- Bir hayrı açıklar veya gizlerseniz veya bir kötülüğü bağışlarsanız, bilin ki Allah da çok bağışlayıcıdır, her şeye gücü yetendir.

150- ALLAH'a ve elçilerine inanmayanlar yahut Allah'ı tanıyıp elçileri

karşılık vermek, teşekkür etmek" demektir. Memesi sütle dolu olan deve *(mişkâr);* pek sütlü olan otlaklar *(meşkera);* bulut dolu olmak *(şekerâtis-sehâb);* yağmuru şiddetlenmek *(şekerâtis-semâ);* nimeti bilip açıklama ve sahibini övme *{şükr)* kelimeleri bu köktendir... Dikkat edilirse, ayette şükür imandan önce gelmiştir. Demek ki şükür, insanoğlunu imana götüren duygudur. İnsan, önce varlık alemi içindeki yerini düşünür. Kendisini varlığa çıkaran, yediren, içiren, yaşatan, merhametli bir yüceliğin içinde hisseder. Ekmeğini yeyip, suyunu içtiği bu alemin bir yaratıcısının, var edicisinin olduğunu hatırlar. İçinden teşekkür etmek, bu karşılıksız iyiliği kendisine yapana şükran ve minnet duygularını sunmak ister. İşte bu his ve duyguların insanın iç dünyasında oluşması haline şükür denir. İman bunun üzerine bina edilir. Kur anın ilk suresinin ilk kelimesinin *el-hamd* olması, bu karşılıksız iyiliği yapanı övme, ona teşekkürü sunmayı ifade eder. Nitekim, "İnsanlara teşekkür etmesini bilmeyen, Allah'a da şükredemez." denilmiştir.

[95] Yani: Gizli ve saklı hallerin açıkça söylenmesi caiz değildir. Çünkü bu, insanların gıybet ve şüpheye düşmelerine sebep olabilir. Ama zâlim olan kimse hariç. Demek ki bir adamın hırsızlık yaptığını, gasbettiğini söylemek suretiyle zulmünü açıklamak caiz

tanımayarak aralarında ayırım yapmak isteyenler veya "Elçilerin kimine inanırız, kimine inanmayız." diyerek küfür ile iman arasında bir yol tutmak isteyenler var ya;[96]

151- İşte onlar kâfirlerin ta kendileridir. Ve bu kâfirleri aşağılayıcı bir azap bekliyor. 152- Allah'a ve elçilerine iman eden ve elçilerinden hiçbirinin arasında ayırım yapmayanlara gelince, onları büyük bir karşılama bekliyor. Allah bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

153- ÖNCEKİ çağlarda kitap verilenler, senden kendilerine gökten bir kitap indirivermeni istiyorlar. Çok görme, Musa'dan daha da büyüğünü istediler; "Allah'ı bize açıkça göster!" dediler. Zulümleri yüzünden yıldırım çarpmışa döndüler. Sonra kendilerine onca açıklamalar gelmişken, tuttular buzağıya taptılar. Fakat yine de bunları bağışlamış ve Musa'ya apaçık deliller vermiştik.

154- Sina Dağı'nı şahit tutarak onlardan söz almıştık; "Tevazu içinde şehrin kapısından girin." demiştik. "Cumartesi yasağını delmeyin!" diye kendilerini uyarmıştık ve onlardan sağlam söz almıştık.[97]

155- Başlarına gelenler, verdikleri sözü tutmamaları, Allah'ın ayetlerini inkar etmeleri, elçileri haksız yere öldürmeleri ve; "Bunlara ihtiyacımız yok!"[98] demelerinden dolayıdır. İşin gerçeği Allah, inkarları yüzünden onların kalplerini mühürlemiştir. Şimdi artık çok az şeye inanırlar.

156- Çünkü inkar ettiler ve Meryem'e büyük bir iftira attılar.[99]

157- Çünkü "Allah'ın peygamberi Meryem oğlu İsa Mesih'i biz öldürdük." dediler. Oysa onu öldürmediler ve asmadılar; fakat öyle olduğunu sandılar. Onda anlaşmazlığa düşenler, bundan dolayı şüphe içindedirler. Tah-

olur (Esamm). Buradan hareketle bugün, için çevresine zarar vermedikten ve kimse şikayetçi olmadıktan sonra kendi halinde bir günah işleyenin ifşa edilmesinin, üzerine gidilmesinin caiz olmayacağı sonucuna varılabilir. Daha çağdaş ifadelerle ayet, özgürlük ile adalet arasında hassas bir denge kuruyor. "Eşyada aslolan ibahadır" (özgürlük) ilkesi ile, "zarar vermek yoktur" (adalet) ilkesi, birbirinin içine geçiriliyor. Bunun anlamı şudur: Kimseye zarar vermeden her şeyi yapmak serbesttir. Devlet özgürlüğe değil zarar vermeye müdahale eder...

[96] Yani: **Musa** ile Tevrat a inanıp, **Isa** ile İncil'i inkar eden Yahudiler... **tsa** ile İncil'e inanıp, **Muhammed** ile Kur an ı inkar eden Hıristiyanlar... Böylece, hepsini birden inkar etmekle, hepsini birden kabul etmek arasında bir yol tutturmak isteyenler... Allah ile elçilerinin arasını keyfi olarak ayırarak kimini kimine tercih edenler...

[97] "Yahudilere cumartesi yasağı" ile ilgili açıklama için bkz. 2/65. ayet dipnotu.

[98] Harfi harfine: 'Kalbimiz kılıflı' demelerinden dolayı..."

[99] Yani: **Meryem**'in, gayr-i meşru ilişki neticesinde çocuk doğurduğunu iddia ederek iftirada bulundular. Halbuki Adem'in de babası yoktu. Babasız varlığa gelme de,

min yürütmekten başka hiçbir bildikleri yoktur. O'nu gerçekte öldürmediler.[100]

158- Bilakis, Allah onu kendine yükseltti.[101] Allah daima güçlüdür, bilgedir,

159- Önceki çağlarda kendilerine kitap verilenler, yaşadıkları sürece

aslında Allah'ın hayy sıfatının kimi canlı türlerinde görülen bir çeşit vücut verme, varlığa büründürme tarzıdır. Keza, bir spermadan canlı oluşması da, "Hayy" sıfatının varlığa bürünüşüdür. Böylece bütün doğum ve üreme çeşitleri, doğadaki bütün canlılık oluşumları, "Hayy"ın tecellisinden başka bir şey değildir.

100 yani: **İsa**'nın, "Allah'ın sesi" *(kelimullah)* olarak öldürülmesi mümkün değildir. Çünkü Allah'ın sesi olanlar ölmezler. Tıpkı, "Allah'ın gözü" olan şehitlerin ölmediği gibi, onlar da ölmezler. "Allah'ın gözü" nasıl kör edilemezse, "sesi" de kısılamaz. Yeryüzünde daima Allah'ın gözü, kulağı, sesi, soluğu, ifadesi, gölgesi, kılıcı, ruhu, sevgilisi, dostu olan insanlar olmuştur, olacaktır. Bunlar; sıddıkler, şehidler, salihler ve elçiler gibi kendilerine nimet verilen güzel insanlardır. Bunları vücut olarak öldürmekle, Allah'ın davasını yok ettiğinizi sanıyorsanız aldanıyorsunuz. Yahudilerin, **"Meryem oğlu İsa Mesih**'i biz öldürdük" diye üzerine basa basa kasılıp durmaları bu nedenle boşunadır. Bunlar boş hayalden, kendini avutup durmadan, öyle olduğunu sanmaktan başka bir şey değildir. Evet, **İsa** ölmedi, yaşıyor. Çünkü şehidler ölmez! Bir ölür, bin dirilirler. Onların vücudu, bir insan olarak şöyle veya böyle, çarmıhta veya yatakta ölebilir. Nitekim her nefis ölümü tadacak, her nerede olursanız olun bir gün ölüm sizi de gelip bulacaktır. Ancak, "Allah'ın sesleri" ölmez. Allah davası yeryüzünde hiçbir zaman bitmez, bitmeyecektir! **İsa**'dan sonra da onun davası ilelebet sürecektir. **İsa**'nın vücudu toprak olsa da yükselttiği ses, insanlığın dimağında nesilden nesile yankılanıp duracaktır. İşte bunun için **"İsa**'yı öldürdük, kurtulduk ondan" vs. diyenler fena halde yanılıyorlar. Nitekim yanıldıklarını da yaşadıkları sürece görecekler. Karşılarına her zaman yeni **İsa**'lar çıkacak. Bu ses, kıyamete kadar yüzlerinde tokat gibi yankılanacak. O zaman **İsa**'nın gerçekte ölmediğini görmüş olacaklar..! Ayette geçen "Onu asmadılar, Onu öldürmediler..." ifadelerini polisiye bir anlatım olarak değil; "metafizik gerilim" içinde okumak icap eder. Bu durum, tıpkı bir şehit cenazesinin ardından "metafizik gerilim" içinde yürüyen kalabalığın, "Şehitler ölmez, o ölmedi, yaşıyor!" derkenki halet-i ruhiyesi gibidir. Yani "İsa, "bedenen" çarmıha gerildi, öldürüldü; fakat o yaşıyor, ölmedi!" denmek isteniyor. Buna benzer bir durum şu ayette geçtiği gibidir: **"O gün, görünen görünmeyen tüm varlıklara (ins-u cin) günahlarından sorulmayacak."** (Rahman; 55/39). Ayette "sorulmayacak" *(la yuselu)* dendiği halde, "sorulacak." denmek istenmiştir. Yani olumsuz fiil, olumlu manada kullanılmıştır. Sanki, "Onlara günahlarından sorulmayacak; çünkü simalarından tanınacaklar veya elleri, gözleri, derileri dile gelip konuşacak. Bunun için de soru sormaya gerek kalmayacak, hesapları böyle sorulacak" denmek istenmektedir. Tıpkı bunun gibi ayette, **"Onu öldürmediler, asmadılar; çünkü şehitler ölmez, onlara ölüler denmez** (Bakara; 2/154). Bunun için öldürdük deyip durmaları boşunadır, o gerçekte yaşıyor..." denmek

onun davasının kesinlikle yok edilemeyeceğini görecekler.[102] Kıyamet gününde de aleyhlerine şahit olacaktır.

160- Yahudilerin zalimlikleri ve insanları Allah yolundan çevirmeleri sebebiyle; aslında serbest olan, hayatın birçok nimetlerinden onları mahrum bıraktık.[103]

161- Çünkü yasaklanmış olduğu halde faiz alıyorlardı. Hem de halkın mallarını haksızca yiyorlardı. Böylece içlerinden kâfir olanlarına acı bir azap hazırladık.

162- Bununla beraber aralarından ilimde derinleşmiş olanlara, sana ve senden öncekilere indirilmiş olana iman edenlere/güvenenlere, destekleşmeyi/dayanışmayı ayağa kaldıranlara, ihtiyaçtan fazlasını vererek arınanlara ve Allah'a ve ahiret gününe inananlara gelince, işte onlara yakında büyük bir mükafat vereceğiz.

163- BİZ SANA, Nuh'a vahyettiğimiz gibi ve ondan sonra gelen bütün elçilere vahyettiğimiz gibi vahyettik. Tıpkı İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakup'a, torunlarına, İsa'ya, Eyyub'a, Yunus'a, Harun'a ve Süleyman'a da vahyettiğimiz ve Davud'a Zebur'u verdiğimiz gibi.

164- Nice elçiler var ki, yaşam öykülerini ve hatıralarını daha önce sana anlattık. Nice elçiler de var ki anlatmadık. Allah, Musa ile de kelimelerle konuşmuştu.

165- Bunlar, insanların Allah'a karşı ileri sürecekleri bir mazeretleri kalmasın diye müjdeciler ve uyarıcılar olarak gönderilmiş elçilerdi. Allah daima güçlüdür, bilgedir.

166- Bilesin ki, Allah kendi bilgisi ile sana indirdiğine şahitlik eder, melekler

istenmektedir (Allahu alem).

[101] Yani: Allah, **İsa**'ya yüksek bir mertebe verdi. Katına yükselterek şereflendirdi. Bütün şehidleri, salihleri, elçileri nimetlendirdiği gibi, onu da nimetlendirdi. Öyle ki onun adını göklere yazdı. Onu öldürdüklerini sananların hevesleri kursağında kalacaktır. Onun yükselttiği ses, baki kalan şu gök kubbede ebediyete kadar yankılanacaktır. Nitekim Allah, **İdris**'i de böyle yüce bir makama "yükseltmişti" (19/57). **Muhammed**'in de itibarını, şanını "yükseltmişti." (96/4)... Ayette "Onu kendine yükseltti' mecazi ifadesi, Türkçe'de "Onun adını göklere yazdı." gibi bir manayı çağrıştırır. Ayrıca bkz. 19/57. ayet dipnotu.

[102] Harfi harfine: "Ehl-i Kitaptan olanlar, ölmeden önce ona mutlaka inanacak."

103 ayette bir milletin tarihi boyunca maruz kaldığı sıkıntı ve zorluklara dikkat çekiliyor. Bunlardan gereken dersin çıkarılması isteniyor. Milletlerin tarihinde olup biten her şeyin "Biz" siygasıyla anlatılması, Kuranın en dikkat çekici üslubu olup, Allah'ın insanlık tarihi ile, milletlerin yükseliş ve düşüş anları ile çok yakından ilgili olduğunun işareti olarak okunmalıdır. Bu ifade, eğer vahiy Türkçe inseydi "Onları Ergenekon'dan çıkardık, alemlere üstün kıldık..." demeye benzer... (Allahu alem)

[104] Yani: Ey Muhammed! Bilesin ki, o Yahudilerin "Bize gökten bir kitap indir,

de şahitlik ederler.[104] Zaten şahit olarak Allah yeter!

167- Kâfirlik edip Allah yolundan alıkoyanlar, iflah olmaz bir sapkınlık içindedir.

168- O kâfirlik edenleri ve zâlimleri Allah asla affetmeyecek ve onlara bir yol da göstermeyecektir, kesinlikle!

169- Onların yolu cehennemden başka bir yere çıkacak değildir; oradan daha da çıkamayacaklar. Bu Allah için çok kolaydır.

170- Ey insanlar! Peygamber size Rabbinizden hakkı/adaleti/gerçeği getirdi. Gelin kendi iyiliğiniz için ona iman edin. Eğer inanmayacak olursanız, bilin ki göklerde ve yerde ne varsa Allah'ındır. Allah her şeyi bilendir, çok bilgedir.

171- EY ÖNCEKİ çağlarda kitap verilenler! Dininizde aşırılığa gitmeyin ve Allah hakkında yalnızca gerçeği söyleyin. Meryem oğlu Mesih İsa; yalnızca Allah'ın peygamberi, Meryem üzerinden insanlığa ulaştırdığı sesi ve Allah'tan diriltici bir soluktur.[105] Gelin Allah'a ve O'nun elçilerine iman edin ve "Tanrı üçtür" demeyin.[106] Bundan vazgeçin, hakkınızda hayırlı olur. Allah, ancak bir tek tanrıdır. Bir oğlu olması asla düşünülemez; O bundan uzaktır. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Allah'tan başka vekil yoktur.[107]

172- İsa, Allah'a ibadet etmekten asla çekinmezdi, en yakın melekler de. Her kim Allah'a ibadetten çekinir ve büyüklük taslarsa, bilsin ki yakında onların

bunlar senin sözlerin." veya "Biz senin peygamber olduğuna şahitlik etmedik ki, seni kabul etmedik ki..." demeleri boşunadır. Bu kitap sana Allah tarafından, bizzat, özel bir ilgi ve itina ile indiriliyor. Allah buna şahittir, melekler de şahittir. Allah'ın sana şahit olması yeter de artar bile. Şu halde onlara aldırış etme ve bildiğin yolda sana şahitlik edenlerle birlikte yürü!

105 H$_{ar}$f[harfine: "Meryem'e ulaştırdığı kelimesi' ve ondan bir Vuh'tur."

106 yani: "Tanrı üçtür veya üçlüdür" demeyin. "Bir olan, üçlü surette görünmüştür" de demeyin. Çünkü Tanrılık yalnızca Allah'a aittir ve Tanrı bölünmez bir bütündür (Samed). Gördükleriniz Tanrının yarattıklarıdır, parçaları değil,nurudur; uknumu değil.

107 Yani: Ey Hıristiyanlar! **İsa**'nın babasız doğduğuna ve böyle birisinin peygamber olduğuna bakarak, O'nun hakkında yalan yanlış inançlara saplanıyorsunuz. Denilen gayet açıktır: **İsa,** Allah'ın sesi *(kelimullah)* ve Allah'ın soluğudur *(ruhullah)*. Yani, yeryüzünde Allah'ın sesi ve soluğu olacak bir peygamberdir. Yapacağı şey budur. Böyle söylendi diye, **İsa**'nın Allah'tan bir parça olduğunu nereden çıkarıyorsunuz? Allah, varlığı ve birliği ile bölünmez bir bütündür *(samed)*. Tanrılık ondan bir başkasına geçmez. Bu sözler, tıpkı kendini Allah davasına adamış insanlara, Allah'ın kılıcı *(seyfullah);* Allah'ın ışığı *(nurullah)* veya Tanrının gücü *(cebraü);* Tanrının nefesi *(israfil);* Tanrıya kulak veren *(ismail);* Tanrı ile yürüyen

hepsini huzurunda toplayacaktır.

173- Orada iman edip iyilik, güzellik ve doğruluk için çalışanlara, karşılıklarını eksiksiz, hem de cömertçe verecek. Ancak büyüklük taslayıp yüz çevirenleri ise acı bir azap ile cezalandıracaktır. Onlar Allah'a karşı kendilerine ne yâr, ne de bir yardımcı bulamayacaklardır.

174- EY İNSANLAR! Size Rabbinizden sapasağlam bir delil geldi. Size yol açan bir aydınlık da indirdik.

175 - Kim Allah'a iman edip ona sıkı sıkıya sarılırsa, Allah onun üzerine sevgi, merhamet ve nimet yağdıracak, doğruluk ve dürüstlük yolunda yürütecektir.

176- SENDEN kendilerini aydınlatmanı istiyorlar. Onlara söyle: "Allah, babası ve çocuğu olmayan kişinin mirası hakkında size şu açıklamayı yapıyor; Eğer çocuğu olmayıp kız kardeşi olan bir kimse ölürse, bıraktığının yarısı kız kardeşine kalır. Eğer kız kardeşinin çocuğu yoksa, bu erkek kardeş ona varis olur. Eğer iki kız kardeşi varsa, bıraktığının üçte ikisi bunlara kalır. Eğer erkekli kızlı kardeşleri varsa, o zaman erkeğe, iki kız kardeş payı kadar düşer. Allah, karanlıkta kalmayasınız diye size bunları açıklıyor. Allah her şeyi biliyor...

(israil) denmesi gibidir. Bunların hiçbirisi, Allah'tan bir parça değildir. Onun ortağı, eşi, ikincisi, üçüncüsü vs. yoktur. Allah bir tek tanrıdır ve gerçekte hiçbir şeye ihtiyacı yoktur. Ne sese, ne soluğa, ne kılıca, ne ışığa, ne güce, ne biri ile yürümeye, ne de göze, kulağa... Bunlara sizin ihtiyacınız var. Size bir hitapta bulunuluyor; "Allah bilinci" aşılanmaya çalışılıyor. İlahi hitabın tabiatını iyi anlayın, ne denmek isteniyor düşünün ...

59 - (102) HAŞR SURESİ

Medine'de inmiştir, 24 ayettir. Medine'de bulunan Beni Nadir adındaki Yahudi kabilesi ile Medineli münafık işbirliğinin yarattığı sorunlara çözüm yollarından bahsettiği ve ilk ayetinde Yahudi kabilesinin savaş için toplanması haşr kelimesi ile ifade edildiği için bu adla anılmaktadır.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- GÖKLERDEKİ ve yerdeki her şey Allah'ı yüceltir. O üstündür, bilgedir.

2- Önceki çağlarda kitap verilenlerin kâfirlerini, savaş için ilk toplanmalarında yurtlarından çıkaran O'dur. Siz onların çıkacaklarını sanmamıştınız. Onlar da kalelerinin kendilerini Allah'a karşı koruyacağını sanmışlardı. Fakat Allah, onları hiç beklemedikleri bir yerden vurdu ve kalplerine korku düşürdü. Öyle ki hem kendi, hem de müminlerin eliyle kendi evlerini harap ettiler. Ey akıl ve vicdan sahipleri, düşünün de ibret alın![1]

3- Allah onlara sürgünü yazmamış olsaydı bu dünyada kendilerini daha büyük bir azaba çarptırırdı. Ahirette ise onları ateş azabı bekliyor.

4- Çünkü onlar Allah'a ve peygamberine cephe açmaya kalkıştılar. Her kim Allah'a karşı cephe açarsa Allah'ın misillemesi çetindir.

[1] Rivayete göre Hz. **Peygamber,** Medine'ye gelince "Nadiroğulları" adındaki Yahudi kabilesi ile Mekkeli müşriklerle yapacakları savaşta tarafsız kalacaklarına dair antlaşma imzaladı. Bedir'de Müslümanlar zafer kazanınca; "Bu adam adı Tevrat'ta geçen peygamberdir." demeye başladılar. Fakat Uhud'da yenilince çark ettiler ve antlaşmayı tek yanlı bozup Mekkeli müşriklerle işbirliği yapmaktan çekinmediler. Bunun üzerine Hz. **Peygamber** önlerine iki alternatif koydu: 1- Savaş, 2- Medine'yi terk etme. İkinci şıkkı tercih ederlerse her yıl yurtlarına gelerek ürünlerini toplayabileceklerdi. İkinci şıkka razı olarak on gün süre istediler. Fakat bu arada gizli gizli Medineli münafıklarla işbirliği yolları aradılar. Medineli münafıkların/ infâk etmeyenlerin lideri **Abdullah ibn Selul** bunlara haber salarak gitmemelerini, direnmelerini, eğer başları sıkışırsa yardıma koşacaklarını, gerekirse onlarla birlikte Medine'yi kendilerinin de terk edeceğini söyledi. Öyle ki bu münafık-Yahudi ittifakı iki defa Hz. **Peygamber'e** suikasta bile kalkıştı. Fakat suikastın daha hazırlık aşamasındayken deşifre olmasıyla plânları sonuçsuz kaldı. Ardından Beni Nadir Yahudileri silâha sarılarak bütün ipleri kopardı. Kaleleri Müslümanlar tarafından yirmi bir gün boyunca kuşatıldı. Medineli münafıklardan yardım da gelmeyince çaresiz teslim oldular. Silâhlarını bırakmaları, bütün taşınabilir mallarıyla birlikte Medine'yi terk etmeleri şartıyla barış teklifini kabul ettiler. Ve gruplar halinde Medine'yi terk ederek

5- Siz herhangi bir hurma ağacını kesip devirdiniz veya kökleri üzerinde ayakta bıraktıysanız hepsi Allah'ın izniyleydi.[2] Yaptıkları antlaşmadan tek yanlı dönmelerine karşılık olsun içindi.

6- Allah'ın peygamberine, düşmandan savaşsız ele geçirmesini sağladığı gelire[3] gelince, siz onun için ne at koşturdunuz ne de deve. Allah ise elçilerini müstahak gördüğü kimselere üstün kılar. Allah'ın her şeye gücü yeter.

7- Allah'ın peygamberine diğer memleketlerden savaşsız ele geçirmesini sağladığı o gelirler, içinizden sadece zenginler arasında dönüp dolaşan bir devlete[4] dönüşmesin dîye Allah'a, peygamberine, gariplere,[5] öksüzlere, yoksullara ve

Suriye, Filistin ve Yemen taraflarına gittiler. Geride bıraktıkları bağ, bahçe ve tarlalarına el konularak yoksullara dağıtıldı. **(Razi, Taberi, İbni Kesir, Kurtubi).** İşte adını savaş için toplanma *(haşr)* kelimesinden alan bu surenin hemen hemen tamamı bu olayı anlatmaktadır...

[2] Yani: Siz, Beni Nadir kalesine giderken görüş menzilini açmak için yol kenarlarındaki çürümüş ve işe yaramaz hurma ağaçlarını *(lîne)* kesmenizi hemen dillerine dolayarak, "Bakın ağaçları kesiyor, tarlaları ateşe veriyor, bağları bahçeleri talan ediyorlar. Hani böyle şeyleri yapmazdı **Muhammed?"** demelerine aldırış etmeyin. Bunda bir sakınca yoktur. Allah buna izin vermiştir... Demek ki Müslümanlar savaşa ahlâk getirmekle yükümlüdürler. En küçük bir lekeyi dahi kaldıramaz İslâm vicdanı. Bazen yol kenarlardaki otları temizlemek bile İslâm düşmanlarının elinde malzeme olarak kullanılabilir. Bu, Müslüman bilincin savaşının, kesinlikle sıradan bir savaş olmadığını, çok dikkat edilmesi gerektiğini gösterir. Bu ayette Müslümanlara "et koktu, ya tuz da kokarsa" dediğimiz sözdeki manayı çağrıştıran bir uyarı vardır.

[3] **FEY:** Sözlükte [F-Â-E] kökü mastar olarak "dönmek, gölgesi yayılmak, şefkat etmek, gölgenin batıdan doğuya kayması" demektir. Ganimet olarak vermek, ganimet kılmak *(ifâe),* gölgelenmek *(tefeyyueri),* savaşsız olarak elde edilen ganimet, haraç, öğle sonrası gölgesi *(fey)* kelimeleri bu köktendir... Terim olarak, "düşmandan savaşsız elde edilen her tür mal ve eşya" olarak tarif edilir. Kuranın bu terimi, Müslüman fetihleri tarihi boyunca savaşsız ele geçirilen birçok toprak, kale, tazminat, fidye veya ganimetin adı olmuş ve etrafında geniş bir literatür oluşmuştur. Bununla ilgili hükümler için siyer, hadis ve fıkıh kitaplarının "fey ve ganimet" bölümlerine bakılabilir.

[4] **DEVLET:** Sözlükte [D-V-L] kökü mastar olarak "dönmek, dolaşmak, halden hale geçmek" demektir. Zamanın halden hale dönmesi, malın elden ele dolaşması, dünyevî zafer, kuş kursağı, galebe, mal, göbek, karnın bir tarafı, devenin ağzından çıkan kızıl dağarcık *(devleh);* devletleştirmek *(tedvil);* dolaştırmak, tedavüle koymak *(mudâvele);* dolaşım, tiraj *(tedavül);* uluslararası, enternasyonal *(düveli);* "İkram ve meram sana art arda gelsin" anlamında *(devâleyk);* üstünlük, elden ele

dolaşan şey *(dûle);* gardrop, su dolabı, vinç *(dûlâb);* galebe, üstünlük *(idâl)* kelimeleri bu köktendir. Türkçe'de kullanılan *devlet, tedavül, dolap* kelimeleri de bu kökten geliyor... "Devlet" sözcüğü Kuranda iki şekilde geçer; *dûletve dâvele. Dûlet* ile *devlet* sözcüğünün aynı anlama geldiği, ancak aralarında ayrım yaparak *devlef'm* mal konusunda, *dûlef'm* de savaş ve makam konusunda olduğu, kendisi elden ele dolaşan şeye *devlet* dendiği, *dûle?m* de mastar olduğu söylenmiştir **(Rağıp).** Türkçe'de eş anlamlıları erk, iktidar, hükümet, yönetim, statüko, rejim vb. olan *devlet* kelimesi, zamanla öz manası aynı kalarak, Kuranda kullanılan şeklinden daha da genişleyip, insanlık tarihini etkileyen temel bir siyasal kavrama dönüştüğü için kavrama biraz daha yakından bakmak ve bir yorum ve bakış açısı getirmek faydalı olacaktır...

Hint-Avrupa dil kökünde durmak manasına gelen *sta,* Yunancaya duran, durağan *(status),* Latinceye savaştan önceki durum *(status quo ante bellum);* Fransızca'ya duran, durağan, dengede kalma koşullarını inceleyen bilim dalı *(statique);* durum, mevki, konum *(status),* statüko *(status quo);* İngilizce'ye durum, hal, devlet, eyalet *(state);* devlet adamı *(statesmen);* istasyon, gar, yer, konum, makam, karakol, yerleştirmek *(station);* heykel *(statue);* yasa, kanun, kural *(statute)* olarak geçmiş... Türkçe'de kullanılan *statü, statüko, stad, stadyum, istasyon, stabil, stabilize* kelimeleri de buradan geliyor...

Eski Türkçe'deki baht, talih, devlet, *(kut),* ülke, memleket, devlet, yabancı ülke elçisi, yabancı ülkeye gönderilen görevli *(il),* doğru *(tüz),* asıl, kök *(töz),* düzen *(tüzen),* hükümdarlık simgesi, flama *(tuğ),* tuğra, hükümdar mührü *(tugrag),* kavim, millet, boylar birliği *(bod),* töre, kanun, nizam, görenek *(törü),* hükümdar, hakan, han *(kağan),* iktidar, saltanat, otorite *(erk)* kelimeleri de "devlet" manasındadır. Bugünkü Türkçe'de kullanılan *kutsal, il, ilçe, duvak, tugay, tuğra, budun, ordu, tören, tüzük, erk, erkek* kelimeleri de buradan geliyor...

Yine Hint-Avrupa dil kökündeki doğru, düz, haklı, düz gitmek, haklı olmak, yönetmek anlamına gelen *(reg);* Farsça'ya sağ, düz, doğru, hayırlı, musikide bir makam *(rast);* Hintçe'ye kral *(raca);* Latince'ye doğru yolu göstermek, klavuzluk etmek, yönetmek *(regere),* yönetme, kumanda, hükmetme *(regimen),* Fransızca'ya yönetim, yönetmek *(regie),* yönetim, yaşam düzeni *(regime);* olarak geçmiş... Latince *rectus,* Almanca *recht,* İngilizce *rıght* sözcükleri de aynı kökten. Bugün Türkçe'de kullanılan *direksiyon, adres, direkt, direktif, direktör, ereksiyon, eskort, reji, rejim, rejisör, rektör, rektifiye, rektum* kelimeleri de buradan geliyor...

Eski Yunanca'da öncülük, önderlik, baş olma, başlangıç *(arkhe),* önder, baş, başkan *(arkhon),* öncülük etmek, bir şeyin başı olmak *(arkhein),* çok önceki şey *(arkhaia)* anlamlarına gelen kök Latince'ye baş, ön *(archi),* Fransızca'ya yönetim, iktidar *(archie),* İngilizce'ye yönetim *(archy)* olarak geçmiş... Türkçe'de kullanılan *monarşi, oligarşi, otarşi, hiyerarşi, patrik, patriarkal, anarşi, arkaik, arkeoloji, arşiv, tarih, mürevvih* kelimeleri de buradan geliyor...

Yine Eski Yunanca'daki iktidar *(krateia),* iktidar sahibi, muktedir *(kratos)* kelime-

sokakta kalmışlara[6] aittir. Peygamber size ne emrederse tutun, yasakladığından da sakının. Sakının, Allah'ın tokadı çok çetindir.[7]

leri Fransızca'ya iktidar *(cratie),* İngilizce'ye iktidar, yönetim *(cracy)* olarak geçmiş. Bugünkü Türkçe'de kullanılan *bürokrasi, otokrasi aristokrasi, demokrasi, pankreas* vs. kelimeleri de buradan geliyor...

Bütün bunları biraz ayrıntıya girerek vermemizin sebebi "devlet" denen kavramın nerelerden, hangi anlamlar kazanarak günümüze geldiğini gösterebilmektir. Bütün bu sözcükler "devlet" kavramının çeşitli milletlerde sözcükler farklı olsa da benzer "imgelerle" algılandığını göstermektir. Kelimeler arasındaki bağlantılar yakalandığında bu apaçık görülecektir.

Kuranın, **"Gelirler/mallar, aranızda sadece zenginler arasında dönüp dolaşan bir devlete dönüşmesin diye Allah'a, peygambere, gariplere, yoksullara, öksüzlere, sokakta kalmışlara aittir."** ifadesinin ne manaya geldiği sanırım çok iyi anlaşılacaktır. Bu şu demektir; "Yukarıda geçen tüm anlamlarıyla birlikte "devleti" bir zenginler, güçlüler, ayrıcalıklılar kulübü olmaktan çıkarın; tüm ahaliye, halka, millete, ümmete ait kılın. Aksi halde gayrimeşru olmuş olur!"

[5] **ZÎ'L-GURBA:** Sözlükte "Yakınlık sahipleri" demektir. Öyle görünüyor ki bu deyim Türkçe'de "eş, dost, akraba" dediğimiz şey değildir. Burada **Hz. Peygamberin** eşi, dostu, akrabası kastedilmiyor. Çünkü böyle olunca mal ve mülk eş, dost, akraba arasında dönüp dolaşan bir servete zaten dönüşmüş olur. Bilakis bu, olsa olsa ölen, gadre uğrayan, başına bir felâket gelenlerin vs. yakınları, akrabaları manasında olabilir. Hele bunu hala **Hz. Peygamberin** kabilesi Haşimoğulları veya Muttaliboğulları şeklinde anlamanın hiçbir manası kalmamıştır. Bugün için bunun anlamı savaşsız ele geçen mal ve eşyaların devlet tarafından ihtiyaç sahiplerine dağıtılmasını ifade eder; şehit aileleri, yaralılar, afetzedeler, ağır hastalar ve özürlü yakınları vs. el uzatılması gereken bilumum ihtiyaç sahipleri ve onlara bakmakla yükümlü "yakınları" bu kapsamda değerlendirilmelidir. Kelime garip/gariban/garipler anlamına da gelmektedir.

[6] **İBNU'S-SEBİL:** Sözlükte "Yolun oğlu" demektir. Genelde "yolda kalmış" olarak çevrilen bu deyim aslında "yolu (önü) kesilmiş, düşürülmüş, sokakta kalmış" dediğimiz şeydir. Bugünkü tam tarşlığı kelime olarak sokak çocuğu' (yolun oğlu) demektir. *İbn* sözcüğünün "bina yapmak" kökünden geldiğini düşünürsek belki bir fikir verebilir. Yoluna adeta "bina yapılan, önüne engel çıkarılan, yolu kesilen" manası buradan gelir. Demek ki *İbnus-sebil* deyimini kendini ifade ve gösterme imkanı elinden alınmış, başkasının kadrine uğramış, önü kesilmiş, düşürülmüş olarak anlamak icap eder. Bugün için örneğin siyasî mülteciler, suç çetelerinin eline düşenler, haksız yere zorla borçlandırılanlar, beyaz kadın tacirlerinin, organ mafyasının, kaçak insan avcılarının eline düşenler, rehin alınanlar vs. bu sınıfa girer. Zaten *İbnus-sebil* diye daha çok dışarıdan gelip de o günkü Mekke'deki "Kabe çetesinin" **(Ebu Cehil,**

8-Yine o gelirler, yurtlarından çıkarılıp mallarına el konulan yoksul göçmenlere aittir. Çünkü onlar Allah'tan bir genişlik ve hoşnutluk aramaktadırlar. Allah'a ve peygamberine yardım etmişlerdir. İşte onlar sözü namus bilenlerdir.

9- Daha önceden buraları yurt edinmiş ve iman kalplerine yerleşmiş olanlar, göçmenleri sevgiyle bağrına basarlar ve onlara verilenlerden dolayı haset etmezler. Kendilerinin ihtiyacı olsa bile onları kendilerine tercih ederler. Kim bencilce hırslarından arınırsa işte onlar kurtulmuşlardır.

10- Onlardan sonra gelenler ise: "Ey Rabbimiz, bizleri ve önceden iman ederek bizleri geçmiş olan kardeşlerimizi bağışla. İçimizden iman etmiş olanlara karşı kin besletme. Ey Rabbimiz, Sen çok şefkatlisin, sevgin ve merhametin sonsuzdur; bundan hiç şüphemiz yok!" diye dua ederler.

11- ŞU Münafıkları görüyorsun değil mi? Kitap ehlinden kâfirlik yapan işbirlikçilerine: "Eğer sizi sürerlerse elbette biz de sizinle birlikte çıkarız. Sizin aleyhinize asla kimseye itaat etmeyiz. Size karşı olası bir savaşta mutlaka yanınızda oluruz." diyorlar. Fakat Allah görüyor, onlar kesinlikle yalancıdır!

12- Oysa eğer sürülseler onlarla birlikte çıkmazlar. Eğer onlara savaş açılırsa onların yanında da yer almazlar. Yer alsalar bile kesin arkalarını döner kaçarlar. Sonra da kimseden yardım göremezler.

13- Yüreklerine, sizin saldığınız korku Allah korkusundan daha fazladır. Bu, derinlikli düşünmekten yoksun birer dar kafalı olmalarından dolayıdır.

14- Onlar sizinle yalınkılıç savaşamazlar. Ancak korumalar arkasından veya cephe gerisinden savaşabilirler. Kendi aralarında ise şiddetli rekabet halindedirler. Geriden yek vücut görünürler oysa kalpleri paramparçadır. Bu, sebep-sonuç ilişkilerini kavrayamayan birer aptal olmalarından dolayıdır.

15- Bunların sonu az öncekilerden farklı olmayacak. Onlar da yaptıklarının cezasını tatmışlardı. Dahası onları acı bir azap da bekliyor.[8]

16- Tıpkı şeytan örneğinde olduğu gibi... Hani insana: "İnkâr et!" der, .inkar edince de "Benim seninle alakam

UmeyyebinHalef,VelidbinMuğirevs.)yaniMekkelitefecibezirganlarınelinedüşenle kastedilmekteydi. Böyle bir olayda, yıllar önce bir tefeci bezirgan, Mekke'ye kızıyla birlikte gelen bir yabancının malına el koyup kızını da elinden almak istemiş, olay *Hilful-Fudule* intikal edince genç **Muhammed,** tefeci bezirganın evini kuşatarak kızı zor kullanarak kurtarmış, kızını ve malını "yolu kesilmiş/sokakta kalmış" mağdura iadeye mecbur etmişti (İbn Hişam).

[7] Harfi harfine: "Allah'a karşı 'takvalı' olun. Muhakkak ki Allah, 'ikabı' şedit olandır."

[8] Yani: Hicri 4. yılında antlaşmayı bozarak isyan eden bu Beni Nadir Yahudilerinin sonu, çok değil, kendilerinden az önce hicri 2. yılında Medine'den çıkarılan

yok çünkü ben âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım." deyiverir.

17-Velhâsıl her iki güruhun akıbeti de ebedi ateş olacak. İşte ömrü zulüm ve haksızlık yapmakla geçenlerin görüp göreceği budur...[9]

18- EY İMAN EDENLER! Sakının. Herkes yarın için ne hazırladığına baksın. Sakının. Çünkü Allah, yaptığınız her şeyden haberdar oluyor.

19- Allah'ı unutan ve bu yüzden de Allah'ın da onlara kendilerini unutturduğu kimseler gibi olmayın. Onlar yoldan çıkmış kimselerdir.

20- Cehennemliklerle cennetlikler bir olmaz. Cennete girmeyi hak edenler kurtuluşa erenlerdir.

21- BİZ BU KUR'AN'I bir dağa indirmiş olsaydık onun Allah korkusu ve titremesinden[10] ezilip büzülerek, paramparça olduğunu görürdün. İşte böyle örnekler veriyoruz ki insanların düşünme melekeleri açılsın.[11]

22-Allah O'dur ki O'ndan başka ilâh[12] yoktur. Görünen, görünmeyen her şeyi biliyor. Sevgi ve merhameti sonsuzdur.

23- Allah O'dur ki O'ndan başka ilâh yoktur. Yegâne mülk sahibi,[13] her tür kirlilikten uzak tertemiz,[14] barış ve esenlik kaynağı,[15] güven veren,[16] görüp gözeten, üstün, karşı konulmaz güce sahip ve görkemine ulaşıl-

Beni Kaynuka Yahudilerinin sonu gibi olacak. Keza aynı yıl Bedir'de o işbirliği yaptıkları Mekkeli müşriklerin sonu gibi olacak. Yani yenilecekler, kaybedecekler. .. Daha geniş anlamda bu tip Allah düşmanlarının sonu tarihin her döneminde birbirinin aynısı olmuştur. İlk bakışta güçlü, kuvvetli ve muzaffer görünmelerine rağmen akıp giden tarih içinde yok olup gitmişlerdir. Çünkü Allah ile boy ölçüşemezler. Bütün zamanlar boyunca yaşayan ve hep yaşayacak olan *Hayyu Kayyum* olan Allah'tır...

[9] Yani: Surenin başından beri anlatılan Medine'deki Yahudi-münâfık ittifakının plânları bu dünyada sonuçsuz kaldığı gibi, bu iki gurup ahirette de sonsuz bir azabın içinde kendilerini bulacaklar...

[10] **HAŞYET:** Bkz. 2/45. ayet dipnotu.

[11] Yani: Size verilen akıl ve vicdan, eğer o hareketsiz duran dağa verilseydi de ardından bu Kuran ona indirilseydi korku ve titremesinden ezilir büzülür paramparça olurdu. Oysa siz dağ gibi hareketsiz bir halde, vurdumduymaz bir eda ile, içinizde hiçbir korku ve titreme olmadan yaşıyorsunuz. Bu akıl tutulması, bu vicdan paslanması, bu zihin tembelliği, bu yürek katılığı neden? Size gözler, kulaklar, kalpler vermedik mi? Görmek için yaratılmış o gözler neden kör? Duymak için yaratılmış o kulaklar neden sağır? Sevmek için yaratılmış o kalpler neden bomboş? Duvar mı oldunuz ey insanlar!

[12] **İLÂH:** Bkz. 114/3. ayet dipnotu.

[13] **MÜLK:** Bkz. 114/2. ayet dipnotu.

[14] **KUDDUS:** Bkz. 16/102. ayet dipnotu.

[15] **SELÂM:** Bkz. 2/112 VE 68/35. ayet dipnotu.

maz olan Allah'ın, ortak koştuklarıyla hiçbir alâkası yoktur.[17]

24- O, yaratan,[18] var eden, varlıklara şekil veren Allah'tır. En güzel isimler O'nundur. Göklerde ve yerde olanlar hep O'nu anarlar. Yüceliğin ve bilgeliğin[19] sonsuz kaynağıdır O...

[16] **MÜ'MİN:** Bkz. 103/3. ayet dipnotu.

[17] **ŞİRK/SAMED:** Bkz. 112/1-4. ayet dipnotları.

[18] **HALİK:** Bkz. 14/19. ayet dipnotu.

58 - (103) MÜCADELE SURESİ

Medine'de inmiştir, 22 ayettir. İlk ayetinde Hz. Peygamber'e gelerek kocası hakkında şikâyetçi olan Havle binti Salebe adındaki kadının sorunu üzerine ayette geçen "tartışma, çekişme" (mücadele) kelimesi sureye isim olmuş görünmektedir. Sure, Medine'ye gelmekle birlikte ortaya çıkan münafıklar sorununa, toplumsal nezaket ve görgü kurallarına ve şehir kültürü oluşturmaya yönelik temalara ağırlık verir. Feodal kabile bağlarını aşan bir üst aidiyet çerçevesi oluşturma anlamında, "Allah taraftarlarının (Hizbullah) vurgulanmasına yönelik mesajlarla sona erer...

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- ALLAH, kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikâyette bulunan kadının sözlerini işitti. Allah aranızda geçen konuşmaları dinliyordu. Çünkü Allah her şeyi işitiyor, her şeyi görüyor.

2- İçinizden, "Sen artık bana annem gibisin."[1] diyerek kadınlarından ayrılmaya kalkışan kimseler bilmelidirler ki o kadınlar anneleri değildir. Anneleri ancak onları doğuranlardır. Kaldı ki söyledikleri sağduyuya aykırı, çirkin ve uydurma bir sözdür. Allah'ın affı çok, bağışlaması boldur.

3- Kadınlarından, "Sen artık bana annem gibisin!" diyerek ayrılmaya kalkıp da sonra cayanlar, tekrar ilişkiye girmeden önce bir boyunduruk altındakini özgürlüğüne kavuşturacaklardır. İşte size tavsiye edilen budur. Allah her ne yaparsanız haberdardır.

4- Buna gücü yetmeyen, tekrar ilişkiye girmeden önce iki ay sırasıyla oruç tutacaktır. Buna da gücü yetmeyen altmış yoksulu doyuracaktır. Allah'a ve peygamberine imanınız varsa böyle yapacaksınız. Bunlar Allah'ın çizdiği sınırlardır. Kâfirleri ise acı bir azap bekliyor.

5- Allah'a ve peygamberine karşı gelenler tıpkı kendilerinden öncekilerin aşağılandıkları gibi aşağılanacak lardır. Oysa Biz söze dayalı apaçık ayetleri indirip durmuştuk. Evet, kâfiri-

[1] **ZIHAR:** Sözlükte **[Z-H-R**] kökünden "sırt, arka" anlamına gelen *zıhar,* rivayete göre Araplar arasında geri dönüşü olmayan zalimane ve gaddar bir boşanma çeşidiydi. Adam karısına; "Sen bana anamın sırtı *(zahr)* gibisin." veya "Sen bana artık annem gibi görünüyorsun." der, bunun üzerine kadın boş olmaz fakat o erkeğe haram sayılır ve ebediyen kocası tarafından terk edilmiş olurdu. Yani adam karısını anası yerine koyar, ne onunla ilişkiye girer ne de başkasıyla evlenmesine izin verirdi. Kadını bir başına yapayalnız ortada bıraktığı gibi bir yere gitmesine de izin vermezdi. İşte hicretin 5. yılı civarında Medine'de yaşanan böylesi bir olay üzerine mücadele suresinin bu ilk ayetleri nazil olmuştur. Şöyle ki: **Hz. Peygamberin** (s.a.v) arkadaşlarından **Evs İbn Samit** bir gün karısı **Havle binti Sa'lebeyi** namaz kılarken görür. **Havle** selâm verip namazdan çıkınca **Evs**'in gözüne bir an için karısı

eri aşağılık bir azap bekliyor.

6- Bir gün Allah onları diriltecek ve bütün yaptıklarını kendilerine haber verecektir. Allah yaptıklarının bir bir hesabını tutmuş fakat onlar unutmuşlardır. Allah her şeyi görüyor.

7- EY İNSANOĞLU! Allah'ın göklerde ve yerde olan her şeyi bildiğini görmüyor musun? Aralarında gizli gizli konuşan her üç kişiden dördüncüsü O'dur. Beş kişiyseniz altıncınız O'dur. İster daha az, ister daha çok her nerede olursanız olun O sizinle beraber. Yaptığınız her şeyi kıyamet gününde bir bir haber verecektir. Allah her şeyi en ince ayrıntısına kadar biliyor.

8- Gizli işler çevirip durmaktan, yasaklandıkları halde hala bundan geri durmayanları, kötülük yapanları, düşmanlık edenleri ve peygambere karşı komplo kuranları görmüyor musun? Yanına geldikleri zaman seni, Allah'ın selâmlamadığı bir tarzda selâmlıyorlar ve içlerinden; "Allah bu söylediklerimiz yüzünden bize azap etse ya!" diyorlar. Cehennemin dibini boylayacaklar! O onlara yeter, ne berbat bir akibet![2]

9- Ey iman edenler/güvenenler, sizler gizli toplantılar yaptığınız zaman, böyle aranızda kötülük, düşmanlık ve peygambere karşı işler çevirmek için toplanmayın. İyilik ve sakınma (bilincini artırmak) için toplanın. Daima sakının, zira O'nun huzurunda toplanacaksınız.[3]

çok cazip görünerek onunla ilişkiye girmek ister. **Havle** yüz vermeyince **Evs** sinirlenerek, "Sen bana anamın sırtı gibi ol!" diyerek zıhar yapar. Bunun üzerin kadın **Hz. Peygambere** başvurarak durumu düzeltmek ister. "Ben" der "Yıllardır bu adamla evliyim. Bir defa isteğini yerine getirmedim diye bana bunu yaptı. Şimdi ben ne yapacağım? Çocuklarım var, gidecek yerim yok, böyle olursa perişan olurum. Buna bir çözüm bulalım ey Allah'ın Resulü!" der. **Hz. Peygamber:** "Görünüşe göre sen ona artık haram olmuşsun." der. Kadın söz alarak, böyle bir şeyin yanlış olduğunu, kendisinin bunu hiç de hak etmediğini ısrarla anlatır. Allah'a dua ederek bir çıkış yolu arar. İşte **Hz. Peygamberin** olayı nasıl çözeceğini düşündüğü bir sırada yukarıdaki ayetler nazil olur. (Razi, Taberi, îbni Kesir, Kurtubi). Demek ki bir kadın, karşılaştığı bir haksızlığı gidermek için yetkili merciye (mahkemeye) başvurabilir ve kocasından şikâyetçi olabilir. Hatta Bakara; 2/229. ayetinin getirdiği hükümlere göre bu başvuru kadının kocasını "boşamasıyla" bile sonuçlanabilir. Sanıldığının aksine "boşama" tek taraflı olarak erkeğe verilmiş bir hak değildir. Tarafların herhangi birinin şikâyeti üzerine eğer şiddetli geçimsizlik *(nuşûz)* varsa: 1- Oturup konuşma, **2-** Odaları ayırma **3-** Bir müddet ayrı yaşama, **4-** Hakemlere başvurma ve **5-** Tümüyle boşanmadan ibaret beş aşamalı süreç işletilir. Kuranın boşanma olayına getirdiği "medenî" çözüm bundan ibarettir. Bkz. 4/34-35 ayetler ve dipnotları…

[2] Rivayete göre Medineli Yahudiler, **Hz. Peygamber**'in gelişinden sonra her fırsatta rahatsızlıklarını belli ediyorlardı. Gizli gizli toplantılar düzenliyor, saldırı plânları yapıyor, komplo hazırlıyorlardı. Buna rağmen **Hz. Peygamber**'in yanına

10- Bunun dışındaki öteki gizli toplantılar iman edenleri/güvenenleri üzmek için düzenlenmiş şeytanî toplantılardır. Oysa Allah'ın izni olmadan onlara hiçbir zarar veremezler. Bu nedenle iman edenler/güvenenlerhep Allah'a dayansınlar.

11- EY İMAN EDENLER! Sizlere meclislerde; "Yer açın!" denildiği zaman yer açın ki, Allah da size genişlik versin. "Kalkın!" denildiği zaman da kalkın ki Allah, iman edenleri/güvenenlerinizi ve bilgi ile donatılmış olanlarınızı yüceltsin. Allah, bütün yaptıklarınızdan haberdardır.[4]

12- Ey iman edenler/güvenenler! Peygamber ile özel görüşme yapacağınız zaman önden karşılıksız yardımda bulunun. Bu, sizin yararınıza olup dahası temizlenmenize vesile

geldiklerinde de ağızlarını eğip bükerek "Selâm" yerine "Sâm" (öl emi) gibi laflar ediyorlardı. İçlerinden de "Madem bu adam peygamber, bu sözlerimize tanrısı çok kızıyor olmalı. Başımıza taş yağdırması lâzım ama nedense çıt yok!" vs. diyerek dalga geçiyorlardı. İşte bu ayetler bunun üzerine nazil oldu (Razi, Taberi, İbn Kesir, Kurtubi).

[3] Demek gizli gizli toplanmaların *(necva)* çoğunda hayır yoktur. İman eden bir insan bu tür toplanmalarda iyilik *(birr)* ve Allah bilincini *(takva)* artırma dışında bir şey öğrenmiyor ve ilerleme kaydetmiyorsa bu tür toplanıp durmalar şeytan işi bir oyalanma olur. Önemli işler yapıyormuş görüntüsü verip içi boş ve kof toplantılarla insan sadece kendisini aldatır. Bu tür toplantıların işe yarayıp yaramadığının ölçüsü ayette geçtiği gibi toplantıya katılanlar arasında giderek iyilik duygusu ve Sakınma duygusunun artıp artmamasıdır. Bunların hayattaki yansımasının iman, ibadet, güzellik, sevgi, merhamet, dürüstlük, dostluk, kardeşlik, söz, iffet, namus, vefa, yardımlaşma ve dayanışma vb. İslâm'ın ısrarla vurguladığı temel insanî değerlerin inkişaf edip etmediğidir. Bunların olmadığı her tür gizli toplanmalar, dine hizmet adına da yapılsa angaryadır. Hatta giderek dinden soğuma ve bıkkınlık getirebileceğinden derhâl dağıtılmalarında da fayda vardır...

[4] Rivayete göre bu ayetler, **Hz. Peygamberi** dinlemek için mescide gelenlerin oluşturduğu izdihamı düzene sokmak amacıyla nazil olmuştur. Şöyle ki: Mescit bazen çok kalabalık olmakta, öne geçme veya arkada kalma münakaşalarına neden olmaktaydı. Ön sıralardan arka tarafa geçmeleri istenenler buna bozulmakta, bu da münâfıkların/infâk etmeyenlerin diline doladığı bir dedikoduya dönüşmekteydi. (Razi, İbni Kesir, Kurtubi). Bu tür ayetleri bugün için "toplumsal nezaket ve görgü kuralları" çerçevesinde anlamak icap eder. Toplantı adabı, otobüslerde büyüklere, yaşlılara, özürlülere, hamile kadınlara yer verme, kuyrukta sırasına razı olma vb. insanların birbirinin hakkını gözetmesi, nazik ve kibar davranması, kaba ve görgüsüz olmaması gereken birçok sosyal ilişki bu çerçevede değerlendirilebilir. Bu ayetlerin Medine'de indiğine, Müslümanlara bir kent kültürü aşılamaya çalıştığına, erdemli bir şehir kurma yolunda her fırsatta medenî

olacaktır. Fakat gücünüz yetmezse bilin ki Allah bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.[5]

13- Yoksa özel görüşme talebinden önce karşılıksız vermek zorunuza mı gitti? Çünkü yapmadınız. Allah tövbenizi kabul etti. Artık destekleşmeye/dayanışmayı katılın, ihtiyaçtan fazlasını vererek arının, Allah'a ve peygamberine itaat edin. Allah her ne yaparsanız

ilişkiler vazettiğine dikkat edilmelidir...

[5] Hz. Peygamber ile özel bir görüşme yapmadan önce, karşılıksız yardımı emreden bu ayeti peygamber öleli 14 asır olduğuna göre bugün nasıl anlamalıyız? Çünkü ayet doğrudan peygamberin şahsından bahsediyor. Şahıs ortadan kalkınca onun hakkındaki hükmün de boşluğa düşmesi ve geçersiz hale gelmesi tabidir. Bunu böyle anlayan klâsik müfessirlerin çoğu hemen sonraki ayetle bu ayetin "nesh" edildiğini ileri sürerler. Örneğin ayeti, Hz. Peygamber'e yönelik "onun etrafında saygınlık (karizma) oluşturma, her önüne gelenin onunla görüşememesi" çerçevesinde anlayan Razi şöyle demektedir; "İnsan bir şeyi güçlükle elde ederse gözünde saygınlığı artar. Ama onu kolaylıkla elde ederse önemsiz ve değersiz görür.. ." Doğrusu bu "birine zor ulaşma, kolay kolay randevu alamama" dediğimiz şeyi çağrıştırır. Kişi böylece kendisine zor ulaşılan, çok önemli birisi olduğu izlenimi verdirmek ister. Gündelik hayatta, özellikle bürokraside bunu uygulamayan da neredeyse yoktur. Razi nin söylediklerini kabul edecek olursak, Mekke'de "içinizden birisi" olarak tanıtılan peygamber Medine'ye gelince etrafında bürokrasi oluşturup kapalı kapılar ardına mı çekilmektedir? Kendisine zor ulaşılan birisi mi olmaktadır? Yardım edecek maddî imkânı olmayanlar onunla görüşemeyecekler midir? Peygamber, etrafını zenginlerin sardığı ve sadece onların görüşebildiği bir fenomene mi dönüşmektedir? Ayeti peygamberin şahsına yönelik anlamının tabi sonucu bunlardan başkası olabilir mi? Hâlbuki ayet, esasen peygambere yönelik değil "hayra" ve "temizlenmeye" ihtiyacı olan etrafındaki insanlaradır. Bu noktada büyük müfessir Ebu Müslim'in münafıklarla ilgili tespitinden hareketle olayı şöyle anlayabiliriz: "Medine'ye gelince münâfıkların/infâk etmeyenlerin sadaka vermekten kaçındıkları görüldü. Bunlardan kimileri münafıklığı bırakarak iman etmiş görünüyorlardı. Bunların hala nifakta kalmış olanlardan ayırt edilmesi için peygamberle görüşmeden önce sadaka vermeleri istendi. Bunun anlamı şudur; "Peygamberin etrafında dolanarak, onun yakınına kadar sokularak kendinizi iman etmiş gibi gösteriyor, mümin olmanın avantajlarından yaralanmaya çalışıyorsunuz. Ama içinizde gerçek müminde bulunması gereken temizlik, iyilik ve yardımlaşma duygusundan yoksunsunuz. Bencilce konum elde etmeye, avantaj kapmaya çalıyorsunuz. Eğer gerçekten iman etmişseniz gereğini yapın ve mu mince duyarlılığa sahip olarak yardımlasın, elinizdekini başkasıyla paylaşın..." Demek ki peygamber öleli 14 asır olmasına rağmen şu an elimizde ondan geriye Kur an, namaz, hac vb. değerler kaldığına göre ayet, "Bunlara yaklaşmadan, yani bunlardanmış gibi görünerek getireceği avantajlarından

haberdardır.[6]

14- ALLAH'ın öfkesini çekmiş bir topluluğa yardakçılık edenleri görmüyor musun? Onlar ne sizdendir ne de onlardan. Bile bile yalan yere yemin ediyorlar.[7]

15- Allah onlar için çetin bir azap hazırladı. Yaptıkları çok kötü bir şey.

16- Dil ile ikrarlarının arkasına sığınıp insanları Allah'ın yolundan soğutuyorlar. Onları aşağılık bir azap bekliyor.[8]

17- Onları ne malları, ne de evlâtları hiçbir şekilde Allah'tan kurtaramaz. Onlar cehennemin dibini boylayacaklar, oradan daha çıkamayacaklar.

18- Allah'ın hepsini toplayarak yeniden dirilteceği günde, size yemin ettikleri gibi O'na da yemin edecekler ve bir şey yaptıklarını sanacaklar. Dikkat edin, bunların hepsi yalancı.

19- Ruhlarını şeytana satmışlar,[9] o da onlara Allah'ı hatırlamayı unutturmuş. İşte onlar şeytanın taraftarlarıdır. Dik-

yararlanmaya kalkmadan önce (böyle yapacağınıza) eğer gerçekten mu minseniz çevrenizi gözetin, yardımlasın, elinizdekini başkasıyla paylaşın" demek olur... Örneğin kimi zaman olur ki namaz kılmak, hacca gitmek, Kur an okumak vs. bir dindarlık gösterisine dönüşebilir ve bunlar kişiye avantaj sağlayıp bazı kapıların açılmasında birer araç olarak kullanılabilir. Bu durumda böylesi kişilerin gerçekten dindar olup olmadığını ölçecek, elimizde bir ölçü olmalı. İşte bu ölçüyü veriyor Kuran; yardımlaşmak, vermek, paylaşmak... Peygamberin yanında görünmekle kendisine bazı kapıların açılacağını uman kişilere nasıl "harcayın, bölüşün, paylaşın da görelim" deniyorsa bugün de dindar görünmekle bazı kapıların kendisine açılacağını uman kişilere de "Öyle Müslümanlık görünüşle, sureta namaz kılmakla, işin lâfını yapmakla olmaz, elinizdekini verin, paylaşın da görelim!" denilmelidir...

[6] Yani: Peygamberle özel görüşme yapmak insana bir meziyet kazandırmaz. Böyle yaparak kendinize bir avantaj sağlamaya çalışmayın. Destekleşmeye/dayanışmaya katılın, ihtiyaçtan fazlasını vererek arının, Allah'a ve peygamberine itaat edin, samimî ve içten bir mümin olun yeter... Hem bütün bunlar; peygamber, din, vahiy... Eğer bir gönüle girmiyor, yoksulu doyurmuyor, fakiri gözetmiyor, düşmüşün elinden tutmuyorsanız ne için var? İşin gösterişini yapmak, toplanıp dağılmak, peygamberin yanında görünmek, riyaset, şaşaa, liderlik, devlet, iktidar vs. ne için bütün bunlar?

[7] Yani: Bu Medine'nin münafıkları, Allah'ın öfkesini çekmiş Yahudilere yardakçılık yapıyorlar. Hâlbuki ne Yahudilerden ne de sizdendirler. İnanmadıkları halde bile bile iman ettiklerini söyleyip duruyorlar...

[8] Yani: Bu münâfıklar/infâk etmeyenler dilleriyle iman ettiklerini söyleyip bunun arkasına sığınıyorlar. Müslüman görünüp münafıkça işler yapıyorlar. Gören de Müslümanlığın bu olduğunu sanıyor. Böylece, Allah yolundaymış gibi görünüp yanlış işler yaparak, insanların kalbine şüphe tohumları ekerek, kuşkuya düşürerek Allah'ın yolundan insanların soğumasına, yüz çevirmesine sebep oluyor, engel çıkarıyorlar. Parazit olmaktan başka bir iş yaptıkları yok...

kat edin! Kaybedecek olan şeytanın taraftarlarıdır.

20- Onlar Allah'a ve peygamberine düşmanlık eden alçaklardır.

21-Allah, "Zafer Benim ve elçilerimin olacak!" diye yazmıştır. Allah güçlüdür, üstündür.

22- Allah'a ve ahiret gününe iman eden hiçbir topluluğun Allah'a ve peygamberine öfkeyle saldıran kimselerle dostluk kurduğunu göremezsin. Babaları, oğulları, kardeşleri veya akrabaları olsalar bile. İşte Allah bunların kalplerine imanı yazmış ve kendilerini tarafından bir ruh ile desteklemiştir. Onları altından ırmaklar akan cennetlere koyacak, oradan daha çıkmayacaklardır. Allah onlardan hoşnut olmuş, onlar da O'ndan hoşnut olmuşlardır. İşte onlar Allah'tan yana olanlardır. Dikkat edin! zafer Allah'tan yana olanlarındır![10]

[9] Harfi harfine: "Şeytan onları istila (istihvâz) etti."

[10] Rivayete göre bu ayet, Uhud günü babası **Abdullah ibnu'l-Cerrah**'ı öldüren **Ebu Ubeyde ibnu'l-Cerrah,** Bedir günü dayısı **Hişam ibnu'l-Muğire**'yi öldüren **Hz. Ömer** ve yine Bedir günü oğlunu mübârazeye (teke tek vuruşma, düello) davet eden **Hz. Ebubekr** hakkında nazil olmuştur **(Razi, İbni Kesir, Kurtubi).** Görülüyor ki burası artık "Allah bilinci" etrafında toplananlarla karşı safta yer alanların tam anlamıyla ayrıldığı, karşı karşıya geldiği yerdir. Kur an vahyi o günkü Mekke Arapları arasında her tür değer yargısını, aidiyet duygusunu altüst ederek yepyeni bir değer yargısı ve aidiyet duygusu getirmiştir. "Allah", "Muhammed" ve "Kuran" kelimeleri var olan aidiyet duygularını "aşan" bir konuma oturtulmuş, böylece eski cahili değerler ve aşiret bağları tarihe gömülmüştür. Bu yeni değer ve aidiyet idrakine göre insanlar "Allah tarafı" *(Hizbullah)* ve "Şeytan tarafı" *(Hizbuşşeytan)* olmak üzere ikiye ayrılır. Artık hiçbir aidiyet duygusu (asabiye) bunların önüne geçemez, üstüne çıkamaz. Bilakis bunlardan birisine hizmet eder. Allah tarafına hizmet ediyorsa makbul, değilse batıl bir davadır...

***

24 - (104) NUR SURESİ

Medine'de inmiştir, 64 ayettir. Medine'ye hicretten sonra Müslümanlar, birlikte yaşamaya dayalı yeni bir "kent kültürü" oluşturmaya başlayınca kadın-erkek ilişkileri etrafında her toplumda olduğu gibi sorunlar yaşanmaya başlandı. Örtünme, açık saçık giyinme, tahrik, zina, zina iftirası vs. tipik kadın-erkek sorunlarının toplumu rahatsız etmeye başlaması üzerine peş peşe ayetler geldi. Nur suresi daha çok bu tür ayetlerden oluşuyor ve kadın-erkek ilişkilerine, "sevgi, saygı, iyilik, güzellik, esenlik, iffet, dostluk, söz, namus, güven" temel değerleri etrafında düzenlemeler getiriyor. Surenin adı, Allah'ın nurunun ışık saçan bir kandile benzetildiği 35. ayetteki nur (aydınlık, ışık) kelimesinden gelmektedir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- BU, söze dayalı apaçık delillerle indirip farz kıldığımız bir suredir. Umulur ki üzerinde iyice düşünüp taşınırsınız.

2- Zina[1] eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüz değnek vurun. Allah'a ve ahiret gününe gerçekten inanıyorsanız Allah'ın dinini uygulamada bunlara acımanız tutmasın. Ayrıca iman edenlerden/güvenenlerden bir grup cezalandırılmalarına şahit olsun...

3- Zina eden bir erkek, zina eden veya müşrik bir kadından başkasıyla birlikte olmuş olmaz. Zina eden bir kadın da, zina eden veya müşrik bir erkekten başkası ile birlikte olmuş olmaz. Böyle bir şey iman edenlere/güvenenlere yasaktır.[2]

4- Namusuyla yaşayan kadınlara[3] zina suçu atıp bunu dört şahitle ispat ede-

[1] **ZİNA:** Bkz. 17/32. ayet dipnotu.

[2] Rivayete göre Mekkeli göçmen (muhacir) Müslümanlar içinde oldukça fakir olanlar bulunuyordu. Medinede ise tuttukları özel evlerinde zina yapan fahişe kadınlar vardı. Bu tür kadınlar Medine'nin en zenginleri arasındaydı. Evlerinin önüne bayrak veya flama türü işaretler asarlardı. Bu tür evlere yalnızca zinakâr erkeklerle müşrikler girip çıkardı. Bu sebeple bu yolda elde edilen kazanca göçmen (muhacir) Müslümanlar heveslenerek onlarla evlenip çalıştırarak bol para kazanmayı düşündüler. Bu niyetle **Hz. Peygamberden** (s.a.v.) izin istediler. Bunun üzerine işte bu ayetler nazil oldu (Razi; Mücahid, Ata İbni Ebi Rabah, Katede). Demek ki ayet "emir" değil "haber" cümlesi olarak gelmiştir ve durum tesbiti yapmaktadır. Bu durumda ayette, "Bu tür yerlere zinakâr erkeklerle müşrikler girip çıkıyor. Keza bu tür yerlerde çalışan kadınlar da zinakâr ve müşrike kadınlardır. Sizin böyle yerlerde ve bu tür ilişkilerde işiniz yok; bunlar size haramdır." denmek istenmektedir (Ebu Müslim).

[3] **MUHSANAT:** Bkz. 4/24. ayet dipnotu.

meyenlere seksen değnek vurun. Artık şahitliklerini de hiçbir zaman kabul etmeyin. Çünkü bunlar yoldan çıkmıştır.[4]

5- Fakat suçtan sonra dönüp gelerek tövbe eder ve düzelirlerse o başka. Allah çok bağışlayandır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

6- Kendi eşlerine zina suçu atıp da kendilerinden başka şahitleri bulunmayanlardan her biri ise doğru söylediklerine dair dört defa Allah'a yemin ederek şahitlik etmelidir.

7- Beşincisinde: "Eğer yalan söylüyorsam Allah'ın laneti üzerime olsun!" demelidir.

8- Kadının dört defa: "Allah'a yemin ederim ki, kocam kesinlikle yalan söylüyor!" diye şahitlik etmesi kendisinden cezayı kaldırır.

9- Beşincisinde ise: "Kocamın dediği doğruysa Allah'ın gazabına uğrayayım!" demelidir.[5]

10- ŞİMDİ düşünün... Üzerinizde Allah'ın cömertliği, sevgisi ve merhameti olmasaydı ne yapardınız? Allah pişmanlık duyanın tövbesini kabul eder, çok bilgedir.

[4] Rivayete göre namuslu kadınlara zina iftirası atanlar için dört şahit getirmeleri istenen bu ayet nazil olunca, Medine'de kimi sahabeler bunu şaşkınlıkla karşılamıştır. Örneğin, **Adiy** ve **Sa'd bin Ubade** bunlardan ikisidir. Şaşkınlıklarını şöyle dile getirmişlerdir: "Yani bizden biri evine girecek, bir adamı hanımının koynunda bulacak, buna dört şahit getirmeden bir şey yapamayacak! Bu durumda şahit bulana kadar iş bitmiş olur bu bir, o anda adamı öldürse katil sayılır bu iki, adamı hanımımın koynunda yakaladım dese iftira atmış olur bu üç, sesini çıkarmasa öfkesini içine atmış olur bu da dört... Ey Allah'ın Resulü bu nasıl olacak?" İşte bunun üzerine daha sonraki ayetler (6-9) nazil olmuştur (Razi, Kurtubi, İbni Kesir).

[5] **LİAN:** Sözlükte [L-A'-N] kökünden gelir. Mastarı "uzaklaşmak, uzak olmak" demektir. Lian "lanetleşme" demek olup bir suçtan karşılıklı olarak "uzak oluş ilanı" gibi bir manaya gelir. Aksi halde Allah'tan uzak oluş göze alınmış olacaktır. Şöyle ki: Taraflar karşılıklı olarak dört kez adı geçen suçu işlediğine veya işlemediğine dair yemin ederek Allah'ı tanıklığa çağırırlar yani şahit tutarlar. Beşincisinde eğer iddiasında yanlış veya doğru ise Allah'ın lanetinin (uzaklaştırmasının) üzerine olmasını dilerler. Bu durumda suçlama hükümsüz, suç da ortada kalmış olur. Böylece zina, zina iftirası vs. cezalarından muaf tutulup zorunlu boşanma yolu açılmış olur... Sonraki çağlarda üretilen hukukta "lian" olarak meşhur olan uygulama, bu ayete ve Medine'de meydana gelen kimi olaylarda bunun **Hz. Peygamber** (s.a.v.) tarafından bizzat uygulanmasına dayanmaktadır. Örneğin, **Uveymir** ve **Havle** adlı karı koca arasındaki böyle bir olayda **Hz. Peygamber** (s.a.v), tarafları çağırarak karşılıklı lanetleşme yaptırmıştır. **Uveymir** karısının kendisini aldattığını, bunu gözleriyle gördüğünü, **Havle** de kocasının yalan söylediğini, kendisine iftira attığını ısrarla savunarak dört defa tekrar etmiş, iş ortada kalıp kimse suçunu ispat veya itiraf etmeyince, **Hz. Peygamber** (s.a.v) zorunlu boşanma yoluyla çifti boşamıştır (Razi; İbni Abbas).

11- O iftirayı atanlar içinizden bir guruptur. Fakat sanmayın ki bu sizin için kötü oldu, bilakis hakkınızda hayırlı olmuştur. İftiracılardan her birini kazandığı günah kadar ceza bekliyor. Günahın büyüğünü işleyeni de büyük bir azap![6]

12- Ne olurdu mü'min erkeklerle mü'min kadınlar o iftirayı duyar duymaz iyimserliği elden bırakmayarak: "Bu düpedüz bir iftiradır!" deselerdi?

13- Dört şahit getirmeleri gerekmiyor muydu? Madem ki getiremediler o halde onlar, Allah katında yalancıların ta kendileridir.

14- Eğer dünyada ve ahirette Allah'ın cömertliği, sevgisi ve merhameti olmasaydı daldığınız yaygarada size büyük bir azap dokunurdu.

15- Hani siz olayı dilinize dolayarak bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olmaya kalkmış ve çok basit bir şey sanmıştınız.[7] Halbuki o, Allah katında büyük bir günahtı.

16- Daha duyar duymaz: "Bunu söylemek bize yakışmaz, ne münasebet, bu büyük bir iftiradır!" demeniz gerekmiyor muydu?

17- Allah size öğüt veriyor. Sakın bir daha böyle bir şey yapmayın, eğer imanınız varsa...

18- Allah size ayetlerini açıklıyor. Allah her şeyi bilendir, çok bilgedir.

19- Mü'minler arasında çirkin söylentilerin yayılmasını arzu edenleri dünyada ve ahirette acı bir azap bekliyor. Allah onları bilir, siz bilemezsiniz.[8]

[6] Rivayete göre, hicretin beşinci yılında Beni Mustalik kabilesine karşı düzenlenen seferden dönerken, sefere katılan **Hz. Aişe** kazara kafilenin ardında kaldı. Saatlerce dönmeyince **Saffan** adlı bir sahabe tarafından bulunarak kafileye yetiştirildi. Ancak, "Neden geride kaldı? Ne yaptılar tenhada?" gibi sorular birden bire ortalığı kaplayıverdi. Daha sonra gelen ayetlerle **Hz. Aişe** kesin bir biçimde aklandı. İşte bu pasajdaki ayetler (11-20) bu olay ve olaydan çıkarılması gereken dersler üzerinde durmaktadır... Her zaman olduğu gibi Kuran, bu tarihsel olay üzerinden evrensel mesajlar veriyor. Sonraki çağların insanlarına benzer durumlarla karşılaşıldığında ne yapılması gerektiğini, nasıl bir tavır içinde olunması gerektiğini gayet açık bir şekilde ortaya koyuyor...

[7] Harfi harfine: "Hani siz onu dillerinizle alıveriyordunuz ve hakkında hiç bilginiz olmayan şeyi ağızlarınızla söylüyordunuz ve onu önemsiz bir iş sanıyordunuz."

[8] Demek ki böylesi durumlarda olayı diline dolayarak ileri geri konuşmak, bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olmak ve bir başkasının namusu ve iffeti hakkında sanki çok basit bir şeymiş gibi sorumsuzca konuşmak çok büyük bir suçtur. Nitekim **Hz. Peygamber** (s.a.v.)'in konu hakkında son derece önemli uyarıları vardır: *"Her türlü kötü düşünceden (su-i zan)) kaçının. Çünkü su-i zan aldatıcıdır Birbirinizi gözetlemeyin {tecessüs); başkalarının ayıbını açığa vurmaya çalışmayın"* (Buhari, Müslim, Ebu Davud, Muvatta). *"Müslümanları incitmeyin, onların ayıbını araştırmayın, kim böyle yaparsa Allah da kıyamet günü onun ayıbını ortaya döker"* (Tirmizi), *"Kim bir müminin ayıbını örterse Allah da kıyamet günü onun ayıbını örter"* (Buhari).

20- Şimdi düşünün... Üzerinizde Allah'ın cömertliği, sevgisi ve merhameti olmasaydı ne yapardınız? Allah çok şefkatlidir, merhameti sonsuzdur.

21- EY İMAN EDENLER! Şeytanın ardınca gitmeyin. Her kim şeytanın ardınca giderse unutmasın ki şeytan her tür çirkinliği,[9] ortak iyinin ve sağduyunun kabul edemeyeceği şeyleri emreder.[10] Allah'ın size karşı cömertliği, sevgisi ve merhameti olmasaydı içinizden hiçbiriniz asla temize çıkamazdı. Fakat Allah, layık gördüğünü temize çıkarır. Allah her şeyi duyuyor, her şeyi biliyor.

22- İçinizden nimet ve varlık sahibi kişiler, gariplere, yoksullara ve Allah yolunda göçmenlere yardım etmede kusur etmesinler. Affetsinler, kusurlarına aldırmasınlar. Allah'ın sizi bağışlamasını arzu etmez misiniz? Allah bağışlayandır, sevgi ve merhamet sahibidir.[11]

[9] **FAHŞA:** Bkz. 4/15. ayet dipnotu.

[10]**MÜNKER:** Sözlükte [N-K-R] kökünden gelir. Mastarı "bilmemek, tanımamak, yadırgamak, zor olmak, güç olmak" demektir. Bilmemek, tanımamak, inkar etmek, ayıplayıp yasaklamak *(inkâr);* tanınmayacak şekle sokmak, değiştirip tanımaz hale getirmek *(tenkîr);* aldatmak, savaşmak, yere yıkmak *(münâkere);* düşman kesilmek, görmezlikten gelmek *(tenâkür);* kılık değiştirmek, tanınmayacak hale getirmek, kimliğini saklamak *(tenekkür);* beğenmemek, ayıplamak, kınamak, protesto etmek *(istinkâr);* ateizm *(inkârul-uluhiyye);* en çirkin, en sevimsiz *(enkeru);* saklamak, gizlemeli, maskeli *(tenekkuriy);* çirkin olan, beğenilmeyen, hoşa gitmeyen, kötü şey, kötülük, tanınmayan, kabul edilmeyen (*münker);* inkarcı, inkar eden, gizleyen *(münkir);* kötü olan şey, sevimsiz ve beğenilmeyen, fena şey *(nukûr);* inkar etme, tanımama, yok sayma, kabul etmeme, caydırıcı ceza, güç, zor *(nekîr)* kelimeleri bu köktendir... Ayette geçen *münker* kavramı, Kur anda 37 yerde geçiyor ve toplam iki anlamda kullanıldığı görülüyor: 1 - Bilmemek-tanımamak, 2- Kötülük-çirkinlik. Kuranda "kötü" kavramını karşılamak üzere kullanılan öteki sözcükler *(fesat, seyyie, habis* ve *şer)* sözcükleridir. Demek ki *(münker);* maruf un zıddı olup evrensel çirkin ve kötü olan, akim, sağduyunun ve bunlara hitabeden dinin iyi görmediği her şeyi ifade etmektedir; adam öldürmek, hırsızlık, zina, iftira, hak yemek, uyuşturucu vb. temel insani değerleri ihlal eden her tür davranış münkerdir. Kur anda iman edenleri/güvenenlerin vasıfları arasında sık sık sıralanan; *"salât ederler, zekat verirler, oruç tutarlar, ibadet ederler, hama ederler"* vb. ifadelerden ayrıca *"münkeri nehyederler"* ifadesinin kullanılmasından da anlaşılacağı gibi *(münker),* zararı başkasına da dokunan, topluma yayılan, ortak akıl, vicdan ve sağduyunun kabul edemeyeceği, tanımayacağı evrensel kötülükler olmaktadır. Bu durumda zıddı *(maruf)* da herkesin faydalı gördüğü, herkesin yararına olan, ortak iyinin, vicdanın ve sağduyunun bilip tanıdığı evrensel iyilikler demek olur.

[11] Rivayete göre bu ayetteki "varlıklı kişi"; **Hz. Aişe** ye iftira olayına katılarak iftiracılarla birlikte hareket eden muhacirlerden ve teyzesinin oğlu olan **Mistah** adlı

23- Hiçbir şeyden habersiz, kendi halinde namusuyla yaşayan mü'min kadınlara zina iftirası atanlar, dünyada ve ahirette lanetlenmişlerdir. Onları büyük bir azap bekliyor.

24- Dilleri, elleri ve ayaklarının dile gelip yaptıklarını anlatacağı gün...

25- O gün Allah onlara hak ettikleri cezayı verecektir. Böylece onlar, Allah'ın her şeyi açığa çıkaran hak olduğunu bileceklerdir.

26- Kötü kadınlar kötü erkeklere, kötü erkekler kötü kadınlara meyleder. Temiz kadınlar temiz erkeklere, temiz erkekler de temiz kadınlara meyleder. Bunlar, onların iftiralarından çok uzaktırlar. Kendilerini bağışlanma ve cömertçe rızıklar bekliyor.[12]

27- EY İMAN EDENLER! Kendi evlerinizden başka evlere, sahiplerinden izin almadan, onlara selam vermeden girmeyin. Eğer düşünecek olursanız

yetim sahabeye, bir daha yardım etmeyeceğine dair yemin eden **Hz. Ebubekir** idi (Razi, Kurtubi, İbni Kesir). Böylece Kuran, **Hz. Ebubekirin** tavrı üzerinden şu mesajı vermiş oluyor: "Bu tür olaylarda geniş yürekli ve müsamahakar olun. Olaya adı karışanlara karşı alicenap tutumunuzu sürdürün. Büyüklük sizde kalsın. Bu tür kişileri affedin, üzerlerine varmayın. Yarayı iyice deşmeyin. Olayı bütün sonuçları ile birlikte örtüp, aranızdaki kardeşlik ve dayanışmayı bozmayın, sürekli yapıcı olun..."

[12] Görüldüğü gibi Kuran, **Hz. Peygamber-Hz. Aişe-Saffan** üçlüsü üzerinden yine evrensel mesajını veriyor. Bu üçünün iftiraya uğradıklarını açığa çıkararak olayda bir günahlarının bulunmadığını beyan ettikten sonra bu tür olayların neden vuku bulduğuna dair psikolojik bir analiz yaparak insanoğlunun iç dünyasında taşıdığı habis (kötü) dürtülere dikkat çekiyor. Demek ki önce insanın içi temiz olmalı. İnsan, kendini tutmasını bilmeli ve şeytani dürtülere, nefisleri kışkırtan cazibelere karşı tedbiri elden bırakmamalı. Eğer kişinin içinde kötü niyet varsa o döner dolaşır kendisi gibi birisini bulur. Mıknatıs gibi bu tipler birbirini çeker. Günah günahı, sevap sevabı davet eder. Şuh bir kahkaha ancak şehvetten kabarmış bekleyen bir kulakta yankılanır. Kudurmuş bir arzu, ancak davetkâr bir edanın, cilveli bir yürüyüşün peşinden koşar. İpsiz soysuzu bulur. İnsan baykuş olursa mezarlıkta, kartal olursa göklerde, inci olursa okyanusların derinliklerinde dolanır... Nitekim Türkçe'de "kişi kişiyi kendi gibi bilir", "kalpten kalbe yol gider", "para parayı çeker" sözleri bu manayı çağrıştırır... Bu ayet aynı zamanda yukarıda geçen ayetin (Nur; 24/3) tefsiri olarak da okunabilir.

[13] Demek ki "özel hayatın" mahremiyeti esastır. Bu anlamda "ev" kişinin en temel özel alanı olup dışarıya karşı bütünüyle koruma altındadır. Bu ayetin yukarıdaki iftira olayından sonra gelmesi, böylesi anların dedikodu ve yanlış anlamalara çokça sebebiyet vermesinden dolayı olmalıdır. **Hz. Peygamber** (s.a.v.) sorulan bazı sorular üzerine kişinin kendi kız kardeşi, oğlu ve kızının bile yanlarına girerken izin istenmesi gerektiğini söylemiştir (Razi). Bunlar "ev" ve "kişi" haklarının

bu sizin için daha hayırlıdır.[13]

28- Eğer orada hiç kimse bulamazsanız izin verilmedikçe içeri girmeyin. Eğer size "dönün" denilirse dönün. Bu sizin için daha temizdir. Allah bütün yaptıklarınızı biliyor.

29- İçinde oturulmayan ama ortak amaçlar için kullanıma açılmış yerlere girmenizde bir sakınca yoktur.[14] Allah, açığa vurduğunuzu da gizlediğinizi de bilir.

30- MÜ'MİN erkeklere söyle, bakışları-

dokunulmazlığına vurgu yapan oldukça önemli nezaket ilkeleri olup Müslümanları sürekli olarak "medeni" insanlar olmaya teşvik etmektedir.

[14] Rivayete göre "evlere izinsiz girmeyin" ayeti nazil olunca **Hz. Ebubekir:** "Ey Allah'ın Resulü biz ticaret yapıyoruz. Alışveriş için dükkanlara, çarşılara girerken de izin mi alacağız?" demesi üzerine bu ayet indi (İbni Kesir). Demek ki ayet, özel hayatı koruma altına alırken toplumun ortaklaşa kullandığı mekanları bundan ayırmaktadır. Bu tip yerler bugün için "kamusal alan" diye tabir olunan genelin kullanımına açılmış, ortak amaçlar için kullanılan han, hamam, dükkan, resmi daire vb. yerlerdir...

[15] **FERC:** Sözlükte [F-C-R] kökünden gelir. Mastarı "gidermek, yok etmek, iki şeyin arasını açmak, iki şey arasında boşluk bırakmak" demektir. Salıvermek, bırakmak *(ifrâc);* yok olmak, zail olmak *(infırâc);* vajina, kadın üreme organı, erkek veya kadının cinsel organı *(fere);* aralık, yarık, boşluk, delik *(furceh);* salıverilerek giyilmiş *(ferace);* aralık, boşluk *(tifrâc);* yarılarak çıkan, civciv *(ferrûc);* arasını açama, iki şeyi birbirinden uzaklaştırma *(tefrîc);* açılmış, yayılmış *(muferric);* pergel *(fircâr);* fırça *(fırcûn)* kelimeleri bu köktendir... Demek kilere Arap muhayyilesinde "yarılan, açılan" bir şeye tekabül ediyor. Bunu için Arap erkek veya kadının cinsel organına/ere diyor. Bu durumda *"ferclerini muhafaza etsinler"* demek "cinsel organlarını korusunlar" demektir. Türkçe'deki "eline, beline, diline sahip ol" veya "harama uçkur çözme" deyişleri ile aynı manayı çağrıştırır. Bu, "ırzını namusunu korumak" dediğimiz şeydir... Keza [A-R-Z] kökü de mastar olarak "belirmek, ortaya çıkmak, görünmek" manasına geliyor. Türkçeye de geçen *arzetmek, arız olmak, muarız, maruz bırakmak, tarizde bulunmak, itiraz, tearuz, taarruz, arıza, araz* gibi kelimeler bu köktendir... Beden, namus, şahsiyet, şeref manasına gelen *ırz,* kişinin topluma gösterdiği, deklare ettiği, açıklayıp gösterdiği söz, kural ve ilkelerine sahip çıkması, onları koruması manasına gelmektedir. Bu manada namus ile yaklaşık aynı anlamdadır. Namus da Yunanca *"nomos'dm* gelmekte olup söz, ilke, kural, kanun demektir. Şu halde "ırzını, namusunu korumak", kendini topluma arz ettiği bedensel ve ilkesel kişiliğinin arkasında durmak demektir. Kişi nikah kıymak suretiyle bir söz vermekte, topluma sadece sözleştiği kişi ile cinsel ilişki kuracağına, cinsel hayatım onunla paylaşacağına dair deklarasyon yayınlamış olmaktadır. İşte verdiği bu sözü tutmasına, topluma ilan ettiği şeye *(arz)* sahip çıkmasına, verdiği *nomosa* aykırı hareket etmemesine, bunun arkasında durmasına "ırzını ve namusunu korumak" demekteyiz. Ayrıca bkz. "NAMUS"; 23/5. ayet dipnotu.

nı sakınsınlar. Irzlarını ve namuslarını[15] korusunlar. Temiz ve erdemli davranış budur. Allah bütün yaptıklarından haberdardır.[16]

31 - Mü'min kadınlara da söyle, bakışlarını sakınsınlar. Irzlarını ve namuslarını korusunlar. Görünmesi zaruri olan yerler dışında cinsel cazibelerini[17] sergilemek için açılıp saçılmasınlar.[18] Baş örtülerini[19] yakalarının

[16] Yani: İman iddiasında bulunan erkeklere söyle gözlerini bakılması yasak olandan sakınsınlar. Irz ve namuslarını korusunlar.

[17] **ZİNET:** Sözlükte [Z-Y-N] kökünden gelir. Mastarı "süslenmek" demektir. Süslenmek *{izdiyân);* süslenmek, bezenmek *{tezeyyün);* güzellik *(zeyn);* süs *(zînet);* süs eşyası, aksesuar, kozmetik *{edevâtuz-zîyneh);* süslenme *(tezyinat);* süsleyici, berber, kuaför *(müzeyyin);* üniforma, elbise, kılık kıyafet, moda, biçim, görüntü *(ziyyu)* kelimeleri bu köktendir... *Zinet* tabirinin ne manaya geldiği konusunda iki görüş bulunuyor: 1- Kadının vücut güzelliği, cinselliği, 2- Kadının süs takıları. Ayette geçen **"zinetlerini açığa vurmasınlar"** ifadesinin "vücut güzelliklerini sergilemesinler, cinselliklerini ön plâna çıkarmak için açılıp saçılmasınlar, açık saçık dekolte giyinmesinler" manasında olduğu anlaşılıyor. Zira kadının görünmesi zaruri olan el ve yüzündeki süsleri saklayabilmesi pratikte imkansızdır (Razi). Öte yandan doğrudan "süslenmeyin" değil de "süslerinizi açığa vurmayın" denmesi, görünmesi zaruri olan el, yüz ve dış elbiselerde süsün olabileceğine işaret olarak görülebilir. Örneğin tertipli, düzenli, bakımlı olmak, güzel koku sürünmek, kendine yakışanı seçmek vs. bu cümleden olarak görülebilir. Ancak bunun temizlik ve şıklık gibi gayet insani ve iyi amaçlar için olması gerekir. Dekolte elbiseler, yırtmaçlı etekler, dar pantolonlar vs. giyerek ne kadar güzel bir vücuda sahip olduğunu sergilemek için "cinselliğini ön plana çıkarmak" diye ifade edilen tarzda olmaması gerekir. Öyle anlaşılıyor ki ayette geçen *zinetten* maksat "açılıp saçılma, açık saçık giyinme, dekolte kıyafetler" dediğimiz şeydir.

[18] Harfi harfine: "Açıkta kalanlar hariç ziynetlerini' göstermesinler."

[19] **HIMAR:** Sözlükte [H-M-R] kökünden gelir. Mastarı "örtmek, kapamak, mayalamak" demektir. Örtünmek, örtmek, kapanmak *(ihtimâr);* karışmak, alışmak *(muhâmere);* mayalamak, örtmek *(tahmîr);* mayalanmak, örtünmek, kapanmak *(tahammür);* başı döndürüp karıştıran, aklı örten, şarap, içki *(hamr);* baş döndüreni satan, şarapçı *(hammâr);* başı döndürme, aklı örtme yeri, şaraphane *(hammâre);* şarap rengi, koyu kırmızı *(hamriyyun);* hamurun içine örtülüp karışan, maya *(hamîra);* mayalı, örtülü, kapalı *(mahammer);* örtülmüş, mayalı, mayhoş, sarhoş *{mahmur);* içkinin verdiği baş ağrısı *{humar);* başı beyaz koyun *{muhammera mineş-şiyâh);* başörtüsü, yemeni, eşarp *{himâr)* kelimeleri bu köktendir... Görüldüğü gibi ayette geçen başörtüsü *{hımâr)* kelimesinin en önemli özelliği "baş" ile ilgili olmasıdır. Nitekim bu ayetler başı açıklığın yaygın olduğu bir topluma inmiş değildir. Kadınların çoğunun zaten başlarını yarım yamalak da olsa örttükleri bir

üzerine salsınlar. Örtünmesi gereken yerlerini[20] kocalarından, babalarından, kayın babalarından, oğullarından, üvey oğullarından, kardeşlerinden, kardeş oğullarından, kız kardeş oğullarından, öteki kadınlardan,[21] yanlarına verilmiş esir kadınlardan, erkekliği kalmamış hizmetçilerden ve henüz kadınların şehvet uyarıcı taraflarından habersiz çocuklardan başkasına göstermesinler. Cinsel cazibeleri fark edilsin diye tahrik edici şekilde yürümesinler.[22] Hepiniz Allah'a dönüp gelin ki mutluluğu bulabilesiniz, ey mü'minler!

32- İÇİNİZDEN bekârları ve boyunduruk altındakilerden, esir kadınlarınızdan dürüst olanları evlendirin. Eğer yoksul iseler Allah onlara cömertliğinden zenginlik verir. Allah'ın nimeti boldur, her şeyi bilendir.

33- Evlenme imkanı bulamayanlar, Allah kendilerine cömertliğinden bu imkanı verinceye kadar iffetli davransınlar. Elinize düşmüş esir-

toplumda işi sıkı tutmalarının tembihlendiği anlaşılıyor. Çünkü "başörtüsü takın, başınızı örtün[5] denmiyor da "başınıza aldığınız o örtüleri boyunlarınıza, omuzlarınızdan aşağıya da salın" deniyor. Bunun sebebi, o dönem kadınlarının başörtülerini arkadan bağlayarak, omuzlarını ve göğüslerine kadar boyunlarını açıkta bırakmalarıydı (Razi, İbni Kesir, Kurtubi). İlginçtir, kadınların o günkü giyim tarzı, bugün Fransızca'dan Türkçe'ye geçen "dekolte" kelimesi ile aynı manayı çağrıştırmaktadır. Çünkü dekolte Fransızca'da boynu açıkta bırakan giysi *(decollete)* demek. Bu sözcüğün kökü Latince'de boyun *(col, collum)* kelimesinden geliyor. Türkçeye de geçen boyunda taşınan *(koli);* boyna sarılan *(kaşkol);* boyuna takılan *(kolye)* kelimeleri de bu kökten... Anlaşılan o günkü kadınlar saçlarını arkadan bağlayacak şekilde başörtüsü ile örtüyorlar, omuzlarını, göğüslerine kadar boyun kısımlarını gayet "dekolte" bir kıyafetle açıkta bırakıyorlardı. Bugünün tabirleri ile "derin göğüs ve sırt dekoltesi" ile dolaşıyorlardı. İşte ayette bu tarz örtünmenin bir anlamının olmadığı beyan ediliyor. "Örtünecekseniz doğru dürüst örtünün. O başlarınıza taktığınız başörtüsünü sırt ve göğüs dekoltenizi tamamlayan bir aksesuar olarak değil, örtünmenin mantıki sonucu olarak iyice aşağıya salın, boynunuzu, göğsünüzü, sırtınızı örtecek şekilde yakalarınızın üzerinden salın ki örtünmüş olasınız..." denmek isteniyor. "Böyle yaparsanız cinsel cazibeniz, vücut güzelliğiniz kendi özelinizde kalır, bir insan olarak kişiliğiniz, karakteriniz, mesleğiniz, kültürünüz, sanatınız, beceriniz ön plana çıkar. Toplumda kendinizi gösterecekteniz bu şekilde gösterin, cinselliğinizi sergileyerek değil *(layubdîne)* demeye getiriliyor...

[20] Harfi harfine: "Ziynetlerini."

[21] Ayette geçen: "Onların kadınları" *(nisâihinne)* ifadesinden neyin kastedildiğine dair iki görüş var: 1- Bundan maksat gayr-i müslim kadınlardır (İbni Abbas), 2- Bütün kadınlardır (Razi). Kanaatimce tercihe şayan olan ikinci görüştür.

[22] Harfi harfine: "Gizledikleri ziynetleri bilinsin diye ayaklarını vurmasınlar."

lerden, özgürlüklerine kavuşmak için sözleşme yapmak isteyen olursa, kendilerinde iyi niyet görüyorsanız yazılı sözleşme yapın. Allah'ın size verdiği zenginlikten onlara verin. Dünya hayatının geçici zenginliğini kazanacaksınız diye, sakın namusuyla yaşamak istediği halde elinize düşmüş esir kadınları fuhuş yapmaya zorlamayın. Her kim onları fuhuş yapmaya zorlarsa Allah, kendilerine zorla yaptırılan bu işten dolayı onları bağışlayacak, sevgi ve merhametine alacaktır.[23]

34-AÇIN KULA4NIZI! Size söze dayalı apaçık deliller, sizden önceki çağlardan örnekler ve Sakınmak isteyenler için öğüt indirdik.

35- Allah, göklerin ve yerin aydınlığıdır.[24] O'nun aydınlığı, içinde kandil bulunan bir oyuktan yayılan ışığa benzer. Kandil, bir fanus içindedir. Bu fanus, inciden bir yıldız gibi parıldar. Ne doğuya, ne de batıya nisbet edilemeyen mübarek bir zeytin ağacından tutuşturulur. Onun yağı hemen hemen ateş dokunmasa bile ışık verir; nur üstüne nur! Allah, layık gördüğünü kendi aydınlığında yürütür. Allah insanlara böyle

[23] Rivayete göre bu ayet, eline düşen esir kadınları fuhuş sektöründe çalıştırarak para kazanan **Abdullah bin Ubeyy**'in "köle ve cariye" pazarını kapattırmak için nazil olmuştur (Razi, İbni Kesir, Kurtubi).

[24] **NUR:** Sözlükte [N-Â-R] kökünden gelir. Mastarı "ateşin ışık çıkarması" demektir. Aydınlatmak, ışık vermek, ışıklandırmak *(inâr);* sabah olup gün doğmak, gün ışığı belirmek *(tenvîras-subha);* aydınlanmak, ışıklanmak *(tenevvür);* sövmek, kötü söz söylemek *(munâvere);* aydınlanmak, ışığa kavuşmak, ışık istemek, ışığından faydalanmak, aydın ve kültürlü olmak *(istinâre);* aydınlatma, ışık verme, bilgilendirme *(tenvir);* ışık kaynağı, ışık kulesi, fener, sınır taşı, sınır işareti *(menâr);* tepesinde mum olan kandil, minare *(menâreh);* manevra, tatbikat *(munâvereh);* ışık deliği, ışık penceresi *(menver);* projektör, ışıldak, ışık saçan cihaz *(minvâr);* ışıklanmış, aydınlanmış *(münevver);* ışık saçan, ışık veren, aydınlık, aydınlatıcı, parlak, parlayan, açık, belirgin *(munîr);* ateş, barut (nâr); kızgın ateş *(nârun hamiyeh);* yanardağ, volkan *(cebelun-nâr);* ateşli konuşma, coşkulu hutbe *(hutbetun-nariyeh);* çiçek *(nevr);* ışık, aydınlık *(nur);* ay ve güneş *(neyyirân);* parlak görüşler *(ârâun-neyyirah)* kelimeleri bu köktendir... Görüldüğü gibi *(nur)* Arap muhayyilesinde aydınlığın güneş, ay, ateş gibi ışık saçan şeylerden fışkırıp yere, duvara vs. düşmesi durumunu ifade eden bir kelime olarak kullanılıyor. Kur an, bu muhayyileye hitap ederek yerlerin ve göklerin Allah'ın nuru olduğunu, Allah'ın nurunun ise bir oyuktan yayılan ışığın etrafı aydınlatması gibi olduğunu söylüyor. Böyle bir metaforun (bir örnek gösterip ötesini kavratmaya çalışma) Allah ile âlem arasındaki ilişkinin nasıl bir şey olduğuna dair bir fikir verebileceği umuluyor olmalı... Buna göre aydınlık *(nur)* metaforu "görünme, belirme, ortaya çıkma" temasını vurgulamak için seçilmiş bir örnek olmaktadır. Zira aydınlık olmadan bir şeyin görünmesi,

örnekler veriyor. Allah her şeyi biliyor.

36- O aydınlık, Allah'ın yüceltilmesine ve içlerinde adının anılmasına izin verdiği evlerden yayılır. Oralarda sabah ve akşam O'nun yüceliğini anarlar.[25]

37- Onlar öyle kimselerdir ki ne ticaret, ne de alışveriş kendilerini Allah'ı anmaktan, destekleşmeye/dayanışmaya katılmaktan, ihtiyaçtan fazlasını vererek arınmaktan alıkoymaz. Onlar yüreklerin ağza geleceği, gözlerin fal taşı gibi açılacağı günden korkarlar.

38- Allah onları yaptıkları işlerin en

belirmesi, ortaya çıkması mümkün değildir. Demek ki Allah varlık veren, ortaya çıkarandır *(mubdi).* Varlık âlemi Onun yaydığı varlık ışığı olmadan görünemez, ortaya çıkamaz, karanlıklarda kalır. Şu halde varlık "görünmek" yokluk da "görünmemek" demek olur. Bir şey kendini gösteriyorsa var, göstermiyorsa yok demektir. Böylece yokluk karanlıklarının denizi "yarılarak ortaya çıkanın Rabbi" *(Rabbılfelacj)* tarafından ortaya çıkarılmakta, var edilmektedir. O'nun varlık bahşetmesi olmasa hepimiz ve her şey karanlıklarda kalacak, görünmeyecek ve yokluk denizlerine garkolacak. Demek Allah'ın aydınlığı ile biz varlık âlemine çıkıyoruz. Milyonlarca spermin içinden bir rahime yapışıp ilişerek sonra da yarılıp yırtılarak "oluşa" çıkıyor, "olmaya" başlıyoruz. İşte bu Allah'ın bize vücut vermesi, varoluşa katması, yokluk denizinden (karanlıklardan) varlık âlemine çıkarması dediğimiz şeydir. Bunun için aydınlık *(nûr)* benzetmesi, varlığa getirme, görünür kılma, söz konusu bu, yararak ortaya çıkarma *(felaq)* hakkında insan aklımıza bir nebze olsun fikir vermesi için seçilmiş bir metafordur yani bir örnek getirilerek ötesini anlatmadır. Eski Yunanca "sonra" anlamına gelen *meta* ile "taşımak, getirmek, doğurmak" anlamına gelen *(pherein, phor)* İngilizce *(to bear, born)* Farsça *(-ber)* eklerinden oluşan kelimeye *(meta-phor)* deniyor. Farsça haber getiren *(peyam-ber)* kelimesindeki *(-ber)* eki de bu köktendir... Demek ki ayette aydınlık *(nûr)* metaforu getirilerek daha ötesine dair bilinç oluşturulmak istenmektedir.

[25] Yani: Nasıl ki yukarıdan aşağıya, yerler ve gökler Allah'ın varlık ve vücut vermesi ile görünür hale geliyor, ortaya çıkıyorsa, aynı şekilde aşağıdan yukarıya da bu tür Allah'ın adının anıldığı evlerde de inanmış gönüllerin kalplerinde, vicdanlarının derinliklerinde "Allah" vücut buluyor, kalpler Onu arıyor ve O'ndan yayılan aydınlığı bulup *(vecd)* yakalıyor. Allah aydınlığı ile varlık âlemini ortaya çıkarıp görünür kıldığı gibi, bu tür evlerden yayılan aydınlanma ile de insanların bulma yerlerinde *(vicdan)* "Allah" görünür, hissedilir, duyulur, sezilir, yaşanır hale geliyor. Allah'tan insana, insandan Allah'a yol gidiyor. Allah aydınlattıkça insanlar varoluyor, insanlar varoldukça vicdanlarında Allah'ı buluyorlar. Allah'ın nuru ile varlık sahnesine çıkan, görünür hale gelen insanlar, buna aynı şekilde cevap vererek, kendi vicdanlarında Allah'ı bularak, vicdanlarından taşıp toplumsal yaşamda O'nun değer ve ilkelerini görünür hale getirerek, Allah'ı insanlık âlemi içinde, insanlar arası ilişkilerde var kılıyorlar. İşte bu hal Allah'tan insana, insandan Allah'a yol bularak taşıyor, akıyor. Böylece varoluşun dinamik temposu, kalp gibi ata ata yoluna devam ediyor...

güzeli ile karşılayacak, onlara engin cömertliğinden daha fazlasını da bahşedecektir. Allah, layık gördüğüne umulmadık yerlerden rızık verir.[26]

39- Kâfirlik edenlerin yaptıkları ise engin çölde serap gibidir. Susayan onu su sanır. Fakat yanına vardığı zaman hiçbir şey bulamaz; Allah'ı bulur vicdanında ve O da onun hesabını görür. Allah, hesabı çok süratli olandır.

40- Veya engin bir denizin karanlıkları gibidir. Denizde dev dalgalar, gökte kara bulutlar ve kat kat zifiri karanlıklar... Elini çıkardığında onu görme ihtimali bile yoktur. Allah'ın aydınlığından yoksun olan asla aydınlığa çıkamaz.

41- GÖKLERDE ve yerde var olan bütün varlıkların, dizi dizi uçan kuşların, hepsinin Allah'ın yüceliğini dile getirdiklerini görmüyor musun? Doğrusu Allah'a nasıl yönelip niyaz edeceklerini, O'nun yüceliğini nasıl dile getireceklerini çok iyi biliyorlar. Allah da onların bütün yaptıklarını biliyor.

42- Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. Bütün yollar Allah'a çıkar.

43- Baksana şu gerçeğe; Allah bulutları sürüyor, sonra bir araya getirip üst üste yığıyor. Bağırlarından yağmurun çıktığını görüyorsun. Gökten, içinde dolu bulunan dağ gibi bulut kümeleri getiriyor. Şimşek çaktıkça gözlerinizi alıyor. Kiminize yıldırım isabet ettiriyor, kiminizden uzaklaştırıyor.[27]

[26] Yani: Allah ile insan arasındaki dinamik tempo, dondurulmuş kurallar bütünü içinde işlememektedir. Allah'ın varlık verişi bir defada olup bitmiş bir olay değildir. O bir daimi fışkırıp yayılma *(feyz, feyazan),* taşıp saçılma *(sudur)* ve görünüp vücut bulma *(buruz)* halidir. İçe çekilme *(batın)* ve dışa vurma *(zuhur)* halinde devam eden bir parıldamadır. Kendi içinde nice potansiyel imkanları barındırmaktadır. İnsanoğlu bunları arayıp bulmasını bilmelidir. İnsan bunlara yöneldikçe, O kendini açacak, zuhur edecektir. En olmadık yerde, en umulmadık zamanda ışığını yayarak, bu ışık uyanık bir vicdanda bulunarak *(vecd)* yepyeni yaratmalar meydana gelecektir. Toprak gibi bağrını deşseniz de, yüzünü tırmalasanız da o yine sizi gül ile karşılayacaktır. Verdikçe verecek, yöneldikçe açılıp parıldayacaktır. Böylece insan kendi benini baykuş haline getirirse mezarlarda, kurbağa haline getirirse kuyu dibinde ötecek, kartal olursa yükseklerde uçacak, yılan olursa yerlerde sürünecektir. Kim neye yönelirse, kim ne olursa o şekilde oluşa katılacaktır. Bu, bir karşılıklı dinamik tempo, uyku ve uyuklama tutmayan sürekli varoluştur. Bu nedenle ey insanlar, hayyu kayyum olan Allah, size umulmadık yerlerden rızık verir, bolluk ve bereket yağdırır. Yeter ki siz O nun bilincinde olun, imkanlara yönelin, O ndan istemesini bilin. İmkanlar ve nice potansiyeller bütün evrene ve hayatın içine boyuna saçılmaktadır. Çevrenize bakmasını ve onları görmesini bilin. Siz kendinizi elektrikle yükleyin, birer paratoner olun, sıkıştığınızda O nun nuru (yardımı, dilemesi) üzerinizde şimşek gibi çakacaktır.. .(Bkz. birkaç ayet sonraki 46. ayetten ilhamla).

[27] Ayetteki şahıs zamirleri ve zaman kipleri Türkçe cümle dizilişine uygun olarak "siz" ve "yor" şeklinde ifade edilmiştir.

44- Allah, gece ile gündüzü birbirinin yerine geçiriyor. Vicdanının sesini dinleyebilenler[28] için bunlarda ibret vardır.

45- Allah, kımıldayan her canlıyı sudan yarattı. Onların kimi karnı üzerinde, kimi iki ayak üstünde, kimi de dört ayak üstünde yürüyor. Allah dilediğini yaratır. Allah'ın her şeye gücü yeter.

46- İYİ DİNLEYİN! Biz apaçık sözlü deliller indirdik. Allah layık gördüğünü doğruluk ve dürüstlük yolunda yürütür.

47- Kimileri "Allah'a ve peygamberine inandık ve itaat ettik!" diyorlar. Sonra bazıları yan çiziyorlar. Bunlar inanmış değillerdir.

48- Onlardan kimileri aralarında karar vermesi için Allah'a ve Resulü'ne çağrılınca burun kıvırıyorlar.

49- Durum kendi lehlerine ise kabul ediyorlar.

50- Kalplerinde hastalık mı var bunlann? Yoksa kuşkuya mı kapıldılar? Yahut Allah ve elçisinin kendilerine haksızlık edeceğinden mi korkuyorlar? Hayır, bunlar zâlimlerin ta kendileridir...

51- Aralarında karar vermesi için — Allah'a ve peygamberine çağrıldıkları zaman iman edenleri/güvenenlerin sözü ancak, "İşittik ve itaat ettik." demeleridir. İşte bunlardır kurtuluşa erenler.

52- Kim Allah'a ve peygamberine itaat eder, Allah'a karşı korku ve titreme içinde olur ve O'nun bilinciyle yaşarsa zafer işte onların olacaktır!

53- O münâfıklar/infâk etmeyenler, emrettiğin takdirde hiç tereddüt etmeden savaşa çıkacaklarına dair var güçleriyle Allah'a yemin ettiler. Onlara söyle: "Yemin edip durmayın. İtaatinizin ne olduğu herkesin malumu. Allah bütün yaptıklarınızdan kesinlikle haberdardır."

54- Söyle onlara: "Allah'a itaat edin, peygambere itaat edin." Eğer itaat etmezseniz, ona düşen kendi sorumluluğunu yerine getirmek, size düşen de kendi sorumluluğunuzun gereğini yapmaktır. Eğer ona itaat ederseniz doğru yolda yürümüş olursunuz. Peygamberin görevi açıkça duyurup iletmekten[29] başka bir şey değildir.

55- Allah söz veriyor; iman edip iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanlar önceki çağlarda örneği görüldüğü gibi yeryüzünün halifeliğine gelecek! Onlar için razı olunan din güçlenecek; korku, yerini güvene bırakacak! Çünkü onlar, bana ortak koşmayanlar, yalnızca benim için çalışıp bana ibadet edenlerdir. Artık bundan sonra kim kâfirlik ederse işte onlar yoldan çıkmışların ta

[28] **ULU'L-EBSAR:** 12/108. ayet dipnotu.

[29] **TEBLİĞ** Sözlükte [B-L-Ğ] kökünden gelir. Mastarı "erişmek, ulaşmak, varmak, etkilemek, ermek, olgunlaşmak, şiddetlenmek, artmak" demektir. Amacın en yükseğine erişmek ve en sonuna varmak kastedilir. Bu bir yer olabilir, bir zaman olabilir ya da belirlenmiş işlerden biri olabilir. Bu kelime bazen tam varılmasa da

kendileridir.

56- Öyleyse destekleşmeyi/ dayanışmayı ayağa kaldırın, ihtiyaçtan fazlasını vererek arının ve peygambere itaat edin ki üzerinize sevgi ve merhamet yağsın.

57- Sakın o kâfirlerin yeryüzünde karşı konulmaz bir güce sahip olduklarını sanma. Onların varacakları yer ateştir. Ne berbat bir yerdir orası!

58- EY İMAN EDENLER! Ellerinizin altında bulunanlar[30] ve henüz ergenlik çağına girmemiş olan çocuklarınız şu üç vakitte yanınıza izin isteyerek girsinler; sabah namazından önce, öğle sıcağında elbisenizi çıkardığınız sırada ve yatsı namazından sonra. Bunlar uygunsuz vaziyette olabileceğiniz vakitlerdir. Bunların dışında birbirinizin yanına girip çıkmanızda sizin için de onlar için de bir sakınca yoktur. Allah size ayetlerini işte böyle açıklıyor. Allah her şeyi bilir, çok bilgedir.

59-Aranızdaki çocuklar ergenlik çağına girdiği zaman öteki yetişkinlerin yaptığı gibi izin istesinler. Allah size

yaklaşmayı ve görülecek noktaya kadar gelmeyi ifade eder (Rağıp). Meyve olgunlaştı *(beleğas-semer);* amacına ulaştı *(beleğal-ğâye);* belagat sahibi olmak, edebi bir şekilde konuşmak *(belagat);* bildirmek, ulaştırmak, iletmek, jurnal etmek, ihbar etmek *(iblâğ);* abartmak, aşırı gitmek *(mübalağa);* tebliğ etmek, bildirmek, iletmek, ulaştırmak *(tebliğ);* bir şeyi haber almak, bir şeyin bildirilmesi *(tebellüğ);* ergenliğe ulaşmak *(bulûğ);* bildirge *(tebliğ, tebligat);* olmuş, yetişmiş *(baliğ);* retorik, belagat *(el-belâğatu);* mesaj, ültimatom *(belâğ);* bildirici, duyurucu, dedektif *(mubelliğ)* kelimeleri bu köktendir... Görüldüğü bu kavram, Arap muhayyilesinde bir şeyi "bildirmek, iletmek, duyurmak" manaları etrafında dönmektedir. Bu açıdan bakıldığında Kuranda elçilerin görevleri arasında sayılan kendisine geleni insanlara duyurup iletme *(tebliğ);* her insanın başına gelebilecek ölüm, afet ve kıyameti hatırlatıp uyarma *(inzar);* insanları yetiştirip eğitme *(irşad);* onları bekleyen mutlulukları müjdeleme *(tebşir);* insanları aydınlatma, ışık tutma *(tenvir);* konuları açıklama, açık açık izah etme *(tebyin)* vb. kavramlar arasındaki nüans farklılıklarına dikkat etmek gerekmektedir.

[30] **MELEKET EYMANUKÜM:** Bkz. 4/24. ayet dipnotu.

[31] **TEBERRUC:** Sözlükte [B-R-C] kökünden gelir. Mastarı "Yükselmek, ortaya çıkmak, yukarı çıkmak" demektir. Yukarıdaki ayette yaşlı kadınların dışarı çıkarken dış elbiselerini üzerlerine almamalarında bir sakıncanın olmadığı beyan edilirken, "Ziynetlerini teberrüc ettirme dışında..." ifadesinde kullanıldığı gibi buradaki *teberruc* saklı ve gizli tutulup gösterilmemesi gerekli olan şeyi ortaya çıkarmaya çalışma anlamındadır. Bu, Arapların söyledikleri "üzerinde örtüsü bulunmayan apaçık gemi" *(sefinetun bâricun)* deyiminden alınmadır (Razi). Yine Araplar, üzerine saray resimleri yapılmış elbise ve onun güzelliğini ifade için *sevbun muberrec,* kendi güzelliklerini göstermesi açısından kadının saraya benzemesini ifade için *teberrecetıl-meretu* derlerdi. Kişinin sarayından çıkmasını ifade için de *zeheret min*

ayetlerini işte böyle açıklıyor. Allah her şeyi bilir, çok bilgedir.

60- Evlenme arzusu kalmamış yaşlı kadınların, açılıp saçılarak dikkat çekme[31] niyetleri olmamak şartıyla örtünmeden dışarı çıkmalarında bir sakınca yoktur. Ama sakınmaları kendileri için daha hayırlı olur. Allah her şeyi duyuyor, her şeyi biliyor.

61- Köre sakınca yoktur, topala sakınca yoktur, hastaya sakınca yoktur.[32] Aynı şekilde kendi evlerinizde, babalarınızın, analarınızın, erkek kardeşlerinizin, kız kardeşlerinizin, amcalarınızın, halalarınızın, dayılarınızın, teyzelerinizin evlerinde, size emanet edilen evlerde veya dost ve arkadaşlarınızın evinde gerek topluca, gerekse ayrı ayrı yemek yemenizde de bir sakınca yoktur. Şu halde evlere Allah'tan bolluk, sağlık, güzellik, esenlik dileyerek girin.[33] Allah size ayetlerini İşte böyle açıklıyor ki aklınızı iyi kullanasınız.

62- Gerçek mü'minler, ancak Allah'a ve peygamberine canı gönülden iman edenler/güvenenlerdir. Onlar, ortak karardan çıkan bir işi peygamberden izin almadan ortada bırakıp gitmezler. Senden izin isteyenler, Allah'a ve peygamberine inananlardır. Şu halde, bazı özel işleri sebebiyle senden izin istediklerinde onlardan uygun gördüğüne izin ver ve Allah'tan bağışlanmalarını dile. Allah çok bağışlayıcıdır, sevgi ve

burcihâ ifadesi kullanılırdı (Rağıb). Demek ki *teberruc;* süslü ve ihtişamlı bir şekilde kendini gösteren saray gibi, kadının süslenip püslenerek, açılıp saçılarak kendini göstermesi, cinselliğini fark ettirmek istemesi manasmdadır. Türkçe'de kadınlar için "açılıp saçılmak, açık saçık giyinmek, dekolte kıyafetlerle dolaşmak" dediğimiz şeyi çağrıştırır. "Dekolte" kelimesinin "başörtüsünü *(htmâr)* yakanın üzerine salmak" ile ilişkisi için bkz. "HAMR" 24/31. ayet dipnotu. Keza "teberruc" kelimesinin kök analizi için bkz. "BURUC" 85/1. ayet dipnotu.

[32] Rivayete göre bu ayetlerin indiği sırada toplumda özürlü olanlara (kör, topal, hasta vb.) kimi ayrıcalıklı muameleler oluyordu. Örneğin bazı kimseler bu tür özürlü kişilerle aynı sofraya oturmuyor, onlardan kaçınıyordu. Özürlüler de kendilerini eksik hissetmelerinden dolayı olacak, sağlıklı olanların sofralarına oturmaktan çekmiyorlardı (Razi, İbni Kesir, Kurtubi). Bu durum toplumda sağlığı yerinde olanların iyi, özürlü olanların eksik ve kötü olduğu şeklinde bir anlayışın yaygınlaşmasına neden oluyordu. İşte bu ayet, sağlıklı-özürlü diye bir ayrımcılığın söz konusu olamayacağını, bütün Müslümanların kardeş olduğunu, özürlülere yarım insan muamelesi yapmanın doğru olmadığını beyan ederek, "Köre sakınca yoktur, topala sakınca yoktur, hastaya sakınca yoktur." diyor. Ayetteki sakınca *(haraç)* kelimesi bu bağlamda "ayrıcılıklı muamele yoktur" anlamında kullanılmaktadır. Çünkü ayet, söz konusu ayrıcılıklı muameleleri ortadan kaldırmak için inmiştir. Öte yandan bu ayet Kuranın bir toplumda, "ezilenler ve hor görülenlerden" yana tavrını açıkça ortaya koymaktadır; köleler, özürlüler, evlatlıklar, yoksullar, düşkünler, esirler, kimsesizler, yersiz yurtsuzlar hatta çocuklar ve

merhametle dopdoludur.[34]

63- Peygamberin sizi bir işe çağırmasını birbirinize yaptığınız çağrı gibi algılamayın. İçinizden birbirinin arkasına saklanarak kaytarmaya çalışanlan Allah biliyor. Artık peygamberin emrine aykırı davrananlar, başlarına bir belanın veya acı bir azabın gelmesinden çekinsinler.

64- Dikkat edin! Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. O, her şeyinizi biliyor. Allah'a döndüğünüz gün, her şey bir bir ortaya dökülecek. Allah, iliklerinize kadar her şeyi bilmektedir.

kadınlar vs. Bir toplumda bunlar var ve itilip kakılıyorlarsa tereddütsüz, Kuranın tavrının bunlardan yana olacağına hükmedebilir ve bu yönde yorum yapabilirsiniz. Tüm Kuran boyunca bunun hiç şaşmadığını görüyoruz...

[33] Rivayete göre o dönemde çeşitli sebeplerden dolayı toplumda, ayette sıralanan hususları yapmaktan çekinmeler oluyordu. Örneğin kimisi tek başına yemek yemeyi, kimisi topluca yemeyi, kimisi annesinin, babasının, kardeşinin, oğlunun, kızının, amcasının, halasının vs. evinde, kimisi anahtarları kendisine emanet edilmiş evlerde, kimisi de arkadaşının veya yakın bir dostunun evinde yemek yemekten, oralara bir iş için bile olsa girip çıkmaktan çekiniyor, bunda bir sakınca veya günah olduğunu sanıyordu. (Razi, İbni Kesir, Kurtubi). Bu tip olayların çoğalmaya başlamasıyla bu ayetlerin de nazil obuaya başladığı anlaşılıyor. Görüldüğü gibi ayetlerde özellikle aileler arası ilişkilerde son derece insancıl, akla, vicdana ve sağduyuya hitabeden ilişki biçimleri öneriliyor. Bir anlamda şöyle denmek isteniyor: "Sizler artık bir aile gibisiniz. Bir ailede karşılıklı güven, dostluk, samimiyet olmazsa hiçbir şey yapamazsınız. Savaşa gidenler, geride bıraktıkları ailelerinden emin olmalıdırlar. Savaşa gitmeyenler, savaşa çıkan kardeşlerinin ailelerini kendi aileleri gibi koruyup kollamalıdırlar. Sevgi, dostluk, kardeşlik, güven, samimiyet, dürüstlük her şeyin temelidir. Birbirinizle ilişkileriniz bu değerler üzerine yükselmelidir. Aksi halde birbirine güvenmeyen, en yakın dost bildiğinin bile kendisine ihanet etmesinden korkarak yaşayan güvensiz bir toplum olursunuz. Bu ise bir toplumu içten içe yiyip bitirir. Böyle hiçbir yere yaramazsanız. Siz artık can ciğer iman kardeşleri oldunuz. Bunun gereğini birbirinize göstermek zorundasınız..." Demek ki ayet, herkesin bir köşeye çekilip sadece kendini düşündüğü aşırı bireyciliği de, kimin elinin kimin cebinde belli olmadığı karmakarışık yaşamı da mahkum etmektedir. Bir taraftan bireye kızının, oğlunun bile yanına girerken izin istemesi gerektiğini söyleyecek kadar önem verilmekte, diğer taraftan yakın akraba ve dost çevresiyle evini, ekmeğini, aşını paylaşma gibi cemaatçi, toplumcu bir ilişki vazedilmektedir. Birey, hep kendisini düşünen, bencil bir yaratık olmaktan çıkarılmakta fakat tümüyle cemaat (toplum) içinde yok da edilmemektedir. Dikkat edilirse bu ilişki biçimleri vazedilirken temele iyilik, güzellik, güven gibi insan hayatını ayakta tutan asıl değerler konulmaktadır. Bunlar olmadıktan sonra ister akraba evinde, ister dost ve arkadaşlarla birlikte, ister topluca, ister tek başına yemek yensin bir anlamı olmaz demeye getirilmektedir...

[34] Rivayete göre **Hz. Ömer,** Tebuk Seferinde özel bir işi sebebiyle izin istedi. Bunu duyan münâfıklar/infâk etmeyenler, **"Muhammed** biz izin isteyince vermiyor,

kendi yakın arkadaşı isteyince veriyor, haksızlık, adaletsizlik bu!" şeklinde yaygara koparmaya başladılar. Ayet, bu duruma açıklık getirmek için nazil oldu. (Razi, İbni Kesir, Kurtubi). Demek ki savaşın ortasında bile geçerli bir mazeretle izin istenebilir. Ancak bunun "ne niyetle" yapıldığı önemlidir. Ameller niyetlere göredir. Bazen kişinin "ne yaptığı" değil, "ne için yaptığı" önemli hale gelir...

***

33 - (105) AHZAB SURESİ

Medine'de inmiştir, 73 ayettir. Medine döneminin 3-7. yılları boyunca inen ayet gruplarından oluşur. Bu dönemde en önemli olay Hendek Savaşı olarak da bilinen müttefik kabile birliklerinin Medine kuşatmasına karşı gerçekleştirilen direnişti. Surede bu olayla ilgili ayetlerden başka Medine'de kurulmaya başlanan yeni şehir hayatı ile birlikte ortaya çıkan kadın-erkek ilişkileriyle ilgili sorunlar ele alınır. Özellikle Hz. Peygamberin (s.a.v) eşleri ile ilgili çok önemli düzenlemeler getirilir. Hz. Peygamber ve ailesi etrafında ileride oluşması muhtemel hanedanlık girişimlerine karşı önlem olduğu anlaşılan bazı hükümler son derece dikkat çekicidir. Surenin 9-27. ayetleri arasında sık sık geçen, "düşman birlikleri" anlamında "hizipler/gruplar" demek olan ahzâb kelimesinden dolayı bu adı almış görünmektedir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- EY PEYGAMBER! Allah'ın öfkesini çekmekten sakın,[1] kâfirlere [2] ve münâfıklara/ikiyüzlülere/vermeyenlere uyma. [3] Allah her şeyi bilendir, bilgedir; bundan hiç şüphen olmasın.

2- Rabbinden sana ne vahyolunuyorsa ona uy. Allah ne yapıyorsanız kesinlikle haberdardır.

3- Allah'a güvenip yaslan,[4] güvenip yaslanmak için Allah yeter.

4- ALLAH bir adamın içinde iki kalp yaratmamıştır. "Sen bana annemin sırtı gibisin!" diyerek boşanmaya kalkıştığınız eşlerinizi anneleriniz yerine koymamıştır.[5] Evlatlıklarınızı da oğullarınız yerine koymamıştır. Bunlar sizin ağzınızda geveleyip durduğunuz bir takım laflardır.[6] Allah ise gerçeği söylüyor ve doğru yolu gösteriyor.

5- Evlatlıklarınızı, öz babalarının ismiyle çağırın. Allah katında adalete ve eşitliğe uygun olan budur. Eğer öz babalarının kim olduğunu bilmiyorsanız dinde kardeşleriniz ve dostlarınız olarak görün. Bu konuda yanıldığınız olursa bundan dolayı günah işlemiş olmazsınız.[7] Fakat bilerek tasarladıklarınızdan dolayı günaha girersiniz.

[1] **TAKVA:** Bkz. 2/2. ayet dipnotu.

[2] **KAFİR:** Bkz. 109/1. ayet dipnotu.

[3] **MÜNAFIK:** Bkz. 29/11. ayet dipnotu.

[4] **TEVEKKÜL:** Bkz. 14/12. ayet dipnotu.

[5] **ZIHAR:** Bkz. 58/2. ayet dipnotu.

[6] Yani: Birkaç yıl önceki Mücadele suresinde bu zıharla ilgili açıklamalar yapılmışken, hala eski alışkanlıklarınızı terk edemeyerek yer yer böyle şeyler yapıyorsunuz. Artık terk edin bu işi...

[7] Yani: Evlâlık aldığınız bir çocuğun babasının kim olduğu konusunda yanılırsanız veya çok sevdiğinizden dolayı "kızım, oğlum" vs. derseniz bundan dolayı günaha girmiş olmazsınız. Asıl bilerek düşünüp tasarladığınız (taammüden) işlediğiniz amellerden dolayı günaha girmiş olursunuz.

Allah günahları örtendir, sevgi ve merhamet kaynağıdır.[8]

6- Peygamber, iman edenler/ güvenenlernazarında kendi canlarından daha önce gelir, eşleri de annelerinizdir. Bu şekilde sevgi ve merhamet yumağı haline gelenler, Allah'ın kitabına göre diğer iman etmiş ve hicret etmiş olanlara nazaran birbirlerinin can yoldaşı olmuşlardır. Ancak diğer dostlarınıza da en güzel şekilde davranmalısınız, kitapta bu da yazılıdır.[9]

7- BİR ZAMANLAR elçilerden sağlam sözler almıştık. Senden, Nuh, İbrahim,

[8] Bu iki ayette (4-5) o günkü Araplar arasında geçerli üç tür, aile ve akraba ilişkisinin önü kesilerek medenî hukuk oluşturma yolunda önemli adımlar atılıyor: 1- "Artık bana anam gibisin" diyerek yapılan ve adına zıhar dedikleri, boşanan kadını toplumda yapayalnız ortada bırakan, kimseyle bir daha evlendirtmeyen ve tamamen erkek bencilliğini yansıtan boşanma türü tekraren yasaklanıyor. 2- Araplar "akıllı, güçlü ve erkek" adamın iki kalbi olduğuna inanırlar ve bununla birçok kadını, evlâtlığı vs. birden idare edebileceğini düşünürlerdi. Kadınları, çocukları, evlatlıkları vs. çok olmayan birisini adam yerine koymazlardı. Bu anlayış Türkçe'deki "erkek adamın erkek çocuğu olur" sözünü çağrıştırır. Ayette bu ataerkil kafanın içi boş tafralanması, "Allah bir insana iki kalp vermemiştir." diye saçma bulunarak dışlanıyor. 3- Araplar gözüne kestirdikleri çocukları evlât edinir ve kendi öz çocukları gibi görürlerdi. Kendi öz çocukları için geçerli evlenme ve boşanma yasaklarını onlar için de geçerli sayarlardı. Ayette, "Allah katında adaletli olan budur." denilerek evlâtlıkların kendi öz babalarının ismi ile çağrılmasının istenmesi "hakkı sahibine vermek" demek olan adaletin gereği olarak gerekçelendiriliyor. Çünkü herkesin kendi öz babasını/anasını bilme ve ona nispet edilme hakkı vardır ve bu "artık sen benim oğlumsun, kızımsın" denilerek iptal edilemez. Yine bu, temeli din, can, mal, akıl, nesil güvenliğine dayanan beş temel insan hakkının sağlanması için şarttır. Çünkü şeriat (hukuk) çağlar boyu hep bu hakları korumaya yönelik hükümlerden oluşmuştur. Bundan sonrası için de geçerli olan budur. Aksi halde "insanlık" durumunun varlığı ve birliği tehlikeye düşecektir. Demek ki evlâtlık kurumu Kur anın getirdiği yaklaşım "din kardeşliği ve dostluk" temelinde şekillenmektedir. Yani bir insan evlâtlık alabilir, fakat bunu kardeşlik, dostluk, dayanışma, yardımlaşma, paylaşma olarak görmek durumundadır. Bununla beraber babalar, analar, oğullar, kızlar birbirine karıştırılmamalıdır. Kimin kimden geldiği belli olmalıdır. Hatta bunun kaydı kuyudatı (nüfus) tutulmalıdır. Aksi halde şehir hayatı orman hayatına döner. Bu, her şeyden önce medeni olmanın gereğidir. Kur anın Yesrip'i Medine'ye dönüştürme yolunda attığı reformcu adımların nasıl bir medenî toplum öngördüğü çok iyi anlaşılıyor olmalı...

[9] Bu ayeti fıkıh/hukuk bakış açısıyla mirasla ilgili yorumlamak yerine, ahlâkî bakış açısından sevgi ve kardeşlikle ilgili yorumlamak, Kuranın peygamber ve iman edenler/güvenenlerarasındaki ilişkiye getirdiği ruh açısından daha uygundur. Nitekim

Musa ve Meryem oğlu İsa'dan; hepsinden sağlam sözler almıştık.

8- Bunu sözü namus bilenlerden, sözün namusunu koruyup koruyamadıklarına[10] dair hesap sormak için yaptık. Kâfirler için ise acı bir azap hazırladık.[11]

9- EY İMAN EDENLER! Allah'ın üzerinizdeki nimetini anın. Hani üzerinize ordular yürümüştü de onlara kasırgayı ve sizin görmediğiniz orduları musallat etmiştik. Allah ne yaptığınızı görüyordu.[12]

10- Hani yukarıdan ve aşağıdan sal-

Enfal suresinin sonundaki benzer bir ayet, buradaki durumu tüm iman edenlere/güvenenlere teşmil eder: **"Bundan sonra iman edecek, zulmün hâkim olduğu yerlerden hicret edecek ve sizinle beraber canla başla cihat edecek herkes sizdendir. Bu şekilde sevgi ve merhamet yumağı haline gelenler artık Allah'ın kitabında birbirlerinin can yoldaşlarıdır! Allah her şeyi biliyor."** (8/75). Demek ki ayette geçen *ulul-erham* tabirini "akraba olanlar" değil "sevgi ve merhamet yumağı haline gelenler", *bazuhum evlâ baz* tabirini de "birbirlerinin can yoldaşı olanlar" şeklinde anlamak gerekmektedir. Çünkü dikkat edilirse bağlam, evlâtlık kurumu ile ilgili olup o günkü Araplar arasında toplumsal bir yara haline gelen ilkel kabile asabiyetleri çözülüyor ve yerine sevgi ve şefkat *(merhamet),* kardeşlik *(uhuvvet)* ve dostluk/can yoldaşlığı *(velayet)* kavramları üzerine Medinede yeni bir toplum kuruluyor. Peygamberin iman edenler/güvenenlerce kendi canlarından daha yakın görülmesi gerektiği ve onun eşlerinin mu minlerin anneleri olduğunun ifade edilmesini de bu çerçevede anlamak gerekir. Yani "Kimse peygamber öldükten sonra eşlerinden birisiyle evlenerek onun zürriyetine girme, onunla kan bağı oluşturup bir tür peygamber hanedanlığı' oluşturma sevdasına kapılmamalıdır. Onunla ve eşleriyle ilişkiniz sevgi ve şefkat yumağı haline gelmek *(merhamet),* dostluk *(velayet)* ve kardeşlik *(uhuvvet)* ilişkisidir. Böyle olanlar diğerlerine nazaran birbirine daha yakındır ama diğer dostlarınıza da güzel davranmanız gerekir. Toplumsal ilişkileri eski ilkel kabile bağları üzerine kurmayın" denmek isteniyor...

[10] **SIDK/AHD/NAMUS:** Bkz. 9/60 ayet ve 23/8. ayet dipnotu.

[11] Harfi harfine: "Sadıklardan 'sıdk'larını sormak için."

[12] Bu pasajdaki (9-27) ayetler, İslâm tarihine "Hendek Savaşı" olarak geçen olayı anlatmaktadır. Şöyle ki: Hicretin 5. yılında bütün düşman kabileler birleşerek Medinede kendileri için tehdit olarak gördükleri **Hz. Peygamber (s.a.v)** önderliğindeki oluşumu ortadan kaldırmak istediler. Başta Kureyş ve Gatafan kabileleri olmak üzere tüm düşman kabileler birleşerek 12 bin kişilik bir orduyla Medine'yi kuşattılar. Kuşatma yaklaşık bir ay sürdü. **Hz. Peygamber (s.a.v),** Medine'nin etrafına hendek kazılmasını ve şehrin bu şekilde savunulmasını emretti. Tüm girişimlere rağmen hendekleri geçip şehre giremediler. Derken destanlaşan direnişe, çıkan korkunç bir kasırga da destek verince kabileler koalisyonu perişan oldu. Soğuk ve kum kasırgasına daha fazla dayanamayıp gerisin geri çekildiler. (İbn Hişam, İbni İshak, Taberi). İşte bu pasaj (9-27) bu olayla ilgili ayetlerden oluşmaktadır...

dırıya geçmişlerdi.[13] O vakit gözler kaymış, yürekler ağza gelmişti. Allah'a türlü türlü zanlarda bulunuyordunuz.

11- İşte burada iman edenler/ güvenenlersınanmış ve şok bir sarsıntı ile sarsılmışlardı.

12- Hani münâfıklar/infâk etmeyenler ve kalpleri hastalıklı tipler, "Allah ve elçisi bize aslı astarı olmayan vaatlerde bulunmuş." diyorlardı.

13- Yine o zaman bunlardan başka bir grup: "Ey Yesripliler! Boşuna uğraşmayın, hemen evlerinize dönün." derken kimileri de evlerinin savunmasız olduğunu ileri sürerek peygamberden izin istiyordu. Hâlbuki evleri savunmasız olduğundan değil sırf kaytarmak istiyorlardı.

14- Eğer düşman her yandan şehre girip kendileriyle işbirliği yapmak isteseydi, rahatlıkla kabul edip yağmaya katılmaktan bir an bile çekinmeyeceklerdi.

15- Hâlbuki bundan önce Allah'a söz vermişlerdi, arkalarını dönmeyeceklerdi. Allah'a verilen söz namustur; hesabı mutlaka sorulur!

16- Söyle onlara: "Eğer normal olarak— ölmekten veya vurulup öldürülmekten kaçıyorsanız, kaçmanın size bir faydası yok. Diyelim ki kaçıp kurtuldunuz; şurada az bir süre daha hayatın tadını çıkarırsınız, hepsi bu!"[14]

17- Söyle onlara: "Allah size zarar vermek istese, sizi ondan kim koruyabilir? Veya üzerinize sevgi ve merhamet yağdırsa ona kim mani olabilir?" Allah'tan başka asla yâr ve yardımcı bulamazlar.

18- Allah içinizden o savsaklayanları ve kardeşlerine "bize gelin" diyenleri biliyor. Bunlar zora gelemeyen tiplerdir.

19- Bunlar size karşı aç gözlüdür. Tehlike anlarında ölümle burun buruna gelmiş biri gibi, gözleri dönmüş vaziyette bakakalırlar. Tehlike geçince iyiliğinizi çekemeyip sivri dilleriyle incitici konuşmalar yaparlar. Bunların imanı yoktur. Allah onların amellerine değer biçmez. Allah bunu kolaylıkla yapar.

20- Düşman birliklerinin geri çekilmeyeceğini sanıyorlardı. Eğer o birlikler bir daha gelecek olsa, bu kez çöl içlerindeki bedevî Araplar içine gidip sizden gelecek haberleri oradan takip etmeyi tercih ederlerdi. İçinizde kalacak olsalar dahi savaşa pek aşılmazlardı.

21-Açın kulağınızı! Allah ve ahiret günü umuduyla yaşayanlar ve Allah'ı çokça ananlar için Allah'ın peygamberinde güzel örnek vardır.

22- İman edenler, düşman birliklerinin üzerlerine yürüdüğünü görünce: "İşte bu, Allah'ın ve peygamberinin bize vadettiği şeydir. Allah ve elçisi doğru söyler." derler. Böyle durumlar onların sadece imanını ve teslimiyetini artırır.

23- Mü'minlerden Allah'a verdikleri sözün arkasında durarak ölüme giden-

[13] Yani: Hani Gatafanlılar yüksek tepelerin olduğu Necid tarafından, Kureyşliler de sahil tarafındaki Tihame tarafından üzerinize gelmişlerdi.

[14] Harfi harfine: "Öyle olsa bile çok az faydalanırsınız."

ler veya sırasını bekleyenler vardır. Onlar sözü namus bilip hiçbir şekilde değiştirmeyenlerdir.

24- Çünkü Allah sözü namus bilenleri, sözlerinin arkasında durdukları için mükâfatlandıracak, münâfıklar/infâk etmeyenleri da eğer müstahak görmüşse cezalandıracak veya tövbelerini kabul edecektir. Allah çok bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

25- Sonuçta Allah, o kâfirleri hiçbir kâr elde edemeden kinleriyle baş başa bıraktı. Allah savaşta mü'minlere yetti. Allah çok güçlüdür, çok üstündür.

26- Dahası kitap ehlinden saldırganlarla işbirliği yapanların kalplerine de korku düşürerek kalelerinden çıkardı. Onların kimini öldürdünüz kimini de esir aldınız.[15]

27- Onların yerlerine, yurtlarına ve mallarına sizi varis kıldı. Ayak basmadığınız daha nice yerlere... Allah'ın her

[15] Yani: Düşman birlikleri (ahzâb) ile fırsat doğduğunu sanarak işbirliği yapıp Medine'yi arkadan vurmaktan hiç çekinmeyen Beni Kurayza Yahudilerinin kalbine korku salarak, önce kalelerine çekilmelerini, ardından Beni Kurayza kuşatması ile tümden Medine havalisinden sürülüp çıkarmalarını ve sonuçta bütün mal varlıklarının size kalmasını sağladı.

[16] Demek ki bu pasajdaki ayetler (9-27) artık şu an bizim için "tarih" olan bir olaydan bahsediyor. Ancak bu tarihsel olay üzerinden evrensel mesajlar veriyor. Düşman birliklerinin henüz yeni tomurcuklanmaya başlayan Medine'deki "adalet ve barış yurdu" (Daru's-Selam) kurma girişimini, henüz oluşum aşamasındayken boğmaya çalışmasının ve buna direnmenin, olayın üzerinden 14 asır geçtikten sonra bile hala bizlere okutulmasının manası ve mesajı ne olabilir? Sureye isim kaynağı da olan bu bölümün sonraki tüm çağlar için verdiği mesajlar öyle görünüyor ki şunlardır: 1- Allah'ın iman edenlere/güvenenlere yüklediği dünyevî görev yeryüzünü bir adalet ve barış yurdu *(Darus-Selam)* yapmaktır. Yani Allah'ın (ve insanlığın) birliğine *(tevhid);* bütün zulümlerin ortadan kaldırılmasına *(adalet);* ebedi barışa *(silm);* sözün namus bilinip yüceltilmesine *(ahd* ve *sadakat)* dayanan bir dünya düzeni kurmaktır. 2- Bunun için canla başla çalışanların *(cihat)* Allah yâr *(veli)* ve yardımcısı *(nasır)* olacaktır. 3- Şu bir gerçek ki yeryüzünün bir bölgesinde böylesi bir çaba içine girip, yerel veya bölgesel bir başarı kazanır kazanmaz, dünya sistemi bundan rahatsız olacak ve oluşturdukları koalisyon güçleri *(ahzap)* ile saldırıya geçeceklerdir. Bunlar havadan ve karadan, gizliden ve açıktan, içerden ve dışardan, yerel ve evrensel güçleriyle saldıracaklardır. Fakat, "Bizi yaşatmazlar, buna asla izin vermezler, bu macera olur..." diyerek bundan vazgeçilemez. 5- Bu durumda içerden onlarla işbirliği yapmaya hazır ve nazır, bir an önce böylesi bir "maceraperestliğin" sona ermesini ve dünya sisteminin tehditlerinden kurtulmayı uman korkakları, işbirlikçileri, satılmışları, ikiyüzlüler/vermeyenleri hemen burnunuzun dibinde göreceksiniz. Bunlara asla aldırış edilmemeli ve Allah'a ve millete (ümmete) dayanarak yola devam

şeye gücü yeter.[16]

28- EY PEYGAMBER! Eşlerine söyle: "Eğer dünya hayatını ve süsünü istiyorsanız, gelin sizi donatayım ve güzellikle bırakıp salıvereyim.[17]

29- Yok eğer Allah'ı, peygamberini ve ahiret yurdunu istiyorsanız, unutmayın ki Allah, içinizden güzel ahlâk sahiplerine büyük bir mükâfat hazırlamıştır."

30- Ey peygamberin eşleri! Sizden her kim açık bir hayâsızlık yaparsa, onun azabı ikiye katlanır. Bu Allah'a göre kolaydır.

31- Yine sizden her kim Allah ve elçisine içtenlikle itaat eder, iyilik, güzellik, doğruluk için çalışırsa onun da mükâfatı ikiye katlanır. Ve daha nice bitmez nzıklar...

32- Ey peygamber eşleri! Siz kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer Allah'a saygınız varsa hafifmeşrep edalara bürünerek konuşmayın ki kalbinde hastalık bulunanlar kötü bir ümide kapılmasın. Ağırbaşlı olun, yerli yerinde konuşun.

33- Evlerinizde vakarlı/asil/

edilmelidir. Gerekirse tüm halk seferber olarak - etrafa hendekler kazmak gibi- her türlü yolla saldırganlara direnmelidir. 6- Böylece insanlığın ölmediği, tarihin sona ermediği, başka bir dünyanın mümkün olduğu, insanlık vicdanının "sözün namusu", "adalet" ve "ebedi barış" için tarihin her döneminde patlayabileceği; insanlığı geçmişte Firavunların, Nemrutların, Karunların teslim alamadığı gibi şimdi de dünya lortlarının ve küresel baronların teslim alamayacağı, insanlığın iman, onur ve vicdanının daima bunları dışına atacağı gösterilmelidir. 7- Kim veya kimler buna talip olursa Allah onun yanındadır. Allah onlarla birlikte yürüyecek, güneşi, ayı, yıldızları, rüzgârı, fırtınası, kasırgası, yıldırımı, yağmuru, seli vs. tüm tabiat güçleri *(melaike)* ile birlikte ve daha görünen, görünmeyen *(ins-u cinn)* nice güçleri ile birlikte onlarla olacaktır. Onların gören gözleri, işiten kulakları ve yürüyen ayakları olacaktır. Sözün yüceltilmesi adına Allah'ın çağlar boyu olagalen davranış tarzında *(sünnetullah)* bir değişiklik olmamış ve olmayacaktır. Allah sözünden asla dönmedi, dönmez!

[17] Rivayete göre bu pasajdaki ayetler (28-34), Medine'ye hicretten sonra fetihler ve arkasından gelen ganimetlerle birlikte yavaş yavaş zenginleşmeye başlayan sahabe evlerine nazaran, yoksul denecek kadar mütevazı yaşamaya devam eden **Hz. Peygamber'in** (s.a.v) evindeki sorunları ele almaktadır. Şöyle ki: Ganimetlerden gelen paylarla hayatlarında gözle görülür bir zenginlik oluşmaya başlayan sahabe hanımlarının birçoğunun malları, servetleri, iyi evleri ve hizmetçileri olmaya başlamıştı. Buna karşın **Hz. Peygamber** (s.a.v), Medine'ye geldiği gibi yaşamaya devam ediyor, bu zenginleşmeler onun evini etkilemiyordu. **Hz. Peygamber'in** (s.a.v) eşleri bu durum üzerine şikayetlenmeye ve bir anlamda zenginleşenlere özenmeye başladılar. İşte Allah bu durumu vesile kılarak **Hz. Peygamber'in** (s.a.v) eşlerinin İslâm toplumundaki kendine has durumunu ele alıyor ve haklarında hem onurlandırıcı hem de taşıdıkları "çok özel" misyonu hatırlatıcı ayetler indiriyor...

onurlu olun. Cahiliye devri kadınları gibi açılıp saçılarak salınmayın.[18] Destekleşmeyi/dayanışmayı ayağa kaldırın, ihtiyaçtan fazlasını vererek arının, Allah'a ve peygamberine itaat edin. Ey peygamber ailesi![19] Allah sizden kiri gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.[20]

34- Evlerinizde okunan Allah'ın ayetleri ve onun bilgelik dolu hükümleri üzerinde iyi düşünün. Allah her şeyi en ince ayrıntısına kadar bilir, her şey-

[18] **TEBERRÜC:** 24/60. ayet dipnotu.

[19] **EHL-İ BEYT:** Sözlükte i "ev halkı, ailesi" demektir. Burada konu, **Hz. Peygamberin** (s.a.v) eşleri olduğu için ehl-i beyt ile doğrudan doğruya **"Hz. Peygamberin** (s.a.v) eşleri" kastediliyor. Bu şu demektir: **Aslında ehl-i beyt Hz. Peygamberin** (s.a.v) **eşleridir.** İkinci dereceden ise onlardan doğan çocuklar, o çocuklarla evlenenler ve bu evliliklerden doğan çocuklar da "aile'den sayılırlar. Fakat bu "sayılmanın" doğuracağı dinî, hukukî ve özellikle de siyasî sonuçları bakımdan bir anlamı yoktur. Herkesin eşi (veya eşleri), çocukları, damatları, torunları olabileceği gibi **Hz. Peygamberin** de olmuştur. Çünkü İslâm'da üstünlük peygamberin kızı, damadı, torunu da olsa "takva" iledir, akrabalık bağına göre değil. Nitekim bir hadiste *"Ebu Fulan ailesi benim dostlarım değildir. Benim dostum ancak Allah ve müminlerin salihleridir. Ancak, Ebu Fulan ailesine benim akrabalığım vardır ki bu akrabalık nedeniyle ben onlarla ilişkiyi sürdürüyorum"* (Buhari; Edep, 13) buyurulur. Fakat İslâm tarihinde ehl-i beytin kim olduğu ve ümmet içindeki konumlarının ne olması gerektiği konusunda derin tartışmalar ve bölünmeler ortaya çıkmıştır. Bütün mezhebi varlığını bu kavram üzerine bina eden Şiîliğin, bu kavrama çok özel bir anlam yükleyerek Kur anda ele alınan anlamından çok ötelere taşıdığı söylenebilir. Meselâ **Hz. Ömer** ve **Hz. Osman** da **Hz. Peygamberin** (s.a.v) damadı olmasına rağmen bu konuda **Hz. Ali** gibi görülmemişlerdir. Şiîliğin bu konudaki yoğun söyleminin Sünnîliği de etkisi altına almasıyla bugün artık ehl-i beyt denince **Ali, Fatıma, Hasan, Hüseyin** ve onların soyu (on iki imam) akla gelmektedir. Oysa bunların **Hz. Peygamberin** (s.a.v) sırf "soyundan" geliyor olmalarının Kuranın mantığı açısından herhangi bir önemi yoktur. Tam tersi, ahzap suresinde evlâtlık kurumundan başlayıp eşleri ile devam eden bu ayetlerin, **Hz. Peygamberin** (s.a.v) yakın aile çevresi etrafında bir tür *patriarchy* yani ataerkil, pederşahî, babadan gelen, soydan devirli, irsi saltanat oluşturma girişimlerinin önüne geçmeyi amaçladığını söylememiz mümkün görünmektedir. Çünkü bir taraftan evlâtlık kurumunun tabiî mecrasına sokulmasına yönelik reformlar, diğer taraftan **Hz. Peygamberin** (s.a.v) eşlerine yönelik ikazlar yani onların "müminlerin annesi" olarak görülmesi gerektiği, peygamberin artık onları boşayamayacağı, değiştiremeyeceği, ölümünden sonra da diğer mu minlerin onlarla evlenemeyeceği ve de bizzat **Hz. Peygamber** (s.a.v) için, "O *sizin adamlarınızdan birisinin 'babası' değildir. Bilakis Allah'ın elçisi (ve netice*

itibariyle, sonuç olarak) elçilerin sonuncusudur." ifadeleri, vefatından sonra muhtemel bir "peygamber hanedanlığı" oluşturma girişiminin önüne geçmeyi amaçlıyor görünmektedir. Açıkçası **Hz. Peygamber** (s.a.v) ve ailesi bu hususta tabiri caizse "kendini feda ederek" ümmet ve insanlık adına büyük bir hizmet yapmışlardır. Meselâ **Hz. Aişe,** peygamberden sonra ölünceye kadar - 40 yılı aşkın bir süre- hiç kimseyle evlenmemiştir. Peki neden? Neden onlara evlenme yasağı konmuştur? Bunun üzerinde iyi düşünmeliyiz... Şu halde bunlar ortadayken ehl-i beyt kavramını tam tersi bir okumaya tabi tutarak bundan bir "peygamber hanedanlığı" çıkarmak, Sasani ve Roma hanedan ve saltanat anlayışlarının etkisine girmek değilse nedir? Bu konuda İslâm tarihinde ortaya çıkan iki büyük dini/siyasî anlayış, yani "Şiî imamet mitolojisi" ve onu tersinden tekrarı olan "Sünnî saltanat ideolojisi" aşılmadıkça İslâm dünyasının önünde yeni ufukların açılması mümkün görünmemektedir. Çünkü Şiîliğin Sasani devlet ve imparatorluk geleneğinin, Sünnîliğin de Bizans devlet ve imparatorluk geleneğinin etkisinde kaldığı apaçık ortadadır. Oysa "kutsal aile-hanedan" ve "kutsal tanrı-kral" anlayışını esas alan bu imparatorluklar eski dünya dinlerinin bir devamı olup Kuranın devrimci hamlesiyle aşılmıştı. Demek ki Ahzap süresindeki, **Hz. Peygamber**'in (s.a.v) şahsına ve ailesine yönelik bütün ayetleri bu devrimci hamlenin yansıması olarak okumak gerekmektedir. Sonuç olarak bugün için ehl-i beyt iki anlama gelir. Aksi halde **Hz. Peygamber** ve tüm aile efradı toprak olalı 14 asır olduğu için ayetler boşlukta kalmış olur:

1- Her bir Müslümanın ev halkı, ailesi. Bu durumda *"Ey ehl-i beyt, Allah sizi kirlerinden arındırmak ve tertemiz yapmak istiyor!"* demek, "Allah tertemiz bir Müslüman aile ve ev halkı görmek istiyor." demek olur. Ayeti böylece üzerimize almada hiçbir sakınca yoktur.

2- Beyt (Kabe) halkı, ehl-i kıble. Yani yeryüzünde beyt-i atike (Adem'in evine, insanlığın merkezine), evvelu'l beyte (ilk eve, insanlığın ilk çıkış yerine) ve aynı zamanda Allah'ın kendi evi olarak üzerine aldığı Kabe'ye yönelen, onu kıble bilen tüm insanlar. Bu durumda da ayet, "Allah yeryüzünde böylesi kirlerinden arınmış, tertemiz bir ehl-i kıble/ümmet görmek istiyor." demek olur...

[20] Demek ki **Hz. Peygamber'in** (s.a.v) eşleri üzerinden tüm Müslüman hanımlara hitap olarak anlaşılması gereken bu ayetler özellikle iki konuda kadınların dikkatini çekiyor: 1- Konuşurken hafifmeşrep kadınları andırır tarzda, çekici ve davetkâr bir edayla değil, ağırbaşlı, yerli yerinde, uygun bir şekilde konuşun. 2- Dışarı çıkmak gerektiğinde cahiliye kadınları gibi cinsel cazibesini sergilemek için açık saçık, dekolte kıyafetlerle değil, kendinize yaraşır tarzda örtünerek çıkın. Ayette, *"Vakarınızla evlerinizde oturun"* ifadesini kadınları eve hapsetmek olarak anlamamak gerekir. Çünkü ayette "konuşmayın, hep susun" denmiyor "Maruf ile (ağırbaşlı, yerli yerince) konuşun." deniyor. "Dışarı çıkmayın, hep evde oturun" denmiyor "Cahiliye kadınları gibi çıkmayın." deniyor...

den haberdardır; bundan asla şüpheniz olmasın.

35- Müslüman[21] erkekler ile Müslüman kadınlar, inanmış erkekler ile inanmış kadınlar, canı gönülden Allah'a yönelen erkekler ile canı gönülden Allah'a yönelen kadınlar, sözün namusuyla yaşayan[22] erkekler ile sözün namusuyla yaşayan kadınlar, güçlüklere göğüs geren[23] erkekler ile güçlüklere göğüs geren kadınlar, korku ve titremesi olan[24] erkekler ile korku ve titremesi olan kadınlar, karşılıksız harcayan erkekler ile karşılıksız harca-

[21] **MÜSLÜMAN:** Bkz. 68/35. ayet dipnotu.

[22] **SADAKAT:** Bkz. 10/2. ayet ve 23/8. ayet dipnotu.

[23] **SABIR:** Bkz. 2/45. alet dipnotu.

[24] **HUŞU:** Bkz. 2/45. ayet dipnotu.

[25] **SAVM:** Sözlükte [S-V-M] kökü mastar olarak "tutmak, susmak, durgunlaşmak" demektir. Birine oruç tutturmak *(tasvîm);* oruçlu, oruç tutan *(sâim);* suyu olmayan kuru yer, çok oruç tutan *(savvâm);* kendini tutma, sukut *(savm);* atın duracağı yer *(mesâm)* kelimeleri bu köktendir... Türkçe'ye Farsça üzerinden "oruç" olarak geçen savm, terim olarak "bir gün boyunca yemeden içmeden ve cinsel ilişkiden uzak durmak, kendini bunlara karşı tutmak" demektir. Farsça'dan geçen "oruç" kelimesinin aslı ise "ruz" (gün) sözcüğüdür. Aveste dilinde *(raoçah);* eski Farsça'da *(raoça)* olarak geçiyor. Yeni gün *(nevruz);* günlük *(ruzname);* gün/gök rengi süs taşı *(firuze)* kelimeleri de bu köktendir. Demek ki oruç, "günlük kendini tutuş" olmaktadır. Gün rengi ortalığı kaplamaya başladıktan yerini gecenin rengine bıraktığı zamana kadar bir insanın yeme, içme ve cinsel arzularına gem vurması; kendini bu konuda durdurup tutması oruç demek olmaktadır. Şu halde oruç insana kendini tutmayı öğreten bir talimdir. Çünkü insanların buna olan ihtiyacı sanıldığından çok daha fazladır. Kabaran arzuların başıboş bırakılması, içten geldiği gibi, canı ne isterse onun peşinden gidilerek yaşanan bir hayat insanı perişan edebilir. Bu durumda insanın kendini tutmayı öğrenmesi lazımdır. Aksi halde insanoğlunun ormandaki hayvanlardan farkı kalmaz. Çünkü hayvanlarda "kendini tutma" diye bir şey yoktur. Aç kalan bir hayvan son derece yırtıcı olabilir. Gözü hiçbir şey görmez ve diğer hayvanlardan gücünün yettiğini yakalayıp hiçbir sorumluluk hissi taşımadan yiyebilir. Bu onun karakteridir. Fakat insan kendini tutmak, içindeki saldırganlık dürtülerini denetim altına almak zorundadır. Aksi halde hayat hem kendisi hem başkaları için çekilmez hale gelir. Dikkat edilirse toplumsal suç ve günahların temelinde açlık ve cinsellik dürtüsü vardır. Dünyanın bütün cezaevlerinde yatan suçluların çoğunluğunun genellikle cana, mala ve ırza tecavüz suçundan yatıyor olması bir fikir verebilir. İşte oruçla insan açlığa ve cinsellik dürtüsüne karşı kendini tutmasını öğrenerek insanlaşma yolunda büyük adımlar atmaktadır. Öyle görünüyor ki insanı hayvandan ayıran en önemli fark, her tür açlık ve cinsellik dürtüsünün denetim altına alınabilmesinde yatmaktadır...

yan kadınlar, kendini tutmasını bilen[25] erkekler ile kendini tutmasını bilen kadınlar, iffetlerini koruyan[26] erkekler ile iffetlerini koruyan kadınlar, Allah'ı hiç aklından çıkarmayan erkekler ile Allah'ı hiç aklından çıkarmayan kadınlar... İşte bunlara Allah bağışlanma ve büyük bir karşılama hazırlamıştır.[27]

36- Allah ve elçisi bir işe karar verdiği zaman, gerek inanmış bir erkeğin, gerekse inanmış bir kadının kendi görüşlerini tercih hakkı olamaz. Her kim Allah'a ve peygamberine karşı bu hakkı kendinde görürse apaçık bir sapkınlığa düşmüş olur.

37- HANİ bir zamanlar kendisine hem Allah'ın nimet verdiği, hem de senin iyilik ettiğin kişiye: "Eşinden ayrılma, Allah'ın öfkesini çekmekten sakın!" diyordun da Allah'ın açığa çıkaracağı şeyi içinde gizleyip insanların söz etmesinden korkuyordun. Oysa korkman gereken yalnız Allah olmalıydı. Sonuç olarak Zeyd, o kadından boşandığında Biz onu seninle evlendirdik ki ileride evlatlıklarının boşadığı bir kadın île evlenme durumu söz konusu olursa mü'minler sıkıntıya düşmesin. Böylece Allah'ın emri pratiğe çıkarılmış bulunuyor.[28]

[26] **HIFZU'L-FERC:** Bkz. 24/30. ayet dipnotu.

[27] Demek ki bir taraftan evlatlık, baba, oğul, aile, sülale, hanedan, kabile vs. asabiyetlerinin derin etkisinin olduğu, toplumsal düzenin neredeyse bütünüyle bunlar üzerine kurulduğu bir toplumun sorunları ele alınırken, diğer taraftan bunlara hiç pirim vermeyip tümüyle ahlaki/manevi değerleri öne çıkaran bu çarpıcı ayet boşuna buraya konulmamıştır. Eğer bu mesaj üzerinde iyice düşünürsek ataerkil/pederşahî aile asabiyetlerinin ve bu tür kabile bağlarının bir bir aşılıp insanî/ahlâkî değerleri yegâne ölçü olarak getiren bu ayetlerin surenin tam ortasında hem de erkekleri ve kadınları tek tek zikrederek uzunca sergilenmesinin nedenini daha iyi anlarız...

[28] Demek ki "Hz. **Zeynep** olayı" olarak meşhur olan bu meselenin Kur ana alınıp ayetleştirilmesinden ve böylece çağlar boyu gündemde kalmasının sağlanmasından günümüze yönelik mesajlar çıkarmamız gerekmektedir. Şu an için **Muhammed, Zeyd, Zeynep** vs. hepsi toprak olup gitmiştir. Peki, aslında aile mahremiyetine girip bizi pek ilgilendirmeyen bu olay ne maksatla Kur ana alınarak ümmetin ve dolayısıyla da insanlığın gündeminde kalması sağlanmıştır? Bu tarihsel olay üzerinden verilmek istenen evrensel mesajlar nedir? Öyle görünüyor ki bu olay üzerinden Kuran sonraki çağlar için şu mesajları vermektedir: 1- Evlâtlıklar öz oğul yerine konamaz. İnsanlığın zürriyeti birbirine karışmamalıdır. Ormandaki hayvanlar gibi kimin kime ait olduğunun, kimin kimden geldiğinin belli olmadığı bir toplumsal hayat insanlığın soyunu tehdit eden bir durum olup nesil emniyeti açısından kabul edilebilir değildir. Bu nedenle herkesi öz anne/babası ile çağırın. Belli değilse belli edin, gerekirse nüfus kütükleri hazırlayın. 2- Öksüzlere, kayıplara, sahipsizlere, sokak çocuklarına vs. sahip çıkın. Hatta daha da genişleterek sahipsiz, mahrum ve mağdur ailelere de sahip çıkın. Koruyucu kardeş aileler, ağabeyler, bacılar edinin.

38- Allah'ın uygun gördüğü şeyi yaptığı için peygamber suçlanamaz. Önceki çağlarda da bütün elçiler hakkında Allah'ın davranış tarzı buydu. Unutma ki Allah'ın takdiri mutlaka yerini bulur.

39- O elçiler ki Allah'ın mesajlarını insanlığa ulaştırır, O'nun korku ve titremesi içinde yaşar, Allah'tan başka kimseden korkup titremezlerdi. Hesap sorucu olarak Allah yeter.

40- Muhammed adamlarınızdan birinin babası değildir[29] fakat Allah'ın elçisi ve elçilerin sonuncusudur.[30]

İmkânı olanlarınız evlâtlık edinebilir, fakat evlâtlıklarınızı kendi öz çocuklarınız yerine koymayın. Anne ve babaları bilinmiyorsa tespit edin, onlara kendi anne ve babalarının ismi ile çağırın. Onlara anne/babalarının ayrı olduğunu ancak yanlarında bir kardeş ve dost olarak kaldıklarını söyleyin. Sevgi ve merhametle insanlara kucak açın; imkânlarınızı paylaşın, bölüşün. 3- Yanınızda evlatlık olarak büyüyen çocuklar sonuçta kendi öz çocuğunuz olmadığı için, öz çocuklarınız için geçerli hukuki sonuçlar onlar için geçerli değildir. Örneğin kendi öz çocuklarınızın eşleri ile evlenemezken oların (boşadığı) eşleri ile evlenebilirsiniz. Bu tür konularda kimi toplumlarda varolan yanlış ön yargılarla mücadele etmekten çekinmeyin. 4- Başkasının yanında evlâtlık olarak büyümüş birisi, eskiden köle dahi olsa, böyle olmayan birisi ile evlenebilir. Toplumda evlatlık olarak büyüyenlere ayrımcılık yaparak "üvey evlat muamelesi" yapmayın. Onları kimsesiz, öksüz ve garip bulup zengin, aristokrat ve varlıklı ailelerden farklı muameleye tabi tutmayın. Onların diğerlerinden tek farkı "kendi öz anne babalarının yanında yetişememiş" olmalarıdır. 5- İster öz, ister üvey bütün evliliklerde tarafların birbirini sevmesi, istemesi ve duygusal yakınlık aranmalıdır. Sonuçta iki kişi arasında çok özel bir ilişki olan evlilikler kim olursa olsun "başkasının hatırı için" yapılmamalıdır...

[29] Demek ki "Benim soyum peygambere dayanıyor, benim ata babam O'dur, onun kanını taşıyorum..." diyerek toplumda ayrıcalıklı bir yer edinmeye çalışanlar boşuna uğraşmaktadırlar. Yahudilerin **İbrahim, İshak, Yakup, Musa** ve **Harun** gibi elçileri "ata-baba" yerine koyup bundan bir peygamber hanedanlığı (Nebim, Kohenler) silsilesi türetmesi gibi Hz. **Muhammed**'i "baba" yerine koyup ondan bir "seyyidlik" silsilesi türetmeye çalışmak aynı şey olup batıl bir davadır. Çünkü Hz. **Muhammed** içimizden hiçbir "adamın/erkeğin" babası değildir. Misyonu sadece "Allah'ın elçisi" olmaktır. Hz. **Muhammed**'in bundan başka bir anlamı olsa bile bu yalnızca erdemli ve dürüst *(el-emin)* bir insan olmasıdır. Bu nedenle ondan erkek/baba sulbünü kutsayan bir *patriarchy* (baba sulbüne dayalı, babadan gelen) bir hanedanlık çıkarılamaz ve hele sosyo-politik düzen bunun üzerine kurulamaz. Keza kızı ve damadı yoluyla gelen bir hanedanlık da geçersizdir. Bunlar Sasani ve Roma eski dünyalarının, babacı, hanedancı, kutsal soycu cahili gelenekleri olup feshedilmiştir...

[30] **HATEMU'L-ENBÎYA;** Sözlükte "haber getirenlerin (peyâm-ber) sonuncusu" manasına gelir. Arapça'da [H-T-M] kökü mastar olarak "mühürlemek, kapatmak,

bitirmek, sonuna varmak, damga basmak" anlamındadır. Bitirmek, sona erdirmek, kapatmak *(ihtimam);* mühür, yüzük, kaşe *(hâtem);* nikah yüzüğü *(hâtemuz-zevvâc);* netice, son *(hatime);* son, netice, mühür mumu *(hitâm);* son alarak, neticede *(hitâmen);* son alarak, sonunda *(ffl-hitâm)* kelimeleri bu köktendir... Ayette geçen *hâtemul-enbiya* kavramı üç şekilde yorumlanabilir:

1- **Hz.** Muhammed (s.a.v) elçilerin sonuncusudur. Artık ondan sonra peygamber gelmeyecektir. Bu mesele onunla bitmiş, sona ermiştir.

2- **Hz.** Muhammed (s.a.v) elçilerin o ana kadar gelenlerinin sonuncusudur. Bu mesele kendisinden sonra da Allah'ın iradesi ve takdiri ile devam edebilir.

3- **Hz.** Muhammed (s.a.v) içimizden birisinin "babası" değildir. Bilakis Allah'ın elçisi ve "sonuçta" (netice itibarîyle) elçilerden bir peygamberdir. Peygamberlik mührü (hatem) şu an ondadır. Bu üç görüşü mantıkî sonuçları bakımından yorumlarsak:

1- **Hz.** Muhammed (s.a.v) elçilerin sonuncusu olmakla insanlık tarihinde bir dönemi kapatmıştır. Bu Eski Çağlardan beri insanlığın muhayyilesinde derin izler bırakmış "intizar" felsefesinin sona ermesi demektir. Yani sürekli bir kurtarıcı veya kahraman bekleme ve onun gelmesiyle ancak insanlığın kurtulacağı beklentisine dayalı devirler sona ermiştir. İnsanoğlunu kendi aklı ve vicdanı ile baş başa bırakan yeni bir dönem başlamıştır. Bundan böyle bir kurtarıcı, kahraman, peygamber, mehdi vs. beklemeye gerek yoktur. Onunla birlikte başlayan bu yeni dönem insanlık tarihinde yeni bir devir olup insanoğlunun sorunlarını kendi aklı, vicdanı, bilgisi ve becerisi ile çözme çağlarıdır. Öte yandan **Hz.** Muhammed (s.a.v) bu anlamda Allah'tan getirdikleri ve kendi yapıp ettikleri ile (Kur an ve Sünnet) bizzat kendisinin başlattığı bu devire çağlar boyu ışık tutmaya devam edecektir...

2- **Hz.** Muhammed (s.a.v) akıp giden tarih içinde her çağda görülmüş elçiler zincirinin kendi çağındaki son halkasıdır. Bu zincir kıyamete kadar hiçbir zaman kopmayacaktır. Ancak elçilerin ortaya çıkış şartları vardır. Şöyle ki: Eğer önümüzdeki çağlarda, yeryüzünde Allah'ın aramızda dolaşan sözü *Kuran,* önceki *Tevrat, Zebur* ve *İncil* gibi tahrif olur, orijinalitesini kaybederse... Muhammed'in (s.a.v.) tarihsel kişiliği, Musa (a.s) ve İsa (a.s.) gibi tarihin karanlıkları içinde kaybolup giderse... *Kabe* gibi bir merkez dünyadan, *Hacc* gibi dinin menâsikini bütünüyle bünyesinde toplayan yaşayan gelenek yeryüzünden silinip giderse... Şu anki ümmetin ardından destekleşmeyi/dayanışmayı (salâtı) tümden unutan ve nefislerinin ardınca giden nesiller zuhur ederse... İşte böylesi bir durumda yedinci yüzyıl şartları yeniden oluşmuş demektir. Bu durumda vahiy kanunu gereğince, saf bir yürek temizliği içinde vicdanî arayışlara giren bir *"el-eminva* şuurunda nübüvvet çiçeği yeniden açar. Hayatın büyük kriz anlarında kendi yolunu bulma kabiliyeti ve insanlığın iyilik ve adalet arayan damarı kendi yolunu yine kendisi bulur. Zira kıyamet kopana kadar Allah, insanoğlunun daima yanı başındadır. Yeryüzünde son hak dinin şiarlarının kaybolması karşısında, tabiri caizse; ne Allah'ın lütuf damarı, ne de insanoğlunun iyilik

ve adalet arayan damarı kurumuş değildir. Hzra'da, *Tur-i Sinada* veya dünyanın herhangi bir köşesinde "büyük buluşma" yeniden gerçekleşir. İnsanlığın donmuş dimağını parçalayan bir *"el-emin"* muhakkak çıkar. Onun lekesiz ömrü ve vicdani arayışı üzerinden Allah, insanlığa hitabını yeniler. Bir dalgalanma ve yenilenme âlemi olan hayatın oluş ve akışı içinde bu tür "büyük buluşmaların" noktası konulmuş olamaz. Eğer noktası konulmuşsa bu iki anlama gelir: **a-** İnsanlık bir daha yeni bir metafizik dalgalanma, yani yeni bir peygamber çıkarma şartları yaşamayacaktır, **b-** Dalgalanma durulmuş, artık tarihin sonuna gelinmiştir...

3- Ayette peygamberliğin ne son bulmasından ne de devam edeceğinden bahsedil - memektedir. Çünkü dikkat edilirse konu bu değildir. Bu ayetlerin indiği dönemde **"Muhammed** son peygamber mi değil mi?" diye bir tartışma yoktur. Çünkü dönem hicri 6. yıl civarları olup bırakalım peygamberliğin son bulup bulmadığı tartışmasını, daha Mekke bile fethedilmemiş, **Hz. Muhammed**'in peygamberliği ona inananlar dışında Arap yarımadası çapında henüz genel kabul bile görmemiştir. Dolayısıyla *hatemul-enbiya* kavramının daha çok onun sağlığında değil ölümünden sonra, özellikle de yalancı elçilerin ortaya çıkışı ile bugünkü tabirle popüler olmaya başladığı anlaşılıyor. Yoksa bu ayetin indiği dönemde **"Zeyd, Muhammed**'in evlâdı mı, evlâtlığı mı? Eski bir köle, seçkin bir Arap kızı ile **(Zeynep binti Cahş)** nasıl evlenebilir? Diyelim ki evlendi onu nasıl boşamaya kalkar? Diyelim ki boşadı, bir peygamber onun boşadığı ile nasıl evlenebilir? **Muhammed** onun ve de bizim neyimiz olmaktadır?" türünden "sınıf ve köken farkı gözeterek ayrımcılık" kokan tartışmalar olmaktadır. İşte bu ayetler bunlara cevap olarak geliyor. Dikkat edilirse ayetlerde savunulan kişinin **Zeynep** veya **Hz.** Peygamberden ziyade adının bizzat anılmasından da anlaşılacağı gibi **Zeyd** olduğu görülür. **Hz.** Peygamberin onu, **Zeynep** ile evlenmeye teşviki ile başlattığı reformcu girişim, Allah'ın onun boşadığı kadınla bu kez **Hz.** Peygamberi evlenmeye teşviki ile hitama erdiriliyor. Bunun o günkü toplumda geçerli olan "sosyal statü" anlayışı açısından anlamı sanıldığından çok daha büyüktür. Şöyle ki: **Zeyd** eski bir köle ve evlâtlıktır, dahası kabilesizdir. O günkü geçerli sosyal statü anlayışına göre kendini koruyacak bir kabilesi bile yoktur. Yani kimsesiz ve gariban birisidir. Böyleleri toplumda yalnız kalmaya mahkûm olmakta, hor ve hakir görülmektedir. Anne ve babalarının adı ile bile çağırılmamakta, aristokrat Arap kabilesine mensup bir kızla evlenmesi çok görülmekte, evlenmiş olsa boşama hakkı başına kakılmakta, boşandığında da onun boşadığı ile evlenmeyi "kabile gururu" kendine yedirememektedir. Bir nevi devşirme muamelesine tabi tutularak geçmişleri ve aile bağları tümden silinmek, yok edilmek istenmektedir... İşte bu durumda olan birisini, garipleri, yoksulları, mazlumları, mağdurları, mahrumları, âmâyı, körü, sağırı, özürlüyü, evlâtlıkları, toprağa gömülen kızları, alınıp satılan kadınları, köleleri vs. toplumda ne kadar garip ve kimsesiz, hakkı yenen, ekmeği elinden alınan varsa onu koruma ve kollamayı misyon edinmiş "kimsesizlerin kimsesi" Allah'ın kitabı ona sahip çıkmakta ve bizzat **Zeyd** diye adını vererek,

Allah'tır her şeyi hakkıyla bilen.

41- EY İMAN EDENLER! Allah'ı hiç aklınızdan çıkarmayın!

42- O'nu sabah akşam yüceltin!

43- O sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için melekleri ile destekler. O, iman edenlere/güvenenlere karşı sevgi ve merhametle dopdoludur.

44- O'na kavuşacakları gün onlara ebedi barış temenni edilecek. Onları çok büyük bir karşılama bekliyor.

45- Ey peygamber! Biz seni şahit, müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik.

46- Kendi izni ile Allah'a çağıran ve aydınlık saçan bir ışık olarak gönderdik.

47- O halde iman edenlere/ güvenenlere Allah'ın büyük bir nimet hazırladığı müjdesini ver.

48- Kâfirlere ve münâfıklara/ikiyüzlülere/vermeyenlere de itaat etme. Onların eziyetlerine aldırış etme ve Allah'a dayan. Dayandığın Allah olunca hepsine yeter!

49- EY İMAN EDENLER! Mü'min kadınları nikahlayıp da kendileriyle ilişkiye girmeden boşanırsanız, onları üç ay hali bekletme hakkınız yoktur. Hemen ihtiyaçlarını karşılayın ve güzelce yol verin.[31]

50- EY PEYGAMBER! Biz sana mehirlerini verdiğin eşlerini, Allah'ın sana ganimet olarak verdiği elinin altındaki esir kadınları, amcanın

"Peygamberini" onun boşadığı kadınla evlendirmektedir! İşte esas mesele budur... Bu mesele üzerinden evlâtlık kurumunu, cahiliye Araplarınm anladığı şekilden çıkarmakta, yeni bir düzenlemeye tabi tutmakta ve bu bağlamında **Hz. Muhammed**'in (s.a.v) içlerinden kimi adamlardan/erkeklerden birisinin babası olmadığı, (zımnen) onun üzerinden bir hanedanlık türetilemeyeceği, bir patriarchy (babaya dayalı, soydan devirli saltanat) kurulamayacağını anlatmak istenmektedir. Böyle bir şeyin önüne geçmek için de etrafında hanedanlık oluşturma ihtimali bulunan ev halkının *(ehl-i beyt)* konumu ile **Hz. Muhammed**'in (s.a.v) tarihi misyonunun ne olduğunu, nasıl anlaşılması gerektiğini ele almakta ve bu cümleden olarak; *"Muhammed içinizdeki adamlardan/erkeklerden birisinin babası değildir, bilakis "Allattın elçisi" ve sonuçta (netice itibarîyle, hitamen/hatemen) elçilerden birisidir, hepsi bu! Başka yönlere çekip ondan bir hanedanlık çıkarmaya, baba kültü türetmeye, kendisini ve ailesini kutsamaya kalkışmayın"* mesajı vermektedir... Öte yandan bu ayetin peygamberlik misyonunu teyid etmek için nazil olduğunu anlıyoruz. Peygamberlik mührünün şu an onda olduğu, onun ayırıcı özelliğinin bu olduğu vurgulanıyor. Nitekim bir hadiste şöyle buyurulur: *"Resulullah gümüşten bir mühür (hatem) yaptırmıştı, üzerinde 'Muhammedun ResululIaK yazdırtmıştı. 'Hiç kimse, ben hayattayken bu yazıyı yüzüğüneyazdırtmasın buyurdu"*(Buhari; Kitabul-libas,No: 1953). Ayettekasdedilen yüzüğün/mührün bu olması da muhtemeldir. (Allahu alem)... Görüldüğü gibi *hatemul-enbiya* kavramı ile ilgili yukarıdaki her üç yorum da mümkün görünüyor. Şahsî kanaatim üçüncü görüş doğrultusundadır...

[31] **TALAK:** Bkz. 65/4. ayet dipnotu.

kızlarından, halalarının kızlarından, dayının kızlarından, teyzelerinin kızlarından seninle birlikte hicret etmiş olanları,[32] bir de mü'min bir kadın eğer kendisini peygambere teklif eder de peygamber de onunla evlenmek isterse diğer mü'minlere değil, sırf sana mahsus olmak üzere onu helâl kıldık.[33] Zaten onlara eşleri ve ellerinin altındaki savaş esiri kadınlar hakkında yapmaları gerekeni bildirmiştik. Artık endişelenmene gerek yok. Allah çok bağışlayandır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

[32] Görüldüğü gibi burada Hz. Peygambere (s.a.v) diğer müminlerden farklı olarak getirilen ayrıcalık sanıldığının aksine "daha fazla hak verme" değil "daha fazla haktan mahrum etme" yönündedir. Çünkü diğer müminler bütün amca, dayı, teyze, hala kızlarıyla evlenebilirken Hz. Peygambere (s.a.v) sadece kendisiyle Medine'ye hicret etmiş olanlar helâl kılınıyor. Burada Hz, Peygamberin (s.a.v) aile durumunu titizlikle ele alınarak onunla Medine'ye gelenler hariç, Kureyş'in diğer kadınları ona yasaklanıyor. Hâlbuki diğer müminler için böylesi bir yasaklama söz konusu değildir.

[33] Yani: Kendini peygambere bağışlayan bir kadın, eğer sen istersen seninle evlenebilir. Fakat bir daha başkasıyla evliliği unutması gerekir. Eğer başka birisine böyle bir şey yapsaydı ondan sonra başkasıyla evlenebilirdi, ama senden sonra böyle yapamaz. .. Ayette geçen *"Sırf sana mahsus, diğer müminlere değil."* ifadesini Ebu Hanife böyle yorumlamıştır (Razi). Bu yorum Hz. Peygamberin (s.a.v) eşlerinin müminlerin anneleri olduğu ve artık ondan sonra başkalarıyla evlenemeyecekleri hükmünün hikmetini derinden kavrayan bir yaklaşımdır. Çünkü Kureyş'ten olan peygamberin evlilikleri bir önceki cümlede "hicret eden amca, dayı, hala, teyze kızları" ile sınırlandıktan sonra, evlendikleri kadınlar da kendisinden sonra başkasıyla evlenememekle sınırlandırılıyor. Bununla ne yapılmak istendiği gayet açıktır; Hz. Peygamber (s.a.v) ve eşlerinden ümmet ve insanlık namına fedakârlık isteniyor! Baba ve aşiret kültüne dayalı kabile yapısı aşılmaya çalışılıyor. Böylesi bir kabile yapısı içinden çıkmış peygamberi gelecek kuşaklar için ancak ve sadece "elçisi" *(resul)* ve bir "peygamber" *(nebi)* olarak konumlandırmaya çalışıyor. Kendisinin ve evlendiği kadınların evliliklerine tabiri caizse "stratejik müdahalelerde" bulunuyor. Bunun ne manaya geldiğini Hz. Peygamber'in (s.a.v) "kızının" soyu üzerine üretilen "mitolojinin" İslâm toplumunu ne hale getirdiğini ve hala sökülüp atılamadığını, ümmetin kanayan yarası olarak bitmek tükenmek bilmeyen Şiî-Sünnî savaşlarına kaynaklık ettiğini ve etmeye devam ettiğini düşürsek daha iyi anlarız. Buradan Hz. Aişe'nin neden kırk yıl evlendirilmediğini, kendini peygambere bağışlayan bir kadının neden artık başkalarıyla evlenemeyeceğinin bir manası olduğu ortaya çıkar. Bu ayetlerin, Hz. Peygamberin (s.a.v) kadın konusundaki bütün ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik, bu konuda hiçbir ayetten kaçınılmayarak âdeta onun nefsini başka bir kadına dönüp bakmayacak hale getirmek için indirilmiş özel ayetler olarak anlayan kimi müfessirler yanılmaktadır. Çünkü

51 - Onlardan, istediğinin sırasını öne alır istediğini sonraya bırakırsın. Sonraya bıraktıklarını yeniden istemende bir sakınca yoktur.[34] Onların gözlerinin aydın olması, üzülmemeleri ve kendilerine verdiğinle hepsinin memnun

peygamberden ve evlendiği kadınlardan istenenler, tipik bir Arap toplumu içinde yetişip gelen birisinden istenebilecek fedakârlıklardan başka bir şey değildir. Doğrusu onlar da bunu fazlasıyla yapmışlardır. Fakat onlardan sonra gelenler Kuranın bu ayetlerle ortaya koyduğu devrimci ruhu görmezden gelerek etrafında yine hanedanlık oluşturmuşlardır. Yukarıdaki ayette (50) Yine **Hz. Peygamber'e** kadınlarla evlenme konusunda ayrıcalık tanındığını söylemek de mümkün görünmüyor. Çünkü ayette geçen kadınların benzerleriyle diğer müminler de evlenebilir. Mesela bir kadın kendisini sevdiği bir erkeğe bağışlayarak, örneğin "şu kitap mehrimiz olsun" diyerek evlenme teklif edebilir. Erkek de onu kabul edebilir. Fark şurada; aynı kadın evlendiği adamdan sağken boşanarak veya öldükten sonra başkasıyla da evlenebilir. Ama peygamberle böylesi bir evlilik yapan için artık geri dönüş yoktur. **Hz. Peygamber'in** kendisinden ve ehl-i beytinden yani eşlerinden ne büyük fedakârlıklar istendiğini görmüyor muyuz? Peki, Allah'ın "ileride şu tür gelişmelere neden olabilir" diye hüküm indirmesi veya indirmemesi nasıl olabilir?" denirse benzeri durumların Kuranda örneği vardır. Meselâ Allah: **"Eğer insanların tek bir inkarcı toplum haline gelme ihtimali olmasaydı kâfirleri lükse gark ederdik..."** (Zuhruf; 43/35-36) demektedir. Yine, **"Allah sizden bütün her şeyinizi feda etmenizi istemiyor. Eğer sizden her şeyinizi feda etmenizi isteyerek zorlasaydı onlara cimrice sarılırdınız ve böylece zaaflarınızı ortaya çıkarmış olurdu."** (Muhammed; 47/36-37) ayeti de buna örnektir. Buradaki durum da aynen böyledir...

[34] Hz. **Aişeden** gelen bir rivayete göre **"Hz. Peygamber** (s.a.v), sevgisini eşleri arasında eşit şekilde dağıtır ve şöyle derdi: *"Ey Allah'ım ben elimden geleni yapıyorum. Elimde olmayan ve senin kudretinde olan şeyden dolayı beni sorumlu tutma."* (İbni Hanbel, Müsned). Demek ki bu ayetle **"Hz. Peygamber'in** (s.a.v) eşlerine karşı sıra gözetmek zorunda olmadığı, canının istediği ile istediği kadar kalıp diğerini "askıda" bırakması, sonra askıda bıraktığına istediği zaman tekrar dönmesinin ona serbest olduğu" şeklindeki yorum isabetli görünmemektedir. Klasik bazı müfessirler ve onlara bu noktada katılan **M. Esed'in** bu yollu görüşleri hiç de isabetli görünmüyor. Böyle bir davranışın birine meyledip diğerini askıda bırakmak demek olacağı, bunun ise adaletsizlik olduğu açıkça beyan edilmişken (4/129), **Hz. Aişenin** *"O hepimize eşit davranırdı."* beyanı ortadayken **Hz. Peygambere** böyle "adaletsizlik yapma ayrıcalığının" tanındığı nasıl düşünülebilir? Tanınsa bile o yapmaz ayrı ama, böyle bir şeyi Allah başka yerde kınamışken (4/29) peygamberine nasıl uygun görebilir? Kuranın bu tür konularda **Hz. Peygamber'e** özel "lehine" ayrıcalıklar tanıdığını temellendirmek mümkün değildir. Bilakis eğer buna ayrıcalık denecekse, hicret edenler dışında diğer Kureyş kadınlarıyla, ölümünden sonra da hanımlarının diğer muminlerle

olmaları için en uygun olan budur. Allah kalplerinizdekini bilir. Allah her şeyi bilir, incelik sahibidir.

52- Bundan böyle artık başka kadınlar sana helal olmaz. Bunları, güzellikleri çok hoşuna gitse bile başka eşlerle değiştirmek de olmaz. Artık sadece sahibi oldukların ile yetinmelisin.[35] Allah her şeyi görüp gözetiyor.

53- EY İMAN EDENLER! Peygamberin evlerine, vaktine dikkat etmeksizin ve yemek için izin verilmedikçe girmeyin, ancak çağrıldığınız zaman girin. Yemeği yediğinizde de hemen dağılın; lâfa dalarak oturup durmayın. Bu durum peygamberi üzüyor ama size

evlenememesi ve onun evliliklerine sınır konarak "artık bunlardan başkasıyla evlenemezsin" denmesinin neresi "lehine" ayrıcalık olabilir? Tam tersi diğer mu minler için serbest olan bu şeylerin onun için yasaklanması söz konusudur. Bunun muhtemel sebeplerini ise bir kaç ayet önce açıklamıştık. Kaldı ki bütün bu ayetlerden bizim çıkarmamız gereken sonuç da bu yasaklamanın sebepleri ve sonuçları olmalıdır...

[35] Demek ki Hz. Peygamber'e, halen evlenmiş oldukları hariç bir daha evlenmek veya evlendiklerini değiştirmek yasaklanıyor. Ayete geçen *meleket eymanukum* tabiri; 4/24. ayette geçtiği anlamda yani *"şu an meşru nikâh sahibi oldukların"* anlamında kullanılıyor ve *"cariyeler hariç"* manasına gelmiyor. Yani peygambere bu ayetle artık "kadın" kapısı kapatılıyor. Sonraki ayetle de eşlerine o öldükten sonra "erkek" kapısı kapatılıyor. Ayette "Bundan sonra" (mm *bddu)* denilerek "Kadınlar sana helal olmaz" denmekle peygambere ve onun üzerinden diğer mu minlere çok eşlilik kapısının kapatıldığını görüyoruz. Nitekim "bundan sonra" peygamber hiç evlilik yapmamıştır. İşte burada çok eşlilik ile ilgili Kur anda ruhsat değil mazur görmenin var olduğunu söylüyoruz. Bu şu demektir: "Bundan sonra" denilerek, o ona kadar olanlar mazur görülmüştür. Çünkü sosyal roformlar zaman ister. Kadın "içki testisi" değil ki hemen kırılıversin veya "deve, mal" değildir ki hemen infâk edilip elden çıkarır gibi boşanılıversin. "Şu ana kadar olanlar mazurdur, ama bundan sonra helal olmaz" ne manaya geliyor anlaşılıyor olmalı. Nitekim şu ayette buna benzerdir: *"Size şu kadınlarla evlenmeniz haram kılınmıştır: Anneleriniz, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeşlerinizin kızları, kız kardeşlerinizin kızları, sizi emziren sütanneleriniz, sütkardeşleriniz, eşlerinizin anneleri, kendileriyle gerdeğe girdiğiniz kadınlarınızdan evlerinizde bulunan üvey kızlarınız -onlarla gerdeğe girmemişseniz kızlarıyla evlenmenizde bir sakınca yoktur- ve öz oğullarınızın eşleri. Yine iki kız kardeşi birlikte almanız da haram kılındı. Ancak öncekiler geçmişte kaldı"* (Nisa; 23). Görüldüğü gibi burada da ayetin sonunda *"Ancak (hariç) öncekiler geçmişte kaldı" "(illa ma gad selefe)* denilerek, hükmün geçmişe değil; geleceğe dönük olduğu gösteriliyor. Yani öncekiler geçti, mazurdur, "bundan sonrası yasak, helal olmaz" deniliyor... Şimdi biz "geçmişte olan" dönemde mi yoksa "bundan sonra" olan dönemde mi yaşıyoruz? Demek ki Kurana göre önce bekar olanın evlendirilmesi farzdır ancak evli olanın "bundan sonra" yeni eş

söylemekten çekiniyor. Fakat Allah, gerçeği söylemekten çekinmez. Yine eşlerine gerekli bir şey soracağınız zaman perde arkasından sorun. Böyle yapmanız hem sizin kalpleriniz, hem de onların kalpleri için daha temizdir. Allah'ın peygamberini incitmeye hakkınız yoktur. Onun arkasından eşleri ile de ebediyen evlenemezsiniz. Bu Allah katında çok büyük bir şey olur.[36]

54- Siz bir şeyi açıklasanız da gizlesenizde hiç kuşkusuz Allah her şeyi biliyor.

alması, "ilave" yapması helal değildir. Ayet peygambere indiğinden beri bu böyle ama anlayan, duyan, dinleyen kim?

[36] Demek ki ayette geçen hususlardan sadece vefatından sonra eşleri ile evlenmeme yasağı, o da lehine değil aleyhine olarak Hz. Peygamber'e mahsustur. O da zaten kendisi vefat ettikten sonra eşleri ile ilgilidir. Ancak şu an eşleri de toprak olalı yüzyıllar olmuştur. Peki, bu ayetlerin bizim için anlamı nedir? Öyle görünüyor ki ayet şu mesajları vermektedir: 1- Birbirinizin özel hayatına saygılı olun. Yerli yersiz birbirinizin evine, iş yerine vs. giderek meşgul etmeyin. Vaktinde gelin, vaktinde gidin. Hatta müsait olup olmadığını sorun öyle gidin ve işiniz bitince de lafa dalmayın. **2-** Birbirinizin evine gelip giderken aile mahremiyetlerini göz önünde bulundurun ve özellikle kadınlara çok saygılı olun. Ağırbaşlı, ciddi ve mesafeli konuşun. Saygıyı ve güveni hiçbir zaman zedelemeyin. Ziyaret ettiğiniz evde kadınlarla karşılaşırsanız, ev hali olması sebebiyle hemen örtünemeyeceklerinden dikkatli olun. Kadınları evde, iş yerlerinde, çarşı ve pazarlarda göz hapsine alıp rahatsız edecek şekilde süzmeyin... Ayette geçen "perde arkasından" *(verâıl-hicap)* tabirinin ev hali için geçerli olduğu anlaşılıyor. Çünkü hemen sonraki ayetlerde "dışarı çıkarken örtünsünler" deniyor. Demek ki ev içinde misafir geldiğinde "dışarıdaki gibi örtünen" bir kadının dışarı elbisesini giymiş olacağından perde gerisinden konuşmasına gerek kalmaz. Evdeki "perde", dışarıdaki "örtünün" yerine kullanılıyor. Demek ki örtülü değilken birisi gelirse karşısına ya perde gibi bir şeyin ardından veya biraz bekletip üzerine örtü aldıktan sonra çıkması gerekir. Öyle anlaşılıyor ki burada "haremlik-selâmlık" diye bilinen uygulama öngörülmüyor. Kadınlarla erkeklerin birbirlerini hiç görmemeleri değil, birbirleriyle karşılaştıklarında tarif edilen ölçüler içinde "örtülü" olmaları isteniyor. Dışarıda "örtü" evde "perde" ile... Dışarıdaki örtünün yerine perdeyi geçirmek mümkün değil, hatta imkânsız. Fakat içerideki perdenin yerine örtü geçince maksat yine hâsıl olmuş olur. Demek ki örtünme, kadınlar erkeklerin içine çıkacağından dolayı vardır. Çünkü örtünme "bir arada" olandan istenir. Aksi halde örtünmenin manası kalmaz. Şu halde kadınların örtünmeleri isteniyor, çünkü bir arada olacak, dışarıya çıkacak, ereklerle karışılacak, yürüyecek, gidecek gelecek, eğilecek kalkacak, otobüse binecek, alışveriş yapacak ve böylece toplumda yer alacaklar. Aksi halde zaten hiçbir zaman birbirlerini görmemeleri, birbirleriyle karşılaşmamaları istenseydi örtünmelerine de gerek kalmazdı...

55- O hanımların babaları, oğulları, kardeşleri, kardeş oğulları, kız kardeş oğulları, kadınları ve sahip oldukları esir kadınların yanına çıkmalarında bir sakınca yoktur.[37] Daima Sakının, çünkü Allah her şeyi görüyor.

56- Allah ve melekleri peygamberi destekliyor; hiç kuşku yok. Ey iman edenler/güvenenler! Siz de onu destekleyin[38] ve canı gönülden barış ve esenlik dileyin.

57- Çünkü Allah ve elçisini incitenleri, Allah dünyada ve ahirette dışlamış ve onlara kesinlikle aşağılık bir azap hazırlamıştır.

58- İman eden erkeklere ve iman eden kadınlara hak etmedikleri bir şekilde eziyet edenler, iftira atmış ve açık bir günahın vebali altına girmişlerdir.

59- Ey peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve mü'minlerin kadınlarına söyle; dışarı çıkarken üzerlerine

[37] Yani perde arkasından konuşma durumuna bu sayılanlar dâhil değildirler. Bunların yanına ev hali ile yani dışarıya çıkarken üzerlerine aldıkları elbiseleri olmadan, meselâ başları, yakaları açık, kısa kol, yelek, buluz, etek vs. ile çıkabilirler. Bunlarda bir sakınca yoktur... Ayette geçen "kadınları" *(nisâihinne)* tabiri ile: 1- Hizmetçi kadınlar, 2- Güvenilir kadın arkadaşlar, 3- Müslüman kadınlar, 4- Hemcinsleri olan tüm kadınlar kastedilmiş olabilir. Artık bu adı geçen şahsın kendisine kalmıştır. Öyle olur ki yanına gelen kadın Müslüman olabilir fakat güvenemez ve örtünmek durumunda kalabilir. Öyle olur ki yanına gelen herhangi bir kadındır veya gayr-i müslim bir kadın da olabilir fakat örtünmesine gerek olmayabilir. Bu durum daha çok şahsın icabı haline göre bu dört durumdan birisi arasında gidip gelebilir. Bu tür özel durumlarda muhatap olmadan boşluğa fetva vermemek gerekir...

[38] **SALAVAT:** Sözlükte [S-L-Y] kökünden "birine dua etmek, sevgilerini göndermek, üzerine merhamet yağdırmak" demektir. Hamile devenin doğumu yaklaştığında kuyruk altı sarkmak *(sallatın-nâgati);* namaz yeri, seccade *(musallî);* atın yarışta kazananın ardınca gitmesi *(tasliyetel-feres);* dua etmek *(tasliye);* hayvanın kuyruk altı veya sırtının ortası *(es-selâ);* ateşte yanmak, ateşe maruz kalmak *(salla);* bir şeyi yakmak için ateşte bırakmak *(tasliyeh);* ateşte ısınmak *(istilâ);* ateşte yanma, ateşte kalma *(es-sıllî)* kelimeleri bu köktendir... Görüldüğü gibi *salavat* "birinin sevdiği ve desteklediği birisine sevgisini bildirmesi, iletmesi" manasında kullanılmaktadır. Zamanla Allah'ın sevdiği kullarına sevgi ve merhamet yağdırmasından mülhem olarak Müslümanların, **İbrahim** ve **Muhammed** (s.a.v) gibi elçilere sevgilerini göndermesi, onları desteklediklerini, yollarında yürüdüklerini ifade için kullanılır olmuştur. Destekleşme/dayanışma anlamına gelen gelen *salat* ile aynı köktendir. Bu manada salâvat getirmek diye meşhur olan *Allahumme sallı âlâ Muhammedin ve âlâ âl-i Muhammed* duası; "Allah'ım **Muhammed** ve arkadaşlarını sevgi ve merhametinle destekle, bizim sevgi ve desteğimizi, onların yolunda olduğumuzu da onlara ulaştır." manasındadır...

[39] **CİLBAB:** Sözlükte [C-L-B] kökü mastar olarak "getirmek, kazanmak,

örtülerini alsınlar.[39] Tanınıp da eziyet edilmemeleri için en uygun olan budur. Allah çok bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

60- DORUSU eğer o münâfıklar/infâk etmeyenler, kalplerinde hastalık bulunanlar ve şehirde yalan haberler yayıp tahrikte bulunanlar, bu işten vazgeçmezlerse hiç şüphen olmasın, Biz seni kendilerine üstün kılarız. Sonuçta orada seninle pek az bir arada kalırlar.

61- Dışlanmış olarak nerede ele geçirilirlerse yakalanıp bir bir öldürülürler.

62- Allah'ın geçmiş çağlardan beri olagelen davranış tarzı budur. Allah'ın olagelen davranış tarzında bir değişiklik bulamazsın.

63- İNSANLAR sana kıyametin ne zaman kopacağını soruyorlar. Cevap ver: "Onu ancak Allah bilir. Kim bilir, o saat belki yarından da yakın!

64- Allah kâfirleri dışlamış ve onlara alev alev bir ateş hazırlamıştır.

65- Orada ebedi kalacaklar; ne bir yâr bulabilecekler, ne de bir yardımcı.

66- O gün yüzleri ateşte çevrilirken;

celbetmek" demektir. Getirmek, celbetmek *(isticlâb);* çekici, büyüleyici, albenisi olan *(cellâb);* ithal edilmiş, yabancı mal *(celeb);* dürtü, münasebet, sebep olan şey *(meclebe);* entari, uzun gömlek, genişçe başörtüsü *(cilbâb);* kendine doğru çekmek *(celb ilâ nefsihi);* atı teşvik için haykırmak *(celb alâ fersihi)* kelimeleri bu köktendir... Görüldüğü gibi *cilbâb* bir kadının erkekleri kendine çekmesi, celb etmesi, kışkırtması, vücut güzelliği ve cinsel cazibesi ile büyülemesine mani olan, üzerine aldığı genişçe örtü demektir. Böylece bir kadın, erkekleri cinsel cazibesi veya dişiliği ile "kendine doğru çeken" veya onları "kışkırtması ile tanınan" birisi olmaktan çıkacaktır. İlginçtir bugünkü İngilizce'de kadın artistler için kullanılan "ünlü, şöhret, meşhur" anlamındaki *celebtrity* kelimesi de hem anlam hem yazılış bakımından aynı şeyi çağrıştırmaktadır. Demek ki Müslüman kadınlara dışarı çıkarken tanınıp eziyet edilmelerine, kendilerine laf atılmasına, peşlerine düşülmesine karşı üzerlerine örtü *(cilbâb)* almaları emrediliyor. Cinselliklerini ve vücut güzelliklerini ön plana çıkarmamaları isteniyor. Açıkçası bilgelik dolu kitap *(kitabun hakim)* olarak kendisini tanıtan Kuran ve onu gönderen bilgi/bilgelik kaynağı *(alîmi hakîm)* olan Allah ne kadar muhteşem öğütler veriyor! İyice düşünecek olursak insan ruhunu derinlemesine bilen yüce bir bilgelik kaynağı ile karşı karşıya olduğumuzu apaçık görürüz... Erkek karakterinde var olan "bakmak, seyretmek, istemek, sahip olmak" karşısında ona kendini tutmayı öğütleyerek "bakma olanla yetinmesini bil" diyor. Kadın karakterinde var olan "istenilmek, beğenilmek, ilgi çekmek, arzulanmak, kendine celbetmek" karşısında da, ona bütün bunlara karşı kendini tutması (imsak), dışarıya çıktığında (kamusal alanlarda) çekici, kışkırtıcı, celb edici davranışlarda bulunmaması, toplumsal yaşamda kendi meslekleri, kültürleri ve ahlâkî meziyetleriyle yer almaları gerektiği hatırlatılıyor. Yani ilâhî hitap erkeğe ve kadına en zayıf oldukları yerden sesleniyor... Ayrıca bkz. "ZİNET" ve "HAMR" 24/31. ayet dipnotu.

"Ah ne olurdu bizler Allah'a itaat etseydik, peygambere itaat etseydik!" diyecekler.

67- Yine diyecekler ki: "Ey Rabbimiz, doğrusu biz liderlerimize ve büyüklerimize itaat ettik de bizi yanlış yola sürüklediler.

68- Ey Rabbimiz, onların azabını ikiye katla ve tümüyle dışlayıp uzaklaştır."

69- EY İMAN EDENLER! Sizler Musa'ya eziyet edenler gibi olmayın. Allah, Musa'yı onların can sıkıcı iddialarından temize çıkardı. Çünkü Musa, Allah katında itibarı yüksek birisiydi.

70- Ey iman edenler/güvenenler! Sakının ve sözün namusunu koruyun.[40]

71- Böyle yaparsanız işlerinizi iyileştirip güzelleştirir ve günahlarınızı bağışlar. Her kim Allah'a ve peygamberine itaat ederse gerçekten o büyük bir zafer elde etmiştir.

72- Biz emaneti göklere, yere ve dağlara sunduk da onlar onu üstlenmeye yanaşmadılar. Ondan korktular da emaneti insan üstlendi. Çünkü insan çok nankör, çok cahildir, kesinlikle!

73- Sonuç olarak Allah, münafık erkekler ve kadınlarla, ortak koşan erkekler ve kadınlara azap edecek. İman eden erkeklerle kadınların ise tövbelerini kabul edecek. Çünkü Allah çok bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır...

[40] **KAVLEN SEDÎDA:** Sözlükte "set çekilmiş söz" demektir. Arapça'da [Ş-D-D] kökü, "tıkamak, kapatmak, karşılamak, set çekmek" demektir. Düzgün olmak, isabetli olmak *(sedâd);* kapatmak, ödemek, borcu kapatmak *(tesdîd);* tıkanmak *(insidâd);* doğru söz *(sidd);* set, baraj, bent *{sedd);* kör tıpa, tıpaç *(sedâde);* kapı, eşik, seki, divan *(sudde)* kelimeleri bu köktendir... Görüldüğü gibi *qavlen sedidâ,* sözün etrafına set çekerek onu korumak, kollamak manasında "sözü yalnızca söz olarak, söylendiği şekilde, yalan, dolan, iftira, uydurma, saptırma gibi hallerden korumak, sözün etrafında set örerek, bu gibi zararlı şeylerin sözün içine germesine mani olmak" demektir. "Sözün namusunu korumak" dediğimiz şey budur. Çünkü her sözün bir namusu vardır. Yani söylediğinde doğru söylenmek, aktarıldığında olduğu gibi aktarılmak, çarpıtılmamak, eğip bükülmemek onun namusu (nomosu/ilkesi/kuralıdır). İşte bu çiğnenmemeli, sözün etrafına set çekilerek özenle korunmalıdır...

***

65 - (106) TALAK SURESİ

Medine'de inmiştir, 12 ayettir. Medine döneminin ortalarında nazil olan bu sure, boşanma (talak) olayının özellikle bekleme süresi (iddet) ile ilgili yönünü ele alır ve Bakara süresindeki boşanma ayetlerini tamamlar. Sure, tümüyle bu konuya ayrılmış olup son bölümünde sarsıcı bir genel hitapla sona erer.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- EY PEYGAMBER! Kadınları boşayacağınız zaman, onları bekleme sürelerinin sonuna doğru boşayın[1] ve bekleme sürelerini sayın. Rabbinizin öfkesini çekmekten sakının. Süre bitmeden onları evlerinden ayırmayın. Açıkça aldatma durumu dışında kendileri de ayrılmasınlar. Bunlar Allah'ın belirlediği sınırlardır. Her kim Allah'ın sınırlarını aşarsa kendisine zulmetmiş olur. Bilemezsin, belki Allah, onun arkasından başka bir kapı açar.[2]

2- Bekleme sürelerinin sonuna doğru evliliği ya mutlu bir şekilde devam ettirin veya dostça ayrılın. İçinizden adaletli iki kişiyi de şahit tutun. Kendiniz de Allah için dürüst davranın. Söylenenleri duydunuz; bununla Allah'a ve ahiret gününe iman edenlere/güvenenlere öğüt veriliyor. Her kim Allah'ın öfkesini çekmekten sakınırsa Allah ona bir çıkış yolu gösterir.[3]

3- Umulmadık yerlerden rızıklar verir. Her kim Allah'a dayanırsa Allah ona yeter. Allah emrini yerine getirir. Allah her şey için bir ölçü tayin etmiştir.

4- Kadınların aybaşı halinden kesilip kesilmediği hakkında tereddüt ederseniz, onların bekleme süresi üç aydır. Henüz aybaşı olmamışlar da böyledir. Hamile olanların bekleme süresi ise doğum yapınca sona erer.[4] Her kim Allah'ın öfkesini çekmekten sakınırsa Allah ona işinde kolaylık verir.

[1] **TALAK:** Bkz. 2/224-238. ayetler ve dipnotları.

[2] Yani: Medine'de peygamber ve arkadaşlarının yaşadığı kimi boşanma olayları üzerine, onlar üzerinden muhatap alınan ey o bütün iman edenler/güvenenler! Boşanacağınız zaman kadınların özel hallerini gözeterek boşanın. Onların ne halde olduğuna bakmaksızın rastgele bir zamanda boşanma kararı almayın...

[3] Yani: Bekleme süreleri dolunca, ya oturup mutlu bir şekilde evliliğe devam edin veya boşanmak dışında bir çare kalmamışsa dostça ayrılın. Kavga, gürültü çıkarmayın. Hırslarınıza kapılmayın. Boşanırken içinizden adalet ve dürüstlüğü ile tanınan iki kişiyi şahit tutun. Kendiniz de Allah için dürüst olun. Kendi kendinizi aldatmayın...

[4] Rivayete göre **Sebia bint el-Hars** hamile iken, kocası **Sa'd ibn Havle** veda haccı sırasında vefat etti. Kocasının vefatından on beş gün sonra **Sebia** çocuğunu doğurdu. Lohusalığı bittiği zaman kendisine talip olunması için süslendi. Bunu üzerine bazı Müslümanlar ona: "Dört ay on gün beklemeden evlenemezsin." dediler. **Sebia** da, "Bunu **Hz.** Peygamber'**e** sordum. O bana çocuğumu doğurduğum zaman evlenebileceğimi söyledi." dedi. **İbn Mesud** bu durumun kocası ölmüş veya boşanmış tüm

5- İşte bu anlatılan hükümler Allah'ın size indirdiği emridir. Her kim Allah'ın öfkesini çekmekten sakınırsa Allah, onun kusurlarını örter ve mükâfatını artırır.

6- Şu halde bekleme sürelerini sayan kadınları, gücünüze göre oturduğunuz evin bir bölümünde kalmalarını sağlayın. Onları rahatsız edip hayatlarını çekilmez hale getirmeyin. Eğer hamile kalırlarsa doğumlarını yapıncaya kadar her tür harcamalarını üstlenin. Boşanmadan sonra çocuğunuzu emzirirlerse hak ettikleri karşılığı verin. Çocuğun geleceği hakkında uygun bir şekilde konuşun. Eğer emzirme konusunda anlaşamazsanız bu durumda çocuğu, baba hesabına başka bir kadın emzirsin.

7- Eli geniş olan, genişliğine göre nafaka versin. Rızkı kısılmış olan da Allah'ın verdiğinden versin. Allah bir kimseye ne vermişse onunla sorumlu tutar. Unutmayın Allah, her zorluğun arkasından bir kolaylık getirir.

8- NİCE ÜLKE HALKI Rablerinin ve elçilerinin emrine küstahça karşı çıktı. Biz de onları çetin bir hesaba çektik ve görülmemiş bir azaba çarptırdık.

9- Böylece kendi yaptıklarının acı meyvelerini tattılar. Yaptıkları hüsranla sonuçlandı.

10- Allah onlar için ahirette şiddetli bir azap hazırlamıştır. O halde ey inanmış akıl ve vicdan sahipleri! Daima Sakının. Allah size bir uyarıcı indirdi.

11- Allah, iman edip iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanları karanlıklardan aydınlığa çıkarsın diye söze dayalı apaçık ayetlerini sizlere okuyan bir peygamber gönderdi. Her kim Allah'a iman edip iyilik, güzellik, doğruluk için çalışırsa, onu, sonsuza dek yaşayacağı altından ırmaklar akan cennetlere koyacaktır. Allah'ın güzel rızıkları onları bekliyor.

12- Allah yedi göğü ve aynı şekilde yeryüzünü yaratandır. Allah'ın her şeye gücünün yettiğini ve bilgisiyle her şeyi kuşattığını bilesiniz diye göklerin ve yerin her yanında iş ve oluşu[5] sürdüyor...[6]

kadınlar için geçerli olduğunu söylemiştir (Razi). Demek ki kocası ölen veya boşanan bir kadının üç ay hali bekletilmesi, hamile olup olmadığının anlaşılması içindir. **"Mümin kadmları nikahlayıp da kendileriyle ilişkiye girmeden boşanırsamz onları üç ay hali bekletme hakkınız yoktur. Hemen ihtiyaçlarını karşılayın ve güzelce yol verin."** (33/49) ayeti gereğince zifafa girmemiş olanlar için zaten durum açıkken, **"Hamile olanların bekleme süresi ise doğum yapmca sona erer."** (65/4) ayeti gereğince de kocası ölen veya boşanmış kadınların durumu açıklığa kavuşturulmuş oluyor ve "bekleme şartı" hamile olup olmadıklarının anlaşılmasına bağlanıyor. Şu halde günümüzde tıbbî muayene sonucu hamile olmadıkları kesin belli olanlar da bunlar gibidir. Yani kocası ölen veya boşanan kadının ultrason vb. yöntemlerle hamile olmadığı kesin belli olursa üç ay hali veya dört ay on gün beklemesine gerek yoktur. Böylesi bir durumda **Sebia bint el Hars** örneğinde olduğu gibi kocası öldükten veya boşandıktan on beş gün sonra bile başkasıyla evlenebilir...

[5] **EMR:** Bkz. 17/16. ayet dipnotu.

[6] Harfi harfine: "O ikisinin arasına emr' 'inzal' ediyor."

48 - (107) FETİH SURESİ

Medine'de inmiştir, 29 ayettir. Medine'de hicretin 6. yılında imzalanan "Hudeybiye "Antlaşması ve "Mekke Deresi"nde meydan gelen "tarihsel" olaylar üzerinden bütün çağlar için geçerli "evrensel" mesajlar verir; savaş, fetih, cihat, cesaret, korkaklık, din yolunda mücadele, menfaat ve ganimet sevdasının evrensel bir hastalık olduğu, dine en büyük kötülüğün her dönemin adamı bu tiplerden geldiği, bunlara karşı dikkatli olunması gerektiği vb. temalar dikkat çekici bir şekilde işlenir. İsmi gönüllere açılma, sivil ve silâhsız açılım manasına gelen "fetih" kavramıyla başlayan sure fethin çağlar üstü şartlarını gösteren muhteşem ekin örneği ile sona erer...

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1-Biz yepyeni bir açılımla[1] senin önünü açtık; bundan hiç şüphen olmasın.[2]

2- Böylece Allah senin geçmiş ve gelecek kusurlarını bağışlayacak, üzerindeki nimetini tamamlayacak ve seni doğruluk ve dürüstlük yolunda yürütecektir.

3- Dahası Allah sana güçlü bir şekilde yardım edecektir.

4- Güçlü bir imana sahip olsunlar diye iman edenlere/güvenenlere kendine güven duygusu veren O'dur. Göklerin ve yerin orduları Allah'ındır. Allah her şeyi bilir, çok bilgedir.

5- Mümin erkeklerin ve mümin kadınların günahlarını silip bağışlayacak, altından ırmaklar akan cennetlere koyacak ve onlar orada sonsuza dek kalacaklardır. Eğer bilirseniz Allah katında esas büyük zafer budur.

6-Münâfık erkekleri ve münafık kadınları,[3] ortak

[1] **FETİH:** Bkz. 110/1. ayet dipnotu.

[2] Harfi harfine: "Muhakkak ki Biz sana apaçık fetih açtık." Rivayete göre bu sure hicretin altıncı yılı sonlarında Hudeybiye Antlaşması yapıldıktan sonra Medine'ye dönerken nazil oldu. Arap geleneklerine göre dört haram (dokunulmazlık) ayından birisi olan Zilkade ayında Mekke'yi ziyaret için yola çıkan **Hz. Peygamber** Mekkeli müşriklerin direnişi ile karşılaştı. **Hz. Peygamber'i** Mekke'ye sokmayacaklarını, gerekirse silâhlı direnişe geçeceklerini söylüyorlardı. Bunun üzerine **Hz. Osman,** müşrik elebaşlarıyla görüşmeye gitti. Bir süre sonra **Hz. Osman**'ın öldürüldüğü şayiası yayıldı. Öfke ve heyecan içinde bir ağacın (Rıdvan) altına toplanan Müslümanlar **Hz. Peygamberi** ölümüne biat ettiler. Bir süre sonra olayın asılsız olduğu anlaşıldı ve müşriklerin uzlaşma hazırlıkları yaptığı görüldü. **Hz. Peygamber**'in konakladığı yere gelerek anlaşma teklif ettiler. Bu yıl Mekkeye girmemelerine karşın on yıl boyunca ateşkes ilân edilecekti. Öyle ki bu yepyeni gelişmelere gebe önemli bir açılımdı aslında. Bu antlaşmadan sonra insanlar akın akın İslama girmeye başladılar. İşte sure bu yepyeni (apaçık) gelişmeyi haber vererek başlıyor...

[3] **Münafık:** Bkz. 29/11. ayet dipnotu.

koşan[4] erkekleri ve ortak koşan kadınları azap bekliyor. Bunlar Allah hakkında yalan yanlış düşüncelere sahiptirler. Kötülük girdabına girmiş, Allah'ın büyük öfkesini çekmişlerdir. Böylece dışlanmışlar ve cehenneme girmeyi hak etmişlerdir. Ne berbat bir giriştir bu![5]

7- Göklerin ve yerin bütün orduları Allah'ındır. Allah çok güçlü, çok bilgedir.

8- BİZ SENİ hem bir şahit, hem bir müjdeci, hem de bir uyanışa çağıran[6] olarak gönderdik; bundan hiç şüphen olmasın.

9- Bütün bunlar Allah'a ve peygamberine inanasınız, O'nun onurunu yere düşürmeyesiniz, O'na saygı gösteresiniz ve sabah akşam O'nu yüceltesiniz diyedir.

10- Sana bağlılık sözü[7] verenler ancak Allah'a bağlılık sözü vermiş olurlar.

[4] ŞİRK/SAMED: Bkz. 112/2. ayet dipnotu.

[5] Pasaj bağlamında Türkçeye aktarırken üslup bütünlüğünü sağlamak için "...sın diye" ifadeleri "...cek, cak" şeklinde çevrilmiştir.

[6] NEZİR: Bkz. 25/1. ayet dipnotu.

[7] BİAT: Sözlükte [B-Y-A] kökü mastar olarak "satmak" demektir. Satış akti yapmak, biat etmek, sözleşmek, sözleşme yapmak *(mubâyea);* karşılıklı satış yapmak, biatlaşmak, birbirine biat etmek *(teMyu³);* satın almak *(ibttyâ');* satış *(bey^y);* satılık *{lıl-bey*);* bayi, satıcı *(Mi³);* kilise, havra, Hıristiyan tapınağı, Yahudi tapınağı *(bîa^y);* biat, bağlılık sözü *{beyd);* alış-veriş *(el-müşteriyât vel-mebîai)* kelimeleri bu köktendir. .. Kuranın o günkü Mekke'de geçerli ticari sözcüklerden birisini daha kavram haline getirdiğini görüyoruz. *Ticaret, karz-ı hasen, riba* vb. kelimelerin çokça kullanılması ve Kuranın bu tür ticari kavramlarla dolu olması dinle ticaretin iç içe geçmiş halde olduğunu gösterir. Zaten o günkü Mekke, merkezinde "Tanrının evi'nin bulunduğu bir din ticaretinin rant merkeziydi. "Kureyş" bu rantı toplayıp onunla geçinen demekti (Bkz. "KUREYŞ" 106/1. ayet dipnotu). Nitekim Yahudi ve Hıristiyan tapınağına *(bîa)* denmesi de, Hz. İsa'nın tapınağı basıp masa ve sandalyeleri yerlere fırlatarak "Allah'ın evini ticarethaneye çevirdiniz!" diye haykırmasını, çağrıştırması bakımından ilginçtir. Demek ki "biat" Hz. Peygamberle birlikte tam tersine çevrilerek, "Tanrı istismarına son vereceklerine, onu ticarete âlet etmeyeceklerine, bu din bezirgânlığından vazgeçeceklerine dair söz vermeye dönüşmüştür." Nitekim neler üzerine biat edildiğine baktığımızda iyilik, güzellik, doğruluk *(salihât)* temel ahlâkî kriterinin esas alındığını görürüz. Öte yandan biat bir Arap geleneği olarak birine bağlılık sözü vermeyi ifade eder ve söz verilen kişinin eli üzerine ellerini koyarak "şöyle yapacağıma, böyle yapacağıma..." diye yemin etmek suretiyle yapılırdı. Bugünün dünyasında "sandığa oy pusulası atmak" o günün biatini çağrıştırır. O günün Arap geleneği üzerinden nasıl biatlaşmanın içeriği doldurularak sürdürülmüşse, bugünün demokrasi geleneği olan sandık ve oy pusulası uygulamasının da içeriği doldurularak sürdürülebilir. Aksi halde milyonlarca kişinin seçtiği

Allah'ın eli, onların elleri üzerindedir. Şu halde her kim sözünden dönerse kendi aleyhine dönmüş olur. Her kim de Allah'a verdiği sözün arkasında durursa yarın Allah, ona büyük bir karşılama düzenleyecektir...

11- Bedevilerden geride kalanlar sana; "Bizleri mallarımız ve ailelerimiz oyaladı, onun için bize bağışlama dile." diyecekler. Kalplerinde olmayan şeyi ağızlarıyla söylüyorlar. Onlara söyle: "Eğer Allah sizi bir zarara uğratmayı isterse veya size bir yarar sağlamayı dilerse Allah'a karşı kim bir şey yapabilir? Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır.[8]

12- Açıkçası siz, peygamberin ve müminlerin asla evlerine dönemeyeceklerini sandınız. Böyle düşünmek işinize geldi ama kötü bir tahmin yürüttünüz ve rezil oldunuz.

13- Allah'a ve peygamberine inanmayanlara gelince, bilsinler ki, Biz kâfirler için alevli bir ateş hazırlamışızdır.

14- Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. Lâyık gördüğünü affeder, müstahak gördüğüne de azap eder. Allah çok bağışlayandır, sevgi ve merhametle dopdoludur.

15- Sizler bir takım ganimetleri almaya gittiğinizde o geride kalanlar yakında diyecekler: "Bırakın sizinle gelelim..." Onlar Allah'ın sözünü değiştirmek istiyorlar. Onlara söyle: "Siz asla bizimle gelmeyeceksiniz. Hakkınızda bundan önce Allah böyle buyurdu." Ona da diyecekler ki: "Hayır, bizi kıskanıyorsunuz..." Hayır, onlar anlayışı kıt kimselerdir.[9]

16- O geride kalan bedevilere

bir başkana sıraya girip elini elinin üzerine koyarak biat etmesi pratikte imkânsızdır. Burada "İslâmî" olan veya olmayan, bir Arap geleneği olan "eli el üzerine koyma' uygulaması olmadığı gibi, bir batılı demokrasi geleneği haline gelen "eliyle bir sandığa oy pusulası" atma da değildir. Bilakis İslâmî olan "söz vermek" denilen insanî/ahlâkî değerdir. Her ne suretle olursa olsun "söz" verildi mi namus bilinmeli ve arkasında durulmalı, ondan dönülmemelidir; İslâmî olan budur...

[8] Rivayete göre bunlar Müslüman olduklarını söyledikleri halde çeşitli bahanelerle Hudeybiye seferine katılmayan/ıfar, Muzeyne, Cuhayne, Eşca, Elsem ve Zeyl kabilelerine mensup bedevilerdi. Çünkü durumun kötü olduğunu, Mekkelilerin silahsız Müslümanları bir kaşık suda boğacaklarını düşünüyorlardı (Kurtubi, İbni Kesir, Zemahşeri). Olaylar düşündükleri gibi gerçekleşmeyip Hudeybiye'de antlaşma sağlanarak Hz. Peygamber, Mekke'ye dönünce durumlarını kurtarmak için mazeret ileri sürmeye başladılar. Fakat ileri sürdükleri mazeretler sonraki ayetlerde ikiyüzlüce bulunarak reddediliyor...

[9] Rivayete göre burada Huydeybiye, Hayber veya Tebuk seferleri esnasındaki olaylardan bahsedilmektedir (Razi, Kurtubi, İbni Kesir). Ancak bugün için artık bunların "Kuranı kendi etkin tarihi içinde anlamak" dışında ne önemi var? Çünkü Hudeybiye, Hayber ve Tebuk tarih olup gitmiştir. Nitekim ayette hiçbir isim, zaman ve mekân ismi verilmeksizin bu tarihsel olaylar üzerinden mesajlar

söyle: "Siz, ileride çok zorlu savaşçı bir toplulukla savaşmaya çağrılacaksınız. Öyle ki işin ucunda ölmenin de teslim almanın da olabileceği bir savaş...[10] Bu durumda çağrıya uyarsanız Allah size en güzelinden karşılığını verir. Fakat daha önce yaptığınız gibi yan çizerseniz acı bir azaba çarptırır.[11]

17- Köre sorumluluk yoktur, aksağa sorumluluk yoktur, hastaya da sorumlu-

verilmesi, bunların çok da önemli zaman ve mekânlar olmadığını, asıl buradan çıkarılacak evrensel derslere yoğunlaşılması gerektiğini göstermektedir. Peki, nedir bu dersler? 1- Allah yolunda cihat bir ganimet davası değil, iman, ihlâs, tevhid ve adalet davasıdır. **2-** Böyle, tarihin her döneminde işin ucunda ganimet görününce "biz de gelelim", sıkıntı görünce "çoluk çocuğumuz var, onları bırakamayız" mazeretleri ilere süren bedeviler olacaktır. **3-** Allah'ın davasını bir "rant" ve şahsî ikbal davası olarak anlayan bu tiplere dikkat edilmelidir. Bunlar görünüşte din, iman, Allah, kitap, peygamber deyip duran; gerçekte ise kendi çıkarından başka bir şey düşünmeyen, dine at gözlüğüyle bakan, aslında Allah'a değil paraya tapan korkak ikiyüzlüler/vermeyenlerdir. Din bunlara teslim edilemeyecek kadar önemli bir olaydır, ey yüreğiyle (ğayb ile) iman edenler/güvenenler!

[10] Harfi harfine: "Onlarla qıtalleşirsiniz' veya 'teslim' alınırlar."

[11] Yani: "Ey dini menfaat, çıkar, ganimet davası olarak gören, bunlar için dinden, imandan dem vurup duran her devrin adamları! Yedinci yüzyılın Arabistan çöllerinde yaşarken "ümmi bir öksüzün" meydana atılmasını önce seyredip sonra güçlendiğini görünce ganimet hatırına "Yanında olmakta fayda var." diyen /ıfar, Muzeyne, Cuhane, Eşca, Eşlem, Zeyl kabilelerine söylüyorum siz anlayın! Eğer "Müslümanız" diyorsanız çok büyük bir iddiada bulunuyorsunuz demektir. Bu çok büyük bir iddiadır! Bu, Allah ile yürümeye başlamak, kalpsiz dünyanın kalbi olmak, vicdanın ve merhametin sesi olmak demektir. Komşusu açken tok yatmamak, kendisi için istediğini kardeşi için de istemek demektir. İnsanların elinizden ve dilinizden emin olması, yediğinizi paylaşmanız, içtiğini bölüşmeniz demektir. Arşı titreten öksüz ağlamasından, "imdat" diye bağıran yaşlı, kadın ve çocuk feryadından, "İnsanlık öldü mü?" diye inleyen mazlum inlemesinden geceleri uyuyamamak, yollara düşmek demektir. Dünyanın bütün ezilenlerinin, mahrumlarının, mağdurlarının sorumluğunu üzerine almak demektir. Güçlüleri, despotları, tiranları karşınıza almak demektir. Ateşlere atılmayı, çarmıhlara gerilmeyi göze almak demektir. Boyuna toplamak değil hep dağıtmak demektir. Olmayanı ele geçirmek değil, olanı elinden çıkarmak demektir. "Ben" değil "Biz" demesini bilmek demektir... "İslâm olduk" demekle sizi işte bunlar bekliyor... Sizi böyle zorlu, yaman bir yol bekliyor. Buna "varım" diyorsanız Allah ile yürümeye katılın; "Ben buna gelemem!" diyorsanız kendinizi boş yere aldatmayın. Siz, "İslâm olduk!" demeyi ne sanıyorsunuz ey her devrin adamları! Ne sanıyorsunuz? Allah'ı emrinize amade lalanız, peygamberi bekçiniz, dini köşkünüz, kitabı para makineniz, cenneti yatağınız, cehennemi şömineniz mi?

luk yoktur. Her kim Allah'a ve peygamberine itaat ederse onu altından ırmaklar akan cennetlere koyar. Kim de karşı gelirse onu da acı bir azaba çarptırır.

18- İYİ DİNLEYİN! O ağacın altında sana bağlılık sözü verirlerken Allah müminlerden razıydı. İçlerinden ne geçirdiklerini çok iyi biliyordu. Böylece kendilerine güven duygusu yerleştirdi. Onlara önlerini açacak yakın bir zaferle karşılık verdi.

19- Onlara alacakları birçok ganimetlerle karşılık verdi. Allah çok güçlüdür, bilgedir.

20- Allah size birçok ganimetler sözü verdi, onları alacaksınız. Şimdilik bunu size peşin verdi. Size karşı düşmanlarınızı tesirsiz hale getirdi.[12] İman edenlerin doğruluk ve dürüstlük yolunda yürüdüklerinin delili olsun diye.

21 - Henüz daha elinize geçmemiş; fakat Allah'ın kuşattığı daha başka niceleri de sırada... Allah'ın her şeye gücü yeter.

22- Eğer o kâfirler sizinle çarpışsaydılar tabana kuvvet kaçacaklardı. Sonra da ne bir koruyucu bulabileceklerdi, ne de bir yardımcı.

23- Allah'ın öteden beri süregelen davranış tarzı budur. Allah'ın davranış tarzında asla bir değişiklik bulamazsın.[13]

24- O Mekke Deresi'nde onlara karşı size zafer verirken onların ellerini siz-

[12] Harfi harfine: "İnsanların ellerini sizden çekti."

[13] Dikkat edilirse surenin başından beri Hudeybiye Antlaşması çerçevesinde işin ucunda "savaş görünce sıvışan, ganimet görünce yanaşan" bedevi kabileleri ile işin ucunda ne olursa olsun "o ağacın altında" savaşmaya yemin ederek biatleşenler karşılaştırılıyor. Bu yemine sadık kalındığı sürece yepyeni açılımların olacağı, beklenmedik gelişmelerin yaşanacağı, büyük zaferlerin ardı ardına geleceği müjdeleniyor. "O ağacın altındaki biatleşmeye" olağanüstü vurgu yapılarak sonraki çağların Kur an okuyucuları için örnek gösteriliyor. Bütün bunların tam ortasına da o ölümsüz "ilke" konuyor; **"Allah'ın olagelen/süregelen davranış tarzı (sünnetullah) budur ve bunda değişiklik göremezsiniz."** Peki, nedir bu değişmeyen davranış tarzı? Bunun ne olduğunu anlamak için "cesaret" ile ilgili bütün milletlerin atasözlerine ve özlü deyişlerine kısaca bir göz atmak bir fikir verebilir. Zira Allah'ın davranış tarzına dair bilinç, binlerce yılın tecrübesinden, olagelen olayların (kıssaların) süzülmüş dersi (hissesi) demek olan halk bilgeliğinin dimağında ve insanlığın ortak havsalasında en iyi belirir. Şu sözler, bu değişmeyen davranış tarzının ne olduğunu çağrıştırır; "Bütün büyük yanlışların altında gurur yatar.", "Yumuşak olma ezilirsin, sert olma kırılırsın.", "İlim cesaret verir cehalet küstahlık.", "Dünyada birçok yetenekli kişiler küçük bir cesaret sahibi olamadıkları için silinip gitmişlerdir", "Kıyının gözden kaybolmasını göze alamayan okyanuslara açılamaz", "Cesaret insanı zafere, kararsızlık tehlikeye, korkaklık ölüme götürür." vs... Demek ki tarihin süzülmüş bilgeliği demek olan atasözleri bu nedenle Allah'ın davranış tarzının de olduğuna dair bize en iyi fikir veren sözlerdir. Bu nedenle fetih suresinin genel havasında vurgulanan ana tema "cesaret ve korkaklık" ve bunların insan hayatındaki olumlu ve olumsuz sonuçları olduğu için

den, sizin ellerinizi de onlardan çekendi. Allah yaptıklarınızı görendir.[14]

25- O kâfirler; sizi Mescid'i Haram'dan alıkoyanlar ve bekletilen hediyelerinizin yerine ulaşmasına engel olanlardır. Eğer tanımadığınız bir takım mümin erkeklerle mümin kadınlara istemeden zarar verme ve bu yüzden de töhmet altına girme ihtimali olmasaydı, savaşarak girmenize izin verilirdi. Böyle yaptı ki Allah, lâyık gördüğüne sevgisini ve merhametini yağdırsın. Eğer saflar iyice ayrılmış olsaydı o kâfirleri acı bir azaba uğratırdık.[15]

26- Hani o zaman kâfirler cahiliye bağnazlığı içinde küstahça büyüklenirken; Allah, peygamberine ve müminlere sakınarak yaşamanın bir yansıması olarak kendine güven duygusu yerleştirmişti. Zaten onlar buna lâyık ve ehliyetli idiler. Allah her şeyi biliyor.[16]

27- Allah, Peygamberinin gördüğü o rüyayı doğru çıkardı.[17] Allah'ın izniyle, Mescid-i Haram'a da bir gün güvenlik içinde, kiminiz başlarınızı traş ederek, kiminiz saçlarınızı kısaltarak böyle korkusuzca gireceksiniz. Çünkü o sizin

bu konuda bol bol atasözü okunmalıdır. O zaman "değişmeyen davranış tarzının" ne olduğu daha iyi anlaşılabilir. Bu ayetlere bir de bu açıdan bakmak ufuk açıcı olabilir... Ayrıca "SÜNNETULLAH" bkz.17/77. ayet dipnotu.

[14] Rivayete göre Hudeybiye'den kısa bir süre önce bir Kureyş birliği, Hz. Peygamber'in konakladığı "Mekke Deresi" olarak bilinen yere saldırdı. Fakat silâhsız olmalarına rağmen Müslümanlara esir düştüler. Hudeybiye Antlaşması nın yapılmasında bu olay etkili oldu. Esirler, Mekkeli müşriklere hiç zarar verilmemiş bir şekilde de elde edildi. İşte ayet bu olayı anlatmaktadır (Celaleyn, Taberi, Razi, Kurtubi). Peki, olayın ardından 14, şu kadar asır geçtikten sonra bu ayetlerin bize okutulmasından maksat nedir? Ayetin içeriğindeki "Biz" vurgusu ile ve bitiş cümlesin de bu mesaj veriliyor; "Allah olayların içindedir, her yaptığınızı görüyor!"

[15] Demek ki "bilmeden, istemeden zarar verme ihtimali" ve "töhmet altına girme, şanına leke sürülme" olasılığı olan eylemlere girişmek Müslümanın savaş ahlâkına aykırıdır. Safların iyice ayrışması, kiminle savaşılacağının açıkça belli olması, arada masum sivillerin zarar görmemesi gerekir. Bu cümleden olarak çağımızda masum sivillere yönelik şiddet eylemlerini İslâm adına savunmak mümkün değildir çünkü Kur an ın bu gibi ayetlerle getirdiği "savaş ahlâkına" aykırı, dahası namertçedir...

[16] Rivayete göre bu ayet Hudeybiye Antlaşmasında, Müşrik temsilcisi Süheyl bin Amr'ın müzakereler sırasında "Rahman" ve "Allah'ın Resulü" kelimelerine itirazı ve bunun üzerine Hz. Peygamber'in antlaşma metninden bunları çıkarttırıp yerine "Ey Allah" ve "Abdullah'ın oğlu Muhammed" yazdırmasına atıftır (Razi, Kurtubi, İbni Kesir, Nesai, Taberi). Peki buradan ne anlamak gerekir? Demek ki Allah bilincinde olma *(takva)* ve kendine güven *(sükunet)* hali muhafaza edildikten sonra bu tür kağıt üzerindeki kimi lafzî uzlaşıların bir sakıncası yoktur...

[17] Rivayete göre Hz. Peygamber rüyasında ashabıyla birlikte Mekke'ye

bilmediklerinizi bilir. Dahası yepyeni açılımlar çok yakın![18]

28- Peygamberini yol gösterici olarak ve hak[19] olan din[20] ile gönderen O'dur. Onu bütün sahte dinlerin üstün çıkaracaktır. Tanık olarak Allah yeter.

29- MUHAMMED, Allah'ın peygamberidir. Onunla birlikte olanlar, kâfirlere karşı kararlı ve başı dik, kendi aralarında sevgi ve merhametle dopdoludurlar. Onları rüku ve secde ederek Allah'ın lütfunu ve hoşnutluğunu ararken görürsün. İşaretleri yüzlerindeki secde izleridir. Onların Tevrat'ta ve İncil'de geçen özellikleri şudur: Bir ekin gibidir onlar; tohum filiz verir, güçlenir, kalınlaşır, derken gövdesi üzerinde dikilir. Ekincilerin yüzünü güldürürken kâfirler öfkeden çılgına döner. Onlardan iman edip iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanlara Allah hem bir bağışlama sözü verdi, hem de büyük bir karşılama...[21]

girdiklerini, bazılarının saçlarını tamamen traş ettiklerini, bazılarının da kısalttığını görmüştü. Ayetteki "rüya" ona atıftır (Razi, Kurtubi, İbni Kesir).

[18] Harfi harfine: "Bundan başka yakın bir fetih yaptı."

[19] **HAKK:** Bkz. 2/119. ayet dipnotu.

[20] **DİN:** Bkz. 109/6. ayet dipnotu.

[21] Demek ki yeryüzünde güçlenen bir iman hareketi, tıpkı bir ekindeki tohumun büyümesi gibidir. Ekin nasıl yağmur, gübre, çiftçinin ilgi ve alâkası ile giderek filizlenir, güçlenir, büyür, gövdesi üzerine dikilip ürün vermeye başlarsa, iman hareketi de kâfirlere karşı kararlı ve başı dik, kendi arasında sevgi ve merhamet yumağı haline gelerek toprağa ekilmiş olur. Sonra rüku ve secde ile filizlenir, Allah'ın lütuf ve rızasını arayarak güçlenir. İyilik, güzellik, doğruluk ile gövdesi üzerine yükselir... Bu durum iyilerin, mazlumların, mağdurların, ezilmişlerin, kimsesizlerin hoşuna giderken; kötüler, zâlimler, despotlar, tiranlar öfkeden çılgına döner. Allah hangi zamanda olursa olsun akıp giden tarih içinde kendi çağının göğsüne bu şekilde tohum ekenleri, kendi çağlarının bağrında bu şekilde boy atıp filizlendirir. Daima yanlarında olur ve ahirette onları büyük mükâfatlarla karşılar. Bu, Allah'ın sözüdür ve Allah sözünden asla caymaz...

60 - (108) MÜMTEHİNE SURESİ

Medine'de inmiştir, 13 ayettir. Mekke'deki müşrik kocalarını bırakarak, Medine'ye göçen kadınların gerçekten iman coşkusuyla mı yoksa başka bir sebeple mi geldiklerinden tam emin olmak için denenmeleri, imtihan edilmeleri istendiği için onlara; "denenen, sınanan, imtihan edilen kadınlar" (mumtehine) denmiş ve sure bu isimle anılmıştır.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- EY İMAN EDENLER! Düşmanımı ve düşmanınızı dostlar edinmeyin! Onlar size gelen gerçeği inkâr etmişken siz onlara dostluk gösteriyorsunuz. Onlar Rabbiniz olan Allah'a iman ettiniz diye peygamberi ve sizi yurdunuzdan çıkarmışlardı. Eğer benim yolumda cihat ediyor ve benim rızamı arıyorsanız onlara dostluk göstererek sır veremezseniz. Ben sizin gizlediklerinizi de açıkladıklarınızı da tamamen biliyorum. İçinizden her kim bunu yaparsa artık doğru yolun ortasında şaşırmış olur.[1]

2- Eğer onlar sizi yenip de ele geçirirlerse hepinize düşman kesilirler. Size el kaldırıp dil uzatmaktan geri durmazlar. Hepinizin kâfir olmasını isterler.

3- Kıyamet günü aileniz ve evlâtlarınız sizi kurtaramaz. Çünkü aranızda hiçbir bağ kalmayacak. Allah bütün yaptıklarınızı görüyor.

4- Sizin için güzel bir örnek İbrahim ile beraberindekilerde oldu. Onlar vaktiyle halkına; "Biz, sizlerden ve Allah'tan başka taptıklarınızdan uzağız. Allah'ın birliğine iman edinceye kadar sizi tanımıyoruz. Sizinle aramızda hiç dinmeyecek düşmanlık oluştu!" demişlerdi. Tek istisna İbrahim'in babasına; "Senin için elbette bağışlanma dileyeceğim. Fakat senin için Allah'tan gelecek hiçbir şeyi önlemeye gücüm yetmez." demesiydi. Onlar; "Ey Rabbimiz, biz ancak Sana güvendik, sana gönül verdik, bütün yollar sana çıkar. 5- Ey Rabbimiz, bizi kâfirlerin elinde oyuncak yapma ve bizleri bağışla. Çünkü sensin üstün ve bilge olan!" diye dua ettiler.

6- Doğrusu onlarda sizin için ve

[1] Rivayete göre bu ayet Mekkeli müşriklere, bir kadın aracılığı ile gizlice mektup göndererek **Muhammed**'in (s.a.v) saldırı hazırlıkları yaptığı haberini gönderen **Hatıb b. Ebi Belta** olayı üzerine nazil oldu. **Hatıb**'ın verdiği mektubu Mekkeye götürürken yolda yakalanan ve biraz sıkıştırılınca saçlarının örgüsü içinde sakladığı mektubu çıkarıp veren **Sariye** adındaki köle kadının konuşması üzerine **Hatıb** yakalandı. "Mekke'de ailem, malım mülküm var. Onlara bir şey olmasın istedim. Bunun için müşriklere iyi görünmek istedim." itirafı üzerine **Hz. Ömer** tarafından öldürülmek istendiyse de **Hz. Peygamber,** "Ne biliyorsun ey Ömer, belki Allah, Bedir ashabının tüm günahlarını affetmiştir." diyerek serbest bıraktı. İşte bu ayet bu olay üzerine nazil oldu (Razi, Taberi, Kurtubi, İbn Kesir).

Allah'a ve ahiret gününe ümit besleyen herkes için güzel bir örnek vardır. Her kim de aksine giderse bilsin ki; Allah çok zengindir, övülmeye lâyık yalnızca O'dur.

7- Fakat belki Allah, sizinle düşmanlarınız arasında zamanla bir dostluk meydana getirebilir. Allah gücü yetendir. Allah çok bağışlayıcıdır, sevgi ve merhametle dopdoludur.

8-Allah, din konusunda sizinle savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayan kimselere nezaketle davranmanızı adalet ve eşitlikle muamele etmenizi yasaklamaz. Çünkü Allah adalet ve eşitlikten ayrılmayanları sever.

9- Allah yalnızca inancınızdan dolayı sizinle savaşanlarla, sizi yurtlarınızdan çıkaranlarla ve çıkarılmanıza destek verenlerle dostluk kurmanızı yasaklar. Her kim onlarla dostluk kurarsa işte onlar kendilerine yazık eden zâlimlerdir.[2]

10- EY İMAN EDENLER! İman eden kadınları, göç ederek size geldiklerinde Allah daha iyi bilir ama siz onları sınayın. Allah onların imanlarını daha iyi bilir. Eğer mü'min olduklarına dair bir bilgi edinirseniz onları kâfirlere geri vermeyin. İnanan kadınlar, kâfirlere helâl değildir. Kâfirler de mümin kadınlara helâl olmazlar. Ancak kâfirlerin ödedikleri mehri onlara geri verin. Mehirlerini verdiğiniz takdirde o inanan kadınlarla evlenmenizde de bir sakınca yoktur. Kâfir kadınları da nikâhınızda tutmayın ve masraflarınızı geri isteyin. Kâfirler de masraflarını geri istesinler. Bunlar size Allah'ın hükmüdür. Aranızda O hükmediyor. Allah her şeyi bilir, çok bilgedir.[3]

11- Eğer eşlerinizden biri kâfirlere kaçar, siz de buna üzülürseniz, eşleri kaçmış olanların masraflarını ele geçen ganimetten ödeyin ve iman etmiş olduğunuz Sakının.[4]

12- Ey peygamber! İnanan kadınlar; Allah'a ortak koşmamaları, hırsızlık

[2] Rivayete göre Medine'de müşrik oldukları için aileleri, anne-babaları ve akrabaları ile bütün bağlarını koparan kimi olaylar yaşanması üzerine bu ayetler nazil oldu. Örneğin, Hz. **Ebubekir**'in kızı **Esma** müşrik olan annesi **Kuteyle** hediyelerle onu ziyarete gelince annesi ile görüşmeyi reddetti ve yanına çıkmadı. Bunu üzerine Hz. **Peygamber Esmaya** yaptığının yanlış olduğunu, annesini içeri almasını, onunla konuşmasını, saygıda kusur etmeyerek nezaketle davranmasını emretti (Razi, Kurtubi, İbn Kesir). Demek ki "din ayrılığı veya inanç farklılığı" nezaket, kibarlık ve adalete engel değildir. Dostluk kurulması yasaklananlar, din ve inanç konusunda tahammülsüz, aktif militan, şirret tiplerdir. Bunlarla illâ savaşmak gerektiğinde çıkıp "mertçe" savaşmak gerekir. Fakat sanki arada hiçbir şey yokmuş gibi dostluk da kurulmaz.

[3] Rivayete göre hicretin altıncı yılındaki Hudeybiye antlaşmasında, Mekke'den kaçıp Medine'ye gelenler iade edilecekti. Fakat antlaşma imzalanırken bundan Mekkeliler herkesin, Hz. **Peygamber** de sadece erkeklerin kastedildiğini

yapmamaları, zina etmemeleri, çocuklarını öldürmemeleri, durduk yere ona buna iftira atmamaları ve sana, ortak iyide karşı gelmemeleri şartıyla biat etmeye geldikleri zaman biatlarını kabul et. Allah'tan bağışlanmalarını dile çünkü Allah çok bağışlayandır, sevgi ve merhamet sahibidir.[5]

13- Ey iman edenler/güvenenler! Allah'ın öfkesini çekmiş kimselerle dostluk kurmayın. Onlar, Kâfirlerin ölülerinden ümidini kesmeleri gibi ahiretten ümidini kesmişlerdir.[6]

düşünmüştü. Daha antlaşmanın mürekkebi bile kurumadan Mekke'den evli kadınlar da kaçmaya başladı. Arkalarından kocaları da gelerek iade edilmelerini istediler. Bu tür olaylar üzerine işte bu ayetler nazil oldu. Ayette, gelen kadınların gerçekten iman ettikleri için mi yoksa başka bir sebeple mi geldiklerini anlamak için "sınava" tabi tutulmaları istendi. Bunun üzerine Hz. **Peygamber** kadınları toplayarak niyetlerini anlamaya çalıştı. Onlara gerçekten iman ettiklerine dair yemin ettirdi. Tam emin olduktan sonra evli olanların iade edilmeyeceğini, kocaları da iman etmezse boşanmaları gerektiğini söyledi. Böylece eski kocalarına mehirlerini iade ettirip boşanarak Müslümanlarla evlenenler oldu **(Razi, Kurtubi, İbni Kesir).**

[4] Rivayete göre Medine'de "irtidat ederek kocasını terk edip giden kadın" olayları sınırlı sayıda da olsa vuku bulmuştu. **Ebu Süfyan**'ın kızı **Ümmü Hakim**'in irtidat edip, kocası **Abbas bin Temim et-Kureşi**'yi terk edip kaçması bunlardan birisiydi. Böyle beş, altı olay olmuş fakat Mekke'nin fethinden sonra tekrar Müslüman olmuşlardı. Bu ayet işte bu tür birkaç olayın yarattığı soruna çözüm getirmek için nazil oldu ve böyle terk edilenlere ele geçen ganimetten ödeme yapıldı **(Razi, Kurtubi, Zemahşeri, İbni Kesir).**

[5] Rivayete göre Mekke'nin fethi günü erkeklerin biati tamamlanınca, sırayla kadınlar da gelip biat etmeye başladılar. Kadınların arasında **Ebu Süfyan**'ın karısı **Hind** de örtünmüş vaziyette gelmişti. **Hz. Peygamber** (s.a.v) onunla da ayette geçen şartları tek tek sayarak, "Şunları yapmayacağıma, bunları yapmayacağıma..." diye biatlaştı (Razi, İbni Kesir, Kurtubi).

[6] Yani: Ey iman edenler/güvenenler! Kâfirler nasıl ölülerini gömdükten sonra bir daha arkalarına bakmıyor, toz toprak olmuş birisinin tekrar dirileceğini hiç düşünmüyorlarsa, Allah'ın öfkesini çekmiş olan şu Yahudiler de ahiretten ümidini kesmiş kimselerdir. Bu iki grup için mezarlık artık hayatın bittiği yerdir. Ondan ötesi yoktur. Ceza ve ödül hep bu dünyadadır. Ne yapacaksa insan burada yapmalıdır. Mezar, ahiret, yeniden dirilme, öte dünyada hesap gibi inançları yoktur. Bunun için çok korkak, bencil, huzursuz, tedirgin, vurdumduymaz ve de fırsat ellerine geçer geçmez de çok gaddar olurlar. Sakın böylesi kimselerle dostluk kurmayın...

66 - (109) TAHRİM SURESİ

Medine'de inmiştir, 12 ayettir. Sure, adını Hz. Peygamberin eşleri arasında meydana gelen bir kıskançlık olayında, eşlerini memnun etmek için bazı şeyleri yemin ederek kendine yasaklamasının yanlış olduğu anlatılırken geçen, "haram kılma, yasaklama" (tahrim) kelimesinden alır. Sure, Hz. Peygamberin eşleri ile başlar, Hz. Nuh, Hz. Lut ve Firavun'un eşi ile Hz. Meryem'den örnekler ile biter. Bu "tarihsel" örnekler üzerinden her çağın kadın-erkek tüm insanlarına "evrensel" mesajlar verir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- EY PEYGAMBER! Eşlerini memnun etmek için Allah'ın serbest bıraktığı şeyi niçin kendine yasaklıyorsun? Allah çok bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.[1]

2-Allah yeminlerinizi bir çözüme bağlamayı istemektedir. Allah sizin dostunuzdur. O bilendir, bilgedir.

3- Peygamber, eşlerinden birine gizlice bir söz söylemişti. Fakat eşi, o sözü başkalarına haber verip, Allah da bunu Peygamber'e açıklayınca; Peygamber eşine bir kısmını bildirmiş bir kısmından da vazgeçmişti. Peygamber bunu ona haber verince eşi: "Bunu sana kim söyledi?" dedi. Peygamber: "Bilen, her şeyden haberi olan Allah söyledi." dedi.

[1] Rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.v) ile eşleri arasında zaman zaman her çok eşlilikte görülebilecek sorunlar yaşanıyordu. Hz. Peygamberin çokeşli olmaktan kaynaklanan sorunlar yaşadığı ortadadır. Hafsa, Aişe, Maria, Zeyneb binti Cahş ve diğerleri... Zaman zaman bunlardan biriyle birlikte olunca diğeri kıskançlık yapıyor ve ilgiyi kendisine çekmek için, ötekinden soğutucu sözler söylüyordu. Rivayetlerin özeti budur (Razi, İbni Kesir, Kurtubi, Taberi). Burada isimlerin fazla bir önemi bulunmuyor. "Kim kime ne dedi, sırrı kime söyledi, kim kimi ifşa etti, neydi o sır?" vs. bunların artık hiçbir anlamı yoktur. Zaten Kuranın bunlara girmeyip, üstü kapalı geçerek sürekli olarak alınması gereken derse vurgu yapması da bunu göstermektedir. Çünkü haklarında ayetler inen o insanlar göçüp gitmiş, şu an biz bu ayetler ile muhatabız. Peki, bize ne mesajlar veriyor bu ayetler? Bunları üç maddede toplayabiliriz: 1- Peygamber de bir insandır. 2- Kimse, Allah'ın serbest bıraktığı bir şeyi yasaklayamaz. 3- Eşlerden ayrıca "cariyelik" diye bir uygulama yoktur. Çünkü dikkat edilirse Maria'nm içinde bulunduğu Hz. Peygamber'in kadınlarının tamamına "eşlerin" *(ezvacike)* diye hitap ediliyor. Demek ki Hz. Peygamber'in bir normal eşleri bir de ayrıca "cariyesi" diye bir uygulaması yoktur. Normal eşleriyle nikâh kıymış da cariyesi ile "odalık" hayatı yaşıyor değildir. Hepsi ile de nikâh kıymış, evlenmiştir. Evlendikten sonra artık hepsi de onun eşit haklara sahip eşleridir *(ezvâc)*. Bu şu demektir: "Cariye hayatı" veya "odalık" da denilen esir alınmış, satın alınmış veya hediye edilmiş kadınlarla "nikâhsız" cinsel ilişkinin Kur ana dayanan bir temeli bulunmuyor. Kurana göre her ne surette olursa olsun "nikahsız" ilişkiye cevaz yoktur. Ayrıca bkz. "MELEKET EYMANÜKÜM" 4/24. ayet dipnotu.

4- Eğer ikiniz de Allah'a tövbe ederseniz ne ala; çünkü ikinizin de kalbi kaydı. Eğer Peygamber'e karşı birbirinize destek olursanız, bilin ki, onun yâr ve yardımcısı Allah, Cebrail ve müminlerin doğru ve dürüst olanlarıdır. Dahası melekler de onu desteklemektedir.

5- Eğer o sizi boşarsa belki de Rabbi ona, sizden daha hayırlı, teslimiyet gösteren, inanan, gönülden itaat eden, tövbe eden, kendini tutmasını bilen, dul ve bakire eşler verir.

6- VE SİZ EY İMAN EDENLER! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun. Onun başında gayet katı, şiddetli, Allah'ın emrine karşı gelmeyen ve emredileni anında yerine getiren melekler vardır.

7- Orada: "Ey kâfirler! Bugün özür dilemeyin. Siz ancak yaptıklarınızın karşılığını görecekseniz." denilir.

8- Ey iman edenler/güvenenler! Allah'a yürekten tövbe edin. Belki Rabbiniz kusurlarınızı örter. Peygamberi ve onunla birlikte iman edenleri/güvenenleri utandırmayacağı günde Allah sizi içlerinden ırmaklar akan cennetlere koyar. Çünkü onlar alınları ak, yüzleri açık bir şekilde huzura gelirler; "Ey Rabbimiz! yüzümüzü kara çıkarma, bizi bağışla, çünkü senin her şeye gücün yeter." derler.[2]

9- EY PEYGAMBER! Kâfirlerle/gerçeği örtenlerle/hak yiyenlerle ve münafıklarla/ikiyüzlülerle/vermeyenlerle savaş, onlara karşı sert davran. Onların varacağı yer cehennemdir. Ne berbat bir yerdir orası!

10- Allah, kâfirler e Nuh'un eşi ile Lut'un eşini örnek gösteriyor. Bu ikisi, kullarımızdan iki doğruluk timsali kulumuzun nikâhı altındaydılar. Fakat onlara ihanet ettiler. Onları Allah'ın elinden kocaları bile kurtaramadı. Onlara: "Girin cehenneme, orada sizi bekleyenler var."[3] denildi.

11-Allah iman edenlere/güvenenlere de Firavun'un eşini örnek gösteriyor. O şöyle demişti: "Rabbim! Bana yanında, cennetin içinde bir ev yap. Firavun'dan ve yaptıklarından beni uzak tut. Şu zâlimlerin elinden beni kurtar!"

12- Allah, iffet ve namus timsali İmran'ın kızı Meryem'i de örnek gösteriyor. Ona ruhumuzdan üflemiştik. Rabbinin söz ve kitaplarının doğruluğunu kabul etmiş, yürekten itaat edenlerden olmuştu.[4]

[2] Harfi harfine: "Onların nuru önlerinden ve yanlarından koşar. Ey Rabbimiz, nurumuzu tamamla, bizi bağışla, sen her şeye kadirsin derler."

[3] Harfi harfine: "Denildi: Ateşe girin, girenlerle beraber."

[4] Demek ki Hz. Muhammedm eşleri ile başlayıp, Hz. Nuh, Hz. Lut, Firuvunun eşi ve Hz. Meryem "tarihsel" örnekleri ile biten "tahrim" suresi; bu örnekleri bir çekirdek olarak ele alıp, Kur anın her çağdaki okuyucularına "evrensel" mesajlarla sona eriyor: 1- Ne bir peygamberin eşi, ne de bir Firavunun eşi olmak kişiye ayrıcalık kazandırmaz. Herkes kendi eylemlerinden sorumludur. 2- Allahın önünde kadın erkek herkes eşittir. Kadını ve erkeği ile "insanlık" bölünmez bütündür...

57 - (110) HADİD SURESİ

Mekke'de inmiştir, 29 ayettir. Sure, son bölümünde çağlar boyu elçilere kitap, mizan ve demir verilerek, insanlıkta adaletin daim yaşaması için çaba sarfettikleri anlatılırken kullanılan ve Kur'an lisanında maddi gücün sembolü olarak görülen "demir" (hadid) kelimesi dolayısıyla bu adı almış görünmektedir. Surede ana tema yine Allah'ın birliği (tevhid) ve bölünmez bütünlüğü (samed) etrafında döner. Bu ana tema tarihten, hayattan ve tabiattan örneklerle açıklanır...

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1-Göklerde ve yerde bulunan her şey Allah'ı anıp yüceltmektedir. O güçlüdür, bilgedir.

2- Göklerde ve yerde mülk O'nundur. Hem yaşatır, hem öldürür. O'nun her şeye gücü yeter,

3- O ilktir[1], sondur[2], dıştır[3], içtir.[4] Her şeyi bilen O dur!

[1] **EVVEL:** Sözlükte **[E-**V-L] kökü mastar olarak "başkasının kendisi ile sıraya girdiği şey" demektir. Birkaç şekilde kullanılır; 1- Zaman, 2- Liderlik, 3- Konum, 4- Yapı bakımından önce, ilk, evvel olana denir. Allah'ın sıfatları bağlamında "O, *evveldir"* dendiğinde, "Varlıkta hiçbir şey ona yetişemez, O her şeyden önce vardır." anlamına gelir. *el-Evvele* "Başkasına ihtiyacı olmayan, kendi kendine yeter olan." diyenler de bu manayı kastederler (Rağıb). Arapçada *ehl, âl, tevil, evvel* kelimelerinin hepsi aynı kökten gelir. Hepsinde de temel anlam "ilklik" etrafında döner. Ayette Allah'ın *el-evvel* olması varlık, zaman, mekân, konum vs. bakımından "ilk" manasındadır. "Allah yaratmaya başlamadan önce ne yapıyordu?" "İlk yaratılan ne idi?", "Varlık Ondan nasıl çıktı?", "Âlem Onunla birlikte ezeli olarak var mıydı? Onunla birlikte miydi? Ondan sonra mı başladı?" vb. sorular insan havsalasının alamayacağı kadar geniş olup, bu konuların, konuştuğumuz kelimelerle, içinde bulunduğumuz zaman ve mekan idraki içinde "net" olarak cevaplanması oldukça zordur. Allah'ın ilk *(evvel),* son *(ahir),* dış *(zahir)* ve iç *(batın)* kelimeleri ile izahı, bizim "boyut" idrakimize hitap etmekte olup ilk-son, ileri-geri, üst-alt, dış-iç, enlem-boylam algılamaları devindirilerek Allah'ın bütün bunları kapsayan "bölünmez bir bütün" *(samed)* olduğunun kavratılmak istendiği anlaşılıyor.

[2] **ÂHİR:** Sözlükte [A-H-R] kökü mastar olarak "geciktirmek, eğlemek, ertelemek, geri bırakmak, engel olmak, geri almak, askıya almak, alıkoymak" demektir. Gecikmek, gerilemek, geri kalmak, arkadan gelmek *(tehur);* gecikmek, geri kalmak *(istıhâr);* son olarak, sonunda *(âhirıl-emr);* öbürü, diğeri *(ahar);* son *(âhir);* son gün *(yevmul-âhira);* son olarak *(ahîran);* sonuna kadar *(ilâ âhira);* geri kalmış, sonraki, geciken, geri kalan *(muteehhir),* ikinci defa, tekrar, bir daha *(merreten uhrâ);* baştan sona *(min evvel ilâ âhir)* kelimeleri bu köktendir... Görüldüğü gibi *el-âhir,* bir önceki *el-evveT'm* zıddı olarak kullanılıyor. İnsan idraki geçmişe çevrilip "İlk o vardı." dendikten sonra bir anda geleceğe çevrilerek "Son olarak yine O var." deniliyor.

İnsanoğlunun geçmişe ve geleceğe yönelik zaman ve mekân havsalası son sınırlarına kadar zorlandıkça zorlanıyor. Artık bu kelimelerin çağrışımları ile gidebildiği yere kadar gitmek insanın muhayyilesine kalıyor...

[3] ZAHİR: Sözlükte [Z-H-R] kökü mastar olarak "görünmek, belirmek, ortaya çıkmak" demektir. Göstermek, ortaya çıkarmak, belirtmek, açıklamak, açığa vurmak *(izhâr);* görünmek, belirmek, ortaya çıkmak *(zuhur);* görünmek, gösteri yapmak, destek olmak *(tezahür);* açık, belirgin, belli *(zahir);* görünürde *(fız-zâhir);* yapmacık, göstermelik *(tezâhurî);* elbisenin dış tarafı *(zıhâratus-sevb);* sırt, arka *(zahr);* öğle *(zuhr);* gösterici, nümayişçi *(mütezâhir);* gösteri, tezahürat, nümayiş *(muzâhera)* kelimeleri bu köktendir... İlk *(evvel)* ve son *(âhir)* kelimeleri ile zamanın iki ucunun "baştan sona" Onun olduğu kavratılmaya çalışırken, görünen, ortaya çıkan, dış *(zahir)* ve görünmeyen, ortaya çıkmayan, içte kalan *(batın)* ile de mekanın iki ucunun "içten dışa doğru" hep O'nun olduğu vurgulanıyor. Bu dört kavram bu nedenle sürekli olarak birbiriyle bağlantılı ele alınmalıdır. Bir şeyin en-boy, iç-dış boyutlarıyla bölünmez bir bütün olması gibi Allah da varlığı ve birliği ile bölünmez bir bütündür. Demek ki *zahir,* "bölünmez bütünün" dış yüzeyi olmaktadır. Engin bir denizin başı sonu, derinliği ve yüzeyi ile ve içindeki varlıklarla birlikte bölünmez bir bütün oluşu belki bir fikir verebilir. Deniz bütün enginliği ve derinliği ile içindeki su altı varlıkları ile bir bütündür. Fakat yine de varlık olarak örneğin balıklar ve deniz birbirinden ayrıdır. Hareketleri ise hem dem (aynı anda, senkronik) dir...

[4] BATIN: Sözlükte [B-T-N] kökü mastar olarak " gizli olmak, gizli kalmak, kapalı olmak, kapalı kalmak" demektir. Gizlemek, saklamak, astar geçirmek, astarlamak *(ibtân);* iç yüzünü bilmek, içeriğine dair bilgiler elde etmek *(tebettun);* iç gözlem *(istîbtân);* iç hastalıkları *(emraz batıniyye),* iç, gizli, saklı *{bâtın);* gizlice *(batınen);* dahiliye, iç *(bâtıniyye),* karın *(batn);* içine alan, örtüp gizleyen, battaniye *(battâniyye);* astarlanmış, örtülü *(muhattın);* karın veya göbek dansı *(raqsul-batn);* bel kemeri *(bitân)* kelimeleri bu köktendir... Demek ki Allah'ın *el-bâtın* olması "bölünmez bütünün" görünmeyen, ortaya çıkmamış, idrak alanımız dışında kalan yönlerini, iç derinliklerini, havsalamız dışındaki boyutlarını ifade ediyor. Kuranın bu dört boyutlu yönüyle Allah'ı "bölünmez bir bütün" olarak insan idrakinin seviyesine indirerek kavratmaya çalışmasının İslam düşünce tarihinde her bir ekolün bir boyutunu öne çıkarak ekolleşmesine neden olduğu söylenebilir. Özetle kelâmcılar ilkliğe vurgu yaparak, Onun dışındaki her şeyin sonradan olduğuna, filozoflar görünen, dış düzeyine bakarak var olan her şeyin Onunla birlikte ezeli ve ebedi olduğuna, sufiler gizli kalmış, ortaya çıkmamış boyutlarına vurgu yaparak esas olanın O, görünmeyen öz olduğuna, görünenin geçici ve fani olduğuna, selefiler her şeyin sonunda O'nun olduğuna, O ne diyorsa harfi harfine teslim olmak dışında bu tür işlerle uğraşmanın boş olduğuna inanmışlar ve bu temel saik doğrultusunda anlayışlar geliştirmişlerdir. Allah'ın sözünün; kimi ilk anlamına, kimi son anlamına, kimi dış anlamına, kimi iç anlamına yapışarak fikirler geliştirmişler, zamanla bütünlüğü kaybederek ağaçlar arasında kaybolmaktan ormanı göremez hale

4- Gökleri ve yeri altı günde yaratan O'dur. Sonra görkemini göğe yansıtan,[5] yere gireni, ondan çıkanı, gökten ineni ve ona yükseleni bilen O'dur. Her nerede olursanız olun sizinle beraberdir. Allah bütün yaptıklarınızı görüyor.

5- Göklerin ve yerin sahibi O'dur. Bütün işler dönüp dolaşıp Allah'a varır.

6- Geceyi gündüze, gündüzü geceye sokuyor. O, içinizden geçen her şeyî biliyor.[6]

7- ALLAH'a ve peygamberine iman edin. Size emanet ettiği şeylerden infâk edin/verin. İnanıp böyleinfâk edenlerinizi/verenlerinizi büyük bir karşılık bekliyor.

8- Neden Allah'a iman etmiyorsunuz? Oysa peygamber sizi Rabbinize iman edesiniz diye davet edip duruyor. Eğer gerçek müminler iseniz, unutmayın, O sizden söz almıştı.[7]

9- Sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarsın diye kuluna söze dayalı apaçık ayetler indiren O'dur. Allah size karşı çok şefkatli, sevgi ve merhametle dopdoludur.

10- Neden Allah yolunda harcamıyorsunuz? Gökler ve yer Allah'tan başkasına mı kalacak? Unutmayın ki fetihten önce harcayıp çarpışanlarınız diğerleriyle bir olmaz. Onların derecesi sonradan harcayıp çarpışanlardan daha büyüktür. Bununla beraber Allah hepsine de son derece güzel vaatlerde bulundu. Allah her ne yaparsanız haberdardır.

11- ALLAH'A güzel bir borç[8] verecek yok mu? Allah katlayarak geri ödesin. Dahası onları muhteşem bir mükâfat ile karşılasın.

12- O gün mümin erkeklerle, mümin kadınları alınları ak, yüzleri aydınlık koşarcasına yürürken göreceksin.[9] Onlara; "Bu gün altlarından ırmaklar akan cennetlerle müjdeleniyorsunuz. İçlerinde ebedi olarak kalacaksınız." denecek. İşte büyük kurtuluş budur!

13-0 gün münafık erkeklerle münafık kadınlar, iman edenlere/güvenenlere şöyle diyecekler; "Bize bakın, yüzünüzden aydınlık alalım." Denilecek ki; "Arkanıza dönün de aydınlık arayın." Nihayet onların arasına içinde sevgi ve merhamet dışında azap bulunan kapalı bir duvar çekilir.

14- Münâfıklar/infâk etmeyenler onlara şöyle bağrışırlar; "Bizler sizinle beraber değil miydik?" İman edenler; "Evet, ama siz kendi kendinizi aldattınız. Dur bakalım ne olacak diye bakınıp durdunuz, şüpheye düştünüz ve Allah'ın emri gelinceye kadar kuruntular sizi aldattı. O aldatıcı şeytan, sizi 'günahın zararı yoktur' diye Allah'a güvendirdi."

15- Artık bugün ne sizden ne de kâfirl-

gelmişlerdir. Demek ki ilk, son, iç, dış bütün boyutlarıyla birlikte düşünmeyi denemek lâzımdır. İbn Sina'nın son sözlerinden birisi şuydu: "Bir de cem'u'l-havassı dene..." yani olayı bütün boyutlarıyla birlikte görmeye çalış, gözü, kulağı, aklı, kalbi hepsini birden çalıştırarak bütünlüğü yakalamaya gayret et...

[5] Harfi harfine: "Sonra arş' üzerine 'istiva etti."

[6] Harfi harfine: "O göğüslerin özünü bilir."

[7] AHD-İ MİSAK: Bkz. 7/172. ayet dipnotu.

[8] KARZ-I HASEN: Bkz. 64/17. ayet dipnotu.

[9] Harfi harfine: "O gün onları önlerinden ve sağ yanlarından nur' saçarak koşarken göreceksin."

erden fidye kabul edilmez. Cehennemi boylayacaksınız, çünkü müstahaksınız. Ne berbat bir gidiş!

16- İMAN EDENLERİN, Allah'ı ve O'nun katından inen hakkı/adaleti/gerçeği hatırlamaları için titreyip kendilerine gelme zamanı gelmedi mi? Yoksa önceki çağlarda kendilerine kitap verilip de sonra üzerlerinden uzun zaman geçince günaha dalarak kalpleri katılaşanlar gibi mi olacaklar?

17- İyi bilin ki Allah, ölü toprağa hayat verir! Size ayetleri açıklıyoruz ki aklınızı başınıza toplayasınız.

18- Karşılıksız yardımlarda bulunan erkek ve kadınlara, Allah'a güzel borç verenlere, verdikleri katlanarak geri ödenir. Dahası muhteşem bir mükâfat ile karşılanırlar.

19- Rableri katında Allah'a ve elçilerine iman edenler/güvenenler, sözün namusu ile yaşayanlar ve bir de şehitlerdir. Büyük mükâfatlar ve aydınlık bir gelecek onları bekliyor. Ayetlerimize yalan diyenlere gelince, işte onların tümü cehenneme dolacaktır.

20- BİLİNİZ Ki dünya[10] hayatı bir oyun,[11] eğlence,[12] süs, aranızda övünme, güç ve zenginlik yarışından[13] ibarettir. Yağmuru düşünün... Bitirdiği ot, çiftçileri imrendirip heyecanlandırır. Bir de görürsün ki sararıp solmuş sonra da çerçöp olmuş! Ahirette ise ya şiddetli bir azap, ya da bir bağışlama ve hoşnutluk vardır. Dünya hayatı gelip geçici bir zevkten başka bir şey değildir.[14]

21- Bu nedenle siz Rabbinizin affına nail olmaya bakın. Allah'a ve Peygamberine iman edenler/güvenenleriçin hazırlanmış olan yerler ve gökler kadar geniş cennet için yarışın. İşte bu, Allah'ın lütfudur ki onu lâyık gördüğüne verir. Allah çok büyük lütuf sahibidir.

22- Yeryüzünde ve insan hayatında size isabet eden hiçbir şey Bizim i817949469777 irademiz olmadıkça meydana gelmez.[15] Bu Allah'a göre kolaydır.[16]

23- Bu şundan dolayıdır; elinizden gidene üzülmeyesiniz ve elinize geçenle de şımarmayasınız. Çünkü Allah

[10] DÜNYA: Bkz. 2/86. ayet dipnotu.

[11] LAİB: Bkz. 21/16. ayet dipnotu.

[12] LEHV: Bkz. 21/17. ayet dipnotu.

[13] İSTİKSAR/TEKASÜR: Bkz. 102/1. ayet dipnotu.

[14] Bu tür ayetler kimi insanlarda "yalan dünya" inancının oluşmasına neden olmaktadır. Hâlbuki ayetlerde dünyanın yalan, boş, adi olduğu vurgulanmıyor. Bilakis "geçici" olduğu vurgulanıyor. Bir şeyin geçici olması onun adi, boş ve anlamsız olduğunu göstermez. Gerçek geçici olduğunda da gerçektir. Geçicilik gerçekliğin sadece bir boyutudur. Ona takılarak gerçekliğin bütününü gözden kaçırmamak gerekir. Dışı *(zahir)* ve içi *(batın),* başı *(evvel)* ve sonu *(ahir),* görünen *(şehadet)* ve görünmeyen *(ğayb),* yakın *(dünya)* ve uzak *(âhire),* **geçici** *(fâni)* sürekli *(baki)* boyutlarıyla gerçeklik *(hakikat)* bölünmez bir bütündür...

[15] Harfi harfine: "Yeryüzünde ve nefislerinize bir musibet isabet etmez; onu meydana getirmemizden önce kitapta olmadıkça."

[16] Burada ele alınan esas tema yine Kur an ın şaşmaz biçimde odaklandığı "Allah'ın varlığı ve birliği ile bölünmez bütünlüğü" meselesidir. Demek ki Allah yeryüzünde

kendini beğenmiş şımarıkları sevmez.

24- Bunlar hem cimrilik ederler, hem de insanlara cimriliği emrederler. Her kim vermekten kaçınırsa bilsin ki Allah zengindir, övgüye layık olan O'dur.

25- İYİ DİNLEYİN! Biz elçilerimizi söze dayalı apaçık delillerle[17] gönderdik. Onlarla birlikte insanlıkta adalet ve eşitlik[18] daim yaşasın diye, kitabı[19] ve mizanı[20] indirdik. Ve kendisinde hem çetin bir sertlik, hem de insanlar için birçok faydalar olan demiri indirdik.[21] Çünkü Allah kendisine ve elçilerine gıyabında yardım edenlerin kimler olduğu bilinsin istiyor. Allah çok güçlüdür, üstündür.

26- AÇIN KULA/INIZI! Nuh'u ve İbrahim'i gönderdik. Artlarından gelen kuşaklara peygamberlik ve kitap verdik. Böyleyken içlerinden

ve insan hayatında meydana gelen olaylarla da bölünmez bir bütündür. Bu olayların hiçbirisi Ondan habersiz, Ona rağmen veya Onun dışında meydana gelmez. Bu örneğin engin bir denizin dile gelerek içindeki tüm su altı varlıklarına "Bana rağmen bir şey yapamazsanız. Bu su deryasının her neresinde her ne şey oluyorsa benim iledir, benim dışımda değildir..." demesi gibidir.

[17] BEYYİNAT: Bkz. 14/9. ayet dipnotu.

[18] ADALET: Bkz. 4/58. ayet dipnotu.

[19] KİTAP: Bkz. 13/1. ayet dipnotu.

[20] MİZAN: Sözlükte [V-Z-N] kökü mastar olarak "ölçmek, denkleştirmek" demektir. Dengelemek, denkleştirmek aynı ağırlıkta yapmak *(muvâzene);* denge, balans *(ittizân);* denge, muvazene *(tevazün);* dengeli, ölçülü, vakarlı, kişilikli *(muttezin); terazi,* ölçü *(mizan);* ölçülü, bütçeli *(mevzun)* kelimeleri bu köktendir... Kuranda *adalet, haqq, vezn, qıst, vasat* kavramları "hak ve adalet" anlamında kullanılmaktadır. Elçilere *mizan* verilmesi, hak ve adaleti uygulamak için gerekli ölçüleri, doğru ile yanlışı birbirinden ayıracak kriterlerin verilmesi anlamında kullanılıyor. Bunlar bir yüzüyle Allah'ın vahyi, diğer yüzüyle ortak akıl, vicdan ve sağduyunun sesidir. Bunlar birbirinin karşıtı değil bilakis tamamlayıcısıdır. Şu halde elçilere kitap, mizan ve demirin verilmesi ve bundan amacın "insanlıkta adalet daim yaşasın (ayağa kalksın, dikilsin) için" *(liyegûmen-nâse bıl-qıst)* olması, bundan da amacın "Allah'a ve peygambere gıyabında kim yardım ediyor o bilinsin için." olması gösteriyor ki tarih boyunca ve halen insanlık âleminin şiddetle ihtiyaç duyduğu şey maddî ve manevî gücün elele vermesidir. Birinin diğerini dışlayıp yok saymamasıdır. Aksi halde insanlık kendi kendini yiyip bitirecektir. Zira kitap, mizan ve adalet manevî ve ahlâkî değerlerdir. Demir ise bu değerleri ete kemiğe büründürecek siyasî ve askeri güçtür. Demirin manevî değerlerle yumuşatılması, manevî ve ahlâkî değerlerin ise demir ile vücut bulması gerekmektedir. Ayrıca bkz. "HADİD" 34/10. ayet dipnotu.

[21] HADİD: Bkz. 34/10. ayet dipnotu.

[22] RUHBAN: Sözlükte [R-H-B] kökü mastar olarak "korkmak, ürpermek" demektir. Korkutmak, tedhiş uyandırmak, yıldırmak, ürpermek, dehşet saçmak *(irhâb);* korkutmak, yıldırmak *(terhîb);* terörist *(irhâbî);* terörizm *(irhâbiyye);* Allah'tan korkan, ürperen, keşiş *(râhib);* korku, heybet *(rehbe);* fobi *(ruhâb)* kelimeleri bu

kimi doğru yolda yürümüş çoğu da yoldan çıkmıştı.

27- Sonra onların ardından öteki elçilerimizi gönderdik. Keza Meryem oğlu İsa'yı gönderdik. Ona İncil'i verdik ve ona uyanların kalplerinde bir şefkat, sevgi ve merhamet meydana getirdik. Rahipliğe[22] gelince, onu onlar uydurdular. Biz onlara böyle bir şey emretmedik. Allah'ın rızasını aramak amacıyla böyle yaptılar, fakat gereğini de yerine getirmediler. Biz de içlerinden iman etmiş olanlara mükâfatlarını verdik, ama çoğu yoldan çıkmıştı.[23]

28- EY İMAN EDENLER! Sakının ve peygamberine iman edin ki sevgisini ve merhametini iki kat artırsın; hem aydınlığında yürüyeceğiniz nur versin hem de sizi bağışlasın. Allah bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

29- Ve önceki çağlarda kitap verilenler bilsinler ki Allah'ın lütfunu onlar dağıtacak değildir. Lütuf Allah'ın elindedir, onu lâyık gördüğüne verir. Allah çok büyük lütuf sahibidir.

köktendir... Ayette geçen *rehbâniyye* ruhbana ait iş anlamında, *ruhban* da çoğulu olup rahipler, keşişler demektir. Ruhbanlık ile kastedilen ise, böylesi kişilerin dindeki fitnelerden kaçarak dağlara çekilmeleri, kendilerini bütünüyle ibadete vermeleri, üzerlerine vacip olan ibadetlere ek olarak yalnız yaşamak, sert elbiseler giymek, kadınlardan uzak durmak, mağaralarda ve kuytu köşelerde kendilerini ibadete vermek gibi ileri derecede meşakkatli bir hayat tarzına katlanmalarıdır. Öyle görünüyor ki rahiplik zamanla profesyonel din adamları sınıfı manasında "din istismarının" adı olmuştur. Çünkü onlar gücünü sadece din adamı olmaktan ve insanların dini umutlarını sömürmekten alır olmuşlardır. Yeryüzünde hak ve adaleti hâkim kılma, haksızlıklara karşı mücadele, yardımlaşma ve insanları yoksulluktan, mağduriyetten, mahrumiyetten ve zulümden kurtarma gibi asıl işleri bırakmışlar "ruhları kurtarmayı" misyon edinmişlerdir. Böylece insanların ruhlarına nüfuz etmişler ve bu nüfuzu krallara peşkeş çekmede kullanmışlardır. Böylece din, kitlelerin afyonu haline gelmiştir. Tıpkı Pers-Yahudi, Roma-Hıristiyanlık ilişkisinde olduğu gibi. İşte hem ruhbanlık icat etmek hem de gereğini yerine getirmemek budur. Oysa halkın bağrından çıkan o ümmi nebi; *"Bizde ruhbanlık yoktun cihat vardır"* diyerek bu istimarı tarihe gömmüştür...

[23] **Hz.** Peygamberden gelen bazı rivayetler bu konuda oldukça açıklayıcıdır. **İbn** Abbas'tan gelen bir rivayette, *"Fetret döneminde krallar, Tevrat ve İncili değiştirmişlerdi. Derken bir grup insan gezginci bir hayata başlamış ve rahatsız edici yünlü elbiseler giymeye başlamışlardı."* denir. Yine **İbn** Mes'ud'dan başka bir rivayette de **Hz.** Peygamber'in kendisine şöyle dediği rivayet edilmiştir; *"Ey İbni Mesud, sen İsrailoğullannın yetmiş fırkaya ayrıldıklarını, üç fırkası hariç hepsinin ateşte olduğunu, bu üç fırkanın ise: 1- İsa'ya iman eden, ona yardım için ölesiye Allah'ın düşmanlarıyla çarpışan fırka, 2- Savaşmaya tokatları olmayınca marufu emredip münkerden sakındıran fırka, 3- Bu iki işe de gücü yetmediği için kalın yün abalar giyen, ıssız yerlere ve çöllere çekilen fırka olduğunu ve bunun,*

"Ona tabi olanların yüreklerine **bir şefkat ve merhamet koyduk."** *ayetinde ifade edildiğini biliyor muydun"* (Razi). Demek ki **İsa**'dan sonra uzun mücadeleler yaşanmış fakat sonunda "dağlara, çöllere çekilmek" iyice onların hayat tarzına dönüşmüş ve nihayetinde "ruhbanlık" üretilmiştir. Bu noktada ruhbanlık Bizans "krallarının" halkı gütmek için kendilerine din adamları sınıfı icat etmeleri ve bunu imparatorluğun resmi dini haline getirerek dayatmaları anlamına geliyor. Keza ondan öncede "Pers kralları" **Musa**'nın mirası içinden "hahamlar" üreterek, onlarla işbirliği yaparak bir din adamları sınıfı üretmişler ve onunla bölgeyi denetim altında tutmak istemişlerdi. Şu halde her iki din adamları sınıfı, yani Yahudiliğin hahamları ile Hıristiyanların rahipleri birer Pers ve Roma (Bizans) güdümlemesidir. Yahudiler gerçek **Musa** bağlılarını, Hıristiyanlar da gerçek **İsa** bağlılarını katlederek onların kanları üzerine böylesi bir sınıf icat etmişlerdir. Gerçek **Musa** bağlıları ve gerçek **İsa** bağlıları ise hadiste geçen üç fırka olup tarihin karanlıklarında kaybolup gitmiştir. Ta ki tevhidci damarın, Pers-Roma bölücülüğüne ve zulmüne ve son vererek tevhid (birlik) ve adalet çağı başlatan **Hz.** Muhammed'in (s.a.v) çıkışma kadar...

49 - (111) HUCURAT SURESİ

Medine'de inmiştir, 18 ayettir Medine döneminin 9. yılında "erdemli bir şehir" kurma çabasının zirvesinde nazil olan 18 ayettik bu sure, bir arada yaşamanın en temel ahlâkî ve hukukî ilkelerini vazeder. On bin kişilik bir kasabanın toprak evleri ve odaları (hucurat) üzerinden çağımızın milyonluk metropollerinin üst üste yığılmış odalarına, evlerine, apartmanlarına evrensel mesajlar verir. Kent hayatının olmazsa olmazları üzerinde durur. Kentli, yani medenî olmanın şartlarını sıralar; Allah'a ve peygambere saygı, iyilik, güzellik, doğruluk, erdem, güzel ahlâk, sevgi ve merhamet, barış ve adalet, esenlik, güvenlik, insan onuru, kişi dokunulmazlığı, özel hayatın gizliliği, yalan haber, zan, gıybet, iftira, dedikodu, alay, küçük düşürme, itham, yafta, sataşma, manevî şahsiyeti tahkir ve tezyif, suçsuzluğun asıl olduğu, saldırganlığın önüne geçilmesi gerektiği vb. birçok toplumsal ahlâk değer ve ilkeleri vazeder. Sure, yedinci yüzyılın bedevilerini vesile kılarak, bütün çağlara yönelik, insanların "iman kalplerine girmediği halde İslam'a girmiş olma", yani Daru's-Selam (Evrensel adalet ve barış yurdu) çatısı altında toplanmanın nasıl olacağı mesajlarıyla sona erer...

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- EY İMAN EDENLER! Allah'a ve peygamberine saygısızlık etmeyin. Sakının. Allah her şeyi işitiyor, her şeyi biliyor.

2- Ey iman edenler/güvenenler! Sesinizi peygamberin sesinden daha fazla yükseltmeyin. Birbirinizle konuştuğunuz gibi onunla bağırarak konuşmayın. Aksi halde yaptıklarınız boşa gider de haberiniz bile olmaz.

3- Allah ve elçisinin yanında seslerini kısanlar var ya, işte onlar sakınanlar olup Allah onları bilmektedir.[1] Onları hem bir bağışlanma, hem de büyük bir mükâfat bekliyor.

4- Sana odaların arkasından bağıranların çoğu bu işlere aklı ermeyenlerdir; bundan hiç şüphen olmasın.

5- Eğer onlar sen gelinceye kadar sabretselerdi haklarında daha hayırlı olurdu. Allah çok bağışlayandır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.[2]

[1] *"Allah onları imtihan etmektedir!* ifadesinde geçen "imtihan etmek" bu bağlamda "tanımak, bilmek" manasında kullanılmaktadır (Razi). Öte yandan "takva" kelimesi de derin ve geniş anlamı içinde bu bağlamda "Sakınma" manasına gelmektedir. Takva sahibi bu bilinç sebebiyledir ki Allah'ın öfkesini çekecek işler yapmaz, devenin çifte savurmasından sakınan adam *(muttaqi)* gibi günahlardan sakınır, çekinir. Eğer bu bilinç yoksa "sakınma, korkma, çekinme, uzak durma" şeklinde birer ahlâkî davranış olarak dışa vurmaz... Ayrıca bkz. "TAKVA" 2/2. ayet dipnotu.

[2] Bu pasaj (1-5) doğrudan **Hz.** Peygambere karşı adap ve erkân (görgü kuralları) ile ilgili olduğuna göre bugün için anlamı nedir? Çünkü şu an aramızda **Hz.** Peygamber yoktur. Bizler onunla karşı karşıya değiliz, onu hiç görmemişiz, sesimizi onun sesinden daha yüksek çıkarmamız, kendi aramızda konuştuğumuz gibi onula bağırarak konuşmamız, odaların arkasından (evinden), ona bağırarak çağırmamız, tarihi olarak artık mümkün değildir. Peki, bu kadar ayrıntıya girilerek neden uzun uzadıya bunlar anlatılıyor? Olayın kahramanını (Hz. Peygamber'i) hayatında hiç

6- EY İMAN EDENLER! Eğer tutarsız davranışlarıyla tanınan birisi[3] size haber getirirse onu iyice araştırın. Aksi halde hiç yoktan insanları incitir, pişmanlık duyarsanız[4]

görmemiş, çağlar sonrasının biz Kuran okuyucularına bu ayetler ne mesaj vermektedir? Öyle görünüyor ki bu ayetler Medine döneminin sonlarına doğru (H. **9** yıl) nazil olduğuna göre Müslümanlara bir arada yaşamın adap ve erkânı yani bugünkü tabirle bir "şehir kültürü" aşılamaya çalışıyor. Toplumsal değerler sistemini karşılıklı sevgi ve saygı üzerine bina etme çağrısı yapıyor. Bu cümleden olarak bir konuda Allah ve resulünün görüşü varsa, özellikle dini konularda kendi şahsi görüşümüzü bir kenara bırakmamız, Allah'tan ve peygamberinden gelene saygı göstermemiz, "sesimizi onun sesi üzerine çıkarmamız" anlamına gelir. Çünkü dinin ve şeriatın sahibi Allah, örnek uygulaması da peygamberdir. Keza toplumun seçilmiş meşru önderlerine saygı göstermek, hafife almamak, karşılarında **laubali** hareketlerde bulunmamak otoriteye (Allah'a ve Resulüne) saygı anlamına gelir. Keza üst üste yığılmış apartman tipi evlerde veya yan yana dizilmiş tek katlı evlerde komşuluk ilişkilerini karşılıklı sevgi ve saygı üzerine bina etmek; örneğin balkondan halı çırpmamak, yüksek sesle radyo teyp dinlememek, civardaki balkon ve pencereleri gözetlememek, kapıyı çalmadan veya zile basmadan içeri dalmamak vs. "odaların arasından bağırmamak" manasına gelir. Çünkü bugünün odaları *(hucurât)* artık kibrit kutusu gibi üsüste yığılmış apartman daireleridir. Yine şehrin cadde ve sokaklarında yüksek sesle korna çalarak seyretmek, yola balgam tükürmek, duraklarda, otobüslerde çevreyi rahatsız edecek şekilde bağırıp çağırmak adap ve erkâna aykırı davranışlar olup "sevgiyi ve saygıyı" esas alan bir şehir hayatında olacak işler değildir... Demek ki evler, odalar *(hucurat)* suresinin ilk elden verdiği mesajı iç içe geçmiş odalarda, yan yana, üst üste dizilmiş evlerle dolu şehir hayatında sevgi ve saygıya dayalı karşılıklı ilişiklerin nasıl olacağına dair "toplumsal görgü kuralları" olarak, bir "şehir kültürü" üretmeye ve geliştirmeye yönelik teşvik olarak algılamak icap eder...

[3] FISK; Sözlükte [F-S-G] kökü "Bir şeyin dışına çıkmak" demektir. Mesela, taze hurma kabuğundan, fare deliğinden çıktığı zaman bu tabir kullanılır. Kur an lisanında fısk, genel olarak suç ve günah işleyerek doğruluk ve dürüstlük yolundan çıkmak manasındadır. Bu üç türlü olur: **1-** Günahı çirkin görmekle beraber ara sıra yapmak, **2-** Üzerine düşerek ısrarla yapmak, **3-** Çirkinliğini inkar ederek yapmaktır. Kişi bu durumlarda gerçeği reddedip örtbas etmeye kalkmak (küfür) ile gerçeği kabul etmek (iman) arasında gider gelir. Günahı terkte ısrar imanın, günah işlemekte ısrar ise küfrün iyice yerleşmesine ve kişide karakter haline gelmesine neden olur. İşte ikisi arasında bocalayıp durmaya, bir girip bir çıkmaya, yalpalayıp durmaya fısk deniyor. Ayette "fasık birisi" tutarsız, çelişkili davranışlarda bulunan, kendine güvenilmeyen, ne yapacağı beli olmayan, ilkesiz bir tip olarak resmediliyor.

[4] Bu ayet bilgi, iletişim ve haber çağı olan günümüz dünyasında son derece önemli bir sorun hakkında esaslı bir mesaj veriyor; asılsız ve yalan haber yaymak! Böyle bir durumda ne yapılmalıdır? Yaşantısıyla tutarsız davranışlar sergileyen, güvenilirliği konusunda ciddi şüpheler bulunun birisinin (fasık) yaptığı haber, güvenilir kaynaklarca doğrulanmadıkça yayınlanmamak, ciddiye alınıp işlem yapılmamalıdır. Aksi halde bilmeden, hiç yoktan habere konu olan ilgili kişiler incitilebilir. Demek ki güvenilir olmayan birisinden gelen

7-8- Hem biliniz ki Allah'ın peygamberi aranızdadır. Şayet o her duyduğuna inansaydı toplum olarak perişan olurdunuz. Oysa Allah size imanı sevdirdi, onu kalplerinizde güzelleştirdi. Gerçeği inatla örtbas etmeyi,[5] tutarsız davranışlarla yalpalayıp durmayı[6] ve güzel olan her şeye karşı çıkmayı size çirkin gösterdi. İşte Allah'ın lütfü ve nimeti sayesinde doğru yolda yürüyenler bunlardır. Allah her şeyi bilendir, çok bilgedir.[7]

9- Eğer iman edenlerden/güvenenlerden iki grup birbirine girerse aralarını iyilik, güzellik, doğrulukla düzeltin.[8] Şayet biri ötekine hala saldırmaya devam ederse, Allah'ın emrine dönünceye kadar mağdurun yanında yer alıp saldırganla mücadele edin. Eğer dönerse adaletle aralarını bulun. Adaletli olun, eşitçe davranın. Çünkü Allah adaletli olanları ve eşitçe davrananları sever.[9]

10-Bütün müminler kardeştir.[10]

haberin araştırılması bugünün medya dünyasında "haberin doğrulanması" dediğimiz şeydir ki gazeteciliğin en temel ahlaki ilkesini oluşturur. Çünkü haber, yalan ve asılsız olduktan sonra haberciliğin hiçbir anlamı kalmaz...

[5] KÜFR: Bkz. 109/1. ayet dipnotu.

[6] FISK: Bkz. bir önceki (3) ayet dipnotu.

[7] Demek ki yaşadığımız çağda "Allah'ın peygamberi aramızda olmadığına" göre bu ayeti Allah'ın kitabı, peygamberin örnek hayatına dair kayıtlar ve içinizdeki akıl, vicdan ve sağduyu aranızda. Eğer bunlara uymayıp her duyduğunuza inanacak olursanız evin yolunu bulamaz, toplum olarak perişan olursunuz. Oysa gerçekleri örtbas etmemek, tutarsız davranışlarda bulunmamak, güvenilir olmak ve güzel olan her şeyi desteklemek ancak sizi kurtarır. Şehir hayatının böyle güvenilir olmayan, asılsız ve yalan haberlerle sarsılmasına karşı sizi ancak bunlar korur, şeklinde anlamak icap eder...

[8] ISLAH: Bkz. 103/3. ayet dipnotu.

[9] ADALET VE KİST: Bkz. 4/58. ayet dipnotu.

[10] UHUVVET: Sözlükte [E-H-Y] kökü mastar olarak "kardeş edinmek" demektir. Kardeş yapmak, kardeş olmayan iki kişinin arasını bularak, kardeş gibi birbirine dost yapmak *(muâhât),* kardeş olmak *(tâhiya),* erkek kardeş *(ahi, ehu),* kız kardeş *(uht),* kardeşlik, dostluk *(uhuvvet),* kardeşçe, kardeşlik *(ehaviy),* değerli kardeşim *(ahıl-ğâlî),* yakın ilgi *(âhiyye),* kardeşlik *(muâhât)* kelimeleri bu köktendir... Yukarıdaki ayet üç türlü yorumlanabilir: 1- Müminler ancak kardeştir. Yani, müminler arasındaki ilişkiler kardeşlik esasına dayanmalıdır. 2- Bütün müminler kardeştir. Yani, erkek-kadın, zengin-fakir ayırt etmeksizin bütün müminler kardeştir. 3- Ancak müminler kardeştir. Yani, sadece mümin olanlar kardeştir başkası değil... İlkinde vurgu "kardeş" olmaya, ikincisinde "tamamına, hepsine", üçüncüsünde ise sadece "mümin" olmayadır... İlk ikisi gayet anlaşılabilir olmasına rağmen acaba üçüncü yorumdan "bütün insanlar kardeştir" yaklaşımını geçersiz kılan bir sonuç çıkarılabilir mi? Ayette müminler dışında insanlığın geri kalan kısmının birbirinin kardeşi olamayacağını ön gören genelleyici bir yaklaşım var mıdır? Allah bu ayetinde insanlık içinde ancak ve sadece inanıp güvenenlerin kardeş olduğunu, geri kalan insanların iman etmedikçe asla kardeş olamayacağını mı söylemektedir? Öyle görünüyor ki ayetin başında geçen *"innema"* edatı, *"illa"* anlamında değildir. Yani, "ancak, sadece, yalnızca" şeklinde bir istisna (hariç

Öyleyse kardeşlerinizin arasını iyilikle, güzellikle, doğrulukla düzeltin. Sakının[11] ki üzerinize sevgi ve merhamet[12] yağsın.

11- EY İMAN EDENLER! Birbirinizi küçük düşürücü[13] davranışlarda bulunmayın. Belki küçük düşürmeye çalıştığınız birisi sizden daha değerlidir. Kadınlar da diğer kadınları küçük düşürmeye çalışmasın, belki de

tutma) değil; bütünü, hepsi, tamamı anlamında tekid (vurgulama, güçlendirme) yapılmaktadır. Çünkü Kur anda bütün insanlığın kökeninin bir olduğunu ilân eden "Ey Âdemin çocukları!" *(Ya Beni Adem)* hitabı vardır. Bu, zımnen bütün insanlığın kardeş olduğunu ima eder. Zira bütün çocukların doğal olarak birbirinin kardeşi olduğunu düşünürsek "Ey Âdem'in çocukları!" hitabında insanları aynı ataya/babaya nispet eden ve birbirinin kardeşi gören bir bakış açısı olduğunu anlarız. Keza bu bakış açısını "Ad'a kardeşleri Hud'u gönderdik." (15/50), "Semud'a kardeşleri Salih'i gönderdik" (15/61), "Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı gönderdik." (15/84) vb. ayetlerinden de çıkarabiliriz. Zira inkarcı muhataplarına "kardeşleri" deniliyor. Nitekim bir hadiste, *"Birbirinize hiddetlenmeyin, birbirinize haset etmeyin, birbirinizi kıskanmayın, birbirinize arka çevirmeyin; Ey Allah'ın kulları kardeş olunl (Kunû ibâdellahi ihvana). Bir müslümana üç günden fazla kardeşi ile dargın durması helal olmaz."* (Buhari; Edep, 57) buyurulmuştur... Görüldüğü gibi hadiste önce Allah'ın bütün kullarına kardeşlik çağrısı yapılıyor, ardından mümince kardeşliğin ne manaya gelmesi gerektiği, insanlığın genel kardeşliği içinde mümin olmanın getirdiği daha özel, daha sorumluluk yükleyen kardeşliğin önemi vurgulanıyor. Demek ki ayette müminlerin kardeşliğine yönelik yapılan özel vurgu, insanlığın hilkatte (yaratılışta, varoluşsal olarak) kardeş olarak görülmesine mani değildir. Bağlam, müminler arası ilişkileri düzeltmeye yönelik olduğu için, buna yönelik özel dikkat çekilmektedir. Şu halde "Bütün müminler kardeştir." ayetinin açılımından "Aslında Allah'ın bütün kulları, bütün insanlar kardeştir. Çünkü hepimizin babası/atası birdir. Âdem ise topraktandır. Hepimizin Rabbi Allah'tır. Müminler ise dinde kardeş olduğu için can ciğer kardeştir. Diğerlerin ki lâfta kalsa bile müminlerin kardeşliği lâfta kalamaz..." şeklinde bir sonuç çıkarmak mümkündür...

[11] TAKVA: Bkz. 2/2. ayet dipnotu.

[12] RAHMET: Bkz. 1/2. ayet dipnotu.

[13] SUHR: Sözlükte [S-H-R] kökünden boyun eğmek, emrine girmek *(sahr),* musallat etmek *(teshir),* angarya, ücretsiz, karşılıksız çalışan ırgat veya hayvan, alaya alınan insan *(suhra),* alay ve eğlence konusu olan, maskara *(mashara),* maskaralık *(suhriyye)* vb. kelimeler türetilmiştir... Bu kökten gelen *teshir* kavramı "Allah'ın yeri ve göğü insanın emrine vermesi" anlamında da kullanılıyor. Fakat burada kavramın içeriğindeki "emrine vermek, ırgatlık etmek" manası, insanlar arası ilişkide, bir davranış olarak karşısındakini "angarya, ırgat, hayvan vs. yerine koymak, onu küçük düşürmek, adam yerine koymayıp onunla alay etmek" manasında kullanılıyor. Bu nedenle Türkçe'de "küçük düşürmek" dediğimiz genel, gayr-i ahlâkî kategorinin içine girer. Şu halde alay etmek küçük düşürmenin bir parçasıdır. Demek ki ayette yapılmaması istenen şey her tür küçük düşürücü davranışlar olmaktadır. Nitekim bir hadiste; *"Kalbinde zerre kadar kibir bulunan kimse cennete giremeyecektir. Bir adam dedi ki ᶜEy Allah'ın Resulü, insan elbisesinin güzel, ayakkabısının güzel olmasını ister! Buyurdu ki: Allah güzeldir ve güzelliği sever. Kibir hakkı inkâr etmek ve insanları küçük görmektir."* buyurulur. (Müslim, Tirmizi)

küçümsedikleri onlardan daha değerlidir. Birbirinizin arkasından konuşmayın,[14] incitici, yaralayıcı ithamlarda bulunmayın.[15] Adınızın fasığa çıkması ne kötüdür. Bunları işlediği halde tövbeye yanaşmayan ise zâlimin ta kendisidir.

12- Ey iman edenler/güvenenler! Zannın[16] birçoğundan sakının çünkü kimi zanlar vardır ki günahtır. Birbirinizin ayıbını araştırmayın,[17] birbirinizin arkasından konuşup çekiştirmeyin.[18] Sizden biriniz, kardeşinin ölü halindeki etini yemek ister mi hiç? Demek tiksindiniz! O halde, Sakının. Allah bağışlayıcıdır, sevgi ve merhametle dopdoludur.

[14] **LEMZ:** Bkz. 104/1. ayet dipnotu.

[15] **NEBZ:** Sözlükte [N-B-Z] kökü mastar olarak "ayıplamak, kınamak" demektir. Birine çirkin bir lâkap takmak *(nebz);* birbirini ayıp denecek tarzda çirkin lâkaplarla çağırmak *(tenâbez);* çirkin yakıştırma, kötü itham *(nebez)* kelimeleri bu köktendir... Demek ki *nebz,* Türkçe'de "itham etmek, yafta vurmak, sataşmak, kulp takmak" dediğimiz şeyleri çağrıştırır. Bir kişide olan veya olmayan ve fakat onu kızdıracak, incitecek, yaralayacak bir ithamda bulunmayı, yafta vurmayı ifade ediyor.

[16] **ZANN:** Sözlükte [Z-N-N] kökü mastar olarak "zannetmek, sanmak, tahmin etmek" demektir. Zan, sanı *(zann),* sanık, zanlı *(zanîn),* zanlı, sanık *(muzannûn)* kelimeleri bu köktendir... Terim olarak zan "kesin bilgiye dayanmadan bir fikre varmak" tır (Razi). Demek ki surenin başından beri insan onurunu ve haysiyetini korumaya yönelik sıralanan ahlâkî ilkeler içinde en önemlilerinden birisi de, işte bu kişinin "ne ise o olarak" toplumda bilinme hakkını garanti altına alan, "zan ve tahminden uzak durma" ilkesidir. Öyle ki, bu ilke toplu yaşamın temel hukuku haline gelmiştir. Mecellede geçen ve halen mahkemelerde en temel hukuk prensibi olarak uygulanan; "Beraat-i zimmet asıldır", yani "Kişi suçlu olduğu ispat edilene kadar suçsuzdur." ilkesi bu ahlâkî değerden çıkar. Bütün toplumlarda geçerli olan bu ilke "Zannın bir çoğundan sakının." temel ahlâkî değerinin hukuklaştırılmış şeklidir. Aksi halde toplumsal yaşamın altüst olması içten bile değildir.

[17] **TECESSÜS:** Sözlükte [C-S-S] kökü mastar olarak "yoklamak, basmak, tutmak" demektir. Merak etmek, casusluk yapmak, gizlilikleri araştırmak *(tecessüs),* ajanlık, casusluk *(câsusiyye),* ajan *(casus)* kelimeleri bu köktendir... Demek ki toplu, kent yaşamının bir diğer ahlâk kaynaklı hukuk ilkesi de "özel hayatın gizliliği" prensibidir. İnsanlar toplumda "ne ise o şekilde" bilinme hakkına sahip olduğu gibi kendi özel hayatına karışılmasını, izlenmesini, takip edilmesini istemez. Keza telefonlarının dinlenmesini, peşine ajan takılıp adım adım takip edilmesini, kusurlarının, ayıplarının, günahlarının araştırılmasını, bunların sosyal yaşamda aleyhine delil olarak kullanılmasını istemez. Böyle bir harekete girişildiği takdirde bunun nerede duracağı bilinmez ve insanların hayatı altüst olur. Kişi ancak ötekine zarar verdiği takdirde mahkeme önüne çıkarılır ve suç işlediğine dair aleyhine bir delil varsa suçlu muamelesi görür. Aksi halde kimseye özel hayatında şunu yapıyor, bunu yapıyor diye suçlu muamelesi yapılamaz.

[18] **GIYBET:** Sözlükte [G-Y-B] kökü mastar olarak "yitmek, kaybolmak" demektir. Kaybetmek, yok etmek, gizlemek *(tağyîb),* dedikodusunu yapmak, çekiştirmek, gıyabında ileri geri konuşmak *(iğtiyâb),* gitmemek, bulunmamak *(teğayyub);* devamsız, bulunmayan, üçüncü kişi *(ğâib),* orman, ağaçlık yer *(ğabe),* devamsızlık, yokluk, bulunmama *(gıyâb),* yokluk, ayrılık, bulunmama *(ğaybe);* gıybetçi,

13- EY İNSANLAR! Biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Birbirinizle tanışanız diye sizi halklara,[19] kabilelere[20] ayırdık. Doğrusu Allah katında en değerliniz en çok sakınanınızdır.[21] Allah her şeyi biliyor, her şeyi duyuyor.[22]

14- BEDEVİLER "İman ettik!" dediler. Söyle onlara: "Siz henüz iman etmediniz; "İslâm'a girdik." demeniz daha doğrudur. Çünkü henüz iman kalplerinize yerleşmiş değil. Eğer Allah'a ve peygamberine itaat ederseniz yaptıkla-

dedikoducu *(muğtâb)* kelimeleri bu köktendir... Demek ki toplumsal hayatın en önemli kişi haklarından birisi de "kendisi yokken aleyhinde konuşulmaması" ilkesidir. Aksi halde kişi, bulunmadığı yerde insanlara yanlış tanıtılmış olacaktır. Nitekim bir hadiste Hz. Peygamber, *"Gıybet nedir biliyor musunuz[7],* diye sormuş, Allah ve Resulü daha iyi bilir denince, *'Kardeşini, hoşuna gitmeyen bir şeyle anmandır.[3]* buyurmuştur. Birisi *'Dediğim şeyler kardeşimde varsa[3]* deyince *'Söylediğin eğer onda varsa onu gıybet etmiş olursun, yoksa ona bühtan etmiş olursun[33]* buyurmuştur (Müslim).

[19] ŞUUB: Sözlükte [Ş-A-B] kökü mastar olarak "çatallamak, bölümlere ayrılmak, parçalara bölmek" demektir. Çatallanmak, bölünmek, dallara ayrılmak, branşlaşmak *(teşaub);* millet, halk, ulus *(ş a[3]b);* branş, şube, dal, bölüm *{şube)-,* dağ yolu, seki, uçurum *(şıb),* şaban ayı *(şa[3]ban),* dallı, çatal, çatallanmış *{muteşdıb)* kelimeleri bu köktendir... Ayette, "Sizi bir erkek ve dişiden yarattık." denip, ardından "Sonra halklar, milletler, uluslar (şuûb) şeklinde yaptık" denmesi insanoğlunun yeryüzünde nasıl halk toplulukları, milletler, uluslar şekline dönüştüğü, nasıl çoğalıp yeryüzüne yayıldığını da göstermektedir. Bu, daha önce sıklıkla değindiğimiz tabiat olaylarının Allah'ın yaratması olarak ele alınmasından sonra, şimdi de biyoloji, antropoloji ve sosyoloji tarihinin yaratma *(halk)* ve yapma *(caal)* kavramının içinde değerlendirilmesidir. Tabiata ve insanlık tarihine Kuranın nasıl baktığını anlamamıza yarayacak önemli bir ipucudur burası. Demek ki tabiat ile beraber tarih içinde, insanoğlu yaratmaya katılmaktadır. İnsanlar yapmakta, etmekte, eylemekte, tarih içinde halklara, milletlere ayrılmakta, sürekli dönüşüp yeni yeni oluşumlar meydana getirmekte ve Allah bütün bunlara "Biz yaptık!" demektedir. Öte yandan bu ifadeler antropolojide, tarih içinde ırkların, milletlerin, halkların oluşumu ve dönüşümünün kendi coğrafî ve kültürel "gen havuzlarını" yaratarak, yeryüzünün belli başlı yerlerinde, su kenarlarında, dağ yamaçlarında, ovalarda vs. öbekleşerek oluştuğu ve oluşmaya devam ettiği teorisini çağrıştırmaktadır...

[20] KABAİL: Sözlükte [G-B-L] kökünden "kabileler" anlamına gelen bu sözcük, bu bağlamda kelimenin kökanlamına uygun olarak "belirli bir insan topluluğuna ebelik eden, onları bünyesinde toplayan ve bir yöne doğru götüren" demektir. Burada halk/millet/ulus *(şuub)* kavramının daha geniş, aşiret/oymak/klan *(kabile)* kavramının ise onun içinde daha küçük insan topluluklarını oluşturduğu söylenebilir. Kelimenin kök analizi için bkz. "KIBLE" 10/87. ayet dipnotu.

[21] TAKVA: Bkz. 2/2. ayet dipnotu.

[22] Bu ayet, bir taraftan "insanlığın birliği ve eşitliği" ilkesini, diğer taraftan da insanlıkta üstünlük ölçüsünün ne olduğunu açıklıyor. Yeni Müslüman olan yedinci yüzyıl bedevi çöl aşiretlerinin kabile dürtülerini vesile kılarak, onlar üzerinden bütün çağlar için geçerli evrensel mesajlar veriyor. Demek ki bütün insanlar ataları Âdem'in

rınız boşa gitmez. Allah çok bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.[23]

15- İyi dinleyin! Gerçek müminler, Allah'a ve peygamberine iman ettikten sonra şüpheye düşmeyip Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla savaşanlardır! İşte bunlardır sözünün eri olanlar.

16- Söyle onlara: "Siz Allah'a dinizi mi öğretiyorsunuz?

17- İslâm'a girişlerini senin başına kakıyorlar. Söyle onlara: "İslâm'a girişinizi benim başıma kakmayın; bilakis size iman yolunu gösterdiği için Allah, size lütufta bulunmuştur; eğer sözünüzün eri iseniz."

18- Göklerin ve yerin sırrını Allah bilir. Allah her ne yaparsanız görüyor.

aynı olması cihetiyle birdir, eşittir ve kardeştir. Halklar/milletler/uluslar *(şuub)* şeklinde toplanmış olmaları, onların da aşiretler/oymaklar/klanlar *(kabile)* şeklinde dallara ayrılmaları bir üstünlük veya aşağılık vesilesi değil, kendini gösterme, tanışma, kaynaşma, karşılaşma, yardımlaşma, birbirini keşfetme, açma, ilerletme *(teâruf)* içindir; yani varlıklarını inkişaf ettirmeleri içindir. İnsanlar arasında değerli ve üstün olan, ancak en çok Sakınan, en çok Allah'ın öfkesini çekmekten sakınan, en çok Allah'ı seven ve sayan, bunlardan dolayı da çevresine zarar vermekten en çok çekinen, suç ve günah işlemekten en çok sakınan kimse, odur. Yani Tanrıya, insanlara ve doğaya karşı duyarlılık ve sorumluluk bilinci *(takva)* en çok kimde varsa odur en üstün ve en değerli *(ekrem)* olan. Bunun dışındakiler tabiî ve insanî özellikler olup üstün görülme veya aşağılanma vesilesi olamazlar...

[23] Bu ayeti bugün için şöyle yorumlayabiliriz: Burada bir topluluğun "İslâm'a girmesi" demek *Darus-Selâm* a (barış, adalet, esenlik ve güvenlik yurdu) dâhil olması demektir. Yani gerçekte bireysel olarak mümin olmamışlar fakat müminlerin barış, adalet, esenlik ve güvenlik sağlayan sosyo-politik sistemi içinde yer almaya razı olmuşlardır. Bunların bu sistem içinde yaşamaları için kesin iman etmeleri de şart değildir. Bu onlara kalmıştır... Böylece müminlerin kurucu önderliğinde kurulacak; "Evrensel Adalet ve Barış Yurdu", çekirdeğinde mallarını ve canları ortaya koymuş, sözünün eri olan (sözün namusu ile yaşayan; *sâdık, sıddîk)* gerçek müminler ile onları destekleyenlerden oluşan bir milletler topluluğudur. Onları destekleyenler, zahiren Müslüman olanlar olabileceği gibi, Müslümanlığı hiç seçmemiş ve fakat "Adalet ve Barış Yurdunun" müttefikleri veya yurttaşları da olabilirler. Bu anlamda böylesi bir kasıt ve azim üzere toplanmış olanlar, bir dinler, mezhepler, halklar, uluslar, kabileler, etnik kökenler topluluğu demek olur *(ümmet)*. Buna, dünya barışı için de şiddetle ihtiyaç vardır. Bu konu üzerinde çalışmalar yapılmalı, fikirler geliştirilmelidir. Böylesi bir büyük "idea" aynı zamanda çağımızda *"Silm Uygarlığının"* yeniden inşası demek olacaktır... Yedinci yüzyıl bedevilerine yönelik; "İman etmediniz, İslâm'a katıldınız..." tarihsel hitabının, onlar üzerinden verdiği evrensel mesaj sanki budur. Ayete bir de bu açıdan bakmak ufuk açıcı olabilir... Ayrıca bakınız "DARU'S-SELÂM" 10/25. ayet dipnotu.

09 - (112) T E VB E SURESİ

Medine'de inmiştir, 129 ayettir. Hicretin 9. yılındaki Tebük Seferi boyunca ve sonrasında nazil olmuştur. Müşriklere ültimatom veya son ihtar (beraet) verilmesi ile başladığı için bu isimle de anılır. Mescit-Dırar sahibi rahip Ebu Amirin Medine'yi işgale çağırdığı dönemin dünya gücü Bizans'a karşı meydan okuma anlamına gelen otuz bin kişilik büyük yürüyüş (Tebük Seferi) ana konudur. Türlü mazeretler ileri sürerek bu seferden geri duran ikiyüzlüler/ vermeyenler, en ağır şekilde eleştirilir. Surenin neredeyse tamamında münafıklığın ve korkaklığın âdeta genetiği çözülür. Sözü namus bilme (sıdk) adına cesaret, yiğitlik, bahadırlık, erdem ve dürüstlük temaları işlenir. Özellikle son bölümde, münâfıkların/infâk etmeyenlerin telkinine kapılarak seferden geri duran birkaç sahabenin vicdan azabı çekerekyaptıkları yanlıştan pişman olmaları (tövbe) anlatıldığı için bu adı almış görünmektedir.

1- Allah ve elçisi'nden antlaşmalı olduğunuz müşriklere[1] ültimatomdur;[2]

2- Bundan böyle yeryüzünde dört ay istediğiniz gibi dolaşın. Fakat Allah'ı aciz bırakamayacağınızı ve Allah'ın er geç kâfirleri rezil edeceğini bilin!

3- Allah ve elçisi'nden büyük hac gününde insanlara duyurudur: Allah'ın ve Peygamberi'nin müşriklerle bütün ilişkileri kesilmiştir! Şu halde tövbe ederseniz hakkınızda hayırlı olur. Eğer aldırış etmezseniz, bilin ki Allah'ı aciz bırakacak değilsiniz. O kâfirleri acı bir azabın beklediğini haber ver.

4- Ancak antlaşmalı olduğunuz müşriklerden daha sonra antlaşmalarına bağlı kalanlar ve aleyhinizde saldırganlarla işbirliği yapmamış olanlar bu ültimatomun dışındadır. Bunlarla yaptığınız antlaşmaya süresi bitene kadar bağlı kalın.[3] Allah, öfkesini çekecek işler yapmaktan sakınanları sever.

[1] ŞİRK/SAMED: Bkz. 112/2. ayet dipnotu.

[2] BERAET: Sözlükte [B-R-E] kökünden gelir. Mastar olarak "yaratmak, suçsuz olmak, iyileşmek, düzelmek, kurtulmak, ilişkiyi kesmek, bağı sona erdirmek" manalarına geliyor. Yaratmak *(beren);* yaratıcı *(bâri);* borçsuz *(benız-zimmeti);* kurtarmak, iyileştirmek, şifa vermek, temize çıkarmak, aklamak *(ibrâe);* paklamak, temize çıkarmak, ibra etmek, kurtarmak *(tebrie);* aklanmak, kurtulmak, temize çıkmak, ilişiği kalmamak *(teberru);* kurtulmak istemek, tuvaletten sonra temizlenmek *(istibrâ);* suçsuzluk, berat, izin, ruhsat, belge *(beraet);* buluş/icat belgesi, patent *(berâetul-ihtira)* kelimeleri bu köktendir... Görülüyor ki beraet kavramı burada, bugün için "bir devletin diğer devlete süre vererek, belirli istekleri içeren ve istenilen yönde bir gelişme olmaması halinde savaş çıkacağına dair son ihtar" demek

5- Haram aylar çıkınca, artık (antlaşmalarını tek yanlı bozarak saldırıya geçen) müşrikleri nerede bulursanız etkisiz hale getirin; yakalayın, hapsedin, bütün yollarını tutun. Eğer vazgeçip destekleşmeye/dayanışmaya katılır, ihtiyaçtan fazlasını vererek arınmaya başlarlarsa bırakın.[4] Allah bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

6- Eğer müşriklerden biri senden aman dileyerek himaye isterse, Allah'ın kelâmını dinleyebilmesi için ona aman ver. Sonra kendini güvenli hissedebileceği yere ulaştır. Çünkü onlar bilinçsiz bir topluluktur.

7- MESCİD-İ HARAM'IN yanında antlaşma yaptıklarınız hariç, müşriklerin; Allah ve elçisi nezdinde nasıl bir güvenceleri olabilir ki? Fakat antlaşma yaptıklarınız dürüst davrandıkça, siz de onlara dürüst davranın. Allah, öfkesini çekecek işler yapmaktan sakınanları sever.

8- Nasıl olabilir ki, eğer size karşı bir zafer kazansalar ne hakkınızı gözetirler, ne de antlaşma hükümlerine riayet ederler. Dilleriyle gönlünüzü almaya çalışırken, kalpleri inatla direnir. Zaten çoğu günaha batıp gitmiştir.

9- Onlar, Allah'ın ayetlerini az bir değer karşılığında sattılar ve Allah yolundan alıkoydular. Yapıp durdukları gerçekten çok kötü bir şey!

10- Bir mü'min hakkında ne bir söz, ne de hak gözetirler. Onlar saldırganların ta kendisidir.

olan "ültimatom" kelimesini çağrıştırır. "Ültimatom" sözcüğü de, Lâtince en uzak, son, öte *(uls/ultra/ultimatus)* kökünden geliyor, "son uyarı, son ihtar" anlamında...

[3] Rivayete göre burada sözü edilen antlaşma Hudeybiye Antlaşmasıdır. Hudeybiye'de, Kureyş kabilesi başta olmak üzere onların müttefiki olan birçok kabile ile on yıllığına barış antlaşması imzalanmıştı. Fakat Mekkeli müşriklerden bazıları çok geçmeden antlaşmayı ihlâl ederek saldırganlığa başladılar. İşte bunun üzerine -antlaşmaya riayet edenler hariç tutularak- bu ültimatom *(beraet)* verildi (Razi, Zemahşeri, Taberi). Saldırgan müşriklerle ipler tümüyle koparılarak, surenin girişteki meydan okuyucu üslûptan da anlaşılabileceği gibi âdeta; "Madem öyle, hodri meydan!" denildi...

[4] Bu ayetleri, bütün hızıyla devam eden savaş şartları içinde ve Kuranın "Dinde zorlama yoktur." (2/256) ayeti ışığında anlamak icap eder. Bu durumda "Müşrikleri nerede bulursanız etkisiz hale getirin/savaşın" demek, "Sizinle yaptıkları antlaşmayı tek yanlı bozmakla kalmayıp 'saldırıya geçenleri etkisiz hale getirin; savunma amaçlı olmak üzere gerekirse de savaşın." demek olur. Buradaki kıtal (öldürme) *"Nefislerinizi öldürün"* (Bakara; 2/54) ayetinde geçtiği gibidir. Yine "Tövbe eder, salât eder, zekât verilerse serbest bırakın." demek de, "Saldırganlıktan vazgeçer, normal barış ve sulh haline (destekleşme/dayanışma, ihtiyaçtan fazlasını verip arınmaya) dönenlerse artık üzerlerine gitmeyin." demek olur. Yoksa "Zorla namaz kılıp zekât verene kadar onlarla savaşın." demek olmaz.

11- Eğer tövbe ederek destekleşmeye/ dayanışmaya katılır, ihtiyaçtan fazlasını vererek arınırlarsa din kardeşiniz olurlar. Bilinçlenecek bir topluluk için Biz, ayetlerimizi daha çok açıklarız.

12- Eğer antlaşma yaptıktan sonra antlaşmalarını korumaz, üstelik dininize saldırıya kalkarlarsa, küfrün öncüleriyle savaşın. Çünkü onlarda 'sözün namusu' diye bir şey yoktur. Belki böylece akılları başlarına gelir.

13- Sözünde durmayan, peygamberi yurdundan çıkarmaya yeltenen ve saldırıyı önce kendileri başlatan bir güruhla savaşmaktan geri mi duracaksanız? Yoksa onlardan korkuyor musunuz? Eğer imanınız varsa, bilin ki korkulmaya en lâyık olan Allah'tır.

14- Savaşın onlarla. Böylece Allah, onlara sizin elinizle azap tattırsın, rezil etsin onları. Yardımıyla onlara karşı sizi zafere ulaştırsın, mü'min bir topluluğun yüreklerine su serpsin;

15- Kalplerindeki kini gidersin. Allah, lâyık gördüğüne tövbe etmeyi nasip eder. Allah her şeyi bilir, çok bilgedir.[5]

16- Yoksa siz, Allah içinizden cihat edenleri; Allah'tan, peygamberinden ve müminlerden başkasını yâr ve yardımcı tutmayanları[6] ortaya çıkarma-

Şu halde ayette geçen "salât etmek" ve "zekât vermek" "barışa yanaşmak" anlamında kullanılmaktadır. Yani politik bir durum, teolojik bir dille anlatılmaktadır. Kur anın teolojik dilinin politik manada ne anlama geldiğini bilenler için burada anlaşılamaz bir durum yoktur. Aksi halde dini, hatta dinin kendi inananlarına yönelik yükümlülüklerini inanmayan birisine silâh zoruyla benimsetme söz konusu olacaktır ki, bu "Dinde zorlama yoktur." (2/256) ilkesine açıkça ters düşer. Bu nedenle ayette geçen salâtı ikame edinceye kadar ve zekât verinceye kadar ifadelerini, barışın ve saldırganlığın sona erdirilmesinin (destekleşmeye/ dayanışmaya, vermeye, paylaşmaya) geçilmesinin sembolü olarak anlamak bağlama uygun düşmektedir. Öte yandan dikkat edilirse ayetler, müşrikleri "antlaşmaya riayet edenler" ve "riayet etmeyenler" şeklinde ikiye ayırıyor. Riayet edenleri ültimatomdan (beraet) hariç tutuyor. Antlaşmaya riayet etmeyen, kendi elleriyle imzaladıklarını yine kendi elleriyle çiğneyen, sözü hiçe sayıp küstahça saldırganlaşan ve aslında müşriklerin içinde bir klik olanlara ise meydanın boş bırakılamayacağı mesajı veriyor. Gerekirse bu saldırgan klikle savaşmaktan çekinilmemesi gerektiği hatırlatılıyor. Dikket edilirse Etkisiz bırakmanın *(qıtal)* yakalama, tutuklama, hepsetme, gözetleme, aman vermeme gibi tabirlerle ifade edilmesi mümkün mertebe öldürmekten kaçınılmasını ima içindir ama savunma amaçlı olarak gerektiğinde savaş ortamında ölme ve öldürme kaçınılmaz olacağından bu *qıtal* kelimesi kullanılarak yapılıyor.

[5] Dikkat edilirse ortak koşanlara savaş ilân eden tövbe suresinin bu (ilk on beş) ayetlerinin neredeyse hemen her yerinde söz, ant *{ahd);* söze bağlılık andı yani "sözün namus bilme" öne çıkarılıyor. Savaşın nedeni iki şeyle gerekçelendiriliyor: 1- Verdiği sözü çiğneyip geçerek antlaşmaya ihanet etmek, **2-** Bu yetmiyormuş gibi

dan bırakılacağınızı mı sanıyordunuz? Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır.

17- ORTAK KOŞANLAR, kâfirlik ettiklerini bizzat kendileri görüp duruyorken, Allah'ın mescitlerini sahiplenemezler. Onların hayır namına bütün yaptıkları boşa gitmiştir. Ebedi[7] ateş onları bekliyor.

18-Allah'ın mescitlerini, ancak Allah'a ve ahiret gününe inanan, destekleşme/dayanışma içinde olanlar, ihtiyaçtan fazlasını vererek arınanlar ve Allah'tan başka kimseden korkmayanlar sahiplenirler. Doğru yolda yürüyenler olma umudunu, işte bunlar taşıyabilirler.

19-Yoksa siz hacılara su temin etmeyi ve Mescid-i Haram'ın bakımını üstlenmeyi, Allah'a ve ahiret gününe iman edip Allah yolunda cihat edenin yaptığı işle aynı kefeye mi koyuyorsunuz? Bunlar, Allah katında eşit olmazlar. Allah, zâlimler güruhunu doğru yolda yürütmez.[8]

20- İman edip hicret edenler, mallarıyla ve canlarıyla Allah yolunda cihat

saldırganlığa kalkışmak. İşte bu iki şey savaş nedeni sayılıyor. Kur anın dünyasında çok özel bir anlamı bulunan "söz" *(ahd)* kavramına ilişkin yorum için bkz. **"AHD-İ MİSAK"** 7/172 ve **"AHDE RİAYET"** 23/8. ayet dipnotları.

[6] **VELİ:** Sözlükte [V-L-Y] kökünden gelir. Mastarı, "yakın olmak, yaklaşmak, yakını olmak, hemen sonra gelmek, takip etmek" demektir. İdare etmek, egemen olmak, hâkim olmak, üstlenmek, üzerine alıp yapmak, dost olmak, icra etmek *(velayet);* tavsiyede bulunmak, yönetimine vermek, iyilik etmek *(ilâ);* sırtını dönmek, sırt çevirmek *(tevliye);* sevmek, yakınlık etmek, dostluk göstermek *(muvâlât);* sırt çevirmek, vazgeçmek, uzaklaştırmak, bırakmak *(tevelli);* üstlenmek, üzerine almak *(tevalla);* peşpeşe gelmek, devam etmek, *(tevaliye);* yenmek, üstün gelmek, üstesinden gelmek, elde etmek, istilâ etmek, elde edip kaplamak, ele geçirmek, *(istîlâen);* işgal etme, kuşatma, el koyma *(istîlâun);* daha layık, en layık, en uygun, daha yıkın, en yakın, daha dost, daha sevimli *(evlâ);* ardı ardına olma, peş peşe *gelme(tevâl);* mütevelli, kayyım, yönetim işini üstlenen *(mütevelli);* işgalci, kuşatmacı, istilacı *(müstevli);* sözleşme yapma, anlaşma yapma *(muvâlât);* efendi, azat edilen köle, dost, ortak, kralın unvanı, rab, Allah'ın isimlerinden *(mevlâ);* Mevlevi tarikatına mensup *(Mevlevi);* vali *(vali);* yakınlık, dostluk, yardım, sevgi *(velâun);* vilayet, eyalet, *(vilâyet);* dost, hısım akraba, Allah'a itaat eden kimse, yardımcı, seven *(velî);* veliaht, şehzade *(velîyyülahd);* Allah dostu *(veliyyullah)* kelimeleri bu köktendir... Bu köken gelen kelimeler Kuranda 196 yerde geçer. "Arada bir şey bulunmadan bitişiklik, yan yana oluş ve yakınlaşma" anlamındadır. Yakınlık, yer, niyet, yol, din, sadakat, itikat ve inanç anlamında da kullanılmakla beraber genelde iki anlamı öne çıkar; 1 - Nusret (yardım), **2-** İşi üstlenme (Rağıp). Türkçe'de "yâr ve yardımcı" dediğimiz manayı çağrıştırır.

[7] **HULD:** Bkz. 43/74. ayet dipnotu.

edenler, Allah katında en büyük dereceye sahiptirler. Kurtuluş ve zafer işte onlarındır.

21- Rableri onları bizzat kendi sevgi ve merhametiyle, rızasıyla ve yurtları olacak mutluluk cennetleriyle müjdeliyor.

22- Orada sonsuza kadar kalacaklar. En büyük mükâfat, ancak Allah katındadır.

23- EY İMAN EDENLER! Eğer babalarınız ve kardeşleriniz imana karşı küfrü tercih etmişse, onlarla aynı safta yer almayın. Sizden her kim onların safında yer alırsa, işte bunlar kendilerine yazık edenlerdir.

24- Söyle onlara: "Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, kadınlarınız, hısım akrabanız, kazandığınız mallar, kesata uğramasından korktuğunuz ticaret ve dayayıp döşediğiniz evler; size Allah'tan, peygamberinden ve onun yolunda cihattan daha sevgili ise, Allah'ın emrini bekleyin artık! Allah, yoldan çıkmış bir güruhu doğru yolda yürütmez."[9]

25- İşin doğrusu Allah, size birçok yerlerde ve kalabalık olmanızın sizi gurura kaptırdığı fakat bir faydasını görmediğiniz; dahası yeryüzünün bütün genişliğine rağmen size dar gelerek bozguna uğrayıp kaçtığınız Huneyn gününde de size yardım etmişti.[10]

26- Sonra Allah, peygamberinin ve müminlerin kalplerine kendine güven duygusu verdi ve görmediğiniz ordular indirip kâfirleri azaba uğrattı. İşte kâfirlerin göreceği karşılık budur.

[8] Demek ki kuru kuruya hacılara su dağıtmak, **Kabe**'ye perde takmak, Mescid-i Haram'ın bakımını yapmak vs. "iman ve cihat" ile aynı kefeye konamaz. Burada gösteriş dindarlığı ile gerçek dindarlığın farkı vurgulanıyor. Bugün de dindar olduğunu göstermek için kutsal mekânları ziyaret edenler, türbeleri onaranlar, durmadan cami yaptıranlar, cami yaptırma derneklerine yardım edenler, eğer kalplerinde "iman" ve amellerinde de "cihat" yoksa aynı kefeye konamazlar. İmansız ve cihatsız kuru kuruya dindarlık, gerçek dindarlık değildir. Hayatta insanı kurtaracak olan iman ve cihattır.

[9] Demek ki "Allah yolunda cihat", dünyevî anlamda kişinin anası, babası, kardeşleri, çevresi, malı mülkü ve evi barkı açısından "zarara" uğrama ihtimali yüksek bir iştir. Çünkü böyle bir davanın peşine düştüğünüzde, genellikle sizin yüzünüzden bunların da zarar görmesi söz konusu olabilir. "Hem Allah yolunda cihat edeyim, hem de işlerim yolunda gitsin." diye düşünmek, kişiyi hayal kırıklığına uğratabilir. Böyle düşünenler cihadı kaldıramazlar. Kaldı ki mal-mülk, hepsi birer emanettir. Bir Müslüman için hayat, "i'lâ-yi kelimetullah" varsa anlamlıdır.

[10] Rivayete göre Mekke'nin fethinden sonra **Hz.** Peygamber (s.a.v); Hevazin ve Sakif kabilelerinin üzerine yürüdü. Yeni katılanlarla birlikte 15 bin civarında hayli kalabalık bir orduyla fatih ve muzaffer bir edayla, 4 bin civarındaki düşman kuvvetleriyle karşılaştılar. Müslümanların içinden, "Mekke'yi de fethettik, artık kimse bize

27- Sonuçta Allah, bütün bunlara rağmen lâyık gördüğünün tövbesini kabul eder. Çünkü Allah çok bağışlayandır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

28- EY İMAN EDENLER! Ortak koşanlar pisliktir.[11] Artık bu yıllardan sonra Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar. Eğer yoksul düşmekten endişeleniyorsanız, Allah layık görürse size engin cömertliğinden zenginlik yağdırır. Allah her şeyi bilir, çok bilgedir.[12]

29- Kitap ehlinden oldukları halde Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, Allah'ın ve peygamberinin haram saydığını haram saymayan ve hak dinini din edinmeyenlerle küçülmüş oldukları

karşı koyamaz, topu topu dört bin kişiler!" sesleri yükselmekteydi. Dağılan düşman ordusuna bakarak ganimet toplamaya dalan Müslümanlar, düşmanın toparlanıp şiddetli bir ok yağmuruna başlamasıyla gerisin geri kaçmaya başladı. Eline ganimetten bir parça geçiren geri dönüp kaçıyordu. Ordunun dağılmaya yüz tutması üzerine ovada bir ses yankılamaya başladı. *"Ben nebiyim, yalan yok, Ben Abdulmut-taliVin torunuyum^* diye bağıran bu ses, atını mahmuzlayarak düşmanın üzerine atılıyordu. Atın hemen yanındaki bir kaç kişiden, "Ey Allah'ın kulları! Ey Ashabu'l-Şecere, Ey Ashab-ı Suretu'l-Bakara! Kaçmayın, geri dönün!" sesleri yükseliyordu. Bunun üzerine kaçmakta olanlar gerisin geri dönerek, kişneyerek şaha kalkan, elindeki çakıl taşlarını ata ata düşmanın üzerine yürüyen bu cesur sesin etrafında kenetlendi. Hepsi birden tekrar yekvücut oldular ve son bir hamleyle düşmanı bozguna uğrattılar. Doğruluk ve dürüstlük timsali (el-emin) olmakla beraber, cesaret ve yiğitliği ile de gerçek bir lider olduğunu gösteren, orduyu dağılmaktan kurtaran bu atlı, Hz. Peygamber (s.**a**.v)'den başkası değildi (Razi, Kurtubi, İbni Kesir, Taberi). Demek ki gerçek "dava adamı", iddiasının arkasında duran, sözü uğruna savaş verebilendir. Bu şekilde, davası uğruna gerekirse ölümü göze alanları, tarih kahraman olarak yazar. Eğer Mekkeli Abdulmuttalip'in torunu Muhammed (s.**a**.v); "Ben nebiyim" sözünü söyleyip kenara çekilseydi, bu sözün arkasında durmayıp uğruna savaş vermeseydi, savaş meydanlarında ordusu dağıldığı sırada atını mahmuzlayıp "Ben nebiyim, yalan yok!" diye yalınkılıç atılmasaydı, Allah katında doğruluğu sabit olmakla beraber, "tarih" onu "yalancı" olarak yazacaktı. İşte Allah'ın yardım etmesi, müstahak gördüğüne zaferler bahşetmesinin altında yatan dinamik budur; bir söz söyleyince, ucunda ölüm dahi olsa arkasında durmak!

[11] Yani: Allah'ın bölünmez bütünlüğünü parçalayarak ortak koşanlar, böyle yapmakla çok büyük bir günah işlemiş ve pisliğin içine batmıştır. Onların inançları, itikatları bozuktur.

[12] Müşriklerin, içinde **Kabe**'nin bulunduğu Mekke'ye yaklaştırılmaması, içlerindeki büyük tacirlerin Mekke ticaretine katılamaması, dolayısıyla şehrin ticarî gelirinin de azalması demekti. Ayette, öteden beri **"Kabe"** etrafında dönen ticaretin, hayatın başka alanlarına kaydırılmak istendiği anlaşılıyor. Sanki Allah, **Kabe**'yi gelir kapası olmaktan çıkarmak istiyor. "Yoksul düşmekten korkuyorsanız, Allah size başka

halde kendi elleriyle cizye verinceye kadar savaşın.[13]

30- YAHUDİLER, "Üzeyr,[14] Allah'ın oğludur." dediler. Hıristiyanlar da, "Mesih Allah'ın oğludur." dediler. Bunlar, önceki çağların kâfirleriyle aynı ağzı

kapılar açar, endişelenmeyin!" uyarısında bulunuyor. Sanki **Kabe**'nin, bir hatırlatma *(zikra)* ve yol gösterici *(huden);* manevî merkez, kalpsizleşen dünyanın kalbi ve insanlık vicdanının attığı yer olarak kalsın istiyor. Üzerinden geçinilen bir ticaret merkezi olmasını uygun bulmuyor...

[13] Ehli kitapla savaş hükümlerini düzenleyen bu ayetin, surenin başlarında (1-6) geçen müşriklerle savaş mantığının ehli kitap düzeyindeki bir yansıması olduğu anlaşılıyor. Çünkü surenin başlarında örneği gösterildiği gibi, Kur anın mücadele mantığı "küfür-iman" üzerinden işlerken, savaş mantığı "adalet-zulüm" üzerinden işlemektedir. Bu şu demektir: Allah'ı inkâr eden, dini yalanlayan, onun getirdiği gerçekleri örtbas eden kâfir, silâhlı savaşı değil, sivil mücadeleyi hak eden kimsedir. Ancak bununla yetinmeyip antlaşmalarla sınırlanmış çerçeveleri tanımaz, bunları çiğneyip geçer, sağa sola saldırır, saldırganlarla işbirliği yapar, insanların hakkını hukukunu çiğneyen bir zâlime dönüşürse, silâhla karşılık verilmeyi hak etmiş olur. Surenin girişinde savaşılması istenenler, müşrikler içinde antlaşmalarını bozup saldırganlığa yeltenen kliktir. Burada da aynı şekilde, bunlarla işbirliği yapan ehli kitap içindeki saldırgan klik hedef gösteriliyor. Bu durum "Allah'ın haram saydığını haram saymamak" şeklinde ifade ediliyor. Yani yapılan bir antlaşmayı bozmak, saldırı düzenlemek veya saldırı düzenleyene destek olmak gibi "haram" olan işleri yapmakta bir beis görmemek mahkûm ediliyor. İşte ehli kitap içinde bunları yapan klikle de, gerekirse savaşılması gerektiği hatırlatılıyor. Bu tip kimseler eğer saldırganlıktan veya saldırganlarla işbirliği yapmaktan vazgeçerlerse, Müslüman toplum içinde azınlık olarak (küçültülmüş halde) güven içinde yaşayabilirler. Dinlerine, imanlarına, kiliselerine, havralarına, ibadethanelerine vs. dokunulmaz. Ülke savunmasına bedenen değil, malî olarak katılma imkânı verilir. Allah'a oğul isnat etmelerine, din adamları sınıfı oluşturarak din istismarı yapmalarına katlanılır ve asla haklarında "engizisyon" mahkemeleri kurulmaz. Bu hallerine rağmen "ehl-i kitap" adıyla tanınırlar ve barış içinde bir arada yaşanabilir görülürler. Bunun tek istisnası, saldırmak veya saldırganla işbirliği yapmaktır. Kâfir olmaları bir arada yaşamaya engel değildir; ancak iş zalimliğe, saldırganlığa dönüşürse, silâhla karşılık vermekten çekinilmez... İslâm tarihinde "zimmet hukuku" diye bilinen "azınlık hukukunun" genel çerçevesi budur. Bu haliyle bile, batıda ortaya çıkan azınlık anlayışının fersah fersah ilerisindedir. Tarihte ilk defa Kur anla birlikte "öteki dinlerin" kendi halleriyle resmen tanındıklarını ve onlara toplumda yer verildiğini söylememiz gerekir. Eski dünya dinlerinde, bir dinin ötekini tanıması ve ona hâkim olduğu yerlerde kendi haliyle yaşama hakkı verdiği görülmemiştir. Bu, dünya tarihinde ilk kez Kur anla birlikte gerçekleşmiştir. Bir taraftan "Dinde zorlama yoktur." hükmünü getiren Kuran, diğer taraftan "ehli kitap" kavramını getirerek -ki Hz. Peygamber **(s.a.v)** Mecusîleri

kullanarak geveleyip durdukları bir takım lâflardır.[15] Allah kahretsin! Ne fena sapıtmışlar.

31- Onlar, Allah'ı bırakıp hahamlarını ve rahiplerini, bir de Meryem oğlu Mesih'i rabler edindiler. Oysa, ancak tek Tanrı'ya ibadet etmekle emrolunmuşlardı. O'ndan başka hiçbir tanrı

de bu kapsamda değerlendirmiştir- öte yandan da müşrikler içinde "antlaşmayı bozan (klik)" diyerek savaşı sadece zulüm ve saldırganlığa hasretmiştir. Şu halde yukarıdaki ayet (29); "Dinde zorlama yoktur." (2/256) genel ilkesi ışığında anlaşılmak durumundadır. Aksi halde ehli kitapla, Allah'a ve peygamberine iman edinceye, Kur anın haramlarını haram olarak kabul edinceye, hak dine (İslâmiyet'e) girinceye kadar savaşmak gerektiği sonucu çıkar ki bu Kur ana, sünnete ve Müslümanların tarihsel uygulamalarına ters düşer. Demek ki ayet, bağımsız olarak tüm ehli kitaptan değil, Tövbe suresinin bütünlüğüne uygun olarak, antlaşmaları çiğneyen "saldırgan müşrik klikler" ile işbirliği yapan "saldırgan ehli kitap kliğinden" bahsetmektedir... Bunun bugün için anlamı ister müşrik olsun, ister ehli kitap, isterse başka bir grup -hatta isterse saldırgan Müslüman bir grup- her kim antlaşmasına ihanet eder, zulme ve zorbalığa kalkışırsa, bilsin ki gerekirse savaş yoluyla zulmüne engel olunur. Zulüm ve zorbalık dışında savaşın bir sebebi yoktur. Ancak zâlimlere düşmanlık vardır...

[14] **UZEYR:** İsrailoğulları'nın Babil sürgünü (MÖ. 586-538) sonrası bir dizi reform yaparak günümüz Yahudiliğinin temellerini atan kişidir. Tevrat'ta rahip ve kâtip **Ezra** olarak geçer, ve faaliyetleri Ezra ve Nehemya kitaplarında anlatılır. Pers kralı **Artaxerxes, Ezra**'yı sürgündeki Yahudilerden bir grup toplayarak Kudüs'e dönmek ve orada cemaati yeniden toparlamakla görevlendirir. Bunun üzerine **Ezra,** yaklaşık 1700 kişiyle MÖ. 458/457'de yola çık ar ve Pers kralının özel koruması altında Kudüs'e yerleşir. **Ezra,** Babil sürgünü sonrası İsrailoğulları'nın ırksal saflıklarını temin etmek için bir dizi tedbir alır ve bir hukuk sistemi oluşturmaya başlar. Sürgün döneminde yabancı ırktan kadınlarla evlenen İsrailoğulları'nın eşlerini boşamalarını ister. Eski Ahit'te (Ezra; 7/6) "Musa'nın Tevrat'ının (Torah) usta yazıcısı" olarak nitelenen **Ezra**'nın Kudüs'te yaptığı önemli faaliyetlerden birisi de, Tevrat'ın (Torah) yeniden belirlenip yazılması işidir. Çünkü bu dönemde Tevrat'ın elde mevcut olan herhangi bir yazılı nüshası yoktur. Dolayısıyla **Ezra,** Yahudi geleneğine göre Tanrı'dan aldığı buyruklarla Tevrat'ı yeniden yazar veya yazdırır. Bu nedenlerden dolayı **Ezra,** Yahudilerce kutsanmış ve "İkinci Musa" olarak anılmıştır. Ezra'nın misyonu, Hıristiyanlıktaki **Pavlos**'un durumu gibidir. Bunun jeopolitik okuması ise şudur: **Ezra,** Pers İmparatorluğunun bölgeye egemen olmak için güdümlü bir din icat etme plânını hayata geçirmişken; **Pavlos,** benzer bir şekilde aynı şeyi Roma İmparatorluğu lehine yapmıştır. Bugünkü Tevrat, **Ezra** tarafından Pers İmparatorluğu'nun çıkarları doğrultusunda oluşturulmuştur. Tüm Ortadoğu elçileri, sanki kendi ırklarındanmış gibi sahiplenilerek mitolojikleşmiş halleriyle Tevrat'a alınmıştır. Tevrat'ta geçen "Nil'den Fırat'a kadar vaat edilmiş topraklar" söylemi,

yoktur. O, ortak koştukları şeylerden uzaktır, çok yücedir.

32- Allah'ın nurunu lâf kalabalığı ile söndürmek istiyorlar. Oysa Allah, kâfirlerin hoşuna gitmese de nurunu tamamlamak istiyor.

33- Peygamberini doğru yolu göstermek ve hak dini diğer bütün dinlerden üstün kılarak yaymak için gönderen O'dur. İsterse ortak koşanlar hoşlanmasınlar.

34- EY İMAN EDENLER! Hahamların ve rahiplerin birçoğu, insanların mallarını hem haksızlıkla yiyor, hem de onları Allah yolundan alıkoyuyorlar. Altını ve gümüşü biriktirip de Allah yolunda infâk etmeyenleri, acı bir azabın beklediğini haber ver![16]

35- O gün o biriktirip yığdıkları, cehennem ateşinde kızartılacak; ve alınları, böğürleri ve sırtları onlarla dağlanacak. "İşte bu, kendiniz için biriktirip yığdıklarınız; tadın biriktirip yığdıklarınızı!" denilecek.[17]

Pers kralının bu iş karşılığında Kudüs ve civarının kritik imtiyazlarının aynı zamanda tefeci bezirgan olan Yahudi hahamlarına verme vaadi olup, Allah'ın vadiyle alâkası yoktur.

[15] Eski dünya imparatorluklarının kralları, kendilerini tanrı, tanrı oğlu veya en hafifinden "Tanrı nın yeryüzündeki temsilcisi" olarak görürlerdi. Politik güç olarak, kendilerini Tanrı ya dayandırıp insanlar üzerinde ruhanî karizma sağlarlar ve asla sorgulanamaz bir pozisyona bürünürlerdi. Kur anın ihlâs (tevhid) suresi, bu nedenle son derece politik/siyasî bir suredir. "Allah doğurmadı, doğurulmadı." demek, tüm bu eski dünya imparatorlukları ve onların dayandığı din ve ideolojilerin köklerini dinamitlemek anlamına gelmekteydi. Yahudilik, Pers; Hıristiyanlık da Roma himayesinde işte bu eski dünya dinlerinin "oğul" mitolojilerinin etkisinde kalmışlardır. "Uzeyr veya İsa Tanrının oğludur." deyip durmaları, işte bu Pers ve Roma Tanrı-devlet anlayışlarının yeni bir tekrarından başka bir şey değildir. Kur anın Tövbe suresinin bu bölümünde tüm Yahudileri değil, Mekke müşrikleriyle işbirliği yapan, eski çağların kâfirleriyle (Pers-Roma) aynı ağzı konuşan ve iyice müşrikleşmiş saldırgan bir kliğini hedef aldığı unutulmamalıdır. Çünkü Yahudilerin tamamı Uzeyr'e (Ezra) Tanrının oğlu demez, fakat aşırı derecede yüceltmekten de geri kalmazlar.

[16] Demek ki Tanrı mabedini, birer ticarethaneye çeviren "din adamları sınıfı" Kuranın şiddetle eleştirdiği bir olgudur. Tipik örneği Yahudi hahamları ve Hıristiyan ruhbanları olan bu bezirgan din adamları sınıfına, Kur an hiç de iyi bakmıyor. Şurası bir gerçek ki Kur andan önceki eski dünya dinlerinin temelini oluşturan din adamları sınıfı, Allah'ın yolunun önünden, Abdullah'ın oğlu Mekkeli ümmî ve öksüz (din adamları sınıfından olmayan, halkın bağrından çıkan) Muhammed (s.a.v.) ile bir daha geri gelmemek üzere tarihe gömülmüştür. Ancak ne var ki halkın cehaletinden ve umut arayışından yararlanarak boyuna üreyen bu mabet bezirganları, aradan zaman geçtikçe tekrar hortlayarak her yanı kaplamış bulunu-

36- İŞİN DOĞRUSU, Allah katında ayların sayısı; gökleri ve yeri yarattığı gün Allah'ın karar verdiği şekilde on iki ay olup, bunlardan dördü haram aylardır. İşte dosdoğru hayat dini budur. Bu konuda kendinize haksızlık etmeyin.

yor. Hahamlara ve ruhbanlara, utangaç bir özenti içinde İslâm'da da seyyidler, mollalar, şeyhler, hocalar, hafızlar, ilâhiyatçılar vs. sınıfı oluşturarak, vicdanın ve merhametin evrensel; özgür ve yalın sesi olan Allah'ın dinini bir meslek ve sınıf uğraşısı haline getirme çabaları olduğunu görüyoruz. Oysaki İslâm ne bir meslektir, ne de bu mesleğe mensup olanların tekelinde olan bir dindir. İslâm tüm insanlığın dinidir; çünkü herkesin içinde bir gün uyanmayı bekleyen vicdan, merhamet ve sağduyu vardır. Müslüman olmak dediğimiz şey, işte bunların insanoğlunda uyanması olayıdır. Bunların uyanması için ne bir din adamının önünde günah çıkarmaya, ne birisini şeyh edinmeye, ne de ciltler dolusu kitap okuyarak akademik kariyer peşinde koşmaya gerek yoktur. Din kesinlikle bir meslek değildir. Yani üzerinden para kazanılan bir olgu değildir. Din, soluduğumuz hava gibidir; herkese her yerde lâzımdır. Sadece kendini bu işe hasretmiş özel bir meslek gurubunun değil, tüm meslek guruplarının aynı anda soluduğu bir hayat kaynağıdır. Yani herkesin dini, herkesin hayat yoludur; vicdanının sesini duyabilen, özünü hatırlayan; özgür tefekkür, korku ve titreme sahibi herkesin "metafizik gerilim" içinde bulabileceği hayat yolu...

[17] KENZ: Ayette üç defa geçen "Kenz" kavramı "biriktirmek, yığmak, hazine yapmak" anamına geliyor. Bu ayetin inişinden yıllar sonra Ebuzer ile Muaviye arasında geçen tartışma hayli ibret vericidir... Şöyle ki: Ebuzer, kararlı adımlarla Muaviye'nin Şam'daki beyaz sarayına (kasru'l-beyza) doğru yürürken çağlar boyu "ümmetin vicdanı" olacağından habersizdi belki. Ama ne diyeceğini, söze nereden başlayacağına çok iyi biliyordu. Çıktı saraya ve dimdik durarak bu ayeti okudu.

Muaviye ayetin Yahudi ve Hıristiyan din adamaları hakkında olduğunu söyleyerek topu taca attıysa da Ebuzer'in "yaşayan" yorumundan kaçamadı: "Hayır! Bugün bu sensin. Çünkü altını ve gümüşü yığıyorsun. Komşun açken saraylarda yaşıyorsun. İnsanlar sokakta aç ve bîilaç yaşıyor. Kabileni kayırıyorsun. Eşitlik ve tarafsızlık (adalet) ilkesinden sapıyorsun. Mevali'yi (azınlıkları, muhalifleri, dışlanmışları, varoşları) aşağılıyorsun..."

Ebuzer'in, ayette geçen "insanların malını haksızca yemek" *(yekulûne emvâlen-nâsi bıl-bâtıl),* "Allah yolundan alıkoymak" *(yesuddûne an sebilillah),* "altını ve gümüşü 'kenz' etmek" *(yeknuzûnez-zehebe vel-fizza)* ve "onları Allah yolunda 'infâk' etmemek" *(la yunfigûnehâ fî sebilillah)* sarsıcı ifadelerini, İslam hilafetinin merkezi olduğu söylenen bir sarayın duvarlarında çınlatması sizce ne mana ifade ediyor?

Bugün bu sözlerin çınlaması gereken o kadar duvar var ki! Ebuzer'den bu yana sanki hiçbir şey değişmedi. Bu ayeti Ebuzer, diğerlerinden farklı olarak sadece "ahlaki öğüt" olarak değil; yaptırım gerektiren bir ayet olarak anlıyordu. Öyle ya içki ile ilgili de Kuranda üç ayet olmasına rağmen cezai yaptırım gelmemişti.

Burada soru şu: İçki niye sadece ahlaki öğüt olarak alınmadı da 80 sopa gibi ceza tayin edildi de, altın ve gümüş (mal, servet) biriktirmemek sadece ahlaki öğüt olarak alındı ve biriktirmenin/yığmanın (kenz) alabildiğine önü açıldı? Üstelik ne zekât, ne sadaka, ne infâk da buna mani olamadı? Harun gibi gelip Karun gibi giden Müslüman zenginler türedi? Ebuzer'in, Muhammed ümmetine, yalnız fakat görkemli mezarından halâ çuvaldız gibi batan sorusu budur.

Ayeti çoğu ulema nedense hep ahlaki öğüt olarak anlamış ve Ebuzer'in tefsir ettiği gibi haram (yasak) kapsamında değerlendirmemiştir.

Buradan günümüz için çıkarılan tespit ise şu: "İslam, kapitalizme sadece ahlaki öğüt verebilir. Muhammed'in getirdiği dinden kapitalizmine alternatif çıkmaz, çıksa çıksa kapitalizmin biraz daha ahlaklısı çıkar. Bu da kapitalizmin insanlıkta açtığı yaraları sarmaya yetmez. Bu yara öyle derin bir yara ki zekatla, sadakayla sarılacak gibi değil..."

Çağımız Müslüman aydınının kafa patlatması gereken en önemli sorununun bu olduğu kanaatindeyim. Ebuzer dilinin bu hususta ufuk açıcı olabileceğini düşünmekteyim. Eh artık "Ebuzer ayeti" diye de anabileceğimiz yukarıdaki "kapak" ayetin tefsiri kısaca şu olmak icap eder: Yani: Hahamlar ve rahiplerin çoğu din (en büyük kamu) üzerinden mal yığarlar. Üstelik hem yığarlar hem de Allah yolunda (kamu yararına, insanlık yararına) harcamazlar. Kendilerine yontarlar. Din namına toplanan paraları (altın, gümüş, mal, servet) ulaştırılması gereken yere ulaştırmazlar. Arada tefeci bezirgan sınıf oluşturup kendi aralarında üleşirler. Bunların o günkü adı haham ve rahipti (din adamı, din simsarı, din baronu). Bugün ise benzer şekilde daha cafcaflı isimlerle anılırlar. Bunlar insanları din ile aldatanlardır. Dini yalanlayanlar, dinin direğini yıkanlardır, *(yukezzibu bıd-dîri).*

Çünkü dinin direği doğruluk ve dürüstlüktür. Bunlar kimsesizi (yetim) görmeyerek, yoksulları ve ezilenleri (mesâkin) umursamayarak, gelen yardımları (maun) yerine ulaştırmayarak dine en büyük ihaneti yapmaktadırlar.

Bunların piri de Ebucehil'dir. Çünkü Ebucehil, **Kabe**'nin örtüsünü yıkamakla, hacılara su vermekle, Kabe'ye gelip üstelik putlar aracılığı ile "salat" etmekle dindar olduğunu sanıyordu. Halbuki yetimi görmüyor, yoksulu ve ezileni umursamıyordu. Birkaç şekli ritüeli (nüsuk) yerine getirmekle dinin bütün gereğini yaptığını sanıyordu.İşte bu din anlayışı Maun suresinde Ebucehil'in suratına çarpıldı. Bu nedenle Maun suresi Ebucehil'in şahsında dini böyle algılayanları mahkûm etmek için nazil oldu.

Şöyle denmek istendi: Eğer bir din yetimi korumuyor, kimsesize sahip çıkmıyor, ezilenlerin sesi ve soluğu olmuyorsa yalandır, afyondur! Bunlar olmadan kılman namaz, tutulan oruç, gidilen hac, kesilen kurban, ihya edilen kandil geceleri, ziyaret edilen türbeler vs. Ebucehil'in hacılara su verip de yetimi ve yoksulu görmemesi gibi yalandır, afyondur!

Yine bunlar olmadan "Camiler ardına kadar açık, ezanlar okunuyor, hacca gidiliyor,

Allah'a ortak koşanlar sizinle topyekûn savaştıkları gibi, siz de onlarla topyekûn savaşın, ve bilin ki Allah, kendisini kalkan edinenlerle[18] beraberdir.

37- O haram ayların yeriyle oynama âdeti[19] ancak küfürde ileri gitmektir ki, bununla kâfirler şaşırtılır. Allah'ın haram kıldığı aylara uyum sağlasın diye Allah'ın yasağını delerek bir yıl helal, bir yıl haram sayıyorlar. Yaptıkları bu kötülük, kendilerine güzel görünüyor. Allah, kâfirler güruhunu doğru yolda yürütmez.

38- EY İMAN EDENLER! Size ne oldu

oruca karışan mı var, minarelerde mahyalar, buhur kokulu geceler, fatihalar, yasinler..." edebiyatı yapılıyorsa Ebucehil'in Kabe'nin örtüsünü yıkayıp, kapısını temizleyip de yetimi ve yoksulu görmemesi gibi yalandır, afyondur! Çünkü burada gerçek din ve samimi dindarlık yoktur. Riyaizm (gösteriş dindarlığı) vardır. Vay onların salâtına! Yani: Hacılara su vermesine, **Kabe**'yi yıkayıp yumasma, namaz kılmasına, oruç tutmasına, dana kesmesine, deri toplamasına, kandil gecesine, buhur kokusuna, Fatihasına, Yasinine, camiler ardına kadar açık demesine vs. vay! Hem onların yığdıkları servetler ahirette cehennem azabı olarak karşılarına çıkacak. Fakat bu dünyada da ilahi adalet yakalarına yapışacak! O kamudan (din ve devletten) yığıp da kendilerine yonttukları paralar burunlarından fitil fitil getirilecek! Alınlarına hiç çıkmayan kara bir leke çalınacak, adaletin pençesi altında mahkûm olacaklar (alınları dağlanacak). İçlerine oturacak, hiç dinmeyen bir huzursuzluk yaşayacaklar (böğürleri dağlanacak). Onları arkalarından hayırla anan çıkmayacak (sırtları dağlanacak)... Bu, onların kendi elleriyle yaptıklarının dünyadaki karşılığıdır. Ahirette ise cehennem azabından kurtulamayacaklar.

"Ebuzer ayetini" Maun suresi ile birlikte tefsir ettiğimizde ortaya çıkan bundan başka bir şey olabilir mi? "Kenz" Müslümanından ne çıkar? Harun mu Karun mu? Ve bu kimin işine yarar? Musa'nın mı Firavunun mu?

[18] MUTTAKİ: Bkz. 2/2. ayet dipnotu.

[19] NESİ: Sözlükte [N-S-Y] kökünden gelir. Mastarı "ertelemek, geciktirmek" demektir. Gecikmek, uzaklaşmak, ertelemek, geri bırakmak (inşâ); geciktirme, tehir etme (nesiyyu); ertelenmiş borç, veresiye (nesîet) kelimeleri bu köktendir. .. Müşrik Arapların nesi adını verdikleri bu uygulama, bir taraftan önceki ayetlerde geçen "altını ve gümüşü biriktirip yığma" ile ilgiliyken, diğer taraftan sonraki ayetlerde gelecek savaş ayetlerine giriş mahiyetindedir. Rivayete göre müşrik Araplar, ay takvimine uydukları takdirde hac mevsiminin bazen kışa, bazen yaza denk geldiğini görüyorlardı. Bu durumda hac yolculuğuna çıkmak hem kendilerine zor geliyor, hem de Mekke'ye pek gelen giden olmuyordu. Bu ise, **Kabe**'ye gelen hacılar üzerinden dönen ticaretlerinin sekteye uğraması ve "altın ve gümüş yığmanın" yapılamaması demek oluyordu. Hal böyle olunca, hac zamanını, kış soğuğu veya yaz sıcağına denk gelmeyen kolay aylara alıp orada sabitlemek istiyorlar, ve bunun içinde sürekli dönen ay takvimini, ayları

ki "Allah yolunda savaşa çıkın!" denildiğinde yerinize yığılıp kaldınız? Yoksa ahiretten geçip dünya hayatına mı razı oldunuz? Ama dünya hayatının zevki, ahiretin/geleceğin yanında pek az bir şeydir.[20]

39- Eğer topluca savaşa çıkmazsanız, O size acı bir şekilde azap eder. Yerinize başka bir halk getirir ve siz de ona zerrece zarar veremezsiniz. Allah'ın her şeye gücü yeter.

40- Eğer siz peygambere yardım etmezseniz, Allah ona yardım edecektir. Tıpkı kâfirlerin mecbur ettiği; o hicret günlerinde mağarada bulunan iki kişiden biriyken yardım ettiği gibi. Hani arkadaşına, "Üzülme. Allah bizimle beraberdir." dediği o kritik anda... Allah, ona kendine güven duygusu vermiş, onu görmediğiniz ordularla destekleyerek kâfirlerin sözünü yerlere sermiş, Allah'ın sözünü[21] ise yükseklere taşımıştı. Allah çok güçlüdür, çok bilgedir.

41- Hafifiyle ağırıyla topyekûn savaşa çıkın.[22] Mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihat edin. Eğer işin bilincindeyseniz, bu sizin iyiliğinizedir.

42- Rahat bir yolculuk olsaydı ve İşin ucunda ganimet görselerdi, arkana düşerlerdi; bundan hiç şüphen olmasın. Ne var ki o zorlu yolculuk kendile-

sabit olan güneş takvimine uydurmaya çalışıyorlardı. Bunun için de buldukları çözüm, ay takvimi ile güneş takvimi arasındaki farkı, araya bir ay ilâve ederek tamamlamak şeklindeydi. İşte bu, özelikle haram aylara denk gelen ayı geciktirip araya bir ay ilâve ederek kendi çıkarlarına uygun bir hale getirmeye erteleme, ilâve etme (nesi) denmekteydi. (Razi, Kurtubi, Taberi). Ayrıca bkz. "EŞHURU MA'LUMAT" 2/197. ve "EYYAMU MA'DUDAT" 2/20. ayet dipnotları.

[20] Bundan sonraki ayetler, surenin sonuna kadar H. 9. yılda gerçekleşen "Tebuk seferi" ile ilgilidir. Sefer başlamadan önce, sefer anında ve seferden döndükten sonra inen bu ayetler, ilk indiği dönemde olduğu gibi, hatta ondan daha da fazla, sonraki çağlar için esaslı mesajlar vermektedir. Bu açıdan bakıldığında Tebuk Seferi, zamanın dünya gücü Bizans'a karşı Medine'den çıkılıp o günkü sınır boyu olan Şam'a doğru yaklaşık otuz bin kişiyle gerçekleşen ve 14 gün süren zorlu yürüyüşün adıdır. Çölün içinden çıkıp o günkü dünya sistemine "meydan okuma" anlamına gelen bu yürüyüş, Hz. Peygamber (s.a.v)'in son seferidir. İşte sureye adını veren ve sefer kaçkınlarının "pişman olup tövbe etmesi, dönüp gelmesi" anlamına gelen Tövbe suresinin bundan sonraki bölümleri, tümüyle bu büyük çıkışla ilgili ayetlerden oluşuyor.

[21] KELİME: Bkz. 3/45 ayet dipnotu.

[22] Yani: Genciyle yaşlısıyla, kadınıyla erkeğiyle, hafif silâhlarla veya ağır silâhlarla, yaz- kış, kolay-zor demeden, "yediden yetmişe", topyekûn vs. seferber olun...

[23] Yani siz bizim başımıza iki güzel şeyden birisinin gelmesini, gazilik ya da şehit-

rine uzak geldi. Yakında, "Eğer gücümüz olsaydı sizinle birlikte savaşa çıkardık!" diye yemin edecekler. Kendilerini helake sürükleyecekler. Allah onların yalancı olduklarını biliyor.

43- Allah seni affetsin. Doğru söyleyenlerin ve yalancıların kim olduğunu anlayıp dinlemeden onlara neden izin verdin?

44- Allah'a ve ahiret gününe candan iman edenler/güvenenler, mallarıyla ve canlarıyla cihattan geri durmak için senden izin istemezler. Zaten Allah, bu bilinçle yaşayanların kimler olduğunu çok iyi biliyor.

45- Senden izin isteyenler, ancak Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, kalpleri hastalıklı ve şüpheler içinde kıvranıp duranlardır.

46- Eğer cihada çıkmaya niyetleri olsaydı, mutlaka onun için hazırlık yaparlardı; fakat Allah, davranışlarından hoşlanmadı da onları alıkoydu ve "Oturun, oturanlarla beraber." denildi.

47- Zaten sizinle gelselerdi, fitne çıkarmaktan başka bir işe yaramayacak ve sırf moralinizi bozmak için aranıza karışacaklardı. Doğrusu, içinizde onlara kulak verecekler de yok değildi. Allah, o nankörleri çok iyi biliyor.

48- Aslında onlar, fitneyi daha önce çıkarmak istediler ve sana karşı türlü işler çevirdiler. Sonuçta onların hoşuna gitmemesine rağmen, hak yerini buldu ve Allah'ın emri üstün geldi.

49- Yine içlerinden, "Bize izin ver, başımızı belâya sokma!" diyenler var. Oysa asıl böyle yapmakla, belanın tam içine düştüler. Öyle ya, cehennem kâfirleri dışarıda bırakmayacak kadar geniş!

50- Sana bir iyilik gelse, bu onların zoruna gider. Fakat başın belâya girse; "Biz tedbirimizi önceden almıştık" derler ve sevinerek dönüp giderler.

51- De ki: "Bize hiçbir zaman Allah'ın yazdığından başkası ulaşmaz. O bizim yâr ve yardımcımızdır. Şu halde müminler yalnızca Allah'a dayanıp güvensinler."

52- De ki: "Siz, bizim için ancak iki güzel şeyden birini bekleyebilirsiniz. Biz ise size, Allah'tan veya bizim elimizden gelecek bir azap bekliyoruz. O halde bekleyin, biz de sizinle birlikte bekliyoruz."[23]

53- De ki: "İster gönüllü, ister zoraki verin; verdikleriniz hiçbir zaman kabul edilmeyecektir. Çünkü siz, yoldan çıkmış bir güruh oldunuz."[24]

54- Onların verdiklerinin kabul edilmesine engel olan, yalnızca Allah'a ve peygamberine kâfirlik etmeleri, destekleşme/dayanışmaya üşenerek gelmeleri ve verdiklerini de ancak

likten birisini bekleyebilirsiniz. Fakat biz, sizin için Allah'tan gelecek veya bizim elimizle gerçekleşecek bir azabı bekliyoruz. Her ikimizde bekliyoruz, bekleyelim bakalım hangisi olacak ve bundan kim kazançlı çıkacak...

[24] Demek ki "Allah yolunda cihat"tan kaçtıktan sonra isterse gönüllü olsun, isterse zoraki olsun, hâlâ "Biz sizi destekliyoruz, arkanızdayız." vs. demenin hiç bir manası

istemeyerek vermeleridir.[25]

55- Sakın onların malları da, çocukları da seni imrendirmesin. Allah, sadece dünya hayatında onlara bunlarla azap etmeyi ve canlarının kâfir olarak çıkmasını istiyor.

56- Yine, sizden olduklarına dair Allah'a yemin eder dururlar. Oysa sizden değildirler, onlar sadece korkudan ödleri kopan, kuru kalabalıktır.

57- Eğer sığınacak bir yer, yahut barınacak mağaralar ya da kaçacak bir delik bulsalardı, hiç düşünmez başlarını oraya sokarlardı.

58- Yine aralarında, sadakalar konusunda seni çekiştirenler var. Çünkü ondan kendilerine verilince memnun olurlar, verilmeyince de hemen bozulurlar.

59- Ne olurdu bunlar, Allah ve elçisi

yoktur. Bu durumda ortalık süt limanken yapılan "gönüllü" *(tavan)* desteklemelerin ve yardımların bile bir manası olmamaktadır. Önemli olan, iş başa düştüğünde, mal ve can söz konusu olduğunda, yani savaş ve cihat söz konusu olduğunda nerede durulup durulmadığıdır. İşin nirengi noktası veya turnusol kâğıdı burasıdır. Burada yan çizen artık ne yaparsa yapsın, isterse sabahlara kadar gözyaşları döksün, son kuruşuna kadar versin bir anlamı kalmamıştır. Demek ki dıştan "Müslüman" görünmek de yetmemekte, ortalık süt limanken gönüllü yardımlarda bulunmak bile yeterli olmamakta, illâ ki zor zamanda savaşı ve ölümü göze alarak meydana atılabilmek gerekmektedir. Gerçek anlamda sözünün eri olanlar *(sadikun)* işte bunlardır. Çünkü Müslüman olmak veya iman etmek, ilk etapta bir söz, bir "iddia'dır. Bunun test edileceği yer; namazdan, oruçtan, hayır hasenat yapmaktan öte, iki güzel şeyden (gaza ve şehadet) birisini göze almak, yani ölümüne "cihat"tır. Tövbe suresi, işte bize dönüp dolaşıp bunu öğretiyor. Tarih boyunca her zaman ve mekânda görülen ikiyüzlülüğün ve münafıklığın, bir bir genlerini çözüyor. Cenabı-ı Hak, ortalıkta kendini Müslüman sanıp dolandığı halde, "iki güzel şeyden birisi" söz konusu olunca olduğu yere çakılıp kalan ve aslında bütün ömrü münafıklık ve ikiyüzlülükle geçen birisi olmaktan muhafaza buyursun...

[25] Ayette salâtı ayağa dikmeleri *(yequmus-sa\ah)* değil de, salata gelmeleri *(yetunes-salah)* denmesine dikkat edilmelidir. Bu şu demektir: "Bu münafıklar distekleşme/dayanışma toplantısına gelirler" ama aslında salâtı "ikame" etmezler. Tek başlarına kaldıklarında kimseye bir şey verdikleri yoktur. Onlar sadece gösteriş için Müslüman toplumun içine karışırlar, parayı ve malı çık sevdikleri için de benden bir şey çıkacak diye salata (destekleşme/dayanışma toplantısına) üşene üşene gelirler. Sureta dayanışma içinde oluyormuş gibi gibi görünürler. Tek başlarına kaldıklarında, kimseye dönüp bakmazlar; toplu halde olunca, insan içine çıkınca, istemeyerek "gelmeleri" vardır.

[26] SADAKA: Sözlükte [S-D-G] kökünden gelir. Mastarı, "doğru söz söylemek" demektir. Doğru söz söylemek *(sıdq$_y$ sadâqat);* doğru kabul etmek, doğrulamak *(ıs-*

kendilerine ne verdiyse ona razı olsaydılar da; "Bize Allah yeter. Allah bize engin cömertliğinden yine verir, peygamberi de bundan geri durmaz. Bizim bütün beklentimiz Allah'tandır." deselerdi.

60- SADAKALAR [26] ancak fakirler, yoksullar, (zekat) çalışanları, kalplerine sevinç bırakılacaklar, boyunduruk altındakiler, borçlular, Allah yolundakiler ve sokakta kalmışlar[27] içindir. Allah böyle farz kıldı. Allah bilendir, bilgedir.[28]

61- Yine içlerinden peygamberi inciten ve "O, her söylenene kulak veriyor." diyenler var. Söyle onlara: "O, nezaketinden dolayı her söylenene kulak veriyor. Allah'a inanıyor, müminlere güveniyor ve iman edenlere/güvenenlere sevgi ve merhametle kucak açıyor." Allah'ın peygamberini incitenleri ise acı bir azap bekliyor.

dâq); onaylamak, inanmak, doğrulamak, onamak *(tasdîq);* doğru söyleyen, dürüst, samimî *(sâdıq);* doğruluk, dürüstlük, samimiyet, içtenlik, ihlâs *(sıdq);* samimiyetle *(bis-sıdq);* doğruluk, samimiyet, arkadaşlık, bağlılık *(sadâqat);* özü sözü doğru olan *(sadîq);* metres, manita, kız arkadaş *(sadîqa);* tasdik eden, onaylayan *(musaddıq)* kelimeleri bu köktendir... Görüldüğü gibi her tür karşılıksız vermeye *(sadaka)* denmesi, ortada "söz ile ilgili" bir durumun olduğunu gösteriyor. Peki, neden yapılan her tür karşılıksız vermeye "doğru söyledi" veya "doğru söylemek" anlamına gelen *(sadaka)* denmiş? Bunun iki anlamı olabilir; 1- "Böyle yapmakla doğru yaptı, bu yapılan doğru bir iştir." denmek istenir, 2- Sözünde durdu, sözün gereğini yerine getirdi, sözünün eri oldu" denmek istenir. İkinci anlamıyla, Kuranın dünyasında derin bir anlamı bulunan "ahd-i misak" kavramına göndermede bulunulduğu manası kazanır. Yani Allah'ın Âdemoğlunun yaratılıştan fıtratına yerleştirdiği "Doğru olma, dürüst olma, elindekini başkalarıyla paylaşma sözünün gereğini yaptı. Bu konuda verilen fıtrî sözün arkasında durdu, o sözün namusunu korudu." demek olur. Bundan dolayı da yapılan her karşılıksız yardım, "sözün namusu adına, bunun arkasında durulduğunu göstermek için verilen şey" *(sadaka)* demeye gelmiş olur.

[27] İBNU'S-SEBİL: Bkz. 59/7. ayet dipnotu.

[28] Burada anlatılan sekiz sınıfı, mutlak kategoriler olarak anlamamak gerekir. Çünkü bu tabirler çok geniş anlamlara sahiptir. Meselâ sadece "Allah yolundakiler" tabiri bile, diğer hepsini ve burada adı geçmeyen başka birçok şeyi içine alabilir. Çünkü bir Müslüman'ın yaptığı her şey zaten Allah yolundadır. Artık bu tabirlere her çağın okuyanları kendi durumlarına göre açılım getirirler. Belki buradan şöyle bir genel ilke çıkarılabilir; "Toplumda gelir dağılımından kaynaklanan eşitsizlik, sınıflaşma ve tekelleşme olmamalıdır. Zenginler ile yoksullar arasındaki uçurum kapatılmalıdır. Bunun için ne gerekiyorsa o yapılmalıdır.

[29] Rivayete göre münafıklar, Hz. Peygamber (s.a.v)' in Tebük Seferine çıkmasını dillerine doluyor; ve onu, "Her söze saf saf kulak veriyor." diyerek alaya alıyorlardı. Öyle anlaşılıyor ki münafıklar, Bizans a karşı yürümeyi, dünyanın o günkü bu süper

62- Sizin gözünüze girmek için Allah'a yemin edip duruyorlar. Oysa eğer bunlar gerçekten mü'min olsalardı, her şeyden önce Allah'ın ve peygamberinin rızasını aramaları gerekirdi.

63- Hem onlar bilmiyorlar mı ki Allah'a ve peygamberine kafa tutan kimseyi ebedi cehennem ateşi bekliyor. Aşağılanmanın en büyüğü de zaten budur.

64- Münâfıklar/infâk etmeyenler, kalplerinde olanı ortaya çıkaracak bir surenin indirilmesinden korkuyor. Söyle onlara: "Alay edin bakalım, çünkü Allah o korktuğunuzu başınıza getirecektir."

65- Şayet kendilerine sorsan, "Canım laf olsun işte, şakalaşıyorduk." diyecekler. Söyle onlara: "Siz Allahla, ayetleriyle ve peygamberiyle dalga mı geçiyordunuz?"[29]

66- Boşuna özür dileyip durmayın. Çünkü siz iman ettiğinizi söyledikten sonra küfrünüzü açığa vurdunuz. İçinizden bir kısmınızı bağışlasak bile, bir kısmınıza suçlarında ısrar etmelerinden dolayı azap edeceğiz.

67- Münâfıkların/infâk etmeyenlerin erkekleri de kadınları da birbirlerine benzer; kötülüğü emreder, ortak iyiye mani olur ve cimrilik ederler. Allah'a karşı umursamazdırlar ama Allah da onları umursamayacak. Bu münâfıklar/infâk etmeyenler, yoldan çıkmışların ta kendileridir.

68- Allah, münâfıkların/infâk etmeyenlerin erkeklerine, kadınlarına ve bütün kâfirlere ebedi cehennem ateşi sözü verdi. O, onlara yeter. Allah onları tümüyle dışlamıştır. Onları ebedi azap bekliyor.

69- Siz de öncekiler gibisiniz. Onlar sizden daha güçlüydüler. Malları ve çocukları daha çoktu. Dünya hayatına dalıp zevki sefa sürmeye bakmışlardı. Önceki çağların münâfıklar/infâk etmeyenleri nasıl dünyaya dalıp zevki sefa sürmeye baktıysa, siz de aynı şekilde dünyaya dalıp zevki sefa sürmeye baktınız ve onlann saplandığı batağa siz de saplandınız. İşte bunların dünyada da, ahirette de bütün yaptıkları boşa gitmiştir. Bunların görüp göreceği koskoca bir hüsrandır.

70- Onlara önceki çağlarda yaşayanların; Nuh, Ad ve Semud halkının, İbrahim halkının, Medyen halkının ve alt üst olmuş o şehirlerin haberi gelmedi mi? Bunların hepsine, elçileri söze dayalı apaçık delillerle gelmişti. Demek ki Allah, onlara zulmetmiş değildi. Fakat onlar kendilerine zulmediyorlardı.

71- ERKEK ve kadın bütün iman

gücünü karşısına almayı "macera" olarak görüyor ve "Dünyayı sanki o kurtaracak, insanlığın beklediği büyük kahraman ya kendileri" (!) gibi lâflarla dalga geçiyorlardı. Keza, "Bu adamın bir şeyden anladığı yok; Bizans'ı (dünya sistemini) çocuk oyuncağı sanıyor. Her söylenene saf saf inanıyor, hayal dünyasında yaşıyor." vs. lâflarla peygamberin ve müminlerin şevkini kırmaya, moralini bozmaya çalışıyorlardı.

[30] Burada ne denmek istendiği ile ilgili üç görüş var: 1- Münafıklar, kendilerine

edenler/güvenenler, birbirlerinin dostu ve yaranıdır. Ortak iyiyi emreder, kötülükten alıkoyarlar, destekleşmeyi/dayanışmayı ayağa kaldırırlar, ihtiyaçtan fazlasını vererek arınırlar Allah'a ve peygamberine itaat ederler. İşte bunlara Allah, sevgi ve merhamet yağdıracak. Allah çok güçlüdür, çok bilgedir.

72- Allah, iman eden erkeklere ve kadınlara, altından ırmaklar akan ebedi cennetler ve cennetlerin tam orta yerinde huzur dolu meskenler hazırladı. Allah'ın hoşnutluğu ise hepsinden daha büyüktür. İşte asıl büyük mutluluk budur.

73- EY PEYGAMBER! Kâfirlerle/gerçeği örtenlerle/hak yiyenlerle ve münâfıklar/infâk etmeyenlerle yılmadan savaş! Onlara karşı kararlı ol ve sert davran! Kaldı ki onların son durağı cehennemdir; ne berbat bir duraktır orası!

74- Yine öyle bir şey söylemediklerine dair Allah'a yemin ediyorlar. Oysa o küfür sözünü söylediler. İslâm'a girdikten sonra yine kâfirlik ettiler ve asla başaramayacakları bir intikamın peşine düştüler. Oysa intikam almak istedikleri şey, Allah'ın peyga m beriyle kendilerine ulaştırdığı ilahi lütuftan başkası değildi.[30] Şimdi; eğer tövbe ederlerse, haklarında hayırlı olur. Fakat aldırış etmezlerse, Allah onları dünyada ve ahirette acı bir azaba uğratacak. Yeryüzünde bir yâr ve yardımcı da bulamayacaklar.

75- Yine onların içinde, "Allah bizi zengin ederse bol bol sadaka vereceğiz; ve iyilik, güzellik, doğruluk timsali insanlar olacağız!" diye söz verenler var.

76- Oysa böyleleri, Allah kendilerine engin cömertliğinden istediklerini verir vermez bencilce ona sarılırlar ve verdikleri bütün sözlerden dönerler.

77- Allah'a verdikleri sözün namusunu korumadıkları ve yalan söylemeyi huy haline getirdikleri için Allah, kendisiyle karşılaşacakları güne kadar onların kalbine ikiyüzlülük yerleştirdi.

78- Onlar, Allah'ın, kuytu fısıltılarını

Mekke'den hicret ederek gelen Hz. Muhammed (s.a.v)' i kıskanarak, Medine'deki liderliğin ellerinden gittiğini gördüler ve bir an önce onu bertaraf etmek için intikam peşine düştüler. Oysa kendilerine gelen, Allah'ın lütfundan başkası değildi. **2-** Münafıklar, kendilerine gelen ilâhî vahyi geri teperek, peygamberlik hakkında şüpheye düştüler ve bunun bir kandırmaca olduğunu sanarak bir an önce etkisinin kırılması için alaya alıp küçük düşürmeye kalktılar. Oysa alay alıp küçük düşürmeye çalıştıkları şey, Allah'ın lütfundan başkası değildi. 3- Münafıklar, işin ciddîye binip peygamberin Tebuk Seferine çıkmaya kararlı olduğunu görünce, bunun başlarına büyük dertler açacağını gördüler ve suikast plânlayarak bir an önce ondan kurtulmak istediler. Oysa kurtulmak istedikleri şey, kendilerine gelen ilâhî lütuf ve rahmetten başka bir şey değildi.

[31] SADAKA: Bkz. Az önce geçen 9/60. ayet dipnotu.

[32] Rivayete göre, "Sözün namusu adına verilmesi gerekenleri *(sadaka)* vermeye

da, en gizli sırlarını da bildiğini, hatta bütün sırların sırrına vakıf olduğunu bilmiyorlar mı?

79- Mü'minlerden, sözün namusu adına verilmesi gerekenlerden[31] daha fazlasını verenleri ve güçlerinin yettiğinden başkasını bulamayanları alaya alanları, Allah maskaraya çevirecektir. Dahası onları acı bir azap bekliyor.[32]

80- Onlar için ister af dile, ister dileme fark etmez. Kaldı ki onlar için yetmiş kere af dilesen de, Allah onları asla bağışlayacak değildir. Bu, onların Allah'a ve peygamberine kâfirlik etmelerinden dolayıdır. Allah, böyle yoldan çıkmış bir güruha doğru yolu nasip etmez.

81-GERİDE kalıp savaşa gitmeyenler, Allah'ın peygamberi gittikten sonra yerlerinde oturup kalmalarına sevindiler. Mallarıyla, canlarıyla Allah yolunda cihat etmekten hoşlanmadılar da, "Bu sıcakta sefere mi çıkılırmış?" dediler. Söyle onlara: "Cehennem ateşi daha sıcak!" Keşke bunu anlayabilseydiniz.

82- Bundan böyle, artık az gülsünler; çünkü yaptıklarından dolayı çok ağlayacaklar.

83- Artık Allah, seni onlardan bir kısmının yanına döndürür de, başka bir cihada çıkmak için senden izin isterlerse: "Artık siz benimle beraber savaşa çıkmayacaksınız ve hiçbir düşmana karşı benimle birlikte savaşmayacaksınız. Zaten daha önce de oturup kalmayı çok istiyordunuz. Şimdi de geri kalanlarla beraber oturun!" de.

84- Onlardan ölen birine destek olma ve kabri başında da durma. Çünkü onlar, Allah'a ve peygamberine kâfirlik ettiler ve yoldan çıkmış olarak öldüler.[33]

85- Onların ne mallarını, ne de evlatlarını gözünde büyütme. Allah, onlara dünyada ancak bununla azap etmeyi

çağıran ayetlerden sonra, iman edenler/güvenenleriçinden herkes, kendi gücü oranında **Hz.** Peygamber (s.**a**.v)'e bir şeyler getirmeye başladı. Biri biraz fazla bir şey getirse münafıklar, hemen "Gösteriş yapıyor!"; biri az bir şey getirince de hemen, "Allah'ın buna mı ihtiyacı var!" diyerek dalga geçerlerdi (Razi, İbni Kesir). Ayet buna gönderme yapıyor.

[33] Rivayete göre, münâfıkların/infâk etmeyenlerin lideri Abdullah **ibn Ubeyy ibn Selul** hastalanınca, **Hz.** Peygamber (s.**a**.v) onu ziyaret etti. **İbni Selul, Hz.** Peygam**ber** (s.a.v)' den öldüğünde cenaze namazını kıldırmasını ve kabri başında dua etmesini istedi. Daha sonra da kendisine kefen olması için, **Hz.** Peygamber (s.**a**.v)den gömleğini vermesi için birini yolladı. **Hz.** Peygamber (s.**a**.v) de, ona dışından giydiği gömleğini gönderdi. **İbni Selul** bunu geri göndererek, içten giydiği ve derisine dokunan gömleğini istedi. **Hz. Ömer,** "O necis adama gömleğini nasıl verirsin?" diye karşı çıkınca; **Hz.** Peygamber (s.**a**.v); *"Benim gömleğim ondan, Allah'ın azabından herhangi bir şeyi savuşturmaz. Fakat umarım Allah, o münafıklardan bin kişiyi İslâm'a girdirir."* dedi. Çünkü münafıklar **İbni Selulu** lider bilir, peşinden ayrılmazlardı. Nitekim peygamberin hasta yatağında onu ziyaret ettiğini, ona gömleğini verdiğini ve cenaze namazını kıldırdığını görünce binlercesi Müslüman oldu. Ayet b olay

üzerine nazil oldu (Razi, Taberi, Kurtubi, İbni Kesir). Bu olayın, İbni Selülun ölümden önce mi sonra mı nazil olduğu hakkında ihtilaf edimleşse de ayetin sonundaki "Çünkü onlar kâfir ve fasık olarak öldüler." ifadesine bakarsak, "onlardan birisinin" ayet indiğinde ölmüş olduğu anlaşılıyor. Demek ki **Hz.** Peygamber, ayet gelmeden önce İbni Selül un cenaze namazını kıldırmış. Hz. Ömer buna itiraz etse de **Hz.** Peygamber söz konusu gerekçeyi ileri sürmüş. Fakat ayet, **Hz.** Ömer'i destekler tarzda gelmiş. Görüldüğü gibi **Hz.** Peygamber (s.a.v), münâfıkların/infâk etmeyenlerin başının cenaze namazını kıldırmış ve "son yolculuğunda" ona iyi davranmıştır. Peki neden? Bunu nasıl anlamak icap eder? Klâsik tefsirlerde bunun nedeni hakkında birçok görüş beyan edilmişse de, olaya bir başka açıdan bakmayı denemek yararlı olabilir. Şöyle ki: Burada **Hz.** Peygamber (s.a.v)'in tavrı Medine toplumunun tümünü kucaklayan bir "lider" tavrıdır. Geride kalanları ve gelecekte olabilecekleri düşünerek münâfıkların/infâk etmeyenlerin başı ölse de hiç olmazsa peşinden gidenleri topluma kazandırmak, toplumun başına belâ olmayı daha fazla sürdürmeden münafıklar sorununa "kamu yararına" bir çözüm bulmak istemektedir. Bunun için, yaptığı duanın ve kıldırdığı cenaze namazının ona doğrudan bir faydasının olmayacağını bile bile, geride kalanlara gül uzatmaktadır. Bu hassas anda böylesi bir tavır, derhâl beklediği etkiyi uyandırmakta ve liderleri ölen münafıklar bu âlicenaplık karşısında topluca İslâm'a girmektedirler. **Hz.** Ömer'in tavrı ise tam bir idealist aydın tavrıdır. Onun için önemli olan toplumsal menfaat, kamu yararı vs. değil olanca çıplaklığı içinde gerçekliktir. Bir şey gerçek ise toplumsal menfaat, kamu yararı vs. adına iptal edilemez ve ertelenemez. Demek ki bir toplumsal lider için öncelikli olan "toplumda ne olduğu" iken bir idealist aydın için öncelikle olan "saf gerçeğin ne olduğudur." Çünkü saf idealler yaşayan realitenin içine girip onun tozuna toprağına bulanınca, genellikle saflıklarını kaybederler. Yani "Pis gerçekler, güzelim teorileri mahveder." Bu durumda toplumsal lider, saf ideallerin realitenin tozunatoprağına bulanarak yeşermesini sağlamaya çalışırken; idealist aydın, realitenin içinden yeşertilmeye çalışılan yüce ideallerin saflığının bozulup bozulmamasına odaklanır. Bunun için aydın **Hz.** Ömer örneğinde görüldüğü gibi toplumun başında **Hz.** Peygamber (s.a.v) de olsa hep olaya muhalif tarafından, realitenin ideallerini bozup bozmadığı açısından bakmak durumundadır. Demek ki saf bir yürek temizliği içinde doğan Mekke muhalefeti, zamanla kendi realitesini kuramasaydı, yani kendi Medine'sini yaratamasaydı "baki kalan şu kubbede hoş bir seda" olarak kalacaktı. Öte yandan kendi realitesini yaratma adına Medine'sinin içine gömülüp kalsaydı, "geçti gitti üç beş günlük fasıldı" olacaktı. **Hz.** Muhammed (s.a.v) gibi, lider ve **Hz.** Ömer gibi aydın ruhlu insanlar sayesindedir ki Mekke idealizmi, Medine realitesine gömülmeden yoluna devam edebildi. Ancak sonraki çağlarda ortaya çıkan realiteler için aynı şeyi ne yazık ki söyleyemeyeceğiz. Bunun niye böyle olduğunu, analiz etmeye çalıştığımız tarzda "lider" ve "aydın" tipinin artık bir daha çıkarılmamasında aramak gerekir. Öte yandan ayetin olayda, Hz. Ömer tavrını (idealist aydın) destekler mahiyette gelmesi de son derece dikkat çekicidir.

[34] Geride kalanlar *[havalif]* kelimesinin, *"evinde oturan kadınlar"* manasına gel-

ve canlarının kâfir olarak çıkmasını istiyor, başka bir şey değil!

86- Baksana; "Allah'a iman edin ve peygamberi ile beraber cihada çıkın!" diye bir sure indirildiği zaman, içlerinden zengin kodamanları senden izin istediler ve "Bırak bizi, bozma rahatımızı." dediler.

87- Geride kalanlarla[34] beraber olmaya razı oldular. Onların kalplerine mühür vuruldu. Artık onlar gerçeği kavrayamazlar.

88- Fakat peygamber ve onunla mallarıyla ve canlarıyla omuz omuza cihat eden mü'minlerin üzerlerine hayırlar yağacak. Ebedi mutluluk ve büyük kurtuluş onları bekliyor.

89- Allah, onlara altından ırmaklar akan cennetler hazırladı, içlerinde sonsuza dek kalacaklar. İşte gerçek zafer budur.

90- BEDEVÎLER de mazeret beyan ederek, kendilerine izin verilmesi için geldiler. Allah ve elçisine yalan söyleyerek onlar da oturup kaldılar. Onların kâfir olanlarını acı bir azap bekliyor.

91- Allah ve elçisine karşı iyi niyetli oldukları sürece güçsüzlere, hastalara ve savaş donanımı olmayanlara bir günah yoktur. Çünkü iyi niyetlileri sorumlu tutmanın bir manası olmaz. Allah bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

92- Yine savaşmak için; at ve silâh istemek için sana gelip de, "Size verecek atımız, silâhımız yok!" cevabını alınca; gerekli savaş malzemelerini temin edemedikleri için, üzüntülerinden gözlerinden yaşlar dökerek geri dönenlere de sorumluluk yoktur.

93- Asıl sorumlu olanlar, zengin oldukları halde senden izin isteyenlerdir. Onlar, geride kalanlarla beraber olmayı tercih ettiler. Allah da kalplerini mühürledi. Artık başlarına geleceği bilmezler.

94- Seferden döndüğünüzde size türlü mazeretler beyan edecekler. Söyle onlara: "Boşuna dil döküp durmayın, size asla inanmayacağız. İşin doğrusu, Allah bize durumunuzu haber verdi. Bundan böyle de Allah ve elçisi,

diğine çoğu müfessir ısrar ediyor ve bunun o günkü Araplar arasında bir deyim olduğunu söylüyor [Razi]. Eğer öyleyse bu, savaşa katılmaktan kaçınanların "erkeklik gururuna" hitap edildiği manasına gelir. Çünkü o dönemde -ki hâlâ öyledir- erkekler, kadınlara benzetilmeye çok kızarlar. Türkçe'deki gibi "karı gibi evinde oturmak" deyimi, bir fikir verebilir. Kadınlara yönelik aşağılamakokan bu tabiri, tabiî ki Kur'an nezih üslubu gereği doğrudan kullanmıyor. Fakat bu manayı çağrıştıracak şekilde Kur an, dillerinde kof bir böbürlenme olarak dolandırıp durdukları bu tabirle, kimi erkekleri adeta yüzleştiriyor. Bunu, Kuranın "hitabının tarihsel, mesajının evrensel" olduğuna dair tipik örneklerden birisi olarak görebiliriz. Demek ki burada savaşmama bakımından kadınlardan daha geride olduğu halde, hatta çok daha korkak olduğu halde ataerkil statü icabı, kadınları aşağılama makamında duran kimi "maço" tiplerin kofböbürlenmeleri deşifre edilmektedir.

[35] Demekki Kuranın bedevîlik *(arab)* olarak tanımladığı göçebe hayat tarzı,

yaptıklarınızı görmeye devam edecektir. Sonunda hepiniz, gizliyi, aşikârı bilen Allah'ın huzurunda toplanacaksınız. O zaman Allah yaptıklarınızı bir bir önünüze koyacak.

95- Yine seferden döndüğünüzde, kendilerini rahat bırakasınız diye Allah'a yeminler edecekler. Artık siz de bırakın onların yakasını, çünkü tiksinti veriyorlar. Yaptıklarının karşılığı olarak varacakları yer cehennemdir.

96- Kendilerinden memnun olasınız diye size yemin ederler, ama siz onlardan memnun olsanız bile Allah; yoldan çıkmış bir güruhtan asla memnun olmaz.

97- Bedevilerin kâfirliği ve münafıklığı daha beter olur. Allah'ın peygamberine indirdiği hükümlerin sınırlarını bilmemeye daha yatkındırlar. Oysa Allah bilendir, bilgelik kaynağıdır.[35]

98-Yine bedevilerden kimileri verdiğini boşa gitmiş sayar ve zamanla belânızı bulacağınız ümidiyle gözleri yolda bekler dururlar. Oysa asıl zamanla belâyı bulacak olan onlardır. Allah her şeyi işiten, her şeyi bilendir.

99- Fakat bedeviler içinde Allah'a ve ahiret gününe inanan, infâklarını/vermelerini Allah'a yakınlaşmaya ve peygamberin desteklerini almaya vesile sayanlar da vardır. Gerçekten de bunlar yakınlık vesilesidir. Allah onları sevgi ve merhametle bağrına basacaktır. Çünkü Allah çok bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

100- Zulüm diyarından göç edenlerle onlara kucak açanların öncülerinden ve bütün güzel şeyler adına bunların peşinden gidenlerden Allah razı olmuştur. Onlar da Allah'tan razı oldular. Onlara altlarından ırmaklar akan ebedi cennetler hazırladı. İşte asıl büyük zafer budur!

101- Etrafınızda hem bedevilerden münâfıklar/infâk etmeyenler, hem de Medine halkından nifaklarını küstahlık derecesinde ileri götürenler var. Sen bilmezsin onları, Biz biliriz. Onları katmerli azaba çarptıracağız. Sonuçta büyük bir azabın içinde bulacaklar kendilerini.

102- Kimileri de var ki iyi, güzel ve doğru davranışlarını, öteki bazı şeylerle birbirine karıştırdılar. Bunların tövbelerini,[36] Allah'ın kabul etmesi umulur. Çünkü Allah çok bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.[37]

103- Şu halde sözün namusu adına mallarından verdiklerini al.[38] Böylece bu, kendilerini hem temizlesin, hem de arındırırsın. Sen de onlara destek ol. Çünkü senin desteğin/dayanışman onlara huzur verir. Allah her şeyi işitiyor her şeyi biliyor.

104- Bilmiyorlar mı ki, Allah kulları-

yerleşik hayat tarzına nazaran olumsuz bir durum olarak tavsif ediliyor. Bedevilerin kâfirliğinin ve münafıklığının daha beter olacağının söylenmesi, iklim ve coğrafyanın insanın karakteri üzerindeki etkisi üzerinde ısrarla duran İbni Haldun'un bedevî-hadarî ayrımına dayalı analizini çağrıştırır. îbn Haldun, bedevilerin, şehir

nın tövbesini ve sözün namusu adına verdiklerini kabul eder.[39] Allah'tır tövbeleri karşılıksız bırakmayan, sevgi ve merhametle dopdolu olan.

105- Söyle onlara: "Çalışın! Çünkü yaptıklarınızı hem Allah görüyor, hem peygamberi, hem de mü'minler. Hepiniz, o gizli ve açığı bilen Allah'ın huzuruna geleceksiniz. O zaman Allah yaptıklarınızı bir bir haber verecek."

106- Yine bazı kimselerler vardır ki, işleri Allah'a kalmıştır. İster onlara azap eder, isterse tövbelerini kabul buyurur. Allah her şeyi bilendir, çok bilgedir.

hayatına alışınca bozulacaklarını, saflıklarını kaybedeceklerini söyler. Çünkü şehre gelen bedevi, bir taraftan incelirken diğer taraftan "işin inceliklerini" öğrenecektir. Bu ise onun entrika ve dolap çevirme yeteneğinin giderek artmasını beraberinde getirecektir. Kuran ise incelmenin, işin inceliklerini bilmenin, eğer Allah'a ve ahiret gününe iman, sevgi ve merhamet ile desteklenirse muazzam sonuçlar vereceğini, Allah'ın peygamberine indirdiği hükümlerin inceliklerinin kavranmasında çok işe yarayacağını söylüyor. Öte yandan, Kuranda birkaç yerde yalın olarak geçen "bedevi" kelimesinin hep olumsuz manada kullanılması da dikkat çekicidir.

36 JEVBE: Sözlükte [T-V-B] kökünden gelir. Mastarı, "dönüp gelmek, pişman olmak, fenalıktan dönmek, tövbe etmek" demektir. Dönüp gelen, yaptığı suça pişman olan, tövbekar *(tâib);* dönüp gelene karşılık veren, tövbeleri kabul eden *(tevvâb);* tövbe, dönüp gelme, pişman olma, günahtan dönme *(tevbe)* kelimeleri bu köktendir... Görüldüğü gibi tövbe bir kötülükten "dönmek" ve iyiliğe "gelmek"ten oluşan ve birbirini tamamlayan iki adımlı bir eylemi ifade etmektedir. Sadece dönmek, kötülüğü yapmayı terk etmek yetmiyor; onun yerine bir iyiliği geçirip, yola onunla devam etmek gerekiyor. Bu nedenle tövbeyi, daha Türkçe ifadeyle "dönüp gelmek" şeklinde ifade etmek gerekmektedir.

[37] Rivayete göre bu ayette bahsedilenler üç kişi olup, **Ebu Lübabe Mervan b. Abdülmünzir, Evs b. Salebe** ve **Vedia b. Hizam** idi. Bunların sayısının 10'u bulduğu da söylenmiştir. İşte bunlardan 7'si, Tebuk Seferine katılmayanlarla ilgili inen ayetleri okuyunca, kendilerini mescidin direğine bağladılar. **Hz. Peygamber (s.a.v)** mescide gelince onları bu halde gördü ve niye böyle yaptıklarını sordu. Onlar da, Allah'ın Resulü çözmedikçe kendilerini çözmeyeceklerine dair yemin ettiklerini söylediler. **Hz. Peygamber (s.a.v**)'in, *"Bu konuda bana bir emir gelmedikçe sizi çözmeyeceğim"* demesi üzerine bu ayet nazil oldu ve onları bağlarından kendi eleriyle çözdü. Bunun üzerine onlar: *"Ey Allattın Resulü! Mallarımız yüzünden sefere katılmadık, hepsini tasadduk ediyoruz. Buyur dağıt, bizi temizle."* dediler. **Hz. Peygamber (s.a.v),** *"Ben sizden bir şey almakla emrolunmadım."* deyince bir sonraki (103.) ayet nazil oldu (Razi, Kurtubi, İbni Kesir, Taberi).

[38] **SADAKA:** Bkz. 9/60. ayet dipnotu

[39] Demek ki Allah'ın sadaka alması *(yehuzus-sadakât)* ona verilen sözün *(ahd-i misali)* ihlâl edilmesi durumunda bunu telâfi etmek için verilen şeyler

107- YİNE zarar vermek, kâfirlik etmek, mü'minlerin arasını açmak ve öteden beri Allah ve elçisine karşı savaşan adamın gözcülüğünü yapmak için mescit yapanlar var. Buna rağmen, "İyi niyetten başka bir maksadımız yoktur." diye üstüne bas basa da yemin ederler. Fakat bunların kesinlikle yalancı olduklarına Allah şahittir.

108- Onun için kesinlikle oraya gitme! Ta ilk günden, temeli sakınma üzerine kurulan mescit, gidilmeye elbette daha lâyıktır. Onun içerisinde, tertemiz olmayı seven kimseler vardır. Allah da çokça temizlenenleri sever.

109- Şu halde, binasını sakınma duygusu ve Allah rızası temelinde kuran kimse mi daha hayırlıdır, yoksa binasını bir sel yatağındaki molozların üzerine kurup da kendisi de onunla birlikte cehenneme sürüklenip giden kimse mi? Allah, zâlimler güruhuna doğru yolu nasip etmez.

110- Yaptıkları bina ile hevesleri kursaklarında kalacak ve kalpleri parçalanıncaya kadar içlerine oturacaktır. Allah her şeyi bilendir, çok bilgedir.[40]

111-ALLAH, mü'minlerin canlarını ve mallarını, hiç kuşkusuz cennet karşılığında satın almıştır. İşte bu nedenle Allah yolunda çarpışacaklar, öldürecekler ve öldürülecekler. Bu söz Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'an'da Allah'ın verdiği söz olup, kesinlikle yerine getirilecektir. Kimdir sözünü Allah'tan daha iyi tutan? O'nunla böyle bir alışveriş yaptığınız için size müjdeler

demektir. İşte bu, Kuranın dünyasında, "sözün namusu adına verilen" *(sadaka)* demek oluyor. Aksi halde, sözün namusunu koruyamayan, verdiği sözün arkasında durmayıp Tebuk Seferine katılmaktan kaçınan sahabeleri direklere bağlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü sözümü çiğnedik, verdiğimiz sözün araksında duramadık. Buna, şu mallarımız sebep oldu. Bunu telâfi etmek için, sözün namusu adına bunları sana veriyoruz *(sadaka)!*" dedirtir. Bu durumda bile Allah olaya müdahale edercesine, "Sizi affedecek olan Muhammed değil, Benim, Bana karşı verdiğiniz daha çok söz var, onların da arkasında durun, onları ihlâl edince de dönüp Bana gelin. Çünkü Ben dönüp gelmeye (tövbe) karşılık veririm, sevgi ve merhametle dopdoluyum..." denmek isteniyor...

[40] **MESCID-IDIRAR:** Sözlükte "zarar mescidi" demektir. Tarihi olarak yukarıdaki pasajda (107-110) yer alan ayetler, sahabeden meleklerce yıkanan *(gâsılul-melâike)* diye anılan **Hanzala** nın babası rahip **Ebu Amirin** yaptırdığı Medine-Kuba yakınlarındaki mescitten bahsediyor. Şöyle ki: **Ebu Amir,** cahiliye döneminde Hıristiyan olmuştu. Bütün "din işlerinin" kendinden sorulması gerektiği ve bölgenin ileri gelen din adamı olduğuna dair bir kanaate sahipti. "Öksüz" **Muhammed** (s.a.v) peygamberliğini ilân edince kıskançlığından çılgına döndü. Onun aleyhine Mekkeli müşriklerle işbirliği yapmaktan çekinmedi. Uhut da, **Hz. Peygamber (s.a.v)^** karşı müşriklerin safında savaştı. Ömrü boyunca **Hz. Peygamber (s.a.v)'i**

olsun! Asıl büyük zafer budur işte!

112- Tövbe edenler, çalışıp ibadet edenler, övüp yüceltenler, ibretle gözlem yapanlar, saygıyla eğilenler, yerlere kapananlar, ortak iyiyi emredenler, kötülüğe geçit vermeyenler ve Allah'ın çizdiği sınırları titizlikle koruyanlar... Müjdeler olsun bütün o mü'minlere!

113- ARTIK ne peygambere, ne iman edenlere/güvenenlere, akraba bile olsalar, cehennemlik oldukları iyice belli olduktan sonra Allah'a ortak koşanlar için af dilemek olmaz.

114- İbrahim de babası hakkındaki af dilemişti, ama bu ona vermiş olduğu bir sözden dolayı idi. Böyle iken onun bir Allah düşmanı olduğunu anlayınca ilişkisini kesti. İbrahim, gerçekten çok bağrı yanık, ince ruhlu birisiydi.

115- Allah, bir halka doğru yolda yürümeyi nasip ettikten sonra, Allah'ın öfkesini çekmekten nasıl sakınacaklarını kendilerine açıklamadıkça onları sapkınlıkla suçlamaz. Allah her şeyi biliyor.

116- Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. Yaşatır da, öldürür de. Sizin O'ndan başka yâr ve yardımcınız yoktur.

117- AÇIKÇASI Allah, peygamberi, zor zamanda onunla zulüm diyarından göç edenleri, onlara kucak açanları ve kalpleri tam kayıyorken tövbe edip dönenleri karşılıksız bırakmadı. Onları bağışladı. Çünkü Allah onlara karşı çok şefkatlidir, sevgi ve merhametle dopdoludur.

118- Ayrıca seferden geri kalan o üç kişinin tövbelerini de karşılıksız bırakmadı. Hani öyle bunalmışlardı ki, yeryüzü bütün genişliğiyle başlarına dar gelmiş, vicdan azabından uyuya-

etkisiz bırakmak için işbirliği yapacağı düşman aradı durdu. Daha da vahimi, dönemin süper gücü Bizans'tan yardım bile istedi. Kendince "**Muhammed** belâsından" kurtulmak için Bizans ordusunu Arabistan içlerine kadar ilerleyip Medine'yi işgale davet etmeyi denedi. Bunun için Bizans'ın ileri karakolu Suriye'ye gidip oradan işgal plânlarını yürüttü. Taraftarlarına Medine yakınlarında bir mescit yaptırıp, kendisinin Bizans ordusuyla geleceği günü beklemeleri talimatı verdi. Böylece **Ebu Amir**'in adamları, Kuba yakınlarında bir mescit yaptılar. **Hz. Peygamber** (s.**a**.v) hicretin 9. yılında Tebük'e kadar yürüyüp bir anlamda **Ebu Amir** ve işgale çağırdığı Bizans ordusuna meydan okuduktan sonra, Medine'ye dönünce, **Ebu Amir**'in mescidini yıktırdı. **Ebu Amir** de bir müddet sonra o dönemde bir Bizans ileri karakolu olan Suriye'de öldü (Razi, İbni Kesir, Kurtubi, Taberi). Böylece yaptırdığı mescit de, ayette geçen "zarar vermek amacıyla açılan mescit" anlamında "Mescid-i Dırar" adıyla Müslüman bilincin dimağına kazındı... Demek ki, Hıristiyan da olsa kendi yaşadığı memleket aleyhine düşmanla işbirliği yapmaktan çekinmeyen, yabancı güçleri kendi memleketini işgale davetiye çıkaran, yabancı güçlerin himayesiyle kendi memleketinde başa geçme hesapları yapan herkes birer **Ebu Amir,** onların yaptığı her bina birer "mescid-i dırar" ve o cemiyetlerin hepsi kökü dışarıda birer "zararlı cemiyet" olarak görülmek durumundadır.

[41] Rivayete göre, ayette isim verilmeden adları anılan üç kişi, Tebuk Seferinden

maz olmuşlardı. Allah'tan yine Allah'a sığınma dışında başka çare olmadığını anlamışlardı. İşte o zaman tövbelerine karşılık verdi ki, pişmanlıkları karşılıksız kalmasın. Pişman olup tövbe edeni Allah kabul eder. O, tövbeleri kabul eden, sevgi ve merhamet kaynağıdır.[41]

119- EY İMAN EDENLER, Sakının[42] ve sözü namus bilenlerle[43] birlikte olun.

120- Ne Medine halkının, ne de etrafındaki bedevilerin, Allah'ın peygamberine kayıtsız kalmaları ve onu bırakıp kendi canlarının derdine düşmeleri yakışık almaz. Çünkü onların Allah yolunda çektikleri her susuzluk, her yorgunluk, her açlık veya kâfirleri öfkelendirecek her cesur çıkış ve düşman karşısında elde ettikleri her başarı hanelerine güzel bir amel olarak yazılır. Allah, güzel ahlâk sahiplerini karşılıksız bırakmaz.

121-Yine az ya da çok yaptıkları her harcama, kat ettikleri her yol hanelerine sevap olarak yazılır ve Allah'tan karşılığını daha güzeliyle alırlar.

122- Bununla beraber mü'minlerin toptan seferber olmalarına da gerek yoktur. İçlerinden bir grup da dinde derinleşmek için seferber olsa ve seferden döndüklerinde kardeşlerini aydınlatsalar daha yerinde olur. Böylece her açıdan donanımlı olmuş olurlar.

123- Ey iman edenler/güvenenler! Yanı başınızdaki kâfirlerle/gerçeği örtenlerle/hak yiyenlerle çarpışın ki, sizde güçlü bir direnç olduğunu anlasınlar. Bilin ki Allah kendisini kalkan edinenlerle[44] beraberdir!

124- NE ZAMAN bir sure inse onlardan biri çıkıp, "Bu hanginizin imanını artırdı, söyleyin bakalım?" der. Evet, tabiî ki inen sureler, imanı olanların imanını da, sevincini de artırır.[45]

125- Kalplerinde hastalık olanların ise küfürlerine küfür katar da, kâfir olarak ölüp giderler.

geri kalan ensardan Ka'b b. Malik, Murare ibn Rebi ve Hilal ibn Umeyye idi. Bu üçüne seferden dönülünce konuşma yasağı konulmuş, eşleri bile kendileriyle konuşmamış, çok zor günler geçirmişler, vicdan azabından geceleri uyuyamaz olmuşlar ve nihayet elli gün sonra haklarında bu ayet nazil olunca konuşma yasağı kalkarak rahatlamışlardı (Razi, İbni kesir, Kurtubi, Taberi).

[42] TAKVA: Bkz. 2/2. ayet dipnotu.

[43] SIDK: Bkz. 9/60. ayet dipnotu.

[44] Ayette geçen "takva" kavramı, -burada olduğu gibi- savaş ayetlerinin geçtiği bağlamda "Allah bilincini kalkan olarak kuşanmak" manasında karşılanmıştır. Çünkü kalkan, maddî olarak kişiyi darbelerden korur. Buradan, "Mu min de savaşırken, Allah bilincini kuşanmış olarak, Allah'ın şuurunda ve Ona sarsılmaz bir imanla bağlanarak savaşırsa manevî olarak Allah onu korur, onunla beraber olur." denmek istenmiştir.

[45] Bu ayet, münâfıklarm/infâk etmeyenlerin inen surelerle dalga geçerek, "Demek bu sureler sizin imanınızı artıyor. Şimdi şu inen sure kimin imanını artırdı, parmak

126- Onlar sürekli imtihan edildiklerini ne zaman görecekler?[46] Hâlâ tövbeye yanaşmıyor, ibret almıyorlar.

127- Öyle ki bir sure indirilince, "Sizi birisi görüyor mu?" diye birbirlerine göz ederler; sonra da sıvışır giderler.[47] Allah kalplerini burkmuştur. Çünkü onlar, sözün maksadını kavrayamayacak[48] bir güruhtur.

128- AÇIN KULAĞINIZI! Size kendi içinizden aziz bir peygamber geldi. Sizin için çırpınıyor, üzerinize titriyor. İman edenlere karşı son derece şefkatli, sevgi ve merhametle dopdoludur.

129- Aldırış etmezlerse de ki: "Bana Allah yeter! O'ndan başka ilâh yoktur! Ben O'na dayanmışım, O'na güvenmişim. O'dur şu yüce görkemin Rabbi!"

kaldırsın bakalım." vs. türünden alaycı lâflarına cevaptır.

[46] Harfi harfine: "Görmüyorlar mı, 'her yıl bir veya iki kere 'fitneye düşürüldüklerini."

[47] Yani: Bir sure indirilince, "Suresi indi de kendisi nerede? Nerede o Allah, gören var mı?" diye birbirlerine kaş göz işareti yaparak dalga geçerler ve çekip giderler. Allah'ın var olmadığını ima etmek için böyle yaparlar ki, akıllarınca iman edenleri/güvenenlerin moralleri bozulsun, imanlarından şüpheye düşsünler...

[48] **FIKH:** Bkz. 17/39. ayet dipnotu.

***

05 - (113) MAIDE SURESİ

Medine'de inmiştir, 120 ayettir. 112-114. ayetlerinde Hz. İsa'nın Allah'tan istediği sofra (mâide) kelimesi nedeniyle bu adı almış görünmektedir. Son inen Kur'an ayetlerinin toplandığı bir sure olduğu anlaşılmaktadır. Surenin içeriğinde, Medine'de kurulan yeni şehir toplumunun ihtiyaç duyduğu hukuk kuralları dikkat çekici bir şekilde ön plandadır. Yahudilerin ve Hıristiyanların düştüğü yanlışlardan ders çıkarılması istenerek, özellikle dinde aşırı gitme ve lüzumsuz haramlar icat etme konusunda çarpıcı uyarılarda bulunulur. Sade, pratik, basit ve kolay bir şeriat (hukuk) örneği gösterilerek, bu yoldan gidilmesi emredilir. Tevrat, İncil ve Kur'andan daha üst bir kavram olarak, "Allah'ın indirdiği bilgelik dolu değerler/hükümler" ifadesi, dikkat çekici bir şekilde vurgulanır Her üçünün de bu kaynaktan geldiği hatırlatılır. Tevrat'ta ve İncil'de, hâlâ Allah'ın bilgelik dolu değerlerinin bulunabileceği; Kur'an'ın ise sırf Allah'ın bilgelik dolu değerlerinden/hükümlerinden ibaret olduğu, ve öncekilerden doğru namına ne kalmışsa hepsini sürdürdüğü hatırlatılır. Sonraki çağlara yönelik, her üç kitap mensuplarına ve onlar üzerinden de tüm insanlığa, "Allah'ın bilgelik dolu değerleriyle/hükümleriyle" beraber yürüme mesajı verilir. Sure dikkatle okunduğunda, Allah'ın bilgelik dolu değerlerinden/hükümlerinden kastın; iyilik, güzellik, doğruluk, insaf, dürüstlük, vicdan, merhamet, adalet, temizlik, mertlik, dostluk, kardeşlik, söz, namus, vefa, emanet gibi; "gemin atı gemlemesi" türünde insanoğlunu yanlış işler yapmaktan alıkoyan değerler/hükümler olduğunu görürüz.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1- EY İMAN EDENLER! Ahde vefa gösterin.[1] Aşağıda adı geçen hayvanlar, size hac yasakları dışında serbesttir.[2] Allah, uygun olan ne ise onunla hükmeder.

2- Ey iman edenler/güvenenler! Allah'ın sembollerine, haram aya, hediyelere, işaretlerine ve Rablerinin nimetini ve hoşnutluğunu aramak için gelen Beyt-i Haram ziyaretçilerine sakın saygısızlık etmeyin. Hac yasakları bitince hayvanlardan yararlanabilirsiniz. Sizi Mescid-i Haram'dan alıkoydular dîye, kimilerine duyduğunuz öfke sakın sizi saldırganlığa sevk etmesin. İyilik ve sakınma yarışına girin! Günah ve düşmanlıkta yarışmayın! Daima sakının. Allah'ın cezası çok çetindir.

3- Size şunlar yasaktır: Ölü, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına kesilen, boğularak öldürülen, dövülerek öldürülen, düşerek ölen, derisi yüzülerek öldürülen, vahşî bir hayvan tarafından parçalanıp da henüz canlı iken kesmedikleriniz, putlar için kesilenler ve fal bakarak gelecek okumak... Bunların hepsi yoldan çıkmaktır.

[1] AHDE VEFA: Bkz. 23/8 ve AHD-İ MİSAK: 7/172 ayetler dipnotu.

[2] Harfi harfine: "Size okunacak hayvanlar, ihrama girdiğinizde avlanmayı helâl saymamak şartıyla helâldir."

Bugün kâfirler, dininizi söndürebilmekten ümitlerini kestiler; onlardan korkmayın, yalnız Benden korkup titreyin! İşte bugün dininizi[3] kemâle erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve size din olarak İslâm'ı[4] beğendim.[5] Her kim aç ve çaresiz kalır da günah işleme amacı olmaksızın az önceki hayvanlardan yemek zorunda kalırsa, elbette Allah bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

4- Sana kendilerine neyin serbest bırakıldığını soruyorlar. Söyle onlara; temiz ve güzel olan her şey size serbesttir. Allah'ın size öğrettiği şekilde, eğiterek yetiştirdiğiniz av hayvanlarının sizin için yakaladıklarını yiyin ve üzerine Allah'ın adını anın. Daima Sakının. Allah, hesabı çabuk görendir.

5- Bugün temiz ve güzel olan her şey size helal kılındı. Kitap ehlinin yemekleri size, sizin yemekleriniz de onlara helaldir. Namusuyla yaşayan mü'min kadınlar ile namusuyla yaşayan ehli kitap kadınları, namusuyla yaşamaları, iffetsizlik yapmamaları ve

[3] DİN: Bkz. 109/6. ayet dipnotu.

[4] İSLÂM: Bkz. 68/35. ayet dipnotu.

[5] Demek ki Allah'ın yol (din) olarak razı olup belirlediği şeyi, bugün artık genellikle Arapların, Türklerin ve İranlıların mensup olduğu Ortadoğu'da çıkmış dinlerden bir din olarak değil; insanoğlunun kendini Allah'ın önünde arındırıp sağa sola sapmadan yolun tam ortasından yürümesi *(istislâmut-tarîq)* demek olan, "Allah ile yürünen yol" olarak okumak gerekir. Bu yol, insanlık vicdanının son büyük patlaması olup tevhit ve adalet yoludur. Vicdanın ve merhametin evrensel sesidir. İnsanlıkta sevgiyi ve merhameti yaymak için *(rahmeten lıl-âlemîn)* gönderilen öksüz Muhammed'in, tekrar canlandırarak dünyanın gündemine soktuğu İbrahim'in sağduyudan şaşmayan doğruluk ve dürüstlük yoludur *(sırat-ı mustaqim).* Çağlar boyu yankılanacak *(mübarek);* Allah'ın insanlığa yol göstermesi *(huden lihnâs);* insanlık vicdanındaki bilinç patlaması *(basâiru lihnâs);* insanoğlunu titreyip kendine döndürecek hatırlatma *(zikra);* ana insanlık yolu *(habluh-nâs)* ve Allah'ın insanlığa uzattığı iptir *(hablullah)...* Bunların hepsi, Kuranda geçen ve Allah'ın yolunu değişik açılardan tanımlayan deyimlerdir. Şu halde ayette kemale erdiği söylenen, işte bu ana hedef ve amaçların gösterilmesidir. Tamamlanan, işte bu dinin dünyada ne yapmak istediğine, nasıl bir insan ve toplum öngördüğüne dair temel hedeflerin gösterilmesidir. İtikat, ahlak ve ibadetle ilgili temel değer, ilke ve formların tamamlanmasıdır. Bu temel formlar doğrultusunda oluşturulacak hukuk (şeriat) ise bitmemiştir. Çünkü hukuk dinamik bir süreç olup, yenilenen hayat ile birlikte devam eder. Hz. Peygamber (sav)'in özelikle Medine'de gösterdiği, ilk formlardır. Bu ilk formlar ışığında, çağlar boyunca dinamik şeriat (hukuk) üretilmeye devam edecektir. Öte yandan, Allah'ın dinini kemale erdirmesi, artık yaratmaktan (halk) yorulup bir köşeye çekildiği ve insanlıkla ilişkisini yedinci yüzyılda Hz. Muhammed ile bitirdiği anlamına da gelmemektedir. Allah, insanlıkla dinamik ilişkisini

aldatmamaları şartıyla, kendilerine hak ettikleri karşılığı[6] da vererek nikahlamak size helâldir. Her kim emanete hıyanet ederse hiçbir hak talep edemez ve ahirette de kaybedenlerden olur.

6- EY İMAN EDENLER! Destekleşme/dayanışma toplantısına geleceğiniz zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi yıkayın; başlarınızı meshedin, topuklara kadar ayaklarınızı da.[7] Eğer cünüpseniz, tastamam yıkanın.[8]

kıyamete kadar sürdürecektir. Bunun, illa yeni bir vahiy ve peygamber şeklinde olması gerekmez, bin bir türlü yolu ve "vesileleri" vardır. Bu bir "süreç" olup, "oluş" halinde durmaksızın devam etmektedir (Allahu alem).

[6] **ECR:** Sözlükte **[E-C-R]** kökünden gelir. Mastarı "karşılık, ücret" demektir. Kuranın dünyasında "ecir, ücret" olarak geçen ve İslam fıkhında "mehir" olarak meşhur olan uygulama, Türkçe'deki "ücretini ödeme, fiyatını verme" ile karıştırılmakta ve evlenilen kadını "parasını bastırıp alma" gibi algılanmaktadır. Bu ise "başlık parası" dediğimiz bir tür satın alma şeklini çağrıştırmaktadır. Oysa mehir, bir satın alma şekli değildir. Kuranda bu manada "ecir, ücret" kelimesinin geçtiği yerleri, bu nedenle "masraftan kaçınmama, gerekli harcamaları yapma, hak ettikleri karşılığı verme" şeklinde ifadelendirmek daha doğru olur. Çünkü sonuçta bir yuva kurulmaktadır, ve buna her iki tarafın da, kadınların malum durumu düşünülerek özellikle erkek tarafının daha çok katılması gerekir. Bu nedenle mehir, genellikle durumu iyi olmayan kadın için ekonomik güvence olarak algılanmalı ve başlık parası olmaktan çıkarılarak, ileride yalnız ve çaresiz kalması durumunda ona özel, bizzat kendisine yönelik güvence olarak görülmelidir. Bunun illa para, altın vs. olması gerekmez. Bir şirket hissesinden, hayat sigortasına kadar, her tür sosyal güvenlik çeşidi de mehir olabilir. Zaten mehir denilen "hak ettiği karşılığın", "masraftan kaçınılmaması gereken harcamanın" amacı da bundan başkası değildir.

[7] Aslında salata (destekleşme/dayanışma toplantısına) gelirken temizlenme, güzel kokular sürünme anlamına gelen "abdesf'in nasıl alınacağını tarif eden bu ayetin ayrıntıları, ilmihal kitaplarından okunabilir. Ancak ayette abdest alırken, ayaklar için ne emredildiği hakkında ihtilaf edilmiştir. Bu konuda özetle dört görüş var: 1- Başlarla birlikte ayakları da meshetmek emredilmektedir **(İbn Abbas, Enes bin Malik, Şa'bi, Muhammed ibn Bakır ve İmamiye Şia).** 2- Yüz, el ve kollarla birlikte ayakları da yıkamak emredilmektedir **(Cumhur Ehl-i Sünnetin).** 3- Ayakları hem yıkamak hem meshetmek emredilmektedir **(Davud el-Isfehani ve Zeydiye Şia'sından en-Nasır Lihakk).** 4- Ayakları yıkamak veya meshetmek, abdest alanın tercihine bırakılmaktadır **(Hasan el-Basri, İbni Cerir et-Taberi).** Görüldüğü gibi geçmiş çağların gerilimlerini günümüze taşıyarak, "ayağı yıkamak" veya "mesh üzerine mesh" şu mezhebin şiarıdır, bu mezhebin alametidir, bunu caiz görmeyen küfre girer, hak şudur batıl budur vs. yollu düşünceler mezhep taassubu olup, bugün için hiçbir yararı bulunmamaktadır. Kanaatimce günümüz için en yararlı görüş,

Eğer hasta veya yolculukta iseniz, veya biriniz tuvaletten gelmişse, ya da kadınlara dokunmuşsanız[9] ve de su bulamıyorsanız, bu durumda temiz bir toprağa ellerinizi sürün ve onunla yüzünüzü ve kollarınızı hafifçe ovun. Allah sizi sıkıntıya sokmak istemiyor. Tam tersi, sizi tertemiz yapmak ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak istiyor ki şükretmesini bilesiniz.

7- Allah'ın üzerinizdeki nimetini ve "İşittik ve itaat ettik!" dediğiniz zaman sizden aldığı sözü unutmayın. Daima Sakının. Allah bütün sinelerin özünü bilir.

8- EY İMAN EDENLER! Allah için hak ve adalet timsali insanlar olun. Bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi adaletsizlik yapmaya sevk etmesin. Adaletten asla şaşmayın. Sakınmaya en uygun olan budur. Daima Sakının. Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır.

9- Allah, iman edip; iyilik, güzellik ve doğruluk için çalışanlara hem bağışlanma, hem de büyük bir mükâfat sözü veriyor.

10- Hakkı örtüp/yok etmek isteyerek ayetlerimizi yalanlayanları ise cehennem bekliyor.

11- Ey iman edenler/güvenenler! Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Hani bir zamanlar sizi bir kaşık suda boğmak istiyorlardı da, Allah onlara geçit vermemişti.[10] Daima Sakının, iman edenler/güvenenleryalnızca Allah'a dayansınlar.

12- ŞİMDİ İYİ DİNLEYİN! Allah, İsrail oğulları'ndan söz almıştı. İçlerinden on iki kurmay[11] seçmiş-

dördüncü şıktaki Hasan el- Basri ve İbni Cerir et-Taberi nin görüşüdür. Şöyle ki: Dileyen ayaklarını yıkar, dileyen mesheder. Dileyen mesh üzerine mesh eder, dileyen etmez. Bu bir genişlik ve zenginlik olup, bir görüşe saplanıp kalmamak gerekir. Hatta bugün, Müslüman askerlerin giydiği botları mesh hükmünde sayıp, altlarını toprak veya su ile şöyle bir temizledikten sonra, üzerlerine mesh yaparak abdest almak da bu çerçevede düşünülebilir.

[8] Cünüp olan kimsenin; 1-Mushaf'a (Kurana) dokunmasının caiz olmadığı **(Cumhur fukaha)** ve 2- Dokunmanın caiz olduğu **(Davud ez-Zahirı)** savunulmuştur. İkinci görüş, tercihe şayan görünmektedir. Burada cünüp özellikle cinsel şehvet nedeniyle anormal durumda olma, toplantıya konstre olamama, bundan dolayı da sosyal ortamlardan zihnen uzak olma (aklı başka yerlerde olma) halidir. Kişi bu gerilim içinde destekleşme/dayşanışma toplantısına katılmamalı, bu tür duyguların etkisinden kendisini kurtararak, arınarak, temizlenerek gelmelidir...

[9] Kadınlara dokunmanız *(mestumun-nisâ)* tabiri ile 1- Kadına el ile dokunmanın **(Şafi),** 2- Kadınla cinsel ilişkiye girmenin **(Ebu Hanife),** kastedildiği savunulmuştur. İkinci görüş, tercihe şayan görünmektedir.

[10] Harfi harfine: "Hani bir vakit, bir topluluk size el uzatmayı kurmuştu da, O bunların ellerini size dokundurmalarını engellemişti."

[11] NAKİB: Sözlükte [N-G-B] kökünden gelir. Mastarı, "bir şeyi delmek" demektir.

tik. Allah demişti ki: "Ben sizinle birlikteyim. Eğer siz destekleşmeyi/dayanışmayı ayağa kaldırır[12], ihtiyaçtan fazlasını vererek arınır[13], peygamberime inanır, ona kucak açar ve Allah'a güzel borç[14] verirseniz, kesinlikle günahlarınızı silerim ve sizi altından ırmaklar akan cennetlere koyarım. Bundan sonra içinizden artık her kim kâfirlik ederse, doğru yoldan sapmış olur."

13- Sonra sözlerinde durmadıkları için onları lanetledik ve kalplerini taşlaştırdık. Onlar, kelimeleri aslından değiştirmekteydiler.[15] Uyarıldıkları gerçeklerden paylarını almayı unutmuşlardı. İçlerinden pek azı dışında onlardan sürekli bir hainlik görürsün. Yine de sen onları affet ve onlara aldırma. Çünkü Allah, güzel ahlak sahiplerini sever.[16]

14- "Biz Hıristiyanız!" diyenlerden de

Bir topluluğa başkan olmak, önder olmak *(neqâbe);* iyice araştırıp incelemek, araştırıp ortaya çıkarmak, delip araştırıp incelemek *(tenqîb);* kadın peçe giymek *(tenaqqub);* soymak, ayıklamak *(intiqâb);* daracık yol, sokak, övünülecek şey, menkıbe *(menqabe);* peçe *(niqâb);* sendika, kulüp, meslektaşlar birliği (*niqâb);* delik, yarık deliği, dağdaki patika yol *(neqb);* etek *(nuqbe);* yüzbaşı, kavmin efendisi, topluluğun önderi *(naqîb);* seciye, huy, karakter *(naqîbe)* kelimeleri bu köktendir... Öyle anlaşılıyor ki Hz. **Musa**'nın on iki nakip seçmesi, Mısır'daki çalışmalarını düzenli sürdürmek için oluşturduğu yapının; "kanaat önderi" olabilecek seviyede on iki "kurmay" seçmesi ve hareketini bunların düzenli istişareleri çerçevesinde yürütmesi manasına gelmektedir. Demek ki Hz. **Musa,** Mısır'da Firavun yönetimine karşı başlattığı hareketi, bu on iki kişilik kurmay heyetiyle idare ediyordu. Evleri "kıble" (karargah) haline getirip buralarda toplanarak, tevhit ve adalet mücadelesini nasıl yürüteceklerini planlıyorlardı. Keza, nakiplerin her birisinin kendi dalında uzman, karakteri sağlam kişilerden oluştuğu anlaşılıyor.

[12] SALAT: Bkz. 17/78. ayet dipnotu.

[13] ZEKAT: Bkz. 23/4. ayet dipnotu.

[14] KARZ-I HASEN: Bkz.2/245. ayet dipnotu.

[15] TAHRİF: Bkz. 4/46. ayet dipnotu.

[16] Demek ki bu iki ayet (12-13); "Allah ile yürüme'nin şartlarını beyan ediyor; sözü namus bilmek, destekleşme/yardımlaşma/dayanışma (salât), ihtiyaçtan fazlasını vererek arınma (zekat) güzel borç/karşılıksız zaruri ihtiyaç kredisi (karz-ı hasen), ihtiyaç fazlasını mülkiyetinden çıkarma (infâk), elçilere destek (salavât) gibi bütün iyi, güzel ve doğru hasletler... Kim bunlara riayet ederse, asıl Allah ile yürüyüş budur. Bir zamanlar ataları bunları yapmış olanların, hâlâ onların üzerinden geçinerek kendilerine "Tanrı ile yürüyen" (İsrail) diyerek övünüp durmalarının bir anlamı yoktur. Allah ile yürümek ne bir ırka, ne bir coğrafyaya, ne bir zamana, ne bir mekana mahsus değildir. Bilakis yaşayan hayat içinde imani, vicdani ve ahlaki bir yol alışın ve eylem halinde oluşun adıdır...

söz almıştık. Fakat bunlar da uyarıldıkları gerçeklerin birçoğunu unuttular. Biz de aralarına kıyamet gününe kadar sürecek düşmanlık ve kin bıraktık. Yakında Allah, onlara ne işler yaptıklarını bildirecektir.

15- Ey kitap verilenler! Şimdi size, kitabınızın sakladığınız birçok yerini açıklayan ve yaptığınız pek çok şeyi affetmeye hazır elçimiz geldi. Allah'tan bir aydınlık, bir açıklayıcı kitap geldi.

16-Allah bununla, rızasını arayanlara barış ve esenliğin yollarını gösterecek ve izni ile onları karanlıklardan aydınlığa çıkarıp doğru yolda yürütecek.

17- Açıkçası, "Meryem'in oğlu Mesih Allah'tır!" diyenler kâfir olmuşlardır. Söyle onlara: "Eğer Allah, Meryem'in oğlu Mesih'i, annesini ve yeryüzünde bulunanların hepsini yok etmek isterse buna kim engel olabilir?" Bütün göklerin, yerin ve arasındakilerin mülkiyeti Allah'ındır. İstediğini yaratır, Allah her şeye gücü yetendir.

18- Yine Yahudiler ve Hıristiyanlar, "Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz." deyip duruyorlar. Söyle onlara: "Öyleyse günahlarınıza karşılık sizi de cezalandıracak olmasının sebebi nedir? Çünkü siz de onun yarattıklarından bir beşersiniz. O layık gördüğünü affeder, müstahak gördüğünü ise cezalandırır. Göklerin, yerin ve arasındakilerin mülkiyeti Allah'ındır. Dönüp dolaşıp O'na varacaksınız."[17]

19- Ey kitap verilenler! Herhangi bir peygamberin gelmediği çağların ardından, "Bizi müjdeleyecek ve uyandıracak hiç kimse gelmedi." demeyesiniz diye peygamberimiz geldi. Sizi müjdeleyen ve uyanışa çağıran peygamber geldi işte. Çünkü Allah'ın her şeye gücü yeter.

20- BİR ZAMANLAR Musa halkına: "Ey halkım! Allah'ın size verdiği nimeti düşünün. Çünkü O, içi-

[17] Demek ki Allah katında, bütün insanlar bir tarağın dişleri gibi eşittirler. Doğulu-batılı, güneyli-kuzeyli, zenci-beyaz vs. olmanın bu açıdan bir anlamı olmadığı gibi; "Allah'ın oğulları, sevgilileri" vs. olduğunu iddia etmenin, kuru kuruya kendine "Tanrı ile yürüyen" *(İsrail);* "Tanrıya yardım eden" *(Nasârâ);* "Allah'a teslim olmuş" *(Müslim)* demenin de bir manası yoktur. Bunlar, ilk söylenişte bir takım büyük iddialar ve laflar olarak görülmek durumundadır. Kişinin, gerçekte Allah'a tam bir teslimiyet gösterip göstermediği, O'na yardım edip etmediği, O'nun ile yürüyüp yürümediği, hayatın gündelik akışı içinde belli olur. Yoksa, lafla herkes Allah'a teslim olur, O'na yardım eder veya O'nun ile yürür. Kendisine bu iddialara dayalı küçük çaplı karizmalar, hiyerarşiler veya dinsellikler yaratabilir. Fakat bunların Allah katında ne önemi olabilir? Onun için önemli olan imanın, ahlakın, maneviyatın, doğruluğun, dürüstlüğün, hakkın, adaletin, erdemin, sözün, namusun, cesaretin, yiğitliğin, mertliğin, nezaketin, zarafetin vs. bizzat kendisi değilse nedir? Bu soyut ahlaki değerler, "tek kişide" ete kemiğe bürünmedikten sonra Arap, İbrani, Türk, Kürt, Fars, Berberi, Kıpti, İngiliz, Rus vs. beyaz, zenci, sarı, melez vs. olmanın, şu iddianın veya bu büyük lafın; ataları şunu yapmış olmanın veya dedeleri bunu etmiş olmanın ne faydası olabilir?

nizden elçiler gönderdi, sizi hükümdarlar yaptı ve dünyada kimseye vermediğini size verdi.

21- Ey halkım! Allah'ın size yazdığı kutlu ülkeye[18] girin ve gerisin geri dönmeyin, aksi halde kaybeder, perişan olursunuz!" demişti.

22- Onlar; "Ey Musa, orada çok zorlu savaşçı adamlar var. Onlar oradan çıkmadıkça biz oraya girmeyiz. Eğer onlar oradan çıkarsa, biz de gireriz." dediler.

23- Allah'ın her ikisine de nimet verdiği, içinde Allah korkusu olan iki yiğit öne çıkıp, "Onlara cepheden saldırın; bir kez cepheyi yardınız mı, artık kesinlikle galipsiniz. Allah'a dayanın, gerçekten inanmış yiğitlerseniz!" dedi.

24- Onlar, "Ey Musa, onlar oldukça biz asla oralara giremeyiz. Sen ve Rabbin gidin birlikte savaşın, biz bura-

[18] ARZ-I MUKADDES: Sözlükte "temiz, pak toprak, kutlu ülke" anlamındadır. Kuranın, Hz. Musa nın halkına yönelik "kutlu ülke", "ideal yurt" veya "ebedi adalet ve barış yurdu" kurmak anlamında hedef gösterdiği "arz-ı mukaddes" kavramı, esasında tutsak edilen halkların özgürlük mücadelesi sonucunda ulaşacağı nihai hedefi göstermektedir. Böylesi bir mücadeleyi veren her halkın da hakkı olmak icap eder. Kaldı ki, buradaki halkı da esas itibariyle Yahudiler değil, Mısırlılar olarak okumak gerekir. Mısır Firavunluğunun despot idaresi altında ezilen ve içlerinde "İsrailoğulları" diye bilinen oymağın da bulunduğu, genel olarak Mısır halkı kastedilmektedir. Bu, "İsrailoğulları" üzerinden anlatılmaktadır. Zira Yahudilerin, Hz. Musa'dan yüzyıllar sonra, başta Ezra olmak üzere, Yahudi hahamlarınca dönemin bölge gücü Pers İmparatorluğunun himayesinde Kudüs'e getirilerek yerleştirilmelerini ve imparatorluğa sadık kaldıkları takdirde bölgenin kritik ticari imtiyazlarının kendilerine verileceği, çok geniş arazilerin onların olacağına dair "Pers ulufesini", sanki "Tanrının vaat ettiği kutsal topraklar" olarak yazdıkları Tevrat'a sokuşturmaları söz konusudur. Sonraki çağlarda Yahudi muhayyilesi, bunu hep Tanrının kendi halkına diğer milletlerden ayrı olarak tahsis ettiği "ilahi tapu belgeli araziler" şeklinde algılamıştır. Sadece algılamakla kalmamışlar, bütün bir Yahudi tarihini bu istismarın üzerine kurmuşlardır. Halbuki burada anlatılan, ezilen veya kendine yurt arayan her halkın gönlünde yatan mutluluk ve özgürlük ülkesi idealinden başka bir şey değildir. Mesela, tarihin akışı içinde Türkler için arz-ı mukaddes, Anadolu toprakları olmuştur. Avrupa'dan kaçan halklar için arz-ı mukaddes, Amerika olmuştur. Hindistan'dan ayrılan Müslümanlar için arz-ı mukaddes, Pakistan olmuştur. Zaten "Pakistan", kelime anlamı olarak da pak, temiz, kutlu ülke veya toprak (arz-ı mukaddes) demektir. Şu halde bunu tutup, sadece İsrailoğulları'na Tanrının özel muamelesi olarak anlamak abesle iştigaldir. Zaten Kur'an metinlerini anlama yöntemi olarak unutulmamalı ki, Araplar ve Yahudiler ile ilgili açılmış her bahis, aynı anda diğer milletler için de açılmış birer bahistir. Araplar ve Yahudiler, Kur anın evrensel mantığı açısından sadece birer tarihsel figürdürler.

da oturacağız." dediler.

25- Musa; "Ey Rabbim görüyorsun, ben kendimden ve kardeşimden başkasına söz geçiremiyorum. Artık bizimle yoldan çıkmış güruhun arasını ayır." dedi.

26- Allah; "Artık orası onlara kırk yıl yasak edildi. Yeryüzünde aylak aylak dolanıp duracaklar. Artık yoldan çıkmış topluluğa acıma!"[19] dedi.

27-YİNE ONLARA, Âdem'in iki oğlu kıssasının gerçeğini anlat. Hani ikisi, birer yakınlaşma/taqarrub'da bulunmuşlardı da birininki kabul edilmiş, diğerininki edilmemişti. Birisi, "Ben seni kesinlikle öldüreceğim!" derken, diğeri "Allah, ancak sakınanlardan kabul eder 28- Açıkçası, sen öldürmek için bana el uzatsan da, ben öldürmek için sana el uzatmayacağım. Çünkü ben, âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım.

29- Dilerim, hem benim, hem de kendinin günahını yüklenip cehennemi

[19] Dikkat edilirse, yukarıdaki pasajda (20-26 ayetler); Musa dışında hiçbir özel isme yer verilmiyor. Yer, zaman, mekan, şahıs, bölge vs. isimleri, "bilinçli bir susuş" içinde es geçiliyor. Bunun nedeni, tarihsel bir figür üzerinden evrensel mesajlar vermekten başka ne olabilir? Mesela, yukarıdaki pasajın verdiği evrensel mesaj, "özgürlük ve cesaret" arasındaki kopmaz bağdır. Yani: "özgürlük, öyle kolayına kazanılacak bir şey değildir. Hele özgürlük, Tanrının bedavadan dağıttığı bir bahşiş hiç değildir. Allah çalışana, hak edene verir. Cesareti olmayan milletler, haklı bir davayı çıkıp cesaretle savunamayan halklar, özgürlüğü hak edememiş topluluklardır. Böyle halklar gerekli cesareti gösterirlerse, tarihin meydanına çıkarlar, aksi halde, çöllerde böcek gibi sürünürler." denmek isteniyor...

[20] ADEM'İN İKİ OĞLU KISSASI: Görüldüğü gibi kıssada ana konu "cinayet" olayıdır. Yani "yeryüzünde kan döküp fesat çıkaracak olanın" somutlaştırılması...
Hemen sonraki ayette de, bunun tüm insanlığı öldürmek gibi olacağı söylenerek insanlık tarihinde en büyük suçun "adam öldürme" olduğunun tescil ve teyid edilmesi... Gerçekten de baktığımızda, bugün dünya hapishanelerinde suçluların hangi suçtan mahkum olduklarına baktığımızda, bunun, "adam öldürme ve yaralama" denilen ve bütün ülkelerin ceza yasalarında suç kabul edilen fiil olduğunu görüyoruz. İkinci sırada hırsızlık, gasp, üçüncü sırada tecavüz suçları geliyor...Adam öldürme veya yaralamaların neden olduğuna baktığımızda da en çok para, mal, mülk, tarla vs. davalarının geldiğini görüyoruz.
Demek ki "Adem'in iki oğlu" sen, ben, o; hepimiz oluyoruz. Muhatap geniş zaman kipi içinde tüm insanlık yelpazesi oluyor. Yaşayan kıssa mantığı çerçevesinde düşünülerse bunu anlamak gayet kolaydır. Birbirini öldüren her iki "Adamîn" hikayesi "Adem'in iki oğlunun" hikayesi olmakta...
Kıssadan "Ne yaptı?" sorusuna "Cinayet işledi, adam öldürdü" cevabını alıyoruz. Fakat "Niçin öldürdü? Sebep neydi?" sorusunun cevabı orada verilmiyor. Bunun için Kur anîn diğer başka kıssalarına bakmamız gerekiyor. Kur an kıssalarının hepsi derin bir örgü içinde "Kıssaların anası" (Adem kıssası) ile irtibatlı olduğundan,

"Adem'in iki oğlunda" geçen olayın nedenini "Adem kıssasının" içinde buluyoruz. Malum, Adem kıssası da doğrudan seni, beni, onu; hepimizi anlatmakta.
Adem kıssasında "ilk günah" neydi? Mülkiyet hırsı... "Vesveselerin anası" neydi? Mülk sahibi olacaksınız (en tekûne melekeyn) ve yıkılmayacak bir mülke (mülkü lâ yeblâ) kavuşacaksanız ve böylece ölümsüzleşeceksiniz... Adem'in iki oğlu gibi, Kuranda isim verilmeksizin başka bir iki oğul daha anlatılır: Bahçe sahipleri kıssası... Burada da iki kişi konuşturulur. Fakat tartışma cinayetle sonuçlanmaz.
Habil-Kabil diye Tevrat'da isim verilerek anlatılan kıssa ise, Kurandaki gibi cinayetle sonuçlanır. Tevrat'da Kabil'in Habil'i "bahçesine" götürdüğü, tartışmanın "orada" geçtiği, "orada" saldırıp öldürdüğü ve yine "oraya" gömdüğü söylenir. (Yaratılış; 4/1-8). Buradan, Adem'in iki oğlu arasında bir bahçe (tarla/mal/mülk) tartışması yaşandığını anlıyoruz. Bu da bizi doğrudan "Bahçe sahipleri" kıssasına götürüyor.
Demek ki Kabil bir bahçe sahibidir.

"Bahçe sahibi" olmak ise, malum, Kuran lisanında "mülk hırsını" ifade eder. Ve doğrudan "vesveselerin anasını" somutlaştırır. Şeytan, dört yoldan yaklaşarak insanı mülk hırsına kaptırır: Soldan (servet), sağdan (siyaset), önden (şehvet) ve arkadan (şöhret)... Bunların hepsi mülk hırsını ifade eder ve biz Ademoğullarının ayağının kaydığı yerlerdir. Bunların hepsinde de Ademoğlu iktidar hazzı yaşar.
Demek ki Kabil, kardeşi Habil'e "Bu bahçe benim, vermem" dedi. Bahçesinin etrafını "çit" ile çevirerek özel mülkiyeti haline getirdi. Habil ise buna karşı çıkarak, burada herkesin, özellikle de yoksulların hakkı olduğunu söyledi. Yerlerin ve göklerin mülkiyetinin Allah'a ait olduğunu, topraktan, sudan, ateşten, ağaçlardan, meyvelerden tüm insanların eşit yararlanma hakkı bulunduğunu söyleyerek bunları kendine ait kılamayacağını söyledi.

Kabil, emeği olmadan, Allah'ın tüm insanlar için yarattığı temel üretim aracı olan toprağa ve ondan biten ürüne sahip olmaya kalkışmıştı. Emeği olsa bile ihtiyacından fazlasına da sahip olmaya yeltenerek toprağın etrafını çevirmişti. Kamu (insanlık) mülkünü kişiye özel "bahçesi" haline getirmişti. Böylece Ali Şeriati'nin de dediği gibi mutlak kişi mülkiyeti dönemini başlatmıştı.
Oysa ihtiyacından fazla kişisel mülk biriktirmek ateş demekti. Hele Allah (en-Nâs/halk/kamu) mülkünü kendi bahçesi haline getirmek tümden gasp ve hırsızlık demekti. Kişi Allah'ın toprağını eker biçer, karşılığında da emeğinin hakkını alırdı. Daha fazlasına göz dikerek, toprağa sahip olmaya kalmak Kuran lisanında tuğyan demekti. Kuran böylesi "bahçe sahipleri" için hep tuğyan ve zulüm kavramını kullanır. Nitekim bahçe sahiplerinde olduğu gibi Adem'in iki oğlu kısassında da Kabil için "nefsine uydu" (ihtirasına yenildi) ve "zâlimlerden oldu" deniyor.
Kişi maddeye şekil verebilir; maddenin sahibi olamaz. "Maddeye şekil vermek" emek dediğimiz şeydir. Madde (mülk) Allah'ındır. Onun için şekil verdiğiniz şeyde Allah'ın (yoksulların) hakkı vardır.

Kabil'in sunusunun (kurbanının/yakınlaşma isteğinin) kabul edilmemesinin sebebi işte buydu. Bahçesinden getirdiği ürün, maddeye şekil verdiği değil; maddeye

sahiplendiği ürün idi. Kendi yaratmadığı, başkasının hakkından kendi mülkiyetine geçirdiği ürün idi. Ele geçirme, hırsızlık ve gasptan elde edilmiş ürün idi. "İnsan için emeğinden başka hakkı yoktur" (Necm; 39) ilkesine aykırı şekilde elde edilmişti.

Demek ki "Kabil'in kurbanını reddetmek", Ademoğlunun, her türden toprağa/maddeye sahiplenme ve mutlak mülkiyet iddiasının reddedilmesidir. Aslolanın kurban (nüsuk) değil; mülkle ilişki olduğunun gösterilmesidir.

Bugün de Adem'in iki oğlundan herhangi birisi olan bizler, Allah'a kurban, namaz, hacc gibi nüsuklarla yakınlaşmak ister ve fakat mülkle ilişkimiz bozuk olursa; toprağa, maddeye, rızka ve rızık ürünlerine sahiplenmeye kalkışır, bunlarda Allah'ın (yoksulların) hakkı olduğu ilkesini kabule yanaşmazsak bu nüsuklar bizden de reddedilir. Bilakis Habil gibi sahiplenmez, mülkiyet iddiasında bulunmaz, Allah'ın toprağına, suyuna, ateşine, merasına çit çevirmeye kalkmaz, her şeyi özgür, doğal ve kendi halinde bırakıp sadece "şekil verişimizin" yani emeğimizin karşılığıyla yetinirsek bizden kabul edilir.

Yıllar önce bir tefsir dersinde "İlk günah neydi?" diye sorduğumda klasik dindar zihne sahip birisi "Zina etmişlerdi" dedi. Bu durumda "yasak ağaç" cinsellik ile ilgili oluyor. Nitekim ağaç ve elma simgesi hep cinsellikle ilgilidir. Bu konuda Hristiyan teolojisinin çok etkili olduğunu görüyoruz. Peki dedim aynı derste "Kabil Habil'i niçin öldürmüştü?" Klasik dindarın "zihin dünyasının maddesi" cinsellik olunca cevap da aynıydı: "Kız yüzünden öldürmüştü!"

Adem kıssasında "Ayıp yerleri göründü, cennet yapraklarıyla örttüler" ifadesi çıplaklık ve cinsellik çağrıştırdığından mıdır nedir, mesele dindarın zihnide hep cinsellik odaklı yer etmiş. Halbuki bu şeytanın vesevesine uyarak "mülkiyet ihtirası içine girdiklerini daha sonra anlayarak utandılar ve yaptıklarına mazeret aradılar" manasında, kıssanın tamamında olduğu gibi sembolik ifadelerdir.

Gerek Adem, gerekse Adem'in iki oğlu (Habil-Kabil) kıssasında cinsellikle ilgili bir gönderme bulamıyoruz. Bilakis Adem kıssasında "mülk" tabiri bizzat kullanılıyor: Mülk sahibi/iki melik olacaksınız *(en tekûne melekeyn)* ve yıkılmayacak bir mülke *(mülkü lâ yeblâ)* kavuşacaksınız tabirleri gayet açıktır...

Demek ki asıl mesele mülk (iktidar ve mal) ile ilgilidir.

Cinsellik ve onun uyarıcısı olan şehvet, iktidar (mülk) hırsının cüz u olabilir. Şehvet, şöhret servet ve siyaset "yıkılmayacak bir mülk" ihtirasının aracıdırlar. Asıl dürtü mülkiyet (sahip olma) hırsıdır.

Bir şeyi satın aldıkça, çoğaltıp biriktirdikçe duyulan haz (servet), bir koltukta emir verirken tadılan haz (siyaset/iktidar), bir hayranlık muamelesi ile karşılaşıldığında duyulan haz (şöhret), cinsel orgazm anındaki haz (şehvet) ile aynıdır. Nitekim cinsel sorunlardan bahsederken örneğin "iktidarsız" deriz. Hükümetlerden bahsederken "iktidar oldu/iktidara geldi" deriz.

Bunların hepsi sahip olma (mülkiyet) tutkusunun ifadesidirler.

Bu hazlar tadılırken insan, insan olmaktan çıkar. Kendinden geçer ve her türlü yanlışı yapabilir hale gelir.

boylarsın. İşte zulmedenlerin cezası budur!" dedi. [20]

30- Kardeşini öldürmek, kendini kaptırdığı ihtirasına hiç de zor gelmedi ve böylece kaybedenlerden oldu.

31- Derken Allah, kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini göstermesi için, yeri deşen bir karga gönderdi. Bunun üzerine, "Yazıklar olsun, şu karga kadar olup da kardeşimin cesedini gömemedim!" diye vicdan azabı çekti.

32- Bunun için İsrailoğullan'na kitapta şunu bildirmiştik: "Her kim bir kişiyi, kısas veya yeryüzünde fesat çıkarmak dışında öldürürse, sanki bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir kişinin hayatını kurtarırsa, bütün insanların hayatını kurtarmış gibi olur." Açıkçası, elçilerimiz onlara söze dayalı apaçık delillerle geldiler, fakat hâlâ birçoğu, yeryüzünde asırlıkta sınır tanımıyor.[21]

33- Allah'a ve peygamberine karşı savaş açanlar ve yeryüzünde fesat çıkarıp duranlar; öldürülmek, asılmak, giderek elden ayaktan kesilip güç kaybetmek ve yeryüzünde sürgün edilip durmaktan başka bir şeyle karşılaşmazlar. Bu, onların dünyada

Bunlara karşı kendine tutabilme (savm/oruç) kişiyi "Adem" yapar.
Demek ki Adem'in iki oğlundan ilki (Kabil) mülk ihtirasını, ikincisi de (Habil) bundan arınmış olmayı sembolize ediyor. İlkinden nüsuk (ritüel) kabul edilmiyor, ikincisinden kabul ediliyor...
Adem'in iki oğlu tam da günümüzü anlatmıyor mu?
Biz hepimiz Adem'in iki oğlundan birisi değil miyiz?

[21] Dikkat edilirse önceki pasajda, Hz. Musa'nın, halkını cesur özgürlük savaşçıları olmaya ikna edememesi üzerinden "özgürlük ve cesaret" mesajları verilmişti. Şimdi, "Âdem'in iki oğlu" kıssası üzerinden, "Allah ile yürüme'nin, olması gereken diğer esaslı şartlarına geçiliyor: Sakınmak *(takva);* mal ve mülk açgözlülüğü *(ihtiras)* ve kıskançlıktan *(haset)* uzak durmak, canı aziz bilmek ve "yetmiş iki millete bir gözle bakabilmek"... İşte bunları yaşayan ve yaşatan, Allah ile yürüyor demektir. Yoksa, Tanrı ile yürümek *(İsrail)* etiketi üzerinden geçinenler değil... Habil ve Kabil kıssasından çıkarılması gereken asıl ders budur. Yani, bir insan, nasıl kendini mülkiyet hırsına ve açgözlülüğe kaptırarak, kıskançlığın esiri olarak, hem de kendi öz kardeşine karşı cinayete varan suçlar işler; nasıl hırs ve günah küpü haline gelir, bunun örneğidir "Âdem'in iki oğlunun" kıssası... Burada **Âdem** kıssasının kendisinde olduğu gibi, Âdem'in iki oğlunun kıssasında da, her daim yeniden oluş söz konusudur. Yani her doğan çocukla Âdem kısassı yeniden başladığı gibi; her açgözlülük, ihtiras, kıskançlık ve cinayet olaylarında da Âdem'in iki oğlu kıssası yeniden başlar. Bu manada "Âdem'in iki oğlu" demek "Âdem'in bütün iki oğulları" demektir. Açgözlü, hırslı, kıskanç ve cani herkes, bu fiilleriyle birlikte, anında "kötü", diğeri de anında "iyi" adam rolünü üstlenmiş olur. Çünkü bunların hiçbirisi, geçmişte olmuş bitmiş olaylar değildir. Âdem'in iki oğlu yani iyi ve kötü adamlar, her daim aramızda dolaşmaktadır...

karşılaşacakları zillettir; ahirette ise onları büyük bir azap bekliyor.[22]

34-Ancak, siz daha güçlü hale gelmeden önce tövbe edenler olursa, biliniz ki Allah bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

35- EY İMAN EDENLER! Daima Sakının. O'na yaklaşmaya vesile arayın. O'nun yolunda cihat edin ki, kurtuluşa eresiniz.

36- Kâfirler, yeryüzündekilerin hepsini, hatta iki katını, kıyamet gününün azabından kurtulmak için fidye olarak verecek olsalar, yine de kendilerinden kabul edilmez. Onları korkunç bir azap bekliyor.

37- Onlar ateşten çıkmak isteyecekler, fakat asla çıkamayacaklar. Sürgit devam edecek bir azaptır onları bekleyen.

38- HIRSIZLIK eden erkek ve hırsızlık eden kadının suçları sabitleşince, yaptıklarının karşılığı ve Allah tarafından caydırıcı bir ceza olmak üzere ellerini kesin.[23] Allah güçlüdür, bilgedir.

39- Böyleyken, her kim de yaptığı haksızlığın ardından tövbe eder ve kendini düzeltirse, Allah da tövbesini kabul eder. Allah bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

40- Bilmez misin ki, göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. Müstahak gördüğünü cezalandırır, layık gördüğünü bağışlar. Allah'ın her şeye gücü yeter.

41- EY PEYGAMBER! Bir taraftan ağızlarıyla "biz inandık" deyip de kalpleriyle inanmayanların, diğer taraftan

[22] Yani Allah'a ve peygamberine savaş açanlar ile yeryüzünde sağa sola saldırıp işgal edenlerin başları hiçbir zaman beladan kurtulmaz; ya öldürülürler, ya asılırlar, ya sürgün edilirler, ya da güçlü kudretli oldukları sandıkları halde, giderek güçten düşerler, elleri ayakları tutmaz olur... Görüldüğü gibi, burada böyle yapanları "öldürün, asın, ellerini ayaklarını çaprazlama kesin, sürgün edin" diye bir "emir" verilmiyor. Bilakis böyle yapanların, hayatta karşılaşacakları hazin sonun ne olduğuna dair durum tespiti yapılıyor. "Su testisi su yolunda kırılır." dediğimiz söz, bir fikir verebilir. Ayeti bu şekilde okumak, "toplu katliam, toplu asma, kitlesel kol bacak kesme" gibi eylemlerin firavunlara nispet edilmesi (7/124) gerçeğinden hareketle, Kuranîn ruhuna daha uygun düşmektedir.

[23] Dikkat edilirse Kuranîn son surelerinden olan Maide suresinde, cezai yaptırımlar gözle görülür bir şekilde öne çıkıyor. Oysa, Kuranîn Mekke'den beri gelen ana akışında itikat, ahlak ve ibadet gibi evrensel nitelikli öğütler dikkat çekmekteydi. Artık Medine'de bir toplum kurulup toplumsal sorunlar ortaya çıkmaya başlayınca, ayetlerin de hukuki nitelikleri ile ön plana çıkmaya başladığını görüyoruz. Bunun anlamı şu olmalıdır: Kuran, deyim yerindeyse cezaları en sona bırakıyor. Bununla, esas olanın itikat, ahlak ve ibadet öğütleri olduğunu; toplumsal suçlara verilecek cezaların "uygun olan ne ise" o şekilde oluşacağını göstermek istiyor. Nitekim el kesmek, kısas, sopa vurmak gibi cezai yaptırımlar, o günkü Araplar tarafından bilinen, örneğin Hammurabi yasalarında olduğu gibi daha önceden zaten var olan ve uygulanan yasalardı. Bu tür cezalar, dönemin şeriatının (hukukun) bir gereği olabilir; fakat evrensel dinin şiarları

Yahudilerin kâfirlik yarışına girmeleri seni üzmesin. Onlar seni, bir açık yakalamak için[24] ve karşına mertçe çıkamayan bir topluluk hesabına dinlerler. Onlar, kelimeleri aslından değiştirirler, "Size uygun konuşuyorsa dinleyin, yoksa uzak durun" diye akıl verirler.[25] Allah'ın azaba müstahak gördüğünü, sen Allah'tan kurtaramazsın. Öyle kimselerdir ki onlar, Allah onların kalplerini temizlemeye layık görmemiştir. Onların görüp göreceği, dünyada zillet, ahirette de büyük bir azaptır.

42- Onlar, yalandan dolandan medet umar, boyuna rüşvet alır, haram yiyicilikle geçinirler.[26] Eğer sana

değildirler. Evrensel dinin şiarları; tevhit, adalet, doğruluk, dürüstlük, iyilik, güzellik, söz, namus vb. bilgelik dolu *(hukm)* yüce değerlerdir. Din denilince, ilk elden akla gelmesi gerekenler bunlardır. Burada, toplumsal bir düzende, söz konusu evrensel değerleri hayata geçirmek için hukukun nasıl oluşacağına dair örnek verilmektir. Sanki, "iyi de, hak ve adalet nasıl sağlanacak?" sorusuna, "işte böyle" denmektedir. Bunun için el kesme, kısas, sopa vurma gibi örnekleri tarihsel; hak, adalet, doğruluk, dürüstlük, iyilik, söz, namus gibi değerleri evrensel okumak icap eder. Yani bu evrensel değerler doğrultusunda, tarihsel örnekler sürekli, yeniden üretilebilir. Böylece, "Evrensel din (itikat, ahlak, ibadet) değişmez, ancak tarihsel şeriat (hukuk, siyaset) değişir." kuralından, neyin anlaşılması gerektiği de ortaya çıkmış olur. Şeriatın değişmesi, dinamik bir süreç olan hukukun yaşayan hayatla paralel olarak her daim yeniden üretilmesi demek olup, icabında geriye ve ileriye doğru işleyen "dairesel" bir hareketi ifade eder. Yani şartlar aynıysa, el kesme, kısas, sopa gibi cezalar yine uygulanır; şartlar değişmişse ve bu hükümler yetersiz kalıyorsa, yerine yeni hükümler "icat ve ihdas" edilir. Şartlar dönüp yine aynı hale gelmişse, önceki hükümlere de yeniden dönülür. Tarihsel hükümler, yaşayan hayatla birlikte sürekli devinir; evrensel değerler ise her daim aynı kalır. Buna, statik (durgun, donmuş) değil, dinamik (hareketli, devingen) şeriat anlayışı denilir. Bu söylediklerimizin, Allah'ın ayetlerinin beğenilmemesi, onlardan modern dünya karşısında utanılması vs. ile hiçbir alakası yoktur. Bütün amaç, "söz ve adaletin" farklı zaman ve mekanlarda nasıl ete kemiğe büründürüleceği meselesidir. Çünkü Allah'ın ölmez ve pörsümez buyruğu, "söz ve adalet" olarak nihai hedefi göstermiştir: **"Rabbinin kelimesi, söz ve adalet olarak kemale ermiştir. O'nun sözlerini değiştirebilecek yoktur. O işitendir, bilendir."** (6/115). Demek ki her şey buna göre, bunun tarafından, bunun içindir...

[24] Harfi harfine: "Yalan (kizp) için dinlerler."

[25] Harfi harfine: "Eğer size verilen bu ise onu alın ve eğer size bu verilmedi ise sakının derler."

[26] **SUHT:** Sözlükte [S-H-T] kökünden gelir. Mastarı, "bel bellemek, kökünden kazımak" manasındadır. Haram, kirli kazanç, şaibeli yolla elde edilen para, rüşvet *(suht);* açgözlü, obur, karnı geniş *(suhut, meşhut);* kazımak suretiyle soyulmuş, giderilmiş şey *(sahît);* uğradığı her şeyi götüren bulut *(sahîte)* kelimeleri bu köktendir... Görüldüğü

gelirlerse, ister aralarında hükmet, istersen onlardan yüz çevir. Eğer yüz çevirirsen sana hiçbir zarar veremezler. Şayet hükmedersen, aralarında adalet ve eşitlikle hükmet. Çünkü Allah, adalet ve eşitlikten şaşmayanları sever.[27]

43- Hem, içinde Allah'ın hükmü bulunan Tevrat yanlarında iken seni niye hakem yapıyorlar, sonra da arkasından ne diye dönüyorlar? Bunların, iman etmiş olmakla alakaları yoktur.

44- Doğru yolu göstersin ve aydınlatsın diye Tevrat'ı indiren Biziz. İslam'a adanmış elçiler, Yahudilere onunla hükmederlerdi. Kendilerini rabbe adamış olanlar ve din âlimleri de, Allah'ın kitabını korumakla sorumlu ve ona tanık olmaları dolayısıyla onunla hüküm verirlerdi. Artık insanlardan korkmayın, Benden korkun ve Benim ayetlerimi üç beş kuruş para için bir kenara itmeyin. Her kim Allah'ın indirdiği hükümlerle hükmetmezse, işte onlar kâfirlerin ta kendileridir!

45- Biz, Tevrat'ta onların üzerine şöyle yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, dişe diş, yaralamalarda ödeşme. Kim de hakkını sadakadan sayarak vazgeçerse, o kendisi için

gibi *suht* kavramı, yolsuzluk edebiyatının bütün kelime ve deyimlerini içine alıyor: Rüşvet, kara para, şaibe, haram, hortumlamak, yolmak, söğüşlemek, soyup soğana çevirmek, ne var yok götürmek, kökünü kurutmak, içini boşaltmak, gözü doymamak, vs... Bunların hepsi, ayette geçen ve sözlük anlamı "yemek" ve "kazımak" demek olan *[ekkâlûn es-suht]* deyiminin kapsamına giriyor... Rivayete göre Yahudi din adamları, aynı zamanda hâkimlik de yaparlardı. Baktıkları davalarda, rüşvet karşılığı yalan beyanlara itibar ederlerdi. Parası olanı ve hediye getireni, isterse yalancı olsun haklı çıkarırlardı. Yine din adamlarından aldıkları paralarla geçinen halktan fakir kimseler vardı. Bunlar, din adamlarını ekmek kapısı gibi görürler, onlardan aldıkları paralar sayesinde her dediklerine kafa sallarlardı (Razi). Bu sayede din adamı istediği her yalanı söyler, istemediği birini yaftalayıp toplumdan dışlayabilirdi. Demek ki, din/ticaret/siyaset döngüsünün, haram yiyicilik/kara para/rüşvet/ *(suht)* ve yalan/dolan/entrika *(kizb)* üzerinden dönen bir çark olduğu anlaşılıyor. Bu çarkın dönmediği bir toplum ise hâlâ bulunabilmiş değildir. Şu halde yaşayan Kuranın hayat veren mesajları, bütün canlılığı ile geçerliliğini korumaktadır.

[27] Dikkat edilirse bu pasajdaki (41-51) ayetler, Medine'de Yahudilerden birinin bir zina olayında hüküm vermesi için, Hz. Peygamber'e (s.a.v) başvurusu üzerine nazil olmuştur. Yahudiler, Tevrat'ta zinanın cezası olarak recm (taşlayarak öldürme) olduğunu bildikleri için bununla hükmetmekten kaçınarak, "belki daha kolay bir hüküm verir" beklentisiyle Hz. Peygamber'e (s.a.v) başvurmuşlar; o da Tevrat'taki hükmü onlara hatırlatmıştı. Bu olay üzerine Tevrat, Kuran, recm, sopa, zina cezası, eskisi yenisi vs. tartışmaları başlamıştı. İşte bu tartışmaların ortasında inen bu ayet esas amacı gösteriyor: Adalet ve eşitlikle hükmetmek! Yani: "Recm mi olsun, sopa mı olsun, eski Tevrat'a mı uyalım, yeni Kuranı

kefaret olur. Her kim de Allah'ın indirdiği hükümlerle hükmetmezse, işte onlar zâlimlerin ta kendileridir![28]

46- Daha sonraları o elçilerin izleri üzerinde, Meryem'in oğlu İsa'yı, kendinden önceki Tevrat'ın doğrularını devam ettiren olarak gönderdik. Doğru yolu göstersin, aydınlatsın, kendinden önceki inen Tevrat'tan doğru namına ne kalmışsa hepsini sürdürsün, sakınanlara yol göstersin ve öğüt versin diye ona da İncil'i verdik.

47- Şu halde İncil'e inananlar da Allah'ın, onun içinde indirdiği ile hükmetsin. Kim Allah'ın indirdiği hükümlerle hükmetmezse, işte onlar fasıkların[29] ta kendileridir!

48- Sana da önceki çağların kitaplarından doğru namına ne kalmışsa sürdüren ve onlara tanık olmak üzere hak olan bu Kitabı indirdik. Onun için sen de aralarında Allah'ın indirdiğiyle hükmet. Sana gelen gerçekten ayrılıp da onların kuruntularına uyma. Her biriniz için bir yol[30] ve tarz[31] belirledik. Allah isteseydi hepinizi bir tek ümmet

mı diye tartışıp durmanız boşunadır. Tevrat, Zebur, İncil, Kuran... Hepsinin de amacı, dört kitabın da manası, 124 bin peygamberin de esas sözü adalet ve eşitlikti. Çünkü Allah'ın kelimesi, 'söz ve adalet' olarak kemale ermiştir (6/115). Şu halde, Allah'ın evrensel hükmü adalettir', adaletle hükmetmeyenler kâfirlerdir, zâlimlerdir, fasıklardır! Adalete uyduktan sonra ha recm olmuş, ha sopa olmuş, ha hapis cezası olmuş, ha para cezası olmuş, ha kürek mahkumiyeti vs. olmuş ne fark eder? Ceza yarıştırmanın manası nedir? 'Benim cezam senin cezanı döver' demenin mantığı yoktur? Bunlar, adalet ve eşitliğin nasıl sağlanacağına dair eski ve yeni kimi örneklerdir, yeter ki adalet ve eşitlikten şaşmayın..." denmek istenmiş oluyor.

[28] Demek ki Tevrat'ta yer alan bu hükmün burada zikredilmesi, bir mesaj vermek için olmalıdır. Bu mesaj "şeriatın (hukukun) değişebileceği" mesajıdır. Tevrat zamanında adam öldüren öldürülür, göz çıkaranın gözü çıkarılır, burun kesenin burnu kesilir, kulak kesenin kulağı kesilir, diş şokenin dişi sökülür, başkasını yaralayan yaralanır idi (Çıkış; 21 vd.) Buradan, o dönemlerde hukukun henüz tam oturmadığı, kaba kuvvetin ve keyfiliğin hüküm sürdüğü, vahşi veya yarı vahşi bir hayatın yaşandığı anlaşılıyor. Bu nedenle olsa gerek, can ve mal güvenliğini sağlamaya yönelik sert cezalar öngörülmüş. Demek ki can, mal, ırz, namus, akıl, nesil gibi temel haklar evrensel; bunları korumaya yönelik vurma, dövme, kesme, taşlama, hapis, para cezası, kürek mahkumiyeti, sürgün vb. cezalar tarihseldir. Yukarıda ayette (42.) "adaletle hükmedin, adaletten şaşmayın" derken evrensel olan; göze göz, dişe diş ayetiyle (45.) de tarihsel olan gösterilmek isteniyor gibidir (Allahu alem).

[29] FASIK: Bkz. 49/6. ayet dipnotu.

[30] ŞERİAT: Bkz. 45/18. ayet dipnotu.

yapardı; fakat sizi, her birinize verdiği şeylerle imtihan ediyor. O halde iyilik yarışına girin. Sonunda dönüp dolaşıp Onun huzuruna geleceksiniz. O zaman O, hakkında ayrılığa düştüğünüz şeyleri size haber verecektir.

49- Ve şu emri indirdik: "Aralannda Allah'ın indirdiği ile hükmet, onlann keyiflerine uyma ve onlann, Allah'ın indirdiği kimi hükümler dolayısıyla seni şaşırtmalanndan sakın. Aldınş etmezlerse, bil ki onlann kimi günahtan sebebiyle cezalandırılması, Allah'ın iradesi gereğidir. Unutma ki, insanlardan birçoğu sapıtıp gitmiştir.

50- Hâlâ cahiliye devrinin hükmünü mü arıyorlar? Seksiz şüphesiz imanı olan bir halk için, Allah'tan daha güzel hüküm veren kim olabilir?[32]

51-EY İMAN EDENLER! Yahudilerle Hıristiyanları dost edinmeyin. Onlar birbirlerinin dostlarıdırlar. İçinizden

[31] MİNHAC: Sözlükte [N-H-C] kökünden gelir. Mastarı, "bir yolda yürümek, yola girmek, yolu izlemek, ilkeli/metotlu olmak" demektir. Yol olarak kullanmak, ilke/metot olarak benimsemek *(intihâc);* metot, usul, yöntem, tarz, üslup, program, tavır, tutum, açık yol *(menhec/minhâc);* ilkeli, programlı, planlı, metot takip eden, metodik, metodolojik *(menhecî);* doğru ve açık yol, cadde *(nehc);* elbise yıpranıp yırtılmamak *(nehces-sevb);* klasizm *(nehciyye);* harıl harıl solumak *(nehîc)* kelimeleri bu köktendir... Görüldüğü gibi, *"Her birinize bir şeriat ve menhec verdik?* sözü, "yol yordam" dediğimiz şeyi çağrıştırır. Yani evrensel yol (din) bir, şeriatlar (hukuk) farklı olabilir. Bu, "din değişmez ama şeriatlar değişir" dediğimiz prensiptir (Dehlevi). Din, yağmura şeriat; toprağa benzetilirse (Maturidi) ne demek istediğimiz daha iyi anlaşılabilir. Toprak yağan yağmura göre şekil alır. Demek ki *minhâc$_y$* evrensel yolda (din) yürümek için takip edilen tarz, metot (şeriat) olmaktadır...

[32] Dikkat edilirse, bu pasajdaki ayetlerde (41-50); defalarca "Allah'ın indirdiği ile hükmetmek" tabiri geçiyor. Bunu yapmayanların; kâfirler, zâlimler ve fasıklar olduğu vurgulanıyor. Arada Tevrat'tan, İncil'den ve Kur'andan bahsediliyor. Tevrat'a inananlar, içindeki Allah'ın hükmü ile; İncil'e inananlar da içindeki Allah'ın hükmüyle hükmetsin deniliyor. Öyle anlaşılıyor ki evrensel manada "Allah'ın hükmü" (veya Kitap) kavramı, Tevrat'ın, İncil'in ve Kuranîn üstünde tutuluyor. Allah'ın hükmünün her üçüne da yayılmış olduğu, en son Kuran ile Allah'ın hükmü adına ne kalmışsa hepsinin sürdürüldüğü hatırlatılıyor. "Bari" deniyor; "Kurana karşı çıkıyorsunuz, bunu kabullenmeyi kendinize yediremiyorsunuz, hiç olmazsa elinizdeki Tevrat ve İncil'in 'doğruları ile' hükmedin. Onları da bırakıp kuruntularınıza uymayın." Demek ki burada esas vurgu, "Allah'ın indirdiği ile hükmetmek" tabiridir. Bundan maksat ta, Allah bilinci ile yaşamak (takva) ve O'nun hakkını teslim etmek (İslam) meselesidir. Yoksa, kimi Yahudi din adamlarının mazeret olarak sandıkları gibi onlar, Tevrat'taki hükmü sert bularak daha yumuşak hüküm vermesi için Hz. Muhammed'e (s.a.v) başvurmuş olmuyorlar. Aslında onların derdi, Allah'a "imansızlıktır". Onların, gerçekte inandıkları herhangi bir şey yoktu. İçlerinde Allah

her kim onları dost tutarsa, o da onlardandır. Allah zâlimleri doğru yolda yürütmez.

52- Bu nedenle münafıklık hastalığına müptela olanların, "Başımıza musibet yağacak bir devrin gelmesinden korkuyoruz!" diyerek onların yanına koştuklarını görürsün. Fakat Allah, yakında zafer nasip ederek devranı döndürecek ve onlar içlerinden geçen bu düşünceler sebebiyle pişman olacaklar.[33]

53-İman edenler ise, "Sizinle birlikte olduklarına dair Allah'a olanca güçleriyle yemin edenler şunlar mı? Onların bütün çabaları boşa gitti ve çok büyük zarara uğradılar." diyecekler.

54- Ey iman edenler/güvenenler! İçinizden kim dininden dönerse, duysun: Allah onların yerine, kendisinin sevdiği, onların da kendisini seveceği, mü'minlere karşı alabildiğine yumuşak, kâfirlik edenlere karşı ise son derece sert, Allah yolunda savaşan, dil uzatanın kınamasından korkmayan bir halk getirir. İşte bu Allah'ın lütfudur ve onu layık gördüğüne verir. Allah'ın lütfü geniştir, her şeyi bilir.[34]

55- Sizin dostunuz Allah, O'nun peygamberi, destekleşmeyi/dayanışmayı ayağa kaldıranlar, ihtiyaçtan faslasını vererek arınanlar ve sadece O'nun önünde eğilenlerdir. 56- Her kim Allah'a, peygamberine ve iman edenlere/güvenenlere dost olursa, ancak Allah'tan yana olanlar[35] galip gelecektir.

bilinci taşımadıkları için O'nun öfkesini çekmekten hiç sakınmamakta ve her tür kötülüğü işleyebilmekteydiler. Gerçekte Allah'ın hakkını teslim etmiş, Ona teslimiyet göstermiş değillerdi. İnandıkları tek şey, "kendileri" yani heva ve hevesleri ile çıkarlarıydı. Eğer imanları olsaydı, Tevrat'ta ve İncil'de Allah'ın hükmünün doğrularını bulabilirlerdi. Fakat onların asıl derdi kesinlikle bu değildi. Maksatları üzüm yemek değil, bağcıyı dövmekti...

[33] Demek ki ikiyüzlülük ve korkaklık hastalığı, "her devrin adamı olmak" ile doğru orantılıdır. "Güç kimde ise onun yanına sokulmak", bu karakterin temel vasfıdır. "Devir değişti, hangi çağda yaşıyoruz" diyerek ait olduğu dünyayı onca yoksulluk ve çaresizlik içinde yüzüstü bırakıp, "şimdi güç onlarda" anlayışı ile egemenlere sokulanlar, bu ayeti gece gündüz okusalar yeridir. "Onlara karşı gelirsek bizi yaşatmazlar." diyenler, "Allah'a dayanmanın" ne demek olduğu bilmeyenlerdir. Çünkü tarihi yapan şey, korkakça devrin egemen gücüne sokulmak değil, sarsılmaz bir iman ve devrimci cesaretle büyük hayaller ve insanlık ideallerine sahip olabilmektir...

[34] Kuranın son inen suresinde yer olan bu ayetler, Medine'de kurulan tevhit ve adalete dayalı devlet ve toplum düzeninin karşılaştığı son engellerden bahsetmektedir. Rivayete göre, İslam'dan on bir kabile irtidad etmiştir. Bunlardan üçü **Hz.** Peygamber (s.a.v) 'in sağlında, yedisi **Hz.** Ebu Bekir döneminde, biri de **Hz.** Ömer dönemindedir. **Hz.** Peygamber (s.a.v) hayatının son demlerini yaşarken; 1- Liderleri EsveduT-Ensari olan Müdliç kabilesi, **2-** Liderleri Museyleme olan

57- Ey iman edenler/güvenenler! Ne sizden önce kitap verilenlerden dininizi eğlenceye alıp oyuncak yerine koyanları, ne de kâfirleri dost tutmayın. Eğer gerçekten inanmış iseniz, daima Sakının.

58- Destekleşme/dayanışma toplantısı için çağırdığınız zaman onunla dalga geçerler. İşte bu, onların bilinç fukarası bir topluluk olduklarının göstergesidir.

59- Söyle onlara: "Ey kitap verilenler! Siz sadece Allah'a inanmamızdan, bize indirilene ve daha önce indirilene inanmamızdan, bir de çoğunuz doğru yoldan çıkmış olduğunuzdan dolayı bizden hoşlanmıyorsunuz."

60- Söyle onlara: "Allah katında bunlardan daha şiddetli bir cezayı hak edenleri size haber vereyim mi? Onlar Allah'ın dışladığı, çok kızdığı, kendilerini maymunlara ve domuzlara dönüştürdüğü[36] kimselerle, tağuta[37] tapanlardır. İşte bu doğru yoldan sapıp gitmiş olanları çok berbat bir yer bekliyor."

61- Size geldiklerinde "Biz inandık!" derler. Oysa yanınıza kâfir girmiş, kâfir çıkmışlardır. Allah ise onların içlerinden geçeni kendilerinden daha iyi bilir.

62- Onlardan birçoğunun günah, saldırganlık ve haram yiyicilikte birbirleriyle yarıştıklarını görürsün. Yaptıkları ne berbat bir şey!

63- Bari ruhbanları ve hahamları, onları günahkarca sözlerden ve haram yiyicilikten alıkoysaydılar. Yaptıklardı ne berbat bir iş!

64- Yahudiler "Allah cimridir." derler.[38] Asıl cimri olan kendileridir. Bu laflarından dolayı Allah onları lanetlemiştir. Tam tersi Allah çok cömerttir; layık gördüğüne nimetini yağdırır. Unutma ki sana Rabbinden

Hanife kabilesi, **3-** Liderleri **Tuleyha** olan Esed kabilesi isyan bayrağa açarak irtidad etti. Bunların üçü de peygamberlik iddiasında bulunarak **Hz. Peygamberi** (s.a.v) tanımadıklarını ilan ettiler. Diğer yedisi de **Hz. Ebu Bekir** dönemindeki, **4- İbni Hısn** liderliğindeki Fezare kabilesi, **5- Kurre ibn Kuşeyri** liderliğindeki Gatafan kabilesi, **6- Fücace** liderliğindeki Selim kabilesi, **7- Nuveyre** liderliğindeki Yerbu kabilesi, **8- Secah** liderliğindeki Temim kabilesi, **9- Eş'as** liderliğindeki Kinde kabilesi, 10- **Hutan** liderliğindeki İbni Vail kabilesi idi. **Hz. Ömer** döneminde ise, 11- **Cebele** liderliğindeki Gassan kabilesi irtidad etti. Bu sonuncusu, Bizans'a kaçarak sığınmıştı. **Secah** isimli Temim kabilesinin liderliğini yapan ise bir kadındı ve **Museyleme** ile evlenmişti **(Zemahşeri, Razi).**

[35] **HİZBULLAH:** Bkz. 58/22. ayet dipnotu.

[36] Yani domuz gibi, şehvetleriyle maymun iştahlılık yapan; heva ve hevesinin, kuruntularının, arzularının kölesi olan tiplerdir **(Mücahid).**

[37] **TAĞUT:** Bkz. 2/256. ayet dipnotu.

[38] Rivayete göre Yahudiler, Müslümanların fakirliğine bakarak, "Demek siz Allah yolundasınız. Madem öyle o Allah'ınız -çok cimri olmalı- sizi neden zengin etmiyor? Demek ki doğru yolda olanlar ve Allah'ın sevgili kulları siz değil, bizim gibi zengin olanlardır." derlerdi. Ayet bu iddiaya cevaptır. **(Razi, Kurtubi,**

indirilenler, onlardan birçoğunun küstahlık ve küfrünü artırır. Bununla birlikte, aralarına kıyamete kadar sürecek bir düşmanlık ve kin bıraktık. Her ne zaman savaş için bir ateş tutuşturdularsa, Allah onu söndürdü. Onlar yeryüzünde fesat çıkarmak için çalışırlar, Allah ise fesat çıkaranları sevmez.

65- Eğer kitap verilenler gerçekten iman edip Sakınsalardı, hiç kuşkunuz olmasın onların kötülüklerini örter ve nimeti bol cennetlere koyardık.

66- Eğer onlar Tevrat'a, İncil'e ve Rablerinden kendilerine indirilene adam gibi uysalardı, hem göklerin ve hem de yerlerin nimetlerinden yararlanırlardı. İçlerinde aklı başında olanlar da yok değil, ama çoğunun yaptığı ne kötüdür!

67- EY PEYGAMBER! Sana Rabbinden her indirileni tebliğ et! Eğer bunu yapmazsan, onun elçiliğini yerine getirmemiş olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır. Emin ol, Allah kâfirleri muratlarına erdirmeyecektir.

68- Söyle onlara: "Ey kitap verilenler! Siz Tevrat'a, İncil'e ve Rabbinizden size indirilene adam gibi uymadıkça hiç bir şey değilsiniz." Unutma ki, Rabbinden sana indirilen, onlardan birçoğunun küstahlığını ve küfrünü artıracaktır. O halde kâfirlere acıma!

69- İman edenler, Yahudiler, Sabitler ve Hıristiyanlardan her kim Allah'a ve ahiret gününe iman edip iyilik, güzellik, doğruluk için çalışırsa, onlara korku yoktur ve onlar üzülecek de değillerdir.

70- İsrailoğullan'ndan söz almıştık ve kendilerine elçiler göndermiştik. Ama canlarının istemediği bir sözle peygamber geldikçe, kimine yalancı dediler, kimini de öldürdüler.

71- Başlarına bir bela gelmez sandılar da, kör ve sağır kesildiler. Sonra Allah tevbelerini kabul etti. Ardından yine içlerinden birçoğu, tekrar kör ve sağır kesildiler. Şimdi de Allah ne yaptıklarını görüyor.

72- Açıkçası, "Meryem oğlu Mesih Allah'tır!" diyenler kesinlikle kâfir olmuştur. Oysa Mesih şöyle demişti: "Ey İsrailoğulları! Hepiniz, benim de sizin de Rabbiniz olan Allah'a ibadet edin. Kim Allah'a ortak koşarsa, Allah ona cennetini haram etmiştir. Varacağı yer de ateştir, zâlimlerin yardımcıları yoktur."

73- Yine, "Allah üçün üçüncüsüdür!" diyenler de kesinlikle kâfir olmuştur. Oysa Tek Tanrı'dan başka tanrı yoktur. Eğer bu dediklerinden vazgeçmezlerse, içlerinden böyle kâfirleri çok acı bir azap bekliyor.

74- Bunlar hâlâ Allah'a tövbe ederek O'ndan af dilemeyecekler mi? Allah çok bağışlayıcıdır, sevgi ve merhamet kaynağıdır.

75- Meryem'in oğlu Mesih, yalnızca bir peygamberdir. Ondan önce de birçok elçiler gelip geçti. Annesi de sözü namus bilen bir kadındı. İkisi de yemek yerlerdi. Bak ayetleri nasıl açıklıyoruz, fakat onlar nasıl da hiç oralı olmuyorlar, bir bak!

76- Söyle onlara: "Siz Allah'ı bırakıp da, size kendiliklerinden ne zarar, ne de fayda verme gücü bulunmayan şey-

lere mi tapıyorsunuz? Oysa her şeyi işiten ve bilen yalnızca Allah'tır."

77- Söyle onlara: "Ey kitap verilenler! Dininizde haksız yere aşırılık yapmayın. Bundan önce şaşmış, birçoklarını da şaşırtmış ve yolun doğrusundan sapmış bir güruhun keyifleri ardınca gitmeyin!"

78- İSRAİLO/ULLARİ'NDAN kâfirler, hem Davud'un, hem de Meryem'in oğlu İsa'nın dili ile lanetlendiler. Bu böyledir, çünkü onlar isyan ettiler; hak ve adalet sınırlarını çiğneyip geçtiler.

79- Onlar, içlerinde işlenen kötülüklere göz yumarlardı. Gerçekten ne kötü bir işti yaptıkları!

80- Onlardan birçoğunun kâfirlere yardakçılık yaptığını görürsün. Hırslarının peşinden sürüklendikleri şey öyle kötüdür ki, Allah onlara çok kızmıştır ve sürgit azapta kalacaklardır.

81- Eğer Allah'a, peygambere ve ona indirilene inansalardı, o kâfirleri dost edinmezlerdi. Ama onların çoğu sapıp gitmiştir.

82- İnsanların, inananlara düşmanlık bakımından en azılısı olarak, Yahudilerle Allah'a ortak koşanları bulacaksın; bundan hiç şüphen olmasın. Yine inananlara dostluk bakımından en yakın olarak da, "Biz Hıristiyanlarız." diyenleri bulacaksın. Bunun sebebi, onların içinde keşişlerin ve rahiplerin bulunmasıdır. Zira bunlar büyüklük taslamazlar.

83- Peygambere indirileni dinledikleri zaman onun hak olduğuna aşinalıklarından dolayı gözlerinin yaşlarla dolup boşandığını görürsün. Onlar: "Ey Rabbimiz, inandık iman ettik, şimdi Sen bizi şahitlik edenlerle beraber yaz.

84- Rabbimizin bizi iyi, güzel ve doğru insanlarla birlikte bulundurmasını gönülden arzu ederken, biz ne diye Allah'a ve bize gelen gerçeğe inanmayalım." derler.

85- Böyle demelerine karşılık Allah da onları mükafat olarak altlarından ırmaklar akan ebedi cennetlere koyacaktır. İşte güzel ahlak sahiplerine verilecek karşılık budur.

86- Kâfirlik edip ayetlerimizi yalanlayanlara gelince, onlar cehennemi boylayacaklar.

87- EY İMAN EDENLER! Allah'ın size helal kıldığı hayatın güzelliklerini kendinize haram etmeyin. Ama aşırı da gitmeyin çünkü Allah aşırı gidenleri sevmez.

88- Hem Allah'ın size rızık olarak bağışladığı güzelliklerden faydalanın, hem de inanmış olduğunuz Sakının.

89- ALLAH, düşünmeden etiğiniz yeminlerden sizi sorumlu tutmaz. Ancak bile bile kendinizi bağladığınız yeminlerinizden sizi sorumlu tutar. Bunun kefaret olarak bedeli, çoluk çocuğunuza yedirdiğinizin orta derecesinden on fakiri doyurmak yahut giydirmek veya bir boyunduruk altındakini özgürlüğüne kavuşturmaktır. Bunlara gücü yetmeyen ise üç gün oruç tutmalıdır. İşte yemin edip de bozmanın cezası budur. Şu halde yeminlerinizi koruyun. Allah size hükümlerini böylece açıklıyor ki, şükretmesini bilesiniz.

90- EY İMAN EDENLER! İçki, kumar, putlar ve gelecek hakkında kehanet-

te bulunmak, şeytan işi iğrençliklerdir. Bunlardan kaçının kî kurtuluşa eresiniz.

91- Şeytan, içki ve kumarla sadece aranıza düşmanlık ve kin sokmak, ve sizi Allah'ı anmaktan ve destekleşme/ dayanışma içinde olmaktan alıkoymak ister. Artık vazgeçiyorsunuz değil mi?

92- Allah'ı ve peygamberi dinleyin, karşı gelmekten sakının. Eğer dinlemezseniz, biliniz ki elçimize düşen sadece açık bir tebliğden ibarettir.

93- İman edip iyilik, güzellik, doğruluk için çalışanlara bundan böyle sakındıkları, imanlarında sebat ettikleri; iyiliğe, güzelliğe, doğruluğa devam ettikleri sürece tattıklarından dolayı sakınca yoktur. Yeter ki, sakınmaya ve iman etmeye devam etsinler. Sakınma duygusunu/Allah bilincini içlerinde derinleştirsinler, güzel ahlaka sarılsınlar. Çünkü Allah güzel ahlak sahiplerini sever.

94- EY İMAN EDENLER! Allah sizi ellerinizin ve silahlarınızın menziline giren hayvanları öldürme konusunda sınayacak ki, gıyabında kendisinden korkanlar meydana çıksın. Kim buna rağmen saldırganlık yaparsa, onu acı bir azap bekliyor.[39]

95- Ey îman edenler/güvenenler! Sizler hac yaparken bir hayvanı dahi öldürmeyin. Kim bir hayvanı kasten öldürürse, Kabe'ye sunulacak bir hediye olmak üzere adalet sahibi iki kişinin vereceği kararla, öldürdüğü hayvanın bedelini tazmin etmelidir. Veya öldürdüğü havyana karşılık yoksulları doyurmalı veya onun dengi oruç tutmalıdır. Ta ki bu şekilde yaptığının vebalini tatsın. Allah, geçmişi atfetmiştir. Fakat kim bir daha yaparsa, Allah ondan intikamını alır. Allah azizdir, kötülere karşı intikamı vardır.[40]

96- Deniz hayvanları ve onu yemek, size ve yolculukta olanlarınıza yiyecek olmak üzere serbesttir. Kara hayvanları ise hac esnasında yasaktır. Huzuruna varıp toplanacağınız Sakının.

97- Allah Kabe'yi, o Beyt-i Haram'ı insanlık için ayağa kalkış yeri yaptı.[41] Yine o hac ayını, hediyeleri, işaretlerini de.. Bütün bunlar, göklerin ve yerin bir sahibinin olduğu ve O'nun her şeyi bildiği bilincinin sizde oluşması içindir. Allah her şeyi biliyor.

98- Biliniz ki, Allah'ın hem azabı çok çetin; hem de bağışlaması, sevgi ve merhameti sonsuzdur.

99- Peygamberin üzerine düşen sadece tebliğdir. Açıkladığınız ve sakladığınız şeylerin hepsini bilecek olan ise yalnızca Allah'tır.

100- De ki: "Kötü ve çirkin olanla güzel ve temiz olan aynı kefeye konamaz. Kötü ve çirkin olan şeylerin birçoğu sana zevk verse bile. Şu halde, ey akıl ve vicdan sahipleri![42] Sakının ki kurtuluşa eresiniz.

101- EY İMAN EDENLER! Size açıklanınca hoşunuza gitmeyecek şeyleri sormayın. Oysa Kur'an indirildiği esnada sorarsanız onlar size açıklanır. Allah onları şimdilik atfetmiştir. Allah çok bağışlayan ve çok yumuşak davranandır.

102- Sizden önceki insanlar böyle sorular sorarak kâfirliğe varmışlardı.[43]

103- Kulağı yarılarak, başıboş bırakılarak, erkek-dişi ikizler doğurdu diyerek veya on defa doğurması yüzünden artık yük vurulamaz diyerek bazı hayvanların yasaklanması Allah'ın

İbni Kesir, Taberi).

[39] Bu ayet hac yasağı ile ilgili olup, hac sırasında "hiçbir canlıya zarar vermeme" temel ilkesini vurguluyor. Öyle ki, hacda hayvan dahi öldürülmemelidir. Bunun anlamı, gücü yettiği halde, elinde silahı olduğu halde "zarar vermeme" ilkesinin teyit edilmesidir. Bu haliyle ayet, kendileri "dişi deve" ile imtihan edilen Hz. Salih'in kavmini hatırlatır. Onlara da Allah ortalığa bir dişi deve salarak, "Buna dokunmayın!" demişti; onlar ise deveyi küstahça boğazlanmıştı. Çünkü Hz. Salih'in kavmi, gayet gaddar, zayıf ve sahipsiz bulduğu her şeyi yağmalayan bir kavimdi. Allah onları böyle bir sınamaya tabi tutmuştu. Burada da müminlere hac sırasında öldürmeme emri verilerek, adeta "zarar vermeme" ve "çevreye saygı" talimi yaptırılıyor. Genellikle mealler "avlanma" sözcüğünü kullanarak, sanki hac biter bitmez hacılara ellerinde çiftelerle ava çıkmalarına izin veriliyormuş izlenimi yaratıyorlar. Halbuki bu tamamen bir talimdir; "kendini tutmasını öğrenme, saldırgan dürtülerin gemlenmesi, çevreye zarar vermeme, haddini bilme" talimi...

[40] Görüldüğü gibi bu ayeti de klasik fıkıh mantığı içinde değil, ahlak ve bilinç mantığı çerçevesinde anlamak icap eder. Verilmek istenen mesaj, "kimsenin hakkının yenemeyeceği, yendiği takdirde de ödetileceği"dir. Keza sözü ayağa düşürenler, iyi olacağına söz verdiği halde kötü bir davranışta bulunanlar, "sözün namusu adına" bedelini ödemelidir. Hiçbir kötülük karşılıksız bırakılmamalıdır. Kötülük yapan, bir yoksul doyurarak bunu iyilikle karşılamak (kefaret) veya kötülüğün kaynağı olan açlık ve şehveti kendine yasaklayarak (savm/oruç) kendini tutmasını öğrenmelidir...

[41] Yani Allah, Kabe'yi; 1- İnsanlığın ayağa kalktığı, yaratılıp varoluşa katıldığı yer olarak sembolleştirdi, 2- Çürümüş, yozlaşmış, hayvanlığa dönmeye yüz tutmuş dünya insanlığını, tekrar insanlıklarına dönmeleri, ilk yaratıldıkları yeri hatırlamaları için dirilme, silkinme ve kendine gelme yeri olarak sembolleştirdi. Ayrıca Bkz. "KABE" 2/125, "KIBLE" 10/87. ve "HACC" 2/158. ayet dipnotları.

[42] ULU'L-ELBAB: Bkz. 12/111. ayet dipnotu.

[43] Demek ki ayette geçen "soru sormak" tabirini, "aşırı isteklerde bulunmak" şeklinde anlamak bağlama uygun düşmektedir. Çünkü yukarıdan beri konu, Yahudilerin ve Hıristiyanların dinde aşırı giderek gerekli gereksiz birçok şeyi kendilerine haram etmeleridir. Bu bağlamda Müslümanlara ise "Allah'ın size helal kıldığı hayatın güzelliklerini kendinize haram etmeyin." denilmekte; peygamberin görevinin, Allah'ın dinini en yalın haliyle tebliğ etmekten ibaret olduğu vurgulanmaktadır. Dolayısıyla Allah ve din namına "şu haram, bu helal" diye ilave hükümler koymaya kalkışılmamalı; Allah'ın kitabında sayıları belli haramlar dışında boyuna yasak getirmeye çalışarak "Şu da yasak olmalı, bu da haram kılınmalı" diye kraldan fazla

emri değildir.[44] Fakat o kâfirler, Allah adına yalan uyduruyorlar. Birçoğu akılsızca hareket ediyor.

104- Bunlara, "Gelin Allah'ın indirdiği hükümlere ve peygambere!" denildiği zaman, "Atalarımızın geleneği bize yeter." derler. Peki, ya ataları bir şey bilmeyen ve doğru yolda yürümeyen kimseler idiyse, yine de mi?

105- Ey iman edenler/güvenenler! Siz kendinize bakın. Siz doğru yolda yürüdükçe, sapıtmış olanlar size bir zarar veremez. Dönüp dolaşıp Allah'a varacaksınız. O size neler yaptıklarınızı, o zaman bir bir haber verecek.

106- EY İMAN EDENLER! Herhangi birinize ölüm işaretleri geldiğinde, vasiyette bulunurken, kendi içinizden iki adaletli kişiyi şahit tutun. Eğer yolculukta iseniz, sizden olmayan iki kişiyi şahit tutun. Bunları destekleşme/dayanışma toplantısından sonra bekletirsiniz. Eğer içinize bir şüphe düşerse, her birinden Allah adına şöyle söz alın: "Akraba da olsa sözümüz namustur; hiçbir şeyle değişmeyiz. Allah'ın huzurunda gördüklerimizi saklamayız, aksi halde hiç kuşkusuz günahkar oluruz."

107- Eğer bu şahitlerden birinin verdikleri sözü tutmadığı anlaşılırsa; o zaman bu iki kişinin yerine, bunların aleyhlerinde bulundukları karşı taraftan iki şahit bulunur. Bunlar da Allah adına şöyle yemin ederler: "Bizim tanıklığımız, onların tanıklığından daha doğrudur; biz kimsenin hakkına tecavüz etmedik, aksi halde hiç kuşkusuz zâlimlerden oluruz."

108- İşte bu, şahitliği gerektiği gibi yapmalarına veya yeminlerinden sonra, ettikleri yeminin kabul edilmemesinden korkmalarına en yakın bir çaredir. Daima Sakının ve söyleneni iyi dinleyin. Çünkü Allah, yoldan çıkanları doğru yolda yürütmez.[45]

109- ALLAH elçileri toplayacağı gün, "Sizden sonra davetinizin başına neler geldiğini biliyor musunuz?" diye soracak. Onlar da: "Bizim bir bilgimiz yok, gıyabımızda olanları bilen ancak Sen-

kralcı kesilmemelidir.

[44] Rivayete göre, Kureyş'in atalarından **Amr ibn Lühay el-Huzai** Mekke'ye lider olmuştu. **Hz. İsmail**'den beri gelen sağduyuya dayalı dini değiştiren ilk kişi olarak bilinmekteydi. O bazı putlar yaptırıp diktirmiş ve Mekkeye gelen kimi hayvan ve develeri, kulağı işaretlenmiş *(bahîra);* başıboş bırakılmış *(sâibe);* ikiz doğuran *(vasile)* ve on defa doğurmuş *(hâm)* diye isimlendirerek yasaklamıştı. **(Razi, Kurtubi, İbni Kesir, Taberi).** Bunlara kimse dokunamaz, Kabe'nin içindeki putlara adanır ve dolayısıyla arka planda Mekke'ye hâkim durumda olan Kureyş tefeci bezirganlarının cebine giderdi. Mekke'de **Kabe** ve Tanrı istismarına dayalı böylesi bir çark dönmekteydi. İşte Allah, bu ayette bunların kendi emri olmadığını beyan ediyor. Şu halde din, iman üzerinden ticaret yapmak, bunlar üzerinden geçinmek, bunları servete tahvil ederek ilave hükümler ya da haramlar icat etmek; Allah namına "şu haram, bu yasak" diyerek getiri ummak ve böylece din bezirganlığı yapmak, Allah'ı

sin Sen!" diyecekler.

110- Allah, o günde şöyle buyuracak: "Ey Meryem oğlu İsa! sana ve annene olan nimetimi düşün. Hani seni tertemiz ruh[46] ile desteklemiştim. Beşikte ve yetişkinlikte insanlarla konuşuyordun. Sana kitabı, bilgeliği, Tevrat'ı ve İncil'i öğretmiştim. Hani benim iznimle çamurdan kuş biçiminde bir şey yapıyordun, içine üflüyordun da benim iznim ile bir kuş oluveriyordu. Anadan doğma körü ve cüzamlıyı benim iznimle iyi ediyordun. Ölüleri benim iznimle diriltiyordun.[47] İsrailoğulları'na söze dayalı apaçık delillerle geldiğinde onlardan kâfirler, "Bunlar büyüleyici parlak laflardan başka bir şey değildir." demişlerdi de, seni onlara karşı korumuştum.

111- Hani havarilere,[48] "Bana ve peygamberime iman edin." diye ilham etmiştim. Onlar da; "İman ettik. Hiç kuşkusuz, Müslümanlar olduğumuza şahit ol!" demişlerdi.

112- Yine havariler; "Ey Meryem oğlu İsa! Rabbinden bize gökten bir sofra[49] indirmesini isteyebilir misin?"[50] diye sormuşlardı da; "Eğer inanmış iseniz, Sakının!" diye cevaplamıştı.

113- Onlar; "Biz istiyoruz ki ondan

çok kızdıran bir şey olup şiddetle men edilmektedir...

[45] Rivayete göre Hıristiyan olan **Temim ed-Dari** ve kardeşi **Adiyy,** beraberlerinde Müslüman ve muhacir olan kölesi **Büdeyl** olduğu halde ticaret maksadıyla Şama gitmişlerdi. Şama varınca **Büdeyl** hastalandı ve yanında bulunan eşyaların listesini içeren bir mektup yazarak, arkadaşlarına haber vermeksizin kumaşların içine koydu. Sonra da onlara Medine'ye vardıklarında bunları ailesine vermelerini tembihledi. Derken **Büdeyl** öldü. Bu iki Hıristiyan, onun eşyalarından üç yüz miskal altın ile süslenmiş bir gümüş kabı alıp geri kalanını döndükten sonra, **Büdeyl**'in ailesine teslim ettiler. **Büdeyl**'in ailesi, eşyayı karıştırırken yazılan mektubu buldu. Baktılar ki mektupta daha başka eşyalardan bahsediliyor **Temim** ve **Adiyy**'e; "Bir kaptan ve altınlardan bahsediyor, onlar nerede?" diye sordular. Onlar "Haberimiz yok, bize teslim ettikleri bunlardı." dediler. Olay **Hz.** Peygamber **(s.a**.v)'e intikal edince, **Temim** ve **Adiy**'i mescide çağırarak salâttan sonra onlara yemin ettirdi. Maide suresinin bu bölümüne yerleştirilen işte bu pasajdaki ayetler (106-108); bu olay üzerine nazil oldu **(Razi,** Kurtubi, **İbni Kesir, Taberi).** Demek ki Kur anın bu tarihsel olay üzerinden verdiği evrensel mesaj, "Ölümünüzden önce vasiyette bulunun, yolculuk anında ölümle burun buna gelirseniz üzerinizde olanları bildirin, bunu yaparken şahitler bulundurun, gördüğünüzü saklamayın, sözü namus bilin, ahde vefa gösterin, emanete hıyanet etmeyin." gibi temel ahlâkî değerlerdir...

[46] **RUHU'L-KUDS:** Bkz. 16/102. ayet dipnotu.

[47] Ayette geçen ve **Hz. İsa**'nın imalı, mecazlı, kinayeli konuşma tarzına örnek olan "çamurdan bir kuş yapıp üflemek, ölüleri diriltmek, körü ve cüzamlıyı iyi etmek" vb. deyimlerinin yorumu için bkz. 3/49. ayet dipnotları.

yiyelim, kalplerimiz tatmin olsun da senin bize doğru söylediğini bilelim ve ona tanıklık yapanlardan olalım." demişlerdi.

114- Bunun üzerine Meryem oğlu İsa; "Allahım! Ey bizim yegane Rabbimiz!

[48] HAVARİLER: Bkz. 3/52. ayet dipnotu.

[49] MAİDE: Sözlükte [M-Â-D] kökünden gelir. Mastarı "sallanmak, sağa sola doğru eğilmek, başı dönmek" demektir. Sofra, üzerinde yemek yenen masa *(mâide);* kayma *(meyd);* meydan, saha, alan *(meydân);* atış alanı *(meydanur-rimâye);* hodri meydan *(meydânut-tahaddî);* iş alanı, çalışma sahası *(meydonul-amel)* kelimeleri bu köktendir... Görüldüğü gibi yemeği ortaya çıkardığı, orta yere koyduğu için sofraya "maide" denmektedir. Ayette geçen "gökten gelen sofra" deyimi, "olağanüstü mucizeler" anlayışına hayli yatkın dini muhayyilemizde, gökten özel olarak tepsi içinde inen bir sofra olarak algılanmıştır. Halbuki Allah'tan böyle bir istekte bulunması talebine karşılık, Hz. İsa'nın ve de Allah'ın verdiği cevap ortadadır. Yukarıdaki pasajda Hz. İsa, "Eğer inanmış iseniz daima Allah bilincini içinizde canlı tutun, O'nun öfkesini çekecek işler yapmaktan sakının (takvalı olun)." demekte (5/112); Allah da *[münezziluhâ],* "Ben onu indirmekte olanım, hiç kuşkusuz." diye cevap vermektedir (5/115). Zira *münezziluhâ* kelimesinin fiili -tef'il babı olduğu için-, bir taraftan bir şeyi çokça yapıp durmada, diğer yandan da fiilin kök manasını mef'ule isnat etmekte kullanılır. Bu durumda ayetin takdir; "Siz gökten sofra indirilmesini istiyorsunuz. Oysa Allah zaten sürekli olarak o sofrayı indirip durmakta. Yeryüzünden biten bitkiler, akan sular, ağaçlar, meyveler, tarlalardan çıkardığınız ürünler, değirmenlerde öğüttünüz unlar hepsi ne ile oluyor sanıyorsunuz? Gökten inen su olmasa, ekip biçtiğiniz toprak, ısındığınız ateş, solduğunuz hava olmasa, bunlarla ürünler yetişmese ne ile doyacaksınız? Bütün bu rızıklar, Allah'ın tabiat sofrasında zaten sizin için üretilip duruluyor. Tabiatı sizin için sofra kılan, sizi onunla besleyip yaşatan zaten Allah değil midir? Şimdi bunu görmeyip hangi mantıkla gökten tepsi içinde sofra indirilmesini bekliyorsunuz?" şeklinde olur. Burada, "fiilin kök manasını mefule isnat etmek" denilen şey, "gökten sofra indirmek" deyiminin "yerden ürün bitirmek" deyimine döndürülmüş olması durumudur. Zira Kuranın "iş ve oluş" *(emr, kevn)* tasavvuruna göre yerden biten her ürün demek, gökten inen her rızık demektir. Örneğin, siz tarlada buğday hasat ederseniz, Allah, "Size buğday verdik." der. Siz çocuk yaparsınız, Allah, "Size çocuk bağışladık." der...

[50] Ayette geçen ibareyi iki tür okuma söz konusudur: 1- Sen Rabbinden *(rabbeke)* isteyebilir misin?, 2- Senin Rabbin *(rabbuke)* güç yetirebilir mi? Rivayete göre dilcilerden Kısai ve sahabeden de Hz. Ali, İbni Abbas, Hz. Aişe ve Muaz b. Cebel birinci tür okumayı tercih etmişlerdir. Hatta Hz. Aişe'den *"Havariler, 'Rabbin gökten sofra indirmeye güç yetirebilir miV diye sormayacak kadar Allah'ı tanırlardı. Havariler, öyle değil de 'Sen Rabbinden isteyebilir misin?' şeklinde sormuşlardır."* rivayeti vardır (Razi, İbni Kesir, Kurtubi). Birinci okumada Hz. İsa'nın gücünden şüphe varken, ikinci okumada Allah'ın gücünden şüphe söz konusu olur ki, birinci

Bize gökten bir sofra indir. Bizim için, bütün zamanlar boyunca bir ziyafet ve kudretinden bir işaret olsun. Bizleri rızıklandır. Sen rızık verenlerin en hayırlısısın!" demişti.

115- Allah da, "Ben onu size indirip durmaktayım. Artık bundan sonra içinizden kim kâfirlik ederse, ona dünyada hiç kimseye vermeyeceğim bir azap ile karşılık veririm." demişti.

116- ŞİMDİ, "Ey Meryem oğlu İsa!" diyerek soracak Allah; "Sen mi insanlara 'beni ve annemi Allah yanında iki tanrı edinin' dedin?" İsa cevap verecek: "Sen her türlü eksikliklerden uzaksın. Benim için gerçek olmayan bir sözü söylemem bana yakışmaz. Eğer söylemiş olsaydım, elbette Sen bilirdin. Sen benim içimde olanıbilirsin, ben ise Senin zatında olanı bilmem. Bütün sırları bilen ancak Sensin Sen; bundan hiç şüphem yok.

117- Sen bana ne emrettinse, onlara sadece onu söyledim. Daima, "Rabbim ve Rabbiniz olan Allah'a ibadet edin." dedim. Aralarında bulunduğum müddetçe onlara tanıklık ettim. Ne zaman ki beni içlerinden aldın, onları gözetleyen olarak yalnız Sen kaldın. Zaten Sen her şeyi görürsün.

118- Eğer Sen onlara azap edersen, hiç kuşkusuz onlar senin kullarındır. Eğer onları bağışlarsan, bütün güç ve bilgelik sendedir; bundan hiç şüphem yok!"

119-Allah da; "İşte bu, yalnızca sözü namus bilerek yaşayanların doğruluklarının fayda sağlayacağı gündür. Onları altlarından ırmaklar akan ebedi cennetler bekliyor. Allah onlardan razı olmuş, onlar da Allah'tan. İşte asıl büyük zafer budur!" diyecek.

120- Göklerin, yerin ve onlarda olan her şeyin mülkiyeti Allah'ındır. O'nun her şeye gücü yeter.

110 - (114) NASR SURESİ

Medine'de inmiştir, 3 ayettir. Hz. Peygamber'e inen son suredir. 23 yıl önce Mekkede bir mağarada "oku" emriyle başlayan "büyük okumanın" zaferle sonuçlanıp insanların kitleler halinde (fevc fevc) Allah'ın dinine girmesini, "Allah'ın yardımı" (nasrullah) olarak ifade etmesi ve bu durumda dahi sorumlukların bitmeyeceğini, yardımın devam etmesinin bu sorumlulukların yerine getirilmesine bağlı olduğunu ifade için bu adı almış görünmektedir.

SEVGİ VE MERHAMETİ SONSUZ ALLAH'IN ADIYLA

1-Allah'ın gönüller açan[1] yardımı geldiği zaman,

2- İnsanların Allah'ın dinine kitleler halinde girdiklerini gördüğün zaman,

3- Artık sana düşen Rabbini övgü ile yüceltmek ve bağışlanma dilemektir.[2] Dönüp gelene Biz de dönüp geliriz;[3] hiç kuşku yok!

[1] FETİH: Sözlükte [F-T-H] kökü mastar olarak "açmak, fethetmek" demektir. Açtırmak, açmasını sağlamak *(iftâh);* açmak *(teftih);* bir şeye başlamak *(mufâteha);* aralarında fısıldaşmak *(tefâtuh);* açılmak *(tefattuh);* açma, başlama *(iftitâh);* açılım *(infitâh);* açma, başlama *(istiftâh);* açan, açıcı *(fâtih);* açacak, açma cihazı, konserve, kutu vb. açacağı *(fettâh);* anahtar, şalter *(miftâh);* açılmış *(meftûh)* kelimeleri bu köktendir... Bu durumda *feth*, Allah'ın insanların gönüllerini İslâm'a açması manasına gelmektedir. Çünkü Allah'ın dininde zorlama *(ikrah)* yoktur. İnsanlar zorla dine sokulamayacağına göre, bu yardım onların gönüllü kabulü ile gelen bir şeydir, yani gönüllerini dine açmaları, isteyerek, kendi rızaları ile kabul etmeleri... Bu açıdan fetih, işgalden ayrılır. Çünkü işgal *(işkâl)* "zorla şekillendirmek" demektir. Fetihte gönüllülük, rıza ve kendi kendini şekillendirme varken; işgalde zorlama, dayatma ve istemese bile ona biçim verme, şekillendirme söz konusudur. Demek ki Müslümanlar bir toprağı zorla işgal edemezler ancak fethedebilirler. Bunun bugün için anlamı eğer bir ülke halkı başlarındaki zorba idarelerden yılarak, Müslümanları gönüllü olarak istiyor ve davet ediyorlarsa harekete geçilebileceğidir. Aksi halde bu bir işgaldir. Örneğin Hz. Peygamber, Medine'yi işgal etmemiş, fethetmiştir. Fetih zaten daha önceden Mus'ab bin Umeyr'in çalışmalarıyla gerçekleşmişti. Medine halkı Hz. Peygamber'i davet etmiş, o da bu davet üzerine Medine'ye gelerek büyük bir törenle karşılanmıştır. Müslümanların "Medine'si" böyle kurulmuştur. Mekke'nin fethi ise memleketinden zorla çıkarılan birinin geri dönüşüdür. Mekke'ye girilince *"Ebu Süfyan'ın evine giren emniyettedir."* denilerek "zorla şekillendirmeye" girişilmeyeceği, birkaç azılı zorba hariç genel af çıkarıldığı ilân edilmiş ve bunun bir işgal değil fetih olduğu gösterilmiştir...

[2] Yani: Ey öksüz **peygamberim!** 23 yıl önce "Oku" diyerek başlattığımız "büyük okumamız" burada bitiyor. Sana o gün "Oku" demiştik. "Senin yanındayız, seninle birlikteyiz, korkma, yürü!" demiştik. "Sonunda gülen sen olacaksın, bu iş zaferle sonuçlanacak." demiştik. İşte görüyorsun, insanlar fevc fevc, dalga dalga Allah'ın dinine giriyorlar. Sabır zordur, ama meyvesi tatlıdır, işte görüyorsun. Şimdi sana düşen Allah'a şükürdür. Asıl bundan sonra "iktidar" olmanın riskleri ve tehlikeleri başlıyor. Bundan sonra yine bol bol hatalarından dolayı bağışlanma dilemen, yanlışlarından sık sık dönmen gerecek... İster zayıf ol ister güçlü, ister mazlum ol ister fatih, ister muhalefette ol ister iktidarda, ey **peygamber,** mesele "iyi adam" olabilmektedir. Çünkü hanginizin daha "iyi adam" olduğunu görmek için hayatı ve ölümü yaratan Allah'tır... Sen hayatın bütün cenderesinden geçtin, imtihanını başarıyla verdin... Şimdi, ey **peygamberin** yolundan gidenler! Dinleyin, ibret alın! Siz de aynı cenderelerden geçeceksiniz, geçiyorsunuz. Bu hareket size örnek olsun. Hayat dediğiniz baştan sonra insan olma çabasından başka nedir ki?

[3] Yani: Ey **Muhammed!** İşte böyle... Allah *Hayyu Kayyumâm.* Yani gelenle gelir, gidenle gider. Oturanla oturur, kalkanla kalkar. Gülenle güler, ağlayanla ağlar. Ne yaparsanız O'nda karşılığını bulursunuz. Yürüyerek gelene koşarak gelir; gözünüz, kulağınız, eliniz, ayağınız olur. Siz Onunla yürürseniz O da sizinle yürür. Dönüp gelirseniz o da dönüp gelir. Terk ederseniz o da terk eder. Dalga dalga gelirseniz O da dalga dalga (meleklerle) gelir. Kitleler halinde terk ederseniz O da kitleler halinde (meleklerle) sizi terk eder. İşte böyle, ne yaparsanız elinizle o gider sizinle... Sonunda dönüp dolaşıp O'na geleceksiniz, O'na...

KAYNAKÇA

ABDUH, Muhammed; *Tefsirul-Kur anıl Hakim,* Kahire, 1947

ABDULKADİR ER-RAZÎ, Muhammed İbn Ebubekr; *Muhtârus-Sıhâh,* Dâru'l-Galemi, Beyrut

ADULBAKİ, Muhammed Fuat; *Mucemul-Mufehres El-fâzil-Kuranıl-Kerim,* Çağrı (Daru'd-Dave) İst., 1990

AKDEMİR, Salih; *Son Çağrı Kuran,* Ankara Okulu, Ankara, 2004.

ALBAYRAK, Kadir; *Keldaniler ve Nastıriler,* Vadi Yay. 1997

ASKALANÎ, Ahmed b. Ali b. Hacer; *Fethu'l-Bari Şerhi Sahihu'l-Buhari,* Kahire, 1348 h.

AYKAN, Recep; *Kuran Fihristi,* Pınar, İst., 1997.

BERNAL, Martin; *Kara Atena,* Kaynak, İst., 1998

BEYDAVÎ, Abdullah b. Ömer; *Envârut-Tenzil;* Kitâbu Mecmuatu mine't-Tefâsir içinde, Daru 1-İhyâi't-Türâsi'l-Arabi, Beyrut, 131.

BRAUDEL F; *Akdeniz ve Akdeniz* dünyası (c. 1), *Uygarlıkların Grameri*

BUHARÎ, Muhammed b. İsmail, *Sahih-i Buhari Tecrid-Sarih Tercemesi,* (c. 1-11) çev. Ahmet Naim, Ankara, 1976

BULAÇ, Ali; *Kuranı Kerim ve Türkçe Anlamı,* Bakış, İst., tarihsiz.

CURCANÎ; *Tarifât,* www.alwaraq.com.

[http://www.alwaraq.net/index4.htm?c=http://www.alwaraq.net/Core/Library.jsp&m=http://www.alwaraq.net/Core/waraq/subjecttoc]

ÇANTAY, Hasan Basri; Kuranı *Kerim ve Meali Kerim,* İst., 1965

DO/AN, D. Mehmet; *Büyük Türkçe Sözlük,* Vadi, Ankara, 2003.

ELİADE, Mircae; *Dinler Tarihine Giriş,* Kabala, İst., 2003

ELİADE; Mircea; *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi* (c.1-3), Kabala, çev. Ali Berktay, İst., 2003.

ELMALILI, M. Hamdi Yazır; *Hak Dini Kuran Dili* (c. 1-10), Eser, tarihsiz.

ESED, Muhammed; *Kuran Mesajı,* çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İşaret, İst., 2000.

GREEN, Anthony-BLACK, Jeremy; *Mezopotamya Mitolojisi Sözlüğü: Tanrılar, İfritler, Semboller,* Aram, Ekim 2003, İst.

FİRUZABADİ, *Kamusu l-Muhit,* www.alwaraq.com .

[http://www.alwaraq.net/index4.htm?c=http://www.alwaraq.net/Core/Library.jsp&m=http://www.alwaraq.net/Core/waraq/subjecttoc]

FREUD Sigmund; *Hz. Musa ve Tektanrıcılık,* Bağlam, İst., 1987

FREUD Sigmund; *Totem ve Tabu,* Sosyal, İst., 1984

GARAUDY, Roger; *Siyonizm Dosyası,* Pınar.

GÜLER, İlhami-ÖZSOY, Ömer; *Konularına Göre Kuran; Sistematik Kuran Fihristi,* Fecr, Ankara, 1996

HALİL B. AHMED; *el-ayn,* www.alwaraq.com.

[http://www.alwaraq.net/index4.htm?c=http://wvvvv.alwaraq.net/Core/Library.jsp&m=http://www.alwaraq.net/Core/waraq/subjecttoc]

GÜNDÜZ, Şinasi; *Mitoloji ile İnanç Arasında,* Etüt, 1998

GÜNDÜZ, Şinasi; *Sabiiler-Son Gnostikler, Vadi,* Ank., 1995

HAMİDULLAH, Muhammed; *Aziz Kuran,* çev. Abdülaziz Hatip-Mahmut Kanık, İst., 2003.

HAZİN, Alaaddin Ali İbn Muhammed; *Lübab fi Meânı-Tenzil,* Kitâbu Mecmuatu mine't-Tefâsir içinde, Daru'l-îhyâi't-Türâsi'l-Arabi, Beyrut, 1319.

HOOKE, Samuel Henry; *Ortadoğu Mitolojisi,* İmge, İst., 1995

ATLASLI Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi, İletişim.

GOİTEİN, S. D; *Yahudiler ve Araplar,* İz, İst., 2005.

İBNİ ABBAS, *Tefsir-i İbni Abbas;* Kitâbu Mecmuatu mine't-Tefâsir içinde, Daru'l-îhyâi't-Türâsi'l-Arabi, Beyrut, 1319.

İBNİ KESİR, İsmail; *Tefsiru Kufariil-Azim,* (c.1-15), Çağrı, çev. Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner, İst., 1984.

İFRIKİ, Muhammed b. Muharrem; *Lisanu'l-Arap,* www.alwaraq.com .

[http://www.alwaraq.net/index4.htm?c=http://www.alwaraq.net/Core/Library.jsp&m=http.7/www.alwaraq.net/Core/waraq/subjecttoc]

KANSU, Şevket Aziz; *İnsanlığın Kaynakları ve İlk Medeniyetler,* TTK, İst., 1991

KARSLI, İlyas; *Arapça-Türkçe Temel Sözlük,* Damla, İst., 1997/4

KOKSAL, M. Asım; *İslam Tarihi* (c. 1-11), İrfan, İst. 1981.

KRAMER, Samuel Noah; *Tarih Sümerde Başlar,* Kabala, İst., 1998

KURTUBÎ, Ebu Abdullah Muhammed; *el-Camiu li Ahkamıl-Kuran* (c.1-15), Buruc, çev. M. Beşir Eryarsoy, İst., 1997-2002.

KUTUB; Seyyid; *Fi ZilâVil-Kuran* (c. 1-16), Hikmet, çev. Bekir Karlığa, M. Emin Saraç, İ. Hakkı Şengüler, İst., tarihsiz.

LIVIUS, Titus; *Roma Tarihi,* Arkeoloji ve Sanat, ist., 1992

MATURİDİ, Ebu Mansur, *Tevilâtul-YLurzn,* (c.1-4) Mizan, İst. 2005

MEVDUDÎ, Ubu'l-A'la; *Tefhimul-Kuran* (c. 1-7), İnsan, çev. M. Han Kayanî, Yusuf Karaca, Nazife Şişman, İsmail Bosnalı, Ali Ünal, Hamdi Aktaş, İst., 1986.

MUTÇALI, Serdar; *İngilizce-Türkçe-Arapça Sözlük,* Dağarcık, İst., 2001.

NESEFÎ , Abdullah İbn Ahmed; *Medarik et-Tenzil ve Hakaikut-Tevil,* Kitâbu Mecmuatu mine't-Tefâsir içinde, Daru'l-İhyâi't-Türâsi'l-Arabi, Beyrut, 1319.

NİŞANYAN, Sevan; *Sözlerin Soyağacı; Çağdaş Türkçe'nin Etimolojik Sözlüğü,* Adam, İst., 2004.

ÖRS, Hayrullah; *Musa ve Yahudilik,* Remzi Kitabevi, 1982.

ÖZTÜRK, Yaşar Nuri; *Kuranı Kerim Meali,* Yeniboyut, İst., 1997.

PİRİŞ, Şaban; *Kuranı Kerimin Türkçe Anlamı,* İlkbahar, İst, 1998.

RA/1B, el-Isfehani; *el-Müfredat,* Kahraman, İst. 1986

RAZÎ, Fahruddin Ömer; *et-Tefsir el-Kebir Mefatih elvayb* (c.1-23), Akçağ, çev Suat Yıldırım, Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç, Sadık Doğru, İst., 1988.

SARI, Mevlüt; *El-Mevarid; Arapça-Türkçe Lügat,* Bahar, İst., tarihsiz.

SEVER, Erol; *Asur Tarihi,* Kaynak, İst, 1996

SHAHAK, İsrael; *Yahudi tarihi, Yahudi dini,* Anka, İst,

SMİTH, Anthony; *İnsanın Yapısı Yaşamı,* Remzi, İst., 1979

STRAUSS, C.Levi; *Din ve Büyü,* Yol, İst. 1983

ŞERİATI, Ali; *Dinler Tarihi,* Kırkambar, 2001

VEHBİ,Mehmed; *Hülasatul-Beyan,* (c. 1-15) Üçdal,İst, 1969.

ZEBİDİ,Murteza; *Tâcul-Arus;* www.alwaraq.com .

[http://www.alwaraq.net/index4.htm?c=http://www.alwaraq.net/Core/Library.jsp&m=http://www.alwaraq.net/Core/waraq/subjecttoc]

ZEMAHŞERİ, Mahmud İbn Ömer, *el-Keşşaf an-Hakaikıt-Tenzil,* Beyrut, tarihsiz.

ZEMAHŞERİ, Mahmud İbn Ömer; *Esâsu'l-Belâğa,* www.alwaraq.com.

[http://www.alwaraq.net/index4.htm?c=http://www.alwaraq.net/Core/Library.jsp&m=http://www.alwaraq.net/Core/waraq/subjecttoc]

R

S

Ş

T

U

V

Z

GENEL İNDEX

B

C

D

E

S[3]

H

I

K

L

S

T

Z